

1252
4.6

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR” KOZLÖNYE.

1896.

E.36.

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
felelős szerkesztő.

BUZA JÁNOS,
társszerkesztő.

DR. RÁCZ LAJOS,
főmunkatárs.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.
1896.

~~60/1954~~

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

	Lap		Lap
„1896.“ Fejes István	1	Egy pár szó kerületi névtárunk ügyében. Dr. Tüdős István	558
Millenniumi gondolatok. Radácsi György	22	A nagy egyházmegyéek közigazgatása, tekintettel Felső-Szabolcsra. Andrassy Kálmán	560
Az egyetemes lelkeszi özvegy- és árva-gyámintézet. Dr. Tüdős István	42	A Biblia és a reformatio. Duka Tivadar	578
A napi kérdéshez. Kovách Károly	62	Összeesketendők-e hát a halál révén levők? Molnár Ferencz	581
Várjunk-e még? Czinke István	82	Kun Béla 1845—1896. Dr. Zsindely István	598
A megyei gyámoldák sorsa és a segélyek megszavazása. Batta György	102	Felső-Szabolcs szétdarabolása. Nagymáté Albert	618
Aggasztó jelenségek. Radácsi György	120	Egy kifejezett §. az újabb zsinati törvénykönyvből. Tóth Bertalan	620, 635
Missio-ügy. Sütő Károly	122	Vállyi János 1826—1896. Buza János	634
A holt kéz, mint a reactio újabb jelensége. Dr. Zsindely István	140, 160, 200	A biblia fordításának javításáról. Porcs János	652
Eszmélkedés az új alakulatok között. Molnár Ferenc	142	A cseh testvérek üdvözlő irata a tiszáninneni ev. ref. egyházkerülethez	668
Lukács Ödön esperesi körlevele	162	Kun Bertalan püspök imája királyunk születése napján 1896. 1848. XX. Kovách Károly	669
Lukács Ödön 1843—1896. Radácsi György	180	A papi pályáról. Sajóparti	684
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság és Budapest. Vidéki pap	181	A segédlelkészi állások reformjáról. Ifj. Szilva István	686
Viszhang Sütő Károly „Missio-ügy“ című cikkére. Csík Dániel	201	Helyzetünk és teendőink. Kalassay Sándor	702
Betegségünk, orvosságunk. Zoványi Jenő	218, 238	Választások előtt. Huszty Béla	704
Millenniumi főpásztori levél és utasítás. Kun Bertalan	258	Vadászy Pál felsőborsodi esperes lelkész-értekezletet megnyitó beszéde	722
Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	259	Válasz Szilva Istvánnak a segédlelkészi állások reformjáról c. cikkére. Tóth Menyhért	746
Mitrovics Gyula eltávozásakor. Radácsi György	261	Hármas örömnép. Radácsi György	766
A nagy alkalmak idején. Radácsi György	282	Az alsózempléni egyházmegye üdvözlő felirata Kun Bertalan tiszáninneni püspökhöz. Komjáthy Gábor	786
H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele	285	Harmincz éve püspök. Révész Kálmán	789
Összeesketendők-e egyháziilag az olyan házasságok, kiknek egyike halálos beteg? Molnár Ferenc	301	Kun Bertalan püspök imája a sárospataki templom felavatásakor.	791
Mecner Béla egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	303	A képviselőválasztás küszöbén. Radácsi György	806
Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	305	A papi fizetés minimuma, papképviselők. Radácsi György	833
A kassai harangok. Révész Kálmán	307	Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneni indítványok. Réz László	850
Gyarmathy József 1856—1896. Buza János	326	Orbán József 1818—1896. R. R.	866, 889, 908
Az ev. ref. konvent felirata a lelkészek fizetése tárgyában	346	Nyilvános meghurcoltatásunk. Radácsi György	885
Esketés a halál révén. Révész Kálmán	347	Lelkészképzés és a biblia. Andrassy Kálmán	906
Hozsánna! Radácsi György	366	A s.-pataki főiskola és az államsegély. Illyés János	921
A második ezredév küszöbén. Ballagi Géza	367	A református papok kormánypártisága. Péter Mihály	924
Az alsó-zempléni egyházmegye ezredéves emléklapja Komjáthy Gábor	390	A téli estékre. Rácz Lajos	927
Az ev. ref. konvent feliratához. ifj. Szilva István	391	Az államsegély rémei. Szathmáry József	937
A missziói lelkészekre vonatkozó utasítás 5-ik pontja a gyakorlatban. Sütő Károly	392	Adventi elmélkedés. Kovách Károly	941
Tiszáninneni egyházi értekeztet. Radácsi György	408	A mi sebünk. Ifj. Szilva István	953
Oszzuk kétfelé a felső-szabolcsi egyházmegyét. Lic. Rácz Kálmán	410	A s.-pataki ev. ref. főiskola részére igénybe vegyük-e az állam segélyt? Buza János	956
Br. Vay Béla közgyűlést megnyitó beszéde.	428	A lelkészek tudományos tovább képzése. Rácz Lajos	973
A csendes reactio tünetei. Radácsi György	448	A millenniumis esztendő végén. Dr. Finkey Ferencz	981
Milleniumi levél a szerkesztőhöz. Péter Mihály	450	„Október 31.“ Kállay Miklós	993, 1013
Alkalmi mondanivalók. Kovách Károly	468		998
Centralisáló törekvés a lutheranus egyházban. Dr. Tüdős István	470		
Az „opportunos harangok. Ladányi Endre	471		
A theol. akademiák és a lelkeszi pálya érdekében. Radácsi György	488		
Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz	490		
Kettő oszzuk-e a felsőszabolcsi egyházmegyét? Ujfalussy Béla	508		
A lelkeszi jövedelmek összeírásának kérdéséhez. Péter Mihály	511		
Készülődések az új ezer évre. Radácsi György	528		
Tanitóváltozás, fali olvasó-táblák, opportunos harangok. Kállay Miklós	530		

II. ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a mult év tanügyi mozgalmaira. Buza János	3
A tankönyvek hivatalos engedélyezése. Buza János	25
Iskola és társadalom. Hodossy Béla	46
A leányok érettségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet. Wlassics Gyula	49
Leánynevelésünk és a női gimnázium. Tóth Pál	65
Észrevételek az „Iskola és társadalom“ cz. cikkre. Pásztor S.	86
A cin korszak. Czinke István	105
Válasz P. úr észrevételeire. Hodossy Béla	125
A közoktatási költségvetés tárgyalása. B. J.	147

	Lap
A debreczeni theol. akadémia és a theol. magán-tanári képe-	
sítés. Dr. Tüdős István	145
Még egy pár szó Hodossy úrhoz. Pásztor Sámuel	166
Észrevételek az „abauj-hegyközi tanítói értekezlet gyűlése“	
című közleményre. Nagy Sándor	184
A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.	
Buza János	204, 221, 242
Még egyszer a debreczeni theol. akadémia és a theol. magán-	
tanári képesítés. Dr. Tüdős István.	206
Az 1896. márcz. 23-ik érettségi enquette és annak a gimnáziumra	
kiható eredményei. Zsoldos B.	287, 328
Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság megalakulása. Radácsi	
György	330
Minő szerep vár prot. iskoláinkra a második ezred évben.	
Buza János	369
A fali olvasó-táblákról. Gérecz Károly	414
A tiszáninneni egyh.-kerületi tanügyi bizottság alapszabály-ter-	
vezete. Idrányi Ferencz	432
Szabályrendelet a tanítók változásáról. Nagy Pál	433
A fali olvasó-táblákról. Pap Mihály	451
A magyar tanuló országos torna-versenye. Hodossy Béla.	473
A tanító-változás kérdéséhez. Id. Kiss Lajos	492
Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasó-táblák kiküszöbölé-	
séhez. Láng Lajos	494
Az iskolai énekoktatás és énekgyűnk fontossága. Hodossy	
Béla	512, 532
Az országos középiskolai tanáregyesület XXX. közgyűlése.	
Buza János	564
Tanügyi kongresszusok. Buza János	566, 583
Az egységes nemzeti oktatás és a görög nyelv az egységes	
közép iskola körében. Zsoldos Benő	622
Az amerikai vasárnapi iskolák és a magyarországi vallásos élet.	
Kalassay S.	637
Fali táblák, tanítói változások, ker. tanügyi bizottság. Korocz	
Dániel	653
Van-e szükség fali olvasó-táblákra a népiskolában? Dicső	
Endre	671
Tulajdítások. Rácz Lajos	689, 707
A tiszáninneni ev. ref. egyh.-ker. miskolci felsőbb leányiskolájá-	
nak nyilvánossági joga. Buza János	725
Iskolai év-nyitó beszéd. Radácsi György	469
Indítvány az osztály-könyvtárak ügyében. Maklár Pap	
Miklós	835
Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi	
jelentése szerint. Buza János	52, 870, 894
Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár beköszöntő előadásából	856
A leányiskolák érdekében Czínke István	1018

A sárospataki főiskola köréből 19, 117, 126, 137, 156, 177, 234,	
235, 253, 323, 363, 386, 404, 405, 406, 438, 444, 464, 465,	
466, 485, 505, 521, 522, 523, 544, 594, 615, 631, 649, 663,	
664, 678, 680, 699, 700, 747, 748, 864, 934	
Leánygimnázium	56, 664, 847
A tanító fegyelmezési joga	57
A középiskolai tanulók utazása a millenniumi kiállításra	58
A miskolci főgimnázium köréből	58, 118, 520
A millenniumi kiállítás igazgatósága a II. országos és egyete-	
mes Tanügyi kongresszusunk	78
Az első nyugdíjazott prot. tanár	117
A népiskolák államosításáról Wlassics miniszter	117
A debreczeni tankerületi főigazgatóság megüresedése és betöl-	
tése	157, 433
A tanárok nyugdíjazása ügyében.	157
Tudorra avatás sub auspitiis regis.	196
Az osztrák közoktatási költségvetés tárgyalása	196
A millenniumi tornaverseny.	255

	Lap
Egy felekezetenélküli tanár ügye a képviselőházban.	255
Az ujonnan szervezendő közoktatási tanács elnöke.	298
Ingyen utazási jegy a 400 frtnál kisebb fizetéses tanítóknak	299
A középiskolai tanulók a kiállításon.	299
Az osztrák középiskolai tanárok fizetése.	299
Egy kálvinista tanár egy kálvinista főgimnáziumról.	323
A középiskolai vallásoktatás kérdése az országos tanáregyesü-	
letben	363
A debreczeni főiskola köréből.	422, 665, 951
A sárospataki állami tanítóképezde köréből.	422, 485, 664
Felhívás az ezredéves kiállítás megtekintése végett tervezett	
tanulmányútban való részvételre.	465
A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus ér-	
dekében.	486
A protestáns középiskolák kormányképviselőinek kinevezési	
rendszere.	503
A budapesti tudományos egyetem hallgatóinak száma.	503
A középiskolai tanárképzés reformja.	504
Kettős tanítói jubileum Debreczenben	542
Elismerő nyilatkozat a sárospataki főiskola gimn. növendékei-	
nek rajzairól.	545
Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlés és a nagyenyedi	
theol. akadémia.	576
Tanárválasztás Debreczenben.	631
Pályatételek a sárospataki főiskola akadémiájában.	631
A miskolci felsőbb leányiskola köréből.	650
Tanárválasztás Miskolcon.	663
Nemes Ferencz sárospataki tanár nyugdíjazása.	663
A sárospataki tanárok kegyelele.	664
A kolozsvári theol. fakultás köréből.	664
A szász iskolák ügye.	678
A tanítótól való ügyében.	679
A tanítóképző tanárok magánórái.	679
A róm. kath. hittanítók gyűlése.	700
A budapesti ev. ref. theol. akadémia köréből.	700
A debreczeni ref. felsőbb leányiskola nyilvánossági joga.	748
Baksay István nyugalomba vonulása.	748
A közoktatási miniszter költségvetése az országgyűlésen.	763
Az ev. ref. gimnáziumok államsegélye.	847
A tanítói nyugdíjalapra fizetendő 15 kr. beszédese.	864
A tiszántúli ev. ref. középiskolák állapotáról.	902
Enléklapok a sárospataki ünnepélyekről.	903
A középiskolai tanterv revíziójáról.	919
Az új közoktatási tanács ref. tagjai	935

III. TÁRCZA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez. Föld-	
váry László	7, 29, 70, 673, 754, 929, 986
Szalóczy Bertalan 1842—1895. Szalóczy Pál	50
Osváth Illés 1813—1896. Arday J. Dániel	52
A javított bibliáról és bibliából. Radácsi György	89
Van-e szükség az amerikai magyar ref. misszióra és mik a teendői	
az anyaszentegyháznak ebben a tekintetben. Kalassay	
Sándor	107
Temetési ének. Molnár Ferencz	129
A cultus centralisációjának története (magán-tanári próba elő-	
adás Spatakon.) Szécsi Ferencz	151, 160
Lukács Ödön utóbbi költeményeiből	187
Kecskeméthy Benjámin 1824—1896. P. P.	188
A sárospataki ev. ref. egyház templomairól. Szinyei Gerzson	
208, 225, 245, 264, 393, 418, 434, 454, 476, 495, 515	
Kun Pál 1827—1896. Csik Dániel	229
A feltámadás napján. László Andor	263
Templomi ének ezredévünk ünnepén. Fejes István.	290
Sántha Károly „Órangyal“ cz. imakönyvéből. Amen	290
Ének a koporsónál. Baksay Sándor	309
Temetési ének. Novák Lajos	309

	Lap
Uj ezredév küszöbén. Szikszay András	372
A „Sárospataki Lapok“ története. Radácsi György	377, 1020
Hézsér Endre 1812—1896. E.	395
Gyarmathy József 1850—1896. Ragályi Géza	537
Miklovicz Bálint 1832—1896. —y	539
Holland-magyar egyházi érintkezések Zoványi J.	569
Képes-e a magyar természet-tudomány Istennek kérdésére ki- elégítő feleletet adni? Ruszkay Gyula	588, 626, 657
Kiss Áron, tiszántúli ref. püspök imája a munkácsi várkokon, az ezredéves ünnepen 1896. július 19.	603
Lengyel Sámuel 1831—1896. Porcs János	642
A „Miatyánk“ újabb magyarosítása. Radácsi György	674
Tóth Ferencz 1823—1896. Péter Mihály	692
Egykorú vélemény az 1848. XX. törvénycikkről. Révész Kálmán	710
Novák Lajos főiskolai lelkész imádsága az iskolai év meg- nyitásakor.	772
A dogmák jelentősége napjainkban. Dr. Tüdős István	774
Tompa-szobora előtt. Szuhay Benedek	792
Meczner Béla üdvözlő beszéde.	810
Bernáth Elemér üdvözlő beszéde	811
Tompa Mihály szobrának leleplezésekor. Dr. Tüdős István.	812
Lévay József ünnepi beszéde.	815
Kazinczy Ferencz nyelvtanítói munkássága. Zsoldos Benő.	898
Uj-Tátrafüred és a protestántizmus. Kovács Béla	911
Egy kis hirlap-kritika. Réz László	944
Lelkész-képzés és a dogmák jelentősége. Andrassy Kálmán.	959
Adventben. Ifj. Szilva István	984
A nagy pillanatkor. Ifj. Szilva István	999
Karácsony reggelén. Ifj. Szilva István	1000

IV. KÖZÉLETÜNK.

Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon. Kovácsy S.	93
Egy kis gyakorlati belmissio kapcsolatban a domesztikával. Csontó Károly	130
Az amerikai ev. ref. missionáriusok pittsburgi gyűlése. Kalassay Sándor	172
Az országos lelkesítő özevgy-, árva-gyámintézet kezelési szabály- zata és ügyrendje. Dr. Tüdős István	231, 247
Mitrovics Gyula távozása Sárospatakról. Radácsi György.	274
A felső-borsodi értekezlet közgyűlése. Szuhay Benedek	291
A felső-zepléni egyh.-megye lelkesítő értekezlete. Péter M.	292
A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Hutka József	294
A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. Simon Andor	309
A máramaros-ugocsai egyházmegye tavaszi közgyűlése. Biki Ferencz	310
Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése. Ujj József	312
Kolozsvár-Enyed (az erdélyi egyház-ker. közgyűlése.) Egy jelenn volt	317
Az a.-zepléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. Referens.	319
Az ev. ref. egyetemes konventről. Radácsi György	332, 355
A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Vattay László	337
A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Bartha Mihály	348
Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. B.	349
A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Szikszay András	351
A nagybányai egyházmegye közgyűlése. Papp József	353
A sárospataki ev. ref. főiskola az ezredéves kiállításon. Zsoldos Benő	380
Az ezredéves ünnepélyek Rácz Lajos	383
A magyar prot. irod.-társaság közgyűlése. Zoványi Jenő.	397
Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.	399
A gönczi ev. ref. egyház örömnapi. F. J.	316

	Lap
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. Radácsi György	438, 457
Szabályrendelet a segédlelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről. Nagy Pál	441
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. B.	461
Az abauji kegyközi lelkesítő értekezlet gyűléséből. Ifj. Szilva István	479
Találkozás 25 év után. P. J.	571
A pataki diákok ezredévi kirándulása. Egy tanár	573
A felső-szabolcsi egyházmegye rendkívüli közgyűlése. Szikszay András	605
A munkácsi ezredéves ünnepélyek 1896. jul. 19. Egy nagy- körösijelenn volt	609
Az amerikai magyar ref. egyházmegye gyűlése Trentonban, N. J. 1896. jul. 4—7. Kalassay Sándor	675
Lelkesítő-értekezleti közgyűlés. Szuhay Benedek	694
A felső-zepléni ev. ref. tanító-egyesület. Péter Mihály	696
Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkesítő egyesületének értekez- leti közgyűlése. Szobonya Mihály	715
A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Simon Andor	730
A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Botos József	732
Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Ujj József	736
Főgondnok-választás a tiszántúli ev. ref. egyházkerületben.	738
Az alsó-zepléni egyházmegye őszi közgyűlése. Komjáthy Gábor	736
Az alsó-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése. B.	758
A dunántúli ev. ref. egyházkerület örömnapi. Patay Károly	760
A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Hutka József	776
A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Ladányi Endre	778
A sárospataki főiskola köréből	780
A felső-szabolcsi lelkesítő-egyesület értekezlete. Szikszay András	794
A sárospataki örömnapi. Rácz Lajos és Radácsi György	817
A Tompa-szobor leleplezése. Rácz Lajos	824
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. Radácsi György	825
A sajtó nyilatkozata a sárospataki ünnepekről. bj.	838
Gróf Károlyi István nyilatkozata a néppártokról s a kath. pap- ságról	840
A felső-szabolcsi egyházmegye gyűlése. Szikszay András.	879
Toronyzentelés Kápolnán. Csik Dániel	988
A gömöri ev. ref. egyházmegye köréből.	39, 253
A sárospataki irodalmi kör köréből.	136, 156, 932, 134
A magyar protestáns irodalmi társ. köréből. 255, 279, 742, 917, 934	404
Kazinczy-ünnepély Széphalmon.	404
A szatmári ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.	519
Darányi Ignác komáromi egyházmegyei gondnok beiktatása.	678
Az ungi tanító-egyesület millennárius gyűlése.	764
Az abarai egyház templomszentelési ünnepélye	782
Antal Gábor beiktatása	863
A dunamelléki ref. egyházkerület közgyűlése.	863
A tornai egyházmegye rendkívüli közgyűlése.	883
A bácsaranyosi templomszentelés.	901
Az oldalfalvi leányegyház örömnapi.	917
Reformatio emlékünnepe Sárospatakon.	918
Gr. Dégenfeld József egyházkerületi főgondnok ünnepélyes beik- tatása Debreczenben	935
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.	951
Templomalköltetel Bridgeporton.	952
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.	969
Templomszentelés Tokajban. nl.	991
A szerkesztő lemondó levele. Radácsi György	1001
Válasz a szerkesztő lemondó levelére. Maklári Pap Miklós.	1001
Nyílt levél a szerkesztőséghez. Dr. Heiszler József	1030

V. KÖNYVISMERTETÉS.

	Lap
Mindszenti J.: Krisztus minden mindenben. Lic. Rácz K.	13
Dr. Szilávik M.: Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. Rácz Lajos	73, 96
Kis hitoktató, írta: Lévy Lajos. Réz László	110, 133
Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató“ bírálatára. Lévy Lajos	189, 210
Csánky Benjamin: Templomi beszédek. Vattay László	269
Isten országa, Benke István. Csik Dániel	481
Egyházi beszédek, Diószeghy Mihály, Lic. Rácz Kálmán	590
A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan I. kötetének bírálatára, Királyi Pál. Szinyei Gerzson	608, 641
Magyarozó jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina és Jugurtha cz. műveihöz. Zsoldos B. Gulyás István	659
Luthardt-Csiky L.: Előadások a keresztyénség erkölestanárol. Rácz Lajos	842, 859
A lelki átöröklés. Írta Ribot. Ford. Holló István	994
A magyarországi középiskolák multja és jelene, dr. Finácz Ernő. Kis Lajos	947

VI. IRODALOM.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Szinyei Gerzson	16
Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Zombory Gedő	34
Zsoldos Benő: Magyarozó jegyzetek C. Sallustius Crispus „Catilina“ c. művéhez.	35
Evangelikus egyház és iskola.	36
Veres Ferencz: Taneszköz-készítés.	36
H. Scherer: Die Pestalozische Paedagogik. rs.	36
Pukánszky Béla: Héber nyelvtan. Radácsi György	75
Dr. Bartha B.: Órálló. ry.	68
Tóth Sámuel: Az ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve. ry.	98
Dr. Kovács Gábor: A miskolci ev. ref. főgimn. története tn.	112
Mitrovics Gyula: A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve. ry.	113
Protestáns szemle. R. L.	114, 193, 402
Magyar Hírlap millenniumi albuma.	116
Szóts Farkas: A Protestáns Szemle kritikusanak.	154
Eördögh Dániel: Tündérsíp. ry.	155
Dezső Lajos: A sárospataki állami tanítóképezde (XII.) értesítője.	193
Zábrák Dénes: Értesítés „Krisztus az én életem“ egyházi beszédek.	194
Dr. Masznyik E.: Pál apostol II. r. 5. füz. ry.	251
Csiky Lajos: „Hit, remény és szeretet.“ ry.	251
Pfleiderer R.: Die Bibel nach Luthers Übersetzung. rs.	251
Molnár Lőrincz: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1896. évre. ry.	252
Széchy Károly: Gróf Zrínyi Miklós élete 1620—1664. rs.	296
Sántha Károly: Őrangyal. rs.	297
Dezső Lajos: Nagy oktatástan.	341
S. Szabó József: Emlékkönyv.	359
Bódor János: Pál apostol tana a megigazulásról. Dr. Tüdős István	259
Kiss Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531—1895. bj.	498
Dr. Székely György: A kvalitatív érzelmek psychológiája. rs.	500
Zoványi Jenő: A theologiai ismeretek tára. ry.	518
A Bethlen kollégium előjáróságának fölhívó szózata.	519
Zóla Emil: Róma. rs.	611
Gelléry Mór: Magyar millennium. ry.	612
Izsák Jenő és Borsos Vilmos: Millenniumi kalauz. Kiállítási útmutató. ry.	612
Ádám Gerzson és dr. Joó Imre: A nagykorösi ev. ref. főgimnázium története. bj.	613
Budapesti Szemle. rs.	613
Czinke István: Magyarok Istene. ry.	648
Dicsőfy József: Az ezredik ó-év és az ezeregyedik tavasz. ry.	648

	Lap
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1896. május 27—28-án Miskolczon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.	648
A sárospataki ev. ref. főiskolai igazgató-tanács jegyzőkönyve.	648
Simó János: Millennáris emlékmű.	697
Szilády Áron: Régi magyar költők tára, IV. kötet. rs.	697
Batta György: Lelkész beiktató s beköszöntő beszéd. ry.	698
Réz László: Beköszöntő egyh. beszéd, elő- és utó-imával. ry.	698
Müller Miksa: Gifford. előadások. rs.	797
Dr. Serédy László: Kritika és ízlés bírálat. rs.	798
Hetesey Viktor: Köznapi Imádságok. cz. i.	845
Jámor Lajos: Ezeréves hazánk története. bj.	881
Kóta Sámuel: Vallásos erkölcsi olvasó könyv. ry.	882
Kenessey Béla: A „Protestáns árvaházi képes naptár.“ bj.	882
A koszorú.	883
Dr. Tüdős István: „Egyházi beszédek.“	950
Thomas: „Descartes emlékezete“ ford. Rácz Lajos. ry.	950
Magyar Írók Élete és Munkái, V. kötet 2. füzet. ry.	966
D. Abraham Kuenen: Gesammelte Abhandlungen. rs.	966
Dr. Bartók György: Bibliai elbeszélések. iz.	967
H. Kiss Kálmán: Élő reménység. ry.	1004
Simó János: Az unitárius szószék rs.	1004
Dezső Lajos: Comenius Amos János „Nagy Oktatástana“ rs.	1005
Kovács Béla: Hazánk ezredéves fenállásának emlékére Szepsiben rendezett ünnepélyek emlékkönyve. ry.	1006
S. Szabó József: Az ó-classicus költészet nevelőhatása. rs.	1006
Dr. Szilávik: Zur neuesten phil. Litteratur in Ungarn. rs.	1007
Péterfy Dénes: A mi a vallásban változó és maradandó.	1007
Radácsi György: A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve.	1007
Révész K.: A kassai ev. ref. egyház emlékkönyve ry.	1008
Kovács Béla: A szepsi ev. ref. egyház története. ry.	1008
Dr. Tüdős István: Dolgozatok a gyakorlati lelkészet köréből.	1033
Marton Lajos: Ruth könyve. ry.	1033

VII. KÜLFÖLD.

A vallások harcza. R. L.	9, 32, 54, 153
A hollandi prot. szövetség ünnepsége.	80
A katolikusok Elsász-Lotharingiában.	197
A papok száma Olaszországba.	217
A nyolczadik lutheránus értekezlet Schweiczben	254
A vasárnapi munkaszünetre vonatkozó intézkedések Európa különböző államaiban.	444
Az alkoholizmus Franciaországban.	444
Oszkár svéd király a nevelésről.	920
Oroszországban a népnevelés.	969

VIII. MULTUNK.

Egy régi tükör, melybe láthatni valamit a jövőből is. Földváry László	174
---	-----

IX. MILLENNÁRIS MELLÉKLET.

Ima. Dr. Tüdős István	1
Millenniumi emlékbeszéd. Dr. Zsindely István	2
A honszerelem ünnepén. Ifj. Szilva István	17

X. GYÁSZHIREK.

Munkácsi Joó Gábor, Szatmár	37
Gyarmathy Józsefné	56
Beóthy Zsigmond dunántúli egyházkerületi főjegyző. Komárom.	77
Buzás Pál jogtanár, Debreczen	77
Kerekes Jánosné Ferenczy Ilona, F.-Barczika	116
Békésy Gyula kir. tanfelügyelő, Debreczen	116
Gyurkó Mihályné Kiss Johanna, Sajó-Hidvég	156
Hézszer Endre palkonyai lelkész	176
Kaszoniy Jánosné, Tamko Róza	234
Kun Pál miskolci tanár	234
Boronyay Károly, Czéke	252

	Lap
Balajthy István ref. lelkész, Asztély	299
Szakai Károly pápai tanár	360
Kubes Ödön sárospataki tanuló	404
Károly Lajos főherceg	421
Vályi Lajos komáromi esperes	422
Batta József, Sárospatak	422
Kozma István sárospataki tanuló	466
Barkó Béla sárospataki tanuló	466
Miklovicz Bálint hódmezővásárhelyi lelkész	502
Trócsányi Bertalan, Sárospatak ry.	575
Pásztor Zoltán, Sárospatak	594
Makay János szinai lelkész	594
Kanitz Ágoston kolozsvári egyetemi tanár	594
Borsovai Lengyel S. az a.-borsodi ref. egyházmegye gondnoka	614
Szeremley József alsó-szabolcsi esperes	614
Kun Béla halála és temetése	614
Beke József, Putnok	649
Jászay Borbála, Halmy Istvánné, Abaujvár	649
Vitéz Mihály kemecsei lelkész	663
Vályi János temetése	664
Makkay Domokos nagyenyedi tanár	677
Kőrösy György karádi lelkész	846
Orbán József sárospataki ny. tanár	901
Dókus Józsefné, Rátkay Borbála, S.-A.-Ujhely	950
Nemes Menyhért székelyhidi lelkész	990
Földváry Gerzson ó-fehértói lelkész	990

XI. VÁLASZTÁSOK.

Rác Kálmán balsai lelkész	38
Korocz József berczeli lelkész	38
Mindszenti Imre s.-kazai lelkész	157
Antal Gábor dunántúli püspök	197
Szöllőssy József erdőbényei lelkész	234
Jakab János bodva-lenkei lelkész	234
Fekete Gyula böcsi lelkész	255
Görömbey Péter f.-szabolcsi esperes	502
Véghelyi Dezső dunántúli egyházkerületi főjegyző	594
Németh István egyházkerületi aljegyző	594
Szabó Zsigmond és Segesdy M. tanácsbírák	594
Sas Béla akad. igazgató Debreczen	594
Dr. Szilávik M. akad. igazgató, Eperjes	—
Radácsi György egyházkerületi főjegyző	677
Br. Vay Elemér a.-borsodi gondnok	917
Szalóczy Pál egyházmegyei főjegyző	917
Dr. Németh Imre világi főjegyző	917
Tudja Mihály deregnyői lelkész	934
Ragályi Géza tornai ev. ref. esperes	968
Tóbiás Gyula szinai lelkész	990
Dr. Bartók Jenő nyiregyházi lelkész	991
Gavallér János kis-varsányi lelkész	991

XII. MINISZTERI RENDELETEK, JAVASLATOK ÉS HATÁROZATOK.

Az oklevelek és bizonyítványok másodlatainak és másolatainak kiadása tárgyában	39
A vallás szabadgyakorlatáról szóló törvény végrehajtása	78
Miniszteri leirat a 22000 frt államsegélyhez	117
Miniszteri leirat a „Hivatalos Közlöny“ ügyében	136
Miniszteri leirat a tanárok nyugdíjazása ügyében	157
Miniszteri rendelet a középiskolai énektanítás ügyében	216
Miniszteri rendelet a növendékeknek más vallásuak hittani órájára járása ügyében	595
Miniszteri rendelet a párbérek elévüléséről	595
Miniszteri leirat a tanítóváltások ügyében	679
Miniszteri rendelet a tanítóképző tanárok magánórái ügyében	679
Miniszteri határozat a törvénytelen gyermekek törvényesítésére	681
Miniszteri rendelet a tanítói nyugdíjalapra fizetendő 15 kr.-ok beszédése ügyében	864

XIII. VEGYES.

Kun Bertalan püspök újévi levele	17
A róm. kath. főpapok pásztori levele	17
Az istenbéke éve	18
A „Sárospataki Lapok“ jövődjére vonatkozó levél	18
A Tompa-szobor ügye Sárospatakon. 19, 59, 137, 216, 361, 363, 408 444, 466, 615, 680, 783, 862, 936	
Érdekes ajándék a sárospataki diákoknak	19
A keleti egyház válasza a pápai encyklikára	20
Az a bizonyos 22,000 frt	37
A protestáns papok sorsa	38
A debreczeni papválasztás ügye	38
Az izraelita vallásfelekezet autonómiaja ügyében tartott értekezlet 40, 79	
Németh lutheránus missio Magyarországon	40
Leány-gimnázium	56
Egy szép levél	57
A dunántúli ref. püspökválasztás	57
A tanító fegyverkezési joga	57
A középiskolai tanulók millenniumi utazása	58
A 22,000 frt és az erdélyi igazgató-tanács	58
Lukács Ödön esperes millenniumi körlevele	58
Görömbey Péter 25 éves papsága	59
Egy kath. pap vallomása	59
400,000 frt subventio	78
A 22,000 frt segély sorsa	99
Adalékok a „Debreczeni Prot. Lap“ történetéhez	99
A földmives és munkásnépnek adott kedvezmény a millenniumi kiállításra	99
Előlegezett jókívánságok	117
A debreczeniek paphívó küldöttsége	118
Békés-bánati javaslat az egyházmegyei és országos lelkészi özvegy-árva gyámtár viszonyára nézve	118
Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet ügye	119
A bevett egyházak állami dotacioja	119
A nagyállói ev. ref. egyház kebeléből	119
Zichy N. gr. a néppárt érdekében	120
Schlauch a debreceni katolicizmus erősítéséhez	136
Theológiai magántanári előadás Sárospatakon	136
Dr. Masznyik értesítése	137
Ujabb fajta belmissió	176
Levél a szerkesztőhöz	177
A dévai ref. templom restaurációja	178
Lukács Ödön halála és temetése	194
Millennáris kath. országos értekezlet	212
Papi birtokok	213
Polónyi, Olay és a holtkéz	214
Dr. Mitrovics Gyula értekezése a philológiai társaságban	214
A „Protestáns“ Chronologusa	214
A H. B. és P. S.-féle vitához	215
Földváry László értesítése	216
A dun.-tuli püspök köszönő válasza a s.-pataki főisk. tan. karához	234
A konvent összehívása	235
A lelkészkepesítési vizsgák Sárospatakon	235
Búcsúzás Mitrovics Gyulától	253
Descartes emlékezete	253
Az egyetemes tanügyi bizottság alakuló gyűlése	254
A magy. prot. irodalmi társaság alakuló gyűlése	254
Válasz a „Debreczeni Prot. Lap“ „Egy másik vidéki tagjának“	278
A kegyeletlen megemlékezésnek egy tulhajtott példája	279
A budai ev. ref. templom felavatása	280
Antal Gábor püspök eskütétele	280
Vályi Lajos és Némethy Lajos kitüntetése	280
Pósa Lajos millenniumi éneke	—
Mitrovics Gyula fogadtatása Debreczenben	298
A bödi ref. egyház veszedelme	298, 401
A holtkéz	299, 991
Szász Domokos püspöki jubileuma	322

	Lap		Lap
Mitrovics Gyula beiktatása	322	Uj zsidó hitfelekezet	920
Ezeréves ünnepélyek Sárospatakon.	—	Orbán József temetése	920
Czinke István beiktatása Rimaszombatban.	360	Lévay József a s.-pataki Tompa-szobor leleplezési ünnepélyéről.	933
A lelkészi fizetések 800 ftra való kiegészítése.	361	A német protest. Melanchton ünnepe	935
A Széphalmon tartandó Kazinczy-ünnepély.	362	Tanügyi reformok Norvégiában.	951
Ujabb vasuti kedvezmények a kiállításra utazóknak	362	Az ezredéves kiállítás kitüntettei	968
A prot. papi családról. Marczali H.	362	A debreceni Svetits-intézet	970
Millenniumi alapot a sárospataki főiskolának. ry.	386, 405	Egy konvertita pap haláláról	970
Bosszús hangok a millennium alkalmából.	386	A királyi megnyitó a prot. lelkészekről	970
Sárospatak millenniumi tényeiből.	387	A tisztánnevi ev. ref. egyházkerület hivatalos válasza a Cseh-Morva testvéreknek	990
Értesítés az ezredévi ünnepélyekről.	405	Tüdös István válasza Andrassy Kálmánnak	991
Lukács-alapítvány.	406	Mi történik Karádon?	1009
Az „Evangelical Alliance“ küldöttei a konventen.	406	Kire szavazzunk mint kerületi jegyzőkre?	1009
Államsegélyt nyert lelkészek.	407	Kolduló ev. lelkész	1009
Zsilinszky Mihály megbízatása.	422	A lelki kevély	1010
Confirmatio ünnepély Sárospatakon.	433	Hangverseny Homonnán	1010
Ezredéves ünnepély Csomonyán és Pelsüczön.	433	A szerkesztő bucsú-szavai	1033
Ezredéves ünnepély Málcán.	442	Fejes István adománya a sárospataki diákoknak	1034
Millenniumi alapítvány Rimaszombatban.	442	Vállyi János végrendelete.	1034
Kájel József meghívója.	443		
A vasárnapi munkaszünetre vonatkozó intézkedések.	444		
Némely közleményeink magyarázatul.	445		
Az ezredévi tornaversenyen kitüntetett sárospataki tanulók.	446		
A nemzet és a király.	483		
Kitüntetések az ezredéves ünnepélyek alkalmából.	484		
A 800 ftrós lelkészi fizetési minimum az országgyűlésen.	484		
Az angol Biblia-Társulat ajándéka a királynak.	486		
Dr. Horváth Ödön kitüntetése.	502		
Az ordélyi ev. ref. egyházkerület gyűlésének legfőbb tárgya.	502		
Rövid felvilágosítás Ladányi urnak. Révész K.	503		
Figyelmeztetés az abaujgyei lelkészekhez.	540		
Az országos középiskolai tanáregyesület új tisztikara.	541		
Egy kis statisztika.	541		
A magyar király protestans bibliája.	542		
Helyreigazításul Szilva István cikkére. Fűzy J.	543		
Lelkész-beiktatás T.-Lúczon.	615		
A holtkéz szerzeményeinek összeírása.	631		
Harminczéves püspök	648		
Visszapillantásul	650		
Görömbey Péter első esperesi levele	664		
Vaszary Kolozs körlevele	664		
Az egyházi körmenetek eltöltése	665		
A sárospataki ev. ref. egyház köréből.	387, 663, 782, 784		
A róm. kath. egyesületek országos kongresszusa	679		
Az orosz császár ajándéka	680		
Pápista kizárólagosság	717		
A sárospataki izraeliták magyarsága	717		
Az egri nők újabb hőstette	742		
A döghei ref. egyház millenniumi emléke	742		
A szombathelyi prot. templom szentelése	742		
Egy róm. kath. gróf a néppárt ellen	743		
A róm. kath. egyház Debreczenben	743		
Helyreigazításul. Révész Kálmán	743		
Nazarénusok Szirmán	743		
Millenniumi megkisebbitésünk	744		
Igazítás. Révész Kálmán	831		
Helyreigazítás. Rác Kálmán	831		
Kérelem. Ballagi Géza	831		
Gr. Degenfeld József	846		
Ujabb és újabb mellőztetésünk	862		
Nyilvános köszönet a sárospataki egyház nevében	863		
Október 31-ike	883		
Írásbeli tételek a Sárospatakon tartandó lelkészi vizsgákra	883		
Észrevételek. Szász K.	884		
Tisza Kálmán arcképe a sárospataki iskolának	903		
Zsilinszky Mihály a papi fizetés minimumáról	918		
Magyarázatos biblia-terv	919, 969		

XIV. HIRDETÉSEK. PÁLYÁZATOK.

Syphonia permeterő	81
Nagy-Enyedi Bethlen-kollégiumnál 3 tanári állás	120, 138
A székelyudvarhelyi kollégiumban tanári állás	133
Zilahy főgimnáziumban tanári állás	178
Debreceni főiskolában tanári állás	197, 198, 525, 681
Sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó kollégiumban egy tanári állás	198
László Sándor harangöntődéje	217, 236, 446, 546
Hönig Ferenc harangöntődéje	218, 682, 848, 904, 971, 991
Egri Ferenc harangöntődéje	218, 506
Lövy J. konfirmációi bizonyítványok	256, 300
Miskolci ref. főgimnáziumnál tanári állás	300, 387, 526, 545
Novotny Antal harangöntődéje	324, 364, 338, 446, 506, 546, 596, 653, 666, 740, 832
Budapesti ref. gimnáziumban tanári állás	388
Szatmárnémeti ref. főgimnáziumban tanári állás	408, 445, 544, 595, 749
Marosvásárhelyi ref. főgimnáziumnál tanári állás	486
Mezőtúri ref. főgimnáziumban tanári állás	505, 525
Szilice-borzovai ref. egyház lelkészi állomása	595
Sárospataki főiskolában jogtanári állás	596, 616, 681
Sárospataki főiskolában a Mesko-alapra	616, 632
Rimaszombati egy. prot. főgimnáziumnál tanári állás	632, 651
Turai egyház lelkészi állomása	657
Magyar Lloyd jelzőlog-kölcsön	720, 744, 832, 848, 907, 972
Szinai ref. egyház lelkészi állomás	847
Ungvári ref. egyház lelkészi állomása	1011
Karádi ref. egyház lelkészi állomására	1012
Ráth Mór hirdetése	1012

XV. NYUGTÁZÁSOK, KÖSZÖNETEK.

Adományok a Tompaszoborra 19, 59, 137, 216, 363, 408, 444, 466	615, 630
A sárospataki akadémiai ifjuság olvasó-egylete.	137
Adományok a sz.-i.-baksai egyháznak	408
A sárospataki millenniumi bál felülírtak	444
Adományok a bödi egyháznak.	444
Felülírtak a sárospataki templom felavatásakor rendezett bálon.	831
Adományok a hegymegi ref. egyház javára.	847
A szurdoki egyház köszönete Lengyel Erzsébet asszonynak.	968

XVI. SZERKESZTŐI ÜZENETEK

20, 81, 100, 158, 178, 236, 256, 324, 364, 408, 505, 545, 616, 632, 719, 884, 903, 920, 971, 1011, 1036.	
--	--

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre.
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „1896.” *Fejes István.* — „Visszapillantás a múlt év tanügyi mozgalmaira.” *Buza János.* — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” *Földváry László.* — „A vallások harca.” *R. L.* — „Krisztus minden mindenkben.” *Lic. Rácz Kálmán.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

1896.

Egy ezredévnek kezdő éve! Nagy, emlékezetes időpontja lesz a következő éveknek és századoknak. Oly időpont, a melyről a később élők azon sóhajtozással fognak megemlékezni: vajha ők is tanui lehettek volna azon nemzeti nagy alkotásoknak s világraszóló, fényes és magasztos ünnepélyeknek, a melyekkel az ország az 1896. év napjait megszentelte! Unokáink könyezni fognak, hogy szépapaik ünnepelték és nem ők ünnepelhetik Árpád honának ezredik esztendejét!

Mi pedig, a kik isten kegyelméből megértük hazánknak ezen nagy időszakát, a mindennapinál is majdnem közönyösebb hangulatban vagyunk még most is, midőn a nagy év első napjai immár beköszöntöttek. Igaz melegség és lelkesedés mai nap nincs a szívekben az ezredéves haza bércein és rónáin. Úgy tetszik nekem, hogy azok, a kiknek szívök fogékony volna a fellángolásra, szorongással és aggodalommal vannak eltelve a haza jövődjé iránt. A politikai, sőt már-már a társadalmi gyűlölködés erőszaka tehetetlenségre kárkoztatja a hazaszerető lelkeket. Ezek közé számítom az egyetemes reformált egyháznak tagjait a legkisebbektől a legnagyobbakig.

Boldog isten! ha egy ezredévnek határpontján szent hevülettel örülni mi sem tudunk, az nekünk fájó, leverő gondolat. De mi ki vagyunk tagadva az örömből, mert éreznünk kell, hogy az 1868-iki törvények ellen indított támadásokból fejlődtek ki a mai viszonyok, a melyek a néppárti elvekkel a mi megtörésünkre és megalázásunkra irányulnak. Sírniunk kellene e botor és hazáráró hajsza, nem magunkért, de hazánkért, hogy nincsenek oly bátor és nagylelkű hazafiak, a kik a protestánsok történeti érdemeire hivatkozni merjenek és megvédelmezzenek minket a kitagadás megalázó helyzetében. De mi sírni nem fogunk, mert tudjuk ma is, mint elődeink századokon keresztül, önmegtagadásal szeretni a hazát.

1896!...

Egy nagy ünnepre gondoltunk, a midőn egybekapcsolódnak az ország különböző ajkú és hitű lakosainak szívei, összefonódnak karjai és az így összeforrt nemzet az ezredév szikláján megállva, merészen és lelke-

sülten tekint a következő időkbe! és most szárnyszeggetten hullnak vissza fenszállni vágyó érzéseink, összezsugorodnak keserűen, mint a kicsafart citrom, szomorú gondolataink, mert a haza egységét, az érzések közös összetalálkozását 1896-ban nem üdvözölhetjük szívünk teljes örömeiből.

Önmegtagadásra és minden vonalon önvédelemre szólva áll a magyarországi ev. ref. egyház az ő ezredév záró s az új ezredév kiinduló pontján. Az egyházpolitikai törvények, a melyeket a haza egységeért és békéjéért nem ellenezhettünk, mint előre is véltük, egyházi érdekeink védelmére hívnak fel, ha csak kegyelemre megadni nem akarjuk magunkat a Wolafka-féle erőszakosságoknak. Évek fognak kelleni és ez években sokat kell fáradsunk és dolgoznunk az evangéliummal kezünkben, míg az egyensúly helyreáll a protestáns egyházak javára, — ezt már ma látom, mint előbb is tudtam. Gondoltam azonban, hogy az önvédelemnek és önfentartásnak magunkban levő erején kívül, az 1896. évre bírn fogjuk már azon külső eszközöket is, a melyek egyházunknak az állam által megígért s az 1848-iki törvényekben biztosított fölségelésében rejlenek. Az 1896. évet az 1848-iki s az egyházakra vonatkozó törvényeknek végrehajtásával kellett volna egy nagy ünneppé tenni. A protestánsokat az elismerés és méltánylás, a többi felekezeti papságot a megnyugtató jobb hangulatba hozhatták volna az ezer év ünnepén. Kövek és oszlopok emelése helyett a lelkészi karnak biztosabb alapra emelése! mért nem ragadta meg ez a gondolat a hazafiak lelkét? mért nem az, hogy a társadalomnak oly vezérlő tényezőit, mint a lelkészek, nem utolsó, hanem első sorban kellene szorgos gond tárgyává tenni?

Hát ez is mi miattunk, a protestánsok miatt. A congrua-rendezés előmunkálataival még nincsenek készen. A mi összeírásaink — szükségseink kimutatásával — hiába vannak ott a miniszteri fiókokban. Ki merne addig rajtunk segíteni, míg a klérus késlekedik?

22 ezer frt előleggel váltja be a kormány a nagy ígéreteket. Az 1896. évre ennyi esik ev. ref. lelkészeink felségelésére. Egyházkerületünk 3300 frtban részesül az említett összegből. Nehány lelkésznek némi alamizsna. 1896-ban ez engem lehangol és elsomorít. Hibáztatom a kormányt, hogy ily kisszerűen fogja fel a nagy kérdést. Hibáztatom azon egyházi eljáróinkat, a kik előre

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

nem figyelmeztették a kormányt arra, hogy inkább várjon, mint így kezdjen. Mert nem arról van szó, hogy mint szégyenes közalapunk, annyi-amennyi segélylyel támogassa a megszorult lelkészeket, hanem a *lelkészi állásoknak oly állandó fölsegeléséről, a melyet törvény*, nem pedig kormánykegy biztosítson s nem Péternek vagy Pálnak szóljon, hanem a csekély jövedelmű lelkészi hivatalnak.

De másként is, mielőtt még a törvény által biztosítandó államsegélyt egyházunk igénybe venné, szólnunk kell előbb azon viszonyról is, a mely egyházunk és az állam között a segély folytán előáll. Mert, ime, most már praecedensül azt látom, hogy a 22 ezer frt segély az egyes lelkészek részére az adóhivatalokba lesz kiutalva; ezt pedig én már ma sem fogadhatnám el, mert rosszabbá nem szeretném tenni az államsegély elfogadásának módját a Bach-korszakénál, vagy a jelenleginél, a midőn egy összegben adatik ki egyházunknak a segély és magunk osztjuk azt szét a szükséges helyekre.

Azonban az 1896 még most köszöntött be. Még van mód és alkalom egy nagy ünneppé tenni ezt az esztendőt az egyházakra nézve is. Én legalább, ha isten egészségemet megadja, megkísértem még tavaszi konventünkől ezt a fölkérést intéztetni a kormányhoz. Mily öröm volna ez ránk, ha az ország meghallgatná kiáltásunk szavát! Nem a pénz, mint jutalom adná nekünk az örömet, hanem azon méltánylásnak tényleges nyilatkozata, hogy a magyar haza ismeri és becsüli a protestánsoknak a nemzeti szabadság és közművelődés érdekében tett szolgálatait. Adj meg nekünk a nemzet ezt az örömet, hogy az új ezred évben kettőzött erővel szolgálhassuk édes magyar hazánkat!

1896!...

Akármit hoz ez az év, ha szorongó szívvel is, ha önmegtagadással is, de azért mi ünnepelni fogunk. A sötét palástokat felöltjük és szemünk és lelkünk kigyulad ama napon, midőn imádkozni fogunk a haza üdvéért. Hiszen mi szívesen imádkozunk, csak hagyjanak békét nekünk azok, a kiknek kincseket adott az ország. Mi is szereztünk magunknak az ezer év ünnepén egy nagy gazdagságot: megnyugvást a sirba költöző lelkészeknek, vigasztalást özvegyeiknek és árvaiknak. *Gyámintézetünk* — az ország ezredéves ünnepén — saját alkotásunk. A ki 1896-ban hal meg, az nyugodtabb lesz a sirban. A lelkészi karnak legyen boldog éve az 1896!

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a múlt év tanügyi mozgalmaira.

Az 1895-dik év ezredéves történetünknek nevezetesebb évei közé tartozik. Nem véres csatákban nyert győzelem, nem világfelforgató, korszakot alkotó eszmék születése és hódító terjedése teszi ezt nevezetessé, hanem a hitben különbözők egyenlőségének s a lelkiismereti szabadság elvének törvénybe iktatása, melyet nemzetünk felvilágosultabb gondolkozású s nemesebben érző fiai, a világ rendes folyását megakasztani, sőt visszafelé terelni óhajtó lovagokkal szemben csakis nem lankadó kitarással s erős küzdelemmel vihettek keresztül. A lefolyt küzdelem mindenestre heves és tartós volt, melyben egyenként és tömegesen buktak el a legjobb vezérek; de biztató szavukat megértették azok, a kik helyökre léptek s győzelemmel haladtak tovább a megkezdett irányban. Igaz, hogy nem csillogó acélból gyártott fegyverekkel folyt a harc, de még így is csoda, hogy a lefolyt

pár év alatt s közelebb az 1895. évben be nem teljesedett nálunk ez a latin közmondás: *inter arma silent musae.* Csoda, hogy közoktatásügyi minisztercink, a kik mint egyúttal vallásügyi miniszterek a legerősebb támadásoknak voltak kitéve, közművelődésünk érdekeit is szem előtt tartották s kultúránk fejlesztése érdekében terveket készítettek s azok közül néhányat meg is valósítottak.

Hogy az elmúlt évben különböző irányban megindult tanügyi mozgalomnak lesz-e valami szembetűnőbb s valami maradandóbb hatása, azt az új év küszöbén még nem tudhatjuk, mert hiszen közoktatásügyi minisztercink gyors váltakozása miatt jó részben még csak tervekkel, noha már megvitatott tervekkel állunk szemben; a tervek pedig még a közoktatásügy vezetőinek az agyában sem mindig egyformán születnek s megtörténik, hogy egyiknek az eszméje nem bír gyökeret verni a másik lelkében. Jó például szolgál erre az *egységes középiskola ügye*, Csáky grófnak ez az egyik legkedvencebb eszméje, mely az éveken át folyt vita után s a közoktatási tanács kedvező véleménye alapján is már annyira elő volt készítve, hogy csak a hivatalos tantervet kellett volna megállapítani s az új intézményt azonnal életbe lehetett volna léptetni. Báró Eötvös azonban már nem lelkesedett elődje gondolatának megvalósításáért s az egészről kicsinylőleg úgy nyilatkozott, hogy közoktatásügyünk történetének megírója az egységes középiskolát, mint *egy izben felszínen levő eszmét* méltán fogja megemlíteni. Ennek a sokakat szép reményekkel biztató tanügyi tervnek lassú halála egyike az 1895. év nevezetesebb tanügyi eseményeinek.

A szomorú véget ért egységes középiskolával egyidejűleg méltán emlékezhetünk meg egy másik tanügyi gyászhirről, a *régi közoktatási tanács* haláláról is. Ez a hibás szervezeténél fogva sok gyarlósággal megáldott intézmény, melyet, mint már tetszhalottat, Wlassics miniszter keltett életre, egy évi vegetálás után, a karácsonyi ünnepek előtt csakugyan kimúlt. Örökebe hasonló nevű utóda fog lépni, mégpedig a miniszter nyilatkozatai után ítélve, egészségesebb szervezettel, nevének igazán megfelelő munkakörrel, megszabadítva, azoktól a teendőkől, melyeket előde minden felelősség nélkül s épen ezért általános elégedetlenséget támasztva végzett. Az új közoktatási tanács szervezetének terve ez idő szerint még a miniszter fiókjában pihen; de reményljük, hogy az ellen a tanügyi munkásainak nem lesz alkalmuk annyi jogosult panaszt emelni, mint a mennyit a régi ellen emeltek, mert hiszen a miniszter erre nézve előlegesen meghallgatta több illetékes férfiú véleményét az e célból összehívott értekezleten.

Az új közoktatási tanács tervezetével összefüggésben értekezletet tartott a vallás- és közoktatási miniszter a *tankönyvek engedélyezése ügyében* is. Az év végéig e tekintetben is csak a tervezetekig haladtunk s a kérdés helyes megoldására nézve biztos megállapodás még nem történt. Jogunk van azonban reményleni, hogy a milleniumi év ebben a sok tekintetből fontos ügyben is előnyös változást fog hozni, a mennyiben a miniszter terve szerint a tankönyvek engedélyezése illetékes férfiak egyéni felelősségére lesz alapítva.

Uj közoktatásügyi miniszterünk különben annyi, többé-kevésbé életrevaló és szükséges tervvel állott elő a közoktatási költségvetés alkalmával tartott program-beszédében, valamint azóta is, hogy miniszterségének első évét méltán sorozhatjuk az u. n. tervezeti évek sorába. És hogy tervei között tanügyünk fejlődésére nézve fontosabbak is vannak, elég azok közül például felemlítenünk az *1868. népoktatási törvény revisióját* olyan célból, hogy annak majdnem 30 év alatt tapasztalt

hiányai pótoltsanak s javított állapotában végre-
hára fokozatosan *végre is hajtassék*; továbbá a mi ezzel
szoros összefüggésben áll, a *tanítóképzés reformját* s a
tanítók állami képesítését, a mi annak a valóban türhe-
tetlen állapotnak megszüntetésére látszik elodázhatat-
lanul szükségesnek, hogy hazánk tanítói között még most
is ezrével vannak olyanok, a kik nem tudnak, vagy nem
akarnak magyarul tanítani. Nagyon fontoságú terve a tan-
ítók *fizetésének végleges rendezése*; a *tanfelügyelői szer-
vezetnek az adminisztrációba való bevonása*; a *tankönyvek
revideálása*; *tudományos tan- és kézikönyvek készítése*,
különösen a középiskolai tanárjelöltek alaposabb kép-
zése szempontjából; *hazai tárgyú szemléltető képek elő-
állítás*a az állam költségén; stb. stb.

Nagyon sötét szemüvegen kellene azonban vissza-
tekintenie a 1895. év tanügyi mozgalmaira annak, a
ki minden áron azt akarná állítani, hogy a lefolyt év,
tanügyi szempontból tekintve, csakis a tervezetések éve
volt. Az elfogulatlan szemlélő mindenesetre készséggel
és örömmel ismeri el, hogy úgy a kormány, mint az
iskolafentartó egyházak és testületek sokat tettek hazai
tanügyünk fejlesztése érdekében. A kisdedóvó intézetek
száma emelkedett. A népoktatás érdekében, az általános
tanítóhiány megszüntetése szempontjából minden vo-
nalón megkezdődött legalább is a törvény által előírt
fizetési minimum előteremtése még pedig igen sok
helyen az állampénztár szívesen nyújtott segélyével. A
tanítóhiány miatt támadt bajok csökkentése végett éppen
ev. ref. egyházunk közbenjárására megengedettett az
is, hogy olyan helyen, a hol a szükség parancsolja, a
*lelkészek és segédlelkészek is végezhessek a néptanítók
teendőit*. A állam szívesen felajánlván segélyét a közsé-
geknek és hitfelekezeteknek, a vallás és közoktatási
miniszter nagyobb joggal s így bátrabban is követeli,
hogy népoktatási intézeteink a törvény kívánalmainak
megfeleljenek s a fentartók az önfentartás köpenyébe
ne burkolódzanak. Éppen ennek lehet tulajdonítani, hogy
a lefolyt évben már határozott intéssel fordult egyik-
másik földi javakban dúsuló róm. kath. püspök felé is,
figyelmeztetvén mintegy arra, hogy a kormányzatuk
alatt álló hívek művelődésére óriási jövedelmükből, ott
a hol a szükség úgy kívánja, ők is áldozhatnak vala-
mit. Rendezte az apácák vezetése alatt álló úgynevezett
„felsőbb leányiskolák” ügyét, kijelentvén, hogy ezeket
legfeljebb felsőbb népiskoláknak ismerheti el s nem
engedheti meg, hogy a tanítató szülők félrevezetése
végett a jogtalanul felvett címet tovább is használha-
sák. Mindezeknél fontosabb intézkedésnek tarthatjuk
azt, hogy az ország különböző részeiben megkezdették
annak a *400 népiskolának felállítását*, melyet az állam
a millennium alkalmából, mint maradandó emléket akar
bemutatni. Az 1895 év tanügyi eseményei között min-
denesetre ezt tarthatjuk egyik legfontosabbnak, mert
ezzel nemcsak magunk előtt, hanem a művelt külföld
előtt is igazolhatjuk, hogy államunk a népoktatás fej-
lesztésére az újabb időben habár lassú, de még is foko-
zatosan növekvő áldozatot hoz s így lassankint meg-
változik az a statisztikai kimutatás, a mely szerint ezred-
éves hazánkban az állam, mint olyan, az összes nép-
iskoláknak csak 529%-át tartja fenn.

A középiskolai tanügy fejlesztése érdekében is tör-
téntek a múlt évben üdvös intézkedések. A közoktatási
budget tárgyalása alkalmával újra felhangzott a már
annyiszor elmondott panasz a középiskolai tanulók *túl-
terheléséről*, szóba jött ismételve az az óhajtatás is, hogy
tantervünkben a *nemzeti elemnek* nagyobb tért kellene
elfoglalni. Ezeknek a panaszoknak és kifogásoknak meg-
szüntetése céljából két rendeletet intézett a miniszter a

közoktatási tanácshoz, felhíván, hogy a most érvényben
levő tanterveket vizsgálja át, különösen abból a szem-
pontból, hogy vajjon nem nyújtanak-e azok alkalmat
a tanulók túlterhelésére s hogy kellő figyelembe vannak-e
azokban véve az u. n. nemzeti tárgyak. A tanács, több
napi tanácskozás után, végre abban állapodott meg, hogy
az *állami tanterv revíziója* a felvetett két kérdés szem-
pontjából mindenesetre szükséges; de szükséges a *tan-
könyvek revíziója* s nem különben a *tanárképzés refor-
málása* és a *tanulók maximális számának alábbszállítása*
is, mert a mostani létszám mellett minden reform hiába
való lesz. A miniszter a tanácsban felmerült eszmék figye-
lembe vételével, rendeleti úton szándékozik ezt a rég-
óta állandó panaszt megszüntetni, a mi azonban az én
véleményem szerint nem igen könnyen fog sikerülni.
Ezen a helyen lehet megemlékeznünk arról, hogy a
tanulók szellemi túlterhelésének ellensúlyozására, a testi
nevelésre több hasznos intézkedés történt, melyek közül
különösen a *kerületi tornaversenyek* behozatala — úgy lát-
szik — életrevalónak bizonyult.

A *tanárképzés* és *tanárhiány* kérdése is élénk meg-
beszélés tárgyát képezte a múlt évben s e tekintetben
is tettünk előre egy hatalmas lépést a báró Eötvös
Józsefről nevezett *internatus felállítás*a s az *osztöndíjak
szaporítása* által. Igen hihető, hogy az *Országos közép-
iskolai tanár egyesület* kassai gyűlésének *memoranduma*,
mely a középiskolai tanárok helyzetét olyan őszintén, olyan
leplezetlenül tárta fel a miniszter előtt s a mely a köz-
figyelmet is magára vonta, szintén hatással lesz ennek
az általános érzett bajnak a megszüntetésére; sőt az
is valószínű, hogy a tanárok számának szaporodását
elő fogja mozdítani a *kolozsvári egyetemmel kapcsolatba
hozott ev. ref. theologiai fakultás* felállítása is.

A tanárhiány apasztására s általában középiskolai
tanügyünk fejlődésére jótékony hatással lesz bizonyára
a *felekezeti iskolák részére felemelt államsegély*, valamint
a fentartó testületekkel újabban kötött szerződéseknél
az a feltétele, hogy a *segélyezett intézetek tanárai az
állami iskolák tanáraival egyenlően díjaztassanak*, nem
különben a felekezeti és községi középiskolában alkal-
mazott tanárok *állami nyugdíjintézetének* végre-
valahára megnyitása.

Az az *egy pár új gimnázium*, a melyet az állam-
kormány a múlt évben megnyitott, szintén esemény-
számba mehet, nem azért, mintha ezekkel a *túlzsúfolt*ságot
talán megszüntetnők, hanem azért, mert 12 év alatt közép-
iskolai, különösen gimnáziumi ifjaink száma 40,000-ről
51,000-re emelkedett, de ez alatt az idő alatt iskolánk
száma alig szaporodott.

Felsőbb oktatásunk körében is támadtak új eszmék,
történtek fontosabb intézkedések. A *harmadik állami
egyetem* felállítása úgy az országgyűlésen, mint a sajtó-
ban tanulságos megbeszélés tárgyát képezte s a Berze-
viczy által támasztott vitának egész kis irodalom lett az
eredménye, de a harmadik egyetem kérdése még sincs
eldöntve, sőt egyhamar nem is igen lesz, mert mostani
közoktatásügyi miniszterünk Kolozsváron tett nyilatko-
zata szerint arra most még semmi nagyobb szükség
nincs. Az ev. ref. *debreceni egyetemre* még csak az ado-
mányokat gyűjtögették; de már komolyan kezdettek fog-
lalkozni azzal a gondolattal, hogy a millenniumi év
alkalmából megnyitják a megerősített *philosophiai* facul-
tást. Ez a hír indíthatta az erdélyi római kath. statust
arra, hogy gyűlésén szintén egy *kath. egyetem* felállításá-
ról tanácskozzon. Felsőbb oktatásunk körében a legfon-
tosabb esemény minden esetre a *kolozsvári ev. ref. theo-
logiai akadémia* megnyitása volt, mely az ottani egye-
temmel kapcsolatban leendő *papjaink tudományosabb*

képzését s részben felekezeti tanárok nevelését tűzte ki céljául. Hogy ezt képes lesz-e megvalósítani, azt a jövő fogja megmutatni. A másik feltűnőbb esemény a *nők részére engedélyezett egyetemi hallgatási jog*, melylyel a tanári, orvosi és gyógyszerész pálya megnyílik az arra *hivatott* nők előtt is, a kik középiskolai képzésüket egy, részökre felállítandó *leánygimnáziumban* fogják nyerni. Sajnálnunk lehet, hogy a *budapesti egyetemen*, különösen annak jogi szakán a *túlzsúfoltság* megszüntetésére ez évben sem történt egyetlen komolyabb lépés sem, pedig ez a *vidéki jogakadémiák* egészségesebb fejlődésére és felvirágzására is jótékony hatással lett volna.

Ev. ref. egyházunk szintén igyekezett tőle telhetőleg előmozdítani az oktatás és nevelés ügyét. A *kolozsvári theologiai akadémia* felállításán s a debreceni *egyetem* alapjának építgetésén kívül, noha az állam segélyével, *kiegészítette s fejlesztette több középiskoláját*; sok helyen rendezte az eddig elhanyagolt *vallástanárok* ügyét; és a hol ez még hiányzott, gondoskodott középiskoláinak szakszerűbb, pontosabb felügyeletéről s újra alakította *egyetemes tanügyi bizottságát*, mely ha magasztos hivatását érezni fogja, igen sokat tehet ev. ref. tanügyünk fejlesztésére s felvirágoztatására. Nem hagyhatjuk végül felemlítés nélkül iskolafentartóiknak azt az áldozatkészségét sem, melylyel ev. ref. tanintézetek történetének megírását, habár rövidesen is, a legtöbb helyen lehetővé tették s ezzel mintegy bemutatták a hazai tanügy története iránt érdeklődők előtt, hogy ev. ref. egyházunk mit tett a múltban s mit tesz a jelenben a nemzet közművelődése érdekében.

Ez a rövid visszapillantás is meggyőzhet bennünket arról, hogy az 1895. év nem folyt le felettünk minden eredmény nélkül. Közoktatásügyünk fejlesztése érdekében terveztünk és tettünk is valamit, a mit a lefolyt év izgalmai között tehetünk. Tenni, végezni valóknak bizonyára van még bővében, a melyekre a *II. egyetemes tanügyi kongresszus* — a mint a bizottságok munkálataiból láthatjuk — annak idején igyekezni fog rámutatni. Hiányokra, javítani valókra itt is, ott is bukkanunk. Adja Isten, hogy az új ezredév kezdetén jó egyetértéssel ezeket is pótolhassuk és javíthassuk!

Buza János.

TÁRCA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Móttó: „A múlt csak példa legyen most.”

II. Ferdinánd 1617 június 29-én koronáztatott Cseh királylyá gróf Thurn, Fels, Schlik és több más protestáns urak erős ellenzése dacára, és azon föltétel alatt, hogy míg Mátyás él, a kormányba nem avatkozik, a nemzet jogait s különösen Rudolfnak a protestánsok vallási szabadságát biztosító felség leveleit megerősíti.

Ígéretét nem tartotta meg, de annyival hívebb volt 1600-ban *Loretóban* tett és Stajersországban a legkegyetlenebb módon már be is töltött ama fogadásához, hogy minden erejét, egész életét a róm. kath. vallásnak az evangéliomi prot. vallásfelekezetek romjain leendő teljes diadalra juttatására szenteli. Vakbuzgósággal telt lelke¹

¹ II. Ferdinánd a jezsuita nevelés következtében annyira meg volt zavarodva, hogy „*Máriát nevezte ki összes hadai fővezérének.*” Kazy J. Magyarország és Erdély története. Nagy-Szombat 1737-től 1749-ig. 321. l.

ez eszmétől annyira át volt hatva, hogy annak minden egyéb érdeket alája rendelt, s érette kész volt szintúgy a maga nyugalma, mint népei boldogságát, jóllétét feláldozni. Bizalmasbb emberei nem egyszer hallák tőle a nyilatkozatot, hogy később feleségével, gyermekeivel számkivetésbe menni, s életét házankénti koldulással tengetni, sőt pallos alatt végezni, mintsem eltérje országában az eretnekeket.² Semminek sem örült inkább, mint midőn hallá, hogy valaki papistává lett, s gyönyörrel ringatta magát a jezsuiták és Pázmán Péter ámitó beszédeiből merített ama hiedelemben, hogy tértési érdemeinél fogva neki már nem kell a purgatoriumba mennie, hanem egyenesen a mennyei dicsőségbe jut.

Még nem töltött egy évet trónjan, midőn már elkezdte érvényesíteni azt, a mit szentül hitt, hogy „az eretnekeknek adott hűség-esküt nem kell megtartani;” mert bár szentül fogadta, hogy nem avatkozik a kormányba és a protestánsok vallási szabadságát épségben hagyja: mindazáltal az ő tudtával és akaratával történt, hogy a Prágából távozó Mátyás által kormánylyal megbízott papista tanácsosok, Rudolf felség-levelei ellenére, a prot. jobbágyoknak megtiltották a papista földesurak jószágain a templomok építését, nemcsak, hanem néhány ily templomot tényleg le is foglaltak és romboltak.

A jogtíró durva erőszakon felindult protestáns rendek rövid úton akarva végezni a kath. tanácsosokkal, gr. Thurn vezérlete alatt, 1618 május 28-án fegyveresen törtek a tanácssterembe s Slavata, Ciam-Martinetz és Fabrici tanácsurakat az ablakon dobták ki az árokba, az ország ügyei igazgatására pedig 30 tagból álló bizottságot neveztek, s a jezsuitákat az országból kikergették.

Ferdinánd, miután a császár rendelkezési jogait vitató s a cseh zavarok lecsillapítására szelidebb rendszabályokat alkalmazó Klesel bécsi érseket elfogatta és Tirolban ambrási várába záratta: Bouquoi és Dampierre tábornokokat küldte a lázadásnak erőhatalommal való elfojtására. De ezek megverettek s miután a cseheknek még Mansfeld Ernő is segélyükre jött, azok a lázadást Ausztriába is atterjesztették, minek folytán az ausztriai, sőt a német birodalmi prot. rendekből is mind többen álltak a csehek pártjára.

Az osztrákház helyzete nagyon válságossá kezdett lenni s Ferdinánd a fenyegető körülmények hatása alatt 1619 április 6-án kibocsátott rendeletében késznek mutatta magát az ország politikai jogai és szabadságai megerősítésére, de vallási tervétől még akkor sem volt hajlandó elállani. A protestánsok azonban már sokkal jobban ismerték Ferdinánd vakbuzgalmát a róm. kath. vallás iránt s belátván, hogy a prot. vallás szabadságával együtt állnak, együtt dűlnek a nemzeti jogok is: annál fogva mindenkorra megállapítani akarván a lelkiismeret szabadságát, a Habsburg házat trónvesztesnek nyilatkoztatták s Friderik pfalzi fejedelmet választották cseh királylyá.

A hadi szerencse, mely őket e lépésre bátorítá, csakhamar hűtlen lett hozzájuk. Friderik 1521 nov. 8-án a fehérhegynél elveszté a királyságot. Prága másnap megadta magát; Friderik még koronáját is ott hagyva, megfutott, az előbb kiűzött jezsuiták pedig diadalmasan tértek vissza prágai lakjukba.

Borzasztó volt a büntetés, mely a cseheket sújtá. A szabadság ígérete által törbe csalt főnökök közül 48-at elfogtak s 27-et ki is végeztek.

Ugyanakkor, midőn a prágai vérpadon a protestánsok vére folyt, II. Ferdinánd Máriacellben a boldog-

² Bod P. Historia Hung. Eccl. II. 13.; Péter K. „A Jezsuiták.” Budapest, 1873. 158. l.

ságos szűz képe előtt térdelve újítja meg Loretóban tett fogadalmát, s a szerencsétlen ország a protestáns vallás és hitfelekezet kiirtásának műtétele alatt irgalmat, kíméletet nem ismerő boszúnak esett áldozatul. Csehország nemcsak alkotmányától s minden jogaitól fosztotta meg, hanem benne a kegyelem-ígéretnek dacára már az eretnek nyomozó törvényszékek is megkezdtek borzasztó működésüket. »Az bavarus és Bouquoi — írja Bethlen Gábor — egynehány cseh urnak és városi rendnek kereken esküdtenek meg a császár nevére, hogy minden szabadságukban megtartatnak, senkinek senkitől bántása nem lesz; ez meglevén, beszálottanak és minémű kegyetlenséggel való istentelenségeket . . . . . követtek el, azt én meg nem írhatom. Hogy haza kezdenek menni az urak és főemberek, azt elvárták, és az elmúlt februárban 71 urat és főembert fogtanak meg, kiknek elítélésére március 10-ike táján küldött a császár Bécsből német biztosokat. Minden privilégiumokat elszedtenek tőlök és provinciává csinálták. Morvában decembertől fogva minden hadak rajtok élnek, pusztítják rettenetesen; 82 templomot foglaltak el az evangélikusoktól. A szegény papok közül valakiket kaphassanak, némelynek a sapkát hosszú vasszegekkel vervén fejükbe, úgy ölték meg, némelynek nyelvét ollóval metélték darabonkint; némelynek a nyelvét fogóval gyökerestől vonták ki; némelynek száját, torkát porral megtöltvén, folygútván, darabokban szakadozott szegényeknek fejk; némelyeket fűrészszel metéltének.«¹ A morvaországi Bisztricianak öreg és ágyhoz szegzett beteg prédikátorát, *Votits Vencelt* a lengyel katonák mindenéből kifosztották s majd 1620 február 5-én agyonlőtték. A következő napon *Capito Pál* ugyanodavaló prédikátort gyilkolták meg. *Motter Pálnak*, midőn éppen prédikált, a templomba rontó császáriak a gégejét lőtték keresztül s úgy lehelte ki lelkét. Kutenberg városban karácsony ünnepén jezsuitáktól vezetett katonák ütöttek a Krisztus szent gyülekezetére, az úrvacsorai jegyeket lábbal tiporák, s az asszonyokat ugyanazon templomban, mezelenre vetkőztetve, megszeplősítették. *Welvár Pált*, kit a prédikátorok közt leggazdagabbnak tartának, előbb tüzes szentet, majd jeget rakva rá, a legkegyetlenebbül gyötörték, míg 5000 frtot le nem fizetett, s a ki néhány nap múlva nagy kínok közt kiadta lelkét. *Mosen János* predikátort feleségével együtt elfogva, lángokon perzselték halálra s ugyanazon képen végezték ki a 60 éves *Curtius Lőrincet* is feleségével együtt. A közel hetven éves *Pssenitzka Pál* bohdalói predikátort a kegyetlen katonák — ad genitalia — felakasztották s meggyújtott könyveit aláhányva, perzselték; midőn iszonyú kínjai közt irgalomért könyörgene, egy a katonák közül megszánta és agyonlőtte. *Bufler János* Vyprachti predikátort a katonák fához kötözték s célba lövöldöztek rá stb.²

(Folyt. köv.)

Földváry László.

KÜLFÖLD.

A vallások harea*.

A vallások életében két fejlődési fokot lehet megkülönböztetni: előbb tisztán *nemzeti* intézmények, később *egyetemes* tanokká igrkeznek válni. Az első fokon a

¹ Horváth M. „Magyarország történelme.“ 1872. V. 243—244 l.

² Bod P. „Historia Hung. Ecclesiastica. II. 16.

* A „Revue Philosophique“ 1895. évi októberi füzetében Lucien Arréat ismertette a chicagói vallásparlamentet, annak lefolyását, felmutatott s várható eredményeit, érdekes párhuzamot von a világ 3

vallás egy párt vagy egy faj politikai sorsához fűződik, vele hanyatlík alá vagy hal el, de nem a nélkül, hogy bizonyos eszméket ne hagyjon hátra, a melyek egy új kultuszban új életre fognak kelni s idegen zászló alatt útra kelni; de eredeti előhaladásuk elérte határát s uralmuk további gyarapításáról le kell tenniök. Második fokán a vallás a társadalmi organismustól független sorsot teremt magának; hittanának általánosabb természete előhaladást jelez a faj gondolkodásában s az általa képviselt bölcsészeti rendszer ezentúl csupán az emberi szellem fejlődési törvényeinek van alávetve. A különböző környezetekhez való alkalmazkodás által képes megújulni.

A mult és a jelen vallásai közt három van olyan, mely a fejlődésnek e fokán áll, u. m.: a buddhismus, keresztyénség és izlam. Mindhárom igyekszik korlátlanul terjeszkedni és prozelitákat szerezni, részint a kisebb nemzeti vallások, részint egymás rovására. Vajjon mennyire sikerült ez nekik eddig s mi kilátás várható ez irányban a jövőre nézve?

Míg a brahmanismus nemzeti vallás, politikai intézmény, a buddhismus kiváló mértékben erkölcsi rendszer és ha nem diadalmaskodott is szülőhazájában, mivel nem tudott annak társadalmi szervezetébe beilleszkedni, de az egész keletet meghódította.

A judaismus kezdetben hasonlóképen, mint zárt vallás, valóságos nemzeti intézmény jelen meg előttünk. Később megnövekedett s a zsidó eszme az áthasonítás és reflexió eredeti munkája folytán tovább fejlett. A próféták végre megszabadították Izrael Istenét a nemzetiség bilincseitől s egy igazságos és érzékfeletti Istent hirdettek. »Minden keresztyén templom és mosché a Mózes dicsőségének emlékjele a földön«, — mondá egy zsidó szónok a kongresszuson, de az is igaz, hogy a zsidó vallás fénye csak a belőle eredt vallások zászlója alatt ragyog s a keresztyén vallás és az izlam születése véget vetett terjeszkedési képességének.

A keresztyénség, különböző formák alatt, első igényt táplál a »közönséges« nevezetre. Erkölcsi tanítása széleskörű és egyházai felszabadultak a politikától. Csupán talán a római egyház, mely a latin világ világuralmi törekvéseivel jobban el van telve, tartja fel jogát a házassági intézményre és vitatja el az iskolákat az államtól. A tengereken túl különben a keresztyén propaganda igen alkalmazkodó s tevékenysége alig talál más akadályt, mint theológiájának nehézségét, melyet egyes néptörzsek nem igen bírnak felfogni.

Az izlam helyzete lényegesen különböző. Az ev. tan a hegyi beszédben nyerte legmagasztosabb kifejezését; itt csak az igazságra, jóságra, emberi erényekre történik utalás, s kivéve talán a házasságot, semmi nyilatkozat nincs a polgári törvényre. Az evangélium nem törekszik a világi dolgok szabályozására, az ember erkölcsi nevelése által szerez befolyást az élet ügyeire. Ellenben a korán és a szunnet nemcsak erkölccsant tartalmaznak, hanem egyúttal törvénykönyvek is. Mahomet népevezér, törvényhozó volt s ez által inkább Mózeshez, mint Jézushoz hasonlít. Az izlam azonban egyszerűségénél, tanának egyetemes voltánál fogva mégis megtartja egyetemes vallási jellemét. Hogy valaki muzulmán legyen, elég az egyetlen Istenben és Mahomet küldetésében hinnie. Ő a muzulmánok prófétája; a

legnagyobb vallása közt és részint e párhuzam eredményeképp, részint magasabb bölcsészeti álláspontja helyezkedve, mélyreható igazságokat mond az orthodox egyházi tanról. Érdekesnek tartjuk e tanulmányt kivonatossan megismertetni, a nélkül, hogy mindenben osztoznánk nézeteiben; érdekes látni, hogyan áll meg egy modern tudós az idegen vallások s a bölcsészet szemüvegén át szent vallásunkat.

zsidóknak, keresztyéneknek szintén megvan a magoké, a kiktől a Korán nem tagadja meg az Isten küldöttéi nevet. Hogy valaki jó muzulmán legyen, meg kell tartania az imát, böjtöt, alamizsnát s zarándoklást; hinni kell az angyalokban, szent könyvekben, halál után való feltámadásban, s ebben az izlam megegyezik alapjában véve a keresztyénséggel; az eltérés csak a fejlődésekben jelentkezik.

E három nagy vallás mindenike szertehordja a világba a maga »jó híre«-ét. Vajjon mily sikerrel? Mit remélhetünk a missiótól? Egy japáni szónok ezeket szerencsétlen vállalatoknak nevezte; még a keresztyének is helyeselték szavait, midőn nyíltan kijelentette, hogy ő provokálta először a keresztyén missionáriusok száműzetését, nem hitők iránt való ellenséges érzületből, hanem amaz üldözések miatt, melyekkel honfitársait illették. A keresztyén népek — úgymond — a vallás álarcá alá rejtik fosztogató vállataikat, s az erkölcsöt, melyet gyakorolnak, olyan, hogy szerencsésnek vallhatja magát, a ki pogány. Egy brahmán pap s egy buddhista tudós megrótták az angol missionáriusok nyersségét. »Azok csak az alsóbbrendű embereket térítik meg; más tulajdonságokkal hódították meg a buddhisták Ázsiát és szelidítették meg a barbár mongolokat. Nem úgy mentek oda, hogy egyik kezükben bibliát, másik kezükben rumos üveget tartottak. Ők rokonszenvet és szeretetet vittek oda«. Egy keresztyén pap azt tanácsolta, hogy előbb Bostont és Chicagót mentsék meg, mielőtt Calcutta és Sanghai megmentésére indulnának. Az amerikai sajtó helyeselte ezt s csodálkozását fejezte ki a felett, hogy rengeteg összeget dobnak ki oly nemzetek evangélizására, melyeknek moralitása mivel sem áll alább a mienknél. Mindamellet e támadások nem igen fogják a missionáriusok tevékenységét feltartóztatni. A prozelitaszerző vallások folytatni fogják actiójukat, a míg csak élni fognak; a vallások propagandát támogatja bizonyos fajoknak vagy e fajok szellemének terjeszkedési mozgalma.

Mily arányban allanak ma a nagy vallások egymáshoz? A keresztyénség 400 millió lelket hódított meg, 1900 évi fennállása alatt, míg az izlam alig számlál 200 milliónál többet 1300 év után; Mahomet vallása Ázsiára és Afrikára szorítkozik, míg a keresztyénség Európa és az új világ vallása, s China és Törökország kivételével ő kormányozza a világot. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy a muzulmánok azokban az országokban, a hol el vannak terjedve, nem félnek misszionáriusaink versenyétől. A keresztyénség térítései ezekre, az izlaméi milliókra mennek. A roppant angol birodalomban 70 millió muzulmán él; az angol kormány éppen nem gondol az ő háborgatásukra, már csak gyarmatainak biztonsága miatt sem. Egyszóval az izlam megtörhetetlen s talán az egyedüli vallás, melynek nincsenek renegátjai.

De hát igaz-e, hogy az izlam örökre mostani háttárai közé van utálva? Ime Angliában izlam propaganda vette kezdetét, Manchesterben és Londonban egyre jobban szaporodó muzulmán gyülekezetek állanak fenn. Egy amerikai polgár, ki az izlamra áttért, a kongresszuson meleg védbeszédet tartott az izlam mellett.

A buddhismus nem kevesebb ellenállást fejt ki. Már Párisban is vannak hívei. Észak-Amerika figyelemmel hallgatja philosophiáját és India hatással lehet az amerikai vallások gondolatára. De a buddhismus valódi hazája a Kelet. Itt csaknem mindenütt diadalmaskodik. Ha a zsidó, keresztyén, mohamedán vallás képviselve van is Chinában, semmi igazi sikert nem képesek felmutatni; a chinai nép óriási többsége Buddha vallása-

nak híve. E vallás sok gyarló babonát hozott ide magával, de a nemzet intézményeire és szellemére nem gyakorol olyas befolyást, a minőt rendesen a többi népek hitének tulajdonítanak. A régi Chinának sem templomai, sem papjai nem lévén, a papok nem teremthettek itt magoknak kiváltságos helyzetet.

Az a hely, a hol Jézus és Buddha missionáriusainak döntő harca folyik: Japán. Két oknál fogva mondhatjuk ezt. Ez az ország ma a legtevékenyebb központja a buddhismusnak s a vallásra nézve a jövőben az lehet, a mi Róma a keresztyénségre; s aztán Japán egyre növekvő fontosságát nyer a keleti politikában. A kelet belépett a politikába s ez az esemény messzeható következményekkel fog járni. Az új világ földközi tengere az Atlanti óceán, de a világ jövődő földközi tengere a Csendes óceán lesz.

Mi nagyon kevésbé ismerjük Európában ezeket a rengeteg eleven országokat s szívesen vádoljuk fanatizmussal és tudatlansággal a hindu szerzeteseket, buddhista papokat, sőt az izlam tudósait is. Pedig ezek ellenkezőleg nyílt eszű, és mély belátású, alapos készült-ségű, jó nevelésű embereknek mutatták magukat, kapcsolatban oly udvariassággal, a mely ellenfeleik dacos arca előtt, legfinomabban kiélezett feleleteikben sem hazudtolta meg magát. E muzulmánok, e hinduk, kiket mi pogányoknak nevezünk, beszélnek a mi nyelveinket, ismerik a mi tudományainkat, történelmünket, vallásainkat, s ugyanam szigorúan megítélik ezt a mi oly büszkén emlegetett civilisációnkat. Bámulják a mi értelmünket, de nem nagyon magasztalják a mi társadalmi rendszerünket. Erkölcsaink visszatetszenek nekik. Azzal vádolnak bennünket, hogy beviszszük hozzájuk a részegeskedést, s oly bűnöket, a melyeket Japán soha nem ismert s a melyekről még magántársaságban sem illő beszélni.

A japánok a vallások dolgokba is átviszik azt a kezdeményező vagy kalandozó szellemet, melyet mindenütt tanusítanak. A japáni lelkében együtt létezik a shintoismus, a mely a nemzeti kultus, a confucismus és buddhismus. Ő eclecticus minden dologban. A japáni átalakította a maga számára a buddhismust, ép úgy alkot magának egy szabad keresztyénséget. Bármilyen is e két, kívülről importált vallás közti küzdelem kimenetele, a keresztyénség, ha meghonosulhat Japánban, oly sajátos jellemű lesz, hogy tana mély változáson fog átmenni, míg a japáni szellem bensőleg érintetlen marad. Egy keresztyén japáni kijelentette, hogy ő a magok szája íze szerint való cselekvési és gondolkodási szabadságot kíván honfitársai számára.

A felsőbb osztályok megoszlanak Spencer agnóticismusa, Comte materialismusa és Schopenhauer pessimismusa közt; de kétségtelen, hogy a vallás végre is győzni fog e bölcsészek vallástalansága felett, — mondja Kishimoto. A mi a ker. és nem ker. vallások versengését illeti, szerinte a keresztyénség fog, alkalmazkodó képességénél fogva, felülkerekedni. Krisztus átélte erkölcsöt, ezért jobban megindít, mint Buddha vagy Lao-Cse, habár ezek ugyanazt a dolgot tanítják. De nekünk nincs szükségünk, úgymond, az angol, vagy amerikai keresztyénségre, nekünk japáni kell, a mely tisztán és egyedül Krisztus keresztyénsége legyen.

(Folyt. köv.)

R. L.

KÖNYVISMERTETÉS.

Krisztus minden mindenekben.

Alkalmi és közönséges egyházi beszédek. Irta: *Mindszenti Imre* debreceni ev. ref. segédlelkész. 219. l. 8. o. 1895. Ára?

Abban a gondolatban akarok képet festeni a jelzett műről, hogy „a bírálat még senkit sem temetett el, legfőlebb meghúzta a harangot annak, a ki úgyis halva született” (Kölcsey) és abban a reményben, hogy fiatal ember művét bírálni nagyobb felelősséggel járó s nem ritkán hálásabb munka, mint régi tollforgatóét, a kinek munkáira úgyis keletkezett már közvélemény; az igaz, hogy az ilyen közvélemény sokszor alaptalan, de hát a ki saját szemeit nem szereti fásasztani a vizsgálódással, annak aztán hiába is dicsér, vagy kifogásol a bíráló valamit. Nem útát mutatni, erre még én fiatal is vagyok, nem tanácsokat osztogatni, ez bölcsebbek szerepe: hanem csak képet alkotni akartam magamnak e műről, mikor bizonyos kíváncsisággal kezembe vettem s most a bennem támadt képet próbálom lefesteni, a szerzőt s ha szívesen veszi, az olvasót is benyomásaimról tájékoztatni.

Harminc predikációt tartalmaz e mű s ezekből 16 idegen szerzők, Talmaga és Maclaren után dolgozva, 14 pedig a Mindszenti sajátja. Utándolgozatról lévén szó, miután az eredeti művek nem állanak rendelkezésemre, szerző önállóságát ezekkel szemben meg nem állapíthatom, csak irányára nézve nyilatkozhatom, hogy az általában magyaros, magyarrá átgyúrt, úgy, hogy az idegen nyelv szellője csak elvétve csapja meg a magyar nyelvhez szokott fület.

De hadd szóljak először a maga alkotta beszédekről, mégpedig az általános aesthetikai követelmények mellett a szerző azon kifejezett reményének érvényesülését is figyelemmel kísérve, mely szerint ezek a beszédek hangban és tárgyban „korunk szükségének megfelelőek.” Tagadhatatlan, hogy korunknak predikálunk, tehát minden egyházi beszédre az a legelismertebb kritika, ha azt a korszellem az ő szükségének megfelelőül ismeri fel. Lásuk tehát, hogy e helyesen felállított elvnek mennyiben felel meg a kivitel, s elsőben is: minő tárgyakról szeret beszélni a szószékben Mindszenti?

Mindszentinek fő tárgya a dogma, főeleme a theologiai vitatkozás, főfegyvere a „furor theologorum.” Hát ez a legszerencsétlenebb választás ahoz, hogy valaki „korszerű” legyen. A mi hallgatóságunk, — előnye-e, hátránya-e? nem vitatom — a lehető legtávolabb áll a dogmák feletti harctól. A magyar nép józan, természetes esze nem rendszert keres a vallásban, hanem hitet, megnyugvást s nem theologiai fejtegetéseket vár a szószéktől, nem a theologus, de a hívő, a vallásos ember lelketől akar ő szikrát kölcsönözni, nem a theologia nagyon is súlyos szárnyain akar Istenhez emelkedni, — ez úgyis hiú törekvés volna! — hanem a vallás gyors subogású szárnyain vágyik az ég felé. Élet kell neki s nem csontváz, Istent keresi s nem a dogmát. Félre ne értsen Mindszenti barátom! Nem óhajtom én predikációinkat morális fejtegetésekké alacsonyítani: de szerintem a jó predikáció kelléke a lélek megrázása s foglyúl vitele, a mit csak az élet rajzolója, a bűntudat s tökéletlenségi érzet felköltése eszközölhet, de nem a dogma. Magasztosabb feladat a bűn ellen küzdeni, mint a másképen gondolkozó, theologusok ellen. E tekintetben tanulhatott volna mestereitől, Talmagetól és Maclarentől. Lám, Talmaga is vesz fel dogmatikus tárgyat (a II. beszéd adventre) és fejtegeti azt

is (bár nem osztom álláspontját), hogy az ő-szövetség is mindenütt Krisztusról beszél; ámde jó ízlése és szónoki tapintata megóvja attól, hogy afféle kirohanásokat engedjen meg magának, mint a minővel Mindszenti mulattatja hallgatóit, pl. a Krisztus Istenségéről írott, különben sok ízetlenséggel is bővölködő karácsonyi beszédében, nyíltan „Krisztus ellenségei”-nek nevezvén a modern theologusokat. Kérdem: mitől jó ez a templomi szószékekben?!

Nem menti szerzőnek ebbeli tévedését az sem, hogy ő tanító szónok és nem lelkesítő. Vannak ugyan lendületes, lelkesedéstől ihletett beszédei is (pl. a XXII. számú, pünkössti), de az ő eleme mégis a tanítás, a meggyőzés és ehez, ha erejét felül nem múló tárggyal foglalkozik, ért is (így a XX. sz. tavasziban, XXV. sz. nyáriban, XXVII. sz. úrvacsora-osztáskor mondottban). Ez azt mutatja, hogy kevesebb theologiai dicsvágygyal, de a nép szükségének igazi megfigyelésével és kielégítésével fog szerző emelkedni, úgy a nép szemében, mint az irodalomban; mert, hogy termékenysége van és hibái elhagyásával jó egyházi-beszéd íróvá lehet: erre könyve kezességet nyújt.

Ebben a reményben mutatok rá a felsorolt tárgyi és tárgyalási hibán kívül egynehány aesthetikai tévedésére is.

Textusa, melynek megválasztásában s alkalmazásában egyébiránt eléggé szerencsés kezű szokott lenni (pl. esztendő végére frappans textus nála V. Móz. VIII. 2—6), nem mindig képezi a beszéd központi gondolatát, a mint pedig lenni kellene. Így a virágvasárnap XVI. sz. beszéd Krisztus szerepéről beszél születése előtt és halála után a történelemben, holott textusa Máté XXI. 7.; a textus és bevezetés eleje virágvasárnap, a tárgyalás gondolatai adventiek inkább, már pedig, nemde furcsa volna az embertörzsre löfejet rajzolni? Meg is látszik az erőszak, mert a tárgykitűzésre átmenet, csak úgy nyikorog, mint a kenetlen tengely. Ez a beszéd különben egyike a leggyengébbeknek, kár volt kinyomtatás előtt alaposan át nem dolgozni.

Azután textusa néha túlbő, mint pl. a Keresztyén társadalom felirató XXIII. beszédében, mely szónoklattani szempontból sok hibában leledzik különben is. Így a textusnál a fejezet megjelölése elmaradt, a mi több, mint sajtóhiba, azután az I. Kor. VII. 17—24. versek annyira bő tartalmúak, hogy egy egyházi beszédben nem is lehet kimeríteni, a mint Mindszenti is elejtette a körülmetélkedés (18—19.) és szolgaság (21—22.) gondolatát s csak a 24. vers gondolatát veti fel. Azután bevezetésében fatális exegetának bizonyul, mikor zavaros nyelvezettel arról beszél, hogy „a zsidóból lett keresztyén olyan akart lenni, mint a pogányból lett keresztyén”, holott pedig ez a mellett, hogy így adventre a gyülekezet előtt „terra incognita”, még a történelmi hűségnek sem felel meg; sokkal okosabban teszi vala szerző, ha e helyett a korinthusi zavarokat tüntette volna fel a szöveghez híven. Továbbá e beszéd tárgya: „kiki a miben hivatott, abban maradjon meg az Isten előtt” s ezt így osztja fel: „I. hivatásunkban meg kell maradnunk, II. Istenről sohasem szabad megfedkezünk;” a miből nyilvánvaló, hogy az első rész maga a téma, a második már túlesik a saját maga vontá korlátán, holt tagja a predikáció testének. Ez meg is boszulta magát rajta, mert a II. részbe kénytelen új gondolatot („az Isten akarátának elismerése”) becsempészni s még így is csak kapkodás, gondolatsebezékenység s vergődés; fényesen illusztrálja azt, hogy minő végzetes hibába dönt, ha az ember írni kezd, mielőtt még medített volna.

Azt meg felfogni sem tudom, mit akar szerző nagy-pénteki beszédével (XXI), melyben 66, mond hatvanhat verset olvas fel s ugyanazon gondolatokat még egyszer elmondja, ízléstelen színezettel (119 l.). E hibáját talán

maga is észrevette, azért jegyzi meg *alatt, hogy „de-receni szokás szerint ilyen forma homiliát vagy biblia-magyarázatot tartanak” Nagypénteken. Sajnálom a gyülekezetet, mely 66 verset kénytelen elébb állva, majd csekély változtatással ülve is végig hallgatni. Különben pedig ez a beszéd se nem homília, se nem biblia-magyarázat; homiliának túlterjedős, biblia-magyaráznak semmi, mert mindent csinál, csak nem magyaráz.

Még a textusról szólva, egy kifogásom van. S e tekintetben sajnálom, hogy dr. Erdős József úrral, ki e művet a „Debr. Prot. Lap” 47. számában bírálta nagy vázlatosan, nem érthetek egyet. Én nem fogadhatom ugyanis el azt a kategorikusan kimondott elvet (a mit ugyan még előtte se zsinat, se senki nem hangsúlyozott), hogy „a bevett Károli fordítástól eltérni nem szabad, ha szinte fejtegetése közben saját fordítású szöveget idézne is a templomi szónok.” Elhallgatom e megjegyzésnek azon veszedelmét, hogy dr. E. szerint tehát beszéd közben, másképp is lehet idézni a bibliát, mint a textusnál; csak azt hangsúlyozom, hogy mi reánk az eredeti szöveg a kötelező s nem csak szabad, de prot. állásponton kötelesség a Károli szövegét, ha az hibás, kijavítani s így olvasni fel. Ennél fogva határozottan elítélem a XXII. beszéd textusát, melyet Károli oly latinos magyarsággal fordít, hogy ég felé mered a magyar ember minden hajszála tőle; hiba volt Mindszentitől, hogy a magyar nyelvet ő is meggázolja Károli után. E beszéd egyébiránt a felirat szerint pünkösztör vagy pünköszt után is mondható, a mely kétkulacsosság megint szónoklattani vétség. Tartalma szerint e beszéd csak pünkösztör mondható el.

Felosztási alapkak igen széles az V., esztendő végén mondott beszéd s mégis sajátosságosan a 33. lapon egészen másról beszél, mint kellene; de hát dogmát kell bevinni. úgy látszik, ez a szerző elve — erőszakkal is a beszédbe s ezért igazolja a Krisztus önzetlenségét azzal, hogy „ő és az atya egy.”

Kifogásom van szerzőnek túlerős színezése ellen is; Hazugság (6. l.), kifestett arcú rima (48. l.), ostoba (128. l.) Isten nem csapta el magától a világot (139. l.), eszevesztett (141. 160. l.), örültség (147. l.), nem akarlak kegyes csalással rávenni (215. l.), nem szöszékre való kifejezések. Aztán miféle kifejezések ezek: jobb lelkők sugallatának (56. l.), zsiabj (73. l.), gondatlan szeretet (100. l.), emléktelen homály (111. l.) váralom (legalább is tizszer használja a XVI. beszédben,) megjelenítsük (115. l.), felérteni (többször), olyan a természet, mint egy nagy *orgona*, melyen az élet zsoltárát veri ki egy mindenható kéz (138. l.), phantasia (érti-e ezt a civis?), külsőíteni akarta magát (158. l.), jószerint (159. l.), *hőszoltárokkal* dicsérve az Istent (204. l.)? Vannak téves állításai is, pl. „Krisztus azt követeli, hogy az Istennel egyenlően tiszteltessek (28. l.); hol olvasta ezt? Krisztus eljöveteleért könyörgött a görög, római, persa, egyiptomi (112. l.); mi a Krisztus teremtményei vagyunk (168. l., ez ugyan a Talmage után dolgozott beszédben van). Az meg legalább is vita tárgya, hogy az evangéliumot, a leveleket s az Apokalypsist ugyanaz a szerző, t. i. János apostol írta (122 l.).

Fordított műveiről kevés szó van. Általában jó magyaros nyelvezet, lendületes előadás jellemzi ezeket. Fordít ugyan bennök elő összetört mondatszerkezetet, pl. a 46. lapon van egy 9 soros összekuszált mondat, melyet szónokolni teljes képtelenség, de általában könnyen gördül a nyelv bennök s a határozottan rosszúl fordított verses idézeteken kívül döccenés nélküliek a mondatok. Talmage beszédeivel különösen nagy szolgálatot tett, hogy közrebocsátotta, mert ezek szívhez szóló, korszerű s a legkitűnőbb beszédek. Szónokolva nagy hatásúak, a mit tapasztaltam is.

Összegezve véleményemet: e műben egymást váltják szem és polyva vegyesen. A fordított művek mind a legjelesebbek, szerzőnek saját művei közül is vannak helyén való, népszerű, szívhez szóló beszédek, melyek valóban megérdemelték a nyomdafestéket (ilyenek a VI, XX, XXI, XXII, XXX, s főképen a XXV, melyben némi reflexió is van a Dicsőfy elmékedésére. Nem tanácsul, de érdeklődésből mondom: járjon iskolába Talmagehoz, ne fejtegetessen a nép által úgy sem értett dogmákat, a melyek „kérdéseket támasztanak inkább, hogy sem Istenben való épülést” s maradjon közel a nép szívéhez, a mire talentuma is van és akkor helyet fog kivívni magának egyházi beszéd-irodalmunkban.

E mű így is megérdemli a figyelmet s szerzője a jóakarató pártfogást.

Lic. Rác Kálmán.

IRODALOM.

* „Adalékok Zemplénvármegye történetéhez” cím alatt 1895. október 1-én egy havonként megjelenő füzetes vállalat indult meg Sátorajja-Ujhelyben Dongó Gy. Géza szerkesztése alatt, Matolay Etele és Dókus Gyula főmunkatársak s mintegy 50 munkatárs közreműködése mellett. A buzgó szerkesztő azt a nemes és nagy célt tűzte ki maga elé, hogy összegyűjtse mindazon adatokat, melyek Zemplénmegye történeti, régészeti, földrajzi sat. ismertetésére tartoznak, hogy azok alapján idővel egy hivatott történész a megye várva-várt monographiáját elkészíthesse. E határozott célra való tekintetből az „Adalékok”-nak pusztán arra kellene szorítkoznia, hogy okmányokat, feliratokat, naplói és évkönyvi feljegyzéseket közöljön hiteles másolatban, a lelhely pontos megnevezésével, mert csak ily anyag-gyűjtő minőségében válhatnék az megbízható segélyforrásává a történésznek, a ki majd megyénk történetének megírására vállalkozik. Azonban sajnálattal jegyezzük meg, hogy a szerkesztő már az eddig megjelent három füzetben is eltávozott dicséretes céljától, a mennyiben nemcsak adatokat gyűjt a történész számára, hanem az olvasó közönség mulatságára történeti cikkeket is közöl, melyekben minden felülbírálat és ellenőrzés nélkül kénye-kedve szerint csinálhatja ki-ki a történetet. A szerkesztőnek nincs egyetlenegy megjegyzése sem az olyan cikkekre, mint a Zombory Gedőé, a melyben csak úgy hemzsegnék a téves adatok s egyebek közt Perényi Gábor méreggel öli meg benne a feleségét Országh Ilonát, a ki pedig hiteles egykoru adatok szerint túlélte a férjét. A szerkesztő nem ütközik meg azon, hogy Doby Antal, egy középkori barát naiv hitével beszéli el a Perényi Péterről szóló legendát, mely szerint a terebesi templomba temetett vallásháborító hamvaiba, a temetés napján minden évben beléütött a mennykő, mindaddig, míg azokat a jámbor pálos atyák ki nem hányták onnan, pedig kétségtelenül tudjuk, hogy a sárospataki főiskola alapítója itt, Sárospatakon az akkor protestáns, most katolikus templomban aluszsza örök álmát. Ha ezek az ismertebb nevű munkatársak is így gázolják meg a történetet a szerkesztő szemhunyása mellett: mit várhatunk még a munkatársak nagy részétől, a kik még csak a műkedvelőség színvonalára sem emelkedtek fel. Szerintünk a kitűzött célra való tekintetből a Szirmay-féle „Notitiák”-nak a fordítása sem az „Adalékok”-ba való, mert Zemplénmegye monographiájának írója minden bizonynyal az eredeti forrást fogja felkeresni, nem pedig a fordítás zavaros vizeit. A „diplomatikai szótár” című rovat is bátran elmaradhatna hasábjairól, mert a szakférfiú jól ismeri azokat a segédeszközöket, melyek neki tanulmányai folytán kala-

uzul szolgálhatnak. Ezek helyett van egy, mely az „Adalékok” becsét rendkívül emelné, nevezetesen, ha Zemplén-megye gazdag levéltárából, egy hozzáértő ember kiválasztása szerint, közölné az ott elrejtve levő politikai, egyházi és iskolai sat. tekintetben egyiránt érdekes okmányokat. Ily módon a legbiztosabban előkészíthetné az eljövendő monographus útját és méltóvá teszi magát a szakközönség pártfogására is, melyre jelen alakjában nem számíthat.

Sz.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kun Bertalan püspök újévi levele.** Tekintetes akadémiai igazgató úr! Az isteni gondviselés kegyelméből reánk felviradott 1896-ik év első reggeléről, hozzám intézett, újévi szíves üdvözetét, melyben az összes főiskolai tanári kar szívből folyó, kegyeletteljes jókívánságát volt szíves irányomban nyilvánítani, hálás köszönettel fogadtam; egy újabb láncszemét forrasztotta ezen szívélyes megemlékezés köztem s a főiskola s ennek tisztelt tanári kara közt azon aranyláncnak, melyet erősíteni mindig kedves kötelességemnek ismertem és fogok ismerni. Nem viszonzozhatom e jó kívánságot méltóbban, mint azzal, hogy ezen édes hazánkra s magyar nemzetünkre nézve egyiránt érdekes millenniumi időszak első évének hajnalán, tiszteletes régiséggel s hazánk közmívelődésére s felvirágzására jótékony befolyással bíró főiskolánkra az ég áldását kérem és óhajtom szívből, hogy őrkdjék e felett századokon át az isteni gondviselés, hatalmának teljes erejével s forraszsza ennek jólétét szívünkhöz fokozottabb melegséggel, mint eddig. Azon férfiaknak pedig, kik ennek édes anyai ölen hűség-gel és hazafias szellemben nevelik és oktatják a serdülő nemzedéket jó polgárokká s lelkes hazafiakká, adja a maga gyámolító kegyelmét, hogy nehéz hivatásuk közepette, — mint a mithósi Anteus a földből — úgy ők is újabb-újabb erőt meríthessenek magas hivatásuk öntudatából, fáradságos munkájuknak, feladatuknak hű teljesítésére. Áldja meg őket családi csendes boldog élettel s mi a munkaerőt s kötelesség teljesítésére szükséges kedvet leginkább éleszti, áldja meg az önértetes férfiak előtt legméltóbb jutalommal, közelismeréssel. Kérem tekintetes akadémiai igazgató urat, adja át kartársainak szíves újévi üdvözetemet. Vagyok és maradok mindnyájuknak tisztelő barátjuk. Miskolc, 1896 jan. 2-án.

Kun Bertalan, ev. ref. püspök.

— **A r. kath. főpápok** pásztori leveleket intéztek hivaikhez a millennium alkalmából. Buzdítják őket egyház és haza-szeretetre, egyesek még az általános emberszeretetre is, noha ugyanakkor vakmerően követelik alantasaik a vegyes házaselektől, hogy gyermekeikkel a Mária országának igaz hitű tagjait szaporítsák. Valamennyi pásztori levél a r. kath. egyház multbeli hivatásának apatheosisa. Hazánk fenmaradása, fejlődése, erősbödése mind a r. kath. vallás érdeme; romlása, pártharcai, vergődése pedig — mint *Samassa* mondja — azé a bűnös szellemé, mely nyughatatlanágában és fékezhetetlenségében szabadságért, dicsőségért, hatalomért versenyezni mindenha kész. Persze azt nem említik a levelek, hogy az elhatalmasodott érsekek és püspökök mennyi országos bajnak, milyen borzasztó pártoskodásnak voltak okozói, vezetői s egyéni hiú érdekeiknek hányszor áldozták oda a haza békességét, boldogságát! Annál inkább emlegetik azt, hogy a kath. egyház az egész igazságot bírja s az örök rendnek a mulandó lét viszonyai között hű kifejezése s hogy országunkat Mária országának is nevezik stb. Kissé hamar következett ez a nemzeti nagy évforduló az egyházpoli-

tikai harcok után s az érsek és püspök uraknak a haza boldogságáért, dicsőségeért lelkesülő nagy mondásaiból bizony-bizony igen sokat levon az a feledhetetlen közelség. A napi lapok el vannak ragadtatva — mint rendszeren — ezektől a főpásztori levelektől, pedig van-e közöttük csak egy is, a mely azt vallaná, a mit Kölcsey örököül hagyott: — *a haza minden előtt!*? Nem elsőbb-e mindeniknek az egyház a hazánál, a pápáért nem előbb kell-e a jó katolikusként imádkozni *Vasary* szerint is mint a királyért? Meglátjuk majd, hogy milyen testvéri ölekezés fog bekövetkezni a szép szavakban gazdag pásztori levelek után!...

— **Az isten-béke éve** nevet kapott 1896, a politikai pártok új évi tisztelkedése közben. *Berzeviczy Albert* kívánta, hogy azzá legyen, üdvözlőlvén a szabadelvű párt nevében Bánffy D. miniszterelnököt. De ugyancsak ő mondta, hogy „határozottan visszautasítunk mindent, a mi akár az új törvények végrehajtásának körében, akár azon túl a kedélyek felesleges nyugtalanítására, a valóságos érzelmek sérelmére vagy bárcsak a felekezeti érzékenység fölösleges provokálására is vezethetne. Ellenkezőleg, szükségesnek tartjuk, hogy az egyházak méltányos igényei, anyagi szükségleteik kielégítésére, illetőleg belső szervezetükre nézve mielőbb figyelembe vétessenek. De viszont ép oly határozottan szembe szállunk minden törekvéssel, a mely az e törvényekben rejlő vívmányok megsemmisítését akár nyilván célba veszi, akár az ily tendenciákat követő pártot bármi ürügy alatt támogatja és határozottan szembe fogunk szállani az oly törekvéssel is, a mely vallási jelszavak alatt a kevésbé értelmes népelemnek fanatizálására vagy a jogosulatlan nemzetiségi aspirációk előmozdítására irányul.” — Szép szavak, nagy ígéretek, de gondolható-e ezek tényekké válása mellett *Isten-béke évének* az 1896?!. Zichy Nándor és Eszterházy Móricz már napi lapot indítottak a néppárt érdekében („Alkotmány”) s a róm. kath. papság már lábbal tiporja a vallásegyenlőség papíroson levő §§-ait. Vagy a béke talán úgy is képzelhető, hogy a jogaiban csonkított fél adja meg magát — mint annyiszor már — hazafiságból?!

— **A „Sárospataki Lapok”** jövődjére vonatkozólag ennek egyik igen szerény sorsú olvasója az alábbi levelet írta a szerkesztőséghez. Ha őt úgy indította a lélek, hogy így buzogjon, mi kötelességünknek tartjuk nyilvánosságot elé vinni az ő gondolatait (a hova szerzőjük szánta), bizonyosságául annak, hogy lapunk eléggé mélyre eresztette már gyökereit — a jó földben. Ime a levél: »Békeség és jóakarát! Most zendült meg az ének a kántáló gyerkőcök ajakán családom ablaka alatt, míg én külön cellám barátságos enyhében a »Sárospataki Lapokat« olvasgatom. Andrásy elvezet a betlehemi jászolhoz, majd a világátalakító mesterek lábaihoz köti hódolatomat, hogy eljött az »idő teljessége«. S míg e magvas cikk felett elmélkedem: »lelkem magasztos képek lengik át« s úgy érzem: mintha »Ott volnék, hol a menny lakói«... Szóval örvendetes karácsony estém van. — A hosszú estéből sokra telik. A furfangos fickók engem is felkeresnek, hogy egy hatóság megzsebelhesenek; alku nélkül ki is fizettem őket, elmentek.

S a mint a »Lap«-ba nézek és tovább olvasom:

»Nagy borzadalmat érzek, remeg minden tagom.«

Hát ó kálvinista Sion, ide jutottál? Hat a ki emlőjén táplált, édes anyadtól sajnálsz egy falatot tisztességesen terített asztalodról? Igen is. Lelked sivár pusztájára nem engedsz egy talpalatnyi oázst, vagy a »kies folyóvizek« partján nem kívánsz »enyhületet?« Nem. A »Sárospataki Lapok«-at veszni hagyod. A hálátlanság bélyege sül homlokodra, azt hiszed nem látják; de érzed, hogy eget. A közönyösség sziklája szívedre ült, helyet adtál

neki. Tudod: nem jól van ez, de megrögzött tulajdonaid, — melyek ellen oly ékesen predikálsz s melyeket itt nem nevezek meg — nem engedik e közönyösség szikláját megtörni. A szegénység? csévelt szalma, nem kifogas. Nincs oly szegény pap, ki ezt a lapot meg ne rendelhetné s bátran hozzáteszem: a kire rá ne férne. Nincs oly egyház, melyben két-három részvényes presbitert ne lehetne toborzani e lap előfizetéséhez, csak . . . De én azt mondom: nem kell félni a világosságtól! A gyertyát is nem azért gyújtják meg, stb. E lap is foroghat közkezen, hiszen nem csak papok és tanítók tanultak a pataki iskolában! Ismerek én jóra való embereket itt a provincián, kik ünnepnapnak tekintik, midőn lapomat olvasás végett nekik általodom. Hátha még ahoz joga is van! Hogyan? Hát csak úgy, ha kimondja a tiszán-inneni egyházkerület, hogy a »Sárospataki Lapok«-ra minden egyház, lelkész és tanító köteles előfizetni a következő arányban: egyház fizet 2 frtot, lelkész 2 frtot, tanító 1 frtot. Az olvasás joga pár nap a lelkészé, utána a tanítóé és így tovább, a kinek kell. E móddal a lap talán terjedelmesebbé is válhatna s az évfolyamokat beködtetve a »Népkönyvtár« kötetait is szaporíthatná, de minden esetre az egyház tulajdonát képezné. Jámbor óhajtás! mondják sokan, sőt én is azt mondom, de épen azért, mert »jámbor«, megvalósítható. Ha a vármegyék lapjaikat a községekkel megvételik, miért ne lehetne az egyházkerületnek egyházközségeivel, lelkészeivel, tanítóival egy parallel irányú lapot megvételni? Nem tudom, minő véleményekkel állok szemben e tekintetben, de azt erősen hiszem, hogy ez alapon a »Sárospataki Lapok« most esztendőre emelkedettebb hangon fogja zengeni: »Békeség és jóakarati!«

Heőparti.

— **A »Tompaszobor« ügye Sárospatakon.** Az »Irodalmi Önképző Társulat által a sárospataki Tompaszoborra megindított gyűjtés felemelő példákkal kezdi igazolni életrevalóságát s eredménye eddig a következő: Főt. Szász Károly püspök úr: 10 forint, Nmélt. Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter úr: 5 forint, Tek. Benyó Béla úr gyűjtőivén (Rimaszombat): 5 forint 30 kr., Tiszt. Gecsey Péter úr (Tarcál) 1 forint, Nagytiszt. Debreceni Gábor nyug. esperes ur gyűjtése 1 forint 10 kr., Tek. Hodossy Béla úr 1 forint, Tek. H. Kiss Kálmán úr (N.-Kőrös) 50 kr., Tiszt. Bodolay István (M.-Csáth) 2 forint 70 kr., összesen 26 forint 60 kr. — Azt hisszük, hogy a szétküldött gyűjtő-ívek az eddigiekhez hasonlóan fognak visszaérkezni s úgy nagyjaink, mint kicsinyeink — ki többel, ki kevesebbel — igyekezni fognak a Társulat eme kivitelre érdemes eszméjét elősegíteni. Midőn tehát az említett gyűjtő uraknak legforróbb köszönetünket nyilvánítjuk, ez úton is felkérjük a többi gyűjtő ívek tulajdonosait, hogy ne engedjenek bennünket szép reményünkben csalatkozni. *Dr. Fínkei Ferencz*, az Önképző-Társulat elnöke.

— **Értékes ajándék a sárospataki diákoknak.** *Szabó Pál*, keszthelyi ügyvéd, egyike ama 25-ösöknek, a kik — mint volt tanuló társak — 1892. szept. 25-én 45-en sereglettek össze a sárospataki főiskolában, lapunk szerkesztőjéhez intézett baráti levelében egyebek között ezeket írja: »Édes Barátom! Az *Osztrák-Magyar Monarchiát*, de csak írásban és képekben, kívánom a főiskola kebelében alakult valamelyik önképző vagy ifjúsági egyesületnek vagy könyvtárnak oda ajándékozni, a melyiknek ez a mű nincs meg. Hogy melyik legyen az, azt egészen a te intézkedésedre bízom. A műnek egy része már be van kötve, egy része pedig füzetekben van. A mennyi tehát a műből eddig megjelent, azt a jelenlegi állapotá-

ban elküldeném, önként értetvén, hogy a jövő számokat is mind megfogom küldeni és hogy a füzeteknek beködtetési költsége is engem terhelend.« — Mondanunk is felesleges, hogy az ifjúság nevében készséggel, örömmel és köszönettel tartjuk a zsákot a becses új évi ajándéknak. »Szülessetek sokan!«

— **A keleti egyház válasza a pápai encyklikára.** XIII. Leo pápa tudvalevőleg arról ábrándozik, hogy az egész keresztyénséget egyesíti, természetesen a pápa főnöksége alatt, az »egyedül üdvözítő« r. kath. egyház kebelében. Idevonatkozó encyklikájára, úgy tudjuk, az angol püspöki egyház és az »Evangelikus szövetség« már megadta a feleletet; legközelebb pedig a görög-keleti egyház válasza jelent meg a konstantinápolyi pátriárka aláírásával, azonban az összes görögkeleti zsinatoknak, így az orosz »szent-zsinatnak« is tudomásával és helyben hagyásával. E válasz rendkívül erős, sőt éles (állítólag Mihály szerb metropolita fogalmazta); kimondja, hogy *maga a pápa voltaképpen a szakadár* (Schismaticus), ki ha aláveti magát egy összehívandó egyetemes zsinat határozatának s lemond *hamis decretáliákra alapított jogellenes uralmáról*: az egyesülés magától bekövetkezik, máskülönben soha! Ime, ennyiben áll a keleti egyháznak az ultramontanok által annyira hirdetett közeli reconciliációja!

R. K.

— **A t. olvasóhoz.** A XV. évfolyamot megkezdjük s bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseiket mielőbb megújítani, illetőleg hátrálékaikat kiegyenlíteni, mert irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. **Összes hátrálékaink felülmulják az 1100 frtot.** A lap előfizetési ára marad a régi s Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendő. A »Sárospataki Lapok« kiadóhivatala.

— Lapunk múlt évi tartalomjegyzékét ajánljuk t. olvasóink szíves figyelmébe.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A mi jóakaróinknak. Az alkalmi jó kívánatokat, a szíves biztatást, a lekötelező ígéreket és a mik ezeken felül esnek, azokat a meg nem érdemelt nyilatkozatokat, az én hűséges társaim nevében is, hálás szívvel köszönöm. Mi kitartunk, ha Isten velünk marad kegyelmével s mindenkor jól fog esni az emberek jóakarata, a mi eddig is legnagyobb nyereségeink közé tartozott s legbecesebb jutalmunk volt — a küzdelemben. Rajta leszünk, hogy senki se állapodjék meg az ígéreteknel s a szeretet munkássá legyen. A sok jót sokszorosan kívánjuk vissza mindenkinek. — *Cz. I.* Olvasni is jól esett a hűség bizonyítékait, a miben nem kételkedtünk soha. Arra a »centrum«-os dologra még szükség lehet, ha . . . A többi pedig hadd jöjjön mielőbb. — *V. L.* A könyvet postára tettük, számunk gyors és jó munkájára szeretettel. — *Heőparti.* A hivatalos lapnak mi nem vagyunk hívei, de lelkesedését nem tudjuk eléggé becsülni. Kár hogy nem lehet azt szétosztani! Maradjon velünk mindvégig — a szent ügy javára. — *F. L. V-n.* Levélben mondjuk el a mondani valót, de hálánkat itt is tisztelettel fejezzük ki rendkívüli figyelemért. — *F. L. K-r.* Az az énekügyi munkálat maradhat-e egészen úgy most is, a mint van? Sor kerül reá. Temetési énektárunk ügyét is ajánljuk gondjaiba. — *D. E.* Köszönettel vettük s közölni fogjuk. Értéke nem vész, ha késik is kisé. További szívesességét kérjük. — *K. B.* Vágyunk a gyümölcsök után. — *K. S.* Azt a bizonyos jó kívánságot már elfogadjuk s igen köszönjük. Valami népiszkolai dolog is váránk azonban; a kérdéses elvek tisztázását! A talentumokkal sáfárkodni kell! — *Laptársainkat* szívesen kérjük a csere-viszony fentartására s kívánunk nekik sok pontos előfizetőt s boldog új évet!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Millenniumi gondolatok.” — „Az általános elcsüggedés közepett.” *Péter Mihály.* — „A tankönyvek hivatalos engedélyezése.” *Buza János.* — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” *Földváry László.* — „A vallások harca.” *R. L.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.”

Millenniumi gondolatok.

Ugy nyomakodik lelkünk az imént letűnt ezer esztendő! Mikor az éjféleli harangszó megzendült tornyainkban, hogy hívogasson temetésre és háláadásra: olyan formán éreztük magunkat sokan, mint az a jó falusi asszony, a kit a szíve unszol arra, hogy szemébe mondja elhunyt kedveseinek az igazságot — a koporsójuk felett; vagy úgy, mint az a tétova lélek az Arany János „Hídvatás”-ában, a ki az alatta elrohanó hullámok közül alakokat lát kiemelkedni és hallja azoknak panasztát, siralmát, vádjait, intelmeit, hívogató, tiltó szövegét, a miktől maga is háborog végre, mint az a temérdek víz, a melyről azt írta egykor a kesergő költő: „Tán honom könyje vagy te nagy folyó?”

Emlékeztünk. A harangszó. mintha a bibliai végítélet harsonája lett volna, egy ezred év behantolt sírjait nyitotta fel előttünk s a lelki szemeink előtt elvonuló képekben átéljük e sok, kemény próbát kiállott nemzet első ezer esztendejét.

A millenniumi ünnepélyeken bemutatják majd e képekből mindazt, a mi tetszős, a mi erre vagy arra hizelgő, általában véve kellemesen tanulságos vagy bizonyos irányban hódolatot parancsoló... Mindent nem fognak bemutatni! Az örömmérzések ünnepi árába nem fogják belecsorgatni a keserű cseppeket, a fénybe nem igen sietnek majd belevegyíteni az árnyat; a diadalmi zászlók mellé nem állítják ki a hőhérok pallosait, a rozsdás bilincseket; a világverő hősök mellé az árulók szobrai s azokat a koronás koldusokét, a kiknek alig volt meg a mindennapi kenyerek; pedig egy nemzet véréből lakodalmaskodtak.

Nekünk a millenniumi harangszóra felpattant sírok ezeket a sötét alakokat is megmutogatták.

I. István palástja s Róma ajándékozta glóriája megett nekünk azok az idegenből behurcolt keresztyén papok is megjelentek, a kik olyan kitűnő mestereknek bizonyultak a mi nemzeti emlékeink megsemmisítésében. A Szent László hatalmas alakja mellett VII. Gergely kettős kereszttét láttuk fenyegetőleg felmagaslani, a melylyel nem tudtak megbirkózni a Lászlóhoz méltatlan utódok. A Mátyások és Nagy Lajosok mellett az esküszegő fejedelmek sora riasztott, a kik, — mint a mesebeli Saturnus — ették a saját gyermekeiket és lehe-

tetlenné tették Árpád földén a testvéreknek egymás mellett való megmaradását...

Oh ti sötét képek, ti nehéz századok!

A Bocskayak, Bethlenek, Rákóczyak mellett a Barbiánok, Kobbok, Strazoldók, Karaffák! A Lorantffy Zsuzsánnák mellett a Báthory Zsófiák; a Kopácsyak, Sztárayak, Dévayak mellett a Sámbarok, Kollonichok; a politikai abszolutizmussal szövetségbe s fejedelmi vagyoni érsekek és püspökök mellett azok a szegényen is büszke prot. gályarabok, a kiket nem bírt megtörni a kettős zsarnokság érc-igája sem!

Te ezredéves magyar nép; ti vezérei ennek a mai Magyarországnak s gondolatok-e arra a millenniumi harangszó elhangzásakor, hogy mi lett volna ebből az ezerféleképen megsanyargatott hazából, ha ebben a protestantizmus termékeny talajra nem talál, vagy a rázúdult ellenségeknek megadja magát?!

Nézzétek! A sárospataki főiskolát elüzi a Perényi-rakta fészekből a Sámbar fekete lelke; de feltámad Debrecenben, fel Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen, Gönczön, Kassán — és magyar marad. — Nézzétek! Az esküszegő fejedelmek és a kényelmében megháborított kath. egyház versenyezve érsztik reá vér-ebeiket az üldözött vadra, a hatalmas gyámolaitól megfosztott prot. egyházra... és az, ezer sebből vérezve is, követeli az élethez való jogát és a nemzeti nyelvet eltiporni nem engedi!... Lehetett koldussá tenni, de katholikussá és németté soha és senkinek!

Gondolsz-e arra édes magyarom az új ezer év küszöbén, hogy mi volnál ma, ha az Isten lelke úgy nem működik itt egyesekben, hogy a wittembergi ébresztő szózatnak itt visszhangja keljen?!

A pogány-ösök szent emlékeit megsemmisíthették Róma papjai a Krisztus nevében, de a nemzeti nyelv apostolain nem bírtak diadalmaskodni — Béccsel karöltve sem!

Ha milliomszor szegényebbek volnánk is, mint vagyunk, az az édes, az a felséges tudat, hogy a honfoglaló Árpád nyelvét mi tartottuk itt meg, a szenteket átvadó s a hatalommal mindenkor kibékülni tudó róm. kath. egyházzal szemben: — elég jutalom nekünk a benső ember szerint és kibeszélhetetlen nagy gazdagsága ez a mi szívünknek az új ezer év hajnalán.

De mi sem fordúlhattunk át az új ezer évre csupa ilyen felemelő emlékekkel. A megnyílt sírok kikelt

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

alakjai felénk is rosszalólag intenek egynémely tévedésünkért. A magyar Lutherék és magyar Zwinglik árnai, mintha panaszt zokognának ellenünk is . . . de nincs, a ki hallja! Igaz, hiszen mi még nem éltünk — mint felekezet — ezer esztendő! 400 év kevés volt nekünk arra, hogy igazán testvérek legyünk . . . A múltat még nem bűnhődtek meg eléggé . . . Ugyan miféle tűz fog bennünket összeolvasztani?! — A szenvedések, a csalódások tüze?!

Nem gondoltatok-e arra ti hazai prot. egyházak a millenneumi harangszó megzendülésekor, hogy mi lehetett volna belőlünk, ha várat nem építünk magunknak a betűből s ha az egy lélek által idejekorán egy testté kötöttetünk?

Nézzétek! Az ellenfél eltanulta fegyvereinket és harcha viszi ellenünk a maga javaért. Az iskolákat, az egyleteket, a tudományt, a sajtót mind-mind siet virágzásra emelni és a maga szolgálatára kizsákmányolni . . . mi pedig meggyünk kétfelé s a mit közösen kezdtünk — talán a világért, talán személyes barátságért — azt is hagyjuk elcsenevészedni a helyett, hogy az egység szálait kötözgetnők! . . .

Nem jól van ez így — azt bűgja nekünk a millenneumi harangszó; azt kiáltják felénk azok a néma árnyak, a kik kibékültek a sírban.

Nézzétek! A kik köztetek arra vannak elhíva, hogy ápolják a nagy ősök szellemét, fogynak számban s talán erőben is. A kiknek át kellene plántálniok a szent örökséget az új nemzedékek szívébe, kezdik megúnni a régi oltárokat s apad belőlök a szent lelkesedés. Tanítóink, tanáraink, papjaink száma ijesztően kevesbedik; egész anyaszentegyházunkban, egész nemzetünkben új lélek fuval, a mi aligha teljesen amaz Istenség lelke, a melynek mi szolgálai tartoznánk lenni. Valami vásári zajt hallunk mindenfelé; tánc és ének hangjait az arany borjú körül, mint az Isten hegyéről alászálló Mózes . . . Ha csak egyikünk vagy másikunk hallaná, de mindnyáján halljuk s még sem érkezett el az idő arra, hogy összébb simuljunk s hogy közösen építsünk és közösen védekezzünk?!

A szegénység nagy baj, igen nagy baj, de nagyobb a megelevenítő, az egy akaratra serkentő lélek hiánya; a tűz, az ihlet, a nagyot merni akarás meghanyatlása. Az anyagi bajon majd csak segít a felekezetek egyenlőségének diadalával büszkélkedő modern állam, mert segítenie is kell, ha multat és jövőt egyszerre feledni nem akar; de a másik, a nagyobb bajunkon csak magunk segíthetünk s egyesülten változtathatunk.

Vigyázzunk és dolgozzunk, hogy az új ezer év harangja vádolólag ne kondujon majd a magyar protestantizmusra!

Követeljük jogainkat közösen, védelmezzük bástyáinkat egyesülten és senki ne kicsinyeskedjék és ne resteskedjék közöttünk s — az Isten megsegít!

Az általános elcsüggedés közepett.

Az 1896-ik év öröm helyett, bánatot hozott a protestáns papság szívébe. Az özvegy-árva-gyámintézet csak egy halovány csillag a teljes sötétségben. Mi lesz belőlünk? ezt kérdezi mindenki. Nem ismerék lelkészt, a ki levert, csüggeteg ne lenne; a nyomorult a maga sorsán, a jobb helyzetben lévő a magyar protestáns egyház jövő helyzete felett. A második évezred küszöbén, a protestáns papság „nem leli honját a hazában”. A befogadott idegenekkel szemben jobb indulatot tanúsított István, az első; László a Kun, Béla, a IV-ik.

Bizony szomorú helyzet, szánandó államférfiúi bölcsesség; de vigasztalódjunk: valamikor a protestáns papságra is sor kerül! . . .

A magyar államot felülről építik lefelé, előbb jött létre a miniszteri nyugdíjintézet; azután az állami hivatalnokok fizetés rendezése; legvégül gondoltak a tanárokkal és tanítókkal. Oh szent bölcsesség! majd mikor az elfajult erkölcsök, s az elégedetlen nép rázni fogják az állam büszke épületeit, majd akkor meglátják a nagy urak a mi bibliánkat is. Tehát csak vigasztalódjunk!

És minek kárhozzatnók az államférfiakat, mikor a saját véreink sem igen gondolnak velünk. Politikai vezérembereink felemelkedtek a felekezeti-telenség, az önzetlenség, az elfogulatlanság legmagasabb fokára. Nagyobbak ők Bethlen Gábornál, Gusztáv Adolfnál! . . . Régen, még nem ujabban is, nem volt kisebb egy nagy ember, ha egy ügyet — volt legyen az felekezethez kötve — ha annak az ügynek hasznosságáról meg volt győződve, odaadással támogatott. Hja, ma más az államférfiúi felfogás! A felekezeti-ségen felülemelkedett államférfiúi bölcsesség! ez, a mit ki kell ma vivni az igazi nagyságnak.

De hát minek gyanusítom én a politikusokat? Ev. ref. egyházunk hivatalos képviselői sem tesznek a ref. egyházért annyit, a mennyit lehetne és kellene. Az általános elcsüggedés e korszakában a konventben, a ref. egyházat képviselő eme fő-fő testületben sem akadt senki, a ki a ref. papság jobb sorsáért teljes férfiúi bátorsággal síkra szállt volna és lökést kívánt volna adni fölfelé. Ez az, a mi elszomorító. A konvent egész eljárását jellemző tartózkodás vagy bátoratlanság oka-e annak, hogy ez így történt; vagy az a híres metamorfozis történik-e a konventi képviselőkkel, hogy a politikai nagyságok légkörében ők is felemelkednek a felekezeten felüli világfelfogásra? — nem tudjuk. Ugy látszik, hogy a konvent ígézet alatt áll, a képviselők tehát így gondolkodnak: Ha a legmélyebb belátású hitfeleink sem mozdulnak meg fölfelé, annak valami nagy okának kell lenni; ha ők ebben az ügyben semmit sem tesznek, pedig csak az ujjokat kellene megmozdítaniok: ne blamirozzuk tehát mi se magunkat, hogy nem vagyunk oly éles eszű politikusok, mint ők. Így a konvent egy átláthatatlan olympusi ködbe burkolózva, negélyezi, mintha a gyógyító balzsamot magánál tartaná, de annak mikori, mikénti alkalmazását a halandóknak el nem árulja, ő a megmondhatója, hogy miért?

De még önmagunkat, a kicsinyeket is hibáztatom. Nem vagyunk eléggé életrevalók, tevékenyek, nem vagyunk gyakorlatiasok, nem értjük a kor jelszavát. Ha mindenütt részvétlenség mutatkoznék is a protestáns papság, s általában a protestantizmus ügye iránt: még mindig kezünkbe volna a sajtó. Az egyházi lapok szíves készséggel szolgálnák ügyünket, a napi lapok közül is néhány. Nézzük meg: mit tettek a közkatonák a sajtóban, míg a tanárok és tanítók ügyéből lett valami? Csak meg kellene kissé tagadni mindenkinek magát, csak 1—2 frtot áldozni, hogy az egyházi sajtó prosperáljon; aztán kissé élénkebben tárgyalni a sajtóban a protestantizmusnak a papsággal összefüggő ügyeit, érdekeit; mert eddig egyik se igen történt: se az anyagi, se a szellemi áldozat. Az általunk támasztott hullámgűrűk mind messzebb terjednének, támadna részvét, érdeklődés a protestantizmus iránt; mert ki tudja, ha — így elemezve ezt a dolgot — nem mi vagyunk-e közvetett okai, a felsők és távoliak közönyösségének is?

Az 1896-ik év teljen el nemes tervezetéseinkben, csatározásokban. A protestáns egyház nincs megalkotva,

nincs beillesztve a modern viszonyokba. 400 éves mulunk a lét-jogunkért vívott harcokban telt el, most az ideje, hogy szervezetünket korszerűvé tegyük. Az özvegyárva-gyámintézzettel egy lépést tettünk, előre, ez is a közóhajtásból fakadt; mennyi van még hátra? Rengeteg a teendő. A lelkeszi fizetéseknel egy tisztességes minimális összeg kivívása, biztosítása; különösen a néppel szemben való fizetéseink korszerűvé tétele. Tüntessük el azt a közvetlen fizetési rendszert, megsegényítő az; azt a százféle alakban való adózást. Megtehetne annyit az állam, hogy az egyházi adókat ő szedné be. A gondnokoknak marad úgy is elég gondjuk. Mi pedig megszabadulunk a követelés, majd az executió gyűlöletes teendőitől. En meg vagyok győződve, hogy minden bajunknak a szegénység s ez a mostani fizetés rendszer az oka. Az egyházközségekben itt-ott mutatkozó hajók legnagyobb részét én mind innen szár maztatom.

Nem lehet ott belmissiót folytatni, a hol a lelkesnek a híveivel perelni kell!! Pedig egyházunkat ebben, a ránk következő felekezeti versenyben csak az tarthatja meg, ha a pap igazi atyja lehet a népnek, ha a gondoktól némileg menten, az evangéliomnak élhet. Hiszen csak Isten csodája, a többi felekezetek aluszékonysága és a 68 iki törvény az oka, hogy felekezetünk még él. Most a többi versenytársak felébredése után, mai viszonyaink között, a régi anyagi állapotok mellett, meg nem maradhatunk. Ismerjünk magunkra, míg nem késő!

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

A tankönyvek hivatalos engedélyezése.

Az újabb időben alig merült fel még egy olyan általánosabb természetű iskolaügyi kérdés, a melynek eldöntése iránt annyira érdeklődtek volna a tanügy emberei, mint *tankönyvek hivatalos engedélyezése*. Sokan érezték, hogy az az eljárás, melyet eddig a könyvek engedélyezésénél követtek, nem volt egészen helyes s tudták, hogy az országos közoktatási tanácsot leginkább a tankönyvek bírálatánál tanusított nem teljes megbízhatósága tette gyűlöletessé. A tanács eljárása ellen mindig erősebben hangzó panaszok jogos voltát végre magok a közoktatásügy miniszterei is elismerték, mert belátták, hogy az az ítélet, melyet egyik-másik szerzőnek nyomtatásban megjelent műve felett hozott, igen sok esetben igazságtalan s méltán visszatetsző volt, a mi aztán több, igazán hivatott íróit is visszatartott a tankönyvkészítéstől. Az a gyanú, hogy egyes szerzők, bírálók és könyvkidók között a pájtáskodás, a cliquek alakítása honosodott meg, mindig mélyebb gyökeret kezdett verni a dolgok folyását figyelemmel kísérő emberek lelkében, mert hiszen példák bizonyították, hogy némelyik szerző művének utolsó lapján még talán meg sem száradt jól a tinta, midőn a könyv már megnyerte a hivatalos engedélyezést, s viszont arra is több példát tudtak felhozni, hogy olyan műveket, a melyeknek első kiadását a megbízott szakbírálok egészen jóknak tartottak, a második kiadásban, a tanács új bírálói már mint teljesen hasznavehetlent mutatták be. Arra is nem egy eset volt, hogy az új bírálók épen azokat a javításokat, módosításokat kifogásolták a műben, a melyeket a könyv szerzője az előbbi kiadás bírálóinak kívánataira eszközölt. És a közoktatási tanácsnak ezekre a szembeszökő ellentétekre nem volt semmi megjegyzése, sőt határozottan kikötötte

azt is, hogy a közoktatási miniszter útján értesített szerzőnek, illetőleg kiadónak sem szabad nyilvánosan semmiféle megjegyzést tenni a műve felett hozott téves ítéletekre, még abban az esetben sem, ha művét a bírálók egyike teljesen sikerültnek, a másika pedig egészen hasznavehetetlennek nyilvánította. Ilyen eljárás mellett, nagyon természetesen, a nyomtatásban már megjelent tankönyvek hivatalos bírálatáért irodalmi úton soha senki felelősségre vonható nem volt s a tanács megbízottjai bárkinak a szellemi termékéről mondhattak jót vagy rosszat, a mint nekik tetszett s kényük-kedvük szerint kiálthattak anathémát a leghasználhatóbb tankönyvre is.

Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy különösen a középiskolai tanárság kíváncsian várta annak az értekezletnek az eredményét, melyet a vallás és közoktatási miniszter még a múlt év október 22-ikén hívott össze az iskolai könyvek bírálatára és engedélyezésére tárgyában. Még kevésbé lehet csodálkozni azon, hogy fokozódott érdeklődéssel várta annak a három tagú bizottságnak a munkáját, melyet a miniszter egy konkrét javaslat készítésével bízott meg. Igen, mert az értekezletre meghívott szakférfiak a miniszternek arra a kérdésre nézve, hogy fentartandó-e a tankönyvbírálat általában, vagy csak az iskolák némely fájára s ha fentartandó, melyik közeg s mi módon végezze a bírálatot? — nem tudtak egyező véleményre jutni. Voltak a kik a hivatalos bírálatot ezután is szükségesnek tartották, de voltak olyanok is, a kik a szabad verseny elvét tartották helyesebbnek. Abban azonban mindnyájan megegyeztek, hogy a bírálatot a személyes felelősség elvére kell alapítani s a bírálatokat a bírálók névalírásával közzé tenni. A miniszter az *Alexander* és *Pauer* véleményét tartotta legcélravezetőbbnek, a mely szerint az új könyv behozatala végett az illető szaktanár indokolt felterjesztést tesz a miniszteriumhoz s ezt a felterjesztést vizsgálhatja felül a miniszter bizalmi szakembereivel.

Ez a miniszter által is helyeselt vélemény uralkodik abban a tervezetben, melyet a kiküldött bizottság „*Szabályzat a középiskolai tan- és segéd-könyvek engedélyezésére tárgyában*” cím alatt 14 pontban állított össze. E szerint a tervezet szerint a tankönyv engedélyezése iránt előterjesztést az a szaktanár tesz, a ki a tankönyvet használni óhajtja, köteles lévén kimutatni, hogy az ajánlott, de még eddig a kormány által nem engedélyezett mű a tudomány szempontjából megfelel a középiskola igényeinek, továbbá a tanterv követelményeinek mindenben eleget tesz; terjedelmében meg van a kellő mérték; nyelvezete megfelelő; erkölcsi és allami szempontból nem esik kifogás alá s kiállítása megfelel az egészségi követelményeknek. Az így megokolt indítvány a tanár-értekezleti jegyzőkönyvvel, a mű 3 példányával s az adóhivatalnál a kiadó által fizetett 25 frt bírálati díjról szóló nyugtával együtt a tankerületi főigazgató útján terjesztetik fel a miniszter elé. A miniszter az összes ügyiratokat felülvizsgálat végett egy szakembernek adja ki s ha ennek véleménye alapján a könyv a kérelmező intézet részére engedélyezhető, akkor úgy a felterjesztő tanárnak, mint a szakmegbízottnak bírálatát a miniszter hivatalból közlést teszi, ellenkező esetben pedig a nem engedélyezésről az illető tanártestületet értesíti. A *szakmegbízott véleménye alapján nem engedélyezett könyvek más intézetek által sem hozhatók javaslatba engedélyezés végett*. A tervezet tehát a tankönyv engedélyezésért a felelősséget ráhárítja a szaktanárra, illetőleg a miniszter felülbírálójára, a kiknek véleményét nyilvánosságra is hozza s ezzel gondolja a rossz könyvek elterjedését megakadályozhatni, a jókét pedig előmozdítani, a mit

a közoktatási tanács bírálata alapján történt általános engedélyezés mellett nem lehetett elérni.

A bizottság tervezetét a tanárvilág nem találta teljesen megnyugtatónak s épen azért, különösen a középiskolai tanáregyesület közlönyében többen tettek reá hosszabbban indokolt észrevételeket. A felszólalók a tervezetnek csak is azt az egy intézkedését találták mindnyájan elfogadhatónak, hogy a bíráló, illetőleg felülbíró véleménye közölcseendő, hogy így a felelősség érzete lelkiismeretesebb munkára kényszerítse az illetőket. Arra a kérdésre nézve azonban, hogy *kiterjeszse fel az új könyvet engedélyezés végett, s ki eszközölje a bírálatot?* már nagyon eltérők a vélemények. A felszólalók többsége nem tartja helyesnek a bizottság ajánlatát, nem pedig különösen azért, mert az a szaktanár, a ki a tervezet kívánsága szerint az új könyv ajánlására vállalkozik, nehezen fog megszabadulni attól a gyanútól, hogy a szerzővel s méginkább a kiadóval tárgyalásokat folytatott, midőn a bírálati díj kifizetéséről szóló nyugtat magának felterjesztés végett elküldette. *Rombauernek* ezt az aggodalmát mindenesetre méltányolni lehet, valamint azt az észrevételét is, hogy a szemérmes szerző s a kevésbbé élelmes kiadó, a ki nem indult el ajánlásra vállalkozó emberek keresésére, lehet, hogy évekig hasztalan várakozik minden tekintetben jó könyvének felterjesztésére, mert hiszen a felelősség érzete s a felülbíró esetleges túlszigorú bírálata sok embert visszatart a könyv első ajánlásától. Szerinte az volna a leghelyesebb eljárás, ha a művet a kiadó terjeszténé fel a minisztériumhoz s a miniszter két tanintézet *tanári karát* kérné fel a bírálatra s a tanári kar tagjai szavazattal döntenének a felett, hogy a bírálatra kötelezett szaktanár véleményét elfogadják-e? A miniszter aztán a tanári karok véleménye alapján döntene a mű sorsa felett. Ennek a javaslatnak a legnagyobb baja mindenesetre az, hogy egyik-másik intézet szaktanárát *kényszerítene* az ítélet kimondására s esetleg kitenne annak a véletlen esetnek, hogy véleményét leszavazná a tanári testület nem szakképzett tagjai. Ezeknek a felmerülhető bajoknak a kiküldése végett *Balogh P.* azzal a tervvel állott elő, hogy a könyv tulajdonosa jelentse be művét megjelenése után a minisztériumnak, mellékelvén a megszabott bírálati díjat is s aztán, ha valamelyik intézet szaktanára az új könyvet használni óhajtja, ezen óhaját jelentse be a tanári testületnek, a mely a könyv átvizsgálására egy bíráló bizottságot nevez ki, melynek a szaktanáron kívül egy elismert paedagogus és a magyar nyelv tanára legyen a tagja. Ezeknek a véleményét terjeszse aztán minden megjegyzés nélkül a miniszter elé, a ki azt egy szakemberrel felülbíráltatja s ezzel a bírálattal együtt az összes iratokat újra visszaküldi az illető tanártestülethez, hogy most már készítsen előterjesztést az engedélyezésre, vagy tudassa vele az ajánlás megtagadását. Ha a miniszternek a tanári kar véleményével szemben kétségei vannak, abban az esetben a könyv engedélyezését függőben tartja, míg egy más intézettől nem érkezik hozzá felterjesztés. *A Balogh által ajánlott mód, az én véleményem szerint, minden hosszadalmassága mellett sem biztosítja a jó tankönyv elterjedését; mert esetleg a testületi szavazás annak behozatalát könnyen megakadályozhatja.*

Dr. Heinrich Gusztáv, a volt közoktatási tanácsnak egyik legtekintélyesebb tagja, szintén készített egy rövid javaslatot, a melyben azt ajánlja, hogy a szerző maga terjeszse fel könyvét a vallás- és közoktatási minisztériumhoz s egy jelentésben fejtse ki, hogy műve miben és miért tér el az azonos célú s már előbb

engedélyezett tankönyvektől. A miniszter aztán a benyújtott könyvet a szerző jelentésével együtt kiadja megbírálás végett egy kiváló szakférfiúnak s annak kedvező véleménye alapján engedélyezi; ha pedig a vélemény nem kedvező, a bírálatot kiadja a könyv írójának, hogy arra észrevételeit megtehesse s csak a bíráló ellenészrevételei után dönt a mű engedélyezése vagy elvetése felett. A Heinrich véleménye, mint látszik, nem sokban különbözik a bizottságétól s annál csak annyival előnyösebb, hogy a könyv megbíráltatását könnyebbé teszi.

Ha csak ezt a négy véleményt hasonlítjuk is össze, látjuk, hogy azok úgy a bizottság véleményétől, mint egymástól is többé-kevésbbé különböznek a tankönyv felterjesztése és bírálati módjára nézve. Épen ilyen eltérő a vélemény a felett is, hogy a jónak bizonyult mű *általános engedélyeztessék-e vagy csak annak a tanintézetnek a részére, a mely azt kérelmezte?* A felszólalók többsége a bizottság véleményével szemben az általános engedélyezést tartja helyesebbnek, mert a miniszternek arra a nyilatkozatára is hivatkozva, hogy a tankönyvek helyes megválasztását és lelkiismeretes megbíráltatását tekintve, teljesen bízik a középiskolák tanáraiban, minden szaktanárról fel kell tételezni annyit, hogy az engedélyezett könyvek közül azt fogja kiválasztani, a melyik az ő tanintézetében a legcélszerűbben használható.

A tankönyvek újabb kiadásánál követendő eljárásról a bizottság nem emlékezik meg. Erre nézve dr. Heinrich a mű felterjesztését és átnéztetését, *Rombauer* pedig mint új könyvnek egész bírálatát óhajtja. Az időnkénti *tankönyv revíziót* minden felszólaló szükségesnek tartja.

Igaz, hogy a bizottság munkálatának első pontja szerint, a mely következőleg hangzik: „A vallás és közoktatási m. kir. minisztérium rendelkezése és vezetése alatt álló középiskolákban, a középiskolai törvény 8. §-a értelmében csak oly tankönyvek használhatók, melyeket e célra a miniszter engedélyez” — ez az egész szabályzat kizárólag az állami és községi iskolákra vonatkozik; de a miniszternek abból a nyilatkozatából, melyet az előzetes értekezleten tett, hogy t. i. „*ezenből az autonóm intézetekkel kötendő szerződéseken az iskolai könyvekre nézve is lesz gondoskodás*”, azt kell következtetnünk, hogy ev. ref. gimnáziumainkban is rendelkezni szándékozik a tankönyvek használata felett. A miniszternek erre a nyilatkozatára mindenesetre jó lesz visszaemlékezni az egyetemes konventnek az államsegélyes iskolák szerződésének megerősítése alkalmával. Azok pedig, a kik befolyással lehetnek a bizottság munkálatának javítására, célszerűen tennék; ha azon a szerzők érdekeinek megóvása végett némi módosítást eszközöl-
nének ki.

Én a tankönyvek bírálatának s engedélyezésének a módját úgy látnám a leghelyesebbnek, ha megjelent művet, a könyv szerzője a kiadó által fizetett bírálati díjról szóló nyugtával együtt terjeszténé fel a minisztérium elé. A miniszter aztán az előre felkért szaktanárok közül kettőt bízna meg a mű megbírálásával. Azon esetben, ha mind a két bírálat kedvező, a mű általános engedélyeztetnek; ha pedig a bírálók alaposabbnak látszó kifogást tennének a benyújtott mű ellen, azon esetben bírálatuk közöltetnék a könyv szerzőjével, hogy azokra esetleges észrevételeit megtehesse. Ezek a vélemények adatnának aztán ki egy felülbírónak, a kinek a véleménye alapján döntene a miniszter a mű engedélyezése vagy elvetése felett. A bírálatok, a bírálók névaláírásával ellátva, mindenesetre közölcseendők, nem csak azért, mert a nyilvánossággal szemben vállalt

felelősség érzete lelkiismeretesebb munkára fogja ösztönözni a bírálókat, hanem azért is, mert az így készült alaposabb bírálatokból esetleg okúlhatnak a tankönyvek írói, a minnek hatása rövid idő alatt meg fog látszani középiskolai tankönyveink fokozatos javulásán.

Buza János.

TÁRCA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Motto: „A múlt csak példa legyen most.”

(Folytatás.)

Még súlyosabb lett a cseh protestánsok sorsa, midőn Tilli hadai 1622 május és július havában fényes győzelmeket arattak, melyek folytán a prot. fejedelmek szövetsége feloszlott és Fridrik másodszor is földönfutóvá lett országából. Most már nem ismert többé határt a győzelmes ellenreformáció kíméletlensége. Július 6-án, Husz János halála évfordulat napján, Csehországban minden eretnek templomok elzárattak; a huszita nagy arany kehely a *steini* templomból *Ziska* kardjával együtt elkoboztatott; kik a róm. kath. egyház kebelébe visszatérni nem akartak s a halálos ítéletet elkerülték, száműzetéssel, jószágvesztéssel büntetettek. Októberben valamennyi prot. pap kiűzetett; azontúl egy birtok sem állhatott a telekkönyvben, mint protestáns sajátja s egy eretnek sem ülhetett a városi hatóság tanácsában.

E kegyetlen intézkedések folytán 30,000 protestáns család hagyta oda Csehországot, köztük gróf Thurn és számos más tekintélyes cseh főúr, kik Erdélyben kerestek menedéket s nagyban befolytak arra nézve, hogy a nikolsburgi béke feltételeinek elegettenni vonakodó Ferdinándal elégedetlen Bethlen az edictum restitutionális által fölrezzentett prot. fejedelmekkel szövetkezze.

A háború tovább folyt, de a nyert győzelmek nem könnyítettek a cseh protestánsok sorsán. 1624-ben egy újabb rendelet adatott ki a prot. papok ellen, mely száműzte őket az egész országból; a kik azonnal nem engedelmeskedtek, vagy azt nem tehették, fogságba hurcoltattak, s az elűzött vagy legyilkolt predikátorok helyébe tudatlan és erkölcstelen barátokat hoztak Lengyelországból, kik a jezsuitákkal 3—4, sőt olykor 12 helységben is helyettesítették a plébánost. Ugyanezen évben egy másik rendelet megtiltotta a protestánsoknak a kereskedést, iparűzést, a protestánsok javára történő végrendekezést, magánházakban a gyermekeknek taníttatását; megparancsolta a bűjtöt, a misékre járást, a gyermekeknek minden faluban és városban összeírását és pápista iskolába járatását; a szegényeknek és nyomorútnak — ha csak mindenszentek napjáig pápistává nem lesznek — a kórházakból kiűzetését stb.*

Hogy a térítést tömegesen lehessen végrehajtani, egy „reformáló bizottmány” alakított, mely a német vértés és horvát dragonyos katonaság fedezete mellett helységről-helysére járt; a megtérni vonakodó protestáns családhoz 20-30 katonát szállásoltak be, kiknek feladatuk volt azokat minden kigondolható módon kínózni, gyötörni, hogy „az elviselhetlen nyomás az eretnekeket meggyőződésre bírassa.”

Königrätzben a horvát katonák kivont karddal kergették a prot. népet a misére, a makacsokat börtönbe hurcolták, s a védtelen nők és szűzeket gyalázatos erő-

szakot tettek. A faluk lakosai, megleltkorúak és gyermekek, korbácsütésekkel kényszerítettek a misére s addig kínozták őket, míg vallásukat esküvéssel meg nem tagadták, el nem átkozták és a kelyhet leköpvén, lábbal nem tiporták. Hasztalan könyörögtek hóhéraiknak a szerencsétlenek, hogy vessenek inkább végett életüknek, válszúl azt nyerték, hogy a császár nem vérüket szomjuzza, hanem lelkük üdvösségét kívánja.

Az agyon gyötört cseh és morva testvérek az ellenükben egyre-másra kiadott és a legkegyetlenebbül fogantatott rendeletekből belátván, hogy ha vallásukhoz ragaszkodnak, nem lesz sokáig otthon maradásuk, 1525-ben kiküldték a fulneki predikátorságból elűldözött és Sadowszki bárónál tartózkodó *Comenius Ámost* Lengyelországba, hogy ott nézzen körül letelepedési hely után, miután a felekezet, hogy el ne enyészzen, lehetőleg tömegesen akart új lakóhelyére is vonulni. A szomorú kénytelenség már két év múlva be is következett. 1627 július 31-én, éppen Loyola Ignác ünnepe napján, egy császári parancs tétetett közé, hogy egyedül kath. alattvaló türetik meg Csehországban, a minnek folytán minden vallásához híven ragaszkodó protestánsnak hat hó lefolyása alatt ki kellett költözködni.

Ekkor 30,000 prot. család hagyta el Csehországot. Egy rész a cseh-morva testvérek utolsó püspökével *Comeniussal* Lissa lengyel városban telepedett meg 1628-ban, mások Németalföldre, Brandenburgba, Angol-, Szász- és Magyarországra költöztek. Az 1630-ik évben 185 báró és mágán, 100 predikátor ette a száműzetés kenyerét, s hogy a köznép, mily tömegesen hagyta oda hazáját, mutatja az a körülmény, hogy Csehország 4 millió lakosága ama 20 év alatt, míg Ferdinánd uralkodott és pusztította a Krisztus igaz egyházát, 4 millióról 700,000-re olvadt le. Nemcsak elnéptelenült pedig, hanem ősi nemzeti jellegét is nagy részben elvesztette, mert a meghalt vagy menekült főurak javai róm. kath. vallású olaszoknak, spanyoloknak, németeknek és pápistává lett cseheknek adományoztattak. Ferdinánd, ezernyi-ezrek kiontott vére és feldúlt boldogsága árán ugyan, elérte célját és teljesült vágya, melyet a csehek iránt nagyobb kíméletet javasló Klesel bibornoknak adni szokott feleletében kifejezett: „Malo regnum desolatum, quam damnatum”; és éppen vágya és céljai szerencsés megvalósulásaért akart hálát adni, midőn a bécsi Ágoston-rendi barátok templomának lépcsőinél elbukott, minnek következtében aztán néhány napra meg is halt.

Fia, III. Ferdinánd kissé mérsékeltebb vallási buzgalommal és élénkebb igazságérzettel vette át országai kormányzatát, de az ekkor már teljesen letiprott cseh protestánsok szomorú sorsában nem történt változás és nem hozott nekik vigasztalást a 30 éves háborúnak 1648-ban véget vető osnabrucki béke sem, mivel az abban megjelölt normalis év — 1624 — a protestánsok szabadságát Csehországban már elnyomva találta. Mire nézve a kik a folytonos nyomás alatt ki nem vándoroltak, csak magánházaikban és titkon tisztelheték istenüket, vigasztalást keresve legfőbb kincsükben a bibliában és féltékenyen őrzött vallásos könyvekben, kitartásra buzdítva bújdosó predikátorai által, kik a fenyegető veszélyekkel nem gondolva, meg-megjelentek árvaságra kárkoztatott nyájaiknál, hogy erősítsék őket a Krisztusi hitben; és elmerülve az apokalyptikus várakozásokban, melyeket a nehéz idők által szült profétáik: a sziléziai Kotser, a lengyel Ponjatowszka Krisztina, s a hazánkba menekült s itt oly szomorú véget ért drahotusi volt cseh pap, Drabik Miklós jóslatai gerjesztettek bennük. Majd pedig, midőn saját predikátorai elhaltak, a Magyarországon 1673-ban megkezdődött s a múlt század közepéig húzódó vallási üldözések által buj-

* A 15 pontból álló rendeletet lásd: Bod. P. Hist. Hung. eccles. II. 17—18.

dosásra kényszerített református és lutheránus, magyar és tót predikátorok élesztgették bennünk az evangéliumi valláshoz való ragaszkodást; s aztán a hernhutiak küldték el közéjük missionáriusait, kik, mint a londoni és berlini biblia-társaság megbízottjai, bőven ellátták őket bibliával és más vallási könyvekkel.

Bármily gondosan leplezték és titkolták azonban vallási meggyőződésüket, folyton ki voltak téve a szívet-lelket keserítő háborgatásoknak. A jezsuiták kitűnő kémek voltak; a mit fülgyónás által ki nem puhatolhattak, azt pénzen fogadott bérenceik segítségével tudták meg, s éppen ezért mi sem maradhatott előttük titokban. Ha nyomába jöttek annak, hogy valaki vallásos buzgóságból bibliát olvasni, vagy huszita énekeskönyvéből (Libskissen Kanzonál Halb lisanskeho Kanzionalku) családjával énekelni mert: rögtön poroszlókat s az általuk fanatizálva nevelt tanulókat küldték a házba, kik a bibliát s minden más, a prot. vallásra vonatkozó könyveket elkobozták, s a valláshoz buzgón ragaszkodó békés és jámbor polgárt börtönbe hurcolták.¹ Ez volt sorsuk a hazatérni merész-kedett bujdosó predikátoroknak, valamint a missionáriusoknak is.²

Ha sokára is, de végre még is ütött a megváltás órája. 1781 okt. 13 án megjelent József császár türelmi parancsa, s az egész ausztriai birodalomban kihirdettetett.

„Öröm nap volt ez — írja Végh János — az eddig oly sokat szenvedett protestánsokra nézve mindenfelé: mégis talán legnagyobb hatása volt ennek Cseh- és Morvaországban, holott ámbár még 1620 ban II. Ferdinánd alatt tiltatott meg a protestánsoktól a nyilvános istentisztelet tarthatása: az ősi prot. valláshoz való ragaszkodás mindazáltal még igen sok kebelben élt. S mintha lett volna a poraiban is áldott emlékü fejedelemnek szava magának az Isten szent lelkének újonnan kiömlése, százan, ezrenként nyilatkoztatták ki magukat sok csehek és morvák a prot. valláshoz. S eként mintegy a porból támadt új gyülekezetek rendezvén magukat, papok után óhajtoztak.“³

Nem volt azonban könnyű a szervezkedés munkája. Már maga az a körülmény, hogy a magokat evangéliomiknak vallóknak hat heti exament kellett kiállaniok, sok vexaltatásnak veté őket alá; e mellett egyes földesurak sem nézték jószemmel, sőt itt-ott akadályozták és büntették is jobbágyaiknak a kath. egyházból kiválását. Aztán kezdetben ők magok is csak azt tudták biztosan, hogy nem pápisták, de azzal nem voltak tisztában, hogy voltaképpen melyik prot. felekezethez tartoznak és csatlakozzanak. Majd midőn a helvét irányhoz kezdtek hajolni, részint ígéret és fenyegetés, részint csábítással igyekeztek őket attól eltéríteni. Egyfelől a lutheránus papok kínálták magukat, s akarták őket elhódítani azon ígérettel, hogy úgy fognak nekik szolgálni, valamint kívánják; másfelől a róm. kath. urak s plébánusok is csak a lutheránusokat recommendálták nekik, sőt azzal is biztatták, hogy nem fognak úgy haragudni rájuk, ha lutheránusokká lesznek,

mert — úgymond — „atyafiások velünk, nekik is vagynak pátronusaik, mint nekünk, de annak a ti vallástoknak az egy Istenen kívül semmi patronusa nincs.“

Az ígéreteknek és fenyegetéseknek volt is némi hatásuk, mert eleinte csakugyan ágostai hitvallásu lelkészeket kezdtek alkalmazni; de csak rövid időre, mert a husziták puritán utódai a lutheránus lelkészek által végzett istentiszteleteken sok nekik nem tetsző és pápistákhoz hasonló cerimoniákat észlelvén: majdnem egy szívvel-lélekkel Kálvin hitéhez állottak s mindenképen azon voltak, hogy református papokra telessenek szert.⁴

(Folyt. köv.)

Földváry László.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

(Folytatás).

A mi a különböző vallások hittanat illeti, Indiában van egy atheista vallás: a jainismus (mintegy 1,500,000 hívővel), egy agnostikus vallás: a buddhismus, vannak theisták és bálványimádó szekták. És mégis, mind e sugarak egy közös központ felé törekeshetnek. A hinduk szerint a szellem mindenüvé szétáradt; minden lélek olyan, mint egy kör, melynek kerülete nincs sehol, de a melynek központja a testben fekszik; a halál nem egyéb, mint valamely test központjának egy másikba való átmenetele. A lélek isteni lényegű; az egymásutáni létezésük által megtisztulva, megszabadul az anyagtól s tökéletessé válik. A teljes boldogságot akkor éri el, mikor nyomorult egyéniségét levetkezve, az egyetemes öntudathoz jut. Ekkor egygyé lesz az étellel. Miért lakik a szellem testben, a hindu nem törekszik ennek okát adni: ez tény. Az isteninek szétáramlása, a lélek újabb megtestesülése és az isteni élethez való fölemelkedés, — ezek a lényeges igazságok. Az emberből vonni ki Istent, ime a szabály.

A buddhismus nem fogad el teremtményt Istent. Az ő tana a fejlődési (evolutio) tan, corollariumával, az ok és okozat törvényével együtt. Ez a nagy törvény kormányozza a világegyetemet minden részecskéjé, az emberi élet minden cselekedetét. Testi egészség, gazdagság, lángelme, szenvedés, — ennek egyenes kifejezései. Az evolutionismus és a monismus, a melyek a hindu gondolat fundamentomai, idegenek a keresztyénségre nézve, a mely személyes és teremtmény, a világtól különböző Istent hirdeti, a lelket egyéninek és szabadnak tekint, s e tételekre alapítja a bűnről és büntetésről szóló tanát. Itt találkozunk az izlammal; de beleütközik a hindu gondolatba, a mely szerint a személyes Isten nem egyéb, mint az anthropomorphismus bálványképe. Sem a bűnnek nincs a hindu számára az az abszolút értelme, se a büntetésnek az a szabálya, mint a keresztyén számára.

De a keresztyénség központi, jellemző eszméje a megváltás, egy oly Isten eszméje, ki megváltja a világot, megbűnhődve a világ vétkeiért s azt tanítja az embereknek, hogy használják fel az isteni vér által való e megváltás jótéteményét. E hit a többi vallások szelleme előtt a legbefogadhatatlanabb. „A ti vérmérsékletetek, mondá egy tudós brahmán, különbözik a mienktől. Azok a dolgok, a mik titeket megindítanak, minket nem indítanak meg. Azok a példázatok, a

¹ Így panaszoja Csiha Mátyás, melnik lakos 1762-ben a feleséghez beadott folyamódványában egyebek közt, hogy Lohacsek János missionárius Prágában elfogtatván, 11 drb. könyvét elvették s 2 év és 3 hónapig fogságban tartották. Ő maga pedig 58 fti értékű vallásos könyveitől — melyeket elő is sorol — fosztatott meg. Dunamelléki egyházkerület levéltára. B. e. b. e. B. köteg.

² A háborgatások egész a század végéig eltartottak. Még az 1770—81-ig terjedő évekből is számos cseh és német nyelven írt panasz-levél van a dunamelléki egyházkerület levéltárában, melyek írói sirva beszélnek el, hogy miként fosztatnak meg a földes urak, mint p. o. herceg Lobkovicz Augusta által azért, mivel a szent könyvet olvassák, hajlékaiktól, földjeiktől, vallási könyveiktől és üldöztetnek ki még községekéből is.

³ Sárospataki Füzetek 1860 f. 143. l.

⁴ A dunamelléki egyházkerület levéltárában eredetiben meglevő s cseh nyelven 1783-ban kelt 10 drb. díjlevél mindenikében ott van: „a kenyérrel és borral áldozó hely. hitvallásuk predikátorának évi fizetése.“ stb.

melyekben ti annyi szépséget fedeztetek fel, a megváltó ama szavai és tettei, a melyek nektek elegendő vezetőknél látszanak az élet számára s különösen a helyettesítő megváltó szükségességébe vetett hit, a mely a ti hitetek sarkpontja, számunkra nem egyebek pusztá szónál. Azok nem bírnának minket sem megindítani, sem meggyőzni.

A megváltás dogmája a muzulmánoknál nem kevesebb megütközést kelt. Nem képesek felfogni a Krisztus személyére, tisztére és művére vonatkozó hitünket. Istennek Krisztusban való incarnatioja előttük istenkáromló, képtelen és érthetetlen dolog. A Korán tagadja a háromságot, Krisztus istenségét és elveti a sacramentumokat. Ez az izlamot némi előnnyel ruhazza ugyan fel azon keleti országokban, a hol a vallásos hegemonia felett a ker. missionariusokkal versenyez. De mindamellett, minthogy dualismusa folytán távol áll a hindu gondolattól, úgy tűnik fel azok előtt, mint egy egyszerűsített, a nehéz metaphysikától megszabadított keresztyénség; s csakugyan számolni kell azzal a tényvel, hogy az izlam, ha kevésbbé művelt környezetben született is, a keresztyénségnél történetileg mégis későbbi. Hogy a ker. egyházak valaha feladják a megváltás dogmáját, kevésbé valószínű. Rietschl, kétség kívül, nem akart abban egyebet látni symbolumnál s Krisztust oly embernek vette föl, kiben az isteni élet legmagasabb kifejlődésére jutott, de az ő iskoláját sokan veszélyesnek tartják s megkérdőjelezik. Sokkal ügyesebbek a missionariusok, a kik elhallgatják a theológiát, hogy csupán az evangéliumot hirdessék s a keresztyénség fő vonzerejét Jézus személyébe helyezik.

E szép alak képezi a keresztyénségnek az izlam feletti igazi előnyét. A legtöbb muzulmán elfogadja Mahometet ideális, isten-szerette embernek, s az a felfogás, melyet az ő életéről magoknak alkottak, következőképpen jelentékeny befolyást gyakorol az ő gyakorlati erkölcsiségükre. Amde Mahomet nagyon különbözik az evangéliumok Krisztusától. A hagyomány oly tényeket tulajdonít neki, a melyek nem igen férnek meg a tiszta ker. erkölcsiséggel. Mahomet positiv jelleme alkotja benne a népvezér nagyságát, de egyúttal az isteni próféta gyöngeségét. Buddha és Jézus alakját a legenda jobban feldolgozta; azok az irraelitas és eszmény oly fokára emelkedtek, a mely a legerősebben hat az emberek képzeletére. Ők elvont és költői típusok, míg Mahomet tiszta történeti alak marad s ez által az izlam megőrzi a nemzeti vallásnak azt a bélyegét, melyet Mózes személyisége hasonlóképpen rányomott a judaismusra.

Felhozták a keresztyénség javára azt is, hogy több erő kifejtésre ösztönzi az egyént, míg a keleti vallásokat tétlenséggel vádolták. Azok az egyénben egyszerű tüneményt látnak: ő a végtelen lényből származik, mint a szikra a tűzből; elítéli a létezés, mint egy bajt. Az izlam elfogadja, hogy a bűnt Isten bölcsesége akarta s ez a tan fatalismussá fajult, dacára sok muzulmán theologus erőteljes ellenzésének. A muzulmán assimilálja a vágyakat az akarattal: így inkább kikerüli a kísértést, mint sem ellenáll annak. A megváltásról ker. értelemben képzele sincs, úgyszintén a szív megváltozásáról és az érzékek feletti győzelemről.

Azonban a buddhisták azt vethetnék ellen, hogy a tétlenségnek és a pessimizmusnak a ker. szellemben is akad némi viszhangja. A lemondás, az engedelmeség vagy Istenbe való elmerülés, nem csupán a keleti vallások sajátjai. A muzulmánoknak szintén nem kerülne fáradságukba némi fatalista vonást fedezni fel a keresztyénségben. Ki mit vet, azt arát, tanítá Buddha; e

szép elv nem áll ellentétben a cselekvéssel. De hatását megbénította a hinduknak a belső szemlélődésre való hajlama. A keleti ember az eget vágyakodással akarja elnyerni, s nem akarattal; a hindu szellem többet elmélkedett az ég, föld s alvilág felett, mint minden más nép. De azokat befelé fordult szemmel nézte; a képzelet és elvonás képességei, a melyek legkevésbbé folyamodnak a külső tanúbizonysághoz: a legerősebbek nála. Egyébiránt a buddhizmus a japán szellem befolyása alatt, átalakulóban van, positiv értéke növekedik. Ugyanez áll az izlamról is; az más hatással volt Turkesztánban s mással Spanyolországban a népre. De ugyanezt látjuk a keresztyénség körében is; a kegyelemről szóló viták majd a praedestinationot, majd a szabad akarat tanát tették uralkodóvá; voltak idők, midőn életben és irodalomban egyaránt a mysticismus, az élet megvetése s a halálvágy uralkodott. A ker. tanban nagyon heterogén elemek keringenek; ezek közül némelyek eretnokségbe csaptak át s kiküszöböltettek, mások bensőleg összeolvadtak vele.

A kongresszus némely tagjai, e ker. igazság mellett, a ker. nemzetek sikereit is fölemlítették. Annak a vallásnak végre is győznie kell a többiek felett, mely a legmagasabb színvonalú kormányzatot s a legjobb átlagos embert mutatja fel, — mondák. Amde az még nincs bebizonyítva, hogy a keresztyénség minden tekintetben fölül áll akár a buddhizmusnak, akár az izlamnak; a brahmánok és buddhisták philosophiája, némelyek szerint, közelebb áll a tudományos felfogáshoz, mint a ker. tan, s ez utóbbinak határozottan fölül áll abban a tekintetben, hogy nem fél a tudománytól. Egyébiránt egy faj felsőségéből még nem következik mindig vallásának felsősege, s az is lehetséges, hogy valamely nép uralkodó vallása nem mindig pontos kifejezése az ő szellemi fejlettségének. De meg az európai, illetőleg ker. népeknél más tényezők is hozzájárultak e felsőség kivívásához; így első sorban az ő kortól kapott gazdag örökség; aztán a földrajzi helyzet, éghajlat, — szóval egy csomó kedvező körülmény, a melyek például már nem jöttek javára később az araboknak. S ha tudományos téren Európa nemzetei előbb állanak is, nem lehet tagadni, hogy értelmi fejlődésük, Galilei óta, összeesett a keresztyénség gyors gyengülésével, s az egyház kebelében, a keletről eredő eszmék hanyatlásával. A nyugati népek gyakorlatilag módosították, a tevékenységüknek leginkább megfelelő módon, azt a vallást, melyet az előző korszakoktól örökölték, s melynek sem dogmatikai épületet nem tudták teljesen felforgatni, sem szellemét egy csapással átalakítani. De egyre törekednek erre; törekednek, mert mélyen érzik annak a szükségét, hogy a korábbi idők vallását a mai tudomány színvonalára emeljék.

(Folyt. köv.)

R. L.

IRODALOM.

* Az „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című folyóirat bírálatához. Nagytiszteletű szerkesztő úr! A „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szólva, azt jegyzi meg, hogy a „zemplénnémetörténeti kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történettudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelkezésemre az a munka, melyet a szerkesztő úr a „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénnémetörténetéhez” című havi folyóiratról szól

zésemre nagy könyvtár. Dolgozatom nem is az „Adalékok” számára volt írva, történelmi kútfőnek. Akkor még e vállalat talán tervben sem volt. Készült, mint történelmi korrajz, a millennaris „Zemplén naptára” számára. Eszembe sem jutott, hogy valaki úgy megjárja vele, hogy történelmi kútfőnek nézi. A hol közölve van, a „tárcát” nem is vehetni ilyennek. Annak vállalatnak nem csak olyan tudós olvasói vannak, mint Sz. barátunk, s jól teszik az illetők, ha az érdeklődést a múlt iránt be akarják vinni a kevésbé tudósok közé, be a családokba, a hol az ilyen tárcáknak is van olvasó közönsége. Bármennyire igyekeztem hű lenni a történethez, annyi sok — már ma ismeretlen család múltjának egyes adatai lehetnek tévesek; majd megírják mások jobban, hanem a mi a téves adatoknál sokkal több benne, a sajtóhiba; a sajtóhibákat ki fogja kijavítani? Hogy többet ne említsek a következők: „III. Endre királytól kapta Abonyban Perényt”, e helyett *Abaujban Perényt*; „II. Rákóczy Ferencnek a történelem legidősebb alakjai egyikének”, e helyett *legdicőbb alakjai egyikének* stb. Így hemzseg a sok sajtóhiba! A mi Ország-honát illeti, hát bizony úgy volt az írva, hogy Perényi Gábor Ilonát elzáratta, Semsejt pedig méreggel végeztette ki, de hát a nyomdában oda adták a mérget Ilonának, Semseyvel már nem volt mit csináljanak, hát lefejeztették. Ezt a kis idyllt Budai F. polgári lexikonában így írja le: „Továbbá azt mondja Forgács, hogy midőn egyszer Gábor körül Ilona serényen járna és forgolódna, történetből egy Semsey István nevű ifjúhoz talált érni valami ruhája. Ezen annyira megbosszankodott Gábor, hogy Ilonát éhséggel akarta megöletni, az ifjú Semseynek pedig valóban mérget adott be. De azt is mondogatta, hogy az ő halála után sem illik az ő feleségét senkinek is illetni. Ezen az okon, kevéssel halála előtt arra kérte Ilonát, hogy az ő halála után második házasságra ne adja magát. Melyre midőn Ilona azt felelte volna, hogy ő a maga férjének hosszabb életet kíván, egyébaránt a jövődőről nem felelhet, annyira — megharagudott Gábor, hogy a maga udvari orvosát, Balsarát Vitus Jánost, meztelen karddal kényszerítette, hogy Ilonának mérget adjon, mely miatt Ilona férje után kevéssel meghalt.” Alább néhány sorral ez író a mérgezési históriát nem tartja valósnak... No jó, megígérem, hogy én sem hiszem ezután, csak hogy annyi bizonyos, hogy férje halála után nem sokára 1569-ben lassú sorvadásban halt el. Engedjünk egymásnak s így szent a békesség! *Zombori Gedő.*

* „Magyarázó Jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina című művéhez” Zsoldos Benő. Szerzőnek főcélja az volt e művel, hogy különösen közepes tehetségű, de különben elégsé szorgalmas tanulók számára a nehézségekkel való megküzdést, a szöveg teljes megértését, a szabatos fordítást s a mű szellemébe való behatolást lehetővé tegye. Megfigyelte s megjegyezte magának — mint gyakorló tanár — ez író műveiben azokat a helyeket, a melyeken egy közepes tanulónak a teljes megértés, a pontos és szabatos fordítás céljából akár nyelvi, akár tárgyi magyarázatra van szüksége, s ezeket a helyeket látta el a kellő magyarázattal. A jegyzetek szövegét úgy szerkesztette, hogy az előszóbeli előadás közvetlenségével szóljanak, de másfelől meglegyen bennök az irodalmi szabatosság s lehetőleg a kellő rövidség is. — Igen derék és hasznos munkát végzett, s mivel a szóban forgó munka teljesség, világosság, érthetőség, szabatosság, de legkivált magyarosság szempontjából felülmúlja az eddig ismert Sallustius-féle praeparatiókat, a magyar középiskolai tantügyi irodalomra nézve is határozottan nyereségnek tartható. A szereplő egyénekre, a felmerülő s bővebb felvilágosítást igénylő körülményekre, dolgokra, szokásokra, eseményekre és helyekre szükséges tárgyi magya-

razatokat mindenütt kellő mértékben adja s világosan kifejti. Maga a magyarázat, mely az egyes fejezetek egyes mondatai szerint követi a szöveget, nagy szorgalomról és utánjárásról, kitűnő nyelvrészéről és alapos történelmi ismeretekről tanuskodik. Nincs a szövegben szó, mely szó-tári jelentésétől eltérő értelemben fordul elő, hogy szerző meg ne jelölne jelentését. Az egyes szók és kifejezések jelentését a műfordító éles és finom érzékével keresi meg, szüntelen szem előtt tartván a két nyelv szellemének eltérő sajátosságait, úgy hogy a növendék, ki e magyarázatokat használni fogja, nemcsak latin nyelvi ismereteit gyarapíthatja, hanem magyar nyelvrészét, a kifejezések használatában való választékosságát is nagy mértékben fejlesztheti. A reáliák magyarázata a legalaposabb történelmi ismeretre vall. A szereplő személyek rövid életrajza, jellemzése; a csak mellékesen említett történelmi tények, vonatkozások rövid előzményei; a római polgári és katonai életnek szokásai, törvényei, törvénykezési eljárása, a hivatalok köre, a provinciák kormányzása stb. stb. mind világos és érthető alakban magyaráztatnak meg, és ezek kellő ismerete mind szükséges ahhoz, hogy a növendék a szöveget teljesen megértse, az irodalmi műnek tartalmába alaposan behatoljon. A nagy gondnal, szorgalommal, széles és alapos tudással szerkesztett Magyarázó Jegyzeteket bátran merjük ajánlani a tanügy illetékes köreinek jóakarató figyelmébe. A mű ára kötve 70 kr. Kiadja a „Sárospataki Irodalmi Kör” a főiskolai költségén. cs. j.

* Az „Evangélikus egyház és iskola” ág. ev. testvéreink egyetlen magyar egyházi lapja 13 évi pályafutás szerkesztőt cserélt. *Trsziyánszky Ferenc*, lelkész és akad. tanár már elbúcsúzott olvasóitól és munkatársaitól s szerepét átvette *Veres József*, az ismeretes orosházi ev. lelkész és országos képviselő. Az eddig Pozsonyban nyomtatott lap. Orosházáról fog megjelenni. Ugy tudjuk, hogy életének eddigi folyása nem volt elég arra, hogy áthassa a testvéregyház különböző rétegeit s legyőzze abban az ellentétes elemeket a közügy javára. Érdeme volt azonban, hogy tudott és merészelt szabadelvű lenni és magyar, noha némelyek e tekintetben is többet kívántak volna tőle. Az új szerkesztőnek jó neve van s lehet, hogy több szerencsével fogja vívni a szabadelvűség és hazafiság harcát, mint tiszteletre méltó elődje. A különböző prot. egyházi és iskolai lapokról szemlét óhajt időnként közölni, ha úgy nem jár vele, mint már többen előtte! Szeretjük hinni, hogy nem lesz a merev lutheránizmus szószólója, a minék a jelei újabban szaporodni kezdenek. Bizalommal üdvözljük.

* **Tanessköz készítés** cím alatt egy rendkívül gyakorlati irányú művecske jelent meg Sárospatakon, a mely arra nézve kíván útmutató lenni, hogy miként állítsák elő tanítók és tanítónők a lehető legolcsóbb módon az elemi iskolai oktatáshoz szükséges szemléltető eszközöket, a sikernek eme nélkülözhetetlen biztosítékait. Meglepő leleményesség s könnyű előadás jellemzik a 108 lapnyi (kis 8°) könyvecskét, a melyben a szerző *Veres Ferenc* tanítóképezdei tanár 5 lapon 71 rajzzal is feltünteti a legszükségesebb tanessközöket. Ára 1 korona. Kapható szerzőnél Sárospatakon. A kitűnő segédeszközül kínálkozó művet a legmelegebben ajánljuk a tanítók és iskolafentartók szíves pártfogásába.

* **H. Scherer: Die Pestalozzische Pädagogik in ihrer Entwicklung, ihrem Auf- und Ausbau und ihrem Einfluss auf die Gestaltung des Volksschulwesens** (Pestalozzi neveléstana, fejlődése, alkatelemei és a népoktatásügy alakulására gyakorolt befolyása szerint). Leipzig, 1895. Fr. Brandstetter; Mk. 4. — A tanítói világ folyó hó 12-én, vasárnap ünnepli meg Pestalozzi születésének 150-ik évfordulóját, s Svájcban nagy előkészületeket tesz-

nek, hogy az emlékünnepegy méltó legyen a nagy paedagogushoz, a népiskolai paedagogia, sőt a népiskola igazi megalapítójához, a népjólétnek az általános népnevelés által való nagy előmozdítójához. Ez ünnepélyes alkalomból jelent meg a fenti mű, mely igazán rég érzett szükségét van hivatva pótolni, mert Pestalozzi paedagogiájának beható ismertetése és méltatása mindeddig hiányzott; még legrészletesebben szólt róla *Schmidt* Neveléstörténete (IV. kötet), de ez már 20 éve, hogy utolsó kiadásában megjelent s így az újabb irodalomtól némileg elmaradt. Scherer az utóbbi évtizedek gazdag neveléstani irodalmának felhasználásával, gondos forrástanulmányok alapján írta művét. Bevezetésében tájékoztat a XVIII. század végének és a XIX. század elejének bölcsészeti és irodalmi mozgalmairól, kimutatja a neveléstani nézeteknek ezekkel való szoros kapcsolatát s a nevelési elvek alakulását a gyakorlatban. Az I. részben Pestalozzi eszméinek fejlődését rajzolja életviszonyaival kapcsolatban s egyúttal részletesen ismerteti fontosabb iratainak tartalmát s gyakorlati tanítói működését, azután rendszeresen tárgyalja neveléstanát. A II. részben Pestalozzi neveléstanának a Comenius, Rousseau s a philanthropisták neveléstanával való összefüggését, megegyező és eltérő vonásait, továbbá a Kant, Fichte, stb. bölcsészeti és neveléstani eszméivel való rokonságát, végre a Niemeyer, Sailer, Graser, Denzel, Milde, stb. neveléstanát tárgyalja. A III. részben a népiskolaugynek a Pestalozzi-féle paedagogia befolyása alatt való fejlődését ismerteti Ausztriában, Svájcban és az egyes német államokban. Befejezésül eddigi fejtegetéseinek eredményeit foglalja össze. E mű nagyon megérdemelné, hogy magyar nyelvre fordítva, minden tanító kezébe eljuthasson.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Munkácsi József Gábor Szathmár város főjegyzője, életének 65. évében f. évi január 4 én hosszas szenvedés után elhunyt. 46 évig állt Szathmár város szolgálatában; egyaránt hű és példás, mint hivatalnok, mint családtag, mint a ref. egyház híve, mint presbiter és a szathmári ev. ref. főgimnázium és leányiskola igazgató-tanácsosa. Erkölceiben, életmódjában, ruházatában igazi puritán férfiú. Halálát gyászjelentéssel tudatják József László, mint testvér s Bartha Mór és az ő szerettei, mint legközelebbi rokonok, a kiknek gyászában tisztelő részvételt osztozunk. — Szintén gyászjelentés tudatja, hogy Osváth Illés, b. lenkei (Torna) ev. ref. lelkész folyó hó 5-én esteli 8 órakor 85 éves korában, 52 évi lelkészi működése után, váratlanul elhunyt. Hú volt haláláig s bizonyára megadatik neki az örök élet koronája. Gyászoló családja találjon vigasztalást abban, hogy szeretők tárgya kegyelmes volt a Gondviselés, toldván napjaihoz napokat, túl a 70-en, sőt 80-on is. — Áldott legyen emlékezetük!

— **Az a bizonyos 22,000 forint.** Lapunk előbbi számának vezércikkében bizonyos nehezteléssel említ a kitűnő szerző 22,000 frt adományt, a melynek kiosztását ő — igen helyesen — alkotmány-ellenesnek, t. i. a mi egyházalkotmányunkba ütközőnek vallja. Illetékes helyről nyert értesülésünk szerint ez a bizonyos összeg az 1895-diki költségvetésbe a különböző egyházak lelkészeinek javadalmára pótlására felvett 100,000 frtból egyetemesev. ref. egyházunkra eső jutalék. Hogy ez miként fog felosztani a kerületek s illetőleg ezeknek legszegényebb lelkészei között, az még biztosan nem tudható. A minisz-

terium az adóhivatalok útján akarná ezt a hozzá ajánlólalag felterjesztett lelkészeknek szétosztani, de a konvent elnöksége felírt, hogy e szándékától álljon el s bizza a 22,000 frt szétosztását a konventre. A felelet még nem érkezett meg. Kíváncsian várjuk.

— **A protestáns papok sorsa** cím alatt egy figyelemre méltó cikket írt *György Endre*, felekezeti igazainak ez a hivatott tolmácsa, a „*Magyar Hírlap*” ez évi 5-dik számában. Arra a nyughatatlanságra hivatkozva, a mely a prot. körökben ez idő szerint uralkodik s a melyet ő is jogosnak tart, — azzal a biztatással fordul a nyugtalankodók felé, hogy: „mindkét prot. anyaszentegyházra nézve megjött teljes ideje annak, hogy az 1848: XX. törvénycikk intenciója végrehajtsék”. A protestáns egyházak multja, jelene, önfeláldozó hazaszeretete, saját fenmaradásuk érdekében hozott nagy áldozataik s újabb veszteségeik: mind sürgetik, sőt követelik azt, hogy a régen kimondott ígérest tegyék. Állítja, hogy e tekintetben a közfelfogás a politikai irányadó körökben — egyértelmű. Wekerle, Szilágyi, Apponyi egyformán kikerülhetetlennek tartják a prot. egyházak jogos kielégítését. Azokkal szemben, a kik összekapcsolják e reformmál a kath. papi javak saecularisációját, arra hivatkozik, hogy az 1848: XX. törvénycikk éppen a saecularisatio ellőnében, annak kikerülése végett hozatott meg s ő — mint politikus — ma sem barátja még a saecularisációnak, de ha a törvényhozás erre az útra lépne, nekünk protestánsoknak nem lehetne ellene kifogásunk. Míg azonban ez bekövetkeznék, „kérjük, követeljük reánk nézve az 1848: XX. törvénycikk intenciójának végrehajtását s kettősen most, mikor az áldozatkészség minden forrását kimerítettük s mikor az egyházpolitikai reformok még súlyosabbá tették lelkészeink helyzetét.” Végül formálazza, hogy mit kérünk s illetőleg követelünk mi az osztó igazság törvénye szerint. Ez a következő: „Megállapítván az egyházi és iskolai szükségletek ugyanazon az alapon, mint a katolikus felekezethél, a megfelelő összeg az állam részéről adassék át — természetesen törvényesen szervezett, elismert és hatáskörében teljesen körülírt — központi kormányzó közegünknek: a konventnek rendelkezése alá, még pedig olyformán, hogy ne csak a szükséglet, de a hívek által viselt terhek is megfelelő figyelembe véssenek.” Ennél többet nem óhajtunk, de kevessebbel sem elégszünk meg. Ezt a kérdést levétni sem engedjük a napi rendről. . . . stb. Cikkét a prot. lelkészkar és egyház nehéz sorsának érdemeinek méltatásával rekeszti be. Szívesen üdvözöljük György Endrét, a ki már a tiszántúli kerület közgyűlésén, majd a nagyváradi egyházi értekezleten is szószólója volt egyházunk jogos kívánságainak s tekintélyénél és összeköttetéseinél fogva ezt a kérdést a napi sajtóba is bevitte. Elvárjuk a prot. egyház minden tekintélyesebb tagjától, hogy — mint Gy. E. mondja — ezt a kérdést a napi rendről többé levétni nem engedik; de egyúttal azt is, hogy megalázó alkura sem vállalkoznak!

— **Választások.** Rácz Kálmán nyíregyházai segédlelkész, a sárospataki theol. akadémia volt s. tanárát, kit a bécsi ref. theol. facultas licentiatusságra érdemesített, folyó hó 5-én a balsai (Szabolcs) ev. ref. egyház „igazi lelkesedéssel” egyhangúlag választotta meg rendes lelkészévé, a Korocz József utódává, a ki már három hónappal előbb meghívás útján nyerte el a b. e. Gonda Balázs által kitűnő karba helyezett berceli lelkész állomást. — Iskolánk volt kitűnő növendékeinek a közelismerésben való előhaladásához szívből gratulálunk. „Nyereségről, nyereségről!”

— **A debreceni papválasztás** felebbezett ügyében f. hó 9-én döntött az egyházmegyei bíróság. Értesülésünk

szerint a kisebbség panaszát indokolatlannak találta s egyhangúlag visszautasította. A felebbezők — hír szerint — megelégtették az okvetetlenkedést s ez esetben szomorú bizonyosság az, hogy a sárospataki ev. ref. főiskola és a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület *Mitrovics Gyulát* elvesztette.

— **A gömöri ref. egyházmegye köréből.** A gömöri ref. egyházmegye az országos ref. lelkészi özvegy-árvagyámegylet alapszabályainak a múlt tavasszal történt tárgyalásakor Ruszkay Gyula, Csabai Pál és Seres József lelkészeket azzal bízta meg, hogy az egyházmegyei számvevőszék útján terjeszsenek be javaslatot a közgyűlés elé arra nézve, hogy a *gömöri ref. lelkészi gyámoldával és gyámegylettel* az országos gyámintézet életbe lépése után mi történjék? A kiküldött bizottság javaslatával elkészült s a felett az egyházmegyei számvevőszék e napokban tartott beható tanácskozást Rimaszécsen. S a számvevőszék az egyházmegyei közgyűlésnek az ajánlja, hogy ezen intézetek — mivel az eddigi özvegyek és árvák iránt kötelezettségeik vannak — továbbra is tartassanak fel, de a mennyiben a lelkészek a rájuk eső sokféle új terhet nem bírják meg, új tagok felvétele által tovább ne fejlesztessenek, a régi tagok tagsági díjakat 10 éven át fizessenek, a két külön kezelt intézet, t. i. a 22 ezer frttal bíró régi gyámolda és a 11 ezer frttal rendelkező újabb gyámegylet egyesíttessék. A tanácskozás folyamán még két indítvány merült fel, az egyik az, hogy azon tagok, a kik már 10 évnél régebben fizetik a díjakat, ezeket kapják vissza kamat nélkül; a másik pedig az, hogy az országos gyámintézetbe való belépti díjakat — ha teheti — az összes tagokért az egyesített gyámintézet fizesse. Ezen indítványok felett végleges határozat nem volt hozható, mivel a számvevőszék előtt nem feküdt világos számadás arra nézve, hogy az özvegyek-árvák mostani járulékaiknak állandó biztosítására mennyi állandó tőke kívántatik s hogy vajjon a mostani tőke az özvegyek és árvák érdekeinek sérelme nélkül megcsonkítható-e? E kérdések felderítése s a mostan jogosult özvegyek kihalása után a gyámintézeti tőkék miként leendő felhasználásának a felmerült indítványok értelmében való formulázása iránt, valamint az új alapszabályoknak s az egyesítés módjainak kidolgozása végett a régebbi bizottság újra kiküldetett azzal az utasítással, hogy javaslatát a számvevőszékhez, még a tavaszi gyűlés előtt adja be. Az egyházmegyei gyámoldák folyó évi díjainak fizetése, melyet az egyházlátogatók szoktak beszédni, a tavaszi egyházmegyei közgyűlés intézkedéseig felfüggesztetett.

— **Az oklevelek és bizonyítványok másodlatainak és másolatainak kiadása tárgyában** a vallás és közoktatási miniszter leíratot intézett az egyházi főhatóságokhoz, felkérve, hogy a hatóságaik alatt álló tanintézetekben az osztálybizonyítványok másodlatainak kiállítását és kiadását ezentúl közvetlenül az illető intézet igazgatójára s a népiskolában esetleg az osztály-tanítóra ruházzák s a kiállítás díját állapítsák meg. Szintén az igazgatóra s a főiskolában a dékanokra ruházandó az érettségi és végbizonyítványok valamint az indexek másolatainak kiadása is, azzal az utasítással, hogy a közoktatási minisztérium *»Hivatalos közlöny«*-ében úgy az eredeti bizonyítvány, mint a másolat kelte és száma az illető tanuló megnevezésével közzéteendő. Közzéteendők a tanképesítő okmányok, főiskolai oklevelek s államvizsgálati bizonyítványok másodlatainak száma és kelte is. Másolatokat mindazok állíthatnak ki, a kik másolatok kiállítására jogosítva vannak.

— **Az izraelita vallásfelekezet autonómiaja** érdekében folyó hó 5-én Budapesten az ország minden részéből összegyűlt hitközségi előjárók értekezletet tartottak. Az értekezlet nagy többsége elfogadta azt az emlékiratot, melyet vallásuk autonómiaja érdekében a kultuszminiszterhez terjesztenek fel. Ebben arra kéri a minisztert, hogy hasson oda, hogy a törvényhozás a zsidó felekezet önkormányzati jogának biztosítása mellett hozzájáruljon az izraeliták egyetemes gyűlésének olyan célból való egybehívásához, hogy azon megállapíttassanak a király jóváhagyása alá terjesztendő szabályzatok, melyek szerint a törvényesen bevett izraelita vallás hívei összes felekezeti ügyeiket és intézményeiket saját közegeik által önállóan kezelhetik és igazgathatják. Nagy lelkesedéssel fogadta az értekezlet azt az indítványt is, hogy annak emlékére, hogy az izraelita vallás a törvényesen bevett vallások sorába felvételre, az izraeliták egy *közalapot* teremtsenek, melynek feladata lenne azon célok megvalósításának elősegítése, a melyek által a magyar zsidóságnak nemzeti szellemében való fejlődése előmozdítatik, különösen a szegény községek támogatása s alkalmazottaik segélyezése, alapítványi helyek fentartása, ösztön- és pályadíjak adományozása s közművelődési intézmények létesítése.

— **Német lutheránus missió Magyarországon.** A lipcsei ev. lutheránus missió-társaság, a mely az összes lutheránus vallású egyházakat közös missiói munkásságra akarja egyesíteni, ez ideig a magyarországi lutheránus egyházzal nem állott összeköttetésben, de végre az elmúlt év őszén itt is feltámadt a lipcsei missióhoz való csatlakozás vágya; Pozsonyból meghívást intéztek az igazgatóságához, hogy küldjön egy missionáriust Magyarországra, a ki itt a missió ügyét predikációkban és felolvasásokban ismertesse. E meghívásra, melynek tervét Baltik és Zelenka püspökök is pártolták, Schwartz igazgató és Hundman missionarius október végén hazánkba érkeztek s mintegy három hétig tartó körúton ismertették a missiót. Megfordultak Pozsonyban, a Szepevényen, Eperjesen, Kassán, Budapesten, Vas- és Sopronmegyében, s predikációkat s előadásokat tartottak a német ajku lutheránusok közt. Mindenütt nagyon szíves fogadtatásra találtak, a templomok még köznapokon is telve voltak hallgatókkal; mintegy 700 frt adományt gyűjtöttek a missió céljaira és sok missiói iratot eladtak. A helybeli lapok több helyt rokonszenvesen emlékeztek meg az előadásokról, és sok lelkész és tanító késznek nyilatkozott a missió ügyét tehetsége szerint előmozdítani.

— **A sárospataki reformátusok újított templomát** nagy vágyakozással kereste fel a közönség karácsony ünnepén. Örömmel látta, hogy szebb, mint a régi s jól esett tapasztalnia, hogy acusticaja nem változott hátrányosan. Az isteni tisztelet egészen alkalmi volt s az egyházi beszéd történeti vonatkozásait sokan csodálkozással hallgatták. A vegyes és polgári énekkar is hatásosan működött. Másodnapján más felekezetbeliek is többen vettek részt az istenitiszteleten, hogy lássák, az újításokban gyönyörködjenek. Újévi istenitisztelet után a presbyterium a templom piacán üdvözölte a fáradhatatlan lelképásztort, a kire olyan sok esik a régi romok tatarozásából.

— **A kik lapunkat nem kívánják járattatni, sziveskedjenek e 2-ik számot egyszerűen visszaküldeni s esetleg a megrendelésre nézve legalább levelező lapon nyilatkozni.**

A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az egyetemes lelkészi özvegy- és árva-gyámintézet.” Dr. Tüdös István. — „Millennáris nyílt levél a szerkesztőhöz.” Az „alma mater” egy hű fia. — „Iskola és társadalom.” Hodossy Béla. — „A leányok érettségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet.” Wlassics Gyula. — „Szalóczy Bertalan 1842—1895.” Szalóczy Pál. — „Osváth Illés 1811—1896.” Arday J. Dániel. — „A vallások harca.” R. L. — „Vegyes közlemények.”

Az egyetemes lelkészi özvegy- és árva-gyámintézet.

Évek hosszú sora után, ime végre-valahára megvalósult az az eszme, a melyet olyan sokan próbáltak formába önteni, de még többen óhajtottak minél előbb testi szemeikkel látni, hiszen annyi titkos aggodásnak, annyi aggodó töprengésnek volt oka az a szívet tépő keserű tudat evangéliom szerint reformált egyházunk lelkipásztorainál: *ha meghalok, velem meghalt családom is.* Egy egész élet keserű, mélyen bántó gondolatait szüntette meg a budapesti rendkívüli egyetemes konvent amaz intézkedése, a mely szerint a lelkészi özvegy- és árva-gyámintár a folyó év első napján életbe lép s magasztos céljához képest megkezdí a könyeket törölni, a kenyérnek botját az özvegyek és árvák kezében erősíteni, az életet a sanyarúság vizének partjainál is annyira-mennyire elviselhetővé tenni.

Ne keressük, hogy mi lett volna jobb: az-e, a mit Baksay Sándor melegen érző szívéből írt s javasolt, az-e, a mit Szász Domokos gyakorlott számítás alapján ajánlott? Elégedjünk meg azzal a boldogító tudattal: ime már nekünk is van egy olyan intézményünk, a melyből közös keresményünk ad kinek-kinek legalább annyit, hogy özvegye s árvasága szomorú napjait a paizsos férfinak, az inségnek iszonyatot keltő rémeivel nem kell majd együtt töltenie.

Másfél decenniumnak kellett eltelnie, míg ez a tudat létrejöhett s annak a szegény sorsra kárhoztott magyar ref. papnak óhajtván várt reménye beteljesült. Mennyien döltek ki ez idő alatt kiknek özvegyeik s árváik csak morzsát kapnak, — ha ugyan kapnak, — innen-onnan, ha tudnak s akarnak könyörögni! Mennyien siránkoznak, kiknek férjeik csak egy fél évvel ez előtt haltak el s nem maradt utánuk más, csak a reménység, hogy „az övéit el nem hagyja, ki mindnyájunk édes Atyja”

Hanem a mikor így örvendezünk sorsunk jobbra fordultának első napjaiban — egy több megelégedéssel kecsegtető jövőnek küszöbén, lehetetlen, hogy kifejezést ne adjunk azoknak a gondolatoknak, a melyek önkénytelenül keletkeznek bennünk épen az országos gyámintár jövőjére vonatkozólag.

Ugyanis úgy gondolkozunk, hogy ennek az intézetnek, mint tisztán pénzben alapulónak, olyannak kell lennie, hogy azok az összegek, a melyekre számít, minél előbb, legalább részben befolyjanak, befizetessenek. Mert nem tartjuk helyesnek azt, hogy a kötelezett befizetések minél később, minél nagyobb mérvű halogatással eszközöltessenek. Ellenkezőleg úgy vagyunk meggyőződve, hogy az intézetnek javát munkálja mindenki, a ki minél előbb befizeti belépési díját.

Belépési díj! . . . 2000 lelkészi állomás után ebben az esztendőben e címen 50,000 frtnak kellene befolynia, mert három év alatt 150,000 frtot kell befizetni s a számítás az, hogy évenként $\frac{1}{3}$ -ad lesz befizetve.

De hát vajjon be fog-e folyni ez az 50 ezer frt év végére? Vajjon a tiszáninneni lelkészek befizetik-e dunántúli testvéreikkel a három esztendő alatt fizetendő 22—22 ezer frt első részletét, a dunamellékiek a 28 ezer, a tiszántúliak a 47 ezer s az erdélyiek 32 ezer frtnyi belépési járulékuknak ez évre szóló részletét? — Hogy be kellene fizetni, az bizonyos, hiszen a számítás szerint a tárban az év végére 177,525 forintnak kell lenni.

Az a kérdés azért: miként kellene előmozdítani nemcsak az ez évi belépési járulékok biztos befizetését, hanem miként lehetne általában a belépési járulékok minél előbbi lerovását eszközölni?

Megmondjuk őszintén, hogy miként. Úgy, azon a módon, a mint az országos tanári nyugdíj-intézetnél történik a prot. tanárok belépési járulékának fizetése.

Tudjuk, hogy a mikor ezt így kimondottuk, igen sokan egyenesen ezt felelik: ez utalás arra, hogy szüntessétek be a megyei gyámintézeteket s azokból visszakapott pénzeket fordítsátok a belépési díj lerovására.

Valóban így áll a dolog. Mi a magunk részéről nem is tudjuk másképen elképzelni a belépési járulékoknak minél előbbi befizetését, mint úgy, hogy az egyházmegyei gyámintézetek feloszolnák s a gyámintézeti pénztárnok minden egyes intézeti tag belépési járulékát kifizeti az országos gyámintézetnek.

Vagy lehet másként is? Ám vessünk számot magunkkal. Vegyük fel azt, hogy valakinek 800 forint a fizetése. Ebből 80 forint az országos gyámintézetet illető belépési díj, melynek egy harmada 27 forint. — 27 forintot kell fizetnie — legalább a számítás szerint — ebben az esztendőben belépési-díj gyanánt, a melyhez

jön az évi díj: $2 \frac{1}{2}\%$ = 20 frt, összesen = 47 frt, a melyhez számítandó még az egyházmegyei gyámtára fizetendő összeg is, a mi bizonyára legalább 3 forint. Tehát egy 800 frtos lelkészi álláson levő egyén ebben az esztendőben s még ezen kívül kettőben 50—50 frtot fog fizetni. S ha aztán még az az egyházmegyei gyámtézet legalább olyan segélyt nyújtana, a melyért pénzügyi szempontból, méltó volna továbbra is fentartani! De hát a legtöbb bizony csak morzsákat ad.

Az országos gyámtézet fejlesztésének érdeke kívánja, hogy a belépési járulékok minél előbb befizetessenek, ez pedig aligha történhetik meg másként, mint úgy, hogy az egyházmegyei gyámtézetek feloszolnak, különösen ott, a hol tetemesebb járulék mellett sem képesek nagyobb segélyt biztosítani.

Az országos gyámtézet fejlesztésének érdeke kívánja, hogy a belépési járulékok minél előbb *egész összegükben* fizetessenek be s épen az az érdek szól különösbbe a mellett, a mit fentebb is hangsúlyoztunk.

Ez a mi felfogásunk, gondolatunk ebben a kérdésben. Vizsgálódjanak, számítsanak az arra hivatottak s a mi jobb, azt tegyék; de ne feledjék, hogy az országos lelkészi gyámtézetet minden áron ápolni, fejleszteni tartozunk, mert régi óhajítások megvalósítását, anynyi tört reménynek felélesztését tűzte ki, magasztos céljául!

Dr. Tüdös István.

Millennáris nyílt levél a szerkesztőhöz.

Nagytiszteletű Szerkesztő Úr!

Azt hiszem, a nagytiszteletű szerkesztő úr nem veszi tőlem sem gyermekességnak, sem hízelkedésnek azt az őszinte vallomást, hogy a „Sárospataki Lapok“, a paróchiák e hú házi barátja, minden héten kedves vendége háznak s minden számát jobban szeretem az előzőnél. Nagy szorgalommal olvasom dátumától egészen addig, hogy „nyomatott“, stb.; sőt legtöbbször az asszony is végig olvassa, csak hogy ő a vegyes rovaton kezd.

Ismerik is már a postán az én nagy szerelmemet, mert a kisasszony mindig maga küldi el nekem külön, a vár-vavárt hétfői napon, hogy valami módon el ne tévedjen az udvarbeli legénynek a kezén; mert a közönséges postámat az ispán szokta nekem szíveségből felküldeni.

Ezek után a szívből jövő vallomások után talán panaszommal is előállhatok. Tulajdonképen csak azért alkalmatlankodom soraimmal, mert újabb időben kíváncsiságom mindig kielégítetlenül marad s már jó ideje annak, hogy bizonyos elégedetlenséggel teszem le az újból és újból végig olvasott lapokat. Elégedetlenségemnek megmondom az okát. Hiába kutatom át lapunknak minden sorát, nem talállok kielégítő feleletet arra a kérdésre: a főiskola falai között hogyan készülődnek a millenniumra? Az ifjúság? Az csak megteszi a magáét: Tompa szobrot akar állítani. Vajha a nagy közönség és a hivatalos előjáróság is meghozná az eszméért a köteles áldozatot! (Én a magam megkuporgatott egy forintját bélyeg alakjában ide mellékelve küldöm a nagytiszteletű úrnak; méltóztatassék azt közvetíteni) De hogy a főiskola, mint ilyen, mit tervez s főleg, hogy mit *esinál*, arról mi hírt sem vettünk. Hiszen a mint tudom a tanári karban meg volt a jó szándék s egyebek közt, — ha jól értesültem — a Szombathy munkájának fordítását és kibővítését is ajánlotta az igazgató-tanácsnak. De nem cso-

dalom, ha *erre* nem utalványozták a kért szép összeget. A mai pataki tanári kartól főiskolánk történetének új és tudományos — művészi feldolgozását várnök mi is. S bizonyosan meg is születnék az új „Historia Scholae seu Collegii Ref. S. Patakiensis“, hogy ha meg volna a szükséges, anyagi és szellemi készség az iskola körül forgolódók szellemi munkájának kellő méltánylására, tudományos munkakedvük istápolására, sőt, ha kell, sugalmazására. — De másrésről azon sem csodálkozhatunk, hogy ha a tanári kar buzgalmát lehűtötte volna, — ha t. i. lehűtötte — az ez idei költség-vetésnél mutatkozó szűkmarkúság. Kénytelen vagyok ezt a szót használni, mert nem látom, hogy főiskolánknak a millenniumi kiállításon való szereplési költségeire valami nagyobb összeget szavaztak volna meg, mint az pl. a debreceninél tévék. Lehet, hogy tévedek s ezért fentartással írom az írottakat. Magam szeretném, ha lecáfoltatnám, hiszen épen azért írtam meg e levelet!

Én úgy szerettem volna, ha a főiskola története tudományos, de azért a nagy közönségre még is élvezhető alakban ez év folyamán megjelent volna. Szerettem volna még azt is, ha egyesített levéltárunk gazdag kincsei a multunk iránt érdeklődők tágasabb köre számára is hozzáférhetőbbé vált volna s legalább mutatóba a jelen évtől kezdve 4—500 frt költségig érdekesebb részeiből „monumenta“-k jelennének meg, talán az új életre készülő „Irodalmi Kör“ aegise alatt. Szóval, ha tudományos vállalatokban, (vagy legalább hát *egyben*) főiskolánk multját bemutattuk volna a nagy világnak és *magunknak*, mert hiszen *szellemi* történetét mi sem ösmerjük eléggé.

Mikor ilyen reménységekkel és vágyakkal voltam eltelve, mondhatom nagyon lehűtött az ez évi Értesítőnek nagy sokára kezemhez jutott példánya. Mennyire összezsugorodott az a debreceni mellett! Mennyire leri arról az anyagi szegénység s bizony, aggódó lelkem még a szellemi elsorvadásnak is némi jelét találta rajta. Színeit két első cikke lenyomat. (Egy pataki professor barátom súgta meg, hogy az első a Pallas-Lexicon számára készült. Relata refero.). Egy pár kisebb cikken is rajta láttam még a mi kimeríthetetlen tudású Színyeink keze nyomát. Nagy gyönyörűséggel olvastam még az „Irodalmi Kör“ történetét, melyről a „Sárospataki Lapok“-ból tudom, hogy Maklár írtta meg. Sokat töprengtem az Értesítő felett és minduntalan előtolakodott lelkemben az a bántó kérdés: talán ott Patakon nem helyesen érvényesül a munkafelosztás elve? talán nem mindenki vállára egyformán nehezedik a súly, a melyet az iskola becsülete nyom? Alig tudtam e kérdéseket elfeledtetni magammal...

Ugy látszik — gondoltam magamban — a kiállításra készülődés minden erőt leköt. Bizony, a mint én a kiállításban való részvétel tervét magamban elképzeltem, lehet is azzal sok munka. Hiszen a levél- és könyvtár csoportosított adataival lehet a kiállítás tudós látogatói számára bemutatni multunkat s részben jelenünket. Hányatásaink és küzdelmeink, tanügyi kísérleteink, iskolai belső, külső szervezkedésünk emlékei, a levéltárból csoportosítva, időrendben összeállítva: bizony ez nem könnyű munka. Hát még a könyvtár! Innen a pataki, vagy a Patakra vonatkozó termékek összeállítása, megint külön csoportban a pataki tanárok és a pataki tudóssá lett egykori tanítványok munkáinak, majd megint az elejétől végig használt tankönyvek meglevő példányainak összeszedése szintén nagy és több embert igénylő munka. De hát vannak ott Patakon történészek, irodalom-búvárok, levéltár- és régiségkutatók, paedagogusok, művelődés-történészek, és régészek. Minden munkára akad hivatott vállalkozó. Csak legyen egy egységes vezető, a ki lelke az egészek, mozgatója a többinek, tervezője a teendőknék, ellen-

örzője a munkásnak, összefoglalója az egésznek, a kinek a lelke telve van az „alma mater” szerelmével s a kinek a lelke áthatja az egésznek munkáját. Az igazgatók közül egy, vagy más ahoz értő, a kinek a munkája persze nem isten-kegyelméből való; fáradságának megjutalmazása nem a nagy harangra van bízva.

Gondoltam, hogy a külsőből is lehet valamit bemutatni. A régi épületeket, helyiségeket, Tsétsi uram csengetyűjét, sőt a tógatusok öltönyét is látni fogjuk — legálább képben — a kiállításon.

Gondoltam, hogy a mi nekünk itt a vidéken vágyunk, az az embereknek ott Patakon *tervük és szándékuk*. Hiszen az iskola és a protestantismus becsületéről van szó, mikor hazánk művelődésének történetében vitt szerepünket akarjuk bemutatni. Ugy hittem, hogy az e cél érdekében folytatott munka szent; s ezért ott Patakon senki sem lesz oly kicsiny, hogy e célra munkás ne lehessen, senki oly nagy, hogy munkatársat el ne fogadjon, senki oly kényelmes, hogy a vállát kihuzza a teher alól. Hiszen „Patak” hegyen épült város s a világitásra meggyújtott gyertyának bűn véka alá bújni.

Igen, efféle gondolatok között mindig türelmetlenebb várakozással vettem kezembe a lapot. És ezért voltam elégedetlen vele.

A kiállításra való készülődésről nem hozott kielégítő hírt nekem soha!

Hogyan, hát már Patakot is elfogta volna az az átkos zsibbadás, a mely a millenniumi készülődések láza közben itt is, ott is, a nemzet testén mutatkozik? Hát már befejezettnek tartják az alma mater történetét s a jelen nem akar egy fejezettel hozzájárulni ahoz? Nem akarjuk tanujelét adni annak, hogy érdeklődünk multunk iránt, vagy talán nem akarunk a mai magyar műveltség egy-ségéhez való tartozásunknak kifejezést adni s azért vonakodunk teljes valóságunkkal bevonulni a kiállítás csarnokaiba?

Vagy mi hát az oka annak, hogy a „Sárospataki Lapok” a főiskola millenniumi készülődéseiről oly szűkszavúan közölte híreit?

Nem, én nem tudom elhinni, hogy így volna ez. Engedjen meg azért kedves Nagytiszteletű úr az őszinteségért, de, azt hiszem, hogy itt a szerkesztőségben volt a hiba(!). Az urak ott a *mi központunkban* benne élnek az események, cselekvények sodrában. Ugy szólván lépésről lépésre ismerik az ott történeteket, mert részesei azoknak. S aztán azt hiszik, hogy mi is úgy vagyunk vele itt a vidéken. Pedig hát mi csak annyit tudunk Patakról, a mennyi a lap s a kerületi gyűlések jegyzőkönyvei útján eljut hozzánk; legátus sem jár minden faluba olyan, a ki értesüléseink fogyatékoságát pótolná (Az én, legfeljebb VIII. gimn. oszt. követemtől várni nem lehet azt). Azért nagyon kérem, méltóztassék a mulasztást helyre pótolni s lapunk ez egyetlen hiányán segíteni. A multkor a pesti kiállítási készülődésekről egy egész cikket olvastunk; ne tessék sajnálni a teret és a fáradságot a másik cikktől sem, mely ez aggodalmainkat majd végleg eloszlatja s feleletet ad a kérdésre: *a sárospataki főiskola előjárása és tanári kara micsoda módokat talált ahoz, hogy a főiskola multjához, jelenéhez és hivatásához mértén képviselve és bemutatva legyen a millenniumi kiállításon?* Azt hiszem, hogy ez iránt rajtam kívül mások is nagyon sokan érdeklődnek még s azt hiszem, hogy másokat is bántott a S. L.-nak ez irányban tapasztalt szűkszavúsága.

Ezek után még csak a bocsánatkérés van hátra, a melylyel én a leveleimet rendszerint végezni szoktam. Ha hosszabbra nyult levelem, mint illet; ha szívem jobban megnyílt a kelleténél s aggodalmaival untattam Nagytiszteletű urat és másokat, bocsássa meg azt nekem mindenki

azért a kifogyhatatlan halájú, mely és féltékeny szeretetért, a melylyel főiskolánknak és a liberalis protestantismusnak dicsőségét világra kürtölni szeretném.

A Nagytiszteletű úr munkás kezét pedig, a melylyel oly fáradhatatlanul munkálkodik e dicsőségért, ezerszer is áldja meg a becsületes munkának és a szeretetnek az Istene!!

Az „alma mater” egy hú fia.

ISKOLAI ÜGY.

Iskola és társadalom.

»Az iskola nem nevel az életre; gyermekeinknek a társadalomban, a nyilvánosság terén érvényesítendő tehetségeit parlagon hagyja, nem fejleszti«. Régi panasza ez annak a társadalomnak, melynek az iskolával szemben jogos kíváncsi lehetnénk, mely az iskola fölött ítéletet mondani bizonyára illetékes, de sokszor és sokban felületes is.

Fönnbibi panasz alatt gyakran és főleg annyi rejlik, hogy az iskola porát lerazott ifjak kellő társalgási ügyességet, bizonyos könnyed modort, általában társadalmi rutinot nem visznek magukkal az életbe. Sőt a panaszköz e fajtái — mondjuk ki nyíltan — különösből ép a mi ref. főiskoláink ellen irányulnak, még prot. férfaktól is hallja az ember: »már hiába, én is kalvinista ember vagyok, de a szerzetesek kezében levő római kath. iskolák mégis csak finomabb társadalmi nevelést adnak a tanulósnak. Míg az azokból kikerült ifjak biztosan mozognak, a mieink »tévetegek lépéseikben« s »ismeretlenek a közélet követelményeivel«. Én a panaszköz sem az előbbi, sem ez utóbbi fajtáinak jogosultságát tagadni nem akarom, sem pedig ennek a tételnek: hogy »azok tudnak csak a társadalmi életre jól nevelni, jól előkészíteni, a kik nem is a mi életünket élnek, a kik a társadalomban külön kasztot képeznek«, logikai igazolására vagy cáfolgatására kedvem nincs. De az életre való nevelésnél követendő elvekkel, avagy az iskola és társadalom közt tényleg vagy csak állítólag meglevő úr fölé építendő híd tervével sem kívánok előhozakodni. Ezt nálamnál sokkal nagyobbak is megcselekedték, tömérdek tintát és papírost el is fogyasztottak, csak hogy a tinta és papíros fogy, — fogy, de a panasz megmarad. Hátra van tehát, hogy az iskolát védelmezzem e panaszokkal szemben, de erre sem merek vállalkozni, mert magam is elismerem, hogy valóban többet is tehetnénk a gondjainkra bízott tanulók helyes irányú nevelésére nézve.

En ez alkalommal az iskolai életnek egy oly mozzanatára, oly pontjára akarok rámutatni, mely ponton az iskola és társadalom érintkezése, mindenki által jól tudott egymásra hatása a legfeltűnőbb s nem hosszú idők eredménye, de úgy szólván, szemünk előtt érvényesül. Az iskolai életnek arra a mozzanatára akarok mutatni, melynek alkalmával — hogy a panaszlók szája íze szerint beszéljek — nem a betűnek, a holt tudománynak, de a nemes élvezetekben is gyönyörűségét lelő társadalomnak nevelünk. Mert a milyen régi a társadalomnak az iskolával szemben támasztott panasza, ép oly régi az iskola törekvése a panaszok megszüntetésére.

A XVI., XVII., sőt a XVIII. században is az iskolák az ugynevezett iskolai drámák előadását gyakorolták (Lásd Beöthy Zs.: Képes Irod. Történet; Takács

* A nagybuzgóságú érdeklődőnek tőlünk telhetőleg felelni fogunk. Most nem lehetett. Későn érkezett. Szerk.

Sándor: Iskolai dramák) néha csak az egész ifjuság, de gyakrabban a nagy közönség nyilvános jelenlétében. Ez előadásokon próbálták az ifjak a nyilvánosság előtt való bátor föllépést, sajátították el a könnyed mozgást, a plasticus taglejtést s készültek a vitázás és szónoklás oly fontos művészetére. Sőt a darabok némelyikében ének, és tánc is volt, ezekben is ügyesedtek az előadó ifjak. S valóban az iskola a színpadot úgy tekintette, hogy az a dicsőségnek leghatalmasabb pályája, mely megnyitja a leendő polgároknak az utat a szereplésre s a legmagasabb méltóságokra. A dicsőség szép dolog, méltó, hogy az ifjú vágya hevüljön érte, de bizony, mint a tiltott módon keresett vagyon, csak hamis jószág az is, ha a szereplő nem az illendő úton, de csalfa érdemkért jut hozzá. Pedig »az alkalom szüli a tolvajt«, — tartja a közmondás. A társadalomnak az a része, mit közönségnek hívunk, az iskolai drámák cultiválásában nem látja a távolabb eső, kiemelkedőbb szempontokat, hanem csak a saját mulatságát keresi s mint jó Benyák Bernát panaszkodik: »a merő tréfákat (és tegyük hozzá: milyen tréfákat!) lesik, áhítják a komédiákban, melyek, ha szüntelenül elő nem kerülnek, csak csekély ítélettel vagnak az egész játék felől«. A szereplők azután, hogy a tetszés, a dicsőség nagyobb legyen, »szemérmetlen táncokat« produkálnak s a színpadi álarcsók »szemtelen állásokat és mozdulatokat« tesznek.

A régi társadalom illedelmi és erkölcsi felfogása a maitól sokban, bizonyos vaskosabb vonásokban különbözik ugyan, de még sem maradhatott el a jobbak mindgyakrabban telhangzó kárhooztatása s a *debreceni hitvallás* tiltó szava, sőt a kormány beavatkozása, mire végül színpad és iskolai drámák lassankint kimúlnak, feledésbe mennek. E csendes kimúlással esik össze a mult századvégi dicső korszak, mely nagy idők, nagy emberek, nagy eszmék cultusával teljes. A régmúltnak a Lessingek, Göthék és Schillerek által megújított eszményi iránya Kazinczyékban nálunk is hatalmas apostolokra talál. Iskoláinkban ez időtájt ébrednek a társas és önképző körök, melyekben ifjaink a legkitűnőbb aesthetikusok műveinek tanulmányozásával, fordítgatásával, utánzásával foglalkoznak, majd ezek alapján önálló kísérletekkel is megpróbálkoznak, a legjótékonyabb hatással, különösen akkor, mikor az irodalom s művészet eszményi iránya a nemzetivel ölelkezik.

Az iskolai társas körök megalakításától fogva tanároknak és tanítványoknak maig megvolt ama törekvés, hogy az ifjak önképzésük eredményeit a nagy közönség előtt is bemutassák. Ez igyekezet napjainkban már csúcspontot ért, úgy, hogy széles e hazában alig van valaminemű iskola, melyben az emiék-, évszázó- és egyéb nyilvános iskolai ünnepélyek, hangversenyek és fölolvasások szerepet ne játszanának. Pedig nem szabad, lehetetlen föltennünk, hogy az országszerte egyre másra ismétlődő hangversenyeket, táncmulatságokat, (néha egymással kapcsolatban is) s különböző alkalmi ünnepélyeket a tanuló ifjuság és nagy közönség szabados mulatságvágyának a hullámmása, személyes árja hozta volna oly gyakorta felszínre. Én is, mint nevelés-tanítással foglalkozó, erősen szeretem hinni, hogy iskoláink tanárai, vezérlő férfiai tudatában vannak, hogy minő kölcsönhatással van az iskolai élet e mozzanata az iskolára és társadalomra egyaránt s melyek azok az elvek, miket az ily mulatságok engedélyezésénél és rendezésénél különösből is szem előtt kell tartani. A cél nem lehet más, minthogy az ifjak a szépművészetek arra érdemesebb termékeivel megismerkedjenek, gyakorlásukkal, előadásukkal önmaguknak s a közönségnek is

szellemi élvezetet, nemes szórakozást nyújtsanak, s tanulmányaik, tudásuk eredményének felmutatásával illően fellépni és szerepelni próbálkozzanak s a társadalom javára hasznosan előkészüljenek. Csakhogy azok a programmok, miket különben a fővárosi és vidéki lapok közölni szoktak s melyeket olykor még a nagyobb távolságra levő intézetek is megküldenek egymásnak, az iskolák szempontjából gyakran szomorúan tanulságosak, de szánalmas »fényt« vetnek egyúttal a társadalom megcsappant ízlésére is. Ha a szappan fogyasztás mértékéről lehet valamely nép műveltségére következtetni, még inkább lehet erkölcsi és szellemi intelligenciáját azoknak a műveknek számbavételével, melyekből szellemi élvezeteit meríti, megítélni. És ebben a dologban is áll az, hogy a »a nyulat bokrostól«, mert ki merné tagadni, hogy a nagy mértékben fülledt társadalmi atmosphaera s a szóban levő műsorokról lerívó szellem; az elvtelen sivárság honatyáink politikai harcaiban s a tanuló ifjuság nyilvános föllépéseiben nem ritkán megnyilatkozó eszményietlen irány egymással szoros viszonyban van s szinte újjal mutatnak egymásra.

De lássuk a programokat, beszélnek azok eléggé. Nem szeretnék szórszálat hasogatni, de már azt is jellemzőnek találom, hogy a komoly szavalkók egyszerűbb, lyrai hangulatú költeménnyel, melylyel a szív szelídebb rezgésű húrjait égies tiszta érzelmekre hangolhatnák, elő ugyan nem állanak, hanem választásuk, — már eleve is abból a felfogásból indulva ki, hogy a közönség valami izgatottabb, erőteljesebb, drasztikusabb hatás után vágyik, — drámai vagy tragikus, de lehető szenvedélyes tartalmú darabokra esik. Hogy aztán fiatalságunknál fogva az ily művekkel nem mindig képesek megbirkózni, s élvezet helyett csak erőlködést tapasztal a hallgató: ennek feszegetése nem föladatom. Hát a víg szavalkók? Még főiskoláink hallgatóságát sem véve ki, Szentjóni Szabó Lászlótól Petőfi, Tompa, Arany és Jókai-ig és még e nagy férfiakon innen is nem találnak költőt, kinek műveivel gyönyörködtessenek, hanem a 4 kros lapok léha tárcáiból szedik a comicum legalsóbb fokán játszó izetlen monológokat, ezeket adják elő éktelen gesztusokkal a zsengebb diákság rettentő gaudiumára s a közönség nagy részének buzdító tetszése s ez irányt jóváhagyó, szentesítő tapsai mellett.

És a műsor zenei számai? Igazán nem jó erről még beszélni se. A classicusokét, a műbecscsel bíró zenei költeményeket nem műveli ifjuságunk, ellenben a mosdatlan operett irodalomból szemelt részletek, az orpheumok termékei, selejtes táncdarabok képezik az iskolai zenekarok programját. (Kivételek, természetesen, vannak s dicséretökre legyen mondva, a fővárosi iskolák ebben előljárnak).

Az énekkarok sem mindig az örökbecsűt cultiválják, sőt különös előszeretettel karolják fel a divatos, de múló értékű darabokat, melyek niveauja úgy szövegilleg, mint dallamilag napi lapjaink léhaskodó, pikanteriákat hajhászó tárcáinak felel meg. A tetszés azért elmaradhatatlan. Pláne a vidéki lapocskák, ha már nem magyar népdal, hanem pl. valzert hallanak játszani, elnevezik »műdarab«-nak s nagyra vannak vele előadók, hallgatóság és kritika: »műdarab!« Pedig az előadás, bár e tekintetben mindössze csak 8—10 iskolát volt módomban egyszer-másszor megfigyelhetni, a legtöbb-szor nemcsak hogy megüti azt a mértéket, mit iskolai zene- és énekkarokkal szemben föllálíthatunk, de néha meglepő s igazán jobb sorsra érdemes, mert oly gyakorlottsággal, sőt kevesebbel, a remekírók válogatott művei is előadhatók. Ne mondja senki, hogy ez nem tetszik a közönségnek, csak nem kell a közönség alsóbb

rétegeire, mely tetszését a lehangosabban szokta nyilvánítani, hivatkozni, mert ez olyan programban találja kedvét, a milyenhez szoktatták s a melyt nyújtanak neki. De az iskolának nem is az a feladata, hogy a tömeget minden áron mulattassa s e végből a cigányzenekarok s vándor daltársulatok műsorát átvegye. Az iskolának eszményi céljai is vannak, melyeket a közönség kedvéért sem szabad szem elől tévesztenie. Érdekes volna iskoláinkat e téren is a külföld iskoláival hasonlítani össze. Részemről — a kellő adatok híján is — hinni merem, hogy e tekintetben a külföld jóval előttünk jár. De nálunk sem maradhat ez így, mert az az irány, melyet egyik-másik iskola követ, a mily szegényes, ép oly kárhóztos és veszedelmes. Szakítani kell e ferde iránynyal s meg vagyok róla győződve, hogy a közönség és iskola egymásra való hatása gyümölcsözőbb s áldásosabb lesz. Itt az ideje, hogy gondolkozzanak rajta azok, kikre e dolog közelebbről is tartozik.

Hodossy Béla.

A leányok érettségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet.

Ő császári és apostoli királyi Felsége 1895. évi november hó 18-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával előterjesztésemre legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetés céljából a felsőbb tanintézetekre leendő felvételre — a mennyiben a szabályszerű felvételeknek megfelelnek — az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján esetről-esetre engedély adassék és részökre, miután tanulmányaikat a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezték, a képesítő oklevél kiadassék.

Azon szempontokat, melyek engem a legfelsőbb elhatározás kieszközlésére készítettek, már folyó évi december 19-én, 65,719. sz. a. kelt, az egyetemekhez intézett és a Budapesti Közlönyben megjelent rendeletben részletesen kifejtettem, valamint ugyanott körvonaloztam azt is, hogy a legfelsőbb helyen adott elvileges engedély alkalmazását — tekintettel azon nagyfotosságú közművelődési és társadalmi érdekekre, melyeket ez intézkedés érint — általában mily szellemben kívánom eszközölni.

Mínthogy a legfelsőbb elhatározásban jelzett pályákra való léphetés feltételezi a nőknek a felsőbb tanintézetek illető karaira rendes hallgatói minőségben való felvételét, az erre való jogosultságot pedig az 1883. évi XXX. t.-cikk értelmében szabályszerű középiskolai tanulmányok alapján kiállott érettségi vizsgálat adja meg, szükségesnek mutatkozik közelebbről megjelölni és szabályozni azon módozatokat is, melyeket a nők középiskolai tanulmányaira nézve irányadónak kívánok tekinteni.

Középiskoláink az idézett t.-cikk 15. §-ának korlátai közt az osztály- és érettségi vizsgálatok letehetésére eddig is megadták az engedélyt a leányoknak, mint *magántanulóknak*. A leányok középiskolai tanulmányainak és vizsgálatainak e módozatát ezentúl is fenn kívánom tartani.

Amennyiben e szerint lányok az ország bármely nyilvános középiskolájánál magánvizsgálatokra s ezeknek sikeres letétele után magán-érettségi vizsgálatokra bocsátásukat kérelmezik, az illetők minden felsőbb engedély kikérése nélkül a fennálló szabályok szerint bocsáthatók e vizsgálatokra, csupán arra kell ügyelniük a vizsgálat

bizottságoknak, hogy a leányok vizsgálatai a fiúk vizsgálataitól elkülönítve tartassanak meg.

Ha az illető leány polgári iskolából vagy felsőbb leányiskolából magántanulói minőségben középiskolai tanulmányokra kíván átlépni, az 1883. évi XXX. t.-cikk 12. §-a értelmében felvételi vizsgálatot kell tennie, mely a kétnemű intézet megelőző osztályainak tantervi különbözeteire terjed ki. E vizsgálat sikeres letétele esetén azután a leány a középiskola közvetlenül magasabb osztályának, illetve osztályainak anyagából a törvényes időben magánvizsgálatokra bocsátható.

Mindezen vizsgálatok teljesen ugyanazon tanulmányi mérték szerint tartandók meg, mely a középiskolák fiútanulóira nézve a tantervekben ki van szabva. Súlyt helyezek arra, hogy ezen új intézkedés jótéteményeiben valóban kiváló szorgalmú és tehetséges nők részesüljenek s minden jogosítatlan törekvés a megfelelő korlátok közé szoríttassék; azért itt még külön hangsúlyozni kívánom, hogy miként a fiúk, úgy a leányok vizsgálatainál sem lehet helye semminemű enyhe elbírálásnak, vagy könnyítésnek.

Midőn ezeket a főigazgatóságnak további eljárás végett tudomására hozom, még csak arra hívom fel a középiskolák tanári testületeit, hogy a vizsgálatokra jelentkező leányokat az 1890. évi XXX. t.-cikk határozmányaira is figyelmeztessék, melyek szerint az orvosi karok, úgyszintén a főiskolák mennyiségtan- természet-tudományi szakosztályainak rendes hallgatóitól a görög nyelv ismerete nem kívántatik, hanem azok, kik e tanulmányokra lépnek, a görögnyelv helyett megszabott tárgyakat választhatják a gymnaziumban.

Budapest, 1895. évi december hó 31-én.

Wlassics Gyula.

TÁRCA.

SZALÓCZY BERTALAN
1842–1895.

A bőcsi egyház temetőjében rövid két év alatt két nagy nevű lelkészársunk hamvaira borult a sírhalom. Futó Sámuel, az egykori daliát, a csaták tüzeiben is megedzett hőst, nemcsak itteni örökében, de egy-szersmind az örökkévalóságba is követte és pedig oly hamar, oly váratlanul, utóda a múzsák oltárának is föl-avatott papja: *Szalóczy Bertalan*.*

Legyenek e sorok emlékének szentelve.

Szalóczy Bertalan született Miskolczon 1842-ben, június 20-án, Szalóczy Dániel és Szepsi Terézia jó módú iparos szülőktől. A szellemi tehetségekkel bőven megáldott gyermeket szülői a tudományos pályára szentel-ven, korán beadták az iskolába, hol társai között min-dig a legjobbak egyike gyanánt foglalt helyet. Elemi és gimnáziumi tanulmányait a miskolci lyceumban el-végezvén, nem sokáig kellett haboznia a pályaválasztás nehézségei között, a mennyiben vallásos neveltetése,

* Azt hittük, hogy a kortársak és közelebbi barátok versenyezve fogják a Sz. B. szellemi képét megrajzolni. Miután csalódtunk, t. munkatársunkat kértük fel a kegyeletes kötelesség teljesítésére, a kit különben a lélek is indított arra, hogy „*Vereskővi-nk*”, a kivel szer-tűnk néha eldicselkedni is, emlék nélkül ne maradjon itt közöttünk.
Szerk.

természet és emberszeretete, merengő és költői benyomások iránt már akkor is fogékony kedélye egyenesen a lelkészi pálya felé vonták őt s a csendes falusi paróchia hívogató képe korán odarajzolódott lelkébe, mint leendő munkássága körének óhajtott központja. A teológiát a sárospataki főiskolában hallgatta; itt kötött szövetséget a műzsával is, mint arról az ifjusági önképző-kör emlékkönyve tanuskodik. Iskolai pályája bevégezése előtt, az akkori idők szokása szerint, de meg édes anyja másodízben is özvegyiségre jutván, anyagi helyzetének kényszere miatt is, a mező-csáthi egyházba ment ki rektóriára.

A Mező-Csáthon töltött két év az élet nehéz iskolája volt ránézve. Szegényebbül ment el onnan, mint mikor odament. A fizetése javarészt képező gabonának oly alacsony ára volt, hogy — a mint később is emlégette — csaknem adósság hátrahagyásával vált meg Csáthtól. Segédtanítója volt a ma már széles körben ismert paedagogus, Dr. Kerékgyártó Elek (jelenleg budapesti polgári iskolai tanár), a kinek elbeszélése szerint az alább következő s későbbi irodalmi munkásságára döntő hatású dolog történt Szalóczy Bertalannal.

Ő ugyanis csáthi rektor korában, az ifjai lélek teljes megnyilatkozásával szentelte idejét a lyrai költészetnek s a szépirodalmi lapok szívesen küldötték verseiért a tiszteletpéldányokat „Szalóczy Berta kisasszonynak“ (Borsodi szokás Bertának írni s hívni a Bertalant); csak a »Fővárosi Lapok«, ez a reánézve is areopag tekintélyű lap, noha közölt tőle költeményeket, nem méltatta a tiszteletpéldányra; sőt midőn erre felkérte a szerkesztőséget, Vadnay K. igen kíméletlen hangon adta tudtára egy szerkesztői üzenetben, hogy azért, ha valakinek sikerül egy-két verset összeütnie, s ha azt ő, a jövőre való buzdításul közölte is, szerénységtelenség mindjárt tiszteletpéldányt kérni s egyszersmind szigorúbb önbírálatot ajánlott figyelmébe.

Ez a szerinte méltánytalan eljárás annyira leverte a különben is nemcsak rendkívül szerény, de bátortalan ifjút, hogy összes meglevő költeményeit, melyekből már egy jókora kötetnyi telt volna, tűzbe dobta azzal a fogadással, hogy többé egyetlen verset sem fog írni. Fájdalom, e fogadását beváltotta, pedig ki tudja, hogy a tehetsége iránt bizalmatlan önbírálat nélkül, a versköltészet terén is nem aratott volna-e hervadhatatlan babérokat?

A csáthi rektóriából visszakerülvén Sárospatakra, letette a lelkészi vizsgálatokat. Káplánkodott Dorogmán, Geszten, végül a poroszloi népes egyházban. Itt érte a geszti hívek bizalma, kik őt 1871-ben rendes lelkészül választották meg.

Geszt Alsó-Borsodnak egyik, mint mondani szokták, a világtól félreeső népes községe, kissé talán nagyon is vadregényes helyen, a boldogult által annyiszor megénekelt Bikk-hegységnek kinyúló karjai által többszörösen körülölelve; teljesen alkalmas arra, hogy egy pap elfelejtve, nem háborgatva a nyüzsgő világ vásári zajától, zavartalanul éljen hivatásának. Itt élt Szalóczy Bertalan 1894 tavaszáig, környezve hívei szeretetétől; építgetve az Isten országát, meg az időközben elrongyolt paróchiát, iskolát és egyéb egyházi épületeket. Itt élt ezen az elfelejtett helyen, de nem elfeledve, mert mint minden igazi nagyság, ő is áttört az ismeretlenség homályán, noha nem síppal és dobbal csinált cégért érdemének, hanem maga a hír szegődött szolgálatába, hogy szárnyaira vegye őt s nevét ismertté tegye a haza határain.

Előbb a miskolci lapok hasábjain közölte a műzsához ismét visszatért költő pompás humorral írott, kacagtató tárca-cikkeit, majd komolyabb tárgyú novelláit, »Veres-

kövi« alnév alatt. 1885-ben egyik barátja Miskolcon kiadta »Képek« című novella-gyűjteményét, melyen a szerző határozott kívánságára ugyancsak a »Vereskövi« név szerénykedett; de a sajtó osztatlan elismerése csakhamar előkövetelte az író igazi nevét, mely alatt aztán állandó munkatársa lett a »Fővárosi Lapok«-nak s bizony nem csekély elégtételül szolgálhatott az, hogy ugyanazon Vadnay Károly, a ki egykor a merészkedő csáthi rektort szinte lepírongatta egy ártatlan tiszteletpéldány messze-menő óhajáért, később a geszti papot szívesen honorálta 50 frtjával azokért az édes-bús hegyközi novelláért. 1891-ben a »Műbarátok Köre« bocsátotta közre »Elbeszéléseit«, valamint az időközi sajtó egyik-másik lapja közölte hasonlóan irodalmi termékeit. E soroknak nem lehet célja a Szalóczy Bertalan irodalmi működésének méltatása, de nem mulaszthatom el ama megkapóan szép apologia felemlítését, melyben egy felületes bírálattal szemben Gróf Csáky Albinné, Bolza Anna grófnő úgy emlékszik Szalóczy Bertalánról, mint »Egy igazi íróról.« (Képes Folyóirat, 1892. II. kötet, 485. l.)

Ugyancsak geszti lelkész korában érte az alsó-borsodi egyházmegye kitüntető bizalma, midőn őt 1888-ban tanácsbírájává választotta. 1893-ban a bőcsi fényes gyülekezet lelkészévé lett s ezt a jelentékenyen nagyobb jövedelmű állomást maga is úgy tekintette, mint a gondviseléstől nyújtott kárpótlást a Geszten eltöltött 22 évi remeteskedésért és főképen a phylloxera-pusztítás által okozott nagymérvű jövedelembeli csönkülésért; de méltó fájdalomkra, a helyzet-változás előnyeit nem sokáig élvezhette. Sőt nekünk úgy tetszik, mintha épen a helyzet-változás óta kezdődött volna a különben még java-korban levő, erőteljes férfiú egészségének hanyatlása.

Még az őszi egyházmegyei gyűlésen megjelent, de romja volt a régi délceg természetű alaknak. Nem sokára ezután kinos betegség szegezte agyhoz; november hó 2-án pedig a már csakugyan »füstölő gyertyából« véglóbbot vetett.

Mint lelkész: szelid lelkületű, erősen demokratikus érzületű, híveit gyöngéden szerető jó pásztor volt; mint ember: csendes, magában elmélyedő, de társadalmi érintkezésben, különösen vidám baráti körben derült, szípkázó kedély, jóízű humor jellemezte. Családot nem alkotott. Ha igaz az, hogy a vidék rányomja saját jellegét a maga lakójára: ő rajta csakugyan igaznak bizonyult. A Bikk árnyas erdőinek rejtelmes sűrűje, virag-hímcs völgyeinek üdesége, patakjainak vidám csevegése s az egésznek mégis csodálatos összhangja: mind ott volt az ő borongó kedélyében, felviduló mosolyában, csatános élceiben, szóval a kedves, szeretetre méltó ember egész valójában.

Temetése november 4-én, nagy részvét között, Tóth Dániel esperes imája, Sólyom Gyula tanácsbíró, csabai lelkész halotti beszéde s Tóth Béla, miskolci s.-lelkész végbúcsuja mellett ment végbe.

Öreg édes anyja, fi- és özvegy nőtestvére hullatják a fájdalom könyeit sírhalmára; . . . . síri alma fölött lefordított fáklával viraszt a költészet géniusza is.

Legyen áldott emlékezte!

Szalóczy Pál.

Osváth Illés

1811—1896.

Szomorúan tapasztaltam a közelmúltban, hogy egyházkerületünknek sokszor igen jeles és a közügyek körül is fáradhatatlanul buzgólkodó lelkészeiről — haláluk alkal-

mából — csak egy rövid megemlékezés is milyen nehezen, életüket s munkásságukat komolyan méltató jellemkép pedig rendszerint csak a szerkesztőség nyugtalanzkodása folytán jelenik meg a magunk lapjában, a „Sárospataki Lapok”-ban. Nem, vagy ritkán akad valaki, a ki időt s fáradságot vesz magának közülünk arra, hogy megérdemelt koszorút kössön kidőlt jeleseink halántékaira; pedig a szerkesztőség annyi nagy példával mutogatta már előttünk, hogy miként óhajtana emléket állítani a frissen felhantolt sírok fölé — az élőknek tanulságul, a fájó szívekre balzsamul.

Ha a nagyobbak, a jelesebbek koszorúja is olyan kinosan születik meg némely vidéken: akkor a kevésbé jelesről, a közkatonáról talán merészség is megemlékezni?! De hát nyertek-e valaha ütközetet közkatonák nélkül s csak a magasba nyúló fák joga-e az, hogy gyümölcsöt teremjenek? Avagy nincsen-e megírva szentkönyvünkben, hogy a királyt kereső fák a galagonya-bokorhoz folyamodtak egykor, hogy uralkodjék rajtok (Bírák 9. r.) és az mindent felajánlott nekik, a mivel szolgálatokra lehetett: nyugtot adó árnyékát, de töviseit is?! Hiszen ha Isten adta helyzeténél s a tőle nem függő körülményeknél fogva egy hosszú élet csendes munkájával sem küzdhetett fel valaki magát az u. n. „Nagy papok” közé: volt enyhet adó árnyéka és tövise legalább, mint a galagonyának!!

Nem akarok az elítélt hibába esni, — a midőn tornai egyházmegyénk lelkészi Nesztorának, *Osváth Illés*, b. lenkei lelkész társunknak csak imént behantolt sirjától jövök. Ő is zajtalan életet élt, közkatoná volt. Nem hallatta messze földekre az ő szavát. Nem vett részt még az egyházmegye kormányzásában sem; de 52 évig lelkészkedett, 85 évet élt és otthon, gondosan ápolt kis fészkében, híven munkált, eredménynyel fáradozott; az elismerés koszorúját tehát jól kiérdemelte.

Életrajzát következőkben állítom össze az őt nem ismerő közönségnek:

Osváth Illés született Imolán, Gömörmegyében az 1811-ik évben. Szülőföldje népiskolájából a sárospataki főiskola körébe vitte tudomány szomja és lelke sugallatát követve, a lelkészi pályára lépett. 1843-ban végezve hit-tudományi tanulmányait, I-ső osztályú bizonyítványa alapján szülőmegyéjében óhajtott keresni törekvéseinek s erejének megfelelő munkatér. 1844. április 10-én, a Horkán tartott egyházmegyei gyűlés előtt tette le bekeblzési vizsgáját dicséretes eredménnyel. Május havában Dapsi József, akkori esperes kérte magához a szerény ifjút segédlelkészül Hamvára. — Egy évi itt működése után 1845-ben a nagy nevű és mély tudományáról messze földön ismeretes Kérészy Ábrahám, tornai esperes hívta magához Szinbe, de itt is csak egy évet tölthetett, mivel Apostol Péter, körtvélyes-almási, akkor már beteges lelkész mellé kellett mennie, hol mint s.-lelkész két évig, mint helytöltő lelkész egy évig szolgált. 1849. április havában a bódva-lenkei egyház rendes lelkészéül választott meg. Az akkori viharos idők miatt, mint mindenütt, úgy Tornában is tiltva lévén a gyűlésezés, lelkészi vizsgáját csak az 1852-ik évben B.-Vendégiben tartott egyházmegyei közgyűlés előtt tehette le, szintén dicséretes eredménnyel.

Nagy igényei soha sem voltak. Csendes kis községben legeltetni Istennek nyáját a szép és kies mezőkön s boldog családi otthont alkotni, hogy mint családfő is példánykép legyen gyűlekezetében: ezek voltak legfőbb vágyai. Élete e kettős összekötetési viszonyban folyt el, nagyobb hullámverések nélkül. 1855-ben lépett házasságra Szobonya Amáliával, kivel a boldogság csakugyan tanyát is ütött házában. Frigyükből két leány gyermek született,

a kiknek egyike — mint a jó család anyák és igazi kalvinista papnék példányképe — Ragályi Géza, szádellői lelkész társunkat boldogítja, megáldatva gyermekekkel: „mint a termő szőlő, és az ő fiait, mint az olajfának ágait az ő asztala körül”. A másik leány még az apai háznál van.

Mint családapa, birtokában volt mindazon erényeknek, a melyek egy családfőt méltóvá tesznek arra, hogy bármikor szálljon is sirjába, a szeretet könnyei hulljanak felette. Mert szeretete rendíthetetlen, részvéte osztozó és gondoskodása fáradhatatlan volt. Áldott, jó lelkű nejevel reggeltől napestig fáradva, munkálva s okosan takarékoskodva, a kis és csekély jövedelmű egyházban is tudott oly helyzetet teremteni, hogy özvegye és leánya nem szorúlnak az irgalom kenyerére.

Egyházának valódi lelki atyja volt. Lelkészkedése alatt minden egyházi épületet egészen újból építtetett. Nyájas, leereszkedő, hívei iránt bizalmas, viszontbizalmat keltő, kötelességét híven teljesítő, valódi jó lelkipásztor volt, ki a becsülettel megfutott hosszú életpálya végén elmondhatja nyugodtan a legfelsőbb ítélőszék előtt: „Imhol vagyon Atyám! én, és a kiket nekem adottál, egy is azok közül el nem veszett.”

Káplánt soha nem tartott, noha leány-egyházban is kellett szolgálnia.

Folyó hó 5-én délelőtt is leány-egyházába ment. Jó kedvvel, 85 éves korához mérve elég jó erőben s lelki vidámsággal indult el, hogy kibuzogja magát még egyszer hívei előtt. A galagonya elővette a töviseit. Szokatlan tüzzel kelt ki egyházi beszédében — a persely tartalmának csekély-volta miatt! Majd megtartva az évi gondnoki számadást, délután 2 óra felé tért vissza családjá körébe, a hol mindjárt rosszullétről panaszkodva — lefeküdt s estve 8 órakor, csendesesen, zaj és fájdalom nélkül, váratlanul, örökre elaludt.

Temetése folyó hó 8-án csaknem az összes egyházmegyei papság és tanítói kar, valamint tisztelői s a közel fekvő községek valláskülönbség nélküli lakóinak közös részvétele mellett ment végbe. A háznál alólirott méltatta 52 éves lelkészi működése alatt szerzett érdemeit; a temetőben Tóth Kálmán, komjáthi lelkész búcsuzott el tőle családjá, egyháza, lelkész társai s tisztelői részéről.

Nyugodjanak békén a hosszú élet küzdelmeiben kifáradott és mindvégig hű szolgatárs porai!!

Arday J. Dániel.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

(Folytatás).

Valljuk meg azt is, hogy politikánk nem mindig vall rá hitünkre. A nyugat nem a keresztyénség erejénél fogva diadalmaskodik, nem keresztyéni sajátságai által hódítja meg a világot. Ámde bűnül tulajdonítani be az evangéliom leckéinek a ker. népek uralmi nagyra-vágyásait, ép oly igazságtalan lenne, mint tudásunkat azok érdemének tudni be. Ne tulajdonítsuk a ker. vallásnak se egy oly értelmi állapot érdemeit, a mely nem tőle függ, sem egy oly politika bűneit, a mely teljes ellentétben áll azzal a morállal, melyet ő a világnak tanít. Adjuk meg a pogány ó kornak s a népfajoknak, a mit tőlük kaptunk, s a názáretinek is, a mi ő tőle származik.

Schiff new-yorki tanár kiemelte a kongresszuson a kisebb vallásfelekezetek hasznát; azokban nyilvánul a

vallás élete. „A hagyományos orthodoxia egész hitrendszerének, úgymond, előre kell haladnia, vagy különben félrevetik s elveszti a gondolkodó emberekre minden hatását. A vallásnak békében kell élnie a civilisatioval, hozzá kell illeszkednie a vallásos és politikai szabadság mai föltételeihez s elfogadnia a mai kritika által épügy, mint a természettudományok által megállapított eredményeket. Isten a történelemben és tudományban nem kevésbé beszél, mint a bibliában és egyházban, s ő nem mondhat magának ellen. Az igazság korlátlan, győzedelmeskednie kell a tudatlanság, tévedés és előítéletek fölött.”

Némelyek azt állították, hogy a katholicismus gyarapodik az Egyesült-Államokban; de nehezen hihető, hogy ez a nagy birodalom lemondjon jelenlegi helyzetének, a vallásos szabadságnak jótéteményéről. Ha a keresztény vallásnak kilátása van az életre, ez csak átalakulásával várható s erre csak a protestantismusban lesz képes, egyházai különfélesége folytán. Ezekben a reform szelölője lengedez.

Jézus az egyedüli a nagy próféták közül, kit hívei Istennek nyilvánították. Müller Miksa egy levélben arra hívta fel a kongressust, hogy térjen vissza a Kelemen és Origines korabeli kereszténységhez, a niceai zsinat előtti „tisztos és észszerű” kereszténységhez. Müller javaslata, ha most nem talált is elfogadásra, nem fog a pusztába elhangzani, hanem egykor még életre fog kelni.

A mi a kijelentést illeti, a kereszténynek nagy része csak a magok szentiratai számára követelik az isteni jelleget s ezzel vallásuk föltétlen felsőbbiségét hirdetik. Némelyek azonban a többi vallások szent könyveiről is elismerték, hogy isteni kijelentésen alapúlnak, valamint azt, hogy úgy ezek, mint a biblia, ép annyi tévedést foglalnak magokba, mint igazságot. Egy buddhista azt mondta, hogy minden vallás igaz, mindenik a vallásos fejlődésnek egy-egy mozzanatát képviseli; a közöttük levő ellenmondások onnan erednek, hogy ugyanannak az igazságnak alkalmazkodnia kell a különböző viszonyokhoz és természetekhez. A világosság különböző színekben jut hozzánk. „En minden vallásban benne vagyok, mondá az úr, mint a fonál a gyöngysor között.” Ő egyenlő értékűnek tartja a hinduk Brahmáját, a persák Ahura Mazdáját, a buddhisiák Buddháját, a zsidók Jahváját és a keresztények *Atyját*, ki a mennyben van. Egy kath. érsek szintén azt vallotta, hogy Isten mindenütt jelentett ki igazságokat s egyenlő értékűeknek nyilvánította a különböző vallásokat. Egy londoni pap mindenütt fölfedezi az isteni inspirációt. Confuciusban ép úgy, mint a bibliában. Egy syriai orthodox főpap kijelentette, hogy a korán szent könyv s nélküle lehetetlen megérteni az evangéliomot.

Vége egyes merészebb keresztények szerint a kijelentés nem egyéb, mint a lángész inspirációja egyes kiválóbb emberekben. Egyik mindnyájunk emberi tapasztalatában találja az igazi isteni kijelentést. másik azt mondja, hogy több theologia lehet, de csak egy vallás létezik; a brahmanismus, buddhismus, izlam nem hamis vallások, az mind egyazon hit, többé-kevésbé jól fogalmazva. Harmadik azt tartja, hogy a Gondviselésnek nincsenek választott helyei és nincs élő vallás, a mely ma ugyanaz volna, a mi 2—3 száz év előtt volt. Minden kijelentésnek, még a mi szent könyveinkének is, meg kell magyaráztatnia és fölfedeztetnie. A világ szent könyvei, távol attól, hogy Istenről erednének, az Isten művének megismerésére irányuló emberi értelem okmánytárai. A lélek tapasztalata mélyebb, mint minden könyv. A nagy vallásalapítók nem teremtetek, ők fölfedezték azt, a mi már létezett. Egyesek többet, mások keveseb-

bet jelentettek ki, de mindnyájan kijelentettek valami isteni igazságot.

De e szabadelvű eszmék előtt a felekezeti szellem nem tette le fegyvereit. Wilkinson chicagói tanár kijelentette, hogy a kereszténység magatartása a többi vallások iránt egyetemes, föltétlen, örök, engesztelhetetlen ellenségeskedés, míg az emberek iránt, nem véve ki a hamis vallások híveit sem, a megbocsátás, irgalom és béke. Ez elfogult szavakra Kohut new-yorki rabbi nemesen mondá, hogy egyedül az egyeneslelkűség és jó magaviselet boldogít; miss Jos. Lazarus pedig lelkesen viszonzá: „Az, a mire a világnak szüksége van, és pedig nem csupán a zsidóknak, a kik az igát hordták, hanem keresztényeknek is, a kik Krisztus nevében üldöznek s hirdetett elveiktől oly igen eltérő civilisatiót emeltek; az, a mire mindnyájunknak szükségünk van, az nem annyira egy új *corpus doctrinarum*, mint egy új szellem, mely az emberek egész életét áthassa, s azt emelkedettebb ideál felé fordítsa!” De keresztények is bőven akadtak, a kik tiltakoztak e szűkkeblű felfogás ellen. Egy orosz herceg a vallásos érzelmecskének annak szelidítő befolyásába helyezte; Ida C. Hultin kijelentette, hogy még a keresztény név is keveset határoz, fő a keresztény szellem. A parlamenten kívül, annak egyik tagja, Jenkins L. Jones lelkész, a maga templomában egy beszédet tartott, a melyben egyebek közt így szólt: „Jézus, az egyszerű jellemű pap, a hegyi predikációnak, az irgalmas samaritánusról és a tékozló fiúról szóló példázatoknak hirdetője”, s ezért nagy megtiszteltetésben részesült a kongresszuson. De a dogmák Krisztusát, az orthodox üdvtan Krisztusát fenyegették. Nem volt ott hely e meglepő tan számára, mely az égbe küld egy tolvaj és gyilkos keresztényt. de a pokolba dob egy becsületesen élő, szeretet lelkétől vezérelt pogányt. Jézus, mint egyike a világ megváltóinak és legnemesebbike a szellemi vezetőknak, mindig drága lesz szívünknek s közel fog állani ahhoz. De Jézus, az egyetlen megváltó, a ki csodás úton hívatott el, hogy az emberiség többi prófétáinak művét lerontsa, kevés biztosítékot fog találni e vallás parlamentből kiáradó érzésben és gondolatban.”

(Vége. köv.)

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Gyarmathy József, szilicei ev. ref. lelkész tornai esperest fájdalmas vesztés érte. Folyó hó 9-én elvesztette forrón szeretett édes anyját, a ki olyan igen boldog napokat élt tisztességben egyre növekedő jó fia családi körében. Pormaradványait f. hó 10-én Martonyiba szállították, hogy előtte jóval elebb elköltözött férje oldalán várja a jők és igazak jutalmát. Legyen az ő hite szerint! A vesztett szívnek küldjön az ég vigasztalást.

— **Leánygimnázium** felállítását tervezi az országos nőképző egyesület. Tanítónőképző intézetét szándékozik erre a célra átalakítani. Az átalakítás tervezetének elkészítésére Beöthy Zsolt elnöke alatt egy bizottságot kért fel, mely munkáját már el is készítette. Ennek az alapján az egyesület választmánya a tanterv általános alapelveit a következőkben állapította meg: A nyolc osztályú gimnázium a hatodik osztálytól a tanulmányok bizonyos körét bevégezné s a 6-ik osztályról végbizonyítványt adna ki. Az új középiskola magyar műveltséget óhajtván adni növendékeinek, a magyar nyelvet s irodalmat, továbbá a történelmet és földrajzra intenzívebb,

módon fogja taníttatni, míg a latinnyelvet csak az ötödik osztálytól tanítják, még pedig fakultative. A választmány februárban egy háztartási tanfolyamot is nyit, a melyen a művelt körök leányai a legszükségesebb házfoglalkozásokban, minő a főzés, sütés, mosás, vasalás, varrás, szabászat nyernének gyakorlati oktatást. Erre csak tanulmányukat bevégezett 15 éves nők vétetnek fel.

— **Egy szép levél.** A napokban egy levelet kaptam, mely megérdemli, hogy egész terjedelmében közzé tegyem. Így hangzik: „Nem volnék hű magyar kávinista, ha nem érezném a hitrokonság és kegyelet kötelesség-érzetét feltámadni szivemben, olvasván Tanár Urnak a hanvai nagynevű ref. pap, a *Virágregék* ihletett dalnoka reliquiának kudarcot vallott kiadásáról írott siralmas panaszát. Érzem, hogy az én lelkemhez is kiáltott a *síró felhő*; bár sok százan, ezren irnák ezt Tanár Urhoz azok közül, a kik magyaroknak és reformátusoknak tartják magokat. Sietek szegényes anyagi erőmmel parányi segítséget vinni a magyar protestantizmust csakugyan fenyegető *szegénység* megakadályozására. Nem ösmerem a költőpap hátrahagyott egyházi munkáira vonatkozó előfizetési felhívást és feltételeket, de *bármennyi* legyen egy példány ára, ezennel becsületekre kötelezem magamat, hogy *két példányt* megrendelek, és annak árát bármely napon a kiadó rendelkezésére bocsátom, illetőleg címére elküldöm. Az akként megrendelt példányokat pedig felajánlom két olyan szegény sorsú ev. ref. segédlelkész számára, kik nemzetiségek és más vallásfelekezetek közé ékeltek, a protestantizmus és a magyarság érdekében missiót teljesítő gyülekezetben hirdetik a tiszta evangéliumot. Együttal fel vagyok hatalmazva, annak kijelentésére is, hogy Koncz Ákos úr, városi levéltáros és a „Debreczeni Ellenőr” f. szerkesztője, két szegénysorsú ev. ref. segédlelkész számára szintén *két példányt* rendel meg Tompa Mihály kiadandó műveiből. Vajha Tompa szelleme másokat is hasonlóra buzdítani! Fogadja Tekintetes Tanár Ur nagyrabecsülésemet Debreczen. 1896. jan. 9. Tisztelettel Zoltai Lajos, városi s. levéltáros és újságíró.” E szép levélhez nem kell kommentár. Írójának nemes felbuzdulása kétszeresen sarkalhatja az első sorban érdekelt prot. lelkészkat, de serkentő példaképen szolgálhat a világiaknak is. Hiszem, hogy fog is szolgálni. Bús szózatom megjelenése óta Főtisz. és Mélt. Szász Domokos erdélyi püspök úr is érdeklődve tudakozódott a reliquiák ügye felől s így ismert hathatós pártfogása bizonyosan nem fog elmaradni. Én egyelőre abban a boldog reményben ringatom magamat, hogy exempla bona trahunt. S. Szabó József.

— **A dunántúli ev. ref. püspök** megválasztása az első szavazással nem sikerült. A beadott szavazatokat folyó hó 15-én bontotta fel a kiküldött bizottság s kitünt, hogy általános többséget senki sem nyert. Legtöbb szavazatot kapott Antal Gábor (112), Czike Lajos (68), Vályi Lajos (50) s legkevesebbet Körmeny Sándor (37). Antal Gáborra és Czike Lajosra új szavazást rendeltek el.

— **A tanító fegyelmezési joga** felett legközelebb a kuria fog döntő ítéletet mondani. Az esetet, mely a legfelsőbb fórum elé került ítélet végett, az „Ügyvédek Lapja” következőleg adja elő: Egy M. F. nevű tanító egy 9 éves fiú tanítványának kétszer a fejére ütött s a gyermek szüleje ezért a tanítót a járásbírósnál beperelte. A járásbírósa a tanítót felmentette, azzal a megokolással, hogy a tanítónak tanítványával szemben házi fegyelmi joga van s a sértés csak könnyebb természetű. Ezt az ítéletet a királyi tábla megváltoztatta s a tanítót 15 frt pénzbüntetésre, esetleg 3 napi fogházra ítélte. Az ítélet érdekes megokolása így szól: „A tanítót az

iskolába járó gyermekekkel szemben a házi fegyelmi jog nem illeti meg, de nincs jogosítva oly fegyelmezési mód gyakorlására sem, mely tanítványával szemben meggyalázó. Vádolt tehát ama általa is beismert cselekményével, hogy panaszosnak 9 éves fiát a kezével kétszer fejbevágta, a tanító fegyelmezési jogát messze túllépte s a gyermek irányában meggyalázó cselekményt követett el, miért is *becsületsértés* címen (!) a fenti bűntetést kellett reá szabni. Vajjon ezek a bölcs urak hiszik-e, hogy az ilyen „becsületsértési perben” hozott ítéletekkel édesgetni fogják az embereket a tanítói pályára?

— **A középiskolai tanulók a milleniumi kiállításra** valószínűleg igen olcsón utazhatnak, mert Wlassics közoktatási miniszter mindent elkövet, hogy a tanuló ifjúság nagyobb része megtekinthesse az emlékeztető és tanulmányos kiállítást s az ország fővárosát. Legközelebb a közlekedési miniszterrel megkezdte a tárgyalást az egyes intézetek tanulóinak adható legnagyobb kedvezményekre nézve.

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium új épületének terve és költségvetése** már elkészült. A mostani püspöki telken épülő két emeletes épület a telek nélkül 130,000 frtba kerülne. A „Szabadság” tudósítása szerint az egyház presbitériuma a tervet és költségvetést elfogadta s azt megerősítés végett a vallás- és közoktatási minisztérium elé terjeszti.

— **A 22.000 frt és az erdélyi igazgató-tanács.** A már két ízben is említett pót-államsegélyre (vagy hogyan is nevezzük?!) nevezett igazgató-tanács következőleg határozta a múlt év dec. 27—29. napjain tartott ülésében: „Főtisztelendő és Méltóságos Kun Bertalan egyházi elnök úrnak azon leírata olvastatott fel, melyben arról értesíti egyházkerületünket, hogy az 1895. évi állambudgetbe a különböző felekezetek szegény lelkészi állomásainak segélyezésére felvett 100.000 frt új államsegélyből 22.000 frt jutott az öt református egyházkerületnek s abból 4840 frt erdélyi egyházkerületünknek. Közli együttal a miniszter úr ama kívánságát, hogy e segélyösszeg felosztására nézve sürgősen javaslatot tegyünk s jelezzük együttal azon királyi adóhivatalok nevét, hol a segélyösszegek felvételni céloztatnak. Igazgató-tanácsunk örömmel vette ugyan tudomásul ezen újabb segély folyósítását s különösen a közoktatásügyi miniszter úr azon ígéretét, mely szerint a kongrua-rendezés teljes végrehajtása kilátásba helyeztetett, de a segélyek tervbe vett kiszolgáltatási módzata és a 22 000 frtnak felosztási aránya ellen kénytelen volt kifogást emelni s indokolt felterjesztésében kifejteti, hogy a tervezett kifizetési módzat autonómiánkat sértő, a felosztási arány pedig a segélyezés céljának nem megfelelő, minthogy ezen újabb államsegély a szegényen javadalmazott papi állások fölsegelésére van megszavazva, tehát annak kerületenkénti felosztásánál nem a lélekszám-arányt, hanem a gyengén dotált papi állomások szám-arányát kell kulcsként alkalmazni („Prot. Közlöny” 2. sz.).

— **Lukács Ödön felső-szabolcsi esperes milleniumi körlevele,** a melyet január 8-iki kelettel nyomtatásban küldött szét a felügyelete alatt álló egyházközösségekhez, méltán sorozható az eddigelé nyilvánosságra jutott, u. n. *pásztori levelekhez*. Történeti visszaemlékezésekben gazdag, mint a többi e fajta irat, de nem csak Atillának, honfoglaló őseinknek, s majd I. Istvánnak, IV. Bélának, Mátyásnak s Nagy Lajosnak nyújt érdemkoszorút, hanem rámutat a reformációt megelőzőt szomorú erkölcsi és politikai állapotokra is, hogy annál érthetőbbek legyenek a reformációnak világosság-árasztó, nemzet mentő jótéteményei. Érinti a jezsuiták által vezetett ellenség pusztító munkáját, a Szelepcsényiek, Básták, Karaffák

dúlásait, de a Bocskayak, Bethlenek és Rákóczyak bús hadait is, a kiknek az a dicsőséges szerep jutott, hogy egy erkölcsi és nemzeti gondolkodásában veszni indult nemzetnek legyenek megváltóivá. Hivatkozik az 1790/91. törvényhozásra, ennek reánk nézve jobb időt jelző alkotásaira s az újabb közdelmekre, a melyek mind közelebb hozták egymáshoz a felekezeteiket. — Mind-ezeket pedig tanulságul sorolta fel, hogy leborúlhasson a Gondviselés kegyelme előtt, a mely nemzetünket annyi vész és vihar között megtartotta és hogy felemelő érzést támasztthasson lelkesztársaiban a millennium méltó megünneplésére s annak bátor és büszke hirdetésére, hogy *a reformáció nélkül már régen nem élne a magyar*. Ez a tudat azonban kötelező is a reformáció vívmányaihoz való hűségre, a további szent munkára, testvéri szeretetre, egybeolvadásra. Levele végén ihletetten buzdítja lelkesztársait, a tanítókat, a presbiteriumokat, az összes híveket a közös munkára, a tüntető hazafiságra, a rendíthetetlen hitre, az önzetlen hazaszeretetre s kívánja, hogy levelét ne csak jegyzőkönyvbe vezessék, hanem olvassák azt fel a presbiteriumok előtt is. Függelékül a domesztikai hátrálékok beküldésére s a körlevelek gyors továbbítására serkent. A szép levélnek bizonyára kívánt hatása lesz!

— **A „Tompai szobor”-ra** újabban a következő adományok érkeztek: Radácsi Erzsike gyűjtőívén 10 frt, Bodolay István (M.-Csáth) gy. i. 2 frt 70 kr., Lábás István (B.-Halász) gy. i. 1 frt 65 kr., Téglássy András gy. i. (Korláth) 2 frt, Kazinczy Ferenc (S.-A.-Ujhely) 2 frt, Fekete József (Átány) 17 frt 30 kr., Korozy József (Balsa) gy. i. 1 frt, E. Kovács Gyula (Kozlovsvárt) gy. i. 11 frt 20 kr., Kiss Julia (Ugor) 1 frt, Diószeghy Dezső j. h. (Kelemér) gy. i. 18 frt, Keresztény Sándor h. h. (Mándok) gy. i. 4 frt 10 kr., Krúzselyi Bálint (M.-Sziget) gy. i. 4 frt 20 kr., Dr. Nagy Péter (Miskolc) 5 frt, Erdélyi János (Kassa) gy. i. 2 frt, Bódogh Tamás (Emőd) gy. i. 1 frt, Molnár István főispán (S.-A.-Ujhely) 5 frt, Kovács Béla (Szepsi) gy. i. 7 frt, Kónya András (H.-Németi) gy. i. 2 frt 50 kr., Sólyom Gyula (Heő-Csaba) gy. i. 1 frt, Dr. Braun Mihály teng. törzsorvos (Triest) 5 frt, Bíró János (K.-Vágás) 50 kr., Vitányi Bertalan (Szerencs) 1 frt, Órás Kálmán (Ond) 1 frt. Összesen: 103 frt 45 kr., ehhez hozzáadva a múlt alkalommal kimutatott 24 frt 60 krt, az eddigi gyűjtés eredménye 128 frt 05 kr. Midőn a fenti adományokat nyilvánosan nyugtázom, a társulat nevében legforróbb köszönetet mondok a m. t. gyűjtőknek és adományozóknak a lelkes támogatásért. Ha még ennyi összeg begyűlik s reméljük a többi gyűjtő ívek birtokosai sem maradnak el január végeig, a szobor sorsa biztosítva leendő. *Dr. Finkei Ferenc*, az Irod. Önk. Társ. taur-elnöke.

— **Görömbey Péter**, n.-kallói ref. lelkész, az egyházi sajtó buzgó, hivatott munkása stb. folyó hó 5-én töltötte be életének 50-dik s hivataloskodásának 25-dik évét s ez alkalomból többféle tiszteletnyilvánításokban részesült. A 25-höz, de az 50-hez is szívből gratulálunk!

— **Egy kath. pap vallomása.** Bourrier apát, a Saint-Martin-i parochia vikarius Marseille-ben, a következő levelet intézte püspökéhez: „Főtisztelendő úr! Midőn önnek, klérusának tagságáról való lemondásomat átnyujtom, úgy érzem, hogy tartozom elmondani azokat az indokokat, melyek engem ez elhatározásra bírtak. — A kor, a tapasztalat s különösen az evangéliom és a keresztyén-ség első századainak őszinte tanulmánya sokban módosították azokat a tanításokat és előítéleteket, a melyekkel papi ifjúságomat táplálták. Kényszerítve vagyok elismerni, hogy én egy oly egyházban születtem, a hol a kinövé-

sek és emberi érdekek az evangéliom egyszerűségét elferdítették. Én nem bírom feltalálni annak dogmatikai subtilitásaiban, valamint sok gyakorlatában és szertartásában Krisztus szép vallását. — Ön ismerte, főtisztelendő úr, azon lelkiismereti küzdelmeket, a melyek több év óta életem gyötrelmét teszik. Ön nem feledte el az én aggodalmaimat, midőn mintegy 10 évvel ezelőtt megpróbáltam, hogy szétszakítsam azokat az oly erős és oly gyöngéd köteleket, melyek engem mind ahhoz, a mit e napig ismertem és szerettem, kötöttek. Ön ekkor azt kívánta tőlem, hogy csatlakozzam IV. Pius hitvallásához; én ezt megtettem önért. Alávettem magamnak azoknak a próbáknak, a melyeket önnek tettsett reám kiszabni. De egy cseppet sem találtam meg azt a békét, melyet nekem ígérték. Ön tud szenvedést okozni az embernek, de nem tud békét adni. — Én loyálisan és bátran törekedtem meghajtani eszemet és akaratomat a római hit követelményei előtt. Mindent megtettem, hogy rábeszéljem magamra e hitet, mivel a hit a római katolikusra nézve nem abban áll, hogy higgyen, hanem, hogy elhiggye azt, hogy hinni kell. — Most 20 év óta állok papi szolgálatban s 10 éve, hogy ebben a lelkiismereti válságban vergődöm. Elérkezett a nap, midőn úgy érzem, hogy époly lehetetlen, mint bűnös dolog volna tovább folytatnom ezt a küzdelmet. Máskülönben eleget szenvedtem arra, hogy belássam, hogy még fájdalmasabb az embernek lelkiismeretét, mint szívét lábbal tiporni. — Kilépek a római egyházból, nem a hitelenség vagy skepticismus kapuján, hanem a Jézus Krisztusba, az egyedüli Megváltóba és Közbenjáróba (Ap. Csel. IV. 12. — I. Tim. II. 5) való hitem miatt. — Az önök egyházában önök a megváltókat megsokszorozták és a legkülönbözőbb, olykor legfurcsább üdvözközlőket vették fel az egyes korszakok áramlata szerint. E mutatóványok sikere és népszerűsége teljesen elferdítette a ker. hit alapelveit is: az incarnatiót és a megváltást. De ez már nem a kijelentett evangéliom többé, a melyet az apostolok a népeknek hirdettek, s a melyet nekem minden más evangéliomnál többre kell becsülnöm, a melyet akár az ég anyaga élémbe hozhatna (Gal. I. 8.). — Ha ezt az evangéliomot feltalálhatnám a romanismusban, nem mondanék le egy olyan állásról, a mely nekem — a kellemes és könnyű élet anyagi előnyei mellett — a világban kiváló tisztességet biztosít. Ha nem hinnék, megpróbálhatnám, mint annyi más, hogy összehangba hozsam hivatásom teendőit a casuistika subtilitásai által megnyugtató lelkiismerettel, s nem tenném ki magamat azoknak a szidalmaknak és gyűlöletnek, a melyek talán hitem őszinteségének következményei lesznek. De úgy hiszem, jobb szent Pállal azt mondanai: Quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta (Fil. III. 7). — Egyszóval: én meg vagyok győződve, hogy egyedül az evangéliom fogja megmenteni a modern társadalmat; meg vagyok győződve, hogy a katechismus nem helyettesíti az evangéliomot; ezek, főtisztelendő úr, amaz elhatározás indokai, melyre ma eszem és szabadságom teljes birtokában lépek. — Híven hivatásomhoz, életem hátralevő részét Isten szolgálatának fogom szentelni, nagyon örülve annak, hogy ezentúl Megváltómat az ő szavaihoz híven és menten minden emberi félelemtől fogom hirdethetni. — Kijelentem önnek, hogy ezt a levelet közzé fogom tenni abban az esetben, ha szükségesnek fogom látni, hogy barátainak magaviséletem e loyális magyarázatát adjam. — Fogadja főtisztelendő úr, tiszteletteljes érzelmeim nyilvánítását, melyekkel maradok az ön szolgája és testvére J. K.-ban.

A. Bourrier p.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A napi kérdésekhez.” Kovács Károly. — „Leánynevelésünk és a női gimnázium.” Tóth Pál. — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” Földváry László. — „Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn.” Rácz Lajos. — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

A napi kérdésekhez.

Egy idő óta úgy értekezleteknek, mint hírlapoknak gyakori tárgyát képezi szegénységünk, különösen lelkészeink egy részének nyomorúságos helyzete s annak folyományaként a lelkészi pályára készülő számanak megkevesbbedése. Megvallom, az én protestáns önértémet nagyon sérti az annyiszor ismétlődő panasz; azt én nem csak szégyenletesnek, de lealázónak is tartom, úgy tűnően fel előttem, mintha azzal akarnók könyörületre indítani az állam kormányát és törvényhozását. Még veszélyes is ez az örökös jajgatás, mert utóljára magunk is elhiszük, hogy betegek vagyunk, s csökken erélyünk és önbizalmunk, a mi aztán irányadóvá lesz egyháztársadalmi életünkben. Innen származtatom azon elharapódzó véleményt, hogy *egyéni tehetség és munkakedv, tényleg más pályán sokkal könnyebben érvényesül, s mint a papi vagy egyházi pályán, hol minden a véletlentől függ.* — mintha orvos, mérnök, ügyvéd egyszerre Eldorádóba lépne, — *s hogy minden más pályán jobban megbecsülik és tisztességesebben honorálják a munkát, a tehetséget; s hogy a fiatalság, midőn hivatali pályát választ magának, kalkulál, mérlegeli az eshetőségeket, számot vet az egyik, vagy másik pálya előnyeivel* — persze hivatásra való tekintet nélkül. — Innen van, hogy még jövedelmezőbb állomású s kitüntetésben részesülő lelkészek is, polgári pályára nevelik s képeztetik fiaikat.

Ha ez a vélemény átmegy a közgondolkodásba s ha jeleseink, a gályarabságot, sötét tömlöcöt szenvedett mártírok utódai is így gondolkodnak, éreznek és cselekednek; vagyis ily példával mennek elől: miként lelkésüljön az ifjúság a pusztá véletlentől függő, nyomorúságos, dekreditált lelkészi pályára? Igaz, hogy vannak egyházaink számosan, melyek — a roskadásig való megterheltetés mellett — sem képesek a nagyon szerény ellátás kellékeit sem kiszolgáltatni; de ez az állapot nem új keletű, sőt talán egyidejű az egyház alakulásával, s közös a katolikus lelkészekkel s ezen állapot mellett is voltak és vannak lelkészek, kik családot alapítva, kitartó munkával a közöny jégburkát feltörve, a buzgalmat lángra lobbantva, csoda dolgokat műveltek s művelnek; alapot teremtve, virágzóvá tették s teszik kis egyházukat, kellemes helyzetüket. Volt idő és még nem régen, a midőn a protestáns taninté-

zetek vezérszerepet vittek a tudományos ismeretek terjesztésében; midőn azok minden osztálya zsúfolva volt tanulókkal s a gazdag alföld nagy birtokosainak gyermekei, az egyetem mellőzésével, százanként látogatták azokat, s midőn a prot. felekezetet a művelődés előmozdításával s a hazaszeretet ápolásával — miről történetírók tanuskodnak — kivívta a nemzet elismerését és méltánylását, a midőn tehát csekély segély forrásai mellett is gazdagnak érezhette magát. Honnan van hát, hogy manapság oly égető lett a szükség érzete; honnan s miként állott elő a szükség, mi okozta theologiai intézeteink elnéptelenedését? Ezekre a kérdésekre én az állam újja alakulásából felmerült viszonyokban keresem a feleletet. Mert, a mint a vallás-társadalmi élet befolyással van az állami élet fejlődésére, úgy az állami élet kihat a vallási társadalomra, egyik sem zárkozhatik el a másik elől.

Több századon keresztül az államélet nem nyilatkozhatott egyébként, mint a jobbak kebeléből ki nem oltható s a protestantizmus által élesztgetett honszerlem követelményeinek teljesítésében a nemzet létért való küzdelmének megvívásában s még akkor is, midőn legyőzte az a hazafias magas klérus által támogatott önkény uralomnak a nemzet élete ellen a protestantizmus elnyomásával kezdett, hol erőszakos és véres, hol elzsibbasztó kísérleteit, és hatalmas ellentállásával azt bűnbánatra kényszerítette s midőn a művelt, szabad nemzetekkel való érintkezéstől elzárt tudományok művelésében, sőt még a szólásban is korlátolt nemzet hozzá kezdetett alkotmánya foszlányainak fércelgetéséhez, előhaladása akadályainak elhárításához: kellő tényezők híjában tevékenységét az államélet kifejtésében teljesen nem érvényesíthette. A nemzetet képviselt nemesi osztály — kiváltképpen azon tapasztalat miatt, hogy e század elején, az osztrák uralom kezében, a nemzeti vagyon érték tíz év alatt $\frac{1}{10}$ részen alúl szállott — felelősségre vonható közeg híjában, a segédeszközök kiszolgáltatásának terhét elvállalni nem volt hajlandó; a neki szolgált adózó néposztályt pedig tovább terhelni önérdéke nem engedte, féltékenyen őrzött védvára — autonómiaja — bástyái közt tehát saját kebeléből s csak is a birtokosok közül választotta csekély díjazással ellátott, kevés számú tisztviselőit s azok által kezeltette osztalanul az igazságszolgáltatás és közigazgatás ágazatait, a hatalom által önkényesen kinevezett kormány és ítélő

székek ellenőrzése alatt. A nagyobb részt vallásfelekezeti költségén és érdekében felállított s fentartott tanintézetek száma csekély volt s az azokból kikerült, a latin nyelv, mint főtantárgy betanításával kinozott, minden nemzettel való érintkezéstől elzárt s a gondolatok és ismeretek körében gátolt nemzet ifjú nemzedéke előtt a papi, jogi, orvosi s a földmérésen túl alig terjedő mérnöki pályán kívül egyéb nyitva nem állott. Ily előzményekből önként következik, hogy egy-egy tanintézetre s egy-egy szakra több egyén jutott.

Ma mindez másként van. Habár az állam önállóságának leglényegesebb biztosítékai lealkudtattak, megnyitlak a külfölddel való közlekedhetés utai, szabad a szó, a gondolat, a tudomány közlése. A jogegyenlőség megnyitotta az utat mindenki előtt a hivatalokhoz, a köztelherviselés és felelős kormány mind forrásait, mind biztosítékát adta az eszközöknek. Hogy a nemzet átérett és érzett elmaradottságából kihatoljon, az államélet tevékenységét minden irányban megújítva, rendezte az adózást, a közlekedést; a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elválasztotta s míg amannak egy részét a szűk határok közé szorított hatóságok ősidőktől szabadon választott tisztviselőjénél meghagyta: emezt, valamint az államgépezet egyéb feladatainak vezetését, kezelését a végre szervezett hivatalok kezébe tette le s az azokba kinevezett hivatalnokokat tisztességes fizetéssel ellátta. S míg a régi municipiumok tisztviselői, saját lakásukból községről-községre utazva, intézték az előforduló ügyeket; ezekkel meghatározott órák alatt az irodákban intéztetik. És míg amazok felett a vármegyei közgyűlések nyilvános tanácskozás mellett s három évi újra választással gyakorolták a fegyelmet: ezeket fegyelmi eljárással ellenőrzik, melynek eredménye legtöbbször felmentés, ritkább esetben dorgálás, bírságolás, áthelyezés s csak sikkasztás esetében súlyosabb büntetés, kártérítés, ha t. i. az illető el nem illan. Régen a vármegyei választottak a törvényhozáshoz képviselőiket — akkor követeket, — mindenik követet fizették s ellátták utasítással, a mit, ha meg nem tartották, visszahivhatták őket; ma a vármegyei kerületekre osztvák s azok választják a képviselőket, mindenik egyet, mi által számuk négy annyi lett, de se nem fizetik, se nem utasíthatják őket s még ha elválasztatásuk feltételét képező ígéretüket meg nem tartják is, vissza nem hívhatják. Keletkeztek pénzintézetek, vállalatok, melyek sok képzett egyénnek dűsan fizetett állást s foglalkozást nyújtanak.

Nem természetes következmény-e, hogy ennyi sok jól-jobban díjazott s még előmenetellel is biztató hivatal, s állás elvonja az egyéneket s megkevesebbíti a lelkeszi pályára hivatottak számát? Nem kecsegtető-e — néhány órai napi szolgálat mellett — minden hó 1-én elvihetni, vagy küldhetni az adóhivatalba a fizetési ívet s felvenni a havi díjat minden kellemetlenség nélkül? Nem költetheti-e fel a hasonló díjaztatás vagyát? Lehet-e igazsággal megtagadni e vágy jogosultságát, szemben azon állapottal, midőn valaki közönyös s talán nem legjobb indulatú előljárók — talán végrehajtó segélyével — néha átkozódás mellett, házról-házra járva, kényszerül híveitől behajtani díjazásának apró tételeit? Nem a kedvezőbb díjazás vonja-e a vármegyei tisztviselőket is az államosítás karjai közé?

Mindezekhez járúl, hogy az önrendelkezésének visszaadott nemzet, a mint feltárultak előtte a más nemzettekkel való érintkezés és művelődés betolulását elzárt falak kapui s tapasztalnia, éreznie kellett hátramaradottságát: minden figyelmét reáfordította a művelődés előmozdítására. E végett megszabta a tanrendet,

a tananyagot; meghatározta a képzettség mértékét: hatalmas eszközeivel kibővítette a fenálló tanintézeteket; nagy méretű palotákat emeltetett az ifjúság befogadására; azokat magasan díjazott szaktanárokkal s az ismeretek közléséhez szükséges eszközökkel ellátta. Ez által a protestánsokat arra kényszerítette, hogy ha eddig elfoglalt állásukat a művelődés ápolása és előmozdítása terén továbbra is fentartani akarják, tanintézeteiket az államiakkal egy színvonalon rendezzék be. E kényszerhelyzet ösmertette meg a protestantizmussal, hogy elegendő segédforrással nem rendelkeznek.

Ily módon keltették fel az állam újjáalakulásából származott viszonyok a szükség érzetét, teremtették meg a szükségét, a mit nagyban emel a művelődés rohamos haladása s az azzal együtt járó igények meg-sokasodása.

Bármiként is keltetett fel a szükség érzete, azt csak a szükség elhárításával lehet lecsendesíteni. S nem lehet tagadni, hogy ez irányban úgy az egyes egyházak részéről több javítás, mint az egyház fő és legfőbb hatóságai részéről több üdvös intézkedés történt, több intézmény létesített, az állam is nyújtott némi segélyt; de mindez kevés arra, hogy minden szükségét kielégítsen. Pedig csekély díjazású lelkeszeink állapotának javítása mindinkább sürgetővé vált.

Ámde a szükség, annak csupán emlegetésével, el nem enyészethető s lelkeszeink állapota jobbra nem fordítható. Tettek ugyan már e végett javaslatokat; javasolták p. o.: az adó-reformot, a lelkeszi díjazás egyenlősítését, a nagyobb egyházak adójának többletéből a kisebbek felsegélését; a birtokarányos adóztatást a kataszter alapján; példákat hoztak fel, a hol ez utóbbi mód keresztül vitetett. Hát hiszen örömmel jegyezzük fel, hogy van hely, a hol ezt keresztül vették, főleg, ha azzal a kívánt célt el is érték. De hát, a hol el nem érték és el sem érhetik?

Mindezen javaslatok a jó szándékról tanúskodnak, de részint igazságtalanok, részint kivitethetlenség. Nincs a világon állam, a melyben teljesen igazságos adózás volna s így egyház sem igen akadhat ilyen. A nagyobb egyházak megadóztatása p. o. a kisebbek felsegélése végett, igen keresztyéni jellemű ugyan, de lehet-e kívánni igazsággal, hogy oly szolgálatot díjazzanak, a mit nem élveznek? A birtokarányos adózás e felett még azt az osztályt sújtaná, a mely az államadóval is legjobban van terhelve: a középosztályt. Kivihetetlen is ez, mert e mellett vagy magunknak kellene adóhivatalokat felállítani, vagy azt az állam adóhivatalaira átruházni, a mit az állam nem engedhet; de ez esetben meg is szűnne az egyházi adó lenni, hanem lenne vallásadó, a mi, szemben egy nagyobb felekezettel, melynek hívei alig éreznek egyházi terhet, jogtalansága mellett nem kecsegtethet előnnyel. A mi népünk ugyan — kivéve, hol önhibáján kívül közönyössé tétetett — (mert, sajnos, Iliacos intra muros peccatur et extra) hitében gyémánt, öntudatos; vallásos meggyőződésében megingatlan; a legszegényebb zsellér is szívesen viszi nap-számmal keresett egy-két véka életművét egyházi tartozásául, ha maga számára nem marad is. Van egyházközség, a melynek tagjai maguk közt osztják ki a takarékmagtár azon részét, a mely a kikölesönzésen felül maradt, csak hogy gyarapodjék; örömet szolgáltatja ki, a mit megszokott; öröme sebb mint a pénz, s ez a tudat vezette a zsinatot is. Hanem, miután az állami teher évenként nagyobb mérvben nehezedik legszükségesebb élelmi cikkeire is, s így olyan helyzetbe jut, hogy bármennyire ragaszkodjék is szülőföldjéhez, kényszerül oly hazát keresni, a hol, a mit sokszor életveszélyes

munkájával megkeres, az megmarad, sajátja, nem viszi el a végrehajtó: ezért vigyázni kell, nehogy kényszerülve legyen elmondani: „quid mea interest, cui serviam.”

A nehéz helyzetből való kimenekülésre csak egyetlen út van: az az út, a melyet az 1848. évi XX. t. cikk kijelölt; ez az út a legbiztosabb, s legigazságosabb is. Katholikus testvéreink ezen az úton követelik az autonómiát; nekünk az megvan, csak meg kell őriznünk. Ők sürgetik lelkészeik fizetésének rendezését és a kongruát. Ezt a kormány a kezeibe vette, mi is azt akarjuk. Ők kimutatták az utat: kövessük őket, s habár náluk a főpapi javadalmak terhére történik is ez a rendezés, az az állam vagyona. A mely jogon ők követelik a kongruát, épúgy követelhetjük mi is az állam általi egyenlő ellátást. *De ez nem szegénységünkkel fogva illet meg minket, hanem az igazság és törvény alapján.* Mi nem kívánunk püspökeink számára uradalmakat, hanem csak tisztességes díjazást; lelkészeink megérdemelnék annyit, a mennyit a katolikus lelkészek. A statisztika tanúsága, hogy az erkölcsiség és az államrend fentartásában tesznek annyit, mint a plebánosok! Mi az állam terhét ép úgy viseljük, mint katolikus testvéreink. Egyenlő kötelességek teljesítése mellett — még ha nem hivatkozunk is azon szolgálatokra, a melyeket úgy a régiek, mint a közeimultban a nemzetiség, az államiság fentartása érdekében tettünk — egyenlő jogok illetnek meg. Négy millió polgár alamizsnával ki nem elégíthető! Az arány szerint megillető ellátási összeget adja ki a kormány a konventnek, az kiosztja az egyházkerületeknek, azok az egyházmegyéknek s azok pénztárnokai az egyes lelkészeknek, illetőleg az egyházközségeknek a megszabandó biztosítékok mellett.

De vannak az állami életben olyan jelenségek, a melyekből nagyobb veszély fenyegeti egyházunkat — talán — mint a sok oldalról érzett szükség. Kinevezett tisztviselők, felmentve a közönség ellenőrzésétől, leköteleztetést s előmenetelt csak a hatalomtól várva, s egyhelyről másra áthelyezve: — ez által elszakad az a kötelék, a mely őket a születési helyhez, a társadalomhoz fűzi; kifejlik bennök a közöny, az „ubi bene, ibi patria” érzéke. Az ország magas hivatalai s a nagy fizetéssel járó vállalatok s intézmények vezetése, a törvényhozási képviselők által lévén elnyerhetők; egy oldalról azok elnyerése, más oldalról azok megtarthatása érdekében, a választásoknál a nép erkölcsi jelleme árucikké aljasított és aljasítatik, s ez a lélekvásárlás már nem csak a kisebb jelentőségű polgári választásoknál jött divatba, hanem egyházi életünkbe is becsúszott; s míg ezelőtt, ha valamely egyházban valami baj merült fel, keresztyéni szeretettel siettünk azt orvosolni, ma a panaszt bankóval kell lenyomtatni. Félő, hogy fizetésért leszünk kálvinisták, újabb intézményeink pedig a tanácskozás tárgyainak osztályozásával az érdekeltiséget leszállítják. Mit mondjak azon lelketlen üzemekről, a melyek a — nemzet szabadelvű haladásának meggátolása végett — a nép józan gondolkodását akarják újabban megzavarni? Hova vezet mindez?

Kovács Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Leánynevelésünk és a női gimnázium.

Az emberekbe, a jövőbe vetett hitem nem egyszer megcsalt; reményem virágát a kérelhetetlen való, a sors szele már többször letépte, szétszórta. Én a hitnek,

az én hitemnek templomát újra építettem, a bizalom alapköveit megerősítettem, felékesítettem oltarát a szeretet fehér galambjával. A reménynek, az én reményemnek élő fáját újra ápolás alá vettem, megnyesegtettem, gondosan megvizsgáltam: nincsen-e féreg, emésztő élősd a hék alatt? Megöntöttem a csüggedni nem tudás tápláló vízával. És a fa újra kihajtott, még dúsabb lombbal, ezer meg ezer virága még nagyobb termést ígért.

Ezzel az erős hittel, ezzel a hervadni nem tudó, virágozni meg nem szűnő reménnyel és istenadta, az emberi gyengeségeket megbocsátani mindig kész szeretetemmél megőriztem eszményeimet a család-, a haza-, a barátság-, az emberi jog és kötelesség-, a tudomány és művészet iránt.

Nehéz, de nemes feladat, nehéz, de szent hivatás jutott osztályrészemül, melyben eszményeim csillagrendszere egy új, egy fényes bolygóval gazdagodott: a nőnevelés eszményével.

És mi volt, milyen ma is az én eszményem a nőnevelésről? Hogy erre megfeleljek, azt kell előbb megmondanom, mi az én eszményem a nőről.

Ezt ugyan leánynevelő-intézetünk ujjaszervezésekor, egyházkerületünk akkori ünnepélyén, — még korábban »Leányaink és jövőjük« című munkámban elmondtam. De hat nem lehet eléggé írni az eszményről, hogy igazán eszményne legyen; nem lehet eléggé ismételni a jót, a szépet, az igazat, hogy a jók, az igazak meggyőződésévé, elvévé legyenek azok.

A teremő eszméjének legfenségesebb kifejezése az ember: a férfi és nő. Ennek az isteni eszmének megtestesülése alkotja az emberiséget. Lényeges különbség van a férfi és nő közt feladatuk, céljukra nézve az életben és mégis mindketten egy célra törekednek: — a szilárd egyesülés kikötőjébe. A családalapítás eszméjétől vezetett két lény képez most egy embert, egy tökéletes lényt, mint az égboltozaton ama ragyogó ikeresillagok, melyek egy súlypont körül járva, magokban egy rendszert alkotnak s világpályájukat együtt futják. Ezen egyesülés felé való törekvésben, a rokonségek ezen keresésében, a feltalálásnak boldogságában, az egymást feltalálók kötelességeinek hű teljesítésében nincs-e a legédesebb boldogság, legnemesebb öröm, egy eszményi életnek legvalódibb megteremtése a földön?

Ez az én első eszményem a nőről.

Első megjelenésre is látszik, hogy a férfi a nagyobb, a fizikai erő hordozója, arra van hivatva, hogy a természettel szemközt a harcot elfogadja, a földön a családnak lakóhelyet vívjon ki és annak kormányzója legyen; hogy a nő, a fizikai erejére nézve gyengébb, a legközelebbi nemzedéknek táplálója, első és legtermészetesebb nevelője lévén, megkimélt és megvédett legyen, kiért a férfinak feladata gondoskodni. Az ókori mívelt népek, sőt a barbárság alól felszabadult míveletlenebbek is elismerték ezt. A két nem között a munka arányosan el van osztva és csak a férfi durvasága vagy gyávasága okozza, hogy a női nem, a mívelt világ szegényére, a kor elkorcsosulásának bizonyására, a házi tűzhelytől elűzetett s oly munkára szorított, melyben nem gyenge neméhez illően kell a lételért küzdeni. Hasztalanul vizsgálta s határozta meg a tudomány a két nem közötti különbséget úgy lélektanilag, mint külső alkotásra nézve. A gyakorlati élet nem veszi számításba s eltér a természet törvényétől.

A férfi csontjai, izmai kemény munkára rendelvek; testének egész szerkezete szilárd, mint a tengeri hajó, mely arra hivatott, hogy a világtenger viharaival küzd-

jön; összehasonlítva a csinos, folyami sajkával, mely békés vizeket szel del át.

A férfi fejmagassága testének arányához kevésbé magas, mint a nőé; a férfi koponya inkább nyomott és erős szegletvonalakat mutat, a nőé kerekded és emelkedett. Az agy alakja és súlya is különböző; a férfi-agy úgy viszonylik a nőéhez, mint 1500 gramm az 1160-hoz. Magától érthető, hogy minden agyműködés ezen arány szerint történik. A férfi fejalkotása az értelemfejlést segíti elő túlnyomólag, a nő magasabb koponyája élénk képzelődés székhelye.

A férfi vonásaiból, átható szemeiből erős jellem sugárzik. Gyöngédek, kedvesek, szelídek a nő arcvonásai; tekintete szelíd, nyugodt, az egész kifejezés, mint mondani szokták, nőies. Csontjai elefáncsont templomot alkotnak, melyben angyali lelke lakik.

A nőarcz kedélyteljes, gyermeki jellegét egész életén át szabályszerűen megtartja; sőt maga a nő, gyermekeivel való társalgásában akárhányszor kimutatja gyermekies jellemét; minden eszményi vonás, melyet a rideg életfájdalom a férfúról letörül, a nőt híven kíséri néha utolsó napjáig.

Tapasztaljuk, hogy előhaladott korú nők második szellemi virágzásban vannak, a mely az elveszett ifjú szépséget elfeledteti s őket oly kedvesekké, szeretetreméltókká teszi, hogy az egész családnak, a baráti körnek központját képezik. A női szem túlsugározza a férfi szemét bensőség, mélység és szépségre nézve; oly forrást a benső életnek, oly esengést és kérést, oly rábeszélést és meggyőzést, oly fájdalmas panaszt, mint a nő szeme, sohasem mutat a férfiszem.

Ez az én második eszményem a nőről.

A férfínál a gondolkodó ész, az értelem, a bíráló tehetség a túlnyomó; a nőnél az érzés, az érzelem uralkodik, inkább ösztönszerű, csaknem prófétai látás által pótolva és azután tényleg ugyanazt gyakorolva, a mit a legélesebb értelem nem lát. A nő szívében hordozza az iránytűt, mely csaknem mindig jól mutat, ha előítéletek és hamis nevelés a súlypontot meg nem háborítják, és a mely őt biztosabban célhoz vezeti, mint a gondolatok csillaga a kutató hajóst, kinek láthatárát néha csalódás ködei s a szenvedélyek fellegei takarják el. Szeretném a kettőt a világossághoz és melegséghez hasonlítani, melyek egy és ugyanazon naptól jöve, a földi világot megteremtve és kormányozva, egymással a legszorosabb összeköttetésben vannak s valójában mégis oly különbözők. A férfi fejében inkább a tisztább értelemnek nyugodt fénye világít, mely őt az igazért és jóért lelkesíti; míg a nő keblében az érzelmek szent tüze ég, mely neki eszményi törekvést ad és boldogító, jóltevő sugarait hinti környezetére. Az ő jósága, szeretete úgy boltozódik a család felett, mint a csillaggal behintett kék ég a csendes föld felett. És éppen azért kérdezhetjük: mely találmányokat köszönhetünk a nőknek? mely fölfedezéseket tettek ők? Mit köszön nekik a tudomány? Hol mutatja a világ a női törvényhozót, szaktudóst, szaktanárt? Ezer nagy férfiú nevét vési Klio ércztáblájára, a nők egyenként állanak a történelem könyvében és nem mindég nyújtja nekik az utóvilág a megérdemelt dicsőség koszorúját.

Ez az én harmadik eszményem a nőről.

Ezekhez az eszményekhez alkottam meg nevelési elveimet.

Ha az ember a teremő eszméjének legfenségebb kifejezése: soha, egy percig sem szabad szem elől tévesztetni, hogy azt a gyermek, azt az ifjú embert olyanná neveljük, hogy annak az isteneszmének

megtestesülése legyen. Háttha még az a gyermek, az az ifjú: — leány! Ő természeténél, lényegénél fogva szeret. Lehetne-e más, első, nagyobb nevelési eszközünk rá nézve, mint maga a szeretet? Szeretet, mely azt a nemes lényt karjára veszi, gyengességében türelemmel gyógyítja, erősíti; a szülői ház, a család gondját megosztja híven, az iskolai nevelést a családi nevelés természetes folytatásának, kiegészítőjének tartja; szeretet, mely önérdéket nem ismer; elfogulatlan; szívből örül a lélek fejlődő virágának, durván nem illeti azt a lelket, ha az a virág nem úgy fejlődik, a mint ő szeretné. Szeretet, a mely a szív, a lélek rejtőző kincseit, mint a bányász drága köveit, — felkutatja, a félénket, a tartózkodót bátorítja, buzdítja. Szeretet, mely a gúny szavait soha sem ismeri, hogy azzal kedvetlenné tegyen sokára, néha boldogtalanná egy életre valamely jóra való lelket. Szeretet, mely átmegy az iskola falai közül az életbe s édes emlékévé teszi a nevelés éveit, megszenteli annak a lánykának érzelmeit, gondolatát, a mely őt bátorrá, hőssé és a családnak mégis szelíd őrangyalává teszi.

Azért én száműztem minden sablonos, rideg modort, — a törvények tiszteletben tartása mellett a szeretet volt az a legfőbb nevelési tényezőm, melylyel reményemet, hitemet egyesítve, egyházkerületi leánynevelő-intézetünket, — mint annak szellemi vezetője, — fenntartani, megvédeni, céljához vezetni, isten és az előjáróság bölcsességével, gondoskodásával igyekeztem. Ed Mondo des Amicis hírneves paedagogus írónak a szív nagy írójának elveit követtem, a kinek nem az az első dolga, hogy statisztikai adatokat gyűjtsön minden napról az iskolában a kormány számára, hanem hogy szíve melegevel megismerje növendékeit, lélektanilag búvárkodjék a növendékek lelki világában, hogy a tudományt, az ismeretet a vallásossággal, isten eszmével, a természet fenséges erejével, szépségével összekötve, magyarázza, adja át. Ennek alapján gyakorlom a fegyelmet. Ezek után készítem a statisztikát.

Oh mivé válnának a mi tanintézeteink, ha több szeretettel és kevesebb sablonnal járnának el tanítóink, tanáraink! Akárhányszor megtörténik, hogy beteg, rosszul van a tanítvány; valamely családi körülmény miatt lehangolt, szomorú, haláleset miatt könnyezik, kedélye nem nyugodt. És a tanító, a tanár nem veszi észre, neki sietni kell azt a kiszabott tananyagot elvégezni, nem ér rá oly családias dolgokkal bajlódani. A statisztika, a statisztika! A paragrafus, a paragrafus! Szív, lélek, kedély, csak mellékes dolgok neki az iskolában. Hát én kimondom, hogy míg ilyen iskolák nevelik a nemzedékeket, addig én a jövőtől azt, a mit joggal lehetne várni, nem várom. Ha meg van írva, hogy »Elvész a nép tudomány nélkül«, írjuk meg, hogy elveszett az ifjúság, melyet szív nélkül nevelnek.

A családalapítás eszméjétől vezetett két lény közül a jobbat, a szebbet nevelem. Előtte vannak a család leendő virágai, a felnőtt, a férfi eszményét alkotó leányok, előttem a jövő anyái, kikről ihletetten zengi a költő lantja:

Kezedben a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjúnak,
A férfi boldogsága, játszanak
Ily drága kincsek nem adattanak.

Lehetne-e igazabb, lelkiismeretesebb hivatásom az ő nevelésökben, minthogy szívöket azokkal a kincsekkel töltsem meg, a melyek maradandó értékűek rajok nézve? Ezek a kincsek pedig: igaz hit, bizodalom istenben, a józan vallásosság boldogító, szent érzése, csüggedetlen reménység az erős hit karján, szeretet, mely

mindent tűr és megbocsát. Nemzeti, honleányi érzés, mely a múltak dicsőségének, szenvedéseinek történeteiből merítvén táplálékot, a haza szent földjét szeretni, annak nyelvét ápolni, művelni, a nemzeti költészet és irodalom munkásait becsülni, műveiket olvasni szent kötelességének tartja. S mindezek felett ragyogjon a családiasság, a háziasság az a kedélyesség, melyről a nők nagy költője, Tompa énekli:

Ragyoghat a nő hírnevével,
Lehet bámulat és ünnepe.
De más, igaz becsét mi adja?
Lélekfenség, szív és kedély.

És ezt az eszményt, ezeket az én eszményeimet tépi szét a korszellem. Amerika, Anglia, Francia- és Németország, meg Oroszország mintájára, Wlassics Gyula kultuszminiszter úr rendeletével. Leányaink gimnáziumot végezhetnek; érettségi vizsgálat alapján, bizonyítvánnyal egyetemre mehetnek s nyitva van előttök a tanári, orvosi s gyógyszerészi életpálya.

Mit jelent ez? Mit bizonyít ez a fejedelmi szentesítéssel is ellátott rendelet? Határozottan, tévovázás nélkül kimondom, hogy a legkomolyabb, legnagyobb társadalmi bajt, hogy ne mondjam veszedelmet, mely talán egyenlő rangú a munkáskérdéssel. Mit jelent? Azt, hogy a közélet minden lázas tevékenysége, merész, nagy alkotásai mellett egyeseknek, társulatoknak, töképezéseknek, magának az államnak, — hanyatlott, nagyon hanyatlott erkölcsi erejében. Nem a csüggedni nem tudó hit, nem a vallásosság által áthatott családi érzés, nem a szeretet által megszentelt otthon, nem a becsületes munkásság, nem a megvesztegethetetlen egyszerűség, nem a tiszta meggyőződés, nem jellem, nem becsületesség a jelszó, a vezérlő csillag; hanem mindezeknek ellentéte sötét, vésztes felhőkkel takarja el közéletünk egét, mely alatt a nő természetes köréből kizavartatva, az erkölcsi erejében, jellemében hanyatló férfiban megmentőjét nem látja. Gyöngesége erőt keres s magánál nagyobb gyöngeséget talál; erénye, természetének lényege jellemet ohajt s gúnyra, jellemtelenségre akad lépten-nyomon; családiassága, ifjúi álma, szíve szerelme a családi élet eszményképét alkotja meg, és csalódásra, kegyetlen valóra ébred, melyből — ezer szerencse — ha istenében vetett erős hite, bizalma fölemeli.

Mit jelent, mit bizonyít az a miniszteri rendelet? Azt, hogy a kenyérkereső, az önállóság után vágyó, s azt joggal megérdemlő leányaink száma, a kiknek igénye, követelése is megnövekedett, — oly nagy, hogy a nőkérdés a tizenkilencedik század végének egyik legnagyobb kérdése lett, — miután legió azoknak száma, a kik a családi életben életök hajójának kikötőjét, megmentőjét nem látják.

Évekig gondolkodtam már a kérdések kérdése felett. Minden év elrabolt egy-egy sugarat eszményeim fényköréből; minden év zord szele lesodort egy-egy levelet eszményeim rózsafájáról.

Isten jó voltából megérttem, hogy kedves növendékeim boldog nők, családanyák, sőt leánykaik is kikerülnek lassanként az intézet falai közül. Oh mennyi boldogító érzést hoz egy-egy boldog nő, édes anya, a ki növendékem volt s az én eszményeim szerint tölti be női, édes anyai, természetes, nagy hivatását!

De ijesztő mértékben növekedik a boldogtalanok száma. A multkor templomban voltam, hol már megszoktam látni növendékeimet, serdülő leányaikkal. Oly jól esik velök együtt imádkozni. De könyv toltat a szemembe, mikor ott imádkozott két volt kedves növendékem, bánatos, sápadt arccal, a kiket a jellem-

telenség megcsalt, a kiknek hűséget esküdtek s a kiket hűtlenül elhagytak.

Másnap épen útam volt olyan utcán, a hol két ügyvédbarátom lakik. Egyiknél dolgom is volt. Mikor mentem, egyiktől jött, mikor bementem, a másiknál ott volt egy-egy válopert indított növendékem. És most innen, majd amonnan kapom az elválás, a boldogtalanok híreit, melyek engem szent hevületre gerjesztenek, s miután segíteni másképp nem tudok, fájdalommal bár, lemondok eszményeimről s én kiáltom oda a növendékeimnek s a tehetséges, kedves, boldogtalanokra annyira nem érdemes leányainknak: »Menjete, tanuljatek, fejlesszéték értelmeteket, bár szívete rováára! Megörzi azt számotokra a természet! Ne legyetek tudósok, még kevésbbé tudákosok! Vegyete át az ismereteket, a tudományt; használjatek azokat különösen nőtársaitok, a tanulni vágyó, fogékony leányok, nők számára! Vigyete enyhületet, gyógyirt szenvedő nőtársaitoknak, kik hozzátok bizalmasak is lesznek s a bizalom már fél gyógyulás!

Igen, lemondok eszményeimről, megadom magamat nem a kor szellemének, melylyel szemben adott az isten elég erkölcsi erőt, önállóságot; — hanem a viszonyok kérelhetetlen hatalmának, mely leányaink, nőink sorsán javítani akar.

De mikor ezt teszem, engedje meg a mélyen tisztelt kultuszminiszter úr, hogy ha arra kérem, hogy a nagy kérdés, a nagy feladat teljes és zavartalan, sikeres megoldásához szükséges nagyobb áldozatoktól se riadjon vissza.

A nők tanulni szeretnek, sokkal szorgalmasabbak, mint a fiúk; fogékonyságuk meglepő. De ne feledjük el, hogy a természet örök szent törvényével állunk szemközt. Segíteni akarunk. Vigyázzunk, nagyobb bajt ne idézzünk fel.

Külön egyetemet kívánok a nőknek. Mint tanárok képeztessenek úgy, hogy csak kizárólag felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és tanítónő-képzők tanárai lehessenek. Épen azért sem a latin nyelvből, sem a mathesisből, mértanból ugyanazon elbírálás alá ne essenek a férfiakkal. Külön tantervet kell dolgozni az életbe léptetendő női gimnáziumok számára, úgyszintén az egyetemi tanfolyamokra, melyeknél a gyakorlatiaság legyen az irányadó.

Én folytatom munkámat, a míg isten erőt ad. Eszményemet megörzöm szent emlékül, s növendékeimet ennek fényével vezérlem tovább. Adja isten, hogy ne veszítsék el ők sem azt az életnek azon rideg viszonyai között, melyekbe a kor zavaros, egészségtelen áramlata sodorta.

Tóth Pál.

TÁRCA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Motto: „A mult csak példa legyen most.”

(Folytatás.)

A szervezkedés munkájában a morvaországiak — kik csoportosabban laktak együtt — megelőzték a cseheket. A legelső megalakult egyház a *nuszlau*i volt, hol az 1781-ik évben néhányan összebeszélvén, elindultak Magyarországra oly ekkleziát keresni, hol a Sakramentumok úgy adminisztráltak, a mint a szentírás mondja. Elmentek a Direktor úrhoz passusért, de nem nyertek,

sőt tömlőccel fenyegették őket; azután elindultak passus nélkül és az úton azt mondták, hogy Mária-Czellbe mennek. Mikor értek volna református helyre, Rétére, mindjárt úrvacsorájával éltek. Hazajöven, ijesztették őket, sőt tömlőcbe is tették, de csak azt mondták, ha mindent el kell is hagyniok, készek mindentől örömmel megválni, de szándékjokat nem változtatják. Mikor már jó számmal voltak, egy Bartusek nevű elment közülök Bécsbe, és maga vitte az instantiát Felséges Császár II. Józsefnek; már ő akkor ismeretes volt egész Bécsben, úgy, hogy Ő Felsége is nevére szólította. Ezután a resolútiót vették két hét múlva és összehivatván a reformátusokat, conscribálták és számuk superálván a Normaléban feljegyzett familiák számát, nyertek templomot és paróchiát.¹

A nuszlauiak példáját gyors egymásutánban követték a többiek, úgy, hogy már 1782 ben fölépült a *proszetyini* és *veszeli* gyülekezet szép kőtemploma s predikátort vittek maguknak a nevezettekén kívül az *ingrovitzi*, *vanoviatzi*, *rovenitzi*, *jabornichi* gyülekezetek. A predikátorokat Debrecenből kérték s kapták, kik közt elsőbbsen érkezett Morvába Blasek Mihály s lett nuszlaui lelkész; ezt követték még 1782 ben Sallai Sámuel, Slakta Pál, Kun Sándor, Osgyáni, Breznaí, Szentmártoni, Kovács stb.

Csehországban a ref. vallású hívek szerteszóródva lévén, úgy annyira, hogy néhol, mint p. o. Libischén 50 községnek is kellett csatlakozni, hogy a normalis szám meglegyen — a szervezkedés is több nehézséggel és későbbben ment végbe. Itt a legelső megalakult egyház a *kravnai* volt, melynek földesura gróf *Kinszki Fülöp* 1782 június 2-án² Bécsben kelt levelében maga kért Szalay Sámuel tiszáninnen püspöktől *richenburgi* uradalmában lakó jobbágysai számára papot és tanítót, mert — mint írja — semmit sem óhajt inkább, mint hogy alattvalóit „*erstens mit einem Pastor und guten Schulmeister bestellt zu wissen.*“

Szalay Sámuel püspök megkapván Nagy Sámuel, bécsi agens útján a gróf levelét, sietett ennek kívánságát teljesíteni, s meg azon év július 1-én az egyházkerületi Consistorium jóváhagyásával ns. *Kovács Ferenc alsó-kemencei* predikátort rendelte a richenburgi uradalom ref. lakói predikátorául, iskolatanítóul pedig *Vincenzet Mihályt*.

Kovács Ferenc, bár községének úrnője, Bárczay Katalin előtt különös kedvességben állott és az nem örömet bocsátá el, teljes készséggel veté alá magát a püspök és Consistorium rendelkezésének, s oda hagyá állomását.

Azon idő alatt azonban, midőn a Bécsben tartózkodó gróf alattvalói érdekében lépést tett Szalay Sámuel püspöknél, otthon a csehatyafiak közt zavar támadt arra nézve, hogy honnét kérjék predikátorukat. Okozója volt e zavarnak részben azon körülmény, hogy tudomásukra jutott, miszerint a morva testvérek Debrecenből nyerik a predikátorokat; méginkább pedig egy *Endrési János* nevű, sziléziái predikátor, kinek apja, a múlt század elején vallási üldözés folytán hagyta el hazáját s menekült Csehországba. Endrédi János Stettinben született és Debrecenben tanult; tanulmányai végeztével *alsó-kemencei* predikátorrá lett. Innét azonban visszaköltözött szülőihez s porosz Sziléziában predikátorkodott körülbelül 30 évig, A türelmi parancs kiadatása után visszajött Csehországba hogy körülnézzen, vajjon nem

nyerhetne-e egy jobb állomást annál, a minővel Sziléziában bír. A már öreg embert a *buesinai* ref. gyülekezet fogadta el papjául; ez azonban részint agg kora, részint sok tagból álló családja miatt, melyet itt nem lett volna képes fentartani, nem foglalta el állomását, hanem visszament Sziléziába, maga helyett ajánlván Lengyelországban lelkészkedő fiát Endrédi Theophilt, s egyszersmind a csehatyafiakat Debrecen felé terelé, elhivatván velük, hogy csak is ott hirdettetik tisztán a ref. vallás. A richenburgiak is hittek ez ámtásnak, s kijelenték, hogy ők is a tiszai egyházkerületből kívánnak maguknak predikátort.

A richenburgiak kívánságáról éppen akkor értesült az Agens útján Szalay Sámuel, midőn Kovács Ferenc már útban volt Csehország felé. A kapott hír nem kis zavarba hozta, de végre is a hozzá törekedett Kovácsot, nem akarván szégyen-szemre visszaküldeni, elhagyott állomására, s másfelől bízva gr. Kinszki nagylelkűségében, folytattatta vele elkezdett útját. Ugyanekkor írt a grófnak is, felvilágosítván, hogy az összes magyarországi ev. reformált vallásuaknál nincs legkisebb eltérés a hely. hitvallásra nézve, s egyszersmind hathatós támogatásába ajánlván Kovácsot és Vincenzet.

A püspök telvilágosító levele s Kovács Ferenc megérkezése megtette a maga hatását. Egymásután érkeztek Csehországból a predikátort kérő, s Nagy Sámuel-től a sürgető levelek Miskolcra. sőt követek is jöttek Sárospatakra azon kijelentéssel, hogy ha szintén leendő predikátoraik az ő nyelvüket nem értenék is, még is örömmel fogadnák, elég lévén szomjas lelküknek ha csak láthatják is maguk közt őket, míg idővel nyelvüket megtanulnák. Az evangélikusok bányakerületi püspöke Csernanszki János is írt Miskolcra Szalay Sámuelnek: „*mitte frater dilectissime Ministras tuae confessionis in Bohemiam et Moraviam, quia mei non sunt acceptabiles.*“

E sürgetésekre lázas nyugtalanságba jött a Tiszamelléki ref. egyházkerület, s miután a királyi parancsolatok is azt jelölték ki, hogy papokkal lássa el a Cseh és Morva eklézsiákat: annak fejei valóban el is követték mindent, hogy eleget tegyenek a kérésnek és felsőbb akaratsnak. Nem volt azonban könnyű dolog, mert az idegen földre és nép közé, melynek nyelvét a tiszta magyar ref. papság közt talán egy sem értette, rendes hivatalból kivált, mozdulni senki sem akart.

Végre mégis — írja emlékiratában Végh János — feltalálták a célra vezető legjobb utat. Az ötlött ugyanis eszközbe a szent atyáknak, hogy a *sárospataki kollégiumban* az akkor úgy nevezett togatus theologusok között keresnének apostoli buzgóságú ifjakat. Ugy is lett. 1782 szeptember egyik napján a kollégiumban kihirdtetett, hogy az estvéli hat óraker tartatni szokott közönséges istenitiszteletről egy theologus se maradjon el, nevezetes dolgok fogván ottan jelentetni.

Az óra ütött, s a kollégium tornyában levő nagy harang meghúzatott. Az ifjúság tolazkodva gyűlt össze a nagy auditoriumban, a holott az istenitisztelet végződésével akkori rektor-professzor, a tiszteletreméltó ósz, Szentgyörgyi István állott fel a katedrába és érzékeny beszédben adta elő a tolerantiale edictum jótékony következtetéseit. Előadta, hogy az által felindíttatván különösen a csehek és morvák, ezenként állottak az ev. ref. valláshoz, de a kiknek még lelkipásztoraik nem lévén, mint széledező juhok cpednek hű pásztorok után, s a jó lelkek e mi magyar földünk felé nyújtják ki esdeklő karjaikat.

Majd felolvasta a hívó leveleket, királyi parancsolatokat és superintendentia végzéseit. És szemei könybe

¹ Kun Sándor ingroviczai predikátor levele 1785-ből. Sárospataki Füzetek, 1862. évfolyam, 200. levél.

² Végh János emlékiratában január 2-ára teszi a levél keltét, de tévesen.

borultak és az Isten dicsőségéért lángoló buzgósággal fordult az ifjúság felé, mondván: „Az evangélium terjesztésért, az Istenért vegyétek rá magatokat s menjetek el azon országba, ha csak darab időre is. Az Isten erőt fog adni nektek fiaim, a mi atyái áldásunk pedig kísérni fog benneteket. Ne retentsen el titeket, hogy azon nemzet nyelvét nem értitek, hiszen lám az apostolok is idegen nép közé menének. Én bízom, hogy elhatározatok magatokat a szent munkára, melyre Isten adjon nektek kegyelmet és áldást. Amen!”³

A kegyes öregnek lelkesen kérő és buzdító beszéde nem hangzott el a pusztában kiáltó szóként. A vele együtt könyező ifjúság közül mindjárt másnap négyen jelentették, hogy készek az apostoli munkára. u. m. Szalay József tolnamegyei, Végh János veszpréme gyei, Szilassi Kovács András és Molnár Péter. Őket követte: Breznai János, Sikora Péter, Kazai János, Szeremlei Sámuel s ennek testvére, Szeremlei István, Rimányi János, Túróci János, kik a vizsgát letevé, lekipásztorokká avattattak.⁴

(Folyt. köv.)

Földváry László.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. (A magyarországi bölcsészet története és irodalma.)

Ily cím alatt jelent meg a lipcsei, Falckenberg szerkesztette *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* (107. Band, 2. Heft) legközelebbi füzetében Dr. Szlávik Mátyás, eperjesi theol. tanártól egy 17 oldalra terjedő tanulmány, mely a legrégibb időtől, Apáczai Cseri Jánostól kezdve, napjainkig feltünteti a bölcsészeti eszmék térfoglalását és irodalmát hazánkban; sorra veszi a bölcsészet amaz irányait, melyek hazánkban is viszhangra találtak s megismerteti ez irányok képviselőit, a jelentékenyebbeket bővebben is méltatva, műveiket felsorolva, — a kisebbrendűeket legalább névleg megemlítve. Így kerülnek sorra Descartes, Bacon, Leibniz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Aquinói szt. Tamás eszméinek képviselői, valamint ez irányok kiválóbb ellenesei; leggazdagabban van ismertetve, a mint hogy tényleg a legerősebb befolyást gyakorolta a magyar elmére, a Kant kriticismusának irodalma, de részben talán azért is, mert itt már több segítő kalauzra akadt szerzőnk. Majd a bölcsészettörténeti irodalmat, azután a bölcsészet mai kiválóbb művelőit, végül a paedagogia, ethika és jogbölcsészet munkásait sorolja fel, — mindenütt kiterjeszkedve a kiválóbb fordítások fölemlítésére is. Tekintve azt, hogy összefoglaló munkánk a magyar bölcsészeti törekvésekről még eddig nincsen, Erdélyi Jánosé töredék, mások csak egyes irányok irodalmát ismertetik, s szerzőnk legtöbb esetben saját kutatásaira volt utalva: elismerésünkkel adózunk neki a szorgalmas utánjárásért, melylyel a magyar bölcsészet irodalmát fölkereste, az anyagot egy későbbi történetíró számára összehordta. Erdemes, dicséretre méltó munkát végzett, midőn a külföld előtt, mely gyakran kicsinyléssel tekint le reánk, megismertette szellemi életünk ez oldalát, a mely, ha nem mutathat is fel eredeti, nagyszabású alkotásokat, ha nem éri is utól a magyar szellemnek más mezőkön kifejtett tevékenységét, alkotá-

sait: mégis fényesen bizonyítja, hogy a magasabb szellemi törekvések mindig fogékony keblekre találtak nálunk, a szellemi égen kigyúló fényt szívesen választottuk kalauzúl.

De éppen azért, mert szellemi világunk ily fontos irányának megnyilatkozásáról van szó, nagyon vigyázni kellett a szerzőnek, hogy mindenben csak hű, a valóságnak megfelelő, elfogultságtól mint tévedéstől ment adatokat nyújtson az idegen világ olvasói elé; annak, a ki történetet ír, pontosnak, s rokon- és ellenszenvtől mentesnek kell lennie. Sajnosan esik bevallanom, hogy Szlávik úr úgy egyik, mint másik hibába beleesik olykor; nem minden adata, különösen számadata, szabatos, s elég gyakran elfogult ítéletében. Az első kisebb hiba, a második már fontosabb, s abban nyilvánul, hogy mindenkiről s mindenkinek szépet és jót akar mondani, — s ezzel a valóságot nem egészen hű világításban tünteti fel. Elfogult a németek iránt, a kiknek folyóiratába ír s a kiknek a maga szellemi kincseit köszönheti; elfogult a még élő s vele összeköttetésben álló írók s gondolkodók iránt, s elfogult — önmaga iránt. Elfogult a németek iránt, midőn azt írja (216 l), hogy a XVI—XVII. században a külföldi, különösen német bölcsészet, a mi prot. főiskoláinkon is méltó képviselőkre és serény terjesztőkre talált. Nagyon lekötölezne, ha megmondaná, hogy kik ama német bölcsészek, kiknek eszméit a mi magyar ifjaink Wittenbergből magokkal hozták s itt a magyar elméket vele megtermékenyítették? Fölteszem, hogy nem Böhme Jakabra gondol, midőn a XVI—XVII. században német bölcsészetről beszél, — de hát kire? Talán Melanchtonra! De vajjon német bölcsészetet tanított-e ő? vajjon különbözött-e az ő philosophiája a Sorbonne-ban tanított philosophiától? vagy talán Leibnizra gondol? Nehezen hiszem, hogy az ő eszméit a mondott időben Wittenbergben tanították volna! A következő lapon maga említi, hogy Apáczai szorította ki a cartesianus tannal Petrus Ramus logikáját iskoláinkból; — e szerint hát nem a német bölcsészet, hanem a francia Ramus uralkodott Apáczai Cseri előtt iskoláinkban. Hol van hát a Wittenberg terjesztette német bölcsészet? sehol, mert ilyen még nem is volt; ha lett volna, nem kellene Leibnizról, ki a XVIII. század elején írta philosophiai műveit, azt állítania, hogy ő „Kaum den Anfang machte zu einer selbständigen deutschen Philosophie.“

Ugyancsak az első lapon azt mondja, hogy a bölcsészet első nyomai a 17-ik században Németalföldről Németországon keresztül jutottak az erdélyi prot. főiskolákba, — s mindjárt Apáczai Cseri Jánost említi első bölcsészül. Csak nem azt érti Szlávik úr a fentebbi kifejezés alatt, hogy Apáczai Németország útján s közvetítésével kapta Németalföldről a cartesianismust? Nem tudná-e, hogy Apáczai több évig tartózkodott a hollandi egyetemeken, különösen Utrechtben, Descartes közvetlen közelében, ellenben Németországon nem igen időzött? hogy egyes életírói szerint, bár 7 nyelvet beszélt, németül nem is tudott? Itt oly dologgal akar Szlávik úr a németeknek kedveskedni, a mi nem felel meg a valóságnak. Ha tudja azt, hogy a ref. theologus ifjak mindig szívesen keresték fel s keresik fel maig is a holland egyetemeiket, nem tulajdonít Németországnak érdemet a Németalföldről hazánkba beszívargó philosophiai eszmékben.

Nem szabatos Apáczaira vonatkozólag az a megjegyzése sem, hogy cartesianus műveltsége s protestáns érzülete miatt volt az erdélyi fejedelem s a prot. orthodoxia részéről heves üldözéseknek kitéve. Ez állításra minden idegen olvasója azt fogja hinni, hogy az a fejedelem bizonyosan katolikus volt. Pedig a dolog úgy áll, hogy Apáczai a püspöki rendszerrel szemben a presbyteri egy-

³ Sárospataki Füzetek. 1860. f. 150—51 lap.

⁴ Végh Jánost cserben hagyta emlékezete, midőn emlékiratában azt írta, hogy 1773 március 23-án avattattak predikátorokká, mert ekkor már állomásaikon voltak.

házszervezethez való szítása, újítási vágyai s a fenálló iskolai és tudományos elmaradottság (slendrian) ostromozása miatt talál: annyi ellenségre. Ezt Szlávik úrnak, mint prot. theologusnak igen jól kell tudnia.

(Vége köv.)

Rác Lajos.

IRODALOM.

* **Héber nyelvtan.** Irta: Pukánszky Béla, theolog. akad. tanár Pozsonyban. 1895. A Somossy-féle sárospataki héber grammatika, a mi a Gesenius felének fordított s illetőleg átdolgozott mása volt (1832.) és a Ballagi, utóbb Ballagi-Goldziher féle is (1872.) elfogyott s részben elévült már s így bizonyos szükségét kívánt pótolni a pozsonyi ág. ev. akadémia jeles tanára e művének kiadása által. Igaz ugyan, hogy mire műve megjelent, a hazai prot. közönségnek, még bizonyos tudós köreiben is meghúzták a héber nyelvnek a halálharangot, s az ő-szöv. exegesist is a hazai biblia alapján óhajtanák tanítani és taníttatni. Ez a körülmény azonban nem csökkentheti sem a vállalkozás becsét, sem a mű valódi értékét. Szerző, mint a héber nyelv tanára, nem futhatott a mai divat után, s nem kereshette a sokaság szája ízét, hanem — állásával járó feladatahoz híven — ott értékesíti erejét, a hová elhivatott s ha ezereket nem oktathat, nem vezérelhet, igyekszik világítani legalább az előtt a kis csapat előtt, a mely az istenség történeti nyomaiért nem sokalja a rögzös és hosszú út fáradságait sem. Részünkről teljesen méltányoljuk szerző törekvését s elismerőleg kell nyilatkoznunk a *Luther-társaságról* is, a mely egy ilyen fajta mű kiadására, vagy legalább *támogatására* is vállalkozott. Magáról azonban a műről nem szólhatunk ilyen elismerőleg. A szerző, — mint az „Előszó“-ban mondja — *hű képét kívánja nyújtani az ó testamentomi héber nyelvnek történeti módszerrel, a tudomány jelen állásának megfelelően.* És mit tesz e végre?! Eltarkázza művének nyelvét annyira, hogy egymást érik abban az idegen szók, a melyeket pedig — hála a mi magyar nyelvészeinknek! — mai napság már egészen alkalmas szavakkal fordíthatunk. — Fussunk át csupán néhány lapot a mű elején, s ott találjuk a norma, apologia, phasis, bibliographia, exilium, consonans, vocalis, agglutinatio phasisa, flexio, flexiosok, studium, empirikai, etymologia, analogia, dialectus, diphthongus, orthographia, phonetikus, diakriticus, dirimens, conjunctivum, cantillatio, accentus, interpunctio, distinctio, blasphemia, margo, energicus stb. stb. szavakat, és pedig a nélkül, hogy legalább ( ) között a magyar jelentéseiket is olvashatnók. — Szerző feltételezi, hogy a kik az ő művét használni akarják, azok a felsorolt és fel nem sorolt temérdek latin szó igazi jelentésével, a sok mindenféle „technikus terminus“-sal teljesen ismerősek. Ez esetben nem jól gondolkodott a kezdőkről s nem is jól gondoskodott róluk. Éppen a nyereendő „hű kép“ követelné azt meg, — szerintünk, — hogy a feltörendő diónak ne legyen kemény a héja, vagyis hogy ez a tankönyv vagy segédkönyv annyira tiszta, világos, szinte átlátszó legyen, hogy az a néhány fehér holló még, a ki a héber nyelvet is ismerni kívánja, ne riadjon el attól a kezdet nehézségei miatt. — A szabatoság és következetesség rovására esik az az eljárása, hogy néha — és pedig ugyanabban a mondatban is — ugyanaz a fogalom most latin, majd magyar szóval áll (p. vocalis — hangzó 171.) s a tanulmányozónak joga van a kettő felett töprengeni is, ha egy-e az?! Ilyen következetlensége az is, hogy a héber betűk sorát

most *abc*-nek nevezi (11 l.), majd pedig *alphabeticus* énekeket emleget (12 l.). Vagy hogy némely szót megmagyaráz, p. o. a „lényeges“-ről azt mondja zárjelben, hogy az „*necessarium*“ (19 l.), de azt már nem szabja meg magyarul, hogy mi az a „*vox memorialis, litterae finales*“ forte dages, lene dages, matres lectionis, sva quiescens, sva mobile stb.; azonban azt már ismét megemlíti, hogy a qurê = *olvasandó*, a kethibh = *az írott*. Igaz, lefordítja a „*litterae dilatabiles*“ kifejezést is, de így: *megnyújtható betűk* (!), holott a szó is, a hozzá szerző által kötött magyarázat is azt bizonyítja, hogy *megszélesíthető betűkkel* van dolgunk! — De nemcsak idegen szavakkal tarkított e mű nyelve, s nem is csupán bizonyos következetlenségek mutatkoznak a szerző meghatározásaiban, hanem irálya is nekézkes, idegen-szerű, sokszor alig érthető. P. o. „Minden hajlításra képes gyök három consonansból áll. A hajlításra csak tökéletlenül képes mutató gyökök, valamint azon fogalmi gyökök, a melyek két consonansból állanak, a *nyelv régiebb korára mennek vissza*“ (5 l.). Kérdhetnők nemde, hogy mik is hát azok, a mik *visszamennek*?! Vagy im ez a másik: „A mondatképzésben az indogerman nyelvek energikus alárendelő erejüknel fogva nagy számát hozzák létre o'y szavaknak és formáknak, melyek által a *gazdagon tagolt mondat logikai követelményei kielégítenek*“ (6 l.). Hogy ezt egy kezdő ember meg nem érti, ez talán bizonyos. Vagy p. o. ez: „A dages forte euphonicumnak alfajai: a) A dages forte dirimens rövid hangzó és sva mobile között álló consonansban a sva mobile megóvása s a szótag-összevonás megakadályozás végett“ (20 l.). Vagy pedig: „A harmadik személyű igealak tehát *név*, mely csak az első és második személy analogiájára tekintetik mondatnak“ (126 l.). — Mondhatná valaki, talán a szerző, hogy ezek csekélyeségek egy tudományos műben!... Világért sem! Tan- és segédkönyvek első kelléke, hogy azok könnyen eresszék magokhoz a tanulni kívánczot s a ki nem tud így írni s nem képes magát nyelvénél tisztasága irányának kelleme, megnyerő volta által kívánatosá tenni: — az hívjon magához segítő társat! — Annyit beszélnek ma a túlterhelésről, a sok könyv ellen stb., hogy megérthette volna már közölünk mindenki, hogy a homályos könyvek csak erősíteni fogják a panaszt, sőt állandósítani. Szerző németül gondolkozik és magyarul ír. Szereti a rossz hangzású s a nép és költői nyelvben ismeretlen „*ezen, azon*“ mutatónévmást, a „*találkoznak*“ (hasonlók helyett, 6 l.), „*meg lettek őrizve*“ (9 l.), „*lett feltalálva*“ (19 l.) kilejezéseket stb. stb.; azt hiszi, hogy az *idő*-nek birtokragozott többese *idei*“ (6 l.), holott ez a szó melléknév, p. o. *idei* búza, bor, stb. A mű szerkezetéről kevés mondani valónk van; ugyanolyan, mint a legtöbb e fajta. Három részből áll, a melyek közül az 1. Az egyes hangok és azok jelei., a 2. Alaktan., a 3. Mondattan. Az 1-ső 10, a 2-dik 25, a 3-dik ismét 10 fejezetet képez. Függelékül példákat sorol fel az alaktan begyakorlásához és pedig I. Név-másokat, II. Neveket, III. Igéket. — Legvégül a „Mésa“ szobor feliratának három első sorát közli ó kánaáni és a most divatos héber írási jegyekkel, a melyek ő szerinte „*négyzetese*“. Ha már bemutatott valamit a Mésa-féle feliratról, legalább megemlíthette volna, hogy a műve „Bevezetés“-ében érintett Siloah-felirat hol található? Hát p. o. a szerző által is méltott és használt Gesenius-féle nyelvtanban stb. Szívesen ismerjük el róla, hogy semmi lényegest el nem hagyott, s hogy művét a dologhoz valamit értők haszonnal is forgathatják; de azt a célját, hogy ezzel a *héber nyelv ismeretének megszerzését theologusaink számára megkönnyítse*,

— nem érte és nem érheti el. A tudóst tisztelettel üdvözljük, de a tankönyv-írónak nem nyújthatunk babért. — A mű nyomdai kiállítása feltűnően csinos, papírosa vastag és erős, terjedelme 294 lap. Ára 2 ft.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Beöthy Zsigmond
1819—1896.

Dunántúli ev. ref. egyházkerületünket, s vele a hazai egyetemes ev. ref. egyházat újra nagy veszteség érte. *Beöthy Zsigmond*, kerületi világi főjegyző, a komáromi ev. ref. egyház főgondnoka, konventünk és zsinatának kiváló alakja, országos nevű jogász és költő, a főrendiház kinevezett tagja stb., folyó hó 19-én, éjjel, szívszélhűtésben meghalt. Szép, dicsőséges pályát futott meg. Ifjú korában ott volt azok között, a kik az új Magyarország alapköveit faragták s roppant munkaerejével és nagy tudásával kivívta magának az ország legjobbjainak elismerését, elannyira, hogy 1848-ban a halhatatlan báró *Eötvös József* elébb fogalmazó, majd titkár gyanánt fogadta be miniszteriumába. Már akkor jó neve volt, mint jogi írónak, mert 1846-ban megjelent „Magyar Közjog” című műve — e téren is — az úttörők közé emelkedett. Az alkotmányos korszakban szerepelt, mint képviselő, majd mint áltó-törvényszéki bíró, utóbb a kir. táblánál érvényesítet. széleskörű jogi ismereteit s mint tanácselnök vonult yugalomba, a hová királyi kitüntetés is követte. A dunántúli kerület már 1890-ben fényesen ünnepelte meg az ő 50 évi buzgó tevékenységének örömu-nnepét s ez alkalomból külön Albumban is méltatta nagy érdemeit. Mint a közalapi végrehajtó bizottság elnöke, az egész hazai ev. ref. egyházat lekötölte maga iránt sokaknak például szolgáló szorgalmatosságával és pontosságával; de lekötölte, mint egyházi író is, mert „Az evang. házasságügyi új törvények gyakorlati magyarázata” (Pest 1853) és „A magyarországi prot. egyházakra vonatkozó összes országos törvények” (Budapest 1876) című munkáival az egész hazai protestantizmusnak szolgált útmutató gyanánt. Tudása s írói tevékenysége roppant széles mezőre terjedt ki s túl egyházon és jogon, a gyermekirodalmat (Beszéltár gyermekek számára 1839), a szinirodalmat és költészetet is művelte. Költeményei között több kitűnőre akadunk, a melyek nemesen jellemzik az ő vallásosságát, eszményi keresztyén szellemtől áthatott isten-fogalmát, emberszeretetét s általában kedély életének kimeríthetetlen gazdagságát. Aztán az sem utolsó érdeme, hogy ő nevelte fel a magyar tudományosságnak *Beöthy Zsoltot*, sőt, ha csak ő vele ajándékozza is meg nemzetünket, akkor is elég tesz vala arra, hogy egész ország részvéte kísérje sirjába. Komáromban, hol született s lakott, hol közhaszonra élt: a város, az egyház, az egész társadalom és a dunántúli kerület tüntető részvéte mellett temettetett el folyó hó 22-én. Áldás virraszson sirhalma felett.

Buzás Pál, debreceni ev. ref. jogtanár folyó hó 16-án szintén bevégezte munkás életét, miután sokakat vezérelt az igazságra. Egy pedans, a debreceni főiskola szeretetében nőtt s izmosodott, a kötelesség teljesítésben példás tanfőúr volt vesztett benne a testvér-főiskola, a ki mint levéltárnok is huzamos ideig működött s mint ilyen is tiszteletet szerzett nevének. Nem ütött nagy zajt egyetlen hivatali szerepében sem, de hűségével lekötölte maga iránt úgy tanártársait, mint az ifjúságot és a fentartó testületet. Nem kereste a tiszteletet s még

kevésbé futott, verejtékezett azért, talán másokat is leszorítván a magasba vezető keskeny ösvényeken, de becsülettel állt meg minden helyen s minden órállomáson a hová a bizalom által elszóllított. Tanártársai gyászjelentésben tudatták, hogy életének 74-ik, tanárkodásának 47-ik évében, hosszas szenvedés vetett végét életének. Temetésén *Dicsőfi József* lelkész és *Sas Béla* igazgató méltatták nemesen töltött életét. A jók hálája őrizzé emlékeztét.

— **400,000 ft subventiót** kér az ág. ev. egyház a kormánytól évi segélyül. E végre *Radó és Baltik* vezetése alatt küldöttség járt a miniszterelnöknél f. hó 18-án s emlékiratot adott át, a mely a kérelmet a változott viszonyokkal, a vallás-egyenlőséggel és az 1848: XX. törvénycikkkel indokolja.

— **A millenniumi kiállítás igazgatósága a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus tagjainak** eddigelé a következő kedvezményeket biztosította: 1. a vasúton a III. osztályú jeggyel utazhatnak a II. osztályú kocsiban, vagy pedig fél másodikkal a 3-ik osztályúban. 2. Közös teremben 30 kr napi díjért kapnak egy elfüggőnyözött ágyat, teljes felszereléssel, 60 kr-ért pedig deszkafallal elkülönített szobát. 3. A kiállításra szóló 5 jegyért 5 korona helyett csak 2 koronát fizetnek. 4. Kedvezményes áron étkezhetnek. A rendező bizottság igyekszik fog még több kedvezményt is kieszközölni. Tagsági díj 2 forint, melyet *Mauricz Rezső* igazgatóhoz (Budapest, Lovag-utca 18.) kell beküldeni.

— **A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény végrehajtása.** A hivatalos lap közlése szerint a vallás- és közoktatásügyi, belügyi és igazságügyi miniszterek együttes rendelettel szabályozták a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikk végrehajtását. A rendelet, a mely a törvény 34. szakaszán alapul, megjelöli az 1868. évi LIII. törvénycikknek azon paragrafusait, a melyek hatályukat veszítették és kijelenti, hogy az izraelita vallásra, mint bevett vallásra és követőire alkalmazandók az említett törvénynek 1—8, 13—15, 18. és 19. szakaszai. A bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetek valamelyikéből kilépni óhajtok az eddigi úzus szerint kötelesek kilépési szándékukat saját vallási előjárójuknak bejelenteni, a kitől, ha erre nézve bizonyítványt nem kapnak, az eddig is szokásban volt két tanu állítja ki nekik a bizonyítványt, a melylyel azután az illető főszolgabírónál, s illetőleg a polgármesternél jelentkeznek. A főszolgabíró (polgármester) a rendelethez csatolt minták szerint jegyzéket vezet „a bevett, vagy törvényesen elismert vallásfelekezeteken kívül állók”-ról. Ha valaki, a ki felekezeten kívül áll, be akar lépni valamely felekezetbe, akkor erre vonatkozó szándékát szintén a politikai hatóságnál jelenti be, ahonnan is az illető vallásfelekezet papja (előjárója) jegyzőkönyvi értesítést kap az esetről. A gyermekek mindazonáltal még akkor sem születnek felekezeten kívül állóknak, ha mind a két szülő felekezetnélküli is. És pedig, ha mindkét szülő felekezetnélküli, akkor előzetesen kötött közjegyzői okirat alapján megegyezhetnek abban, hogy valamennyi gyermek egy tetszésök szerint való felekezetben nevelkedjék. Ha nincs ilyen megegyezés, akkor a nemebeli szülő van feljogosítva anyakönyvezéskor a gyermek vallását megállapítani. Ez a megállapítás a gyermek 16-ik évéig elhalasztható. Ha csak az egyik házaspár áll felekezeten kívül és ez iránt megegyezés nem történt köztük, akkor a felekezethez tartozó szülő nemét követő gyermek ennek a vallását követi, a másik szülő nemét követő gyermek vallását pedig ez a szülő állapítja meg. Ez a megállapítás is elhalasztható. Az elhalasztott megállapításokat az anyakönyvvezető a gyermek 5-ik életévéig nyilvántartja s ha akkor se jelentkeznek a szülők,

felügyelő hatóságának tesz jelentést az esetről. E hatóság megidézi a szülőket, nyomozza szándékukat s ha talán eredménytelen marad a nyomozás, akkor saját jogánál fogva bejegyzi a gyermek vallása gyanánt a felekezethez tartozó másik szülő vallását. Ha mind a két szülő felekezetenlküli, akkor a rokonok meghallgatásával az árvaszék határoz, úgy azonban, hogy a mikor a gyermek betölti hatodik évét, vagyis tanköteles lesz, hogy akkor ez az eljárás már egészen be legyen fejezve. A rendelet hatályos Fiumében és a fiumei kerületben is.

Nyilvános nyugta és köszönet. Gesztelyben az orgonaalap javára 1896-ik év január 19-én megtartott és minden tekintetben fényesen sikerült zártkörű batyubál az orgonaalap javára kilencvenegy forint és hetvenöt krajcár tiszta jövedelmet hozott. Felülfizettek: Kóczán Miklósné 15 frt, Dr. Nagy Sándor képviselő 20 frt, Klein Ignác 5 frt, Szomjas István 4 frt, Stárk Ferenc 5 frt, Fränkel Izidor 3 frt, Mihály János 2 frt, Dr. Miskolczy Kovács Gábor 2 frt, Béky Endre 1 frt, Székely József 1 frt, Gammel Béla 1 frt, Blassovich Kornél 1 frt, Szoboszlai Lajos 1 frt, Zitis István 1 frt, Zuckerman Ignác 1 frt, Batta Antal 1 frt, Tomka István 50 kr., Balogh Ferenc 50 kr., Jászay Pál 50 kr. Felülfizetés összege: 66 frt 50 kr. Fogadják a kegyes jötevők az egyház nevében leghálásabb köszönetemet. Gesztely, 1896. január 21-én. *Olasz Pál*, ev. ref. lelkész.

A hollandiai protestáns-szövetség mult évi okt. 29-én, nagy ünnepélyességek közt ülte meg Zwolleben fennállásának 25-ik évfordulóját. A szövetség, mely a német protestáns-egyletnek ifjabb testvére, 150 fiók egy-letre oszlik s tagjainak száma a múlt évben 17000 volt. Vasárnapi iskolái, melyekben a gyermekek, miután az állami iskolák most minden vallásos oktatást kizárnak, 12 éves korukig ily oktatásban részesülnek, virágzó állapotban vannak; pénzügyi viszonyai igen kedvezők, sok helyen az egyháziasságnak erős lendületet adott, még hölgyek és világiak is résztvesznek olykor szereplőleg felolvasásain; mindez egészséges, eleven életéről tanúskodik. Bevétele volt a múlt évben 18,983 forint, kiadása 16,786 forint; a „Vallásos dalok” című énekeskönyvből, melyet a szövetség kiadott, már több mint 60,000 példány elkelt és sok közösségben az istenitiszteletnél is használják. 224 dal van benne dallamostúl, köztük egy csomó zsolnár, a legjobb német egyházi énekek holland fordításban és sok eredeti költemény. A vasárnapi iskolák számára egy más „Énekeskönyv” van, a mely hasonlóan nagyon elterjedt. A jubilaris ünnep, melyen a német-országi és svájci protestáns-egyletek is képviseltették magukat, október 29-én este 7 órakor istenitisztelettel kezdődött, majd azután jött az ismerkedési estély; 31-én volt az ünnepélyes közgyűlés, melyen az egylet 25 éves munkásságáról szóló előterjesztések után Gronewegen rotterdami lelkész, Kuenen tanítványa, ily cím alatt tartott felolvasást: „A szabadelvű protestantismus viszonya korunk tudományához”. Délután 5 órakor közebed, este felolvasó-estély volt, melyet a gyermekkar éneke nyitott meg; ezt követte az elnök: Böhringer lelkész ünnepi beszéde, utána ismét egy ünnepi kantate, majd az „Erős várunk” előadása. Ezután az idegen küldöttek adták át küldöik üdvözlét, hódolattal hajolva meg a szövetség munkássága, s Opzoomer, Rauwenhoff, Kuenen és Scholten szelleme előtt. Végül az egész gyülekezet közös éneke zárta be az estélyt.

Zsidó autonomia. F. hó 6-án egyetemes gyűlésük volt az izráelitáknak Budapesten, a melyen megállapodtak abban, hogy az államkormányhoz emlékiratot nyújtanak *önkormányzati jogaiknak törvényileg leendő biztosítása végett*. Folyó hó 19-én küldöttség kereste már fel e célból a vallás- és közoktatásügyi minisztert, s nyilván kijelentette, hogy belügyeik rendezése végett autonómiát kívánnak más felekezetek példája szerint s fele-

kezeti ügyeik élére *egyetemes gyűlést* terveznek (mint ág. ev. testvéreinknek van) s *közalapot* kívánnak létesíteni. A miniszter biztatta a küldöttséget, hogy a vallás-szabadság szellemében fog eljárni a felekezetek iránt, de a millenniumi évet nem tartja alkalmatosnak az efféle mozgolódásokra.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. A szív örveadó s minket hálára kötelező megnyilatkozásaért fogadják forró köszönetünket. Jól esik tudnunk, hogy búban és örömben vannak, akadnak résztvevő tarsaink, a kiket ezért is áldjon meg az Isten! — *És vár.* A következő számban már ott lesz. A mi véleményünk nem egészen ismeretlen ugyan abban a bizonyos tárgyban, de igyekszünk majd világosabban kifejteni. A könyvismeretést várjuk szívesen. — *B. M. I. ny.* Az a sajátosan bölcselkedő írat gondot ad az olvasónak, a mi fejünk is belé bódult már. Jó lesz annak a megnevezett férfinak elküldeni, az ő véleménye is hadd szóljon a mű értéke mellett vagy ellen. — *S. K.* Besoroztuk. Kérjük a másikat is, mert bizony az illetőknek szükségük van arra, hogy a közvéleményt kedvezőbben hangolják. — *Z. J.* Köszönjük. Nyomdába adjuk a tartalmas szemlét. — *Sz. B.* A küldeménynek örültünk, a bejelentett pedig hadd jöjjön mielőbb. Igen ólmos arrafelé a levegő! — *V. P.* Buzgóságodat nagyon becsüljük s jót várunk attól. Az a vidék mindig legelől járt, a lapunk iránt való szeretetben. — *F. J. N. ly.* A bizalmat köszönjük. A beküldött terjedelmes dolgozat így nem válik be. Lehetne belőle 3-4 cikket alakítani s ez javára szolgálna a szerkesztetnek is. Levelet is írunk. — *A. J. D.* A buzgóságért köszönet. Hiszen, ha mindenütt élő kövek tartanak anyaszentegyházunk épületét! — *R. K.* Kap-tuk, de — sajnálatunkra — egészben nem közölhetük. Némi ismétlésekbe is estünk volna, mert igen egyet gondoltunk a multa néve. Rokon lelkek találkozása. — *Sz. I.* Megkaptuk mindhármat s a prózaikra sor kerül, a költeményről levélben, mielőtt lehet. — *Hegy-közi.* Türelmes várakozást kérünk. — *F. J.* Sok apró tévedés — szerencse, hogy nem rossz akaratból. Jó néha a levegőt megmozgatni, mert a törvényt sokan elfeledik — kényelemből. Leveledből tanultunk!

H I R D E T É S.

Az egyetlen tökéletes ujonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező

„SYPHONIA“

fölülmúlt minden eddigi ismert permetezőt, mivel **önműködően** permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi **elismerő bizonyítvány** tanuskodik arról, hogy a „Siphonia” szerkezete minden más hason-célú szerkezetet fölülmúlt.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

különlegességi gyár **borsajtók és gyümölcsértékesítési gépek** számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvételnek. 10—10

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Várjunk-e még?” *Czinke István.* — „Az osztó igazság kérdéséhez.” *ifj. Szilva István.* — „Észrevételek az „Iskola és társadalom” című cikkre.” *Pásztor Sámuel.* — „A javított bibliáról és bibliából.” — „Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon.” *Kovács Sándor.* — „Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn.” *Rácz Lajos.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Várjunk-e még?

— Levél a Szerkesztőhöz. —

Kedves Nagytiszteletű Úr!

Még ősszel volt, tavaly volt, de tagadhatatlanul szép volt: lelkes, ünnepélyes és tanulságokkal teljes. A nagyváradai lelkesi értekezletről beszélek, melyen nagytiszteletűséged is jelen volt és ott bizonyára az anyaszentegyháza jobb voltaért emésztődő lélek éberségével és szokott éles látásával figyelte meg a dolgok folysát.

Most már 1896-ot írunk, de én még mindig a nagyváradai impozáns értekezlet hatása alatt vetem papírra a gondolatokat. Lukács Ödön lelkes megnyitója, Ferenczy szomorú statisztikája, Gulyás Lajos lelkeszenevelő programja még most is, e fehér téli világban, tavaszi napfényvel s őszi borongással illetik meg együttes erővel lelkemet. Megtelének-e vajjon valami lélekkel azok, kik Nagy-Váradon valának mindnyájan együtt, egy házban, egy akarattal? ... nem tudom. De rajta kapom magam, hogy míg az ott szereplők meleg vallomásait olvasom viharos életének új forduló pontjához jutott anyaszentegyházunk iránt: az én gondolataim egyszerre csak másfelé tévednek s elmém nem az ő okoskodásai fonalát követi többé, hanem valami nyughatatlanság önkéntelen hatása alatt egy újabb kérdést vet elém, melyet nem tudok megállni, hogy én is fel ne vessek.

A kérdés ez: Hát mi, tiszáninneniek nem látjuk-e még elérkezettnek az időt a megmozdulásra, a szervezkedésre, az egyházkerületi egyházi értekezletnek egyértelműen való megalakítására ... ebben az esztendőben.

Az ezer éves tanulságok esztendejében.

Erdély, Tiszántúl, Dunamellék már megtartották pusztaszeri tanácskozásukat ... nekik már vannak alapszabályaik, sőt egy parányi *multjok* is már. Hát mi ránk megjövendő vár? Hiszen Pataknak nagy ereje van az ő szegénységében. Papok, tanítók és földművelők gyermekeiből került ki ezelőtt legalább növendékeinek nem kicsiny serege s ezek mintha közelebből hallották volna a református egyház szíve dobogását. Valami elevenítő lelket és tüzet s ha többet nem, ha csak egy kis eleven szöveget is vittek örökre az innen

kikerült papok magokkal. Dunamellék a Dráva szélén kezd a lélek tüztől emésztődni s az a tűz ott, egy kevés pataki eleven szénből keletkezett. Tiszántúlra a felső-szabolcsi tractusból fuvall legerősebben a meg-elevenítő lélek s az a felső-szabolcsi tractus is Patakról vette ihletését.

Hát ha próbálnánk itthon is valamit, a magunk kerületében. Hogy mire a tavaszi gyűlésünk megérkezik, akkorra alaposan megbeszélnök — Nt. úr engedelmével — e lapban s Miskolczon aztán meg is alakítanók a mi tiszáninneniek egyházi értekezletünket.

Mi módon?

Megkísértem ahhoz is hozzá szólni. S előre is felkérem Nt. szerkesztő urat (épen azért intézem egyenesen hozzá ezt a nyílt levelet): kegyeskedjék e tárgyban a saját véleményét is közzé tenni, mert tudom, hogy meg van a kerületi értekezletek felől a határozott külön felfogása s mert valószínű, hogy az eltérő lesz az enyémtől, hadd olvassa a közönség azt is, hogy így annál gyorsabban kiformálódhassék a közvélemény ama kérdés felől: „kell-e hát nekünk is egyházkerületi értekezlet, vagy nem kell?”

Ha kell, akkor mindenképp a megvalósítás útját-módját kell megállapítanunk. Mert két út áll előttünk. Létesíthetünk értekezletet az egyházkerületi gyűlésekkel kapcsolatban, vagy azoktól teljesen függetlenül. Az első út talán könnyebb is, olcsóbb is, de a második meg határozottan mélyebb, eredményesebb. Ezt követi Tiszántúl, amazt Dunamellék. Nekünk egyelőre a dunamelléki mintát kellene választanunk, mert úgy talán könnyebben és gyorsabban menne a megalakulás; s mert az úti költségnek is mi legkevésbé vagyunk bővíben.

Feladataink és annak eszközei felől kellően tájékozunk bennünket a már meglevő értekezletek alapszabályai. Eddig mindenkinek főcélja a belmissiói tevékenység megteremtése a sokfelől ostromolt magyar ev. ref. egyházban. Mégis van köztük némi árnyalat; sőt valamivel nagyobb különbség is. A dunamelléki ugyanis inkább a belmissiói tevékenységnek megkedveltetésére törekszik s fő-fő céljának ezt vallja. Magokat a papokat s netán csatlakozó világi tagjait az értekezletnek akarja áthatni és buzgóságra gerjeszteni, hogy azok aztán, „vevén mintegy a léleknek ajándékát,” széthordják a lángot s a magot az egyes gyülekeze-

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

tekbe, hogy ott is gyűjtsanak, vessenek és gyümölcsöző hitet támaszszanak. Ehhez a célhoz eszköze: a felolvasás és eszmecsere. Szóval az értekezlet működése — mint testületé — inkább akadémikus, inkább elméleti.

A tiszántúlinak főcélja ugyanaz, csak hogy jobban körülírja. Eszközei megválasztásában azonban tovább megy amannál s közvetlenebbül akar érüklözni — mint testület is — a nagy közönséggel s hatni óhajt összejövetelei alkalmával nemcsak saját tagjaira, hanem a köteléken kívül állókra is. Ennyiben gyakorlatibb irányú a dunamellékinél. Közgyűléseit ugyanis az egyházkerületi gyűlésektől függetlenül, más és más városban rendezi, a mikor nemcsak felolvasásokat és szabad előadásokat, de nyilvános istenistiszteletet is tart, előre felkért jeles szónokok közreműködésével, hogy ilyen formán „a prot. öntudatot ébreszsze s erősítse.” S eszközei közzé a sajtót is odasorolja, az „evangyéliumi világosságot terjesztő iratok kiadását és meleg támogatását” is kitűzvéen egyik szép feladatául. Tagjai közzé pedig — épen gyakorlatibb irányánál fogva — nőket is befogad, míg amaz csak férfiakat, még pedig, a mint maga mondja: „bármely lelkész jellegű és világi egyéneket,” a mi felesleges megkülönböztetés.

Céljának népszerűsítésére mindkét értekezlet egy nagy választmányt alakított és pedig a dunamelléki 30 tagból s természetesen tisztán férfiakból; a tiszántúli 54 tagból és pedig $\frac{1}{3}$ részben nőkből, $\frac{1}{3}$ részben világiakból, $\frac{1}{3}$ részben egyháziakból. (Úgy látszik e szerint, hogy a nők se nem egyháziak, se nem világiak. Mik tehát? Valószínűleg ő nekik a kovász, vagy a só szerepét szánták, mely a keletlen és keletlen férfi sokadalmat megkeleszsze és megizesítse.)

A Tiszáninnen alakítandó értekezlet milyen fegyverekkel harezoljon a célért? az attól függ, hogy melyik mód szerint fog megtörténni a világra jövetele.

Mi régóta panaszkodunk, hogy az ijesztő mértékben felszaporodott közigazgatási teendők kiölték a lelkét, letörték a zománcát az egyházi tanácskozásoknak, a presbiteriumoktól kezdve az egyházkerületi gyűlésekig. Ha egyelőre csak ezen segítünk is; ha azoknak a fontos, életbevágó, sokszor égető, hitelevenítő, egyházmegmentő kérdéseknek teremtünk egy életképes szervet, a melyeknek pertractálására az egyházkerületi gyűléseken most nem jut idő: már akkor is nagyot nyertünk s a kezdettel meg lehetünk elégedve.

S ebben az esetben a dunamelléki szervezkedést kell irányadónak tekintenünk s értekezleteinket az egyházkerületi közgyűlés helyén és idején megtartanunk.

Bár szívem engem a tiszántúlihoz von, mely már nemcsak értekezlet, de félig-meddig evangélikáló társulat is: azért, ha szavazni kell, én erre szavazok.

S nagy megelégedésemre szolgálna, ha nagytiszteletű úr is velem szavazna. Mert a nagytiszteletűség szavazata már nemcsak számítana, (mint az enyém), de nyomna is a latban.

Cziuke István.

„Az osztó igazság kérdése”-hez.

Mottó: „Nyitjátok meg nyelvnek és színek!”

Mozog a föld, halad az idő. — De hát mi emberek mi emberek mozgunk-e a földdel, haladunk-e az idővel?

Mozog, a kimozog, halad, a ki halad, de a prot. papság marad a régi: hithű vezére egyházának, őre a magyar nemzeti szellemnek, sok helyen népével egye-

dül ismerője s fentartója édesen zendülő nyelvünknek s mégis kitagadott (?) gyermeke honának; s ha haladásról szólhatunk e téren, legfőlebb annyit jelezhetünk, hogy nyitabb, merészebb a panasz, mint volt eddig s hol innen, hol onnan, visszhangja kél már elvélve s nem szálldos árva madárként napkeletől-napnyugtáig.

És ez tagadhatatlanul jól eső jelenség, de még mindig nagyon távol áll a prot. papság sorsának azon fokig való javulásától, a melyen a kenyérharc helyett is az egyház szolgálata s nemzeti missziójának teljesítése tehet s leendő bizonynyal édes terhe.

Az az egy pár, bár tagadhatatlanul önértékes, de még mindig hiányos viszhang, mely jobb lelkű vezéreink szívéből siralmainkra biztatólag felel; az az odadobott ígéret, mely Berzeviczy Albert újévi üdvözlő beszédéből nekünk volt szánva, még nem rokon a pacsirtahanggal. Annak a viszhangnak panaszaiakkal egybeforva zúgnia kell, hogy ne csak meghallják, de meg is hallgassák az előlülők, s így most esztendőre nem képviselőnek, de a cultusminiszternek ajkáról halljuk megzendülni, nem a jövőre szóló ígéretet, hanem a jelenre vonatkozó evangéliumot, a mely már nem érdekeinknek figyelembevételéről, de az 1848. XX. t.-cikk végrehajtásáról, vagy legalább a benne lefektetett jogegyenlőség megvalósításának komoly munkában lételetől tanúskodjék.

Igen, de hát gondoljuk-e, hogy meghalljuk ezt az evangéliumot, ha magunk semmi egyebet nem teszünk, csak panaszkodánk?

Ne higgye senki! Csak egyszer szólalt meg Bethlehem mezején olyan csodálatos véletlenséggel a boldogító örömhír; azóta, s különösen földiektől, panaszszal, kéréssel s legtöbbször követeléssel is, mintegy kiereszkakolni kell azt; különben hamarabb hallhatunk támadásra hívó szózatot, mint önmegtagadással végzett munkánk megbecsüléséről bizonyosságot tevő, érdemleges nyilatkozatot, a mely — cselekvésre váltva — öröme lesz a mi szívünknek.

Ne álljunk meg hát a küszöbnél; ne érjük be siralmainkkal; a mint az idő tanubizonyosságot tett róla, azokkal előbbre nem megyünk. De kérjünk, s a mennyiben a jelentő iver bekérése után — úgy látszik — megint megfeneklett sorsunk szekere a miniszteriumban, ne is kérjünk, (arra sem hajtának már a kormányon ülő férfiak), hanem határozott hangon követeljünk jogfolytonosságot és egyenlőséget a szentesítve heverő t.-cikk (1848. XX.) végrehajtása által.

Azért, hogy az atyafiak (kath.) önzéssel vádolnak az egyházpolitikai reformok diadalra jutása érdekében tett szolgálatunkért s az 1848. XX. t.-cikk alapjára való helyezkedésünkért: csak nem fogunk talán takarodót futatni? Különb vádak is dobtak már ránk, s mindeniktől tisztára mosott az idő; most sem fogja az ő vértess lovagjainak — csupa udvariasságból — elhinni a világ, s talán ők magok sem hiszik, hogy a ki törvényeken nyugvó s jól megérdemelt jogának beváltásáért nyíltan, és erélyesen szót emel, bérért szolgált egy vagy más becsület, a nemzetre nézve üdvös elvet, a mely — szívesen elhiszük — nincs békés összhangban az ő dogmáikkal, a miről azonban sem mi, sem a kormány nem tehetünk.

Ne kérjünk hát csak azért, mert szegények vagyunk; ezt a koldus is megteheti s még csak nem is kell pirúlnia; de követeljünk, mert jogunk van hozzá és ha e jog megvalósításával valamely kormány a prot. papságot, nemzeti missziójáért, érdemlegesen honorálja, önmagát becsüli az meg, ékesen szóló bizonyosságot tevő szabadelvűségéről s helyes jogérzékéről.

Ne kérjünk, de követeljünk! Követeljük a multak nagy mulasztásának utánpótlását, a mely mulasztásban, gondoljuk meg csak igazán, talán nekünk is volt valami részecskénk, mikor 47 éven át alig, vagy talán nem is emelkedett egyetlen erélyes hang sem sorainkból. Már pedig nagyon igaz, hogy néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát. S hatha még nem is akarja érteni?!

Bizony bizony sokaig ültetek „száraz ágon, hallgató ajakkal, csüggedt madarak!”

Annyival inkább jól esik hát hallanunk vezértestületeink egyik legtöbbszörre jogosított s hivatott tagjának a felső-zepléni egyházmegye nt. esperesének azt az ígéretét, hogy ha Isten egészségét megadja (a mi mindnyájunk várva-várt öröme leendő;) megkísérti tavaszi konventükből azt a *fölkérést* intéztetni a kormányhoz, hogy adjon az állam, adjon a lelkészi állásoknak oly állandó fölsegélést, a melyet a törvény, nem pedig a kormánykegy biztosítson, s nem Péternek vagy Pálnak szóljon, hanem a csekély jövedelmű lelkészi hivatalnak. (Sárospataki Lapok 1896. I-só száma.)

Ez az első lépés tagadhatlanul, de nem az utolsó is, mert itt az egyházi szükséglet sincs egészben fölveve; az iskolai pedig nem is érintetik, holott az 1848. XX. t. cikk összes egyházi és iskolai szükségletekről szól.

Ez tehát csak az első kérdés Fejes István szerint, s követelmény szerintem, mivel én épen a kegyadományok óhajtom még látszatát is elkerülni, a mi egyébiránt mindnyájunknak óhaja s akarata; mert, bárha a konvent fölkérése tagadhatlanul felér egy félénken megkockáztatott követeléssel: mégis csak kérelem s eredménye a kegyadományhoz közel áll, legalább is annyira, mint a jog élvezetébe lépéshez, s magán viseli a szívessegből, sőt a szolgálat béreül kapott ajándék színezetét is. Ettől bizonyosan fél ő (Fejes I.) is, a kinek egyházaért aggodó lelke a mostani 22 ezer frt államsegély adóhivatalok útján való kiszolgáltatásában is sérelmet lát, a mint hogy van is.

Inkább tegye hát magáévá a prot. egyház György Endrének a „Magyar Hirlap” után a Sárospataki Lapokban is kifejezett eme nézetét:

„Megállapíttatván az egyházi és iskolai szükségletek ugyan azon az alapon, mint a katolikus felekezeteknél, a megfelelő összeg az állam részéről adassék át — természetesen törvényesen szervezett, elismert és hatáskörében teljesen körülírt központi kormányzó közegeink: a konventek rendelkezése alá, még pedig oly formán, hogy ne csak a szükséglet, hanem a hívek által viselt terhek is megfelelő figyelembe vétesenek.

Ennél többet nem óhajtunk, de kevesebbel sem elégszünk meg. Ezt a kérdést levétetni sem engedjük a napi rendről, mint az osztó igazság kérdését.”

Ime, ez az 1848. XX. t.-cz. egyedül helyes (?) felfogása; ez az egyedüli, a mit a prot. egyház jogának megadásaként követel s majdan elfogad. Ezen határokon belül, a ki alkudni merne, árulójává lenne egyházának, megtagadva annak jogát; árulójává nemzetének, törvényének meghamisítva szellemét; és semmi esetre sem volna méltó a prot. névre, mely névvel minden lehet az egyes, úgy mint a társadalom, de hamis törvényt magyarázó, jogainak végrehajtásában a hatalmasokkal alkudozó soha.

Ébredjen azért önértetre már egyszer az egész magyarországi prot. egyház-tagjaiban és egyetemében; lehetetlen, hogy az állam, a sokszor egyedül egyházunk szabad szellemén nyugodott s ma is, Istennek

hála! nagyrészt azon nyugvó magyar állam kiterjen a mi kiáltó szavunk elől s a már is negyvenbét év óta életbeléptetésre váró t.-cikket a második évezredbe is végrehajthatlanul vigye át. Erő s bizodalom hiányára val-lana az, főként az állam-kormány, de mi ellenünk is.

Ébredjen tavasszal összeülendő konventünk, ébredjenek az egyházkerületek s megyék kötelességük élénk tudatára a tizenkettedik órában, midőn némely lelkész (legközelebb a tarcali) saját keserves jövedelméből adandó dupla fizetésért, (a mi egyébiránt még mindig szégyenletesen nyomorúságos) sem képes segédet fogadni, holott még csak most fogyott meg igazán a theológusok létszáma; indítsanak alulról fölfelé egyetemes mozgalmat s a konvent álljon elő sisaktalan homlokkal, írjon fel őszinte, igaz jogának erős érzetében erélyes hangon a kormányhoz, hogy ideje lesz már végrehajtani azt a negyvennyolcadiki XX. t.-cikket.

Semmi újat nem követelünk, csak meglevő, de át nem adott örökségünket: ezért meg nem vesztegetett ítélletű ember még csak görbe szemmel sem nézhet ránk; annyival kevésbé veheti rossz néven az állam, a melynek elvégre is, a mint minden oldalról elismerik, a prot. egyház tett és tesz a legtöbbet s legszive-sebb, legönzetlenbb szolgálatot.

Ne tegye hát senki ölébe a kezét, ki arra hivatott; ne biztassa senki a szomszédját, de cselekedjék maga. Ha mindnyájan együtt érezünk s cselekedzünk, az államnak lehetetlen meg nem hajolnia a mi jogos követelésünk előtt. Különben, ha még most sem értünk egyet s némelyek még most sem látják elérkezettnek az időt a komoly fellépésre, vagy alkuvásba bocsátkoznak az állammal: megérjük, hogy a kath. congrua rendezve lesz, mielőtt a mi örökségünk kiadására kerülne a sor; s talán a kath. autonomia is megjön, hogy annál szembeszökőbb legyen a clerus magatartásával s életrevalóságával szemben, a mi meghúnyászkodásunk s mondjuk nyíltan, élihetetlenségünk.

Nem, idáig nem sülyedhetünk; ennyire jutni nem engedhet bennünket a prot. öntudat, s az állam és kormányának jól felfogott érdeke s hazafiúi bölcsesége; mert hiszen nemcsak egyházunknak, de nemzetünknek is létérdeke, hogy a jogegyenlőség mindenütt való érvényesítésével minél előbb megnépesítse a prot. theológiát s visszaadja a prot. egyházat, s különösen annak papságát vallás erkölcsi és hazafiúi nemes hivatásának: egyházának és hazájának.

Ennek az örvendetes változásnak, átalakulásnak útját megkészíteni; nemcsak, de ezt végre is hajtani lesz hivatva a konvent.

Legyen tanácskozásának bevezetése Fejes István jóakarató indítványa, de ne legyen az befejezve addig, míg a György Endre propositiójának s vele mindnyájunk jogos követelményének érvényt nem szerez.

Ez a konventtel szemben ez idő szerinti kívánságunk; ennek teljesülését várjuk tőle. Jó alkalma van reá, igyekezzék méltóvá lenni ne csak tiszteletünkre, de hálánkra is.

ifj. Szilva István.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az „Iskola és társadalom” című cikkekre.

A társadalomban itt-ott nyilvánuló hibákat javítani, a fel-felmerülő botlásokat helyreigazítani, az észlelt visszaéléseket korlátozni, megakadályozni, a tapaszt-

talt bűnöket ostromozni, s lehetőleg teljes kiirtásukra törekedni kötelessége minden művelt magyar embernek s főként annak, a ki tudományával s tekintélyével hatatosan közremunkálhat arra nézve, hogy a féltékenyen őrzött nemzeti szellem a maga jellemző tulajdonságaival eredeti, hamisítatlan, tiszta állapotában folyvást megmaradjon s az életerejét gyengítő, bénító, sőt elsorvasztással fenyegető idegen szellemi befolyástól teljes mértékben megvédelmeztesse. Éppen így az iskolai nevelésnél mutakozó hiányokat pótolni, a ferdeségeket, ha elenyésztetni, teljesen megszüntetni nem lehet, legalább korlátozni, az ifjúságnak sokszor megtévelyedésre vezető gondolkodásmódját az akaratlanul elhagyott helyes irányba visszaterelni, neki szilajodott s szélsőségekre hajló érzelmeit mérsékelni, szelidíteni és a tudomány fegyvereinek forgatása közben rámutatni azokra a szívét nemesítő s kedélyt képző eszközökre is, a melyeknek segítségével általános műveltségre tehetnek szert: szintén elsőrendű kötelessége minden lelkiismeretes tanfőúrnak, a kinek vállaira a tanításon kívül a házi vagy családi nevelés folytatását képező iskolai nevelés gondjai nehezdednek.

Ebből folyólag, ha valaki akár a társadalomban, akár az iskolai nevelés terén észlelt ferdeségek, rossz szokások ellen szót emel, s az *amott* jelentkező kóros tünetek eltávolításán fáradozik, vagy az *itt* mutakozó baj nagyobb mérvű elharapódzását kívánja megfékezni, vagy talán valamely intézményt akar a társadalom részéről jöhető panaszszal szemben megvédelmezni: ez egészen természetes s egyszersmind helyesléssel fogadható eljárás, elismerésre méltó cselekedet. Csakhogy vigyáznunk kell, hogy a bajt nagyobbban ne igyekezzünk feltüntetni, mint a minő az valósággal s hogy esetleg eljárásunk által ellenkező eredményt ne érjünk el, mint a mit céloztunk.

A »Sárospataki Lapok« folyó évi 3-ik számában »Iskola és társadalom« cím alatt megjelent cikk írója bizonyos régi panaszáról emlékezik annak a társadalomnak, a melynek az iskolával szemben jogos kívánalmai lehetnek, mely az iskola felett üteletet mondani bizonyára illetékes, de sokszor és sokban felületes is. S midőn általánosságban rámutat arra, hogy gyakran mennyi rejlik ama panasz alatt: »az iskola nem nevel az életre,« kijelenti, hogy: »az iskolai életnek ama pontjára akar rámutatni, a melyen az iskola és társadalom érintkezése, egymásra hatása a legfeltűnőbb, midőn nem a betűnek, holt tudománynak, de a nemes élvezetekben is gyönyörűségét lelő társadalomnak is nevelünk. Mert a milyen régi a társadalomnak az iskolával szemben támasztott panasz, ép oly régi az iskola törekvése a panaszok megszüntetésére.« S a rég és közelmúltból vett némely történeti dolgok felemlítése után elvezet bennünket a jelen kor iskoláiba, azoknak ifjúsági önképző köréhez.

Azonban az iskola és társadalom egymásra hatásának felmutatása közben oly állításai is vannak, a melyeket szó nélkül hagyni nem lehet. Az iskolai önképző körökkel s azok működésével nincs megelégedve, azok szerepléseit kifogásolja s a *tanuló ifjúság nyilvános felépéseiben bizonyos eszményietlen, szégyenletes és veszedelmes irányt lát*, melyért őket erősen ostromozza.

Am tegye. Nincs ellene kifogásom. Csakhogy erre nagy okának kell lenni. Nézzük csak honnan meríti adatait? A különböző ifjúsági egyesületek által részint önképzésük, tanulmányaik eredményének bemutatása, részint a művelt közönségnek szánt szellemi élvezet és nemes szórakoztatás céljából rendezett iskolai ünnepélyek, felolvasások és hangversenyekből. Ezek műsorai-

ból olvassa fejükre egyenként a Szentlélek elleni bűnöket, hogy: a szavalók egyrészről az izgatóbb, drasztikusabb hatású, másrészről a komikum legalsóbb fokán játszó darabokat adják elő éktelen gesztusokkal; továbbá, hogy az énekkarak alacsony niveauju darabokkal állanak elő, melyeket úgy szövegileg, mint dallamilag a napi lapok léhaskodó, pikáneriákat hajhászó tárcáihoz hasonlít; a zenekarok meg éppen mosdatlan operetterészletekkel, selejtes táncdarabokkal kedveskednek a közönségnek, s a hatás elmaradhatatlan.

S mikor így mindeniket jól arcúl csapkodta: azonnal siet őket békíteni, kiengesztelni; szépítgeti a dolgot s végeredményében maga is szívesen beismeri, hogy az előadás. — különösen az ének és zenekaroknál — nem csak a mértéket űti meg, melylyel az általa is felállított célt teljesen megvalósítja, hanem meglepően szép az eredmény s nem győzi csodálni a gyakorlottságot, melylyel nagyobb dolgok is művelhetők lennének (!) . . . Nos hát ez az eljárás nem helyes. Ezek azok az állítások, a melyeket én sem tudok megjegyzés nélkül hagyni. Mert nem képzelem, hogy ilyen félc nevelési eszközökkel az ifjúság különben nemes célú s jó ügykezetű munkálkodására jótékonyan s bűzdítólág lehetne hatni.

Ha valahol igazán ostromozásra méltót találunk, ostromozzuk azt erősen, visszahúzóds, szépítgetés nélkül; büntessük a büntetendő cselekményt kéréllhetlen szigorúsággal engedmény nélkül. Ez az igaz! De nézzük csak micsoda megbocsáthatlan vétkekről van itt szó?! . . .

Szerintem, inkább csak ártatlan tévedésből, divatozásból eredő rossz szokások azok, melyekért első sorban maga a társadalom felelős, mely jóváhagyja azokat cikkíró szerint is.

Jóakarát vezérli ugyan cikkíró, de megjegyzései azt árulják el, hogy az említett ifjúsági egyesületek belservesztetével nem eléggé ismerős, legalább némely főiskolánál meglevő egyesületekkel nem. Általánosságban tett megjegyzéseire én is csak általánosságban teszem meg észrevételeimet, mert sem sérteni, sem áldástalan vitát provokálni nem akarok; ellenkezőleg egy igaz ügynek, a nevelés szent ügynek óhajtók azokkal némi csekély szolgálatot tenni.

Tisztázzuk azért kissé a fogalmakat! Azokkal a magasabb követelésekkel a tisztán szakiskolával szemben előállhat felszólaló, pl. konservatóriumok ének- és zenekaraitól méltó joggal elvárhatja, hogy azok mindig a klasszikusokat, a műbecscsel bíró zenei költeményeket műveljék, de műkedvelő zenekaroktól is ilyet kívánni, már kissé túlhatás, túlkövetelés lenne.

Én részemről nagy érdemet látok abban is, hogy egy ilyen műkedvelő ifjúsági zenetársaság, melynek tagjai évről-évre, sőt esetről-esetre sűrűn változnak, kellő zenei alapismeret nélkül, majdnem teljesen hallás után pár hónap vagy egy egész év alatt is oda képesíti magát, hogy akár operette-részletet, akár nehezebb kidolgozású táncdarabot meglepő szép előadással mutathat be egy koncerti közönségnek.

De hiszen az nem is lényeges, hogy műdarabot, zenei költeményt, vagy táncdarabot ad-e elő, hanem az, hogy előadása jó legyen, gyönyörködtessen s nemesen szórakoztasson. Nekem is vannak tapasztalataim. Én is hallottam már klasszikus darabokat s nagy nevű zeneszerzők műveit olyan eltorzított alakjukban mutatni be, hogy alig lehetett azokra reá ismerni, még pedig olyan iskolánál, a hol egyik főtárgy éppen a zene. — Az meg egészen merész állítás, hogy az énekkarak a vándor dallársulatok műsorát szokták átvenni. Tudom-

mal épen az örök szépségű és értékesebb darabokra esik választásuk, még akkor is, ha a kisebb fokú képzettség miatt nehezebben tudnak is azokkal megbírkózni. Hiszen a legkiválóbb szerzők művei közül válogatnak s ugyanazon forrásból merítenek, a melyből az ország legelső, leghíresebb, úgy is mondhatjuk: összes dalárdái is táplálkoznak. S itt is az a fő, hogy az előadás szabatos és a szerző intencióinak megfelelő legyen. Közlebről az a legfőbb cél, hogy: a nemzeti szellem a zenében is megőriztessék.

Ez a tiszta igazság. Azt megengedem, sőt magam is úgy hiszem, hogy zenei képzettség dolgában a külföld iskolái előttünk járnak, de a múlthoz képest, bizonyos nagyobb fokú előrehaladást a mi iskoláinktól sem lehet elvitatni! . . .

Társadalmunknak is előnyére jegyezhetem fel, hogy alig van intelligensebb család, hol a zenének egyik vagy másik ágát ne művelnék. Minthogy pedig ma zenevilágban élünk s egyre növekvő magasabb kíválmakkal állunk szemben: közös jó ügyekezettel, egy értelemmel, egy célra törekedjünk s azt eszközöljük, hogy iskoláink alsóbb osztályú növendékei az ének- és zenei alapismereteket teljesen sajátjukká tegyék, hogy így a magasabb fokon, szakpályán a jól megvetett alapra biztosan építhessenek; e mellett a magyar zene sajátágaival, jó tulajdonságaival teljesen megismerkedvén, annak értékét becsülni is tudják.

Egyesített erővel azon kell munkálnunk, hogy zene iskoláinkból olyan szakképzett zenészek kerüljenek ki, a kik a magyar nemzeti zenének is nagyobb-nagyobb tért hódítani, s annak szellemét bármely időben s bár honnan fenyegető idegen befolyástól teljes mértékben megvédelmezni képesek legyenek.

Pásztor Sámuel.

TÁRCA.

A javított bibliáról és bibliából.

A magyar protestánsok biblia-javító munkásságának már egész története van. Mikor Duka Tivadar kezdeményezésére az angol biblia-terjesztő társaság a javítás költségeire szívesen vállalkozott, — a munkához való erők eléggé szép számban voltak s reményleni lehetett a munka gyors folyását és bevégeződését.

Az első vállalkozók közül azonban *Keresztes József*, nagyenyedi tanár csakhamar kidőlt, megemésztette ifjan

a munka-szenvedélye, a magasra törekvő tiszteletre méltó vágya s így az általa elvállalt feladatot át kellett vennie a megfogyatkozott csapatnak. A munka új felosztása után csakhamar elvesztette a biblia-javító bizottság *Hunfalvy Pált*, utóbb pedig — a kiből méltán vetette legfőbb bizodalját — el kellett temetnie *Dr. Ballagi Mór*t, a ki hajdan egymaga is erőt érzett magában arra, hogy a Károli Gáspár utóda legyen. Ez a vesztesség megállította a biblia-javítás ügyét jó időre, mivel a Mózes 3-ik és 4-ik könyveinek javítása s az egész hat első könyv superrevisiója a *Dr. Ballagi Mór* és *Radácsi Gy.* feladatai közé tartozott.

A hazai protestantismus nem igen nyughatatlankodott a munka késedelme miatt; de Albion felől csendes panasz-hangokat hozott a szellő s a megfogyott központi bizottság, élén Szász Károly püspökkel (a ki jóformán egymaga képezte most már az egész bizottságot is és emelte annak összes terheit), megmozdította a megfeneklésnek indult ügyet (a Ballagi részét átvette *R. Gy.*) s ma már odáig jutottunk, hogy testi szemekkel láthattuk a hat első könyv javított kiadását.

Habár nem nagyon láttuk is érdeklődni a prot. közönséget e szent munka iránt és habár a prot. sajtó sem igen próbálta szítogatni ez irányban az érdeklődés tüzt: mindamellett is lehetetlen, hogy megnyugvással s némi örömmel ne vegye tudomásul ez is, amaz is, az idáig elért lassú eredményt, a melynek nyomán a további munka némi tekintetben már könnyebbé lehet. A minden oldalról hangoztatott belmisszióknak hatalmas eszközévé válhatik ez az újított biblia, a melynek nyelvvel nem kell majd a másként oktatott embernek annyit törődnie, mint a 300 éves Károli-bibliáéval s az új magyarságra kapott művelt elem is inkább meg fog — talán! — barátkozni a szent dolgok okmánytárával, ha abban a XIX. század nyelvét is felismerheti. A theol. oktatásnak okvetetlenül könnyebbségére lesz.

Mit ér egyébaránt ez az újított biblia, azt mi — ezúttal — nem kívánjuk eldönteni még a magunk ítélőszéke előtt sem; de az ítéletre jó alkalmat óhajtunk szolgáltatni a közönségnek az által, hogy összehasonlításra való mutatványokat közlünk a bibliának legnevezetesebb magyar kiadásából. Így kiki saját szemével láthatja és saját eszével ítélni meg: vajjon hasznos munkát végezt-e a biblia-javító bizottság vagy sem s eltalálta-e azt a hangot s előadási módot, a mely mellett a biblián a Károli neve még nem anachronismus s tovább viszi-e a hazai biblia-fordítás ügyét vagy sem?!

Első mutatványunk *Radácsi György* revisiója s a *Dr. Ballagi Mór* és *Szilády Aron* superrevisiója szerint készült.

MÓZES HÁLAADÓ ÉNEKE.

2. MÓZ. XV., 1–21.

Károli—Szeneci. 1608.

1. Akkor Moses és az Izrael fiai ilyen éneket éneklének az Úrnak és mondának: Éneklek az Úrnak, mert az ő nagyságos hatalmasságát megjelentette, az lovakat és az lovagokat az tengerbe veszté.

2. Én erősségem és én éneke az Úr, mert engemet megszabadította. Ez az én erős Istenem, ezt dicsérem, ez az én atyámnak Istene, azért felmagasztalom őtet.

Káldi György. 1626.

1. Akkor éneklé Moyses és Izrael fiai ez éneket az Úrnak és mondának: Énekellyünk az Úrnak, mert dichóségesen felmagasztaltott, a' lovat és a' rajta-ülőt le-vetette a' tengerbe.

2. Az én erősségem és dichéretem az Úr, és lónékem szabadulásomra: ez az én Istenem, és dichőittem őtet; az én atyámnak Istene, és felmagasztalom őtet.

C. Csipkés. Gy. 1685.

1. Akkor éneklé Moyses és az Izrael fiai ezt az Éneket a' Jehovának és mondának mondván: Éneklek a Jehovának, mert fel-emelvén fel-emelte magát, a' lovat és a' rajta ülőt a' tengerbe vetette.

2. Én erősségem és én éneke az Isten, mert volt énnékem szabadulásom. Ez az én Istenem, azért tisztetem őtet, az én atyámnak Istene, azért felmagasztalom őtet.

Kármori Sámuel. 1870.

1. Akkor éneklé Mózes és Izrael fiai ezen éneket Istennek és mondá ekképen: Énekeljete Istennek, mert felette fonséges; — a lovat és a lovast tengerbe vetette.

2. Isten az én dicsőségem és az én éneke, mert ő lón szabadító! Ez az én Istenem, kit dicsőítek; atyám Istene, kit magasztalok.

Jav. Károli-biblia. 1896.

1. Akkor éneklé Mózes és az Izrael fiai ezt az éneket az Úrnak és szólnak mondván: Éneklek az Úrnak, mert fenséges ő, lovat lovasával tengerbe vetett.

2. Erősségem az Úr és éneke, szabadítómmá lón nekem; Istenem ő, őt dicsérem, atyám Istene, őt magasztalom.

3. Az Ur erős hadakozó. Ur az ő neve.

4. Az Pharaonak szekereit és az ő seregét az tengerbe vetette: az ő válogatott hadnagyi, az veres tengerbe merültek.

5. Az tengernek örvényi buriótta el őket: az mélységbe szállottanac mint az nehéz kő.

6. Az te job kezéd Uram felmagasztaltatott, az te nagy erődnec általa, az te job kezéd Uram megrontotta az ellenséget.

7. És az te nagyságodnac sokaságában megrontottad az te ellenséget: az te haragodat reájoc boczáttad és elnyeléd őket, mint az pozdorját.

8. És az te orrodnac szelénec általa egybegyűltenec az vizec és az vizec folyási rakásba állottac, az tengernek közepe tette még az mélyiségek vizek is megfagytanac.

9. Az ellenség azt monda: Utánnoc mégyec, elérem őket: az nyereséget megosztom, bételic azoknac gazdagságoackal az én lelkem, felemelem az én fegyveremet, az én kezem elveszti őket.

10. Az te szeledet megindítad és az tenger béburítá őket, fenékre mentec mint az ón az nagy vizekben.

11. Kiczoda az Istenec között olyan, mint te óh Uram? Kiczoda olyan nagyságos szentséggel, mint te, nagy félelemmel diczerendő, és czudálatos dolgoknac cselekedője.

12. Kinyújtottad az te jobb kezedet és elnyeléd őket a föld.

13. Elvezérled az te irgalmasságodnac általa ezt ez népet az mellyet megszabadítottál: elvezérled az te hatalmas erődnec általa, az te szent lakó helyedre.

14. Minekutánna meghallják ezt az népec megháborodnac: az fájdalom környülvészi az Palestínánac lakóit.

15. Akkor megháborodnac az Édomnac fejedelmi, az félelem környülvészi az ő erősseit: az Canaannac minden lakósi ellankadnac az félelem miatt.

16. Esic ő reájoc félelem és rettegés az te karodnac nagysága miatt megnémulnac, mint az kövec, az mig általmégyen az te néped Uram, mig általmégyen ez néped mellyet megszabadítottál.

17. Béviszed őket és megplántálad őket az te örökség hegyén, az helyen az mellyet készítettél oh Uram, hogy ott lakozzál az szent helyen,

3. Az Ur, mint a hadakozó férfi, mindenható az ő neve.

4. Fáraónak szekereit és seregét a tengerbe vetette: az ő válogatott fejedelmi elmerültek a Veres tengerben.

5. A' mélységek elburították őket, alámentek a fenékre, mint a' kő.

6. A' te jobb kezéd Uram, felmagasztaltatott az erősségben; a' te jobb kezéd Uram, megverte az ellenséget.

7. És a' te dichőségnek sokaságában levettetted az ellenkezőidet: elboczáttad haragodat, melly elnyelte őket, mint a' pozdorját.

8. És a' haragodnac lelkével össze-gyűltek a' vizek; meg-állá a' folyó víz, össze-gyűlénec a' mélyiségek a' tenger közepén.

9. Monda az ellenség: Meg-üzöm és meg-fogom őket, fel-osztom a' ragado-mánt, bételik a' lelkem: kivonom a' kardomat, meg-öli őket az én kezem.

10. Fúva a' te szeled, és a tenger bé-burítá őket: el-merülénec mint az ón a' sebes vizekben.

11. Kichoda hasonló hozzád Uram az erősekben? kichoda hozzád hasonló, s nagyságos a' szentségben, rettenetes és dichéretes, chodakat cselekedő?

12. Kinyújtottad kezedet és elnyeléd őket a' föld.

13. Vezére voltál irgalmasságoddal a' népnek, mellyet megszabadítottál; és hordoztad őket erősségeddel a te szent lakó helyedre.

14. Felmenénec a' népek és meg-haraguvának; fájdalom fogák körül a' Filistim lakóit.

15. Akkor meg-háborodának az Edomnac fejedelmek, a' Moáb erőssit környül-fogá a' rettegés, megmerevedének Kanaannac minden lakói.

16. Rohannyon félelem reájok és rettegés karodnac nagy voltaival; légyenek mozdúlhatatlannok, mint a kő mig általmégyen Uram a' néped, mig általmégyen a' te néped, melyet bírtál.

17. Béviszed őket és el-plántálad a' te örökség hegyén, a' te erősséges lakó-helyeden, mellyet alkottál, Uram: a' te Szent

3. A' Jehova hadakozó férfi: Jehova az ő neve.

4. A' Farahónak szekereit és az ő seregét a' tengerbe vetette, és az ő válogatott hadnagyi a' veres tengerbe merültek.

5. A' mélységek béborították őket, lementenek a' fenékre, mint a' kő.

6. A' te jobb-kezéd Jehova felmagasztaltatott, az erő által: a' te jobb-kezéd Jehova megrontotta az ellenséget.

7. És a' te nagyságodnac sokaságában meg-rontád a' te ellened támadókat: ki-bocsáttad a' te haragodat, 's meg-emésztette őket mint a' pozdorját.

8. És a' te orrod szelénec általa gyűltenec rakásra a' vizek, meg-állottak mint valami rakás a' vizeknek folyási, meg-fagytanac a' mélyiségek a' tengernek közepette.

9. Azt monda az ellenség: Utánnoc mégyek, el-érem, meg-osztom a' prédát, bételik vélek az én lelkem, ki-vonom az én fegyveremet, örökségévé teszi őket az én kezem.

10. Fújtál a' te szeledel, béborítá őket a' tenger, a' fenékre mentenek, mint az ón, az hatalmas vizekben.

11. Kitsoda olyan mint te, az Istenek között óh Jehova? Kitsoda olyan nagyságos szentséggel mint te, rettenetes ditséretekkel, ki tudákat cselekedel?

12. Ki-nyújtottad a' te jobb-kezedet, és el-nyeléd őket a' föld.

13. El-hozád a' te irgalmasságod által ezt a' népet, mellyet meg-váltottál; el-vezérled a' te erő által, a' te szentségednek szép lakó helyére.

14. Meghallják ezt a' népek, 's megreszketnek, fájdalom fogja a' Paleszínának lakóit.

15. Akkor meg-háborodnak az Édomnac fejedelmek, a' Moábnak erősseit a' rettegés vészi környül, el-olvadnak a' Canahánnac minden lakosi.

16. Esik ő reájok félelem és rettegés, a' te karodnac nagysága miatt megnémulnak mint a' kő, a' mig általmégyen a' te néped óh Jehova, mig általmégyen e' nép, mellyet szerzettél.

17. Bé-viszed őket, és meg-plántálad őket, a' te örökségednek hegyén, az helyen, mellyet lakásodra szerzettél óh Jehova, a' szent helyen Uram, me-

3. Isten a csatavitéz, Jehova az ő neve.

4. Pharaó szekereit és seregét tengerbe vetette és a legválogatottabb szekervívói a Sás tengerbe merítették.

5. Elboriták őket a hullámok, leszállának a mélységbe mint egy kő.

6. A te jobbod, Isten, erődicsőített; jobbod, Isten, zúzá össze az ellenséget.

7. Magasságod nagyságában összetöröd megtámadóidat, kibocsátd hevélyedet, fölemészti őket, mint a polyvát.

8. Orrod fuvallatára összehalmazódtak a vizek, megállott mint egy gát az áradat, megaludtak a hullámok a tenger szívében.

9. Ezt monda az ellenség: Űzőbe veszem, utólérem, osztom a zsákmányt; jóllakják velők a lelkem, kirántom kardomat, megsemmisíti őket karom.

10. Rálehelél fuvalattal, elboritá őket a tenger; örvényzénec mint az ón a hatalmas vizekben.

11. Ki olyan az istenek közt, mint te Isten! ki oly dicsőséges a szentségben mint te? Rettenetes a dicsénekekben, csodátmívelő!

12. Kinyújtád jobbodat, elnyeléd azokat a föld!

13. Vezényléd kegyelmeddel azon népet, melyet megváltottál, vezetéid hatalmaddal szent lakóhelyedre!

14. Meghallván ezt a népek, rettegének; fájdalom lépé el Pelését latinakosait!

15. Akkor megdöbbenének Édom főnökei; Moáb nagyjait reszketeg fogá el; Kánaán összes lakói elszibbadának!

16. Megszállá őket iszony és borzalom; hatalmas karod miatt elnémulának mint a kő; mig átvonula néped óh Isten, mig átvonula a nép, melyet szerzél.

17. Elvezetéd és ültetéd őket birtokod hegyére; tűzhelyet készíttél lakásodul ó Isten; szentséget

3. Erős hadakozó az Ur: az ő neve Jehova.

4. Farahónak szekereit és seregét tengerbe vetette: s válogatott harcosai belefultak a veres tengerbe.

5. Elborították őket a hullámok, kő módjára merültek a mélységbe.

6. Jobbod, Uram, erő által dicsőül, jobbod, Uram, ellenséget összetör.

7. Fenséged nagyságával zúzd össze támadóid, kibocsátd haragod s megemészti az őket mint tarlót.

8. Orrod lehelletétől feltorlódtak a vizek. És a futó habok fal módjára megálltak; a hullámok megmerevültek a tenger szívében.

9. Az ellenség monda: Űzöm, utólérem őket, zsákmányt osztok, bosszúmat töltöm rajtok. Kardomat kirántom s kiirtja őket karom.

10. Leheltél lehelleteddel s tenger borult rájok: elmerültek mint az ólom a dicső vizekben.

11. Kicsoda az istenek közt olyan, mint te Uram? Kicsoda olyan, mint te, szentséggel dicső, félelemmel dicsérendő, és csudatévő?

12. Kinyújtottad jobb-kezedet és elnyeléd őket a föld.

13. Kegyelmeddel vezérled te megváltott népedet, hatalmaddal viszed bé te szent lakóhelyedre.

14. Meghallják ezt a népek és megrendülnek: Filisztea lakóit reszketés fogja el.

15. Akkor megháborodnak Edom fejedelmek, Moáb hatalmasait rettegés szállja meg, elcsügged a Kánaán egész lakosága.

16. Félelem és aggodalom lepi meg őket; karod hatalmától elnémulnak mint a kő, mig átvonul néped, Uram! Mig átvonul a nép, a te szerzeményed.

17. Béviszed s megtépitéd őket örökség hegyén, melyet Uram, lakóhelyül magadnak készítettél,

mellyet azt te kezeid megerősítették.

18. Az Úr uralkodik mindörökkön örökké.

19. Mert az Pharaonac lovai, az ő szekereivel és lovagjaival bementének az tengerbe: és az Ur reájoc burította az tengernek vizeit: Az Izrael fiai pedig szárazon jártak az tengernek közepette.

20. És az Mária Proféta asszony, Áronnancnényne, vón dobót az ő kezébe és kimenének ő utánna mind az asszonyi állatoc dobockal és sipockal.

21. És monda nékiec Mária: Énekellyetec az Úrnac, mert nagyságos dolgokat czelekedett, az lovat mind az rayta ülővel egybe az tengerbe vetette.

helyed, Uram, mellyet kezeid megerősítették.

18. Az Úr országol örökké és tovább.

19. Mert béméne lovon Faraó az ő szekereivel, és lovagival a tengerbe; és vissza-hozá reájok az Ur a tenger vizeit: az Izrael fiai pedig szárazon jártanak annak közepin.

20. Mária proféta-asszony azért, Áron nényne, dobót vón kezébe: és mind ki-menének az asszony-állatok utánna dobockal és éneklő-seregekkel.

21. Kik előtt énekele vala, mondván: Énekellyünk az Úrnak, mert dicsőségessen felmagasztaltatt, a lovat és a rajta ülőt le-vetette a tengerbe.

lyet a te kezeid meg-erősítették.

18. A' Jehova uralkodik mind örökkön örökké.

19. Mert belé-menének a' Farahónac lovai az ő szekereivel és lovajival a tengerbe: és reájok fordítá a' Jehova a' tengernek vizeit: Az Izrael fiai pedig szárazon jártanak a' tengernek közepette.

20. És vevé Mária a' Proféta asszony, Aronnak nényne a' dobót az ő kezébe, és kimenének mind az asszonyok ő utánna, dobockal és sipokkal.

21. És felele nékiec Mária: Énekellyetek a' Jehovának, mert felemelvén felemelte magát, a lovat és az ő rajta-ülőt a' tengerbe vetette.

őh Uram, alapítanak kezeid!

18. Isten a király örökkön örökké!

19. Mert Pharaónac lovai belemerültek szekereikkel és lovasaikkal együtt a tengerbe és rájok fordítá Isten a tenger vizét; de Izrael fiai szárazon vonulának át a tenger közepén.

20. Mirjam pedig a jósnő, Áron nénye, vón dobót kezébe és követék őt az összes nők dobockal és táncokkal.

21. És viszonzá Mirjam amazoknak: Énekeljetek Istennek, mert felette főnemes; a lovat és szekeret tengerbe vetette!

szentségedbe Uram, mellyet kezéd építe.

18. Az Úr uralkodik mind örökkön örökké.

19. Mert bémének a Farahó lovai, szekereivel és lovasaival együtt a tengerbe és az Ur visszafordítá reájok a tenger vizét: Izrael fiai pedig szárazon jártak a tenger közepén.

20. Akkor Mária proféta-asszony, Áronnak nénye dobót vón kezébe és kimenének utána mind az asszonyok dobockal és táncolva.

21. És felele nékiec Mária: Énekeljetek az Úrnak, mert fenséges ő, lovat lovasával tengerbe vetett.

KÖZÉLETÜNK.

Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon.

A főiskolai igazgató-tanács folyó év januar hó 20—22. napjain tartotta meg szokásos évi gyűlését Sárospatakon, a midőn számot vett az 1895. év üzleti eredményéről, megállapította az 1896. évi költségvetést s a folyó ügyeket is elintézte.

Az ügyek vezetése a világi algonndoknak, Dókus Gyula ő méltóságának jutott feladatul, minthogy az egyhazi algonndokot, betegsége miatt, nélkülözni volt kénytelen az igazgató-tanács, a mi annyival fájdalmasabban érintette a gyűlés tagjait s általában mindazokat, kik az iskola ügye iránt melegebben érdeklődnek, mert Fejes Istvánt, munkabíró erejével, széleskörű ismeretével, régóta örömmel s dicséssel látja a sárospataki főiskola kormányzói székeben. Nem is késett az Igazgató-tanács jkönyvi kifejezést adni azon óhajtatásának, hogy az isteni gondviselés mielőbb adja vissza az ő egészségét, hogy elnöki székét az iskola javára újra elfoglalhassa. Az egyhazi elnöki széket aztán, helyette, elsőbbsen Tóth Dániel, majd később Nagy Pál esperesek, mint korra nézve legidősebb tagok foglaltak el.

Első tárgya a gyűlésnek az 1895. évi zárszámadás átvizsgálása s az 1896. évi költségvetés megállapítása volt. Az előbbire nézve megnyugtató s a gazdasági választmány helyes eljárását igazoló jelentés volt az a tapasztalat, hogy a kiadások teljesen a költségvetés keretében maradtak s az évi zárlat nemcsak hogy hiányt nem tüntet fel, de 6915 frt 43 kr. fölösleget is mutat; a mennyiben a közpénztár és a tápintézeti pénztár bevételei együttesen 141574 frt 90 krt. kiadásai 134659 frt 47 krt. tesznek; de e javulást mutató 6915 frt 43 kr. az 1894. évi 6802 frt 81 kr. tökéhiány pótlására fordítottak s így csak a teljes egyensúly marad meg az 1895. év bevételi és kiadási tételei között. Az 1896. évi költségvetésbe a gazdasági választmány 101767 frt 35 kr. bevételben s 99710 frt 70 kr. kiadásban irányozta elő s így 2056 frt 68 kr. többletet mutat fel; e költségvetést azonban az igazgató-tanács a bevételeknél 492 frt 37 krral kevesbítvén, a kiadásoknál pedig 866 frt 45 krral emelvén, lesz a helyesbített bevétel 101275 frt 01 kr., kiadás 100577 frt 15 kr. s így maradványként mutatkozik 697 frt 86 kr. S hogy a

felvett javulás megmaradjon vagy hogy legalább a mérleg ne változzék, útasította is igazgató-tanács a gazdasági választmányt, hogy a kiadásoknál teljesen a költségvetés keretében maradjon.

A folyó ügyekre nézve a leltár és jogügyek megvizsgálására kiküldött bizottság a főiskolai jogigazgatónak terjedelmes s írásban benyújtott jelentésére támaszkodva, egész sorozatát jelentette úgy a múlt évről felmaradt folyó ügyek lebonyolítására tett intézkedéseknek, mint a jelen évben végzendő jogi ügyleteknek is. A multa nézve általában megnyugvással szolgált a bizottság azon jelentése, hogy a főiskola jogi ügyei rendben vannak s mindazok a jogi teendők, melyekkel a múlt év folyamán jogigazgató vagy gazdasági választmány megbíztak, végrehajtottak s hogy úgy a kölcsönök elhelyezése, mint azok biztosítása, a legnagyobb szabályszerűséggel történik, a minnek eredménye az, hogy az 1895. év folyamán a főiskola, mint felperes, kisebb-nagyobb követeléseinek biztosítására 10 pert indított, ezek közül azonban 5, a kamatok befizetettvén, megszüntettetett: a jelenre nézve pedig Sárospatak városának javult helyzete folytán főiskolánk vagyoni helyzetének javulása is bekövetkezik. Ugyanis a sárospataki közbirtokosság, mint földesúri testület az 1895. évben évtizedek óta húzódó zavaros ügyeinek lebonyolítására egy igen nagy horderejű lépést tett. Nevezetesen a bécsi országos földhitelintézetnél lévő 300 ezer forintos kölcsönének utolsó részletét is kifizetvén, elhatározta, hogy a még fennálló 100 ezer forintos tartozásából fenlévő részt is kifizeti. Határozatát meg is valósította oly formán, hogy a közbirtokossági erdőből a hasznosítható fákat eladta s adósságait kifizette; így összes tartozásaitól megszabadulván, feloszlásához közeledik. Ennek eredménye pedig első sorban az lett, hogy az eddig »elibertatió« címén kivetett összegek fizetése alól fölszabadulnak a közbirtokosok s az által főiskolánk is évi, most már csak 612 forint, régebben azonban 1224 frt fizetése alól felmentetik; másod sorban pedig az, hogy a birói letétben levő regále-papírok is felmentetnek a zár alól s kiosztás tárgyat képezik, mi által főiskolánknak 8565 frt 32 kr. s az előbbi javulást 6%-kal számítva 20000 frt, így összesen 28565 frt új tőkéje fog kamatozni, a mi megint csak az egyre fokozódó kiadások fedezésére szolgál. Ugyancsak ennek a bizottságnak jelentéséből győződött meg az igazgató-tanács, hogy a főiskola kötvénye, értékpapírai, szerződésai és ovadéka mind rend-

ben vannak, csupán egy pár alaki hiány pótlása vált szükségessé a szerződéseknél.

Az iskola jogi ügyeinek beható átvizsgálása után, az egyes bejelentett s előkészített tárgyakat illetőleg, igazgató-tanács a következő nevezetesebb intézkedéseket tette: Hogy a főiskola tanárainak s hivatalnokainak ismereteik szélesbítése céljából az országos kiállításra való megjelenést lehetővé tegye, a gazdasági választmány kérelmére és ajánlatára elhatározta, hogy mindazoknak, kik a kiállítást megtekintésére elutaznak, 50 forint segélyt ad; a gazdasági választmánynak azt a másik ajánlatát azonban, hogy a könyvraktár és nyomda-felügyelő fizetése 100 frttal javíttassék, egyelőre nem fogadta el, hanem megbízta a könyvraktár és nyomda-felügyelőt, hogy a gazd. választmány útján egy terjedelmes s a könyvraktár és nyomdaüzlet minden ágára kiterjeszkedő munkálatot terjesztszen az igazgató-tanács elé, a melyből meggyőződnessék igazgató-tanács, hogy a felszaporodott teendők kellőleg indokolják-e a fizetésemelés szükségét? A főiskola sárospataki alsó határbeli bérlőinek kérését igazgató-tanács nem teljesítette. Deutsch Mayer azt kérte, hogy a gazd. választmánynyal kötött szerződésének azon pontja alól, mely szerint a főiskola által a haszonbéri szerződésen kívül épített ház árából eredő tőke 84 frtot tevő kamatját fizetnie kelljen, mentessék fel; e kérését igazgató-tanács a gazdasági választmánynyal egyetértve, elvetette; a másik bérlő, Schwarz Ferenc pedig azt kérte, hogy 11 ezer frt értékben új épületeket: cselédlakást, istállót és magtárat a saját költségén építtessen ő neki az iskola; minthogy pedig bérlő e kérelme a vele kötött szerződés 9. pontjával ellentétben van, igazgató-tanács a kérésnek helyt nem adott. A főiskolai könyvnyomda és könyvbizományi üzlet szerződése 1896-ban lejárván, gazd. választmány mindkét bérletnek, pályázat mellőzésével, a régi bérlőkkel való belöltését javasolta. Az első bérletre nézve igazgató-tanács csak nehezen, szavazás útján s bizonyos szerződési pontok kikötésével tudott megállapodni abban, hogy a szerződés a régi bérlővel megkötessék; az utóbbira nézve semmi nehézség nem merülvén fel, igazgató-tanács belenyugodott, hogy a bérleti szerződés Trócsányi Bertalannal 6 évre megújíttassék.

A levéltár rendezésének haladásáról a köziskolai szék útján előterjesztett beszámolót igazgatótanács örömmel vette tudomásul s midőn a fáradhatlan munkás, Zsoldos Benő tanár igyekezetét s buzgalmát szíves készséggel méltányolja s neki a félévi 200 frtot utalványozza, ugyanakkor megbízta gazd. választmányt, hogy a főtiszt. püspök urat az egyházkerületi levéltár rendezésére eddig kiadott 1200 frt kiutalására kérje fel. Hasonló örömmel csatlakozott igazgató tanács a köziskolai szék által Szinyei Gerzson tanár iránt nyilvántott elismeréshez, mely abból az alkalomból nyilvánult, hogy a millenáris értesítő adatainak s cikkeinek legnagyobb része az ő tollából került ki. Az Irodalmi kör működéséről szóló évi jelentésből is, de külön betérjesztéséből is arról győződött meg igazgató-tanács, hogy a nmélt. belügyminiszterium az Irodalmi kör alapszabályait azzal a záradékkal hagyta jóvá, hogy a népiskolák számára szánt tankönyvek használatbavétele csak az esetben történhetik meg, ha azokat a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter előre engedélyezte, — mely határozat az 1868. 38. t. cikk 11. § ával határozottan ellenkezvén, felkéri igazgató-tanács a főtiszt. egyházkerületi közgyűlést, hogy a Kör alapszabályainak idevágó §-át így módosítsa: »A tiszáninneri egyházkerület népiskolaiban kizárólag az Irodalmi kör által kiadott s a tiszáninneri egyházke-

rület által engedélyezett tankönyvek használhatók, s ekkor a neheztelt záradék elesik.

Egyik legfontosabb tárgya volt a gyűlésnek a tanári nyugdíj-intézet felszámolására vonatkozó szabályzat feletti tanácskozás. Ez ügy már megfordult az igazgató-tanács és főtiszt. egyházkerület előtt s igazgató-tanács azzal bírta meg a tanári nyugintézet elnökét, hogy vegyen írásbeli nyilatkozatot az érdekeltektől arra nézve, hogy a felszámolási tervezetbe bele nyugosznak. Miután e belenyugvási okiratot egy tagnak kivételével, minden tag aláírta, igazgató tanács ez ügyben akkép határozott, hogy a tanári kar által kidolgozott felszámolási tervezetet elfogadja, a körülbelől 52000 frt tőkét mindazon kötelezettségekkel, melyek a tervezetben el vannak sorolva, atveszi s az emortualis angaria címen 400, illetőleg 350 frtban megállapított 3 havi jársndóságot mindazoknak a működő tanároknak, kik a felszámolás alatt lévő nyugintézetnek részesei, haláluk esetére biztosítja, — világosan kimondván azt is, hogy nevezett emortualis angaria, a felszámolás tartama alatt megválasztott tanárokat, mint a kik annak a nyugintézetnek nem tagjai, nem illeti. A mi pedig az egyetlen tagnak, Bokor Józsefnek ügyét illeti, ki a felszámolási tervezetet nem fogadta el s az ellen való felebbezését, sőt jogi igényét is bejelentette, arra nézve igazgató-tanács megnyugodott jogigazgatónak szóval kifejezett s írásban is beadandó azon kijelentésben, hogy Bokor József dolga a felszámolás menetét meg nem akaszthatja. Ő, mint nem fungens tanár, nyugdíj-jogosultságot igényel maga részére 25 éves szolgálat címén; az alapszabályok ezt határozottan kizárják; — ha pert kezd, ezt az alapszabályok szerint meg nem nyerheti; de ha még megnyerné is, az a nyugintézet által az iskolának átadandó tőke összegét, a melyre való tekintetből bírálendő el az egész ügy a jelen alakjában, nem módosítja; mert Bokor József, az emortualis angaria befizetése mellett, csak évi járulékot s nem nyugdíjat kaphat, miután egy felosztásban levő nyugintézet élő tagjainak nyugdíjat nem adhat.

Végül egy fontos tárgyan, az iskolának a millenáris ünnepélyben való részvétele felett határozott meg az igazgató-tanács annyiban, hogy az e tárgyan tett interpellációra adott azt a választ, hogy a sárospataki főiskolában, júniusban, mikor az ifjúság s igazgató-tanács jelen lesz, a tanári kar ünnepélyt tart, mely ünnepélynek alkotó részeit a köziskolai szék a legközelebb meg fogja állapítani, helyeslőleg magáévá tette.

A három napi szorgos munkásság és tanácskozás sok után az ülések bevégeződtek.

Kovácsy Sándor.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. (A magyarországi bölcsészet története és irodalma.)

(Vége.)

Leibnizot nem egészen helyes dolog Apáczai Cseri kortársának mondani, mert ő az utóbbi halálakor csak 14 éves volt s főműveit 50 évvel azután (Theodicée 1710., Monadologie 1714., Nouveaux Essais 1714.) írta. — Magam részéről sajnálattal kell bevallanom (ha engemet ért az L. Rácz kifejezés alatt), hogy ez ideig Apáczai Cseri philosophiájának ismertetésével nem foglalkoztam, s így tévedésnek kell nyilvánítanom Szlávik úrnak erre

vonatkozó állítását; sőt Alexander B. felől sem tudom, hogy írt volna valami figyelemre méltót e tárgyban, (bár el is kerülhetett figyelmemet). Nem lehetetlen, hogy szerző Apáczai Cseri helyett Descartes philosophiájával való foglalkozásunkat érti, de már vagy ő nem tud jól németül, vagy én, midőn állítását Apáczaira vonatkoznak tekintem.

Nagyon bőkezű Szlávik úr a magyar költők iránti elismerésével is; neki Bessenyei „gekrönter Poet,” Döbrentei „gefeierter ungarischer Poet,” P. Horváth Ádám „ruhmgekrönter Dichter,” — holott a magyar irodalom, minden érdemeik elismerése mellett is, egy kissé mérsékeltbben ítélt felőlük. Szavai után a németek legalább is egy-egy magyar Goethe-t sejtethetnek valamennyiben.

Elfogult Szlávik úr Sárospatak iránt Debrecennel szemben, midőn a pataki ifjú bölcsészettanár 10 levélnyi értekezését 4¹/₂ sorban szíves elismerésével méltatja, ellenben Debrecennek már régi, jónévű philosophiai professzoráról csak úgy mellékesen, jegyzetben említi meg, hogy Bain és Mill után „Erkölciség szabad akarat nélkül” című művet írt, holott Öreg Jánosnak másnemű philosophiai művei is vannak s idézett nagyobb szabású tanulmánya se mondható nagyobb mérvben Bain és Mill után írottak, mint például a Szlávik úr bölcsészettörténete Falckenberg és Erdmann után dolgozottak. Még ha csak annyit mondana róla, hogy Bain s Mill szellemében írott, az talán elfogadható lenne, de így kissé erős ítélet. A mi Pauer hasontárgyú művét illeti (Az ethikai determinismus), szerintem arról se mondható csak úgy általánosságban, hogy Wundt után van írva; pszichológiai része a modern physiologiai psychologia alapján áll, de a kérdés kardinalis pontja: a *jellem* tekintetében a két gondolkodó álláspontja különböző. Én inkább a Schopenhauer álláspontjához látom közelebb állónak a Pauer felfogását.

Furcsa érzést szül az olvasóban, midőn 1896 január közepén azt kell olvasnia Domanovszkyról, hogy az újabb és legújabb bölcsészet történetének megírása tőle várható, ki épen 9 hónappal ezelőtt (1895. április 18-án) halt meg. Ha már Szlávik úr ezt megelőzőleg írta s küldte be cikkét a szerkesztőségnek, annyit azóta bátran megtehetett volna, hogy utólag e sorokat vagy törölte, vagy legalább a jegyzetben Domanovszky elhunytát megemlíti, — a mint ezt Nagy Ferencz bölcsészettörténeténél megteszi, hol a jegyzetben megemlíti, hogy második javított és bővített kiadása megjelent 1896 ban. Hogyan tudhatta volna máskülönben Szlávik úr 1895 tavaszán, hogy e mű második kiadása 1896-ban (helyesebben a múlt év őszén) meg fog jelenni? — A Domanovszkynál egy hóval később elhunyt Kovács Ödön szintén úgy szerepel, mint egyike a bölcsészettörténet legkiválóbb ismerőinek a jelenkorban. Közöttük első helyen Schneller kolozsvári egyetemi tanárt említi, a mi ellen, azt hiszem, Schneller úr fog első helyen tiltakozni, mert még ha ez igaz volna is, (én se igent, se nemet nem tudok reá mondani), Szlávik úrnak mindaddig nem illik ezt állítani, míg Schneller úr ennek a nagy közönség s az irodalom színe előtt is jelét s bizonyágát nem adja.

Böhmről szépen szól, de talán még többet is megérdemelt volna (Domanovszkyról is úgy vélem); az azonban nem helyes, hogy a „*Magyar Philosophiai Szemlét*” 1881—1891-ig tisztán az ő folyóiratának tulajdonítja, mert először is annak első évfolyama csak 1882-ben jelent meg, másodsor Böhm, Baráth Ferenczcel együtt indította azt meg, harmadszor mindketten már 1884 végén visszaléptek a szerkesztés-kiadástól s azután Budai és Bokor, majd csak az utóbbi szerkesztette.

Nem mindenütt pontos Szlávik úr a számadatok

közlésében sem. Így Apáczai Cseri Logikája 1654-ben jelent meg s nem 1656-ban, Encyklopédiája 1655-ben s nem 1653-ban (akkor csak nagyobb része nyomtatott). „A tiszta ész bírálata” Alexander (és Bánóczi) fordításában 1892-ben jelent meg, nem 1893-ban! Felméri „Neveléstudománya” első kiadásban 1890-ben s nem 1888-ban, második kiadásban 1891-ben jelent meg. A „Magyar Paedagogia” nem 1880-ban, hanem 1892-ben indult meg; Medveczky székfoglaló értekezése: „A normatív elvek jelentősége az etikában” 1889-ben jelent meg s nem 1890-ben. A „Protestáns Szemle” is csak 1889 óta jelen meg. Kicsinyes hibák ezek, de sok kicsi mégis sokra megy.

Hiánynak tartom Szlávik úr tanulmányában, hogy ha már a paedagogia és jogbölcészlet irodalmát is felsorolja, miért nem említi meg az *aesthetika* művelői közül Greguszt és Beöthy Zsoltot, miért nem említi meg Beöthy Leó *sociológiai* munkáját: „A társadalmi fejlődés kezdetei”-t. S vajjon nem lehetett volna-e Hunfalvynak: Platon, Haberernnek: Aristoteles fordítását megemlítenie?

Nagyobb szabotosság, s több mérséklet az aprócseprő dolgozatok felsorolásában és megítélésében jóval becsebbé tette volna Szlávik úrnak nagy munkára valló tanulmányát.

Rác Lajos.

IRODALOM.

* Az „*Óráló*” szerkesztője, Dr. Bartha Béla elbúcsúzott a közönségtől. Februártól kezdve, lapja nem fog megjelenni. 1894 januártól ráfizetett, mint a *Búcsú*-szó-ban mondja, 4000 forintot, azonfelül, hogy szellemi erejének egy jelentékeny részét is ráfordította úttörő vállalatára. Mi, a kik egy prot. napi lap megindításához az általunk jól ismert körülményekben s főleg egyházi életünk vezérbereinek gondolkodásában eleitől kezdve nem bírtuk felfedezni a kellő biztosítékot: mindig bizonyos sajnálkozással néztük azt a roppant erőfeszítést, a melyet, a mi sokra hivatott kedves tisztársunk az „*Óráló*” fentartása és terjesztése érdekében kifejtett. Néha-néha azonban nekünk is úgy rémlett már, hogy az ő nemes szenvedélye s szívós erélye le fogja törni a vállalat elé tornyosuló akadályokat s kivált miután áttette azt a kálvinista Rómába, bizalommal gondoltunk annak jövődjére. Annyival meglepőbb a váratlan búcsú, noha megdöbbenően érthető. Bizony nem közönséges adat lesz az a hazai prot. sajtó történetében, hogy egy céljaiban és eszközeiben teljesen nemes vállalat szerkesztője 4000 frt veszteséggel kénytelen lemondani bizonyos közös nagy érdekek szolgálatáról. Nyugodt öntudata mellett a jók igazi részvéte és elismerése kíséri a küzdelem teréről való visszavonulását. Részünkről melegen öhajtjuk, hogy veszteségeiért bő kárpótlást nyerjen további írói működésében, meglevő műveinek kelendőségében s fájdalmas csalódásai ne hagyjanak nyomot sem kedély-világán, sem munkakedvén, sőt a prot. sajtó iránt oly példásan megbizonyított szeretetén sem.

* Az ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve a Budapesten, 1895. nov. 21—24. napjain tartott gyűlésekről megjelent. Kiadta Tóth Sámuel, konventi jegyző. Debrecen, 1895. Benne van a Kolozsvárra összehírt gyűlés elmaradásának okadatolása, a Papp Gábor halálesete a budapesti gyűlések határozataival. Talán nem szokás s ezért maradt el a Papp Gáborra szóló jegyzőkönyvi pont mellől a gyászkeret. Hiszen az nem is lényeges. Hanem az már némileg lényeges is, hogy mi is vagyunk hát

mi mint kerület itt a Hernád, Sajó és Bodrog környékén? Tiszamellék vagyunk-e, mint a 105. jegyzőkönyvi pont mondja, vagy pedig Tiszáninnen, mint az 5, 30. stb. lapokon olvashatjuk? Hát azt ugyan honnan vette a jegyzőkönyv, hogy Kérészy Barna *egyházkerületi aljegyző*? (30. l.) Mi nem így tudjuk! A jegyzőkönyv végén a konvienti Tájékoztató Utasítás egész terjedelmében olvasható.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A 22,000 frtos államsegély** sorsa eldőlt. A hivatalos felterjesztés s talán a sajtó zúgolódása is meggyőzte a hivatalos személyeket, hogy a kiosztásra vonatkozó nézetükkel kifeleadték számításukból az ev. ref. egyház alkotmányát s véleményüket jobbra változtatván, a 22,000 frtot a konvent egyházi elnökehez küldték le szétosztás végett. De ez esetben is fenmarad azok véleménye, a kik szerint a segély szétosztásának alkotmányos kulcsa nem a lélekszám, hanem a szükség!

— **Adalék a „Debreceeni Prot. Lap” történetéhez.** Szóról-szóra ezeket olvassuk a „Debr. Prot. Lap” legközelebbi számában a 47-dik lapon, Krisztus Urunk születésének 1896-ik esztendejében: „Millennaris körlevelet bocsátott ki a napokban főt. Kiss Áron püspök úr, a mint a budapesti hírlapokból értesülünk. Ha hozzájuthatunk, részletesebben fogjuk ismertetni.” Ugyan ki lehet ott most a püspöki titkár és tud-e az arról, hogy van egy „Debr. Prot. Lap”, a melynek szerkesztői és munkatársai ingyen verejtékeznek a hazai protestáns egyház és iskola érdekeiért?! — Ugyancsak a nevezett lap említett számában olvassuk ezeket is: „Hódmezővásárhelyről a következő tudósítást közli egy fővárosi napi lap! stb. Hát Hódmezővásárhely sem tudna Debrecenről és abban a „Debr. Prot. Lap”-ról?! Jaj néked szegény protestáns sajtó!!

— **Földműves és munkásnépnek adott kedvezmény a millenniumi kiállításra.** A földműves és munkásnépnek az ezredéves kiállítás és a fő- és székváros megtekintése céljából tervezett tömeges felrándulásai tekintetében a kiállítási igazgatóság a következő *tájékoztatót* adta ki: A kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr, mint az ezredéves kiállítás országos bizottságának elnöke, messzemenő könnyítésekkel óhajtván lehetővé tenni az ország földműves és munkás népének az ezredéves kiállítás és a fő- és székváros megtekintését, elhatározta, hogy a nagyobb tömegekben felrándulók részére: a) A magyar királyi államvasutak és ezeknek üzemében álló vasutak vonalain 50%-nyi mérséklést engedélyez a zónarendszerű személydijszabás szerinti III. osztályú menetjegy-árakból, továbbá intézkedik, hogy a nem állami kezelés alatt álló vasutak vonalain, nem különben a gőzhajózási társaságok által fentartott személyjáratokon hasonértékű kedvezmények adassanak. b) Ezer személy befogadására, katonasággal felszerelt barakkot épített a kiállítás közelében és ebben 10 krért nyújt egy-egy személynek 1—1 napra szállást. c) A barakkal kapcsolatosan népkonyhát állít és ebben 10 krért ad egy tal meleg ételből álló ebédet, vagy vacsorát. d) Díjmentesen megfelelő számú és nyelvismerettel bíró kalauzokat bocsát az érkező csoportok rendelkezésére, kik hivatalos lesznek a csoportokat egész itt időzésük alatt a szükséges felvilágosításokkal, magyarázatokkal támogatni és kísérni. e) Husz krajcárra mérsé-

kelt belépti jegyeket adat ki a kiállításra. f) Jegyfüzeteket hozat forgalomba a kiállítás igazgatósága útján, melyekben a menetérti jegy, szállásutalvány, a kiállításba való belépésre jogosító jegyek, az ebéd-, illetve vacsorajegy együtt foglaltatik s melyekért a díjfizetés egyszerre és egy összegben történvén, az utazás kényelme biztosittatik. Ezen felsorolt kedvezmények mellett lehetővé válik az, hogy a XIV. zónához tartozó vidéken lakó egyén 2 napi tartózkodásra egészben 5 forint, a VIII. zónához tartozó vidékek lakossága (az ételmezést, szállást, belépti jegyet beleértve) 3 forint költséggel teheti meg az utazást Budapestre és vissza. A tömeges felrándulásokat a törvényhatóságok élén álló főispánok, mint a kiállítás kerületi és helyi bizottságának elnökei, az e célra alakított bizottság, avagy a közigazgatási tisztviselők közreműködésével szervezik. A résztvevők előjegyzése, a részvételi díjak beszedése, a jegyfüzetek kezelése és kiosztása, a felrándulás időpontjának, az utazás programjának megállapítása, vármegyénként, vagy ezeken belül kerületenként a főispán, illetve a közreműködők által eszközöltetik. A kirándulásban *nők és gyermekek* is vehetnek részt; gondoskodás fog történni arról, hogy a nők külön barakk osztályban helyeztessenek el. A kiránduló csoport az intézők által kijelölt vezetőkkel együttesen utazik a fő- és székvárosba s ugyanazon vonattal hagyja el Budapestet. A kirándulók külön vonatot is vehetnek igénybe, ha az egészben fizetendő menetdíj által a megteendő út minden kilométere után 2 frt 40 kr. biztosittatik a m. kir. államvasutnak. E határozmány alól az igen távol fekvő állomásokról utazó csoportokkal szemben is, ha a kirándulók száma az 500-at eléri, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úrtól esetről-esetre kikérendő engedély alapján, kivételek is lesznek tehetők. Az egész csoportnak a tartózkodás egész ideje alatt való együttmaradása feltétlenül kötelező. A kirándulókat érkezésüknél a kiállítás kalauzai fogadják és kísérik szállásukra, onnét a kiállításba. A délutáni órák a város nevezetességeinek megtekintésére lesznek fordítandók. Gondoskodás történik arról, hogy azok, kik a színházakat látogatni akarják, azt kalauzok kíséretében, kivételes áron kiadandó jegyekkel tehessék. Mindenkinél, a ki ezen kulturpolitikai szempontból jelentékeny országos mozgalomban tevékenykedni óhajt, a ki a néperdekeit szíven viselvén, a tömeges kirándulások eszméjét terjeszteni óhajtja: a kiállítás kerületi és helyi bizottságai és első sorban a törvényhatóságok élén álló főispán és ennek megbízásában eljáró közigazgatási tisztviselők készséggel fognak a további részletekre nézve felvilágosításokkal szolgálni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Kirándcsi. A szerkesztőség a lapnak csupán tartalmaért felelős; a többi gondtól az „Irodalmi Kör” már több év óta felmentette. Elég is nekünk a magunké. — *Cs. K.* Isten hozott! A lélek utóljára se teheti, hogy ne fűjjön! — *Kossuth Benjámin, Prága.* Bármikor is, szívesen látjuk s a jelzett adatokat készséggel bocsátjuk rendelkezésére. Főiskolánknak is előnyére lesz az, ha róla s levéltáráról Csehország fővárosában fognak felolvasást tartani. Isten segítse jó törekvésükben! — *Sz. A.* A hivatalos ünneplés idejére jegyeztük elő a millenniumis küldeményt. Köszönök érte. — *B. Gy.* Bizonyosan sorát ejtjük. Csakugyan igaz lehet az, hogy napkeltekor a Memnon szobor hangot adott! Mi a multat soh'sem feledtük el. — *Cs. D.* Beosztottuk. Teher alatt nő a pálma — már t. i. a fiatal! — *Cz. I.* Kaptuk a cikket is, az 1 frtot is. Elbánnunk velők, a többit várjuk szívesen.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félvre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A megyei gyámoldák sorsa és a segélyek megszavazása.” *Batta György.* — „A cin-korszak.” *Czikke István.* — „Van-e szükség az amerikai magyar ref. missióra és mik a teendői az anyaszentegyháznak ebben a tekintetben.” *Kalassay Sándor.* — „Kis Hitoktató.” *Réz László.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

A megyei gyámoldák sorsa és a segélyek megszavazása.

Dr. Tüdös István e nagybecsű lapok egyik közelebbi (3-ik) számában irgalmatlanul ráharangoz a megyei gyámoldákra, halált kiált rájuk. Teszi pedig ezt — bizonyára nemes intenciótól vezéreltetve — egyedül azért, hogy kisegítő módot, eszközt nyújtson arra, miként lehetne az egyetemes lelkészi özvegy-árva gyámtárba való belépési járulék minél gyorsabb és könnyebb lerovását eszközölni? Mert hát aggódik az ő lelke is mi érettségünk, töpreng helyzetünk nyomorult volta felett. Jól tudja ő, hogy a ketős teher, az ósdi elavult chárta mellett igen nehéz: épen azért a megyei gyámoldának — mint a mely képes volna rajtunk segíteni s az egyetemes gyámintézetbe való belépésünk díját érettségünk kifizetni — rövid operatívával vért vesz, hogy az ifjabb testvérek annál pezsgőbb életet adjon, fényesebb jövőt biztosítson. A terv csillogó, tetszetős, sőt ki is vihető. Könnyebb megoldása a befizetésnek a teher alól való felszabadulásnak aligha gondolható ki ennél. Tartok is tőle erősen, hogy az az eszme zöldágra vergődik s elvégre is diadalt arat. Hisz már nálunk — itt Gömörben is — némelyek szinte hangosan agítálnak e nézet mellett, feszült érdeklődéssel várja mindenki a tavaszi egyházmegyei gyűlés végdöntését.

De bocsánatot kérek igen tisztelt doktor úr, ha vele szemben ellennézetet kockáztatok meg. Nem azért, mintha talán én is nem érezném a paizsos férfiú kéznymását; nem is azért, mintha félnék a sirban nyugvók fenyegető „vető“-jától, a kik gyámoldánk első fillereit összehordták, alapítványainkkal, vagy adományainkkal időnként gyarapították, mert hiszen a cél egy: özvegyeink és árváink segélyezése, gyámolítása; hanem igenis azért, mert ezt a nagy gondnal ápolott, hűn nevelt intézményt, mint egyetlen szent örökségünket nem szeretném csak úgy könnyedén odadobni a végfelosztás, az enyészeti sírjának. Ez retrograd lépés volna. Hanem igenis azt óhajtom, hogy éljen örökké és szolgálja egyházmegyénk papi karának habár másnemű, de rokonzóló érdekeit sok, hosszú időn át...

Erre nézve két terv él lelkemben. Bármelyik valószínűsége megnyugvást ad nekem, hiszem, velem együtt sok társamnak.

Egyik terv ez: *tegyük le meglevő pénzecskéinket megyei lelkészi nyugdíjalapul.*

Felesleges bővebben indokolni ennek szükséges voltát. Már az egyetemes gyámtár tervjavaslat készítői is erősen hangsúlyozták az országos nyugdíjintézet felállítását, szinte szívreható vonásokkal rajzolták azt a keserű helyzetet, mely egy elnyűtt, öreg lelkésznek osztályrészül jut; de mert égetőbb szükség lévén az özvegyek és árvák jövőjének biztosítása, ezt kellett előbb — a köz-óhaj szerint — megteremteni, erős alapra fektetni. Legyen érette hála Istennek, ez már meg van, majd csak kiéhezzük ennek terheit is. A nyugdíjintézet tehát a jövő kérdése maradt. De csak maradt, csak elodáztatott, de életrekeltése, megvalósítása — hiszem — a közel jövő. De bármikor létesül is, annyi föltétlenül bizonyos, hogy egyhamar, kivált kezdetben, oly jutalékra nem számíthatunk, a mely állásunk, qualificatióink és műveltségünknek megfelelő, gondoktól ment helyzetet biztosíthatna; olyanra legalább nem, hogy a megyei segély is ránk ne férne. Tagja lenne ennek ezután is minden gömöri lelkész, fizetvén a belépti díj mellett a megszabott évi járulékokat, a mi azonban lehető mérsékelt fokra szállíthatnák le. Erős a hitem, hogy erre a célra a gyülekezetek, sőt egyesek is szívesen hoznának áldozatot; mi több: az államsegély minket illető javarészét is hozzácsatolhatnók időnként. Nyugdíjintézetté a tár teljes egészében csak akkor alakulna át, ha most élő özvegyeink s árváink segélyjogosultsága megszűnik, addig pedig munkaképtelen lelkészeink csak részleges jutalékot kapnának. Emberi számítás szerint 10—12 év múlva az áldásos intézmény már tekintélyes osztalékot nyújthatna elaggult kartársainknak. Ez volna az én egyik tervem.

A másik pedig ez: *tegyük le gyámoldai tőkénket lelkész-fizetési alapul.*

Nem azt értem ez alatt, hogy a gyengébb jövedelmű lelkészi állásokat ez alap évi jövedelméből legott erősítsük, segélyezzük; hanem azt, hogy ez a tőke szolgáljon alapjául egy oly intézménynek, melynek az lenne kitűzött nemes célja, hogy egyházmegyénkben — már akkor, a mikor — egyenlő jövedelmű lelkészi állomások szerveztessenek. Ez lenne szerintem az egyenlőség magasztos eszméjének — mely ma csak elvileg él közöttünk — leghűbb megvalósítója, a gonosz irigység kiirtója, a kartársi igaz szeretet megtestesítője. Ez lenne a legerősebb biztosíték arra nézve, hogy a papi pálya ismét vonzóvá,

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

keresetté válnék, ifjaink ismét tömegesen tódulnának az „Alma mater“ falai közé, édes reménnyel kötelezve el magukat a szentügy szolgálatának. Nem kellene feláldozgatnunk gyors egymásutánban gyenge anyaegyházainkat sem, hanem államsegélylyel, domesztikai és más jutalékokkal támogatva fenttarthatnók, mint eddig is fentartottuk. Mert ha azt akarjuk, hogy a prot. eszmék minél mélyebb gyökeret verjenek, minél nagyobb hódítást tegyenek magyar hazánk földén: akkor kötelességünk nemcsak a meglevő posztókat megerősíteni, de minél több gócpontokat létesíteni, teremteni. Ugy tetszik nekem, mikor egy-egy anyaegyházat — jöllehet a szükség kényszere alatt — filiává fokoznak le, mintha egy-egy életér pattana el anyaegyházunk testében. Biztosítsuk azért önmagunk anyagi megrövidítésével is utódaink s egyházaink jövőjét; tegyük le annak idején gyámoldai tőkénket lelkesz fizetési alapul. Ez volna az én másik tervem.

Ha e tervek bármelyike útát találja a kartársak szívéhez, megvolnának mentve megyei gyámoldáink a szétforgácsolástól, vagy pláne az örök elmúlástól...

A mi a *segély megszavazását*, általában a szegényebb sorsú paptársak bármely tárból való segélyezését illeti, erre is van egy kis megjegyezni valóm. Pedig jól tudom, hogy e kissé kényes természetű, bibés kérdés bolygatásával aligha eleven szívet nem gyűjtök árva fejemre; mert akadhat, ki azt hiszi, hogy „pro domo“ beszélek. De hát kérem nem kell mindjárt azt gondolni, hogy ha egyik vagy másik fél külön állást foglal el, már megszűnik a szándék őszintesége; hanem igenis boncolni kell a kérdést, ha azt helyesen, megnyugtatóan akarjuk megoldani, annyiaval inkább, mert ez a szőnyegen levő ügy a mi vitális érdekeinket nagyon is közelről érinti.

Előre bocsátom, távol áll lelkemtől a gondolata is annak, mintha a segélyosztó bizottságok tiszta szándékát, jóhiszemű eljárását kifogásolni akarnám. Isten ments! Ők cselekszenek a legjobb meggyőződésük szerint, segélyezik az *előírt adatok alapján* a gyengébben dotált papokat és tanítókat. Így jár el a kerület, így a konvent is. Tagadhatatlan, hogy ez a segélyezési mód első tekintetre helyesnek s igazságosnak látszik ma is. De ha kissé körül tekintünk s a szigorú osztó igazság szempontja lesz irányadónk, be kell látnunk, hogy ez az eljárás sok esetben nem egészen indokolt, sőt téves is. Ugyanis tapasztalati tény, hogy *nem mindig az közöttünk szegény, segélyre szorult, a ki leggyengébben van dotálva; hanem föltétlenül az, a kinek jövedelme távolról sincs arányban parancsoló szükségleteivel.* Egy másodosztályú lelkeszi állomás például, a mely 900 frt évi jövedelmet biztosít, de a melyből 700 frtot kell évenként kiadni 3—4 gyermek taníttatására, nagyon távol áll — tiszta jövedelem tekintetében — attól a 4-ed osztályú lelkeszi állomástól, mely csak 500 frttal van honorálva, de esetleg ilyen fajta teher nem nehezedik a család vállára. Szoros figyelembe kell azért venniük a segélyosztó bizottságoknak (még folyamodás hiányában is, a mitől sokakat a szerénység tart vissza), hogy hol van voltakép a segélyre nagyobb szükség? Hiszen a gyermekek kiképzésének könnyítésére még az egyetemes gyámtár s a kebelbeli gyámegyletek is külön pontban intézkednek a felüleges segélyről.

A főhiba, az üttévesztő különben mindenképpen felett az, hogy a lelkeszi jövedelmek nem egyenlő kulcs szerint és így nem igazságosan vannak felvéve. Az összeíró egyházmegyei bizottságok annak idején nem egyöntetű elvek alapján jártak el. Ekkép ugyanoly jövedelmű egyházak, melyek eddig egymás mellett szinte karöltve haladtak, az újabb összeírás után oly távol estek egymástól, akár csak Makó Jeruzsálemtől. A régi kép egészen megváltozott. Ott van például *Hanna*, mely az új fel-

számításig *első* egyházunk volt s a kápláni fizetés le: számításával (300 frt) 1450 frt jövedelmet tüntetett fel, ma már lesorvadt 1111 frtra s lett *utolsó* az első között. *Kelemér* pedig, mely a 2-ik osztályúak között díszelgett, mint *első*, ma már a 4-ik osztályban pironkodik. De van ilyen sok példa, úgy hiszem másfelé is. Ugyan mondja meg valaki nekem: kit illet, vagy kit terhel a felelősség e visszás cselekményekért? Hát bizony nem az összeíró bizottságokat, a kiknek fizikai idejük sem futotta ki, hogy oly komplikált lapot, minő az ismeretes „Jelentő-ív“ 3—4 órai helyszíni tartózkodás alatt (néhol a filiákkal 5—6 példányban) alaposan kitöltsenek; nem is a mi ismert buzgalmú esperesünket, ki irányelvül szabta az összes papság elé, hogy a jövedelmeket azon alapok és adatok szerint tüntessék fel, a melyek szerint a közigazgatási hatóságok 1893-ban a tanítói jövedelmeket értékelték, megállapították; de igenis minket magunkat lelkeszeket illet, a kiknek bölcseségére volt leginkább bízva az ív kitöltése. Egyik közülünk azon boldogító hit emelő hatása alatt, hogy a magas kormány mielőbb oly összeggel dotál, — még pedig csupa készpénzzel bennünket (no persze a vallásalapból), a mennyit most kimutatunk, hát felcsavarta a számítást egész a superlativus grádusig; a másik pedig a stólarék felszámolására helyezte a fősúlyt, szentül megélén győződve, hogy azok a kecsgetető miniszterek röktön tárcához kapnak és legott „bares geld“ fizetnek; a harmadik pedig, hogy az egyetemes gyámintézetbe minél kevesebbet kelljen fizetnie; nem különben a negyedik, hogy a remélt államsegélyből minél többecskeket markolhasson: túlalacsonyra, kicsire, szűkre vette a mértéket. Kétségkívül az is hiba volt, hogy magok az összeíró közigazgatási tisztviselők sem egyöntetű alapon jártak el. Egyik járásban 6 frt 50 krajával vették a búza hektoliterjét, míg a másikban 5 frttal számították köblét. Egyik helyen a földbérletnél túl-magas árt alkalmaztak, másikon pedig leszálltak a fagypontra, a kataszteri tiszta jövedelemig. Egyik helyen a fa értékét ölenként 5 frttal, a másik helyen 10 frttal számították. Lényeges eltérés volt a legelő és más chártaális javadalom értéklésénél is. Egyszerűen mind a tanítói, mind a papi jövedelmek kimutatása hibás és így megbízhatatlan. Ez alapon szavazni meg segélyt, ellenkezik a tiszta igazsággal. Revisiót vagy új összeírást kérünk azért; erre megadja a jogot maga a konvent is, illetőleg nem vet gátat útjába, a mennyiben világosan kimondja, hogy a mely egyház sérelmesnek találja magára nézve a „Jelentő-ív“ adatait, a törvényes fórumok útján kérheti annak kikorrigálását. Vegyük ezt az ügyet kezökbe a lelkeszi értekezletek s így — időközileg is — eszközöljék a radikális revisiót egyöntetű elvek alapján. Akkor aztán rendben leszünk.

Bátorkodom megjegyezni ennek kapcsán, miszerint — távol attól, hogy a chartális fizetésnek értékesítésénél az irányelvre nézve tanácsadóul feltolnám magamat, (a mi különben a sokféle helyi érdeknél fogva úgy is csak hiú kísérlet maradna) — a földbirtok jövedelmének megállapítását illetőleg, ki lehetne mondani, hogy az ingatag bérleti jövedelem helyett a kataszteri tiszta jövedelem kétszerese vétetné mindenütt alapul. Ebből, ha a lelkesz fizeti az adót (de csak is a földadót) ez szintén levonandó, ha pedig az egyház fizeti, megmaradna a kataszteri jövedelem teljes kerek egészében.

Különben gyökeres reformot kell behozni, új adózási kulcsot alkalmazni, szóval teljesen át kell alakítani eddigi igaztalan fizetési rendszerünket az egész vonalon. Elavult, ósdi híványaink csak reliquiáknak valók már. Képezze a személy és vagyon együttesen a fizetési alapot. Legyen minden fizetés-nem pénzre téve át. Legyen a polgári adózó $\frac{2}{3}$ -ban, a személy pedig $\frac{1}{3}$ -ban megter-

helve egyházi járandósággal. Ugy gondolom, hogy ez, a mellett, hogy méltányos és igazságos megoldás lenne; papi testületünk anyagi és szellemi életének is nagy horderejű, szinte korszakalkotó fordulatot adna. Engemet éltet a siker reménye, hogyha a kérdéshez vaskezekkel nyúlunk, minden nagyobb rázkódás nélkül elérjük a kívánt célt. Nem olyan változhatatlan szikla ez, mint a megcsontosodott dogma, a mely még sok időn át „ne nyúlj hozzám virág” lesz a nép előtt. Csak akarni kell és meg lesz!

E számítások alapján aztán tisztán látnók egyik-másik lelkesi állomás évi jövedelmét s e mellett kartársaink családi körülményeit is ismerve, nem esnének tévedésbe a bizottságok a segély-átalányok megszavazásánál.

Ezekben kívántam — habár halvány szikrával — megvilágítani a szőnyegen levő kérdést Tartoztam ezzel a magam meggyőződésének. Különbözn győzzön a jobb! Uralkodjék köztünk a szeretet igazsága!

Batta György.

ISKOLAI ÜGY.

A cin-korszak.

Nem a világ historiában, hanem a pataki konviktus életében.

Én édes tápláló dajkám! Beh sokan eldalolhatnák felőled az édes-bús nótát, annak is csak azt az egyetlen sorát, a melyik azt mondja, hogy:

„Keservesen tartott engem.”

Engem ugyan nem sokáig tartott, ingyen se tartott; de ez az én hálámon és szerelmemen semmit se változtat, érdeklődésemet azért iránta minden év növeli.

En még a cin-korszaknak voltam osztályosa, a mikor még ódon cintányérokra élveztük a hús nélkül való káposztát, tepertő helyett mándrucz kővel zsírozták a paszulyt. (Szegény lúci Szabó, a kivel együtt szuplikáltam be fél Magyarországot, mutatót is hordott a zsebjeben ezekből a tepertőnek titulált mándrucz kövekből s fél Magyarországon senki se bírta kitalálni, hogy azok voltaképen mik legyenek.) S mint a geologus a fejlődő földnek egyes rétegeiből következtetést von lezajlott földforradalmakra s letűnt világokra: úgy vonhatna egy utánunk következő nemzedék amaz ós cintányérok oldalaira és fenekére villával megörökített feljegyzéseinkből és hieroglifáinkból biztos következtetést, a mi néhai titkos elégedetlenségünkre.

De nem vonhat. Mert a cin-korszak cin-tányérostól eltűnt örökre s a pataki szegények konviktusára is felerült immár a porcellán-korszak hajnala.

Most már „felszolgáló” ingyenesek nincsenek, a költségvetésben mintegy 25 métermázsa disznóhús szerepel, az ételek hasonlíthatatlanul jobbak, ízesebbek, az adagok nagyobbak s az evőeszközöket nem kell a csizmaszárban hordani be az étkező ifjuságnak, mint a falusi lakadalomban.

Mindezt az intézet természetszerű fejlődése s az intézők buzgósága, a segély források gazdagodása hozta így magával (köszönet és hála érte mindenkinek, a ki a javulásra közreműködött). *De kívánni való még mindig van, mind az ellátás, mind az áldozatkészség tekintetéből.*

Az „egy tanítvány” indítványa, lelkes kezdeményezése, úgy látszik feledésbe ment. Az a sok száz, meg száz tanítvány, most már szereplő, hivataloskodó, családos férfit, a kikből a pataki konviktus dajkázkodása nélkül sohasem lett volna ember: a kik apjuk és az Isten után ennek a jótékony intézetnek köszönhetnek legtöbbet,

nem akarták a kiáltó szót meghallani; s a ki meghallotta is, igazságán neki melegegett is: megint elfeledte, hűségét meghidegedni, szíve mozdulását megcsendesedni engedte.

Nem, nem, százszor is el merném mondani egymásután, hogy sem elég érdeklődők, sem elég háládatosak nem vagyunk e második „alma materünk”, e kisebbik anyánk, a sárospataki konviktus iránt; pedig ki tudja, nem szorulunk-e rá valamikor?

A nagy alapítók szerelme a mienket, kisebbekét, nem hidegítheti meg. A Mudrányok, Pálóci Horváthok istenfélő bőkezűsége csak azt teszi lehetővé, hogy főiskolánk tápláló forrásaihoz minél többen hozzájuthassanak; de azt nem, hogy a *még mindig kíváncsi javulása az étkezésnek s egy valóban korszerű s minél több gyermeket magába fogadó internátusnak felállítása bekövetkezzék.*

Kicsiny patakok is emelhetnek hajót, ha vizeik egybeszakadván, megsokasodnak s folyóvizekké szélesednek. S azért, hogy egyesek, a kiknek több adatott, örök emlékü áldozatot hoznak — a mások gyermekeinek: az nem ment fel minket ama szintén örök kötelesség alól, hogy mi is megtegyük, a mit tehetünk — a saját gyermekeinkért.

Főiskolánk közpénztárára évről-évre több teher szakad rá. A viszonyok és a fejlődő, versenyző tanintézetek által támasztott új helyzet, újabb követelések, újabb berendezések, újabb tanári állások, fizetésemelések, tanári nyugdíjintézet, erősödő állami ellenőrzés és beavatkozás máris a megbíráhatatlanságig veszik igénybe főiskolánk anyagi erejét egyfelől s a minimumra apasztották le a főiskolai lakószobák számát másfelől. Bizonyára ezért késik még mindig a konviktusnak már régebben tervbevett rendezése és alkalmasabb helyiségbe való átköltöztetése.

Pedig jobban érezzük, mint valaha, hogy erős, öntudatos, hitéhez, anyaszentegyházához utolsó lehelle-téig hű protestáns intelligencia nélkül meg nem élhetünk; hogy az evangéliumon és józan okosságon épült protestantizmusnak az iskola egyik leghatalmasabb fenntartó ereje. Hogy ezeket az iskolákat még a legsúlyosabb áldozatok árán is, mint szent hagyományt, mint öröklött palládiumot, meg kell tartanunk; ezt az egyházfenntartó intelligenciát a magunk kebelén kell fenntövelnünk; lelkét a prot. iskolák által, magunkéhoz kell forrasztanunk s állandó erőben és frissességben kell tartanunk az által, hogy *minél több alkalmat és lehetőséget biztosítsunk a tős-gyökeres magyar nép szegény, de tehet-séges gyermekének is arra, hogy az iskola karjain át a prot. intelligencia soraiba fölemelkedhessék.*

Sohse zártuk ki eddig onnan őket. Kapuinkat — a reformáció idejétől kezdve — mindig nyitva tartottuk a szegények gyermekeinek befogadására. Temérdek alkalmat nyújtottunk nekik, a hogy a magunk szegénység-től telt, a felenevekedésre. És nem volt okunk megbánni, hogy így cselekedtünk. Ezekből a gyermekekből nem egyszer anyaszentegyház oszlopoi formálódtak; legkeményebb bajvivóink az igazainkért vívott küzdelmekben, leghűségesebb fiaink megpróbáltatásunk idején ő belőlök kerültek ki.

Franciaországnak egyik fényes elméje csak nem rég mutatott rá arra a tapasztalati igazságra, hogy a francia közelet és szellemi gárda legmunkabíróbb, legmegbízhatóbb, legtermékenyebb és legzsensialisabb munkásait, szereplőit túlnyomó számmal a protestáns egyház szolgáltatja és pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert a francia prot. egyház is nagy előszeretettel, hogy úgy mondjam az ősi talajt kultiválja; papok, tanítók, iparosok, kisebb birtokosok és egyszerű földművelők

gyermekében ad — iskolái által — új talentumokat s friss, termékeny erőket az enervált társadalomnak s a meg-megtévelyedő szellemi világnak.

Ha Magyarország szerepvívó embereit, közéletének legderekből munkásait, irodalmának legfényesebb talentumait megtekintjük: vajjon nem vehetjük-e méltán mi is ajkainkra a francia hittestvér dicsekedését? Nem ott ragyognak-e a mi kicsiny ref. egyházunk derék fia is eszökkel, jellemökkel, hazafiságukkal, szép arany tollukkal a legelső között?

Egy légió Anteus! A földdel való érintkezéstől vették ezek is az erőt. A szegénységtől, melylyel tanulói pályájukon megharcoltak, a nádfődeles háztól, melyben a napot meglátták s honnan szívüket és elméket hódítani egykor elindultak.

De im a nevelés meg van nehezítve, költségei meg sokasodva, az ősi kollégium kapui félig behajtva a kevésbé tehetős osztály gyermekei előtt. Pedig ki tudja, hány lehetett volna ezek közül is nemzetének dicsekedése, egyházának büszkesége, ha talentumát nem kellene föld alá ásnia? . . .

Ti, a kik együtt növekedtetek velem a pataki konviktus dajkáló kebelén, ti testvérek, . . . ne felejtkeztek el a ti kisebbik anyátokról!

Ha minden ember, kit a pataki konviktus felnevelt, bármilyen csekélységet, (ha csak egy-egy forintot is néhány esztendőn át) juttatna hálaá emlékjeleképpen ez intézet javára: olyan tekintélyes alapítvány halmozódna össze, melylyel a pataki konviktus helyzete, ékező ifjúságának ellátása minden további kritikát kizárna s jövődjére minden aggodalomtól meg volna szabadítva.

Ezt mondta az »Egy tanítvány« évekkel ezelőtt. Szébbet és jobbat én sem tudok mondani.

Czinke István.

TÁRCA.

Van-e szükség az amerikai magyar ref. missióra és mik a teendői az anyaszent-egyháznak ebben a tekintetben?

Szinte vakmerőségnek látszik még csak fel is tenni azt a kérdést: van-e szükség az amerikai magyar ref. missióra? és csaknem elképzelhetlen dolog, hogy valaki akár nagy, akár kis emberek közül erre a kérdésre tagadólag felelne. És hogy most, midőn Isten jóvoltából már egy negyedévet töltöttem el távol az édes hazától s anyaszentegyházunktól: újra felteszem magamnak azt a kérdést, sőt, hogy kérdezni merem e lapok olvasó közönségétől, annak oka abban keresendő, hogy itt a dolgok közvetlen szemlélete s a körülmények hatása folytán, még inkább evidensebbé lett előttem az amerikai magyar ref. missiónak égető szükségessége.

Igaz, hogy magyar népünknek vérében van az, hogy vallását nem szereti cserélni; igaz, hogy szinte nemzeti vérmérsékletünkben rejlik az a tulajdonságunk, hogy az ősi szokásokhoz híven ragaszkodunk; igaz, hogy éppen ebben keresendő oka annak, hogy a különböző protestáns felekezetek csábító ajánlataik dacára is, hívek maradtak őseik vallásához s azok nem voltak képesek csak némelyeket meggingatni hitükben; de hát az is igaz, hogy éppen ezért kellene az anyaegyháznak hiteles gyermekeire több gondot fordítani s nem kellene megengedni azt, hogy az itt már részben letelepedett vagy csak ideiglenesen itt élő 15—20.000 magyar református lelki sötétségben bolyongjon; hogy itt, hol gomba módra szaporodik a

vallás, ennek a számnak nagy része lelkében páriává legyen. Legalább a szellemi segítségnek és a buzdításnak elmulasztása nagy hiba volna a jövőben.

Más vallásfelekezetek mindjárt akkor, a mikor a bevándoroltak, magukkal hozták papjaikat is, s így azonnal gondoskodtak arról, hogy a néhez és a legtöbbször életveszélyes munkák között megtalálják a szomjú hívek a vallás vigasztaló szavát; gondoskodtak arról, hogy az a szegény nép, melynek egyedüli boldogsága a vallás, valóban boldog legyen és saját nyelvén dicsérhesse az égnek, a földnek, a teremtettségnek urát; hálát adhasson Istennek, ki megmenté őt minden veszedelemtől.

Itt érzi igazán, valóban a bevándorlott magyar, hogy Isten kezében van. A soha nem látott, sőt nem is hallott foglalkozás, az életnek viszonyai, az életmód, az az érzés, mely szívéből ki nem alszik soha; az édes hazának és otthon maradt kedveseinek szeretete sokszor a legrosszabb embert is egészen megváltoztatja. A ki Istent nem ismert s bolond büszkeségében ismerni sem akarta, itt buzgón imádkozik, s a kit káromkodónak ismertek oda haza, az itt fogadást tesz, hogy halálos ágyáig soha többé nem veszi fel Istennek nevét haszontalanul. Óh, bizony, ezeknek szükségök van a vallás vigasztaló, bátorító szavaira. Mert nem pusztán olyan magyarok vannak itt, a kiknek oda haza elintézetlen ügyeik vannak, hanem vannak olyanok, a kiket a nagy adók s a csapások egész sora kényszerített arra, hogy elhagyják az országot; a kik azért jöttek ide, hogy nyomorral küzdő családjaiknak legalább a mindennapi kenyeret megkereshessék; a kik éhez és szenvedő feleséget, gyermekeket hagytak oda haza; bizony ezek érzik szükségét a vallás vigasztalásainak és sietnek az úr házába, valahányszor csak tehetik azt.

Rövid itt-létem alatt is gyakran tapasztaltam ezt. De különösen most, a mikor a keresztyénység legszebb és legmagasztosabb ünnepét ünnepeltük, akkor láttam a vallásnak mindenható erejét; akkor éreztem, hogy jó volna, ha látnák a bölcs atyák a szívnek ezt a melegségét, a léleknek azt a forrás-tiszta hitét, a melylyel távol vidékek lakói — nem törődve sem fáradsággal, nem sajnálva még a költségeket sem — felkeresték azt a helyet, a hol amaz evangéliomot hallották: »Ne féljete, íme én hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész népnek öröme lesz, mert ma született a megtartó, ki az Ur-Krisztus a Dávid városában.« Valóban úgy jöttek, mint a pásztorkok. Ha látták volna ezeknek a munkás embereknek szemében az örömnél könnyet ragyogni s ha hallják vala, hogy mily felséges buzgósággal éneklék: »Óh kedves vendég nálam szállj . . .« bizonyára azt mondták volna: gondunk lesz reátok!

Igen, bölcs atyái a magyar ref. egyháznak, ezt mondták volna mindnyájan. Szinte látom, hogy az első meghatottság percében tanácsot tartanak és elhatározzák, hogy az amerikai missiói állásokra a legtörekvőbb ifjakat fogják ajánlani, jutalmul mintegy az olyanoknak, a kik készek tengerentúli testvéreiket legeltetni Istennek szép és kies mezején. Szinte látom, hogy az amerikai missionáriusságot olyannak fogják majd tekinteni, mintha valaki a külföld iskoláiban akar több tudományt és tapasztalatot szerezni, hogy lehetőleg hasznos tagja legyen annak a lelkész karnak, melynek kezében egy népnek jövőbeli boldogsága van letéve. Hát lehet-e valahol több tapasztalatot szerezni, mint itt, a lángész alkotásainak hazájában, a hol óriási mérvben látja az ember a jót és a rosszat egyaránt; a hol az emberi jogok oly felséges megbecsültetésben részesülnek, de a hol a pénzarisztokracia a legveszedelmesebb befolyást gyakorolja az egész államnak s munkás népnek életére.

Hát lehet-e valahol többet tanulni, mint itt, a hol a vallásfelekezetek között nincs meg az az utálatos gyűlölet, a mely soha nem fogja megengedni, hogy míg a világ világ s az ember ember lesz, legyen egy akol és egy pásztor; a hol alapjában, könnyűmódon, csupán szemlélődés útján is meg lehet tanulni, hogy mi különbség van az egyik és másik között s az összehasonlítás aztán már a tudományos vizsgálódást is megköveteli. Hát lehet-e valahol többet tanulni, mint itt, a hol az angolt, ezt a világnyelvet alapjában meg kell ismerni, mert bizony itt e nélkül nagyon nehéz az élet. Nagyon jó iskola ez s a ki nem sajnálja a fáradságot, a töredést s nem csupán az a célja, hogy a kényelem puha párnáiról szemlélje a világ folyását, az egykor majd megedzve állhat oda a közkatonák lelkes seregébe, a hol, mint egy a legkisebbek közül, hiven és becsületesen fogja megharcolni az életnek nagy harcát. Ezekért látom én, hogy a kicsinylő mosolygás nem ül az ajkakra többé s nem vádolják kalandori szellemmel azt, ki egész szívvel és lélekkel akarván szolgálni az Isten anyaszentegyházának ügyét, a fáradságos és veszélyes úttól, a bizonytalan jövőtől sem fog visszariadni és szinte látom azt is, hogy fognak elnémulni a gúnyolódók, ha az egyháznak atyái kimondják e szót: gondunk lesz reátok!

Mert erre van nekünk legelsőbbben is szükségünk. Az amerikai ref. egyház missioi nagy bizottsága sokat áldoz ez ügyért s még többet is fog áldozni a jövőben, csak lássa azt, hogy oda haza is »Egy si move.« Nem pénzbeli segítség kell nekünk egyelőre, hisz azt nem is kívánhatjuk, hogy Magyarország segítse Amerikát, de arra van szükségünk nekünk s az általunk képviselt ügynek, hogy vagy valamelyik egyházkerület, vagy az anyaegyháznak zsinat nem léte esetén legfelsőbb kormányzótestülete vegye kezébe ezt az ügyet s gondoljon az amerikai magyar ref. missió ügyével, a hívek lelki gondozásával.

Mi itt hatan mindent elkövetünk, hogy a dolgok ékesen és szép renddel folyjanak. Ezért keleten épen úgy, mint nyugaton, New-Yorkban épen úgy, mint Chicagóban megmozdult a nép szíve: azért most kell kezünk reá tenni, hogy a láng ki ne aludjék. Meg aztán mi is most állunk a szervezkedés stadiumában s lehet, hogy mire ezek a sorok nyomdafestéket látnak, már akkor megalakul az amerikai első magyar ref. egyház-megye.

A mire tehát eddig nem volt szükség, azt most a viszonyok maguk követelik, hogy az anyaszentegyháznak böles atyái határozzanak a fölött, hogy ez a magyar ref. egyház-megye milyen viszonyban álljon az anyaegyházzal, valamelyik egyházkerülettel s általában, hogy az amerikai ref. missiót milyennek gondolják oda haza. Ugy tekintenek-e minket, mint mostoha gyermekeket, a kik, ha elhagyták is az édes anyát egy időre, nem mondtak le arról, hogy gyermeki kötelességeiket hűségesen teljesítsék. Mert mi itt a messze idegenben is hálás és engedelmes gyermekei akarunk maradni a magyar ref. egyháznak. Végképen elszakadni tőle, még gondolatnak is bűn volna. Mi ha szervezünk egy egyház-megyét, szeretnők, ha csak némi részben is, oly viszonyban állana az valamelyik kerülettel, mint a többi egyház-megye s hogy mi ne lennénk az édes anya kebeléről eltávolított mostoha gyermekek.

De zsinati törvényeink s az ujonnan alakított gyám-tár is azt követelik, hogy helyzetünk tisztáztassék.

Zsinati törvényeink ugyanis azt írják elő, hogy a felkészültséghez, illetőleg a pappá lételhez bizonyos osztályozás szükséges s úgy tudom, hogy azt, kinek milyen az osztályzata, a minősítése, azt az esperesi hiva-

talok útján, a püspöki hivatalokban állapítják meg s úgy terjesztik a tavaszi egyházkerületi közgyűlések elé. Az tehát a kérdés, hogy mi, amerikai missionariusok, hogyan fogunk minősítettetni? Melyik püspöki hivatal állapítja meg a mi számunkra a minősítvényt? Ugy fogják-e szolgálati éveinket számítani, mint a rendes lelkészekét? Sok mellékkérdés merülhet még itt fel, a melyeknek elintézése már csak azért is szükséges, mert mi, a kiknek két oklevelünk van, azt hiszem, pályázati képességünket és jogunkat nem veszítettük el azért, mert egy más világrészben ép oly hűséges sáfárai vagyunk az Urnak, mint lettünk volna oda haza.

A második, egész életünkre kiható dolog, az a kérdés, hogy minő viszonyban fogunk mi allani a gyám-tárral? Annyira, a mennyire ismerem ennek a magasztos intézménynek a megalakulási történetét, de az amerikai missionariusoknak hozzá való viszonyáról sehol nem olvastam egy szót sem. Pedig már akkor is, a mikor a bimbó kipattant, voltak itt missionariusok. Még most talán többi kollegáimnak nem áll oly nagyon érdekében ezt a dolgot felszínre hozni, mint nekem, de nekem már nem csak magam iránt való kötelességem erre a dologra nézve felvilágosítást kérni, sőt ha kell, kérelmezni azt, hogy minket se tekintsenek az intézők mostoha gyermekeknek s ha megfizetjük azt az évi járulékot, a mi reánk esik, ennek a magasztos intézménynek mi is jogos, sőt kötelezett tagjai lehessünk.

Ezek a legelső és legfontosabb kérdések, a melyekkel nekünk, már itt élő missionariusoknak tisztába kell jönnünk. A jövőre nézve pedig — még egyszer hangsúlyozom — az volna a szükséges dolog, hogy vagy valamelyik egyházkerület, vagy még inkább a konvent venné kezébe ez ügyet s lépne érintkezésbe a »The board of home missions of the Reformed Church« című testülettel, a melynek elnöke I. A. Peters, titkára I. J. Burkley s legalább szellemi segílyt adna nekünk, kikről egyesek azt gondolják, hogy nem is papok.

Csekély pontnak érzem magam arra, hogy soraimat olyan erejűeknek tartsam, a melyek talán meghatják az atyák és választottak szívét s ha valami eredményt látnánk, azt már a szóban forgó dolog fogja eredményezni. De szükségünket elpanaszolni, helyzetünkről világos képet adni s a viszonyok tisztázását sürgetni, kötelességemnek érztem. Amahoz jogom is volt, mert hiszen élni még a féregnek is van joga s helyzetével tisztába jönni minden embernek önmaga iránt való fontos kötelessége; ez utóbbit megtenni pedig az az állás parancsolja, a melyet Isten kegyelméből elfoglalni szerencsém van.

Mount-Carmel, Pa. 1896 január 2.

Kalassay Sándor,
magyar ref. missionarius.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kis Hitoktató

tanyai vagy községi katolikus iskolában járó református vallású gyermekek számára. Készítette: Lévy János sárkeresztúri ev. ref. lelkész. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára kötve 15 kr.

Mikor e könyveimet elolvastam, mondhatom, nagyon megörültem. Örömemnek két oka is volt. Először, mert egyházi irodalmunk terén oly irányban lehettem szerencsés új könyvet látni, a mely egészen el van a legutóbbi időben hanyagolva: a népiskolai vallási tankönyv irodalom terén. Másodszer, mert oly vallási tankönyvet tartottam kezemben, a mely még eddig nem kultivált módon pró-

bálja meg a ref. vallás tanítás elé kitűzött cél elérését. Ugyanis e könyvecske kizárólag a nem ref. felekezeti iskolákba járó népiskolai növendékek számára van írva.

Mielőtt azonban hozzáfogtam volna átolvasásához, egészen önkénytelenül az a kérdés támadt elmémben, hogy vajon van-e valóban szükség ilyen *specialis irányú népiskolai vallási tankönyvre*? Vajjon azokat a növendékeket, a kik nem a mi ref. felekezeti jellegű népiskoláinkba járnak, — másként, másra kell-e tanítani a vallástannál, mint azokat, a kik a saját felekezeti iskoláink növendékei? Amazoknak talán többet, vagy kevesebbet kell tudniok? Ha többet: miért édesebb gyermekei egyházunknak? Ha kevesebbet: miért kicsinyeljük emezek mellett s megfordítva? Vagy talán másként kell azokat tanítani?! Hát vajjon nem egy társadalomban élnek-e emezekkel együtt? Emezeket is nem úgy kell-e megvédeni a tévtanok ellen, mint amazokat? stb. stb.

De mentől többet gondolkoztam e kérdések felett, annál inkább erősödött az a véleményem, hogy a kérdéses könyvecske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni. *Egy és ugyanazon iskola* (akár községi, akár felekezeti, mindig népiskola az!) *tananyagára nézve különbséget tenni az iskola jellege szerint: egészen helytelen. A tananyag egy és ugyanazon fokú iskolában csak egy, s a helyes módszer is csak egy lehet.* Ez az elv, a mely engem e kritikai ismertetésemben is vezérel. Nem vehetem figyelembe specialis céljait.

Így gondolkozva a könyvecskének kitűzött céljáról, — megvallom — örömem nagyot lohadt akkorra már, mikor hozzáfogtam olvasásához.

Tankönyvvél lévén dolgom, mindennek előtt azt vizsgáltam olvasása között, hogy melyik osztály számára s milyen tananyagot ölel fel? Egész világosan meg van jelölve, hogy a népiskola mind a hat osztálya számára van írva, még pedig a vallástudományoknak — mondhatni — minden ágából összeválogatott tananyaggal. Jól van! — gondolám — hisz' ma már minden embernek tudni kell mindent; noha egyiknek alaposabban, a másiknak felületesebben. Az tehát, hogy 77 kis-nyolczad alakú lapon mindent felölel, nem baj, sőt népiskolai tankönyvben, — mert ez a rövidségről tanúskodik — előny. Csak az a kérdés, hogy mind ez miként történik? A felölelt széles mezőről mit választ ki? Hogy osztja be a tananyagot; meg van-e a logikai sorrend; milyen a tanalak; milyen az irány?

Hogy e kérdésekre milyen feleletet alkottam magamnak e könyvecske olvasása közben, azt a következőkben írom le.

a) *A tananyag és beosztása.* Az I. és II. oszt. számára a tananyagot összefoglalja a szerző. Ez helyes. Az elmélet is egyúttal említi azt, mint kezdő fokozatot a vallástannál illetőleg. Ez a rész tartalmaz: imákat (1 úri ima, 2. reggeli, 3. esteli, 4. étel előtti, 5. étel utáni, 6. betegségben mondandó, 7. felgyógyulásakor mondandó, 8. munka előtt mondandó, 9. munka után mondandó, 10. templomba bemenőre, 11. kimenőre mondandó, 12. úrvacsora előtt, 13. után mondandó, 14. kenyér vételekor, 15. pohár vételekor, 16. úrvacsora vétele után mondandó imák), énekeket (számszerint 45 verset különböző alkalmakra) és ünnepeink ismertetését. Ez az I. II. oszt. számára szánt anyag.

Ez túlságosan sok. Ennyit megtanítani képtelenség. De ha még meglehetne is — különösen a II. osztályban — nincs szükség rá. De meg oly anyag is van kijelölve, a mely nem lehet az I., de még a II. oszt. tananyaga sem. Pl. az imák közül a 6. 7. 8. 9. 12. 13. 14. 15-ik nem ezekbe az osztályokba való. Semmit sem szabad a gyermek lelkével szemben forszírozni, annyival kevésbbé

az imádkozást, mert únotta válhatik rá nézve nagyon könnyen. A túlságos sok imádkozás, kivált ha a lélek nem is érzi szükségét, beteggé teszi a lelket. Az ünnepekről szóló rész helyén lehet ezen a fokozaton.

Mint említém az I., II. oszt. tananyagának kiválasztását nem helyeselhetem; az én óhajomásom az volna, hogy ezen a fokozaton ne pusztán imák és énekek beemléztetése által igyekezzünk a célt elérni, a mely nem lehet más, mint a vallásos és erkölcsi kedélyképzés. Szükség van — főleg e fokozaton — vallásos, erkölcsi tartalmú elbeszélésekre; a II. oszt. számára már a bibliából válaszszon ki elbeszéléseket s ezekhez fűzendő az ima, az ének vagy helyiely-közzel egy-egy kis versike, amelyek mintegy csattanóját képezzék az elbeszélésnek. Így érhetünk el kívánatos eredményt csupán — az I., II. osztályban

Így gondolkozva az I., II. oszt. tananyagáról, nem is ilyen irányú tankönyvre van szükség az I., II. oszt. számára, hanem inkább a tanító kezébe egy vezérkönyvre. Sok tanító érzi is ennek szükségét.

A III. oszt. számára három fejezetbe van foglalva a tananyag. a) A reform. isteni tiszteletéről. b) A bibliai történetek. c) A bibliáról általában. Ez osztály tananyagával s különösen annak beosztásával szintén nem tudok megelégedni. Az isteni tiszteletéről szóló résznek nem itt van a helye. Előbb azt tanítsuk meg, a mi szükségesebb s csak aztán azt, ami nélkülözhetőbb; előbb olyant, a mire az utóbbi alapítható. Az isteni tiszteletek ismerésére először nincs oly szükség, mint pl. a biblia ismerésére vagy az egyháztörténetre, másodszor addig egy felekezet isteni tiszteletét hogyan lehet tanítani, míg arról a felekezetről semmit sem tanítottunk?!

A bibliai történetek már igenis ebbe az osztályba valók, de hogy így dolgozva e fel, arról majd szölok alább. Hasonlóképen a Biblia ismertetése is a III. osztályban végzendő, de meg kell előznie a bibliai történetek tanítását. Még pedig azért, mert a II. osztály már tanult (az én elvem szerint) bibliai elbeszéléseket; a III. oszt. pedig folytatja a bibliai történetek tanulását, de már itt oly célból, hogy növendékeinket a vallásos eszmák fejlődésével és a keresztyén vallás alaptanaival megismertessük. Mielőtt ezt a rendszeres bibliai-történet-tanítást megkezdendők, van helye megismertetni azt a könyvet, a melyből részben már tanultak és most rendszeresen fognak tanulni történeteket. Az itt nagy vonásokban bemutatott tananyag-beosztással érhetünk el a III. osztályban kívánatos eredményt.

(Vége köv.)

Réz László.

IRODALOM.

* *A miskolci ev. ref. főgimnázium története.* Irta Dr. Kovács Gábor, igazgató-tanár. II. rész. Miskolc, 1895. Egy 71 lapra terjedő kis füzetben számol be szerző a nevezett iskola körében 1885. óta (a mikor az első rész jelent meg) történt dolgokról. Átforgatván alkalmilag az első részt is, mindjárt első olvasásra néhány kiigazítani való adatot találtunk abban. P. o. Komjáthi Ábrahámról azt írja szerző, hogy miskolci tanárságáról lemondva, világi pályára lépett s valószínűleg ügyvéd lett; holott úgy tudjuk, hogy azután volt parasznai lelkész. Azt is állítja (II. rész, 56. l.), hogy 1846-ban a pesti ev. ref. főgimnázium tanári kara egy felhívást bocsátott ki, pedig Pesten ref. főgimnázium csak 1859. óta van. A mi pedig az újabb II-ik részt illeti, úgy tetszik nekünk, hogy szerző a miskolci ref. egyházat nem az elfogulatlan történetíró szemüvegén vizsgálja meg. Elismeri ugyan, hogy a múltban igen sokat áldozott ez az egyház a

gimnázium javára, de ezt az elismerést tüstént lerontja, mikor mintegy elféltőleg mutat rá, hogy ez az egyház most már semmit sem ad, hanem azért *fentartó testületnek* nevezi magát. Tudunkkal sokat áldozott ez az egyház az újabb korban is s áldoz pl. ma is, mikor egyik paróchiáját átengedi az új iskolaépület számára, csupán azt követve ki, hogy egy illő lakhelyről gondoskodjék az iskola. Szembeütlőbb tévedései a II-ik részben a következők: A 7-ik lapon ez a megjegyzése: ... S. Szentpéteren ... alig egy pár szavazattal fogadtatott el az egyházkerület *egyházi* képviselőinek *indokolatlan* idegenkedése miatt az iskola államsegélyezése. Az aláhúzott két szóban látjuk a tévedést, mert az államsegély kérése ellen nemcsak egyháziak, hanem *világiak* is nyilatkoztak s mert szerző, mint történetíró, tudni tartozik, hogy nem *indokolatlanul*, hanem nagyon is *indokolva* foglaltak állást a segélyezés ellen Mocsáry Lajos, Fejes István, Mitrovics Gyula és Lükő Géza. A 15-ik lapon a miskolci ref. egyház presbiteriumáról szól s egyenesen ráutal a vagyonos s szájas demagógra, a ki nem lehet más, mint az ismeretes Bató István. Tudnia kell szerzőnek, hogy az említett egyén mindenesetre több tiszteletet érdemel haló poraiban, mint olyan jelző, a melynek alkalmazása már csak azért is túlság, mert a politikának az egyházba való bevétele éppen nem őt terheli. A 16. lapon azt állítja, hogy ez előtt 50 évvel 10—15 tanuló volt egy-egy tanteremben, holott műve I. részének 187. lapja szerint 1845—46—47-ről 398 és 409 a tanulók száma s osztályonként kimutatva sehol sincs 10—15 a létszám. A 17. lap szerint Pulszky Agost volt az első protestáns kultuszminiszteri államtitkár. Hát Szász Károly(?) és Tanárky Gedeon — ez utóbbi 20 éven át — nem voltak protestánsok? — Nem felel meg a valóságnak a 44-ik lapon levő ez az állítás sem: ... a vallást 1885—89-ig Illés János, 1889—90-ben Dr. Tüdös István, 1890—91—94—95-ig Csik Dániel és Tóth Béla segédlelkészek tanították. Nem pedig azért, mert Illés János 1892-ig tanított, Dr. T. I. 1889—90-ben még hittanhallgató volt s 92—93-ban működött a miskolci gimnáziumban, Csik D. 92—95-ig, Tóth Béla pedig 93—95-ben. Lényegtelen ugyan ez a helyreigazítás, de a történeti hűség szempontjából nem érdektelen. Rosszúl hangzik a 47. lapon a templomba menésre fordított 2 órának felpanaszolója. Nem híven jegyez szerző a 68. lapon sem, a hol a 13. pontban arról az alapítványról tesz említést, a melyet K. B. nevével neveznek. Tudja szerző ez alapítvány jellegét s a helyes szövegezést úgy kellett volna eszközölnie, a mint a 67. lapon a 11. pontot szövegezte. Sajnáltni lehet, hogy szerző — talán az idő rövidsége miatt — a hozzá közel eső adatokat sem dolgozhatta fel teljes hűséggel. Hibás feljegyzései — a milyenek a felsoroltakon kívül is akadhatnak — talán a legközelebbi értesítőben lenne célszerű kijavítani. A füzet elején a főgimnáziumi épületnek Divald által készített s jól sikerült képe szemléltethető.

—s.

* A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1894—95-ik évi statisztikai adatokból összeállítva, elhagyta a sajtót. Négy évi szünetelés után bizonyosan kedves vendég lesz sok helyen, főként, a hol már izgatottsággal várták s hivatalos nyughatatlankodással követelték. Késedelmess megjelenését sokan nem fogják megérteni, a kik nem is sejtik, mert nem is sejtetik, hogy milyen herce-hurcával, mennyi új és újabb kísérletezéssel jár az ehhez szükséges adatok összeállítása és beszerzése. De csak hogy itt van! Terjedelme 68 lap (8°), kiállítása csinos, ára 50 kr. Megjelenési éve 1895-re van téve, miután első íve már az őszi kerületi gyűléskor készen volt, a többihez azonban csak elkészve lehetett az adatokat — még a hiányos adatokat is! — beszerezni.

A szokott rovatokat láthatjuk benne, végén a sárospataki, miskolci, rimaszombati iskolák és a kerületi leánynevelő-intézet előjáróival, tanáraival, tanítónőivel, stb. Az összesített táblás kimutatás szerint van a kerületben 352 anya-, 90 leány- és 134 fiókegyház; összes lélekszám 239.453; született 4917 fi. 3900 nő; meghalt 3740 fi. 3667 nő; házasodott 2663 tiszta prot. pár, 497 vegyes; iskolaköteles 15.122 fi. 14.153 nő; ev. ref. iskolába járt 15.200 fi. 12.920 nő; hitvallást tett 2549 fi. 2152 nő. — Összeállította Mitrovics Gyula, egyházker. egyházi főjegyző.

* A „Protestáns Szemle” 1896. januári füzeté a következő tartalommal jelent meg: *Értekezések és tanulmányok*: A közszellem vallás-erkölcsi lendülése, *Szöts Farkastól*; Jézus képe az ó-testamentomban, *Csengey Gusztávtól*; Az evangéliumi és a pápas egyház, *Rácz Lajostól*; Péter apostol, *Dr. Erdős Józseftől*; A halhatatlansági eszme története, *Paulik Jánostól*. *Egyházi szemle*: Hazai egyházi élet, ***től*; Külföldi egyházi élet *p—f-től*. *Irodalmi szemle*: Hazai irodalom; Külföldi irodalom. A Szemle e füzeté háromféle rovattal gazdagodott, nevezetesen az első, iránycikk-féle közleménnyel, s a hazai és külföldi egyházi élet ismertetésével; gazdagsága és változatossága ellen tehát nem lehet kifogásunk, sőt talán az a baj, hogy egyszerre nagyon sokfelét akar adni, minek következménye az egyes cikkek szertelen elaprózása. Van olyan értekezés, a melyikből most csak 3 levélnyi jelen meg, van olyan, a melyikből annyi se; így aztán — természetesen — mind a 4 tanulmánynak folytatása következik. A négy helyett, tekintettel a többi rovatokra, bátran elég lett volna két tanulmány, két annyi terjedelemben, s legalább is egyik teljesen közölve. Komolyabb kifogásunk van a szerkesztő tollából eredő iránycikk ellen, a mely szinte az új szerkesztő s általa a Szemle jövőbeli programjának tekinthető. E cikk nem egyéb, mint a modern theologia, philosophia, természettudomány, általában a modern szellemi élet mindamaz irányainak elítélése, kárhóztatása, a melyek nem valamely dogmatikai rendszer előföltévéseiből indulnak ki, hanem azoktól függetlenül keresik az igazságot, a melyek a dogmákat és a bibliát is emberi műveknek s így az emberi értelem és megítélés alá vetett dolgoknak tartják. Mind e komoly és tisztességes irányokat, törekvéseket egy kalap alá vonva a socialismussal, materializmussal, irodalmi naturalizmussal, verismussal: kárhózatossá, vallás- és erkölcsellenes dolognak nyilvánítja a nevezett közlemény, s kárörömmel hirdeti, hogy ezek hitele lejárában, napja leáldozóban van, — a bukás várja őket. Mi ez eljárása ellen, a tudománynak, a tudományos szellemnek egy magát tudományosnak valló s protestánsnak nevező folyóirat részéről jövő ez elítéltetése, megbélyegzése ellen határozottan tiltakozunk; tiltakozunk a Magyar Prot. Irodalmi Társaság nevében, mely tudunkkal sohasem adott szerkesztőjének megbízást vagy engedélyt arra, hogy az ő aegise alatt megjelenő folyóiratban a tudományt, erkölcsant, a philosophiát, a bibliai kritikát s mindezeknek a társaság kebelében levő jelentékeny számu híveit ócsárolja; tiltakozunk a vallás nevében, a melynek miként korábban nem volt a máglyára, úgy ma sincs a dorongra szüksége a maga igazainak érvényesítése végett, a mely nem fél a tudománytól, nem áll ellentétben azzal; daczára a tudomány minden előhaladásának, örök időkre meg fogja tartani varázseréjét az emberre, mert lelkének mélyéből, emberi mivoltából fakad, mert más a tere, más a functiója, mint a tudománynak; tiltakozunk a protestantizmus

nevében, mely ép a külső tekintély elvetésével, a szabad vizsgálódás érvényre emelésével született meg s tette meg hódító hadjáratát; mely mindig a legszorosabb kapcsolatban állt a felvilágosodással, előhaladással; mely a művelt, magas szellemek előtt épen ezért részesült oly nagy becsülésben, melyre csak akkor várhat jövő, ha az emberi szellem mindenkor előhaladásához alkalmazkodni tud; tiltakozunk végül a tudomány nevében, melyre a cikkíró a maga dogmatikai positivizmusát szeretné reáerőszakolni, de a melyet a tudomány, ha csak öngyilkossá nem akar lenni, soha nem fogadhat el; a tudomány előtt semmi egyéb tekintet nem lebeghet, mint az igazság tiszta szeretete és keresése. Igaz, vannak a tudománynak hívatlan művelői is, kik helytelen eredményekhez jutnak, kik egyes vívmányokból, felfedezésekből elhamarkodott s szertelen következtetéseket vonnak, de a tudományt nem kontár művelői után kell megítélni, emezek bűneiért azt is egészben elítélni. — A cikk részleteibe nem akarunk bocsátkozni, de egyes feltűnőbb kijelentéseire mégis kénytelenek vagyunk megjegyzéseket tenni. A 2. lapon azt állítja, hogy a naturalizmus megbukott a szépirodalomban; mi ebben kételkedünk, mert úgy látjuk, hogy Zola, Daudet, Ibsen, Sudermann teljes virágjában van; ugyane lapon úgy fejezi ki magát, mintha a legutóbbi emberöltő ker. hitét az Isten-ellenes tudomány e 4 nagy rendszerrel sorvasztotta volna el: skepticismus, pantheismus, materializmus, positivizmus; azt hisszük, itt félreértés foroghat fenn, mert csak az utóbbi rendszer e század szülötte, a három első hosszú századok előtt keletkezett s azt se értjük, hogyan lehet a pantheizmust vallás- és Isten-ellenes rendszernek nevezni. Herbert Spencer agnosticizmusa s Darwin természetbölcészete magasabban áll, sem hogy cikkíró ama vádjá, hogy ők Isten nélküli tudományt hirdetnek, bármit is árthatna nekik. A bölcészeti erkölcsstanokat is megtámadja; sajnáljuk, itt sem követhetjük izlését; szerintünk ezek szükséges tudományok, mert az erény és a bűn, a jó és a rossz éppannyira érdeklik a társadalmat, mint a vallást, azok éppoly jogosan tudományos, mint theologiai problémák; aztán megvallva az igazat, mi a jót nem azért cselekeszszük, mert azt a vallás parancsolja, hanem azért, mert azt jónak tartjuk; hiszen ha csak a vallás parancsa lenne előttünk irányadó, akkor annak esetleg rossz, bűnös parancsait is teljesítenünk s helyeselnünk kellene p. o. az inquisitio tetteit, a jezsuiták eljárását. Mindez Isten nevében, Isten parancsára lón végrehajtva, s kérjük: szebb tények-e ezek, mint a független morál tanításai? Hogy Brunetiére-nek a tudomány csődjéről írt, nagy feltűnést keltett cikkét szerző is helyesli, ez csak következetességét mutatja, no meg azt is, hogy a rokon-lelkek találkoznak; s reméljük, hogy aztán Br. minden következtetését átveszi, valamint, hogy a Röntgen-féle sugarak felfedezését ámitásnak declarálja, mert az nem fér össze a tudomány bukásával. Hogy Ibsent egy helyt (3. lap) mint az Isten-nélküli irodalom képviselőjét, a ker. hit és ev. erkölcsök meglazítóját, másutt (6. lap), mint erkölcsi regenerátort említi, az csak kisebb tévedése. Hogy a bibliai és dogmatikai kritikizmust is mérges nyilakkal lövöldözi, ezzel csak azt árulja el, hogy mennyire nem becsüli az írásnak ezt a mondását: megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket; hogy mennyire nem ismeri és követi a reformátor eme mondását: a hit nem *fides quae creditur*, hanem *qua creditur*; mennyire nem a szív tisztaságát, hanem bizonyos tanoknak igazul való elfogadását tekinti a jó keresztyén ismérvének. Mi úgy hisszük, hogy ez az egész cikk csak tévedésből került a Prot. Egyh. és

Iskolai Lap fiókjából a Szemlébe! — Kisebb hibákul megemlíthetjük még, hogy e füzet jan. 28-án jelent meg, bár a címlap szerint megjelent minden hó 15-én; hogy a hazai irodalom rovatában oly művek ismertetése is előfordul, a melyeknek semmi közük a prot. egyházi és iskolai élethez; hogy ugyane rovat egyik másik ismertetését már másutt is olvastuk; hogy több értelemzavaró sajtó hiba fordul elő benne. — A füzet különben 60 lap terjedelmű s bolti ára 50 kr.

* A „Magyar Hírlap“ millenniumi albuma megjelent. Terjedelme 9 ívrét lap. Címlapján egy titokteljes hölgy nyújtja a pálma-lombot 1896-nak s Budapest színes képe s az ország címere látható. Első lapján egy kiterjesztett, szárnyú angyal esd áldást az ezer évet átélt magyar nemzetre, majd tovább a honalapítás legrégibb képe s a névtelen jegyző feljegyzése (fac-simile) következik őseink bejövételéről. Azután az egyházi nagyok (Schlauch, Szász K., Karsay S., Ferencz J., Dr. Kohn S.), majd a világi előkelőségek (Apponyi, Széll K., Tisza K., Helfy, Wekerle, Horánszky, Nopcsa, Thaly, gr. Keglevics I. stb.) alkalmi nyilatkozatai (szintén fac-similék) következnek s ezekre a tanulságos és elmés visszafillantások a multa prózában és versben (Gárdonyi, Bródy, Bartók, Horváth Gyula, Endrődy stb.) sőt képekben is. Mulattató elbeszélések, dalok, színmű-féle, s a mi nagyot emel a mű alkalmiságán — a kiállítási épületek díszes sorát is itt látjuk és sok egyebet egészen a híresebb színésznők cipőjeig (ezt mi ugyan elhagytuk volna). A díszes és valóban gazdag tartalmú albumot Fenyő Sándor szerkesztette, ára 2 ft. Azok is megkapják, a kik a lapra egy negyedévre fizetnek elő s így az előfizetés csupán 1 ft 50 krra rug. Mi protestánsok méltán lehetünk jó indulattal a „M. H.“ és az ennek neve alatt létrejött vállalatok iránt, mert a napi lapok közül egyetlen sem tanúsít annyi bátorságot a protestantizmus érdekeinek védelmezésében, mint ez. — Szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászhirek. Kerekes János, f.-barcikai ev. ref. lelkész-társunkat súlyos próbára állította az istenség véghetetlen bölcsesége mult hó 31-én, elszólítván oldala mellől 10 éven át hűnek bizonyult jó feleségét, Ferenczy Ilonát, két ártatlan gyermek feledhetetlen édes anyját. A még csak 27 éves ifjú nő sok szenvedés árán jutott az örök révpárt csendes kikötőjébe. Legyen pihenése és álma édes, övéinek pedig nyujtson vigasztalást az örök vigasztaló. — Békésy Gyula, volt debreceni ev. ref. főgimnáziumi tanár, utóbb pedig tank. főigazgató f. hó 3-án férfi kora javában, saját kezével oltotta ki életét. A tanári kathedrán sok hivatottsággal forgolódott s mint tankönyvíró is tisztességet szerzett nevének. E kettős érdeme s összeköttetései folytán azok sorába méltatta a kormány, a kik középiskoláink felett az állami ellenőrzést voltak hivatva népszerűvé tenni. Ez a kitüntetés-e, rossz szenvedélyek vagy ki tudná mi egyéb is sodorták az anyagi zavarok örvénye felé, a melyben végre elveszett. Szolgája — a kitől, mint az EMKE pénzbeszédőjétől — állítólag tetemes összegeket kölcsönzött fel, s a ki e miatt nem tudott elszámolni — rettenetes utat mutatott neki a szabadulásra s ő — miután a törvényszéki kedvező ítélet helyett gyanúsító, sőt a sorok között kárhoztató ítéletet kapott, az ítélet kihirdetésének napján követte szolgáját a szomorú halálba. Nem a mi dolgunk a végzetes elhatározás okainak kutatása; e helyett inkább mélységes sajnálkozásunkat fejezzük ki a felett, hogy az erkölcs-pusztító ragály azok között is mutatkozni kezd, a kiknek

orvosok gyanánt kellene szerepelniök. Feleséget (2-ik), gyermekeket és kibeszélhetetlen gyászt hagyott maga után. Megtévedett lelke iránt legyen irgalmas, kegyelmes a mindent számon kérő örök Bíró.

— **Előlegezett jó kívánságok.** Egyes heti és napi lapok (még egyháziak is) kisütötték — bővebb körültekintés nélkül, — hogy a mi szeretve tisztelt püspökünk, Kun Bertalan is betöltötte már életének 80-dik évét és siettek őt méltó tisztelettel üdvözölni. Vontak magok után néhány egyházi és politikai kitűnőséget is, mint Tisza Kálmán, Szász Károly, Kiss Áron, Ferencz József, Moccsáry Lajos stb. stb. Feltűnt némelyeknek, hogy mi pedig mélységesen hallgattunk, noha — nem olyan régen — lapunknak egy teljes számával hódoltunk a jubilans papnak és püspöknek, sőt megírtuk élettörténetét is — tőlünk telhetőleg. Hát hiszen éppen ezért hallgattunk, mert valamivel jobban kellett tudnunk másoknál, hogy a mi püspökünk 1897 január 21-én lesz — Isten kegyelméből — 80 esztendő. Érje el jó egészségben, boldogan!

— **Az első nyugdíjazott protestáns tanár.** *Hazlinszky Frigyes*, az eperjesi ág. ev. collegium nagyírú tanára, hazánkban ez idő szerint leghíresebb botanikusa, mint a „Hivatalos Közlöny” február 1-én megjelent számában olvassuk, *munkaképtelensége* folytán az országos tanári nyugdíj-alapból 1600 frttal nyugdíjaztatott. Szívvel kívánjuk, hogy derék tudásunk sokáig élvezze a jól kiérdemelt nyugalmat.

— **A sárospataki főiskola jogi és theologiai akademiáján** a 2 ik félévi beiratkozásra f. hó 7, 8 napjait tűzte ki a tanári kar. Az előadásokat 10-én kezdik. Mitrovics Gyula, elválasztott debreceni lelkész, úgy első, mint 2-ik félévi tanóráinak megszorítására mellett, már március végére bevégezti előadásait s a kar által nagy köszönettel fogadott ígérete szerint a colloquiumokat is felveszi és így egész munkát hágy maga után.

— **Miniszteri leirat a 22.000 frt államsegélyhez s ennek szétosztása.** Az ev. ref. konvent papi elnökéhez szól s így hangzik: 1389. szám. Folyó évi január hó 5-én 22. szám alatt kelt becses felterjesztésére hivatkozva a különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére átalánykép felvett összegnek kiosztása tárgyában, méltányolva az idézett becses felterjesztésben felhozott indokokat, ezen átalány-összegeből az ev. ref. egyházkerületek részére eső 22 ezer forintot egyben a miskolci m. kir. adóhivatalnál egyidejűleg folyóvá tettem. — Felkérem a t. Elnökséget, hogy ezen összeget a convent pecsétjével megerősített bélyegtelen hivatalos nyugta ellenében a nevezett adóhivatalnál felvenni és az egyes egyházkerületek közt az *autonom hatáskörben megállapított kulcs szerint felosztani* s egyúttal intézkedni szíveskedjék, hogy az egyes egyházkerületektől a reájok eső részlet-összegnek a leginkább segélyre szorult lelkészek között eszközözlendő kiosztásáról bekívánt okmányolt számadások annak idején hozzám felterjesztessenek. Budapest, 1896 január 24. Wlassics. — A 22.000 frt a kerületek közt így osztatik szét: Tiszáninnen kap 3300, Dunántúl 3300, Tiszántúl 5720, Dunamellék 4840, Erdély 4840 forintot.

— **A népiskolák államosítása** a képviselőház január 25-iki ülésén több megye kérvénye folytán újra szóba jött. *Wlassics* miniszter hosszabb beszédben fejtette ki azt a nézetét, hogy az állami népiskolák számának az eddiginél nagyobb mértékben való növelését célszerűnek és szükségesnek tartja, de azzal a gondolattal, hogy a népiskola-fentartó csak kizárólagosan, exclusive az állam legyen, sem igazságossági, sem célszerűségi szempontból nem rokonszenvez. Egy szabad állam institúcióihoz nem

tartja méltónak, hogy oly álláson helyezkedjék, hogy ezentúl senki se állíthasson fel iskolát és kizárólagos iskola-fentartó csak az állam legyen. Nem tartja célszerűnek, hogy az iskola-fentartó felekezeti és községet megfosztjuk eddig biztosított jogaitól, mert ezek versenyre kelnek az állami iskolákkal és a szabad verseny üdvös hatását az iskola-fentartók közt biztosítják. Azt a nagy nemzeti célt, melyet a kizárólagos államosítással óhajtanak elérni, hogy t. i. a népiskolákban a hazafias nemzeti szellem ápolassék s az államnyelv terjesztessék a legtöbb felekezeti és községi iskola is feladatúl tűzte maga elé. Van bøj több helyen, de ezt a bajt kisebbsíthetjük, ha az államellenes működésre vonatkozó fegyelmi eljárást revideáljuk s helyesen módosítjuk. Továbbá, ha az államsegélylyel a kellő állami befolyást biztosítjuk.

— **A miskolci gimnázium építkezési ügye** odáig haladt elő, hogy a telekre nézve csakugyan megtörtént a megállapodás. A püspöki lak telkén, mely 1500 □ öl, fog épülni az új 2 emeletes főgimnázium. A részletes terv és költségvetés a miniszteriumnál van jóváhagyás végett s úgy hírlik, hogy az nem fog akadályokba ütközni. A püspöki lak, jobban mondva, 3 dik paróchia számára egy, a Pálóczy-utcán fekvő, az új templommal szomszédos épületet vettek meg 18.500 forintért, a mely 5—6000 frt költséggel egészen szép lakássá tehető.

— **A debreczeniek paphívó küldöttsége** folyó hó 6-án délután 1 órakor érkezett meg Sárospatakra. Szinay Gyula országos képviselő s bizottsági elnök betegség által akadályoztatván, helyette Somogyi Pál, presbiteriumi jegyző és képezdei tanár jelent meg s Dicsőfy József lelkészszel együtt ő vezette a küldöttséget Mitrovics Gyulához, elválasztott lelkészükhöz, a kit szíves biztatások között hívtak körükbe. A meghívó-levelet, a khartát s esperesi concessát Dicsőfy József adta át a leendő collegának. A küldöttség tagjai voltak még: Joó István, kerületi tanfelügyelő, Dr Öreg János, akadémiai. Kiss József, főgimnáziumi tanárok, Lencsés Nagy Bálint stb.; összesen nyolcan. A szíves vendégszeretben részesült küldöttek meglátogatták a főiskolát, annak gyűjteményeit, kórházát stb, is s folyó hó 7-én a déli vonattal utaztak el azzal a reménnyel és biztatással, hogy immár feszült érdeklődéssel várt papjukat március hó végén egészen magukénak mondhatják.

— **Békés-bánati javaslat az egyházmegyei és országos lelkészi özvegy-árva gyámtár viszonyára nézve.** Pap Imre, hódmezővásárhelyi lelkész készítette s Szabó János esperes ajánló-levéllel küldte szét az értekeltekhez megvitatás végett. E javaslat az egyházmegyei gyámtárt feltartandónak véli s kívánja, hogy mindenkor ez teljesítse az összes kötelezettségeket az országos gyámtárral szemben, tehát ez fizesse helyettök az összes belépési és évi járulékokat. Természetes, hogy ilyenkor az egyházmegyei gyámtár iránti kötelezettségek fenmaradnak, de némi módosítással. Jellemző a javaslat nemes szellemére, hogy a III. és IV. osztályú egyházakban szolgáló lelkészek (a kik t. i. a meglevő gyámtanintézetnek már tagjai), az évi tagdíj fizetése alól felmentenek. Vezérelve eme szavakban van kifejezve: Jogos és igazságos, hogy a békés-bánati összes ref. lelkészek érdekében alakult özvegy-árva pénztárba befolyt és befolyandó segélyből és egyes jóltevők adományaiból, valamint a pénztár közjavára abban bármely okból visszamaradt befizetésekből az *egyházmegye minden lelkésze részesüljön; az meg méltányos, hogy a kisebb jövedelmű lelkészek nagyobb mérvben részesíttessenek a közjótékonyásban és viszont; valamint az is várható, hogy azok iránt, kik a közös forrásra (az özvegy-árva pénz-*

tár) többet áldoztak, valamivel több tekintet legyen. A gyámtár a tervezett jótékonyt csak mostani forrásainak megmaradása mellett gyakorolhatja s épen azért kívánja a javaslat, hogy a pénztár támogatására a lelkészek továbbra is hathatósan közreműködjenek.

— **Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva-gyámintézet** ügye egy nagy lépéssel előbbre mozdult. Az alapszabály s ehhez csatoltan a kezelési szabályzat és ügyrend, az ezekhez szükséges Utasítás, Jelentő ív (I. II.), a Segélyezendők jegyzéke, a Kifizetési Napló és Számadási ív (ez utóbbiak rovatos ívek) elkészültek s a végrehajtó-bizottság azokat a püspöki hivatalokhoz szétküldte. Onnan fogják azt az egyes érdekeltek mielőbb megkapni, mi által aztán az országos özvegy-árva-gyámintézet tényleges élete azonnal megkezdődik. A már korábban szétküldött »Kimutás« című rovatos ív már e folyó hó alatt kitöltendő s március 15-re a gyámintézeti végrehajtó-bizottság előadójához, Petri Elek theol. tanárhoz küldendő (Budapest, Kálvintér 7. sz.). Az »Ügyrend«-et, mely az özvegyek, gyámintézeti tagok és hatóságok jogait és kötelességeit részletesen felsorolja különöbben is ajánljuk t. olvasóink és munkatársaink figyelmébe.

— **A bevett egyházak állami dotációjáról** általános érdeklődés és helyeslés mellett nyilatkozott Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter a képviselőház folyó hó 5-én tartott ülésén. A kultuszminiszter költségvetését Fenyvessy Ferenc előadó elfogadásra ajánlván, Wlassics miniszter állott fel s esetleges vitáknak elejét óhajtván venni, három nagy fontosságú kérdésben előre tájékoztatta a Házat. A három fontos kérdés, a mely szorosan vett kultuszpolitika keretében előfordulhat, a katolikus kongrua, a kath. autonomia és a bevett egyházak dotációjának kérdése. A kongruára vonatkozólag kijelenté, hogy első dolog a nagyobb javadalmak és a lelkésznek papság jövedelmének összeírása, még pedig egyidejűleg. Az erre vonatkozó rendeletet már a napokban közzé teszi. A kath. autonómiát szervező gyűlés összehívására az 1871-iki szabályzat alapján, ő felségétől 1895. november 29-ikén megnyerte a királyi resolútiót; de az összehívást most nem tartja célszerűnek politikai és egyházpolitikai okok miatt, mert az országnak bizonyos köreibben a szenvedélyek még nincsenek teljesen lecsillapodva, de meg a millenniumi ünnepek sem alkalmasak az ilyen tanácskozásra. Legcélszerűbbnek véli a képviselő választások után egybehívni a kongresszust. *A protestáns és a többi bevett vallások dotációjára* vonatkozólag előadta, hogy az 1895. évi budgetben 100,000 frt van felvéve a lelkészek illetményeinek kiegészítésére, de ezt csekélységnek tartja s kijelenté, hogy a kabinet az egyházi dotáció kérdésének jogos és méltányos megoldására törvényjavaslatot szándékozik a Ház asztalára tenni. Kijelenté azonban azt is, hogy ez csakis a lelkészi illetmények fokozatos kiegészítéséről fog szólni. Megtörténhetik ez szerinte állami dotációval is, s épen ezért a saecularizációnak még csak gondolata is távol áll a kabinetől.

— **A nagykallói ev. ref. egyház** a saját egyik iskola telkén a múlt év augusztusában olvasó egyleti helyiséget emeltetett 900 frton, a mely összeghez a »dalárda« és az »ifjúsági egyesület« is (mindkettőnek elnöke a lelkész) hozzájárultak egy pár száz forintig. Ez olvasó együletnek tagja lehet minden ev. ref. ember 1 forint évi tagsági díj mellett. Elnöke ennek is a lelkész, titkárja a s. lelkész (most Urbán Dezső), jegyzője az egyik tanító, a másik pedig könyvtárnoka; a pénztárnok, ellenőr és háznagy

a nép köréből telnek ki. A lapokat részint az egylet hordatja, részint egyes úri tagok ajándékozzák, de csak olyan lapokat, a melyek az egyesület nememes szellemére kártekonny befolyással nem lehetnek. Ez az olvasó helyiség szolgál az ifjúsági egyesület, a diakonusok (24-en vannak) és a temetkezési társulatok gyűlés-helyéül is, a mi eléggé igazolja, hogy ez itt nagy szükségét pótol. Ezt a helyiséget avatták fel ünnepélyesen múlt hó 26-án egy igen jól sikerült közvacsorával (elnöke volt ennek is a lelkész), a melyen a dalárda köztetszéssel szerepelt s komoly és víg szavatokban is gyönyörködhettek a jelenvoltak (számszerint 72 tag). Hogy mi mindenre van egy jó pásztornak gondolja, arra nézve érdekes adat az, a mit levelezőnk ír, hogy az olvasó-helyiségben már elhasznált lapokat a diakonusok vasárnap délutánonként elhordják a malom alá s az utcák szegleteire, a hol a szegényebb néposztály szokott áldogálni és többnyire hálalkodni és szétosztják közöttük szeretetteljes biztatókkal. — »Lélek az, a mely meglevenit!«

— **Zichy Nándor gróf a néppárt érdekében** körlevelet intézett a káptalanokhoz, melyben egy káptalani nagyprepostnak arra a figyelmeztetésére hivatkozva, hogy több káptalannál kisebb-nagyobb összegek vannak alapítvány gyanánt letéve, de úgy, hogy azoknak célja nincs külön meghatározva, hanem csak ezzel az általános kifejezéssel tétettek és kezeltetnek: »pro piis finibus«: kéri, hogy az ilyen alapítványok kamatait részben vagy egészben egy-két éven át bocsássák az ő rendelkezésére, mert szerinte napjainkban és hazánkban piusabb finis nem létezik azon nagy és szent elvek megvalósításánál, a melyeknek diadaláért a katolikus akció megindult. Katolikus felfogás szerint a cél mindenestre megszenteli az eszközöket, még ha pálínkáknak, furkós botnak, sőt ha törnek nevezik is azokat!

PÁLYÁZAT THEOL. AKAD. TANSZÉKEKRE.

Az 1896-ik év folyamán tartandó egyházkerületi közgyűlésen választás útján a *naggyenyedi* ev. ref. Bethlen-Kollegium theologiai akademiáján elhalálozás folytán megüresedett 3 rendes tanszék fog betölteni.

E tanszékek egyikével az ő, másikával az újszövetségi exegetikai-, harmadikkal a systematika theologiai és a rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális óraszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötödéves fizetési pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak a collegium minden lehető esetre (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyan oly kötelezettségek ellenében, ugyan olyan jogokat biztosít, melyeknek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáraitra nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII. országos törvénycikkekben vannak megállapítva.

Az állomás 1896 szeptember hó 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képzettségükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamódványait az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató Tanácsához 1896 március hó 1-ig nyújtásuk be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató Tanácsának Kolozsvárt, 1896 január hó 28-án tartott üléséből.

Márkus Ernő,

1—2

titkár.

Szász Domokos,

ref. püspök, mint elnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Aggasztó jelenségek.” — „Missio-ügy.” *Sütő Károly.* — „Válasz P. úr észrevételeire.” *Hodossy Béla.* — „A közoktatási költségvetés tárgyalása.” — „Temetési énekek.” *Molnár Ferenc.* — „Egy kis gyakorlati belmissio, kapcsolatban a domesztikával.” *Csontó Károly.* — „Kis Hitoktató.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

Aggasztó jelenségek.

Wlassics miniszter, hogy elejét vegye sok kényes természetű s százfelé ágazó felszólalásnak, maga nyitotta meg közelébb a tárcája költségvetése felett meginduló vitát s a kath. autonomia, a kongrua és a protestánsok dotációja felől megnyugtatólag próbálta az országgyűlést és a nemzet közvéleményét tájékoztatni.

A napi sajtó megjegyzésekkel kísérte a szerszavas miniszter nyilatkozatait és — leszámítva a pártjabeli lapokat — nem találta azokat megnyugtatóknak, különösen azért, mert a miniszter által kiállított váltón nem bírta felfedezni a lejárat napját s így kénytelen volt a szépen hangzó ígéretek újabb keletű mézes madzagoknak minősíteni. No meg kortes fogásnak is!

Mi szívesen megbízunk a tevékeny miniszter őszinteségében s mint modern politikusról föltétlenül hiszszük, hogy ő a jelzett reformoknak lélek szerint híve, barátja; de nyilatkozatai minket is aggodalommal töltöttek el, tiszteletünk és hízodalmunk dacára is.

Ugy tetszik nekünk, mintha velünk, protestánsokkal szemben, igen elegendőnek tartaná a vallás és közoktatási miniszter úr azt, ha csupán lelkészi állomásaink javadalmát emelné fel állami költséggel a magunk által helytelenül megszabott 800 forint minimumra. Tiltakozás rejlik az ő nyilatkozatában György Endrének ama, sajtó útján kifejezett nézete ellen, a mely szerint az államsegély által a mi adózó hiveink túlságos terhe is könnyítendő lenne!...

Ez az egyik, a mi minket nyugtalanít. Mert mi kísért e felfogás megett? Az, hogy az állam, mint olyan, igyekszik lehetőleg lekötelezni a mi lelkészeinket a nekik nyújtott csekély segítséggel, azontúl pedig ott hágy bennünket a régi bajok s a régi felekezetközi viszonyok között!

Hát ez így még gondolatnak is rettenetes, valóságnak pedig annál is rosszabb.

Megirtuk már többször, hogy az egyházpolitikai reformok csak kiindulási pontját képezhetik nálunk a további halaszthatatlan reformoknak, a melyeknek záradéka a teljes vallás-egyenlőség, a felekezeti egyenlőség minden tekintetben — az egész nemzet közjavadért. Azt is irtuk több ízben, hogyha nem támad itt olyan államkormány, a mely le tudja vonni az egyházpoliti-

kai reformok összes következményeit és képes azokat az életbe is átplántálni: akkor mi, protestánsok borzasztó csalódásnak leszünk szánandó áldozataivá.

S mert ebben a meggyőződésben élünk most is, nem birunk fájdalom nélkül gondolni a Wlassics miniszter megnyugtató ígéreteire. Nem ismeri-e, nem akarja-e méltányolni a mi helyzetünket az államkormány; nem érti és nem látja-e az iszonyú különbségeket, a melyek itt felekezet és felekezet között igazságért kiáltoznak az ég felé; rosszul van-e informálva a kormány protestánsokról; azt gondolja-e, hogy a mi hazaszeretetünk a végtelen terhek elhordozására is képes és mi türelemmel nézhetjük mindvégig a mi háttérbe szorításunkat?!

Ugyanakkor, a mikor a kormány egyik képviselője a r.-kath. egyháznak autonómiát ígér és kongruát; tehát hajlandóságot árul el arra, hogy vizet hordjon a Dunába: ugyanakkor mintegy tiltakozólag mutatni rá a protestantizmusra, hogy te pedig tartsd szerencsédnek, ha lelkészeid nyomorán segítünk valamit, — ez legalább is lehangoló jelenség! Százszorososan az, ha tudjuk, hogy egyidejűleg pedig a curia kimondja a maga legfőbb bírói bölcsességével, hogy a „holt kéz” felszabadul a birtokvásárlásra, a minek következtében megérhetjük talán még magunk is, hogy az ezredéves ország egy jelentékeny része a kath. egyház tulajdonává válik.

A másik, a mi aggasztólag hatott reánk a miniszter nyilatkozatában, de a mi összefügg bensőleg az előbbivel, az a bizonyos irányban méz-édes kijelentése, a mely szerint a saecularisatio az államkormány még gondolni se akar.

Am tessék kinek-kinek magába szállni és eltűnődni a felett, hogy mit jelent e nyilatkozat a kath. autonomia és kongrua megígéréseivel egy időben!!

Eszünkbe jut a multnak temérdek küzdelme, a Bocskayak és Bethlenek harca a papi és császári absolutizmus ellen, a protestáns egyházak vergődése az egyesített sas-karmok között; eszünkbe jut — sok egyéb feledhetetlen esemény mellett — az a besztercebányai országgyűlés, a hol a kikeresített rendek 52 törvénycikkkel próbáltak védekezni a róm. kath. egyház és a császári önkény mindenhatósága ellen és a nemzet békességének biztosítása végett szükségesnek látták kimondani, hogy „az egyházi javak az állam birtokába

mennek át, a papságot az állam díjazza, a fenmaradt jövedelem pedig az állam szükségére fordítatik.

Majdnem 300 év telt el a Bethlen Gábort királylyá kiáltó besztercebányai országgyűlés óta (1620) s noha azután is végtelennek tetsző szenvedéseket kellett a hazai protestantizmusnak kiállania: legfőleg csak titkon áhitotta a nemzet közvéleménye az egyházi javak államosítását, de törvénybe igatni nem merészelte. Nem még a századok mulasztásait pótolni törekvő 1848-iki országgyűlés sem s nem meri azt ajkaira venni az ezredéves ország vallás és közoktatási minisztere sem! A napi-sajtó is alig-alig!

Pedig sem felekezeti, sem állami teljes békesség és békés fejlődés nem gondolható a saecularisatio keresztül vitele nélkül! Am tartson szemlét akármely elfogulatlan ember a mi felekezeti viszonyaink között és kombinálja ezeket a felekezeti egyenjogúság kimondot törvényével! A nevetséges képtelenségeknek milyen hosszú láncolata az, a mi itt nálunk, a vallás-egyenlőség és felekezeti egyenjogúság országában uralkodik! Apostoli szegénység egyfelől s a napról-napra való élés nyomasztó gondja, kinja; patriciusi gazdagság, fény, pazarlás másfelől. És ha ez a gazdagság csupán ártalmatlan előny volna az illetők kezében?! Dehát — mondani is felesleges — kemény fegyver az a szegényebbek ellen; tör, háló azok megejtésére, a kiknek az élet örömeiből csak a küzdelem édessége jutott részökül.

Nagyváraddon történt nem olyan régen, de naponként történik egyebütt is, hogy ügye-fogyott prot. asszonyokat (özvegyeket) összeszerezték a róm. kath. egyház helyi missionariusai és megvásárolták őket 5—5 frt havi díjért egész életük tartamára. Ezek a kísértésbe jutott boldogtalanok — küzdve lelkiismeretökökkel — megpróbálták rábírní az ev. ref. egyházat, hogy adjon nekik havonként 3—3 frtot s ők megmaradnak hitők mellett; de innen — igen bölcsen — elutasítottak s ma már a róm. kath. hívek számát szaporítják. A bölcsödéktől, lelenházaktól fel a hallottas ágyig — óh mennyi csábítás foly titkon és nyíltan, pénzzel s egyéb javak ígéretével — ellenünk s a felekezeti egyenjogúság, a tisztesség, a közmoral meggyalázásával!... Történhetnék-e ez a róm. kath. egyház apostoli szegénysége mellett?!

Ime egy fanatikus Zichy Nándor nem tartja botránynak pénzt követelni a hazai katolikus missióra bizonyos alapokból, a melyek olyan célra fel nem használhatók! Budapesten irodát rendezett be a róm. kath. egyház, a melyben az ország törvényeinek fittyeket hányó Molnár kanonok dirigál, szöven a néppart hálóját az ország nyugalmanak megrontására.

No, és a magyar kormánynak még esze ágában sincs a saecularisatio! Ellensúlyúl segít felemelni a mi szegényebb lelkészeink fizetését 800 frtra! Igazán bajos satyrát nem írni.

Mindezek láttára és hallattára pedig mi protestánsok még tovább is csendesesen legyünk?! Még mindig nincs itt az ideje, hogy elmondjuk úgy a kormánynak, mint a hazai sajtónak, hogy mik is csak a felekezeti egyenjogúság törvényének elengedhetetlen következményei?!

Mi azt hisszük, hogy a hallgatásból, a türelmes önmegadásból már jó vizsgát állottunk s ha tovább is némák maradnánk, gyanuba keverednénk a józan közvélemény előtt, s ez a gyanú nem jó eső volna a mi vetésünkre.

Ébredj fel azért te prot. egyház, a ki aluszol! Itt az új ezredév hajnala: számolj magaddal, helyzetted, államhoz és felekezetekhez való viszonyoddal! Ird

össze te is férfias bátorsággal, hogy mit vársz a felekezeti egyenjogúság törvényétől és hol és miben nem viselheted el a te további megaláztatásodat. Itt jönnek az ezredéves ország nagy ünnepnapjai! Lehet-e, hogy a külföld előtt még mindig „Regnum Marianum“-képeben tűnjünk fel? Új országház felavatása, korona átvitele, ünnepélyek megnyitása stb. megessék-e, megeshetik-e nélkülled is, megaláztatással is?!

Elég-e neked csupán lelkészeidnek 800 forint minimuma?!

Részünkről igyekezni fogunk összeállítani a prot. egyház jogos követeléseinek sorozatát s a felekezeti egyenjogúság előtt meredező hegyeket s falakat is be fogjuk mutatni a történelem világánál; mert az aggasztó jelenségek között a sajtó szép feladata az, hogy az aluszékony közvéleményt a tisztánlátásra s a bátortalanokat a nyílt, férfias fellépésre s a nemes harcra felkeltesse. — Immánuel!

Missió-ügy.

A magyar ev. ref. egyházban talán egyetlen intézmény sem találkozik annyi antipathiával, mint a missió-ügy.

Alig voltam egyházi férfiakból álló társaságban, hol a missió-ügy iránt érzett ellenszenv meg ne nyilatkozott volna; sőt már ma sokan úgy gondolkoznak, hogy a konvent által a missiói körök ellátására évenként kiutaltványoztatni szokott 22,000 frt kidobott pénz; helyesebb lenne azt egyes szegény lelkészek között kiosztani, illetőleg azoknak felsegélésére fordítani.

Mások azt mondják: minek szétforgácsolni az erőt?! Nem célszerűbb lenne-e ama tekintélyes összeget a már meglevő egyházak hathatósabb fentartására, szilárdítására fordítani?! Hiszen — mondják — az a szegény misszionárius lelkész megérdemli azt a szerény összeget, mit díjazása gyanánt kap azért, mert szegény; de az ügy, melyet szolgál, nem. — Mintha csak ezt mondanák: a missiói lelkész állomások létesítése takarója a segélynek.

(Óh ti szegény misszionáriusok! hát segély az, a miért ti fázva és izzadva dolgoztok!?)

Rövid, de sokszor fáradságos 6 évi missiói lelkészkedésem tartama alatt ily véleményekkel nem egyszer találkoztam. Engedje meg azért nekem a nagytiszteletű szerkesztő úr, hogy szerény véleményemet ide vonatkozólag elmondhassam becses lapjában.

Mikor a magyar ev. ref. egyház fő-képviselőtestülete a missiói köröket létesítette, az a nemes intenció vezérelte, hogy azok az egyházunk testéhez tartozó hitsorsosaink is, kik tőlünk távolabb estek, az isteni tiszteletet saját egyházuk szertartásai szerint gyakorolhassák s így anyaszentegyházunk üdvözítő hitében megtartasanak.

Nem mondom én, hogy szórványainkban nincsenek oly egyháztagok, kik lelkigonczolás hiányában is hívséggel, büszkén fogják magukat egyházunk tagjaiul vallani; de vannak többen, kik éberséget, felügyeletet igényelnek. — Aztán egy oly vallásos egyén, ki egyszerűen mind egyházas is, vajjon nem akkor boldog-e, ha Istenét a hívők seregében egyházának hitelvei szerint imádhajta?... Hát én nagy lelki örömmel nyilatkoztatom ki e helyen is, hogy ez nekem tapasztalaton alapuló meggyőződése. Igen, mert missiói köröm központjába nem egyszer érkeztek istenitiszteletre távolabb vidékről tántorgóléptű aggastyánok is, hogy lelki szomjúságukat ki-elégítsék, mi keblüknek bizonyára fő óhaja volt, mert

hiszen otthonukban a testvér egyház szertartását igénybe vehették volna. Míg a műveltebbeknél a kölcsönös érülködés magasztosabb lelki öröm előidézője: addig a műveletlenebb osztálynál a vallásbeli hovátartozandóság tudatát élesíti föl, erősíti s az egyeseket szorosabban anyaszentegyházunkhoz fűzi, kapcsolja. És ezek a szét-szórta élő buzgó lelkek nem érdemelnék-e meg a lelki gondozást, ha az anyagi áldozatot igényel is?!

Elismerem, hogy tekintélyes összeg az, a mit a konvent évenként missziói célokra fordít; de ha azt a meglevő missziói körök között szétosztjuk, 370 frtnál nem jut több egy-egy missziói körre, a mi — a missziói lelkészek díjazását is beleértve — nem sok.

Másrészről tisztelettel kérdem: ha a missziói célokra szolgáló összegeket a szegény lelkészek között, (hiszen csaknem mind az!) felosztanák, lenne-e segítve anyagi szükségükön? — Nem. A tiszáninneri missziókra összesen 3700 frt esik évenként, — mi jutna ebből egy-egy lelkésznek? ... Húsz frt sem.

A mi pedig azt az ellenvetést illeti, hogy célszerűbb lenne a már említett összeget a már meglevő egyházak felvirágoztatására fordítani, — hát az nagyon szép és üdvös dolog lenne! — Ámde, ha az ev. ref. egyház magasztos hivatását híven akarja betölteni, nemcsak az a feladata, hogy a meglevő egyházakat feltartsa s virágoztassa; hanem az is, hogy szétszórta élő híveit szintén részeltesse áldásaiban, hogy azok lelki szükségletei kielégítést nyerjenek. Nem kötelességmulasztást követne-e el az egyház, ha lelki gondozás hiányában híveit idegen elemek által elsodoratni engedné? ... Avagy nem felelős-e az anyaszentegyház az ő híveiért? ... Avagy nem kitűzött feladatai közé tartozik-e az egyes lelkek megtartása s azok lelki szükségleteinek kielégítéséről való gondoskodás?! ... Én úgy tudom, hogy igen.

Hát csak forgolódjunk mi missziói lelkészek híven a reánk bízottakban! — Ha majd a konvent ígéretét bevaltandja, t. i. jelentéseinket a maguk egészében kinyomatja, hogy azokból mindenki tájékozást nyerhessen munkálkodásunkról: hiszem, hogy működésünk nagyobb figyelemben s méltánylásban fog részesülni s el fogja ismerni a t. olvasó, hogy hivatásunk kiválóan fontos, kötelezettségünk terhes; fizetésünk főrészben s a legtöbb helyen nem segély, nem is tiszteletdíj, hanem — úti átalány.

Sütő Károly,

ab.-vajkóci s eperjesi ev. ref. missziói lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Válasz P. úr észrevételeire.

Ha Nt. Szerkesztő Úr szívéssége és az olvasók türelme megengedik, leszek bátor az észrevételekhez néhány megjegyzést fűzni. Magát a cikket, mely az enyémet több tekintetben szépen illusztrálja, nem bírálom, nem tartozik a dolog érdemére. Minden aprólékos észrevételre nem válaszolok, mert nem akarom az érdeklődők figyelmét, Bodóné módjára, a főkérdésről elterelni. Zsákban macskát árulni nem szoktam, sem a zsákban árult macskát — észrevételező cikkéből a mi célzás — el nem fogadom. Ezek előre bocsátása után a következő megjegyzésekre szorítkozom:

1. Szememre veti P. úr, hogy az ifjúsági egyletek belső szervezetével nem vagyok eléggé ismerős. Bocsássa meg előbbi fogatkozásimat, de nem is a szervezet, hanem az itt-ott feltűnedező bizonyos szellem az, a mi

ellen kifogásom volt. Egyébiránt nem tudom elképzelni az ifjúsági egyletek olyan szervezetét, mely mellett a vezető tanárok irányító hatása *kellő mértékben* érvényesíthető nem volna. Ha a dolog nem így állna, bizony az efféle iskolai egyletesdi elég furesa és elég szomorú volna.

2. Ha én némely tényleg meglevő bajokra s orvoslásukra a figyelmet jóakarattal felhívni törekedtem, ne tessék azt a közönség és a tanuló ifjúság »arcúl csapkodásának« minősíteni. És nem engedhetem meg, hogy cikkemnek a zeneművek előadására vonatkozó részét, (miután az előadást megfelelőnek találtam, el nem ítélttem) »békítés«-nek, »kiengesztelés«-nek, »szépitgetés«-nek magyarázza. Hát annyira vagyunk már, hogy az a vétkes, ki a hibákra rámutat? Eljárását annak kell szépitgetni? Nincs rá szükségem. Cikkem nem a közönséghez és nem az ifjúsághoz, hanem az őrtállásra hivatott férfiakhoz volt intézve.

3. P. úr többek között a következőket is mondja: »Ha valahol igazán ostromozásra méltót találunk, ostromozzuk azt erősen, visszahúzóds, szépitgetés nélkül; büntessük a büntetendő cselekményt kéréllhetetlen szigorúsággal, engedmény nélkül. Ez az igaz!« Egyetlen sorral alább pedig így szól: »Szerintem, inkább csak ártatlan tévedésből, divatozásból eredő rossz szokások azok, melyekért első sorban maga a társadalom felelős, mely jóváhagyja azokat cikk-író szerint is.« No hát ez már csakugyan szépitgetése bizonyos hibáknak; egyébként elemi dolog, hogy a szóban levő »ártatlan tévedések« s »divatozásból eredő rossz szokások«-ért nem csak a társadalom, (ez igen kényelmes volna ugyan ránk!) hanem első sorban az iskolák tanárai egyenként és összesen felelősek.

4. Ne méltóztassék cikkemből azt olvasni ki, és himet varni belőle, hogy én nem *győzöm* eléggé csodálni azt a meglepően szép eredményt és gyakorlottságot, melyet az ifjúsági ének- és zenekarok felmutatnak. De hogy nem *győzöm*! Én csak a fölött nem *győzők* eléggé sajnálkozni, hogy a remek írók remek művei helyett, a jó erkölcs és jó ízlés kultuszában megfoghatkozott budapesti és vidéki színészet s a különben is egyáltalán nem eszményi célokat szolgáló orpheumok példájára és műsorából, selejtes művekkel rontja néhol a tanuló ifjúság a saját és a közönség ízlését. (Ha kell, szívesen szolgálom a kifogásolt program-számokkal).

5. Észrevételező úr szerint »az nem is lényeges, hogy műdarabot, zenei költeményt, vagy táncdarabot ad-e elő az ifjúság, hanem az, hogy előadása jó legyen.« A maga részéről »nagy érdemet« lát abban is, ha akár »operette-részletet, akár nehezebb kidolgozású táncdarabot mutathat be a koncerti közönségnek.« Pedig nem csak ez a kérdés fontos ám itt: *miként*, de teljes figyelmet érdemel ez is, hogy *mit*? Valóban nagyon jó lesz, ha tisztázzuk a fogalmakat. A kifogásolt műveket én sem vetném egyházi átok alá, de azért nem valók ám az iskola szentélyébe s nem alkalmasak arra, hogy az ifjúság jóra, rosszra egyaránt fogékony kedélyét a félékel tápláljuk. Már én csak a híres, neves József nádorral tartok, a ki azt mondá a tánc-zenéről, hogy »a szá-lába való, a hol táncolnak az úrfiak és frájok, de nem hallgatásra és épülésre.« Igen alaposan és sajnálatra méltón téved az, ki azt hiszi, hogy csak az irodalom tanárának kötelessége, — vagy csak a rendes tantárgyaknál kell a lehető legjobbat választani tananyagul. A zene anyagául is csak a lehető legjobb elég jó, még akkor is, ha a zenével való foglalkozásnak önképző jellege van. Higgye meg az én kedves kartársam, hogy zenetanárokkul társadalmi és anyagi tekintetben ország-

szerte azért vagyunk a tanárkarok tagjai közt leghatárabb, mert magunk sem ismerjük fel a zene rendkívüli szellemi és szívképző erejét; s azért ötödik kerék, utolsó a többi tárgyak közt,* mert — ismétlem, a mit multkor mondtam — megelégszünk a vándor daltársulatok s cigány zenekarok műsorával. Emeljük tárgyunk anyagát a posványból magasabbra, majd jobban fogják méltányolni idővel azt is. De örökös panasz ezeken nem segít.

6. Az énekkarok műsorából is találtam kerülni, kivetni valót. P. úr azzal érvel, hogy »ugyanazon forrásból valók, melyből az ország összes dalárdái táplálkoznak.« Hát ez nem csak argumentumnak, de mentségnek is igen gyenge. Nem kell egyforma mértékkel mérni a dalárdákat, a mi jó az egyiknek, nem való az a másiknak; s ha a közös forrásból nem minden alkalommal lehet tiszta nedűt meríteni, a tanuló ifjúság szomját, bár külön forráson is, de minden esetre üdítőbb itallal kell megennyhíteni. (Ha kell, itt is előállhatok a kifogásolt darabokkal.)

7. Cikke bevezetésében fölemlíti P. úr a nemzeti szellemet, melynek hamisítatlan tiszta állapotát félti az idegen szellemi befolyástól; a cikk végén újra rátér erre; egyebek közt ezt mondván: »a legfőbb cél, hogy a nemzeti szellem a zenében is megőriztessék.« Én már más alkalommal a »Sárospataki Lapok«-ban elmondtam a magyar zenére vonatkozó nézeteimet, s kijelöltem az iskoláinkban megillető helyét; ismétlésekbe bocsátkozni nem akartam, de annak örülök hogy P. úr is fölemlítette. Tisztázzuk hát itt is a fogalmakat! Nem látja-e észrevételező úr, hogy a magyar zenéről most citált mondata, és ezen fönnébb idézett állítása közt: »nem is az a lényeges, hogy mit adunk elő stb.« igen nagy közbevetés legyen? Nem látja-e az öklelő ellentétet a magyar nemzeti szellem s az általam kifogásolt műsorok és P. úrnak ezen saját állítása közt hogy: »nagy érdemet látok abban is, hogy akár *operette részletet*, akár nehezebb kidolgozású *táncdarabot* mutathat be a ifjúság egy koncerti közönségnek.« (Operette, táncdarab és koncerti közönség!!! Mit is mondott József nádor?) Tisztelettel kérdelem mindazoktól, kik a dolog iránt komolyan érdeklődnek, vajjon Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Mendelssohn (kik közül a három első magyar stílusban is alkotott örök becsűt) műveinek befolyásától, a classicus zene megnevelítő hatásától kell-e féltetni, óvni a magyar zenét s nemzeti szellemet, vagy a frivol operett-zenétől, vagy a trivialis valcerek, polkák s couplék sivárságától? Hogy a magyar zene még fejletlen és stílus kiformatlan, annak tulajdonítom, hogy a kifogásolt zene neműfajok orca-píritő nagy helyet foglalnak el iskoláinkban és közéletünkben s közönség és iskola meg sem láthatják a hulladék fattyu hajtásoktól és galyaktól az igazán szép zene fenséges erdejét.

Ezzel részéről az ügyet, mely mellett mi személyek csak kicsinységek vagyunk, átadom a hozzáértő s nálunk tán magasabb vagy helyesebb szempontból ítélő olvasóknak.

Hodossy Béla,

A közoktatási költségvetés tárgyalása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetésének tárgyalásához, mint lapunk legközelebbi számában említettük, folyó hó 6-án kezdett a képviselő-

ház. Wlassics miniszternek a katolikus autonómia, a kongrua rendezésére s a bevett egyházak dotációjára vonatkozó nyilatkozata után, *Sághy Gyula* szólalt fel, örömet fejezván ki a felett, hogy a kormány a kath. autonomia megvalósítására törekszik, de kimondatni kéri, hogy a kongresszus a képviselő választások után tüstént összehívassék. Foglalkozott a középiskola ügyével is s legnagyobb bajnak azt tartja, hogy a külföldi intézményeket, különösen a németeket utánozzuk, pedig ezek az intézmények a mi ifjúságunk elevenebb, pezsgőbb szellemének nem felelnek meg. A középiskolától csak annyit kívánna a tudós egyetemi tanár úr, hogy arra tanítsa meg az ifjakat, hogy miként kell könnyen és kedvvel tanulni s az általános műveltség elemeinél többet semmi esetre se öleljen fel, mert szerinte a középiskolai ifjak túlterhelése az oka annak, hogy az egyetemi ifjúság testben, lélekben csenevész és gondolkodni sem tud logikusan. Sürgette az egyetemes középiskola felállítását s helyeselte a miniszternek azt az intézkedését, hogy a nőknek csak mintegy kivételképpen fogja megengedni, hogy az egyetemre beiratkozhasanak.

A tárgyalás második napján a háznak két tekintélyes, cv. ref. vallású tagja szólott egymásután: *Illyés Bálint* és *Thaly Kálmán*, mind a kettő üdvözölte a minisztert a kath. autonómiairól mondott nyilatkozatáért, de *Illyés* mindennek előtt az 1848. XX. t-cikk végrehajtását tartja szükségesnek Kevesli a közoktatásra szánt összeget, mert különösen új népiskolákra és kisdédóvókra nagy szükség volna. A középiskolákban nagyobb súlyt óhajtott fektetni a jellemképzésre, mert csak ezzel vethetünk gátat a korrupciónak. Sürgette a tanítói nyugdíjak emelését. *Kozma László* a népiskolák államosítására az időt nem tartja célszerűnek, mert ez nagy zavarra vezetne. Sürgette a tanfelügyelők szaporítását s különösen figyelmébe ajánlotta a miniszternek a protestáns egyházaknak azt a nemes küzdelmét, melylyel a Horváth-Szlavon országba kivándorolt magyaroknál a haza iránti hűséget s a magyar nyelv megtartását megőrizni törekcszenek. Óhajta, hogy ezek az egyházak nagyobb állami segélyben részesüljenek. *Bánó József*, *Hoitsy Pál* és *Pogrányi József* a népoktatás államosítását sürgették. *Hoitsy Pál* elítéli a mai közepoktatást, mert szerinte a tanítás súlyának már ma nem a nyelveken, hanem a természettudományokon kellene nyugodni, mert mindenesetre az a nemzet fog győzedelmeskedni a többi felett, a melyeknek legjobb gépei, gyárai, hadifelszerelései lesznek, a magyarban pedig legjobban meg van az a két faji tulajdonság, mely a természettudományokhoz kell: az éles megfigyelés és a tehetség a gondolkodásnak egy pontra való koncentrálására.

A febr. 7-ikén tartott ülésen *Madarász Imre* volt az első szónok és sürgette a népiskolák szaporítását, a felekezeti tanítóképzők nagyobb arányú segélyezését, a tanfelügyelői intézmény erősítését, a vallásos nevelést; de a nők egyetemi tanításának nem híve, mert ezzel kiragadják őket eredeti hivatásuk köréből. *Ugron Gábor* hosszú beszédben foglalkozott a miniszter által felvetett egyházpolitikai kérdésekkel. A miniszternek abban a tényében, hogy a királyi rezolútiót feloivasta, a szinpad hatas keresését látja. A kath. autonomia létesítését azért is minél előbb óhajta, mert ekkor az összes felekezetek egyforma törvény szerint lesznek szervezve s meg fog köztük szünni a versengés és a féltékenység. A felekezetek dotációjának eddig követett módját nem helyesli, mert az évről-évre osztott segély lealacsonyító s lealázó függésbe hozza az egyházakat az

* Téved abban észrevételező úr, hogy a zene a képezdeknél egyik főtárgy. A zene csak a régi görögök eszményi korában volt főtárgy, a mi anyagi világunk így osztályoz: a) szükséges, b) hasznos, c) kellemes.

állammal szemben. Ez csak akkor lesz elkerülve, ha a törvény állapítja meg azt a tőkét, melyet az ország az egyházak dotációjára fordít. Egyenlő jogokat és köteleességeket kell adni minden egyháznak. Javaslatot is adott be, melyben kéri a minisztert oda utasíttatni, hogy minél előbb törvényjavaslatot nyújtson be, a mely az egyenlőség, a viszonyosság és az önkormányzat alapján rendezí az összes egyházak és az állam közti viszonyt s lehetővé teszi, hogy az állam nyelve és a magyar nemzet ellen gyűlöletet szító egyházakkal és iskolákkal szemben esetről-esetre a törvényhozás megtehesse a szükséges lépéseket. Szintén ilyen szelvényben beszélt *Hock János* és *Szacsavay Imre* is.

A negyedik napon *Okolicsányi László* szólott először s kijelentette, hogy az Ugron indítványát partolja. Beszédében közoktatási kérdéseket is érintett, különösen szegényletesnek tartja, hogy az egyetem kiépítése a milleniumra sem történt meg. Utánna *Wlassics Gyula* dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter mondott egy nagyobb szabású, a közoktatás minden ágára kiterjedő beszédet, melyben az eddigi szónokok megjegyzéseivel is foglalkozott. Az *egyetemmel kezdte*. Szükségesnek tartja, — mondá — hogy külföldi ösztöndíjak adományozása által minél több *egyetemi tanárnak való tudóst képezzünk*, mert egyes szakokra nem tudunk alkalmas embert találni. Fontosnak tartja a semináriumi tanítást s a special-collegiumok gyakoribb tartását is. Kijelentette, hogy az *egységes jogi államvizsgálatnak híve*. Thalynak arra az indítványára, hogy a bécsi egyetemen végzett orvosok nálunk ne alkalmazzassanak, megjegyzi, hogy a tisztí orvosi állásokra jelenleg nem alkalmazzatnak, de a nostrificálási eljárásra vonatkozólag most folynak a két kormány közt a tárgyalások. Ez után az *egyetemi tanúlóságot védte a hanyagság vádjá ellen*. A mi ifjaink sem hanyagabbak más nemzetek ifjainál, — mondá a miniszter, — a mi ugyan egy cseppet sem vigasztaló. Abban azonban nagy igazsága volt, hogy a hanyagságért nem csak az iskolát kell kárhozatni, hanem a szülőket is, mert ezeknek kellene belevenelni az ifjába a köteleesség teljesítésének érzését, úgy, hogy ez a becsület kiegészítő része legyen. A *nők egyetemi képzéséről* beszélve, kijelentette, hogy neki ismert intézkedésével csak az volt a célja, hogy az arra való, képes nő ne legyen már in principio elzárva a magasabb képzéstől, de leánygimnáziumok felállítására nem is gondol. A felsőbb leányiskolák és a tanítónő-képzők tanárnoinek valószínűleg magasabb képzettséggel kell bírniok jövőben, mint a minővel jelenleg bírnak s ennek a magasabb képesítettségnek megszerzésére pedig legcélszerűbb a filozófiai karon való hallgatás. Ezt nem tartja nő-emancipációnak, mert ez csak a nők tudományos emancipációja. A nő igaz hivatását ő is a családban találja; de azért azt, a ki családhoz nem juthat, nem akarja elzárni attól, hogy kiképezvén magát, biztos állást nyerhessen. Az *egyetemi építkezésekre* vonatkozólag kijelentette, hogy a meglevő alapokon szándékozik tovább terjeszkedni. Legsürgősebbnek tartja a központi egyetem kiépítését, a politechnikum részére új épület emelését s a kolozsvári Karolin-kórház rendbehozását. Különben az egész építkezés körvonalait feltüntető törvényjavaslatot fog az országgyűlés elé terjeszteni.

A *középiskolák* ügyére tért át ez után s mindenk előtt a *tanárképzésről* szólott. Az *Eötvös-kollegiumot* az eddigi eredmény után ítélve olyannak tartja, a mely jövő tanáraink képzettségét nagyban fogja emelni. Foglalkozik különben a *tanárképzési szabályzattal* is s ebben különös súlyt akar helyezni arra, hogy a legfontosabb

tárgyakból minden esetre tartassanak gyakorlati előadások. Bajnak tartja, hogy a *középiskolák territorialis helyzete* rossz, a minek az az oka, hogy az iskolafentartók ragaszkodnak iskoláikhoz s egyes nagyobb alapítványok több intézetet meghatározott helyhez kötnek. Gimnáziumuk jelenleg 157 van s ez a szám teljesen megfelel a szükségletnek s mégis szükséges újabb gimnáziumokat felállítani, mert egész nagy terület-körök vannak jelenleg még gimnáziumok nélkül. Mindenütt a gimnáziumok után óhajtozik a nép! Még a hol polgári iskola felállítását kérelmezik is, azt óhajtják a deputációk, hogy azokban a latinnyelvet is tanítsák a növendékeknek, hogy így a IV. osztály elvégzése után átlép-hessenek a gimnáziumba. Ezzel az eljárással pedig a *polgári iskolák* tulajdonképen a gimnáziumok surrogatumaivá lettek s épen ezért mai szervezetükben nem tarthatók fel. A polgári iskolák felállításának legfőbb célja az volt, hogy az művelt kereskedőket és iparosokat képezzen, de ezt a feladatot mai szervezetében nem teljesítheti, mert a tananyag 6 osztályra van beosztva, a tanulók nagyobb része azonban a négyosztály elvégzése után vagy gimnáziumba lép át, vagy csonka ismerettel megy ki az életbe. Bizonyítja ezt az is, hogy a körülbelül 200 polgári iskola két felső osztályába összesen 316 tanuló jár. Azzal sem értek célt, hogy egyes polgári iskolákat iparos műhelylyel kötöttek össze, mert a szülők inkább viszik gyermekeiket valamelyik mesterhez tanulni, s nem hagyják az iparos műhelyben. Az olyan iskola, a mely a gyakorlati élet-czélal nincs kapcsolatban, megbukott; ilyen megbukottnak tekinti ő a polgári iskolát mostani szervezetében. Véleménye szerint a polgári iskolát úgy lehetne visszaadni eredeti rendeltetésének, ha a 4-ik osztályban már bevégeztet anyagot nyújtana, s így művelt iparosok és kereskedők kerülnének ki ebből az osztályból. Szükségesnek tartják azt is, hogy a minősítési törvény revideáltassék s akkor a mostaninál több pálya nyitassék meg a polgári iskolát végzett ifjak előtt.

Az *egységes középiskola* mint elérendő cél lebeg a miniszter előtt, de ez még a külföldön sem jutott diadalra, a minek az az oka, hogy a latinnyelvet nem akarják vagy nem merik elejteni. Ez az oka annak is, hogy midőn az egységes középiskolával foglalkozunk, mindig a latinnyelv alapján foglalkozunk s kénytelenek vagyunk a bifurcatióra gondolni. Magyarországot a latinnyelv elejtésével nem akarná izolálni a külföldtől. Különben nálunk a kétféle középiskolánál igen meg van könnyítve az átlépés s a politechnikumban ez évben is több gimnáziumi tanuló iratkozott be, mint reáliskolát végzett.

A *tanterv revizióját* is szükségesnek tartja, még pedig oly módon, hogy abban a nemzeti tartalom erősödjék. Nem adta ki még a tantervre vonatkozó intézkedést, mert e tekintetben meg akarja hallgatni az újonnan szervezendő közoktatási tanácsot is. A tanárok *szolgálati pragmatikájáról* is megemlékezett. Ennek elkészítését ő is szükségesnek tartja, még pedig úgy, hogy az kizárólag a tanárokról vonatkozzék s ne kapcsoltsák össze az általános tisztviselői szolgálati pragmatika készítésével. Míg az elkészülne, azt tartja helyesnek, hogy a középiskolai tanárok fegyelmi ügyében egy, az osztályok élén álló tanácsosokból alakuló fegyelmi bizottság tegyen ajánlatot a miniszternek.

A *tanári fizetések rendezéséről* s a *tanárok társadalmi állásának emeléséről* is nyilatkozott *Wlassics* miniszter. Maga is úgy van meggyőződve, hogy a magyar társadalom még nem becsüli meg eléggé a tanár munkáját, pedig a középiskolai tanárok tudomá-

nyos irodalmunknak is első rendű munkásai. A *fizetési osztályok* helyesebb beosztását is szükségesnek tartja s ígéri, hogy ezt már a jövő évi budgetben végre is fogja hajtani. A *felekezeti középiskolák* segélyezését véleménye szerint annyira kell emelni, hogy azok az állami iskolákkal egy színvonalon állhassanak. A *tankönyvek bírálatát* az egyéni felelősségre alapítja s intézkedik, hogy a bírálat helyes vagy helytelen volta nyilvánosan is megvitatható legyen.

A *népiskolák* egyes fontosabb kérdéseivel is foglalkozott a miniszter. Kijelentette, hogy a népoktatási törvény revisiojához az előmunkálatok már készülnek, de nem tartja az időt jelenleg alkalmasnak arra, hogy a felekezeteiket egy nagy népoktatási vitával zavarja fel. Legalkalmasabbnak egy novellaris törvényjavaslat előterjesztését gondolja. A *népiskolák* kizárólagos államosításának — mint máskor is mondá — nem híve. A *tanfelügyelői intézménnyel* mostani formájában nincs megelégedve. Legjobbna azt tartaná, ha a tanfelügyelők a közigazgatás keretébe oszlatnának be.

Végül Ugronnak válaszolt a miniszter s kijelentette, hogy az állam és egyház merev elválasztásának elvét nem fogadja el s ő csak az állam és egyház dologi hatáskörének szétválasztását kívánja. Lehetetlennek tartja az összes egyházak autonómiájának egységes törvénnyel való szabályozását, mert nekünk történeti alkotmányunk van, a mely a különböző vallásoknak különböző jogokat biztosít és a legnagyobb hiba volna egyenlőtlenekkel egyenlően bánni.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Temetési ének.

— CXXXVII. zsoltár dallamára. —

Örök törvény, hogy napjaink lejárnak,
Átmegy rajtunk hatalma a halálnak;
De ebben is új törvény szól nekünk:
Életre kelt s elaltat Istenünk,
Mulandóság ösvényén át vezet be,
Álom-létből a végtelen életbe.

Nem vesztet el, mi Istennel egy, rokon,
Bízva állunk e hittal a sírokon.
E törvénnyel nagyobb, szentebb nincsen:
Mi Istennel és velünk az Isten.
Ki ő benne jó Atyját megtalálja,
Szebb életre serkenés a halála.

Óh! drága hit, hajnalfénye az égnek,
Szebb hazába világító szövének!
Ragyogd át a mulandóság földjét,
Szenteld meg a szeretetnek könyvét,
Emeld fel a végtelenbe lelkiünket
Most és akkor, ha napjaink letűnnek.

— XXXV. Zsoltár dallamára. —

Napok, évek, jönnek, múlnak,
Eljön majd az utolsó nap,
Összetartó erőnk megrendül
Porhajléka lelkiünknek ledől.
Sorsunkat két égi angyal
Siratja meg könnyűen, jajjal:
Koporsónknál a szeretet,
Sírnknál az emlékezet.

Majd jön fénynyel a harmadik
Vigasztaló angyal, a hit,
Nyomán a menny békéje támad,
Megszentelődik a bubánat.
A szívbe száll titkon, lassan,
Zengő szava édes balzsam.
Ne sírjátok! nincs enyészet,
Az elmúlás örök élet.

Molnár Ferenc.

KÖZÉLETÜNK.

Egy kis gyakorlati belmissió, kapcsolatban a domesztikával.

Sokat írnak újabb időben egyházi lapjaink a belmissióról és méltán, mert a megváltozott idők mindnyájunkat, kik az egyház örálóiul rendeltettünk, kényszerítőleg arra köteleznek, ha állásunkat híven akarjuk betölteni, hogy e téren többet tegyünk, mint eddig tettünk.

Adva vannak a jóakarató utasítások is, hogy mi módon.

A többek közt Lukács Ödön, avatott tollal s a tárgyhoz méltó lelkesedéssel tárgyalja ezt a kérdést, e becses lapok 1895. évi 9. és 10. számaiban. Ő is, mások is ajánlják az énekkarok, diakonusi intézmény, olvasóköri felállítását; mindenen felett az ifjúság vallásos oktatását, felolvasások tartását, a hívek látogatását sat.

En mindezeket helyeseknek tartom s véleményem szerint, — minthogy mindenki mindent nem tehet — létesítse minden lelkész azt, a mit *egyéni természete s körülményei* leginkább ajánlanak. Hiszen ezen módok közül mindenik alkalmas az együvértartozás érzetének fejlesztésére.

Azonban a belmissió sikeres gyakorolhatásának alapját én mégis a templomban, a szószéken és a lelkész egyéniségében vélem feltalálni. Az a nézetem, hogy akkor lesz sikeres belmissiói működésünk, ha a kor fejlődésével tartva, tisztán evangyéliomi alapon, úgy hirdetjük az ígét, a vallás igazságait a templomban, hogy ezek alapján a hívek, vallásuk és egyházuk iránt, kívül az életben is lelkesedjenek, ahhoz nem *megszokásból*, hanem *meggyőződésből*. hittel ragaszkodjanak. Úgy kell hirdetnünk az ígét, hogy ne érhesen Dr. Brieger Tivadar lipcsei történész ezen vádja: „Az evangyéliomi keresztyénség a XIX. század végén egészben olyan oktatást nyert, mint az orthodoxiának virágzása idején” (Sárospataki Lapok. 1895. év. 2. sz.), hanem tiszteletben tartva vallásos intézményeinket, nyíltan hirdessük, hogy „minden vallásos külsőség az igaz keresztyénségnek csak árnyéka; lényege pedig a Krisztus szellemének belénk oltatásában áll.” És ezt a szellemet ápoljuk a templomban úgy, hogy az, mint élő és munkás hit nyilatkozzék meg az életben.

Egyszóval: ha nem a dogmák nyügébe kötözött, hanem önálló gondolkodású, felvilágosodott és épen azért egyházukhoz meggyőződésből ragaszkodó híveket nevelünk.

Úgy vélekedem továbbá, hogy belmissiói működésünk akkor lesz sikeres, ha a fentiek mellett azon munkálkodunk, hogy az egyháztagok vállain az anyagi terhek lehetőleg könnyebbíttessenek, vagy legalább, némely le nem vehető terhek odiuma leheőleg mérsékeltessek.

Itt ugyan csak az 1848: XX. törvénycikk életbeléptetése segíthetne alaposan; de azért magunk is tehetünk néha valamit okkal, móddal. És épen ezen állítás bebi-

zonyítása az én jelen felszólalásom, illetőleg alábbi közleményem célja.

Mindnyájan tudjuk azt, hogy a domesztikai évi illeték fizetése egy olyan teher a nép vállain, a melyet talán egy egyházközség tagjai sem fizetnek némi csendes zúgolódás nélkül.

Ha ez most is így észlelhető: ki tudja, nem fogja-e később ezt a csendes zúgolódást a felekezetenkívüliség szele itt-ott jobban éleszteni?!

Bár egy percig sem tartottam attól, hogy ez eset az én egyházamban bekövetkezzék valamikor: mégis azon gondolkoztam, hogy kellene a domesztikai illeték évenkénti fizetése alól felmenteni egyházam tagjait?

Gondolkozásom eredménye a következő indítvány lett:

„1. Mondja ki az egyház közgyűlése határozatilag azt, hogy az egyházi törvények értelmében évenként fizetendő domesztikai illetéket egyszersmindenkorra megváltja aképen, hogy a fennálló fizetési kulcs szerint ez évre, egyházmegyei jóváhagyással megerősített évi illetékeknek húszszoros összegét az egyház pénztárába minden családfő befizeti.

2. Az így befizetett „domesztika-váltás alap” kezelésére az egyház közgyűlése egy külön pénztárnokot választ, a ki ezen alapot az egyház többi pénzeitől egészen elkülönítve kezeli és erről szóló számadásait először a presbiteriumnak, azután az egyházi közgyűlésnek megvizsgálás és megerősítés végett, minden év végével be-terjeszti.

3. A ki a reá kivetett domesztikai illeték húszszoros összegét ezen pénztárba befizeti: az többet sem maga, sem tőle egyenes ágon leszármazó örökösei, domesztikai évi illeték fizetésére nem kötelezhetők, hanem a rájuk vagy örököseikre eső évi illetékek mindenkor ezen tőke kamataiból fedeztetnek.

4. A mely összeg az évenként szabályszerűen megállapítandó és az egyházmegyére befizetendő évi illetékeken felül az évi kamatokból felmarad: az mindenkor tőkésítettik.

Hogy az évenként megtakarított összeg későbbben mi célra használtathassék fel: azt időnként az egyház közgyűlése fogja meghatározni.

5. Ha netalán lenne valaki az egyház tagjai közül, a ki ezen alapba, a reá eső évi illeték húszszoros összegét be nem fizetné, az köteles minden évben a reá eső illetéket megfizetni. Későbbi időben pedig, ha az ezen alaptól megtakarított összeget az egyház közgyűlése, valamely egyházi célra felhasználni elhatározná: akkor köteles az ilyen családfő, vagy ennek örököse, az egyház által kitűzött célra azon összeget befizetni, mely a többi családfők által befizetett összeg kulcsa szerint, az ő legutolsó évi domesztikai illetékének megfelel.

6. Minden családfő, a ki későbbi időben, ezen „domesztika-váltás alap” létesítése után lesz egyházközségünknek tagja: vagy évi illetéke húszszoros összegét fizeti ezen alapba; vagy a fentebbi 5. pont értelmében lesz köteles domesztikai illetékét fizetni.

7. Minden családfő, a ki ezen alap létesítéséhez hozzájárul: ha teheti, a reá eső összeget 1896 január 1-ig befizeti; ha pedig körülményei miatt egyszerre nem tehetné: köteles a reá eső összeg felét 1896 január hó 1-ig kamat nélkül; a másik felét pedig 1896 december hó 1-ig 6% kamataival együtt multhatatlanul befizetni.

8. Végre mondja ki a közgyűlés határozatképen azt, hogy a kik ezen indítványt el nem fogadják, azok vagy itt most nyilatkozzanak, vagy a kik itt nem volnának, 8 nap alatt e végett jelentkezzenek a lelkészi hivatalnál: mert a kik nem nyilatkoznak, az indítvány

általok is elfogadottnak tekintetik s rájuk nézve is kötelező erejűnek mondatik ki.”

Indokok:

Fenti indítványom előterjesztésére engem két vezéreszme indított. Egyik az, hogy az egyház tagjai a domesztikai illeték befizetésénél évenként megújuló kellemetlenségektől jövőben megóvassanak. A másik az, hogy a törvény által megengedett módon összerakott váltás-tőkéből a tagok domesztikai évi illetékének befizetésén felül, az egyház részére egy kis tartalék-alap is létesíttessék, melyet későbbi időben, a mutakozó szükséghez képest, legjobb belátása szerint használhat fel az egyház közönsége.

Indítványom támogatása végett felhozhatnám azon, semmi esetre sem kicsinylendő érvet is, hogy kedvezőbb idők beálltával, ha magyarországi egyetemes ref. egyházunk anyagilag annyira megerősödne, hogy tagjainak vállairól a domesztikai évi illeték fizetése kötelezettségének terhét levehetné: akkor az egész befizetett alap-tőke, az egyház közgyűlésének, bármely egyházi célra felhasználható szabad rendelkezése alá jutna.

E helyett azonban, — bár ismétlem, hogy ezt sem lehet kicsinylenünk — csak egy, szemünk előtt levő példára hivatkozom. Ugyanis: a szőlő munkálását az egyházi hatóság engedelmével 1874-ben váltotta meg az egyház akképen, hogy minden családfő e címen 5 frtot volt köteles befizetni az egyház pénztárába. A kik akkor befizették ezen munka-váltás díját: azok ezen tehertől egyszersmindenkorra megszabadultak; a kik pedig a tőkét nem fizették meg: azok már eddig, kamatok fejében befizettek 9 frt 6 krt és az 5 frt tartozásuk még most is fenn van és a kik magok ki nem fizetik: fenmarad örököseikre nézve is.

Épen így leszünk a domesztikával is. A kik most a váltás-tőkét befizetik: azok úgy magok, mint egyenes ágon leszármazó örököseik, ezen tehertől egyszersmindenkorra megszabadulnak; a kik pedig be nem fizetik: meg lehet, hogy örököseikkel együtt — a mostani tőkét többszörösen is befizetik, mégis fenmarad minden évi fizetési kötelezettségük.

Azért úgy vagyok meggyőződve tisztelt egyházi közgyűlés, hogy fenti indokaimon kívül, ez egyetlen példa is meg fogja győzni a közgyűlésnek minden higgadtan gondolkozó tagját arról, hogy indítványom célszerű és az egyház minden tagjának, úgy jelenben, mint a jövőben csak hasznára válhat. Azért azt az egyházi közgyűlésnek, elfogadás végett a legmelegebben ajánlom.”

* * *

Jól tudván azt, hogy indítványom megvalósítása nagy körületekintést igényel, midőn azt, döntő határozat végett, a közgyűlés elé terjesztettem volna: elég időt engedtem a népek az afelett való gondolkozásra.

Először még 1894 vége felé a presbiteriumban beszéltük meg. Azután 1895 január havában tartott közgyűlésben adtam elő, azon felhívással, hogy felette a gyülekezet minden tagja gondolkozzék. Ezután közmunkák alkalmával a néppel, majd ismét több ülésben a presbiteriumban beszéltünk felette. Míg végre azt a presbiterium egyhangúlag elfogadván, mint a presbiterium indítványát 1895 november 14-én kihirdetett és 24-én, egyedül ezen tárgyban tartott egyházi közgyűlésben — alkalmi egyházi beszéd után — döntő határozathozatal végett előterjesztettem.

Bízam ugyan, az előzményeket ismerve, hogy indítványunk el fog fogadtatni, de az magamat is igen kellemesen lepott meg, hogy ellene egyetlen hang sem

emelkedett, hanem az ritka egyértelműséggel, teljesen egyhangúlag emeltetett határozati erőre.

És e határozat nem maradt csak a papíroson, hanem mai napig — épen két hó múlva annak kimondása után — legnagyobb részben végre is van hajtva; amennyiben 677 forint kivetett összegből már befizettetett 560 forint 50 kr. Olyanoknál, kik a reájok kivetett összegnek csak a felét fizették ki: kint van 44 frt 50 kr; olyan egyháztagoknál pedig, a kik szegénységök miatt még eddig semmit sem fizethettek, de ígérők szerint, mihelyt pénzhez juthatnak, a reájok kivetett összegnek legalább a felét mielőbb befizetendik: kint van 72 forint. Ezek a számok, azt hiszem, elég jó bizonyságok.

Azért úgy vagyok meggyőződve, hogy sem dicsekvés, sem szerénységi vádja nem érhet engem azért, hogy ez ügyet nyilvánosságra hozván: úgy a presbitérium, mint a gyülekezet minden tagjának e helyen is elismerő köszönetemet fejezem ki. Mert méltónak tartom azt a népet a nyilvános dicséretre, a mely nép a vallás és egyház iránti közönyösség eme korszakában, a közös egyház iránti elkerülhetetlen kötelesség teljesítését, az önmaga, saját kis egyháza iránti kötelesség teljesítésével ily okos áldozatkészséggel tudja összeegyeztetni. Mert midőn kis egyházunk tagjai a domesztikai évi illeték fizetésétől egyszersmindenkorra megszabadultak, egy biztos alaptőkét is raknak össze önmaguk számára; amennyiben az általuk befizetett váltság-alap 5%-a mindenkor fedezni fogja az egyházközségi közgyűlés által már régebben elfogadott kulcs szerint megállapított évi illetékeket (ezt 12 évi adatok igazolják), 3%-a pedig tartalékalapul tőkésítettik. Pénzünket ugyanis helyben, egyházmegyei felügyelet mellett, jótállókkal ellátott kérvényeken 8%-ra kamatoztatjuk és mivel a kamatokat előre fizetik, már az 1895. évi járulék is az eddig befolyt és kamatra adott váltság-tőke kamataiból fedeztetett.

Igy szűnt meg véglegesen kis egyházunkban a domesztikai évi illeték fizetésével és beszédésével járó kellemetlenség. És ha — bár évtizedek múlva is — teljesülhetne azon — ez idő szerint ugyan még hajsztálékony alapon nyugvó — reménységünk, hogy az 1848: XX. törvénycikk teljes érvényesülése után egyházi főhatóságunk levehetné az egyháztagok vállairól a domesztikai évi fizetés terhét: akkor egy elég tekintélyes alap állana, más egyházi célokra, utódaink rendelkezésére. Adjá Isten, hogy úgy legyen!

Csontó Károly,
sajó-ecsegi ev. ref. lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kis Hitoktató

tanyai vagy községi katolikus iskolában járó református vallású gyermekek számára. Készítette: Lévay Lajos sárkeresztúri ev. ref. lelkész. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára kötve 15 kr.

(Vége).

A protestantizmusnak élete azt bizonyítja, hogy a mi erőnk történetünkben van. Ha én a szerző helyében vagyok, akármelyik magas fórumú hatóságnak véleménye alapján sem végzek oly munkát, mely a célnak elérésében hátráltat. Én hiszem, hogy előbb-utóbb a magas konvent is rájön, hogy meg kell még a gimnáziumra nézve is változtatni a tananyag beosztására vonatkozó elvét, a mely után indult — ismétlem folyton: helytelenül — a tiszáninneri egyházkerület is, mikor legújabb tantervét készítette.

A IV., V., VI. osztályok tananyagának helyes és az elérendő célnak megfelelő beosztása nem lehet más,

mint: a) Egyháztörténet, különös súlyt fektetve a magyar prot. egyház történetére (Ha így osztjuk be a tananyagot, vagyis az egyháztörténetet közvetlen a bibliai történetek után tanítjuk, egész logikusan hozzácsatoljuk a ker. egyház fejlődésének történetét annak megalakulási történetéhez.); b) Hit- és erkölcsstan; végül c) Egyházsszervezet s befejezősül az istenitiszteletről szóló rész.

A tananyag beosztásával tehát egyáltalában nem lehetek megelégedve. Nem felel meg a paedagogiai elveknek s nem tarthatom olyannak, a mely által a célt el lehetne érni. De a felöltet tananyagáról sem vagyok valami jó véleménynyel. Sok van e könyvecskében olyan felvéve, a mi nem felel meg a hamisítatlan prot. elvnek; sok van olyan, a mely elmaradhatott volna s viszont sok a hiány is.

Az I. II. osztály számára kijelölt tananyagra már ebből a szempontból is megtettem észrevételemet; megjelöltem, hogy mi hagyandó ki és mi pótlendő.

A III. oszt. számára kijelölt tananyag ellen még több kifogásom van. Az istenitiszteletről szóló részre csak annyit jegyzek meg, hogy a 19-ik kérdés — legalább úgy, a mint fel van véve a könyvben — nem állhat meg, mert nem mindenütt olyan az istenitisztelelet lefolyása, mint a hogyan ott van leírva. Már pedig tankönyvbe csak általános érvényű igazságok vehetők fel.

De még ha ez ellen nem szólnék is, a Bibliai történetek című fejezetben levő anyagot nem ösmerhetem el helyesnek. Nem pedig azért, mert azoknak megválasztásában nem találok fel azt az elvet, a mit ki kell tűznünk a bibliai történetek tanítása elé, nevezetesen: a vallásos eszmék fejlődésének bemutatását. Ezt a célt azokkal a bibliai történetekkel, a melyeket fölvettem, elérni nem lehet. Aztán meg sok oly történetet kihagy — különösen az új testaméntomból — mely a vallásos és erkölcsi képzés tekintetében a legerősebb, pl. Jézus példázatait. S viszont felöllel olyanokat, a melyeknek sem egy, sem más tekintetben fontosabb hatásuk nincs. Pl. a *samáriai asszony*, a *kánai menyegző* címűek. A mit aztán a Biblia ösmertetéséről ad e könyvecske, — elfogadható ugyan, de én a szentírást egy kissé bővebben óhajtanám ismertetni. És ez a tananyag helyes kiválasztása és beosztása mellett — lehetséges is.

A IV. oszt. számára kijelölt tananyagban is sok tévedés van. Így mindjárt az elején, a 41-ik kérdésben az van, hogy „a mi keresztyén hitünknek summáját vagy velejét az úgynevezett apostoli hitforma foglalja magában.” Ez legalább is merész állítás és én részéről még a népiskolában sem tanítom ezt így. A mi hitünknek alapját a szentírás képezi. Aztán van olyan kérdés is, mely felesleges, pl. a 48-ik. Hogy mint gondolkozott Pál apostol az idvességről? Ez magas a népiskolai növendéknek. Aztán van olyan kérdés is, a mely félreértésekre adhat okot, pl. az 52-ik, 73-ik. A 74-ik pedig egészen felesleges; a 76-ik nagyon is *tudományos*. A 81-ik kérdésben pedig az úrvacsora-osztási alkalmak számáról szólván, nem áll az, a mit mond e könyvecske, mert sehol nem osztunk 8-szor egy évben úrvacsorát. A 86-ik kérdés — a halál utáni életről szólván — egyáltalában nem gyermeknek való.

Az V. osztály számára írt erkölcsstani rész ellen van legkevesebb kifogásom — annyira, hogy azokkal nem is hozakodom elő. A VI. osztály számára kijelölt ellen is — csak annyiban, a mennyiben nem fekteti a fősúlyt arra, a mire kellene: a magyar prot. egyház történetére. A keresztyén felekezetekről szóló részből a 137—140. kérdések egészen kihagyandók lettek volna, mert ismétlések. Hasonlóképen az egyház-szervezetből is a 148-ik kérdés.

Mint láthatni tehát, ha még elfogadnók is a beoszt-

tást: maga ellen a tananyag ellen is — sok kifogás emelhető.

b) A *tanalak* szempontjából sem tarthatom e könyvecskét sikerültnek. Mert a legtöbb helyen a *kérdező* tanalak van alkalmazva, ott is, a hol az képtelenség. Pl. az egyháztörténetnél. Merő képtelenség kérdezni addig, a míg nincs mit. A történetek tanításának — ezt ma már vitatni is felesleges — a közlő tanalak felel meg. Ismétléseknél használható a *kérdező* csupán. A hit- és erkölcstannál már alkalmazhatónak tartom a *kérdezőt* is — *ha utána tesszük az egyháztörténetnek*, mert akkor lesz mit kérdezni már. Az egyháztörténet keretében ugyanis taníthatunk sok hit- és erkölcstani dolgot is.

De még ha úgy veszem is bírálat alá a tanalakot, a mint van, tehát ha elfogadom is a *kérdező* tanalakot alkalmazhatónak: még akkor sem tudok e könyvecskében levővel megelégedni, mert a *kérdések rosszak nagy részben*. Hol hosszúk, hol meg nem elég világosak. Pl. egy párt *csak* a feltűnőbbek közül: a 12-ik, a 18-ik (minek ebbe a „hát“?) a 20-ik, 22-ik, 29-ik, 65-ik, a 79-ik, a 80-ik stb. — Sok kérdés pedig azért rossz, mert nincs közte, meg az előző közt logikai összefüggés, sőt egy némelyik egészen felesleges is. Szintén csak egy párt említek fel a feltűnőbbek közül: a 23 a 22-vel, 24 a 23-mal, a 39 a 38-al; az 53-ik kérdés mire van alapítva? Az 57-ik kérdésre honnan tudhat a gyermek felelni? Pedig ha *kérdező* tanalakot alkalmazunk, azt azért tesszük, hogy a gyermek a saját *elmélgedése, szerzett ismeretei* alapján adjon feleleteket; a tanító legfőleg csak segíti. A 71 a 70-nel. stb. Legjobban van a *kérdező* tanalak a könyvecske azon részében keresztül vité, a hol annak — mint említém már — helye nem volna: az egyháztörténeti részben. — Ha itt helyén volna a *kérdező* tanalak alkalmazása, azt mondanám, hogy e szempontból e rész sikerült. A *kérdező* tanalaknál az a fő, hogy a kérdések rövidek, világosak, könnyen érthetők és olyanok legyenek, hogy egymásból folyjanak, mint a láncszemek. Ez — mint igyekeztem kimutatni — általában nem jellemzi e könyvecskét.

Az *irály* ellen is erős kifogásom van. Nem viseli magán az író egyéniségét egy cseppet sem. A hány forrás után dolgozott, annyiféle az *irály* is. Ezt abból következtetem, mert pl. az ó-testamentomi és az új-testamentomi történetek *irály*a közt olyan különbség van, mintha nem is egy szerző keze alól került volna ki a könyvecske. Itt e helyen ez állításomat szemelvényekkel nem bizonyíthatom, de utalom az érdeklődőket legalább a bibliai történetek című rész elolvasására. (A különbség oka talán az, hogy az új szövetségi részleteket a revideált biblia után írta a szerző, az ó szövetségiakat pedig még a Károli-Szenczi féle nyomán!)

Sok, nagyon sok benne a nem magyaros, a rossz mondat-szerkezet, a bibliai történeteknél az érthetetlen-ség, ódság stb. Nehogy túl hosszú legyen ismertetésem, csak egy néhány helyet jelölök ki. A X-ik parancsolat oly ósdi nyelvezetű, hogy ez már nem biblikus, hanem annak valóságos megcsúfolása. Vagy vannak ilyenek is: „Mikor a násznagy merített volna a vedrekből“ (31. l.) „En Istenem! adj erőt nekem, hogy *dolgomat* híven *tehessem*.“ (5. l.) Nagyon sok a könyvben a foglaló mód fél-múlt idő. „Maga vivén és háromszor leroskadván a kereszt alatt, melyre felfeszítették.“ (Ez oly mondat-szerkezet, mely semmiféle könyvben nem engedhető meg) A 33 és 35-ik kérdésekben annyi a megróni való, hogy kiírásával nem is foglalhatom le a helyet, utalom az érdeklődőket elolvasására. „... melyet megírva találunk a *négy evangyelisták*...“ (40. l.) „... mert bár a halálban testünk porrá lesz is, melyből vétett.“ (51. l.) „...

eklézsiának nevezzük mindazon embereknek seregét, vagy társaságát stb.“ (58. l.) De minek írjak ki több szemelvényt? Ennyi is eléggé bebizonyítja, hogy *irály* tekintetében igen-igen gyenge lábon áll e könyvecske. Nem is egyszerű ez az *irály*, de olyan, a mely megrontja még a tősgyökeres magyar gyermek nyelvérzékét is. Arról pedig, hogy a nem született magyar gyermek nyelvérzéke erős-bődjék általa, szólni se lehet.

En tehát e könyvecskében, így, a mint előttem van, egyáltalában nem tudom felfedezni azt, vagy azokat a jó tulajdonságokat, melyeknél fogva ajánlhatnám a népiskolákba használat végett. Szerzőben csak erős érzéket látok az *irányt*, hogy mire van égetőleg szükségünk s tapasztalok erős buzgalmat is; de eredményt — keveset. Nem tudom, nem a sietség-e ennek az oka? Vajha így lenne!

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör“ pályázatot akarván hirdetni a népiskolai I—III. (2—3 ív) és IV—VI. (4—5 ív) osztály számára szükséges énektanítási gyakorló-könyv, illetőleg daltűzet megkészítésére, ezennel felkéri a pályázni szándékozókat, hogy folyó év március 15-ig ebbeli szándékukat jelentsék be a Kör másodelnökéhez.

Csontos József,

az „Irod. Kör“ jegyzője.

— A „Hivatalos Közlöny.“ A kultusz miniszter folyó hó 10-én 3290/95 eln. szám a. kelt s valamennyi egyházi főhatóságnak megküldött leiratában az 1893 óta megjelenő „Hivatalos Közlönyt“ a folyó évi február hó 1-től kezdve a hivatalos közlés joghatályával ruhazza fel. Minek folytán megszűnteti rendeleteinek — eddig gyakorlatban volt különálló (írásbeli) példányokban való szétküldését és csak a sürgős, valamint a bizalmas természetű, vagy pusztán múltó alkalomra szóló körrendeleteket fogja czeutül is az eddigi módozatok szerint szétküldeni. A „Hivatalos Közlönyt“ megküldik a főhatóságoknak a gimnáziumoknak, a theol. és jogakadémia- és így a mieinknek is *ingyen*. A kultusz miniszter ezen újítás által nemcsak a tanügyi közigazgatást kívánja gyorsítani és egyszerűsíteni, hanem egyúttal a fontos rendeleteknek egy közlönyben való gyűjtésével az áttekintést is könnyíteni óhajtja. Egyszersmind felhívja a főhatóságot, hogy különösen eleinte, a míg ezen új intézmény meggyökerezik — szíveskedjék utasítani alantas közegeit, hogy a Hivatalos Közlönyben megjelent rendeleteket épúgy tekintsék, mintha azokat a minisztérium írásban küldte volna szét. — Természetes, hogy ez újítás a prot. iskolák és azok főhatósága közt meglevő jogviszonyt nem érinti. Mi a „Hivatalos Közlöny“ mellett is csak a magunk hivatalos szokását fogjuk követni s kell követnünk a további intézkedésig.

— **Slauch a debreceni katholicismus erősítéséhez** ez újabban is fejedelmi adománnyal járult, 300,000 koronát küldvén az al-gimnáziumnak főgimnáziummá leendő kiegészítésére. Ez is belmissio. Tessék utánózni a protestans egyházaknak — semmiből; tessék védekezni, versenyezni a kegyes lelkek filléreiből, az egyházi adóból, a csepegő államiságból!...

— **Theologiai magántanári próba-előadás** volt Sárospatakon f. hó 12-én. Tartotta *Szécsi, Ferenc* felvinci ref. lelkész és nagyenyedi theologiai rendkívüli tanár, ki 1895. június 29-én tette le főiskolánk theol. tanári kara előtt a magántanári vizsgálatot. Előadása szerdán d. e. 11 órakor a IV. számú theol. tanteremben, a

theologiai tanári kar, több jogi s gimnáziumi tanár s a teljes számban egybegyűlt ifjúság előtt folyt le. Tártya: A kultusz centralizációja volt s a zsidó istenitisztelet Jeruzsálembé való centralizálásának folyamatát ismertette benne az ó-szövetség igen gondos tanulmányozása alapján, a figyelmet mindvégig lekötő előadással. Előadását, melyet lesz szerencsénk olvasóinknak bemutatni, a theol. tanári kar teljesen tudományos színvonalon állónak nyilvánította, azt a legnagyobb elismerés mellett elfogadta s igaz szívvel kívánt az ifjú kartársnak szerencsét jövőendő működéséhez.

— **Értesítés.** „Pál Apostol Élete és Levelei” című munkám XIX—XX. füzet (7 ívnyi terjedelemben) e hó végén okvetlenül megjelenik. Szolgáljon e kijelentés megnyugtatóul a tudakozódóknak. Pozsony. 1896 február 3-án. Dr. Masznyik Endre theol. akad. igazgató.

— **A „Tompaszobor”-ra** újabban a következő adományok érkeztek: Nagyt. Fejes István és Mélt. Dókus Gyula gyűjtő ívén a s.-a.-ujhelyi takarékpénztár 50 frt, Emődy László (Lőcse) 1 frt, Béki Dezső (Budapest) gy. i. 8 frt 70 kr., Csizsár Gyula (Veszprém) gy. i. 10 frt, a „Zemplén” szerkesztősége 2 frt, Léway József (Miskolc) gy. i. 40 frt, Teleky László (Nagy-Rőcze) gy. i. 3 frt, Csécsi N. Pál (V.-Ujfalú) gy. i. 1 frt, Farkas Miklós (Pelsőcz) gy. i. 6 frt 10 kr., Benda Kálmán (Beregszász) gy. i. 15 frt 50 kr., Fodor György (Perkupa) gy. i. 1 frt, Rácz Gyula (Nagy-Halász) gy. i. 2 frt 50 kr., Tóth Gábor (Bábony) 1 frt, Varga József (Szikszó) gy. i. 2 frt 20 kr. N. N. („Egy hű fiú”) 1 frt. Vadászi Pál (Sajó-Szt.-Péter) 1 frt, Kerekes József (Poroszló) gy. i. 2 frt, Csik Dániel (Miskolc) gy. i. 1 frt 65 kr., Antalffy László gy. i. (A.-Vadász) 4 frt, Kérészy Gyula (S.-a.-Ujhely) gy. i. 4 frt 50 kr., Veres János (Paszab) gy. i. 1 frt 30 kr., ifj. Trócsányi Bertalan 1 frt 50 kr., Csik Imréné (Eger) gy. i. 10 frt 65 kr., Mester Dezső jh. gy. i. 10 kr., Rácz Kálmán lic. (Nyíregyháza) 1 frt, Kerekes Imre (Diósgyőr) gy. i. 1 frt, Urbán Dezső (N.-Kálló) gy. i. 4 frt, Dr. M. Kovács Gábor (Szerencs) 1 frt, Gecsey Péter (Tarcál) gy. i. 9 frt 20 kr. Berzeviczy József jh. 10 kr., Dr. Molnár Béla képviselő (Budapest) gy. i. 32 frt, Szécsi Ferenc (N.-Enyed) 1 frt, Sárospataki főiskolai jogászegylet 20 frt, Tóth Lajos (S.-Hídvég) 1 frt 50 kr., Czenthe Pál jh. gy. i. 1 frt 86 kr., Tóth Ferenc 20 kr., Szathmáry Elek gy. i. 60 kr., Okruczky Zoltán jh. gy. i. (a mezőkeresztesi olvasókör) 2 frt 60 kr., Simon Gyula gy. i. 10 kr., Császár László gy. i. 60 kr., Hubay Béla gy. i. 28 kr. Az „Ifjúsági Közlöny” szerk. 2 frt. Midőn a fent nevezett gyűjtő uraknak s kegyes adományozóknak az Önképző-Társulat nevében forró köszönetet mondok, tisztelettel felkérem a többi gyűjtő ívek birtokosait, hogy gyűjtésük eredményét hozzám mielőbb beküldeni szíveskedjenek. Többek megnyugtatóra kijelentem, hogy a „Sárospataki Lapok”-ban most és eddig megjelent nyilvános nyugtázás nem végleges jellegű, csak a közönség tájékoztatására szolgál. A részletes, minden adományozó nevét és az általa adott összeget feltüntető kimutatást annak idején, ha a gyűjtést lezártuk, kötelességünknek tartjuk közzétenni.

— **A sárospataki akadémiai ifjúság** olvasó-egylete javára rendezett, hangversenyyel egybekötött táncmulatság összes bevétele 284 frt volt; ebből fedeztetett a kiadás, mely 205 frt 92 kr.; maradt az egyletnek 78 frt 08 krja. A belépti jegyen túl fizettek: Radácsi György, Dókus Gyula 10—10 frttal; Szentpétery Sámuel 5 frttal; Vitányi Bertalan, Steinfeld Jenő 3—3 frttal; Debreczeni Bertalan, Deley Lajos, Dr. Finkey Ferenc, Dr. Meczner Sándor, Nemes Lajos, Trsztyánszky Károly, Dr. Zsindely István, Buza János 2—2 frttal,

Diószeghy Dezső, Dr. Finkey József, Fülöp György, Gecsey Péter, Hodossy Béla, Kis Juliska, Kádár Gyula, Kovács Gábor, Rohoska József, Dr. Tüdös István, Wóhl László 1—1 frttal; Vas János 50 krrel. Fogadják e helyen is szíves köszönetünket.

Rátz Dezső
ellenőr.

Gönczi Gábor
pénztárnok.

PÁLYÁZAT THEOL. AKAD. TANSZÉKEKRE.

Az 1896-ik év folyamán tartandó egyházkerületi közgyűlésen választás útján a *nagyenyedí* ev. ref. Bethlen-Kollégium theologiai akadémiáján elhalálozás folytán megüresedett 3 rendes tanszék fog betöltetni.

E tanszékek egyikével az ó, másikával az újszövetségi exegetikai-, harmadikával a syshematika theologiai és a rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális órászámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötödéves fizetési pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak a kollegium minden lehetőségre (végkielégítés, nyugdíj, özvegyek és árvák ellátása stb.) szorosan ugyanoly kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáira nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII. országos törvényekben vannak megállapítva.

Az állomás 1896 szeptember hó 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képességeikről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamódványaikat az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató Tanácsához 1896 március hó 1-ig nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató Tanácsának Kolozsvártrt, 1896 január hó 28-án tartott üléséből.

Márkus Ernő,

2—2

titkár.

Szász Domokos,

ref. püspök, mint elnök.

Pályázat tanári állomásra.

A székeljudvarhelyi ev. ref. kollegium főgimnáziumánál egy újonnan rendszeresített történelmi és latin nyelvi rendes tanári szék a folyó évi egyházkerületi közgyűlésen választás útján be fog töltetni.

E tanszék évi javadalma 1200 frt alapfizetés, öt izben járó 100 frt ötödéves korpótlék és 200 frt lakbérilletmény.

Pályázni óhajtok felhivatnak, hogy vallásukat, képességeiket, eddigi szolgálatukat, védkötelezettségüket és egészségi állapotukat igazoló okmányokkal felszerelt és az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató-Tanácsához címzett folyamódványaikat a székeljudvarhelyi ev. ref. kollegium előjáróságához 1896. évi március hó 10-ig nyújtsák be.

Megjegyzendő, hogy csak ev. ref. vallású egyének pályázatait vétetnek tekintetbe.

A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja s állomását 1896. szeptember 1-én köteles elfoglalni.

Az erdélyi egyházkerület Igazgató-Tanácsától.

Kolozsvártrt, 1896. február hó 7-én.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁ CZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.” *Dr. Zsindely István.* — „Eszmélkedés az új alakulások között.” *Molnár Ferenc.* — „A debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.” *s.-n.* — „A közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.” — „A cultus centralisatiójának története.” *Szécsi Ferencz.* — „A vallások harca.” *R. L.* „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.

A társadalmi és politikai eszmék fejlődésének kutatói rég megállapították azon kétségbe nem vonható igazságot, hogy az emberiség élettörténetében észlelhető haladásnak sajátos törvényei vannak, hogy az eszmék és intézmények egymásra következője nem történik a pusztá esetlegesség szerint, de a jelenségek bizonyos okok, mint szükségképi előzmények hatásának eredményei. A társadalmi viszonyoknak különösen Spencer óta felkapott, ugynevezett psycho-physiologiai vizsgálatából e törvényszerűség uralmánál fogva a jövőben bekövetkezendő változások a legtöbbször csaknem teljes biztossággal megállapíthatók. S a mi áll az egész emberiség életében észlelhető áramlatokról, még inkább elmondható egy nemzet fejlődéséről, melyre, valamint az egyéni életre, méltán elfogadhatjuk Ranke szavait „hogy ez csak egyes mozzanata az emberiség életszövedékének.”

Alig hiszszük, hogy mai napság akadna valaki, ki a társadalmi haladás hullámszerűségében, a végletek egymásutánjában kételkednék, hisz a mint az anyagi világban az actiót reactionnak kell követnie, úgy kell ennek lenni az eszmék világában, az intézmények történetében is. Tisztán konstataálható ez hazánkban is az egyházpolitikai reformok óta, melyeknek hívei voltunk mindig, melyekért küzdöttünk a szabadelvűség tiszta és önzetlen lelkesedésével, s ha egyben-másban aggályaink nem enyésztek is el, ha egyes intézményeket, mint a felekezetenélküliséget korainak tartottunk is: őszintén óhajtottuk a polgári házasságot.

Úgy tetszik nekem, mintha az utóbbi években nemzetünket is egész erővel fogta volna el a liberalizmus, melyre találon jegyezte meg Nagy Frigyes, hogy hasonlít a hátgerinc-sorvadáshoz, mert egyszerre lepi meg az embert; úgy tetszik, mintha e liberális láz után a reakció elemei jutnának felszínre, a mit mutat a reversalis-rendszer kezdődő térfoglalása, a politikai pártoknak vallási alapon történő szervezése, mintha hazánkban a középkori feudális világ lejárt eszméi kikélnének sirjuktól, hogy „megnehezítsék az idők járását felettünk.” Míg a polgári házasság által igen nagy lépéssel közeledtünk a jog-állam eszménye felé, most egyszerre annál hatalmasabban támadnak fel azon elemek, melyek az egyházak közötti egyenlőség helyett

nemcsak kiváltságaiknak fentartását, de hatalmi körüknek folytonos növelését hirdetik nyíltan bevallott céljaik gyanánt.

S mintha a kor levegője egymásután hozná a rég lejárt elveket felszínre, a klérus, a magyar királyi kuriának legutóbb a holt kézre hozott határozatával oly előnyt nyerhet, mely hatalmát még inkább fokozná; fokozná egy oly elv alapúl vételével, a mi ellen lehetetlen fel nem emelni tiltakozó szavunkat épen ma, a XIX. század leáldozó világánál.

A magyar királyi kuria, hazánk ezen legmagasabb bírói testülete a mult napokban hozott határozatában kimondta ugyanis, hogy a *holtkézről szóló törvényeket megszüntetnek tekinti s felhatalmazza az egyházakat, valamint a szerzetes rendeket világi birtokok szerzésére.*

A ki hazánk jogi és közgazdasági viszonyait kissé alaposan ismeri, lehetetlen, hogy el ne csodálkozzék az ország eme legtekintélyesebb bíróságának sajátos kijelentésén, mely, mint alább kimutatjuk, ellentétben áll nemcsak hazai törvényeinkkel, gazdasági, politikai állapotunkkal, de ellentétben magának a királyi kuriának eddigi nézetével s ez ügyben alkotott korábbi határozataival is.

De nézzük közelebbről a dolog érdemét történeti, jogi és politikai oldaláról tekintve.

A holt kézi intézményt (manus mortuae), t. i. a katolikus püspökségek, egyházi testületek, káptalanok és szerzetesrendek megkötöttségét a birtokszerzés tekintetében régi időkre lehet és kell visszavezetnünk. Nem a szokás-jog, de a tételes törvények egész sorozata állapította meg, (melyekből szépen visszatükröződik az ősök politikai érzéke és bölcsesége), hogy útjába kell állani az egyházi javak túlságos felhalmozódásának, mert ez nem csak a birtokviszonyok kedvezőtlen arányát eredményezhetné, de az egyházat oly nagy hatalomhoz juttatná, hogy ez végeredményben magát az állami élet alapjait támadhatná meg. Az kétségtelen, hogy noha elméletileg nem helyes a jogalanyokat a szerzés tekintetében korlátozni, de a politikai opportunias követelménye majd minden államban szükségessé tett ilyen intézkedéseket; így Franciaországban, Poroszországban és Angliában erre vonatkozó törvények már régen hozatván, azok máig fennállanak.

Hazánkban a nyugot-európai u. n. allodialis birtokkal rokon természetű, ösfoglalású vagy szállásbirtokra

vonatkozó rendelkezési szabadságot régi törvényünk, Szent István II. 5. fejezete, mely még az egyháznak tett hagyományokat is megengedi, állapítja meg. A királyi adomány-birtokra vonatkozólag Szent István II. 35. fejezete a szabad-birtoklást mondja ki. Kálmán I. könyve 20. fejezetében már úgy intézkedett, hogy csak a Szent István által tett adományokról lehet rendelkezni, más királyoktól származókban pedig az egyenes és oldalági rokonok, ezek hiányában a király örökösödjék. A királyi adomány-birtoknak a szállás-birtok felett való túlsúlyra jutása, a mi az Árpád-korszak második felében az összes rendi viszonyokat megváltoztatta, azon felfogáshoz vezetett, hogy a nemes csak királyi engedély esetén és egyenes utódai kihaltával tehet adományokat magánosoknak vagy egyháznak. Bár az 1222: IV. cikke biztosítja a szabad rendelkezést, de ez egy század múlva megszűnt. A mint ugyanis a hűbéri irány az Anjouk trónraléptével mindinkább érezhető lesz, olasz minta után megalakul nálunk is egy rendszer, mely minden birtok forrásaúl a koronát jelöli meg, mely a szabad rendelkezés megszüntetésével a nemesi birtokot megköti a család és a korona irányában, megszabván az örökösödés rendét az 1351: 11. t.-c.-ben. Az ősiségi rendszernek behozatalával, mely eminens fordulópont hazánk jogi és politikai történetében, Nagy Lajos csak folytatta az Árpád-korban meglevő, de egyelőre visszaszorított felfogást s midőn az 1351-diki törvényt megalkotta, a legmagasabb törvényhozói képességéről tett tanubizonyságot.

Köztudomású dolog, hogy a „rex pietissimus” kettős cél vezette: egyrészt, hogy a nemesi családok fenmaradását biztosítsa (conservatio familiarum) s más részt, a mit némely jogtörténészek a törvény egyedüli indokául tekintenek, hogy az egyházi birtokok túlságos felszaporodását megakadályozza. Ez által mint Szleemenics mondja¹ „az egyházak ingatlan nemesi jószágokhoz jutásának egyik leggazdagabb forrását, melyet a fiörökös nélkül elhunytak végintézetei tevének, elárkoltá s ez értelemben valójában holt kézre jutást korlátozó törvényt (lex amortisationis) alapított.

Egyébiránt, hogy már az Árpád-korszak utó-felében sem lehetett az egyházak számára végrendelkezni királyi engedély nélkül, kitetszik a Fejér által közölt 1264 és 1266 oklevelekből (V. 3. 315. 1.), valamint onnan, hogy csak egyes nagyobb egyházak, mint az esztergomi érsekség vagy nagyváradi püspökség kapták meg azon jogot, hogy királyi engedély nélkül is szerezhessenek. Az ősiségi törvény óta tehát, ha valaki az egyháznak ősi jószágot hagyományozott, az érvénytelennek tekintetett.²

Ha az ősiségi törvényt, a nemesi birtokok ily megkötöttségét a mai kor szempontjából tekintjük, azt csak kárhozzátunk lehet. De a törvények megítélésénél vissza kell gondolnunk mindig azon célszerűségi és alkalmi indokokra, melyek alkotását megelőzték; s ha az ősiségi törvény merevvé és conservatívá tette is az 1848 előtti magyar társadalmat, ha megakasztá is a magánjogi fejlődést; de a XIV. században — igenis — meg volt annak a maga értelme. A köztevékenységnek a földbirtok levén alapjává, nálunk is érvényesült azon

felfogás, hogy minél nagyobb a birtok, annál nagyobb az illető társadalmi posztója: s mert a korona főtámasza mindig a nemesség volt; ezek földbirtokainak elaprózását meg kellett gátolni.¹ Azon folytonos harcokban, melyek Nagy Lajos alatt vívottak, sok család kihalt, ehhez járult, hogy miután sokan azon vallásos korban birtokaikat az egyházra szállították, a nemesi elem dolgi alapja, a földbirtok kezdett kisiklani alóla; s másfelől az egyház, mely eddig is óriási vagyonnal bírt, még inkább elhatalmosodott, a mit pedig meg kellett akadályozni, kivált oly korban, midőn az nem a nemzeti, de a pápai érdekeknek volt képviselője, mint azt a királyválasztásoknál találjuk.

Az ősiségi törvény azonban leginkább csak a végrendelet megtiltása által korlátozván az egyházakat a vagyonszerzésben egész határozottsággal, egy század után kevéssel új törvényre volt szükség, a mi által definite tiltatik az egyházak birtok-szerzése. Ez a II. Ulászló alatt alkotott 1498: 55. és 65. t.-c. Az 55. kimondja, hogy a „püspökök s egyházi főpapok bármelyike is saját személye s egyháza részére világi birtokokat s birtokjogokat a királyi felségtől ne nyerhessen se pénzökért örökjogot ne vehessenek, ne szerezhessenek vagy zálogkép ne bírhasanak.” A 65. § pedig semmiseknek és jogerő nélkülieknek jelenti ki azon szerződéseket, melyeket az országlakók az egyháziakkal bármely, különösen pedig királyi felségre hárulandó birtokok elidegenítésére tettek volna.

E törvények már oly erővel és oly határozottsággal szólnak, hogy ha az előzményeket nem tekintenők, méltán csodálkozhatnánk, hogy oly gyenge uralkodó alatt, mint II. Ulászló volt, ezeknek keresztülvitelét a kath. egyház meg nem akadályozta. Ha azonban meggondoljuk, hogy kevéssel azelőtt a hatalmas Mátyás király uralkodott, ki mindig érvényesíteni tudta a nemzet érdekeit a szent szék ellen; ha meggondoljuk, hogy ő ezt a felfogást beleoltotta a magyar nemesség java részébe, könnyen érthető lesz előttünk e törvény, mely mintegy a Mátyás király politikai irányának utóhatása. Hogy azonban e törvény sem tudta — a hatalmas tilalom dacára sem — a birtokszerzést megakadályozni, s hogy ennek ellenére is világi birtokok, noha csekélyebb mérvben, mint az előtt, de mindig szereztettek, — azt legjobban mutatja, hogy újra hangsúlyozni kellett e tilalmat, a mi másfél század múlva történt meg.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Eszmélkedés az új alakulások között.

Ugy szoktuk mondani, hogy a keresztyénség élet-törvénye az evangéliom. Ebből szükségképen következik az, hogy a története is annak a története. Mégis, ha a keresztyén egyház történetét alapos, beható bírálat tárgyává tesszük ev. alapon: azt fogjuk látni, hogy abban az idők folyamán semmisem érvényesült oly kevéssé, mint éppen ez; hogy abban a sok mindenféle külső esemény mellett az evangéliom szellemének teljesen megfelelő vallás erkölcsi élet, mely az egyetemes egyház testét áthatotta volna, nem fedezhető fel. A keresztyénség sokszor a saját eszméit sem értette meg, mikor másokat akart az igazság útjára vezérelni; sokszor meg egyenesen önmagán ütött mélyreható sebeket, mikor kevélyen hirdette, hogy benne élet és boldogság van. Hűnek gondolta magát az alapító szel-

¹ Törvényeink története a vegyes házakbeli királyok alatt. A Magyar. Tud. Akadémia évkönyvei. VII. kötet.

² Az osztályos rokon Nagy Lajos király törvénye betűje szerint az egyháznak hagyományozott ősi jószágot az előbb divatozott közbecsü letétele nélkül és így ingyen pure et simpliciter válthatá magához, ugyanazt mivelheté a királyi ügynök is, ha magszakadáshoz közelítő ajándékozta el jószágát. L. Krajner „A magyar nemesi jószág természete.” 234. lap.

¹ Nagy Lajos jelszava is: „Sok nemes, erős kormány, szilárd trón.”

leméhez akkor is, mikor azt az egyszerű tudományt, mely inkább cselekedetekben határozódó életelv, a maga sivár theologiai tudományának rendszerébe fűlesztotta; hűnek még akkor is, mikor az ezen rendszeren felépült egyházi hatalom megtartása, erősítése érdekében — az alapot már régen elvetve lábai alól — a sikamlós lejtő legalsó részén, a hol már tisztán személyi motivumok voltak a mozgató erők, az erőszakosságok borzalmaitól nem riadt vissza. Történetének egy igen kis részétől eltekintve, hiába keressük benne azt, a minek pedig egészen be kellene tölteni: a folyton diadal-maskodó evangéliomot, hanem e helyett látjuk s újra meg újra átéljük a külső és belső dúló harcokat, és ezekben az evangéliom folytonos megaláztatását, szenvedését, nyomorgatását, számkivetését. Igazán, a keresztyén egyháznak maig — mondhatni — csak külső története van, a belső, amaz evangéliomi iránt, mely fokozatosan tökélyesbülő vallás-erkölcsi életben mutatná meg magát, s melynek figyelme kiterjeszkednék minden parányiságra, mintha nem lett volna ez ideig kellő érzéke s talán elegendő anyaga sem.

Nem jól fogja fel a keresztyénség hivatását az, a ki mentségünkre ebben azzal áll elő, hogy ennek a belső, az evangéliom helyzetét a legkisebbekben is feltűntető történetnek az adatai elmosódó kicsinységek a nagy történeti események mellett, vagy hogy annak a fonalszála a lélekben szövődve, láthatatlanok, rendszerbe nem köthetők; mert azokban épenúgy, vagy sokszor még erősebben nyilatkozik az evangéliom alakító ereje, mint a külső történet nagy eseményeiben s ha láthatatlanok, ez csak azért van, hogy nem akarjuk azokat meglátni. Nem, még ma sem. De ha egyszer, egy evangéliomibb korban ez a titkon szövődő, következetesen elhallgatott történet, a napi események során észre fogja vétetni magát a keresztyénséggel, akkor majd joggal fogja mondani a külső történetet csinálóknak azt, a mit most rendszerbe öntve, lehangosabban a pápai hatalom hirdet magáról, hogy a keresztyénség én vagyok!

S az evangéliom helyzete, — a mint azt a napi események mutatják — lényegében ma sem változott. Ma is alárendelt szerepre van kárhóztatva a külső dolgok mellett; alig veszi észre valaki úgy, mint az emberi élet leghatalmasabb tényezőjét s mikor ebben a gondozatlan állapotában olykor-olykor — mintha bizonyos vegyi processuson menne át — bomlik, tisztul és zavarodik egyszerre, egy időben a társadalomban: azt mondjuk, hogy ez az evangéliom él, hat és működik.

Pedig dehogy! Hiszen még mi protestánsok sem fejtjük azt ki úgy, a mint kellene, a maga teljes erejében.

Mert mit látunk? Jeleink vannak már, de még nem elég erősek.

Napjainkban, hogy azt előbbé tegyük, vagy inkább, hogy erősebben hassuk át vele az életet — az egyház-kormányzati, közigazgatási egyházfentartó kísérletezések után, megindultak itt-ott, mint sürgős teendők, az u. n. evangéliomi felolvasások. Ez is valami, de még nem minden. Haladás a cél felé, de még nem maga a cél. Mi pedig a cél elérése után óhajtozunk. Ha jól megfontoljuk a dolgot, nem egyéb az, mint az evangéliom szóval való hirdetésének kibővítése, tágabb térre vitele, mondhatnók részben való áthelyezése a kathedrákból a közvetlenebb hatásuaknak tartott felolvasó székekbe. Sokan úgy is tartják, hibásan vagy nem, nem vitatom, hogy gyökeres reformok nélkül egy lesújtó vád az az elhanyagolt vagy rosszul használt katedrál ellen. De annyi tény, hogy nekünk ma — a kathed-

rákból és a felolvasó asztalok mellől élőszóval hirdetett evangéliom mellett első sorban és főképen evangéliomi cselekedetekre lenne szükségünk. Ez a lényeges dolog az, a miről mi rég idő óta mindez ideig egész megfellekedtünk s a mire — úgy látszik még ez idő szerint sem akarunk egyetemesen, mint egyház, valami különös gondot fordítani.

Pedig az általános társadalmi és egyházi helyzet, ebben a ránk bízott evangéliom hűséges gondozásának kötelessége s az új egyházi alakulások is erre hívják fel figyelmünket, a mi — ha vannak ilyenek — különleges egyházi érdekeinken kívül.

A kath. egyház a maga bódító külsőségeivel, régen s evangéliom ellenes úton-módon szerzett hatalmi bűkörével, a tiszta keresztyén szellem megrontásának ezen kipróbált eszközeivel, ma, a vallásszabadság törvénybe ígterése után is, tud és akar hódítani, sőt a szabadság, — e rá nézve idegen köpenyeg — fedezete alatt, további hódításokat helyez kilátásba s a mi fő, azokat a keresztyén eszmék diadalaként állítja a világ elé. Ellensúlyozója a protestantizmus, az evangéliomi eszmék eme letéteményese, most, mikor épen kezdenek kibontakozni ez eszmék a zűrből s a diadal biztos tudatával nyomulnak előre, azoknak gyakorlati megvalósítása körül, tehát épen a társadalomra való hatásában gyengébbnek bizonyul nálunk, mint ez előtt, az egyháziilag kedvezőbb néhány évtizedben s mint a lázas beteg, ki maga magát sem bírja felismerni, kapkod ide-oda. Tudja, látja, hogy a mit eddig az egyházi élet ápolására tett, az kevés is volt, nem is egészen jól volt téve; de hát mintha nem volna elég ereje vagy bátorsága a régi, rá nézve már majdnem egészen ismeretlenné lett nyomokon megindulni; annyira beleszingatta magát a megszokott egyházi közállapotok felett való nyugodalmába. Gyökeres reformok indítására nem mutat hajlandóságot. Csak a papi evangéliomát forgatja előre-hátra; teszi egyik helyről a másikra, mint az a hanyag tanuló, a ki tudja, hogy könyvet adtak a kezébe, de nem tudja, hogy a könyvben mi van? Hát nem valóságos vegyi processus-e az, bomlás, tisztulás és zavarodás egyszerre, egy időben, a mit ma nálunk az egyházi társadalomban tapasztalunk? Hol bontják fel ma, a hivatásos körök melyik rétegében alapelemeire a keresztyén igazságot, hogy tiszta, világos legyen a helyzet?

Hogy a fő dolog, az evangéliom cselekedetekben való nyilvánulásának szükséges volta nem igen háborgatott eddig még minket sem s nem igen háborgat ma sem, arra nézve elég bizonyosság egész egyházi közéletünk képe. Minden kis egyházközség egész független testületet képezett eddig s képez még ma is az egyetemesben, az egy szükséges dolgot, az evangéliomi élet ápolását illető ügyeiben; senkisé nem nézett bele e tekintetben alaposabban, senkisé nem hatott rá serkentőleg s nem ment segítségére az esetleges akadályok elhárításainak munkájában. Az egyházi felsőbbség csak a külső dolgokkal bíbelődött; ezeket intézte a törvények és a hivatalos tekintély hatalmával; egyebet alig tett, mintha nem is tartotta volna magát az evangéliomi keresztyén élet egyik, még pedig többre hivatott szervének, hatalmas tényezőjének. A belső törvény, a talentumok mértéke — a jótékony nyomás meggyengülése miatt — feledésbe ment. A lelkes, mint evangelizator egészen magára hagyatott. Olyan Potemkin-féle festett állapotok lettek szabály- és törvényszerűek egyházainkban, melyek alatt a belső hit-erkölcsi élet mindinkább sorvadt, enyészett; a közérkölcsök alásülyedtek, s a romok felett mind ijesztőbben ütögették fel sötét tanyájukat a szent

dolgokkal való visszaélések szörnyei. Sok már nem is tűnt fel olyan rémesnek, vagy ha feltűnt is, a kormányzat azokkal szemben tehetatlenné vált. Pirulva kellett hallanunk sok esetben egy és más egyházi dologról, olykor azoknak felületes hatósági elintézéséről is. Szégyenkeznünk kellett a belső ember szerint a vallás-erkölcsi élet mértékének a legalacsonyabb fokra süllyedése felett. A lelkekből az evangéliumi eszmék iránt való fogékonyság sok helyen már majdnem teljesen kiveszett; mindent a külsőségek szerint ítélnék meg; dicsérik azt az egyházban, társadalomban, a mit az evangélium törvénye, a belső ember sugallata szerint meg kellene bélyegezniük.

Ilyen előzmények után aztán nem lehet csoda, ha mi, egyházi életünkben, melynek főtörvénye az evangélium betöltése, meggyengültünk; ellenségeink pedig észrevéven gyengeségünket s felhasználván a rájuk kedvező alkalmat, a maguk módja merint megerősödtek. Nem csoda, hogy a körülöttünk nyüzsgő társadalom, az evangélium értéke felől nem lévén kellőleg tájékozva, a vallás általános nagy kérdései felett zavarba jutott. Azokat a kérdéseket, igazságokat, míg azok az életbe be nem nyúlnak s ez által mintegy érzékelhetők nem lesznek, különben is mindenki, még maga az állam is — a mint annak esetről-esetre bizonyosságát adja, — csak más dolgokkal való viszonyuk, azokra való hatásuk eredménye szerint szokta és szereti felfogni, mérlegelni. De ha egyszer az életbe behatolnak, életigazságokká lesznek, nagy társadalmi eredményeket mutatnak fel, akkor ellenállhatatlan erővel hódítanak és győzhetetlenek. Ne feledjük, hogy az evangélium nem elmélet, hanem gyakorlati igazság.

Tegyük azzá ezt a ránk bízott kincset. Ezzel mindent elvégeztünk, e nélkül semmit.

A helyzet, az új alakulások arra intenek, hogy mélyebbre vessük a hálót.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.

A »Debreceni Protestans Lap« ez év febr. 15-én megjelent számában, a »Különfélék« rovatában, a 91-ik lapon a következő tudósítás olvasható: »Bartók Jenő, bölcsészettudományok doktora, lelkész és középiskolai tanárjelölt, a közelmúlt héten, a tiszántúli egyházkerület theologiai magántanári képesítő bizottsága előtt, az új-szövetségi szakcsoportból teljes tájékozottságról s kiváló készületről tanuskodó theologiai magántanári vizsgálatot tett. A bizottság elnöke dr. Erdős József dékán, tagjai a theol. kar részéről Tóth Sámuel, Balogh Ferenc, Csiky Lajos, Sass Béla rendes és nyilvános profeszorok s az egyházkerület részéről Dicsőfi József debreceni lelképásztörök valának. Két kultag betegsége miatt nem jelenhetett meg. A képesített jelölt szakértekezése, az Isten országa jövődjéről szóló Jézusi tanítással foglalkozik. A szóbeli vizsgálat tárgyai voltak: Új-szövetségi isagogika, exegesis, bibliai theologia, új-szövetségi görög- és arámnnyelv, dogmatika s apostoli korszak története. Elnök a képesítettség kihirdetésekor, a vizsgáló-bizottság nevében, rokonszenves és buzdító szavakkal tolmácsolta az eredmény láttára érzett örömet és elismerést, kijelentvén, hogy ennek alapján a képesített theol. magán-

tanárt a próba-előadás kötelezettsége alól is felmenti a vizsgáló-bizottság.«

Ez a kis különfélé felhívja figyelmünket, mert úgy gondolkozunk, hogy a debreceni theol. akadémia tanári kara azt a szabályzatot, melyet egyetemes konventünk 1886-ban, Pápán tartott gyűlése alkalmával hozott, nem vette figyelembe s olyan dolgokat követett el, a melyek ellen a konventi szabályzatot meg kell védeniök azoknak, a kik arra hivatvák, hogy e tekintetben ellenőrzést gyakoroljanak.

A mi a szóban forgó dologban első helyen tűnik szemünkbe, ez az, hogy a konventi szabályzat 34. §-a nem tartatott meg. E § így hangzik: »a magántanári képesítő vizsgát vezető bizottságot alkotják: az egyházkerületi elnökség, vagy megbízottjai, az egyházkerületi közgyűlés által kinevezett 2—3 tag és a theologiai akadémia tanárai.« Ezzel a §-sal szemben mit látunk a debreceni esetről: azt, hogy maga a szakelnök a vizsgálat vezetője. Ha a kerületi elnökség megbízottjaként szerepelt, nincs ellene szavunk — de ez nem látszik ki a tudósításból — sőt abból, hogy a kerületet Dicsőfi József képviselte, azt merjük következtetni, hogy a kerületi elnökség magát helyettesítette s ha épen ez a két kultag, a ki elmaradt, volt a helyettesítő, a Debrecenben lakó kerületi elnök felkérendő lett volna, hogy ama két tag elmaradása miatt Dicsőfit nevezze ki helyettesül. — Ebben az idézett §-ban nincs szó: kultagokról, Debrecen, úgy látszik, a jelzett § ellenére ilyeneket is ismer.

A második, a mi szemünkbe tűnik a debreceni magántanári vizsgálatnál, a tantárgyak elősorolása. A konventi szabályzat 38. §-a elősorolja azt a 10 theol. tudománycsoportot, a melyből magántanári vizsga tehető s a melyekből kettőt a vizsgára jelentkező választani köteles. A 10 csoport a szabályzat szerint a következő: 1. ó-szövetségi, 2. új-szövetségi exegetikai, 3. hittani, 4. erkölcsi, 5. egyetemes egyháztörténelmi, 6. dogmatörténelmi, 7. hazai egyháztörténelmi, 8. gyakorlati theologiai, 9. egyházjogi, 10. bölcsészeti csoport. A debreceni vizsgálat tárgyai ezek-e? A jelölt melyik két csoportot választotta? Gondoljuk, hogy a két csoportot az új-szövetségi exegesis s a dogmatika képezte, — de kíváncsian tesszük fel a kérdést: a többi tárgyak, — új-szövetségi isagogika, bibliai theologiai, új-szövetségi görög- és arámnnyelv, apostoli korszak története — a kiállítandó oklevélben miként fognak szerepelni? ... Mint melléktárgyak? ... de hiszen ilyenekről a szabályzat mit sem tud!

A harmadik, a mi felhívja figyelmünket, az, hogy a vizsgáló-bizottság B. J.-t a szóbeli vizsgálat alapján a próba-előadás kötelezettsége alól felmentette. Mi jögon? Hol vette a vizsgáló-bizottság erre az engedélyt s hol van ez engedélyre az alap?

Konventi szabályzatunk 39. §-a azt mondja ki: »a ki mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgát sikeresen kiállotta: kiválasztott tudományai köréből a tanárok és a tanuló ifjúság előtt akadémiai színvonalon álló előadást tart« ...

Ez a szabályzat nem ismeri el a debreceni theol. tanári kar próba-előadás-elengedését és semmi nemű alapot nem nyújt arra nézve, hogy olyan jog gyakoroltassék, a melyet a debreceni esetről látunk.

Egyetemes konventünk a próba-előadás fontosságát újabban is hangsúlyozta, legközelebbi, Budapesten tartott gyűlése alkalmával. Ez alkalommal ugyanis, mint a jegyzőkönyv 101. pontja igazolja, az a kérdés merül fel, hogy a bécsi ev. theologiai facultáson nyert theologiai licentiátusi képesítettség miként nostrificálandó hazánkban?

És a konvent határozata az lett, hogy Rácz Kálmán theol. licentiátust utasította, hogy pótlólag köteles licentiátusi értékelését kinyomatni és *valamely theologiai akadémián próba előadást tartani.*

Konventünknek ez a határozata a fentebb idézett szabályzati §-sal egyenesen azt adja tudtúl, hogy a próba-előadást igen fontosnak tartja s így távolról sem engedi meg a debrecenieknek azt a jogot, a melyet gyakoroltak.

Eltudjuk képzelni, hogy ezek a felemlített szabályellenességek azért merülhettek fel Debrecenben, mert első magántanári vizsgálat volt az, a melylyel a theol. tanári karnak foglalkoznia kellett, de úgy vélekedünk, hogy ez nem szolgálhat mentiség gyanánt, sőt egyenesen felhívta ez az első eset a tanári kart arra, hogy a szabályzatot szigorúan megtartsa. Ha van szabályzat: akkor megtartandó még Debrecenben is!*

s—n.

A közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.

(Folytatás.)

A vallás és közoktatási budgetvita ötödik napját jórészen a Pulszky-féle képviselési ügy foglalta le. A szorosabb értelemben vett vallás és közoktatási kérdésekkel csak négy szóнок foglalkozott. Az első volt *Szmialovszky*, a ki a kongrua minél előbbi összeírását sürgette s azt az óhaját fejezte ki, hogy 800 frton alúl a kath. papok kongruája se maradjon s egyszersmind a Ház színe előtt azt a felhívást intézte a kath. főpapokhoz, hogy jövedelmöknek egy részét ajánlják fel az alapság helyzetének javítására, mert ezt a régen húzódo ügyet ilyen módon lehetne legkönnyebben dűlőre juttatni. — Örömmel látja a közoktatási költségvetés emelkedését s a zsolnai algimnázium kiegészítését s a Trencsénmegyében fekvő Rajecz városban felállítandó polgári iskolát ajánlotta a miniszter figyelmébe. — *Molnár Józsiás* a polgári iskolák fejlesztését s a közgazdasági szakoktatás emelését ajánlotta különösen.

Papp Géza a közoktatás minden ágára kiterjedő beszédet mondott. Nem helyesli azoknak az ellenzéki szónokoknak az eljárását, a kik mindig csak az árnyképeket keresik, de a miniszter helyes intézkedéseit nem akarják észrevenni. Az *iskolák államosítását* részint az ország pénzügyi helyzete miatt, részint a felekezetek érzékenysége miatt nem lehetne keresztülvinni, hiszen a tanítók fizetési minimumának törvény által való biztosítását is épen a felekezetek miatt nem lehetett 300 frtról magasabbra szabni, mert a felekezetek az államsegélytől, melylyel az állam nagyobb beavatkozása van egybekötve, ugyszólván, tiltakoztak. Szerinte az államosításra nagy szükség nincs is, mert igen sok jó hitfelekezeti iskola van, de igen szükség van arra, hogy a felügyelet a felekezeti iskolákkal szemben szigorubb legyen. Aztán a *hittani intézetekről* szólt s azoknak reformálását mulhatatlanul szükségesnek tartja úgy vallási, mint nemzetiségi szempontból. Szükséges hogy a kath., a görög kath. és görög keleti papnövendékeket olyan közjogi ismeretekre, olyan nemzeti szempontból elengedhetetlen dolgoknak megismerésére is tanítsák, a melyeknek tanításáról ő semmit sem tud. A görög katolikus és görög keleti semináriumok hozassanak fel az ország szívébe, hogy a nemzeti szellem hathasson a leendő papokra. A püspöki

aulak mellett fennálló káptalanokat mai szervezetökben nem tartaná fenn, mert ma már ezekre, mint hiteles helyekre nincs szükség s a válóperek miatt sem lesz már ez után annyi szentszéki ülésre alkalom. A káptalanok javait is helyesen lehetne felhasználni a kongrua rendezésére. Azok a papok, a kik jövőre kanonia stalumba fognának helyeztetni, menjenek a hívők közé s hirdessék az Isten ígését s töltsenek be plebániái hivatalokat olyan helyeken, a hol ma a püspöki jövedelemből plebániák nem tarthatók. Óhajtja a magyar kath. egyház érdekében, hogy a római udvarnál levő képviseltetésünk erősebb és őszintébb legyen, mert csak így történhetik meg, hogy az autonomia tárgyalásánál felmerülő egyes fontosabb kérdések egyházi és nemzeti szempontból is a mi előnyünkre oldassanak meg. Ilyen kérdésnek tartja a *coelibatus eltörlését*. Hogy ha ez a kérdés egyszer kedvező megoldást nyer, annak áldásosabb lesz a hatása mindazoknál a predikációknál, a melyeket elmondanak; de áldásos lesz a hatása magyar nemzeti szempontból is, mert több ezerre menő magyar család fentartását biztosítja.

Ezek után áttért a *középiskolai kérdésekre*. Mai időben már nem követelné azt a lehetetlenséget, hogy a gimnázium megtanítsa a növendéket magyarból latinra fordítani s óhajtaná, hogy ha a magyar nyelvre, különösen a nemzetiségi iskoláknál, legalább annyi órát fordítanak, mint a latinra, mert hiszen az állami iskolákban is 49 heti óra jut a latin nyelvre és csak 30 a magyarra, a görög keletiek középiskolaiban pedig 53 órán tanítják a latint és csak 23 órán a magyart. A *görög-pótló tanfolyam* ellen is nagy kifogása van, mert célt nem érünk, hanem csak túlterheljük a növendékeket, ha a görög helyett három nehéz tantárgyra szorítjuk őket. Az egységes középiskolának nem híve. Végül arra kérte a minisztert, hogy a felekezeti iskolákkal szemben intenzíven gyakorolja ellenőrzési jogát, hogy ezekben az iskolákban nemzeti szempontból semmi kifogásolni való ne történhessék.

Kovács Albert csudálkozik azon, hogy, — noha a nemzetiségi iskolák ellen állami szempontból sok kifogást emelnek — még is három év alatt nem volt arra eset, hogy a miniszter alkalmazta volna az 1893. XXVI. törvényeknek azt a szakaszát, mely a kormányt az ilyen fajta iskolák bezárására felhatalmazza. A fokozatos államosítást szerinte azzal kellene kezdeni, hogy az ilyen államellenes működésű iskolák helyett állami intézeteket állítanak.

A február 11—14-én tartott képviselőházi üléseken a vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetése volt ugyan tárgyalásra kitűzve, de tulajdonképeni tanügyi vitát alig lehetett hallani. A szépművészeti muzeum zavaros ügye tartotta lázas izgatottságban a t. Házat. Négy nap alatt csak is annyi történt, hogy *Sima Ferencz* jelentette ki, hogy a népiskolák államosításának nem híve, mert fél az állam hatalmaskodásától, azonban a népiskolai törvény revisióját szükségesnek tartja, meg *Zelenyák* néppárti páter említette, hogy az iskolákban is politikai korupció van s például a kálvinisták azt tanítják, hogy az Isten után mindjárt a debreceni szuperintendens következik. *Eötvös Károly* hosszú és sok tekintetben érdekes beszédében szintén csak futólag emlékezett meg az oktatás ügyéről, azt említvén fel, hogy a népiskolákban olyanokra tanítatják a gyermekeket, a miket magok a tanítók sem értenek. Szörnyűségnek tartja, hogy az apró gyermekeket grammatikával, meg etimológiával kínozzák. Csak is *Hévízy János* foglalkozott a vita 8-ik napján, kizárólag közoktatási kérdésekkel. Szégyenletes állapotnak tartja, hogy nálunk a kultúrával úgy bánnak, mint

* A debreceni theol. akadémia tanári kara nem találta kielégítőnek a konventi tervezetet s a magántanári képesítésre, a tárgyak csoportosítására stb. külön tervet készített s az után indult — úgy látszik. De persze ezt a tervet sem az egyetemes tanügyi bizottság, sem a konvent nem tárgyalta — tudtunkkal s így nem kötelező. Szerk.

a koldussal, csak a maradékot, a morzsalékot adják a részére, pedig, ha a kormány többet kérne, a parlament mindig szívesen megszavazná. Elhanyagoljuk a vallásos és nemzeti nevelést s ezért nehéz nálunk megoldani a nemzetiségi kérdést. A népoktatásügy nagyobb előmozdítását a tanítók és tanárok jobb díjazását s a szolgálati pragmatika minél előbbi elkészítését sürgeti. Végül határozati javaslatot adott be, mely szerint ez évben egy meghatározott napon minden iskola millennárius ünnepélyt tartson. Ezt azonban később, a miniszter felvilágosítása után visszavonta.

A február 15-iki gyűlésen a Pulszky-vihar egészen lecsendesedett s hozzá kezdtek a kultusz-budget tárgyalásához. A *közüktatási tanács* tételénél *Hévízy* üdvözölte a minisztert a közoktatási tanács restaurálásáért s helyesli, hogy a tanács valóban tanácsadó testület lesz. *Wlassics* miniszter helyreigazító megjegyzései után ez a tétel elfogadtatott.

Az egyetem tételénél *Hortoványi* szóba hozta a budapesti egyetem katolikus voltát, valamint a harmadik egyetemet, melyet Pozsonyban óhajt felállíttatni. *Váradi Károly* a budapesti egyetem főbb bajaira mutatott rá. Így pl. hogy a hittani szakon minden tantárgyat latinul tanítanak, az orvosi karnál a vizsgálati rendszer rossz s ez az egyik főoka, hogy oly kevesen lépnek az orvosi pályára; a jogi szakon nagy a tanárhiány s e miatt a legszükségesebb tantárgyaknak nincsenek tanszékeik. — Múlhatatlanul szükségesnek tartja, hogy egy második magyar magánjogi tanszék állíttassék fel s kérdi, hogy a kötelező doktorátust soká tartja-e fel a miniszter? — *Hévízy János* az egyetem jogi karának túlszűfoltagságát a vidéki jogakadémiák jobb karba helyezésével s a jogakadémiai tanárok tisztességesebb díjazásával véli megszüntetni. *Holló Lajos* a jogi oktatás módszere ellen kel ki. Szerinte az ifjak most 4 évig nem tesznek egyebet, mint lopják az apjuk pénzét s a magok idejét és az ilyen ifjútól azt kívánják, hogy egyszerre 10 tantárgyból tegyen vizsgát, a mi képtelenség. Rá kell szorítani az ifjakat, hogy az előadásokat látogassák, de intézkedni kell arról is, hogy látogathassák. — *Veress József* igen feltűnő bajnak tartja azt, hogy orvosaink nagy részét Bécs nevei s katonatisztjeink németek, kath. papjaink pedig latin nevelésben részesülnek. A harmadik egyetemet az igazi magyarság gócpontjába szeretné helyezni, a hol az ifjak magyar nemzeti érzése csak fokozódni s így kozmopoliták nem lehetnének.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter mindenik felszólalónak igyekezett megadni a megnyugtató választ. *Hortoványinak* felszólalására kijelenté, hogy „az egyetemi alap”-nak a budgetbe illesztése nem préjudikál az alapok jogi természetének; de a *Hortoványi* felszólalása dacára is az egyetem állami intézmény, melyet az 1848. évi törvényhozás a vallás- és közoktatásügyi miniszter fenhatósága alá rendelt. Az egyetem kiépítéséről s a harmadik egyetem felállításáról már előbb elmondott véleményét ismételte. A második magánjogi tanszéket már ez év őszén hajlandó felállítani, ha a Ház megszavazza annak díjazását. Az *egységes államvizsgára* nézve újra kijelenti, hogy ebben az ügyben addig végelegesen nem intézkedik, míg az egyetemi tanárok véleményét nem ismeri. A doktoratus kötelező vagy nem kötelező volta, magában véve még nem nevezhető reformnak. Az egész tanrendszert kell reformálni. A kötelező doktorátust ő sem óhajtja fentartani, de azt akarja, hogy ha a t. Ház elé terjeszti az egységes jogi vizsgáról szóló javaslatot, az egész vizsgálati rendszerre nézve tájékoztassa a Házat. A vidéki életképes jogakadémiák fentartását és fejlesztését ő is óhajtja.

Az egyetem tételénél felszólalt még *Sághy* tanár, a ki az egyetemi építkezéseket s újabb tanszékek felállítását sürgeti. *Thold Dániel* a kötelező kollokviumok behozatalát óhajtja. *Vajay* pedig arra kéri a minisztert, hogy az egyetemen a hitszónoki állást töltsse be. A miniszter válasza után az egyetemek tételét elfogadták.

A középiskolák tételénél azt óhajtáná, hogy középiskoláink ellen sehol kifogást tenni ne lehessen, de különösen kívánja ezt az exponált helyeken. Épen ezért a temesvári főgimnázium állapotára hívta fel a miniszter figyelmét, mert ott olyan kevés a helyiség, hogy órák közben a tanárok az utcán kénytelenek a pár percnyi időt eltölteni. *Hock János* az elemi iskolákat nem tartja helyes előkészítésnek a gimnáziumokra, mert az átlépés csak zökkenéssel történhetik. A középiskolai oktatás nagy hibájának tartja, hogy a szaktanárok túlhajtott buzgalomban mindenre meg akarják tanítani az ifjakat, holott az iskolák célja szerinte csak az, hogy a tudományok elemeinek megismerése által a növendékekben a tudomány iránt kedvet támaszszanak. Ilyen okból származik a túlterhelés. A középiskolai tanárok jogos igényeinek kielégítését kívánja. *Szederkényi* az egri reáliskola botrányos ügyével foglalkozott s kérte a minisztert, hogy iparkodjék azon a többfelé tapasztalható bajon segíteni, melynek forrása a miniszterium illető osztályának a vezetésében van. *Wlassics* miniszter tüstént válaszolt *Szederkényinek* shivatkozván a tanárok fegyelmi ügyében már ismertetett eljárására, kijelentette, hogy a tanárok elhelyezését néha fontos okok követelik s tiltakozott az ellen az eljárás ellen, hogy a miniszterium tényeiért a Házban mást vonjanak felelősségre, mint a minisztert.

A február 18-iki ülés teljesen a budget vitának volt szentelve. *Hévízy* a középiskolák bajaival foglalkozott. Szükségesnek tartja a tanmódszer javítását, a túlszűfoltagság megszüntetését. A mai gimn. tanrendszert valóságos kínzó kamarának tartja. Mikor a gyermek még anyanyelvét sem érti, már a latinnal gyötrik. Óhajtja, hogy a latin nyelvi tanfolyam megrövidíttessék s a magyar nyelv tanítása is reformáltassék olyan módon, hogy a tanuló csak akkor ismertessék meg a nyelv rendszerével, mikor már a filozofia bizonyos elemeit elsajátította. — Kíváncsnak tartja, hogy tanár és tanuló közt bensőbb viszony legyen. Az érettségi vizsgát feleslegesnek véli s e helyett a 8 osztály vizsgáját kívánja szigorúbbá tenni. A tanároknak jogokat is kér, nem csak kötelességeket s ezzel sok baj megszüntetését reményli.

Wlassics miniszter *Hévízynek* válaszolva kijelenti, hogy teljesen rokonszenvez azzal a véleményével, hogy a nyelveket nem grammatizálva kell tanítani, mert így nem csak a latinban, hanem a modern nyelvekben sem lehet kellő sikert elérni. Az érettségi vizsga reformjával foglalkozik s véleménye az, hogy azok, a kik a VIII. osztályt jeles és jó osztályzattal végezték, fel lehetne menteni az érettségi alól. Szerinte az érettségiben csak az életben megmaradó stabil-kérdéseket kellene feltenni olyan célból, hogy meggyőződjenek az ifju ítélő erejéről, de nem kellene a rengeteg tétel betanulását követelni. A középiskolai tanterv revisióját maga is óhajtja, a nemzetiségi iskoláknak tankönyveket írat.

Kovács Albert a vizsgálati bizottságok tételénél *Schwikker Henrik* ellen kél, ki, a ki a pécsi középiskoláknál, mint kormányképviselő működött s a történelmi dolgozatokra olyan megjegyzéseket tett, a melyek közfelháborodást okoztak. Az erős vád ellen *Schwikker* mentegetőzött, azt adván okúl, hogy hazánkban első kötelesség a monarchikus elvet és elemet támogatni.

A népiskolák tételénél *Kossuth Ferenc* határozati javaslatot nyújtott be, a mely szerint a tanítók fizetése 400

frt minimumra az iskolai főhatóságok kívánsága nélkül is kiegészíttessék. Ezt az indítványt Wlassics felszólalása után, mivel az mélyen belevág a felekezetek jogkörébe, mellőzték. *Veres J. a tanárképzők* tételénél a néptanítók sanyarú helyzetét s a tanárképzők elégtelen voltát fejtegette. *Hock* a felekezeti tanítóképzők segélyezését sürgette, melyet a miniszter régebben meg is ígért. *Bernáth Béla* a tornatanárok mostoha sorsára hívta fel a miniszter figyelmét. Különben a Ház úgy a népiskolák, mint a kereskedelmi iskolák és az emberbaráti intézetek teteit megzsavazta.

TÁRCA.

A cultus centralisatiojának története.

— Magántanári próba-előadás Sárospatakon. —

János evangéliuma IV. részében egy kedves kis történet van elbeszélve, mely megragadja a gyermek figyelmét és lelkébe ama hitet vési be, hogy a zsidók csak Jeruzsálemben imádták Istenüket, míg a samaritánusok a Garizim hegyén borultak le Isten előtt. Ezt a hitet erősítik a többi új-szövetségi történetek is, midőn arról tudósítanak bennünket, hogy Jézust szülői a jeruzsálemi templomban mutatják be az Urnak, (Luk. 2, 22) vagy hogy a páska ünnepre minden zsidó felment Jeruzsálembe imádkozni és áldozni (Luk. 2, 41.). Természetes tehát, ha a zsidók istentiszteleti helyéről alkotott eme hittől lépjük át a theol. akadémia küszöbét. Itt azonban, a hol a szent könyvek tanulmányozása egyik legfőbb feladatunk, rövid időn meggyőződünk arról, hogy ama gyermekkorunkban keblünkbe oltott hit a valóságnak nem felel meg; meggyőződünk arról, hogy az izráeliták országában nem csupán a Salamon által épített fényes jeruzsálemi templom szolgált istentiszteleti helyül, s nem is kizárólag nemzeti Istenüket, Jahvét imádták, hanem folyt az isteni tisztelet az ország különböző helyein, Jahve mellett a többi sémi törzsek isteneinek tiszteletére is. Pedig, mint a thórából olvassuk, Mózes a X parancsolat között első helyre teszi: »Rajtam kívül más isteneid ne legyenek.« (Exod, 20, 3.) Csakhogy ez a parancs nem a Mózesé, hanem a a bábéli fogságból hazatért papoké, kiknek korában a monolatia a próféták működése következtében már monotheismussá emelkedett volt.

A pentateuchusnak a héber cultusról adott képe nem felel meg a valóságnak, egészen más képet nyernünk, ha a több történeti hitelt érdemlő Bírák, Sámuel és Királyok könyveit forgatjuk.

A Salamon előtti korra, a templomépítés előtti időre fényes világot derítenek a Bírák és Sámuel könyvei. E könyvekben hiába keresünk egy kizárólagos szent helyet, melyen kívül Jahvét imádni nem volt volna szabad. Sőt inkább arról tanuskodnak, hogy bírák, királyok és próféták áldoztak ott és akkor, a hol és a mikor a szükség hozta magával, áldoztak akár szent volt az a hely, akár nem. Áldoztak, mert nem tartották helytelennek, s annál kevésbbé istentelen eljárásnak oltárt emelni s azon Jahvének áldozni. *Gideon*, egyik legkitűnőbb bíró, a Manasse nemzetségből, midőn az Ur angyala a szérüről, a csép mellől hívja el, hogy Izraelt a Midián hatalmából kiszabadítsa, áldoz Ofrában és pedig kecskegödölyével, melynek húsát megfőzte, a kovásztalan kenyeret a kősziklára tette, a hús levével

leöntötte; az angyal érintésére a sziklából kijövő tűz megemésztette az áldozatot. *Gideon* azon helyen oltárt épített és elnevezte: Jahve-Salomnak. (Bír. 6, 19—24.) *Manoah*, a Sámson atyja, midőn az Urnak angyala fiók születését előre megjövendöli, Czórában hasonlóképpen kecskegödölyével áldoz (Bír. 13, 19.). Izrael fiai a Benjamin törzse ellen folytatott irtó háború alkalmával Mispában áldoztak (Bír. 20, 26.).

A bírák kora végén Silóban folyt az áldozat Éli pap vezetése alatt (I. Sám. 2.); ide kerül a kis Sámuel is, itt nő fel az Ur ládája közelében.

Saul, Izraelnek első királya sem tartja szentségtelemnek oltárt emelni. Midőn serege a Michmás melletti ütközetben kifáradva, megehezve a zsákmányul ejtett állatokat kezdi leolni, vérestől enni: Saul egy követ hengerített elé, s megparancsolja, hogy azon vágják le az állatokat (I. Sám. 14, 35.). Oltárt is rakott Saul az Urnak, s a mint az író megjegyzi, ez volt az első oltár, melyet Saul emelt a Jahvének. Saulnak királylyá választása alkalmával Gil-Gálban áldozott a nép (I. Sám. 11, 15.). Sámuel, a bíró, pap és próféta, Rámában rakott oltárt Jahvének (I. Sám. 6, 17.), de azért Gil-Gálban is Jahve előtt vagdalja darabokra Agágot, az Amalekiták királyát, kinek Saul, a Sámuel parancsa ellenére megkegyelmezett (I. Sám. 15, 33.).

A felhozott példák mind azt bizonyítják, hogy szabad volt bárhol oltárt emelni és azon áldozni, ha a szükség kívánta. S tényleg alig van hely említve a Bírák és Sámuel könyveiben, melyen oltár ne állott volna, melyen az áldozat ne folyt volna. E helyek legnagyobb része úgy van feltüntetve, mint a melyeket maguk a patriarchák szenteltek fel. Így Sicheim, Béth-El, Beer-Seba úgy szerepelnek a Genesissben, mint Ábrahám által alapított szent helyek, a melyeken először épített oltárokat. E régi istentiszteleti helyeket az Egyiptomból hazatérő zsidók elfogadták, de mellettük újakat alapítani sem haboztak — Gil-Gálban és Silóban, mint a hol először telepedtek meg. Épen így a többi helyeken is megtelepedésük után azonnal oltárt emeltek a Jahve tiszteletére.

Az említett helyeken kívül folyt az istentisztelet — az áldozat — Dánban és a Gibeá melletti Nob-ban. De a felsorolt helyek közül egyiket sem tartották az istentisztelet oly kizárólagos helyének, a melyen kívül áldozni nem volt szabad. Minden törzsnek megvolt a maga istentiszteleti helye; közülök a bírák kora végén a legnagyobb tekintélyre emelkedett Siló. (I. Sám. 2, 27—36. Jerém. 7, 10.) De azért mikor valamely törzs tagja Silóba ment áldozni, világért sem azért tette, mintha úgy lett volna meggyőződve, hogy csak ott szabad Jehova előtt áldozni, vendégeskedni. A silói templomról később csak annyi tudósítást találunk Jeremiásnál, (7, 12.) hogy a salamoni fényes templom felépítése után romokban hever.

Sault az országlásban Dávid követte, kit a krónikások könyve szigorú Jahvistának tüntett fel, de a ki azért, midőn a Jahve ládáját Bahalából, az Abinadáb házából Jeruzsálembe szállíttatja, nem tartja illetlennek mindazokon a helyeken, a hol a ládát le teszik, oltárt emelni és azon áldozni (II. Sám. 6, 13.).

Igaz ugyan, hogy a salamoni templom felépítése előtt nem lehet kívánni sem, hogy az istentisztelet csak egy helyen folyjon, de már a Salamon kora után jogosan várhatnók, hogy csak a jeruzsálemi templomban imádják Jahvét. De még maga Salamon is áldoz uralkodása kezdetén a gideonbeli nagy báhmán. (I. Kir. 3, 4.)

Dávid Jahve ládáját Jeruzsálembe szállíttatja, Salamon templomot épített, azonban tetteiknek oka nem annyira vallásos, mint inkább politikai, a mennyiben

Jeruzsálem, mint szék- és főváros, fényének emelése lebegett semeik előtt. Hogy az indok nem volt vallásos, legalább nem az a meggyőződés, hogy Jahve egyedüli Isten, a kit kizárólag csak Jeruzsálemben lehet és szabad imádni, bizonyítja az a körülmény, hogy Dávidot maga az Ur tette figyelmessé Araune szérűjére (II. Sám. 24. 18.); míg Salamon nem tartja szentségtelennek pogány nejeinek kívánságára isteneiknek oltárokat emelni. (I. Kir. 11. 4—8.)

Ha a cultus nem volt centralizálva a bírák és első királyok korában és így bírák, királyok áldoztak ott, a hol okuk és alkalmuk volt, azon nem csudálkozhatunk, de ha a fényes salamoni templom építése után látjuk magát a bölcs királyt áldozni és oltárokat emelni: ez már határozott bizonyítéka annak, hogy az ő korában sem volt még a cultus centralisálva.

Salamon halála után az egységes Zsidóország feloszlik, két részre szakad, a déli, kisebb, Júdára és az északi, nagyobb, Izráel, vagy Efraim országára. Észak királya, Jeroboám, két templomot épített, egyet *Béth-Elben*, a másikat *Dánban*, hol Jahvét bika alakban ábrázolták ki, mi által Jeroboám a régi, bírák-korabeli cultust akarta visszaállítani. (I. Kir. 12. 28—29). Tehát az ő korában még nem lehetett meg a parancs: »ne próbáld, hogy engem kép, vagy szobor alakjában kiábrázolj!« Nyomdokait követték utódai, kik nem szüntek meg áldozni Jahve mellett a többi semi isteneknek is, ezért rója meg őket a királyok könyvének írója mondván: »cselekedték azt, a mi rossz a Jahve szemében.«

De nemcsak a királyok, hanem a próféták is, így pl. Ilyés oltárt emel a Kármel hegyén, levágott állat húásával áldoz, a máglyát égből nyert tűzzel gyújtja meg, mi által megszenteli a Baal papjait és prófétáit. (I. Kir. 18.)

Délen, Júda országában is fenállottak a Salamon kora után is a *bahmák*, *maccebák*; istenizsuletet tartottak a magaslatokon, fák alatt, berkekben; ezért mondja a királyok könyve írója: »Júda is gonoszul cselekvék a Jahve semei előtt.« (I. Kir. 14. 22—23.)

(Vége köv.)

Szécsi Ferenc.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

(Vége).

Egy anglikán lelkész merész szavakkal támadta meg a keresztyén egyház theologiai vitáit, üres szóharcait, melyek megett Jézus tanításának központja, a vallás lényege: a *szeretet* igen gyakran veszendőbe ment. »Századokig tartó heves vitákba bocsátkoztak ama kérdés felett, hogy a Fiú egy lényegű-e az Atyával; tigrisként küzdöttek egymással a felett, hogy ki tudja a béke Istenét helyesebben meghatározni; elszakadtak s ellenségekkel váltak ama kérdés miatt, hogy a Szentlélek az Atyától vagy a Fiútól származik-e? Volt-e e theologiai szörszálhasogatásoknak hasznuk vagy nem, a felől kiki úgy vélekedhetik, a hogy neki tetszik, de bizonyára kevés közül volt a vallással, a hogy azt a legnagyobb vallás-tanítók hirdették. Ők mindnyájan egyetértettek abban, hogy a magaviselet az egyetlen szükséges dolog . . . A vallásból minden hiányozhatik: metaphysika, aesthetika, — de szeretet nélkül ez csak tréfa és képmutatás volna.«

Mi a vallás? E kérdésben a kongresszus nem tudott egyetértésre jutni. A vallás nem *tudomány*. »Minden

vallás — állítá Higginson ezredes — egyaránt semmi az ismeretre nézve s gyermekes az ő hiszékenységében; de aspirációik által, valamennyien magasztosak, mert mind egy felsőbb életet keresnek. A mi a vallást teszi, az a jónak a gonosz feletti diadala, — egy lépés előre s nem egy lépés hátra, az emberiség történetében. A vallás nem is *morál*. Az erkölcsi előhaladás Európában inkább az általános műveltséggel, mint a vallásos buzgalommal állott egyenes arányban. Az igazságosság eszméjét a népek közötti érülködés folytán alkották meg. A vallás tiszta érzelem s ez az érzelem mindaddig nem ismeri tárgyának morális jellemét, míg azt magától, az élettől meg nem tanulta. A vallás tehát nem létrehozója a moralitásnak, hanem abba új tényezőt visz be egy emberfeletti hatalomhoz való viszonyunk érzelmé által, — mondja Toy tanár.

Aspiráció, mely felülhaladja a positiv ismeretet és az isteninek érzelmé, mely az erkölcsi világot betetőzi, — ez lenne hát az egész vallás. Itt a Kelet és Nyugat gondolata találkozik. Isten és a lélek fogalmára nézve ellentét van köztük. »Tudjuk, hogy Isten van, de azt nem, hogy mi ő. A ki igazságos, az hiszen Istenben,« — mondá Hirsch rabbi. »A vallás — mondá egy japáni szónok — apriori hit egy ismeretlen entitasban és semmi emberi lény nem vonhatja ki magát e hit alól. A ki az ismeretben akar megnyugodni, hogy így kivonja magát az ismeretlen alól, az feledi, hogy az ismeret az értelemről ered, s hogy az értelem bebizonyíthatatlan praemissák segélyével jut ismerethez.«

Tudásunknak hitünkkel való ellenkezése egyike végéhez siető századunk szerencsétlenségeinek. Némelyek végnélkül támadják, mások utolsó betűjéig védelmezik a vallást, pedig azt mérték nélkül lerombolni époly okatlan dolog, mint a mily lehetetlen jelenlegi állapotában fentartani. Az ellenmondás nyilvánvaló; az erőszakoskodás csak erősítheti azt. Az egykori dogmatikai vallások nem illenek többé hozzánk; elérkezett számukra az óra, hogy belépjenek szellemi életünk mai állapotába. Nem nyilván bebizonyította-e ezt a vallások parlamentje? Nem egyértelmű volt-e programjának elfogadása azzal, hogy az észhez, logikához, tudományhoz forduljunk, mint az igazság legfőbb bizonyítékaihoz?

R. L.

IRODALOM.

* **A Protestáns Szemle kritikusának.** A »Sárospataki Lapok« f. évi 6-ik számában elítélő kritika jelent meg az általam szerkesztett »Protestáns Szemle« januári füzetéről. Kritizálni szabad, sőt néha kötelesség is, s én mindig nagyrabecsülöm az értelmes kritikát. Most is köszönet az első szóm azokért a jóra való megjegyzésekért, melyeket a »Szemle« szerkesztésének technikájára s egy-két tárgyi tévedésemre vonatkozólag kritikusom elmond. De engedjen meg kritikus, a többi észrevételei tévedésből és ok nélküli gáncsoskodásból származnak. Nagy tévedés azt írni cikkemről, hogy abban a tudományt, philosophiát és természettudományt általában elítélem és megbélyegezem. Nem. Én csak az »Isten nélküli« tudományt és philosophiát, csak az »Isten nélküli« irodalmat és erkölcsant ostromozom, tehát azokat a hitromboló és erkölcssorvasztó rendszereket, melyek a tudomány örve alatt a mai kor vallás-erkölcsi betegségét előidézték: a **skepticizmust, pantheizmust, materializmust és positivizmust**. Az ily eltévedt rendszereket mindig is fogom ostromozni akár az egyházban burján-

zanak fel, akár az egyházon kívül mutatkoznak. Mert ezek ostromozása nem a tudományos szellem elítélése, hanem a tudomány kontár és avatatlan művelőinek jogos megbélyegzése, mit az evangéliom alapján álló Társaság Szemléjében megtenni nem csak szabad, de kötelesség. Az tehát az én kritikussom elvi tévedése, hogy ezért a kötelességszerű munkámért megieckéztet. Oknélküli gáncoskodása pedig az, hogy az Irodalmi Társaság nevében tiltakozik az én kötelességszerű eljárásom ellen. Ugyan mikor adott a Társaság kritikusknak megbízást arra, hogy mikor én a Társaság céljaival ellentétes vallástalan és evangéliom-ellenes irányzatokat a tudomány eszközeivel támadom, e hivatásszerű munkásságom ellen tiltakozzék? Nekem mandátumom van a Társaságtól, hogy nemes céljait Szemléje útján irodalmilag szolgáljam, s mind megbízatásom, mind lelkiismeretem ellen akkor vétenék, ha ama hitromból és erkölcszlazító irányok szolgálatába szegődném, melyeket cikkemben kárhoztatok. Ha hát azt művelem, a mi a kötelességem, miért kárhoztat t. kritikussom? A Társaság nevében rám szórt kárhoztatását kénytelen vagyok a leghatározottabban visszaútasítani. Jaj, százsoros jaj volna az Irodalmi Társaságnak, ha Szemléje és más kiadványai ama korcs-philosophia és meddő theologia ingoványába tévednének, melyben a „Sárospataki Lapok” kritikusai vergődik. Biztosíthatom t. kritikussomat, hogy míg e helyen leszek, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság a kritikus kívánta theologia terjesztésére nem vetemedik. Budapest, 1896. február 18-án. Szóts Farkas, mint a Magyar Prot. Irodalmi Társaság titkára.*

* **Tündérsip** cím alatt nyomatta ki *Eördögh Dániel*, nevelő költemények és erkölcsi verseinek tetemesen bővített s átdolgozott 2-ik kiadását S.-a. Ujhelyben Lövy Adolf útján (1895). Milyen lehetett az első kiadása nem tudjuk. Ez egy csupa jó akarat által vezérelt egyén jámbor kedvtelésének látszik, a kit a gyermekek és serdültebb ifjuság vallás-erkölcsi érdekei késztetnek a verselésre; a ki lehet nagyon jó paedagogus, de költő nem lesz soha, mert az arra valósággal nem áldotta meg Istene. Szerző abban a boldog hitben élhet, mint verskötetete mutatja, — hogy a gyermeknek fődolog a versben a tanulságos tartalom; a kidolgozás, a szerkezet, a forma pedig mind mellékes, másod-harmadrendű. Nem eléggé figyelte meg a gyermeket vagy csak olyan gyermekekkel volt köze, a kik nem hallottak bölcsődalokat, vagy a kiknek (magyar gyermekeket értünk) velők született forma-érzéküket idegen dadák tették semmivé. — Pósa Lajos feltűnése óta az Eördögh-féle gyermek-versek már a történelemé. A különben minden igaz ok nélkül 3 részre osztott füzet 130 lap terjedelmű s ára 60 kr.

* T. Szerkesztő barátunk nagy kívánsággal kívánta azt, hogy ez az ő tiltakozás-féléje „a támadás helyén lásson napvilágot” s mi készséggel teljesítjük e kívánságát. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy csupa érzékenykedéssel és nagy szavakkal lapunknak nehezelt kritikáját értékből kivenni s a felett ilyen könnyű szerrel napi rendre térni nem lehet. Sz. F. barátunk cikke által a Prot. Irodalmi Társaság tagjainak egy része lelkiismeretében tényleg sértve van, s ez a része ezt a tiltakozást ellenkritikának el nem ismerheti s elvárja a „Szemle” szerkesztőjétől a tudományos bizonyítást, lapunk kritikájának részletes megcáfolását. Addig pedig, míg az bekövetkezik, kérjük igen t. olvasóinkat: méltóztassanak a mi kritikussunk állításait (6. sz.) újra elolvasni s azokat a „Prot. Szemle” szerkesztőjének főnebbi soraival összehasonlítani. Kritikussunk nevében különben kijelentjük, hogy ő minden állítását fentartja s szükség esetében szívesen fogja bővebben is indokolni. Szerkesztő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. Gyurkó Mihályné, szül. *Kiss Johanna* asszony, Tóth Lajos sajó-hidvégi ev. ref. lelkes anyósa, folyó hó 19-én, életének 73-dik évében rövid szenvedés után csendesen elhunyt s folyó hó 21-én Sajó-Hidvégen eltemettetett. Nemes lelkű jó édes anyát, szerető nagyanyát és anyóst siratnak benne fájó szívű szerettei. Áldás őrizze drága emlékezetét!

— **A „Sárospataki Irodalmi Kör”** folyó hó 8-án Maklár Pap Miklós elnöklete alatt ülést tartott, melynek főbb tárgyai a következők voltak: Elnök jelentette, hogy az énekiskola-pályázat határidejére két munka érkezett; mivel azonban egyik hiányos, azt a Kör, mint nem pályázatképes művet visszaadta másodelnök által szerzőjének, s így csak egy munka maradt, mely már a szokott módon bírálatra kiadatott. Intézkedett a Kör a III-ik osztály számára szükséges Magyarország történet és Magyar olvasó-könyv, továbbá a VI-ik osztály által használt Állattan újra-nyomatásáról. A bírálók és a kezelő-bizottság véleménye alapján elfogadta a Kör a Kiss Lajos által írott Világtörténet II. kötetét, melylyel ismét egy jó kézikönyv kerül a növendékek kezébe. A jövő iskolai év elejére talán a III. kötet is készen lesz. Dezső Lajos, az új népiskolai tanterv készítője, beadta véleményes jelentését arról, hogy mennyiben felelnek meg jelenlegi népiskolai tankönyveink az új tantervnek; mennyiben lehet és kell azokat az új tantervhöz alakítani és mely szakokra kell új könyveket előállítani? Az „Irodalmi Kör” a terjedelmes, nagy gondnal és alapos paedagogiai tudással szerkesztett előterjesztésért szerzőnek jegyzőkönyvi köszönetet szavazott, a nagyfontosságú ügy érdekében azonban kimondotta, hogy a tankönyv-szerzők véleményét szintén meghallgatja s csak azután dönt e kérdésben. A hiányzó könyvek előállítására már e gyűlés megtette az intézkedéseket, a mennyiben megbízta Dezső Lajost az V—VI. osztályok számára szükséges Számтан megírásával, az I—III. és IV—VI. osztályok használatára való énektanítási gyakorlókönyvre, illetőleg dalfüzetre pedig kihirdette a pályázatot. A többi szükséges taneszközökre nézve, minők rajzfüzetek, szépírási irkák (II—IV. osztály,) szépírási minták (V—VI. osztály,) testgyakorló vezérkönyv, — bevárja a kezelő-bizottság véleményes előterjesztését. Tudomásul vette a Kör a jan. 11—12. napjain megtartott számvizsgálat jegyzőkönyvét, melynek eredményeként Pásztor Sámuel pénztárnokot, lelkiismeretes és pontos működésének elismerése mellett, az 1895-ik évi számadás tételeire nézve felmentette. Szomorú a számvizsgálat jegyzőkönyvében feltüntetett ama tagadhatatlan tény, hogy a Körnek összes vagyona hátralékokból áll. Bevétel volt: 2528 frt 32 kr., kiadás 2465 frt 59 kr.; de még ugyanezen évről van fedezendő 200 frt. A hátralékok összege hirdetésekben 125 frt 70 kr., a lapért 1098 frt 26 kr. A Kör illetén anyagi helyzete vitte reá a közgyűlést arra a határozatra, hogy bár az új alapszabályok szerint a szervezkedés ez idő szerint nem történhetik meg, a Kör tagjai részéről az alapszabályokban kimondott 5 korona tagsági díj fizetése már ebben az évben kötelező.

Csontos József.

az „Irod. Kör” jegyzője.

— **Március 15-dikét** a sárospataki főiskola ifjusága és tanári kara ez évben is méltóképen készűl megünnepegni. A reggeli istenítiszteleten kívül, a szokásos délutáni ünnepélylyel s az estveli táncvigalommal is áldozni kívánnak a nagy nap emlékének. Szívesen fel-

hívjuk erre az ifjúság mozgalmait szívesen érdeklődő vidék pártfogó figyelmét.

— **A debreceni tankerületi főigazgatóság** a Békéssy halálával megüresedett. Most aztán, különösen a debreceni helyi lapok hasábjain — minthogy ez most így szokás — megindultak a kombinációk, a melyekben első sorban is az lep meg minket, hogy a „basahalmi” világ felfogás érvényesül bennök. A ref. tanügyi férfiak nagyszámú és kiváló gárdájában szét sem tekintenek; választásuk csakis debrecenire esik. Egyik kormánypárti lap a *Géresi Kálmán* és *Joó István* neveit vette föl. Joó István egyházas buzgóságát és nemes ambícióját, melyvel a testvér egyházkerület középiskolai tanügyének vezetéséhez hozzájárult, sokkal többre becsüljük, mintsem feltennők róla azt, hogy nem rég elfoglalt előkelő állását egy hasonlóval cserélje fel, mely sem munkakör, sem eszközök dolgában nem nyújthat többet a nemes tettvágnak, mint a jelenlegi. Géresy a tiszántúli tanár-egyesület elnöke, sokat tudó, nagy tapasztalású férfiú, de — ha jól ismerjük — aligha engedi magát megszokott világából a sok kúrteséget is igénylő tankerületi főigazgatósággal kizavartatni. Legközelebb meg a „Debreczen” azt bocsátotta világgá, hogy *Csiky Lajos* kollegánkat szemelte ki a miniszter e nagy tanári gyakorlottságot és széles látókört igénylő bizalmi állásra, de ő a megtisztelő bizalmat elismerésre méltó szerénységgel útasította vissza. E hírből csak annyit tudunk Csiky tisztársunk iránti tiszteletből komolyan venni, hogyha felkérnék ez állás elfoglalására, hát nem fogadná el, azzal az indokolással, hogy ő középiskolai oktatással tüzetesen nem foglalkozott. Nem is tudnók magunknak megmagyarázni, hogy a minisztérium figyelmét mi hívhatta volna fel ilyen választásra? Ha talán a sok esetlegességtől függő kormánybiztosi működés is szóba jöhet az ilyen hivatalra való kinevezésnél, akkor nem hallgathatjuk el, hogy az ev. ref. kormánybiztosok közt olyanok is akadnak, a kik igaz érdemeket szereztek maguknak ev. ref. középiskolai oktatásügyünk körül is!! Vagy ha már Debrecenhez ragaszkodunk, ott vannak *Dóczy Imre* és *dr. Öreg János*, a kik tudományos és pædagogiai sikereikkel nem csak Debrecennek, de az egész magyar protestantizmusnak is dicsekvései. Öreg, úgy tudjuk, már Békéssy kineveztetésekor is szóban volt; Dóczyt, az elfeledett Dóczyt — és ez eléggé jellemző — „Egy professzor”-nak kellett felszínre vetnie a combinatiók barátai előtt. Akárhogyan dől is el a dolog, fő az, hogy a választás a legérdemesebbre essék. Nagyon fájt látnunk most is, hogy az egyetlen ref. tankerületi főigazgatóban egy és más szempontból csaldott a közvélemény. Másik megjegyzésünk pedig az, hogy óhajtható volna (s ez az, a miért a combinatiokról megemlékezünk), ha a kinevezés oly férfiut érne, a ki a középiskolai tanári pályán is szerzett erre érdemeket, mert e téren így is oly kevés a remény az előléptetésre és a magasabb megtiszteltetés által való jutalmazásra.

— **Választás.** A sajo-kazai ev. ref. egyház lelkeszévé, Reho János utódává, mint a „P. H.” írja, folyó hó 16-án Mindszenti Imre, debreceni segédlelkész választatott meg, a ki közelebb egy kötet egyházi beszéddel tette nevét ismeretessé.

— **A nyugdíjazás ügyében** a vallás- és közoktatási miniszter következő leiratot intézett a tanáregyesülethez: „A középiskolai tanárok országos egyesületének mult évi július havában Kassán tartott közgyűléséből, az

1894. XXVII. t.cikk alkalmazása tárgyában benyújtott emlékiratára értesítem az elnökséget, hogy a községi és felekezeti intézetektől az államhoz átlépett tanárok előző szolgálata az idézett törvény 13 §-a értelmében a nyugdíjba be fog számíttatni, ha az illető községi vagy felekezeti intézet az országos tanári nyugdíjintézet kötelekébe belépett, s újabb díjak csak azon összegek után fizetendők, melyekkel az illető tanár fizetése az állami intézethez történt kinevezése által esetleg gyarapodott. Azon szolgálatnak azonban, melyeket az érintett köteleken kívül álló tanintézeteknél töltött, a reciprocitas elvénél fogva, ez idő szerint nem számíthatók be. A szerzetesi vagy egyházi rendű minőségben töltött szolgálatok beszámítása legfelsőbb elhatározásba ütközvén, ez irányú kérelem nem teljesíthető. Különben is a szerzetesi rendű tanárokról gondoskodva van. A községi vagy felekezeti szolgálat előtt az államnál töltött szolgálatok, ha azok nem szerzetesi vagy egyházi minőségben történtek, minden fenakadás nélkül beszámíttatnak. A mi végül azt a kérelmet illeti, hogy a nyugdíjmegállapító-bizottságban a tanáregyesület képviseltessék, értesítem, hogy az érintett bizottság szervezése alkalmával a tanárok érdekeinek képviseltetéséről a budapesti ref. főgimnázium igazgatójának kinevezése által a kellő gondoskodás már megtörtént. Budapest, 1890 jan. 24. Wlassics Gyula.

— **A m. p. irodalmi társaság** „Koszorú” című valóságos iratkáiból az elnök és a titkár nevében és megbízásából a két protestáns egyház több művelt és vagyos tagjához január hóban szétküldetett mintegy 577 csomag (csomagonként 1, 2, 3, 4 és 5 frt értékben) azzal a kéréssel, hogy címzették a vallásos füzeteket megtartani, illetve terjeszteni és azok árát a Társaság főbizománysához beküldeni szíveskedjenek. Ama hitfeleinket, a kik ily küldeményeket kaptak s a füzetek árát még nem küldték meg, tisztelettel és bizalommal fölkérjük, hogy a megtartott „Koszorú”-k árát Hornyánszky Viktor úrhoz, mint a társaság főbizománysához (Budapest, Akadémia bérháza) sürgősen beküldeni szíveskedjenek. Budapest, február hóban, *Szöts Far-ka*s, mint a Társaság titkára.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

F. L. N-ly. Kivánsága szerint cselekedtünk. Reméljük, hogy kapta levelünket. — *N. G. Sz-r.* Egy kis türelmet kérünk Most nagyon igénybe vettük lapunkat régebb s újabb munkatársaink, a kik — szerencsére — az idők intelmeit mind élénkebben kezdik érzeni és érteni. — *K. B. Prága.* Érdekes, várjuk a folytatását. A tárcát, a melyet fordítanak, kénytelenek voltunk megszakítani. Juniusra szívesen várjuk. — *N. S.* Talán a legközelebbi számban. Jó az ellenvéleménynek is nyilatkozni, mert sok félreértés fogja el és hódítja el a lelkeket. — *K. S. Amerika.* Még nem tudtuk sorát ejteni a gyűléstudósításnak. Igyekezzünk vele s ígérteit mindenkor emlékezetben tartjuk. — *M. J.* Még a válasza sem érek rá, pedig a rokon-gondolkozásuaknak minél erősebb összetartására bizony-bizony szükség volna. Arra a bizonyos nagy témára, mihelyt tehetem, visszatérek. Most már többrendbeli nyílt levélre is felelnem kell s ez után következhetik majd az a másik. Talán több anyag is összegyűlik addig s egyszerre végezzünk ellenfeleinkkel. A lélek meg nem csufolathatik — akármennyire erőködjek is a reakció. Egy csomó tisztázatlan fogalom kóvályog az emberek fejében s inegriadván a tisztázás fáradsáimától, választják a kényelmesebb utat, belefogóznak a tekintélyekbe s utóljára elhitetik magukkal, hogy az üdvözítő igazságnak kizárólagos letéteményesei. — Volt ez így már máskor is!

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.” Dr. Zsindely István. — „Lukács Ödön esperesi körlevele.” — „Még egy pár szó Hodossy úrhoz.” Pásztor Sámuel. — „A cultus centralisációjának története.” Szécsi Ferencz. — „Az amerikai ev. ref. magyar missionariusok pittsburgi gyűlése.” Kalassay Sándor. — „Egy régi tükör, melyben láthatni valamit a jövőből is.” Földváry László. — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.

(Folytatás.)

A mohácsi vész után a vallási és politikai zavarok között a róm. kath. részről történő erőszakos birtokfoglalások az egyházi vagyont óriásilag megnövesztették. Az 1647. 5. t.-c.-be ígatott linzi béke kimondja ugyan (8. §.), hogy az evangélikusoknak elég tétessék, de a 6. §. — tudjuk — csak 90 templomot rendel visszaadni; a protestantismus követeléseit tehát csak kis részben teljesítette.

Ily körülmények között az egyre mutatkozó nyugtalanságnak legalább némi enyhítéseül, miután a kath. birtokfoglalás elleni elkeseredés igen nagy mérveket öltött, alkottatott meg az 1617. 17. t.-c., mely egyszerűen megújítja az Ulászló-féle törvényt és az 1351. 11. t.-c. intézkedését, de e szűkszavú törvény úgy látszik a régi tilalmak dacára történő túlkapaszkodásokat nem merte súlyosabb büntetések által korlátozni. Egyébiránt maga az a körülmény, hogy e törvény így többször ismételtetik, mutatja, hogy a klerus óriási vagyonát folyton szaporította, hiszen mi sem volt könnyebb, kivált a zavaros külpolitikai viszonyok között, mint a törvényt kijátszani.

Meg kell itt említenünk, hogy 1635-ben, tehát körülbelül ez időben Erdélyben is tilalmas volt a róm. kath. egyháznak birtokot szerezni. Az Approbatae Constitutiones ugyanis (I. R. VI. cím, II. articulus) az egyházi rendekre való jószágáthárítást illetőleg kimondta, hogy „az, noha ennek előtte is az országnak végezése ellen volt, mindazonáltal mostan is újabban pro perpetuo decreto concludatott, hogy soha senki egy privatus ember is ingatlan semminemű jókat ekkleziákhoz sem éltében, sem örökös képen ne adhasson, sem pedig testamentumban ne legálhasson.” A törvényeknek Magyarországon és Erdélyben való ily megegyezése világosan mutatja, hogy a nemesség mennyire félt az egyházi vagyon emelkedésétől s hogy az még Erdélyben, a protestantizmus hazájában is veszedelmes mérveket ölthetett.

Legnevezetesebb holt kézi törvényünk azonban a III. Károly alatt hozott 1715. 16. t. c., mely első részében a Kolonics-féle conventio iránti tanácskozások folytatását s befejezéséig a papságnak ehez való alkalmaz-

kodását vagy szabad végrendelkezés végett a királyi beleegyezésért való folyamodást rendeli el; — 4. §-ában megengedi, hogy azon egyházi vagy szerzetes személyek, melyek világi jószágokat törvényszerű feltételek mellett bírnak, hagyassanak meg azoknak birtokában; az 5. §. kimondja, hogy az „e helyen megújított 1647. 17. t.-c. ezentúl szorosabban tartassék meg, ha csak ő felsége különös esetekben (mások jogainak épentartásával) kivételt nem tenne. Ebből látjuk, mennyire nem tudott a magyar kormányzat a régi törvénynek hatályt szerezni, sőt ugyanezen törvény, mely a birtokszerezésre ily határozottan intézkedik 102. cikkében újra egy sereg szerzetes-rendet hoz hazánkba, noha alapítványi birtokuknak csak zálogképen való bírást enged meg.¹

E törvényeket időbelileg az 1774. jul. 14-ről kelt királyi rendelet követi, mely a szerzetes rendek birtokszerezési képességére állapít meg korlátokat, kimondván, hogy ezek — újjonnan belépő tagjaik után — csak úgy szerezhetnek, ha ezt ő felsége is helyben hagyja.

A jelen század első felében a 30-as és 40-es években kitört elkeseredett küzdelem úgy az irodalomban, mint a követi utasítások által az országgyűlésen a papi javak saecularisációját is felszínre hozta, a holt kézi törvényeknél ez által többet követelt. E nemzedék láng-lelkű politikusainak volt érzékük a demokratikus egyenlőség iránt: szóval és tollal küzdöttek tehát, hogy ez eszmét diadalra juttassák. A hazafias megyék a liberalizmus, a haladó korszak levegőjétől érintve, követelték a protestánsok és katolikusok egyenlősítését s Zemplén is azon megyék közé tartozott, melyeknek követői az 1830. dec. 1-ei tartott kerületi ülésben ez elvet hangoztatták. Az 1843—44. 4. t.-c., mely a nemesek és nem-nemesek közti különbséget a vagyonszerzés tekintetében megszüntette, eltávolította ugyan a szabad-elvű haladás legnagyobb akadályát, de — bár előkészítője lett a nemsokára beállott nagy politikai átalakulásnak — kérdésünket nem érinti.

Az 1848. 20. t.-c., e nagy horderejű alaptörvényünk, midőn a bevett vallásfelekezetek közti egyenlőség és viszonyosság elvét megállapítja, 3. §-ában, ez elvnek folytatásául, implicite az egyházi javak államosítását is kimondja; itt tehát elvileg nemcsak több van a szer-

¹ „Jure et titulo pignoris possidere valeant.

zés korlátozásánál, hanem a jog-állammá fejlődés egyik legfőbb eszméje proclamáltatott, oly elv, melyhez hasonló nincs a magyar nemzet törvényhozásában.

A történelem logikája, melyből kiindultunk — mutatja, hogy az eszmék közötti összefüggést nem lehet megakadályozni. Az egyszer elvetett mag fejlődését egyideig visszatarthatja ugyan a reakció hideg szele; de e kérdés fel fog vettetni országgyűlésről országgyűlésre a megoldás nem késhetik soká. Ha 43 igazi liberális gondolkozóinak volt erejük és bátorságuk a vallások közti egyenlőséget törvénybeiglatni s ez által megadni az alapot a haladásra a jövő nemzedékének: úgy a mai kornak sem szabad ennek valóításától visszarettenni, mert Magyarország nem lehet többé regnum Marianum, hacsak saját elemeinek fejlődését örökre a középkor setétségébe temetni nem akarja.

A további kérdés az, vajjon az 1848. 15. t. cikket megvalósító 1852. nov. 29-én kiadott ösiségi nyílt parancs érintette-e a holtkézi törvényeket? Ennek bevezető szavaiból kiténik, hogy célja a nemesi fekvőségeknek különösen a forgalom és hitel szempontjából való felszabadítása volt; megszüntette tehát a magánosok birtokszerzésének korlátait, de az egyházakat, mint közjogi jellegű testületeket, a szerzésre nem jogosította. E páiens tehát a nemesi fekvő jószágok megszerzésére, átruházására, zálogbaadására intézkedik; 15-ik §-át azonban, miszerint „nemesi javak és jogok és más fekvő javak között semmi különbség nem leendő“, az egyházi testületek vagyonára magyarázni nem lehet, miután itt a más javak alatt a polgári és paraszt-javak értendők. Az ösiségi parancs tehát, mely 13. §-ában a hitbizományok fentartását világosan kimondta, nem törölhetette el a holtkézi törvényeket sem, mert mint Hercegh helyesen megjegyzi¹ „szerzési jogosultságot nem adott azoknak, kik ilyenekkel nem bírtak.“

Az 1855. aug. 15. (némelyek szerint 18-án) kötött concordatum, mely nálunk alkotmányos kötelező erővel bírónak nem tartatott, s mely 6 év múlva különben is hatályát veszte, csak az elsorolt törvények szerint engedi meg a birtokszerzést, s így sem ez, sem az 1855. telekkönyvi rendelet, sem az 1861. országbírói értekezlet ideiglenes szabályai nem rontották le a régi törvényeket, ez utóbbi annyival kevésbbé, mert — mint általános jog — mindenütt (pl. a végrendeleti, a törvényes örökösödésnél) világosan jelöli meg az általa megváltoztatott specialjogot, a mi különben a jogtudomány sarkalatos elvéből foly.

Hogy a magyar királyi kuriának jogi felfogása a holtkézi törvényekkel eddig megegyező volt, azt különösen két elvi jelentőségű határozata mutatja. Eltekintve ugyanis az általunk részleteiben nem ismert esztergomi káptalan és Dacsó család közti pertől, melyre vonatkozólag 1801. szeptember 10. ítéletében a káptalan hosszas birtokát a Dacsó nemesi familia ellen tartotta, újabban az esetek többségében a régi elvek szerint járt el. Így az 1869. szeptember 3-dikán 1506. szám alatt kiadott határozatában, valamint azon határozatában, mely 1870. február 23-dikán 2597/869. szám alatt kelt, mely így hangzik: „Egyházak és egyházi személyek a hatályban még mindig fennálló hazai törvények, különösen az 1647. 17. és 1715. 16. t.-c. 4. és 5. §. szerint világi ingatlan javak szerzésére — hacsak erre fejedelmi jóváhagyást nem nyertek — jogi képességgel nem bírnak. Ingatlanokat tárgyazó hagyományokat tehát érintett fejedelmi jóváhagyás nélkül per útján sem követelhetnek.“

E határozatok oly erővel szólnak, hogy valóban nem tudjuk megérteni, minő csodálatos indokok alapján történt, hogy a kuria eltért régi felfogásától, ellenétbe helyezte magát az e kérdésre vonatkozó összes hazai törvényeinkkel, melyek fennállása iránt egy perig sem lehet kételkednünk; s melyekre legkitűnőbb magánjogászunk is csak annyit jegyzett meg, hogy „jogfejlésünk újabb iránya a lex amortisationisnak, mely a katolikus egyház szabadsága túlságos megszorításának mutatkozik, fenntartását nem látszik már javasolni“², a miről később lesz szó.

De nézzük mi veszélyt rejt magában a kuria legutóbbi határozata jogi szempontból?

A jogtudomány elemi tétele, hogy a régi törvényt csak újabb törvény által lehet megszüntetni. Ezt kétségbevonni épúgy nem lehet, mint nem a kuria azon jogát, hogy határozatait jogi véleménye és meggyőződése alapján mondhatja ki. A kuria e határozatának azonban más szempontból van nagy jelentősége. Kétségtelen ugyanis, hogy azon magas polcra, melyre századok befolyása a kir. kuriát az igazságszolgáltatás szempontjából felemelte, minden kijelentésének nagy hatása van, nemcsak a bírósági, hanem az általános jogi felfogás alakulására. Az, hogy a kuria valamely létező törvényt megszüntnek tekint, nagyon könnyen oly hibás jogi meggyőződést teremthet, mintha e törvény ereje valóban megingott volna. A kir. kuria teljes-ülési megállapodásai az 1881. 59. t.-c. s főleg az 1890. 25. t.-c. értelmében a kir. ítélőtáblákra kötelező jelentőséggel bírván mindaddig, míg új teljes ülési határozat nem hozatik; részben ez által, részben mert az alsó bíróságok is, melyekre ezeknek kötelező erejük nincs ugyan, de azért célszerűségi szempontból az esetek többségében a gyakorlati életben is követnék, ily közvetett úton ismételt alkalmazás következtében oly joggyakorlat fejlődne, mely aláásná a törvény értékét, épenoly időben, midőn — mint látni fogjuk — az életviszonyok annak fentartását teszik feltétlenül szükségessé. E veszély elhárítása csakugyan nem történhetik másképen, mint e határozat megváltoztatása által. Helyesen jegyzi meg a „Pesti Napló“ vezércikkirója,² hogy „a rosszúl értesült kuriától lehet felebbezni a jól értesült kuriához“ s ha az egyszer elfoglalt álláspontot megváltoztatni nem volna hajlandó, a közvéleménynek kell követelni, hogy a törvényhozás azoknak érvényét megingatni ne engedje, s minden kétséget eloszlatandó, új törvényt alkosson.

(Vége köv.)

Dr. Zsindely István.

Lukács Ödön esperesi körlevele.

Legközelebbi körlevelemben igyekeztem általánosságban érdekeltséget kelteni egyházainkban a millennium felmagasztaló öröme iránt, felhívtam egyházaink intéző köréit, hogy e nagy eseményt ne engedjék elcsenevészedni, de tegyék azt maradandóvá, messze jövőre kihatóvá egyházunk s hazánk érdekében.

Ha figyelemmel kísérjük azt a tevékenységet, melyet az országos millenniumi bizottság kifejt, hogy a hazafias ünnepélyt fényessé, méltóságossá tegye: azt tapasztaljuk, hogy a programmba felvett dolgok jó része csak a külső pompára és fényelgésre irányul, s midőn vége lesz majd e nagy évnek, azon néhány száz új iskolán kívül, melyet a millennium emlékére a magyar kormány

¹ L. Wenzel Gusztáv a magyar és erdélyi magánjog rendszere. Buda, 1863. I. kötet 316. lap.

² „Pesti Napló“ 1896. február 11.

¹ Magyar család- és örökösödési jog. 324. l.

felállítani szándékozik és a mi szépet majd összehoz az ipar és kereskedelem hazánk szívében, — alig lesz valami más, kézzelfogható eredménye.

Sőt az országos bizottság eddigi megállapodásában van olyan intézkedés is, mely a mi felekezetünkre sértő és megalázó, a mennyiben a megnyitás napján koronás királyunk és kísérete csupán a róm. kath. templomban fog megjelenni hálaadó istentisztelet végett, tehát a vallás egyenlőség korában még folyvást ott kísért az *uralkodó vallás* sötét szelleme, mintha mi protestánsok nem is volnánk magyarok, és hű fiaí e hazának. Méltán fájó és elkeserítő körülmény ez, különösen ha felgondoljuk, hogy még anyagiilag is mostoha gyermekei vagyunk az államnak s hű szolgálatainknak, rendíthetlen, önfeláldozó hazafiságunknak jutalma a mellőztetés és anyagi nyomor; s ha felgondoljuk, hogy az állam részéről irántunk eddig követett szembeszökő mulasztásnak helyreállítására alig lehetett volna alkalmasabb időt kigondolni, mint az ezredéves ünnepet, melynek oda kellene irányítva lennie, hogy a harmas bér és négy folyó ölen egyetlen felekezet, sőt egyetlen igaz honfiszív se lehessen mellőzött és elégedetlen, hanem minden nemes szív megelégedve s örömtelt nyugalommal bocsáthassa hálaimáját a népek nagy Istenéhez.

E méltánytalanság érzetében nekünk, mint eddig is, jövőendő fenmaradásunk biztosítékait a magunk erejében kell keresnünk Istenbe vetett hittel, ki bennünket eddig is annyi megpróbáltatás közt fentartott. Abból a forrásból kell merítenünk, mely apáinkat a nehéz viharok között fenttartotta s míg a róm. kath. egyháznak világi fényben ragyogó s anyagi jólétben úszó despotája siralmas fogaságaról s üldöztetéséről bizonyos negéddel panaszkodik, mi nem tehetünk egyebet, mint — lelkünkbe borulva — feltekinteni az Istenre, ki a szegényekre, a mezők liliomaira is gondot visel s a nehéz küzdelmek verejtékgyöngyei között ápolni egyházunkban a hitet és fokozni a hazafiságot.

En úgy érzem s e tekintetben velem érez a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye minden buzgó és gondolkodó tagja, hogy ránk különösen ez *ősi vármegyében*, hol a honfoglaló nagyoknak magasztos emlékei beszélnek lelkünkhöz, sokszoros kötelesség várakozik az ezredéves ünnepségek alkalmából.

Szólnom kell először is azokról, melyeket egyházunk érdekében tartok teljesítendőnek.

Első és mindenek felett való kötelességünk keresztül vinni azt, hogy jó békeség és testvéri szeretet uralkodjék a belhivatalnokok és előjárók között, végre a gyülekezet tagjai között. Lehetne-e felségesebb alkalom a megbocsátásra, a békeségre, a testvéri szeretetben való összeforrásra, mint a millenniumi esztendő!? Lehetne-e szebb hálaadás, Istennek tetszőbb áldozat, mintha a hazafiak a szeretet áldó melegében összeforrva állhatnának meg a dicső ünnepen a hon oltára körül. A mult erőteljesen oktat bennünket azon igazságra: „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.” Legyen tehát ez év a kiengesztelődés éve Istennel és embertársainkkal! Legyen zászlónk az új ezredév hajnalán a szeretet egyesítő ereje! A kinek szívében erősebb a bosszú és gyűlölség kaján érzete az emberszeretetnél, nem lehet igaz tanítványa Krisztusnak, nem lehet hű magyar és igaz hazafi.

A másik kötelesség, mely reánk vár, az egyházak szervezése, erősebb alapokra fektetése, anyagi és erkölcsi tekintetben.

E tekintetben bajaink és fogyatkozásaink tömegesen tódulnak lelki szemeim elé. Itt első sorban is azon törvénytelen és már tarthatatlan helyzetre kell mutatnom,

mely a belhivatalnokok fizetése, javadalmazása körül mutatkozik. A belhivatalnokok, maguk az egyházi előjárók és egyháztagok kell, hogy érezzék a régi fizetési rendszer mizériáit, azt nevezetesen, hogy az a körülmény, hogy az egyház hívei közvetlen a belhivatalnokoknak fizetnek, örökös sűrűlódásokra, perpatvarkodásokra szolgáltat alkalmat, a papi tekintélyt alászállítja, a hívek buzgóságát napról-napra csökkenti; másrésről az, hogy sok helyen az egyházi teherviselés sok tekintetben aránytalan s e miatt igazságtalan, elkeseredést szül a különböző vagyoni helyzetben levő hívek között s versengést, visszavonást, hidegséget idéz elő. Hadd legyen ez az első év a nagy jövődéből, melyet azzal ünnepeljünk meg, hogy ezek a visszavonásra és elhidegülésre vezető állapotok lehetőleg mindenütt megszüntetessenek s a belhivatalnokok fizetése minden egyházunkban fixum alapjára fektetessék, lehetőleg igazságos adókulcs alapján.

Azután fel kell hívnom az egyházi előjárók figyelmét arra, hogy ha valaha, úgy napjainkban kell szerfelett vigyáznunk és ébren őrködnünk egyházunk érdekei felett. A róm. kath. egyház mindent elkövet egyrésről, hogy híveinket elhalálossza, másrésről, hogy a vallásügyi törvények ellen felizgassa a tömegeket. A u. n. „néppárti” izgató röpiratok szét vannak hintve az országban! Ez iratokból mindenki olvashatja, de leginkább a sorok között: mily fokon áll a hazafiság a róm. kath. egyház intéző körében, melyek éppen a millenniumi esztendőt választották ki Heróstratusi munkára, hogy a gyűlölség lángját felszítsák az országban akkor, midőn a szeretet erejében kellene minden magyar szívnek összeolvadni! „Gyűlölcseikről ismeritek meg őket!” Nekik, úgy látszik, minden út jó, mely Rómába vezet, habár az az út a drága hon romjai, a békeség, szeretet s hazafiság füstölgő úszkei között vezet is el. Ezekhez járul, hogy a baptismus és nazarénismus vándor apostolai már egyházmegyénkbe is betették lábaikat. Élénk figyelemre, erős összetartásra s buzgó védekezésre van azért szükségünk, hogy egyházaink a romlás magva nélkül indulhassanak meg az új jövőendő ösvényén.

Szeretett hitrokonaim s honfitársaim! Meg vagytok-e a felől győződve, hogy evangéliumi egyházunk a Krisztus igaz tudományán alapszik, s mint ilyen arra van hivatva, hogy földi boldogságunkat s örök idvességünket igazán munkálja? Tudjátok-e, hogy buzgó apáink életüket és vérüket áldozták ennek védelmében? Oh akkor buzogjatok ennek védelmében s felvirágoztatásban! Mondjátok a közönyösöknek: „Serkenjete fel ti, kik alusztok!” Jézus hív titeket az ő szent országának védelmére, oltalmazására!

De ha igazi érdeklődést akarunk kelteni egyházi életünk iránt, oda kell hatnunk, hogy híveink lássák különösebb áldásait is az anyaszentegháznak, mint isteni intézménynek. Az egyház ma is bő kézzel osztogatja jótékonyosságát; de az, hogy az egyház növeli a jövő reményeit hasznos honpolgárokká, hogy ez egyengeti a földi boldogság és örökös üdv útait, a nagy tömeg előtt úgyszólván megszokottá, közönyössé vált. A hívek az egyház áldásait figyelembe nem véven, az egyházfentartási terhek miatt zúgolódnak; be kell hát vennünk egyházi életünkbe oly intézkedéseket, melyek Krisztus szerint valók, melyekről a mi törvényeink is szólnak, úgymint a „szegények, árvák gondozása, jótékony egyletek alakítása.” Teremtsen minden lelkész a hit, az ige erejével egyháza körében oly intézményeket, melyek a viszonyoknak megfelelnek, az egyházi buzgóságot előmozdítják, az egyház iránt való hálát, lelkesedést

fokozzák s ezeknek alapját vessék meg ez évben, mely a hangulatkeltésre legalkalmasabb.

Ezek mellett ünnepeljük meg e nevezetes esztendő, szeretett lelkésztársaim, az által, hogy ki-ki írja meg egyháza történetét a rendelkezésére álló adatok alapján, még pedig minél előbb. Ha egyéb adatok nem léteznének, ott vannak az egyházi anya- és jegyzőkönyvek: ha valaki mást nem tehet, legalább ezek alapján írja ki a az adatokat, hogy azokat az egyházkerületi történeti bizottsággal közölhessük.

Vége az egyházi épületeket, templomokat, iskolákat, paplakokat minden egyház igyekezzék kijavíttatni, új diszbe öltöztetni, hogy ez is jelezze azt a mélységes érzésű örömnünnepet, mely minden igaz honfi szívét magasan dobogtatja.

Mindezek szoros összefüggésben vannak hazafias érzelmeinkkel, mert hiszen egyház és haza nálunk, ev. ref. keresztyéneknel, szorosan össze vannak forrva; azonban ezek mellett tisztán hazafias tekintetben is vannak komoly és fontos teendőink.

A lelkipásztorok és tanítók ez évben szószékről és az iskolában legyenek az eddigienél is hathatósabb szószólói a hazafiságnak, kiírtói azon veszedelmes szellemnek, mely fent és alant az önzés, az anyagi haszon után kapkodva, amaz elvet írja zászlójára: „ott van a haza, a hol jól meggyolgunk!” mely veszedelmes irányelv annyi honfit tett már hűtlenné e hazához, kik elvándorolnak más hazát keresni s annyira megmérgezte a hazai közelet szellemét.

De ősi vármegyénket illetőleg is vannak hazafias kötelességeink, különösen e millenniumi esztendőben.

A vármegye hatósága elhatározta, hogy a szabolcsi földvárat és több történeti nevezetességű helyeit megyénknek emlékekkel fogja megjelölni. Figyelmünknek első sorban Szabolcsra kell irányulnia, mert hiszen ez az első hely, hol honfoglaló nagy Ősünk, Szabolch vezér, ki számunkra e szép vármegyét, szűkebb otthonunkat elfoglalta, kinek dicső nevét megyénk is viseli, megállapodott s a honnan hódító hadai kirajzottak. E hely különben is, sőt az egész Nyírség a dicső emlékü László királynak s testvérének, Bélának fejedelmi birtoka volt, tehát az Árpádház birtoka. László király Szabolcson országgyűlést is tartatott. Én azt hiszem, alig lehetne valamely ünnepély, mely a hazafiságot mélyebben s maradandóbban nyomhatná be a jelen élő nemzedék szívébe, mint ha a szabolcsi emlék leleplezési ünnepélye alkalmával felekezetünk növendékei a papok és tanítók vezetése alatt Szabolcsra zárandokolnának s ott részt vennének a megható ünnepélyen s meghallgatnák a hazafias lelkesítő beszédeket.

Ilyen hely továbbá Thass, a borosvai várspánság legvalószínűbb emlékhelye Demecser határában stb. és ily helyeken a lelkészek vannak arra hivatva, hogy a régi emlékhelyek méltatásával felelevenítsék a múlt dicső emlékeit s ez által a ma élő nemzedékbe munkát és soha ki nem alvó hazafiságot öntsenek.

Hogy a konvent minő intézkedéseket tesz majdan az ezredév egyházas megünneplésére országszerte, azt még nem tudhatjuk, de mindezen általam elősorolt dolgok azokkal összeütközésbe nem jöhetnek.

Hogy pedig az általam itt elősorolt és több más intézkedések létesülhessenek, felhívom a lelkész urakat, s általuk az egyházak előjáróit, hogy még február első felében alakítsanak egyházunkban millennaris bizottságot, ezek a bizottságok az általam elősorolt eszméket beszéljék meg s ha szükségét látják, új és általam nem érintett intézkedéseket és eszméket merítsenek fel, azokat formulázzák s az esperesi hivatalhoz megállapodásukról

jelentést tegyenek, hogy az általam összehívandó egyházmegyei millennaris bizottság a beérkezett jelentéseket megvitattván, a tavaszi egyházmegyei gyűlés egy az egész egyházmegyére kötelező tervet készítsen.

Egyébiránt is e millennaris bizottságok tartsák folytonos éberségben az érdeklődést az ezredéves ünnep irányában, rázzák fel a közönyösség párnáján aluvókat, élesszék e nagy év iránt való lelkesedést, fokozzák az önfeláldozó egyháziasságot s önzetlen hazfiaságot.¹

Nyiregyháza, 1896. jan 31.

ISKOLAI ÜGY.

Még egy pár szó Hodossy úrhoz.

Nehezen határoztam el magamat, hogy H. úr „Válasz”-ára feleljek. Nehezen, mert úgy látom, mintha lejtene a vita a személyeskedés felé,² a mire pedig e becses lapoknak nincsen szüksége, de szerkesztőségét is kényelmetlen helyzetbe hozhatnók vele, a mit pedig egyikünkől sem érdemelne meg.

Nehezen határoztam el — mondom — magamat, de, mert bizonyos fogalom-tisztázás az ügy érdekében csakugyan kívánatos; s mert a válasz néhol oly állítást tulajdonít nekem, a mit én soha nem mondtam (7. pont), a mit pedig mondtam, azt megcsonkítva, hiányosan idézi, talán, hogy annak egészen más értelme legyen, (5., 7. p.) s ilyen módon úgy tűnjem fel a m. t. olvasó közönség előtt, mintha én ellensége volnék a klasszikusoknak: mindezek kötelességemmé teszik, hogy a „Válasz”-t megjegyzésekkel kísérem, s annak állításait ilyen módon kellő értékükre szállítsam.

Nézzük csak röviden, mi volt a célja az én észrevételeimnek? Semmi más, mint az, hogy: a H. úr által azokkal a műkedvelő ének- és zenekarokkal szemben felállított nagy mértéket, egy kissé alábbszállítsam, — kemény ítéletet szelidebbé tegyem. mert úgy érzem, — és azt senki, tehát H. úr sem tagadhatja meg — hogy némi elismerés, méltánylás mégis csak megilleti őket azért a jó igyekezetű munkálkodásért, — azért a nem-célú foglalkozásért.

Szívesen ismertem el, hogy jóakarattal vezérelte H. urat cikke megírásában, de egyúttal rá mutattam arra is, hogy, különösen a főiskolákkal szemben, bizonyos dolgokra nézve tévedésben van s ennek okául azt említettem fel, hogy némely főiskolánál meglevő ifj. egyletek *belsőszervezetével* nem eléggé ismerős. Úgy látszik, zokon esett ez a megjegyzésem H. úrnak, mert „Válasz”-ának mindjárt az első pontjában e felett kesereg s bár maga bevallja ebbeli fogyatkozásait, mégis mentegetődzik, ezt mondván: „de nem is a *szervezet*, hanem az itt-ott feltűnedező bizonyos *szellem* az, a mi ellen kifogásom volt.” Erre csak az a megjegyzésem, hogy a szellemet sem ismeri *alaposan* az, a ki valamely egyletnek a *belsőszervezetét* (mert én ezt a kifejezést használtam) *nem ismeri, mert nem is ismerheti.*

A szoros értelemben vett iskolai énekkart alkotják p. o. a mi főiskolánkban a gimnázium négy felső osztályának növendékei kivétel nélkül, kiknek elő van írva, mivel kell foglalkozniok; a másik pedig a főtiszt. egyházkerület és főiskola szolgálatában álló s önkormányzati jogokkal felruházott dalegylet s annyiban (?) iskolai, hogy

¹ A körlevél többi része helyi érdekű s egy buzgó vezér mindeire kiterjedő figyelméről tanúskodik. Szerk.

² Mi is úgy látjuk s épen azért a vitát berekesztjük. Szerk.

alapszabályait a köziskolai szék, mint felettes hatósága erősíti meg; ha a szükség úgy kívánja pótolja és magyarázza s a maga megbízottja által gondoskodik arról is, hogy ott mindenek ékesen és szép renddel folyjanak. Nyugodt lehet tehát H. úr abban is, hogy az ifjúsági egyletekkel szemben az a bizonyos irányító hatás a vezető tanárok részéről mindig meg volt s ma is meg van s meg vagyok győződve, hogy ott, a hol ez kellő mértékben érvényesíthető nem volna: maga a tanári testület emelné fel az ellen veto-ját.

Aztán azokról a bizonyos hibákról nem állítottam én, hogy nincsenek, sőt az azokra vonatkozó kifejezésemmel épen azt ismertem el, hogy tényleg vannak ilyenek. Kettőnk közt csak az a különbség volt, hogy én kisebb mérvűeknek jeleztem azokat, mint H. úr. S ha a szavalóknak akart valamit értésükre adni, (mert oda nyilatkozott, hogy a főiskoláknál különösen ezek ellen volt kifogása): akkor nem volt szabad a „kancsal mészáros” módjára másfelé vagdalózni, mint a hova célozott, — nem volt szabad az ének- és zenekarokkal szemben oly erős kifejezéseket használnia.

Nem azt kifogásoltam én H. úr eljárásában sem, hogy „a hibákra rá mutat”, sőt ellenkezőleg *azért kell kárhozátnom ismételtlen is, hogy azokra a hibákra most sem mutat reá egyenesen, határozottan.* Válaszában bátran elő kellett volna állania a közönség előtt teljesen ismeretlen bizonyítékokkal; e helyett azonban most is csak igéri, hogy: „ha kell, szívesen szolgál a kifogásolt program-számokkal.” Tehát állít itt is, amott is, de nem bizonyít. Ezt is nevezhetnők talán „zsákban macskát árulás”-nak.

Érdekes az is, hogy a „Válasz” előszavában emlegetett zsákban árult macskát — észrevételező cikéből a mi célzás — tiltakozása dacára mégis csak elfogadja. Ezt igazolja az 5-ik pont csillag alatti megjegyzése: „Téved abban észrevételező úr, hogy a zene a képezdéknek egyik főtantárgya” stb. Biztos forrásból tudom, hogy épen az állami tanítóképezdéknel nem szokták a tantárgyakat osztályozni, hogy ez fő, az pedig mellék-tárgy. De mindenestre oly kötelezett tantárgy, melyből kiható erejű tanjegyek osztogattatnak s meg is bukik az illető növendék, ha nem tud abból eleget. Másrésről, ha még úgy volna is, hogy nem főtantárgy, azzá kell tennie azt az illető szaktanárnak, vagy is meg kell azt kedveltetni a növendékkal, hogy maguk érezzék és tudják, hogy hiszen ez a tantárgy az, a melynek az életben legelső sorban veszik hasznát, mint leendő énekvezérek és orgonisták. Ez már igazán szomorú dolog lenne, ha nem így volna!

Olyat meg már nem is mondanék a H. úr helyén, mint zenetanár, hogy: „nem ismerjük fel a zene rendkívüli szellemi és szívképző erejét.” Az szintén szomorú dolog volna, ha így lenne, de szerencsére — ez sincsen így.

Azokra a kijelentésekre: Mit engedhet ő meg nekem s mit nem? Kikhez írta cikkét s kikhez nem? (2-ik p.) Vagy: mit győz és mit nem győz eléggé csodálni? (4-ik pont.) Kivel tart és kivel nem tart ő? (5-ik p.) stb. ... bár lehetne és volna is **rájok mondani** valóm: most nem válaszolok. Még csak azt sem fejtegetem, hogy itt vagy ott *miként* mondtam én s *mit* hagy ki abból s *miként* forgatja el annak értelmét ő?

Még az is másodrendű dolog: hol látom én, s hol nem látja ő, azokat az öklelő ellentéteket?! ... Itt a **főkérdés** az, a melyre rátérek, mert ezen fordul meg minden s az ügyre nézve is ennek tisztázása kívánatos: mi hát az a *klasszikus*? és hol is van annak a kezdő és véghatára?!

Bizony nehéz volna pontosan megállapítani, megjelölni.

En úgy gondolom, hogy egy feltűnően szép darab, ugyanolyan szép előadásban bemutatva, már klasszikus. Tehát egy szép magyar dal is klasszikussá tehető, ha a gondos megválasztáshoz és kidolgozáshoz a meglepően szép előadás is hozzájárul. H. úr végnélkül emlegeti azokat a klasszikusokat. S mikor én észrevételeimben óhajtásképen fejeztem ki a magyar zenének nagyobb mértékben való művelését, ezzel talán én sem mondtam még azt, hogy klasszikust soha sem kell adni. Igen is, művelni kell ezeket is. De ha már valahol sem *ezt*, sem *amazt* nem vették fel a programmba, hanem ezek helyett valami mást adtak: erre vonatkozólag jegyeztem azt meg, hogy *ez esetben nem az* a lényeges: *mit* vettek fel, (operettet, zenei költeményt vagy táncdarabot-e), hanem *az*, hogy ha már csakugyan felvették, azok előadása jó legyen, gyönyörködtessen s nemesen szórakoztasson. Én tehát a főszűlt a *miként*-re fektetem. Lényeges az is, hogy *mit?* de mindenesetre *első a miként* (5. pont.).

H. úr előtt főszempont a *látszat*, hogy a program minél ragyogóbb legyen; minél több klasszikus darabot tartalmazzon Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Mendelssohn-tól stb. Pedig itt már nagyon mérlegelendő azoknak a zenekaroknak az ereje, képzettsége is. Sok esetben nem értik, — mert a zenei képzettség hiánya miatt nem is érthetik azokat; és így előadásuk sem lehet a nagy nevű szerzők intencióinak megfelelő. H. úr — úgy látszik — a felszínen kíván járni, hogy tündököljék s azt vizsgálja: miféle nagy dolgokat hirdet az a program a távolban levőknek, a kik mindazokból semmit sem hallottak?

En a *lényegest* keresem s e célból elengedem még a programokat is. Megválasztom s minden esetre a kar erejéhez mérem a darabot is, *de a főszűlt mégis csak a jó előadásra fektetem.* Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az a gyengébb darab értékét is emelni képes s ellenkezőleg: *nem megfelelő előadásban az igazán becses is sokat veszít értékéből, — s rossz előadás által az igazán klasszikus is könnyen válhatik macskazenévé.* Ebből folyólag elvemtől eltérni, a H. úr által bizonyítás nélkül hagyott állításokért (mert hiszen a program magában még nem bizonyít, vagy legjobb esetben is csak *gyenge bizonyíték az*, az erős váddal szemben) — mondom — elvemtől eltérni nem volna okom még akkor sem, ha még nagyobb tekintélyekre hivatkoznék is, mint az általam is nagyra becsült „híres-neves József nádor!?”

Aztán nem vagyok én ellenségök azoknak a klasszikusoknak, sőt szívesen foglalkozom velök, mert szeretem őket, de azért a szoros értelemben vett iskolai zenekaroknál elégnék tartom az azokba való bepillantást, — a nagyobb fokú művelést pedig hagynám a zeneconservatoriumoknak s általában az ahoz inkább értő, magasabb zenei képzettségű egyéneknek.

A magyar zenét sem féltettem én a klasszikusoktól, sőt még a tánc-zenétől sem; — mert hiszen nem minden tánc-zene egyúttal frivol is, — és másrésről valamely klasszikus szerzőnek sem minden műve egyszerűsággal klasszikus is. Én a magyar zenét, *magának a magyarnak teljes elhanyagolásától* s ennek rovására az idegennek túlságba vitt szeretetétől és előtérbe juttatásától féltettem. S ezért hangsúlyoztam én az *idegen kellő figyelemben részesítése mellett nagyobb mértékben való művelését annak, a mi magyar, a mi nemzeti.*

A szereplésekkel szemben is elég szigorú az én fel-fogásom. Én p. o. a koncerti közönség minden tagjában

egy-egy szakértőt szeretek látni s azért úgy a darab-megválasztásnál, mint az ahhoz való előkészülésnél nagy gondnal kívánok eljárni. Epen ez magyarázza meg, hogy én mindig ellene voltam, vagyok és leszek is a könnyű műszereplésre való vállalkozásoknak. S a szoros értelemben vett iskolai zenekaroknak meg sem engedném a koncertek rendezését. Tanulmányaik bemutatására ott vannak nekik hazafias és iskolai ünnepélyeik, elégedjenek meg azokkal s ne forgácsolják el másfelé erejüket.

Mi pedig munkálkodjunk a magunk körében a nekünk adatott tehetség mértéke szerint lelkiismeretesen, hogy közöttünk mindenek ékesen és szép rendben legyenek.

Pásztor Sámuel.

TÁRCA.

A cultus centralisatiojának története.

— Magántanári próba-előadás Sárospatakon. —

(Folytatás és vége.)

Samaria bukása (719) után a Jahvismus Júdára szorult össze, csak Júda lakói maradtak meg, mint Jahve népe. Ily körülmények között Jeruzsálemnek, a székvárosnak, s benne a templomnak tekintélye folyton nőtt, a mire nem csekély befolyással voltak a próféták, kik Izráel bukását úgy tüntették fel, mint az igazságos Jahve büntetését azért, mert őt hozzá nem méltó helyen és módon imádták és rajta kívül más isteneket is imádtak.

A jeruzsálemi templom tekintélyének emelésére nagy hatással volt az is, hogy Izráel bukása után 20 évvel Szankherib ostrom alá fogja Jeruzsálemet, azonban a seregében kiütött pestis miatt és a hazúrlól érkezett kellemetlen hírek hallatára az ostromot félben hagyja, haza megy (II. Kir. 19). Ez eseményt a Jahve művének tekintették, ki szent helye megoltalmazása céljából bocsátotta az assyrokra a pestist.

Nemcsak a királyok könyvei, de a 8-ik század prófétái is arról értesítenek minket, hogy az istentisztelet a magaslatokon, zöld fák alatt, berkekben, városokban folyt, nem azért, hogy Jahvét bosszantsák, hanem azért, hogy tetszését megnyerjék. *Amósz* és *Hózeá* így tüntetik fel az állapotot; de hasztalan, eredménytelenül hirdették, hogy Jahve nem fogadja kedvesen az áldozatokat (Am. 5, 5, 21—24), nem gyönyörködik a különböző helyeken folyó áldozatokban (Hózs. 4, 13).

Meg kell jegyeznünk, hogy a próféták korántsem az istentiszteleti helyek ellen keltek ki. Nem, hanem az istentisztelet módja ellen. A véres áldozatról, zenéről, énekről szólnak megvetéssel (Amósz 5, 21—24), azt hangoztatják, hogy a tiszta szív, az erényes élet az, a miben Jahve gyönyörködik.

A 8-ik század prófétáinak lelkében ébredett fel legelsőbbben a monotheismus hite, ez a hit meggyőződéssé érlelődött, a mi aztán szólásra ösztönözte őket. A 8-ik század prófétái művének kell tartanunk a *Hiszzkija* (Hézekias) király reformját. 721-ben próbálja meg a cultust centralisálni, eltörli a báhákat, oltárokat, szobrokat és az érczsigyót is, melyet Mózes csinált vala a pusztában (II. Kir. 18, 4). Ugyanis a nép a pusztai vándorlás alatt zúgolódni kezdett Mózes és az Isten ellen, a miért Isten tüzes kigyókat bocsátott rá, melyeknek marása következtében sokan meghaltak. A nép beismeri bűnét, Mózeshez megy és Mózes Jahve paran-

csára tüzes érczsigyót készített, melyre, a ki ránézett, ha meg is marták a kigyók, életben maradt (4. Móz. 21, 5—9). Hiszkiját ezen tettéért a Királyok könyve írja meg is dicséri, mondván: nem találtatott hozzá hasonló király Júdában (II. Kir. 18, 5).

A Hiszkija reformja erőszakos volt; a nép nem volt még megérve arra, hogy csak Jahvét és csak a jeruzsálemi templomban szabad imádnia, s épen ezért ezen intézkedés is, mint általában mindazok, melyeknek talaja előkészítve nincs; csakhamar feledésbe ment. A Hiszkija koráig nyomát sem találjuk annak a hitnek, hogy Jahve Jeruzsálemben lakoznék. *Mika* próféta, a király kortársa, az első, a ki a jeruzsálemi templomot Jahve kizárólagos házának tekintí; »a Sionon uralkodik Jahve mindörökké« (4, 7). A *Mika* által kimondott hit és meggyőződés hódított; lassanként általános tekintélyre emelkedett Jeruzsálem és a Salamon temploma, a nélkül azonban, hogy a vidéki kisebb helységek báhmáin megszüntek volna az áldozati tüzek lobogni.

Samaria bukása után 100 esztendővel, 621-ben történik a második merész lépés a cultus centralisatioja érdekében (II. Kir. 22—23, 25). Jósia király uralkodása 18-ik évében a Hilkija pap által a templomban megtalált törvénykönyv alapján reformál, a vidéki istentiszteleti helyeket leromboltatja, a báhákat szétszóratja, az aszérakat kivágatja, az egész országban más istentiszteleti helyet nem hagy meg, mint egyedül a jeruzsálemit. Eddig az istentiszteletet bárki végezhet, mostantól kezdve csak a levita, mert a levitát választotta Jahve, hogy szolgáljon neki minden időben (Deut. 18, 5).

A Jósia reformja a próféták és papok közös munkája volt. A pap — Hilkija — találta meg a könyvet, a próféta asszony — Hulda — figyelmezteti a királyt annak megtartására.

Hogy Jósia a centralisatio alkalmával mily kegyetlenül bánik a báhákkal, a vidéki istentiszteleti helyekkel, mily kíméletlenül rombolja le azokat, eléggé mutatja a II. Kir. 23. fejezetében foglalt tudósítás. De ezen erőszakos intézkedés sem volt képes a zöld fák alatt, a magaslatokon az istentiszteletet végkép megsemmisíteni, csak megcsönkültak azok, de gyökerestől ki nem irtattak. A báháknak erőszakosan elfojtott lángjai a Jósia halála után újabb erővel törnek ég felé. Ezért emel panaszt Jeremja Júdának oly sok báhája ellen (II, 13, 2, 20, 3, 6, 7, 31).

A Jósia által kihirdetett törvénykönyv csak törvénykönyv vala, melynek megtartására ugyan esküvel kötelezte magát a nép, de a melyet megtartatni sem a királynak, sem prófétának nem sikerült. Különben, hogy is várhatnók az őseire büszke zsidótól, hogy lemondjon azon jogáról, miszerint Jahvét az Ábrahám és Izsák által felszentelt Hebron és Beer-Seba-beli oltárok mellett tisztelje? Hogyan tarthatná a nép e helyeket szentségteleneknek, istenteleneknek, hiszen azokhoz őt egy boldogabb múlt édes emlékei kapcsolják? — Ez összekötő kapocsnak kellett szétszakadnia, hogy a próféták és papok terve valósággá lehessen. És ez is megtörtént, a kapcsot szétszakította a babeli fogság, a szívből kitépte a helyhez tapadó emlékeket. 586-ban Júda lakói is északi testvéreik sorsára jutnak, hazájukból kihurcoltatva, Babylonban telepednek meg; távol hazájuktól hovatovább mindinkább lazúlnak ama kötelek, melyek a népet oly szorosan kapcsolták és multjához. A fogságban volt alkalmuk a népnek elmélkedni, keresni a bűnhődés okát és megtaláltak abban, hogy nem teljesíték híven Jahve iránti kötelességeiket. A papok és próféták előkészítik a talajt a megtisztított

Jahvismus számára — a szívekben. Kiben élénken élt a nemzeti isten hite; kinek keblét az ő igazságosságában vetett hit dobogtatá; az nem enyészett el a fogság szomorú napjai alatt, az képes volt fentartani nemzeti jellegét.

A fogságból hazatérők nem a fogságba hurcolt zsidó nép valának, nem a nép tért vissza ősei honába, hanem a reform-pártnak minden tekintetben hódoló secta.

A hazatérők Jeruzsálem környékén telepednek meg, de eszökbé sem jut, hogy a romokban heverő báhákat újra építsék, mert meggyőződésükké, úgy szólva vérükké vált az a hit, hogy Jahve az egyedüli Isten, kit csak a jeruzsálemi templomban szabad imádni! Ezen kép nyomódik be először a gyermek fogékony lelkébe Izráel vallásáról, mint valóság, pedig mily hosszas fejlődés mily sok küzdelem árán jutott ide a zsidó nép!

A fogságból hazatérők első csapatja a Józua és Zerubabel vezérlete alatt 538-ban jön haza a Cyrus engedelmeiből. Hazaérve első gondjuk volt a Nabuzár-Adan által 586-ban lerombolt templom újra építése. Semmi áldozatot nem kímélve fognak a munkához. Azonban a fogság ideje alatt betelepültek, kiket a zsidók nem vettek be az építők közé, vádat emeltek a persa királynál, minek következtében az építkezés félbe marad, de csak rövid időre, mert Haggai és Zakarja próféták buzdítani kezdik a népet, ez újra munkához fog és szerencsésen bevégeződik az építés. Dárius a Babylonba vitt templomi edényeket visszaadja. A templomot felszentelik, áldoznak mind a 12 törzsért, papokat, levitákat rendelnek, kiknek feladata, kötelessége, de egyúttal kizárólagos joga is az istentisztelet végzése (Ezra I—VI).

458-ban haza érkezik Ezra is és értesül, hogy a korábban hazatértek a benlakókkal: Khitteus, Ammoni, Moabi-, egyptomiakkal összeházasodtak; erre megszágtatja ruháját, leül és kesereg. Estvéli áldozatkor felkél és térdre hullva, kezét ég felé emelve, elmondja azt a gyönyörű bűnbánati imát, mely Ezra 9. fejezetében olvasható; az imára sírva fakad a nép és elhatározza, hogy bármennyire fájdalmas is, a legszentebb kapcsolatot, a szeretetet széttepi, idegen származású házastársát elbocsátja (Ezra 10).

Sokkal fontosabb ennél az a reform, melyet Ezra Nehemjával együtt hajtott végre 445-ben. Nehemja, a helytartó Ezrával kezét fogva, kihirdetik a törvényt. Ezra leborul Jahve előtt; fohász után hozzá fog a törvény olvasásához; künn az utcán ott áll körülötte a nép s mikor hallja a törvény szavait, felébred benne a tudat, hogy eddigi élete nem egyezik a törvénytől s ez a fájó tudat könyezésre indítja a sokaságot annyira, hogy vigasztalni kell: ne búslakodjatok, örvendeztetek, hisz örömmek napja ez! (Neh 8, 9). A törvény hirdetése hét napon keresztül foly reggeltől estig. A második napon olvassa Ezra (Lev. 23, 34—36.): »Szólj az Izráel fiainak ezt mondván: a hetedik hó 15-ik napján leveles ágakból csinált sátrak ünnepe legyen 7 napig. Első nap szent gyülekezet legyen, semmi robotot ne végezzetek ezen a napon. Hét napon áldozatok az Urnak tűzzel megégetendő áldozatot. A nyolcad napot, mint az elsőt ünnepeljétek.« A mint a nép hallja, elmegy és a parancs szerint leveles ágakból készít magának hajlékot. (Neh. 8, 13—18).

E törvényt elfogadják, ennek alapján erős szövetséget köt a nép Jahvéval s a törvények megtartására kézírással kötelezi magát (Neh. 10).

A fogság után nem találjuk a báháknak, a magaslatoznak még csak nyomát sem, mert a nép annyira

meg volt győződve Jahve egységéről, hogy keblében kétely nem ébredhetett, s e meggyőződéssel együtt járt ama másik meggyőződés, hogy Jahvét csak a Sion hegyén épült templomban lehet imádni.

Szécsy Ferenc.

KÖZÉLETÜNK.

Az amerikai magyar ev. ref. missionariusok pittsburgi gyűlése.

A mi azelőtt a kevés szám miatt nem volt lehetséges, most habár még kevesen is, ahhoz mégis elegendő vagyunk, hogy olykor-olykor összejöjjünk, hogy panaszainkat, saját ügyes-bajos dolgainkat egymás között elintézzük, s bátorítsuk a csüggedőt, s az elismerés által háláljuk meg a fáradhatlanok tevékenységét.

Összejöttünk hát végre-valahára ott, a hol először kezdett szervezkedni a magyar reformátusság ebben a nagy zsibongó világban, — összejöttünk január 15-én Pittsburgban s letettük alapját az egységes munkálkodásnak s ha lehet úgy mondanunk: igyekeztünk teremteni egy amerikai magyar ref. egyházmegyét.

Az időpont a legalkalmasabb volt az összejövetelre, mert a „Board of home missions“ nevet viselő testület is ekkor tartotta üléseit s mi testületileg kérhettük attól azokat a dolgokat, a melyek nekünk a legjobban fájtak. Azért magunk között előlegesen megbeszélvén a kérendő dolgokat, megjelentünk az angol atyák gyűlésén s *Jurányi Gusztáv*, ez a nagy tudományu trentoni kollegánk előadta kéréseinket, a melyek a következők voltak:

1. Engedtesse meg nekünk, hogy saját ügyeink és bajaink elintézése végett olykor-olykor gyűléseket tartunk, — a melynek mi a magyar nép által legjobban ismert egyházmegye nevet adjuk. Szívesen megengedték az alatt a feltétel alatt, hogy mi az angol ref. egyházi hatóság alól magunkat ki ne vonjuk.

2. Bejelentettük, hogy a mi szervezetünk lényegileg ugyanaz, a mi az amerikai református egyházé.

3. Kérlemtük azt, hogy abból a segélyből, a melyet nekünk ad az amerikai ref. egyház, — a melyből évenként a törvényszerint bizonyos összeget le kellene vonni, — bizonyos időig 5—10 évig ne vonjanak le semmit, Ezt is szívesen megengedték...

Ezeket elvégezvén, estve a pittsburgi magyar ref. templomban tartottunk istentiszteletet, hol Demeter Bertalan imádkozott, Harsányi Sándor predikált, e sorok írója pedig Istvánt, az első vértanút ismertette. Valóságos lelki örömet érezek mindig, valahányszor látom népünknek vallásos buzgóságát, — de százszoros örömet érezhetünk mindnyájan akkor, ha oly szép gyülekezet ad hálát Istennek, s fohászodik az egek urához, mint most Pittsburgban, a melyet általában a „*vas város*“-nak neveznek.

Másnap tisztelegtünk a consulnál, ki szívélyesen fogadott s aztán gyűlést tartva a következőket végeztük: Elhatároztuk, hogy az angol egyházi főhatóság elismerésével s annak engedélye alapján szervezünk egy egységes testületet, s a szabályok készítésénél főleg az egyetemes magyar ref. egyház legújabb törvényei s az amerikai református egyház constitúciói lesznek irányadóink. Igyekeznünk fogunk egy oly alapot teremteni, a mely a magyar ref. egyházat képessé tegye missziói állomások szervezésére; templom-építő fiók- vagy anyaegyházak segélyezésére. Hogy az egyetemes magyar ref. egyháztól elszakadni nem akarunk, igazolja az, hogy a tavaszi conventtől kérelmezni fogjuk, hogy addig elkészítendő

szabályzatunk alapján itt élő híveit tekintse édes gyermekeinek s a mi minket illet, szintén olyan egyéneknek tartson, kik szent vallásunk ügyéért készek mindenre s legalább azokra a dolgokra nézve hozassék méltányos határozat, a melyeket multkori cikkemben felemlítettem.

Tárgyaltuk az Amerikában élő magyarok házassági ügyét, de mivel még a consulasokhoz ez ügyben értelmes rendelet nem érkezett, így állást sem egyik, sem a másik vélemény mellett nem foglalhattunk. De az mindenestre kíváncsi dolog, hogy a külföldön élő magyarokra nézve ne az Edvi Illés véleménye valósuljon meg, mert annak kivitele itt oly óriási nehézségekkel jár, hogy a törvénynek ilyen értelmezése egyenesen az angol hatóságokhoz kergeti a magyarokat.

Végül kimondottuk, hogy a jövő gyűlést 1896. július havában, valószínűleg 4-ikén tartjuk meg Mount-Carmelben, a hova már a tanácskozásokra az egyházak képviselőit is meghívjuk.

Istennek hála, hogy már megtettük az első lépéseket. Az első lépés nehéz s minden további könnyen megy aztán. Nekünk kétszeres, nem százszoros kötelességünk a szervezkedés. Mert hiveinket folytonosan zaklatják egyes protestáns vallásfelekezetek, leginkább pedig a congregationalista egyház által segélyezett evangyelisták. A zaklatás már annyira megy, hogy Toledóban, a hol a munkások leginkább egy ilyen vallásu, illetőleg felekezeti compániánál dolgoznak, egyenesen megtiltották ezeknek a magyar református híveknek, hogy a Harsányi Sándor által rendezett isteniszteleten megjelenjenek s a munka elvesztésének feltétele alatt kell hallgatniok azt a *Petro nevű* embert, a ki a *Hajnal* hasábjain néha írni is szokott. Hasonlóképpen ilyen a congregationalisták által segélyezett, „missionarius evangyélita“, *Bassó Béla*, a mi volt tanuló társunk, ki most ez alatt a cím alatt: *Hol az igazság?* — egy piszkolódó röpiratot adott ki ellenünk, főképp pedig Harsányi Sándor ellen, a melyben azért, mert tisztességes cél, templomépítés érdekében az itteni református magyarok táncmulatságokat rendeznek — s ezeknek természetesen a lelkészek a vezetők s a rendezésnek lelkei — az van mondva: a hol a papok együtt dorbézolnak a néppel s a testi bujaság szolgálatában ők az előjárók, lehetetlen ott evangyéliomi életéről beszélni.“ (7. l.). Ők mindenben Szabó Aladár úrra hivatkoznak. Mi hiszszük azt, hogy Szabó Aladár úr sem barátja annak, hogy itt egyes temperence egyházak, felezetek, szövetkezetek, — de e melyeknek igaz tiszta hitéért semmit sem adnék, csináljanak szakadást mi közöttünk, magyar reformátusok között; s egyáltalában nem barátja annak, hogy hiveink itt, a messze idegenben is vásári cikkekkül szolgáljanak egyes felekezetek kezében és szemében s bizonyára azt akarja, hogy mi teljes szívvel és lélekkel építsük az evangyélium igazságai szerint magyar ref. egyházunkat, — azért tiszteletel kérjük, hogy az *evangyélita* urakat világosítsa fel arról, hogy nem egészen helyes úton járnak, mert az Úr azt mondja: nem az, a ki azt mondja: Uram, Uram! — megy be a mennyeknek országába, hanem a ki cselekszi az én mennyei atyám akaratját! (Máté VII. 21.) Már pedig ezek „átbocsátják a tevést s megszűrik a szunyogot“ s bármennyire dobálóznak is evangyéliumi idézetekkel, vélkeznek abban, hogy csupán megélhetés miatt pártokat támasztanak a Magyarországból ide szakadt reformátusok között.

Nem csak azért tehát, hogy saját ügyeinket magunk között intézzük el, hanem még az efféle támadások ellen is szükségünk van nekünk arra, hogy egy testületté szervezkedjünk, s hogy ezt a testületet a magyar ref. egyháznak egyetemes konventje vegye pártfogása alá, s a konventnek egyházi elnöke, olykor-olykor egy körle-

velet intézzzen az itt élő magyar reformátusokhoz. Mi — nem feleletül ama piszkolódó röpirat-félére, — de sokszorosán érzett szükségből igyekezzünk híveinket az igazságról felvilágosítani, de népünknek az a szokása, hogy ha hatalmasabb, nagyobb ember szavát hallja, — hamarabb meghajlik s könnyebben lehet boldogulni vele akkor, ha látja, hogy az ügy, a melyet védelmez más hatalmasabb, nagyobb emberektől is védelmeztetik. Azért még mindig csak azt kérjük: „Az atyák gondoljanak reánk is!“

Mount-Carmel, Pa. 1896. jan. 18-án.

Kalassay Sándor,
magyar ref. missionarius.

MULTUNK.

Egy régi tükör, melybe láthatni valamit a jövőből is.

I.

En, alább megírt adom tudtára mindazoknak, az kiket illetni fog ezen dolog most és jövőben is, hogy Istennek eő sz. felségének bölcs rendelkezéséből és tanácsából eljegyztettem magamnak jövődöbeli házastársul Nemzetes Polgári Janos uram hajadon szüz leányát Klárát. De minthogy említett jegyesem Helvética Confessiön levén, tetszett szüleinek, hogy magamról oly *Reversalist* adnék, hogy hitiben és vallásában meghagynám, a mint én is az eő kegyelmek kívánságának helyt adván, magamat arra obligálom, hogy általam hitiben és vallásában meghagytatik; sőt sokszor erős hittel fogattam is átok alatt eő kegyelmeknek, a melyet nem embernek, hanem Istennek fogadtam, hogy nem áldása, hanem átka szállana reám, hogyha megállója nem lennék ez fogadásomnak; sőt ha valaki által kényszerítettnek is hitiből kihajlani, tehát én azt észre vévén, tartozom említett jegyesemnek pártját fogni. Melynek nagyobb állandóságára adom ezen saját kezem írással és pecsétemmel megerősített levelemet alább coramizálendő emberséges emberek előtt. Datum Levae die 21. novembr. a^o 1752. Gőcze Antal m. pr. (L. S.) Coram me Martino Segesváry m. pr. (L. S.) Coram me Martino Gödölley m. pr. (L. S.) Coram me Michaelé Hodossy mpr. (L. S.)

II.

Bizodalmas nagy uram,

Szolgabíró uram!

Az közelebbi mult napokban személye szerint itt velem közölt s megfejtett felséges Consiliumnak kegyelmes parancsolatjára, melyben az parancsoltatik, hogy mivel Istenben boldogult Nemzetes Gőcze Antal házastársammal, Tettes Kazy familiának vérszerint való atyafiával házassági életre mentem, akkor arra köteleztem volna magamat, hogy Isten kegyelméből szüendő mind fiú mind leány gyermekeimet az római katholica hitnek bevételére fogom adni és engedni, tehát 10 esztendő élő leánykámat Ns vármegye által tett repetitióra kiadjam és engedjem az római hitre s annak tanulására. Másodszor: hogyha szép szerivel nem engedném, úgy ez iránt engemet citáltasson és az Ns vármegye sententiája után a processus ó Felségének felküldessék.

Mely kegyelmes parancsolatra, ugy Ns vármegye deputatus egyik szolgabírája által tett kegyes admonitiójára így felelek:

Én soha magamat, a mint az itt adnectalt reversalisából is édes Uramnak megtetszik, sem életében, sem halála után az én leánykámnak az római catholica hitre való adására sehol nem köteleztem, s annyal is inkább abban contractusra nem léptem; sőt ha ez lett volna Uramnak vagy Tettes Kazy familiának kívánsága, soha inkább az következhető botrányozásoknak eltávolítására való nézve elő kegyelméhez sem mentem volna feleségül, s Istenben boldogult uram sem kívánta volna. Azért akárki írta azon *másik* reversalist, melyről a felséges Consilium emlékezni méltóztatik, *nem tisztán költ* reversalisnak mondom, s hitemnek letételén kívül is ugy mutatom meg, hogy nem az. Mert

1. ha boldogult édes Uram azt akarta volna, hogy tőlem születendő gyermekei maga vallásán legyenek a két agról, bizony mind maga az Uram, mind Tettes Kazy familia azon lett volna, hogy mindjárt házasságunknak alkalmatosságával az illetén contractus meg legyen, nem pedig hogy akkor magamat arra szóval köteleztem volna; a kire hogy nem köteleztem sem szóval sem levéllel, íme hitemet is offeralom. Ezen kívül

2. Ha azt azon említett Reversalisban az ott föltett Coramizans urak előtt recognoscaltam, azt kellett volna az édes Atyám házában cselekedni, és részemről is convocált Reformatus úri emberek előtt; sőt mint-hogy írni is tudok, nem kezem keresztvonását, — a mint mondatik, hogy azon praetendalt reversalisban vagyon — tartoztam adni, hanem azt subscribálni; de subscriptióm ott mint itt, a mint a Ns vármegye látni méltóztatik, nincsen, és így reversalisnak sem lehet mondani.

3. Az egész világon szokásban vagyon, hogy ha az Atyák között gyermeki osztály találkoznék, sőt még a természet is azt tanítja, hogy a fiak az atyáké, a leányok pedig az édes anyáké!

4. Ha azon praetendalt Reversalis tiszta volna, Tisztelendő Harmat Márton plebánus uram és a többiek leánykám nem most, mikor már jó időre jutott és a magam reformata vallásában meggyökeredzett, és már három esztendő óta fogva a sz. sacramentummal élt, kívánnák maguknak elő Főlsége által megadatni, hanem eddig ezerszer is megadták volna, és én is kénytelen lettem volna resignálni. Azért rajtam, sem leánykámon Tisztelendő plebánus uraknak semmi keresetyek, sőt ilyeneknek cselekedetjével még kegyelmes Felső király-asszonyunknak is kegyelmes parancsolati is füstbe mennek és semmi hasznok nem leszen, mert így semmiképpen a fejer személyek ellenkező vallásban levőkhöz soha férjhezmenni nem merészelnek, gondolván azt, hogy majd ő rajtok is a történik, a mi rajtam.

Másodszor: Hogyha a Ns vmegye, ugy elő Főlsége kegyelmes parancsolatjának nem engedelmeskedném, tehát citáltassam: én processusra kelni nem kívánok, s magamnak és gyermekemnek haszontalan költséget okozni. De leánykámat erre vagy amarra a hitre nem adom, hanem a mire az Ur Isten, ki az hitnek minden emberi erő odajárulása nélkül adója, abban kívánom hagyni, és a kire már választott is a sz. sakramentumnak vételével, hogy abban maradjon, magam is abban maradok.

Ezekre való nézve tudván azt, hogy az apostolok senkit is erővel vagy törvényes processussal maguk hitre nem hívtanak és senkit is hatalmasan kereszténynek nem tette, hanem egyedül a sz. lélektől kívánnak mindeniknek hitet adni: úgy Felső király-asszonyunk is senkit a római catholica hitre erőszakkal vagy processussal nem kíván húzni.

s azért is kívánja magának majd talán következő processust megadatni.

És így mivel a megtérés minden esztendőbeli emberekre, ugymint öregekre, ifjakra, középszerűekre minden személyválogatás nélkül kihat, hogy így kénytelenítettem az Úrnak Felső Consiliumnak kglmes parancsolatjára válaszolni, abban nem vétek, és meghallgatásomat alázatos szívvel Nagyságoktól kikérve, maradok az úrnak Szolgabíró uramnak alázatos szolgálja Polgári Klára, Gőcze Antal özvegye m. pr. Levae die 2. julii 1768.

Nem különben én is Gőcze Juliánna főntebb tetvását édes asszonyom anyámnak mindenekben megerősítvén jelentem, hogy holtig ezen reformata vallásban kívánok maradni, a kiből vagyok. Gőcze Juliánna m. pr. Földváry László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Az Úrnak egy megaggott, de mindig hűséges szolgálja tért vissza istenéhez *Hérzer Endre* palkonyai ev. ref. lelkész elhunytával, febr. 22-én. Munkás életének 84-ik, boldog házasságának 34-ik t. palkonyai lelkésziségének 44-ik évében, végelgyengülés folytán cseedsen elaludt — örökre. Szerettei gyászjelentésben tudatták kidöltét. Áldott legyen emlékezete!

— **Ujabb-fajta belmissio.** A »Protestáns«, Szóts F. collegánk lapja s illetőleg annak besugója »*Egy kis chronologia*« cím alatt (8. sz.) azzal próbál kedveskedni a mi szeretve tisztelt püspökünknek, meg — tudja Isten — kinek másnak, hogy vádol minket, mintha nagy mulasztást követtünk volna el, nem üdvözölvén a *magunk püspökét* az ő 80-ik életévének hajnalán! Hát az ilyenfajta mesterkedés eléggé szép és humanus foglalkozás lehet néhol; arra termett embernél beválhatik még sportnak, sőt megélhetési eszköznek is; de a revolver most rosszabbnak bizonyult még a Komjáthy párbaj-pisztolyainál is, mivelhogy visszafelé sült!... Persze, azt sem a »Protestáns«, sem törléskedő besugója nem tudhatta, hogy mi hivatalos megbeszélés tárgyává tettük itt a *magunk püspökének* (a kit szabad legyen nekünk mégis csak legjobban szeretnünk!) 80-dik életévét és miután nem születünk »cerimoniarum magister«-eknek, egy konkrét esetről indultunk ki, — a mit a »Protestáns« és a besugó úr sem felejtethet még el egészen, t. i. *Tiszántúl érdemes püspökének novemberi ünnepeltetéséből!*... Köztudomású, hogy őt, mint 80 évet teljesen betöltött férfiút ünnepelte a debreceni egyházközség, a főiskola, a különböző felekezetek, egyletek stb; de még az *egyetemes ev. ref. konvent, a prot. sajtó és a sárospataki főiskola tanári kara is!* A mi egyszerű logikánkkal igen könnyű volt már — ez eset után — megállapítanunk azt, hogy miután K. B. 1897 január 21-én tölti be 80-dik életévét, tehát O iránta is akkor lesz helyén való úgy a szívbéli, mint az udvariassági tartozásnak ünnepélyes lerovása. Ilyen logikával estünk mi — a »Protestáns« szerint — mulasztás bűnébe és pedig nemcsak a »Sárospataki Lapok«, hanem a főiskola igazgatósága, ifjúsága, a miskolciak is sokan, — egy egész légio. Lehet, hogy ez a mi okoskodásunk nagyon falusias, de mindenesetre *körültekintő* is, a mit semmi sem igazolhat jobban, mint az, hogy a *mi püspökünk*, a ki — csak imént még (!) — maga üdvözölte a 80 évet betöltött Kiss Áront a konvent nevében, legközelebből sem gondolt (ezt a leghitelesebb forrásból

tudjuk), a minthogy nem is gondolhatott korához kötött tisztelkedésekre; nem pedig azért sem, mert eddig még semmiféle forum nem mondta azt ki, de a közvélemény sem követelte, hogy Tiszántúl és Tiszáninnen püspökei az alkalmi ünnepeltetésre nézve egymástól megkülönböztessenek!!... Mi egyébaránt nem szoltunk volna egy betűnyit sem a szerintünk idő előtti üdvözlésekről (a melyeknek értéke az illetőre nézve így is teljes), ha nem tudtuk volna azt, hogy ebben a kegy- és botrány-hajhászó, szunyog-szűrő és teve-nyelő világban okvetetlenül akadni fognak (a minthogy — ime — akadtak is!), a kik a mi hallgatásunkat a saját javokra próbálják majd kizsákmányolni. Válgék egészségre! — A mi a »Névkönyv« előállítását illeti, arról mi teljes joggal mondhattuk, a mit mondtunk, mert a késedelmes előállításnak általunk említett oka a kerületi gyűlésen is felmerült és ott megcáfolasra nem talált. Sem eszereket, sem igazgatókat nem vádoltunk (ezt csak gonosz célzat sugalmazhatta ellenünk!); mert lehet baj — a minthogy van is — a rendszerben s volt baj a táblás-ívek különbözőségében is, a minek nyomai észre is vehetők a Névkönyvön, a melynek hiányait bizonyosan maga az összeállító ismeri és fájjalja legjobban. Az érdemes besugó úr, — ha nem telnék kedve a botrány-keresésben — egyszerűtettől vezérelt tudvágyával egyenesen a »Sp. Lapok«-hoz fordulhatott volna magyarázat-kérés végett és mi férfias őszinteséggel elégtettünk volna ki akár a nyilvánosság előtt, akár magánlevélben s ilyen módon megkímélhette volna magát a bűkjálás szégyenétől s meg attól, hogy majmolójává legyen annak az eredetére nézve undok, eredményeiben végzetlenül szomorú dítatnak, a mely nem tűrheti a nagyságokat s a pokollal is kész szövethetne azoknak tönkretétele végett. A »Protestáns« rossz útra tér, ha az ilyen élősdiék előtt megnyitja hasábjait s ha — mint egyidejűleg cselekedte — leckét akar tartani egy filozófiai doktornak, egy diplomatikus modern nyelvésznek a »zur« praepositio értelme felől is és pedig ugyanannak, a kit más téren örömmel jutalmaz írói munkásságaért!! Egyébaránt »de gustibus non est disputandum!!« Azt hisszük — a jelek láttára — hogy a kegyeletes sportnak még folytatása is lesz — a hazai protestáns sajtó millennaris dicsőségére!

— **Levél a szerkesztőhöz.** T. Szerkesztő úr! A »Sárospataki Lapok« 6. számában az »Irodalmi rovat«-nak »A miskolci főgimnázium története« cikkében, a kultuszminiszteri protestáns államtitkárok közt a Szász Károly név után (?) van téve. Hát igen is, Szász Károly volt államtitkár, de nem én. A (?) valószínűleg nekem szól, a ki nem voltam államtitkár, hanem b. e. *édes atyám*, a kit nagyenyedi főiskolai tanári székéről báró Eötvös József, az első magyar kultuszminiszter hívott meg államtitkáru, V. Ferdinánd király kinevezésével s a ki — Eötvös és a minisztérium lemondása után s Horváth Mihály minisztersége alatt is, egész a fegyverletélig (Debrecenben, Szegeden, Aradon is) viselte államtitkári hivatalát.* — Budapest, 1896. február 23. *Szász Károly*.

— **Személyi hírek.** Ügyvédi vizsgát tett február hó 21., 22. és 24. napján Budapesten *Dr. Finkey Ferencz*, sárospataki jogtanár, a kit, mint ilyet, tanártársai és tanítványai sok szíves üdvözlésben részesítettek. Excelsior! — A debreceni tankerületi főigazgatóság ideigle-

n es ellátásával, a debreceni r. kath. csonka gimnázium igazgatóját, *Cserhalmi Józsefet* bízta meg az illetékes minisztérium.

— **A dévai reform. templom restaurációjára** — mint Szócs Sándor lelkész lapunkat értesíti — idáig 10,208 frt adomány gyűlt be. A restauráció tervét Gyalus László budapesti építész készítette el a Hunyady-korszaknak megfelelően, tiszta góth-stylban. Az ekklézsia elhatározta, hogy az építést ezen tervszerint fogja végbevitetni s minthogy arra jelenleg elegendő pénzzel nem rendelkezik, tiszteletteljes bizalommal fordul a nagy magyar közönséghez, hogy őt ebbeli törekvésében újabb adományaival megsegíteni szíveskedjék. Az adományok nevezett lelkész kezeihez küldendők.

 Akik nélkülözhetik, szíveskedjenek lapunk 4. számát — illő viszontszolgálat fejében — visszaküldeni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Z. S. A kértetett bölcsészeti művet a felső-szabolcsi lelkészi egyesület adta ki. Annak elnökségétől bizonyosan megszerezhető. — Sz. J. A lelkes felszólalásnak akkor lett volna helye, a mikor az a bizonyos vállalat elbukott. Most nem érnék célt vele, sőt bizonyos irányban érzékenykedést támasztanánk, a mire nincsen szükség. Igen sok nagy dolog vár most reánk, a komoly, munkás egyetértésre kell törekednünk. — Cs. D. Köszönjük szíves figyelmét, a missió ügyről szólni fog az ének, mihelyt helyet nyerünk. — S. L. Az »Egy elfelejtett tárgy« felett gondolkoznunk kell. Örömmel látjuk az igazság keresők sorában. — M. F. A gyakorlati kérdések mezején is szívesen üdvözlünk. Az alkalmas idő majd csak elérkezik! — P. M. Igen sok közölni valónk van, de terjeszkednünk — míg hátralékaink be nem folynak — nem lehet; pedig az aratásra való gabona bizony temérdek! A bibliai mutatóványokkal is takarékoskodnunk kell.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett zilahi ev. ref. főgimnáziumnál betöltendő rendes tanszékre czennel pályázatot nyitunk.

A tanszékkal egybekötött javadalom ez idő szerint előleges évnegyedi részletekben kiszolgáltatandó 1200 frt fizetés, 240 frt szálláspénz s két ízben 100—100 frt ötödéves korpótlék.

Az állami segélyezésre vonatkozó szerződésnek folyamában levő megújításakor a tanszék javadalma (fizetésben, korpótlékok nagyságában és számában) egyenlő lesz az állami középiskolák tanárainak fizetésével.

Folyamodhatnak okleveles cv. ref. vallású egyének, kik a magyar irodalom és latin nyelv vagy a magyar irodalom és német nyelv tanítására vannak képesítve.

A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik. A megválasztott jogos és kötelezett tagja lesz a felekezeti tanárok részére felállított országos nyugdíj-intézetnek.

Az állomás az 1896—97. tanév megnyitásakor foglalandó el.

A kellően felszerelt pályázati kérelmek legkésőbbben március 30-ig beküldendők a fent nevezett iskola előjáróságához.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-tanácsától, Kolozsvárrt, 1896. évi február hó 24-én.

Dr. Kolozsváry Sándor, Parádi Kálmán,

elnök helyettes.

tanügyi előadó.

* Mély tisztelettel köszönjük a szíves figyelmeztetést. Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Lukács Ödön. 1843—1896.” — „A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság és Budapest.” *Vidéki pap.* — „Észrevételek az „abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése” című közleményre.” *Nagy Sándor.* — „Lukács Ödön utóbbi költeményeiből.” — „Kecskeméthy Bénéjmin. 1824—1896.” *P. P.* — „Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bírálatára.” *Léay Lajos.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

LUKÁCS ÖDÖN

1843—1896.

Még ott állottunk utolsó körlevelének most már — fájdalom — hattyúdalának felemelő hatása alatt; még hallani véltük vezéri szózatát, a mely, mint a Jehova prófétájának kürtje, szent kötelességek teljesítésére hív; még éreztük egyház- és haza-szeretetének termékenyítő hevét, a mely tavaszi napsugarakban löveli szét, hogy pusztítsa a közönyösség jég-kergét, a léhaságnak, az akaratlanságnak hideg havát; még gyönyörködtünk lelkének ihletében, kormányzói bölcsességének mélységében, szeretetének aggódásaiban s szinte két kézzel nyújtottuk felé az elismerés palma-ágát, a mikor beröppent hozzánk is az iszonyú Jóhír, hogy *Lukács Ödön* szíve nem dobog többé!

Lehetetlen, hihetetlen!

Egy lobogó fátkya ketté törve, ... egy dús vízü patak kristály tisztán harsogó habokkal megfagyottan, megdermedten, mint az arany korszak szent folyója, amaz isteni pálca érintésétől; a tavasz édes szavú pacsirtája, a kit dalolásában ér a gyilkos golyó; egy Nehemiás, a ki egyik kezében kalapácsos, a másik kezében magasra tartott fegyverrel esik el a tatározott és védelmezett bástya tetején!...

Még mindig kételkedni szeretnénk a lélekrázó hír valóságában, ha testi szemünkkel nem láttuk volna azt a koszorúkkal borított koporsót ott abban a templomban, a melyet az Isten emberének lángbúzgósága épített; ha nem hallottuk volna ezerek sóhaját, csendes zokogását, a kik közül sokan lelki fejüket, sokan barátjukat, elvtársukat, sokan a nemes, igaz elvek bátor harcosát siratták és gyászolják; s ha tanúi nem lettünk volna annak a kibeszélhetetlen pusztaságnak, a melynek érzése eltöltötte az imént még boldog család minden egyes tagjának fájdalomtól háborgó szívét.

Lukács Ödön bizony meghalt! Nyiregyháza ev. ref. gyülekezete, egész város közönsége, a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye s egész Szabolcsvármegye oda sietett koporsójához, hogy hódoljon a holtak az élő munkájáért, hogy tudja a helyet, a hol pihen, hogy

oda küldhesse áldásait a kihűlt porokra, hogy oda zarándokolhasson egy könnyel, egy virággal, mikor idegennek érzi magát a világ lármája között és meg-útálja az eszményeken taposó tömeg tombolását.

Eszmény!... Ez volt éltének vezéresillaga. Rámolygott az ifjúra és szülte benne a szépné, a dalnász szerelmét; ott ragyogott a férfi előtt és vitté-vonta őt a kísértések közül az Úr oltára felé az áldozásra, a Baal-papokkal való küzdelemre, mint egykor Illést és bűvössé tette ajkán a szót, az ígét, kétélűvé nyelvén az igazságot, ellenállhatatlanná a szeretetnek evangéliumát, hódítóvá a szabad, a független hazáért való lángolását.

Mások nagyobb, szélesebb körökben, s szerencsésebb viszonyok között vittek véghez nálánál nagyobb hódításokat is; de több szeretetreméltósággal s kevesebb iriggyel ritka halandó futott olyan tisztas pályát, mint *Lukács Ödön*. A kik nem tudták megérteni eszményi irányát, lelkének égfelé törő vágyait, az eszmék s elvek küzdelmében tanúsított rendíthetlenségét, azokat lebilincselte kedélyének kimeríthetetlen gazdagságával, tudásának erejével, munkásságának temérdekségével, szónoklatának varázsával s tollának termékenységevel.

Még csak 37 éves volt, a mikor az országos ev. ref. egyház egyik legnagyobb egyházmegyéje oda ültette őt kormányzékébe már addig is elért fényes sikereieért. És az eszmények embere kitűnően bevált, mint kormányos is, mert lélek vezette működésében. Nagyobb kötelesség-tudás, több, élénkebb rendszert, kevesebb csökönyösség, az ósdiságból való gyors kibontakozás jellemzik kormányzásának 16 éves időszakát. Bizonyosság lehetünk reá, hogy ő boldog volt a nyomain fakadó áldások szemléletében.

A kerületen, hol annyiszor mérte össze fegyverét az uralkodó párt legnagyobb alakjaival a nagyobb függetlenségért, az autonomia követeléseiről tanúsítandó őszintébb tiszteletért: — itt is elnyerte végre előre törő szelleme az elnyerhető legnagyobb jutal-

mát, — a kerületi egyházi értekezlet elnöki méltóságában. Írigyei lehettek s voltak is, de e minőségében szerzett érdemeit az egész hazai prot. egyház elismerése peesételte meg.

De ha semmit nem tesz, nem alkot is mint esperes, ha oda nem emeli is a közbizalom a legnagyobb kerület összes papjai fölébe, a hol olyan dicsően megállta helyét; ha csak annyit tesz is, hogy Szabolcs megye központjában tiszteletet szerez a református névnek s a megyei intelligenciát hódolatra készít a református lelkész érdemei előtt; vagy ha csak imáival s egyházi beszédeivel, hazafias és vallásos költeményeivel, a prot. sajtóban (Prot. egyházi és iskolai lap, Sárospataki Lapok), a Vasárnapi Ujságban, a Nefelejtsben stb. szétszórt dolgozataival állít is emléket nevének; akkor is eleget végezett arra, hogy odaigtassuk nevét legjobbaink Pantheonába.

A sárospataki főiskola egykori jeles növendékét, majd szeretett segédtanárát és széniorát, mind haláláig hűséges szerelmű fiát; lapunk eleitől kezdve egyik legkitűnőbb, leglelkesebb munkatársát és pártfogóját siratja és gyászolja a korán kidőlt oszlopos férfiában.

Az Ur kegyelme viraszszon hamvai felett s küldjön vigasztalást a siralom völgyében tanácstalanul ülő, tépett szívű családnak, a mely boldogságának romjain vigasztalanul néz fejének elesett koronája után.

A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság” és Budapest.

Kezdetől fogva különösnek tűnt fel előttem az a kiváltságos helyzet, melyet az Irodalmi Társaság Budapestnek juttatott. Hiszen épen mi, magyar protestánsok hangóztatjuk a legjobban, hogy sem püspöki és esperesi székhelyeink, sem más különleges központi jelleggel bíró egyházaink nincsenek. Miért ruháztuk hát fel Budapestet azzal, hogy székhelye legyen irodalmi munkásságunknak? Talán a magyar protestáns egyházegyetemnek ott van a legnépesebb, vagy legáldozatkészebb gyülekezete? Nem. Hát talán a protestáns egyházi irodalom munkásai vannak ott a legnagyobb számmal? Dehogyan. Vagy azért, hogy a megalakuláskor elnökül és titkáruk kiszemelt egyéniségek budapesti lakosok voltak? Hiszen ez a véletlen és ideiglenes állapot nem képezhet alapot egy más körülmény állandósítására! S valósággal már két titkár távozott vidékre, elnökké pedig — úgy hiszszük — már a legközelebbi jövőben* szintén vidéki lakos fog megválasztani. Vagy talán a nyomdák sokasága s így tehát a bő választék, a kiadványok szép kiállításának bizonyossága követelte, hogy Budapest székhely legyen? Nagyon kicsinyes szempont lett volna, mely több tekintetben nem is állhat meg.

Egyszóval nem bírom megtalálni az okot, melyből Budapest különleges állását irodalmi társaságunkban ki lehessen magyarázni. Egyedül az utánzási hajlam teremthette meg azt. A történelmi, természettudományi stb. társulatoknak ugyanis Budapest a székhelye s persze, ezeknek a mintájára kellett alakúlnia a mi társaságunknak is. Jól van. Lett, legyen hát ez alapon Budapest a székhely! De ha ebben követtük a történelmi társulatot, miért nem követtük abban is, hogy a választmányi tagok közt ne tegyünk különbséget, a szerint, a mint vidékiek, vagy fővárosiak? Miért volt szükséges a protestáns irodalmi szempontból Debreczennél, Sárospataknál, Eper-

jesnél, Kolozsvárnál, Nagyenyednél s Pozsonynál semmivel sem jelentékenyebb Budapestről 20 mondd husz választmányi tagot választani, míg ezen kívül az egész Magyarországról elébb csak 30, azután meg 40 tagot? Nem értem, — hanem azt tudom, hogy ennek képtelen és nevetséges volta mindjárt az első alkalommal kitűnt, a midőn Budapestről körülbelül 10 olyan egyént választottak be, a kik vagy sohse lettek tagjai a társaságnak, vagy pedig nagy sokára s csak hosszas rábeszélés után. A vidékről választottakhoz méltó egyéneket azok közül, a kik tagok voltak már, nem tudtak huszat összeszedni.

Hanem mindez még megjárna, de van ennek az állapotnak egy hátrányos oldala az Irodalmi Társaság szelleme, iránya tekintetében. Ez a nagy központosítás ugyanis maga után vonta azt, a mi különben egyáltalában nincs benne az alapszabályokban, hogy t. i. a titkár a gyakorlatban állandóan a budapesti tagok közül választatik. Ennélfogva az az eset is megtörténhetik, hogy olyat kénytelen megválasztani a közgyűlés, a ki talán még gondolatában sem fordulna meg a senkinek, ha nem csak Budapestről keresnének embert ez állásra. Nem állítom, hogy az eddigi titkárok valamelyike csak ilyen volna, de azt merem állítani, hogy semmiféle biztosítékunk nincs fölé, ha vajjon tud-e mindig méltó és alkalmas egyént liferálni Budapest? — arról nem is beszélve, hogy bizonyára sem a volt, sem a jelenlegi titkár úr nem vindikálja magának, hogy nála érdemesebb nem találtatott volna a vidéken. Így aztán nagyon könnyen előfordulhat, a minek előjelei és egyes jelenségei már mutatkozni kezdenek, hogy valamikor olyan titkár akadhat, a kinek nem lesz elég tapintata és belátása ahhoz, hogy minő irányban vezesse a társaság munkálkodását. Nem veszi fontolóra, hogy a társaság a legkülönbözőbb s egytől-egyig jogosult theologiai irányok híveiből áll s egyiket sem szabad elidegeníteni, vagy épen elszakadásra bírni; nem tudja elgondolni, hogy ez a társaság irodalmi, tehát legfőbb részben tudományos célok ápolására egyesült s ha a tudományos theologianak bármely iskolájára anathemat kiált, az nem ennek az iskolának, hanem magának a Irodalmi Társaságnak lesz veszedelme.

Ez ellen a törekvés ellen már most föl kell emelni óvó és intő szavunkat, — most midőn még tisztességgel vissza lehet lépni azokkal a súlyos vádakkal, melyek a társaságnak egy igen tekintélyes részére, a modern vagy szabadelvű theologia követőire és munkásaira a „Prot. Szemle” hasábjairól egyre növekvő élességgel szóratnak, — most, midőn az exclusiv állásfoglalást még nem peesételte meg a titkár azzal a viszálykodás üszkével, hogy visszautasítson valami szabadelvű alapon álló tudományos theologiai dolgozatot. Azt szívesen elnéztük, hogy habár az alapszabályok nyílt megszegésével — egyháztörténeti monografiák helyett egyéb műveket is ad ki a társaság, mert reméltük, hogy tudományos theologiai irodalmunk más ágakban szintén gazdagodni fog általok s a társaság munkássága meg lesz óva az egy oldalúságtól. Még azt is szinte szó nélkül hagytuk, hogy egy olyan silányságot nyomtak a kezünkbe, mint az a Drumond-féle könyv, most meg újra fordított művel fognak traktálni, mely a mellett a merev lutheri orthodoxiának a gyümölcse, még ha kálvinista theologiai professzor fordítja is, — jövőre pedig talán a Böhl dogmatikája jut majd a sorba. De azt már nem tűrhetjük, hogy pénzünkért szidalmakkal és ráfogásokkal halmozzanak el, azután meg akár mesterségesen, akár erőszakkal leszorítsanak az irodalmi működés teréről. Tessék közölni a dr. Szabó Aladár, dr. Erdős József tudományos cikkeit, — semmi kifogásunk ellene. Vagy tessék tudományosan,

* Adja Isten azonban, hogy ez nagyon későn legyen! Szerk.

tehát okosan és tárgyilagosan, nem pedig hirlapírói felületességgel és vak dühvel jellemezni az egyes theologiai rendszereket, — nem bánjuk. De aztán tessék ám fölvenni az ellenkező theologiai irányok alapján álló hasonló cikkeket is, mert ezt kívánja az igazság, a méltányosság és az a körülmény, hogy mi, szabadelvű *protestánsok* éppen annyi tagsági díjjal járulunk a társaság s így a Szemle fentartásához, mint az ortho-doxok, pietisták s akár maga a titkár.

Hanem hát ez csak a titkár jövő működésére tartozó ága a dolognak. A társaság életét általában s általánosan meg kell óvni az elfogultság — s esetleg féltékenységszülte megrázkódtatásoktól és biztosítani kell örökre az így keletkezhető bukás, vagy szakadás veszélye ellen. Ebben természetesen a kölcsönös tapintat és elfogulatlan pártatlanság lehet a két fő tényező. Ám én épen ezeket szeretném biztosítani a társaság szervezetének egy-némely módosításával. Mindenekelőtt haladéktalanul lépéseket kell tenni ennél fogva Budapest indokolatlan előnyeinek megszüntetésére, mert a jelen körülmények fennmaradása esetén Budapest s benne a titkár mindig arra fog igyekezni, hogy a maga szellemét octroyálja rá a társaságra s tényleg csupán ezt a célt fogja szolgálni az Irodalmi Társaság. Ám szerepeljen a törvény előtt s az állammal szemben székhely gyanánt Budapest, de ne legyen egyúttal kizárólagos és uralkodó központja is a társaság életének s működésének. E cél eléréséhez az volna a legelső teendő, hogy a választmány tagjai — számuk fentartása mellett — a fővárosi vagy vidéki voltokra való tekintet nélkül választassanak; azután meg az, hogy az irodalmi működés vezetése a Theologisch Tijdschrift, Jahrbücher für protestantische Theologie, Zeitschrift für Theologie und Kirche stb. mintájára egy szerkesztőbizottságra ruháztassék, de azzal az eltéréssel, hogy ennek a tagjai nem csak különböző helyeken laknának, hanem évenként más és újra másik volna közülök a tényleges és felelős szerkesztő. Erre nézve, tekintettel arra, hogy egyházi irodalmunk leghivatottabb s legkiválóbb munkásai általában a theologiai tanárok, azt hiszem, leg-helyesebb volna a kilenc theologia akadémia tanári karai-ból egy-egy tagot választani be e bizottságba, a mivel úgy a két felekezet közti egyensúly, mint a különböző theolo-giai irányok kellő képviseltetése biztosítva volna. Így aztán egyik évben lehetne a szerkesztő — mondjuk — Szóts Farkas, másikkban Masznyik Endre, harmadikkban Kenessey Béla, negyedikben Balogh Ferenc, ötödikkben Szilávik Mátyás és így tovább.

Ha pedig azt a kifogást tenné ez ellen valaki, hogy a szerkesztő többnyire más helyen volna, mint a nyomda, egyszerűen megkérdezném tőle, hogy hát a posta mire való? Napilapot lehetetlen s még heti lapot is nehéz volna (nehéz lehet dr. Kecskeméthy Istvánnak is a Kis Tükört) a nyomda helyén kívül szerkeszteni, de ennél nagyobb időközökben megjelenő, pláne tudományos folyó-íratot a legrendesebben ki lehet adni úgy is, ha a szerkesztő távol van a nyomdástól.

És ha már a székhely-kérdéssel eképen tisztába jöt-tünk volna s a központosítási, vidék-lenéző törekvéseket kellőleg ellensúlyoztuk vala, még egy lépéssel odább menve, tekintélyes anyagi hasznót is szerezhetnénk a társaságnak. Miért volnánk mi ugyanis egy fővárosi nyom-dához kötve? Megpróbálhatnók akkor, ha vajjon nem akadna-e széles nagy Magyarországon olyan nyomda, mely hasonlóan szép külalak mellett hasonlíthatatlanul olcsóbban állítsa elő a kiadványokat? Biztos vagyok felőle, hogy válogathanánk a megfelelő ajánlatokban.

Vidéki pap.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az „Abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése” című közleményre.

A „Sárospataki Lapok” 1895. évi 52-dik számában egy közlemény jelent meg, melyet ifj. Szilva István tett közzé s abban, hol a maga, hol az „Abauji hegyközi tanítói értekezlet” gyűlésének nézeteteit publicálja. — Nyilvánosságra van hozva, tehát nem illem-ellenes dolog, ha valaki reá szerény észrevételeit megteszi. Miután pedig az elemi iskola ügyeivel foglalkozik, én, mint tanító, competensnek érzem magam reá felelni.* Tisztelettel jegyzem meg előre, hogy sem a t. értekezletet, sem annak tolmácsolóját legkevésbé sincs céлом sérteni, sem ellenszenves vitát provocálni; hanem igazságot akarok keresni s ha talán némi igazam lesz: akkor jó; ha nincs: úgy is jó, mert akkor „tudomány tétetik” a tévedésről; én helyesebb gondolkozásra téríttetem.

Nevezett t. tanítói értekezlet igazán körébe eső dolgokkal foglalkozott: az iskolában a két nem elkülönítésének kérdését vitatta, népiskolai tankönyveket és Tantervet tett bírálat tárgyává. A két nem elkülöníté-sét határozottan, kivétel nélkül szükségesnek, hasznos-nak ítélték. Legyen! Erre nem sok szót akarok vesztegetni, csak zárjelben kívánom megjegyezni, hogy a család együtt neveli a fiút és a leányt s az ember-világ a két nem együtt-létéből áll. Még futólagosan csak azt említem meg, hogy 17 évi megfigyelés után arra a tapasztalatra jutottam, hogy itt, a nevelés célja ellenére, „A tiltott gyümölcs jobb!” közmondás igaz-sága érvényesül.

„És ez az én szemeim előtt — mondja cikkíró — ha a nemi elkülönítés csakugyan hasznos lenne, egyik legfőbb ok a népiskolák államosítására.” Alább: „Itt szemembe dobhatják, hogy nem szeretem a protestáns autonómiát. Hát nem bizony, a hol nincs mit szeretni rajta; a hol még lángoló szerelemmel sem tudok baja-inkon segíteni; de igenis, szeretem ott, ahol igazán leg-nagyobb szükségünk van reá, szeretem a közép- és felső iskoláknál, a melyek egyházunknak vezérférfiakat nevelni hivatvák, a melyeknek oltárán óhajtanám le-rakva látni azt a sok áldozatot, a melyet most a nép-iskolák aránylag kevés kamat mellett felemésztenek.” „Felülről ég a ház lefelé s nem alulról felfelé, legyen tűzmentes a tető, a falak sem égnek meg! Nem a falaknak, de a tetőknek biztosításáért fizetünk.”

Itt a t. közlő a maga nézetét nyilvánítja. Én nem egészen így gondolkozom. Én azt hiszem, hogy az ev. ref. anyaszentegyház épülete sohase lehet egy befeje-zett épület, amelynek csak a tetejét kellene biztosítani. Szerintem folytonosan építeni kell azt; még pedig — természetesen — alulról felfelé, kezdve a fundamentu-mon. Hát annyi századon át, miért nevezték azok a tapasztalt vezér- s nem vezér-egyházférfiak az iskolát az „egyház veteményes kertjének”? Az iskola egy kisebb, a templom egy nagyobb épület; de egy célra járnak bele, mert elvégre is — minden más célja mel-lett is — az a legfőbb célja az iskolának, hogy az erkölcsiességet, vallásosságot ápolja; „mert mit használ valakinek, ha az egész világot megnyerné is, ha lelkét elveszítette?”

Én előre kijelentem, hogy én nem vagyok jobb református és nem is leszek soha, mint magyar: tehát

* Korábban nem közölhetünk.

Szerk.

iskoláinkat az államcsinástól nem féltem. De hogy a református iskolákról az állíttassék, hogy sok áldozat felemésztése után kevés kamatot hoztak: azt el nem fogadom. Ennek elbírálására igen sok évi tapasztalat szükséges, ezt pedig az »ifjú« jelző kizárja. Nem így gondolkozik »Orthodox«, ki nem igen régen, ebben a tárgyban, nézeteit a »Sárospataki Lapok«-ban közzétette. Ha az egyház testén piócák volnának is az iskolák — mint már egyszer hangoztatva volt valahol — akkor is hasznos szolgálatokat tennének, mert kiszívják a rossz vért.

Az állam felhasználja az iskolákat a maga céljaira, a kath. egyház is a maga céljaira, a protestantismusnak éppen semmi szüksége se volna rá? Az állam bizonyára nem fél a ref. iskoláktól.

»És itt nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy — az értekezlet véleménye szerint — a kerület a tankönyvekkel kereskedést úz s saját pénztárának javára basáskodik, drága és rossz könyveket vagy legalább is egyenlő ár mellett rosszabbakat taníttat az iskolákban, mint az állam stb.« Alább: »Arról is volt szó, hogy a legújabb Tanterv nem válik be népiskoláinkban s jobb a régi pataki.«

Itt egyszerre: egyházkerület, egyházkerületi tanügyi bizottság. Irodalmi Kör és a Tanterv szerkesztője is meghajigáltatik. De ehhez a dobálózáshoz is igen sok szó fér!

Egy egyházkerületet, melynek mi édes gyermekei vagyunk, csak úgy félvállról basáskodónak, úzerkedőnek nevezni: legalább is nem méltányos eljárás. Hát ugyan az állam s más felekezet nem akarja-e itt is érvényesíteni a maga jogát? Melyik kath. iskolában tanítanak ref. szerzőtől könyvet? Hát az állami iskolákban nem az állam által kiadott könyvek-e a kötelezők? Ez ugyan nem menti ki, természetesen, a rossz könyvet. De hát csakugyan olyan rossz könyvek azok az »Irodalmi Kör« kiadványai, hogy azokat egészen el kellene vetni?

Ha beteg egy gyermek, vagy valamely tagja béna: nem az az eljárás, hogy az egész gyermeket kitegyük, hanem a gyógyítás. Ha úgy az egyes tanítók, mint a t. tanítói értekezletek, egyik vagy másik tankönyvön hiányokat fedeztek fel, akár didacticai, akár methodicai vagy akármi szempontból s ha ebben a tekintetben véleményüket írásban megküldik vagy a »Sárospataki Lapok«-nak, vagy az »Irodalmi Kör« t. ügyvezetőjének, vagy magának az illető szerzőnek: bizonyára a valódi hibán segíteni törekszik a Kör és szerző egyaránt; hisz egyedüli céljuk nekik is, minél jobb könyvet producálni, mind a maguk, de különösen a szent ügy érdekében. Ilyen bírálatoknál, természetesen, nemcsak a hiba és hiány felfedezését szükséges napfényre hozni, hanem a javítását is, miután az a helyes bírálat, mely a felfedezett rossz helyett jobbat javasol. De azt kikialtani, hogy a pataki könyvek rosszak: legkényelmesebb dolog.

»A legújabb Tanterv nem válik be, jobb a pataki!«

Hogyan lehet egy Tantervről, két hónapi használat után azt mondani, hogy nem válik be? Hiszen legalább egy iskolai év szükségessége arra, hogy a keresztülvitelét megpróbáljuk, de pereat-ot még akkor sem lehet rá mondani. Az ilyen ítélet-mondás hasonlít ahoz, mikor a tanuló végig nézi a kiszabott leckét, el sem olvassa, hanem — a könyvet becsapva — felkiált: »nehéz ez a lecke én nem is tanulom meg!«

Méltánytalan volnék, ha a volt Tantervet gúnyolni akarnám, hiszen mikor fa-ekével szántogatták hazánk szent földét: akkor is ettek kenyeret, éppen úgy, mint a vasekével szántott földről és a maga idejében jó volt az is, t. i. a régebbi Tanterv, de hogy a jelenlegi

Tanterv jobb, mint az előbbi, részemről határozottan állítom.

De hát miért nem jó a jelenlegi Tanterv? Egy t. bíráló azt mondta a jelen Tantervről, hogy idealisztikus (Ideálist akarván bizonyára mondani). Természetesen, hogy ideális; hisz, aki ismeri a Tanterv természetét: tudja, hogy más nem is lehet, mint ideális. Mert ha minden tanítót keresztül tud vinni egy Tantervet: akkor az a tanterv önmagától elesik s újjal kell felváltani.

De hát miért jobb a jelenlegi Tanterv? Jobb, mert a berendezése célirányosabb (nem osztályok, hanem tantárgyak szerint van rendezve). Mert óraterv, tanórarend van benne, mert minden osztálynál, minden tantárgynál, határozottabban van kijelölve a tananyag. De ami legkiválóbb érdeme: lecketerv és tanmenet van benne. Legkönnyebb dolog egy Tantervben azt mondani, pl. a számtannál, hogy az I. osztályban 1—10-ig, vagy 20-ig való számkör. De hogy micsoda leckék vannak azon számkörben s hogyan lehet azt egy iskolai évre beosztani: ez a nehezebb munka. Aki megkísérelte egy egész isk. évre, hat évfolyamra, az összes tantárgyakból a lecketervet és tanmenetet elkészíteni, az nem fogja olyan könnyen mondani a jelen Tantervre, hogy jobb a régi. Tantervet készíteni: nem könnyű dolog, de lecketervet és tanmenetet — szerintem — igen sokkal nehezebb és fáradságosabb munka.

Azt se lehet mondani, hogy szükségtelen dolgokat követel, mert mi volna benne felesleges? Mértan, Alkotmánytan, Ének-elmélet? Ezek csak nem maradhatnak ki egy »Tanterv«-ből. Sőt én, akárki mit mond is rólam, nem bánom, még az Egészségtan tanítását sem hagyom ki, mert a becsületen kívül mi a legdrágább kincs, ha nem az egészség? Mit ér valakinek akármilyen gazdagság is, ha egészségére nem tud vigyázni és beteg? Sokkal könnyebb a betegségtől óvakodni, mint a betegségből kigyógyulni.

Igen soknak se lehet mondani, a mit e Tanterv felöl, hiszen össze van egyeztetve a mennyiség az idővel.

Ha apró hiányokat lehet találni ezen a Tanterven, a t. szerző, ha figyelmét rá felhívjuk, azokat kijavítja, miután »több szem többet lát.« Hogy ezen Tanterv életrevalóságát nem csak én hangoztatom, hiszen átment annak kézírata már több jeles tanító kritikáján; meghányta-vetette az egyházkerületi tanügyi bizottság is, csak a »Néptanítók Lapja« ez évi 5. szám »Szerkesztői postá«-jának átolvasására utalok: »Ajánljuk figyelmébe a sárospataki, kitűnően szerkesztett Tantervet.«

Hogy a jó Tanterv, jó könyvek szükségesek és kitűnő segédeszközök, azt nem vitathatja senki; de hogy »az iskola: a tanító« ezt meg senki sem tagadhatja. Ha az Irodalmi Kör kiadványai nem volnának teljesen megfelelők, majd elmúlnak bizonyára a bajok, mert először Tantervet kellett készíteni és csak azután lehet a tankönyveket hozzá irányítani. Most ez átmeneti idő ügyis. De hát a t. értekezlet ítélete szerint, ez felesleges lehet, mert, ha nem jó a Tanterv, akkor a hozzá irányított tankönyvek sem lehetnek jók.

Uraim, uraim! ilyen nehéz dolgoknál, mint a Tanterv, elemi tankönyv-írás, nem ledorongolásnak van a helye, hanem szíves, jóakarató segítségre van szükség, hogy minél tökéletesebb legyen valamely munka, mert ez a céljuk a hivatott tényezőknek is! A Sárospataki Irodalmi Kör elég jó hírnevet vívott ki magának, már az egész ország tanügyi közvéleménye előtt, de így elmondhatja: »Nem ellenségeim vertek meg engem, hanem barátaim, a kiktől jót reméltem!«

Nagy Sándor,
tanító.

TÁRCA.

Lukács Ödön utóbbi költeményeiből.

Ujfalussy Bélához.

I.

Tisztelt Barátom!

Uj évbé léptünk! Nekünk hosszú
Egy év. Kivált ha tép a szenvedés;
De annak, ki az időt szülé,
Csak egy gyorsan tűnő szárnylebbenés.

Milyen leend ez évnek útja?
Öröm-virágok közt kigyózik-e?
Vagy szívünket majd bánat dálja?
S aztán szélveszek között nyugszik el?

E kérdésekre csak az Urnak
Lehet kegyelmes, biztos válasza!
Ő látja csak minő lesz sorsunk?
Mit ér meg egyház s a magyar haza?

Az Ur előtt én leborálok
Ez új esztendő titkos reggelén,
Imádkozom és elárasztja
Szívem egy édes, biztató remény.

És azt hiszem, hogy boldogság száll
Azokra, a kik híven küzdenek!
Te híven küzdesz! Azt kívánom:
Reád csak öröm-órák fájjenek!

Nyíregyháza, jan. 2. 1895.

II.

Kedves Barátom!

Egy szebb jövőndő hajnaláról
Zeneg a költő éneke,
Midőn egy ezred lehungytárol
Szól az idő titelete.

Legyen jövőndönk szép, virányos
Egyetértésben nagy s erős;
A reménység, mely felénk szálldos.
Nagy boldogsággal viselős.

Te is, kit véd az Urnak karja:
Ébredj örömré e napon.
Tiédet az Ur takarja!
Viruljatok, mint felvirul még
E sokat küzdött drága hon!!!

Nyíregyháza, jan. 1. 1896.

Viszonzásúl

Vas Mihálynak, szíves újévi üdvözlétére.
1896.

Kedves Barátom!

Holló-szárnyakon jön a bánat,
A boldogság csicseregve száll;
Ezt nem gyorsítja jó kívánság,
Intésre amaz meg nem áll.

Egy kéz van csak: a „Láthatatlan“,
Mely életsorsunk vezeti,
Mely fényre fényt halmoz a napban,
S a tenger habját rengeti.

Talán, ha ennek zsámolyánál
Alázva kulcsolunk kezét,
A veszélyek habtorlatánál
Veszély nélkül általvezet.

Szívem előtte megalázom
Naponként, s buzgón kérem őt,
Hogy nyissa meg szabadulásom
És legyen sorsom kedvezőbb!

Ha meghallgat: dicsérem nyilván
Nagy jószágát, magasztalom;
Ha eltaszt: búkőnyvet sírván:
Eltölt egy csendes fájdalom.

S megadással hordom keresztem!
Nálam szenvedett annyi jobb.
Krisztus elhunyt kínos kereszten,
Nyomort szenvedve síra Jóh.

Csak elébb menjen a közérdek,
Csak boldoguljon nemzetem:
Remegve hajtok fejet, térdet
Előtted bölcs, jó Istenem!

Indulj te is, nyugalmas szívvel
Az év göröngyös utain!
Áldjon meg az ég ilyen hittel,
S a hegy mozdul meg erején!

Az Isten megtart! Országában
Egy porszemecske sem vesz el! . . .
A végtelenség fénylakában
Új fény, új élet vár s ölel.

Nyíregyháza, 1896. január 2.

KECSKEMÉTHY BÉNJÁMIN.

1824–1896.

Mulasztást kívánok helyrehozni, midőn e lapok t. olvasóit Kecskeméthy Bénéjámint pinkóci lelkipásztor haláláról értesitem. Reménytemem, hogy kortársai közül valaki, ki közelebből ismerte puritán jellemét, életének küzdelmeit, egyházi téren való szereplését, méltóképen fog adózni e lap hasábjain is az ő emlékezetének. De, mert reményem megcsalatozott, vagy legalább mindez ideig hiúnak bizonyult, legyen szabad nekem legalább annyit megemlékezni, hogy egy régi, hű szolgálával ismét kevesebb.

Ő az Ur szőlőjében egyike volt azon egyszerű igénytelen munkásoknak, a kik kora reggeltől késő estig fáradhatatlanul dolgoznak, de a kiknek munkássága a szőlőkerítésen túl semmi zajt nem csinál, s a kik — ha meghalnak — helyükre lép egy másik munkás, űr nem marad utánuk, csak közvetlen környezőik, szeretteik szívében:

de ez aztán fájóbb, pótolhatatlanabb, mint a kiválóbb szellemek, lángelmék a elköltözése által támadt üresség!

Nem kereste, igaz, őt sem kereste meg hírnév, kitüntetés, a közbizalom; de a kik ismerték, tanúbizonyságot tehetnek róla, hogy a rábizott kevesen hív vala.

Életének 72 esztendejéből 46-ot töltött el az egyház szolgálatában. Ma 10—25 évet valamely közpályán egymásután tovább tolni, elegendő ok arra, hogy a társadalom megkoszorúzza fáradt közemberének homlokát; de az ország, a társadalom talpköve: a nép erkölcsi örének, nevelőjének 46 évi szolgálata sem hoz egyéb jutalmat, mint azt, a mit egy jól és hasznosan töltött élet öntudata nyújt önnön lelkének.

Ilyen megnyugtató öntudat teheti édessé elköltözött szolgatársunk örök álmát is. A hová a gondviselés odaállította, ott betöltötte hivatását becsülettel, teljes kötelességérzettel. Nyájának pásztora volt, ki életét is kész adni juhaiért. Ő mondhatta azt, midőn ezelőtt 9 évvel Nyáradon átküzdött 31 évi szolgálat után Pinkóc választotta el papjából, — a néphez intézett búcsú beszédében: „Tegyetek bizonyosságot ellenem az Ur előtt: ha valakinek ökrét elvettem . . . ha valakin erőszakoskodtam, ha valakit megrontottam, ha valakinek kezéből jutalmat vettem, hogy azért ő róla szememet elfordítsam: visszadom néktek (I. Sám. XII. 3).

Pinkóc lett volna rá nézve mintegy földi jutalom addigi sáfarkodásáért! Sovány jutalom, olyan, mint a milyen varakozik a ref. papok legnagyobb részére. Pinkóc, a gazdag alapítványai által halhatatlanná lett Horváth Mária ősi fészke, ez a 92 lelket számláló gyülekezet, a maga koldús, földhöz ragadt tagjaival ép olyan nyomorúságos IV-ed osztályú eklézsia, mint volt Nyárad, s mint a milyen a még többi 212, tiszánineni egyházkerületünkben. Nekem legalább, ha ez állomás-cserére gondolok, úgy tetszik, mintha csak épen azt akarta volna megpróbálni, vajjon a ref. papok elválhatatlan kísérő társán — a paizsos férfiún — az Ungnak a jobb partján nem volna-e könnyebb diadalmaskodni, mint a bal partján?

Bizony, egyaránt nehéz volt mindkét helyen! De azért nem zúgolódott. Kevesre állította oda a gondviselés: ő e kevésből is tiszteletre méltó eredményt mutat fel. Hat élő gyermekkel áldotta meg az ég: ő mind a hatot megfelelő nevelésben részesítette. Hosszú 20 esztendeig állandóan volt egy-egy gyermeke, a kit a sárospataki főiskolában taníttatott. 600 frt évi fizetésből 20 évig taníttatni: emeljetek kalapot a gondos, takarékos családapá emlékének! A hat közül egy volt már csak szárnyai alatt: a legkisebb, a legkedvesebb. Addig kívánt élni, míg ennek is puha, meleg fészket épít. Óhaját megrontotta egy váratlan tüdőgyulladás, mely pár nap alatt véget vetett küzdelemteljes életének.

Temetése február 2-án ment végbe. Koporsóját életének hűséges társa, most már özvegye, gyermekei, unokái, gyülekezetének apraja-nagyja s mindazon paptársai, kik csak haláláról értesültek, kísérték nyugvó helyére.

Az Ur, a hű munkások jutalmazója méltatta emez ítéletre: „Jól vagyon hív szolgám, kevesen valál hív, többre bízlak ezután.”

P. P.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bírálatára.

E becses lap 6. és 7. számában Réz László úr „Kis Hitoktató” című könyvecskémet kritikailag ismer-

tetvén, mivelhogy bírálatában e tankönyvnek világosan kitűzött specialis célját figyelembe venni nem volt hajlandó és így teljesen elhibázott felfogásból indult ki: önmagam és az ügy iránti kötelességem e bírálatra néhány helyreigazító megjegyzést tenni.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a „Kis Hitoktató” című vallástani kézi könyvet a mind égetőbben érzett gyakorlati szükség hozta létre. A vértessaljai egyházmegegyében ugyanis a nagy terjedelmű uradalmi birtokok területén elszórtan élő református cselédek és azok iskolakötelezett gyermekei, az újabb ideig, vajmi kevés vallás-erkölcsigondozásban, illetőleg ref. felekezeti vallásos oktatásban részesültek. Pedig e szórványokban levő hitsorsosaink száma az 1893-diki hivatalos összeírás szerint megközelíti az ötödfél ezeret, a 6—12 éves ref. tanköteles gyermekek száma pedig meghaladja a 600-at; s e 600 ref. gyermek kivétel nélkül erős katolikus szellemben vezetett tanyai vagy községi iskolába jár, a hol lassanként egészen megszokják a katolikus vallási gyakorlatokat, beszívják az evangéliom ellenes tanokat, ellenben saját vallásuk hitelveivel és szokásaival — az újabb ideig — meg sem igen ismerkedhettek, annál fogva egyházunknak öntudatos és buzgó híveivé nem is válhattak.

Vértessaljai egyházmegegyénk, hogy ez iskolás gyermekek elnevelését lehetőleg magakadályozza s általában a szórványokban élő híveinket fokozott vallás-erkölcsi gondozásban részesítse: szükségesnek látta egy egyházmegegyei misszió-bizottság felállítását, mely bizottság 1892-ben megalakítván, azóta minden lehető elkövet kitűzött nemes célja érdekében. — E bizottság megbízásából készült a szóban forgó „Kis Hitoktató” című könyvecske is; — mert a mint a missziói munkálkodást megkezdjük, csakhamar kitűnt, hogy egy ilyen, tisztán a tanyai kath. iskolába járó ref. gyermekek felfogásához s kivételes helyzetéhez mért specialis tan- és olvasókönyvre okvetetlen szükség van; mivel hogy a nagy távolság miatt sem a tanyai iskolásokat az anyaegyház felekezeti iskolájába való járásra kötelezni és kényszeríteni nem lehet, sem az anyaegyház tanítója vagy lelkésze — még ha erre kellő költséggel rendelkeznek is az egyház — gyakoribb látogatásban és rendszeres oktatásban a tanyai iskolásokat nem részesítheti. Épezt volt hát első sorban szükség erre a „Kis Hitoktató”-ra, vagyis egy olyan könyvre, melyet a tanyai iskolások és a szülők kezébe lehessen adni, a mely mintegy helyettesítse a hitoktató lelkészt vagy tanítót. — Kértem most már Réz L. urat megmarad-e továbbra is azon állítása mellett, hogy „a kérdéses könyvecske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni?”

A vértessaljai egyházmegegye e célt helyeselte, könyvem bírálat alá vette s méltónak találta a kinyomtatásra s annak eszközzésére vagy legalább a nyomtatási költségek fedezésére a dunamelléki egyházkerületet kérte fel. Az 1893. év őszén tartott egyházkerületi közgyűlés a kéziratot a maga irodalmi bizottságának adta ki bírálat és javaslattétel céljából, a mely bizottság a következő őszi közgyűlésre azt a javaslatot terjesztette elő, hogy a kis terjedelmű munka, hogy a maga elé kitűzött s a bizottság által is helyeselt célt annál inkább elérhesse, még némely részletekkel kibővíteni volna. Így került e könyv, a bibliatörténetekkel, erkölcstannal és a túlvilágról szóló szakaszokkal megtoldva s egyébként is átalakítva, az 1895. évi őszi közgyűlés elé, mely az irodalmi bizottság javaslatára most már elhatározta, hogy e kis mű az egyházkerület összes szórványai számára kinyomattassék.

S ezzel az egyházkerület nyilván documentálta, hogy

egy ilyen specialis irányú vallástani kézi könyvre valóban szükség van, — nem ugyan a ref. felekezeti népiskolákban, hanem az olyan ref. vallású iskolás gyermekek számára, a kik kedvezőtlen helyzetüknél fogva csak katolikus jellegű tanyai vagy községi iskolába járhatván, folytonos kísértésnek vannak kitéve a katolicismus részéről s épen ezért (s ez felelet a Réz L. úr feltett kérdésére is) ezeket *nagyobb gonddal kell védeni* az, úgyszólván naponként hallható, tévtanok ellen. Vagyis, az ezek kezébe adandó tankönyvben nyomatékosabban kell kiemelni az evangéliumi vallás hitigazságait, felekezetünk szertartásait és szokásait, szemben a katolikus dogmákkal, szertartásokkal és szokásokkal; s a tananyag kiválasztásánál s feldolgozásánál nem doktrinár elvek, hanem egészen praktikus szempontok szerint kell eljárni, ha a lehetőséghez képest ellensúlyozni akarjuk a katolikus szellemű iskolai tanítás és nevelés káros hatását a ref. növendékekre, nem különben a szórványban felnőtt hitsorsosainknál. E gyakorlati szempont vezetett engem e kis mű összeállításánál s e gyakorlati célra való tekintet indította egyházkerületünket a mű kiadására. S ha Réz L. úr ezek után is azt mondaná, hogy »a könyvecske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni« és »nem vehetem figyelembe specialis céljait:« ám legyen neki az ő hite szerint.

És mert Réz L. úr teljesen doktrinár szempontok szerint bírálta e »Kis Hitoktató«-t, mint valamely közönséges népiskolai használatra készült tankönyvet, csak természetesen találom, hogy tetszését nem nyerhette meg: hogy sok a kifogása a tananyag és beosztása ellen, hogy nincs megelégedve a kérdező tanalakkal és az iránylyal sem . . . Hát kérdem, mit fog mondani Réz L. úr arra a *nemzetiségi kátéra*, melyet a magyar kormány a nemzetiségi vidékek iskolái számára mostanában készített? . . . Miért ez a specialis tankönyv? Hisz Réz L. úr szerint »egy és ugyanazon iskola (akár községi, akár felekezeti [tegyük hozzá: akár nemzetiségi] mindig népiskola az!) tananyagára nézve különbséget tenni az iskola jellege szerint: egészen helytelen. A tananyag egy és ugyanazon fokú iskolában csak egy s a helyes módszer is csak egy lehet.« Így hát mi szükség külön nemzetiségi kátéra, melynek tananyaga, s módszere úgy sem lehet más Réz L. úr szerint, mint az eddig szerkesztett s a magas minisztérium által is elfogadott száz meg száz népiskolai tankönyvé? . . . Réz L. úr szerint valószínűleg semmi szükség; ám a magyar nemzeti politika szempontjából ép oly indokolt egy ilyen nemzetiségi káté szerkesztése és kiadása, mint a ref. felekezetiség szempontjából a Kis Hitoktatóé.

Hogy mit és mily sorrendben öleljen fel a Kis Hitoktató a népiskola tananyagából, azt a maga elé kitűzött s fentebb vázolt cél határozta meg. E szerint előre kellett bocsátani a legszükségesebb imádságokat és legismertebb énekeket; mert mi haszna volna, ha a bíráló úr kívánsága szerint »vallásos erkölcsi tartalmú elbeszéléseket« adnánk annak az első vagy második, vagy akár melyik osztályba járó s nagyon is gyenge tehetségű pusztai gyermeknek, holott imádságainkat s énekeinket sem ismeri, hanem a »Miatyánk Istent« és »Üdvözlégy Máriát« imádkozza és sűrűn veti a keresztet, sőt le is térdepel! . . . Persze, mert mindezt így látja, így tanulja el abban az erősen katolikus színezetű tanyai iskolában, hol szándékosan nevelik pápistává a prot. szülék gyermekeit is. Fődolog tehát, hogy abban a könyvecskében, melyet ezeknek a gyermekeknek a kezébe adunk, össze legyenek gyűjtve s legelől álljanak a legszokottabb s legegyszerűbb imádságok és az énekversek közül is mentől több, mert szomorú tapaszt-

alat, hogy sok pusztai cselédnek magának sincs énekes könyve, nem hogy gyermekeinek vehetne. Hogy ezeket az I. és II. osztályban mind megtanulni, vagy megtanítani lehetetlen, abban igaza van a bíráló úrnak; de ezt a lényegét úgy sem érintő forma-hibat kiegyenlíti ama fontosabb dolog, hogy így, mintegy dióhéjban együtt van a gyermeknek úgy imádságos, mint énekes könyve. Tanuljon meg belőle minden éven annyit, a mennyit elsajátítani képes.

Hogy ezek után az *ünnepekre* való átmenet helyén van, maga a bíráló úr is elismeri. Ám, hogy a negyedik helyre az istenitiszteletről szóló részt helyeztem, mely az ő specialis elmélete szerint a VI. osztály utolsó tanulnivalóját képezné, ezt már nem helyesli, — persze kiindulási pontja helytelen lévén, nem is helyeselheti; ám, ha tekintetbe vette volna a Kis Hitoktató specialis célját, csak természetesnek találta volna, hogy annak a szegény pusztai gyermeknek, a ki minden nap pápista módra imádkozik az iskolában s igen gyakran a pápista istenitiszteletre is elvezényeltetik, nem az Isten mindenhatóságát, vagy a Szentháromság titkát kell előbb megmagyarázni, hanem az Istennek lélekben és igazságban való imádsát és a katolikus ceremóniák üres voltát.

(Folyt. köv.)

Lévay Lajos.

IRODALOM.

— A sárospataki állami tanítóképezde (XII.) értesítője, az intézet 25 éves multjáról s 1894/5. tanévi állásáról a napokban került ki sajtó alól. Mint millenaris értesítőben benne van az intézet épületének fényképi másolata (a keleti és déli oldal nézete) az egész épület homlokrajza, egész belső beosztásának és az egész teleknek térrajza csinos kiállításban. Összeállította *Dezső Lajos* igazgató a tanári kar közreműködésével, nyomatta *Steinfeld Jenő* Sárospatakon. A tartalom-jegyzékkel együtt 88 (8°) lapra terjed s azért csak ennyire, mivel a minisztérium a 10 ívre tervezett értesítő helyett — mint a 86. lapon olvassuk — csak 5 ív terjedelműt engedélyezett. Ezen a szűk téren, jó beosztás mellett, sokat mond ez az értesítő úgy a multból (1—48 l.), mint a jelenből (41—87 l.). A multat ismertető rész az intézet keletkezése (1—14 l.), szervezete (15—30 l.), szerkezete (31—43 l.) és működése (44—47 l.) című szakaszokra van osztva. Megtudjuk ezekből, hogy miként alakult ez az intézet a reformatusok felekezeti képezdéből, mely szerződés alapján vette át az állam a főiskolától az úri convictus számára rendbe szedett s eredetileg katonai laktanyának tervezett épületeket, hogyan s mikor nyílt meg (1870 jan. 20) az új intézet, mi célra szerveztetett annak igazgató tanácsa, kik voltak annak 25 év előtt tagjai, kik működtek az intézetben, mint rendes tanárok (összesen 24), mint óraadók (összesen 18), mint orvosok (2), kertészek (5) s mennyi volt a növendékek száma 25 év alatt (összesen 1720, évi átlag 69) s mely ifjusági egyletek (olvásó kör, zenekar, tűzoltó csapat, énekkar) alakultak s fejlődtek benne idáig. Az olvasó-kör és tűzoltó csapat alapszabályilag is be vannak mutatva. Az intézet szerkezete és működése címek alatt a szállásokról, a reménybeli internatusról, közétkezésről, ennek fejlődéséről (az élelmezővel kötött szerződés is egész terjedelmében olvasható), egészségügyről, az intézeti könyvtárról (összesen 3381 kötet, 3981 frt értékben), ifjusági könyvtárról (532 kötet), népkönyvtárról (gyakorló-iskolásoknak, 29 kötet), a

különböző gyűjteményekről, felszerelésről, az 18^{69/70}-től használt tankönyvekről, a gyakorlati oktatás eszközeiről, a segélyekről, jutalmakról, a tanévek tartamáról, az ünnepélyekről, kirándulásokról, a pót-tanfolyamokról, tanképesítésről s a 25 év alatt feladott írásbeli tételekről, találunk érdekes adatokat. 25 év alatt 334 tanító nyert ez intézetben oklevelet, közöttük 7 nő. — A második rész az 189^{4/5}-dik év képét az első résznek megfelelő modorban és részletességgel rajzolja meg, közölve az igazgató-tanács és tanári kar névsorát, a növendékek számát táblás összcálításban (összesen 71, a gyakorló-iskolában 57, év végén 50), a tananyag kimutatását tantárgyanként (a gyakorló-iskolaéét is) s mindkettőnek tanórarendjét, a taneszközök stb., ifjúsági egyletek gyarapodását, a vizsgálatok eredményét s az év fontosabb eseményeit a jubileumi ünnepély rövid leírásával s az ez alkalommal történt adakozások kimutatásával. Két adatot — futólagos átnézés mellett is — helyre kell igazítanunk a különben gondosnak tetsző füzetben. Egyik egy személyi adat a 21. lapon, a hol szent-istván baktai áll *baktai* helyett. Kovács I. ugyanis Bakta lelkipásztora ezúttal és nem Baksaé. A másik fontosabb ennél a 38. lapon, a hol az 18^{69/70}-től használt ref. vallástani könyvekül csupán *Boesor L.* »Egyháztörténelem«, *Kiss Kálmán* »Bibliai történetek kézikönyve, Symbolika«, *Kiss Áron* »A prot. népiskolák módszertana« és »Zsinati törvények« vannak feltüntetve. Hát ez állhat s bizonyosan áll is a jelenre, de az elfolyt 25 évre teljességgel nem, már csak azért sem, mert a megnevezett művek általában későbbi keletűek a sárospataki tanítóképezdénél. Hogy a használt tankönyvek kimutatása a többi felekezetekre nézve is ilyen hiányos-e, azt azok tudhatják. A minisztérium takarékosága nagyon látszik az értesítő papirosán, a mi teljességgel nem mutat millenniumi ünnepet. Ugy halljuk egyébaránt, hogy az olcsó papirosra nyomott példányok csak a növendékek és a szerkesztőségek számára készültek. Szerintünk — legalább a növendékek — *emlék gyanánt*, a jobb papirosú példányt is megérdemelnék.

— **A „Protestáns Szemle“** februári füzeté minden tekintetben folytatását képezi a januári füzetnek; folytatását annyiban, hogy ugyanannak a négy tanulmánynak folytatását (kettőnek befejezését) adja, a melyeket a januári füzetben megkezdett, s folytatását főképp abban a tekintetben, hogy az iránycikkben a szerkesztő („Theologia evangéliom nélkül“ cím alatt) tovább folytatja a bibliai tudományok, a vallásbölcsészet, az egyéni hit és meggyőződés, a szabad gondolkodás elleni harcot, a harcot mindazok ellen, a kik nem hisznek a szentírás merev inspirációjában, nem hajolnak meg a hittételek hatalmi szava előtt, általában nem tisztelik kellőleg a *tekintélyt*, hanem önálló véleménynyel mernek birni a vallásos kérdésekben. Beszél evangéliom-ellenes theológiáról, pedig a vulgaris rationalismust és a Straussék speculativ pantheismusát kiveve, mi nem igen ismerünk evangéliom-ellenes theológiát. Megtámadja a *rationalismust*, a mely pedig részben a reformáció születésénél is jelen volt; csak hibáit látja, jó oldalaiából semmit, pedig a XVIII. század rationalismusa nélkül ma nem élveznők a XIX. század vallásos szabadságát, türelmét, tisztult vallásos felfogását; neki köszönhetjük a mysticismus legyőzését, a kritikai vizsgálódást és a vallás-történet kezdetét. Másod sorban a *bibliai criticismus* ellen támad, s ezt még jobban helybenhagyja, mint a rationalismust; neki mind az a fény, a mit a bibliai kritika az ó- és új-zövetségi irodalom keletkezéséről, a zsidó, valamint a keresztyén vallás eredetéről, fejlődéséről, az egész bibliai kor történetéről nyújt — csak pusztító láng, a mely a keresztyénség összes

igazságait, eszméit és tényeit vagy elhamvasztotta, vagy elhamvasztással fenyegeti. Oh szegény protestáns theologia, a mely félsz a világosságtól, félsz a tűztől, mert az, a mellett hogy melegít és világít, néha perzselni is szokott! Oh hát ha ilyen vagy, legjobb lesz neked visszaterned a sötétség honába, a római egyház kebelébe! Ott nyugodtan élhetsz az ezredéves hagyományok, nem kell új fölfedezésektől félned, nem bántja szemeidet a fény, a kritikusok kiméletlensége! Ugyanitt azt mondja, hogy a szentírás Isten ígéje! mi Patakon úgy tanítjuk, hogy magában foglalja azt. Az az író, a ki Ballagítól egykor azt tanulta, hogy a monotheismus, a szellemi Isten hívése a vallásos fejlődés csúcspontja, ma minden megjegyzés nélkül, sőt helyeselve közli a hazai irodalom rovatában: „... A vallástörténet valódi menete az, hogy a vallás őskinyilatkoztatásból származott, első alakja a monotheismus volt. s ez a monotheistikus kijelentés az ember értelmi és erkölcsi eltévelyedése következtében fajult el itt fetisismussá, ott politheismussá!“ Hát ez már nem hit, hanem tudás dolga, s a ki ilyet hirdet, az nem hitét demonstrálja ezzel, hanem azt, hogy járatlan Izráelben, illetőleg járatlanságot tett, hogy nagyobb hitet mutathasson. Csak mellékesen említtük meg, hogy a külföldi egyházi élet rovatában *Sulze-t*, a híres drezdai predikátort, következetesen Schultzenak írja. — Mi sajnálattal látjuk, hogy a Prot. Szemle egyre tovább halad a lejtőn, mind jobban hűtelenné válik nemes feladatához, s egyre közelebb viszi a zátonyhoz magát — a Protestáns Irodalmi Társaságot is.

* **Értesítés.** „*Krisztus az én életem*“ című egyházi beszédeim t. előfizetőit s az egyházi irodalom iránt érdeklődő magyar protestáns közönséget ezennel tisztelettel értesítem, hogy beszédeim II. kötete — mely szentháromság vasárnapjától adventig terjedő időszakra vonatkozó prédikációkat, reformáció-ünnepi, hálaadó, koronázási, millenniumi, konfirmációi sat. beszédeket tartalmaz, sajtó alatt van s legkésőbb május hó elején, ha Isten úgy akarja, egy kötetben, t. megrendelőim kezeihez jutand. Szolgáljon ez egyszersmind feleletül mindazoknak, a kik beszédeim sorsára vonatkozólag hozzám kérdéseket intéztek. A kik még az I. kötet árával hátralékban vannak, azokat újra sürgetve kérem, hogy kötelezettségüknek eleget tenni ne készenek. A kik az I. kötetre előfizettek, illetőleg azt megrendelték, azoknak a II. kötetet is meg fogom küldeni; ha ezek közül valaki a II. kötetet bírni nem óhajtaná, szíveskedjék azt velem levelező lapon tudatni, hogy ilyformán a postai szállítási díjat megtakaríthassam. A *II. kötet előfizetési ára* fűzve 2 frt. *Boltí ára* 50 krral magasabb lesz. Csinos bőrkötésben is kapható lesz 2 frt 60 krért. A ki e művet kötvé akarja bírni, levelezőlapon, vagy az utalvány margóján jelentse szándékát. A bekötési ár ily alacsonyra természetesen, csak tömeges megrendelés mellett volt szabható! Köszönetet mondok lelkészársaimnak, különösen a legújabbban jelentkező református testvéreknek, kik beszédeim megjelenését szíves támogatásuk által lehetővé tették. A világi urak közül — sajnos — még mindig igen kevesen érdeklődnek jelen, magány-áhitatoságra is szánt munkám iránt. Kiváló tisztelettel s testvéri üdvözléssel, Sopronban, 1896 február 22-én, *Zábrák Dénes* ev. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lukács Ödön halála és temetése.** Nehány nap óta változást érzett már testében, de magának sem akarta megvallani. Meghűlt, de baját nem közölte orvo-

sokkal, mivel bizodalmatlan volt az orvosi tudomány iránt. Házi gyógymóddal, szobában maradással, bőjtrel próbálta elűzni magától a kellemetlen vendéget, de sikertelenül. Testében megfogyott, életkedve csökkent, panasz kelt ajkaira, hitét azonban nem veszítette el. Aggódo szereteteit tudta még bátorítani is, aranyos kedélyével tudott némi megnyugvást is támasztani maga körül. Barátai nyughatatlanokodni kezdtek érte s óvták a munkától, nógatták az orvosi tudomány igénybe vételére, de makacs maradt. Mire ráküldték az orvost, az már csak a betegség végzetes voltát állapíthatta meg. A hírneves Józsa kijelentette f. hó elsején, hogy menthetetlen. Rémület fogta el övét, a kik imádták, s a kiket imádozt az önfeláldozásig. Próbálták menteni minden kigondolható módon, de már későn volt. A kis, de hatalmas termetű, temérdek munkát, gondot bíró férfi összeroskadott s rövid szenvedés után elaludt örökre. Talán influenza, talán tüdőgyuladásból eredő szívszélhűdés oltotta ki nemes életét. Halálának híre gyászba borította egész Nyíregyházát, az egész megyét, a melynek egyik legjelesebb polgára s közigazgatási bizottságának is első rendű tagja volt. Az egyházi község gyászjelentésben tudatta rajongásig szeretett papjának halálát s a villamos sodrony szétrepítette a váratlan gyász híret s a hová eljutott, mindenütt mély megdöbbenést okozott, de kivált a felső-szabolcsi egyházmegyében és a sárospataki főiskolában. A felső-szabolcsi egyházmegye sietett is leróvni hálátartozását. Papjai és világi tagjai nagy számmal tudótlak a szeretett esperes koporsójához, az egyházmegye gondnoka ott hagyta a fővárost s a képviselőház igazalmasnak ígérkező szavazatát s hozta tiszteletét és szeretetének jelét az elnöktárs ravatalához. A sárospataki főiskolan gyászlobogó jelezte a nagy veszteséget s a tanári kar küldöttség által is kifejezte fájó részvétét (Mitrovics Gyula, Szívós Mihály, Radácsi György) a családnak, az egyházközségnek, egyházmegyének, sőt a jelenvolt püspök előtt a tiszántúli kerületnek is a mindnyájokat sújtott veszteség felett s a divatos koszorú helyett 50 koronát küldött egy leendő *Lukács- emlékre*. A polgári megye legfőbb képviselői s egy egész vidék kicsinyje nagyja kívántak volna részt venni a templomban rendezett gyász istenitiszteletben, de csak egy maroknyi része fért be a roppant sokaságnak s ezek közül is némelyek csaknem életveszélyek között. Ezerek és ezerek óhajtották volna látni még egyszer a koporsót s hallgatni kivált az ő kedveltjök érdemeinek méltatását. Az ág. ev. egyházközség nagy küldöttséggel tisztelgett a kiváló halott érdemének, a polgári és egyházi dalárda gyászdalaival aldozott annak, a ki »dalt érdemelt mert költő, könyvet, mert szeretett.« A gyászszertartás folyó hó 3-án, délután 3 óra után kezdődött. A gyülekezeti ének (XC. Zsoltár) és a dalárda nagy hatású gyászdala után Kiss Áron püspök rebegette el búcsú imáját a hú barát és kitűnő elvtárs ravatala felett, a melyhez elhozta könyeit is. (Debrecent csak ő és káplánja képviselte). A szívével imádkozott, mert szívében gyászolt. A közönség lekötelezettnek érezte magát a főpásztor szereplése által s hódolattal vette volna csupán megjelenését is. Az ima után az egyházmegye főjegyző-papja, Nagymáté Albert, a Zakariás XI. 2. alapján szépen méltatta az egyházközséget, az egyházmegyét és polgári megyét ért roppant veszteséget és a család megmérhetetlen gyászt s búcsút is mondott a távozó nevében, sőt rövid életrajzát is felolvasta az ott dívó szokások szerint. A gyászbeszéd után az egyházi énekkar búcsúzott el lelki pásztorától s a hajduk által körített koporsóról leszedték a koszorú-erdőt és papok vitték

ki az úrasztaláról leemelt érckoporsóban nyugvó tetemet. A templom előtti tér zsúfolva volt közönséggel s kocsikkal. A holt testnek és a koszorúknak elhelyezése alatt a polgári dalárda szerepelt nagy gyakorlottsággal és roppant hangerővel, majd megindult a menet a kocsiknak végtelen sorával és közel egy órai idő alatt kijutott a vasút mellett levő temetőbe, hol ismét a polgári dalárda szerepelt s utána *Mikecz János* alispán kitűnő beszédben tolmácsolta, hogy ki volt Lukács Ödön s hogy igazság és szeretet voltak életének vezérei s igaznak kell lenni annak is, a mit az ő bűbájos ajka a feltámadásról és a halhatatlanságról annyi lelkesedéssel beszélt. A felemelő hatású beszéd után *Rácz Kálmán* s.-lelkész, elválasztott balsai lelkész mondott egy szép, rövid imát, mire aztán a *Lukács Ödön* koporsója bevezült az anyaföldbe a távozó közönség csendes zokogása és aldó szavai között. Feltűnt, hogy a tiszántúli esperesi kar egyetlen taggal sem volt az esperes társ és a kerületi egyházi értekezleti elnök utolsó földi útján képviselve. — A lapunk tárcájában olvasható költeményeket, a melyek közül egyik mélyebben enged bepillantani a boldogult nyugtalankodó lelkébe s mindenik az ő nagy hitéről tesz ékes bizonyosságot, ajánljuk a t. olvasó szíves figyelmébe. Ha időnk s körülményeink engedik, külön tárcában foglalkozunk a felejtethetlen költő, szónok, s egyházi író érdemeivel.

— **A kolozsvári Ferencz József egyetemen** március 1-én tartatott meg nagy ünnepséggel az első sub auspiciis regis tudorá-avatás. A felavatott fiatal doktor *Filip Gyula* végzett orvosnövendőek volt, ő felségét ezen az ünnepélyes alkalmon Wlassics miniszter képviselte, a ki beszédében az ország tehetősebb urait arra is felhívta, hogy a király példája után indulva ösztöndíjakkal, alapítványokkal igyekezzenek az ifjúság között a szellemi versenyt fokozni. Ily módon tevékeny munkatársa lenne a magyar társadalom a tanári kar oktatásának s nevelésének és jótévedője a nemzet legnagyobb kincsének, a haza ifjúságának. Hivatkozott beszédében Angliára és Franciaországra, a hol a díjkiosztások valósággal országos eseményt képeznek. Nekünk vannak nagy tudásaink, íróink, művészeink és van tudományos írói és művészi életünk is; de a társadalom egész szellemi érdeklődését a politika és itt is a napi politika múló tüneményei emésztik fel, úgy, hogy mély, komoly érdeklődés a magyar társadalmi életben a szellemi élet erős nyilvánulása iránt nem is jelentkezik, pedig az összetartó, a kibékítő, a felemelő, a lélek harmóniáját, a kölcsönös becsülést és méltánylást biztosító, az igazi nemzeti ideál felé vezető elemek a napi politika erős kohójának körén kívül állanak. Ezen segítenünk kell! A magyar társadalomnak a király példája szerinti érdeklődését mintegy be kell vinni a tanterembe, az ifjúság nemes versenytét mindenkinek a maga módja szerint elő kell mozdítani s meleg érdeklődéssel kell vizsgálnia, hogy kik lesznek hivatva majdan a nemzetet vezetni, a nemzet intelligenciájának feladatait betölteni. A miniszter nagy hatással volt a díszes közönségre.

— **Az osztrák közoktatási költségvetés tárgyalása** alkalmával majdnem azok a kérdések és panaszok merültek fel, a melyekkel kevéssel ezelőtt a magyar parlamentben foglalkoztak s *Gautsch* közoktatási miniszter, az egyes kérdésekre adott válaszából következtetve, sok tekintetben egyetért dr. *Wlassics*sal, *Az egységes középiskolát* ő is egy ideálnak tekintti, de annak megközelítésére nem hajlandó vállalkozni, míg mások tapasztalatain nem okúlhat. Az *előnyelvek sikeres tanítására* szükségesnek tartja, hogy a nyelvtanárok ösztöndíjakkal külföldre küldessének, hogy a nyelvet teljesen elsajátít-

hassák. A görög nyelv kiküszöbölésére nem vállalkozik, míg más államok tapasztalatai arra fel nem bátorítják. A túlterhelés is szöbakerülvé, kijelenté, hogy e miatt a sokat hangoztatott baj miatt sem a tantervet, sem az utasításokat nem kell módosítani, mert azok teljesen célszerűek. Az aggódó apák és anyák minden panaszát figyelembe venni s minden kívánságát teljesíteni nem lehet. Ha a tudományos pályára nem termett gyermekek munkaképességet vesszük alapmértékül, akkor az iskola színvonala igen alásüllyedne. A tanárképzés javítására s a tanárhiány megszüntetésére ugyanazokat a módokat ajánlotta, a melyeket nálunk is régóta sürgetnek. A képviselők általánosan helyeselték a tanárok fizetésének emelését. A nőkérdésről is nyilatkozott Gautsch miniszter. A közoktatási kormány — mondá — nem hajlandó női gimnáziumot állítani. A kormány elismeri ugyan, hogy egyes nők a férfiak elé szabott tanulmányokat kellő sikerrel végeznék, de nem szabad szem elől tévesztetni, hogy a női képzés kérdése közgazdasági veszélyt rejt magában, mert a nagyon messze menő női konkurrencia kétségkívül lenyomja a férfiak béreit és a házasság aránya, sőt maga a család is kárt szenvedne. A közoktatási kormány felsőbb női oktatásról szándékozik gondoskodni, a mely azonban nem szakképzést fog nyújtani, hanem olyan képzést, a mely könnyebbé teszi a nőknek, hogy hivatását a családban betölthesse. Különben a miniszter gondoskodni fog arról, hogy az arra képes nők az érettségi vizsgát letehessék, sőt azt is méltányosnak tartja, hogy a nők külföldön szerzett orvosi diplomái a sikeres vizsga letétele után honosíttassanak.

— A dunántúli ev. ref. egyházkerület püspökévé, mint a napi sajtó közli, 28 szavazattöbbséggel Antal Gábor ácsi lelkész, volt pápai tanár választott meg. Ad multos annos!

— Elzász-Lotharingiában a katolikusok száma 1871 óta 1,223,161-ről 1,198,703-ra esett, míg az evangélikusok száma 250,698-ról 299,000-re emelkedett; az izraeliták száma szintén esést mutat: 40,812-ről 34,361-re. A két tartomány összes lakossága 1871 óta 1,517,494-ről 1,536,152-re emelkedett. Székvárosukban, Straszburgban mindenik felekezet létszáma emelkedett. A katolikusoké 43,319-ről 56,053-ra, a protestánsoké 31,510-ről 49,798-ra, az izraelitáké 3088-ról 3958-ra, az összes lakosság 78,130-ról 109,861-re, a katonasággal együtt, 123,500-ra. A két tartományban ez idő szerint 327 ev. lelkész van, 250,361 hívővel és 41 ref. lelkész 50,000 hívővel, végül egy ev. katonai hitközség 28000 lélekkel, 2 fő- és 9 szakasz-pappal.

Pályázatok.

A debreceni ev. ref. főiskolában egy jogi tanszékre pályázat hirdettetik.

Annak tantárgyai: kereskedelmi- és váltó-jog, peres és perenkívüli eljárás. Óraszám maximuma a speciál collegiumokkal együtt hetenként 12.

A képesítettségre nézve egyházi törvényünk 488. §-a alapján megkívántatik: jogi doktorátus és az egyetemi magántanári képesítés; ha ez utóbbi nem volna meg, a megválasztandó köteles azt két év alatt megszerezni.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

A megválasztandó tanár az országos nyugdíjintézetnek az egyházkerületi megállapodások szerint jogosított és kötelezett tagja.

Hivatalát 1896. tanév kezdetével foglalja el szak-tudománya körébe eső székfoglaló beszéd megtartásával.

Tanári javadalom: rendes tanári fizetés évenként 1500 forint; 5 ízben korpótlék 100—100 forint, lakbér fejében évenként 400 ft.

Pályázók kérvényüket keresztlevelel, védkötelezettségük teljesítéséről szóló bizonyítvánnyal, képesítési, esetleg alkalmaztatásukról szóló okmányokkal felszerelve a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenben 1896 március 31-ig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1896 február 24.

Kiss Áron,
püspök.

A sepsi-szent-györgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely-Mikó-kollégiumhoz (főgimnázium) az ó-classica-philologiai rendes tanári székre pályázat hirdettetik.

E tanszék javadalma 1200 ft évi rendes fizetés, két, esetleg több ízben 100 ft ötödéves szolgálati korpótlék és 250 ft lakpénz, vagy természetben lakás.

Pályázni óhajtok életkorukat, végzett tanulmányaikat, képesítettséget feltüntető okmányokkal felszerelt folyamodványukat az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsához címezve a sepsi-szent-györgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégium előjáróságához folyó évi április hónap 2-ik napjáig nyújtsák be.

A megválasztandó rendes tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek köteles tagja leend.

Csak ev. ref. vallásúak folyamodványai fognak tekintetbe vértetni.

Okleveles pályázó hiányában a tanszék helyettes tanárral fog betöltetni, mely esetben a javadalom 800 ft évi fizetés lesz.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1896. évi március hó 2-án.

Parádi Kálmán, Dr. Kolozsváry Sándor,
tanügyi-előadó. elnök-helyettes.

A debreceni ev. ref. főgimnáziumban megüresedett rendes tanári állomásra ezennel pályázat hirdettetik.

A tanszék tárgyai: természetrajz és földrajz, a mely tárgyakból a megválasztandó tanár képesítését igazolni tartozik.

A tanszék javadalma: évi 1200 ft törzsfizetés, 5 ízbeni 100—100 ft ötödéves korpótlék, 400 ft évi lakpénz.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

A megválasztandó az országos tanári nyugdíj-intézetnek az egyházkerületi megállapodások szerint jogosított és kötelezett tagja, a természetrajzi muzeumoknak pedig köteles őre és gondozója leend, s tanszékét az 1896—7. tanév megnyitásával és a bevett gyakorlat szerint, tanszéke tudományköréből vett székfoglaló értekezéssel foglalja el.

A heti órák mennyiségére nézve az Egyházi Törvények 469. §-a, a képesítésre nézve pedig az országos középiskolai törvény 29. §-a az irányadó.

Pályázók kérvényeiket, védkötelezettségük teljesítéséről, képesítésükről, esetleg alkalmaztatásukról szóló bizonyítványaikkal s keresztlevelekkel felszerelve a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenben, folyó évi április hó 7. napjáig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1896 március 6.

Kiss Áron,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.” Dr. Zsindely István — „Visszhang Süthő Károly 'Missió-ügy' című cikkére.” Csiké Dániel. — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.” Buza János. — „Még egyszer a debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.” Dr. Tüdös István. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” Szinyei Gerzson. — „Néhány megjegyzés a 'Kis Hitoktató' bírálatára.” Léva János — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetések.”

A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.

(Vége.)

Vizsgáljuk meg ezek után, vajjon a mai politikai és közgazdasági viszonyok közt opportunus volna-e a holt kéz felszabadulását megengedni, nem volna-e ez maga után oly veszedelmes következményeket, melyek a jelenleg különben is exaltált politikai viszonyainknak még nagyobb mértékben való feldúlására, a felekezeti ellentéteknek és küzdelemnek még erősebb kiélesítésére vezetnének?

A ki különösen a századunk utolsó évtizedeiben napról-napra erősebben mutatkozó ideges mozgalmakat figyelemmel kíséri, lehetetlen elzárkózni annak konstataciójától, hogy a társadalom megrendült intézményei sokban átalakulásra szorúlnak, s hogy az átalakulásnak előjelei, a nyugoti népeknél már is mindenütt mutatkoznak. Kétségtelen, hogy a társadalom alaperőinek s különösen a vagyonnak hibás megoszlása, a földbirtoknak egy kézben való összehalmozódása nemcsak ellentétben áll korunk demokratikus felfogásával, de a nemzeti boldogulást, az igazi fejlődést, az erők szabad érvényesülését teszi lehetetlenné. A nagy-, közép- és kisbirtokok közötti aránytalanság, a mely hazánkban is szomorú jelenséget képez, nem enyészett el az utóbbi években sem; a főpapi, főnemesi, koronai javak igen nagy helyet foglalnak el a köznemesi és polgári birtokok mellett s ha e tekintetben 1848. óta beállt is némi javulás, Magyarországnak 53 millió holdnyi termőföldjéből 34,27% képez kötött birtokot ma is. A hitbizományi intézmény, a feudalizmus e leghatalmasabb maradványa virágzik, sőt századunkban a hitbizományi vagyon különösen növekedett, mert míg a jelen század első felében 10; második felében 1893-ig 65 alapítattott. A 91 hitbizomány által elfoglalt terület 2 millió, 314 ezer hold¹, tehát nagyobb földterületet foglal magában, mint az ausztriai hitbizományoknál találjuk. E kötött birtok mellett különösen nagy az egyházi birtok, mely bennünket közelebből érdekel.

Az egyházi birtok közel 2 millió holdnyi területet foglal el hazánk földéből, beleszámítva a drávántúli egy-

házi javakat is: így csaknem annyi, mint a hitbizományok által elfoglalt terület az újabb adatok szerint. A földművelési miniszter által legújabban kiadott birtokstatisztika alapján a róm. és görög kath. vagyon (a drávántúliak nélkül) 1,677,302 hold. Egyes vármegyék, mint Esztergom, majdnem egészen holt kézen vannak még ma is, nyolc nagy uradalom közül öt egyházi vagyon lévén. A dunántúli megyékben (Győr, Komárom, Somogy, Vas megyében) az egyházi birtok a világiakhoz aránylag igen nagy többséget mutat fel, s ha elgondoljuk, hogy az esztergomi érseknek 10 nagy uradalma legalább egy milliót jövedelmez, hogy a nagyváradi püspökség 187 ezer holdat bir hazánk földjéből, hogy a kalocsai és egri érsek szintén valóságos egyházfejedelmek, hogy 1848 előtt a papi javakon 151,604 ember lakott, míg az összes mágnásokéin 105,424¹, hogy alig van vármegye, hol a kath. egyháznak nagy kiterjedésű birtokai ne lennének: valóban nem csodálkozhatunk azon óriási hatalmon, melylyel ily reális alap mellett az egyház rendelkezik. Ez egyházi birtokok és a protestáns vagyon közti kiálló ellentét felmutatására elég lesz arra utalni, hogy a református egyházi vagyon csupán 3000 holddal több, mint azon terület, melyet külföldi szerzetes rendek tartanak hazánk földjéből kezükben (29,239 hold). Ezek után, főleg, ha még az egyházi birtoknak 1867 óta történt emelkedését figyelembe vesszük, bátran felvethetjük: vajjon az egyházi és kötött birtoknak ily nagy kiterjedése mellett, lehet-e, célszerű-e a holt kézi törvények eltörlése? Nem egyértelmű lenne-e ez a papi uralom óriási kiterjesztésével, nem egyértelmű-e azon törekvéssel, hogy Magyarország is egy pár évtized múlva Spanyolország szomorú sorsára jusson? Avagy ily intézkedések által gondoljuk-e elfojtani a socialis elégtelenséget; így készülünk-e a nyugtalanító elemek, a társadalom alsóbb osztályai által támasztott mozgalmak okainak enyhítésére; szabad-e, lehet-e ily elvvel indulni azon vihar ellen, melynek — Istennek hála — ma még csak szele kísért, de a melyben résztvevő elemek zászlóin a jövőbe tekintő szem ott látja véres betűkkel felírva e borzasztó szavakat: „Bellum nihil habentium contra aliquid habentes.”

A közgazdasági és politikai viszonyok tehát nem a

¹ L. Földes: Adalékok a magyar hitbizomány kérdéséhez. Akadémiai Értesítő. 1894.

¹ Az adatok bővebben találhatók: Keleti: Hazánk és népe. Földes: Magyarország statisztikája; Timolcon: A legújabb politikai divat című művekben.

holt kézi törvénynek eltörlését, de sőt annak határozott fenntartását teszik szükségessé. Avagy az egyház kezében levő, a forgalomból kivett s így mozdulatlan javak szaporodása mellett fejlődhet-e a nemzeti forgalom, az ipari vállalat, kereskedelem, s bármi olyan tényező, mely a nemzeti vagyonosodás életadóforrása? Így közeledünk-e a vagyon igazságosabb megoszlása felé, a mely nélkül a nemzeti boldogság örökre elérhetetlen ábránd maradhat?

A kath. egyház hatalmi érdekeit előmozdító elveket proklamálni, intézkedéseket foganatosítani nem szabad többé. A hatalomnak különben is természetében fekszik a növekedés, mert a gazdaságot méltán hasonlítja Schoppenhauer a tenger vizéhez, melyből mennél többet iszik, annál jobban szomjazik az ember. S e mellett még egy más körülményt sem szabad téveszteni szemünk előtt. Sokszor hallottuk, de a legújabb idők tapasztalatai alapján bátran konstatálhatjuk, hogy a kath. egyház nálunk követelőbb, türelmetlenebb, mint Európa bármely államában találjuk. Hatalmának öregbítésével nem veszélyeztetnők-e a legújabb idők nehéz küzdelemmel kivívott szabadelvű alkotásait, melyekkel pedig méltán jelenhetik meg emelt fővel a külföld előtt az új ezredév hajnalhasadásán.

De reánk, protestánsokra nem oly veszedelmet képezne-e a holt kéz felszabadulása, a mely ellen, ha a legelszántabb küzdelemre állanánk is sikra, legfeljebb a status quo fenntartását tudnók biztosítani. Pedig a protestáns egyház haladni akar. Érdekei nemcsak nem ellentétesek a nemzet érdekeivel, de az igazi szabadelvű haladásával azonosak, a küzdelemben tehát, melyet jogaiért, fenyegetett létének megvédéséért indít, bátran számíthat a liberális közvélemény támogatására.

Ha a katolikusok, mint íróik megjegyzik, az 1848 törvényhozás szabad szellemétől várják a szerintök elavult álláspontot jelző holtkézi törvény megváltoztatását, erre hivatkozunk mi is. Ez a mi várunk, a mi erősségünk. Mihelyt az itt lefektetett elvek megvalósulnak; mihelyt a vallásegyenlőség consequentiái törvény útján biztosíthatnak; mihelyt nem kell félnie, hogy a kath. egyház óriási hatalmával, az állami és társadalmi életben elfoglalt közjogi előnyeivel kell az anyagi gondokkal terhelt szegényesen dotált egyházainak lépten-nyomon küzdeniök; mihelyt nem lesznek utalva arra a segélyre, mely ma csak alamizsna számba mehet, mert egyébnek alig minősíthető: mi sem fogjuk elnevezni a szerzés feltételeinek egyenlőségét, ha ugyan akkor még szó lehet e kérdésről. Ne csodálkozzék azonban senki, ha addig mi is a „sint ut sunt“ elvét hangoztatjuk. A középkori elvek és intézmények nem tarthatják magukat sokáig; minden nappal, minden évvel lehűl egy-egy sárguló levél azok fájáról. A protestantizmusnak nem szabad csüggednie. Viszonylagos gyengesége nem fegyverzi le; küzdeni fog, küzdenie kell egész erejével jogaiért, mert a jognak és hatalomnak egymással vívott harcában csak a jog lehet győztes, mely, mint „Pierre de Fontaines megjegyzi: „maga az Isten.“

Dr. Zsindely István.

Viszhang Süthő Károly „Missió-ügy“ című cikkére.

Szerényen húzódik meg e becses lap f. évi 7-dik számában az a néhány sor, melyre reflektálni szán-

¹ L. Konek Sándor. Egyháztörténeti kézikönyve 217. l. Ily elavult-

dékozom. Megvallom, némi megnyugtatót szeretnék ez úton küldeni a cikkírónak, mert kevés szavaiból én sok keserűséget olvastam ki. Aztán meg azt is gondolom, hogy az agyonhallgatás csak növelni fogná keserűségét. Hadd lássa, tudja hát, hogy sorai az én lelkemet is megérintették.

Tökéletes igaza van cikkírónak abban, hogy lépten-nyomon találkozunk felületes, rövidlátó emberekkel — egyházi férfiak között — kik a konvent által a missiói körök ellátására évenként kiutaltványoztatni szokott 22,000 forintot egyszerűen *kidobott pénznek* állítják s szeretnék azt más célokra, sokan épen saját jövedelmük gyarapítására fordíttatni. Az ily könnyelműen odadobott váddal, többnyire csak suba alól előrántott felfogással azonban — szerény véleményem szerint — nem érdemes komolyabban foglalkozni. Régen döntött ez ügyben az egészséges közvélemény, midőn a missió-ügyet úgy általában, mint hazánkban is, az egyházfenntartás programjának egyik főpontjává tette. Okos ember ma már inkább azon sajnálkozik, hogy míg a külföldi, gazdagabb egyházak százazreket fordíthatnak a missió céljaira, addig a mi ev. ref. egyházunk konventje csak a múlt tavaszi gyűlésen is 7790 forintot volt kénytelen — fedezethiánya miatt — megtagadni három egyházkerületől, mint a melyek a jelzett összeget új missiói-körök fölállíthatására kérelmezték. De hogy konventünk egyáltalán nem kíván elzárkózni a missió ügyének tovább fejlesztésétől, mutatja az a körülmény, hogy ugyanazon gyűlésben az újakül kért segélyeket nyilvántartásba vétette s elhatározta, hogy „a missió egész ügyéről a jövő évben tartandó konvent jegyzőkönyvében részletes jelentés és kimutatás tetessék közzé és nyomattassék ki.“ Mely határozatban a missió-ügy fontosságának elismerését csak az nem látja, a kinek szemét az önzés, vagy más hasonló szenvedély elhomályosította.

Ne fájjon azért a szíve sem Süthő Károlynak, sem missionárius-társainak, ha egyesek kicsinyléssel beszélnek a missióról. Hadd mutogassák az ilyenek szellemi szegénységüket, — a józan közszellem pedig nyugodtan halad tovább a maga megkezdett útján!

Egy dolgot azonban bátor volnék egyházi hatóságaink nagybecsű figyelmébe ajánlani! Azt nevezetesen, hogy a missiói körök állapotáról szóló évi jelentésekre valamivel több gondot kellene fordítani. Egyrésztől útastandók lennének a missiói lelkészek, hogy évi jelentéseiket ne csak rövid általánosságban, hanem teljes részletességgel, napló-szerűen szerkesztésük s azokat az *ősz*i megyei, illetőleg kerületi gyűlésekre pontosan beküldjék. Másrésztől a beérkezett jelentéseket a missiói bizottságok beható tárgyalás alá vennék s referenseik által mintegy tükörben mutatnák be az egyes missió-körök állapotát a közgyűlésnek. A konvent e tekintetben teljes szigorúsággal jár el, de a megyék és kerületeknél fennálló gyakorlat több kívánni valót hagy fenn. A megyei és kerületi gyűlések eddigi jegyzőkönyveiből bizony édes-keveset tudunk a kebelbeli missió-körök állapotáról. Pedig sokan szeretnék tudni, hogy egyik-másik kör — fennállása óta — minő eredményeket létesített, hogy a missionáriusok hol, miben és minő sikerrel buzgólkodtak, jó pásztorai voltak-e az elszéledt nyájnak, tudtak-e életet lehelni a szétszórt csontokba? És ha az eredmények tiszta világításban előttünk állanának: én hiszem, hogy sokan tartózkodnának oly hirtelen pálcát törni az ügy s annak bajnokai felett. Mert van ám azokban a missiói jelentésekben sok szép dolog, melyek elhallgattatnák azokat, kik most elfogultán, szeretetlenül ítélkeznek.

nak jelentette ki a holt kézi törvényeket Polónyi is a képviselőház márc. 10-én tartott ülésében.

Itt, egy elfelejtett helyen, hol a hívek kicsiny számát az ujjainkon is megszámálhatnók, reformációi emlék-ünnepélyt tart az a vándor lelkész. Elmondja, mit tán még soha se hallottak, honnan datálódik ez a mi vallásunk? Kik voltak annak úttörői, bajnokai, diadalmas zászló-hordozói? S mikor ezt teszi: erősíti hallgatóiban a protestáns öntudatot s szilárdítja bennük a hova-tartozás érzetét. Amott a semmiből vagyont teremtenek — egyedüli eszköz lévén az isten-ige és az apostoli lelkesedés s eredménye a folyvást fokozódó s szép példákban mutatkozó áldozatkészség. Egyik helyen a kicsinyek vallásos oktatása, másik helyen az özvegyek és árvák gyámolítása, szegények fölségelése, betegek vigasztalása s úrvacsorával való ellátása képezik a szertejáró lelkész gondját. Óh hát nem apostoli hivatás-e ez s nincsen-e az ilyen munkán Istennek áldása s nincsen-e az ilyen áldásos munkának létjogosultsága? Kidobott pénz-e hát, mit ily üdvös célra fordítanak? De ki tudná mind elsorolni azokat a szép mozzanatokat, melyekben egyes missiói jelentések bővülködnek. S mennyivel többre volnának képesek missionáriusaink, ha azt tapasztalnák, hogy működésük iránt több-több érdeklődés mutatkozik. Addig is azonban forgolódjanak ők híven a reájuk bízottakban s ne csüggedjenek el, ha egyesek munkáikat kicsinyléssel nézik. Az ügy, melyben fáradoznak, szent ügy és így az nem csúfoltathatik meg!

Meddig kellene várniok azoknak a szintén magyar református missionáriusoknak, a kik távol világrésről küldözgetik hozzánk kérő szöveget, ha még a hazaiaktól is sajnáljuk azokat a sovány falatkákat?! Sőt én tovább megyek és azt mondom, hogy, miután a szegény lelkészeknek államsegélyekkel való gyámolítása immár kezdetét vette s már mostan is — a kezdet kezdetén 22,000 frt — vagyis ugyanannyi osztatott ki államsegély címén, a mennyit a konvent áldozhat ez idő szerint missiói célokra, és miután az 1848. évi XX. törvénycikk fokozatos megvalósítását is remélhetjük — dacára a hivatalos tiltakozásoknak — amennyiben föltételezzük az egyház hivatalos képviselőtől, hogy e kérdést napi rendről levétetni nem engedi: — mondom, ilyen kilátások mellett közel az idő, mikor itt a tiszáninneri egyházkerületben is új meg új missió-körök felállításáról fogunk gondolkodni!

Egy posztóra már most is bátor vagyok felhívni az intézőkörök figyelmét! Miskolc tőzsomzédságában, a diósgyőri állami vas- és acél-gyártelepen ez időszerint — úgy tudom — 28—30 református család lakik, — nem számítva azon munkásokat, kiknek alkalmazása inkább csak ideiglenes jelleggel bír. A sokkal nagyobb számú katolikusok már templomhelyet is szemeltek ki maguknak igen szép, alkalmas helyen s rövid időn készen lesz majd a templom is. A mi híveink a diósgyőri anyaegyházhoz tartoznak, az ottani lelkész szolgálata alatt állnak, ki a gyermekek vallásos oktatását tényleg végzi is a gyártelepen. De a mi híveink — köztük előkelő, intelligens emberek — valamivel többet szeretnének a lelkészi szolgálatból. Azt óhajtanák, hogy a hétnek erős munkában töltött napjai után ne kellene a még jóta-volra eső diósgyőri templomba zárandokolniok istentiszteletre, hanem az ő otthonukban részesülhetnének — ha csak ritkább időközökben is — isten-igéjében. Volna e célra szép helyiségük is, a gyári iskola díszterme, mely 200—300 lelket is befogadhatna. Sőt volna, ki az éneklést is vezetné, esetleg fisharmoniummal kísérné. És a mit legelőbb kellett volna említenem, a jelenleginél magasabb egyházi adót is készséggel viselnék.

Ne vegyük-e fel gondjukat? Tisztelettel teszem le e kérdést az intéző-körök zöld asztalára! Csik Dániel.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.

Az idei közoktatási budgetvita alkalmával felmerült fontosabb kérdések és indítványok között alig volt még egy tetszetősebb és szükségesebbnek látszó, mint a népoktatási törvény revíziója és a népiskolák államosítása. Azok a visszaélések s azok a magyar állam egységé ellen való izgatások, melyek egyes felekezeti s különösen nemzetiségi iskolák fentartóiról és vezetőiről nyilvánosságra juttattak, a törvényhozók tekintélyes részében nap-nap után erősebbé teszik azt a meggyőződést, hogy a népoktatási törvény revízióját s a népiskolák államosítását minél előbb végre kell hajtani. Maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter is több ízben szükségesnek tartotta erről a két fontos kérdéssel saját véleményét elmondani. Kijelentette egyrészt, hogy a népoktatási törvény revíziójához az előmunkálatok már készülnek, de jelenleg nem látja az időt alkalmasnak arra, hogy a felekezeteket egy nagy népoktatási vitával zavarja meg, hanem egyelőre legcélszerűbbnek gondolja egy novellaris törvénnyel segíteni a bajon. Másrészt szükségesnek tartja az állami népiskolák szaporítását; de azzal a gondolattal, hogy a népoktatásügyet kizárólag az állam vegye át, nem tud rokonszenvezni, mert a felekezetek és az állam között fejlődő szabad verseny csak előmozdíthatja népoktatásügyünk fejlődését. Különben is a legtöbb felekezeti és községi iskola is feladatul tűzte azt a célt, melyet az állami iskolák felállításával óhajtnak elérni, t. i. a nemzeti szellem ápolását és az államnyelv terjesztését. A mi hiba e tekintetben észlelhető, azt a miniszter a fegyelmi eljárások helyes módosításával s az államsegély útján szerzendő nagyobb befolyással gondolja megszüntetni.

Ez a két felvetett kérdés, a melylyel egész népoktatásunk átalakítása van összekötve, bizonyára nem fog letűnni a napi rendről, mert hiszen már a megyék is kezdik sürgetni ezek megoldását, mint erről a legközelebbi költségvetés tárgyalásánál is meggyőződhetünk. Szükséges tehát, hogy az arra hivatottak, közülünk, evang. reformátusok közül is elmondják ezekre vonatkozó véleményeiket, mert hiszen ev. ref. egyetemes egyházunkat, mint a mely a népoktatás terén századok óta vezérszerepet visz, ezek a kérdések nagyon közelről érdeklik. Én ez alkalommal csak mint laikus óhajtok a felvetett két kérdéssel foglalkozni, tekintetbe véve népoktatásunk mai állapotát.

Az első főkérdés mindenestre az, hogy szükséges-e és mily mértékben a népoktatási törvény revíziója? mert ennek a törvénynek revideálásakor s módosításával a második kérdés: a népiskolák államosítása is eldönthető.

A népiskolai közoktatásról — ha jól tudom — az 1868. évi XXXVIII., az 1876. évi XXVIII., az 1875. évi XXXII., az 1879. évi XVIII., az 1891. évi XV. és XLIV. s végül az 1893. évi XXVI. törvénycikkek intézkednek. Kérdés, hogy ezen intézkedések között van-e olyan, melyet a közoktatási kormány képtelen végrehajtani, vagy olyan, a melynek végrehajtása célszerűtlen, sőt káros lenne s végül, hogy szükséges-e a törvénybe újabb intézkedéseket felvenni? Hogy ezekre a kérdésekre megfelelhessünk, elég a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a népoktatás állapotáról kiadott legújabb jelentését végig olvasni s az ott feltüntetett hivatalos adatokat a törvény intézkedéseivel szembeállítani.

A miniszteri jelentésnek első része a *kisdedóvás ügyével* foglalkozik; tehát én is az erre vonatkozó 1891. évi XV. törvénycikk intézkedéseit veszem először tekintetbe. E szerint a törvénycikk szerint a kisdedóvók felállítása minden olyan helyen, a hol az állandó felügyelet és gondozás alatt nem álló 3—6 éves gyermekek száma 40, illetőleg 15, a község kötelessége, még pedig az u. n. 3%-os kisdedóvó-adó kivetésével és felhasználásával. A miniszteri jelentés a kisdedóvók és menedékházak jelenlegi számát nem tünteti ugyan fel, de az egész előterjesztésből tisztán ki lehet venni, hogy szerinte az idézett törvénycikk intézkedései nem valószínűsíthetők meg teljesen s igen sok községgel szemben csak papíron maradnak. A törvény végrehajtásának — a miniszter úr szerint — többféle akadálya van. Ilyenek látja p. o. azt, hogy a megyei közigazgatási bizottságok s a községi előljárók a felügyelet alatt nem álló gyermekek összeírását nem végezték elég lelkiismeretességgel s hogy az olyan községekben, melyeknek 20%-ot meghaladó községi pótdóvjok van, nem vetették ki a 3%-os kisdedóvó-adót, hivatkozván az 1891. XV. t.-c. 18. §-ának arra az intézkedésére, mely szerint azon községek, melyeknek községi pótdója a 20%-ot meghaladja, csak a belügyi és pénzügyi miniszterek hozzájárulásával vehetnek ki 3%-os pótdótot a kisdedóvók felállítására.

Nem vonom kétségbe, sőt magam is hiszem, hogy a közigazgatási bizottságok igen sok helyen nem jártak el kellő szigorúsággal a törvény intézkedéseinek végrehajtásánál s így mintegy alkalmat adtak sok községnek arra, hogy a kisdedóvók felállításának kötelezettsége alól kibujhassanak; de hogy e törvény végrehajtásának akadályait nem pusztán a megyei bizottságot lanyhaságában és községi előljárók közönyösségében vagy talán rossz indulatában kell keresni, arról is meg vagyok győződve. Hiszen az 1894. évi 3039. számú rendeletnek, mely az óvoda-köteles gyermekeknek szigorú összeírását s a 3%-os pótdóto lehető kivetését hagyta meg a bizottságoknak, szintén nem lett meg a várt eredménye, mert ilyen módon több községre kivetett ugyan a kisdedóvó-adó, de ez nem volt elég egy kisdedóvóra, sőt egy nyári menedékhely felállítására sem. És ekkor következett aztán be az az eset, mely szerintem a kisdedóvási törvényt illuzoriussá s végrehajtását legalább a mai viszonyok között lehetetlenné teszi. Nevezetesen az olyan községek, melyek egyéb jövedelmi forrás hiányában a 3%-os adóból kisdedóvót felállítani nem képesek, *államsegélyért* folyamodhatnak. Igen, de a folyamodvány megírása és felterjesztése még nem teremti meg a követelt kisdedóvót, mert a miniszter válasza igen sok esetben a segély-küldés helyett ebből a pár szóból áll: *fedezet hiányában a kérés nem teljesíthető.* És én azt kérdezem, hogy egy ilyen miniszteri válasz nem ront-e legalább is annyit a törvény tekintélyén, mint a megyei bizottságok és községi hivatalnokok lanyhasága és közönyössége? Vajjon az az esetleg szegény község, melyet a törvény értelmében a kisdedóvó költségeinek *fedezetére* kényszerítenek, nem fog-e jót mosolyogni, midőn a törvény által segélyre szintén kötelezett állam, a fedezet hiányára hivatkozva, nem tud eleget tenni köteletségének?

Az 1891. XV. t.-cikk a kisdedóvók ügyének rendezése által nemzeti életünkre nézve mindenesetre nagy fontosságú; baja csak az, hogy alkotásakor nem számoltak kellőleg a viszonyokkal. A kormány és a törvényhozás abban a hitben élt, hogy a községek épen úgy, mint az egyesületek és a tehetősebb magánosok nagyobb lelkesedéssel fogják felkarolni a felügyelet és

gondozás nélkül maradó apró gyermekek ügyét. Lehet, hogy a pénzügyi helyzet javulásából is azt következett, hogy a kisdedóvásra az állam is többet áldozhat, mint a mennyit jelenleg tényleg áldoz. És hogy a kormányban s a parlamentben e tekintetben meg volt a jóakarát, kitűnik abból, hogy a királyi tanszékelők meghallgatásával, különösen a magyar kisebbséggel bíró vegyes ajkú községek közül 1189-et íratott össze olyan célból, hogy azokban állami kisdedóvót, illetőleg gyermek-menedékházat állíttat 10 év lefolyása alatt s ezek felállítására 1.677,062 frtot s fentartására pedig 426,535 frtot irányzott elő.

Én azt hiszem, hogy a kisdedóvókról szóló törvényen most még semmi nagyobb módosítást nem szükséges tenni, hanem igen is szükséges az, hogy a kisdedóvásban az állam jó példával menjen elől s a közokt. miniszter különösen óvakodjék attól, hogy a törvény alapján segélyért hozzá forduló községeket hidegen visszautasítsa, mert ha azt teszi: akkor jogosan alig követelhető, hogy a községek a törvény által rájuk rótt köteleességeknek eleget tegyenek. A kisdedóvási törvény végrehajtását a kormány azzal fogja megkönnyíteni, ha kellő segélyezéssel alkalmat ad a műveltenebb lakosságnak is arra, hogy a kisdedóvók áldásos működéséről meggyőződhessek.

(Folyt. köv.)

Buza János.

Még egyszer a debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.

— Ajánlva Dr. Erdős József debreceni theol. tanárnak. —

E lapok folyó évi 8-dik számában egy *»cikkekét«* közöltem, a melyben azzal foglalkoztam, hogy a debreceni theol. akadémia ez év február 3-án theol. magántanári vizsgálatot vett fel s a vizsgálatról szóló tudósítás szerint a konventi szabályzatnak három pontjához nem alkalmazkodott.

A cikket *s. n.* jegy alatt írtam s a nevezett akadémia ez idő szerinti szakelnöke — Dr. Erdős József — választ adott rá a *»Debreceni Protestáns Lap«* ez évi 10-ik számában. Válasza az *s. n.*-cs *»valaki«*-hez intézve, felvilágosításul akar szolgálni s a felvilágosítás keretében a *»valaki«*-nek gúnyolása, tisztességtelen szándék betudása is helyet foglal, t. i., hogy felhívásra szólalt fel, hogy szenzációs leleplezéseket hajhász, sőt helyet foglal abban az is, hogy a tiszáninneri egyházkerületet olyasmivel vádolja, a mi nem felel meg a valóságnak; azt mondja t. i., hogy ez a kerület 1892-ben a szeptemberi gyűlésen tiltakozott ama zsinati határozat ellen, mely a debreceni egyetem s a kolozsvári tanárképző felállításáért érdekelében hozatot.*

Ez az utóbbi vád, mint alaptalan, teljesen elesik; a rám, mint *»valakire«* vonatkozó megjegyzések az irodalmi tisztesség ítélő széke elé tartoznak. Kötelességünk ezúttal abban áll, hogy kimutassuk, miszerint a debreceni theol. akadémia csakugyan szabályellenesen járt el az első theol. magántanári vizsgálat alkalmával.

A debreceni felvilágosítás tartalma abban akar csomósodni, hogy kimondja: *közösen kötelező szabályzat*

* A kerületi gyűlés csak az ellen tiltakozott — a tanári kar és igazgatótanács közös javaslata alapján! — hogy „a tervbe vett intézetek (kolozsvári és debreceni) akár közadózás útján, akár a más rendeltetésű közalap felhasználásával állíttassanak fel.“ Ezt a tiltakozását okadatolta is!! Nem kell mondanunk, hogy az egészen más, mint a Dr. Erdős József akárja olvasóit ámulatba ejteni a tiszáninneri kerület hallatlan viselkedése felől.

még ma sehol, még Sárospatakon sem létezik; nem létezhetik. És ez az állítás azon sarkallik, hogy a konvent 1890-ben azt mondta ki, mikor a debreceni theol. akadémia vizsgálati szabályzata bemutatott: »a theol. magántanári vizsgák felől az 1886 október 18—24 én, Pápan tartott konvent jegyzőkönyve 75-ik szám alatt 32—39. §§ ai által megalkotta főbb vonalaiban az *ideiglenes* szabályzatot; a *részletesebb intézkedéseket az egyes egyházkerületek belkörü intézkedéseire hagyva fenn.*« (1890 áprilisi konvent 74. sz. jkvi pont).

E konventi határozatra hivatkozik a felvilágosítás, melynek minden pontja az *ideiglenes* szóra viendő vissza. A mi *ideiglenes*, az *nem kötelező, nem közösen kötelező.* A 86-iki szabályzat *ideiglenes* volt, tehát nem kötelező, nem Debrecenben, de az Erdélyben, a Dunamelléken, s Tiszáninnen, valamint Dunántúl is, a mely helyeken a *részletesebb* intézkedéseket a konventi szabályzat megtartásával tették meg, ha alkalom nyílt rá, hogy vizsgálatot vegyenek fel.

A 90-iki konvent az *ideiglenes* szabályzatot nem helyezte hatályon kívül s így — a mennyiben a zsinat nem intézkedett — a 86-diki szabályzat ma is érvényes mindenütt, csak Debrecenben nem, mert ott az *ideiglenesség* alatt azt értik, hogy nem kötelező.

Pedig hát az az *ideiglenes* szabályzat is épúgy kötelező, mint a végleges; kötelező mindaddig, míg a végleges meg nem állapított.

Igen! de hát maga a konvent mondja, hogy a *részletesebb* intézkedések a kerületek belkörü dolgait képezik s így a debrecenieknek — a belkörü intézkedés jogán, — joguk volt úgy eljárni, a hogy eljártak!!

Mintha fogalom-tisztázás szüksége állna be a belkörü intézkedést illetőleg. Azt hiszem, hogy e tekintetben ez a helyes értelmezés: belkörüleg kell intézkedni a megállapított szabályzat részletes keresztül vitele szempontjából pl. a vizsgára jelentkezés helye és ideje, vizsgatartás ideje, írásbeli dolgozat bíraltatása, szóbelin kérdezési eljárás, vizsgálat eredménye, megállapítása... stb. tekintetében. Hanem a dolog természete szerint mindezek úgy viendők keresztül, hogy a *főbb vonalak* megtartása multhatatlanul megtörténjék.

Ha ez a helyes értelmezés, akkor a debreceni tanügyi bizottságnak nem volt joga a maga szabályzatát olyannak alkotni, a melyből a *főbb vonalak*, melyek a konventi szabályzatban kiemelve, háttérbe szoruljanak.

Mindezek alapján ismétlem, hogy a 86-iki szabályzat ma is kötelező, mert a *zsinat nem hozott véglegest*, mert a konvent *nem helyezte az ideiglenest sem hatályon kívül* s mert az egyes egyházkerületeknek *nem adott jogot, hogy a konventi szabályzattól eltérőt léptessenek életbe.* És ismétlem ez alapon azt is, hogy a debreceni theol. akadémia szabályellenesen járt el, mert az elnökség a kerületi elnököket illeti, mert két tudomány-csoportot kell a vizsgálatra jelentkezőnek választani s mert a próba-előadás nem engedhető el.

Ez az álláspont — véleményem szerint — nem ellenkezik a sárospataki szabadelvűséggel, mert a törvény-megtartás, a szabályokhoz való alkalmazkodás nem szabadelvűség elleni dolog. »A tudományos vizsgálóbizottság hatásköréről« szabadelvű alapon sem lehet úgy vélekedni, hogy az szabályzatokat is áthághat.

Végül még csak annyit óhajtok tudtára adni a felvilágosítás írójának, hogy az az *s. n.* nem olyan kérdéshez szólt, a melynek történeti tovább fejlődéséről semmit sem tud, mert az az *s. n.* 1890-ben a »Sárospataki Lapok« 35-ik számában a 712—717-ik lapokon épcn a debreceni vizsgálati szabály-javaslatl foglalkoz-

zott, összehasonlítván azt a konventi ideiglenes szabályzattal s a pápai theol. akadémia javaslatával. Azt hiszem, ezt a helyreigazítást elfogadja tőlem a debreceni theol. magántanári képesítő vizsgáló-bizottság ez idő szerinti elnöke.

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

Most, midőn a sárospataki ev. ref. egyház 1781-ben épített templomát híveinek áldozatkészsége folytán nagy költséggel kijavíttatta: alkalmoszerűnek tartom e templom építésének körülményeiről s ezt megelőzőleg régi templomainkról egyet-mást elmondani, s ily módon a sárospataki ev. ref. egyház viszontagságos történetéhez némi adalékot szolgáltatni.

A sárospataki prot. egyház Perényi Péter pártfogása alatt alakult meg 1531-ben. A hatalmas főúr, a mohácsi csatából szerencsésen megmenekülvén, igen korán pártjára kelt a Luther tudományának és hatalmi állásával járó nagy befolyásánál fogva elhatározó befolyással volt a megújított vallásnak hazánkban való elterjedésére. Terjedelmes birtokaiban, melyekhez 1526-ban a Palóczy Antalban urát vesztett sárospataki uradalmat is hozzáfoglalta, az ő főúri pártfogása és védelme alatt, csakhamar új egyházak és iskolák keletkeztek. Az ő áttérésének hírére a mai főiskolai udvar keleti oldalán álló ferenczerendi zárda feloszlott és annak két kiváló tagja Kopácsy István és Sztáray Mihály a megújított vallás buzgó apostolaivá lettek. E két férfiú nevéhez fűződik a sárospataki egyház és iskola szervezése.

Már Perényi Péternek meg volt az a szándéka, hogy az új gyülekezet számára templomot építsen, de zaklatott élete, fogsága és kora halála miatt csak az alapot tétethette le; az egésznek felépítése fiára, Gáborra maradt. Ez építtette saját költségén azt a templomot, melyben jelenleg katolikus atyánkfiai dícsérik az istent, melyet tőlünk, mint alább bővebben előadandom, 1671-ben először, 1686-ban pedig másodszor erőszakkal, véglegesen elvettek volt. Hogy ezt a templomot Perényi Gábor építtette, minden kétséget kizárólag bizonyítja amaz egykorú és kortörténeti tekintetben is rendkívül érdekes emlékbeszéd, melyet Szikszai Kovács Vazul sárospataki tanár 1567 július 28-án, fényes közönség előtt, nagyszámú főurak jelenlétében, épen ebben a templomban tartott Perényi Gábor felett.¹ Szónok ez emlékbeszédben, a közben, hogy pártfogójának jellemképét a kor keretébe illesztve kidomborítja: a templomépítésről következőleg emlékszik meg: „ut autem sedem etiam aliquam honestam pro reverentia ministerii, ad congressus ecclesiae publicos fundaret, templum in hac urbe Sárospatach, ubi frequentius suam aulam habebat, privata impensa erexit, pro regionum istarum modo, sumptuosum et magnificum.“ (Hogy pedig a papi szolgálatra való nagy tekintetből, a gyülekezeti nyilvános összejövetel végett valami tisztességes helyet is alapítson; ebben a Sárospatak városában, a hol gyakrabban tartotta

¹ L. Oratio funebris de vita et obitu Gabrielis Perényi, Witterbergae. 1568. 4.-r. Nálunk kéziratban.

udvarát, saját költségén, eme vidékhez mérve sok pénzbe került és pompás templomot emelt.¹

Hasonlag Perényi Gábor mellett bizonyít az a sírirat is, mely az ide temetett Perényi Gábor emlékkövén tovább egy századnál látható volt, melynek ma már, fájdalom, csak töredéke van meg, beillesztve a templom északi falába, az úgynevezett Palóczy emlék mellé. A síriratnak a templomra vonatkozó része így van:

Hic jacet ad luctum regni patriaeque perennem,
Illustris Gabriel procerum decus ille Perenus,
In templo sibi quod pridem fundaverat ipse.
(Itt nyugszik örökös gyászára hazánkban a híres
Gábor, főuraink dísz, ékessége Perényi,
Abban a templomban, melyet régebben emelt volt.)

E teljes hitelű döntő bizonyítékok mellett feleslegesnek tartom idézni a XVII-ik századbéli, közel egykorú adatokat, annál inkább, mert tudtommal még az oly nagy szenvedélyességgel folyt hitviták idejében sem találkozott ember, a ki ez egykorú emlék hitelességét kétségbe vonva, a templomépítést másnak, mint Perényi Gábornak tulajdonította volna. Békésen bírták és használták atyáink e templomot, ide jártak a tanárok és tanulók isteni tiszteletre a Perényi Gábor, a kir. kamara, Dobó Ferencz, Perényi Zsófia, Kevendi Székely Jakab, Lorántfy Mihály, I. Rákóczy György, Lorántfy Zsuzsanna és II. Rákóczy György idejében. E főurak, mint Sárospatak földesurai, kegyúri jogukat gyakorolták az egyházzal és iskolával szembe, de köteleességeket is híven teljesítették. Kiváló gondoskodásuk tárgyát képezte a templom jó karban tartása, annyival is inkább, mert mindannyian buzgó és egyházas szellemű protestánsok lévén, ha itt időztek, maguk is abba jártak isteni tiszteletre és sírboltját temetkezési helyül használták. I. Rákóczy Györgyről biztosan tudjuk, hogy 1621-ben nagyobb javítást tett azon. Ekkor húzatott annak keleti végére egy egészen új keresztfalat, melynek emlékeül az új falba a mostani oltár megett, egy márvány tábla volt illesztve, következő felirattal:

D. O. M. A. A. Q.

Spectab. ac magnificus dns Georg. Rákóczi de Fölső-vadász comes Borsodien. hunc intergerinum murum ab imo fundamento F. F. an. 1621. Ezt a márvány táblát még láttam és le is másolta Szombathy János 1787-ben, midőn az, a padozat készítésekor már ki volt véve helyéből és sok más emlékkövekkel együtt, elébb a földön az oltár helyén, majd később hetekig az előtornácban hevert.²

A fentemlített földesurak fizették az egyházi és iskolai személyzetet: papokat, tanárokat, tanítókat és a kántort. Mellőzve az iskolával, a tanárokkal és a tanuló ifjúsággal közlött jótéteményeiket: az egyház lelkészeit, kik Dobó Ferencz ideje óta (1576) ketten s legtöbbször hárman voltak, gazdag jövedelemmel látták el. A várból húzott búza és borbizetesen s több rendbeli felső határbeli szántóföldeken kívül, ők bírták az Abajhomokot (szántóföld, rét és halastó.) Ezenkívül nagy jövedelmök volt Csernahóról és Nagy-Toronyáról, hol mindkét helyen szántóföldjük, szőlők és rétjeik voltak. Innen kaptak borból, búzából tizedet s részben kilenczedet is. Innen járt még a Sz.-Mihály adója (egész helyestől 1 frt, félhelyestől

5 denar), karácson fája (egész helyestől egy szekér fa, két félhelyestől egy szekér fa), három főünnep ajándéka (egész helyestől egy tyúk, két félhelyestől egy tyúk), hegyváltás (vidékiektől egy köből zab, egy kappan s két kenyér), végre ászokpénz.

Ezen papi jövedelmeket Miksa király is megerősítette a Sárospatak számára 1572 aug. 21-én kiadott szabadalom-levele 13-ik pontjában így rendelkezvén: „Ministris ecclesiae et proventus quondam Petrum et Gabrielem Pereny limitati concedantur, jussum esse censemur.” (Igazságosnak ítéljük, hogy az egykor Perényi Péter és Gábor által megszabott jövedelmek az egyház szolgáinak megadassanak.) Ezen jövedelmekre hivatkozik Dobó Ferenc is 1602 jan. 28-án kelt és Rudolf király által 1604 nov. 14-én megerősített végrendeletében, midőn így intézkedik: „A pataki jöszágbeli predikátorokat, káplánokat (így hitták akkor a második és harmadik papot), scholamestereket, egyéb egyházi renden levő szolgákat, az ő régi császáruktól ő felségétől és Sárospatak városának arról adott privilegiumoknak continentiája és tartása szerint ez ideig contináltatott jövedelmekben s signanter pedig a pataki főpredikátort a *Csernahói* és *nagytoronyai*, annak felette az *Abajhomokról* való szokott jövedelmében Balassi János (a költő fia) és haeresi s posteritási, azok, a kik az ő defectusa után successive, mint meg vagyon írva, szállandó leendő Patak vára jöszágostul, semmi képen és semmi okon meg ne háborítsák stb. Különben, mint hozzá teszi, Istennek haragja és büntetése szálljon reájok.²

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bírálatára.

(Vége.)

A tananyag további beosztásával sincs megelégedve Réz L. úr; mert mint említém, neki extra pädagogiai elmélete van még a népiskolai tankönyvek anyagának beosztására nézve is; ez elméletet azonban eddigelé még az egyházi főhatóságok sem respectálák: én sem foglalkozhatom most vele tüzetesen.

De Réz L. úr a felölelt tananyagról sincs valami jó véleménynyel. »Sok van e könyvecskében — úgy mond — olyan felvéve, a mi nem felel meg a hamisítatlan prot. elvnek.« Ez egyszerű állítás, minden bizonyítás nélkül s nem is igaz. »Sok van olyan, mely elmaradhatott volna,« s rámutat a keresztyén felekezeteiről szóló 139—140. kérdésekre, melyek szerinte különben is ismétlések. — Szerintem ezek korántsem ismétlések, mert ha az egyház rövid történetében kronologice volt is szó ez egyes dogmákról: ezeknek egybefoglalása s a katolikus és protestáns egyház közti különbségek éles és világos feltüntetése, ugyanám helyén van egy ilyen specialis irányú könyvecskében. (De persze, a bíráló úr nem veheti figyelembe specialis céljait.) Kihagyandónak véli a 148. kérdést is: »Van e valami vagyona a reformátusságnak?« Kár volna tenni; hadd lássa az a gyermek, hogy nemcsak a katolikus egyháznak vannak milliói: vannak, azaz lesznek nekünk is,

¹ L. Szikszai id. művét és Rotarides Historiae lit. hung. lineamenta. 155. és 156. l.)

² L. Szombathy. Historia scholae ref. Sárospatakiensis 42. és 43. l.

¹ Lásd főiskolai levéltár.

² Lásd Dobó Ferencz végrendelete Sárospataki Füzetek. 1865. évfolyam 927. l. és Új magyar múzeum 1860. II. 161. 174. l.

ha legfőbb kincsünk: a hívek vallásos buzgósága és áldozatkészsége el nem apad. »Viszont sok a hiány;« mondja a bíráló úr. Ezt elismerem, hogy egy rendes népiskolai tanulónak többet is kel tudnia, mint a menyit e kis könyv felől. Ámeredetiileg még szűkebb volt a Kis Hitoktató kerete, mert, mint már említém, a bibliai történeteket, erkölctant stb. utóbb, az irodalmi bizottság utasítására vettem fel, mely lehetőleg teljessé kívánta tenni e vallástani kézikönyvet, — e szersmind azonban meg is kötötte kezemet, hogy csak »mentől rövidebben.« Am ha csak a Kis Hitoktatóban foglalt tananyagot tudnánk is elsajátíttatni azzal a szegény — mert bizony kevés elemi ismerettel rendelkező — pusztai gyerekekkel: azzal is nagyon meg lehetnénk elégedve.

Néhány tévedést is vet szememre a bíráló úr. Tévedés szerinte, hogy a mi keresztyén hitünknek »summáját vagy velejét az apostoli hitforma foglalja magában.« Ám, ez így van megírva csak nem minden kátében; dogmatizálni pedig csak nem akar Réz L. úr azzal a pusztai, vagy akármely népiskolai növendékkel? »A mi hitünknek alapját a szentírás képezi.« Tiszta igaz, én sem állítottam az ellenkezőt; de talán alap és summa közt csak van némi különbség? »A 74-ik kérdés egészen felesleges.« Sőt elengedhetetlen egy pápista iskolába járó gyermeknek megmagyarázni, hogy Krisztusnak eme szava: »ez az én testem« nem szószserinti értelemben veendő. »A 76-ik nagyon is tudományos.« Épen nem; tessék még egyszer elolvasni. »Schol sem osztunk 8-szor egy évben úrvacsorát.« Ezt nem is állítottam; tessék még egyszer elolvasni azt a 81-dik kérdést. »Nem fekteti a fősúlyt a magyar prot. egyház történetére.« Egy ilyen *specialis* irányú könyvben sokkal fontosabb kimutatni, hogy milyen volt az egyház eredeti állapota s miként távozott el az evangéliom alapjáról s mi adta az okot és alkalmat a reformációra. Hadd lássa az a gyermek, hogy nem mi vagyunk az *eretnekek*.

»A *tanalak* szempontjából sem tarthatom e könyvecskét sikerültnek,« mondja tovább Réz L. úr, »mert a legtöbb helyen a *kérdező* tanalak van alkalmazva, ott is a hol az képtelenség, pl. az egyháztörténetnél.« Anyyira nem képtelenség, hogy maga a bíráló úr is megjegyzi, hogy »ha — úgymond — itt (az egyháztörténet) helyén volna a *kérdező* tanalak alkalmazása, azt mondanám, hogy e szempontból e rész sikerült.« Én Istenem! hát hol nincs helyén a *kérdező* tanalak alkalmazása? Van bibliai történet, van gazdasági káté, van törvénykönyv stb., mely *kérdező* tanalakban van írva. Persze, az elmélet szerint, bíráló úrnak igaza lehet. Ám ezt kineveti a gyakorlat. Így, hogy csak egyet említsek, a dunamelléki egyházkerület a *Filó-féle* hittant, melynek pár kiadása a közlő módszer szerint volt írva, ép mostanában foglaltatta a jeles szerzővel — régi módi szerint — kérdésekbe és feleletekbe. Ugyde »a kérdések rosszak nagy részben.« No ez már baj volna, de szerencsére nincs úgy. Tessék a Kis Hitoktatót még egyszer elfogulatlanul végig olvasgatni a bíráló úrnak.

»Az *irály* ellen is erős kifogásom van. Sok, nagyon sok benne a nem magyaros, a rossz mondatszerkezet, a bibliai történeteknél az érthetlenség, ódiság stb.« s például felhossa a X parancsolatot, a mely oly ósdi nyelvezetű, hogy ez már nem biblikus, hanem annak valóságos megcsúfolása. Tessék, kérem elolvasni a Károli bibliáját: én egyenesen onnan vettem; a revideált bibliából tudvalevőleg csak mostanában közölt egy kis szemelvényt e lapok igen tisztelt szerkesztője. Másik nyomós például felhossa a bíráló úr a 33. és 35. kérdéseket, melyekben szerinte »annyi a megróni való,

hogy kiírásával — úgymond — nem is foglalhatom el a helyet, utalom az érdeklődőket elolvasására.« Kérem, ne sajnálják elolvasni! Az egyik kérdésre így kezdődik a felelet: »Mózes írt 5 könyvet;« másakra: »Négy evangyélísták írtanak: Szent Máté.« Hát ne tudná azt egy olyan paedagogus, mint Réz L. úr, hogy ezek a versek honnan kerültek könyvembe?... »Csak annyi baj legyen, hogy a 4-es számnév mellett többesben áll a főnév!... Mikor a ház ég!... Higye el Réz L. úr: ócska köpenyegben is jól lehet forgatni a kardot — a Krisztusért.

Csakhogy furcsa igazságérzetre mutat, hogy az én irályomat a *mások* irályából ítéli meg a bíráló úr. Mert a mit a két példán kívül még felhoz súlyos vádjának igazolására, az semmi. S mégis kimeri mondani verdiktjét, hogy »irály tekintetében igen-igen gyenge lábon áll e könyvecske. Nem is egyszerű ez az irály, de olyan, a mely megrontja még a tőzsgyökeres magyar gyermek nyelvérzékét is.« Ugyan, ugyan ne izéljen!... Kétségbe kellene esnem irályom gyarlótsága miatt, ha Réz L. úrnak volna igaza. Megnyugtató azonban könyvem egyik hivatalos bírálójának, egy érdemes egyházkerületi tanácsbírónak stilusomra tett azon nyilatkozata: hogy ha a Kis Hitoktatót netalán más rendszerben kellene átdolgozni, akkor is az átdolgozást a Lévay tollára bízna. Viszont az egyházkerületi irodalmi bizottság is elismerte, hogy a Kis Hitoktatónak épen a nyelvezete ellen tehető a legkevesebb kifogás.

Végül, Réz L. úr lesújtó kritikájával szemben, mely alig talál az egész könyvben valami elismerésre méltót, minélfogva nem is ajánlhatja használat végett: legyen szabad ide iktatnom két elismert tekintélyű folyóiratnak méltányos és igazságos bírálatából a következő párpaszt: »Egyébként jó kis könyvecske e hitoktató. Nyelvezete is egyszerű s mi az új-testamentomi történetét sem találjuk oly nehézkesnek, mint mások.« (Hajnal). »... Ez a könyv kerete és rendszere, melyet határozottan helyesnek és célravezetőnek tartunk. A keretbe öntött tartalom és szellem ellen sincs érdemleges kifogásunk: egészséges evangéliomi szellem lüktet benne. Egészben véve a kidolgozás is helyes, a stílus elég tiszta és világos, nehézkesség aránylag ritkán fordul benne elő. Mint, egészben véve sikerült, úttörő és a maga nemében hézagpótló munka, nemcsak figyelemre, de elismerésre és dicséretre méltó. Olyan vállalási kalauz, melynek felnőtt korában is hasznát veheti az ember.« (Prot. Szemle).

Béke velünk!

Lévay Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Millennáris katolikus országos értekezlet és püspöki konferencia volt Budapesten a mult hó utolsó felében (25, 27-én). A ország különböző vidékeiről képviselve volt az értekezleten 122 egyesület. Céljuk volt a tervben levő millennáris kongresszus idejére, helyére s teendőire nézve intézkedni. Eszterházy Miklós Mór elnököl, a ki a vidéki kath. egyesületektől várja a róm. kath. egyház igazainak védelmét s ezekben ismeri fel a szebb jövő reménységének biztos alapját. Kimondták, hogy a kongresszus lehetőleg aug. 21, 22. napjain, tehát Szent István-nap után tartatik meg. Az első napon szakosztályi ülések lesznek, a másodikon ünnepélyes közgyűlés. A szakosztályok közül külön választották a tervezetben egygő fogott *irodalmi és társadalmi* címűt s főként az elsőre kívánnak nagy anyagi és szellemi erőt fordítani — az

ellenség vakmerő támadásának visszaverésére. A vidéki sajtót mindenképpen erősíteni akarják, a mi nem is lesz nehéz a rengeteg anyagi erő mellett. A munkás- és legény-egyesületek szakosztálya mellé még *földművelési ifjúsági egyesületeket* is szervezni fognak s az egész mozgalom élére 100-as bizottságot állítottak. A reakció tehát teljes erejét ki fogja immár fejteni s így módunkban lesz lépten-nyomon tapasztalni a felekezeti vakbuzgóság békebontó műveleteit. A püspöki konferencián Vaszary érsek elnökölt s a főbb tárgyak a kongrua, autonomia, a kassai vértanúk (két jezsuita és egy esztergomi kanonok) boldoggá avatása, a püspöki karnak a millenniumi ünnepségeken való részvétele, s a kath. tanítók kongresszusa voltak. A kongrua és autonomia ügyében nem határoztak, csak tiltakoztak az ellen, a *korteszűnek* nyilvánított nézet ellen, a melyet az országgyűlésen Wlassics képviselt. Ugy látják ők, mintha a kormány az alsó papság irigységét szeretné a főpapok ellen felébreszteni. A nevezett vértanúk kannonizálásához még nincs elég adat, pedig már a főrangú asszonyok is kérik(!) s egyúttal az árpádházi szent Margit boldoggá avatását is óhajtának keresztül vinni, ha Fraknóinak sikerülni fog erre nézve az útal kellőképpen megegyengetni. A kath. tanítók kongresszusába a püspöki kar beleegyezik s annak intézését Hornig veszprémi püspökre bízta, a ki arravalóságát már nagy tényekkel igazolta. Bekényszerítik tehát a tanítóságot is a reakció szövetségébe s folyni fog, a mint, hogy foly is már régen az iskolákban a gyűlölet-szítás a nem katolikusok ellen. A legfőbb tárgya volt a konferenciának a miniszterelnök átirata az ezredéves ünnepély ügyében. Felhívta Bánffy báró a hercegprímást, hogy ez évben mennél fényesebben tartsák meg Szent István napját s közölte a millenniumi ünnep programját is. E programot kifogásolta a konferencia, mert nincs abban elég szerep juttatva a püspöki karnak, mindamellett részt vesz a kar az összes ünnepélyekben. Junius 5-én p. o. mikor a koronát kihozzák a várból, hogy a Mátyás-templomba vigyék, csatlakozni fog két tagja által a regnicolaris bizottsághoz, a kiknek számára udvari fogatot követel. A Mátyás-templom főajtájánál teljes díszben fogja várni az egész kar a koronát, junius 8-án pedig, a mikor a koronát az új országházba viszik, két püspök ismét udvari fogatokon fogja azt kísérni, a többi pedig tetszése szerinti fogatos ugyanígy a korona visszaszállításakor. A püspöki kar a parlamenti díszgyűlésen szintén testületileg vesz részt s nagy fényvel fogja a május 10-re tervezett országos Te Deumot megtartani. A Szent István napi ünnepre a királyt és az uralkodó ház tagjait is meghívják s a pápának a millenniumon való képviseltetése végett a hercegprímás — Bánffy kérésére — szintén lépéseket tesz. Azért emlékszünk meg e mozgalmakról, mert sokképen érdekelve vannak ez által a többi felekezetek is s *nem igen hallunk és látunk semmit, a mi azt bizonyítaná, hogy mi is akarunk valamit a nagy reakció ellensúlyozására s hogy mi is szóban volnánk, mint felekezet, a koronázási s millenniumi ünnepélyek előkészítésénél!!* Vajjon Bánffy miniszterelnök úr nem írt-e a nem katolikus felekezetek vezéreikhez is ha igen: mitéle szerepet szánt azoknak annak megmutatása végett, hogy „Mária országa nem” áll csupán róm. katolikusokból?!

— **Papi birtokok.** A római és görög katolikus egyház ingatlan birtoka, mint egy miniszteri kimutatásban olvassuk, 1,667,302 katasztrális hold, az ország területének 3'42%₀ a. Elöl áll a nagyváradi r. kath. püspök 187,000 holddal, utána következik gör. kath. kollegája, kinek birtoka 139,000 holdra rúg, a primás harmadik sorban áll 95,000 holddal; utolsó a lugosi g. kath. püs-

pök, kinek mintegy 10 holdnyi ingatlan vagyona van. Rendkívüli gazdagok a r. kath. káptalanok, melyeknek birtoka közel jár az 500.000 holdhoz; a szerzetes rendek közt első a pannonhalmi főapátság 64,848 holddal; Osztrák szerzetes-rendek 26,000 hold földet bírnak nálunk. A református egyház 24 megyében, betudva a Baldácsi báró 7586 holdját is (a mely pedig nem is egészen felelősségen illeti a ref. egyházat), 29,239 katasztrális holddal rendelkezik, mint földesúr. Az ág. ev. egyháznak összes ingatlana 10,012 katasztrális hold, de ebből 8664 hold Erdélyre esvén, a tulajdonképeni Magyarországra nem sok marad. A száz egyetem vagyona 29,158 holdra rúg; az unitáriusok vagyona 956 hold.

— **Polónyi, Olay és a „holt kéz”.** Az országgyűlés folyó hó 10-diki ülésében az egyházpolitikai harcok alatt szomorú hírre jutott Polónyi is felszólalt s ismeretes liberalismusára hivatkozva, no meg az egyenjogúság nevében is szónokolva, azt hirdette, hogy ő nem tűri el, hogy egyik felekezet joga elconfiscaltassék a másik vagy harmadik javára. „A liberalismusnak micsoda megnyilatkozása az, a mely megengedi a vagyonszerzést minden egyháznak, csak egynek nem, a katolikusnak?!” Ezt a bölcs kijelentését nagy mozgás kísérte, de nem követte érdemleges válasz. Olay Lajos is szóba hozta a Curianak lapunkban épen ismertetés alatt levő döntvényét, a mi képviselői körökben is általános megdöbbenést okozott. Erdély igazságügyi miniszter azzal a nyilatkozattal kívánta annak hatását szelídíteni, hogy egy döntvény nem állapít meg állandó gyakorlatot s azt a Curia — esetleg — maga is megváltoztathatja. Hogy ezzel a „holt kéz” javára szolgáló döntvény sorsa még nincs eldöntve, az bizonyos s csupán ilyen kitérő magyarázatokkal nem is lehet azon túlesni, az még bizonyosabb — legalább a nem katolikus felekezetek szempontjából.

— **A budapesti philologiai-társaság** folyó hó 11-én tartott ülésén Hegedüs István egyetemi tanár bemutatta *ifj. Mitrovics Gyula* sárospataki gimn. tanár „*Plinius és a görög képirás*” című nagyobb tanulmányát, a melyből egy önálló fejezetet olvasott fel. Ez a fejezet *Apelles* működését jellemzi. Értekezésének mintegy foglalatja az az észrevétel, hogy Apelles megmutatta, hogy az ideálizálás és realizálás emelik legmagasabbra a művészeteket.

— **A „Protestáns” Chronologusa** (most már ez a neve és nem „*Beküldetett*”) haragosnak, sőt mérgesnek találta a mi válaszungkat, s védelmére előhozakodik egy csomó naivsággal. Azt mondja először is, hogy ő már csak azért sem lehet kegyhajhász, mert névtelenül írt!! Ugyan mit gondolhat ez a névtelen úr, hogy merre felé láttuk és látjuk mi őt kegykeresőnek? Aztán csak egy módja van-e a felismertetésnek?! Mondja azt is, hogy miután azt a bizonyos évfordulót mi hivatalos megbeszélés tárgyává tettük, tehát „az üdvözlések csakugyan 1896. januárban lettek volna megteendők”!... Édes logika, ne hagyj el!! Olyat is rebeg, hogy mi *nyílt gunnyal* illetük az egyházi lapokat s a politikai és egyházi kitéréségeket.. Hát ugyan hol és miben nyilatkozik az a *nyílt gunny*?! Abban, hogy mi merészeltünk a még friss példa nyomán (!) velők szemben más véleményben lenni s a magunk hallgatását — a settenkedő hamis atyafiak boszantására — megmagyarázni?!.. De még érdekesebb „Chronologus” az értelmi jegyeivel. Egy pontot idéz a mi észrevételeinkből s azt megrakja zárjelezett felkiáltójegyekkel. Engedje hinnünk, hogy a szedő-fiú rakta azokat oda, a hova teljességgel nem illenek és a hol semmit, de semmit nem jelentenek. Mi — Chronologus helyén — sőt a szedő-gyerek helyén is „a herce-hurcával s új és újabb kísérletezéssel” szavakhoz raktuk volna azokat

a figyelem keltő valamiket, mert Chronologus alábbi magyarázatai szerint csak oda valók lehetnének!.. No igen, mert ezekben volna az a bizonyos vád, a mit mi — Chronologus éles megfigyelése szerint — az esperes és igazgató urak *ellen* emeltünk s a mit később, attól való féltünkben (így hiszi legalább Chronologus), hogy az esperesek és igazgatók bosszút is állhatnak rajtunk, módosítottunk, a személyek helyett a rendszert állítván bűnbakul. Eltekintünk a célzatosságtól, a mi e naiv támadásban mutatkozik s csak azt kérdezzük: van-e Chronologusnak csak halvány fogalma is a szerkesztők feladatairól s hallotta-e valaha a „Sárospataki Lapok“ vezérelveit?! Ajánlom figyelmébe lapunk 1887-diki évfolyamának első számát. Feltűnik pedig csak aludjék nyugodtan! Minket beteges ambíciók nem gyötörnek (annak talán adtuk is már jelét); bosszuállástól tehát nem is rettegünk mindaddig, míg Isten erőt ad ahoz, hogy becsületes munkánkat eddigi hűségünkkel végezhessük. Meg nem is olyan bosszuálló secta talán az az esperesek és igazgatók hada?!... A mi azt az oktatás-félet illeti, hogy mi árt a nagyságoknak, arra csak az a feleletünk, hogy a rejtőzködő, suttogó, kicsiségeken rágódó rossz akarat fájhat nekik legjobban, ha tönkre nem teszi is őket. És ez nem érzékenykedés, mint Chronologus gondolja, hanem valami egyéb, a mi felett méltó volna neki is elgondolkoznia. Végül jön a Chronologus ellenészrevételeire a korona. Azt mondja nekünk, hogy ha mi soha semmit nem írtunk sem álnév alatt, sem név nélkül, hát akkor eltűri a részről jutott címeiket, különben visszakinálja!! Ugyan mondja el ugyanezeket a „Protestans“ szerkesztőjének is, aztán kérdezősködjek tőle a szerkesztőnek gondja, baja, tennivalói, a szív-indításából s a muszáj kényszere folytán írott dolgait felől, azután pedig kérjen egy tükröt és nézze meg magát benne!... Lehetetlen, hogy szégyenpir ne öntse el, ha ilyen naivságok után a saját szemeivel találkozik. Bizony mondom, hogy lehetetlen! Mi igen sok cikket írtunk név nélkül is. álnév alatt is. Mit gondol Chronologus: vajjon hiúságból tettük-e, vagy rossz akaratból?! De személyek ellen, azoknak akár képzelt, akár valódi mulasztásai vagy bárminemű gyöngéi miatt, nem keltünk fel álnév alatt soha!! Nincs több mondani valónk; kiki magának áll és esik!!

— **A H. B. — P. S.-féle vitához,** Pár napra az ismeretes vita lezárása után egy hosszabb íratot kapott szerkesztőségünk az egyik vitázó féltől, H. B. tisztársunktól, a melyben ellenfele érveit véges-végig észrevételekkel kíséri. De, mert a vitát jónak láttuk lezárni, ő maga sem kívánja, hogy beküldött cáfolata egészben véve nyilvánosságra jusson s csupán annyit óhajt saját reputációjára érdekében, hogy valamilyen formában ellenfelének két, súlyosnak tetsző s félreértéseket támasztható állításával szemben tisztázhassa magát olvasó közönségünk előtt. S ehez való jogát — a dolog természete miatt — lehetetlen volt el nem ismernünk. Az első állítás az, hogy ő — ellenfele szerint — csak a „kancsal mészáros“ módjára, tehát valamilyen mellékes célzattal bírálta volna az ének- és zenekarok programjait. Ez ellenében hivatkozik ének- és zenetanári minőségére, a mi magában véve is kizárja azt, hogy reá nézve az ének és zene másodrangú legyen s kéri első cikkének ismételt áttekintését. A másik állítás, hogy ő csak *állít és nem bizonyít*. Ez ellenében felsorolja a szerinte nem iskolai ének- és zenekaroknak vagy nem hangversenybe való, de gyakorta használt darabok címeit, a melyek is a következők: Étlap, Pepitant, Zsidó symphonia, Veteránok, Szerelmi krach, Részlet Konti „Kópé“-jából, Induló a „Szultán“ című operettből, Auf den Fluren (polkamazur), Hópehely, Suspinal valzer, Tarara boom de ay,

Servus Franz s kifogásolja a szerzőtlen darabokat is. Minden egyes darab címe mellett megemlíti azt is, hogy hol és mikor szerepelt a programon, a mi ezúttal mellőzhető volt. Szakértők dolga a vita érdeme felett elmélkedni; a társadalom bizonyosan lekötelezettnek fogja magát érezni, ha e vitából neki is haszna lesz, az iskola pedig még inkább!

— **A középiskolai énektanítás ügyében** a vallás- és közoktatásügyi miniszter folyó év február 1-én körrendeletet intézett valamennyi tankerületi főigazgatóhoz, melyben kimondja, hogy jövőre a középiskolákban csak olyan egyének bízhatók meg az ének tanításával, a kik arra a budapesti és kolozsvári vizsgáló bizottság előtt képesítő vizsgát állottak. Ezzel egyidejűleg közölte a képesítésre vonatkozó szabályzatot is. E szerint azoknak, a kik legalább érettségi vizsgát tettek, vagy tanítói oklevelet szereztek, a bizottság elnöke saját hatáskörében engedi meg a vizsgálatot, azoknak pedig, a kik érettségi bizonyítványt vagy tanítói oklevelet nem tudnak felmutatni, a vizsgára a miniszter adhat engedélyt. A vizsgálat június, július és augusztus kivételével az év bármely szakában letehető s három részből áll, u. m. írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgából. A vizsgáló bizottságtól nyert képesítés a szabályzat szerint csak tanítói cím használatára jogosít.

— **Földváry László** váczhartyáni ev. ref. lelkész, lapunknak is buzgó s jeles munkatársa tudatja általunk, hogy „*Szegedi Kis István élete*“ című műve (a melyből — sajnos — alig kelt még el néhány példány), ezentul nem Hornyánszky-nál Budapesten, hanem ő nála magánál rendelhető meg és pedig 1 frt 60 krért. Bolti ára 2 frt. Egyik legnagyobb reformátorunk élet történetének bizony-bizony igen megfelelő helye volna minden protestant könyvtárban, de az egyházmegyei stb. könyvtárakból már végképen nem volna szabad hiányozni.

— **A debreceni ev. ref. főgimnázium igazgatósága** tudatja az érdeklődőkkel, hogy a debreceni ev. ref. főgimnáziumnak az ezredéves nemzeti ünnep alkalmából készült múlt évi értesítőjéből, mely 36 íven az iskola multjából és jelenéből vett 24 képpel jelent meg s a tanintézet jelen állapotának ismertetésén kívül magában foglalja a főgimnázium történetét is, mintegy 100 példány még 1 frtjával kapható; vidéki megrendelők ehhez még 17 kr postaköltséget tartoznak csatolni.

— **A „Tompaszobor“-ra** újabban következő adományokat kaptuk: Tóth Lajos gyűjtő-ívén (Hidvég) 1 frt 50 kr. Magyar Lajos gy. i. 1 frt 56 kr. H. Kiss Kálmán gy. i. (N.-Kőrös) 6 frt. Ádám Tinka úrhölgy gy. i. (N.-Kőrös) 19 frt 50 kr. Kállay Miklós és Hallgató János gy. i. (F.-Méra) 4 frt 10 kr. Szikszay András gy. i. (Ibrány) 13 frt 05 kr. Sovány Dezső gy. i. (Nyiregyháza) 10 frt. Czehlár István gy. i. (Karcsa) 3 frt. Tudja Mihály gy. i. (M.-Izsép) 2 frt. Zombory Gedő gy. i. (Megyaszó) 3 frt 59 kr. Szóráth János gy. i. (Szobránc) 8 forint. Zempléni Árpád gy. i. (Budapest) 7 frt. Kovács László gy. i. (Hamva) 30 frt 30 kr. S Szabó József (Debrecen) 1 frt. Dakó Lajos gy. i. (Borsod) 2 frt 50 kr. Urbán Mihály (Záhony) 1 forint. — A megelőző kimutatások valamelyikében a Révész Kálmán úr által küldött 1 frt s Kovács Gábor úr által Kassáról küldött 1 frt tévesen az Erdélyi János h. h. neve alatt volt kimutatva. A „Sátoralja“ útján a sárospataki izraelita ifjuság táncmulatságának tisztá jövedelme 7 frt 30 kr. — Az 1896-ik évi egyházzlatogatás alkalmával a gömöri egyházmegyében a Sárospatakon felállítandó „Tompaszobor“-ra gyűlt adományok a következők: Rimaszombati egyház 5 forint, kövecsesi, naprágyi, hubói, bejei, vályi egyház, Nagy József ügyvéd, Szkárosi Gusztáv horkai, Kolos István berzétei, Osváth Bertalan szalóci, Csabay Pál balogi, Ruszkay Gyula jánosii, Dusza Lajos zádorfalvi lelkész, Borza Pál vigtelki tanító 1—1 frt., Tóth Sámuel recskei

tanító, kislelűdi, aggteleki egyház 60—60 kr., Molnár József naprágyi, Pál Ferencz, Pósa Lajos radnóthi, Réthy Andor. Kónc Károly, Tomori Endre héthi, Kálniczki Endre putnoki, Hubay Lajos a.-szuhai, Mártha Ferencz zubogyi lelkész, Dusza János gicei h.-lelkész, tornallyai, gicei, szkarosi, kálosai, jánosii, szűtori egyház, Csontos Endre zádorházi, Pongó Gyula horkai, Sonkoly József szalóci tanító 50—50 kr., radnóthi egyház, ragályi s trizsi tanító 40—40 kr., Csabay József radnóthi tanító, Komjáthy István, serkei egyház 30—30 kr., Kaposi Ferenc naprágyi, Ibos József, Ruszkay István jénei, Reviczki Béla rimaszécsi, Szűcs János putnoki, Varga Kálmán, Somogyi János tanítók, Czinyéri Barna s.-keszűi, Kis Károly, Konyha Pál, Keresztúri Károly szuhafői, Osváth Dániel ragályi, Szabados László imolai lelkész, runyai, zsipi, bátkai, martonfalvai, harmaczi, simoni-i, u.-panyiti, zeherjei egyház 20—20 kr., Varga István, Péter Gyula tanító, beretkei egyház, Katona Károly 10—10 kr. Főösszeg 35 frt 10 kr. — A kimutatóst legközelebb folytatni fogjuk. A künn levő gyűjtő-ívek mielőbbi visszaküldését ismételtlen és tisztelettel kérem.

Dr. Finkey Ferencz.

— Az olasz papok. Nem hiába, hogy Olaszországban lakik a pápa, a szép Itáliában ugyancsak sok róm. kath pap él. A statisztika adatai szerint Olaszországban a múlt év végén 77,128 lelkész volt, a kik 20,491 plébánián laktak és 55,304 templomban mondtak misét. Aránylag legtöbb pap van Nápoly, Salerno, Caserta, Avellino és Benevento környékén, a hol 2,959,000 lakosra 12,568 pap jut, tehát minden 246-ik ember pap. Utánok következik Szicília, a hol 8415 pap van, továbbá Piemont, a hol 3,700,000 lakosra 6842 pap jut. Kérdés, vajjon ez a sok pap vallásosabbá, erkölcsösebbé, felvilágosultabbá tette-e az olasz népet? áldást, vagy átkot árasztott-e az országra? A történelem és a statisztika, sajnos, kedvezőtlen ítéletet mond róluk!

HIRDETÉSEK.

**Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!**

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessenek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vaskoronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

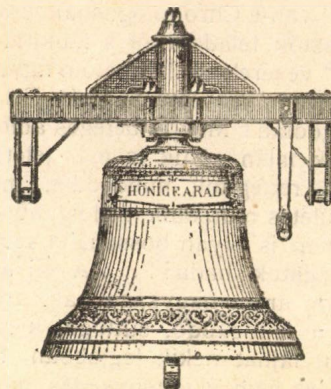
8—12

Ifj. Hönig Frigyes gőzüzemre berendezett harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jó-tállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával **szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL** készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hangja

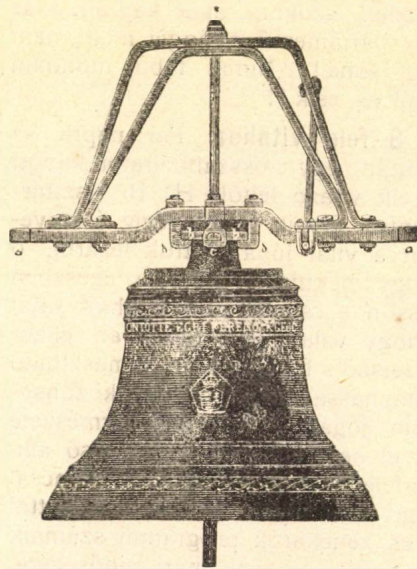
egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszilidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserezését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

2—10

Az ország legrégibb harangöntödéje Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegye).

Alant írott bátor-kodom a nagytiszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntödém-ben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg-szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításhoz történ-hető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-talan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbirtokos.

11—12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.**

Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Betegségünk, orvosságunk.” *Zoványi Jenő.* — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.” *Buza János.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Kun Pál 1827—1896.” *Csik Dániel.* — „Az országos lelkészi özvegy- árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.” *Dr. Tüdös István.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

Betegségünk, orvosságunk.

Az egyházpolitikai törvények sok tekintetben megváltoztatták az egyházak helyzetét. Súlyukat leginkább megérzik a protestáns egyházak, melyek már nélkülök is nagyon beteg állapotban voltak és a sürgős, hathatós orvoslásra máskülönben is régen rászorultak. Az új veszedelem — bármennyire fájdalmasak is a megpróbáltatások — annyiban talán haszonnal fog járni, hogy egyházunk intéző köreit felrázza a tétlenségből, tevékenységre fogja ösztönözni több irányban is. Mert kétségtelen, hogy az általánosan érzett szegénységen kívül az a legnagyobb bajunk, hogy az egyre hangzó panaszok a gyógyításra hivatott közegeknél legtöbbször süket fülekre találnak,

Hiszen, hogyha egyházi főhatóságaink nemcsak a napról-napra való tengődést tekintették volna egyedüli dolguknak, és ha a bajok eloszlátására minden irányban idejében actiót indítottak volna: ma nem bizonytalan helyzetnek néznénk eléje kétségek közt, hanem nyugodtan, bizalommal várnók az új törvények fejleményeit. Egyházi életünk megújítását, sebeinek gyógyítását én nem is remélem hivatalos testületeinktől mindaddig, míg olyanok játszásk bennök a fő, mondhatni döntő szerepet, kiknek politika a legfőbb foglalkozásuk. A világi elemnek ezt a részét teljesen alkalmatlannak tartom az egyház ügyeinek élére s okosan tenné a lelkészi kar, ha a maga csekély hatáskörében mindent elkövetne ezeknek az egyházi kormányzás teréről való leszorítására.

Kell-e bizonyítgatnom, hogy azért nem tudunk előre mozdulni, mert az egyházi testületek működését lenn az egyházközségekben a demagogia, fönnebb a politika irányozza? Nem a kiéheztetett s önmeztagságra kényszergetett lelkészekben van a hiba, tisztelt nagyjaink és kicsinyeink! kik reánk hárítanak minden felelőséget s tőlünk várnak minden munkát, minket ösztönöznek hatékonyabb munkásságra — de persze a nélkül, hogy helyzetünkön javíthatnának. Akkor volt a mi egyházunk belélete virágzó, akkor hozott a vallásos buzgóság ma már elképzelhetetlen áldozatokat, a mikor egyfelől nem nyögtek ochlokratia jármában a lelkészek, hanem ellenkezőleg az egyházi fegyelem rajtok kívül a „királyi papság“-ra is kiterjedt: — másfelől pedig az egyház kormányzásában semmi szerepe nem volt a politikai tekinteteknek és politikai ellentéteknek.

Mi volna hát, mi lehetne ezzel szemben a teendők?

Az, hogy a kálvinista, ez az eminenter fegyelem-tartó egyház ismét életbe léptesse a divatból kiment egyházi fegyelmet, meg aztán ne politikai hatalmasságokat gyűjtson a tisztségekre, hanem a politikától minél távolabb álló, erős protestáns meggyőződésű, áldozatkész és vallásos szellemű intelligens egyéneket.

Ilyenformán összealkotott egyházi hatóságoktól remélhetnők aztán a lelkészek helyzetének jobbra fordítását, ezt a mindennél fontosabb, halaszthatatlan teendőt. Mert, hogy mai helyzetök teljességgel nem kedvező, azt — úgy gondolom — senki se vonja kétségbe. Hiszen mindenki ismeri a lelkészi karnak, és pedig az egésznek szomorú állapotát. Mert nemcsak a szegénység sorvasztja ám a papság tetterejét és buzgóságát, hanem e mellett, csak a fizetést tekintve is, általában annak bizonytalansága s fix-értékben való meghatározhatatlansága; nemcsak azok szorultak rá a helyzet javítására, akiknek fizetése meg nem üti a 800 frtot, hanem azok is, akiknek akármennyivel felül is mulja a jövedelmök ezt a szűkre szabot minimumot. A fizetéseket azoknak is rendezni kell, akiknek pár ezer frt körül van a jövedelmök. Ezt is biztos alapra kell helyezni, nem pedig az időjárástól s egyéb bizonytalan körülményektől továbbra is függőbben tartani. Mert mit érünk mi azzal, ha papíron 2000 frt a fizetésünk s jó egy árvíz, mely elveszi felét, — jó a gabonaárak folytonos hanyatlása, mely csúffá teszi a tíz évi átlag kiszámítását, — jó az egyházpolitika, mely szintén megfoszt egy részétől, néhol tekintélyes összegtől? Mit érünk vele egyszóval, ha sohasem tudjuk, mennyi lesz a bevételeink, melyre bizton lehessen támaszkodnunk? Van akárhány olyan lelkészi állás, mely valaha a magas haszonberek és gabona árak idején 4000 frt körüli jövedelmet hajtott s ha véletlen esetek nem jönek közbe, még most is többre megy 2000 frtnál. Ilyen az enyim is, de ha valaki évi 2000 frtot negyedévi előleges részletekben biztosítva, szívesen átadná nekí földjeimet, gabona-fizetésemet, stólámat stb., egyszóval az egészemet. Gondolom így vannak vele a többiek lelkészei is. Hát még azok a szegénysorsú kollegák, akiknek talán még több, cifrábbnál-cifrább címen jó össze az a pár száz forintjuk, mely bizonyára magában véve is többet érne, ha készpénzben s meghatározott összegben kapnák.

A lelkészi fizetések rendezésének tehát korántsem

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

szabad megállapodni a 800 frtot el nem érő összegűeknek ennyire kipótlásánál, hanem tovább menve úgy ezeket, mint a többieket teljesen készpénzre kell átváltoztatni s fix-összegben kell megállapítani, a melyet aztán bármilyen körülmények közt is megkapjon a lelkész. Egyik ága volna ennek a rendezésnek a stóla megváltása, illetőleg kárpótlása. Tessék elhinni! útálatos dolog ez a stóla. Nekem Kolozsvártt, ahol senki se kérdezte, hogy mivel tartozik, hanem csak fizetett s többnyire gavallérosan, mindig úgy tünt fel, mint valami borraival-féle; most meg a másik szélsőséget mutató helyre kerülén, ahol nemcsak, hogy mindenki tudakozza fizetni valója összegét, hanem igen gyakran még alkuba is mernek bocsátkozni. — egészen üzleti szagúnak látom. De hát fizetésemhez tartozik, belőle élek, ragaszkodnom kell hozzá. Azért érint aztán nagyon kellemetlenül az u. n. szabadelvű egyházpolitikának az a semmiképen se szabadelvű következménye, hogy az ország legsilányabban díjazott osztályát fosztja meg jövedelmének egy tetemes részétől. Mások vígan örvendezhetnek a szabadelvűsködés győzelmeinek, csak a szegény protestáns pap nézheti keserűen, hogy milyen furcsa eredménye van rá nézve az ő nagy lelkesedésének s eltűnődik rajta, ha vajjon nem hibbant-e meg valahol az a híres (az én egyéni nézetem szerint legalább is kétes) szabadelvűség? Annyi bizonyos, hogy eddig mutakozó eredménye úgy tünteti fel, mintha egyébre való se lett volna, mint a protestáns papság még szegényebbé tételére nézve, sőt mintha egyenesen ez lett volna a célja, mert hiszen most már egészen kifogyott a kormány még a biztatásokból is, a kifacsart citrom szerepére jutott protestáns lelkészekkel és egyházakkal szemben.

Am, ha az állam hallani sem akar kárpótlásról („jó lesz, ha a segélyezéssel” is nem így járunk!) az egyházi hatóságok el nem mulaszthatják e tekintetben intézkedni. De aztán legyen is benne köszönet, nem úgy, mint a konventnek az esketési stólará vonatkozó legközelebbi határozatában, mely furfangosnak elég furfangos, közvetítőnek is elég közvetítő, de sem nem jogos, sem nem méltányos, sem nem igazságos, sem nem hasznos, sem nem okos, de még nem is végrehajtható. Igaz, hogy a konvent határozata a mellett némi reményeket is próbál nyújtani az ügy helyes rendezésére, de — legyek rossz próféta! — nem sok bizalmam van hozzá. Csodálom különben, hogy még a lelkészek közt is akadnak, akik ellene vannak a stóla megszüntetésének. Péter Mihály úr például azt hozza fel ellene, hogy, minő nehéz számításokat von maga után a lelkészek közt az az eset, ha valakit más egyházba fognak hívni functióra. Pedig hát semmiféle számítás nem lehet a helybeli s az idegen pap között annál az egyszerű oknál fogva, mivel a helybeli pap senki privát gusztyusáért nem köteles fizetéséből egy garast se átengedni másnak s a kinek más pap kell, hát fizesse alku szerint. Ez tehát nem argumentum.

Azonban, ha csakugyan minden jogos érdeket kielégítő módon hajtja is végre a konvent ebeli teendőit, ha meg is csinálja a 800 frtos minimumot, ha fix-összegű készpénzzé változtatja is át az összes egyházakban a lelkészi fizetést; ha a stóla eltörlésével megfelelő kárpótlást nyújt az illetőknek: sokat tett bár, de még mindig nem tett eleget a lelkészi állás biztosítására s annak kecsesgtetővé tételére. Ennek csupán egy módja van: a Vécsey József javaslatának lényegében való keresztülvitele, vagyis a fizetéseknek közös pénztárból való kiszolgáltatása, és pedig nem a mai egyházközségenként különböző összegben, hanem az egész lelkészi kart lehetőleg három—öt fizetési osztályba

sorozva. Lennének például 1800, 1500, 1200 vagy 2000 1750, 1500, 1250, 1000 frtos fizetések megfelelő kárpótlékokkal; továbbá az ezer léleknél népesebb egyházközségekben minden 100 lélekre 10 frtot számítva, a munka-többlet díjazásával is. Minden tőke, melynek kamatja lelkészt illet, az országos közös pénztárban kezeltetnék, ugyanoda vonatnék be a lelkészek használatában levő földek eladásából befolyó összeg is. Ami nem telnek ki ezeknek a kamatjából, az országos közalap átalakításával, illetőleg fölemelésével fedezhetnék. Egyébképen — és ezzel a Ferency Gyula tervének nyilatkozom ellene — teljesen meghagynának az egyházközségek önálló vagyonkezelése s az államsegély a szükséghez képest azoknak az egyházközségeknek a segélyezésére fordíttatnék, a melyek még azután is tetemes terhet viselnének egyéb szükségleteik miatt.

Abban is egyetérték a Vécsey javaslatával, hogy egy egyházközségben ne legyen több lelkész, hanem igenis a nagy eklézsiákban a lelkészek száma annyira szaporíttassék, a mennyit a népesség szükségessé tesz s az ilyenek annyi gyülekezetre oszoljanak, a hány lelkészök van, külön templommal, külön presbitériummal. Nem tartom ellenben helyesnek a több káplán alkalmazását s a lelkészeknek a fizetési osztályokba városok-faluk, nagyobb-kisebb egyházak szerinti beosztását, bár ez utóbbi szempontot a munka mennyiségének különbségénél fogva méltánylom is, de csak olyan mértékben, miként előbb nyilvánítám, a fizetési pótlékokról szólván. Abban azonban semmi megkülönböztetni valót nem látok, hogy valaki falusi pap-e vagy városi? Én már próbáltam mind a kettőt s tapasztalatom szerint a mivel többbe kerül városban az élelmezés, azt elkölti a falusi pap aként, hogy gyakran kénytelen városba utazni. Ha pedig a gyermeknevelést is tekintetbe vesszük, a városi pap kétségen kívül sokkal előnyösebb helyzetben van falusi kollégájánál.

... Hanem hát ez körülbelől mind hiábavaló beszéd! Utopia az egész! Sok víz lefoly addig a Tiszán s még a Bodrogon is, míg a lelkészi fizetéseknek illeten rendezése a megvalósulás küszöbére lép. De hitem és meggyőződése, hogy előbb-utóbb meg fog valósulni, meg kell valósulnia. Közvetve egyházunk jövője, közvetlenül pedig lelkészeinknek úgy anyagi, mint erkölcsi függetlensége megkívánja. Többször olvastam egyes kollégáim keserves panaszeit arról, hogy a tömeg, mert fizeti, cselédjének tekinti a lelkészt s úgy lép föl vele szemben, mint ilyenekkel. Hát ez csakugyan sok helyen van így, különösen az alföldön. Ha pedig nem akar valaki a „profanum vulgus“-nak engedelmessé (ipsissimum verbum!) mindjárt kész a zúgás és elégedetlenség. És ne tessék a lelkészt azért se okozni, ha szemét és rostaalját vizsalyt támaszt közte és közsé közt; ne tessék zsarolással meg kapzsisággal vádolni, ha jogszerű jövedelmét nem engedi el egyesek kénye-kedvére; s míg föld fizetése lesz, ne tessék panaszkodni, ha gazdálkodást üz inkább, mint belmissziót, mert hiszen haszonbérbe töle féláron elkívánák a „hívek“ az „ügy is ingyen kapja“-féle okoskodással. De hány meg hány szomorú körülményt lehetne felhozni, melyeket mind a mai fizetési módzatok idéznek elő. Ezek aztán az okai annak, hogy ritka lelkész engedi fiát a maga pályájára lépni.

A mai viszonyok fentartása mellett, nem is lehet tőlök rossz néven venni. Nem még azt se, hogy olyan közönnyel fogadják az evangelisacio jelszavát s akármit is, ami ezzel összefügg, — azt se, hogy oly kevésbé érdeklődnek az egyház közügyei s theologiai irodalom iránt, sőt azt se, hogy akad nem egy, aki amilyen buz-

galommal állott az evangelisatio szolgálatába, épen olyan keserűséggel hagyta félbe annak gyakorlását. Legnagyobb kálvinista politikusainktól, egy Tisza Kálmántól s egy Szilágyi Dezsőtől szép íntéseket hallogtatunk munkásságunk extensívebbé s intensívebbé tételét illetőleg, de ki merem mondani, hogy a mai magyar protestáns papság túlnyomó részétől senkinek sincs joga többet várni, mint megszabott hivatalos kötelességeinek rendes végzését. Ha átalakítják valamikor helyzetüket, majd fognak tenni biztatás és dorgálás nélkül is mindent, a mit tenniük okos, hasznos és szükséges lesz. Ha egy biztos alapon álló, jó fizetéssel ellátott, erkölcsileg szintén függetlenné tett, sőt némi, szigorúan körvonalozott fegyelmi katáskörrel is felruházott lelkesítő kar fogja vezetni az egyházközségek vallás-erkölcsi életét, akkor igenis virágozni fog a belmisszió, az evangelisatio, a curapasztoralis mind. Addig nem!

Pedig bizony e tekintetben a legnagyobb mértékben kíváncsi egy jobb korszak elkövetkezése. Népünk a maga egészében csak névleg keresztyén és véletlenül protestáns. Vallása iránti kötelességeit tehernek tekinti, vallását külsőségeknek. Fogalma sincs róla, hogy mi az a kálvinista szellem, mi az a protestáns gondolkodás, mi az a keresztyén világnézet. Ha sok terhet nem róna reá a felekezetenélküliség, menne nagy része egy csepp lelkiismereti furdalás nélkül. És ezen mind segíteni kell. Új szellemet kell önteni e népbe, melynek előbb történt felszabadítása, mint megért volna rá. A kötelező népoktatásnak s a jobbágyság megszüntetésének megfordított sorrendben, megcserélt datummal kellett volna életbe lépnie, nem úgy, a hogy életbe lépett.

(Folyt. köv.)

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.

(Folytatás).

A kisdédvók szervezéséről intézkedő törvény után hasonlítsuk össze a tulajdonképeni népoktatásról szóló törvények intézkedéseit népoktatásunk mai állapotával, alapúl vevén itt is a miniszternek legközelebb kiadott hivatalos jelentését.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a 6—15 éves gyermekek általános tankötelezettségét rendeli el. Hogy a törvénynek ez az intézkedése helyes, azt mindenki belátja, a ki a népnevelés nagy fontosságát át tudja érezni és mégis a törvény megalkotása után egy negyedszázaddal magának a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a szájából kell hallanunk azt, hogy ez a szentesített intézkedés mindez ideig nincs végrehajtva, mert több ok miatt, legalább jelenleg, végrehajthatatlan. A törvény ereje már az első lépésnél, a tankötelesek összeírásánál megtört, a mi különösen az 1893. évi népszámlálás adatainak s a hivatalosan kimutatott tankötelesek számának összehasonlítása alkalmával derült ki. A régebbi, valóban megbotránkoztató állapotok az 1892-ben kibocsátott miniszteri rendelet folytán valamit javultak ugyan, de még az utolsó miniszteri jelentés szerint is legalább 70,000-re mehet azoknak a tanköteleseknek a száma, a kik a hivatalos összeírásból kimaradtak. Nem kevésbé megdöbbentő az a tapasztalat, hogy tanügyi kormányunk, annyi éven át, a törvény szigorú intézkedésének a második lépésnél

sem tudott kellő érvényt szerezni, mert a tényleg már összeírt 2,884,835 tanköteles közül is csak 2,270,589 járt iskolába, tehát 614,246 tanköteles gyermek nem részesült oktatásban. Feltűnő s népoktatási állapotainkra mindenestre jellemző az, hogy az iskolába járó tankötelesek országos arányszáma az utolsó hivatalos kimutatás szerint nem hogy emelkedett volna, hanem majdnem 2%-kal csökkent, mert 80·62%-ról 78·71%-ra szállott le, noha az iskolába járók száma 1·71% emelkedést mutat. Én azt hiszem, hogy ez a feltűnő csökkenés a statisztikai adatok hibás összegyűjtéséből is állhatott elő, mert előttem legalább is igen kétesnek tűnik fel a miniszteri jelentésnek az az állítása, hogy a mindennapi tankötelesek közül az 1893—94 iskolai évben a középiskolákban 5771-gyel kevesebb tanuló volt beírva, mint a megelőző évben, mert hiszen eddig éppen a középiskolai tanulók számának folytonos növekedéséről panaszkodtunk.

A ki a miniszteri jelentés hivatalos adatain végig tekint, lehetetlen, hogy azokon meg ne botránkozzék s lelkében el ne ítélje a mi tanügyi adminisztrációnkat. Az 1868. évi törvény elrendeli az általános tankötelezettséget s ennek a törvénynek a dacára még 1894-ben is csak ott állunk, hogy *Budapestben*, az ország fővárosában 13,767 tanköteles gyermek, vagyis a tankötelezetteknek 21·45%-a nem járt iskolába. (A miniszteri jelentés a házi oktatásban részesülőkről nem szól). És, ha az ország szívében ilyenek az állapotok, elgondolhatjuk, hogy hazánkban számos megyében milyen szánalmas helyzetben lehet a népoktatás ügye. Ennek megvilágítása végett csak egy pár megye adatait mutatom be. Szathmárban 23,547; Krassó-Szörényben 26,167; Biharban 26,595; Bács-Bodrogban 29,200; Máramarosban 33,806; Pest-Pilis-Solt-Kiskunban 34,908 tanköteles nem részesült oktatásban. Az ország megyéi között mintegy 13 van olyan, a melyben a tanköteleseknek legalább egy harmadrésze nem járt iskolába, de van olyan is, a melyben ezeknek a száma az 50%-ot is túlhaladja (Tolnában 50·55%, Máramarosban 62·08%).

De nézzük az 1868-iki törvénynek más intézkedéseit is. A XXXVIII. törvénycikk 54. §-a azt rendeli, hogy a *szorgalom-idő* falu helyen évenként legalább 8 hónap, városban pedig legalább 9 hónap legyen. A törvénynek ez az intézkedése is messze van még a megvalósulástól, mert az iskolába járó tankötelesek közül a miniszter jelentése szerint 311,830 vagy is az összesnek 13·74%-a nem engedelmeskedett a törvényi rendeletének. Ugyancsak ilyen elszomorító a miniszteri jelentésnek az az adata is, hogy az iskolába járó gyermekek közül még mindig 164,425 volt olyan, a ki a *szükséges tankönyveket nem volt képes megszerezni* s ezek tényleg tankönyvek nélkül látogatták a tanítási órákat, pedig az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 31. §-a világosan kimondja, hogy a szegénységüket igazoló gyermekek könyveket *ingyen kapnak* az iskolától s ezeket a könyveket a 32. §. rendelete szerint a *község köteles beszerezni*. A népoktatási törvénynek az *igazolatlan óramulasztások ellenőrzésére* és az ilyen óramulasztásokért a szülékre kirótt *bírságpénzeknek behajtására* vonatkozó intézkedései is a legtöbb esetben valósággal nem létezőknek tekintettek. Eléggé bizonyítja ezt a miniszteri jelentésnek az az adata, hogy 1,251,026 félnapos mulasztásért rovatott ki a szülékre a meghatározott bírságpénz s így 244,689 cel több esetben, mint az 1893—94. évben; de a kirótt bírságból mindössze 49,849 frt 20 kr. folyt be, holott valósággal 625,513 forintnak, tehát több mint 12-szer annyi összegnek kellett volna befolyjni.

Állapodjunk meg e helyen egy kissé és keressük az okokat, melyek az 1868-iki törvény eddig említett

Intézkedéseinek végrehajtását megakadályozták s lássuk, hogy mimódon szándékozik a miniszter egyik-másik bajon segíteni. A legnagyobb baj mindenestre a tankötelezettségre vonatkozó intézkedések végrehajtásánál, vagyis helyesebben mondva, végre nem hajtásánál van. Vallás- és közoktatásügyi miniszterünk az országgyűlés elé terjesztett jelentésében úgy nyilatkozik, hogy *„teljes tudatában van már ma a közoktatásügyi kormány a 25 éves tapasztalatok alapján, hogy a tankötelezettség teljes végrehajtásának mily akadályai vannak.”* A miniszter véleménye szerint a nehézségek részint az iskolaköteles gyermekek szüleinek közönyében vagy anyagi tehetetlenségében, részint az illetékes iskola-fentartóknak és előjáróságoknak s végül a közigazgatási hatóságoknak sok helyen kifogás alá eső lanyhaságában rejlik. Ezeket a bajokat a miniszter az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk revíziójával óhajt segíteni olyan módon, hogy az eddig szerzett tapasztalatok alapján, a tankötelezettség szigorú végrehajtásának módosításait törvényesen szabályozza. Ez a revízió Wlassics miniszter nyilatkozata szerint már munkában van, de arról, hogy miket s mimódon szándékozik azon a tanügyi kormány változtatni, keveset tudunk. Abból a nyilatkozatából, hogy a mostani időt nem tartja alkalmasnak arra, hogy a felekezeteket egy nagy népoktatási vitával zavarja meg, azt lehet következtetnünk, hogy a revízió a felekezetek iskola-tartási jogát is közelről fogja érinteni.

A miniszteri jelentésnek egyik pontjából azt lehet következtetnünk, hogy közoktatási kormányunk a tankötelesek pontos összeírását az eddigi hibásnak tartott eljárástól eltérőleg, a kereskedelmi miniszterrel egyetértve, úgy szándékozik eszközölni, hogy a folyó évtől kezdve az országos statisztikai hivatal programjába a népoktatási statisztikát is felvette. Reményli a miniszter, hogy ilyen módon, az új összeírás a kellő ellenőrzési garanciákkal fog megtörténni s a beszolgáltatott adatok legfeljebb annyiban lesznek hiányosak, hogy az életviszonyainál fogva költőzködő életmódot folytató néposztály gyermekei nem írhatók össze teljes pontossággal. Hát én elhiszem, hogy ezzel az intézkedéssel a mostaninál tökéletesebb összeírást lehet elérni, de hogy az olyan tökéletes legyen, a minőnek a miniszter gondolja, én nem tartom valószínűnek. Mert hiszen az az országos statisztikai hivatal mimódon fogja összegyűjteni a feltüntetendő adatokat? Az összeírásra nemde azokat a hitfelekezeti lelkészeket s azokat a közigazgatási és községi hivatalnokokat fogja felhasználni, a kiknek működésével eddig nem volt megelégedve, mert lanyhán végezték teendőiket? Azok a statisztikai adatokat gyűjtő megbízottak, a kik nálunk a hivatalos adatokat szerzik a miniszter urak részére, magokban véve ezentul sem fognak sokkal pontosabb összeírást eszközölni, mert hiszen a mi népünk a hivatalos kérdésekre mindig a szerint válaszol, amint a feltett kérdést nagyon, vagy kevésbé gyanusnak tartja s kisebb-nagyobb összeg fizetésével látja összefüggésben, mint erre jó például hozhatjuk fel, szintén a statisztikai hivatal részére legközelebb eszközölt hivatalos összeírását a termő és nem termő szilvafáknak, tyukoknak s idei és tavalyi költségű galamboknak sat. Én az 1868-diki népoktatási törvény revíziójánál azt tartanám szükségesnek első sorban kimondani, hogy a közoktatási kormány tartsa komoly kötelességének a tankötelesek lehető pontos összeíratását, mert hiszen, ha őszintén akarunk szólni, be kell vallanunk, hogy a törvénynek erre vonatkozó rendeletét eddig talán magok a miniszter urak sem vették elég komolyan s annak pontos végrehajtását nem követelték meg *felelősség terhe alatt* az azzal megbízottaktól, úgy, mint azt p. o. az adó és katonakötelesek

összeírásakor megkövetelik. Nem annyira a törvény revíziója fogja megváltoztatni a törvényellenes állapotokat, hanem inkább a szentesített törvény megtartása és végrehajtása.

A tankötelesek iskolalátogatásán a népoktatási törvény revíziójával — véleményem szerint — csak úgy segíthetünk, ha a törvényen teendő nagyon fontos módosítással az eddigi intézkedések végrehajtását gátló okokat képesek leszünk megszüntetni. A miniszteri jelentés szerint ezeket az okokat különösen a szülők közönyösségében és anyagi teljes tehetetlenségében, továbbá a közigazgatási hatóságok lanyhaságában, az iskola-fentartók anyagi erejének elégtelenségében s a törvényesen megszabott *bírságpénzek behajthatatlanságában* kell keresnünk. Én azt hiszem, hogy ha csak ennyi ok gátolná is a tankötelesek pontos iskolalátogatását, már akkor is oly nehézséggel állanánk szemben, melyet leküzdeni alig leszünk képesek. Mert hiszen a szülők közönyösségén lassanként lehet változtatni, de már a teljes anyagi tehetetlenség s az iskola-fentartók szegénységén sokkal bajosabban. Ezek mellett azonban vannak még nagyobb bajok is, melyeknek egy része az előbb említett okoknak egyenes következménye. Ilyennek tartom én a közoktatási kormány lanyhaságát, a mely szülő anyja a közigazgatási hatóságok lanyhaságának is. Mert hiszen azt, hogy Máramarosban 33,806 tanköteles gyermek nem járt iskolába, még csak könnyen be lehet számítani a közigazgatási hatóságoknak, de azért, hogy Budapesten 13,767-re ment az iskolába nem járók száma, jogosan illeti a kárhóztatás a vallás- és közoktatási miniszteriumot is.

A másik igen nagy s a miniszteri jelentés szerint is nehezen legyőzhető baj, a *népiskolák elégtelen száma*. A legújabban közlött hivatalos adatok szerint hazánkban az 1893—94 évben 16,881 népiskola állott fenn, tehát 61-gyel *kevesebb*, mint az előbbi évben. Legnagyobb volt az iskolaapadás a görög katolikusoknál: 30, a római katolikusoknál: 24 és a görög keletiekénél: 17. Az ág. evangélikusoknál 8-cal, az ev. reformátusoknál 6-tal apadt az iskolák száma. Az 1893—94 évben megszűnt 95 felekezeti és községi iskola helyett az állam mindössze 28-at egyesek és egyesületek pedig 6-ot állítottak fel. Ha más most ezeket az adatokat a miniszteri jelentésnek a tankötelesekre vonatkozó részével vetjük egybe, arról győződünk meg, hogy a tankötelesek száma szembetűnőbben épen azoknál a felekezeteknél növekedett, a melyeknek az iskolái fogytak. Én azt hiszem, hogy nem szükséges ahhoz semmi hosszabb fejtegetés, elég egyszerűen annak a két adatnak az egybevetése, hogy a tankötelesek száma egy év alatt 115,821-gyel szaporodott, az iskolák száma ugyanazon év alatt 61-gyel fogyott, hogy bárki belássa, miszerint az egyszerű tantervrevízió ezen a bajon nem fog segíteni, sőt igen keveset fog használni a miniszter úrnak az a terve is, melyet jelentése 49-ik lapján a következőleg mutat be: *„E téren az állami beavatkozás a jelenlegi pénzügyi viszonyok mellett természetesen kisebb mértékben működhetik közre közvetlenül a baj okainak elhárítására állami népoktatási intézetek állításával, mint inkább arra, hogy a községeket, iskola-fentartói kötelezettségeiknek pontos teljesítésére sorsítsa.”* Hogy ilyen módon a reménylett eredményt nem fogja elérni a tanügyi kormány, azt egész biztosan állíthatjuk. Itt csak egy módon lehet segíteni t. i. úgy, hogy a közoktatási tárca költségére olyan összeget szavaz meg a képviselő ház, melylyel a szükséges iskolák felállítását, illetőleg az eddigi iskola-fentartók kellő segélyezését, sőt lassanként az ingyen iskoláztatást keresztül lehet vinni. De ha még ezt megtennők is, akkor sem szüntethetnők meg a bajt teljesen, mert előttünk áll a

másik még most legyőzhetetlennek látszó akadály: a *tanító-szükség*. Ebben a tekintetben jelenleg úgy állunk, hogy hazánk 24 vármegyéjében 133 iskola szünetelt tanító-hiány miatt, pedig a miniszter visszavonta azt a rendeletet, melylyel a lelkész-tanítóságok fentartását betiltotta s így az összes lelkész-tanítók zavartalan működését egyelőre biztosította s elnézte azt is, hogy az 1893. évi XXVI. t.-cikknek az az intézkedése, mely szerint a segéd-tanítók alkalmazása csak félévre és csak is a rendes tanítói állomások megüresedése esetén engedhető meg, ne hajtassék végre.

Hogy ezeken az állapotokon a tantentervrevízióval mi módon szándékozik segíteni a tanügyi kormány, azt még csak gondolni sem tudom. A tervezett 400 milleniumi iskola felállításával szépen fog ugyan szaporodni a tantermek száma, de ezekben a tantermekben kik fognak tanítani? Hiszen a miniszter maga mondta, hogy csak a mindennapi tanköteles gyermekek befogadására 80 tanuló számított egy tanteremre (!) 723 egy tantermes iskolára volna szükség s ebbe legalább is annyi tanító kellene. Pénz, még pedig igen sok pénz kell ehhez, mert a nélkül minden csak a mostani állapotban marad.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Második közlemény.)

A sárospataki ref. egyház a vár urainak pártfogása alatt mintegy 130 esztendeig egyike volt az ország legvirágzóbb egyházainak. Papjai kedvező anyagi viszonyok között éltek, kiváló tudósok s többnyire irodalmi emberek voltak, kik nagy tiszteletben állottak a vár urai előtt is. Elég legyen e végből a fejedelmi korszakbeli lelkészek közül megemlíteni a következőket: Kopácsy István, Sztáray Mihály, Dévai Bíró Mátyás, Dobai András, Czeplédi Ferenc, Balsaráti Vitus János, Kassai Császár György, Pesti Gáspár, Kecskeméti Elekes János, Suri Orvos Mihály, Pataki Füsüs János, Tolnai Pap István, Verécsi Ferenc, Szathmári Baka Péter, Szepsi W. András, stb. Amde ez a főúri pártfogás Lorántfy Zsuzsánna és II. Rákóczy György halála után egyszerre megszűnt, sőt a legigazságtalanabb és embertelenebb üldözéssé változott, melynek vezetői a kath. püspökök és a jezsuiták, szövetségben az abszolút kormány-hatalommal, egy egész hosszú századon át, itt is, mint másutt az országban, folytonosan arra törekedtek, hogy a protestáns egyházat a lét minden feltételeitől megfoszszák.

Alig temették el nagy pompával II. Rákóczy Györgyöt 1661 ápr. 24-én a sárospataki templom sírboltjába, özvegye, Báthory Zsófia, ki eddig is csak színből és érdekből volt protestáns, egy pár hónap múlva fiával, I. Rákóczy Ferencel együtt visszatért a kath. egyház kebelébe és még abban az évben, a Dobó Ferenc és Lorántfy Zsuzsánna végrendelete ellenére, megvonta az egyháztól és iskolától a királyilag is megerősített Perényi-féle alapítványokat, sőt azon várbeli járandóságokat is, melyeket Miksa király 1569 okt. 25-én kelt alapító levelében a tanuló ifjúság számára biztosított. Az ekkor lefoglalt jövedelmek ezek voltak: a lelkész várbeli évi járandósága, mely

30 köböl búzából, 14 hordó borból 6 verő disznóból állott; az első tanár évi járandósága: 18 köböl búza, 7 hordó bor, 3 verő disznó; a második tanáré: 300 frt, 28 köböl búza, 5 verő disznó, 8 hordó bor; a harmadik tanáré: 250 frt, 18 köböl búza, 5 hordó bor, 3 verő disznó; a tanulók évi járandósága Miksa király kegyes adományából: 40 köböl búza, 4 hordó bor, 4 verő disznó; a négy köztanító évi járandósága 100—100 frtjával és a könyvtárnoké: 25 frt; a kántor évi járandósága: 10 köböl búza, 7 hordó bor, 2 verő disznó.

Ezen foglalással egyidejűleg, előbb a tanulószág — gyakori lázadás ürügye alatt, — majd a tanárok is eltiltattak a templomba járástól. Magok a hívek sokféle háborítást szenvedtek istenitisztelezők gyakorlásában. Most a kántort nem bocsátották be idejében, majd a közönséget gátolták a templomból való kimenetelben. Sokszor előfordult, hogy a torony ajtaját feltörték és meghúzták a reformátusok harangját kath. halott felett még az istenitisztelek tartama alatt. Sátoros ünnepeken, midőn az istenitisztelek állott, oly ágyuzást vittek végbe a szomszéd bástyáitól, hogy a templom boltozata majd leszakadt. Ehez járultak a lélekvásárlások szép szóval, fenyegetésekkel és erőszakkal.

A zemplénmegyei nemesség, mely még akkor nagyobb részben protestáns volt, élén Boeskey István főispánnal, ki egyszersmind a sárospataki főiskolának is főgondnoka volt: méltó felháborodással vette e vallássérelmi ügyet és közgyűlési határozat szerint előbb a fejedelemszonty kereste meg a lefoglalt javak visszaadása iránt, de miután kérelmével gúnyosan elutasított, az 1662-ik országgyűlésre terjesztette fel az ügyet. Itt a protestáns rendek, közös megállapodás szerint, kijelentették ugyan, hogy a kir. előterjesztések tárgyalásába mindaddig nem bocsátkoznak, míg a vallássérelmi ügyek, ezek közt a sárospatakiak is, a linezi békeokmány és az 1647-iki törvény 14. §-a értelmében el nem intéztetnek; de miután meggyőződtek, hogy a kath. rendek ellenállása miatt ezéjokban nem boldogúlhatnak, boszankodással elhagyták az országgyűlést. Zemplénmegye ezután ingerültségében még azt is megtette, hogy a szentesített és hozzá kihirdetés végett leküldött törvénycikkeket, minthogy azok a prot. rendek hozzájárulása nélkül hozattak, azon közgyűlése határozatából, melyen a 13 felső vármegye követi is jelen voltak, visszaküldötte ő felségének.¹

A sikertelenség, mely a prot. rendek országgyűlési szereplését kísérte, még jobban felbátorította Báthory Zsófiát, hogy birtokaiban földesúri jogát teljes mértékben érvényesítse. E végből már a következő 1663-ik esztendőben letelepítette sárospataki várában a jezsuitákat, kik a vakbuzgó fejedelemszonty lelkiismeretén uralkodva, egész tervszerűséggel fogtak a térítés és foglalás munkájához. Alig tették be lábukat Sárospatakra Sámbar Mátyás a hirhedt hittérítő és a vele rokon szellemű Kiss Imre, a fejedelemszonty gyóntatója: azonnal felzavarták a társadalom békéjét, elszórták az egyenlenség magvait a békés polgárok közt. A piacon emelvényt állítottak és a mindég kíváncsi néptömegnek onnan hirdették a türelmetlenség ígéit, az egyedül idvezítő tanokat. A tanárokat és lelkészeket meddő hitvitákra ingerelték. Az iskolának, a hová az 1664. évről nyilvános vizsgálatra a tételek megküldése által ünnepélyesen

¹ L. Szirmay A. Notitia hist. 197. 1.

meghívtak, harcias kedvöket mutogatva, kihívó modorban válaszoltak,¹ mire a tollesatára mindig kész Pósházy adta meg az érdemleges választ. A vita, mely eleinte csak kéziratban, társadalmi úton folyt, nem sokára átesapott az irodalmi térre is, hol a küzdő felek, egyrészt Sámbar Mátyás, Kiss Imre és Illyefalvi István, másrészt Pósházy János sárospataki tanár, Matkó István felsőbányai és Czeglédi István kassai lelkészek a neki vadúlt szenvedély hevében, mely gyűlöletre valló modorban mérköztek meg egymással.

E közben Báthory Zsófia, fiával együtt tovább folytatván a foglalást, 1664. május 4-én reggel 8 órakor, midőn éppen templomban volt a város népe, magyar és német őrségét ráküldte Buzinkay Mihályra és mindenestől kihányatta abból a házból, melyet még a XVI. században Kántor Mihály hagyott volt az iskolára.² Az a ház volt ez, melyben jelenleg Szívos Mihály tanár lakik. Abban lakott egykor az id. Csécsy János, majd egymásután if. Csécsy János, id. Szathmáry P. Mihály, ifj. Szathmáry Mihály, Öry Filep Gábor és Szombathy János. A földesúri önkénynek ezen, újabb erőszakossága, nagy felháborodást okozott Zemplénmegyében, mely május 9-én körlevélben sietett tudatni ezt a botránkozató esetet a szomszéd megyékkel. A sárospataki sérelmi ügy az általa támasztott ingerültség ügye felhatott egész a trón zsámolyáig. A lefoglalt javak ügyében, egyrészt a Báthory Zsófia, másrészt az egyház és iskola közt fenforgó kérdések elintézése végett, még azon év augusztus 10-én, Wesselényi Ferenc nádor elnökelete alatt királyi bizottság ült össze Sárospatakon, melynek tagjai a legelőkelőbb katolikus és protestáns férfiak voltak.³ A több napig tartó tanácskozás, noha a nádor őszinte jóakarattal igyekezett a feleket összeegyeztetni, nem vezetett eredményre, mert Báthory Zsófia, gróf Pálffy Tamás egri, Bársony György nagyváradi püspökök, mint bizottsági tagok által is támogatva, földesúri jogánál fogva, az 1647. t.-c. 11. és 12. §§-ai alapján megtagadta a lefoglalt jövedelmek visszaadását, amit a reformátusok ugyanazon törvényezikk 14. §-nál fogva követeltek. Így a reformátusok számára, nem volt egyéb hátra, mint megvárni a per kimenetelét, melyet ők még a bizottság összeülése előtt indítottak. A bíróság csakugyan elmarasztalta Báthory Zsófiát, de az ítélet végrehajtását nem lehetett kieszközölni, Zemplénmegye tovább négy esztendőnél nyilvántartotta és sürgette a végrehajtást, sőt a 13 felső megye követi által magát a királyt is megkereste az iránt, de a katolikus érdekek ellenére, még az ország törvényeinek, a bíróság ítéletének sem lehetett érvényt szerezni abban az időben.⁴ Hogy mennyire bizton érezte magát Báthory Zsófia a király oltalma alatt, még a per elvesztése után is, mutatja az az alapító levél, melyet ő és fia, I. Rákóczy Ferenc 1666. január 1-én adtak ki, melyben az „eretnység elnyomásának” hangsúlyozása mellett, a sárospataki jezsuitákat az ország törvényei ellenére, fekvő javakkal ajándékozzák meg. Az alapító levelet hasonló indokból maga Leopold király is megerősítette 1668-ban. Az ünnepélyes beiktatás ugyanazon év április 17-én ment végbe, mely

ellen Zemplénmegye az 1608. t.-c. 8. §-a és a linci békekötés értelmében ünnepélyesen tiltakozott.¹

Ily szomorú körülmények közt váratlanul lephette meg a sárospataki ref. egyházat és iskolát az az értekezlet, melyet gróf Zrínyi Péter és I. Rákóczy Ferenc 1668-ban, éppen a jezsuiták beiktatása évében, valószínűleg politikai céljaikra való tekintetből, a sárospataki várba hívtak össze. Az összegyűlt főurak és nemések közül mintegy hatvanan megjelentek az őszi évváró vizsgán is, köztük maga I. Rákóczy Ferenc is.² Ez alkalommal a katolikusok és reformátusok közt fenforgó vitás ügyek is tárgyalás alá vétetvén, hosszas megbeszélés után, a gróf Zrínyi Péter közbenjárására, I. Rákóczy Ferenc 1669. április 26-án aláírta azt az egyességlevelet, mely szerint „édes magyar nemzetünkhöz való coalescentiát és szép uniót akarván követni,” a maga és utódai nevében is, arra kötelezte magát, hogy a sárospataki egyháznak és iskolának elfoglalt javait visszaadja s az időközileg visszatartott jövedelmeket kárpótolja. Az egyesség levél alá a reformátusok részéről Boeskey István, Wesselényi Pál, Szuhay Mátyás, Kóródi Ispán Ferenc, Héczei Baksa István, Nagy András, Bogdányi Farkas Ferenc s tanúképen gr. Zrínyi Péter és Nagy Ferenc vannak aláírva.³ Ez egyességlevélben részletesen elszámolják a visszaadott vagy egyenértékben kárpólt jövedelmek. A csarnahói és nagy-toronyai jövedelmeket biztosítja, a várból járt életneműért a tocsvai malmot adja örök tulajdonul, a borfizetést a sárospataki dézmára utasítja, a pénzfizetésért és az időközileg visszatartott jövedelmekért egyszer s mindenkorra 1000 aranyat tett le Szepesi W. András sárospataki ref. lelkész kezébe. Ezenkívül biztosítja a reformátusokat, hogy a tanároknak és tanulóknak szabad járásuk lesz a templomba; a reformátusok harangját nem kívánja használni, csak az ő vagy udvari emberei halála esetére; a reformátusok katolikus ceremóniák vagy ünnepek megtartására nem köteleztetnek; a templomba menetelnél és kijövetelnél a hívek nem akadályoztatnak; a Kántor Mihály-féle házat visszaadja, a temetőhely⁴ közös lesz addig, míg a katolikusok más helyet nem kerítenek; a paróchiális korcsmának semmiféle háborgatása nem lesz; a Kőrösy István fiától egyházi célra hagyott háznak, szőlőnek és majornak becsárát megfizeti.

Ez egyességlevél szerint, nem sokáig érezhették magukat biztosságban a sárospatakiak. Már a következő évben felfedeztetett a Wesselényiről nevezett összeesküvés és vezetői gr. Zrínyi Péter, gr. Frangepán Ferenc, gr. Nádasdy Ferenc elfogattak s idegen bírák ítélete folytán kivégeztettek. I. Rákóczy Ferenc, hogy társai sorsát elkerülje, az elfogatás hírének hallatára, szerencsi várából, édes anyjához, Munkácsra sietett, a ki szerencsétlen fiának nemcsak életét, hanem minden vagyonát és méltóságát, a jezsuiták közbenjárására, csak azon feltétel alatt menthette meg, hogy a lázadás elnyomásának költségeire készpénzben 20000 frttal, gabona és élelmi szerekben 155000 frttal járult s ezenkívül a Rákóczy-várakba német őrséget bocsátott.⁵

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

¹ L. Pósházy. Igazság istápjá. 120 l.

² L. városi jegyzőkönyv.

³ L. vizsgálati jegyzőkönyv Zemplénmegye levéltárában. Nálunk másolatban.

⁴ L. Bethlen János. Historia rerum transylv. Viennae, 1783. 81. lap.

¹ L. Szirmay A. Notitia hist. 212—215. l.

² L. Ifj. Csécsy. Historia Hung. kézirat.

³ L. Szathmáry K. György. Historia scholae ref. Sarospatachinae. Kézirat. 216. l.

⁴ A mostani iskolakert.

⁵ L. Szirmay. Notitia hist. 223—224. l.

KUN PÁL

1827-1896.

Február 21-én még tanított az iskolában . . . s e hó 17-ike óta ott aluszsza örök álmát az avasi temetőben!

Nem az én erőltetett tollam feladata: érdemileg méltatni azt a nemes életpályát, melyet b. e. *Kun Pál* megfutott. Elvégzik ezt majd az arra hivatottak, midőn díszes koszorúba fonják az ő érdemeit. Én csak egy pár tanulságos jellemvonás megrajzolására szorítkozom, vagyis azt a szerepet kívánom teljesíteni, mit az ideiglenes fejfa, vagy sírkő, mely jó addig, míg a díszes, értékes emlék elkészül.

* * *

A végzetes csapás, mely *Kun Pál* halálával a gyászoló családon és rokonságon kívül hazai közművelődési ügyünket s közelebről miskolci ev. ref. főgymnáziumunkat érte, már régebben előre veté sötét árnyékát.

Óh, mint szerettük volna tova űzni ezt az árnyékot, mely lelkünket hetek óta kínos izgalomban tartá. Biztattuk magunkat és őt is, hogy ereje, egészsége majd csak visszatér még. Hiába! Magunkat is, őt is csak alattuk. Ő jól tudta, hogy csak a kartársi szeretet biztatásai, vigasztalni akaró szavai ezek s magunk is éreztük, hogy a katasztrófa csak napok kérdése. És a mitől félünk, csakugyan bekövetkezett. Hasztalan volt az orvosi tudomány, hasztalan az övének odaadó gondozása: márc. 15-én, tehát épen nemzeti újraébredésünk évfordulóján, megszűnt élni. A test — ez a romlandó por-sátor — összeomlott! Szelid arczat nem láthatjuk többé, de szelleme itt maradt közöttünk s ez az, a mely ezután is mindig tanít.

Mint *ember*, a puritán egyszerűséget szerette. Külső fényre, dicsőségre nem szomjazott soha. Az elismerést nem kereste. Beérte a kötelességteljesítés boldogító tudatával. Mintha csak róla írta volna a költő:

„Földi ember kevéssel beéri,
Vágyait, ha kevesebbre méri!”

Mindenkivel szemben, aki vele akár magán, akár hivatalos érintkezésben volt, előzékeny nyájassággal, humanusan viselkedett. Sokan mégis zárkózottnak mondták — nem olyan értelemben mintha kerülte volna az embereket, hanem mert szívéhez csak kevesen férközhettek. De e keveseket aztán szerette is változhatatlan hűséggel. A világ zajos élete nem volt kedves ő előtt s a mi kevés ideje a hivatalos dolgoktól fenmaradt, leginkább a családi otthonban vagy egy meghitt baráti körben tölté el. Ennek a meghitt baráti körnek tagjai sokáig érezni fogják az ő hiányát, mert szerették őt mélységes szeretettel s a baráti szív önzetlenségével.

Mint *családfőt* a legnagyobb gondosság és takarékoság jellemezte. Törődött testtel is folytatta a munkát s 45 éven át buzgón fáradozott csak hogy családja jövőjét biztosíthassa, óh, hogy szeretett volna még — ha csak pár évig is élni — hogy ezután az annyira megérdemelt nyugalomban, kizárólag övének éljen. Övének, a kik szívéhez voltak forva s a kiknek javáért semmi áldozatot sem tartott drágának. Itt a szép családi körben nyilatkozott meg az ő mélyen szerető szíve! Példás férj és ritka jó apa volt s a gyászoló hitves úgy, mint a megtört szívű gyermekek legdrágább kincsöket vesztették el benne!

És mit vesztett a mi szeretve tisztelt püspökünk? Egy ritka jó testvért, minő napjainkban már csak kevés akad. A ki őt nemcsak szerette, de tisztelte is a szó legnemesebb értelmében. Volt alkalmam tapasztalni: mennyit aggodott az ő kedves „*Berta bátyjára*”, ha az utóbbi években többször előjövő gyöngékedéséről hírt vett és mint örült, ha arról értesült, hogy nincs semmi komoly baja. Ilyen áldott testvért elveszíteni bizony erős próba egy már 80 felé járó aggastyánnak! A jó Isten adjon erőt neki ez újabb csapás elviselésére.

Mint a *társadalom* tagja, közügyekre kevés időt szentelhetett, de hogy itt is munkálkodott, sőt magának érdemeket is szerzett, mutatja az a körülmény, hogy a város közönsége több ízben megválasztotta városi képviselőnek. Aztán 12 évig volt elnöke a „Miskolci Hitelintézet” felügyelő-bizottságának s ezen kívül eleitől fogva jegyzője volt a miskolci ev. ref. fillér egyletnek, mely vagyontalan hitsorsosaink gyermekei részére ingyenes iskolát tart fen. Mindenütt a kötelesség pontos teljesítése jellemzi, a mely jellemvonás mégis *tanári* működésében domborodik ki legjobban.

Tehetségeinek összességét — úgy szólván a — közművelődés ügyének szentelte. Elméjének minden gondolata, szívének minden dobbanása ősi tanintézetünk felvirágzását munkálta; fáradságot nem sajnálva, magát se kímélve, ereje fogytaig — mintegy 45 éven át — híven buzgolkodott azon nehéz munka körben melybe őt a gondviselés állította.

Elmondhatni róla, hogy tanári működését — elejétől végig — az *erkölcsi kötelességérzet*, mint drága kő ragyogta be.

Azt mondhatnák erre az erkölcsen szavaival: kötelesség még nem érdem, hiszen Jézus is haszontalan szolgáltnak ítélt bennünket, ha csak azt teszük, a mi kötelességünk. De hát hol állunk mi, gyarló földi emberek attól az eszményi magaslattól melyen ama Jézusi ítélet keletkezett? Bizony nálunk embereknel, hol oly sok a robot munka, valóságos erény számba megy a kötelességek pontos teljesítése és őszinte elismerés illeti az olyan embert, ki a reá bízottakban hűségesen eljár. S ha ez minden munkatérén igaz, kétszeresen igaz a tanári pályán, mely annyi sok felelősséggel jár s melynek szent hivatása az Istenség ősi munkáját, mely szerint „*teremt embert a maga képére és hasonlatosságára*” folytatni és befejezni, hogy az ember ne csak forma szerint legyen Isten képére teremtve, hanem valóban is emberré tegyék őt a mély belátás, az emberi szeretet, a jó akarat, a kötelesség-érzet és a szilárd jellem. Óh de ki tudná számba venni azokat az áldásokat, melyeket egy kötelességtudó, lelkiismeretes tanár áraszt nemzedékről-nemzedékre?

Hiába csillog valaki a lángész minden gazdagságával, ha nincs benne kötelességérzet: csak olyan mint a „*zengő érc és pengő cimbalom*.” Nagyon szépek azok az Istentől nyert magasabb talentumok, de bizony csak holt tőkék maradnak azok, ha lelkiismeretesen nem gyümölcsöztetjük!

Kun Pál nem volt lángész — de volt vasszorgalma, melylyel gazdag ismeretre tett szert s volt benne felülmúlhatlan kötelességérzet, mely nem engedte hogy a kötelesség hívó szava elől csak egyszer is kitért volna. Hajlama és hivatása a „*történelem*” nagy mezejének művelésére ösztönzé. Nem volt ő híres *történettudós*, de volt kitűnő *történelemtanár*, ki az ezer és ezer események tömkelegében mindig biztos kézzel járt. Finoman tudta azokat elemezni s ügyesen tudta csoportosítani, úgy, hogy a növendékek, kivált a míg teljes munkaerejében volt, élvezettel csüggték előadásain. Nem hagyott ugyan hátra nagyobb szabású történeti műveket, de több ízben kereste fel szakszerű értekezéseivel a különböző lapok

hasábjait. Tény az is, hogy sokat olvasott és búvárkodott, a mire neki — mint a főgimnázium könyvtárnokának jó alkalmá is volt s az által a tudományok több ágában szép jártassággal bírt.

Hogy milyen volt, mint kartárs? Erre a kérdésre ott ragyogott a felelet azokban a fájó könnyecsekben, melyek szemekükből koporsójára hullottak. Szerettük és tiszteltük őt kivétel nélkül mindnyájan, nem csak azért, mert bölcs tudásával, gazdag tapasztalataival vezérünk és tanácsadónk volt, hanem mert ő is szeretet bennünket. Valóságos öröme telt abban, ha kartársán valamiben segíthetett. A fiatalabb tanerők iránt is kellő méltánylást s előzékenységet tanúsított. Általában benne a kollegák közül senki sem csalódott és tán remélhetjük, hogy ő se vitt ellenünk panaszt a síron túlra.

A tanítványokkal szemben — mennyien lehettek 45 év alatt? — mérsékelten szigorú és mindig igazságos volt. Rokoni vagy ellenszenv sohasem vezették osztályozásában. Fegyelmi ügyekben higgadtan és tárgyilagosan ítélt s véleménye a tanári tanácskozásokban nem egyszer döntő súlylyal bírt.

Az iskolai tanács több ízben jutalmazta elismeréssel s nem egyer szívesen állította, mint igazgatót — a főgimnázium élére.

Ezeket a jeles tulajdonságokat hirdette az impozáns részvét is, mely temetésekor Borsodmegye s Miskolcz város művelt közönsége részéről nyilvánult. A város és megye vezető egyéniségei kevés kivétellel tanítványai voltak s mély részvéttel vették körül ravatalát. A 45 éves tanár most már örök nyugalomban pihen. Nyugodalmát ne zavarja semmi!

Csik Dániel.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.

Egyetemes konventünk Budapesten megállapította a 10 évre szóló gyámintézeti alapszabályokat s egyúttal a kezelési szabályzatokat is megerősítette. Az alapszabályokat már ismerjük, a kezelési szabályzat azonban még nem volt közzétéve, valamint az ügyrend sem; azt hiszszük azért, hogy nem fölösleges, ha ezeket is megismertetjük.

A *kezelési szabályzat* 8 pontból áll s lényege a következő: a gyámintézet vagyona a magyar földhitel-intézet kezeli s felügyel az országos közalapi bizottság, melynek három tagja, mint állandó albizottság, a gyámintézet minden ügyében az alapszabályok 23. §-a alapján működik. Az albizottságot *Hegedűs Sándor* elnök, *Szász Károly* és *Molnár Béla* tagok képezik, a kik mellett jegyzőül a konvent *Petri Elek* budapesti theol. tanárt alkalmazza 300 frt évi tiszteletdíj s 100 frt irodai átalány fizetéssel. Ez az albizottság minden februárban „*Kimutatás*“-i ívet küld az esperesekhez, hogy jegyezzék be abba a gyámintézeti tagok neveit, a tagoknak a jelentő ívekben kimutatott fizetését, nem számítva be a lakás értékét. Ebbe a kimutatásba bejegyzik az esperesek a tagok folyó évre szóló belépési járulék és tagsági díj összegét is. Az így elkészített kimutatást helyesbítés céljából márciusban tartoznak felküldeni az állandó bizottsághoz, a mely jóváhagyván azt, visszaküldi, hogy áttessék ahoz, a kit az egyházmegye a tagsági díjak beszedésével megbízott. (E pontnál — a 3. §. utolsó mondata — talán helyesebb lett volna a konventnek ezt mondani ki,

hogy a bizottság a jóváhagyott kimutatást egyenesen a gyámintézeti pénzkezelőhöz küldi, mint a ki úgy is összeköttetésben áll a bizottsággal. Egy kis időnyeres lett volna s az espereseknek a kimutatással a felküldés után nem kellene foglalkozniok még expeditionális szempontból sem.)

Az egyházmegye által választott országos gyámintézeti *pénzkezelő* tartozik a hozzá befolyt összegeket haladéktalanul postautalványon beküldeni a földhitelintézethez jelentő ív mellett, a mely ívnek másolatát a bizottság jegyzőjéhez is beküldi, feltüntetvén, hogy a küldött összegből mennyi a belépési járulék s mennyi a tagsági díj, esetleg a kamat. Év végén a pénzbeszedők számadásait lezárják, azt az egyházmegyei, e célra választott bizottsággal megvizsgáltatják, január 15-ig hiteles másolati példányban az állandó bizottsághoz felterjesztik. (A hiteles másolat alatt bizonyára az értendő, hogy az egyházmegyei bizottság aláírja azt is. Vagy az esperes a hitelesítő? Az ügyrend 33. §-a az utóbbira enged következtetni.)

Hogy kik jogosultak az állandó segélyezésre, azt az állandó bizottság állapítja meg, a mely a felvételt az esperes indokolt felterjesztése alapján eszközli. Ez a felterjesztés az özvegy évi járadékára vonatkozólag az esperes által a következő mellékletekkel látandó el: anyakönyvi kivonat a segélyre jogosult özvegy férjének házasságáról, haláláról, hiteles bizonyítvány arról, hogy az özvegy férjének mennyi volt egyház-hatóságilag megállapított fizetése s vajjon befizette-e az elhunyt a javadalom után járó esedékes belépési járulékot, ha nem, mennyi a hátraléka, valamint arról is, hogy őt évi tagsági díját leróta-e s ha nem, mennyi abból a levonando? (A belépési járulék és tagsági díj befizetéséről a pénzbeszedő ad igazolványt. Az elhaltak fizetéséről hiteles bizonyítványt bizonyára a jelentő ív alapján kell adni, mint a mely egyenesen erre a célra szolgál.)

Neveltetési s esetleg gyámolítási segélyt az árvák kapnak, s e tárgyban az esperesek tesznek felterjesztést, a melyhez csatolni kell az árvák szabályszerű családi értesítőjét, melyben ki legyen tüntetve az apa házassági adata, halálózása, s az árvák törvényes leszármazása, „általában (az árvák) segélyre jogosult voltát az alapszabály 14. §. értelmében igazolják. (E §. szerint arra kell ügyelni, hogy kimutatandó: vajjon a fiú árva a 20, a nőárva a 18 évet nem töltötte-e be, mert betöltés esetén a segély megszűnik. Az is kimutatandó, hogy házasságot nem kötöttek-e? Kimutatandó, hogy az árvák nem tértek-e ki a ref. vallásból.)

A segély-pénzt a bizottság a püspökökhöz küldi, kik az espereseknek juttatják, a kik nyugtára adják ki s a nyugtát a bizottsághoz felterjesztendő.

Ennyi a kezelési szabályzat rendelkezése, az ügyrend pedig röviden a következőkből ismerhető meg:

Áll nyolc szakaszból, a melyek 53. §-t foglalnak magukban. A szakaszok címei: a bizottság tagjai, özvegyek és árvák, lelkészek, egyházmegye, esperes, gyámintézeti pénzkezelő, országos gyámintézeti végrehajtó bizottság, országos közalapi végrehajtó bizottság.

Az első szakasz tartalmát, t. i. kik az állandó bizottság tagjai, már fentebb közöltük.

Az öregek és árvák című szakasz 8 pontból áll s első sorban is azt mondja ki, hogy az özvegyek járandósága az alapszabály értelmében, tekintet nélkül az elhunyt férj fizetése mennyiségére, teljesen egyenlő. Azonban az özvegy a járandóságot teljes összegben — azaz 250 frtot — csak abban az esetben kapja meg rögtön, — illetőleg jogcíme teljes beálltakor évnegyedi utólagos részletekben, — ha elhunyt férje a belépési járulékát s az

öt évi tagsági díjat befizette. Ellen esetben a belépési járuléka s az öt évi tagsági díj be nem fizetett részlete az özvegy járandóságából két év alatt egyenlő részekben letörlesztetik. Vagyis, ha p. o.: A. elhunyt lelkész belépési járuléka 100 frt volt, évi tagsági díja 25 frt, a mely öt esztendő alatt 125 frtot tesz ki s a belépési járulékból 50 frtot, a 125 frtból pedig 75 frtot fizetett ki, az özvegy első évi járandóságából 50 frtot tart vissza a gyámintézet, — a második évben szintén ennyit, hogy az elhunyt A. lelkész 100 frt belépési s 125 frt öt évi tagsági díja le legyen törlesztve.

Ennek a levonásnak nincs helye az árvák segélyezésénél, a kik a megállapított neveltetési, esetleg gyámolítási segélynek azonnal élvezetébe lépnek, tekintet nélkül néhai atyjuk befizetésére. Az árvák 50 frtot kapnak, a szülőnélküliek 75 frtot.

Megjegyzendő azonban, hogy az u. n. kegyeleti év tartalma alatt sem az özvegyek, sem az árvák nem kapnak segélyt. Mind az özvegyek, mind az árvák egyébkénti segélyezése akkor kezdődik, mikor jogcímük megállapított s tart addig, míg jogcímük meg nem szűnik.

Meghatározza az ügyrend, hogy az özvegy mikor kérje az évjáradékát? Még a kegyeleti év tartalma alatt kell az espereshez benyújtani a gyámintézeti végrehajtó bizottsághoz intézett folyamadványt, a mely felett aztán az állandó bizottság határoz. E bizottság határozata ellen 30 nap alatt felebbezni lehet a konventhez. (Az esperes bizonyára azonnal tartozik a folyamadványt, mihelyt hozzá benyújtott, felküldeni a bizottsághoz, s ha onnan visszaküldetett, haladéktalanul kézbesíteni a folyamodonak, hogy a felebbezés ideje el ne mulasztassék.)

Ilyen folyamadvány csak egyszer terjesztendő fel, mert ezután az özvegy a kapott segélyről szóló nyugtákon igazoltatja igényeit azzal a lelkésszel, a kinek egyház községéhez tartozik. Ez a lelkész igazolja, hogy az özvegy életben van-e, ref. vallású-e, ha néhai férjével ennek 60 éves kora után kelt egybe, elt-e vele öt évig, — hogy férjétől külön, vagy elváltan él-e s külön élésének az oka nem az özvegy hibája volt-e, — hogy nem folytat-e az özvegy erkölcsstelen életet, nincsen-e valamely büntett vagy nyereségvágyból eredő, vagy a közérkölsiséget sértő vétség miatt polgári bíróság által elítélve? (A lelkészeknek ezek igazolása alkalmával minden esetre lelkiismeretesen kell eljárniok, hogy az alapszabályok szigorúan megtartassanak!)

Csatolni kell az özvegy segélykérő folyamadványához azokat az anyakönyvi kivonatokat, melyeket a kezelési szabályzat 7. pontja szerint említettünk s a lelkészek az e célra szolgáló kivonatokat bélyeg és díjmentesen hivatalból tartoznak kiállítani. (Fel kell itt emléntünk, hogy az ügyrend 4. §. 6. pontja II ik kikezdése azt mondja, hogy a kívánt anyakönyvi adatok *hivatalos bizonyítvány* alakjában adandók ki. Az aláhúzott szavakat nem lehet tisztán érteni. — Azt gondoljuk azonban, hogy a *hivatalos bizonyítvány* tulajdonképen akkor adandó, mikor az özvegy már segélyezett s további segélyezésének joga igazolandó, mert a folyamadvány felterjesztésekor minden esetre az a helyes eljárás, hogy ahöz *mellékletek* gyanánt csatolandók az anyakönyvi kivonatok.)

Csatolandó a folyamadványhoz az özvegy részéről egy bizonyítvány arról is, hogy néhai férje a belépési járulékot s öt évi tagsági díjat befizette-e, s ha nem, mennyi a hátraléka? Ezt a bizonyítványt az özvegy, illetékes lelkésze útján, az egyházmegyei pénzkezelőtől kapja meg.

Az árvákra vonatkozólag *külön* folyamadványt kell benyújtani vagy az özvegynek, vagy az árvák gyámjának. Ehez a folyamadványhoz azok a mellékletek csa-

tolandók, a melyeket a kezelési szabályzat említett fel. (Az ügyrend 6. §-a itt is bizonyítványt említ, de ez bizonyára itt is arra értendő inkább, hogy a már segélyezett árvák jogcíme bizonyíttassék.)

Az évjáradék, segély felvételéről szóló nyugtákat az özvegyek és árvák március, június, szeptember és december hónapok elsőjére tartoznak az esperesekhez beküldeni, a kik az ügyrend 24. §. értelmében év végén az összes nyugtákat felküldik az állandó bizottsághoz. (Kérdést teszünk itt: vajjon a nyugtákra kell-e bélyeget tenniök az özvegyeknek s árváknak? . . . Ezt is kérdésbe tesszük: vajjon egy nyugtán lehet-e az özvegynek s árváinak a nyert összeget elismerniök? . . . Kicsinységek, de úgy tartjuk, hogy jobb idejekorán e tekintetben is intézkedni, mint alkalomadtán újra, meg újra útasításokat adogatni.)

(Vége köv.)

Tüdös István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Kaszonyi János zsérci ev. ref. lelkész fájdalmas veszteség érte f. hó 11-én. Hú neje *Tamkó Róza*, Tamkó Ferenc m.-keresztési lelkész leánya, két kiskorú gyermek (egy fiú, egy leány) szerető édes, anyja váratlanul elhunyt, életének 30-ik évében. A mindent bölcsen cselekvő tegye elviselhetővé a vesztes család nehéz keresztjét.

— **Kun Pál halála** mély részvétet keltett Miskolc városában s ezen túl is mindenfelé, a hol a tanügy kiváló munkása ismeretes volt. Koporsóját koszorúk borították s forró könyvek öntözték, mert sokak szívét sebezte meg halálával. Temetése a főgimnázium udvaráról történt, hol koporsóját a család tagjain kívül a tanári kar és tanuló ifjuság állotta körül. A szertartást a főgimnázium énekkara kezdte s Nagy Ignác lelkész folytatta szép imával és a boldogultat híven jellemző szép beszéddel. Az avasi temetőben Csik Daniel vallásánár búcsúzott el tőle a kartársak nevében. A tanári kar és a vesztes család gyászjelentésben tudatta a szomorú halálesetet. — Áldott legyen emlékezete!

— **Választások.** Erdőbényei lelkésszé, Czinke István utódává még február 23-án, meghívás útján, nagy egyetértéssel *Szöllősy József* homonnai lelkész választott meg. Folyó hó 14-én kapta meg a választó egyház az esperesi engedélyt s másnap a *homonnaiak* egyhangúlag *Réz László*, sárospataki s. lelkész s tanítóképezdei katekhetát szemelték ki Szöllősy utódává. A zempléni egyházmegyétől függ most már, hogy ez a választás is bevégezett ténynyé legyen — sokak őszinte öröme. — *Jakab János*, kassai segédlelkész a bódva-lenkei egyház hívta meg rendes lelkészéül.

— **A dunántúli ev. ref. püspök köszönő válasza a sárospataki főiskola tanári karához.** Tekintetes Főiskolai Igazgató úr! Mélyen tisztelt Uram! Azon engem, érdememen felül megtisztelő szívélyes szerencse kíváncsáért és üdvözlétéért, a melylyel dunántúli ev. ref. püspökké való megválasztásom alkalmából, saját maga és a sárospataki ev. ref. főiskola tanárkara nevében megtisztelni szíves volt, fogadják őszinte, hálás köszönetemet. Nemcsak a magyar reformált egyház érdekében annyira kíváncs egyetértés és együttérzés testvéries megnyilatkozása tette előttem kedvessé a küldött üdvözlésomat, hanem azon körülmény is, hogy a sárospataki ev. ref. főiskolának nemzeti köznevelődésünk előbbrevitelében fáradhatatlan munkásságú és kiváló érdemeket szerzett tanári karában többeket régi,

jó barátaimul tisztelettel s az ő jó kívánataikban az őszinte baráti kézzorítás mezejét a távolból is érzem. Kérem, legyenek szívesek továbbra is megtartani szíves jóindulatukban és barátságukban, a melyet őszinte szívből, örömmel viszonzva, a sárospataki ev. ref. főiskolára, mint ev. ref. egyházunk és nemzeti köznevelődésünk ősi, egyik legerősebb várára, Isten szent áldását kérve, vagyok Ácson, 1896. március 13-án, Tekintetes főiskolai Igazgató úrnak s a mélyen tisztelt tanári karnak kész szolgája: *Antal Gábor*, ev. ref. lelkész.

— **Március 15-ike Sárospatakon.** Már előző nap délutánján ott lengett a főiskola épületén az ifjuság feliratos új lobogója, hirdelve, hogy az iskolának öröme lesz. De nem csak az iskola ünnepelt, hanem az ev. ref. egyház is, mivelhogy éppen vasárnap is vala. A gyülekezet templomában *Bálint Dezső* tartott alkalmi beszédet, nemesen népszerű modorban méltatva a március 15-iki eszmék roppant jelentőségét. Már itt is igen sokan voltak vidékiek, annál inkább a délutáni ünnepélyen, a mely — szokás szerint — a főiskola imatermében folyt le 3 órától kezdve. Egy talpalatnyi hely alig akadt úgy a földszinten, mint a karzatokon, a mit a vidéki és helybeli díszes közönség és a főiskolai ifjuság be nem töltött volna. A programm ügyesen volt összeállítva és hatásosan megvalósítva, a mi javukra válik majd a jövődöbéli effajta ünnepléseknek. Az *énekkar* kezdte Szentirmay Elemérnek »Kossuth sírja« című, megható dalával, a mi bánatos visszacmlékezéseket szült és forró sóhajokat indított a nagy halott sírhalma felé. A 2. szám *dr. Tüdős István*, theol. tanár alkalmi beszéde volt. A márciusi eszmék hőisének sírjától indult ki — mintha csak vizsgálja lett volna az énekkar dalának — s azután erősen politikus színezetű s férfiasan vitázó modorban felelt arra a kérdésre, hogy mi késlelteti a márciusi eszmék győzedelmét s hogy miért nem lehet hazánk teljesen önálló, független és szabad és hogy azzá kell lennie, hogy boldog lehessen. A közönség erősen tüntetett a bátor szellemű beszéd elhangzása után, az ifjusági zenekar pedig rázendített egy sor Kossuth-dalt, hogy a szívünk még annál inkább fájjon az önálló és független Magyarország után. A zenekart a közönség ismétlésre kényszerítette. Majd Horváth Dezső joghallgató olvasta fel *László Andor*, joghallgató-társa költeményét, a mely a Magyar Irodalmi Önképző-Társaság pályázatán jutalomra érdemesítettetett. A szerzőt a közönség látni kívánta és szíves éljenekkel biztatta a további munkára. Az énekkar a »Csata-dal«-al ragadta el ezután a közönséget, a mely feszült figyelemmel tapadt a kitűnően értékesített szép darab minden hangjára s ellenállhatatlanul követelte az »újra«-t, a mit a »Talpra magyar«-ban meg is nyert. Lehoczky Béla joghallgató Szász Gerő »Kossuth Lajos«-át szavalt el szép sikerrel s záradéklul az énekkar és zenekar együtt adta elő a »Rákóczi-indulót« Goll János dallamozásában. Ez is általános tetszésben részesült és méltán, mert nagy gondról tanuskodott az egész előadás. A közönség a »Kossuth-dalt« és a »Hymnust« énekelve hagyta el az ünnepély színhelyét teljesen megelégedetten. Este népes és jól sikerült táncestély volt.

— **Az ev. ref. konvent** április 21-ére van összehívva Budapestre. A mai viszonyok között sokszorozott kíváncsisággal nézünk munkássága elé.

— **A lelkészkepesítési vizsgák Sárospatakon** június 22-től fognak megtartatni. Az írásbeli vizsga tárgyai az 1-ső vizsgázók részére: a) Írassék egyházi beszéd, szabadon választott szöveg alapján. Ez a beszéd teljesen kidolgozva betanulandó és a vizsga alkalmá-

val elmondandó. b) Fejtsék ki az u. n. »consilia evangelica« tannak biblia- és protestáns-ellenes volta (erkölcstani értekezés); vagy: Ismertetendő Augustinus isten-tana (dogmatörténeti értekezés); vagy: kifejtendő a keresztség lényege a róm. kath. ág. evang. és ev. ref. egyház felfogása szerint. (dogmatikai értekezés). Az értekezési tárgyak közül csak egyet köteles a vizsgázandó megfejtetni. Írasmagyarázatra az Ó-szövetségből *Hoseás próféciája*, az Új-szövetségből Pál apostolnak a rómaiakhoz írott levele tüzetett ki. A II-ik vizsgát tevők írásbeli vizsgájának tárgyai: a) Írassék aratási úrvacsora-osztáskor mondandó szertartási beszéd. b) Gyakorlatilag magyarázandó 2 ó-szövetségi és 10 új-szövetségi, szabadon választott bibliai szöveg. E magyarázatok kidolgozva és tisztán leírva, a vizsgán előmutatandók és a kijelölt részek szabad előadással magyarázandók. Az 1-ső vizsgások a theologiai értekezést, a 2-ik vizsgások az úrvacsorai agendát a sárospataki theol. akadémia szakelnöki hivatalához június 1-ig tartoznak beadni s illetőleg beküldeni. Ugyancsak e napig kell jelentkezniök a főt. tiszáninnen egyházkerület püspöki hivatalánál is. A szóbeli vizsgát zárthelyen írásbeli vizsga előzi meg, a melynek ideje az 1-ső vizsgázókra nézve június 20, a 2-ik vizsgázókra június 23.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *Többször* A 4-dik szám szíves elküldéseért fogadják forró köszönetünket. — *K. J.* A temetési éneket közölni fogjuk. Bár csak több is fakadna abból a dús forrásból! Levelének személyi része túlságosan lekötelező. Nagyon távol vagyunk mi attól. Mi csak kötelességünket teljesítjük s azt sem mindenkor kedvünk szerint. — *Z. J.* Előbb nem kezdhettük meg. — *Cz. I.* Nem mi rajtunk múlt. Sok embernek még csak érkeke sincs a sajtó megbecsüléséhez. A bírálatot várjuk. — *N. L.* Igen köszönöm. Igyekezzünk vele, csak hogy most a tárcánk — t. i. a papirosbeli — igen tele van. — *Sz. I.* A dogmatikus fejtegetés érdekes, de ezért is anathema lenne a felelet bizonyos körökből. Valamikor majd csak ideje érik az effélének is. Termékenységehez gratulálunk. — *Cs. D.* Buzgósága tartson sokáig!

HIRDETÉS.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlóc,

László Sándor

9—12

harangöntő.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Betegségünk, orvosságunk.” *Zoványi Jenő.* — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.” *Buza János.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Az országos lelkészi özvegy-árvagyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.” *Dr. Tüdös István.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

Betegségünk, orvosságunk.

(Vége.)

Egyébiránt még mindig nagy közöttünk a zavar, hogy mik is hát azok a tennivalók, a melyeket fel kell ölelnünk a vallás-erkölcsi élet emelésére, és fejlesztésére, s minő intézkedések lehetnek alkalmasak e munka megkönnyítésére? Célszerű lesz azért szemlét tartani egyes hangoztatott teendők felett s tüzetesebben megvizsgálnunk, hogy melyik mennyiben és esetleg hol alkalmazható? Mert azt is tekintetbe kell ám vennünk, hogy jó formán valamennyi egyházban más és más a szükséglet; ami egyik helyen áldásos, az a másikon káros hatású lehet s a mit egy helyen meg kell tenni, arról másutt beszélni se jó.

Sokan követelik például az egyháztagek rendszeres látogatását. Hát ez ott, a hol keresztülvihető, nagyon helyes és hasznos lehet. Azt hiszem azonban, hogy csak is ott lehetséges, a hol ezernél kisebb a lélekszám, nagyobb egyházakban ellenben végképen lehetetlen rendszeresen végezni, sőt minthogy egy lelkész évek alatt sem volna képes mindenhova elérkezni, több tekintetben még károssá válhatnék az egész. Mások erre való tekintettel csak annyit követelnek, hogy a betegeket látogassa a lelkész, csak hogy erre nézve az a téves vélemény vált közkeletűvé, hogy a testi betegeket értik a meglátogatandók alatt, holott a lelkésznek a lelkiileg betegek (de nem az elmebetegségeket), a szomorkodók és bűnösök gyógyítása a feladata. Annak, hogy a lelkész a testi betegségben sinlődőket meglátogassa, volt értelme és célja akkor, mikor az orvos ritka volt, mint a fehér holló s így némi tanácsot és utasítást adhatott a beteg érdekében az őt környezőeknek. Most már erre semmi szükség nincs, hanem igenis van arra, hogy egy-egy gyászba borult családot, egy-egy viszályos életű házaspart, egy-egy templomkerülő, istenkáromló, részeges, pazarló stb. atyafit alkalmas időben meglátogasson, és pedig — ezt magam részéről figyelembe veendőnek tartom — e rossz életű egyéneket mindig egy-egy presbiter társaságában, természetesen olyat választva ki kísérelőjéül, a ki maga nem leledzik valami nagy hibában, mert — sajnos! — az Istenhez térítés első sorban ezekre férne reá, miután

qualificációjukat igen gyakran nem a vallásos buzgóság, hanem a száj adja meg.

Ezzel kapcsolatban meg kell emlékezni a betegek, illetőleg haldoklók úrvacsoráztatásáról. Késérő emlékeim fűződnek e tárgyhöz, mert kolozsvári lelkészi működésem alatt azzal vontam magamra fegyelmi eljárást, s illetőleg feddést (a mi azonban nincs végrehajtva), hogy két kolerástól megtagadtam az úrvacsoráját, illetőleg a hatósági intézkedés folytán, mely mindennemű érintkezést szigorúan tiltott a fertőzött egyénekekkel és helyekkel, azt követeltem, hogy orvost hívjanak, a ki functio végeztével fertőztelenítsen, nehogy másokhoz elhurcoljam a ragályt. Szerencsém, hogy az ítélet nem mondta ki, a mit az ügy bírósági előadója, hallo-másom szerint (magam nem voltam jelen) indítványba hozott, mely szerint t. i. reversalist vegyenek tőlem a felől, hogy e szokás ellen nem fogok nyilatkozni. Ez esetben most nem mernék (!?) róla beszélni; így pedig Isten segedelmével megmondhatom, hogy teljes megelégedéssel valom magamat a Béza, Bullinger, Geleji Katona stb., újabban Schweizer s általában véve a ref. egyházi felfogás hívének, mert a betegek úrvacsoráztatását, amennyiben nem az úrvacsorája közönséges kiosztása napján történik, tökéletes pópista szokásnak s végképen eltöröndőnek tartom. Hogy a ref. úrvacsorafogalommal tisztában egy sincs azok közül, a kik akár halálos, akár nem halálos betegségeikben rendkívüli időben úrvacsoráját kívánnak, valamint azok sem, a kik erre rábeszélnek őket: talán nem szükséges bővebben fejtegetnem, habár sajnosan tudom, hogy van olyan lelkész, ki túlbuzgóságában divatba próbálta hozni egyházában. Viszont arról, hogy milyen pópistas, opus operatum-os, utolsó kenet-szerű fogalmakat kötnek hozzá ott, a hol el van terjedve, lelkészi nem hosszú pályámon aránytalanul sokszor volt alkalmam meggyőződni. Nem hozok fel példákat, csak ama kifejezéseket idézem, a miket egyik panaszosom „Van szerencsém nagytiszteletű követelésednek eleget tenni” kezdetű panaszlevelében az úrvacsorájáról használt: „az utolsó úrvacsorát vallásunk szertartása szerint adná meg,” „nem volt bátorságom senkit felszólítani saját hűtőtársamnak utolsó tisztességére,” „elnyugodtak csendesesen mindketten szertartás nélkül, bár vallásosak voltak egész életükben, még sem részesültek utóljára az úrvacsorában.” Ime, a mitől Geleji Katona óvott: nehogy szükséges

utavalóul tekintessék a haldoklók részére. Hát az ilyen gondolkodásuaktól még egyházi törvényünk dacára is a leghatározottabban meg kellene tagadni kívánságuk teljesítését, még ha hithagyással fenyegetőznek is, mert a lelkésznek nem az a hivatása, hogy semmi áron ne bocsássa el a már úgy sem ref. gondolkodásukat, hanem igenis az, hogy kiváltkép a papismussal szemben, minden áron érvényben tartsa vallásának elkülönítő elveit. Egyéni meggyőződésünket szabadon érvényesíthetjük a tudomány terén, de a gyülekezeti életben az egyház egyetemes felfogása szabja meg működésünk irányát.

Az egyházkezelés intézményét is ajánlgatják némelyek, nagyon áldásosnak állítván annak gyakorlását. Hallottam azt az ellenvetést, hogy zsidós, meg pápistas szokás. De hát miért ne lehetne protestáns szokás is? Ennél már nem fordul elő az az eset, a mi a haldoklók úrvacsoráztatásánál, hogy t. i. összeütközik hitelvi álláspontunkkal. Vallásunk legcsekélyebb sérelme nélkül életbe lehet léptetni. Módja pedig az volna, hogy a hétköznapi istentisztelet alkalmával az ima és záróének közt az úrasztala előtt megjelent anyához az úrasztala mellől a lelkész első sorban rövid beszédet intéz, azután imádkozik a gyülekezet nevében s végül pár szóban áldást kér reá és gyermekére. Megjegyzem azonban, hogy csak azokat az anyákat tartom benne részesítendőknak, a kik törvényes házasságban, férjökkel együtt élnek s a polgári házasságkötés után meg is eskettették magokat. Így az annyira szükséges egyházi fegyelemnek is gyakorolnók egy alkalmas módját. Én így léptettem életbe s minden tekintetben meg vagyok elégedve a sikerrel.

A vallásitanításnak a lelkészek által való végzését is nélkülözhetetlen dolognak mondják sokan, s e tekintetben arra hivatkoznak, hogy a lelkészek theologiai képzettségöknél fogva erre sokkal hivatottabbak a tanítóknál s tanításuk bizonyosan több sikerrel járna, mint ezeké. Ezt az argumentálást egyáltalában nem fogadhatom el, mert az az absurdum következne belőle, hogy minden népiskolai tárgyat, okleveles középiskolai tanárokkal, mint inkább szakemberekkel tanítsunk, a mi pedig rettenetes eredményeket vonna maga után. Mert a legelső paedagogiai követelmény, hogy a kis tanulóval *egy* tanító érintkezzék, a ki viszont akkor felelhet meg hivatásának jól, ha mindenik tanítványát alaposan kiismeri. Az erre kínálkozó alkalmakat tehát nem szabad kevesbbitni s másfelől a lelkészt sem helyes kitenni a munkássága elébe eként gördülő természetes akadályoknak, melyek tanítása sikerét nagyon, de nagyon kockára tennék. Mindamellett, tekintve a konfirmációi oktatásra fordítható csekély időt s ez aktusnak egész életre kiható fontosságát, valamint mai népiskolai válás-oktatási rendszerünk és tantervünk nyomoruságos voltát, a mely a legfontosabb szempontokat hagyja s hagyatja figyelmen kívül: — magam is célszerűnek találom, hogy az V. és VI. osztályban lelkész tanítsa a vallást, természetesen csak olyan helyeken, a hol egyéb teendőitől erre is ráér, tehát a kisebb népességű egyházakban. Ott pedig, a hol többféle jellegű és esetleg számos iskolába kell e végett ellátogatni, feltétlenül külön egyénre kell bízni.

A mely kívánalmakat eddig előadtam, mind specialiter a lelkészi munka körébe vágnak. A miben még ezenkívül a lelkész munkásságának fokozása óhajtható volna, a belmisszió és evangelizáció köréhez tartozik már. Ezeket én külön választom, habár szigorú körvonalakat vonni bajos egyfelől köztők magokban is, másfelől köztők s a lelkészi hivatalos és pastoralis teendők

közt nemkülönben. Mert hiszen például az isten ígéjének hirdetése bárhol, bármikor és bárminő alakban szintén evangelizálás, az erkölcsi kórosok s kedélybetegség látogatása meg nem csak a cura pastoralis fontos teendőjének, hanem belmissziói munkául is tekinthető. Mindazáltal az evangelizáció és belmisszió közönséges értelemben véve szélesebb körű, társadalmi munkásságot feltételezván, szintén általánosan elfogadott jelentésben használok e két kifejezést s egymástól is megkülönböztendőnek tartom, mert e különbségtétel szolgáltatja kulcsát annak, hogy a lelkészen kívüli tényezők milyen hatáskörrel vehetnek bennök részt s a lelkész milyen állást foglaljon el e kétféle munkásságban külön-külön. Evangelizációnak tekintem azt a társadalmi munkásságot, mely vallásos ismeretek terjesztését végzi s az igazságra vezérlest eszközlő, — belmisszióhoz viszont azt a társadalmi munkásságot nevezem, mely szeretettel gyakorol s vallásos irányban erkölcsi célokat szolgál. Evangelizáció tehát vallásos felolvasások, vasárnapi iskolák tartása, a biblia terjesztése, úgyszintén vallásos irányú iratok és lapoké, ilyenek írása és kiadása, a kiadásukat, terjesztésüket, hallgatásukat munkáló társulatok, egyletek, olvasókörök szervezése; belmisszió pedig a cselédek, árvák, szegények, betegek, törvénytelen gyermekek és lelencek, iparossegédek stb. ügyének felkarolása, valamint a vallásos célokra, egyházi intézményekre való adományok szerzése és gyűjtése is.

A vitás kérdésekben elfoglalt álláspontom önként következik e meghatározásokból. Az evangelizációnak leghivatottabb és legilletékesebb munkásai a lelkészek s nélkülök annak — bármily kiterjedésű társadalmi működést iparkodjanak is folytatni ez irányban mások — alig lehet valami sikere. Az ilyen munkásság vezetése tehát még egyleti működés esetén is lelkészt, illetőleg lelkészjellegű egyént illet, ám azért semmi szükség arra, hogy a hivatalos egyháznak alá legyen rendelve s quasi az adja neki az irányt. Nagyon jól el tudok például képzelni egy evangelizáció céljából egyesült társulatot, mely megalakulását egyszerűen tudomására hozza valamely egyházi testületnek, de azzal semmi egyéb vonatkozásban nincs. Ám másfelől aztán mit tud ez csinálni szakértő-vezetés nélkül? lehet e működése céltudatos és eredményes, ha nem lelkész irányozza azt? Határozottan barátja vagyok tehát az ily irányú társadalmi munkálkodásnak, csak hogy ne lelkész ellenére és ne nélküle folytattassék, s a mi szintén sine qua non, kiki a maga képességeinek megfelelő munkatért foglaljon el, a lelkész munkakörébe pedig senki se elegendjék. Ellenzem tehát az u. n. evangelisták képzését és szétküldését, még akkor is, ha csak képzésük helyén, képzőjök egyházában működnek. Igen is, tessék colporteuröket világgá bocsátani, ők meg olvassák fel akár minden háznál a nálok levő könyveket, de bibliát ne magyarázzanak, istentiszteleti összejöveteleket ne rendezzenek, mert ebben már kontárok s csak ártalmára lehetnek az ügynek. Buzgó intelligens egyének közreműködését szellemi téren is hálával lehet fogadni valamelyik egyletnek egy-egy nyilvános szereplésénél; felolvasások tartása például egészen jól illik hozzájuk, de a specialis lelkészi munka rájuk nézve is „ne nyúlj hozzám” legyen.

Egészen másképen vélekedem a belmisszióról, mely annyira társadalmi munkásság, hogy céljait és eszközeit az egyházon kívül is számtalan állami, községi, egyleti és magán intézmény foglalta le magának. A szegény ügyet a községek igazítják, a betegek egy részéről az állam s a községek gondoskodnának, a lelenceket humánus egyletek és magán-adományok

karolták fel és így tovább. Ez azt jelzi, hogy a keresztyén szellem áthatotta az egész állami és társadalmi életet. De még nem minden tekintetben, nem teljes mértékben s nem is mindenütt. Ezért szükséges az evangéliumi egyházaknak maguknak is felkarolniok s fejleszteniök a társadalmi munkát, természetesen a saját érdekekben is. Mondani se kell, hogy ez csupán egyesített erővel lehetséges, és pedig erre aztán igazán áll a belmisszió tudományos meghatározásából az a tétel, hogy „többszörre a hivatalos egyházon kívül” folytatattatik. Annyira, hogy ha a hivatalos egyháznak esetleg egyetlen képviselője sem vesz benne részt, mégis nagy hasznú és szükséges munkásság. Protestáns nőegyleteink például mind a belmisszió ügyét szolgálják, de a nélkül, hogy a hivatalos egyháznak joga volna még csak ellenőrizni is működésüket, irányt adni pedig abszolút nincs illetékességük. Ebben a tekintetben — úgy hiszem — nem lehet köztünk nézet-eltérés, legfőleg abban van talán, hogy ha történetesen valahol egylet alakul — mondjuk — egy új templom építési költségeinek összegyűjtésére, minő viszonyban állhat ez egylet a hivatalos egyházzal? Szerintem kíváncsú ugyan, hogy az szintén támogassa már — csak a saját hasznáért is — e törekvést, de ha ez bármi okból nem történne meg, az illető egylet teljes erővel buzgólkodhatik s ha sikerrel működik, bizonyára jogosultsággal bír és a közvéleménnyel egyetértésben van. Viszont az egyház, mely egyesektől bárminő nemes célú alapítványt elfogad, vissza nem utasíthatja a többiek társulása útján szerzett hasonló célú alapítványt vagy adományt sem, — ha pedig még is visszautasítná, kétségen kívülre tenné, hogy idegen oltárookra áldoz s hivatásától távol eső érdekek vezérlék, minélfogva méltó joggal volt véleménye mellőzve a nemes törekvésű egylet alakításánál.

Egyébiránt legyenek nyugodtak, a kik a belmissziót is teljesen a hivatalos egyházi működés körébe akarják utalni. Amennyire ismerem a mai korszellemet, alig hiszem, hogy a lelkész buzdítása, sőt nagy fáradozása nélkül a belmisszió munkáját az egyházhívek végezni kezdjék csak úgy a maguk jószántából. Legfőleg a theologiai tanárok lépnek fel — esetleg a lelkészek nélkül is — ez irány munkásaiul és vezetőiül, de tőlök csak nem fogja féltetni senki se az egyház érdekeit! Hogy pedig mind az evangelizáció, mind a belmisszió teendőiből, sőt a maga munkakörének nem köteles dolgaiból mit léptesen életbe s mit kezdeményezzen a lelkész, azt meghatározni ő maga legilletékesebb, kiki a saját egyházára nézve. Mert azt senki sem tagadhatja, hogy Budapesten egészen másformának kell lennie az egyháztársadalmi munkásságnak, mint Rákospalotán. Debrecenben szintén másnak, mint Józsan s Kolozsvárt újra másnak, mint Szamosfalván. De hogy mindenütt kell valamilyennek s kell valamenynyiskének lenni, azt minden feltétel nélkül merem állítani s ettől sem tántorít el senki sem.

De hát képes-e erre a mai lelkészi kar? Nem szükséges-e lelkész-képzésünket átalakítani s új szellemet önteni belé? Nézetem szerint semmi szükség reá, mert lelkészi karunkat általában véve nem a buzgóság hiánya akadályozza e munkák végzésében, hanem egyéb hiány. A mai lelkész-képzés rendszerén — apróbb hiányok pótlásától eltekintve — változtatni valót nem látok. Mindössze annyit kellene tenni, hogy a gyakorlati theologia tanszékétől elvegyük azt a tantárgyat, a mi hozzá van még csatolva, akár az egyházjog, akár az erkölcstan legyen az. Legyen az egészen és kizárólag a gyakorlati theologia tanszéke s a rajta működő tanár különös

sulyt fektessen arra, hogy előadott tárgyaiba nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is bevezesse hallgatóit, megismertetvén s megkedveltetvén velök egyúttal az evangelizációt és belmissziót is. Nem mondom, hogy eddig sem tettek ez irányban is valamit a gyakorlati theologia jeles tanárai; amennyit tehettek, abból semmit sem mulasztottak el, legalább azok, a kiknek a működését jobban ismerem, de azt, hogy egyéb tárggyal ne legyenek terhelve, épen azért tartom óhajtanónak, mert akkor még többet fognak tehetni a gyakorlati kiképzés érdekében, a mit mostani elfoglaltasuk mellett csakugyan nem lehet tőlök kívánni. Kolozsvárt már így van szervezve a gyakorlati theologia tanszéke; a jó példát alkalom adtával a többi akadémia szintén követhetné.

Hogy minő lényegesebb módosításra volna még szükség s hogyan tartanak azt keresztülviendőnek, mondják el azok, a kik a lelkészek képzettségének és buzgalmának tagadhatatlanul sokszor nyilatkozó hiányait nem az életnek, hanem az iskolának tulajdonítják. Részemről sem egyes cikkeken, sem a Gulyás Lajos váradi felolvasásában nem találtam olyat, a mi csakugyan meggyőzően mutatná ki, hogy a baj a lelkész-képzésben gyökerezik.

Volt különben e felolvasásban egy jellemző pont, a melyet lényegében bizonyos részből sokan hangoztatnak kedvteliséssel: a szabadelvű theologia ártalmas voltát, a hitetlenséggel azonosítását. Válgék kedves egészségökre! Erre is el lehetne mondani, hogy a karaván még is halad. Hiszen ha mindig a maradi orthodox szellem uralkodott volna az elméken, ma nem volna keresztyénség s még kevésbbé volna protestantizmus. Létalapjokat támadják meg tehát, kik a korral haladó szellemet s a szabad vizsgálódást kárhóztatják. Jobb volna bizony, ha ők is elismernék a mi jogosultságunkat, miként mi nem törődünk vele, van-e orthodoxia a világon s vajjon orthodox-e valamelyikünk avagy nem? A jelek együtt működésre, közös munkaságra intenek. Jó lesz megszívlelnünk, hogy nagyon is egymásra vagyunk utalva s magunkon kívül csak az Istenben lehet bizodalunk. Ha pedig abban kételkedik valaki, hogy merev confessionalismus nélkül is lehet belmissziót és evangelizációt művelni s a dogmák betűje nélkül is remélhető ezeknek sikere: ne menjen messze, nézzen el az unitáriusok közzé, a kiknél mind a kettő sokkal magasabb fokán áll a virágzásnak, mint nálunk s a kiknek vallásos buzgósága és áldozatkészsége hathatós példa gyanánt állhat előttünk.

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.

(Vége.)

A tanító hiánnyal beszélve, meg kell emlékeznünk az 1868. XXXVIII. és az 1879. XVIII. törvénycikknek a tanítók képesítéséről szóló intézkedéséről is. A miniszteri kimutatás szerint a 16,881 népiskolában összesen 26,041 tanító volt alkalmazva; de ezek között, még ha a 493 régebben szolgálatban levő tanítót okleveles tanítónak tekintjük is, 2219 volt olyan, a kinek *törvényes tanítói jogosultsága nem volt meg*. Legnagyobb volt e tekintetben az aránylagos százalék a görög katolikusoknál (20.63%) azután a görög keletiekénél (16.63%)

Még ev. ref. egyházunk iskoláiban is 329 nem képesített tanító működött, a mely szám az összes ev. ref. tanítóknak 11%-át teszi. Ezt a törvényellenes állapotot megszüntetni ez idő szerint a törvény revíziójával nem lehet, mert hiszen abból az elvből indulva ki, hogy valami is jobb a semminél, kénytelenek vagyunk a gyermekek tanítására nem okleveles tanítókat is alkalmazni. Hiszen a miniszter kimutatása szerint a most alkalmazott összes tanítókon kívül még 4300 tanítóra volna szükség, ha a törvénynek azt az intézkedését, mely szerint egy tanítóra 80 gyermeknél többet nem lehet bízni, végre akarnók hajtani.

A vallás- és közoktatási miniszter abban a reményben él, hogy jövőben a tanító-hiányt a nők fogják megszüntetni, a kik mindig nagyobb számmal keresik fel a tanítói pályát. Gondolkozásának annyiban egészen helyes az alapja, hogy a tanítói állomásokkal járó csekély javadalmazások a férfierők egy részét, a kiknek családalapításról és fentartásról kell gondoskodni s a kikre nézve tehát a megélés gondjai nagyobb súlylyal nehezdednek, más pályára vonják; a nőtanító ellenben jobbra önmaga fentartására keresi e pályát, mely neki, mint nőnek a megélhetésen kívül ez idő szerint más pályákkal szemben társadalmi előnyöket biztosít. A számításból csak azt felejtette ki a miniszter úr, hogy az iskolafentartó felekezetek, a melyeknél pedig éppen a legnagyobb a tanító-szükség, nőtanítókkal csak ritkább esetekben tölthetik be a megürült tanítói széket, mert ezeknél a tanító egyszersmind énekevezér is, a kinek az istenítiszteleteknél s temetésekénél is olyan funkciói vannak, melyeket nőtanítók nem igen végezhetnek el. Ez a valódi oka annak is, hogy a görög katolikusok és görög keletiek olyan csekély számmal alkalmaznak tanítónőket s nem az, a mit a miniszter úr gondol, hogy t. i. maguknak nincs tanítónőképzőjük és hogy más vallású tanítónő elől ridegen elzárkóznak.

Nagyon jellemző különben a mi népoktatási állapotainkra, hogy van olyan törvényünk is, melyet egy régebbi végre nem hajtott intézkedés végrehajthatásáért hoztak és most kiderült, hogy az új gyógyításra szánt törvényt sem tudjuk végrehajtani. Ilyen a tanítói fizetés kiegészítéséről szóló 1893. évi XXVI. t.-cikk, melynek 16. §-a az iskolafentartó felekezeteket feljogosítja arra, hogy a tanítói fizetésnek a 300 frtos minimumon felül 400 frtra való kiegészítését is kérhetik az államtól. Ezt a törvényt, a melytől olyan gyorsan és sokat vártak nem lehetett végrehajtani a miatt az egyszerű ok miatt, hogy az állam csak olyan iskoláknak ad segílyt, a melyekben okleveles tanító működik, az iskolafentartó felekezetek pedig képesített tanítót nem tudnak szerezni, mert *nincs*. Így aztán az iskola is szünetel, a kért segíly is az állampénztárban marad, a miniszter pedig panaszkodik, hogy a felekezetek pusztá féltékenységből nem akarják az állam segílyét igénybe venni. Különben úgy látszik, hogy a miniszter úr sem látja e tekintetben igen biztatóknak a jeleket, mert jelentésében maga is így nyilatkozik: »a tanító hiányában szünetelt iskolák a csekély fizetésnek államsegélyvel 300, illetőleg 400 frtra történt kiegészítése után — törvényes képesítéssel bíró egyénnel nagyobb részt betölthetők voltak. Nem szabad azonban magunkat e tekintetben vérmes reményekkel kecsegtetnünk, mert a tanító hiányában szünetelő iskola új tanítója sok helyen nem tekinthető állandónak: csak az alkalmat lesi, hogy jobb állomást találva, ott hagyja az iskolát, hol ideiglenes menedéket talált. Addig, míg a tanítóképző-intézetekből nagyobb számmal nem kerülnek ki a képesített tanítók, ezen a helyzeten nem sokat segít a segílyért jelentkezés idejé-

nek meghosszabbítása sem. Célt csak úgy érhetünk talán a nem messze jövőben, ha az állam a leendő tanítók lehető ingyen képzésére az ediginél nagyobb összeget áldoz. Akkor valószínűleg nem kell panaszkodnia a miniszternek, hogy a most fenálló tanítóképzőkben még 1186 növendékre lett volna hely, de nem jelentkeztek felvétellel az ifjak.

Végre nem hajtott, sőt, úgy látszik, jó ideig még végre sem hajható népoktatási törvényeink közül nevezetesebb még az 1879. évi XVIII. törvénycikk, mely a magyar nyelvet nem beszélő tanítóktól a magyar nyelvi képeztetés megszerzését követeli. Hogy ennek a 15 éves törvénynek az intézkedéseit mennyire hajtották végre, kitűnik a miniszter által összegyűjtött hivatalos adatokból. Ezek szerint az ország 26,041 tanítója közül még most is 1928 van olyan, a ki magyarul igen keveset, vagy éppen semmit sem ért. Legnagyobb a magyar nyelvet tanítani nem képes tanítók száma a gör. keleti vallásúaknál (29·8%), aztán a gör. katolikusoknál (19·1%), az ágostai evangélikusoknál (12·3%), s a róm. katolikusoknál (3·9%). Az említett négy hitfelekezet által fentartott iskolákra s azok tanítóira nézve még érdekesebb és jellemzőbb adatokat is találunk a miniszter hivatalos jelentésében. Ilyen p. o. az, hogy a gör. katolikus iskolákban 525 magyarul valamit tudó, illetőleg 246 magyarul teljesen értő tanító volt olyan, a ki nem akart törvényes köteletségének, a magyar nyelv tanításának megfelelni; a görög keletiekénél 627-re, illetőleg 194-re, az ágostai evangélikusoknál 113-ra, a róm. katolikusoknál 240-re ment ezeknek a száma. A 16,881 népiskola közül 4183 volt olyan, melyben a magyar nyelv, mint tannyelv nem szerepelt. Ezek közül róm. katolikus 676, görög katolikus 1346, görög keleti 1444, ág. ev. 565.

Az itt feltüntetett adatok arról győznek meg bennünket, hogy közoktatási törvényeinket sem azok, a kiknek végrehajtani, sem azok, a kiknek végrehajtatni lett volna köteleességük, nem vették egész komolyan. Ugy látszik, hogy a magyar nyelvi póttanfolyamoknak s a miniszter azon intézkedésének, hogy csak a magyarul tudó tanítók részére engedi meg a tanítói oklevél kiállítását, nem volt meg az az eredményök, a mit tőlük egyelőre vártak, mert hiszen a magyarul tudó tanítók közt is sok akadt olyan, a ki magyar nyelv tanítását határozottan megtagadta. Ennek oka igen sok esetben az 1879. évi XVIII. törvénycikk szándékának, a népnevelés főfeladatának félreismerése. Oka, hogy igen sokan vannak, a kik nem hiszik, hogy Magyarország népnevelésének főcélja az egységes magyar államban való megélhetésnek s a közös egyetértésben való boldogulásnak alap és előfeltételeit a nép minden rétegének megadni. Ilyen körülmények között némileg menti a kormány lanyhaságát az a nézete, melyet a vallás és közoktatási miniszter adott elő, hogy t. i. a törvény célzatainak teljes ismeretére és átértésére célszerűbb bizonyos pontig békés bíráló módon rávinni az illetékes köröket s csak ott lépni fel a törvény teljes szigorával, a hol azzal mereven ellentétes törekvéseket tapasztal a kormány. Az elv helyes és csak az a baj, hogy annak keresztül viteléről különösen az ellenszegülő tanítók fegyelmi ügyeiről annyi éven át nagyon keveset hallottunk. Itt már valóban szükséges a törvény revíziója s olyan irányban módosítása, hogy azok, a kik szentesített törvényeinket, még ha azok csak népoktatási törvények is legfeljebb mumusnak tekintik, melyen esetleg jókat is, lehet nevetni — a legszigorubb fegyelmi eljárás alá vonassanak s az ilyen iskolafenntartóktól az iskolatartás joga vétessék el s a megszüntetett iskolák helyett állami népiskolák állíttassanak, úgy, mint azt a köz-

oktatási budget vita alkalmával, ha jól emlékszem, Kovács Albert indítványozta.

Ezzel tehát eljutottunk a másik fontos kérdéshez a *népiskolák államosításához*. Ha népoktatási törvényeink intézkedései közül csak azokat vesszük is tekintetbe, a melyeket én e rövid cikk keretében felmutattam, lehetetlen kárhoznunk azokat, a kik a népoktatás államosítását óhajtják s annak minél előbb keresztülvitelét sürgetik. Más részről azonban be kell látnunk azt is, hogy ennek az óhajtnak teljesülésére mai viszonyaink között komolyan még gondolni is alig lehet. Nem lehet első sorban hazánk *pénzügyi viszonyai* miatt. Hiszen a most meglevő 16,881 népoktatási intézet közül az állam csak 893-at tehát az összesnek csak 5,29%-át tartja fenn s a magánosok és egyesületek pedig csak 207-nek a fenn tartási gondját viselik, a többi a hitfelekezetek gondozása, ápolása alatt áll és a közoktatási kormány így is panaszkodik, hogy az iskolák érdekében sokat nem tehet meg, a mit megtenni óhajtana.

Az államosítás megvalósításának másik épen ilyen nagy akadály a *felekezetek érzékenysége, féltékenysége*. A felekezetek is jól tudják azt, hogy az iskola karakterét a tanító teremti meg s épen úgy érzik, hogy az iskolák fentartása életföltételökkel, multjokkal, illetőleg autonómiájukkal szorosan összeforrott életcéljuk. Érti és belátja ezt Wlassics miniszter is, mert hiszen épen ő mondotta azt egy ízben, hogy »a népiskolának, mint intézménynek, gyökere és talaja azon apró társadalmakban ágazik el, melyek azokat fentartják s ez intézmények főjellemvonásai is ezen társadalom-alkotó tényezők jellemző tulajdonságaival kell, hogy megegyezzenek; magukon hordják azok eszményi céljaiknak, törekvéseiknek bélyegét, azon társadalom-alkotó tényezőknek sem hibáitól, sem erényeitől nem mentesek. Az állam, mint legmagasabb társadalom az általa fentartott népiskolákban állami ideális céljainak egy-egy eszközét és tényezőjét építi fel, épügy a községek, a hitközségek és társulatok. Az iskola küzd fentartója történelmi hagyományaiért, küzd vallási eszméiért a mellett, hogy az általános műveltség harcosa.« Magának a vallás- és közoktatási miniszternek is ilyen véleménye lévén a népiskolákról, én csak azt kérdelem, hogy vajjon lehet-e azon csodálkozni, ha a hitfelekezetek görcsösen ragaszkodnak az egyházak veteményes kertjeihez s azon igyekeznek, hogy hitőket valló tanítók oktassák, vezessék egyházuk kicsinyeit is?

Én azt hiszem, hogy ez a második akadály semmivel sem kisebb, mint az első s ennek leküzdésére csak akkor lehet komolyan gondolni, ha az állam pénzügyi helyzete valaha olyan kedvező lesz, hogy egyszerre minden hitfelekezet kezéből feltétlenül át tudja venni a népoktatást, mert a részleges s fokozatos átvétel a legkellemetlenebb vallási viszályokra szolgáltatna okot, mivel mindenik felekezet tudja és érzi azt, hogy közülök az a győztes, a melyik a népoktatás, illetőleg közoktatás terén előljár.

Buza János.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Harmadik közlemény).

Az összeesküvés felfedezése után gyászos évek következtek a felső-magyarországi protestánsokra, midőn a fékevesztett kormányhatalom, szövetségben a kath.

klérussal, vérlázító kegyetlenséggel hajtotta végre a megtorlás és boszú munkáját. Báthory Zsófia és fia, hogy meghálálják az uralkodó különös kegyességét és a jezsuiták szolgálatait, arra határozták el magukat, hogy terjedelmes birtokaikból a prot. lelkészeket és tanítókat kiűzzék, a prot. egyházakat és iskolákat minden vagyonukból kifosztassák. Itt Sárospatakon legelőször is 1671 április 2-án a Fazekas-sorra járó utcán levő „ispotályt“ a hozzá tartozó földekkel, rétekkel, szőlővel és malommal együtt foglalták le, melyet még a XVI. században Czeglédy Ferenc, sárospataki lelkész és esperes (1568—96) kórházul hagyományozott a ref. egyháznak. Az a nemesi udvarház és hozzá tartozó birtok volt ez, melylyel egykor Perényi Gábor Kopácsy Istvánt ajándékozta volt meg, ki után azt veje, Czeglédy Ferenc örökölte. Szombathy János, sárospataki tanár 1793-ban még látta a jelenleg is fennálló ház kőkapuján ezt a felíratot: „Czeglédy Ferenc 1586“ és kályhája cserepjén az „F. C. és 1596“ jegyeket.

Az ispotály elfoglalása után a Perényiek által épített és I. Rákóczy György által bővített várbeli templomra került a sor, melyet 1671 augusztus 5-én gróf Stahrenberg várparancsnok foglalt el, azt adván okúl, hogy a templomra a vár erősítésénél szüksége van ő felségének. Magához hívatván Szepsi W. András és Szántai Mátyás akkori lelkészeket, tudokra adja, hogy ha önként átadják a templomot, más templomnak való helyet kapnak s az egyház és iskola is megmaradnak régi jogaikban és szabadságukban, de ha önként át nem adják, más templomnak való helyet nem kapnak, az egyház és iskola is elveszti régi szabadságát. A két pap azt izente vissza, hogy ők, mint-hogy nem az övék, nem adhatják át a templomot s hogy arról nem tehetnek, ha ő felsége erővel elvéteti. Az egyház lelkészeivel nem sikerülvén az alku, Bélyeky István, városi főbíró és az egész tanácsot hívatta magához. Ezeknek már határozottan megmondta, hogy a templomot semmi esetre sem bírhatják tovább a reformátusok. Nem azért veszi el — mint mondá — hogy a katolikusoknak adja, sőt, ha ezeké volna is, elvenné, mert a vár erősítésének ártalmára van. Igéri, hogy a reformátusoknak más templom-helyet mutattat ki ő felsége, hol fatemplomot építhetnek és vallásukban semmi háborítást nem szenvednek. Mindezekből semmi sem lett, sőt azt sem engedték meg, hogy a templomból a harangot, az óraművet és egyéb készletöket elvigyék, sőt másnap, augusztus 6-án, a német katonák kivételén sarkából az iskola kapuját, elvitték onnan azt a 400 forint értékű fát is, melyet a reformátusok a veszély előérzetében, a fatemplomra összeszereltek volt.¹

Ezek után jött az iskola elfoglalása. Már április 12-én német katonák járták be a diákok szobáit és elvették tőlük fegyvereiket.² A diákok, úgy látszik, védelemre határozták el magukat, azért október 20-án ágyúkat szegeztek az iskolának és úgy kényszerítették őket az iskola elhagyására. Most a kisebb tanulók hazamentek szüleikhez, a nagyobbak tanáraikkal: Buzinkay Mihálylyal és Pósházy Jánossal együtt, magukkal viven a könyvtár és nyomda megmenthető részét, Debrecenbe vették útjokat. Itt töltötték az 1671—72-iki telet. Itt kapták Apaffy Mihály, erdélyi fejedelem levelét, ki folyamodásukra, a már előbb Erdélybe menekült főurak és nemesek közbenjárásával, pártfogásába vette őket és az akkor már pusztán álló Bethlen-collegium helyén, Gyulafehérváron, telepítette le őket

¹ L. Matricula tractus Zempl. és városi jegyzőkönyv.

² L. városi jegyzőkönyv.

1672-ben. Apaffy Mihály vette pártfogásába a két előzőtt sárospataki papot: Szepesi W. András és Szánthai Mátyást is. Az előbbinek minden vagyonát lefoglalta Rákóczy Ferenc azon 1000 arany felébe, melyet, az 1669-iki egyezmény szerint, kárpótlás címen adott át neki, a másik felét pedig a diákságon követelte, mit, ha 15 nap alatt le nem fizetnének, a könyvtár és nyomda lefoglalásával fenyegetődzött s eltépte még folyamodásukat is, melyben a pénz elengedéseért esedeztek.¹

A lelkészek, tanárok és tanulók elűzése után az egyház és iskola minden javai a jezsuiták birtokába kerültek, kik a múzsák lakóhelyét ágról szakadt tót napszámosoknak és mindenféle sepredék népnek adták ki bérbe. 1671—1681-ig nem volt iskola és református isteni tisztelet Sárospatakon. A hívek a szomszéd Hotykára jártak templomba, oda hordták gyermekeiket is keresztelni, de csak titkon, mert keresztelni, esketni és temetni, szigorú büntetés terhe alatt, nem volt szabad másnak, mint a jezsuitáknak. A templomot elfoglalván a jezsuiták, vandal kegyetlenséggel kihányták onnan, elrejtették vagy megsemmisítették az oda temetett várurak emlékére állított sírköveket, zászlókat,² hogy semmi se emlékeztessen a régi időkre; sőt, mintha a templomot is még a Palóczyak építették volna s mintha ott volnának eltemetve: a Palóczy testvéreknek, Mihálynak és Antalnak, veres márványból egy páncélos, sisakos vitézt ábrázoló emléket állítottak a következő felírással:

Hic situs Antonius Michaelque Palóczia preles,
Quos prius unus amor, nunc habet urna duos.
Ille domi clarus, regali clarus in aula
Alter; jam supero est clarus uterque polo. 1519.

A ki ezt az emléket, mely ma is látható a templomban, műértő szemmel megtekinti: egyszerre észre veszi a történeti igazságnak kevés tudásra, de annál nagyobb ravaszságra valló meghamisítását, mely abban áll, hogy 1519-ben eltemeti azt, a ki 1526 augusztus 29-én esett el a mohácsi csatában,³ a ki még ugyanazon év július 13-án a sárospataki plebániát, egy-úri jogánál fogva, Ráskay Mihály rokonának adományozza.⁴ Hát a jezsuiták jelvénye, hogy került egy 1519-ben állított páncélos vitéz oldalára, a mikor azok csak 1534-ben alapítottak s 1540-ben erősítették meg III. Pál pápa által.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.

(Vége).

A III-ik szakasz a lelkészekről szól, magában foglalva első sorban az alapszabályok 3 és 18. §-ait, melyek azt tartalmazzák, hogy a gyámintézetnek köteles tagja minden rendes lelkész s hogy mindenki évi fizetésének 10%-át belépési járulék gyanánt, 2 és $\frac{1}{2}$ %-át tagsági-díj fejében tartozik fizetni

E szakaszban igen fontos a 11. §. a mennyiben az szól a lelkészeknek még ez évben teljesítendő kötelezettségükről. *E szerint ez esztendő november hó 1-ső napjáig minden tényleg működő lelkész köteles belépési járulékának*

legalább $\frac{1}{3}$ -át, valamint tagsági-díját egészen befizetni az egyházmegyei pénzkészletnél, mert a be nem fizetett illetékek után november 1-sejétől 5%-os kamat fizetendő.

Általánosságban ez a 11-ik § azt mondja ki, hogy minden lelkész tartozik november 1-ig belépési járulékát legalább $\frac{1}{3}$ ad részben, tagsági-díját pedig teljesen befizetni, mert a késedelmi kamat mindenkor fizetendő.

A belépési járulék három esztendő alatt egyenlő részletekben fizethető de egyszerre is kifizethető.

Szól e szakasz a 14. §-ban az erdélyi kerületnek u. n. püspöki felügyázat alatt álló lelkészeiről, a kiket utasít, hogy gyámintézeti ügyben ahoz az egyházmegyéhez tartoznak, a melynek területén laknak (Felveendő lett volna e pontba az is, hogy a belépni kívánó theol. és rendes vallástanárok szintén ahoz az egyházmegyéhez tartoznak, a melyben laknak).

Megemlíti e szakasz a 15. §-ban azt a kötelességet is, a mely az özvegyek és árvák által szükségelt okmányok kiadása s bizonyítványok kiállítása körül teljesítendő, a melyről fentebb már szoltunk.

Helyén való lett volna e szakaszban azt is felemlíteni, hogy a lelkészek fizetési kötelezettségüket november 1-ig apróbb részletekben teljesíthetik-e vagy nem? (A gyakorlati élet esetleg előkerülő alkalmá ezt is megkívánhatja).

Egyházmegye cím alatt a IV. szakasz azt állapítja meg, hogy az alapszabályok 27. §-a szerint a lelkészek belépési járulékának s évi tagsági-díjának beszedése az egyházmegyéek kötelessége, a melyek három hónapi haladékat adhatnak azoknak, a kik fizetési kötelezettségüknek nov. 1-ig nem tettek eleget, de a haladékadás 5%-os kamat fizetés mellett történik, a mely kamat nov. 1-től fizetendő. Minden egyházmegye pénzkészletét választ, a kinek évi számadását tudomásul veszi, vagy helyesbíti. Az egyházmegye fedezi a földhitelintézethez küldött pénzek postaköltségét. Alakít az egyházmegye egy gyámintézeti ellenőrző bizottságot, a melynek kötelessége a pénzkészlet számadását az év végén átvizsgálni és segédkezni az esperesnek, a midőn ez a gyámintézeti tagok névsorát, azoknak járulékait, az özvegyek és árvák évjáradékát s neveltetési segélyét megállapítja, a mikor elbírálja az özvegyek és árvák folyamodványaihoz csatolt okmányokat.

Az esperesekre vonatkozókat foglalja magában az V-ik szakasz, a melynek lényege a következő:

Köteles az esperes felülbírálni a hozzá benyújtott s általa az állandó bizottsághoz felterjesztendő folyamodványokat s a kegyeleti év tartama alatt fel is terjeszteni véleményes jelentés kíséretében, melyben indokolni tartozik, hogy a folyamodónak a segély megadható e, vagy nem? Indokolásában az alapszabályok 14-ik §-át kell szem előtt tartania, vagyis arra irányul figyelme, hogy az özvegy nem ment-e férjhez, nem tért-e ki a ref. vallásról, nem halt-e meg, vajjon az árvák 20, illetőleg 18 évesek-e, nem kötöttek-e házasságot, nincsen-e testi vagy lelki fogyatkozások, a mely miatt keresetképtelenné váltak, nem tértek-e ki a ref. vallásból s élnek-e?

Továbbá kötelessége az esperesnek minden januárban a „segélyezendők jegyzéke” című rovatot ívet kitöltve felterjeszteni a bizottsághoz. Ezen az íven ott kell lenni a segélyezendők nevének, a járadék évi összegének, annak az összegnek, mely az özvegy járadékából levonandó a néhai férje belépési járulékának s öt évi tagsági-díjának hátraléka törlesztése céljából s annak az összegnek, mely segély gyanánt végérvényesen kifizetendő, pl. az 1898-ik évre.

Az esperes osztja ki a kiutalványozott összegeket az alapszabály 9. §-a értelmében kiállított nyugták ellenében. (E nyugtákra vonatkozólag a jelzett § annak iga-

¹ L. Matricula ven. tractus Zempl.

² L. városi jegyzőkönyv.

³ L. Istvánfy. Historia. VIII.

⁴ L. Szombathy. Historia scholae ref. Sárospatakiensis. 40. 1.

zolasát kívánja, vajjon a segélyezettek életben vannak-e, özvegyek, illetőleg árvák-e [az utóbbiaknál az alapszabály 13 s 14. §-ai az irányadók] s vajjon a ref. egyházhoz tartoznak-e?) A kiállított nyugtákat az esperes az év végén terjeszti fel a bizottsághoz az u. n. „*kifizetési napló*” kíséretében, a melyen kitöltendő a következő rovatok: a segélyezettek neve, a segélypénz kifizetésének ideje, a kifizetett segélypénz melyik évnegyedre szolt s mennyi volt a kifizetett összeg?

Minden márciusban az esperes tartozik felküldeni az u. n. „*kimutatás*”-t, melyben a kezelési szabályzat 3-ik pontja szerint kell a rovatokat kitölteni.

E szakasz 26. §-a utasítja az espereseket, hogy a bizottság által hozzá küldött jóváhagyott vagy helyesbített kimutatást *haladéktalanul* tartozik áttenni a pénzkezelőhöz. (E pontra vonatkozólag újra felemlítjük azt a fentebb már megtett megjegyzésünket, hogy ez a kimutatás egyenesen a pénzkezelőhöz volna küldendő, annyiival is inkább, mivel az állandó bizottságnál az esperes bejelenti azt, hogy kicsoda a pénzkezelő).

Gyámintézeti pénzkezelő a címe a VI-ik szakasznak, a mely szerint a pénzkezelőt az egyházmegyei gyűlés választja s kötelessége a gyámintézetnek szóló járulékokat beszedni, a beszedett összegeket a földhitelintézethez haladéktalanul beküldeni egy jelentő-ív mellett (Bármily összeg rögtön felküldendő? . . . vagy hónaponként is küldhető?)

A jelentő-ív, melyet a pénzkezelő a földhitelintézethez küld, a következőleg hangzik a minta kitöltött vagy kitöltendő rovatai szerint: „az országos ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet javára a békésbánati egyházmegyében befolyt 450 frt 45 krt van szerencsém ezennel beküldeni. Rendes folyó természetű jövedelem: a) a múlt évi hátralékból: 50 frt, b) 5%-os késedelmi kamatból — egy félesztendőre — 1 frt 25 kr; c) gyámintézeti tagok folyó évi belépési járulékaiból: 150 frt, d) a tagok folyó évi tagsági-díjaiból: 180 frt 20 kr. Tőke természetű adományok vagy alapítványok: 69 frt. Összesen 450 frt 45 kr.” . . . Ezzel a jelentő-ívvvel teljesen azonos tartalmú az állandó bizottság jegyzőjéhez is küld. (E jelentő-ív „tőke természetű adományok vagy alapítványok” rovata az alapszabály 18-ik §-a 5-ik pontjára vonatkozik s a mennyiben e pont e jelentő-ívre fel van véve, úgy látszik, hogy az alapítványok, vagy adományok tétele s felajánlása a pénzkezelőnél, esperesnél s az egyházmegyéjénél is megtörténhetik).

Számadását a pénzkezelő minden év végén lezárja, azt az egyházmegyei ellenőrző bizottsággal megvizsgáltatja s az egyházmegyei közgyűléshez beterjeszti, de e számadást tartozik az u. n. „*számadási íven*” január első felében az állandó bizottsághoz is felküldeni. Ez a számadási hiteles másolata tartozik lenni a számadásnak s a hitelességet az ellenőrző-bizottság, illetőleg az esperes bizonyítja. (Ezt említettük fentebb a kezelési szabályzatnak ide vonatkozó pontjainál). Ki kell e számadási íven tüntetni a gyámintézeti tagok nevét, úgy, hogy pl. 1898-ra belépési tagsági-díjban mennyit fizetett, mennyit fizetett hátralék gyanánt belépési járuléka, tagsági-díja fejében s mennyit ezek után kamat gyanánt, valamint azt is, hogy egyéb adományokból mennyi folyt be?

(E számadási-ívnek most említett utolsó rovata inkább oda volna teendő, a hol a végösszegezés eszközöltetnék, hiszen úgyis 89 sorszámra van hely s az utolsó összegezésnél bátran elférhetne az adományok összege. Vagy talán a gyámintézeti tagok részéről folyó adomány számára szolgál e rovat? Ez esetben rossz a rovat-fő szövegezés. De kevés is e rovat, mert mindenesetre célszerűbb lett volna még egyet készíteni, a melyben a gyám-

intézeti tag által teljesített összes fizetések összege foglalt volna helyet.

Kötelessége a pénzkezelőnek az is, hogy az özvegy számára illetékes lelkésze útján hozzá intézett kérésére igazolványt állítson ki arról, hogy az özvegy férje befizette-e belépési járulékát és ötévi esedékes díját s ha nem, mennyi a hátralék? (Természetesen ez az igazolvány is díjmentesen állítandó ki. De vajjon csak az illetékes lelkész útján hozzáterjesztett kérésre ad ki ilyen igazolványt, vagy személyes kérésre is? Talán az utóbbi esetben is?)

Részletes felvilágosítást nyerünk a VII-ik szakaszban a gyámintézeti végrehajtó-bizottságról, a melynek a 36-ik § szerint kötelessége a szükséges nyomtatványokról gondoskodni s készíttetni a már ismertetett *kimutatást, jelentő-ívet, számadási ívet, segélyezendőek jegyzékét s kifizetési naplót*, a melyeket az illető hivatalnokokhoz kellő időben el is juttat. Üléseket a szükséghez képest tart s márciusban a kimutatást felülbírálja s március végére a felülbírált kimutatásokat visszaküldi az esperesekhez, „*illetőleg az egyházmegyei gyámintézeti pénzkezelőhöz.*” (Ez utóbbit hangsúlyozzuk mi is a gyorsabb ügykezelés szempontjából).

A közalapi bizottságnak kimerítő jelentést tesz. A segélyezendőek jegyzékét, a melyet az esperesek terjesztenek fel, felülbírálja s elhatározza, hogy a segélyezendőek van-e joga, vagy nincs a segélyre. A segélyezettek névsorát a közalapi bizottsághoz, illetőleg a konventhez terjeszti fel tudomásul vétel végett. Bekéri a pénzkezelőtől a számadási íveket, a mely ívnek s a magyar földhitelintézetnek számlakivonatai alapján a gyámintézet vagyoni állásáról s évi forgalmáról kimutatást készít a közalapi bizottság, illetőleg a konvent elé terjesztés végett Gondoskodik e bizottság arról, hogy a konvent tudassa a földhitelintézettel, hogy ki e végrehajtó-bizottság elnöke, a kinek utalványára a pénzt az említett intézet kifizetheti. E bizottság elnöke minden március, június, szeptember és december hó elsején kiutalványozza a földhitelintézethöz a segély-összegek egy-egy negyed részét s a kiutalványozott segélyekről az espereseket értesíti. A segélyek átvételéről szóló nyugtákat a fentebb említett kimutathoz mellékelve, a konventhez felterjeszti. Gondoskodik e bizottság, hogy az országos közalapból a 25,000 frt négy éven át, továbbá ugyancsak az országos közalap összes jövedelméből a 10% minden év május 1-ső napján a gyámintézet részére a földhitelintézethöz letétesse. Intézkedik minden év elején, hogy a gyámintézet befolyó jövedelmének kamatoztatása céljából a konvent a %-ot állapítsa meg. Ez a bizottság vizsgálja felül a földhitelintézet számlakivonatait s ez adja meg a felmentvényt is. Van a bizottságnak saját pecsétnyomója is.

Az utolsó szakasz az országos közalapi bizottság jogkörére vonatkozik, a mely az állandó bizottság számadásainak felülvizsgálására s a segélyezettek névsorának tudomásul vételére szorítkozik, mindkettőt abban az értelemben gyakorolni, hogy az egyetemes konventre jelentést tartozik tenni.

* * *

Ezek foglaltatnak a mindenki által szív örömmel üdvözölt országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet állandó bizottságának kezelési szabályzatában és ügyrendjében.

Minden esetre figyelemmel, körültekintéssel készített szabályzat mind a kettő, a melyeknek esetlegesen előforduló hibáit, fogyatkozásait könnyű lesz kipótolgatni, helyreigazítani. Csak az a kíváncsi most már, hogy maga a gyámintézet mielőbb teljes erőben levővé váljék s a hozzáköltött szép reményeket minél nagyobb mértékben valósítsa meg.

Dr. Tüdös István.

IRODALOM.

* **Dr. Masznyik E. Pál** apostolából megjelent a II. rész 5. füzet (az egész műnek 19—20. füzet). A szerző bocsánatot kér a borítékon e füzet késedelmes kiadásáért s okadatozza azt betegségével és felszaporodott hivatalos dolgaival, egyúttal pedig tudatja, hogy az előbbi füzet 1 ívnyi hiányát pótolta s kéri az előfizetések beküldését, mivel kiadásait fedezni képtelen. A füzet tartalma a korinthusi első levél folytatólagos fordítása és magyarázata (I. 18-tól V. 13-ig) abban a modorban, a melyet már lapunk időnkénti megjegyzéseiből is ismer a t. olvasó. Szívesen ajánljuk úgy a szerző kérelmét, mint magát e füzetet s az egész értékes művet a legmelegebb pártfogásra. Egy-egy 6 éves füzet ára 60 kr.

* **A „Hit, remény és szeretet”** című imádságos könyv, a melyet *Csiky Lajos* debreceni theol. tanár írt, részben fordított, s a melyet a vallásos iratokat terjesztő angol-skót-missio nyomtat és árul, negyedik javított kiadásban jelent meg közelebb s így már 23,000 db jut abból a közforgalomba. Szerencsés gondolat volt akár a szerzőtől, akár a kiadótól, hogy ez imádságos könyvet mintegy családi emlék-tárrá tették az imádságok és elmélkedések elé kötött díszes emléklapok által s egészben véve is igen tetszetős formában állították ki. A szerző maga mondja, hogy a bírálók megjegyzéseit figyelmére méltatta, a mi bizonyos mértékig meg is látszik a művön s annak semmi esetre sem hátrányára. De javítani való még mindig akad rajta. Részünkről utolsóig kiírtanók belőle az „ezen, azon” mutató névmást, a mely jó lehet, — ha már nincs menekvés előle — a tudósoknak, a fordítóknak stb., de a nép számára írott imádságos könyvben épen úgy nincs helye, a mint nem ismeri azokat a nép-nyelv! Ha jól van így: „e hétnék kezdetén” (8. l.), miért kell rosszúl így módosítani később (11. l.): „ezen egész héten át” stb. A temérdek példa kiírását feleslegesnek tartjuk. A *bőjti* imádságok és *bőjti* elmélkedések-féle címeket nem kellene-e már megváltoztatnunk?! Olyan nem kálvinistas az a csürés-csavarás, a mit a *bőjt*-cím miatt kell az imádkozónak és elmélkedőnek elkövetnie. Ujabb, szigorú bírálattal észre fogja venni a munkás szerző, hogy a Szentháromság külön választgatott személyei sincsenek mindig kellő egységben műve lapjain s a Szentlélek p. o. az Atyának külön, majd megint a Fiúnak is külön tulajdonítatik, majd önállóan szerepel és így tovább. Nem akarunk dogmatikai fejtegetésekbe bocsátkozni, de kérnünk kell a szerzőt, hogy nagy kelendőségnek örvendő művére ne sajnáljon e tekintetben is időt és gondot fordítani, hogy a tudakosoknak se adjon alkalmat a kifogásokra. A 603 lapra terjedő mű ára egyszerű, de csinos kötésben csupán 1 frt, díszkötésben 2 frt.

* **Die Bibel nach Luthers Übersetzung.** Az a képes német biblia, melyet lapunk 1889-ik évfolyamának 16-ik számában — első füzetének megjelenése alkalmából — részletesen ismertettünk s melyet Pfeider Rudolf ulmi lelkész adott ki a világirodalom legnagyobb festőművészeinek ide vonatkozó képeivel díszítve, a múlt év végén teljesen megjelent. Azt a kedvező ítéletet, melylyel az első füzetnek adóztunk, az egész mű teljes mértékben megérdemli. Az egész mű 3 kötetre terjed (578, 440, 370 nagy negyedréti lapon), összesen 415 szöveg közé nyomott és 140 teljes képpel, 3 címréznyomattal, 4 térképpel; ára díszkötésben 80 márka. E műben együtt találjuk mindazt, a mit a keresztyén festő- és ábrázoló művészet szépet és jeleset alkotott. Utólérhetetlen szép ez

a szentkép-gyűjtemény. A kiadó minden idevonatkozó anyagot felkutatott s mind azt előhozta, a mi csak kiválóan becses. Régi és új mesterek előadták kincseiket, Rafael, Dürer épügy, mint Cornelius, Oberweck, Schnorr. A reproductioik kiválóan sikerültek; a kiválasztás és elrendezés bámulatraméltó; minden lapon felismerni a hivatott műértő gondteljes kezét. A ker. családok s a keresztyén művészet barátai a legmélyebb áhítattal fogják e remek bibliát végig lapozni.

* **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1896. évre** 313 lapnyi terjedelemben (8°), millennarisnak is beillő díszes kiadásban jelent meg. Szerkesztette *Molnár Lőrinc* püspöki titkár. Nyomatott Gombos Ferencnél Kolozsvárt. Ára 1 frt 05 kr. Áll ez most is, mint rendesen I. történelmi részből és II. névtárból. A történelmi részben a marosi egyházmegyéből 6 egyházközség története olvasható, a névtár pedig a legújabb adatokból van összeállítva s végül a betűsoros névmutató után még a Névkönyv szerkesztése közben történt változások is felvannak sorolva benne. A történelmi rész adatainak bírálatába nem bocsátkozhatunk, csak újra és újra ismétéljük, hogy a névkönyvet ez a része teszi állandó értékűvé s egész hazai egyháztörténetünkre nézve is becsessé. A névtári részben, a hol az utolsó pósta, vasúti és táviró állomások is jelezve vannak, az olyan egyházmegyénél, a melyek több politikai megye területéből vannak összeállítva, *kiteknők részünkről a politikai megye nevét minden egyes egyházközség után*, az összesített kimutatásnál pedig a múlt évi adatokat is (a végösszegeket értjük csupán!), sőt a középiskolák (kollegiumok stb.) lélekszámának, a tényleg iskolába járóknak és az ismétlő iskolásoknak is helyet szorítunk. Ez utóbbiak nagyon is kíváncsoknak a »Tankötelesek» című rovat után. A tiszáninneni névkönyvben az új szülöttek, meghaltak, házasodottak s a hitvallást tettek száma is összesítve van. Ezek a rovatok az Erdélyi Névkönyvnek sem válnának hátrányára. A »Tankötelesek» című rovatában feltűnőnek látszik, hogy a *szilágysszolnoki* egyházmegyében 52,156 lélek után csupán 4518 szám szerepel, holott a *marosi* egyházmegye 43,914 lélek után 8850 tanköteles van bejegyezve. A kolozsvári kollegium elemi iskolai tanítói között egy kereszteleetlen egyén is szerepel, a kinek összes neve *Vesmás*. Ugyanígy van a betűsoros névmutatóban is. Összes lélekszám: 382,639; összes tankötelesek 64,542; anyaegyház 487, társegyház 33, leány- és fiók-egyház (diasporák) 712, rendes lelkész 501, helyettes és segéd 26; a körlelkésziségek összege 36.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Boronkai *Boronkay Károly*, cékei földbirtokos, a f.-zempléni egyházmegyének sok időn át buzgó tanácsbírája, egy minden ízében nemes, puritán gondolkodású, tipikus magyar kálvinista világi férfiú, folyó hó 24-én, életének 66-ik évében hosszas szenvedéseit örök nyugalommal cserélte fel. Korábbi végrendeletéhez képest Mitrovics Gyula és a sárospataki főiskolai énekkar adták meg a végtisztességet igaz könyvekkel öntözött koporsója felett. A sírnál Gyarmathy Soma, egyházmegyei főjegyző búcsúzott el tőle. Három gyermeke maradt, kik közül Mária Kérészy Barna tiszánánai lelkészt boldogítja hitvesi szeretetével. Áldott legyen a ritka jóságú apa, nagyapa, kiváló emberbarát és kitűnő egyháztag emlékezete!

— **Mitrovics Gyula.** elválasztott debreceni lelkész április 12-én, épen nevenapján fogja beköszönőjét megtartani. Lapunk zártakor a sárospataki theol. ifjak és ifjusági zenekar fáklyás zenével búcsúztak el tőle, a tanári kar folyó hó 28-án búcsúzik.

— **Ez is belmissio.** Folyó hó 25-én a sárospataki theologus ifjak nagyobb része s néhány jogász stb. *Szinyei Gerzson* tanár és főkönyvtárnoknak vezetése s egy előre felkért herceguradalmi tisztnek kalauzolása mellett, megtekintették a sárospataki vár és várkastély minden nevezetességét, miközben a vezető tanár az érdekes látni valókat emlékeztetének s tudásának gazdag tárházából tanulságos magyarázatokkal fűszerezte. Nem sokkal elébb a joghallgató ifjak egy csoportja dr. *Finkey Ferenc* jogtanár vezetése alatt S.-a.-Újhelyben járt egy törvénszéki tárgyalás meghallgatása végett. A modern supplicatio folytatására is mutatkozik itt a jó kedv, de — eget aeris Cappadocum rex.

— **A gömöri ev. ref. egyházmegye** tavaszi közgyűlését április 8-án fogja megtartani Uza-Panyiton. E gyűlés legfontosabb tárgya lesz az egyházmegyei gyámintézetek sorsának az eldöntése. A véleményadásra felhívott számvevőszék március 19-én, Tornallyán tartott ülésében abban állapodott meg, hogy javasolni fogja az egyházmegyének, hogy a régi és új gyámintézet egyesíttessék, s az egyesített intézet fizesse ki minden tagért az országos gyámintézetbe való belépési díjat. A megmaradó tőke évi jövedelméből 25% tőkésíttessék 5 éven át a mostani túlkiadások visszapótlására; a jövedelem 75%-a pedig osztassék ki úgy, hogy ennek $\frac{2}{3}$ -át a gyámolda, $\frac{1}{3}$ -át a gyámegylet segély-jogosultjai kapják. De ha már a tőke a 30 ezer forintot megint felülhaladja, ezen 30 ezer forintot meghaladó tőke évi jövedelméből $\frac{1}{3}$ -ad a gyámolda, $\frac{2}{3}$ -ad a gyámegylet segély-jogosultjait illesse. Az 5 év elteltével, vagyis a mostani tőke magasságának visszaállítását, a jövedelemnek csak 5%-a tőkésíttessék, a 95% pedig osztassék ki. A régi tagokkal, a kik a két intézetbe fizetésük $1\frac{1}{2}$ %-át fizették tagsági díjúl, a leszámolás akként történjék, hogy a mostani évi járuléuk 10 évi átlagán felül általuk befizetett összeg javukra irassék, ezt vissza nem kapják ugyan, de az országos gyámintézetbe kívánt évi tagsági díjuk ebből fizetessék, a míg telik belőle. A fiatalabb papok pedig, a kik a 10 évi átlagot még be nem fizették, kötelezettek annak a kipótlására, ha t. i. ez intézetekhez való jogukat fel akarják tartani. Ha pedig a megyei intézeteknek nem akarnak tagjai maradni, összes belépti és tagsági díjaikat, takarékpénztári kamatjaikkal együtt visszakapják. A régiebb tagok a megyei intézetből nem léphetnek vissza. Az ezután a gömöri egyházmegyébe lépő lelkészek jövedelmük $1\frac{1}{2}$ %-át 10 éven át lesznek kötelesek a megyei gyámoldába fizetni, ha tagjaivá akarnak lenni. Például a 600 frtos állomásra megválasztott lelkész 90 frtnak 10 év alatt történő befizetésével 30—35 ezer forint tőkéhez nyer jogot. A megoldásnak ez a módja, a mint a lelkészi értekezletek hangulatából kivehető, kevés ellenzésre fog találni, annyival inkább, mivel a mostani özvegyek jogai benne teljesen megóvatnak, úgy hogy e terv szerint az a jutalék, melyet az özvegyek ez évben kaptak, jövőre egy forinttal sem csökken egészen. Pedig az özvegyek száma oly magas, (43 lelkészi állomás után 30 özvegy), a minő eddig még soha elő nem fordult.

— **Descartes emlékezete.** Március 31-én lesz 300 esztendője, hogy az ujkori philosophia megalapítója s hosszú ideig egyik vezérlő szelleme: *Descartes*, Franciaország Touraine nevű tartományának egyik kis községében, *La Haye*-ben megpillantotta a világot (1596 március 31-én). Néma kegyelettel tekint e napon a nagy szellemek tisztelőinek, búvárlóinak kicsiny, de lelkes serege ama hely felé s ha külsőleg nem demonstrálja is, de bensőleg megünnepli e napot, megünnepli ama férfiú születésének 300-ados évfordulóját, a ki az emberi szellem előhaladásának egyik vezére, a tisztultabb, bizto-

sabb világismeretnek egyik kiváló tényezője volt; a ki nemes őszinteségével, erős igazságérzetével, roppant széleskörű ismereteivel mindenkor bámulatra ragad, a ki *Cogito ergo sum*-jával, az egyéni öntudatnak a gondolkodás alapjául való tételével, a tekintélyhit ellenében, mindenkorra biztos alapot és kiindulási pontot vetett a vizsgálódó értelem számára, a ki elsőben merte fölvetni és megoldását keresni a modern psychologia problémáinak s ha maga sok tekintetben még a homályban tévedezett is, de az általa nyitott irány termékeny fejlődés megindítója lőn. E kegyeletes emlékünneppen mi protestánsok is részt veszünk s szívesen lerójjuk a tisztelet és elismerés adóját a Descartes szelleme előtt: nemcsak a nagy emberek, az emberiség vezető szellemei iránti köteles tiszteletből, a mely előtt a nemzeti és felekezeti korlátok lehullanak, hanem azért is, mert mi Descartesban a protestantizmussal rokon szellemet tisztelünk. Különleg a római egyházhoz tartozott ugyan, de a protestantismus szelleme élt benne, az a szellem, a mely a tekintély ellenében az egyéni öntudatra appellál, a mely megadva a kegyességnek azt, a mi őt megilleti, a gondolkodó értelem számára is követeli az azt megillető jogokat.

— **Az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság** április hó 19. s 20. napjain fogja alakuló gyűlését tartani Budapesten. A meghívók már szétküldettek, valamint — megelőzőleg — az eddigi tanügyi bizottságok működéséről szóló jegyzőkönyvek is. Most fog kiderülni, hogy mennyit mulasztottunk az által, hogy engedték a prot. tanügyet magától folyni s a tanítók, tanárok és iskolák protestantizmusával egyetemlegesen édes-keveset törődünk. Sok dolgot kell most már újra elől kezdeni, vagy pedig sok mindenről lemondani. A bizottság szervezte, a melynek készítésével az utolsó gyűlésen a debreceni tanárok voltak megbízva s a gimnázium reformja, a melyhez a sárospatakiak elkészítették s be is adták munkálataikat még a budapesti zsinat előtt, s a tanárképzőintézet, a tankönyvek kérdése, az államhoz való viszonyunk, ellenőriztetésünk, stb. mind szóba kerülnek egymás után, a theol. akadémiának reformjával egyetemben, ha sikerülhet a vezetőknek, hogy életet leheljenek a beteg testbe. A szerencsés alakuláshoz szívből kívánunk teljes szerencsét!

— **Németország.** Furcsa dolgokat közölnek a németországi egyházi lapok a mult évi október elején Schweinben tartott *nyolcadik lutheránus értekezlet* tárgyalásairól. Beszélték az úrvacsoráról, a ref. egyházról és az újabb theológiáról. Egy tanár kifejtette, hogy a reformátusok, különösen Zwingli, a reformáció idejében, család játékot űztek Lutherrel, így hát nem kell csodálkozni azon, ha Luther, midőn az ő kétszínűsködéseket felfedezte, olyan nyersen feleltetett. Egy szuperintendens továbbá felvetette azt a komoly és nehéz kérdést: vajjon a ref. egyház úrvacsorájában jelen van-e a Krisztus teste és vére? Egy pap meg úgy vélekedett, hogy az uniónál lutheránusok általában véve kriptokálvinisták. Armknecht, a lindenai pap pedig jónak látta annak a panasznak a hangoztatását, hogy a modern theologusok a sociáldemokrátiára kacsingatnak és Ritschl sem más, mint sociáldemokrata! Hát nem szellemes tárgyalások ezek?! Egyébiránt, mi jobbat lehetne várni egy olyan papságtól, mely a »hitvalláshoz való hűséget« annyira kihagyja, hogy a mellett a nép erkölcsi elaljasodása iránt csaknem közönyös (Mecklenburg a morálistatistikában rossz szerepet játszik). A mi Zwinglinek és Ritschlnek közös kárhooztatását illeti, annál nagyobb öröm reánk nézve, hogy e jó urak elfoglaltságukban kifürkészték, hogy Ritschl a ref. tanfogalomhoz közelebb áll, mint a

lutherihez. Az igazság kedvéért megemlítendő, hogy a gyűlésen mégis akadt legalább egy bátor ember, a ki Ritschl emlékéit a rabies theologorum legujabb felfedezései ellen oltalmába vette.

— **Lelkész választás.** A böcsi ref. egyház néhai *Futó Sámuel* utódjául *Fekete Gyula* tiszta-keszii lelkészt választotta meg szavazattöbbséggel. A *tisza-palkonyai* egyház március 22-ikén *Kovács Károly* ottani helyettest hívta meg rendes lelkeszül.

— **A Magyar Prot. Irod. Társaság** f. évi közgyűlését április 20-ra hívja össze az elnökség Budapestre. A gyűlés helye a Lónyay-utcai főgimnázium díszterme, ideje a jelzett nap d. u. 5 órája; megelőzőleg (4 órakor) választmányi ülés fog tartatni. A közgyűlés tárgysorozata következő: Elnöki megnyitó *Szász Károlytól*. 2. Titkári jelentés *Szöts Farkastól*. 3. Pénztári jelentés *Bendl Henriktől*. 4. Elnök és két választmányi tag választása. 5. Indítványok. Nem akarjuk ez alkalomból megkérdezni, hogy a közgyűlési összehívó miért nincsen tekintettel a múlt évi közgyűlés ama határozatára, a mely szerint a közgyűlés az év első három hónapjában tartandó meg, tekintet nélkül a konventi ülésekre? Azért nem kérdezzük ezt, mert kérni akarunk. Azt akarjuk kérni, hogy ha már eltérünk a határozattól egy kissé, térjünk el attól még jobban s — tekintettel az ezredéves ünnepelésre és kiállításra — méltóztatnék az elnökség a közgyűlés idejét elnapolni s olyan időpontra hívni össze az Irodalmi Társaságot, a mikor annak lételéről sokan olyanok is tudomást szereznének, a kik nem igen szoktak a protestantizmus tudományos érdekeivel törődni. Ha a választmányi és közgyűlési tagok összeköthetnék az Irodalmi Társaság érdekeit a saját személyes érdekeikkel: ez is segíthetne valamit a választmányi és közgyűlés látogatottságán. A katholicismus minden áron és minden módon jelt akar magáról adni az ezredéves kiállítás alatt. Valamit nekünk is próbálnunk kellene. Nem ellen-demonstráció-képen, hanem az Irodalmi Társaság jövőjéért is, meg a prot. közszellem ébresztgetése végett! Hallgassanak meg minket ez egyszer a consulok!

— **A millenniumi tornaverseny** végleges megállapodás szerint június 2. és 3. napjain lesz. A vidéki tanulók május 31-én érkeznek s iskolákban szállásoltatnak el. A verseny-próba június 1-én délelőtt lesz. Ezen alkalomból esetleg megtekinthetik a tanulók a magyar szentkoronát is, melyet 5-én állítanak ki közszemlére s meghallgathatják azt az ifjúsági monstre-hangversenyt is, melyet június 1-én és 10-én tartanak a redoutban.

— **Egy felekezet nélküli tanár ügye a képviselőházban.** A vallás- és közoktatási miniszter költségvetésének tárgyalása alkalmával *Vajay István* képviselő, interpellációt intézett *Wlassics* miniszterhez, melyben azt kérdezte, hogy van-e tudomása arról, hogy *Posch Jenő* szolnoki állami főgimn. tanár indító okul azt hozván fel, hogy semmiféle vallásban nem hisz, a szolnoki plébánián kijelentette, hogy felekezet nélküli lesz. Kérdezte, hogy összeegyeztethetőnek tartja-e a magyar állam keresztyén jellegével az állami tanárok felekezetenküliségét és szándékozik-e az aggódó szülők megnyugtására s a gimn. ifjúság hitkénekeinek megóvása céljából haladéktalanul intézkedni s az illető tanárt olyan munkakörbe áttenni, a hol az ifjúság szellemének erkölcsi világára romboló hatást nem gyakorolhat. Erre az interpellációra folyó hó 14-én felelt a miniszter s kijelentette, hogy van tudomása arról, hogy *Posch* a törvényes formák között kilépett a róm. kath. egyház kebeléből, de kilépésének okául nem azt mondta, hogy

semmiféle vallásban nem hisz, hanem, hogy semmiféle hitfelekezetet vallásban nem hisz. Kijelentette továbbá, hogy az illető tanár addig, míg ezen tényével az egyéni lelkiismereti szabadság jogkörében marad, az 1895 XLIII. t.-c. védpaizsa alatt áll. Azonban, ha *Posch* épenúgy, mint bármely más tanár, legyen az felekezeten kívül álló, vagy tartozzék az bármely felekezethez, tanításával, magaviseletével, vagy egyáltalában bármely formában, az állam törvényhozása által az állam és egyház-közötti viszony szabályozásául megvont és megjelölt célokat, különösen tehát az ifjúság vallásos nevelésének célját veszélyeztetné vagy épen meghiusítani törekedné, akkor egyenesen tanári kötelességével jó összeütközésbe s akkor ellene, mint ilyen ellen, a ki tanári kötelességét sérti meg, a rendelkezésére álló eszközökkel eljárni kötelességének fogja tartani. A miniszter véleményének indokolására felhozta, hogy az 1895 XLIII. t.-c. nem tette magáévá az állam és az egyház olyan merev szétválasztásának principiumát, hogy az állam a teljes indifferentismusra helyezkedjék szemben a bevett vagy elismert vallásokkal, vagy magával a vallásossággal, mint egyik legnagyobb államfentartó erővel; sőt ez a törvény a jövőben elismerendő vallásfelekezetek elismerését egyenesen azon egyik feltételhez kötötte, hogy a felekezetükhöz tartozó gyermekek iskolai hitoktatása biztosítva legyen. Ez a törvény kötelezőleg írja elő a felekezeten kívül állók gyermekeinek vallásos nevelését, valamely bevett vagy elismert vallásfelekezetben; de meg az állam vagyoni dotációval látja el a bevett vallásfelekezeteket, tehát egyenesen segítségére megy a régi történelmi egyházaknak és általában minden bevett vallásnak. A középiskolai törvény szerint a vallás kötelező tantárgy és így a magyar állam az ifjúság vallásos nevelésének célját a törvény alapján is köteles megvalósítani. A miniszter válaszát úgy a Ház, mint Vajay tudomásul vette.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. Érted s szülőföldemért sok fáradságra és figyelemre érzem magam alkalmatosnak; ezuttal azonban úgy áll a dolog a „Tárca” rovatunkkal, a mint előbbi számunkban jeleztem. A nyomtatás költségei nem szabhatók meg a kézirat nélkül és a nélkül, hogy a nyomtatvány kiállítására vonatkozó igényeket ne ismerjük. A munkához s magához a munkássághoz is tiszta szívből gratulálunk. Az érintett dolgozatot is várom. — *W. L. Csánky* a miatt halogatódik csak, mert többen megelőzték. Kiszorításról szó sem lehet, mivelhogy már ki is van szedve. Élénkség kezd mutatkozni a szerkesztői fiók körül tényleg, de a kosár csak némelyek számára készült s azt a jó munkások épp úgy nem ösmerik, mint a romolhatatlan a romlandóságot! — *R. Gy.* Érdekes s átültetése sikerült, kitűnő lelki táplálék lehetett a tél napjaiban s azzá lesz másoknak is. Bizonyoságnak örömmel fogadom, megragadom hittel. Levelet is írok mielőbb. — *F. L. V-n.* A levelező lapon jelzetteket egészben szeretnők ismerni; az egyik, különösbbe is érdekli az ilyenekkel is foglalkozó Sz. G.-t.

HIRDETÉS.

Konfirmációi bizonyítványok

tizenkilencz idézettel, elegáns nyomásban 100 drbként 2 forintjával kaphatók:

Lővy József fia könyvkereskedésében

Miskolcon.

Minták készséggel küldetnek. — Theologiai könyvjegyzékek szíves kívánsatra ingyen.

1—2

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Millenniumi főpásztori levél és utasítás.” *Kun Bertalan.* — „Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.”
— „Mitrovics Gyula eltávozásakor.” *Raddcsi György.* — „Feltámadás napja.” *László Andor.* — „A sárospataki ev. ref.
egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Templomi beszédek.” *Vattay László.* — „Mitrovics Gyula távozása
Sárospatakról.” — „Vegyes közlemények.”

Millenniumi főpásztori levél és utasítás.

Nagy ünnep van készülöben e hármass bér és négy
folyam mentén. Magyarország ünneplé ezeréves főnáll-
lásának magasztos évfordulóját! Kárpátoktól Adriáig
„buzgó imádság epedez százezrek ajakán,” hogy „annyi
balszerencse közt, oly sok vizsály után . . . él nemzet
e hazán!” Ha országos törvény nem parancsolná is: a
szent haza szeretetnek szívünkbe oltott törvénye köve-
telné tőlünk, hogy ünnepet szenteljünk; országos ünne-
pet, melynek híre legyen az egész világon! Ebből a
nagy nemzeti ünnepből kiveszi majd részét s kell is,
hogy kivegye minden magyar ember — a koronás főtől
kezdve a legutolsó alattvalóig.

És vajjon mi, kik az evangélium szerint reformált
egyháznak vagyunk hívei, annak az egyháznak, mely
fenállása óta oly szorosan összeforrott e hazával, hogy
örömük s szenvedésük közös volt mindenkör; annak
az egyháznak, melynek egész története igazolja a költő
szavait: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely;
áldjon vagy verjen sors keze: itt élne haldod kell,”
— mi, az u. n. „magyar vallásnak” hívei maradhatnánk-e
tétlen szemlélői ennek a hazafias felbuzdulásnak, a
nemzeti közöröm és hála ünnepélyes megnyilatkozásá-
nak? Óh, ha valakinek széles e hazában, nekünk külö-
nösen szent kötelességünk méltóképen részt venni e
nemzeti ünnepben. A történelem teszen róla fényes
tanubizonyságot, hogy a magyar haza és a protestáns
egyház érdekei sohasem állottak egymással szemben!
Azok a zászlók, a melyekre jelszók gyanánt: „Istenért
és a hazáért” voltak írva, örök hirdetői lesznek annak
a megcáfolhatlan igazságnak, hogy mi jó és rossz napok-
ban, napfényben és boróban hívek voltunk e hazához
s kivettük részünket — erőnkhez és tehetségünkhöz
képest — mindazon munkákból, a melyek e haza üdvét,
boldogságát s általában fölvirágzását célozták. Ez a
boldogító tudat szenteli meg a mi ünnepi érzelmeinket,
ez teszi kétszeresen örvendetessé a mi ünnepléseinket.
Jól tudom én, hogy lelkészeink, tanítóink s általában
egyházi elöljáróink teljes erővel rajta lesznek azon,
hogy a mi ünneplésünk az alkalom nagyszerűségéhez
méltó legyen. Különösebb buzditásra nincs szükség ott,
hol a hazaszeretet lángja kiolthatatlanul lobog! De
hogy ünneplésünk lehetőleg egyöntetű legyen: főpász-

tori kötelességemnek ismerem az ünnepély egyes moz-
zanataira nézve az alábbiakban utasítást adni.

Két napot szentelünk mi is különösebben a millen-
niumi ünnepségekre, u. m. május hó 9-ik és 10-ik nap-
ját Előbbit azért, hogy Magyarország ezeréves főnállá-
sának ünneplésében iskoláink növendékei, mint a jövő
letéteményesei, részüket kivegyék s a nagy, dicső múlt
emlékének illő ünnepies fölelevenítésével nemzeti öné-
zetükben és hazaszeretetükben megerősödve, gyarapod-
janak ismeretekben, erkölcsökben és hazafiúi erények-
ben. Ez okból felhívom a lelkész urakat s általuk az
iskolaszékeket, hogy a felügyeletük alatt álló népisko-
láknak a fent jelzett napon istenitisztelettel összekötött
emlékünnepélyt rendezzenek. Az ünnepély három rész-
ből álljon, u. m. 1. hálaadó istenitiszteletből (ima, a
templomban); 2. a tulajdonképeni iskolai ünnepélyből
(az iskolában, vagy az iskola udvarán, a szerint, a
mint a tanterem nagyobb vagy kisebb); 3. a kirándu-
lásból a szabadba. Az ünnepélyre a községi elöljárók,
érdemesebb lakók s általában a szülék meghívandók.
Az iskola épület eleje az utcán s oldalfalai, valamint
a tanterem zöld galyakkal, koszorúkkal díszítendők.
Magyarország nagy falitérképe virág-, vagy zöld levél-
koszorúval kerítendő be. Mert hiszen az most az ünne-
pelt! De ne csak az iskola álljon ünnepi díszben, hanem
igyekezzék a tanító az elöljárók közreműködésével
odahatni, hogy ha van a községben nemzeti zászló,
az mind kitűzessék akár a köz- akár a magánépüle-
tekre. A növendékek is lehetőleg ünnepi ruhában s
nemzeti színű jelvényekkel jelenjenek meg az ünne-
pélyen.

A tulajdonképeni iskolai ünnepély részletes pro-
gramját az iskolaszékek állapítják meg. A körülmé-
nyekhez képest következő részletekből állhat:

1. A gyermekek állva éneklék a Hymnus („Isten
áld meg a magyart”) két versét.
2. Az iskolaszék elnöke igen rövid, de lelkes beszéd-
del elmondja az ünnepély célját, jelentőségét.
3. A tanító rövid értekezést tart a magyar nem-
zet ezeréves életéről — megemlékezvén a hazai tör-
ténét főbb alakjairól s eseményeiről.
4. Egy pár jobb szavaló növendék — hazafias köl-
teményeket szaval s közben az összes növendékek haza-
fias dalokat énekelnek.

5. Végül az iskolaszéki elnök rövid buzdító beszédet intéz a gyermekekhez, a kik záradékul eléneklik a „Szózat“ (Hazádnak rendületlenül) két versét.* Az ünnepély előkészítéséhez s megtartásához megfelelő szünet adandó, mely azonban legfeljebb hét napra terjedhet.

Kíváncsok még, hogy az ünnepélyt szabadba való kirándulás s ezzel kapcsolatban millenniumi emlékfák ültetése (iskolakertben, vagy más alkalmas helyen) egészítse ki, hogy az ünnepély emléke annál mélyebben vésődjék a gyermekek lelkébe.

A mi már a május 10-iki ünneplést, mint az egész gyülekezet hálaadó istenitisztelését illeti: erre nézve tájékozással szolgálnom nem szükséges. Meg vagyok győződve róla, hogy népünk seregestül fog a templomba sietni, hogy áldozzon a hazaszeretet oltárán s kiöntse ott hálás érzelmeit a multért s ugyancsak buzgó imában kérje az isteni gondviselés segítségét a jövőre nézve. Másrésztől a lelkész-urakban is feltétlenül bízom, hogy alkalmi imáikkal s beszédükkel az ünnepély emlékét maradandóvá, gyümölcsözővé tenni teljes erejükkel igyekezni fognak.

Azt azonban utasításul adom, hogy mindkét ünnepély a szószékről már az előző vasárnapon kihirdetendő s ez által a hívek tömeges részvétele biztosítandó.

A mindenható Istennek áldó kegyelme legyen ünnepelésünkön s nyugodjék meg ev. ref. egyházunkon s mi magyar hazánkon!

Atyafiúi szeretettel vagyok
Miskolcon, 1896. március 28.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.

Nagytiszteletű egyházmegyei Közgyűlés!

Mielőtt a tanácskozás asztalán levő ügyek elintézéséhez kezdenénk, engedje meg a tisztelt közgyűlés, hogy a nagy események és a nagy idők ezredéves emlékének hatása alatt, ez új esztendő első gyűlése alkalmából, egyházmegyénk elnöki székéből pár szót szóljak.

Magyarország ez évben ünnepli ezeréves fenállásának évfordulóját.

Nagy és dicső emlék ez uraim, a minővel Európa kevés nemzete dicsekedhetik s bizonyára minden hazafi szíve önérzetesen dobog fel annak hatása alatt, hogy „annyi balszerencse közt s oly sok viszály után“ 1000 év múltán is él e nemzet s dicsőségesebben, mint valaha foglalja el helyét a kultur-államok között.

S minek köszönhetjük ezt?

Első sorban a magyar ember vérebe oltott rendíthetetlen hazafiságának; másod sorban eleink körültekintő bölcs politikai érzékének.

Midőn őseink e hazát elfoglalták s itt államot akartak alapítani, mindjárt kezdetben választaniok kellett a kelet és nyugot között s ezzel egyuttal választani kellett a keresztyén vallás, vagy az Ázsiából hozott régi ősi vallás között.

Őseink bölcsesége a nyugottal szövetkezett s felvette a nemzet a keresztyén hitet.

A kultúra s a keresztyén hit voltak tehát az első tényezők, melyek lehetővé tették, hogy itt őseink nem

csak államot alapítottak, de azt a minden oldalról reájuk zúduló ellenséges áramlat közepette is megszilárdítani képesek voltak.

Igaz ugyan, hogy ezáltal nehéz szerepet vállalt el a nemzet s nem egyszer zúdította magára a kelet haragját, de a nemzet, bár véres áldozatok árán, ellenállott a pogányság nyers erejének s dicsekedve mondhatja, hogy a magyar közel kétszázadon át volt védbástyája e támadás ellen a nyugoti népeknek s e küzdelmében a nemzet maradandó szolgálatot tett az emberi művelődésnek s a keresztyén hitnek.

Ki tudja, minő alakulatot vett volna Európa politikai térképe, ha a magyar nemzetet, mint egy erős sziklán a kelet felől hullámzó néparadat meg nem törik?!

Ha bár nem tagadhatjuk s nekünk egyházi egyesületnek örömet okoz elismerni azt, hogy a keresztyén vallás egyik hatalmas tényező volt arra nézve, hogy e nemzet itt szilárd államot alkothatt s 1000 évig fennállhatott: de a vallás, bármily magasztos elven nyugszik is, önmagában bizonyára ezt a sikert el nem érte volna.

A hazafiságnak kellett tehát ehhez járulni, hogy itt egy szilárd állam alakuljon.

A nemzeti egyház, mely együtt érez a nemzettel, képes csak nagy dolgokra serkenteni a honfiakat s biztos támasza lenni az államnak.

A történelem fényesen bizonyítja, hogy Németországnak, Angolországnak s Oroszországnak egyik erejét az a kedvező körülmény adja, hogy népének vallása egyuttal nemzeti vallás is. Állam s egyház együtt érez; nincs ellentétes érdek, mely a két tényezőt egymással harcba vigye.

Önérzettel mondhatjuk, hogy a ref. vallás minden ízében magyar vallás.

A történelem nem mutat fel példát arra, hogy a református vallás valaha is ellentétbe jött volna a hazafiságával.

Sőt ellenkezőleg, volt idő, midőn a református egyház ápolta leghívebben a magyar hazafiságot s a vallás védelméért folytatott harcok egyuttal a magyar nemzetnek önállóságáért s jogaiért folytatott küzdelmek is voltak.

Avagy a Rákóczy, Bethlen, Bocskay s más nemzet-hősök által a ref. vallás védelmére folytatott harcok nem voltak-e egyuttal a magyar nemzetnek a szabadságáért vívott dicsőséges harcai?

Igen, e harcok egyuttal nemzeti küzdelmek is voltak s a küzdőkkel együtt érzett és harcolt annyi más vallást követő hazafi is.

Sőt még a legutóbbi időben is, midőn a Thun-féle patens ellen a protestánsok ellenállást fejtettek ki, épen a katolikus vallású hazafiak közreműködésével lehetett elérni, hogy ez az önkormányzatunkat fenyegető patens soha életbe nem léphetett.

A mi vallásunk tehát együtt érzett minden időben a nemzettel; e vallásnak itt van gyökere az édes haza földjében. Nem tekint a haza határain túl sehova; nem vár segítséget idegenben s nem kér tanácsot s utasítást csak attól s olyantól, a ki igazán magyar és nemzeti.

Vagy vegyük a kulturalis intézményeket. Hány iskolát tart és tartott fenn a mi egyházunk minden államsegély nélkül kizáróan csak is hívei buzgóságából. S ez intézeteivel — ki tagadná — hogy a nemzet haladását s tudományos művelődését hathatósan előmozdította.

S kérdem, hogy ezekben az iskolákban, kezdve a legkisebb elemi iskolától az akadémiáig, nem volt-e mindig édes otthona a magyar szónak? S van-e egy iskolánk is, a mely egyuttal alapkőve s gyakran védbástyája ne lett volna és lenne a magyar hazafiságnak!?

* Az ünnepély rendezésének megkönnyítése céljából ajánlom a tanító urak figyelmébe Dobrovsky és Franke (Budapest) könyvkereskedésében megjelent „Ezerestendő“ című füzetet.

Ily körülmények között, tehát akkor, a midőn az ország saját fenállásának 1000-ik évét készül megünnepelni, mi reformátusok is méltán kérhetünk részt az ünnepségből s önérzettel jelenhetünk meg azon.

De ha részt kérünk a millenniumból a multa nézve, bizonyára kötelességeink is vannak a jövő évezredre nézve.

Az idők változtak uraim! a haladó korral lépést kell tartanunk. Ha őseink fegyverrel védték meg e hazát s védték meg vallásunkat, nekünk most a *tudomány* és a *felvilágosodás* fegyverével kell azt megtartanunk.

S ebben legyen része mindenkinek, bármily kis hatáskört tölt is be; hisz cseppekből áll a hatalmas tenger is s az égig nyúló sziklát is porszemek alkotják. Csak mindnyájunknak egyetértő közreműködésével leszünk képesek alkotni s tovább haladni. S bizalommal is tekinthetünk a jövő elé; mert habár kis időre megzavarta is a nemzet egységes közreműködését a közel multban lezajlott áldatlan küzdelem, de hála a hazafiak fenkölt gondolkodásának, e meddő harc elenyésző félben van s csakis a múltó s távozó vihar vészes hangja hallatszik még itt-ott vissza, de a nemzet égboltján már feltűnt a béke, a hazafiság s a szeretet áldást hozó napja. Avagy nem ezt mutatja-e a váci római kath. egyházmegye püspökének ama legközelebbi lélekemelő ténye is, mely szerint a millennium alkalmából 100.000 forintos alapítványt tett *valláskülönbőség nélkül* a szűkölködők javára?

Bizalommal tekinthetünk a jövő elé, főleg azért is, mert az 1000-ed év fordulóján Szent-István koronája egy oly fenkölt gondolkodású fejedelem homlokát övedzi, ki példányképe lehet népeinek a munkában, a nemes szíven s a felvilágosodott gondolkozásban.

Mi reformátusok biztosak lehetünk arról, hogy jogainkat — ha arra kerülne a sor — Királyunk védené meg első sorban.

Hisz ő mondotta legközelebb ama valóban fenkölt lelkületre valló szavakat:

„alattvalóim vallása nem képez akadályt atyai szívemhez“

Nekünk is uraim okúlva e magasztos példán, legyen jelszavunk ez új ezredév küszöbén:

hű ragaszkodás vallásunkhoz, rendíthetlen hazafiság, testvéri szeretet és egyetértés a más felekezetűek iránt, becsületes és kitartó munka az általunk elfoglalt téren.

Igy bizalommal nézhetünk a beköszöntött új ezred év elé.

A gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Mitrovics Gyula eltávozásakor.

A „nagy hét“ borongásából nekünk két rész jutott. Emlékezetünkben átéltük, mint annyi más hívő lélek, a Názáreti Mester vérről verejtékező napjait egészen ama bizonyosság-tevő kereszt haláláig, a melynél hódítóbbat és gyümölcsözőbbet nem bír felmutatni a történelem. Könyeinken át s testi szemeinkkel pedig naponként láttuk s zajongó szívünkkel percenként éreztük, hogy miként szakadoznak egymásután ama szétéphetetlennek képzelt viszony arany láncai, a melyek a sárospataki főiskolát, Sárospatak városát, művelt társadalmát, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületet, ezt a mi „Sárospataki Lapunk“-at, sokunk baráti, rokoni s tanítványi keblét *Mitrovics Gyulához* s őt mindezekhez s mindnyájunkhoz fűzték, csatolták.

Ábrándos reménység volt, a mivel az utolsó órákig áltatták magokat némelyek, a kik nem tudtak a fenye-

gető változásba belenyugodni — tisztelő és szerető érzelmeik miatt.

Bizony bizony, hogy a tiszáninneni egyházkerület és a sárospataki főiskola *Mitrovics Gyulát* elveszítette!

Nem egy lengő-lógó levél, nem is egy dús lomboszatú ág, hanem egy ereje teljességében levő, édes gyümölcsökkel koronázott termő fa volt ő *itt, a mi földünkben!* Itt sarjadozott, itt sudarodott, itt lombosodott, itt ölte sajátos formát — büszkeségére és dicsőségére a talajnak, a melyből táplálékát vevé. A Bodrog-adta harmat, a Rákóczyak szellemével telített levegő megtermékenyítették Istentől nyert és sokra hívatott erejét s ágai kiszélesedtek, hogy árnyékot adjanak sokaknak; gyümölcse megízesedett és megsziporodott, hogy temérdeken élhesse nek abból.

A Gondviselés beláthatatlan bölcsesége úgy rendelte, hogy ez a száz és ezer gyökérrel ide honosodott fa innen kitépetvén, a nagy Alföld homokjában folytassa sokat ígérő életét.

Nem nyitjuk éretlen panaszra szánkát, nem hurcolkodunk elő titokzatos kérdésekkel, a melyekre nincsen biztos felelet; csak érezzük, hogy e nagy fa kitépése közben, mintha mindnyájunk alatt mozdulni kezdene a talaj s mintha a sárospataki főiskola sorsában valami végzetesnek tetsző változás előjelei mutatkoznának... S ez a körülmény az, a mi a *Mitrovics Gyula* eltávozását — legalább előttünk — sokszorosan fájdalmassá teszi.

Kiforrott egyénisége, tanári fényes talentumai, szónoki, írói s emberi erényei mind gazdagságát növelték főiskolánknak s egész egyházkerületünknek. Üresség marad utána itt is, ott is; nagy, alig pótolható üresség, a mit csak némileg enyhít az a tudat, hogy ő a hazai reformált egyház kamatozó tőkéje lesz a szomszédban is s fénye onnan is visszarágyog majd arra az édes anyaföldre, a melyből felnövekedett.

Neve, tolla egész programm volt már túl ezen a mi alma materünkön és egyházkerületünkön is, a melynek szellemét alig képviselhette valaki erőteljesebben, mint ő s a melynek egyénisége aligha domborodott ki valakiben határozottabban, mint ő benne.

Hálátlanság volna tisztelettel be nem vallanunk, hogy eltávozása által igen sokkal szegényebbé lettünk s azzá lett különösen a sárospataki theologiai akadémia, hol példának bizonyult a hűségben, a hivatalos munkán túlterjedő, önemésztő foglalkozásban, a társadalmi érintkezésben, a zöld és fehér asztalnál s a családapai kötelességeknek szinte felülmúlhatatlan gyakorlásában.

Mint homileta úttörője volt egy új s a hazai irodalom teljes megbecsülését követelő jó iránynak, a mit egyszer-másszor keményen megtaposott ellenségei is kénytelenek voltak róla elismerni. Soha sem kihívó, soha sem sértő vagy épen romboló szabadelvűsége egyik legelső bajnokává avatta őt az u. n. szabadelvű theol. irányzatnak egész hazai prot. irodalmunkban, a melynek fejlődése edesebb álmái közé tartozott.

A szabadelvű theologia jövődjébe vetett boldog hite s a sárospataki főiskola iránt ápolott szeretete bírta rá arra is, hogy tudományos irodalmunkra nézve több nyereséget ígérő munkáinak felretételével, *mint a „Sárospataki Lapok“ szerkesztője* hallassa szavát, terjeszszze elveit s legyen ébresztgetője az aléldozó vallásos és egyházi közszellemnek s ostoruk azoknak, a kik tudatlanságból vagy számításból a sárospataki főiskola és a hazai protestantismus ellenségei gyanánt mutogatták rossz akaratukat. A „Sárospataki Irodalmi Kör“ boldog volt, hogy megindított lapját az ő kipróbált kezére bízhatta s az ő alkudozást nem ismerő elv-hűségének oltalma alá helyezhette.

Tanú rá az egész hazai prot. egyház, hogy *Mitrovics Gyula*, mint szerkesztő, miként felelt meg feladatának s mint tört előre egyre növekedő sikerrel a töretlen úton, a természetes és természet-ellenes akadályokon. Mi, a kiknek az a szerencse jutott, hogy tanítványul állhattunk mellette ezen a göröngyös mezősegen is; a kik közlől szemléltettük őt sok édes és fájó gyötrődései között; a kik tanúi lehettünk annak a termékenyítő boldogságnak, a mely az ő lelkét egy-egy tanítványának vagy munkatársának írói tisztessége felett színültig tölté; a kik láttuk őt borongani, tépelődni, kényes kérdésekben pert osztani, a félreértetések, a méltatlan bántalmak között békétlenkedni; a kik tudjuk, hogy mennyi önmegtagadással verejtékezett az igazságért s hogy mennyi nagyobb dicsőséggel jutalmazó munkát végezhetett volna a szerkesztőség ezer gondja nélkül; mi a hazai protestantismus felett őrködő Istenség jó kedvét ismerjük fel abban, hogy *Mitrovics Gyulát* a „Sárospataki Lapok“ megteremtőjéül, dajkálójául hívta és rendelte el. Legyen áldott érte szent neve!

A tér pár nap mulva megnövekedik közöttünk s kétségtelen az, hogy az új viszonyok közé állított férfiú nem áldozhatik ezentúl szíve régi bálványainak régi szerelmével, s ez a tudat is növeli bennünk a válás fájdalmát és súlyosítja veszteségünket.

Oh bizony kettős nagy hetünk van! Valami titkos sejtelem vegyül belé szívünk gyászába s míg halás érzelmek közt az elvesztett jókért hozsánnát kiáltunk a távozó után, kérdő hangok fakadnak lelkünk mélyéről: „Ki hengeríti el a követ?!“

Mester! Légy boldog új hazádban s szülei kötelességektől sarkalt szíved ne lásson csalódást soha! Szeressenek, tiszteljenek; gyümölcsözzél és sokakat vezérelj ott is az igazságra — ad multos annos!

Radácsi György.

TÁRCA.

A feltámadás napján.

Milyen borzasztó az a gondolat:
Aludni mélyen, lent a föld alatt!
Elképzelni, hogy életünknek vége
Az, hogy letesznek néma sír ölébe.
Pár deszkaszálnak vad sötéte föld bé,
Nem látunk és nem éreznünk többé.
A szív verése meg fog állani
S nem lesznek édes, boldog vágyai.
Testünk mozdulatlan lesz és hideg,
Mégbenul benne minden kis ideg. . . .
Hát mért teremtett minket Istenünk,
Ha mindörökre itt nem élhetünk?
Mért adá úgy ezt a néhány évet,
Ha végre is csak elrepül az élet?
Miért a lélek és miért az ész,
Ha a halállal minden elenyész?!
—

Óh ne légy önző, gyöngye földi ember,
Elégedj meg rövidke életeddél,
S ne zúgolódj, türed békén végzeted;
Bölcs a jó Isten, bölcsen végezett.
Te csak parány vagy, ő Mindenható,
Te percnyi lény, ő Örökkévaló.
S ha életedben a határt kiszabja,
Már azzal is bölcsességét mutatja;

Óh mert elég, elég a tenger bánat
E földi létben egy ember fiának.
S ha tán az élet tovább tartó lenne,
Elvégre szívünk mégis megrepedne
A fájdalomtól, melyek érik itten. . . .
Jobb így tehát, ha a jóságos Isten
Elküldi hozzánk egyszer a halált,
A mely elmetszi éltünk fonálát.
S jön majd a sír; de az sem oly sötét,
Mert egykor a koporsó bőrtönét
Egy szép, mosolygó húsvéti napon,
Fel fogja törni egy nagy hatalom.
A porhadt testből a lélek kiszállva,
Fel, felrepül egy szebb, egy jobb világba,
Hol a menyország gyönyöreivel
Örök éltét majd ottan éli el.
Nem is lehet, hogy lényünk nemesbb része
Halál után örökre elenyészne!

Atyánk! oly jó nekünk e tiszta hit,
A melyre minket szent fiad tanít.
Ki nem talál megnyugovást ebben,
Óh, bűnös az és szívében hitetlen! . . .

László Andor.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Negyedik közlemény).

Emlékezetnek okáért, dicső alapítóink, buzgó pártfogóink iránti kegyeletből itt közlöm a nevét várainknak és családtagjaiknak, a kik ennek a templomnak sírboltjában aluszszák örök álmukat.

1. Perényi Péter, Imrének, a palatinusnak a fia, Abauj vármegye örökös főispánja, koronaőr, Magyarország főkapitánya, kir. kancellár, Sárospatak ura 1526—1548-ig. Született 1501-ben, meghalt 1548-ban Bécsben. Első felesége volt Thurzó Margit, kitől nem maradt gyermeke, a második felesége Ormosdi Székely Klára, kitől Ferenc és Gábor fiai maradtak. Hogy Perényi Péter itt van eltemetve, bizonyítja a fentebb már említett s alább egészen közlött Perényi Gábor-féle sírírát, melynek ide vonatkozó része így van:

Hunc Petrus in tumulum sua clauserat ante Perenus
Ossa parens, hanc qui vallavit moenibus urbem.
(E sír alá temeté porait szint' atyja elébb már Péter, a ki ezt a várost kőfallal övezte).

E minden kétséget kizáró történeti ténynyel szemben nevetségesnek tűnik fel az a képtelen és sületlen koholmány, melyet Benger Mihály¹ világga bocsátott, melyről Bombardi Mihály² és Timon Sámuel³ jezsuiták is megemlékeznek. Az ízetlen mese szerint Perényi Péter a pálosok terebesi templomában lett volna eltemetve, de a katolikus vallás nagy ellenségének nem volt ott nyugodalma, mert minden évben, temetésének évforduló napján, akár borús, akár tiszta időben, menykö ültött síremlékébe szíve irányában, mindaddig, míg hamvait ki nem szórták a sírboltból. Még ekkor sem volt nyugta az elkárhozottnak, mert a

¹ Annalium Eremito-Coenobitorum Ordinis fratrum Eremitarum S. Pauli volumen secundum című művében. Pozsony. 1743.

² Topographia. Vienna. 1748.

³ Epitome chronologica rerum hung.

hamvaival összekeveredett földet is sujtogatta az isten-nyila, sőt egy Vitkóczy Mátyás nevű ember házába is belé ütött egynehányszor, minthogy olyan sárt használt az építéshez, mely a hittagadó poraival volt vegyítve.¹ Ez égbe kiáltó hazugság emlékét egy sír-írat tartotta fel sokáig a terebesi templom falán jobbra a főoltártól, a hol Perényi Péter, a ki a „szűz Máriát annyiszor könyekre fakasztotta“, bűnbánólag sorolja fel a jámbor páterek által neki tulajdonított vétkeket.² A mi több, egy páncélos vitézt ábrázoló síremléket s annak baloldalán nagy horpadást is csináltattak, melyet a könnyen hívő nép ámitására, mint a menyő ütötte lyukat mutogattak. E világesaló és ámitó legendának Benger, a krónikás, csak terjesztője volt. Eredetileg Benkovich Ágoston, előbb terebesi pálos-rendi főnök, majd nagy-váradi püspök koholta azt, ő készítette és tétette az 1696-ban csakugyan villámsujtott és leégett, de újra felépített templom falára a Perényi Péter szellemét felidéző, hajmeresztő felíratot.³

Alig jött ki a Benger munkája, azonnal cáfolatára kelt annak a tudós Rotarides és hiteles adatokra támaszkodva, a felekezeti türelmetlenségre és vakbuzgóságra valló mese szálait kíméletlenül elszakgatja.⁴ A jámbor páterek annyira szívókra vették a komoly cáfolatot, hogy a templom falát jónak látták bemeszselni,⁵ hogy nyoma se legyen a szégyenletes felíratnak.

2. Ormosdi Székely Klára, a Perényi Péter második felesége. Kiténik az alább közlött Perényi Gábor-féle sírírattól.

3. Perényi Borbála, a Perényi Péter leánya, kinek emlékét szintén a Perényi Gábor emlékkövén levő sírírát tartotta fenn.

4. Perényi Gábor, Péternek Székely Klárától született fia, Abaujmegye örökös főispánja, az ország főkapitánya, tárnokmester, császári és kir. tanácsos, 1567-ben országbíró. Született 1532-ben, meghalt Pozsonyban 1567-ben június 28-án. Mint családja ez ágának utolsó sarja, az általa építtetett templom sírboltjába temettetett 1567 július 28-án. Emlékbeszédet Szikszói Kovács Vazul, sárospataki tanár tartott felette. Felesége, Ország Ilona, pompás síremléket állíttatott neki, melyet zászló is ékesített. A síremlék felírata, melyet Szikszói írt és közöl is az emlékbészéd végén, következő:

Pannoniae Proceres inter clarissimos Heros,
Unica spes stirpis, lux, gloria sola Perenae,
Religionis honos, Patriae Pater (heu breve Regni
Solamen), populi dubiis in rebus asylum.
Pacis amans sanctae, bellis civilibus hostis,
Imperioque bonis clemens, ut sontibus asper,
Securam solitus requiem praestare colonis.
Musarum portus, tuus o Ecclesia vindex.
Quo duce Pannonicis spes fulsit laetior arvis,
Quo moriente labant et squallent cuncta videmus.
Hic jacet ad luctum Regni Patriaeque perennem
Illustris Gabriel Procerum decus ille Perennus
In templo sibi quod pridem fundaverat ipse,
Qui licet hic summis perfunctus honoribus amplum,
Jam nomen meruit, cui funera nulla nocebunt,
Stemmatis ecce tamen fatalia stamina prisci,
Quod per sexcentos nunquam defecerat annos,
Finiit et patriis obdormiit ipse ruinis.

* * *

Hunc Petrum in tumulum sua clauserat ante Perennus
Ossa Parens, hanc qui vallavit monibus urbem.

¹ Benger i. m. 16—19. l.

² L. ugyanott.

³ L. Szirmay. Notitia topogr. 243. l.

⁴ L. Rotarides. Historiae lit. hung. lineamenta Altonaviae et Ser-vestae. 1745. 4.-r. 147—188. l.

⁵ L. Szirmay. Hist. topogr. 245. l.

Clara dehinc Mater Zekelini sanguinis, atque
Barbara dicta soror, rapuit quam Parca priorem.
Ultimus his Gabriel jungit se nominis haeres,
Quae nunc tota domus cantat super aethera Christum.

Magyarul:

Pannoni főnemesek közt annyira messze kiváló,
Prinyi nemzetség egyetlen fénye s reménye,
Dísz az egyháznak, haza atyja (de hajh, rövid éltű
Végza országnak), menedéke veszélyben a népnek,
Békét kedvellő, de nagy ellene belviharoknak,
Jókhoz kegyteljes, mint bűnösök ostromozója,
Földmívelők biztos nyugadalma s a múzsa fiának
Támasza, néked is, óh szentegyház, vednököd ő volt.
A ki míg élt, szebb volt a reménység a haza földjén
S hogy meghalt, minden csüggedt és oly szomorú már.
Itt nyugszik örökös gyászára hazánkban a híres
Gábor, a főnemesek dísz, ékessége Perényi,
Abban a templomban, melyet régebben emelt volt.
A ki habár fényes méltóságokra jutottan
Oly nagy hírt szerzett, melyet nem ronthat enyészet:
Imhol azért mégis legutolsó régi családfán,
Mely hatszáz évig fennállt, virágza szünetlen,
És elhunyt maga is, mint ősei sorban előtte.

* * *

E sír alá temetése porait szint' atyja előbb még
Péter is, a ki ezen várost kőfallal övezte.
Anyja is aztán majd, a ki Székely neműből eredt volt,
S nőtestvére Boris, kit a végzet előbb ragadott el,
Gábor is egygyé lett velők, a ki a törzsön utolsó
És az egész had most dícséri a mennyben a Krisztust.

Az emlékkő, melyre a fentebbi sírírát volt metszve, 1779-ben, midőn a megrepedt és leomlással fenyegető boltozatot javították, a templomnak egyik szegletében még megvolt. Innen másolta azt le, a két utolsó sor hián, mely már olvashatatlan volt, Csizy János akkori ref. lelkész megbízásából Kovács András nemesek hadnagya. Ezután vagy a gondatlan kőművesek vagy kaján emberek felekezeti gyűlölségből összetörték és mélyen a földbe a padozat alá temették. Innen ásták ki annak egy darabját az új padozat készítésekor, 1787 július hó végén. Nehány napig a templom északi oldalán hevert a kiásott kődarab, mint valami értéktelen tárgy; augusztus 3-án azonban báró Vécsey Farkas, kir. kamarai tanácsos, a templomjavítási munkálatok felülvizsgálója figyelmére méltatta és megmentette azt. Ekkor történt az, hogy a báró Szombathy János és Öri Filep Gábor tanárokkal együtt, a kik épen üdvözlétre jártak a várba, többek társaságában megjelenván a templomban: a felíratos emlékkő-darabot gondosan megvizsgálta és méltónak tartotta arra, hogy megőriztessék s azonnal intézkedést is tett, hogy az megtisztítva és kicsinosítva a falba illesztessék, hol az az úgynevezett Palóczy-emlék jobb oldalán, a templom bejáratával szembe, ma is látható és a fentebbi sírírát után kiegészíthető.⁶

5. Guthi Ország Ilona, Lászlónak, Nógrád- és Hevesmegyék főispánjának leánya, Kristófnak, a család utolsó férfi tagjának a nővére,⁷ Perényi Gábornak felesége. Meghalt Terebesen 1569 május 1-én 31 és fél éves korában. Eltemettetett ugyanazon év június 3-án Sárospatakon férje mellé. Emlékbeszédet tartott felette Szikszói Kovács Vazul.⁸ Síremlékének egy darabját 1787-ben, az új padozat készítésekor, a tör-
melékek közt még látta Szombathy János s fájdalom-

⁶ L. Szombathy i. műve 48. s köv. lapjain.

⁷ L. Wagner Collectanea. Decas. IV. 85. l.

⁸ L. Rotarides fentebb i. műve 187. l.

mal említi, hogy ugyanakkor az új padozatra használták fel.⁹ Siríratát, melynek csak egy nyolc sorból álló töredékét másolhatta le és ismerte Szombathy, az érdeklődők kedvéért méltónak tartom feljegyezni:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
Jungitur, Országieae stirpis memoranda propago,
Ut quos certus amor vivos tenuisset eodem
Foedere nec posset mors dissociare sepultos.
Digna erat haec Helena Gabrieli sola Perenno:
Nam praelustre genus, formae speciosa venustas,
Dotibus ast animi speciosior, aemula quando
Virtutis solidae laudes cumulavit avitas,
Innumeris exulta bonis, Heroidas inter
Pannonicas, tamquam lux speciosissima fulsit.
Menta pia Christum coluit, sic fida maritum
Est venerata suum, verecunda modestia pectus
Ornavit, castusque pudor, nec prodiga lingua:
Officiosa inopum nutrix, mens nescia frangi
Tristibus aerumnis, quibus est luctata per omnem
Infelix vitam, siquidem nunc illa triumphat,
Et requies animam fovet immortalis olympo,
Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.

Magyarul:

Itt van alatt Ország Ilon, ékes sarja nemének
Férjével szomorú végzetnek utána kimulván,
Hogy kiket éltökben szeretet fűzött vala össze:
El ne szakíthatná egymástól még a halál se.
Prinyi Gáborhoz csakis ő illet feleségnek:
Híres nemzetség, bájoló szép külseje által,
Lelkileg ám még szebb, mert vágyva az ősi erényre,
Mind azt még teljes mértékben bírta magában.
Számos előnyökkel, miután ő meg vala áldva,
Messze kitűnt a magyar nők közt, mint ritka jelenség.
A Krisztust buzgón tisztelte s férje iránt is
Hű szeretettel volt, a szerénység szűzi szemérem
Díszei voltak, és nem kedvelte a sok szót.
Készséggel nyújtott segédelmet az elhagyatottnak.
A keserű búgond, melylyel az árva vesződött,
Mindaddig, míg élt, nem győzte le lelki erőit.
Most diadalt ül s fent az örök nyugalom veszi környűl,
Jobb életvárás nyugtatja a szenderedő port.

6. Dobó Ferenc, Istvánnak, az egri hősnek Sulyok Sárától született fia, bars megyei főispán, Léva, Sárospatak, Szerednye és Lednice ura, Alsó-Magyarország egy részének kapitánya, császári kir. tanácsos. Felesége Báthory Erzsébet volt, gyermekei nem maradtak. Meghalt 1602 szeptember 15-én, eltemettetett Sárospatakon 1603 január 8-án. Első végrendeletében, mely 1602 január 28-án kelt, Balassa Jánost, a költőnek az ő testvérétől, Krisztinától született fiát tette általános örökösévé, de Balassa János hamarabb meghalván, mint ő, 1602 április 23-án újabb végrendeletet tett, melyben birtokai fele részének örökösévé Perényi Zsófiát, nagybátyjának, Domokosnak, Anna nevű leányától született rokonát teszi, a másik fele részét pedig nagynénjének, Annának, Zeleméri Kamarás Jánostól született fiára, Zeleméri Miklósrá, illetőleg ennek Borbála nevű leányára, a Lorántffy Zsuzsánna édes anyjára hagyta. Ezt a végrendeletet, melyben a sárospataki egyházzal és iskolával is fejedelmileg gondoskodik, Rudolf császár és király 1604 november 12-én megerősítette. Az emlékére állított zászló 1671-ben még megvolt a templomban, de az elfoglalás után kihányták azt onnan más emlékekkel együtt.¹⁰

7. Serkei Lorántffy Mihály, Lászlónak és Horthy Erzsébetnek a fiai Sárospatak, Borsi, Szerednye, Lednice, Csetnek ura. Felesége volt Zeleméri Kamarás

Borbála, a Zeleméri Kamarás Miklós és Henyei Margit leánya, Miklósnak édes atyja pedig János, édes anyja Dobó Anna, a Dobó István testvére volt. Így Sárospatak birtokába Dobó ágon jutott 1608-ban. Meghalt 1614-nek a végén vagy 1615-nek az elején. Végrendelete 1614 október 6-án kelt.¹¹ A tiszteletére állított zászlót 1671-ben hányták ki a templomból a városi jegyzőkönyv tanúsága szerint.

8. II. Rákóczy Zsigmond, a Szerencsen eltemetett Zsigmond fejedelemnek a fia, I. György fejedelemnek testvéröccse, ki Lorántffy Máriát, Zsuzsánnának testvérhúgát bírta feleségül. Meghalt 1620 december 26-án Szerencsen s utána nem sokára a felesége is és így az egész Lorántffy örökség Zsuzsánnára, az I. György feleségére szállott.

9. Lorántffy Mária, a fentebb említett II. Zsigmond felesége.

10. Mária Henrietta, V. Frigyes, pfalzi választófejedelem leánya, a ki III. Zsigmondnak, a tudománykedvelőnek, I. György kisebbik fiának volt a felesége. Lakodalmi ünnepélyök itt Sárospatakon 1651 június 26–28. napjain, nagy fényvel és pompával tartatott meg. Még azon év szeptember 28-án meghalt. Temetése december 10-én volt. Hamvai felé Krakóban készített díszes emléket állítottak, melynek ma már semmi nyoma többé.¹²

11. Lorántffy Zsuzsánna, a Lorántffy Mihály és Zeleméri Kamarás Borbála leánya, I. Rákóczy György fejedelem ritka női erényekkel tündöklő felesége. Férjének 1648-ban történt halála után Sárospatakra tette át lakását. Fiával együtt főiskoláknak bőkezű pártfogója volt, miről 1659 október 30-án kelt végrendelete tanuskodik, de a melyről hálátlan és szívtelen utódai elfelejtkeztek. Meghalt 1660 április 18-án. Ezüst kapesokkal ékesített koporsója még látható volt a XVIII. század végén, de a kapesokat kegyeletlen kezek kiszedték belőle.

12. II. Rákóczy György fejedelem, I. Györgynek a fia. Született 1621-ben. Feleségül vette 1643-ban Báthory Zsófiát, somlyói Báthory András (utolsó férfi tagja ez ágnak) leányát. Fejedelmé választatott 1649 január 23-án. Meghalt a csatatéren kapott sebeiben 1660 június 6-án, 39 éves korában. Holttestét 1661-ben Mikes Mihály Sárospatakra hozta, a hol azon év április 24-én volt temetési pompája. Beszédet tartott felette Czeglédy István híres kassai ref. lelkész és író, mely nyomtatásban is megjelent Kassán 1661-ben. A várbeli templomban az ő emlékére is zászlót függesztettek ki, mely, fejedelemhez méltólag, veres selyem volt. A zászlót Erdélyország és a Rákóczy család címerei díszítették. Ezen kívül arany himzésű felírások voltak mind a két oldalán, melyeket Szirmay Antal még látott és le is másolt.¹³

13. Perényi Zsófia, Perényi Istvánnak Dobó Annától (kinek atyja Domokos, az István testvére volt) született leánya. Háromszor ment férjhez. Első férje Kevendi Székely György, második ghimesi Forgács János, harmadik Kolonich Siegfried volt. Dobó Ferenc 1602 április 23-án kelt második végrendeletében birtokai fele részében őt s illetőleg az ő első férjétől, Kevendi Székely Györgytől származott fiát, Kevendi Székely Jakabot tette örökösévé. Meghalt 1607 táján. Emlékezik róla a régi városi jegyzőkönyv.

¹¹ L. Széll Farkas a nagy-bessenyői Bessenyei család története 204–205. l.

¹² L. városi jegyzőkönyv és Szilágyi Sándor. Rákóczy Zsigmond élete. 162. lap.

¹³ L. Szirmay A. Notitia topogr. 206–8. l.

⁹ L. Szombathy i. műve 52–53. l.

¹⁰ L. városi jegyzőkönyv.

14. Kevendi Székely Jakab, anyja, Perényi Zsófia halála után Sárospatak ura. Meghalt 1608-ban.

15. Zeleméri Kamarás Borbála, Zeleméri Kamarás Miklósnak és Henyei Margitnak leánya, Lorántffy Mihálynak felesége, Zsuzsánnának édes anyja. Meghalt 1612 táján.

16. Rákóczy Zsigmond, I. Rákóczy Györgynek és Lorántffy Zsuzsánnának első szülött fiok. Született 1618 június 27-én, megkereszteltetett augusztus 22-én, a minnek emlékét őrzi az az ezüst keresztelő edény, a mely a szülők ajándékából jelenleg is az egyház birtokában van. Ez a Zsigmond, úgylátszik, még csecsemő korában elhalt. A másik Zsigmond 1622-ben született.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖNYVISMERTETÉS.

Templomi beszédek.

Irta Csánki Bénéjám kunhegyesi ev. ref. segéd-lelképásztor. Kiadja Rácz Miklós kunhegyesi ev. ref. lelképásztor. Ára 1 frt 80 kr. Karcag, 1896.

Pár hónappal ezelőtt egy érdekes előfizetési felhívás repült szét a nagy magyar alföldről a szélrőzsa minden irányába. Egy református pap, a ki lent a papságban elragadtatással hallgatta káplánjának sokat ígérő szónoklatait, felbuzdult és a káplán templomi beszédeinek kiadására vállalkozott.

Ritka és érdekes jelenség.

Az előfizetési felhívás pedig szól ekképen: »Én (Rácz Miklós) a Csánki Bénéjám műveinél, egyházi irodalmunkban szebb, jobb, az egyházi beszéd magasabb céljainak inkább megfelelő műveket nem ismertem.«

»... Távolról sem állítom azt, hogy ezen beszédek bármely szószéken, bármely közönség előtt elmondhatók lennének; mert hogy teljesen érvényesülhessenek: kitűnő előadás és művelt hallgatóság kell hozzá. De az az igaz bibliai szellem, mely e beszédek mindenikét áthatja; az az alapos fejtegetés, mely diadalmasan lehat a biblia legnagyobb mélységeire is; az a fenségesen felszárnyaló költői lélek, mely nem szédül meg a biblia égbe nyúló szirtsein sem; és az a bámulatosan gyönyörű zengzetes nyelvezet, mely a legsúlyosabb gondolatokat is oly találóan s oly behízelgő módon tudja kifejezni: mégis mindenhol igazi mély hatást biztosítanak e művek számára. Lelkésztársaimnak pedig valódi kincses bányául fognak azok szolgálni.« ...

Ez ajánlásban Rácz Miklós igen sokat mond, de nagyobb részben igaz van.

Bár nekem nem volt alkalmam és időm az író által megjelölt nagy számú forrásművet utánnézni és azokat ellenőrizni* s így csak arról a határról számolhatok be, a mit e munka rám, mint olvasóra, mint gyakorló papra tett, de ez a hatás majdnem ugyanolyan, a milyenről a kiadó principális előfizetési felhívása szól.

Csánki Bénéjám munkáiban egy nálunk szokatlan üde hang, friss erő, mélység, széles tudás, költői szárnyalás, az erőtől, tudománytól, hittől duzzadó lélek hangja csendül meg. A hittudós pap: költő és filozófus egy személyben.

Filozófus! Igazán, a bölcselkedés a legerősebb oldala. Maga ugyan műve 134 lapján azt hangsúlyozza, hogy a reformációnak örök érdeme, hogy az írássok magyarázatát mindennél fontosabbnak tekintí: — ő, úgy látszik, e művével mégis nem egészen írásmagyarázatra

vállalkozott. Az ő műve nem írásmagyarázat, hanem inkább bölcselkedés az írás felett; — nem dogmatizálás, hanem a bibliában található bevégzett és megmásíthatlan isteni kijelentések apoteozisa. Visz be mindenik predikációjába valami sarkalatosabb dogmai tételt, magasabb vallási vagy bölcsészeti eszmét, de azokat a reflexiók, a hasonlatok, a képek, az érvek a bizonyítékok ezreivel úgy körülbástyázza, hogy egészen kilép a templomi szószék keretéből s a filozófiai vagy a theológiai professzor katedrájára áll s ott is egyszerre hároméra is.

S itt véleményem a Rácz Miklósétól már elágazik. Ő csak annyit mond: »távolról sem állítom azt, hogy ezen beszédek bármely szószéken, bármely közönség előtt elmondhatók lennének; mert hogy teljesen érvényesülhessenek: kitűnő előadás és művelt hallgatóság kell hozzá.« Én meg azt gondolom, hogy nincs Magyarországnak olyan ev. ref. gyülekezete, a melyben akadna tíz olyan hallgató, a ki az I. II. III. VI. VII. IX. XI. XII. XIII. XVI. XVII. XIX. számú beszédek egyet hallásra megértene. A széles alapon való bizonyítás, a messzire való csapongás, a sok körülírás, a rapszodikus menet, a millió kép és hasonlat, a keresett, tömör gondolatterhes kifejezések oly nehéz emésztésüvé teszik, hogy a legpalérozottabb figyelem sem képes azt nyomon kísérni.

Leszáll a biblia mélységeibe s onnan, mint egy kimeríthetlen tengerből hoz fel drága gyöngyöket, fenséges igazságokat; de, a helyett, hogy a mélyből felhozott emez értékes kincseket a földön, az emberek között, a kiket tanítani akar, apró pénzre váltogatná fel, mint egy erős szárnyú sas, a magasba ragadja fel azokat, úgy hogy a közönséges emberi szem alig ismerheti fel, s gyakran a költői szárnyalás, a költői zománc nem csak felékesíti, hanem el is takarja azokat a közönséges halandó szemek elől. Állításom igazolására a bizonyítékok egész seregét idézhetem.

Míg ott, a hol nem keresi nagyon a képeket, a festést, a hasonlatokat; a hol nem akar igen sokat mondani, nem terheli túl újabb, meg újabb gondolatokkal, reflexiókkal, idézetekkel a tárgyalást; tehát a hol egyszerűbb, világosabb ott határozottan jobb is, sőt egészen kitűnő. Az egyházi beszéd írók közül Sziládi Jánoshoz hasonlít legjobban. Csak oly tömör, csak oly mély, sőt mélyebb, eredetibb, mint Sziládi; nyelvezete is simább, gördülékenyebb, költőibb, de tárgyalása már elvontabb, homályosabb, mint amazé. Kisebb igényű s épen ezért sikerültebb darabjai közé tartoznak a IV. VIII. X. XIV. XV. XVIII. és XX. számúak.

De annak, hogy Csánki beszédeinek legnagyobb része, úgy a mint írva van, átdolgozás nélkül, csak válogatott közönség előtt mondható el, az elsoroltakon kívül még más oka is van. S ez az ok a szerkezetben rejlik. Már előszavából kiérzeni azt, hogy ő a predikáció-írás eddigi elméleteit nem fogja respektálni. Eredeti akar lenni tartalomában és formában is. Ezt a célját el is érte. De ez a formai eredetiség nem válik egészen előnyére.

Rendszere általában az, hogy a többnyire jól kiválasztott textusból nem von le egy egységes témát, hanem csak felibe írja a predikációnak, hogy »közönséges«, »nagy pénteki«, »adventi«, »pünkösti«, »úrvacsora osztás előtt« »ősi« sat. Hogy így téma nélkül is lehet szép predikációkat írni, azt Csánki beszédei eléggé igazolják. De hogy ez eljárás a műegység és a hallgatóság biztos tájékozottságának a rovására esik még a legerősebb íróknál is, arra szintén például szolgálhatnak Csánki beszédei. Mert ő is olykor, épen a téma hiányánál fogva oly messzire csapong, a vezér gondolatot, az igazságot, melyet szolgálni akar, annyira

* Egy részökre nem is illik a forrásmű elnevezés teljességgel. Szerk.

elburkolja, hogy csak erős figyelemmel lehet azt az előadásából kihámozni.

Bevezetései a legszebbek, a miket valaha e nemben írtak. Ezeket az érdeklődést, a figyelmet felkeltő, világos, eredeti meghatározások, találó korrajzok, alapos bibliai tájékoztatások vagy hangulatos festészet jellemzik.

Propositioja hol van, hol nincs. S a mi van is, önkényes. A felosztást az ünnepi beszédeknek az ünnep tárgya szerint, a közönséges beszédeknek többnyire a textus alapján végzi szövegszerűen, kimerítőn. De itt következik megint a másik lényeges sajátossága.

A tárgyalásba, mindjárt a felosztás után, rendszeren egy-egy új gondolatot vesz föl s ezt lapokon keresztül fejtegeti a nélkül, hogy megjelölne, vagy csak sejteni is engedné annak a kitűzött tárgyhöz való viszonyát, és csak a végén, mikor már az olvasó vagy hallgató figyelme kifáradt, mondja meg egy-két szóban, hogy micsoda viszonyban áll a kitűzött feladattal.

Avagy közönséges predikáció-e az (XVI. sz.), a melyben az író annak bizonyítására, hogy *mi Isten előtt az egész világnál drágábbak vagyunk*, rendkívül messziről kezdve, a legnagyobb elvontsággal, négy sűrű lapon keresztül, a felett bölcselekszik, hogy *az Isten és a kezdetben való Ige közt micsoda viszony van?* (Textus: János ev. XVII r. 24—26). Vagy ott van a XIII. sz. áldozócsütörtöki beszéd. Bevezetése és felosztása alkalom- és szövegszerű. (Text. Ján. ev. XIV. 16. Én vagyok az út, az igazság és az élet stb.) De már az első rész igen messze jár a kitűzött céltól. Beszélni akar arról, hogy I-ször *Jézus az igazság*, (III. lap) és ezt úgy bizonyítja be, hogy erről egy szót se szól, hanem végig sorolja a világtörténet nagy alakjait, felmutatja kitűnő tulajdonságait, de aztán rámutatott egyik-másik fogatkozasaikra is, s végül mint ezeknél tisztább, kimagaslóbb alak, megjelenik lelke előtt a „*Mária fiának az alakja*” (114. l. s III. lapon „Isten fia”) és ezzel vége van az első résznek. Ez a negatív bizonyítás, így, conclusio nélkül, csak fél vagy semmi bizonyítás. S ez, itt is, úgy látszik, inkább csak egy keret, a melybe a II. résznek már a tárgyhöz közelebb eső gondolatait akarja beilleszteni. De oly széles mezőn jár, hogy alig lehet átpillantani.

Vagy éppen itt van a XII. sz. húsvéti beszéd. A milyen szép, hangulatteljes a bevezetése, annyira rideg a két első részben a tárgyalása. Rendkívül messziről kezd hozzá. Egy húsvéti beszédben Strauszsal és Renánnal küzdve, két hosszú levelen át (98—103. l.) bizonyítja nem a feltámadást, hanem az Isten lételetét, még pedig a kijelentés történeti Istenének lételetét, hogy aztán erre építse fel a feltámadás hitét. Erőteltjes, nyomonyjáró az okoskodása, de nem templomi katedrára való. A III. részben már az ihlet, a hit, a hívó szívhangja szólal meg méltóan mind az ünnephez, mind a szerzőhöz.

A IX. számú adventi beszédben is, az első rész kilenc tizedrészének sem az adventhez, sem a textushoz, sem a felosztáshoz semmi köze. Ebben is, mint több másban, a hol valamivel többet akar mondani az egyszerűnél, az egymásra halmozott reflexiók sulya alatt elvész, vagy elhomályosul a vezérgondolat s az egész nchezen lesz megerthetővé. Azt mondja a 73. lap első soraiban: „És midőn az álmélkodó lelkek kételkedve, remegve kerdik Tamással: „Uram! nem tudjuk hová megy?” a szabadító belép a tudatlanság, a kezdet és végezet történetének ajtaján, teleszórja a sötétséget az Isteni kijelentés fény rózsáival: a beteljesült, igazsággá vált, eltörölt jövőendő mondásokkal stb. E szerint a tudatlanság története annyi volna, mint a kezdet és végezet története. Mig néhány sorral lejjebb így idéz: „az Urnak szája szólott: én vagyok az alfa és az ómega, a kezdet

és a végezet. Ha két mennyiség egy harmadikkal egyenlő, egymással is egyenlő. Tehát az Ur = tudatlanság története. A szójáték, a jelzők, képek erős hajszolása ilyen hibákba gyakran belesodorják.

Nem akarom mind sorra ismertetni e beszédeket. Hiszen némi hiányok mellett is annyi bennök a szépség, a nyelv búbája, zengzetessége, a felfogás eredetisége, mélysége, hogy minden egyes beszéddel külön tanulmányban lehetne foglalkozni. Csak megemlítem a VI. számú, lelkészavatásra írottat tömör, magvas voltaért. A papi hivatásról, kötelességekről, küzdelmekről ad ez eleven, szingazdag képet, úgy, hogy az erőttől, a gondolatok sokaságától szinte roskadozik.

A XVIII. számú beszéd bevezetésében a virágvasárnapi bevonulásnak oly gyönyörű, festői leírásával, eleven rajzával találkozunk, hogy szinte szemünk előtt vonulnak el az élő alakok. E beszéd többi része is találó korrajz a krisztusi kor zsidó társadalmáról és a mostani társadalomról. A legjobbak közül való.

Bizonyos állapotnak, indulatnak vagy belső lelki küzdelemnek a festésében egész a virtuozitásig megy. Körülbelül alig van olyan beszéde, a melyben egy-két ilyen lelkiállapot lefestése elő ne fordulna. Ilyen van a VII. számúban is, a hol a testnek indulatait, ezeket, a nehéz börtönbe zárt veszélyes rabokat, melyek szüntelenül csörgetik és le akarják tépni lánczaikat, mint kísértőket festi le (55. l. és XX. sz., 186. l.). A legjobbak egyike a XV. számú, a reformáció emléknapijára írott, abban a modorban tartva, mint a többi. Különösen tömör, erőteljes, szép a bevezetése, a hol a reformáció a magyar forradalomhoz van hasonlítva, valamint az a része is, a mely a protestantizmus alapjáról, hivatásáról, itthoni küzdelmeiről szól. Helyesen jelöli meg itt a létesítendő debreceni tudomány-egyetem célját. Feltűnő, de azért rokonszenves az az üde friss hang is, a melyet a haza-szeretet ad a lángoló lelkű predikátor szájába. De már azt a meghatározását, a mit a hit és tudás viszonyáról ír, nem tartom szerencsésnek. „A hit több, mint a tudás, mert minden tudásunk hiten alapszik. A hit erősebb, mint a tudás, mert a miben még hiszünk, ahhoz erősebben ragaszkodunk, mint a mit már tudunk” (132. l.). Tudásunk tapasztaláson vagy meggyőződésen alapul, nem hiten. A tudást a hittel, arra nézve, hogy melyik erősebb, viszonyba se lehet hozni. A tudást nem lehet fokozni, az nem lehet se gyengébb, se erősebb. Az csak tudás, és ha nem tudás, akkor már tudatlanság.

A XVII. számú utolsó adventi beszéd kiindulási pontja ez: „A világ legnagyobb eseményei álomból vették eredetüket.” (148. l.) Ez csak költői szabadsággal mondható, valamint sok részben az is, a mi utána következik: „E mai napot követő estén (advent utolsó napjáról van szó) nem földi álom, hanem a sírontúli hazából jövő mennyi álom: az örök szeretet borítja be aranyszárnyaival a világmindenséget.” (148. l.) E beszédben különösen sok a nagy mondas. „Az Ur remekelt e pillanatban!” (156. l.) ... „érzem, hogy érzelmeimnek tengerét végig borzolja egy gondolat ...” (153. l.) „A Mester egyetlen, de mester-pillantással átlát az embernek egész lelkén stb.” (154. l.) Exegetálásának megértése is több bibliai és dogmatikai ismeretet igényel, mint a mennyivel egy templomi gyülekezet bír.

Azon az egyszerű, világos, de mégis fenséges hangon kellene beszélnie mindenütt, mint a 126. lapon, a hol arra tanít, hogy miként kell felébreszteni a hitetlen szívét az Isten iránti hála érzelmeit.

Vannak e műben más helyen is igazán szép részek. „Óh nézzétek, mint száll alá a magasságból a reménység, mint emeli fel a szívekről a kétségbeesés

koporsófedelét; mint suhan el a hit, hófehér szárnyaival az éjszakába borult világ felett, mint hajtja meg a kevélyek térdeit, mint fogja kézen, mint öleli meg a lelki szegényeket, a kik a porban irgalomért esedeznek. Nézzétek, mint születik meg a szeretet . . . » stb. (12. l. adventi beszéd).

»Meghatottság! . . . öröm! . . . félelem! . . . és bátorság! egymás után járják át szívemet e pillanatban. (Husvét reggelén). Meghatottság! mert lélekben a mai hajnal nagy történetének színhelyéről jövök. Öröm! ha azon feleletre gondolok, a melyet ama szent helyen szívem legnagyobb kérdésére kaptam. De nem titkolhatom előttetek a félelmet sem . . . » (95. l. A husvét beszéd kezdete). De már a 96. lapon azt mondja, hogy ilyen meg ilyen nehéz lesz feladatod, *„ha őszinte és becsületes akarok lenni.“* Ez erős beszéd. Hát szabad-e lennie egy predikátornak más formának, mint őszintének és becsületesnek? . . .

A virágvasárnapi predikáció így kezdődik: »A zsidók nizan hónapja mezsei virágokkal telehímzett élő szőnyegét szétterítette már a Kidron völgyére. — A *„késő esők“* időszakának gyors viharaitól megdagadt Kidron patak kibontotta hosszú ágyának patyolat habfodrait, melyekkel játszadozó hullámai, mint nevető gyermekek, táncolva szökelték alá Jeruzsálem kőfalai és az Olajfák hegye között!! (161. l.)

Míg vannak aztán olyan kifejezése is, melyek a keresett jelzők miatt inkább veszítenek, mint nyernek szépség és felfoghatóság tekintetében. »E hely (paradicsom) nem az *érzéseket mámorító boldogság birodalma.* E hely a szentek szente» (2. l.) »Ne tartsd te mesének e nagy történet ihletett előadását (az eset), a melyben *összeölelkezik az egyszerűség a fenséggel, a költészet sugara az igazság örök fájdalmát nyögő élő hullámaival! . . . »* (4. l.). *„Leborultam egy nagy gondolat előtt. Letéptem szívemről a kevélység szálamomra méltó rongyait. Lelkemmél az emberi nagyság útján: az alázatosság lépcsőjén fölemelkedtem a magasságba. És olyan kicsinynek láttam a földi világot . . . stb. . . stb. . . »* És kibocsátottam a *végtelenség postáit, a kéklő mennyboltozat fecskéit:* gondolataimat, a magasság titkaihoz világosságért könyörögni: van-e erő, van-e kéz, van-e hatalom? föntartani lelkem szárnyait, midőn majd a bölcső és koporsó között átlebegve, az örökkévalóság özőnére kiszáll» (44. l.) . . . »Bejárák még egyszer a magasságot (a próféták), vigasznak olajágát keresve a kérdések özőnve felett. Aztán ők is megtérnek atyáik poraihoz. Tanításaik felett egyenként zágnak át a reménytelenség emelkedő hullámcsapásai . . . » (89. l.).

A punköstöt többek közt így határozza meg: »Isten országának gyenge plántáját e napon isteni kéz ültette ki a meleg ágyból, 12 embernek szívéből az emberiség nagy kertjébe» (170. l.).

Hogy minő merész hasonlatai vannak, ez a pár sor is mutatja: »Jézus tudománya ott, ahol az örök élet titkait fejtegeti, olyan, mint a tiszta kút, a melynek mély fenekén ott van a felhőtlen ég, a melynek igazsága üdítő vizet tartalmaz, mint a Jákob kútja, hol Jézus a samáriai nővel beszélgetett. Ott pedig, a hol Jézus Istennel társalog, olyan, mint a lég többi szárnyasaihoz képest az a sas, a mely Ázsia hegyláncairól a világ-tengeren egy nap alatt átrepül Afrika pusztáira, vagy, a mely szemünk láttára emelkedik fel és tűnik el a kék napfényes ég magasságaiban . . . » (174. l.).

A punkösti beszédben, a mely talán az összes közt a legtöbb elvont gondolattal van megrakva, a szent háromság titkát így fejtegeti: »Mikor a hívő szívben a külső Jézus: az ige Jézusa a belsővel: a Szent-Lélek

Jézusával egy és ugyanaz lesz: akkor dicsőítette meg a Szent-Lélek hatalma az emberi szívben Jézust, akkor olvadt egybe abban a szívben az a három élő és ható személy, melyet a keresztyén vallás *»Szent háromság«*-nak nevezett el, akkor lakik maga az Isten a hívőben, akkor lett idvessége annak a szívnek, attólfogva él a hívő már a síron innen örök életet . . . » (178. l.).

Csánki B. hitvallását, mely erősen pozitív, ez a néhány sor is eléggé illusztrálja. De maga egy egész beszédet szán arra (XXI. sz.), hogy álláspontját a biblia és a hit dolgában s a prot. egyház legsürgősebb teendőire nézve feltüntesse. Ezen utolsó beszéde vagy inkább értekezése is, erős pozitív hitének, széles olvasottságának, mélyen járó gondolkozásának s egyházat igazán szerető nemes lelkének fényes tanúbizonysága.

Művét gr. Ráday Gedeonnak ajánlotta.

* * *

Röviden összefoglalva véleményemet, azt mondhatom, hogy Csánki mélyen benne jár a biblia szellemében. A megváltásnak, az emberi életnek, hivatásnak, bűnöknek, idvességnek, az Isten létének, munkáinak, kijelentésének nagy titkait, nehéz kérdéseit hívő szívvel, költői lélekkel s filozofikus mélységgel tárgyalgatja. Némely problémák fejtegetéseiben itt-ott egész Madáchig emelkedik. Gondolkozásában irányítói, nyelvben mesterei, a kiknek hatása megérzik rajta: Ézsaiás próféta, János evangyélista, Pál apostol, Shakespeare, Madách, Petőfi, Reviczky Gyula, Arany, Vajda János. Ez utolsó-nak magas prózája, erős pessimismusa tán legnagyobb hatással volt rá. De azért mindenik predikációjában, a fájdalmas tombolgatás után, mint egy elégiában, az utolsó sorokon, ott ragyog, mint egy vigasztaló szívárvány: a megváltó, a Krisztus képe, a legtökéletesebb szeretet incarnatioja, újjá szülő erejével, szeretetének örök hatalmával.

Nyelvében van sok szóvirág. De ezek, azt hiszem, az ifjú kor elvirágzása után Csánkinál is majd lehervadoznak.

Tárgyalásában van sok elvontság. De ettől is — úgy gondolom — a gyakorlati élet szükségleteinek nyomása alatt újabb dolgozataiban majd megtisztul.

Műve így is nyereség, egyik értékesebb kincse egyházi irodalmunknak.

»E kötet — szerző szerint — egy tavaszi pacsirta-hang akar lenni csupán.«

Csánki Bénéjmin tehetsége — szerintem — hajnali csillag fényével ragyog. Vajha el ne homályosítaná méltánytalanság és a közöny lomha felhője!

Vattay László.

—•—•—•—

KÖZÉLETÜNK.

Mitrovics Gyula távozása Sárospatakról.

Hónapok óta készültünk hozzá s mikor a válás tényleg bekövetkezett, felújult lelkünkben a multnak annyi édes, fájó és feledhetetlen emléke s búcsúnkba belezokogott a fájdalom s poharunkba belepereregtek könyeink.

28 évet töltött Mitrovics Gyula Sárospatakon, mint tanár és pap, Istennek és embereknek tetsző munkában s 43 évet élt itt át összesen, mint gyermek, ifjú és férfiú. A mit ígért az ifjú a tanteremben, a pályázatokon s ott a Szeremley Gábor nyitott sirjánál, azt mind és sokszorosan beváltotta a férfiú a papi és tanári katedrán, tollal, szóval, cselekedettel. A kerületnek is kedvencévé lett s ez nem is késett őt minden lehető alkalommal

főlebb és főlebb emelni az erkölcsi jutalmazás fokozatain. Olyan erősnek, olyan áttörhetetlennek tetsző viszony szövődött közte, köztünk s a kerület között s ime válnunk kell tőle mindnyájunknak!

Példátlan eset, hogy egy kerület főjegyzője egy jó nevű főiskolának minden tisztelettől környezett papja más kerületbe vigye át szellemének érett gyümölcseit s ha ez épen *Mitrovics Gyulával* esik meg, minden tévo nélkül meg kell hajolnunk indító okai előtt, bármennyire fájjon is a veszteség, s bármilyen keserű is a tudat, hogy ő nem miénk többé.

A veszteség nagyságát igazolja az a körülmény is, hogy az első sorban érdekelték: a hálás tanítványok és a szerető s tisztelő kartársak sem tartották elegendőnek az elválásnak olyan módozatait Mitrovicscsal szemben, a minők eddig a távozókat íránt gyakorlatban voltak. A tanári kar, mihelyt a választás hivatalos megerősítést nyert, értekezletre gyűlt és kimondta, hogy azt a férfit, a ki kettős minőségben is növelte itt a főiskola tisztességét, azzal kívánja megkülönböztetni, hogy emlék-albumot ad neki a főiskola összes tanárainak és hivatalnokainak s gazdasági választmányja tagjainak arcképével s eltávozásá előtt búcsú-vacsorát rendez. Az ifjúság is kereste a megtisztelés legmegfelelőbb módját s végre abban állapodott meg, hogy fáklyás zenével búcsúzik el a Mestertől, a kinek boldogan ült lábai előtt és áhítattal hallgatta ajkáról az igazság beszédét.

Közben Mitrovics is megkezdte az Alma Mater kebeléről való leszakadás fájdalmas műveletét s miután már lemondását az illetékes helyeken bejelentette s szívét előljárói előtt kiöntötte, búcsú leveleket intézett előbb a főiskolai tanári kar egyeteméhez, mint köziskolai székhez, majd a sárospataki egyház presbitériumához, a melynek egyik hű tagja volt s végül a vallás- és egyháztudományi karhoz, a melyhez a legerősebb kötelékek csatoltak: a cél egysége, a lélek rokonsága, Isten országának békés építése. Mindenik testület jegyzőkönyvébe iktatta a távozonak sokat mondó búcsú szavait s érdemeit igaz tisztelettel jegyezte fel a késő nemzedéknek is tanulságul, jó példaképen.

A köziskolai székhez intézett levele így hangzik:

*Nagytiszteletű s Tekintetes Köziskolai Szék!
Szeretett Kartárs Urak!*

Méltóztatik tudni, hogy én a debreceni ev. ref. egyház egyik lelkészévé megválasztattam. E választást elfogadván, tanári állásomról való lemondásomat bejelentettem főiskolánk illető előljáróságának.

Most, midőn a sárospataki főiskolától és szeretett kartársaimtól búcsúzom, tépő fájdalmak szorítják össze szívemet s könnyeim hullanak e rövid sorokra.

Huszonnycok évig szolgáltam mint tanár e szeretett főiskolában. Ha valaki, úgy én érzem, hogy nagy dolgot nem végeztem, mert erre Isten szeretetének különösebb, nagyobb adománya szükséges. De a mit tettem, a nekem adatott tehetségek mértéke szerint, tettem mindenkor kész szívvel és jó akarattal s szívemnek ez a törekvése mentse ki itt való forgolódásom minden fogyatékoságát.

Ha valakit szeretett kartársaim közül, akár személyes, akár más irányu érütközésemben, valamikor és valamiben megsértettem, azért ezennel ünnepélyesen bocsánatot kérek. Tévedhet egyéni belátásom szerint, mindig a legjobbat akartam gondolni, tenni és beszélni s ha talán mégis az ellenkezőt tettem valamikor: méltóztassék mindezt a szeretet lelkével kiegyenlíteni. Egyben megnyugtató lelkiismeretem s ez az, hogy a főiskolát és abban a mélyen tisztelt tanári kart igazán igyekeztem szeretni, — hálából is a sok jótétemény íránt, a melyben részesítettem, szívemnek azon kötelékénél fogva is, a mely engemet a tanári karhoz fűzött s a melynél fogva örök dicsekedésemnek fogom tartani, ha csak legkisebb, de szeretettel fogadott tagja

lehettem e díszes és történeti dicsőséggel körülvett testületnek.

A midőn azt kérem: méltóztassanak engemet, a távozt, továbbra is megtartani barátságos és rám nézve mindenkor megtisztelő emlékezetükben: buzgón esedezem Isten előtt, hogy tartsa, áldja meg kegyelméből továbbra is a sárospataki főiskolát, annak díszes tanári karát, nemes tanuló ifjúságát. Áldja meg a tanári kart egyenként és összességében, tanszékén épenúgy, mint boldog családi életében.

Én a ki innen másuva távozzom, Istennek végzetéből, a ki mindnyájunknak kimutatja utjait, onnan, az imádott Magyar haza végtelen sikságáról, mindenkor imádatl fogom tisztelni és hirdetni a messze elhaló világosságot, a melyet Isten lelke gyújtott meg e hegyen épült város felett!

Mély tisztelettel maradtam

Sárospatakon, 1896. márc. 13.

alázatos szolgájuk:

Mitrovics Gyula,
ev. ref. lelkész.

A mély meghatottsággal hallgatott levélre a köziskolai szék a következő jegyzőkönyvvel felelt, a mely az emlék-album első lapjaira, a tanári kar és gazdasági választmányi tagok saját kezű aláírásával is feljegyeztett, hogy a kívül állók előtt is bizonyosság legyen.

* * *

„Főiskolánk tanári kara és ifjúsága, nem különben tiszáninneni egyházkerületünk társadalma is nagy fájdalommal értesült arról, hogy Mitrovics Gyula megválni készül ettől a főiskolától, melyben ismereteinek alapjait vevé, a melyhez tanulói életének s tanári működésének legszebb emlékei kötik és a melyben áldásos és munkás életének egy hosszú időszakát tölté el.

És most, mikor a megmásíthatlan valóság előtt állunk, lelkünkben a pótolhatatlan veszteség lesújtó tudatával kell belátnunk, hogy sokakban szegényebbek leszünk Mitrovics Gyula eltávozásával.

Annak belátásához, hogy ki volt Mitrovics Gyula ebben az egyházkerületben s legközelebről ebben a főiskolában, elég, ha csak futó pillantást is vetünk ennek közelmúlt életére. Oszlop, kinek vállain gyakran főiskolánk egész szellemi és vallásos élete s közügyeink vezetése pihent; útmutató és világító szövének az igazság keresésének utain, kinek nevéhez elvek és alkotások, irányeszmék és törvények vannak eddig is kötve s ki az igazság lelkétől áthatott szellemi erejének legjavát ennek a sokat szenvedett főiskolának szentelé.

Erős munkakedvvel és nemes becsvágygyal megáldott, gazdag ismeretekkel és örök becsű irodalmi munkássággal koszorúzott tanárát és papját veszíti el ez a főiskola Mitrovics Gyulában, kinek szárnyai alól 28 évi tanári működése alatt egy, vallását és egyházát mindenek felett szerető papi nemzedék került ki, a mely mindig fenn fogja hirdetni a hazaszeretetnek és az igazi vallásosság-nak elveit, úgy mint azokat Mitrovics Gyulától tanulta.

És elveszíti vele főiskolánk s egyházkerületünk előljárósága is egyik puritán jellemű, tapasztalatokban gazdag, a közügyek íránt lankadatlan szeretettel érdeklődő tanácsadóját, ki mindvégig protestáns buzgósággal ápolta és védte főiskolánk s egyházkerületünk vallási, tanügyi és közigazgatási érdekeit s éles belátásával szava nem egyszer döntő irányt adott a tanácskozáások menetelésének.

Miért is köziskolai szék a legőszintébb fájdalommal veszi tudomásul Mitrovics eltávozását s midőn reá, családjára s jövő munkásságára Isten kifogyhatatlan áldását kéri, emlékét őszinte tisztelettel és szeretettel őrizi meg s hervadhatlan érdemeit ezennel jegyzőkönyvébe iktatja.

* * *

Az ifjúság búcsuja március 27-én, a távozó tanár lakása előtt történt meg. A főiskola kertjéből indult ki a fáklyás-menet s a Kovács-utcán végig haladva, a róm.

kath. templom mellett fordult be a Kossuth Lajos-utczára, éltetvén a távozót, a szeretettét, a feledhetlent.

Az ifjúsági zenekar kellemes dalai után *Putnoky Pál* IV. éves theol. ifju fejezte ki a veszties tanítványok érzelmeit. Elmondta, hogy távozni készülnek édes otthonukba, de nem távozhatnak el a nélkül, hogy fájdalmas búcsút ne vegyenek mesterüktől, a ki szintén távozóban van. Mire visszahozza őket a kötelesség, nem találják itt egyik legjobb vezetőket, a ki a gyakorlati élet útjára olyan égő lelkesedéssel, a küzdelemre, a munkára, olyan nemes példaadással készítette őket. Majd haládjukat fejezte ki az elvett jókért s végül imádsággá váltak szavai s a szabad ég alatt, a fáklyák lobogó világánál áldást esdett a jó tanárra s egész szeretett családjára, minden lépésére, minden gondolatára, szívének minden dobbanására.

Aztán a lecsillapodott „éljen“-ek után, fájdalomtól tördelt hangokon felelt a távozó. 43 év összes emlékei lelkére nehezettek. Gyerme-, ifjú kora, tanári életének örömei, bánatai, szívének drága vesztieségei mind megújultak előtte s zokogva tett vallomást arról, hogy nehéz neki a megszokott és szeretett világból kiszakadnia. Lelkére kötötte az ifjúságnak az eszmények szerelmét, a sárospataki főiskola szellemének megbecsülését, a tudományok kitartó búvárlását s ígérte, hogy mint „vén korában átültetett fa“ csak ágaival nyúljon át a szomszédos területre, gyökereivel a régi talajból kíván erőt meríteni az élet, a bizonytalan jövő eshetőségeihez. A főiskolát, a várost, az ifjúságot megáldó szavakkal végezte beszédét, a mely sokak szemeibe gyűjtött könnyeket, sőt sokak lelkében támasztott zajgó fájdalmakat. A zenekar búcsúja után a fáklyás-menet a főiskola kertjébe vonult, hol a halomra hányt fáklyák lángja mellett hazafias dalokat énekeltek.

A tanári kar hivatalos búcsúja másnap (március 28-án) folyt le. Dél előtt 11 órára ünnepi öltözetben seregtek a collegák a főiskola nagy tanácstermébe, a hol ott volt már a budapesti Morzsányi által készített szép albuma miskolci Schabinszkytól kiállított arcképekkel (35 drb) s alá volt már írva a búcsú-jegyzőkönyv is. Az akadémiai és közigazgató, jelezve a gyülekezés célját, három tagú küldöttséget (Kérészy István, Dr. Szánthó Gyula, Radácsi György), nevezett ki, a távozó collega meghívására, mint a kinek lakása szűk lett volna a búcsúzóók befogadására. A megjelenteket harsány üdvözlés fogadta s a tanári kar állva hallgatta végig a következő beszédet:

* * *

Tisztelt és szeretett Kartársunk!

Tisztelt és szeretett Barátunk!

Az az út, a melyen együtt haladtunk, nem fog vezérelni Téged többé; elválsz tőlünk, elmégysz jobb hazát keresni. Fájdalommal hallgattuk hozzánk intézett búcsúzó soraidat, megértettük és éreztük azokban azt is, a mi neked fáj.

Mi elveszítjük benned főiskolánk egyik ékességét; elveszítjük egy valóban tudós tanárát; egy tapasztalatban és életbölcseességben gazdag vezérét, a ki ennek a főiskolának hírét, nevét, fényét csak emelni tudta minden időben. Elveszítünk benned egy igaz és önfeláldozó barátot, a ki annyszor örültél és sírtál velünk, a mint épen osztályrészünkül jutott.

Tudjuk ugyan, hogy nem feledkezel meg rólunk. „A képzelet sebesszárnú sas,“ sebesen járó szárnyakon gyakran fogsz felkeresni bennünket, kik őszintén tisztelő és szerető collegáid vagyunk; de — bocsáss meg az őszinte szóért — az idő az emlékezetben halványítja a multnak képét, sőt sokszor a feledésig elhomályosítja. Mi olyan önzők vagyunk, hogy ezt nem akarjuk megengedni; óhajtjuk, hogy őrizz meg emlékünnket lehető híven! E végett fogadd tőlünk kedvesen ezt az egyszerű albumot. Megtalálod benne válaszukat búcsúzó soraidra, megtalálod

benne mindnyájunk arcképét! Ha majd gondolatban visszaszállsz közénk és egyikünk vagy másikunk vonásai nem tűnnének fel tisztán lelki szemeid előtt: nyisd fel, ott találasz bennünket.

És most Isten veled! Baráti szeretetünk, ragaszkodásunk, áldásunk kísér a távolba! Áldjon meg a mindenható; áldja meg családot; áldja meg távozó lépteidet! Isten veled!!

* * *

Állva hallgatta végig a választ is, a mely a Dr. Finkey József beszédére következett. Alig, hogy megrezdült a távozó bánatos hangja, a levegő megterhesedett s a szívekre nyomakodó sulya alatt megeredtek omló könnyeink. Megköszönte az albumot, a mely drága kincse lesz, a melyet kinyitván, erőt merít belőle s az ismerős, a kedves alakok látása megacélozza majd szellemét, hiszen úgy is kimeríthetetlen erő-forrás volt rá nézve az a tudat, hogy körülte egy munkához szokott, munkában edzett tanári kar küzdött vele egyenlő célért. Aztán hálásan emlékezett a szeretetről, a melylyel környezték, az előjáróság figyelméről, a melyet nem lehet elfelednie soha, a kitüntetésekéről, a melyekre elsegítettük s biztosított mindnyájunkat, hogy a sárospataki főiskolában töltött élete neki örök dicsekvése lesz s nem halmozhatja el az isteni kegyelem annyi jóval, hogy őt multjához csak pillanatra is hűtelessé tenné. A tanári karra, a tanári családokra, az egész főiskolára mondott áldás után kézfogással vált meg a helytől, a hol annyi évet élt át növekedő tisztességben s a collegáktól, a kik szerették, becsülték, tisztelték s a kik zokogva néztek utána. Egy sóhajtás kelt minden szívben: Az Isten áldja meg, hogy e lépését soha meg ne bánja!!

Este az igazgató tanács éttermében közvacsora volt, a hol megint csak inkább szomorkodtunk, mint közvacsoráztunk. Az ünnepelt férfiú *Dr. Lengyel Endre* (ifjúkori orvosa) és *Soltész Ferencz* (egykori tanára) közt foglalt helyet, hogy e két tisztességes fő annál többet juttasson eszébe multja eseményeiből. Az állami tanító-képezde tanárai is mind megjelentek, hogy ők is kifejezzék tiszteletüket a távozó iránt. A pohárköszöntőkben fel-felfakadt kinek-kinek egyéni érzése, egyéni gondolkozása s úgy tetszett, mintha megkönnyebbültünk volna; mintha balzsamot találtunk volna abban a hitben, hogy a sárospataki főiskolának és tanári karnak nem közönséges érdeme az, ha kiválóbb alakjaiért a boldogabb szomszéd is versenyre kél fel.

A boldogabb szomszéd tegye boldogabbá a mi Mitrovicsunkat, mint mi tehetjük!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Válasz a Debreceni Prot. Lap „Egy másik vidéki pap“-jának. A címben nevezett lap 13. számában egy collegám megdöntésére indul az Irodalmi Társaságról szóló cikkemnek. Megjegyzéseire nem lehet sokat mondanom s még kevesebb reményem van meggyőzésére; egy egész világrész fekszik az ő confessionalismusa s az én szabadelvű álláspontom közt s így nehezen tudjuk egymást megérteni. Tényleg nem is értette meg cikkemet. Én ugyanis, egyetlen hanggal se mondtam, hogy a társaság kiadványait „egyik évben egy, a másikkban más theologiai iskolák szellemében“ kellene szerkeszteni. Távol legyen! Indítványom, épen ellenkezőleg, azt célozza, hogy mindenik szerkesztő tudatában levén annak, hogy ő nem örökkévaló és mindenható vezetője az Irodalmi Társaság munkásságának, elfogulatlan és tapintatos legyen minden irányban s ne igye-

kezzék a maga, netalán sekélyes szellemét rátukmálni az egész társaságra, másfelől pedig ne ócsárolja s a társaságtól ne idegenítse el az övével ellentétes irányúakat. Az általam e végre indítványozott módszerben emelt korlát egyáltalában nem fölösleges, mert hiszen látjuk, hogy nem mindenben van meg az a tapintat és elfogulatlanság, a mi meg volt Kenessey Belában, ki hat év alatt sohasem adott okot az enyémhez hasonló irányú felszólalásra. És kíváncsi vagyok reá, vajjon a t. kollega úr »megtúrta-e tanulószobája asztalán« eddig a »Protestáns Szemlét«? Ha igen s történetesen még meg is volt vele elégedve, akkor most már el kell fogadnia az én tervezetemet, mely a jelenlegi körülmények közt egyedül képes megakadályozni a társaság szétmállását, a mi a mostani úton föltétlenül be fog következni. Próbálja meg, t. kollega úr! elképzelni a Szóts Farkas szerkesztését azzal a különbséggel, hogy a szabad gondolkodás elleni kirohanásai a confessiók betűjét védő irányt támadták volna hasonló hevességgel: ugyan megírta volna-e cikkét Szóts F. és Budapest védelmére? Bizonyosra veszem, hogy nem. Nem bizony!! Nos hát, akkor tessék egyenlő mértékkel mérni magának is, nekem is, mert a szabadelvű theológiának egy cseppel sincs kevesebb jogosultsága a protestantismus kebelében, mint a confessionalisnak. Hogy pedig önök a confessió-sértő nyilatkozatokat még akkor se tudják elszívni, ha az nem egy társaság leple és cége alatt, hanem tisztán egyéni felelősséggel s teljesen egynézetűek közlönyében jelen is meg, bizonyítja az az ádáz küzdelem, melyet a »Husvétii igazság« ellen folytattak. Mi türelmesebbek vagyunk, mi nem törődünk vele, ha Szóts Farkas a Prot. Egyh. és Isk. Lapban bármit ír is ellenünk: joga van hozzá, az az újság az övé. De nincs joga hasonlót tenni a Protestáns Szemlében, mert ez a miénk is, és tiltakozunk is ellene, mert nem engedhetjük, hogy bárki és bármi módon romlására törjön az általunk annyi szeretettel ápolott társaságnak... Indítványomat továbbra is fentartom.

Vidéki pap.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlését** az elnökség a vidéki tagoknak részint az egyházi sajtóban, részint magán úton többfelől kifejezett kívánatára az elébb szándékolt időről (április 20-ika) május 1-re, a kiállítás megnyitását megelőző nap délutáni öt órájára teszi át, abból a tekintetből, hogy a kiállítás megnyitására székes fővárosunkba feljövő tagoknak alkalmuk legyen a közgyűlésen részt vehetni. Erről a Társaság tagjait jó előre és azzal a kéréssel van szerencsém értesíteni, hogy közgyűlésünkön minél számosabban megjelenni szíveskedjenek. Budapest, 1896. márczius 31-én. *Szóts Farkas*, a Társaság titkára.

— **A kegyeletes megemlékezésnek egy túlhajtott példája** látható a »Magyar Pädagogia« legközelebb megjelent füzetében. *Kardos Albert*, debreceni állami reáliskolai tanár emlékezik meg ebben meleg hangon *Békési Gyuláról*, a debreceni tankerület szerencsétlen véget ért főigazgatójáról. Mi tiszteljük Kardos Albert kegyeletes érdemeit; de emléksorainak azt a részét, melyben úgy nyilatkozik, hogy a Békésre bízott tankerület iskolai között, elkezdve Maramaros-Szigettől és Sárospataktól (!) le egészen Hód-Mező-Vásárhelyig egy sem volt olyan, a mely az 1883. évi középiskolai törvény követelményeinek megfelelt volna s hogy ezeknek a tanintézeteknek a rendbejövetele a Békési fáradságtalan buzgalmának eredménye, erősen túlzottnak tartjuk, s helyreigazítását a t. cikkezőtől joggal elvárjuk; mert p. o. Sárospatakon a tankerületi főigazgatóság semmi

feltűnőbbet nem tett s tudunkkal a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziuma ellen számba vehető kifogása soha sem volt s talán ez volt oka annak, hogy ezt az intézetet éveken át nem is tartotta szükségesnek meglátogatni. A kegyeletes megemlékezéshez nem multhatatlanul szükséges a közintézetek gyalázása.

— **A budai ev. ref. templom felavatása** folyó hó 29-én ment végbe, a fővárosi előkelő reformátusság élénk részvétele mellett. A gót stylusban épült új templom költségei is az országos nevű református nők és férfiak buzgólkodásából kerültek ki, térjen érte örök tisztesség nevökre. A Fazekas-téren emelkedik, a melynek egyik ékessége lett. Vörös téglá a külseje, tornya ízléses, valamint egész díszítése nemcsak egyszerű. A felavató ünnepélyre csak meghívóval lehetett bejutni. 10 órakor kezdődött az ünnepély a gyülekezeti énekkel, a mi a nem reformátusokra is nagy hatással volt. A felavató beszédet *Szász Károly*, püspök tartotta, a ki egyúttal beiktatta hivatalába az elválasztott lelkészt, *Haypál Benőt* is, a ki szegfoglaló beszédével egyszerre befészkelte magát a gyülekezet szívébe. *Papp Károly* úrvacsorai agendát mondott és úrvacsorát osztott, *Petri Elek* theol. tanár összeeskötött egy fiatal párt, *Mészáros Sámuel* ó budai lelkész keresztelt, *Szánthó János* pesti esperes bezáró imát mondott s végül a gyülekezet énekelt. Hála a kegyelem Istenének, hogy budai testvéreinket idáig segítette.

— **Antal Gábor dunántúli püspök** múlt hó 25-én Komáromban tette le a hivatalos esküt a kerület rendkívüli gyűlése előtt. Komárom ez alkalomból kitett magáért, fellobogozta magát és így várta a lelkek vendégét, a püspökben egyúttal leendő papját, a kit küldöttség hívott meg a közgyűlésre. Itt Tisza Kálmán üdvözölte, tudatván vele a szavazatok eredményét s felhíván őt az eskü letételére. Ez megtörténvén az új püspök hosszabb beszédben fejtette ki nézeteit. Először akar járni a munkában, de soha sem tér le olyan útra, a mely téves, tekervényes vagy a melynek kiindulási pontjára egyházi törvényünk, állami jogrendünk vagy hazánk közérdeke tilalomfát állított fel. A tiszta evangéliumi hit s ezen alapuló vallásosság előmozdítása lesz első kötelessége. *Az igaz evangéliumi vallásossággal nincs ellentétben a tudomány haladása.* Kiváló gondot kíván fordítani a vallásos oktatásra minden fokozaton s így a leendő lelkészek képzésére, sőt magokviselésére s helyzetére is. Nagyobb, mélyebb készség s erősebb egyháziasság mellett kedvezőbb anyagi feltételekhez köti a papság jövő fejlődését és hasznosabb működését is ezekről várja. Az 1848. XX. t.-c. intentiójának megvalósítását elengedhetetlennek tartja. A nép és középiskolák fentartásában s egyházas fejlődésében főbb biztosítékot lát a jövőre nézve. Csak államsegélyt kíván és nem államossított iskolákat. A kerületben mutatkozó bajokra is lesz orvossága. Beszédét jegyzőkönyvbe vette a kerület s bizalommal néz az új püspök erélyes működése elé. Ünnepélyes beiktatása Pápán lesz szeptember hó 2-ik felében, a melynek előkészítésére egy nagyobb bizottságot nevezett ki a közgyűlés.

— **Kitüntetések.** *Vályi Lajos* dunántúli egyházkerületi főjegyzőt s komáromi esperest Ő Felsége királyi tanácsosává nevezte ki, egyházi téren szerzett érdemeiért. — *Némethy Lajos* debreceni lelkész múlt hó 21-én, életének 70-ik évfordulóján, lelkésztársai, az iskolaszék és tanító testület szíves üdvözlésekben részesítették. Az Ur kegyelme vezérelje őket nyereségről nyereségre!

— **Millenniumi ének.** A *Balogvölgyi* ev. ref. értekezlete (Gömör) a Balogvölgy szülöttét, *Pósa Lajos* költőt kérte föl, hogy a 138. zsoltár dallamára millenniumi éneket írjon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A nagy alkalmak idején.” — „H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele.” — „Az 1896. március 23-iki érettségi enquette és ennek a gimnáziumra kiható eredményei.” *Zsoldos Benő.* — „Templomi ének ezredévünk ünnepén.” *Fejes István.* — „Sántha Károly „Őrangyal” című imakönyvéből.” — „A felső-borsodi lelkészi értekezlet közgyűlése.” *Szuha Benedek.* — „A felső-zempléni egyházmegye lelkészi értekezlete.” *Péter Mihály.* — „A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Hutka József.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

A nagy alkalmak idején.

Túl vagyunk a keresztyénség legigézetesebb ünnepein: a nagy pénteken és húsvéton s közel ahoz, hogy ev. ref. egyházunk hivatalos és hivatott férfiai összegyülekezzenek egyfelől a halottaiból ébredő egyetemes tanügyi bizottság megalkotása, másfelől a konvent nagy dolgainak elintézése végett Budapestre és csak napok választanak már el az ezredévi kiállítás megnyitásától s ezzel együtt a fő- és székvárosi és vidéki örömmünnepek hosszú sorozatától.

Ezek a nagy alkalmak készítenek bizonyos tapasztalataink és gondolataink elmondására.

A naptárak törvénye úgy hozta magával, hogy ez évben a különböző keresztyén felekezetek együtt ünnepelhették a megfeszített és feltámadott Krisztust, vagy legalább a feltámadottat, mert hiszen a nem prot. felekezetek, kivált vidéki helyeken, tüntetőleg kicsinylik a nagy péntek ünnepi jelentőségét, noha úton-útfélen, utcákon és tereken, templomaikban és házaikban, mell- s nyakékeiken és olvasóikon stb. szinte kizárólagos joggal mutogatják magokat a keresztt és a kereszten elvérzett Krisztus tisztelőinek. A keresztyén Magyarország együtt állott legalább a nyitott sírnál s együtt hirdette a hívő lelkek örömeivel: Feltámadott!

De hát a keresztyén magyar állam, a hivatalos Magyarország?!...

Volt alkalmunk szót váltani a hivatalos állam néhány úri képviselőjével az ünnepek alatt. Panaszkodva emlegettük, hogy az előkelőbb osztály s ebben is legkivált az u. n. hivatalnokok keveset vagy éppen semmit sem törődnek a vallás szent dolgaival s ez által ijesztő példát szolgáltatnak édes övéiknek, az alantasabbaknak, ügyfeleiknek s főfő okozóivá válnak az egyháziatlanság, a felekezetenélküliség terjedésének. Hivatkoztunk megdöbbenő esetekre, egyesek kihívó viselkedésére, a kik merészt játékot űznek a szegényebb ember hitével, lelkiismeretével; a kik szóval is segítenek, gunnyal is hozzájárulnak a szent eszmények kiirtásához, s gyönyörködnek a botránykoztatásban!! A mentségek egy részét nem írjuk ide. A legkényelmesebb út a szabadulásra mindig az volt és marad, hogy a magunk hibáért másokra vetjük a felelősség súlyát. A pap, az ezerszer hallott predikáció, a gyer-

mekes hit, a férfiúi éles látás, a sokat és jobban tudás stb. stb. — ezeket elmellőzhetjük. De meg kell állapodnunk egy eddig még szokatlan, vagy nem eléggé ismeretes érv mellett, t. i., hogy az állami hivatalnoknak nincs is ideje templomba járogatni, mert a hivatalos kötelesség ezt lehetetlenné teszi!! Aztán meg a főnök is parancsol!!

Eleintén ezt az érvet is a főnőbbiekhez hasonló üres mentségnek bélyegeztük, de a szavahihető férfiú ismételt kijelentésére tudomásul kellett azt vennünk — noha nem megdöbbenés nélkül!

A modern Magyarország hivatalnokai nem érnek rá Istennel foglalkozni s ezeknek a hatalmasoknak nincs módjukban kiszakítani magokat még a Krisztus halálának és feltámadásának ünnepén sem az irodából, az acták tömkelegéből s elfutniok a főnök parancsoló tekintete előtt a hit és szeretet oltáraihoz!! A modern Magyarországnak nincs nagy péntek, húsvétja stb., vasárnapja pedig egyáltalában nincs!!

Tény s ezt már magunknak is tapasztalnunk kellett, hogy az adóhivatalok, a törvény-házak helyiségei, a bírák magán-zárkái vasárnapokon épen csak olyan zajosak és látogatottak — főként a délelőtti órákban — mint a legközönségesebb hétköznapon. Tény, hogy a nagy péntekről, mint ünnepéről a hivatalnokok világa tudatlanságban él s hogy a keresztyén nagy ünnepeknek néhol első, de másod napjai általában munkanapokká vannak alásülyesztve — a sürgős munka címén, az állam cég-táblája alatt.

Hát ezt nem szabad szó nélkül hagyniok a felekezeteknek; nem kivált most, a mikor fel van húzva a zsilip az egyházpolitikai törvények által s olyan sokszorosan ragadóssá lehet a magasból mutogatott helytelen példa.

Részünkről nem hihetjük, hogy lehetne főnök — akármilyen hivatási körben — a ki a törvény nevében kényszeríthetné a maga alantas hivatalnokát arra, hogy az az ünneplés jogáról lemondjon. Nem hihetjük azt sem, hogy a kötelességeit rendesen és pontosan teljesítő hivatalnoknak meg kellene rontania az ünnepnapokat és ezeken is ki kellene szakadnia családjá és az egész keresztyénség köréből, — csak azért, hogy hivatali szobája üresen ne álljon!! De ha már az egyesekben nincsen akarat vagy bátorság szakítani a törvénytelen túlságoskodással: akkor álljanak elő a felekeze-

tek és a magok javáért is szabadítsák fel a modern állam előkelő rabszolgáit az ünnepi munka kötelezettsége alól. *Tiltakoznunk kell az ellen, hogy a keresztyénség nagy ünnepein az államnak barmely hivatalos helyisége nyitva legyen s hogy vasárnapokon lehessen pótoltatni a hétköznapi mulasztásait!!*

A közelebb lefolyt nagy péntek és húsvét egybekre is eszméltethette a gondolkozót. A napilapok híven közölték, hogy a fő- és székváros r. katolikus templomaiban milyen nagyméretű volt a nagy héti ájtatoskodás, miként díszítették fel itt-ott a szent sirt s hogy melyik ezred katonái állottak őrt vagy hol szerepeltek a megyei hajdúk, a tűzoltók stb. a Krisztus koporsója körül. Az ájtatoskodás ellen nem lehet semmi szavunk. Csak örülni tudnánk annak, hogyha azok a nagy úri nők, a kiknek templomoskodásáról olyan sűrűn hangzik most az elismerő szó, sokáig megmaradnának ebben a jó indulatukban. De nem titkolhatjuk el, hogy a katonaságnak s a megyei hajdúknak s a tűzoltóságnak bizonyos felekezeti célokra való felhasználása nem abba a modern államba való, a mely — legalább papiroson — igen szépen ki tudja mutatni a felekezeteken felül való állását, pártatlan méltóságát. Kicsinyesnek látszik e dolog, pedig nem az; nem pedig azért, mert a gyöngébbek megtevésének ez is egyik kiváló eszköze, épenúgy, mint bizonyos református egyháznak az a túlhajtott udvariaskodása, a melynél fogva a saját felekezete híveinek sem harangoztat nagy pénteken — hogy a pápisták áhitatát meg ne zavarja!... Hiszen, ha aztán ezért a figyelemért megvolna a visszafizetés! De hát, íme olvastuk, hogy a rozsnyói pápista atyafiak mi mindent elkövettek a városi képviselő-testületben, sőt a megyén is, hogy a lutheranosoknak a közös harang nagy pénteken meg ne szólaljon!!

Az örökös engedékenységgel, bátortalansággal mindig csak ellenfeleinknek teszünk megbecsülhetetlen jó szolgálatot s épen ezért ideje lesz már, hogy a protestáns egyház általában s közelebbről az ev. ref. egyetemes konvent gondolkozóba essék a felett, hogy miként kellene és lehetne felekezeti érdekeinket az állammal és a róm. kath. egyházzal szemben megvédelmeznünk — és pedig minden téren és minden irányban, hogy a Regnum Marianum eszméjének erősödéséhez a halogatással és figyelmeskedéssel hozzá ne járuljunk — a magunk veszedelmére.

Ott van a hivatalos világ temérdek pápista ünnepe; ott a Szent István-nap, ott lesz most már a Szent István-szobor; ott az ezredévi ünneplésnek egészen pápista jellege: — ó bizony ezeket is meg kell szívlelnie az ev. ref. konventnek s be kell látnia, hogy az új viszonyok között éberebben lehetne örködnünk egyháziunk szent érdekei felett, mint eddig tettük. Nemcsak lelkészeink s tanítóink anyagi jobb sorsa az, a mi felől gondoskodnunk kell, hanem a *felekezet-közi helyzet tisztázása*, mely utóbbi nélkül amazzal magával édes-kevéssre boldogulhatunk. Ki vágyakozzék a prot. egyházak lelki gondozójául, ha naponként kell tapasztalnia, hogy a prot. egyházak miként jutnak az ország előtt egyik megaláztatásból a másikba és hogy az a törvényes egyenlőség milyen buján hajtja az életben a fattyú-hajtasokat!

Részünkről a konventől szeretnők várni azt is, hogy a református papságnak az ezredévi kiállításra való feljutását megkönnyítse. Halljuk, olvassuk mindenfelé, hogy a tanítók, tanulók, a földművelők stb. miféle kedvezményekre számíthatnak az ezredévi kiállításra s ünnepekre való utazás stb. alkalmából; de azt, hogy a papság, a nép őre, biztatója, lelkesítője fog-e részesülhetni valami figyelemben — azt nem olvastuk még

sehol. Ha a konventnek az államkormány előtt is nagy befolyású tagjai közbüvetnék magukat a prot. papság érdekében, lehetetlennek hisszük, hogy jó eredménye ne lenne. Legalább a 3-ad, 4-ed osztályú papok részére okvetlenül ki lehetne és ki kellene eszközölni a kedvezményes utazást, ellátást stb. A pap-családok rendszerint népesek is, a mellett, hogy a földiekben igen fogyatékosak; hát csak ezeknek a mívelt szegényeknek ne lehetne gyönyörködniök az ezeréves Magyarország előhaladásában?! Néhol a tanárok s hivatalnokok milleniumi pótlékban részesülnek; lesz egyházközség is — szeretjük hinni — a mely segíteni fog megosztani papja millennaris költségeit (s ilyennek kell lenni minden módosabb gyülekezetnek!), de a hol se a magán-erszény, sem a köz-cassa nem engedi meg a költséges gyönyörűséget: ott sokszorosan szükség volna az állami kedvezményre. Egyetlen prot. lelkésznek sem volna szabad azzal a lélektépő keserűséggel nézni az ezredéves évforduló lefolyását, hogy az az ő részére nem terem öröm-virágot. Ki beszéljen az együgyű híveknek az ezeréves ország fejlődéséről, dicsőségéről, ha nem a lekipásztora?! Ki vezesse vissza emlékezetben a gyülekezetet az ezer év nagy történeteire, ha nem a papja?! Nem tehetjük fel az államkormányról, hogy — ha felhivatik a figyelme — be ne lássa a papság iránt gyakorlandó jótéteménynek hosszú időre szóló jelentőségét. Ha, mint egy ízben már jelezve volt, a budapesti református egyház is tesz valamit a felutazó ev. ref. papok és pap-családok javáért, (p. o. az egyes tanintézetekben való elszállásolás által stb.), ezzel is könnyebbül sorsuk egy bajjal s erősödik szívünkben az összetartozandóság érzete.

Az egyetemes tanügyi bizottság felelédésének édes reménnyel nézünk elibe. Mi ettől az ev. ref. tanári köz-szellem javulását várjuk minden egyéb előtt. A tanterv, a tankönyvek átnézése, az a mi állapotunkon keveset segít. Az állam megszabja a kereteket, sőt többet is annál s törvényes köteletségünk a hozzá való alkalmazkodás. De nem szabja meg, mert nem is szabhatja meg, a prot. tanár jellemképét, s a prot. tanári köz-szellemet. Ez már egészen a magunk szép feladata s első sorban az egyetemes tanügyi bizottságé. Ha ez úgy tudna működni, hogy ne veszne el a papiroson és a §§-ok erejében, hanem — mint lélek — fuvalna erre is, arra is és átfúhatná a néhol immár csontokkal telített mezőket; ha vehetné és adhatná a protestantizmus megelevenítő szellemét; ha közelebb birná vinni a tanárokat az egyházhoz és csökkenteni tudná azt a mindjobban éledő vándorlási ösztönt, a mely miatt egyes tanintézeteink csupán szállásadó helyeknek látszanak: ó akkor az egyetemes tanügyi bizottság mindent a legjobban elvégezne a mostani viszonyok között.

Az ezredévi örömnünnep mikor s miként leendő megtartására már megadták az utasítást a főpásztori levelek nálunk is. Ugyanakkor s majdnem épen úgy fogunk ünnepelni, mint a vallás- és közoktatási miniszter tervezte és ajánlotta. De nekünk úgy hiányzik ebből a tervezetből valami!... Olyasmit kívánnánk belé, a mi nem egy napra szól, s a mihez visszavissza lehet térni, mint elevenítő forráshoz. A beszéd, a mit a tanító tart a népiszkolában, a pap, a tanár a katedrában — elhangzik, vagy csak igen időleges nyomokat hágy. A koszorú, a melylyel az ország térképét megkoszorúzzuk, elhervad; a majálisi öröm mámorát kialusszszuk. Az lett volna derék, ha a kormány gondoskodik olyan alkalmi ajándék-művekről, a melyeket haza vihetne a gyermek, az ifjú s elővehetne

százszor, ezerszer. Olyan műveket, a melyek a honfoglalást, az ország nagy eseményeit örökítik képekben, szavakban. A mik nem üzleti szempontból készülnek, hanem szellemi nyereségre, egy egész életre szóló hatásra, a melyeket elő lehetne szedni naponként, vagy legalább ünnepenként, mint a bibliát s mint legkedvesebb ereklyénket. De ilyenek még nem készültek, az ilyenek készüését mi hiába vártuk.

Az államot aztán követhette volna a jó példában a mi ev. ref. egyházunk is. Zivataros múltjának legnemesebb alakjait szintén megrajzoltathatta volna és sokszorosíthatná; legkiválóbb intézményeinek képeit összegyűjthette volna és terjeszthetné. A Calvin, Luther, Zwingli, Melancthonok mellett a hazai reformátorok, a hazai egyház legnagyobb jóltevői; a gályarabok stb. mind kitűnő ezredévi ajándékok lehetnek volna és lehetnének a mi iskolai ünnepélyünkön. Hadd látna a nemzet; látnók magunk, látna az ifjú nemzedék, hogy mivel járultunk mi, mint egyház az ezerév történetéhez, a nemzet fentartásához és fejlődéséhez!

Szobáink falain, a hivatalos helyiségekben, az iskolákban, a tantermekben mindenütt látszani kellene már most az ezredéves örömnép nyomainak, olyan nyomoknak, a melyeket nem fú el a szellő, mint a diszbandériumi paripák patkóinak porban hagyott képét, vagy mint az országos Te Deum tömjén-fellegét.

A mágnás asszonyok már jelentkeznek a Mátyás-templomban tartandó millennaris istenitiszteletre. Egy-egy vagyont fognak elkölteni a dísz-magyar ruhára. Milyen célszerűen berendezett jótékony intézetek (árva-ház, szegények háza stb.) támadnának abból a roppant kincsből, a mely együtt lesz azon az istenitiszteleten felesleges ékességekben!!

Ott lesz a király s a királyi család, az állam-kormány, az idegen országok képviselője. Ugyan eszébe fog-e ott jutni valakinek, hogy Magyarország nem a Mária-országát többé?! Lesznek-e ugyanakkor prot. hála-istenitiszteletek is Budapesten és fogja-e ezeken valaki képviselni az államhatalmat, vagy legalább a hivatalos Magyarországot?!

Te szegény református egyház! Hányszor eldicsérték már hazafiságotat, törhetetlen hűségedet, mikor szükség volt rá!.. Gondol-e reád valaki a nagy örömmámorban, ha a világ előtt is igazolni kellene, hogy nem haltál meg?!

Mind e mellett is legyünk jó reménységgel; várjuk a konvent millennaris viselkedését bizodalommal, higgyünk az 1848. XX. t-cikk intencióinak megfelelő vallásegyenlőségben és ne engedjük magunkat felülmúlni soha és senkinek az ezredéves hazai állandó szeretetében! Ez a mi nemzeti hitünknek nagy titka: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely!”

H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele.

Magasztos érzelmek — szívbéli benső öröm, lángoló hála- és diadalérzet — hatják át kebleinket, midőn édes magyar hazánk ezredéves állami életének megünneplése kitűzött idejéhez, folyó 1896. évi május hó 9-dikéhez közeledünk. És ezeket a magasztos érzelmeket, úgy is mint hazafiak, úgy is mint magyar ev. ref. egyházunk tagjai, büszke és jogos öntudattal érezzük. Mert evang. ref. egyházunk, megalapításától kezdve, magyar hazánk jó és balsorsában híven osztozott. Együtt, egyszerre érezte vele viruló és szabad korszakainak

áldásait, vagy egyszerre hordott vele rabbilincseket. De hála a mi erős Istenünknek, a magyarok megtartó Istenének, a felettünk sokszor dörgött fellegekből lesújtó villámok nem oltották ki e nemzetből a létezőt. Ezer szenvedés között, oly sok viszály után is, megbűnhődve a multat és a jövőt, megmaradt a magyar nép s a magyar haza! sőt a reá bocsátott vészek s viharok alatt kifejlődött, megerősödött anyagilag és szellemileg, testben és lélekben s felépítve a multak romjait, felküzdötte magát az európai művelt népek színvonaláig s ma itt áll, bemutatva szerényen ezredéves életét a bámuló világnak. Itt vagyunk mi is — Hazánk más-más templomokban imádkozó népei közt — evangéliom szerint reformált vallásuak, a lelkiismeret, a vallás és a haza szabadságának oltáránál imádván azt a Mindenható Istent, a ki édes magyar hazánkat egy ezredéven át megtartotta, megoltalmazta s boldog kilátást engedett, hogy fiainkat és leányainkat, fő, közép, és elemi népiskoláinkban versenyezve nevelhetjük ev. ref. Anyaszentegyházunknak, az önzéstelen, utógondolatnélküli tiszta hazaszeretethez. Itt vagyunk diadalérettel, s bár kevés számmal, de megnyugtató hittel, mert az ezredév dicső nagy munkáiból erőnkhez képest, sőt erőnk felett kivettük részünket; elveink igazságát elismerte a köz-tudat s ma már minden hatalomtól menten, — bár szegénységünk, anyagi erőnk gyöngeségével folyton küzdve — munkálhatjuk szent egyházunk s édes hazánk üdvét és boldogságát!

Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterünk nagyméltóságú Wlassics Gyula úr, közölte velem mindazon rendeleteket, melyeket hazánk ezer éves fenállásának, a közvetlen kormánya alatt álló összes fő, közép és népiskolákban való megünneplése céljából végrehajtani kíván, (Lásd »Hivatalos Közlöny« 6. szám) reményét fejezve ki, hogy mi is azonképpen cselekedni készek leendünk.

Igen! Nagytiszteletű Esperes és Tekintetes Igazgató Urak! ne legyen ebben közöttünk különbség. A közös célra egyesülünk mi is, szabadon, függetlenül, lelkünk meggyőződéséből. Fogadjuk el a kitűzött időt s tartsuk meg folyó év május 9-én millennaris iskolai ünnepségeinket. Én a fő és közép-, illetőleg elemi iskolák számára idezárok egy-egy tájékoztató »Utastást« t. Cselekedjenek azok szerint, hogy mindenütt egy szívvel-lélekkel tartsuk meg az ezredéves ünnepélyt.

Majd aztán május 10-ike legyen az a nagy nap, melyen az egész nép hazafiúi szent érzelmekkel megyen a templomba, hogy ottan háláját a multért és segélykérő imáját a jövőre kibuzogja Isten iránt s hogy lelkészének buzdító *alkalmi beszédéből* lelki épületet vegyen, mert „a mai nap” nemzeti „örömondásnak napja” 2. Kir. 7. 9. „A Mi Urunknak Istenünknek”, ki bennünket egy ezredév vészein és viharjain épen áthozott, „szent napja ez!” Nehém. 8, 9.

A mindenható Isten áldó kegyelme legyen s nyugodjék evang. ref. Anyaszentegyházunkon és magyar Hazánkon!

Teljes tisztelettel vagyok

Debrecenben, 1896. márc. 24-én.

Utastás.

A millenniumi emlékünnepek a tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő- és középiskolaiban, tanítóképezde s felsőbb leánynevelő-intézetekben leendő megtartására.

1. Minden fő- és középiskola (tanítóképezde s felsőbb leánynevelő-intézet) ifjúsága, az egész tanári testület jelenlétében folyó 1896. évi május hó 9-én, hazánk

ezredéves fenállásának emlékére „millenniumi emlékünnepeket” rendez, melyet hálaadó istenitisztelet előz meg.

2. Ezen ünnep iránt, mely az iskola disztermében, ennek hiányában az intézet valamely nagyobb helyiségében, szükség esetén a város valamely nagyobb termében tartandó meg — igyekezzék a tanári testület a szülők, tanügybarátok és általában a művelt körök érdeklődését ideje korán hozzájuk intézett meghívásokkal s a helyi lapok útján felkölteni. Első sorban pedig hívja meg az Igazgatóság a helyi hatóságokat, hivatalosan felkérve őket, hogy az ifjúságnak ezen ünnepélyén képviseltessék magokat.

3. A tanári testületnek egy tagja az ünnepi hangulathoz mért beszédben méltassa a nap jelentőségét.

4. Nagyon illő és helyes lenne az, hogy a tanuló ifjúság közül néhányan, költőink hazafias, lelkesítő költeményeit szavalják.

5. Oda kell hatni a tanártestületnek, hogy ez alkalommal a tanulók, tanárok, sőt a meghívott vendégek is, Magyarország nemzeti színű jelvényeinek viselése által emeljék e nap ünnepi hangulatát.

Mindezekben felül óhajtandó, kívánatos, sőt el is várandó, hogy a tanári kar és az ifjúság is, mindazon ünnepségekben részt vegyenek, melyeket a város más hatóságai és köröi a millennium emlékére rendeznek; különösen ajánlható végre, hogy alkalmasnak látszó időben, az összes ifjúság ünnepélyes kivonulással a »Hymnus« és »Szózat« stb. éneklésével, s a társadalom és szüle közönség részvétele mellett úgynevezett tavaszi mulatság (majális) tartásával fejezze be s tegye még emlékezetesebbé hazánk 1000 éves fenállásának hazafias megünneplését.*

ISKOLAI ÜGY.

Az 1896. márczius 23-iki érettségi enquette és ennek a gimnáziumra kiható eredményei.

Buzgó közoktatásügyi miniszterünk a középiskolai oktatás sikeresebbé, hatályosabbá tételét, s közelebb az érettségi vizsgálatokon tapasztalt hiányok, fogyatkozások megszüntetését tűzte ki napjaink feladatául. S hogy különösen ez utóbbi célt mennél jobban megközelíthesse, az irány-adó szempontok körvonalozása s az irány-elvek megállapítása végett a múlt hó 23-ikán a legelőkelőbb tanférfiakat értekezletre hívta össze.

Talán mondani sem kell, hogy nincs egy tér sem, a mely az eszmék folytonos tisztázását, a szünet nélküli munkás sürgölődést annyira igényelné, mint éppen a tanügyi tere. Már csak magáért ezért is a legnagyobb figyelemmel kell tekintenünk e tanügyi tekintetben oly fontos, nagy jelentőségű eseményre. Ez a figyelem még természetesebb, ha meggondoljuk, hogy ez tényleg constatált bajok megszüntetését, fontos eredmények kivívását, tanügyünk lassu, de annál biztosabb fejlődésének, előhaladásának eszközölését tűzte feladatául.

Az említett értekezletnek, eme nagy jelentősége, úgy hiszem, eléggé igazolja azt, hogy itt ennek főképp a gimnáziumra vonatkozó eredményeit, ha vannak, kiemelni és érdemök szerint kellőképp méltatni igyekezem. Nem bírálgatási viszketeteg az, a mely ez irányban felszólalásra késztet, hanem az ügynek nagy, mindnyájunkra egyiránt kiható fontossága, a mely mindenkit, nagyokat és kicsinyeket, egyaránt tette serkent s szólásra kötelez, a mely minél nagyobb, minél általános

sabb érdekű, annál többnek buzgó érdeklődését kívánja, sőt sürgeti.

A miniszter bevezető beszédében, a mely az értekezlet összehívásának okát és célját megjelöli, arról szól, hogy sok helyütt nem felelnek meg az érettségi vizsgálatok tulajdonképeni céljuknak, s míg gyökeresen nem segíthet a bajokon, a mennyire lehet, a rendeleti jog körében óhajtja azokat orvosolni; nem barátja a magolól előkészületnek és annak, hogy tisztán az emlékezésre szorítkozó dolgokra fektetik a súlyt; fektessék arra, a mi maradandó és puhatólják ki, a tanuló szellemi érettségét, judiciumát, — vagyis, hogy ez egészen helyes kívánalmat más szóval formulázzuk, e vizsgálaton az eddigiektől eltérőleg másféle eredményeket kell várni s ezek kipuhatólása végett másféle eljárasmód követendő.

Köztudomású dolog, hogy mint minden vizsgálat, úgy az érettségi vizsgálat is többé vagy kevésbbé szerencsés beszámolója a növendéknek az ő *előlegesen* szerzett ismeretei mértékéről, ez ismeretek körében való biztosságáról, otthonosságáról s általában egész iskolai munkálkodásáról; tanúság-tétel e munkálkodása közben szerzett több-kevesebb szellemi fejlettségéről s némileg még arról az útról, vagyis arról a módszerről is, a melynek segítségével tanulói pályáján ismereteihez s ez ismeretek szerzése közben több-kevesebb szellemi fejlettségre juthatott.

Épen ezért világos az, hogy alig lehet tanügyi tekintetben térébb, sőt mondhatni, alapjában annyira elhibázott dolog, mint az, ha valaki a tanügyi emelését vizsgálati szabályzat teremtésével kíváná eszközölni, vagy vizsgálatok eredményében mutatkozó tanügyi bajokat vagy hiányokat vizsgálati szabályzatok módosításával akarna orvosolni.*

Annyi bizonyos és készségesen el kell ismernünk, hogy egy oly egységes szervezetnél, mint a minő a középiskola, lehetetlen egy ponton valami változtatást tenni a nélkül, hogy hatását más pontokon is ne éreztetné, s ekkép a vizsgálat szabályozása is visszahatással van a középiskola életére is. De mindamellett tény az, hogy a vizsgálat számára jobb s eddiginél kedvezőbb eredmények biztosítása mégis *egy dolog*, s vizsgálati szabályzat teremtése vagy módosítása ismét *más dolog*. Amott a tanügyi munkásságnak sikeresebbé tételéről, a növendéknek, hogy úgy szóljak, kedvezőbb munkás viszonyok közé helyezéséről, vagy a tanulói munkálkodásnak az eddiginél talán helyesebb irányba tereléséről lehet szó, hogy ennél fogva a kívánt kedvezőbb eredmény a vizsgálaton jogosan és méltán megvárható legyen. Ez utóbbinál t. i. a vizsgálati eljárás szabályozásánál pedig csak az a törekvés tárgya, hogy eanek segedelmével kipuhatólható legyen az, hogy a kellő előfeltételekkel már rendelkező tanítás és tanulás felmutatja-e a kívánt jobb eredményt s különösen ügyel arra, hogy egy vagy más intézkedése az oktatásra hátrányos vagy igen káros hatást ne gyakoroljon.

* E tétel bővebb fejtegetésének kötelezettsége alól e lapok t. olvasó közönsége előtt én fel vagyok mentve, sőt, ha ezt tennem, egészen felesleges ismétlésekbe kellene bocsátkoznom. Az 1883. XXX. t.-c. megszületésekor s az ezen törvény alapján létesült vizsgálati szabályzat napvilágra kerülése alkalmával két cikkben mutattam rá annak az eljárásnak fonákására, a mely a tanügyi bajok megszüntetését vizsgálatok szabályozásától várja. Kifejtettem ott, hogy az érettségi vizsgálat szabályozása a helyesen kezdett, egészséges alapokon nyugvó reformoknak, a középiskolai egységes folyamú tanintézet minden pontján létesített célszerű javításoknak nem kezdete, hanem csak záró köve, betetőzése lehet. Ahhoz, a mit e cikkekben akkor elmondtam, nincs mit hozzá adni ma sem. L. e lapokban: „Az érettségi vizsgálat szabályozásához.” (1883-ik évfolyam 858—862. l.) és „Még egyszer az érettségi vizsgálat szabályozásához.” (1884-ik évfolyam 326—328. l.) című cikkeket.

* Előbbi számunkba nem fért be.

Szerk.

Zs. B.

Ennélfogva, ha a jobb eredményeket sürgető miniszteri bevezető beszédét az értekezletnek a vizsgálati eljárás módosítása körül mozgó tárgyalásával egybevetjük, tisztán látható, hogy a dolog lényegét tekintve más volt az, a mit a bevezető beszéd után méltán várhattunk, s ismét más az, a miről az értekezlet beszélt; vagyis az értekezlet oly dolgot művelt, a melyre hímezés-hámozás nélkül szólva, — bocsánat az erős kifejezésért, — az egyszerű, egyenes észjárású ember azt szokta mondani: Bodóné is mást beszél, mikor a bor árát kéri.

De talán akkor, midőn a tárgyalás a vizsgálati eljárás módosítása körül forgott, az érettségi vizsgálati szabályzat oly nemű módosítása volt célozva, a mely a középiskolai tanulmányokra üdvös visszahatást van hivatva gyakorolni?

Ám lássuk!

Az értekezletnek főtárgya a *dispensatio* kérdése volt, az az, hogy az olyan tanuló, a ki a középiskolai tanfolyamon *jeles* és *jó* előmenetellel haladt, sikerült frásbéli vizsgálati dolgozatai alapján a vizsgáló bizottság által a vizsgálat szóbeli része alól felmenthető-e vagy nem?

A másik, a mely már a tárgyalás során került elő, a *compensatio* kérdése, a mely szerint oly tanuló, a ki egyik vagy másik tantárgyban nem tanusít megfelelő eredményt, a többi tantárgyakban elért *szép* eredmény miatt elnéző bánásmódra volna érdemes.

Sem a *dispensatio*, sem a *compensatio* nem olyan, hogy az érettségi vizsgálatok számára kedvezőbb eredményt volnának képesek biztosítani, de még nem is oly neműek, hogy a középiskolai tanulmányokra üdvös visszahatást gyakorolhatnának. Mert tanügyi viszonyaink olyanok, hogy a vizsgálati eljárásban való mindennemű *relaxatio* okvetetlenül hanyatlást idéz elő a vizsgálatokon felmutatott eredményben s a tanulásban egyaránt. Van ezek nélkül is elég, a mi kockáztatja a szigorú következetes eljárás eredményeit az oktatás körében. Hiszen még csak az sincs meg, hogy a középiskolai pályán csak tudományos életre való kiképzést igénylő, tudós pályák felé törekvő növendékek haladnának s érettségi vizsgálatra csak olyanok jelentkeznének, a kik a tudományos pályára szükséges előképzettségöket, szellemi érettségöket kívánják igazolni, — nincs meg pedig azért, mert az érettségi vizsgálat eredeti rendeltetése mellett, vagyis inkább ezen kívül még bizonyos pályákra képesít is, oly pályákra, a melyek a tisztán tudományos törekvésektől meglehetősen távol állanak.

Nyitott ajtón törnék be, ha az értekezleten s még megelőzőleg az irodalomban az előbbire, t. i. a *dispensatio* nézve nyilatkozó ellentétes nézetek elhangzása után ennek hátrányos oldalát akarnám még különösen is előtűntetni. Csak a *compensatio* káros hatására akarok rámutatni, hogy a gyakorlatban ez minő eredményekre vezethet.

Köztudomású s magán az értekezleten is hangzott oly nemű panasz, hogy a középiskolai pályán a komoly törekvésű növendékek mellett haladnak elég nagy számmal olyanok is, a kik nagyon hajlandók az iskola körében eszközölhető könnyítéseket két kézzel ragadni meg, még pedig egyenesen a saját művelődési érdekeik ellenére is; sőt van olyan elég, a ki nem is annyira a középiskolai tantárgyaknak, mint inkább ezeknek a könnyítéseknél a tanulmányozásával foglalkozik. Mit cselekszik tehát majd a *compensatio* rendszer mellett egy ily élnemes növendék? Azt, hogy kényelmesen ráveti magát egy pár tantárgyra, a többit csak annyira veszi figyelembe, hogy az általa felmutatandó eredmény ne

épen semmi legyen. S a szabályzat értelmében mégis ennek, mivel egy vagy pár tantárgyból *szép* eredményt mutat fel, kénytelen a többiből rámondani, ne mondjam, ráhazudni, hogy az eredmény nem *kevés*, hanem *elég*. S ne feledjük itt azt, hogy egy bizottságnak vagy bárkinck is igen nehéz, sőt majdnem lehetetlen gyakori nevetséges tévedés veszedelme nélkül egy tanulót valamely tantárgyhoz való képesség hiánya, vagy épen a *jó akarat* tekintetében classificálni. S az a tanuló, a ki így járt el, mégis esetleg oly előismerteket feltételező pályára lép, — mert ehhez joga van, — a melyek elsajátítását középiskolai pályáján a *compensatio* kedvezményével élve, hogy a dolgot a könnyebb végén foghassa, épen rendszeresen elhanyagolt.

Kár volna a rosszul értett vagy nem jól alkalmazott méltányossági szempontokból a tanügyi helyzet sulyosabbá tételére és végeredményében a közművelődés kárára ily és ehhez hasonló visszaéléseknek tág kaput nyitni.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

TÁRCA.

Templomi ének ezredévünk ünnepén.

(A 138. Zsoltár dallamára.)

Nagy Isten, ég és föld ura,
Nyúlják ki ma szent helyed sátra!
És ezredévünk ünnepén
Az égi fény szálljon hazánkra!
Tekints reánk kegyelmesen
S vedd kedvesen buzgó imánkat,
Öröködért könyörg szívének, —
Mi Istenünk áldd meg hazánkat!

A te örök hatalmadon
Áll fenn e hon már ezredéve;
Koronáján fennen ragyog
Az égi jog szentséges fénye.
Szívünkben a honszerelem
S völgyön, hegyen a dús virágzat,
Kegyelmedről beszél nekünk, —
Mi Istenünk, áldd meg hazánkat!

Tartsd meg Uram, e drága hont,
Maradj viszont erős oltalma;
Deríts reá boldog jövőt
S vezessed őt új diadalra.
Kit annyi vész és harc között,
Vér öntözött, ellenség támadt,
Békével, üdvvel, Istenünk,
Mi Istenünk, áld meg hazánkat!

Fejes István.

Sántha Károly „Órangyal” című imakönyvéből.

19. Zsoltár. 2—5.

Teremtő Isten mindenütt
Jóságod fényes napja süt;
A merre csak ellát a szem,
Közellétedet érzem.

Nézem a pici harmatot,
Azon is nagy neved ragyog.
Hallom a madár énekét,
Abban is hála zeng Feléd.

Virág kelyhéből illatár   *Dicsőségre füstölög.*
Halk imaként az égbe száll;   *Hatalmad zengi a vihar,*
A kéklő hegyen a köd   *S a mennydörgés, villámival.*

Atyám, én gyöngye gyermeked, Vedd e kegyes felindulást!
Hálát miként zengjek neked? Mielőtt ajkamon a szó,
Ajkamon a szó megakad,   *Te érted azt Mindentudó!*
Mert nem találok szavakat,   *Dicséreül óh vedd, óh vedd,*
A melyekkel imádjalak   *Én jó Atyám, ezt a szívet,*
És méltóképen áldjalak.   *Mely tégedet áld és szeret,*
Vedd e szíves felbuzdulást,   *Mind a strig csak Tégedet.*
Amen.

János ev. 4, 5—15.

Hogyha gyöngye vállam bű keresztje nyomja,
Epedő lelkemnek égető a szomja:
Óh Isten, zokszóra nem nyitom meg számat;
Öledbe nyugasztom én könnyes orcámat.

Erőtlenységemben Te vagy erőm nékem,
Enyhütem van az Élet kútfejében,
Béke, vigasztalás e kútfejből buzog,
Kik ebből merítnék, mily boldogok azok!

Azért áldottál meg búhajjal, szent Isten,
Hogy szomjas lelkem e forráshoz siessen;
Szerelmedből vagyon rajtam a fájdalom.
Dorgáló kezedet én áldva csókolom.

Amen.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi lelkészi értekezlet közgyűlése.

Most egy éve nagy lelkesedéssel megalakult egyházmegyei lelkészi értekezletünk március 31-én Sajószentpéteren tartá rendes közgyűlését *Vadász Pál* esperes elnöklete alatt mintegy 26 tag jelenlétében.

Gyülekezeti ének és alkalmi ima után értekezleti elnök örömeinek adott kifejezést, hogy a lerakott biztos alapon tovább építve, sikerrel haladhatunk a magasztos cél felé s szolgálhatjuk Isten országát összejöveteleink által is. Rámutatott a lelkészi hivatal fontosságára, meggyőző erővel emelte ki a lelkész helyét az új egyházpolitikai törvények által teremtetett viszonyok között. Ajánlta a hívekkel való bensőbb viszony fejlesztését, ápolását. E megnyitó egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iratni határozatott.

Jegyzők távollétében helyettes jegyzőkül *Osváth Zoltán* és *Szuhay Benedek* kértettek fel. Majd ez utóbbi olvasta fel „Emlékbeszédjét” *Reho János* volt sajókazai lelkész fölött, melyben lehetőleg híven emlékezett meg a korán elhunyt értekezleti tag haláláról, bemutatván őt mint lelképásztort a lelkészi hivatal fontos teendői és küzdelmei között; mint embert, családja és hazája iránt érzett szeretetének melegével, lelkesedésével. A jelen voltak együtt éreztek felolvasóval s az emlékbeszéd emlékkönyvbe vétetett.

Felolvastattott „Cura pastoralis” című munka, mely tekintve a megváltozott vallási és egyházi viszonyokat az egyházban, tekintve az állami tanítóképezdekből kikerült némely tanítók sajátságos felfogását a vallás iránt, ajánlja, hogy a lelkészek vegyék át a tanítók

kezeiből a vallástanítást az összes népiskolákban, hogy hitbuzgóbb tagokat nevelhessünk az ev. ref. anyaszentegyháznak. Ez érdekes és fontos kérdés megvitatása, — talán mert készületlenül találta a tagokat, talán mert a mi tanító-testületünk hivatása magaslatán áll vallás tekintetében is, nem eredményezte a kívánt sikert és maradnak az eddigi állapotok. A nagy buzgóságról, erős papi kötelességérzetről tanuskodó munka megdicsértetett; szerzője *Tóth Menyhért*, segédlelkész.

Következett *Bartha Mihály* és *Botos József* tagoknak a *Vécsey József*, tornai egyházmegyei gondnok ismeretes munkálataira adott bírálata, melyben hódoló tisztelettel emlékeznek meg a lelkes világi oszlopemberről, a ki elérkezettnek látta az időt, hogy a nyomorúságos papi állapotokon segíteni kell addig, míg nem késő. Az értekezlet a főbb elvekre nézve megállapodott s megbizta a két bírálót, hogy egységesítve munkálataikat, terjeszszék föl a legközelebb tartandó közgyűlésünkre, mint az értekezlet véleményét. Főbb elveink következők: a *Vécsey* által indítványozott közös pénztárba való fizetés nem fogadtatik el, mert ez sértené a nagy eklézsiák jogait s az alapítványok természetét. A fizetés adó alapon történjék, de a nagyobb birtokosok csak egy bizonyos fokig róvhatók meg; mert az egyház mindenkinek egyforma jogokat osztogathat. Az affiliálás nem helyeselhető. A mely egyházban a lelkészi fizetés meg nem üti a megállapított 1000 frt minimumot, ott az állam menjen segítségére az egyházaknak az 1848 20. t. cikk szellemének megfelelőleg. A fizetések összefrásánál mindenütt a kat. tiszta jövedelem egyszerese vétessék, mint a kath. congrua bizottságnak javasolja a vallás- és közoktatásügyi minisztérium — a kath. plébániáknál. A kápláni fizetés emelése elfogadtatott. És a napi rendről levenni e rendkívül fontos témát többé nem engedjük mindaddig, míg meg nem valósul.

Indítványozás folytán megválasztott az a bizottság is — *Csontó Károly*, *Bartha Mihály*, *Botos József* tagokból, — melynek kötelessége kitűzni pályakérdéseket, hogy nemes versenyben munkálkodjanak a tagok, mívelvén önmagukat, szolgálván Isten országát. Egyhangú határozattal kimondatott az is, hogy ha lelkész-társunk koporsója mellé szólít el bennünket a gyászalkalom, ott ne csak a fungáló lelkészek jelenjenek meg papi ruhában, palástosan, de minden lelkész adjon kifejezést papi jellegének külsőleg is.

Több gyakorlati kérdés fölvetése, megvitatása után következett a bezáró ima és éneklés.

Főlemelő hatással távoztunk mindnyájan. A felolvasásokban nyertünk szellemi élvezetet, az egymással való érüklőzésben nyertünk biztatást, batorítást s éreztük, hogy mint Krisztus tanítványai csak folytonos tanulásal és kitartó küzdelemmel állhatjuk meg becsülettel helyünket. És csak lehangoztatta a lelkes kis csoportot az a sajnálatos körülmény, hogy még most is többen vannak lelkészeink között, a kik hidegséggel, közönyvel nézik munkálkodásunkat s gúnyolódva kérdik egymástól: *Vajjon mi jó származhat ebből?* . . .

Szuhay Benedek.

A felső-zempléni egyházmegye lelkészi értekezlete.

E címen március 24-én, az egyházmegyei gyűlést megelőző napon tartatott összejövetel, a lelkészek majdnem teljes számának részvétele mellett. Az elnöki teendőket *Sárkány Imre*, gálszécsi lelkész végezte. Az értekezlet első tárgya volt a jegyzőválasztás, a mit *Szöllőssy József* homonnai lelkésznek, egyházmegyénkbeli

való távozása, nevezettnek erdő-bényei lelkészszé történt megválasztása tett szükségessé. A tisztség Péter Mihály kis-azari lelkészszel tölthetett be. Legérdekesebb tenni valója volt a gyűlésnek az egyházmegyei gyámjár sorsa feletti határozás. Egy szavazat híján elfogadtatott s az egyházmegyére pártolólág felterjesztetni határozatott a számvevőszék véleménye. Az nevezetesen, hogy a gyámjár oszlattassék fel; fizetessék ki belőle a lelkészeknek az országos gyámjárba-belépés címen fizetendő 10% járulék, a 2½% jövedelmi % egy éven keresztül. A járulékos özvegyeket elégtítsék ki, egész részvényest 100—160 frt, félrészvényest 50—80 frt erejéig s ha ezt el nem fogadják, az 1895-iki jutalék számukra évenként biztosíttassék. A megmaradt összegből, a kamatok erejéig a nagyobb szükségben levő lelkészek segélyeztessenek.

Aztán kerestük sok rendbeli bajainkat, azok bőven vannak, s az orvosságokat, melyek kevesek. A fő bajunk a kath. papság. Nevezhetném Molochnak is, mert minden nap kálvinista gyermekekkel táplálkozik. Csak imént még, egy-egy áldozat után, a 68. törvény vallatóra fogta a szörnyeteget, ma már szabadon gazdálkodik. Világosabban szólva, a 68. 53. törvénycikk elvesztése, az új házassági jogrend által teremtett helyzet, a papok pressiója, csalogatása, szerfelett éhes volta kálvinista gyermekekre — volt a beszéd tárgya, konkrét példákkal bizonyítván egyesek azt, hogy az új helyzetben, a felekezeti számarányok, valami nagyobb fordulat nélkül, — a mi kárunkra fognak kiütni. A lelkészi értekezlet ugyan szívére kötötte minden tagnak, hogy legyen ébren, de a mi csak úgy kívánható teljes joggal (ez ugyan az én saját véleményem), ha életbe lép, ugyancsak itt a tárgy actualitásából, egyik lelkésznek azon fölvetett indítványa, hogy a felekezetek tegyenek meg mindent a lelkészi állomásoknak az államkormány által 800 frtig törvény útján leendő haladéktalan kiegészítésére.

Most pedig már *polypnak* nevezhetném a kath. papságot, mert a lassú emésztésre is hoztak fel példát, a s.-a.-ujhelyit, a hol a róm. kath. zárdában levő ev. ref. növendékek semminemű felekezetünkbeli vallásos oktatásban nem részesülnek, mivel a zárda vezetősége megakadályozza, hogy oda ref. kateketa bemenjen, vagy onnan vallás-órákra a növendékek kijöjjenek. A mit egy tag indítványozott, hogy társadalmi actiot kellene kezdeni egy prot. leánynevelő intézetnek S.-a.-Ujhelyben való felállítása végett, az ugyan el nem fogadtatott, mivel szegények s csekélyek vagyunk mi az ilyenhez. Kivált mai helyzetünkben; de biztat bennünket a remény, hogy az az óhajtott állami leánynevelő, a mire már csakugyan tekintélyes lépések tétettek — megvalósul és akkor a baj magától megszűnik. Addig is azonban a létező bajokat úgy látnók orvosolhatóknak, ha a lelkészek a szüléknél lépnének föl, hogy gyermekeiket zárdába ne küldjék, az egyházmegye pedig esetleg a miniszter közbelépését is kikérné.

Különben, ha az ember e felett a tusakodásunk felett philosophalni is hajlandó volna, feltehetné a kérdést: mikor fogja már az ember a földön igaz hivatását megérteni? Hisz igaz, hogy az Isten állított fajokat, felekezeteket, de nem azért, hogy örült versenyt fejtsenek ki egymás számának túllicitálásában, hanem, hogy egymást nemes küzdelemben belső tulajdonságokkal müljék felül. Minket csak az vigasztalhat, hogy soh'se mi kezdtük. S ha minden rosszra fordúlna is, jusson eszünkbe Geöthe szava: a hitványak mindig többen lesznek a világon.

Péter Mihály.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye f. évi március hó 25-én, állandó helyén, S.-a.-Ujhelyben tartá meg rendes tavaszi közgyűlését. Előző nap lelkészi értekezlet volt, így tehát egy-két elaggott és beteg lelkésztársunk kivételével jelen volt az összes lelkészi kar, számos tanító és világi képviselő.

Gyűlés előtt reggel 8 órakor az ev. ref. templomban istenitisztelet volt, hol élükön Fejes István esperes és Bernáth Elemér gondnok urakkal megjelent az egész gyűlési közönség. Ez alkalommal Kádár János, legényei lelkész imádkozott, ki midőn a Mindenható segedelmét kérte tanácskozásainkra, megemlékezett egyúttal arról is, hogy az isteni gondviselés szeretett hazánkat s ebben ev. ref. egyházunkat is az új ezredév hajnalára kegyelmesen elvezérelte; végül a szeretet lelkének kitöltését kérte minden hű magyarra és igaz hazafira.

Templomból kijövet a gyűlés helyére, az ev. reformátusok iskolájába siettünk, a hol első sorban is Bernáth Elemér gondnok mondotta el gyűlést megnyitó, a millenniumi nagy időponthoz alkalmazott s ahoz méltó elnöki beszédét (L. Sp. L. 14. sz.), a melyet a közgyűlés jegyzőkönyvünk lapjain is megörökíteni rendelt. Ezután lélekben erős, de testben még mindig gyöngéledő esperesünk, Isten áldó segedelmének kérése mellett, olvasta fel esperesi jelentését. A jelentés minden részlete a bölcs, tapintatos és jóságos vezérről tett fényes tanúbizonyságot, s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

A gyűlés tárgyai közül először is az egyházmegyei számvevőszék jegyzőkönyve vétetett tárgyalás alá, mely jegyzőkönyv 1-ső pontja szerint Fejes István esperesnek, az egyházmegyei özvegy- és árva-gyámjár felszámolására vonatkozó következő indítványa fogadtatott el:

a) A lelkészek által az országos özvegy-árva-gyámjárba 3 éven át fizetendő 10% belépési díj, mely összesen 1438 frt 50 kr, valamint az első évi 2½% járulék, mely 359 frt 68 kr. az egyházmegyei gyámintézet tőkéjéből fog kifizettetni; önmagától következően, hogy ezen lelkészek özvegyei és árvái többé gyámintézeti jutalékra nem számíthatnak.

b) A gyámjár jutalékos özvegyek és árvák életkoruk arányában elégtíttének ki méltányos egyezségi alapon, akként, hogy az egész részvényesek 100—160, a félrészvényesek pedig szintén életkoruk arányában 50—80 frt végkielégítésben részesíttének, a mely végkielégítés szintén kizárná a további jutalék-nyerését. Ha pedig a jelenben élvezett 15, illetőleg 7 frt 50 kr évi járulékról egyezségi alapon lemondani hajlandók nem volnának, azon esetben az 1895-ben kapott jutalék a gyámintézet fenmaradó tőke-vagyonából számukra évenként biztosíttatnék. Önként értetvén, hogy ez iránt, záros határidő alatt nyilatkozniok kell.

c) A részvényes tanítók, félrészvényeik arányában — mely félrészvény 7 frt 50 kr — végkielégítés címen, mintegy 70 frt végkielégítésben részesíttének. Ha tartozásuk van, először a tartozási összeg vonatik le és csak az így fenmaradó összeget kapják készpénzben.

d) A mindezen céloknak kifizetése után fenmaradó összeg — a melybe beleértendők a kötvénytartozások is — mint egyházmegyei segélyalap kezeltetnék továbbra is, a melyből a befolyó évi kamat erejéig segélyben részesülnek a segélyre szorult lelkészek azon a címen, hogy az országos gyámjár járulék további fizetése ebből fog eszközöltetni, ha az illetők ily címen segélyért folya-

modnak. Önként értetvén, hogy a segélyre nézve bizonyos sorrend állapíttatnék meg.

Az egyházmegyei gyám-pénztár összes vagyona: 9729 frt 79 kr.

A Kazinczy János-féle gyűlés-tartási alap: 1018 frt.

Az egyházmegyei közigazgatási pénztár 24 darab kötvényen: 2333 frt 10 kr.

Gyarmathy Sámuel egyházmegyei pénztárnoknak a felmentvény megadatott, pontos és lelkiismeretes sáfárkodásáért köszönet szavaztatott.

Szőllősy Józsefnek Erdő-Bényére történt megválasztása folytán, Homonnára missiói lelkésznek az egyházmegye által Réz László, sárospataki segéd-lelkész választott meg.

Elek Sándor, tussai lelkész saját kérelmére és agg korára való tekintetből, félfizetéssel nyugdíjaztatott.

Tussára helyettes lelkészül, a lasztoméri állomásáról önként lemondott Ujlaky János rendeltetett be.

Lasztomérnak a lelkész-valasztás megengedtetett.

Stépán Vince és Stépán Borbála málcai lakosok, a málcai templom fentartási alapjául, 1000—1000 frt alapítványt tettek. Egyházunk iránti szeretetökért és hitbuzgóságukért jegyzőkönyvi elismerésben részesültek.

Folyó évi március hó 23-án elhunyt Boronkay Károly, volt cékei birtokos és egyházmegyénk volt buzgó világi tanácsbírájának érdemei jegyzőkönyvbe vétettek. Temetésére egyházmegyei küldöttség küldetett.

Dudás Lajos, egyházi tanácsbíró agg korára való tekintetből, Ferenczy Elek, világi aljegyző pedig, mert Beregszászba állami anyakönyvi felügyelőnek nevezetett ki, állásáról lemondott. Mindkét állás betöltése elrendeltetett.

Az abarai egyház vihartépett templomát és tornyát 2800 frt erejéig javíttatni akarja, az építési terv meg erősített s egyházkerületi kölcsönre ajánltatott.

Fejes István esperesnek, az egyházmegyénkben levő ev. ref. iskolák államsegély ügyére vonatkozó jelentéséből az tűnt ki, hogy a tanítói fizetésnek 400 frtig való kiegészítéséig mindössze 3 iskola nem vette igénybe az államsegélyt. Sajnos azonban, hogy az országos értekezhető tanítóihiány miatt, így is sok iskolában nincs tanító. Az államsegélyezett iskolákban szolgáló oklevél nélküli tanítók oklevélszerzésre utasítottak, mert különben csak ez év szeptember hó 1-ső napjáig tarthatják meg állásukat. Esperesünknek és Nemes Lajos kir. tanfelügyelő s egyházmegyei világi tanácsbírónak az államsegély ügyében kifejtett ügybuzgóságukért jegyzőkönyvi elismerés szavaztatott.

Tóth Menyhért, hardicsai tanító, mert Ungmegyében nyugdíjassá lett, tanítói állásától felmentetett.

Az esküt nem tett tanítók feleskettettek.

Egyházkerületi képviselőkül megválasztattak: Tóth Ferenc, Sárkány Imre, Gyarmathy Sámuel egyháziak; Dókus Ernő, Nemes Lajos, Lónyay Gábor világiak.

Garanyba Vidonyi Dániel szürnyegi tanító választott meg és erősítettet be, Soltész Károly bánóczi tanító pedig Morvára. Mindkét helyre, valamint Zemplénbe is pályázat hirdetése rendeltetett el.

Ezekén kívül több, nagyobb és kisebb jelentőségű közgyűlési és közigazgatási bírósági tárgy vette igénybe a közgyűlés és bíróság idejét egész a késő esteli órákig, mely ügyek jegyzőkönyv vezetését Gyarmathy Sámuel egyházi fő-, Dókus Ernő világi fő- és Hutka József egyházi aljegyzők teljesítették. És hogy a mintegy 100 pontra szedődött különféle ügy, aránylag rövid idő alatt s közmegelegedésre tárgyalatott le, az elnökség körültekintő, szeretetteljes és lekötelező vezetésének tulajdonítható!

Mulaszthatlan hibát követnék el, ha a d. u. 1 órakor, a Bock-féle „Vadászkürt“ szállóban Bernáth Elemér gondnok és Fejes István esperes urak által adott diszebről megfejtkezném! Kivétel nélkül hivatalos volt ide mindenki. Pap, tanító, kúrátor, presbiter; lett legyen az úr, vagy közrendű. Hogy is mondja az írás? „Fiacskáim, ne szeressük egymást csak beszéddel és nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal!“ (1. János III. 18). „A híveknek légy példa“ I. Timoth. IV. 12. Az ily cselekedet többet ér, mintha egy kötet predikációt elmondunk az egyenlőségről, testvériségről és felebaráti szeretetről! A demokratikus szellem ilyenmő megnyilatkozását tartom én valódi evangelisationnak és a belmissió hasznos munkájának! . . .

A fehér asztal sem volt tanúság nélküli. A 3-ik fogásnál felállott Gyarmathy Sámuel főjegyző s egyházmegyénk vezéreiert: az esperesiert és gondnokiert ivott. A főjegyző szavaira egyházmegyénk gondnoka reflektált s poharat emelte azon önzetlen hazafiakra, kik nem tekintve azt, miként imádják Istent mások, a hazának minden fiát szeretettel ölelik keblökre.

Harmadiknak Hutka József aljegyző szólott, ki egyházmegyénk kitűnő vezérkarát, az egyházi és világi tanácsbírákat éltette.

Negyedik pohárköszöntőt az esperes mondotta. Mint pohárköszöntő volt elmondva e beszéd, de beillenék főpásztori levélnek! Vezérgondolatát teszem csupán papírra. Kettős feladata van az ev. ref. vallásnak Uraim! ez pedig a vallásosság, tiszta erkölcs, felebaráti szeretet és a hazafiui érzelem fejlesztése, ápolása s tettekben való kinyilatkoztatása! Nekünk mindnyájunknak, nagynak és kicsinynek, elsőnek és utolsóknak, teljesíteni kell ez irányban való kötelességünket; mert csak így fogja egyházunk itt e földön betölteni hivatását, csak így lesz itt e földön is Istenországa, így lesz majd erős és így fog virulni a haza. Az egyház és haza munkásaiért, a lelkészekért, tanítókért, gondnokokért, presbiterekért s minden rendű s rangú egyháztárgért emelte poharat!

Az ötödik pohárköszöntő Ujj István tanácsbíróé volt; a ki esperesünknek a „Vasárnapi Ujság“ egyik közelebbi számában megjelent „Élet-e vagy halál“ című verséről emlékezve, esperesünkért ivott, kívánván, hogy az Isten sokáig éltesse. Ugy legyen!

Hutka József.

IRODALOM.

* Gróf Zrinyi Miklós élete 1620—1664. Irta Széchy Károly. Magyar Történeti Életrajzok. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Budapest, 1895—96. évfolyam. Még csak az első füzet jelent meg belőle 6 íven; alapos, nagy tanultsággal írt munkának látszik, a mely méltán fog sorakozni a tudós szerző többi jeles műveihez. Egy nagy érdeme már e füzetnek is van: tisztázza, illetőleg helyesbíti a Zrinyi Miklós születési évét; a régibb irodalomtörténet ugyanis 1616 május 1-ét, az újabb 1618 május 1-ét tekintette költőnk születési évének, — ezzel szemben Széchy kimutatja, hogy Zrinyi 1620 május 1-én született (38. l.). De ha az adatok felkutatásában fáradhatatlan, pontos, a tények megítélésében nem mindenütt szerencsés. Mi kirívó ellentétet látunk abban, hogy míg egyfelől a jezsuiták ravasz, erőszakos, a törvényt lábbal tipró eljárásáról beszél Grécen (55, 56. l.) a hová a két Zrinyi nevelőbe vitték, — pár lappal odább ezt írja (61. lap): „Mikor négy esztendei tanulmányuk után eltávoznak onnan, azzal a nagy

megelégedéssel távozhatnak, hogy idejük nem telt hiába. De a műveltségen kívül lelkükbe íródott a katolicismus hatalmának és erejének annyi *magasztos* emléke, mely szemeik előtt lezajlott. E dicséret az előzmények után is szokatlan, midőn tudjuk, hogy a jezsuiták, illetőleg a katolicismus hatalma a protestánsoknak erőszakos úton, a *vakbuzgó udvar oltalma alatt* való kiirtásában nyilvánult főképen, de az utóbb következő sorokkal sem összhangzik, a hol a jezsuitákról azt mondja: „... lovagok és cselszövők, a mint szerepök követeli.” Ugyanily ellenmondást találunk a 69. lapon, a hol a türelmetlen, vakbuzgó II. Ferdinánd király halálát úgy említi, mint, a *nemzetet ért hatalmas veszteséget*. Téved Széchy úr! halála az akkor még legalább is felerészben protestáns nemzetre nem volt veszteség, hanem ellenkezőleg e hirre megkönnyebbülten sóhajtottak fel, s valószínű, hogy a nemzetöket hitöknél jobban szerető katolikusok is osztottak velök ebben! Különben Széchy úr önmaga cáfolja meg fenti szavait, midőn mindjárt a következő sorban Ferdinánd *felekezeti türelmetlenségéről, diadalmas boszujáról, kíméletlen kegyetlenségéről* beszél. Látszik tehát, hogy a tények összeállításában helyes, de azok megítélésében, a végkövetkeztetés levonásában téves úton jár Széchy úr. Csak sajnálhatjuk, hogy jelesnek indult munkáját ily foltok tarkítják el.

* **Örangyal.** Imakönyv protestáns ifjak és leányok, különösen konfirmáltak számára. Irta *Sántha Károly*. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása, 1896. Ára díszes vászonkötésben 1 frt, pompás bőrkötésben 3 frt. Az ünnepélyes alkalmak: hazafias és vallásos ünnepek — költőjétől, a meleg szívű, örökké lelkesedő énekes paptól egy alkalmi ajándék, melyet a pap és a költő egyaránt nyújt a prot. konfirmált ifjúságnak, s a két nem közül is, mint a tartalom gyöngédebb vonatkozásai elárulják, inkább a leányvilágnak, az ártatlan, szűzies tisztaságú, Isten szerelme után vágyódó leánykebleknek. Elárulja ezt a könyv élén álló, „*Ilona és Margit leányomnak*” címzett magas szárnyalású költemény is, mely az egész gyűjtemény méltó bevezetését képezi. A könyv 213 lapra terjed (kis 8 r.), s vegyesen prózai és költői darabokat tartalmaz (összesen többet 50-nél), az élet különféle alkalmatosságai szerint; közöttük, úgy látjuk, mintha a költőiek volnának többségben, a mennyiben többször még a prózai imához is — melyek közül némelyik szintén rímbe játszik — befejezésül 3—4 versszakos versikét csatol. Ugy az imák, mint a költői darabok mindig egy-egy szentírási helyhez csatlakoznak, s vagy az illető hely által fölkellet hangulatot, érzelmet tükröznek vissza, vagy annak paraphrasisát, bővebb körülírását képezik; némelyikben egy-egy zsoltár szép átdolgozását nyújtja (25. 38. zsoltár). Verselése mindig könnyed, jó magyaros nyelvű s zamatú; az ihlet, a szentlélek ugyan nem mindig egyenlő erővel nyilatkozik nála, a mi nem is csoda, mert hát ugyanaz az alkalom 3—4-szer is megragadja lelkét s dalolásra csábítja; de általában véve a gyűjtemény minden darabja céljának megfelelő, a lelket építő, magasba emelő; üdítő forrás, mely az Isten után epedő fiatal kebel szomját mindig alkalmas oltogatni. Prózai imái rövidke, sokszor megragadók (úrvacsora előtti), általában szívből jövők s szívhez szólók s csak itt-ott kissé nehézkesek, okoskodók. Az imák közt van vasárnapi templomi ima is; nem árt, de nem is szükséges, mert hát szerintünk a prot. istentisztelet a hívő gyülekezet közös actusa; ebben áll istentiszteletünk megragadó volta s mi csak helyteleníteni tudjuk azt a szokást, ha úri nők — a gyülekezettől elkülönítve magokat — imakönyvből imádkoznak. Idegen-

szerű kifejezésnek találtuk Jézusra azt a jelzőt: *Istennek kimetszett bélyege*, mintha kath. színezetű állítás volna; továbbá e kifejezést: *mélylő magasság*, azont, add követnem. De e megjegyzések mit sem vonnak le a mű érdeméből. Mi igazi lelki élvezettel lapozgattunk e kis könyvecskében, s igen alkalmas konfirmációi ajándéknak találtuk, melynél becsesebb, megbízhatóbb kalauzt egy jobb módú szüle nem adhat gyermeke kezébe. Ára 1 frt. — A tartalom gazdagságához s a kiállítás csinos voltaához csekélynek mondható.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Balajti *Balajthy István*, asztélyi (Bereg megye) ev. ref. lelkész, mint a család által kiadott gyászjelentés közli, életének 79-ik, lelkészkedésének 55-ik, boldog házasságának 54-ik évében folyó hó 2-án végelgyengetés következtében elhunyt s 5-dikétől az asztélyi sírkertben nyugszsa munkás életének fáradalmait. Derék gyermekeket nevelt az egyháznak és társadalomnak s úgy futott, mint a ki bizonyos abban, hogy eltétetett számára az igazságnak koronája. Áldás emlékére!

— **Az újonnan szervezendő országos közoktatási tanács** ügyvivő elnökévé ő felsége dr. Beöthy Zsolt egyetemi tanárt s az országos középiskolai tanáregyesület elnökét nevezte ki. Ezt a kinevezést nagy örömmel fogadták mindenfelé. Mi is tisztelettel üdvözljük Beöthyt az új közoktatási tanács élén, mert hisszük, hogy nagy tehetségével és munkakedvével hasznos szolgálatokat fog tenni közoktatás ügyünknek.

— **Mitrovics Gyula** folyó hó 8-án távozott el Sárospatakról. A vasútnál a tisztelőknek egész serege vett tőle és az övétől búcsút a szeretetnek igaz könyeivel. Debrecenben, hová délben érkezett meg, óriási néptömeg várta. A perronon a presbiterium tagjai teljes számban jelentek meg. *Simonffy Imre* polgármester s főgondnok üdvözölte az új lelkészt a presbiterium és hitközség nevében, megelégedést és boldogságot kívánván neki új otthonában. Mitrovics, válaszában megköszönvén a szíves fogadtatást, kijelenté, hogy az istennek, a hazának és a munkának szentelve életét, kívánja az őt ért bizalmat megérdemelni. A Kossuth-utcai paróchián, hova a város ötös fogata szállította Mitrovicsot, előbb az egyház aligondnoka, majd *Kiss Áron* püspök üdvözölte következő szavakkal: „Ez a ház az, a melyben ez után szeretteddel fogsz lakni, ez a közönség az, a mely téged szeretetének melegével körülvesz, ez a hely az, a hol fejedet pihenni ez után lehajtod. Huszonnyolc éven át folytattad ott, a Tisza másik partján áldásos működésedet s most 28 év után, ennek a kipróbált erőnek Debrecen új otthonát adott. Nekünk nyereség vagy Te, de testvéreink, ott túl a Tiszán sírnak azon a mérhetlen veszteségen, mely őket a Te idejöveteleddel érte. Köszöntelek téged, mert méltó vagy rá; köszöntöm a Te házad népét, mert méltó arra. E házból, e szobából fogsz te ez után eljárni gyámolítani az ügyefogyottakat, vigasztalni a szomorúakat, ápolni a betegeket és hirdetni az Istennek ígését. Áldjon meg az Isten hosszú élettel téged, áldja meg boldogsággal a te háznépedet.” — Az ünnepélyes fogadás után Kiss Áron meghívta Mitrovicsot s családját ebédre.

— **A bőödi ev. ref. egyházat** (Abauj Tornamegyé) nagy pusztulás érte mult hó 26-án, a mikor templomának tornyát, lelkészi lakát melléképületeivel, valamint a tanítói lakot, és iskolát is tűz hamvasztotta el. A nép nyomora, mint nekünk írják, nagy. Részvétellel hívjuk fel

t. olvasóinkat a dolog-szerető böödi nép és a szívünkhez közel álló ev. ref. egyház szerencsétlenségére.

— **A 400 frtnál kisebb fizetésű tanítóknak** a kormány a millenniumi kiállítás könnyebb megtekinthetése végett ingyen utazási jegyet ad. Ilyen kedvezmény mellett — takarékoskodva — 15—20 frttal több napot tölthetnek szegényebb sorsú tanítóink is az ország fővárosában.

— **A középiskolai tanulók a millenniumi kiállításon** nagy kedvezményben részesülnek. A főváros 6 középiskolája június 15-től szept. 15-ig kizárólag a tanuló ifjúság részére lesz lakásul berendezve. A tanulóknak ezeken a közös lakásokon semmi egyebet nem kell fizetni, mint a takarításért és a bútorok kopásáért valami csekélységet. A tömegesen felránduló s tanárok által vezetett tanulók a kiállítás területén kapják a reggelit, ebédet és vacsorát. Alkalmas vezetőkről a tanár-egyesület gondoskodik. Vasúton III. osztályú jeggyel a II. osztályon, fél III. osztályú jeggyel a III. osztályon lehet utazni. Egy 10 évesnél idősebb tanuló összes költsége 3 napi Budapesten tartózkodással és utazással a legnagyobb távolságból is csak 10 frtra megy.

— **Az osztrák középiskolai tanárok fizetése** rövid idő alatt rendezve lesz, még pedig a magyarországi tanárokéhoz képest igen előnyösen. A törvényjavaslat szerint a XI. osztályba sorozott tanárok törzs-fizetése 800—1000 frt, nálunk 500—700 frt; a X. osztályuaké 1100—1300, nálunk 800—1000; a IX. osztályuaké 1400—1600, nálunk 1100—1300; a VIII. osztályuaké 1800—2200, nálunk 1400—1800; a VII. osztályuaké 2400—3000, nálunk 2000—2400 frt. A javaslat szerint 10 évi szolgálat után a IX. osztályba tartozó tanár okvetlenül bejut a VIII. fizetési osztályba. Az ötödéves pótlékok is lényegesen különböznek, mert az öt-izben adott pótlék 1300 frtra emelkedik, még pedig az első kettő 200—200 a három utolsó 300—300 frt. Nálunk a rendes tanár fizetése 2300 frtra emelkedhetik, Ausztriában pedig 3500 frtra.

— **A holtköz.** A kir. Kuria még ez évi febr. 1-én tartott teljes ülésében határozatot hozott, a mely a *holtközről* szóló törvényeket hatályon kívül helyezte, a mi által megengedte azt, hogy a kath. egyházak ezentúl *ingatlan vagyont* is szerzhessenek. E határozat, a mely annak idején általános feltűnést keltett, a Kúria március 28 iki polgári teljes ülésén vált hiteles döntvénynyé. Az indoklás többek közt az 1848-ban kimondott vallásegyenlőség és viszonyosság elvét is fölemlíti, a melylyel nem fér össze, hogy minden bevett vallásfelekezetet jogosítva legyen szabad birtokszerzésre, csak épen a katolikus egyház nem; — csak azt a kicsit felejtette el a Kuria, hogy ez a vallásegyenlőség mindaddig csak a papiroson létezik, míg a a kath. egyházak száz meg száz millió frt értékű *állami vagyon* birtokában vannak, míg a prot. egyházakat az állami hatalom időközönként attól is megfosztotta, a mit saját erejükből szereztek s ma is csak *alamizsnának* mondható segélyben részesíti őket; hogy ez az egyenlőség más tekintetben sincs megvalósítva, mert a római egyház mind máig számtalan előjogot s kiváltságot élvez a prot. egyházakkal szemben. De sok egyebet is elfelejtett a Kuria, midőn e határozatát hozta: így megelégedezett, midőn az 1498. 55. és 65. és az 1647. 17. és az 1715. 16. t.-cikkeket érvényen kívül helyezte, az 1791. 12. t.-cikkéről, a mely világosan kimondja, hogy a magyar birodalomban a törvényhozás, *törvényeltörles* és törvényerejű magyarázat joga a koronás királyt és az országgyűlést együttesen illeti és e

jog más módon nem gyakorolható; elfeledte, hogy 1876-ban önmaga elismerte egy határozatában a holtközti törvények érvényességét; elfeledte, hogy az 1715. 16. t.-cikknek a főpapok végrendelkezésére vonatkozó része máig is érvényben is van; elfeledte, midőn a holtközről szóló törvényeket *elavúltaknak s a mai jogrendszer keretében nem állónak* nyilvánította, hogy számos más ily elavult törvényünk is van; hát ezek hogyan illenek be a mai jogrendszer keretében? miért nem mondta ki akkor a *hitbizományokról* szóló 1687. 9. és 1823. 50. t.-cikkeket is elavúltaknak, holott az utóbbiak eltörlése nemzetgazdasági szempontból csak hasznos, az előbbieket eltörlése pedig káros lehet, utóbbiak érvénye az egyensúly törvényét csak rontani, az előbbieket érvénye pedig inkább fentartani alkalmas? megelégedezett arról, hogy a törvény legfőbb örének feladata a törvényt tiszteletben tartani, nem pedig azt megdönteni. Most már a kormány feladata e tárgyban intézkedni s mindenkinek tudtára adni, hogy a királyi Kuria által hatályon kívül helyezett törvények élnek.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresült *történelmi tanszék*re pályázat hirdették.

A tanszék főtárgya a történelem, a melyet a gimnázium összes osztályaiban 18 órán, esetleg a szakmájába eső, vagy azzal rokon más tárgyat is az egyházi törvények által megszabott óraszámig tartozik a megválasztott tanár a tantárgyak évi beosztása szerint tanítani.

A tanszékkal járó rendes tanári javadalom *1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz és 50 frt ötödéves pótlék*, mely 400 frtig emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. Állomását 1896 szept. 1-én a *szaktudományához tartozó értekezéssel tartozik elfoglalni* s a mennyiben eddig még rendes tanárképen nem működött, megválasztása egy évre, ideiglenesen történik.

Ha alkalmas pályázók hiányában tanári oklevéllel nem bíró tanárjelölt választatnék meg helyettes tanárul, évi fizetése 800 frt lesz és választása szintén egy évre, ideiglenesen történik.

Felhívatnak a pályázók, hogy folyamodványukat keresztlevelekkel, végzett tanulmányaikról, képesítésekéről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt folyó 1896. év június 12-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alólírt főgondnokához.

Miskolcon, 1896 április 2.

Mikuleczky István,

az ev. ref. egyház főgondnoka.

1—2

HIRDETÉS.

Konfirmációi bizonyítványok

tizenkilencz idézettel, elegáns nyomásban 100 drbként 2 forintjával kaphatók:

Lóvy József fia könyvkereskedésében

Miskolcon.

Minták készséggel küldetnek. — Theologiai könyvjegyzékek szíves kíváncsra ingyen. 2—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: Összeesketendők-e egyházilag az olyan házassulók a kiknek egyike halálos beteg? *Molnár Ferenc.* — „Meczner Béla egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.“ — „Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.“ — „A kassai harangok.“ *Révész Kálmán.* — „Ének a koporsónál.“ *B. S.* — „Temetési ének.“ *N-s.* — „A tornai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ *Simon Andor.* — „A máramaros-ugocsai egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ *Biki Ferenc.* — „Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ *Ujj József.* — „Kolozsvar—Enyed.“ *Egy jelenvolt.* — „Az alsó-zepléni egyházmegye tavaszi gyűlése.“ *Referens.* — „Vegyes közlemények.“ — „Szerkesztői üzenetek.“ — „Hirdetés.“

Összeesketendők-e egyházilag az olyan házassulók, a kiknek egyike halálos beteg?

A kötelező polgári házasságról alkotott törvény, olyan esetekben, midőn az egyik házassuló fél orvosilag igazolt, közel halállal fenyegető betegségben szenved, kivételesen megengedi a felekezetek lelkészeinek azt, hogy azokat, tekintet nélkül a polgári házasság előzetes megkötésére, a maguk rendtartása szerint egyházilag összeeskethessék. Ez az engedmény azonban a házasság kötelező polgári jellegét egyáltalában nem érinti, sem annak egyetemesen kötelező épségén csorbát nem üt, a mennyiben az így kötött házasságoknak, mint csupán a szükség által indokoltaknak, a polgári házasság utólagos megkötése nélkül, semminemű jogi érvényök nincsen.

Nincs módunkban, nem áll hatalmunkban, de nem is akarunk most már, e törvény életbeléptetése után kérdést intézni a törvényhozáshoz, hogy vajjon kikerülhetlenül szükség volt-e, különösen ránk, protestánsokra való tekintettel, erre az engedményre, vagy hogy nem lehetett volna-e és pedig a törvény szellemének sokkal megfelelőbben akként intézkedni az ilyen házassulókra nézve, hogy azokat a polgári tisztviselők jogérvényesen kötötték volna össze? De magunktól, illetőleg konventi előjáráságunktól, mely e törvény életbeléptetése alkalmával az ismeretes tájékoztató utasítást bizonyosan azért bocsátotta ki, hogy sem az állam, sem az egyház házasságkötési szempontjai meg ne sértsenek, talán még most sem időszerűtlen megkérdeznünk azt, hogy vajjon az ilyen házassulók a mi szempontunk szerint csakugyan összeesketendők-e hát egyházilag? Mert, sajnos, e tekintetben a konventi utasítás nem annyira tájékoztató, mint inkább zavarba hoz bennünket, midőn a törvény szavait úgy mutatja be, hogy azokhoz egyetlen észrevétele, megjegyzése sincs s ezzel annak az álláspontját, mely pedig távolról sem protestáns szellemtől eredt, egyenesen magáévá tenni látszik. Mi ezzel a felfogással szemben kötelességet vélünk teljesíteni, midőn minden habozás nélkül kimondjuk, hogy a törvénynek ez az engedménye vagy kedvezménye nem nekünk van szánva, nem minket illet, s mi azt, mint illet, elvszerűen igénybe nem vehetjük.

Szerintünk ugyanis és mindenki szerint, a ki ezt a

napjainkban már — épen a polgári házasság behozatala által — kellőleg tisztázott dolgot helyesen fogja fel: a házasság akármelyik szempontból s akármilyen vonatkozásában tekintjük, nem több és nem kevesebb, mint „egy férfinak és egy nőnek minden életviszonyra kiterjedő, kölcsönös szeretetből eredő, legbensőbb és legteljesebb életközösségre célzó szövetekezése, melynek célja az emberi nem fenntartása, képzése és a házasság felek életének boldogítása.“ „Az államra és az egyházra való vonatkozásában hatásában erkölcsi és polgári jellegű szövetekezés s ugyanilyen viszonyt alapít meg a házastársak között is.“ Már maga ez a meghatározás, mely ellen pedig prot. szempontból kifogást tenni nem lehet, egy egész halmaz érv azon álláspontnak megdöntésére, mintha nekünk protestánsoknak, az ilyen egyházi összeesketést végeznünk lehetne, vagy kellene.

Részletezzük csak a kérdést.

A házasság egy férfinak és egy nőnek a földi élet minden viszonyaira kiterjedő szövetekezése. Kérdem, miért esketünk össze mi, prot. lelkészek, e földi életre olyan feleket, kiknél a házasság a halál, - e legnagyobb és legtermészetesebb bontó körülmény által nonsokára teljes bizonyossággal felbontatik? Vagy ha esetleg, ritka kivételként fel nem bontatik is, ugyan mi szükség volt arra s mi hasznunk van és lehet nekünk abból, hogy ilyen jogi érvénnyel nem bíró házasságkötésekkel az állam szabadelvű törvényének épségén, sérthetlenségén csorbát üssünk?

A házasság továbbá egy férfinak és egy nőnek kölcsönös szeretetből eredő szövetekezése. Hát ugyan feltehető-e okosan az, hogy kölcsönös szeretettől, prot. vallás-erkölcsi érzettől vezéreltetve lépnek egymással házasságra azok, a kiknek előtők volt egy egész életen keresztül az út, mód és alkalom ennek a szeretetnek házasságkötés által való bebizonyítására; de törvénytelen együtt élésekkel éppen arról tettek nyilvános biznyságot, hogy egymásban nem a vallást és erkölcsöt, de még a közönséges társadalmi és egyéni tisztességet sem voltak képesek megbecsülni? S ugyan nem tévednénk-e a házasság mindenkorai alapját képező szeretetnek józan megítélésében, ha azt tételeznők fel s arra alapítanók ilyen különben is ritka esetekben az egyházi összeesketés helyes voltát, hogy az az ifjú ember, vagy nő, ki maga legjobban érzi, tudja,

hogyan betegsége halálos: szeretetből kívánja házasságkötés által, a mire már neki szüksége nincs, talán egy egész életre magához kötni életben maradó házastársának szabad akaratát, megakadályozni, megsemmisíteni arra nézve a házasságkötés minden célját, a földi boldogság további keresését? Aztán vallás-erkölcsi alapon nyugvó szeretet-e az, — a mi pedig egyházi házasságkötéseknél első, sőt egyetlen kellék — melyet az életben maradott félnek, a házasságkötés után talán nemsokára, az élet viszonyainál fogva, természetszerűleg meg kell tagadnia, hogy azt az első, hazudott, mert nem létező viszonyt, egy másik, valóságossal cserélje fel?

Volt értelme ilyen esetekben az egyházi összeköttetésnek addig, míg az, a házasság törvényességének, s ezzel a jogi, polgári, vagyoni, erkölcsi viszonyok rendezésének államilag elismert feltétele volt; de a jelen változott viszonyok között már, annak egyáltalában nincs, az egyházi megáldásnak is, mely amattól szorosan megkülönböztetendő, csak óvatos körültekintéssel és nagyon ritka esetben van értelme.

Igenis van helye a katolikusoknál, a kik kaphatnak az alkalmon, hogy azt, mint szentséget, ilyen esetekben is kiszolgáltassák, igénybe vegyék. Maga a törvényhozás is kétségkívül erre volt tekintettel, midőn, bár csak engedmény alakjában, a kath. házasság szentségi jellegének ezt az igénytelen, gyarló maradványát érintetlen hagyta. Mert különben tehette volna vagy azt, hogy az egyházi házasságkötéseket ilyen kivételes, kényszerült esetekben a törvényesség jellegével ruházta volna fel; vagy pedig a törvény alól szükségtelenül kivételt nem téve, a maga polgári tisztviselőit bízta volna meg, az előzetes alakszerűségek mellőzésével, a törvényes házasság megkötésével. A mennyiben pedig ev. felfogás szerint a házasság nem szentség, mert a mint értelmezzük, az „nem rendeltetett a mennyi kegyelem kijelentésére és megpecsételésére:“ minket a törvénynek ez az engedménye tévedésbe nem ejthet s egyházunkban az ilyen házasságok, ha a törvény megengedi is, össze nem esketendők.

Molnár Ferenc.

Meczner Béla egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.

Nagytisztelendő Egyházmegyei Közgyűlés!

Az 1896-iki esztendő hazánkban a legnagyobb ünnepnek tekintjük, mert őseink 1000 évvel ezelőtt foglalták el e hont.

Nehéz és fáradságos időt élt át ezen idő alatt a magyar nemzet; küzdve kül-ellenségekkel, védve nemzetünk szabadságát. De a legnagyobb veszély alkalmával bizonyította be rendszerint létjogosultságát és mutatta meg életképességét, annyira, hogy midőn ellenségei már elveszettek hitték, diadalmasan kelt fel a neki ázott sírból, s győztesen és megerősödve emelkedett ki hamvaiból.

Eltagadhatatlan tény az, — s egyházunk ellenségei is kénytelenek elismerni — hogy a református egyház, a mely minden időben a felvilágosodás, a művelődés, a hazaszeretet terjesztője volt, — hazánkban, nemzetünknek fenmaradása, nagy és hatalmas nemzetnévelődése érdekében, a leghazafiasabb szolgálatokat teljesítette.

Fájdalom, hazánk történetén egy fekete vonal húzódik keresztül, a melyet a magyar nemzet önhibája

okozott. E fekete vonalat az egyenletlenség, az egymással való viszálykodás s ebben a vallási villongások idézték elő. Ha kül-ellenséggel békében élt a nemzet, egymással harcoltak s az egymással való harcok által gyengítették hazánk függetlenségét ennek fiai. És a jelen évben is, midőn édes magyar hazánk évezredes ünnepélyét üljük; midőn minden igaz magyarnak, feledve a viszályt, összetett erővel kellene hazánk boldogságát s felvirágzását előmozdítani: — a vallási viszály, a vallásfelekezeti gyűlölködés mutogatja ismét veszedelmes fulánkjait.

Megnyugvásunkra szolgálhat azonban, hogy a vallásfelekezeti gyűlölködésnek, ellenségeskedésnek s egyenletlenségnek indítója ez a mi egyházunk sem a multban nem volt s ennek felújulása sem tőlünk származik. Mi, a miként a multban, úgy a jelen időben sem óhajtunk mást, mint a vallás-szabadság, vallás-egyenlőség érvényesülését. De sokkal szentebbnek tartjuk a nemzetnek ezt az ezeréves ünnepét, mintsem ezen a nagy ünnepen a gyűlölködés, az egyenletlenség tüzét a testvéri szeretet lángjával ne igyekeznénk eloltani.

Arra kérem azért hazánk ezen nagy ünnepének kezdetén egyházmegyénk minden egyes tagját, de különösen egyházunk tisztviselőit, lelkészeit: ne engedjék, hogy a vallási gyűlölködés hazánkban, egyházunk híveinek szívében mélyebb gyökeret verjen! Hazánk évezredes multjának méltólag való megünneplése egyházunk részéről abban nyilvánuljon, hogy a kibékülésnek, a szeretetnek egybekapcsoló láncszemeit keressük s hogy egy szent érzelemben dobogjon össze ezen a nagy ünnepen minden, hazáját igazán szerető magyar embernek szíve.

Es most engedje meg a nt. egyházmegyei közgyűlés, hogy az egyházmegyénket legközelebb érdeklő dolgokat pár szóval érintessem. Minden egyháza ügyét szíven viselő férfiúnak fő óhajta az, hogy egyházi tisztviselőink oly díjazásban részesüljenek, hogy ha nem is fényesen, de tisztességesen tarthassák fel családjukat. Fájdalom, ez a hő vagyunk csak is a kezdeményezés első stadiumában áll; egyházi tisztviselőinknek, különösen lelkészeinknek olyan díjazása, a mely szellemi munkásságukkal arányban állana, csak is lassanként, a jövő időtől várható. Örömmel jelenthetem azonban, hogy legalább tanítóink díjazása némileg javult, amennyiben az állami segély az ő részökre némi részben még a mult évben utalványoztatott. Igaz, hogy ez a segélyezés is csekély, mert legfőleg 400 forint lesz a tanítói fizetés feljavítva, a mi az annyi fáradságot és szellemi képzettséget igénylő hivatalnak bizonyára nagyon szerény díjazása. De ha tekintetbe vesszük egyes egyházak lelkészeinek nyomorúságos helyzetét, a tanítói javadalomnak ilyen szerény kipótlását is örömmel kell fogadnunk s mindent el kell követnünk, hogy a hol a tanítói díjazás ez összesen alúl esik, ott az állami segélyezést haladéktalanul igénybe vegyünk.

Nem akarom itt elszámolni, melyek azon egyházak, a melyek idáig az állam által segélyezettek, mert tudom, hogy egyházmegyénk esperese ezt esperesi jelentésében érinteni fogja; csak is röviden jelzem, hogy e tárgyban a vármegye tanfelügyelői hivatalát megkerestem s a beadott kérvények sikerét szorgalmaztam. Jelenthetem, hogy eddig 8 tanítónk kapta meg a fizetés-felemelést, 12 pedig a legrövidebb idő alatt meg fogja kapni. Felkérem tehát azokat az egyházakat, illetőleg tanítókat, kik a segélyezésre igényt tartanak: keressenek fel engemet e célból s én kötelességemnek fogom ismerni, hogy ügyöket a tanfelügyelőség

útján szorgalmazzam s arra hatni, hogy kérvényeik a lehető legrövidebb idő alatt kedvező elintéztést nyerjenek.

Ezek után nt. egyházmegyei közgyűlés, szívesen üdvözlöm az egyházmegye jelenlévő tagjait, őszinte örömömnök adok kifejezést azért, hogy egyházmegyénk kormányzó férfiai közül ily szép számmal jelentek meg s áldást és boldogságot kívánok egyházi működésünkre. Az egyetértés, az egymásiránti testvéri szeretet vezéreljen bennünket. A közérdeklődés, kötelesség-érzet, munkaszeretet kormányozza továbbra is egyházmegyénket.

Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.

Nagytiszeletű Egyházmegyei Közgyűlés!

A zsarnói ev. ref. egyház kebelében ma megtartandó egyházmegyei közgyűlésünket — a rendszerint megtartandó közgyűléseink sorából — az a világtörténeti esemény emeli ki s kölcsönöz ennek fényt és jelentőséget, hogy ez a magyar nemzet ezredéves multjának zárköve és a jövő ezredév alapkövének letétele közé esik.

Ha a történelemnek, mint a múltak emez élő tanujának adatait vizsgáljuk, látjuk azokból, hogy Pannónia földjén a magyarok előtt letelepedett gepidák, avarok, hunok és szlávok mily rövid időközökben vesztették el ezen föld feletti uralmukat;

ha figyelembe vesszük azt, hogy a magyar nemzet a honfoglalás óta nemcsak ez ország területét volt hivatva oltalmazni, hanem a keresztyén vallást a pogányság és mohamedanizmus ellen, a nyugoti civilizációt a keleti barbarizmus ellen és a szabadságot az északi zsarnokság ellen is védenie és e miatt mai napig szakadatlanul kellett és kell küzdenie;

ha tekintetbe vesszük, hogy nemzeti létünk és állami szervezetünk biztosítása s az emberi jogok és a világot átalakító eszmék szabadságának kivívásáért hozott tengernyi véráldozat mellett még azon időt sem használta fel nemzetünk elvesztett erőinek visszapótlására, a mely alatt külső ellenségeinek támadásaitól biztonságban volt; hanem ellenkezőleg, öngyilkos módon, apa fiú ellen, a fiú az apa ellen, a testvér a testvér ellen ütött pártot és fecsérelte erejét;

ha mindezekhez hozzáadjuk még azt is, hogy azok, a kiket testvéri szeretettel fogadtunk be hajlékunkba, megosztva velök vért szerzett jogainkat és szabadságunkat, szeretet és hála helyett ellenségeink számát szaporították; és azok egyrésze még mai napig is ellenségünk: — akkor önkéntelenül is imára nyílnak ajkaink és lelkünk mélyéből fakadó hálaadó érzélemmel borulunk le az isteni gondviselés áldó kegyelme és azon őseink porai előtt, a kik annyi vész és vihar között megmentették magyar nemzetünket az elpusztulástól.

Nagytiszeletű egyházmegyei közgyűlés!

Magyar nemzetünk ezer éves multjával bennünket, mint az ev. ref. egyház híveit, és egyházunkat mint intézményt nemcsak hazafiúi hűségünk, hanem saját viszontagságos multunk eseményei is olyan szorosan kapcsolnak egygyé, hogy felekezetünket a letűnt ezer év dicsőségéből is méltán a legelsők közötti rész illeti meg, mely osztályrészünk fényét, jelentőségét még tündöklőbben emeli ki az a körülmény, hogy ahhoz a hazafiatlanságnak még árnyéka sem tapadt soha.

A magyar fajnak annyi tündöklő, annyi kiváló

nemes tulajdonai között volt egy megbocsáthatatlan bűne és ez az, hogy faji jellegének alapfeltételét, a nyelvét, a magyar nyelvet az elmúlt századokban nemcsak elhanyagolta, hanem öngyilkos módon azt leszorítani engedte más idegen nyelv által és pedig annyira, hogy mind a hivatalos érülködés terén, mind még a magán érülködésben is minden más nyelvet inkább használt, mint saját nyelvét, a magyart.

Századokon át egyetlen egy intézmény volt ebben az országban, a mely intézmény úgy a hivatalos, mint a magán érülködésben kizárólag a magyar nyelvet használta, és ez a mi ev. ref. egyházi intézményünk.

Nagy kérdés, Nagytiszeletű egyházmegyei közgyűlés, hogy ha egyházunk a magyar nemzetnek, a magyar fajnak jellegét fenn nem tartja, azt meg nem védelmezi: vajjon az éppen ellenkező áramlat által a magyar faj nem lett volna-e teljesen kivetkőztetve jellegéből s nem lenne-e ma már minden más, csak nem magyar?!

A magyar nyelv teljes elhanyagolása volt oka annak is, hogy azon idegen fajú népek, a kik hazánkban letelepedtek, nemzetünkbe be nem olvadhattak, s azok egy része ellenségünké vált. Miután Pannónia földjén hiába keresték a magyar nyelvet beszélő magyar fajt, önkéntelenül is feltámadt bennök a magyar faj gyengesége iránti gondolat, a mely szülte s majd fokozta bennök a magyar faj supremáciájának s az állam magyar jellegének megtörésére irányuló érzelmeket és törekvéseket.

Ezer éves multunk eseményei tanúságot tesznek arról is, hogy egyházunk — mint intézmény — az önrendelkezési jog legszélesebb alapjain szervezkedvén, ez által menedékvára s védőbástyája lett a lelkesmereti, egyéni és politikai szabadságnak, alkotmányos alapokon nyugvó állami önkormányzati jogainknak.

Ezek azok a történeti események, a melyek egyházunkat hazánk multjához oly szorosan csatolják, hogy egyiket a másiktól elválasztani nem lehet.

De, Nagytiszeletű egyházmegyei közgyűlés! a multak eseményei nemcsak arra való, hogy azok fényében és dicsőségében gyönyörködjünk vagy a gyászos események felett honfiúi könyeinket hullassuk; hanem különösen arra, hogy azokból a tanulságokat levonjuk.

Egy tény élesen domborodik ki hazánk ezer éves multjának történetéből, és ez az, hogy daczára annak, miszerint a magyar nemzet évszázadokon át az összemberiség közös tulajdonát és legbecsesebb kincsét képező lelkiismereti, egyéni és politikai szabadságért küzdött és küzd ma is: mégis ezen küzdelmében magára volt a legválságosabb időben is hagyatva; csak győzelmi dicsőségében és ennek jótéteményeiben való osztozkodásnál voltak és vannak feles számmal jó barátaink. Kétségtelenül igazolva van ezen tény által az, hogy a magyar nemzet csak önmagára a saját erejére támaszkodhatik.

Ha tehát a magyar nemzet részére a jövő ezredévet is biztosítani akarjuk, akkor minden áron kerülnünk kell mindazt, a mi nemzetünk különböző elemei között az egyetértést meglazítja, mert a változott viszonyok mellett csak az egységes magyar nemzet által kifejtett egységes erő lesz képes annyi sok oldalról fenyegető ellenségeinkkel szemben a győzelem biztos sikerével a küzdelmet elfogadni.

Őseink fegyverrel kezükben a csodával határos áldozatkésztséggel és vitézséggel védték nemzetünket, szent koronánkat és annak jogait. Legyünk méltók mi is elődeinkhez, legyen bárminő áldozat, a mit magyar hazánk jövőjének biztosítása kíván tőlünk azt hozzuk meg mindenkor készséggel.

A vallásunk alapját képező felebaráti szeretet élő lelke által munkálkodjunk azon, hogy e hazában minden rendű és rangú egyén, felekezeti és faji különbség nélkül meggyőződjék arról, hogy „a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely,” hogy mindenki közös erővel azon törekedjék, hogy gróf Széchenyi Istvánnak eme jövendölése: „Magyarország nem volt, hanem lesz,” beteljesedjék.

Legyünk rendületlenül hívek alkotmányos jogainkhoz! A magyar nemzet állami létének szimbólumával, a magyar szent koronával megkoronázott s alkotmányunk szellemében dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József, apost, magyar királyunk Ő felségének és Erzsébet királynénak Ő felségének legyünk rendületlenül hívei! Ámen.

A kassai harangok.

Nemrég egy gyönyörű költeményt olvastam költő-püspökünkötől »A budai harangok«-ról. E becses lapok legközelebbi számának magasra és mélyre szálló szép vezércikkét szintén nagy gyönyörűséggel és lelki épüléssel olvastam át. Egy pontja azonban arra indít, hogy nem ugyan költeményt, de tényeket írjak a kassai református harangokról, hogy t. i. miért nem szólanak azok nagypénteken? Mert e becses lapok olvasói bizonyára jól tudják, hogy »az a bizonyos református egyház, mely túlhajtott udvariaskodásból a saját felekezete híveinek sem harangoztat nagypénteken, hogy t. i. a pápisták áhitatát meg ne zavarja« egyenesen a *kassai református egyház*, melynek immár négy év óta vagyok szerencsés lelkipásztora lehetni. Kötelességemnek tartom tehát, úgy a kassai egyház, mint annak presbitériuma irányában, a mely t. i. Egyházi Törvényeink 27-dik §-ának 6-ik pontja szerint »a harangozásra felügyel« e becses lapok olvasói előtt a tényállást a maga valóságában feltüntetni.

Még el sem foglaltam Kassán lelkészi állomásomat, midőn egyik tiszáninnen lelkésztársam, kinek barátságával már akkor is dicsekedhettem, egész komolysággal arra figyelmeztetett, hogy reám Kassán egy igen fontos és nehéz teendő, egy nagyon káros és reánk nézve csaknem megalázó rossz szokás megszüntetése vár. Megdöbbenve kérdeztem tőle, hogy mi lehet ez a megalázó, káros és rossz szokás? Mire ő a harangok nagypénteki némaságát nevezte meg.

— *Adja Isten, hogy soha nagyobb baja ne legyen a kassai egyháznak ennél,* — szóról-szóra ezt feleltem.

Mindazáltal kötelességemnek tartottam, hogy ez ügyet a legközelebbi alkalommal a presbitérium előtt szóba hozzam, miről a következő jegyzőkönyvi kivonat tanuskodik:

Kivonat a kassai ev. ref. egyház presbitériuma 1893. március 5-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. 7. szám. Lelkész-elnök felemlíti, hogy egyházunkban egy oly szokás van gyakorlatban, mely más ev. ref. egyházakban sehol sincs meg és semmi érvényben levő határozat nem rendeli, hogy t. i. nagypénteken a harangok meg nem húzatnak, s azon kérdést intézi a presbitériumhoz, hogy nem kívánja-e ezen szokás megszüntetését?

Presbitérium tekintetbe véve, hogy a jelen viszonyok között a nagypénteki harangozás megkezdése könnyen félreértésekre adhatna alkalmat, egyelőre az eddigi szokás fenntartását mondja ki.

* * *

E jegyzőkönyvi kivonattal tulajdonképen be is rekeszthetném soraimat, de úgy vélem, tartozó köte-

lességem ezen határozat indokait, a mint azok a jelzett alkalommal hangoztatva lettek, röviden megismertetni.

A kassai ref. presbitérium, melyben az időben kerületünk három egyházmegyejének gondnoka foglalt helyet, legelőször is azért nem látta időszerűnek a *kétszázados szokás* megváltoztatását, mert nem akarta új lelkészét a túlnyomóan róm. kath. jellegű és lakosságú püspöki város közönsége előtt oly színben tüntetni fel, mintha egyedül ő lenne szerző oka a harangok megszüntetésének; a presbitérium tagjai ugyanis teljesen tisztában voltak a felől, hogy ha harangjaink épen az új lelkész hivataloskodásának *legelső évében* szólalnak meg nagypénteken: a város róm. kath. lakossága ezért egyenesen az új lelkészt fogja okozni, úgy gondolkozván, hogy *a mit elnézett a tudós Ferenczi és a János-lelkű Béki, azt a keménynyaku debreceni puritánus ifjú lelkész már semmi dron nem tűri el!* A presbitéri határozat legelső indoka tehát az új lelkész társadalmi helyzete iránti tapintatos s általa nagy köszönettel fogadott figyelem volt.

Második indoka volt a határozatnak az a körülmény, hogy városunkban nemcsak a református, de a testvér ágostai hitvallású evang. egyház harangjai is megnevelnek nagypénteken. Ennélfogva csak egyértelműleg, egy időben lehet e régi szokást megszüntetni; mert ha csak az egyik egyház harangjai szólnak, a másik egyház harangjai pedig hallgatnak: a harangoztató egyház méltán úgy tűnik fel a róm. katolikusok előtt, mintha minden szükség nélkül tüntetni akarna ellenük; a másik testvér-egyház pedig sokak által a bátortalanság, félnétség vádjával illetetnék, és pedig egészen méltatlanul. Már pedig a kassai két testvér-protestáns egyház emelkedett szellemű presbiterei, kik a társadalmi téren is túlnyomó részben előkelő, sőt vezérlő állást foglalnak el, megtudták és megtudják mindig védeni saját egyházaik érdekeit és jogait ott, a hol arra valóban szükség van, de *semmiféle szükségtelen tüntetésnek (?) nem barátai.*

Azt is figyelembe vette végre presbitériumunk, hogy nálunk a nagypénteki harangozásra *feltétlen szükség* egyáltalában nincs, mert két harangunknak együttes szava, a legkedvezőbb esetben is csak a közvetlen környezetben, a városnak legfeljebb egytized részében hallható (igaz, ha nagypénteken meghúzatnók, meghallanánk nemcsak az egész város, de az egész ország is!); ennélfogva híveink nem annyira harangsóra, mint sokkal inkább óra szerint járnak a templomba. Ekép az eddigi szokás fentartása reánk nézve semmi hátránnyal nem jár, ellenben megváltoztatása városunk lakosságának nagy többségénél, minden szükség nélkül, a valóságos kegyelet érintéséig mehető kellemetlen benyomást okozna. Ez volt a presbitérium határozatának harmadik indoka.

A kassai ref. egyház presbiterei és lelkésze nagyon jól tudják, hogy nekik saját harangjaikat bármikor, tehát nagypénteken is meghúzatni teljes és kétségbevonhatatlan joguk van; de »summum jus summa injuria,« és igen sokszor nem azt szabad és nem azt kell keresni, hogy *quid juris?* hanem hogy *quid consilii?**

En nem hiszem, hogy sokan lennének e becses lapok olvasói között olyanok, a kik föntebb ösmertetett és indokolt eljárásunk helyett inkább azt látták volna szívesen, ha mi meghúztatjuk nagypénteken harangjainkat és ez által a roznsnyói mintára, városunknak *jelenleg példás békeességben élő lakossága között egy kis parázs felekezeti viszálykodást, sőt harcot idézünk fel.*

Révész Kálmán.

* Egy kassai róm. kath. püspök a látogatást sem adta vissza a kalvinista „szuperintendens“-nek. Szerk.

TÁRCA.

Ének a koporsónál.

— 18 éves ifjú felett. —

Dallam: „Komor gondok borongnak át“
vagy: „Csak hadd folyjanak könyeink.“

Jaj! Virágnak, — szép virágnak

Hervadása ez!

Hajnalfénynek — éjszakába

Borulása ez!

Annyi hittel és reménnyel

Kezdet útadat

Elnyelő mély éjszakából

Kél-e virradat?..

Sírdombodnak — Nyughelyednek

Könnyel öntözött

Pandaljában porlik a por

A porok között!

De keservben, könnyözönben

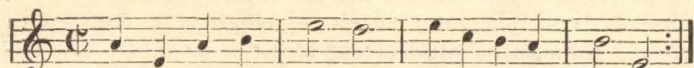
— Közös vigaszunk:

„Él a lélek, az örömben

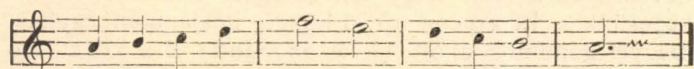
Majd találkozunk!“

B. S.

Temetési ének.

1. Óh! mi ne-héz jaj szó: El jó a ha-lá-lunk;
Nyit-va a ko-por-só, Be kell o-da száll-nunk.

Óh fáj-da-lom! A ha-lál vég-á-lom;

Ke-rül-jem vagy űz-zem: Fel-ta-lá-lom.

2. Örvendőnek, búsnak

Itt a biztos vége;

Dúsnak és koldusnak

Ez a nyeresége.

Anyánk a sir,

A por s hamu testvér:

Várnak áhitnak a

Földi testér'.

3. Így kell elenyésznem

Ha a testnek élek,

Ha becsesebb részem

Nem az égi lélek.

Óh! irgalom!

Rettent a halálom!

Szívem biztatását

Hol találom?

4. Óh! Uram, ki győztél

Koporsón, halálon,

Szívemen is győzzél,

Birjad a halálom!

Óh nagy király,

Erőddel mellém állj;

Benned éltes, nyugtass

Üdvvel kínálj!

N—s.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A tornai ev. ref. egyházmegye április 7—8. napjain a zsarnói egyház kebelében tartotta meg ez évi millenáris tavaszi közgyűlését. Mint örültünk már jó

előre ennek a millenáris gyűlésnek! De örömközés közepén is meggyűlt a tudásunk, hogy a mi szeretve tisztelt esperesünk odahaza betegen fekszik. Mindenik ujjongva érkezőtől azt kérdeztük: hogy van ő? jobban van-e? eljön-e? míg végre megtudtuk a szomorú valót, hogy nem jön, mert nem jöhet!

Megnyitottuk tehát és megtartottuk a gyűlést ő nála nélkül; megnyitotta az ő szeretett apósa, mint legidősebb tanácsbíró, id. Kaposy György buzgó imával, áldást, erőt, segdelmet kérve köztanácskozásunkra az egek urától.

Az ima elhangzása után Vécsey József, egyházmegyei gondnok mondotta el eszmékben gazdag, hazafiúi szellemű áthatott millenáris megnyitó beszédét, minek végeztével az egész egyházmegyei gyűlés tagjainak ajakán megzendült a »Szózat« első versszaka. Csak ez után fogtunk hozzá a gyűlés egyes tárgyainak tárgyalásához. Mindenek előtt a főjegyzői hivatalra beadott szavazatok bontattak fel. Főjegyző lett, szavazat többséggel, Ragályi Géza, szádellői lelkész.

Következett az esperesi jelentés, mely, esperesünk betegsége miatt, ha nem volt is oly terjedelmes, mint más alkalommal, de hű tükre volt egyházmegyénk múlt évi egyházi s iskolai életének.

Ezen esperesi jelentésből kitűnt, hogy egyházmegyénkben a vallás-erkölcsi élet nem hanyatlott; sőt inkább emelkedőben van. Fényes bizonyosság erre a kisdéd áji egyház, melynek hívei, önmaguk megerősítésével, a múlt évben egy valóban gyönyörű kis templomot építettek; továbbá a lucskai, szintén kisdéd leányegyház, mely — úgyszólván a semmiből — egy házat vett s azt iskolának és tanítói laknak célszerűen átalakította.

Egyházmegyénk a múlt évben összesen 1704 frt 16 kr segélyt kapott. Az egyházi közalapra megajánlott járulékok befolyt 1 frt híján, mely mint bevehetetlen, töröltetett; s így hátralék nincs.

Az országos gyámtárba a lelkészek által fizetendő belépési díjaknak minél könnyebben eszközölhető befizetésének kérdését egyházmegyénk úgy oldotta meg, hogy az eddigi megyei özvegy-árvatárból minden lelkész kamat nélkül visszakapja az általa befizetett összeget.

Beerősítések is történtek. A perkupai egyházba Fodor György, a szin-petriibe Nagy Barnabás, a b.-lenkeibe Jakab János ifjú lelkészek beerősítettek.

Az egyházmegyei tanítói-testület azon tagjai részére, kik az ezredéves kiállítás megnevezni óhajtnak, 20 frt segélyt szavazott meg közgyűlésünk a 2%-os tanítói nyugdíjalapból.

Előfordult közgyűlésünkön egy olyan eset is, hogy a megválasztott tanító a megválasztó egyházzal a közgyűlés napján levéltárgyilag tudatta lemondását; az illető egyház kénytelen volt visszavenni betérjesztett bekebelezési kérvényét.

Egy fegyelmi ügy is foglalkoztatta a bíróságot.

Több helyi érdekű ügy elintézése után, mint rendszeren, a zöld asztaltól a fehér asztalhoz ültünk, a hol a szép pohárköszöntőkben nem volt hiány.

A zsarnói egyháznak, derék lelkészének s kedves családjának köszönet itt is a szíves vendéglátásért.

Simon Andor.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Folyó hó 8-án tartottuk Tisza-Ujlakon Csernák István esperes és Szöllősy Antal egyházmegyei gond-

nok elnöklete alatt. — Gyűlés előtt templomban voltunk, hol Ladányi Endre szép imát mondott.

A tanácskozást egyházmegyei gondnokunk nyitotta meg. Örömmel üdvözölte az összegyűlt híveket, buzdított mindnyájunkat a jelen körülmények közt szükséges hitre és egyház iránt való szeretetre. Megemlékezett az országos özvegy-árva gyámintézet megalakításáról, hazánk ezredéves fennállásáról, melynek emlékére az egyházmegye a következő alkalommal ünnepélyes istenizsuletet és dísz-ülést fog tartani.

Az éljenzéssel kísért megnyitó beszéd után a szavazatbontó bizottság jegyzőkönyve olvastatott, melyből kitűnt, hogy *Horváth Menyhért* világi tanácsbíró utódául a presbitériumok összhangzó szavazatával *Krúzselyi Bálint* elébb egyházmegyei világi aljegyző választatott. Valóságos lelkesültséggel fogadta közgyűlésünk e kijelentést, mely lelkesedése nőttön-nőt ama tanulságos beszéd közben, melyet *Krúzselyi* az eskü letétele után mondott. Mily értékesnek bizonyosodott e beszéd, mutatja az, hogy egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

Ezekén kívül közgyűlésünk legfontosabb tárgyairól kívánok megemlékezni.

Ilyen volt *Szabó József*, péterfalvai lelkész indítványa, melyet az 1848-iki 20. t. cikk megvalósítása céljából tett. Irgon fel az egyházmegye az országgyűléshez egyenesen; kérje, sürgesse, hogy az a nyomasztó helyzet, melyben egyházközségeink és lelkészeink vannak, könnyebbüljön, javuljon. Az indítvány — természetesen — elfogadtatott, s a felirat megkészítésére az elnökségen és indítványozón kívül *György Endrét*, ezt a mi jóakarátú és munkás tanácsbíránkat kértük fel.

A közalap-bizottság jelentése szerint az esperesi számadás rendben van. Az országos közalapba egyházmegyénkből kilenc egyházközség adós hátralékkal, mely 232 frt 90 kr. A f. évi bevallás szerint fizetünk 867 frt 90 krt.

Az egyházmegyei millenniumi-bizottság jelenti, hogy megállapította a következő közgyűléskor tartandó ünnepélyes istenizsuletet és diszülés sorrendjét; továbbá, hogy a megyebeli lelkészek közül heten pályáztak egyházi beszéddel, melyek közül a legjobb 50 koronát nyer és szerzője fogja elmondani az istenizsuleten.

Az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva gyámintézetre nézve pedig, miután az országos életbe léptetett, közgyűlésünk a következőleg határozott:

1. Az egyházmegyei lelkészi gyámintézet f. 1896. év január 1-étől új tagokat nem vesz fel.

2. A mostani özvegyek és árvák a jövő években nagyobb jutalékban nem részesülnek, mint a mennyiben a múlt 1895. évben részesültek.

3. Az egyházmegyei gyámintézet a jelenben igény-nel bíró tagjaiért az országos özvegy-árva gyámintézetbe a belépési díjat (fizetésök 10%-át) három részben kifizeti. Ez igény-nel bíró lelkészek megkérdezendők, hogy a f. évi augusztus hó 1-ig nyilatkozzanak: fentartják-e továbbra is jogosultságukat az egyházmegyei gyámintézethez? A kik fentartják, azokért az egyházmegyei gyámintézet a belépési díjon kívül semmit sem fizet és fenmarad további kötelezettségök az egyházmegyei gyámintézet iránt. A kik nem tartják fenn jogosultságukat, azokért az egyházmegyei gyámintézet az első három éven át, az országosba évi díjaikat (fizetésök 2½%-át) kifizeti és megszűnik minden kötelezettségök az egyházmegyei gyámpénztár iránt.

4. Az az 500 frt, mely eddig az egyházmegyei gyámintézetbe adatott az állámsegélyből, továbbra onnan el-

vonatik és a szegény lelkészek segélyezésére fordíttatik.

5. A kik az egyházmegyei gyámintézetbe bármi címen hátralékkal tartoznak, kötelesek tartozásaikat, mostantól számítva, egy év alatt kifizetni.

6. Végül az egyházmegyei gyámpénztárnak a gyámolítottak kihalása után fenmaradó része, annak idejében, szegény lelkészek fizetésének emelésére fordítandó.

Még mintegy húsz tárgya volt a közgyűlésnek, mely az nap délután 2 órára befejezte tanácskozásait.

Biki Ferenc.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Mult évi őszi e. m. gyűlésünk határozata értelmében, több mint egy fél századot meghaladó gyakorlat megszüntetésével, e. megyénk Göncz helyett a sokkal alkalmasabb megyei központot, Kassát választotta gyűléstartása helyéül s ezen határozat értelmében ez utóbbi helyen ápr. 8—10 napjain tartotta meg *Antalfy László* esperes és *Meczner József* gondnok elnöklete alatt tavaszi közgyűlését.

8-án reggel, 8 órakor a diszes ruhába öltöztetett ev. ref. templom tornyában megszólaltak a hivatató harangok, s midőn esperesünkkel élén a lelkészi kar, a világiakkal egyesülve, ¼ 9 kor belépett az Urnak hajlékába, ott már diszes városi közönséget talált, a mely — úgy látszik — örült annak, és ünnepnek tartotta magára nézve, hogy az egyházmegye kebelében gyűlésezik. A szép orgona-kisérettel — melyet ifjabb Gasko Gyula a főiskola volt széniora kezelt — elhangzott ének után *Révész Kálmán* helybeli lelkész lépett a szószékre s alkalmiságot adván imájának, kérte az egek urát, hogy munkálkodásunk békés, sikeres, és áldásdús legyen.

Istenizsuletet végezttével, ugyancsak esperes és gondnok vezetése alatt testületileg vonult az e. m. közönsége a vármegyeház nagy termébe, a melyet a megye nevében az alispán nagy szívésséggel bocsátott rendelkezésünkre. Itt esperes rövid buzgó imája után egyházmegyei gondnok állott fel, és mondotta el a következő megnyitó beszédét:

Nagyt. e. m. közgyűlés!

Midőn a gyűlésnek minden itt megjelent tagját szívesen üdvözlöm, első sorban is a vármegye közönségének velünk szemben tanusított szívésségét köszönöm meg.

Nt. e. m. k. gy! Kötelességemnek tartom, mielőtt tanácskozásunkat megkezdendők, megemlékezni azon eseményekről, a melyek mult tavaszi e. m. k. gyűlésünk óta e. megyénket érdeklőleg lefolytak.

Minden magyarnak keble feldobog, ha elgondolja, hogy ezer éves multa tekinthetünk vissza; hogy ezer évvel ezelőtt egy kevés számu lovas nép feljött keletnek pusztáiról, itt ebben az uj hazában teljesen független, szabad nemzetet alkotni képes volt. Össze esett ez épen azzal az időszakkal, mikor a régi kultur-népek, a görögök és rómaiak hanyatlottak. Hogy nehéz helyen, a hol a rómaiak sem bírták magokat fentartani, e maroknyi nép nemzetté tudott átalakulni s feltudta tartani ezer éven az államot, nagy államalkotó képességének köszönhetjük.

És ha visszatekintünk a multnak sokszor szomorú képére, s ha látjuk a Sajó és Mohács vértől ázott mezőit; vissza tekintünk a török hódoltságra, és ha látjuk, hogy az elpusztult helyek most ujra benépesedtek, s népünk eddig nem ismert arányban eloglalja helyét a nyugoti kultur államok sorában; ha látjuk, hogy az országot mindenfelől vasutak szelik keresztül; ha látjuk az emelkedett szabad szellemet; — büszkén tekinthetünk a jövőbe, hogy az ezer éves mult még fényesebb jövőnek lesz alapja, s nemzetünkre nagyobb állami függetlenség is fog

következni s büszkén gondolhatunk arra, hogy mind-ezekben nem kis része van a szabadelvű intézmények iránt mindenkor lelkesedni tudó protestáns egyházunknak.

Nt. e. m. közgyűlés! Most röviden vissza akarok tekinteni az egyházunkat közelebből érdeklő eseményekre. Az egyházpolitikai törvények már végrehajtás tárgyai; ezen törvények a vallás-szabadság és szabad verseny előnyére hozattak, ezek egyházunkat is kétszeresen fogják ösztönözni, hogy a nehéz, de szép versenyben ne maradjon el a többi egyházak megett. A felzavart kedélyhullámokat, a törvények tapintatos végrehajtása — reméljük — le fogja csendesíteni, s végig fog rezegni minden szíven, hogy legfőbb a vallás szabadsága, és a felekezetiességen felül emelkedett békeség; mert mindenkor legelső a haza boldogsága!

Nt. e. m. kgy.! A szorosan vett egyházi téren is örvendetes jelenséget tapasztaltunk. Megalakult végre valahára az országos lelkészi özv. árva gyámintézet. Ez régi forró óhajításunk volt, s most legalább jövőre nézve némi biztató kilátást nyújt, s a lelkészek azzal vigasztalhatják magokat, hogy, ha kötelességeiket hiven teljesítik, családjuk nem fogja a nélkülözés kenyerét enni.

De nemcsak e téren, hanem más téren is történtek fontos lépések; nevezetesen a tanítói fizetések javítása tekintetében. Nincs ugyanis az országban olyan megye, a hol a tanítói fizetések emeléséről szóló törvény olyan terjedelemben lenne végrehajtva, mint épen nálunk; igaz ugyan, hogy ezen a téren még messze el vagyunk maradva, s a tanítói hiány is nyomasztólag nehezedik reánk, s egyházmegyénknek épen oda kell irányítani figyelmét, hogy ezen hiányokat megszüntesse, annyiival inkább, mert azt tapasztaljuk, hogy tanító leggyakrabban oly egyházban hiányzik, a hol az vallásos missiót teljesít, ugy nemzeti mint egyházi tekintetben. Reménylem Nt. e. m. kgy. hogy egyesült igyekezettel, vallásos buzgósággal, ezen hiányokat is meg fogjuk szüntetni.

Most pedig magamat a Nt. e. m. kgy. szíves jó indulatába ajánlva, a gyűlést megnyitom.

A többszörös éljenzéssel kísért beszéd után, a díszes, s egyházunk jelesei közül többeket magában foglaló kassai egyház presbitériuma, Révész Kálmán lelkész és Comáromy István főgondnok vezetése alatt, jelent meg a teremben, s a nevezett főgondnok meleg szavakban üdvözölte az egyházmegyét, örömeinek adva kifejezést, hogy egy ily szép erkölcsi testületet, mint az egyházmegye, kebelében tisztelhet. Ezen üdvözlésre a méltó feleletet esperesünk adta meg, megköszönve a szíves fogadtatást, kívánva „hogy a kassai egyházat, Abaujnak gyöngyét, az isten vezérelje nyereségről nyereségre, erőről-erőre.” Időközileg elv拉斯ztatott két világi tanácsbíró: Dobozy Pál és Naményi Gyula leteszik az esküt, s miután az utóbbi az előbbinek nevében is meleg szavakkal ajánlkozik az egyház hű szolgálatára, a gyűlés lelkes éljenzései közt széküket elfoglalják; majd az egyes egyházi küldöttek megbízó leveleiknek beszolgáltatása után, az esperes terjeszti elő gondosan szerkesztett, mindenre kiterjedő évi jelentését, a mint következik:

Nt. e. m. közgyűlés!

A lefolyt 1895-ik év, melyről jelentésemet előterjeszteni szerencsém van, nagyon fontos és emlékezetes év ugy magyar hazánkra, mint ev. ref. egyházunkra nézve. Nemzetünk életében egy év-ezred nagy határ ideje az, melynél hálára buzdul szívének az isteni gondviselés iránt, hogy e hazát annyi vész és vihar között mind ez ideig fentartotta, az anyagi és szellemi fejlődés fokozatain át, idáig elősegítette. Midőn az idők e nagy fordulatán nemzetünk ezredévi kulturális törekvéseinek annyi nagy szabásu vívmányait mutatja be a mívelt világ előtt; mi is mint a magyar ev. ref. egyház tagjai — bár külfény és tüntető zaj nélkül, melyért talán senki szemrehányással nem illethet — de emelkedett lélekkel s azon öntudattal osztozunk a nemzet nagy ünnepében, hogy ev. ref. egy-

házunk, általános valláserkölcsei missiója mellett, nemzetünk életére, fenmaradása, fejlődése, előhaladására nézve becsülettel betöltötte azt a hivatást, a mit a nemzet Géniusza tőle megvárhatott. Sorsunk, érdekeink mindenkor azonosak voltak a haza sorsával és érdekeivel; a lelkiismeret-szabadságért vívott küzdelmeink egyszersmind a hon szabadságáért, a társadalmi és polgári jogokért vívott küzdelmek valának. Hiven ápolta egyházunk a vallás erkölcsi érzést, mely „minden országnak támasza, talpköve;” hiven ápolta a hazaszeretetet felvilágosodást, a nemzeti nyelvet és szellemet. Iskoláival, melyeket veteményes kerteknek tart, nevelés-oktatásügyi intézeteivel, melyeket nehéz viszonyai között áldozatokkal is gondozott, jelentékenyen közremunkált a közművelődés s nemzeti fejlődés előmozdítására. Mindezekért távol legyen tőlünk a dicsekvés, hanem isten nevére térjen minden dicsőség, a ki nekünk mindeddig segítségül volt: csak merítsünk e vissza emlékezésből erőt az új ezredévben előttünk álló munkáinkra.

Kétséget nem szenved, hogy magának az új egyházpolitikai reformnak megvalósulásához — a melyvel nemzetünk mult ezredévi kultur-alkotásainak sorát méltóan és dicsőségesen befejezte — meg volt a protestantizmus szellemének a maga előkészítő szerepe és hatása; hiszen e reform-műben épen protestáns eszmék — a szabadság, egyenlőség és testvériség elvei — mozogtak és jutottak érvényre. A reform-törvények a mult okt. hóban átmentek a gyakorlati életbe; átmentek pedig a nélkül, hogy a né-melyek által fenyegetően jósolt rázkódásokat idézték volna elő. Népünk az élet fontosabb lépései, s eseményei-nél most is igénybe veszi — és pedig most már önszántából — a vallás áldását, az egyház közreműködését; és én reménylem, hogy ezentul sem lesznek ezek romboló hatás-sal a vallás erkölcsi életre, a mire természetesen — a minden részre egyenlően szabadon hagyott téren — most már önmagunknak kell fokozott igyekezettel, egyházi és val-lásos élet-működésünk minden erejével, és éberségével közreműködnünk.

Sajnos, hogy az eként szabad, megnyílt versenyben a mi egyházi életünk munkásainak még ma is nélkülözni kell a szabad mozgás feltételeit; lelkészeinkre az új ezredév hajnala sem derítette fel anyagi helyzetük megjavulásá-nak várt örömet. Az a 22 ezer forint, melyet az állam az egész ország ev. ref. lelkészei részére ily célból juttatott, „vajmi kevés még s csekély mérvben enyhíti a megélhetés gondját. Pedig a nélkülözés leveri a munka kedvét, s szárnyát szegi a lelkesedésnek, megbénítja vagy legalább akadályozza az erők kifejtését. Szükséges, hogy e tartha-tatlan helyzet javítására egyrésztől egyházi társaságunk saját körében tegyen meg minden tőle telhetőt; más-résztől az állam és törvényhozás előtt ne szűnjünk meg sürgető szavainkat hallatni, hogy jogos és méltányos vá-rakozásaink az 1848. 20 t.-c. megvalósításával teljesülés-re jussanak.

Volt azonban a mult évnek egyházi életünkre nézve egy nagyon fontos, s eredményeiben kimondhatatlan áld-dásos alkotása, t. i: az orsz. ev. ref. lelkészi özv. ár. v. gyámintézet, melyet hosszas évek sikertelen kísérletei, föl és letűnő tervezései után, egyetemes konventünk a mult évi nov. 21-én megalakított, és pedig ugy, hogy fen-állását működését — az ez irányban több oldalról nyíl-vánult kételyek és aggodalmakkal szemben — az orsz. közalaptól megszavazott 100.000 frt. összeggel teljesen biztosította. Egy oly milleniumi emlék ez, Nt. e. m. kgy! melyre egyetemes magyar ev. ref. egyházunk méltó büsz-keséggel tekinthet, annyiival inkább, mert ez saját erejéből létesített alkotása és a melyről különösen lelkészi karunkra azon meguyugtató remény sugárzik alá, hogy közjóra feláldozott életük kialsásával elhagyandó család-juk nem lesz kitéve többé a sors fagyáló hidegének, a nyomor és inség rémes jövőjének, és az a megnyugtató tudat bizonyára emelni és fokozni fogja erejüket pályájok küzdelmeihez, — sőt talán köthetünk némi reményt ahhoz is, hogy ezen intézet életbeléptetése az újabb időben szembetűnően mellőzött lelkészi pályát vonzóbbá és kere-settebbé teszi. Nekem bizalmam van, hogy ev. ref. egy-házunk közönsége kedvező hajlamaiba veszi ezen intéze-

tet; lelkeszi karunkra tekintve pedig semmi kétségem nincsen, hogy azt a kötelezettséget, melyet az intézet alapjainak összerakása — különösen a kezdő éveken reánk rón, bármilyen nehéz legyen is anyagi viszonyaink, mindnyájan készséggel és pontosan teljesítendjük.

Ezen általánosságban tett előterjesztés után, örömmel jelenti az esperes, hogy egyházmegyénkben a vallás erkölcsi élet megnyugtató; sőt a multához képest még lendületet is nyert az által, hogy több helyen a belmisió is megindult s vallásos összejövetelek tartása, hasznos olvasmányok terjesztése, népkönyvtárak, énekkarok alakításával hat és munkál. Az egyháziasság mellett tesz tanubizonyosságot azon szép áldozatkészség is, mely szerint az évi adakozások összege e. m. ben 12.311 frt. 90 kr. az építkezéseké pedig 27.408 frt 69 kr. Az egyházak vagyoni állapota a mult évről a következő: bevétel 72.465 frt 53 kr., kiadás 60.766 frt 76 kr., maradvány 11.698 frt 77 kr. Tőkepénze van az egyházaknak 141.525 frt 51 kr., terhelő adósságuk 21.589 frt 51 kr.

Egyházmegyénk statisztikai adatai: lélekszám 33,092, született: fi = 691, nő = 656, összesen 1347, meghalt 458 fi, 441 nő, összesen 899; házasodott 241 tiszta pár, 75 vegyes, összesen 316; hitvallást tett: 312 fi, 344 nő, összesen 656; áttért 6 fi, 3 nő; kitért 6 fi, 8 nő.

Az egyház-látogatási jegyzőkönyvek alapján 87 iskola közül kitűnő volt: 20, dicséretes 35, kielégítő 24, gyenge 3, nincs tanító öt helyen. Iskoláink közül államilag segélyezve van eddig 47; 6=300, 41=400 frtra.

Esperesünk nagymérvű elfoglaltatása mellett tesznek bizonyosságot a következő számok: A mult év folyamán beérkezett hozzá 973 ügyirat. Ő kibocsátott 1151 hiv. levelet; ha még hozzá vesszük, hogy személyesen is sok helyen kellett megjelennie, bizonyára csak hálások lehetünk iránta, s legmelegebb köszönettel tartozunk neki, hogy e. megyénk ügyei mégis oly ékesen és szép renddel folynak. Már itt említem meg, hogy a jelentő iverk alapján az országos ev. ref. lelkeszi árva és gyámintézetbe e. megyénk 35,795 frt 96 kr. lelkeszi fizetés után, belépési czímen (10%) 3,579 frt 59 krt., évi járulék czímen (2 és 1/2%) 894 frt 69 krt fizet be. Szegénységünket tünteti fel eme kimutatás; 68 lelkeszi állomás közül csak 6 nak van 800 frton felül jövedelme, 26-é 500—800 frt közt van, 36-nak 500 frton alól esik.

Egyházmegyénk már régóta hiányát érezte egy tanácskozási szabályzatnak, s annak elkészítésével még a mult évi tavaszi gyűlés alkalmával egy küldöttséget bízott meg; mely küldöttség beterjesztett javaslatát a közgyűlés hosszabb eszmecsere után, több változtatással elfogadta, s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni rendelte.

Az országos özvegy s árva gyámintézet megalakulásával beállott azon eset, hogy pár év óta létesített saját e. m. gyámintézetünk eddigi kezelését is meg kellett változtatnunk; már megalakulása alkalmával kimondott ugyan, hogy ha az országos gyámintézet létesül, az eddig befizetett pénz arányában az országos gyámintézetbe minden lelkeszért teljesíti a fizetést, vagy kiki az ő befizetett pénzét, kamattal együtt visszakapja. Ez így elintézettnak is látszott, azonban gyámintézetünk tagjaival szembe azon kötelezettséget is elvállalta, hogy özvegyei vagy árvaik részére 1898 évtől kezdve, folyóvá teszi a 100 frt gyámdíjat; és most ilyen két özvegyünk van, kik arra igényt tartanak, s kérvényüket ez irányban be is terjesztették; hosszabb eszmecsere indult meg. Voltak, kik a férjeik által befizetett részvény visszaadását; ismét, a kik a két özvegy részére 898-tól, a szabályzatra hivatkozva, a 100 frt évenkénti kiutalását kívánták; végre

is azon közvetítő indítvány fogadtatott el, hogy az eddig befizetett részvény, ne — mint őszi közgyűlésünk határozatilag kimondotta — kamataival adassék vissza vagy fizetessék be az egyének helyett az országos gyámintézetbe, hanem *kamat nélkül*, s a benhagyott kamatoknak kamatai két egyenlő részben megosztva fordíttassanak a két özvegy gyámintézeti járulékaul, mely azonban egy-egy részre 100 frtot meg nem haladhat.

Egyházmegyénk a tornai e. m. indítványát, mint nemes czélzatut elismeréssel üdvözlö; azonban az ajánlott kiviteli módozatokat jelen egyházi viszonyainkkal ellentétben állóknak s legalább egyelőre kivihetetleneknek tartja. Ennélfogva az indítvány érdemleges tárgyalásába nem is bocsátkozik, hanem annak elintézését a főt. e. ker. bölcsességére bizza.

Több egyházközség be akarván vonni egyházi adózókul a külbirtokosokat is, kik azonban, a régi gyakorlatra hivatkozva, nem hajlandók fizetni, az ilyenekkel szemben az illetők az egyházi törvény 247 §-hoz utasíttatnak.

Anyagi ügyeink hű kézben vannak *Idrányi Ferencz* pénztárnoknál. Hét pénztár mult évi forgalmának beterjesztett számadása elismerés s köszönet nyilvánítás mellett hagyatott jóvá. A kezelése alatt álló vagyon értéke 123.092 korona 42 fillér; hasonló pontossággal számol el fia Idrányi Barna dékán is a kezelése alatti vagyonról.

A levéltárnak Gönczről Kassára való áttétele elrendeltetett, s annak kezelőjéül Révész Kálmán választatott meg. Az országos gyámítár pénztárnoka Idrányi Ferencz, a tanügyi bizottság elnöke Kovács Béla lett.

Egyházkerületi küldöttek az elnökségen kívül: Füzy János, Révész Kálmán, Oláh Péter lelkeszi, Bárczay Ödön, Csoma István és Naményi Gyula világi részről.

Több tanító-változás és khárta megerősítés történt. Kőrösy István Krasznay-vajdai elaggott lelkesz fél fizetéssel nyugalomba ment, az egyház felügyeletével a szomszéd szászfai lelkesz bízott meg. A fegyelmi és közigazgatási bíróság 12 esetben működött.

A közel 100 számot meghaladó tárgysorozat, a mely legnagyobb részben egyházaink, s egyesek magános ügyét foglalta magában — s így közérdekkel nem birnak — nagyon sok időt vett igénybe; úgy hogy azok közül a kevésbbé sürgősek elhagyásával a gyűlés 10-én délben véget ért.

A Schalkház-szálló nagy termében 8-án d. u. 2 órakor, gondnokunk szíveségéből, diszesen felterített, s jó korláti borokkal megrakott asztalok várták a közgyűlés tagjait. A lelkeszi karon s a tanítók képviselőin kívül ott volt a megye főispánja, a beteg alispán helyetteseként is főjegyzője, a város polgármestere, a kassai presbiterium majdnem teljes számmal, kik között képviselve volt a királyi tábla, törvényszék, megye, mérnöki hivatal, gazdasági és réal iskola és a polgárság. Ott volt gondnokunk gondnok testvére is. Folyt a toasztok árja. A gondnok a legelső magyar emberért, esperes a gondnokért, az utóbbi a lelkeszekért, a főispán a szabadelvűség zászlóját magasán lobogató protestantizmusért, annak jelen volt képviselőjéért, az abauji egyházmegyéért üritett poharat. A legszivhez szólóbb, könyeket szembe csalo volt a Mecznér Béla toasztja, ki lelkes szavakkal kérte testvérét, hogy legyen azon egyházmegyének, melynek vezéréül választották, valóban édes atyja, s a nála levő tehetségek szerint eddig is tapasztalt buzgóságával az egyetemes ev. ref. egyháznak munkás, hű fia; mely kérést testvéri csók erősítette meg. Nem feledkeztünk meg kerületünk vezérflairól: szeretett püspökünk, s főgondnokunkról sem. A magasabb színvonalon

30:54 = 55
1200

3510 : 54 = 69

200

álló toasztok — mint azt egy jelen volt igen tekintélyes egyéniség megjegyezte — és az ezer éves mult oly lelkesedésbe hozták a közönséget, hogy egy szívvel-lélekkel, felállva dalolta el a Szózatot, és a Himnuszt. Ebéd végeztével a toasztok száma 30-ra szaporodott fel. Sok tanúsággal, s kellemes hangulattal az esteli órákban oszlott szét a közönség.

Ujj József.

Kolozsvár — Enyed.

(Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.)

... A kolozsvári theol. facultásnak megalapítása a nagy-enyedi Bethlen collégiummal, annak érdekében szemben teljességgel nem agresszív jellegű, a kik ezt így fogják fel, — tévednek. Annak, hogy ez alkotás nem agresszív jellegű: megcáfolhatatlan bizonyítéka ama concilians előterjesztés, melynek kapcsán a tárgysorozat rendjén a Bethlen-collégiumnak saját akadémiaja fentartási ügyére vonatkozó kérelme tárgyalásra kerül. Kéréssem tehát az, hogy ... ne engedjünk sorainkban *rést ültetni a belviszálynak*, a mely ... a külvilág előtt gyöngeségünk szomorú képét mutatná ...

Azért idéztem szóról-szóra Szász Domokos püspök úrnak múlt évi püspöki jelentéséből eme szavakat, hogy a t. olvasó teljesen tiszta fogalmat nyerhessen arról, (olvassván az alábbiakat is): mennyire és milyen hamarosan megváltozhatik az ember véleménye, — még ha püspök is!

Mikor a mult évi kerületi gyűlésen a nagy-enyedi iskola órállói a püspök eme szavait hallották: elfogadták a nyújtott békejobbot minden utógondolat nélkül; nem akartak dissonans hangot vegyíteni azon ünnepélynek hymnusaiba, a melyen ott volt ev. ref. egyházunk egyeteme, mert a püspök fenti szavaiban teljes biztosítékot nyertek arra nézve, hogy az enyedi theologia nem marad tanárok nélkül.

Amikor csakugyan betöltésre kerül a sor, — és az igazgató tanács a pályázók közül csak egyet nyilvánít competensnek, a többieket pedig mellőztetni kívánja oly alapon, a minő alapon mellőzni kellett volna a kolozsvári facultásnak két tanárát is; és a mikor az igazgató-tanács akadályokat gördített azok elé, a kik magántanári vizsgát akartak tenni: — akkor vették észre az enyedik, hogy ama szavak csak arra valók, hogy a gondolatot eltakarják; s ha valakinek még *ezek után* is voltak kételyei, azokat bizonyára teljesen eloszlatta a mai közgyűlés lefolyása.

Azokhoz, a melyek e feloszlott közgyűlésen történtek, az olvasók tájékoztatására meg kell jegyezni, hogy a napi lapok (a „Telefon Hirmondó” nyomán) egyoldalulag és úgy tüntetik fel az egész gyűlés lefolyását, hogy a békés kiegyenlítés nem a püspök és pártja, hanem az elnökség jó akaratán mult. Én legjobb tudomásom szerint írom meg referádámat, az ítélet a közönség dolga.

* * *

A gyűlést Szász D. püspök imával, Bethlen Gábor gróf egy szép beszéddel nyitotta meg, a melyet Réthy L. tanfelügyelő indítványára jegyző könyvbe vettek. Kérte ebben a gyűlés támogatását, jóakarátát, különösen most, midőn oly fontos ügy van napirenden, mint az enyedi theol. akadémia ügye. Felemlítette azt a missiót, a melyet egyházunk nemzetiségi vidéke teljesít; a kolozsvári facultás megnyitását, a millenniumban való részvételünket.

Több aprólékos ügy elintézése után, Zeyk Dániel

főispán, s az enyedi főiskola gondnoka egy szép beszéd kíséretében határozati javaslatot nyújt be, a mely szerint az enyedi theol. akadémia ügye tárgyalassék először, nem úgy mint a javaslatban van, utóljára, a 3-ik napon, a mikor a közgyűlés tagjainak nagy része eloszlott. Kéri továbbá, hogy a püspök még ma délután (április 11.) hívja össze azt a bizottságot, a melynek a tanárok választásáról kell javaslatot adnia.

Szász Domokos püspök ezt ellenzi. Nem fogadhatja el azt sem, hogy ő ma délután hívja össze a bizottságot, mert előbb az igazgató-tanácsnak azon jelentését kell meghallgatni, a mely bőven szól arról, *hogy vajjon van-e szükség az enyedi theol. akadémiaira?*

Tájékoztatóul meg kell említenem még, hogy a közgyűlés tárgysorozatának 11-ik pontja így szól: a) A papképzés *egységes* fejlesztése érdekében teendő intézkedések; b) A nagy-enyedi theol. akadémiánál betöltendő tanszékekről. Az a) pontban szerepelt az, a mire a püspök beszédében hivatkozott, hogy *van-e szükség az enyedi theol. akadémiaira?* A cél tehát az volt: elfogadtatni az igazgató-tanács jelentését, a mely után a b) pont magától elesik. Erről a jelentésről a közgyűlés ellenzéki tagjai semmit se tudtak, csak az utolsó pillanatban hozta valaki tudomásukra — *bizalmasan*.

Zeyk Dániel válaszolt ismét a püspöknek, fentartva határozati javaslatát. Sándor József kijelenti, hogy a püspök által a mult közgyűlésen hangoztatott *béke* ily eljárás mellett nem igen jön majd létre, és állam-csinynek nevezi azt, hogy ily törvénytelen módon akarják becsempészni az enyedi theol. akadémia eltörlését célzó javaslatot; s hogy a mult évi közgyűlés egyhangulag kimondván a megüresedett tanszékek betöltését, ily javaslat felett tanácskozni nem is lehet. Pápai basáskodásnak nevezi a püspök eljárását, reformokat ajánl.

Szász Domokos szerint téves felfogás az, hogy egyik közgyűlés valamely előbbinek a határozatát nem változtathatná meg, és figyelmezteti az elnököt, hogy a vita ilyen folyása nem engedhető meg, a mit az elnök nem fogad el, mert ő tudja kötelességét.

Kovács Albert pesti theol. tanár, kerületi képviselő, szintén tiltakozik ez eljárás ellen. A püspök azt hiszi, hogy más vak, hogy csak neki van esze. Annyi neki is van, a mennyivel nagyon könnyen beláthatja, hogy a nyomtatott jelentést miért küldték meg csakis azoknak, a kikről biztosan tudták, hogy Enyed ellen fognak szavazni. Direct kérdést intéz a püspökhöz és határozott választ kér arra nézve: — igaz-e, hogy az igazgató-tanács mindenkép az enyedi theologia eltörlésére törekszik?

Szász Domokos kijelenti, hogy ő *most* nem válaszol, de ha eljön ennek az ideje, biztosan meg fogja adni a választ.

Kovács Albert viszonzválaszában kijelenti, hogy az erőszak ellenében ők is erőszakot fognak alkalmazni.

Gyarmathy Zsigmond és Kovács Elek a püspök álláspontjára helyezkedik, Bartha Miklós és dr. Szádeczky Lajos pedig a Zeyk Dániel javaslatát pártfogolja.

Bethlen Gábor gr. elnök kijelenti, hogy neki nem volt tudomása az egész ügyrendről, mert csak az utolsó pillanatban bízták meg a gyűlés vezetésével, ideje a javaslatok átnézésére nem volt. Minthogy pedig a vita folyama alatt arról győződött meg, hogy az igazgató-tanács furfangos módon akarja becsempészni az enyedi theol. akadémia eltörlését, alapjainak felhasználását célzó javaslatát: — ő, támaszkodva a mult évi közgyűlés határozatára is, melyben kimondatott a tanszékek betöltése; ő, mint a törvény őre, e felett a vitát nem engedi meg és a Zeyk Dániel indítványát elfogadottnak jelenti ki.

Tíz percnyi szünet után *Kolozsvári Sándor* szólni akar. Az elnök megkérdezi, mihez akar szólni? Kolozsvári, reá sem ügyelve, akarja pertraktálni az előbbi ügyet, a mire az elnök megvonja tőle a szót, s d. u. 4 óráig felfüggeszti a gyűlést.

Délután 4 órakor br. Zeyk József egy bizalmatlansági nyilatkozatot ad be az elnök ellen, beszélni akar oly láрма és oly ingerültség között, a milyenre a legöregebb képviselők se emlékeznek.

A mikor az elnök nagy sokára szóhoz juthat, kijelenti, hogy a mennyiben a kedélyek nagyfokú izgatottsága a higgadt tanácskozást lehetetlenné tette, elnöki jogánál fogva, a gyűlést *feloszlatja*.

A felosztatás után Kolozsvári Sándor a püspök pártját értekezletre hívta össze, a melyből egy küldöttség ment az elnökhöz, kérdést intézve, hogy ragaszkodik-e a felosztatáshoz? Az elnök kijelenti, hogy *ha az igazgató-tanács titkos javaslatát mellőzik és ha az enyedi tanszékek betöltését tárgyalják előbb**: abban az esetben kész a béke, hajlandó elnökölni. A püspök és pártja ezt nem tartván elfogadhatónak, a gyűlés véglegesen eloszlott.

Más nap, vasárnap, a ifjú papokat szentelték fel; a püspök jubileuma tartott meg délben egy nagy ebéddel, estve fáklásmenettel.

Igy végződött e sok reménynyel biztató közgyűlés; folytatása lesz talán (?) május végén, s köszörülük reá a kardokat az erdélyi ref. egyház dicsőségére.

Egy jelenvolt.

Az alsó-zempléni egyházmegye tavaszi gyűlése.

Az alsó-zempléni egyházmegye f. hó 14. és 15. napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését Sárospatakon. Különös érdekességet kölcsönzött a gyűlésnek s úgy az egyházi, mint a világi tagokat nagyobb számban vonzotta össze egyrészt volt esperesünknek, néhai Kopré Ferencnek ez alkalommal megtartott emlékünnepe, másrészt az új esperesnek, *Keresztúri Józsefnek* és rajta kívül 6 újonnan választott egyházmegyei tisztviselőnek ünnepélyes beiktatása. Valóságos tisztújítás számba ment s bármely egyházmegye életében ritka eset, hogy egyszerre hét új tisztviselő eskettessék fel hivatalába.

A közgyűlést megelőző napon a számvevőszék és tanügyi-bizottság tartották meg rendes üléseket. Ez utóbbinak papi elnöke, *Czinke István*, elválasztott rimaszombati lelkész, beadta lemondását s érdemei jegyzőkönyvben örököltettek.

Ápril 14-én d. e. 9 órakor kezdődött a közgyűlés. A főiskola matermének ablakába kitűzött gyászlobogó s a főiskola nagy csengettyűjének ünnepélyes hangja hirdette, hogy előbb a kegyeletes emlékezet adóját rójja le az egyházmegye volt egyházi vezére iránt. Az egész egyházmegyei közönség komoly hangulatban vonult fel az imaterembe, az emlékünnap helyére. — Az egyházmegyei képviselőkön kívül a főiskolai tanári kar s a tanuló ifjuság is tömeges megjelenésével rőtta le a megboldogult iránti kegyeletét, a ki a főiskolának is hivatalos igazgató-tanácsosa volt. A XC. Zsoltár első két versének elnéklése után Keresztúri József, az új esperes lépett a szószékre s szívből fakadó imával kérte a Mindenható áldását a közgyűlés munkájára, önmagára, elnöktársára, s boldogult elődjének emlékére, a régi és új tisztikarra.

Az esperes ezen — mondhatnók — székfoglaló imája után Komjáthy Gábor, egyházmegyei főjegyző tartotta meg

* A pályázat kihirdetése előtt kellett volna a döntő harcot megvívni. Így a pályázók is sértve vannak! Szerk.

az emlékbeszédet Kopré Ferenc felett. A nagy gonddal készített és szépen előadott emlékbeszéd mindvégig lekötötte a hallgatóság figyelmét s felidézte lelkünk elé a páratlan szorgalmú, puritán jellemű s szelid lelkű esperest, kinek élete valódi mintája volt egy egyháznak élő s annak ügyét mindig lelken viselő lelkipásztornak. Az emlékbeszéd valóban megérdemelte a figyelmet, melyben részesült; az egyszerű életrajzi adatokból egész kerek jellemrajzot állított elő a szónok s a megboldogult ifjúkorát, diákéletét, az akkori ifjusági mozgalmakat, valamint esperesi működését igaz vonásokkal és megkapóan ecsetelte.* Egy énekvers elnéklése után az imateremből a gyűlésterembe ment le a gyülekezet, hogy kegyelettel áldozván a multnak, hozzáfogjon a jelen munkájához.

A tulajdonképeni gyűlést *Meczner Béla*, egyházmegyei gondnok lelkes beszéde nyitotta meg, melyben jogos önértéssel hivatkozott a prot. egyháznak hazánk történelmében feljegyzett érdemeire, hazafiasságára s emelkedett hangulattal hívta fel az egyházmegyét az új ezredévben leendő hasonszemléű munkálkodásra. E szép beszéd egyik legkimagaslóbb mozzanata volt az egész gyűlésnek s méltán megérdemelte az utána felzúgó éljéket. (Lásd előbb! Szerk.)

A tárgysorozat legelső pontja az új esperes, Keresztúri József, semlyéni lelkész ünnepélyes felavatása volt. A gondnok felhívására egyházmegyei főjegyző felolvassa az eskü mintát, melyet az esperes megindult hangon mond el utána. Az eskü szavainak elhangzása után Meczner Béla gondnok egy igazán szívből fakadó s a protestantizmus s közelebb egyházmegyénk iránt érzett mélyes szerzetéről tanuskodó beszéddel üdvözlí az új esperest, mint leendő elnöktársát, felkérván őt, hogy kormányozzon és elnököljön bölcsen, higgadtan, szeretettel és igazsággal, legyen elnéző a tévedő, de kérlelhetetlen szigorú a bűnös iránt. Riadó éljenzés fogadta újból szeretett főgondnokunk szavait, mire az új esperes egy hosszabb s részben polemikus jellegű beszédben mondja el köszönetét, melylyel az egyházmegye s elnöktársa iránt tartozik s kéri az egyházmegyét: fogadja őt bizalommal és szeretettel. Az önértékes hangú beszéd után felhangzott az éljen s ezzel az egyházmegye esperesi széke hivatalosan is betöltetett.

Ezután olvastatott a szavazat-bontó bizottság jelentése, a mely szerint az egyházi tanácsbírói állást, a szavazatok abszolút többségével, *Bálint Dezső*, sárospataki lelkész nyerte el, a második egyházi aljegyzőséget pedig *Zitás Bertalan* pthügyi lelkész 28 szavazatával szemben, egy szavazat többséggel, *Ölbey János*, n.-rozvági lelkész. Három szavazat nem érkezett be. Miután a mult szep-temberben megejtett szavazat-felbontáskor a világi főjegyzői s 2 világi s 1 egyházi aljegyzői állás már betöltetett, de az elválasztottak akkor még nem voltak feleskethetők, gondnokunk felhívja úgy ezeket, mint a ma megválasztottakat az eskütételre. Érdekes látvány volt az egyszerre felesküvő 6 egyházi hivatalnok, a kik arcvonalat képezve, szívükre tett kézzel, egyszerre mondták el az esküformát az egyházi főjegyző után. Az újonnan feleskett hivatalnokok ezek: *Bálint Dezső*, sárospataki lelkész, egyházi tanácsbíró, *Vitányi Bertalan*, szerencsi ügyvéd, világi főjegyző, *Hézsér Emil* tállyai, *Ölbey János* nagy-rozvági lelkészek, egyházi aljegyzők, *Dr. Finkey Ferenc* sárospataki jogtanár és *Dr. Pilissy Nándor* király-helmeci szolgabíró, világi aljegyzők. Egym. gondnok az eskü letétele után szívélyes szavakkal üdvözlí az új tisztviselőket s buzgóságra és ügyszeretetre kérve őket, az egyházmegye nevében örömet fejezi ki, hogy a tisztikar ilyen formán teljesen ki van egészítve s új erővel van meg-

* Mihelyt körülményeink engedik, azonnal közölni fogjuk. Szerk.

frissítve. A felavatottak nevében a két első helyen említett mondott rövid köszönetet az egyházmegye bizalmáért s tett ígéretet az illetők ügybuzgó törekvéséről.

A délelőtti ezzel és egy kellemetlen incidens feletti hosszabb vitával, melynek csak a gondnok tapintatos fellépése vetett idejében véget, jóformán el is telt és csak 2 választás ejtetett meg délelőtti. Nevezetesen az eltávozó s egyházmegyénkben viselt hivataláról lemondott Czinke István helyett a tanügyi-bizottság papi elnökévé *Bálint Dezső*, tanácsbíró választatott meg; egyházkerületi képviselőikül pedig megválasztottak: egyházi részről *Tóth Lajos*, *Gecsei Péter* és *Kónya András*, világi részről Szinyei Gerzson, Kóczán Miklós és Meczner András tanácsbírák.

A délelőtti érdekes eseményeit a szokott helyiségben, a „Vadászkürt“-ben, közebed fejezte be, a hol persze nem hiányoztak a zamatos pohárköszöntők, melyek közül meg kell említenünk a Komjáthy főjegyzőjét, ki az egyházmegyei gondnokot köszöntötte fel, mint olyat, a ki fiatal létére idős tölgygyé nőtte ki magát s ma már neki van fiatal csemetéje elnöktársa személyében, holott addig ő volt a fiatal csemete az öreg Kopré tisztos alakja mellett. Egy huzamban a fiatal csemetét is felköszöntette. Fájdalmasan jól esett a Czinke István tószája, ki egyházmegyénkbeli elköltözendő lévén — szokott humoros modorában — megindítóan búcsúzott el egyházmegyénktől a fehér asztalnál is. Nagy hatást keltett a többek közt s mindenkit szívére érintett egy főiskolai tanár köszöntője, a ki a prot. tanárok és a lelkészek közti jó viszonyt hangsúlyozta és ennek ápolását kötötte a jelenlévők szívére.

A délután folyamán és másnap ápril 15-én intézte el az egyházmegye a folyó és az újjonnan felmerült nagy számú ügyeket a melyek közül, rövidség okáért, csak egynehányat említek meg.

Igy nevezetesen: az egyházmegyei gyámintézet végleg leszámolt az összes nyugdíjasokkal s ezzel működését megszüntette.

A tiszta lúci egyház eléggé ismeretes ügyét az egyházkerületi bíróság egyházmegyei közgyűlésünkön téven vissza illetékes elintézés végett, a t.-lúci egyháznak újabban beadott azon kérvényére, hogy oda Kenyeressy Árpád, volt lúci segéd-lelkész legyen meghívható, szavazat útján kimondotta egyházmegyei közgyűlés, hogy e meghívást nem engedheti meg, amennyiben előbbi álláspontjához híven, Kenyeressy Árpádot még most sem tartja II. osztályú egyházra minősítettnek.

Tárgyaltatt Vécsey József, tornai gondnok indítványa a lelkészi hivatalok rendszeresítése és a javadalmasítás egységesítése tárgyában. Egyházmegyénk meg lévén győződve az indítványozó nemes intenciójáról és az egyház iránti jó akaratáról, az indítványban kitűzött célokat, t. i. a lelkészek helyzetének javítását s az egyházi adózás helyesebb megállapítását *elvből* elfogadja; de nem fogadhatja el, mert nem tartja életrevalóknak az indítványban foglalt módozatokat, sem az indítvány indokait, miután azok egyenesen a centralizációt hoznak be ref. egyházunkba, a mi pedig alkotmányunk alapelveibe ütközik. Hanem célszerűbbnek tartja az eszme keresztülvitelére erélyesebben megsürgetni a kormánynál az 1848: 20. t.-c. megvalósítását s azt, hogy a kormány ne alamizsnát, de valódi segílyt adjon egyházunknak. Ajánlja továbbá a főtiszteletű egyházkerületnek, hogy az egyházi adózás helyesebb keresztülvitelére, különösen tehetősebb egyháztagjaink nagyobb mérvű megadóztatására az egyházkerület a konvent útján tegyen intézkedéseket.

A megyaszói egyház tanító-választása ügyében, hol 22 pályázó tanító közül, 20 oklevés tanító mellőz-

tével, egy oklevéllel nem bíró tanító választatott meg, a megyaszói egyház határozata megütközéssel vétetett tudomásul és az egyház utasított, hogy a tanítói állást július végéig oklevelen tanítóval töltsék be.

Egy bizottság küldetett ki a tanácskozási rend kidolgozása végett, melynek jelentése az őszi egyházmegyei gyűlésre adandó be.

Az eddigi szokástól eltérőleg, a jegyzőkönyv hitelesítése nem a közgyűlésen történt, hanem azon célból, hogy a jegyzők alaposabban dolgozhassák ki az illető pontokat, a hitelesítés egy bizottságra bízott, mely e célból ápril 23-án fog összegyűlni Sárospatakon.

Referens.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Püspöki jubileum.** *Szász Domokos*, erdélyi püspök f. hó 12-én ülte meg 10 éves főpásztorkodásának örömtünnepét. Nem ülhette zavartalan boldogsággal, mivel egyik merész s legkedveltebb alkotására, a kolozsvári theol. facultásra nem tehetette fel a már elkészített záró követ, a koronát. E nélkül is volt azonban mire viszszevitése előre-törtetése felől ellentétes véleményben — kétségtelen marad az s ellenfelei is kénytelenek róla elismerni, hogy ő ott, abban a sokféle érdek által sokfelé tépett ország-részben annyi emléket állított nevének, annyi tisztos újítás és építés által erősítette a ref. egyházat s ezzel a magyar faj supremáciáját, hogy lehetetlen róla bizonyos tisztelő csodálkozás nélkül megemlékezni. Egyéniségének absolutisticus jellege is soha nem szünetelő alkotási vágyából nyeri táplálékát s ez termi számára az ellenfeleket s a kikerülhetetlen keserőségeket is. Részünkről a legmélyebb sajnálattal gondolunk arra az elmérgesedett harcra, a mely erdélyi-részi testvéreink között a nagy érdek-összeütközések miatt s az alkotmányos elvek rovására évek óta foly s a mely épen a püspöki jubileum idején is teljes erejében tört ki s testvéri szívünk elnémithatatlan aggodalmi között kívánunk a jubiléus férfunak szerencsét a háborgó tenger lecsillapításához s az egész ev. ref. egyház dicsőségére szolgáló békés alkotásokhoz!

— **Mitrovics Gyula beigtatása**, mint jeleztük is, f. hó 12-én történt meg egész Debrecennek és a vidéknek is élénk érdeklődése mellett. Kezdődött a nagy templomban, a mely zsufolásig megtelt minden rendű-rangú közönséggel, folytatódott a presbiteriumi dísz-közgyűlésen s végződött a Bika-szálloda dísztermében. Beköszönő beszédjét az ő mesteri gyakorlottságával Rom. I. 15—17-re építette s az ellenfeleket is meggyőző hitvallást tett az ő, már előre is magyarázatokkal kísért hitéről, hitbéli meggyőződéséről s kiderült hogy Názáretből is származhatik jó. Istenitisztelet után a presbiterium helyiségében és nevében Kiss Áron üdvözölte Mitrovicsot mint a presbiterium új tagját s mint papot, s a méltó válasz után K. Tóth Kálmán indítványára elhatározták, hogy a beköszönő beszédet több ezer példányban kinyomatják és szétosztják. Simonffy Imre polgármester-főgondnok üdvözölte végül az új lelkészt s indítványozta, hogy a presbiteriumi díszközgyűlés lefolyása — emlékeztetnek okáért — a jegyzőkönyvben részletesen megörökíttessék. A 150 terítékű közebeden Mitrovics Gyula Kiss Áron és Wolafka Nándor püspökök között ült. Sokan versenyeztek őt keblőkre ölelni s a fehér asztalnál a felekezeti torzsalkodásnak még árnyéka sem mutatkozott. A debreceni lapok a teljes megelégedés és öröm hangján szólnak az új lelkész első fellépéséről, a ki pedig új lakásán szerzett torok-baja miatt nem mutathatta meg magát teljes szónoki valóságában. Isten segítse többről-többré!

— **A sárospataki főiskola millenniumi ünnepélye** — sok kénytelen-kelletlen bizonytalankodás után — május 9-re van elhatározva. Egy bizottság megállapította már a programot is, a mely szerint az ünnepély a főiskola imatermében, kertjében és az ez alkalomra kipadlózott tornacsarnokban fog lefolyni. Az alkalmi ima tartására *Kun Bertalan* püspök urat kérte fel. A tanári kar ünnepi szónoka *Dr. Zsindely István*, a jogakadémiai szakelnöke lesz. Az ének- és zenekar hazafias darabokkal, az ifjúság hazafias költemények szavalásával, disztornázással vesz részt az ünnepélyben. Délben közeled, estve táncmulatság lesz a melyre a meghívók már legközelebb szétküldetnek. Megelőző estve a várost kifogják világítani s az ünnepnapra fellobogózzák. A tanító-képezde, a város, a népis-kolák szintén május 9-én tartják millennáris ünnepélyüket. Sárospatak a tisztánnevelési kerület szellemi központja; szeretjük hinni, hogy az lesz a millennáris ünnepélyével is. Felhívjuk erre az igen tisztelt közönség szíves figyelmét.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** a néptanító-képesítési vizsgálatok folyó évi június 22—24 napjain fognak tartatni. A folyamodványok ápril hó 28-ig nyújtandók be a képezde igazgatójánál. Az írásbeli vizsga idejéről a folyamodók külön értesítést nyernek.

— „**Egy kálvinista tanár**“ „**egy kálvinista főgimnáziumról**“ hihetetlen dolgokat mond el a „Nemzeti Iskola“ 14-ik számában. Wlassics miniszternek az érettségi vizsga reformjára vonatkozó tervével foglalkozván, erősen kikel az ellen, hogy a szóbeli vizsgálat alól a jeles osztályzatú tanulókat felmentsék, mert ilyen módon már az iskolában megkezdendék gyakorolni a protekciót s éreztetnék már a gyermekekkel azt az óriási egyenlőtlenséget, mely a protekciós és protekciótlán ember között az életben úgy is fennáll. Ha az ilyen felmentés megadatnék s a tanári kartól függne a felmentés a „jeles“ tanuló lenne mindaz, a kit a vizsga alól felakarnak menteni, ha egy hangot nem tud is s tüstént négyezeröttször annyi jeles fiú támadna, mint a mennyi jelenleg van. A tanárok lelkiismeretlenségét ilyen módon általánosságban bemutatván, egy esetet hoz fel, a mely állítólag egy kálvinista főgimnáziumban történt egy kormányparti képviselő fiával. A fiatal ember, cikkíró szerint, írásbeli dolgozatáért a szaktanártól „jó“ osztályzatot kapott melyet a kormány-képviselő a szaktanár beleegyezésével „elégségesre“ szállított le. A szóbeli vizsgán is egy tantárgyból elégséges osztályzatot nyervén az ifjú, részére elégséges érettségi bizonyítvány állíttatott ki. A befolyásos férfiú e miatt a „*kálvinista püspökhöz*“ fordult, a ki az igazgatóval egyetértve kísütötte, hogy segíteni lehet a bajon, ha az írásbeli dolgozatra a szaktanár által jegyzett „jó“ és az általánosan elfogadott „elégséges“ osztályzat közt levő különbségre hivatkoznak. Ezt hozván fel okul, Csáky gr. miniszter a szüle kervényére megengedte, hogy a bizonyítvány esetleg kijavíttassék. Ennek folytán a püspök meghagyta a vizsgán szerepelt egyházhatósági elnöknek, hogy a dolgot kedvezőleg intézze el. Az elnök gyűlést hívott össze, melyen a szaktanár kimutatta, hogy tévedésről még szó sem lehet, de még ha úgy volna is, az okmányon javítani nem szabad, mert a bejegyzett osztályzat közmegállapodással történt. Az elnök szavazatra bocsátotta a kérdést s a tanárok a szaktanár kivételével mind a bizonyítvány kijavítására szavaztak s az új bizonyítványt a szaktanár aláírása nélkül ki is adták. Nem tudjuk ugyan elhinni, hogy ev. ref. főgimnáziumaink közül valamelyikben ez az eset megtörtént, de ha csakugyan történt volna ilyen visszaélés, az illető névtelen cikkezőnek meg kellett volna az illető tanin-

tétetet nevezni, nem pedig „*egy kálvinista főgimnáziumról*“ beszélni, mert így e visszaélés bűnével bármelyiket gyanúsíthatjuk. Az ilyen eljárás ellen méltán lehet a tanári tisztesség nevében tiltakozni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

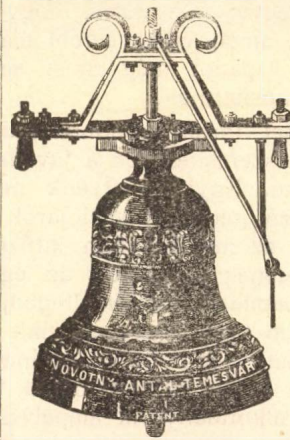
A. K. A kértetett képes német biblia Stuttgartban, a „Süddentsches Verlagsinstitut“ kiadásában jelent meg; ára 46—48 frt az árnyalam szerint; főmunkatársunk szívesen vállalkozik a megrendelésre. — E. A gyászkeretes levelet kaptuk. Van benne egy kis rejtegetett keserűség is, de mi nem veszünk magunkra belőle semmit. Honnan tudnók mi, hogy mit kell írunk egy a közelebb állók előtt is ismeretlen egyéniségről? Semmit mondó szólásokra nem szeretünk vállalkozni, a tőlünk egészen távol állókkal pedig mit lehetne egyebet cselekednünk? — K. B. Még nem írhattam meg, hogy miképen is gondolnám én azt kipótolni. Elíbe kellene valami annak a szellemi világnak rajzából, a melyből épen azon a vidéken a reformáció egész könnyen kisarjazhatott. — P. M. Mikor lehetett, soha sem bizonyultunk fel sem vevőknek és nem is fogunk és nem is foghatunk. Csak be kell tekintenie bárkinek is lapunkba s lehetetlen észre nem vennie, hogy mi eléggé igyekszünk figyelmeskedni. Összeroskadunk a harag alatt, ha mindenki megharagszik, a kit olykor-olykor megvárakoztatunk. Legjobb előre jelentkezni a tárggyal, mert akkor a szerkesztő tájékozhatja magát és nem írja vagy iratja el mások elől az alkalmi témákat. — H. J. Előbbi számunkba már nem fért be több más kiszedett cikk egyetemben. — O. P. A szerencsétlenségről nem kapunk bővebb tudósítást. Lesznek-e segélygyűjtő ívek?!

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang- és érczöntődeje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitértetett átjukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr. és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Gyarmathy József.” — „Kun Bertalan konvent-megnyitó imája.” — „Az 1896 március 23-iki érettségi enquete és ennek a gymnasiumra kiható eredményei.” *Zsoltos Benő.* — „Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság megalakulása.” *Radócsi György.* — „Az ev. ref. egyetemes konventről.” *Radócsi György.* — „A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” *Vattay László.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

GYARMATHY JÓZSEF

1850—1896.

A regényes tornai egyházmegyéből folyó hó 19-én az a leverő hír érkezett hozzánk, hogy *Gyarmathy József* esperes meghalt! — Megdöb-bentő, leverő volt e hír, mert váratlanul jött. Betegeskedéséről hallottunk, olvastunk, de arra soha még csak gondolni sem tudtunk, hogy az élte javában levő, jó kedélyű s néhány héttel ez előtt még viruló egészségnek örvendő férfit kidöntse az élők sorából.

A sárospataki ev. ref. főiskola homlokzatán lengő gyász-zászló már nyilván hirdette ugyan a halálhírt, de még mindig jól esett hinnünk, hogy az a Gombaszögről érkezett magán távirat talán csak egy kósza hír terjesztője lehet. Fájdalom, egy újabb távirat meggyőzött bennünket a szomorú valóságról!

A főiskola tanárain, a kik a gyász hír hallatára közgyűlést tartottak, hogy egyik legjobb akarójuknak s barátjuknak és a főiskola egyik leghálásabb érzésű gyermekének s igazgató-tanácsosának emlékét jegyzőkönyvükben megörökítsék, az elvesztés felett érzett igazi fájdalom vett erőt. Mennyivel fájdalmasabban hathatott a leverő hír a kis Tornamegye ev. ref. egyházaira s különösen lelkészeire, a kik Gyarmathyt annyira tisztelték és szerették, hogy fiatal kora dacára, vezérökké választották s a kiknek ezt a választást soha sem volt okuk megbánni.

Ha a közügyek rendes menete a megbízott ügyének rátermettségét bizonyítja, akkor Gyarmathy Józsefről el lehet mondani, hogy azt az

esperesi széket, melybe a közbizalom emelte, teljesen betöltötte, mert hiszen a tornai egyházmegye az ő rövid esperessége alatt rend és pontosság tekintetében mindig versenyzett bármelyik ev. ref. egyházmegyével. Mint a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosa is megállotta helyét. A nagy távolság, a kedvezőtlen közlekedési viszonyok nem gátolták őt abban, hogy a hívó szóra a szeretett Alma Materhez siessen s ügyeinek vezetésében tevékeny részt vegyen.

Az az általános szeretet, a melylyel hozzá idősebb és ifjabb paptársai s barátai ragaszkodtak, csak növelte benne a munkakedvet, melylyel ev. ref. egyházunk javát előmozdítani igyekezett és csak erősítette azt a szívét betöltő szeretet, a melylyel a jók és igazak iránt mindenkor viseltetett s a melylyel kicsiny családját elárasztotta.

Világraszóló alkotásokkal nem állított ugyan magának nagyobb emléket, mert hiszen arra sem ideje, sem alkalmas tere nem volt; de hű volt a rábízottakban, igaz és állandó a szeretetben s épenezésért emlékét őrizni fogja a tiszáninneri egyházkerület, a tornai egyházmegye, a sárospataki főiskola s az a sok baráti szív, a melyeket csakis egyszer: halálával keserített meg.

Az Úr kegyelme viraszszon a megboldogult hamvai felett s itt maradt, mély gyászbába borult családját, melynek legifjabb tagja éppen a kidőlt családfő temetése napján látott napvilágot, áldja és vigasztalja meg a Mindenható!

Kun Bertalan konvent-megnyitó imája.

Örökké való Isten, édes Atyánk! Élénkebb örömmel, fokozottabb munkakedvvel, mint valaha, egyszersmind szent vallásunk iránt lángolóbb szerelemmel gyűltünk össze ez alkalommal a közmunkásság oltárához, hogy mielőtt megkezdenők szent országod építésének nagy munkáját, melyre a Krisztusban kijelentett evangéliumi hit kötelez bennünket, emlékezzünk meg a legmélyebb hálával azon csudával határos dolgokról, melyeket édes magyar hazánk és nemzetünk ezredéves fennállásának változatos történeteiben, jó és balsorsában velünk kegyelmesen cselekedtél és a melyeknek hirdetésére hála- és örömmünnepet készül szentelni ez idő szerint az egész magyar nemzet.

Gyöngé, szerény ugyan ez a mi öröm-hangunk a milliók ajkairól felhangzó örömnél ama dicsőítő himnuszához képest, a mely Kárpátoktól Adriáig száll e napokban szent egeid felé; de boldogan hisszük, hogy beillik a közös öröm-ének harmóniájába, mert legtisztább kifejezése ez egy hitéhez hű s honszerelmében soha nem ingadozó hitfelekezetnek.

Vedd kedvesen azért jó Atyánk Téged szívből áldó fohászuinknak igaz honszeretet-sugalta ömledézéseit s hallgass meg kegyelmesen. míg Veled édes magyar hazánkra kiírástott áldásaidról s ezek mellett a reánk mért megpróbáltatásokról is megemlékezünk!

Egy ezredév, mely hazánk megalapítása óta a multak tengerében alászálla, oly nagy idő a mi véges elménk előtt, hogy ennek hazánkat, nemzetünket érintett történeteit csak egyes vonásaiban foghatjuk fel; az egésznek emlékezete mint valamely fényes homályban úszó ködkép lebeg előttünk. De a mit e képről leolvashatunk, óh, már is irántunk való határtalan szeretetednek bizonyossága. Fajunk megszorodása, őseink kalandos, vándor életmódjáról a társadalmi művelődés terére való átlépésünk, a keresztyén hit szelidebb világa, a tisztább és nemesebb erkölcsök meghonosodása jutott Tetőled kegyelmes osztályrészünkül. A szelidebb erkölcsök, nemesebb szokások s művelődési hajlamok mellett a tudomány, szép ízlés, művészet, földművelés és mestersegek hódító ereje előtt való meghódolás, általában a mai társadalmi, családi, egyházi viszonyok, melyek a föld színén lakó műveltebb népek sorába emelnek bennünket, — mind, mind a Te irántunk való szeretetednek, hatalmadnak s jó és balsorsban bizonyított dajkáló erődnek csodálatos munkája arra utalnak minket, hogy a beállott új ezredben is egész életünkben, nemzeti törekvésünkben, küzdelmünkben, a bizonytalan jövőben támadható harcainkban is a Benned vetett hit, a te atyai segedelmeddel folytatott munkásság, szabadság és honszeretet legyenek vezérlő elveink.

Óh, midőn a multért Neked méltó hálát adunk, jó Atyánk! — a jövőre nézve egyúttal kezesseget vállalunk azért, hogy úgy fogjuk nevelni gyermekeinket, hogy munkás, jó érzésű honfiak és honleányok váljanak belőlök, a kik előbbre teszik a haza javát, a közjólétet, mint önnönmagukét; kezesseget vállalunk az iránt is, hogy kötelezni fogjuk őket a haza és társadalom nevében arra is, hogy ők is oltsák be szülőiteik szívébe a hazaszeretet szent erényeit, hogy e szent érzés, mint szellemi villamfolyam áthatva az egymást felváltó nemzedékek életét, érje meg e nemzet erőben és hatalma, jóléte teljességében a második ezredév lealkonyodását is.

Add áldásodat jó Atyánk ezen fogadásunk, honfiúi kötelességeink teljesítésére, hogy mint eddig volt, ezentúl is a nemzet elismerésére méltó legyen hitfelekezetünk! Vallásos meggyőződésünk oltáráról mindig csak

a jézusi, nemes tettekre lelkesítő igaz hit, a lelkesmeret szabadságának s az igaz honszeretetnek, trón iránti hűségnek vesztalángjai lobogjanak feléd!

Ezeknek hű teljesítésére törekvő nemes elhatározással kezdjük meg most is célba vett munkánkat; add erre atyai áldásodat; a Jézus Krisztusért kérünk. Amen!

ISKOLAI ÜGY.

Az 1896 március 23-iki érettségi enquete és ennek a gymnasiumra kiható eredményei.¹

(Folyt. és vége).

Van még egy, a mely a gymnasiumra vonatkozólag szintén szóba került, a *latin scriptum*, vagyis a magyarból latinra való fordítás, az érettségi írásbeli vizsgálaton. Ezt az értekezlet majdnem egyhangulag ejtette el. Helyette a latinból magyarra való fordítást fogadta el, hogy ekkép a latin stílus-gyakorlatokra fordított időt az oktatás meggazdálkodván, ez a felsőbb osztályokban a latin írók műveinek és szellemöknek megismerésére fordíttassék.

Ha az activ latin stílus-gyakorlatokra fordított időszaporulat amai óraszámmal együtt a felsőbb osztályokban a latin írók művei és szellemök teljes megismerését valósággal lehetővé tenné s e nagy cél elérését csak az hiusítaná meg, hogy azokra a latin stílus-gyakorlatokra is időt szentel az oktatás jelenleg, akkor talán nyugodt lélekkel lehetne áment mondani az efféle vélemény-nyilvánításokra. De hát ne dobálódzunk ily nagy szavakkal, mert ennek egyebek közt az a kára is meg van, hogy az érdeklődő, de meglehetősen avatatlan nagy közönséget könnyen félre vezethetik! A tény az, hogy „a latin írók és szellemök megismerése“ a latin írókkal való foglalkozásra szánt óráknak ekkép való megszorodásával jelentékenyebb mértékben alig eszközölhető, mint eddig; de sőt megtörténik, még az is, hogy vele sokkal többet veszünk a réven, mint a mennyit nyertünk a vámon.

Mert igaz az, hogy a latin stílus-gyakorlatok körüli vesződséggel s a reájok fordított idővel a legtávolabbról sem áll arányban a tényleg mutatkozó eredmény. De miért? Azért, mert a tömeg-tanításnak a hátránya sehol sem mutatkozik erősebben, mint épen itt. Talán sehol sem szükséges annyira a huzamos vagy legalább mennél gyakoribb és erős ráhatás a növendék szellemére, mint épen e gyakorlatoknál. Tehát vagy men-nél kevesebb növendék, vagy mennél több idő az, a melyre ennél a kielégítő siker elérése szempontjából mul-hatatlanul szükség van. S ha a középiskolai oktatás tulaj-donképeni céljait a növendék tehetségeinek az adott viszonyokhoz képest mennél teljesebb kifejtését s nem főkép a vizsgálaton való szereplését tesszük, az ered-mény a kevesebb idő és csekélyebb ráhatás folytán fel-mutatható gyalóbb scriptumok mellett sem lesz kicsi-nyelhető. Nevezetesen az, a ki az activ latin stílus-gya-korlatok által odáig juthatott, hogy teljesen magára ha-gyatra, egy, bármily egyszerűnek látszó magyar szöveg latinra való áttételénél a hibátlan fordítás szerkesztéséhez szükséges szabályok nagyrészenek alkalmazására képes, ez által sokkal jobban van képesítve latin szövegnek a saját erejéből magyar nyelven való értelmezésére, mint ha a ta-nár vezetése alatt kielégítő sikerrel mindig, még a stílus-gyakorlatokra szánt óraszámokban is latin szövegnek a saját anyanyelvére való áttételével foglalkozott, mert a két nyelv

¹ E cikk első részében egy pár sajtóhiba fordult elő, melyekért szíves elnézést kérünk.

közötti különbség ismerete a növendékek lelkében sokkal öntudatosabbá válik a latin scriptumok szerkesztésében való gyakorlás által, mint e nélkül. S ha egy növendék a latin szöveg értelmezésében jártasságot tanúsít, ebben igen jelentékeny része van a latin stilus-gyakorlatok alkalmával nyert utasításoknak s szerzett tapasztalatoknak. Pedig ez a jártasság s az ez által nyilatkozó szellemi pallérozottság az, a melyet a közép oktatásnak eszközölnie kell, még a nem igen tündöklő érettségi eredmények mellett is. Mert nem annyira a vizsgálatokért tanul az ifjú, mint inkább azoknak a szellemi hatásoknak a befogadásáért és érvényesüléseért, a melyeket előtűntetnie a vizsgálatokon sokszor alig sikerül s csak később, az ő szellemi munkára való képességében mutatkoznak.

A classicusok szövegének interpretatioja s az ebben nagyobb készségre, gyakorlottságra, ügyességre segítő stilus-gyakorlatok azok, a melyek a szellem minden tehetőségének, az összes lelki képességeknek együttes actióját feltétlenül megkövetelik. Ennek az eredménye pedig, — a szellemi erők fejlesztését szolgáló más disciplinák hathatós támogatása mellett, — az a soha eléggé meg nem becsülhető lelki fegyelmezettség és szellemi éberség, a melyet minden magasabb szellemi tevékenység és minden tudományos munkásság első sorban s feltétlenül megkíván. S ez megmarad még akkor is, midőn a munkálkodás közvetlen eredménye, a megfelelő fordítói ügyesség, az értelmezésben való jártasság a további gyakorlatok hiánya miatt talán végképen el is tűnt.

De talán azért, mivel mindez a jelenlegi viszonyok között egyáltalában nem eszközölhető, vagy legfeljebb gyarlóságosan, csekély mértékben valósítható meg, a latin scriptum egyszerűen eltörölendő?

A tanügyi politikában, mint általában a művelődési törekvések minden térein, az ideális álláspont az egyedül helyes. Az oktatás és nevelés előtt, mint minden fokozaton, úgy a középiskolai oktatás előtt is, magas célok lebegnek. S ha ez ama célokat egy vagy más ponton az eléje torlódó akadályok miatt nem képes talán számba vevetőlőleg sem megközelíteni, a feladata magaslatán álló tanügyi politika egyetlen feladata az, hogy az útból az akadályokat elhárítsa s célszerű és üdvös intézkedésekkel a tanügyi munkálkodást hathatósabbá, sikeresebbé tegye s ekkép a cél mind jobban való megközelítését eszközölje. De egyáltalában nem úgy kell eljárni, hogy mivel a fenforgó bajok, az útban álló akadályok miatt a kívánt siker úgy sem mutatkozik, e bajok és akadályok előtt meghátrálva még azt is tönkre tegyük, a mi van. Ily eljárás mellett, hiába lesz minden zaj és lármá, a tanügy menthetetlenül hanyatló irányban fog haladni.

Az értekezletnek ily eredményeivel alig lehet megelégedve az, a ki tőle a miniszteri bevezető beszéd után a tanügyi helyzet javulására, a tanítói működésnek eredményesebbé, az iskolai munkálkodásnak megfelelőbbé tételére irányadó eszméket várt.

Pedig ha csak az érettségi vizsgálat eredményeinek kissé megfelelőbbé, az elnöki kijelentésben foglalt kívánalmakhoz némileg hozzá illőbbé akarta volna is a helyzetet alakítani s csak tisztán ebben a szűk körben marad, még akkor is lett volna, ha nem több, legalább egy dolog, a melyet az érettségi vizsgálat körül komoly megfontolás tárgyává tehetett volna.

Hogy a tanuló szellemi érettségét, judiciumát ki lehesen puhatolni, erre nézve mindenek felett szükséges az, hogy a tanuló a maga szellemi érettségét, ítélő képességének fejlettségét kimutathassa. Ezt kell legelsőbbben is és mindenek felett lehetségesé tenni. Hic Rhodus, hic saltus.

De hogyan állunk ma ebben a tekintetben?

Az 1883. XXX. t.-c. 21-ik §-ának rendelkezése szerint „a középiskolában minden tanév végen nyilvános osztályvizsgálatok tartatnak. A nyolcadik osztályt végzett növendékek az osztályvizsgálaton kívül érettségi vizsgálatot is tesznek.”

E rendelkezés folytán hogyan alakul a gyakorlatban a dolog a gymnasium VIII-ik osztályára és a VIII-ik osztályt végzett növendékekre nézve ott, a hol nemcsak az érettségi vizsgálatokra, hanem a nyilvános osztályvizsgálatokra vonatkozó intézkedést is komolyan veszik?

Az érettségi vizsgálat kivétel nélkül mindenütt akkor van, a midőn a többi osztályokban az osztályvizsgálatok tartatnak, t. i. a rendes iskolai év végén. Ebből tehát az származik a VIII-ik osztályra nézve, hogy kilenc tantárgyból, a promotionális tárgyakat értve, a tananyaggal, a mely más felsőbb osztályokban csak nyolc féle, az előbbi osztályok anyaga terjedelmének megfelelőleg jóval korábban kell végeznie. Van tehát nem is nyolc, hanem kilenc tantárgy, megtoldva az előbbieké egygyel s ráadásul még tetemesen megcsönkített iskolai év. Osztályvizsgálatra áll a növendék legkésőbb, mert már később nem is állhat, május hó közepén. Ez után nyomban következik az érettségi írásbeli vizsgálat. Az ez után hátra levő idő, alig egy kurta hónap marad a szóbeli érettségi vizsgálatához való komoly előkészület számára.

Az utolsó évi tanfolyam dolgaival ennyire megterhelt s az érettségi vizsgálatra való előkészülethez megfáradtan oda hajszolt, kevés időközre szorított növendéktől bizonyára méltányosan alig lehet kívánni azt, hogy jól átgondolt, elegendőképen megemésztett ismeretekkel álljon vizsgálatra, úgy, hogy ítélő képességét kellőleg kiűntethesse. Ily viszonyok közt nem lehetne meglepő, ha a dolgok rosszabbul állának még a mostaniaknál is.

Ime, ha a középiskolai tanfolyamon az érettségi vizsgálatról, mint végső ponttól visszafelé csak egy lépést teszünk is, nyomban ily fonákságra bukkanunk. Az ily állapotok s ehhez hasonló bajok azok, a melyek egyéb belső bajokkal egyesülve kockáztatják a munkálkodás megfelelő eredményét, s a melyek miatt a végső ponton a szellem kellő érettségének feltűntetése alig történhetik meg. Mindezek előidézésében azonban egyáltalában nem bűnös sem a dispensatio, sem a compensatio, hogy az érettségi vizsgálati eljárásnál nincs meg, sem a latin scriptum, hogy az érettségi vizsgálat körében helyet foglal.

Bár csak ez volna a középoktatásnak és az érettségi vizsgálatnak legnagyobb hiánya, leglényegesebb hibája!

Zsoldos Benő.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság megalakulása.

1891-ben tartotta a konventnek ez az iskolaügyi közege vagy tanácsadója utolsó gyűlését. De ezt a gyűlést is a hosszú vergődés előzte már meg s utána megint elfolyt szép öt esztendő, míg végre az „Egyházi törvények” köznevelési és közoktatási szervezet című szakasza (III) nyomán, a mely életre hívását elrendelte, folyó hó 19, 20 napjain csakugyan feltámadott. Azok is alig hiszik, a kik hivatalosan vettek részt a bizonyságok megítélésében, a távolabb állók még annál kevésbé!

A budapesti, Lónyai-utcai ref. főgimnázium könyvtári helyiségében történt a beteg szervnek megdelejezése. Szász Károly püspök elnöksége alatt jelen voltak Dunamellékről Baksay Sándor, H. Kiss Kálmán, Dr. Molnár Sándor; a Dunántúlról Szekeres Mihály, Czike Lajos esperesek, Dr. Horváth József pápai tanár; Tiszáninnentől Fejes István, Kérészy Barna, Radácsi György; Tiszántúlról Kiss Albert, Joó István, Tóth Sámuel, György Endre;

Erdélyből Szász Domokos, Parádi Kálmán, Váró Ferencz, Kenessey Béla.

Délután 5 órakor megnyitotta Szász Károly, mint a konvent által felkért elnök az ülést és a tanügyi bizottság lassú, küzködő multjáról emlékezvén, óhajtsásképen fejezte ki, hogy annak vezetőiül olyanok választassanak meg, a kik idejükből mennél többet szentelhessenek a bizottság jövődjének széppé tételére. Üdvözlővén a megjelenteket, sajnálatát fejezte ki a felett, hogy *Mitrovics Gyulát*, megváltozott helyzete miatt nélkülöznie kell a bizottságnak, melegen emlékezett meg érdemeiről.

Elnök-választásra kerülvén a sor, csaknem az összes szavazatokkal Szász Károly választatott meg. Hálásan fogadta a bizodalmat, de roppant elfoglaltsága s tapasztalatokon nyugvó, a fönnebb kifejezett meggyőződése miatt az elnökség terheinek viselésére nem vállalkozott, hanem *Jó István* tiszántúli gimn. felügyelőt ajánlotta, mint olyat, a ki egész lélekkel forgolódhatik az ev. ref. tanügyi és tanügyi bizottság dolgai körül. A bizottság engedett a meggyőző érveknek s *Jó Istvánt* egyakarattal kiáltotta ki elnökének. Mélyen meghatva mondott köszönetet a nem remélt bizodalomért s ígérte, hogy miután ő egész lelkéből szereti a ref. tanügyet, megpróbálja úgy szolgálni a tanügyi bizottság érdekeit, hogy maga az ügy soha ne vallja kárát. Kérte a tanügyi bizottság tagjainak szíves támogatását.

Jegyzőül *Tóth Sámuel* óhajtott volna a bizottság megtartani, de ő is túl lévén terhelve, felmentését kérte. Felmerült azonnal a kérdés, hogy miként is kíván a bizottság szervezkedni s elég lesz-e csak egy jegyző vagy szükség lesz-e szakbizottságokra vagy legalább szakelőadókra a tenni valók feldolgozása végett. A többség egy jegyző és több szakelnök mellett nyilatkozván, jegyzőül *Dr. Molnár Sándor*, budapesti főgimnáziumi tanárt választották meg, a szakelőadók megválasztását *Radácsi György* indítványára akkorra halasztották, a mikor az alapszabálytervezet azoknak teendőit meghatározza.

Elnök tudatta, hogy az 1891-diki jegyzőkönyv alapján kiküldött egyének elkészítették a bizottság szervezőtérképét. Ez legott felolvasatott s tüzetes megvitatás után egy bizottságnak adatott ki újabb szövegezés és a szükséges pótlások megtétele végett. E bizottságba *Parádi Kálmán* elnökle alatt *Radácsi György* és *Váró Ferencz* küldettek ki, a kik 20-án d. e. 11 órakor terjesztették elő a csekély módosítással elfogadott következő munkálatot:

1. §. Az egyetemes tanügyi bizottság a konventnek iskolaügyi közege (Egyházi törvények 496. §. 1.). Áll 20 tagból, kik közül 10 tagot a konvent a maga rendes tagjai közül, 10 tagot pedig az egyházkerületeknek a konventen kívül álló tanügyi férfiai közül (minden kerületből kettő-kettőt) választ.

A bizottság tagjainak megbízatása 3 évre szól és mindig a konventi 3 éves ciklussal együtt jár le.

2. §. Az egyetemes tanügyi bizottság

a) az Egyházi törvények 405—497. §§-aiban foglalt rendelkezéseit, a melyek végrehajtása a konvent hatáskörébe tartozik, nyilvántartja; a fölmerülő teendőkre nézve a szükséghez képest véleményes előterjesztéseket és javaslatokat készít, indítványokat tesz;

b) az egyházkerületekből a konventhez beérkező iskolaügyi adatokat, jelentéseket, kimutatásokat a konvent tanácskozásai számára rendszeresen feldolgozza;

c) tanácskozik mindazon ügyekről, melyeket a konvent esetről-esetre utasít hozzá s ezekre vonatkozó megállapodásait, illetőleg javaslatait is a konvent elé terjeszti.

3. §. Az egyetemes tanügyi bizottság a maga tagjai sorából elnököt, jegyzőt és szakelőadókat választ, még pedig egyet a theologiai és bölcsészeti, egyet a jogakadémiai, egyet a gimnáziumi, egyet általában a népoktatási, egyet külön a leánynevelő s a keresztyén felebaráti nevelő-intézeti ügyeknek s egyet az iskolai vagyon és alapítványi és külföldi ösztöndíj-ügyeknek előterjesztésére. A választás titkos szavazás által történik.

4. §. Az elnök: a) a bizottsághoz érkezett ügyeket a szakelőadókhoz elkészítésre idejében eljuttatja; b) az üléseket összehívja; c) a tanácskozásokat vezeti; d) a bizottság ne-

vében a konvent elé terjesztendő vagy ennek megbízásából iskolai hatóságokhoz közvetlenül intézendő ügyiratokat a jegyzővel vagy az illető szakelőadóval együtt aláírja. Az elnök akadályoztatása esetében a bizottság ideiglenes elnököt választ.

5. §. A jegyző a bizottság teljes üléseiről jegyzőkönyvet vezet; a jegyzőkönyv alapján leendő előterjesztéseket s esetleges kiadványokat elkészíti s az elnök aláírásával rendeltetési helyére juttatja.

6. §. A szakelőadók a reájók bízott ügykörökben a bizottsági ülések tárgyalásai alá az ügyeket kellő részletességgel előkészítik, megokolt javaslataikat betérjesztik, a bizottság által esetről-esetre reájók ruházandó megbízásokban eljárnak s erről jelentéseiket megteszik. Az intézeteket fenntartó hatóságokkal adatok, felvilágosítások szerzése végett közvetlenül érintkezhetnek.

7. §. A bizottság üléseit évenként egyszer vagy szükség esetén többször is, rendszerint a konventi ülésszakot megelőző napokon tartja. A szakelőadók mellé vagy egyes felmerülő fontosabb ügyekre szak-, illetőleg albizottságokat küldhet ki; de határozatait úgy az elnöki előterjesztések, mint a szakelőadók által előkészített tárgyak vagy egyes tagok indítványai felett mindig teljes ülésben tanácskozára mondja ki.

8. §. A bizottság tagjainak úti költségeit és napi díjait az illető egyházkerületek, a bizottsági ügyvitelnek fölmerülő általános költségeit az egyházkerületek a megállapított arányban közösen fedezik.

A szervezeti terv sok tekintetben különbözik a régiebb e nemű munkálattól s remélni lehet, hogy a szakelőadók, ha hivatással fognak forgolódni, megmentik a tanügyi bizottság számára a jövőt. Szakelőadókul a theol. és bölcsészeti-kari ügyekre *Radácsi György*, a gimnáziumiakra *Váró Ferencz*, a népiskolaiakra *H. Kiss Kálmán*, a ker. felebaráti nevelő-intézetek és leányiskolák ügyeire *Dr. Horváth József*, a vagyoni és alapítványi ügyekre *György Endre* választattak meg; a jogakadémiai ügyek szakelőadójá később fog megválasztatni.

Ezután elnök felhívta a bizottság figyelmét néhány sürgős dologra (érettségi vizsga, népiskolai törvény revíziója stb.), melyek az illetékes szakelőadók figyelmébe ajánlottak. A bizottság egész jegyzőkönyve, tehát szervezetének elfogadott terve is a konventhez terjesztett fel. A konvent fogja most már azt a viszonyt is megállapítani, a melyben az egyetemes tanügyi bizottság lenne, ha lenne, a konvent iskolaügyi bizottságával. Az volt az általános vélekedés, hogy ezentúl az egyetemes tanügyi bizottság mellett, ha az életképesse válik, a konvent iskolaügyi bizottságára nincs szükség. Majd megválik. A tagok az elnököt éltetve jó reménységgel oszlottak szét az egyet. tanügyi bizottság husvétii ünnepéről.

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konventről.

A millennaris törvény-javaslat elfogadásának napján, (ápril 21), millennaris hangulattal kezdődött a konvent tavaszi gyűlése, a reformátusok Lónyai-utcai dísztermében d. e. 10 órakor.

Mielőtt az elnöki csengettyű megszólalt, a konventi tagok élénk beszélgetést folytattak a könyvtári teremben s egyik Kolozsvár és Nagy-Enyed ügyét, másik Békés-Bánátnak a sajtóban túlzott színekkel festett állapotát, harmadik, tizedik-huszedik az államsegély mibenlété s a bizottságok megállapodásait tudakozta, mérlegelte, helyeselte vagy kifogásolta, vagy a papok s theol. akadémiák leendő sorsa felől aggodalmaskodott. A sűrűn érkező püspöki és érseki millennaris levelek sem maradtak szó nélkül, a melyekből utóljára még

kiderül, hogy az egész kerek világ sem állhatna fel a római káth. vallás malasztjai nélkül.

De hangzik az ezüst szavú csengettyű a *Tisza Kálmán* harcedzett kezében s a tagok elfoglalják helyeiket. Felmagaslik *Kun Bertalan* tisztes alakja s utána mindenki kiegyenesedik és imádkozik a hazáért s a konvent áldásos működésért. Ezt a szép imát lapunk más helyén közöltük.

Az imát, a mely a szép számban megjelent hallgatókra is jó hatást gyakorolt, *Tisza Kálmán* indítványára jegyzőkönyvileg kívánja a konvent megörökíteni. A gyűlés ilyen módon megnyilván, ugyancsak *Tisza Kálmán* meleg szavakban emlékezik meg *Szász Domokos* erdélyi püspök érdemeiről, a kit kerülete legközelebb, mint 10 éves püspököt ünnepelt: indítványozza, hogy a konvent is fejezze ki e kiválóan munkás és alkotásokra hivatott tagja iránt szerencse-kívánatait. A konvent szíves éljenekkel adta meg az indítványra az érdemleges választ.

A megjelent tagok névsorának felolvasása közben bemutatta *Tisza Kálmán* a dunántúli egyházkerület új püspökét, Antal Gábort, a ki szintén szíves üdvözlésekben részesült.

A megjelent tagok a következők:

A *dunamelleki egyházkerületből*: Szász Károly püspök, Baksay Sándor kun-szent-miklósi lelkész, Kovács Albert budapesti theol. tanár, Szilassy Aladár főgondnokhelyettes, Karap Ferencz legfelsőbb ítélszéki bíró, Szilágyi Dezső a képviselőház elnöke, Vécsey Tamás.

A *dunántúli egyházkerületből*: Antal Gábor püspök, *Tisza Kálmán* főgondnok, Cziike Lajos esperes, Körmeny Sándor hedrahelyi lelkész, Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter, Véghelyi Dezső alispán.

Az *erdélyi egyházkerületből*: Szász Domokos püspök, br. Bánffy Dezső miniszterelnök, Bartha Lajos esperes, Deési Gyula esperes, Szász Gerő esperes, Kolozsvári Sándor egyetemi tanár, Parády Kálmán főgimn. tanár, Simó Lajos orsz. képviselő.

A *tiszáninneni egyházkerületből*: Kun Bertalan püspök, br. Vay Béla a főrendiház alelnöke, Fejes István esperes, Radácsi György theol. tanár, Mocsáry Lajos, Dókus Ernő orsz. képviselő.

A *tiszántúli egyházkerületből*: Kiss Áron püspök, Szabó János esperes, Szél Kálmán esperes, Kiss Albert orsz. képviselő, Tóth Sámuel depr. theol. tanár, Dégenfeld József gróf főispán, főgondnokhelyettes, György Endre.

A jegyzői székeket Tóth Sámuel és György Endre foglalták el s előbbi felolvasta a tárgysorozatot kinyomtatott rendjét, a melyet látva és hallva lehetetlen volt úgy magunktól és szomszédainktól meg nem kérdeznünk: vajjon nem lehetne-e azt a konventi tagoknak még csendes otthonukban megkapniok, hogy a felett egy kicsikét elgondolkozhatnak s egyik-másik tárgy genezisével bővebb ismeretséget köthetnének?!

A tárgysorozat — a *Szász Károly* püspök felszólalására — egy pár érdekes ponttal kiegészítetvén, *Kun Bertalan* püspök jelentette, hogy Beöthy Zsigmond halála alkalmából a b. e. derék, s egyházunkért szeretettel fáradozó férfiú fiához a konvent nevében részvétnyilatkozatot küldött, a mit a konvent helyeslőleg vett tudomásul, felolvastatta a mély részvétellel írott válaszlevelet s Beöthy Zs. érdemeit jegyzőkönyvbe vétetni határozta.

Tárgysorozat rendjén olvastatott a kereskedelemügyi minisztérium levele, a melylyel a gyámintézeti végrehajtó-bizottságnak (elnöke kérelmére) a *közönséges*, tehát a nem ajánlott s nem pénzes levelekre nézve portómentességet engedélyezett, ha t. i. e levelek a

feltétlen portómentességet élvező hatóságokhoz szólnak. A konvent köszönettel adózott e kedvezményért.

Wlassics miniszternek a 22,000 frtnyi segély kiosztását tárgyzó levelei, egyidejűleg pedig az erdélyi egyházkerületnek ugyancsak a kiosztás módját helytelennítő irata olvastattak fel ezután. Tudvalevőleg a 100,000 frtnyi rendkívüli államsegélyből nekünk jutott részletet Wlassics az egyes lelkészeknek az adóhivatalok útján akarta kiosztatni, de a konventi elnökség közbelépésére az autonomia-ellenes eljárástól szívesen elállott s az egész összeget az egyetemes egyház elnökségéhez utaltványozta. Ismeretes az is, hogy az erdélyiek a segélynek a szokásos kulcs szerinti szétosztását nem látták igazságosnak s jövőre a szegénységre való tekintettel kívánják azt kiosztatni és pedig nem a kerületek, hanem a konvent által. Igazolták e kívánságukat azzal, hogy míg Erdélyben a lelkészek átlagos fizetése nem üti meg az 500 frt sem, addig Dunamellékén felül jár az 1000 frton.

E tárggyal kapcsolatban említette *Tisza Kálmán*, hogy miután a vallás- és közoktatási miniszter hajlandónak mutatkozott — felolvasott levelében — a lelkészi javadalmazásnak törvény útján való rendezésére, ha más nem, úgy ő fog e tekintetben javaslatot tenni, s indítványozta egyúttal az erdélyiek által javasolt segélykiosztási mód elfogadását. Fejes István és György Endre felszólalása után, a kik e kérdésnek későbbi tárgyalását óhajtották, a konvent *Tisza Kálmán* indítványát elfogadta.

Ezután a millennaris törvényjavaslat miatt a gyűlés 1 órai időre felfüggesztetett.

Szünet után felkérte *Fejes István* *Tisza Kálmán*at, hogy miután a lelkészek javadalmazásának kérdése égetően sürgős, tegye meg indítványát azonnal, hogy a konventnek ideje legyen azt minden oldalról tüzetesen megvitatni. *Tisza*, kiindulva a miniszter fönnebb jelzett ígretéből, a mit jó auspiciumnak tekint, felkérendőnek véli a vallás- és közoktatásügyi kormányt a lelkészi javadalomnak a 800 frt minimumra való kiegészítésére, a mint azt a konvent már előbb is megállapította; ha azonban ezt a kormány — a mostani viszonyok között nem tehetné meg, sürgetendőnek véli legalább a 600 frt minimumig való segélyeztetést. A most folyamatban levő segélyeket szerinte az ev. ref. egyház továbbra is megkapná s a lelkészi javadalomnak 800 frtra való kiegészítése törvényhozás útján biztosíthatnák.

Kiss Albert az indítvány kinyomtatását ajánlotta, mivel ilyen nagy horderejű kérdésben minden szónak jelentősége van; de *Tisza* nyilatkozatára megelégedett a konvent annyival, hogy e tárgyat a második napi ülésre tűzte ki.

Kenessey Béla a közalap állásáról tette meg jelentését, kegyelettel emlékezvén Beöthy Zsigmondnak, mint elnöknek, kiváló érdemeiről. Vita támadt az özvegyárva-gyámintézetet illető jutalék kiszámítása felett; t. i. hogy a 100,000 frt segélyből 10, vagy 25% számítás-e már ez alkalommal a gyámintézet javára. Az előbbi fogadtatott el, úgy azonban, hogy e számítás csak az egy esetre szól. A vitában részt vettek: Dókus Ernő, Kiss Albert, Körmeny Sándor, Szász Károly, Dégenfeld József gróf, Szél Kálmán stb. A folyamodók száma 128-cal több ez évben, mint volt a múltban; a kérvények egyrésze most gyarló felszereléssel érkezett be, a minek aztán a folyamodó adja meg az árát, ha talán nem is ő az oka. Néhol az esperesek által beküldendő táblázatok is otthon maradtak.

A végrehajtó bizottság tagjainak megválasztására a kerületek felhívatnak.

Második napon a jegyzőkönyv hitelesítése után

megválasztattak a rendes konventi bíróság tagjaiul (Beóthy Zsigmond és Papp Gábor helyére) Antal Gábor püspök rendes tagnak, Molnár Béla póttagnak; a rendkívüli bíróság póttagjának szintén Antal Gábor, a kik később a hivatalos esküt is letették.

Sorra került aztán, általános nagy érdeklődés között a *Tisza Kálmán* indítványa, a ki újabban formulázta azt s különösen kiemelte, hogy ő a vallás és közoktatási minisztert kívánja felkérteni s a lelkészi javadalom törvényes rendezését elengedhetetlennek tartja, s csak végszükségből elégszik meg a 600 forint minimummal; de ezt is nyereségnek véli, miután sok egyházközség annyit sem képes a lelkészének biztosítani.

Kiss Albert az indítvány újabb szövegezésében általában megnyugszik, de tart attól, hogy ennek az államsegély ügynek rendezése elodáztatik, a mi nagy elkeseredést szülne bizonyos körökben s a lelkészi pályára végzetessé válhatnék. *György Endre* és *Radácsi György* szövegezték csupán e tárgyhoz. Utóbbi a 600 frt minimumot kihagyatni kívánja az indítványból, mivel ez már túlhaladott álláspont s az — a rosszabb esetben is megkapható. Theologiai akadémiáink teljes elnéptelenedésétől fél arra az esetre, ha 600 forintos lelkészi állomásokkal is megelégszünk s aggódik a miatt, hogy a kormány a két összeg között bizonyosan a kisebbet fogja választani.

A konvent *Tisza Kálmán* indítványát magáévá tette s az annak megfelelő felírat szerkesztésével *György Endrét* bízta meg. Általános nézet volt a gyűlés után, hogy a kormány okvetetlenül a kisebb összeggel fogja a vallásegénylőség nagy elvét a reformátusokon kipróbálni, de — úgy hiszik sokan — ez is nagy segítség lesz, mivel a jelentő-ívek szerint igen sok lelkészi javadalom van a 600 frton alul. A jövő majd bizonyosság lesz erre is, amarra is.

A közalapi segélykérvényekről s a segélyek kiosztásáról tett azután jelentést a közalap előadója, a mely szerint segélyben részesülnek: I. *Dunamellékről*: a) 15 egyház 1115 frt; b) 6 lelkész 350 frttal. II. *Dunántúlról*: a) 22 egyház 1690 frt; b) 11 lelkész 570 frttal. III. *Tiszáninnenről*: a) Egyházak: Hernád-Petri 60, Pálháza 60, Nyíri 50, Alsó-Hutka 50, Fulló-Kércs 80, Devecser 80, Csenyete 80, Felső-Csáj 100, F.- és A. Céce 60, Zsérc 150, Mályi 80, Maklár 100, Dorogma 60, Rakacca-Szend 80, Hegymeg 100, Berente 80, Zsíp 80, Szent-Király 80, Recske 60, Kőrös, l.-e., 60, Kövecses 60, Gice 50, Bátka 100, Berzete 80, Bellény 60, Zsarnó 80, Torna-Ujfalu 60, Torna-Kápolna 100, Áj 100, Kánó 60, Borzova 80, Uszoba 100, Pinkóc 70, Palágy-Komoróc 100, Pályin 100, Lucska, l.-e., 80, Bodrog-Olaszi 100, Kis-Toronya 80, Vásárhely 100, Szalók 50, Miglész 80, Nagy-Kázmér 50, Kis Ráska 50, Kis-Bári 50, Tátrafüred 100 frttal; összesen 42 egyház 3490 frttal. b) Lelkeszek: Kőrössi József 50, Új János 60, Biró János 50, Szaniszló Pál 50, Kiss József 50, Gyurkó Daniel 60, Kovács István 50, Molnár Pál 60, Szalóczi Pál 80, Somodi János 70, Horváth János, rakacca-szend, 50, Demeter János 50, Barna Gyula 40, Farkas József 40, Czinyéry Barna 50, Sággy Sándor 50, Kis Károly 50, Seres József 50, Vajányi János 30, Péter József 50, Mészáros Lajos 100, Kaposy György 50, Ragályi Géza 80, Benedek János 50, Ráski Endre 60, Kiss László 50, Kecskeméthy Bénéjám 70, Szánthai István 30, Sallay Sándor 40, Erdélyi József 40, Nagy Károly 40, Sohajda János 40, Kovács János 50, Sztankovics Lajos 50, Hutka József 50, Babarék Dániel 50, Stefán Mihály 50, Szeghő Bénéjám 50, Soltész Gyula 50, Hajzer Endre 60, Kádár János 50 frttal; összesen 2150 frttal. IV. *Tiszántúlról*: a) Egyházak: Aranyos-Medgyes

60, Magosliget 80, Misztótfalu 60, Nagy-Kolcs 40, Pálfalva 50, Rozsály 80, Sárköz 80, Bánfalva 50, Békés-Sámson 40, Földeák 50, Füzes 50, Kunágotá 60, Nagy-Szrdistye 50, Ref. Dombegyháza 50, Ref. Kovásháza 60, Resica 100, Szkulya 40, Borzsova 60, Búcsú 40, Csetfalva 50, Daróc 80, Déda 60, Gecse 80, Gergelyi 80, Gut (Kis és Nagy) 80, Halábor 40, Harangláb 50, Kajdanó 50, Kis-Lónya 80, Macsola 40, Makkos-János 50, Márók-Papi 40, Nagy-Bégány 40, Sáros-Oroszi 50, Surány 50, Új-Dávidháza 80, Zápšony 60. Berettyó-Szent-Márton 50, K.-N.-Rév 100, Magyar-Kakucs 60, Nagy-Szántó 40, Pelbárhida 80, Siter 60, Felső-, Alsó-Józsa 100, Vedres-Alsó-Ábrány 80, Gálos Petri 40, Ér-Adony 40, Monos-Petri 50, P.-Fegyvernek 80, Rakóczi 60, Tisza-Nagyrev 60, Tisza-Sas 50, Bere 60, Csomaköz 60, Kaplony 50, Mérk 70, Nagy-Dobos 60, Papos 50, Parasznya 30, Szaniszló 60, T.-Bökény 50, Fekete-Ardó 40, Fekete-Patak 40, Péterfalva 60, Tisza-Keresztur 50, Tivadar 50, Verbőcz 40, Buda-Ábrány 40, Mártonfalva 60, Nagyalu 50, Nyir-Acsád 60, Anarcs 50, Eőr 50, Gemze 30, Gyüre 60, Karász 40, Kótaj 60, Mihálydi 50, Ramocsaháza 40, Tisza-Szt.-Márton 50, Vas-megyer 50, Ménes-Györök 80, Nyégerfalva 50, Pankota 50, Radna-Lippa 100, Borzova 80, Dara 40, Fülöp-Daróc 80, Györgytelek 80, Istvádi 50, Majtis 60, Pusztadaróc 70, Rápolt 50, Sonkád 60, Szamos-Becs 60, Jánk 60, Zsarolyán 60 frttal; összesen 96 egyház 5600 frttal. b) Lelkeszek: Balajthy Károly 40, Barkász Albert 50, Bodor Pál 40, Hajdú Albert 30, Hajdú Zsigmond 40, Papolezi Zoltán 40, Pásztor István 50, Dankó Géza 30, Nagy Bertalan 40, Somogyi Lajos 40, Veres István 30, Batta Ferdinánd 40, Bánóczy Endre 50, Bereczky János 60, Bereczky József 40, Boros Sándor 50, Dajka Ignác 40, Darcsi Miklós 50, Deli Tamás 40, Jászter József 40, Kölcsey Zsigmond 40, Id. Lánácz József 50, Ifj. Lánácz József 30, Miklós József 40, Nemes Ferencz 40, Peterdi Pál 30, Péter Sándor 40, Sütő Miklós 40, Tariska Lajos 40, Bokros Benedek 40, Józsa Gábor 40, Balogh Imre 40, Csuka Ferencz 50, Debreczeni László 40, Egressy Imre 40, Fazekas Mihály 80, Jakab József 30, Nagy Sándor 40, Szabó József 40, Sipos János 40, Szathmári János 30, Papp Károly 60, Kéry Pál 50, Lányi Kálmán 40, Szabó Menyhért 30, Tukacs Albert 30, Turóczi Gyula 30, Veress Imre 30, Deák Mihály 50, Fekete Károly 40, Sárkány Lajos 40, Szabó József 40, Szekeres Sándor 30, Szép Ferencz 50, Szűk Sándor 40, Fodor Bénéjám 40, Takács Zsigmond 30, Arokháti Béla 30, Bakos Pál 40, Barcsa Endre 50, Biró János 30, Csatári Zsigmond 40, Dúcs György 40, Erdélyi Imre 30, Fekesházy Gyula 50, Görömbe István 30, Keresztesi Sándor 50, Kézi András 30, Marton Gyula 40, Molnár Ferencz 30, Molnár Miklós 40, Nagy István 40, Nagy Kálmán 30, G. Nagy Lajos 40, Nemes István 40, Nemes Menyhért 40, Somogyi József 30, Szentpéteri István 30, Tóth Gábor 40, Kócsa Károly 50, Szabó József 50, Vadas Gyula 40, Csépké Péter 50, Csíszár István 30, Domján Pál 50, Ferenczi Imre 30, Jakab Antal 40, Kazay Gyula 30, Kormány Károly 30, Losonczy Gusztáv 40, Nagy Bernát 40, Nyíri Gyula 50, Pásztor Lajos 40, Szabó Béla 30, Szeőke József 50 frttal; összesen 95 lelkész 3800 frttal. V. *Erdélyből*: a) 20 egyház 970 frttal; b) 40 lelkész 1720 frttal.

Rendelkezésre csupán 238 frt 79 kr maradt, a melyből 200 frt Antal Gábor felszólalására Kaposvárnak jegyeztetett elő missiói segély címen. Az összes kiosztott segély 21.455 frt. Az előadónak szívesen mondott a konvent köszönetet. A segélyért folyamodók egy jó része alaki hiányok miatt utasítottán vissza, Fejes István

felszólalására kimondta a konvent, hogy a hiányok okozói kipuhatólandók s szükség esetén vizsgálat alá veendőek. Egy kis okos körütekintéssel, egy kis tudakozódással bizony-bizony, hogy sok rendetlenséget el lehetne osztani imitt-amott a közjó előnyére.

A gyámintézeti bizottság előadója, *Petri Elek*, theol. tanár ismertette a bizottság eddigi működését (kiadványok, stb.), beterjesztette a földhitelintézettel kötött ideiglenes szerződést, kérvén az utalványozási, stb. jogot az elnöknek s illetőleg az alelnöknek, hogy az intézet fejlődése akadálytalanul haladjon. A szerződést felolvassa s azt a konvent helyesléssel fogadta el magáénak s az elnökök számára kért jogot is megadta. A gyámintézet eddigi kiadásait a közalap, az ezentúliakat maga a gyámpénztár fogja fedezni. Az intézet pecsétnyomója elkészült. Isten áldásával most már előre!

Felmerült, hogy a bevallási ívek közt a számítási alapra nézve nagy különbség van, mivel a lelkési földek jövedelmét némelyek a kataszteri számítás, mások a bérlet után vették fel. Már a múlt konventen ígérte Erdély püspöke, hogy mind a kétféle számítás szerint be fogják terjeszteni bevallási íveiket, hogy a tiszta igazság megközelíthető legyen. Hosszabb vita után kimondta a konvent, hogy a belépési díj a már beküldött vallomások alapján számítandó, a továbbiakra nézve azonban a kijavításnak helyet ad s az ívek kiigazítását szükségesnek tartja. Egyesek egészen új összeírást sürgettek, de a többség nem volt hajlandó, féltvén a gyámintézet sorsát az újabb s talán bizonytalan kísérletektől. A vitában részt vettek: Dégenfeld József gróf, Molnár Béla, Kiss Áron, Szász Károly, Tisza Kálmán, Szél Kálmán, Antal Gábor, stb.

A missiói lelkészek nyugdíj-járulékára nézve felvetette a bizottság a kérdést: vajjon egész fizetésök után rovandók-e meg belépési járulékkal, vagy — miután sokat kell utazniok — fizetésök egyrésze utazási díjúl számítandó-e, vagy talán — különösen némelyeknél — az egész missió-fizetés is utazási díjnak tekintendő? Mivel a jogot csak befizetéssel lehet megszerezni a gyámintézethöz, egész fizetésök után rovandók meg. Ugyanez áll a lelkész-tanítókra nézve is, a kik csak mint lelkészek szerepelhetnek nyugdíjasokul, miután az állam a tanítói nyugdíj-intézetbe nem fogadja be őket. Az esperesek szorgalmazandók a püspökök által, hogy a járulékok befizetését sürgessék.

Az Evangelical Alliance küldöttség által kíván a millenniumi ünnepélyen résztvenni s úgy Ó Felsege, mint az ev. ref. egyházi hatóság előtt tisztelni fog. A konvent hálásan fogadta a jelentkezést s megbízta tagjai közül Szász Károlyt, Szilassy Aladárt, György Endrét, Baksay Sándort, Szász Domokost és Vay Béla bárót, hogy mint egyetemes ev. ref. egyházunk képviselői fogadják a tisztelgőket.

(Vége köv.)

Radácsi György.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése április 8—9 napjain, Uza-Panyiton tartott meg. A megelőző napon lelkési értekezlet volt, a melyen több fontos kérdést vitattak meg s több indítványt vetettek fel, a melyek az egyházmegye zöld asztalára is oda kerültek.

A közgyűlést templomi istenítisztelet előzte meg, a hol Budaházi Lajos hanvai segéd-lelkész imádkozott. Annak végeztével az iskola helyiségében gyűltek össze a gyűlési tagok, a küldöttek és az érdeklődők meglehetősen számmal. Itt esperes, buzgó ima után, az elmúlt

év nagy eseményeire rámutató s a mostani nagy történeti év jelentőségét feltüntető, emelkedett hangú beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. A megnyitó-beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. Azután az esperesi jelentés olvastatott fel. E szerint gyülekezetünk vallás-erkölcsi állapota általában megnyugtató. Az új egyházpolitikai törvények életbeléptetésével komolyabb rázkódtatás sehol sem fordult elő. Eddig egyetlen egy esetben köttetett olyan polgári házasság, a mely egyházilag nem áldott meg. (De azt már sajnosan érezzük, hogy a vegyes házasságok kötésénél, mi lelkészek általában nem tudunk olyan éberek lenni, mint katolikus kollégáink, úgy, hogy az ilyen házasságokból eredő gyermekeknek a tizedrészét se tudjuk szerződésileg egyházunk számára biztosítani. Azokból a hivatalos adatokból, a melyekbe alkalmunk volt betekinteni, az olvasható ki, hogy mi semmit se teszünk és hogy talán nem is tudunk tenni és hogy sem nekünk a pásztoroknak, sem híveinknek érzékünk sincs még a védekezésre se, nem az activ munkálkodásra. Tudósító.)

Egyházmegyénkben a lelkek száma: 28,446. Született összesen: 1046 gyermek; meghaltak: 828-an. Konfirmáltak: 575. Házasságot kötött: 288 tiszta protestáns és 70 vegyes vallású. A rendes tankötelesek száma: 3095; iskolába járt 3080. Nem járt iskolába a tankötelesek 0.25 %-a, az ismétlőknek 0.4 %-a. A 68 iskolából 31 találtatott kitűnőnek.

Nevezetesebb építkezések történtek: *Pelsőcön*, ahol a templom és torony díszes rendbe hozatott: 6750 frt költséggel; *Radnóthban* a díszes torony felépült s abba egy új harang állíttatott be: 6679 frt kiadással; *Szalócán* új iskolát emelt, mely 3177 frtba került; *Tornallyán* a torony-építés befejeztetett, a templom kijavíttatott s az összes építés 3121 frtot vett igénybe; a *bátkai*, vihar által megrongált templom-torony kijavítása: 756 frtba került; *Jánosi* egy 1500 frt értékű új orgonát állított templomába; *Kőrös* templomát és iskoláját hozta rendbe 1029 frt kiadással. Építkezésekre összesen: 25,290 frt 70 kr fordíttatott. Múlt évi kegyes adományok összege: 5182 frt 74 kr, azon számos kisebb-nagyobb értékű templomi felszereléseken kívül, melyek mind népünk buzgóságáról és áldozatkészségéről tanuskodnak.

Az 1895. évi közalapi járulékból, mivel 11 frtot törölni kellett, egy fillér sincs hátralékban. Az ifjaknak nyári vasárnapokra templomban való felmarasztása s vallás-erkölcsi oktatása, két egyház kivételével mindenütt gyakoroltatik. A gyülekezet és lelkész közötti békét némileg megzavarta egyik egyházunkban, az erdő-legelő vitás ügye, másik helyen pedig annyira ingerült a nép, a lelkész ellen, hogy ennek állása ott tarthatatlanná lett. Ez a lelkész (a beretkei) hivataláról a gyűlés színe előtt élszóval le is mondott.

Az üresedésben levő egy világi és egy egyházi tanácsbíróságra, a presbyteriumok szavazataival: *Bornemisza László* gömörvármegyei alispán és *Kupai Dénes* vályi lelkész lettek megválasztva. Bornemisza László neve a vármegyei és társadalmi életben, Kupaié az irodalomban előnyösen ismert nevek. Munkakedvökben és tehetségökben nyeresége lesz az egyházmegyének is. A hivatalos eskü letvése után, a közgyűlés szívélyes üdvözlései közt, magas szárnyalású beszéddel és biztató ígéretekkel kötelezték el magokat ev. ref. egyházunk és vallásunk szent ügyeinek a szolgálatára.

Díoszegi Zsigmond és Bornemisza Elemér vármegyei jegyzők, tiszteletbeli világi jegyzökké választattak. Czinke István rimaszombati, Szabados László imolai és Dusza János giczei lelkészek beerősítetttek.

A számvevőszék és a gyámoldai pénztárnok hat

éves mandátuma lejárván, a számvevőszék eddigi tagjai és Seres József gyámoldai pénztárnok, érdemeik jegyzőkönyvi elismerése mellett, hat évre újra megválasztattak. Az országos gyámoldai pénztár kezelésével is Seres József, az ellenőrzéssel pedig a számvevőszék bízott meg.

Az egyházmegyei lelkészi gyámoldák sorsának eldöntése körül élénkebb vita nem fejlődött ki, mivel az a számvevőszék és a lelkészi értekezleteken jól elő készítetett. Kevés módosítással az a terv fogadtatott el, a mely e lapok múlt számainak egyikében közölve volt. A számvevőszék jelentése szerint a lelkészi gyámoldai pénztár állása 23,605 frt; a lelkészi gyámegylet 11,127 frt; a tanítói gyámoldái 19,705 frt. Elfogadtattott a lelkészi értekező azon indítványa, hogy az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet alapszabályaiban azon módosítás kértessék a konventtől, hogy a segélyre jogosult özvegyek ne református, hanem csak protestáns voltakot legyenek kötelesek igazolni.

A lelkészi fizetések felszámítása, a mely az 1894. évben összeállított jelentő-ívek adatai nyomán eszközöltetett, az egyházmegye tapasztalatai szerint, sem a termények, sem az ingatlan jövedelmének értékelése, sem egyéb tekintetben, nem csak a különböző kerületek, hanem az ugyanazon egyházmegye különböző szakaszaiban sem levén egyöntetű, a mire pedig úgy a kilátásba helyezett államsegély méltányos elosztása, mint az országos gyámintézet terheinek igazságos viselése szempontjából szükség volna, indítványozza a gömöri ev. ref. egyházmegye, hogy kértessék fel a konvent, hogy a lelkészi fizetéseknek az egész országban leendő egyöntetű felszámítása végett állapítson meg egységes alapelveket, készíttessen kimerítő utasításokat, mint az a kath. kongrua felszámításánál történik és a lelkészi fizetéseknek ezek alapján való újra felszámítását sürgetően rendelje el.

A lelkészi értekező indítványa folytán felír az egyházmegye, hogy a legközelebbi konventnek a stólara vonatkozó intézkedéséből csak az a részlet hagyassék meg, hogy „a stóla érintetlen maradjon”, a többi része pedig, mely így hangzik: „azonban annak meg nem fizetése az esketés akadályául nem szolgál” töröltessék mindaddig, míg az egyetemes egyház a stóla-kérdést akár államsegéllyel, akár anélkül nem rendezi.

Ugyancsak a lelkészi értekező indítványozta, hogy sürgetessék meg a kormány, hogy a lelkészi fizetéseknek 800 frt minimumig való kiegészítését törvényhozással még ez évben biztosítsa.

A millenniumi ünnepély idejére nézve abban történt megállapodás, hogy az egyházi ünnepély május 10-én délelőtt, az iskolai ünnepély ugyanakkor délután tartassék meg; mivel csak úgy remélhető, hogy földműveléssel foglalkozó községeinkben az iskolai ünnepélynek is lesz méltó közönsége, ha az ünnepnapon tartatik meg.

A lelkészi értekező indítványára elhatározta a közgyűlés, hogy az egyházmegyénk majd minden egyházában fennálló éneklőkarok alapszabályait megerősítés végett bekéri, hogy ezen derék egyletek szervezetét megismerje, ellenőrizze, magához csatolja s azok működését, a dal- és ének kultusának művelődése mellett egyházunk és vallásunk érdekeinek szolgálatában is közvetlenül maga mellé állítsa s azoknak itt-ott látható kinövéseit lenyesegeesse.

A legátusok specificálása, vagy visszautasítása a presbyteriumokra nézve fegyelmi eljárást von maga után. Azok a tanítók, a kikről kitűnt, hogy nem mind az irodalmi kör kiadványait használják, 2 frtra büntetettek s nevök a bírság behajtása végett áttétetett a gyámol-

dai pénztárnokhoz. A hubói egyház előjárói ellen, hűtlen vagyon kezelés miatt fegyelmi eljárás indított.

A régóta húzódó és sok port felvert lekenyei két protestáns egyház vitás ügye végleg megoldatott. A szétválás megtörtént. A vagyon felosztása az egyházmegyei ügyész közbejöttével, szerződésileg, közmegegyezéssel eszközöltetett. Az iratok a kerületre terjesztetnek fel. Másoldalról úgy látszik azonban, hogy a lutheránusok még most se nyughatnak. Kerülő utakon a kormánynál vetik latba a befolyasukat. Lekenyenek állami iskolát kívánnak a lekenyei ref. iskolai épület és összes iskolai vagyon felhasználásával. A lekenyei iskola államosításába csak úgy megy bele az egyházmegye, ha a tanító mindig református lesz.

Itt különben egy titkos, nyugtalankodó lutheránus kéz működik, a mely pár év alatt kíméletlenül széttépte azokat a testvéri kötelékeket, a melyek a testvér egyházakat e vidéken századok óta összekapcsolták. Így e nyugtalankodó, sőt gyűlölködő kéz mozdulásaira az elmúlt évben Tornallyán és Királyiban is fiók egyházat alapítottak a lutheránusok, a hol századok óta a két felekezet hívei közt békeség és a legjobb testvéri egyetértés uralkodott s az ág. ev. hívek mindig a ref. pap szolgálatát vették igénybe. A szomszédos sajtó gömöri ref. hívek pedig az ottani ág. ev. lelkész gondozása alá tartoztak. Most ennek a viszonyoknak is vége szakadt. S a lutheránus esperesség értesítvén e szakításról a tornallyai ref. lelkészt, Sajtó-Gömörön ő is felállította a ref. fiók-egyházat. Ezt szintén most vette tudomásul az egyházmegye.

Ezek szomorú adatok a protestáns unió történetéhez.

Némely jelekből úgy látja egyházmegyénk, hogy az egyházlátogatást az eddiginél is mélyrehatóbbá kellene tenni minden irányban. Azért Ruszkay Gyula jánosii és Seres József martonfalvi lelkészeket azzal bízta meg, hogy az erre vonatkozó törvényeket és utasításokat állítsák össze s dolgozzanak ki a jövő gyűlésre e tárgyban egy kimerítő javaslatot.

A nemzeti pénztárból és a Fáy Gusztáv-féle alaptól, a mely azon tanítókat jutalmazza, a kik a magyar nyelv tanításában a legtöbb sikert tudják felmutatni, ref. tanítóink eddig soha egy fillért se kaptak, pedig évenként száz meg száz magyar szóra jött tót gyermeket tanítanak meg magyarul. E mellőzés, sőt sérelem orvoslása végett egyházmegyénk átiratban keresi meg a vármegyét.

Szentpéteri Sámuel pelsőczy lelkész, s egyházmegyei tanácsbíró Főtiszteletű püspök úr millenniumi pásztorlevelének vizshangjaképen, a következő indítványokat adta be közgyűlésünkre:

1. Egyházkerületi képviselőink által sürgetessék meg a kerületi közgyűlés, hogy *Tiszáninneni evang. ref. egyházkerületünk történetének* rég ehatározott, de maig se teljesült megírását, e millenniumi évben vétesse munkálatba;

2. Készíttessen a kerület a múlt év végéről, illetve a millenniumi év kezdetéről egy lehetőleg tökéletes *kerületi névkönyvet*;

3. Hasson oda a kerület, hogy *ev. ref. magyar anyaszentegyházunk önálló történetének megírása* s ez év elejéről datált országos névkönyve, szakértő kezek által lehetőleg ez évben készíttessék el, illetve vétessek munkába.

Egyházmegyénk ezen indítványokat, mint a melyek méltóan örökítenék meg ev. ref. egyházunk közel négyszázados történetében azt a határkövet, a mely az édes magyar haza ezer éves fenállásának nagy forduló pontjával összeesik, örömmel vette magáévá s azon kérés-

sel terjeszti föl a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés elé, hogy azokat legközelebb tárgyalás alá venni, elfogadni és megvalósítani méltóztassék.

A Vécsey József-féle indítványt nem fogadta ugyan el minden részében egyházmegyénk, mert már korábban az egyházi adózásra nézve részben eltérő álláspontot foglalt el, de örömmel üdvözlöi Vécsey Józsefet és azt a mozgolódást, a melyet indítványával kezdeményez. Szerintünk ezt a kérdést nem szabad többé levenni a napirendről s indítványozzuk, hogy az egyházi adózás és a stóla-ügy kérdésében kerületi bizottság küldessék ki s ezen ügyek a zsinati törvényhozás tárgyaiul készíttessenek elő.

Az őszi papszentelő kerületi közgyűlés helyéül Jánosii egyházunk tűzetett ki.

Vattay László.

IRODALOM.

— Nagy Oktatástan czim alatt a legközelebb hagyja el a sajtót Comenius Amos János „Didaktika Magna” című műve magyar nyelven. Dezső Lajos sárospataki tanítóképezdei igazgató, az ismert nevű pädagogus fordításában fog a mű megjelenni. E műre kibocsátott előfizetési felhívást egész terjedelmében adjuk a következőkben:

Aki az újabb kor pädagogiai törekvéseit figyelemmel kíséri, nem zárkozhatik el azon tapasztalat elől, hogy úgy a nyugoti cultur-népeknél, mint hazánkban a nyers utilitarismus kezd érvényesülni, a kézzel fogható gyakorlati hasznosság elve kezd mindinkább tért foglalni a közoktatás legáltalánosabb kérdéseiben, az iskolák szervezéseiben, a tantárgyak megválasztásában stb. Ellenben a mélyebben fekvő lélektani alap többnyire figyelmen kívül marad, a pädagogiai kérdéseknek eszmék szerinti alakulása háttérbe szorul; a politika hullámozása szerint irányuló s napi árfolyam szerint változó vélemények, osztály-, sőt egyéni érdekek ingoványára van építve közoktatásügyünknek egész rendszere.

Ez eszmeietlen, opportunistikus pädagogia eredménye a közoktatás terén uralkodó s folyton növekvő zavar, mely a süppedékes talajra állandó alkotásokra képtelen lévén, egyik kezével rombolja a másiknak munkáját, s még csak azt se tudja megmondani, hogy a rombolás szükséges s az új építés jogosult volt-e.

E napi árfolyammal bíró pädagogia korában még szerencséje az emberiségnek, hogy minden korban voltak kiválóbb elmék, kik szilárd elveken építve maradandóbb alkotásokat terveztek, kikhez az emberiség a vásári zajgás zsibbadtságából felocsúdva koronkint visszatér. Ezek a pädagogia classicusai (Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Herbart stb.).

Az örökbecsű pädagogiai művek egyike Comenius Amos Jánosnak, a XVII. század legnagyobb pädagogusának „Didaktika Magna” című munkája, mely nemcsak a maga századában világolt, hanem hivatva van korunk pädagogusainak elméjére is termékenyítőleg hatni.

Comenius eszméinek terjesztésére Berlinben 1892-ben egy társaság alakult az egész művelt világra kiterjedő hálózattal. Az egységes népiskola, egységes középiskola kérdéseiben Comeniusig kell visszamennünk, hogy az elvesztett történeti fonalszálat felkeressük s annak segélyével az iskola-szervezet labirintusából biztos kimenőre találjunk. De a

pädagogia, a didactica részletkérdéseiben is nemcsak történeti érdekekkel bír a Didaktika Magna, hanem ma is irányadó tekintélye van; mert a Didaktika Magna nemcsak oktatástan, hanem valóban olyan általános nevelés- és oktatástani mű, melyhez hasonló, a köz- és magánnevelés és oktatás minden ágát (a kisdedneveléstől az egyetemig) felölelő munka maig sincsen.

Egyébként a Nagy Oktatástan Comenius születésének háromszázados emlékünnepe alkalmával (1892-ben) nálunk is kellőképp méltányolva lön. Azon alkalommal közóhaj gyanánt hangzott fel Magyarország tanügyi közönsége köréből: vajha magyar nyelvünkön is olvashatnók e művet, mely Európa minden cultur-nemzetének nyelvére (még horvát-nyelvre is) le van fordítva.

A közvélemény e hangulata által bátorítva Comenius *Opera Didactica Omnia* című nagy művének alapján, tehát az eredeti latin nyelvből fordítottam le a Didaktika Magna, melynek kiadását Steinfeld Jenő ur, a sárospataki ev. ref. főiskola nyomdásza vállalta magára.

Midőn a mű kiadása immár befejezéséhez közeleg, ajánlom azt Magyarország iskolai hatóságainak, pädagogiai közönségének oly mérvű figyelmébe, a minőt a munka megérdemel.

Sárospatak, 1896. ápril 15.

Dezső Lajos.

A „Nagy Oktatástan” körülbelül 17—18 iv terjedelemben folyó évi május hó elsején jelenik meg. Előfizetési ára 3 korona.

Az előfizetési pénzek alólírottához küldendők be; a mű az előfizetőknek, megjelenése után azonnal bérmentve küldetik meg.

Gyűjtőknek 10 példány után egy tiszteletpéldány jár. Képezdei növendékeknek 20% árengedéssel szállítom, ha az illető képezde igazgatója egyszerre küldi be az előfizetési pénzeket vagy legalább az aláírást; a mikor is utólagos fizetést is elfogadok.

Sárospatak, 1896. ápril 15.

Steinfeld Jenő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyarmathy József temetése. A férfi kora delén hirtelen kidőlt tornai esperesnek végtisztelességtétele ápril 20-án volt. Megjelent a szomoru alkalommal Sziliczen az egész tornamegyei lelkészi kar, hogy elbucsuzzék szeretett vezetőjétől, kihez oly benső szálai fűzték a bizalomnak, mint édes testvérhez. A bucsu-imát az elhunyt igaz barátja, Lükő Béla görgői lelkész mondta, kiöntvén szíve keservét a váratlan csapás felett, mely a tornai egyházmegyét, a szilicei egyházat s mindenek felett azt a családot érte, mely most árván, elhagyatottan maradt, melyhen egy új hajtás épen akkor fakadt, mikor a törzs kidőlt. Erre való tekintetből nem is volt több egy imánál, hanem elindult a nagy sokaságu gyászmenet a temetőbe, a hol Nagy Sándor, jósavődi lelkész mondott rövid, megható imát. A temetésen képviselve volt az egyházmegyei világi elem s a tanítói kar, valamint a sárospataki főiskola is két küldöttjével, kik a tanári kar őszinte részvételének adtak kifejezést a gyászoló családot, az egyházmegyét s egyházat képviselő előtt. Az elhunyt koporsójára helyezendő koszoru helyett a tanári kar 50 koronát adott az emelendő síremlékre. Legyen a megboldogultnak emléke áldott!

— **Lelkészválasztás.** A t.-keszli ev. ref. egyház lelkészévé *Ando Lajos* eger-lövői helyettes, a *vattai* egyház lelkészévé *Szabó András* bőcsi s.-lelkész választatott.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlését** május 27 és következő napjain tartja meg Miskolczon. Erre a meghívókat már e hó közepén szétküldötték a püspöki hivatalból.

— **Az ev. ref. főgimnáziumok érettségi vizsgáira kormányképviselőknek** a következőket nevezte ki a vallás-és közoktatási miniszter: *Dr. Ballagi Aladárt* Sárospatakra és Miskolcra; *dr. Ballagi Gézát* Pápára; *dr. Beöthy Zsoltot* Halasra; *dr. Csiky Kálmánt* Mező-Túrra és Rimaszombatra; *Csikó Lajost* Nagy-Kőrösre; *Farkas Józsefet* Debreczenbe; *Géresy Kálmánt* Nagy-Enyedre; *György Endrét* Szatmárra; *dr. Hegedűs Istvánt* Budapestre és Kecskemétre; *dr. Ilsvay Lajost* Csurgóra; *Kenessey Bélát* Kisujszállásra; *dr. Öreg Jánost* Zilahra és Kolozsvárra; *dr. Schilling Lajost* Seps-Szentgyörgyre; *dr. Szádeczky Lajost* Marosvásárhelyre és Szászvárosra; *Szinyey Gerzsont* Székelyudvarhelyre, *Szőcs Farkast* Máramaroszigetre és Hódmezővásárhelyre.

— **A középiskolai vallásoktatás ügyében** igen feltűnő nyilatkozatot tettek az országos középiskolai tanáregyesület választmányának egyes tagjai az ápril. 16-án tartott ülésen. *Szigetvári Iván*, az egyesület főtitkára szóba hozta, hogy midőn a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszusra megvitatásul elfogadott „*A vallás oktatás helye a középiskolákban*” c. tétel előadására vállalkozott, előre kijelentette, hogy ő a vallásoktatás eltörlését fogja indítványozni. Most újra kérde, hogy nem tartja-e a választmány az egyet érdekeivel ellenkezőnek, hogy habár nem az egyetben, de az egyet által rendezett szakosztályban és épen az egyet egyik tisztviselője tartson ilyen előadást. *Alexander* kijelenti, hogy ha *Szigetvári* atheista szempontból ellensége minden vallásnevelésnek, akkor előadását ellenzi, ha ellenben kifejti a mostani vallásnevelés hibáit és arra a conclusióra jut, hogy a középiskolában el kell törölni és a családra bízni, akkor előadását a kérdés megvitatása céljából hasznosnak tartja. *Beöthy Zolt* szerint a *Szigetvári* conclusiója nem helyes. Ha rossz a vallásnevelés, a mint hogy ő is rossznak tartja, abból nem az eltörlés, hanem a reformálás szüksége következik. *Müller* ugy nyilatkozott, hogy az ő fiát a vallásneveléssel inkább vallástalanná tették. *Vámosy Mihály* egy 13 éves kath. gyermeket említett fel, a ki a bűnökről tanulván elszörnyűködve kiáltott fel, hogy ennyiféle bűn van s azt neki a vallástannál kell megtanulni. *Erődy* szerint a vallásnevelés egyik oka a túlterhelésnek, mert a gyermeknek megértés nélkül kell bemagolni a tankönyvet. *Fest* azt kívánja, hogy a vallásoktatók is tegyenek paedagógiai tanárvizsgát. *Szigetvári* arra a felszólításra, hogy minő szellemben akarja megtartani előadását kijelenté, hogy álláspontját a német socialisták gothai programjával fejezheti ki: Die Religion ist Privatsache. Az állam ne avatkozzék bele a polgárok vallásába sehol, az iskolában sem, hanem tanítását bizza a családra. Ő a mostani vallásnevelést egyenesen erkölcsrontónak tartja. Neki meggyőződése, hogy előbb utóbb oda jutunk el, a hová a világ nagyon művelt államai eljutottak, hogy a vallásnevelést a középiskolában eltörlték. A választmány *Szigetvárit* megbízta az eladással, mert hiszi, hogy a kérdés megvitatása haszonnal fog járni.

— **Ujabb vasuti kedvezmények az ezredéves kiállításra utazóknak.** A vasutak igazgatóságainak közös megállapodása szerint a Budapestre utazóknak az ország minden állomásán 14 napra érvényes mérsékelt árú

menetérti jegyek adatnak ki. A külön kongresszusok, összejövetelek és dísz-közgyűlések tagjai, ha *vörös színű igazolvánnyal* vannak ellátva, továbbá a 400 forintnál nagyobb fizetésű tanítók és tanfőnökök s a vidéki kiállítók, kiknek a kiállítás igazgatósága esetről-esetre *kék színű igazolványokat* ad, abban a külön kedvezményben részesülnek, hogy az első kocsi-osztályban második osztályú jeggyel, a másodikban harmadosztályú jeggyel, a harmadikban pedig másodosztályú féljeggyel utazhatnak. A nyilvános jellegű hazai tanintézetek tanulói és tanárai, ha legalább tizen utaznak együtt, a második osztályban harmad-osztályú jeggyel, a harmadikban féljeggyel utazhatnak. Ugyanezt a kedvezményt élvezik a testületek és iparoskörök tagjai, ha legalább 20-an, s a földműves és munkás csapatok, ha legalább 30-an utaznak együtt.

P Á L Y Á Z A T.

A felső-bányai (Szatmármegye) ev. ref. egyházban megürült káplántanítói állásra.

Évi javadalom: 1. 600 azaz hatszáz o. é. frt készpénz, havi részletekben. Ez összegből 100 frt lakbér címen szerepel. 2. Az iskola-épületben egy szobából álló lakás, fűtéssel. 3. A hol kívánják, a hallottak temetőbe kíséréseért 1—1 frt. E jövedelem mintegy 20 frt évenként.

Kötelességek: A VI. osztályú fiiskolások tanterv szerinti vezetése.

Kanonikus órákon s lelkész akadályoztatásakor az isteni tisztelet végzése.

Kérvények folyó évi május 16-ig alatt írottához küldendők. Az állomás mielőbb elfoglalandó.

Felső-Bánya, 1896. ápril 20.

1—1

Nagy Lajos,
ev. ref. lelkész.

Brit- és Külföldi Biblia-Társulat

Budapest, Deák-tér 4-ik szám.

! Most jelent meg !

Magyar Biblia

nagy (4°) kiadás.

Ára bőrbbe kötve 2 frt 50 kr.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az ev. ref. egyetemes konvent felirata a lelkészek fizetése tárgyában.” — „Esketés a halál révén.” *Révész Kálmán.* — „A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Bartha Mihály.* — „Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *B.* — „A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Szikszay András.* — „A nagybányai egyházmegye közgyűlése.” *Papp József.* — „Az ev. ref. egyetemes konventről.” *Raddcsi György.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

A magyar nemzet büszke önérzettel tekint e napokban az ország szíve, Budapest felé, a hol f. hó 2-án a kororás király, a szeretett királynő, az uralkodó család, az idegen nemzetek képviselői és saját legjobbaink s legnagyobbaink jelenlétében az ezredévi kiállítás ünnepélyesen megnyitja.

Hozsánna! Hozsánna! Áldott legyen a Világok Ura, a népek Istene, hogy ezt a nagy napot nemzetünkre kegyelmesen felderítette!

Lapunk az ev. ref. egyházzal együtt ünnepel s így ezredévi száma f. hó 10-én fog megjelenni.

Szerkesztőség.

Az ev. ref. konvent felirata a lelkészek fizetése tárgyában.

Nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr!

Kegyelmes Urunk!

Magyarországi ev. ref. egyházunk egyetemes konventje halás köszönettel vette Nagyméltóságodnak mult évi 10172. és folyó évi 1389. sz. alatt kelt nagybecsű értesítéseit, melyek szerint az 1895. évi állami költségvetésben a különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre átalányképen 100,000 forintban megszavazott összegből ev. ref. egyházunk részére 22,000 forintot folyósítani méltóztatott; nemkülönben a Nagyméltóságod részéről nyilvánított azon óhajlás kifejezését, mely szerint a szükségletek végleges megállapítása után törvényhozási intézkedéssel volna biztosítandó a lelkészi illetmények fokozatos kiegészítésére szükséges dotáció.

Nem zárkozhatik el egyetemes konventünk annak teljes mértékben való elismerése elől, hogy ezen tény által megtörtént az állam részéről nemcsak elvi elismerése azon igénynek, melyet szegény egyházaink érdekében folytonosan hangsúlyoztunk, hanem egyuttal az első lépés is — bár egyelőre szűk keretekben — megtételét a haza és egyház szolgálatában oly sok érdemet szerzett szegény lelkészi karunk szomorú állapotának javítására.

Teljes bizalommal nézve ennél fogva Nagyméltóságodnak kilátásba helyezett további lépései elé, tiszteletteljesen érezzük kötelességünknek körvonalozni

óhajainkat ezen, egyházunkra nézve oly fontos ügy végleges rendezése iránt.

Bármily elismeréssel és hálával viseltetünk Nagyméltóságodnak eddigi javaslatai, s azok elfogadásában a törvényhozás által mutatott készség iránt, mind a törvényhozás méltósága, mind egyházi érdekeink állandó alapra fektetése, mind végül a törvényhozási úton tett ígéret helyes beváltásának érdekében csak oly eljárás biztosítaná egyetemes konventünket a jövő esélyei ellenében, hogyha törvény útján mondatnék ki az állam kötelezettsége lelkészi javadalmainknak 800 forintra kiegészítésére nézve, oly módon, hogy egyházi szervezetünk értelmében a megállapított összeg félévi részletekben bocsáttassék az egyetemes konvent útján az egyes egyházkerületeknek rendelkezésére, s azok által az illetékes lelkészek kezeihez, s ugyanazon az úton terjesztessék fel a szabályszerűleg, okmányokkal felszerelt számadás Nagyméltóságodhoz. Magától értetlik, hogy úgy az 1868. évtől kezdve folyósított, jelenleg 73,000 forintot tevő évi segély, mint az 1894. évtől kezdve közalapunk javára folyósított évi 100,000 forint, mint a mely összegeknek más rendeltetésök van, továbbra is változatlanul fenmaradna.

Tudjuk és érezzük azon kötelességet, melylyel az állam pénzügyi helyzete iránt viseltetnünk kell, s valamint hosszú türelmünkben hazafias kötelességünk és igényeink megállapításánál folyton szem előtt tartott szerénységünk vezérelt, mely számos sajgó sebeink közül csak a legégetőbbeknek orvoslását kérte az állam segélytől, épp úgy készek vagyunk azon esetben, ha az állami pénzügyi helyzet még a legközelebbi költségvetésnél nem engedné meg a 800 forintra való kiegészítés összes hiányát az államkincstárból fedezni: ebbeli igényeinknek törvényszerű elismerése mellett belenyugodni abba, hogy egyelőre legalább a 600 forintos minimum, — ez azonban mindenesetre már a legközelebbi költségvetésben — adassék meg részünkre, illetőleg az annak pótlására szükséges összeg már e budgetben bocsáttassék rendelkezésünkre.

Nemcsak egyházunk érdeke, hanem hazafias kötelességünk is ösztönöz arra, miszerint Nagyméltóságod kegyes figyelmét felhívjuk azon Nagyméltóságod előtt bizonyosan ösmeretes szomorú körülményre, hogy lelkészeinknek úgy más felekezetekhez viszonyítva, mint általában véve is szomorú helyzete, majdnem üresekké

Lapunk jelen számához egy neved iv melléklet van csatolva.

tette theologiai intézeteinket, s hogy az anyagi szükség nyomása alatt a segélynek most már halaszthatatlanná vált megadása nélkül, nemesak a fentartási összeg, de arra alkalmas lelkészeink hiányában is kénytelenek leszünk nagyon sok helyen feladni oly állomásainkat is, hol csupán egyházunk s lelkészünk szájában hangzott a magyar szó.

Azon nagymérvű felelősség élénk tudatában, mely Isten és emberek előtt reánk nehezedik, ha e folyton folyó pusztulás elé gátat vetni, s legalább a megmenthetőt megmenteni nem igyekszünk — hálás köszönettel fogadva Nagyméltóságod kegyes biztatásait és tetteit, teljes bizalommal kérjük a tizenkettedik órában a fentiek értelmében való további bölcs intézkedéseit.

Nagyméltóságodnak

kész szolgálai:

Tisza Kálmán,
világi elnök.

Kun Bertalan,
egyházi elnök.

Esketés a halál révén.

E kérdésről szól, bárha hosszabb cím alatt, e lapok 16. számának vezércikke. Megvallom, nagy csodálkozással olvastam úgy érveléseit, mint végkövetkeztetését. Csodálkozással azért, mert e cikkben úgy a házassági törvényhozás, mint az egyetemes konvent intézkedése erős kifogásokkal, sőt vádakkal illetetik akkor, midőn a cikkíró úr a kérdés egyik lényeges pontja felől semmi tudomással nem látszik bírni.

Két helyen is kérdésbe teszi nevezetesen, hogy a megtámadott intézkedés (a halálos ágyon való esketés megengedése) helyett miért nem bízta meg inkább az állam a maga polgári tisztviselőit, hogy az előzetes alakszűrősek mellőzésével köthessék meg ily esetben a házasságot?

Hát ez a kérdés, illetőleg kifogás magától elesik, ha megolvassuk a házassági jogról szóló (1894: XXXI.) törvény 36. §-át, mely is ilyeténképen:

„A házasság egyikének közel halállal fenyegető betegsége esetében a házasságot kihirdetés és felmentés nélkül is szabad megkötni, ha mindkét házasságú a polgári tisztviselő előtt kijelenti, hogy legjobb tudomásuk szerint köztük házassági akadály nem forog fenn; erre nézve tőlük a polgári tisztviselő esküt is vehet ki.”

„Hogy forog-e fenn közel halállal fenyegető betegség esete, a körülmények figyelembe vételével az eljáró polgári tisztviselő állapítja meg.”

Ha tehát ismerjük a törvénynek ezen logicus és humanus rendelkezését, a cikkíró úr által felvetett kérdés kétoldalúvá lesz, ahoz képest, hogy a halál révén kívánt egyházi megáldást (esketést) megelőzte-e a most idézett §-ban leírt polgári házasságkötés, vagy nem?

A megelőző polgári házasságkötés után kívánt egyházi megáldást (esketést), azt hiszem, cikkíró úrnak sincs szándékában megtagadni, még az egyik (vagy mindkét) fél halálos betegsége esetén sem.

Kérdés tárgyát képezheti aztán, kötelessége-e a lelkésznek az ilyen feleket az esetben is összeesketni, ha előzőleg a polgári házasság nem volt megköthető. Kötelességről szöveg és nem jogról, mert a jogot a cikkíró által megtámadott 123. §. biztosítja.

Hát én ez utóbbi esetre nézve is úgy vélekedem, hogy a lelkésznek kötelessége ily esetben is az esketést teljesíteni, kötelessége nemcsak a Konventi Utasítás 3. §-a értelmében, de még sokkal inkább kötelessége azon krisztusi szeretet szellemében, a melynek szolgálai és hirdetői vagyunk.

Képzelnék el csak egy ilyen esetet. A hosszú évek során hitetlenül, bűnös viszonyban élt felek egyike halálosan megbetegszik. Nincs sem gyermeke, sem vagyona, hogy ezek érdekében óhajtana a törvényes házasság megkötését; hanem — igenis — a halál közeledtével magába száll, szíve szerint megbánja eddigi bűnös életét s egyedüli óhajtása csak az, hogy párjától, mint Isten és emberek előtt törvényes házastárs válhassék meg, s azt, mint ilyet hagyja itt maga után. Hivatná a polgári tisztviselőt is, de az a második vagy harmadik faluban lakik; mire megjőne, már holtat talál. De ott van helyben saját lelkipásztor; izen hozzá, kér, könyörög, hogy eskesse meg őket, hadd tehesse némileg jóvá a sir szélén régi bűneit.

Én nem tudnám, nem merném ily esetben megtagadni az esketést.

Azt hiszem, M. F. tisztársam sem tagadná meg; hanem félredobva száraz jogi fejtegetéseit, venné palástját és teljesítené a haldokló utolsó kívánságát; teljesítené nemcsak keresztyéni szeretetből, de kötelességből is.

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye Szalonnán, április hó 13. és 14-én tartotta meg tavaszi közgyűlését. Vadász Pál esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnöklete alatt az egész tanácsbírói kar jelenlétében.

A gyűlés — szokás szerint — a templomban esperesi imával vette kezdetét, melynek elhangzása után egyházmegyei gondnok, hazánk ezredéves fennállásának alkalmából, emelkedett hangulatú beszédet intézett a jelenvoltakhoz s a gyűlést megnyitotta.

A gondnoki megnyitó beszéd után az esperesi jelentés olvastatott fel, mely nem pusztán száraz felsorolása volt az egyházmegyénk keblében őszi gyűlésünk óta történt eseményeknek s egyházmegyénk szellemi és anyagi állásának; hanem az ezekkel kapcsolatos alkalmi eszméknek és gondolatoknak is gazdag tárháza s épen ezért is mindvégig lekötte tartotta a hallgatóság figyelmét. Egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

A segédlelkészek elrendezése, a lelkészi és tanítói állomások betöltése után egy új tanácsbíró, Palesó Károly lelkészársunk tette le a hivatalos esküt, lendületes beszédben megköszönve a feléje fordult bizalmat, a jelenlevők jó kívánságának kifejezése mellett hivatalába beerősített.

Nagyobb vitát keltett a tornai egyház gondnokának „a lelkészi hivatalok rendszerezése s az azzal járó javadalmazási kérdés egységesítése és az egyházi adózási rendszer megváltoztatása” tárgyában készített, s a Ft. egyházkerület által az egyházmegyékhez véleményadás végett áttett indítványára, az egyházmegyei papi jegyzők által készített „véleményes javaslat” azon része, hol a szegényebb osztály terheinek könnyítéséről, a gyülekezeti terhek igazságosabb és helyesebb elosztásáról, vagy is „az anyagi erőhöz mért aránylagos teherviselésről” van szó. Majdnem egy órai vita után, a „javaslat” némi módosítással elfogadott és mint az egyházmegye véleménye az egyházkerületre felterjeszteni határozott.

A sárospataki theologiai tanárok nyugdíjintézetére vonatkozó munkálatot, hozzászólás végett áttevén az

egyházkerület az egyházmegyékhez, ez ügyre vonatkozólag egyházmegyénk következő álláspontot foglalja el: amennyiben a főtiszteletű egyházkerület is csatlakozott azok véleményéhez, a kik a theologiai tanárokat az állam által segélyezett nyugdíj-intézetből kihagyni óhajtották; továbbá, mivel már több ízben azt a határozatot hozta a theologiai tanárok megnyugtására, hogy róluk egy nyugdíj-intézet felállítása által gondoskodni fog ezen kötelező ígéretének beváltása elől most már semmi esetre sem zárkozhatik el; annival inkább, mert az állam által segélyezett nyugdíj-intézetből kimaradásuknak a theol. tanárok nem okai; így egyházmegyénk, a theologiai tanári kar részére tervezett nyágdíj-intézet megalakításához — figyelmen kívül nem hagyva az érdekelteknek a protestáns egyház, közelebből pedig a mi egyházkerületünk érdekében teljesített hasznos szolgálatait, belenyugvását adja s annak felállítását méltányosnak tartja.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint az „országos papi özvegy-árva gyámintézeti” első évi járulékot lelkészeink befizették; a 10%-os belépési díj nagy részét az egyházmegyei gyámjár fizeti s csak egy részét kell ahoz a lelkészeknek pótolniok.

Jól eső örömmel erősítette meg közgyűlésünk a sajó-csegi egyház közgyűlésének az általuk évente fizetni köteles domesztikai járulék megváltása tárgyában hozott határozatát. Kíváncs volt, hogy ezen jó ügykezetű egyház példája másokat is hasonló cselekedetre indítana!

Törvényszéki ügyünk is volt egy: a sajó-kazai felebbezéssel megtámadott lelkészválasztás ügye. A választás megerősített; de az egyházmegye ítélete ellen a felebbezés — addig is, míg írásban beadják — élőszóval bejelentetett.

A fentebb említetteken kívül számos ügy volt még, melyeknek elbírálása majdnem két egész napot vett igénybe. Ezek azonban mind helyi és magántermészetűek lévén: a nagy közönséget nem érdeklik.

Egy köztiszteletben álló kedves vendége is volt gyűlésünknek, a dr. Fodor Pál miskolci orvos személyében, ki mint a szalonnai ev. ref. egyház főgondnoka jelent meg ez alkalommal szülőfalujában. Tudomásom szerint sok alkalommal fényes jelét adta ő már a szalonnai egyház szeretetének és ragaszkodásának, évek hosszú során át küldvén, sőt sokszor maga vivén oda az úrvacsorához szükséges kenyeret és bort. Most is úgy osztozott buzgón szeretett egyházával a gyűlés terhének emelésében, hogy ez alkalomra egy hordó színbort ajándékozott. Az elismerés és köszönet elől azonban szerényen elhúzódo, egyházát igazán szerető férfiú bocsássa meg nekem, hogy ezeket nyilvánosságra hoztam. Tettem azt azért, mert ilyen dolgot nyilvánosságra hozni kedves kötelesség; mert így elértem azt, hogy e csekély, de szívesen nyújtott erkölcsi jutalom elől kitérni nem lehet.

Bartha Mihály.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye április hó 15-én Emődön tartotta meg tavaszi közgyűlését. A reggeli isteni tisztelet elvégzése után Tóth Dániel esperes szívből jövő imában emelte lelkünk a mindenség urához, s midőn halálját fejezte ki a megtartó és gondviselő erőért, melyet a sokat hányatott magyar hazával s a tűzpróbák által esett magyar prot. egyházzal min-

denkor éreztetett, e gyámolító kegyelmet kérte továbbra is, legközelebb pedig a közgyűlés tanácskozásaira. Az imádság elhangzása után *Lengyel Sámuel* egyházmegyei godnok rövid, de tartalmas beszédével a gyűlést megnyitotta.

Ezután esperesünk olvasta fel félévi jelentését, melynek bevezető részében a hazafias lelkesedés hangján utal a megtartandó millenniumi ünnepélyre s azt bizonyítja be, hogy a társadalom minden rétegét foglalkoztató örömmünnepély elérésében az isteni kegyelem közremunkálása mellett a magyar prot. egyháznak nagy része van, mert annak a nemzeti öntudatnak, mely eleitől fogva tiltakozott minden befolyás ellen s mely a Bocskayak, Bethlenek, Rákóczyak idejében fegyverrel, később az igaz, bátor szó erejével védte meg a nemzet szabadságát, függetlenségét, mi vagyunk a kifejezői s a közel múlt időben alkotmányos életünk visszavivásánál is előljárt a magyar prot. egyház. Tehát jogunk van hozzá, hogy honfitársainkkal együtt nemzetünk 1000 éves életének emlékére ünnepet szenteljünk s annak idejében a magyar prot. egyházak templomaiba fel fog hangzani a magyarok Istenéhez az az esküszó fogadás, hogy békében a tudomány és munka, a vészekben a harc fegyverével fogjuk megvédeni e hazát, hogy Isten kedvező kegyelme által álljon és éljen az mind az időknek végéig!

Majd az egyházmegye gyászlapját tárja fel, melyen Szalóczy Bertalan egyházmegyei tanácsbíró, volt bócsi lelkész, országos nevű beszélyíró; Hézsér Endre, az erős hittel bíró, kötelességeinek mindenkor pontosan megfelelő palkonyai lelkész és Török István a nevelés ügyét hiven szolgáló papi leánytanító nevei vannak felírva.

Végre beszámol a múlt egyházi félévben szükségessé vált s tett intézkedéseiről, az egyházmegye területén születtek, meghaltak, házasodottak, iskola kötelesek és iskolába jártak, hitvallást tettek számáról, az összes egyházak bevételeiről, kiadásairól; kegyes adományozásokról, építkezésekről s végre arról, hogy az egyházpoltikai törvények ez ideig egyházi beléletünket még nem érintették.

A nagy tetszéssel fogadott esperesi jelentés meghallgatása után, a számvevőszék jelentése olvastatott fel s Nagy Ignác egyházmegyei és Sólyom Lajos özvegy-árva gyámintézeti pénztárnok a múlt évre a számadás kötelezettsége alól felmentettek. Elfogadtatott az egyházmegyei számvevőszék javaslata is, mely szerint az öt év óta fenálló s ez időszert körülbelül 7100 frt összeggel rendelkező egyházmegyei özvegy-árva gyámintézet feloszlatatik, a tagok által befizetett alap-tőkék és évi járulékok azonban az egyházmegye kezelése alatt maradnak s ezekből fognak három évi részletben az egyes lelkészek után járó országos nyugdíj-intézeti alaptőkék befizettetni. A segélyre jogosult lelkész-özvegyek a férjeik által befizetett alaptőkét és évi járulékot kamat nélkül kapják vissza, azonban közülök a szegényebb sorsuak részesítettnek fognak az egyházmegyei özvegy-árva gyámintézetre tett kegyes alapítványok, valamint a tagok által befizetett tőke és évi járulékok után eső, de bent maradt kamatok kamataiban.

Tárgyaltatott a sárospataki theologiai tanárok nyugdíj-intézetének ügye, s beható tanácskozás után e tárgyban az igazgató-tanács javaslata fogadtatott el. E mellett egyházmegyei gyűlésünk felkérni határozta az egyházkerületi gyűlést, hogy e célra legalább kétszeri hirdetést rendeljen el az egyházközségek templomaiban s hívja fel az egyházközségek előljáróit arra, hogy a hívek körében évenként gyűjtést rendezzenek.

Szintén tanácskozás tárgyát képezte a Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok javaslata, melynek magasztosságát készséggel ismerte el ugyan egyházmegyénk, de azt, mivel az abban hangoztatott elvek oly eszményiek, hogy a gyakorlati életre ez idő szerint nem alkalmazhatók, magáévá nem tehetette.

Elfogadtatott Bárczay Miklós egyházmegyei tanácsbírónak lemondása is; benne az egyházi ügyek iránt melegen érdeklődő, áldozatkész és tevékeny férfiút vesztett el egyházmegyénk. Az ő lemondásával és Szalóczy Bertalan halálával megüresült tanácsbírói állásokra a szavazás elrendeltetett.

Megerősítettek állomásaikban Fekete Gyula Böcsre, Szabó András Vattára, Kovács Károly Palkonyára, Andó Lajos Tisza-Keszire megválasztott lelkészek; Vágó Imre Andornokra, Tóth Kálmán Noszvajra, Szabó Péter Cserépre megválasztott tanítók.

Ez idő szerint a tanítói állomások mind be vannak töltve, de annál nagyobb hiány mutatkozik segéd-lelkészekben, úgy hogy körülbelől négy-öt lelkész nem kapott maga mellé segédet.

Egyházkerületi képviselőkül az elnökség mellett Maklár Károly, Nagy Ignác, Sólyom Gyula egyházi, Szathmáry Király Pal, Báró Vay Elemér és Mikuleczky István világi tanácsbírák választattak meg.

Ezek után még több, de inkább egyházmegyénket közelebbről érdeklődő ügyek nyertek elintéztetést s a visitationális jegyzőkönyvekből kitűnt mulasztások pótlására tétetett erélyes intézkedés.

A gyűlés d. e. 9 órától d. u. 1 óráig s d. u. 4 órától esti 9 $\frac{1}{2}$ óráig tartott s körülbelől 50 drb. ügyet végzett el.

Az iskolai tanteremben megtartott ebéd alkalmával a királyért, a hazáért, egyházmegyénk espereséért és gondnokáért, a jegyzői karért, világi és egyházi tanácsbírákért, a vendégszerető emődi egyházért s ennek lelkészéért és előjáróságáért stb. ürtettük poharainkat.

A gyűlés elnökei s tanácsbírái csak másnap délben a jegyzőkönyvek hitelesítése után oszlottak el a gyűlés helyéről.

B.

A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése.

1896. ápril 14. és 15-én tartatott meg. A gyűlésen *Gencsy Albert* gondnok és *Nagymáté Albert* főjegyző, h. esperes elnökölték. Mintegy 60 lelkész, 6 világi hivatalnok, több egyházképviselő és a tanítói kar 20—22 tagja voltak jelen a gyűlésen. A helyettes esperes buzgó imája nyitotta meg a gyűlést, mely után közkedveltségű gondnokunk mondott szép alkalmi beszédet, kiterjeszkedvén a millenniumra és a vallásügyi törvények által teremtetett új, nehéz viszonyokra, lelkesítvén, buzdítván mindnyájunkat megnehezült kötelességeink betöltésére, Ugy ő, mint a helyettes esperes, fájdalmasan emlékeztek meg az egyházmegyénket ért nagy veszteségekről, különösen országos nevű esperesünk haláláról.

Az esperesi és gondnoki jelentés felolvasása után a gyűlés felfüggesztetett s az egész közönség templomba vonult, ahol Görömbey Péter olvasta fel egy, a múlt évben elhunyt jelesünk, Gonda Balázs, berceli lelkész élet és jellemrajzát. Hiven és a szeretet melegtől áthatva, a mély megindulás hangján rajzolta meg amaz igaz ember és Isten szerint való pap képét. A kegyeletos ünnepélyt az ez alkalomra önként megjelent »Tiszamenti dalkör« három szép ének eléneklésével tette meghatóbbá és lélekemelőbbé.

Ennek végeztével tovább folyt a tanácskozás a gyűlésteremben. Az egyes egyházakat érdeklő ügyesbajos dolgok mellett, nagyérdekű kérdések tárgyalattak. Ilyen volt az országos lelkészi gyámintézeti járulékok kérdése, mely ügyre vonatkozólag a számvevőszék terjesztette be javaslatát, mely abból állott, hogy a felső-szabolcsi lelkészek helyett a megyei gyámintézet fizesse a belépési járulékokat. Kimutattatván, hogy a 80,000 frt-vagyonnal bíró intézet ezt a terhet elviseli a nélkül, hogy meglevő terheinek fizetése miatt a tőkéhez kellene nyúlnia, kimondatott, hogy az indítvány elfogadtatik, új tagok a megyei intézetbe nem vétetnek fel. A meglevő tagok özvegyei rövid idő múlva az országos intézetből nyert segélylyel egyenlő segélyben részesülnek. Külön tőke gyűjtetik lelkészi nyugdíjalap címen. A jogosult tagok és gyámoltak fogyásával a tőke rohamosan fog növekedni. Kegyeleti év többé nem adatik. Minden özvegy férje halála után egy félévig kapja a parókhia jövedelmét. A hol özvegy nincs, ott a félévi jövedelemmel, az illető egyház meghallgatása mellett, az egyházmegye rendelkezik. Természetes, hogy ezek az intézkedések a szerény fizetési felső-szabolcsi papság homlokáról sok gondot előztek és bizonyynyal izletesebbé teszik a sovány falatot is.

A nyíregyházi egyház kérelmére megengedte egyházmegyénk, hogy boldogult esperesünk özvegye 1897 március 12-ig élvezze az egész, 1898 március 12-ig pedig a parókhia fél jövedelmét. Az újonnan választandó lelkész 1897 május 1-én foglalja el hivatalát. E határozat úgy a nyíregyházi presbitériumot, mint egyházmegyénket méltán dicséri.

Számvevőszékünk indítványára kimondatott, hogy gyámpénztárunk negyedszázados ellenőrének, *Tóth István* tanácsbírónak, 200 frt tiszteletdíj adatik. Gyűlésünk a fentiekkel együtt 33 ügyet tárgyalt le. A közigazgatási bíróság 4, a fegyelmi bíróság 3 ügyet intézett el. A kisvárdaiak felebbezést adtak be a papválasztás ellen. Bíróságunk azonban Somogyi József turai lelkész választását megerősítette.

Lehetetlen fel nem említenem, hogy a kedélyeket egészen természetesen a küszöbön levő esperes-választás kérdése foglalta el. Legtöbben azt a kérdést forgatják elméjükben: vajh léssen-e, a ki méltóan betöltse a nagynevű ember üresen maradt helyét? Némelyek egyik személyes tulajdonai miatt kedvelt lelkésztársunk és régi hivatalnokunk; mások egy jelességeiről már régóta szélesen ismert tanácsbíránk körül csoportosulnak. Egy töredék is van, a kik azt hiszik, hogy Názáretből is származhatik valami jó s egy elmellőzött férfiút óhajtanának az üres székekben látni. Különösnek csak az látszik, hogy a hivatottak ezen kedvező alkalommal sem hozzák szőnyegre azt az elfeledett, de mindig követelő kérdést: nem jobb lenne-e 90 egyházunkat két kormányra bízni? Bizony-bizony hamarabb lehetne minden rést kiigazítani, minden sebet begyógyítani. Meggyőződéseim, hogy a felmerülhető akadályokat kölcsönös jóakarattal el lehetne hárítani.

Mindnyájunkat meghatott az első napi közeledén az a tüntető ragaszkodás, mely egyházmegyei gondnokunk iránt nyilatkozott meg, midőn Rácz Gyula nagyhalászi lelkész felköszöntötte. Felvillanyozta a sok oldalról mélyen érintett társaságot az öreg »Vitéz bácsi« kemecsei lelkész humoros beszéde, melynek elmaradása szinte hiányossá teszi gyűlésünket. Kiemelendő még a pohárköszöntők közül Andrassy Kálmán beszéde, melyben Görömbey Péter emlékbeszédét méltatván, őt köszöntötte fel, óhajtván, hogy tevékeny szellemével, gaz-

dag tapasztalataival még sokáig legyen vezető és példa közöttünk.

Vas Mihály, gégyényi lelkészársunkat két megérdemelt kitüntetés érte, egyházmegyei gyámpénztárnokká és országos gyámintézeti járulékok kezelőjévé választott. Az esperesi állásra, kerületi világi képviselőségre s egy aljegyzői állásra a szavazás elrendeltetett. Az időszaki bíróság újból megválasztott, illetőleg egy póttaggal kiegészített.

Azzal végzem tudósításomat, vajha találnánk férfit, a ki a saját és egyháza ügyei, bajai mellett, oly sok egyházunk annyi bajaira is képes volna elegendő gondot fordítani.*

Szikszay András.

A nagy-bányai egyházmegye közgyűlése.

A nagy-bányai egyházmegye ez évi tavaszi közgyűlését április 16. és 17-én tartotta meg *Bencsik István* esperes és *gróf Dégenfeld József* egyházmegyei gondnok társelnökök vezetése mellett, Nagy-Bányán.

15-én délután gyámintézeti gyűlés tartatván, e célból a lelkészek e napon, a délelőtt 10 órakor érkező vonattal már csaknem teljes számban Nagy-Bányára utaztak. Az egyházmegyei gyámintézet közgyűlése elfogadta a kezelő választmány amaz indítványát, hogy az egyület kebelébe több tagot nem vesz fel és az intézet bezáratik. Hosszas vitát idézett elő a választmánynak az intézet jövőjére vonatkozó előterjesztése.

A választmány javaslata főbb vonásaiban ez: Az intézet tagjai után fizeti az országos gyámintézet belépti díjait és segélyezi az eddigi és ez után leendő özvegyeket és árvákat. A tőkésítettni szokott $\frac{1}{4}$ belépési díjakra fordítatik, a hiány $\frac{1}{2}$ szerint pótolatik: 3 év elteltével 500 frt tagsági díjak törlesztésére fordítatik, a hiány itt is $\frac{1}{2}$ szerint lesz pótolva. Az özvegyi segély 150 frt, se több, se kevesebb. Ha a 150 frt és árvák segélye nem telik ki a jövedelemnek erre fordítható részéből, a tőkéből 1000 frt erejéig pótolható, ha ez sem lenne elég, akkor a tagsági díjakra fordítatni kívánt 500 frtból pótolandó a hiány. 8000 frt az intézetten kívül álló lelkészeknek gyámintézeti alapra, az ezen felül fennmaradt összeg $\frac{1}{3}$ része, 2 építkező egyháznak, $\frac{1}{3}$ -da az esetleg létesítendő lelkészi árva intézet, $\frac{1}{3}$ része pedig az egyházmegyei közpénztár tiszviselőinek javadalmazására fordítatik.

E választmányi javaslattal szemben *Ferency Gyula*, *krassói* lelkész azt ajánlja, hogy az özvegyek és árvák elégedjenek meg az országos gyámintézet által kilátásba helyezett segélylyel. Ellenben az ez intézettel szemben jogosult tagok helyett fizesse ennek pénztára a belépti díjakat. Az intézet maradjon meg továbbra is, évi tagsági díjakat fizessenek bele az eddigi tagok és az ez után ide jövő lelkészek, valamint az egyházak is. Célja lenne a szegény lelkészek és egyházak segélyezése. Véneknek tartaná egy 32,000 frttal rendelkező pénztézetet megsemmisíteni. Számítása szerint így az egyület vagyona, alig egy pár ezer frt veszteséggel meg volna menthető.

Hasztalan volt *Ferencynek* nagy tanulmányon és gondos számításra nyugvó s erős érveléssel támogatott javaslata, a közgyűlés a választmány indítványát fogadta el.

A voltaképeni közgyűlés másnap, a helybeli segéd-

lelkész által teljesített isteni tisztelet végeztével, délelőtt 10 órakor vette kezdetét a városháza tanácstermében.

A minden rendű és rangú elemek által tömegesen látogatott közgyűlést *Bencsik István* esperes, elébb magas szárnyalású és mély érzésű imával, majd a millenniumi ünnepre vonatkozólag hazafias lelkesedéstől áthatott beszéddel nyitotta meg. Ezek egész terjedelmökben jegyzőkönyvben örökíttetnek meg.

Gergely Károly helybeli lelkész a nagy-bányai ref. egyház nevében melegen üdvözlö a közgyűlést Nagy-Bánya város falai közt.

Ferency Gyula az elnöki megnyitó ima és beszéd hatása alatt lelkes beszéd kíséretében ajánlja, hogy 1. az egyházmegye papsága testületileg vegyen részt az ezer éves kiállításon s lehetőleg minden lelkész hívei közül minél többet vigyen fel magával. 2. A lelkészek részére kedvezményes jegyek eszközöltesse. 3. az egyházak bármily csekély összegű alapítványokat tegyenek, millenniumi fákat ültessenek. 4. minden iskolában millenniumi ünnepély rendeztesse. 5. a nyári közgyűlés Patóházán tartassék meg, mivel ez az egyház új templomát és tornyát éppen ezen időben fogja felavatni. Vegyen tehát részt ezen kis egyház millenniumi örömeiben az egész egyházmegye. Kész örömmel és osztatlan lelkesedéssel tette magáévá a közgyűlés ezen javaslat minden pontját.

Helmeczy József világi tanácsbíróvá választatván, a hivatalos esküt leteszi s hivatalát sokat ígérő beszéd mellett elfoglalja.

Az esperesi jelentés felolvastatván, tudomásul vétetik. Öröndetes jelenség az adakozás, melynek kisebb-nagyobb nyilvánulásaival csaknem mindenik egyházban találkozunk. Nagyobb baj az egyházmegye területén nem merült fel s az egyházas élet a szokott mederben mozgott a múlt évben is.

Néhai *Szikszay János*, volt lázári lelkész halála felett részvétét nyilvánítja az egyházmegye.

Rozsályba *Sárközi Ignác* p.-daróci lelkész-tanító, *Lázáriba Bottyán Pál* felső bányai káplán választatván meg lelkészekül, hivatalukban megerősíttetnek. *Szabó Mihály* káplán bizonyítványait bemutatván az egyházmegyébe bekebelezetik.

A tanító-változás és tanító-üresedés légio. Roppant érzik a tanító-hiányt. 50 iskolában csak 16 okleveles tanító és 4 lelkész működik, a többi részint tanító nélkül van, részint oklevél nélküli, innen-onnan került embereket alkalmaz. Ennek aztán meg is van az a szomorú konzekvenciája, hogy az iskolák szellemi képe sötét. A tanítói fizetésnek államsegélylyel 400 frtra leendő kiegészítése iránti kérvény betérjesztésére szigoruan utasíttatnak azon egyházak, a melyek az államsegélyt esetleg idáig nem kérték.

Esperes elnök jelenti, hogy az *Erdősi hun scytha* abc-e és mi atyánk *Gergely Károly* főjegyző által az egyházmegyei levéltárban megtaláltatott. Betekintés végett a Magyar Tudós Társaság ezt bekérven, érintetlenül visszaküldte.

Az egyházmegye monografiája megírására *Gergely Károly* főjegyző és *Soltész János* tanácsbíró felkérte, ezek a megbízást készséggel elfogadják s ígérnek, hogy a munkával igyekeznek még ez év folyamán készen lenni.

Délben a városi vendéglő dísztermében közeled volt, a melyen száznál többen vettek részt. Nagyon természetes, hogy a testi táplálék mellett élvezetes dikiókban sem volt hiány. Az itt egybegyűlt társaság távirati úton üdvözlötte *Kiss Áron* agg püspököt abból az alkalomból, hogy 16-án éppen Áron napja volt.

* Bizonyosan találni fognak, csak személyes érdekeken felülemelkedve, a valódi érdemet igyekezzenek megjutalmazni. Szerk.

17-én délelőtt elébb a bíróság ült székét, azután a közgyűlés folytatta tanácskozásait. Amaz kivégzett egy lelkészt, cz pedig magánosok és egyes egyházak apró-cseprő ügyeit, panaszait, sérelmeit intézte el.

Papp József.

Az ev. ref. egyetemes konventről.

(Vége).

Harmadik napon (ápr. 23.) a könyv hitelesítése közben felolvasta *György Endre* jegyző a lelkési fizetés kiegészítése tárgyában általa készített feliratot, melyet a konvent — miután a Tisza K. indítványának kitűnő tolmácsolója s a veszélyben forgó nagy érdekeknek is szerencsés kifejezője — elismeréssel tett magáévá és azt egész terjedelmében felterjeszteni határozta (Lásd elébb!).

Jegyzőkönyv-hitelesítés után a missiói bizottság előadója, *Szabó János* esperes terjesztette elő a missió-ügy állását s a bizottságnak a segélyek kiosztására vonatkozó javaslatait. A felterjesztett adatok a missio-ügy haladásáról tanuskodnak, a mit a konvent örömmel vett tudomásul, noha — úgy szűz alatt — tamáskodó ígék is hangzottak s a papiros türelmességét is emlegették a keményebb kritikások. Nem a missio ügyi bizottság felé hangzott azonban a kételkedés susogása, hanem a kerületek felé, a melyek mintha nem bírnának eléggé erősek lenni a dédelgetett gyermekekkel szemben. Uj missiói állomások szervezésére ezúttal a konvent alig gondolhatott s túlnyomóan a régiak fentartására lőn kiosztva a segély.

Dunamellék kapott állandó és egyszersmindenkori segély címen 3750 frtot (ugyanannyit mint tavaly), Dunántúl, Kaposvárt is ideértve, 3450 frtot (400 frttal többet, mint tavaly), Tiszáninnen (hol kizárólag csak a régi missioi állomások maradtak meg) 3150 frtot (50 frttal kevesebbet), Tiszántúl 5630 frtot, Erdély 6400 frtot (mint tavaly). A bizottság véleményét helyesléssel fogadta a konvent s kimondta, hogy a missio ügy eddigi története, a melynek szerkesztésével az előadó volt megbízva, a jegyzőkönyvben fog kinyomatni. Az érdeklődőknek módjokban lesz a sokféle elbírálásban részesülő ügy felett elmélkedni s jóra való eszmékkel előállani.

A tőke-segély-ügyi bizottság a rendelkezésre álló 26,814 frtból 25,000 frtot javasolt felosztandónak. De miután részletes felterjesztések s illetőleg kérvények csak Tiszántúlról érkeztek, a többi kerületeket illető segélyt benhagyni vélte, oly módon, hogy csak a jövő évben bocsáttassanak annak aránylagos részletei a kerületek rendelkezésére.

Antal Gábor, Fejes István, Vay Béla br. stb. fel szólalására a konvent hajlandóvá lett a bizottság véleményét megváltoztatni s a segélyt a már régebben folyamodók között a kerületek képviselőinek javaslata szerint szétosztotta. Dunamellék és Erdély nem vette ezúttal igénybe. A szétosztásnál csak az építkezési célokat vette a konvent figyelembe, miután a lelkési jövedelem most már több úton (600 frtos minimum, állandó államsegély) is javítható lesz. A mely egyházközségek tőke-segélyben részesültek, azoktól a domesztikai segély elvonatott s mások között osztatott meg. A tiszáninneni egyházkerületből Görgő, Kolbása, Kis-Ráska és Szakácsi részesültek tőke-segélyben.

A közigazgatási bizottságnak újra kellett alakulni s elnökévé *Szász Domokost*, előadójárá *Molnár Bélát* választotta. Utóbbi legott elő is terjesztette a bizottság megállapodásait, nevezetesen, hogy a Gusztáv Adolf-egylet részére az országos gyűjtést (a mit egy dánántúli egyházközség indítványozott) elrendelni nem javasolhatja továbbá, hogy a beregi egyházmegye felterjesztését az

egyházi építkezés egyöntetűvé tétele végett (templom, paplak-minták, iskola-épületek rajzai, költségvetései) nem tartja célszerűnek, mivel e tekintetben mindig a helyi viszonyok az elhatározók.

A szatmári esperesnek a *mintavagyonskönyvi lapokra* vonatkozó véleménye alapján kimondatni kérte a bizottság, hogy a kerületek küldjék fel a magok vagyonskönyvi mintáját, hogy a konvent azok alapján egy közösen használandó vagyonskönyv-mintát készíthessen.

Arra a panaszra, hogy itt-ott (Monor stb.) confirmációi bizonyítvány alapján is esketnek a plebánosok s így stóla-csonkulás támad, a bizottság a fennálló törvényre utal, a mely alapján az orvoslás megszerezhető. A bizottság javaslatait s véleményes indítványait a konvent általában elfogadta.

Az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvére került aztán a sor, miután némely előbbre jegyzett tárgyak nem voltak még kellőleg előkészítve. *Tóth Sámuel* jelentette, hogy a bizottság miként alakult meg, azután pedig *Radácsi György* olvasta az egyetemes tanügyi bizottság új szervezetéről szóló jegyzőkönyvet, a mely egész terjedelmében helyeslésre talált. Indítványozta az egyetemes tanügyi bizottság annak a viszonyoknak meghatározását is, a melyben a konvent iskolaügyi bizottságával leendő. Véleménye szerint az iskolaügyi bizottságra többé nincs szükség, legfőlebb a konvent egyetemes tanügyi bizottságának tagjaiból kellene a sürgős dolgok elbírálására egy albizottságot választani, a mely a konvent ülései alatt is működhetnének. Ez az indítvány, valamint a póttagok választására vonatkozó javaslat is elfogadtatott s a póttagok választása a következő nap tennivalói közé jegyeztetett.

Eszme-társítás folytán *Fejes István* indítványozta, hogy a konventnek a rendes tagok helyett behívott póttagjai mindazokba a bizottságokba is hívassanak meg, a melyekbe a rendes tag beiratkozott, mivel különben az egyes bizottságok esetleg nem működhetnek. Indítványa elfogadtatott.

Csak mindezek után került elő az erdélyi egyházkerületnek a napi lapok által is jó előre érdekesnek híresztelt emlékirata, a melyben az egyházpóitika törvények életbeléptetése folytán szenvedett veszteségeit sorolja fel s azoknak állami kárpótlását, illetőleg kárpótlásra való ajánlást kérte. A veszteség kétféle, t. i. 1. dispensatió-nális és 2. judicaturai. Amaz csak a püspököt, ez a házassági törvényszék összes tagjait illeti. Az egész kárpótlandó összeg évi 22,540 frt.

Tóth Sámuel jegyző azt indítványozta, hogy addig, míg — esetleg — a többi kerületeknek ilyen természetű felterjesztései be nem adatnak — az emlékirat tárgyalását halasztssa el a konvent. *Bartha Lajos* esperes Erdély specialis helyzetét emelve ki, a tárgyalás megkezdését indítványozta. *Kiss Albert* elfogadta *Tóth Sámuel* indítványát. *Tisza Kálmán* említette, hogy ha a dispensatiói jog elvesztésével járó összegek kárpótlását is kimondaná a konvent, az esetben az összes püspökök érdekében egyszerre kellene a kományt megkeresni.

Fejes István helytelenítette az államsegélynek a mondott címek alatt való kérését. Itt közigazgatási veszteségekről van szó, a miket a kerületeknek magoknak kell kárpótolniok. Tiltakozik az ellen, hogy a püspökeink számára is segélyért esedezünk. A kerületek tudni fogják kötelességeiket, püspökeinktől pedig elvárja, hogy egy kis veszteség viselése nem lesz nehéz nekik az ev. ref. egyház tisztességéért. A Bach-korszakban nem fogadtunk el segélyt kormányzóink számára, most se fogadjunk el, mert az élünkön álló férfiaknak lehetőleg függetleneknek kell maradniok. Meghiszi, hogy az erdélyiek közül többen veszteséget szenvednek, de nem mint lelkészek; a

kerület pótolja a veszteséget a mostaniaknak. a jövődöbeli püspök és esperesek már azzal a tudattal foglalják majd el helyeiket, hogy sem dispensationalis, sem törvényszéki bírósági jövedelmekre nem számíthatnak. Bizonyosan lesznek, a kik ilyen mellékes jövedelem nélkül is elvállalják a kormányzói hivatalokat és teljesíteni fogják szegényen is kötelességeiket.

Szász Károly igazat adott Fejesnek abban, hogy a püspökök számára segélyt nem lehet és nem szabad kérni s ők nem is kértek, Erdély kivételével. Az ev. ref. egyház az egyházpolitikai javaslatokat önmagukért s egy magasabb elvért fogadta szívesen és nem a kárpótlás reményében. Az erdélyiek judicaturai veszteségéről s annak kárpótlásáról nem szólt; a napi lapok közleményei után sokan jutottak arra a vélekedésre, mintha ő az ellen is kárhoztatólag viselkedett volna.

Szász Domokos szerint itt nem személyes dologról, hanem hivatalos jövedelemről van szó. Erdély mindig más helyzetben volt e tekintetben, mint a többi kerületek. A Leopoldi diploma értelmében az erdélyi bevett vallásfelekezetek javai, jövedelmei örök időkre biztosítottak. Ez alapon gyakorolta az erdélyi kerület a házassági bíraskodást. A Jozefina resolutio is elismerte Erdély törvényes jogait. Most, mikor a jog a rendes törvényhozási úton megszűnt, Erdély nem szólt a jog confiscálása ellen, a magasabb érdekek előtt tisztelettel meghajolt. Emlékiratában sem az elveszett jog kifizetését kéri, hanem azoknak a hivatalnokoknak illő kárpótlását, a kik, mint a törvényszéki bíróságok tagjai, elnökei több idő óta törvényes alapon élvezett jövedelemtől estek el. Az egyetemes konventnek nem lehet érdeke, hogy a különben is szűkösen javadalmazott egyházi hivatalnokok csonkúlást szenvedjenek.

Simó Lajos, országos képviselő az erdélyiek kérelme mellett, *Kiss Albert* a Fejes indítványa mellett szólott s az elnökség a mutatkozó hangulatból jogosan következtette, hogy az erdélyiek kérelmét a konvent többsége nem hajlandó teljesíteni. A határozat kimondása után mozgalmas képe támadt a konventnek. Az erdélyi képviselők zúgtak s itt-ott egy-egy vádló hangot sem bírtak magokba fojtani; azt hitték, hogy leszavaztatásuk valamelyes titkos összebeszélés eredménye s különösen bántotta őket egyik felszólalónak az a nyilatkozata, a melyben veszedelmesnek volt jelezve az a felfogás, mintha az erdélyi kerület a konvent ajánlata nélkül is szerezhetne magának kárpótlást.

A Hornyánszky-cég egy vallásos hangú levélben hálával szólt a prot. egyházaktól részéről jutott tenni valók szép összegéről, valamint a maga által kezdeményezett prot. szellemű vállalatok sorsáról s viszonzásul a lelkészi özvegy-árva-gyámtár javára 500 frtos alapítványt tett s ez összeget, míg a prot. irodalmi vállalatokkal foglalkozhatik, minden évben kész beszolgáltatni. A konvent köszönettel s a cég jó munkája iránt való elismeréssel fogadta az alapítványt és ígéretet s megbízta a lelkészi özvegy-árva-gyámtár elnökségét az összeg átvételével és elhelyezésével.

A gömöri lelkész-értekezletnek az esperes útján érkezett felterjesztése ev. ref. egyházunknak az ezredévi ünnepeken való részvételét illetőleg szintén felolvasztatott, de az idő által túlhaladottnak ítéltetett. Érezte a konvent, hogy a gömöri lelkészi értekezlet nagy és méltó dolgot feszeget, de ezúttal meg kell elégednünk azzal, hogy a Te Deum a Mátyás templomban lesz egészen a róm. kath. egyház szárnyai alatt. A mi püspökeink és főgondnokaink is ott lesznek, mint meghívott vendégek és nézni fogják az uralkodó vallás cerimóniáit — ad

majorem Dei gloriam. Ma még nem lehet másként — így mondják a mi nagyjaink is!...

A gyűlést két óra tájban azzal a kijelentéssel zárta be az elnökség, hogy délután 5 órakor bírósági ülés lesz s az iskolaügyi-bizottság fog tanácskozni. A bíróság azonban, mivel az erdélyi képviselők a miniszter elnök-nél voltak bizodalmas tanácskozáson (Kolozsvár és Nagy-Enyed ügye) nem volt megtartható.

Negyedik napon (április 24.) a jegyzőkönyv hitelesítése után a közjogi bizottságnak néhány lényegtelenebb ügyben hozott véleményes javaslatát terjesztette elő *Kolozsvár Sándor* előadó, majd megtartotta ülését a bíróság és referált az iskolaügyi-bizottság előadója, *Radácsi György*. A bíróság az ungvári ev. ref. egyház és tanítója között fenforgó egyik peres ügyben a kerületi bíróság határozatát hagyta jóvá, a másik ügyet pedig, a Diószeghyné-féle hagyaték miatt támadt perpatvart, a mely az ungi egyházmegyét és a tiszáninneri kerületet több ízben foglalkoztatta már, újra visszatette a konvent a kerülethez, mivel a beterjesztett adatokból nem deríthető ki, hogy a fegyelmi-bíróság beavatkozásának helye lett volna. Ez utóbbi ügyet *Karap Ferenc* referálta.

Az iskolaügyi-bizottság az erdélyi egyházkerület theol. facultását, a benne növekedő tanárjelöltek javára, évi segélyre ajánlotta. A kerület igazgató tanácsa 6000 frt évi átalány összeget kért, az iskolaügyi-bizottság azonban helyesebbnek vélte a személyek száma szerinti évi összeg kérését s a konvent is így határozott. Ez a segély javítani fog a facultas helyzetén, a mennyiben a felügyelő tanár teljes fizetése stb. is a szükségelt segélyösszegben szerepel. Ugyancsak államsegélyért folyamodtak és ajánlottak is a kecskeméti, budapesti, kisújszállási, mező-túri és sepsi-szentgyörgyi gimnáziumok. Megszívlelendő dolog, hogy ezek az egy részben csak kevésse elélték is vergődve élő intézetek ma már általában nagyobb fizetést biztosítanak tanáraiknak, mint p. o. a sárospataki főgimnázium, sőt egyes tanároknak nagyobb, mint a sárospataki akadémiák.

A folyamodó iskola-fentartó testületek egy része a gimnáziumi vallástanárokat kisebb javadalomra jegyezte elő a költségvetésben a többi tanároknál. Ezt az eljárást az iskolaügyi bizottság helytelenítette s a konvent figyelmébe ajánlotta, rámutatván annak veszedelmes következményeire. A konvent elismeréssel vette tudomásul a figyelmeztetést és a dolog érdeméhez méltó lelkesedéssel kimondotta, hogy a vallástanárok mindenütt rendes tanári minőségben és jogokkal szerepeljenek s az olyan intézetek, a hol e tekintetben különbség mutatkozik, a konvent rendeletéhez alkalmazkodjanak s a vallástanárok fizetését — esetleg pót-segéllyel is — egészítsék ki. E határozat végrehajtása a kerületek feladata.

A tanító-hiányról *Mitrovics Gyula*, volt iskolaügyi előadó a hozzá beküldött adatok felhasználásával, egy terjedelmesebb előterjesztést készített. Az adatokat maga sem tartotta kimerítőknak, s e mellett is megdöbbenő kép került ki a keze alól. Az erdélyi egyházkerületben 104, a dunamellékben 22, a dunántuliban 69, a tiszáninneriben 50, a tiszántuliban 16, az összes kerületekben tehát 261 község áll tanító nélkül. Sőt több ennél, mivel a tiszántúli adatok nem mutatják a teljes valóságot. Az okokat is felsorolja; p. o., hogy néhol a fizetés nem éri el a 100 forintot, s több van 150 forinton alúl. A konvent ismételte a M. Gy. által is ajánlott javítási módozatot, t. i., hogy minden egyházközség vegye igénybe a 400 forintig terjedő államsegélyt s a fizetés kimutatására szolgáló minta-ívek megkészítését az egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe ajánlotta s ehhez tette át a begyűlt adatokat is. Ezzel kapcsolatban a tiszáninneri

egyházkerület felterjesztésére kimondta a konvent, hogy felkéri az államkormányt az egyes tanítóképző intézetekben levő stipendiumok szaporítására, hogy mennél több szegény ifjú léphessen a tanítói pályára. Ugyanezt a módozatot ajánlja a kerületek figyelmébe is.

A katekhetaságok felállításának, javadalmazásának s a katonaság vallásos oktatásának kérdése s minden egyéb félig előkészített vagy csak előjegyzett iskolai ügy az egyetemes tanügyi bizottsághoz tétetett át. A tanügyi bizottság póttagjaik megválasztattak az egyes kerületek püspökeinek ajánlatára: 1. *Dunamellékről*: Dr. Vécsey Tamás, Ádám Kálmán. 2. *Dunántúlról*: Antal Gábor, Dr. Antal Géza. 3. *Erdélyből*: Dózsa Dénes, Bedőházy János. 4. *Tiszáninnenről*: Dr. Ballagi Géza, Zsoldos Benő. 5. *Tiszántúlról*: Dr. Baczoni Lajos, Dóczi Imre.

A tárgysorozat ki lévén merítve, a már lepadt számú konvenchez *Tisza Kálmán* szíves üdvözlő szavakat intézett; *Kiss Áron* püspök pedig az elnökség buzgó kitarátását köszönte meg, mire *Kun Bertalan* püspök s egyházi elnök elmondta szép záró imáját s a konvent tagjai szívélyes búcsuzással oszlottak szét, abban a reményben, hogy a tőlük telhetőt megtették az anyaszentegyház érdekében.

Nem hallgathatjuk el, hogy a sajtó kiváló érdeklődést tanúsított a konvent ülései iránt s igyekezett a közönséget a legjobban tájékoztatni. Különös elismerést érdemel e tekintetben a „*Magyar Hírlap*,” a mely nemcsak gyűlési tudósításaival, hanem alkalmi vezércikkkel is buzgólkodott a ref. papság és egyház igazai körül s mindenkor legkészségesebb szószólója a prot. egyházak jogos kívánságainak. Ápril 25-iki vezércikkével is hálára kötelezte maga iránt az ev. ref. lelkészeket s az összes reformátusokat.

Radácsi György.

IRODALOM.

* **Emlékkönyv** a debreceni jótékony nőegylet fennállásának negyedszázados évfordulója alkalmából. Összeállította *S. Szabó József*, egyleti titkár. Debrecen, nyomtatott a város könyvnyomdájában. — A 84 nagy 8. r. lapra terjedő s a nőegylet árvaházának fénynyomatú képével díszített emlékkönyvben *S. Szabó József*, debreceni főgimnáziumi tanár, a debreceni jótékony nőegylet történetét írja meg, kapcsolatban az egylet minden irányú működésének ismertetésével, annak 25 éves fennállása alkalmából. Nem csupán száraz adatok összeállítása, hanem a szív egész melegével, az ügy iránti szeretettel, lelkesedéssel megírt munka ez, melynek minden sora, midőn a hű munkásoknak, nemes ügybarátoknak koszorút nyújt, egyúttal a szeretet nemes munkáinak, áldásos tevékenységének rajzolásával hatni, buzdítani is akar. A szép beszámoló érdekes adalék humanitárius intézményeink történetéhez. r. l.

* **Pál apostol tana a megigazulásról.** (Újszövetségi theologiai tanulmány *Bodor János* zágoni ref. paptól. Nagy-Ényed. Ara I korona 50 fillér). A nagy apostolnak kétségkívül egyik legfontosabb tétele az a tan, melyről e 94 lapra terjedő munka szól. Szerző alaposan, hozzáértően foglalkozik vele. Kimutatja első sorban azt, hogy maga a megigazulás eszméje, hasonlóan az Isten-eszméhez, alap-eleme minden vallás eszméjének, főleg a konkrét vallások eszméjének; a Jézus vallása pedig ezt az eszmét a legtisztábban foglalja magában. De rámutat aztán arra is, hogy az új-szövetségi iratokban nincs egységesen megoldva a megigazulás kérdése. Pál apostol megigazulási tanát a bűn kérdésének taglalásával vezeti be, rámutatván, hogy Pál a bűnt tapasztalati,

vallástörténeti s embertani érvekkel igazolja, hogy a bűnösséget annál erősebb jelleműnek állapítsa meg, a melytől csakugyan meg kell szabadulni, a melylyel szemben a megigazulásra nagy, igen nagy szükség van. Ezt a megigazulást, szerző szerint, a Krisztus halálára, mint központi tényre vonatkoztatja az apostol, a minek oka az apostol egyéniségében, hagyományos elveiben, szenvedélyes természetében keresendő. A Krisztus halálában vetett hit az, mely által megigazulunk, a hit az az élet-elv, mely a kegyelem Istenéhez vezet, hiszen a kegyelem kizárólag csakis Jézus halálában jelent meg s a Jézus halála kizárólag a kegyelemre vezet. E hittel aztán első sorban, — mint szerző mondja — „imputált állapotot” érünk el, a melyben az Istennel békességünk van, ebből kifolyólag pedig fiakká fogadtatunk. E kettő által nyerjük a tökéletes megigazulást, mint olyan alapot, mely a tiszta erkölcsi élet élését lehetővé s kötelességszerűvé teszi, mert ebben az állapotban már a lélek vezérel s vezérlete alatt a megszentelődés jó létre, mert a szeretet munkál bennünk. Tartalmas munka, melynek minden sora elárulja, hogy írója szeretettel foglalkozott tárgyával. Örömmel üdvözljük e téren s prot. theol. irodalmunk érdekében őszintén óhajtjuk, hogy főcélját, t. i., az *új-szövetség megigazulása tanának* megírását minél előbb érje el. Ezt a művét jó lélekkel ajánlhatjuk mindenkinek, kinek van kedve az ily irányú művek olvasásához.

Dr. T. I.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Szakai Károly*, a sárospataki főiskolának nem régen még kitűnő növendéke, majd kedvelt széniora, a progimnázium tanítója s utóbb — külföldi tanulmány-útja után — a pápai ev. ref. főgimnáziumnak egyik sok reményekre jogosító tanára, életének 32-dik évében folyó hó 22-én Nagy-Szeretván, Ungmegyében elhunyt. Az ifjú férj, a kit igaz szerelem vitt a házasságba, távol szerelme tárgyától, őt önfeláldozásig szerető szülőinek ápoló karjai közt adta ki szép lelkét. Élet-kedvtől, nyájas derűtől sugáros, szőke, megnyerő arcán egy idő óta a bánatfelhői kergették egymást; egész testében megfogyott s lelke is mintha veszíteni kezdte volna egyensúlyát. A hideg pusztította talán mindakettőt s az Isten megkönyörült rajta és magához vette — örök kárpótlásra s örök jutalomra. Tanártársai gyászjelentésben tudatták a bánatot, a mely e derék társuk kidőltével őket szíven találta. Fájdalommal tudtuk lassu szenvedését, s bensőleg veszünk részt mindazok gyászában, a kik szeretettel gondoltak életére, nemes törekvéseire, küzdelmeire s nyugvó poraira. — *Özv. Molnár Lajosné*, a fővárosi temetőben pihenő szerencsétlen kartársunknak korai özvegységre jutott neje, szül. *Finkey Irma* asszony, két nevetlen gyermek édes anyja, folyó hó 26-án életének 38-ik évében, Miskolczon, szintén szeretett szülőinek házában, hosszas szenvedés után, örök álmra szenderült. Sok jutott neki a keserű pohár cseppjeiből s szabadulás volt reá nézve a halál. Legyen áldott emlékezete, árvái, s azok gondozói felett örködjék a kegyelem Istene!

— **Lelkész-beiktatások.** A rimaszombati ev. ref. egyház első lelkésze, *Czinke István*, folyó hó 21-én, midőn hívei közé megérkezett, a legszívesebb fogadtatásban részesült. A vasútnál az egész presbiterum megjelent fogadására s az új lelkészt az egyháztanács nevében a főgondnok üdvözlölte szívélyes szavakkal. Egész kocsisor kísérté azután a lelkesi lakra, a hol ismét a főgondnok és Szalóczy Dániel lelkésztársa üdvözlötte az egyház hívei nevében. Beköszönő beszédét ápril 26-án tartotta a zsúfolásig megtelt templomban. A gyülekezet a »Dicsér téged teljes szívem« kezdetű éneket énekelte

Hodossy Béla sárospataki tanítóképző-intézeti tanárnak, Czinke sógorának orgona-kíséréte mellett. Ennek elhangzása után *Batta György* simonii lelkész, mint az eszper megbízottja, mutatta be Czinkét egy szép beszéd kíséretében híveinek. A rimaszombati ref. énekkar alkalmi éneke után az új pap lépett a szószékbe s rövid, szép ima után alapúl véve ezeket az ígéket: »Az isten országa nem beszédben, hanem a lélek erejében áll«, gyönyörű beszédet tartott, melylyel még volt ellenségeit is teljesen meghódította. A szép beszéd kinyomatását az egyháztanács elhatározta. A beiktatást, mintegy 180 terítékű díszbéd rekesztette be, melyen valláskülönbség nélkül vett részt Rimaszombat intelligens közönsége. — Ugyancsak ápril 26-án iktatatta be *Bálint Dezső* sárospataki lelkész *Szöllősy József* erdőbényei lelkész, melegen emlékeztetve meg az eltávozott lelkész kiváló érdemeiről, az egyház és iskola ujjaalakítása körül kifejtett példás lelkesedéséről, a mit a hallgatóság könyezve ismert el. Az új lelkész mindjárt első fellépésével méltó utódnak igazolta magát.

— **A lelkészi fizetések 800 frtra való kiegészítése** valószínűleg nem sokára meg fog történni. Ezt lehet következtetnünk a következő rendeletről, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter az izraeliták országos irodájához a múlt hónap 23-án 22.701 sz. alatt intézett: »A törvényesen bevett vallásfelekezetek lelkészi javadalmazásának 800 frtig leendő kiegészítése kérdésével foglalkozni akarván, felhívom a t. irodát, hogy a rendelkezésére álló hiteles adatok alapján mindama rabbínátusokról, melyeknek javadalmazása az évi 800 frtot el nem éri, a hiányzó összeg pontos jelzése mellett, nyolc (8) nap alatt hozzám táblás kimutatást terjesszen fel.«

— **Ezredévi ünnepélyek Sárospatakon.** Az ev. ref. főiskola folyó hó 9-én délelőtt 9 órakor az imateremben fog ünnepelni a következő műsorozattal: 1. *Gyülekezeti ének.* Dallam 138 Zs. Szövegét írta: Fejes István. 2. *Alkalmi ima.* Mondja: Dr. Tüdős István, theol. tanár. 3. *Hymnus.* Éneklő az ifjúsági énekkar orgona és harmónium-kísérettel. 4. *Alkalmi beszéd.* Tartja: Dr. Zsindely István jogtanár. 5. *Hazafias dal.* Éneklő: az ifjúsági énekkar. 6. *Szavalt.* Horváth Dezső joghallgatótól. 7. *Tárogató.* Éneklő: az ifjúsági énekkar. 8. *Szavalt.* Piskóthy Ferenc gimnáziumi tanulótól. 9. *Szózat.* Éneklő az ünneplő közönség orgona és harmónium kísérettel. Ugyane napon fognak ünnepelni: a város, az összes népiskolák és a tanítóképezde. Másnap az egyházak tartják hivatalos ünnepélyeiket.

— **A Sárospatakon felállítandó Tompa-szobor** agyagmintáját ápril hó 24-én délután *Kun Bertalan*, id. *Kiss Áron*, *Szász Károly* püspökök mint b. e. Tompának egykori barátai, ismerői és lapunk szerkesztője a végett tekintették meg a *Holló Barnabás* szobrász műtermében, hogy arra a gipszbe és ércbe-öntés előtt megtegyék észrevételeiket. Tompának — mint *Szász Károly* megjegyezte — sohasem volt hű arcképe, szobrának megkészítése tehát annál nehezebb feladat. Érdekes volt látni a kiváló férfiakat, a mint a szobor képén elmerengve, visszaszállt lelkük a múltba és keresték ott ifjúságuk emlékeit, s a Tompa arcának és lelkének valódi vonásait. Miután most még a Rimaszombat számára készülő szobor is ott áll a műtermében, egyikről a másikra futott tekintetök s mint valami sűrű ködből csak lassan bontakozott ki előttük a Tompa képe. A míg beszélgettek, a szobrász gondosan figyelte, leste szavaikat s az ő lelkében is tökéletesedtek a költő vonásai. Néhány új-húzással lényeges módosítást ejtett az agyag-mintán, a mely egyre tetszősebbé vált s végre örömmel írta rá a püspökök tanácsa az „in primatur“-t. Lapunk szerkesztője pedig meghozta az örömhírt a sárospataki diákoknak, a kik mély hálával köszönik a püspök urak

lekötelező szívességét és várják a szobrot a június 28-diki leleplezésre.

— **Szíves tudomásul.** A múlt év őszén előfizetési felhívást tettem közé folyó évi március hóban megjelenő egy kötet egyházi beszédekre. Az arra reflektáló és magukat előjegyeztetett nt. lelkész uraknak tisztelettel jelentem, hogy azon beszédek csak az év őszén fognak megjelenni. Egyszersmind jelentem, hogy „Gyász- és sirbeszéd“ című, 57 beszédet tartalmazó munkám mindkét kötete Kókai Lajosnál Budapesten és nálam Mohácson 1 frtjával kapható; de én segéd- és III., IV. osztályú lelkészeknek 80 krjával adom. Mohács, 1896 ápril 15. *Csáki István*, ref. h. lelkész.

— **A Széphalmon tartandó Kazinczy-ünnepélyt,** szerencsésebb időpont hiányában, áldozó csütörtökön (máj. 14.) fogja a főiskola és tanítóképezde közösen megtartani. A hármasszövetségből a s.-a.-ujhelyi róm. kath. gimnázium ismételen kihúzza magát, de a jutalom-aranyakat elfogadja és felhasználja. Szerepelni fog mindkét intézet énekkara, továbbá Dr. Finkey József akadémiai és közigazgató, Dezső Lajos képezdei igazgató; az ünnepi beszédet Rohoska József theol. s. tanár tartja. A 10 aranyért versenyző pályamű jutalomra méltó. Zemplén-megye főispánja levélben tudatta a főiskolai közigazgatóval, hogy az ünnepély sikeréért örömmel fog közreműködni. Bizony, szégyen lesz, főként a hivatalos Zemplén-megyére, ha a »magyar nyelv megváltójának« ünnepe a milleniumi évben is a régi határok között marad.

— **Ujabb vasúti kedvezmények az ezredéves kiállításra utazóknak.** A vasútak igazgatóságainak közös megállapodása szerint a Budapestre utazóknak az ország minden állomásán 14 napra érvényes mérsékelt árú menettérti jegyek adatnak ki. A külön kongresszusok, összejövetelek és díszközgyűlések tagjai, ha *vörösszínű igazolvánnyal* vannak ellátva, továbbá a 400 frtnál nagyobb fizetésű tanítók és tanférfiak, kiknek a kiállítás igazgatósága esetről-esetre *kékszínű igazolványokat* ad, abban a külön kedvezményben részesülnek, hogy az első osztályú kocsiban másod osztályú jeggyel, a másodikban harmadosztályú jeggyel s a harmadikban pedig másodosztályú féljeggyel utazhatnak. A nyilvános jellegű hazai tanintézetek tanulói és tanítói, ha legalább tízen utaznak együtt, a második osztályban harmadosztályú jeggyel, a harmadikban féljeggyel utazhatnak. Ugyanezt a kedvezményt élvezik a testületek és iparoskörök tagjai, ha legalább húszan, s a földműves és munkás csapatok, ha legalább harmincan utaznak együtt. 4—10 éves két gyermek egy jeggyel utazhatik. Egy gyermek külön kedvezményben nem részesül. Ezek a kedvezmények csak is személy- és omnibusz-vonatokra szólnak, gyorsvonatokon csak is a rendes díjszabásszerű ráfizetés mellett.

— **A protestáns papi családról** Marczali Henrik egyetemi tanár a Ranke felett tartott akadémiai emlékbeszédében a következőket írja: »Egy híres angol író azt a paradoxont állította föl, hogy a protestáns országok nagyobb haladásukat a tudomány és műveltség terén papjaik családok voltának köszönik. A papi házból származó tudós dinasztikiak hosszú sora, melylyel Anglia, Skócia, Skandinávia és Németország irodalmi története ékeskedik, némileg igazolja ezt a kockázatos föltevést. A lelkész-házak nyugalmas, csendes egyhangúsága, a morális és tudományos kérdésekkel való foglalkozás, az egyszerű és erkölcsös életmód, a világi és anyagi ügyek ismerete a nélkül, hogy egészen beléjük kellene merülni, tehát azoknak bizonyos magasságból való tekintése, mindez igen alkalmas milieu-nek bizonyult a tudományos érzék fölkelésére és ápolására. Ranke is ily családból származott.« — Mi ehhez hozzátehetjük, hogy a magyar prot. papi családok is sok jeles és hasznos taggal ajándékozták meg a magyar hazát.

— A Tompa-szoborra a következő újabb adományokat kaptam: özv. Szabó Mártonné 2 frt; Piskóti Ferenc gyűjtőívén Radácsi Erzsike 50 kr.; Kulcsár Ferenc gyűjtőívén a sátoralja-ujhelyi ev. ref. elemi leányiskola 1 frt 20 kr, Végh Bertalan 1 frt, Maklári Károly gyűjtőívén a budapesti ref. theol ifjúság 1 frt; a szabolcsmegyei takarékpénztár Görömbey Péter nagykállói ref. lelkész úr indítványára 10 frt, Vértesi József S.-a.-Ujhely 1 frt, Idb. és ifj. Orbán József Debrecen 1—1 frt, Batta György gyűjtő-ívén (Simoni) 1 frt 30 kr; Bak-say István Rimaszombat 5 frt, Szabó Endre ungi es-peres 2 frt. A sárospataki takarékpénztár részvénytárs-ság 50 frt, Czenhe Pál joghallgató gyűjtése 1 frt 80 kr. 603 frt, 55 kr gyűlt be, mely összeghez hozzáadva a múlt évi 508 frt 87 kr tőkét, a jelen évben más címen (felolvasás) befolyt 79 frt 05 krt és 2 frt 03 kr kamatot, a Tompa-szobor-alap ez idő szerint 1193 frt 46 kr.

Finkei Ferenc.

— A középiskolai vallásoktatás kérdése nagy forrongást okozott az Országos Középiskolai Tanár-egyesület tagjai között. A mint Szigetváriak s a vele egy véleményen levő választmányi tagok nyilatkozatai nyilvánosságra jutottak, többen bejelentették az egyesületből való kilépésüket s a kath. középiskolák tanárai testületként tiltakoztak a választmány határozata ellen. A választmány e forrongás által az egyesület életét látván veszélyeztetve, ápril 27-én újra összeült s egyhangú megállapodással *félreértésnek* nyilvánította határozatának olyan magyarázatát, hogy az a középiskolai vallásoktatás ellen való manifestatio volt. A választmány nevében *Beöthy Zsolt dr.* egyesületi elnök hosszabb nyilatkozatban jelentette ki, hogy a választmány a középiskolai vallásoktatás kérdésének megvitatását szükségesnek tartotta s nem hitte, hogy megállapodásával félreértésre fog okot szolgáltatni, mert, hiszen a megbízás, csak egy kérdés mibenlétének, történeti fejlődésének és jelen állásának előadására szolt, a melyhez az előadó fűzhet ugyan esetleges javaslatokat, de ezek már nem a megbízó testületekét, hanem egyedül a magáét, melyekkel szemben mindenki, így a testület tagjai is szabadon kifejezhetik és érvényesíthetik eltérő nézeteiket. Tévedés volna azt hinni, hogy a kongresszus középiskolai szakosztályának bármelyik előadója is a választmány nevében hirdetni véleményt vagy tenne javaslatot. Kijelenti végre, hogy a választmány a vallásoktatás reformját szükségesnek tartja, saját tapasztalatai és meggyőződése s a legkülönbözőbb oldalról nyilatkozó óhajítások alapján, úgy a vallás-erkölcsi nevelés, mint a tanítás sikere érdekében s iskoláink működése, paedagogiai összhangjának tekintetéből. Minthogy azonban a mindenekfelett nyugalmat, elfogulatlanságot s kölcsönös bizalmat igénylő tárgyalásra a félreértések felmerülése utáni időt a választmány nem tartja alkalmasnak, a vallásoktatás kérdését a kongresszus napirendjéről leveszi, de annak idején a szakköröket fel fogja hívni e fontos kérdés megvitatására. Külön nyilatkozatot adott ki dr. Szigetvári is, melyben megütközését fejezi ki a felett, hogy nálunk a vallásoktatás kérdését még tárgyalni sem szabad akkor, midőn a kath. gyűléseken a legnagyobb nyilvánosság mellett szabad azt hitetni, hogy el kell törölni az állami iskolákat, felekezeti tenni az egész közoktatást, hogy csak jó katolikusokra szabad szavazni községi, vármegyei és képviselő választásoknál, hogy csak kath. lapokat szabad olvasni, hogy az államnak nincs joga a házasságkötést szabályozni, stb. Hivatkozik arra, hogy

Francia- és Olaszország, Svájc és Észak-Amerika már eltörölte a középiskolákban a vallásoktatást. Csodálatosnak tartja, hogy a latin és görögnyelv tanítása vagy kiküszöbölése felett szívesen vitatkoznak az emberek, de a vallásoktatást szóba se lehet hozni. A mi véleményünk szerint, a vallásoktatás kérdése felett épen úgy lehet, sőt szükséges is tanácskozni, mint bármelyik más tantárgy tanítása felett, hanem a mostani, még nagyon izgalmas napokat ennek a kérdésnek kongresszusi megvitatására nem tartjuk egészen alkalmasnak. Helyesen járt el a választmány, hogy a vallásoktatás kérdését a történetek után levette a napirendről, de azt is helyesen teszi, ha annak idején a szakköröket a kérdés tüzetes megbeszélésére felhívja. Nekünk, ev. ref. vallásúaknak e miatt semmi okunk sincs aggódni!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Hálás szívvel olvastam az érdemem felett járó jó kívánságokat s igyekszem azokról forró köszönettel adózni itt is, a hol azokra némi alapot szerezhettem — Isten különös kegyelme folytán. A gondviselés szeressen mindnyájukat legjobb áldásaival. — *U. I.* Levélben mondom el véleményemet. A közlendő is sok, a mint láthatod és a tér kevés. — *R. K.* A tudósítást várom. Nekünk is az a véleményünk, hogy az Irod. Társaság gyűlése igen hamar következik a konvent után. — *P. J.* Máskor is szívesen látjuk, az „alma mater” minden hű fiára szeretettel számítunk. — *Dr. H. J.* Megpróbálok minden követ megmozdítani.

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődjé,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitértetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronával felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetéssel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

A „Sárospataki Lapok“ millennáris melléklete.

Örök jószág és szeretet forrása, szent Isten! hála telt kebelled állunk meg előtted e napon, hogy áldjunk Tégedet, ki annyira szeretted minket, e magyar nemzet fiait, hogy *meglátogatva és megáldva*: új ezer esztendő küszöbére léphetünk.

Új ezer esztendő képét ábrázolgatja lelkünk e napon s minden vonást a te jószágodba s örök szeretetedbe vetett reménységünk színez ki, mert tudjuk, hogy Te az maradsz ez után is, a ki voltál öröktől fogva: a népek és nemzetek Istene, ki megtartottad ezt a maroknyi nemzetet a múltban s bizonyára megtartod a jövőben is.

A tudomány és bölcsesség helyéről száll hozzád szavunk, szentelt helyről, hol a te félelmed a bölcsességnek kezdete, hol a tudomány s vallásosság ölelkeznek egymással, lobogtatván mindkettő a honszerelem égő fáklyáját is.

Óh nagy nap ez minékünk s *örvendez a mi lelkünk tebenned megtartó Istenünkben*, ki táborát járattál körülünk angyaliddal, tűzoszlop képében világítottál előttünk s ma vigasságnak idejét hoztál ránk.

A múltak emlékei teszik e napot nagygyász a jövő reményei vigasság idejévé.

Óh mert úgy akartad jó Atyánk! hogy az az ezer éves múlt az emlékek gazdag kincstára legyen, — hogy a lefolyt idők tengeréből drága gyöngyök jöjjenek felszínre épen ma, mikor a tudomány szentelt helyeiről száll hozzád néped könyörgése.

Meggyújtjuk ma az emlékezés szövétnekét s fényénél ott látjuk a te atyai jobb kezedet, a mint messze földről, távol napkeletről vezeted az ösöket ide, e tejjel-mézzel folyó új Kanaánba, hogy alkossanak új hazát, melyben a boldogság: a nemzeti dicsőség legyen. Ott látjuk gondviselésed munkáját a nemzeti erő kifejtését célzó nagy törekvésekben s ott látjuk a megpróbáltatások nehéz napjaiban, mikor e nemzet fiai egymás ellen fordulva, e földet pusztaság rémeivel népesíték be, hogy aztán a sebeket begyógyítsad s a kietlenséget megnépesítsed egyetlen intéseddel.

Testvérharcok fájó, de drága emlékei rezegnek át szívünk érzelmein épen itt e helyen,

hol annyszor kellett remegnie a férfinak, — honnan futnia is kellett a tudomány után szomjúhozó seregnek, mert *a versengés vizeinek árjai* felcsapkodták hullámaikat.

Óh e helyen, a tudomány e szentelt helyén sem volt jó lakozás a múltnak *setét idejében*, — a világosság, melyet a tudomány terjesztett, az életnek *eme kútfeje*: forrása lett a harcnak, melyet a haza teste érzett meg.

De nem, nem emlegetjük a setétség jeleit, — csak azért vettük szánkba, hogy a prédikátorral tartsunk, ki ezt mondja: *a vigasság között is meg kell emlékezni a setétségnek idejéről*, csak azért szóltunk eképen, hogy annál nagyobb legyen az öröm, mely keblünket eltölti.

Óh mert túl vagyunk a múltnak napjain, új ezer év hajnal pirja int felénk s boldog reménység varázslata alatt állunk.

Boldog reménységgel nézünk a jövő elé itt, a tudomány hazájában, hol szent ígéd szerint tanulja nemzedék — nemzedék után: *tudomány nélkül semmi sem jó*, — hol *taníttatik a gyermek az ő utjának módja szerint, melytől még mikor megvénheszik is, el nem távozik* — hol a szív mélyébe vésődnek a bölcsnek szavai: *szegénység és gyalázat lesz azon, ki a tudománytól magát elvonja*.

Bölcsesség és szent neved félelme hirdetik itt óh mi Istenünk s azért vagyunk mindnyájan boldog reménységben, mert e kettő oltalom és védpaizs mindörökké.

Óh hirdettesd is hű és buzgó lelkek által a tudományt, bölcsességet, vallásosságot, igaz isten-félelmet, hadd növekedjék nemzetségről-nemzetségre e drága lakóhely, hol szegény és gazdag együtt fut a jó után, gyakorolván a *szorgalmatosságot*, mely becsületet ad, erősítvén az *értelmet*, mely megőriz mindenkit.

A felvilágosodottságnak, az önzetlen hazaszeretetnek e közel negyedfél százados tűzhelye hadd növekedjék óh mi Istenünk napról-napra magyar néped becsülésében, hogy mint a lefolyt idők hosszú folyamán, úgy a jövő századok végetlen során is keressék fel mindazok, kik a tudomány, a vallásosság s a hazaszeretet érzelmeit óhajtják keblökben ápolni.

Adj itt nemzedékről-nemzedékre állandó és bátorságos lakozást, hogy a tűz, mely lobogva ég, hamvadásba ne menjen, hanem fénye s melege jótékonyan áradjon szét szerte e hazában s anyaszentegyházadban. Nyerjen innen hű fiakat a haza s evangélium szerint reformált anyaszentegyházunk, kik által öregbedjék a tudomány e szentelt helye a jók becsülésében s szeretetében.

Adj magának e mi drága véren szerzett s

megtartott hazánknak az ezer évhez ujab ezer évet, — adj kegyelmedből végetlen fennmaradást, hiszen mi s a kik utánunk következnek, csak itt vagyunk, csak itt lehetnek boldogok, mert e kívül nincs s nem is lehet másutt számunkra hely, — itt adtál s adsz életet, itt adsz s adj minden magyarnak csendes nyugvó helyet.

És, hogy ez a haza megmaradjon, népe nagy és dicső legyen: állíts élére bölcs uralkodókat, kik szeressék ezt a nemzetet s a nemzet fiai is ragaszkodjanak hozzájuk, mint édes atyjukhoz; adj önzetlen, hű vezetőket, kik ne a maguk, hanem a haza javát keressék és munkálják. Áldd meg most uralkodó királyunkat, ki meg tudja s meg is akarja érteni népét, ki — a te lelked által vezéreltetve e megpróbált nemzetre szebb napokat derített. Adj napjaihoz napokat, esztendeihez esztendőket, hogy uralkodjék bölcsen s szeliden e haza javára.

Oh áldj meg mindenkit, ki e napon ünnepel s Kárpátoktól Adriáig áldva mondja: áldott legyen az Ur, ki megtartotta e hazát s benne a magyar nemzetet! Ámen.

Utóima: Nem kérünk tőled többet óh mi Istenünk, csak ez esdő szavunk: áldd meg s védj hazánkat örökkön örökké. Ámen.

DR. TUDÓS ISTVÁN.

Millenniumi emlékezés.

Irta és 1896. május 9-én elmondta:

Dr. Zsindely István.

Mélyen tisztelt közönség!

A nemzetek életének és fejlődésének a történetírók és bölcselők által gyakran hangsúlyozott hasonlósága az egyének életével alig igazolható könnyebben, mint alakuló, virágzó és hervadó korszakaiknak, valamint azon kiemelkedő mozzanatoknak szembeállításával, melyek mindkettőnek történetében koronként előállnak. E kimagasló mozzanatok az egyéni és nemzeti haladás szükségszerű következményei, nagy jelentőségük abban áll, hogy összekötik a múlt napjait a jelennel, a jelent a jövő bizonytalanságával. Mint az egyes ember megállapodik olykor-olykor életének közbelső határain, kivonja magát a mindennapi élet egyformaságából, hogy magábaszállván, lelke megnyugvást szerezzen, hogy felidézvén emlékezetében a múlt örömet és bánatát, új erőt merítsen belőle a jövő küzdelmeire; úgy a nemzeteknek is vannak pillanataik, midőn a létérti küzdelem örökös zajából kiemelkedve, milliók lelke egy gondolatban, szíve egy hatalmas érzelemben egyesül, egész valójukat egy magasztos eszme hatja át, mely a hazaszeretet életadó forrásából fakad. E hatalmas eszme ünnepe a mai nap, melyen a nemzet és koronás királya szívében és lelkében összeforrva, hálát ad a mindenható

gondviselésnek, hogy sokat hányatott magyar hazánk is megérhette állami fennállásának ezer éves fordulóját, midőn a Kárpátoktól az Adriáig felhangzik a hazafiúi lelkesedés szózata, hogy annyi balszerencse, egy ezredév küzdelmei után is „él nemzet e hazán.”

A mi századokkal ezelőtt mint hő vágy élt a magyarság szívében, a miről a költők mint édes reményről mertek álmodozni csupán, ime, e pillanatban boldog valósággá lőn; múltunkat egy ezredév viszontagságai szentelték meg s e hosszú és küzdelemteljes idő után „künn hatalmas, benn virágzó és szabadabb lett a magyar.”

Midőn lelki szemeink előtt elvonódnak imádott magyar hazánk történetének jelenetei egy ezer év alatt a honalapító Árpád párduczos leventéitől a jelen percéig, midőn feltárul előttünk a haza múlt kora „azon szeretett atyának élete, ki történelméből — mint a költő mondja — ősz korában körülte tolongó gyermekeinek beszél,” oly sokféle képzetek támadnak lelkünkben, oly különböző érzelmek fakadnak szívében, hogy alig vagyunk képesek azokat egy egységes fogalomban kifejezni. Összeolvad itt a hazaszeretet lángolása a dicsőség büszke érzetével, a múltban kiállott szenvedések emlékezete a jelen boldogító tudatával, a nemzet eszményekért küzdött hősök, az elmúlt idők e korszakalkotó nagyjainak példáiából merített lelkesedés a jövő reményével, a nemzeti csapások felett érzett borongó honfájdalmat a jelen örömeivel, magasztosságával.

E perc a magyar nemzet létjogának, államalakító és államfenntartó képességének legfényesebb manifestatioja. A mit Zrinyi a nemzeti önérték hangján századokkal ezelőtt mondott, hogy: „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóbbak,” ma még büszkébben szállhat el ajkainkról, mert a költő eme szavait fokozza annak tudata, hogy buzgón teljesítettük azt a hivatást, mely számunkra meg volt írva a sors könyvében.

Egy ezredév alatt ugyanis fenntartottuk magunkat az ellenséges áramlatok örökös hullámai közt nemcsak, de megerősödtünk, megőriztük nemzeti jellegünket, kivittuk a művelt világ népeinek rokonszenvét és becsülését, egy egységes, minden ízében erős nemzeti államot alkottunk, melynek tanúbizonyságául felmutathatjuk eszméinket, friss erőtlől áthatott nyelvünket és irodalmunkat, jogi politikai és társadalmi intézményeinket, szóval kulturánk összes jelenségeit.

S a nagy idő alatt nagy változások folytak le benső életünkben, úgy, mint külső viszonyainkban. Oh mi sokszor rendültek meg állami életünk alapjai! Oh mi sokszor szenvedett esorbát jogi és politikai és területi integritásunk; oh mi sokszor indultak hervadásnak nemzeti életünk legerőteljesebb hajtásai, nyelvünk, szokásaink; de a nemzet erős akarata ereje, hatalmas önfentartási képessége győzött a veszélyek sokaságán, melyek megpróbálták ugyan, de nem semmisítették meg, sőt megedzették nemzetünk idegeit s ez idegek ellenálló képességét.

Körülöttünk államok alakultak s államok tűntek le a történelem színpadáról. A Nagy Károly-féle hatalmas frank birodalom szétbomlása után, körülbelől állammá szervezkedésünk idejében külön válik Európa három vezérállama, Francia-, Német- és Olaszország, mellettünk az egykori Osztrakiából megalakul a mai Ausztria; a keleti császárság megszűnt, a helyét elfoglalta egykor oly hatalmas Törökbirodalom, mely, fájdalom, hazánkat is századokon át uralta, minden nappal közelebb jut az enyészeti örvényéhez; Lengyel-

ország, melyhez a multból annyi rokonszenv, annyi kedves emlék fűzte hazánkat, áldozatúl esett a nagyhatalmak politikájának, csak emlékében él, bár sirja felett ma is a szabadság szellője lengedez.

A magyar nemzet fényesen kiállotta a megpróbáltatás nehéz napjait s különösen nagy érdeme, hogy mint „elhagyott, testvértelen ága nemének” ez ezredév küzdelmeiben önerejére lévén utalva a legnagyobb mértékben, saját öntudatából kellett merítenie eszméket és érzelmeket, kitartást és lelkesedést minden időben s ha intézményei, kulturális és politikai alkotásai egyben-másban érezték is a külföldi áramlatok behatását, e behatás sohasem történhetett a nemzeti alapelvek háttérbe-szorításával.

Innen van, hogy az angolt kivéve alig van nép, mely annyira szívébe zárta történelmét, mely oly igazi és mély lelkesedéssel merített a múltak világából, mely annyira ragaszkodott nemzeti jogához, szabadságához, mint a magyar. A tradíciókhoz való eme ragaszkodás az alkotmányunk bizonyos konzervatív és arisztokratikus jelleget adott, mely, ha talán akadálya is volt egyben-másban a gyors haladásnak, de megőrizte nemzetünk fennállását egy ezredéven keresztül.

A magyar nemzet múltját tehát a következetesség, a jogfolytonosság jellemzi minden ízében, a haladás mindig csak történeti alapokon volt lehetséges, s valahányszor a történeti alapok alólról vagy felülről jövő erőszakos rázkódások által megzavartattak, az eredmény az volt, hogy a régi jogokhoz való ragaszkodás mindig erősebben lépett előtérbe. A mit az angol alkotmányról Macaulay mond, hogy „átalakulása a lassankénti kifejlődésnek és nem a ledöntés és újra felépítésnek munkája vala,” ugyanaz áll nemzeti alkotmányunkról is, mely történeti alapokon fokozatosan fejlesztetett, századok alatt létesült törvények egész sorozata által iratott körül, szóval „nem egyszerre létesült, de a nemzet életéből kifejlött történeti alkotmány,” mint Deák Ferenc jellemezte.

A magyar nemzetnek a múltra tekintő, abból merítő úgynevezett retrospectiv jellege nemcsak a politikai életben, de az irodalomban és kulturában is mutatkozott. Valahányszor eltérés történt a nemzeti elvektől, valahányszor idegen befolyás kezdte fenyegetni nemzeti nyelvünket, jogunkat és művelődésünket, a történelem volt az a forrás, mely friss cseppjeivel táplálta a lankadó nemzedékeket. A mint a jogászok a Corpus iuris és Tripartitumban foglalt elvekre hivatkoznak mindig, valahányszor nemzeti alkotmányunk megtámadtatott, úgy a szónokok és költők a romlásnak induló korszakokban a régi dicsőség fállyát lobogtatták.

Egyébiránt a történelmi fejlődésnek Magyarországon és Angliában konstatalható hasonlóságára a két nemzet erős közjogi szellemén kívül sokat tett az a körülmény, hogy mindkét állam nagyobbára önerejére volt utalva a letűnt századok alatt.

De míg Angliát elszigetelt földrajzi fekvése képessé tette, hogy kisebb erővel védje meg magát a népek ostromától, a nyugalmat és békét korán megszerezve, haladjon a civilisatio útján oly magasra, hogy Buckle már Guizottal szemben az angol fejlődés fensőbbségét vitathatta; addig hazánkban épen e földrajzi helyzet hozta magával, hogy összekötő kapocs lévén nyugot és kelet között, a török és szláv áramlattal szemben védőfalai voltak a keresztényiségnek (antemurale christianitatis.)

A magyar nemzet világtörténeti hivatása, hogy a nyugoti civilisatio sugarait hintette a kelet felé, s e

földrajzi helyzet folytán nyugoti és keleti irányoknak ölelkezése kifejezést nyert nemzetünk jellemében, szokásaiban, érzületében. E körülményből folyt, hogy egyetlen állam nem volt annyi veszélynek kitéve, egyetlen állam sem volt színhelye az idegen elemek oly nagymérvű dúlásának, s természetes, hogy a fegyverek örökös zajában a belső consolidatio, a belső fejlődés nehezen volt keresztülvihető.

Ha a magyar nemzet tisztán az önfenntartás nehéz szerepét teljesítette volna a letűnt ezredév alatt, már nagy jogcíme lenne boldognak és büszkének vallani magát a jelen percben. Avagy képzelhető-e nagyobb erkölcsi erő, mint biztosítani az államélet fennmaradását, küzdeni a nemzeti eszmékért, gyakran saját honfiaival, saját uralkodóival szemben is, azzal a lelki elszántsággal, azzal a honszerellemmel, melyről a magyar történelem megannyi lapja beszél.

De a magyar nemzetnek mindezekről eltekintve, nagyobb jogcíme van önérzettel ünnepelni a mai napon. Kétségtelen, hogy Európa többi népei is kegyelettel ápolták hőseik emlékét. Németország szobemelt a honszabadító Hermannak; a niederwaldi hegyen, a szőke Rajna partja mentén óriási alkotás hirdeti a német egység legutóbbi történet keresztülvitelét; Franciaország minden nevezetesebb alkotása a nemzeti nagyságról beszél, de mindeme nemzetek ezer éves államiségükkal még sem dicsekedhetnek.

Az európai államok körül Oroszország 1862. szeptember 20-án ülte meg fennállásának ezer éves fordulóját, de itt is, valamint a bennünk környező európai államoknál az államfenntartó nép nem az eredeti államalkotó többé, mert germánoknál, góthoknál, angolszászoknál az állami szervezkedés nagy művét később beléjük olvadt idegen elemek hajtották végre. Ellenben a magyar nemzet megmaradt államfenntartónak egy ezredév alatt, nemes, régi eredetét az újvilág legnagyobb hadvezére is elismerte; s ha nem is volt elég assimiláló képessége idegenekkel szemben, eredeti jellegét alapjában megőrizte e mai napig, ha európai szint öltött is magára, de szívében a nemzeti érzület szent tüze lobog.

Az emlékezet geniusának vezető fátyója mellett lépünk be tehát az elmúlt idők küzdelemteljes és változatos világába, vonjuk le a múltak tanúságait, vizsgáljuk meg a magyar nemzet szerepét, hivatását, jelentőségét, politikai és társadalmi intézményeit, ezek szellemét, alapelveit, az egymást követő korszakokban beállott változásokat, adjuk át lelkünket a történelemnek, foglaljuk össze röviden az uralkodó eszméket, hisz az igazi történelem, mint Ranke mondja, nem egyéb az eszmék complexumánál.

A IX. század utolsó felében, a népvándorlás hullámainak lecsendesültével, midőn a nyugoti nemzetek a törzsi élet kötelékéből kibontakozva, már állandóan területhez fűződnek, midőn a hűbéri világ intézményei nyugoton már-már alakulóban vannak, Európa keletén feltűnik a hun-scytha néptörzs egyik ága, maroknyi csapat, hogy fölkeresse őseinek örökségét, azt a helyet, melyről a hegedősök meséje annyi édes dalt zengedez. Északról tolatva, ellenséges szláv népek által, letelepszik a mai Oroszország déli részében, az alsó Dnieper és Don közt elterülő lebediai síkságon, hol azonban a békét és nyugalmat nem lelhetette fel. Kiűzetvén ugyanis a bessenyők támadásai által, 3 év múlva, 889-ben e néptörzs zöme délnyugot felé vonult s a Dnieszter, Szereth és Pruth vize mellett fekvő Etelközben telepedett meg. Itt azonban ismét érzékeny vereséget szenvedve a bolgárok által, öt év

múlva elhagyván e helyet, a Szán völgyén keresztül, mert erre ment, mint Pauler mondja, az összekötő útvonal még később is Magyar- és Oroszország közt áthatolt a Kárpátokon a vereckei szoroson keresztül, hogy megkezdje a honalapítás küzdelmes munkáját.

Friss erejével, harci képességével sorba meghódítja az itt lakó germán és szláv fajú népeket s rövid idő, alig öt év alatt, a Kárpátoktól az Adriáig fekvő földterület magyar uralom alatt állott. Csodálatosnak tesz nekünk, hogy ily kicsike nép, mely Ibn-Roszteh arab történetíró szerint, körülbelül százezer emberből állott, képes volt oly rövid időn annyi diadalt nyerni, halott a nyugoti népek közül nagyobb tömegek tűntek el nyomtalanul. Méltán vethetjük fel a kérdést, mi adott képességet a honalapítás valószínűsítésére, mi adott ősünknek erőt az itt lakó népelemekkel szemben. Semmi más, mint a friss népeket jellemző lelkesedés, de főleg a politikai szerkezet szerencsés megvalósítása, mely a szabadságnak a nyugoti népektől eltérő felfogásán alapul. A magyar állam megalakulásának kiindulási pontját ugyanis a fegyveres küzdelmet megelőző etelközi vérszerződésben kell keresnünk. Államéletünk jogi és politikai alapja megállapíttatik még a beköltözés előtt, mert a hét törzsfő egyesülésében, a kiváló államférfiú és vezéri képességgel megáldott Árpád fejedelemmé választásában nemzetünk egységet, politikai képességet s oly ellenálló erőt nyert, hogy ennek birtokában sikerrel oldhatta meg a reá váró nagy feladatokat. A vérszerződésnek nemcsak köre, de a nemzet szívébe vésődött hat pontja ugyanis alapot képezett, irányt adott politikai életünknek egy ezredéven át s tanúbizonyságul szolgál ez arra nézve is, hogy a magyar nemzet a szabadságot nem az egyéni, de a közszabadság formájában fogta fel és valószínűsítette meg.

A nyugoti népek egyéni szabadsága, mely az összes jogositványok központjává az egyént tekintette, nem tűrte a korlátozást a magasabb egész, a nemzet érdekei iránt s később is, a barbár nyersség csökkenésével, az alárendelést inkább egy hatalmasabb egyén, mint a közösségi szervezet irányában tekintette a férfierények koronája gyanánt. A magyarság, midőn vezért választott, nem mint egyénnek, de mint egy eszme képviselőjének rendelte alá magát, szabadságát csak annyiban engedte korlátozni, a mennyiben a magasabb egész, a közjogi egység érdekei ivólváltak.

A nemzet vezérében nem látott egyebet, a nép egész érdekében alkotott s általa korlátozott hatalomnál s ez az elv adott később is ellenálló képességet az abszolút törekvések ellen, ez vezetett azon, a magyarság vérebe átment politikai tételhez, hogy a főhatalom forrása a nép, nihil de nobis, sine nobis. Már itt elmondhatjuk az újkor történetírójával, hogy „a magyar nemzet nemcsak vérontásával érdemelte meg a történetírás múzsájának figyelmét, hanem szellemének sajátos vonásai által is.”

A vérszerződés által az eddig szakadozott szervezett magyarság, mint összeforrt egész indult ország-alapításra, hisz maga a honfoglalás szó is mutatja, hogy ez nem más, mint egy egységes nemzet hadi és politikai cselekvénye a területi főhatalom megállapítása végett. A törzsi életnek a nyugoti magánkötelektől eltérő közjogi jellege tükröződik vissza a vezéri korszak összes jelenségein. Törvényhozás, kormányzat, igazságszolgáltatás a törzselet formáiban mozognak, a család patriarchalis jellege megmarad, a collectiv birtokrendszer, a törzsfők igazságszolgáltatási

és hadi szerepe annyira megszilárdult, hogy még a monarchia megszilárdulásával sem tűnhetett el egyszerre.

A történelem gyakran veti fel a kérdést, milyen volt az államalapító nemzedék műveltség tekintetében, vajjon alacsonyabb vagy magasabb civilizációval bírt-e idegen népek őseinél? Ismerjük a vádakat, melyek a külföldi történetírók, különösen a frank évkönyvírók műveiben nyilvánulva, ősünket rettenetes barbár népek hirdetik, kik a megölt ellenség húásával táplálkoznak, vérért isszák; de ismerjük a nemzeti elragadtatás által szült véleményt is, hogy a magyarság felebb állt nyugot-Európa népeinél. Hazai íróink körü Vámbéry, a mai turkománok viszonyaival, Horváth Mihály Skandinávia népeinek, a normannok, svédek és dánok viszonyaival tartja igen közel állónak az itteni állapotokat.

Bármely véleményt fogadjuk el, kétségtelen, hogy a magyarság e száz év alatt még „ázsiai életet él Európa szívében, főfoglalkozása a háború, a rablás; a békés foglalkozás úgyszólván ismeretlen, városi élet, magasabb civilizáció, úgyszólván semmi.” A harcias irány uralta a magyarság szokásait, vallási felfogását s megközelíteni véljük a történeti igazságot egyszerűen annak konstatálásával, hogy a magyarság e korszakban nem állott alább Európa többi népeinél. Mint Pauler, az Árpád-kor legbuzgóbb bűvára, megjegyzi: „egy félszázadig úgy volt, mintha egy százakra és ezrekre menő szegény-legénycsapat rohanna meg és sarcolná büntetlenül Európát, csak hogy e rablócsapatokban a magyar szegény-legény kevés jó és sok gonosz szenvedélye mellett a magyar harczi huszár erényei is megvoltak.”

De a vérszerződés s a pusztaszeri szervező gyűlés bármennyire megalapította is az ország alkotmányát, az egyoldalú harczi foglalkozás által a magyarság sok vért vesztett. E mellett különösen eltűnik a harczi siker főtenyezője, szomszéd államaink desoláltsága. Ez államok szintén tudatára ébrednek az egységes szervezet szükségének; Madarász Henrik organisálja a lovasságot s a 934. merseburgi a 955. augsburgi gyászos csaták után „a magyarok, mint Kézai írja, Alemanniába menni Szent István király idejéig mindig haboztak volt, nehogy nyugot népe egyesülten támadjon rájuk.” Így ad helyet a folytonos támadás a defensiv szerkezetnek, előtérbe lép a nyugalmas otthon, a földművelés; a szilaj kedv szelidül, a nyers szokások finomodnak, míg lassacskán a pogány világ sötétségét eloszlatja a felkelő nap: a keresztyénség éltető sugára.

Térjünk át az államszervező keresztyén nemzedék történetére. Az a vallási, politikai és társadalmi átalakulás, mely által nemzetünk az 1000-ik év kezdetén létének és fennmaradásának nagy problémáját megoldotta s egyszersmind biztos alapot teremtett a haladás számára, nagyjából egy ember nevéhez volt fűzve, egy ember munkássága által éretett el. Századunk legnagyobb gondolkozója, Carlyle méltán mondja, hogy „a nemzetek története alapján nem más, mint azon nagy emberek, kik abban működtek, kik a világosságnak élő forrásai.” Valóban a nagy emberek a koreszmék felfogása által tűnnek ki, a koreszmék a nagy emberek cselekvősege által érnek és valósulnak meg. Szent István megértette a kornak intő szövegét. A keresztyénség befogadása, a politikai szervezetnek a nyugot mintájára való átalakítása, különösen a honvédelem és közigazgatás legfőbb közegeinek a várkerületi intézménynek megteremtése által

oly érdemeket szerzett, hogy a politikusok méltán tartják őt Magyarország első államférfiának, a philosophusok hazánk első bölcsének. Ha elgondoljuk azon nehézségeket, melyek bármely ország organizációja alkalmával felmerülnek, ha elgondoljuk, hogy a VIII. század legnagyobb szervező tehetsége, Nagy Károly is eszméket, mintákat a római világból merített, csak természetesnek fogjuk találni, hogy Szent István sem merithetett másunnan, mint a római és frank politikai szervezet formáiból, de e formákat nem vette át mereven az új intézmények alkotásánál, hanem belevitte a nemzeti szervezet életképes elemeit s a régi elemeknek és a karolingi államintézményeknek sajátos összhangja nyilatkozik meg reformjainak minden jelenségében. Ő maga mondja első dekretumának bevezető soraiban, hogy a „régí és új uralkodókat utánozta alkotásaiban, de ez az utánzás nem volt szolgál, hisz ez a magyarság sajátos szelleme mellett nem is lett volna kivihető. A hűbéri királyság szervezete éles ellentétben állt a magyarság erős közjogi felfogásával s Szent István, midőn 1001 augusztus 15-én történt koronázása után a koronát tette a felségjogok birtokosává, közbenső hatalmakat király és nemzet között nem tűrhetett meg; de nem is abrogálhatta a népnek a vezéri korszakból fennmaradó részvételét a jogok gyakorlásában, ha bizonyos mértékig megszorította is, ez az absolutismusig soha nem emelkedett.

A ki a Szent István-féle szervezetet a nyugotival összehasonlítja, az egyező vonások nagy számától lehetetlen elzárkózni. A törvényhozás megfelel a frank birodalom törvényhozásának, a magyar decretumok és frank Capitularék nemesak alakilag, de tartalmilag is főleg az egyházi ügyekre vonatkozó elveket illetőleg összevágók, a mi különben az egyház kozmopolitikus szervezetéből következik. A várkerületi intézménynek a comesi kerületek analogiájára való megalkotása által István biztosította a honvédelem és közigazgatás egységét s e nagyszerű intézmény, mely egy ezredéven át volt alkotmányunk védbástyája, melyhez régi dicsőségünk fűződik, ha idegen mintára készült is, benne a magyar nemzet legsajátosabb politikai felfogása jutott kifejezésre. A törzsi szervezet megszüntetése, a magántulajdon megállapítása által biztosított a nemzet közgazdasági előhaladásának legfőbb feltétele s a nagy uralkodó, midőn az egy nyelvű, egyszokású ország törekénységét hangsúlyozta, melyet anachronismus lenne a mai politika szempontjából megbírálni, létet adott a városoknak, melyeket miután a magyar faj ezektől idegenkedett csak idegen betelepülők által lehetett felállítani.

A rendi szervezet még meglehetősen egységes, nem bomlik fel a nyugoti államok mintájára, de a személyes kitűnőség arisztokráciájában s a vidéki közszabadokban már-már kiemelkedni látjuk a nemesi elemet, azt az osztályt, mely nálunk a politikailag jogosított nemzetet képezte, mely rendi alkotmányunknak kizárólagos tényezője volt csaknem egy ezredéven keresztül.

A mi a magyar királyságot a nyugotitól megkülönbözteti, az a nemzetegész érdekében gyakorolt az egész országra kiterjedő jellegben, az u. n. közhatalmi jellegben keresendő, mely egy ezredéven át esorbitatlanul maradt reánk.

A mi a nagy uralkodónak a róm. kath. egyház szervezése érdekében tett intézkedéseit illeti; az alapelv itt az volt, hogy az egyház függetlensége, s a magyar korona legfőbb kegyúri jogosítványa biztosít-

tassék. Ez vezetett az önálló egyházi beosztáshoz, az érsekségek és püspökségek alakításához. Csak így lehetett az egyház által postulált magasztos feladatok megvalósítását a nemzeti követelményekkel összeegyeztetni. „Miután — mint hangsúlyozta — a pap dolgozik valamennyi emberért, illik, hogy mi is dolgozzunk, sőt ha kell még életünket is kockáztassuk érte.“ Ebből folyólag emelte az egyház jogállását minden eszközökkel annyira, hogy az óriási fekvő birtokok adományozása alkalmával nem egyszer találkoztunk a nemzet aggodalmaival. Midőn a Szent Márton monostorát alapítja, a nemesség már kéri „ne adjon annyit, nehogy a szegény nép lerokkadjon a szolgaság terhe alatt s elpusztuljon szülőföldéről.“ De e felszólalások nem ingatták meg; a tized behozatala, a egyház főpapjainak a kir. tanácsban való részvétele, a főpapságnak úgy anyagi, mint politikai emelkedéséhez vezetett. Az ősi szokásokhoz ragaszkodó magyarság ellenálló elemeinek legyőzésével be volt fejezve a nagy mű, melynek jövője foglalkoztatta aggódo lelket főleg azon perctől, midőn egyetlen fiával összes reményét zárta sírba.

A Péter és Aba Samu alatti trónvillongások a III. Henrikkel folytatott háborúk által Szent István politikai alkotásai a legnagyobb megpróbáltatásoknak voltak kitéve, Szent László és Kálmán által azonban a veszélyek legalább egy időre elhárítottak. A magyar koronának a leglovagiasabb uralkodó által való kiterjesztése a horvát földre; a felvilágosodott Kálmánnak a horvát uralom fenntartása érdekében tett intézkedései, mely politikai bölcsességről tanúságot tevő törvényei alkalmasak voltak Szent István reformjainak betetőzésére. De sajnos, e két uralkodó halála után egyszerre a bomlás szomorú korszaka tárul szemeink elé; a bizánczi császárok törekvései hazánk államiságának megszüntetésére, az ifjabb királyság intézménye által előállt ellentétek; a közgazdasági viszonyok nyomasztó volta, a köznemességnek a főnemesség által való elnyomtatása, az idegen hivatalnokok erőszakoskodása oly nyugtalan közállapotokhoz vezetett, hogy a nemesség fegyverrel volt kénytelen kivívni szabadságának biztosítását, a mi az 1222. évi arany bullában lett törvény által formulázva.

E törvényt, melyre hivatkozott a nemzet hosszú századokon keresztül, mely egyrészt a köznemesség jogait megállapítja, másrészt híres ellenállási záradékában biztosítja a nemzeti alkotmány integritását, méltán nevezhetjük a magyar szabadság nagy oklevelének (magna charta libertatis). Üdvös intézkedései fenntartották ugyan a magyar alkotmányt a bukás lejtőjén, de csak rövid időre, mert a birtokviszonyok átalakulása, a rendi szervezet elágazása, a feltámadó olygarchia hatalmi törekvései és túlkapásai napról-napra érzékenyebb csapásokat mértek a régi szervezetre. Ezekhez járult a tatárjárás szomorú időszak, midőn országunk temetővé vált s a „nemzet nem lelé honját e hazában.“ A Sajó mezejét 60,000 magyar vére festette pirosra s az a borzasztó erővesztés, melyet a nemzet ez alkalommal szenvedett, IV. Béla üdvös intézkedései dacára még századok múlva is érezhető maradt. Az utolsó Árpádok erénytelen uralkodása, a korona tekintélyének süllyedése Kun László alatt, kinek „szíve a kun lányok szerelme miatt megromlott s az ország nagyjai és nemesei előtt méltán gyűlöletben áll vala“ a mily mértékben megerősíté a birtokarisztokráciát, époly mértékben juttatta enyészetre a honvédelmi rendszer legfőbb tényezőjét, a várkatonáságot. III. Endre uralkodása alatt a nemzet

megteszi ugyan a kísérletet a kormányzat vitelének ellenőrzésére, de az utolsó Arpád-sarj sírbatételével 1301-ben a Szent István-féle alkotmány jelentékeny része sírba szállott.

A XIV. század elején, abban a korszakban, melyet Guizot a nyugoti népeknél a politika szempontjából „jellem nélküli időnek” nevez, Magyarország állami életének egy új korszakába lépett. A Szent István-féle szervezet hanyatlásával, az utolsó Arpád király halálával új dynasztia hoz új eszméket és intézményeket, kiragadja az alkotmányt a pusztulás stádiumából nemesek, de azt újból szervezve felemeli az országot a dicsőség oly magas fokára, melyen eddig még nem állott s nem is tudott eljutni egyhamar. Az eszmék, melyek az Anjou uralkodók alkotásának alapjait képezték, nagyobbára itt is idegenek ugyan, de ez természetes eredménye azon kölcsönhatásnak, mely nemzetünk és a külföld között az idegen dynasztia által most még nagyobb mérvben előállott, mely ha némi tekintetben hűbéries színezetet adott is politikai és jogi életünknek, annak sajátos nemzeti jellegét nem semmisítette meg. A Szent István-féle alkotmány épen maradt elemeiből valamint a nyugoti hűbériségi eszmék felfakadásából előálló intézményekből egy sajátos politikai és társadalmi rendszer fejlődött, mely az ősiségnek Nagy Lajos 1351. törvényében formulázott alapelvein nyugodott, s mely 1848-ig rendi jellegűt adott a magyar alkotmánynak.

A történelem egyik legtanulságosabb kérdése, hogy e korszakban, melyet sokan szeretnek hazánk hűbériségi korának nevezni, milyen volt a hűbériség behatása a magyar politikai életre, vajjon azonos volt-e vagy eltért-e társadalmi rendszerünk a nyugoti népek hűbériségi állapotától? A kérdés részletezését mellőzve, csak az eredményeket vonhatjuk le. Míg nyugaton a hűbériség mindenütt, a hol uralomra jutott, darabokra törte az állami élet egységét, a magyar társadalom erős közszelleme mellett a hűbériség ezen egyetemes hatása nem érvényesült; tartományúri hatalmakat nem látunk keletkezni, mert mint az Anjou kor legbuzgóbb bűvára, Pór Vilmos mondja a magyar főurakról: „egyet nem tapasztalunk náluk, az igyekezetet a magyar állam egységét megbontani.” Ez egység megmaradt tehát a politikai élet terén úgy mint és jogi társadalmi terén a rendi viszonyok tekintetében, mert míg nyugaton a rendi különbségek nagy mértékben érvényesülnek; nálunk a nemességre vonatkozólag a jogegyenlőség, az una et eadem nobilitas elve s a sarkalatos jogok azon rendszere állott fenn, melyet az aranybulla állapított meg, majd Verbóczy a primae nossusban foglalt össze.

Kétségtelen azonban, hogy a hűbériség külső hatásaiban nálunk is érezhető volt bizonyos mértékig. A vagyonnak fennmaradását, háramlását biztosító ősiségi rendszer, melyet csak a jelen század demokratikus iránya volt képes megszüntetni, a bandériumok kiállításának kötelezettsége a birtokok nagysága szerint, a porták szerinti adózás hűbériségi színezetű intézkedések, melyekbe azonban a nemzet belevitte sajátos gondolkodását, erős közjogi felfogását. E hűbériségi jelleget a lovagvilág sajátos jelenségei is mutatják. Vadászatok, tornajátékok tartatnak, melyeken Róbert Károly maga is a küzdők sorába lép, lovagrendek alakulnak, bejön a címerek rendszere. Vitézségben, harszani erényekben a királyok maguk adnak fényes példákat; Nagy Lajos kiszabadítja a folyó által elragadt vitézét, olasz hadjárata alkalmával számos bizonyítékát adja hősi elszántságának. A nyugat

példája után a fény és pompa terjed, Visegrád fejedelmi találkozások székhelyévé lesz, a női kultusz, a becsület magasra helyezése, az elnyomottak védelmének is divattá lesz; s ha politikai és hadi szervezetünkkel fogva a lovagi intézmény nem is lesz oly egyetemes hatású, mint nyugaton; de a lovagias érzület, mely eddig is mélyen gyökeredzett a magyarság szívében, még inkább érvényesül; feltárul előttünk az a romantikus és csillogó világ, melyet megkapóan fejez ki a költő:

„Óh szép lovagkor s éneked
Te rég letűnt világ!
Az égen fényes csillagok
A földön hársvirág.
Es bájos nők az ablakon
Es magyar dal az ajkakon
S a szívben szerelem.”

De Róbert Károlynak s különösen utódának, Nagy Lajosnak a belső consolidatio s a kulturalis fejlesztés érdekében tett intézkedései épen oly nagyszerűek, mint külső háborúi, melyek által Lengyelországot, Boszniát, Bulgáriát, Szerbiát szereztek meg a magyar koronának, melyek hazánkat a külföld szemében archiregnummá tették. A városi élet különös virágzásnak indul; Bártfa, Besztercze, Kolozsvár, Pozsony és városaink egész serege szabadalmakat nyer; a kereskedelem fellendül, az ipar a céhszervezetnek 1376 történt megállapítása óta magas fokra emeltetik; a földművelés, különösen a bortermelés a jobbágyság szaporítása s idegenek betelepítése által virágzásnak indul. A szellemi élet emelkedését a képzőművészetek felkarolása a góth stíl általános érvényrejutása, a pécsi egyetem létesítése mutatja, a törvénykezés javul; a megyei élet az önkormányzati hivatal újított szervezése által fejlődik; szóval bármely ágát tekintjük nemzeti életünknek, a jólét oly magas fokán állottunk, hogy a költő méltán mondhatta e korról:

„Óh nagy volt hajdan a magyar
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizében hűnyt el
Észak, kelet s dél hullócsillaga.”

Az Anjouk uralkodásától a mohácsi vészig terjedő másfél század a nemzeti küzdelem és megpróbáltatás eseményekben gazdag korszaka volt. A fény, mely főleg Nagy Lajos alatt államéletünket beragyogta leánya Mária alatt sem aludt ki egyszerre, de a brandenburgi házból származott Zsigmondnak 50 évi uralkodása az ezt megelőző trónvillongások az olygarchiát annyira megerősítették, hogy 1401-ben a király fogságra vetésével találkozunk. E korszakban csak Mátyás alatt emelkedik államéletünk a fejlődés igen magas fokára, hogy aztán bukása annál szomorúbb legyen. A politikai hanyatlás indokát különböző okokban kell keresnünk. Az egyik, hogy királyaink, kik Mátyást kivéve idegen dynasziák tagjai voltak, a magyar nemzet sajátos szellemét, szokásait, intézményeit úgyszólván alig ismerték, s az a körülmény, hogy már Zsigmondtól mindinkább találkozunk uralkodókkal, kik más államok koronáját is viselték, a magyar érdekek elhanyagolásához vezetett. Törvényeink innen kezdve már folyton hangsúlyozzák, hogy a király lakjék az országban, tiltakoznak a nagymérvű idegen befolyás ellen, s ez okból a kormányzat ellenőrzésére ez ideig nem is találunk oly hatalmas törvényeket, mint az 1495. 98. majd az 1505. 5., 7. törvénycikkekben, melyek a királyi tanács felelősségét körülírták. A nemzetnek a trón betöltésénél követett pártoskodása, az idegen dynasziák versengése meglazították az államélet egységét, s hogy a

magyarság mennyire érezte az idegen ház uralkodóinak egyre elnyomó, majd erőteljes kormányzását, legjobban mutatja, hogy nem sokára Mátyás diesteljes uralkodása után, épen az ő példájának hatása alatt 1505-ben megalkotta a híres rákosi végzést, mely élő tiltakozása a jogaira féltékeny magyar nemzetnek az idegen uralkodók ellen.

E mellett Albert alatt nemzetünk összeköttetésbe lép Ausztriával, mely egyelőre Mátyás és a Jagellók alatt megszakadt ugyan, hogy aztán annál hatalmasabban érvényesüljön. Hiba lenne ez összeköttetésnek kiváló államjogi jelentőséget nem tulajdonítani. Ez adott irányt nemzeti életünk fejlődésének a jelen perczéig, innen származtak az ellentétek a nemzeti érdekek és az idegen elvek alapján álló Habsburgok között, melyek annyi aggodalmat szültek, annyi vérvesztést vontak maguk után. Ha e tényt nem a jelen politika, de a múlt szempontjából bíráljuk meg, lehetetlen hogy igazat ne adjunk a század legnagyobb hadvezérének, ki nyíltan szemünkbe mondta hogy „az Ausztriával való összeköttetést tekintti államéletünk legnagyobb hibájának.”

„Az idegen fejedelmek, mint mondja Verbőczy az 1526. tokaji gyűlésen, többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzás által bélyegezték meg magukat, súlyos csapásokat hárítva a szegény hazára. Im, eleven példa Ulászló, ki, mint egy vén asszony, tünny, diestelenül ül a trónon.”

Az idegen uralkodók áldatlan kormányzatához járultak a török háborúk, melyek az 1391. szerémi küzdelem óta folyton megújulva, igénybe vették a nemzet összes hadi erejét, melyekben a nagy nemzeti hősnak, Hunyadinak győzelmei örök büszkeségét képezik a magyar fegyverek erejének, de a nikápolyi, várnai, rigómezei, majd a mohácsi veszteségek után a nemzet annyira kimerült, hogy századokon át sem tudott fölemelkedni többé. De a legnagyobb szerencsétlenség a belső politikai állapotok lazulásában, a nemesség önzésében, erkölcsi érzésének megtompulásában keresendő. Midőn legnagyobb szükség lett volna erőre, midőn minden csepp vérről csak a haza oltárán lett volna szabad adózni, erőt vesz a nemességen így, mint az uralkodók az elvtelenség és erélytelenség, a kapkodás, a politikai élet gyengesége, a magánérdekek uralma, melyet legjobban jellemez ama tény, hogy a mohácsi vészkiáltás idején hirdetett felkelés alkalmával az első napra egy lélek sem jelent meg a szorongatott haza védelmére.

A politikai állapotok között annál ragyogóbb az a 32 év, melyet Mátyás uralkodása alatt ért meg nemzetünk. Soha a magyar vitézség fényesebb nem volt; a nemzeti szellem jobban nem tündökölt, a jólét és virágzás magasabb fokra nem emelkedett. Ez idő gazdag eseményei közül csak két kérdést vizsgálhatunk. A történetírók gyakran vetik fel a kérdést, vajjon abszolút volt-e Mátyás uralkodása? A kérdésre némelyek igennel, mások nemmel felelnek. Pedig az igazság középúton keresendő. Tény ugyanis, hogy ha egyébbel nem, de a nemesség gyakori megadóztatásával, a generale judiciumoknak pénzszerzési eszközül való eszközül való felhasználásával igazolhatjuk, hogy Mátyás uralkodása sok tekintetben elnyomó és erőszakos volt; de nem első eset a magyar történelemben, hogy nagy tehetségű és erős egyéniségű uralkodók céljaikban, politikai terveikben nem igen engedtek magukat korlátozni. A régi elv: „minuuntur iura ubi gliscit potestas,” itt is igaznak bizonyul, de a nemzet az elnyomó törekvéseket és intézkedéseket túrta a

nemzeti királytól, kinek szívét, lelkét csak az a vágy hatotta át, hogy boldoggá tegye a magyart. A másik kérdés, miért nem számíthattak tartósságra ama reformok, melyek által a nagy uralkodó honvédelmi, közgazgatási, jogi és kulturális életünket átalakította? Mert Mátyás úgy volt meggyőződve, hogy intézkedései biztosítani fogják haladásunkat hosszú századokon keresztül; hisz az 1486. a jogéletet reformáló decretum májusban nyíltan kifejeztetik, hogy az itt foglalt elvek soha meg ne változtassanak. Pedig a nagy uralkodó e tekintetben csalódott. A politikai reformok létesítése történhetik ugyan egy-egy uralkodó által is, de azok megszilárdítása csak hosszú időközön s csak az uralkodók egész sorozatának tevékenysége által következhetik be s ez is jobbára csak akkor, ha létrejön a törvények iránti sympathia, mert ellenesetben, mint Széchenyi mondja, „az ellentállót sujthatja a betűnek szigorúsága ugyan, de célját veszti mert martirt ezzel, ez pedig fanatismust szül.” Ez az oka, hogy Mátyás intézkedései nem számíthattak állandóságra, a nemzetnek nyilván nem tetszettek azon reformok, melyeknek ő örök életet jósolt s az őt követő gyenge uralkodók alatt, valóban majd mindet elérte az enyészet fuvalma.

A Jagellók uralkodása tehát s a mohácsi vészt megelőző századok azon szomorú tényt tárják fel előttünk, hogy a magyar társadalom eltért eredeti alapelveitől. Pedig ez alapelvek átalakítása egyenlő a társadalmak bukásával. A magyarság, mely eddig közszellemében erős, vitézségében tündöklő, ígérétének, adott szavának megtartásában lovagias, hazaszeretethen kiváló volt, elveszti e motivumokat, melyek életének égén, mint vezérsillagok ragyogtak, s igaza van Láncty Gyulának, ki e korszak társadalmának lélektani mozanatait analysálta, *„hogy az ország nyomora s a politikai skepsis állandó uralma megölte a jellemépséget, a társadalom legfőbb mozgatótényezőjét.”*

Az állam életereje megszibbadt, vére megromlott, a belső elgyengülésnek elkerülhetetlen következménye a mohácsi katasztrófa lőn.

A mohácsi vészt méltán mondhatta a költő nemzeti nagy létünk gyásztemetőjének. A magyar nemzet összes erejét vesztette el, reményét, állami függetlenségét, önrendelkezési jogát zárta sírba hosszú időre. E soká tartó aléltságból nehéz volt az ébredés, a nagy vérvesztés után alkotmányos intézményeit nemcsak fejleszteni, de egészében fentartani sem volt képes többé. Vérről kellett visszaszerezni azt, a mi egykor az egész nemzet drága kincse volt: a szabadságot. E küzdelem intensív fénye bevilágítja a XVI. és XVII. századok nehéz napjait, kiemeli a nagy szabadsághősök dicsőség koszorúza alakjait, Bocskay, Bethlen, a Tököliek és Rákóczyak ugyanazon alap gondolatától áthatott küzdelmeit a nemzeti jogok visszaszerzésére.

A két epochalis esemény, mely a következő századok irányát megszabta: a Habsburg-dinasztia trónra tutása s a reformatio volt. Az új dynastiával az államélet egésze megtörik, a nemzet politikai pártokra szakad külön politikai eszmékkel, eltérő intézményekkel. A kétős királyválasztás a különben is meggyengült nemzet politikai vergődését eredményezte, kezdetét veszi az az irány, mely ellentétben a nemzet jogaival és érdekeivel, a családi magánhatalom érvényesítését s a nemzet erejének megszibbasztását tűzte ki legfőbb eszménye gyanánt. Gyakran halljuk felvetni a kérdést, hogy az ország két fő pártja közül, melyeknek álláspontját lehet inkább helyeselni? De e kérdés csak úgy dönthetjük el, ha a jogosság elvét külön

választjuk a politikai opportunitas követelményeitől. Mert a jogosság szempontja a Szapolyai-párt mellett szólt. A szabad királyválasztás elve, melyet eddigelé legfeljebb az elhunyt iránti ethikai mozzanatok korlátoztak, semmi törvény által el nem töröltetett; a nemzet ezt feladni ép úgy nem volt hajlandó, mint nem ismerte el azon szerződések közjogi érvényességét, melyekre a Habsburg-ház trónörökösödési igényeit alapította. Egyébiránt a párt jogosságának igazolására elég annyit felhozni, hogy elveinek Verbőczy, a nemzet legkitűnőbb jogásza, volt egyik hatalmas szószólója. De a célszerűség követelménye, melynek királyválasztásainknál eddig is nagy szerepe volt, minden tekintetben a Habsburg-dynasztia mellett szólott. Az alternatíva nem lehetett más, mint választani a török vagy német összeköttetés uralma közt. S a nemzet, midőn ez utóbbit választotta, nem a rokonszenv után indult, hiszen a német elem iránti fajgyűlölet jóval nagyobb volt annál, melylyel nemzetünk a török iránt viseltetett, de a multnak iránya a nyugottal való összeköttetést involválta s azon édes remény vezette a nemzetet, hogy német segíellyel felszabadítván magát a török uralom alól, visszaállítja államiságának megrendült alapjait. A politikai igazságok relativitásánál fogva, mindkét felfogásnak volt értéke s a történetírónak nem szabad hidegen pálezzát törni egyik másik vagy felett.

De e korszak képét lehetetlen volna egyoldalúlag a reformáció vizsgálata nélkül megalkotni.

A XVI. század elején, midőn a feudális világ ódon lovagtermeit mindenütt áthatotta az újkori haladás üdítő levegője; midőn a hűbéri államok romjain egységes államok alakulnak, feltámad az érzék a szellem szabadsága iránt. A római kath. egyház életeterejét a hatalmi törekvések, világi ténre való beavatkozások, az ezeket visszautasító erélyes uralkodók megzsibbasztották, feltétlen tekintélye inogni kezd; egy új tan alakul, mely Wittenbergából kiindulva, mint tisztító vihar terjed, hogy életet leheljen a tespedt társadalomba. A gondolkozást megkötő, a hitélet mozdulatlanlágát hirdető rendszerrel szemben proklamálja a szabad gondolkozás szükségességét; a keresztyéniséget visszavezeti egyedüli alapjára, a bibliára, megtisztítván a dogmák uralmától, az elavult előítéletektől, új hittételeket állít fel, új tudományos tanokat hirdet, melyek által a philosophiát a theologia szolgálojává súlyesztő scholastikus rendszer ónsúlyától megszabadítja. *„Az emberi gondolat felszabításának nagy törekvése ez, mint Guizot mondja, az emberi elme forradalma a korlátlan hatalom ellen a szellem mezején.”*

A reformatio az egyházi és világi hatalom elkülönítését, a jognak, politikának világivá válását, a politikai érzék felkeltését vonván maga után, új irányt adott az emberiség haladásának, mely kitetszik e azon összeköttetésből, mely a reformatio s a XVIII. század lánglelkű gondolkozói közt konstátálható. A reformatiónak a mohácsi vészt megelőző években hazánkba is áthatott tanai nagy átalakulást vontak maguk után. Magasztos elvei felrázták nemzetünket a desoláltságból, melyet egyházi ténre a klerus elvilágiasodása, súlyedése jellemez; a szabadságszeretet felkeltése által felüdüti az elernyedtt társadalmat, melynek, ha valaha, épen ekkor volt szüksége éltető forrásra. Igaz, hogy megjelenése után nem sokára megkezdődnek a vallási küzdelmek, a jogaira féltékeny s azért elnyomó kath. egyház részéről jövő támadások, melyek a védelem szükségét vonták maga után.

De alig képzelhető egyoldalúbb vélemény, mint a protestantismusnak szemére lobbantani a belső egyenet-

lenség felidézését. Fennállása, érdekei által a védelemre utalva, másként nem tehetett s az e villongásokból eredő bajok szásszorosan ellensúlyoztattak azon jótékony hatása által, melyet a politikai eszmék felkeltése, a megyei rendszer, a községi élet erősítése, a nemzeti nyelv és irodalom előmozdítása által kifejtett.

A protestantismus és politika közti összefüggést könnyű megvilágítani. A mi az új vallás lényegét képezte, a mi annak életet adott, a mi annak fenntartó erejét képezi ma is, az uralkodó alapelvében, a *szabadelvűségben* rejlett. A szellemi ténre való szabadság a politikai szabadságot involválta s az a tan, mely ily liberalis alapokon épült, csak azon politikával jöhetett összeköttetésbe, mely a nemzeti szabadság kivívását, a szellemi haladás érvényesítését, az abszolút törekvések visszautasítását hangsúlyozta.

Innen van a protestantismus összeforrása a hazasorsával, ez adta meg nálunk keletkezése pillanatától annak nemzeti jellegét, melyet a római kath. egyház a nemzet szívéből távol álló kozmopolitikus szervezettel sohasem tudott elérni. A protestantismus összeforrtt a magyar faj érdekeivel s az erdélyi udvar, mely védbástya volt a protestantismusnak, a nemzeti szabadságnak is legnagyobb oltalmazója lön.

De nemcsak Erdélyben, hanem Magyarországon is hasonló jelenséggel találkozunk. Ez ódon falak közt, melyeknek minden darabja a nemzeti szabadság és forró honszerелеmről beszél, melyeket a nagylelkű alapító, Perényi Péter a protestantismus világító tornyául állított fel, Sztáray Mihály és Kopácsy István első tanárok, már 1531-től hirdették az új vallás tanait; s innentől kezdve főiskolánk — mely főleg I. Rákóczy György s neje, Lorántfy Zsuzsánna bőkezűségét élvezve a fejlődés magas fokára emeltetett, — megállva századok viharai között, nevelt egy hazáját szerető, szabadelvű gondolkozású, szívében és lelkében igazi magyar nemzedéket s e körülmény, még ha egyéb érdemünk nem lenne is, méltán jogosítja alma materünket arra, hogy kivegye részét a nemzet eme nagy ünnepéből.

A mohácsi vésztől a satmári békéig terjedő idő fiait, méltán tarthatjuk az *elnyomották nemzedékének*. I. Ferdinánddal kezdetét veszi a magyar alkotmány nyílt támadása, az örökösödési jog hangsúlyozása, a nádori hivatal helyett a helytartók által való igazgatás rendszere, mely a hajdan erős kormányzati szervezetet az osztrák politika eszközévé súlyesztette. A nemzet nem tesz egyebet, mint panaszkodik a számos államjogi sérelem ellen: az e korszakból létrejött törvényeinkben kimagasló elvekkel és intézkedésekkel nem találkozunk, az országgyűlések pillanatnyilag orvosolnak ugyan egy-egy sérelnet, de ezek a papíron maradnak, mert, mint Eszterházy herceg panaszkodik, *„vannak törvényeink, de nincsenek, a kik azokat megtartanák.”* Az uralkodók megesküsznek ugyan az alkotmány épségben tartására, de intézkedéseikkel folyton sebeket ejtenek a nemzet életén.

De a nemességnek a magyar állam e fentartó oszlopának ellenálló erejét még sem lehetett megtörni egészen. Ha a vezérszerepre hivatott főpapság és főnemesség egy része megelégedett is a haza iránti kötelességeiről, a nemzeti védelem a vármegyékben oly hatalmas eszközre talált, hogy a magyar alkotmány megsemmisítésére irányuló törekvéseknek sok részben hajótörést kellett szenvedniök.

Az 1545: 33. t.-cikk, mely a vis inertiaet megállapította, hatalmas fegyvert adott az önkormányzat e kitűnő közegeinek s az abszolút rendeletek egész serege tört meg az alkotmány e védbástyáinak passzív ellen-

állásán. Szabad legyen erre egy példát felhozni. Midőn az 1604-ben alkotott törvényekhez Rudolf a törvényhozás megkerülésével önhatalmúlag egy 22-ik cikket csatolt, mely által a protestantizmus érdekeit mélyen megsértette, Zemplénmegye, mint az ország leghazafiasabb vármegyéinek egyike a leghatályosabb fegyverhez nyult, s közgyűlésében megtagadta az országgyűlésen megajánlott adót, míg a sérelmes rendelet vissza nem vonatik. A megyegyűlésen a zöld asztal mellett fejté ki a conservatív nemesség a törvények megvédésében való szereplését, s vádolhatjuk talán elmaradottsággal az államélet e főtényezőjét, de egyet nem szabad kétségbevonni, és ez az, hogy az igaz hazafiság, a magasztos idealismus és jellemtisztaság tulajdonságai adták meg a köznemességnek azt a képességet, hogy annyi veszély között fentarthatta a sokat hányatott magyar alkotmány épületét.

E háborús viszonyok között, midőn senki sem tudta, hol hajtja le fejét nyugalomra, a megyék teljesítették a jog- és vagyónbiztonság kiváló feladatát, a mi szorosán egybefügg azon változással, hogy a honvédelem súlypontja a főúri bandériumokról a megyei bandériumokra lett áthelyezve.

I. Ferdinánd után a nemzetünket fenyegető veszély még erősebbé lőn. A törökök elleni védelem a legjobb hazafiakat ragadta el, Szondinak Drégelyben, Dobónak Egerben, Zrinyinek Szigetváron vívott küzdelmei arany betűkkel vannak a történelem könyvébe beírva.

Természetes, hogy ily ily viszonyok között, midőn az ország lakossága milliókkal megfogyott, midőn a török uralom alatt csak az ősi jog és szabadság s a szebb jövő reménye nem engedte kialudni a hazafiúi érzelmeket, az ország anyagi téren nem gyarapodhatott, de azt ellensúlyozta a szellemi téren való ébredés, melynek a protestáns bibliafordítók működése képezte leghatalmasabb tényezőjét.

Az ellenreformatio alatt a protestantizmus megszítette összes erejét s a XVII. század elején beállt vallásháborúk jogállását biztosították, a mi a bécsi és linci békében lett törvény által formulázva.

De a XVII. század első évtizede politikai szempontból is nagy fordulatot jelent a nemzet életében. Az országgyűlés két táblára különül, az 1608. k. u. 1. t.-c. élesen különválasztja a személyes jogú főnemességet a megyei követektől s ez által végleg megállapíttatik az ország rendinek politikai szervezete, megszilárdúl a nemesség túlsúlyán nyugvó rendi alkotmány, mely 1848-ig sajátos jelleget ad politikai életünknek. Igaz, hogy az országgyűlések szervezése, mint a keleti államokban, úgy nálunk is csak későn volt keresztülvihető, de kétségtelen, hogy e körülmény indokát zavaros politikai viszonyainkban lehet találnunk. Egyébiránt a törvényhozó szervnek eme részletes megállapítása, melyet az 1687. 10. t.-cz. fejlesztett tovább, inkább elméleti értékkel bírt még e korszakban is.

I. Leopold absolut jellegű uralkodása alatt az országgyűléseknek nem volt, nem lehetett nagy szerepük; a katolikus szellemű osztrák egységes állam eszméje, mely a Wesselényi pártot, valamint Thökölyt a haza sorsa felett aggodalomba ejtő, s ez utóbbiban felkelté azon törekvést, hogy kitűzze az ellenállás zászlóját, s a folyton tartó török uralom mellett, a törvényhozás sem fejthette ki az államélet terén megillető hivatását. S midőn 1686-ban az egyesült német hadak, élükön Lotharingi Károlylyal felszabadítják a nemzetet a közel másfél századig tartó török uralom alól, a nemzet hálája azon törvény alkotásához vezetett, melyben

eltörülte a nemzeti szabadság biztosítását tartalmazó aranybulla 31. cikkét; hosszú időre lemondott századokon át fennállott királyválasztási jogáról, s ez által a Habsburg-ház trónját végleg legitimálta.

A Wesselényi-féle összeesküvés elnyomása, a magyar alkotmánynak 1673-ban történt felfüggesztése, Ambringen elnyomó katonai kormányzata, a protestantizmus iránti kegyetlenségek, melyeknek lángja az eperjesi vértörvényszék szervezésében csapott legmagasabbra, méltán keserítették el a megalázott hazafiakat.

1670 után megnyílik előttünk egy sajátos kor, az u. n. kurucz-világ, melyet általában a romlott közállapotok feletti fájdalom, a hazafiúi bánat, a német elemek iránti végtelen gyűlölet jellemez, mely e kornak irodalmunk drága kincsét képező borongó költészetében is visszatükröződött. Rákóczy dala:

„Jaj régi szép magyar nép,
Az el'enség téged mikép
Szaggat és tép!
Mire jutott állapotod
Romlandó cserép! stb.“

kitűnően jellemzi a fájdalom és hazafiúi csüggedés e szomorú világát, azt a szívek fenekén levő hagyományyszerű gyűlöletet a német politika, szokások és divat ellen, mely sok tekintetben mai napig fennmaradt, s mely e korban a katolikusok iránti ellen-szenyvvel volt összekötve. 1703-ban megindul az alkotmány visszaállítására irányuló küzdelem. Feltűnik Erdély fejedelmének, a magyar szabadság lánglelkű apostolának, II. Rákóczy Ferencnek nagy alakja, ki magasra emelte a nemzeti függetlenség zászlóját, hogy visszaadja a hazát önmagának. Valami végzetszerűség, valami sajátos praedestinatio van abban, hogy másfél század múlva az átalakulás világában megjelenik az a másik szabadsághős, szintén megyénk szülötte, ki átvette ez eszméket és érzelmeket nemcsak, de lánglelkével a nemzeti szabadság diadalmával övezett mártyrjává lőn. Avagy nem tökéletes-e a kapcsolat a két férfiú működésében? Az a nyilatkozat, mely 1849 április 14-én elhangzott az ország szívében, nem viszhangja-e az 1707-iki ónodi országgyűlés határozatának? Sajátságos játéka a véletlennek, hogy a nemzeti szabadság bajnokainak mérséklőjéül egy-egy csendesebb haladást óhajtó férfiút állított, egy-egy Széchenyit: Rákóczynak a kalocsai érseket, Kossuthnak a legnagyobb magyart. S mintha mindkét szabadsághősre azonos szerep lett volna megírva a sors könyvében, mindkettőt távol a hazától ugyanazon érzellemmel szívében, ugyanazon eszmével lelkében éri a halál, visszavívja-e nemzetünk állami önállóságát, felragyog-e a szabadság napja a sokat hányatott magyar hazára? Valóban elmondhatjuk, hogy életük egy éltető eszmévé finomult, az állami függetlenség és nemzeti szabadság eszméjévé, melyről szépen mondja a költő: „*hogy a sírban is nő, még a koporsót is szétrepeszti, ezt jegyezzék meg a sírásók.*“

Az 1711. szatmári béke nagy fordulatot jelent állami életünkben. A Rákóczy felkelés, melyet a külföldi segély nem támogatott, célját nem érte el, a küzdők leteszik a fegyvert, a nemzet visszatér királyához, ki orvosolja a magyarság politikai sérelmeit s ez által az állami élet két fő tényezőjének összhangja helyre állott.

Kezdetét veszi egy sajátos, minden ízében resignációra valló kor, melyben a nemzet kimerülve a hosszas küzdelemben, elveszti ellenálló erejét, feladja jogait, elhanyagolja nemzeti jellegét szokásaiban, öltözetében, irodalmában. Pesszimiztikus hangulatba esik, csak a

jelennek él; a korábbi századok activ jellegét a passzív magaviselet váltja fel, az öntudatos politikai cselekvés valóban hiányzik.

Igaza van Grünwaldnak, ki kétségtelenül szellemes, de egyoldalú tanulmányában a csüggedés okait az idegen dynasztia elnyomó törekvésében s rendi alkotmányunknak a haladást kiváló szervezetében foglalta össze. De figyelembe kell vennünk, hogy az okok már korábban is megvoltak; az idegen dynasztia a mohácsi vész óta intézi támadásait, a rendi alkotmány már 1608-tól megszilárdult, csak hogy míg a mult időben, midőn a nemzet és uralkodóház erejét a törökkel vívott háborúk lekötve tartották, nem érvényesülhettek, most elementáris erővel hatottak.

Ehez járult az erdélyi fejedelemség megszűnése, a mi által a nemzeti jog és szabadság, valamint a protestantismus igen fontos palladiumát veszíté el s természetes, hogy mindeme tényezők összehatása a dynasztia absolutisticus törekvéseire oly kedvezőleg hatott, hogy mintegy előrelátható volt az alkotmányos élet megsemmisítése, a mi II. József alatt be is következett.

A politikai élet mezején főleg a kormányzat és igazságszolgáltatás szempontjából történnek ugyan mélyreható, nagy horderejű változások, de ezek létesítésében a kezdeményező szerep nem a nemességet, hanem sokkal inkább a királyságot illeti; épen ezért a reformok nem kedvezők a nemzeti haladásnak. A vallásügyre vonatkozó kérdést az uralkodó az 1731-diki Karolina resolútió által egyoldalú rendelettel próbálta megoldani, de a protestantismus elnyomása nemhogy kedvező jogállapotot teremtett volna, hanem inkább felélesztette a törekvést fenyegetett helyzetének megváltoztatására.

A nyugot-európai hadsereg mintájára behozott nálunk is az állandó hadsereg, ebből folyt, hogy az osztrák és magyar csapatok, mint a király személyes seregei együttműködve, még inkább előmozdított a hadsereg német szelleme, ezért mondja Deák Ferenc, „hogy e törvény a lehető legveszedelmesebb volt ránk nézve.”

A *pragmatica sanctio* korszakalkotó változást hoz létre hazánk történetében; e sokat vitatott, némelyek által tévesen szerződésnek tartott alaptörvényünkben, a nemzet, midőn a nőági örökösödést elfogadja, hosszú időre határoz sorsa felett. Államéletünkben sehol a jogfolytonosság, a történeti fejlődés következetessége jobban nem dokumentálható. A nemzet tovább fejleszti az 1687-iki 3. t.-cikket; a *pragmatica sanctio*, mely a 48. és 67-iki alkotások alapjául szolgál, midőn a védelem kölesönösségét és együttességét, hallgatógúl magában foglalja, bizonyos közösséget teremtett, mely egyelőre nem ment tovább a personál uniónál, de e közösség által egy szorosabb államkapcsolat elveit látjuk kidomborodni.

A nemzet törvénybe igtatta ugyan függetlenségét a *pragmatica sanctio*ban, épúgy, mint nemsokára az 1791: 10. t.-cikkben; de maga az a körülmény, hogy törvényileg kellett kimondani azt, a mi nélkül az állami souverainitás nem képzelhető, mutatja, hogy e souverainitást lépten-nyomon veszély fenyegette. A helytartó tanács, melyben Sinzendorf szerint nemzetünk „oly reformot nyert, hol béke és igazság egymást csókolgatják,” sem szelleménél, sem szervezeténél fogva nem volt alkalmas a közigazgatás organumául szolgálni, a mit az is mutat, hogy a szervező törvény után nemsokára, 1741-ben már egy felelős minisztérium eszméje foglalkoztatta a politikusokat.

Mária Terézia uralkodása általában folytatása az atyja által inaugurált politikai iránynak; de bármennyire szeretjük is őt németesedésünk okozójául tekinteni, a haladás, a reformmunkásság minden ténen érvényesül, s e reformokban kevésbé merev, mint atyja hanem sokkal több jó akaratot mutat, a mi részben a kör irányának, a külföldi nyomozó hatásának tulajdoníthatunk. Természetes azonban, hogy a szabadelvű reformoknak, melyek itt is nem törvény, által de rendeletileg fogantatottak, a rendi érdekek sziklái költött megtörniök.

Mária Terézia, ugyan személyileg rokonszenvvel viseltetik a magyar nemzet iránt, a mint leveleiből is látható, de ez a jóindulat mindjárt eltűnik, mihelyt nemzeti érdekekről, közjogi sérelmek orvoslásáról van szó s helyet ad azon hagyományos politikai rendszernek, mely a magyar államnak az örökös tartományokkal való összeolvasztását tűzte ki legfőbb céljá gyanánt. Pedig 1741-ben, midőn a királynő, hogy saját szavait idézzem: „mindenektől elhagyatva, a magyaroknak fegyveréhez, ősi vitézségéhez s annyi történelmi emlékek által híressé lett hűségéhez folyamodott” s midőn a rendek ajkairól az örökké emlékeztető „*moriamur*” szavai elhangzottak, a magyar nemzet loyálisának, nagylelkűségének, monarchicus érzületének oly fényes tanujelét mutatta meg, melyhez hasonló ritkán fordul elő a népek életében. Nem esodálhatjuk, ha a nemzet politikai hálát várt uralkodójától, kiért vérért áldozta fel. De ha Mária Teréziát érheti is a szemrehányás, hogy a külföldi lecsendesítése után nem alkotmányos irányban fejlesztette a nemzet életét, épúgy érheti a szemrehányás nemességünket is, mely nem emelkedve a nyugaton felfakadt szabadelvű eszmeáramlat magaslatára; előjogaira féltékenyen igyekezett számos üdvös reformnak útját állni. Pedig a felvilágosodás a 7 éves háború befejezése után nálunk is terjedni kezd. A reformok egész sorozata lát napvilágot, melyek formájukat illetőleg ellentétben állanak régi jogainkkal, de tartalmilag egy, a haladás iránt fogékony kormányzati politikáról tesznek tanubizonyságot. A XVIII. század nagy gondolkodóink demokratikus tanai nyugaton már elterjedtek, az emberi jogok hangsúlyozása Nagy Frigyes óta általánossá lőn. S ha nálunk Voltaire és Rousseau ki volt is zárva azon szabad szellem miatt, melynek felfakadásától az osztrák politika annyira rettegett, de lehetetlen Sonnenfels és Martini működésében a mérsékelt haladásra való törekvést fel nem ismerni. Az úrbéri kérdésben kiadott rendelet, a közgazdasági kulturális, törvénykezési újítások mindannyian a fejlődés üdvös jelenségei ugyan, de e reformokon mindenütt átérzik az ausztriai szellem, s a protestánsok elleni gyűlölet, a mit eléggé bizonyítanak a királynő *censura* szabályai s azon körülmény, hogy 1750-ben, midőn a veszprémi püspök Bíró Márton felszólítja a királyt a protestantismus kiirtására, Poroszország közbenjárására maga a pápa mérsékli a kath. klérus türelmetlenségét.

A mi a nemességnek az udvari élet körében való részvételét, a nemzeti nyelv elhanyagolását illeti, e körülménynek könnyen érthető okai voltak. Az udvari élet nyugaton is nagy vonzerőt gyakorol a főnemességre, mert innen terjed mindenütt a politikai s a társadalmi eszmeáramlat, s természetes, hogy nálunk, hol erőteljes és magyar főváros nem volt, a nemesség nem nyerhetett igazi nagyvilági műveltséget s a királynőt, midőn ennek megszerzését a testőrség felállításával lehetővé tette, ép oly kevésbé lehet kárhóztatni, mint mereven pálcát törni a testőrség felett.

Ígaza van Conchának, „hogy a nemességet kérlelhetetlen természeti törvény sodorta e nemzetietlen helyzetbe, melyért nemcsak őt, de az előbbi századok nemzedékét is terheli a felelősség.”

A testőrség szervezése korszakalkotó jelenséget képez irodalmunk életében. Ennek köréből indult ki az a magasztos irodalmi mozgalom, mely Bessenyei által felidézve, Báróczy, Barcsay, b. Orczy, Anyos által idealis tartalommal megtöltve, a magyar nemzeti irodalom és nyelv ébredésére vezetett. Bessenyei fejében már egy tudós társaság eszméje fogamzik meg, melyre nagy szükség van, hogy a nemzeti nyelvnek érvényt szerezhessünk. Anyos Pál a nemzeti viselet fontosságát hangsúlyozza; elítéli a nőket, „kik csipkekötőben, korzikán kalapban, párizsi cipőben pípeskedtek s csak a tükörben gyönyörködtek.” A nemzeti jelleg megőrzésére, visszaszerzésére oly üdvös áramlat fakadt, melyhez fogható alig volt irodalmi életünkben.

Az a 10 év, mely Mária Terézia halála után, II. József uralkodása alatt következett nemzetünkre, ha alkotmányi és jogi szempontból tekintjük, egy kiszakított lapot képez a magyarság történetében. A nemzet legdrágább kincsétől: alkotmányi életétől, jogaitól, nyelvétől fosztatott meg, egy centralizáló osztrák absolut politika élettelen vak eszközévé lett; melynek hatása sokáig érezhető maradt. Pedig a magyar nemzet erős közszelleme, történeti alapon fejlett alkotmánya mind- eddig sikerrel ellenállt az absolutismus behozatalának. Míg nyugoton a hűbéri szakadozottságból való kiemelkedést s az alkotmányos élet felé való haladást, majd mindenütt az absolut királyság közvetítette, mert a hűbérurak legyőzése után az ellenállás meggyengült, addig nálunk ép úgy, mint Angliában, az absolut királyság ily közvetítő szerepére a hűbériség hiányánál s államéletünk egységénél fogva, nem volt szükség. S hogy az absolutismus Józseffel mégis bekövetkezett, a mi a megelőző korszak nemzeti életének zsibbadásában, az alkotmányos élet gyengeségéből magyarázható; ebből még nem következik a királyságnak a nyugotihoz hasonló szerepe, hisz azok a reformok, melyeket a szabadelvű uralkodó, a felvilágosodás e nagy úttörője a történeti jogok megsértésével életbe léptetett, halála percében saját kezei által semmisítették meg. A népek élete, ép úgy, mint az egyeseké, alá van vetve a fejlődés örök törvényének s mert e fejlődés nálunk történeti alapokon létesült: a magas szellemű uralkodónak, midőn „vetni akart szántás nélkül,” mint Széchenyi mondja, nem sikerülhetett a századok folyama által megszabott haladás törvényét megváltoztatni. Pedig e törekvésekben, ha azok politikai alakját mellőzzük, a nemzet boldogságának előmozdítása nyilatkozott meg; bármely téren tekintsük céljait, az alsó néposztály javítása, az egyházi hatalom visszaszorítása, a protestánsok jogállásának biztosítása, a sajtó és közgazdasági érdekek ápolása körül; meggyőződésünk annál erősebb, hogy az ő eszménye sem volt más, mint felemelni a nemzetet a nyugoti népek által elfoglalt szellemi színvonal magaslatára.

Mária Terézia, de különösen II. József 10 évi uralkodásából a Habsburg dynastia s a magyar nemzet nagy tanúságokat meríthetett. A dynastia meggyőződhetett, hogy Magyarországon, mely trónjának oly hatalmas támaszát képezi, a történeti érzéket, a nemzeti eszméket, jogot és alkotmányt nem lehet erőszakos eszközökkel kitépni és felforgatni, de a nemesség szintén levonhatta azon tanúságot, hogy éppen a magyar nemzet haladása érdekében le kell mondania

kivételes helyzetéről, mert különben a társadalmi és állami élet mozdulatlansága az alsóbb néposztályokban felkelti a törekvést a rendi alkotmány megsemmisítésére.

A nemzetek történelmi fejlődésében észlelhető actiónak és reactionnak egymásutánját alig lehet találóbban igazolni, mint azon korszak irányának vizsgálataival, mely 1792-től 1825-ig terjed.

A II. József alatti reactiont II. Lipót alatt az alkotmányos élet helyreállítása, a nemzeti ébredés váltja fel, de csak azért, hogy e pillanatnyilag tartó örömből annál szomorúbb legyen a kiábrándulás, hogy a nemzet újra érezze a reactiont, mely különösen Ferencz uralkodásának első felét áthatotta.

II. Lipót éppen az említett elv hatása alatt visszaállítá a felfüggesztett magyar alkotmányt s az 1790—91 országgyűlés, melynek eredményét a jogtörténészek szeretik hazánk „Declaration of right”-ének nevezni, a nemzeti függetlenség biztosítására oly hatalmas elveket igtatott törvénybe, hogy az eddig oly nagy keserűséget okozott sérelmek ez alapon nagyobbára orvosoltattak. Az eddigi mulasztások pótlására való törekvés igazolására elég ezen törvény tartalmát ismernünk, s azon bizottságok működését tekintve vennünk, melyek közállapotaink reformálására itt kiküldettek.

Pedig a francia forradalomnak a jogegyenlőség érdekében vívott harcrai ez időtájt már egész Európát megrázkódtatták s hazánk szabadelvű gondolkozói közül is sokan vannak már, kik a sajtó szabadságáról a rendiség megszüntetéséről, a jobbágyok felszabadításáról, a zsidók egyenjogúsításáról, a nőemancipációról beszélnek, a mi különösen e kornak politikai irodalmaiban jutott kifejezésre.

A rendek túlnyomó része ragaszkodik ugyan régi jogaihoz, de kénytelen belátni, hogy a kor követelményei elől nem lehet elzárkózni többé. Sajnos, hogy a szép törekvéseket, melyek hazánk anyagi és szellemi fejlesztését vették czélba s az e fejlesztésre hivatott bizottságok munkálatait a Ferencz uralkodása alatti háborús viszonyok megakadályozták. A nyomasztó külpolitikai viszonyok szükségessé tették ugyan, hogy Ferencz bánásmódja eleinte kiméletes legyen, de a forradalmi tanoktól való félelme, mely különösen a Martinovics összeesküvés elnyomása óta tetőpontra hágott, erőszakos és elnyomó intézkedések alkalmazásához vezetett, melyek politikai és szellemi életünk mozdulatlanságát eredményezték. A költő méltán mondja e korról:

„Nincs magasra vívó szenvedelme
S jégkebelben fásult szívet zár.”

A nemesség már Metternich minisztersége óta, de különösen az országgyűléseknek 1812 óta történt mellőzése óta az ausztriai kormány kicsinyeskedő és elnyomó politikájának vak eszközévé süllyed s a francia háborúk által különben is kimerült s a nagy devaluáció és elemi csapások által gazdaságilag is tönkrement nemzet belevonatott azon politikai irányba, melyet a szent szövetségben oly tevékeny szerepet játszó uralkodója az egész világ eszelősködésével szemben a szabadság elnyomása, a népek jogainak megszorítása szempontjából követni jónak látott. De az 1817. rendelet óta, mely a megyei közgyűlések jogkörét akarta illusoriussá tenni, felébredt a nemzet önérzete annyival inkább, mert Bars megyének a censura elleni erőyes felírata a többi vármegyét is a küzdelem terére szólította. S midőn az egyoldalúlag elrendelt ujonezszedés ellen a kanczellária felírata sikertelen maradt, midőn a nemzet előtt köztiszteletben álló

József nádor fellépése és közbenjárása sem vezetett eredményre; a hazafias megyék a kormány erőszakoskodásával szemben szintén az erőszak terére léptek s a királyi biztosok működését lehetetlenné tették. E körülmény vezetett oda, hogy Ferencz királynak — mint Metternich mondá — az alkotmányon belül kellett állást foglalnia.

Az 1825-diki országgyűlés megnyitásától 1848-ig terjedő idő nemzetünk történelmének eszmékben és eseményekben leggazdagabb, eredményeit tekintve legaldásosabb korszaka volt. Az átalakulás világa ez, melyre méltán ráillik Laurent mondása, „hogy soha az életerő hatalmasabban nem működik, mint a társadalmak átváltozásában.” Az eszmék, melyek a megelőző kornak lelkét áthatották, az intézmények, melyek mint ez eszmék megtestesítői, politikai és társadalmi életünknek eddigi alapjait képezték, megszűnnek a fejlődés tényezői gyanánt szolgálni; új vágyak, új érdekek merülnek fel, melyek a politikai cselekvés céljai gyanánt kitűzve, villanyos erővel hatottak. A rendi alkotmánynak merev, a haladást kizáró szerkezete mindinkább ellentétbe jött a kornak demokratikus irányával, a történelmileg kifejlődött jogrend s a liberális haladás eszméi közt az összeközös elkerülhetetlenné lett; e két irány küzdelme vezetett azon politikai mozgalmakhoz, melyeknek eredménye a nemzetnek a feudális világ bilincseiből való felszabadulása lőn. A nemzet előtt nem lebegtetett más cél, mint visszaállítani a megsértett és kiforgatott magyar alkotmányt teljes épségébe nemcsak, de a mennyiben ez nem volna a változott viszonyoknak megfelelő, összhangba hozni a kor kívánalmaival. Lehetetlen volt át nem látni, mennyire elmaradt állami fejlődésünk az eddigi politikai rendszer hibái miatt, mily ellentétben állt az emberi jogok elismerésén alapuló jogállam fogalmával az a körülmény, hogy néhány százezer ember közjogi előnyeivel szemben 8—9 millió elnyomott nép szomorú sorsa áll, melynek javítása elől elzárkózni a nyugot már évtizedekkel ezelőtt nem volt képes többé. Az e tényekből merített szomorú tapasztalatok adtak erőt a kor lánglelkű gondolkozóinak, kik magasztos idealismussal eltelve törekedtek szabaddá és boldoggá tenni a magyar hazát.

Mint a felkelő nap először a hegyek ormait aranyozza meg sugaraival, úgy a feltámadó új eszmék is a nagy emberek életében jutnak kifejezésre. A kor megteremti nagy alakjait s e mozgalmas időben annyi eszmegazdagsággal, hazafiúi erényekkel megáldott politikusai közül az 1825. országgyűlésen kiemelkedik nemzetünk hatalmas reformatorának: Széchenyinek majd Deáknak működése, 1832-ben pedig feltűnik az a nagy férfiú, kinek egész élete összeforrt a magyarság szívével, ki mint a nemzeti szabadság legbuzgóbb apostola, ma itt köztünk alussza örök síri álmait.

E változatos korszak három fényes csillagához volt fűzve politikai életünk minden nevezetesebb mozzanata, a nemzeti állam eszméjének felkarolása, kiépítése.

A jelen század első felében ugyanis mindinkább áthatja a hazafiak lelkét az a meggyőződés, hogy a magyar állam tisztán az eddigi alapok mellett nem fejlődhetik tovább, mindinkább terjed az a követelmény, hogy erős nemzeti szellemtől áthatott intézményekre van szükség, hogy a nyelvnek, művelődésnek és jognak nemzetivé tétele nélkül, hazánk az erős és virágzó államok közé fel nem emelkedhetik. Pedig a nemzeti érdekek ez ideig meglehetősen elhanyagol-

tattak, a nemzeti haladás legfontosabb biztosítóka, a magyar nyelv háttérbe szorított, a latin nyelv mellett pedig, mely valóban a rendiség érdekeit védte, szellemi haladásra gondolni sem lehetett.

A nemzeti állam eszméjének megvalósítására az első lépést Széchenyi tette meg; a nagy férfiú, midőn 1825. november 3-án a nemzeti nyelv és művelődés központjául szolgáló tudományos akadémiának alapját megvetette, társadalmi szempontból már érvényt szerzett a magyar nyelv jogainak s ez által lehetővé tette, hogy nyelvünknek a politikai életben való alkalmazása is bekövetkezett.

Az 1825. országgyűlés egy pár fontos közjogi elvnek törvénybeiktatásán kívül még nem tudott tovább menni. Mint Horváth Mihály mondja: „a rendi alkotmány tatarozásán és szilárdításán kívül, még a nemzetiség s annak legfényesebb hordozója, a nemzeti nyelv kifejtése volt a törekvések fő, mondhatni, egyetlen célja.”

De Széchenyi fellépése s a reformok megvalósítása érdekében kifejtett munkássága már maga elég volt a szunnyadó nemzeti erő ébredésére. Midőn a nyugoti műveltségű, tapasztalatokban gazdag férfiú kiadta a jelszót, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz,” mint Kossuth mondá róla: „a korszak üterére tette útjait s megértette annak értükletését.” A cél a modern európai államok sorába emelni nemzetünket, e végett előbb gazdaggá, aztán szabaddá tenni a hazát, leszakítani a középkori intézmények száraz leveleit, új alkotásokat hozni ezek helyére. Ennek elérése végett a nagy férfiú egymásután megjelent s a hazafiság geniuszától áthatott műveiben oly irodalmi mozgalmat támasztott, melynek eszméi nemsokára az országgyűlés terméibe vitetve át, megrázták a rendi alkotmány romladozó épületét.

A százados előítéletek alatt álló nemesség veszélyeseknek tartá e reformokat az ősi alkotmány, a rendi állás szempontjából, de az értelmesebb, szabadelvűbb rész átértette ezek fontosságát, tudott lelkesülni ez eszmékért, melyek, mint Deák mondá: „hasonlítottak a sötétben gyújtott gyertyához, némely szemnek alkalmatlanok voltak ugyan, de utóbb jótékony világosságot terjesztettek mindenfelé.”

Az 1825-iki országgyűlésen elhangzik az első szó a nemzeti előjogok átalakulására; midőn a jobbágytelkeken lakó nemesség megadóztatása egyelőre ugyan csak elvileg, de mégis kimondatott, a nemesség leg-hatalmasabb privilegiuma, adómentessége esorbult meg, melynek tarthatatlanságát Nagy Pál annyi szép beszédben kimutatta.

Az 1830-iki diéta főleg a hadsereg magyar szellemének megóvása s a nyelvkérdés szempontjából vitte tovább a reformok megvalósítására irányuló törekvéseket; 1832-ben pedig megnyílik az a négy évig tartó országgyűlés, mely a 48-iki átalakulások előkészítésében legnagyobb szerepet játszott, s mely mind a felmerült s már a szívekbe áthatott reformok tisztázásánál, mind eredményeinél fogva legfontosabb országgyűlésünk volt 1848 előtt. Az 1832—36. évben megkezdődik a harc a rendiség talajában gyökerező intézmények ellen, de bár a ragyogó tehetségek ékes szónoklatai s heves viták elkápráztatják szemüket, az új eszmék harcosait igen erős ellentétek választják el egymástól, határozott elvek alapján álló pártokról még nem lehet szó. Ezért mondja Kőlesey: „Tenger volt ez és a tengeren hajó; a hajó fölött szél, de kormány és kormányos nélkül.” De bár az országgyűlésen számos liberális törekvéseknek kellett hajó-

törést szenvedniök, a nyelv és az úrbéri kérdésben tett intézkedései által nagy erővel készíté elő a 48-as reformokat.

Az országgyűlési hírlap kiadása nem engedélyeztetvén, Kossuth megindítja híres törvényhatósági tudósításait, az országgyűlési ifjuság dobogó szívvel hallgatja a hazafias ellenzék, Deák, Kölcsey, Nagy Pál, Beöthy Ödön fenkölt szónoklatait, melyek főleg a nyelvkérdés megoldására vonatkozó s a jobbágyság örökhöz kötését megállapító törvényekben vezettek szép eredményre. Az örökváltság kérdése megbukott, daczára azon lelkes beszédeknek, melyek magukkal ragadták a nemes szívek érzelmeit.

„A megáradt tengernek habjai — mondja Nagy Pál — egy egész tartományt elborítanak s egy gyermek egy árkus papirossal akarja felfogni a mindent elnyomó elementumot. A tűznek lángjai egy roppant várost egy szempillantásban megemésztének s egy másik gyermek egy gyűszű vízzel siet a pusztító égést eloltani. A közvélemény villámsebességgel terjed széles e világban s a magyar arisztokratia egy kis urbériális zugocskát alkot ellene, hogy előrehaladását meggátolja.”

S midőn a lengyel segély, a vallásügyi sérelmek tárgyalása sem vezetett kedvező eredményre, kitört az elkeseredés a főrendek ellen, mely hazánk történetében mindannyiszor felmerült, midőn szemben állottak a szabadelvű haladás követelményeivel.

Az 1832—36. országgyűlésen felmerült reformok továbbképzése azon országgyűléseknek volt feladata, melyek 1839—40. és 1843—44-ben tartottak. A politikai rendszer V. Ferdinánd alatt nem változott, mert eleinte ugyanaz a szűkkeblű, a nemzeti jogokkal szemben féltékeny irány folyt tovább, mely az osztrák házszázados hagyományain nyugodott.

Az országgyűlések, noha az általuk elért eredmény nem állott arányban a nagy fáradsággal, az átalakítás legfőbb kérdéseit felkarolják. A vallásügy megoldása, a sajtószabadság, a magyar nyelv, zsidó-emancipációt a jobbágyság felszabadításának kérdése körül nemcsak az országgyűlésen, de az irodalomban is megindult a küzdelem.

1841-ben Kossuth megalapítja a „Pesti Hírlap”-ot s ez által a demokratikus eszmék terjesztése oly hatalmas organumot teremtett, mely által a magyar nemzetet egyszerre lázba hozta.

E hírlapban mint egy kohóban forrtak azon nagy-szabású eszmék, melyek a lekitűnőbb jogászokat, publicistákat szólították a sorompóba lépni. A tűzszlop magasra csapott; politikai életünk hibái az átalakulás módozatai tisztább világításban tűntek elő s az a modor, mely e lap hasábjain előmlött, mind tartalmánál, mind alaki tökélyénél fogva a nemzet legjobb fiait megnyerte az új eszméknek.

Széchenyi aggódó lelke megdőbbent; túlszármayalva érezte magát Kossuth által; s midőn a mérsékelt haladás embere látta a rohamos és radicalis irány érvényrejutását, megalapítja a „Kelet népét”, hogy feltartóztassa azon reformok túlságos gyorsítását, melyeket ő indított meg, s melyeket nála őszintébben senki nem óhajtott. Kossuth a politikai függetlenítés mellett a gazdasági függetlenséget írja zászlójára. E végből pártolja a védvamos rendszert, melynek behozatala nélkül soha virágzó ipar nem alakulhat; majd 1844 megalapítja a védegyletet, hogy társadalmi úton biztosítsa a nemzeti ipar fellendülését.

Az 1843—44 országgyűlés súlyos sebet ejtett a rendi alkotmányon. A nemesi javak bírhatásának a nem ne-

mesekre való kiterjesztése, a nem nemeseknek közhivatalokra alkalmazása által a társadalom alsó népelemei is bevéttettek az alkotmány sáncaiba. S a magyar nemzet e demokratikus átalakításában is eltért a nyugot európai államok példájától. A nemesi előjogokat nem semmisítette meg, nem törölte el a Franciaország példájára egy tollvonással; de nagylelkűen kiterjeszté azokat azon néposztályra, melynek nagyjelentőségét a nemzet életére lehetetlen volt figyelmen kívül hagyni.

Az 1844 után beállott Metternich által sugalt politikai rendszer még inkább fokozta a nemzet törekvését a szabadelvű reformok keresztülvitelére. A sajtóban, irodalomban kezdetét veszi az a hatalmas szellemi küzdelem, mely a reformok sorozata, keresztülvitelének módozatai felett a liberális párt tagjait szétválasztotta. A felelős miniszterium összeegyeztetése a népképviselő elvével, a municipiumok jogkörének fenntartása vagy megszüntetése, a rendi tábla átalakításának szüksége, a mi az utasítási rendszer hibái miatt napról-napra érezhetőbb volt; éles határokkal különítették el a doctrinaerek és municipalisták a liberális és conservatív irány vezérférjait, de midőn 1847-ben Deák az ellentéteket elsimította, határozottan megállapítottak azon elvek, melyek alapján a politikai és jogrendszer átalakítása megindíttatott.

1847 november 7-én megnyílt azon országgyűlésünk, melynek eredményei legmesszebb menő politikai újításokat hoztak létre hazánk életében. A király magyar nyelven üdvözlö a rendeket, mire — mint Széchenyi mondja — sokan sírtak lelkesedésükben. Az alsó tábla elfogadja Kossuthnak a királyi előadásokra adandó felirati indítványát, mely a közjogi sérelmek orvoslását tűzi ki első feltétel gyanánt; melyet a conservatívek részéről jövő hosszas küzdelem követett; majd 1848 március 3-án Kossuth elmondja nagy beszédjét, melyben politikai képzettségének egész erejével, ékes szólásának egész hatalmával tárja fel a kormányrendszer hibáit s követeli egy független nemzeti kormány felállítását, mely nélkül a nemzeti haladás lehetetlen marad.

E beszéd óriási hatása alatt a párisi és bécsi márciusi mozgalmak hírére a közvélemény nálunk is hatalmas erővel követelte a korszerű reformokat. A budapesti egyetemi ifjuság, mely a szabad eszmék felkarolásában, a nemzeti függetlenség kivívásában mindig együtt érzett a haza nagy fiaival, megindítá azt a lelkes mozgalmat, mely a reformok ügyét egyszerre a megoldás stádiumába juttatta. A honfiszív megtelt idealis lelkesedéssel, a lelkeket felvillanyozta a szabadság hatalmas szikrája. A magyar nemzet lánglelkű költője elszavalja a „Talpra magyar”-t, az ország szívében végighangzik a lelkesedés szózatja:

„Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.”

A nemzet dalnokai és politikai eszmék iránt fogékony ifjúsága Jókai Mór, Vasvári Pál, Degré Alajos, Irányi Dániel hirdetik a szebb jövő feltámadását, a magyar szabadság hajnalhasadásának magasztos ünnepén. A szabadság, egyenlőség és testvériség nevében formuláztatik a 12 pont; megszületik a szabad sajtó első terméke, a szabad eszmékért elítélt Tancsics bilincsei lepattannak; Pest városának közgyűlése elfogadja a 12 pontot; küldöttség megy Bécsbe, melyet az osztrák főváros óriási lelkesedése támogat nagy czéljainak elérésében.

Az öröm és lelkesedés perczében a nép ajkán is felhangzik a dal:

A legelső szabad tavasz virágzik,
A magyar föld legelőször most ázik.
Szabad ország, szabad ember óh mi szép
Mint a magyar, félvilágon nincs oly nép.

Az ige nemsokára testet öltött. A király 1848. márczius 17-én kelt leiratában teljesíti a nemzet kívánalmait, megbizza István nádort, hogy alkalmas minisztereket jelöljön; április 7-én kineveztetik az első felelős független minisztérium, mely a haza legnagyobb fiait foglalta magában.

Igy vívta ki a magyar nemzet egy csepp vérontás nélkül, csupán hatalmas akaraterejével, elszántságával, lelkesültségével azon magasztos elveket, melyek a középkor bilincseiből való felszabaduláshoz s a jogállam alapjainak létesítéséhez vezettek. Valóban igaza van a közmondásnak: incidit in puncto, quod non speratur in anno. Egy pillanat, rövid 3 hét alatt az országgyűlés megalkotja a 48-iki törvényeket, melyek által a kiváltságok lepattantak; felépítettett a modern Magyarország, a régi dicasterialis kormányhatóság helyébe a felelős minisztérium, a rendi alkotmány helyébe a népképviselőlet lépett; az ősiség eltöröltetett, a jobbágyság felszabadítottak, a köztelherviselés, a vallás és sajtószabadság magasztos elvei törvényileg lettek formulázva.

E törvények képezik modern államéletünk legfőbb biztosítékait, parlamenti rendszerünk alapjait; a magyar nemzet legdrágább kincsei, önállóságának, szabadságának legféltettebb virágai ezek, visszatükrözik a kor lánglelkű gondolkozóinak azon igazán liberalis felfogását, hogy „a szabadság, mint Deák mondja, másokkal megosztva nem fog, sőt annál biztosabban áll, minél többen lehetnek részesei.”

A nemzet leghőbb vágya annyi küzdelem után édes valósággá lőn; a politikai élet átalakítása reménnyel, bizalommal tölti el még azok szívét is, kik még nem régen a reformok sikerében kételkedtek.

Oh, miért, hogy annyi reménynek kellett egyelőre megsemmisülnie!

A mit a szerelem és szabadság lánglelkű költője már jóelőre megsejtett, megálmodott; a mi a legnagyobb magyar borongó lelkét annyi aggodalommal, oly fájdalommal töltötte el, rövid idő, néhány hónap után, csakugyan valósággá lőn. A nemzetiségeknek már évtizedek óta különállásra irányuló törekvései, a horvátoknak és szerbeknek a magyar nemzet fenntartása ellen megkezdett durva támadásai, a bécsi udvarnak ezekkel szemben mutatkozó erélytelensége, sőt a magyar haza eme ellenségeivel való összekötése, Jellasi horvát bán nyílt pártütése, majd a hadsereg vezérévé történt kineveztetése, a 48. törvényekben biztosított jog- és hatalomkörnek csorbítása az elégedetlenség tüzét oly magasra szították, hogy azt békés úton elintézni nem lehetett többé. Kossuth 1848 július 11-én elmondja szívéből és lelkéből fakadó nagy beszédét, melyet 200.000 ember és 42 millió hadi költség megszavazása követett. A nemzet formulazza a törvényes alaphoz való ragaszkodását, de önállósága, alkotmánya, joga tekintetében nem hajlandó engedményeket tenni. S midőn az osztrák politika megakadályoz minden törekvést a nemzet jogának orvoslására, midőn Jellasi szeptember 11-én átlépi hazánk határát, midőn, mint Kossuth mondá: „a királyság iránti hit és pietas az utolsó két hónap irtózatos tapasztalásai által a leghívebb ember kebelében is megingattatott”, a királyához hű, de szabadságáért, jogaiért élni-halni kész nemzet kimondta a végzetes jelszót, a népek ultima ratióját.

Felnyílik előttünk az a mozgalmas kor, mely valóban egy darabja a világtörténelemnek; a magyar nemzet legnagyobb epopaeiája. Az ország rónait és halmait a kiontott honfivér pirosra festette, a Kárpátoktól az Adriáig végighangzott a csatakiáltás: fegyverre, a ki magyar! Szent lelkesedés szállta meg a szíveket, a hazafiság lángoló érzete villanyos erővel rázza meg az emberek idegeit. A kiket azelőtt elválasztottak a társadalmi élet rideg korlátai, hivatásuk, foglalkozásuk szívében és lélekben összeforrnak most, mert veszélyben legdrágább kincsünk: hazánk, szabadságunk.

A fegyverek zajába az ágyúk morajába belejátszik a költő szent ihlettől áthatott szózata, szívét, lelkét önti a dalba; majd leteszi a lantot s maga is fegyvert fog, óh, mert:

„Az égen is harag,
A földön is harag;
Kifolyt piros vér és
Piros napsugarak.
A lemenő nap oly
Vad bíborban ragyog,
Előre katonák!
Előre magyarok!”

A tudós megválnak könyveitől, üresen marad a családi tűzhely, az apa elhagyja gyermekeit, a férj nejét, az ifjú jegyesét, mert: „Itt az idő, most vagy soha!”

A szükség megteremté az embereket, meghozta az anyagi eszközöket. Drága kincsek, családi ereklyék tétetnek le a haza oltárára. Kossuth hatalmas szónoklataira fegyverbe száll az alföld népe, 12 ezer ember indul a szorongatott főváros védelmére. A kik azelőtt békés foglalkozásukban ismeretlenek voltak a csaták zajával, pillanatok alatt valódi hőssé, „névtelen félistenekké” lesznek, mert mindent megteremt a hazafitű szent lelkesedés. A külföldön harcoló katonáink visszaszöknek a távolból, előjönnek a Württemberg huszárok, életüket, vérüket áldozzák értünk azon nemzet nagy fiai, melytől mi a segítséget csak néhány évvel ezelőtt kőszívvel megtagadtuk.

Még a társadalom gonosztevői is kijőnek rejtekeikből, hogy megszabaduljanak lelkiismeretük mardosó kinjaitól, vérüket adják a hazának, mely ellen annyit vétettek.

A magyar vitézség, igazi glorificatiója, hihetetlen csodák világa ez. A honvéd nem pusztá név már, de valóban félisteni alakká vált, a nagysarlói, isaszeghi, branyiszkói, budai, piskii csatákban, hol Görgey, Bem, Klapka, Dembinszky, Percel, Damjanics s annyi vitéz tábornokaink aratták a harci babérokat, annyi hősiesség, elszántsággal, annyi akaraterejével, oly lelkesültséggel találkozunk, minő csak egy elnyomott nemzet szívében fakadhatott.

Oh dicső alakjai e sokat szenvedett magyar hazának, kiapadhatlan forrásai az égő honszerelemnek, legyetek áldva haló poraitokban; ti pedig, kik itt vagytok közöttünk, hogy ragyogó életetekkel egy darab történelmet képviselve hirdessétek a magyar nemzet e korszakának magasztos idealismusát előttünk a gyenge utódok előtt, kik szívveretekkel védtek a hazát, legyetek, óh legyetek megáldva egy hosszú élet tartós boldogságával!

Az 1849. augusztus 13-án beállt világosi katasztrófa, melyben 60 ezer ember tette le a fegyvert, utolsó jelenete a magyar nemzet nagy tragédiájának. Okait, előzményeit kihatását hiba volna ma még politikai vagy történelmi szempontból vizsgálni meg. Altala sötét éj borult a hazára. A síri csendet csak a haldoklók utolsó sóhaja zavarja meg; bánat. lemondás kétségbeesés ver gyökeret a szívekben, az ország szomorú képet nyújt, mint vihar után a letarolt me-

zóság. Haynau megkezdi kegyetlen boszúját. Aradon, a magyar a nemzet Golgotháján legnagyobb büszkeségünk halmak meg hősi halállal. A kiket nem sikerült kézrekeríteni a hatalomnak, elhagyják, a hazát, elmenekül a nemzeti szabadság legnagyobb hőse is „ki-fejezhetően érzelmviharra lelkében leborúl hazája földjére, hogy zokogva reá nyomja a fiú szeretet búcsúcsókját, s aztán ne is láthassa többé.

Idegen hatalom bilincsei nehezdedtek reánk, idegen kormányrendszer jog és politika vak eszközeivé letünk, a szívünkben fakadó érzelmeiket még ajkunkon sem volt szabad venni többé.

A költő méltán éneklé a tavasszal megjelent mádnak:

„Csak vissza, vissza; dél szigetje vár
Te boldogabb vagy, mint mi jó madár,
Neked két hazát adott végzeted
Nekünk csak egy volt, az is elveszett.”

Elveszett, de újra feltámadt. Bebizonyult, hogy az erő nem ülhet diadalt a jog felett; a szabad eszmén, az igazságon, megtörik a fegyver hatalma. „A magyar nemzet életrevalóságának, óriási revalitója 1848. és 49-ben” — mint Kossuth írja — annyit mindenestre eredményezett, hogy úgy a hatalmak politikájában, mint a népek érzelmében, nemzetünk még bukásában is azon öncélú, életerős tényezők közé lőn sorolva, melyekkel az európai történelem fejleményeinél számolni lehet, számolni kell.”

1850. óta Bach ausztriai katonai kormányzata az államnak nemcsak jogi, de területi integritását is megsemmisítette. A divide et impera elv alapján megakadályozni, hogy a magyar állam még valaha több legyen földirati fogalomnál, a német nyelv hivatalossá tétele által megölni a kulturát, a nemzeti eszme eme legfontosabb eszközét, bevonni a nemzetet a Reichsrathba, még egyházait is összeolvasztani az ausztriai egyházakkal, ezek voltak a célok, melyet az absolutismus kitűzött.

De a történeti alapnak, egy csaknem ezer éves nemzetnek ily pillanatnyilag történő megsemmisülése még sem volt keresztülvihető. A terrorismusra alapított absolut uralom mely jogi alapok hiányával épül, csak szolgálattelkek felett válhatik állandóvá; a magyar nemzet ezer éves történetéből pedig semmi nem hintett annyi fényugárt, mint a szabadságszeretete.

A nemzet az absolut uralom tényeit soha törvényeseknek nem tekintette, tiltakozott úgy az 1855 concordatum, mint a protestáns páten ellen, a történeti jogokhoz való ragaszkodás épen most lépett előtérbe, midőn a 48 törvényhozás demokratikus és jótékony elvei napról-napra érezhetőbbek valának.

De a külpolitikai viszonyok átalakításáig rendszer-változásra gondolni sem lehetett. A nemzet érzi ez állapot tarthatatlanságát, előtérbe lép azon követelmény, hogy oly alapot kell teremteni, melyen a magyar nemzet alkotmányos jogai a dynastia jól felfogott érdekeivel legyenek összeegyeztethetők. De ki fogja ezen óriási feladatot megvalósítani, ki fogja azon erős közjogi ellentételeket elsimítani, melyek 1848 óta oly merrev választóvonalat vontak köztünk és Ausztria között!

Az idő mindent meghozott. Az ifjú uralkodó 1857-ben beutazván hazánkat, a magyar nemzet oly igazi loyaltással találkozott, hogy lehetetlen volt fel nem ismerie azt a hatalmas erőforrást, mely trónja számára azonnal megnyílik, mihelyt a törvények teljes épességükben visszaállítatnak. E mellett a külpolitikai viszonyok kedvezőtlen fordulatot vettek Ausztriára nézve. A magentai, majd a solferinói érzékeny vesz-

teségek folytán megtört Ausztria hegemoniája olasz birtokai felett s a magyar emigratio is megteszi a kísérletet francia és olasz segítséggel kivívni a nemzet függetlenségét.

1860-ban megtörténik az első lépés a népek helyzetének javítására; kiadatik az októberi diploma, majd 61-ben a februári patens, mely némi közeledést mutat az alkotmányos állapot felé, de a meny nyiben Magyarországnak a több örökös tartományok módjára a Reichsrathban való képviseltetését rendeli el, természetes, hogy e feltétel mellett nem vezethetett eredményre.

Az 1861-ben összehívott országgyűlés elfogadta Deák felirati javaslatát, melyben a nagy államférfiu egész genialitásával szólal meg a történelmi jogok és nemzeti alkotmány visszaállítása mellett. Ha Széchényit méltán tartjuk anyagi és szellemi átalakításunk legfőbb bajnokának, Kossuthot a nemzeti szabadság leglánglelkűbb és következetesebb képviselőjének, nem kisebb érdem fűződik a haza bölcsének szent emlékéhez, ki védte jogainkat abban e válságos időben, midőn a politikai rendszer mindent inkább lehetővé tett, mint Magyarország önállóságának elismerését. A nagy férfiú erélyével, lelki elszántságával szemben nem vezethetett eredménye azon jogvesztési elmélet sem, mely Luskandl művében lett formulázva, melyet ő oly fényes eredménnyel cáfolt meg és utasított vissza. De bár az 1865-iki országgyűléssel a provisoriumnak vége lőn, a közbejött külpolitikai fordulatok a kiegyezés keresztül vitelét újra meghiusították. Midőn azonban az 1866. kőnigráti utközet után Ausztria végleg elveszíté hegemoniáját német birtokai felett; lázas erővel indultak meg a kiegyezési tárgyalások s 1867 kineveztetett az Andrássy miniszterium, az országgyűlés pedig elfogadta a Deák által létesített mai közjogi alapot, melynek alapelve a jogfolytonosság a practica sanctio és a 48-iki törvények alapján lényege a dualismus, a paritas.

Hosszú évtizedeken át tartó küzdelem után tehát a nemzet visszanyerte alkotmányát, helyre állt a király és nemzet közötti bizalom, melyről a kiegyezés örök emlékeztető létesítője mondta a 32. országgyűlésen, hogy az „*emberi kebelnek leggyöngédebb virága, igazság és nyíltszívűség hozzák azt létre, de csak az idő fejleszheti ki.*” Valóban a magyar nemzet őszintesége találkozott lovagias uralkodójának nyíltszívűségével, s az 1867 koronázás a nemzet és a dynasztia közötti őszinte kiengesztelésének szívből fakadó és magasztos ünnepe óta a királyával összeforrt nemzetet beara nyozta a jólétnek és boldogságnak éltető napsugára.

Legyen óh legyen áldott a kéz, mely ezt lehetővé tette, legyen áldott a népe vágyát átértő, boldogsága felett atyailag örködő bölcs király, a magyarok királya!

* * *

Főbb vonásaiban áttekintettük hazánk viszontagságait, eseményekben gazdag történetét egy hosszú ezredév alatt. Megvilágítottuk állami szervezkedésünk mozzanatait, az új életérdekeiket, melyek koronkint felmerülve államéletünk alapjait egyben másban átalakították a magyarság céljait, eszményeit haladását; méltán vethetjük fel tehát a kérdést, minő okok és tényezők voltak fenntartói nemzetünknek egy ezred-éven át, mi a magyarság hivatása, remélhetjük e a fenntartó tényezők alapján a magyar faj hegemoniájának biztosítását, államéletünk kiépítését a jövő ezredév küszöbén.

Az okok között első helyen a magyarságnak már említett erős történelmi érzékét, államélete alapjaihoz való ragaszkodását, alkotásaiban fejlődésében konstatalható következetességet kell kiemelni. A történelem, mely általában világító szövétneke, forrása a honszerelm fenséges érzelmének, hazánkban oly szilárd alapról tesz tanúbizonyságot, melyet a nemzet létének egyetlen percében sem tudott megtagadni. Az erős történelmi érzék a magyar nemzet arisztokratikus és conservatív felfogásában jutott legnagyobb mértékben kifejezésre, nemességünk mindig híven, kitartóan ragaszkodott azon intézményekhez, melyeket az ősök bölcsesége megalkotott; államformáját egy ezredév alatt nem változtatta. Avagy nem ugyanaz a korlátolt s a nemzet részvételét biztosító monarchia, melyet Szent István megállapított, képezi e ma is államéletünk legfontosabb biztosítékát? A nemesség védte az ősi törvényeket, a Corpus jurisban foglalt elveknek egyetlen betűjét sem engedte érinteni; a mit eléggé bizonyít az a körülmény, hogy midőn Kollár Adám Ferencz, Mária Terézia alatt, röpiratában a „Corpus juris” új kiadását hozta javaslatba, röpiratát elégették.

Allaméletünk tehát nem volt oly rohamos átalakításoknak, oly rázkódásoknak kitéve, mint a francziáké, kik egy-egy végzetes pillanatban szakítottak egész multjukkal, eldobták államformájukat és vallásukat; megsemmisítették összes intézményeiket, kikről ép ez okból mondá Göthe, hogy *„van értelmük és szellemük, de nincs alapjuk és kegyeletük.”*

Egy másik tényező a magyarság erősen kidomborodó politikai és jogérzékében kerendő. A magyar nemzet mindig élénk érdeklődést tanúsított a közérdek, hatalmas tevékenységet fejtett ki a közdolgok intézése körül; a nemzet, a haza érdeke uralta egész valóját, a vérszerződéstől kezdve a mai napig fennálló politikai jogok rendszere tette lehetővé az alkotmányos élet fennmaradását akkor is, midőn nyugoton az absolutismus rendszere az államot az uralkodó személyével tekinté egyértelműnek.

Ki tagadhatná, hogy politikus és jogász nép voltunk és vagyunk ma is. Az ősök jogintézményei hatalmas jogérzetről tesznek tanúbizonyságot; a régi korban a tételes törvényhozás csekély szerepe mellett is, a szólásjogi intézkedésekben a nemzet mindig eltalálta a helyes, az igaz jogot, melyet még nyelvünk is annak lényegével, az igazság fogalmával hozott kapcsolatba. Az igazság szeretete, őszinte kimondása, valósítása sajátos, letörölhetlen jellege maradt a magyarnak, a mit szívében érezve, lelkében átgondolva, helyesnek és igaznak tartott, titkolni soha nem szeretne s ez egyenesség kifejezést nyert a magyar nemzet szokásaiban, lovagias jellemében, mely még boszújában, harcaiban is nyílt és határozott, megveté a cselet és ravaszságot; e lovagiasság adta meg a nemzet fiainak fenkölt gondolkodását, jellem-épségét, ezért mondta a lovagiasságról annak egyik kiváló képviselője, ki szívünkhöz is oly közel állott, báró Vay Miklós: *„hogy a lovagias érzületet valódi és nemes értelműben fentartanunk, minél inkább fejlesztenünk mindnyájunknak kötelessége.”*

A magyar nemzet erős jogérzéke sajátos nemzeti jog kifejlődéséhez vezetett. Míg nyugoton a nemzeti jog a legtöbb államban háttérbe szorult a római és egyházjog nagy mérvű behatása alatt, nálunk a nemzet életviszonyaihoz simuló, a népet talajában gyökerező nemzeti jog erősen ellenállt az idegen jogok behatásának, a mit eléggé bizonyít az a körülmény,

hogy midőn Mátyás a humanismus behatása alatt kísérleteket tett a római jog behozatalára, a nemzet legnagyobb ellenállásával találkozunk.

De hatalmas tényezője volt a magyar állam fennmaradásának a nemzetet, főleg az utóbbi időben jellemző haladási vágy; a törekvés, hogy intézményeit javítsa, alkotásaiban a nyugoti népek által elért magas színvonalat közelítse meg s ha szerencsétlen külpolitikai viszonyaink, háborúink miatt sokáig nem fordíthattunk is elég erőt a civilizatio kifejlesztésére, de Szt. Istvántól kezdve mai uralkodónkig, királyaink úgy mint nemzetünk soha nem vonták ki magokat a nyugoti népek eszmeáramlatának hatása alól s érdeklődésüket, idealismusukat, törekvésüket a szép, igaz, jó eszmék megvalósítására mind e mai napig megtartották.

„A magyarokban — mint a francziák szellemes írója Madame Adam mondja — minden kérdés őszinte izgalomságot kelt, — a nép megretti az abstractiókat, nagyon erősek még benne a természetes impulsiók.”

Ki ne látná, hogy ez a tulajdonság az erő és frissesség jele, azon természetes heroismus kifolyása, melyet őseitől egy ezer évvel ezelőtt magukkal hoztak Azsiából, s melyet a nyugoti formákban mozgó nemzet mai napig igyekezett megőrizni.

Egy további tényező hatalmas faji jellegünkben keresendő, mely lényegesen eltérő a nyugot bármely népének faji tulajdonságaitól. A nemzet mindig arra törekedett, hogy a fajt conserválja; igazuk van azoknak, kik a magyar történelem egységét a faj fenntartására viszik vissza. Ez okozta, hogy a nemzet nem lévén erőszakos, kiméletlen idegen beköltözött elemekkel szemben; így az assimilatio műve nehezen haladt s ma is igen messze áll a befejezés stadiumától.

De e hatalmas faji erőből foly az életerős duzzadó nemzeti szellem, mint a nemzet sajátos egyéniségének minden intézményeiben való nyilvánulása. Ez adja meg nemzetünk erejét; mert reá nyomta egyénisége bélyegét minden alkotásaira, nyelvére, jogára, kulturájára, politikájára, művészetére. A nemzet egyszerű fiának természetes észjárásában, józan ítélő tehetségében, mély érzelemtől áthatott borongó költészetünkben, rythmicus népdalainkban, egyszerű szokásainkban, egy szabadságot szerető nép eredeti individualitása nyilatkozik meg, mely előtt ellenségeink is kénytelenek tisztelettel meghajolni.

E tulajdonságokat kiegészíti a vitézség, a hon iránti hűség és az a mély honszerelm, melyet a nemzet történelmének annyi magasztos jelenetei tesznek fényes tanúbizonyságot. Kiegészíti az a hatalmas erkölcsi alap, mely a nemzet családias jellegében, házi erényeiben, hűségében, az adott szó szentségében nyilvánul, melynek megszegését talán egyetlen nép nem tekinti súlyosabb bűnnek, mint a magyar. Kétségtelen, hogy e tényezők azok, melyek hazánkat a külfölddel is megszerettették; ezek alapján mondja lelkesedéssel De Gerando: *„mi lett volna a világból, ha ez a virágzó ország erejét megőrzi, ha a helyett, hogy egy szomszéd állam súlypontjául szolgált volna nemzeti királyai alatt önállóban intézte volna élete útjait.”*

E tényezők biztosították nemzetünk fennmaradását egy ezredév alatt; ezekből vonhatjuk le azt a tanúságot, hogy reménnyel, bizalommal nézhetünk elé a jövő küzdelmeinek, ezekből vonhatjuk le a következtetést, hogy a magyar nemzetnek nemes célja, magasztos hivatása van.

Bizonyítják ezt egy ezer éves mult dicső emlékei; bizonyítja az a világtörténelmi missió, melyet századok

viszontagságai alatt oly fényesen teljesítettünk s melyek teljesítése reánk vár továbbra is. Az, hogy itt egy nemzeti alapokon épült nemzeti szellemtől áthatott virágzó és hatalmas magyar állam legyen, mely a szlavismus rohamosan terjedő áramlatával szemben tovább is védbástyául szolgáljon, nem a magyar nemzet érdeke csupán, de elsőrangú európai politikai kérdés, melytől az összes államok fennállása, jóléte és virágzása van függővé téve. A magyar nemzet eme magasztos ünnepén velünk lehet, velünk kell éreznie a művelt nyugot minden nemzetének, de velünk kell éreznie első sorban testvér-államunknak, Ausztriának, melynek sorsa a mi fennmaradásunkkal van összenőve, mert helyesen mondá Deák Ferencz: *hogy „a mely órában a magyar megszűnik nemzet és pedig erős magyar nemzet lenni, azon órában halálos sebet kap Ausztria független fennállhatása, mert egy nap mindkettőt romba dönti, una dies utriusque ducet ruinam.“*

De hogy e magasztos hivatást betölthessük, ki kell tűzni a magyarság célját és eszményét, egy szívvel, egy lélekkel törekedni a közös cél megvalósítására. E cél nem lehet más, mint a *nemzeti állam* tovább fejlesztése, majd teljes *kiepítése*. Ha igaz, hogy az érzelmek szülik a gondolatokat, a gondolat a cselekvényeket, akkor a nemzet minden polgárának először érzelmében kell összeforrnia; meg kell teremtenünk a

nemzeti állam legfontosabb postulatumait, a kulturalis, majd a nyelvi egységet, ez pedig csak úgy lehet, ha lesznek magyar szellemtől áthatott, hatalmas, igazi városaink, melyek minél nagyobb erővel terjesztik majd a magyar művelődés fényének jótékony sugarait. A magyar faj erős propagatív ereje utóbbi években történt szaporodása méltán jogosít a reményre, hogy a célt el fogjuk érni egykor. Vágyaink teljesülnek; édes valósággá lesz, a mit a költő kíván, hogy „e hazában minden ember legyen ember és magyar.“

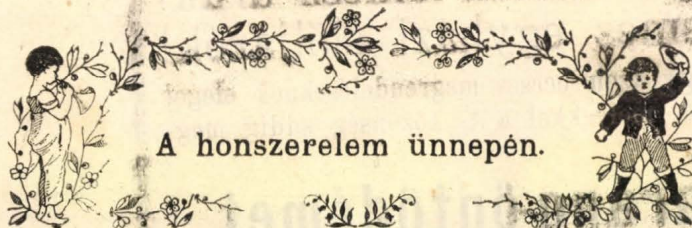
A nemzet kitartása, annyi veszéllyel szembeszállott akaratereje, lelkesedése megtermi gyümölcsét, meghozza majd a boldog jövőt. Míg nem hal ki lelkünkben a gondolat, míg szívünkben a honszerelem szent tüze fog lobogni, a nemzetnek nem szabad, nem lehet elvesznie.

„Nem vesztet el, míg az ezüst Dunának
Nagy tükörén egy honfiszem pihen
S magyar lakik a parton s a hazának,
Csak egy romlatlan gyermeke leszen.“

Élned és virágoznod kell szeretett nemzetünk!

Élni fogsz, míg szívünk érzelmei ajkainkra hozzák
az őszinte szavakat:

Éljen a haza, éljen a király!

A honszerelem ünnepén.

Borúljatok ma arera, térdre mind,
Kiket magyarnak ismer a világ;
S mi égi fényt honunk egére hint,
Szívünkben gyúljon honszerelmi láng.

Ne légyen oltár, templom egy se most,
Hová imára szerte oszlanánk!
Egy oltárt ismerjünk, egy templomot:
Szent földedet, óh drága, szép hazánk!

Kit hol talál a lángra lobbanás,
Ott üsse földbe szent zászlaját!
Csak az a hely oltár és semmi más,
Hol szívünket szent érzés járja át.

A hon szerelme helyhez kötve nincs;
Templom, vallás egyik se fogja be!
És mégis ott van mindenütt e kincs,
S ki nem bírja, nincs annak honja se!

Egy ezredév lélekharangja szól:
Ne válogassátok a templomot,
De nézzétek az ősök sírjáról,
Fellángoló örök tűzoszlopot!

Egyik végével égre felvezet,
Máskkal a sírok mélyére nyúl;
S ha egyszer az égben felgerjedett,
Tüzétől a holt szív is lángra gyúl.

E szent érzés hevítse kebleink;
Ebből fakadjon esdeklő imánk:
Virúlva állj új ezredévekig,
S légy Istenünkől áldva szép hazánk!

Ifj. Szilva István.

Ifj. Hönig Frigyes

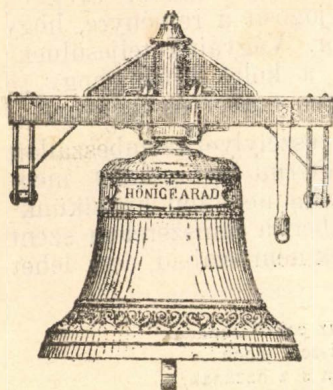
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntődéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jótállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával **szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL** készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acélbronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

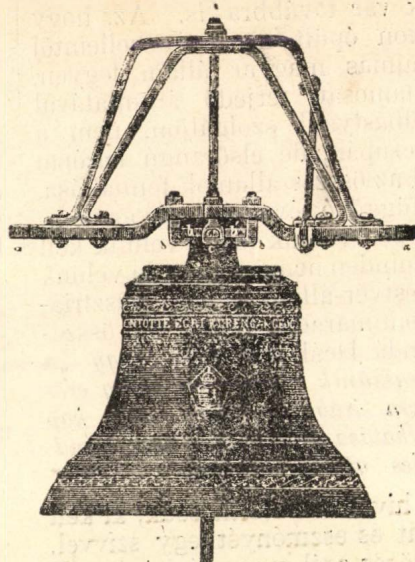
Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserélését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

3—10

Az ország legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczen (u. p. Császlóc, Ungmegye).

Alant írott bátorodom a nagytszt. lelkész urak becses tudomására hozni, hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hangnem szerint, forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a leg szebb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődé, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre számaltan harangot szállított, reményilem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy. lelkész urak becses pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbírtokos.

12—12

Nagytsztelelű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntődémet

megnagyobbitottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vaskoronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőc (Ungmegye), u. p. Császlóc,

László Sándor

harangöntő.

10—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Hozsánna.“ — „A második ezredév küszöbén.“ *Ballagi Géza.* — Minő szerep vár protestáns iskoláinkra a második ezredévben. *Buza János.* — „Új ezredév küszöbén.“ *Szikszay András.* — „A „Sárospataki Lapok története.“ *Raddcsi György.* — „A sárospataki ev. ref. főiskola az ezredévi kiállításon.“ — „Az ezredéves ünnepélyek.“ *Rácz Lajos* — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázatok.“ — „Hirdetések.“ — „Ima.“ *Dr. Tüdös István.* — „Emlékezés.“ *Dr. Zsindely István.*

HOZSÁNNA!

Örvendezzünk és vigadjunk, mert nagy dolgot cselekedett velünk az Úr!

Egy ezredév viszontagságain átsegítette Nemzetünket atyai kezével s megengedte kegyelmesen, hogy a hosszú multnak annyi drága tanúságaival megindulhasson az új ezerbe.

Hozsánna Néked Istenünk!

Az ösztönért, a mit Eldődeink keblébe oltál s zászló gyanánt adál Nekik, hogy vezesse Őket tűzön-vízen át; az erőért, a melylyel megacéloztad fegyvereiket; vérök hullásáért, a melylyel féltett kincsökké szentelted e Hazát; a bölcseségért, a melylyel magukhoz ölelték a félretolt népeket; a jog szerelmeért, a melylyel diadalmat nyertek Önmaguk felett —

Hozsánna Néked Istenünk!

Nem, nem esetlegesség, nem vak történet, Isten műve volt, hogy az idők teljességében hazát keresett és hazát talált itten a Magyar.

Nem, nem külső kényszer, nem számító önzés, Isten dolga volt, hogy dúló csaták után, rettegett fegyverével a szeretet vallásának lön védő bástyájává Árpád ivadéka.

„Hogy' vitt ezerekkel, hogy' vitt egyedül!“

Török s tatár nem bírtak meg vele, kardját kifente s új csatára kelt. A pártviszály sem pusztította el, pedig hajh! dúlta-tépte annyi századon! Függetlenségének szerelmében Rómával szemben is hősnek maradt.

Hozsánna Néked Istenünk!

Mikor bűnös önfeledten feledni kezdte ős szokásait s tudás, jó erkölcs az oltár mellől is száműzve lön s irigy szomszédok lesték csúf halálát: — még jókor ébredt s új Megváltójában új életre kelt.

Nem, nem ember dolga, Isten műve volt, hogy itt az új hit fénye felderült, mint jobb jövőnek biztos záloga.

Mivé lett volna másként Nemzetünk? Hová lett volna nyelve, ősi kincse, az ős jogokra emlékeztető?!

Fátyolt a multa! A mit hitünkért tűrtek Őseink, legyen feledve mind e szent napon. A vér, a köny, a börtön, gálya, máglya; hiszen nyomukban dús áldás fakadt: magyar s szabad lön újra a magyar.

Hozsánna Néked Istenünk!

Sokat vesztettünk egyenlőtlen harcban: de eszméinket folyton érlelik egymás nyomába lépő századok s ez édes tudat kárpótlás nekünk és biztató sugár az ismeretlen új ezer felé.

Örvendjünk és vigadjunk azért, mert nagy dolgot cselekedett velünk és általunk az Úr!

A második ezredév küszöbén.

Midőn a jelen század harmadik tizedében az a gondviselészerű férfiú, ki nemcsak mélységes hazaszereteté-
nél, de genie-jénél fogva is praedestinálva volt a kor
szellemének tolmácsolására, a nemzeti génusz sugallatát
követve megindította az ostromot a régi Magyarország
ócska falai ellen, alapjukban rendültek azok meg s a
gondolkodó emberek szinte látni vélték a romokat, me-
lyek a multnak a megújulás útjába álló összes emlé-
keit magok alá temetik; a tömeg ellenben bizva az ősi
intézmények erejében részint egykedvűen nézte a rom-
bolás munkáját, részint méltatlankodott a kegyeletlenség
felett, melylyel hagyományaitól szentségtelen kezek meg
akarják fosztani.

A letűnt idők dicsőítését Széchenyi a költőre hagyja,
ki tartózkodva bár s nem nagy bizalommal, oda áll mellé,
hogy a munkát legalább parányi részben megoszssa vele.
Vörösmarty az ősök példájával serkenti tette az utódo-
kat s mintha szelleme beszélne Széchenyivel, ugyan-
abban az évben, a midőn ez a nemzet oltárára leteszi első
áldozatát, ő az elődök áldozatait veszi számon s azt
kérdi a nemzettől: „Régi dicsőségünk hol késel az éji
homályban?” Széchenyi nem néz hátra, hanem előre;
azzal nem sokat törődik, mik voltunk valaha, hanem azt
vizsgálja, mivé lehetünk idővel? „A mult — ugymond
— elesett hatalmunkból; a jövőnek urai vagyunk.”

Mi, kik az isteni gondviselés kegyelméből eljutot-
tunk a második ezredév küszöbéhez, midőn hátatelt
szívvel elevenítjük fel az állami megújulás apostolának
emlékét s midőn szent fogadást teszünk, hogy az ő
eszméit, melyekkel az új államalapítás egyedül helyes
irányát megszabta, hiven követni fogjuk: abban az egy-
ben mégis eltérünk tőle, hogy mi összekötjük a multat
a jelennek s a jövő alapjául fogadjuk el.

A reformátornak, ki nap-nap mellett tapasztalja, hogy
a haladás legfőbb akadály a történelmi jogokhoz való
ragaszkodás, szükségképen szakítania kell ezekkel a jo-
gokkal; de nekünk szükségünk van a mult tanúságaira,
hogy az általa megkezdett munkát betetőzhessük.

Az iskolafenntartó protestáns egyház legkevésbé né-
külözheti ezeket a tanúságokat, miután a történelem
szentesíti azokat az intézményeket, melyek évszázadokon
át éltető elemei voltak a protestáns iskoláknak s melyek
jövőjüknek is legfőbb biztosítékát képezik.

A protestáns iskolák megmérhetetlen kulturális ha-
tása önkormányzati jogaikon és ebből eredő szabadsá-
gukon alapult; autonomiájuk ereje pedig a decentralisa-
cióban rejtett. Nemcsak az államhatalommal, hanem egy-
mással szemben is élvezték autonom jogaikat s amint a
kormány nem avatkozhatott belső ügyeikbe, az egyete-
mes egyház sem parancsolhatott az iskolákat fenntartó
és kormányzó egyes egyházkerületekre semmit. A sza-
badság pezsgő életet idézett elő falai közt. Egyik a
másikkal versenyre kelt, a vitás paedagógiai kérdésekben
egyik a másik ellen állást foglalt s ennél fogva az erős
konzervatív áramlat daczára, mely mindig képviselve
volt körükben, sőt gyakran felül is kerekedett, lassu
menetben ugyan, de mégis haladtak.

Már a Mária Terézia által kiadott Ratio Educationis
mozgalmat idézett elő a protestánsok közt és pedig nem-

csak azért, mert iskolai autonomiájuk szempontjából ér-
dekelte őket, hanem mert az abban foglalt elvek visz-
hangot keltettek náluk. Megtámadott autonomiájuknak
természetesen védelmére keltek, de az elvek közül azo-
kat, melyeket jónak találtak, alkalmazni megkísérelték s
különösen a második Ratio Educationis után köztük
megindult vita, gymnasiumaik fejlődésének erős lökést
adott. Ugyanazokat a rendeleteket tehát, melyek a kor-
mány által igazgatott iskolákban végrehajthatván, azokra
sorvasztólag hatottak, a protestánsok termékenyítő eszme-
harcz anyagául használták fel. A humanizmus és realis-
mus álltak szemben egymással s a köztük kifejlődött erős
küzdelen az eszmék egész sorát hozta felszínre s vitte
át az életbe. Különösen a reformátusok két ősi kollé-
giumában volt erős a két különböző irány mérközése.

Debreczenben a Ratio Educationisban kifejtett rend-
szerrel, melynek keretében a humán tárgyak mellett
nagyobb szerep jut már a reáliáknak is, a hagyomá-
nyokhoz ragaszkodó régi irányt nemcsak hogy megtörni
nem sikerült, sőt ellenkezőleg 1817-ben a humanisták,
a nemzeti irány teljes mellőzésével diadalt arattak ellen-
feleiken.

Patakon ellenben a jelen század első tizedeiben a
nemzetivel kapcsolatos reál irány érvényesül.

A reformátusok többi kisebb iskolái közül az egyik
Debreczenhez, a másik Patakhöz csatlakozott.

Bármily jótékony hatással volt azonban az önkor-
mányzat a protestáns tanügy belső fejlődésére, a pro-
testáns iskolák egyetemes társadalmi, közművelődési jelen-
tőségre mégis sok ideig nem vergődhetek. Kizárólag
felekezeti érdekek ápolására voltak utalva már csak azért
is, mert a katolikus szülőknek meg volt tiltva gyer-
mekeiket protestáns iskolákba járatni.

De még ha ebben az irányban nem lett volna is
a protestánsok szabadsága megszorítva, iskoláik többnyire
sokkal szegényebbek voltak, semhogy az egész ország
közművelődésére kiható erőt fejthettek volna ki. Elegendő
számmal tanárokat nem alkalmazhattak; jövedelmök
nemcsak csekély, de mivel tulnyomólag a hivek áldozat-
készsége képezte jövedelmi forrásukat, még nagyon in-
gadozó is volt; még a legszükségesebb taneszközökkel
is alig voltak felszerelve.

Ha mégis több eredményt értek el a közoktatásügy
terén, mint a többi iskolafenntartó tényezők, ezt kizáró-
lag az iskoláikban uralkodott szellemnek köszönheték.
Kollégiumaik mindmennyi tudományos és irodalmi
központok s egyszersmind összekötő kapcsok valának a
külföldi és a hazai tudós világ közt. A hírneves kollé-
giumi tanárok egész sora vonzotta e központokba azo-
kat, a kik a velők való összeköttetést keresték. Csak a
jelen század folyamán is Patakon egy Kövy Sándor,
Szombathy János, Rozgonyi József, Debreczenben Budai
Ézsaiás, Sárvári Pál, Péczy József, Pápan Márton Ist-
ván stb., — mily óriás vonzerőt gyakoroltak nemcsak
az ifjuságra, de a tudós körökre is!

Ime, itt vannak előttünk a történelem egy töredéke-
nek tanúságai!

Nekünk, protestánsoknak vissza kell utasítanunk a
centralisatiót minden téren. Egységes elvek szerint —
mint más helyütt irom — működhetünk; szükségünk
van vállvetett munkára, hogy fenntarthassuk magunkat;
a közös érdekű ügyek intézése s az egyetemes egyház
hatályosabb képviseltetése céljából helyes volt a kon-
ventben egy központi organumot szervezni; de intézmé-
nyeinket nem szabad összpontosítanunk. Nekünk tuda-
ományos központokra s nem központra van szükségünk.

Egy központ ellenkezik összes tradícióinkkal, egész multunkkal.

Összpontosítsuk tehát erőnket az egyes centrumok fejlesztésére. S ha én most, ezekben az ünnepélyes pillanatokban arra hívom fel a nemzeti kultúra barátait s ezek közt első sorban saját hitfeleimet, hogy vessék tekintetüket arra a hatalmas kulturális központra, mely immár közel négy évszázad óta, vész és viharral daczolva nemcsak az egyháznak, hanem — itt az ország véghelyén — a magyar nemzetnek is oly óriási szolgálatokat tett, s melyről mégis, úgy látszik, mintha az utóbbi időben megfeledkeztek volna, — ne merje ezt senki partikularizmusnak bélyegezni.

Minket, kik a történelmi alaphoz ragaszkodunk, a partikularizmus vádja jogosan csak akkor érhetne, ha a protestáns közművelődési intézetek közt különbséget tennénk, ha egyiket a másik elébe helyeznők. De mi a legkisebbet épp úgy, mint a legnagyobbat, az ujat épp úgy, mint a régit megbecsüljük, féltékeny gonddal ápolni kívánjuk. Mert szent hitünk és meggyőződésünk, hogy mindegyikre egyformán szüksége van úgy az egyháznak, mint az egész nemzetnek.

Hogy azonban igazán betöltsék hivatásukat: a felekezeti érdekek mellett soha ne feledkezzenek meg az egyetemesebb nemzeti érdekekről sem s kegyelettel őrizték az ősök által inaugurált szellemet és az ősök hagyományait.

A nemzet viszont ne mulassza el leróni velök szemben a hála adóját, hogy az egész nemzet rokonszenvéből s anyagi támogatásából meritve erőt, annál intenzívebb legyen hatásuk.

A mi alma máterünk, melynek tisztos, ódon falai közt évszázadokon át a szép, jó és nemes kultusza uralkodott, multját nem fogja soha megtagadni. Ezzel a fogadalommal lépjük át az új ezredév küszöbét s a nemzet géniusza által megpecsételt eme fogadalmunkat hagyjuk örökségül utódainknak.

BALLAGI GÉZA.

ISKOLAI ÜGY.

Minő szerep vár protestáns iskoláinkra a második ezredévben?

Az áldozó-csütörtököt megelőző vasárnapon hála-énekre s buzgó imára nyílnak meg a magyar nép ajkai a különböző hitfelekezetek templomaiban és az örömnemzségek hangja hangzik hegyen-völgyön abból a ritka alkalomból, hogy a minden népek istene megengedte a magyar nemzetnek, hogy vérről szerzett hazáját egy ezredév lefolyása után is a magáénak mondhatja. Lehetnek, sőt jól tudjuk, hogy vannak is egyes nemzetiségi vidékek, a melyeken ez a hála-adó ima teljesen elmarad, vagy legalább is nem szívből jó, hanem csak rendeletre hangzik el az Ur szolgáinak ajakán, a hol a száj nem úgy szól, mint a szív érez. Az olyan pásztorlevél, a minő a *Róman Mironé* és a *Metianu* püspöké, a mely

csak azért utasítja a papokat a május 10-iki hálaadó istentisztelet megtartására, mert „a kormány jónak látta császáruk és királyunk beleegyezésével elrendelni a millennium megünneplését,” vagy az olyan 5—6 soros püspöki levél, a minőt egyik róm. kath. főpap bocsátott szeretett fiaihoz, nem igen teremnek szívből jövő, égbe szálló imákat. Az is valószínű, sőt bizonyos, hogy az örömnemzsékeket rendező iskolák között nemcsak egy akad, a melynek tanárai s tanítványai lélekben egyek a zágrábi és belgrádi zászlóvető deákokkal, a kiknek ajakán még a hálaadó ima is átokká változik a gyűlölettel telt szív érzelmei miatt. Nem tagadhatjuk, hogy a mi szeretett rokonainknak ilyen tüntető magukvisellete megzavarja egy kissé azt az édes örömet, mely a millennium alkalmából szívünket egészen betölti. Faj látnunk és tudnunk azt, hogy az ezredéves Magyarországnak még mindig számos olyan lakója van, a ki nem tekinti magát a haza édes gyermekének, a ki nem óhajt részt venni annak örömeiben, valamint nem vett részt annak idején annak bánatában sem.

Nem tehetünk róla, hogy ilyen vegyes érzelmek között önkénytelenül is közművelődési intézeteinkre, mint olyan meleg-agyakra gondolunk, a melyekben a hazaszeretet s esetleg a haza-gyűlölet elvetett magvai indulnak csirázásnak s gyors fejlődésnek. És közművelődési intézeteinkre gondolva, különösen most, midőn mindig erősebben erősebben hangzanak az iskolák államosítását sürgető felszólalások, önként vetődik fel előttünk az a kérdés, hogy a második ezredévben minő szerep vár protestáns iskoláinkra?

A protestánsok kezdettől óta kiváló gondot fordítottak a különböző fokú iskolák felállítására és fejlesztésére. A hol az új vallás nagyobb tért hódított, ott legelső teendő volt iskolákat alapítani, a melyeknek főcéljuk épen úgy, mint a katolikusoknál az volt, hogy az egyháznak papokat, oktatókat s híveket neveljen. A hol a felekezetek közt folyt küzdelemben egyik fél sem tudott győzedelmeskedni a másik felett, ott mindenik megtartotta a maga tanintézetét s féltékenyen őrizte azt, mint egyik legbiztosabb, legerősebb várát. Nem kell csak egy pillantást vetni középiskoláink territorialis beosztására s tüstént belátjuk, hogy ezt a most annyira kifogásolt beosztást az egymással küzdő felekezetek féltékenysége s érdekei teremtették. Az így keletkezett iskolák versenye jótékony hatással volt a nevelés ügyére, a kulturára, de hatással volt nemzeti életünkre is, mert a protestáns egyház érdekei össze voltak forrva a haza érdekeivel s midőn megtámadott jogait véde, egyúttal a haza fennmaradásáért is küzdött s midőn iskoláiban a szabadabb szellemnek gyökeret verni engedett, ezzel azokat a haza szabadságáért, függetlenségeért lelkesedni tudó férfiak nevelő intézeteivé avatta. Bizonyára még legnagyobb ellenségeink sem volnának képesek eltagadni azt, hogy a magyar protestáns egyháznak, a protestáns iskoláknak nagy érdemük van abban, hogy Magyarország megérte, még pedig a mai állapotában érte meg fennállásának ezredik évét.

Faj bevallanunk, de őszintén elismerjük, hogy protestáns iskoláink között is van, még jelenleg is egy néhány olyan, a melyikben nem az igazi, hamisítatlan hazafias érzelmeket ápolják, s a melyek egyszer-másszor visszaéltek a nekik adott autonóm joggal s épen ezért tartják sokan ezt a jogot az ország érdekeivel ellenkezőnek s ezért óhajtják annak megvonását, vagy legalább szigorú korlátozását. Tagadhatatlan, hogy az erdélyi szászok, még ma sem barátkoztak meg a magyar szellemmel s az északnyugati ágostaikkal még az újabb időben is a panszlavizmus ütögette fel itt-ott szígyen-

letes fejét. Lehetnek, sőt bizonyára vannak is többen, a kik ennek legfőbb okát részint az idegen nyelvűségben, részint a régebben alkalmazott tanárok külföldi iskolázásában vélik feltalálni; de hogy a valódi ok nem ezekben rejlik, azt meggyőzőleg bizonyítják a szepességi ágostaiak, a kik hazafias érzelmekben a kálvinistákkal versenyeztek és versenyeznek. Másutt van ezeknél a baj! S azt hisszük, hogy nem igen tévedünk, ha e tekintetben az illető iskolák egyes fanatikus felügyelőire gondolunk, a kik a magyar nemzet iránt érzett bizalmatlanságukat, sőt gyűlöletüket minden lehető módon igyekeznek a jövő nemzedékbe is átplántálni, épen úgy mint román testvéreink.

Ez a mindenesetre figyelemre méltó baj újabb időben legalább látszólag csökkent valamit a nemzetiségi vidékeken felállított állami iskolák működése folytán. Nagyon csalódnék azonban, a ki azt hinné, hogy az az egy-nehány állami iskola képes leend meghódítani, vagy csak lecsendesíteni is a nyugtalanzkodó elemeket, még ha a leghazafiasabb érzelmű tanárokat sikerülne is alkalmazni a kormánynak, ezeknek a kulturális végváraknak az őrizetére. Nekem volt alkalmam már egy pár ilyen helyen az állami iskolák tanárainak helyzetét megfigyelni s működésük eredményét tanulmányozni és úgy találtam, hogy az olyan helyen, a hol az állami iskola versenytárs nélkül áll s a buzgó tanári kart hazafias érzelmű férfiak lelkes csoportja támogatja, az eredmény igazán meglepő, mint ezt a dévai főreáliskolánál láthatjuk; de a hol — nemzetiségi vidéken — az állami iskolával szemben felekezeti tanintézet is áll, ott már a legkisebb tér hódítását is csak erős küzdelem árán lehet elérni, mint ezt Brassó és Nagy-Szeben elég világosan bizonyítják. Az ilyen helyről a missionárius szerepre vállalkozott tanárok már pár év múlva menekülni óhajtanak, mert helyzetüket kellemetlennek s később már tűrhetetlennek találják és a legbuzgóbbak is kénytelenek bevallani, hogy hazafias lelkesedésük évről-évre csökken, mert működési körüket igen szűkre szorítja az a bizalmatlanság, melylyel irántuk a legintelligensebb körökben is viseltetnek. Felekezeti tanárt s állami tanárt ilyen helyen a legritkább esetben csatolhatja össze az igazi barátság s az őszinte bizalom, már csak azért is, mert mindkettő tudja és érzi, hogy éber szemekkel kísérik lépteiket s könnyen a paktáskodás és paktálás nehéz gyanujával illetnék őket. Mint megtámadott sereg áll tehát ilyen helyen a felekezeti iskola, ellenségének tekintvén az állami tanintézetet, a melylyel szemben minden posztóját megvédeni igyekszik.

Ezeket a tényeket nem azért említettem fel, mintha talán az állami iskolák nagy fontosságát s működésének értékét kicsinyleni akarnám, hanem csak azért, hogy ezeket tekintetbe véve, rámutassak arra a feladatra, mely protestáns iskoláinkra a második ezredévben vár.

A protestáns iskolákat nemzeti szempontból, az én meggyőződéseim szerint, nem megszüntetni, hanem fejleszteni, erősíteni kell. Ezt követeli nemcsak a protestáns egyháznak, hanem az államnak jól felfogott érdeke is. Nemcsak azért, mert ezek az egyesek áldozatkészségéből teremtetett és fentartott intézetek óriási mértékben megkönnyítik az államra néző kulturális terhek hordozását, hanem különösen azért, mert jövőre is ezek vannak kiválóon arra hivatva, hogy egy részről az igaz hazafiúi érzelmek ápolói és terjesztői legyenek, más részről a nemzetiségek széthúzását s a magyar nemzet iránt érzett ellenszenvét megszüntessék.

Kálvinista iskoláink feladata az új ezredévben is az marad, a mi kezdet óta változatlanul volt, tudniillik a tősgyökeres magyarság szellemi erőinek fejlesztése, a lelkiismereti szabadságnak s a forró hazaszeretetnek hir-

detése s ápolása és a nemzetiségi eszmék terjedésének meggátolása. Ennek a szerepének, melyet évszázadok óta folyton gyakorolt, bizonyára épen olyan jól meg fog felelni, mint megfelelt a letűnt ezredévben, természetesen csak azon feltétel alatt, ha az igazi haladást biztosító régi jó tradícióit megbecsüli és tovább fejleszti. Lutheránus testvéreink eddigi szerepének az új ezredévben már lényegesen módosulni kell. Egygyé kell lenniök nemcsak vallásuk szeretetében, hanem a közös haza imádásában is. Azokra, a kik eddig is magyar nyelven dicsérték istenüket s azokra, a kiknek nyelvük ugyan nem, de szívük valódi magyar volt, vár az a feladat, hogy alkalmas módot találjanak arra, hogy a szászok és panszlavok megértsék végre, a mit eddig megérteni nem tudtak vagy nem akartak, hogy t. i. ezt az ezredéves ősz hazát nekik is épen olyan tiszteletben és szeretetben kell tartaniok, mint a milyenben tartják azok, a kik mindig édes gyermekeinek tekintették magokat. Az ő szavukat, legyen az kérő vagy intő szó, bizonyára jobban meghallják és szívesebben meghallgatják, mint a hatalom embereiét, a kiket talán ellenfelüknek s elnyomóiknak tartanak. Az ő feladatuk, ha a kérő s intő szó meghallgatás nélkül maradna, az is, hogy végső esetben az államkormánynak is segédkezet nyujtsanak a nemzet érdekeinek megvédése s biztosítása végett.

A pünköshti lélek szállja meg az új ezredév küszöbén a protestáns egyház minden egyes tagját, hogy a haza javára egy akarattal, egy lélekkel munkálkodhassunk.

BUZA JÁNOS.

TÁRCA.

Új ezredév küszöbén.

*Idők Ura, minden világok Atyja!
Multnak, jövőnek boldog Istene!
Népek feje, Országok Alkotója!
Te hozzád száll egy nemzet éneke.
Hála fohásza zendül ajkainkon,
Imánk szárnyán hozzád emelkedünk
Ebből az ezredéves szent hazából,
Melyet hatalmad alkotott nekünk.*

*Emlékezés! repülj a multba vissza,
Vizsgáld e nép küzdelmes útait.
Okulj magad, oktasd e nemzedéket.
— Egy ezredes mult sokra megtanít! —
Keresd a fényt e nemzet életében,
De ne kerüljed a homályt sem el:
Ez földre sujt talán a búslúdsall,
De üdvöt ad az s ég felé emel.*

*Idők Múzsája! szállj szívembe mostan:
Mult századokba hadd tekintsek én;
Te gyöngye elmémet teremtsd erőssé,
Hadd lássak át egy ezredév kódén.*

Te láttad ezredéven át e népet:
Tudod, azóta mit s miért teve;
Előtted feljegyezve mind: a bátor,
A gyáva, nagy, a gaz s igaz neve.

Meghallgatál . . . Már látom őseinket,
Mint jönnek át a nagy Kárpátokon,
E földre, melyen messze századokban
Két nemzet is lakott velünk rokon.
— Elmultak ők, mert rút viszálynak átka
Ütött tanyát Hun és Avar között; —
Minket megóvtál ezredéven által
Bár annyi balszerencse üldözött.

Im látom őt, daljás, vitéz Apánkat,
Árpádot, a honfoglaló vezért;
S a többi hőst, kik immár ezredéve
Ontottak e hazáért annyi vért.
Zászlóinkat im itt lobogtaták, a
„Hármas halom s a négy folyó között,”
Zalán gyors népe itt futott előlk,
Kit „zúgó tábor réme” üldözött.

A nagy királyt, kinek szivét a béke
Szent vallásának egykor megnyeréd,
Ki harci dicsre fürge őseinknek
Kezükbe kard helyett adott ekét.
Nyakát szegé itt dőre pártviszálynak,
Istent dicsére harci dal helyett,
S hogy népe rút kalandozást megúnjon,
Számukra épített lakóhelyet.

A nagy királyt nagy honfi gyász követte,
Pártoskodás ütötte fel fejét.
Egy ezredéves ellenünk, a német,
Alig valánk még, tört vetett élénk;
Bárdunk Bizáncz falát bezúzta egykor,
Most a görög földünkre éhezett;
Az áruló, a pártos ősapákkal
Ármányosan szorítva itt kezét.

Felcsillogott ugyan a rút viszályból
A nagy László, s Kálmán a bölcs neve,
Kiktől remegve bujdosott az ellen
És a magyar név újra nagy leve.
De régi bűnét el dehogy feledte! . . .
Haragra gyűlt az ég s lesujta ránk,
Vad mongol népe, messze Ázsiából
Betört s lerontá mind, mit alkotánk.

Sajó! Egy nemzet vére folyt öledben,
Gyászos folyó emléked oly setét!
A jó király is hősök élte árán
Mentette meg melletted életét.
Egy nép halálhőrgése zúg a pusztán,
Melynek ölén átfutsz, szegény folyó.
Pártoskodásunk gyász emléke vagy te,
Megátkozott emléke, bús Sajó!

Csak vétékeinket elragadta volna
Sebes vized, túl messze tengeren.
És vitte voln' az ős hazába vissza,
Vad nép közé, hol tör, gyilok terem!
Azt nem vivéd el, itt hagyád a parton,
S midőn feléledt, meglelé e nép.
S örült neki . . . Hajh észre nem vevé, hogy
Ő sujta ránk, az Ur, a vétékekért.

Eltékozlák az élet őserőit
Hitvány királyok, aljas élveken;
Itélt az Isten újra: — Szörnyű végzés! —
„Árpád családja magtalan legyen!”
S úgy lőn . . . Négy század elrepült felettünk,
Árpád családja nem hagyott fiat:
Viszdly hydrája újra visszatére,
S három kalandor küzd a trón miatt.

De végre csend lesz és elűzi Károly
Vágytársait, nagygyá tevén a hont;
Megfékezé a belviszályt s hazánknek
Világverő dicső királyt adott.
Nagy volt is ekkor és dicső az ország,
„Határait három tenger mosá;”
Belől erős, kívül csodált a nemzet,
Zászlóit a szerencse hordozá.

Tündér drom volt, elrepült, a mint jött,
A boldogságra gyász következék:
A nagy király leánya gyáva cenknek,
Könnyelmű ifjúnak adá kezét,
Ki elfecsérle dicstelen csatákban
Mindent, a mit a Nagy király hagyott;
A tegnap rettegett magyar vitézség
A harcmezőn, mint gyáva nyúl futott.

Egyszer derült fel még az ég hazánkra,
Csüggedt szivekbe visszatért a hit;
Egyszer mosolyga vissza régi dicsünk,
Ha rátekintek most is elvakít.
Sok emberöltő fekszik ám közöttünk,
De fénye most is oly dicsőn ragyog,
Idők homálya nem takarja azt be,
Elmuljanak bár hosszú századok.

Világijesztő nagy hadak jövének,
Országokat, hogy eltemessenek.
Európa népe reszketett előre;
Egy volt, ki nem félt: a magyar sereg.
Egy volt, ki nem futott előle gydván:
Hunyadi az, a hős, dicső vezér!
Említve nagy nevét, boruljatok le;
Nekünk e név országokat megér.

Mint hős oroszlán, kit a pusztaságban
Üvöltve támad tigrisek hada;
Puszták lakói félve, sirva futnak:
Ő futni nem tanult, megáll maga.

És bús haragban égve, védi kölykét,
Amerre fordul ott, halál terem:
Ugy védte ő, mint Isten, egymagában
Szegény hazánkat hosszú éveken.

Majd egy fiút adott a drága honnak,
És lőn a gyermek ifjúból király,
Király . . . de milyen ám? . . . a jóknak apja,
Gaznak, gonosznak ostor és halál.
Oltalmazója minden elnyomottnak,
Tudósok serge leste bölcs szavát;
Karját remegte cseh, török s a lengyel,
„Bécs büszke vára nyögte bús hadát.”

Ez is álom volt, édes, bűvös álom . . .
Az ébredés utána bús leve.
Játék király kellett kevély apáknak,
Ijesztő lőn a nagy Hunyad' neve.
Hajh, mily korán elérve, mit kerestek!
Lábuk a sír felé hamar haladt,
A melyet vétkes önkezükkkel ástak,
E szent hazának, ott Mohács alatt.

Mohács! Te gyászban híresebb Sajónál,
Te nemzetünknek szörnyű sírja vagy;
A honfi szívet bánat ölyve tépi,
Határidon ha néha áthalad.
Minden veszett ott: ifjaink virága,
Apáink jobbjai s a bús király,
Szabadságunk is eltemetve lőn ott . . .
Mohács! . . . E név nekünk sötét halál.

Most is fülembe sír a jajgatásod,
Te annyi vér locsolta szent hazám!
Midőn vergődve hasztalan esengtél
Öngyermekidhez is segély után.
Midőn kevélység s kába nagyravágyás
Kettő helyett három felé szegett;
A korcs, a dicstelen fiak viszálya
Hős karjaidra vert bilincseket.

Ha'llom ma is fájó, nehéz nyögésed,
A mig tiport a vérszopók hada;
Fülembe cseng a hősi fegyveridből
Készült bilincsek átkozott zaja.
Máglyák füstjétől köny csorog szememből,
Szívem facsarja vérpadok szaga;
Mély börtönöknek vak sötétje lázít,
Mikben lakást lelt gyermekid java.

Kik idegenből itt hazát találtak,
Acél búzádat és Tokaj borát,
Bezárt cellákban renyhe dőzsöléssel,
Rajtad kacagva itt fogyasztgáták;
Ős nyelvedet kik darabolni jöttek,
S koldussá tenni árva népedet:
Törvényt azok ülének itt te rajtad,
Hazám! s a lelkiismeret felett.

S minő törvényt! Elég ki hű magyar volt:
Felzaklaták a vizsla véredek.
Vizek helyett Kárpátok ős öléből
Patak gyanánt szent honfivér eredt.
A ki hondhoz s lelke szent hitéhez,
Mint Istenéhez úgy ragaszkodott:
Mint üldözött vad, elfutott a honból,
Vagy vére szennyezte a vérpadot.

Sötét egünkön néha fény derengett,
Zengett az ős kürt, villogott a kard.
A bércecs Erdély hősi fejedelmi,
Felállíták az eltiport magyart,
Zászlónk alá terelve jobbainkat,
Szabadságért küzdöttek és hitért;
Zsarnok kirdly zsoldos hadát elűzve,
Szereztek régi dicshez új babért.

De hajh! Véráztatott hazánk ölén,
Mint gomba nőttek áruló gazok,
A bűnös Róma vad, sötét csapatja
Eldrult köztünk minden igazat.
Nem bízhatott a honfi önfában,
Mély bánatában nem sohajthatott;
Csend lett, halotti csend megölt hazánkban,
Nagy Rákóczyk midőn kibujdosott.

Sírások jöttek gyászos öltözetben,
Hogy óriás sírt ássanak nekünk;
Hogy annyi kin után belé temessék
Halálra győtrött árva nemzetünk'.
S megtelt a sír . . . Kábultan annyi sebtől,
Már benne volt a drága tetszhalott.
A bécsi Burg és Róma bős csapatja
Felette már halotti tort csapott.

De megmozdult Árpád apánk a sírban,
S „Nándor felől dörgött Hunyad szava,”
A dőzsölők remegve suttogák, hogy
Él a magyar! nem halt meg a haza.
Nem folyt ki mind a vér nemes szívéből,
Nem ölték meg hóhérok ezrei.
S ki háborította, ősi fegyverének
Élét a harcban is megismeri.

Próféta jött, sötét jövőbe látó,
Igy biztatott: „Nem volt magyar, de lesz!
A harci dicshez béke műve által
Nevének újabb, szebb babért szerez.
S mozdult a vér, mely hosszú századon át
Reménytelen csüggedve tespedett,
Tett, alko'ott és szebb jövőt reméle,
Mely hozni fog új földet, új eget.

S úgy lőn . . . A gyáva népek árulása,
Bécs boszuszomja mind hiába volt.
Észak vad népe is hiába tört ránk,
És annyi vér megint hiába folyt.

*Pokolnak minden ördögét hiába
Küldék reánk: élünk, vagyunk ma is!
Takarva véd Hadúr erős palástja,
Mint óriás kéz, rémitő paizs.*

*Borulj le hát, te annyi honfi vérben,
Könyben fűrésztött drága nemzetem!
— Egy ezredéig őrizél e földön, —
Tiéd a hála édes Istenem!
Annyi viharban nem vitéz apáink
Oltalmazának szüntelen, de Te!
Óh légy megáldva, légy imádra tölünk,
Apáink Atyja, Népek Istene.*

*Milliók szeméből köny pereg e földre,
Nem fájdalom, de hála könnye ez.
Megtérni vágyunk: ime arcainkon
Igaz bűnbánat könnye csergedez.
Eltántorodtunk, belviszoly emészte;
Éreztük érte súlyos végzeted;
„Megbűnhődök a multat és jövődöt“;
Megcsókolók a sujtoló kezét.*

*Im, térdrehullva, esdekelve kérünk:
Töröld le népünk régi bűneit!
Fertelmes ördögét a pártviszálynak,
Mely számtalanszor végveszélybe vitt;
Egymás romlását szomjazó szívünket
Egyetértés szent vágya szállja meg:
Akkor fedezni fog erős palástod,
S véstől e honban senki nem remeg.*

*Te nemzetem, virulsz so' ezredéig,
Ha jól megérted hosszú multadat,
Hátad megett a hosszú, bús tanulság
Békés munkára, tette hívogat.
Imádd az Istent és szeresd hazádat!
Fáradjon érte szíved és kezed;
Áldozz! S ha üdvé tőled azt kívánja:
Egy cseppig ontsd ki érte véredet!*

Szicszay András.

A „Sárospataki Lapok“ története.

— Adalékok az ezredévi sajtó történetéhez. —

Az ébredő Magyarország, a Széchenyi-reform tervei-
től áthatott nemzet, miként a múltnak annyi más bűnét,
úgy a felekezetek közt uralkodóvá lett ellentéteket és
méltánytalanságokat is kiengesztelni, elsimítani törekedett
és pedig nemcsak társadalmi úton, hanem törvényhozá-
silag is.

Az emberszeretetnek és nemzetboldogításnak ez a nagy
műve azonban — a dolog természete szerint — nem léte-
sülhetett sűrűlódások, versengések, sőt rázkódások nélkül.

A helvét hitvallású vagy evangéliumi szerint refor-
mált egyházat, mihelyt az új eszmék, mint valami mennyei
villámások, meghasogatták az előítéletek és kiváltságok
százados kőfalait — a maga benső lényé, egész szelleme
arra utalta, hogy az ő és új Magyarországnak egymással
folytatandó küzdelmeiben az utóbbinak harci sorai közé

álljon s mint ilyen sietett iskoláit az új légáramlat előtt
— mondhatnók mindjárt az első ébresztő szóra — édes
várakozások között kitárni s összes művelődési intézmé-
nyeit az új idő követeléseinek szerinti anyagi erejéhez képest
átalakítani.

Egyfelől ez átalakulásnak, tehát saját reformálásának
gyorsabb és biztosabbá tétele, másfelől pedig a felriadt
katolikus reactio lehető ellensúlyozása végett 1832-ben
felmerült a tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlésén Tar-
calon (Jegyzőkönyv 206. p.) egy „Egyházi folyóirat“-féle
közlöny megindításának gondolata. Maga a főgondnok, a
a nemcsak reformoknak egyik első rendű híve, Gr. Teleky
József vetette fel egy ilyen-fajta sajtó-termék kívánatos és
szükséges voltát. A kerület szívesen üdvözölte a jó gon-
dolatot s nemcsak elvben járult ahoz teljes készségével,
hanem legott bizottságot is nevezett ki a sárospataki fő-
iskola theologiai tanáraiból és az egyházmegyeek esperes-
seiből a kiadás és szerkesztés tervezetének mielőbbi meg-
állapítása végett. — Nem tudom, írja Szinyei Gerzson* —
beszámolt-e ez a bizottság az egyházkerületnek; annyi
igaz, hogy az „Egyházi folyóirat“ kiadása elmaradt, hihe-
tőleg nem a kiadás költségei, hanem a szerkesztés gondol-
miatt, melyeket senkisésem akart magára vállalni; az iro-
dalmi viták izgalmaihoz, reménylhetőleg heves küzdel-
meihez nem volt akkor emberünk, sem a tanári karban,
sem az egyházkerületben. Így történt, hogy a katolikusok
ez irányban megelőzték bennünket és a Kovács Mátyás
„Egyházi folyóirat“-ával (1832—1834) s a Guzmics Izidor
„Egyházi és vallásos tár“-ával (1832—1839) szemben, egye-
dül az „Erdélyi predikátori tár“-t (1833—1839) tudjuk ez
időből felmutatni Salamon József kolozsvári tanár szer-
kesztésében.

Az első jó alkalom elszalasztása után egészen 1857-ig
kellett várakoznia a sárospataki főiskolának és a tiszán-
nenni egyházkerületnek, míg a Teleky által felvetett gon-
dolat megérhetett. Erdélyi Jánosé, az országos nevű költő,
műtészé és bölcsészé az érdem, hogy a sok szenvedést
látott prot. egyház szellemét a „Sárospataki Füzetek“ által
megszólaltatta ébresztgette, a hamis ellenvélemények bírál-
gatása, az egyház és tudomány nagy kérdéseinek felvetése
és vitatása által a közvéleményt tájékoztatni, irányozni, a
prot. eszméknek híveket toborozni s a mélyebbre törekvő
prot. munkásokat összetartani segített.

A „Sárospataki Füzetek“ szükség-pótlónak, a prot.
egyházra nézve nyereségesnek bizonyult a „Prot. Egyházi
és Iskolai Lap“ újabb folyama (szerkesztette Dr. Ballagi
Mór) mellett is; becsét elismerték az egyházunkon kívül
állók, el a nem felekezeti sajtó és a magyar irodalom-
történet bűvárai is; de minden jóra valóssága mellett is küz-
delmes életet élt, mint maga a hazai protestantizmus. Jól-
lehet először, az Erdélyi János szerkesztőségének első
időszakában (1857—1861-ig) Hegedüs László sárospataki
lelkész, a.-zempléni esperes és Szeremley Gábor theologiai
tanár, később pedig — az Antalfy János (1862—1863), Dr.
Heiszler József (1866—1868) és Bihari Imre (1869) szer-
kesztők idejében a tanári kar állott a füzetek mellett anyagi
és szellemi támogatóul: az anyagi gonddal mégis egyre
birkózni kellett, mígnem 1869-ben az évfolyam teljes be-
fejezése előtt, pártfogás hiánya miatt megszűnt. A tanári
kar nem bírt Mecaenasa is lenni a saját szellemi termé-
kének, a sárospataki főiskola és a tiszáninneni egyház-
kerület pedig — miért, miért nem? — elnézte a vállalat
lassú elenyészését.

Ez országos tisztességgű folyóirat szünetelése alatt az
állami közkutatás a visszaállított alkotmány termékenyítő
levegőjében rohamos gyorsasággal kezdett fejlődni. A
multak hibáinak javítása közben azonban nem tudtak a
javítás közegei kikerülni bizonyos mérvű túlságoskodást.
Talán, hogy a saját jelességeik inkább kitűnjének, talán,
hogy a felekezetekre sarkalóbbakká váljanak, sértegetni
kezdtek a protestantizmust, ennek iskolai rendszerét, be-
rendezkedését; tanerőinek qualificatióját, megbízhatóságát

* Vázlatok és képek a sárospataki ev. ref. főiskola XVIII. és
XIX. századbeli életéből. — „Sárospataki Lapok“ 1883 és „A sáro-
spataki főiskola értesítője“ 1895 42. l.

kérdésekkel, kételkedéssel ostromolták s így az államkormányzat és az ezt szolgáló sajtó körében — kivált a tanügyet illetően — antiprotestáns szellem kezdett erőre kapni. Növelte a bajt, hogy a magunk emberei közül is sokan felültek a kétes értékű híreknek s zavar támadt lelkekben a protestantizmus és az ezt képviselő tanintézetek felől s az itt-ott mutatkozó gyöngeségükért az erőseknek, a teljesen hivatottaknak is szenvedniük kellett a közvélemény előtt. Ehez járult az a körülmény, hogy a XVIII. század kritikai szelleme a theologiai tudományosságát is az új és újabb utak nyitására ösztönözte az igazság keresése közben, a mi — részben a külföld hatása, részben az egyes bűváros saját kutatásai s a dr. Ballagi Mór szerkesztette „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” és ennek ellenlábasai útján, létrehozta nálunk is a különböző theol. iskolákat, vagy legalább irányzatokat. A sárospataki theol. akadémia tanárai lelkek sugallatát, de hagyományait is követve, a szabadelvű irányzathoz csatlakoztak s ennek váltak szószólóivá az irodalomban, a mi szintén félreértéseket támasztott és megnyugvást követelt.

Mindezek az okok együtt véve, vagyis a múlt tisztas emlékei s kötelező ereje, a jogos és jogtalan gyanúsítások, a komoly alapot nélkülöző aggodalmak s a tanári kar magasabb becsvégya stb. — arra bírták a tankönyvírás terén már 1873 óta országos elismerés mellett működő „Sárospataki Irodalmi Kör”-t, hogy magát egy könnyebb mozgású közlöny kiadására határozza el, a melylyel az innen-onnan megtámadott protestantizmusnak, a prot. tanügynek s közelebből — ha kellene — a sárospataki főiskolának hivatott védője és szószólója legyen. Sietteték e közlöny létrejövetelét Dr. Ballagi Mórnak, a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” nagyérdemű, de immár megfáradt szerkesztőjének barátságos biztatásai, a ki a saját szellemének folytatását szerette volna mintegy biztosítva látni a sárospataki tanárok által szerkesztett lapban vagy folyóiratban; továbbá a debreceni zsinat (1881) többségének a tiszáninneni egyházkerület demokratikus és presbyterianus irányzataival szemben elfoglalt álláspontja.

1881 szept. 28-ra odáig érett már a közlöny sorsa, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör,” mint kiadó, megválasztotta *Mitrovics Gyula* theol. tanárt egy heti lap szerkesztőjéül s megbízta a lap tervezetének megkészítésével. Ő aztán azzal felelt a benne vetett teljes bizodalomra, hogy 1881 december 4-én beterjesztette a kívánt tervezett s miután azt a Kör a legszebb remények közt elfogadta és minden részletében helyeselte, december 10-ére már kinyomatta a „Sárospataki Lapok” mutatóvány-számát is az elfogadott program kíséretében.

A közlöny neve tiszteletteljes visszaemlékezés a „Sárospataki Füzetek”-re s magában is bizonyos ígéret a szent hagyományok megbecsülésére. A program szerint a lap az egyház és iskola legfontosabb kérdéseit vitató *vezércikkek*, a tudomány színvonalán álló s némileg a „Sárospataki Füzetek”-et is helyettesítő *tárca-közlemények*, beható *könyvbírálatok*, a hazai és külföldi (egyházi és iskolai) irodalomnak figyelemmel kísérése, rövid ismertetése, az egyházi és iskolai mozgalmak bírálatos feltüntetése (közéletünk) s felekezeti *multunk* titkainak derítgetése, tisztázása által kívánt szolgálatokat tenni a hazai prot. egyháznak, apróbb közleményeivel pedig a napi eseményekre is kiterjeszkedett (Vegyes közlemények).

Mitrovics Gyula, mint szerkesztő az ő irodalmilag is jó nevével s szélesebb összeköttetéseivel mindjárt kezdetben számos kiváló munka-társat gyűjtött a „Sárospataki Lapok”-hoz az ország különböző vidékeiről s úgy az ev. ref., mint az ág. evangélikus egyház hívei közül. Szerkesztő-társakul — miután a Kör úgy e tekintetben, mint a szerkesztés minden dolgában szabad kezét biztosított neki — *Bokor József* bölcsész-tanárt (most a budapesti egyetem magántanára s a Pallás-Lexikon szerkesztője) és *Radácsi György* theol. tanárt kérte magához szerkesztő-társakul, a kik közül azonban *Bokor József* csak az 1882. október haváig maradt a lap mellett s helyét *Zsoldos Benő*, gimnáziumi tanár, a *Thukydides* fordítója foglalta el 1884 május 26-ig, a mely időn túl egész 1886 végéig *Radácsi*

György egy maga működött a lap mellett szerkesztőtárs gyanánt.

1886 végén *Mitrovics Gyula* kevesebb zaklatással járó munkásság után vágyakozván, a szerkesztőségről lemondott s miután az „Irodalmi Kör” legszívesebb kérelmére sem volt hajlandó a sok félreértetéssel járó szerkesztőséget tovább folytatni, helyét a lapkiadó-kör bizalmából *Radácsi György* foglalta el s két éven át (1887, 1888) társ-szerkesztő nélkül, 1889-től 1894 végéig *Buza János*, gimnáziumi tanárral, ismeretes tankönyvíróval, mint főmunkatárssal, 1895-től pedig *Buza János* (társ-szerkesztő) és Dr. *Rácz Lajos* gimnáziumi tanárokkal (főmunkatárs) együtt küzdött s küzd a lap színvonalának fentartásáért. Nagy és szinte irigylett sajátossága s ritka előnye volt e lapnak s szerencséje a szerkesztőségnek, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör” minden tagja erkölcsileg kötelezett munkatársa is volt a saját közlönyének.

(Vége köv.)

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. főiskola az ezredévi kiállításon.

Abban a költséges, de tagadhatatlan hazafias versenyben, a mely az ezred évi kiállítás alkalmából minden irányban megindult és tartani fog egészen a reformatio emlékünnepeig, sőt — esetleg az irodalomban még azontúl is hosszú ideig: — mi, ev. reformátusok aligha küzdhetjük fel magunkat a legelső köze. Sem mint egyház, sem mint iskola nem fejthetünk ki annyi fényt, diszt, hogy ilyen uton is magunkra vonhatnók a néző közönség figyelmét. Élelmességünk sincs annyi — nem is volt soha — hogy az „elől-ülés” által, vagy jó barátok szerzése folytán részesülhetnénk különösebb, vagy csak éppen megérdemelt elismerésben. Ez a tudat, ez a lehangelő vélemény volt oka itt ott s jó részben nálunk is, Sárospatakon annak, hogy nem igen siettünk őseinkről reánk maradt kincseinkkel, a saját újabb szerzeményeinkkel és alkotásainkkal a versenyre s igaz mivoltunkban ott nem is mutatkozunk.

A mint az ezredévi kiállítás eszméje megérett s a felekezeteiket és iskola-fentartókat figyelmeztető levelek hozzánk is megérkeztek, a tanári kar — itt Sárospatakon — eleintén tele volt nagy gondolatokkal s a főiskola történetének megírásától vagy legalább a *Szombathy féle »Biographia professorium»* lefordításáról és kibővítéséről, az intézet növendékei számának graficus táblakon való feltüntetéséről, a volt s jelenlegi tanárok összes műveinek gyűjteményes kiállításáról, intézményeinknek képekben, rajzokban való feltüntetéséről stb. álmodozott. Közben-közben jöttek a kiállítási országos bizottság küldöttei s számba-szerbe vették drágaságainkat, régiségeinket, hogy odafenn majd azok közül válogathassanak. Annak azonban, hogy mire esett választásuk, csak igen későn juthattunk tudomására s a futó idő egy részét elemésztette tőlünk a bizonytalan várakozás. De az előljárásiágunk elé terjesztett tervezetünk sem talált helyeslésre s a költségek kiméltése is hangsúlyoztatván, a tanári kar kebeléből kinevezett *millennaris bizottság* ünnepi hangulata meglohadt s a kiállításon való képviseltetésünk szép tervével, épügy mint a főiskola történetével összehuzódtunk a minimumra.

Mindamellett is a mélyebbre tekintőnek lehetetlen észre nem vennie, hogy a sárospataki főiskola, ha nem a maga nagy multjához méltó díszben és számban is, de ott van az ezredévi kiállításon s részt követel magának ezredéves culturánk tisztességéből.

Részben felhívás és kijegyzés, részben saját jó tet-szésünk és izlésünk szerint kiállított tárgyait a követ-kezők:

a) Egy nagy ívrétű, díszesen kötött *album*, a fő-iskola épületeinek, intézményeinek külső és belső néz-leteivel (a régibb épület Kovács-utcai homlokzata, az új épület, a tornacsarnok, a kórház, a könyvtár, a szé-pészeti, természettani muzeumok s egy tápintézet szoba és a kórház belseje, lerombolt épületek képei stb.).

b) A főiskolai könyvtárból: 1. A szepesi kamara donationalis levele II. Miksa király rendeletére a sárospataki iskola részére 1569 okt. 25. 2. Lorántfy Zsuzsanna özvegy fejedelemasszony második végrendelete 1659 okt. 30. 3. Kazinczy Ferencz hivatalos levelezése 1786 nov. 11-től 1791 ápril 11-ig. 4. Bessenyei György: A bihari remete (kézirat), 1804. 5. Bessenyei György: Magyarország törvényes állása (kézirat), 1804. 6. Besse-nyei György: A társaság eredete (kézirat), 1802. 7. Bessenyei György: Tarimenes utazása III-ik kiadás (kéz-irat). 8. Dayka Gabor költeményei Kazinczy Ferencz által összegyűjtve (kézirat). 9. Leges Scholae Pata-chinae (kézirat) 1621. 10. Novum testamentum scriptum est manu Andreae Zolnay 1423—25. (Kézirat). 11. Aláírási ív Petőfi Sándor költeményeire a „Nemzeti kör” által kiadva, 1844. 12. Serpilius. Studii lit. com-mendatio. Lőcse. 1641. 13. Serpilius. Curiae kaisma-reensis turris. Lőcse. 1641. 14. J. Fortii. De ratione studii. Patakini. (1652.) 15. Comenius scholae ludus. Patakini 1656. 16. Comenius Janua. Patakini. 1652. 17. Siderius. Catechismus. Debrecen. 1699. 18. Marton-falvi. P. Rami dialectica. Debrecini, 1664. 19. Ker. Catechismus. H. nélkül. 1701. 20. Menyősi Tolvaj F. Arithmetica. Debrecen. 1675. 21. Ker. Catechismus. Debrecen. 1689. 22. Biblia polyglotta. III. Rákóczy Zs. ajándéka. 23. Széchy Mária-féle Károlyi Biblia. Vi-zsoly. 1590. Tablajan a Széchy-család címerével ezüst-ből. 24. A Károlyi-féle Biblia újtestamentomi része, mely egykor I. Rákóczy György tulajdona volt. 25. II. Rákóczy Ferencz arcképe. Festette Kärbling. 26. Passionalis. Kézirat hangjegyekkel 1716-ból. 27. Ce-remoniale magyar nyelven hangjegyekkel a XVI. és XVII. századból. 28. II. Rákóczy Ferencz hadi törvé-nyei. 29. Beyte István. Evangéliumok magyarázata. Németújvár. 1584. 30. Félegyházy Tamás. A ker igaz-hitnek részéről való tanítás. Debrecen. 1580. 31. Me-lius Péter. Az egész sz. írásból való tudomány. Debre-cen. 1570. 32. Melius Péter. Az két Sámuel könyve. Debrecen. 1565. 33. Horváth Georg. Admonitio. Bártfa. 1593. 34. Kecskeméti. Fides Jesu. Bártfa. 1619. 35. Milotai Stephanus. Assertiones. Debrecen. 1615. 36. Medgyesi Pál. Sz. Ágoston vallása. Debrecen. 1632. 37. Medgyesi Pál. Rövid tanítás a presbyteriumról. S.-patak. 1653. 38. Fabricius. In nomine Jesu. Kassa 1670. 39. Köleséry Samuel. Dávid patriarcha. Debre-cen. 1679. 40. Nógrádi Mátyás. Lelki próbakő. Debre-cen. 1651. 41. Laskai János. Hittől szakadás. Nagyvá-rad. 1644. 42. Czeglédy István. Jáfetke. Kassa. 1664. 43. Drégely-Palánki Speculum. Kassa. 1668. 44. Sza-lóczy Mihály. Választétel. S.-patak. 1660. 45. Kisztei Peter. Üstökös csillag. Kassa. 1683. 46. Amesius. De conscientia. Debrecen. 1685. 47. Gessner minden írásai. Ford. Kazinczy F. Eredeti kézirat.

c) A természettani múzeumból: 1. Domború lencse nagy fa-foglalványban a múlt századból. 2. Mikroszkop 1782. 3. Gazometer, e század elejéről. 4. Lég-szivattyú 1702-ből (Leyden). 5. Két régi homorú tükör. (múlt századi). 6. Elektromos-gép Leydenből az ördöngösség hírében álló Simándy István tanár szerzeménye (1707).

d) A szépművészeti és műregészeti múzeumból: 1. Urasz-tali kendő, hímzett a XVII. századból. 2. Ugyancsak hímzett úrasztali kendő a XVII. századból. Mindkettő a kassai ev. ref. egyház tulajdona.

e) A „Sárospataki Irodalmi Kör” kiadványai, neve-zetesen:

I. Népiskolai tankönyvek: 1. Magyar ABC és Olvasókönyv. 1892. II. jav. kiadás. Nagy Sándor. 2. Magyar Olvasókönyv az elemi iskolák I., II. oszt. számára. 1891. 3. Magyar olvasókönyv az elemi isko-lák III., IV. oszt. számára. II. kiadás 1892. 4. Magyar Olvasókönyv V., VI. oszt. számára 1893. Dezső Lajos. 5. Magyar Nyelvtan népiskolák számára. 1892. Maklár Pap Miklós. 6. Népiskolai Földrajz IV. jav. kiad. 1892. Gérecz Károly. 7. Magyarország Története XVIII. jav. kiadás. 1891. Orbán József. 8. Kézikönyv az egyetemes és hazai történet tanítására. III. kiadás. 1889. Orbán József. 9. A magyar polgári jogok és kötelességek ismertetése. 1881. V. Krüszelyi Bálint. 10. Számtani föladatak az elemi iskola I., II. oszt. számára 1883. Dezső Lajos. 11. Számtani föladatak az elemi iskolák III., IV. o. számára. 1884. Dezső Lajos. 12. Ó és új testamentomi szent történetek. Árvai József. IX. jav. kiadás. 1892. Átdolgozta Radácsi György. 13. A ker. hit- és erkölcsstudomány rövid foglalatja. II. kiad. 1892. Mitrovics Gyula. 14. A szent történetek rövid foglalatja és a ker. egyház története. XIII. kiadás. 1890. Átdol-gozta Radácsi György. 15. Vallástevő katechismus. 16. Természettan népiskolák számára. V. kiadás. 1889. Buza János.

II. Középiskolai tankönyvek: 1. Bibliái vallástan a gimnázium I. és II. osztálya számára. II. kiad. 1891. Kovács Sándor. 2. Keresztén hittan a gimnázium III. osztálya számára. 1893. Kovács Sándor. 3. Keresztén erkölcs tan a gimnázium IV. osztálya számára. 1893. Kovács Sándor. 4. Bibliái bevezetés. Középiskolai használatra, újlag átnézett és javított kiad. 1891. Átdolgozta Radácsi György. 5. Ker. egyháztörté-net a gimn. felsőbb osztályai számára. 1884. Kovács Sándor. 6. Magyar egyházi reformáció történetének vázlatja. II. kiadás. 1873. Dr. Heiszler József. 7. Ker. erkölcsstudomány a gimn. VIII. oszt. számára. 8. Magyar olvasókönyv a gimn. I. oszt. számára. III. kiad. 1894. Molnár Lajos. 9. Ugyanaz a II. oszt. számára. II. jav. kiadás. 10. Ugyanaz a III. oszt. számára. 1888. Maklár Pap Miklós. 11. Költészet tan és Olvasókönyv. 1887. Dr. Kapossy Lúcián. 12. Latin nyelvtan a gimnázium I. oszt. számára. 1892. 13. Latin nyelvtan az alsó és közép gimn. oszt. számára. Dr. Putsche K. Edvard után V. kiadás. 1883. 14. Latin mondattan a gimn. III., IV. oszt. számára. VI. jav. kiad. 1891. Készítették: Kérészi István és Szinyei Gerzson. 15. Latin olvasókönyv a gimn. II. oszt. számára. Gedike után III. kiad. 1889. 16. Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. Magyarázattal III. kiadás. 1886. 17. Phaedrus meséi. Magyarázattal. III. kiadás. 1886. 18. Görög nyelvtan szótárral. 1888. Készítették: Soltész Ferencz és Szinyei Endre. 19. Német irodalmi olvasmányok. 1879. Kun Pál. 20. Ugyanaz II. kötet 1879. 21. Számtan I. osz-tálynak 1887. Zsindely István. 22. Ugyanaz II. osztá-lynak. 1888. 23. Ugyanaz III. oszt.-nak. 1889. 24. Magyar-ország története. Középiskola alsó osztályai számára. II. kiadás. 1886. Maklár Pap Miklós. 25. Ó-kor tör-ténete. Középiskolák számára. 1893. Kiss Lajos. 26. Állattan. Középiskolák VI. oszt. számára. 1888. Buza János. 27. Növénytan Középiskolák V. oszt. számára. III. kiadás. 1889. Buza János. 28. Ásványtan. Közép-iskolák IV. osztálya számára. II. jav. kiad. 1891. Buza

János. 29. Magyar-latin zsebszótár. Iskolai használatra. 1880. Többek közreműködésével: *Soltész Ferenc*, 30. Latin-magyar zsebszótár. II. kiadás. 1878. 31. Görög-magyar szótár II. javított kiadás. 1875. Szerkesztették: *Soltész Ferenc* és *Szinyei Endre*. 32. Magyar-azó jegyzetek C. Sallustius Crispus »Catilina« című művéhez. 1895. és »Jugurtha«. 1896. *Zsoldos Benő*.

(Vége köv.)

Az ezredéves ünnepélyek.

Évek óta tartó előkészületek és lázas várakozás után megérkezett végre a honfoglalásnak s ezzel együtt hazánk ezer éves fennállásának emlékűnnepélye, s mi, mind az egész nemzet, kik ez áldott földön születünk, kiket ennek minden rögéhez drága emlékek kötnek, — mind örömtelt kebellet, honfiúi büszkeséggel üdvözöltük a nagy időnek eljövetelet, hálás szemekkel néztünk fel a magasba ezer év áldásaiért, bölcs vezérletéért!

A mit egyesek éreztek, azt a nemzet érzelmeinek kifejezője, akaratának képviselője: az országgyűlés is sietett értáblába vésni, *törvénykönyvbe iktatni*. Ezt az örömet, ezt a hálaadást fejezi ki a *haza ezer éves fennállását* megörökítő törvény, melyet a képviselőház április 21-én, a főrendiház április 25-én tárgyalta, — s a mely egyszerű, de fenséges bevezetéseül szolgál az ezredévi ünnepélyeknek. Az országos kiállítás, a magyar haza ezer éves fennállásának legjelentősebb emlékűnnepi műve, csak május 2-án nyílt meg ugyan, de a millenniumi ünnepélyek már április 21-én, e törvény képviselőházi tárgyalásával megkezdődtek. Az egész tárgyalás méltó volt a tárgy nagy fontosságához, méltó a nemzet képviselőihez; komolyan ünnepélyesen folyt le. A képviselők fekete ruhában jelentek meg; a törvényjavaslatot — miután az már előzőleg átment az országos ünnepi bizottság bírálatán — egyhangúlag, minden vitatkozás, ellenvetés nélkül fogadták el s emelték törvénynyé, jelezve ezzel, »hogy a Ház — mint Szilágyi Dezső az ülést befejező beszédében mondá — az ország osztatlan érzelmét és akaratát juttatja kifejezésre és hogy a mint tud egyesülni a nemzet együttes és egységes érzelmeinek nyilvánításában a múltunk iránti kegyelet kifejezésére nézve: meg fogja találni a jövő irányára nézve is az együttes, erős akaratot és a közös törekvés módjait a nagy nemzeti célok felé.« A főrendiház, az elnöki emelvénnyel fölött Munkácsynak a honfoglalást feltűntető remek festményével, szintén egyhangúlag fogadta el a törvényt, de itt már volt egy felszólalás: a b. Prónay Dezsőé, a ki annak az óhajának adott, kissé talán keserű kifejezést, vajha a király is jelen lenne a törvény szentesítésének kihirdetése végett június 8-án az új országházban tartandó közgyűlésen! Maga a törvény rövid bevezetés után, 4 §-ból áll; az 1. §. az isteni gondviselés iránti hálaadást fejezi ki a 2. §. a nemzetnek az uralkodó iránti hódolatát s a királynak népe hűségébe vetett bizalmát, a 3. §. e nyilatkozatok törvénybe iktatását, a 4. §. e törvény életbeléptetését és kihirdetését. E törvény valódi műremeke a törvényalkotásnak; szerencsés összhangzat-

ban tudja kifejezni mindazon magasztos érzelmeket, a melyek az egész nemzetet át hatják.

Április 22 én tárgyalta a képviselőház a *honalapítás ezredik évfordulója megünneplésének megörökítése céljából alkotandó művekről* szóló törvényjavaslatot, a melylyel elfogadtattak, a szépművészeti muzeumnak, a 400 népiskolának, a Budapesten felállítandó szobrászati emlékműnek, az ország 7 pontján felállítandó 7 emlékoszlopnak költségvetései, — tehát csupa kulturális és művészeti alkotások, a melyek az emlékszerű jelleg mellett a műveltség előbbvitelére, az izlés nemesítésére irányulnak; hozzájuk véve még a nagy műszaki alkotásokat, a melyek szintén az ezredéves ünnepélyek folyama alatt készülnek el s avattnak fel, mint a Vaskapu szabályozása, a vámháztéri Duna-híd, továbbá az új országház s az iparművészeti palota: mindezek fényes tanubizonyságai úgy a szellemi műveltség iránti fogékonyságunknak, mint a technikai téren való alkotó erőnknek és versenyképességünknek, — s együtt biztató sugarak nemzetünk számára a jövő ezredévbe.

Míg az ünnepélyek megkezdésének két előbbi mozzanata saját magunk számára örökíti meg a lefolyt ezredévet, hatásukban benmaradó alkotások: addig a harmadik mozzanat — az ezredéves országos kiállítás — egyúttal egy egész művelt számára is létesült, hogy ez által az is tudomást vegyen rólunk, az is részt vegyen örömnepünkben. Fel akartuk benne tüntetni egyfelől az ezeréves múlt képeit, a tudomány, művészet, ipar stb állapotait fejlődési viszonyait s másfelől a jelent, mai előhaladottságunk színvonalát, hogy magunk is lássuk, mások is lássák, hogy hol állunk ma, mily állást foglalunk el a művelt népek családjában és hogyan jutottunk ide! Beszámoló a multról, s beszámoló a jelenről a kiállítás: együtt az erkölcsi erő, a szellemi és anyagi haladás kiszámíthatatlan forrása! Nem csoda, ha az egész nemzet élénk figyelemmel kísérte létesülését, elkészülését. ha az egész nemzet szíve ott dobogott, midőn a király családja és a többi főhercegek, a külföldi képviselők és miniszterek s az egész nemzet színe-java, virágja előtt — május 2-ikán ünnepélyesen megnyitotta. Mindenkin mély benső megindulás vett erőt, midőn e nap elközelgett. A fővárosi napilapok gyönyörű cikkekben, remek elmélkedésekben ünnepelték e nagy ünnepnap jelentőségét; ezek közül is kivált *Jókainak* a Nemzetben »Hozsánna« cím alatt megjelent gyönyörű imája, a mely milliók szívében visszhangot keltve, szállt fel az egek urához. Az egész nemzet összeolvadt e napon az öröm, hálaadás, önbizalom és remény érzelmeiben! Velünk együtt ünnepelt a koronás király is; nem csak testileg, hanem lélekben is. Leborult a nemzet előtt; elismerte, hogy Isten után saját erőnk, hazaszeretetünk, vitézségünk tartott meg minket ezer éven át; saját erőnkkel vívtuk ki azt a helyet, a melyet ma a művelődés, a szellemi és anyagi munka terén elfoglalunk. Régen hallott a nemzet ily meleg, ily elismerő a maga érzelmeivel annyira összhangzó fejedelmi nyilatkozatot, mint a király kiállítást-megnyitó beszédje; egybeolvadt itt az ünneplő nemzettel a fejedelmi tekintély s történelmünknek megadta királyi szentesítést és tanúságot tett államalkotásunkról! Utolsó szavai, a melyekkel áldást kívánt a nemzetre, áldást annak jövőjére, — mintha egy főpap, egy jós szájából hangzottak volna! Hálával hajlunk meg a király nagy tette előtt s e pillanat a mult sok, nagyon sok keserőségeért képes bennünket kárpótolni! Az a fény, a mely a király szavai- ból ezredéves ünnepélyünkre, kiállításunkra s egész nemzetünkre árad, midőn a mult küzdelmeiért, szenvedéseiért és vértanúságáért (s kinek volt ebben bővebb része,

mint nekünk, protestánsoknak?) fejünkre dicsőszorút tesz, egyúttal visszasugárzik magára a királyra is s őt is magasztosabbá teszi!

A kiállítás megnyitó ünnepélyeinek, pompájának, ezer éves létünk diadalmas megnyilatkozásának folytatása volt este az *operaház díszelőadásán*, hol ugyanaz a díszes, előkelő közönség gyűlt össze, s gyönyörködött zenénkben, történelmi multunk, nemzeti életünk egyes kiemelkedő képeiben. Betetőzését képezte az előadásnak az apotheosis: a magyar génusz áldást hint a király szobrára, az énekkar pedig rázendíti a Kölcey himnuszát; a közönség feláll, a király is fölemelkedik helyéről, a szeretet és lelkesedés ül az arcokon. . . . Valóban a király együtt érez, együtt örül nemzetével!

Az eddig lefolyt ünnepségekben, az öröm, hálaadás, lelkesedés megnyilatkozásaiban a nemzet minden fia egyaránt részt vett, azok mindenkinek egyaránt lelkéhez szóltak, lelkéből szóltak: mindnyájan egy szív s egy lélek voltunk. A vasárnapi (május 3) *hálaadó istenitisztelet* ezt az összhangot, ezt az egygyé olvadást megtörte, az ünnepelő lelkeket szét választotta egymástól: itt már csak a kath. Magyarország ünnepelt. Szép volt, lélekemelő volt ez a hálaadó ünnepély, — s mi mégis idegeneknek éreztük magunkat rajta. Idegeneknek, mert az ünnepély azt regélte nekünk, hogy Magyarországon a hivatalos állam, — dacára a vallás-egyenlőség törvényének, az állam felekezetiellen színezetének — még mindig katolikus, mi protestánsok az állam vallási színezetű ünnepélyei számára még nem létezők. S idegeneknek, mert itt idegen isteneket emlegettek előttünk, pedig már régen megíratott: ne legyenek te néked idegen isteneid! Mindez ama múlt maradványa még, sok más egyébbel, a mely csak gyászt hozott ránk . . . hát nem csoda, ha ily gondolat mellett mi ott nem tudunk igazán ünnepelni. Lám, a törvény ki tudta fejezni a Gondviselés iránti háláját minden felekezeti színezet nélkül, — vajjon miért kellett a hercegprimásnak, más-ülönben remek beszédében, oly dolgokat felhozni, a melyek minket nemcsak hidegen hagynak, hanem a Regnum Marianum gondolatával szinte bántanak? E kivételektől eltekintve, hozzájárulunk mindamaz elismeréshez, melylyel beszédjét a napi sajtó méltatta; elismerjük, hogy szépen kihasználta benne a gazdag alkalmat, szépen fejtegette benne a múlt tanúságait, a korona nagy jelentőségét, szép intelmeket intézett a nemzethez és királyhoz, szép áldást mondott a hazára és királyi pártra! Az állam ott volt a kath. Te Deum-on, a mienken csak magunk leszünk. . . .

Vasárnap este a főváros, a mely már napok óta zászlódszt öltött, ünnepélyes *kivilágítást* rendezett. Hét-főn nyitotta meg a király a *képzőművészeti kiállítást* az új múcsarnokban; mint egész kiállításunk, úgy ez különösen demonstrálja, hogy mi a fegyverzaj mellett is szerettük s ápoltuk a szépet, mihelyt pedig békésebb viszonyok közé juthattunk, teljes erővel igyekeztünk a műveltebb nemzeteget utolérni s ma már számottevő tényezők vagyunk a szépművészetek terén is. Szerdán a *műegyetem* ünnepelt s itt Ilosvay Lajos tanár tartotta az alkalmi beszédet.

A *vidék* ünnepei még csak ezután kezdődnek. Ed-dig jobbra csak az ezredéves *emlékfa-ültetések* folytak le; az iskolai és egyházi ünnepélyek 8. 9-én lesznek, A jövő héten kezdődnek a törvényhatóságok ünnepei s fognak tartani egész hónapban.

Csak ünnepelj én nemzetem lelked teljességével! méltó jogod van az ünnepséshöz! Az ünnep egyfelől hálaadás napja, másfelől pihenés a végzett munka után, végül erőgyűjtés a jövő munkához — s neked itt van

ezer éves multad, melyben igen sokszor érezted Isten segítő hatalmának megnyilatkozását, adj hálát érte; voltak küzdelmeid, szenvedéseid, pihenj meg most utánok egy percre — s van biztató jövőd, méltó, hogy nagy feladataihoz újult erővel, a múlt tanúságain erős-bült lélekkel fogj!

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Millenniumi alapot a sárospataki főiskolának.** Mikor Zemplénmegye hivatalos köreiben szó támadt arról, hogy őseink bejövételének s állomásozásának néhány kiválóbb pontját emlék oszloppal kellene megjelölni, valaki az ország szívéből azzal felelt vissza a tervre, hogy *nem jobb volna-e egy nagyobb alapítványt szerezni a sárospataki főiskolának, a mely a tovább élő nemzedékekben erősítené tovább és tovább őseink honalkotási tényének emlékét?* Az emlék-oszlopokat elporlasztja az idő, a sárospataki főiskolát talán megkímélik az ujjab ezredek is fenséges hivatásaért! A szó elhangzott, külsőségeken kapkodó világunk sokfelé pazarolt filléreiből nem jutott eddig egy sem a sárospataki főiskolában felállítandó szellemi emlékre. Nem akarjuk hinni, hogy ezért csupán a közönség izlését kellene okolnunk, mert — ime — a felállítandó Tompa-szobor eléggé szépen bizonyítja, hogy főiskolánk szerezete nem aludt ki jobbaink szívéből. Ebben a biztató tudatban — minden további szó és rábeszélés helyett — ezennel felajánlunk mint „*Sárospataki Lapok*“ egy a *sárospataki főiskolában létesítendő millenniumi alapra* 10 frtot. Az isten lelke világosítsa meg t. olvasóink szívében a sárospataki főiskola képét, s zivataros, de dicső multja iránt érzett tisztelettel s jövőjében bizó hittel jöjjön kiki a maga filléréivel s helyezze azt el dus kamatra utódaink honszerelmének élesztésére. A gyűjtést ezennel megnyitjuk.

A „*Sárospataki Lapok*“ szerkesztősége.

— **A sárospataki jogakadémia ifjúsága mint »jogász-egylet«** f. hó elsején ünnepélyes nyílt ülést tartott a főiskola imatermében. Az ország jogász ifjúsága, a köztök létrejött szövetség természete szerint, kötelezte magát e május elsejének megünnepelésére. Ez az első ilyen szerződészerű nyílt ülés mivel foglalkozhatott volna méltóbban, mint éppen az ezredév megünnepelésével? Valóban azzal foglalkozott s így a sárospataki millenniumi ünnepségek bevezetése volt. A tanárok és tanuló ifjúság nagy számmal (a jogászság nemzeti jelvényekkel) jelentek meg, a városi közönséget azonban kevesen képviselték, mivel csak az utolsó percekben adták szórványosan hírl, hogy nő vendégeket is szívesen üdvözölnének. Az ülés a himnusszal kezdődött s a szózattal végződött, a melyeket orgona-kíséret mellett felállva és lelkesen énekelt az egész közönség. Az ülés célját s a jogász ifjúság szép törekvését Dr. Zsindely István jogakadémiai szakelnök tolmácsolta; utána Horváth Dezső joghallgató szavalt s Biró Lajos alelnök tartott alkalmi felolvasást, gonddal alkotott tömör képen állítván eléink nemzetünk 1000 éves küzdelmeit s méltatván fenmaradásunk feltételeit. A közönség érdeklődését Meczner Gyula jogász-elnök köszönte meg. Excelsior!

— **Bosszús hangok a millennium alkalmából.** A »Religio« című kath. lap ünnepi száma »Egyházi tudósítás« című rovatában méltatlankodva említi fel azt a tervet, a mely szerint a főrendiház és képviselőház közös ünnepén (junius 8.) Szilágyi Dezső fogja tolmácsolni Ó

Felsége előtt a nemzet érzelmeit. Ez sértő — úgymond a Religio — a főrendiházra és a hercegprímásra. Régi törvényekkel igazolja, hogy a primás előbbvaló volt a nádornál is s ezt az elsőbbségét, alkotmányos jogát, csak törvény szüntetheti meg. Miután pedig még eddig nem szüntette meg, ebből nyilván az következik, hogy a nemzet nevében a hercegprímás van jogosítva beszélni és nem Szilagyi Dezső, (a kinek az a nagy bűne is meg van, hogy az egyházpolitikai küzdelemben a főpapsággal mérközni merészelt) . . . »Vagy tán ellenzi ezt a katolikusokkal most már egyenjogú törvényesen bevett vallásfelekezetek érzékenykedése? — kérdi nevezett lap és legott így felel: »Az meglehet; de akkor minek ültetjük (hogy egyebet mellőzzek) a főrendiházban az esztergomi bíboros hercegprímást a vallásfelekezetek méltóságos *superintendensei* elé azon kiválóbb helyre, a mely az ő számára van fentartva? Nos? Majd ezután, nehogy más vallásfelekezetek érzékenykedése kellemetlenséget szüljön, az apostoli királyt sem fogja tán a hercegprímás magyar királylyá kenni? — Könyvelműségnek és gyávaságnak nevezi végül a »Religio«, ha ezt a róm. kath. egyház és a hercegprímás eltűri, a kinek, valamint a püspöki karnak mindent el kell követni a hercegprímási szék történeti helyzetének megvédése végett. Szerintünk is igen itt lesz az ideje, hogy a vallásegyenlőség törvénybe íratása után a középkori kiváltságokkal a törvény szellemében leszámoljunk. Az u. n. méltóságos *superintendensek* előtt a hercegprímásnak többé nincs elsőbbségi helye a főrendiházban!

— **Sarospatak milleniumi tényeiből.** A mit lapunk régebben indítványozott, t. i., hogy utcáinkat történelmi multunkhoz méltó nevekkal nevezzük el, az részben megtörtént a milleniumi ünnep alkalmából. Az eddig u. n. »Kovács-utca«, a melyre a főiskola nagy épületének homlokzata néz, *Rákóczy-utcává*, az eddigi »Kis-utca«, hol a Szemere család tagjai — mint diákok — a saját házukban laktak, *Szemere-utcává*, a Vay-kastélyt (fellegvár) magába foglaló utca *Vay-utcává*, a tanító-képezde felé vezető út *Eötvös-utcává* lett. Haladunk. A város lapunk zártakor lobogótól díszlett s este ki volt világítva. A legszebb volt a jó öreg collegium.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresült történelmi tanszékre pályázat hirdettetik.

A tanszék főtárgya a történelem, a melyet a gimnázium összes osztályaiban 18 órán, esetleg a szakmájába eső, vagy azzal rokon más tárgyat is az egyházi törvények által megszabott óraszámig tartozik a megválasztott tanár a tantárgyak évi beosztása szerint tanítani.

A tanszékkal járó rendes tanári javadalom 1200 *frt* fizetés, 200 *frt* lakáspénz és 50 *frt* ötéves pótlék, mely 400 *frt*-ig emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. *Állomását 1896 szept. 1-én a szaktudományához tartozó értekezéssel tartozik elfoglalni* s a mennyiben eddig még rendes tanárképen nem működött, választása egy évre, ideiglenesen történik.

Ha alkalmas pályázók hiányában tanári oklevéllel nem bíró tanárjelölt választatnék meg helyettes tanárul, évi fizetése 800 *frt* lesz és választása szintén egy évre, ideiglenesen történik.

Felhívtnak a pályázók, hogy folyamodványukat keresztlevelekkel, végzett tanulmányaikról, képesítéskéről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükről szóló bizonyítványokkal együtt folyó 1896. év június 12-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alólírt főgondnokához.

Miskolcon, 1896 április 2.

Mikuleczky István,
az ev. ref. egyház főgondnoka.

2-2

P Á L Y Á Z A T.

Az államsegélyben részesülő pesti ref. főgimnáziumon betöltendő német nyelv és irodalmi tanári állásra pályázat nyittatik. Pályázhatnak ref. vallású, a kijelölt tanszakra képesített okl. tanárok. E tanszék javadalma egyelőre 1200 *frt* törzsfizetés és 400 *frt* lakáspénz, 5 évenként (öt ízben) 100 *frt* fizetéspótlék s megnyílandó üresedésekkel fokozatos előléphetés (1300, 1400, 1600, 1800 *frt* törzsfizetésre és 500 *frt* lakáspénzre).

E tanárt az egyháztanács ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

A kellőleg felszerelt pályázati folyamodványok a pesti ref. egyháztanács elnökségéhez (Budapest, Kálvin tér 7. szám) folyó évi június hó 5-ig küldendők be.

A pesti ref. egyháztanács 1896 április 30-iki üléséből.

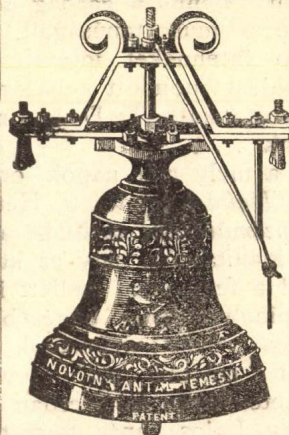
Szász Károly.

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitértett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az a.-zempléni egyházm. ezredéves emléklapja.” *Komjáthy G.* — „Az ev. ref. konvent felíratához.” *ifj. Szilva István.* — „A missiói lelkészekre vonatkozó útasítás 5-ik pontja a gyakorlatban.” *Sütő Károly.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Hézszer Endre.” *E.* — „A Magyar Prot. Irod. Társaság közgyűlése.” *Zoványi Jenő.* — „Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.” — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

Az alsó-zempléni egyházmegye ezredéves emléklapja.

Az április 14—15. napjain Sárospatakon tartott közgyűlés jegyzőkönyvéből.

„A szél a merre akar fúni, fú és nem tudjuk, honnan jön és hová megyen . . . így van az, a ki . . . lélektől ihlettetik.”

A szentírásban kifejezett eme szép és megdöntetetlen igazság elbűvölő hatása alatt állottunk mindnyájan abban a percben, midőn a napirend megkezdése előtt indítványoztatott, hogy midőn édes magyar hazánk ezeréves fennállásának ünnepét üli, nyitassék jegyzőkönyvünkben egy lap, melyen a keblünket eltöltő érzelmeknek kifejezést adván, azokról a késő nemzedék előtt is bizonyosságot tegyünk.

Egyházmegyei közgyűlésünk alázatos szívvel ad hálát az isteni gondviselésnek azon határtalan kegyelméért, hogy egy ezredévesnek szinte az emberi képzeletet meghaladó végtelen folyamán, — mely világra szóló, hatalmas birodalmakat, népeket, nemzeteket temetett magasra csapkodó hullámai alá, — a mi drága hazánkat úgy megoltalmazta, hogy Árpád ivadéka, bár sokszor megtörve, számban is megfogyatkozva, de isteni segedelem mellett ősi erényei által oda emeltetett, hogy ma, mint Európa legműveltebb népei által testvérül fogadott, független, szabad magyar nemzet él e hazában!

Buzgó hálával eltelve borúl le az isteni gondviselés előtt azért is, hogy protestáns egyházunkat, melynek bölcsőjét egyházmegyénk keretén belől is ringatták egykoron — bár könnyel és vérrel bőven áztatott úton — odáig vezette, hogy ma már szentesített törvények oltalma alatt élvezzi a vallás és lelkiismeret szabadságát s önrendelkezési joga fennáll sértetlenül!

Nem dicsekvéssel, de jogos büszkeséggel gondolunk vissza e napon negyedfél századot meghaladó multjára a magyar prot. egyháznak, mint a mely a haza felvirágoztatása, szabadsága megoltalmazásának és visszaszerzésének dicsőséges munkájából kivette bőven osztályrészét.

Igen, mert prot. egyházunk a saját élete fenmaradásáért vívott véres harcaival egyszersmind a haza szabadságát oltalmazta! Zengzetes szép anyanyelvünknek

egyházunk veteményes kertjei: az iskolák voltak leghevebb dajkái s a mi templomaink szolgáltak nemcsak az üldözött honinyelv menedékhelyéül, hanem a haza alkotmányának védbástyáiul is.

Igaz, hogy ünnepi örömünk közé bizonyos keserűség érzete is vegyül azon gondolatnál, hogy Magyarország, a mely mióta alkotmányos jogaiba visszahelyeztetett, úgy szellemi, mint anyagi téren óriási léptekkel haladt előre, századok mulasztásait pótolva ki pár évtized alatt; a mely intézményeit, minden téren, a kor igényeinek megfelelő magas színvonalra emelte fel áldozatok árán: — ezen üdvös tevékenysége közben egyedül a prot. egyházzal felejtkezett meg, mint mostoha gyermekről akkor, midőn az előítéleteken felülemelkedett s az igazság lelkétől áthatott 1848-iki országgyűlésnek egyházunk és iskolánk ügyeire vonatkozó szentesített törvényeit életbeléptetni meg sem kísérelte; a felekezetek közötti egyenlőség és viszonyosság elvét írott malaszt gyanánt, papiroson hagyta, közönyösen nézve, hogy híveink az egyházi és iskolai terhek alatt mint roskadnak össze; lelkészeink, tanítóink legnagyobb része miként eszi kenyhulattással az inség keserű kenyerét.

De mégis! mintha az ezredik évforduló egy jobb jövő derengő hajnalát jelezné!

Ezen örökre emlékezetes ezredik évvel léptettük életbe ugyanis, még pedig saját erőnkéből az országos lelkész özvegy-árva gyámintézetet, a mely lehetővé teszi lelkészeinknek, hogy küzdelmek és nélkülözések között eltöltött életük alkonyán legalább nyugodtan hajthassák le a fejöket a halál álmára, abban a gondolatban, hogy özvegyeik, árváik nem lesznek földönfutókká, oda dobva a nyomor martalékaúl, mint idáig voltak. És a nemzet érdemes napszamosai, néptanítóink is kezdenek lassankint kiemelkedni inséggel határos s állásuk méltóságát lealázó helyzetükből azon bölcs intézkedés következtében, mely szerint csekély fizetésük állami segítséggel 400 frtra kiegészíthető.

Vajha kormányzóink bölcsesége ne állapodnék meg e kezdő lépésnél, hanem haladna előre bátran a megjelölt irányban egészen odáig, míg az 1848 XX. t.-cikknek minden kiváltságot megszüntető s e hazának bármely felekezethez tartozó fiait egyenlő elbánásban részesítő, magasztos elvei megvalósíttatnak!

Azonban ki tudja a jövőt? Sorsunk fordulhat jobbra vagy rosszabbra. Minden megtörténhet, csak az nem,

hogy a magyar református egyház hívei megszűnjének szeretni e hazát; csak az nem, hogy mi, vagy utódaink hiánvozzanak valaha azok soraiból, a kik önként áldozták fel életüket a koronás királyért és honért! Mi bennünk szent meggyőződésé vált a költő mondata: „A nagy világon e kívül nincsen számunkra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élünk, halnunk kell!”

Jelszavunk mindig ugyanaz: Isten, haza, király; egyenlőség, testvériség, szabadság!

Isten óvja, Isten védje a királyt s hazánkat!

Komjáthy G.

Az ev. ref. konvent felíratához.

A tizenkettedik érában vagy talán már a tizenharmadikban, nem ugyan Hunyad alatt, de üdögelek én is egy kis házban, a minőre jó Tompa Mihály bátyánk hajdan zsinelyt akart énekelni; s mint gyümölcs a fát, lehajtja árva fejem' nehéz gondja, gondolatja: mi lesz ebből?

Kezeimben e lapok 18. száma; gyűröm, göngyölöm, szorongatom, csak épen, hogy meg nem tépem s akkor jut eszembe, hogy nini, mi balga dolgot művelek, mikor, lám, a papiros, a melyről olvasok, a festék, a melylyel nyomva van, egyaránt ártatlanok és semmi részük abban, hogy az én szívem most nagy bűnnek credten emészti magát.

És mégis kesergek! A könyvem hullana, ha magamtól nem restelleném; de hát a szegénynek e világon még tán sírni sem szabad vagy legalább is nem illik, mert tiltja a... hogy is írjam csak? a *pudor falsus*, az *álszemérem*.

Oka pedig annak is, hogy búsulok, annak is, hogy nem búsulok: *Az ev. ref. konvent felírata a lelkészek fizetése tárgyában.*

De nem az fáj nekem, hogy ez a felírat megszületett, hanem az, hogy csonkán született. Apja, anyja, ha úgy látná, ha úgy nézné, mint mi, *megvetett káplán mesteremberek*, bizony megessenék a szíve rajta s talán újra szülné s így keresztelné meg: Az ev. ref. konvent felírata a lelkészek és segédlelkészek fizetése tárgyában.

Nem jobban hangzik ez a bővített elnevezés?

Igen, Főtiszteletű és Méltóságos konvent! ezt mind el kellett volna mondani, míg a gyermek fejére ömlék a keresztvíz; akkor hallatszott volna a szózat: »ez az én szerelmes fiam!« stb. De így, a mint esett és megesezt, mi, káplánok, bizony nem tudunk, nem vagyunk képesek zavartalan örömmel üdvözölni az új szülöttet; mert elvégre is csak van abban valami, mikor a konvent hallgatólagos bizonyosságot tett arról, hogy az 50, mondd orcapirulással, ötven frt az ev. ref. segédlelkészeknek elegendő fizetés.

Én legalább ezt vagyok képes egyedül kiolvasni a felíratból, mely a segédlelkészekről nem is emlékezik s így segítségünkre jönni nem akar.

Főtiszteletű és Méltóságos konvent! Az így nyujtott segítő kéz csak balkéz. A 600 vagy jobb esetben 800 frtos lelkészi fizetés nem teszi vonzóbbá a lelkészi pályát, mikor annak kezdetén ezer körmű, éhes hiénaként a szegénység s mondjuk nyíltan, az adósságba keveredés réme fenyeget, a melytől 800 frtos fizetés mellett sincs holtig szabadulás, a melybe jutva, magunkra citálhatjuk Vörösmarty szavait: »itt élned, halnod kell!« Avagy képzelhető-e, hogy a tanuló ifjuság másként, mint kénytelenségből lépjen olyan pályára, a melyen nyolc gimnázium és négy évi theologiai tanfolyam után biztos fizetésük naponként még tizennégy kr sem leend, a minthogy az 50 frtból 365 felé még annyi sem jut.

(Hát, még ha az év szökő?) Ne higgye senki! Sőt inkább jön előbb-utóbb egy általános káplánszökés, a mely után ki jobbra, ki balra néz más munka után s a palástot elteszszük emlékül. Majd előveszik valaha, utódaink, ha ugyan szegyenleni nem fogják vagy meg nem eszi addig a moly? Jó lesz szemfedőnek gyalúlatlan koporsónkra!

Nehéz dolog az, könyörgöm alásan, az akadémiai pálya után a 600—800 frtos fizetés eljöveteleig kölcsönpenzen élni s aligha állhatjuk már soká?!

És a konvent mégis rá mondta: jól van ez így!

És még sem jól van ez így! S nem is szabad így maradnia!

A konvent, meglehetősen kellvén sietnie a felírat szerkesztésével s a javaslat tárgyalásával is, mulasztást követett el, mikor a segédlelkészeket nem vette be az ígéret földének boldog örökösei közé. Tegye jóvá,* csatoljon a felíratához pótló felíratot, lehetetlen, hogy a miniszternek kifogása legyen ellene s ha majd, a boldogabb jövőben a minisztérium kérni fogja a fedezendő összeg kimutatását, (mi nem megyünk odáig, a meddig az ágostai testvérek mentek), vegye hozzá a segédlelkészek fizetésének 300 forintig pótlására kívántató összeget is, még pedig ne csak a most betöltött, de valamennyi segédlelkészi állás után: akkor lesz a gyermek egész, a mi örömünk teljes; akkor kiáltjuk a konvent felé egy szívvel-lélekkel: ad multos annos!

Vajha Názáretből is születnék jó!

Ifj. Szilva István,
ev. ref. s.-lelkész.

A missiói lelkészekre vonatkozó útásítás 5-ik pontja a gyakorlatban.

— Az egyházkerületi missiói bizottság becses figyelmébe. —

Az egyházkerületi missiói bizottság, az egyházkerület megbízása folytán, a missiói lelkészek részére 1887 őszén egy részletes útásítást készített, a mely azóta irányadó a missiói lelkészek munkálkodására nézve. Fel van annak ebben sorolva mindazok a vezérelvek, melyek a missiói lelkészi teendők végzésére nézve alapul szolgálnak, de azért a szabályzatnak van egy pontja mégis, a mely a gyakorlatban nem nyer hű kifejezést. Mivel pedig egyházkerületünk „az új munkatérén szerzett tapasztalatok intelmeit” hajlandó figyelembe venni: az útásítás 5-ik pontja utóbbi részének jelenlegi alkalmazására nézve bátorodom szerény észrevételemet megtenni, illetőleg annak megváltoztatását kérni.

A kérdéses pont foglalatja ez: „... minden misszionárius lelkész köteles minden hóban egyszer jelentést tenni az illető esperesi hivatalnál eljárása eredményéről, évenként egyszer pedig, az őszi egyházkerületi közgyűlés alkalmából, egy kimerítő előterjesztést nyújtani be az egyházkerületi missiói bizottság, illetőleg annak elnöksége elé...”

Mint maga az egész szabályzat, úgy annak ezen idézett része is teljesen világos, érthető és megvalósítható, de utóbbi része, az adott viszonyok között, nem célszerű. Világos, érthető és megvalósítható; mert hiszen ha missiói körünkben híven forgolódunk a reánk bízottakban és az illetékes hatóságoknak a meghatározott időpontokban beszámolunk, kötelességünket teljesítettük.

De nem célszerű; mert mikor egy évi munkálkodásunkról összesített jelentéssel szolgálunk az egyházkerületi missiói bizottságnak, ezzel nem elégszik meg, hanem az év végén pótló jelentést követel az előírás ellenére s így aztán ugyanazon év szeptemberében s decemberében

* Van annak más módja is.

15—16 hónapról kap jelentést. Igen, mert az utasítás értelmében egyik év őszétől a másik év őszéig végzett dolgainkról számolunk az őszi egyházkerületi közgyűlés előtt, aztán szabály ellenesen 3—4 hónapról; de hogy az előírásnak eleget tegyünk, ez utóbbiról ismét számolunk a következő év őszén is.

A pótjelentés bekövetkezésével bizonyára azt akarja elérni az egyházkerületi missiói bizottság, hogy az év végén még zárszámadásainkról is értesüljön s így az egyes missiói körök szellemi s anyagi állásáról tiszta képet alkothasson. Célját eddigi eljárásával el nem érheti; mert a zárszámadást az új év elején tarthatjuk csak és így azt a pótjelentésben nem is közölhetjük; 15 havi értesítés pedig nem egy évi munkának felel meg.

Hogy tehát ezután az egyes missió körökről, kevesebb munkával, tisztább képet alkothasson az egyházkerületi missiói bizottság, teljes tisztelettel azt indítványozom, hogy: az összesített missiói lelkészi jelentések, az eddigi szokástól eltérőleg, a tavaszi egyházkerületi közgyűlés alkalmából terjesztessenek fel az egyházkerületi missiói bizottság elnökségéhez. Így nem lenne szükség pótló jelentésre, a mi 3—4 évvel ez előtt zavart is idézett elő; az összesített értesítések pedig hívebbek és megfelelőbbek lennének, mert a szabályrendelethez híven, egy év alatt végzett missiói lelkészi munkáról tanúskodnának.

Sütő Károly.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Ötödik közlemény).

Tíz esztendei teljes elnyomatás után, a Báthory Zsófia halálának a hírére s a soproni országgyűlés hatása alatt szabadabban kezdtek lélekzeni a sárospatakiak. Helyzetöknek kedvező fordulatát várták a a Tököli szerencsétől is, a ki 1682-ben Zrinyi Ilonával az 1676-ban elhalt I. Rákóczy Ferencz özvegyével egybekelvén, Sárospataknak is urává lett. A ref. egyház már 1681-ben lelkészeül hívta Hernádnémethy Györgyöt Erdélyből, a hová ez 1671-ben, mint gönci lelkész menekült volt. A következő évben pedig a helybeli iskolás gyermekek tanítására Debrecenből, Debreceni Ember Pált hívta meg a város, a ki 1683-ban második papjává lett az egyháznak. 1682 október 15-én adattak át a reformátusoknak mindazon javak, melyek azelőtt az egyház és iskola tulajdonai voltak, a templommal együtt Midőn 1683-ban június havában b. Szaponara Filep császári hadvezér átadta a várat a Rákóczy árváknak, maga Tököli is itt időzött, és jún. 26-án részt vett a reformátusok istentiszteletében, július 12-én pedig feleségével és a Rákóczy árvákkal együtt jelen volt a visszaadott templom felszentelési ünnepélyén is, mely alkalommal az ünnepi beszéd alapjául a 122-ik zsoltár versei szolgáltak.¹

E közben 1682 őszén a kedvező hírek hallatára, Apaffy Mihály beleegyezésével és Tököli tudtával is, az 1672-ben Gyulafehérváron letelepedett tanulók egy része is visszaköltözött régi otthonába. Sallai Pál szenior volt a vezetőjük. Azonnal átvették az iskola vagyonának a kezelését s tovább három évnél

maguk intézték annak minden szellemi és anyagi ügyeit, mindaddig, míg az előljáróság, élén Klobusiczky Pál (az András fia) főgondnokkal, 1686 február 9-én id. Csécsy Jánost meg nem hívta az iskola igazgatására.

Alig öt évi békés fejlődés után az egyház és iskola sorsa, a Tököli szerencsésének aláhanyatlásával, ismét rosszra fordult. Már 1685 október 3-án a német hadak Schultz tábornok vezérlete alatt nagy erővel ostromolták a kuruczok által elfoglalva tartott várat, de be nem vehették. Ez alkalommal történt az, hogy a várbeliek, azt híven, hogy a labbancok az iskolából tüzelnek rájuk, lövegeikkel felgyújtották az iskolát, mely elpusztult volna, ha a labbancok segítségül nem sietnek vala. Október 31-én azonban bizonyos feltételek mellett átadott a vár Caprara es. tábornoknak, a kitől Kassai Tamás iskolai szenior is írásbeli biztosítást kért és nyert a felől, hogy az iskola és annak minden javai ezután is a reformátusok birtokában maradnak.

A Caprarától nyert biztosító iratnak nem vehették hasznát a mieink, mert a Szatmárra menekült hosszúkező jézsuiták, a multkori elűzetésökért bosszút esküdve, ügyvélt jogaiknak érvényesítésére minden követ megmozdítottak és különösen Kolonich érseknek, a a Rákóczy-árvák gondnokának hathatós támogatása mellett, a sárospataki ref. egyház és iskola minden javainak lefoglalására királyi rendeletet eszközöltek ki. E törvénytelen rendelet ellen, mely a közelebbi 1681. 25. t.-cikk végzéseivel is ellenkezett, nem volt senki, a ki felszólalt volna Zemplénmegye közgyűlésén. A független gondolkozású nemesség, mely nem rég oly rettenhetetlen bátorsággal harcolt a nemzeti szabadság és alkotmányos jogok mellett, az eperjesi vértörvényszék idejében félrevonult és örült, hogy a vérszomjas Caraffat 400 aranyon és 20 átalag asszúboron megengesztelhetette.² Helyettök a clericalisok, az önkényes hatalom szolgálalkú bérencei, jutottak uralomra. Ezek közül való volt Klobusiczky Ferenc alispán is, Pálnak, akkori főgondnokunknak elfajzott testvére, a ki elhagyván ősei vallását, a sárospataki főiskolában való neveltetését rút hálátlansággal fizette meg. Ő volt az, a ki a törvénytelen rendelet végrehajtására vállalkozott, a miért a jézsuiták közbenjárásával, bárói rangra emeltetett, miután már elébb hűsége jutalmául, a zétényi uradalmat kapta. A várbeli templomot és paplakot a hozzátartozó javakkal 1686 december 6-án, az iskolát pedig 1687 április 24-én délelőtt 11 órakor adta át *Palsics János* sárospataki jézsuita-főnöknek. Az iskola elfoglalására, az ifjúság ellenállásáról való félelmében jónak látta katonaságot alkalmazni, maga Roth, a vár parancsnoka vezetvén és állítván fel a német gyalogságot a védtelen iskola körül.³

Ily körülmények közt, pártfogók hiányában, kénytelen volt a tanuló ifjúság a durva erőszaknak engedni s elhagyni ismét az ősi fészket. Egyrészők Gyulafehérvárra vette útját, hol 1672 óta szépen virágzott főiskolánk hajtása, más részök pedig, egy pár hónapi ide s oda való bolyongás után, idb. Csécsy János tanáruk vezetése alatt, Gyöngyössy András abaujmegyei esperes közreműködése mellett, július 12-én Göncön állapodott meg. Velök ment Hernádnémethy György lelkész is, hogy régi működése helyén tovább folytassa hivatalát. A másik lelkész, Debreceni Ember Pál, Sárospatakon maradt, hogy végig szenvedje hívei-

¹ Lásd városi jegyzőkönyv.

² Lásd Lampe Historia eccl. 500 lap.

³ Lásd Szirmay A. Notitia hist. 267. lap.

⁴ Lásd városi jegyzőkönyv.

vel mindazon embertelen zaklatásokat és üldözéseket, melyeknek a mindenéből kifosztott református egyház a jézsuiták örjögő dühe és fenekedő bosszúja miatt ki volt téve. Az üldözött hívek buzgó lelkészek vigasztalásai közt, e kemény megpróbáltatások idején is, állhatatosan ragaszkodtak vallásukhoz. Istenitiszteleire magán házaknál és udvarokban, különböző helyeken gyűltek össze, mint a Győry István, Ujlaky Mihály udvarán a Hécén, majd a mostani templom helyén, végre a Fekete Zsigmond hécei szabad telkén. Ez utóbbi helyen egy kis oratoriumot is építettek, de azt Eesedy jézsuita-főnök ismételtelen lerontatta, mit annál könnyebben megtehetett, mert a vár parancsnoka is háta megett állott, a ki azzal fenyegetődött, hogy akkor lövöldözi őket össze, mikor legjobban imádkoznak.⁵ A szabad vallásgyakorlat megtiltatván, a catholicus ünnepek megtartására fenyegetésekkel, pénzbüntetéssel és ütleggel kényszerítették. Maga a lelkész kir. kamarai parancsossal eltiltatott hivatala gyakorlásától, ismételve be is záratott, míg végre ellenségeinek bosszúja elől Hotykára menekült, honnan 1695 tavaszán Losonczra költözött.⁶ Utána Gönyüi Pócs Péter jött a megriasztott nyáj őrizésére, a ki a jézsuiták kegyelméből itt helyben lakhatott ugyan, de isteni tisztelet végzésére Hotykára kellett járnia. Ő róla van feljegyezve egyházunk leveles tárában, hogy midőn Tokai Ferenc és Szalontai György a Tököli seregéből elbocsátott porsuhancok 1697 július 1-én, az ujhelyi vásár szétválasztása után, a sárospataki várat hatalmukba kerítvén, a templomot és paplakot is visszafoglalták és átadták a reformátusoknak: a lázadók diadalmát nemcsak az, hogy fel nem használta a maga javára, sőt a kurucok halálos bosszúja előtt hozzámenekülő jézsuitákat vendégszerető házába rejtette el.⁷ Az ő moralja egészen mást tanított, mint a jézsuitáké: ellenségeinek életét még a magáénak kockáztatásával is kész volt megmenteni.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

HÉZSER ENDRE,

1812–1896.

Munkásságban, életbölcseiségben gazdag élet végződött be Hézszer Endre halálával. Ugy egyik, mint másik tekintetben méltó lenne emlékeztetével foglalkozni, de leghálásabb tárgy gyanánt kínálkozik maga: élet-története, mely annyi tanulságos — a mai nemzedék előtt majdnem ismeretlen — vonást tüntet fel abból a korból, midőn a magyar nemzeti tudományos irodalom még csak bölcsőjében szendergett, midőn minden hírnevesebb professor egy-egy élő encyclopaedia volt.

Hézszer Endre született Beregszászban 1812. év nov. 13-án. Egy régi nemesi családnak harmadik gyermeke volt. A legidősebb fiú: István a papi pályára volt kiszemelve, Patakon subscribált is már, mikor a kis Andrist a beregszászi iskolába, Édes Albert rektor urának keze alá feladták.

Beregszászban — mint azon időben sok más kisebb városban — nemcsak az úgynevezett népiskolai osztályokat lehetett végezni, hanem az algimnáziumi tanfolyamot is; nem voltak ugyan e célra beállított szakta-

nárok, de a rektor, kántor és praeceptor meggyőzték a közönséges iskolások mellett a felsőbb iskolák számára is előkészíteni az arra vállalkozó növendékeket. Igaz, akkor nem is kívánták, hogy a népiskolába járó gyermek feje tele legyen tömve a tudományok minden fajtájával; egy 1821-iki presbyteri jegyzőkönyv a következőkben körvonalozza a mesterek teendőit: »Cántor és praeceptor uraimék felhívassanak, hogy az oskolás gyermekeket az írásra, olvasásra és zsoltárokra jól megtanítsák, a lányoknak elég, ha olvasni tudnak.« Igen ám! de azért volt annyiféle dolguk, hogy ugyancsak talpra kellett állaniok, ha minden kötelességüknek meg akartak felelni: számon tartani a coquia sorját, az érdemesebb urak, úrasszonyok, mesterek és mesternék születés és névnapját, ilyen alkalmakkor illendő rigmusokban felköszönteni az ünnepeltet, résztvenni a torokban, keresztelőkben, lakadalmakon, sátoros ünnepeken cántálni, nem hagyván el a legszegényebb házat sem. Mindeme elfoglaltatásaik mellett találtak arra is időt, hogy kiválóbb tehetségű tanítványaikat bevezessék a classicusok ismertetébe. S mennyire megbíztak a főiskolák nagy tudományú professorai ezekben a rektorokban! Tanítványaik nem íratkoztak be magántanulóknak, nem kellett betörekedniök évváró magánvizsgára, hanem mikor a rektorok bölcsessége ki volt merítve, a kis diákok bementek Patakra, bejelentvén, hogy melyik classisba kívánnak felvétetni, a mi aztán egy kis felvételi-vizsga után meg is történt.

Ilyen tanrendszer mellett végezte Hézszer Endre a beregszászi iskolában Édes Albert, a nagy paedagogus vezetése alatt a gimnáziumi 4 alsó osztályt. Szülei ekkor befejezettnek tekintették tanulmányait, a gazdálkodásnál akarták alkalmazni, ámde a gyermekben erősen gyökeret vert az az ambíció, hogy ő sem marad hátrább a bátyjánál.

1829 szeptember elején, mikor előállott a felesztendei elemőzsiával megrakott szekér, mely István bátyját Patakra vala szállítandó, könnyes szemekkel kérte szüleit a kis diák, hogy őt is taníttassák. Szülei hallani sem akartak róla. Az első státiónál még pihentek, mikor verejtékezve odaérkezett az otthon hagyott fiú. Két mértföldet szaladt pihenés nélkül. A fuvaros szánta meg, felvette maga mellé, így jutott be Patakra. Bátyja tudni sem akart róla, a mendikás gyerekek segítettek neki ügyes bajos dolgában: beiratkozásnál, felvételnél. Hátra volt még a legnagyobb kérdés: a megélhetés. A gondviselés itt is legott segítségére jött a két Vályi testvér alakjában, kik magukhoz fogadták. A poetikát kegyelem-kenyeren végezte, mint orator correpetitorságból maga tartotta fenn magát. Hasztalan kínálták szülei a segílyt, az első évi kegyelem-kenyér arra az elhatározásra bírta, hogy önerejéből fog megélni. Ezt az elhatározását meg is valósította annyira, hogy a szülei után maradt örökséget is testvéreinek engedte át. Magára-hagyatottsága dacára sem volt koldus-diák, sőt a gavallérok közzé számíttatott, pedig az nem volt ám utolsó dolog abban az időben, mikor a gazdag rác, és oláh diákok önálló háztartással, fényes fogatokkal vitték a vezérszerepet. Sokat tanult s tanított. A tanfolyam bevégezése után Szepességre ment a német nyelv elsajátítása céljából, innen visszatérve a Nemes-Bikki három éves rektoriát foglalta el. Az első vizsgát Dehrecenben tette le, mely után azonnal Beregszászba és Miskolcra kapott meghívást. Az utóbbit fogadta el; Apostol Pál egyházkerületi főjegyző mellett 1842–1849-ig segédkezett, a mikor Tisza-Palkonya egyházközsége egyhangulag lelkészévé választotta meg.

A nem épen rossz javadalmú egyházban nagy feladat várt az új lelkészre. Temploma dülöfélben, paro-

⁵ Lásd: Tanuvalomások 1732-ből.

⁶ Lásd: Lampe id. műve 503. lap.

⁷ Lásd: A sárospataki ref. lelkészek élete, az egyház leveles tárában és Szirmay A. Notitia hist. 275. lap.

chiája, iskolája csak az isteni különös kegyelemből nem roskadt össze. Az egyháznak nem volt semmi ingatlan vagyona, sem tőkéje. Akkor még nem ismerték azt a sok pénzforrást, melyet — ily körülmények között — a mai nemzedék igénybe vesz. De ő nem hiába volt a szó igazi értelmében self-mann itt is feltalálta magát; a két mértföldnyi távolban fekvő káptalani birtokból felvállalt párszáz hold rétét felébe, ezt az egyházközség tagjaival lekaszáltatta, felgyűjtette, az egyház részét a miskolci piacra szállítatva, eladta. Meg volt a templom-építési-alap. A munkát megkezdték, a további költség kikerült a hol itt, hol amott vállalt nád és fűz-vessző vágásából. Így épült fel iskola és paplak segély nélkül, adósság nélkül. Ha felemlítem, hogy minden építkezés házilag kezeltetett, minden anyag beszerzése az egyházra neheztelt, elgondolhatni hogy mennyi gond, fáradság jutott osztályrészül annak a lelkesnek, kinek hívei közt egyetlen intelligens ember sem volt, a ki segédkezett volna mellette.

Hat év előtt nyugalomba vonúlt, bár képes lett volna még az egyházi szolgálatra, de szembajának növekedésétől félt, a mi csakugyan be is következett a múlt évben, a midőn teljesen elvesztette látóképességét. Az operatio segített rajta, azonban nem sokáig élvezhette azt a nagy áldást, mi a világ szépségeinek szemléltetésével összekötte van.

Jellemének alapvonása a kitartás, törhetlen akarat-erő, szerénység, egyszerűség. Szerepre nem vágyott, pedig szerepelhetett volna mint produktív erő is; nem volt az a mozzanat az egyházi élet terén, nem az irodalomban, politikában, mely figyelmét elkerülte volna. Szép készségekre valló egyházi beszédei mély érzést, erős gondolkodó főt, emelkedett irodalmi ízlést árúlnak el. Beszédeit vagy maga írta, vagy fordította; magyar író egyházi beszédét soha nem mondotta. Szeretett háttérbe vonulni; kényelmében a conservativizmus leg-szélsőbb határáig ment; Miskolcra hívták, nem akart mozdulni; az egyházi közélet terére kívánták bevonni, visszahúzódott. Tudományos készségét német auctorokból merítette; a 30 és 60-as évek közötti időkben megjelent jelesebb német-írók munkái könyvtárában összegyűjtve maradtak. Szellemének éles ítélő képessége, kedélyének elevensége utolsó percéig hű maradt hozzá. A napi és egyházi lapokat végig olvastatta magának, még legnagyobb szenvedései alatt is figyelemmel hallgatta.

Temetésének egyes részletei felett maga intézkedett s feljegyeztette azokat is, kiknek számára kell küldeni gyászjelentést. Két papi nemzedék halt ki mellette az alsó-borsodi egyházmegyében. Tanuló társai közül csak Szentpétery Sámuel nyugalmazott esperes és Kiss Áron, püspök vannak még életben, kiktől elhunyt gyászjelentésének elküldetésével búcsúzott el.

A 80 éves agg lekipásztor híveinek igazi édes atyja, egyháza szellemi, erkölcsi és anyagi jólétének fáradhatlan építője, családja boldogságának önfeláldozó munkása pihen a hosszú küzdelemteljes út fáradalmi után.

Áldás legyen emlékezetén!

E.

KÖZÉLETÜNK.

A Magyar Prot. Irod. Társaság közgyűlése.

„Adtál Uram esőt, nincs köszönet benne.“ Szinte ezt lehetne mondani az Irod. Társaság közgyűlésének elhalasztott határidejéről. Előre tudhatta volna a központ

is, a mi mi vidékiek bizonyosra vettünk, hogy május elsején a tagok még kevesebben jelennek meg a közgyűlésre, mint megjelentek volna április 20-án. Nem azt kérték az egyházi lapok, hogy a lehető legalkalmatlanabb időre halaszszák el a közgyűlést, hanem a lehető legjobb időre. Csak két hét múlva is, vagy például pünköst csónka hetében mennyivel többen lettünk volna vidékről is s talán — lehet mondanom — még helybeliek is nagyobb számmal jelentek volna meg. Igazán sajnálni való, hogy vezető férfiaink épen azt az időt tudták kiválasztani, a mikor a legkevesebben vehettek részt a gyűlésen. Így jóformán csak azok voltak ott, a kik úgyszólván törzslátogatói a közgyűléseknek. És e szerint jelen volt: Szász Károly ideiglenes elnökön, Hegedüs Sándor másodelnökön, Szöts Farkas titkáron, Bendl Henrik pénztárnokon kívül: Br. Vay Béla, Laszkáry Gyula, Szilassy Aladár, György Endre, dr. Csiky Kálmán, Biberauer Tivadar, id. Kiss Áron, Antal Gábor, Veres József, Bachát Dániel, Papp Károly, Balogh Ferenc, Petri Elek, dr. Szabó Aladár, Csiky Lajos, Révész Kálmán, Mokos Gyula, Földváry László, Vargha László s még egy pár tag.

Mint a meghívó is jelezte, a közgyűlést választmányi gyűlés előzte meg, mely előkészíté amannak tárgyait, megvizsgálta s helybenhagyta az 1894. és 1895. évi számadásokat, meghallgatta a vagyontkimutatást, mely szerint a társaság tőkéje 1895 végén 49,117 frt 58 kr, a Károlyi-alapé pedig 3211 frt 10 kr volt, a tagok száma viszont ugyanakkor 1228, közülök pártfogó 33, alapító 284, rendes 444, pártoló 467. A tagok száma fogyóban van, mit a jelentéstevők az egyházpolitikai törvények következtében beállott kedvezőtlen helyzetnek tulajdonítanak.

A közgyűlést az elnök imával kezdte meg, mely után felolvasta költői hangulatu megnyitó beszédét. Ennek folyamán megemlékezett a millenniumról, a társaság működése felélénkítésének szükségéről, melyre nézve a vidéki fiókokat tartja alkalmas eszközöknek, végül az Evangelical Alliance megjelent tagjairól, a kiknek a társaság nevében való üdvözlésére felszólította Balogh Ferenc, debreceni theol. tanárt, ki aztán egy kissé hosszadalmas angol beszédben meg is felelt a felhívásnak. Egyikök, dr. Baedeker mindjárt válaszolt is reá, azután dr. Szabó Aladár tolmácsolta röviden a két beszédet.

Ezek elvégeztével Szöts Farkas olvasta fel titkári jelentését, melyben előadta a többi közt, hogy a Koszorú III. sorozatának első három füzeté, valamint a Hercegszölösi kánonok új kiadása nemskára kikerül a sajtó alól. Felemlítette továbbá, hogy a „Protestáns Szemle“ positivebb iránya némelyeknél visszahatást keltett, de ő azért rendületlenül halad tovább a maga útján. Megemlékezett a társaság kiválóbb halottjairól, u. m. dr. Kovács Ödön, Pap Gábor s Lukács Ödön választmányi tagokról. A jelentés felolvasása után az elnök már szinte kimondta, hogy a jelentést a társaság „helyesli, tudomásul veszi“, de alulírott szerény felszólalására a „helyesli“ kifejezés az elnöki enunciatióból mégis kimaradt s így a társaság, *legalább egyelőre, még hivatalosan nem küszöbölte ki kebeléből a szabadelvűeket.* Abba azonban természetesen mindnyájan belenyugodtunk, hogy buzgalmaért a titkárnak elismerés szavaztassék.

Hálás köszönetét nyilvánította aztán a társaság Hegedüs Sándor másodelnöknek, a kinek áldozatkészsége teszi lehetővé, hogy a Koszorúnak nemcsak eddigi, hanem a III. sorozatban megjelenendő füzetéi sem fogják megcsönkítani a Károlyi-alapot.

Elhatározta továbbá a közgyűlés, hogy mivel a Luthardt-féle mű, mint 1895. évi tagilletmény nagyon megterheli a társaság pénztárát, ez évre csakis abban az esetben ad ki monographiát, ha a hátralékokból meg-

felelő összeg fog befolyjni. Különben legközelebb minden-
esetre a Zsilinszky nagy művének folytatására kerül a
sor. Csakhogy ha monographiák nem minden évben
jelennek meg, lassanként pártoló taggá lesz a rendes
tagoknak legnagyobb része.

Az indítványok során, elnök ajánlatára, megbízta a
közgyűlés a választmányt, hogy vidéki fiókok szervezé-
sére vonatkozólag javaslatot terjesztszen elő a jövő köz-
gyűlésre. Nagyon helyes, ez legalább útát tör annak az
indítványnak a megvalósításához, melyet „Vidéki pap”
név alatt (minek titkoljam, hiszen már úgy is sokan
tudják?) én terjesztettem elő e lap hasábjain. Mert föl
se tétélezhetem, hogy e javaslat épen arravaló volna,
hogy amattól elterelje a figyelmet, vagy épen holtta tegye
azt. A kettő nagyon jól megfér egymás mellett, szinte
magában foglalja egyik a másikat. Csak azon csodálko-
zom, hogy eddig még annak a régi óhajtnak se nagyon
iparkodtak a társaság vezetői eleget tenni, hogy vándor-
gyűléseket tartsunk, most meg már egyenesen ilyen
nagyszabású alkotásba fogunk belé.

Végül választások történtek. Elnökké igaz lelkesé-
dével Gyurácz Ferenc, dunántúli ev. püspököt választ-
totta meg a közgyűlés, míg a megüresedett választmányi
helyeket dr. Szilagyi Sándor egyetemi könyvtárigazgató-
val, Antal Gábor dunántúli ref. püspökkel, Zsigmond
Sándor alsószabolcs-hajdúi ref. esperessel, s dr. Kecske-
méthy István kolozsvári theol. tanárral töltötte be.

A közgyűlés ezzel véget is ért, de legyen nekem
megengedve, hogy egy pár megjegyzéssel kísérhessem
tudósításomat. Először is azt a kérdést vetem föl, hogy
egy különböző theologiai irányú tagokat egyesítő társa-
ság vezérferfiainak helye-e az egész társaságot, annak
közgyűlését mozgósítani egy bizonyos theologiai irányt
mereven képviselő egyesület tagjainak tiszteletére s csak-
nem úgy tüntetni fel a mi társaságunkat, mint a mely
ugyanannak az iránynak áll szolgálatában? Az Evange-
lical Alliance — mint tudjuk — annyira exclusiv ortho-
dox, hogy a szabadelvű theologusok általában vissza-
vonultak tőle. Hát ha egy más alkalommal mi meg viszont
azt követelnők, hogy a társaság közgyűlése a holland
vagy német protestáns-egylet tagjait fogadja hasonlóké-
pen: nagyon kíváncsi vagyok, megtennék-e miérettünk
budapesti és debreceni társaink, hogy lelkesedéssel vagy
csak jelenlétükkel is üdvözlöljék őket? Azt hiszem, hogy
nem, sőt bizonyosan szentségtörésnek tekintik magát ezt
a gondolatot is. Miért vitték hát bele a Prot. Irodalmi
társaságot ebbe a mostani tüntetésbe?

Ezzel kapcsolatban azt is megkérdem: mi lett volna
abból, ha a titkári jelentést illető elnöki enunciatio ere-
deti alakjában marad s úgy lesz jegyzőkönyvre véve?
Tagok maradhattunk volna-e némelyek csak egy napig
is, ha a társaság hivatalosan helyeslését nyilvánítja a
titkári eretnek-üldözés felett? Békeségben kellene élnünk
s vitetünk a szakadás örvénye felé az egymást szorító
két kéz jelvénye alatt.

Zoványi Jenő.

Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.

Ünnepi érzésünk már május első napjain erőseb-
ben fellobogott; a Budapestről kiáradó közörség a mi
szíveinket is élénkebben megdobbantá, s az ezredévi
ünnepélyek tiszteletére az akadémiai igazgató által
május 1-én, a gimnáziumi igazgató által május 2-án
engedélyezett iskolai szünnapot a jogász-egylet ünne-
pélyes nyílt ülés tartására, a gimnáziumi ifjúság kirán-
dulásra használta fel, a melyen Kiss Elek, s Rácz Lajos
tanárok vezetése alatt mintegy 90-en vettek részt (a

kedvezőtlen idő miatt az alsóbb osztályok növendékei-
nek itthon kellett maradniuk); a kirándulás célpontja
a sátoralja-ujhelyi várhegy és sátorhegy volt, melynek
ormán 11 órakor, a kiállítás megnyitásának pillanatá-
ban, hazafias lelkesedéssel énekelte el a kiránduló csa-
pat a Szózat két első versét.

A május 9. és 10-iki ünnepélyekre városunk zászló-
díszt öltött; talán nem oly ékeset, mint a nagyobb,
anyagilag előbbálló városok, de hát mi *szellemi* köz-
pont lévén, a szellemi ünnepülésre fektettük a fősúlyt;
azonban Patakon se volt ház, melyen a nemzeti lobogó
ne tanúskodott volna lakója hazafias gondolkodásáról,
magasba szálló érzelmeiről. Az ünnep előestéjén, pén-
teken este a város kivilágítást rendezett; a főiskola
épületének minden ablaka veres, fehér, zöld színben
ragyogott, a szépművészeti muzeum ablakait transzparen-
tek díszítették. Előbb az ipartestület, majd a főiskolai
ifjúság vonult végig az utcákon zászlók alatt, hazafias
dalokat zengedezve. Másnap az iskolák ünnepélyét
reggel 7 órakor népiskoláink emlék-ünnepélye kez-
dette meg a templomban, hová a kispataki községi
iskola ref. növendékei is nemzeti zászló alatt vonultak
tanítójukkal. A kisdéd lelkek háláérzéseit hazafias, na-
gyon meleg imában Réz László segédlelkész bocsátotta
fel a Gondviselő trónjához; az ünnepélyt Bálint Dezső
lelkész nyitotta meg, utalva e nagy nap fontosságára,
ezután Gérecz Károly fitanító mondott alkalmi beszé-
det, melyben kiemelte Magyarország történetének egyes
főbb mozzanatait. Erre a növendékek történelmi és
földrajzi előadása s Magyarország térképének meg-
koszorúzása következett, közben-közben megható éne-
kekkel és alkalmi szavalatokkal vegyítve.

9 órakor a főiskolai imaterembe vonult Sárospa-
tak művelt közönsége a főiskola millenniumi ünnepé-
lyére. A tanárok és tanulók nemzetiszínű jelvényeket
s illetőleg érmeket viseltek. Az előljárást Gókus
Gyula világi algondnok képviselte; jelen volt az állami
tanítókepezde tanári kara, élén Nemes Lajos tanfel-
ügyelővel, a városi előljárást, élén a járási főszolga-
bíróval, díszes hölgykoszorú s a vidékről is nagy számú
ünneplő közönség, kik szívesen sietnek a mi nem fényes,
de mindig tartalmas, mindig lelekemelő ünnepélyeinkre.
Főiskolánk ezredéves emlékünnepélye a következő műso-
rozat szerint folyt le: 1. *Gyülekezeti ének*, írta Fejes István
(1. lapunk 15. számát). 2. *Alkalmi ima*, dr. Tüdös István,
theologiai tanártól. 3. *Himnusz*, énekelte az ünneplő
közönség orgona és harmónium kísérete mellett. 4.
Alkalmi beszéd, dr. Zsindely István jogtanártól. 5. *Ha-
zafias dal* (Pásztor Sámuelről), előadja az ifjúsági ének-
kar. 6. *Ébresztő*, Bajza Józseftől, szavalta Horváth De-
zső joghallgató. 7. *Tárogató*, előadta az ifjúsági ének-
kar. 8. *Ezer év határán*, Szabolcska Mihálytól, szavalta
Piskóty Ferenc VIII. oszt. tanuló. 9. *Szózat*, énekelte
az ünneplő közönség orgona és harmonium kísérete
mellett. Ünnepélyünk minden részletében emelkedett,
lelkes hangulatban folyt le, méltóan a nagy alkalom-
hoz, méltóan főiskolánkhoz; az előadók méltán meg-
érdemlik legteljesebb elismerésünket. Az előadások fény-
pontja a diszruhában fellépő ünnepi szónok: Zsindely
kartársunk beszédje volt, melyet — az imával együtt —
lapunk múlt számából ismer olvasó közönségünk, s így
fel vagyunk mentve az alól, hogy azt bővebben jelle-
mezzük, bővebben méltassuk; elég annyit megemlíte-
nünk, hogy közönségünk a hosszú előadást, bár a szó-
nok mintegy felét kihagyta beszédének, mindvégig
feszült figyelemmel kísérte s igen gyakran adott he-
lyeslésének, tetszésének iránta kifejezést, végül pedig
lelkesen megéljenezte a szónokot. Az előadás mindvé-

gig meleg, lelkes volt, méltó a gondosan megszerkesztett tartalomhoz. A szavaltatok közül Piskóty szavaltata kiváló tetszésben részesült. Szent áhitattal, de egyúttal hazafias büszkeséggel eltelve jöttünk ki az ünnepélyről.

A főiskola emlékünnepeiről az állami tanítóképezde emlékünnepeire sietett a közönség, mely csakhamar ezután 11 órakor kezdődött s a következő program szerint folyt le: *Jersze emlékezzünk*. Régi magyar ének 1538 ból Farkas Andrástól, férfi karra átírta Hodossy Béla, előadta a képezdei énekkar. 2. *Megnyitó beszéd*, tartotta Nemes Lajos kir. tanfelügyelő. 3. *Ünnepi beszéd*, tartotta Veres Ferencz képezdei tanár. 4. *Magyar királyhimnusz* Mihalovics Ödöntől, előadta a képezdei énekkar. 5. *Ezerév*, írta Jókai Mór, szavalta Kormány Miklós III. év. kép. 6. *Rákóczy induló*, előadta a képezdei zenekar. — Ez ünnepély, tekintettel arra, hogy a főiskolai után következett, s tekintettel az intézet szűkebbkörű jellegére, jóval szerényebb keretben mozgott, mint amaz, az ünnepi beszéd is csak rövid történelmi visszapillantás volt, mely Zsindely I. hatalmas beszéde mellett nem érvényesülhetett: mindamellett így is összhangzatosan, csinosan folyt le, kivált nagyon találó volt Nemes Lajos ráutalása, a ki rámutatott azokra a szép, de nehéz feladatokra, melyeket az ezeréves haza a néptanítóktól vár, kik mindnyájan a magyar állameszme őrei, a magyar nyelv és kultúra apostolai tartoznak lenni, mert csak így tekinthetünk nyugodtan az új ezredév elé.

Délután 1¹/₂—5-ig a főiskola kertjében a gimnáziumi növendékek Kiss Elek tornatanár vezetés alatt *tornaiünnepélyt* tartottak, melyben a hűvös idő dacára nagyszámú közönség gyönyörködött. Előbb általános rendgyakorlatokat adtak elő, majd szertornázás, végül az egyes osztályok tagjai közt versenyek következtek, a melyeknél élénk versengés támadt, s elég szép eredményre vezettek. A gimn. tornaegylet magasra és távolra való súlydobásért 2—2 koszorúval tüntette ki Piskóti Ferencz és Molnár István VIII. oszt. tanulókat, előbbi mindkét versenyben első, utóbbi második lévén.

Este a tanári kar s az ifjúság, a városháza termeiben, közösen táncmulatságot rendezett, melyen az ünnepi közönségből sokan megjelentek s vidám hangulatban reggel 4 óráig mulattak; tiszta jövedelme fele részben a Tompa-szoborra, felerészben a szépművészeti múzeumra fog fordíthatni.

Május 10-ike az országos hálaadás napja volt. Egy ország hálája, egy egész nemzet áhitata szállott fel ekkor az eget urához; imát rebegett a multért, mely ezer év küzdelmeinek dacára dicsőséges és büszke emlékeztető és imába foglalta a jövőt, a melybe Isten félelmével és a multból merített öntudattal lép. Mi is dicsőséget zengtünk az Urnak! Isteni tiszteletünk d. e. 11 órakor kezdődött, miután úgy egyeztünk meg a többi felekezetekkel, hogy kölcsönösen részt veszünk egymás hálaadásában. Ugy is volt; 9 órakor a g. katolikusok, 10 órakor a r. katolikusok ünnepélyre mentünk; előbbi helyen nagymise volt (ezúttal kivételesen magyar nyelven!) s benne rövid emlékezés az ezredéves hazáról, utóbbi helyen Bubits pásztorlevelének felolvasása emlékeztetett a hazafias alkalomra, — utána latin nyelvű apáti nagymise következett szép énekbetétekkel. Hozzánk is eljöttek a többi felekezetek képviselői, a város előljárósága, sokan az izraeliták közül; zászlókkal diszitett templomunk színig megtelt ünnepi közönséggel. *Fenálló éneknek* a 74. dicséret 2 első versét énekeltük, gyülekezeti éneknek *Pósa Lajos* költőnk *Hálaénekét*, melyet a balogvölgyi papság számára írt, — majd a *polgári énekkar* alkalmi éneke következett.

Az ünnepi imát és egyházi beszédet (Zsolt. XCVIII. v. 4.) alapján *Bálint Dezső* ref. lelkész tartotta; az első szívből fakadt hálaadás volt ezer év áldásaiért, az utóbbi azon erények feltüntetése, melyek nemzetünket itt annyi balszerenese közt, oly sok viszály után fentartották s ama tanulságok levonása, melyek számunkra a jövő ezredévet biztosíthatják. Egyházi beszéd közben a vegyes női és férfi énekkar adta elő nagy művészettel Ábrányi E. *»Ezerév«* című ünnepi himnuszát; befejező éneknek az egész gyülekezet az *»Isten áldd meg a magyart!«* két első versszakát énekelte el egy szívvel-lélekkel!

IRODALOM.

* **Protestáns Szemle** 3—4. füzet. Új közlemény a két füzetben a szokott rovatokon (hazai és külföldi egyházi élet, hazai és külföldi irodalom), és a már megkezdett s korábbi ismertetésünkben jelzett tanulmányokon kívül: *Séta a római katakombákban* Dr. Nagy Zsigmondtól (összesen 16 lap terjedelemben), érdekes és csinos rajza az őskeresztények temetkezési szokásainak, síremlékeinek, sírfelíratainak, — aztán a két iránycikk, a 3. füzetben: *Theologia természetfelettség nélkül* Szóts Farkastól, a 4-ikben: *A tudomány szabadsága és a keresztény hit* Dr. Szabó Aladártól, — mindkettő ugyanabban az irányban és szellemben, mint az 1—2 füzet iránycikkei. Ujra azt kérdezzük a szerkesztőtől, minek oly cikkekkal előállani, a melyek minket csak elválasztanak egymástól, a helyett, hogy egyesítenének, mikor mi már határozottan kifejeztük, hogy az ilyes dolgokat nem bírjuk lelkünkbe befogadni! Hát oly semmibe veszi a mi figyelmeztetésünket, — oly kevésre tartja jelenlétünket a Magy. Prot. Irod. Társaságban? Jézus egy elvesztett juhót is felkerestet, a titkár úr nem törődik vele, ha sok juha veszendőbe megy is, csak az ő elve érvényesüljön. Miért nem marad a hat éven át követett irány mellett, mely az ellentéteket mellőzve oly irányban működött, a melyben mindnyájan egyetérthettünk? Az első iránycikk különben a *supranaturalismus* apológiája; főtétele: az evangéliom s a kereszténység nem emberi alkotás, hanem isten adománya, — de hogy az isteni hatalomnak s adománynak miért kelljen természetfeletti uton nyilvánulnia, s miért ne nyilvánulhatna ma és nyilvánulhatott volna bármikor elegendőképpen a világrend törvényei szerint s törvényei útján, melyeket ő maga szabott meg: e kérdésre a t. szerző adós marad a felelettel. Mi is valljuk az evangéliom isteni természetét, de tagadjuk azt, hogy a természetfelettség Isten igéjének leghatásosabb eleme s legmértősebb vonása. Azt tudjuk, hogy a csoda a hitnek édes gyermeke, elismerjük a csoda jogosultságát a hit egész birodalmában — hisz' mindnyájan ma is igen sokszor, midőn Istenhez fohászkodunk, csodát kérünk, csodát remélünk! — de ez mindig csak subjectív csoda, a mely csak a hívő lélekre, benső tapasztalatra nézve létezik; objectív értelemben, a külső tapasztalatra nézve létezett csodáról nem tud a tudomány, nem beszél a világtörténelem. Ugy a természeti mint az erkölcsi világban igen sokszor találkozunk Isten megfoghatatlan útjaival: ezek nem azért megfoghatatlanok, mert természetfeletti, hanem azért, mert értelmünk azok törvényébe még ma nem tud behatolni. A mi a szentírás isteni származásáról és természetfeletti ihletéről szóló nézetet illeti, — ezt sem fogadhatjuk el, a mint nem fogadta el Luther se, ki az új-szövetség egyik pásztori levelét *szalma*-levélnek nevezte; s nem hiszszük a *testek feltámadását* se, mert az a mindennapi tapasztalattal

ellenkezik. De egyebütt is bőven találkozunk elavult zsidós s főként pápistas nézetekkel a cikkben, a mely inkább illik egy kath. szemlébe, mint egy protestánsba, s a mely ész, gondolkodást, történelmet, természettudományt megtagadó, semmit sem vizsgáló, hanem mindent vakon elfogadó hitet hirdet és követel. Azt hiszi, csak a tudatlannak van és lehet vallása, pedig talán több joggal lehet egy német íróval mondanunk: *Nur der Wissende hat Religion!* — az előbbié csak babonás vakhit, az utóbbié mély belátáson alapuló hit. De hát az ilyen hívőkre a mi cikkírónk csak szánalommal tekint, mert ő nem gondolkodásra, hanem engedelmes-ségre akar nevelni. A cikk, a mint szerzőjének nem válik dicséretére, úgy a Szemlét se emeli egy cseppet se. — A Szabó Aladár iránycikke két részből áll; első része csupa okos, mély tanulmányra s gondolkodásra valló dolgokat, tudományos tételeket foglal magában, a melyekkel minden tekintetben egyetérthetünk; de a másodikban őt is elragadja a pegazus s viszi — a Drummond mezeje felé; a ki Drummond művét olvasta, csupa ismerős tételekre, okoskodásokra, bizonyításokra fog itt találni. Főhibája az, a mi a scholastikusoknak volt, hogy a hit dolgait tudományos tételekké akarja tenni, persze csak annyi sikerrel, mint azok. Feledi, a mit a költő oly utó-lérhetetlen szépen mond:

„Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző szíve óhajta sejt.”

s tisztán akarja ismerni Istent, látszólag a tudomány módszerével, de valójában annak megtagadásával. Okoskodása circulus vitiosus: *Csak a hit vezet Isten ismeretére, — s a keresztyén élő hit Isten munkája az emberben.* Melyik kérdés tartja itt a másikat? egyik bizonyára a levegőben csüng. Más okoskodása más hibában szenved: »Asvány, növény, állat nem segít engem öntudatosan, a mikor meg akarom ismerni, Isten megismerésénél egy tökéletes hatalom, Isten jó segítségemre.« ez merész föltevés, azt is lehetne mondani: petitio principii. Másik állítása — »Isten csak Isten által ismerhető meg« — téves következtetésekre vezet; e szerint ördög (melyben a római egyház hisz és Luther is hitt) ördög által ismerhető meg, azaz ördögnek léteznie kell, hogy róla képzetünk, fogalmunk lehessen, így a boszorkány, kísértet, angyal, sárkány, pokol mind realiter létező dolgok, minthogy ismeretünk van rólok. »Én az Isten tökéletes életkörébe a magam erején nem juthatok,« — mondja szerző; mi kérjük: hát bizonyos a felől, hogy bárminő úton eljuthat oda? hogy mondja a költő: Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér! »Csak a hit vezet Isten ismeretére,« — hát akkor ne csodálkozzék H. Spenceren, ha ő, a tudós lemond Isten megismeréséről, megvizsgálásáról, ő, a ki az ismereti világ tényeit vizsgálja, furkészi! — »Rábízzuk mindenkinek lelkiismeretére és becsületérzetére, hogy kövesse Kálvin példáját, a ki, mikor ellentétbe jött egyháza szellemével, lemondott annak javairól.« Legyen meggyőződve a szerző, hogyha mi azt tartanók a ref. egyház szellemének és tanának, a mit Szabó Aladár és Szóts Farkas hirdet és ha ennek hívését kötelezőleg szabnak elénk, egy percig se maradnánk tovább ebben az egyházban. S legyen meggyőződve, hogy nem az egyház javai tartanak minket itten vissza, mert egyebütt is kapnánk (talán már eddig is kaphattunk volna) ilyen kenyeret, hanem az egyház iránti szerelmünk, melynek mi épolj joggal valljuk magunkat fiaul, igaz szellemű tanítványaiul, mint önök, bármint csúfoljanak és vádoljanak minket! Épen ez az eljárásuk, hogy egyedül magukat tartják a tiszta, igaz ref. hit képviselőinek, bizonyítja, hogy önök nem annak, hanem az egyedül üdvözítő egyháznak álláspontján állanak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Kubes Ödön, a sárospataki ev. ref. főgimnázium VIII-ik osztályának egyik legjobb magaviseletű és legszorgalmasabb növendéke folyó hó 9-én, hosszas betegeskedés után meghalt V. Árdón, a szülei háznál. Temetésén folyó hó 12-én jelen volt a tanárok vezetése alatt az egész gimnázium ifjúsága, valamint a főiskolai énekkar is, mely az Oppitz Sándor katekheta által végzett róm. kath. temetési szertartás után úgy a ravatalnál, mint az úton és a temetőben gyászdalokat énekelt. A sírnál az osztálytársak nevében *Ambrus István* búcsúzott el a megboldogulttól. A mindenható vigasztalja meg a kesergő szüléket s a derék jó fiú porainak engedjen békés nyugodalmat!

— **A sárospataki főgimnázium VIII-ik osztályának vizsgálata** folyó hó 11—13. napjain tartott meg Szinyei Gerzson és dr. Finkey József akad. tanároknak, mint az Igazgató-tanács küldötteinek elnöklése alatt. Vizsgálatra jelentkezett 26 rendes és 1 magántanuló; előbbieket egy kivételével, a ki egy tantárgyból javító vizsgálatra útasított, mind sikerrel vizsgáztak. Utóbbi, ki a VII. és VIII. osztályból egyszerre állott vizsgálatot, szintén jó eredményt mutatott fel. Az írásbeli érettségi vizsgálat május 15-én kezdődött.

— **A Kazinczy-ünnepélyt Széphalmon** folyó hó 14-én, áldozó-csüdtörtökön tartotta meg a sárospataki főiskola és a sárospataki állami tanítóképző-intézet. A s. a. ujhelyi róm. kath. főgimnázium növendékei tanáraik vezetése alatt már pár héttel előbb vonultak ki Kazinczy sírjához s a két szomszéd tanintézetből különválva ünnepeltek, a mi annál feltűnőbb volt, mert a sárospataki főiskola közigazgatóját arról értesítette az ujhelyi gimn. igazgató-sága, hogy ők a Kazinczy-ünnepélyben nem vesznek részt. Az ünnepélyről a kedvezőtlen időjárás miatt, a mely a múlt évi ünnepélyen is annyi kellemetlenséget és aggodalmat okozott, a főiskolai tanároknak és tanulóknak egy része elmaradt s e miatt az ünneplő közönség megszokott képe nagyot változott. De nagyot változott azért is, mert a hivatalos Zemplénnvármegye a főispán és az alispán vezetése alatt most jelent meg először a szent öreg sírjánál, hogy a megye tekintélyesebb tanintézeteivel együtt ünnepeljen. Változtatott a megszokott képen az is, hogy a s. a. ujhelyi izraelita fiú- és leányiskolák növendékei, a tanítók és tanítónők vezetése alatt, zászlókkal, szintén kivonultak az ünnepély színhelyére. Az ünnepélyt 1/2 9 órakor a főiskolai énekkar kezdte meg a hymnus első versének eléneklésével. Ennek elhangzása után dr. *Finkey József*, a sárospataki főiskola közigazgatója mondott megnyitó beszédet, kiemelve, hogy a mostani Kazinczy-ünnepélyt az eddigieknél felemelőbbé, lelkesebbé teszi a nemzet ezredéves ünnepe. A megnyitó beszéd után a sárospataki állami tanító-képző intézet növendékei énekelték a „Fel, fel, Istenhez fel“ kezdetű darabot. Ezután következett az ünnepi beszéd, melyet ez alkalommal *Rohoska József* theologiai segéd-tanár tartott. Beszéde első részében ifjúi lelkesedéssel szólt az ezredéves Magyarország nemzeti ünnepéről, a második részében pedig azt mutatta ki, hogy *minő szerepe volt Kazinczynak hazánk ezredéves fenállásában.* A szépen kidolgozott beszéd, szépen előadva teljesen megnyerte a hallgatóság tetszését. Az ünnepi beszéd elhangzása után újra a főiskolai énekkar szerepelt a „Hazánk“ című darabot énekelve, aztán *Finkey József* közigazgató adta át a Magyar Tudományos Akadémia jutalom aranyait a nyertes főisk. tanulóknak. A nagyobb, 10 darab arany jutalmat *Horkay Barna* IV. éves hittan-

hallgató nyerte, következő című pályaművével: „Kazinczy Ferenc gyermek és ifjú kora, különös tekintettel sárospataki tanuló pályájára.“ A kisebb, 5 aranyból álló díjat pedig *Ambrus István* VIII. osztálybeli tanuló érdemelte meg, legjobb eredményt mutatván a magyar nyelv és irodalom történet tanulmányozásában. A tanítóképző-intézet részére küldött 5 arany díjat *Forgon Pál* III. éves tanulónak ítélte a tanári kar, melyet *Dezső Lajos* igazgató adott át a nyertesnek buzdító szavak kíséretében. A szorgalmat méltató közönség mind a három kitüntetett ifjút melegen megéljenezte. Az ünnepélyt bezáró beszédet szintén *Dezső Lajos* igazgató tartotta. Beszédében a hallgatóság figyelmét különösen két bajra hívta fel, a mely nyelvünk fejlődésénél még most is észlelhető, nevezetesen, hogy a műveltebb elem még ma is igen sok idegen szót használ írásban és beszédben s hogy a nagyobb iparos városok gyors megmagyarosodása folytán sok idegen kifejezés kerül a közép osztály, a polgárság nyelvébe is. Ennek a bajnak a megszüntetésére hívta fel különösen az ifjúság figyelmét. Végül megköszönte az ifjúság ünnepelésében részt vett közönség érdeklődését s azzal a kéréssel, hogy ezt a buzdítótól ható érdeklődést tdvábbra is tartsa meg, az ünnepélyt berekesztette. A sárospataki ifjúság utolsó szereplése a képezdei énekkaré volt, a mely az egészen alkalomszerű „Ezer esztendeje annak,“ „Hej Rákóczy, Bercsényi“ és „Legyen úgy mint régen volt“ kezdetű dalokat adta elő. A nagy közönség mind a két énekkart méltán éltette sikerült szerepléseért. Már szót akart oszlatni az ünneplő közönség, midőn az izraelita iskolák növendékei rákezdtek a „Hazádnak rendületlenül“ t s ennek folytatásul elénekelték a „Tied vagyok, tied hazám“ két első versét. Ez mint programmon kívül álló szereplés egészen meglepte a közönséget, mely lelkesen megéljenezte a kicsinyeket és az ő magyar érzelmű tanítóikat és tanítónőiket.

— **Ezredévi ünnepekről** értesítenek bennünket több felől. Csupa lelkesedés beszél a sorokból, a mi magában is jó bizonyosság arról, hogy az ev. ref. egyház a benső ember szerint ünnepelte meg az 1000. dik évfordulót, úgy az iskolákban, mint a templomokban. De olvasunk hihetetlennek tetsző híreket is, p. o., hogy néhol — itt Felső-Magyarországban — a róm. és gör. kath. lelkészek elhúzódtak az ünnepléstől s a nép — az Istenadta nép — azt rebesgeti, hogy ünnepeljenek a kálvinisták, mert ők magyarok!! Némelyik róm. és gör. kath. lelkész a püspökétől várt predikációt, de mert nem érkezett, hát csak a szokott misét mormolta el — latin vagy ó-szláv nyelven Az ünnepi mámor eloszlása és a körülményesebb s nyugodtabb széttekintés után — mennyi tanulsággal lesz gazdagabb a magyar állam s mennyire kell majd bánnia, hogy bizonyos felekezetek körében olyan könnyen tudja túrni az idegen nyelvhez és idegen ízü kultuszhoz való makacs ragaszkodást. A tanítókra és papokra, mindkettőjük nevelésére imitt-amott nagyobb gond fordítandó s mindjárt nem lesznek félrehúzó érsekek, püspökök, papok, plebánosok, kántorok stb. Aztán az a dicsőséges *néppárt* a millenniumi ünnepségek alatt is egyre hintette és hinti a konkolyt az új ezer év táplálékául!

— **A sárospataki főiskola ezredévi emlékalapjára**, a mit lapunk ünnepi számában 10 frttal kezdeményeztünk, — hála a sziveket mozgató Fővalónak — megérkezett az első küldemény. Hogy milyen nemes érzés indította küldőjét, bizonyítsák saját szavai: „Kedves Nt. úr! Kegyeskedjék ez összeget (5 frt) a sárospataki főiskolában létesítendő millenniumi alapra elfogadni. Csekélység ugyan a nagy és magasztos célhoz képest, de sok kicsi sokra nőhet. Vajha úgy lenne, a mit teljes

szívemből kívánok. Fogadja magasztos kezdeményezéseért a volt tanítvány szerény üdvözlését. Beszter, 1896 május 12. Öszinte tisztelettel. *Paikoss Endre* ev. ref. lelkész.“ A küldő egy IV. osztályú egyház lelkésze. Ha sokan támadnak nyomában, a kiknek szegénységét gazdagsággá fokozza a sárospataki főiskola iránt érzett szeretetök: úgy a mi vetésünket dús aratás fogja jutalmazni. Hiszszük, hogy lesznek, a kik — alkalmas időben — házankénti gyűjtés vagy legalább hirdetés útján is megkísérlik a bibliai özvegyek filléreinek összegyűjtését: mert annál értékesebbnek képzeljük mi azt a bizonyos ezredévi emlék-alapot, mennél több szívben élénkíti az a sárospataki főiskola képét. Örömmel említjük meg, hogy lapunk ezredévi mellékletének nagyobb része: a *dr. Tüdös István* alkalmi imája és *dr. Zsindely István* alkalmi nagy beszéde külön-lenyomatban is megjelent hogy tiszta jövedelme szintén az ezredévi emlék-alapnak gyümölcsozzék. Melegen ajánljuk a 30 kros füzeteket tartalmukért s a szép célért is a t. olvasók pártfogó figyelmébe.

— **Lukács-alapítvány. Szavazások a Lukács utódjára.** A mint biztos forrásból tudjuk, Szabolcsmegye állandó választmánya e hó 7-én tartott gyűlésén, elismeréseül ama nagy érdemeknek, miket *Lukács Ödön* a megyei közügyek körüli tevékenységével szerzett, elhatározta, hogy emlékét 1000 frtos alapítvánnyal örökíti meg, mely alapítvány a helybeli ágostai főgimnázium kezelésére bízta oly módon, hogy annak évi kamatát a megboldogultnak kis árvája: Tihamér kapja mindaddig, míg tanuló pályáját bevégezte, még akkor is, ha nem *Nyíregyházán*, de más iskolákban tanul. Ezután pedig ez alapítvány kamata 2 részre osztván, azt valláskülönbség nélkül oly jól tanuló 2 gyermek kapja, kik a magyar történelemben és szavalásban jeleseknek ítéltetnek, s az alapítvány „*Lukács Ödön-alapítvány*“ néven kezeltessek. Tisztelettel üdvözlöljük Szabolcsmegyének ezt a ritka kegyeleti tényét! A valódi érdem jutalmazásául tekinthető az a jelenség is, a mely az esperesi állásra való szavazásokban mutatkozik; — mint a helyi lapok közlik — a felső-szabolcsi egyházmegye nagyobb egyházai közül Uj-Fehértó, N.-Kálló és Nyíregyháza stb. presbiteriumai szavazataikat *Görömbei Péter* egyházmegyei tanács bíró s egyházkerületi képviselőre adták, s a mint értesülve vagyunk, e szavazatok az egyházmegye többségének gondolkodását képviselik.

— Az „**Evangelical Alliance**“ küldötteit f. hó 2-án délután 5 órakor fogadta a konvent által kiküldött s a budapesti egyház által alkotott kettős bizottság. Mint tudósítónk írja — nem fényes, de egyszerű, megható és bensőségteljes volt ez a fogadás. Négy nyelven (angol, francia, német, magyar) harsant fel az ág. evangélikusok deák-téri dísztermében — a Luther hatalmas éneke, négy nyelven hangzott az evangélium a szónokok által . . . egy második pünköszt. Valánk együtt egy akarattal. Szász Károly imája, megnyitó beszéde után Bárány Vay Béla angolul, Sárkány püspök németül üdvözölte a küldöttséget, majd Kovács Lajos hitoktató angolul az ifjúság nevében. A küldöttség részéről Rev. Bligh angolul, Rusbelsdorf alezredes németül, Fischer-Sarasinfranciául beszéltek. Zárót Bachat Daniel tartott. Nagy hatása volt a Szász Károly hitvallásszerű beszéde.

— **Felhívás.** Mindazokat, kik a jövő 1896/7. iskolai évben a főiskolai tápintézetnek jótéteményes tagjai ohajtanak lenni, felhívom, hogy e tárgyban készített folyamodványaikat hozzám, mint a tápintézet felügyelőjéhez legkésőbb jun. 20. napjáig adják be. E határnapon túl érkezett folyamodványok tekintetbe nem vétetnek. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti

alapszabályok 9. §-a így intézkedik: „a folyamodók folyamodványait tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett jótéteményért való folyamodásokhoz melléklet nem szükséges. A főiskolai szobákban való lakásért szintén jun. 20. napjáig kell, még pedig külön folyamodni. Ezen folyamodványhoz, melyet szintén hozzám kell beadni, melléklet nem szükséges. Sárospatak, máj. 15. 1896. Szivos Mihály, t. felügyelő.

— **Államsegélyt nyert lelkészek.** A 22000 frt államsegélyből kerületünkre eső 3300 frtot az egyházkerület pénzügyi választmánya következőleg osztotta ki az illető esperes urak által ajánlatba hozott lelkészek és segédlelkészek között: I. **abauji egyházmegye:** Kis József hejcei lelkésznek 40 frt, Szaniszló Pál novaji lelkésznek 50 frt, Karla Gábor radványi lelkésznek 50 frt, Sütő Kálmán nádasdi l. 40 frt, Nemes Gyula g.-ruszkai l. 40 frt, Szobonya István györkei l. 40 frt, Id. Szilva István rásonyi l. 40 frt, Ujj János korláti l. 40 frt, Körösy József vilyi l. 40 frt, Fűrész Jenő p.-szinyei l. 40 frt, Biró János k.-vágási l. 40 frt, Idrányi Barna, n.-szalánci l. 40 frt, Benke István segédl. 25 frt, Harsányi Bertalan s.-l. 25 frt, Kőszegi Dániel s.-l. 25 frt, összesen 575 frt. — II. **alsó-borsodi egyházmegye:** Tokaji Nagy Lajos ábrányi l. 60 frt, Somody János heőbábai l. 50 frt, Solyom Gyula heőcsabai l. 50 frt, Kerekes Károly n.-bikki l. 50 frt, Kazay Sándor maklári l. 40 frt, Fodor Gyula s.-l. 30 frt Kovács Károly s.-l. 25 frt, Bodolay Miklós s.-l. 25 frt, összesen 330 frt. — III. **alsó-zepléni egyházmegye:** Kun Miklós monoki l. 50 frt, Réthy Pál golopi l. 50 frt, Sallay Sándor e.-horvátii l. 50 frt, Szántay István berzéki l. 50 frt, Nagy Károly szomotori l. 50 frt, Kolosváry István tolcsvai l. 50 frt, Kovács János v.-újfalusi l. 50 frt, Idrányi Lajos s.-l. 25 frt, Keresztúry József s.-l. 25 frt, összesen 400 frt. — IV. **felső-borsodi egyházmegye:** Horváth János r.-szendi l. 40 frt, Ónody István meszesi l. 40 frt, Nagy Sándor szakácsii l. 40 frt, Demeter János martonyii l. 40 frt, Barna Gyula s.-ivánkai l. 40 frt, Antal György r.-bányai l. 40 frt, Farkas József hegymegi l. 40 frt, Kerekes János f.-barcikai l. 40 frt, Rozgonyi László nekézsenyi l. 40 frt, Rácz Endre tardonai l. 40 frt, Eperjessy Ferenc mályinkai l. 30 frt, Tóth Menyhért s.-l. 25 frt, összesen 455 frt. — V. **felső-zepléni egyházmegye:** Sztankovics Lajos kisbárii l. 40 frt, Babarek Dániel n.-ráskai l. 40 frt, Persenszky János n.-toronyai l. 40 frt, Kádár János legényei l. 40 frt, Soltész Gyula k.-ráskai l. 40 frt, Szegő Béni zepléni l. 40 frt, Stefán Mihály csernahói l. 40 frt, Hajzer Endre hardicsai l. 40 frt, Szombathy Antal kolbásai l. 40 frt, Ujj István ladmóci l. 40 frt, ifj. Kálniczky János s.-l. 25 frt, Janka Károly s.-l. 25 frt, összesen 450 frt. — VI. **gömöri egyházmegye:** Konyha Pál beretkei l. 40 frt, Seres József martonfalvi l. 40 frt, Kiss Károly runyai l. 40 frt, Sághy Sándor bejei l. 40 frt, Bartók János g.-kisfaludi l. 40 frt, Czinyéry Barna s.-keszii l. 40 frt, Keresztúry Károly szuhafői l. 40 frt, Nagy Béla g.-szkárosi l. 40 frt, Fodor Géza s.-l. 25 frt, Budaházy Lajos s.-l. 25 frt, összesen 370 frt. — VII. **tornai egyházmegye:** Kapossy György jabloncai l. 40 frt, Ragályi Géza szádellői l. 40 frt, Simon Andor barkai l. 40 frt, Arday Dániel zsarnói l. 40 frt, Mészáros Lajos perkupai l. 40 frt, Péter József szőlős-ardói l. 40 frt, Tóth Kálmán komjátii l. 40 frt, Ambrús János b.-vendégi l. 40 frt, összesen

320 frt. — VIII. **ungi egyházmegye:** Kiss László bátfai l. 50 frt, Pazar István iskei l. 50 frt, Homoky Antal k.-geőci l. 50 frt, Szöllőssy Ferenc mokcsai l. 50 frt, Id. Szakal István szeretvai l. 50 frt, Benedek János f.-reviscsei l. 50 frt, Rásky Endre vajkóci l. 50 frt, Köröskényi István s.-l. 25 frt, Kovács Kálmán s.-l. 25 frt, összesen 400 frt.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A szent-istván-baksai ev. ref. egyház templomának megújítási költségeire a nt. Baksay Sándor, solti esperes úr gyűjtőívén a következő kegyes adományok folytak be: Ádám József lelkész 80 kr, Baky István 50 kr, Boncz Gyula 50 kr, Orosz Endre 1 frt, bogyiszlói egyház 95 kr, solti egyház 1 frt, szent-benedeki egyház 50 kr, kun-szent-miklósi egyház 20 frt, kun-szent-miklósi gimn. tanárok 4 frt, kun-szent-miklósi takarékpénztár 10 frt, Szondy Dénes főszolgabíró 1 frt, Helle János szolgabíró 1 frt, Kovács Zsigmond tanácsbíró 5 frt, Hajós József egyházmegyei gondnok 10 frt, Erdőssy Gyula tanácsbíró 5 frt, Kálcsi József tanácsbíró 3 frt, Hajós János 20 frt, Gyenes János törvényszéki bíró 1 frt, Gyenes Judith 5 frt, Tóth Pálné 2 frt, Duzmath Pálné 5 frt, Szappanos Mátyás 1 frt, Hetesy Viktor lelkész 1 frt, Hetesy Viktorné 1 frt, Hetesy Vikica 1 frt, Mészáros Vikica 1 frt, Mészáros János lelkész 1 frt, Baksay Árpád segédlelkész 1 frt 75 kr, Baksay Sándor 10 frt. Összesen 115 frt. Fogadják a nemes szívű adakozók, különösen nt. Baksay Sándor esperes úr egyházközségünk hálás köszönetét. — Sz.-I.-Baksa, 1896 március 18. *Sárkány Sámuel*, ev. ref. lelkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Jókedvű adakozó. A 13 frt 80 krt a pénztári hivatalnak adtam át a tápintézet javára. — **L. E.** A költeményben van sok erő és szépség, de nyilvánosság elé nem bocsátható. Sebeket minek tépnénk itt is, ott is? A másik némi módosítással még festék alá kerül. Üdvözljük a megújuló buzgóságában. — **R. K.** A rövid tudósításokat köszönöm, a hosszabbat az illető kellő időben megküldte, de 1000 évi számunkba nem fért be s nem is akartuk azt sokfélék tárává tenni. — **R. K. B.-a.** Szívesen várjuk. — **Sz. I.** Bizony-bizony hogy álmélkodással csudáljuk kitartását. Jó léssen abból. Egyszer csak én is elmondom még a magamét. A küldeményeket mind megőriztem, mivelhogy egyik sem üres. — **F. J.** Nem férünk a sok közleni valóval, ezért ebből a számból kimaradt. A jó munkához különben szívünk teljességéből gratulálunk. — **R. Gy.** Irok, mihelyt lehet. Aggodalmairól rád ismerek, de hát ezuttal nem lehet másképen. Jó az Isten!

PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSRA.

A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumnál a jövő 1896/97-ik iskolai év kezdetével elfoglalandó **magyar-latín** nyelvi **helyettes-tanári** állomásra pályázat hirdettetik, a főgimnázium pénztárából negyedévi részletekben előre fizetendő évi 800 frt fizetéssel.

Csak ev. ref. vallású egyén választhatik meg.

Előleges tájékoztásul e helyen is megjegyeztetik, hogy ezen állomás egy év múlva rendszeresítetteti fog 1200 frt évi törzsfizetéssel (e törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetve 1600 frtig emelkedhetik), 240 frt lakbérrel és 500 frtig emelkedhető 100 frtos ötödéves korpótlékkal.

A rendes tanári állomás betöltése — a főgimnázium fentartótestületének ajánlata alapján — a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe fog tartozni.

Pályázók felhivatnak, hogy folyamodványukat keresztlevélükkel, végzett tanulmányaikról, képesítésükről és ha alkalmazásban vannak, eddigi szolgálatukról, továbbá egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt f. évi junius hó 15-ig a főgimnázium igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (Szatmár) küldjék be.

Szatmár, 1896 május 8.

Farkas Antal,

az ev. ref. főgimn.
igazgató-tanácsának elnöke.

1—2

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁ CZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Tiszáninneni egyházi értekezlet.” Radácsi Gy. — „Oszszuk kétfelé a felső-szabolcsi egyházmegyét.” Lic. Rácz Kálmán.
— „A fali olvasótáblákról.” Gérecz Károly. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” Szinyei Gerzson. —
„A gönci ev. ref. egyház örömnapijai.” F. J. — „Vegyes közlemények.”

Tiszáninneni egyházi értekezlet.

— Felelet Czinke I. nyílt levelére. —

Lapunk ez évi 5-ik számában „Várjunk-e még?” címmel nyílt levelet írt hozzám, mint ez idő szerinti szerkesztőhöz, Czinke I., akkor még erdőbényei, most már rimaszombati lelkész, nekem régi, kedves tanítványom és munkatársam.

A nagyváradai lelkészi értekezletről világgá lett hírek hatása alatt, de eszményeket imádó lelkének nyughatatlansága miatt is, azzal a kérdéssel támad reám szeretettel: „Hát mi, tiszáninneniek nem látjuk-e még elérkezettnek az időt a megmozdulásra, a szervezkedésre, az egyházkerületi egyházi értekezletnek egy értelemmel való megalakítására... ebben az esztendőben?! Az ezer éves tanulságok esztendőjében.”

Azért kívánt épen engem mozgatni, mert tudta, hogy én — az én benső emberem által vitetve — közvetlen szemlélője voltam a nagyváradai lelkészi értekezlet lefolyásának; továbbá, mivel emlékezett, hogy e tárgyban nekem is vannak valamelyes gondolataim s végre, mert szerkesztő létemre, másoknál könnyebben tódíthatom a dolgot s szíthatom a vita termékenyítő tüzeit talán a teljes pünkösztől fellángolásig.

Az ő óhajta szerint a vitán túl kell vala esnünk a kerület tavaszi közgyűléseig, hogy azon a kerületi egyházi értekezlet minden további versengés nélkül, egy szívvel és egy akarattal nyomban megalakítható legyen.

A felelősség súlyos terhét érezném lelkemen, ha azt kellene hinnem, hogy a Cz. I. barátunk által reményelt szép vita elmaradásának oka én vagyok, a feleletnek ilyen késedelmes megadásával. Nem én vagyok!

A „Sárospataki Lapok” 1895. évi 16 ik számában „A kerületi gyűlések, mint értekezlet-félék.” cím alatt (tehát több, mint egy éve már!) — megkísérlettem a Bethesda tavát megmozgatni s a ki jött volna velem a hullámokat terjeszteni, — olyan bizony nem találkozott, de csak egy sem (!) s a nagyváradai értekezletnek kellett közbeesni, hogy még olyan lelkesült egyén is, mint Cz. I. visszaemlékezzék arra, hogy e tárgyban talán nekem is volna valami mondani valóm!...

A jelek után joggal ítéltém úgy, hogy e kérdés nálunk még mindig nem égető s halogathattam a feleletet is s folytathattam tovább a csendes szemlélődést

az egyházmegyei lelkészi értekezletek tényei felett, mint a mely értekezletek életrevalósága volna — szerintem — természetes szülőanyja a kerületi lelkészi vagy egyházi értekezletnek.

Szemlélődésem eredménye engemet nem nagyon csábít a további próbára, de igaza van Cz. I.-nak, hogy most az ezer éves tanulságok esztendejét éljük, hozzá meg épen pünköszt ünnepéhez is készülünk, a melyen valóban a szent hajdanban mindnyájan egy akarattal: hátha egy kipattant szikra is kettős tüzes nyelvvé válhatik s az ige az idő teljességében — testet ölt!!

* * *

A kerületi lelkészi vagy egyházi értekezlet célja felől nincs mit értekeznünk. Annak nemes, üdvös s egyházépítő volta felül van a kételkedés és versengések határán. Már bizonyítékaink is vannak a szomszédaink, testvéreink köréből, a mik, ha nem kecségetők is általában, de nem is visszariasztók. Egymás által épülni s a közösség tudatából erőt, ihletet meríteni, bajaink gyógyszerét közül akarattal keresni, sebeinket vetélkedő szeretettel orvosolni, kötözgetni: — ó hát ki ne ismerné el, hogy az ilyen munka Isten szerint való?!

De a mód, az út?!

„Két út áll előttünk” — mondja Cz. I., — az egyik a Tiszántúl, a másik a Dunamellék útja. Vagy az egyházkerületektől függetlenül vagy azokkal kapcsolatban alkothatjuk meg kerületi lelkészi vagy egyházi értekezleteinket. Őt a szíve az előbbihez vonja, mert az ilyen értekezlet már evangelizáló társulat is! Én — főnnebb említett tavalyi cikkemben — az utóbbi út kívánatosságait rajzolgattam s noha csakugyan ott voltam Nagyváradon és igyekeztem látni a láthatatlan rügőket is, nincs miért változtatnom nézetemen s legfőlebb csak kipótolhatom azt egy-két gondolattal.

A kerületi gyűlésekkel kapcsolatos értekezleteket azon felül, hogy közönségük minden esetben biztosítva van, több más körülmény is hathatósan ajánlja. Egyik az, hogy magának a kerületi gyűlésnek is izt, színt, zamatot kölcsönözhetnek s megmenthetik azt rideggé válható, adminisztrációs jellegétől, a mi már semmi esetre sem kicsinylendő nyereség; a másik pedig az, hogy jobban kibírható a szegényes kenyéren is, tehát a tiszáninneni viszonyok között is!!...

Lapunk jelen számához egynegyed ív melléklet van csatolva.

Gondoljunk csak p. o. a Protestáns Irodalmi Társaság közgyűléseire, a mely pedig két protestáns egyház támogatásával is dicsekedhetnék, ha volna rá elegendő oka; vagy a lelkesedésnek ama nagyváradi bizonyágtevőire, a kik az édes mámor óráiban is odaoda kapkodtak — részben — az ő nem duzzadó erszényükhöz s az otthoniakra gondolva, nem birtak elfojtani egy-egy mélyről fakadó sohajt.

A mai felekezeti állapotok mellett az alakuló egyházi értekezletnek mennél szélesebb körre kellene kiterjeszkednie s így — a mint ezt Cz. I. is érinti s én is kifejtettem tavaly — az úgynevezett világi elemet is munkatársakul kellene megnyernie. E tekintetben is jó szerencsés lehet a kerületi gyűlésekkel való kapcsolat, mert igen fényes eredmény volna bizonyos magasabb szempotból, ha a világiak közül egyelőre csak a kerület hivatalos tagjaival szövetkezhetnénk is, a kiknek nem közönséges befolyása a további sikerre nézve a legteljesebb biztosítéknak tekinthető. A magasból szétszoródó fény nagy kört szokott megvilágítani.

Az a függetlenség, mely a tiszántúliak szerveztében olyan igézetesnek látszik, nincs veszedelemben a kerülettel való kapcsolat mellett sem. A felolvasók, szónokok választása, mindig az értekezlet joga maradna s az eszmecseréknek ugyan ki állaná útját, mikor azoktól ragyogóbbá lesz az igazság?! A vaskalapnak itt nem volna tere, nálunk a kerületen sincs dívata!! Vagy talán a kerület tényei felett volna megnehezítve az ítélet-mondás?! Nem hihetem! Sokkal önállóbb közöttünk a legtöbb, hogy sem nézetével rejtőzködni, kucorognia kellene a tekintélyesektől való félelem miatt.

Ha azért itt az ideje a kerületi egyházi értekezlet megalakulásának, — a mi vajha úgy lenne! — én részemről maradok a kerületi gyűlésekkel való kapcsolat mellett. Előnye sok, hátrányai inkább csak képzeltek, mint valódiak, s az evangelizálás elé sem vet, — a minthogy céljának félreértése nélkül nem is vethet — semmi akadályt.

Megalakulása esetén nagy súlyt helyeznék részemről arra, hogy a tiszáninneni kerület egyházi értekezlete a kerület egyetlen főiskolájával, a sárospatakiával — mint szellemi központtal — szoros összeköttetésben éljen s gyűléseinek egy részét okvetetlenül itt tartsa, a minthogy itt tartja olykor-olykor a kerület is. Az értekezlet egészséges életének s helyes irányú fejlődésének gazdag táplálékát képezné ez a viszony, a kölcsön-hatás pedig bizonyára áldásosnak igazolná magát a főiskola szellemében is. Ezt is érintettem már tavalyi cikkemben s azóta még sokkal jobban meg vagyok bizonyosodva az ilyen viszony üdvös következményei felől.

Egész nagy szellemi kincses ház egy főiskola. Könyvtárai, gyűjteményei, a melyek folyvást gyarapodnak s tanárai, a kiknek kötelességök lépést haladni a tudományok fejlődésével, ezek és a velők való gyakrabbi érintkezés milyen igézővé tehetné kerületünk szellemi képét! Legyen tanum épen Cz. I., hogy a főiskolának az iskola-padokon túl is termékenyítő ereje van, ha ennek az erőnek a magunk lelkébe utat engedünk...

Az idő nagyot változott s a fejlődés rohamossága mellett régi egykedvűséggel nem nézheti többé senki az élet gyors folyását, főleg, ha még vezetésre is van hivatva. A ki ma meg akar ülni az ősi telken, ősi házban s pipaszó mellett várja a mennybe vivő angyalokat — azt kikacagják és beseprű az élet vihara az erkölcsi halál pocsolyájába. Egyházunk minden érdeke azt követeli, hogy lelkészeink alá ne merüljenek a kor

színvonalának s ezt a gyöngébbnek az erősebbel való szövetkezése által kerülhetjük ki a legbizonyosabban.

Nagy baj, hogy a lelkeszi pálya elvesztette vonzó erejét s a gimnáziumi osztályokat kitűnően végzett ifjak általában a kíváncsiságnak tetsző kenyér után futnak s a papi katedrák a gyöngébbeknek úgyszólván menedékhelyökké lesznek. Ez a körülmény is nagy ok lehet arra, hogy a kerületi egyházi értekezlet szervezésénél a főiskolával való összeköttetés számba vétessék.

Az az egyháziasság vagy — ha úgy tetszik — vallásosság, a mit a kerületi értekezletnek képviselnie, ápolnia és terjesztenie kell; de általában a vallás szolgálataival való együtt-érzés, együtt munkálkodás a tanári karra is áldásossá válhatnék s ez az áldás visszavetné jótékony fényét az egyház épületére. A régibb tanárok legnagyobb része — tudvalevőleg — épen olyan hű fia volt az egyháznak is, mint akármely lelkes a leg-hűbbek közül, mivel a neveltetése is épen olyan volt, mint a lelkészeké. Ma már másként van s mennél tovább haladunk elő az időben, annál bizonyosabb, hogy a tanárok a tudomány érdekei mellett más első rendű érdeket nem ismernek, ismerni nem akarnak. Az ilyeneknek lenne már különös szükségök arra, hogy gondolataikat a vallás óreivel kieseréljék s egymást az egy szükséges dolog felől felvilágosítsák.

De a kerület szellemi vezetőinek a főiskola körül való csoportosulását bizonyos politikai szempontok is megkövetelik. Tanügyi politikát, értéket, a mely kezd beütni kö-zénk is, még pedig rossz tulajdonságaival egyetemben. Egy némelyik iskolának, ha idejében fel nem ébred, alá-aknázzák csendes fufanggal a fundamentumát, százados hagyományait szegre akasztják és tort ülnek összeomlott kövei felett. Ezt a bűnös kísérletet csak a tanítványok szeretetének áttörhetetlen védfalai hiúsíthatják meg, a mely szeretet fokozására is szerencsés eszköz lehetne a kerületi egyházi értekezletnek a főiskolával való bensős viszonya, együtt működése.

A ki ezt a viszonyt bármilyen tekintetben lealázonak gondolja vagy magyarázza, az nem érti meg a lélek beszédét soha!

* * *

Millenniumi évet élünk és pünköst ünnepet ülünk. Nem lehetetlen, hogy e kettős hatás nagy elhatárolásra ösztönöz közülünk némelyeket, a kik, mint hajdan az apostolok, tanítványokat gyűjtenek a zászló alá s a kerületi egyházi értekezlet — minden nagyobb előleges vita nélkül is — életre kél. Én semmi esetre sem leszek azok között, a kik a lelket eloltogatni akarnak, sőt inkább — a szükséghez képest — nagy készséggel fogom e most rhapszodikusán ide vetett gondolataimat megvilágítani. Adjon a kegyelem istene az olvasóknak s az év. ref. egyházaknak boldog pünköst ünnepet!

Radácsi Gy.

Osszuk kétfelé a felső-szabolesi egyház-megyét.

Motto: Divide et vices.

Azzal a tudattal fogok e fontos tárgy taglalásába, hogy „az igazság nyílt kimondása az igaz ügynek sohasem árthat” és mert meg vagyok győződve lelkem egész teljességével a címbe írt óhajlás igaz voltáról, bátran belényulok a darázs-fészekbe, vádoljon bár a rosszakarát bármivel. Hiszen igaz ügyért mártyságot szenvedni erkölcsileg sohasem az elnyomott

gyalázó, a tisztábban ítélő jövődö mindig az elnyomóra mondja ki súlyos ítéletét.

A f.-szabolcsi egyházmegye szétválasztási kérdése nem új, nem az én eszmém; sürgette ezt már a megboldogult Gonda Balázs, Ujfalu József és annyian mások is, sőt mintegy általános közvélemény gyanánt járta be e „szálló ige” az év tavaszi szellőjének szárnyain egyházmegyénket, de sokunknak csudálkozására egy ember sem akadt, a ki e közóhajként rebesgetett vágnak egy alaposan indokolt indítványban kifejezést adott volna legközelebbi egyházmegyei gyűlésünkön; mintegy lidércnyomás nehezedett reánk az a nagy veszteség, a mely bennünket szeretett vezetőnk, b. e. Lukács Odön esperes halálában sújtott és a veszteség miatt sajgó kebel ily nagy alkotásra nem érezte magát elég erősnek.

Pedig most lett volna itt a legalkalmasabb időpont arra, hogy ez üdvös indítvány elfogadtassék. Hiszen nincs esperesünk, személyes motivumok közbe nem játszhatnak, az igazság ereje ilyenkor mutathatja ki leginkább meggyőző hatalmát.

A dolog azonban még nem készt el, hiszen esperesünk csak az őszi gyűlésre lesz s addig még sokat gondolkozhatunk e tárgy felett. Ez eszmecsere megindítására vállalkozom én, egyházmegyénk legfiatalabb papja, a kit tehát nem érhet a hazabeszélés, a hivatalra vágyakozás vádjá és vállalkozom a Nagytiszt. szerkesztő úr becses engedelmével éppen a „Sárospataki Lapokban”, mint a mely — tudtommal — a legnépszerűbb lapja lelkészársainnak.

A dologra térve, legelsőbben is a legújabb tudományt, a statisztikát kérdeztem meg, hogy mit felel a szóban forgó kérdésre? S íme a válasz: Van Magyarországon a tíz évvel ezelőtt szerkesztett Egyetemes Névtár szerint 2,024,699 református egyháztag, a kiket az 57 egyházmegyébe szétosztva jut, egybe-egybe 35,521 lélek és ezzel szemben a felső-szabolcsi egyházmegye ugyanazon Névtár szerint 64,353 lelket, tehát majdnem kétszerannyit számlál. Ha lélekszám szerint akarjuk tehát rendezni az összes magyarországi ref. egyházmegyéket, okvetlenül meg kell osztani a felső-szabolcsit. De az esperességek beosztására helyesebb alapnak mutatkozik az, ha az egyházak számát vesszük alapul. Erre nézve a Névtár azt mondja: Van Magyarországon 1980 anyaegyház, ezt elosztva 57 egyházmegyébe, jut egy-egy esperes felügyelete alá 35 egyház, tehát *51-gyel kevesebb*, mint a mennyiből jelenleg áll a felső-szabolcsi egyházmegye. Sajnálom, hogy a területi alakulásra nézve a Névtár semmi adatot nem nyújt, de ha felemlítem, hogy 86 egyházunk közül 52, mondd ötvenkét egyháznak nincsen helybeli postája és ennél fogva megcsik a nem hanyag lelkészekkel is, hogy a körlevelek, a melyekben olykor nagyon sürgős tennivalók parancsoltatnak, sokszor csak az elrendelt teendő határidejének eltelte után érkeznek olykor 3 hét múlva egyházainkba; és ha felemlítem, hogy híressé vált rossz utaink miatt messzi vidékről sokszor megközelíthetetlenek vagyunk a messzire lakó esperes által: kézzelfogható indokot nyertünk arra nézve, hogy egyházmegyénk szétválasztása elodázhatatlan szükség, ha csak helyes közgazgatásról akarunk beszélni!

De maradjunk még a statisztikánál, mielőtt magunkhoz ismét alázállanánk s tekintsünk szét legnagyobb egyházmegyénkben. A mienk után legtöbb egyházat foglal magában széles Magyarországon az abauji, 73-at, a mienknél 13-mal kevesebbet. De ott a lélekszám csak 32,607-re megy, a mienkénél felé-

nyire s közlekedése aránytalanul könnyebb, gyorsabb. A 66 egyházat számláló belső somogyi egyházmegye 47 ezer lélekkel, a 65 egyházat számláló szatmári 44 ezer lélekkel, a 64 egyházat számláló felső-baranyai egyházmegye 30 ezer lélekkel, a 63 egyházat számláló beregi egyházmegye 38 ezer lélekkel s az ugyanilyen marosi 40 ezer lélekkel — mindannyian tömörülve vannak, aránylag csekély területre szorítkoznak, a mi önként érthetőleg nagyon megkönnyíti a helyes közgazgatást. Mindez azt mutatja, hogy az összes 57 egyházmegye közül a mienk van legszerencsétlenebb állapotban közgazgatási hozzáférhetőség szempontjából és e tapasztalat cátoi következetességgel ismételteti velünk amaz egyedül eredményre vezető biztos elvet: *divide et vinces!* Mert hogy példát említek, Mihálydi Zsurktól egyenes vonalban 65 kilométer távolságnyra van; kérdem tehát — hogy miután nem mindig lehet jó esperes az, a ki Nyiregyháza, Kállóban vagy Kisvárdán kitűnő pap, tehát Mihálydiban is lakhatik az esperes — mimódon fogja a Mihálydiban lakó esperes sürgősen felkeresni Zsurkot, ha személyes megjelenését, pl. a nazarénizmus terjedése, vagy más baj elodázhatatlanná teszi?!

Mert véleményem szerint az esperesi hivatal nem egy az irodával; nem posta-távirdui hivatal az, honnan levélesomagok repíttessenek szét naponként a szélrózsa minden irányában. Szív legyen az, mely vért küldjön a test megtámadott részeibe, mely személyes megjelenésével tudja a bajt csirájában elfojtani. Mennyire más volna a papokban a kötelelességszeretet, mennyire más lenne a tagokban az egyházszeretet, ha az az élénk tudat élne papban és hívekben, hogy minden jelentősebb bajra ott terem az esperes az ő hatalmi súlyjával és az összebogozott szállaknak szétválasztásában gyakorlott kezével!

Az idő nagyot változott, kötelelességeink megsaporodtak úgy egyes egyházakban, mint az egyházmegye kormányzó székén. A mely pap ma elhanyagolja a belmissiót, az ne csudálkozzék, ha reversális házasságok gyöngítik egyházát és nazarenizmus férge üt benne tanyát; a mely esperes nics ott mindenütt, a hol jelenlétét a veszély sürgeti, az ne csudálkozzék, ha a papokban nincsen közszellem, ha a gyűlések gyéren látogatottak s ha szétzüllésnek indul az egybekötött test. Erre pedig egyházmegyénk nagysága miatt a mi leendő esperesünknek — bárki legyen is az! — ideje sem lesz s csak látszólag lesz rend egyházmegyénkben. *Ne veszélyeztessük, tehát 86 anyaegyházunk, jó igazgatását egy esperessel és ne öljünk meg egy embert 86 egyház kormányzásának bajaival.*

Félreértene az, ki ebben a múltra mondott bírálatot lát! E felfogás ellen határozottan tiltakozom. De engedjék meg nekem az én f.-szabolcsi lelkészársaim, ha közel két évi esperes-kapláni, és hangsúlyozom, hogy oly munkabíró ember, mint Lukács mellett szerzett tapasztalataim eredménye gyanánt kimondom, hogy az esperes, kinek irodájából 3—4 ezer levél kerül ki évente, mostani területi viszonyaink mellett *nem lehet ott mindenütt, a hol a szükség parancsolná.*

De, mintha hallanám felzúdúlni az ellenvetést, mely a gyakorlati életben azért tartja szinte a kivi-
hetetlenségig nehéznek egyházmegyénk kettéválasztását, mert vannak közös intézeteink, mint a minő az egyházmegyei lelkészi özvegy-árva gyámintézet, a Litkei-féle lelkészi nyugdíj-alap, a tűzbiztosítási alap, tanítói özvegy-árva gyámintézet és a papi egy-
let könyvtára. Ha azonban komolyan akarjuk az ál-

dásosabb és behatóbb közigazgatást, a kettéválásnak ezek sem fogják akadályát képezni, mert miért ne lehetne a közös alapokat ezután is együttesen kezelni? E közös kezelésre nézve, véleményem a következő: Válasszon mind a két egyházmegye egy közös kezelő bizottságot, mely úgy a lelkészi, mint a tanítói gyámpénztárt, valamint a tűzbiztosítási alapot is kezelné, arra felügyelve. Alljon ez a delegacionális és mindkét egyházmegye által egyenlő arányban választott, mindkét felé felelős bizottság 8 tagból, úgy-mint: élén állana egy, a mindkét egyházmegye által szótöbbséggel választott számvevőszéki elnök, egy papi, egy tanítói pénztárnok, egy papi, egy tanítói ellenőr, azon megjegyzéssel, hogy az ellenőr mindig más egyházmegyéből választassék, mint a pénztárnok, a kölcsonők megszavazása s érdekeink jogi képviselte végett, egy szintén közösen választott jogügyi tanácsos és a két esperes. A kölcsonöket a két esperes és a jogügyi tanácsosból álló bizottság szavazná meg. A két egyházmegye által ekként közösen kezelendő papi gyámpénztárból — fennálló szabályaink értelmében — a segélyre jogosult mindkét egyházmegyébeli özvegyek és árvák húznák kezdiájukat mindaddig, míg az ilyen jogosultak mind ki nem halnak és akkor, a legközelebb hozott határozatunk értelmében, lelkészi nyugdíj-alappá alakulván a mostani gyámpénztár, e nyugdíj, a hozzácsatolandó Litkei-féle nyugdíjjal együtt mindkét egyházmegye birtokát képezné továbbra is.

A tűzbiztosítási alap célja a nyíregyházai nőnveldében van megállapítva; semmi érdeket nem látok veszélyeztetve, ha továbbra is e célra tőkésítetik, míg idővel rendeltetésének átadható leszzen.

A papi egyletre, vagy újabb nevén nevezve, egyházi értekezletre nézve, szintén az egyházmegyék szerinti különválást javasolnám, mert ily rendkívül nagy területről egy egyletre zsugorodni össze teljesen, ez arra az életképtelenségre vezet, a melynek szomorúan vagyunk szemtanúi. Nem is várható, hogy a messzire lakó papok élénk érdeklődést tanúsítsanak a rendszeren Nyíregyházán összehívott értekezlet iránt. „Minél kisebb, annál frisebb.” Válasszunk egyházi értekezletünket kétfelé, Nyíregyháza és Kisvárdai központtal s könyvtárunk is osztassék kétfelé egy kiküldendő bizottság által.

És most hadd mondjam el tervemet, a mely szerint kettő alakúlna a mostani egyházmegyéből. Vegyük elő Szabolcsmegye térképét és húzzunk egy egyenes vonalat Beszterecztől Eőrig. Az alsó részbe, melynek neve *Közép-szabolcsi egyházmegye*, esnek a következő egyházak: Téglás, Ujfehértó-Szegegyháza, Geszteréd-Bököny, Balkány, Szakoly, Mihálydi-Nyíradony-Nyírlugos, Gelse-Szalmad, Nagykálló, Kálló-Semlyén, Encses-Nyírbétek, Piricske-Pilis, Nyírbogát, Kisléta-Máriapócs-Pócspetri, Nyírbátor-Vasvári, Gyulaj, Ofejértó, Bessenyőd-Levelek-Magy, Nyírbakta-Lórántháza-Jákó, Apagy-Napkor-Téth, Oros, Nyíregyháza-Sima-Királytelek, Pazon, Tura, Sényő, Kérés, Ibrony, Ramocsaháza, Székely, Nyír-bogdány, Kótaj, Kemece, Vasmegyer, Rád, Halász, Buj, Ibrány, Pászab, Bercel, Gáva, Vencsellő, Balsa és Szabolcs. Összesen 42 egyház 36 ezer lakossal. Az új *Felső-szabolcsi egyházmegye* tagjai: Beszterec, Kék, Gégény, Demecser, Berkesz, Eőr, Vaja, Rohod, Nyírmada-Dobos, Laskod, Petneháza, Karász, Thass, Gyulaháza, Pátroha, Anacs, Ajak, Berencs, Kisvárdai, Domb-rád, Kanyár, Kékese, Döghe, F.-Litke, Veresmart, Komoró, Papp, Gemzse, Báka, Lövé-Petri, Lövé, Kis-

varsány, Nagyvarsány, Gyüre, Cs.-Kenéz-B.-Aranyos-K.-Apáthi, Tornyospálca-Jéke, Ormezőladány, Benk, Mándok, Mogyorós, Thuzsér, Bezdéd-Győröcske, Eperjeske, T.-Szentmárton és Zsurk. Összesen 44 egyház 29 ezer taggal.

A csoportosításra irányadóul az a hallgatag eddig is elismert tény szolgált, hogy jelenlegi megyénknek két természetes központja van, u. m. Nyíregyháza és Kisvárdai; ez az oka annak, hogy évenkénti két gyűlésünket is e két egyház között szoktuk megosztani.

Személyes érdekektől teljesen eltekintek, csak annyi engedményt óhajtanék tenni a személyes érdekeknek, hogy a kik jelenleg egyházmegyénkben valamely tisztséget viselnek, azok megtarthassák tiszt-ségüket azon egyházmegyében is, a hova jutnak. Fölöttébb méltányosnak látom ugyanis, hogy a kit 86 egyház többsége emelt valamely tisztségre, azt e minőségében a választók töredéke, a 42, illetőleg 44 egyház is megtartsa.

Uraim! A tehermegosztás a világnak legbölesebb munkapolitikája. Ne rakjunk senkire se elviselhetetlen terhet. Minden erőnket össze kell szednünk, szervezkedni, fúrni-faragni kell, hogy a bekövetkezendő felekezeti torzskodásban helyt álljunk, egyházunkért és egyházmegyénkért egyaránt. Ne engedjük elaludni a gyökerig ható jó közigazgatás kedvéért egyházmegyénk kétfelé választásának eszméjét; itt az az idő. *Ο καιρος ήρως έστιν.*

Szóljon hozzá mindenki; én megtettem indítványomat; személyes tekintetektől ment eszmecsere dűlőre vezethet.

Dixi et salvavi animam meam.

Lic. Rác Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A fali olvasótáblákról.

A »Sárospataki Irodalmi Kör« 1895 december 21-én tartott közgyűlésében jelentette a másodelnök többek között azt is, hogy a »Fali olvasótábla« költsége sokkal több, semhogy azok biztos veszteség nélkül előállíthatók lennének. (Lásd e lapok 1895. évi 52. számát.). Azért azoknak sajtó alá rendezését felfüggesztette az »Irodalmi Kör« az ABC megjelenéséig.

Mik azok a »Fali olvasótábla«?

Semmi egyebek, mint ABC más kiadásban; nem könyvbe kötve, hanem egyes lapokon, falra függeszthető tábla-alakban kiállítva, sokkal nagyobb betűkkel, mint az ABC ben találjuk. A táblák száma körülbelől 20—24, fele részben írott, fele részben nyomtatott betűkkel.

Mire valók ezek a Fali olvasótáblák?

Arra, hogy az elemi I. osztálybeli gyermekek tanuljanak róla olvasni, meg — talán — írni (?). Paedagogiai nyelven: *írva-olvasni.*

Szükségesek-e a Fali olvasótáblák, vagy nem? s kifizeti-e magát, hogy a főiskola közel 2000, az egyes elemi iskolafentartó egyházak pedig 16—20 frtot adjanak ki eme Fali olvasótáblák egy-egy teljes példányért? (Mert megjegyzendő, hogy ha azokat használni is akarjuk, vászonra kell húzatnunk s könnyű fenyőfa-lececskével s felfüggesztési készülékkel is fel kell szereltetnünk.).

Sok tanítótársam talán gúnymosolyra is fakad kérdéseimtől s tréfának veszi felszólalásomat.

Pedig én nem tréfálok, hanem — feltéve azt, hogy az I. osztályba nem hordhatók fel tavasszal is a gyermekek s tisztársaim nem alakítgatnak, mint némely helyen, *kezdő és haladó* mellékosztályt — a legkomolyabban ismételtem a feltett kérdéseket s ajánlom érdemleges megvitatásra, még pedig abból az okból, hogy akár anyagi, akár szellemi haszon nélkül sem a mi kedves főiskolánknak ne okozzunk kárt, veszteséget, sem egyházainknak fölösleges kiadásokat, magunknak pedig még több bajt, mikor nem muszáj.

Én szerintem mai időben, az osztályrendszer mellett — mikor az iskolaköteles gyermekeknek a tanév elején, szeptemberben kell kivétel nélkül az iskolába feladatniok, és pedig határnapon belül, a melyen túl az I. osztályba nincs felvételnek helye — *a fali olvasótáblák egészen feleslegesek s használatuk az ABC mellett nem előnyére, de hátrányára van mind a tanító törekvésének, mind a kitűzött célnak; ezen felül pedig az írva-olvastatás módszerével merő ellentétben áll.*

És ezt már nemcsak magam állítom és vallom, hanem a tiszántúli ev. ref. egyházkerület is, mely többé nem kívánja iskoláiban a fali olvasótáblákat használni. De én nem ebből indulok ki, hanem a gyakorlatban szerzett saját tapasztalatomból. Hisz a nevezett egyházkerület — ha jól emlékszem — csak egy éve, hogy e tekintetben meghozta határozatát; én pedig nézetemnek már 1890-ben kifejezést adtam az Irodalmi Kör közgyűlésében, mikor arról volt szó, hogy az ABC-hez kellenek-e fali olvasótáblák? Más tanító azonban nem lévén ott jelen, egy igen tekintélyes szakférfiu ellenvéleménye lett az irányadó.

Most azonban a veszteséggel fenyegető kiállítási költség Irodalmi Körünket megdöbbsentvén, gondolkozóvá tette. S hogy a főiskolának, mint kiadónak, biztos veszteséget ne okozzon, mellőzhetlen teendőjének látja a kérdést az arra hivatottak: tanítók, lelkészek — mint iskolalátogatók — által eldönteni. Nagyon helyesen.

A fali olvasótáblák fölöslegességének igazolását a következő okokkal támogatom.

1. Irva kell olvasatnunk. Azaz, az előkészítő gyakorlatok után valamely szóbeli hangnak írott jegyét (betűjét) kell lerajzolnunk s tanítványainkkal lerajzoltatván, hangja s hangoztatása közben megismertetnünk. Ez nem a fali olvasótáblán történik, hanem a nagy fekete- és palatáblán. Mikor ezt az írott betűt a gyermekek megismerik és felismerhetőleg leírogatták, a mi nem 5—6 percet igényel, mi szükség azt fali olvasótáblán is megmutatnunk, mikor az ABC-ben ott van?! Időnk sincs reá osztatlan iskolában, fölösleges is, mert a fali olvasótáblán levő betű a fekete táblára krétával írott betűnél kisebb, a palatáblán, papíron vagy a könyvben írotttnál nagyobb; mi által az időrabláson kívül a hangazonosítást és tanítást nemhogy elősegítené, sőt inkább nehezíti, zavarja, különösen kezdetben. Az írott betű után következik annak nyomtatott alakja s annak az írottal kellő összehasonlítása. Vajjon nem képes-e annak ugyancsak a fekete táblára való lerajzolására a tanító? Sokkal inkább, mint az írott alakokra, akár a kis betűknél, akár a nagyoknál. Hiszen a nyomtatott betűalakok a g-n kívül, mind egyszerűbbek az írotttnál.

»Szíjja, de olvasatni is kell« — mondják az orthodoxok! Igaz, de *írva kell olvasatni* a mai mód szerint; azaz a felvett szóban levő hangokat egyszerre kell hangoztatni és írni. Ugyde, ez esetben van-e szükség fali olvasótáblára? Nincs! »Igen, de oda kell törekedni, hogy a gyermek mindig nagyobb-nagyobb könnyűséggel, végre folyékonyan, az írásnál gyorsabban tudjon olvasni. Hogy pedig ezt a célt elérjük, nemcsak írva

kell olvasatni, hanem külön is, a már leírt vagy nyomtatott szokat és mondatokat is.« Ugy van, mert bizony csak írva-olvasással a folyékony olvasást nem tudom, mikor érnők el. De hát nem célszerű-e ugyanazokat olvasatgatnunk, a melyeket a tanító a gyermekekkel együtt hangoztatva, a nagy fekete táblára krétával, a növendékek palatáblára írtak? S meg van-e tiltva, hogy a tanító ugyanazon szokat s ugyanazon sorrendbe írja, melyek az ABC-ben vannak vagy változtathat is rajta! Ugy-e bizony tetszésétől függ?

Hát a nyomtatott betűket nem írhatja, hangoztathatja s olvastathatja-e a nagy fekete táblán épen úgy, mint az írottakat? Furcsa volna, ha tanítók közül valaki tagadó választ adna. Hiszen a nyomtatott betűk ismeretetésére s olvasatására mindig külön óra kell. S ha már a betűt így is megismertettük és szókból s egy pár mondatban tömegesen gyakoroltattuk, összehasonlítva az írott és az ABC-ben levő nyomtatott alakkal is, nem mehetünk-e át azonnal a könyvben levő nyomtatott szók és mondatok olvasatására? S néhány ilyen szónak vagy pár mondatnak írott betűkkel leendő leírására; és könnyebbé teszi-e a tanítást ugyanazon betűnek kevesebb helyett több alakban való bemutatása? Semmi esetre sem!

2. A tanév szeptemberben kezdődvén — igen sok helyen pedig csak októberben! — az előkészítő gyakorlatokkal telik el 3—4 hét. Így, mire a Fali olvasótáblákra kerül a sor, beállnak a szomorú, ködös, borongós, hűs őszi s téli hideg napok, mikor kint a pitvarban vagy az udvaron valamely falra vagy fára akasztott fali olvasó tábláról a tanító csak ritka esetben *taníttathatja* növendékeit, a tanteremben pedig alig lát az ember. Felettébb szorgalmasakká is hasztalan akarnánk lenni ilyenkor (hogy t. i. a becsületért még 8 óránál is előbb kezdjük a tanítást), mert nincs meg az alkalmas idő. A fali olvasó táblák tehát éppen mikor legnagyobb szükség volna rájuk, akkor nem használhatók, mivel különösen az írott betűket nem láthatják jól s egymástól nem különböztethetik meg eléggé a gyermekek, különösen ha rendes helyökből szemlélik a hasonló szerkezetű betűket.

3. A tanítványoknak rendes helyökből való kiso-rakoztatása a tanításnak mindig hátrányára van, mert időt is veszítünk vele; a figyelmet is zavarja, port is eredményez. A könyvből és nagy fekete tábláról való olvasatással mindez elkerülhető.

4. Azok a kövér fekete betűk apró fehér közeikkel nagyon szemkápráztatók s így rontják is a szemet, kivált távolból szemlélve. A hasonlóak pedig, minéműek az i, u, n, m, melyek az elsőbb táblákon szoktak összezsúfolva lenni, mintegy összeolvadnak a szemlélő szemében. Ezt pedig jó dolognak senki sem tarthatja.

5. Osztatlan iskolában, a milyen tiszáninneni egyházkerületünkben a legtöbb van, az a rövidke fél óra, mely az írva-olvasatásra, új-Tantervünkben is ki van jelölve, de a melynél többet, 5—6 osztály vezetés mellett, erre nem is fordíthatunk, sokkal hamarabb lejár, hogy sem a nagy fekete táblán is, a fali olvasó táblán is, meg a könyvből is olvastathatnánk, írathatnánk, beszédtet és értelmet fejleszthetnénk. Ez képtelenség! a ki sokat markol, keveset szorít. A ki egy-egy fél óra alatt annyi felé kapkod s annyi felé ragadja s kényszeríti a 6—7 éves gyermek figyelmét, az azt a célt, mely felé törekednie kell, eltéveszti szeme elől; s ha még idejében észre nem veszi magát, a kitűzött időre nem is fog célt érni soha, dacára annak, hogy a nagy igyekezettel mind magát, mind növendékeit agyon kínozza.

És ez nem az íróasztalan felállított theoria, hanem

több évi fáradságos gyakorlatból és tanulmányozásból szerzett tapasztalati tény. Ugyanis volt idő, midőn a nagy ceremoniás tanítási módszert követve, én is használtam a rám oktrojált fali olvasótáblákat és a hozzá csatolt kártyabetűket. S a nagy fekete tábláról és palatábláról nem a könyvre (ABC) mentem át, hanem a kártyabetűket, majd az olvasó táblákat vettem elő, azokról tanítottam tömegesen az olvastatást és csak ezek után használtam a könyvet. Mi lett az eredmény? Az, hogy a fali táblák tartalmát, azokat a néhány szót és pár mondatot tanítványaim könyv nélkül is tudták, a kézi könyvekből pedig azután nem voltak képesek még az év végén se a várákosnak megfelelően olvasni, dacára annak, hogy a nagy betűkön túl alig valamicskével haladtunk tovább, a nagy alaposságnak szemléltetésnek, beszéd és értelemfejlesztésnek, betű, szó és tárgysimertetéseknek miatta! Más tanítótársam pedig, ki mindezek a ceremoniakon túltette magát, sokkal kevesebb fáradság mellett babérokat aratott az ABC-ből.

És azután?! . . . Azután több évi sikertelen erőfeszítés, lelkiismeretes ügybuzgóság után, beláttam én is, hogy hiszen sem az iskolalátogatóság, sem a szülék nem azt akarják tudni, hogy a tanító *miként* tanít az I. osztályban, hanem hogy a könyvükből tudnak-e akárhol olvasni, s képesek lesznek-e a II. osztály tananyagának megértésére, megtanulására s feldolgozására; a miben teljes igazságuk van. De hisz az én célom is az volt, csak hogy nem értem el sohasem óhajtásom szerint az első évben, még a II. osztályba is bőven jutott az I. teendőiből, s ez mindig fájt, mindig bántott. Mit tettem tehát? Felhagytam a cifra ceremoniákkal. Nem a theoretikus nagy paedagógok utasításait követtem többé, melyek csak magán-nevelőknek s egy-egy osztályt vezető tanítóknak valók; hanem kartársaimnak a gyakorlat mezején mindig fényes eredményű eljárását kezdettem el én is. A fali olvasótáblákat a kártyabetűkkel együtt eltettem örök nyugalomba, s megelégedtem a krétával, nagy fekete táblával, palavessző, palatábla, toll, tinta, papiros és könyv első osztálybeli taneszközökkel. Nem elég-e ennyi az írva-olvasáshoz? S az eredmény? Mindig meg vagyok vele elégedve. Pedig felényi fáradságomba sem kerül, gyermekekkel sem tanítatok.

Én tehát a fali olvasótáblákat szükségteleneknek, hátrányosoknak, sőt az írva-olvasás módszerével összeegyeztethetetleneknek is tartom. Irni, íratni nemcsak az írott, de a nyomtatott alaku betűket is lehet. S mikor írjuk, hangoztatjuk, tehát olvassuk is. Ezután pedig elolvastathatjuk annyiszor, a mennyiszor a ráfordítandó idő engedi. A magunk és tanítványaink által írott — akár írásbeli, akár nyomtatott alakú betűkről, szókról, mondatokról pedig közvetlenül mehetünk át a könyvre; a mit semmiesetre sem pótolhat soha a fali olvasó tábla. Könyvből is lehet, de kell is karban olvasatni. Hanem *nem leckéztetni kell, de tanítani!*

Szerintem, a ki a fali olvasó táblákat szükségeseknek tartja, az nem az írva-olvasatató módszer híve. S e kérdés eldöntésével az írva-olvasatató módszer *egyedül üdvözítő volta* is el lesz közöttünk döntve.*

Gérecz Károly.

* Részünkről is felhívjuk az első sorban érdekelt tanügyi férfiakat a felvetett kérdés komoly megvitatására. Igazi nagy ok nélkül minek tennők költségesebbé a népiskolák felszerelését?!

Szerk.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Hatodik közlemény).

1703-ban, mintegy 17 évi elnyomatás után ismét szabadabban lélegzett fel a sárospataki ref. egyház. Ez év szeptember 2-ika volt az a nevezetes nap, melyen a szabad vallásgyakorlat helyre állított. E napon történt, hogy a győzelmesen előnyomuló II. Rákóczy Ferenc egyik tábornoka, Csicseri Orosz Pál öt vagy hat század magával Kis-Patakon, a Kazinczy András portáján táborozván, magához hívatta Gönyüi Pócs Péter lelkészt és a városi tanácsot s így szólt hozzájuk: „Úgy hallom, hogy itt Kigyelmeteknél az isteni szolgálat nem szabad benn a városban, hanem valami faluba, Hotykára jár Kigyelmetek; mivel én a tiszáninnen való helyeknek főcommendójává rendeltetem és van egész plenipotentiam, ide is Isten jóvoltából elérkeztem, azért én hagyom, parancsolom Kigyelmeteknek, hogy ez mai napságtól fogvást, másutt ne, hanem itt helyben, a Kigyelmetek módja szerint szolgálja Kigyelmetek az Istenét és az isteni szolgálatot itthon vigye végre Kigyelmetek.” Midőn erre a fejedelem és a tábornok jó akaratját megköszönve Gönyüi Pócs Péter és a városi tanácsosok a felett tanakodtak, hogy hol legyen az isteni tieztelet helye: akkor toppant be hozzájuk Gönyüi András, egy a a kassai külvárosból érkezett pataki diák és így szólt: „szép megkövetéssel:” „Nem úgy, ha tetszik Kigyelmeteknek vitéz generalis és kapitány uraimék, hanem a collegiumot restitualja Kigyelmetek, mind locus cultusnak (isteni tisztelet helye) jó lenne s mind ha Kegyelmek urunk (II. Rákóczy Ferenc) fegyvere érkezik Kassa felé, a kassai hostátón való collegium elromol, mert azt felégetik vagy belől a várból, vagy kívül a hadak és így kényteleníttetnek elszéledni a szegény diákok, ne menjenek szegények ide s tova széllyel, hanem ide, régi fészkekre, hadd szívárognak haza.”

A diák ajánlata közhelyesléssel találkozván, a tábornok Szentmarjai kapitányt több hadi és polgári személy kíséretében a jézsuitákhoz küldötte és érté sére adatta Pap Ferenc jézsuita főnöknek, hogy a reformatusok szabad vallásgyakorlata azon naptól fogva helyre állíttatik és az iskola is visszaadatik nekik, mire a ravasz jézsuita azt felelte, hogy a mit nem vett el, azt vissza sem adhatja. Ezután Szentmarjai még nagyobb számú kísérettel, magához vevén a diákot is, az iskolába ment és az ott bérben lakó szegény orosz napszámosokat a piacra összegyűjtván, megparancsolta nekik, hogy az naptól fogva mindenben Gönyüi András diáktól függjenek. Hogy pedig jövődében is senki ne gondolja, hogy az iskolát a városiak vagy a diákok önhatalmulag foglalták vissza: Orosz Pál a következő védő-levelet adta át Gönyüi Andrásnak: „Én méltóságos fejedelem felsővadászi Rákóczy Ferenc kegyelmes urunk 6 Nagysága tiszáninnen való hadainak, lovas és gyalogosoknak fődirectora, tekintetes, nemzetes, vitézlő Csicseri Orosz Pál és mellettem levő kapitányok, hadnagyok és vitézlő rendek, vevén plenipotentitát a megháborított és turbáltatott bárminemű renden levő ecclesiának restitutiójára: a Patak városában, a szabados közönséges isteni szolgálatot és a régen pusztaságban levő collegiumot resignáltuk, melyről adom ezen kezem

írással és pecsétemmel megerősítettet asscuratoriát. Datum in Castris ad Kis-Patak positis. Anno 1703 2. die Sept.¹

E rövid úti eljárás folytán, egyelőre csak annyit nyertek a reformátusok, hogy helyben szabadon véghezvették isteni tiszteletüket, melynek helyéül, még körülbelül két évig, míg a tanulók vissza nem szállingóztak Kassáról, csakugyan az iskola épülete szolgált; de a várbeli templom és paplak, továbbá az egyház és iskola minden javai a jézsuiták birtokában maradtak. Azonban a politikai viszonyok úgy alakultak, hogy azoknak a minél hamarábbi visszaadását is reménylheték. Különösen sokat vártak a szécsényi-gyűléstől, melyet 1705. szept. 12-re hívott össze II. Rákóczy Ferenc, melyre, mint a zempléni reformátusok követe, id. Csécsy János tanár, e gyűlés hű krónikása is felment. Csakugyan e gyűlésben a „szövet-séges karok és rendek“, a nemzet alkotmányának megvédése mellett, a három bevett vallásfelekezet közötti békének helyreállítását is célul tűzték, de az utasítás, melyek a felekezetek közötti jog- és birtokviszonyok igazságos elintézése végett kiküldött országos bizottságok kaptak, egyáltalában nem felelt meg a fejedelem szabadelvűségéhez fűződött várakozásoknak. A zemplén-vármegyei bizottság, melynek tagjai Guldenfinger János (cath.), Szathmáry József (ref.) és Brezinay János (luth.) voltak, 1706 január havában érkezett Sárospatakra. A nyert utasítás szerint átadta ez az iskolának a sárospataki, újhelyi és bényei szőlőket, melyek a jézsuiták keze alatt egészen elparlagosodtak, továbbá a sárospataki és erdőbényei hűsvágási és bormérési jogot a várbeli járandóságok nélkül; de a ref. egyház elfoglalt javai, minthogy azokról az utasítás nem emlékezett, továbbra is a jézsuitáknál maradtak, mint: az ispotály, a Papsorútea, a várbeli paplak, a hozzá tartozó Abajhomokkal, a csarnahói, nagytoronyai és várbeli jövedelmekkel. A templomra nézve is megszorítólag szólt az utasítás, hogy az „a catholikusoknál maradjon, a reformátusoknak pedig kegyelmes urunk ő Nagysága a városon, a collegium mellett fog építeni templomot.“ Azonban a fejedelem nem váltotta be ezen ígértét, sőt azt a 9000 frtot sem fizette le, melyre magát a reformátusok megnyugtató végett írásbelileg is kötelezte. Egyedül egy régi nagy harangot kaptak vissza, Pap Ferenc jézsuita főnök beléegyezésével, melyet húsz pár ökörrel húztak el a templom melletti bástyafalról.²

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A gönci ev. ref. egyház örömnapija.

Az április hó 20-án Göncre jött idegenek (pedig sokan jöttek, lévén itt hetivásár) elálmélkodva nézhatték ev. ref. egyházunk tornyán, a városházán és más középületeken lengő nemzeti lobogókat s tanakodva kérdezhették önmaguktól is, egymástól is: mi van itt? Mi ütött ismét ebbe a gönci kálvinista gyülekezetbe, hogy ez ismét és ismét ünnepel? Iskolaszentelés, orgona-szentelés, százados-ünnep, Károlyi-szobor-ünnep, stb. stb. ily gyors egymásutánban, mi ez már ismét?

¹ Lásd Városi jegyzőkönyv.

² Lásd Bizottsági utasítás. Szathmáry K. Gy. id. művében és Tanuvallomások 1732-ből.

Itt ünnepi köntösbe öltözött polgárok, ott várakozó ember-csoportok. Mit jelent ez? Négyes-fogat, ötös-fogat, csengős fogatok, zászlós-szekerek miért csoportosulnak a lelkészlak előtt? Egymást érték a tudakozódások. S mielőtt ki-ki megkaphatta volna a kellő választ: Füzy János lelkész Lénárd Domokos tanítóval fogatra ülnek, s megadván a jelt az indulásra: a szekerek indulnak a hidas-németi állomásra azért a nagy harangért, mit a millennium emlékére öntett az egyház!

Ime ez az egyszerű oka az ünneplésnek!

Dél volt már, midőn a fogatok visszaérkeztek a városba. Az utcák telve voltak idegen és helybeli kíváncsi néppel, mely „éljen!“ kiáltásokkal fogadta s üdvözölte az érkezőket. A menet díszét emelte derék tűzoltóságunk részvéte, mely Lóber Ferenc főparancsnokkal élén — a harangot hozó ötös-fogat két oldalán haladt, hogy a tolongásból baj ne származzék! A menetet a Papp Sándor szép fogata vezette, melyen a lelkész s két tanító ült hatalmas nemzetiszínű zászló alatt. A harangot hozó ötös fogat, mely az ifjú Szombathi Andrásé volt, harmadiknak következett, ez után a Vass József négyes fogata s még öt más egyháztag kettős fogata hozta a harang-felszereléseket és a harang-árvány vas-síneit stb.

Már a köves-domb alatt — a dombtetőről hangzó mozsár durrogások fogadták az érkezőket. De ott várakozott a helybeli banda is s így zenészó mellett haladtunk a város felé, a mi még inkább fokozta a jó hangulatot.

A városba érkezve, csendes lépésben haladtunk, mint az 1414 kilós harangsúly miatt mindenütt s a város utcáján végig haladva, fordultunk be a templom felé, hol ismét mozsár-durrogások s óriás néptömeg „éljen“ kiáltása fogadott bennünket!

A lovakat még jóformán ki sem fogták, a terhek leszedve s a templomban és torony alatt elhelyezve lőnek. A mázsás és két mázsás vas-gerendákat óh mily könnyen szedte, vitte a lelkesült öröm. A harangot a két lépcső magas kerítés-küszöbön, mily könnyen áthúzta az a sok kéz, mely örült, ha csak érinthette is a járművet. Szóval előbb, mint gondoltuk, a harang a torony tövében állt! Most következett el aztán a hadd el hadd! Mindenki első akart lenni az ékítések megnézésében, a felírások olvasásában. Egyiknek egy, másiknak más tetszett a harangon. Mindenki talált rajta dícsérni valót. Egyik az alkalmi felírást olvasta, mely a koronás magyar címerrel átellenes oldalon, négyzetes círáda közé foglalva ez: „Magyarország ezer éves fennállásának országos emlékünnepe alkalmából öntették a gönci ev. ref. egyház számára ennek hívei 1896. évben.“ A másik már papirost vesz elő s másolja a korong alsó részén cserlevél koszorú alatt álló eme bibliai verset: „Ha az én szómat halljátok: meg ne keményítsétek a ti szíveteket.“ Zsid. 3, 7, 8. vers; a harmadik már a kerítésen kívül hirdeti, miszerint ő már könyvnélkül tudja, hogy a szőlő-koszorú felett, a korong felső részére ez van írva: „áldozatkész utódok méltók az ösökhöz.“

Midőn aztán mindenkinek régi vágya ki lőn elégitve, midőn megelégették a kritikát is, a mi csak úgy délutáni 6—7 órakor következett be: becsukódtak a templomkerítés vaskapui és csend váltotta fel az óriási zsivalyt.

A felhúzás csak május 2-án történt meg, mert még előbb a régi fa-harangláb helyett be kellett állítani a vas-haranglábát és szép hangú nagyobbik régi harangunkat forgatható vaskoronával ellátni. A

felhúzásnál ismét jelen volt a félváros felekezeti különbség nélkül. Igen, mert most már arra volt kíváncsi mindenki: be fog-e válni a hangja? lesz-e a csengése olyan kiválóan szép, tiszta, mint r. kath. atyánkfiai nagy harangjának van? mert különben — a szerződés szerint — nem lesz elfogadható! Az ártatlan versengés még javában folyt a különböző felekezetű közönség körében, midőn az adott jelre — a csiga egyet fordúl: a harang felemelkedik a földről s megtörténik a próbahang-csalás azzal a nagy ütővel, mit két ember koppantott a harang oldalához.

Egyetlen hang elég volt ahhoz, hogy meggyőződjék a közönség arról, hogy egy nagyszerűen szép hangú harangot kaptunk, mely méltó az alkalomhoz is, felírásaihoz is! Pár perc alatt elő áll az énekkar s szép énekével lebilincseli a közfigyelmet, majd a lelkész lép egy emelvényre s ott, isten szabad ege alatt, melyből épen e percben eredt meg az áldást hozó májusi eső, imádkozni kezd; vele ad hálát a gyülekezet Istennek a segedelemért s kéri áldását a harangra! Ismét az énekkar énekel, ennek hangjánál elhagyja a harang a föld porát, hogy elfoglalja helyét az ég és föld között.

Másnap, május 3-án már az új harang gyönyörűséges hangja hívogatta a híveket a hála-istenitiszteltetle, a mi a legnagyobb fokú vallásos örömmel és lelkesedéssel ment végbe. A lelkész, a II. Móz. 28. 33—35 v. alapján, a harangok történetét s szükséges voltát rajzolta, majd arról szólott: mire buzdítanak, mire emlékeztetnek azok?

Harangszentelésünket nem követte szokásos áldomás, ezt eltettük május 10-ére, a millennáris ünnepére azért, a miért a két ünnepélyt külön is választottuk, t. i. hogy annál testvériesebben ünnepelhessük meg más felekezetű polgártársainkkal a nagy nemzeti ünnepélyt.

A harang a Seltenhöfer Frigyes fiai, soproni harang-öntő cég műve. Ara 2191 frt 70 kr. A réginek forgatható vaskoronával való ellátása 240 frt, a harangláb 500 frt, az összes érték 2931 frt 70 kr, melynek fedezésére a hívek állami összes adójuk 20%-áig adóztatták meg magukat, a miből 1200 frt telik ki. A többi már 8 év óta rakosgatja s ez évben még összerakja az önkéntes áldozatkészség lelke. Csupán 337 frt 20 krt fedez az eladott egyik régi harang ára.

Most talán kiengesztelődött a biblia-fordító Károlyi Gáspár szelleme is, hiszen éreszobra felett épen az a „d” harang-hang zúg már, melyet ad az harang is, melyet az ő idejében öntettek, de az üldöztetések szomorú időszakában elvesztettek református őseink. E harangot — noha egy tűzvész miatt átöntetett is — mindig „Károli-harangnak” nevezték apáink. Nem tudom — csupa kegyeletből — át nem száll-e e név új harangunkra is, mely csak abban különbözik amattól, hogy még zengzetesebb, mélyebb s ünnepélyesebb hangot ad!

F. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Az egész ország tisztelete s királyunk iránt érzet szeretete nyilatkozik abban a gyászbán, a melyet *Károly Lajos* főhercegnek, sorrendszertí trónörökösünknek f. hó 20-án történt halála alkalmából a sajtó, az ország képviselői, a főrendiház s az összes nevesebb intézetek, testületek stb. kifejtének. A szomorú hír biztossá létele után a sárospataki főisko-

lára is kitűzték a fekete lobogót bizonyosságul annak, hogy a nemzetével együtt érző királynak fájdalma szent és közös. Királyi szívek sebére az ilyen tudat lehet a legbiztosabb balzsam. Adja Isten, hogy az legyen! — A dunántúli egyházkerületet is sűrűen látogatja az enyészet angyala. Papp Gábor püspök és Beöthy Zsigmond sírján még alig csalt virágot a tavasz s íme *Vályi Lajos* perbeteli lelkész, komáromi esperes és kerületi főjegyző is örök álomra dőlt f. hó 17-én, életének 72-ik, lelkipásztorkodásának 44-ik évében. Püspökétől a boldog viszontlátásra búcsuzott el a komáromi temetőben s azután csakhamar elkezdett hervadni s folytonosan növekedő gyöngékedés és hosszas szenvedés után elköltözött a reményelt viszontlátásra. A királyi kegy csak imént tüntette ki a tanácsosi címmel, a minék ő már nem örvendhetett. Buzgóság, nemes lélek, barátság, szeretet voltak ékességei s ezek tették kedvessé és emelték fölebb és fölebb a kitüntetések fokozatain. Áldott legyen emlékezete! — *Batta József*, Sárospatak város egyik jegyzője, b. e. Batta József kéri lelkész fia, folyó hó 22-én, életének 27-ik, boldog házasságának 3-ik évében, párbaj közben kapott sebében meghalt. Szerencsétlen kimenetelű mérkőzése napokig tartotta izgatottságban Sárospatak közönségét s halála mély részvétet keltett még csak 19 éves ifjú nejének korai özvegysege s mérhetetlen fájdalma iránt. Vajha ez a rettenetes csapás is intelem lenne a felülről veszedelmesen terjedő párbaj-ragály lehető fékezésére. A városi előljáróság gyászjelentésben tudatta a szomorú esetet. Áldott legyen emlékezete!

— **Megbízás.** A M. Tud. Akadémia *Zsilinszky Mihály* levelező tagot bízta meg, hogy a *Bük-féle* alapítványból hirdetett s már többször eredménytelen maradt következő pályakérdést: „A protestantizmus behozásának, megalkulásának, fejlődésének története Magyarországon, Erdélyben és a török hódoltságban a XVI. és XVII. században a szatmári békéig” — dolgozza ki. A mű elkészültének határideje később lesz megállapítandó. Így tehát végre kilátásunk van arra, hogy a magyar protestáns egyházak története, legalább a két első századra vonatkozólag, illetékes kéz által meg fog iratni.

— **A debreczeni internatus.** A debreczeni ev. ref. főiskola tanári kara a főiskolai tanulók részére egy a kor igényeinek megfelelő internatus tervét dolgozta ki, melyet a legközelebb tartandó egyházkerületi közgyűlés elé terjeszt. E szerint a terv szerint az internatusba felvétetnek 40 egész díjas 84 mérsékelt díjas és 16 ingyenes tanuló. Az egész díjasok 500 frt, a mérsékelt díjasok pedig 120 frt évi díjat fizetnének. Az egész díjasok közül 2 egy nevelő felügyelete alatt egy két szobából és egy előszobából álló lakást kapna. Ilyen családi lakás lenne 20. A mérsékelt díjasoknak és ingyeneseknek is külön tanuló, társalgó és háló szobáik lennének s ebédet és vacsorát a tápintézetben, reggelit pedig az internatusban kapnának. A tanári kar reményli, hogy ha a tervezet keresztül vitetik, a jobb módú családok szívesebben viszik gyermekeiket a debreceni főiskolába s célszerű berendezés által segítve lesz a tanterem hiányon is. Sárospatakon nem sikerült az ilyen fajta úri konviktus, lehet, hogy Debrecenben a változott viszonyok között sikerülni fog.

— **A sárospataki áll. tanítóképezdében** az 1895/6. iskolai évet bezáró vizsgálatok a következő sorrendben tartatnak meg: május 28-án d. e. vallás, egyházi ének, gyakorlati tanítás; d. u. neveléstudomány, magyar. Május 29-én d. e. mennyiségtan, földrajz, történelem, alkotmánytan; d. u. állat-, növény- és ásványtan, anthropologia, gazdaságtan, természet- és vegytan. Május 30-án

d. e. zene, rajz, szépirás, háziipar, testgyakorlat, német; d. u. osztályozás és évszázó ünnepély. A vizsgák kezdete d. e. 8 óra, d. u. 2 óra. E vizsgákra a tanügyi iránt érdeklődőket tisztelettel meghívja az Igazgatóság

— **A debreceni tankerület főigazgatójává** a szerencsétlen véget ért Békéssy Gyula helyett *Géresi Kálmán*, debreceni főiskolai tanár neveztetett ki. Az új főigazgató működése elé a legszebb reményekkel tekinthetünk, mivel ő úgy is, mint egyik legnagyobb ref. tanintézetünknek hosszas ideig munkás tanára, ki az irodalomban is jó nevet szerzett magának, úgy is, mint a tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület elnöke, jól ismeri legtöbb tanintézetünk viszonyait. Szívesen üdvözljük mi is új hivatalában.

— **Confirmatioi ünnepély volt Sárospatakon** f. hó 17-én az ev. ref. egyház templomában. A szertartást Bálint Dezső lelkész végezte, a ki maga oktatta a confirmalandó növendékeket is, számszerint 49-et, a kik között egy pár gimn. osztálybeli tanuló is volt. A gyülekezet kezdte megbeecsülni ezt a szép és komoly szertartást és ünnepélyt, a mely ilyen módon nálunk is egyre értékesebbé és hatásosabbá válik. A vizsga letétele stb. után a gyermekek bizonyítványt kaptak erkölcsi és vallásos érettségük emlékeül. Nyen nyomtatványok készítésére a kerület is elhatározhatná magát, hogy ne kellene másunnan szerzett bizonyítványokat őrizniök azoknak a gyermekeknek, a kik általában a főiskolából kikerülő tankönyvekből tanulnak, s confirmatioi vizsgára is itt nyomott kátéból készülnek. A bizonyítvány az eddig divatba jutottaknál szebb, értékesebb és tartósabb lehetne, hogy valósággal emlék is legyen.

— **Ujabb kedvezmény a népiskolai tanítók részére**, A közlekedési miniszter a millenniumi kiállítás könnyebb megtekinthetése végett ujabbban a 400 forint fizetést élvező tanítók részére is egészen díjmentes utazást engedélyezett. A 400 forintnál nagyobb fizetést élvező tanítók mérsékelt áru jeggyel utazhatnak.

— **Egyetemi magán-tanári vizsgát** tett a kolozsvári Ferencz-József-egyetemen *Dr. Finkey Ferencz* sárospataki jogtanár f. hó 18-án. Nyomtatásban is megjelent s a sajtó által általános elismeréssel fogadott szakműve után, a vizsgáló bíróság alig tartotta szükségesnek, hogy szóbelileg is bizonyosságot tegyen képességéről s a nyilvános előadástól is felmentette. Isten áldása legyen példás törekvésein!

— **1896 május 9. és 10. Csomonyán.** Magyarország fennállásának dicsőséges ezer évét ünnepelték a fenti napokon! Ünnepelni látszott még az ég is, mert 9-én reggel a nap is korábban aranyozta be a vidéket, fényesebben ragyogott, mint valaha! Lelkesedés, öröm sugárzott az arcokon. „Félre a sürgős mezei munkával! azt megtaláljuk, de a mát nem,” ha csak a 30-ik unokánk részére meg nem születik a biztató reményekkel induló másik „ezer év?”! A templomtér és a temető körét már ápril hóban beültettük hársfával történelmi visszaemlékezések közt. Ez már előre szikrárt adott a lelkesedéshez, mely azóta nagyobbodva, 9-én 7 órakor az ünnepélyes harangszóval gyűlt lángra. A hazaszeretet lángjától égve, indult a 153 mindennapi — nemzeti szalaggal díszített — iskolás gyermek a templomba enyhülés végett háláadó istenitisztelésre. A templom telve volt, de enyhülés helyett a lelkesedés lángjától még jobban hevítve, jött a falu minden felekezeti apraja, nagyja az iskolához. És csodák csodája: egy éj alatt megváltozott minden. A kerítések (az egész helységben) kizöldültek, lomb- és virágkoszorúkat hajtottak; magyar címerrel s „Eljen az ezeréves Magyarország” felíráttal nemzeti lobogókat lengettek. Ily zászlókkal, zene

mellett vonultak végig a gyermekek a falun: a Hymnuszt, Szózatot és a Honfi dalt zengedezve. Kilenc órakor kezdődött az ünnepély második része, a koszorúk, virágok s zászlókkal díszített iskolában. Az iskola széki elnök rövid, de annál hathatósabb, Isten, király, haza iránti szeretetre való felhívása, buzdítása után, rázendült az összhangzatos Hymnusz, melynek éneklése alatt a benső öröm jelei csillogtak a szemekben. Ezután 21 gyermek előadta az ünnepély céljára készült, „Ezer esztendő” tartalmát, megtoldván azt a Király-himnusszal és egy 48-as dallal. Az előadás alatt öröm, lelkesedés, meghatottság váltották fel egymást. A cél eléretett, mert ha akkor hangzott volna újra a „Talpra magyar,” mindenki csak első akart volna lenni. Az ünnepély harmadik része az iskolai, egyházi és községi előljárók, szülék kísérete mellett, a fák hűs árnyában, méznél édesebb víz mellett, selyemnél zöldébb fűvel fedett fekete földön, — melyen Árpád hadai is átvonultak — tartatott. Öröm és lelkesedés közt a gyermekek saját kezükkel sütöttek pásztortüzek mellett lágy kenyéren hófehér szalonát. Két emlékelem is lévén, abban állapodtak meg, hogy a testi ügyességben legjobban kitűnő fiúnak és leánynak adassék oda. A lányoknál tánc, a fiuknál futás rendeztetett. Amannál 7 művelt (részben idegenek) nő: emennél az előljárók bíráltak. Végül az volt a baj, hogy kevés volt a jutalomtárgy, sok a jutalmazandó. Szólt a zene és folyt a tánc, játék tovább, míg nem a susogó szellő az alkony közeledtét jelezvén, vígdalok közt visszatérve, nyugalomra dőlünk, hogy a mit ma elhagytunk, ujult erővel folytathassuk holnap. Ekkor már a tornyon és község házán is zászló lengett; jelezvén az egyház és község ünnepét. A harangok zugása alatt vallás-különbőség nélkül mindenki sietett a templomba, hol a felújított vegyes érzelmekből fakadt ének hangjai magasztosabban szárnyalva, különös ihletiséget adtak a szónoknak, a ki a LXXXIX. Zs. 2. 16-ik verse alapján valódi apostoli tüzzel és lelkesedéssel rezgette meg újból az érzelmek húrjait, hagyván hátra nemes lelkesedést, melynek hatása alatt elhatározták a templom, torony renoválását! Délutáni istenitisztélet végeztével a községi előljárók zászló alatt, ünnepi díszben, hazafias dalokat zengve vonultak végig a falun. A hőtömegként összeverődött csoport a község és egyház tanácstermében szállt meg. Itt ünnepies csendben felolvastattott „Benedek Elek Atilla földje” Az örömkönyvek újból megjelentek s én az ősz magyarokat láttam magam előtt. (A gyermekek szükségletét, zászlókat, könyveket stb. egyház, község és iskola pénztára fedezte) Az öröm áldomást is kívánt, hódolva az ősi szokásnak. Az áldomás szerényen folyt az egybegyűlteket adakozásából. Így poharazás, hazafias dalok közt olvastattott fel és magyaráztatott: „Az ezeréves Magyarország” emlékfűzet tartalma. Kilenc órakor pedig a legnagyobb lelkesedés mellett még egyszer énekelve a „Szózatot, Hymnuszt, egy jobb jövő reményében szétoszlott a társaság azzal a hittel, hogy „Ezredeves történetünk, Ezredekre remény nekünk.” Adja Isten!!

Szabolcs.

— **Pelsőc** is megünnepelte tőle kitelhetett fénynyel s hazafias láng-buzgósággal nemzetünk európai életének ezredik ó-esztendejét, és az örök Isten jóvoltából elkezdődött második ezredének első új esztendejét. A város és népe, az egyház és iskolák úsztak az örömben, megtették, a mi rájuk nézett, általános érdeklődéssel, marandandó jó tettekben is nyilatkozó lelkesedéssel, a mire itt a fősúly fektetve volt. E jó tetteket, reményem és kérem, hogy millennáris emlékül tekintvén a t. szerkesztőség: az érdekeltekre nézve is tudomás és méltánylással, felveszi becses lapjába és közzé teszi úgy, a mint az következik: Hosszas előtanácskozás után azon meg-

győződésre jutván itt a közönség, hogy a népnevelésnek új lendületet adni e helyen csak úgy lehet, ha a reformált egyház, meglevő két népiskolájához, fenhatósági befolyással, jól beosztva, harmadikat épít: e célra felajánlotta a város, mint kommunitás az általa kétharmadában, a lakosságból az úgynevezett „örök vevők” több mint 100 tagja az általuk egyharmadában bírt régi magtári épületet, azon feltétellel, hogy ezt az egyház célszerűen kiépíteti s az új tanítói állomás évi fentartását biztosítja. Erre az egyház szintén azon feltétel alatt vállalkozott, ha e részben reményei teljesülnek. Az adott helyzetben ez erős dolog s bizonyosan szép és hasznos emlék lesz, ha sikerülhet. — Ugyancsak ez iskolák javára helybeli derék polgár, 27 évig volt városi főbíró, Szarvas János 200 forintot ajándékozott. Szentpétery Sámuel lelkész és családja pedig az egyház szükségeinek fedezésére egy ezer o. é. frt alapítványt tettek, az általuk meghatározandó célokra. Ide sorozhatók még a templom belső felszerelésére tett következő újabb kegyadományok: Kálniczky Zsuzsánna papné 10 frt, Nagy Jánosné, Orbán Istvánné, Pál Sámuelné, özv. Repka Jánosné és leánya 5—5 frt, Lőrincz Andrásné és leánya 4 frt, özv. Becze Jánosné 3 frt, Szabó Andrásné, Máté Andrásné, Takács Bálintné, özv. Simon Istvánné, Tóth Józsefné, Tóth Istvánné, Gencsi Sámuelné, Hannel Antalné 2—2 frt; ifj. Repka Jánosné, özv. Molnár Jánosné, özv. Urbán Sámuelné, özv. Varga Istvánné, Szabó Istvánné, v. u. Csik Zsuzsánna, Szekeres Piroska, Simon Sámuelné, özv. Fridrik Andorné, özv. Matós Pálné 1—1 forintot, Boros Andrásné 50 krt ajándékoztak. Ezenfelül: Szegedi Jolánka vasuti raktárnok ur kedves leánya, a műmárvány szószékre, aranybetűkkel kivarrott, arany rojtos szőnyeget 40 frt értékben; Kálniczky Zsuzsánna és férje vert ezüst kereszteséi tálcát és kannát 100 frt értékben adományoztak. Mindazon meggyőződéssel, hogy a ki szolgálja és gyámolítja a testben-lélekben magyar reformált egyházat és iskoláit: az, habár csak porszemekkel is: az a magyar alkotmányos nemzetnek és hazának tesz hasznos szolgálatot. Isten örök áldása Hunniára és népére ezredekről-ezredekre!

— **Bööd község pusztulása és egy kérelem.** A pusztulás nagyobb, mint a minőre valaha valaki gondolhatott. Arra gondoltunk mi magunk számtalanszor. Mondták nekünk mások, a kik szeretnek minket. Ennek a községnek egy, de nagyon széles utcája van, mely délről északi irányban vonul át. A házak, többnyire szalmafedél alatt, sűrűen egymáshoz és az u. n. kamarák, teljesen célszerűtlen építkezési mód szerint, szemben a lakóházzal, az udvar elejére voltak építve. Az volt sok szor nyugtalanító gondolatunk, hogy egy tűz, északi szél mellett a felvégen kezdődve, végig sepherheti az egyik sört, míg csak egy ház lesz utjában, vagy az alvégről gyuladva, déli szél mellett dől romba ugyanaz. Azt nem gondoltuk volna, hogy egy délnyugati szél egyszerre terjeszse a pusztulást mind a két sor lakóházon. Ez márczius 26-án, a délután első óráiban jött el községünkre és abban az egyházi épületekre. Kis szikra, gyermek gondatlanságából elejtve, keltett óriási lángtengert és az ellenséges szél nagy hirtelenséggel borította le az épületekre. A tűz megemésztett mindent, mit utjában talált. Az avatag házakat nem földig égette, mint mondani szokás; mintegy földalatti tűz utánna hatolt a föld alá rejtett szegénységnek; megtalálta a nagy nyílt utcára kihordott vagyont, felkereste a kert hátsó előfái közt; megégette ezeket, meg a föld porát, az akkor buvó fűszálat és jó messzire a falun kívül az őszi tarlót.

Mentésre gondolni sem lehetett. A füst és tűztenger nem bocsátotta be a faluba a mezőről hazasiető népet, s kiűzte az otthonlevőket. Alig egy lélek maradt meg otthon, védelmezni házat. A pusztulás utjában állott a lelkészlak, a tanítói lak, a tavaly épített nekünk drága iskola. Leégett mind, az iskola be is égett, rádőlt bádogtetőzete alatt a letakart tűz folytathatta romboló munkáját. Kertjeink határát most keresnünk kell. Félelmissé csak akkor vált még a veszedelem, midőn a gyorsabban égő fedélanyagok megsemmisülése után észrevettük, hogy a torony tetőzete füstölög. A veszély első nagy órája alatt nem volt az látható. Az általános rémület és jajszó ekkor hatott még át a kebleken, a községen. Belülről kellett a már égő levegőtől meggyuladnia. Általános zürzavar, nagy sebtében való sietség ekkor lett még a templom oltalmába bizott tárgyak megmentéséért. Anyakönyveinket ott sem láttuk többé biztos helyen. Akadtak volna embereink közt, kik mentek volna fel, oltalmazni a harangokat; de ekkor meg a törvény emberei tiltották a csakugyan félelmetes vállalkozást. Ott senyvedt a tűz másnap reggelig, a mikor mégis a toronytetőzetből aláhullott parázson járva, hat emberünk megoltalmazta a harangokat állványaival és ezzel együtt templomunkat is. A torony pusztá bádogtetőzete pedig pár percnyi fellángolás után alázuhant. Leégett összesen 45 beépített beltelek. Ezekben 60 család maradt lakóhajlék, és egy részében élelem s ruházat nélkül is. A kár összege 80 ezer frt-ra van becsülve. Ezt jelentékenyen szaporította az azóta gyakori esőzés. Sokan szenvedtek égési sebeket; halottja lett egy olcsvári hitsorsosunk, kit egy aládőlt kémény vitt halálra. Soha ilyen pusztulást! A gróf Forgách-család annak látára küldte a legelső segédelmet nagyobb összegű pénzben, élelemben, takarmányban. A környék falvai, felszólítást sem várva, hozták gabonájukat, kenyérüket. A magas kormány rögtön 500 frtot utalt részünkre, ugyanannyit ujabban b. Bánffy Dezső miniszterelnök küldött, ugyanannyit képviselőnk gr. Károlyi László. Özv. gr. Forgách Sándorné páratlan buzgalom-dása folytán Kassán ritka nagy hangverseny tartatott a tűzkárosultak javára. Megyénk és Kassa városa ritka buzgalommal siet szerencsétlenségünk enyhítésére. Természetes, hogy ügyünknek ily nagy mérvű felkarolása daczára is sokak vesztesége soha nem lesz kipótolva és sokan maradnak közülünk mind végig szegények. Azért e lap olvasó közönségének szíves áldozatkészségébe ajánlom a mindnyájunkat első sorban érdeklő ev. ref. egyház elárult ügyét, a melynek nem lehet csak a régi módon építkezni fel, hanem az egyszerűbb igényeknek is inkább megfelelően, de a mire önmagában elégtelen, amennyiben az 1893-ik évben történt templom-ujítás és az 1895-ik évben végzett iskolaépítés után még meg sem pihenhetett. Miután gyülekezetünkől építkezéseinkhez semmi segédelmet várni nem lehet, — kérem sem szabad: — gyűjtő-iv küldése nélkül e b. lap utján fordulok a közönség jóakaratához a böödi egyház érdekében. A küldendő adományok elfogadására kérem a Nagytiszteletű szerkesztő urat.* Egyébiránt azok hozzám is küldhetők közvetlenül, miután az itt alakult és a segélyezést intéző bizottságnak elnökeül vagyok megbízva

Oláh Péter,
ev. ref. lelkész.

— **Helyreigazítás.** Mult számunkban a millenniumi ünnepély programjának 5-ik pontja tévedésből kötetett össze P. S. nevével, mit az ő kérésére ezennel helyreigazítunk.

* A legnagyobb részvétellel. Ószintén sajnáljuk, hogy e felhívást a kellő időben nem közölhattuk; de a pünköszt lélek csodákat tehet. Vajha tenne!

Szerk.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Báró Vay Béla közgyűlést-megnyitó beszéde.” — „Kun Bertalan püspök közgyűlési jelentése.” — „A tiszáninneni egyházkerületi tanügyi bizottság alapszabály-tervezete.” — *Idrányi F., Szentimrey Gy.* „Szabályrendelet a tanítók változásáról.” *Antalfy L., Nagy Pál.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.” *R. Gy.* — „Szabályrendelet a s. lelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről.” *Antalfy László, Nagy Pál.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

Báró Vay Béla közgyűlést megnyitó beszéde.

Főtiszteltű Superintendentia!

Midőn ma, egyházkerületünk e tavaszi közgyűlésén üdvözlöm önöket: lehetetlen, hogy meg ne emlékezzem azon körülményről, hogy most az egész magyar haza ünnepel! Egy ezred éve annak, hogy őseink bejöttek e hazába és egy század múlva már megalkották itten a magyarkirályságot s keresztényekké lettek.

Hálás kegyelettel emlékezzünk még mi is a honfoglalásról s Isten áldását kérjük hazánkra a következő évezredekben is!

De mi reánk, kálvinistákra nézve még más jelentősége is van a mai napnak; mert éppen 332 éve annak, hogy 1564-ben, május 27-én a nagy vallás-reformátor Kálvin János, Genfben elhalálozott.

Az ő, negyedfélszázad előtti vallás-reformjai nem csak Schweizban, de hazánkban is hő pártolásra találtak — s leginkább tiszta magyar ajku honpolgárainknál — úgy, hogy a kálvinista vallást magyar vallásnak is hívják még ma is! És talán azért játszott e vallás azóta oly nagy szerepet Magyarország történetében s állott mindig élén a magyar szabadságnak s a magyar szabadelvűségnek! Igenis, mindig főtényezőnek bizonyult az, midőn a szabadság és szabadelvűség terén valami előhaladást s diadalt sikerült kivívnunk! — Aldott legyen emléke Kálvinnak! — s az ő szabad, nagy lelke szálljon meg minket is, hogy e magyar hazában, a magyar vallásnak hű apostolai lehessünk!

A közgyűlést ezennel megnyitottnak nyilvánítom.

Kun Bertalan püspök közgyűlési jelentése.

Főtiszteltű egyházkerületi közgyűlés!

Ezen rendkívüli időben, midőn az ember hónapok óta nem lát maga körül mást, mint egy dicső panorámáját azoknak az egyre növekedő mozgásoknak s rendkívüli készülődéseknek, melyekkel édes magyar hazánk és nemzetünk ezredéves fennállásának hála- és emlékünnepehez készíti magát, sőt, a mely idő alatt örömmünnepeknek némely részleteit már át is élte: alig tud — mondom — az

ember gondolkodni is más tárgyról, mint azokról, melyek ezekkel szorosabb viszonyban állanak; annyira összeforrott az ember lelke ezekkel a dolgokkal, hogy más ügyeket is a hazafiúi öröm és lelkesedés szemüvegén tekint. Ha azért netalán hazafiúi örömöm arra vezetne, hogy egyházi ügyeinkről s hazánk mostani körülményeiről kapcsolatosan szólnék, becses elnézését kérem a főtiszteltű egyházkerületi közgyűlésnek.

Az kétséget nem szenved, főtiszteltű egyházkerületi közgyűlés, hogy az állam és az egyház rendeltetésöknél fogva szoros viszonyban állanak egymással; az egyháznak eleitől fogva nagy befolyása volt az államok alkotására és fejlődésére s fejlődésök minden mozzanatára. A minő vallásos meggyőződésük, elvek mozgatták az államalkotók és törvényhozók szívét, elméjét, olyan alapokra rakták le az országlás alapköveit. Hierarchikus egyházkormányzat mellett az állam is könnyen beölelte magába az autokratikus államigazgatás alakzatait, sőt nemcsak formáit, hanem elveit s törvényeit is, úgy, hogy e miatt aztán sok és nagy küzdelmek fejlődtek az állam és az egyház közt, mely küzdelmek, mint a történelem bizonyítja, nagyban hátráltatták a népek szellemi és anyagi fejlődését s művelődésüket.

Nem szabad azért ezen történeti igazságot kifelednünk törekvéseinkből, valahányszor egy nemzet, vagy állam jövőjéről s annak előhaladásáról van szó. Helyén valónak találok azért főt. egyházkerületi közgyűlés, hogy ez idő szerint, midőn minden igaz magyar ember keblében fenn lobog a hazaszeretet szent lángja s lelkéből óhajta, hogy édes magyar hazánk, államunk dicsőséggel fussa meg a reá szerencsésen felderült új ezredév pályáját is, legalább röviden megemlékezzem arról, hogy minő állást kell elfoglalni minden hitfelekezet egyházának, s különösen nekünk, evangélium szerint reformált protestánsoknak, magyar államunkkal szemben, hogy dicsőséggel folytatandó pályáján elősegítsük.

Első dolog az, hogy családi magán és társadalmi közéletünkben, templomainkban és iskoláinkban a valódi felvilágosodás és erkölcsi dicsőség fáklyáját lobogtassuk. Ennek fénye világosságot fog vetni előre hazánk sötét jövőjébe, s az egymásután következő nemzedékek látni fogják ennél az ösvényt, melyen járniok kell. A családot tegyük a vallásosság, istenfélelem s erények iskolájává; iskoláinkat oly képző intézeteivé a növendékeknek, melyekben a családi alapneveléssel összhangzólag, az értelmi

és erkölcsi művelődés nemes és fontos munkája, egymást áthatva mozdíttassék elő, hogy lehetőleg az életnek neveljünk munkás, hivatásukat értő, erkölcsös polgárokat. Templomainkban a vallásos hitnek ébrentartása és erősítése mellett, a híveknek az élet nagy iskolájában való épületes járásra adjunk hathatós tanácsokat s utasításokat, ne csak Isten igéjének evangyéliomszerű, buzgó hirdetésével, hanem jó példaadásunkkal és jó példaadásukkal mindazoknak, kik a gyülekezetekben kötelesek hivatásuknál fogva előljárni. Mindezeket koronázzuk meg azzal, hogy családban, iskoláinkban, templomainkban oltogásuk korán gyermekeink szívébe az igaz honszeretetet, s így haladjunk a nagy és művelt nemzetek nyomdokain, a nemzeti nagyság magaslatára felé.

Második feladata egyházunknak az, hogy azon békés testvéri viszonyt, s illetőleg alattvalói hűséget melyben állottunk eddig is hazánk alkotmányos kormányával s az állam fejével, apostoli koronás királyunkkal: ápoljuk, szilárdítsuk hazafiúi hűségünkkel, alkotmányos törvényeink iránti tisztelettel, engedelmisséggel, követvén egyházunk láthatatlan fejének amaz evangyéliomi tanácsát, *„hogy a felsőbb hatalmasságoknak minden lélek engedelmes legyen.”*

Azonban éppen ezen hazafiúi hűségünkkel kifolyó kötelességünknek ismerjük azt is, hogy alkotmányos szabadságunk iránt legyünk mindig éber figyelemmel. Résen állunk, mivel a hatalom tetőpontján álló emberek gyakran megszedülnek a magasságban, s ostrom alá veszik a népek szabadságát. Ily körülmények közt nemes bátorsággal állunk elő annak védelmére, követvén Ildvezítőnk útmutatását, ki azt mondja: *„Isten nem adta nekünk a félelemnek, hanem az erőnek, a szeretetnek és bátorságnak lelkét.”* Ezen isteni adományt pedig mindig bölcs előrelátással, megfontolással s a közös cél eléréséhez szükséges erők egyesítésével kell felhasználnunk s nem erőszakkal s maguk után vérnyomokat hagyó tettekkel.

Hogy miként teljesítették ezen kötelességüket más egyházak, arról nem szölok; hanem hogy miképpen felelt meg ev. ref. egyházunk eddig is ezen feladatának, azt hiszem e tekintetben arcpírulás nélkül állhatunk meg a haza jól értesült közvéleménye előtt, mivel eddig is az imént megjelölt utat követtük az állam iránt mindig, mióta négy százados multunk összeköttetésbe hozott és tartott az állammal. Ezután is kötelességünknek fogjuk ismerni, hogy kettőztetett erővel tegyünk eleget az elsorolt honfiúi kötelességeknek.

Mindezeket nem azért sorolom el főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, mintha meg nem volnék győződve arról, hogy közgyűlésünk minden tagja ismeri ezen kötelességeket, hiszen a magyar haza sorsa, örömben, bánatban mindig közös volt századok óta a magyar ev. ref. egyház sorsával. Hol édes hazánk vereséget szenvedett, ott gyászolt vele szent vallásunk, egyházunk génusza. Mohács, a 150 éves tötök iga, a Bocskayak, Rákóczyak, Bethlenek szabadságharcjai történetileg bizonyítják, hogy együtt sírtunk sokat, de igen sokat, velők örültünk is együtt, ha bármikor örülni lehetett, de keveset. Hanem felemlítettem ezeket ez ünnepélyes alkalommal azért, mert az ember, ha nem mondom is hogy hálátlan a jobb sorsban, de gyakran megfélemedezik még hazafiúi kötelességének teljesítésében is, pedig „a Haza minden előtt!” Emlékeztessük azért egymást gyakorta arra, hogy mivel tartozunk e közös édes anyának. Őseinknek dicső példái lelkesítsenek bennünket mindazon hazafiúi erényekben, melyeket hazánk ezredéves multjában követésre méltóknak találunk, és tévedéseik, sok részben kalandos multjok, mindenek felett pedig testvérharcuk figyelmessé tessenek arra, hogy az egyesült erő, a testvéri egyetértés nagy és dicső dolgokat mivel, kisded államokat nagyokká teremt, míg

az egyenetlenség a nagyokat is szétdúlja, elpusztítja.

Azt hiszem főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, hogy az elmondottakban mindnyájan egyetértünk; ezen alapokon járjon azért ev. ref. egyházunk, ezeken törekedjék azon nagy célra, hogy szeretett hazánk e második ezredév alkonyatát is úgy érje meg, mint erőben, hatalomban, dicsőségekben viruló, szabad és egységes magyar állam! Éljen a haza s ennek szabad ölen viruljon a szabad magyar ev. ref. egyház.

Amde, hogy ezen önerejéből magát fentartó egyház virulhasson s erejét az egységes magyar állam jólétének előmozdítására kifejthesse multhatatlanul igényt tarthat az állam oltalmára s anyagi támogatására, hogy más, jólétnek s talán mondhatni szükségén felüli bővségnek örvendő egyházfelekezetek mellett nagyobb nyomatókat adhasson önzetlen hazaszeretetének: mert igaz ugyan hogy Isten országa, melyet puritán hitfelekezetünk szolgál s épít, nem e világból való, de egy hitfelekezet melynek sok szükségei vannak, csupán Isten igéjéből fenn nem tarthatja magát. Hogy hazaszeretet sugallta kötelességeinek, melyek iránt lángol, eleget tehessen, anyagi segélyeszközökre is van szüksége. Ez az egyházunkat már kúszó növényként szorongató s annak életnedvét pusztító szükség követeli, hogy a nemzet az 1848: XX. törvénycikkben kimondott vallásegyenlőség iránti ígéretét valahára beváltsa, ha nem egyszerre is, de fokozatos lépésekkel előre haladva.

Midőn ezen, mindkét prot. egyház nyilatkozatai szerint, közóhajtásunkká érlelt kívánságnak kifejezést adok, íme áttérek oly adatok elsorolására, melyek államkormányunknak, e tekintetben való jóakarát, már is bizonyítják.

1. Régi államsegélyül ad az állam 73,000 forintot, melyből egyházkerületünket 7861 frt 54 kr. illeti.
2. Újabb államsegély a domesztikára 100,000 forint.
3. Legújabb, mely a mult 1895-ik évi országos költségvetésbe vétetett fel, a különböző hitfelekezet legszegényebb lelkészeinek fizetésök javítására 100,000 forint, melyből hitfelekezetünk részére jutott 22,000 forint. Így összesen hitfelekezetünk részére, egyházi célokra, közel 200,000 forint jutott.

A mi az iskolai célokra adatik, azt pontosan kiszámítani még nem lehet, mivel némely középiskolákkal az államsegély mennyiségére nézve, most foly az egyezkedés a közoktatási miniszter ural. Valamint a népiskolákra nézve is most foly nagyban a tanítók fizetésének 400 forintra való emelése iránti kérvényezés. E tekintetben csak egyházkerületünk népiskoláira szorítkozhatom.

Népiskoláink közül folyó év májusban 168 tanítói állás javadalmá egészített ki 300 és 400 frtra. 300 frtra kiegészített a fizetés 26 tanítói állomáson; 400 frtra 142-nél. Az összes segély ezen népiskolákra nézve 25,004 frt. melyből 16,587 frt okleveles tanítók részére már utalványoztatott is. 8417 frt szinte mag van határozva, de függőben tartatik addig, míg okleveles tanítókkal nem töltenek be a helyek. Az államsegélyezett középiskoláinkra évenként kiadott segély meghaladja a 200 ezer forintot.

Nagy hátrányunk van a népiskolai tanítói állások államsegély útján való felemelésénél a tanítók hiánya. E tekintetben Konventünk felírást intézett a közoktatási kormányhoz, kérelmezvén több tanítóképző intézet felállítását s különösen a meglévő intézetekben stipendiumok szaporítását. Mi lesz az eredménye? a jövődő mutatja meg.

Ily veszély fenyeget bennünket a lelkész pályánál is; itt is mind fenyegetőbben lép fel a hiány. Segédlelkészeink ma holnap a legszükségesebb helyeken sem lesznek; az 50 frt évi díj s az 500—1000 frt minimum sem nagyon csalogat; egyetlen theologiai intézetben kel-

lene lenni annyi hittanhallgatónak, mint a mennyien összes intézeteinkben vannak. Sárospataki intézetünkben a folyó évi lelkészi vizsgára 10-en jelentkeztek, jövő évre négyet helyezhetünk kilátásba. Sürgetnek tehát a körülmények, hogy e téren is stipendiumokról és más segélyeszközökről gondoskodjunk.

Sokat beszéltek már az emberek, sőt irodalmilag is sokan vitatkoznak a felett, hogyan lehetne e bajon segíteni? Körülbelül azoknak van igazságuk, kik a theologiai akadémiák néptelenségét a lelkészi fizetés csekély voltának tulajdonítják. Bármilyen legyen ennek oka, mindnyájan érezzük és látjuk a bajt, belátta ennek fenyegető voltát legközelebbi konventünk is; azért tartotta szükségesnek erre felhívni a kormány figyelmét és kérni azt, hogy a lelkészi fizetések felemelését már a legközelebbi országos költségvetés keretében és törvényhozás által biztosítsa. Ezen kérelmünknek azonban az a hiánya, hogy a segédlelkészekről nincs semmi gondoskodás.

Egyébiránt ezen hiányoktól eltekintve, egyetemes egyházunk jobbra fordult körülmények közt érte meg Isten kegyelméből az új ezredévet. A mint figyelemmel kísértem, egyházaink és iskoláink örömmel s hazafiúi lelkesedéssel ünnepelték meg mindenütt hazánk ezredéves fenállását. Több egyházi intézményeink- s iskoláinkban tett hasznos intézkedéseink s az eddig velünk keveset törődő kormány figyelmének felénk fordulása s jóakarata — méltán kelthetnek szebb reményeket egyházunk jobb jövője iránt. Legközelebb tartott zsinatunk határozata nyomán létesített egyetemes lelkészi özvegy-árvagyámintézet felállítása, községi és népiskoláinknak mind anyagiilag, mind szellemileg jobb karba hozása, egyházaink s lelkészeink anyagi helyzetének javítására felállított domesztikai intézmény mindenestre méltó emlékei lesznek evang. reform. egyházunkra nézve, a lefolyt ezredév legutóbbi egypár évtizedének s reményünk lehet, hogy az új ezredév első évtizede a lelkészi állomások jobb karba hozatalával, talán célszerű nyugdíjintézettel, összhangzóbb valláseggyenlőséggel fog megörvendeztetni bennünket. Ez utóbbi évtized történeti jelentőségű emlékei maradnak az egész hazára nézve az újabb egyházpolitikai törvények; a melyek, hogy egyházunkra minő hatást fognak gyakorolni, azt még az eddig tapasztalt körülményekből helyesen megítélni nem lehet, — vagy megítélni akarni is merő kockázatát volna az igazságnak. Annyit azonban a rövid tapasztalatok után is constatálhatunk, hogy ha eddig egyházi életünkre bénítólag nem hatottak is az új egyházpolitikai törvények, ha a felekezetnélküiség még nagy károkat nem okozott is, résen kell lenni egyházunk órállóinak, mert a felekezetnélküiséget s a gyermekek vallásos nevelését a szülők megegyezésére bízó törvényt a róm. és gör. kath. klerus minden lehető erőszakkal eszközökkel igyekszik kizsákmányolni.

Egyházunk szorosabb értelemben vett belügyeiben is javulás észlelhető; az egyházakban a presbiteriumok felügyelete miatt a jó rend, az egyház épületeire vagyonaikra való felügyelet az újabb egyházi törvények alkalmazása mellett mindinkább emelkedik; a domesztika javára tett ajánlásait dicséretes pontossággal fizetik, úgy, hogy egyházkerületünk a konvent elismerése szerint a legcsekélyebb, alig számbavehető hátrálékban van, mely pontosságát egyházainknak a konvent azzal jutalmazta, hogy a tiszántúli nagy egyházkerület után, egyházaink s lelkészeink segélyezésére legnagyobb összeget szavazott meg.

(A jelentés többi része a legfelsőbb adományokat, konventi intézkedéseket s az egyes egyházakban történt nagyobb adakozásokat, építkezéseket és halálozásokat sorolta fel. Szerk.).

ISKOLAI ÜGY.

A tiszáninneni egyházkerületi tanügyi bizottság alapszabály-tervezete.

1. Az egyházkerületi tanügyi bizottság az egyházkerületi közkormányzatnak a népiskolai tanügyek figyelembevétele, a népoktatás-ügy törvényszerű rendezése és fejlesztése végett szervezett segédközege.

Tagjai:

2. Az egyházkerületi közgyűlés által választott egy lelkész és egy világi elnök és egy jegyző, a ki egyszerre mind az előadói tisztet is teljesíti.

Minden egyházmegyének az egyházmegyei közgyűlés által választott egy lelkész és egy világi tagja.

A sárospataki irod. kör egy megbízott képviselője. Mindezen tagok hat évre választatnak.

Gyűlés-tartás:

3. Rendes gyűléseit az egyházkerület őszi közgyűlését megelőző napon a kerületi gyűlés helyén tartja.

Rendkívüli gyűlések — ha a körülmények kívánják — az elnökség által bármikor összehívhatók.

4. A gyűlést rendesen a lelkész-elnök, ennek akadályoztatása esetén a világi elnök hívja össze. A gyűlésre minden tag meghívandó.

5. Ha az egyik vagy másik elnök a megjelenésben akadályozva lenne, az életkorra nézve legidősebb tag által helyettesítetik.

6. A tanácskozást az elnökség nyitja meg és zárja be. A tanácskozást vezeti.

7. Az elnökség ügyel arra, hogy a tanácskozás komolysága, higgadtsága és tárgyilagossága megőrzessék.

8. Ha tanácskozási szabályok alkotását látja szükségesnek a bizottsági gyűlés, annak megalkotásáról gondoskodik.

9. A tanügyi-bizottság tagjai úgy a rendes, mint a rendkívüli gyűlésen megjelenni, a tanácskozásban résztvenni tartoznak; akadályoztatásuk esetén, elmaradásukat az elnökséghez írott levélben jelenteni kötelesek. Azon tag, a ki három egymásután következő gyűlésen meg nem jelenik s elmaradását az elnökségnek be nem jelenti, a bizottság tagjai sorából töröltetik s az illető egyházmegye az egyházkerület útján új tag választására hivatik fel.

Hatásköre:

10. Tárgyalja a 8 egyházmegyéből a népiskolák szellemi és anyagi állapotáról beadott, s az előadó által statisztikailag feldolgozott kimutatásokat, az egyházmegyei tanügyi bizottságok jelentéseit, az egyházmegyék e tárgyban hozott határozatait

11. A beadott statisztikai táblázatokból és felterjesztésekből felismervén az egyes egyházmegyékben feltűnő hiányokat, azoknak orvoslására, általában a népiskolai oktatás fejlesztésére, az egyházkerületi gyűlés elé célszerű javaslatokat terjeszt.

12. A tárgyalás könnyítése céljából a bizottság jegyzője, az egész kerületbeli tanügy állását előadja, ugyanaz a kerületi gyűlésen is, mint előadó szerepel.

13. Ha a tárgyak előkészítése úgy kívánja albizottságokra osztlik, az albizottságok működésük eredményét a következő gyűlésen adják elő.

14. Figyelemmel kíséri az egyházmegyei tanügyi bizottságok, tanítói egyletek, értekezleti körök működését s ha azokban valami jó, a tanügyre nézve hasznos indítvány

vagy javaslat adatnék elő, ezen indítványok, javaslatok megvitatása után annak életbeléptetésére segédkezet nyújt.

15. Gondoskodik arról, hogy a mely intézkedések az egyik egyházmegyében sikereseknek bizonyultak, azok a többi egyházmegyékre is kiterjesztessenek, hogy a tanügy az egész területben napról-napra előhaladjon.

16. Tudomást szerez arról, hogy a használatban levő tanterv keresztül vitelére megkísérletett-e minden eszköz és mód.

17. Tudomást szerez az egyházmegyei tanügyi bizottságok útján, hogy népiskoláinkban sárospataki kiadású könyvek használatnak e; mindezek tekintetében az egyházkerületre véleményes jelentést terjeszt fel.

18. A használatban levő tantervet, tankönyveket és egyéb segédeszközöket időnként átvizsgálja, a netaláni hiányok pótlásáról, a szükségletek fedezéséről az Irod. Kör útján gondoskodik.

19. Bekéri az egyes egyházmegyéktől az állampénztárból segélyezett tanítók névsorát, a segélyösszeg kitüntetésével s kimutatást készít a segélyezett és nem segélyezett tanítókról.

20. Az iskolai táblázatok (E minta) az egyházmegyék tanügyi bizottságai által legkésőbb aug. 15-ig az egyházkerületi tanügyi-bizottság előadójához beadandók, a ki az azokban tapasztalható haladást vagy hanyatlást kitünteti, s a hanyatlás okairól felvilágosítást szerez.

21. Az egyházmegyéknek iskolaügyekben hozott határozatai az egyházkerületi gyűlés előtt 14 nappal, szintén az előadóhoz adandók be; ezek felett a kerületi tanügyi bizottság tanácskozik s megállapodásait s véleményeit az egyházkerületre felterjeszti.

22. A tanügyi bizottság előadójának és jegyzőjének, az egyházkerület által meghatározandó tárból évi 50 frt tiszteletdíj adatik. Az egyházmegyék által választott tagok napi díjairól az egyházmegyék gondoskodnak.

Idrányi Ferencz.

Szentimrey Gyula.

Szabályrendelet a tanítók változásáról.

— Bizottsági javaslat. —

1. §. A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületben a tanítók változása rendszerint szeptember hó első napjain történik.

2. §. A magát változásba tevő tanító köteles lemondását augusztus hóban saját egyháza presbiteriumának bejelenteni, mely a lemondást elfogadni s az esperesnek bejelenteni tartozik. Később történő lemondások nem fogadtatnak el.

3. §. Rendkívülieg az iskolai év felén, azaz február vagy március hóban is megtörténhetik a tanító változása, a mely esetben a lemondás két héttel előre bejelentendő. Az ily lemondás hasonlóan elfogadandó és az esperesnek bejelentendő lesz.

4. §. A fentebbi pontokban meghatározott változások esetén a tanító az egyház által kiadott és az esperes által megerősített bizonyítványt s elbocsátó levelet nyer, ellenben minden e szabályokkal ellenkező változás vagy önkényes eltávozás esetén bizonyítvány kiadása tilos.

5. §. A tanítók fizetése a rendszerinti változás idejéhez képest, szeptember 1-ső napjától szeptember 1-ső napjáig, tehát egy iskolai évre állapíttatik meg. Ehez képest, a hol tanítói föld s hasonnemű fizetés is van, ott a tanító egy egész évi, őszi és tavaszi használatot élvez s változás esetén joga van tavaszi terményeit is, a helybeli viszonyok szerint, még október hóban is fől-szedni, ideértve a szőlő termését is, az esetben is, ha

az előző évben nem ő szüretelt volna, úgy hogy neki mindenből egy teljes évi járuléka essék.

6. §. Ha a tanító február vagy március hóban változik, úgy őt a tanítói mindennemű fizetésnek, így a tandíjnak s ezek járulékainak is fele illeti meg. Ezen esetben föld haszonélvezete az őszi vetés learathatására vagy ha a föld haszonbérben van, a fél haszonbér fölvételére szorítkozik; a tavaszi vetés alá pedig már a következő tanítót illeti a föld. Ily féldőben történő változás esetén az esetleges szőlőtermés, munkadíjának kárpótlásán kívül, nem illeti a tanítót; ellenben a hol must-fizetés vagy annak váltsága van, ott ebből is a féljavadalom illeti meg.

7. §. A magát változásba tett tanítót, díjlevele járandóságaira nézve az egyház kifizetni és ha a tanító elköltözésekor a presbiterium által felszámolt követeléseit maradványnak, azoknak behajtása iránt a törvény útján intézkedni köteles. A tanító ki-nem-fizetése esetén, az új tanító választását, a körülményekhez képest, az esperes felfüggesztheti.

Kelt Miskolcon, 1896. május 27.

Antalfi László,
bizottsági jegyző.

Nagy Pál,
gömöri esperes, biz. elnök.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —
(Hetedik közlemény).

Igy hiusultak meg a szép remények, melyeket a sárospataki reformátusok a széchenyi gyűléshez és az onnan kiküldött országos bizottság eljárásához kötöttek volt. Ha Rákóczy Ferenc nem adta nekik azt, a mi a jog és igazság szerint őket illette: még kevésbé találhattak jogvédelemre a szathmári béke után, midőn az egész hazai prot. egyház sorsa országos törvényeink ellenére a kath. clerus által befolyásolt királyok kegyelmétől függött. Építettek ugyan, mindjárt a széchenyi gyűlés után egy kisded fatemplomot, ott, a hol a jelenlegi templom áll, de a lelketlen jézsuiták miatt, kik az ónodi országgyűlés határozata szerint kiűzettek s most ismét visszaköltöztek a várba, egy pereig sem érezhették magukat biztonságban. A kétség és bizonytalanság aggodalmait és keserves zaklatások közt éltek át mintegy három esztendő. E három esztendő alatt a kapzsi, telhetetlen és erőszakoskodó jézsuiták ama kir. rendeletekre támaszkodva, melyek az egyházi és iskolai ügyeket a forradalom (1703) előtti állapotra kívánták visszaállítani, négy ízben eszközöltek ki foglalási végrehajtást a sárospataki egyház és annak még megmaradt minden fekvő javai ellen. E végrehajtások nem egyenesen az egyház ellen voltak intézve, melytől már nem volt mit elrabolni, hanem az iskola ellen; de nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy az iskola ügyének bukásával az egyház létjoga is veszélyeztetve van.

Első ízben b. Maixner Ferenc kir. kamarai főbiztos és tanácsos kísérlette meg az iskola elfoglalását, a ki 1711 tavaszán a fiscalitasok rendezése végett a Hegyalján járván, március 6-án Görgei Imre jézsuitával Sárospatakon is megjelent és hivatkozva Józsefnek 1710 nov. 10-iki rendeletére, követelte, hogy az iskola minden javaival együtt adassék át a jézsuitáknak, a kiké az a háború előtt is volt. *Füleky András* az akkori igazgató-tanár, a maga és a tanuló ifjúság

nevében, erélyesen védelmezte az iskolát. Előadta, hogy ők nem adhatják át az iskolát, mert az nem az övék, a rendelkezésre jogosított gondnokok és kegyurak pedig távol az ország különböző vidékén laknak s hamarosan össze se hívhatók. Kifejtette, hogy az iskola forradalom előtti állapota az volt, hogy Kassán a kül és belvárosban húzódtott meg; de Kassa jelenleg az ellenség kezében van s a felség iránti hűség nem engedi meg, hogy most oda menjenek. Végre kijelentette, hogy ha a küldöttség erőszakot akarna használni, a mivel fenyegetődzik, ők a különös királyi rendeletre hivatkoznak, melyet még nem mutattak nekik elő, és az országgyűlésre. A Füleky érvelése hatással volt Maixnerre, a ki nem látván tanácsosnak ezúttal az erőszakos fellépést, elhagyta Sárospatakot.

Alig távozott el b. Maixner Sárospatakról, az iskola jövőjéért aggódó Füleky, hogy a jézsuiták aknamunkáját az udvarnál ellensúlyozza, azonnal arra határozta magát, hogy a bécsi udvarral az iskola helyzetét alaposan megismertesse és királyi oltalomért esedezzek. Ily célból már március 8-iki kelettel részletes utasítást készít a bécsi ágens számára, melyben felkéri, hogy annak alapján folyamodást szerkesszen és adjon be mentül előbb ő felségéhez. Az utasítást Szentgyörgyi Sámuel, egy épen akkor külföldi útjára induló, szénioriságot végzett ifjú vitte fel Bécsbe. Az ágensnek a kapott utasítások szerint készített folyamodást sikerült ő Felségéhez juttatni, a miben neki a hollandi udvar követé és a Trautsohn herceg közbenjárásával Savoyai Eugen herceg nyújtott segítséget. A folyamodásban híven le volt rajzolva az iskola sorsa, különösen ki volt emelve ama tény, hogy midőn II. Rákóczy Ferenc Kassa ostromát megkezdte, id. Csécsy János akkori tanár, a tanulósg egy részével a külvárosból a belvárosba kéredzett és ott az ostrom minden viszontagságait kiállotta; továbbá fel volt tüntetve az is, hogy hűségök jutalmául épen Nigrelli hadtestparancsnok engedelméből és tudtával jöttek vissza elhagyott régi fészékbe s hogy Kassára már nem mehetnek vissza, minthogy ottani külvárosi iskolákat a Rabutin ostromló hadai elpusztították. Ezek után a folyamodókat kegyelmébe vette a király és 1711 május 21-én, már halála után, a főhaditanács útján, oly rendelet érkezett gr. Pálffy János főhadtestparancsnokhoz, melyben utasítatik, hogy az iskolai társaságot megvédelmezze és senki által háborgattatni ne engedje s nagyobb biztosítás okáért, szeptember 24-én maga Pálffy is védőlevelet adott az iskola számára.

Királyi oltalom alá véve, a Pálffy János védőlevelével fedezve, néhány hónapig biztosságban érezte magát az iskola az egyházzal együtt, annyival is inkább, mert az időközben (máj. 1.) megkötött szatmári béke III. pontja szerint a király „vallás dolgában az országnak törvényes szabadságait” megvédeni ígérte, sőt mint Ráday Pál egy 1714 június 7-én kelt levelében a sárospataki iskolai előjárósághoz írja,³ a békepontok tárgyalásánál „speciális reflexio volt ezen collegium felől és assecuratio is adódott, kit Méltóságos Generalis Marschal Pálffy János uram meg is vallhat.” Azonban a pataki jézsuiták rabló-vágya, mely a szegény iskola vagyonára, fejedelmi gazdag ellátás mellett is, ráéhezett, még nem volt kielégítve. Az özvegy királynénak 1711 szept. 28-án kiadott rendelete ismét okúl szolgált nekik arra, hogy az oly rég-

óta zaklatott iskola és egyház ellen újabb támadást intézzenek. Az Eleonora rendelete nem volt egyéb, mint a József 1710. nov. 10-iki nyílt parancsának megújítása, de a jézsuita agyafúrtság azt csavarta ki belőle, hogy az, mint későbbi rendelet megsemmisíti a korábbiakat, tehát hatályon kívül helyezi a sárospataki iskola javára 1711 máj. 21-én kiadott különös rendeletet és az annak alapján álló Pálffy-féle védőlevelet is. Ilyen alapon kért Rajcsányi János sárospataki jézsuita ház-főnök a varannói megyei közgyűlésen, 1711 dec. 10-én, biztosokat a sárospataki iskola elfoglalására. A megidézett iskola követi hiába mutatták fel az őket biztosító különös kir. rendeletet és a Pálffy János védő-levelét. A megpuhított és régi szelleméből kivetkőzött Zemplénmegye, melynek akkori főispánja, a bécsi kormány hű szolgálja, gr. gersei Pethő Mihály volt, készséggel osztozott a jézsuita felfogásban és bizottsági tagokul Boronkay István másodalispánt, Szentlélek Mészáros Istvánt és Nyárády Miklóst küldötte ki. Ezek dec. 18-án a helyszínén megjelenvén, a szept. 28-iki rendelet értelmében felhívták az iskolai társaságot, hogy az iskolát és a hozzá tartozó javakat adják át a várbeli jézsuitáknak. Erre az iskolai társaság írásbeli előterjesztést nyújtott be a bizottsághoz, melyben kifejti, hogy az I. József 1711 május 21-iki rendelete és a Pálffy védő-levele alapján továbbra is biztosítva érzik magukat és az iskolát át nem adják mindaddig, míg ő felsége irányukban kimutatott különös kegyelmét egy másik különös rendeletben meg nem vonja tőlök. Kéri a bizottságot, hogy írásba foglalt válaszukat a megyére és onnan ő Felsége elé terjesszék. A bizottság ezúttal erőszakhoz nem nyult, de az iskolát a rendelet alapján átadta a jézsuitáknak, mi ellen az iskolai társaság az előterjesztésében kifejtett indokokra való hivatkozással, ünnepélyesen tiltakozott.

Ugyanekkor a bizottság a református egyház előjáróit is összehívta a Vágási Szabó Pál házához és közölte velök Rajcsányi és Kovacsics jézsuiták s a tolelvai plebánus jelenlétében, hogy a naptól fogva el van tiltva a szabad vallás-gyakorlat Sárospatakon. A megrémült előjáróság, nem tudván magát nagy meglepetésében védelmezni, „csak hallgatással és sóhajtozással” felelt s hogy ügyöket ne veszélyeztessék, attól fogva mintegy két hétig ismét Hotykára jártak a hívek istenitiszteletre.⁴

Az iskolai társaság, hogy magát minden eshetőség ellen biztosítsa, 1712 jan. 4-ről kelt folyamodásában, a történetek előadása után felkéri Pálffy Jánost, hogy a törvénytelen zaklatások ellen, a különös kir. rendelet és az annak alapján álló saját védő-levele értelmében védelmezze meg őket. A Pálffy válasza még meg sem érkezhetett, már jan. 7-én a gálszécsi megyei közgyűlésen újabb végrehajtó-bizottságot eszközölt ki Rajcsányi János az iskola ellen. A megye oly méltánytalan volt az iskola iránt, hogy azt a nyilatkozatot, melyet az iskola a legközelebbi bizottságnak átadott, sem jegyzőkönyvbe vezetni nem engedte, sem ő felségéhez fel nem terjesztette. A közgyűlés már feloszlott, midőn bizottsági tagokul kinevezettek: Boronkay István, Horváth György és Nyárády Miklós. Ezek jan. 14-én jelentek meg Sárospatakon és a jézsuiták társaságában, mint a multkor, az iskolába akartak bemenni; de az ifjúság elzárta előttök az ajtót, mert az a hír járt, hogy Rajcsányi ház-főnök azt mondta volna, hogy ha egyszer az iskolába beteszi

³ Lásd Szathmáry K. id. műve.

⁴ Lásd Városi jegyzőkönyv.

a lábát, szeretné látni, ki hajta őt onnan ki. Így hát csak künn a bezárt kapu előtt folyt a párbeszéd. Az iskolai társaság az átadásra felszóllíttatván, most is csak az 1711 máj. 21-iki rendeletre hivatkozott, mint a multkor. A jézsuiták azzal érveltek, hogy a József-féle rendeletet, mely az iskolai társaságot kir. oltalom alá veszi, hatályon kívül helyezi az özvegy királyné későbbi rendelete. Mire az iskolai társaság azt felelte, hogy az előbbi általános szülői rendeleteket eltörlik a későbbi, szintén általános rendeletek; de a korábbi különös rendeletek csak akkor vesznek el érvényüket a későbbi általános rendeletek folytán, ha ezekben amazokra hivatkozás van. Hosszas vitatkozás után ez a bizottság is eredmény nélkül tért vissza küldőjéhez, magával vivén az iskolai társaság erélyes nyilatkozatát, melynek jegyzőkönyvbe vezetését és ő Felsége elé terjesztését kérelmezte.

Ugyanekkor az egyház előjáróit is kérdőre vonta a bizottság az isteni tiszteletek helyben való végzése miatt, a mi a közelebbi bizottság által megtiltatott; de most ezek is nemcsak „hallgatással és sóhajással feleltek, hanem erélyesen is szembe szálltak a bizottsággal, azt mondván, hogy ők nem hiszik, hogy ez a bizottság, mely jan. 7-én küldetett ki, az ő isteni tiszteletök letiltásával is meg volna bízva, minthogy ők a közelebbi bizottság tilalma folytán folyvást Hotykára jártak istenitiszteletre és a gálzsécsi közgyűlés után még három nappal kezdték meg itt a templomba való járást. Ezzel a bizottsággal tehát nem állhatnak szóba, de egy másik törvényes bizottságnak, annak idején és helyén, készséggel megfelelnek.

Az iskolai társaság a bizottság eltávoztása után meghallván azt, hogy Pálffy János Eperjesről Kassára érkezett, sietett őt jan. 16-án ismét értesíteni a történetek felől s egyszersmind megkérni, hogy nyújtson neki segítséget. Pálffy azt válaszolta, hogy folyamodjanak ő Felségéhez, vagy várják be a kilátásba helyezett országgyűlést. A Pálffy válasza még meg sem jött Sárospatakra, már jan. 27-én magát a főispánt hívták ki a jézsuiták, úgy gondolkozván, hogy ő majd hivatalos tekintélyével elvégzi azt, a mit a bizottságok nem tudtak elvégezni. Csalódtak, mert a velők szembesített iskolai képviselők a főispán előtt sem hunyáskodtak meg, a ki eredmény nélkül ment vissza székhelyére.

Végre is a megye, belátván azt, hogy a királyi rendeletnek nem tud érvényt szerezni: a jan 30-án Varannón tartott közgyűlésen, hol Hardiesay István primárius képviselte az iskolát, elhatározta, hogy abban az esetben, ha Pálffy János helyesli, az iskola ügye minden arra vonatkozó iratokkal együtt a király elé terjesztessék. Miután Pálffy János, a hozzá követségbe küldött Boronkay István helyettes alispán és Keresztes Ferenc főjegyző előtt úgy nyilatkozott, hogy az ügynek felterjesztését nem csak helyesli, hanem meg is várja a megyétől: a febr. 23-iki terebesi közgyűlésen, hol Nagymihályi Gergely primárius volt az iskola képviselője, csakugyan határozatba ment, hogy az ügyiratokat maga a főispán vigye fel és személyesen adja át a királynak.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Miskolcon folyó hó 27—28 napjain, a leánynevelő-intézet dísztermében tartottuk a hivatalosaknak bizalomkeltő érdeklődése mellett. A falakon függő olajfestményeket még koszorúként övezték az ezredévi ünneplést igazoló fenyő-lombok s mintegy hívogattak az ünneplés folytatására. Nem is hiában! A hol ketten vagy hárman összegyűlnek ez évben mi közülünk, mindenütt ott van mi közöttünk a honalktó és fentartó ősöknek imára és hálás emlékeztetre készítő lelke s ott volt a miskolci közgyűlésen is.

Kun Bertalan püspök gyújtotta meg a hazafiúi áldozat tüzeit, egyikével az ő ezredévi szép imáinak, a legszebbel a többi között. Honszerелеmtől áthévílt lelke költői szárnyakat öltött s szinte megifjodva repült a földfeletti tájakon, vivén hálankát a multért s kegyelemért való esdeklésünket a hosszú jövőre, az új ezredekre s közelebből pedig a mi közgyűlésünk munkálkodására. Bizony nehéz volt megállni, hogy el ne szaladjon ajkainkról az „éljen!”

A mint a közgyűlés tagjai meghatottan helyet foglaltak, feláll b. Vay Béla főgondnok és ugyancsak a honszerелеm lelkének indításából szól, a mint főnebb olvasható. Megnyitójának az adott különös varázst, hogy Kálvint is nagy őseink közé foglalta, honfoglalóink sorába emelte fel.

A nagy tetszéssel fogadott megnyitó után, püspökünk maga olvasta fel szokásos évi jelentését, a melynek egy része szintén a hazafias öröm ünnepi megnyilatkozása, másik része pedig tanulságos szemle az egyházunkat legközelebből érdeklő napi kérdések s legfőnyezetőben jelentkező bajaink felett. A közgyűlés sietett úgy ezt, mint a megnyitó imát és főgondnoki beszédet jegyzőkönyvének lapjain egész terjedelmében megörökíteni, a jelentés főbb tárgyait pedig a későbbi tanácskozás sorára előjegyeztette.

Az ügyrend értelmében Miklós Odön, volt államtitkár, mint elválasztott egyházkerületi világi tanácsbíró eskütelésre szólíttatott fel s az eskü letétele után püspökünk s az egész közgyűlés által a legszebb remények között a legmelegebben üdvözöltetett, a mit ő hűséges szolgálatának férfias felajánlásával viszonzott. Jogunk van reményleni, hogy ez a kiváló erő egyházkerületünknek egyik tartós büszkesége lesz.

Az egy papi és egy világi tanácsbíróra beadott szavazatok bizonyos egyházmegyének megkésése miatt a szokott módon nem voltak felbonthatók, miért is a közgyűlés azok felbontására egy 3 tagú bizottságot nevezett ki, a mely még a délelőtti gyűlés folyamán beadta jelentését. E szerint a szűkebb körű szavazás eredménye az, hogy Nagy Ignác miskolci lelkész Révész Kálmán kassai lelkész ellenében 64 szótöbbséget nyert, a világi tanácsbíróra érkezett szavazatok pedig több mint 50 egyén között oszlottak meg, a kik közül Szentimrey Gyula, Br. Vay Elemér, Dókus Gyula, Dókus Ernő, Bernáth Dezső, Bornemisza István, és Bernáth Zoltán, mint legtöbb szavazatot nyert egyének, újabb szavazásra bocsátattak. Az aug. 10 re beadandó szavazatokat a püspök által összeállítandó bizottság fogja felbontani s szükség esetén a szűkebb körű szavazást is elrendeli. Nagy I. felesküdt s melegen üdvözöltetett.

A homonnai papválasztás alkalmából meghatározatni kérte a felső zempléni egyházmegye a missiói lelkészek választásának módját. E feladatot a kerület missióügyi bizottsága fogja megoldani.

Az első vitás természetű tárgy a *Vécsey József* egyházmegyei gondnok ismeretes indítványa volt, a melyre nézve az egyházmegyeiek betérjesztették véleményüket. Ezek a vélemények mind tisztelettel szólnak — mint tudjuk — az indítványozó buzgalmáról s indítványának eszményies természetéről, de azt kivihetetlennek, részben károsá válhatónak s így a napi rendről leveendőnek javasolják.

Az indítványozó hosszabb beszédben védelmezte magát az egyházmegyékkel s különösen az a.-zempléni egyházmegyével szemben s az egyházak szegénységére s a mai sajátos helyzetre való tekintettel üdvösnek látná, ha indítványa bizottságnak adatnék ki. *Fejes István* f.-zempléni esperes szintén hosszabb beszédben mutatta ki az indítványnak úgy eszmei, mint gyakorlati fogyatkozásait s azt socialisticus jellegénél fogva félreértéseket szülőknek s így veszedelmesnek vallotta s mint ilyet a napi rendről levétetni kérte. A közgyűlés ez értelemben határozott.

A Mitrovics Gyula lemondó levelére került ez után a sor, a melyet ő szívébe mártott tollal írt meg. Olyan nehéz, olyan fájdalmas volt a hallgatása, az volt bizonyosan a megírása is. Egész teljességében újult fel a kerület előtt az elvesztett férfiú képe s lehetetlen volt nem éreznie és be nem vallania, hogy a Mitrovics Gyula eltávózása érzékeny veszteség úgy a kerületnek, mint a sárospataki főiskolának. Erdemeit hálás elismeréssel igtatta jegyzőkönyvébe s ebbe vette be búcsú levelét is, mint volt jegyzőjének tanúságokkal gazdag hatyúdalát. A kerületi főjegyzőségre való szavazást (aug. 10) legott elrendelte, a konventi rendes tagság betöltését a másodnapi gyűlés tárgysorozatába jegyezte be.

Hasonló fájdalmas hangulatot keltett a *Mocsáry Lajos* levele is, a melyben ő a kerület bizalmának hálás szavakkal való megköszönése mellett, konventi, Baldácsi, s végrehajtó-bizottsági tagságáról véglegesen lemondott. A közgyűlés sehogysém akart belenyugodni ez újabb nagy veszteségbe s tüntető bizodalom-nyilvánításokkal követelte a lemondás visszavételét, Hogyan is tehetett volna másként — hálátlanság rút bűne nélkül?! A Mocsáry nevéhez a tiszáninneri kerületnek számos nagy ténye fűződik s hagyományos szellemének alig volt valaha egy-egy lelkesebb s hivatottabb képviselője mint ő, a kinek vesztett csatái is felértek olykor-olykor egy-egy döntő ütközetrel. A jelenvolt férfiú, értesülvén a kerület tüntető bizodalmaról, érzékeny szavakban mondott azért forró köszönetet, lemondása mellett kénytelen volt azonban megállani. Vigasztalásnak tekintette a kerület önmagára nézve, hogy Mocsáry Lajos, mint kerületi tanácsbíró továbbra is megtartotta hivatalát s így a kerület kötelékében benmaradt. Konventi stb. hivatalának betöltése a következő napra tűzetett ki.

A Fonciere Pesti Biztosító-intézettel kötött újabb szerződést — a mely az ismeretes előnyök biztosításával s a dunántúliak szerződésének figyelembe vételével készült — a közgyűlés egész terjedelmében helyeselte és elfogadta. Ugyanez történt a sárospataki főiskola igazgatótanácsának számvevőszéki jegyzőkönyvével is, a mely az 1895. év pénztári eredményének, a főiskola egész vagyoni állásának kimutatását s az 1896. évi költség-előirányzatot is magába ölelte. A kerület föltétlen bizodalommal viseltetik igazgató-tanácsa iránt.

A kassai egyház presbiteriuma egy katekhetai állás szervezését kérelmezte. Számadatokkal is kimutatta, hogy Kassán egy katekhetai állás nélkülözhetetlen s az egyház maga is meghozza e végre a tőle megvárható áldozatot. 700 frt évi segélyre volna azonban szükség, hogy a szervezendő állást 1000 frttal lehetne javadalmazni. A kerület, mint máskor is már, szívesen elismerte a katekhetai állások szervezésének sürgős és jelentős voltát. De nem

kívánta a kassai egyházat külön felterjeszteni, hanem a szükségeseknek mutakozó összes katekhetai állások szervezése és javadalmazása végett fogja megtenni a törvényes lépéseket. Szeretjük hinni, hogy úgy az ev. ref. konventnél, mint a vallásügyi miniszternél a kérdés komolyságához illő fogadtatásra talál. E tekintetben „periculum in mora!”

A rimaszombati egyesült prot. főgimnázium pót-államsegélyért folyamodik. Egyebek közt rendezni kívánja a vallás-tanári állást is s erre vonatkozó előterjesztését a közgyűlés általában helyeselte. Miután azonban Rimaszombatban mindkét prot. felekezetet vallástanárát külön-külön kellene jutalmazni, ehhez a kerület nem járulhatott s csupán egy rendes tanári fizetés kiutalását fogja felsőbb helyen szorgalmazni. A felekezetek dolga lesz aztán az egy javadalom megosztása.

A tiszaluczi egyháznak megengedte a kerület, az a.-zempléni egyházmegye határozatával szemben, hogy kiszemelt kedvencét, *Kenyeresy Árpád* s.-lelkész b. e. Kopré Ferencz utódjául meghívassa. Ezzel egyúttal elvileg is döntött a régebben s újabban vizsgázott segéd-lelkészek minősítésére nézve.

A miniszteri leiratok hosszú sorozatát s azok nagy részének püspöki körlevelek útján való közzétételét a közgyűlés tudomásul vette. Így a többek közt a sárospataki főiskolai tanárok nagyobb részének és a miskolci főgimnáziumi tanároknak a nem állami tanárok nyugdíj-intézetébe való felvételét, a kormányképviselőknek az érettségi vizsgákra való kiküldését, a tankerületi főigazgatóság ideiglenes ellátását, a bodrog-keresztúri és kápolnai egyházaknak legfelsőbb segélyezését (100—100 frt) ... a középiskolai tanulók osztályozására és előadási képességük fejlesztésére vonatkozó rendeletet; a nazarénusok stb. közt előforduló születési, házassági és halálozási esetek nyilvántartásának, a házassági felmentvény kieszközölésének, a külföldre szóló levelek címzésének módját stb. stb. tartalmazó utasításokat.

A miniszteri leiratokkal kapcsolatban szóba került a vallás- és közoktatási miniszternek újabb keletű „*Hivatalos Közlöny*”-e, a melyben annak rendeletei két hetenként pontosan közöltetnek s hogy az ügymenet gyorsabb legyen, az itt közlött utasítások és rendeletek az érdekelt felek által — azokhoz való alkalmazkodás végett — figyelemmel kísérendők. E közlöny a nem állami tanintézetek előjáróságainak is megküldetik, meg a theologiai akadémiáknak is s így ezentúl ezek is a püspöki hivatal tudta nélkül hajthatnak végre némely felsőbb határozatokat, ha t. i. ebbe a saját felsőbb hatóságuk is beléegyezik. A mi kerületünk az érülködésnek és az ügyek menetének ezt a könnyebbitését megnyugvással vette tudomásul, úgy azonban, hogy az illető intézetek igazgatói a fontosabb kérdésekben az egyházi felsőbbség véleményét mindenkor kikérni tartoznak.

Ugyancsak tudomásul vette a közgyűlés a Gyurácz Ferencz és Antal Gábor püspökké választását, a konventnek a Laky Józsefre vonatkozó határozatát, az egyházkerületi időszak bíróságnak a rimaszombati, hevesi és s-kazai papválasztás ügyében hozott határozatát s fájdalommal igtatta jknyvébe a tornai egyházmegyét s mindnyájunkat ért újabb gyászos veszteséget s a mélyen sújtott egyházmegyének azt a határozatát, a mely szerint *Kapossy György*, jabloncai lelkész, mint legidősebb tanácsbíró végzi az esperesi teendőket s ezzel az első napi gyűlés d. u. 2 órakor véget ért s a közönség a népkertben rendezett püspöki ebédén újra átélte s részben felül is bírálta a zöld asztalnál hozott határozatait.

(Vége köv.)

Radácsi György.

Szabályrendelet a segédlelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről.

1. §. Segédlelkészeket azon egyházak, a melyek erre ez ideig fel voltak jogosítva, ezen túl is tarthatnak.

Ezen egyházak az egyházmegyék felvétele szerint a következők: (A szabályrendelet elfogadása után a nevek bejegyzendők.).

2. §. A felsorolt helyeken a segédlelkészek ellátásának és fizetésének módja is az eddigi szokás szerint marad érvényben, kivéve mindazonáltal:

1. azt, hogy a segédlelkészt mindenütt külön szoba illeti meg, akár a paplakon, akár azon kívül és arról az egyház gondoskodni köteles;

2. azt, hogy a hol a segédlelkész fizetése a teljes ellátáson vagy az erre, a helybeli körülmények szerint egyezségeleg megállapított készpénzen kívül 100 frtot nem tenne, ott ezen fizetés 100 frtra emelendő fel. A mellékes járulékok, a melyek a segédlelkész teendőiből származnak, a fizetésbe beszámíthatók.

3. §. A mely egyházak jövőre, indokolt szükség esetén, segédlelkészi állomást kívánnak szervezni, azt csak az egyházmegyei közgyűlés helyben hagyása és az egyházkerületi közgyűlés végleges megerősítése mellett tehetik.

Segédlelkészi állomás szervezhető ott, hol a lélekszám nagysága vagy a helybeli intézetek a lelkészi teendők végzésére és a vallástanításra nézve azt szükségessé teszik. Kötelesek azonban az egyházak a lelkészi fizetés csorbitása és a lelkész minden megterhelhetése nélkül, tisztességes lakásról, teljes ellátás biztosításáról és — az esetleges járulékok beszámíthatása mellett — legalább 200 frt fizetésről gondoskodni, különben az állomás szervezése nem engedhető meg.

4. §. Oly helyeken, a hol az egyházi érdekek általános szempontból tennék szükségessé a segédlelkészi állomások szervezését és arra az illető egyházak a magok erejéből képesek nem volnának, az illető egyházmegyék és az egyházkerület is hozzá fognak járulni a segédlelkészi állomások fentartásához. Ha az 1. §-ban felsorolt helyek között egyik vagy másik állomás ilyennek fog ítéltetni, a közsegélyre a 100 frt fizetésnek 200 frtig leendő kipótlása iránt, azok is igényt tarthatnak.

5. §. Az egyházakon kívül az egyes lelkészek is tarthatnak segédlelkészeket, részint saját költségükön vagy egyházaik, egyházmegyéik és az egyházkerület támogatása vagy segélyezése mellett. Az ily segédlelkész-tartást, rövidebb vagy hosszabb időre, csupán az egyházmegyei közgyűlés engedélyezheti vagy egyházi érdekből el is rendelheti.

A lelkészek által kérelmezhető a segédlelkész alkalmazása: betegség vagy a teljes lelkészi szolgálatok végzésére alkalmatlanság vagy öregségi gyengülés esetén. Az eseteket az egyházmegye bírálja meg s a szerint engedélyezi a segédlelkész-tartást vagy egy időre vagy állandóan, de a személyhez kötve.

Az egyházmegye által az esetben rendelhető el a segédlelkész-tartás, ha az illető rendes lelkész a szolgálatok végzésére bármely okból alkalmatlan és segédlelkész tartása iránt még sem tett lépéseket. Ily esetben az egyházmegye van jogosítva meghatározni a segédlelkész tartásának költségeit, úgy mindazonáltal, hogy a lelkész saját javadalmának felénél többel nem roható meg.

A lelkészek mellé alkalmazott segédlelkészek fizetése is, a teljes ellátáson s lakáson kívül, legalább 100 frt leendő.

6. §. A segédlelkészeknek helyettes lelkészekül alkal-

mazása az egyházmegye hatáskörébe tartozik. Helyettes lelkészek a lelkészi félfizetés élvezetére vannak jogosítva a lakáson és stóla-jövedelmen kívül. A helyettes lelkészek a segédlelkészek közül szolgálati éveik szerint alkalmazandók; mindazáltal, tekintettel arra, hogy azon helyre alkalmasak-e vagy sem. A helyettes lelkészek mely esetekben alkalmazhatók? azt a törvény, eddigi szabályok és gyakorlat határozzák meg.

7. §. Az egyházmegyébe bekebelezett segédlelkészek elhelyezése az esperes jogkörébe tartozik.

8. §. Segédlelkész-tartásra nem jogosított egyházak vagy lelkészek, az egyházközségeikben nevelőül vagy tanítóul működő kibocsátott segédlelkészeket saját segédlelkészeikül tekinteni jogosítva nincsenek. Az ily segédlelkészeknek, rendes segédlelkészi helyek hiányában, az egyházkerület adhatja meg az engedélyt arra, hogy más alkalmazásban töltött éveik gyakorlati éveikbe beszámíthatók legyenek.

Kelt Miskolcon, 1896 május 27.

Antalfy László,

Nagy Pál,

abauji esperes, bizottsági jegyző. gömöri esperes, bizottsági elnök.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Millenniumi alapítvány Rimaszombatban.** Horváth János, rimaszombati földbirtokos s az ev. ref. egyház-tanácsnak egyik legderekabb tagja, a millenniumi év alkalmából b. e. neje emlékére az egyháznál 1000 frtos alapítványt tett, oly kikötéssel, hogy annak kamatai évenként a vallás-vizsga alkalmával osztassanak ki a *községi iskolákba járó s a vallás-tudományban legjobb eredményt tanúsító 2 szegény sorsu leány- és 2 szegény sorsu fiú növendék között.* Adja isten, hogy a köztisztletben álló presbiter hosszú ideig gyönyörködhessek nemes célú alapítványának jótékony hatásában.

— **A málcza ev. ref. egyház millenniumi örömről** a következő tudósítást kaptuk. Az április 19-én tartott presbiteri gyűlésben felolvastván a lelkész az ezredéves ünnepély megtartására vonatkozó püspöki körlevelet, mindenek előtt abban állapodott meg a jelenlevő presbiterium, hogy kissé elhagyatott állapotban levő templomát kell rendbeszednie az ezredév emlékére, ha nincs is kapitális az egyháznak, lévén a pénztári állás, mint pénztári maradvány, a múlt évről 1 frt 86 kr. A szép eszmének, mely Stépán Gábor szüleménye volt, testet az adott, hogy a páratlan, egyházát szerető, áldozatkész és -képes férfiú ki mindig szíven viselte a málcza ev. ref. egyház dolgait, magára vállalta a torony bádogg tetejének befestését s tárcájából rögtön 30 frtot adott át a lelkésznek mész-vételre, homok-hozatalra. Másnap minden református hívünk, — hallván a jó hírt a presbiterium tagjaitól — még a kinek lóva sem volt, homokért ment Nezszt község határába s annyit hordoztak a templomhoz, hogy még egy más templomot is meg lehet vele vakoltatni. — A kezdet meg lévén, a többi, azt lehet mondani, hogy egész könnyen ment. Kovács Pál presbiter 5 frtot adakozott még a gyűlésben a kitűzött célra, s egy pár nap alatt adakozás címén 40 frt gyűlt be. — Nem sok ugyan, de tekintve azt, hogy az ev. ref. vallásuk igen kevesen vannak Málcza a más felekezetekkel szemben, mégis elegendő. A templom kívülről való bevakolása és megmeszelése 180 ft s a torony levő salugáterek ujja alakítása 80 frtba került. Ezeken kívül Stépán Gábor úr a torony bádogg tetejét veresre

festette s a tornyon levő gömböt és csillagot bearanyoztatta a saját zsebéből 90 frért s addig is, míg az egyház valami pénzecskehez jutna — már vagy kivetés vagy kölcsön útján — a fizetni valókat az egyház helyett szintén ő teljesítette. Ezt nemcsak ez alkalommal, de máskor is megtette már Stépán Gábor helyettes főgondnok úr. Ilyen pátronus ritkaság az egyházakban, de ritkaság és újdonság legalább a mi vidékünkön az a nagy adomány is, melyet Stépán Vince, Stépán Borbála és Stépán Sándor, a Málcán élő három testvér tett a málcái ref. templom javára. — Nevezetesen mindhárman 1000—1000 frt alapítványt tettek regále-váltási papírosokban oly formán, hogy a két első által adományozott összegek 20 évig kamatozzanak s csak 20 év múltával használható el a fölszaporodott kamat a templom rendbeszedésére s azon esetben, ha felesleg kamatok volnának, illetőleg a templom rendbentartása nem emesztene fel a felszaporodott kamatokat, a felesleg a lelkeszi fizetés pótlásául legyen azon egyháztagnak helyett, kik fizetése képtelenekké lettek. A Stépán Sándor úr által adományozott 1000 frtnak kamatját pedig az egyház bármikor folyósíthatja, a mikor arra szüksége van. Ezen alapítványok már az egyház tulajdonában vannak május 10 től egy e célra Stépán Vince úr által adott vasszekrényben. Adjon isten sok ilyen buzgó tagot ev. ref. egyházunknak, mint a Stépán testvérek!!

— **Meghívás.** Régi jó pajtások! Zsoldos Benőn kezdem, s végezem magamon! — Azért kezdem Benőn, mert egy iskolai életen keresztül meg nem ingott elsőségével érdemes arra; és még azért is, mivel engemet gyermekkori elkeresztelésének emléke is feljogosít a kereszt-komaság felújítására. Zsoldos B-től Kájel ig tehát, a kik megvagytok, a kik a 4 év theol. kurzust együtt szorgalmatoskodtuk át, a csudált Mitrovics, a hangya szorgalmú Wargá, a szellemes Gusztáv és a tüzes és beszédes Bokor alatt; — a kik együtt kaptuk kézhez a missionálist az 1872-ik évi szabadító vizsgálatok után; a kik azóta már bajtársi könyveket is ejtettünk — a legszorgalmasabb Kerek Samu, a legbájosabb nyelvű Osváth Pista és a legkoraibb, legfiatalabb magyarországi esperes, Gyarmathy Jóska felett; — ti a kik még fogékonyak lehettek az élet és az élők iránt, a régi, de még kedves emlékek iránt! — ti a kik e Haza nagy napjait megérhettétek és székes fővárosunkban az ünnepelésekből részt követeltek: hozzátok vagy szavam. *Meghívlak bennőtöket — Dömsödre.* Kiállítás rendezek számotokra én is. Nemcsak asztalom ételeiből-italaiból, hanem a mi szebb és üdítőbb: családom lelkeiből, vidékünk nevezetesebb látnivalóiból, a mi prófétáinkból, miket e földön nem láthattok, csupán itt körülöttem és általam. Meghívlak valamennyiőtöket egyszerre, vagy a hogyan néktek tetszik, csapatosan, családostúl, már t. i. ki a mint jöhet *szép Dömsödre.* Budapestet ismerem elviselhetetlen berendezésével; dömsödi segítséggel kibíráhatóbb, de minden bizonynyal kellemesebb. Van állomásunk, leszállít a központból 50—80 krajcárért. Van szigetünk, szebb, mint a Margit-sziget, mert nagyobb és fásabb és szabadabb. Van fürdők a szabad Dunában... és nem messze, a szomszéd ecclesiában, *ntű Baksay-atyánk!* Ő is szívesen látja egész Patakot, bár én, a legpatakiabb — sok bosszúságot okozhattam már lelkenek. ... Tudjátok meg tőle. Lássátok a költőt, a nagy papot, a csöndes traktus esperesét, az ő általa épített és hitvesének keze által megszépített fészkeben. Szép órák, szép napok lennének! Csak akkor ne induljatok, mikor ő az érettségiekben hivataloskodik. Isten vezéreljen ölelő karjaink közé! — Dömsödön, Pestm., 1896 május 28. Régi, igaz barátotok *Kájel József*, ev. ref. lelkész.

— **A vasárnapi munkaszünetre vonatkozólag** Európa különböző országaiban különböző intézkedések állanak fenn. Németországon a boltok vasárnap csak egynéhány óráig vannak nyitva. Svájcban az egyes kántónoknak külön törvényeik vannak, melyek a vasárnapi munkát szabályozzák. Olaszországban 1892 óta 36 város fogadta el a vasárnapi munkaszünetet. Párisban a leveleket és csomagokat csak vasárnap reggel hordják ki; a hivatalnokoknak minden hónapban egy szabad vasárnapjuk van. Belgiumban nem kézbesítik az olyan póstai küldeményeket, a melyeken a következő feliratu bélyeg van: *Ne doit pas etre distribuée le dimanche* (vasárnap nem szükség kiosztani). Hollandiában vasárnap nem jelennek meg az újságok. Norvégiában az alkoholikus italok árulása szombat délután 5 órától hétfőn reggeli 8 óráig tilos. Oroszországban a posta csak délután 2 órakor nyílik meg.

— **Az alkoholizmus Franciaországban** oly előhaldást tett, hogy míg 1870-ben 113 lakosra esett egy korcsma, most 1884-től fogva Párisban 60 lakosra esik egy bormérés, ha az asszonyokat és gyermekeket számon kívül hagyjuk. 1880-ban a szeszes italok fogyasztását fejenként 1.12 literre becsülték, most 4.04 literre teszik. 1885-ben az egész országban 1,444,386 hectoliter alkoholt fogyasztottak, 1892-ben az összeg 1,735,369 hectoliterre emelkedett. Párisban naponként 19,000 palack abszintet fogyasztanak el. — 1889-ben a javító-törvényszék elé állított vádlottak száma 199,937 volt, 1892-ben már 248,357. A 21 éven alóli öngyilkosok száma 1888-ban 267 volt, 1892-ben pedig 475, tehát majdnem kétannyi. Hogy a pusztító bajt csökkentsek, a múlt év július hava óta a népiskolai tantervbe az iszákosság káros következményeinek népszerű tudományos előadását is fölvtették. A mértékletességi egyesületek, a melyek azonban nem nagy pártolásra találhatnak, a magok módján küzdenek a szeszes italok ellen; utóbbi időben azt kívánták a kormánytól, hogy tegye egyedáruvá a pálinkatisztítást, a mivel — a mennyire ez törvények által történhetik — az alkohol ragálya ellen a leghatásosabban lehetne küzdeni.

— **A Tompa-szoborra** a következő újabb adományokat kaptuk: Kőrössi György gyűjtőívén (Karád) 11 frt 40 kr. Telegdy Bertalan h. h. gy. i. 7 frt. Szabó Margit (Borsod, N.-Mihály) 1 frt. Szentimrey György gimn. tanuló gy. i. 8 frt 40 kr. K. Dancs László (Tornallya) 5 frt. Vattay István (A.-Zsolca) 1 frt. Novák Lajos gy. i. (Ungvár) 15 frt. Kossuth János (S.-a.-Ujhely) 1 frt. Kun Kálmán (Miskolc) 3 frt, ugyancsak Miskolcra a Tóth Pál úr vezetése alatt álló felső leányiskolából Mahr Gizella gy. i. 17 frt 15 kr; Búza Margit, Kun Mariska és Fáy Olga gy. i. 15 frtot és Seltenreich Lőcsey Emma úrhölgy gyűjtőívén, mint az intézeti növendékek által rendezett színi előadás tiszta jövedelmét 30 frtot és Tóth Pál úrtól külön is 1 frtot a sárospataki millenniumi bál meghívójáért. — A nemes lelkű adakozóknak az Irodalmi Önképző Társulat nevében kedves kötelelességem hálás köszönetet mondani. A szobor-alap ma összesen 1475 frt. *Dr. Finkei Ferenc.*

— **A sárospataki millenniumi bál** alkalmával felűfizettek a következők: Debreceni Bertalan 2 frt, dr. Kun Zoltán 2 frt, dr. Láczy László 2 frt, Hódinka Ágoston 1 frt, dr. Ballagi Géza 3 frt, Moskovits Ignác 2 frt, Wohl László 1 frt, Trstyánszky Károly 2 frt, Kőte István 1 frt, Steinfeld Jenő 1 frt, Kádár Gyula 1 frt, Czellar József 50 kr, Ghiczy Tihamér 50 kr, Palasovszki János 1 frt, dr. Rácz Lajos 1 frt. Midőn ez adományokat nyugtázzuk, e helyen is köszönetet mondunk érettük. — Sárospatak, 1896 május 20.

Ellend József, b. b. ellenőr. *Csontos József*, b. b. pénztárnok.

— **A böödi tűzkarosult egyház részere** a szesztai egyház tagjai 3, a komáromi leányegyház 5 és a nádasdi egyház hivei 1 frt 43 krt gyűjtöttek és küldtek. A böödi

lelkész és tanító jávára az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése alkalmával Vass Ádám győrkői tanító gyűjtő-ívén adakoztak: Szaniszló Endre, Deáky Gyula, és N. N. 10, Hollár Endre, Pásztor István, Kertész Lajos és Rezes András 20; Buza M., Kántor J., N. N., Láng L., N. N. Szabó Kálmán 30 kr-ával; Erőss Lajos 40 kr: Szabó Sándor, Lénárdt, Pogorisky P., Rosenberg Miksa Csoma Ede, N. N. Kondás József, Vita K., Markovics Árpád, Kun József, Sütő K., Nemes Gy., T. Gy., Kovács István 50 kr-ával; Vass Ádám, N. N., Tóth Lajos, Korocz D., Rohoska J., Ujj János, Kiss Lajos, Sütő Károly, Jakab János, Borbély J., N. N., Hörcsik L., Földessy G. 1 frtjával, Paikoss Endre és Révész K. 2 frtjával és Makay István 4 frt 50 krt, összesen 31 frt 80 krt. Ez összegből 4 frt személyre szóló adomány lévén, a többi a lelkész és tanító között egyenlően megosztott. Fogadják az adakozók egyházam részéről a szíves köszönetet, nem különben a tanító s az én magam részéről. — Oláh Péter lelkész.

— Némely közleményeink magyarázatául fel kell említenünk, hogy a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület a saját tanügyi bizottságát a sárospataki őszi gyűlés határozata szerint újra kívánja szerveztetni. Ennek az új szervezkedésnek lesz alapja az Iskola-ügyi rovatunkban olvasható alapszabály-tervezet, a melyet ezennel melegen ajánlunk munkatársaink s az egyházmegyei tanügyi bizottságok munkás figyelmébe, a tanítók változását szabályozó javaslattal s a „Közéletünk” rovatban olvasható szabályzattal együtt, a melyek valamennyien az egyházmegyékhez tételtek át elbírálás végett, de fontosságuknál fogva az irodalmi megvitatásra is igényt tartanak.

PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSRA.

A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumnál a jövő 1897-ik iskolai év kezdetével elfoglalandó magyar-latín nyelvi helyettes-tanári állomásra pályázat hirdettetik, a főgimnázium pénztárából negyedévi részletekben előre fizetendő évi 800 frt. fizetéssel.

Csak ev. ref. vallású egyén választhatik meg.

Előleges tájékoztásul e helyen is megjegyeztetik, hogy ezen állomás egy év múlva rendszeresített fog 1200 frt évi törzsfizetéssel (e törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetve 1600 frtig emelkedhetik), 240 frt lakbérrel és 500 frtig emelkedhető 100 frtos ötféves korpótlékkal.

A rendes tanári állomás betöltése — a főgimnázium fentartótestületének ajánlata alapján — a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe fog tartozni.

Pályázók felhivatnak, hogy folyamodványukat keresztleveleikkel, végzett tanulmányaikról, képesítéseikről és ha alkalmazásban vannak, eddigi szolgálatukról, továbbá egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt f. évi június hó 15-ig a főgimnázium igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (Szatmár) küldjék be.

Szatmár, 1896 május 8.

Farkas Antal,

az ev. ref. főgimn.
igazgató-tanácsának elnöke.

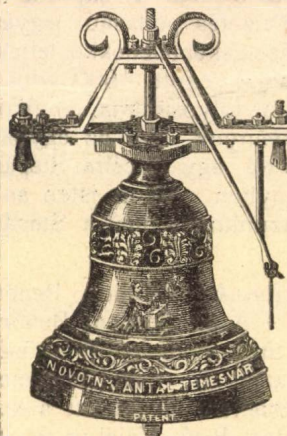
2—2

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődeje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitételezett átlukasztott szabadalmozott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvevésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálok.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságu, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vaskoronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

11—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A csendes reactio tünetei.” — „Millenniumi levél a szerkesztőhöz!” Péter Mihály. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” Szinyei Gerzson. — „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.” Radóczy Gy. — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.” B. — „Vegyes közlemények.”

A csendes reactio tünetei.

Mikor a gömöri ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezlete a konventhez esperesi úton intézett felterjesztésében azt sürgette, hogy az ev. ref. egyháznak az ezredévi ünnepélyeken való méltó képviseltetése végett tegye meg a szükséges lépéseket: akkor ezt a sürgetést a konvent némely tagjai nem értették s a mennyiben megértették, elkésztettek nyilvánították.

A mi lapunk még elebb nyughatatlankodott a prot. egyházaknak ezredévi mellőztetése miatt, de minket sem akart megérteni senki; még lapársaink sem látszottak törődni azzal, hogy miként lesznek szerepeltetve a törvényileg egyenlősített felekezetek az ezredéves haza hivatalos ünnepléseiben.

Azóta lezajlott az országos hála-ünnep a Mátyás-templomban teljesen r. kath. ritus szerint s ott voltak azon a mi fő-fő embereink is, élvezvén a latin misébe szőtt magyar betéteket, a herceg-prímás nagy beszédét, s a szédítő fényt, melynek kifejtésében páratlanok vagyunk e világon. A prot. egyházak május 10-iki ünnepeire is eljutottak közülök egyesek s küldött az államkormány is egy-egy képviselőt a felekezetek templomaiba, hogy „bevett” minőségük legalább ilyen módon igazolva legyen.

Igy történt ez a vallás-egyenlőség esztendejében, a letűnt ezer év dicsőségére s biztatásul az új ezredévre.

De történt egyéb is. A budapesti egyetemi ifjúság zászlót készített a nagy alkalomra s felszenteltette azt a hercegprímással az egyetemi templomban, csendes latin mise után magyar beszéddel. Beveretett a zászlóba néhány szeget ugyancsak a templomban, a többi pedig a „Vigadó” nagy termében.

A templombeli szögbeverés a r. kath. egyház, a király, József főherceg és a hadsereg nevében történt. Az egyedül idvezítő egyház, a felséges királyi ház és a hadsereg... Egy vegyes szentháromság! A tüzes nyelveit már ismerjük a történelemből.

Bizonyosan nem az egyetemi ifjak eszelték azt ki így, hanem a csendes reactio zászlóvivői, a kik jól értik a magok művészetét s ki tudják zsákmányolni lefelé az ilyen kapcsolatnak varázs-erejét. Ugyan miféle csorba esett volna a szent koronán s a had-

sereg tekintélyén, ha ennek képviselőit nem szakasztják el a „profanum vulgus”-tól, vagyis csak a tudomány, politika, sajtó stb. képviselőitől?!

Emlékszünk egy „zászló-szentelés” re. 15—20 éve lehet már, hogy megtörtént egy kis városban, az Isten szabad ege alatt. Az emelvényen ott volt a róm. kath. pap, a mostani temesvári püspök (ha jól tudjuk), az ev. ref. egyház lelkésze s a görög kath. pap is. A rabbinus talán csak azért nem volt ott, mert az Isten-adta nem tudott magyarul!.. Mindenik egyház pásztorához járult valamivel a szentelés művéhez és mennyi tűz bizony nem szállt alá, hogy az így felavatott zászlót hamuvá égesse!...

Nem történhetett volna-e valami ilyen zászló-avatás Budapesten, az ország egyetemi ifjúságának zászlójával, a vallás egyenlőség sokat ígérő idejében, a második ezer év hajnal-hasadásakor?

Olyan boldogan hirdetjük a király és nemzet szent egységét; olyan sokat beszélnek napi lapjaink a hadsereg különlegességéről kárhóztatólag s íme az egyetemi ifjúság cége alatt sikerült némelyeknek a királyt és hadsereget a nemzet egyéb elemeitől ma ünnepélyesen elszakítani egy olyan ténynél, a mely épen az egységet van hivatva jelképezni. Még azokat is!

Jellemző különben, hogy a mi napi sajtónk nem akar bepillantani az ünneplés ködös háttérébe s csak a ragyogó szónoklatokat hallja, azokért lelkesül s a zászló szép feliratában gyönyörködik (Isten, Király, Haza). Az eddigi ünneplések után már nem csoda, ha közvéleménynyé kezd szilárdulni az a hit, hogy ez így, sőt csak így van jól és így van illendőképen az ezredik esztendőben!...

A „Religio,” a róm. kath. egyháznak ez az egyik legrégebbi lapja, nem bírta a történt dolgok felett való örömet szívébe fojtani s így ömledez: „Az ősi arany-szálak, melyek a budapesti kir. magyar-tudomány-egyetemet Pázmány utódjához, az esztergomi érsekhez fűzik, kezdenek új életre kelni. Junius hó 3-án szentelte fel Vaszary Kolos bibornok az Egyetemi Kör által készített diák-zászlót az összes (!) magyar főiskolai ifjúság számára. Nem sokára alter ego képviseli a főpásztort az egyetemi ifjúság lelke előtt egy országos hírű egyetemi hitszónokban. Adja Isten, hogy mennél előbb!”

Ha ez a lap is forduló pontot lát az egyetemi ifjuság ismertett tényében, akkor — nemde — nekünk is jogunk van azt a csendes reactio vivmányai közé feljegyeznünk?!

De még ezen felül is történt valami s illetőleg történik a mi rovásunkra — legalább a gondolkozni szerető világ szerint.

Mikor e sorokat írjuk, a szent koronát már viszik a Mátyás-templom felé. Egyik napi lapunk — és pedig a legszabadelvűbbek közül — így festi előre a nagy actus képét: „A korona átvitele általános harangzúgás között fog megtörténni, mert a hercegprímás elrendelte, hogy az illető nap reggeli kilenc órától háromnegyedtízig az összes fővárosi kath. templomok harangjai szóljanak. A Mátyás-templomban, a mikor a koronával a templom elé érnek, megszólal az orgona s az énekkar az „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga“ kezdetű gyönyörű Szent István-himnuszt énekli. Délelőtt 11 órától 12-ig tizenkét régi magyar egyházi éneket adnak elő... Szombaton és vasárnap a szent korona kitételénél ismét 12—12 régi magyar éneket énekelnek. Este 9 órakor mind a három nap zene-előadás lesz a Mátyás-templom tornyának erkélyén. stb., stb.

Hol van itt csak egyetlen betű is a többi felekezeteknek a koronához való jogáról, a korona iránt való tisztességtételük valamilyen módozatáról?!... Ez az egész nagy ünnep éppen olyan kizárólagosan róm. katolikus, mint a többi volt s mint a milyen I-ső Lipót vagy II Ferdinánd korában lehetett volna.

Az 5000 tornázó diák, kiknek napbarnított arcában, életerőtől mosolygó színében, acélos izmaiban a király s az egész főváros olyan boldogan gyönyörködött, talán most vonul el a szent korona előtt — ugyancsak a Mátyás-templomban. Szép s felemelő gondolat együtt ünnepelni Mátyás emlékét és a szent koronát; de ha annak a debreceni, hódmezővásárhelyi, sárospataki stb. kálvinista diáknak Szent István és Hollós Mátyás világra szóló érdemei mellett is eszébe talál jutni a maga kálvinista lealázottsága ott abban a hideg és drága fényt árasztó templomban, annak a szent koronának megtekintése közben: ugyan lehet-e neki bűnül tulajdonítani?!

Igaz, hogy a magyar koronát törvényeink értelmében csak róm. kath. vallású egyén viselheti; de azért a korona vajjon róm. katolikus-e s annak ünnepeltetése csak róm. kath. környezetben üdvösséges-e? At fogják a szent ereklyéket vinni az új országházba a nemzet közös templomába: ott lett volna helyén a nemzet ifjúságának ünnepi elvonulása s hódolatának bemutatása! Ott a koronának mindennemű ünnepeltetése — az új ezer év kezdetén.

De hát mindez elkésett beszéd, ünnep után való verselés, azonban mégsem felesleges. Valahol hadd legyen — habár gyarló szavakban is — feljegyezve, hogy a hazai ev. ref. egyháznak (s hiszszük, hogy az összes nem róm. katolikusoknak is) fáj az, hogy az ezredévi ünnepélyeken a törvénybe iktatott és szentesített vallás-egyenlőség nem birt kikelni és szárnyra kelni a holt betű tehetetlen gubójából. Ennél is jobban fáj pedig az, hogy a sajtó — már akár loyaltásból, akár előfizetőinek kimélése szempontjából, akár közönyösségből — mélységes hallgatással nézte a csendes reactionak országra szóló hódításait.

Milyen hatalmas tőke nő majd az ezredévi ünnepélyek katolikus voltából a további küzdelemhez!! Milyen könnyű lesz majd elhíttetni a könnyen hívőkkel, hogy a korona, a hadsereg és a róm. kath. egy-

ház egy és egy célra törő! A ki nem hinne a szónak, azt hitre birják majd a jelekkel... A néppárti szónokok járják az országot folyvást; akkor is, mikor a nemzetnek közörömben kellene egygyé olvadni. Majd az ünnepek után s a képviselőválasztásoknál — ott fog bebizonyulni, hogy milyen kár volt vizet eresztetni a Zichy Nándorok malmára!

Valami csekélyke figyelmet ez a sokat hányatott, de hazaszeretetében soha meg nem ingott ref. egyház is megérdemelt volna — a 600 forintos minimumon felül is... talán!!

Millenniumi levél a szerkesztőhöz!

Nagyfiszteletű szerkesztő úr!

Jól eső örömmel olvastam becses lapjának azt a nem régen megjelent cikkét, mely a felett nyugtalankodik, hogy az állam a millenniumi kiállítás megtekintésére a lelkészeket semmi kedvezményben nem részesítette. Jól esett olvasnom, mint a papság, s az ezzel összekötött nagy fontosságú ügyekiránti meleg érdeklődés jelét, bár sejteni lehetett, hogy alig lesz annak kívánt eredménye. Mert nagyon sajátságos s a papságra egyáltalán nem kedvező időt élünk, a mikor a jobb lelkék resignáltak, félrevonulva nézik az állami és társadalmi élet menetét. A reklám kora ez. A kormányok egy idő óta nem jól-átgondolt elvek szerint működnek, hanem legtöbbször az elfogult, egyoldalú sajtó uralma alá kerülnek, melyek felületes, ötletes nézeteiket a kormányra erőszakolják. Száz példát hozhatnék fel rá. Es ha a történet ismert plutokhráciát, oligarkhiát, respUBLICÁT, demokraciát, a sajtó uralmával is megismerkedik, midőn az országok sorsát néhány redactio fogja intézni.

Hogy várhattam volna én, vagy valaki, hogy nt. úr jogos nyugtalankodásának valami eredménye lesz, mikor nem értjük a kor jelszavát? Becses felszólalása viszhang nélkül maradt; hírlapi, társadalmi actiot nem tudunk indítani, a politikai lapok el vannak előlünk zárva. Es mig megtörténik az, hogy a nép rendkívül olcsón utazhatik, a nép vezetésére hivatott lelkészeknek, — igen szerényen, — negyedévi jövedelmüket kell feláldozniok, hogy a nép mögött ne maradjanak. Hát ez nem jól van így, nem is szólva arról, hogy a kormányok a história egész folyamán, mikor mélyebb sebeket kellett takarniok, circusokat, multságokat adtak a népeknek. Mind e resignatio azonban időszerűtlen, mert a lelkészi kar iránti nagyobb figyelem keltése végett a fejszét a fa gyökerére kellene vetni állami, társadalmi életünk fájának gyökerére.

Felszólalásom tulajdonképeni tárgyával azonban talán én is divatos, korszerű leszek. Hát a *lelkész-tanítókkal* mi történik? Vajjon nem azt a munkát végzik-e ők is, mint a tanítók; nem úgy elvégzik-e, mint a tanítók, s ha egy nagy százalékának nincs is oklevele, vajjon oklevélhez kötötte-e az állam a kedvezményt a tanítókra nézve? Vajjon, ha a fizetést nézzük, hol kap a lelkész-tanító tanításáért 400 frtot, mikor az egyesített állás jövedelme is alig üti meg a 600 frtot? Szükségesnek tartom e felszólalást. Felsőbb hatóságunk vegye kezébe az ügyet és egyházkerületünk tetemes lelkész-tanítója számára eszközölje ki a tanítókat megillető kedvezményeket, mivel a magán kérelemnek, magamon tapasztaltam, a lelkész-tanítókkal szemben táplált obscurus, elfogult nézetek miatt nincs eredménye. Úgy hiszem egyet ért velem nt. szer-

kesztő úr is, hogy ennyit megtenni, egyházkerületünknek, vagy felsőbb hatóságunknak erkölcsi kötelessége.

Lelkészi köreinkben divattá lett, ha érdekeinkért emel szót közölünk valaki, — elég helytelenül — azt hangoztatni, hogy nem „pro domo” beszélek, mintha érdekünk nem lenne összeforrv a közérdekkel!!.. Én ugyan ezt nem szégyelném. De most kimondom, hogy én véletlenül csakugyan nem pro domo beszélek; mert bár lelkes-tanító vagyok, a tanfelügyelőségénél tapasztalt rideg elbánás után, a saját, tanítással összetakarított pénzemen fogok felutazni, mielőtt e cikk napvilágot látott volna. De ha nagy számú lelkes-tanító társaimnak e felszólalással használhatnék, igen tudnék annak örülni.

Péter Mihály,
ref. lelkes-tanító.

ISKOLAI ÜGY.

A fali olvasótáblákról.

A „Sárospataki Lapok” 21. dik számában Gérecz Károly úrtól egy cikk jelent meg a fali olvasótáblákról, a melyek — szerinte — „egészen feleslegesek s használatuk az ABC mellett nem előnyére, de hátrányára van mind a tanító törekvésének, mind a kitűzött cél-nak; ezen felül pedig az írva-olvasás módszerével merő ellentétben áll.”

Es ő ezt nemcsak maga állítja, hanem a tisztántúli ev. ref. egyházkerület is! Ily roppant ellenséges táborral szemben alig merhetne valaki síkra szállani, ha nem tudná — épen a G. K. cikkéből is — hogy a felesleges költségektől idegenkedő „Irodalmi Kör” mellőzhetlen teendőjének látja a fali olvasótáblák szükségességét arra hivatottak által eldöntetni.

Ez a körülmény bátorít engem, a különben általam is szívesen tisztelt G. K. érveinek mérlegelésére.

A hang képzése, a betűre való rávezetés, annak begyakorlása, az írásgyakorlat a kis és nagy táblán történik. Ez igaz! S ha csak írott betűket kellene tanítanunk, úgy merőben felesleges lenne a fali olvasótábla. De feltétlenül szükséges, hogy a gyermek minél könnyebben felismerhesse a betűket, minél hamarabb mehes-sen a nyomtatott betűkből álló szavakra, minél hamarabb olvasson lassú folyékony-sággal. Az írott betűnél nincs semmi nehézség, azt felismeri, leírja, elolvassa minden növendék, de ha nyomtatott betűkből álló szavakat kell íratnom, olvasatnom, ott a gyermek megáll. Nem ismeri fel a hangképeket, mert nincs meg a kellő alap, a szemlélet, nem történhetik az egyöntetű, könnyű s gyors begyakorlás, mert *nincs fali olvasótábla!*

Ha a nyomtatott betűket éppoly könnyen lehetne írni, ha volna is ideje a tanítónak 2—3-szor egy délig tele pingálni a táblát szavakkal, még úgy sem az az eredmény, a mi elérhető a fali olvasótábla használatával. Mert — engedelmet kérek — más az *általunk „nyomtatott”* betű s a valódi nyomtatott betű. Itt fekete lapon fehér, ott fehér lapon fekete betű, mint az ABC-ben. Nem gyorsabban, nem biztosabban felismeri e a gyermek a nyomtatott betűt az ABC-ben, ha annak szabályos, hű, hasonló színű mását előbb látta a fali olvasótáblán? Nem könnyebb-e az ABC-ből való olvasatás (hangoztatás), ha előbb pár szót elolvasott a fali olvasótábláról? Aztán van-e kedve, ideje cikkíró úrnak nap-nap után 2 tábla betűt, esetleg 4-et is lepingálni? Aztán lesz-e az oly szép, szabályos, csinos, mint a valódi nyomtatott betű? Az

ön betűje imitatio, ez arany! Ha önnél hasonló is, sokaknál még csak hasonló se lesz a pingált betű. Ha nincs más, így segíthetünk magunkon, de ez csakugyan hátrányára van a tanító törekvésének! Aztán az az egy fekete tábla hat osztályé s ha telepingáltam s a II. osztályban számtan következik, mire fogok írni? Így a gyermek elébe teszem a „fali” olvasótáblát: ír, olvas róla! Ha már most a táblára írott betűt elolvastattam, begyakoroltattam, az írott betűt a nyomtatott betűvel összehasonlítottam, át kell mennem az ABC-ben levő szavakra.

Lehet-e 15—20—30, sőt több gyermeket is oly szabatosan olvasatni az ABC-ből, mint a fali olvasótábláról?! Arra az egy fali olvasótáblára minden gyermeknek figyelni kell; így szeme járását, szájának mozgását könnyen áttekinthetem, ellenőrizhetem, míg ha ABC-ből olvasatok, kifáradok a sok ujj-igazgatásban, a sok „ide tedd kis fiam, itt következik, mutasd, mondjad is” beszélgetésben, figyelmeztetésben! Ha fali olvasótábláról olvasatok karban, rögtön felismerem a gyöngye hangoztatót, az erőset. Ezt én így tapasztaltam!

Cikkíró úrnak az is érv, hogy nem látja meg a gyermek a ködös, őszi időben a fali olvasótábla betűit! Hát akkor, hogy látja meg a tábláról a pingált betűket? Melyik tisztább, a krétanyom vagy a nyomdafesték? A középtérbe rajzolt betű 4 cm. magas, a régi fali olvasótábla betűje 2½ cm. De ha a fali olvasótáblát elébe akasztom, úgy meglátja, úgy-e? ha pedig úgy sem látja, meglátja a könyvből, írjon abból. Hiszen könnyebb talán akar két fali olvasótáblát is elibök akasztani, mint a táblát hordozni! Ez nem jó érv, cikkíró úr!

Ha a cikkíró úr iskolája poros, annak ön az oka! Hát Sárospatakon sem súrolnak 10 hóban legalább ötször?! A kimenetel port „credményez”, a figyelmet is zavarja; tessék helyben hagyni növendékeit, elibök akasztani akár a táblára is az olvasótáblát, úgy por sem lesz s a figyelem zavartalan marad. Ha ön a pingált betűk leolvasatása végett kihívja növendékeit, az is port csinál, a figyelmet is zavarja, mert helyből nézve, higgye meg nekem, éppoly kevésbé jól látható az írás, mint a nyomtatás. Ez sem érv, nem bizonyítja a fali olvasótábla szükségtelenségét.

Cikkíró érvnek tartja, hogy a kis, kövér betűk apró közeikkel rontják a szemet! Ajánlja csak a fali olvasótábla szerzőjének, hogy a 2½ cm. magas betű helyett 3½—4 cm. magas betűt vegyen fel tervezetébe, így oly nagy lesz, mint az ön pingált betűje s kétszer oly jól látható. Aztán, a kinek a szeme káprázik, az gyenge szemű, szemének megerősödéséig írás-olvasás alól felmentendő! Fontosabb az, hogy a gyermek szeme el ne romoljék, mint az, hogy 6-tól 7 éves koraig megtanuljon írni s hangoztatni! Azon időszakban, mikor 8—9—10 óráig is ködös, borongós az idő, tessék az írva-olvasást 10—1½ órákor elővenni! Ha pedig a feketevel nyomtatott betű rontja a szemet, úgy kérje ki ön a főiskolai orvos úr véleményét az alkalmazandó szín milyensége felől. Ön ugyan ne, mert önnek felesleges a fali olvasótábla! Nem hozhatunk villamos fényt iskoláinkba, hogy a téli nap fényét pótolná, 10—11 órákor legvilágosabb van ősszel és télen is, ekkorra kell tenni az írva-olvasást! Ha még ez is érv, úgy fel kell menteni a főiskolai ifjúságot a tanulás alól, mert gyalgól petróleum lámpájuk mellett több apró fekete betűt kell és kellene elolvasniok, mint a népiskola I. osztályának a fali olvasótábláról! Ez, ismétlem, nem érv!

A ki sokat markol, keveset szorít! Három helyről is olvasatni, képtelenség! Ha fali olvasótábla lesz, nem

kell pingálni a táblára, olvastatni kell a fali olvasótábláról s könyvből; ez már nem lehetetlenség. Keveset marokunk, de meg is szorítjuk. Meg azután nem vonatra megy az ember, hogy a »Tanterv« szerinti 30 percet még ötlet meg ne pótolhatnók, de 30 perc is bőven elég egy hang írott vagy nyomtatott képének megismeretetésére s begyakorlására. Szerintem az sem helytelen, ha valaki úgy jár el, hogy első alkalommal (első félóra, pl. délelőtt) a hang írott képét, második alkalommal nyomtatott képét az írott összehasonlításával, harmadik alkalommal pedig az írott és nyomtatott betűt egyszerre ismerteti, gyakorolja. Ez csak a kis betűk nehezebbjeinél (összetett betűk) történvén így, az időből sem jutunk ki, dolgunk is sikeres! Így a 30 perc elég!

Cikkíró úr nem asztalon állította fel elméletét. Elhiszem. Én sem! Célunk egy, útunk több! Csak azt írhatja le az ember gyakorlatiasan, a miben gyakorolja magát! Az ismeri az írva-olvasatás nehézségeit, a ki próbálja! A múlt év őszén az »Egyetértés« tanügyi rovata (dicséretes, hogy »ez« is van) 5—6 cikkben fejtegette a leghelyesebb írva-olvasási módot, egy sem vetette el az olvasótáblát s végül mind kijelentette, hogy bármi módon, bármi eszközökkel taníttassék az írva-olvasás, ahoz vas szorgalom s bárány türelem kell.

Cikkíró úr babérokat arat fali olvasótábla nélkül is. Meghajlom az ön babérszerző módszere s ügyessége előtt. Mi tanítjuk az ön »Földrajz«-át térkép nélkül is, olyan az eredmény, mint az írva-olvasás fali olvasótábla nélkül. Tanítunk írni-olvasni is, de sajnálattal kell látnunk, hogy fáradságunk kevesebb, munkánk tökéletesebb lenne fali olvasótábla mellett!

Végül odaveti cikkíró úr, hogy nem leckéztetni kell, de tanítani! Ha mindennél lehet is leckéztetni, számtannál és itt nem lehet! A ki itt leckéztet, két évet tesz tönkre, mert a II. osztályban keli megtanítani olvasni növendékeit! Meg kell adni tehát a lehetőséget, hogy a nehéz munkát jó, kisegítő taneszközzel megkönnyítsük, a sikert előmozdítsuk, biztosabbá tegyük!

Cikkíró úr elveti a fali olvasótáblát. Én nem, sőt egész erőmből pártolom, megjelenését óhajtván várom! Várom pedig, mert a fali olvasótábla szép, tiszta, szabályos, kellő nagyságú ($3\frac{1}{2}$ —4 cm. magas) betűjét semminémű táblára »nyomtatott« betű nem pótolja; mert a hang nyomtatott képe csak erről ismerhető fel könnyen és biztosan, ezt pedig okvetlen meg kell mutatni; mert az írott és nyomtatott betű felismertetése után, még gyakorlatra lévén szükség, rögtön az ABC betűire nem mehetek; mert a hangoztatva olvasás, különösen karban, szabályosan, egyöntetűen csak erről történhetik; mert jobban figyelemmel kísérheti e mellett a tanító a gyermekek szemjárását és szájmozgását; mert könnyebben felismeri a gyenge hangoztató, olvasó gyermekeket; mert szép, példányszerű írott betűi minták a gyermekek előtt, arról írva, írása szebb, gömbölyűbb, dől irányba egyenletesebb lesz, pedig ez is figyelemre méltatandó, mert nem minden tanítónak van szép írása.

Tisztelt cikkíró úr!

1890 óta vajódik ez az ügy! Köszönet önnek, hogy felszínre hozta. Ön nem maga van, mellette áll a tiszántúli kerület is, vagy ön a mellett! Én mellettem, ha hallgatólag is, ott vannak az állami, községi iskolák, hol ezek a szerencsétlen táblák használatban vannak; itt áll még Dunáninnen, Dunántúl, Erdély s még a Tiszáninnen egy része, esetleg nagyobb része is! Lehet, hogy még megéri ez ügy a decenniumot s akkor, majd »egeret szül a hegy.« Én mellettem még a »Tanterv« is ott van s ha abban el van fogadva a fali olvasótábla, azok, a kik azt egyszer elfogadták, holnap csak nem

vetik el?! Még egyet! Vannak, lesznek olyanok, a kik így gondolkodnak: ha az Irodalmi Kör nem adja ki a fali olvasótáblát, legnagyobb sajnálattal mellőzni kénytelen a kritikán felül kitűnő ABC-t, mást vesz használatba, mely mellett e tábla megvan nem 16—20 frtért is! Ekkor pedig a kerületi határozat büntető következménye sem történhet meg, mert, ha valamelyik tanító írva-olvasást fali olvasótábla nélkül (mert azzal tanulta) tanítani nem tud s szükségből, a cél tökéletesebb megvalósításaért, más ABC-t vesz használatba, mint a kötelezőt, ezért nem büntethető!

Ne affelől gondolkozzunk tehát, hogy szükséges-e a fali olvasótábla? hanem arról, hogy minél olcsóbban, minél hamarabb előállítható legyen; elég bajunk van a taneszközök hiánya miatt, az még mind pótolható képekkel, eleven elbeszélésekkel, de ez semmivel!

A tiszáninneni egyházkerület kimondotta az Irodalmi Kör indítványára, hogy kötelezőleg használtassanak kiadványai, hátha itt lehetne most is kérni a megvalósítási módokat, esetleg segítyt is a kiadhatásra!

Különbén sokan vagyunk, kiki komolyan szóljon hozzá az ügyhöz; ha több a pártfogó, mint az ellenség, győz az, ellenkezőleg bukik! Ha bukik, kárunkra bukik, ha győz, önhasznunkra fog győzni! Vajha úgy lenne!

Vadna, 1896 június hó 1.

Pap Mihály,
evang. reform. tanító.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Nyolcadik közlemény).

E közben a király összehívta a régóta várt országgyűlést 1712 április 3-ára Pozsonyba. Megkezdődött a megyékben országszerte a sérelmek összeírása és a követi utasítások készítése. Zemplénmegye márc. 22-én Terebesen tartott közgyűlésében tárgyalta a követeinek adandó utasításokat. A vallásügyi sérelmek az egész megyében, különösen pedig a Hegyalján felhalmozódván, mindkét hitvallású protestánsok erőlyesen követelték, hogy sérelmeik a követi utasításba foglaltassanak. Amde a cath. papság a hozzá szegődött cath. világiakkal együtt türelmetlen hévvel ellenezte azt és hosszas vita után az ment határozatba, hogy a zempléni követe még csak szóba sem hozhatják a vallás ügyét az országgyűlésen.

Most a protestánsok, hogy képviselőt nélkül ne maradjanak az országgyűlésen, külön követe választásáról gondoskodtak. A sárospataki iskola, a zempléni egyházmegyével együtt, Szentimrey Sámuel és Ráday Pált bízta meg a képviselővel, átadván nekik sérelmeit és utasításait. A zemplénmegyei sérelmek közt elő voltak sorolva a sárospataki egyháztól elvett fentebb említett parochialis jövedelmek. Azonban a nagy előkészület hiábavaló volt, mert a koronázó országgyűlés a járvány miatt feloszlott, még mielőtt a vallásügy tárgyalására rá kerülhetett volna a sor. Midőn pedig 1714 szept. havában újra megnyílt az országgyűlés, a cath. papság makacs ellenállása miatt csak annyit lehetett kivinni, hogy a felekezeti viszonyok egy vegyes bizottság által fognak megvizsgáltatni és elintéztetni. Az országos bizottság össze

is ült, de egyességre sok évi huzavona után sem tudott jutni. Utóljára is a versengő felek közt a királyi kegyelem döntött a „Carolina resolutio“ által, melyben a soproni 1681-iki és a pozsonyi 1687-iki vallásügyi törvényeikké a „Leopoldina explanatioi“ szerint magyaráztatnak.

E közben, még mielőtt az országgyűlés második ízben összehívott volna, az önző és szívtelen cath. clerus, mely a protestantizmus kiirtásáról álmodozott, ismételt felterjesztésében arról igyekezett meggyőzni a királyt, hogy voltaképen a cath. egyháznak van oka panaszára, mert a protestáns lelkészek a nem törvényes helyeken is működnek. Így jelent meg III. Károlynak 1714 április 28-iki rendelete, mely meghagyja a protestánsoknak, hogy az 1681-iki és az 1687-iki törvényekhez és az azokat követő kir. rendeletekhez alkalmazkodjanak, lelkészeket csak törvényes helyeken tartsanak, tanítókat tanáraikat, papjaikat ott, a hol az utóbbi mozgalom előtt nem voltak egyházaik, iskoláik, bocsássák el, az alapokat, javakat, jövedelmeket adják át a catholicusoknak. E rendelet, mely általánosságban tartva nem volt egyéb, mint az I. József, és Eleonora-féle nyílt parancsok ismétlése és magyarázata, nem érintette ugyan a sárospataki iskolát, mely különös kir. kegyelem oltalma alatt állott: mindamellett az iskolai társaság megdöbbenéssel fogadta azt, mert a várbeli jezsuiták eddigi viselkedése és ismeretes kapzsisága után ítélve, meg volt győződve arról, hogy ismét hajsztát fognak rendezni az egyház és iskola ellen. Ugyanazért az iskolai társaság, mihelyt hírért vette a rendeletnek, azonnal Ráday Pálhoz fordult tanácsért, a ki, mint a kormány célzataival ismerős ember, már jun. 7-én kelt levelében tájékoztató utasításokat küld.⁵ Ezekre nagy szükség is volt, mert a jezsuiták alig várták a rendelet kihirdetését. Már jun. 5-én Kiss János nagy prépost, Zorger György egri kanonok, a mádi plebános, több jezsuita társaságában Ujhelyben jártak, hogy a kir. rendeletre való tekintettel, sürgessék a közgyűlésnek minélhamarábbi összehívását. A közgyűlés ez alkalommal junius 15-én, Gálszécsen tartott meg. Itt a rendelet felolvasása után igen sokan úgy vélekedtek, hogy az nem végrehajtás, hanem csak kihirdetés végett küldetett le a megyére: mindamellett a királynál is királyibb Zemplénmegye a cath. papság követelésének, engedve a végrehajtást határozta el és azzal Kossovics Márton helyettes-alispánt bízta meg, a ki junius 22-én érkezett Sárospatakra a jezsuitákhoz, a hol Zorger Gergely egri kanonok, az ujhelyi és mádi plebánusok s többek társaságában várta őt a jól kifőzött tervvel. E szerint a szent társaság abban állapodott meg, hogy az iskolát minden javai-
val és a ref. templomot erőszakkal is elfoglalják. Hogy ez könnyebben sikerüljön, Lehner Ferenc udvarbírónak, a kít az nap hivatott haza Kossovics Ujhelyből, a vár hajduival, s a helyben állomásozó kapitánynak összes legénységével közre kellett működniök.

A megállapodás szerint, másnap jun. 23-án reggel, Kossovics Márton számos tagból álló kíséretével a Görög Tamás házához ment, hova már előbb az iskola és az egyház előljáróit meghívta. A ház előtt s több helyen a városban katonai csapatok lévén felállítva, az egyház és iskola előljárói (Füleky András és Csécsy János tanárok, Azary István ref. lelkész, Szilvássy István és Mezösy Mihály tekintélyes úri emberek, Sáska Mihály főbíró, Szokolai István, nemesek hadnagya, Gönyüi András jegyző, Szabó Pál,

továbbá Szathmárnémethy András főiskolai szénior, Kálnay János, Rimaszombathy István és Medgyaszay György primarius diákok), kik a ref. paplakon gyűltek össze, visszaizentek Kossovicsnak, hogy ők mindaddig meg nem jelennek előtte, míg a katonaságot el nem küldi, mert úgy tudják, hogy sem ő felségétől a rendeletben, sem a megyétől nincs arra felhatalmazva, hogy katonaságot használjon, a mi ellen tiltakoznak is. Végre mégis, miután biztosítást nyertek tőle, hogy sem a katonaság, sem a kíséret részéről semmi bántódásuk nem lesz, átmentek hozzá. Kossovics, felolvasván előttök elébb a kiküldetéséről szóló jegyzőkönyvet, majd a kir. rendeletet, kijelentette, hogy annak értelmében az iskola minden javai-
val együtt s a templom is a jezsuitáknak adatik át és ezentúl a reformátusoknak nem lesz szabad vallásbeli gyakorlatuk Sárospatakon. Erre mindkét fél ügyesen szerkesztett nyilatkozatban válaszol. Az egyház előljárói előadják, hogy rájuk nem vonatkozhatik a királyi rendelet, mert itt a soproni országgyűlés ideje alatt már volt szabad vallásgyakorlat; a templomot pedig át nem adhatják, mert a telek, a melyen építve van, az uraságé s azzal a jezsuiták nem rendelkeznek. Az iskolai társaság most is, mint a közelebbi foglалások alkalmával, az I. József-féle különös kegyelmes rendeletre hivatkozik, melynek hatályát a mostani általános rendelet sem rontja le. Mindakét fél kéri nyilatkozatának a megyére s onnan ő Felségéhez való terjesztését s biztosításul annak hiteles másolatban való kiadását. Kossovics átvevén a nyilatkozatokat, megígérte a felterjesztést, sőt a másolatban való kiadást is jogosnak tartván, másnap egy-egy aranyért a másolatot kiadta; de a foglалástól el nem állott.

Most az egész küldöttség: jezsuiták, papok, Lehner az ő hajduival katonai fedezet alatt, trombita harso-
gása és dobszó mellett, az iskola piac-utcai* kapuja felé indul, melyet az ifjúság, hogy a veszélyessé válható összeütközéseket kikerülje, már jó előre bezárt és eltorlaszolt. Csak mintegy 16 diák állott künn a kapu előtt, hogy tiltakozzék az erőszak ellen, melyre sem Kossovicsnak a megyétől, sem Lehnernek Trautsohn hercegtől vagy az uradalmi igazgatótól, sem a kapitánynak felsőbbségétől nem volt felhatalmazványa. Hiába volt a tiltakozás, Kossovics hajthatatlan maradt. A kapitány legénységét az iskola kapuja előtt sorba állítja, Lehner hajduinak parancsot ad, hogy törjék, vágják a kaput, de minthogy az nem ment olyan könnyen, a papok és jezsuiták ösztönzésére odarendeli a kerülőket és a molnárokat a Bodrog partjáról, a kik fejszékkal, bárdokkal esnek neki a kapunak. Erre nagy láрма kerekedik, az iskola sorsán aggódó nagy közönség átkozódik, szitkozódik, az asszonyok és gyermekek jajveszékelnék. Végre az asszonyok, kik nagy számmal voltak jelen, nem tűrhették a méltatlanságot, rárohantak a hajdukra; de belátván, hogy pusztá kézzel nem boldogulhatnak, a szomszéd házakba szaladnak és hamarosan szénvonóval, lapáttal, pizskafával és egyéb konyhai szerszámokkal felfegyverkezve térnek vissza és közáport szórva maguk előtt, oly erővel támadják meg a kaput döngető hajdukat és molnárokat, hogy azok az ostromot kénytelenek voltak abba hagyni s maga a küldöttség is jónak látta odébb állani. Most Kossovics a vert had élén, dob szó mellett a templom udvarára sietett, hol a két haranglábról akarta levétni és elvinni a harangokat. Már az állványok fel voltak állítva, a csiga elkészítve s

⁵ Lásd Szathmáry K. György id. műve.

* Most „Kossuth Lajos-utca.“

javában fűrészeltek az ácsok, midőn az asszonyok oda-rohannak és a szemtelen tolvajokat onnan is csúfosan elkergették. Így hiúsították meg a sárospataki asszonyok a Kossovics kiküldetését, mely alkalommal a jezsuiták végesapást akartak mérni az egyházra és iskolára.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége).

A püspöki ebéd után, a mely nem szükkölködött pohárköszöntőkben és a melyen az ezredévi nagy érzés szintén rést talált a kiömlésre, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai a „Korona“ vendéglő 7. sz. szobájában gyülekeztek össze, hogy egy pár halaszthatatlan ügyet (a Mitrovics Gyula tanári, Gyarmathy József igazgató-tanácsosi helyének betöltése, a fürdőbe utazó Fejes István algondnok helyettesítése az érettségi vizsgálaton stb.) a másnapi közgyűlés számára előkészítsenek, a mi meg is történt. *Szinyei Gerzson*, mint a tanári kar választottja ez alkalommal foglalta el M. Gy. ig. tanácsosi helyét.

A másodnapi közgyűlés 8¹/₂ órakor kezdődött s a jegyzőkönyv hitelesítése után József főherceg köszönő levelét olvastatta fel az elnökség, a mely a sebzett szívű édes atya vallásos lelkéből fakadt s a jelenvoltakra fel-emelő hatást gyakorolt. Egész terjedelmében jegyzőkönyvünkben fog helyet foglalni. Ezzel kapcsolatban a királyi házat s vele az egész országot is közelről érintő újabb csapásról emlékezett meg az elnökség a Károly Lajos trónörökös halála alkalmából s indítványozta, hogy a kerület hódoló feliratban fejezze ki részvétét a nagy veszteség fölött, A felírat, melynek készítésével Czinke István egyházi aljegyző bízott meg, így hangzik:

*Császári és apostoli királyi Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!*

Magyarország ezeréves fennállásának ünnepét ünnepli. Szokatlan öröm és mélységes hálaérzet tölti be nemzetünknek szívét a kegyelmes örökösért, melylyel drága hazánkat az Isten ezer éven keresztül oltalmazta és megtartotta. Az ünnepelésben Felséged magas példaadással járt elől s részt követelt belőle magának az egész fenséges uralkodó család. De tetszett a Gondviselőnek, ki a nemzetek és egyesek sorsát beláthatlan úton vezérli, úgy intézkedni, hogy a nagy örömet hirdető nemzeti lobogó mellé, odakerüljön a fájdalom és bánat fekete lobogója is. Elszólította tőlünk és Felségedtől, szinte váratlanul, nemzeti örömünknek egyik osztályosát, a magyar korona ez idő szerinti örökösét, Felségednek egyik legerősebb támaszát, vész-szerűnti édes testvérét, országglása gondjainak hűséges résztvevőjét, az ereje javában levő férfit, Károly Lajos főherceg úr, ő császári és királyi fenségét.

Felséges Urunk és Királyunk! Mi a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közönsége egész nagyságában fel tudjuk fogni és át tudjuk érezni azt a mélységes fájdalmat, a melylyel ez újabb gyász a Felséged nemesen érző lelkére nehezedik. Annyi súlyos megpróbáltatás szakadt egy idő óta a Felséged jóságos szívére, hogy annak elhordozását csak a Felséged erős hite és törhetetlen köteletségérzete bírhatta meg.

Mi nemcsak alattvalói hódolatból, de szívünk és lelkünk meleg sugallatából közelítünk ma Felségedhez, hogy gyászában, fájdalmában őszinte részt vegyünk; hogy szeretetünk melegével felszárítani segítsünk annak könnyeit, a ki viszont szeretett minket és szívét nekünk adta akkor, mikor ez a nemzet örömnepet ült. Az Isten, a ki megszorította, vigasztalja is meg Felségedet és óvja meg mindenekre elégséges hatalmával felséges házát és személyét a további megpróbáltatástól.

Fogadja kegyelmesen Felséged résztvevő szívünknek e szeretetteljes megnyilatkozását, mely után hódoló tisztelettel maradtunk Felségednek hűséges alattvalói stb. stb.

Az első napról ide úttal választások igen könnyen s igen gyorsan elvégződtek. Titkos szavazás helyett konventi rendes tagokul Mocsáry Lajos és Mitrovics Gyula helyett Meczner Béla és Radácsi György eddigi póttagokat kiáltotta ki, helyökre pedig ugyanilyen módon Ragályi Béla f.-borsodi egyházmegyei gondnokot, országos képviselőt és Révész Kálmán kassai lelkészt; a közalapi végrehajtó bizottságba Mocsáry Lajos helyett Dókus Ernő f.-zempléni tanácsbíró s országos képviselőt, póttagul Ragályi Bélát, a Baldácsy-alap bizottságba szintén Ragályi Bélát választotta meg a közgyűlés.

A főiskolai igazgató-tanács beterjesztett jegyzőkönyvet vetetvén tárgyalás alá, annak pontjai közül a gyakorlati theol. tanszék betöltésére vonatkozó okozott élelnebb érdeklődést. Jelentette az igazgató tanács, hogy az algondnokság a M. Gy. eltávozása folytán támadt nagy ürességet egy értekezlet megállapodása szerint, R. Gy. theol. tanár által kívánta volna kitölteni, a ki azonban a tanszék-cserére igen komoly s méltánylandó okokból nem volt rábírható s ezért — ugyancsak a jelzett értekezlet tanácsából — *Novák Lajos* ungvári lelkészt próbálta megnyerni, a ki — lelkészi éveinek beszámítása s 3 korpótlék kikötése mellett — készséget mutatott a főiskolai lelkészszéssel összekötött tanári szék elfoglalására. Miután *Novák Lajos* az illetékes tanári kar is szívesen ajánlotta, az igazgató tanács teljes egyetértéssel s az eddigi választási módozatok félretételével, őt egymagát terjesztette fel a megválasztásra s a legszebb reményekkel lévén leendő működése iránt, részére a kikötött korpótlékok megadását is melegen ajánlotta. Csak a korpótlékokra vonatkozó kikötés okozott egyesekben némi aggodalmat, amennyiben 13 évi lelkész-ség — a fennálló törvények értelmében — nem elegendő a 15 évi szolgálathoz kötött 3 korpótlék alapjául. Miután azonban a főiskola közigazgatója, a megválasztandó levelére hivatkozva, kijelentette, hogy N. L. tanári fizetése csak 3 korpótlékkal éri el az ő lelkészi jövedelmét, a közgyűlés az ügyet befejezettnek tekintette, s az igazgató-tanács véleményét a maga teljességében magáévá tette. Éreztük, a kik jelen voltunk e határozatnál, hogy egy nagy fontos-ságu tanszék betöltésénél, a melyet a hagyományok annyira magasra emeltek közöttünk, a legnagyobb áldozattól sem szabad visszariadni, ha azzal theol. akadémiánk jó hírnevének biztosítását is reménylhetjük. *Novák Lajos*ról — a mint mi ismerjük — bizvást felteheti a kerület s a főiskola minden jó barátja, hogy az előlegezett kitüntető bizodalmat tudni fogja — teljes jelentősége szerint — méltányolni. E hittel köszöntjük és várjuk őt a Mitrovics Gyula katedrájára.

De mégsem egészen a M. Gy. katedrájára, mivel a theol. akadémiai tanárok felterjesztésére s az igazgató-tanács javaslatára elfogadta a közgyűlés a tantárgyaknak azt a csoportosítását, a mely szerint a gyakorlati theologiai tanszéktől az erkölccstan elveendő s a dogmatikához csatolandó, helyette pedig a liturgia, homilétika,

katechetika és cura-pastoralis az egyházzal pótlendő. Igaz ugyan, hogy így — esetleg — két tanár is elő fogja adni az egyházzal Sárospatakon, egyik a jogakadémián egy félénét 7 órán (miután az állami be rendezkedés így követeli), a másik a theol. akadémián egész éven át hetenként 3–4 órán. Ez utóbbit a tudomány szempontjából, de meg a növendékek teendőinek beosztására nézve is nyereségesebbnek tartja a theol. akadémia tanári kara. A dogmatikai vagy helyesebben systematikai theol. katedrától a vallásbölcsezet — ha arra a körülmények alkalmasakká lesznek, az egyháztörténeti tanszékhez fog áttétetni, egyelőre azonban a Dr. Tüdös István rendkívüli tantárgya marad.

A tanári karnak a nyugdíjintézet felszámolását illető javaslatát az igazgató-tanács helyesléssel fogadta, miután az érdekeltek legnagyobb részétől a beleegyezést jelentő iratok beérkeztek és bemutatattak. *Bokor József* volt theologiai, majd bölcsezeti tanár s *Szűcs István* volt rajztanár felterjesztett követeléseit jogtalanoknak találta az igazgató-tanács s ilyeneknek tekintette a kerület is.

Rohoska József, theologiai segédtanár és alkönyvtárnok, további önképzése végett külföldre akarván menni, az igazgató-tanács útján segélyért folyamodott a kerülethez. Folyamodását az igazgató-tanács nemcsak a legmelegebb ajánlattal látta el, hanem javasolta is, hogy részére az úgynevezett Barcianum egy évi kamatja s a supplicationalis váltságból 400 frt utalványoztassék. A kerület a folyamodóról hallott információk nyomán, örömmel szavazta meg az igazgató tanács által javasolt segélyösszeget.

Fejes István algonodnok, orvosainak tanácsára, Carlsbadba utazott el s huzamosabb távolmaradása miatt a sárospataki érettségi vizsgálaton nem elnökölhet. Ebbeli minőségében *Tóth Dániel* alsó-borsodi esperest ajánlotta az igazgató-tanács *Fejes István* helyetteseül. A kerület ez ajánlatot elfogadta s az igazgató-tanáccsal együtt a legőszintébb részvétellel kívánt a távozonak szerencsés visszaérkezését, hogy közügyeink oltára körül méltó helyét újra elfoglalhassa és hivatottságának mértéke szerint forgolódhassék.

Itt van helyén megemlíteni, hogy a theologiai tanárok nyugdíjintézetének mielőbbi felállítását illetőleg, az egyházmegyék valamennyien helyesléssel fogadták az igazgató tanácsnak hozzájuk áttett véleményét, tudniillik, hogy a theologiai tanárok a többiekkel teljesen egyenlő nyugdíj-jogosultság felől biztosítandók. Az egyházmegyék felterjesztéseit dr. Kovács Gábor főjegyző ismertette. Sajnos, hogy azok egyáltalán nem igazolták azt a reménységet, a melylyel az a bizonyos vélemény az egyházmegyékhez letétetett. A nyugdíjintézet alapja, az alkotmányosságnak ezen az útján nem szaporodott egyetlen fillérrel sem. Csak az alsó-borsodi egyházmegyének volt egy pár jó gondolata a theologiai tanári nyugdíj-alap segélyezésére nézve; a többiek ezt az oldalát a dolognak figyelmen kívül hagyták. Az összes vélemények áttétetnek az igazgató-tanácshoz, a theologiai tanári kar és gazdasági választmány pedig a nyugdíjintézet tervezetének elkészítésére ismételtén utasított.

A főiskolának nem-tanár hivatalnokai szintén nyugdíj-jogosultságért folyamodtak. Folyamodásuk illetékes helyére, az igazgató-tanácshoz tétetett át.

A főiskolai tanári kar a felmerült törvénytelenések miatt szükségét látta az ünnep-választási törvények revíziójának, kérvén a kerületet, hogy a lelkészeknek a legatusok ellenőrzését s a törvényeknek mennél szigorúbb megtartását ajánlja, a mire a kerület készséggel vállalkozott. Ezentúl a legatusokról szóló bizonyítványok

záros határidő alatt, hivatalos pecséttel ellátva, egyenesen a főiskolai közigazgatóhoz küldendő.

A „Sárospataki Irod. Kör“ félreértett alapszabályait sérelmes záradékkal küldte vissza a belügyminisztérium. Az igazgató-tanács útján arra kérte a Kör a kerületet, hogy a záradék elhagyását s a szabályzat némileg újabban is módosított kiadásának mielőbbi megerősítését sürgesse meg. Nagy érdekek kívánják, hogy az új alapszabályok érvényesekké váljanak s a kerület szívesen vállalkozott a közbenjárásra.

A konventnek a vallás tanári állomásokat illető határozata a kerületbeli iskolákhoz tétetett át ahhoz való alkalmazkodás végett.

A főiskola nyomdásza egy naptár kiadása felől készített tervezetét nyújtotta be, azzal a kérelemmel, hogy a naptárt a kerületi névkönyvvel csatolhassa össze, mi végre a névkönyv adatai hivatalosan volnának hozzá beadandók. A kerület az ilyen kapcsolatot nem ismerte el kívánatosnak s a névkönyv külön kiadásához továbbra is ragaszkodik. Miután pedig az eddigi névkönyv szerkesztése nehézkesnek bizonyult s e tekintetben a reformok mellőzhetetlenek, megbízta a közgyűlés Kun Bertalan püspököt, hogy tetszése szerinti személyekből hívjon össze egy bizottságot a névkönyv tervezetének mielőbbi elkészítése végett. Ez a bizottság a korábban Mitrovics Gyula és Szinyei Gerzson által készített tervezetre is tekintettel lesz.

E tárggyal kapcsolatban kerültek elő a gömöri egyházmegye indítványai a magunk névkönyvére, az egyetemes névkönyvre s egyházunk történetének megírására nézve. Az egyetemes névkönyv készítését a konvent, egyházunk történetének megírását pedig a Prot. Irod. Társaság feladatának tartván a közgyűlés, azokat szívesen ajánlja ezek figyelmébe.

A *lekenyei* (Gömör) peres ügynek vége szakadt azzal, hogy az együtt megélni nem tudó prot. egyházak teljesen külön váltak s az osztozkodáson is túl vannak szerencsésen. A kerület örömmel vette ezt tudomásul.

A lelkési fizetés minimumának 800 frtban való kimondását — mit szintén a gömöriek indítványoztak — az időközben történt konventi intézkedések kerületünk szerint feleslegessé tették. Azzá-e csakugyan?!

A konventnek az esketési stólára vonatkozó megállapodásán szintén javítást ajánlott a gömöri egyházmegye, oly formán, hogy az alternatív intézkedésből csak az hagyassék meg, a mi a stóla fenmaradására kedvező. Kimondatni kérte azt is, hogy az országos lelkész özvegy-árva-gyámintézet segély jogosultjai ne szigorúan csak ev. ref., hanem ág. ev. vallásuk is lehessenek. Egyik módosítást sem kívánja a kerület a konventnél indítványozni. Az egymást szorító két kéz jelenye ott a Prot. Irod. Társaság pecsétjén ugyan nem nyílik-e ketté az ilyen tünetektől?! Hja, a reactio korába jutottunk!...

Az egyházmegyék sokféle apróbb felterjesztései közül szívesen vette tudomásul a kerület, hogy a lasztoméri (F.-Zemplén) lelkész felés papi minőségben Tussára költözött, hol a lelkész nyugalomba vonult. Az átköltözött lelkész — az egyházmegye kérelmére — 150 forint évi segélyt fog kapni, abban az esetben, ha a tanítói fizetéseknek államsegéllyel való rendezése következtében bizonyos segélyösszegek felszabadulnak.

Néhai Lovass Sámuel sírkövére, mivel a boldogult két ízben is volt h.-püspök, a tornai egyházmegye segélyt kért és kapott 40 forintot.

A tárgyalás gyorsan folyt, a terem délfelé forróvá lett, a tagok nagyobb része otthonába sietett, pedig még a bírósági ügyek is mind elintézésre vártak.

Olyan nagy fontosságú tárgyak, mint a kerületi

számvevőszék jelentése, a kerületi leánynevelő intézet anyagi ügye, tornacsarnok építésére vonatkozó tervezete, a Baldácsy-bizottság jelentése, a tanító-hiány, a kerületi lelkész értekezlet ügye, a miket a püspöki jelentés is nyomtatékkal emelt ki, az ungmegyei Horváth Mária-alapról való számadás stb. jóformán csak tudomásul vétettek vagy bizottságokhoz útasítottak.

Délután jutott egy kis idő a s. lelkészek elhelyezéséről s javadalmazásáról, a tanítók változásáról eszpereseink által készített munkálatokra, de ezek, valamint a szintén ekkor beterjesztett kerületi tanügyi bizottsági alapszabály-tervezet (lásd ezeket lapunk előbbi számában) egyszerűen az egyházmegyékhöz útasítottak véleményezés végett. Délután futottunk át az egyházak és egyesek segélykérő folyamodványain, a miket a segélyosztó bizottság fog érdemileg méltányolni. Ekkor került a sor a tanítói, papi díjlevelekre, egyeseknek a Jelentő ívek kiigazítását kérelmező irataira, stb. Utóbbiak az egyházmegyékhöz tétettek vissza további elbáns végett.

A templom-javítás és tágitásban fáradozó ungvári egyház 10.000 frtot kérelmező irata újabb felszerelés végett szintén az egyházmegyéhez tétetett.

A bírósági ügyek nagyobb részben szék-perek s tanító és pap között támadt egyenetlenségek voltak, egy volt papválasztás csupán, az *eger-lövői*, a mely az egyházmegye határozatának megerősítésével végződött. A közigazgatási bírósági ügyek minősítésében az egyházmegyék még nem mindig szerencsések.

Túl voltunk már a délutáni 7 órán, a mikor a gyűlés eloszlott. A jegyző karnak, Mitrovics Gyula nem létében, Debreczeni Bertalan volt jó segítségére.

Ha visszagondolunk a két napi gyűlés történetére, lehetetlen elhallgatnunk, hogy a leánynevelő intézet díszterme, mostani berendezése mellett, nem alkalmas a kerületi gyűlés számára. Egy roppant hosszú, keskeny asztal a terem hosszában; fent az elnökség s ettől egyes tagok 10—20 méternyi távolban... A terem rossz akusztikája sokakra lehetetlenné teszi az elnökség vagy az előadók beszédjének megértését, a mely körülmény lazítja a figyelmet, zavarja a tárgyalások komolyságát, fontosságát s megnehezíti a vezetést. Nem lehetne-e egy kis költséggel ezt a különben kedves otthonunkat célszerűbbé tennünk?

Az őszi gyűlés Jánosiban (Gömör) vagy pedig Sárospatakon lesz, ha t. i. ez utóbbi képes addig nagy költséggel javított templomát a gyűlés illendő elfogadására felékesíteni.

Radácsi György.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése múlt hó 28-án kezdődött meg szokott helyén, Debreczenben, Kiss Áron püspök és Vályi János egyházkerületi főgondnok elnöklete alatt. Kiss Áron, buzgó imában kérven az egek urának áldását a hazára, a királyra s a közgyűlés tagjaira, megnyitó beszédét tartotta meg, melyben az egyházkerület életében az őszi gyűlés óta történt nevezetesebb események felsorolása mellett, részvételt emlékeztet meg *Károly Lajos* főherceg haláláról s *Beöthy Zsigmond* dunántúli főjegyző elhunytáról is. A közgyűlés ő felségéhez az uralkodó családot ért gyász alkalmából részvétiratot intézett. Vályi főgondnok indítványára a püspöki ima jegyzőkönyvbe iktatott s az elhunyt jelesek emléke szintén jegyzőkönyvileg örökített meg.

Ez után a közgyűlés tagjainak igazolása kezdődött meg, a mely alkalommal hosszabb vita támadt a felett, hogy *Biky Károly* györgyteleki lelkész, a kit a szatmári egy-

házmegyei közgyűlés beteg eszperesének helyetteseként küldött az egyházkerületi gyűlésre, gyakorolhat-e szavazati jogot? *Dégenfeld József* szerint ez a jog nem illeti meg, mert a zsinati törvény az ilyen helyettesítést megtiltotta. Kiss Albert, Uray Imre, Balogh Ferencz a szavazati-jog megadása mellett, Tisza István, György Endre s még többen a megvonás mellett szólaltak fel. Thaly Kálmán, a ki erős érvekkel bizonyította, hogy a törvény nem tiltja az eszperes helyettesítését, erre az esetre hivatkozva, felkérni kívánja a konventet, hogy az eszperes-helyettesítésre határozott utasítást készítsen. Végre szavazással döntetett el a kérdés s a közgyűlés 37 szóval 27 ellenében a *Dégenfeld* indítványát fogadta el.

Szeremley József eszperes lemondását a közgyűlés részvételt vette tudomásul s a főiskolai gazdasági tanács jegyzőkönyveinek átvizsgálására, továbbá az egyházkerületi pénztárnok és az Andaházy-Szilágyi nevelő intézet számadásának átnézésére, a szavazatok felbontására s a díjlevelek és csere-szerződések megvizsgálására küldött-segek nevezettek ki.

Az 5720 frt rendkívüli államsegély felosztására nézve az eszperesi kar indítványa fogadtatott el. Az új egyházpolitikai törvények miatt a püspöki jövedelem a dispenczió bevétele nélkül tetemesen csökkenvén, szintén az eszperesi kar indítványára, egy bizottság küldetett ki, a mely a kárpótlásra nézve javaslatot készítsen. A stóla összeírása elrendeltetett; a múlt évi államsegély felosztása tudomásul vétetett.

Nagy örömmel fogadta a közgyűlés a konventi... azt a határozatát, mely szerint a kormány felkérte, hogy az ev. ref. lelkészek minimalis fizetését az állam-kincstár terhére 800 frtban állapítsa meg, s ha ez jelenleg kérésztülvihető nem volna, egy időre 600 frtra egészítse ki mindenütt. *Tisza Kálmánnak*, mint a ki ezt a konventen indítványozta, a közgyűlés köszönetet szavazott, a konvent iránt pedig teljes bizalmát fejezte ki. Szintén a konvent határozatához képest kimondta a gyűlés, hogy jövőre a középiskolai vallás-tanárok a többi rendes tanárral egyenlő fizetést és jogokat élveznek.

Érdekes vitát idézett elő a *Joó István* egyházkerületi gimnáziumi felügyelő nyugdíj-ügye. Nevezett felügyelőt a kormány a nem állami tanárok nyugdíjintézetébe nem vette fel s minthogy új állására azzal az ígérettel választott meg, hogy nyugdíjazásáról a kerület gondoskodni fog, a kerület ígéretének beválthatására módot kellett keresni. Egy bizottság nevezetett ki tehát javaslat-tételre, a mely azt ajánlotta, hogy *Joó* a debreczeni tanárok nyugdíjintézetének, melynek mint főiskolai tanár különben is 21 évig tagja volt, maradjon tagja továbbra is. Ezzel szemben a tanári kar tiltakozó véleményt adott be s a kérdést a tűzkár-pénztár segélyével ohajtja megoldani, mert hiszen a kerületi felügyelő nem pusztán a debreczeni gimn. felügyelője. A közgyűlés 32 szavazattal 17 ellenében a küldöttségnek minden esetre sérelmes javaslatát fogadta el.

A szatmári h. eszperes ügye ismét előkerült. *Isaák Dezső* bejelentette, hogy a gyűlésnek azt a határozatát, melylyel *Bikytől* a szavazás jogát megvonta, a konvent elé felebbezi. *Dégenfeld* gróf és *Tisza István* állítják, hogy ez nem tartozik a konvent hatáskörébe, Kiss Albert és Uray ellenben azt vitatják, hogy igen. György Endre indítványára a felebbezést nem fogadták el, a mi ellen Kiss Albert szintén felebbezést jelentett be, de ezt is visszautasították.

A gyűlés második napja választásokkal telt el. Az egyházkerületi tanügyi bizottság tagjaiul *Szabó János*, *Szell Kálmán*, *Bencsik István* eszperesek, *Horthy István*, *gróf Degenfeld József* és *Farkas Antal* világiak válasz-

tattak meg. A *Buzás Pál* halála folytán megüresedett nemzetgazdasági és pénzügytani s pénzügyi jogi tanszékre, saját kérelmére s a főiskolai tanári kar ajánlata folytán *dr. Bartha Béla* helyeztetett át. Az ily módon megüresedett váltó és kereskedelmi s törvénykezési rendtartási tanszékre az egyedül pályázó *dr. Helle Károly*, kecskeméti tanár választatott meg. A *Kovács János* nyugalmazott természettudományi tanár helye *Török Péter*, hajduböszörményi tanárral tölthetett be. *Szeremley József* helyett konventi rendes tagnak *Szeremley Sámuel* választatott, póttagok pedig *Lengyel Imre* és *Dávidházy János* lettek.

Sok időt vett igénybe a főiskolai gazdasági tanács jelentése. Ezzel összefüggésben *György Endre* indítványozta, hogy a főiskolai pénztár szüntessék meg s a főiskola pénzkezelése valamelyik pénzintézetre bízassék. A gazdasági tanács ezt ellenezte. minek folytán a közgyűlés az őszi gyűlésig a mostani állapotot hagyta meg. Szintén az őszi gyűlésre halasztatott az *elemi iskoláknak a főiskola épületéből való kitelepítése*, valamint a *főiskolai internátus* kérdésében készített dolgozat felett való határozás is.

Jóváhagyatott a főiskola 1896—97-ik évi költségvetése, mely szerint a tőkepénztár és a tanszéki alapok összes bevétele 115,649 frt 04 kr, kiadása pedig 107,480 frt 16 kr-ra van előirányozva.

Elek Lajos helyett tápintézeti elnökké *Orosz István* választatott meg.

A főiskolai tanároknak egyenként 50 frt szavaztatott meg a millenniumi kiállítás tanulmányozása céljából.

3-dik napon a kerületi tanácsbírószágra beadott szavazatok felbontatván, kitűnt, hogy *Soltész László* h.-szoboszlói lelkész 262, *Madarász Imre* karcagi lelkész 196, *Mitrovics Gyula* debreczeni lelkész pedig 54 szavazatot kapott, így tehát új szavazás rendeltetett el. Világi tanácsbírónak 434 szavazattal *Lengyel Imre* választatott meg.

A heves-nagykunsági egyházmegyének az a határozata, melylyel a stólának 10 évi átlagban való megváltását elrendelte, de annak végrehajtásával csak a presbiteriumokat bízta meg s az egyházi közgyűléseket mellőzte, nagy vitát idézett elő, de végre helyben hagyatott.

Ez után az államnak átadott ev. ref. iskolák szerződését tárgyalták s erősítették meg. Ez alkalommal *György Endre* felhívta a kerület figyelmét arra, hogy az ilyen iskolák átadásánál a valláserkölcsei, didaktikai és vagyoni tekintetben a kellő intézkedéseket tegyék meg. *Széll György* kijelenti, hogy a nagybányai egyházmegyében a szükséges intézkedéseket megtették, mert az eddig befolyó bérösszegeket az egyházfentartási alap céljaira fentartották, a tanítói fizetéseket pedig a kántori illetmények fedezésére fordítják s a vallásitanításról is kellőleg gondoskodtak. Hasonlóképpen nyilatkozott *Sütő K.* beregi esperes is; mindezek dacára *György E.* fentartotta indítványát, mert épen a kellő körütekintés érdekében szükséges, hogy a kerületi gyűlésnek minden adat rendelkezésére álljon.

Géresy Kálmán kerületi főigazgatóvá neveztetvén ki, tanári állásáról beadta lemondását. A gimn. tanári kar azt javasolja, hogy a *Géresy* helyét egy külön akadémiai és egy külön gimn. tanárral töltsék be. *Kiss Albert* sajtóságonak tartja, hogy a mikor a philosophiai fakultás felállításáról beszélünk, mindig azt hirdetjük, hogy nálunk 5 phil. tanszék van, pedig már 3 megszűnt, a *Géresy* lemondásával a 4-ik is megüresedett s így csak egy tanszékkel akarnánk a phil. fakultás felállítására elé menni s indítványozza, hogy a *Géresy* tanszéke, úgy a mint van, tartassék fel.

Dóczy Imre kifejti, hogy az olyan közös tanszékek, mint a *Géresy*é volt, ma már fel nem tarthatók, mert a középiskolai törvény annyira megszorítja a tanszakokat,

hogy mind a két tanszéknek egy tanár nem felelhet meg. Különben is a debreczeni gimnáziumban a tanárok 19—20 órát tanítanak hetenként. *Balogh F.* szintén két tanszékét kíván felállítani. Az egész kérdés áttetett a tanügyi bizottsághoz, a mely beadván javaslatát, annak alapján kimondatott, hogy a *Géresy* tanszékeiből két tanszék állíttatik, egy akadémiai a történelem tanítására, melylyel a főkönyvtárnokság is össze lesz kötve s egy gimnáziumi, melynek tárgyai a magyar irodalom és történelem. A pályázat kihirdetését a kerület elrendelte.

Ez után a *Dóczy Imre* gimn. igazgató lemondását tárgyalták. *Dóczy* a lemondás okául azt említvén fel, hogy a gimn. igazgatói teendők pontos elvégzéséhez nincs elég ereje és ideje, a tanári kar indítványozza, hogy az igazgató naponként csak egy órai tanításra köteleztessék s mellé egy esküdt diák állíttassék szolgálat-tételre. A közgyűlés *Balogh F.* indítványára kimondta, hogy ez ügyben véglegesen az őszi gyűlésen dönt.

A nem ev. ref. felekezeti iskolákba járó ref. gyermekek vallás-oktatói panaszt tettek az egyházkerületnél, hogy a középiskolák tanárai a vallásitanítókat nem hívják meg értekezletekre, az apáca-zárdából nem engedik val-lás-óra-ra a növendékeket s a vallásitanáraok díjazása alig valami. Hosszabb vita után a gyűlés elhatározta, hogy a sérelmek orvoslása végett felír a konventhez.

Az egyházkerületi bíróság a nagy port vert börtvényi lelkész-választást megerősítette, de K. Gy. mikolai lelkész, ki az egyház vezetőinek azt az ajánlatot tette, hogy a papiföldek öt évi jövedelmét az egyháznak adja át, lelkészi jellegének megtartása mellett, hivatalától megfosztotta.

B.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1895—96. iskolai évet befejező vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg: I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Junius 17-én, szerdán az előkészítő osztály vizsgálat. Ugyancsak junius 17-én délután 3 órakor lesz: a) Az V—VIII. osztály vizsgálat a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégezése után az I—VIII. osztály vizsgálat a tornaszatból a tornacsarnok előtti téren. 2. Junius 18, 19 és 20-án, csütörtökön, pénteken és szombaton lesz a szóbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 22, 23, 24, 25 és 26-án, hétfőn, kedden szerdán, csütörtökön és pénteken az I—VII. osztály vizsgálat. 4. Junius 21-én, vasárnap délelőtt 8 órakor a rajz- és szépírási dolgozatok megvizsgálása és a jutalmak megállapítása a rajzteremben. 5. Junius 26-án, pénteken lesz a vizsgálat a francia nyelvből az V. osztály tantermében. 6. Junius 26-án, pénteken a vizsgálatok eredménye állapíttatik meg s igazgató tanácsülés tartatik, ugyanez folytatattatik junius 27-én. 7. Junius 29-én, hétfőn délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon délután és esetleg a következő napon lesz a magántanulók szóbeli vizsgálat. Az akadémiában: A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek, és pedig mindegyik szakban junius 10—30-ig. A lelkész-képesítő szóbeli vizsgák junius 22-ikétől kezdődnek az; alapvizsgálatok 26—27-én lesznek; a jogi alap- és államvizsgálatok pedig 20—30-ig tartanak. Junius 21-én, vasárnap délelőtt isteni tisztelet a városi templomban; ennek végeztével az akadémiai igazgató évi jelentése, az akadémiai pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének- és szavalati előadások.

— **Felhívás az ezredéves kiállítás megtekintése végett tervezett tanulmányútban való részvételre.** A buzgó muzulmán elengedhetetlen kötelességének tartja, hogy életében legalább egyszer megforduljon az ő prófétája vívódásának és dicsőségének szent helyén: vágya Mekka felé vonja, s nem hal meg nyugodt lelkiismerettel, ha szíve óhajlásának eleget nem tehetett. A magyarnak hazánk szép fővárosa, Budapest legyen Mekkájává, a hol élő és gyorsan fejlődő műveltségének minden dicsősége, minden reménysége összehordva áll. Itt, az ország szívében, most a magyar, államiságának ezredévi fordulója alkalmával, fényes ünnepeket ül. Hogy a becsületes munka összehordott gyümölcseiből mi magunk biztatást és reményt merítsünk, hogy a bennünket még ma is félreismert külföld előtt a magyar műveltség és okos gazdálkodás eredményeit bemutassuk: kormányunk e haza minden becsületes fiának közreműködésével országos kiállítást rendezett. A mit a magyar gazda, iparos és gyáros szorgalma, a mit a magyar tudomány és művészet ma, őseink beköltözése után ezer évvel alkotni és felmutatni képes, szemünk itt mind abban gyönyörködhetik. Legyünk háládatosak Isten iránt azért a kegyelemért, hogy nekünk engedte megérnünk édes hazának ezt a szép ünnepét! Fogadjunk érte munkás hazaszeretetet; az ünnepek fényéből vonjuk le a kínálkozó tanulságokat; a mások munkájának nyújtott elismerésünkben növeljük a saját munkaerőnk; a műveltség áldásaiból ismerjük meg a magasabb művelődés becsét! Ne legyen azért ifju, ne legyen öreg, ne gazdag, ne szegény ebben a szép magyar hazában, a ki, ha egyáltalában teheti, meg ne nézze azt a sok drága kincset, a melyeket mind magyar ember becsületes munkája teremtett és hordott össze a kiállítás csarnokaiba. Ezért a sárospataki főiskola gimnáziumának tanári kara elhatározta, hogy felhasználva azokat a kedvezményeket, melyeket a kormány ebből az alkalomból a tanulósnak nyújt, növendékeivel a kiállításra egy tanulmányútát rendez. Minden 30 tanulóra egy tanár fog felügyelni olyan atyai szeretettel s a gyermekeknek minden lépésére kiható gondnal, hogy a szülők bátran eresztetik fiaikat a hosszú útra. A költségek csekélyisége miatt tanácsos, hogy még az olyanok is engedjék el gyermekeiket a közös kirándulásra, a kik magukkal akarták felvinni őket, mert így lényegesen olcsóbbba kerül, másrésről, különösen a kisebbek, nagyon könnyen válhatnak a szülőknek terhére. Oda- és visszaútazás, teljes ellátással és a szükséges belépti jegyek áraival együtt, 9 frtba kerül. Olyan kedvezmény, a minő eddig a mesék országába tartozott. Miután pedig a délutáni órákat arra akarjuk felhasználni, hogy a főváros egyéb nevezetességeit tekintsük meg növendékeinkkel, ezeknek a költségeire még 1 frtot kell ezenkívül előre befizetni. Azért, a kik azt akarják, hogy gyermekeik a kiránduláson részt vehessenek, a pünköszt utáni szorgalomszak első napján 10, azaz tíz frtot hiány nélkül adassanak át gyermekeikkel az osztálytanároknak. A gyermekek a főváros középiskoláinak erre a célra berendezett tantermeiben lesznek elszállásolva, vezető tanáraikkal együtt. Reggelire kapnak egy nagy pohár kávé két darab süteménnyel; ebédre levest, marhahúst mártással (esetleg főzeléket pecsenyével, székely gulyást vagy pörköltet) és tésztát; uzsonnára egy pohár kávé két süteménnyel; estére hideg vacsorát a szállásukon. Célszerű, ha ezeken felül a gyermeket egy-két frt zsebpénzzel is ellátják, hogy esetleg a színházakat is megtekinthessék. Budapesten három napot töltenek. A kirándulás ideje még bizony-

talán, de a tanári kar rajta lesz, hogy a mennyiben a kiállítási igazgatóság teheti, a vizsgák után azonnal útnak induljanak és pedig az intézet székhelyéről, Sárospatakról, együttesen. Visszajövet a gyermekek egyenesen haza utazhatnak. Bizalommal kérjük azért a szülőket, hogyha csak tehetik, használják fel a kedvező alkalmat és adják össze a szükséges költségeket. A kiállításon tartózkodás ideje rövid ugyan, de teljesen elég ahhoz, hogy a tündéri látványok emléke és tanulsága kitörülhetetlenül bevéssék az ifjak fogékony lelkébe s a késő utókor emberei előtt is beszélhessenek azoknak az örömnapoknak a fényéről és tanulságairól, melyekről most Budapest minden köve beszél s a melyeket megérnie a mai nemzedéknek olyan különös isteni kegyelem volt. Sárospatak, 1896 május 16. *A gimnáziumi tanári kar.*

— **Gyászhir.** A sárospataki ev. ref. főiskolának ismét gyásza van, még pedig kettős. Az elmúlt héten két jó igyekezetű s jó magaviseletű növendékét *Kozma István VIII. és Barkó Béla IV. osztálybeli* tanulókat veszítette el. Az előbbi hosszas betegeskedés után folyó hó 3-án ápoló édes anyja karjai között hunyt el, az utóbbi pedig, a ki az iskolai törvények intő szavára ez alkalommal nem figyelt, folyó hó 2-án az előjáróság által eltiltott helyen fürödve, a Bodrog hullámai közt lelte halálát. Kozmát 4-én délután, Barkó Bélát pedig 5-én délután kísérték ki a tanuló ifjúság s a tanári kar örök nyugalóhelyére. A gyászszertartást mindkét esetben dr. Tüdös István theol. tanár végezte. A mindenható adjon a megszoromodott szívű szülőknek vigasztalást, a korán elhunyt két ifjúnak pedig békés nyugalmat.

— **A „Tompaszobor“-ra** vonatkozólag sajnálattal kell jelentenem, hogy a tanévzáró ünnepélyre tervezett leleplezés elmarad szeptemberre. A megbízott szobrász ugyanis a múlt hét végén írja, hogy ő elkészült a munkával, a talapzat is készen van, de az ércöntőde nem képes a szobrot június végére kiállítani. A leleplezés elhalasztásába, habár talán olvasóink jó részének is neheze esik, leginkább azért tudunk belenyugodni, mert így remélhetjük, hogy az öntés szeptemberben teljesen sikerülni fog. A leleplezési ünnepélyt ennél fogva, minden valószínűség szerint, a szeptemberi tanév megnyitása alkalmával tartja meg az önképző társulat. A szoborra újabban következő adományokat kaptam: Kalassay Sándor úrtól (Mont Carmel, Amerika) 50 kr. Mehelyi Gyula 1 frt, Haraszthy Vince, Ujj István 50—50 kr, Éles Gábor 40 kr. az akadémiai ifjak és az V—VI osztály pünkösztől számoláskor 40 frt 60 kr. Kovácsy Anna (Tállya) gyűjtése 10 frt és Maklár Ilonka gyűjtése 7 frt. A szobor alap ezekkel összesen 1418 frt 50 kr. (A multkor kimutatás főösszege nem 1475, hanem 1375 frt.) Fogadják a lelkes adakozók az Irod.-Önk.-Társulat forró köszönetét, — a még adakozni szándékozók pedig tisztelettel felkérem, hogy adományaikat még e hónapban hozzám juttatni kegyeskedjenek.

Dr. Finkey Ferenc.

— **A diákok ezredévi tornaversenyére** Sárospatakról 6 tanár (Kiss Elek tornatanár, Pásztor Sámuel, Csonotos József gimn., Veress Ferenc, Hodossy Béla és Kötse István tan. kép.) vezetése alatt 47 gimn. és 33 tan. kép. ifjú utazott el, kik közül az első napi versenyen négyen (Piskóty Ferenc VIII. o., Mihály Gyula, Tóth Bertalan, és Szabó Gyula tan. kép. növendékek) ezüst-, ketten (Gacsályi József és Kövér Miklós VII. gimn. o.) bronz-érmet nyertek. Az egész verseny lefolyását legközelebb bővebben fogjuk ismertetni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Alkalmi mondanivalók.” Kovács Károly. — „Centralizáló törekvés a lutheránus egyházban.” Dr. Tüdös István. — „Az „opportunos” harangok.” Ladányi Endre. — „A magyar tanulók országos tornaversenye.” Hodossy Béla. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” Szinyei Gerzson. — „Az abauji, hegyközi lelkesítő értekezlet gyűléséből.” Ifj. Szilva István. — „Isten országa.” Csik Dániel. — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat tanári állásra.” — „Hirdetés.”

Alkalmi mondani valók.

Elovasván Nagyvárad bíboros főpapjának az ezredév alkalmából kibocsátott főpásztori levelét, önkénytelenül is emlékezetem elé tárult egy jelenet a multból. A dorbézolástól és vad rajongástól neki dühödött szerzetesek és anakhoréták dorongokkal kezeikben, megrohanták a görög művészet csodaalkotását, a szerep-mot s annak hatalmas kapuit betörve, a szobrászatnak eszményeket, testesítő remekeit az utó-kor nagy kárára összetörték, zúzták, bepiszkolták, kigúnyolták s az ájtatoságra, esetleg védelemre összesereglett hívőket leverték, legyilkolták. Már látni véltem, hogy a béke és emberbaráti szeretettől lelkesült szolgálja az Urnak, szent jobbal a kezében, mint vezérli az egyház gárdáját, mint romboltatja le szerény imaházainkat, viteti máglyára bibliáinkat s üzet ki bennünket ebből a Mária országából, mely csodás ezredéves fennmaradását egyedül a szeplőtlen szent szűznek, a szent jobbnak, a keresztnek s általában a róm. katolikus vallásnak köszönheti, s a megnyíló új ezredév alatt is csak azok segélyével tarthatja fel magát.

E szerint mi, protestánsok majd 400 éves életünket álomban vagy államellenes tettek közt töltöttük el.

Hát hiszen távol van tőlünk, hogy akár a szent jobbnak, akár a katolikus vallásnak hazánk fennmaradása körüli érdemeit eltagadni akarnók; tiszteljük a bíboros főpapnak ebbeli meggyőződését, vallása dicsőítésében nyilvánuló kegyeletét, hanem Verbőczy szerint az igazság követeli, hogy „suum cuique,” vagyis hogy adjuk meg mindenkinek, a mi megilleti. Engedje meg azért, hogy nekünk is legyen meggyőződésünk.

Meggyőződésünk szerint minden észszerű valásnak feladata egyénileg megnyugvást szerezni az embernek e földi élet vándorlásai közben találkozó viszonytagságokkal szemben; más oldalról megszeli-díteni, megfékezni állati indulatait, ösztöneit s képessé tenni társadalmi életre, annak megalkotására, fentartására. Meggyőződésünk, hogy a mely vallás ezt teljesíti, eleget tesz feladatának. Ennyit bizonyosan meg tesz a protestáns vallás, de ennél több eredményt a katolikus vallás sem képes felmutatni.

Köztudomásra vannak nagyobb protestáns álla-

mok, melyek a katolikus vallás segítségével nélkül szilárdak, virágzóak, sőt — tekintve a tisztán katolikus államokat — azoknál szabadabbak, műveltebbek, előrehaladottabbak és biztonsággal teljesebbek. S ezen tagadhatlan tény kizárja a követelt kizárólagosságot.

Mi szívesen elismerjük, hogy Magyarhon a XVI. századig a katolikus — úgy a nyugoti, mint a keleti — vallás uralma mellett fenállott; de tény, hogy uralma alatt a roskadásig elgyengült s megúj-hodásra volt szüksége, s engedje meg nekünk a bíboros főpap azt az önértet, hogy ez idő óta a protestantizmus is részt követelhesen magának a hon fennmaradása körül szerezhető érdemből.

Nem akarunk rekriminációkba ereszkedni, hanem elfogadott tétel: „historia testis temporum, lux veritatis” s történeti tény, hogy midőn a protestantizmus nem létezett, s a katolikus vallás volt az uralkodó: annak feje — a ki encyclicájában szinte részt követel a honfentartás érdeméből — nem mindig érvényesítette nemzetünk érdekében a királyok felett is gyakorolt hatalmát; ellenkezőleg azt meghódításunkra akarta fordítani. Magának a koronának adományozása sem akart kevesebbet jelezni, mint hogy a magyarok királya a pápától nyerte hatalmát, méltóságát. Már I. László — ki később a horvátok áttérítésének jutalmául a szentek közzé soroztatott — kényszerítve találta magát a pápaságnak ez irányú törekvését vissza-utasítani, s a legbuzgóbb hithős, Hunyadi Mátyás nem ok nélkül nyilatkoztatta ki, hogy később a kettős keresztet hármassá tenni, mint túrni, hogy a „summus pontifex” az ország ügyeibe avatkozzék. Mennyi vér- és vagyon-áldozatába került nemzetünknek, hogy a hit el-lenségeinek nyilvánított — ma már rokon nemzetnek elismert — törökök ellen a pápa ösztönzésére annyiszor, annyi éven keresztül viselt hadjáratot, (azon törökök ellen, kik ugyan hódítottak, de a kiknek mai kényes helyzetük éppen annak következménye, hogy nyelvöket és vallásukat a meghódítottakra nem erőszakolták) — a várnai és rigómezei nagy katasztrófákkal, Nikápolytól Mohácsig!! Hát III. Frigyes német császár, — ki annyi zavart okozott hazánkban — ki dédelgette Hunyadi János, majd Mátyás király ellenében? Ki vitte be e hős királyt az ipa és barátja elleni ellenséges viszonyba? Ki hajtotta be az országnak oly terhes és annyi ideig tartott hadjáratokba,

a melyek lehetetlenítették magas tervei kivitelében? Ki volt az, a ki Nápoly elhódítása végett üdvösnek tartotta a pogány törökkel szövetséges Velenceiekkel szövetkezni, holott Mátyás királynál azt is kárhoztatta, hogy Giskrával, a husszita vezérrel kibékült s annak tehetségét a haza javára értékesíteni igyekezett?!

De jöjjünk közelebb. Midőn a Iorettói eskü elhangzott, kik voltak azok, a kik az osztrák önkényuralom hirhedt tábornokaival, a Bástákkal, Karaffákkal szövetkeztek a protestantizmus, a magyar faj kiirtása végett? Kik voltak azok, a kik az általuk meghonosított, a hatalom által még a magyar hon különállását s függetlenségét biztosító törvény meghozatala után is, a különböző nemzetiségekből összefércelt osztrák birodalomhoz fűző kötelékekül használt holt latin nyelvet, az osztrák kormány csatlósaiavá szegődve, körömszakadtig védték a haza nyelve ellenében, annyira, hogy azt csak lépésről-lépésre való foglalással lehetett ősi jogaiba visszahelyezni?

Ha mind eme tények hozzájárulhatnak a haza ezeréves fenmaradásának előmozdításához, akkor az öndicsőítés jogosult!... De miről tanúskodnak a tények, a tagadhatatlan tények? Szerednye, Pálóc, Nagy-Mihály, Homonna és Isten tudja hány nagy magyar kálvinista község lakosai szlávokká lettek, a mint lelkészeik elüldöztettek, úgy, hogy ma „csak nevük hirdeti magyar voltukat“!! Mi nem dicsekszünk, elégnék tartjuk megemlíteni, hogy a más nyelvűek és vallásúak vallásukat még ma is *magyar vallásnak*, lelkészeinket *magyar papoknak*, imaházainkat *magyar templomoknak* s minket *magyaroknak* neveznek.

Kétségtelen, hogy nemzetünket a keresztyén vallás felvétele közelebb hozta Európa népeihez; de hogy nem az volt a közeledés egyedüli tényezője, tanúsítja a tény, hogy alig tették be lábukat Európába, már császárok keresték szövetségüket. Fenmaradásunkat köszönhetjük — igen is — ősünk vitézségének, szabadság- és hazaszeretetének, szívós kitartásuknak, melyet *Reclus* eképp ír le: „bámulatra méltó az ellentállás azon különös hatalma, melyről bizonyítványt adtak Árpád vezérlete alatt a pár százezer számban ezen országba beköltözött magyarok. Változtatva földet, éghajlatot; dacára a környék minden ellenséges népfajainak, képesek voltak egy külön saját nyelvet, gazdag irodalmat, dicső tettekben dús politikai történetet felmutatni; képesek voltak nemzetiségüket 10 századon keresztül nemcsak a különböző nemzetiségű népek, a szlávok, németek, hanem más szomszéd, velük rokonsági kötelékkel fűzött nemzetiségek ellenében is megtartani s ha kényszerítve voltak 150 évig a török járma alá hajolni s ha némely körülmények közt az osztrákok ellen velük szövetkezni: — soha sem engedték magukat egyik fél által sem megtöretni, maradtak magyarok; pedig nekik kellett a hadjáratok terhet viselniök, mert ők lakták a kipusztított síkságot a menekülés minden alkalma-, városok kőfalai nélkül; sőt viszonzásul a szomszédos népségeket áthasonították.“ Köszönhetjük fenmaradásunkat fejedelmeink s államférfiaink politikai bölcsességének, nemzetünk művelődési képességének; köszönhetjük végre annak, hogy hazánk a kontinens középpontján hegyektől övezetten, csaknem teljesen szabályos tojás alakú földrajzi egységet képező terület, mely — mint ugyancsak *Reclus* mondja — „körül van határolva várszerű körörménnyel, melybe a hajó orrához csapkodó hullámokhoz hasonlítható népek áradatai bele ütődtek a nélkül, hogy bemenetre találhattak volna.

És ha hazánk ezredévi fenmaradása egyáltalán a keresztyén vallás számlájára írandó, s ha a keleti egyház azért, mert a nyugotitól elvált, megmaradt — kétségbevonás nélkül — keresztyénnek, s ha a nyugoti vagy per excellence, katolikus egyház az idők folytán oly állapotra fejlődött, hogy magából az egyház kebeléből támadtak a vallás szolgálói közt férfiak, kik reformokat követeltek, oly reformokat, melyek a keresztyén vallás alapelvein alapúlnak s ezért a katolikus egyház nagy számú hívei által helyeseltettek, de mert a pápai hatalom által elleneztek, a katolikus egyháztól elválva külön egyházat alapítottak; ha ezért megszűntek is a római vagy nyugoti egyházhoz tartozni, de nem szűntek meg a keresztyén vallás hívei lenni, s létezésüket a történeti fejlődésnek köszönhetvén, reájuk a „bevett vallás“ cím helytelenül alkalmaztatik. Bevett vallás lehet a zsidó és mohamedán, a buddha stb., de nem a protestáns.

Kovács Károly.

Centralisáló törekvés a lutheránus egyházban.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a központi theologiai fakultás fenmaradhatása érdekében július 6-án fogják az utolsó bajvívást végbevenni, a mely előreláthatólag az enyediak leszavazását fogja eredményezni, kik most az utolsó pillanatokban bocsátják ki újabb *felhívó szövegüket*, hogy mindent, a mit csak lehet, megtegyenek a jó öreg Bethlen-kollegium ősi jogának épségben maradása céljából.

És a mikor ott, kincses Kolozsvár városában meghúzzák a halál harangot az enyedi ref. theologiai akadémia felett; a mikor százados jogokat fognak szavazatok számával — s nem súlyával — sírba temetni; a mikor egy ősi, hivatását híven betöltő intézetet fognak egy szebb jövő reményeivel rajzolt új intézet érdekeiért szétrombolni: meglehet, hogy ugyanakkor a magyar lutheránus egyházban is kimondják a végítéletet az *eperjesi* s a *soproni* theologiai akadémiák felett.

Centralisáló törekvés magját vetette el a dunántúli új püspök, Gyurácz Ferenc, mikor a múlt év őszén a lutheránus theologiai nagy bizottságban azt indítványozta, hogy *a jelenlegi három ev. theologiai intézetből — az alapok és a tantervek szerződészerű egyesítésével — egy központi theologiai intézet állíttassék fel.*

Sajátos jelenségnek kell ezt az indítványt tartanunk, vagy, ha úgy tetszik, egyenesen az *idők jelének*, még pedig olyan idők jelének, a melyektől nekünk, protestánsoknak, csak tartanunk, csak félnünk lehet!

Az idők jele a Gyurácz-féle indítvány, mely tisztán — ezt merjük állítani — anyagi okokban gyökerezik, abban, hogy sem a soproni, sem az eperjesi theologiai akadémiákat nem bírják fentartani a dunántúli s a tiszamelléki kerületek; abban, hogy maga az egyetemes lutheránus egyház sem képes kellően berendezni a pozsonyi akadémiát.

A paizsos férfiú milyen romboló munkára kényszeríti az embereket! Rábirja a vezéreket, hogy olyan intézetek ellen tegyenek lépéseket, a melyek közszükséglet pótolnak, közérdeknek felelnek meg.

Igen, olyan intézetek ellen tesznek, akarva, nem akarva lépéseket, melyek ott, a hol vannak, missiót teljesítenek.

Ám, vizsgálja meg bárki is a hozzánk közel eső *eperjesi* ev. theol. akadémiának multját s jelenét; vizsgálja meg azt a magyarság szempontjából is teljesített megmérhetetlen szolgálatot, mely ellen eddig a legelfogul-

tabb ellenségnek sem volt semmi szava: vajjon az a mult s ez a jelen nem azt mondja-e, hogy ez az intézet feltétlenül megtartandó magának, a lutheránus egyháznak s magának, a felső-magyarországi magyarságnak érdekében is?!

Az a soproni theologiai akadémia a dunántúli német s magyar elemek összeolvasztása szempontjából szintén nagyszerű missiót teljesített. Mire való ezt az őrszemet arról a jó helyről eltávolítani?

De hát az idők intenek. Ki tudja, ez a lutheránus centralizáló törekvés, melyhez a soproni s az eperjesi tanárok már hozzájárultak azzal a különbséggel, hogy amazok a központ helyéül *Pozsonyt*, emezek pedig *Budapestet* szeretnék, — nem annak veti-e előre árnyékát, hogy majd a ref. egyházban is hasonló irányzat fog lábrakapni s egy-egy dunai és tiszai theologiai akadémia fogja elsorvasztani a most még szereplő s ugyanám munkálkodó intézeteket?!

Az a centralizáló törekvés semmiként sincs inyünkre. Arról tanúskodik, hogy a lutheránus egyház tényleg elszegényedett s még csak reménysége sincs a megélhetésre. Oh hogy fog ezen ujjongani, a mi régi szerető testvérünk!

Arról tanúskodik, hogy az őrállomásokat is hajlandók vagyunk feladni!... Hát a hegyen épült házak is rombadólnak, — pedig szélvész sincs?!

Arról tanúskodik, hogy kétségbe kezdünk esni... Pedig ma is hangzik a biztatás: „Ne félj, csak higgy!”

S mi, ev. reformátusok hiszünk; hiszszük, hogy a lutheránus egyház nagyon meg fogja gondolni, hogy elejtsen-e két intézetet, melyek őrszemei s buzgó terjesztői voltak nemcsak a lutheránus hitelveknek, hanem a magyarság eszméinek is. Hiszszük, hogy a soproni s eperjesi theologiai akadémiák fentartó testületei meg fogják hánynivetni a dolgot: vajjon célszerű-e s időszerű-e feladni a hosszú idő óta fentartott intézeteket, melyek a fentartó testületeknek az anyagi áldozatokért oly sokszoros szellemi kamatokat hoztak?!

Az enyedi ref. theologiai akadémia felett mintha hallanám a gyászbeszedekeket; — mintha látnám a kolozsvári fakultásért rajongó püspököt, a mint szépen rámutat a dicső multú iskolára s letűnt nagyjainak elévülhetetlen érdemeire... S e látomás olyan rosszúl esik. A lutheránus egyház két theologiai akadémiajának megszüntetését még csak elképzelni sem szeretem. Nem, mert akkor, ha a soproni és eperjesi theologiai akadémiák kapui bezáródnak: a magyar protestántizmuson olyan seb üttenek, melynek begyógyításához hosszú, igen hosszú időre lesz szükség, sőt valószínűleg soha sem is fog a gyógyulás bekövetkezni.

Őszintén óhajtuk, hogy ez a millennáris esztendő ne hozza ezt a nagy csapást a magyar lutheránus egyházra!

Dr. Tüdös István.

Az „opportunistus” harangok.

E becses lapok 15-ik számának „magasra és mélyre szálló szép vezércikkét” én is „nagy lelki gyönyörűséggel és lelki épüléssel” olvastam át. S midőn a vezércikk után „szerencsés” lehettem a 16. számban olvasni a *kassai harangokról* szóló cikket: olyanformán éreztem magam, mintha meleg gyógyfürdőből kiszállva, rögtönösen hideg zuhany ömlött volna rám. Mert az a *magasra és mélyre szálló szép vezércikk* valóban jótékony hatású gyógyfürdő, melybe jó volna, ha beleülne azok, a kik betegek, hogy a benne foglalt protestáns eszmék gyógyvizétől új erőt nyernének megszibbadt idegeik!

Nem is bírok eléggé csodálkozni azon, hogy ha a

cikkíró nagy lelki gyönyörűséggel és lelki épüléssel olvasta át az említett vezércikket, annak felemelő hatása alatt hogyan írhat olyan gyöngye védekezést a benne foglalt s megérdemelt vádra?!

De meg is felelek magamnak. Védekezni csak úgy lehet alaposan és meggyőzően, ha valódi és nem légből kapott alapja van a megvédendő álláspontunknak. Más-ként a védelem csak sophisma-kergetés s így legfőlebb a jámborokat tévesztheti meg.

A védekező cikknek alaphangja az opportunismus. Hát igaz, hogy szép dolog az a *türelemesség*, az a *felekezeti béke*, az a *loyalitás*, s nem tagadom — mint miszsiói lelkész — magam is híve vagyok; mert a pastóralis prudentia sokszor nagyon üdvös; de mélyen tisztelt kartárs úr! a fenforgó kérdéskor ott áll a tilalom-fa, melyre ez van írva: eddig és ne tovább!

Hogy a „*tüdös Ferenczi és a János lelkü Béky*” tovább mentek: bizony ők is túllépték a határt! ez még nem elég érv arra, hogy a *kemény nyakú debreceni puritánus ifjú lelkész* is túllépje.

Ezt a tilalom-fa túl-lépést nem irányíthatja a kassai ref. egyház udvarias presbiteriuma; hanem igenis irányíthatja az az eskü, mely a lelkészt jogaink csorbítatlan megőrzésére és keresztülvitelére kötelezi. Avagy Kassán már kis újjunkat elkérték? Félő, hogy utóbb kezünk sem lesz elég.

S kérdelem, mit kapunk ezért a kassai róm. kath. egyháztól cserébe? *Elismerést* a lelkész és presbiterium részére. Szemtől-szembe elmondják majd, hogy milyen derék, loyális emberek; de én hallani vélem a szűr alól a nevetést! Oh nekünk nagyon sokszor megégette már a kása a szánkat. „Az idők jele” egyébre int, az őrállóknak aludni nem szabad.

Hogy a testvér-ágostaiak mit csinálnak? nekünk ahhoz ma nagyon kevés közünk van. Megtörténhetik, hogy ők a kútba ugranak; hát akkor mi is ugorjunk? Bizonyára nem húzna ki bennünket a kassai püspök!

S hogy *Kassa-város nagy többségénél a vallásos kegyelet érintéséig mehető kellemetlen benyomást okoz a nagypénteki harangszó*: ez az, a mi — szerintem — túlhajtott opportunismus!

A felvilágosodottabb, intelligens kath. elem nem követelheti tőlünk ennek megszüntetését, vallásos kegyelet sértve nem érezheti, mert kell hogy tiszteletben tartsa és tudja is tartani a szabad vallásgyakorlat elengedhetetlen követelményeit.

A bigott tömeg elismerésére pedig én nem vágnám. Esetleges ellenállásától nem félnék, mert célom minden időben az lenne, hogy *jogos istentiszteleti cselekményeink tiszteletben tartását az intélző körök oltalma alatt fogantossam*. Nem opportunismus hát mélyen tisztelt kartárs úr, hanem méltányosság mindkét részről! A felekezeti békét nem jogaink feladásával kell ám ápolni!

Ámde röviden szóljunk még arról is, hogy egyáltalán van-e joga a kassai ref. egyház presbiteriumának s a lelkésznek megengedni azt, hogy nagypénteken nálunk a harang ne szóljon? ők-e, avagy kánoni törvényeink intézkednek-e e felől?*

Avagy nincs-e megállapítva kánonainkban az isteni tisztelet sorrendje? nincs-e ott elrendelve a nagypénteki harangozás is? Ha nem volna elrendelve, akkor bizonyára ki lenne mondva, hogy óra szerint induljanak a hívek templomba, a mint azt Kassán is teszik! Hát akkor mi a harang jelentősége? csak annyi, hogy a közel lakók meghallják? Én ezt nem így tanultam! A milyen visszatekintő, vagy tetsző nekünk reformátusoknak a nagypén-

* Egyházi törvényeink 27. §-ának 6. pontja szerint a „*harangozásra felügyelet*” a presbiterium joga. Szerk.

teki kerepelés: legyen olyan visszatetsző, vagy tetsző a r. kath. atyafiaknak a nagypénteki harangozás.

Összegezve az eddig elmondottakat, véleményem ez: tegye félre a kassai ref. egyház presbiteriuma és mélyen tisztelt lelkésze az opportunismust és ha Magyarország vagy a világ összes ref. templomaiban a nagypénteki harangozás az istenitiszeletnek külső cselekvényeként van elfogadva: szakítson Kassa is a tradícióval, kivétel ne legyen ő se, mert ehhez nincs joga! Nekem épen az a büszkeségem, ha Kassán, vagy Egerben, Nagy-szombaton, mint Rómában millió és millió katolikus fülébe oda zúghatom a harang érc-nyelvével, hogy mi is itt vagyunk. A gyertyát ne rejtjük véka alá.

S ha talán a kassai ref. presbiterium és mélyen tisztelt lelkész úr továbbra is megmaradna opportunus álláspontja mellett: akkor tudnia kell az egyházmegyének, vagy a kerületnek, hogy mi a teendője.

Én a másét nem kívánom, de a magamét nem engedem! Hogy helyes-e ez az elv? Ítéljen a közvélemény!*

Ladányi Endre.

ISKOLAI ÜGY.

A magyar tanulók országos tornaversenye.

Azóta, hogy gr. Csáky Albin az első ifj. orsz. tornaversenyt megvalósította, most harmadizben gyűltek össze tanulóink Budapesten, hazánk szívében, hogy együttesen és egymással nemes versenyre kelve, országvilág előtt tegyenek tanúságot nemzetünk virágának, a magyar ifjúságnak ügyessége, ereje, edzettsége, kitartása és fegyelmezett volta felől. Nos hát a tanúságtétel fényes volt; jól eső örömmel írom, hogy az ezredévi orsz. tornaverseny általában sikerült.

A versenyen 124 intézet (112 vidéki) 350 tanár vezetése alatt (310 vidéki) kerekaszámban mintegy 5000 tanulóval (4300 vidéki) vett részt. A tanulók jobbra megfelelő, igen különböző színű, nemzetközi szabásu egyenruhákban jelentek meg. Az iglóiak, rimaszombatiak, nagyrőceiek és zomboriak ruhája magyaros volt.

Folyó hó 1-én volt a próba-verseny, 2. és 3-án a döntő küzdelem. A sorrend némi módosítással (az egyénekenkénti versenyek más és másként való csoportosítása kivételével), mind a három nap ugyanaz — a következő volt:

1. Felvonulás és oszlopokba felállás.
2. Ének (Hymnus)
3. Az összes résztvevő tanulók szabad gyakorlata.
4. Szertornázás.
5. Intézetek tetszés szerint választott szabadgyakorlatai kéziszerekkel; katonai rendgyakorlatok.
6. Verseny: a) futás, b) súlydobás, c) magas ugrás rúddal, d) magas ugrás és távol ugrás, e) függeszkedés f) kötélhuzás.
7. Oszlopokba felállás.
8. Ének (Hymnus).
9. Elvonulás.

Lélekemelő volt a verseny második napja, melyen Ő felsége dicsőségesen uralkodó királyunk is mindvégig jelen volt s a versenyen résztvevő összes tanulók által végzett szabadgyakorlatok minden száma után tapssal adott legmagasabb tetszésének kifejezést. De nincs is az a remekbe csinált kaleidoscop, melynek képei ily nagy tömeg, színes, változatos ruhákban, villamszerűen, hajszálnyi pontossággal végzett szabadgyakorlatainak fejedelmi látványához hasonlíthatók volna. Ő felsége a sorgyakorlatok megkezdésekor

* Korábban nem közölhattük. Szerk.

páholyából leszállt s Wlassics miniszter kíséretében az ifjúság közé menve, a tornatanárok és ifjú tornászok közül sokakat megszólításával tüntetett ki. Nem volt a szorgyagorlatoknak olyan faja, a versenynek olyan mozzanata, mely Ő felségét különösen is ne érdekelt volna. Az ifjúság Ő felségét a verseny kezdetén és végén lelkesen megéljenzte. Különösen a verseny végeztével sehogy sem akart az «éljen» nek vége szakadni, vihareként zúgott oszlopról-oszlopra az egetverő éljenzés. Ő felsége ilyszzerű jelenléte a lelkes ifjú seregnek tán az igazságos Hollós Mátyás korát varázsolta lelki szemei elé? Bizony-bizony, mint az ősök Árpádot, úgy emelik vállaikra az ifjak Ő felségét s diadallal körül is hordozzák, ha szerencsére ekkorra már nem a páholyából gyönyörködik ifjú híveiben. Ő felségét szemmel láthatólag meghatotta az ifjúság véghetetlen tiszteletének, szeretetének és ragaszkodásának emez ősrővel való megnyilatkozása; bizonyosan meggyőződött róla, hogy az ily jelenetet megrendelni nem lehet, ehhez a magyar szív lángja, őszinte lelkesedése szükséges. Sokan, kik e délután leírhatatlan csodás jeleneteinek tanúi voltak, ezekben örömkönyük szívárványain át, a megkezdett második ezer esztendőre, egy még szebb jövő hajnalát vélték láthatni.

Nagyon messze mennék, ha a verseny mindenik napját s minden számát le akarnám írni, de azt sem tehetem, hogy legalább a pataki két intézet ifjúságának a versenyben való részvételéről meg ne emlékezzem. A két intézet összesen 77 tanulóval (30 kép. növ.) jelent meg a versenyen. Ifjaink úgy az együttes föllépésben, mint az egyénekenként való versenyben is derekasan megállták helyüket. Természetesen nagy érdeme van ebben a két iskola közös, kiváló tornatanárának Kiss Eleknek, kit e versenyen is egyik oszlop vezetésével bízták meg s versenybírói tiszttel is kitüntették. Kiss Elek nem szemfényvesztő productiók betanításában s nem egyes tanulók egyoldalú, — hanem a vezetésére bízott ifjúság egyöntetű s minden oldalú gyakorlásában s kiművelésében keresi tornatanári hivatását. Innen van az, hogy míg az egyes szerekben, nevezetesen nyújtón, korláton láttam ifjakat, kik a mieinknél jóval több készséggel végeztek merész mutatványokat: addig az együttes föllépésben, szabadgyakorlatok szerekekkel (buzogány, bot) vagy a nélkül katonai rendgyakorlatokban nem sok intézet fellépése volt oly biztos, mint a mieinké. De az egyénekenként való versenyben is ifjaink az átlagon jóval felülálltak, ugyanis 5000 tanuló között összesen 286 érmet osztottak ki, tehát körülbelül minden 17-ik tanulóra esik egy nyerezmény. Tanítóképezdénknél pedig minden 10-ik, vagy a főiskolával együtt számítva minden 13-ik tanulóra esik egy díj. Tekintetbe kell vennünk e versenynél még azt a körülményt is, hogy, a mint az egyes intézetek kísérő tanáraitól tudom, a legtöbb helyt iskolai, állami költségen vagy épen társadalmi támogatással utaztak a tanulók a versenyre, sőt olyan intézetet is tudok, honnét a tanulók köteleztettek a részvételre s tőlük a költségek előre beszedettek. A mi intézeteinkben a részvétel nem volt kötelező, hanem a jelentkeztetektől tétetett függővé, s ezek közül is csak azok jelenhettek meg, kik a költséget képesek voltak befizetni s így több kiváló tornászunk pénzhiányában a versenyből elmaradt.

Az egyénekenkénti versenyek eredménye arról tesz tanúbizonyságot, hogy a mi pataki intézeteinkben a sportnak nem csak egyik vagy másik ága műveltetik a többi rovására, hanem tornatanárunk a tornászat minden oldalára egyforma gondot fordít. Díjat hoztak ifjaink: futásból, távolugrásból, súlydobásból, rúddal

való magas ugrásból, függeszkedésből. (A 6 nyertes neve lapunk múlt számában már fölemlítettett.)

Öt teljes napot töltöttünk Budapesten, habár maga a verseny csak három fél napot vett igénybe; a fennmaradó időt a kiállítás, körképek, színházak, műcsarnok, múzeum s a főváros egyéb nevezetességeinek megismerésére s a korona-ünnepélyre fordítottuk.

Mindezekkel együtt a verseny fáradalmi fölértek egy kisebbszerű hadgyakorlat fáradalmaival, de ennek dacára is betegedés vagy rosszullét aránylag csak elenyésző számban fordult elő. Pedig egyes intézetek sokat panaszkodtak meg nem felelő szállásaikról is, de mi e tekintetben csak hálával szólhatunk két iskolának, a vadász utcai (Lipót-város) közs. polg. lányiskolában volt közös jó szállása, rólunk s tanítványainkról Dr. Gyulai Béla és neje igazán szülőileg gondoskodtak, fogadják érte e helyen is forró köszönetünket.

Mielőtt soraimat befejezném, ép a versenyek érdekében néhány megjegyzést kell tennem. Tagadhatatlan, hogy az 1891-ben lefolyt első országos verseny óta iskolai tornaszatunk nagyot haladt s az azóta végbe ment országos és kerületi versenyek tapasztalatai a jelen verseny előkészítésére már felhasználtattak, s e verseny sikereért már fennebb én is adóztam. Mind a mellett is azt hiszem, hogy maguk az intézők is szívesen beismerik, hogy akár előkészítés, de különösen pedig kivétel tekintetében, több-kevesebb kívánni való maradt még fenn. Egészen helyes intézkedés volt az, pl. hogy a versenyen már nemcsak osztálytársak álltak s küzdöttek osztálytársak ellen, hanem az egy osztálybeliek is nagyság és életkor szerinti csoportokba osztattak. Erre nézve a tornatanárok s az intézetek igazgatói előre táblázatos kimutatást terjesztettek föl. Kimondatott az is, hogy a versenyekre szóló előre tett bejelentések utólag nem módosíthatók s mégis úgy értesültem, hogy különösen budapestiek utólagosan is jelöltek a versenyre s magam is meggyőződtem, hogy a versenyzők neveik és viselt számaik a kinyomatott programmal nem mindenütt egyeztek. Ez már nem helyes. Az intéző bizottságnak arról is meggyőződést kellett volna szereznie, hogy az egyes versenyzők lehetőleg egyenlő körülmények között álljanak egymással szembe. Értesültem ugyanis arról, hogy némely intézet versenyzői vonaton vagy bérkocsin mentek a versenyterre; ez a Károly-kaszárnyáig (innen volt az együttes indulás) és onnan a verseny-pályáig legkevesebb másfél órai út megtakarításával járt. Hogy az ilyenekből a versenyzőre mi előny és mi hátrány háramlik, azt mondanom is fölösleges. Hiába volt az is, hogy a kísérő tanárokat a rendfentartásába bele nem vonták, sőt egyik másik rendező abban találta virtusát, hogy vidéki tekintélyes tanárokkal, igazgatókkal gorombáskodott. Rendőrökkel fenyegetődzött a közelben álló itjúságnak nem nagy épülésére. Ennek a minősíthetetlen eljárásnak az eredménye volt aztán, hogy intézetek szerekről s együttes versenyekről, tanulók az egyénenkénti versenyekről elmaradtak, lekéstek, mert ily körülmények között a kísérő tanárok nem mindegyikének volt kedve és bátorsága arra, hogy a versenyeknek utána járjon, intézetét s versenyzőit a kellő időre kiállíthassa; pedig ebben a rendezők sem túlságosan fáradoztak, a miben azért nem akarok célzatosságot keresni. Egyik versenyemben megtörtént az is, hogy más volt a versenybíró — és más a döntő küzdelemnél. A döntő küzdelem verseny bírása a próba verseny minden nyertesét nem akarta versenyre bocsátani. Mikor hosszas lótas-futás után a tévedés kiderült, már a dolgot jóvá tenni nem lehetett.

Egyik döntő versenynél a versenyszabályok ellenére oly tanuló is bocsátatott versenyre ki próbaversenyen csak bronzérmét nyert. Hiába volt az is, hogy a csoportok versenybírái nem egységes elvek szerint ítélték pl. a kötélhúzásban egyik csoportnál meghatározott ideig, a másiknál kimerülésig küzdöttek; egyik csoportban egy méteren belül való mozgás holt versenynek, a másiknál néhány deciméter előny nyeresnek nyilvánított. A rúdugrásban némely csoportnál a pálcá leverése minden körülmények között számított, másutt különbséget tett, valjon lábbal, derékka vagy kézzel történt-e a leverés. Ezek a dolgok s ezekhez hasonlóak a tornatanárok s a tanulók egy részét méltán keserítették, nem egy helyen volt hallható a fölkiáltás: *itt nincs igazság!* Nem kell engedni, hogy a versenyző ifjúságnak az intézőkben való bizalma megrendüljön; Ifjúságunk jellembeli nevelése szempontjából mindenek felett kívánatos, hogy a verseny a küzdőkre nézve lehetőleg egyenlő föltételek közt, nyiltan, lovagiasan és férfiasan hajtassék végre, hogy ahhoz a gyanunak még csak árnyéka se férhessen.

Ha ott, hova a dolog tartozik, megjegyzéseimet oly jó akarral fogadják, mint a milyen jó akarat engem vezérelt: hiszem, hogy a jövő versenyek úgy külső hatásra, mint belső eredményre nézve is még jobban fognak sikerülni.

Hodossy Béla.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Kilencedik közlemény).

Az egyház és iskolai előjárók megörültek ugyan annak, hogy a fenyegető veszélyt ezúttal elhárították maguktól, de másrésztől bántotta őket az a gondolat, hogy a történeteket felsőbb helyen talán nyílt ellenszégülésnek fogják venni s a király iránti hűség telenségre magyarázzák. Nem bíztak a Kossovics jelentésének tárgyilagosságában, félték különösen a ravasz jezsuitáktól, hogy a bécsi udvart ellenük fogják ingerelni. Ezért Füleky, a Kossovics jelentésének ellensúlyozására, június 26-án az iskolai társaság nevében nyilatkozatot terjesztett a megyére, melyben a Kossovics eljárását híven előadván, tiltakozik az erőszakos fellépés ellen, melyre neki sem a megyétől, sem ő felségétől a rendeletben nem volt meghatalmazása. Kifogást tett a papok beavatkozása ellen, rájuk idézi az ország akkori primásának főpásztori levelét, mely eltiltja a papokat az önhatalmú bíraskodástól. Kéri a megyét, hogy nyilatkozatukat jegyzőkönyvbe vétetvén, ő felségéhez terjeszsze fel, nekik pedig hiteles másolatban adja ki. A buzgó ember, a ki a vész napjaiban oly rendületlenül megállotta a helyét, gondoskodott arról is, hogy a jezsuiták netaláni hazug híreit Bécsben igazi értékre szállítsa. Nem nyugszik, irkál ide s tova, keres embert, a ki Bécsbe menjen és az iskola ügyét előmozdítsa. Azt írja június 25-én egy bizodalmas emberének: „azt tudhatni, hogy a felséges udvarnál minden gonoszszal fognak terhelni, azon kellene lenni, hogy sietve küldhetnénk Bécsbe. A collegium szegény, ha még koldulunk s azután küldünk, késő lesz. . . de csak pénz lett volna, én eddig csak egy diákot is elküldöttem volna, a ki is . . . ezen dolgot praesentálta volna.“ Végre Monaky István tekin-

télyes úri ember ajánlkozott, a ki a Trautsohn herceghez és a királyhoz írt folyamodást magához vevén, július közepén, két heti utazás után, Bécsben termelt. Itt a hírt már csakugyan meghallották és igen rossz néven vették, különösen a kancellár keményen dorgálódzott; de a derék ember addig járt s kelt Trautsohn herceghez és a befolyásos udvari emberekhez, hogy utoljára is sikerült neki a döntő köröket kedvezőbben hangolni az iskola iránt. Igen sokat tett a hangulat megváltozására, hogy a külföldi protestáns udvarok abban az időben folyvást nagy érdeklődéssel kísérték a sárospataki iskola sorsát s most is I. György angol király, Frigyes Vilmos porosz király és a szövetséges belga rendek, a schweizi köztársaság sürgetésére hathatósan közben jártak. Így történt, hogy III. Károly személyes kihallgatáson fogadta Monakyt és átvette tőle azt az emlékiratot, melyben a tanárok és tanulók híven előadván a rajtok évek óta elkövetett erőszakosságokat, királyi oltalomért esedeznek. A király csakugyan kegyelmébe fogadta őket és azon év augusztus 1-én kiadott rendeletében meghagyja és parancsolja Zemplénmegyének, hogy Sárospatak törvényes (articularis) helynek tekintessék, hogy a sárospataki tanárokat és tanulókat templomuknak, iskolájuknak használatában s vallásuk szabad gyakorlatában további kegyelmes elhatározásáig ne háborgassák.

* * *

E királyi rendelet végét szakította valahára az egyház és iskola egy félszázadnál tovább tartó kegyetlen és embertelen üldözésének. Ettől fogva a királyi kegyelem biztosította ugyan mind a kettőnek lételet, de fejlődésük elé Mária Terézia egész uralkodása alatt hihetetlen akadályok gördítettek a Helytartó-tanács által, mely a „Carolina Resolutio” alapján állva, a protestáns iskolák fejlesztését, templomaiknak nem csak újból való építését, hanem egyszerű javítását is királyi engedélytől tette függővé. Keservesen tapasztalta ezt még a sárospataki ref. iskola mellett az annak sorsában osztozó ref. egyház is, különösen jelenlegi templomának építése alkalmával.

A sárospataki ref. egyház azon kis fatemplom helyett, melyet a szécsényi gyűlés után rögtönözve épített, már 1726-ban egy, a tanulókra is számított nagyobb fatemplomot emelt, de ez is, mintegy 40 évi fennállás után leomló félben volt. Ezért az egyház előljárói elhatározták, hogy egy, a hívek és a tanuló ifjúság létszámának megfelelő kőtemplomot építenek. Minthogy a templomépítés abban az időben királyi engedelem nélkül meg nem történhetett, már épen arról gondolkodtak, hogy folyamodásukkal megkeresik József császárt, a társuralkodót, midőn ez magyarországi körútjában, 1770-ben, Sárospatakot is érintette, hol ugyanazon év május 20-án kíséretével együtt a kath. templom melletti, ma is meglevő vendéglőben ebédelt. Az egyház előljárói a kedvező alkalmat felhasználván, folyamodást nyújtottak be az előttök nemes és emelkedett gondolkodásáról ismeretes császárhoz, melyben arra kéri, hogy eszközölné ki részökre egy, a tanulóssággal együtt 2000 embert befogadó kőtemplomnak és erre egy, éjjeli vigyázatra is alkalmas, 3 harangra való, szintén kőtoronynak az építési szabadságát. Hogy a császár szívét könyörületességre indítsák, megemlíti, hogy ref. főuraik által épített templomukat minden parochialis jövedelmekkel együtt 1686-ban elvették a katolikusok, a templom helyett ígérték ugyan 900 frtot, de nem adták meg. Elmondják, hogy a mostani, már rozzant állapotban levő és a népesség

számához képest igen kicsiny fa és sártapaszos templomuk azon a helyen épült, melyet Leopold király mutatott ki számukra.

A császár átvette a folyamodást, de intézkedés végett áttette a Helytartó-tanácsra, mely kicsinyes és boszantó ürügyek alatt tett kifogásaival, zaklató nyomozásaival öt esztendeig tartotta függőben az építés ügyét és tette nehéz próbára a sárospataki reformátusok türelmét. A Helytartó-tanács még azon év júl. 9-én rendeletet küldött Zemplénmegyéhez, melyben meghagyja ennek, hogy a sárospataki ref. egyház templomépítési ügyében catholikus egyházi személy jelenlétében a mellékletben leküldött folyamodás alapján, szigorú vizsgálatot tartson és az eredményről mentül előbb felterjesztést tegyen. E rendelet értelmében Zemplénmegye 1770 aug. 28-án tartott közgyűlésében kinevezte a bizottságot, melynek tagjai nagyidai Székely József, Sipeki Balázs Mihály táblabírák, Benyiczky Menyhért szolgabíró és Nagy Ferenc esküdt voltak. Ezek okt. 10-én megérkezvén a helyszínre, Kovács József ujhelyi plebánus, mint egyházi biztos jelenlétében, kívül és belől alaposan megvizsgálták a templomot és úgy találták, hogy a 9 öl hosszú és 6 öl széles épület déli és nyugoti előcsarnokával oly rossz karban van, hogy korhadt oszlopait és gerendáit, a nyugoti és keleti végén futó karzatot már csak több rendbéli támaszokkal lehet ideig-óráig az összedülésben megakadályozni, a mint ezt a szakértői vélemények is hitelesen igazolják. Továbbá arról is meggyőződtek, hogy a régi rozzant templom teljességgel nem elegendő az évről-évre szaporodó hívek befogadására, minthogy jelenleg is az előttök felmutatott hiteles népösszeírási adatok szerint a református hívek létszáma 1431, a tanulóké pedig 1343. Mindezeknek alapján a bizottság kérelmezőket a kir. felség pártfogó kegyelmébe a legmelegebben ajánlja.

Ámde a helybeli cath. plebánus, Jabróczky Pál jezsuita, egyedül idvezítő hitéből kifolyólag, nem nézhetett jószemmel az építés ügyének kedvező megindulását. Az egyház folyamodását elkérte a bizottságtól és annak pontjaira a történeti igazságot összegázoló s a legsötétebb felekezeti gyűlöletre valló megjegyzéseket tett, csak azért, hogy a kir. engedélyért folyamodók kérelmének teljesítését felsőbb helyen megakadályozza. Kétségbe vonja a várbeli templomnak a Perényiek által való építését, mert szerinte ellenkezőt bizonyít a templomban ma is látható Pálóczy-emlék. Szerinte a catholicusok által épített régi templomot a keleti végén csak kibővítette s ez által csűrformájúvá tette Perényi, mit igazol a régi sekrestye alapja. Mindezeknek a megszemlélésére meghívja a bizottságot, mely bizonyára a Pálóczy-emléknél nem fedezte fel a jezsuiták világámitó csalárdságát, nem láthatta a Perényiek emlékét, mely még akkor nem volt beillesztve, mint ma a templom falába, nem tudta azt, hogy a templom keleti végét, mint fentebb előadtuk, I. Rákóczy György kibővítette, mert az azt jelző emléktábla már akkor el volt dugva a szem elől. Továbbá az álnok jezsuita felfogása szerint tévednek a folyamodók akkor is, midőn azt állítják, hogy minden parochialis jövedelmektől megfosztattak, mert hisz van paróchiájuk, meg van a Papsor-útca és a szőlőbirtokosoktól járó tíz-tíz itce must, mely javak és jövedelmek, szerinte, tulajdonképen a cath. paróchiát illetnék. (!) Végre, hogy felekezeti gyűlöletben égő szívét a maga utálatosságában feltárja, azt jegyzi meg, hogy a templom nagyobbitására és toronyépítésre egyáltalában nincs szükségök a refor-

mátusoknak, mert a jelenlegi lélekszámhoz képest, ha a tanulókra nem tekintünk, még nagy is a templom, a tanulószám számára pedig ezelőtt három évvel építettek, valószínűleg kir. engedelem nélkül, egy nagy imatermet (a lerontott tornyos épületet érti), a hol ezek zsoltáraitak mindennap elénekkelhetik. Tornyot sem szükség építniök, mert az említett imaházra azt is építettek, szintén kir. engedély nélkül. Ezen van óra is, éjjeli vigyázó helyül is szolgál. A harangnak pedig jó a harangláb is.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az abaúji, hegyközi lelkészi értekezlet gyűléséből.

A húsz lelkészből jelen volt kilencz, elmaradását kimentette három, s jöllehet a távollevők között is van még olyan, a kit gyöngesége gátolt a megjelenésben, mindamellett is nagyon keveseknél látszott meg a pünkösztől lélek munkája. (Itt alkalmilag eszembe jut, hogy nem volna-e czélszerűbb a pünköszt után való u. n. harmadik napra tenni a gyűlésezést? Hátha többeket kimozdítana merevségükből a sebesen zúgó szélnek zendülése.) Pedig-pedig itt a tevékenység ideje s bizonybizony csodával határos az a közöny, melyet tanúsítanak az értekezletekkel szemben egyesek, még most is, mikor mindennapi eledelünknek, a kenyérnek kérdése van mindenekelőtt felszínén. Hiába is tagadnók, hiányzik belőlünk valami! Legalább is az életre valóság. Különben az elnökség kedvetlen érzéssel még azt is constatalta, hogy egyesek egyáltalán figyelemre sem méltatták már éveken át az értekezletet, a mennyiben a meghívót aláírják ugyan és ezzel hovatartozóságukat bebizonyítják, de sem meg nem jelennek, sem elmaradásukat nem jelentik s igazolják, jöllehet a megerősítés alatt levő alapszabály, a múltakon okúlva, már határozottan kimondja, hogy az elmaradásukat nem igazoló tagok az ellátási díjat kötelesek megfizetni, a mit is az értekezlet egyesekkel szemben már ez alkalommal is végrehajtatni óhaj. Egyszersmind kimondott, hogy a részvételek ellenében az egyházmegyei értekezlet útján az e. megyénél orvoslás keresendő.

Ime az időknek egyik jele! S bizony, ha még a a saját megyénk határán belől, egy két mértföldre sem megyünk épülni s építeni, a mi haldokló buzgóságunk nagyon nehezen fogná bírni a megyéken át, való szárnyalást az egyházkerületi értekezletekig!

De hogy az elejére térjek, meg kell említenem, hogy az értekezletet mint elnök: Füzy János, gönczi lelkész nyitotta meg, hangsúlyozván, hogy a magyar nemzet ezeréves múltjának megteremtésében a protestantismus megtartó erejének nem csekély része van, amiért is értekezletet azon buzgó óhajással nyitja meg, hogy a mi jó Istenünk a protestantismust a magyar nép s az egész emberiség javára tartsa meg a magyar nemzet második évezredén át is és juttassa diadalra.

Nem éljenztük meg, egy fejbőlintással sem nyilvánítottuk helyeslésünket, csak néztünk a mennyre s elsőhajtottuk legszebb millenniumi imánkat.

A múlt évi értekezleti gyűlés bizottságilag hitelesített jegyzőkönyvének felolvasása után, két gyakorlati kérdés s egy helyi érdekű ügy nyert megoldást, illetőleg megvitatást.

A helyi érdekű ügy volt az, hogy a mennyiben az eddig Gönczön kezelt egyházmegyei lelkész-egyesületi

könyvtár, az e. m. gyűlések helyére, Kassára lesz szálaltandó; mi történjék a még eddig ugyancsak Gönczön kezelt azon fiókkönyvtárral, a mely eredetileg a Kassavidéki köré volt, de annak ketté válása után a hegyközi értekezlet kezelése alatt állott, mivel a régi Kassavidéki kör tagjainak többsége annak kebelébe ment át.

Értekezlet kimondja, hogy a könyvtárt átadja a kassavidéki körnek, s amennyiben a megyei lelkészegyesületnek már van egy korábbi határozata, a mely szerint a kassavidéki körnek kettéválása, s az e. m. gyűlések helyének meghatározása után a könyvtár nélkül maradt körnek az újabb művekből alkot majd könyvtárát; egyszersmind felkéri az e. m. lelkészegyesületet, hogy határozatát ily értelemben hajtsa végre, annyival is inkább, mivel a fiókkörök az olvasás jogát egymással szemben kölcsönösen elismerték.

Ezzel kapcsolatban felkértek az e. m. lelkészértekezlet arra is, hogy úgy a megyei, mint a fiókköri könyvtárakról leltárt készíttessen.

Részemről még azt teszem hozzá, hogy helyesebb volna a fiókkönyvtárakat is Kassára összpontosítani. Egyik is, másik is az abaúji lelkészeké: miért járjanak a könyvek után három felé?

A gyakorlati kérdések elseje ez volt: Törvénytelen házasságból, ref. nőtől született fiúgyermeket, a házasság törvényes megkötése után, az apának, aki római katolikus és a gyermeket magáénak vallja és az anyának együttes kívánságára, megconfirmálhatja-e ev. ref. lelkész?

Értekezlet hosszas, élénk eszmecsere után kérdőnek annyit javasolt, hogy a kérdéses gyermeket tanítsa a többi confirmándusokkal, annak idején adja neki a szentjegyeket, de ne confirmálja meg¹; álláspontját azzal indokolta, hogy a confirmatio a ref. egyházba bevétel lévén, azt a gyermeket a róm. kath. egyházból, — a melynek én szerintem, ha a kath. bérmlás a mi confirmatiókkal egy jelentőségű, a gyermek még nem is tagja,² áttérítette volna, a mi pedig 18 éves kora előtt tilos. Ezzel az értekezlet nagyobb része az egyházba való bevételt és átvételt (áttérést) egynek declarálta, jöllehet előbb az illetékes kath. lelkésztől átvesszük az áttérőt, és csak azután vesszük be a ref. egyházba a confirmálás által.³

Én a magam részéről megconfirmálnám e gyermeket minden gondolkodás nélkül, de előbb kivenném törvényes formában a szülők azon nyilatkozatát, hogy a gyermek megconfirmálása az ő együttes akaratuk, beleegyezésük, és felszólításuk után történt, tehát nem lélek-vadászatból.

A másik gyakorlati kérdés az országos baj: a a lelkészfizetések miként rendezése volt.

Nem kellett sokáig vitatkoznunk felette. A kultuszminiszter kezébe vette az ügyet; a konvent mozgatni kezdte s mozgassa is, de akként, hogy a jelentőveket elvetve, készíttessen új jövedelem összeírást egy előre meghatározott kulcs szerint.⁴

A jelentőveket azért kell elvetni, mivel az egyes kerületekben, sőt megyékben is nagyon különböző, épen azért legnagyobb részben hibás alapokon van felszámítva a földjövedelem, a mi pedig a nyereendő állami fizetéspótlásnál döntő leend. S hogy ismét más-más

¹ Ez az ev. ref. egyház rendtartásával ellenkező eljárás volna. Szerk.

² Ezt a nézetet a mai r. kath. egyház nem fogadja el. Nálunk a confirmatio jogosít a communióra. Szerk.

³ Ez utóbbi csak a 12 évesnél kisebb koruakra állhat. Szerk.

⁴ Ezen a konvent egyelőre legalább túl van a legközelebbi gyűlésében hozott határozatával. Szerk.

nyomokon ne járjon az összeíró bizottság, azért kell kulcsot megállapítani. S hogy melyik legyen ez a kulcs? A melyik szerint a tanítói földek jövedelme felvétel. Annak alapján lehet a lelkészi jövedelmekről biztos számítást, szükséglet-kimutatást készíteni; s annak alapján leendő a lelkészi fizetés biztos, egységes meg nem támadható alapokra fektetve. Azért is a lelkészi fizetések kilátásba helyezett felemelésének méltányos volta érdekében indítványt tesz értekezleti kör az e. m. lelkész-egyesület útján az illetékes hatóságokon keresztül arra nézve, hogy a konvent a meglevő lelkészi jövedelmeket, a jelentő-ívek mellőzésével, egyenlő kulcs szerint újra számítsa fel s az így nyerendő statisztikát juttassa a kultuszminiszterhez.

Azután? Azután ott hagytuk a templomot, úgy a mint belémentünk énekszó nélkül. Pedig olyan hideg rideg anélkül a szent falak között a levegő.

Bizony ráférne a mi értekezleteinkre egy kicsit több egyházi színezet is.

Azután? Azután nagy kálvinista ebéd volt a paplakon (Nyiriben történt minden), a mely alatt a nem eléggé kálvinista papos kinézésűnk nem egyszer felsőhajtottak: jó volna nekünk több értekezletet is tartani — az ebédjeért magáért.

Az ebéd utánról még csak annyit mondok, hogy jó Tompa bátyánk, ha úgy véletlen közzénk kerülhetett volna, bizonyosan azon kezdte volna mondókáját:

»Száz ágon, hallgató ajakkal

Meddig ültök csüggedt madarak?«

Nemcsak ügybuzgóság, életkedv is kevés volna már mi bennünk? És épen a 2-ik ezerév küszöbén.

ifj. Szilva István,
ref. s.-lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Isten országa.

Buxton H. J. Vilmos után átdolgozta Benke István, sepsiszentgyörgyi tanár III. kötet 1895. Ára 1 frt.

Közel nyolc éve már, hogy Benke István úr, mint úttörő lépett fel hazánkban »Isten országa« c. vállalatával, a mikor is külföldi írók után gyermekek és ifjak istenitiszteleire szánt beszédekből csak nem egyidejűleg két kötetet bocsátott a nyilvánosság elé. Az elmúlt év meghozta a harmadik kötetet is. Megteremtette az ügy iránti buzgalom és eszményi lelkesedés. Csak az a kérdés, hogy a gyakorlati élet, mely nem egyszer szárnyát szegi sok nemes léleknek, megadja-e rá az óhajtott visszhangot? Alig hiszem! Én legalább úgy vagyok meggyőződve s az itt-ott felmerülő jelekből azt látom, hogy a külön gyermek-isten-itisztelek tartására minálunk még nem jött el az idők teljessége! Tudja Isten, talán mert külföldről importálták hozzánk, igen nehezen tud hazai földünkben meggyökeresedni. Elismerjük létjogosultságát; tudjuk, hogy a napjainkban annyit emlegetett belmissiónak — úgy szólván — egyik kiegészítő része — és mégis oly lassan boldogulunk vele! Reméljük azonban, hogy a változott viszonyok, melyek a »cura pastoralis« körét kiszélesítették, ezen a téren is lendítenek majd valamit. Hiszen annyit eddig is elértünk, hogy lelkészeink egyetemlegesen hiszik és vallják, miszerint működési terük többé nem csupán a felnőttek iskolája: a templom, hanem a gyermekek temploma: az iskola is. Az iskolás gyermekek vallásos oktatását különösen a confirmációra való előkészítést,

valamint az iskolából kikerült serdülő fiatalságnak nyári vasárnapokon szokásos u. n. *felmarasztását* immár minden jóra való lelkész komoly kötelességének tartja.

De attól még nagyon messze vagyunk, hogy a gyermek-istenitisztelek általánosan elterjedt volta-ról beszélhetnénk.

De nem célozom keresni a körülmények okát, melyek miatt a gyermek-istenitisztelek kérdésével oly lassan haladunk; hanem bemutatni kívánok e becses lapok t. olvasói előtt egy beszédgyűjteményt mely — mint két elődje már — az átdolgozó szerint is arra van hivatva, hogy »a valláserkölcsei intenzív nevelésnek és a gyermekek s ifjak istenitiszteleinek, illetve az iskolai templomozásnak elősegítéséhez hozzájáruljon.«

Kétségtelen, hogy e beszédgyűjteménynek a gyakorlati theol. irodalom terén jelentékeny értéke van Elismerést érdemel a tudós szerző: Buxton, London egyik külvárosi papja, ki e beszédeket 1886-ban írta. De elismerést érdemel az átdolgozó Benke István úr is, hogy e beszédeket hazai viszonyaink szerint töle telhetőleg átalakítva, itt-ott specialis magyar vonatkozásokkal kibővíve — mintegy sajátunkká tette.

Tizenöt beszédet tartalmaz e kötet, melyek átdolgozó szerint — »nemcsak gyermekeknek és ifjaknak, hanem bármilyen közönség-, intelligentia és nép előtt is elmondhatók.« Azért hangsúlyozom: átdolgozó szerint, mert — előre is jelezhetem, — nem vagyok a művek általános értékére nézve átdolgozó úrral teljesen egy véleményen. De lássuk a beszédeket rövid általánosságban.

A beszédek textusai — ha ugyan *textusok* és nem inkább *mottók* az ilyenfélék: I. beszéd; »Egy kis gyermek őrzi azokat« (Ézs. XI. 6.). II. »Mint az ordító oroszán szélyel jár« (1. Pét. V. 8.). V. »Fogjátok meg nekünk a rókákat, a rókafiakat, kik a szőlőket elpusztítják.« (Ének II. 15) VII. »Négy olyan apró állatai vagynak a földnek, melyek bölcsőbbek a bölcséknél« (Péld. XXX. 24.) XI »A cédrusfák az isten kertjében.« (Ezék. XXXI. 8.) — mint ez a rövid szemelvény is mutatja — csaknem kizárólag a biblia természetrajzi vonatkozású passusaiból vannak véve. Még pedig a 3 ország közül különösen az állatország van gazdagon képviselve. Vannak itten oroszánok, tigrisek, leopardok, medvék, farkasok, hiénák, párducok, kecskék, bányók, fejőstehenek, ökrök, áspiskigyók, baziliskusok, kutyák, sárkányok, galambok, rókák, verebek, fecskék, hangyák, egerek, sáskák, pókok stb. szóval egy egész menaszéria. Mint példák szerepelnek ezek, hogy a gyermek-hallgatóság a jókat kövesse, a rosszakat pedig elkerülje. Részemről nem tartom szerencsés gondolatnak a ragadozó vadak, mérges kígyók stb. rajzaival tölni meg ismételt is a képzelődésre különben is hajlandó gyermekek lelkét. Egy-kettő is elég az elrettentő példákból, mert különben — ha ugyan károsan nem hatnak — megszokják, mint a kis gyermekek a »mumus«-sal való folytonos ijesztgetést. Mennyire megkönnyebbülhet a gyermekek szíve midőn az ordító oroszánok, üvöltő farkasok stb. után a szelid galambok és szorgalmas hangyák szép példáit látják maguk előtt, mintha egészen más éghajlat alá jutottak volna. Egyenesen hibás tárgyválasztásnak tulajdonítom, hogy a gyűjtemény első nyolc beszéde, eltekintve egy pár vonzabb leírástól, engem egészen hidegen hagyott. Egészen más a légkör a gyűjtemény utófelében, hol szerző a pálmafákról, a galagonya-királyról, a cédrusokról mond a gyermekeknek szebbnél-szebb regéket. Ezekben a beszédekben IX. X. XI. XII. XIII. XIV.) találjuk fel igazán a *tejnek italát*, melylyel a gyermekeket táplálni kell. Nem is késünk

ezen beszédekről a legőszintébb elismeréssel nyilatkozni. Az ilyen minta beszédek csakugyan élvezettel hallgathatnak még a felnőttek is.

Igaz, hogy sok előismeretet igényelnek e beszédek, mert hát a gyermek-istenitiszteletnek épen a vallásos oktatás által előzőleg nyert ismereteket kell mintegy összefoglalnia, s kiegészítenie. Legyen az ilyen beszéd tanulságos, értelem fejlesztő, de egyszersmind s különösen szívreható. Életteli példák lebilincselik s fölkeltesítik a gyermekek és serdülő ifjaknak lelkét. Dogmatikai s más vallási vitás kérdések, társadalmi és politikai mozgalmak elvételre sem foglalhatnak helyet az ily beszédekben, ellenben gyermek és tanuló éretnyek, a szülők és Isten iránti kötelességek ismertetése a hazafias érzület folytonos ápolása mindig szem előtt tartandó. És mert ezen főszempontok a gyűjtemény utó felében többé-kevésbé érvényesülnek: szerzőtől nem lehet megtagadni a szíves elismerést!

Részletes kritikába nem bocsátkozom. Csak annyit említ meg — s ez már az átdolgozó úrra vonatkozik, hogy az átültetés is csak részben sikerült. Több szabadsággal, a hazai viszonyoknak nagyobb figyelemben tartásával — édes magyar nyelvünknek gondosabb kezelésével, a gyermekhallgatóság ismeret-körének a szerzőtől átvett s általa felhozott példák kiválasztásánál óvatosabb mérlegelésével sokkal több eredményt érhetett volna el. Így tartok tőle, hogy nem valami nagy propagandát csinált a gyermek isteni tiszteletek eszméjének. De hát ez csak szerény egyéni vélemény s én részéről örülni fogok, ha mások talán — tüzetesebb vizsgálódás után — kedvezőbben nyilatkoznak Benke István úr III-ik kötete felől.*

Csik Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A nemzet és a király** feltárták szívöket egymásnak a koronázás évfordulójára rendezett fényes nagy ünnepen, a koronának az új országházba vitele után következett kölcsönös ölelkezés közben, e hó 8-án. A nemzet érzületét *Szilágyi Dezső*, a képviselőház elnöke tolmácsolta; de nemcsak érzületét, hanem gondolatait, kívánságait, reményeit is — teljes méltósággal, a nemzet általános meglegedésére. Volt abban a nemes, önérzetes beszédben — a jövődönnek eme programjában — valami olyan is, a mit mi, protestánsok külön is tartozunk feljegyezni, hogy — esetleg — majd hivatkozhatunk reá a szükség idején. „*Mint a magyar nemzet politikai egysége* — mondá Sz. D. — *épp oly sérthetetlen a faj- és valláskülönbségnélküli egyenlőség az egyéni és politikai jogok terén és az igazságos és egyenletes részesedés az állami védelemben és az állami gondozás jótéteményeiben. A mult dicsősége és szenvedései, az áldozatok és az elért eredmények, hazánk megszentelt földje és azok a politikai kincsek, a melyek történetünkben felvannak halmozva, az egész magyar politikai nemzet*

műve; érdeme és tulajdona mindazoké, kik hű szívvel a haza iránt küzdöttek és szenvedtek. Ó Felsége válasza nem adott ugyan külön visszhangot az idézett nagy kijelentésre, de azzal a visszaemlékezéssel, a mely szerint ez az ország csak akkor volt erős és virágzó, midőn fiai királyukhoz és valásukhoz híven ragaszkodva, egymás közt testvéries egyetértésben éltek, ellenkezőleg pedig veszélyek környezték akkor, midőn belső viszályok zsidbasztották életerejét,“ — e visszaemlékezéssel eléggé figyelmeztette azokat, a kik a vallás örve alatt — mint néppárt — a felekezeti viszálykodás üszkét élesztgetik. Mi halljuk a biztató szót, de amazok vajjon megértik-e a mementot?!

— **Kitüntetések.** Az ezredéves ünnepélyek alkalmából a politikai, egyházi és társadalmi élet, a tanügy és tudomány számos kitünősége részesült részint a budapesti és kolozsvári egyetemek, részint király ő Felsége részéről magasabb kltüntetésben. Az egyetemek az egyes tudományszakoknak az elméleti, vagy gyakorlati téren kiemelkedő jelesebb képviselőit *tiszteletbeli doktorokká* nevezték ki; az uralkodó pedig érdemrendeket és rangokat adományozott a haza számos kiváló fiának. Mind a két egyetem tiszteletbeli doktorokká nevezte ki József főherceget, gróf Apponyi Albertet, gróf Széchenyi Bélát és Szilády Áront; a protestáns egyház kitünőségei közül ott találjuk még gróf Kuun Gézát, (a budapesti egyetem részéről), Karap Ferenc kir. táblai nyugalmazott tanácselnököt, Hegedüs Sándort, Böhm Károly és Schneller István egyetemi tanárokat, Müller Frigyes erdélyi ág. ev. püspököt, Thaly Kálmán és Zsilinszky Mihály történetirókat (a kolozsvári egyetem részéről). A budapesti egyetem a külföld számos, híres tudósát is kitüntette e címmel, köztük találjuk: Virchow Rudolf, Roux Eduard, Sidgwick Henrik, Leroy-Beaulieu Pál, Berthelot Pierre, Spencer Herbert, Wundt Vilmos, Müller Miksa és Mommsen Tivadar neveit. A király részéről a protestáns egyházi és iskolai ügy következő vezérei kaptak kitüntetést: dr. Szász Károly ref. püspök (a Lipót-rend középkeresztjét), dr. Győry Elek ág. ev. egyetemes főjegyző (a Lipót-rend lovagkeresztjét), dr. Szilágyi Dezső képviselőházi elnök (I-ső osztályú vaskorona-rendet), Baltik Frigyes, Müller Frigyes ág. ev. és Ferenc József unitárius püspök (a II. osztályú vaskorona-rendet), Vámosy Mihály budapesti főgimnáziumi igazgató és Szabó János esperes (a Ferenc-József-rend lovagkeresztjét), dr. Beöthy Zsolt és dr. Heinrich Gusztáv egyetemi tanárok (a miniszteri tanácsosi címet), *Sárkány Gábor* munkácsi elemi iskolai igazgató, volt sárospataki diák (koronás arany érdemkeresztet). Nem ismerjük a rendjelosztás mértékét, de a legfelsőbb kéziratban feltűnt nekünk s bizonyosan másoknak is, hogy a mi *Szász Károlyunk* kevesebbet tett a legfelsőbb kitüntetésre Schusztar *Constantin* váci püspöknél (a kit a Lipót-rend nagy keresztjével díszítettek) s csak épen annyi érdemet szerzett, mint a különben igen tiszteletre méltó *Vályi János* eperjesi gör. kath. püspök. A kinevezési sorozatot a napi sajtó kemény kritikával kísérte s hír szerint lesz egy újabb kinevezetés is még szeptemberben. A kitüntetett férfiak élvezzék kitüntetésüket sokáig, boldogan!

— **A 800 frtos lelkeszi fizetési minimum az országgyűlésen.** A képviselő választások feletti bíráskodásról szóló törvényjavaslat tárgyalása közben Polónyi és Ugron megengedték magoknak — mint rendszeren — hogy oldalvágást mérjenek a dédelgetett (!) protestantizmusra. A

* E könyvismertetés régen beérkezett, elébb, mint laptársaink kritikája megjelent; de közzétételét új és újabb gátló körülmények miatt halogatnunk kellett. Mint szak-ember véleménye mindig nyomós marad.

javaslat szerint ugyanis tiltva van a vallásos összejöve-teleknek kortes célokra való felhasználása. Vita támadt, hogy mik is hát azok a vallásos összejöveletek; azok-e p. o. az egyházmegyei s egyházkerületi gyűlések, a melyeken — Ugron szerint — a protestánsok kénytelenek, autonómiájuk szervezeténél fogva is politikával foglalkozni?! Nem volt-e korteskedés az — mondta ugyan- csak Ugron — mikor *Tisza Kálmán* a református kon-venten a prot. lelkészek fizetésének 800 forintban való meg-állapítását indítványozta, holott tudta, hogy erre az erő-feszítésre az állam nem képes?!... E támadásra *Tisza Kálmán* személyes kérdésben kért szót s először is a reá-vetett vádat a leghatározottabban visszautasította és így folytatta: „Annak a testületnek (Konvent) kötelessége, nemcsak joga a megélhetés iránt sem biztosított lelké-szeknek jobb ellátásáról lehetőleg gondoskodni. Ez oly kötelesség, a melynek a korteskedéssel semmi össze-köttetése nincs és mely — még hozzáteszem — legalább részletes végrehajtását célozza egy 1848-iki törvénynek. Legyen róla meggyőződve Ugron Gábor képviselő úr, hogy míg egyformán óhajtom, hogy minden felekezet lelkészei ki legyenek zárva a politikai korteskedésből, addig, ha akár az erdélyi kath. status, akár a püspöki kar az iránt tesz intézkedést, hogy annak a felekezetnek nagyon rosszúl dotált lelkészei jobb dotálásban részesül-jenek, én ebben soha korteskedést látni nem fogok.

— **A II. országos és egyetemes tanügyi congressus érdekében** a rendező-bizottság elnöksége körlevelet inté-zett az ország minden tanintézetéhez, melyben tudatja, hogy a kik a congressus tagjai óhajtanak lenni, folyó hó 12-ig jelentkezzenek *Mauritz Rezső* pénztárnoknál (Buda-pest, Lovag-utca 18. szám), mert a később jelentkezők részére esetleg utazási és ellátási kedvezményt nem esz-közölhet. A congressus július 2-án délután tartja meg az előértekezletet. A congressus 3—8-ig tartja üléseit, még pedig az összes üléseket 3, 6 és 8-án délelőtt, a szakosztályiakat pedig 4-én, 7-én délelőtt és délután s esetleg 6-ikán délután. A Tanár-Egyesület közgyűlése július 2-án lesz. A tagok, valamint családjuk tagjai is a vasúton II. osztályú jeggyel az I. osztályban, III. osztályúval a II. osztályban s fél II. osztályúval a III. osztályban utazhatnak. Kedvezményes szállásról s étke-zésről és olcsó belépti jegyekről is gondoskodik a rendező-bizottság. Legközelebb úgy értesültünk, hogy a jelentke-zés ideje folyó hó 20-ig meghosszabbított.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsába** b. e. Gyarmathy József tornai esperes helyére a kerületi köz-gyűlés *Bálint Dezső* sárospataki lelkészt választotta meg, jutalmazni akarván ilyen módon a főiskola gazdasági ügyei körül kifejtett buzgólkodását. Most már megirhat-juk, a mi eddig nem volt bizonyos, hogy Bálint Dezső, a főiskola gazdasági választmányából, a hol annyi sok-féléképen engedte magát meghasználtatni, s a hol helye — a sárospataki viszonyok miatt — nem könnyen lesz betölthető, tényleg kilép s mint igazgató-tanácsos fogja tovább szolgálni főiskolánkat. Adja Isten, hogy sokáig.

— **A sárospataki állami tanítóképezdénél** az 1896^{7.} évre 30 jótéteményes hely töltendő be az I-ső osztályba felveendő növendékekkel és pedig tíz hely ingyen élel-mezés és lakással, húsz pedig havi 6 frt segélypénzzel és ingyen lakással egybekötve. A folyamodványok jún. 28-ig nyújtandók be a képezdei igazgatói hivatalnál, kö-vetkező mellékletekkel: a) születési bizonyítvány a 15 életév betöltésének igazolásául; b) tisztí orvosi bizonyít-vány arról, hogy a folyamodó semmi oly testi fogyat-kozásban, vagy eltorzulásban nem szenved, mely a taní-

tással járó nehéz foglalkozásban akadályozná, vagy pe-dig a serdült gyermekek gúnyolódását önként kihívná, s így a tanítás komolyságát veszélyeztetné; c) Hiteles községi bizonyítvány, melyben ki legyen mutatva a szü-lők polgári állása, vagyoni állapota s a szülők ingatlan birtoka, üzlete, ipara, vagy hivatala, vagy egyéb forrás-ból származó jövedelme, esetleg a növendék magán vagyona s annak jövedelme is; d) Községi vagy egyéb hiteles bizonyítvány a családtagok számáról, ezek élet-koráról és arról, hogy közülük hány van a családfő közvetlen gondozása alatt s hány van távol a szülei háztól, hány és mily mértékű neveltetési költséggel ter-heli még a családfenntartót.; e) iskolai bizonyítvány a középiskolai IV-ik osztály bevégzéséről. Esetleg oly nö-vendékek is folyamodhatnak, a kik 4 középtanodai osztályt nem végeztek; ezek jún. 30-án felvételi vizsgát kötelesek állani. A folyamodványra szegénységi bizo-nyítvány hiányában 50 kros bélyeg, a mellékletre 15 kros bélyeg teendő.

— **Az angol Biblia-Társulat ajándéka a királynak.** Érdekes ajándékkal kedveskedett az angol Biblia-Társulat a királynak. A társulat a Károli Gáspár-féle bibliából egyetlen magyar példányt nyomtatott, még pedig párját ritkító pazar fényű kiállításban. Ezt a remek művet, a melyhez magyar ajánlás van csatolva, dr. Duka Tivadar vezetése alatt egy küldöttség hozta Budapestre s itt folyó hó 11-én nyújtotta át a királynak a kihallgatás alká-l; mával. A küldöttséget Szász Károly püspök vezette-tagjai voltak Duka Tivadar és Edwards Milthward. Így írják napi lapjaink. Nemlehetne-e ezt a bizonyára nyom-dászi és könyvkötői remeket a kiállítás számára meg-szerezni, hogy milliók gyönyörködhetnének benne? ...

PÁLYÁZAT RENDES TANÁRI ÁLLÁSRA.

A marosvásárhelyi ev. ref. főgimnáziumnál ürese-désben levő német-magyar nyelvi tanszékre pályázat hir-dettetik.

A tanszék évi javadalma egyelőre 1000 forint (évi) fizetés, 200 frt lakáspénz, a mely javadalom successio útján 1200 frtra, természetbeli lakás,- vagy 300 frtra fog emelkedni.

Az államsegély megnyerése után a rendes fize-tés-fokokat szerint fog előhaladni az ötödéves pótlékok-kal együtt.

A megválasztott tanár rendes és kötelezett tagja lesz a felekezeti középiskolai tanárok országos nyug-díj-intézetének, s a személyét illető összes alap és járulék-befizetéseket a collegium meglevő nyugdíjalapja fogja fizetni.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, okleveles egyének. Szabályszerűen felszerelt folyamodványait júnus hó 25-ig nyújtják be a marosvásárhelyi ev. ref. kol-legium előjáróságához.

Kolozsvárt, 1896 június hó 4-én.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.

Szász Gerő,

elnök-helyettes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A theol. akadémiák és a lelkeszi pálya érdekében.” — „Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.” — „A tanító-változás kérdéséhez.” *id. Kiss Lajos.* — „Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasótblák kiküszöböléséhez.” *Láng Lajos.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

A theol. akadémiák és a lelkeszi pálya érdekében.

Az aratási vizsgálatok folyamatban vannak; sőt az alkalmak kihasználásában ügyesebb intézetek meg is üresedtek már, miután így van ez rendjén az ezredévi ünneplés idején.

Ha minden főgimnázium anyakönyvébe vagy legalább vizsgálati táblázataiba betekinthetnénk, ma már tudnunk lehetne — úgy körülbelőlegesen! — hogy hány ifju szánta el magát az *érettségi vizsgálat letétele előtt (!)* a lelkeszi pályára. Bizonyosan kevés s ez a csekély szám is apadni fog a szünidő alatt, sőt mindjárt az érettségi vizsgálat szerencsés letétele után.

A fiaik sorsán aggódó szülők talán magok is, a testvérek, az egész család, a jó barátok és cimborák minden bizonynival neki esnek a választásában megtevédt ifjunak és ezer esábitó érvet vernek fejéhez és szívéhez mindaddig, mígnem belátja és átérzi, hogy a lelkeszi pálya sivár, a tehetségeket nem jutalmazza, más pályákhoz képest inséges, megalázó s nem érdemes érte megszerezni egy érettségi bizonyítványt sem, annál kevésbbé megküzdeni egy négy éves tanfolyammal s a nyomába leskelődő kápláni évek nyomorúságaival.

Ti régi, nagy papok, a kik méheseitek és muzeumaitok termékenyítő levegőjében a hazai irodalom önfeláldozó művelésében is fenséges példakkká váltatok s apostoli tűzzel jártatok elől a nemzet-építő szent munkában is; ... ti édes bortól részegült „predikátorok”, a kik megmentettétek tudásotokkal s törhetetlen erélyetekkel egy nemzet becsületét, a mikor koldusan sem akartatok sem németekké, sem pápistákká lenni; ... te virágok költője, ki a lant és biblia — e két szent barát karján boldogan tudat ringatni magadat: — kinek jutnátok ti eszébe a pályaválasztás nagy tusakodásai között ebben a mostani világban?! ... Talán egy-két templomos és bibliás nagymamának, a kiken átlépett már a mesés gyorsasággal futó XIX. század!!

De nem célunk bemerülni a mult idők magasztalásába. Elismerjük, valljuk magunk is, hogy a változott viszonyok között a lelkeszi pálya iránt való régi vonzalomnak is változni kellett. Jogosultnak tartjuk, ha a pályaválasztók mindent mérlegre vetnek a

döntő elhatározás előtt s ha most, a kevéssel megelégedni nem tudás korszakában, a megnövekedett s elodázhatatlan igények idejében a nagyobb és fehérebb kenyér után esengenek.

Csak egyet nem tartunk jogosultnak: a gúnyt, a sértő élcelődést, a lelkeszi pálya ellen való divatos esúfkodást. Nem, ezt nem igazolja semmi, de semmi s ez ellen egész prot. multunk s egész művelődésünk történelme tiltakozva kiált. Minden eszményiségnek ki kell akkorra pusztulni e világból és az emberi szívből, a mikor egyeseknek, nem ritkán egész csoportoknak a lelkeszi pálya ellen való károgása komolyan hitelre talál.

Ma még — hála Istennek — sokan nem bírjuk megbotránkozás nélkül hallani, mikor egyes megkecsesedett szívű emberek összemérségelik a lelkeszi pályát az örökös zaklatással járó vasúti vonatvezetéssel, a posta-mesterséggel, a kereskedői ügynökös-kodéssal, az u. n. vigéczeskedéssel stb. Nem így, jó uraim! Hát az a tudat, hogy valaki szellemi s erkölcsi feje, vezére lehet egy gyülekezetnek s a maga képére idomíthat nemzedékeket: — ez semmi?! ... Hát az a függetlenség, a melyet egy kötelességét híven teljesítő lelkes csaknem az egész világgal szemben élvezhet: ez is semmi, ez is csekélység! Hát azok a csendes, napi kötelességektől mentes órák, a melyeket kiki saját nemes kedvtelésére, lelkének művelésére, nevének fényessé tevésére fordíthat: — ez sem fizetés, ez se jutalom, ez is hiábavaló semmiség?! ... Jöjjetek ti Benczédi Székely Istvánok, Károli Gáspárok és Bod Péterek és bizonyítsatok és szánakozzatok azokon, a kik csak pénzben és kenyérben találják fel jutalmukat s divatos hősködéssel becsutelenkednek a lelkeszi pálya kietlensége felett!

Avagy a pénznek csak a sokasága, a kenyérnek csak a temérdeksége számít már ma és nem a tisztessége is?!

Megértünk s tudunk méltányolni sok panaszt, aggodást és zúgolódást, de mégse mindent; nem különösen azokét, a kik — noha magok is. Urnak fel esküdt szolgálai — égfelé emelt kezekkel s tele torokkal átkozzák a napot, a melyen lelkökben a pályaválasztás gondolata megérlelődött ... Pedig — végtelenül sajnós! — ilyenek is akadnak közöttünk ... — Uram bocsáss meg nekik!

Ah, az a Pál, a ki éhen-szomjan, börtönt, hajótörést, vesszőztatást szenvedve is úgy tudott rajongani az Ur dicsőségeért s éjjel nappal dolgozva is olyan lelkesülten tudta az őt csodálóknak odakiáltani: „Jaj volna nékem, ha én az evangéliumot nem hirdethetném!” ...

De igaz, nem a lelkészi pálya magasztalása s nem is az elkeseredettek keserűbbé tétele a célunk, hanem néminemű újmutatás a múltak tanulságaiban.

Hogy is volt csak?! Más pályák hiányában tódultak feltörekvő ifjaik a theologiai akadémiákra, a melyek még e század közepén innen is tanító- és tanárképezdek vagy képezde-félék is voltak. A ki megunt az iskolai életet s abban a felsőbbektől való függést és vágyott bizonyos önállóság után: ment — legtöbbször — néptanítónak s összes tudásával fényeskedett az ő kicsinyei előtt, megáhitatván azokkal a diáketet, a felsőbb iskolát, a szellemi munkát. Mások kisegítő tanárokként működtek s mint ilyenek, már az iskola falain belül elkészültek a magasabb hivatásra s hivatásosakká lettek mint tanárok és papok a legelölkelőbb gyülekezetekben is. Ismét másokat az iskolák előjáróságai szemeltek ki magoknak és küldték őket külföldi akadémiákra — a jövő reménységét is hozzáadván útiköltségeikhez.

Legalább is hármassal nagy érdek, hármassal jó remény húzta-vonta a gimnáziumot végzett ifjakat a theol. akadémiákba.

Aztán egyszer csak beleszól az oktatás ügyébe az erősödő állam; az alkotmányosság és a nemzeti vagyonosodás megnyitja az új nemzedékek előtt az új pályák végtelen sorát s eleintén nehezen ugyan, de később egyre könnyebben és számosabban elszállingóznak a régi kedvelt oltár köréből s a theol. akadémiákra fésztezővé lett az — üresség.

Es mi mit tettünk — e jelek láttára?!

A helyett, hogy az okozatnak minden okát jól megfontoltuk volna s pótolni próbáltuk volna a magát lejárni készülő pálya vonzó tulajdonságait, — vártunk és hitegettük magunkat, no meg aztán elkezdünk jajveszékelni, s elkezdték itt-ott a más theologiai akadémiák ellen is csúfondároskodni, hogy bűnbakot mutathassanak a világnak!...

Mennyivel jobban cselekszünk vala, ha p. o. felvetjük magunknak a kérdést, felvetik, t. i. a theol. akadémiák fentartó-testületei: Ugyan mivel is lehetne a gimnázium jobb növendékeit ráédesgetni a theologiai pályára?!... E kérdéssel kapcsolatban okvetlenül eszébe jutott volna valakinek, hogy hajdanában, s nem is olyan régen, voltak nekünk, tisztáninzenieknek (voltak másoknak is), u. n. *academica promotioink*, a főiskolánk szeniorát pedig törvényileg köteleztük a külföldi akadémiák felkeresésére.

S ha már ez eszébe jut valakinek, tüstént nyomába lép a másik kérdés: Dehát mi is pótolja ma a theol. ifjaknak az *academica promotio*-féle — bizony nem közönséges és nem is egyoldalú — jótéteményt? Hát bizony semmi! Pedig hány ifjúra nézve tette ez elviselhetővé a kápláni évek soványságát, sőt hányak vetett puha ágyat egész földi életére?! Aztán mennyire hozzájárult ez az u. n. papi-színvonal emeléséhez is; mert hát ezek az akadémikus rektorok is — épen mint szenioraink — külföldön tartoztak ismereteiket öregbiteni, a honnan némelyek közülök egy egész életre szóló szellemi kincstárat hoztak haza — múzeumaik számára, a magok tisztességére.

Nagyon biztosnak érezhettük a theol. akadémiák sorsát, hogy ennek a fontos tényezőnek pótlása

eszünkbe sem jutott, De — a mi még inkább ellenünk bizonyít — nem igen törekedtünk arra sem, hogy szeniorainkat az elődeiket szabályozó törvény alá fogjuk. Éveken át nem járnak már külföldre s bizony nem teszünk úgy velök, mint e század elején tett a kerület B... petrahói lelkésszel, volt szeniorral, a kitől, — miután külföldre nem ment — a karácsonyi pátensdij felé visszakövetelte.

Gondoljuk el, hogy egy mai, jóra való gimnáziumi ifjú a theologiai pályán nem csak a négy éves tanulmányt s utána nem csak a káplánságot látja maga előtt, hanem kedvező alkalmakat is a magasabb önképzésre, a külföldi akadémiákra való kimenetelre: — lehetetlen, hogy a lelkészi pályának eleje festett sötét képétől olyan hamar vissza borzadjon, mint — mostanában.

Mikor már proximus ardet... legalább akkor — emlékezzünk a régiekről s pótoljuk, a mi még pótolható. A fizetési minimum megállapításán felülvanak — szerintünk — azok az eszközök, a melyekkel a theologiai pálya a legjobbakra nézve még ma is vonzalmassá tehető. Ha képesek leszünk az elvesztett jótéteményeket pótolni; ha élővé teszszük azt a tudatot, hogy a theologus ifjúra a gimnáziumi vallásstanárság, katekhetaság s theologiai tanárság arany almája is rámosolyoghat az egyre tisztességesebben javadalmozott lelkészség mellett: akkor a rémlátások mihamar eltűnnek, a divatos iszony megszűnik s a theologiai akadémiák nem szűkölködnek tanítványok nélkül s maga a legszorosabb értelemben vett lelkészi pálya is visszanyeri régi helyét az elmékben és szívekben egyaránt.

S nagyon kívánatos, hogy így legyen; hogy a panaszok, rágalmak, zúgolódások előbb elnémuljanak, mint sem lesszólnak némelyek a lelkészi pályáról minden tisztességet.

Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.*

E közleményben szereplő helyeket és egyéneket nem nevezem meg, sőt nevemet sem írom e cikk alá; egyfelől azért, hogy legtávolabbról is dicsekvőnek ne láttassam; másfelől pedig azért, hogy egy elhunyt tisztársunknak emlékét, ki az előadandó egyik ügyben valósággal hihetetlen eljárást követett, kegyetlenül ne érintsem. Az előadandó két eset azonban oly ritka és oly különös, hogy véteknél tartanám szélesebb körrel meg nem ösmertetni.

I.

A múlt szeptember hó közepén egy első férjétől elválasztott, római katolikusból reformátussá lett úrnő jött hozzám azon jelentéssel, hogy egy közeli városban lakó r. kath. vallású honvéd tiszttel akar házasságra lépni; különösen hangsúlyozván, hogy az esküvőnek még e hónap végéig, azaz a polgári házasság életbeléptéig meg kell történnie, mert az ő vakbuzgó r. kath. vallású édes anyja, ki már leánya áttéréséért is igen bosszus, abba semmiképen bele nem egyezik, hogy leánya, épen az első közt, polgárilag is megkösse második házasságát.

A mennyasszonyra nézve könnyű dolgom volt, mert részére bármely percben kieszközölhettem a polgármestertől a dispenzációt; a vőlegény részére pedig utasításul adtam, hogy két tanúval együtt menjen el illetékes plébánosához, szólítsa azt fel a hirdetés megtételére, a mit

* Lehetetlen volt korábban közölnünk.

azonban a plebános bizonyosan meg fog tagadni s ezen tagadó nyilatkozatról állítson ki a két tanú egy bizonyítványt, mely a hirdetést a vőlegény részéről pótolni fogja.

Pár nap múlva, szeptember 20-án jelenti nálam a menyasszony, hogy őket a r. kath. plebános hirdetés végett felvette; egyszer, szeptember 22-én hirdetni is fogja őket, a 2-ik és 3-ik hirdetés alóli felmentvényért pedig folyamodott az érseki hatósághoz.

Vegyes párnál, kiknek egyike ezen felül törvényesen elvált, valósággal hihetetlennek tartottam volna ez eljárás, ha mindezt az illető r. kath. plebános írásban ki nem adja, mely irat előttem felmutatott s mai nap is birtokomban van.

Nem gondolhattam egyebet, mint azt, hogy az illető plebános szándékosan húzza-halasztja az ügyet, és pedig oly célból, hogy a jegyeseket azon szándékukban, hogy október 1. előtt egybekelhessenek, rossz szándékulag megakadályozza; mert azt lehetetlennek tartottam, hogy ily esetben az érseki hatóság dispensatiót adjon.

Ilyen gondolatok közt elhatároztam, hogy a kérdéses párt, akár kap a vőlegény felmentvényét, akár nem, kívánságuk szerint, saját felelősségemre, október 1-je előtt egybeadom.

Az ügy azonban váratlan fordulatot vett. Szeptember 26-án a vőlegény megjelenván nálam, felmutatta az ily esetekben szokásos, két tanú által aláírott bizonyítványt, egyúttal azt is mondta, hogy a plebános az érseki hatóságtól eljárásáért igen kemény dorgatórútot, s a dispensációért benyújtott folyamodványra tagadó választ kapott.

Ekép teljesen rendben lévén az ügy, a jegyespárt szeptember utolsó napjainak egyikén, tehát „kapuzárás előtt” nyugodtan egybeadtam.

Csak azt nem tudom mai napig sem, mi vezethette az illető plebánost a nálok szokatlan és hallatlan eljárásra!?

II.

A múlt év decemberében egy súlyosan beteg református férfinak vitte el s. lelkészem az úrvacsoráját, kit pár nap múlva el is temetett. G. katolikus feleség, két leány és egy fiúgyermek gyászolta a korán elhunyt férjét és atyát. Pár nappal ezelőtt megkapom a polgármesteri hivataltól a szokott megkeresést, hogy a három kiskorú keresztlevelét hivatalból állítsam ki. A két leányt nem is kerestem; a fiút igen, de ezt sem találtam. Tehát egy elkeresztelési eset adta elő magát. Azt írtam tehát a megkeresés hátlapjára. „Az anya g. katolikus, a két leány tehát ott lesz található; sőt a fiú is ott lett törvényellenesen keresztelve.” A polgármesteri hivatal aztán stante pede átküldte ugyanezt a megkeresést, az én megjegyzésemmel együtt, a g. katolikus plebánoshoz.

Őszintén megvallom, hogy nekem egyáltalában nem volt szándékom egy 12 évvel ezelőtt, nem is az én lelkészkedésem alatt elkeresztelt s kezdettől fogva g. katolikusnak nevelt fiút egyházam részére visszareklamálni, mert az ilyenekben sem áldás, sem köszönet nincs; ennélfogva a városi megkeresés hátlapjára sem oly célzattal írtam a fentebb idézett megjegyzést, hogy az a humanus és concilians modoráért általánosan s így általam is tisztelt g. kath. kanonok-plebánossal közöltessék. Ki írhatja le azonban meglepetésemet, midőn ugyanaz nap este, melynek reggelén én a városhoz a megkeresést visszaküldtem, a g. kath. plebánustól a következő levelet kapom:

„Az itteni polgármesteri hivatalnak f. hó 7-én 4527 sz. a. kelt átiratára a fiú lelkészi hivatal által tett azon megjegyzésre, hogy K. Lajos ev. ref. vallású esztergá-

lyosnak Lajos nevű fia általam törvényellenesen kereszteltetett meg, van szerencsém tisztelettel kijelenteni, miszerint ha minden lelkész úgy tisztelné a felekezetek jogait, mint én, akkor vajmi kevés elkeresztelési eset fordulna elő. A kérdéses eset azonban kivételesen így történt: Néhai K. Lajosnak hasonló nevű fia születvén, az apa azon határozott kívánsággal jött hozzám, hogy miután ő mindig nem a saját, de g. kath. nejének istenitisztelésére jár és nejével kölcsönös megegyezés folytán kétféle vallású gyermeket nevelni nem fog, ez okból keresztelném meg az ő fiát is. Én azonban, hivatkozva az erre vonatkozó törvényre, abbéli kérésével elutasítottam őt; de még az nap megjelenvén nálam M. E. szülésznő, tudatta velem, a Ftű ev. ref. lelkész úrnak az apa kívánságára vonatkozó beleegyezését; azonban erre is adott tagadó válaszm után, néhai N. N. lelkész úr személyesen jelent meg nálam, arra kérve engem, hogy miután K. Lajos határozottan kijelentette előtte, miszerint ha Lajos gyermekét a gör. kath. egyházban nem engedí megkereszteltetni, ő legott a g. kath. vallásra áttér: csak keresztelném meg a fiút, annyival is inkább, mert nevezett lelkész úrnak állítása szerint különös oka volt, hogy K. Lajos áttérési szándékát ne érvényesítse. Én azonban nevezett lelkész urat jogainak megőrzésére ismételten figyelmeztetve, kijelentettem, hogy kívánságának nem tehetek eleget, miután halandók lévén, emiatt utódaink közt összejöttökés támadhatna, a minthogy az jelenleg meg is történt. És K. Lajosné, valamint M. E. szülésznő tanúsága szerint, a lelkész úr ismételt kérésének engedve, a gyermeket megkereszteltem és az anyakönyvbe azon megjegyzéssel vezettem be, hogy az az ev. ref. lelkész megkeresésére és az apa kívánságára itten kereszteltetett.

Ezeket előre bocsátva, van szerencsém K. Lajos keresztlevelét teljes készséggel és ezúttal oly megjegyzéssel áttenni a Ftű. lelkészi hivatalnak, hogy miután nevezett gyermek az itteni anyakönyvből töröltetett, annak bekívánt keresztelési bizonyítványát saját anyakönyvből kiállítani és azt az itteni polgármesteri hivatalnak mielőbb áttenni szíveskednék. Kiváló tisztelettel maradok stb. N. N. c. kanonok, g. kath. lelkész.

Rendkívül meglepett e levél. Az élő lelkész állítását kétségbe vonni nem szabad, a néhai elődömről állított dolgokat elhinni nem lehet. Periculum est credere et non credere. De eltekintve ettől, annyi tény, hogy a 12 évvel ezelőtt elkeresztelt gyermek anyakönyvi kivonata hozzám áttétetett, a g. kath. anyakönyvből pedig a bejegyzés töröltetett.

Az illető g. kath. plebános úrnak, értesítvén őt lehelének és a kivonatnak kézbeviteléről, azt válaszoltam, hogy ha ez ügy miatt kellemetlensége történt, azt nem szándékosan okoztam; különben elő sem fordulhatott volna a kellemetlenség, ha azt, mit most előismerésre méltó módon megtenni szíveskedett, még 1884-ben, a gyermek megkeresztelése után teszi meg.

ISKOLAI ÜGY.

A tanító-változás kérdéséhez.

A „Sárospataki Lapok” 22-ik száma közöl egy bizottsági javaslatot „szabályrendelet a tanítók változásáról” cím alatt.

Ezen javaslatnak 2-ik §-a így szól: „a magát változásba tevő tanító köteles lemondását augusztus hóban saját egyháza presbiteriumának bejelenteni.” stb.

Nem tudom, hogy a főtiszt. egyházkerület elfogad

ta-e ezen javaslatot? de ha úgy volna is, mégis lehetetlen ki nem nyilatkoztatnom, hogy én azon §-ban igen lényeges hibát találok és pedig abban, hogy a t. tanító uraknak megengedtetik, hogy augusztus hónapban is lemondhassanak.

Hát hiszen a t. tanító urakra és azon egyházakra, a melyek tanítót nyerni óhajtanak, nagyon kedvező intézkedés ez, de azon egyházakra, a melyekben ily késő időben történik a lemondás, nagyon is hátrányos; sőt káros intézkedés.

Hogy ez így van, elmondom, mi történt ezelőtt 3 évvel az abaujvári egyházzal.

Az egyház akkori tanítója pályázott Bercelre, meg is választották júniusban — s bizonyos családi kérdés megoldása után — meghívást nyert júliusban, a melyet a tanító úr bejelentett a presbitériumnak, de a presbitérium, ragaszkodva azon régiebb szokáshoz, hogy tavasz a változás ideje, nem fogadta el a lemondást; az úgy az őszi egyházkerületi gyűlésre került s ott kimondott, hogy a tanító úr elmehet; — az abaujvári egyház tanító nélkül maradt.

Ezen szomorú helyzetben a presbitérium a sárospataki képezdebe küldötte be 450 ftos tanítói díjlevelét, de nem volt a ki elfogadja, mert a végzett ifjak már az előtt jó állomásokra mentek.

Ekkor a presbitérium pályázatot hirdetett 180 ft és 2 öl fa fizetésre, ha következő év április 1-ig valami kisegítő-tanítót kaphatna! Csak áprilisig, mert reménye volt a presbitériumnak, hogy a még akkor elég jó hírű abaujvári tanítói állás kitűnő tanítót nyerhet.

De több volt a reménységnél!

Ugyanis egy Abaujból Zemplénbe átköltözött tanító úr levélben felkérte a lelkészt, hogy eszközölje ki az ő meghívását. Ámde nagy volt az akadály, mert a presbitérium felakadt a távolság miatti szállítás nehézsége felett, a melyet midőn végre is sikerült a lelkésznek leküzdenie, akkor a kérelmező tanító úr tudatta — pár héttel a tavaszi gyűlés előtt — hogy egyháza nagyban megjavítván fizetését, ott marad, s így az abaujvári egyház hoppon maradt, mert már nem volt ideje, hogy a megyei tanító urak közül hívhasson, a kisegítő-tanítót pedig — a ki a hirdetett pályázat után a sárospataki képezde II-ik osztályából kijött — nem találta méltónak a szolgálatra; az egyház tehát ekképen kijátszatva — habár későn is — pályázatot hirdetett, kikötve, hogy az állomás már májusban elfoglalandó. A több pályázó közül megválasztott egy biharmegyei tanító, és elszállított 48 ft 11 kr. költséggel, a kitől aztán csak nagy ügygyel-bajjal szabadult meg az egyház a múlt év tavaszán.

Van még egy dolog, a mit szintén fel kell említenem.

Mikor az időleges kisegítő-tanító eltávozott s bizonytalan lévén, hogy jön-e és mikor rendes tanító — hogy az a három alsóbb osztály, melyet a tanító vezet, ne maradjon felügyelet nélkül, vagy legalább ne felejtse el a mit eddig tanított — az akkori káplán, a ki a három felső osztályt 100 ftért tanította, felkérte, hogy vegye gondoskodása alá a három alsó osztályt is. Felvállalta előleges egyezkedés nélkül. Midőn később tisztázni kellett a dolgot, a presbitérium úgy vélekedett, hogy a mennyi esik egy hónapra a 100 ft tandíjból a káplán által vezetett növendékekért, ugyanannyit érdemel az árva-osztályok vezetéseért is. Azonban a káplán úr — nem véve figyelembe a szorongatott egyház helyzetét — jónak látta egész díjat követelni, s egyházmegyei küldöttség közbe-

* Nem fogadta, hanem az egyházmegyékhöz tette le véleményezését végett. Szerk.

jöttével fizetett az egyház 57, mond ötvenhét frtot két hónapra!

Ily sok anyagi veszteség és szellemi hátrány következett be a tanító urak késői lemondása és szöszegése miatt. Én tehát azon véleményben vagyok, hogy ha valamelyik tanító változásba akarja magát tenni, már június hónapban köteleztessék a lemondásra, hogy a felmondott egyháznak is legyen ideje maga-magáról gondoskodni.

Hiszen a múlt időkben is szabályozva volt a lemondás, t. i. az egyházlátogatás színe előtt kellett az illető tanítónak nyilatkoznia és a következő tavaszi gyűlésig gondoskodott aztán az egyház új tanítóról.

Hiszen nem volna baj az az augusztusban való lemondás, ha a képezdek tömve volnának végzett ifjakkal; de mikor tudva van, hogy a IV-ik osztály, mely képesítést nyer, már előre le van foglalva és pedig jó állomásokra: hol kapjon akkor az a szegény egyház tanítót, a mely nem tud díjlevelileg többet felmutatni 400 frtnál?

Tisztelettel felkérem a nt. szerkesztő urat, méltóztassék fentebb elsorolt nézetemnek helyet engedni becses lapjában — avagy a kényesebb mozzanatokat kiemelve, kimutatni az augusztusi lemondás káros voltát s kimondani annak célszerűségét, hogy a lemondás már június hónapban megtörténjék.**

id. Kiss Lajos.

Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasó-táblák kiküszöböléséhez.

Gérecz Károly kartársamnak e lapok hasábjain a fali olvasótáblákra tett indítványához a következőkben van szerencsém igen röviden nézetemnek kifejezést adni:

A fali olvasótáblák teljes mellőzését nem látom célirányosnak, a mennyiben ezek a betűk nagyobb alakban lévén adva, a növendékek által könnyebben elsajátíthatók, illetőleg megkülönböztethetők s mint eddig úgy ezután is jó segédeszköz lesz az írva-olvasás bevezetésénél; de csakis ennél s így felesleges az összes anyag tárgyalása, már csak azért is, mert ennek megmagyarázható alapja nincsen.

Ezeknél fogva, két olvasótábla előállítását véleményem szerint szükségesnek, a mely két falitáblán a kis betűkből (a nyomtatottak bővebb arányban) csak annyi tárgyalás, a mennyi ezeken elfér.

Ezzel a cél teljesen el lesz érve s erre szükség is van, mert ha a tanító a nagy táblán le is rajzolatja a nyomtatott betűket, nem lesz oly precíz, a mi elvégre némi időt is igényel, az idő pedig, a mint tudva vagyunk, drága, különösen egy osztályon hat osztályú népiskolában.

Természetesen az így előállítandó olvasótáblák beszerzése kötelező lenne minden iskola-fenntartó hatóságunkra nézve, mi által az »Irodalmi kör« a felesleges kiadástól megkíméltetnék.

Ez indítványomnak bővebb indoklását ez időszerint feleslegesnek tartom, feleslegesnek pedig azért, mert azon meggyőződésben vagyok, miszerint kartársaim közül azok, akik fali olvasótáblát használnak, gyakorlatilag ismerik ennek ily mérvű hasznosságát.

Láng Lajos,
ref. tanító.

** A lapunk 22 számában olvasható bizottsági munkálatokat vitatásra tűztük ki, hogy a kerületi gyűlés annál könnyebben határozhasson. Szerk.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Tizedik közlemény).

A Jabróczky megjegyzéseit kikérte a ref. egyház a bizottságtól, hogy megadhassa rá az érdemleges választ. Megmaradnak azon nézetök mellett, hogy a várbeli templomot Perényi Péter kezdte építeni s a fia Gábor végezte be. Ennek bizonyítására idézik a Lampe adatait. Allítják ismét, hogy az ő egyházi és parochiális javaik elfoglaltattak, miről a megyei levéltárban levő számos jegyzőkönyvek tanúskodnak. A templomért II. Rákóczy Ferencz által kárpótlásul ígért 900 frtról szóló biztosító iratot a város levéltárából hiteles másolatban felmutatják. Egyébiránt ők, mint írják, nem azért hozták fel a templom és parochiális jövedelmek elfoglalását, a 900 forint visszatartását, mintha ők ezeket visszakövetelnék. Ők nem akarnak történeti, jogi vitákba elegyedni s összetört síremlékekre hivatkozni. A kérdés jelenleg csak a körül forog, van-e nekik szükségök új és nagyobb templomra és toronyra? Minthogy a bizottság igazolja, hogy a jelenlegi templom nemcsak hogy használhatatlan, de szűk is: nyugodtan ajánlják ügyöket ő felségének atyai pártfogásába.

A bizottság, eljárása eredményéről október 5-én számolt be a megyének, honnan a vizsgálati jegyzőkönyv, mellékleteivel együtt, december 1-én terjesztetett fel a Helytartó-tanácshoz. Innen csak 1773. november 2-án jött le a válasz, melyben meg van ugyan engedve a ref. egyháznak a templom javítása és a nép megterhelése nélkül annak a hívek számához mért nagyobbitása, de az építési anyag nincs említve, aztán torony helyett csak tornyocskáról és egyetlenegy harangról van szó. E válaszban egyszersmind arra is utasítatik a megye, hogy kath. egyházi személy jelentésében a főiskolába vizsgáló-bizottságot küldjön s annak állapotáról, osztályainak számáról, alapításáról, a tanárok számáról, fizetéséről s ennek alapjáról mentől hamarabb, részletes jelentést terjesztszen fel. Okot adott erre az 1770 december 1-ről felterjesztett vizsgálati jegyzőkönyv, melynek mellékletében, mint láttuk, egyrésről Jabróczky Pál jezsuita, a három évvel ezelőtt emelt iskolai tornyos épületre hivatkozik, másrésről pedig az egyház a tanulók nagy számával (1343) indokolja a templom nagyobbitásának szükségét. Mindez, mint a hogy Jabróczky is akarta, szemet szúrt a Helytartó-tanácsnál, mely a kormánypolitika célzatai szerint folyvást arra törekedett, hogy a protestáns iskolák fejlődését meggátolja s ha csak lehet, a sárospatakit is pusztán grammatikai osztályokra szorítsa.

Mielőtt e tárgyban a bizottság kiküldetett volna, mind az egyház, mind az iskola folyamodást intéztek a királyhoz, melyben a Helytartó-tanács fentebbi rendeletének rájuk nézve sérelmes intézkedéseivel szembe, királyi kegyelemért esedeznek. Az egyház előjárói panaszkodnak, hogy noha ők kőtemplom építésére kértek engedélyt, az anyagról még sincs említés téve a november 2-iki rendeletben. Előadják, hogy nekik könnyebb kőből, mint fából építeni, mert a követ ingyen kapják, a fa pedig drága, amellet, hogy erdőpusztítással jár, aztán meg a faépítményt minden 10—15 évben javítani kell. Méltatlankodva hozzák fel, hogy torony helyett csak tornyocska van engedélyezve, a mi az egyik harangjokat sem bírja meg.

Nem hiszik, hogy ez az intézkedés, mely eddigi vallás-gyakorlatukat még jobban megszorítja, magától ő felségétől származik.

Az iskola előjárói nagy megütközéssel és elkeseredve panaszolják, hogy 15 év óta már hatodikszor rendelnek nyomozást az iskola ellen. Nyíltan megvallják, hogy az oly gyakran ismétlődő vizsgálatoknak nem látják a célját, mert a kívánt kérdésekre már többször megfeleltek. Nem ismernek, mint mondják, oly törvényt, vagy kir. rendeletet, mely az iskolák és tanítók számát vagy a szükséges iskolai építkezéseket kir. kegyelemtől teszi függővé, mert az 1745-iki rendelet a templomokra vonatkozik. Ha építettek is valamit, arra a több helyen bezárt iskolák miatt ide tóduló felessszámú ifjúság által voltak kényszerítve. Kérik azért ő felségét, kimélje meg őket a vizsgáló-bizottság zaklatásaitól vagy legalább engedje el a kath. egyházi személy jelenlétét, mint ez már velök szemben 1765-ben is elengedtetett.

E két rendbeli folyamodásra 1774 február 21-én érkezett a Helytartó-tanács rendelete, mely az egyház kérelmére nézve, a király nevében vizsgálatot kíván az iránt: miért akarnak kőtemplomot építeni s van-e annyi pénze adakozásból, hogy a nép megterhelése nélkül, mint kikötetett, kőtemplomot építhessen. Az iskola kérelmének csak annyiban ad helyet, hogy az elmaradhatatlan vizsgálatról kath. egyházi személy jelenlétét, még táblabírói minőségben sem kívánja.

E két irányú rendelet végrehajtása végett 1774 május 2-án, újra egy megyei bizottság jött Sárospatakra, mely Szirmay Antal alispán elnökle alatt három táblabíróból, a szolgabíróból és esküdtből állott. E bizottság az általa felvett jegyzőkönyv szerint, a rendeletben feltett kérdő pontok szerint, feleletre vonta mind az egyház, mind az iskola előjáróit, mire az egyház előjárói élő szóval, az iskolai előjárók írásban adták elő feleletüket. Az egyház előjárói a templom méreteinek meghatározását feleslegesnek tartják addig, míg ő felsége a szilárd anyagból való építkezést meg nem engedi. Tornyocska helyett tornyot azért kívánnak, mert valami kis toronyban nemcsak hogy mind a két harangjok, de még a nagyobbik sem fér el, mely 30 mazzás. A kőből való építés szükségét azzal igazolják, hogy itt könnyebb és olcsóbb kőből, mint fából építeni, mert a bányászok ingyen adják a követ, mit a jelenlevő uradalmi jószágigazgató és a bányászceéh mestere Lácza Szabó Pál is bizonyítanak. Meszet a szomszéd Ladmoczról szerezhetnek. Fedélhez való fát a földes úr Trautsohn herceg ajándékoz, melynek hitelül melléklik a herceghez írt folyamodásukat, az arra március 4-én feljegyzett kegyes válaszzsal együtt. Az ablak és ajtófelekhez való faragott követ Lácza Szabó Pál önként felajánlotta. A tetőre való zsindelet Kazinczy András szolgált ingyen. Az építés költségeire már eddig is 4419 frt 07 $\frac{1}{2}$ krt és 31 hordó 1773-ik évi termésű bort mutatnak ki s ezenkívül még, mint mondják, számos jöltevők vannak, kik a még hiányzó összeget önként felajánlották és így az adózó népet terhelni egyáltalában nem akarják.

Az iskolai előjárók a következő kérdő pontokra feleltek: milyen az iskola állapota? hány osztálya van? mikor alapított? miféle alapon és jögon áll fenn? kik és hányan vannak a tanárok? miféle fizetésök van és miféle alapból? Az iskola belső állapotjára nézve megjegyzik, hogy alsóbb és felsőbb iskoláik vannak, hol a theologiai és bölcsészeti tudományok is taníttatnak. Az alsóbb osztályokban a togatusok, mint köztanítók, a felsőbbekben rendes tanárok taní-

tanak. Az egész iskolában 11 osztály van: 7 alól, 4 felül. A felső tanfolyam I-ső évében tantárgyak: geographia, egyetemes történet, természeti és nemzetközi jog; a másodikban: mennyiségtan és természet-tan; a harmadikban: metaphysica, bölcsészeti erkölcs-tan és görög nyelv; a negyedikben theologiai tudományok és héber nyelv. A külső állapotra nézve elmondják, hogy az alsó hét osztály mindegyikének külön tanterme van, de mind szűk és rosz. A felső osztályoknak csak egy hallgató terme van. A tanulók benn laknak, de nem férnek mind el; most kezd gróf Beleznay Miklós egy új épületet állítani. Tanári lak van négy, egy az iskolában, három künn a város-son. Az iskola alapítását hibásan 1524-re teszik, régisé-gének bizonyosságául felhoznak egy néhány kitűnő tanárt a XVI. és XVII. századból. Iskolaállítási jogu-kat országos törvényekre és kir. rendeletekre alapít-ják; e végből idézik az 1647-ik XI., az 1681. XXVI. t.-c.-et, továbbá az 1714 augusztus 1-ről, 1734 ápril 6-áról és az 1766 március 11-ről kiadott kir. rende-leteket. Elszámolják névszerint a tanárokat és köz-tanítókat, hogy azoknak 300 frt, ezeknek 30 frt évi fizetésök van, mihez még a szülők önkéntes adomá-nyai járulnak. Mindezen fizetések a jöltevők évenkénti kegyes adományaiából, a tokaji, erdőbényei, sárospataki és sátoralja-ujhelyi szőlő jövedelmeiből és mintegy 12,000 frt tőkepénzök kamataiból telnek ki.

A május 2-iki bizottság eljárásának eredményét még azon hónap 8-án terjesztette elő a megyén, honnan az azonnal felsőbb helyre küldetett; de a Helytartó-tanács, mintha meg se kapta volna a felterjesztést, nem vévén tudomásul a megye jelentését, 1774 okt. 6-án kelt rendeletében meghagyja a megyének, hogy a mennyiben az 1773 nov. 2-iki és az 1774 február 21-iki rendeletekre még nem érkezett hozzá válasz és időközben ismét nagyobb iskolai épületek emeléséről vett hírt: bizottságot küldjön Sárospatakra és sürgősen számoljon be azzal, hogy mi célból és kinek az engedelméből építtettek azok. E tárgyban 1775 január 23-án jelent meg Sárospatakon a vizsgáló-bizottság, mely előterjesztését március 8-án olvasta fel a megyén. A bizottság ezen előterjesztésében hivatkozva az 1774 május 2-án felvett jegyzőkönyvre és mellékleteire, előadja, hogy az ott említett, Beleznay tábornok költségén és célzatai szerint épített helyiség, most is abban az állapotban van, mint akkor; fel van építve egészen, tető alatt áll, de még nincs be-vakolva. Leírja, hogy az udvar északi oldalán nyugot felé fekszik, 24 öl hosszú, alól fölül 6—6 szobával. Azon a helyen áll, a hol azelőtt az iskola sütőhelye volt. E helyett az iskola a maga költségén egy más sütőhelyet épített, mely a déli oldalon nyugot felé van, szintén abban az állapotban, mint akkor.

Ezen felterjesztésre 1775 július 19-iki kelettel érkezett a megyére az érdemleges válasz, mely az 1774-iki vizsgálatból kifolyólag is intézkedik. A Hely-tartó-tanács tudatja a megyével, hogy a sárospataki iskolában eddig végbement újításokat és építkezése-ket különös kegyelméből elnézi a király azon hatá-rozott kikötés mellett, hogy jövőre sem az osztá-lyok és tanárok számát szaporítani, sem újabb épü-leteket emelni, kir. engedelem nélkül ne merészelenek. Továbbá meghagyja a megyének, hogy az iskolát dorgálja meg azért, hogy az iskolai épületre tornyot mert állítani, a Beleznay-épületre nézve pedig vonja felelősségre a tábornokot, hogy mi célra és kinek en-gedelméből csináltatta azt? Az egyházat kegyelmébe veszi a király és megengedi, hogy szilárd anyagból

építhesse templomát, de azon megszorítással, hogy sem a torony, sem a templom nagyobb és magasabb ne legyen az 1773. nov. 2-iki rendeletben engedélye-zett méreteknél, minden fény és pompa kifejtése nél-kül. Mindezeknek végrehajtásával és ellenőrzésével a megyét felelősség terhe alatt bízta meg.

A Helytartó-tanács ezen intézkedése szerint Po-toczky Imre szolgabíró bízta meg a megye, hogy a kir. parancsolatot közölje az iskola előjáróival, ki ugyanazon év okt. 12-én Sárospatakra jöven, tudtára adta az igazgatóságnak, hogy a tanárok és osztályok számának szaporítását s új épületek emelését jöven-dőre, kir. engedelem nélkül meg ne kísértsék; a Be-leznay-féle helyiség építését betiltotta mindaddig, míg a megkezdett vizsgálat be nem fejeztetik, a mi csak 1777 ápril 15-én ért véget, midőn Zemplénmegye Pest-Pilis és Solt megye közbejöttével a Beleznay-tervét, az alapító folyamodásával együtt felterjesztette. Végre a toronyért, mely a túlbuzgó ember felfogása szerint lerontást érdemelne, megdorgálta az igazgatót.

Nem sokára ezután decz. 12-én az egyháznak is meghozta az engedélyt az alispán, a szolgabíró és esküdt kíséretében. E bizottság, hogy felsőbb parancs értelmében a templom és torony nagysága és magas-sága a kiszabott méreteket meg ne haladja, az egy-ház által még 1770-ben felvett népszékszámítási adatok szerint mérnökkel számíttatta ki a templom terjedel-mét. Minthogy akkor a gyülekezet lélekszáma 1431-re, a tanulóké pedig 1342-re volt téve: e szerint egy □ öltre 9 személyt számítva 2773 ember számára 346½ □ ölnyi területet engedélyezett. Ezenkívül kiszabta, hogy a templom hosszában a székek közt egy ölnyi szélességű, a fal mellett mind a két oldalon félölnyi szélességű, a szőszék előtt pedig öt □ ölnyi tér ma-radjon. A torony kőépitményének magasságát a tető felett 2 ölnyre határozták. Mind a két bizottság eljá-rásáról 1775 dec. 13-án tett felterjesztést a megye a Helytartó-tanácsnak.

E bizottsági utasítás folytán, mely az 1775. jun. 19-iki rendelet célzatainak teljesen megfelelt, feljo-gositva érezték magukat az egyház előjárói templo-muknak a kiszabott méretek szerinti felépítésére. Mintegy hat évi kicsinyeskedő bosszantás és zaklatás után 1776 tavaszán hozzá fogott az építéshez, mely március 27-től kezdve, midőn az alapkövet letették 5 egész esztendeig tartott. Hátráltatta a munkát egye-bek mellett az is, hogy a már jókora magasságig emelt torony azon kőműves mester gondatlansága folytán, kivel először szerződtek, leomlott. Az építés egész ideje alatt. minthogy az új templomnak az 1726-ban csinált fatemplomnak a helyén kellett fel-épülnie, a Héczére jártak istenitiszeletre egy cssrbe, melyet e célra ideiglenesen rendeztek be.

(Vége. köv.)

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* A dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főisko-lájának története 1531—1895. Irta Kis Ernő főgimn. igazgató. Pápa 1896. Ára 1 frt. 350 8-adrét lap. A millennium alkalmából a protestáns felsőbb és közép-iskolák kormányzó, illetőleg fenntartó hatóságai lehe-tőleg igyekeztek a felügyelők alatt álló tanintézetek történetét elkészíttetni s ezzel nemcsak hazai közok-tatás ügyünk történetéhez szolgáltatnak bőven igen fontos adatokat, hanem a múlt eseményeinek felele-venítése által a protestáns hitbuzgóság és áldozat-

készség erősödésére is hatást gyakoroltak. A millenium alkalmából megjelent protestans iskolák története között úgy terjedelmét, mint kidolgozását tekintve, a legjobbak közé tartozik mindenesetre a pápai főiskoláé, melyet a dunántúli egyházkerület megbízásából *Kis Ernő*, gimn. igazgató készített. A mű 21 fejezetben 332. lapon foglalja a tanintézet tulajdonképeni történeteivel s egy függelékben, 10 lapon közli a tanárok rövid életrajzi adatait. Szerzője három korszakot vesz fel a főiskola történetében. Az első korszak 1531-től, mint az iskola keletkezésétől 1660-ig terjed s azt az időt foglalja magában, a mely alatt Pápa város földes urai s velők a város s annak hatóságai a ref. egyházhoz tartoztak. A második korszak az ellenreformatio szembetűnőbb hatásától 1783-ig terjed, melynek első részét a szerző *gyanúsítások korának* nevezi a Wesselényi összeesküvés ügyében Pápán tartott nyomozások és tanukihallgatásokról, melyeknek áldozatává lett a főiskola igazgató tanára, *Kocsi Csergő Bálint* 1671-ben. A második rész az „*üldöztetések kora*“, mely 1718 évtől kezdődik s azt a 34 évet foglalja magában, melyet a pápai reformátusoknak a hatalmas katolikus földesurakkal szemben kellett folytonos küzdelemben átélniök; ebben a küzdelemben a hatalmasabb győzött s a reformátusok 1752-ben kiparancsoltattak Pápáról. Ezzel az évvel kezdődik a „*szerűzés kora*“, mely alatt a szomszédos Adás-Tével nyújtott otthont a pápai egyháznak és iskolának. A 31 évig tartó *szerűzésnek* II. József 1783. márc. 29-én kelt rendelete vetett véget. A harmadik korszak, melyet szerző a régi iskola nagy termének bejárata felé illesztett márványtábla felirata után „*Ex cineribus reviviscit*“-nek nevez, 1784-gyel kezdődik midőn a pápai egyház, visszakapván elvett javai árát is, újra építkezni kezd. Ennek a korszaknak a kezdetén még a pápai egyházé volt a főiskola, de belátván, hogy nem képes azt fentartani, 1795-ben a *dunamelléki* egyházkerület kérte, hogy ismerje el főiskolájának s „*a sárospataki és debreceni deákok által még el nem nyert legatokat juttassa a pápai iskolának*“. Ebből a tervből akkor semmi sem lett, hanem a *dunántúli* kerület 1797-ben anyaiskolájának fogadja s ugyan-
ezt teszi később, 1798-ban a *dunamelléki* is, azzal a sajátságos határozattal, hogy minden egyház abból az iskolából kérhet legatust, a melyből neki tetszik. Megemlítjük, hogy 1801-ben a Pesten tanácskozó konvent megengedte a pápai iskolának, hogy diákjait nyári suplicatoria mind a 4 superintendentiába küldheti, míg a losonci csak a dunamelléki és dunántúliba, a miskolci a tiszamellékibe, a szigeti pedig csak a tiszántúliba. A pápai iskolát csak 1804-ben ismerte el a konvent a debreceni és pataki iskolákkal egyenrangúnak. Érdekesen ismerteti szerző azokat a küzdelmeket, melyeket a pápai egyháznak folytatni kellett azért, hogy a főiskolát Komáromba, illetőleg Székesfehérvárra ne vigyék át. Hiteles okmányokkal mutatja ki, hogy a Komáromba átvitt első ízben magok a tanárok: Márton István, Lácza József és Tóth Ferencz kezdeményezték, akik a pápai egyház consistoriumával folytonos harcban állottak, különösen a tanári fizetés miatt, a mely 1803-ban 300 frtból és 120 frt lakás-pénzből, vagy szabad lakásból állott s 1804-ben 600 frtra emeltetett, de lakáspénz többé nem adatott. Az egyházkerülethez és a felséghez is kérvényt intézett az egyház az áthelyezés ellen. Az elmérgesedő ügybe beleszólt a Tiszáninneni kerület is, a mely Sárospatakon hozott határozatával azt ajánlotta, hogy a székhelykérdés eldöntését bízzák az

egyetemes konventre, mely a pápai iskolát collegiumi rangra emelte. A pápaiak 6 évi húza-vona után mindenütt megnyerték kérelmüket, de a székhely kérdés miatt 1839—1847-ig újra erős küzdelmet kellett folytatniok, mert többszöri egyházkerületi szavazás után a kerület kimondotta a főiskolának Komáromba vitelét, de ezt a király 1847. máj. 4-ikén kelt rendeletével nem hagyta helybe. A harmadik küzdelem, mely ujabbán folyt le, eléggé ismeretes mindnyájunk előtt. Részletesen ismerteti a szerző ebben a részben az iskola állapotát a Thun-rendszer alatt, úgyszintén a jogakadémia és tanítóképző intézet életét, valamint a theologia és gimnázium 1861 óta lefolyt eseményeit is. Nagy érdeme a műnek, hogy tüzetesen adja elő mindenik korszakban az iskola tanügyi és anyagi viszonyait is, jó magyaros nyelvezettel dolgozván fel a rendelkezése alatt álló adatokat. A szerző — derék munkájáért — méltán megérdemli az elismerést.

* **A kvalitatív érzelmek pszichológiája.** Irta dr. *Székelgy György* sárospataki tanár. Ára 2 korona. Sárospatak; kiadja Steinfeld Jenő. 1896. — 171 n. 8 r. l. — Egy nagy szakismerettel, széleskörű irodalmi tájékozottsággal írott, a felöltet körben a legkisebb részletekre is kiterjedő pszichológiai tanulmányt van szerencsénk üdvözölni a sárospataki akadémia bölcsészettanárának fentnevezett, kissé nehézkes című munkájában. Nálunk, hol ujjainkon el tudjuk számolni filozófiai íróinkat, hol máig sincs még a középiskolai oktatás színvonalánál magasabb álló, se eredeti se fordított pszichológiánk, a mi más szavakkal azt jelenti, hogy a magyar irodalom mind máig nem igen vette még tudomásul a physiologiai pszichológiának az utóbbi 20 év alatt tett óriási előhaladását, s hol még a pszichológiai műnyelv is alig van kifejlődve, kétszeres örömmel kell vennünk, ha e szakban egy komoly, a tudományos irodalom színvonalán álló kísérlettel találkozunk, a mely ha nem nyújt is rendszeres pszichológiát, de annak egyik ágát, az érzelmek tanát teljes részletességgel tárgyalja. Az érzelmek tana, szinte azt lehetne mondani, eddig a legjobban elhanyagolt ága volt a külföldi pszichológiának is, a mi azonban érthető, mert előbb az ismeret és akarat, mint világosabb, határozottabb, előtérben állóbb, lelki jelenségek kötötték le úgy a mindennapi ember, mint a szak tudós figyelmét; utóbbi időben azonban, kivált a németek, a lelki élet érzelmi oldalát is mind behatóbb tanulmány tárgyává teszik, s a rendszeres műveken kívül külön monographiákban is tárgyalják, mint Lehmann, Ziegler, Nachlowsky. Ezek művei, elsősorban pedig Höffding dán philosophusnak lélektani kézikönyve, s mellette Wundt lipcei tanár physiologiai pszichológiája és egyéb e szakba vágó tanulmányai, bűvárlatai szolgáltak alapul szerzőnek műve megírásánál. El kell ismernünk, hogy megbízható vezetőket választott, valamint azt is, hogy nem csupán receptive viseli magát szaktekintélyeivel szemben, hanem önálló nézetet is igyekszik magának alkotni a tárgyalt kérdésekről; egybeveti az egyes nézeteket s megpróbálja azokat, részletesen kifejti, a mit azok csak odavetőleg említenek meg, kiegészíti példákkal azok tételeit, és pedig e tekintetben elismeréssel kell megemlítenünk, hogy bőven veszi példáit a költészet s közelebbről a magyar költészet köréből is, valamint a művészetek köréből, a mi tárgyalásának komolyságát enyhíti s a nem szigorúan szakemberek számára is könnyebben élvezhetővé teszi. Műve három főfejezetre oszlik; az első az érzelmről és a többi tudatállapotokról (érzet, képzet, akarat stb.), a második az érzelmek speciális törvényeiről (vonatkozás, küszöb-törvénye stb.), a harmadik az egyes erkölcsi, vallásos, aesthetikai és értelmi (logikai) érzelmekről szól. Túlmenne a jelen ismertetés keretén, ha a fejezetek

egyes ű-ainak részletes ismertetésébe s esetleg bírálatába akarnánk bocsátkozni; elég legyen annyit mondanunk, hogy azok, mint fentebb említettük, gazdag anyagkészlettel, a mai tudomány színvonalán tárgyaltnak (bár a francia philosophiai irodalom figyelembevételét — a mely sok tekintetben gazdagította s helyesbítette volna az egyes kérdések tárgyalását — sajnosan nélkülözzük!), s egészben véve helyes eredményeket, vagy a hol vitásabb kérdésekről van szó: elfogadható nézeteket tárnak elénk. Itt-ott lehetne ugyan egyes pontok, nézetek, érvelések, példák ellen kifogást emelnünk, és pedig nem csak a különböző egyéni felfogás, különböző elvi álláspont alapján, hanem esetleg tárgyi szempontból is, de minek kicsinyeskedjünk, minek rójuk fel mindezt egy kezdő philosophiai tanárnál, ki épen e művével tisztességes bizonyosságát adta e szakban megválasztatása óta tett komoly tanulmányainak. Sokkal komolyabb kifogásunk van azonban a mű nyelve s külső alakja ellen; komolyabb, mert ezeket, mint kisebbrendű hibákat, könnyebb lett volna elkerülni s mert ezek lépten-nyomon bosszantják az olvasót, sőt itt-ott nehézzé teszik a mű megértését. Nyelve egészben véve könnyed és világos, de nem mindenütt eléggé magyaros; s a németes íz nemcsak a németből fordított s eléggé bő számú részleteken érezhető, hanem saját előadásán is; annyira beleélte magát a német gondolkodási formákba, szólásmódokba, hogy a magyar szövegnél se tudott azoktól szabadulni. A mi a mű külalakját illeti, itt bámulatos sok a *hibás írásmód*; hogy az írónak vagy nyomdásznak tulajdonítsuk-e e gondatlanságot, nem tudjuk. Shakespeare neve 6—8-szor fordul elő s mindig *sch*-val; rosszul van írva a Wolff, Schopenhauer, Horwitz, Hyppokrates neve is; igen gondatlanul van igazítva a sok jegyzet, úgy, hogy ezekben az idegen művek idézete $\frac{9}{10}$ -ed részben hibával ékes; a szövegben is minduntalan hiányzik a vonás és pont. Az idegen (latin) szók a legváltozatosabb, legrendszertelenebb orthographiával fordulnak elő, gyakran 1—2 sorral egymásután. Hibáztatunk kell, hogy előkelő philosophusokat, mint Spinoza, Locke, nem műveikből, hanem egy harmadrangú kézikönyvből idézi. A latin szokat nagyon bőven használja, s itt új szók gyártására is vállalkozik, a miket majd a jövő századok Bartalja, mint az újkori magyarság latin szókincsét fog összegyűjteni; ilyenek: primatusság, differentiálódjanak, resultálódik, symmetriátlanul, a melyeket eddig nyelvünkhez idomítva nem nagyon használtak. Egyszóval a mű nyelvére egy kis simítás még ráférte volna. A mű kiadója *Steinfeld Jenő* főiskolai nyomdász, a ki iránt — ha a sok sajtóhiba nem az ő terhére esik — csak elismerésünket fejezhetjük ki az anyagi nyereséggel nem nagyon kecsegtető vállalkozásért. — Mindazoknak, kik a komolyabb philosophiai kérdések iránt érdeklődnek, szívesen ajánljuk e művet, a mely — kivált utolsó részében, hol az egyes érzelmeket, azok keletkezését, lefolyását tárgyalja — a laikus olvasót is érdekelheti.

rs.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A félév vége felé járván bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseiket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni, s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az

előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

— **Gyászhir.** *Miklovicz Bálint*, hódmező-vásárhelyi ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, folyó hó 13-án, életének 65. évében, hosszas betegeskedés után meghalt. Közelebb bővebben fogunk életéről megemlékezni. Áldás emlékére.

— **Felső-szabolcsi esperessé**, b. e. Lukács Ödön utódává, a legközelebb felbontott szavazatok eredménye szerint, *Görömbey Péter* nagy-kallói lelkész, az egyházi sajtó egyik legbuzgóbb munkása, főiskolánk egykori kitűnő tanítványa, a jövő egyházának lelkes építője választott meg 59 szavazattal 23 ellenében. Az érdem megtalálta méltó jutalmát. A választóknak és elválasztottak szívünk teljességéből gratulálunk.

— **Dr. Horváth Ödönt**, az eperjesi ev. ref. jogakadémia dékán-tanárát s Lapunk olvasó közönsége előtt is ismert nevű jogi szakíró ritka meglepetésben részesítették f. hó 15-én az ő hallgatói abból az alkalmából, hogy tanártársainak bizalma immár a 11—13-ik évre emelte őt a díszes dékáni tisztségre, a minek köszönheti az intézet jó részben mai felvirágzását s jó hírnevét. Alig, hogy a budapesti millenniumi ünnepélyekről s a pozsonyi érettségiről otthonjába tért, egy rendkívüli díszközgyűlésen üdvözölte őt a jogászok testülete s egy díszes emlék-albummal lepte meg szeretett vezérét. A collegium dísztermében folyt le az ünnepélyes aktus, mely nem egy jelenlévőnek könyeket csalt ki a szeméből. Az ifjuságnak dékánja iránti ez őszinte ragaszkodása s tanártársainak ez őszinte szeretete és becsülése képezi épen kulcsát az eperjesi jogakadémia folytonos gyarapodásának. Egyénisége nemes jellemvonásait, lan-kadatlan munkásságát s ritka társadalmi élénkségét igen híven ecsetelte Sárkány Béla ünnepi beszéde, Raisz A. alkalmi ódája s dr. Schmidt Gy. és Hörk J. üdvözlő szövege a collegiumi pártfogóság s a tanárcar részéről. A jogakadémia mellett főleg a jótékony nőegyesület s a Széchenyi-kör az, mely az ő ritka sikeres munkásságának, előkelő, finom modorának s a közönség iránta való ragaszkodásának köszöni mai felvirágzását. Lapunk részéről is melegen üdvözljük őt díszes dékáni tisztségében s kívánunk neki még több sikert a jövőben kifejtendő áldásos tanári, írói és társadalmi működéséhez.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület**, mint múlt számunkban is említettük, július 6-án tartja újabb közgyűlést, mintegy folytatásául az április 11-én elnökileg feloszlott közgyűlésnek. Az elnöki széket ezúttal br. Bánffy Dezso miniszterelnök fogja elfoglalni. A tárgyszorozatba most már nyíltan is fel van véve, a mit áprilisban az igazgató-tanács még nem mert nyíltan indítványozni: a theologiai képzés egységessé tétele, illetőleg a nagyenyedi theologia bezáratása (alapítványának Kolozsvárra való átviteléről bizonyára majd csak a jövő évi közgyűlés fog határozni). Másik nevezetes pont: intézkedés gr. Bethlen Gábor elnök múlt közgyűlési eljárása felett, melylyel a gyűlést feloszlatta; természetesen, mert ha el nem ítélik, meg nem bélyegzik, a világ még azt hihetné, hogy az elnök jogosan járt el! Hát ideje lesz sietni — a kolozsvári theologiai facultás megmentésével, míg nem késő, mert majd üresen találnak ég felé meredezni a palota büszke falai, s a tanárok üres padok előtt fognak praelegálni. Az az intézet, mely szeptemberben dicsekedve hirdette világgá, hogy (az ügyes reklám s az ingyen konviktus segítségével, melybe olyat is fölvettek, a ki azt nem kérte) az összes református theol. intézetek közt legtöbb növendéke van, az év végével, meglehetősen leolvadt számú növendék-se-

regre tekinthetett: a 36-ból *húszan* maradtak, a többi évközben elszéledt. E húsz is, vagy legalább több a 20 közül, csak tisztességből maradt ott, restelve az elhagyott főiskolákba — a honnan rábeszélésre és vérmes reményektől elcsábítva elkívánczoltak — visszatérni, de úgy érezték ott magukat, mint valami *számkivetésben*. Ismételjük, ideje lesz az enyedi theológiát eltemetni, mert ha él, lenyílgózzva is megtalálja buktatni a kolozsvári intézetet, a dolognak anyagi szempontból való sürge és égető voltát nem is említve.

— **Rövid felvilágosítás Ladányi úrnak.** Legyen szíves *mélyen tisztelt* kartárs úr tudomásul venni, hogy én a kassai harangok ügyében nem védekeztem, mert vád sem volt, hanem egyszerűen a tényállást adtam elő, melyből minden *elfogulatlan* ember beláthatja, hogy én, mint lelkész ez ügyben megtettem kötelességemet. Az oly állításokat tehát, hogy „álláspontomnak légből kapott alapja van”, hogy „sophismát kergetek”, hogy „túlléptem a határt, a tilalomfát” *határozottan visszautasítom*; lelkészi eskümről pedig Istenemnek, lelkiismeretemnek és előjáróimnak vagyok felelős, de semmi esetre sem L. úrnak, *ki egyáltalában nincs jogosítva*, hogy engem, vagy bármely lelkészársamat eskünkre hivatkozással számoltasson és leckéztessen. Arra pedig szeretettel kérem L. urat: ne akarják jobban tudni nálunk, hogy mit és hogy kell csinálni, a kassai egyházban és presbyteriumban; legalább mi innen Kassáról nem akarunk tanácsot adni a nagy-tarnai presbyteriumnak az ottani teendőkre nézve. Az egyházmegyéről és kerületéről szintén feltesszük, hogy tudja minden teendőjét és kötelességét, még ha mi nem figyelmeztetjük is. De egy jó tanácsosul még is szolgálunk L. kartárs úrnak. Mi itt Kassán meleg fürdő után mindig hideg zuhanyt szoktunk venni, mert különben a fejünkbe menne a vér. Próbálja meg azért kartárs úr a meleg fürdő után a hideg zuhanyt, meglátja, hogy sokkal jobb a kettő együtt, mint csak az egyik magában.*

Révész Kálmán.

— **A protestáns középiskolák kormány képviselőinek kinevezési rendszerét** erős hangú cikkben támadja meg a „Nemzeti Iskola” 23-ik számában dr. Decséri. Az 1883. évi XXX. törvénycikknek arra a pontjára hivatkozva, a mely kimondja, hogy a miniszteri megbízottak lehetnek akár a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kebeléből, akár a tankerületi főigazgatók, akár *más szakértők*, kiket a miniszter saját belátása szerint jelöl ki, — elítéli azt az eljárást, mely szerint a protestáns iskolák érettségi vizsgálataira kormányképviselőkül olyan theologiai és jogakadémiai tanárok neveztetnek ki, kik a középiskolai intézményben és pedagógiai eljárásban sem benne nem élnek, sem gyakorlati tudásukkal felibök nem emelkednek. Ezek a tanítás anyagának, a nevelő-eljárásnak és eredménynek ítélő bírái nem lehetnek. Különben is képesítés dolgában sem állanak a jog és theologiai tanárok a középiskolai tanárok felett. Ha nincs a hazai két egyetem bölcsészeti karában elég kormányképviselőségre valóban hivatott tanár — mondja a cikk írója — akkor ott vannak a középiskolák igazgatói, ott vannak a — mondjuk — 20 éven túl működő, tehát tapasztalásban gazdag középiskolai tanárok, ezeket bízza meg a miniszter a kormány képviselével. Ezeket a dolgokat mi is elmondtuk már egy ízben lapunkban, ha nem ilyen hangon is.

— **A budapesti tudomány-egyetemen** az 1895/6 év első felében 4407, a másodikon 4039 hallgató volt be-

jegyezve. Ezek közül az első félévben hittanhallgató volt 77, jogász 2830, orvostanhallgató 832, bölcsészethallgató 505, gyógyszerész növendék 123. A második félévben volt hittanhallgató 75, jogász 2584, orvos-növendék 794, gyógyszerész-hallgató 105. Vallásra nézve: rom. kat. 1893, g. kat. 109, gör. kel. 169, ág. ev. 498, ev. ref. 513, unitárius 11, zsidó 1304. A második félévben r. kat. 1732, g. kat. 103, gör. kel. 156, ág. evang. 375, ev. ref. 474, unit 7, zsidó 1193. Ezeket az adatokat ismervé, nem jogosult-e azoknak a felszólalása, a kik az egyetemi ifjúság *szűzmáriás* zászlójának a rom. kath. templomban történt felszentelésén megbotránkoztak?!

— **A középiskolai tanárképzés reformja.** A tanárképző-intézettel kapcsolatos gyakorló gimnáziumnak a középiskolai tanárképzés újjászervezése tárgyában kidolgozott és a bölcsészeti kar által is elfogadott javaslata e napokban került az egyetemi tanács elé, mely azt a közökt. miniszterhez fogja felterjeszteni. A javaslat főbb pontjai a következők: A budapesti m. kir. tudományegyetem bölcsészeti karán *tanárképző testület* szerveztetik, avval a megbízással, hogy tekintettel a középiskolai tanári képesítés követelményeire, megfelelően gondoskodjék a nyilvános előadások tervszerű rendjéről és a jelöltek személyes készségét biztosító értekezletek és gyakorlatok célszerű vezetéséről. A testület tagjai mindazon *főiskolai* tanárok, a kiket a közökt. miniszter valamely tanulmányág egyetemes vagy részleges képviselével megbíz. A testület élén a közökt. miniszter által kinevezett igazgató áll. A testület a tanárképzés közös és elágazó feladataihoz képest három osztályra oszlik, még pedig két szaktudományi, u. m. 1. *irodalmi és történelmi*; 2. *mathematikai és természettudományi* és 3. *paedagogiai osztályra*. Minden szaktudományi osztály tartozik gondoskodni arról, hogy évenként oly bevezető (encyklopädikus) előadások tartassanak, melyek az egyetemre lépő ifjút kellőképen tájékoztassák választott szaktanulmányának feladatai és módszerei körül és intézkedni, hogy a szakosztálybeli tagok egyetemi előadásainak sorában rendes két vagy három évi időszakban fel legyen karolva a középiskolai tanárképzés követelte tanulmányoknak minden fő ága oly irányban és terjedelemben, hogy a tanárságra készülők tudományozuk alapelveit és főbb tanait rendszeres összefüggésükben az egyetemi évek alatt előadások alapján is megismerhessék. Megállapított előadásaival kapcsolatban a tanárképző testület minden tagja köteles olynemű gyakorlatok és értekezletek vezetésére, melyek elősegíthetik a jövőben tanárok jártasságát tanulmányuk alkalmazásában és ügyességüket a tudós munkásság segédeszközeinek felhasználásában. Ez értekezletek és gyakorlatok főképen az egyetemi tanulmányozás első két évének szükségességeit tartják szem előtt és mintegy alapvetésül tekinthetők a tudományos szemináriumok önállóbb tevékenységéhez. Mindenik szaktudományi osztály évenként a tanév vége felé meghatározza az egyetemi előadásokat, melyeket tagjai a következő év mindkét felében a tanárképzés tekintetéből tartani szándékoznak, valamint a megfelelő gyakorlatok és értekezletek tárgykörét, melyek vezetésére vállalkoznak; majd netaláni összeütközések elhárításával a testület a tanév befejezte előtt közzéteszi hivatalosan. A tulajdonképeni paedagogiai gyakorlat megszerzésére, különösen a középiskolai oktatás módszeres kezelésének elsajátítására továbbra is a tanárképző gyakorló főgimnázium szolgál, mint a paedagogiai szakosztály kiegészítő része. A törvényhozás által a tanárképzés céljaira megszavazott ösztöndíjakat a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanárképző testület előzetes meghallgatásával, illetőleg indítványára

* R. K. barátunk kívánságára „változatlanul” közöltük.

adja, rendszerint a tanulmányozás egész folyamára, s azon túl is, míg az ösztöndíjas alkalmazást nem nyer, de azzal a kikötéssel, hogy az illető tanulmányainak köteleességszerű teljesítésén felül, rendes időben, a tanárképesítés követelte vizsgálatokat is illőképen megállja.

— A sárospataki főiskola köréből. A jövő iskolai évre akadémiai és közigazgatóvá *Radácsi György*, jogakadémiai dekánna *dr. Finkey Ferencz*, theol. akadémiai *dr. Tüdös István* választott meg. — Az érettségi vizsga *Tóth Dániel* ig. tanácsos, mint h. elnök elnöklete alatt s *dr. Ballagi Aladár* budapesti egyetemi tanár kormányképviselőse mellett f. hó 17—19 napjain folyt le. Az írásbeli vizsgálaton elesett 1, a szóbelin egy évre kettő, két hónapra 6. Jelesen érett lett kettő.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *R. K.* Kívánságod szerint cselekedtünk. A közvélemény a harangok megszólalását követeli — ez kétségtelen. Azok a bizonyos következtetések nagyon koraiak. A volt szerkesztő jól tudja, hogy egy megszabott területen nem lehet egyszerre sok úrnak szolgálni. Az olvasótáblák ügye nálunk nem harmadrendű kérdés. Sőt inkább. — *K. B.* A nyomást megkezdtek s igyekeznek vele — ígéret szerint, a mennyire csak lehet. Rajtunk nem fog a dolog megakadni, ha istennek is úgy tetszik! — *T. B. Marilla.* Régen kiszedve áll, de nem juthatunk vele sajtó alá. Türelemet kérünk. — *Ifj. Sz. I.* Késik, de sorát ejtjük. Az „altera pars”-nak jogai vannak. — *U. B.* Köszönet érte. A legközelebbi számban világ elé kerül. — *J. J.* Isten hozta, habár a Szent Mihály lován. Erre számunkra már későn érkezett. — *R. G.* A nyomdában van. — *M. F.* A viszontválaszra még nem tudunk helyet szorítani. Ez azonban ne tartoztassa vissza egyebektől! — *R. K. B.* — a. A könyvismertetéseket várjuk. — *R. Gy.* Most már a Tárca meg fog nyílni s elsőnek vagy előjegyezve.

Pályázat.

A mezőtúri államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy német-magyar nyelvi tanszékre.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, a kijelölt tanszékre képesített okleveles tanárok, vagy tanárjelöltek; a megválasztott tanár az országos nyugdíj-intézetnek kötelezett tagja lesz.

A rendes tanár fizetése 1200 frt és 200 frt lakpénz az egyház pénztárából évnegyedi előleges részletekben. A folyamatban levő allamsegély teljes folyósítása s a szerződés megkötésével 1600, 1500, 1400, 1300 törzsfizetési fokozatok is életbe lépnek, hova szolgálati éveik és sikeres működésük után lépnek elő a tanárok. Ugyanezen szerződés értelmében 5 ízben, 100—100 frtos ötödéves korpótlék is illeti a tanárokat. A helyettes tanár fizetése 800 frt, szintén negyedévi részletekben.

Pályázók folyamodványait f. évi július 10-ig az igazgató-tanács elnökéhez nyújtásuk be. E folyamodványukban életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyaik, képesítésök, eddig netaláni alkalmazásuk okmányokkal igazolandók.

A megválasztott tanár egy évi sikeres működés után állandósíttatik; hivatalát szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Mezőtúr, 1896 június 13.

Dr. Ádám Sándor,

Lukács Dániel,

1—2 főgondnok.

lelkész, igazgató-tanács-elnök.

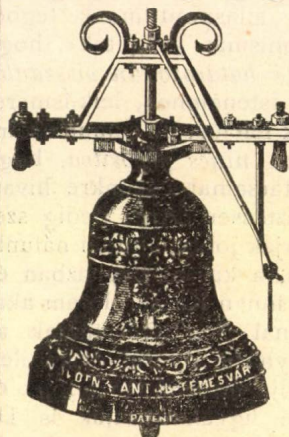
HIRDETÉSEK.

5—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságú harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitiűtetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságú óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntődémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vaskoronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlóc,

László Sándor

harangöntő.

11—12

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Ketté oszszuk-e felső-szabolcsi egyházmegyét?” *Ujfalussy Béla.* — „A lelkeszi jövedelmek összeírásának kérdéséhez.”

Péter Mihály. — „Az iskolai énekoktatás és énekgyűnk fontossága.” *Hodossy Béla.* — „A sárospataki ev. ref. egyház
templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

Ketté oszszuk-e a felső-szabolcsi egyházmegyét?

E kérdést hozta napirendre Lic. Rácz Kálmán úr e lapok 21. számában. Közleménye megjelenése óta jó idő eltelt és sem pro, sem contra senki nem szólott hozzá. E hallgatás már maga is azt documentálja, hogy még sem oly égetően szükséges e kérdés felvetése, mint cikkíró véli, a ki nem jól ismeri a felső-szabolcsi egyházmegye szellemét, mikor azt hiszi és állítja, hogy darázs-fészekbe nyult e kérdés előhozásával és e bátorságáért mátyr-koszorút vár fejére. Ha egyházmegyénket, annak hagyományos szellemét kellően ismerne, ilyeket nem lehetne írnia s tudná, hogy nincs közöttünk senki, ki a vélemény nyilvánítását — ha azt nem osztja is — rosszallaná, a ki a szabad szót tiltott dolognak tartaná.

Isten őrizzé egyházmegyénket, hogy abban valaha ily szellem uralkodjék; ekkor nem ketté osztásra, de eltörlésre lenne érdemes.

Egyébként Rácz Kálmán úr cikke nem érdemelte meg, hogy agyonhallgattassék s én osztva az ó-görög közmondást: „üss — csak hallgass meg!” a nt. szerkesztő úr engedelmevel — a nélkül, hogy az ütésre gondolnék is — a közleményt meghallgattam s azzal a tárgyilagossággal, melyen az írva van, megteszem arra észrevételeimet.

Azzal kezdem, hogy cikkírónak elméletben igazat adok abban, hogy kis területű, kis népességű egyházmegye helyesebben kormányozható a nagy kiterjedésű, nagy lélekszámmal bíró egyházmegyénél, még akkor is, ha az egyházmegye kormányzata élén a legjelesebb, legerélyesebb férfiak állanak. Kisebb körben tevékenységeket jobban kifejezhetik, annak áldásos hatását inkább érvényesíthetik. Sőt a kisebb egyházmegyék előnyére, tehát a cikkíró nézete mellett, én hozom fel, hogy a két részre osztott egyházmegye kormányzata megkettőznél azok számát — úgy egyházi, mint világi részről — kiknek hivataluknál fogva érdeklődniök kellene az egyházmegye ügyei iránt (mert, fájdalom, de sok embernek titulus kell ehhez is!). Az is a kisebb egyházmegyék mellett szól, hogy gyűléseik aránylag népesebbek; mert, bár Felső-Szabolcs évi gyűléseit felváltva Nyíregyházán és Kis-Várdán tartja, s bár a törvény rendeli az egyház képviselőinek jelen-

létét: azt tapasztaljuk, hogy mindenik gyűlésen csakis a közlelvők vesznek részt. De mikor ezeket a cikkíró állítása előnyére felhoztam, azt hiszem, ő is igazat ad nekem, midőn állítom, hogy okos emberek — már pedig esperest, gondnokot csak ilyeket választunk — nem azt fogják ambicionálni, hogy nagy egyházmegyét kormányozzanak sehogysen vagy csak tűrhetőleg; hanem azt, hogy a felügyeletökre bízott egyházmegyét, ha az kicsi is, példányszerű kormányzatban részesítsék. Abban is igazat ad, hogy, miután akár kis, akár nagy egyházmegye gondnokának és esperesének a törvény egyenlő jogot adott: állásuk egyformán tisztelt. Ezekből az következik, hogy bármely időben, bárki legyen a felső-szabolcsi egyházmegye esperese vagy gondnoka, ha az egyházmegye ketté osztása szükséges, ha e szükségesség elodázhatalan voltát egyházaink érzik: — cikkíró indítványának illetékes helyen való előterjesztésétől vissza ne riadjon.

Nem új dolog e kérdés előhozatala. Gondolom, 1869-ben volt napirenden, de onnan hamarosan le is került; lekerült pedig azért, mert a szétosztási javaslatot az egyházak presbyteriumai nem fogadták el. Pedig bizony más viszonyok voltak ez időben egyházmegyénkben, a melyek inkább indokolták a szétosztást, mint a maiak. Nevezetesen: nem 86, de 93 anya-egyházból állott az egyházmegye; nem volt kiéptve az egyházmegye jó részén átvonuló mátészalka-nyírbaktai, nyíregyház-kisvárdai vasútvonal; posta-, távírdai közlekedés gyermek korában; a tanítók évi változása pedig az ősi népvándorlási korszakra emlékeztetett.

Hagyjuk a régi időt, nézzük a jelent! Magam is a statisztikát veszem elő, nem a 10 év előtti, mint cikkező, de a folyó évben kiadott hivatalos statisztikai kimutatását a tiszántúli egyházkerületnek. Ebből azt látom, hogy a 13 egyházmegye közül Békés-Bánát 193.846, Alsó-Szabolcs 112.057, Heves-Nagy-Kunság 125.823, Debrecen 108.008, Nagy-Szalonta 79.192, míg Felső-Szabolcs 73.978 lélekkel szerepel. Így, a lélekszámot véve, a tizenhárom egyházmegye közt a hatodik helyen állunk s valóban nagyobbak hisszük magunkat, mint a minők vagyunk; s elfeledjük, hogy a nálunknál sokszorta népesebb békés-bánáti egyházmegye elszakadási mozgalma nem rég folyt le s azzal végződött, hogy azt magok az egyházak elleneztek.

Menjünk tovább, nézzük a statisztika másik részét, különösen azt, a mire cikkíró nagy súlyt helyez: az egyházak számát! Itt csakugyan első helyen állunk 86 anyaegyházunkkal, úgyde, mint említettem, 1869-ben 93 volt ezek száma és a mikor ma 9 lelkész-tanítóságunk van, tehát 9 olyan egyháznak, a hol a lelkészi és tanítói fizetés együttesen szükséges arra, hogy abból egy szerény igényű papi család nélkülözések közt megélhessen; a mikor hiteles okíratból („Kimutatása a magyarországi ev. ref. egyház erőtlén egyházai és 600 frton alóli lelkészi állomásai szükségletének. Budapest. 1892.”) látom, hogy még ma anyaegyházként szereplő egyházaink közül 36 van a segélyre szorultak közé sorozva: — a minő fájdalommal, ép oly biztosan állíthatom, hogy anyaegyházaink most tekintélyes száma igen rövid idő alatt rohamosan alább szálland s így az egyetlen komoly indok is elesik egyházmegyénk ketté osztására. Mert konventünk intézkedése, melylyel az 1848. XX. t.-cikk életbeléptetésének jogos kívánatáról mintegy lemondva, elégnék tartotta a lelkészi fizetéseknek 600, illetőleg 800 frtra való kiegészítését a kormánytól kérelmezni; a mikor maga a főalap — a hívek egyházi adófizetési képessége oly gyenge és bizonytalan — anyaegyházaink számának rohamos alább szállását meg nem akadályozza.

De ne nézzük e biztosan szomorú jövőt; vegyük, hogy megmarad 86 anyaegyházunk; ezek legnagyobb része oly kis népességű, tagjai leginkább földműves családok, a papjok őket, viszonyaikat teljesen ismerheti s ha ő valódi, hivatását értő és annak élő lelki atya, kis egyházát úgy kormányozhatja, hogy oda — *bajok orvoslása* céljából — az esperesnek fáradoznia alig kelletik. Ellenkezőt mondhatunk a nagy egyházakról, hol a népesség egy jó részét a socialisticus eszmékkel telített iparos osztály képezi, a melynek körében a hitetlenség, a nazarénizmus kövér talajt talál.

Menjünk tovább a statisztikai adatokban; nézzük az iskolák, a tanítók számát. Míg Békés-Bánátban 228, Debrecenben 136, Heves Nagy-Kunságban 129, A.-Szabolcsban 130, N.-Szalontaiban 95 iskola van: addig egyházmegyénk ismét a 6-ik helyet foglalja el 92 tanítójával; tehát e téren is kevesebb baj, teendő hárul egyházmegyénk kormányára, mint a nagyobb számú iskolával bíró egyházmegyék esperesére.

Az egyházmegye ketté osztása melletti argumentumnak cikkíró előhozza, azt is hogy 86 egyházunk közül csak 34-ben van helyben posta-hivatal, így a lelkészek az esperesi rendeleteket sokszor elkésve kapják; előhozza, hogy közlekedésünk minő rossz stb. A kezemben levő hivatalos okmány szerint nem 34, de 38 egyházunkban van jelenben posta-állomás; biztos tudomásomra a megyei közigazgatás 2 új posta felállítását helyeselte, így már ez évben 40 posta-hivatalunk lesz. Azonban vegyük tekintetbe azt is, hány kis egyházunk fekszik igen közel posta-állomáshoz; azt se feledjük el, hogy a községek előljárói a gyors közigazgatás érdekében kötelesek a postai küldeményeket naponta kihozatni, s ezzel együttesen mindenik lelkész megkaphatja saját postáját, úgy hogy, ha mindezeket tekintjük, alig fordulhat elő eset, s csak hanyag lelkész hozza elő hanyagsága mentségéül, hogy valamely esperesi rendeletet későn kapott, s a körlevelek 3–4 hétre jutottak kezéhez.

De legyen ez is igaz, engedjük meg, hogy a körlevelek itt-ott napokon át várva a lemásolásra, sokáig hevernek, későn érkeznek; e bajon igen egyszerű dolog segíteni, a nélkül, hogy az egyházmegyét kétfelé osz-

tanók. Nyomassa ki az esperes e körleveleket, küldje meg külön minden lelkésznek; az évenként kiadott esperesi körlevelek 86 példányának nyomdai költsége bizonyosan kevesebb lesz, mint a mennyibe egy újjonnan alakítandó egyházmegye közigazgatása az egyházaknak kerülni fogna, s a lelkészek kényelmére a körleveleket sem kell lemásolni. Közlekedési viszonyaink 1869 óta, mint már jeleztem, javultak, s bár egyházmegyénk fekvése, hosszú vonalat képez, de ezt jó részt ma már vasut futja végig.

Egyházmegyénk szétosztásának nehézségét nem abban látom, a miben cikkíró: a lelkészi, tanítói gyámpénztárnak, Litkei-alap, könyvtár stb. szétosztásában; — ezek kevés jó akarattal, méltányossággal könnyen megoldható kérdések lennének, nem kellene a delegationalis intézménynek még csak nevét sem meghonosítanunk egyház-kormányzatunkban. Főakadálya a ketté osztásnak — még ha az szükséges lenne is — *szegénységünk*; két egyházmegye kormányzata megkészserezné az egyházak közigazgatási kiadásait s terhet, mely 1869 óta a domestikai adóval növekedett is. Igaz, erre cikkíró azt válaszolhatja: ne adjunk az esperesnek annyi fizetést! Legyen úgy! De okvetlenül kell adnunk káplánt; nem kívánhatjuk, hogy az esperes a káplánt, a kit csak az egyházmegye dolgozóiért adunk mellé, ingyen lássa el. Így, ha legszűkebbül viselkedünk is az esperesi díjazás megállapításánál: két esperes fizetése okvetetlen nagyobb lesz, mint most egygyé s az egyházmegyei hivatalnokok számát, azok napidíjával alig kevesebbíthetjük. A törvény megszabja (283. §.), hogy minden egyházmegyében legalább 5 tanácsbírónak kell lenni.

És ha mind ezen akadályok nincsenek előttünk, vagy ha sikerült ezek mindenikét elhárítanunk, és ha a 86 egyház presbytériumainak nagy többsége vagy — tegyük fel — mindenike óhajtaná is, hogy két egyházmegyére oszoljunk: gondolja-e cikkíró úr, hogy ehhez az egyházkerület beleegyezését fogná adni? En nem. Ismeretes dolog: milyen küzdelem folyt legközelebbi zsinatunkon a nagy egyházak szavazata, s a konventi tagok kik által való választása tárgyában; — ismeretes, minő állást foglalt el e tekintetben a felsőszabolcsi egyházmegye az ő képviselői által; és most, a mikor az egyházkerületen az a párt van többségben, a melynek nézeteit mi nem osztottuk, az a párt van többségben, mely a legközelebbi egyházkerületi gyűlésen a szatmári egyházmegye helyettes esperesének szavazati jogát confiscálta: — ne várjuk azt, hogy ez a párt a Felső-Szabolcsból alakítandó két egyházmegyének mai 4 szavazatát 8-ra növekedni engedje; már pedig e kérdésben a törvény 503. §. p. pontja szerint az intézkedési jog az egyházkerületet illeti.

Feleslegesnek tartom bírálat alá venni cikkező szétosztási tervzetét, mely a jelen viszonyokon alig változtat s miután én úgy tudom, hogy egyházaink többsége a ketté osztást *még kevésbé akarja most, mint 1869-ben*, s miután oly bizonyossággal mint $2 \times 2 = 4$ állítom, hogy cikkíró javaslata szegény egyházaink súlyos terhet még fokozná, és miután a ketté osztáshoz egyházkerületünk beleegyezését nem fogná adni: — azt tartom helyesnek, ha jelen helyzetünkben megnyugodva, nem a szétosztás eszméjét terjesztjük, de egyesülünk abban a törekvésben és cselekvésben, hogy kormányzatunk mennél jobb legyen. Talán-talán ma sem lehet az épen rossz, hiszen maga cikkíró mondja: „*félreértene az, ki ebben (t. i. cikkében) a máltra mondott bírálatot lát,*” s ily felfogás ellen *tiltakozik is*. És a mikor elhunyt esperesünk helyére ismét egy munkabíró

embert választottunk, hiszem, hogy ha őt az egyházmegye javára célzó törekvésében minden oldalról támogatjuk: — egyházmegyénk kormányzata alább szállani épen nem, sőt javulni fog.

Osztom cikkíró úr nézetét: ne ölünk meg egy embert 86 egyházból álló egyházmegyénk kormányzatával! Végezze mindenki kötelességét, végezze első sorban e 86 egyház lelkesze, tanítója, végezze az egyházmegye mindenik tisztviselője: — és ha még akkor is szükségét érzi az egyházmegye közönsége a ketté osztásnak; ha ez akaratát, óhaját törvényes úton nyilvánítja, még ha ez akarat nézetemmel ellenkeznék is: mind addig míg egyházmegyém szolgálatában állani szerénsem van, kötelességemnek tartanám saját véleményemmel egyházmegyém többségének akarata előtt meghajolni, s annak érvényesülését előmozdítani, s jól tudom, hogy úgy egyházmegyének közszeretben álló gondnoka, mint elválasztott esperese soha nem tennék magukat ellentétbe az egyházmegye óhajával.

Ujfalussy Béla,

egyhm. s egyházkerületi tanácsbíró.

A lelkeszi jövedelmek összeírásának kérdéséhez.

A református egyház nagy nehezen eljutott odáig, hogy konventje kérte a kormányt a lelkeszi állásoknak államsegélylyel történő fölsegelésére. A konventtől nagy cselekedet ez, melyre egyedül az egyház fenyegető helyzete kényszerítette. Tehát a politikusoknak ez elhatározó lépéshez fűzni szokott minden magyarázata mosolyra keltő. Ha a kormány csak némileg érzi, helyesli a ref. egyház misszióját: ez egyházzal szemben ránehezedő felelősség súlyát is éreznie kell s nem lehet ok, hogy a segély már a legközelebbi budgetbe föl ne vessék. Sok köny, szenvedés lesz ezzel letörölve; őseink álma, a vallássegénylőség elve kezdend némileg megvalósulni és a lelkeszség is inkább élhet Istentől rendelt hivatásának. A ref. lelkeszi kar fizetésének tisztességesebbé tétele nem egy felekezet kérdése, hanem összege azoknak a nagy horderejű kérdéseknek, melyek a magyar állam szempontjából e teljesen magyar felekezettel, erkölcsi, socialis, humanitarius, irodalmi, tudományos és nemzeti tekintetben összekötve vannak, kapcsolatba hozhatók. Hol lenne a magyar nemzet, ha e felekezetnek egyéb is szabadságában állott volna a szenvedésen kívül, három, sőt több századon keresztül. Ha egyéb nem, a magyar faj suprematija s nyelve ellen intézett támadásoktól bátran nyugodhatnánk. És jó lenne egyszer összeállítani az elmúlt századok vétkeinek azt a szomorú statisztikáját, hogy hány pont veszett el a magyarságra a halálba üldözött protestantizmus által e hazában, melyeket most nagy áldozatok árán is alig tudunk visszaszerezni. De ezután tán másképen lesz, kivált ha a ref. lelkeszek missziójához az állam gyors és biztos segélyt ad.

Annál meglepőbb, érthetlenebb, hogy mikor a segítés már a megvalósulás stádiumában van, innen és onnan, de leginkább lelkeszi értekezletek kebeléből hangok emelkednek a lelkeszi jövedelmek összeírásának helyessége ellen, új összeírást követelve, hangoztatva. Nem a kormány részéről, nem ellenségeink sorából kelnek e hangok, hanem régi, jó magyar szokás szerint a saját körünkből.

Én ugyan tudom, hiszem, hogy ez az egész tiltakozás az ügyet már meg nem akaszthatja, mert elvi jelentősége nincs. A jelentő ívek körültekintéssel, a legkisebb részletre is kiterjedő gondossággal szerkesztettek

meg. Az összeírásnál senki nem létező jövedelmet be nem vallhatott, létezett el nem tagadhatott; mert ott volt a khárta, a presbiterium, az egyházmegyei küldöttség; legfellegb a jövedelmek lettek a helyi körülményekhez képest különféleképen értékelve; de ez a legpontosabb és leghatározottabb irányelvek kijelölése mellett is mindig meg lesz; sőt másképen nem is lehet az. Továbbá a számadásnál csúszhatott be hiba, de a mit a sokféle felettes hatóságok mindig kiigazították. Minden jövedelmi összeírás csak relative jó, tökéletes sehol a világon nincs. A kataszter is szerfelett hibás, nem jobb a tanítói jövedelem összeírása sem; hiszem, hogy a kath. congrualis mindennél tökéletlenebb lesz. Az egész mozgalomnak tehát nem lehet elvi jelentősége. Annál fájdalmasabb, hogy személyes háttéré, személyes jelentősége van, mert más nem lehet.*

Míg a jelentő ívekről ki nem tudódott, hogy mi célra küldettek, sem az összeírás megkezdéséig, sem alatta, sem jóval azután senki sem szólt sem az ívekben lefektetett irányelvek, vagy az összeírás helyessége ellen, pedig volt idő a bírálatra. Hanem csak azután, mikor kiviláglott, hogy ez nem kisebb esemény, mint az államsegély alapjául fog szolgálni, mozdultak meg itt és amott. Nem akarok én senkit megsérteni, de nem úgy tűnik-e fel e dolog, mintha nekünk kétféle lelkiismeretünk lenne? Az egyik akkor szólal meg, midőn egy közönyös célra, a másik, midőn az államsegélyre kérnek tőlünk jövedelmi összeírást? Ne compromittáljuk tehát magunkat a világ előtt, mert már úgy is megtörtént ez nálunk a tanítókkal, a kik más jövedelemről tudtak, midőn azt most a nyugdíjra, majd az államsegélyre kellett bevallani.

De legfőképen ne compromittáljuk a szeretetet, melyet annyit emlegetünk s emlegettünk az özvegy árvatárnál, midőn jó volt, hogy valaki jövedelme arányában fizessen s egyenlően osztozzék. Nézzük el, ha véletlenül egy-egy sebre több orvosság kerül, hiszen az államsegélynek épen ez a célja. Nem gazdaggá tétel, nem kitüntetés, csak egy csep í a fájó részre. Ennyit akartam mondani, miután az érdemesebbek hallgattak.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az iskolai énekoktatás és énekügyünk fontossága.

Az úgynevezett egyházpolitikai törvények a különböző felekezeteknek egymásközt és az államhoz való viszonyát, a közelmulthoz képest is, jelentősen módosították. Egyrészt az egyházpolitikai viszonyokban beállott eme változás, másrészt a vallásos élet terén különben is fel-feltűnedező aggodalmas jelek mind sürgetőbben követelik és már az örhegyekre kiállott, „részünkről való” nagyjaink ajakáról is majd innét, majd onnét, mind sűrűbben fel-felhangzik a hívó szózat, hogy felekezetünk minden számot tevő tagja egyházunk, vallásunk eszményi érdekeiért sorakozzék. Ha most még a mozgalom nem általános is, de az ébredés biztató tünetei mutatkoznak, s abban a meggyőződésben vagyok, hogy ha a vezetők aktiója egységesebb s erősebb lesz, a tömörülés is megindul minden oldalon. Csak aztán ne a vezérektől várjunk mindent; tisztán-pusztán vezérekkel csatát nyerni nem

* Kell lenni egyébnek is, mert a konventen igen szavahihető és hozzáértő férfiak támasztottak kétséget a „Jelentő ívek értéke felől.

Szerk.

lehet. A ránk váró küzdelemben egyetemes egyházunk minden épkezláb tagjának jóakarati részvételére szükség van; igyekezzék is minden lélek a közös nagy küzdelemből a maga részét megtalálni, vagy pedig a vezetők oszszák fel közöttünk közkatonák között is a munkát, aztán álljon ki-ki a maga helyére.

Nem a sötétben látók közé tartozom, de mégis némi aggodalom fog el annak látásakor, hogy igen sokan azok közül kik e, vagy ama téren egyházunk szent ügyét bár előmozdíthatnák, de mert *nagyra* nincs erejük, a *kicsit* röstellik, sőt azt, sokszor még csekélyebbre becstülve, lenézik. Nem a tevésekre való jóakarati hiányzik ezekből, hanem az álszeméremnek egy faja, vagy olykor tán az úgynevezett „rang” túlbecsülése nagyobb bennök a kelletténél. De hát inkább legyek én sötétben látó, mintsem az ily gondolkodás miatt csak egy ember is félrehúzódjék onnét, hol az Ur házat építgetik.

Teljes tudatában annak, hogy ev. ref. egyházunknak nincs oly kicsiny tagja, ki legalább sok, magához hasonlóval együtt számot ne tenne és súlylyal ne bírna, nincs oly csekély áldozat, melylyel s nincs oly parányi munkakör, melyben egyházunk javát előmozdítani ne lehetne: mert sziklákat mozdítani nem bírok, sőt egy-egy téglát vitelére sincs elég erőm, hát még mindig boldog vagyok, ha legalább egy-két homok-szemmel járulhatok az egyház-tatarozás nagy munkájához, melyre egyébként az egyházunk iránt való hála és szeretet mindenkit kötelez is.

Több utat-módot olvastam arra nézve, miként lehet és kell az egyházas élet föllendítésén, erősítésén munkálkodni; a fönnebb elmondottak magamat is bátorítanak, hogy a közfigyelmet fokozottabb mértékben felhívjam egy pontra, arra a pontra, melyen véleményem szerint a vallásos élet egyik legbiztosabb alapja rakható le, melyen az egyházas életnek sokan megnyerhetők. Nem a javaslatok számát akarom ezzel szaporítani, sem pedig a többi javaslatokat a napirendről leszorítani; ellenkezőleg, hiszen az egyházas élet erősítésének nincs is kizárólagos módja s nincs oly csálhatatlan egyedüli orvosság, melynek praescribálásával az egyház azonnal és legyőzhetetlenül talpára állítható volna. Véleményem szerint a mi várunkat minden oldalon s folytonosan építeni s erősíteni kell, hogy a netán bekövetkezőt vehemensebb küzdelemből is diadallal kerüljünk ki.

Ez alkalommal az iskolai énekképzés s ezzel együtt énekképzés fontosságára akarok rámutatni, mint a melyekben véleményem szerint a vallásos érzelme fejlesztésének hathatós eszközei vannak kezünkbe letéve. Csakhogy ne legyünk egyoldalúak, mert az egyoldalúság mindig megbosszulja magát. Az iskolai énekképzést ne rendeljük kizárólag a vallásos nevelés ügyének alá, hanem kapcsoljuk össze a hazafias nevelés szempontjával, mint a melylyel a mi „magyar” vallásunk nemcsak, hogy szépen összefér, de e kapcsolat egyházunk tradícióját fogva kívánatos is. Legyünk végül az énekképzésben a kedélyképzés általános céljaira is tekintettel. Ilyen értelemben kívánom én azt, hogy állítsuk vissza az éneket az őt megillető jogaiba; adjuk meg neki iskoláinkban azt a helyet, melyet a hajdankori nevelésben elfoglalt.

Az éneklés ugyanis, mint a beszélő képesség az embernek természeti sajátja, csakhogy az ének, a zene kifejezőbb és általánosabban érthető, mint akármelyik nyelv. Az ember előbb és könnyebben érez, mint gondolkodik, innen van az éneknek az emberre való leírhatatlan, magával ragadó hatása. És van-e az emberi életnek oly bánatos, vagy oly derült nyilvánulása, melyben az ének, a dal helyén nem volna? A dal és ének kisedbőlcsönktől koporsónk lezártáig, sírunk mélyeig kísérnek bennünket. Így van ez ma nálunk, így van minden

művelt nemzetnél de így van ez a félig művelődött, vagy vad népeknél is. Így volt ez a legrégebbi korban s így lesz a világ végeiglen. Egyszer-másszor, sőt számtalanszor ki ne talált volna fölvidulást, enyhületet, megnyugvást, vigasztalást a dalban? Aztán említsem-e azokat a dalokat, énekeket, melyek föltárlják előttünk nemzetünk, egyházunk multját; azokat a dalokat, énekeket, melyek sokszor csak egy sorban, csak egy strófában kötetekre valót beszélnek a hajdan küzdelmeiről, keserűségeiről vagy örömeiről, szegénységéről vagy dicsőségeiről? Szóljak-e azokról a dalokról, melyek bennünket az édes haza vagy csak az édes szülőföld göröngyeihez kötnek, melyek az idegenben vándorló szeméből könnyet fakasztanak s megtöltik szívét fájo hon-vágygyal? És ha a hívő lélek Isten után sóvár, az ének az, mely a buzgóság, az áhitat szárnyain leghatalmasabban emeli, ragadja a mindenség kútfejehez.

Valamelyik egyházi lapunkban olvastam, hogy a vallásos nevelés javítása céljából kitűnő, a gyermek felfogásához való vallásos kézikönyvről kell gondoskodni. Igen is, szükség van ily kézikönyvekre, de ne felejtjük el, hogy hitet, lángoló hitet csak könyvből tanítani és tanulni nem lehet. Protestáns egyházunk szellemével ellenkeznek ugyan az is, ha a vallásos nevelést csupán az érzelmek alapjára akarják fektetni, ez egyoldalúság vakhítre, babonára vezetne, pedig protestáns embernek értelmes hitűnek kell lennie. Az értelmes hitet az érzelmessel kell összekapcsolni, tehát mindazt, mit a gyermek istenről, vallásról, egyházzal értelmesen megtanul, az iskolai énektanításnak az eddiginél nagyobb fölhasználásával kell mélyrehatóvá, bensővé és állandóvá tenni, szívében az ének által keltett fenséges érzelmek hatékonyságával meggyökereztetni. Az értelmet, a gondolkodást könnyebb megtéveszteni, de a gondosan ápolt érzelmek kiírthatatlan. Azt óhajtanam, hogy énekképzés útján általánossá váljon az egyszerű kalvinista családokban, mit mendicans koromban Dudaron, a Jókai által is megénekelt dudári lévita bakonybeli falujában láttam: az ünnep délutánján szülők és gyermekek az asztal körül dicséretek éneklésével buzgólkodtak. Gyermekek létemre is többre becsültem ezt, mint a pár krajcárnyi adományt s szinte magam is kívántam volna közéjük ülni. Vagy azt szeretném látni művelt családainknál is, a mit Kazinczy említ édes atyjáról, a ki esténként gyermekeivel s cselédeivel, ha felekezetéhez tartoztak, együtt énekelte a zsoltárt, mint atya és nagyatyja, s a mit ugyancsak Kazinczy mond: „Dienes öcsém bihari főnökiasságában és Zsuzsanna húgom, özvegy Péchy Sándorné, a templomban magok énekelnek a sokaság között elől.” (Közbevetőleg legyen mondva, mostanában pedig, különösen nagyobb városokban, kezd lábra kapni az a szokás, hogy úri hölgyek az éneklés alatt imádkoznak, a predicatio alatt nem figyelnek.).

Mindenképen rajta kell lennünk, hogy a zsoltár a régi polcra, a mestergerendára, az úri szobák könyvtárhoz a szobákra, különösen pedig a hívek szeretetébe visszakerüljön. Csak néhány évtizede annak, mikor még a népiskolák révén, erről gondoskodás történt; mikor még a zsoltár ev. ref. népiskoláinkban, nem mondom, hogy minden egyoldalúság nélkül, de igen fontos helyet foglalt el s legalább a gyermekek egy életre megkedvelték. Hanem aztán jött a realiticius irány a maga ridegségével s nagyképűségével, mely elől kitérni nem volt tanácsos; jött az utilitarius irány a maga kapzsiságával, mely mindazonáltal arany hegyeket ígért. S mi lett ezeknek a vége? Ez, hogy „örökdbbe uralm pogányok jöttek.” Népiskoláinkban az ének helyét a természetrajz, természettan, mérés tan, egészségtan, gazdaságtan, házi ipar, kézügyességi oktatás foglalja el. (Tanítóképzőinkben több jel

mutat rá, hogy maholnap ez a három utolsó fő tantárgygyá fúvódik fel.). S a mint a tornászatnak az utóbbi időben való örvendetes fellendülése nemcsak a testi nevelés szükséges voltának felismerésében, hanem a minél kiválóbb „katonai anyag” előállításának kérdésében is leli magyarázatát: ép úgy félő, hogy az elsorolt tárgyak mind nagyobb mértékben való felvételében a „gyakorlati élet követelményeinek” előtérbe tolásával s a „nemzetgazdasági szempontok” gyakori hangsúlyozásával az „adóképesség fokozása” is szép szerepet játszik. Nem akarom kétségbevonni, hogy ma már a nép szeme sokkal nyitabb, mint volt régebben, de azért eszem ágában sincs ezt az eredményt az iskolák számlájára írnom, hisz az iskola ép napjainkban legtehetetlenebb még az írás-olvasás tanításával szemben is. A nép nagyobb fölvilágosodottságában jóval több része van a buja terjedtségű napi sajtónak s a gőzzel és villamossággal teli levegőnek, mint az iskolának. Távol van tőlem azért, hogy mindezekkel a főntebb elősorolt tantárgyak ellen, vagy éppen kiküszöbölésök céljából izgassak, mert lehet, hogy behozataluk nemcsak hasznos, hanem szükséges is volt; de azt fájdalom, hogy ezeknek felkarolása ép az énekes könyv rovására esik. Az éneklést majdnem teljesen kiszorították az iskolából, de kedély- és szívképző gazdagságát mivel sem tudták pótolni s így lehet, hogy a nép felvilágosodottabb, lehet, hogy vagyonosabb, de elégedetlenebb, boldogtalanabb. Ha a mennydörgés erejével tudnám elénekelni:

„Vagyon egy jó Istened,
Ez tenéked mindened;
Van jó lelkiismereted,
Elég, ezzel beérheted.”

vajjon visszhangozná-e hegy és völgy ez éneket? Kétlem! Ma már ennyi nem elég; a jó lelkiismeretnek a becse meg épen alá szállott. Adjátok vissza az iskolás gyermekek s a nép kezébe a zsoltárt, hogy tanuljanak belőle kevéssel-megelégedést, életbölcességet!

Azok, kik az iskolát az énektől és a zsoltártól fosztották, azok, kik e fosztogatást eltűrték, vagy a kik ehhez még tán segédkezett is nyújtottak, most azok kiabálnak lehangosabban, hogy a nép erkölcstelen és elfajult; most azok jajgatnak legszívzaggatóbban, hogy a nép templomkerülő és vallástalan. Adjátok vissza a zsoltárt a nép kezébe, vigyék vissza az éneket az iskolába, tanítsátok meg a gyermekeket szív-vidító s lélek-nemesítő dalokra, tanítsátok meg istenfélő énekekre, mert az éneklés az embernek természet sajátja, s a ki nem ismerte meg az énekből és dalból a szépet s jót, az ellesi s megtanulja az útszélit és hordja magával és terjeszti szerteszét, mint az ördögcsékér a dudvamagot.

(Vége köv.)

Hodossy Béla.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —
(Tizenegyedik közlemény).

E közben, midőn a templomépítés már közel állott a befejezéshez, titkos feljelentés ment a Helytartó-tanácshoz, mely szerint a sárospataki egyház oly árnyokban, oly fényvel és pompával építteti a templomát, hogy annak költségeit a felsővidéki reformátusok meg nem bírják, dacára annak, hogy meg nem engedett gyűjtésekkel is igyekeznek magukon segíteni, sőt az ünnepre járó diákokat is kéregetésre használják fel. E hírre a Helytartó-tanács 1780 június

19-én szigorú rendeletet küld le, melyben a király nevében felelősség terhe alatt meghagyja a megyének, hogy vonja kérdőre az iskolai előjáróságot az iránt, hogy megvan-e az ünnepi kirándulás? milyen természetű az? és mióta van szokásban; másrésztől tartson szigorú vizsgálatot a felett is, hogy a sárospataki egyház nem hágtá-e túl az 1773 nov. 2-án kelt rendeletet? Különösen felvilágosítást adjon a templom nagyságáról, a torony magasságáról, a harangok számáról, az építés minőségéről, a gyűjtésekről és ha az egyház talán túllépte volna a megszabott határokat vagy fényt és pompát fejtett volna ki: azonnal hatóságilag tiltsa be az épület folytatását.

E váratlanul érkezett szigorú rendelet végrehajtása végett a megye alispánja, több táblabíró és esküdt kíséretében 1780 aug. 28-án jelent meg Sárospatakon. E bizottságnak, mind az egyház, mind az iskola írásban adta be feleletét a helytartósági rendeletben foglaltakra nézve. Az iskola tanárai őszintén megvallják, hogy a diákok a három sátoros ünnep alkalmával meg szokták látogatni a jöltevőket. Ezek maguk kívánják ezt három-féle indokból: először, hogy megismerjék pártfogoltjuk tudománybeli és erkölcsbeli előmenetelét; másodsor, hogy mint pusztán papolók segítségükre legyenek a lelkészeknek a hosszú (még akkor három napig tartó) ünnepek alatt és ily módon jövő hivatásukra előkészüljenek, harmadsor, hogy az általuk már előre nekik szánt alamizsnát átvehessék. Mint mondják, régi ártatlan szokás ez, egyidejű csaknem az iskolával, azért nem is tettek az ellen kifogást csak 1760-ban, de akkor is ő felségéhez nyújtott folyamodásukban sikerült ezt a nyilvánosan gyakorolt szokást minden gyanúsítások ellen megvédelmezni. Mindazoknak alapján, kéri a bizottság útján a megyét, hogy felsőbb helyen legyen nekik segítségül, hogy ezt az ártatlan szokást továbbra is megtarthassák.

Az egyház előjárói szintén írásban feleltek a rendeletben megjelölt kérdésekre. Azon kifogásra, hogy templomukat oly fényvel építik, hogy az építési költség felülmúlja a felvidéki ref. hivek erejét: azt jegyzik meg, hogy az ő templomuk építése nem csak a felvidékieknek, hanem a tanulóág révén, az ország minden vidékén lakó reformátusoknak a szíven fekszik, különösen a dunántúliaknak, a kiktől Győrött és Pápán nem régen vették el az iskolát. Ily nagy részvét mellett, melyet megtiltani nem lehet, építésköltségben foglalkozás nem lesz. Arra a gyanúsításra, hogy tiltott úton rendeznek gyűjtéseket s még sem tudták eddig felépíteni, hivatkozva az 1774 máj 2-án tartott vizsgálatra: azt felelik, hogy már akkor említették, hogy számos jöltevők vannak, a kik jóelőre megajánlották volt a szükséges költséget. Ezt felsőbb helyen nem kifogásolták, mert nem vették tiltott gyűjtés számba. Hogy mennyire igaz úton járnak, hitelesen, tételtől-tétellel kimutatják a templomra eddig tett kiadásokat, mely mindössze 14057 frtra megy. Ezzel szembe az egyház és iskola mintegy 330 pártfogótól, kiket névszerint is elősorolnak, 12,000 frt és 25 krnyi adományt jegyeznek fel, mely hozzáadatként a korábban kimutatott 4419 frt és 7½ kr alaphoz, az egész bevétel 16,559 frt és 32½ kr-ra rúg; miből kitetszik, hogy az építéshez van elég pénzök. Az alaphiány tehát nem oka a sokáig tartó építkezésnek; e miatt az soha se maradt abba. A késedelmet inkább az idézte elő, hogy a mesterekkel nem határidőre alkudtak meg és hogy a kőmíves mester gondatlanságából, a kit elesaptak, a torony összeomlott. A mi a temp-

lom nagyságát és a torony magasságát illeti, nem hiszik, hogy a királyi rendelet ellen vétettek volna, mert ők e tekintetben szorosan alkalmazkodtak az 1775 december 12-én itt járt megyei bizottság intézkedéseihez. Ennek bizonyosságául melléklék a bizottság eljárásáról szóló jegyzőkönyvet. Egyébiránt ennek megítélését magára a bizottságra bizzák. A toronyra nézve emlékeztetik a bizottságot, hogy ők már a második folyamodásukban nem tornyocskát, hanem régi harangjoknak alkalmas tornyot kértek. Ezt nem kifogásolta az 1775 június 19-iki rendelet sem s ennek alapján engedélyezte azt az 1775 december 12-iki bizottság is. A harangok számára megjegyzi, hogy ők nem új harangot kérnek, hanem a régóta használt 30 mázsás és az egy mázsásnál valamivel nehezebb kisebb harangok további használatát, mit, hogy ő felsége el akarna tőlök venni s ez által eddig élvezett jogaikat korlátozni, teljességgel nem hihetik el. Minthogy tehát ők az építésnél a szilárdságra, kényelemre és annyi tisztességre voltak tekintettel, a mennyi megilleti azt a helyet, a hol oly nagy felség imáadására gyűlnek össze: kéri a bizottságot, hogy vegye őket pártfogásába, hogy a megye felterjesztésére a méltatlan gyanúsításoktól, alaptalan rágalmaktól végre-valahára megszabaduljanak.

A bizottság a vizsgálatról szóló jegyzőkönyvet, az iskola és egyház fentebbi nyilatkozataival együtt, továbbá a templomról és toronyról a megye mérnöke által készített alaprajzot, az azt magyarázó nagysági és magassági méretekkel együtt, szeptember 1-én ajánlólag terjesztette a megyei közgyűlés elé, honnan az még az nap azzal a megjegyzéssel küldetett fel a Helytartó-tanácsnak, hogy tekintettel az 1775 június 19-én kelt királyi rendeletre és az annak folytán ugyanazon év december 13-án felterjesztett jegyzőkönyvre, melynek egyik pontját sem sértették meg az építésnél, nem találhatnak okot arra, hogy a templom építését hatóságilag felfüggeszszék.

A megye ezen alaposan indokolt felterjesztésére nem volt semmi észrevétele a Helytartó-tanácsnak. Ugy látszott, mintha vége szakadt volna a 10 év óta oly szilaj kedvteliséssel űzött templomépítési hajszának. A hívek az 1781. év tavaszára felépítették a templomot, a nélkül, hogy háborgatást szenvedtek volna. Június 8-án tartották meg a felszentelési ünnepélyt, melyre a folyamatban levő iskolai közvizsgálatok miatt is, rendkívüli nagy közönség gyűlt össze. Minthogy a karzatokat még nem akarták megterhelni, a nagy közönségnek egy harmadrésze is alig fért el a templomban, úgy hogy künn is két szónoknak kellett beszédet tartania. E lélekemelő ünnepély alkalmából még egyszer és utoljára megmozdultak agyarkodó ellenségeink, kik teljességgel nem tudtak kibékülni azzal a gondolattal, hogy Sárospatakon az eretnekeknek csakugyan van, még pedig díszes, nagy templomuk. Titkos feljelentés ment a Helytartó-tanácsnak azzal az alaptalan váddal, hogy a sárospataki ref. egyház templomszentelési ünnepet tartván, arra az egész országból meghívta a reformátusokat, kik ez alkalommal zsinatot tartottak, sőt a papok egy zsidó fiut is megkereszteltek. A Helytartó-tanács, a protestánsok ostora, hitelt adván az aljas, rágalmozó besugárnak, 1781 június 26-án kelt rendeletében felhívja Zemplénmegyét, hogy kath. egyházi személy jelenlétében, a templomszentelés ügyében vizsgálatot tartson. A megyei bizottság, mely Szirmay Antal alispán vezetése alatt, Györky István, helybeli kath. plebanus jelenlétében, három táblabíróból, a szolgabíróból és

esküdtből állott, szeptember 7-én érkezett Sárospatakra és maga elé idézvén Csizy János ref. lelkészt, Szentmiklósy Sándor gondnokot, továbbá Kovács András, Lácay Sz. Pál, Boros István és Arday György egyháztanácsosokat, megtartotta a vizsgálatot. A megidézett egyházi előjárók híven előadták a történeteket. Bevallották, hogy csakugyan felszentelték a templomot ünnepélyesen, az ő szertartásuk szerint, egyszerű módon. Volt imádság, éneklés, három egyházi beszéd, melyek közül kettő a szabad ég alatt tartatott, egy szónoki beszéd, úrvacsoraosztás és keresztelés. Igen nagy közönség volt jelen, mert a felszentelés összeesett a közvizsgákkal, midőn a szülők és pártfogók különben is nagy számmal szoktak egybeseregleni, hogy tudomást szerezzenek gyermekeiknek s pártfogoltjaiknak előhaladásáról; de meghíva nem volt senki a papoló lelkészek kivül. Zsinatot nem tartottak, a templomban nem is tanácskoztak, csak a szülőknek volt értekezletük akkor is, mint máskor az iskola tudománybeli állapotáról. Erre a lelkészek, kik nélkül zsinatot tartani nem lehet, meg se hívtak. Zsidó fiut sem akkor, sem azelőtt nem kereszteltek a sárospataki reformátusoknál, de az iskolában, a mint halották, van egy tanuló, a ki azelőtt zsidó volt. Mint-hogy erről a megidézett előjárók bővebb felvilágosítást adni nem tudtak, meghívták a fiut és kivallatták, a ki a hozzáintézett kérdésekre azt felelte, hogy őt jelenleg Vattay Mihálynak hívják, azelőtt Lőrinc Izsák volt a neve. Hangácsan, Borsodmegyében, az odaváló ref. pap keresztelte meg. Keresztatyja Szathmári K. Pál kapitány, keresztanyja Szathmári K. Katalin kisasszony.

E vizsgálatról december 10-én számolt be a bizottság a megyei közgyűlésnek, honnan a jegyzőkönyv még az nap felsőbb helyre terjesztetett.

A Helytartó-tanács nem talált többé okot a kötekedésre, annál kevésbbé, mert az 1781 október 29-én kiadott „Türelmi parancs” jó részben elvette élet azoknak a fegyvereknek, melyekkel a felekezeti gyűlölség nemzetiségünknek s magyarságunknak méltán meg-siratható kárával, az emberiség örökös gyalázatára, 120 esztendeig zaklatta, üldözte a protestáns egyházat.⁵⁰

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* A „Theologia Ismeretek Tára” című, Zorányi Jenő által szerkesztett füzetes vállalatból megjelent a 7-ik füzet vagyis a II. kötet 2-ik füzete. Benne a „H” kezdő betűs tárgyak, nevek, intézmények, írók stb. ismertetése véget ér és kezdődik a „J.” kezdő betűsöké. Többször elmondtuk, hogy e vállalat hézagpótló s mint ilyenek nem volna szabad a divatos közönyösség áldozatává esnie A szerkesztő és munkatársai megérdemlik a hazai prot. egyházaktól, hogy mikor a köz-tisztesség érdekében fáradoznak, legalább ne kelljen buzgólkodásukért még anyagilag is károsodniok. A gondosan készített vállalatból — mihely terünk engedi — mutatóvanyt közlünk, annak igazolására, hogy a hazai szempontok milyen gondos figyelemben részesülnek e műben. Megrendelhető a szerkesztőnél Tisza-Földváron.

⁵⁰ A templom építésére vonatkozó okmányok: folyamodások, vizsgálati jegyzőkönyvek, helytartósági rendeletek felsőbb parancsra 1796-ban Zemplénmegye által kiadott hiteles másolatban mind megvannak az egyház levéltárában, egy 173 lapra terjedő ívrétű kötetben.

* „A Bethlen-kollégium előjáróságának felhívó Szózata” címmel egy ív terjedelmű füzetet küldöztek szét a nagy-eryedi collegium barátai, a kik már érzik a theol. akadémiát elpusztítással fenyegető tűznek füstjét és segélyért kiáltanak. Védő irat ez ama támadás ellen, a mely — bizonyos kijelentések dacára — a legközelebb lezajlott egyházkerületi közgyűlésen ütötte fel fejét a Bethlen-collegium ellen és pedig az *egységes képzés* tetszetős cége alatt. Hivatkozik a Bethlen G. alapító levelére s követeli, hogy az ezredéves évfordulón ne sértsenek meg a nagyenyedi collegium ellenfelei egy olyan nagy lelket, mint a milyen Bethlen volt — az ő szép s nagy alkotásának megrontásával. A hévvel, lelkesen írott füzet pálcát tör a nagyenyedi theol. akadémia múltja mellett s önérzettel hivatkozik az abban nyert képzés egységére, az egészet átható szellem egységére s az intézet szabad s igaz prot. szellemére. A harc vége azonban — úgy halljuk — a kolozsváriak győzelme lesz.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A t. olvasóhoz. A félév vége felé járván bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiengyelíteni, s a címökre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi Körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

— A szatmári ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése. Folyó hó 15-én Fehér-Gyarmat mezővárosában, Isaák Dezső egyházmegyei gondnok és országgyűlési képviselő, Biky Károly györgyteleki lelkész, helyettes esperes társ-elnöklete alatt tartatott meg. Jelen voltak: Betzkes József, Békési Albert, Mártha József papi tanácsbírók, F. Vargha Lajos egyházi főjegyző; Id. Dr. Farkas Antal, Szegedi Antal világi tanácsbírók, dr. Vajay Károly jogtanácsos, számos lelkész és egyházi képviselő. Legfőbb tárgyát képezte e rendkívüli összehívott közgyűlésnek az a jog-sérelem, a mely a szatmári egyházmegyét a május 28 s több napjain Debrecenben tartatott egyházkerületi gyűlésen érte, a mely szerint a jelenben betegsége miatt nem fungálható esperesünk helyettesét, Biky Károlyt, az egyházkerületi gyűlés 37 szavazattal 29 ellen, tehát 8 szótöbbséggel szavazatjától megfosztotta, s így őt magát is, de meg az ő általa képviselt szatmári egyházmegyét is a nyilvánosság előtt, szégyenszékbe ültette. Azt az egyházmegyét, a melyből a kerületnek mostani püspöke, főgondnoka és világi főjegyzője került ki. E sérelmes eljárás ellen szükségesnek látta egyházmegyénk a higadtabb, elfogulatlanabbul gondolkodó egyházkerülethez fordulni, annyiival is inkább, mivel ugyanez az egyházkerület, ugyanilyen, ehez éppen hasonló esetben már, egy másik egyházmegye helyettes esperesének szavazhatása ellen — és pedig a közelmúltban — hunyorítással sem tett kifogást. De ezen kívül megkerestetni rendelte az összes hazai egyházkerületeket, és egyházmegyéket is az iránt, hogy az ehez hasonló esetekben a helyettes esperesek szavazhatási joga korlátozható-e? Vennék tudomásul a jelen esetet jövőre irányadóul. A jelzett sérelmes esetnek beható, komoly higgadt tárgyalása után, jelentette helyettes esperes, hogy az egyházi tanácsbíróra és egyházi aljegyzőre beadott

szavazatok felbontatván, általános szavazattöbbséget nyert egyházi tanácsbíróságra: F. Vargha Lajos főjegyző, egyházi aljegyzőségre: Thuri Zsigmond, kis-ari lelkész. A gyűlés délutánján, a tiszabecsi egyháznak már régóta húzódva folyó, s több egyházmegyei gyűlést egész az untatásig foglalkoztató, gondnoki számadásból eredő zavaras, s bonyolult pénzügyi ügye — vette igénybe a gyűlést, de különösen a törvényszéki bíróság figyelmét. Az ítélet egész súlya a lelkészre nehezült, a ki dacára a tiszabecsi népes gyülekezet (három-négy egyháztagja kivételével) meleg rakaszkodásának, dacára 55 év körül járó erőteljes, munkabíró életkorának, dacára évtizedet is jóval meghaladó, példás munkássággal, szorgalommal odaadással viselt egyházmegyei jegyzői tisztviselősködéseinek: a tiszabecsi lelkészi évi összes jövedelem harmadrészevel, de a parokhia elhagyásával nyugdíjazottnak, vagy pedig csere útján más egyházba leendő távozásra ítéltetett! E végzés ellen az elitelt lelkész felebbezett. Napirendre hozattak még némely tárgyak, mint például a »jelentő ívek«-ben általában az egész szatmári egyházmegyében — az országos lelkész-özvegyi gyámintézet érdekében nagyon magasra emelt lelkészi jövedelem lejjebb értékelhetése, lelkész választások, nem különben tanítói állomások betöltése, s ezek megerősítése stb. A gyűlés még ugyanazon napon véget érven, bezárattott. Tekintettel a gyűlés főtárgyára, azt a szomorú meggyőződést hoztuk haza magunkkal, hogy a polgári élet mezén annyira felburjánzott pártszenvédegy alig ha át nem csapott egyházkerületünk zöld asztalára is, s ha ez így fog tartani, egyházkerületünk a ketté szakadás izgalmaival aligha fogja kikerülhetni. Filep István, ev. ref. lelkész.

— A miskolci ev. ref. főgimnázium köréből. Az iskolai építkezése ügyében június 21-én határozott az egyház presbitériuma. Elfogadta a Staud János egri építész ajánlatát, ki az új épületet 118,734 frt 80 krért, azaz a költségtervénél $10\frac{1}{4}\%$ -kal olcsóbban építi fel. Az 5 pályázó közt ez volt a legolcsóbb, s az építési bizottság értesülése szerint a vállalkozó teljesen megbízható. Ugyanezen ülésben szabályoztatott a főgimnáziumi rendes tanárok lakásbére és korpótléka is. A presbitérium ugyanis elfogadta az iskolai igazgató-tanács azon javaslatát, hogy a rendes tanárok lakáspénze 200 frtről 240-re emeltessék, minthogy ennyi felel meg az 1200 frt alapfizetésnek. A korpótlék eddig a tíz évnél kezdődött, most már igazi ötödéves korpótlék lett belőle. Utalványoztatott e címen Finkey Józsefnek 35 éves tanárságához mérve, 350 frt, Halmy Gyula 30 éves tanárnak 300 frt, Porcs János 28 éves tanárnak 250 frt, Dr. Kovács Gábor 18 éves tanárnak 150 frt, Szabó Barna 14 éves tanárnak 100 frt, Kónya Ferencz 12 éves tanárnak 100 frt, Simon Gábor 8 éves tanárnak 50 frt, Szepessy Mátyás 9 éves tanárnak 50 frt. Minthogy Veskőy Zs. Jenő már néhány hónappal ezelőtt folyamodott nyugdíjaztatásaért s magán értesülés szerint kérése teljesített is fog, az ekként megüresedett tanári állásra a presbitérium pályázatot hirdet, még pedig a természetrajzi és földrajzi rendes tanszékre; — valamint egy 800 frttal díjazott helyettes tanárságra is; ez utóbbinak tantárgya a német nyelv leend. Ugyanezen alkalommal Csík Dániel vallás tanár, egy évi sikeres működése után, állandósítottott. Egyik legfontosabb teendője volt ezen presbitériumi ülésnek a boldog emlékü Kun Pál történelmi tanszékének betöltése. 14 pályázó közül Lányi Lajos mezőtúri rendes tanárt választotta meg a presbitérium, kit erről a főgondnok távirattal értesített. Kellemetlenül hatott az iskolai és egyházi előjáróságra az, hogy a megválasztott másnap délután távirati tudósítása szerint nem fogadta el azon állást, melyre pályázott. Ha pályázását megbánta, miért

nem kérte azt vissza a választás előtt? Ha pedig megválasztását talán fizetése javítása céljából akarta felhasználni; akkor jobb, hogy ott maradt, a hol van. Tanártól több komolyságot szoktunk várni. A Lányi lemondása miatt június 23-án újra tanárválasztó gyűlés volt, melyben Jármay József hódmezővásárhelyi rendes tanárt választotta meg a presbitérium, kit erről a főgondnok azonnal értesített távirattal. Jármay a választást el is fogadta. Méltónak tartjuk a feljegyzésre azt is, hogy a miskolci ev. ref. főgimnázium igazgató tanácsa 50—50 frtot utalványozott azon rendes tanároknak, kik az országos kiállításra el szándékoznak menni, azzal a felkéréssel, hogy a megfigyelendő dolgokat maguk közt oszszák fel, és az életbeléptetésre méltó dolgokról írásbeli jelentést terjesztszenek az igazgató tanács elé.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskolában június 17-én kezdődtek meg. Június 17-én az érettségi vizsgát megelőző napon délelőtt az előkészítő osztály vizsgálata, délután pedig az ének és tornavizsga tartatott meg. Az énekvizsgán a gymnazium négy felső osztálya mutatta be az éneklésben tett egy évi előhaladását, szabatosan adva elő a vizsgáló bizottság által kijelölt darabokat. Az ifjúság és a szaktanár előtt *Szinyei Gerzson* fejezte ki az igazgatóság nevében a felmutatott eredmény felett teljes meglegedését s ihletetlen buzdította az ifjúságot a szépművészetek ezen ágának tovább művelésére. A tornavizsgán noha az nem a szokásos vasárnap délután tartatott meg, nagy közönség jelent meg. A szabatosan végzett szabadgyakorlatok után szertornázás volt, melyet a jelenlevő közönség nagy tetszéssel nézett. A minden évben megtartani szokott versenyek eredménye a következő: I. osztály, futás 60 m. Első *Pataki József*, második *Búza László*. Amaz 2, emez 1 koronával jutalmaztatott. II. o., rúdkúszás. Első *Páhi Dezső*, második *Kun Aladár*. Amaz 2, emez 1 koronát nyert. III. osztály, kötéلكúszás. Első *László Kálmán*, második *Ablonczy László*. Amaz 4, emez 2 koronával díjaztatott. IV. osztály szaladás 150 m. Első *Tariska Sándor* ($2\frac{1}{2}$), második *Viresik András*. Amaz 4, emez 2 koronát kapott. V. osztály, távolugrás. Első *Nagy László* (510 cm.), második *Szilágyi József*. Amaz 5, emez 2 koronát nyert. VI. osztály, magas ugrás. Első *Hajdú György* (155 cm.). Nyert 6 koronát, második díj nem volt megállapítható. VII. osztály, 200 cm. távolságról magas ugrás. Első *Kövér Miklós* (159 cm.), második *Kövér Zoltán*. Amaz 10, emez 6 koronával jutalmaztatott. VIII. osztály, rúddal magas ugrás. Első *Piskóty Ferencz* (290 cm.), második *Czövek Sándor*. Amaz 10, emez 4 koronát nyert. Ugyanekkor tartatott meg a gimnáziumi tornaegylet versenye. Súlydobásban (távolra) első *Németh Ferenc*, második *Piskóty Ferenc*. Amaz 10, emez 4 koronával jutalmaztatott. Függesszkedésben első *Piskóty Ferenc*, nyert 10 koronát, második *Gacsályi József*, nyert 4 koronát. A gimnázium I—VII. osztályában a többi tantárgyból június 20-án délután és 22—25-én tartatott a vizsgálat, még pedig az igazgató-tanács elnökségének jelentése szerint teljesen kielégítő eredménnyel. Ennek bevégezése után, június 26-án intézte el az igazgató-tanács és tanári kar a családi ösztöndíjak s tápintézeti jótétemények odaítélését, miről lapunk más helyén közlünk tudósítást. Június 21-én, a reggeli isteni tisztelet előtt a magánrajztanulók dolgozatait vizsgálta meg egy bizottság. *Rajzéért* jutalmat nyertek: *Búza László*, *Binéth Menyhért*, *Terhes Tivadar*, *Bálint Dezső*, *Tassonyi Ernő*, *Horváth Pál*, *Kun Zoltán*, *Kovácsy Ferencz*, *Galló József*, *Hubay Bertalan*, *Trócsányi László*, *Keresztesy Sándor Bálint József*. *Szépírástért* jutalomban részesültek: *Búza László*,

Veszprémy Zoltán I. osztályú és *Barcsa Endre* II. oszt. tanulók. Délelőtti istentisztelet után, melyen *dr. Tüdös István* tartott egyházi beszédet, az iskola imatermében *dr. Finkey József* közigazgató tartotta meg évi jelentését, kiterjeszkedvén főiskolánk életének minden nevezetesebb mozzanatára. Ekkor osztattak ki a *pályadíjak és szorgalomdíjak* is. — Az akadémiai pályázatok ez évben az ifjúság dicséretes munkakedvéről tanuskodtak, a mit örömmel emelt ki az igazgató úgy a maga, mint a tanári kar nevében is. Összesen 367 frt 20 kr. és 10 drb arany volt az év elején kitűzve 12 megoldandó tétel jutalmául. 10 tételt szép sikerrel fejtettek meg a pályázók annyira, hogy az egyik tételre („A vallás-szabadságnak, mint polgár-jognak multja és jelene a magyar államjogban”) érkezett 2 mű közül az egyiknek, mint szintén jutalomra méltónak egy nyeresetlenül maradt díjat ítélte oda a tanári kar s így az összes kiadott jutalmak összege 325 frt 20 kr. és 10 drb. arany. A nyertesek a következők: *Putnoky Pál* IV. hh., *Bogdányi József* IV. hh., (Vay-kettős díj, egyházi bezéd); *Harsányi István* és *Gönczi Gábor* III. hh., (mult évi nagyobb Vay-díj; bibl. vallástani értekezés); *Antalfy László* és *Illyés Mihály* I. hh. (az évi nagyobb Vay-díj. egyháztörténeti tanulmány); *Hodossy Lajos* II. hh. (harmadévi Pécely-díj, bölc. tanulm.); *Sinka Endre* IV. jh. (mult évi Pécely-díj, történeti értekezés); *Horkay Barna* IV. hh. (Tud. akadémiai Kazinczy-díj); *Gecse Lajos* III. hh. (Tóth-Fischer-díj, ó szöv. nyelvészeti); *Trocsányi Bertalan* III. jh. (ez évi Tóth-Fischer-díj, államjogi értekezés); *Pál Ernő* III. jh. (Kövy-Okolicsányi díj, elebbi tétel megfejtéseért); *Biró Lajos* IV. jh. (ez évi Kövy Okolicsányi-díj. büntetőjogi értek.); *Harsányi Gyula* II. jh. (3-ad évi Kövy-Okolicsányi-díj, római jogi értek.). *Szorgalmi díjban* részesültek: a) az *akadémiából*: *Putnoky Pál*, *Horkay Barna* IV. hh.; *Biró Lajos*, *Sinka Sándor* IV. j. h.; *Gecse Lajos*, *Harsányi István* III. hh.; *Trocsányi Bertalan*, *Borsos József* III. j. h.; *Sólyom Gyula*, *Telegdy István* II. h. h.; *Fülöp György*, *Harsányi Gyula*, II. j. h.; *Antalfy László*, *Illyés Mihály* I. hh.; és *Simon Endre* I. j. hallgató. b) a *gimnáziumból*: *Búza László*, *Pap József* I. o.; *Helmeccy Antal*, *Binéth Menyhért* II. o.; *Lengyel László*, *Vas István* III. o.; *Tircsik András*, *K. Nagy Sándor*, *Simon Sándor* IV. o.; *Marton János*, *Szász Tihamér* V. o.; *Fodor Kálmán*, *Trocsányi József* VI. o.; *Trocsányi László*, *Nagy Barna* VII. o.; *Piskóty Ferencz*, *Blahó Ede* VIII. o. tanulók. délután tartatott meg az u. n. évzáró ünnepély a főiskola imatermében nagyszámú közönség jelenlétében, a mely a főiskolai ének és zenekar előadásaiban s az ifjak szavalataiban valóságos lelki örömet élvezett. A szereplő egyesületek méltán részesültek abban a szép elismerésben, melyet a püspök úr fejezett ki működésök felett. *Lehoczky Béla*, *Tariska Dezső*, *Séra János* és *Szabó Zoltán* szépen sikerült szavalataikért szintén kiérdemelték a nekik adatott jutalomdíjat. — A *jogakadémián* folyó hó 17—23 napjai alatt tartattak meg az alap és államvizsgálatok a következő eredménnyel: I alapvizsgát tettek 14-en, kik közül képesítettett 10 és pedig 1 kitüntetéssel (*Kulovich Géza*) 5 egyhangulag és 4 szótöbbséggel; egy tárgyból visszatartatott 1 s mindenből 3. A II. alapvizsgára szintén 14-en jelentkeztek, kik mindnyájan képesítettettek is és pedig 3 kitüntetéssel (*Fülöp György*, *Harsányi Gyula* és *Lehoczky Béla*), 5 egyhangulag és 6 szótöbbséggel. Államtudományi államvizsgát tettek 4-en, közülök egy ismétlésre utasított, a többi 3 szótöbbséggel képesítettett. Jogtudományi államvizsgát szintén 4-en; közülök 1 kitüntetéssel (*Biró Lajos*), a többi 3 egyhangulag képesítettett. A *Nemes Ferencz* nyugdíjaztatásával megürült jogi katedrára pályázat fog hirdettetni (a statisztika

tika és magyar pénzügyi jog s enciklopédia tárgyakra. A választás azonban csak a szeptemberi kerületi gyűlésen leendő, s így az új tanár rendes időben nem kezdheti meg hivatalát. — A lelkészképesítő vizsgálatok f. hó 22—24. napjain voltak. Az első vizsgára 10 végzett hittanhallgató jelentkezett, kik közül 4-en (Putnoky Pál, Horkay Barna, Bogdányi József, Zarándy Bertalan) jeles, a többiek jó és kielégítő bizonyítványt érdemeltek; a 2-ik vizsgára jelentkezett 13 s-lelkész közül egy elmaradt, 4 (Vas János, Rohoska József, Janka Károly és Czecz András) jelesen vizsgáztak. A vizsga felvételében részt vett Mitrovics Gy., volt theol. tanár is, kit — volt tanítványainak folyamodványára — az elnökség kért fel a megjelenésre. A theol. alapvizsgán, f. hó 26-án mindkét ifjú (Telegdy Bertalan, Sólyom Gyula) jeles osztályzatot nyert; a többiek (8-an) szeptemberre maradtak. A főgimnázium igazgatójává a tanári kar 3 jelöltje közül — Zsoldos Benő, Buza János, Szinyei Endre — ez utóbbit választotta meg az igazgató tanács f. hó 26-án 6 évre. Theol. s. tanárrá Vas János volt szénior, széniorra Putnoky Pált ajánlotta s illetőleg választotta meg a tanári kar s az ig. tanács mindkettőt feleskette. Dókus Gy. algondnok intézett hozzájuk lelkes beszédet. Dr. Tüdös István theol. és Dr. Meczner Sándor jog-tanárok a tanév megnyitásakor fogják széküket tudományos értekezéssel elfoglalni. A jövő évi beírások szept. 15-én kezdődnek s a tanév 20-án nyílik meg.

— A sárospataki főiskola tápintézetébe az 1896/7. iskolai évre felvétettek: I. Alapítványokra: Gróf Pallavicini-alapítványra: Szabó József, III. o. Prinstener-alapítványra: Gecse Lajos III. é. th., Dr. Szabó János-alapítványra: Borsos József, III. é. jh., Bártfai Szabó Károly-alapítványra: Győri Kálmán, I. é. jh., E. Szabó Lajos, I. é. th., Kóczán-alapítványra: Csorba Ferenc, V. o., Ragályi Kubinyi-alapítványra: Seress Barna, III. é. jh., Vecsei Oláh Károly-alapítványra: Hajdú György, VI. o., Horváth Mária alapítványra: Antalfi László, I. é. th., Gönczi Gábor, III. é. th., Ablonczy László, II. é. th., Sólyom Gyula, II. é. th., Csíki Zoltán, II. é. th., Illyés Mihály I. é. th., Liszkay Béla, I. jh., Gönczi Bertalan, IV. o., Tariska Dezső, I. é. th., Telegdy Bertalan, II. é. th., Ujj Lajos, IV. o., Csorba Sándor, VII. o., Hubay Miklós, VIII. o., Simon Endre, I. é. jh., Bakos Elek, I. é. jh., Böszörményi Sándor, IV. o., Béki Tamás, I. é. jh., Somodi János, VII. o., Danyi József, I. é. th., Erős Károly, III. é. th., Zsarnay-émlék-alapítványra: Lükő István, I. é. th., Ferenczi-alapítványra: Butkai Bertalan, II. o., Rácz Árpád, III., Pelsőczy magtár-alapítvány: Lipitai László, elemi, Lónyai Gábor-alapítványra: Kormány Gyula, VI. o., Pogány Istvánné-alapítványra: Erdélyi Kálmán, III. o., Fodor Kálmán VI. o., Ragályi György-alapítványra: Czenhe Pál, II. é. jh., Vay Geymüller-alapítványra: B. Nagy Sándor, IV. o., Marton János, V. o., Kovács Károly-alapítványra: Tóbiás Sándor, VII. o., Rácz Ádám-alapítványra: Rácz József, I. é. th., Gyulai-alapítványra: Komjáthi Lajos, II. o., Láng Géza, IV. o., Balogh Gyula, V. o., Szeghő László, VI. o., Hodóssi Lajos, II. é. th., Melko István, I. é. th., Jóny Tivadar-alapítványra: Kozlik István, V. o., Gönczi Pál, II. o., Sárkány-alapítványra: Berencsi Tóni, IV. o., Jászay-alapítványra: Gyarmathy László, II. o., Bernáth Zsigmond-alapítványra: Barkóczi Boldizsár, II. o., Kun püspöki jubileumi alapítványra: Petus Sámuel, I. é. th., Comenius-alapítványra: Nagy Béla, III. é. th., Bárány Vay Béla-alapítványra: Gulyás Lajos VI. o. II. Ingyenesekül: Vay-Szathmári-Szilassi-alapítványra: Pataki János, VIII. o., Töltesi-Magyar-Darvas-alapítványra: Soltész Andor, II. o., Spitko Ferenc, VIII. o., Sándor-

Andor-Bolyhos-alapítványra: Nagy Barna, VIII. o., Belezay alapítványra: Nagy Béla, IV. o., Magyar Lajos, I. é. jh., Dúdás Béla, II. é. jh., Makai Kálmán, IV. o., Klobusiczky-Szepessi-alapítványra: Boros Lajos, VI. o., Vas István, III. o., Katona-Babocsay-Mocsdny-Csemniczky-alapítványra: Sinka Gyula, IV. o., Szepessi-Kapuvári-alapítványra: Nagy Károly, VII. o., Vizsolyi Kacsándy-Ónody-alapítványra: Ragályi Géza, IV. o., Szász Tihamér, V. o., Kiss László, V. o., Tóth Endre, III. o., Ördög Béla III. o., Piskóti Ferenc, VIII. o., Kalas Andor, VII. o. Szabó László, III. o. Simon Sándor, IV. o., Mizsák András, II. o., Kun Zoltán, IV. o., Kerekes Zsigmond, I. é. th., Batta Elek, I. é. th. Tatár Sándor, IV. o., Kajdi Menyhé, II. é. th., Dékány Lajos II. é. th., Bodnár Mihály, II. é. th., Szitha József, I. é. th., Baksi István, I. é. th., Lányi Kálmán, II. o. Prágai István, IV. o., Szendrei József, II. o. Vattai Sándor, I. o., Millen András, IV. o. III. 20. forintot fizetőkül: Porkoláb Ferenc, III. é. jh., Köröskényi Tamás, II. é. jh., Keresztesi Sándor, V. o., Berecz Ottó, III. o., Sztankovich Lajos, IV. o., Csabay János, III. o., Sárosi Lajos, IV. o., Ablonczy László, III. o., Simon Ernő, II. o., Nagy Gyula, VII. o., Sallai Béla, VII. o., Verebelyi József, V. o., Makó Béla V. o., Lengyel László, III. o., Szántai Miklós IV. o. Fekesházi Endre, II. o., Futó Béla, I. o., Dávid Károly, I. o., K. Nagy Sándor, IV. o., Szabó Zoltán, II. é. jh. Kovács Gyula, I. é. jh., Papp József, I. o., Székely Gyula, VI. o., Egyed Béla, VI. o., Sextin Vilmos, II. o. Vircsik András VI. o., Ardäy Barna, VII. o., Nagy Béla, V. o., Pányoki Lajos, II. o., Szűcs Ferenc, II. o., Bodák Ferenc, I. o., Tóth Lajos, I. o., Dienes János, I. o., Oszvath Béla, VI. o. — IV. 40 forintot fizetőkül: Ragyóczi Gyula, III. o., Radácsi István, V. o., Domokos Sándor, II. o., Ruzska László, VIII. o., Böszörményi Elek, II. o., Szentpéteri Pál, II. o., Szeghő József, I. o., Baksi István, VIII. o., Nagy Ferencz, V. o., Szilágyi Dániel, IV. o., Kóta Lajos, III. o., Gáspár János, I. o., Kovács Béla, I. é. jh., Kulin Barna, IV. o., Mádi Lajos, elemi, Hőny István, VI. o., Abaházy József, I. é. jh., Kiss Ferenc, V. o., Szombati István, I. o., Nádházi Bertalan, II. o., Ujj János, II. o. Somodi József, III. o., Kun József, III. o., Tasonyi Ernő, IV. o., Tomori Lajos, elemi, Horváth Pál, IV. o., Karászi Benő, II. o., Körösi György, III. o. Liska Sándor, IV. o., Barcsa János, II. o., Beregszászi Pál, II. o. Németh Ferenc, VII. o., Hegedűs László, I. o., Román Ernő IV. o., Keresztessy Lajos, IV. o., Németh Sándor, V. o., Kun Aladár, II. o., Veres Károly, II. o., Keresztúri József, III. Tariska Sándor, IV. o., Tóth László, III. o., Simon József, II. o., Botka Gyula, IV. o. Szivos M. tápint. felügyelő.

— Az 1896—7. isk. évre családi ösztöndíjakra felvétettek: A Klobusiczky alapítványra: Adriányi Béla VII. o. t., Nagy Béla V. o. t., László Kálmán III. o. t. A Jármy al.: Tatár Sándor IV. o., Szűk Ödön III. o. L. Szabó Dániel al.: Szinyei Béla VIII. o.; Csabay Nagy al.: Stépán István IV. o., Stépán Ferencz IV. o., Stépán Béla III. o. és Bay Bertalan I. é. jh. Tóth-Pápai al.: Lehoczky Béla II. é. jh. Halász Balogh al.: Tariska Dezső I. é. hh. Horváth Mária al.: Korláth Endre V. o. és Mór Ödön VIII. o. t. Rácz Ádám al.: Fodor Kálmán VI. o. Hutka al.: Kovácsy Ferencz V. o. Radnóthy al.: Nagy Elek VII. o. Gulácsy al.: Nagy Béla II. é. hh. és Sutka István II. o. Meskó al.: Terhes Tivadar III. o. és Simon József IV. o. Németh tábornok al.: Szivos Béla I. o., Csoma al. Szentimrey György VII. o.

Kovácsy Sándor alumnialis jegyző.

— Kirándulás a kiállításra. Lapunk egyik előbbi számában közzeltük a gimnáziumi tanári kar lelkes „Fel-

hívás“-át, melyet a kiállítás megtekintése végett rendezendő tanulmány-út érdekében bocsátottak közre. Most örömmel jelenthetjük, hogy a tanárok buzgólkodása nem veszett kárba, a felhívás nem volt a pusztába kiáltó szó. Összesen 120 vállalkozó fizette be a díjat, sőt utólag még ezen felül is jelentkeztek néhányan, de ezek kívánságát többé már nem lehetett figyelembe venni. A növendékek *Szivos Mihály, Maklár Pap Miklós, Pásztor Sámuel, Csontos József, Ellend József és Ifj. Mitrovics Gyula* gimn. tanárok vezetése mellett jun. 30-án indulnak útra, déli 12 óra 30 perckor. Az akadémiai hallgatók közül is 30-an csatlakoznak hozzájuk *Dr. Tüdös I. és Dr. Székely Gy.* vezetése mellett s így összesen 150-en látják meg a kultura és szorgalom remekeit az alma mater édes gyermekei közül, nem számítva azokat, kik család körében rándúlnak fel. Ilyen nagy számmal — emlékezetünk szerint — egy iskolából sem jelentkeztek. Szívünk mélyéből kívánjuk, hogy ifjú erejük teljességével, ismeretekben, tapasztalatokban öregbedve, az édes haza és magyar kultura bölcs és munkás szeretetében megnövekedve térjenek vissza az aggó szülők karjai közé! Kísérő tanáraikban pedig ezeknek édes és biztos reménye, a szülők és a pataki főiskola jó embereinek hálája növelje és jutalmazza a kitartást és erőt a nehéz és nagy felelősséggel járó munkában!

Pályázat.

I.

A mezőtúri államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy *német-magyar nyelvi tanszék*re.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, a kijelölt tanszékre képesített okleveles tanárok, vagy tanárjelöltek; a megválasztott tanár az országos nyugdíj-intézetnek kötelezett tagja lesz.

A rendes tanár fizetése 1200 frt és 200 frt lakpénz az egyház pénztárából évnegyedi előleges részletekben. A folyamathoz levő államsegély teljes folyósítása s a szerződés megkötésével 1600, 1500, 1400, 1300 törzsfizetési fokozatok is életbe lépnek, hova szolgálati éveik és sikeres működésük után lépnek elő a tanárok. Ugyanezen szerződés értelmében 5 ízben, 100—100 frtos ötéves korpótlék is illeti a tanárokat. A helyettes tanár fizetése 800 frt, szintén negyedévi részletekben.

Pályázók folyamodványaikat f. évi július 10-ig az igazgató-tanács elnökéhez nyújtsák be. E folyamodványukban életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyaik, képesítésük, eddig netalán alkalmazásuk okmányokkal igazolandók.

A megválasztott tanár egy évi sikeres működés után állandósíttatik; hivatalát szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Mezőtúr, 1896 június 13.

Dr. Ádám Sándor,

Lukács Dániel,

2—2 főgondnok.

lelkész, igazgató-tanács-elnök.

II.

A debreceni ev. ref. főiskola akadémiáján ujonnan felállítandó *történelmi tanszék*re pályázat hirdetik. E tanszék tárgyai lesznek:

1. Legujabb kor története, félévi 4 órán.
2. Művelődéstörténet, félévi 4 órán.
3. Diplomatika, minden második évben, I. félévben 4 órán.

E tárgyak beosztását illetőleg a jogakadémiai tanrend és szabályzat irányadó.

4. A mely félévben Diplomatikát nem ad elő, köteles a magyar történelemből és a világtörténelem különböző korszakaiból oly óraszámban tartani special kollegiumokat, hogy heti óráinak száma legalább 8 legyen.

A megválasztandó tanár kötelessége leendő a főiskola anyakönyvtárának külön díjazás nélküli kezelése, illetve a főkönyvtárosi teendők teljesítése.

Jellege: akadémiai rendes tanári jelleg.

Fizetése: 1500 frt törzsfizetés, 400 frt lakásbér és 100 frtos ötéves korpótlék 5 ízben.

Az országos tanári nyugdíj-intézetnek az egyházkerületi megállapodások szerint *kötelezett* tagja leendő.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

Megkívántató képesítés: bölcsészeti doktoratus a történelmi szakból s egyetemi magántanári képesítés ugyanabból. Ha e két minősítés nem volna meg, 2 év alatt megszerzendő. A történelmi tanszékben megszerzett középiskolai tanári oklevél, irodalmi működés és a könyvtárismeretben való jártasság figyelembe fog vétetni.

A pályázati kérvények, melyekhez a képesítési okmányok, az eddigi működésről szóló bizonyítványok, keresztlevél, rövid életrajz, az irodalmi működés feltűntetése, a hadmentességi, illetve katonai szolgálat teljesítéséről szóló okmányok melléklendők, folyó évi július hó 18-ik napjáig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adandók be.

A megválasztott tanár tanszékét az 1896—97. iskolai kezdetén szakkörébe eső értekezéssel foglalja el.

Debrecen, 1896 junius 20-án.

Kiss Áron,
püspök.

1—1

III.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresedett *természettudomány-földrajzi* rendes és a *német nyelvi* helyettes tanári tanszékre pályázat hirdetik.

1. A természet-földrajzi tanszékkel a természettudomány és földrajzi összes tantárgyak tanítása heti 18—20 órán, továbbá a tanulókkal kirándulások rendezése, a természettudományi szertár kezelése, szakszerű gyarapítása van összekötve. Rendes javadalma 1200 frt fizetés, 240 frt lakásbér és 50 frt ötéves korpótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

2. A német nyelvi helyettes tanári tanszékkel a német nyelvnek és az ezen szakhoz csatolt más tantárgynak tanítása van összekötve heti 18—20 órán. A pályázótól megkívántatik, hogy a német nyelvet mind beszédben, mind írásban tökéletesen bírja. Javadalma évi 800 frt.

A megválasztott tanárok az orsz. nyugdíj-intézetnek jogosított és kötelezett tagjai lesznek, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium által fognak meg erősíttetni. Állásukat 1896 szeptember 1-én tartoznak elfoglalni.

Fizetésük a teljes államsegély megnyerése után fokozatosan emelkedik.

Felhívtnak a pályázók, hogy folyamodványaikat keresztlevelükkel, végzett tanulmányaikkal, képesítésükről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt folyó 1896 július 31-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alulírt főgondnokához.

Miskolc, 1896 június 23-án.

Mikuleczky István,

az ev. ref. egyház főgondnoka.

1—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLONYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Készülődések az új ezer évre.” — „Tanító-változás, fali-olvasó-táblák, oportunist harangok.” *Kállay Miklós.* — „Az iskola énekkutatás és énekkönyvünk fontossága.” *Hodossy Béla.* — „Gyarmathy József 1850—1896.” *Ragdlyi Géza.* — „Miklovitz Bálint 1832—1896.” — *y.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázatok.” — „Hirdetések.”

Készülődések az új ezer évre.

A fényes, szemkápráztató s vagyon-pusztító ünnep-
lések után, a mikkel tartoztunk — úgy mondják — a
keleti természetünknek, kezdődik az eszmék érlelése
s talán aratása is. Méltatlanok lennénk multunkhoz,
ha nem így volna; de hála Istennek! — így van.

Míg a nemzet jobbainak egy része Pusztaszerre
sereglett a közelebbi napokban és ott — szakadozó
eső mellett is — lelkesedéssel ünnepelte az első nemzet-
gyűlés emlékét s viszhangot adott arra az ösök sírjáig
leható himnusra, a mely Gyulán az *Erkel Ferenc*
szobra mellől hala-imádságként hangzott szerte szét:
addig Budapesten egy roppant küldöttég jelenik meg,
hogy követelje, kérje magának a magyar nyelvhez való
jogát s ajtóról-ajtóra jár szónokol s könyvvel is buz-
dítani törekszik, hogy meg van érve arra, hogy Iste-
nével magyarul társaloghasson.

Nem új törekvés. Azok a jó hajdu-dorogiai régóta
nyughatatlanokdának már, hogy — ha másként nem
lehet, szakítsák őket külön püspökséggé s engedjék
meg nekik, hogy a templomban is magyarok lehessenek,
mint a családban, a községben s szívök-lelkök
minden érzésében és gondolatában.

Lehetetlen, hogy mi protestánsok s kivált reformá-
tusok a legbensőbb rokonszenvvel ne kísérvük ezt a
hazafias mozgalmat, a mely — ha sikert ér — nagy-
ban megfogja könnyíteni a mi munkánkat is azzal a
néhány tót-ajkú egyházközségünkkel szemben, a mely
a körülte hullámzó pánszláv áradat miatt nem bírja ki-
küzdeni magát az abszolút időkben reáöregedett szo-
kásokból.

Soha jobb alkalom nem volt még az igazi nem-
zeti törekvések számára, mint ez a mostani, ez az
ezredévi nagy jubileum. Ha a hierarchák most is
makacsok tudnának maradni ama hazafias kívánságok-
kal szemben s a további fejleményektől való féltőkben
visszautasítanak százezerek tiszteletre méltó esedezés-
ét: semmi esetre sem szabadulhatnak meg egy múltjára
büszke s jövődjére féltékeny nemzet kárhoztatásától.

Mikor a mi Sztáray Mihályunk a Dráva mentén
elkezdte hajdana magyar éneket és zengzetes, szép hang-
jával felrázta az aluvó lelkeket — egész községek hagy-
ták el a róm. kath. egyházat, a mely ridegen s mereven

ragaszkodott a latin nyelvhez, hogy annál kevésbbé
láthasson be a lenézett nép a hierarchia titkos kár-
tyáiba. Ha akkor Istentől nyert joga volt a népnek a
saját nemzeti nyelvének szerelme: avagy nem az-e
most is, az új ezer év kezdetén?

Veszedelemes játék volna épen most, a felekezeti-
nélküliség szabaddá tételének idején Pilatus-féle mosá-
kodásokkal utasítani el a hajdu-dorogiat, a kik na-
gyon érzik — a mint látszik — hogy mellettök van a
nemzet közvéleménye, a jog és szent igazság.

A róm. kath. és gör. kath. egyházfőknek is szá-
molniok kell végre az idő követeléseivel. Az „Oremus
vobiscum“, a „Pater noster“, a „Circum-dederunt me“
stb csak épen olyan szépen hangzanék jó magyar for-
dításban is, mint a nép által érthetetlen holt latin vagy
ó-szláv nyelven. A tekintély talán nem volna oly nagy,
a köd talán nem volna olyan ígézetes a szent dolgok
körüli, de a lelki haszon, a valódi „malaszt“ igen sokkal
több lehetne.

Az lett volna szép, sőt fenséges tény a róm. és
gör. kath. egyházak részéről, ha az ezredév lepecsété-
lésekor mindkettő szakít a maga idegen cultusával s
a helyett, hogy a nép által ösztönöztetnék, maga áll
elő kezdeményezőül s maga vívja ki magának a teljes
magyarságát!!

Ne mondja azt nekünk senki, hogy ez képtelenség
s még azt se, hogy ez szakítás volna az *egységes* anya-
szentegyházzal! Nem a nyelv, de a hit közössége a
valódi kapocs s ez a hit nincs oda kötve a latin vagy
ó-szláv nyelv rozsdás vas-bilincseihez. Hát a pápa, az
oroszlár, a karlovicai érsek?!.. mondják némelyek
súgva, félelemmel... De hát nem Árpád foglalta-e el
nekünk ezt a tejjel-mézszel folyó hazát s I. István elébb
volt-e latin-mise hallgató, mint a magyarok fejedelme?

Igaza volt Szilágyi Dezsőnek, az országgyűlés el-
nökének, a mikor *kitartásra* intette a nála tisztelő és
rimánkodó hajdu-dorogiat és elvtársait; igaza van
abban is, hogy a *dolognak csak egyházi akadály* van,
nem dogma, nem is disciplinális. De mert így van,
sokszoros felelősség terheli azokat, a kik süketek ta-
lálnak maradni az esdeklő szavakra.

Részünkrol a hajdu-dorogiat felújított s egyre erő-
södő mozgalmában halljuk már a jövő zenéjét s azt
egy nagy eszme érlelődésének meleg napsugara gyanánt
tisztellel üdvözljük. Sokért nem adnók, hogy a mi

vallásunkat magyar vallásnak, papjainkat magyar papoknak nevezi e nép; de ezt a becses kiváltságunkat ezer örömmel osztjuk meg a mi nemzet-testvéreink minden árnyalatával s szívesen nézünk amaz idő elé, a melyben az már egészen a történelemé lesz.

Eszméket érlelni gyülekezett össze Budapestre az u. n. *tanügyi congressus* is. A jövő Magyarország építői első sorban bizonyosan a tanítók, tanárok, mert tőlük függ a jövődöbéli nemzet intelligentiájának ilyen vagy olyan szelleme. A magyar tanító-világ igen nagy többsége át van hatva — a mi tudtunkkal — olyan hazafiságtól, a melyhez kétség nem férhet. Ez már magában biztosíték arra nézve, hogy a tanügyi congressus tudni fogja a nemzet irányában lerovandó kötelességeit. Bizonyos az, hogy ez a congressus a tanügyi s nevelési szempontokon felel, a hazafias és nemzeti szempontokat is figyelemre fogja méltatni s alapokat rak, illetőleg erősít az új ezer év épületéhez. Nagyon csalódnánk, ha nem így volna! A magyar nyelv és irodalom jogait még nem tartják kellő tiszteletben középiskolai tanterveink, nem még a tisztán magyar nyelvű iskolákban sem. Az új ezer év küszöbén van legfőbb ideje annak, hogy ezt a hibánkat kijavítsuk s Árpád, Kazinczy s Petőfi szellemét önmagunkkal kiengeszteljük.

Itt volna az ideje annak is — szintén a jövődö Magyarország érdekében — hogy azt a borzasztó erkölcsi pusztítást, a mit egyetemünk terjesztenek a tudomány címe s cége alatt, valahára megakadályozzuk.

Azt a bűnösen értelmezett szabadságot értjük, a mit az egyetemre beírottak és tanárai élveznek akkor, a mikor az előbbiek felesleges fényűzésnek tekintik az egyetem körül való tartózkodást, az utóbbiak pedig e tartózkodás megkövetelését. Iszonyatos elméletek lehet azoknak az erkölcsiségről, a lelkiismeretről, kötelességről, a kik évtizedeken át tűrni bírják azt, hogy a nemzet jövődöbéli értelmisége egyetemi jogcímet nyerjen egy egész életre szóló lelkiismeretlenségre!... Ha egy országos tanügyi congressus sem elég bátor az emelt fővel járó bűn megnevezésére s a kiirtásának megkezdésére: — akkor ugyan kiben és miben ves-sük bizalmunkat? Köznevelésiügyi miniszterek jönnek és mennek, a tengeri kigyó fel-felmerül és újra el-sülyed! a ki levágja a fejét, az még nem érkezett meg. Megérkezett-e a tanügyi congressusban? — majd megtapasztaljuk.

Esemény számba vehető az *Agliardi* pápai nunci-us ünnepeltetése is — ott a másik székvárosban, Bécsben. Ismeretes, hogy ez a választott férfiú miként szerzett érdemet nálunk magának arra, hogy Magyarország jövődöbén is „Regnum Marianum” maradjon. Tudjuk, hogy innen csúfosan kellett elutaznia, a mi azonban annyira nem ártott neki, hogy múlt hó 27-én Ő Felsége maga tette fel a hűnek bizonyult szolgálata fejére a bíbornoki süveget.

Ennél is meglepőbb azonban az a hirlapi zaj, a mely a Kolozsváron, f. hó 6-án tartandó kerületi gyűlés előjátéka gyanánt verődik fel a napi lapokból. Azt tudjuk érteni, hogy az u. n. *nagy-nyeddi párt* el van keseredve s bizonyos csalódások miatt nehezen sikerült neki az önmegtartóztatás erényének gyakorlása; de azt sem érteni, sem helyeselni nem vagyunk képesek, hogy tele zúgják némelyek a világot és sikkasztás gyanujába keverjenek egy férfiut, a kinek hivatali tisztessége édes mindnyájunknak, az egész ev. ref. egyháznak is tisztessége.

Mi elvi ellenségei vagyunk az olyan fajta központi s bizonyos mértékben absolutisticus jellegű pénzkezelésnek, a mint az Kolozsváron, az egyes autonomus

egyházak rovására a központ és az egész kerület javára történik; rendkívül merész játéknak valljuk s vallottuk mindig az értékpapírosokkal való üzérkedést is; sok javítani valót látunk az erdélyi egyházkerület egész szervezetén is; — de mindennél rosszabbnak tartjuk az olyan gyógyítási törekvéseket, a melyekkel ellenségeinknek szerzünk örömet s minden áron lejártni akarjuk kiválóbb embereinket. A sajtó nem arra való, hogy minden szennyünket benne mosogassuk!!... Ott van a kerületi gyűlés, ott annak zöld asztala, zárt értekezletei: — ott mutatkozzunk egész meztelenségünkben, ha már másképen nem lehet; attól pedig mentesen meg bennünket az Isten, hogy nagyjaink alól versenkedve húzgáljuk ki az erkölcsi alapot, mert merő absurdum az, hogy a mi egyházalkotmányunk mellett, ha annak hivatott örei s szervei jól végzik kötelességüket — absolut monarchák képződjenek. S ha mégis képződnének: — ezért nem azokat kell pellengére állítani

Az ezredévi ünneplések öröm-mámorában sokszorosan fájhat minden református magyarnak, ha látja, hogy azt a férfiut, a kit egyszer a szászok, máskor az oláhok rohantak meg alkotásaiért: — most a saját hivei tépik a nyilvánosság előtt. Nekünk is fáj!

Tanító-változás, fali-olvasó-táblák, opportunus harangok.

A Sárospataki Lapok közelebbi számaiban 3 tárgy vonja különösebben magára a közfigyelmet. Mindenik megérdemelne külön cikket is; de én egy kalap alá fogom mind a hármát, annyival is inkább, mert már is észrevehető, hogy a nagy közönség köréből mindenik tárgy iránt pro et contra hangok vannak megindulóban.

Egyik tárgy a *tanító-változás ideje* az e. ker. bizottsági javaslat szerint, a melyhez — mint kétségtelen — az e. megyék még hozzászólnak s a melyhez id. *Kiss Lajos* abaújházi lelkész, az élet nagy iskolájából való s tapasztalatokban gazdag veterán-társunk már is hozzá szólt.

Habár az általános elvet, a mely a bizottságot az e. kerület által irányítja — mint távollevő — nem ismerem is, de ismerve azt a rendszertelen, zakatoló eljárást, a mely jelenben dívik a tanítóváltozások körül, (melyek az egyházakat s ezek iskoláit hibájokon kívül számtalanszor büntették s áldozatul dobták a tanítók szeszélyének): következtetnem lehet és kell, hogy a javaslatnak tekintet nélkül az augusztus hó melyik napján történendő lemondás és elfogadásra egy főcél ad irányt, s ez a tavaszi vagy bármely más évszakban történhető tanítóváltozás helyett, határozottan egyszer s mindenkorra az őszi tanítóváltozás.

És ha ez a cél lebegett a javaslatkészítők előtt, akkor én részemről őket, mint a józan reform embereit a tanügy érdekében őszintén üdvözlöm.

A tanügyi haladásnak *conditio sine qua non*-ja, hogy ha csakugyan új tanító lép az iskolába, az az új tanévet kezdje és végezze; a tanév közepén történő változás elsülyesztí az iskolát, megront egy tanévet, sőt nem ritkán utána botlik annak a másik is. Azon csekély külső nehézségnek, mibe látszólag ütközik az őszi áthelyezkedés, meg kell hajolni a tanügy sokkal tekintélyesebb s döntőbb érdekei előtt.

Elfogltság, ódság volt a tavaszi változáshoz való conservatív ragaszkodás, midőn a tanév mindenkor szeptemberrel kezdődött. Az egyházi és iskolai jogrend meg-

gázolása volt pedig a bármikori, önkény és szeszély szülte változás. Ordo est anima rerum!

Azért, mert e czélt szolgálja a javaslat, ismételten üdvözlöm azt; hanem, mert csak is így üdvözlöm: határozottan törölni óhajtom a 3-ik §-t. Nem akarok részemről már előre rést ütni azon a mi jó; kibúvó, menekülő ajtót nyitni a ravaszsnak, hogy a fufang — a törvénybe kapaszkodva — hagyja cserben az egyházakat. Nem ismerem el soha e tekintetben „rendkívüli esetet.“ Így nagyon könnyű lesz rendkívüli esetet teremteni mihelyt valami érdek közrejátszik, nem kell ahoz semmi, csak egy kis sophisma, nagyítás, ámitás. Én a kategóriát szeretem!

Az „augusztus hóban“ kifejezést nagyon kényelmesnek találom a változó tanítóra és veszélyesnek a cserben hagyható egyházra és itt igazat adok id. Kiss Lajos úrnak, mert hiszen augusztus 30. is augusztus; mondjon le csak ekkor a tanító, szeretném tudni mit csinál az egyház szeptember 1-én? Nem kell félni kimondani azt, minek kimondását az egyház és iskola érdeke követeli, a mely érdek legott meg van óva, ha a 2-ik §-ban e helyett; „augusztus hóban,“ ez tétetik: „augusztus 1-ig“ Ez világos, itt nincs kibúvó ajtó. A 3-ik §. törlendő s ez által aztán tárgyalanná válik a 6-ik §, mely szintén, sok okoskodásra, belemagyarázásokra, félreértésekre, kellemetlenségre szolgáltatathat okot, melyeket egyszerűen mind kerülni lehet és kell.

A 2-ik tárgy a *fali olvasótábla* kérdése: kell-e vagy nem? szükséges-e vagy nem?

Igaz, hogy a mai nagyon is rohamosan haladó és rátartós világban könnyen megjárhatja az ember, ha véletlenül nem népiskolatanító és mégis népiskolai tanúghoz szól: de hát azért mégis, egészen szerényen — engedelmet kérve a tanúgy modern zászlóseitől — hoszszú, az iskolával kapcsolatosan szerzett tapasztalataim nyomán kimondom, hogy sem a Pap Mihály teljesen oppositionalis szellemű, sem a Láng Lajos sokkal szelídebb közvetítő álláspontját nem fogadhatom el, hanem feltétlenül csatlakozom Gérecz Károlyhoz. És midőn ezt kijelentem, álláspontom megokolását is feleslegesnek tartom, mert hiszen az okok teljes tárgyilagossággal kifejtvék nála, a tautilogiát pedig nem szeretem. 29 éves körlátogatói múltamban volt elég időm tapasztalatokat szerezni különböző népiskolákban; túl éltem az Indalféle falitáblák fénykorát s lelki örömemre tisztességes halálát; s csodálom hogy némelyek ismét kezdenek egy más alakban való újabb kiadásáért rajongani annak, a mi már egyszer, — habár más alakban, de jó, hogy meghalt.

Egy jó és szorgalmas tanítónak bizonyára csak nyűg lenne a fali tábla; nem kell az írva-olvasáshoz csak kréta, palatábla, meg kitartó foglalkozás az első osztálylyal s biztosítva van az eredmény. Ha valaki kételkedik, fogok tanítókat és iskolákat megnevezni állításom igazolására; de mindenen felett hangoztatom Géreczczel: „nem leczkéztetni kell, de tanítani!“ Meghiszem, hogy kényelmesebb a fali táblát kiakasztani és egy nagy fiút a kezdőkhöz oda állítani, hogy tanítson róla, mint személyesen foglalkozni az írva-olvasás kezdő, nehézkes munkájával, de nem a kényelem a fődolog, hanem a lelkiismeretes tanítás és a siker!

A 3-ik tárgyhöz csak egy pár rövid szavam van, előre is kijelentem, hogy bizonyára nem epébe mártott tollal nyilatkozom és semmit sem sajnálnék jobban, mintha őszinte megjegyzéseim félreértéseket támasztának s személyes jellegű vitára adnának alkalmat,* a mire

* Az ilyen vitát mi nem szoktuk megengedni.

Szerk.

én teljességgel nem akarok rászorgálni. E kényesnek ígérkező tárgy az „*opportunisták* harangok.“

Mióta a 70-es években, a politikában néhai Bartal György e szót: „opportunisták“ egészen divatba hozta, s utána egészen divatba jött annyira, hogy már ma igazán sok ember — bármely más mezőn is — sem beszél, sem élni nem tud nélküle: engem e szó mindig boszantott és boszant. Opportunitásból beszélni vagy hallgatni, hajlongni vagy hízelkedni, megvetni az igazságot, megsérteni a jogot, elaltatni a lelkiismeretet, cserben hagyni az elvet stb. ez mind olyan korszerű, divatos, modern; a ki így él és cselekszik, az mivelt (?), opportunist! A ki elvét híven őrzi, jogait nem adja fel, igazságért, lelkiismeretért, meggyőződésért sikra száll: az goromba, kötekedő, míveletlen, legszelídebben: inopportunist!

Ilyen világban élünk ma! Bizony ha Árpád apánk feltámadna, elmondhatná Jókayval: ezeket hoztam én ki Ázsiából?!

Istenem! Ugyan lett volna-e reformatio, lenne-e ma lelkiismereti jog és szabadság, ha a reformátorok künn és benn, ha a gályarabok stb. mind opportunistok lettek volna?!

Az alkotmányos jognak, a szabadság élvezetének és diadalának nincs nagyobb ellensége, mint az opportunisták. Hiszen Görgey is opportunist volt Világosnál!

Én csak most, a Sárospataki Lapokból tudtam meg, hogy Kassán opportunist harangok vannak; bár csak soha ne lett volna világga bocsátva e tény, legalább a kik nem tudtuk, más véleménynyel lettünk volna a Bocskayak és Rákóczyak egyik kedves ősi fészkeről. És talán azt hiszi a kassai ev. ref. egyház, hogy erény számba számítja részére a közvélemény az opportunistának ilyeszerű megnyilatkozását? Nagyon csalódik! Legalább ébredjen fel és higye el, hogy ha e tárgynál megszavaztatnák az összes ev. ref. egyháztársadalmat, én legalább azt hiszem, nagyon kevés opportunist szavazatot kapna javára.

Vajjon hol van az opportunist biztos határa? Nem kíván-e az esetleg újabb és újabb áldozatot, fájdalmasnál fájdalmasabb önmegtagadást? Csak a jogban, az igazságban van biztosság! Az ugyanaz ma és örökké, s ez épen evangyeliumi vallásunknak egyik főelve!

A dolog lényegéhez én nem is szólok a kassai egyház belkörü határozatára vonatkozóval; azt sem vitatom: volt-e joga a kassai ev. ref. egyház presbiteriumának — ellentétben az általános ev. ref. egyház vallásos közgyakorlatával — ezen határozatához; hanem azt állítom és bárkivel szemben is feltartom, hogy az egyházmegyének és az egyházkerületnek erről a tényről hivatalos tudomása máig sincs és azt is állítom, hogy ha hivatalos tudomása lenne róla: azon presbiteriumi jegyzőkönyvet megerősíteni vele sokkal nehezebb lenne, mint azt egyelőre az opportunist emberei gondolják.

A mi egyh. kerületünket eddig legalább egészen más szellem lengette át! hiszem, hogy más fogja átlengetni a jövőben is!!

Kállay Miklós

ISKOLAI ÜGY.

Az iskolai énekoktatás és énekügyünk fontossága.

(Folyt. és vége.)

Kétségbevonhatatlan, hogy az énektanítás a kedélyképzés, a hazafias irányú és különösen a vallásos nevelés szempontjából az iskolák egyik legfontosabb tárgya,

mely az eddigénél sokkal több figyelmet igényel. De a múlt tapasztalataink okulni kell, nem szabad az ének-tanításban egyoldalúnak lenni sem a célt, sem az anyagot, sem pedig a módszert illetően. Az énektanításban a vallásos nevelés célját össze kell kötni, mint feljebb is mondtam, a hazafias irányú nevelés s a szívképzés általános céljaival. Zsoltáraink, dicséreteink mellett kell tanítani nemzeti s néhány jól megválasztott népies világi darabot. Azonban a választás csakugyan gondos legyen, ne rontsuk le azt izléstelen s erkölcstelen világi darabokkal, mit a vallásiakkal építünk; hanem a világi darabok is szövegileg, mint dalamilag legyenek gyönyörű templomi énekeinkhez méltók. Az énekoktatás módszerében is szakítani kell azzal a kényelem szerető egyoldalúsággal, mely a hallás után való énektanítással tisztán az emlékezetre támaszkodik. Még nem oly régen volt, mikor a falusi iskolákban az illemszabályokat, imákat és kétszerkettőt dictando, szintén „hallás után” tanították, a történelmet, földrajzot stb. pedig versben magolták be. Mikor ezzel a slendriánnal szakítottak, mikor a módszernek e megrozsdált kovás puskáit muzeumba szállították s az emlékezet gyakorlása helyett előtérbe lépett az értelmi képzés: talán éppen azért kárhoztatták az éneket oly alárendelt szerepre, mert azt hitték, hogy az csak a kezdetleges érzelmet s az emlékezetet fejleszti, melyhez az értelemnek semmi köze. Nohát ebben nagy tévedés van, mert az énekoktatás a figyelem felébresztése, az értelem s ítélő képesség képzése céljaira legalább oly jól értékesíthető, mint bármely más tantárgy, a kedélyképzés tekintetéből meg éppen pótolhatatlan. Az énekoktatásban meg van a kellő értéke e mellett az emlékező tehetségnek is, melyet utóbbi időben, letérve az „áldott középpútról, feledve azt, hogy az értelem az emlékezet tárházából is táplálkozik, iskoláinkban kezdenek túlságosan is kevésre becsülni. Az énekoktatás módszere is sokkal régibb, mint egyik-másik tantárgy s a XI. században élt Arezzoi Guido óta ép oly magasan fejlett, mint bármely más tantárgy módszere.

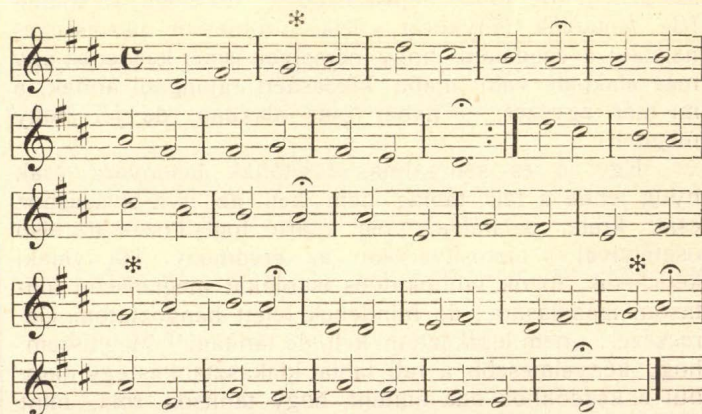
Az éneket módszeresen, hangjegyekről kell tanítani, miről az 1868. XXXVIII. t.-c. intézkedik is; hanem csodálatos, több, mint huszonnyolc év óta ez a törvény egyebek közt ide vonatkozó részében is végrehajthatatlan maradt, mert elenyésző csekély azoknak az iskoláknak száma, melyekben az éneket hangjegyekről, módszeresen tanítják. Ebből a legkevésbé sem dicsérhető tényből vegye ki a maga részét a tanítói kar ép úgy, mint világi és egyházi tanfelügyeletünk, szóval egész tanügyi kormányzatunk fel a magas minisztériumig.

(Ugy mellékesen említettem meg, hogy a gömöri egyházmegye ezelőtt mintegy négy-öt évvel — a mint akkor a „Sárospataki Lapok”-ban olvasható volt — kimondotta a maga iskoláira a módszeres énekoktatás kötelező voltát. Érdekes volna tudni, hogy e derék határozatnak, ha ily rövid idő alatt is, lett-e legalább némi eredménye?)

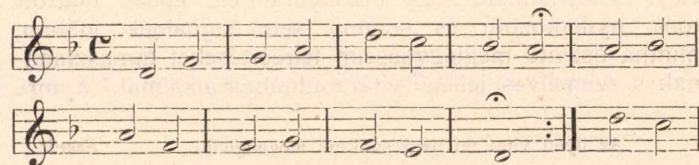
Az iskolai éneklés föllendülésével gyülekezeti éneklésünk ügye is sokat nyerne. Hogy a gyülekezeti éneklés, isteni tiszteletünk egyik lényeges része némely helyütt mennyire a kritikán alúli, ez iránt nem kell szót vesztegetnem, panaszt már erre vonatkozólag eleget hallottunk, itt volna az ideje, hogy tegyünk is valamit; ez ma ev. ref. egyházunknak szerintem egyik első rangú teendője. Hogy mik azok az elhalaszthatatlan tennivalók, melyek e téren ránk várnak, leszek bátor igen röviden elősorolni. Tudva levő dolog, hogy a gyülekezeti éneklés vezetése orgonával vagy a nélkül, tisztán a kántorok izlésére és belátására van bízva. Semmi rendszer, semmi rend és semmi felügyelet, szinte csoda, hogy ezek nyomán nem nagyobb a pusztulás.

Kántoraink közül igen sokan szeretik a cikornyát éneklésben, orgonálásban egyaránt, már az is baj hogy a cikornyát szeretik, de hogy még terjesztik, sőt meg is rögzítik a népben, igen nagy kár. S e vád — tisztelet a kivételeknek — nem csak régibb kántorainkat, de az újabbakat s legifjabbakat is éri. Egy mentségük van. Mindazok a zenei művek, melyeket a leendő kántorok a tanítóképzőben mint becses műveket hallanak emlegetni s kezdenek megismerni, a közéletben nem nagy kelandóságnak örvendenek, sőt ezeket itt általában unalmasaknak tartják; ellenben az életbe kerülve; csakhamar tapasztalják kántoraink, hogy azok a művek, melyeket ők értéktelenekül, selejtesekül hallottak emlegetni, azok, miként erről a „Magyar Tanítóképző” előbbi folyamaiban Kutnyánszky Jenő zenetanár is panaszkodik, s a mit Dr. Harrach Józsefnek a „Magyar Paedagogia” legutóbbi számaiban megjelent cikkei is oly megszívlelendően tárnak elénk, zenészetünk kibeszélhetetlen kárára a legnagyobb mértékben műveltetnek s roppant el vannak terjedve. Így aztán a tanítóképző falai közül kilépő, jellemében, ismereteiben és izlésében még ki nem forrott, meg nem állapodott 19—21 éves ifjú kántor némi csalódást érezve, csakhamar hátat fordít annak is, mit a képzőben az egyházi énekre és orgonálásra nézve tanult s a helyett, hogy a népet igyekeznék fölemelni magához, ő száll le a nép izléséhez. A szokásos indok ez: „így a népnek jobban tetszik.” Gyülekezeti éneklésünket tehát (az orgonálást is ideértve) felügyelet alá kell helyezni. E végből lelkészeinknek általában — úgy mint katolikus atyánkfiaiánál is van — több zenei ismeretet, nagyobb zenei műveltséget kell nyújtani. Az egyház-látogatóknak tétessék föladatává, terjeszkedjenek ki a gyülekezeti éneklésre is, győződjenek meg annak mikéntjéről, s ha valahol kifogás emelhető, vegyék számon, hogy lelkész és kántor mit tettek a gyülekezeti éneklés javítására.

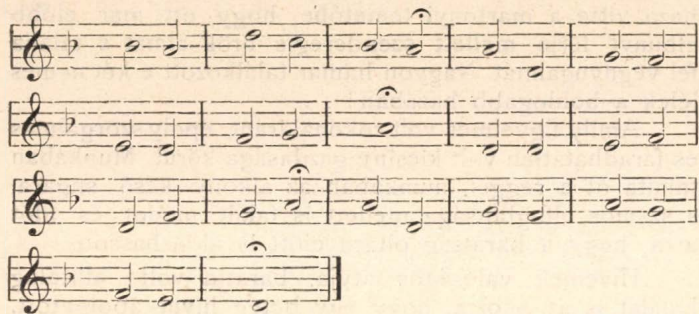
Az egyházkerületekre is vár e téren egy föladat: használt énekeinknek orgonakisérettel való kiadása. Ismeretes, hogy a különböző zsoltár kiadásoknál a dallamokban itt-ott eltérések mutatkoznak; még nagyobb hiba az, hogy a különböző egyházakban zsoltárainkat feltűnő eltérésekkel éneklük. E rendezetlen állapot illusztrálására legyen szabad két éneket bemutatnom. A CXXXVIII-ik zsoltár énekes könyvünkben így található:

Szotyori könyvében a * gal jelölt hang *gis* és tényleg gyülekezeteink fele részben így éneklük. Ugyanez éneket gyülekezeteinknek jó nagy részben pedig így éneklük:

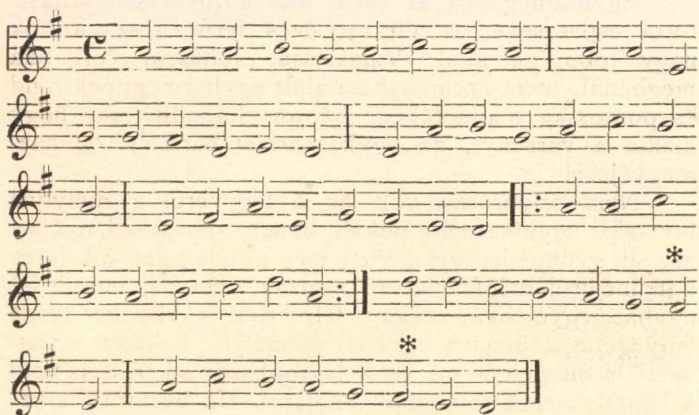

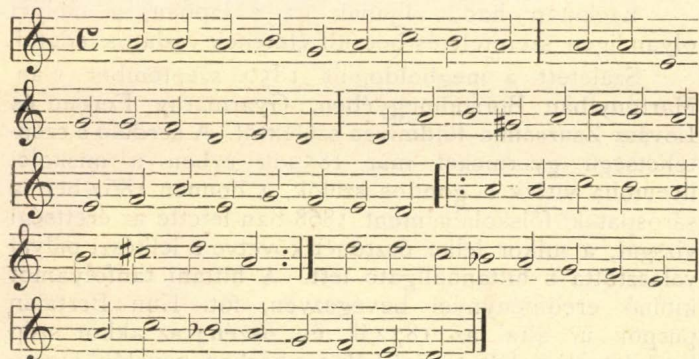
A kettő között a különbség megsemmisítő, de van ez éneknek még más, kevésbé eltérő változata is.

Lássuk most a XLVI-ik zsoltárt, mely Ivánka könyveiben, Maróthynek 1756-ban négy szólamra Debrecenben megjelent zsoltáraiban és egy kezemnél levő francia énekes könyvben megegyezőleg a következőképp található:

Az 1870. évi debreceni kiadású zsoltárban ez az ének ugyanígy van, azzal a különbséggel, hogy az általam *-gal jelölt helyeken nem *fi*, hanem *f* áll. Eltérnek ettől az újabb Hornyánszky-féle kiadások, melyek nagyobb és kisebb alakban s más-más betűvel nyomva egymástól is lényegesen különböző kétféle dallamot adnak. Miután többnyire e kiadások forognak közkezen, közlésüket itt fölöslegesnek tartom.

Szotyori Nagy Károlynak Debrecenben orgonakísérettel megjelent könyvében e dallam következőleg fordul elő:

Ugyan e dallamot másként közli Mihó László is Kecskeméten 1892-ben megjelent „Templomi énekek hangzatai” című énekeskönyvében s még másként éneklék egyes gyülekezetek is; azonban legyen elég ennyi.

Az egyházkerületek tehát közösen egy bizottságot küldenének ki, mely bizottság hitelesen megállapítaná az énekek dallamait s gondoskodnék arról, hogy az énekek megfelelő orgonakísérettel és stílszerű közjátékokkal láttatnának el. Mindeztideig az egyházkerületek erről nem gondoskodtak, e fontos hiány pótlása magán vállalkozás földadata maradt, de teljességgel ki nem elégítő eredmény-

nyel. Tudomásom szerint Szotyori Nagy Károly, Szügyi József (magyarországi énekes-) és Borsay Samu (erdélyi énekes-könyv) műveik vannak elterjedve. Az utóbbiról nem is szólva, Sz. Nagy Károlyé különösen első megjelenése idején hézagpótló volt. A dallamok azonban sem Sz. Nagy Károly, sem Szügyi József könyvében nem authenticusok s mindkét mű orgonakíséretében, összhangosításában kisebb-nagyobb hibák találhatók s gyakran a közjátékok sem megfelelőek. Megemlítem azt is, hogy állítólag Ivánka Sámuel kézírata után, kéziratok is vannak elterjedve, de legalább azok, melyeket látnom alkalmam volt, összhangosítás tekintetében az előbbieknél jóval hátrább állanak, a verssorok közt lévő közjátékok pedig éppen elvetendőek. A jó közjátéknak azonkívül, hogy egyik versorról a másikra átvezessen, ezt hangnem tekintetében előkészítse, stílus és chorálszerű lépésekre nézve is egyeznie kell az egész ének szellemével és szerkezetével, s nem állhat a verssorok közé nem illő összefüggés nélküli tört-accordokból s értelmetlen futamokból.

Az istenítisztelet rendjének s mikéntjének megállapítása mindenestre ev. ref. egyetemes egyházunknak és nem egyeseknek földadata, ezért kell egyházkerületeinknek mind a dallamok tekintetében authenticus, mind az orgona kíséret tekintetében mintaszerű énekeskönyv kiadásáról gondoskodniok, melyhez való alkalmazkodás legyen minden eklézsiára, minden kántorra kötelező.

Végül még egyet. Elő kell segíteni, hogy lehetőleg minden gyülekezetben egyházi énekkar alakuljon. Szívesen ismerem el, hogy ily énekkarok már eddig is nem kevés számmal találhatók s dicséretes eredménnyel működnek, tanúbizonyságot téve egyszersmind több lelkésznek ez ügy iránt tanúsított jóakarataról s több kántor ügyességéről s buzgalmáról; mindazonáltal kívánatos az énekkaroknak nagyobb mérvű fölkarolása s a cikkem elején emlegetett célok szolgálatába szegődtetése. A gömöri egyházmegye (úgy látszik van az ilyenek iránt érzelme), mint a „Sárospataki Lapok”-ban olvasható volt, tavaszi gyűlésén elhatározta, hogy az énekkarok alapszabályait ellenőrzés céljából bekéri. Helyes határozat. Az énekkarokat az egyházmegyék, esetleg az egyházkerületek felügyelete alá kell vonni, hogy legyenek azok a jó izlés, a jó erkölcs és vallásosság melegágyai. Különösen a fiatalságot kell aztán nagy számmal megnyerni az énekkarok ügyének s hogy a korcsmázástól s más eféléklől elvonjuk őket s célunkat minél jobban megkedveltessük velük, a dalárdák műsora egyházi (mert ez a fő) énekeken kívül állhat hazafias, nemzeti és nép- valamint műdalokból is, csak hogy a tapintatos megválasztás szoros határai között.

Imé ez az út is, melyet vázlatosan megjelöltem, egy a több közül, melyen a kisebb emberek is s minél nagyobb számban bevonhatók az egyház munkálói közé. Ez az út is egy arra nézve, melyen a tanítók, kántorok segítségével, támaszára lehetnek lelkészeiknek. A gyermekeket még az iskolában értelmük világánál ugyan, de szívük, érzelmeik teljes melegével kössük ev. ref. egyházunkhoz. A gyülekezeti ének javításával tegyük minél kívánatosabbá a templomot, s legyünk rajta, hogy isteni tiszteletünk már az éneklésben magasztossá legyen. Az egyházi énekkarokban pedig építsünk egy gyűjtő és levezető csatornát, melyben és melyen át a protestantizmus ügyei iránt érdeklődést keltve és azt föntartva, kedveltessük meg a keresztyéni egyházas életet a családdal és községgel. Ha működésünknek nem mindig van is rögtönös eredménye, ne felejtjük, hogy a jó akarat, türelemmel végzett munkával isten áldása jár, s azt végre is siker koronázza. Ugy legyen!

Hodossy Béla.

TÁRCA.

GYARMATHY JÓZSEF
1850-1896.

Érintették ugyan már e becses lapok gyászkeretbe foglalva, hogy: »Leesett a mi fejünknek koronája«, hogy az anyyink által tisztelt, becsült, szeretett jó barát, gondos családapa, böles vezér, *Gyarmathy József* nincs többé az élők között, hogy letűnt mint hulló csillag az égről, hagyva maga után sötét, mély bánatot családja s barátai szívében betölthetetlen űrt e kis egyházmegyében. De engedje meg a nagyérdemű olvasó közönség, ha hulló könyeink szívárványán keresztül, mi is áldozni akarunk a legjobb barát, böles vezér s szerető családfő emlékének, áldozni, a kik szívéhez oly közel állottunk, az által, hogy felemléssük még egyszer, hogy: mi volt ő nekünk: barátnak, családjának s az egyházmegyének?

A barátság érzelmeit olyan sokszor, olyan sokan hangoztatják napjainkban, a nélkül, hogy a szívnek legkisebb része is volna abban. Nem így e mi boldogult barátunk, mert a kit ő szeretett, megvolt a szeretve. Kit ő egyszer barátságára méltatott, ahoz hű volt haláláig. Akkor volt ő boldog, midőn barátainak örömet szerezhetett s szolgálatukra lehetett. Nyájas, megnyerő modora, víg kedélye, gyönyörű, dallamos hangja, még sokáig visszacseng füleinkben; szellemes ötletei, találó megjegyzései keresetté tették őt a magasabb körökben is. A hol ő megjelent, száműzve volt onnan a gond, aggodalom, magával ragadta környezetét. Sem társadalmi, sem hivatalos érintkezésében ő nem sértett soha, de meggyőzött, megnyert s magához csatolt mindenkit. Valóban, a kik ismertük, fájó szívvel tehetünk bizonyosságot arról, hogy miként e becses lapok hasábjain olyan találóan volt megjegyezve: »ő barátait csak is egyszer, halálával szomorította meg.« Bizony fájhat a mi szívünk elvesztése felett s nem találunk gyógyírt mély sebünkre.

Ha már a mi szívünk is így sajog a letűnt hű barát felett, mit érezhetnek még azok, a kik oly közel állottak szíve melegéhez? Az a fájdalomban megszentült hű nő, a kit alig 7 évvel ezelőtt ölelt kebelére, kinek számára még az a fájdalomteljes vigasz sem maradt meg, hogy koporsójára borúlhatott volna, mert ő, míg mi az iránta való kíméletből más helyre vittük azt a virágos koporsót, hogy elzengjünk felette gyászdalainkat, élet és halál közt lebegett, épen abban az órában adván lételt új szülött csecsemőjének.

Kapossy Györgynek, egyházmegyénk érdemdús tanácsbírájának leányát, *Erszikt* boldogította ő szíve szerelmével s hagyta most el annyi bánat s fájdalomra, hogy valóban nagy lelki erőre lesz szüksége, hogy azt a rideg magányt, azt a nehéz özvegyi fátvolt elbírhassa, azután a boldog élet után, melyet vele hű társa megismertetett.

Szélesen kiterjedt rokonsága minden tagját mély szeretettel ölelte magához, azok mindenike az imádásig szerette őt. Aggott édes anyját régen magához vette, pedig másik fiánál, az apai örökségben maradt Ferencnél is, elég gyöngéd figyelem tárgya volt. Magához vette, hogy közelebb legyen szívéhez s őtet a gyermeki hála minden gyöngédségeivel ápolta s elhalmozta, ez év első hónapjáig, midőn karjai között szenderült örök életre. De nem ott helyezte a néma sírok közé, hanem

haza vitte a martonyi temetőbe, hogy ott már előbb elhunyt férje mellett szenderegje örök álmát s találja fel végnegyalmát. Nagyon hamar találkozott e két nemes lélek a boldogabb hazában! . .

Amily figyelmes volt rokónai iránt, époly szorgalmas és fáradhatatlan volt kicsiny gazdasága körül. Munkában találta őt a reggel, munkában az alkony késő sngara, s számos elfoglaltsága mellett is talált módot és időt arra, hogy a barátság oltára előtt is áldozhasson.

Híveinek valóságos atyja, barátja volt; állítólag halálát is az okozta, hogy egy beteg hívet ápolgatott. Gyöngédség, szeretet voltak legfőbb fegyverei, a melyekkel sikerült neki mindig leküzdeni különben szilajos természetű hallgatói ellenállását. Szerette híveit, de őt is szerette mindenki, annyira, hogy abban a népes gyülekezetben, mely koporsóját körülállotta, egy szem sem maradt fénylő cseppek nélkül.

Egyházmegyénk az 1891. őszi közgyűlésén választotta esperesévé, az alig 40 éves férfit, a szavazatok nagy többsége által. Választását sohasem volt oka megbánni, mert kormányzása alatt egyházmegyénk rend és pontosság tekintetében, bátran elmondhatjuk, hogy kiállta a versenyt, az egyházkerület bármely egyházmegyéjével.

Nem szigorúság volt az ő fegyvere, a melylyel hivatalos ügykörében munkált, hanem szeretettel, nyájasággal, gyöngédséggel győzte meg mindazokat, kik talán köteleimkről megfélekedezni akartak. Ha baj merült fel egyházmegyéjében, avagy félreértés s viszály kezdé fenyegetni a hívek s egyházi személyek békéjét, váratlanul is megjelent ott és a legtöbbször sikerült is neki a békétlenséget csirájában elfojtani. Ha buzdítani, lelkesíteni s bátorítani kellett a csüggedezőket, mindig kész volt, s megjelenéséből a hívek erőt és bátorságot merítettek.

Lelkeszi szereplései még sokáig emlékezetben maradnak előttünk. A Vajányi felett tartott sír-beszéde, a Lükő Géza koporsója felett elmondott szónoklata egy-egy remeke volt az e nemű beszédeknek. Az áji templom felavatása alkalmával is ő tartotta azt a felszentelési beszédet, melylyel nem csak a nagy közönséget ragadta magával, de főt. és mélt. püspök úr is, nyilvános elismeréssel adózott neki, mint a nap hőségének.

Ezekután hadd álljanak itt e lapban, a melyet olyan igen szeretett és becsült életének vázlatos adatai.

Született a megboldogult 1850. szeptember 2-án, Martonyiban Borsodmegyében, Gyarmathy Ferenc és Lovász Zsuzsánna földműves szüléktől. A serdülő s szépetehetségű gyermeket már 1859-ik évben a miskolci liceumba vitték a gondos szülők, a honnan 1862-ben a sárospataki főiskolába ment. 1868-ban letette az érettségi vizsgát, a mikor lelke ösztönét követve a lelkeszi pályát választotta s hittanhallgató lett. A hittani tanfolyamot kitűnő eredménnyel bevégezvén, főt. Kun Bertalan püspök úr által az 1872-ik év őszén; az akkor szép lendületnek indult, tornai fiók-egyházban nevelől s egyzersmind zsarnói s.-lelkészül kibocsáttatott.

Az a viszony, mely az ottani intelligens közönség közt és közte szövődött, csakis korán bekövetkezett halálával talált fájdalmas megszakadást.

Tornai működésének harmadik évében, a közel eső századellői egyház nyerte meg lelkészeül, de a hol csak egy évig működött, honnan a jövedelmezőbb jósvafői, innen pedig a sziliczei népes egyház választotta őt meg.

Egyházmegyénk minden tagját annyira lekötölte maga iránt, hogy már lelkészkedése első évében tiszteletbeli jegyzővé, majd al-, később főjegyzővé választá,

nígnem a boldogult Vajányi Lajos váratlan halálával megürült esperesi székbe is őt ültette.

Sokat nem alkotott, nem is alkothatott, — mint e becses lapok hasábjain már megjegyezve volt — de maradandó emléke egyházmegyénkben, hogy a 8 évenként az egyházakra oly terhessé vált gyűlések tartása, az ő ajánlata s javaslata folytán, őszi gyűléseink állandósításával megszüntettetett, s a gyűléstartó egyházak 100 frttal segélyeztetnek abból az alapból, melyet kamat címen az egyházak a gyűlés tartásig befizetnek.

És most Isten veled hőn szeretett barát! S ha ott a boldog hazában emlékezni lehet, emlékezzél reánk! Mi nem feledünk téged, mert nem feledhetünk!!! Az a hű nő, kit itt hagyál, élni maradt határtalan fájdalomában is . . . követne, de nem lehet! . . . az a három vidáman játszó kis árva visszatartja őt . . . Oh küldj gyógyírt mély sebére, hogy elviselhesse a csapást, melyet szíven haláloddal ütél . . . Sokunk szívét borítottad gyászba, sokan kívánjuk, hogy: Légy boldog ott, ama szebb hazában! . . . Isten veled! . . .

Ragályi Géza.

MIKLOVICZ BÁLINT.
1832—1896.

A kálvinista papság egy igazi tipikus alakja kötött el *Miklovicz Bálint*, hódmező-vásárhelyi ev. ref. lelkészben s a békés-bánati egyházmegye egyik nagyérdemű tanácsbírájában.

Született 1832 máj. 14-én Uj-Fehértón, Szabolcsmegyében. Egyszerű, szegénysorsú iparos szülők gyermeke lévén, korán meg kellett barátkoznia sokak végzetével: a »paizsos férfiú«-val való állandó küzdelem eszméjével. Az önképzés és művelődés iránt nem közönséges mértékben tanúsított fogékonysága győzedelmeskedett a »paizsos férfiú«-n, midőn tanulmányait a debreceni ev. ref. főiskolában a szó legszorosabb értelmében önerején bevégezte. A főiskola előjárósága már mint IV. éves theológus ifjút elemi tanítósággal, a következő évben esküdt felügyelőséggel, majd a theologiai tanfolyamot végzetekre nézve legnagyobb kitüntetéssel: a széniorssággal bízta meg. Ezen állásokkal nyert segély források nem csak felmentették az anyagi gondoktól, hanem takarékosága után alkalmat adtak neki, hogy a természet, tudomány és művészet szépségei iránt fogékony lelkének látkörét a külföld beutazása által is szélesítse. Németországban, Schweiczban és Olaszországban töltött másfél évi utazgatás és tanulmányozás után haza térve, mint segéd-lelkész a nagyhirű Révész Imre oldalánál kezdette meg működését. A valódi érdem nem sokáig maradt elismerés nélkül. Egy év múlva, 1864 februárjában az érmelléki Hegy-Köz-Szent-Imre lelkipásztorául választotta meg.

Csak pár hónapot töltött itt, midőn egyetemes egyházunk egyik elsőrangú erőssége, a hódmezővásárhelyi egyház is megválasztotta lelkipásztorául. Ő ez újabb állást még ugyanazon év május havában el is foglalta s azóta 32 éven át a hivatásszülte valódi buzgóság lelkével szolgálta Istenét, hazáját és nemzetét egyaránt; munkált lankadatlanul, vetett, nem gondolva arra, hogy megéri-e ő maga az aratást?

Mint lelkipásztor avatott kézzel és szellemmel vezette hiveit ama nagy cél, Istenországa fölépítésének magasztos célja felé; ismeretes volt előtte minden esz-köz, melyet a Krisztus evangéliuma hirdetőjének a nagy cél érdekében használnia kell és lehet. Azok közé tar-

tozott ő, kik nem csupán építtetni szeretik Krisztus evangéliuma megtestesítésének épületét, hanem saját kezeikkel szokták hordani ahhoz a legszükségesebb építő anyagot.

Tevékeny életének, munkabíró erejének legszebb éveit a szoros értelemben vett egyházi ügyek szolgálata mellett az egyház »veteményes kertjei«-nek ápolása s fejlesztése érdekében áldozta fel. Ily nemű szolgálatai elismerésül, a békés-bánati egyházmegye 1878-ban tanácsbírójául választotta s képviselőjéül az 1881-iki zsinatra is felküldötte, hol — mint életírója megjegyzi — szavai méltó figyelmet keltettek mindenkor.

Mint ember tevékeny részt vett Hódmező-Vásárhely társadalmi életének minden nevezetesebb mozzanatában, a városunkban levő első óvoda létesítésében; temetkezési egyesületek szervezésében, városunk ügyeinek sokoldalú intézésében. E nemű munkáiban azonban sohasem hízelt önmagának a feltűnőségig vitt politikai szereplés ingatag dicsőségével, hanem megelégedett azzal a boldogító tudattal, hogy szavaival és tetteivel példát adhatott azoknak, kiknek tekintete ő rá irányult. Nemes szíve és lelke mélyébe a társas élet szelid örömei iránt való fogékonyság, a mindvégig oly derült kedélyhangulat, a mások irányában annyira lekötelező s jó indulattal párosult nyájasság sokszoros mértékben volt a természettől beoltva: csoda-e hát, ha — mint életírója megjegyzi — »a hány ismerőse, annyi volt a barátja.«

Mint családapa is a gyöngédség és szeretet példányképe volt hívei előtt. A közjóra való munkálkodás mellett lelkének gondja, álma, büszkesége és öröme volt mindenkor a családi környezet.

Mindezen nemes, tulajdonokra pedig koronául oly szerénységet tűzött fel, mint ha csak az apostol eme szavainak megvalósítását tűzte volna ki élete zsinórmértékéül: »Kicsoda közöttetek bölcs és tudós? mutassa meg az ő jó életéből az ő cselekedeteit bölcseségnek szelidségével.« (Jakab III. 13.)

Ime ennek az embernek nemesen érző szíve dobant utolsót múlt hó 13-án.

Ravatala felett Garzó Gyula, gyomai ev. ref. lelkész mondott könyekig megható gyászbeszédet! sírjánál pedig Gyórfy József, segéd-lelkész búcsuztatta el az igazi bensőség hangjain, egyháza, városa, családja s szereteteitől.

Béke poraira! Áldás emlékezetére!

—y.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Az abauji ev. ref. egyházmegye Göncről Kassára tevén át gyűléseit: ide helyezte könyv- és levéltárát is, megválasztván e kettős hivatalra Révész Kálmán kassai lelkészt. Ugy a könyv, mint a levéltárt június 19-én már át is szállítottam új helyére, Kassára. Figyelmeztetem azért mindazokat, kik e levéltárral összeköttetésben állanak, tehát a Magyar Prot. Irodalmi Társaság nt. titkárát is, hogy mindazon irományok, okmányok és füzetek, melyek az abauji ev. ref. egyházmegye könyv- és levéltárát illetik, jövőre Kassára (Kovács-útca 7. szám) címezve küldendők. — Gönc, 1896 június 20. *Füzy János*, ev. ref. lelkész, volt egyházmegyei könyv- s levéltárnok.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület új tisztikara** az új alapszabályok értelmében három évre a következőleg alakult meg: Elnök: *Beöthy Zolt*, fővárosi, alelnök: *Hofer Károly*, vidéki alelnök: *Rombauer Emil* (Brassó), főtítkár *Mészáros László*, szerkesztő *Rajner Ferencz*, pénztárnok *Müller József*, titkár-gazda

Molnár István, a segítő-alap elnöke **Wolf György**, ellenőr **Tiber Ágoston**.

— **Az országos tanügyi kongresszusra** a sárospataki főiskola tanárai közül Buza János, Maklár P. Miklós Rác Lajos utaztak el.

— **Egy kis statistika.** A sajtó kétségtelenül nagy hatolam; de Deák Ferencz szerint királyi törvénye az hogy csak igazat szóljon. Azonban, a miket a „Sárospataki Lapok“ f. é. 25. száma az erdélyi ev. ref. egyházkerület dolgairól a „vegyes közlemények“ rovatában írt, egyáltalában nem reflektálva, csak a kolozsvári theol. fakultásról összeállított statisztikai adataira kívánok intézetünk anyakönyvi bejegyzései alapján némi helyreigazításokat tenni. Anyakönyvünk szerint az 1895/6. iskolai évre beiratkozott összesen 34 — tehát nem 36 — theológus ifjú s ugyanezt az iskolai évet elvégezte 23 — tehát nem 20 — a mint állított. A fakultáson a tanév múlt évi szeptember hó 15 én nyílt meg s már szept. 20-án a jogi szakra lépett át 1, szept. 25-én pedig a bölcsészeti szakra szintén 1. Október 23-án távozott el 2, a kik közül az egyik Budapestre ment az egyetemre, a másik katonának soroztatott be, miután előbb kellett fegyver alá állania, mint hogy a kedvezményt igénybe vehette volna. Okt. 11-én a consilium abeundival kellett 1 ifjút eltávolítanunk s jan. 8-án egyet kitiltanunk. A II. félévben két ifju ismét pályát változtatott, az egyik a jogi, a másik a bölcsészeti karra menvén át. Ugyancsak a II. félévben a maga régebbi tanintézetébe ment vissza 1 theológus ifjú, magával vivén egy másik, szintén ugyanazon egyházkerületbe tartozó ifjabb tanulóátársát. Végül a II. félév végén minden colloquium nélkül távozott 1 theológus, a ki egész féléven át semmit nem tanulván, a félévi szigorlatok elől menekült. Paedagogusok nagyon jól tudják, hogy a fiatal emberek sokszor minő körülmények között választanak pályát s így e tekintetben a nálunk is előfordult pályaváltoztatások nem képeznek különleges jelenségeket; valamint az is ismeretes jelenség a tanári életben, hogy fordulnak elő tanácslólág, vagy kitiltólág elutasítandó növendékek is; végül az is, hogy vannak a cenzurák elől megugrók is. A múlt évben kibocsátott „Tájékoztató“ hogy semmiféle arany hegyeket nem ígért, az egész világos lehet minden objectiv ember előtt s hogy én részemről csak egyetlen egy ifjút sem „csábítottam“ ide egy egyházkerületből sem, ezt pro vagy contra bizonyítgatnom teljesen silány dolog lenne. És még ha tettem volna is, akkor sem érhetne szemrehányás, hiszen egész életem egyetlen feladata, hogy e helyen szolgáljak az anyaszentegyháznak, a míg az Ur kegyelme csekély erőmet megtartja s életemnek kedvez. Sok mindent eltűrtem már; de *egy* soha nem fogok tűrni s ez az, hogy valaki csak egy pillanatra is azt merje állítani, hogy akár magam, akár az az intézet, a melylyel azonosítottam életem feladatát, ne a legnyíltabban és a legbecsületesebben jár el. Ezt a leghatározottabban visszautasítom.* **Kenessey Béla**, a theol. fakultás igazgatója.

* Ez a visszautasítás egészen felesleges, mert nincs semmi alapja, legalább a neheztelt közleménnyel szemben! A mentegetőzésre sincs semmi ok, mert a mi munkatársunk (a ki azt a néhány, vegyesbeli sort papírra vetette) egy betűvel sem szól K. B. igazgató csábításairól s még kevésbé a csábítás jogosulatlan vagy tisztességtelen voltáról; tehát a köz-példaszó szerint: „a kinek nem inge, ne viselje!“ Mi ismerjük K. B. lelkesedését s tiszteljük a vezetése alatt álló intézet érdekében kifejtett buzgóságát s rosszalnok, ha bárki akarná is azt kicsinyíteni. E tekintetben legyen egészen nyugodt s éljen tovább is élete „*egyetlen feladatát*“nak a benső ember szerint. Hanem azt legyen szives elismerni, hogy a kolozsvári theol. fakultásról eddig terjesztett statisztikai adatok nem voltak eléggé világosak, részletek pedig egyáltalában nem!! Örülünk, hogy a mi munkatársunknak sikerült a bizonyosan pontos adatokat napfényre juttatni. A hnzá-

— **A magyar király prot. bibliáját**, a melyről már örvendezve emlékeztünk, múlt hó 11-én a szintén említett küldöttség a következő felírral nyújtotta át Ő felségének: *Császári és Apostoli Királyi Felség! Legkegyelmesebb Urunk!* A Brit és Külföldi Biblia Társaság, Császári és Királyi Felséged legmagasabb színe előtt megjelent küldöttei által, alázatos és mélyen érzett hódolatát ohajtja kifejezni Felséged dicső trónjánál, Magyarország ez ezredévi magasztos ünnepélyessége alkalmából. Az egész föld kerekességére kiterjedő Biblia-Társaságunk feladata: a tőle kitelhető minden erővel s Isten segedelmével, a szentírás legsikerültebb fordításait eszközölni minden népek nyelvein, teljes valóságában, minden jegyzet és magyarázat nélkül; és a kormányzó választmány azon fáradozik, hogy a szentírást mindenkinek birtokába juttassa. Eddigélé több mint 300 nyelvre fordította le a bibliát és sok millió példányban terjesztette szét a világ minden ismeretes részeiben, hogy az emberiség milliói saját anyanyelvükön olvassák Istennek kinyilatkoztatott üdvözítő igéjét. A Társaság mely háláját ohajtja hódolat-al kifejezni Császári és Királyi Felséged előtt azon legkegyelmesebb pártfogásért, melyet intézői s elárusítói élveznek Magyarországon; és alázattal esedezik Felséged legmagasb színe előtt, méltóztassék kegyelemmel elfogadni a Társaság saját kiadásu Magyar Bibliájának ezen példányát, valamint a társaság forró imáját az Egek Urához, hogy bőséges áldása kísérje Felségedet, a Felséges Királynét és Császári s Apostoli Királyi Felséged uralkodó házát s hú Magyar nemzetét a következő ezredévben is! Midőn Felségednek, a legmagasb személyét s Felséges uralkodó házát a legutóbb ért gyász alkalmából, a Szentlélek vigasztalását és erejét hön kívánjuk, kérve az Egek Urát, hogy a nemes szívét sujtott annyi csapás után vajha ez legyen az utolsó! — a legmélyebb és legalázatosabb hódoló tisztelettel vagyunk és maradunk 1896. évi június hó 11-ikén Császári és apostoli Királyi Felségednek legalázatosabb szolgálai: A „British and Foreign Bible Society“ Igazgató-Választmánya **Caleb K. Kemp**, elnök. **John Sharp**, **Major W. Paull**, titkárok.

— **Kettős tanári jubileum.** A debreceni főiskola tanítóképző intézete múlt hó 20-ik napján egész csöndben, de szívhez szóló melegséggel ünnepelte meg **Kovács Lajos** igazgató és **Somogyi Pál** intézeti tanár tanári szolgálatának 25 éves fordulóját. A testvértanári karok képviselőitében az igazgatók és dékánok vettek részt az ünnepélyen, melyet a feltűnéstől, a ma divatos pompától és fényelgéstől való félelmükben nagyon is szűk körben rendeztek a két érdemes férfiú tanártársai s tanítványai. A köztisztletben, szeretetben álló jubilánsokat **Orosz István** tanítóképző intézeti tanár a tanári kar nevében, a növendékek részéről pedig **Tatár Gyula** üdvözölte s szavaikra előbb **Kovács Lajos**, majd **Somogyi Pál** felelt igazán megindítólag. Az ünnepély fényét nagyban emelte **Kiss Áron** püspök és **Segesváry József** esperes megjelenése. A püspök mintegy az egész egyházkerület nevében üdvözölte a negyedszázados tanárokat. Az ifjúsági ének- és zenekar játékanak elhangzása után **Szabó Lajos**, a tanítóképző önképzőkörének titkára olvasta fel az önképzőkör 25 éves történetét s a szeretet s tisztet meleg hangján kérte **Somogyi Pált**, hogy vezesse tovább is az intézetet, melynek 25 év óta áll az élén. Az ünnepély végeztével a tanítóképző intézet tanári karát családias ebédre hívta meg **Orosz István**, estve pedig a nő-

értő közönség okvetetlenül eleget fog azokban látni a mi munkatársunk javára. Aztán egyszer már el kellene végre azt is ismerni, hogy az a bizonyos „Tájékoztató“ sem volt eléggé világos; nem különösen az egyetemmel való kapcsolatra nézve s többeket épen a homályosságával vonzott az ismeretlen arany-hegyek felé.

Szerk.

vendékek rendeztek jubiláris majálist a nagy-erdőn, mely a tanári karral együtt tartott közös vacsorában végződött.

— **Elismerő nyilatkozat a sárospataki főiskola gimn. növendékeinek rajzairól.** Az Országos Középiskolai Tanár-egyesületi Közlöny legközelebbi számában a középiskolai kiállítás geometriai csoportját ismertetvén, a főiskolánk növendékei által készített dolgozatokról a következőleg nyilatkozik: a sárospataki ev. ref. főgimnázium 193 rajzát osztályonként egy-egy jeles és egy jó tanuló készítette. Tanár Zombori Emőd. Szépen árnyékolott test-csoportokat látunk; nagy szorgalommal készítettek még sok rajzot, különösen az idomok átalakításából és rajz-gyakorlatokat a körrel. A IV-ben színes tintával rajzoltak; még fakötések is fordultak elő. Mindenhol fölírás s ha kell bebizonyítás is. Az egész jó ízlésre mutat.

— **Helyreigazításul.** Ifj. Szilva István, a Sárospataki Lapok cz évi 24. számában tudósítást irván az abauji egyházmegye hegyközi járásában tartott göncvidéki lelkesíti értekezlet gyűléséről: jónak látta oly színben tüntetni fel az értekezleten jelen volt lelkészeket, s magát az értekezletet, hogy én is alig ismertem úgy testi, mint lelki ábrázatunkra; pedig nemcsak résztvettem az értekezleten, hanem szerencsés voltam ott elnökölni is. Szabad legyen azért — szerkesztő barátom engedelméből — a főbb dolgokra némi helyreigazítással szolgálni. Igaz, hogy az éneklés *most* elmaradt: de azért mi egyáltalában nem találtuk olyan hideg-ridegnek a levegőt a szent falak között, mint Sz. I. Ami az ismertetett két gyakorlati kérdést illeti, egyik sem a maga valóságában lett ismertetve. A vegyes házaseleik róm. kath. fiú gyermekének konfirmációját nem az apa és anyának együttes kívánságára kellett volna végeznie kérdezőnek — mint Sz. I. írja — hanem csak az *anyáéra*, s az anyának ev. ref. rokonaiéra, mivel a róm. kath. apa Amerikában van! Ez pedig nagy különbség; mert az apa haza jövének Amerikából: kérdésbe teheti, s kétségkívül tenné is, hogy mi alapon konfirmálta, tehát mi alapon vette fel az ő természetes és törvényes róm. kath. 12 éves fiát a lelkész, az ev. ref. egyház tagjai közé? Mert a községben róm. kath. iskola nincs: a kérdező lelkész — mint tanító is — tanította a vallást, végezte a konfirmációi oktatást is, melyre a kérdéses róm. kath. fiú-gyermek is feljárt. Ez eljárásban az értekezlet nem látott törvénysértést, hiszen Jézus vallását, az evangéliumi hitet tanította; — de a nyilvános konfirmációban — igen! Az más kérdés aztán, hogy ha ez a gyermek az anya és rokonsággal — tehát nem a konfirmándusok társaságában, hanem a gyülekezettel — oda áll az Urasztalához: ki kell-e onnan utasítani, vagy a szent jegyeket neki is adni? A többség nem kívánta elutasítani; mert hiszen mennyi cigány-sarom-pásztor gyerek jön 13, 14 vagy 15 éves korában az Urasztalához, kik iskolába soha nem jártak!! És ki kérte még tőlük számon a konfirmációi bizonyítványt? Hogy mi az »átvétel« és »bevétel«: erre nem kellett egymást tanítanunk, hanem igen is, ezt a tért láttuk olyannak, melyen nagyon érvényesítheti, s kell is, hogy érvényesítse magát a pastoriális prudentia, mivel sok hasonló esetben nemcsak róm. kath., de más, még ág. hitv. gyermekek érdekében is fordulnak hozzánk szülőkk! A »Jelentő-ívek« sem ítéltettek elvetésre, mint Sz. I. tévesen közli, csak szeretné az értekezlet, hogy ha visszaadatnának azok s egyöntetű utasítás után egyenlő kulcs szerint igazíttatnának ki. Hogy kiket értett Sz. I. a 9 lelkész közül »a nem eléggé kálvinista papos kinézésűek« alatt, kik »magáért az ebédért« óhajtják az értekezletet: nem tudom, az ő lelke tudja! Én csak

annyt tudok, hogy 20 év óta talán egyetlen értekezletet mulasztottam el, tehát az ott jelenvoltakat nagyon jól ismerem, s itt is bizonyosságot tehetek arról, hogy Sz. I. ezek ügyszeretetének megítélésében is tévedett. Igaz, ebéd után nem daloltunk; de jövőre sem fogunk s pedig nem »életkedv hiányából« — mint Sz. I. gondolja — hanem más valami okból, mit bizalmasan megmondanék Sz. I. urnak: de hát nem kell minden kérdést a nyilvánosság előtt tárgyalni! Ez is elmaradhatott volna! . . .

Füzy János.

— **A sárospataki főiskola növendékei a millenniumi kiállításra** június 30-án, a délutáni (12 $\frac{1}{2}$) személyvonattal indultak el. A gimn. növendékei összegyülekeztek elébb az I-ső osztály tantermében, hol az igazgató atyai szavakkal intette őket a jó rend tiszteletére, az óvatosságra s vezető tanáraik iránt való engedelmességre s áldással bocsátotta őket újtjokra. Öt tanár (Szívos M., Maklár P. Miklós, Pásztor S., Ellend J. és dr. Mitrovics Gy.) között volt felosztva a 120 főből álló kis sereg. Valamennyie kisebb-nagyobb csomagokkal megterhelve, mosolygó arccal lépett a felhangzó vezényszóra s a főiskola kertjének főútján haladt a vasúti indóházhoz, hová — a csepegő idő dacára is — sokan dobogó szívvel s könyves szemekkel követték az apróbb s nagyobb vándor csapatot. Mindeniknek balkarján széles, fehérszínű jelvényen zöld betűs felirat s a betűk között a főiskola trombitáló s könyvet tartó angyalának képe hirdette, hogy ők a sárospataki alma mater fiai. Az akadémia növendékei ugyanúgy voltak megjelölve s Dr. Tüdős I. vezetése mellett állottak készen az indulásra. A késlekedve érkező vonatot hangos „éljen-“nel üdvözölték s felhelyezkedtek szépen a számukra fentartott 5 drb. II. osztályú kocsira s a kik láttuk őket, valami szorongást éreztünk a szívünk táján s ha nem kiáltottak is, de kézzel, fővel, kendő lobogtatással mind azt kívántuk nekik, hogy óvja Isten őket és hozza vissza szerencsésen.

— **A t. olvasóhoz.** A félév vége felé járván bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szíveskedjenek előfizetéseket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni, s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kívánni. Irodalmi Körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

Pályázatok.

A szatmár-németi-i államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy nyugalmazás folytán megüresedett latin-görög nyelvi rendes tanári állomásra.

Csak ev. ref. vallású egyének pályázatai jönnek tekintetbe. Javadalmazás: 1200 frt évi törzsfizetés és 240 frt lakbér, évnegyedenként előre fizetve a főgimnázium pénztárából. A törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetőleg 1600 frtig emelkedhetik. Ötödéves korpótlék 100—100 frt öt ízben.

Pályázók felhivatnak, hogy a nagyméltóságú vallás-és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett folyamódványaikat keresztlevelükkel, végzett tanulmányaikról, képesítésükről, eddigi szolgálatukról, egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal

együtt a főgimn. igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (Szatmárra) f. évi augusztus hó 1-ig küldjék be; megjegyeztetvén, hogy a hiányosan felszerelt, vagy a pályázat határnapja után érkezendő kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

Ezen állomásnak a fentartó-testület ajánlata alapján leendő betöltése a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe tartozik.

A kinevezett tanár — ki az Országos Tanári Nyugdíj-intézetnek jogos és kötelezett tagja lesz — állását f. évi szeptember hó 1-én tartozik elfoglalni, és a tanév folyamán tartja meg a szokott székfoglaló beszédet.

Kelt Szatmáron, 1896. évi július hó 1-én.

Dr. Farkas Antal,

az ev. ref. főgimn. igazgató-tanácsának elnöke.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresedett természetrajz-földrajzi rendes és a német nyelvi helyettes tanári tanszékre pályázat hirdettetik.

1. A természet-földrajzi tanszékkel a természetrajzi és földrajzi összes tantárgyak tanítása heti 18—20 órán, továbbá a tanulókkal kirándulások rendezése, a természetrajzi szertár kezelése, szakszerű gyarapítása van összekötve. Rendes javadalma 1200 frt fizetés, 240 frt lakáspénz és 50 frt ötödéves korpótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

2. A német nyelvi helyettes tanári tanszékkel a német nyelvnek és az ezen szakhoz csatolt más tantárgynak tanítása van összekötve heti 18—20 órán. A pályázótól megkívántatik, hogy a német nyelvet mind beszédben, mind írásban tökéletesen bírja. Javadalma évi 800 frt.

A megválasztott tanárok az orsz. nyugdíj-intézetnek jogosított és kötelezett tagjai lesznek, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium által fognak megerősíttetni. Állásukat 1896 szeptember 1-én tartoznak elfoglalni.

Fizetésük a teljes államsegély megnyerése után fokozatosan emelkedik.

Felhívtnak a pályázók, hogy folyamodványukat keresztlevelekkel, végzett tanulmányaikról, képesítéseikről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt folyó 1896 július 31-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alulírt főgondnokához.

Miskolc, 1896 június 23-án.

Mikuleczky István,

2—2

az ev. ref. egyház főgondnoka.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *K. M. B—t.* Igyekeztiünk eleget tenni kívánságának, noha bizonyos irányú vitától magunk is óvakodni szeretünk. Ezzel — azt hiszszük — igazoltuk azt, hogy rólunk, mint szerkesztőkről alkotott véleménye nem nyugszik biztos alapon. Ha minket mindenki félreért, a kinek kívánságát nem teljesíthetjük, úgy maholnap kiköltözködhettünk ebből a kerületből, hogy agyon ne kövessenek. Igen sokszor nem a cikk általános értéke döntő a közlésnél, hanem az időszíre is. Az eseményeket nem mi csináljuk, az pedig régi igazság, hogy egyik idő a másiknak ellensége. Mi minden munkatársunkat igyekszünk megbecsülni, de ez sem mindig sikerül — legalább az illetők véleménye szerint. Sorsunkat túrnunk kell s szerencsénk, hogy túrni eléggé tudunk. — Ifj. Sz. I. A mentegetőzést nem értjük egészen; mi nem vetünk magunkra semmit. Jaj volna nekünk, ha igen érzékenyek volnánk. A minta-választásnak én örülök, csak aztán jól üssön ki! — *R. Gy.* A gratulációt köszönöm. A vége pedig új és újabb dolog; de jó az Isten! — *V. P.* Intézkedtünk.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettível.

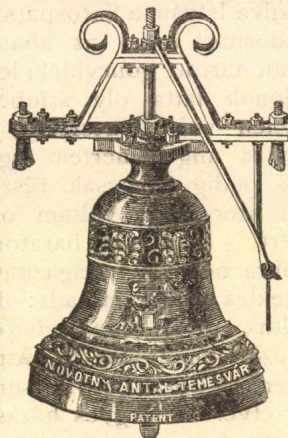
HIRDETÉSEK.

6—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságú harangok újra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitértetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvas koronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságú óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntődémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

12—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egy pár szó kerületi névtárunk ügyében.” Dr. Tüdös István — „A nagy egyházmegyék közigazgatása, tekintettel Felső-Szabolcsra.” Andrássy Kálmán. — „Az országos középiskolai tanáregyesület XXX-ik közgyűlése.” B. J. — „Tanügyi kongresszusok.” — „Holland-magyar egyházi érintkezések.” Zoványi Jenő. — „Találkozás 25 év után.” P. J. — „A pataki diákok ezredévi kirándulása.” Egy tanár. — „Vegyes közlemények.”

Egy pár szó kerületi névtárunk ügyében.

A tavaszi egyházkerületi közgyűlés megbízta a főtisztelendő püspök urat, hogy bizottságot hívjon össze, a mely az őszi gyűlésre véleményt készítsen, miként lehetne a kerületi névtárt egyrésztől alkalmasabb időpontban elkészíttetni, másrésztől tartalmát teljesebbé s a meglevő, fennálló viszonyoknak megfelelőbbé tenni.

Ennek az összehívandó bizottságnak szíves figyelmébe ajánljuk sorainkat, melyeket az ügy iránt való érdeklődés mondat el velünk.

Szerintünk a névtárnak már február hó közepére készen kell lennie. Az előző év adatait foglalván magában a névtár, ezek az adatok január hó 15-ikéig összeszedendők s egy hónap alatt a nyomda az előállítást könnyen eszközölheti.

Az adatok beszerzési módja eddig az volt, hogy a kanonika vizitáció alkalmával kiállított táblás kimutatás küldetett be a névtár szerkesztőjéhez. Maga ez a körülmény lehetetlenné tette, hogy a névtár korán megjelenhessék. Sokkal célirányosabb leend ezután az, ha a névtár összeállítója már szeptember hó végén egy-egy ívet küld el minden egyes lelkészhez, a melyen a névtárhoz tartozó rovatok mind kimutatvák kérdés alakjában s az egyes lelkészek a kérdések után a feleletet utána írván, az így kitöltött ívek január első napjaiban, de legkésőbb mindenestre január 15-ig, visszaküldetnek a szerkesztőhöz.

A visszaküldött — már kitöltött ívek — így korán kéznél levén, a sajtó alá rendezés munkája akadály nélkül történhetik. Természetesen szigorúan utasítandó minden lelkész, hogy a hozzá küldött íveket pontosan töltsse ki s a kitöltés után azonnal juttassa vissza a szerkesztőhöz.

Az egyházmegyéről szóló általános kimutatás, melyben az egyházmegyei tisztviselők nevei stb. foglaltatnak, szerintünk úgy eszközözlendő, hogy az esperes urakhoz e tárgyban külön ívek küldetnének s azokra jegyeznék ok a vezetésök alatt álló megye ide tartozó adatait.

Ez az eljárás egyfelől meggyorsítaná a névtár megjelenését, másfelől az adatok pontossága, megbízhatósága tekintetében is előbb vinné az eddig követett szerkesztést.

Költségesebbé nem válnék a névtár előállítása, mert a lelkészekhez küldendő ívek nyomtatási költsége alig számbavehető összegre rugna, a mennyiben nagy mennyiségben készíttetve, évek hosszú sorára volna beosztva az előállítási költség visszatérülése. 1000 db. ilyen ív elkészítése 10—12 frt volna, a további ezek előállítása már csak 3—5 frt közt váltakoznék.

Névtárunk teljesebbé tételét illetőleg, a következő megjegyzéseink vannak:

Az egyházkerületi hivatalnokok névsorába oda teendő volna a hivataloskodás éve is, a mely igen sok érdeklődőnek felvilágosítást nyújtana e tekintetben támadható kérdésére.

A tanácsbírák nevei után is oda volna teendő megválasztatásuk ideje, valamint a konventi, Baldácsy s közalapi bizottsági tagok után feltüntetendő volna az, hogy mely időre szól megbízatásuk.

Felveendő volna ez általános részletbe egyrésztől az esperesi kar, másrésztől az egyházmegyei gondnoki kar névsora is a hivataloskodás idejével, hadd tudná mindenki: Mint következnek egymásután az esperesek s gondnokok hivatali kor szerint.

Az időszaki tanács s a missiói bizottság névsorának szintén hely juttatandó ez általános kimutatásnál, mely az egyházkerület tisztviselőinek s bizottságainak névadatait tartalmazza.

A világiak társadalmi állásának feltüntetése szintén felveendő volna, mert magában egyházkerületünkben is igen sokan érdeklődnek ebben az irányban.

Az egyházmegyéről szóló általános kimutatásba új adatok gyanánt a következők volnának felveendők: országos lelkészi özvegy- árva gyámintézeti pénzkezelő,

lelkészi értekezlet,
időszaki tanács,
népiskolai választmány a körlátogatókkal,
kerületi tanügyi bizottsági tagok,
rendes, helyettes és s.-lelkészek száma,
fi- és nőtanítók száma,
óvodák, szegény- és menházak.

A meglevőkhöz ezek felveendők azért, mert egyik-másik egyházmegyében már ott szerepelnek, míg egy harmadikban, negyedikben nem. Minden egyházmegyéről egyenlő kimutatás készítenendő. Vagyis ugyanazok

a rovatok veendői fel, hadd lássuk, hogy hol van valami mulasztás s így hol kell valamit helyrehozni?

Igen különös benyomást kelthetett eddigi névtárunk minden figyelmes olvasóban, a mikor látta hogy, pd. Gömörben a megyéről szóló általános kimutatás minő részletes, ellenben egy másik egyházmegyéről alig találhatott valami adatot. Szerintünk az a helyes névkönyv, a melyben általános érvényű rovatok vannak kimutatva s kitöltve.

Az egyes egyházakról szóló kimutatások rovatainak egy újabb névtárban részint szaporítását, részint változtatását óhajtánók a magunk részéről.

Szaporítani óhajtánók különösen egy rovattal, t. i. a rendes lelkészek szolgálati évének a kimutatásával. Nem kevés azoknak száma, kik élénken tudakozódnak az után: ugyan kicsoda a kerület, egyházmegye legidősebb lelkésze? Ugyan mióta hordozza ez is, amaz is a terhes, de gyönyörűséges igát?!... Névtárunknak ebben az irányban is felvilágosítással kell szolgálni, a mint felvilágosítással szolgál e tekintetben az erdélyi egyh. kerület névkönyve.

Szaporítani lehetne a rovatok számát azzal is, hogy kiutatandó volna: abban a politikai községben, melyben egyházközségünk van, mennyi az összes lélekszám s mennyi egyik-másik vallásfelekezet híveinek száma, hogy láthatnók, számarány szempontjából minő helyet foglalunk el itt is, ott is, a melyből nem egyszer következtetni lehet arra is, hogy az illető ref. egyházközség fejlődik-e vagy hanyatlik?

Más egyházkerületek példájára az is felvehető volna a névkönyvbe, hogy egyházközségeinknek mennyi a vagyonuk!... A jelentő ívekről épen e sorok írója ismertette e Lapok hasábjain a vagyoni állapotokat, de azok az ismertető sorok elenyésztek, feledésbe kellett menniök, — helyes dolog volna azért minden évben olvashatni azt, hogy vajjon szaporodott-e, vagy fogyott az egyes egyházak vagyona?... Úgy a pénz, mint a fekvő vagyon értéke s mennyisége ki volna mutatandó. Sőt az évi költségvetés bevételi s kiadási összege is feltüntetendő volna, mint ez, úgy emlékszünk, az erdélyi névtárban látható.

Ezeknek az adatoknak felvétele növelné a névtár tartalmi becslét. S a lelkészekre új terhet nem rónak. Nem, mert a politikai község lakóinak száma s a más felekezetek híveinek összege is igen könnyen kitudható, ha akarjuk!... Csak azt ne mondjuk, hogy *nem lehet*, mert ez aztán mindent megakadályoz.

Az iskoláztatásra vonatkozó adatokat illetőleg is változtatást óhajtánók eszközölni. Szerintünk a régi „ismétlő iskolakötelesek s iskolába jártak” rovat visszaállítandó s a most levő „más iskolába, más felekezet iskolájába járt” rovat helyébe volna teendő. Ismétlő iskolák vannak, ezekről tehát be kell számolnunk, — annak kimutatása pedig, hogy más iskolába jártak ennyien s ennyien, fölösleges is lehet; vagy ha nem, ám maradjon, de az *ismétlő iskolákról* szóló kimutatás okvetlenül felveendő.

* * *

Ezeket gondoltuk elmondandóknak abból az alkalomból, hogy a névtári bizottság rövid idő alatt össze fog ülni s a kerületi gyűlés elé terjesztendő véleményét formulálni fogja.

Az ügy iránt való érdeklődés nem csak a miénk, de mindenkit is kötelez arra, hogy esetleges nézeteinek kifejezést adjon. Legyünk minél többen, kik hozzászólunk névtárunk készítéséhez, mert mindnyájunk érdekében áll az, hogy kerületünk egy pontos, megbízható s gyorsan összeállított névkönyv legyen kezeink

között, egy olyan névtár, mely a nagy közönség előtt arról is számoljon: fejlődik-e ez a tiszáninneni egyházkerület, vagy nem? Szaporodik-e népessége vagy fogy?... Hiszen napjainkban egy-egy elveszett, elvesztett tag is számíthat ref. egyházunk életében. Ám lássuk, vajjon erősödünk, vagy gyengülünk-e évről-évre?

Dr. Tüdös István.

A nagy egyházmegyék közigazgatása, tekintettel Felső-Szabolcsra.

Egyháztársadalmi tevékenységünk fokozására, előbbvitelére nézve, kétségkívül egyik leghatásosabb factor az egyházmegyeyi közigazgatás. Éppen azért nem felesleges azon feladatokról s azon eszközökről eszmecserét váltani: mely feladatok végzése a közigazgatás kötelessége s mely eszközökkel rendelkezik?

A felső-szabolcsi nagy egyházmegye felosztásának kérdése megindult e lapokban s a mennyiben csekély ítéletem szerint ez nem csupán a mi egyházmegyénk felosztásának kérdése, hanem sokkal inkább *köz egyháztársadalmi* kérdés, talán folytathatjuk tovább, ha egyebet nem is, gondolkodási anyagot szolgáltatván a tisztelt olvasónak.

Kettős szempontból tárgyaljuk a kérdést. Mert bölcsen mondja az öreg Kusztor, hogy:

„Kettős úton halad az emberi élet:

Egyik a gyakorlat, másik az elmélet.”

Az elmélet, a szó értelme szerint is, az elméletben megindult élet, tevékenység, okoskodás. Értelmes embereknel minden gyakorlati tevékenység kiinduló ponja az elmélet. Az értelem elkészíti a mintát s a gyakorlat utána alakítja az anyagot.

A mi elméletünk, ítéletünk azt mondja nekünk, hogy mindenféle egyházi közigazgatás az evangéliumi vallásos élet, vallásos tevékenység előbbvitelének eszköze. Csupán eszköz és forma s a körülmények szerint nemcsak változó, hanem változtatni okvetlen szükséges, ha céljának többé nem felel meg. Ezen elméleti igazság nyomán állottak elő ama számnélküli közigazgatási formák, melyekről az első apostoli gyűléstől kezdve, a történelem és mai egyházi életünk tanuskodik.

Az ember célja az igazság keresése.

A nagy egyházmegyék, mint védelmi eszközök, elméletileg is, gyakorlatilag is, célszerűek voltak ezelőtt, míg evangéliumi vallásunkat védeni kellett az önző hatalom és kapzsiság ellen. Ma, hála Istennek, más időben élünk. Ma mindaz, a mi jó, élettevékenységében mutatja ki magát. Ha mi azt állítjuk, hogy vallásos életünknek formája is, tartalma is jobb a katolicizmusnál, ezt be kell bizonyítanunk amaz üdvös hatásokkal, melyeket híveinkre egyenként és egyetemleg gyakorol. S ha ilyen üdvös hatásokat s azok nyomán megindult nemes tevékenységet, evangéliumi gyümölcsöket nem tudunk felmutatni, akkor ne beszéljünk egy szót sem, mert úgyis hiába vagdaljuk a levegőt.

A nagy egyházmegyék ma már nem célszerűek s többé-kevésbé tartalmatlan keretek, élettelen formák. És ha őszintén, tárgyilagosan vizsgáljuk egyházi életünket s a ráható tényezőket, hímezés-hámozás nélkül megvallhatjuk, hogy a nagy egyházmegyék közigazgatása s az ezek nyomán támadt élet lágyemeleg és gyümölcstelen. S ez másként nem is lehet.

Miért?

Mert az ember tehetsége korlátozott s bizonyára éppen a szeg fejeére üt a „Helység kalapácsa:”

„ . . . a puszkagolyóbis
két annyira nem megy,
mint a mennyire megy.”

Mai időben a vallásos élet mustármagja, fájdalom, csaknem egyedül a pap. A társadalom közgondolkodása inkább egyházellenes, vallásellenes — utána mondhatjuk: természetellenes. Míg a múlt időben, a magyar társadalom, a legtöbbször hazafias érzésből ugyan, de a prot. vallásos elvek hű támasza volt s családi s társadalmi életében a prot. vallásos elvek hirdetőit, tanítóit, tiszteltetreméltó szövetségeseit ismerte el, támogatta: addig manapság a vallásos élettevékenység nagyon szűk körre szorúl s buzdítólag, ébresztőleg, támogatólag, egyedül az egyházi hatóság áll háta megett.

Ennek az egyházi hatóságnak, az egyházmegyének feje: az esperes.

Hogy aztán mi mindent kell végeznie az esperesnek, azt okosan és részletesen megszabja az egyházi törvény 161 — 165. §§-aiban.

Ezen §§-ok, hangos tiltakozás a nagy egyházmegyék ellen.

Olvassuk el, kérem szépen, azon §§-okat s gondolkozzunk tárgyilagosan: lehet-e olyan testi ember, ki egy 80—90 ekleziából álló egyházmegyét úgy közigazgasson, mint a hogy azok a paragrafusok előírják.

Pedig úgy kellene!

Mert hát: „azért a törvény törvény, hogy nem enged.”

Az eddig mondottak, mint elméleti fejtegetések, közérvényű dolgok. Örömmre szolgál, hogy egyházmegyénk tiszteltetreméltó tanácsbírája, Ujfalussy Béla úr elméletileg elfogadja a nagy egyházmegyék felosztására vonatkozó javaslatokat.

„Elméletileg igazat adok abban, hogy kis területű, kis népességű egyházmegye, helyesebben kormányozható a nagy kiterjedésű, nagy lélekszámmal bíró egyházmegyénél, még akkor is, ha az egyházmegye kormányzata élén a legjelesebb, legerélyesebb férfiak állanak stb. stb.”

Helyes! Tehát a vallásos életre nézve jót akarunk a felosztási indítványokkal. Több gyümölcsöt, jobb gyümölcsöt várunk, remélünk. Eszünk azt mondja, hogy így jobb lesz.

Most jön a gyakorlat, a lehetőség.

Hanem most már csak itthol maradok, a magunk fészkeben.

Előbb azonban nem árt talán az ügy némi historicumát érinteni röviden.

Nem most kerül a mi felosztásügyünk papírra. Sőt, ha az egyházkerület útját nem állja, éppen ez évben jubilálhattuk volna — a háromfelé szakadást.

Mert úgy van a dolog, hogy az 1871. március 1-én Nyíregyházán tartott e. m. gyűlés a háromfelé szakadást elhatározta, azon emlékirat alapján, melyet a kisvárdai járás ref. egyházainak értekezlete beadott s mely emlékirat szavai szerint, *minden bajaink forrása az egyházmegye nagysága*. Az egyházkerület 1871. áprilisi gyűlésében az egész ügyet határozat helyett bizottságnak adta ki, mely bizottság javaslata alapján az 1871. aug. gyűlés 313. száma szerint az egyházmegye határozata újabb szavazás alá bocsátandó az egyes presbitériumoknál. Itt aztán — hogyan és mi okból?! — úgy dőlt el a dolog, hogy 48 egyház a szakadás ellen szavazott, 14 egyház kétfelé, 22 egyház háromfelé osztotta volna.

A leányzó aludni ment. Tíz év múlva felébresztette

néhai Ujfalussy József, az egyházmegye gondnoka. megokolt indítványt adván be az 1882. márciusi gyűlésre. E nagyfontosságú indítványból ma is érdemes pár helyet ide iktatni, gondolkodási anyagul.

„Tizennégy év lefolyása alatt szerencsés lévén a nt. egyházmegye kormányzatában. mint világi elnök, részt venni, nyert tapasztalataim után sajnosan kellett kijelentenem, miszerint ref. egyházaink úgy szellemileg, mint anyagilag folytonosan enyészetnek indultak . . .”

„Tekintsük az elnökség helyzetét — az esperes legyen bárki (NB. a megboldogult Lukács volt elnök-társa már 10 év óta), egyszersmind lelkésze saját egyházának, melynek gondozása idejének nagy részét igénybe veszi s habár egy segédlelkész az egyházmegye segélyezésével működik is mellette, esperesi hivatásának meg nem felelhet s legyen bár a legerélyesebb, legmunkásabb, merem állítani, hogy kormányzata alatt levő egyházak nagyobb részének helyzetéről alapos tudomással nem is bírhat . . .”

„Szellemi oldalát tekintve a felosztásnak, a lelkész uraknak, az egyház hivatott öreinek, kisebb körben kedvezőbb tér és alkalom nyújtatnék arra nézve, miszerint összejöveleket tartva, egymást lelkesítve serkentének stb. stb.”

„Hogy a mit őseink vér és pénzáldozatokkal előállítottak és századokon keresztül fenntartani igyekeztek, mi utódok megtarthassuk, csakis egy mentő eszközt találunk — jelenlegi egyházmegyénknél két egyházmegyére leendő felosztását.”

E nagyfontosságú s bizonyára gazdag tapasztalaton s bölcs előrelátáson alapuló indítvány eredménye az lett, hogy 16 egyház mellett, 46 pedig ellene szavazott.

Köztudomásúlag a gondnoki indítvány leghevesebb ellenzője volt a megboldogult elnöktárs, ki mintegy életcéljául tűzte ki annak megbizonyítását, hogy egy esperes is képes a felsőszabolcsi egyházmegyét jól kormányozni, — a mit az ő jó emberei el is hittek életében s bár az elszakadás kérdése folyvást felszínen volt, elhagyták — a jó bekeség kedvéért.

S a kiváló tehetség és buzgalom eredménye mi lett!?! Rácz Kálmán, a való igazságot fejezi ki, esperes-kápláni tapasztalatainak tanúságaként — *a papokban nincs közszellem . . . a gyűlések gyéren látogatottak . . . szétzúllásnak indul az egybekötözött test s ha tovább is egy esperesség maradunk, bárki legyen is az esperes, csak látszólag lesz rend egyházmegyénkben.*

Ily tapasztalatok, ily eredmények után, bizonyára komolyan lehet venni az elosztás kérdését, a legszentebb cél érdekében.

„Főakadálya a kettéosztásnak — mondja Ujfalussy Béla úr — még ha az szükséges lenne is, *szegénységünk.*”

Kimondhatjuk őszintén: egyedüli akadálya. Mindig ezen akadt fel a dolog. Mindig ettől féltek az egyházak, a szegény felső-szabolcsi egyházak, melyeknek évi közigazgatási terhe bizony elég tetemes. A felosztási terv után húzódott hosszú, sötét árnyként, ijesztő árnyként a növekvő kiadás. Jó volna . . . helyes volna . . . célszerű volna . . . de hát megkértszereződik a kiadás, ezt pedig nem bírják az egyházak!

Igy ment évről-évre.

Csak az a különös aztán, hogy a mily mértékben szegényedtünk, olyan mértékben szaporítottuk évi kiadásainkat. A takarékoskosságot csupán egyszer kíséreltük meg: 1870. évben a nyíregyházi egyházm. gyűlés eltörölte az esperesi fizetést. Ebből kifolyólag alapos volt a remény, hogy a meglevő tőke kamatja fedezni fogja a kiadásokat, s megszüntetik az évi egyházi adózást. Az akarat megvolt egyeseknél, de a kivitel elmaradt. Először 200 forint

állapított meg az egyházmegye az esperesnek káplántartás cím alatt. 1881. évben egy indítvány alapján 100 frttal emelte e címen a kiadást — „amennyiben az által az egyházak újabban nem terhelhetnek.“ — 1883. évben azt végeztük, hogy csak 3 évig szedünk domesztikai adót az egyházaktól, világi hivatalnokaink nem kapnak napdíjat, valamint a szavazatszedő küldöttségek sem. E helyett azonban ismét emeltük az esperesi fizetést 100 frttal, egy év múlva megint 200 frttal s míg 1885. évben az évi közigazgatási költség-előirányzat 980 frt volt, 10 év múlva 1570 frt az előirányzat, az egyházak évi adója pedig megvan ma is

Szó sincs róla, ha ily uton haladnánk tovább is — a mitől az Isten őrizzen! — egy egyházmegye kiadásait sem fogjuk fedezhetni tisztességesen, azt nem is említve, hogy az eredmény távolról sem éri meg a költséget.

Ha a célt akarjuk, az eszközök felett gondolkodnunk kell.

Papok vagyunk, az örök igazság letéteményesei, szolgálai az isteninek, a mely földi garasokra nem váltható fel és a szerint nem értékelhető.

Erről nem szabad megfeledkeznünk soha! És ekkor a mi szegénységünk sohasem lesz akadály egy üdvös cél elérésében.

Én részletes programot, egyházmegyénk felosztásáról, nem adok itt elő. Ha akarjuk a dolgot, egy bizottság megfogja azt csinálni. Annyit azonban kimondok, hogy én három részre osztanám fel, a mint 25 évvel ezelőtt elhatározva lett.

„Ingyen vettétek, ingyen adjátok!“ — mondotta Mesterünk.

Esperesi, tanácsbírói és a többi hivatalaink, legyenek, mint voltak a múltban, dignitások, kitüntetések és ne alacsonyítsuk le napidíjas szolgálatokká.

Az esperes kapjon bizonyos díjat, pl. 200 frtot káplántartásra s 30—40 frtot irodai kiadásai fedezésére. A tanácsbírák gyűlési és vizitatori napidíjait szüntessük meg. A pénztárnokok méltányos fizetését fedezzék a külön-nemű tőkék. Egyszóval, ha nem írjuk fel még a csillagokra is — mint Smiles ajánlja — a takarékossgot, de a lehetőségig követve, háromfelé szakadva is kevesebből ki fogunk jönni, mint ma, midőn minduntalan újabb címek ajánlkoznak a kiadások szaporítására.

Mi papok mindnyájan megkapjuk hivatali fizetésünket — már olyat a milyet, erről itt nincs szó — és nem méltánytalan kíváncsiság, hogy ha a saját és az általunk képviselt vallásos szentérdek előbbviteleért összegyűlünk — törvény által kötelezve mindannyian — tanácskozássra némelyek s inkább a jobb fizetésű tanácsbírák, napi díjaikat engedjék el. Hiszen az évi 15—20 frt úgysem javítja fel papi fizetésüket, a közigazgatási kiadást pedig nagyban apasztja.

S aztán nekünk elsőrendű kötelességünk az evangéliomért némi áldozatot is hoznunk, különösen, midőn világi tanácsbíraink, gondnokunk, úgysem részesülnek napidíjakban.

A másik akadály pedig, a mely abban áll, hogy az egyházkerület úgy sem hagyná jóvá az elosztást, szerintem nem áll útjában annak, hogy dologhoz fogjunk.

Számot vetettem az emberi tekintetekkel, gyarlóságokkal, hatalmi kérdésekkel, de nem tudom feltenni a tiszántúli egyházkerület vezéreiből, hogy ha egyszer mi tárgyilagossággal feltárjuk előttök azt, a mi a legszen-
tebb vallásos közérdek, ezt ők alárendelnék saját hatalmi érdekeiknek.

Ezt nem tudom, nem merem rólok feltenni.

„Ha emberektől vagyon e tanács és dolog, úgy magától felbomlik, — ha pedig Istentől vagyon“ — úgy majd dűlőre jut!

Andrássy Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos középiskolai Tanáregyesület XXX-ik közgyűlése.

A II. Országos és Egyetemes tanügyi kongresszusra összesereglett tanügyi testületek és egyesületek közül a középiskolai tanárok tartották meg legelőször közgyűlésüket, a mely a kassai gyűlés határozata szerint csak is egy napig tartott, mivel ezen csakis hivatalos ügyek intézettek el, a felolvasások a kongresszus szakosztályülésén tartatnak meg.

A közgyűlést a kiállítás területén, az ünnepélyek csarnokában folyó hó 2-án délelőtt 10 órakor dr. Beöthy Zsolt elnök nyitotta meg. Mindenekelőtt indítványozta, hogy dr. Wlassics közoktatási minisztert, aki a középiskolai tanárok egyesülete iránt mindenkor meleg érdeklődéssel viseltetett, üdvözlje a közgyűlés. Aztán meleg szavakkal üdvözlötte Zsilinszky Mihály államtitkárt, mint a miniszter helyettesét, a ki múltjánál fogva közénk tartozik s a kivel szívünk szerint egyek vagyunk. Közszózatot mondott Klamariknak, a középiskolai ügyek vezetőjének, valamint a kiállítás igazgatójának is, a ki a díszes csarnokot az egyesület rendelkezésére bocsátotta.

A hivatalos üdvözlések után szívesen köszöntötte az egész közönséget. Ebben az évben, úgymond, minden magyar embernek, a ki egymással találkozik, kezét kell fognia, mert ez a kézfogás nem egyszerű üdvözlés, hanem fogadás is.

Mai közgyűlésünk — úgymond — mintegy megnyitója a nagyfontosságú kulturális tanácskozásoknak, melyek egész iskolaügyünkre kiterjedőleg holnap veszik majd kezdetüket. A honfoglalás ezredéves ünnepének kétségkívül egyik legméltóbb mozzanata lesz ez a kongresszus. A régi honfoglalók emlékére, kik diadalmas csaták után itt, a főváros szomszédságában gyűltek pihenőre, találkozni fognak az új honfoglalók, kik a magyar karddal elfoglalt hazának a magyar művelődésben való egyesítését tekintik és követik hivatásukul. Ez új honfoglaló seregnek előcsapataként találkozunk mi, középiskolai tanárok, már ma, hogy majdan egyesületi ügyeink elintézése után, elfoglaljuk helyünket a seregben.

Mikor ennek a seregnek lelke munkál bennünk, nem újon szabott írást követünk, nem újon támadt eszmét szolgálunk, hanem csak korunknak, a magyar tanárságnak dicső hagyományait folytatjuk.

Midőn mi, a magyar középiskola képviselői, egész lelkünkkel szolgálni igyekszünk, a művelődés zászlója alatt a nemzeti eszmét: nem új irányba tereljük nemzetünk szellemét, hanem elődeink útját követve, az új idők követelményei és föltételei szerint, ennek a szellemnek legbeesesebb és legjellemzőbb tartalmát kifejteni, megerősíteni és terjeszteni igyekszünk. Külföldön még jó barátaink is bizonyos nemzeti önzést szoktak szemünkre vetni. Ha önzés az, a minek szíve és karja mindig tárva vannak, a mi szabadságot és műveltséget kínál mindenkinek, a mi a legnemesebb emberi javaknak minél szélesebb körben terjesztésén fáradozik: úgy büszkén valljuk önzőknek magunkat.

Midőn a nemzeti önzést képviselve, a kivüle álló-

kat nem erőszakkal belefojtani, hanem művelés által hozzá emelni kívánjuk: nem eszményi munkát végzünk-e? Hála istennek, hogy ez a nemzeti érzület megadja és őrzi az ellentétes áramlatokkal szemben, a magyar iskolának és munkájának ideális jellemét és ösztönét.

A beszédet így fejezi be:

Legyen ideális törekvéseinknek tűzhelye mindenkor egyesületünk, melynek új szervezete, úgy szólván a mai közgyűlésünkkel lép életbe. Az új szervezet alap gondolatát egy régi magyar felfogás képezi: szabadságban van az egység!

Adja Isten, hogy így legyen. Gondoljuk meg mindnyájan, hogy egyesületünk nemcsak magunkért van, hanem azért, a miért mi is mindnyájan vagyunk: a világosságért, mi nekünk siker, a nemzetnek erő, a hazának dicsőség! A közgyűlést ezennel megnyitom. Beöthy szavait lelkes éljenzés követte.

Most *Zsilinszky* Mihály mondott köszönetet azokért a szavakért, a melyekkel az elnök a kománnyról megemlékezett. Biztosítja az egyesületet, hogy a kormány a tanügynek, minden dolga iránt érdeklődik; mert meg van győződve, hogy valamint a tanárok a kormány támogatása nélkül nem volnának képesek megvalósítani azokat a szép eszméket, a miket Beöthy elnök megnyitói beszédében hangzatosított, úgy a kormány sem tehetné meg hazánk közművelődése érdekében azokat, a miket óhajta, ha a tanárok ismert buzgósága bármi ok miatt meglankadna.

Az évi jelentést *Szigetvári* Iván titkár olvasta fel. A jelentés bevezető sorai az egyesületnek a tanügyi kongresszus munkáiban leendő részvételéről szólnak. Majd az egyesület lefolyt évi működésével foglalkozik. Elmondja, hogy a kormányhoz mily ügyekben intéztek felterjesztéseket, hogy új helyiségbe költözött az egyesület, hogy az alapszabályokat jóváhagyták, hogy a vidéki körök mily működést fejtettek ki és hogy a budapesti kör is megalakult 100 taggal. Szól a halálesetekről. Szép szavakban emlékezik meg Papp Gábor püspökről és Szarvas Gáborról, az elhunyt jeles nyelvészről, a kinek szobrát a gyűjtés útján befolyt összegből már megrendelte az egyesület és azt remélhetőleg memsokára le is fogja leplezni. A jelentést, valamint a *Müller* József pénztáros előterjesztette pénztári kimutatást a közgyűlés tudomásul vette. A bevételek 6930 frtra, a kiadások pedig szintén majdnem ennyire rugtak. Az egyesület vagyona 12.816 frt.

Szigetvári Iván titkár még bejelentette, hogy az új tisztikar, — a mint már közöltük — a napokban megalakult.

Rombauer igazgató indítványára a közgyűlés köszönetet mondott a tisztikar újra megválasztott, valamint visszalépett tagjainak.

Klamarik János éljenzések közepette hozza a közgyűlés tudomására, hogy *Wlassics* Gyula kultuszminiszter 1000 frt segélyt adományozott az egyesületnek.

Négy indítványt is tárgyalt a közgyűlés. *Szekely Istvánnak* azt az indítványát, hogy a *szolgálati pragmatika* megalkotásának sürgetésére a Közlönyben állandó rovat nyitassék s ennek az ügynek tárgyalására a körök kéressenek fel, elfogadta. Elfogadta azt is, hogy a középiskolai alkalmazottak névsora nyilvántartás képen évenként meghatározott időben hivatalosan közöltessék. Egy másik indítvány alapján, a melyet dr. *Kardos* és társai adtak be, felkéri a közgyűlés a közoktatási minisztert, hogy a soronkívüli előléptetésekre nézve állandó maximalis százalék számot állapítson meg s a sors által igazságtalanul sulytott tanárokon ne soronkívüli előléptetéssel könnyítsen, a mivel a többi régebbi tanár jogos igényeit sérti, hanem személyi vagy helyi pótlék

utalványozása által. *Dr. Halász Sándornak* azt az indítványát, hogy a tankönyvbírálatnak mindenféle rendszerét eltöröltetni kérje a közgyűlés, nem fogadták el, még pedig azért, mert a tankönyvbírálatnak egy új szabályzatát most készítették el a minisztériumban s nem lehet tudni, hogy az mennyire fog bevalni.

A közgyűlés az egyesület új alapszabályai szerint 15 fővárosi és 24 vidéki választmányi tagot választott 3 évi tartammal. Ev. ref. középiskoláink tanárai közül *Baksay Istvánt*, *Vámosy Mihályt*, *Dóczy Imrét* és *Buza Jánost* választották be a választmány tagjai közé.

B. J.

Tanügyi kongresszusok.

Abból az általános nagy mozgalomból, a mely az ezredévi kiállítás sikeressé tétele végett megindult és folyamatban van, a tanító világ sem maradhatott ki. Vezetésre hivatott férfiak jókor hozzáfogtak a munkához, erősen megfáradtak a munka közben s egy előre legalább a külső siker biztosítva van.

Az országos tanügyi kongresszus hírére, természetesen megindultak a felekezeti tanügyi körök is s így esett meg, hogy a közelebbi hét csupa kongresszusok láncolatából állott ott Budapesten, az ország közepében. Az izraelita tanítók, a borsodmegyei általános tanító-egyesület, a római katolikus, a református, az ágostai evang. — mind életjelt kívánt magáról adni s kötelességének ismerte, hogy hozzájáruljon a nemzet közoktatásügyének emeléséhez — külön-külön.

Az országos tanügyi kongresszus előkészítése egy másfél év óta működő bizottság feladata volt, a melynek élén *Heinrich Gusztáv* egyetemi és *Nagy László* képezdei tanárok állottak. Nagy fába vágta fejszéjüket, mert felölelték az egész oktatás ügyét a kisdédvöktől az egyetemig. A szorosan tanügyi — úgy elméleti, mint gyakorlati — teendőkön kívül, foglalkozniok kellett az elszállásolás kellemetlenségeivel, a kedvezményes jegyekkel stb. s úgy tudjuk, hogy nagyobb panaszra nem igen volt oka senkinek, ha kellő időben jelentkezett s netalán nagy igényeit otthon fejeztette.

Az országos kongresszus előértekezlete f. hó 2-án volt a műegyetem épületében. *Heinrich* — mint az előkészítő-bizottság elnöke — beszámolt s felkérte a tagokat a kor-elnök és jegyző megválasztására. Elnökké *Péterfy Sándor*, jegyzővé *Havas István* lett. Fehér Ipolyt, mint a legrégibb tanító-rend (pannonhalmi) főnökét dísztagnak, azokat pedig, a kik még az 1848-iki, első országos kongresszus tagjaiból életben vannak, tiszteletbeli tagoknak választották meg. (*Brassay Sámuel*, *Barczen Gábor*, *Böszörményi Mihály*, *Breznyik János*, *Frey József*, *Kovácsy József*, *Lubrich Ágost*, *Müllner Mátvás* és *Hoffegger Ferenc*). A kongresszus rendes elnökévé *Heinrichot*, titkárává *Nagy Lászlót* emelték, a kik e tisztségre derekasan rászolgáltak.

A munkaanyagról némi fogalmat nyújthat az a körülmény, hogy 36 alelnök, 3 titkár és 14 jegyző választására is szükség volt.

Az összes ülés az ünnepélyek csarnokában a kiállítás területén, f. hó 3-án kezdődött d. e. 9 órákor. Ott voltak az orsz. tanügy legfőbb képviselői s egy pár ezer tanár, tanító és tanítónő, számos tanfelügyelő stb.

Az ülést a szózáttal nyitották meg, a mi nagyon kitűnő volt közös imádságnak. *Heinrich*, mint elnök, az alkalomhoz illő beszéddel üdvözölte a megjelenteket; vázolta oktatásügyünk múltbeli bajait, az 1848-diki ébredésre következő szomorú idők hatását, s szerencsésnek vallotta nemzetünket, hogy a derűsebb idők kezdetén

ugyanaz az eszményi irányú férfiú vehette kezébe a közoktatásügyet, a ki az első tanügyi kongresszus működését és javaslatait annyi szeretettel fogadta. A minisztereknek mondott bókok után, a névtelen hősokeket, a szegény tanítókat tisztelte meg elismerésével, „a kiknek a legsanyarúbb anyagi körülmények közt is soha nem csüggedő, soha nem szünetelő, a legnemesebb idealismusból fakadó fáradozását nem részletezheti a történész tolla.” Magasztalólag szólt a tanítók szervezkedéséről, a tanító- és tanár-egyesületekről, a melyek élővé tették a holt elméletet s csiszolták a nézeteket, de nem ügyeltek eléggé a szomszéd területeken felmerülő versenyekre. Az egységes eszmén alapuló egységes szervezet mellett tört pácát, a mely megőv olyan állapottól, a melyben az ellentétes elemek gátolják, bénítják, sőt lerontják egymás hatását. Szoros egységgé kell — szerinte — átalakítanunk az európai és a magyart s egységessé kell tennünk az iskolai szervezetet. A Wlassics és Dániel minisztereknek mondott köszönete után egy hódoló feliratot olvasott fel, a melyet Ő Felségének legott elküldöttek.

Az elnök beszéde után Wlassics üdvözölte a kongresszust. Nemes szenvedéllyel szólt a közös célokról, közös törekvésekről, az együttesen végzendő nagy kultur-munka szétörhetetlen kapcsáról. A particularis érdekek ellenében e nagy elvet állította fel: „*Egy mindnyájáért, mindnyájan egyért.*” A testületi szellem s az ebből folyó türelmes várakozás s egymás érdekeinek kölcsönös megbecsülése legyenek a tanító-világ vezér-eszméi; ezek átérzése végett alakult az országos tanügyi kongresszus, a melynek eredményes lefolyása végett két szempontot ajánlott a tagok figyelmébe: egyik, hogy tanácskozásaik közben ne álljanak az elmélet pusztá abstractiójának álláspontjára; a másik, hogy a tudomány általános, úgy szólván kozmopolita vívmányainak fölébe helyezzék a nagy nemzeti szempontot, melynek a magyar kultúra minden rétegét, csúcsait és mélységeit át kell járnia. Ez nem zárkózottság, mert — mint igen helyesen mondotta Wlassics — nincs nemzet, a mely a nyugati civilizatio vívmányai iránt fogékonyabb legyen, mint a magyar; de kell, hogy nemzeti erőnk, egyéniségünk legalább is új szint, új varázst adjon az emberi szellem universalis alkotásainak a tanügyi terén is.

A tanítók diadalának nevezte a nemzet ezer éves fennmaradását, büszkén emelte ki a magyar tanítóóság önfeláldozó hazaszeretetét; „nem féltém — úgymond — hazámat, nemzetemet semmi balsorstól, semmi megpróbáltatástól, csak Isten erőt és kitartást adjon a magyar kultúra apostolainak.”

Ilyen szellemű volt aztán a *Berzeviczy Albert*, volt közoktatásügyi államtitkár felolvasása is az *egységes nemzeti közoktatásról*, a mely a kisdédóvótól az egyetemig szolgál vezérfonallal a jövő számára. A nemzeti jellegű műveltséget tartja nemzet-fentartónak, mihez szükséges, hogy a közoktatás egész legyen s ugyan olyan természetesen annak szervezete is. Ez csak úgy történhetik, ha a tanügyi kérdéseket megtudjuk óvni az idegen elemek belevegyülésétől: a személyi felekezeti és társadalmi rokon- és ellenszenvek elfogultságától s a pártcélokra való kihatásnáltatás minden kísérletétől. Kimondatni kérte, hogy *közoktatásunk nemzeti irányú fejlesztésének biztosítása szempontjából szükséges oktatásügyünk történetének minél teljesebb feldolgozása és minél általánosabb megismerése.*

Ez általános elvet alkalmazta aztán a tanítók, tanítónők, óvónők, stb. kiképzetésére. Követelte a népnevelési törvény revisióját, a tanító-képzés javítását, ha kell: állami segítséggel s az állami befolyás nagyobb

biztosításával. A polgári iskolát a népoktatási törvény keretéből kivétetni óhajtja.

A középiskolai oktatást úgy tartja módosítandónak, hogy a leendő *egységes középiskola* közelebb álljon a mai gimnáziumhoz, mint a reáliskolához; a polgári iskola ezentúl nem a felsőbb oktatás számára képezne növendékeit, hanem a művelt polgári osztálynak s különböző gazdasági szakpályáknak volna előiskolája.

A középfokú leányiskoláknak is híve, a melyek a női hivatás általános követelményeinek megfelelően, egyúttal azoknak, a kik egyetemi tanulmányokra készülnek, az erre szükséges képzettséget is megadnák.

A szakiskolákat is bevonni szeretné az általános irányú képzés intézeteinek tagozatába, s alsóbb, közép és felső-fokú szakiskolákat különböztet meg. Ez utóbbiak az egyetemekkel együtt képezik a felsőbb oktatás körét. A felsőbb oktatás régóta rendezésre vár s azt eddig sem didaktikai problémák akadályozták, hanem inkább felekezeti, politikai és anyagi nehézségek. Már nem várhatunk vele sokáig, mivel az új egyetemek állítása, a jogi akadémiák helyzete, a jogi vizsga-rendszer, a *prot. theologiai doktoratus (!)* és egyéb előtérbe nyomuló kérdések immár erősen sürgetik. Kell, szerinte, legalább még egy új állami egyetem s majdan egy második műegyetem. Kitért a lelkészképzésre is s azt rendkívül fontosnak jelezte. Az államnak kellene — úgy mondja ő — arról gondoskodni, hogy minden felekezet lelkésze megtalálja, ha keresi, a hivatásbeli legmagasabb kiképzést az állam egyetemein, vagyis minden felekezet számára hittani karokat kellene egyetemeinken berendezni. Természetesen ezt is a nemzeti egységes nevelés és oktatás szempontjából, tehát a panszláv, pangermán, stb. törekvések miatt, a mit a felolvasó nem vallott be ilyen nyilvánosan. Apasztani akarná a jogakadémiák számát, a mi szintén ismeretes vágya az államkormányának. A tanárképzés az egyetemekre bízandó, de célszerű berendezéssel, belakással, kiegészítő tanfolyamokkal s gyakorló iskolákkal. A tanárképzőben hittani tanfolyamokon végzett évek — úgy, mint eddig — ezután is beszámíthatók volnának.

A nagy figyelemmel hallgatott, gazdag tartalmú felolvasást, a melynek vége szintén az egységes képzés és közszellem apotheosisa volt, egész terjedelmében jegyzőkönyvben vette a kongresszus a Wlassics szép beszédével együtt.

Az a szellem, a melyet a miniszter és volt államtitkár képviseltek, nyilatkozott meg a szakosztályok üléseiben is, a melyek másnap (szombat, folyó hó 4-én) kezdődtek meg. Ez a szellem bírta s bírhatta rá *Hörk József*, eperjesi theol. tanárt arra, hogy a theol. akadémiákra nézve ilyen indítványt tegyen: *Kérje fel az országos egyetemes kongresszus az illetékes egyházi főhatóságokat, hogy a theologiákon (theol. akadémiákon?) a magyar irodalom-történetet rendes tantárggyá tegyék.* A szakosztálynak tetszett ez az egész kongresszus szellemétől ihletett indítvány s kimondta, hogy annak valósulását kívánatosnak tartja. Nem tudjuk, kik voltak jelen a dologhoz mélyebben értők közül a szakosztályban, a hol ez az indítvány felmerült. A napi sajtó *Zoványi Jenőt* említi, aki Hörkkel szemben a magyar egyházi irodalom előadását vallotta szükségesnek, továbbá *Schneller István* kolozsvári és *Székely György*, sárospataki tanárt, (a kit előbbi számunkban nem említhettünk a kongresszusra utazók között). Ezek bizonyosan felemlítették azt is, hogy vannak s voltak ev. ref. theol. akadémiák, a hol a Hörk-féle kívánságnak réges-régtől fogva következetesen hódolnak s így inkább csak a nem ref. theol. akadémiákról szabad általánosságban úgy szólni, hogy azokban a papképzéshez a magyar irodalom-történet

tanítására is szükség van. Ha ez a történeti igazság ott valamiképen elmellőztetett volna, mi ezennel megteszszük a — szeretjük hinni — felesleges helyreigazítást.

A szakosztályok és a kongresszus további működését következő számunkban fogjuk méltányolni.

(Vége köv.)

TÁRCA.

Holland-magyar egyházi érintkezések.

— Mutatvány a „Theol. Ismeretek Tára” című vállalatból. —

A cimben jelzett érintkezések a németalföldi egyetemeknek a 16-ik század végén s a 17. első felében történt felállításával kezdődtek s virágzásuk korszaka a harmincéves háborúval nyílt meg, mely Németországot folytonos pusztítások terévé tevén, a magyar ref. ifjak nagy részét arra birta, hogy a holland egyetemet keressék fel. A testvéries fogadás, melyben itt részesültek, — a szellemi közösség, mely az itt képezett magyar lelkészeket holland hitsorsosaikkal később is összefűzde, azt eredményezé aztán, hogy úgy a 17. század további folyamán, mint az egész 18. században külföldön járt magyar ref. ifjak többnyire növendékei voltak ez egyetemeknek, melyeket még unitáriusok is szép számmal kerestek föl. Ez utóbbiaknak alkalmok nyíltak itt a remonstransok rokonszenvét megnyerni s azt egyházuk érdekében felhasználni. A ref. lelkész-jelölteket Hollandiában fel is szentelték — egész a múlt század utolsó negyedéig.

Hogy az egyetemek tudományos életében élénk részt vettek e hallgatók, az a sok jeles értekezés bizonyítja, melyeket tanáraik elnöklete alatt, bár részben azok kidolgozása nyomán, nyilvános vitákon adtak elő. Cloppenburg a socinianusok elleni jókora könyvét kizárólag magyarokkal disputáltatta végig. A tudományokban való jeles előhaladásukról számos doktori értekezés tanuskodik. A hollandi tanárok tisztársaikétól eltérő nézeteiket nem ritkán magyar hallgatók által fejtették ki, kik a meggyőződésüknek megfelelő elvek védelmére s az ellenkezők támadására készséggel vállalkoztak, sőt Szathmári Baka Péter Maresius tanárral rendszeres polemiát folytatott.

A holland theologusok eszméi nagy elterjedést vőnek e gyakori és nagymérvű érintkezés folytán a magyar ref. egyházban. Már a presbyterianismus részben innen jött át, mint a hazai egyházi mozgalmak egyik legérdekesebbjének indítója s később is az ellentétes irányok mindketteje állandóan megtalálta a maga táplálékát a hollandi egyetemeken. Még erősebben befolyásolta a holland theologia a magyarokat a coccejanismus által s annak küzdelmei között. A Németalföldön száz évig folyt viták Magyarországon szintén visszhangra találtak s Coccejusnak úgy követői, mint ellenfelei bőven és sokáig akadtak, kik érdemesnek látták az elvek harcát itthon is megvívni. (V. ö. Zoványi J.: A coccejanismus tört. 1890.)

A Driessen Antal, gröníngeni tanár által Venema (l. e.) ellen emelt vádak folyamán ennek főképen magyar hallgatóira történt hivatkozás, minélfogva kihallgatásuk szükségessé is vált. A szellemi hatásnak, melyet a holland theologia a magyarokra tett, kiválóan fontos jele az is, hogy amannak termékeit ezek részint vezérfonalul használták iskolai előadásaikhoz, részint lefordították közönségük számára, sőt eredeti alakjukban is többet közrebocsájtottak új kiadásban. Viszont a holland

tudósok is teljes igyekezetökkel azon voltak, hogy a magyar theologusok irodalmi törekvéseit lehetőleg elősegítsék. Röell hosszú előszóval ellátva adta sajtó alá Szatmárnémeti Sámuelnek egy művét; a Komáromi Cs. György bibliajának kiadásában Vitranganak sok része volt; a Debreczeni Ember P. egyháztörténetét Lampe nyomatta ki, ugyanaz, akinek Van Alphen Jeromossal együtt az utrechti biblia köszönhető; Bod egyháztörténetét Van den Honert, majd Gerdesius szerette volna közkinccsé tenni s bár ez nekik nem sikerült, e mű megjelenése utóljára is egy holland tudós, Rauwenhoffnak buzgalma folytán következett be.

A szellemi érintkezésnek egyéb mozzanatai hasonlóképen jelentékenyek és érdekesek. Voetius elnöklete alatt Szathmári Baka P. egy egész disputációban foglalkozott a katolikusoktól könyvben híresztelt pozsonyi lélekjelenéssel. Maresius egy önálló műben fejtette ki véleményét a magyarországi egyházalkotmányi mozgalmakról. A gályarabokról s általában az üldözött magyar protestánsokról egész irodalma van a hollandnak, még pedig nemcsak egykorú, hanem újabb munkákból is. Az egyetemeknek úgy gyászos, mint örömdetes eseményei rokonérzésre hangolták a magyar hallgatókat, minek alkalmi versekkel adtak kifejezést. A magyar bibliajának igen sok kiadása nyomtatott Németalföldön, melyek közül a már említett Komáromi-félén s az utrechti kívül legnevezetesebb a Tótfalusi Kis M. által nyomtatott amsterdami biblia; általában nemcsak latin, hanem magyarnyelvű művek is nagy számmal jelentek meg Hollandiában magyar szerzőktől. Fogarasi Pap J. és Szathmári Pap M. neve a 18. század vége felé arról lett híressé, hogy több ízben nyertek egyes holland tudós-társaságok által kitűzött pályadíjakat s a nyertes művek egy része holland nyelven látott napvilágot. Egyébiránt a magyar hittudósokat többnyire nagy becsületben részesítették a hollandok; néhányat tanárnak is marasztottak, sőt a deventeri „atheneum”-nak a 18. század végén volt is egy magyar születésű tanára: Csernák László, egykor debreceni senior. Az eként szellemi közösség által is ápoltestvéri érzelem számtalan külső jelben nyilvánkozott. Legmaradandóbb, igazán felejthetetlen e tekintetben annak az emléke, hogy a holland nemzet közóhajtására De Ruyter Mihály, a nápolyi gályákon sínlódó magyar protestáns lelkészeket 1676. megszabadította. Az ezt megelőző évben a bécsi kormányhoz Van Hamel Bruininx, holland követ nagyszabású emlékiratot nyújtott be a Pozsonyba idézett lelkészek ártatlanságáról. Ugyanő később is, a Rákóczi F. szabadságharcában fontos szerepet játszott, mindig békére igyekezve, s tényleg élénk részt vett a szathmári békét előkészítő tárgyalásokban.

Azonban más téren is nyilvánult a hollandok hitrokoni áldozatkészsége, különösen a köztök időző magyar theologusokkal szemben. Magánosok és testületek adományaiból az akadémiáknak mindenikén állandóan több magyar ifjú részesült teljes ellátásban, vagy pedig pénzbeli segélyben, de ami csak a múlt század végéig volt szokásban, míg az utrechti Bernhard- (l. e.) és Everwyn-alapítványok örök időre biztosítják 3—4 magyarnak ez egyetemen való tanulmányát. Ezek az állandó jellegű stipendiumok azonban nem merítették ki a hollandok buzgó áldozatkészségét. Kolozsvári Dimény Pál a kolozsvári leégett unit. templom és collegium felépítésére 1697—8. kilencezer tallért gyűjtött köztök. Az utrechti biblia kinyomatására Lampe annyi adományt szerzett, hogy még négy kiadásra telj belőle. A bázeli bibliára is adakoztak; Gerdesius például 126 frtot adott. 1752-től 14 évre 400—400 frt évi segélyt biztosítottak

a debreceni főiskolának, míg 1857-ben a pápait és patakit kezdték segíyezni, s ez utóbbinak 1861. az utrecht theol. fakultás 600 frtot küldött testvéri szeretete jeléül. Más intézeteknek is nyújtottak segílyt különböző időkben, azonkívül az inséges 1863. évtől sujtott magyar ref. lelkészek és tanítók részére mintegy 30.000 frt adomány jött Hollandiából, aminek egy tetemes részéből a tiszáninneri ref. egyházkerület az u. n. hollandi tár.-t. alapította, mely idestova 120.000 frtra nő.

Ebből látható, hogy a testvéri vonzalom a legújabb időben se lankadt, ám a szellemi érintkezés a 19. században sokszor már csak igen szűk körre szorítkozott, sőt nem egyszer szünetelt, amennyiben magyar ref. lelkész-jelöltek nagyon fogyatékos számmal látogatták a holland egyetemeket s mostanában egyedül az utrechtinek vannak folyvást magyar hallgatói. A holland theologia mindamellett is gyakorolt hatást, és pedig jelentékeny a magyar ref. egyházra újabban is. Első sorban neki tulajdonítható ugyanis a modern theológiának emennek körében való hatalmas fellépése és a többi theol. irányok felett azóta folyton tartó szellemi fölénye. Nehány kisebb-nagyobb értekezés le van fordítva magyarra az újabb holland irodalomból is, melyről, valamint az ottani egyházi életéről néha ismertetések is jelennek meg a magyar egyházi lapokban.*

Zoványi Jenő.

KÖZÉLETÜNK.

Találkozás 25 év után.

A miskolci ev. ref. főgymnáziumban június 29-én ünnep volt, a kegyelet és viszontlátás ünnepe. Azok, akik ezelőtt 25 évvel tettek le érettségi vizsgájukat, tettek ünnepé e napot. A rendes vizsgák idejében 44 rendes és 6 magántanuló, augusztus végén ismét 15 tanuló állott érettségi vizsgára az 1871-ik évben. A 65 közül 10 már elköltözött a hamvadó porok közé; némelyeket betegség, másokat azon ok tartott távol, hogy tartózkodási helyöket a helyben lakó tanulótársak nem voltak képesek megtudni; 18-an azonban összejöttek s közülök néhányan elhozták feleségöket s nagyobb gyermekeiket is. Első találkozásuk a Korona dísztermében volt, melyen jól esett visszaemlékezniök a gondtalan gyermeki korra s az együtt átélt évekre.

Június 29-én 9 órakor megszólalt a főgymnázium csengettyűje s a kis csapat, élén Kun Bertalan püspök úrral és a tanári karral, az avasi templomba ment. Ruttkay Menyhért, a miskolci ev. ref. egyház egyik orgonistája, ki szintén az ünneplők közé tartozott, az új orgonánál foglalt helyet s már előjátékával Istenhez emelte a szép számmal összesereglett hívők szívét és lelkét. A 37-ik dicséret első versének elnéklése után Horváth Bertalan, szederkényi ev. ref. lelkész, szintén az ünneplők egyike, lépett a szószékre s a hallgatók könyei kíséretében (nem tudjuk: örömről sirtunk-e vagy bánatunkban) adott hálát Istennek azért, hogy megengedte érniök azt a napot, melyben kegyeletes szívvel gyűlhettek össze az Úr házában, hogy megköszönjék az Úr áldó kegyelmét és áldásért esedezhetnek azon iskolára, mely őket egy hosszú élet fáradságainak elviselésére előkészítette, annak tanáira és a magyar hazára. Mily szépen is tud az imádkozni, a ki érti és érzi azt, a mit mond!

A 37-ik dicséret 2-ik verse következett a lélekemelő, szépen megírt és szépen elmondott ima után. Elmerenggett lelkünk az orgona utójátéka alatt s ünnepélyes han-

gúllalattal tértünk vissza a főgymnázium azon termébe, a mely érettségi vizsgáink szokott helye.

A templomi közönség egy része oda is elkísérte az ünneplőket. Ott először is a Himnusz első versét énekeltük el. Azután Dr. Szántó Bertalan közkórházi főorvos meleg hangon és ékes szavakkal köszöntö meg Halmy Gyula és Veskóy Zs. Jenő tanároknak azt, hogy őket szellemi kincsekkel látták el azon nagy útra, melynek neve *élet*. Ha nem vált is közülök magasan tűnődő csillag, — mondta a szónok — de hasznos tagjaivá lettek a hazának, a társadalomnak.

Halmy Gyula köszöntö meg a tanárok nevében az ünneplőknek azt, hogy méltányolni tudják azon igyekezetet és fáradságot, melyet egykor tanáraik nevelésökre fordítottak, s kegyelettel viseltetnek azon iskola iránt, mely őket igazi emberekké lenni segítette. Felemlítette azon haladást, mely a lefolyt negyed század alatt a természettudomány terén oly gazdag és bámúlato eredményeket szült. Áldást kívánt volt tanítványaira.

Ezután érdekes jelenet következett. Halmy Gyula tanár felolvasta az 1871-ben érettségi vizsgát tett növendékek névsorát. Csak 18-an hangoztatták a szokott *jelen* szót. Bodnár Dániel, miskolci ügyvéd a kapott levelek nyomán felvilágosítással szolgált a régi tanulótársak állásáról és lakhelyéről. Dr. Winternitz Antal, farkasdi orvos nevével, kit betegsége tartott távol, felolvasták annak elmés levelét, melyben iskolai életökből elevenít fel néhány érdekes eseményt.

Kun Bertalan püspök úr, ki az ünnepélyen végig jelen volt, emelkedett fel a névsor felolvasása után. Valódi főpásztorhoz méltólag áldotta meg a főgymnázium kegyeletes érzésű növendékeit s meglegedést és boldogságot kívánt nekik egész életökre.

Az ünnepély után egy órakor ebédre gyűltek össze az ünneplők a Koronában. Az ebéd alatt Horváth Bertalan emelt először poharat s szép szavakban lelkesen éltette Kun Bertalan püspök és kir. tanácsos urat, kinek jóságaért szívből mondanak köszönetet s köszönik azon szívességét is, hogy ünnepélyök fényét jelenlétével emelte. A püspök úr megköszönte az ünneplők jó kívánságát s éltette őket családjok tagjaival együtt. Azután Velbovszky Kálmán, ki ez idő szerint állami főszámvevőszéki titkár Budapesten, Halmy Gyulát és Veskóy Zs. Jenőt éltette, kik még élnek azok közül, kik előtt ők az érett névre érdemesekül ismertettek el. Ezt Veskóy köszöntö meg s éltette a jelenlevő hölgyeket. Bodnár Dániel Finkey Józsefet és Porcs Jánost éltette, kik még élnek és ünnepélyökön részt vesznek azon tanárok közül, kik őket az alsóbb osztályokban tanították. Dr. Réthy Ede, ezredorvos Veszprémben, felolvasta azok táviratát, kik különböző okok miatt nem jelenhetnek meg az ünnepélyen. Táviratot küldött Dr. Horváth Géza búdszentmihályi körorvos, Dr. Kapp Jakab selmecbányai orvos, Dr. Roth Ignác nagyikindai orvos, Folkusházy Károly dohánybeváltó hivatali ellenőr Szegeden, Kompóthy Tivadar lapszerkesztő Veszprémben, Krieger Aladár százados zászlóaljparancsnok Tata-Tóvároson.

A társaság 4 óra után az Avasra ment s kedélyesen töltötte el az időt késő esteig.

Dr. Berger Ignác, budapesti orvos és a m. kir. tudományos egyetem első szülészeti és nőgyógyászati kórodájának segéd orvosa, találkozásuk emlékére a főgymnázium ifjúsági segélyegyletének alapító tagjává lett 25 frt alapítótagsági díj lefizetése mellett.

Az élők mellett a holtakról sem feledkeztek meg a hálás tanítványok. Felkeresték az avasi temetőben a Solymosy Sámuel és Kun Pál sírját és emléköket egy-egy díszes koszorúval tisztelték meg.

* Korábban nem közölhattük.

Az ünneplők közül némelyeket még június 29-én útnak indított a kötelesség, mások az éj csendjében hagyták el az emlékekbe újra bevészt város területét, hogy újult erővel folytassák azon munkát, melyet egy hosszú életre vállalkoztak. Adjon isten nekik hozzáerőt, egészséget és boldogságot!

P. J.

A pataki diákok ezredévi kirándulása.

Olvasóink értesültek arról, hogy a pataki diákok közül, mintegy százötvenen tanáraik vezetése mellett, a kiállításra készülnek.

A szülők, a nélkül, hogy ezt a kísérő tanárok bizalmatlanságnak vehették volna, bizonyára aggódva bocsátották el gyermekeiket a nagy útra. Százhusz pajkos fiút nehéz egy csomóban minden bajtól megóvni. A közönség is méltán kíváncsiskodhatik. Ezért kötelességünknek tartjuk azt, hogy útnak indítva a nagy közönség előtt beszámoljunk a diákság iránt szeretetet és érdeklődést mutató közönséget is megnyugtassuk.

Június 30-án a déli vonattal indultunk útnak, de mielőtt az ifjakat felpakkoltuk volna, nehéz feladat várt a vezető tanárságra. Indulás előtt egy órával összegyűltek egy tanteremben s ott minden tanár átvette a maga csapatját. Szívosnak 19, Maklárinak 26, Pásztornak 29, Ellendnek 25, Mitrovicsnak 21 növendék jutott. Csontos, mindnyájunk sajnálatára, szembaja miatt, nem jöhetett. Minden növendék kapott ismertetőjelül egy fehér karszalagot, melyen zöld betűkkel „sárospataki főiskola” nyomtatott felirat állott, a két szó között a főiskola nagy anygalos címerével. Ezután Mitrovics a szigorú rendszabályokat olvasta fel, a melyeknek a büntetésekről szóló utolsó pontjában ott állott az egy egész vagy fél napi szobafogság, esetleg az idő előtti hazaszállíttatás is. Szerencsére ez utóbbi intézkedésre nem volt szükség, a terminus elmulasztásaért mindössze egy ízben kellett három növendéktől a rendes uzsonnát megtagadni. A szabályok felolvasása után Szinyei igazgató mondott hozzájuk szép beszédet.

A peronon sorban állva várták a vonat érkezését. A város intelligenciájából s a tanárok közül, kik már az iskolai gyülekezésnél is jelen voltak, nagy számmal kísérték ki újtókra a jó kedvű múzsafiakat. Újtók nagyon kellemes és kényelmes volt; az állomásfőnök szívességének, Haurynak köszönhetjük ezt, ki mindig a legnagyobb figyelmet és előzékenységet mutatja az ifjúság iránt. Most is, miután a kirándulás vezetője előre értesítette a kirándulók számáról, kényelmes másodosztályú kocsikat bocsátott rendelkezésükre.

Budapesten a Barcsay-utcai (VII. kerület, 4. szám) állami főgimnáziumban kaptak szállást. Az ellátás és ágy-nemű kissé puritán volt ugyan, de mégis fedél alatt voltak s a fáradt gyerekek ez megadja az alváshoz legszükségesebb nyugodalmat. Ebédet a kiállítás területén, a debreceni csárda lacikonyháján kaptak, uzsonnát ugyanott, a Nérey-kávéházban, a vacsorát és reggelit kint a városban költötték el. Elég tápláló ételről mindenütt gondoskodtak, de hát természetes, lömeges étkezésnél nem mehet minden egyforma renddel. Azonban panaszainkat és kívánalmaikat mindenütt szívesen figyelembe vették s a hol lehetett, segítettek a bajon. Nekünk, nagyoknak, sok gondot okozott különösen az ebédeléseknél az, hogy növendékeink az iskolában uralkodó fegyelmet rossz hírbe ne keverjék; nincs is semmi panaszunk rájuk, mert csak néha néha voltak zajosabbak a kelletinél. Ekkor is örömmel vigasztaltuk meg magunkat, mert igen sok diák-csapatnál szemben példányszerűen viselték magukat, még ilyen diákos hangulatukban is.

A kiállítás területén az első útunk, természetesen a

Benczúr nagy képéhez s onnan a történelmi csarnokok nagy udvarára vezetett. Itt sűrű körbe állva hallgatták meg az egyes épülethelységekről szóló magyarázatot. Rövid áttekintést nyertek a művészetek három főkorszaka felett s a magyarázó tanár beillesztette ezekbe az egyes épülethelységeket, megmondva nekik mindenik traktusáról azt is, hogy melyik történelmi és művészeti emlékünknak a másolata vagy utánzata. Általában arra törekedtünk, hogy ne pusztá szórakozás legyen az újtók, de tanulságokat is teremjen számukra s elméleti ismereteiket gyakorlatilag és szemléltetve kiegészíthessék.

Majd a könnyebb felvigyázat kedvéért, csoportokra oszítottak és úgy jártak be az egyes szakaszvezető tanárok vezetése mellett a csarnokokat. A kiállításon kívül eső nevezetességekből is megtekintettek annyit, a mennyit lehetett. Jártak Budán, a Mátyás-templomban, megnézték legalább kívülről a Fazekas-téri ev. ref. új templomot, az új ország-házat, s általában a nevezetesebb középületeket, tereket és szobrokat. A gyűjtemények belső megtekintése teljes lehetlenség volt. De megnézték és csodálva bámulták a Feszty körképét s az új műcsarnok művészi remekét is, a hol Mitrovics magyarázta az egyes képek értelmét és kiemelkedőbb művészi jelességeit. Voltak az alátérben is.

Sok érdemes és tanulságos látványosságot el kellett hagyniuk, mert a közpénztár is, a magánpénztárak is rohamosan ürültek, még a nagy kedvezmények mellett is. Különösen a Nemzeti színház igazgatója, Fesztetics gróf és a Népszínház titkára kötelezték le nagyon az ifjúságot, kik 2—3 frtos helyeket engedtek át 50 kr-áért. Az állatkertbe is 24 frt helyett 4 frtért bocsátották be az iskolához hű és érdekei mellett fáradhatatlan munkásnak, Lengyel István úrnak a közbenjárására. Fogadják érte mindannyian ezen a helyen is hálás köszönetünket.

Egy estvén minden növendékünk volt színházban. A kisebbek az „1000 év”-ben, a nagyobbak a „Vasgyáros”-ban.

Sem betegség, sem más baj nem zavarta meg a növendékek tanulságos kirándulását, csak egyszer a butorkereskedő-vállalkozó akart némi kényelmetlenséget csinálni túlságos kapzsisága miatt, de a kiállítási igazgatóságnál hamarosan kijártuk a dolgot. A zavar onnan keletkezett, hogy egy éjjellel több időt töltöttünk szállásunkon, mint azt Patakról jelentettük, mivel nem akartuk növendékeinket a kimerítő éjszakai utazásnak kitenni.

Egyébként mi is mindent elkövettünk a ránk bízott drága kincsek megőrzéseért de a gyermekek maguk is gyöngéd szeretettel vigyáztak egymásra. Egy gyermeknek még Patakon elveszett a pénze s a nélkül, hogy a tanárok közül bárki is tudott volna róla, osztálytársai adták össze neki a legszükségesebbekre valót. Különben ez csak a vonzó példaadásnak volt szép eredménye, mert az első osztálybeliek egy vasúti jegy árához, már jó előre begyűjtöttek, tanárjuk felszólítására öt frtot s egy jeles osztálytársuk, Máthé Miklós ment fel a 10 frtra kiegészített költségen Budapestre.

A 34 akadémistával is gyakran találkoztunk, sőt némely helyre közösen is mentünk, de annyiival inkább sajnáltuk mindannyian, hogy nem együttesen szerveztük a kirándulást. E miatt szállásunk sem volt közös, a mennyiben ők a Markó-utcai római kath. főgimnáziumban kaptak alvóhelyeket.

A mint már említettük is, egy éjszakával tovább maradtunk itt a tervezett időnél. De ebből nem támadhatott semmi zavar sem, mert a résztvevők között levelező lapokat osztottunk ki, hogy szülőiket értesíthessék. Szombaton reggel 8 óra 55 perckor indultak útra Szívos és Ellend tanárok vezetése alatt, miután előbb Kossuth, Deák és Batthiányi sírjaihoz kizarándokoltunk. Egy tanár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Egy szépen fejlődő, a sok munka, gond és szünetlen bajoskodás között is boldog családra mély-séges gyász borult folyó hó 7-én Sárospatakon. *Trócsányi Bertalan*, a sárospataki főiskola főbizománya, délután 5 órakor csupán pillanatokig tartó halál-tusa után, meghalt. A polgári cassinóban, a mely keze ügyébe esett, tekejátékhoz fogott s azzal az ő pusztíthatatlannak tetsző jó kedvével, gazdag humorával szórakozni és szórakoztatni próbált, mint rendesen. Játék közben egyszer csak panaszra nyitja ajkát s miután ő, a ritka erejű férfi sem bírja a jelentkező bajt gyorsan leküzdeni, jó embereinek tanácsára szabad levegőre siet, de már hiában. Az árnyas lombok alól, a hol üdülést keresett, szereteteihez vánszor-gott abba az édes otthonba, a hol minden sebére gyógyírt talált; de hű felesége, szerető rokonai és barátai sem bírták a halál kezéből kiszabadítani. Nehány érthetetlen szót rebe-gett s azután behunyta megüvegesedett szemeit örökre. Egy nagy ház alapja, oszlopa, kenyérkereső feje volt ritka kötelességtudással, a jó férfiak és példás apák véghetetlen szeretetével: — elképzelhető tehát, hogy milyen pusztaság maradt utána. . . . Özvegyén, *Radácsi Juliánán* (lapunk szerkesztőjének szeretett nőtestvérén) kívül, a kivel 22 évet élt növekedő boldogságban, 8 kiskorú gyermeke, egész kiterjedt rokonság és a jó barátok serege siratja, gyászolja, szánja korai kidőltét. Még csak 51 éves volt, megáldva, telve életkedvvel, ember- és világ-szeretettel, szép kilátásokkal, édes reményekkel, gyermekeinek jövő-jébe vetett felemelő, megszentelő hittel, bizodalommal s el kellett esnie éppen akkor, a mikor életére, eszére, kezére annyi szükségök volna azoknak, a kiknek gondját olyan zugolódás nélkül tudta és bírta emelni! . . . Sátoralja-Ujhelyben született s ott végezte elemi iskoláit. Hat éven át volt a sárospataki főiskola gimn. növendéke, majd — családi viszonyai miatt — segéd-tanító Putnokon s utóbb, miután a nyomdászatba már Sárospatakon belekóstolt, betűszedő Pesten, Prágában, majd corrector, nyomda-vezető Nagy-Váradon, Sárospatakon. A főiskola főbizo-mányosává Abaházy István hunyta után b. e. Hegedűs László szemelte ki. A kik ellenőrzői voltak ebbeli műkö-désének, kitűnő tanubizonyosságok lehetnek mellette, hogy hű sáfára volt a reá bizott szent vagyonnak s hogy az irigységnek is bajos volt hibát találni az ő bizományosi tisztá kezében. „Akármikor jőjjön halálom, én rendben vagyok” — így biztatta életének őrangyalát, a kit felebb becsült a világ minden mulandó gazdagságánál. „Ne félj, ne aggódj, — az Isten megsegít!” Annyi útravalót szer-zett magának hogy szép számú gyermekeinek úgy az alsóbb, mint a közép-iskolai fokon, maga lehetett első oktatójuk s kevés ember érzett a hozzá hasonlók közül több igaz gyönyörűséget nevelői s oktatói fáradalmaiért mint ő, noha nem dicsekedett ezzel az ő rejtegetett boldogságával. Most már mindennek vége szakadt: az apai gondnak, a melyért bőven jutalmazta istene, a barátságának, a melylyel a jókat magához ölelte, az áldozatkészségnek, a melylyel minden nemes célt, szinte erején felül pártfogolt, az édes otthonnak, a házastársi figyelmeskedésnek, a rokoni hűségnek, a dús kedély-nek, a mely egyéniségének egyik nagy titka volt. Teme-tése folyó hó 9-én délelőtt 10 órakor történt *Bálint Dezső* lelkes fájdalomtól szakgatott beszédével és imájával, a rokonok, barátok s az egész város megható részvételével. Kinek is volna lelke megindulás nélkül nézni egy

koporsót, a melyet egy roskadozó özvegy s az árváknak egész serege fog körül szívet tépő zokogással . . . ?! A jó isten legyen irgalmas kegyelmes hozzájuk és ahoz, a kit olyan méltán siratnak vigasztalhatlanul.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése és a nagy enyedi theol. akadémia.** A viharos előjelekkel kezdődő s a n.-enyedi theol. akadémia sorsára végze-tesnek induló közgyűlést f. hó 6—8 napjain tartották meg Királyhágón-túli testvéreink. A vihar nem volt olyan nagy, mint a milyennek sokan hirdették jó előre. A kedélyek csilapodtak-e meg, a sajtó túlságai tették-e mérsékeltebbekké a pártokat: nem bizonyos. Az azon-ban kétségtelen, hogy az igazgató tanács javaslatát 127 szavazattal 52 ellen elfogadták, a mi azt teszi, hogy a n.-enyedi theol. akadémiát átadták a történelemnek. Szó volt róla, hogy N.-Enyed kis város s nincs egye-teme, az újabbkori lelkészeknek pedig magas mivelt-ségre van szükségök. . . Ezzel szemben helyesen érvel-tek azzal, hogy a theol. akademiák mai szervezete s a tantárgyak mai száma és terjedtsége mellett nincs ko-moly értelme az egyetemmel való kapcsolatnak, a mit olyan nagy darab mézes kenyérnek tartottak és tar-tanak némelyek ma is. Szó volt N.-Enyed szegénysé-géről, a mit szintén megcáfoltak az enyedi pártiak; Bethlen Gábor végrendeletéről, a mi nincsen; az ala-pítványoknak N.-Enyedhez kötött voltáról, a mit a kolozsvári-pártiak nem ismertek el; hanem minden fentartott joggal szemben hangsúlyozták a kerület na-gyobb jogát . . . a vége pedig lett a névszerinti sza-vazás, . . . a temetés. A püspök személye ellen szórt rágalmakat az egész közgyűlés nemes egyértelműséggel utasította vissza, de a vagyon-kezelés és számadásokra nézve egy olyan javaslatot fogadtak el, a mely a ke-rületnek az eddiginél nagyobb mérvű beletekintést és beleszólást fog biztosítani. Bethlen Gábor grófot, a múlt közgyűlés elnökét sem ítélték erkölcsi halálra. A kielé-gített győzők napi rendre tértek a múlt ülés történetei felett; a püspök imádkozott a kerület ügyeinek békés fejlődéséért . . . Ámen. Mindig az volt meggyőződésünk, hogy erdélyrészi testvéreinknek nincs szükségök két theol. akadémiára. Nem az „egységes képzés” miatt (a mit mi most is erőltlen érvnek tartunk!), hanem a szükséghez képest. Hogy egy legyen: ez tehát egészen bölcs dolog; az ellen azonban tiltakozunk, hogy a theol. akademiáknak az egyetemmel való összeköttetésre mul-hatatlan szükségök volna, vagy hogy a nagy városok léhaságai nélkül az újabb viszonyokhoz alkalmas lelké-szek nem képződhetnének. A kolozsvári facultás legyen boldog a n.-enyedi romjain s feledtesse el fényével, hírével a fájdalmakat, a miket a hagyományok védel-mezőinek okoz s így majd csak elfeledik aztán a legyő-zettek is, hogy port hintettek olykor-olykor szemökbe, el azok a tisztességes fiatal tudósok is, hogy játéktár-gyakká lettek, mikor hittek a kihirdetett pályázat ko-molyságában. A most végződött háborún — ismételve is mondjuk — túl kellett volna esnie a kerületnek a kolozsvári theol. fakultás megnyitása előtt! Mert így a történetírónak lehetetlen majd fel nem jegyeznie, hogy a győzők kényszerhelyzetek teremtésével, költséges falak-kal, nagy, drága ünnepélyekkel, beállított tanárokkal, egy tanév történetével, s a kikacagtatás lesújtó ítéle-tétől való félelemmel stb. vitézték a döntő ütközetet N.-Enyed ellen. Csodával lett volna határos, ha ilyen hatalmas segéd-sereg mellett is, a mely a n.-enyedi-párt szemeláttára növekedett, a kolozsváriak vesztik el a csatát!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A Biblia és a reformatio. *Duka Tivadar.* — „Összeeskendők-e hát a halál révén levők?” *Molnár Ferenc.* — „Tanügyi kongresszusok.” *Buza János.* — „Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni?” *Ruszkay Gyula.* — „Egyházi beszédek.” *Rácz Kálmán.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — „Hirdetés.”

A Biblia és a reformatio.

Az emberi nem legelőbbre haladt s legműveltebb része keresztyénnek avagy kereszténynek nevezi magát, s a keresztyénség alapja és tanai le vannak rakva a Bibliában. Ezen könyv a legelterjedtebb könyv az egész világon, valódi könyvtár az, hiszen 66 külön munkalattól, melyből 39 esik az ó szövevényre és 27 az újra. Bámulatos sokoldalúsága a nem hívő olvasót is bámulatra ragadja; gazdag különféleségének és sokoldalúságnak bölcsesége, mondja Farrar, a hírneves angol egyházi szónok, úgy tűnik fel előttünk a zsoltáros szerint, mint „egy király leány, felékitve sokszínű ruházatban; sok századokon át érintkezik Egyiptom, Babylonia, Assyria, Persia, Görögország és Róma, tehát az emberi nem felének történetével. Ha a Zendavestát vagy a Koránt veszzük tekintetbe, mennyire elűnnek azok a mi Bibliánktól! Az ókori lángeszű szerzőknek egyéni köréből származó remekművek, mint pl. a *Hinduk védái*, csak költött irányban vannak szerkesztve, a *Korán* csak Arabiáról beszél, a *Zendavesta*, az ókori Persa birodalomra szorítkozik, *Confucius* csak is a chinai nép szent könyve: de a Biblia kiterjeszkedik az emberiség valamennyi társadalmára és népére; a bibliai könyvek írói sok század szülöttei; s voltak közöttük úgy szegények, mint gazdagok, úgy az alsóbb, mint a legmagasabb osztályból valók. Királyok és földmivesek, költők és történetírók, rajongó entusiasták és hidegen számító bölcselők, tanulatlan halászok és alexandriai hittanárak, philosophok és mysticusok, férfiak és buzgó nők — ily rendű és rangú szerzők műveit találjuk mi fel a Bibliában. Jelenlőségét fokozza az irány változatossága is. Ott halljuk Salamon király bölcsességének és Amosnak, a pásztortfiúnak szavát, Maténak, a galilei vámszedőnek és Dávidnak a fejedelmi zsoltárosnak irányát: — ez az a mi oly vonzalmassá és megérthetővé teszi a Szentírást az emberiség minden osztálya előtt. Ha pl. Pál apostól egy némely levele vagy az Apocalypsis mysticis-musa túlszárnyalja az együgyű ember értelmi tehetségét: Máté apostol vagy Lukács evangélioma vagy Jakabnak meghatóan egyszerű gyakorlati tanácsai, képesek a Tierra del Fuego lealjasult lakóiból és a csendes tengeri szigetek cannibaljaiból szelíd, istenfélő, tehát boldog és megelégedett emberi társadalmakat al-

kotni. Ez az egyedüli könyv, melynek kelete van a világ valamennyi ismert nyelvein; bizonyítják ezt a brit és külföldi társaságnak már is több, mint 320 nyelvű s nagy kelendőségnek örvendő kiadásai. Kilencvenkét évi fenállása alatt már is majdnem kétszáz-negyven millió darab szentírást egészben vagy részletekben köröztetett ez a Társaság s mai is naponkint több mint 13000 darab szentírás hagyja el a Társaság raktárait. Vannak ott római és görög katolikus, valamint protestáns fordítások, közzétéve minden jegyzet és magyarázat nélkül.

Mindez igen lelkesítő eredmény s érdekes tanulmányul szolgál a Biblia hatását s történetét tekintve; de miként áll a szentírás ügye hazánkban, különösen a prot. egyház körében? Az evangéliomi egyházak törvényei a Biblia szerint megalapított hitelvek. A Reformatörök az apostoli vallás alapelvei és dogmáiból semmit félre nem tettek, semmi újat hozzá nem adtak.

Hitünknek egyedüli alapja a Biblia.

Ha ez így van, nem alapelkül e a kérdés: Hű-e a mi mai rendszerünk és oktatásunk kötelességszerű feladatunkhoz? Megvan-e a Biblia, ha nem is minden protestáns ember kezében, a mint kellene lennie, de legalább minden család asztalán? S teljesítik-e azok kötelességüket, a kiknek elvállalt feladatuk, hogy oktassák a népet és hogy ennek folytán a nép rendszeren olvassa, megértse és vele foglalkozván, megszeresse a Bibliát, úgy a mint látjuk, hogy ez a nagy protestáns nemzeteknél történik, különösen az angol nyelvet beszélő nemzeteknél Európában s az Atlanti Óceánon túl?

A hol a szentírás szeretete megvan, rendén lesz ott az egyházi élet folyama is, mert a népben benne van a vallásos érzék, csak ápolásra és fejlesztésre van szüksége: de az új egyházi törvények okvetlenül romlást fognak előidézni ott, a hol gondtalan hanyagság folytán, a tudatlanságon alapuló vallástalan közöny lelki veszélyt von maga után.

Iránytű nélkül senki sem evezhet az élet zivataros oceánján s ez iránytű nem lehet más, mint az Isten szava. Mindennapi kötelességek teljesítésében, a keresztyénnek példányképre van szüksége s ezt csak is Jézus szeretetében lehet megtalálni és nem rationalisticus philosophiában. Ő benne a kiról az írás tanuskodik,

látja a hívő lélek, magasztos képét annak, a ki elvállalt kötelességét beteljesítette s isteni elveinek igazságát megpecsételte halálával a gyalázat fáján és feltámadásával örök életet szerzett. Ő volt az, a ki kijelenté a két alaptörvényt, t. i. az Isten és felebarátunk iránti szeretetet, mert ezeken alapszik minden más törvény és a próféták. Ő volt az, a ki a szeretetet Teremtőnk iránt a legelső ízben megérthetővé tette az emberiség legeggyűbbjének is, midőn azt mondá: „Mi Atyánk” és arra intett, hogy a gyámoltalan és bajjal küzdő ember térdre borulván, hozzája, mint egy szerető Atyához folyamodhatik vigaszért.

Ezt Jézus előtt nem jelentette ki senki sem.

Vezetőre, tanácsadóra, istápra e földön csakugyan szükségünk van! Jézus önzetlen, önfeláldozó példáját, emberi vallás megközelíteni képes nem volt. Seneca, Cicero, Marc Aurél vonzó bölcsészeti és erkölcsi elvei, vallást, mely a szívet és az érzellem világát nemesíti, alapítani nem tudtak, a mint nem tud a rationalismus sem.

Az ő szövetségi alaptörvényeket Jézus megerősítette, hogy az emberiség javára szolgáljanak; elkárhoztatta a bűnt, mert a hol szokásos a lopás, az öldöklés, a házasságtörés, az erkölcstelenkedés a köz- és magánéletben: ott egyéni jellem, boldog család, egységes nemzeti élet, önzetlen hazafiság nem képződhetik.

Szülőházánk vallásos érdekeire vonatkozó fontos kérdések felett folyt a vita a közelmúltban; lehetetlen félreismerni, hogy az új egyházi törvények itt ott majdnem kétségbeesést, mindenestre azonban fontos aggodalmat gerjesztettek a hazafias keblekben.

Tagadhatatlan, hogy az idők válságosak, kivált ha oly elemek maradnak az egyházban, melyek a szabadelvűség ürügye alatt a Szentírást s a reformatio alapelveit saját egyéni felfogásuk szerint rostálgatják és így inkább szétbontó, mint összetartó cél felé irányulnak. Ha régi mulasztásokkal s a ferdén elvetett magnak gyümölcseivel kell most küzdenünk: követtük-e mi magunk lelkiismeretesen, egész teljességében a törvényeket, melyek zászlóinkra fel vannak írva? nem tévelyegtünk-e el csábfények után, a melyek bennünket az evangéliomtól, reformatoraink és vértanuink rendíthetetlen elveitől eltereltek? Ha lutheránusoknak vagy kálvinistáknak nevezzük magunkat, viselkedtünk-e azon elvek szerint, a melyeket Kálvin és Luther megalapítottak? Szabad vallást elismerő országban sok a felekezet és jogos dolog, hogy legyen meg mindenkinek az ő hite szerint, de a ki evangéliominak nevezi magát és még sem követi az evangéliomot, hanem egyéni kételyeit netán a kathedrán és a szószéken feszegeti; oly ember felekezetének kárát igenis, de hasznát nem szolgálja, mert kételyeket kelt a Szentírás hitelességében s a ki kételyt támaszt, az olyan nem szerezheti meg a lelki békét s megelégedést. Az olyan októnak nincs helye a reformált egyházban. Keressen másutt üdvösséget.

Tegyük fel egy percre, hogy a Szentírás könyvei mind megannyi mese, azért elvetendő: hova fordúljunk akkor útmutatóhoz; hova a szeretet teljes példányképhez, ha Jézust, az Isten fiát eltasztjuk magunktól? De meg kell térni ő hozzá — ha a protestantismus keresztyén hitnek kíván megmaradni. Gyakori bibliaolvasás, mindennapi ima, ha csak a „Mi Atyánk” értelmes elmondása, — a keresztyéni szeretet gyakorlása, templomban a tiszta ige hirdetése, Jézus Krisztusnak szemmel tartása mindenkor, mindenütt és mindenben: ezek fognak új, erős, fiatal munkásokat gyűjteni az Úr szőlőjébe s ők fogják majd kivívni a hit győzelmét. A

jövő az ő buzgó kezükben van letéve; a milyen lesz az ő tanúságok Jézus vallásában, olyan lesz az evangéliomi egyház jövője.

Sokszor elő szokták hozni, hogy nagy államfők s az irodadalom és a tudomány emberei nem hisznek a Bibliában, nem a keresztyénségben. Említsünk tehát itt néhány szembeszökő példát: *Jackson*, az amerikai államok elnöke, a családi Bibliára mutatva, azt mondá: „Ez azon szikla, a melyen a mi köztársaságunk alapszik.”

„Hozd ide a könyvet”, mondá *Walter Scott*, a mint halálos ágyán feküdt! „Micsoda könyvet?” kérde *Lockhardt*, a veje „A könyvet, mondom; hiszen nincs más könyvünk, mint az ott — a Biblia, azt hozd én hozzám.”

Faraday, a nagy természettudós, könyvtelt szemekkel ezeket mondá: „Miért tévelyegnek az emberek, ha ez áldott könyv van kezükben, hogy útmutatójuk legyen?”

Huxley pedig, a kinek hitetlenségéről oly sok badarságot állítanak, ezeket mondá az országos iskolai kormányzóság egyik ülésén, a melynek Londonban ő tagja volt: „Nagy aggodalmam volt a felett, hogyan leszünk képesek a Szentírás nélkül fentartani iskoláinkban a vallásosságot, a mely életünknek nélkülözhetlen kalauza. Hol van más könyv, melynek tanulása által gyermekeink igazi emberekké legyenek és átérezzék azt, hogy minden alak, a nagyszerű történelmi folyamatban csakis, mint ők magok — egy pillanatnyi tüné-mény a két örökkévalóság — a múlt és a jövő között, megérdemelvén az örökké tartó áldást vagy átkot a szerint, a mint igyekezünk szeretni a jót és gyűlölni a rosszat.”*

Még egy példát legyen szabad előhozni.

Sokszor történt hivatkozás egy más nagy természettudósra, t. i. *Darwinra*, kiről azt híresztelik, hogy ő sem ad sokat sem a Bibliára, sem a keresztyénségre s hogy mint mély tudományú ember, a hitetlenek táborát szaporítja. Pedig ellenkezőleg áll a dolog.

1830-ban tudományos kutatások végett *Darwin* a „Beagle” nevű hajón Dél-Amerika végső határán, meglátogatta *Tierra del Fuego* szigetet; lakosairól úgy nyilatkozott *Sullivan* tengernagy előtt, a ki őt évig *Darwin* útítársa volt, hogy teljesen hasztalan munka lenne missionáriusokat küldeni oly vademberekhez, ezen valószínűleg az emberiség legalacsonyabb fokán álló népcsoporthoz, mint a fent említett sziget lakosai; de én — megjegyzé *Sullivan* — mindig azt tartottam, hogy nem hiszem, hogy létezzék oly emberi lény, a ki képtelen lenne megérteni Jézus evangéliomát. Úgy lát-szik, hogy 1869-ben *Darwin* elolvasta az anglican egyház missiójának évi jelentését. Tekintettel erre azt írta *Darwin Sullivan* admirálnak, hogy már most meggyőződött, hogy *Sullivan*nak volt igaza, és hogy ő maga, t. i. *Darwin* családott és arra kérte barátját az admirált, hogy őt *font sterlingre* szóló váltóját fogadja el a missio javára. Későbbben 1881 március 20-án így írt *Darwin* az admirálisnak: „A fuegoi lakosok felőli jelentés érdekelt nemcsak magamat, de összes családomat is. Csudálatra méltó dolog, a mit ön *Bridges* missionariustól hallott a fuegoi nép nyelve és becsületessége felől. Kezdetben én azt jósoltam, hogy a világnak összes térítői sem lesznek képesek végbe vinni azt a mi, a mint most látom, valóságban már megtörtént.”**

Darwin haláláig pártolója maradt a missiónak s Mrs.

* Christian Pulpit 1896 p. 313.

** Leaflet: South-American missionary Society, containing Speech of the Archbishop of Canterbury April. 21. 1885.

Darwin, a ki folytatja évi fizetéseit a cambridgei bankárja által, a nagy természetbúvárnak özvegye.

Ezek után ne említse senki Huxleyst és Darwint, mint hitetleneket.*

London, jul. 1896.

Duka Tivadar.

Összeesketendők-e hát a halál révén levők?

Én, ha rajtam állana s egyházi főhatóságom, a konvent, az állami házasságügyi törvény engedménye iránt való figyelemből nem rendelkeznek másképpen, Révész Kálmán úr egyéni meggyőződésemet, vagy annak kimondását helytelenítő, kárhóztató ellenvéleményének ismerete után sem esketném össze egyházilag az olyan házasulandókat, a kiknek egyike vagy mindketteje halálos beteg. Nem pedig azért, mert ezzel az állami törvényeket éppen nem sérténém meg, sőt úgy vélem, hogy azok iránt is meg a saját egyházam házassági alapeszméi iránt is nagyobb tiszteletet tanúsítanék. Nem, azért sem, mert nem tudom indokolni önmagam előtt az ilyen esketések szükséges voltát, sem a házasulók, sem a saját hivatásom iránt való tekintetből, akár megelőzte azokat a polgári házasságkötés, akár nem.

A kötelező polgári házassági törvény nem kívánja, nem követeli, még csak óhajtsásképpen sem fejezi ki, hanem megengedi, szabad tetszésünkre bízva úgy egyik, mint másik esetben a házasulók összeesketését. Maga a Tájékoztató utasítás sem rendeli meg azt határozottan. Törvénytől tehát szó sem lehet akkor, a mikor mi a nekünk adatott engedménnyel, sem tiltó, sem parancsoló törvény nem lévén, szabadon élünk. Abból, hogy az összeesketést ilyen esetekben a polgári házasság előzetes megkötése nélkül is megengedi az állami törvény: még nem következik az, hogy a hol a polgári házasság előzetesen megkötött, ott mi, önmagunkra való tekintet nélkül, minden esetben egyházilag is kötelesek vagyunk esketni. Ez már nem engedmény, nem szabadság, hanem parancsoló törvény lenne. Respektálni, tiszteletben tartani, érvényre juttatni az állami törvényeket, igenis kötelesek vagyunk; de másfelől szabadságunkban áll azoknak indokait, célját megvizsgálni s a mennyiben nem vétünk ellenök, érvényesíteni a magunk álláspontját.

Az állam ilyen esetekben törvényesség jellegével felruházott házasságokat köt. Ez adja meg indokát a házasságkötésekre. Jogát, indokát, célszerűségét, szükségességét tisztelettel elismerve, talán nem vétünk ellene semmit, sőt éppen úgy javát munkáljuk, mint a magunkét, ha a magunk indokait keressük, vizsgáljuk. Ez nem lehet más, mint vallásos és erkölcsi.

Hát én, az ilyen házasságkötésekhez, ebből a két szempontból tekintve, bármint keressek is, nem találok részünkről elfogadható alapot; sem vallásos, sem erkölcsi szempontból nem látom szükségét annak, akár lelkeszi hivatásunkat, akár az illetők érdekét tekintsem, hogy az ilyen házasulók összeeskettessenek, akár halálos kimenetelű legyen betegségük, akár nem, akár megtörtént előzetesen a polgári kötés, akár pedig nem.

Erkölcsi szempontból tekintve a kérdést, ha megtörtént előzetesen a polgári kötés, ezzel, a mennyire lehetséges, az életben maradt félre nézve, teljesen

jóvá lett téve a tévedés; a meghalt fél is — törvényes házasság kötötven — nyugodtan távozhathat el; mert hiszen ennél többet az egyházi összeesketéssel sem érhetett volna el. Ha pedig meg nem történt a polgári kötés, az egyházi összeesketéssel — törvényesség szempontjából — sem egyik, sem másik fél úgy sem nyer semmit; mert az életben maradt fél továbbra is mint törvénytelenül együtt élt fog tekintetni, a meghalt félnek pedig, a múlt tévedése miatt ez az utólagos egyházi összeesketés, ha lelkiismeretét komolyan megkérdézi, igen kevés vigasztalást adhat.

Más kérdés, és egy kissé kényesebb a vallásos szempont, mely abban állana, hogy az illetők lelkiismerete a jövő életre vigasztalást, megnyugvást találna abban, ha lelkipásztoruk őket összeadja.

Erre nézve Révész Kálmán úr, az álláspontjára nézve sokkal kedvezőtlenebbek közül egy esetet hoz fel, mely éppen igen alkalmas arra, hogy minden további részletezést, indokolást mellőzve, felfogásomat ebben a kérdésben megvilágosítsa. Az olyan halálos beteghez, a ki évek hosszú során át hitetlenül, bűnös viszonyban élt és mint vagyontalannak s gyermektelennek, nincsen szüksége arra, hogy földi viszonyait polgári törvényes házasságkötés útján rendezze, csupán arra, hogy lelkiismeretén a vallás által könnyítsen és azért, a halál közeledtével magába szállva, eddigi bűnös életét szíve szerint megbánva, nyilvánítaná azt az egyedüli óhaját — a mit én, mint egyedülit sajnosan vennék tudomásul, — hogy párjától — a ki különben párja sem volt — mint Isten és emberek előtt, különösen, ha polgárilag össze nem kötöttek is, törvényes házastárs szeretne megválni, igenis, a krisztusi szeretet szellemétől áthatva, palástomat felöltve, elmennék; de nem az esketési, hanem, ha rajtam állana, az úrvacsorai ágendával, a szentjegyeknek ilyen esetekben egyedüli vigasztaló erejével.

Mert, ha a halálos betegekhez az esketési ágendával mennék, akkor nem azt tenném, a mi ilyen körülmények közt mindenképpen előbbvaló, hivatalos kötelezőségem; nem azt mondanám, a mit kellene; nem arra tételném le az esküt, a mire a házasságok kötöttei szoktak s nem használhatnám azt az esküformát, a mely most használatban van. Fel kellene világosítanom az illetőket elsőben is arról, hogy az összeesketés magában még nem adhat teljes megnyugtatót ily válságos pillanatban, sőt az, a minden bűnök bocsánatára rendeltetett úrvacsora vétele mellett egészen mellőzhető. Aztán tudatnom kellene velök a valóságnak megfelelőleg azt is, hogy házasságuk az összeesketéssel emberi értelemben nem lett törvényessé, ezt megkövetelné tőlem a polgári házasság épsége, sérthetetlensége iránt való tisztelet. Meg kellene őket győznöm tisztemhez híven arról, hogy Isten kegyelmében bízva, igazán megtérve, tévesztett házassági életök felől, az élet végén teljesen nyugodtak lehetnek.

Ezekkel aztán az ilyen egyházi összeesketések szükségtelen voltát csakugyan magamnak kellene, a hozzám forduló felek nem kis csudálkozására bizonyítanom.

Ugy látszik, Révész Kálmán úrnak nem sok dolga volt még törvénytelenül együtt élőkkel, hogy még az ilyen esketésektől is vár valami üdvöset vallás-erkölcsi életünk fellendítésére, a mi a halál révén levőknek nyújtott vigasztalás mellett mégis csak legelső rendű papi kötelezőségünk marad.*

Molnár Ferenc.

* Megnyugtathatjuk a nemesen aggódó, kitűnő férfit, hogy hazánkban nincsen olyan rationalismus, a mely a Biblia és Jézus felleges méltóságát akarná aláásni. Ezért sietünk tisztelettel fogadott cikkének közzétételével.
Szerk.

* Régóta kiszedve állt, de bizony csak most tudtuk ide juttatni, a sok sürgősebb miatt.
Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Tanügyi kongresszusok.

(Vége.)

A második országos és egyetemes tanügyi kongresszus szakosztályai folyó hó 4-én délelőtt 9 órakor kezdték meg tanácskozásukat, még pedig a népiskolai szakosztály kivételével, a mely a képviselőházban gyűlt össze, mind a 17 a műegyetem tantermeiben.

A főiskolai szakosztályban, a mely elnökül Lengyel Béla dr. egyetemi rector s jegyzőül Hégedűs István dr. egyetemi tanárt választotta, az előzetesen közlött program szerint a legnagyobb érdeklődés a jogi oktatás iránt mutatkozott. Három előadó jelentkezett a legégetőbb kérdések megvilágítására, u. m. *Bartha Béla dr.*, debreceni jogtanár, a ki „a jogi szakoktatás és vizsgálati rendszer reformjáról” szóló értekezését jelentette be, továbbá *Bozóki Alajos dr.*, nagyváradai tanár, a ki a jogi oktatás s ezzel kapcsolatban a jogakadémiák fejlesztésének kérdéséről vállalkozott előadást tartani s *Móricz Károly dr.*, kecskeméti tanár, a ki előadásának tárgyául a jogi szakoktatás szervezését Magyarországon választotta. Minthogy dr. Bartha előadása közbejött akadály miatt elmaradt, az első előadást *Bozóky* tartotta meg. Javasolta, hogy a jogakadémiák szervezete hozzászék összhangba az egyetemmel, továbbá, hogy az egyéves önkéntesség miatt elvett félév állíttassék helyre s követelte, hogy legalább a táblai székhelyeken önálló jogi vizsgák tartassanak. A javaslat felett támadt eszmecsere folytán dr. *Heinrich* egy új indítványt terjesztett elő, mely szerint a jogakadémiák egyetemi szervezetét nyerjenek s az egyetem jogi fakultásával egyenrangúaknak ismertessenek el. A szakosztály *Heinrich* formulázott javaslata felett a júl. 7-én tartott gyűlésén döntött s kimondotta, hogy magáévá teszi *Berzeviczy Albertnek* a felső oktatás reformjára vonatkozó tételét s az egyetemek szaporítását szükségesnek tartja, továbbá a jelenleg fennálló jogakadémiákat az egyetemi jog- és államtudományi fakultás színvonalára óhajtja emeltetni s azzal egyenlő rangúakká kívánja tenni; de a mely jogakadémia a maga erejéből, vagy az állam segítségével ilyen színvonalra nem képes emelkedni, az nyilvánossági jogától megfosztandó. *Heinrich* javaslatának elfogadásánál döntött a szakosztály a *Móricz* által hangoztatott elvek felett is. Mint feltűnő dolgot említjük fel, hogy ennek a nagyfontosságú határozatnak a hozatalában a két egyetem jogi tanárai közül egy sem vett részt. Ugy látszik, kicsinyelték azt a kört, a mely ily mélyreható elvek megvitatására vállalkozott.

A *theologiai oktatás* ügyével *Hörk József*, eperjesi tanár foglalkozott, mint ezt már lapunk legközelebbi számában említettük, „a magyar irodalomnak a papképzésnél szükséges értékesítéséről és annak módszeréről” tartván előadást. A magyar egyházi írók: Pázmány Róbert, Apácai s mások révén kívánja elérni, hogy a theologia kapcsolatba hozassék a magyar irodalommal. Előadására már előbb megtettük megjegyzésünket.

Foglalkozott még a főiskolai szakosztály az egyetemi magántári intézménnyel, s *Grósz Emil* előadása folytán kimondotta, hogy a magántanárok dotációjáról gondoskodni kell, mert különben az intézmény nem válhatik azzá, a minek lennie kell: az egyetemi tanárság szemináriumává. *Schneller István* kolozsvári tanár javaslatára elhatározta, hogy az egyetemi oktatást, mely

a gyakorlati élet követelményei s a vizsgálat szempontjai miatt eszményi színvonaláról és eredeti hivatásáról sok tekintetben letért, a valódi tudomány művelésére hivatott intézmény színvonalára kell emelni. Elfogadta *Lechner Károly dr.*, kolozsvári tanár javaslatait, melyeket az egyetem és társadalom között levő természetes érintkezés szükséges voltáról s előkészítéséről terjesztett elő. Bizottságot küldött ki a *Gaál Jenő* műegyetemi tanár által ajánlott angol minta szerint meghonosítandó *University Extension* szervezésére, meg lévén győződve, hogy ennek az intézménynek nemcsak kulturális jelentősége, hanem — különösen nemzetiségi vidékeken — a magyar értelmiség emelésére nézve politikai fontossága is van.

A középiskolai szakosztályban, melynek elnöke *Beöthy Zsolt* volt, különösen az először felvetett kérdést: „a középiskola tanulmányi rendje, tekintettel hazánkra,” tárgyalták nagy érdeklődés mellett. Az érdeklődést növelte az, hogy e kérdés keretében három előadó — dr. *Kármán Mór*, egyetemi tanár, *Dóczy Imre*, debreceni ref. főgimn. igazgató és *Rombauer Emil*, brassói főreáliskolai igazgató közösen megállapított elvek szerint, de más-más oldalról megvilágítva fejtették ki nézeteiket az egységes középiskola mai eszményével szemben. *Kármán* szépen kidolgozott beszédjében vázolván a középiskola múltját, rámutatott a jövőben követendő irányra. Szerinte a jelenlegi középiskolát sem tantervében, sem szervezetében nem szabad gyökeresen átalakítani, elég azt csak módosítani. A nemzeti köznevelődés egysége, teljességgel nem követeli a középiskolák egyformásítását. Határozati javaslatát a következő 5 pontban foglalta össze. 1. Középiskoláink fennálló tanrendje csupán tudatos továbbfejlesztést kíván. 2. A középiskola a közneveltségnek, nem pedig a szakszerű képzésnek állván szolgálatában, első sorban a műveltség tartalmi elemeire, az irodalom széleskörű ismertetésére, a társadalmi és gazdasági élet sok ágú feladatainak méltatására köteles súlyt fektetni; második sorban áll mindennemű készség és ügyesség megszerzése és csak végül s csakis multhatatlan elemeiben az elméleti tájékozódás. 3. Magától érthető napjainkban a műveltség nemzeti elemeinek ápolása, de épen nemzeti életünk fejlődése akadna meg, ha az oktatás mellőzné vagy háttérbe szorítaná azokat az elemeket, melyek eddig az emberiség és így nemzetünk műveltségének is alapul szolgáltak. 4. A középiskolai oktatás egysége csak is úgy biztosítható, ha a különböző középiskolák főbb vonalaiban azonos tantervet követnek, de szabadságot nyernek úgy nyelvi s irodalmi, mint természettudományi és technikai tekintetben a maguk körét bővíteni. Azonban az egy intézetbe járó ifjúságnak bármilyen szétválasztása a köznevelés szempontjából kerülendő. 5. Társadalmi vagy tanulmányi jogosultság tekintetében ne legyen semmi különbség a középiskolák különböző ágai között.

Dóczy Imre köztetszésben részesült előadásában a magyar gimnázium történeti fejlődését mutatta be. Történeti adatokkal bizonyította, hogy a magyar gimnáziumnak meg van a maga tradíciója, melytől eltérni nem szabad. A történeti tanúságok alapján indítványozta, hogy mondja ki a szakosztály, hogy 1. a gimnáziumi nevelés súlypontja az irodalmi képzésre, még pedig a klasszikus irodalomra, mint egyetemes emberi alapra, másfelől a magyar irodalomra, mint a nemzeti öntudat és műveltség alapjára helyezendő, de e mellett a reáltudományoknak is megfelelő hely biztosítandó a tantervben. 2. A nemzeti irányú nevelést szélesebb körben óhajtja érvényre juttatni s kívánja, hogy a klasszikus irányú nevelés egysége helyreállíttassék, s a görög-pótló

tanfolyam nagy része a közös tantervbe beillesztessék, s a reáltárgyak tanterve pedig az általános műveltség közös alapjainak biztosítása végett a reáliskola tantervéhez közelebb vitessék.

A harmadik előadó, *Rombauer*, akadályozva lévén előadása megtartásában, Kármán kérte meg, hogy a reáliskolákra vonatkozó gondolatait tolmácsolja a szakosztály előtt. Határozati javaslata az, hogy a reáliskola tanterve 8 éven át egységes legyen, tehát szűnjék meg az a törekvés, hogy a 4 alsó osztály bizonyos bevégzett egészset adjon, továbbá, hogy a latin nyelv a reáliskola 4 felsőbb osztályában kötelező tantárgy legyen.

A szakosztály a három előadó javaslatai közül a Dóczyt egyhangúlag elfogadta. Kármán javaslatának 4. pontja felett támadt hosszabb vita, de végre szavazattöbbséggel azt is elfogadta a szakosztály; a Rombauer indítványának második részét azonban úgy módosította, hogy a latin nyelv továbbra is fakultatív tantárgy maradjon, de megsemmisítés nélkül tanulhassa minden növendék s abból saját intézetében vizsgát is tehessen.

A szakosztály második tételéről: „*A művészeti képzésről a középiskolában*,” Dr. Beöthy Zsolt elnök tartott egy köztetszésben részesült előadást. Előadta, hogy korunk már tudja becsülni a művészi élvezeteket s érzi, hogy erre szüksége van, s épcn ezért ezt, mint valóságos orvosságot követeli is az iskolától. Szükséges, hogy még a gyakorlati tudás is beleillesszék az emberi élet nemesebb világába. A művészi érzés leggazdagabb forrása ugyan az irodalom, de bőven szolgáltatja azt a képző művészetek is, melyek mintegy valósággá varázsolják az irodalmi remek ideáljait. A művészi életre nevelni kell az ifjúságot s ennél a nemzeti eszme vezessen bennünket, s a hódító útra a magunk ezredéves műveltségével kell lépünk, mert hódítani sikeresen nem lehet azzal a műveltséggel, melyet magunk is az idegenből vettünk, idegenben tanultunk. Javasolta, hogy a tanárjelöltek, a kik klasszika vagy modern filológiára, történelemre és földrajzra készülnek, művésztörténeti képzésben is részesüljenek s abból vizsgálatot is tegyenek s ezek, mint tanárok, figyelemmel legyenek különösen a hazai művészettörténetre. A középiskolák szerezzenek műgyűjteményeket s jó és olcsó művészeti illusztrációkat s növendékeiket minél gyakrabban vezessék a hozzáférhetőbb műgyűjteményekbe. A szabadkézi rajz tanítássá a gimnáziumban is mind a nyolc osztályban. Beöthy javaslatait a szakosztály az előadó éltezésével egyhangúlag elfogadta.

A középiskolai szakosztályban még dr. Waldapfel János tartott egy hosszabb vitát keltett előadást az osztályozás és vizsgálás rendszeréről, melyben a mai rendszert minden ízében helytelennek nyilvánítván, kívánta, hogy érdemjegyeket csak a 8-ik osztály bevégzésével és az érettségi vizsga után kapjanak a növendékek, a többi osztályokban ezek helyett egy részletes szülei értesítés adassék ki. Bizonyítványt is csak az intézetből távozó tanítvány kapjon, melyben egyszerűen szorgalma és magaviselete legyen jelezve. Év-végi vizsga is csak a 8-ik osztályban legyen, de a tanári testület a 3-ik és 6-ik osztály után állapítsa meg, hogy kik képesek a felsőbb osztályban tovább haladásra s azok, a kik erre képeseknek nem tartatnak, egy javító évi tanulásra utasíttassanak. Az érettségi bizonyítvány csak annyiban különbözzék a 8-ik osztályról szólótól, hogy az az egyetemi tanulmányokra is képesít. Hosszas vita után a Waldapfel értekezését, s az abban foglalt javaslatokat, mint értékes anyagot, tudomásul vette a szakosztály, de annak részletes tárgyalásába nem bocsátkozott.

A többi szakosztályok is a legnagyobb higgadtsággal

s általános érdeklődéssel tárgyalták a felvetett közérdekű kérdéseket. Így p. o. a *polgári iskolai osztály* kívánja, hogy a polgári iskola 7 osztályúvá tétessék s a középiskolával párhuzamos intézet legyen, a mely azonban tudományos főiskolákra nem készít elő; de az egy évi önkéntességre s mindazokra a pályákra jogosít, melyekhez tudományos szakképzettség nem szükséges. A *tanítóképzési szakosztályban* Radó Vilmos indítványozta, hogy a tanítójelöltek a 4 éves tanfolyam után érettségi vizsgát tegyenek s az itt nyert bizonyítvány alapján ideiglenes tanítóknak alkalmaztassanak s az egyetem filozófiai fakultására is beiratkozhasanak. Két évi gyakorlat után egy országos vizsgáló bizottság előtt képesítővizsgát álljanak. A *nőnevelési szakosztály*, mely elnökének *Wlassics Gyulánét* választotta, elfogadta Szuppan Vilmos indítványát, a mely szerint szükségesnek tartja, hogy olyan tanügyi intézmények létesíttessenek, melyek lehetővé tegyék az egyetemi tanulmányokra készülő leányoknak a szükséges ismeretek megszerzését.

A szakosztályok gyűlései között a legmozgalmasabb és leglelkesebb minden esetre a *népoktatási szakosztályé* volt, a mely egyúttal mint V-ik egyetemes tanító gyűlés szerepelt a Péterfy Sándor elnöklete alatt. Elragadó volt az a lelkesedés, melylyel az ország különböző vidékeiről összesereglett tanítók a magyar nyelv tanításának kérdését a nem magyar ajkú iskolákban tárgyalták. A kérdés előadója, Láng Mihály, a tanítás minden részletére kiterjedő alapos értekezésben mutatta be azokat a módokat, a melyek segítségével idegen iskolákban a magyar nyelvet sikeresen lehet elsajátíttatni a gyermekekkel. Javaslattal terjesztett elő, melynek egy része a magyar beszéd tanításának tantervéről, a második a magyar beszéd ismeretét elősegítő és biztosító intézkedésekről szól, még pedig külön a kormány, külön a társadalom teendőit tekintve. Ez utóbbiak között vette fel azt az indítványt, hogy tanító csak az lehessen, a ki a vallás és közoktatási miniszter által kinevezett országos bizottság előtt a tanítói vizsgálatot sikerrel letette. Láng javaslatait a Bányay Jakab, nagybecskereki tanító pótló javaslatával elfogadták. E pótlás szerint „*azokat a tanítóképző intézeteket, a melyekről az államkormány meggyőződött, hogy a belőlük kikerülő növendékek a magyar nyelvet szóban és írásban tökéletesen nem bírják, haladéktalanul megszüntetendők. Minden, bármely jellegű iskolához megválasztott tanító, mielőtt hivatalba lép, az illetékes királyi tanfelügyelő előtt esküt tesz, melyben szentül fogadja, hogy az iskolában az állam nyelvét legalább azon terjedelemben fogja tanítani, a minőben azt a törvény megkívánja.*”

Nagy lelkesedést keltett a népoktatási szakosztály tagjai között Földes Géának „*Az iskola egysége*” cím alatt tartott előadása, melynek végeztével 11 pontból álló javaslatot terjesztett elő. Javaslatai közül fontosabak a következők: Minden iskola legyen nemzeti. Tantervet csak az állam adhasson valamennyi iskolának, de az egyházi oktatás tárgyát és anyagát az érdekelt felekezetek állapítsák meg. A közvetlen felügyelet, valamint a tanító-képesítés joga egyedül az államé legyen. Bármely iskolában működő tanító fegyelmi ügyében állami, vagy az állam ellenőrése alatt álló hatóság ítélkezzék. Az iskolaszékeket s gondnokságokat meg kell szüntetni s a tanügyet be kell olvasztani a községi közigazgatásba. A tanítók fizetése csak készpénz lehessen s azt az állampénztárból kapják. A nyugdíjazás 35 évre szállíttassék le. A közgyűlés Földes javaslatait nagy lelkesedéssel fogadta el, különösen midőn az elnöknek és Verédi tanfelügyelőnek arra az indítványára, hogy a Földes javaslatait a Berzeviczyével

együtt adják át a tanítók országos bizottságának, vagy fogadják el a Berzeviczy javaslatait, Földes határozottan kijelentette, hogy a tanítók nem alkudozni jöttek ide, hanem bajaikat, kívánságaikat őszintén elmondani Foglalkozott még a szakosztály az ismétlődő iskolák kérdésével s az énekkottatással is, végül országos bizottságát választotta meg.

Julius 6 és 8-ikán ismét összes ülést tartott a kongresszus. Az előbbi gyűlésen, melyen az Ófelsége köszöntét tolmácsoló táviratot felolvasták, *Sebestyén Gyula*, tanítóképzőintézeti igazgató *„Az állam és iskola”* című előadásában a modern nemzeti egységes iskola szükségét hangoztatta, melyet véleménye szerint egyedül az állam valósíthat meg, mégpedig a közoktatás szabadságának elve alapján. Utána *Beke Manó* értekezett *a társadalom és iskola viszonyáról*. Előadásában kiterjeszkedett a tanítók testületi szellemére, a továbbképzésre, a közoktatási tanács szervezésére, tanfelügyeletre, a tanítók fizetésére. A tanító sikeres működésére szükségesnek tartja, hogy a társadalom a kormány s az iskola-fentartók elismeréssel viseltessenek iránta. Ugyanezen a gyűlésen tett előterjesztést *Göz József a tanítók házáról*, mely a közoktatás terén működő egyének egyetemen s ezzel egyenlő rangú főiskolákontanuló fiainak otthonul szolgál.

A július 8-án tartott ünnepélyes befejező gyűlésen *Alexander Bernát dr.* tartott előadást *„az iskola belső életének szervezéséről”*. A mai állapotokkal nincs megelégedve, de már derengeni látja a XX. század iskolájának hajnalát, melyben megvalósul az ideál: nevelni a hazának polgárokat, a kik erkölcsi és kulturális feladataikat teljesíteni tudják. Szerinte a nevelésnél a főszólyt az erkölcsi szempontokra kell helyezni. A vallásoktatást szervező kapcsolatokba kívánja hozni a többi tantárggyal. Az irodalmi oktatásban az erkölcsi szöbe a nemzeti elemeket is bele kell vinni. A torna szerinte csak mint a férfias erények iskolája bír jogosultsággal, de a túlságos fárasztás nem lehet ellensúlyozója a szellemi túlterhelésnek.

Alexander előadása után *Heinrich Gusztáv* elnök egy lelkes s a szakosztályok működése iránt elismeréssel adózó és a kongresszus sikerét biztosító tényezőknek köszönetet mondó beszéddel bezárta a II. egyetemes és országos tanügyi kongresszust, melynek hasznos és sokoldalú munkálkodásáról majd csak annak a vaskos kötetnek átolvasása után fogunk fogalmat nyerni, mely úgy a kongresszus külső történetét, valamint az előadásokat és felszólalásokat szösz szerint fogja tartalmazni. A kongresszus a Szózat eléneklése után oszlott szét.

Az egyetemes és országos tanügyi kongresszus u. n. szabad napjain a különböző hitfelekezeti tanítók egyesületei: az ev. ref., az ágostai evangélikus, róm. kath. és izraelita is tartottak gyűlést. A *reformátusok országos egyesülete* a Lónyai-utcai gimnáziumban gyűlt össze *dr. Kiss Aron* elnöklete alatt, kinek megnyitó beszéde után *Józsa alelnök*, az ezredéves hazát dicsőítve, pályatársait a haza önzetlen szeretetére buzdította. Ezután *Sinka Lajos*, krassói tanító *„Az ev. ref. egyház és iskolák hazafias szolgálata az ezeréves magyar hazában”* című derék értekezésében ismertette az ev. ref. egyház küzdelmeit Magyarország nemzeti jellegének főnmardásaért, felsorolván azokat a nagy férfiakat, a kik működésükkel világosságot terjesztettek az ország egyik határatól a másikig. Külön gyűlésezett még az *alsószabolcs-hajdu-vidéki ref. tanítók egyesülete* és a *Göncy-egyesület* is.

Meg kell végül említenünk, hogy a kongresszus kegyeletes köteleességet is végzett. Julius 5-én leleplezték a *Péterfi Sándor* arképet, másnap pedig koszorut

helyeztek a *br. Eötvös József* szobrára. Azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy jul. 6-ikán a vallás és közoktatási miniszter az ünnepélyek csarnokában villásreggelire hívta meg a kongresszus tagjait, ezzel is kifejezést öhajtván adni annak a legmélyebb tiszteletnek, melylyel a magyar kormány a magyar tanítói kar iránt viseltetik.

B. J.

TÁRCA.

Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni.

— Furrer Konrád lelkész és theol. tanár felolvasása. —

Nekünk igazság kell, semmi egyéb, mint a szin-igazság és az egész igazság kell! — a legnemesebb lelkek ezt a jelszót írták fel zászlójukra. Ez az igazság utáni hajthatatlan, lelkes, szent vágyódás az emberi méltóság legfőbb ismertető jelei közé tartozik. Hiába ringatjuk magunkat arany-álmokkal, a melyek hízelegnek képzelő tehetségünknek s édeseknek tetszenek a szív előtt. Mind e mellett is utat tör magának az igazság utáni vágy. És ha ezek az álmok aranyos szövétneknek, az igazság pedig mélységes homálynak látszanék is, mégis meg kellene válnunk a szövétnektől, hogy azt a szürke igazsággal cseréljük fel. Mikor az igazság utáni erős vágyódás életre kel, le kell mondanunk féltve őrzött képzeleteinkről, még ha szívünk vérezne is miattok. És kétségtelen, hogy a ki az igazság kedvéért nemcsak a külső dicsőségről és hatalomról mond le, hanem a lelki örömtől és boldogító vigasztalástól is meg tud válni, csak hogy az általa felfedezett igazságnak szolgáljon, — bizonyos mértékben tiszteletre méltó.

Nem könnyű dolog az igazság keresése. Ehez nem csupán nagy foku éles látás kívántatik, a mely következetesen gondolkodni, alaposan megfigyelni, s az okot és hatást szakszerűen összekapcsolni képes legyen; hanem mennél magasabban fekvő igazságot keresünk, annál mélyebben érző kedélyre is van szükségünk; hiszen, a mint látni fogjuk, a legfőbb igazságot legfeljebb csak megérezhetjük, de teljesen fel nem foghatjuk. A legfőbb igazság felismeréséhez mindenek felett őszinte, tiszta szív kívántatik és épazért mély értelme van annak, a mit a bölcsek bölcse mond: „boldogok a tiszta szívűek, mert ők az Istent meglátják.” Ahoz, hogy elszántan kutassuk az igazságot, nem szükség szorosan ragaszkodnunk a régihez, de az újdonság ingere által sem szabad magunkat elragadtatnunk, hanem inkább készen kell lennünk arra, hogy hosszas keresés után sem fogunk újat találni. Az igazság csak annak mutatja meg fenséges ábrázatát, a ki annak föltétlen, odaadó szeretettel kíván szolgálni.

A szellemi kutatás és keresés legfőbb célja senki más, mint az Isten. Az istennek kérdése az emberiség kezdete óta foglalkoztatta az embert és foglalkoztatni fogja az időknek végéig. De, míg az előző századok rendíthetetlen istentudat birtokában voltak, úgy, hogy csak elenyészően kicsiny körök kételkedtek az Isten-ségben, addig ma, ha a jelenkort helyesen ítéljük meg, kénytelenek vagyunk kimondani, hogy kortársaink között ezren, meg ezren vannak, a kiknek Istenbe vetett hitök megingott és pedig nem az elvadult érzület miatt, mint talán hinn lehetne; nem azért, mintha nem akarnának semmi szentet és felsőbbet ismerni; nem, hanem az igazság komoly, becsületes kutatása okából. Vannak nagybecsült természettudósok, a kik nyíltan hirdetik

a világnak: „mi már nem tudunk megbarátkozni az Istenség eszméjével,» Honnan e változás? A megelőző évezredek folyama alatt, sőt csaknem napjainkig össze volt kötve az Istenben való hit a világképpel, a mint az a biblia első lapján a maga egyszerűségében és fenséges voltában le van írva. Ezen kép szerint alattunk a mérhetlen tenger hullámoz, felettünk pedig a kristályos ocean képez boltozatot, a melyen csillagok vonulnak végig, hogy szende fényökkel az örökkévaló dicsőségét hirdessék. Az Oceanon túl aztán a biblia szerint még hat, a régi földíró, Ptolomäus szerint pedig még 12 ég emelkedik egymás felett.

A világegyetem közepén a föld terül szét. Az egész világegyetem hat nap alatt teremtetett. Az isteni mindenhatóságról alkotott legmagasabb fogalmaknak látszott megfelelni az, midőn hirdették, hogy a világ semmiből teremtetett és a mindenhatónak csak szólni kellett és ime előállott minden; pillanatnyi gyorsasággal toppantak elő az égen a csillagok, a földön a növények és állatok, végül pedig a teremtés koronájaként előállt a föld porából alkotott ember. Az utolsó háromszáz év alatt a természet-vizsgálat újra meg újra megbolygatta ezt a világképet. 1543-ban látott napvilágot Kopernik főpap könyve, a melyben ez az éleslátású tudós először próbálja bizonyítani, hogy a föld a nap körül forog. Eme nagyszerű nézetnek azonban Kepler csillagász teremtett legelőször szilárd matematikai alapot, és csak egy később jövő tudós, az angol Newton fedezte fel a titkot, hogy miért keringenek a bolygók folytonos óriásilag gyors futásban a nap körül és miért kell azoknak a csillagászok által kiszámított idő alatt, megfutniuk meghatározott pályájukat. Ő fedezte fel a nehézkedés, vagy is idegen nyelven a gravitatio törvényét. A század kezdetén az a nézet jutott érvényre, hogy ha nem lehet is többé szó a világ hat nap alatti teremtéséről, az írás betűje szerint, de mindamellett is sok teremtési korszak (periodus) fordult elő és minden egyes periodus lezajlása magával sodorta a maga növény és állatvilágát, hogy új világnak adjon helyet. Az angol Lyell volt az első, a ki legelőször bizonyítgatta, hogy a föld végtelen lassu átmenetek után nyerte jelenlegi formáját. A jelenkori geologusok aztán hihetővé tették, hogy az Alpok óriás tetői, a Himmalaja, Kárpátok stb. a földkéreg összegyűrődése folytán állottak elő. Az új természetvizsgálók hosszú, hosszú időre, nem évezredekre, hanem millió évekre teszik az átalakulási folyamatot.

De hát hogyan magyarázzuk meg a végtelen gazdagságu életformák titkát? Honnan állott elő ez a növény világ az ó csodaszép képződményeivel és honnan állott elő ez a végtelenül gazdag állatvilág? Darwin, a nagy angol természettudós erre a kérdésre néhány tized előtt szellemes feleletet adott. Ő szerinte az élő világ egész kifejlődését rettenetes háború alakjában kell felfognunk, a melyben mindig az erősebb maradt az úr. Ebben a szakadatlan harcban, mind szebb és célszerűbb formák képződtek, míg végül előállott az ember, ez a legmagasabb képződmény. Azon hitnézet ellen, hogy a világ semmiből teremtetett, a kemikusok beható megfigyelések után azt hirdették, hogy semmiféle anyag nem áll elő (önmagától) és semmiféle anyag nem lesz semmivé, hanem mindez csak átváltozás (anyag és formacsere). A kemikusok után a physikusok állottak elő, hogy épen így áll a dolog az erővel is: semmiféle erő nem áll elő önmagától és nem is vész el, hanem itt is minden csak átalakul (átváltozik), a meny nyiben a mozgás hővé, a hő mozgássá (és így tovább) alakul át. Azonban a kutatás merész szárnyai még itt

nem állottak meg, hanem a kemikusok azt hirdették, hogy bár ma még mintegy 70 elemet különböztetnek meg, de megfigyelések és kísérletek alapján bizonyosak abban, hogy van valami *ős anyag* és hogy a különböző elemek csak a legkisebb anyagrészecskék, az u. n. atomok különböző helyzete és alakulása folytán állanak elő. A physikusok azt tették hozzá, hogy csak egyetlen őserő van, és már most is lehet szó az electricitas, fény, melegség és mozgás belső összefüggéséről, de a jövő nemzedéknek lesz feladata, hogy a különböző erőket egyetlen őserőre vezesse vissza. Most még ennek a nézetnek egy hatalmas világerő, a nehézségerő áll talányként útjában.

Ha elmondhatjuk is, hogy a mai természet-vizsgálat eme feltevéseiben még igen sok kérdéses pont van és hogy épen a legújabb korban Darwin egyes feltevései erős megtámadásoknak voltak kitéve: mind a mellett is a természetvizsgálat megmarad a mellett, hogy a természet egész birodalmában minden, de minden örök törvények szerint, valami belső mozgató erőnek enged, hogy tehát itt szigorú, sőt a legszigorubb törvényszerűség uralkodik és hogy Istennek önkényes teremtő hatalmáról még csak szó sem lehet. Midőn a múlt századvégi híres mathematicus és csillagász Laplace az égitestek mechanikájáról szóló művét Napoleonnak átnyújtotta, Napoleon azt kérdezte tőle, hogy jelen művében beszél-e Istenről, a csillagász azt felelte, hogy neki az égi testek mechanikájának megértéséhez az Isten eszméjére nem volt szüksége.

Látni való, hogy a világkép eme változása folytán az Istenben való hit szükségképpen megrendült. Csak az a kérdés, hogy vajjon nekünk a természetvizsgálók eme sok minden állítása után, le kell-e mondanunk az Istenhitről, vagy pedig képesek vagyunk az Istenhitet a modern világképpel összhangzásba hozni? Alig van ma napság művelt ember, a ki ezzel a központi kérdéssel ne foglalkozott volna, s a ki ne óhajtna erre feleletet kapni. Szomorú volna ránk nézve, ha mi Istenbe vetett hitünk megvédésénél arra volnánk kénytelenek támaszkodni, hogy hiszen még a természetvizsgálat sem fejtett meg némely talányokat és ha mi csupán a természettudományok hézagaival tudnók megmenteni vallásos világnézetünket. Nem, a mit a komoly és szigorú tudományosság valóságnak hirdetett, abban mi nem kívánunk akadékoskodni, az előtt az igazság és nyíltság iránti érdeklődéssel hajlunk meg. Legyen az igazi természettudomány az igazi vallásnak védő anyja.

(Folyt. köv.)

Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egyházi beszédek.

Irta Diószegi Mihály türkevei ev. ref. s. lelkesz. Ára 80 kr. Karczag 1896.

Hogy valaki rossz prédikációkat ír és mond el, ez hiba ugyan, de legalább becsülendő a törekvés, hogy maga lábán akar járni s munkálkodik az illető; de hogy a rossz prédikációkat világ elé is bocsássuk és kitegyük a közítelet forumára, mely ha a tárgyilagosság erényére igényt akar csak valamennyire is tartani — elnézéssel nem lehet: ez már több mint hiba, ez oly fogyatékoság, melyet nem menthet ki sem a hírnévre s ennek alapján talán előkelő állásra törekvés, sem a főnöknek elismerő ajánlása, vagy a gyülekezet buzdítása. Diószegi M. talán soha sem adta volna ki predikációit, vagy a Horác „nonum preatur in annum“ böles tanácsához alkalmazkodva, legalább

nagyon megrostálva bocsátotta volna közre elméjének kathedrai termékeit, de az „Előszó” szerint gyülekezete biztatta fel, vagy igazabban szólva, ugrasztotta bele ebbe az irodalmi merényletbe, a miben nem kis része lehetett főnökének, Harsányi Sándornak is, a ki hogy szereti segédjét, ez privát és szükséges dolog, de nem indok arra, hogy segédje efféle irodalmi vállalatra szánja el magát. Mert megvallom, hogy a Rácz Miklós ajánlotta Csánky Bénéjmin beszédei, melyeket az ismertetések nyomán ismerem s nyomban rá a Harsányi ajánlotta eme gyűjtemény azt a meggyőződést kezdik megérlelni bennem, s azt hiszem, velem együtt a nálam okosabbakban is, hogy a főnök nem elfogulatlan bírálója segédje műveinek és így ajánlatára vajmi keveset van jogunk építeni. Sicuti exempla docent.

Ne végye magára, a ki nem bűnös benne, de kénytelen vagyok kifejezést adni azon sejtelmeknek, hogy nagy-névű és munkás predikátoraink talán azért húzódoznak műveik kiadásától s rejtegetik azokat fiókjaikban, mert a piacot elárasztó fércművek már szinte hitelvesztetté tették ezt a szép mezőt, leszállították a munka értékét, alásüllyesztették az irodalmi színvonalat s így nem bír valami nagy vonzerővel az irodalomnak e nemű gazdagítása.

Ilyen gondolatokat Diószegi műve érlelt meg bennem, mely 12 u. n. egyházi beszédet tartalmaz, de e beszédek közül mindössze 3—4-ről mondhatom el, hogy megüti a mértéket, eléri a színvonalat. A többi mind szárnypróbálgatás, kísérlet, gyenge utánzat.

De hogy ne tűnjem fel ok nélkül vádolónak, részletesen be kell mutatnom, ha nem sok tanulság kilátásba helyezésével is, ezeket a beszédeket.

Az elsőnek felírata: „Krisztus az üdvösség forrása.” Kezdetnek méltó tárgy, helyesen választott szöveg (Csel. IV. 11—12) alapján. De alapjában eltévesztette szerző e beszédet akkor, mikor a felosztáshoz jutva, azt ígéri, hogy beszélni fog Krisztusnak I. személyiségéről, II. munkájáról. Ismernie kell szerzőnek theologiai studiumaiból, hogy e tárgyaknak kötetekre menő irodalma van s ha már „predikáció-író” hírnévre vágyakozik, azt is tudnia kellene, hogy a részeket kimerítő módon kell tárgyalni, különben nem elégíti ki műveltebb hallgatóit, pedig ilyenek megnyerésére is szükségünk van ám. De hát ő beszél Krisztus személyiségéről és tart olyan dogmatikai fejtegetést és olyan fulmináns vitát rendez a szabadelvű theológusok ellen, hogy e szavak hallatára kétségbe kell vonunk azt, vajjon ismeri-e szerző a templomi szószék rendeltetését, mely „az Urban való építés” volna, de a mely czélt távolról sem érhet el az, a ki összetéveszti a templomot a theologiai kathedrával. Azután kérdem: hol veszi szerző a jogot, oly rágalommal tenni gyűlöletessé a szabadelvű theologia irányt („finom tapintattal” Renán ellen beszél ugyan), hogy „minthogy a hívó keresztyének Krisztust egy forrásból, a szentírásból ismerik, szeretné (már t. i. Renán) a keresztyén emberek házaiból azt is kiűrtani” (12. l.). Igazán?!! — kérdi bizonyára megdöbbenve az álmából felriadt hallgató; akkor máglyára vele! — Lám-lám, ide vezet az orthodox fanatismus s mind ez a szeretet Krisztusa nevében... Elolvasva a Krisztus személyéről mondottakat, ki merem mondani, hogy abból igen is megismerhetjük az orthodox dogma Istenének második kinyilvánulását, de a bibliából ismert Krisztustól messze áll ez a rajz. — A II. részt üres frázisokkal, kegyes borongásokkal, nagy szavakkal üti el s nem is Krisztus munkájáról beszél, mint ígérte, hanem a Krisztus hatásáról, a keresztyén igaz szeretetről. Szeretettel kérem szerzőt, ismerje meg a bibliát jobban, mint a dogmatikát s akkor nem fog oly valótlanosságokat megkoczkáztatni, hogy „Péter az Úr iránti szerelméről tett vallomását sohasem feledte el” (7. l., a mivel ellenkezőt mond az ismeretes Krisztustagadás); továbbá, hogy a farizeusok „együttal politikai szabadtót vártak az eljövendőben” (12. l. mert tudvalevőleg csak ilyet várt az a kor). Rideg fejtegetése hidegen hagy és nem épít, mert csak recitálja a bűnbeszédnek s a megváltásnak ismeretes dogmáját.

A II. beszéd ügyes elmefuttatás „Dicsőfy után önállóan” dolgozva a búzakalásról, az applicatiók azonban

Dicsőfy mesteri kezére vallanak s ennél fogva a *) alatti megjegyzés („önállóan”) szava nem sokat jelenthet. De ez a beszéd, minden építő hatása dacára is, alapjában téves a kritikus előtt, mert a semmiről beszél. Nem képzelek ugyanis olyan hallgatót, a ki ilyen sovány textus hallatára: „Az időben (mikor?) megyen vala Jézus szombat- napon a vetések között, az ő tanítványai pedig kezdék szakgatni a búzafejeket,” — csak távolról is el tudná képzelni, hogy mit fog beszélni az ő papja és miről? Ilyen szegény tartalmú szöveg után nem tájékoztat még a témában tett ama kijelentés sem, hogy „szedegessünk búzakaralásokat,” mert van-e e kijelentésben valami, a mit fejtegetni kellene?! Már pedig nem azért nevezzük a predikációt magasabb fokú biblíamagyarázatnak, hogy a szövegre ráérvőszokoljuk saját gondolatainkat, hanem hogy a szöveg elrejtett gondolatait hozzuk felszínre. Elismerem, hogy a belemagyarázás szellemesebb foglalkozás, de azt is ki kell mondanom, hogy veszedelmes vállalkozás s a mi a legfőbb, veszélyezteteti a biblia tekintélyét. Ne kicsinyeljünk hát a bibliát és ne válasszon senki tartalmatlan szöveget. A szóban levő beszédről egyébiránt elismerem a bevezetés szépségét; nem tudom azonban, Dicsőfynek szól-e elismerésem, vagy „önálló utánzó”-jának?!

Épp ily tartalmatlan szövegre támaszkodik „Az imádkozás mivolta és helye” felíratú 7-ik beszéd, mely a 95. zsolt. 6. verse alapján minden, az egységes gondolatot összefoglalni hivatott propositió mellőzésével csak az első részben hű a szöveghez, de annak, hogy „elég-e az Úr hajléka a mi imádságunk számára,” — ennek fejtegetése már kívül esik a textus határára, tehát olyan kirívó mintha a festő egy törzsre, a melyen a rendes helyen álló fejet már megfestette, még egy másik fejet is oda erőszakolna. De e II. részre nagy szüksége volt szerzőnek, hogy jupiteri villámai rálövellhesse az u. n. vallásos összezejövelekre (57. l.), kimondván bátran azt a megdöbbentő ítéletet, hogy „e vallásos estélyek igazi mély vallásosságot soha sem szülnek.” Oh ti buzgó belmissiósök, kik a „hívekre éjjel-nappal hordják-viszik az evangéliomot” (Diószegi szavai), hiába fáradoztok tehát, ime már a templomi szószék is ellenetek fordul! Bizony keserű eredmény annyi fáradozástok után; de vigasztalódjatok, mert nem igen akad mi közöttünk egy másik Diószegi, a ki „ajakát hadi dalnak eresztvén” így igyekeznék a ti buzgalmatok hevét agyonzuhanozni. Igazán kár, hogy a technikai hibák leszámításával, korszerűnek s lelkesnek is mondható eme beszéd ily ferde útra tévedt s szerzőben nem pihen a vitaközlés heve még a kegyesség ápolóival szemben sem.

De hogy valaki ellen vitatkozni s ki-kitörni mennyire életeleme a szerzőnek, azt a 3-ik beszéd frappánsul mutatja. „A farizeus, a bűnös asszony és az Úr” vannak itt bemutatva, de e különben szövegszerű predikációban a kereten kívül alig van valami maradandó becsű. Pedig inspirációjá sem hiányzott, ismervén Dicsőfy „Elmélkedéseit” (354—360 l.). Egy kitűzött tárgy, a mit részekre lehetne osztani, ebben sincs, tehát felosztja a semmit 3 részre, miután a bevezetésben, a korszakokról való nagyhangú fejtegetés után, (a mely hangulatot nem kelt, se előismeret nem közöl s így a beszéddel semmi szeres összefüggése nincs) oda jutott, hogy már a szokás szerint osztani is kellene. A 3 rész közül az első elhibázottnak kell nyilvánítanom azért, mert zsidó politikát ismertet s nem a Krisztust kicsinylő, kevély farizeust rajzolja (26—27. l.), a II. részben pedig oly veszedelmes Don Juánnak bizonyul s oly bókokat mond (28—29. l.), női hallgatóinak a kathedráról, hogy akaratom ellenére is összefüggést keresek e bókok s szerző beszédeinek Túrkevén tapasztalható „közkedvessége” (Előszó) között.

A 4. „Válasszatok” felíratú beszéd I. Kr. XVIII. 21. alapján íratott s lényegileg megüti a mértéket. Dicsőrnem kell benne a jó exegetát, a zsidó nép Illyés korabeli viszonyainak helyes ismeretét. Elköveti ugyan azt a szónoki képtelenséget, hogy itt sem tűz ki témát s mégis oszt fel, tehát ismét a semmit osztja fel s igaz ugyan, hogy Bersenyi „Foházkodás-t” alaposan összetörve idézi, de

egyébként hangulatos, erőteljes és szépnek is nevezhető bevezetésére figyelmet keltő tárgyalás jön e beszédben, mely egyike a jobbaknak.

Alig lehetne találhatóbb példát idézni sok gyenge predikációkötetből arra, hogy mennyire megbosszúlja magát a szónoknál az előzetes tervelés hiánya, mint a hogy igazolja ezt „Az ember és az isteni irgalom” feliratú 5. őszi beszéd, mely valósággal felosztási szörnyszülött s lehet ugyan vallásos elmélkedés, de egyházi szónoki mű semmi esetre sem. A textusa magától nyújtana két pontot a fejtegetésre, de D. az Isten próbálásának gondolatát, mely II. részül jó lett volna, egyszerűen elejti s elkalandozik az isteni gondviselés mezejére s néha észrevevén, hogy tilosban jár, el-elesapong más mezőkre is, úgy, hogy kapkodása valóban szánalmat keltő. És mindez azért, mert a keretet nem szokta előre megvonni. Kár, hogy az első rész szép gondolatait így ellaposítja a II-ik résznek ez a gondolatszegénysége.

Szövegszerűség dolgában „A keresztyén hit alapja” feliratú 6. beszéd állná meg leginkább helyét, de itt a szöveg (I. Kor. II. 5.) annyira világosan megadja a felosztási támpontokat, hogy teljes lehetetlen eltérni tőlük. Jó textus, helyes téma, jó felosztás, de tartalmatlan, sovány, elvont fejtegetés, 5 oldalnyi üres beszéd, mely semmit sem épít.

Ünnepi alkalomra csak egy beszéd van e gyűjteményben s ez a 8-ik, karácsonyra. Az ismeretes pásztori jelenet magyarázata, minden érdekkeltetés nélkül. Ha csak azt az állítását nem tartjuk érdemesnek, hogy „különösen a pásztorok Isten gyermekei” (63. l.), — gyengén sikerült iránygyakorlat.

Az első 11 oldalas beszéd mellett kirívó ellentétet képez a 4 oldalra terjedő 9-dik beszéd, no de tán vigasztalja a híveket, hogy ez télben mondódik el. Bizony jó is, mert mintha az összehúzó természetű, hideg levegő fuvallná át e kis „beszéd”-et, mely üresebb, mint a leghidegebb és télben legkevésbé látogatott templom. Pedig a textusa elég anyagot adna a beszédre, felosztása is tartalmas volna, de hát ha a szónok fázik, csak nem kizozhatja hallgatóit a nagy hidegben 5—6 percznél tovább!? No de hát az ilyen beszédre kár a nyomdafesték is.

Jól esik e könnyen, szinte fel sem vevő könnyűséggel megírt beszéd után a 10-hez érünk, melynek felirata: „Jézus csodája Jairus leányának feltámasztásában,” Jól esik csalódnom abban, hogy nem rohan ki benne a csodát el nem fogadók ellen, a mint eddigi magatartásából sejtjenem engedte, hanem megmarad szigorúan tárgya mellett. Ebben tartalmas textus alapján helyesen indulva, jó témát oszt fel egész kifogástalanul s kellő meditálás után fakadt, nyomon járó fejtegetést ad, szépen alkalmaz is. Ez már a „nonum annum” elvének figyelembevételével is át esett volna a rostán. Az egész gyűjteménynek ez a legértékesebb darabja.

A 11. beszédről kevés jót és sok rosszat mondhatni, „Zakeus megtérésének” története a tárgy. Zakeus lelki állapotának a bevezetésben elég hű jellemzése után az „újra élni vágyakozó lélek” szabadulása feletti aggodalmát tüzi ki tárgyúl s szerencsétlen felosztása után a textusban elmondott történetet fejtegeti 4 jelenetben, itt-ott kellő emelkedettséggel. Főleg a bűnök megelevenítésére dicséretes érzéket mutat e beszédben.

A legutolsó beszéd „A tékozló fiú” történetét újítja fel s beszéli el szépen, meghatottan s meghatóan. Ez a beszéd, mint szónoki mű is megállja a helyét. Színezése szinte drámai, alkalmazása, főleg a 92. oldalon megkapó, gondolatai bőven vannak s reményt merithet szerző, hogy kellő tervelés és hangulatba esés után még jó predikációkat is fog írni.

Igy művét sikerültnek egyáltalában nem tarthatom. Sem komoly tanulmánynak, kiváló íróknak s szónokok olvasgatásának nincs nyoma e műben seholsem, sem önálló, mélyreható gondolkozást nem árul el, sőt még a szónoklás elemi ismereteiben is sokszor szembetűnő járatlanságot észlelek szerzőnél. Stylusa a fejlődés útján van,

érthetetlen, gyermekes s bár itt-ott szerencsésen is ki tudja már magát fejezni; de a szónoklat magaslatára ritkán emelkedik. Inkább írásmagyarázó, mint szónok. Nem mind író az, a ki betűket tud egymás mellé írni s nem mind szónok az, a ki nagy hangon beszél. Hogy is mondta Kazinczy?

„Jót s jól, ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted, Szánts, vess és hagyjad másnak az áldozatot!”

Lic. Rácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Pásztor Sámuel főiskolai ének- és zenetanárt, lapunk pénztárnokát érzékeny veszteség érte folyó hó 12-én. Zoltán nevű, 6 dik évében lévő kis fia, a ki boldogan készülgetett már a szeptemberhez, a mikor ő is tarsolyal, táblával stb. járhat iskolába, a vörhenyre következett utóbaj áldozata lett. Testben, lélekben csupa szép ígéret volt a jövődre, annál fájdalmasabb édes övéinek az a tudat, hogy nincs többé a földön. Folyó hó 13-án temettük el az itthon lévő jó barátok és tisztársak őszinte részvételével. Az ártatlan gyermek nyugalma legyen édes s a szülők fájdalmát enyhítse az Istenben bizó hit és az egymás boldogításában kifogyhatatlan szeretet. — **Makay János**, színei ev. ref. lelkész folyó hó 14-én, életének 72-dik évében, hosszas szenvedés után meghalt. Addig is, míg bővebben méltathatnók életét, tisztelettel mondunk áldást kihűlt poraira. — **Kanitz Agoston**, kolozsvári egyetemi tanár folyó hó 12-én, életének 54-dik évében elhunyt. Számos külföldi tudományos intézetnek volt tagja s a természettudományok terén tisztességes nevet vívott ki magának. Áldott legyen emlékezete.

— **Választások.** A dunántúli ev. ref. egyházkerületben üresedésben lévő tisztviselői állások betöltésére beadott szavazatok folyó hó 4-én Ácson felbontatván, szavazattöbbséggel megválasztottak: egyházkerületi világi főjegyzővé Véghelyi Dezső kir. tanácsos, Veszprém megye alispánja; egyházkerületi egyházi aljegyzővé Németh István pápai theol. tanár; egyházkerületi egyházi tanácsbírák Szabó Zsigmond győri és Segesdy Miklós balatonfüredi lelkész. — A debreceni főiskola akadémia igazgatójává újra Sas Béla theol. tanárt, az eperjesi akadémiaévé dr. Szilávik Mátyás theol. tanárt választották meg az illetékes tanári testületek.

— **A főiskolai lakoszobákba az 1896/7. iskolai évre felvétettek:** IX. számú szobába: Székely Gyula, VII. o., Tóth Endre, IV. o., Erdélyi Kálmán, IV. o. XXI. sz. szobába: Tariska Dezső, II. é. th., Tariska Sándor, V. o. Tariska Ferenc, IV. o., Tariska Lajos, III. o. XXII. sz. szobába: Melko István, I. é. th., Gönczi Bertalan, V. o., Gönczi Pál, III. o., Czövek Zoltán, I. o. XXIII. sz. szobába: Hubay Miklós, VIII. o., Tatár Sándor, V. o., Makai Kálmán, V. o., Barkóczi Boldizsár, III. o. XXIV. sz. szobába: Kun Zoltán, V. o., Kun Aladár, III. o., Sinka Gyula, V. o. XXV. sz. szobába: Nagy Gyula, VIII. o., Nagy Béla, V. o., Nagy Barna, II. o., Szilágyi Dániel, V. o. XXVI. sz. szobába: Csorba Sándor, VIII. o., Csorba Ferenc, VI. o., Makó Béla, VI. o. XXVII. sz. szobába: Keresztesi Sándor, VI. o., Keresztesi Lajos, V. o., Barcsa Endre, III. o., Botka Gyula, V. o. XXVIII. sz. szobába: Liskai Béla, II. o., Szántai Miklós, V. o., Liskai Gyula, II. o. XXIV. sz. szobába: Boros Lajos, VII. o., Somodi János, VIII. o., Somodi József, IV. o. Sarospatak, 1896 július 6. Szivos Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Elvi jelentőségű miniszteri határozatok** olvashatók a »Hivatalos Közlöny« legközelebbi számában (14). Egyik jun. 21-én 17,577 sz. a. kelt s bizonyos felterjesztett esetrel kapcsolatban, megengedi, hogy az iskolás növendék a más vallásúak hittani órájára is járhat, ha e miatt semmit el nem hanyagol, de az 1868. XXXVIII. t.-c. 45. §-ára s több miniszteri rendeletre hivatkozással, kijelenti, hogy a *tanköteles gyermekek ta. toznak eljárni a saját felekezetiük hitoktatására*; a másik jun. 28-án 29,830 sz. a. kelt s azt mondja ki, hogy az *öt év alatt nem követelt, vagy kellően nem biztosított párbérfarandóság* a közadók módjára elévül.

— **Tanulók figyelmébe.** Keresek egy jó magaviseletű, III—IV. gimn. tanulót, a ki 3 elemi iskolai tanulónak az aratási vakáción át felügyelője s játszó pajtása lenne. Teljes ellátáson kívül, legkevesebb 10 frtot kap. Ajánlkozók levelüket Béky Endre, ev. ref. tanítóhoz küldjék Hernád-Németibe (Zemplénmegye).

Pályázatok.

A szatmár-németi-i államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy nyugalmazás folytán megüresedett *latin-görög nyelvi rendes tanári állomásra*.

Csak ev. ref. vallású egyének pályázatai jönnek tekintetbe. Javadalmazás: 1200 frt évi törzsfizetés és 240 frt lakbér, évnegyedenként előre fizetve a főgimnázium pénztárából. A törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetőleg 1600 frtig emelkedhetik. Ötödéves korpótlék 100—100 frt öt ízben.

Pályázók felhivatnak, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett folyamódványaikat keresztlevelekkel, végzett tanulmányaikról, képesítésükről, eddigi szolgálatukról, egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt a főgimn. igazgató-tanácsának alulirott elnöke címére (Szatmárra) f. évi augusztus hó 1-ig küldjék be; megjegyeztetvén, hogy a hiányosan felszerelt, vagy a pályázat határnapja után érkezendő kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

Ezen állomásnak a fentartó-testület ajánlata alapján leendő betöltése a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe tartozik.

A kinevezett tanár — ki az Országos Tanári Nyugdíj-intézetnek jogos és kötelezett tagja lesz — állását f. évi szeptember hó 1-én tartozik elfoglalni, és a tanév folyamán tartja meg a szokott székfoglaló beszédet.

Kelt Szatmáron, 1896. évi július hó 1-én.

Dr. Farkas Antal,
az ev. ref. főgimn. igazgató-tanácsának
elnöke.

A tornai ev. ref. egyházmegyében, a szilicze-borzovai egyházban, a lelkesítő állomás betöltése végett pályázat hirdettetik. Jövedelme szemes-élet-fizetés, föld s rét-használat, legelő s fa-illetményekben 876 frtra tehető s III-ik osztályú. Pályázni lehet augusztus hó 1-ig. A szükséges okmányokkal felszerelt kérvények Jabloncára (u. p. Torna-Almás) Kapossi György h-espereshez küldendők.

Miskolc, 1896 július 10.

Kun Bertalan.
püspök.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy rendes jogtanári állásra pályázat hirdettetik.

A tanszék tárgyai: *Bevezetés a jog- és államtudományokba*, az I. félévben heti 2 órán. *Magyarország és Ausztria statisztikája* a II. félévben heti 6 órán. *Magyar pénzügyjog*, az első félévben heti 5 órán. *Államszámvevőtan*, egy félévben heti 3 órán. Ezen kívül a tantárgyai köréből vett special collegiumokkal tartozik a megválasztott heti óraszámát mindkét félévben 10-re kiegészíteni.

Fizetés: 1300 frt törzsfizetés. 300 frt lakbér és 100 frtos ötödéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedhetik. A megválasztott jogosult és kötelezett tagja leendő az országos tanári nyugdíjintézetnek. (1894. évi 27 t.-cikk.)

Megkívántató képesítés: jogtudori diploma és egyetemi magántanárság. Ha ez utóbbi nem volna meg, köteles azt a megválasztott 2 év alatt megszerezni.

Pályázók folyamódványukat, a képesítettségüket, jelenlegi polgári állásukat igazoló eredeti okmányokkal felszerelve, melyekhez csatolandók: egy rövid életrajz s a katonai kötelezettség teljesítésére vonatkozó okmányok, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtiszt. előljáróságához címezve, a sárospataki evang. reform. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához, f. évi augusztus hó 20-ig küldjék be.

A megválasztott tanár f. évi október 1-én foglalja el tanszékét.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—2

H I R D E T É S E K.

7—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és érczöntődjé,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitétetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Kun Béla 1845—1896.” dr. Zsindely István. — „Kiss Áron tiszántúli református püspök imája a munkácsi várfokon az ezredéves ünnepen 1896. Jul. 19.” — „A felső-szabolcsi egyházmegye rendkívüli közgyűlése.” Szikszay András. — „A munkácsi ezredéves ünnepélyek.” Egy nagy-kőrösi jelen volt. — „Irodalom”. — „Vegyes közlemények” — „Szerkesztői üzenetek”. — „Pályázatok.”

KUN BÉLA

1845—1896.

... Mig a magunkénak mondhattuk, körülvet-
tük bizalmunkkal, szeretetünkkel; míg itt volt közöt-
tünk, gyönyörködtünk lelke erejében, eszményekért
hevülő szelleme frissességében, szíve jóságában, derült,
aranyos kedélyvilágában; most, midőn elvesztettük,
midőn őt is elérte az enyészet fuvalma, nem marad
számunkra egyéb, csak a fájó visszaemlékezés.

Szomorú és korai halála eszünkbe juttatja véges
emberi voltunk gyarlóságát; elgondoljuk, hogy az
emberi élet, bármily gazdag volt is boldog napokban,
keserves a szenvedésekben, bármi sokakra terjesztett
is jótékony hatást, áldást, világosságot, alig erősebb
az írás szavai szerint, „mint a fűszál, mely reggel
virágzik és estére elváltozik, kivágattatik és megszárad.”

Lesujtva a fájdalomtól, szívünkben, lelkünkben
megdöbbenve, könnyező szemekkel vettük a szüksézu
táviratot, mely tudatta, hogy Kun Béla, a sárospataki
főiskola jeles tanára, a kitűnő jogász és publicista, a
forrón szeretett barát folyó július hó 18-án meghalt.
A nemes szív kihűlt; a nemes lélek elköltözött. Rég-
óta láttuk lelki világának szomorú vergődését, remé-
nyeinek folytonos hajótöréseit, mélyen érző szíve
bánatát, a mely mint valami földalatti patak, alámosta
lassanként hatalmas szellemének egész épületét; de
hittük, hogy a szomorú falak között is, hová gyógyulni
ment; távol szülőfölgjétől, szeretteitől, jóbarátaitól s lakó-
helyétől, hol az egykor erős lélek önmagával vívta
sötét küzdelmeit: — „lesz reménye a remény nélküli
valónak, önérzet, öntudat, feltámadás.”

„Mi hittünk e feltámadásban, hittük, hogy a lelki
megpróbáltatás szomorú ideje után meg kell jönnie az
ébredésnek; fájdalom, hogy reményünk csillagát a
szomorú csalódás fellege örökre eltakarta. Oh jőjj tehát
gyászos emlékezet!”

Kun Béla 1845 július hó 29-én született Abaúj-
Torna vármegyében Gagy-Bátorban Kun Bertalan,
akkor gagy-bátori ev. ref. lelkész, ma köztisztviselőben

és szeretetben élő főpásztorunk és Szunyogh Mária
szülőktől. Gimnáziumi tanulmányait Miskolcon és
Kézsmárkon végezte, hol a szorgalmas, eleven elméjű
ifjú egész gimnáziumi pályája alatt kitűnő előmene-
telt tanúsított s hol az idegen nyelveket, különösen
a németet és francziát korán elsajátította. Elénk fogé-
konyságot érezve a jogi és politikai pálya iránt, az
1862/3. tanévben a sárospataki főiskola jogakadémi-
ájába jött, hol őt Dr. Heiszler József akkori akadémiai
igazgató írta be a joghallgató ifjak névsorába. Taná-
rai Antalffy János, Nemes Ferencz és a nagyhirű
Emödy voltak, kik iránt mindig őszinte tiszteletet
tanúsított, s később is, midőn a két utóbbi kartársává
lőn, velők az őszinte barátság fűzte össze. Jogi pá-
lyáját mindenből kitűnő előmenetellel végezte; külö-
nös sulyt fordított az idegen nyelvekre, melyekben a
már megkezdett úton nem volt nehéz tovább halad-
nia. Ez időbeli pályatársai gyakran látták őt a főis-
kola kertjében franczia társalgásba merülve, a mi az
akkori viszonyok közt nem kis dolog volt.

A jogi tanfolyamot 1864-ben bevégezvén, joggya-
korlatra a budapesti kir. ítélőtáblához ment, hol ne-
hány év múlva, 1867. február 27-én ügyvédi okleve-
let nyert, melyet pár hó múlva ugyanazon év ápril
3-án a budapesti váltófeltörvényszéknél szerzett váltó-
ügyvédi diplomával egészített ki. Ideális lelke azon-
ban az ügyvédi pályával sohasem tudott igazán meg-
barátkozni, sokkal fejlettebb érzéke volt a politikai
eszmék, irányok, a közélet terén való tevékenység
iránt, mely élte fogytaig egész valóját eltöltötte. Az
átalakulás világában, a nemzeti ébredés azon napjai
alatt, midőn Deák Ferencz hatalmas szelleme a 67-iki
kiegyezést, a mai közjogi alapot megteremtette, midőn
az Andrassy-minisztérium kineveztetett: a nemzeti
közvélemény a különböző politikai eszméket külön-
ben is élesen kidomborította. A kitűnő készségű
fiatal ember lelke egész hevével, szíve egész melegé-
vel szívta magába a politikai élet levegőjét, melyet

a ki egyszer megpróbált, csodálatos varázsa alól soha nem képes felszabadulni többé.

Allami szolgálatát a pénzügyminisztériumban kezdte meg, s ekkor már az országos mozgalmakon kívül elevenen érdeklődött a külpolitikai események iránt, kiváló figyelemmel kísérte a politikusok és publicisták működését s megírta „Boeckay és Illésházy politikája” cím alatt megjelent első, kitűnő tanulmányát.

A pénzügyminisztériumból nemsokára a miniszterelnökséghez tétetett át, hol rövid idő alatt fogalmazóvá lön s az akkori Deák-párti politikusokkal és újságírókkal jutott összeköttetésbe és barátságba. Ez időben 1875-ig jelentek meg első szellemes cikkei a „Magyar Politika” című lapban és a Halász Imre által szerkesztett „Közérdekben.” Ez utóbbi lap a Deák-párt politikáját támogatta, melynek Kun Béla is lelkes híve lön.

1873-ban kiadta nagy feltűnést keltett, 394 lapra terjedő művét: „A magyar nemzet politikája” cím alatt névtelenül, hogy mint előszavában mondja: „minden legkisebb akadályt elhárítson, mi e pártmozgalmas napokban műve tárgyilagossá bírálatát nehezítené.” Előadja a magyarság állami szervezkedésének, politikai eszméinek történetét a legrégibb időktől kezdve a karloviei békéig, különösen kiemelve a magyar-német-szövetség politikai szükségességét, fejlődését, a magyarság világtörténeti missióját, alkotmányunk változásait. Egy nagyszabású politikai essay ez, telve önálló gondolatokkal, sokoldalú tudással, melyet irányánál fogva Grünwald későbbben megjelent „Régi Magyarország”-ához és Beksicsnek a magyar doktrínáiról írt röpiratához lehetne leginkább hasonlítani. E műnek óriási hatása volt, a fiatal szerző egyszerre felkeltette maga iránt a kiváló politikusok figyelmét. Pár év múlva újra felvette a tollat, melyet különösen ha politikai kérdésekről volt szó, mesterileg tudott kezelni. Lehet-e ilyen előkészület mellett csodálni, hogy a kitűnő képzettségű publicista a parlamentben óhajta érvényesíteni tehetségét? Lehet-e csodálni, ha élete eszményévé, leghőbb vágyává lett, hogy a törvényhozásban részt vehessen s ezt rövid idő múlva meg is kísérlette?

Az 1875-iki, a Deák párt és a balközép közti fúzió után Kun Béla a minisztériumból kilépett s a Sennyey párti „Kelet népének” lett munkatársa s ugyanez évben mérsékelt ellenzéki programmal a borsodi szirma-bessenyői kerületben lépett fel képviselőnek, június 21-én tartván meg program-beszédét, melylyel nagy tetszést aratott. E választási harcban azonban, valamint a későbbiekben nem volt szerencséje. A három jelölt: Kun Béla, Bárcy Miklós függetlenségi és a kormánypárt jelöltje Gicey Soma közötti küzdelem ez utóbbinak megválasztásával végződött, a mi Kun Bélának vágyakkal, szép törekvésekkel eltelt lelkét megsebezte ugyan, de nem kedvetlenítette el. Újult erővel fogott a munkához, folytatta publicistikai tanulmányait s az eleinte Komócsy Lajos, majd 1876-tól Halász Imre szerkesztésében megjelenő jobboldali (mérsékelt) ellenzéki lapnak a „Kelet népének” volt egyik munkatársa; s midőn ez megszűnt s helyébe a „Magyarország” lépett, melyet ifj. Abrányi Kornél szerkesztett, Kun Béla e lapnál működött, szellemi szolidaritásban ifj. Abrányi Kornéllal, kihez sirjáig tartó igaz, őszinte barátság fűzte. Ez időre esik kiváló journalistikai tevékenysége. Mint Abrányi szépen írja: „nem volt az a konsul vagy követ, ki a Balkán félszigetet jobban és alaposabban ismerte volna mint ő, sem oly diplomata, kit a dip-

lomatai okmányok ismeretében túl ne szárnyalt volna.” S e hivatását, mint mondá is, különös előszeretettel kultiválta. Mi, kik ismertük életét, kiket hozzá, bár csak újabb időből származó, de igaz barátság fűzött, nem egyszer hallottuk élményeinek, montenegrói útazásának, hadi tudósítói minőségben átélt kalandjainak előadását, azzal a szellemmel, azzal az érdekességgel, mely őt mindvégig jellemezte. A „Magyarország” megszűnésével egyidőre megszűnt Kun Béla a napi sajtóban működni.

1878-ban, a szirma-bessenyői kerületben történt fellépését követő szomorú csalódás után újra egész lelki elevenességgel folytatja publicistikai tevékenységét. 1883-ban az „Alkotmányos titkok” és „Az orosz invasio veszélye” cím alatt két nagy műve látott újra napvilágot. Az elsőben, melynek különösen nagy hatása volt, nagy közjogi apparatussal írja le az Andrássy politikai rendszerének hibáit, e hibák okait és következményeit, különösen a boszniai okkupációt illetőleg, melyet élesen elítél, melynek hibáját maga Andrássy is belátta, a mit mutat az, hogy még végrehajtása után sem merte egy ideig bevallani, a mit ki akart kerülni, de az események reá kényszerítették. E mű még előbbi dolgozatainál is nagyobb hatást keltett; a mit eléggé bizonyít az is, hogy rövid idő alatt minden példánya elkelt. A nagy sikert ért röpirat szerzője még később is tréfásan említette e sorok írójának, hogy a nagy államférfi mily szellemes megjegyzést tett a mű jelmondatára.¹ Az orosz invasio veszélyéről szóló művét, melyben a fenyegető orosz háborúval, a hadsereg rossz közszellemével, alkotmányos életünk hibáival, az általános korrupcióval foglalkozik, 1884-ben „A közjogi alap bukása” című, 24 ívnyi nagy tanulmánya követte. E műve már a függetlenségi politika hatalmas manifesztációja. Lelkesedik Magyarországa szabadságáért, önálló államiságáért; bemutatja a közjogi alap hibáit, ezek okait, eredményeit; fényesen bebizonyítja az önálló magyar hadsereg és önálló külpolitika szükségességét, a dualismus által létrehozott gazdasági bajokat; követeli az önálló vámterületet, szóval a nemzetélet s az állami fejlődés postulatumai gyanánt lerakja azon elveket, melyekért soha nem szűnt meg többé lankadatlan lelkesedéssel küzdeni.

Politikai eszméinek érvényesítése újra feltámasztja régi vágyát. 1884-ben képviselőnek lép fel az o.-liszcai kerületben a szabadelvűpárti Szirmay Ödön ellen. Programbeszédét július 3-án a függetlenségi párt rokonszenve és lelkesedése mellett Liszván tartotta meg. De fájdalom, a siker itt is elmaradt; a szerencse itt sem kedvezett lelkes törekvéseinek, mert hosszas és heves küzdelem után Szirmay Ödönt választották meg csekély, alig 20–30 főnyi szótöbbséggel.

E vereség után, mely nemcsak őt, de az akkor erős függetlenségi pártot is elszomorítá, Kun Béla 1885 szeptember 22-én a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület sajo-szentpéteri gyűlésén a sárospataki jogakadémia tanárává választatott meg, a Dr. Bacsoni Lajos eltávozásával megüresedett statisztika és pénzügyi jogi tanszék ellátásával bízván meg. E tárgyakat különös előszeretettel kultiválta; a társadalmi és állami élet bajainak, ezek okainak vizsgálata csalódásoktól sebzett lelkét egyidőre egészen elfoglalta. Érdekesnek tartjuk itt megemlíteni, hogy a kiváló író, ki már ekkor büszkén mutathatta volna fel a publicistika

¹ A mű jeligéje: „Elfogjátok ismerni, hogy Andrássy nagy ember,” mire Andrássy gróf a következő megjegyzést írta; de Kun Béla még nagyobb (mert Andrássyt bírálja).

terén elért sikereit, az egyházkerülethez beadott kérvényében és pár sornyi életiratóban ezeket szerényen elhallgatja. Tanszékét 1885 november elején foglalta el. 1887 szeptemberében megtartotta székfoglaló értekezését „*A statisztika tudományos jellegéről és gyakorlati jelentőségéről hazánkban*” címmel.¹ Ebben kimutatja a helyes statisztika igazi feladatait; bírálja Quetelet nézeteit, hangsúlyozza az oknyomozás módszerének nagyfontosságát, a statisztikának nagy hasznát reánk, magyarokra nézve. „El kell ismernünk — úgy mond — a statisztika általános, örök törvényeit, ne féljünk azokat igazi következetességgel alkalmazni nemzeti viszonyainkra.” Kik ez alkalommal jelen voltak, kik tanúi voltunk az élénk érdeklődésnek, a fiatalság kitörő lelkesedésének, az ő tudományos készségének, azonnal átláttuk, hogy egyszeri fellépésével megnyerte, a miért sokan egész életükben hiába küzdenek, a közönség szeretetét, s a népszerűséget. Ez időtől kezdve életét a tanári teendő, az ifjúság nevelése s a politikai irodalomban tovább folytatott tevékenység töltötte be. 1888-ban megírja „*A bécsi kapituláció*” című művét, melyet a közönség kiváló elismerése fogadott. Szorgalommal tanulmányozta a külföldi tudományos irodalom legújabb vívmányait, ostromozva a statisztikai irodalmi művekben nyilvánuló félszegségeket, hibás irányokat.

Az 1892. év február havában lefolyt képviselőválasztás előtt újra visszatért régi szerelméhez. Nem tudta, nem akarta elhinni, hogy egy némely emberi élet csupa csalódások hosszú láncolata legyen; hogy az az eszmény, mely lelkét eltöltötte, melynek elérése volt határozó cselekvése egész irányára, nem valósúlhat meg soha. Régi vágya, édes, boldog álma egész lényét elfoglalta, szinte elbódította; reménye nőttön-nőtt a folytonos balsors közepette is, s már-már beleképzelte magát abba a szerepbe, melyet a mostoha végzet sohasem engedett ábrándnál egyébbe vállalni. S fájdalom, újra szomorúan kellett csalódnia. A kerület jelenlegi képviselőjével szemben jelentékeny kisebbségben maradt; s e csalódás most már nemcsak kedélyét, de egészségét is megrontotta. Rövid idő alatt felgyógyult ugyan, de régi kedvét nem nyerte vissza teljesen. Szerettei szorongó kebelrel nézték lelke bánatát, szíve mély sebeit; s ez aggodalom csak nőtt, midőn hatalmas elméjén nap-nap mellett láttuk tértfoglalni a kételkedést, a pessimismust, melyet aranyos kedélyvilágával, jóízű humorával sem tudott eltitkolni többé. A félelmetes napok után óh mi korán jöttél szomorú enyészet!

* * *

Kun Bélával egy kitűnő publicista, kiváló szónok, jeles tanár, magas műveltségű, ideális gondolkodású, igazi gentleman, egy igazán szeretettől áthatott barát szállott sírba. Mint publicista, hazánk írói között határozottan első rangú helyet vívott ki magának. Sokoldalú tudása, eszméinek gazdagsága és eredetisége, logikájának tisztasága, irányának költői szépsége, sajátos jelleget adott minden munkájának, melyeket olvasva, üdéséget, elevenséget érzünk, mintha egy friss virágcsokor illatát szívnanánk magunkba. Műveit az alapos tudáson kívül az a francia jellegű szellemes és vonzó előadás teszi érdekessé, mely társalgásának is oly kedves színezetet adott. Feltűnni vágyás, külső sikerek, anyagi haszon soha nem vezették működésében. Idealista volt, ki mint élete is mutatja, alkotott magának eszményeket; tudott következetességgel ragaszkodni ez eszményekhez, melyek éltették, buzdították. A

feltűnni vágyás már az által is ki volt zárva nála, hogy műveit egytől-egyig névtelenül írta; s hogy anyagi haszon nem vezette, azt saját bevallásából mondhatjuk, mert összes röpiratai közül egyedül az „*Alkotmányos titkokból*” volt némi jövedelme. Szerény ember volt a szó szoros értelmében, ki irodalmi sikereiről soha nem beszélt, s nem szokott dicsekedni.

Mi, a kik ismertük őt, sokszor hallottuk elkésredéssel beszélni a mai korban napvilágra került, sok tekintetben üres, tartalmatlan művek felett; de ha egy cikkben, vagy önálló munkában eredeti gondolatokat látott, ezekért senki sem tudott jobban lelkesülni, mint ő. Művei azon kor megvilágítására, melynek politikai viszonyaival foglalkoznak, örökre igen becses anyagot fognak képezni. Mint politikus, ismerte Magyarország közéletét; bízott a magyar nemzet állami-ságában, hatalmas erejében, hitte, hogy el fog jönni az idő, midőn az 1848-ban lerakott demokratikus elvek teljesen kiépítenek; lelkesedett a haza önállóságáért, függetlenségeért, boldogságáért. Ismerte politikai rendszerünk gyarlóságait, bírálta, élesen elítélte a társadalmi és politikai korrupciót; mint sokat útazott, világlátott ember érezte, mennyire el van maradva nemzete a külföld mögött; de tudta, hogy az alkotmányos szabadsághoz, az ősi jogokhoz való ragaszkodás megtermi majd édes gyümölcsét; ő, a ki ismerte a magyar nemzet történetét, politikáját, ezekből nem vonhatott le más tanulságot. Fájdalmat vagy szerencsét rejt a jövő, reméljete! — a költő eme mondata volt jelszava. Hitt, bízott, remélt! A zempléni függetlenségi párt benne nemcsak lelkes tagját, de jegyzőjét is veszítette el. Mint szónok tudott gyűjtani, lelkesíteni. Mindig érzéssel beszélt s szellemes ötletekkel, szép hasonlatokkal összekötött gondolataival vitte magával hallgatóságát a képzelet szárnyain abba a boldog, eszményi állapotba, melyben mindent az önzetlenség, szabadság és hazaszeretet napsugára világít meg fényével. Politikai beszédei, tudományos előadásai magas színvonalon álló, érdekes tanulságos előadások. Csoda-e, ha a benyomások iránt különben is fogékony jogász-ifjúság nemcsak szerette, de való-sággal rajongott népszerű tanáráért, osztozott örömeiben, fájdalmában. Hazafias emlékünnepeleken, összejöveteleken, mindenki lelkesedett valódi inspirációtól áthatott szellemes előadásain; s midőn lelkünket lángra lobbantá, ő maga is lángban égett. Szerette tanártársait, tanítványait azzal az őszinteséggel, melyet a mai korban csak keveseknek lehet megtalálni. Mint emberre, reá is elmondhatjuk a költő szavait: „*Integer vitae scelerisque purus*”. Magas röptű lelke tudott lelkesülni a szép, jó és igaz magasztos eszméiért; volt hajlama az élet finomabb élvezetei iránt, nagy mértékben ki volt fejlődve nála az a tulajdonság, melyet közönségesen *sensus numinis*-nak szoktunk nevezni, mely csak keveseknek jutott osztályrészül.

Lelkesült az irodalom, művészet, zene élvezeteiért. Mi, a kik ismertük őt, kik sokszor vele együtt élveztük az innen származó gyönyöröket, soha nem feledhetjük, a mint átszellemült arcán kifejezést nyert a lelki elragadtatás. Társalgásában ügyes, szellemes; kifejezései válogatottak; kereste és szerette a nők társaságát, kiket senki szellemesebben nem tudott elmulattatni nálánál. S csodálatos, hogy őt, a kinek a társas élet, a mozgékonyosság, a nagyvárosi zaj volt otthona, a legridegebb magánnyal sujtá a végzet. Igaza van ifj. Abrányi Kornélnek, ki lelki életét oly szépen analysálta, hogy a családi kör hiánya fokozta nála

¹ Lásd a Sárospataki főiskola 1886/7-iki értesítőjét.

a kis város csendjével járó elégedetlenségét. Mert vétenénk a történeti igazság ellen, ha Kun Béla sáropataki életét teljesen elégedettnak jelentenők ki. Előhaladottabb korban lépve a kis város kötelékébe, mint a kényes növény az átültetést nagyon is megérezte. Az ő lelke nem találta meg az új körben azokat az élvezeteket, melyek azelőtt fejlesztőleg hatottak reá, s az életviszonyai és vágyai közti ellenmondásból származott az az elégedetlenség, a panasz, a skepszis, a mik az utóbbi években gyakrabban hangzottak ajkairól. A négy fal magánya s a társadalmi élet mozdulatlansága közepette, csak eszményei, reményei éltették, lelkesítették. Az ő képzeleti világának utolsó pillantáig két eszmény szolgált központjául, s midőn olykor kifejeztük vele szemben kételyeinket, rögtön kész volt egy szellemes franczia felelettel:

„Dans politique et dans l'amour
Il n'existe ni jamais ni toujours.“

A kinek egész élete csalódás volt, épen e csalódásból merített erőt a jövő küzdelmeire. De küzdelem megtörte erejét, hatalmas elméje elborult, a sebet mely egész életén sajgott, nem lehetett begyógyítani többé.

Eltemettük, megsirattuk. Még a végzet is úgy akarta, hogy ott pihenjen nem messze a nemzet nagy fiának, Kossuthnak drága hamvaitól, kinek eszméiért annyiszor lelkesedett.

Porrészeit eltakarja a csendes sírhalom, de a szép lelket nem temettük el, annak nem szabad elvesznie. Lehetetlen, hogy éppen neki, ki hitt a lélek fenmaradásában, ki számtalanszor bizonyítottá ezt; ki hitt a siron túli létben, a praedestinációban, — lelkét is eltemethetnők! Az itt marad közöttünk, bezárva szívünk mélyére. Itt marad a mélyen lesujtotott szülők, rokonok bánatában, a tanártársak és hálás tanítványok elismerésében, a barátok lelkében, a jók emlékezetében. Legyen, óh legyen boldog síri álma a csendes sírhant alatt!

Dr. Zsindely István.

TÁRCA.

Kiss Áron, tiszántúli református püspök imája a munkácsi várfokon, az ezredéves ünnepen, 1896. július 19.

Előf o h á s z.

*Egy fekete Turul csapott a bércre le,
Árpád s a hét vezér száguldozik vele;
Árpád s a hét vezér, a sok honkereső
Megnyomják a síkot, mint a záporosó . . .
Övék e hon, e sík, ez a bérc-övezte:
Hozzuk érte hálánk Magyarok Istene!*

I m a.

Felséges Isten, kinek léted örök és végtelen, ki előtt s kinek intésére országok országok után, nemzetek nemzetek után támadnak s tűnnek el az idő folyamán, fogadd el hálánkat, fogadd el szívünk-lelkünk áldozatát, azért, hogy megsegítéd a honfoglaló magyart, Árpádot és népét, hogy megtartád ezer éven át e hazában a magyar nemzetet. Az ezredéves Magyarország küldi most hozzád magasztaló fohászát, dicséret mondását, hála-imáját, óh vedd kedvesen azt nagy Isten, Magyarok Istene! Hálánk jeléül oltart emelünk itt; emléket a honfoglalásnak, mely emlékre bevésve lesz a honfoglaló Árpád neve. Óh hadd hirdesse ez emlék

időtlen időkig a magyarok Istenének kegyelmét, Árpád és a honfoglalók dicsőségét, az e hazában már ezer évet élt magyar nemzet kegyeletét a honfoglaló ősök és háláját a gondviselő Isten iránt, a kinek ezer éven át megtartó kegyelmében bízva, hittel és reménnyel tekintünk a jövő ezer évek elé.

Áldunk és magasztalunk téged népek és nemzetek Istene e *hazáért*, melynek már az alakzata is a te gondviselő s megtartó kezéd munkája. A Kárpátok és az Alpok — mint a te jobb és bal-karod — karolják körül e síkot, e földet, le az Adriáig s túl a Száván, a Dunán a Balkán bérces határáig. Patak, patak mellé, folyó folyó mellé sorakozik itt, hogy öntözze a földet, mely termi az annyi nép által irigyelt *magyar fehér kenyeret*. Hősök pora ad itt a kalász magvába éltető erőt, s a vér-áztatta halamok, hegyek tüzes borában őseink lánglelkének tüzeit érezzük ma is.

Hálát adunk neked gondviselő Isten *megtartásod és gondviselésedért*, melylyel nemcsak megsegítéd Árpádot s honfoglaló őseinket, hogy elfoglalják e földet s megalkossák itt Magyarországot, hanem adtál a magyar nemzetnek bölcseséget is, hogy a mit elfoglalt a maroknyi magyar nemzet karddal, azt megtarhassa kímélettel, okossággal, türelemmel. Uram! e magyar nemzet erejének érzetében az egekig emelkedik, mint a tölgy, de engedi élni árnyában az apró bokrokat is.

Igazságos Isten! te megbünteted a népeket is s a bálványozó, szabadságtapodó és erkölestelen népek és nemzetek megsemmisültek igazságod sújtoló vesszeje alatt; te megbünteted nem egyszer e magyar nemzetet is az egyenlenségért, a pártviszályért, a visszavonásért. A Sajó egykor a muhi pusztán elhullott nemzet véréből és könnyeiből áradt; Várna mezejénél a Fekete tenger háborgó habjai siratták a nemzet pusztulását, királya bukását; Mohács mezejét a nemzet gyászos temetőjévé tette; de végtelen kegyelmed és igazságosságod feltámasztotta ismét e nemzetet s a nagy szerencsétlenségből menekedni kezdő magyarnak nemzeti nyelven hirdetteted legelsőben is a te szent ígédet, hogy az költené fel a benned való hitet, a nemzetben az önbizalmat, a nemzeti szellemet. Óh fogadd el mindezekért hálánkat imádó tiszteletünket és dicséretmondásunkat megtartó és gondviselő jó Istenünk.

Kegyelmes Isten, te meghallgatod a könyörgő fohászt is: óh hallgasd meg most néped esdeklését. Könyörgünk ugyan is előtted e *földért*, e *hazáért*, *Magyarországért*. Óh mi édes nekünk ki is mondani e szót: *haza* . . . Óh tartsd meg Magyarországból mind azt, a mit e szó kifejez: *haza*! Tartsd meg e földet, melynek nagy folyói verseznek a világ nagy folyóival; vizei édesebbek a Jordán szent vizénél, vagy a Kérít patakánál; levegője balzsamos, gyógyforrási üdítők, virágai illatosak; szálló-koszorúzza hegyei, halmái különben a Júda hegységénél, ligetei a virágos Karmelnél; erdős, völgyes tájékai a balzsamos Gileádnál; Balatonunk vidékei elragadóbbak, mint a Genezárethé. Engedd, óh engedd, hogy aranykalászszaal ékes rónaságunk bőven táplálhasson minket és a világ népeit jövőre és ezredéveken át *kenyérrel*! hegyeink és halmaink *bora* legyen a népek által keresett cikk; tartsd fenn a só, a hasznos és *nemes érc*ek gazdagságát hegyeink belsejében, hogy szolgálhassunk jó barátainknak *arannyal*, ellenségeinknek *vassal, fegyverrel*.

Könyörgünk tehozzád e *magyar nemzetért*, jó Istenünk, ki megtartottad és megsokasítottad nem egyszer a mármár kifogyott magyart! Óh szaporítsd meg most is a magyar népet, mint a tenger fővenyét; tartsd meg és növeld benne a fajfentartó erőt; legyen vele továbbra is azon kegyelmed, hogy az idegen fajok legnemesebbjét magába olvaszthassa. De tartsd meg nemzeti erényeit: az igazságosságot, türelmet, szabadság-szeretetet és a jogtisztelenséget. Áldd meg jó kegyes Istenünk ezt a magyar nemzetet továbbra is, a király iránti hűséggel, a haza szeretetével, a törvény tisztelével és áldozatkészséggel; emeld iparát, kereskedelmét, a földmivelő jólétét, a tudomány fejlődését; siettesd az egész nemzet virágzását; add, hogy legyen o hazában nagynak és kicsinynek boldogsága egyaránt!

Királyoknak királya, nagy Isten! a magyar nemzet nagysága, hatalma, fénye és dicsősége a királyban tükröződik vissza: Könyörgünk azért mi te hozzád a mi jó királyunkért, *I. Ferencz Józsefért*. Oh add, hogy soká legyen e nagy és alkotmánytisztelő király a mi magyar nemzetünk büszkesége, szeretetének tárgya; tartsd meg az ő bölcsességét, igazság- és alkotmány-tiszteletét, nemzetünk iránti kegyességét és fegyverének erejét. Tartsd meg, oh tartsd meg a felséges királyasszonyt, *Erzsébetet*, nemzetünk védő angyalát; légy támasza arany szívének, hogy leljen az ő nagy és nemes szívében helyet a boldogság és magyar nemzetünk iránti szeretet továbbra is. Áldd meg, oh áldd meg őket a felséges királyi párt! Áldd meg a fenséges *királyi házat*, hogy támadjon abból egész sora a királyunkhoz hasonló bölcs és nagy fejedelmeknek!

Könyörgünk a *te anyaszentegyházadért*, hogy legyen annak minden felekezete, faj, nyelv és nemzetiségi különbség nélkül az Isten félelmének, mely az igazbölcsesség, a keresztyén testvériségnek, mely az emberszeretet, a közerkölciségnek és a közműveltségnek, a magyar alkotmány- és törvénytiszteletnek terjesztője, a hazafi erénynek ápolója, a béke és az emberi boldogság alapja, hogy soha se feledje el annak egyik tagja sem Krisztus urunk eme mondását: „Arról ismernek meg mindenek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretenditek.”

Könyörgünk az *iskolákért* jó atyánk. Bölcs Isten tartsd fenn és szaporítsd ezeket, mint a magyar közműveltség várait, nemzetünk fejlődésének és nagyságának fokmérőit. Növekedjék azokban a jövő reménye, nevünk fentartója a te gondviselésed alatt nemzetünk javára, a te dicsőségédre.

Örök Isten! te örök és változhatatlan felségben élsz és maradsz s uralkodol az idők felett, mi pedig csak maiak és tegnapiak vagyunk és megemésztjük esztendeinket, mint a beszédet; elporlik ez *emlék is*, mely ezer éves gondviselésedet hirdeti! sőt összeomolhatik e vár, e hegyfok, mely fölött emlékoszlopunk emelkedik: de hadd suhanjanak el az idők, tűnjünk el azokkal mi is és a mi alkotásaink, csak te tartsd meg Magyarországot; őrizd meg ezt, mint szemednek fényét, mint különös gondviselésednek tárgyát; emlékezzél meg amaz ígéretéről továbbra is, melyet a valódi Izraelnek tettél, melyet igazol e hazában ezer éves lételünk, példáz a *honfoglalás ezen emléke is*, melyet Ezékiel próféta eként tolmácsolt: „*kötök velek örökké való frigyet*”; örök szövetségem leszen velek;” hogy e magyar nemzet is dicsérhessen tégedet.

Örök Isten! te meghallgatád Mózeset, midőn az a Nébó hegyén könyörgött a téjjel-mézzel folyó Kánaánba vezetett nemzeteért! Oh hallgasd meg most a te öreg szolgádat *Aront*, midőn Munkács hegyén könyörög te hozzád, kedves magyar nemzeteért. Ámen!

Á l d á s.

Áldjon meg tégedet Istennek népe, magyar nemzet, az Úr! Világosítsa meg stb.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

1896 július 15.

A nagy kiterjedésű egyházmegye egyik népesebb egyházában, Nyírbátorban tartatott meg a fentírt napon. Nem egészen alkalmas időben és az egyházmegye szélén. Ez volt oka, hogy nem volt olyan népes, mint lennie kellett volna s mint bizonyára lett volna is valamivel később és a gyűlékezetek $\frac{3}{4}$ részéhez közelebb eső megyei székhelyen. Lefolyása következő volt. H.

esperes rövid, buzgó imában adott hálát Istennek az ő segedelméért, hogy „elvesztett Mózesünk helyét adott Jozsuét”, áldást kér a választottira, az anyaszentegyházra és hazára, stb. Gondnok a gyűlést megnyitván, helyettes jegyzőül Erdélyi Imrét, helyettes világi tanácsbíróul Vay István, nyírbátori főszolgabíróat kéri fel. Felolvastatik az esperesre beadott szavazatokról szóló jegyzőkönyv, mely szerint Görömbey Péter, nagy-kállói lelkész 59 szavazattal 23 ellenében választott meg a f.-szabolcsi egyházmegye esperesévé. Ujfalussy Béla, Vay István, Keresztesi Sándor és Elek Dániel tanácsbírókból álló küldöttség küldetik ki a megválasztott meghívására. Esperes lelkes éljenések közt lép az országos híru templomba, arcán a nagy feladatok és komoly kötelességek tudatával és mély megilletődéssel. Egyházmegyei gondnok tudatja vele a szavazás eredményét, nyilatkozatra hívja fel, ha az esperesi állást elfogadja-e? Megválasztott esperes, megköszönvén az egyházak presbiteriumainak kitüntető bizalmát, kijelenti, hogy az esperesi állást elfogadja. Az eskü letelésére hivatván fel, azt a megállapított forma szerint leteszi.

Nagy hatással, szónoki melegséggel, a munkás ember önérzetes hangján elmondja a székfoglaló beszédét, mely főbb gondolataiban, rövid kivonatanban következő volt: Örömet fejezi ki a felett, hogy a választás tisztán és méltósággal folyt le. Megválasztásában a *becsületes, kitartó munka jutalmazását látja*. Örömmel tölti el lelkét, hogy a választás ideje alatt *nevével a munka jelszava* volt összekötve. A munka jelszava demokratikus egyház-szervezetünkkel leginkább megegyezik. Rokonszenvünket a munka által akarja ezután is kiérdemelni. Esperesi hivatalában nem akar más lenni, mint első munkás, munkavezető. Első akar lenni a szolgálatban. Kéri e végből bölcs támogatásunkat.

Elve, hogy minél számosabban vegyenek részt a közös munkában, a *bölcs munkafelosztás*; hogy egyesek túl ne terheltesse, hogy saját egyháza ügyeitől, lelkipásztori nagy kötelességeitől, családi gondjaitól senki el ne vonassék. *Ellenőrködni fog*, hogy mindenki ott, a hol van, teljesítse kötelességeit. *Legfőbb célja* és forró óhaja, hogy egyházmegyénk kebelében a vallásérkölcsei élet felvirágoztassék; e végből tervezi, hogy a tanácsbírói kar egy egész évig összeköttetésben legyen azon egyházakkal, a melyek látogatási körükbe esnek. A jegyzői kar a statutumok értelmében élvezze jogait, legyen részt a kormányzatban és teljesítse nagy kötelességeit. A pénztári személyzetnek a számvéviszék és ügyészség erélyes segítségére legyenek s a személyekre való tekintet nélkül teljesítsék kötelességeiket. Mert e nélkül *óriási hátrányokat feltüntetve, elhanyagolt pénztárunkkal* nehéz helyzetbe juthatunk. Személyesen pénzükezeléssel nem kíván foglalkozni, mert a pénzek olvasgatása, számadások miatt az esperes más fontos kötelességeket kénytelen elhanyagolni. *A nagyobb bajokkal küzdő, különösen építkező egyházakat személyes megjelenésével, tanácsaival s ha kell, befolyásával fogja támogatni*. A tanügyi bizottságtól várja, hogy nagy fontosságú ügyeit maga intézze, ő itt is csak támogatni, segíteni, örködni akar. A tanácskozások menetére nézve indítványa és terve, hogy az egyházmegyei gyűlés bizottságokra osztassék fel, hogy ne csak a jegyzői kar ismerkedjék meg előzetesen az ügyekkel, hanem legalább a gyűlésnek egy jó része. *Az egyházmegyei lelkészi értekezletet behatóbb munkára, nagyobb tevékenységre akarja serkenteni*.

De mindazok, melyeket eddig mondott, csak eszközök, keretek, az evangéliomban lefektetett eszmék elérésére. Az egyházmegye nem öncél, hanem eszköz.

Az egyes gyülekezetekben kell pezsgő életnek lüktetni, ott kell a vallás-erkölcsi életnek erősnek lenni, akkor az egyházmegye és esperesi feladatai megkönnyülnek. A gyülekezetekben, a presbitériumokban kell a munkát jól folytatni, akkor az evangéliumi egyház hasznára lesz nemcsak saját híveinek, hanem az egész hazának és az emberiségnek. Ehez képest buzgó, képzett lelkipásztorokra, lelkes, munkás tanítókra, világiak támogatására, gondnokokra s presbitériumokra van szükség. De szükséges, hogy a buzgó munkás megkapja bérét: a kinek nincs meg mindennapi kenyeré, a kinek az eke szarván és a kapa nyelén kell kezét tartania, hogy megélhesen, az belmissiót, cura pastoralist nem teljesíthet kellőképpen. Pedig e nélkül csak fél munkát végeztünk. Anyagi ügyeink ziláltsága, a megélhetés nehéz volta miatt mind kevesebben vállalkoznak a papi pályára. Egyik nagy feladataúl tűzte ki, hogy a papi fizetések rendeztesse-nek s a minimum legalább 800 forintban állapíttassék meg. A tanítókra is nagy hivatás vár; aldozatkész, buzgó működésük méltó díjazást követel. Egész erejével sürgetni fogjai hogy fizetésük minimuma mielőbb 600 forint legyen. Ebből a célból minden fentartás nélkül fogadja el és veszi igénybe az állam támogatását. Az iskola első sorban és mindenekelőtt állami feladat. Sürgetni fogja tehát az állam gyámolítását az 1848 XX. t.-cikk értelmében.

Számot vetett magával és a feladatokkal s lelkesedve vállalkozik a nagy és nehéz feladatok teljesítésére, az esperesi teendők vitelére. De nyíltan és férfiasan jelenti ki, hogy ha ezen elveket megvalósítani, célokat elérni nem fogja; ha munkája sikertelen, áldástalan lenne, ezen díszes állást átadja másoknak, azoknak, a kik úgy vélekednek, hogy egyházmegyénket fel kell osztani. Lehetetlen azonban, hogy ebben a mai nap is felszínen levő kérdésben ne nyilatkozzék. *A felosztást nem látja szükségesnek*, mert a közlekedési viszonyok hova-tovább javulnak, az anyaegyházak száma társítás folytán tíz év óta tízzel apadt, s valószínű, hogy a lelkészhiány miatt még fogyni fog. Nagyobb egyházmegye nagyobb erő kifejtésére képesebb. A kicsiny és szegény egyházmegyék élete olyan, mint a kicsiny, szegény egyházak élete, vergődése.

Mint prot. ember elfogadja a nyílt, egyenes kritikát, sőt azt kikéri. Mindig a törvényes igazságot fogja keresni. *A haza iránt való kötelességeit* részletezni s e tekintetben ígéretet tenni, mint magyar prot. esperes, feleslegesnek látja. A dicső prot. ősök szelleme lebeg minden ref. lelkész előtt, ő előtte is az lebegett eddig is, az fog ezutánra is. Fogadást tesz, hogy a haza szabadságát védelmezni fogja.

Más felekezetek iránt, Krisztus és Pál apostolok lelkes példája szerint kíván eljárni: »Nincsen sem zsidó, sem görög.« Előtte áll, lelkében visszhangzik a nagy Báthory István jelmondata: »Minden bűnök közt legnagyobb bűn a lelkiismereten uralkodni.«

Az esperesi székben előtte ült nagy emlékü férfiakat minden jóban követni fogja. Minthogy azonban Istennél van a segedelem, az ő áldásáért fog imádkozni. Beszéde végén újból kérve a tiszti kar és egyházmegye bölcs támogatását s még egyszer megköszönve a kitüntető bizalmat, az esperesi széket elfoglalja.

Az eszmegazdag beszéd elhangzása után, sőt elmondása közben is gyakran felhangzott az ily kormányzat után régóta vágyakozók ajkáról a helyeslés s éljenzés zaja. Bölcsen intézkedett a gyűlés, midőn elhatározta, hogy a beszédet egész terjedelmében ki fogja nyomtatni, hogy belőle hitet, reményt vehessenek és általa kettő-

zött munkásságra buzduljanak azok is, a kik a gyűlésen meg nem jelentek.

Nagymaté Albert, főjegyző üdvözölte most már a székét elfoglalt esperest, néhány oly teendőre hívta fel az ő figyelmét, a melyekre nézve új esperes már programjában nyilatkozott. Ez a beszéd is kinyomatni határozottatott. Az esperes-választás által több állás megüresedvén, azok betöltése elrendeltetett. Helyettes esperes terjesztette elő ezek után jelentését a tavaszi gyűlés óta végzett ügyekről, a melyből mint kedvező jelenség emelendő ki, hogy négy segéd-lelkész kérte elhelyezését és bekebeleztetését, mi annival örvendesebb, minthogy sok népes virágzó gyülekezetünkben elaggott és betegesedett, munkaképtelen lelkipásztorok lévén, káplán-hiány miatt nagy zavarnak néztünk elébe. Nagymaté Ferenc, kis-varsanyi rendes és Eperjessy József kékesi nyug. lelkész elhalálozván, emlékök jegyzőkönyvben örökített meg. Vitéz Mihály kemecsei lelkész elbetegesedvén, számvevőszéki elnöki és lelkészi egyleti elnöki állásáról való lemondását bejelenti, előbbire ideiglenesen Andrassy Kálmán választatott. Ezen lemondás által is két nagy munkatér lett üressé, a hol a majdan megválasztandónak sok tenni és rendezni valója lesz.

Gyűlés ideje alatt érkezett a nyíregyházai ágostai egyház üdvözlő levele, a mely Görömbey Péter esperessé választatása felett való őszinte örömeiket tolmácsolta. Ezzel együtt felemlítésre méltó, hogy a magyar ref. egyház sok kitűnősége és testülete üdvözölte magán levélben az új esperest, a mely üdvözlő sorok közt világosan olvasható, sőt néhol egyenesen is ki van fejezve, hogy a felső-szabolcsi egyházmegye gyülekezetei és papsága akkor, a midőn Görömbeyt ültette esperesi székébe, önmagát is megtisztelte e választás által a prot. világ előtt.

Még néhány helyi érdekű ügy letárgyalása után a gyűlés berekesztetett. Nagy örömmel kellett tapasztalunk, hogy némely körök által elterjesztett ama hírek, hogy az esperes-választás nagy változásokat fog létrehozni, nem valósultak meg. Általános szeretett világi gondnokunk, hivatalos pontosságáról ismert főjegyzőnk, kiknek a h. esperesség ideje alatt nagy szorgalommal, sőt erőfeszítéssel teljesített kormányzatukért jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott: szívvel-lelékkel továbbra is mieink maradtak. Másfelől azonban leverőleg hatott reánk a *nyírbátori egyház előjáróságától* tapasztalt közöny és hidegség, a kik nem tartották az illendőség által követelt kötelességnek, hogy ha a vasútnál nem is, legalább a gyűlés helyéül megjelölt templom előtt szíves üdvözléssel fogadják az új esperest és kíséretében érkezett egyházmegyei képviselőket. Nem tartom szerencsés mentségnek, hogy ez iránt utasítást nem nyertek, úgy vélekedvén, hogy az ily udvariassági tényeket bajos dolog felülről megrendelni nálunk, *reformátusoknál*.

Még egy, a gyűlésen kívül történt kedves dologról kell beszámolnom. Új esperes a gyűlés tagjait meghívta magához barátságos estélyre. Azok, a kik ott megjelentünk, felejthetetlen jelenetek tanui valánk. A nagykállói egyháznak az estélyen levő képviselői vetélkedtek egymással tiszteletük és ragaszkodásuk kifejezésében. A helybeli dalárda közreműködésével fátylász zenét rendeztek. Az elmondott beszédekből azonban szüntelen kiért az az aggodalom, hogy forrón szeretett lelkipásztorukat el találják veszíteni s valóságos lázas örömvett erőt a jelenlevők nagyjain, kicsinyjein, midőn ez iránt megnyugtató nyilatkozatot bírtak kieszközölni. Az öröm és lelkesedés az összes jelenlevőkre átragadt s a legkisebb nagyítás nélkül mondható, hogy sajnálni

lehet, hogy az ott elhangzott beszédek egy gyorsíró feljegyzései által meg nem örököstettek. Legyen áldás azon gyülekezeten, a mely úgy tudja szeretni s úgy megtudja becsülni arra teljesen méltó lelkipásztorát.

És most azon óhajtaással zárom tudósításumat: vajha mindenütt siker és áldás kísérelne új vezérünk terveit és fáradozásait; vajha oly őszinte szeretet és ragaszkodás környezné őt egyházmegyénkben, mint gyülekezetében, a hol még a kövek is a Görömbey Péter nevét hirdetik!

Szikszay András.

A munkácsi ezredéves ünnepélyek.

1896. júl. 19.

A munkácsi ezredéves ünnepély egyike volt a hazai ezredéves ünnepélyek legszebbikének; bár a július 18-án megindult esőzés majd elmosta.

Júl. 18-án Erdélyi Sándor minisztert és kíséretét, egy impozans küldöttség fogadta és vezette be Munkácsra, hol a feldíszített indóház tornácán ember-ember hátán szorongott, a zápor elől odamenekülve.

Már előzőleg a magyar és orosz püspököket, Kiss Áront és Fircák Gyulát fogadták emberségtudással, magyar szívélyességgel, fényesen.

Délután 5 órakor még mindig szakadó esőben kezdődött a testületek, köztök a felekezek tisztelgése, a gróf Schönborn Bucheim Ervin kastélyában, Erdélyi miniszter előtt.

6 órakor katona zene szólott a főtéren; az eső pedig elállt.

9 órakor igen élvezetes hangverseny volt a „Csillag” szállóban, hol minden működő igazán kitett magáért. Hangverseny után tánc.

A város ki volt világítva. Fényárban úszott minden. A környező hegyek ormain örömtűzek égtek; a városban a katonaság dísz-takarodóval járta be a várost.

Július 19-én — vasárnap — hajnalban már egy mást érték a kocsik, melyek Beregvármegye 70 községének küldötteit hozták az ünnepélyre. A várost a „katonai ébresztő” zenéje ébresztette föl.

Aztán megindult a kocsi és néparadat a várostól nagyon távol levő vár felé, hová a Munkács—ungvári gör. kathol. püspököt saját díszhintója, a magyar püspököt a főispáni fogat vitte.

A gyülekezés fél 9 órakor volt a vár alatti csillagsáncban. A sáncokon katonaság, zenével és ünneplő néptömegek. A térségen egy lombsátor volt felállítva a mise- és egy deszkasátor Erdélyi miniszter számára,

Fényes templomi ruhákba öltözött nagy számú görög kathol. papság várta Fircák Gyula püspököt a lombsátor előtt. Közel hozzájuk díszruhás magyarok: gróf Schönborn Bucheim Ervin örökös főispán, Kronenbald altábornagy, Álgya honvédeztársaság stb. sorakoztak. Majd megérkezett Erdélyi Sándor miniszter és kísérete, az öreg Kiss Áron tiszántúli ev. ref. püspök, kiket éljenekkel fogadtak. Végre jött Fircák Gyula ruthén püspök. Vörös palástjának uszáját tarsolyos huszára vitte utána s bevonult a lombsátorba, hol miséhez öltöztették, drága gyöngyös koronáját is fejére téve. Ekkor megkezdődött a hosszú, halk mise, mely alatt a lombsátor mellett ruthén énekeket énekeltek. A mise után Fircák püspök szentelt vízzel meghintette és most már hallható szóval megáldotta és pedig magyarul Munkács városa zászlaját, melyet a munkácsi hölgyek hímeztek. Erre a két püspök, Kronenbald altá-

bornagy, gróf Schönborn, Bereg és a szomszéd vármegye küldöttei beverték a zászló szögeit.

Majd a deszkasátorba vonult a díszes közönség. Itt Erdélyi Sándor miniszter beszélt egy emelvényről. „Ezredéves országos ünnepeinek közül — mondá, — most Munkács van a soron. Oszlopot emelünk Munkács ormára.” Aztán fejtegeti az oszlop czélját, jelentőségét. — „Tanuljuk meg és tanítsuk meg reá unokáinkat is, — így szól tovább — hogy az egyetértés, hazaszeretet, a törvény tisztelete, vallási és nemzeti türelmesség, mindezek felett hűség az alkotmányhoz és királyhoz, ezek azon arkanumok, melyek annyira balszerencse, annyi ellenség között megóvtak és a miben van erőnk a jövőre is stb;” kijelenti, hogy a nemzeti emléket átadja Bereg vármegye hazafias közönségének. A haza és a király éltetésével végzi beszédét, a melyet lelkes éljenzés követett.

A sáncokon katona-zene húzta a Kölcsey „Himnusz”-át; a sikon tengernyi nép táborozott, ujongva, énekelve; a várban ágyúk dörögtek.

Erre megindult a fényes közönség a várfelé; de az öreg magyar püspök nem mehetett velők! Végre kerítették egy fényes fogatot, mely a díszruhás magyarok éljenzése között fölvitte a meredek úton a várba, míg a mintegy 50 református papot Sütő Kálmán beregi esperes gyalog vezette föl. Az öreg Kiss Áron a „Rákóczy-téren” szállt ki a kocsiból.

Aztán következett a műemlék mintájának megsemmisítése a fellegvárban, hová karonfogva vittük fel a lépcsőkön az öreg magyar püspököt. Ide csak külön jeggyel lehetett bejutni. Majd a várfokra mentünk, hol az emlék állani fog. Itt egy díszes deszka-sátor alatt két asztal volt felállítva, egy nemzeti színű és egy fehér selyemmel borított. A környező falak zöld fenyőgallyakkal és nemzeti színű szövetekkel voltak díszítve.

A fehér asztal mellé leültették az öreg magyar püspököt; mi a beregi ref. papsággal mögötte állottunk fel félkörben.

Majd a nemzeti színű asztal mellől felszólította Erdélyi miniszter Gulácsy Dezső képviselőt, hogy az alapkőbe helyezendő okiratot olvassa fel. Ez megtörténvén, mindnyájan aláírtuk s elébb üveg, majd rézhengerbe tették s lezárták s megkezdődött a kalapácsütések sora és az alapkőnek csigán-leeresztése.

A kalapácsütések elhangzásával felemelkedett az öreg magyar püspök — Kis Áron — pátriárkai alakja és egy előfohász után az imához kezdett, aztán megáldotta bibliai áldással az Istennek népét, a magyar népet.

Az imádságot utána imádkoztuk az előlkönyörgőnek, de azt a költői lendülettel írt szép imát, melyet az öreg magyar püspök mondott, nemcsak könyező szemmel hallgatta s mondta utána, hanem a mint most a hazáért, majd a nemzetért, a királyért, királynéért, királyi házért könyörgött, az egyetértésért stb. imádkozott, a közönség folytonos éljenzéssel kísérte. (Lásd az imát „Tárcza” rovatunkban!) Fircák püspök s a dísz-magyarok kezét szorítottak vele; mi pedig rázendítettük a „Szózatot,” melyet az alatt ünneplő nép folytatott.

Aztán megkezdődött a leszállás. A Rákóczy-téren hagyott kocsikhoz kísértük az öreg magyar püspököt, mely mellett Fircák püspök állt két kanonokkal. Ekkor vettük észre, hogy az ő tulajdon hintója. Erre a görög katolikus püspök maga kérte az öreg püspököt, hogy csak üljön fel. Fel is ült a csillagsáncig. Kiss Áron jelenlevő fiai pedig, megköszönve a Fircák püspök előzékenységét, a kálvinista papsággal körülvették és

ügy kísérték le a görög katolikus püspököt a városból gyalog.

Azok, kik a nemzetiségek elnyomásáról, a felekezetek üldözéséről tele hazudozzák Európát, itt is meggyőződhetek volna, hogy itt sem faji, sem nemzetiségi elnyomásról szó sincs és ha csakugyan valaki hátrányban van, az épen a tiszta magyar faj, mely más úgy sem lehet — mint magyar.

Lenn a városban aztán a városi színház és felső leányiskola alapkövének letételét ünnepelték.

Délben dísz ebéd volt a „Csillag” szállóban, lelkes pohárköszöntőkkel. Fecimus magnum áldomás!

Hétfőn hajnalban a Beszkidek felé stb indult a karaván, hol a hazafias tüntetéseknek méltó folytatása következett.

Egy nagykőrösi jelen volt.

IRODALOM.

* **Róma.** Irta Zola Emil. Lapunk múlt évi folyamában ismertettük Zola „Lourdes” című regényét; e vallásos regény-ciklus második része: *Róma* fekszik most előttünk. E mű a római egyházra nézve sokkal veszedelmesebb *Lourdes*-nál, mert Lourdes felett elvégre a művelt katolikusok is mosolyognak, míg *Rómában* Zola a Vatikánt és a pápát oly módon rajzolja, a melynek minden buzgó katolikust fel kell lázítania. A regény tartalma röviden összefoglalva a következő. Az a Froment Péter abbé, a ki Lourdes-ból lehűtve, megundorodva távozott el, miután bensőleg a kath. dogmával szakított, egész lelkével a párisi szegények és elhagyottak fölsegelésének ügyére szentelte magát, és írt egy könyvet *la Rome nouvelle* cím alatt, a melyben azt a naiv, rajongó hitét fejezi ki, hogy XIII. Leo és a Vatikán a kath. socialismus élére fog állni, mi által Róma harmadszor is megmentője és ura lesz a világnak. Rettenetes megdöbbenésére arról értesül Péter abbé, hogy az ő igaz lélekkel írt műve az *index*-be kerül, s egy hatalmas barátja — Philibert la Choue — ráveszi őt, hogy Rómába menjen és kihallgatást kérjen a szent atyától, hogy így könyvét megmentse az indextől. A jó Péter abbé, a ki, mint egykor Luther, Róma felől a legmagasabb reményeket táplálta, ott mindazt a dicsőt és fenségest elérni remélte, a mi egy kath. szívre nézve csak képzelhető, azon hónapok alatt, a melyeket ott tölt, csupa oly dolgokat talál, a melyek a kath. vallásba vetett hitét teljesen kiölik lelkéből. Hatalmas pártfogója de la Choue útján bejut a legfőbb papság körébe, Farnaro és Nani praelatusokkal, Sarno, Sanguinetti és Boccanera bíbornokokkal érütközik, sőt az utóbbi sivár palotájában lakik a *Via Guilián*. De e magas főpapok mindnyájan ellene vannak az ő könyvének s különösen bántja őket az abban követelt *religion nouvelle*. Egyik ajtótól a másikhoz utasítják; hitegetik, megcsalják. Sanguinetti, az *index*-bizottság elnöke, reményeket kelt benne, holott a kárhóztató ítéletet már mindnyájan kimondották. S végül a XIII. Leo által való kihallgatás, a mely egy egész fejezetet elfoglal, arra a meggyőződésre indítja őt, hogy Rómától a socialismusra nézve mi sem várható, mivel ezt Róma kizárólag mint csalétket használja világuralmi tervei érdekében. Könyvét a legfelsőbb helyen határozottan elítélik és a keserűen csalódott szerző külsőleg teljesen aláveti magát. De meghódolásával csak azt akarja kifejezni, hogy a római egyháztól teljesen és végleg elfordul, miután a Vatikánban semmi fogékony-

ságot nem talált a jelenkor vallásos szükségletei iránt, hanem csak hatalom- és pénzvágyat, a legrettenetesebb jezsuita cselszövények hálózatát. Egy borzalmas szerelmi tragédia a Boccanera palotájában, melynek főszereplője és áldozata a bíbornok unokahúga, a vakbuzgó Benedetta, ki méregtől hal meg, felnyitotta az abbé szeméit arra nézve, hogy a Vatikántól erkölcsi tekintetben sincs mit remélnie. Azzal a meggyőződéssel csomagolja be málhait, hogy a tudomány a munkával kapcsolatban az a hatalom, a mely a római egyház, sőt minden egyház bukását túl fogja élni, és minden valószínűség szerint erről fog Zola legközelebbi műve, — e regénysorozat (les trois villes) harmadik darabja szólni. A lehető legellentetesebb érzelmekkel olvassuk *Rómát* végig, csodálattal telve az antik, katolikus és modern Róma felülmúlhatatlan rajzolása miatt, iszonyattal telve egyes undorító jelenetek előadása miatt, és sajnálkozva a felett, hogy századunk legolvasottabb írója — *Róma* francia kiadásából eddig már 36000 példány kelt el s egy pár száz-ezer még következni fog — a ker. vallás torzképét genialisan rajzolja ugyan, de igazságaihoz semmi bizalmat nem mutat, sőt azokat alig ismeri. Ha XIII. Leo és bíbornokai e könyvet olvasni találják, be kell látniok, hogy Zola veszélyesebb ellenségek, mint száz évvel ezelőtt Voltaire és iskolája volt. Azért e művet egy protestáns egyházi lapban méltán nevezhetjük az idők jelenek.

* **Magyar Millennium.** 1896. A kiállításnak már egész irodalma dolt előre. Az üzleti szellem iparkodott jókor piacra vetni mindent, a mi haszonnal kecsegtetett, tehát bizonyos irodalmi termékeket is, a melyek között akad is aztán selejtes elég. Ez a címben nevezett mű nemes kivételt képez. Ez hivatalos kiadás, hivatalos tájékoztató. Minden ízében csinos, sőt díszes és megbízható. Igazi címe így hangzik (amaz csak tetszős címlapján olvasható): „Az ezer éves Magyarország multjából és jelenéből.” Összeállította Gelléri Mór, az ezredéves országos kiállítási sajtó osztályának elnöke. 5. színes s temérdek egyszerű nyomású kép van benne a kiállítás és a főváros nevezetességeiről s a nemzet specialitásairól, a melyek nem kisebb írók műveit illusztrálják, mint Jókai Mór, Wekerle Sándor, Vámbéry Ármin, Herman Ottó, Falk Miksa, Horváth Gyula, Zsilinszky Mihály, Rákosi Jenő, Csányi Dezső dr., Bródy Sándor, Korányi Frigyes (az egészségügyről), Kozma Andor, Rákosi Viktor, Bernolák Károly (a haderő), Mándy Lajos (a közlekedésügy) stb. Jó gondolat volt a sok reklamszerű, alkalmi mű közé ezt a tiszteletet parancsoló komoly, kedves munkát kiadni, a melynek értéke nem múlik el a kiállítás idejével s becsületet szerez a nemzet jó izlésének is. Gratulálunk hozzá tisztelettel. Terjedelme 182 lap (kis 8°), ára 1 frt.

* **Millenniumi kalauz. Kiállítási útmutató.** Számos képpel. Szerkesztették Izsák Jenő és Boross Vilmos. Budapest, 1896. Kiadja Székely Aladár könyvkiadó. Ára 1 korona. Ez már a rövidebb életre számított tájékoztatókból való. Korán készült s így térképe is inkább a fővárost tárja elénk, mint a kiállítás részleteit. 15 cím alatt szól az ezredéves ünnepről, a maradandó alkalmi emlékekről (országház, Munkácsy Honfoglalása, műcsarnok, vaskapu-szabályozás, dunai hidak, 400 népiskola, az őseink bejövételét jelző oszlopok stb.). Ős Buda váráról, a mely meszeszerű merész vállalkozás s a harmadfélszáz év előtti budai vár nagy részét a szemlélő elé tárja (de csak épületekben és nem szellemben is!!) s a kiállítás egyes csoportjairól s végül Budapest nevezetességiről. Ez is képekkel van díszítve, de a melyek ingyen sem érnek fel az előbbi mű képeivel. Reklamszerűségét mutatja, hogy a ki megveszi, az 500 korona erejéig biztosítva

van a hazai általános biztosító részvénytársaságnál bal-
esetekre.

* **A nagykőrösi ev. ref. főgimnázium története. A nagy-kőrösi ev. ref. egyháztanács megbízásából írták: Ádám Gerzson igazgató és dr. Joó Imre tanár. Kiadta az ev. ref. egyháztanács. Nagy-Kőrös 1896.** A fenebbi cím alatt díszesen kiállított mű 21 nagy 8° rétet íven adja elő a nagykőrösi ev. ref. főgimnázium történetét a meglevő okmányok és feljegyzések alapján. A mű elején *Szilágyi Sándor* akadémiai rendes tag, az egyetemi könyvtár igazgatója s a történelmi társulat titkára, a ki az intézetnek 1853—1867-ben tanára volt, egy, *Ádám Gerzson*hoz intézett nyílt levélben mondja el, hogy minő hatással volt reá „ez érdekes és alapos munka olvasása”. Érdekes és alapos munkának tartjuk mi is Ádám és Joó előttünk levő művét, mely hazai s küzelebbről ev. ref. egyházunk tanügyi történetének egyik szépen megírott részét képezi. A mű első része (9—54. l.) „az iskola fentartásáról” szól, külön mutatván be a város, az egyház, egyesek, az egyházkerület és az állam közreműködését az iskola fentartásánál. Közölve van itt az állammal 1895. jun. 16-án kötött szerződés is, mely szerint a kőrösi gimnázium 13000 frt évi segélyt nyer eddigi felekezeti jellegének és önkormányzati jogkörének épségben tartása mellett is. Ebben a részben van előadva a kőrösi gimnáziumnak az „Organisations Entwurf” elfogadása alkalmával folytatott tanácskozása és gróf Thurn Leó elismerő levele is. *Szilágyi Sándor* nyílt levelében a kőrösi gimn. vezetőinek nagy érdemül tulajdonítja, hogy a miért akkor annyian kárhoztatták, a ref. iskolák közül először alkalmazkodott az Entwurfhoz, mert jó részben ennek köszönheti, hogy hirneves tanárai között Arany János és Szász Károly, Salamon Ferenc és Szabó Károly nevei is előfordulnak (?) A munka második része a különböző időszakokban készített „iskola törvényeit” közli, (60—118 lap.) melyek 1693 óta mind ép, olvasható állapotban meg vannak az intézetnél. Be van mutatva hű másolatban az 1693. törvény első lapja is. A harmadik részben (119—139 l.) „az iskola hatóságairól” van szó. A negyedik az oktatásügy történetét adja elő a (140—177 lapon.) részletesebben foglalkozván azzal a hosszas és áldatlan küzdelemmel, melyet Kőrös, Kecskeméttel szemben 1828—1843-ig folytatott az egyházkerületi főiskola elhelyezése s a lyceumi nevezet megnyerése érdekében. Az ötödik rész (178—234 l.) a főgimnázium tanszainak névsorát közli 1580-tól a mai napig, kiterjeszkedvén azoknak élettörténetére s irodalmi működésére is. Működési idejük szerint 148 tanár neve van felsorolva. A hatodik részben (235—292 lap) a tanulók tisztségeit, a tanulói életet s a tanulók segélyezését írja le; a hetedik részben pedig (293—308 l.) az iskola gyűjteményes tárait ismerteti. Végül a függelékben az ifjúsági önképző társulatról s a latin osztályok tanítóiról emlékezik meg. Érdekes az a graphikai táblázat, melyet *Olasz József* állított össze a tanulók létszámáról, a bölcsészti szak hallgatóiról, az osztály és érettségi vizsgát tett ifjak számáról. Érdekes a könyvtár két unicum példányának címlapja is. Az egyik melynek címe: „Pápastak Kerengője”, Sárospatakon 1661-ben nyomtatott. A derék munkához gratulálunk a szerzőknek.

* **A „Budapesti Szemle”** júliusi (235.) füzetében foglalkozik a kir. Cúria f. évi febr. 1-én hozott azon döntvényével, mely kimondotta, hogy a holt kézről szóló törvények a változott viszonyoknál fogva elavulván, nincsenek többé hatályban. A cikkíró (Z.) szerint e döntvény indokai tévesek, s téves az azokra fölépített

conclusio; szerinte e döntvény az alsófokú bíróságokra semmi kötelező erővel nem bír.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** „Hálnak, hálnak, egyre hálnak” . . . . A „színe, java” volt az a két kiváló férfiú is, a kit a közelebbi napokban döntött a halál fagyos keze hideg ágyba, örök éjszakába. Az alsó-borsodi egyházmegye siratja közelebbről az egyiket, a másikat pedig nagy, népes családján kívül az alsó-szabolcs-hajduvidéki egyházmegye és a hajdú-böszörményi egyház. *Borsovai Lengyel Sámuel*, egyházmegyei gondnok az egyik, a ki f. hó 18-án éjjel Miskolcon hunyt el s 20-ától az avasi temetőben pihen; *Szeremley József* lelkész, esperes, zsinati és konvinti tag volt a másik, a kit hosszú kinos szenvedések, életének 62-ik, boldog házasságának 31-ik, lelkészségének 32-ik évében 13 évig tartó hűséges espereskedés után juttattak az örök élet révpartjára. Emez munkában elfáradtan, testileg megtörve várta a pihentető síri álmot, amaz még teljes erejében s csak imént állott az alsó-borsodi egyházmegye kormány-rúdjához, a hol a Vay Béla br. helyét volt betöltendő s a hol annyi szépet és jót várta tőle legközelebbi ismerői és legilletékesebb bírálói. Mélyen megilletődve tudatjuk mindkét gyász-esetet t. olvasóinkkal s tartózkodunk a kidőlt jelesek érdemeinek bővebb méltatásától, tudván, hogy tisztelőik igyekezni fognak mindkettőjüknek lapunkban is méltó emléket állítani. A vesztőeség fájdalmait tegye elviselhetővé az a tudat, hogy az illetők nemes harcot harcoltak és bizonyosra futottak — a jutalomért. Áldott legyen emlékezetük!

— **Kun Béla halála és temetése.** Április hó végén hagyott itt bennünket, hogy lelkének megzavart egyensúlyát visszanyerje a fővárosnak valamelyik gyógyintézetében. De napja ott is gyorsan alkonyult s a felgyógyulásához fűzött reménységet megingatták az időnként érkező s egyre szomorúbb hivatalos jelentések, annyira, hogy kívánnunk kellett részére a jóltevő halált. Folyó hó 18-án délután eljött ez a várt szabadító s a fényesen indult ifjú élet lángja véglobbot vetett. Este volt már, mikor a szomorú hír Sárospatakra elhatott s a merre terjedt, mindenütt forró sóhajtásokat vert fel és áldást fakasztott az ajkakon. Másnap reggel a főiskola épületén gyászlöbögő hirdette halálát, a tanári kar gyűlésre seregett s fájdalmas szívvel, de Istenben vetett megnyugvással vette hivatalosan tudomásul a főiskolát ért újabb veszteséget. Elhatározta, hogy a szeretett tisztárs, jó barát, eszményekért rajongó férfi érdemeit jegyzőkönyvébe jegyzi, kidőltét a főiskolához közelebb állókkal gyászjelentésben tudatja, a sebzett szívű atyának részvét-iratot küld, temetésén az igazgatóval és jogakadémiai szakelnökökkel képviselteti magát, koporsójára koszorút tesz s eltemetéseig — a sárospataki szokások szerint — harangozás által is jelezni kívánja, hogy a főiskolának halottja van. — A temetés Budapesten, a kerepesi temető halottas-házából történt f. hó 20-án d. u. 5 órakor. A koszorúkkal borított koporsót a gyászoló család néhány tagja s egy pár régi jó barát (köztük Ábrányi Kornél és Szalay Péter miniszteri tanácsos) s a főiskola képviselőiben Dr. Finkey József és Dr. Zsindely István állották körül. Fábian s. lelkész rövid imája és beszéde után felvették és kivitték a holttestet s kevés távolra a Kossuth Lajos és Deák Ferenc nyughelyétől lebocsátották a nyitott sírba s könyvek között behantolták. A hol olyan sokat ígérőleg indult el a dicsőség útján, a hol tenni, munkálkodni vágyott untalan: ott nyugszik a fő- és székváros közös anyaföldjében, az országos nagyok társaságában, a kikkel versenyt futni volt hivatása. Legyen nyugalma esendes, álma édes és földi szenvedéseiről és csalódásairól is dúsán jutalmazó. A ki annyi ezer sebet gyógyított már a hit balzsamával, szülei reményeinek romjain is bizonyára rendületlenül áll az ő Istenébe és Jézusába vetett bizodalomával, hallván az égi szót: „Ne félj, csak higgy!” Legyen Neki az ő hite szerint.

— **Kedves vendégei** voltak — habár csak futólag — f. hó 20-án a sárospataki főiskolának. *Kiss Aron* püspök és két fia (Kálmán és Aron) s családjuknak 4 nő tagja (köztük a püspökné és Kálmán neje) tekintették meg az egykor mind a három férfiúnak nevelő édes anyját, a jó öreg collegiumot s a Rákóczy-várat. Olyan édesen tapadtak mindenikhez, — az Isten áldja őket szerelmök hűségében!

— **A Tompa-szoborra** ujabban a következő adományokat kaptam: főt. Kun Bertalan püspök úrtól 5 frtot, dr. Horváth Ödön és Szilávik Mátás eperjesi tanároktól 3—3 frtot és Medve Pál abauj-szántói lelkész úrtól 1 frt 30 krt, mint a confirmált gyermekek ajándékát. Fogadják a nemes lelkű adakozók az „Önképző-Társulat” forró köszönetét. A mellszobor szeptemberben minden bizonynyal felállítható lesz. Holló Barnabás, a szobor készítője, e napokban Sárospatakon járt s több tanárral együtt helyet kerestek a felállítandó szobor számára. Hosszas tanácskozás és sok mindenféle kombináció után abban állapodtak meg, hogy a főiskola udvarán levő oval-kertecske felső részén, frontál a Rákóczy- (a volt Kovács) utcára állíttassék a szobor, a hol nemcsak az iskola-udvarnak szolgálna kiváló díszül, hanem a tanuló ifjúságnak is folyton szeme előtt állván, nevelő és nemesítő hatása is nagyobb lenne. Ha a gazdasági választmány e tervhez hozzájárul, a szobor ott fog felállíthatni s valószínűleg a szeptember 20-iki évmelegnyitó ünnepély alkalmával. Dr. F. F.

— **Figyelmeztetés.** Tekintettel arra, hogy az Igazgató-Tanács juniusi határozata szerint az 1896—97. iskolai év szeptember 20-án nyitattik meg főiskolánkban s így a *jogi alapisvizsgák* sem lesznek a rendes időben (szept. 1—12) megtarthatók, jog- és államtudományi karunk arra kérte a nagymt. vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy kivételesen engedje meg az alapisvizsgai határidőknek okt. 1—15 re való halasztását. E kérelmet az említett minisztérium 37,150. sz. leiratával jóváhagyván, figyelmeztetem azokat a joghallgatókat, kik szeptemberben óhajtottak alapisvizsgákat tenni, hogy a rendes határidő ez évben október 1—15-ike leend. Államvizsgák ennek megfelelőleg szintén ezen időben fognak tartatni. Sárospatak, 1896. július 24.

Dr. Finkey Ferencz,
jogakadémiai szakelnök.

— **Lelkész-beiktatás.** *Kenyeresy Árpád* tiszalúci lelkész, a ki — az ismeretes körülmények miatt — olyan küzdelmesen birt hozzájutni a *Kopré Ferencz* örökéhez, folyó hó 5-dikén nagy lelkesedéssel (banderium stb.) vitték el választói rendes lelkészöklül a szomszédos Harkányból, hol segéd-lelkészként működött. A beiktatást *Zitós István*, szadai lelkész végezte, mint esperesi megbízott. Az elválasztott a papi köteleességeket s követendő elveit fejtegette beköszöntő beszédében. Kívánjuk, hogy a most tüntetőleg mutatkozó nagy szeretet a lelkész és hívei között állandó maradjon.

— **A sárospataki főiskola főbizományát** özv. *Trócsányi Bertalanné*, az eddigi cég alatt, a főiskolával korábban kötött szerződés alapján, a gazdasági választmány beleegyezésével is, megtartja s az egész üzletet — úgy a mint volt — folytatni fogja. Ez úton is szívesen ajánljuk a jóhírű céget az érdekeltek tovább szíves figyelmébe és pártfogásába.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. K. Kivánságod szerint cselekedtünk a levelező-lappal — *K. B.* A nyomda nem bír olyan könnyen haladni, mint a szerzők óhajtanák. Sok a sürgős munka. Az ezredévi műben gyönyörködtem. Szólunk róla legközelebb. Az egyébről is írok csak belejussak már a munka sodrába — a hivatalosba és nem hivatalosba egyaránt. A gyász — hiszem — neked is a szívedig hatott. — *Sz. I.* Közljük, mihelyt lehet. Nem kell különben minden kisebbszerű dologból és félreértésből nagy dolgot csinálni. — *N. A.* Ebbe a számba nem juthatott be a gyász- és örömesetek miatt. A legközelebbire előjegyeztük. — *K. D.* Nyomdába adtuk. A tanítókkal való közelebbi viszony megkötése végett mi már többször tettünk lépéseket lapunkban, de sikertelenül. A tanügyi bizottságokat is ébresztgettük a testvériségre, az önmagukról való tudósításokra, de ennek se láttuk elég eredményét. — *Egy leírás.* Igyekeztünk bizonyítani, hogy nem csak „szóból megy ki a beszéd.” Örülünk, hogy az édes otthon visszaadta egészségét. Tartson sokáig! — *Dr. Sz. M.* A tisztességhez gratulálok. A küldeményre nem kerülhetett sor ez ideig. — *K. A.* Bejegyeztük az előfizetők közé. — *S. L. F.-Ardó.* A küldött 1 frtot rendeltetési helyére juttatta lapunk pénztárnoka.

Pályázatok.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy rendes jogtanári állásra pályázat hirdetik.

A tanszék tárgyai: *Bevezetés a jog- és államtudományokba*, az I. félévben heti 2 órán. *Magyarország és Ausztria statisztikája* a II. félévben heti 6 órán. *Magyar pénzügyi jog*, az első félévben heti 5 órán. *Államszámviteltan*, egy félévben heti 3 órán. Ezen kívül a tantárgyai köréből vett special collegiumokkal tartozik a megválasztott heti óraszámát mindkét félévben 10-re kiegészíteni.

Fizetés: 1300 frt törzsfizetés. 300 frt lakbér és 100 frtos ötöd-éves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedhetik. A megválasztott jogosult és kötelezett tagja leend az országos tanári nyugdíjintézetnek. (1894. évi 27 t.-cikk.)

Megkívántató képesítés: jogtudori diploma és egyetemi magántanárság. Ha ez utóbbi nem volna meg, köteles azt a megválasztott 2 év alatt megszerezni.

Pályázók folyamodványukat, a képesítettségüket, *jelenlegi* polgári állásukat igazoló eredeti okmányokkal felszerelve, melyekhez csatolandók: egy rövid életrajz s a katonai kötelezettség teljesítésére vonatkozó okmányok, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtiszt. előjáróságához címezve, a sárospataki evang. reform. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához, f. évi *augusztus hó 20-ig* küldjék be.

A megválasztott tanár f. évi október 1-én foglalja el tanszékét.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

2—2

A sárospataki ev. ref. főiskolában a Mesko-féle alapítványra egy hely megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdetik.

Pályázhatnak a sárospataki állami képezdőben tanuló, abaujmegyei születésű, jó erkölcsű s kitűnő osztályzatú tanulók. A felvételre nézve az abauji ev. ref. egyházmegyenek ajánlási joga van ugyan, de a felvételt a sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsa eszközli.

Az évi ösztöndíj 100 forint, mely félévenként utólagosan adatik ki.

Pályázók okmányokkal felszerelt kérvényüket, a sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsához címezve, a sárospataki főiskola akadémiai igazgatójához, ki a folyamodványokat ajánlattétel végett az abauji ev. ref. egyházmegye espereséhez átteszi, folyó 1896. év aug. hó 15-ig adják be.

Radácsi György,

a sárospataki főiskola akadémiai és közigazgatója.

1—2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Felső-Szabolcs szétdarabolása.” *Nagymáté Albert.* — „Egy kifejezett § az újabb zsinati törvénykönyvből.” *Tóth Bertalan.* — „Az egységes nemzeti oktatás és a görög nyelv az egységes középiskola körében.” *Zsoldos Benő.* — „Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni.” *Ruszkay Gyula.* — „A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan 1-ső kötetének bírálata.” *Szinyei Gerzson.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázatok.”

Felső-Szabolcs szétdarabolása.

Én is veszem magamnak a bátorságot és hozzá szólok a címben foglalt kérdéshez. Még pedig előre jelzem, hogy amaz oldalon maradok, mely egyházmegyénket mai alakjában kívánja fentartani. Előterjesztem röviden érveimet is, hátha én rajtam kívül azok egyike vagy másika szakadár barátaimra is befolyást gyakorolna!

Lássuk először is a történeti érveket.

Sokkal régebb ez a felosztás kérdése, mint a hogy annak barátai e becses lapokban az olvasó közönség előtt bemutatták. Visszanyúlik az egészen az 1821-iki generál-konventig. Ez szakította el tőlünk a régi *tractus betuliensis* teljesen kikerekített testéből a nagykarolyi mostani egyházmegye egy tekintélyes részét, az alsó-szabolcsi egyházmegyének pár egyházát, sőt, ha jól jut eszembe, még az érmelléki traktusnak is adott valamit. Alighanem az alsó-zempléni is kapott az osztalékból. Az volt ám csak az egyházmegye! És mégis lehetett kormányozni. Még pedig ugyan nehéz időben. Mikor volt eset rá, hogy a német labbancok még a tiszántúli püspököt is, ki akkori időben Madán székelt, agyonlőtték. Töröktatár, német pusztitották népét, a jezsuiták Batori Zsófia idejében foglalgatták templomait és az akkori esperesek ráérttek nemcsak kormányozni, parciais synodusokat tartani, házassági pereket eligazítani, menteni, védelmezni, a lelkeket megnyugtanni; hanem még bibliákat is nyomtatni (lásd a váradai biblia története), a mi örök érdeme marad a nyíri traktusnak.

Hát uraim! tisztelt szakadár barátaim! a történet az élet tanító mestere. A mi történt a multban, ugyanaz történik a jövőben is. Ha a nagy egyházmegye jó volt a multban, jó lesz az a jövőben is. Még egy fűszál se nő ki cél és hivatás nélkül a földből. A mi felső-szabolcsi egyházmegyénk sem azért lett még a rég mult időben a legnagyobb számú egyházakból álló egyházmegye — hogy ez pusztán csak így legyen; — történeti szükség hozta azt létre s nekünk késő kor gyermekeinek a történeti igazságot fel kell ismernünk és megfigyelve, a mai viszonyokhoz kell alkalmaznunk. Tennünk, javítanunk kell, a létező állapotokat kötelesek vagyunk fejleszteni, de figyelembe kell vennünk a mult idők tanulságait is.

Annyival is inkább, mert a történet további folyamából is az látszik, hogy ennek a szétdarabolásnak szükségét egyházaink a multban sem érezték. Legelső-

ben a negyvenes évek utolján agitált e mellett b. e. Litkey Péter, majd később a 70-es évek elején Gonda Balázs, de bizony a köz-szükség előtt meghajolva, belátták, hogy ez az ő céljuk nem a történeti exigenciák folyománya. Leszavaztattak. Ekkor b. e. Ujfalussy József egyházmegyei gondnok vetette fel újból a kérdést s adta be indítványát az 1882. márciusi gyűlésen. Ismét leszavaztatott, mert nem volt az történeti szükségesség. S az egyházmegyei szavazatok többsége azt igazolta, hogy az indítványozó gondnok érvelése csak a magán meggyőződés, de nem a közvélemény kifejezése volt. És itt ki kell javítanom Andrassy Kálmán tisztelt barátomnak egy történeti tévedését, hogy t. i. Ujfalussy-nak — indítványa beadásakor — Lukács Ödön már 10 éves elnöktársa lett volna. Nem 10 éves, csak 2 éves elnöktárs volt, mert Lukács Ödön csak 1880-ban lett esperessé megválasztva. A mi pedig a Rácz Kálmán balsai lelkész-társunk érveit illeti — noha én őt igen komoly, gondolkodó tudós embernek tartom és itélem, tisztelem, becsülöm, sőt szeretem is, — az ő tapasztalatai még, mivel alig pár év óta ismeri egyházmegyei viszonyainkat, — nem lehetnek irányadók ilyen igen fontos kérdésben. Én teljesen meg vagyok róla győződve, hogy az ő nézete is, nem nagyon hosszú idő múlva, megváltozik, mihelyt mint gyakorlati lelkész beleéli magát a felső-szabolcsi viszonyokba.

A kérdés gyakorlati oldalára térve át, Andrassy barátom szerint is egyedüli, de én hozzáteszem hogy *leggyőzhetetlen akadály a mi szegénységünk.* Ha most egyesült erővel alig bírjuk az egyházmegyei költségeket fedezni, mint ezt Andrassy is elismeri: hát kétfelé szakadva — vagy ő szerinte épen háromfelé, — ugyan hogy bírónak meg? Szép dolog az, hogy takarékoskodjunk; napidíjat ne fogadjunk el, az esperesnek fizetést, tiszteletdíjat ne adjunk, — hiszen igaz, hogy az Isten gondot visel, dehát a vasuti jegyet nem adják ingyen, a fuvaros nem visz ingyen, az étkezés, lakás idegen városban nem lehet ingyen . . . a mai időben. És hogy egy 500 forintos fizetésen tengődő lelkész, miként vonja el családjától, gyermekeitől azt a pár forintot, akkor midőn a közügyeknek szolgálunk: — én nem tudom megérteni, hiszen jézusi ige az, hogy *ha az oltárt szolgáljuk, az oltárról éljünk.*

Nem lesz talán feltűnő, ha egy régi érvet felhozok itt, megint visszatérve a történeti multra. Az 1871. évi

nyiregyházai gyűlésen *pro et contra* kinosan folyt az eszmecsere a szakadás kérdésében. Kozma József, akkori tanácsbíró meghallgatta a vitázókat s a vita folyamán elővett egy darab papirost, s lerajzolt annak egyik felére egy fejős tehenet, a mely alatt két sovány borju rugdalózik; a másik felére ugyanazt a tehenet, de már csak egy szép, jól táplált borjúval alatta s ezen pár szó kíséretében: *ime uraim, itt van a régi és kétfelé szakadt traktus képe*, felmutatta a vitázóknak. Még vannak közöttünk, a kik emlékeznek e jelenetre s megmondhatják, mi volt az eredmény. Az, a mit Andrásy barátom is konstatál, hogy t. i. a szakadási indítvány nagy többséggel leszavaztatott. Ez volt a kérdés gyakorlati megoldásának legjobb módja. *Fiat applicatio.*

De a gyakorlat, már t. i. az enyém, azt is mutatja, hogy el lehet kormányozni ilyen nagy egyházmegyét is. Folyó évi március 11-én vettem át az esperesi hivatal ideiglenes vezetését. Azon idő óta beérkezett hozám 496 elintéznivaló ügydarab, a melyek a mai napig mind elintéztettek egy híján; irtam 605 darab hivatalos levelet, meglátogattam 28 egyházat, megvizsgáltam 35 iskolát, megnéztem két újból épülő templomot, eligazítottam a múlt évi esperesi kezelés alatt álló domesztikai számadás ügyét, a múlt évi visitatio számadásait, számvevőszéki, egyházmegyei gyűléseken részt vettem, egyházkerületi gyűlésen voltam és még sok más ügyet lebonyolítottam saját egyházamén kívül, esperesi káplán nélkül, még a helybeli tanító segítségét sem véve igénybe. Pedig élni is kellvén, még kicsiny gazdálkodásomban is részt vettem, mert az 500 frt lelkészi fizetés mellett ezt sem hanyagolhatom el. Tehát nem lehetetlen a nagy egyházmegye kormányzása. Ezt nem ismerhetem el gyakorlati érvnek. Azt természetesen nem mondhatom, hogy jól ment e dolog; — dönteni fog felette az összeülendő egyházmegyei gyűlés.*

Van még egy érvem, a mit Ujfaluassy Béla tanácsbíró úr, kinek álláspontját teljesen elfogadom, fel nem hozott és az a következő: köztudomású dolog, hogy a konvent már régebben célba vette az egyházkerületek és egyházmegyék territorialis elrendezését. És ezen munkálatát az országos lelkészi gyámintézet és a lelkészi fizetés minimumának rendezése után fogja végezni. Lehet 5, lehet 10 év múlva. Ha mi most megcsináljuk is a szakadást — feltéve, de részemről soha meg nem engedve — s elintézzük még az egyházmegyei pénztárak kérdését is, a mi nagyon fogós kérdés, és a konvent intézkedése folytán ugyanezt a munkát 5 vagy 10 év múlva ismét újra csináljuk — mert nem tudhatjuk, hogy a magasabb szempontok, hogy osztják fel ismét mostani egységes egyházmegyénket — ezt oly hibának találom, hogy részemről ily kísérletekbe belebocsátkozni nem vagyok hajlandó. Ha semmi más érv meg nem győzne is, ez előtt elhallgatva állanék meg.

A mi az elméleti oldalt illeti, — ehhez is sok szó férne. De az elmélet csak germán elméknek való. Azok tudják még a feketét is fehérnek bizonyítani. Szerintem az elmélet is csak úgy beszélhet, mint a gyakorlat és történet. Ezért ehhez most nem is szólok.

A végeredmény nálam ugyanaz, a mit Ujfaluassy Béla tanácsbíró úr konstatált. Maradjunk úgy, a hogy vagyunk. Sem történeti, sem gyakorlati szükségek nem követelik a felső-szabolcsi egyházmegye szétbontását. Ha ezt tennék, úgy cselekednénk, mint az a böles (?) öreg, ki önmaga alatt fűrészelte le a fát.**

Nagymáté Albert
felső-szabolcsi h.-esperes.

* Már döntött, és pedig teljes elismeréssel.

** E tárggyal végeztünk.

Szerk.
Szerk.

Egy kifelejtett § az újabb zsinati törvénykönyvből.

Az 1882-ik évi zsinati törvény 196. §-a ezt mondja:

„A lelkész-választásnak a lelkészi állomás megüresedése után 2—3 hónap alatt meg kell történnie. E határidő természeti, vagy más fontos akadályok esetében, az esperes által egy hónappal meghosszabbítható.

Bölcs előre látás nyilatkozik meg a zsinat ezen intézkedésében. A kinek alkalmá volt már arra, hogy közvetlenül szerezzen tapasztalatokat újabb időbeli papválasztásainkról, az bizonyára be is látja az 1882-ik évi zsinat fennebb említett rendelkezésének szükséges és célszerű voltát.

Az 1890—92-ik évi zsinat, melyet *korszakalkotónak* is szeretnek nevezni, midőn a megelőző zsinat által teremtetett választási rendszert eltörölte s az egyházmegyei fenhatóságok befolyását a lelkészválasztásoknál a *can-datio* eltörlése által megszüntette s a szabadválasztás jogát visszaállította, koordinálva ezzel a pályázat lehetőségét is: megfeledezett arról, hogy a lelkészi állomások betöltésénél a választást záros határidőhöz kösse s az 1882-ik évi törvény 196. §-át újabb törvénykönyvünkől *egyszerűen kihagyta*.

Nem céloim bíráltni az új lelkészválasztási törvényeket. Idejét is múlta; de meg erre vonatkozólag kifejtették nézeteiket annak idején én nálamnál illetékebb férfiak. Nem akarok rámutatni, hogy e törvény egyes rendelkezései mily elasztikusok; hogy mennyire eltérők a nézetek már a $\frac{2}{3}$ -ad többség számítására nézve is; nem akarok párhuzamot se vonni az ág. evangélikusok lelkészválasztási törvényei s a mieink között s kimutatni, hogy amazok jóval praktikusabbak s azokban a szabadválasztás elve talán inkább dominál, mint a mieinkben. Sőt csodálatos — de úgy van — hogy a szabad választás csorbitatlan fentartása dacára, az egyházmegyei fenhatóság befolyását is megtudták őrizni a lelkészválasztásoknál.

Az 1882-ik évi zsinati törvény 196 §-ának újabb törvénykönyvünkől történt kihagyása sajnálatos mulasztás s pótlására nézve az egyházkerületeknek intézkedniök kellene; ezt parancsolja több oly szempont, melyet figyelmen kívül hagyni egyáltalában nem tanácsos s nem is szabad.

E szempontok közül — mellőzve a kevésbé lényegesekeket — elsőnek emelem ki: a *választással járó izgalmak lehetőségig rövid időre szorításának szükségességét*.

Mint minden választás, úgy a papválasztás is izgalmakkal van összekötve. És bár szűkebb körben mozog ugyan, mint pl. a képviselőválasztás, de tagadhatatlan, hogy abban a szűk mederben, melyben a papválasztási izgalmak hullámai csapkodnak, az izgalmak épen olyan rombolást vihetnek véghez, mint a képviselőválasztások jóval szélesebb mederben zajongó hullámai. Míg a képviselőválasztások által 12—20 község polgári békéje szenved — sokszor nagyon is nehezen gyógyuló sebekben — addig a papválasztások által egyes egyházak vallás-erkölcsi életének békés, nyugodt folyama háborítatik meg a pártoskodás által, mely csak rombolni, pusztítani tud, de alkotni vagy a romokat fölépíteni képtelen. S ha a polgári társadalom is megsínyli — sokszor évekig — a választással együtt járó izgalmak következményeit; mennyivel inkább megsínyli az egyházi élet, melynek virágzása, a hívek egy érzés, egy gondolat által áthatott s az egyház javára irányuló munkásságához van kapcsolva.

De míg a polgári társadalomban a megzavart béke helyreállítására, óriási s hatalmas apparatus áll az állam rendelkezésére, mint a mely első sorban van hivatva őrködni, hogy az állampolgárok között mindenek ékesen és jó rendben legyenek: addig az egyházi élet földült békéjének helyreállítására csakis morális eszközök, mint pl. intés, dorgálás, vagy hogy így mondjam: „lélekre beszélés“ állanak az egyházi fenntartás rendelkezésére s egyebet az egyházi élet természete különben sem igen engedhet meg. Hogy pedig ezek az eszközök mit és mennyit érnek ily esetekben, azt nagyon könnyű elképzelni.

Az ország törvényhozói maguk is belátván a választási izgalmak káros következményeit, oda igyekeztek hatni, hogy ha már ez izgalmakat kikerülni nem lehet, legalább korlátozzák és pedig az által, hogy a választások a lehetőségig rövid idő alatt hajtassanak végre s ez által az izgalmaknak, a pártoskodás szenvedélyes megnyilatkozásainak is minél előbb végők legyen.

Ezt az érdeket — a polgári társadalom békéjének a lehetőségig biztosítását — szolgálja a képviselőválasztásokra vonatkozólag hozott országos törvény. Látjuk e törvényből, hogy az általános választások, a királyi meghívótól számítva, alig egy hónap alatt bevégeződnek. Időközi választásoknál pedig — halálozás, vagy lemondás következtében — a ház elnöke a választásokról 24 óra alatt intézkedik s az illető választókerület központi választmányja a választást — az elnöki utasítás kézhez vételétől számítva — 14—24 nap alatt végre hajtani köteles.

Ha már a képviselő választást — jóllehet itt ezer, meg ezer választó szavaz, s ezer meg ezer szavazó nyilvántartásáról van szó — 24 nap alatt be lehet fejezni és pedig országszerte: ugyan miért van nekünk szükségünk 5, 6, 7 hónapra — ezen alúl ritkán adjuk — a papválasztáshoz, még oly helyen is, a hol 300—500-ra, vagy talán még ennnyire sem rúg a szavazati joggal bíró egyháztagok száma?

És ha már az állam, vagy a kormány minél előbb végét szakítani törekszik a polgárok békéjét megzavaró választási izgalmaknak: vajjon a mi egyházi hatóságaink nem látnak be ennek a szükségesség voltát a papválasztásokat illetőleg? Azt nem hiszem, hogy a pártoskodás különböző, sokszor immoralis nyilvánulásaiban, valami nagy gyönyörűséget találnának.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy mi is ejtsük meg a választást 24 nap alatt — bár ez volna az igazán ideális állapot. — Előismerem, hogy a papválasztásoknál oly szempontokra is figyelemmel kell lenni, a milyenre amannál semmi súlyt nem fektetnek. Nehézkesebben is mozgunk valamivel, meg az úgynevezett ünnepélyességre is adunk valamit. Az a sok, rengeteg előkészület, a mely a papválasztást megelőzi, mint leltározás, hátrálékok beszédese iránti intézkedés. választók összeírása, a névsor kifüggesztése, a szavazók névsorának kihirdetése, a meghívásra, vagy pályázatra vonatkozólag a presbyteri, illetőleg az egyházközségi gyűlés véleményének, óhajlásának írásbeli jelentése, ennek az illetékes esperesi hivatalhoz való beküldése stb. stb., oly bonyolulttá teszik az egész aktust, hogy az ember akaratlanul is irigykedve gondol vissza azokra a régi jó időkre, a mikor a magyarak az ő királyaikat aránylag rövidebb idő alatt s kevesebb ceremóniával tudták megválasztani, mint a menyivel a mi egyházaink papot választanak. Igaz, hogy ez a sok formalitás a dolognak bizonyos nimbuszt kölcsönöz, de

igaz az is, hogy ezt a nimbuszt a neki vadult pártoskodás rövid idő alatt foszlányokra tépi.

Ha azonban készséggel elismerem azt, hogy a papválasztást — az üresedéstől számítva — 24 nap alatt megejteni különböző okokból nem lehet, de azt már egyáltalában nem értem — s nem gondolom, hogy ezt valaki indokolni tudná — hogy miért kell nekünk 5—6 hónap, míg valamelyik egyháznak papot tudunk adni? Mig zsinati törvényeink nem voltak, elég volt erre 1½ hónap, az 1892-iki zsinati törvény szerint 2—3 hónap. Miért nem maradtunk meg a régi gyakorlat mellett s miért kellett a törvénynek idevágó rendelkezéseit eltörölni; a választás előkészítésével megbízott egyházi hivatalnokoknak e részben szabad kezét adni, hogy saját ízlésük szerint intézkedjenek s az egész, máskülönben egyszerű dolgot a szentiványi énekkel egyenlő hosszúságra szabják?

Az eddig mondottakkal szemben két ellenvetéssel lehetne élni. Az egyik ez: „akár 2 hónap, akár 6 hónap alatt ejtessék is meg a papválasztás, az eredmény egy; mert hiszen az izgalmakat sem az első, sem a második esetben ki nem kerülhetjük, s így ez a dolog lényegesen mit sem változtat; a másik pedig ez lehetne: bármikor töltsék is be valamely egyházban az üresedésbe jött papi állomás, a halasztásból az egyházra nézve semmiféle kár nem származik. Hiszen van időtöltő lelkész, (ma adminisztrátornak nevezik) a ki felelősség mellett intézi az egyház dolgait, így hát az egyházi ügyek rendes menetében semmi zavar sem fordulhat elő.“

Legyen szabad ezekkel szemben két kérdést föltennem: mi előnyösebb a választó egyházra nézve, az-e, ha a pártoskodás nyomában járó izgalmaknak 2 hónap alatt vége szakad, vagy pedig az, ha a pártszenvédély 5—6 hónapig dúlhatja az egyház békéjét s a kettő közül melyik esetben vághat az nagyobb sebet az egyház testén? Továbbá: pusztán az adminisztrációtól függ-e az egyház boldogulása s vajjon a legkitűnőbb adminisztrátor is nem csődöt jelent-e ott, hol a sikeres administratio föltételei, a béke, nyugalom s az egyház javára irányuló önzetlen munkásság, a pártszenvédélytől elragadt hívek részéről hiányzanak?

Az egyházi élet békéjének, a megzavart rendes állapotnak mielőbbi visszaállíthatása: ez az egyedül mérlegelhető szempont a választásoknál. Oly nagy, oly fontos érdekek vannak ehez kapcsolva, a melyeket figyelmen kívül hagyni s üres theoriáért fölázdozni semmi áron nem szabad.

Ez érdekek megóvása s a lehetőségig biztosítása lebegett az 1882-ik évi zsinat előtt a 196. §-nak törvénybe iktatásánál. Lehetőleg rövid időre szorítani a pártoskodás romboló s az egyházi élet természetével homlokegyenest ellenkező megnyilatkozását, mely az egyházban a jó rendet megbontja, szeretetlenség s gyűlölködés magvát hintve el a szívekben.

(Vége köv.)

Tóth Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

Az egységes nemzeti oktatás és a görög nyelv az egységes középiskola körében.

— Különös tekintettel a tanügyi kongresszus eredményeire. —

A múlt hó elején tartott tanügyi kongresszus tanulságos és több tekintetben örömdetes eredményeket tárt az elfogulatlan szemlélő elé. S ezek az eredmények még nagyobb jelentőséget nyertek a mi nagy millennáris ünne-

pünk keretében. Mert így mind az, a mi ott elhangzott, úgy tűnt fel, mintha a letűnt évezrednek becses tanulsága s a következő újabb ezer esztendőnek jobb jövőt ígérő tanügyi programja volna. Van-e pedig valami vigasztalóbb, megnyugtatóbb az életben, mint az a biztosnak ígérkező kilátás, hogy a jövő jobb lesz a jelennél?

A legelső és legfeltűnőbb az, a mely különösen a kongresszus első napján hangzott a legnyomatékosabban, az *egységes oktatásnak*, vagy talán helyesebben lehetne mondani, az oktatás egységes szempontok szerint való rendezésének, s ennek folytán ez oktatásban bizonyos egyöntetűség létesítésének sürgetése, természetesen a *merev centralisatio* mellőzésével, mely az erőket, midőn egyesítésüket célozza, tulajdonképpen bénítja, könnyen lelketlen gépiességet szül és az egyéni kezdeményezést s az ebből eredő pezsgő élet frissességét elöli.

Ha a tanügynek ily tekintetben való fejlesztése, — a mi ott különben szintén volt hangsúlyozva, — egyszerűen *igazán nemzeti irányban* történik, az itt kimutatott ösvényen bizonyára üdvös eredményekhez juthatunk. S ha valahol, mi nálunk szükséges ez a felekezeti, de különösen a felekezeti ágarcza alatt vagy a felekezetiességgel nyíltan karöltve járó nemzetiességi törekvésekkel, széthúzó irányzatokkal szemben. Ha, a mint nagy nevű Eötvösünk mondta, Magyarország létezése kulturális kérdés, akkor bizonyára itt az ideje annak, hogy e haza fenmaradását, ennek a magyar nemzet számára való biztosítását mindennek felett kulturális tényezőkkel eszközöljük.

Továbbá közoktatásunk nemzeti irányú fejlesztésének biztosítása szempontjából minden esetre fontos, mint a hogyan a kongresszuson ki volt emelve, az, hogy *közoktatásügyünk történetét mennél teljesebben dolgozzuk fel és mennél általánosabban ismerjük meg*. Fontos pedig azért, mert múltunk teljes felderítése s nemzetünk tanügyi életének tanulságai nyújthatnak módot az ingadozás és visszaesések nélküli egyenletes haladásra és a hazai közműveltségnek egységes és nemzeti szellemben való menél teljesebb kifejtésére.

De hogy a nagy célt mennél jobban megközelíthesük, ez még nem minden.

Még ezen felül szükséges, még pedig mellőzhetetlenül szükséges, hogy azokat a már meglevő tanügyi intézményeket, a melyek a múltban nagy nemzeti miszsiót teljesítettek, s a melyek nemzetiségünk fenntartása és biztosítása körül hosszú időn át nagy szerepet töltöttek be, minden elfogultság levetkezésével karoljuk fel s azon munkálkodjunk, hogy ezek a virágzásnak mennél nagyobb fokára jussanak s mennél szélesebb körre kiható munkásságot fejthessenek ki. Mert a történelmi tanulságok minden esetre haszonnal lesznek alkalmazhatók tanügyünk történetének alapos ismerete folytán; de az a betűkkel teljesen soha ki nem fejezhető *erős nemzeti öntudat*, a mely az ily hosszú múlttal bíró s a nemzettel egybeforrott s a magyar nemzetiség ügye mellett szilárdul kitartani súlyos megpróbáltatások által megedzett tanügyi intézmények körében százados tradícióként él és hat ellenállhatatlanul, csakis ezek közreműködése mellett lehet a legkönnyebben nemzeti műveltségünknek semmi más által eléggé nem pótolható éltető elemévé, a jövődjé fejlődés hathatós tényezőjévé.

A mi közelebről a középfokú oktatást, a tulajdonképeni középiskola körét illeti, erről Berzeviczy Albert az egységes nemzeti középoktatásról tartott tanulságos előadói beszédében bővebben szól. Szükségesebb tartom ezt az idevágó részletet egész terjedelmében ide igtatni, hogy a középiskola fejlesztésére, s újabban több irányban hangoztatott reformálására néhány megjegyzést tehes-

sek. Az említett előadói beszéd ide vonatkozó része a következő:

„A középfokú oktatás reformjának kérdése, értve az alatt most kizárólag a fiúk oktatását, az *egységes középiskola* problémáján sarkallik. Nézetem szerint sem a középiskolai szervezet és tanrendszer partialis változtatása, sem a tanterv revisiója célra nem vezethet. Ha egyszer elhatározzuk magunkat középiskolánkat reformálni; akkor csak az egységes középiskola létesítéséről lehet szó. De mind ez egyéni nézetem szerint csak oly egységes középiskoláról mondható, a mely tantervére nézve közelebb áll a mai gimnáziumhoz, mint a reáliskolához. Az oly egységes középiskola eszméje, a mely kizárólag a modern nyelvekre és a reáliákra kívánja a középfokú oktatást fektetni, velem együtt ellenzői sorában találna a középiskola egységesítésének igen számos hívét. Nézetem szerint a humanisztikus irány, értve alatta a klasszikus nyelveknek és irodalmaknak és különösen a latinnak kötelező tanítását, mind maig az egyedüli közös képzési irány, melyet a világ minden művelt nemzetei elismernek s a mely közöttük formai képzés tekintetében az egyetlen összekötő elemet képezi. És nekünk kis nemzetnek, kiknek ép oly veszedelmes volna az európai civilizatio közösségi kötelékéből kilépni, mint önálló nemzeti és nyelvi feloldásunkat feláldoznunk, van legtöbb okunk a humanisztikus képzési irány fenntartására, a mely egyik érdeket sem veszélyeztet s mindkettőnek megfelel. Nálunk magyaroknál még mindezen felül a latin nyelv történeti szerepe közéletünkben s e nyelv fontossága több tanszak búvárlataiban kiválóan igazolja azt a helyzetet, melyet e nyelv és irodalom tanítása gimnáziumunk tantervében jelenleg elfoglal és a jövő egységes középiskolájában is lehetőleg csorbítatlanul kell, hogy elfoglaljon.

„Csupán álláspontom jelzésének teljessége szempontjából említem föl, hogy az egységes középiskola legfelsőbb osztályaiban némely tantárgyra nézve, melyek közé a *görög* is tartoznék, bizonyos szabad választási latitude-et mindenesetre megengedendőnek vélnék, úgy azonban, hogy már az érettségi vizsgálatokon semmi bivagy trifurkáció ne legyen, hanem az egységes képeztést nyújtson az összes felsőbb iskolák s bizonyos foglalkozások számára.”

Az előadói beszéd ezen itt idézett részletéből, a mely a középiskolai oktatásról szól, ez iskola fejlődésének iránya és jövő képe elég tisztán s világosan tűnik elő. Öröndetes ez annyiban, hogy a középiskolai oktatásnak két ága, úgy látszik, valahára már egyesülni fog, és a középfokú képzés mai divatos kettős iránya, a mely káros hatását éreztette is minden irányban, az oktatás és nevelés javára egyszer-mindenkorra meg fog szűnni.

Ennek az ideje bizonyára el is érkezett; mert a nézetek és vélemények eléggé tisztázódhattak már arra nézve, hogy ha az összes civilizált népek egy közös műveltségi alapon állanak, mindazok számára, kik a nemzeti és általában közös emberi művelődés különböző köreiben munkás szerepre lesznek hivatva, kell lenni egy oly iskolának, a melyben ezen műveltség alap-elemeit ismertetik s az oktatás egyik jelentékeny tényezőjét épen ezek képezik. Ezzel az iskolával mi nem is szakíthatunk, ha a művelt népek közösségéből kilépni nem akarunk.

Az említett öröndetes jelenség megnyugtató hatását azoban csökkenti az, hogy abban a tekintetben, hogy vajjon minő értelemben veendő a *hasznosság* elve egyes disciplinák fontosságának mérlegelésében a középiskolai fokozaton, az az ingadozás, a mely a két irányú középiskolai képzést megteremtette és fenntartani igyekezett.

úgy látszik, tartani fog és éreztetni fogja bénító hatását az egységesé válandó középiskola körében is. Mert az igaz és minden esetre komoly megfontolás tárgyául szolgálhat, hogy a reáliáknak a fontosságukhoz képest őket méltán megillető szerepet meg kell adni, s hogy a nemzeti irodalomnak, a mely a nemzeti öntudat és műveltség alapja, a klasszikus irodalom mellett, a mely az emberiség s így nemzeti műveltségünk alap-elemeit is hordozza, a maga méltó helyét biztosítani kell a középiskolai nevelés körében. De ha már ezt elismerjük, akkor felesleges többé azt mondani, hogy a jövő egységes középiskolájának közelebb kell állani a gimnáziumhoz, mint a reáliskolához; de meg arra sincs semmi szükség, hogy midőn a klasszikus irodalmi képzés feltétlen szükségességét hangsúlyozzuk, a latin nyelvet és irodalmat, mint szükségesebbet, vagy, hogy egy közkeletű kifejezést használjak, mint aktuálisabbat a göröggel szemben különösen előtérbe helyezzük.

A középfokú oktatás egységesítésének kezdetén éppen ez az, a mi méltán aggodalommal töltheti el annak a lelkét, a ki a zavartalan, megtévelyedések nélküli előhaladást, az egészséges fejlődést szívén hordozza. Ha egyszer a klasszikus irodalom által való képzést a középiskola körében fentartandónak ismerjük el, akkor szó sem lehet arról, hogy ez a képzés a latin vagy a görög irodalom által történjék-e különösebben, nagyobb mértékben, mert a kettő együtt áll vagy esik s ezeket egymástól nem külön venni, hanem még külön gondolni sem lehet. A „görög háború” idején e lapok hasábjain egyik cikkemben* már elég nyomatékkal rámutattam erre. Azok a tények, a melyeket e nézet támogatására ott felhoztam, érvényesek ma is, mint mindenkor; azok feltétlen érvényesülést sürgetnek, mihelyt az oktatást a középiskolában az egyedül helyes fejlődési irányba akarjuk terelni.

Az egyik, de főképp csak a latin irodalom által, vagy éppen csak egyiknek a háttérbe szorítása mellett való képzés mindig hiányos vagy hézagos marad. Azt nem is említve, hogy a valódi humán képzés a latin irodalom mellett a görögnek igen hathatós felkarolása nélkül merő lehetetlenség, még különös tekintetet érdemel éppen az oktatás szempontja is. Nevezetesen az oktatásban főfontosságú, hogy mindaz az ismeret és fogalom, a melyet nyújt, tisztán, világosan és kellő szabadsággal legyen közölhető, hogy mennél teljesebben legyen átsajátítható. Ez azonban lehetetlen az egyiknek, éppen a latinak felkarolása vagy csak különösebb előtérbe helyezése által is.

Éppen ezért meg kell mentenünk s egyszer-mindenkorra biztosítanunk kell most, az egységesítés kezdetén a humanisztikus képzés teljességét annak töredékessége vagy hiányossága helyett a jövő egységes középiskolája számára. Így aztán majd kikerüljük azt a sajnos anomáliát, hogy az egységes középiskolában éppen ott lesz különbféleség, a hol a legerősebben s leghathatósabban kellene az egységnek nyilatkoznia, de kikerüljük azt is, a mi szerény felfogásom szerint következtetlenség s gyakorlatban egyszerűen kivihetetlen, hogy a legfelső osztályokban némely tantárgyakra nézve, így a görögre nézve is, szabad választási latitude engedtetnék meg, de már a végponton, az érettségi vizsgálaton teljesen egyforma képzettség kívántatnék meg.

Ha már hosszú tévelygés után a közép oktatással valahára az egyedül helyes irányba kezdünk térni, a további ingadozástól óvjon meg bennünket nemzetünk jó szelleme s hagyományos jó szerencséje!

Zsoldos Benő.

TÁRCA.

Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni.

— Furrer Konrád lelkész és theol. tanár felolvasása. —

(Folytatás.)

Minden természetvizsgáló, ki nyomon járó gondolkozáshoz van szokva, beismeri, hogy a természetben minden abszolút szükségszerűség szerint történik. A természetben a mélyebb vizsgálat szerint nincs esetlegesség. Ott mindennek meg van a maga oka és minden ok összeköttetésben van a többi okokkal. Mit lehet ebből abszolút bizonyossággal következtetni? Azt, hogy van a mindenségnek bizonyos őseréje, a mely ezt az egész nagy, millió éveken át tartó fejlődést előre tolja, bizonyos őserő, a mely a világot fokról-fokra emelte és tervszerűleg megmunkálta. Mint valami nyitott könyvben, úgy látjuk a megelőző földkorszakok romjaiban a tervszerű építkezést. Akkor még durvább növények, durvább állatok, egyszerűbb képződmények voltak; a legszebb képződmény, az ember, az egész fejlődés végén állott elő. Továbbá a mindenség emez őseréje utóljára oly képződményeket hozott létre, a melyekről mindenki azt mondhatja, hogy azok külsőleg célteljesek éshogy azok a megtestesült értelmes gondolatok egész teljességét bizonyítják. Csak az ember testi szervezete kell rámutatnunk, erre a csodálatos gépezetre, hogy beláthassuk: itt olyan erő működött, a melytől az értelmes és bölcs melléknevet nem tagadhatjuk meg. Senki sem mondhatja: mindez merő esetlegességből van így; ez a fogalom egyáltalában ki van zárva, mivel a természetben mindent a szükségszerűség mozgat. Tehát a mindenség őseréje teremté ilyenek ezt az értelmes világot, a mint ezt magunk előtt látjuk. De ha ezt valaki nem akarná is megengedni, abban mégis csak kénytelen egyetérteni velünk, hogy őt magát értelmes lénynek tartsuk; de akkor aztán azt kérdezzük tőle: honnan vannak a te értelmi adományaid, belátásod, bölcseséged? Mert te semmit nem adhatsz magadnak, te magad is adott, teremtett lény vagy. A mindenség őseréjéből állottál te is elő egész léteddel együtt. Tehát semmiféle értelmes lény nem tagadhatja, hogy a világban valami nagyszerű, hatalmas, örök értelem működik.

De még ezzel nincs megnyerve minden, a mi Istenhitünkre nézve, mert még nem tudjuk, hogy vajjon ez az örök értelem személyes-e vagy személytelen, tudatos-e vagy öntudatlan? Igen, ha csak a természeti ismereteknél állapodunk meg, a régi stoicus bölcsék vélekedéséhez fogunk hajlani, a kik azt tanították, hogy a világot valami láthatatlan tűz hatja át, hogy ez Istenséggel van tele és éppen azért mozog örök szükségszerűséggel. Ezen első részhez záradékol az tehetem hozzá: a mit a modern természetvizsgálat rettenetes, fárasztó munkával általános eredményül elért, azt a régi görögök már Krisztus előtt évszázakkal nagy sejtelenként jelentették ki, a mit azonban bebizonyítani még nem voltak képesek. Demokritosz, a görög bölcsész már beszél arról, hogy a világ merő atómokból áll, a melyekből egy sem veszt el s egy sem állhat újként elő. Empe-doklész, ki épugy mint Demokritos 450 évvel élt Krisztus előtt, állítja, hogy az elemeket a szeretet és gyűlölet kettős ereje tartja mozgásban, más szóval, hogy a világban folytonos küzdelem folyik, hogy a természet eme folytonos harcában mind felsőbb és nemesebb

* „A klasszikus irodalmakról.” L. 1890. évfolyam 94—98. és 113—118. lapokon.

képződmények jönnek létre, míg végül előáll az ember. Tehát már Empedoklész telve volt olyas nézetekkel, a miket Darwin bebizonyítani próbál. És még tovább. A modern tudományosság mindenütt mathematicai viszonyokat próbál bizonyítani. Azt mondhatjuk, hogy a magasabbfoku természetvizsgálat manapság merő számításokba van beletemetve.

Mindenütt mathematicai viszonyok képezik a világ mindenség nagy és kis mozgásainak alapját. Pythagorasz, a nagy bölcs már Krisztus születése előtt 500 évvel azt állítja, hogy a mindenség titka a számokban van.

De hát kielégíthet-e bennünket a természet-ismeret? Nincs-e más forrása az ismeretnek a természetin kívül? Erővel kellene behunyni szemünket, ha nem akarnók felismerni az emberiség lelki világának fenségét és nagyságát. És az emberiség lelki világa nem tud-e semmi újat mondani? De igen! A természetvizsgálók igen hihetővé tették, hogy az ember testi szervezete közeli rokonságban van az állatok szervezetével. Egyesek a képzelő tehetség szertelen pazarlásával az emberiség törzsfáját az állatvilágig vezetik fel. A törzsfák keresésénél aztán egész a gilisztáig jutottak és ez által felette szerény összülőkkel ajándékoztak meg bennünket. Állításait se nem bizonyítjuk, se kétségbe nem vonjuk, hanem magokra hagyjuk. Nem kérdezzük, hogy mik voltak az emberiség összülői, miből lett az ember; hanem azt kérdezzük, hogy mi az ember jelenleg? Azt feleljük erre: egy dolgot mindenki kénytelen megengedni: az ember az *én* és ez az *én* az egész többi világgal ellentétben áll. Ez az *én* különbözik a saját sorsától. Ő elmondhatja: egészséges voltam, megbetegedtem, fiatal voltam, megöregedtem. Minden tovább, de az *én* megmarad. És közelebből nézve a dolgot, bizonyos az is, hogy az *én* az egyedül, a mely ez ismeretre képes. Ez az a csodálatos tükör, a melyben az egész világ visszatükröződik. Az *én* azonban valami áthatatlan titok, a melyről csak annyit mondhatunk, hogy az meg van, itt van. A Ganges melléki hinduk régi bölcssei sokat szemlélődtek a létel kérdése felett és kérdezték maguktól: mi marad meg a jelenségek végtelen változásai közepette? Azt felelték rá: megmarad az *én*. A jelenségek sodrában az egyetlen nyugvó pont az *én*, az „Atma”: a mint ők az *ént* nevezik. Aztán azt kérdik tovább: mi marad meg a széles nagy világból, hol egyik jelenség a másikat tolja, hol folytonos élet és halál hullámoz? Erre azt felelték: az eget és földet átölelő nagy világból is csak az *én* marad meg, az a nagy *én*, a melyet a kis emberi *éntől* való megkülönböztetésül „Paratman-“nak neveztek el. Más szavakkal a régi hindu bölcsök már magokban hordozták azt a mély meggyőződést, hogy a széles nagy világban egy olyan erő működik, a mely a mi *énünkkel* lényegileg rokon. Az ember olvas, mér és számol; a világ mindenségében is egy ilyen olvasó, mérő, számoló erő működik. Az ember tud terveket alkotni, a mindenségben is van egy erő, a mely lépésről-lépésre tervszerűleg működik. Van a mindenségben valami titok, a mit értelmünkkel meg nem foghatunk soha, a mely azonban a maga valóságát az örök rendben és törvényekben jelenti ki és mi nem ismerhetnők fel őt az ó-világ rendjében, ha *énünk*nél fogva nem volnánk vele lényegileg rokonok; mert valamint a világosságot csak a szem ismerheti fel, a hangot csak a fül veheti észre, úgy a világ-egyetemben működő nagy *ént* is csak az *én* fedezheti fel. Így gondolkoztak a régi hindu bölcsök. Nem olyan bölcsélet-e ez, a mit még ma is használnánk és helyeselni vagyunk kénytelenek? Mert mi a világ-ismeret? Ha a világ valami homokdomb volna,

a mit valami bolond és vak esetlegesség teremtett, akkor nem volna világismeret. A világismeret tulajdonképpen nem egyéb, mint a világban működő, velünk rokon lélek felismerése, az ő rendje és számításainak utánszámolása, az ő lelke fuvallatának, mely a világban végig suhan, újból meg újból való megérezése.

Azonban, ha már a régi, mély érzésű hinduk állítása szerint a mi kicsiny, erőtelen, emberi *énünk*nek a világmindenség nagy *énje* felel meg, akkor aztán valami *személyes* életközösségnek is kell lenni a mi *énünk* és az isteni *én* között. Akkor örök és mélységes alapja van annak, hogy mi a lélek emez ősforrásával a bizalmas „te” megszólítás hangján beszélünk, akkor szent jogon alapszik az imádkozás. Minket nem vezet tévútra az az állítás, hogy a természeti világ erősen körülzárt összefüggésében nincs helye az imádkozásnak. A mi az isteni és emberi *én* lényében gyökerizik, az a nagy világrend kiegészítő részét képezi, és annak a fenséges egészben meg van a maga meghatározott helye. Az emberi szív mélyebb rázkódása pillanataiban a természetvizsgálók semmiféle kételkedése sem akadályozhat meg bennünket abban, hogy fel ne sóhajtsunk. A fájdalom közepette: „jaj Istenem!” az örömben: „Istennek hála!” — így sohajt fel természetszerűleg az emberi lélek. Mikor a népeket a sors szertelenségei riasztják fel, midőn ezek szíve reszket az aggodás és remény, a legmélyebb fájdalom és legmagasztosabb öröm váltakozásai között, önkéntelenül ragadja őket viharként valami az imádkozásra. *Ruszkay Gyula.*

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan 1-ső kötetének bírálata.

Felolvastatott a budapesti philologiai társaság 1896 május 20-ik ülésén. Irta *Király Pál*. Szerző sajátja. Budapest, 18 6. 8. r. 48 lap. Dobrowszki és Franke bizománya. Ára 40 kr.

Fenti cím alatt rendkívül érdekes és alapos bírálatot mutatunk be e lapok olvasó-közönségének. Különösen feihivjuk rá középiskolai tanáraink és néptanítóink figyelmét. *Király Pál*, érdemes tudósunk komoly bírálat tárgyává teszi benne Simonyi Zsigmond „Tüzetes magyar nyelvtanának 1-ső füzetét”, mely a M. T. Akadémia erkölcsi és anyagi támogatása mellett nem régen hagyta el a sajtót. Simonyi, mint tudjuk, vagy husz év óta számos nyelvészeti értekezéseivel, nagyobb és kisebb tankönyveivel egészen elárasztotta irodalmunkat és az Akadémia pártfogása alatt törvénytevő tekintélyre emelkedett a magyar nyelvészet terén. Az ő tanaira esküdöznek középiskolai tanáraink nagyobb része, az ő rendszerét hirdetik, terjesztik közép- és népiskolai nyelvtanaink, az ő hatásának tulajdonítandó az a nagy zavar és gyötrelmes bizonytalanság is, mely néhány év óta iskoláinkban lábra kapott, melyből hogy miképen vergődünk ki, a jó Isten a megmondhatója.

A „Tüzetes magyar nyelvtan 1-ső kötete”, mely a hangtant és alaktant tárgyalja, mint bíráló mondja: „a szokottnál is nagyobb zajjal jelent meg, csupa dicsérgetésekkel ismertették a lapok, nem mintha elolvasták volna, hanem mert mindenki bizvást hitte, hogy az Akadémia jól megrostálta az egészet, mielőtt kinyomattatna volna”. Hiszen maga a főtítkár az előszóban úgy ajánlja, hogy az „sokoldalú újabb nyelvészetünk gazdag eredményeit, melyek élő nyelvünk nyelvméleink és rokon-

nyelveink (!) tüzetes átkutatásán alapszanak, mind össze foglalja és magában, a többi kötet nélkül is önálló munka". E nagyhangú ajánlat, bíráló szerint, nem akarhat kevesebbet jelenteni, mint hogy a szóban levő 1-ső kötet teljes és rendszeres foglalata mindannak, a mi a magyar hang- és alaktan körébe tartozik. Ámde a munka egészében és részeiben arról győző meg bennünket, hogy tárgyalása rendszertelen, össze-vissza kuszált, fogyatkozásai és hiányai oly tetemesek, hogy az egész, nagy alakjában is csak hézagos vázlatnak nevezhető. E lesújtó ítéletét arra alapítja a bíráló, hogy a munkában következetesen mellőzve van az alapfogalmak ismertetése, a vezérszempontok kijelölése, továbbá nem találjuk benne helyesírásunk rendszerét és szabályait, valamint a magyar szók fajainak elsorolását sem.

Az általános megjegyzések után, áttér bíráló a részletekben előforduló hibák kimutatására, elébb a hangtanban, melyet Balassa József irt, azután az alaktanban, melyet Simonyi készített. Eltekintve némi elvi különbségtől, hogy az egyik segéd-hangzónak nevezi azt, a mit a másik végfogytig kötőhangzónak mond, négy súlyos vádat bizonyít rá a két, nagy követelésekkel fellépett nyelvészre, nevezetesen, hogy mindketten megegyeznek 1. a megfigyelés tökéletlenségében, 2. a meghatározások és szabályok szerkesztésének gyarlóságában, 3. a mások vizsgálódásainak kizsákmányolásában és 4. abban, hogy a magyar nyelvet és nyelvtant egyikök sem tudja kellőleg. E lapok szűk köre nem engedi meg, hogy bírálót a hibák felsorolásánál mindenütt nyomban kövessék; elégnek kell tartanunk egy néhány gyarlóság feltüntetését, a többire nézve magára a bírálatra utasítjuk olvasóinkat.

Az egész hangtan, bíráló szerint arról tanuskodik, hogy Balassa még mindig nem tanult meg magyarul *hallani* — és „gátolja őt ebben nem csak fejletlen nyelvérzéke, hanem fonetikai tudományának idegen eredete is.” „A mit az indogerman nyelvészek törvényül állapítanak meg, azt Balassa minden tartózkodás nélkül átveszi és szintén törvényül szabja, a magyar nyelvre is.” Erre nézve csattanó például idézi a 28-ik lapon álló szabályt, a mely szerint azt állapítja meg, hogy két egymás mellett álló mássalhangzó, micsoda hatással van egymásra. Balassa azt tanítja, hogy a magyar kiejtés egymás mellett vagy csak kemény vagy csak lágy mássalhangzót kedvel és szabályul mondja ki, hogy „kemény mássalhangzó előtt, csak szintén kemény mássalhangzó állhat, ha lágy állana előtte, ez ugyanolyan képzésű (!) kemény mássalhangzóra (!) változik.” E szerint, mondja bíráló, „e szabálynak szintén szava, melyben a kemény *t* előtt lágy *n* áll, vagy *változik* szava, melyben a kemény *t* előtt lágy *l* áll, nem magyar vagy nem jó magyar szó.” „Ime az okatlan általánosítás mákvirága.” Nem hagyja helyben bíráló Balassának a szabály után rakott példáit sem, mert ilyeneket: doptam (dobtam helyett), haptól (habtól h.), vatkan (vadkan h.), vákta (vágta h.), éfkönyv (évkönyv h.), ép száju magyar ember soha sem mond; ilyeneket bíráló szerint csak indogerman nyelvérzékű ember hallhat, a ki nem tudja megkülönböztetni papot eszik-e vagy babot, Tatán lakik-e vagy Dadán, képet vesz-e vagy gépet.

Tökéletlen megfigyelés példaképpen említi bíráló azt is, midőn Balassa a Tüzetes magyar nyelvtan 25 és 26 lapjain azt vizsgálván, hogy mely mássalhangzók fordulnak elő a magyar szók végén hosszú (kettős) alakban, a *d*-ről ezt állítja: csak a *d* és *v* tövű igék felszólító (helyesebben: parancsoló) módjának második személyében, a tárgyas alakban hangzik hosszan: add, vedd, tedd stb. Balassa nem veszi észre, hogy hadd, ládd, kedd; fedd szók is vannak a világban. Még jelesebb, a mit a *k*-ről mond: „Csak néhány jövevény szóban hosszú,

mint *lakk, frakk*. Balassa úgy látszik, hogy még nem hallotta a *cikk*, *bikk*, vagy *bükk*, *makk* szavakat, azért folyamodik a *lakkhoz*, *frakkhoz*. Jó hogy a *klakkot* kifejejtette.

Ehhez hasonló gyarlóság az is, mely a 174 lapon fordul elő, a hol ezt tanítja: „A szókezdő mássalhangzókkal a legfontosabb változás a miatt történt, hogy a magyar nyelv nem tűr két mássalhangzót a szó elején.” Ezt oly feltétlenül állítja, hogy az ellenkező esetek lehetőségét még csak nem is említi. Pedig, ha csak futó pillantást vet vala is szavainkra, nyomban észrevehette volna, hogy részint eredeti hangutánzó szavaink, részint erősen meghonosodott jövevény szavaink seregestől vannak, a melyeket vagy országszerzte vagy igen nagy nyelvjárási területeken, kettős mássalhangzóval kezd a nép is. Ime néhány példa: brug, brugó, brüg, brügő, prüsszent, trüsszent, brekeg, krárog, klappog, prücsök, sőt ptrücsök is; fricska, tréfa, trágya, prém, préda, próba, gróf, trombita stb.

Csak még egyet a tökéletlen megfigyelésre! A 183 lapon ez áll: „Helyesírásunk arra törekszik, hogy a tőt világosan megkülönböztesse a ragtól és képzőtől.” Ebből, bíráló szerint, határozottan kiderül, hogy soha egy lapnyi szöveget sem vizsgált meg nyelvészhez illő alaposítással a helyes írást illetőleg, mert különben tudnia kellene, hogy mi a szavainknak mintegy a 70%-át tisztán a kiejtés szerint írjuk le, valami 15%-át a szók származása szerint, míg a többi 15%-a részint hagyományos írású szavainkra, részint a még teljesen magyar alakot nem öltött vagy egészen idegen szókra esik. S ezt az alaptalan állítást még azzal tetézi, hogy a 200-ik lap tanúsága szerint csupán két alapot tulajdonít a magyar helyesírásnak: a kiejtést és a szóelemzést, a harmadikat, a szokást egyszerűen nem ismeri.

Ezek után, hadd álljon itt még a hangtanból egy pár képtelen meghatározás is. A 31 lapon ezt mondja Balassa: „Szótagnak nevezzük az egy lehet kibocsátással képzett hangcsoportot.” Ez alapon, veti utána a bíráló, a varju káromlás is nevezhető szótagnak. Még furcsább és képtelenebb a mondat meghatározása a 34 lapon ekképen: „Két lélekzet vetel közé eső *szólam-csoportot* (!) nevezzük mondatnak.” Erre azt jegyzi meg Király Pál, hogy „mióta nyelvtanos (a Simonyiéék szava) van a világban, a mondatnak ennél képtelenebb és értelmetlenebb meghatározása nem született, mert annyit még a legutolsó is tudott, hogy a fogalom lényeges jegyeinek nem szabad hiányozniuk a meghatározásból. Hát az a szólam-csoport micsoda csudabogár lehet? Erre sehol nem ad választ, de magát a szólamot megmagyarázza a 32 lapon ekképen: „Az olyan szótag-csoportot, melynek kiejtése közben szünetet nem tartunk, hanem, melyet mint egységes egészet mondunk ki, nevezzük szólamnak. A szólam állhat egy vagy több szóból, leggyakrabban több, az értelem szerint különvált szó alakul szólamná. E szerint a szólam (ez a csudabogár) szótagcsoportból áll ugyan, de azért, „leggyakrabban több szó alakul szólamná.” Még egyet. A 210-ik lapon így tanít Balassa: „Az írás- (vagy szünet-jelek) használata írott nyelvemlékeink korában nagyon tökéletlen volt. E nagy tudományú mondathoz azt a megjegyzést teszi Király Pál, hogy ha a szünetjelek az írásjelek: hát akkor a betűk mik legyenek?

Visszapillantván az egész hangtanra, azt a sujtó ítéletet mondja ki bíráló, hogy Balassa ezzel a munkájával kárt tett a magyar nyelv-tudománynak; mert az Akadémia tekintélye alatt tevén közzé minden ízében gyarló, de nagy terjedelmű tanulmányát, sokakat megtéveszthet s helytelen útra téríthet. De kárt tett a

magyar nyelv ügyének is, mert a ki ezt a redszertelen, kusza s hallatlanul fárasztó olvasmányt a kezébe veszi, valósággal elriad attól, hogy a magyar nyelvvel behatóbban kíváncsi foglalkozni. Miután a szavak összetételéről szóló része bírálatánál a teljes tudatlanság bélyegét is rásüti Balassára, így kiált fel: S ilyen tudós mer a magyar művelt közönség számára magyar nyelvtant írni! S ilyen tudóssal írat a Magyar Tudományos Akadémia Tüzetes magyar nyelvtant a magyar nyelvészek és a művelt magyar közönség számára!

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tanár-választások Debrecenben.** A debreceni ev. ref. főiskolában a *Géresy Kálmán* lemondása folytán újra szervezett két tanszékre július 28-án választották meg a tanárokat. Az akadémiai történelmi tanszékre, melylyel a főkönyvtárnokság is össze van kötve, 6 pályázó adta be okmányait. Ezek közül 4 főgimnáziumi tanár, 1 budapesti egyetemi könyvtár-tiszt s 1 ev. ref. lelkész. A választás *Ferenczy Gyula* krassói ev. ref. lelkészre esett. A gimnáziumi magyar irodalmi s történelmi tanszékre 3 pályázó közül *dr. Peczkó Ernő*, volt kassai praemontrei főgimnáziumi tanár választott meg. Érdekes! Vivant!

— **A sárospataki főiskola akadémiai növendékeinek** az 1896/97 iskolai évre a következő pályatételeket tűzte ki a tanári kar megfajtására: 1. A *Vay-féle kettős díjra* (25 frt 20 kr. és 16 frt 80 kr.). Egyházi beszéd írandó Róm. 8. 6. felett: „A testnek bölcsesége halál, a lélek bölcsesége élet és békeség.” 2. A *Vay-féle nagyobb díjra* (33 frt 60 kr.) Kiváncsítok Augustinus, Zwingli és Kálvin praedicatoriái tanának bírálatos ismertetése. 3. A *Péczeley díjra* (múlt évi 42 frt). Kiváncsítok a német felvilágosodás és az angol deizmusnak bírálatos ismertetése a főbb képviselők nézeteinek méltatásával s kijelölésével annak, hogy vallásos szempontból micsoda fontosabb eredményt ért el ama két irányzat. 4. A *Péczeley díjra* (idei 42 frt) Apácai élete és bölcsészete. 5. A *Kazinczy díjra* (10 arany.) Kazinczy viszonya Kisluday Károlyllyal és körével. 6. A *Tóth-Fischer díjra* (30 frt.) A családi hitbizomány régi és újabb jogunk szerint. 7. A *Kövy-Okolicsányi díjra* (24 frt). Adassék elő a hűbériség behatása a magyar politikai és jogi intézmények fejlődésére; vizsgáltsák ez intézmények átalakulása különösen az Anjouk és Zsigmond alatt; emeltesse ki a hasonlóságok és különbségek a magyar nemzet és a nyugot-európai népek politikai és jogi intézményei között; különös tekintettel a magyar közhatalmi királyságra és a szent korona elméletére. — Felhívjuk a pályázatokra a főiskola leendő növendékeinek figyelmét, a kiknek köréből bizonyos panaszos hangok emelkedtek a pályázati idő csekélyisége miatt, a melyet — ime — a tanári kar egy egész nagy szünettel hosszabbított meg, hogy senkinek se lehessen mentsége. A pályaművek beadásának határideje a husvételőtti szorgalomszak utolsó napja.

— **A holt kéz szerzeményeinek összeírását** rendelte el legközelebb az igazságügyminiszter, felhíván a törvényszékek elnökeit, hogy a telekkönyvi hatóságoktól szerezék be mindazokat az adatokat, melyekből kimutatható, hogy a holt kéz a telekkönyvek készítése óta miféle ingatlan vagyontörzseket szerzett, vétel, ajándék vagy örökség útján. A miniszterhez terjesztendő jelentésben minden egyes birtokra nézve ki kell tüntetni, hogy a szerzés királyi jóváhagyással történt-e.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. S. Amerika. Az egyik már nyomdában van. Köszönet szíves figyelemért s Isten-áldás nemes buzgalmára! — *Ifj. Sz. I.* A második kiadás is megjött, de csak némi módosítással volna adható. A hely igen drága, az olvasó-közönségnek csak igénye nő lapunk iránt, de nem egyuttal előfizetési kedve is. Így hát nekünk is kényszer-takarékosághoz kell folyamodnunk. Még a millenniumi beszédek ismertetésére sem tudunk helyet szorítani. Azért hát csak „breviter et confuse”. — *R. Gy.* Az egyik már későn, a másik még korán érkezett, de hálás fogadtatásra talált mindkettő. Hogy is mondja csak az apostol? ... „legnagyobb a szeretet!” — *K. G.* A necrolog most sem fért be, de be kell férnie mielőbb. Sajnálom, hogy nem tehetünk egészen tetszése és a magunk hajlamai szerint.

PÁLYÁZATOK.

Az államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban megüresedett *philologiai tanszékre*, melylyel a latin-görög, esetleg német-latin vagy magyar-latin nyelveknek tanítása van egybekötve, pályázatot hirdetünk. Pályázhatnak ág. ev. és ev. ref. tanárok és tanárjelöltek, kik az említett szakkból tanképesítő oklevéllel bírnak, vagy azt rövid idő alatt megszerezhetik. E tanszék betöltésének joga a *nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztter* illeti.

Rendes tanár fizetése 1200 frt törzsfizetés havi előleges részletekben, 200 frt lakbér s 50 frt ötödéves pótlék, az intézet kebelében eltöltött évek után számítva. A törzsfizetés a már felterjesztett újabb szerződés elfogadása esetén 1400 és 1600 frtra emelkedhetik. A helyettes-tanár fizetése 800 frt és 100 frt lakbér-illetmény.

A megválasztott az országos tanári nyugdíj-intézetnek *kötelezett tagja*, s köteles a fentemlített tantárgyakat heti 20—22 órában tanítani.

Ez állást elnyerni óhajtok szabályszerűen felszerelt kérvényüket folyó évi augusztus hó 20-ig a főgimnázium igazgatóságához adják be, mert a később érkezett kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

A megválasztott, illetve kinevezett tartozik a kinevezés megtörténtével hivatalát *azonnal* elfoglalni.

Rimaszombat, 1896 július 27-én tartott igazgatóválasztmány gyűléséből.

1—2.

Az igazgatóság.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a *Mesko-féle* alapítványra egy hely megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdetettik.

Pályázhatnak a sárospataki állami képezdében tanuló, abaújmegyei születésű, jó erkölcsű s kitűnő osztályzatú tanulók. A felvételre nézve az abaúji ev. ref. egyházmegyének ajánlási joga van ugyan, de a felvételt a sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsa eszközli.

Az évi ösztöndíj 100 forint, mely félékenként utólagosan adatik ki.

Pályázók okmányokkal felszerelt kérvényüket, a sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsához címezve, a sárospataki főiskola akadémiai igazgatójához, ki a folyamodványokat ajánlattétel végett az abaúji ev. ref. egyházmegye espereséhez átteszi, folyó 1896. év aug. hó 15-ig adják be.

Radácsi György,

a sárospataki főiskola akadémiai és köz-igazgatója.

2—2

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Vállyi János 1826—1896.” *B. J.* — „Egy kifejezett § az újabb zsinati törvénykönyvből.” *Tóth Bertalan.* — „Az amerikai vasárnapi iskolák és a magyarországi vallásos élet.” *Kalassay Sándor.* — „Lengyel Sámuel 1831—1896.” *Porcs János.* — „A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan 1-ső kötetének bírálata.” *Szinyei Gerzson.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — „Hirdetés.”

Vállyi János.

1826—1896.

Evangéliom szerint reformált egyházunk gyásznapjai a millenniumi öröm-évben, úgy látszik, sűrűn vannak beosztva. Tapasztalatokban gazdag s kipróbált vezérférfaik igazán megdöbbentő gyorsasággal dőlnek ki egymásután. Az alsó-borsodi egyházmegye gondnokának és az alsó-szabolcsi egyházmegye buzgó esperesének halál-híre még alig hangzott el s a napi lapok útján már ismét az a nagy veszteséget jelentő hír terjedt el széles e hazában, hogy az ev. reformátusok legnagyobb egyházkerületének, a tiszántúli kerületnek köztisztviselőben álló főgondnoka, *Vállyi János* folyó hó 4-ikén, 70 éves korában, Majtison elhunyt. Ez a lesújtó hír legfájdalmasabban mindenestre a tiszántúli egyházkerületet érintette, melynek kebelében 40 éven át igazi vezérszerepet vitt a megboldogult, előbb, mint a szatmári egyházmegye gondnoka, később pedig, mint az egyházkerület főgondnoka; de fájdalmasan hatott az a többi egyházkerületekre is, mert *Vállyi János*ban egyetemes ev. ref. egyházunknak egyik büszkeségét veszítettük el.

Vállyi János az egyházi élet terén 28 éven át szerzett tapasztalatokkal gazdagon 1883 szept. 4-én a Debrecenben tartott kerületi gyűlésen foglalta el a tiszántúli egyházkerület főgondnoki székét, melyre az egyházak többsége által *Tisza Kálmánnal* szemben választott meg. A kik 13 éves főgondnoki működését figyelemmel kísérték, biznyságot tehetnek róla, hogy mindenkor hű maradt ahoz a programhoz, melyet székfoglaló beszéde alkalmával ebben a néhány sorban foglalt össze: „Az én egyházpolitikám negyedszázados; a lelkiismeret szent szabadsága, ezt oltalmazó egyházam s annak jövőre kiható életét biztosító iskoláinknak ősigazaiban, törvényes jogaiban való védelmezésére, a vallásszabadságnak és teljes önkormányzati jogkörünknek fenntartása, lehető szélesbítése az egyház anyagi jólétének emelése. Ezzel és ez által a valódi magyar művelődés és vallásos alapon nyugvó

tiszta erkölcs fejlesztése, előmozdítása; végre mindennemű ügyeink elbírálásánál a lehető legszigorúbb igazságosság; és saját egyházunk sorompóin kívül is, a velünk együtt élő honfitársaknak, faj-, nyelv- és felekezeti különbségtől eltekintő méltánylása, felebaráti szeretetünkben részesítése.”

Abban, hogy ezt a negyedszázados egyházpolitikát tartotta hozzánk egyedül méltónak s ev. ref. egyházunkra nézve hasznosnak, bizonyára nagy része volt annak a gondos, vallásos nevelésnek, melyben a szülei háznál, Majtison, édes atyja: *nagykeéri Vállyi Lajos* és édes anyja *Isaák Terézia* részesítették, valamint később a sárospataki főiskola kebelében eltöltött 4 évnek is.

Ezeknek a nemesebb eszméknek a megvalósítására törekedett ő, mint Szatmármegye köztisztviselője, ezeknek a szolgálatában állott a szabadságharc alatt, mint nemzetőri százados és zászlóaljparancsnok, később 1861-től 1878-ig, mint a f.-gyarmati választókerület országgyűlési képviselője s az újabb időben, mint a főrendiház tagja, minden alkalommal a liberális eszméknek lévén lelkes bajnoka és szószólója.

Eszméi megvalósításáért legnagyobb tevékenységet, mint a szatmári ev. ref. egyházmegye gondnoka fejtett ki 1856-tól 1883-ig, különösen, midőn a tiszántúli egyházkerület jelenlegi ősz püspökével, az akkori szatmári esperessel vezette az egyházmegye ügyeit. Rólok van feljegyezve, hogy mindjárt hivataloskodásuk kezdetén személyesen meglátogatták az egyházmegye mindenik egyházát, minden iskolás növendéket egyenként kikérdeztek, az újonnan szervezett presbytériumokat utasításokkal látták el s a tapasztalt hiányokat orvosolták. Szóval és tettel buzdítottak s buzdításuk hatása meglátszott az egyházak szellemi és anyagi emelkedésén. Epen ezért méltán tartotta meg olyan nagy lelkesedéssel a szatmári egyházmegye a szomszédos megyék részvételével 1882. ápril. 18-án

25 éves gondnoki jubileumát. Bizonyára a szatmári egyházmegyében elért szép eredmény indította a tiszántúli egyházkerület egyházainak többségét arra, hogy a volt szatmármegyei gondnok mellé a volt szatmármegyei esperest állította az egyházkerület élére.

Mint egyházkerületi főgondnok beváltotta azt az ígéretét is, hogy az egyházba világi politikát soha sem vegyít, s talán éppen ez volt az oka, hogy folytonos, de zaj nélküli működéséről a nagy közönség nem sokat beszélhetett. Az utóbbi években munkakedvét s testi erejét is igen megtörte fiának súlyos betegsége s lehet, hogy ez is siettetette a szép kort ért, de még mindig életerős férfiú halálát.

Legyen áldott közöttünk a derék vezér emlékezete!

B. J.

Egy kifelejtett § az újabb zsinati törvénykönyvből.

(Vége.)

A második szempont, mely a papválasztás megajtéséhez záros határidő megállapítását javasolja: *a választások tetszés szerinti időre halaszthatása által elkövethető protekciók, hogy ne mondjam: visszaélések megakadályozása, illetőleg lehetetlenné tétele.*

Nem támadás, nem gyanúsítás vezet tollamat, midőn e szempontot is szükségesnek vélem kiemelni. Én csak egy tényt konstátálok s ez nem más, mint az 1882-ik évi zsinati törvény 196. §-ának kihagyása. És a midőn ennek constalálása mellett rámutatok a következőkre, melyek e hiányból egész természetesen folynak: azt hiszem, hogy ezzel egyházi fenhatóságainkat egyáltalában nem bántottam meg.

Távol van hát lelkemtől az a szándék, hogy az ev. ref. egyházmegyei espereseit — mint a kik a lelkes választásokat intézik — azzal gyanúsítsam, mintha ők a zsinati törvénynek fennebb említett hiányosságát egyesek iránt táplált rokon, vagy ellenszenvök érvényesítésére szeretnék fölhasználni. Ennyire — dacára a hozzánk is beszegődött korrupciónak — hála Istennek, még nem jutottunk.

De kérdem: nem érzik-e ők maguk is annak a szükségét, hogy a törvénynek e részben hiányos rendelkezései pótoltságának, ha egyébként nem, már csak azért is, hogy a részrehajlás gyanújának még csak árnyéka se érinthesse őket intézkedéseikben?

De ettől eltekintve is, hol van arra nézve garancia, hogy a törvénynek e hiányosságát soha nem fogja a jövődőség egyik vagy másik embere, a saját akaratának vagy óhajlásának érvényesítésére, megvalósítására fölhasználni? És ha e részben a valószínűségnek csak a látszata van is meg — hiszen emberek s így gyarlók is vagyunk — ez már maga elég indok arra, hogy cselekvésre sarkalja a hivatalos köröket, mint a kiknek első sorban áll érdekükben, hogy a hivatalos tekintély teljes épségben sértetlenül fennálljon, hogy a visszaélésnek a törvény szabatos rendelkezései egyszer s mindenkorra elejét vegyék.

Ma tényleg úgy állunk, hogy a ki a maga protegáltja mellett, annak érdekében részrehajlást követett el, nem őrizte meg a semlegességet, holott ez kötelessége volna: nincs az a fogas prókátor, a ki az illetőt a zsinati törvény alapján ilyen esetben kereset alá foghatná.

Mesebeszéd, mondhatnák némelyek. Hiszen visszaélés csak az esetben követhető el, ha valaki hivatalos tekintélyét veti latba egyik-másik jelölt érdekében s

rabeszélés által igyekszik megnyerni a presbytereket protegáltja részére. Ez pedig olyan törvénysértés, a melyért fegyelmi eljárást akasztanak a nyakába.

Ezért igen. Hanem van ám a visszaélésnek másik neme is, a melyért az illető protektort felelősségre — a saját lelkiösmeretén kívül — nem vonhatja senki, mert a törvény erre semminemű alapot nem ad.

Avagy nem visszaélés-e az, midőn valaki érdekében, hogy az illető minősítvényhez juthasson, egy másik jelölt rovására 6 hónapig nyújtják az állomás betöltését? A következőképpen az előbbi megválasztása, s az utóbbi gyönyörű elbukása. Az illető jelölt sorsa tehát a minősítvény megszerzésén fordult meg. Ha pedig a régi törvény 196. §-a fennáll, a választástól 3 hónappal elkesztett s a számításnak vége.

Nem visszaélés-e az, midőn a kezembe letett hatalomnál fogva, addig nyujtom az állomás betöltését, míg protegáltam javára kellőleg nem praeparálták a választó hívek véleményét? És ha a visszaélésnek ez is egyik fajtája — a minthogy az is — kérem, szíveskedjék bárki nekem a törvénynek azt a §-át megmutatni, melynek egyik horgát beleakaszthatnám a bűnösnek nyakába.

Ha figyelemmel kísérjük a ma napság közzétett pályázatokat, vajmi kevés kivétellel azt látjuk, hogy a halálozás folytán megüresedett papi állomások, az üresedés napjától számítva, csak a legkritikább esetben töltenek be 3 hónap alatt: Rendes terminus 4 hónap, sőt vannak esetek, midőn 6 hónap alatt jut egyik-másik eklézsia paphoz; jöllehet az eklézsiákban mindenek rendben vannak s a választási előkészületeket, egyiket a másik után, végre lehetne hajtani.

Ugyan nem alkalmas-e ez a hosszadalmasság arra, hogy gyanút keltsen — sokszor talán alaptalanul — az eljárás részrehajlatlan volta felől, ha elgondoljuk, hogy régebbi törvényeink ugyanezen előkészületek megejtésére s az állomás betöltésére elégnek tartottak — s elég is — 2 hónapot; sőt a zsinat előtti időkben a legtöbb helyen 1½ hónapot? Ugyan nem káros visszahatást gyakorol-e minden ilyen eset, a hivatatos tekintélyre, melynek pedig minden körülmények között sértetlenül kellene fennállania?

Ámde tekintsük a dolgot azon kedvező álláspont-ról, hogy minden ilyenemű s fennebb példa gyanánt fölhozott részrehajlásnak még a lehetősége is ki van zárva: még ez esetben is kérdések kérdése, hogy cél-szerű-e, bölcs dolog-e ilyen hiányt megtérni választási törvényeinkben, mely a 196 §. nélkül csonka s bevégzetlen, s — az emberek igazságosságában, pártatlanságában túlságosan bizakodva, ott hagyni — kiáltó jel gyanánt?

Végre is a törvényhozókat soha nem vezetheti s nem is szabad, hogy vezesse, túlzott, mondhatnám: beteges jóhiszeműség, fontos és sokak jövőjére kiható munkásságukban. A törvénynek, így a választásról szóló törvénynek is, mint a mely annyiak sorsát intézi, mindenek előtt oly határozottnak, rendelkezéseiben körültekintőnek kell lennie, hogy azt megkerülni semmi hamissággal ne lehessen; a ki pedig ezt megpróbálta annak reá is olvashassa fejére a törvénysértés vétségét.

És a midőn egy, kizártnak távolról sem mondható visszaélés megakadályozásáról van szó, a törvényhozók nem helyezkedhetnek arra a nagyon is naiv álláspontra, hogy az embereket ne embereknek, hanem angyaloknak tekintsék, a kiknek legfőbb boldogságuk a részrehajlatlan igazság-szeretet gyakorlása jobbra és balra, mindenkivel szemben egyaránt.

Ha nem kellene számolnunk az emberi gyarlósággal, e gyarlóság következményeivel, ez esetben nem volna szükségünk törvényekre, az emberi cselekedetek eme szabályozóira, mint a melyek megjelölik, hogy mi az, a mit szabad s mi az, a mit nem szabad elkövetnünk.

Bizony el kell ösmernünk, hogy az ember ember marad, bármily helyzetben s állásban is. A kiben pedig az emberi gyarlóság felülkerekedett, a kiben az érdek lenyomja a kötelesség-tudást, — mely ez esetben nem más, mint a részrehajlatlanság tiszta megőrzése — ezzel az emberrel szemben aztán teljes nagyságában érzi a szerencsétlen pályázó, vagy pályázni akaró, a választásról hozott törvény hiányos voltának lesújtó következményeit

Az már most a kérdés, hogy az egyházkerületek, a törvény hiányos rendelkezésének ily utólagos pótlásával nem lépnék-e át azt a jogkört, melyet részökre a zsinati törvény fentartott s melyen belől szabadon intézkedhetnek s rendszabályokat hozhatnak?

Én azt hiszem, hogy nem. Hiszen egy ily természetű intézkedés, nem áll ellentétben sem a zsinati törvények szellemével, sem a zsinat jogaival.

A zsinat megállapította a lelkész-választásnál irányadó általános elveket s midőn az egyházkerületek ez elvek sértetlen fentartása, azoknak érintetlenül hagyása mellett, elég fontos érdekek által ösztönözötve, záros határidőhöz szándékoznak kötni a pap-választások megejtését: azt hiszem, hogy e törekvésükben a legkonzervatívabb érzelmeket tápláló zsinati atya sem látja, — de nem is láthatja — a zsinat ellen intézett merényletet. Már maga az a körülmény, hogy a zsinat a 196. §-t nem vette fel a törvénykönyvbe, annak bizonyossága, hogy a határidők kitűzésében az egyházkerületeknek szabad kezét akart fentartani. Mert azt csak nem lehet föltételezni, hogy egy oly nagy tekintélyű testület, mint a zsinat, mely munkálkodásában még a minuciáknál is oly nagy körültekintéssel járt el: megfélekedezék egy törvényhozási aktusról, ha az az ő kizárólagos jogai közé tartozik, s az még kevésbbé tételezhető fel, hogy az egyházkerületek javára a saját jogaiból valamit föladjon!

Tóth Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

Az amerikai vasárnapi iskolák és a magyarországi vallásos élet.

A mai világban, mikor magyar ref. egyházunk, tagadhatatlanul új viszonyok közé került, a mikor a vallásos élet intenzívebbé tételét hangoztatják legjobbjaink az egyházi lapok hasábjain; mikor itt és ott fel-felsír egy aggódó hang, mint a viharjósó sirály figyelmeztető kiáltása: bizonyára nem lesz érdektelen, ha legalább nagy vonásaiban megismerkedünk az amerikai vasárnapi iskolákkal, az u. n. *Sunday school*-okkal.

A vasárnapi iskola neve nem ismeretlen hazai egyházunkban sem. Hiszen talán még országos törvény is rendeli azt, hogy az egyes helyeken úgynevezett „kiállítás” után vagyis a confirmatio után is, vasárnapokon egész 15 éves korig járni kellene az iskolákba úgy a fiúknak, mint a lányoknak s ott tanulni azt, a mit a tanító urak jónak látnak tanítani; de ezek az iskolák a valóságban csak jámbor óhajtasok mindezeideig, vagy a hol a tanító uraknak sikerült összeszedni egy néhány suhancot és serdülő leányt, hát ott is csak télen lehet ilyen dologról szó, nyáron pedig ki-ki megy a maga dolga után.

Jól emlékszem reá, hogy az én boldogemlékezetű tanítóm, hogyan akart minket is összegyűjteni. de bizony az neki sem sikerült, mint annyi sok másnak.

És ez nemcsak a falukon van így, hanem általában mindenütt. Így például Sárospatakon a vasárnapi iskolát a maga teljességében igen szépen meglehetne valósítani. Erő is van hozzá, a közönségben is meg van a hajlandóság, a mit igazol az, hogy a theologus ifjuság Gusztáv Adolf-ünnepélyén nagyon szép közönség vett részt annak idején. És még sincs semmi az ilyenekből, még a hegyen épült városokban sem.

Az úgynevezett ifjusági egyletek sem az angol „Sunday-school”-ok célját szolgálják s maga ez az intézmény, a melyet a vasárnapi iskola fogalma kifejez, fájdalom, egészen ismeretlen valami hazai protestáns egyházunk életében.

A Sunday-school, a mint tapasztaltam, Jézusnak eme mondásán alapszik: „Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek és meg ne tiltsátok őket, mert ilyeneké az Istennek országa.”

Valóban itt a vasárnap délután a gyermekeké. Reggel és este a felnőttek mennek az Isten házában, s délután két órakor a legtöbb angol templomban vasárnapi iskolát tartanak. Nehány templomot felkerestem ilyenkor is. Lelkemben az öröm és szomorúság érzelmei változtak ilyenkor. Örültem, mikor ott láttam az anyák, atyák vagy a felnőtt testvérek kíséretében a gyermekeket, a mikor hallottam buzgó éneklésüket s a vasárnapi iskola vezetőjének egyszerű, szép magyarázatait, a melyeket az erre szolgáló szemlélő képek még élénkebbé, még kíváncsiabbá tettek, nem csak a fogékony gyermeki szívek előtt, hanem a felnőttek előtt is. De szomorkodtam is, a mikor lelkem elszállt a mi édes hazánkba, a mikor láttam vasárnap délután az üres templomokat, a mikor önkéntelenül is azt kérdeztem magamtól, miért van ez így itt, s miért nem lehet oda haza is így?!

Pedig lehetne és a vallásos élet fejlődésére roppant nagy hatással volna ennek az intézménynek a megvalósítása. Az ugyanis egészen világosan áll előttem, hogy az itteni vasárnapi iskolák képezik az itten olyan erős vallásos életnek alapját. Azok az eszmék, azok a fogalmak, a melyeket a szülők itt is ép úgy beleoltanak gyermekeik szívébe, mint oda haza az egyes házaknál: erősebbekké lesznek s tisztábbakká válnak a gyermekek előtt a vasárnapi iskolában. A vasárnapi iskola már gyermek korában vallásossá teszi azokat, a kik eljárnak oda s a gyermek, a ki egyszer hallotta az ő felfogásához mért tanításokat, vágyva-vágyik a vasárnapi iskolába s lelkéből azokat a magasabb és felső dolgokat, a melyeket a vasárnapi iskolában tanult, nem irtja ki az élet, a melynek zivatara között is erősen hisz és remél, mert lelke már gyermek korában úgy volt nevelve, hogy hite valóban kösziklára van felépítve.

Hogy a gyermekek milyen nagy mértékben vonzódnak a vasárnapi iskolához, igazolja az, hogy ilyenkor a templomokban alig lehet helyet kapni, az intézmény életrevalóságát pedig az teszi egészen világossá, hogy a felnőttek is nagy számmal jelennek meg a vasárnapi iskolákban.

Az így nevelt, az így vallásossá tett felnőttek körében aztán már nem nehéz munka a különféle vallásos társulatok alapítása. Az alap meg van, csak tovább kell építeni. Epen azért nálunk sem ott kellene kezdeni a vallásos élet intenzívebbé tételét, a hol azt megkezdették. Nem az ifjusági egyletek felállítása, a belmissió és az evangelizáció felett folytatott eszmecserék; nem is a leendő papok nevelésének magasabb színvonalra emelése azok a dolgok, a melyek az óhajtott cél elérésére vezethetnek, hanem a gyermekeknek vallásos életre való nevelése a legelső és legfőbb dolog. Ez az alap.

Valljuk meg, ezen a téren még nagyon keveset tettünk . . .

Iskoláinkban úgy az alsó, mint a felső iskolákban a vallásos nevelés terén még nagyon sok a kívánni való. Nálunk ugyan a vallás-tudomány az iskolákban főtárgyat képez, de valóban csak szolgálja a többi tudományoknak. Népiszkoláinkban meglegekszünk azzal, hogy az előírt tananyagot a tanító elvégezze s a tanítványok minél inkább bemagolják az Ó- és új szövetségi szent történeteket, — a keresztyén erkölcs-tudományt — de vallásra nem tanítani, hanem nevelni kell. Felsőbb iskoláinkban is csak arra van fektetve a főszűl, hogy minél jobban tudja a tanuló a tananyagot, de hogy lelkülete valóban vallásos legyen, arra nem sokat adunk. S így történik meg aztán az, hogy ha valamely tanuló megtartja azt a jó szokást, hogy imával kél és fekszik, ha igyekszik megőrizni lelkének azt a zománcát, a melyet a szülei ház vallásossága vont reá: akkor a vásottabbak gúnyolják s nem egyszer vonul el a magányba, hogy ott sirjon és zokogjon, ha szíve vérzik, a barátjától kapott gúny sebtől.

Az amerikai vasárnapi iskolák valóban vallásos életre nevelnek. Ezt még igazolni is felesleges, mert ezt egész világossá teszi az a körülmény, hogy itt a vallásos élet is elérte, amerikaiasan szólva, a „recordot.“ Pedig itt az iskolákban főszűl a realitásokra fektetnek. Pedig itt az egész világon a legjobban sietnek még élni is az emberek. Természetes, hogy más benső okok is befolyanak erre, de az alap valóban a vasárnapi iskolákban keresendő.

A gyermekkor emlékei, a benyomások és külső hatások, a melyek a gyermeki korban érik a szívet, az egész életet át megmaradnak. Azok a fenséges és magasztos eszmék, a melyek a vasárnapi iskolában meghatották a gyermek lelkét, egész életét át kísérik társai lesznek.

Mikor erről a dolgról szólok, nemcsak a templomok telt voltára nézek, hanem arra az áldásteljes munkára is, a melyet az amerikai protestáns egyházak úgy a bel-, mint a kül-missió terén véghez visznek. Példányszerű dolgok ezek. Csak ha a számot tekintjük is, el kell ezt ismernünk, mert maga a Ref. Church in Cl. S., a mely minket is segít, külmissióra 1890—1893-ban 261 722 dollárt fordított, s nagy áldozatok árán is kész arra, hogy minél több lelket vezessen Krisztus által Istenhez.

Ha tehát nem volna már gyermekkorától valóban vallásossá nevelve ez a nemzet, bizony nem volna képes oly nagyszerű eredményeket elérni. Valóban igaz az, hogy az elvetett mustár-mag, terepélyes fává növekedik.

Megvagyok róla győződve, hogy ha az oly annyira kíváncsatos vallásos élet fejlesztésénél szűl helyeznek a vasárnapi iskolák felállítására, sőt ha egyenesen itt kezdik az annyira hangoztatott reformot: a vallási és egyházi élet terén hazai protestáns egyházunkban már egy évtized meglepő eredményeket fog felmutatni.

Természetes, hogy nálunk magának a lelkész karnak kellene kezébe vennie az ügyet s a belmissió és az evangelizáció észrevétlenül haladna előre. És pedig helyes nyomokon haladna s nem volna meg az az égbekiáltó ellentét egyes nézetek között, mint a minő meg van, s az egyházi életet figyelemmel kísérik világi férfiak nem beszélhetnének és nem irhatnának a magyarországi protestánsok vallási életének csődjéről. A dolog eleinte nehezen menne, de ha a lelkészek a legényeknek és leányoknak vasárnap délutáni templomban marasztását a valódi vasárnapi iskolává fejleszténék ki, csakhamar könnyű lenne a dolog, mert bizony nagy győnyörűséget is szerezne az.

Soha sem felejttem el, mindig élénken fogok reá emlékezni, mikor a mult nyáron egy tekintélyes egyházban, a hol a ref. papnak mintaképét tanultam tisztelni, a vasárnapi délutáni predikálásom után a leányokat az ősz patriárcha

benmarasztotta az iskolában, a hol az építkezések miatt az istenitiszteleket tartottuk. Beszél a jó öreg pap az ő édes megható, lebűvölő hangján gyülekezetének leányaihoz, úgy mint az édes atya gyermekeihez. Egyszerűen, de annál tartalmasabban s én hiszem, hogy ott, a hol ez történt, azért van olyan mintaszerű élet, mint a milyen van, mert az olyan beszédek gyakoriak.

A hol az ilyen dolgok szokásban vannak, ott nem is volna nehéz életbe léptetni. De másutt sem volna nehéz, csak teljes szívvvel és lélekkel rajta kellene lenni kicsinyeknek és nagyoknak egyaránt.

Nagy megerőltetésbe sem kerülne senkinek, csak annyiba, hogy úgy kellene magyaráznia a szent írásnak kiválasztott helyét, hogy azt a hallgatók megérték. Mert itt a vasárnapi iskola abból áll, hogy énekelnek, imádkoznak, valamelyik hallgató olvassa a vezető által kijelölt bibliai részt, aztán a vezető ehhez fűzi magyarázatát, vagy maga olvas fel is, s így tart magyarázatot. Általában itt a felekezeti különbség tesz némi csekély módosítást.

Azt, hogy milyen legyen e vasárnapi iskolának a szervezete, megmutatná az idő. Az első dolog az, hogy legyen, akkor aztán lehet szervezetről, előállítási módról is beszélni.

A vasárnapi iskolák felállításával eloszlának lassan-lassan azok a nehézségek, a melyek a belmissió és az evangelizáció terén felmerültek. Mert ha a lelkész mellett egy olyan nemzedék fog állani, a mely őt megérti, s a szentírást lehetőleg megtanulta ismerni, a mely Jézus szellemét lehetőleg megértette: akkor lehet majd belmissióról beszélni, lehet evangelizálni. De mig azt nem cselekszik, hogy alólól kezdjék az építést, addig a vallásos élet megújodása csak jámbor óhajítás marad s az egész vonalon meg nem valósítható idea. Mert így csakugyan igaz, hogy a mi jó Budapesten, az nem válik be Rákos-Keresztúron; de a vasárnapi iskola beválik ám mindenütt s a lelkész egyénisége könnyen eltálálhatja a módot, a melylyel azt gyülekezetében kedvelté tegye.

A magyar ev. ref. egyház lelkészi kara oly képzett, theologiai oktatás Magyarország mindenik akadémiáján oly magas fokon áll, hogy ezt a lelkészi kart, s a theologiai akadémiakust nem lehet bünbakul oda állítani a vallásos élet hanyatlásáért, hanem igenis *abban van az igazság, hogy népünk a vasárnapi két predikáción kívül*, a mikor igen sok helyen nem is az ő felfogásához mérten beszélnek, (a legújabb predikációs könyvek bírálati igazolják ezt) más lelki gondozásban alig részesül. A hétköznapi reggeli és délutáni istenitiszteletekről meg szólni sem lehet, mert azokat csak néhány öreg asszony látogatja. A felnőtteket tehát magukra hagyjuk és a gyermekekkel nem gondolunk. Ez a baj.

Törődjünk először a gyermekekkel s ha felnőttek, aztán majd maguk fognak segíteni a vallásos élet fejlesztésében.

* * *

Hallgatom, csak hallgatom az idegen beszédet. Sokat nem értek még meg belőle, de azt tudom, hogy ez az intézmény nagyszerű, életre való és mindennek felett szűk-séges. Hallgatom, hallgatom, a mit beszél onnan az emelvényről az a nő, ki a vasárnapi iskolát vezet, de lelkem messze bolyong s önkéntelenül is azt kérdezem: miért van ez itt így s miért nem lehet ez így ott abban az édes hazában is, a melynek népe aranyszívet bír, csak tudni kell hozzá, hogyan kell azt a szívet felnyitni? . . .

Miért ne lehetne ez így oda haza is?

Mount-Carmel, Pa. 1896. június 18.

Kalassay Sándor
missionárius.

TÁRCA.

LENGYEL SÁMUEL

1831—1896.

Azok, a kik a haza, egyház és társadalom érdekeit szívökön viselik, számot tarthatnak az elismerésre; azok, a kik a gondviselés által nekik kimutatott téren megállják helyöket, számot tarthatnak a méltánylásra; azok, a kik kötelességeiket híven teljesítik, méltók a jutalomra. Lengyel Sámuel ott volt, a hová a haza ügye hívta; oda állott, hová egyháza állította; a hol a társadalomnak szüksége volt rá, mindig az elsők közé sorakozott. A kitüntetést sem egyházi, sem társadalmi téren nem kereste; de mindkettőnek rendelkezésére állott szívével, lelkével, eszével és erszényével.

A ráruházott kötelességek elől nem tért ki s azok hű teljesítésében magát megelőztetni sohasem engedte. Világot átalakító eszméket nem hordott fejében, de az általa helyeseknek talált eszmék megtestesítése mindig emberre talált benne. Szerencséje volt, hogy a kötelesség terén eléje gördülő akadályokat keztűs kézzel is eltudta hárítani; bizonyára ennek lehet köszönni azt, hogy a rábízott munkát nemcsak el tudta végezni, hanem emberül is végezte el.

Ilyennek ismertem én őt; ilyennek mondják azok, a kik jobban ismerték, mint én; — azért méltónak tartom az elismerésre, méltánylásra és jutalomra. A két elsőt elnyerte és élvezte, jutalmát is bizonyosan megtálalta nemes lelkében; mert szó szerint értett jutalom nem terem azokon az útakon, melyeken ő járt; az egyház és társadalom csak azt a koszorút adja jutalmul, melyet a kötelességteljesítő férfiú koporsójára helyez. Ezen koszorúhoz óhajtok járulni én is egy levélkével; megérdemli, mert egyházkerületünk zöld asztalánál egy jól betöltött helyet hagyott üresen s az alsóborsodi egyházmegye világi elnöki székén régen nem ült olyan elnök, ki helyét jobban betöltötte volna, ki a rábízottakat nagyobb lelkiismeretességgel teljesítette volna, mint a megboldogult.

Július 16-án még szokott megnyerő modorával üdvözölte azokat, kikkel találkozott, rendes foglalkozását hűségesen végezte s már 17-én az a leverő hír terjedt el Miskolcz városában, hogy az egy nappal előbb ereje teljességében járó délczeg lérfiút erős szélhűdés érte; 18-án már a megyeházán és kaszinón gyászlobogók hirdették, hogy egygyel ismét fogyott a számottevő emberek kicsiny serege.

Hogy Lengyel Sámuel igazán a számottevő emberek közé tartozott, bizonyítsa rövid életrajza.

Született Miskolczon, 1831. augusztus 6-án. Atyja Lengyel József Borsodvármegye egyik táblabírója volt, anyja Szentimrey Erzsébet, a szelíd, vallásos és jó lelkű édes anya, ki korán özvegységre jutván, 5 fiának és 2 leányának nevelésében hűségesen fáradozott s a jóban saját példájával mutatott azoknak utat. Tiszteletes vagyoni állása megengedte neki azt, hogy fiai mellett a miskolczi liceum nagyobb növendékei közül nevelőt tartson. A miskolci liceumból kikerült tanulók közül még ma is többen élünk olyanok, kik hálás tisztelettel emlékezünk vissza arra az időre, melyet a Lengyel-háznál töltöttünk; azokra a jólélektől sugalt és mindig tapintatosan adott oktatásokra, melyekben ott nevelősködé-

sünk alatt részesültünk. Ilyen anya nevelése csak jótékony hatással lehetett a szép tehetségű és szorgalmas gyermekre és ifjúra.

Az elemi iskola első osztályát otthon végezte; az 1838/9-ik iskolai évben lépett a miskolci ev. ref. liceum második nemzeti osztályába, mely osztály növendékeit köznyelven declinistáknak hívták. Tanulói pályáját azután ezen iskolában folytatta. Az 1847/8-ik iskolai évben a 2-ik éves bölcsészeti osztályt végezte, vagyis két éves diák volt; osztályzata mindenből kitűnő volt. Kortársai szorgalmas és kitűnő tanulónak ismerték, erről tesznek tanubizonyosságot a miskolci főgimnázium régi tabellái is.

1848-ban az iskolai év bevégeztése után a miskolci liceum növendékei közül többen léptek a honvédek közé, kik t. i. testi erejük szerint a mértéket megütötték. Lengyel Sámuel ekkor még csak 17 éves volt; de már elég érett ahoz, hogy a haza védelméből a maga részét kikövetelje. Honvéddé lett. Bereg, Máramaros és Erdély volt működési tere azon hadtestnek, melynél szolgált s fiatal kora dacára őrmesterségig felvitte.

A szabadságharc bevégeztése után osztotta bajtársai sorsát, — besorozták német katonának. A parádés gyakorlatokon azonban a sok mindenféle cók-mók hordozása annyira kifárasztotta, hogy a sorból többször kidőlt a 18 éves, elég magas, de gyenge erejű ifjú. Tisztjeinek észjárása szerint, ha honvédnek elég erős volt, elég ereje lehet mint a császár katonájának is. Ez volt a válasz a felmentését kérő folyamodványokra. Gróf Albert de Poye lovassági ezredes közbenjárására azonban sikerült őt kiszabadítani a katonaságból, amidőn hazajött édes anyjához és testvéreihez.

Katonáskodása miatt iskolai pályája félbeszakadván, olvasgatással töltötte idejét s keresett alkalmazást, hogy rendes foglalkozása legyen s valami életpályára szert tegyen. Lossonczy Farkas Károly főszolgabíróhoz ment gyakornoknak; majd városi tanácsnökká lett s az maradt 1861-ig. Az 1861-ik évben, mikor az a kis alkotmányos idő volt, báró Vay Lajos orsz. képviselő mellett u. n. kiskövet volt; majd Borsodvármegye aljegyzőjévé választott; de az alkotmány szögreakasztása miatt ez állását is elhagyta.

1862-ben feleségül vette dr. Massiczay Róbert orvos özvegyét Schmitt Annát. Feleségével Mező-Kövesdre s onnan Mező-Keresztesre ment lakni, s oly szorgalmas és ügyes gazdává lett, hogy ifjabbkori ismerősei, kik tudták, hogy mint városi fiatal ember nem igen talált módot arra, hogy a gazdálkodást megtanulja és megszokja, bámúlva nézték példányszerű gazdaságát.

A gazdálkodás mellett elég időt talált arra, hogy magát folytonosan művelje. Érezte, hogy neki magán szorgalommal kell kipótolnia azon hiányt, mely nevelésében katonáskodása miatt támadt.

Az 1867-iki kiegyezés után, midőn a megyék újra visszanyerték az önkormányzat bizonyos mértékét, mint a megyei bizottság tagja alig mulasztott el megyei gyűlést. Nem volt vezérszónok; csak akkor szólt, ha nézetének kinyilatkoztatására szükség volt. A közigazgatási bizottság felállítása óta haláláig tagja volt annak s a megyei bizottságokban olykor mint elnök, többször mint bizottsági tag, élénk részt vett és azt, a mit rábíztak, hűségesen és jól végezte el.

A megyei élet és gazdasági teendők mellett szívesen elfogadta az egyházi téren őt ért megbízásokat is. Azon élénk érdeklődés, melyet a mezőkeresztesi egyházban tanúsított, felhívta rá az alsóborsodi egyházmegye figyelmét s mint annak egyik tanácsbírója oly hűségesen és szakavatottan járt el a rábízott ügyekben, hogy Báró Vay Béla egyházkerületi főgondnokká választása után az alsóborsodi egyházmegye őt választotta meg

gondnokává. Jobban nem is választhatott volna. Előtte minden ügy fontos volt, mely az egyházmegye zöld asztalára került. Tudta, hogy a kis embernek éppen olyan fontos a maga kis ügye, mint bárki másnak; azért szeretettel és lelkiismeretes pontossággal igyekezett eljárni minden olyan ügyben, melyben eljárásra hivatalos kötelessége felhívta.

A politikai harcokban nem igen vett részt. Egy ideig a közép bal párthoz tartozott, később a szabadelvű párthoz; de alig tett egyebet, mint szavazott meggyőződése szerint.

Az 1884-ik év szomorú éve volt a megboldogultnak. Ekkor vesztette el szeretett feleségét, kivel 22 évig osztozott a családi boldogságban. Gyermekek nem volt.

Az utóbbi időben Miskolcra költözött hol nővérével, özvegy Kun Jánosné született Lengyel Lujza asszonnyal és legifjabb öccsével, Lengyel Lajos borsodmegyei tiszteletbeli főügyésszel az ősi házában töltötte utolsó napjait.

Halála előtt pár hóval becses könyvtárából három láda könyvet küldött a miskolci főgimnáziumnak, melyhez ifjúkori emlékek fűtétek.

1896. július 18-án éjjel 1 órakor egy napi betegség után agyszélhűdés oltotta ki becses életét. Július 20-án báró Vay Elemér, Borsodvármegye főispánja, midőn a megyei bizottsági közgyűlést megnyitotta, a megboldogult érdemének jegyzőkönyvbe igtatását indítványozta, mit a jelenlevők általános helyesléssel emeltek határozattá. A főispán egyszersmind kijelentette, hogy a gyűlést 11 órakor be fogja rekeszteni s felhívta a jelenlevőket, hogy vezetése alatt a megboldogult temetésén jelenjenek meg.

A Lengyel-ház udvara telve volt a résztvevők seregével. A gyászoló család számos tagjain kívül ott volt az alsóborsodi lelkészi kar oly tekintélyes számmal, hogy még annyi lelkészt egy temetésen részemről alig láttam. Voltak többen a felsőborsodi egyházmegye lelkészei közül is, kik a jeles egyházmegyei gondok iránt való tiszteletből csatlakoztak tisztársaikhoz; ott volt Borsodvármegye bizottsága élén a főispánnal, ott voltak Miskolc városának előkelői igen szép számmal. Egyházkerületünk érdemekben megőszült főpásztora a tőle megszokott szép imával búcsúzott el a sokak tiszteletére és szeretetére érdemes egyházmegyei gondnoktól, könyvet fakasztva s majd azt felszárítva a koporsó körül összegyűlt gyászolók szemeiben. A gyászmenet az avasi templomba kísérte a koporsót, hol Tóth Dániel esperes, a megboldogult elnöktársa, ékesen és szépen adta elő halotti beszédjében, hogy mily sokat veszített különösen az alsóborsodi egyházmegye a megboldogultban.

Még nem volt egészen egy óra, midőn az avasi templom mellett egy kis sírdomb emelkedett, hogy örökre elfedje a szerető szívek elől a jó testvért és rokont, az egyházat s annak ügyeit igazán szíven viselő egyházmegyei gondnokot, Borsodvármegye bizottságának és közigazgatási bizottságának fáradhatatlan munkás tagját, és társadalmunk egyik szeretett és tisztelt tagját, Lengyel Sámuel.

Ha a hű munka jutalmat érdemel, akkor ő méltó a jutalomra. Adja meg azt neki az ő égi atyja, a mindnyájunk sorsát bölcsen igazgató örök Isten!

Porcs János.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan 1-ső kötetének bírálata.

Felolvastatt a budapesti philológiai társaság 1896 május 20-ik ülésén. Irta Kirdly Pál. Szerző sajátja. Budapest, 1896. 8. r. 48 lap. Dobrowszki és Franke bizománya. Ára 40 kr.

(Folyt. és vége.)

Balassa után Simonyit a főmestert is leleplezi, a ki magának az alaktannak s itt a szóképzésnek és szóragozásnak a kidolgozását tartotta fel. Neki is szeméreteti bíráló, hogy a kidolgozás olyan kusza, mintha az átlátszó rendszerességre nem is gondolt volna. „Beosztásában és tárgyalásában, mondja bíráló, meg csak árnyéka sincs a tudományos szabatoságnak, zavaros és hézagosságot szerint dolgozik.“ A zavarosságának kiáltó bizonyossággal idézi, hogy a szavak összetételét meg a szóképzést két külön dolognak veszi, vagy hogy tárgyalása folyamán, hat helyen ad külön bevezetést a nélkül, hogy a bevezetést akár a cél, akár a fejtegetés sora igazolná. A hézagosságot (zavarossággal vegyesen) pedig első tekintetre elárulja, mondja bíráló, hogy „a névragozásnál csak határozó ragokat és birtokos személyragokat ismer.“ „Mint a könyv egyéb részeiben, itt is hiányzik az alapfogalmak megállapítása, a tárgyalás szempontjainak kitűzése.“ Például egy árva szóval sem magyarázza meg a szerző, hogy vagy általában, vagy ő szerinte, mi az alaktan? Ezt a szót pusztán címül használja, azután az első bevezetésben nyomban áttér a szótökre és ezekről a 213. lapon oly zagyvaszédet hord össze, hogy abban „egyetlenegy mondat sincs, a mely valami tiszta gondolatot vagy éppen tiszta igazságot fejezne ki.“ Vádul említi K. P., hogy Simonyi gyári nyelvészkedésének legfőbb alapja a holt betű. „Ő mindent arra épít, a mit írva lát, akár a nyelvemlékekben, akár a népnyelvi közlésekben, akár a céljaira alkalmas idegen nyelvekben.“ „Az előbeszédből legfeljebb egy-egy értéktelen furcsaság ragadja meg a figyelmét, a mit aztán rögtön siet adatnak felhasználni. Hallotta egy zsidó gyerek-től, hogy „*lebbezzem fel*“ s azonnal könyvébe írta, sőt Zemplénre nézve népnyelvi adatul pecsételte meg. Hallotta egy tudatlan iskola szolgától, hogy önköök (önök), nosza mindjárt beigtatja adatnak az Alaktanba. Ha valamely író valami szokatlan szót ejt vagy gyárt, azt Simonyi mihőn lemásolja és csinál magának belőle vagy példát, vagy még örömesebb erudíciót. Így ő mindent ismer, csak a magyar nyelvet nem.“ Nyelvész képzelgéléssel önkényesen csinál nyelvtörvényeket és nyelvtörténetet is. Felállítja pl. hangtörvényül, hogy „az ugor eredetű magyar szók ragatlan formájának rövid véghangja elveszett“ és noha ilyen törvény felállítására nemcsak maga a magyar nyelv, hanem Hunfalvy Pál szerint, az ezzel legrokonabbnak állított vogul és osztyák nyelvek sem adnak okot és alapot: mindamellett Simonyi állítja, hogy a „ház szót még a XI. században így ejtették: *hááz* vagy a *hááz*“ továbbá „hogy a XIV. században bizonyosan (!) azt (!) mondták *fá kezé*“ meg hogy „lehet (!) egyes dialektusok még a XVI. század elején is azt (!) mondják: *feketé, igé, lelke*.“

A 227-ik lapon az igetökről beszélve minden indokolás nélkül fejtegeti a *kötőhangzó* (helyesen: segédhangzó) meglétét vagy hiányát, ráerőszakolván a nyelvre *szóelemnek* azt a hangot, a melyet ő maga visz be a szóba, mikor magyarul beszél. Nyilván nem ismeri, mondja bíráló, „nyelvünknek azt az egyszerű sajátját, melynél fogva a bármely okból összetörülő mássalhangzó csoportok kimondását egy-egy alkalmas magánhangzóval szoktuk megkönnyíteni, pl. skola: iskola; torn: torna;

szök-vény: szökevény; jár-k: járok. Egész bátran dobálódzik az ilyen állításokkal: „valaha minden harmadik személyhen megvolt a *tt* előtti magánhangzó.” „Valaha minden igének minden személyében meg volt a magánhangzó.” A szer főnévnek magának is eredetileg két-hangúnak kellett (!) lennie.“

A 258. lapon így tanít: „hogy a *lesz, tesz* stb. igéknek a valódi töje *v-re* (!) végződik, kétségtelenné teszik a rokon nyelvek.” Hasonló alaptalan beszéd a 620. lapon, hogy „az imperativus *legyen, tegyen* e helyett van: *levjen, tevjen*.” Ha ez igaz volna: akkor az igazán *v-n* végződő tövű *lő, nő, sző, ó, ró, hi, ri* igék imperativusa is *lőyyön, nőgyön, szőgyön* stb. volna. Ezek mind nyelvtudományi gazdag eredmények összefoglalásai!

Hogy megfigyelései mily tökéletlenek Simonyinak, még az élőnyelv adataira nézve is, arra például idézi K. P. a 254. lapon hangoztatott állítást, mely így van: a *fővők, fővünk* az élőbeszédben nagyon ritka, helyettök a *fölők, fölvünk* járatos (!).“ A 281. lapon azt állítja, hogy az „*orr* többnyire *ór-nak* ejtetik.” A 314. lap állítása szerint „régente a hová kérdésre azt (!) mondták: *Egeré, ma Egerre*,” holott ma Egerbe mennek az emberek. A 318-ik lapon ezt olvassuk: „a fosztó mellékeveket csak az *lm* végű tökből képezzük, így: irgalmatlan, fájdalomatlan.” Nem veszi észre, hogy az *rm, zm, rg, rk* végű tökből is képezzük így: szemérmetlen, körmetlen, izmatlan, férgetlen, sarkatlan, rendetlen stb. A 317. lapon sok szóval magyarázza, hogy a *borjuja, gyapjuja, faggyuja* alakok hogyan rövidültek és állandósottak a *borja, gyapja, fagyja* alakokká, de azt nem tudja, mert nincs ép nyelvérzéke, hogy mind a két alak jelenleg is él, csak hogy más-más jelentéssel; ugyanis a tehennek *borja*, demár a gazdának és katonának *bornyuja* van, a juhnak *gyapja*, de a gazdának *gyapjuja* kerül a vásárra, s hogy a húsnak *faggya*, de már a gazdasszony *faggyújából* főz szappant.

A szótök című szakasz megrostálása után a szóképze-ről szóló részt boncolja bíráló. Itt elmellőzzük a meghatározások gyarlóságaira, a berendezés zavarosságára tett megjegyzéseket: csupán egy pár tévedést vagy fogalomzavart emelünk ki. Nagy fogalomzavart árul el Simonyi, midőn a többes ragot képzőnek teszi. „Mindenkij tudja, mondja bíráló, hogy a képző olyan szóelem, amely meglevő szótörzsekből vagy szóból más jelentésű szókat alkot, míg ellenben a rag olyan szóelem, mely az alapjelentést érintetlenül hagyja s csak az alakot módosítja.” Például *szó* és *szók* csak alakra, de *szó* és *szó-l* jelentésre is különböznek egymástól. Nagy tévedésnek mondható, midőn az *é* ragot, birtokképzővé teszi. „Ez egészen visszás megfigyelés, mondja bíráló; a valóság az, hogy az *é* rag birtokossá teszi az alapszót, ennelfogva *király-é* a királyt mint birtokost tünteti fel. Ám vesse össze bárki ezt a két szót: *király-om* és *király-é*; amaz birtok, ez birtokos, épenúgy mint *kalap om kalap-é*.” Egyikben a birtok eszméje, a másikban a birtokosé a fő.

A harmadik és utolsó szakaszban, mely a szóragozásról szól, hasonlólag számos értelmetlenséget és fogalomzavart mutat ki bíráló. Simonyi mind az ige, mind a névragozást igen mostoha elbánásban részesíti. Az időalakok tárgyalásánál már az első mondat, példászerű értelmetlenség. A fejezet így kezdődik: *Cím*: „Az *ir* alak.” Magyarázat: „Ez az igealak jelentő módot fejez ki, mégpedig folyó cselekvést” (619. l.) E szerint tehát az, a mi minden józan ész és nyelvtan szerint *jelen idő*, Simonyi szerint *igealak*, és jelentő módot fejez ki. még pedig folyó cselekvést. Látható, mondja bíráló, hogy ez nem pusztán gondatlan fogalmazás, hanem merő fogalomzavar, mert az igealak első sorban az igeképzésre, a mód a a gondolat alakjára és az idő a cselekvés időbeliségére

vonatkozik.” Az *irt* alakról azt tanítja (622. l.), hogy a „perfectumnak egyes 3 személye nem egyéb, mint a végzett cselekvés igeneve.” De ennek az állításnak egy szónyi okát sem adja. „Általában minden igealaknál sokkalta nagyobb gondja van a származásnak ugor alapon való találgatására, mint az érték és használat kimutatására.” A jelenidőről nem véli megemlítenedőnek, hogy mult és jövő kifejezésére is szolgál; a tegező alakot (látlak) csak annyiban érinti, hogy az *l-jét* azonosnak veszi az *eszél, irál* 2-ik személyének *l-jével* stb.

A névragozásról szóló rész még mostohább elbánásban részesült, bíráló szerint. Egy szóval sem említi Simonyi, hogy „a névragozás is valami mondat szerkesztési mívellet.” Sőt Simonyi aligha tekintii ilyesminek, mert a névragozat pusztán két csoportba szedi össze, így: A) A határozó ragok. B) A birtokos személyragok. Ebből a csoportosításból bíráló szerint csak annyi olvasható ki, hogy vannak (vagy lehetnek) a mondatnak határozó részei s a határozó ragos névszók valószínűleg annak a kifejezésére szolgálhatnak, de az, hogy egyébféle mondatrészek is vannak (vagy lehetnek) s hogy a nyelv azok részére is alkotott-e névragozat, továbbá, hogy a második csoportbeli ragok mire valók: az egész nagy fejezet folyamán sehol és semmiből ki nem derül; mert az egész fejezetben nem a névragozásról, hanem a névragok eredetéről s előfordulásuk némely eseteiről van szó. Vagyis Simonyit, mikor tüzetes magyar nyelvtant ír, nem az érdekli, hogy miféle névragozási sajátosságai vannak a magyar nyelvnek, vagy, hogy a ragos névszók miként és milyen célokra használjuk a mondat szerkesztésnél, hanem csak az, hogy miféle ugor elemek vannak a magyar névragokban.

A ragok közt Simonyi genitivusi ragot is említ, de hogy mi és milyen lehet az, ebben a tüzetes magyar nyelvtanban sehol sem található. A *nek* ragra azért nem gondolhat bíráló, mert oly távol áll az indogerman genitivustól, mint maga a magyar nyelv pl. a latintól; más részről pedig azért nem, mert a szerző ezt a ragot a 668-ik lapon *viszonyszó* néven, a határozó ragok közé sorozza be. Nagy baja ennek a fejezetnek, hogy részint kevesebb, részint több névragot találunk benne, mint a mennyit nyelvünk alkotott. Kevesebbet, mert a *k* és *i* többes ragokat, meg az *é* birtokos ragot, képzőknek tette meg; de más részről többet találunk a kellőnél, mert a *lag, leg, lan, len, szer* képzőket ide iktatja a névragok közé, holott egyik sem tartozik a mondat szerkesztés eszközeihez.

Végül még a magyarság elleni nagy számú vétségeket sorolja fel bíráló, mondván: „Nincs magyar író, a kinek kisebbségére ne válnék, ha nyelvi hibát követ el; de szintén nincs magyar író és magyar tudós, a ki a nyelvi hibák elkövetéseért súlyosabb beszámítás alá esnék, mint az, a ki a budapesti egyetemen a magyar nyelv tanára s a ki a Magyar Tudományos Akadémia magyar nyelvtanának a megírására vállalkozik. Ha ő vét a magyar nyelv ellen: az kisebbsége az egyetemnek, az Akadémiának, a magyar nyelvtudománynak átalában. Pedig fájdalom vét, gyakran vét, vét pedig azzal, hogy kényszerű szükség nélkül is sűrűn használ 1. idegen szavakat, 2. helytelen képzésű szókat. Használ továbbá a nyelv nem tökéletes tudása miatt, 3. jó képzésű, de idegen észjárással helytelen jelentésűekké elforgatott és helytelen viszonyítású szóragokat s végül 4. helytelen szerkezetű mondatokat. Elég legyen a bíráló által felsorolt hibák közül csak a helytelen viszonyítású névragokra és a helytelen szerkezetű mondatokra egy pár példával rámutatni: „Nyiltabbra (!) változik.” „V-re végződik.” „Névutós szóktól (!) alakult határozók.” „Ha az

írásban elő is fordul (előfordul is h.) „Volt egy (!) ülette igenév.“ „Volt egy (!) *m* hangu accusativus.“ „A mi irodalmi nyelvünk nem alapszik egy valamely nyelv-járáson,“ (nem valamely nyelvi járáson alapszik). „Az ide tartozókkal sem bánt egészen egyformán a nyelvtörténet,“ (az idetartozókkal sem egyformán bánt a nyelvtörténet h.) Még a mondatrészek számbeli egyezése ellen is vét a tüzetes magyar nyelvtan. Például „Birtokos összetételnek csakis *azokat* tekintjük (367. l.)“ „Birtokos összetételnek kell tekintenünk az olyan összetett főneveket is.“ (363. l.) „De elég ennyi, mondja bíráló. Sem kedvem, sem szándékom nincs minden hibákat kiírni. Egy ilyen munkánál, mely a magyar nyelvtanok nyelvtana akar lenni, nem a hibák száma a fontos, hanem az, hogy egyáltalában nyelvi hiba fordulhat elő benne.“

A bíráló megjegyzések így végződnek: „Mínhogy pedig ezek a nyelvi és a fentebb részletezett tárgyi hibák nagyszámú társaikkal együtt, mind megvoltak ebben a munkában akkor is, mikor a bírálók foglalkoztak vele: méltán kérdezzük, vajon miből merített meggyőződés alapján határozta el magát a bíráló-bizottság, hogy jutalmazásra, sőt kiadásra is ajánljon az Akadémiának egy olyan könyvet, a mely sem szerkezetével, sem kidolgozásával meg sem közelíti az Akadémiai színvonalat? Ha olvasták a bizottság tagjai a kéziratot: lehetetlen volt észre nem venniök. Ha pedig nem olvasták, hanem láttalanul megbíztak a főszerkesztő szaktudományában, akkor nem teljesítették kötelességöket. Így vagy cselekedetökkel vagy mulasztásokkal, olyan méltatlanságot követtek el az Akadémián, a melyenhez hasonló alig történt még valahol. Viseljék eljárásukért a felelősséget.

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* **A Magyarok Istene.** Egyházi beszéd Magyarország ezer éves fennállásának ünnepére. Irta s elmondta *Czinke István*, a rimaszombati egyház egyik lelkésze. Ha azt a sok szép egyházi beszédet kiadhatnák, a melyek az egyházak hivatalos ünneplésekor, május 10-én ev. ref. templomainkban elhangzottak, — ezek többet beszélnének az utókor előtt az ev. ref. egyház lelkészeinek hazaszeretetről, mint akármennyi tömjén-füst, pénz-áldozat, ökör-sütés és tüntető alapítványok — a másokéról. Az ünnepi szép beszédek között bizonyosan az elsők közé tartozik Cz. I.-nek a czímben jelzett beszéde, a melyet szerzője I. Kir. 8, 57, 58 felett tartott s a melyet *Dapsy József* egyháztanácsos sietett is kinyomatni, hogy az a rimaszombati Tompa-szobornak is gyümölcsöt teremjen. Termett-e, nem tudjuk; de olvasván a beszédet, lelkünk kiemelkedik a föld göröngyei közül s ott érezzük magunkat abban az igézetes eszményi világban, a hol ez a beszéd megszületett. A lant és biblia barátját juttatja eszünkbe, mert csupa költészet és szent írás. Szinte lüktet benne a költői erő és ölelkezik vele az írásnak és az ezer éves hazának olthatatlan szent szerelme. Egy festői bevezetés után, a melyben az új ezer évre ébredő tavaszt üdvözli s őseink idejövételét, mint isteni akarat eredményét rajzolja, áthajlik szövegére s annak alapján azt bizonyítja be, hogy I. a mi atyáinkkal velők volt az isten, II. s nem hagy el minket se, ha nem érdemljük. Az első részben a múltba visszanezve s ezer év eseményein me-rengve, főleg a nemzetünknek kijutott tengernyi szenvedést, annak edző, próbáló természetét, a nemzet háromszoros halálát s újból és újból való feltámadását, ősi erényeit s reményeit festi mesterileg — Isten ve-

lők lételének igazolásául; a másodikban a jövődőség két vezér szövétnékét: a mélységes hitet és égő hon- és szabadságszerelmet. Itt ünnepli a reformatiót, a Bocskayak és Rákóczyak hősi küzdelmeit s az egyházpolitikai törvényekben nyilatkozó szabadságot; itt a Pál hitét s ítéli el a divatos hitetlenséget — s az apokalypsis ügyes alkalmazása mellett feltöri a jövődő könyvének pecsétét és vigasztalólag, biztatólag szól az északi koloszsztól remegőkhöz s feddőleg azokhoz, a kik mélységes hit nélkül, Isten-, templom- és hazaszeretet nélkül vánszorognak az új ezer évbe. Ára csupán 10 kr. s ez is a Tompa alapra. Nemes élvezetet ilyen olesón mikor vásárolhat magának valaki? Gratulálunk az ihlet művéhez.

* **Az ezredik 0 év és az ezeregyedik tavasz.** Irta s elmondta *Dicsöfi József*. Ára 20 kr. kapható Telegdy K. Lajos könyvkereskedésében Debrecenben. Méltó versenytársa ez alkalmi mű a Czinke Istvánénak s különleges érdeme szerzőjének, hogy lelkét már az ezredik 0 év búcsúzása is erősen meghihlette és imára készítette. A címben foglalt *ezredik 0 év* ugyanis egy gondolatokkal terhes, képekben s hasonlatokban gazdag s itt-ott merész, röptű imát jelez, a mely teljes 7 lapot foglal el s mértékes záró imában („Búcsú“) végződik. Sokan volnának, a kik egyik-másik kifejezésén talán szelídítenének s részünkről is módosítanók azt a hasonlatát, a mely az Isten szervezetét selyem kendőnek minősíti („selyem kendőjével szeretetednek töröld lefájdalmunknak könyveit!“) de egészben tetszik nekünk ez ima, épen az író duzzadó egyéniségeért, a mely nem színtelen szürkesség vagy színes másolat, hanem erő, méltóság, gazdagság. „Az ezeregyedik tavasz tanulságai“ egy elő- és utóimát és egy beszédet jeleznek; amazok rövidek, tömörek, ez a jelenések könyve 6.2 alapján 17 lap, tehát terjedelménél fogva sem közönséges beszéd. Szinte szándékosan mellőzi azt, a mi önként kínálkozik: a nemzet külső történetének nagy mozzanatait; ezek helyett — beszéde első részében a mai társadalomra, ennek benső, titkos életére, mozgató erőire fordítja figyelmét s a socialismus, communismus, nemzetiségi törekvések s „a méltóságos gazemberek (!)“ fejlődő osztályáról fest megdöbbentő képet s ezektől iszonyattal elfordulva, a nemzet-mentő elemekhez szól (család, középosztály, tudósok stb.) és sürgeti beszéde II. részében, hogy meleg érdeklődéssel viseltesünk a *köz iránt is*. Itt főként az egyház, iskola és haza oltárai körül mutatkozó önzést és közönyösséget korbácsolja s végül (III.) Isten-szeretet követel mindenkitől az új ezer év biztosításaért. Színezése itt is erős, néha tulzó, mint imádságában; de hát nagyon jó ismerősök a héber prófétáknak, a kiktől sokat tanult, kivált az uralkodó léhaságok iránt való engesztelhetetlen utálatot.

* **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1896. május 27—28. Miskolcon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve**, 122 lap terjedelemmel kikerült a sajtó alól és már szét is küldetett az illetőknek.

* **A sárospataki ev. ref. főiskolai igazgatótanács jegyzőkönyve**, mely az 1896. május 27-én Miskolcon és az 1896. június 21—26-án Sárospatakon tartott gyűlésekről szól, 35 lapon, kézirat gyanánt szintén megjelent nyomtatásban.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Harmincéves püspök.** Kun Bertalan, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület köztisztelőben álló püspöke, folyó hó 7-én töltötte be

püspökségének 30-ik évét. Ebből a ritka alkalmából a szeretett főpásztort dr. Finkey József mint a sárospataki főiskola helyettes közigazgatója a főiskolai tanárok és hivatalnokok nevében megleghangu levélben, lapunk gyöngéledő felelős szerkesztője pedig a következő sürgőnyvel üdvözölte: „Szemfájósan, sőtét szobában veszteglek; de így és innen is áldom a gondviselést, hogy főtisztelendőseged épen ma 30 éve kerületünk élére állította és ott kegyelmesen megtartotta. Örökdjék drága élete felett még sokáig!” Bizton hiszszük, hogy e jókívánsághoz az összes magyar ev. reformátusság szívből csatlakozik.

Beke József 1817–1896.

Fájó szívvel, igaz részvétől s mély tisztelettől áthatott kebelrel állottuk körül gyászravatalát a nemes lelkű férfiúnak, hullatva reá az őszinte hála és tisztelet könnyharmatát, ki hosszú 50 évi tanítói működése alatt, mint világító szövétnak fényesen ragyogott előttünk. Fél százados tanítói működésével példát mutatott nekünk arra, hogy mint lehet és kell egy hivatása magaslatán álló tanítónak pályáját oly nemesen futni meg, hogy a pálya végén jutalmul a hála és elismerés babér koszorúja övezze körül a hű küzdőnek homlokát. Rövid ideig tartó betegség után, július 29-én vetett végső lobbort e világító szövétnak s a nemes lélek elhagyva porhüvelyét, megtért adójához, a jó Istenhez. Temetése július 30-án ment végbe Putnokon. Résztvétől s fájdalomtól áthatott kebelrel jelentek meg itt a gömöri ref. tanítók, a „Borsodi ref. tanító-egylet” küldöttei, Putnok város lakossága, felekezeti különbség nélkül s a sajó-velezdi énekkar, melynek az elhunyt egykor alapítója s lánglelkű vezére volt. A temetési szertartásnál a putnoki és sajó-velezdi énekkarok felváltva zengték bús gyászdalaikat. A ravatal felett Kálniczky Endre, putnoki ev. ref. lelkész mondott egy szép, meghatározó és magas szárnyalású imát, mely után Tóth Sámuel, a „Gömöri ev. ref. tanító-egylet” elnöke mondott szép, lendületes s hasonlatokban gazdag beszédet, feltüntetvén az emberi munkásság nemes voltát és annak jutalmát. Majd a sírnál Szűcs János tanító társunk méltatta az elhunyt kartárs fél századig tartó áldásos működését s a kartársak és egyház nevében búcsút vett a feledhetlen emlékü drága halottól. Áldás és béke poraira!

Ruszkai István.

— **Gyászhir.** Jászay Borbála, a nagy emlékü Jászay esperes leánya, Halmy István, volt abaújvári pap özvegye folyó hó 3-án, 88 éves korában áldásos életét bevégezte. Temetése 5-én ment végbe. Áldás emlékére.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A sárospataki ev. ref. főgimnázium igazgatósága a következő figyelemztelést közli a nem sokára megjelenő értesítőben: 1. A VIII ik osztály javító-vizsgálata lesz augusztus 31-én, d. e. 8 órakor. 2. Az érettségi írásbeli vizsgálat szeptember hó 1—5 napjain tartatik meg. 3. A szóbeli érettségi vizsgálat idejéül, éppen úgy azokra nézve, kik egész vizsgálatot tesznek, valamint azokra nézve is, kik javítanak, szeptember 10. napja tüzetik ki. 4. Ez évben a sárospataki tanulók is Miskolczon fognak érettségi vizsgálatot tenni. A gymnasiumban a magán, pót- és javító-vizsgálatok következő rendben tartatnak meg: 1. Keddeu. szept 15-én d. e. a VII. és a VI. o., d. u. az V. o. 2. Szerdán, szept 16-án d. e. a IV. és III. o., d. u. a II. és I. o. 3. A magántanulók írásbeli dolgozatot szept. 14-én készítenek, délután 2 órakor. A magántanulók

figyelemztetnek arra is, hogy nyelvtani, mértani rajz és számtani dolgozataikat egész évről a vizsga előtt legalább két héttel előre adják be. A felvételi vizsgálat és beírás következőleg történik: minthogy egy osztályban sem szabad 68 tanulónál többet fölvenni, szeptember 17—18. az egyházkerület határozata szerint, csak *protestáns tanuló lehet fölvenni*, szeptember 19-én kezdve más felekezetűt is felveszünk 68 létszámig. Ezen szabályzat tartozik azokra is, a kik az előkészítő osztályban (Progymnasium) tanultak. Azon tanulók, kik csak egy tantárgyból kaptak elégtelen tanjegyet, javító-vizsgálatot tehetnek: azok pedig, kik két tantárgyból kaptak *elégtelent*, a főiskolai igazgató-tanács elnökségéhez folyamodjanak engedélyért. Szükséges azonban, hogy az igazgatótanácshoz czimzendő és *kellőleg indokolt* kérvényeket legkésőbb *augusztus 15-éig* adják be a gymnasium igazgatóságához. Mind azok, akik egy tantárgyból, mind azok, akik két tantárgyból állanak javító vizsgálatra, iskolai bizonyítványaikat kötelesek a vizsga előtt az igazgatói hivatalba beadni. Azon tanuló, a ki a pót- vagy javító-vizsgálatról a kitűzött időben alapos ok nélkül elmarad, a megvizsgálatáshoz való jogát elveszti s visszalépettnek tekintetik.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leánynevelő-intézete internátusába** a jövő 1896/7. iskolai évre a következő növendékek vétettek föl: Almássy Ilona, ev. ref. (Szendrő-Lád, Borsodm.), Andrassy Jolán, ev. ref. (Buly, Szabolcsm.), Arday Erzsébet ev. ref. (Zsarnó, Abaúj-Tornam), Antóny Olga, ágost. evang. (Cserépfalu, Borsodm.), Adriányi Elza, ág. ev. (Tolcsva, Zemplénm.), Asztalos Irén, ev. ref. (Heő-Papi, Borsodm.), Báthory Margit, ev. ref. (Mező-Túr, Jász-N.-K.-Szolnokm.), Bodnár Irma, ev. ref. (Disznós-Horvát, Borsodm.), Bodolay Ilona, ev. ref. (Mező-Túr, Jász-N.-K.-Szolnokm.), Buza Margit, ev. ref. (Sárospatak, Zemplénm.), Darvas Margit, ev. ref. (Hanva, Gömör.), Faragó Etelka, ev. ref. (Mező-Túr, Jász-N.-K.-Szolnokm.), Fekete Margit, ev. ref. (Atány, Hevesm.), Fekete Sarolta, ev. ref. (Tápió-Szecső, Pestm.), Foror Zsuzsanna, ev. ref. (Szalonna, Borsodm.), Frenda Elza, ág. ev. (Igló, Szepesm.), Gönczy Gizella ev. ref. (Csap, Ungm.), Gretzmacher Ilona, ág. ev. (Hunfalu, Szepesm.), Horváth Jolán, Horváth Ida ev. ref. (Tisza-Szederkény, Borsodm.), Hunyady Otilia, ev. ref. (Vittka, Szatmárm.), Járdánházy Gizella, Járdánházy Jolán ev. ref. (Putnok, Gömör.), Igaz Mária, ev. ref. (Szerencs, Zemplénm.), Kajaba Margit, róm. kath. (Görgő, Abaúj-Tornam.), Kálmánchey Emma, Kálmánchey Vilma, ev. ref. (Uj-Fehértó, Szabolcsm.), Kiss Irma, ev. ref. (Vaál, Fehérm.), Kolozsváry Gizella, ev. ref. (Tolcsva, Zemplénm.), Kőrössy Juliska, ev. ref. (Heő-Szalonta, Borsodm.), Littkey Etelka ev. ref. (Tornaalya, Gömör.), Márk Ilona, ev. ref. (Mező-Csáth, Borsodm.), Mitsky Anna, Mitsky Gizella, Mitsky Róza, ev. ref. (Dános-Pusztá, Pestm.), Mihály Gizella, ev. ref. (Akolhát, Jász-N.-K.-Szolnokm.), Nagy Ilona, ev. ref. (Solt, Pestm.), Nánassy Izidóra, ev. ref. (Túr-Keve, Jász-N.-K.-Szolnokm.), Nordroviczky Ilona, ev. ref. (Uj-Fehértó, Szabolcsm.), Sárkány Malvin, ág. ev. (Dopsina, Gömör.), Somody Erzsébet, ev. ref. (Heő-Bába, Borsodm.), Svingor Ilona, ev. ref. (Sajó-Vadna, Borsodm.), Szabó Matild, ev. ref. (Ároktó, Borsodm.), Szántay Vilma, ev. ref. (Berzék, Zemplénm.), Terhes Mária, ev. ref. (Edelény, Borsodm.), Törő Gizella, ev. ref. (Rákos-Csaba, Pestm.). Ezekenkivül ha református vallású lelkész- vagy tanító családok nem jelentkeznek, előjegyeztettek: Gönczy Szeréna (Szikszó, Abaúj-Tornam.) és Bleyer Zilánka (Girincs-Pusztá, Zemplénm.), mindketten izraelita vallásúak.

— **Visszaigazításul.** Nt. Fúzy János úr e lapok 24-ik számában az abaúji hegyközi lelkésszé értekezlet

Nyiriban tartott gyűléséről közölt tudósításomat ugyan csak e lapok 27-ik számában helyreigazította, mivel szerinte jónak láttam az értekezletet oly színben tüntetni fel, hogy még ő, mint elnöke sem ismert testi és lelki ábrázatukra. Szabad legyen ezekkel szemben a következőket megjegyezni: 1. a kálvinista nőtől törvénytelenül származott, de utólagos házasság által róm. kath. apától törvényesített fiúgyermek, nem mint Nt. úr írja, csupán az anya, hanem, a mint a kérdés felvetőjének egyenes megkeresésemre kiadott nyilatkozata (bármikor előmutathatom!) bizonyítja, az apa és anya kívánságára lett volna megconfirmalando. Az Amerikába menendő atya jó eleve akart erre nézve megnyugvást szerezni. Különben ez csak forma; a lényeg a feleletben van: az illető gyermeket kérdező tanítsa, részesítse úrvacsorában, de ne confirmálja meg! Ez rendtartásunkkal ellenkező eljárás és kriptokálvinizmusra vinne, ami ellen a protestantismus nyíltsága tiltakozik, 2. A jelentő ívek elvetésre ítéltettek, a mint én írom, hanem ezt a szót használtuk is; mert vajon. amint Nt. úr írja, ha az értekezlet szeretné, hogy a jelentő ívek visszaadtnának s egyöntetű útasítás után egyenlő kulcs szerint igazíttatnának ki: mi mást jelent ez, mint az azokban foglalt számítások tarthatatlanságát? Elvetendők, — non in papiro, sed in numero! Ennyit kifogásolt Nt. úr, a hivatalos részből; ennyi az én visszaigazításom. A többi egyéni véleményem, a mint más vélemény nyilvánítással, s az ő lelke tudja, kiket értett alatta? kifejezéssel megcorrigálni nem lehet. Egyébiránt szabad legyen ezekre is megjegyezni, hogy én az értekezletet, melyen az imádság és éneklés nem csak most, mint Nt. úr írja, de tavaly Telkibányán is elmaradt, mint általában minden templomban való, ének és imádság nélküli egybegyűlést, ezután is ridegnek tartandó; s hogy a nem eléggé kálvinista papos kinézésükről, a magam fajta vékony dögájú emberekről nem jelentő, de feltételes módban írtam, hogy ha egyébiránt nem, magáért az ebédjeért érdemesnek tartanak az ily értekezletek egybegyűlését, a mi a chablonos dicséret helyet akart bók lenni, végtelen szíves-ségű háziasszonyunk számára, és éppen nem az ügyszeretet megítélése, amire nézve szóljanak a számok: 20 tagból kettő kimentette elmaradását, 9 elmaradt szó nélkül s csak 9 jelent meg! Ha a bók nem sült, csak a házi asszony vesztett vele. Nt. úr vádolt, én védekeztem, ítéljen a közvélemény! ifj. Szilva István, ref. s.-lelkész.

PÁLYÁZATOK.

Az államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban megüresedett *philologiai tanszékre*, melyre a latin-görög, esetleg német-latin vagy magyar-latin nyelveknek tanítása van egybekötve, pályázatot hirdetünk. Pályázhatnak ág. ev. és ev. ref. tanárok és tanárjelöltek, kik az említett szakból tanképesítő oklevéllel bírnak, vagy azt rövid idő alatt megszerezhetik. E tanszék betöltésének joga a *nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter*nek illeti.

Rendes tanár fizetése 1200 frt törzsfizetés havi előleges részletekben, 200 frt lakbér s 50 frt ötéves pótlék, az intézet kebelében eltöltött évek után számítva. A törzsfizetés a már felterjesztett újabb szerződés elfogadása esetén 1400 és 1600 frtra emelkedhetik. A helyettes-tanár fizetése 800 frt és 100 frt lakbér-illetmény.

A megválasztott az országos tanári nyugdíj-intézetnek *kötelezett tagja*, s köteles a fentemlített tantárgyakat heti 20—22 órában tanítani.

Ez állást elnyerni óhajtok szabályszerűen felszerelt kérvényüket folyó évi augusztus hó 20-ig a főgimnázium igazgatóságához adják be, mert a később érkezett kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

A megválasztott, illetve kinevezett tartozik a kinevezés megtörténtével hivatalát *azonnal* elfoglalni.

Rimaszombat, 1896 július 27-én tartott igazgatóválasztmány gyűléséből.

2—2.

Az igazgatóság.

A *felső-szabolcsi* egyházmegyébe kebeleztet *turai* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomással az 1894. évi hivatalos becslés szerint 610 forint évi jövedelem van összekötve, és így III-ad osztályú. Megjegyeztetik azonban, hogy a megválasztandó lelkész a még élő, nyugalmazott lelkésznek évenként 170 frt fizetni köteles.

Pályázati határidő 1896 augusztus 25.

Pályázati kérvények, kellőleg felszerelve Görömbey Péter espereshez, Nagy-Kállóba intézendők.

Debrecen, 1896 júl. 31.

Kiss Áron.
püspök.

1—1

H I R D E T É S.

8—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és érczöntődeje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságú harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált **többször kitértetett átlukasztott szabadalmazott**

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvas koronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságú óraharangokat. — 300 kgr. és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A biblia fordításának javításáról“ *Porcs János*. — „Fali táblák, tanítói változások, ker. tanügyi bizottság.“ *Korocz Dániel*. — „Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni?“ *Ruszkay Gyula*. — Magyarázó jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina és Jugurtha című műveihez.“ *Dr. Gulyás István*. — „Vegyes közlemények.“
— „Hirdetés.“

A biblia fordításának javításáról.

A biblia fordításának javítására vállalkozók nagy munkába fogtak. Nekem, a ki a héber és görög nyelvből már azt is elfelejtettem, a mit tanuló koromban tudtam, némelyek ítélete szerint vakmerőség is ezen dologhoz szólnom; de azért elkövetem ezt a vakmerőséget, bizván azokban, a kik a jó szándékot is tudják méltányolni.

Nem emlékezem már bizonyosan; hogy olvastam-e vagy csak hallottam, hogy a javítóknak különös gondot kell fordítaniok arra, hogy a régi bibliai írmódor *zamatja* megmaradjon.¹ Ez a zamat sok nehézséget gördíthet a javítók elé! Mit is akar ez az útasítás mondani? Nézetem szerint azt, hogy a sok *nak, nek* és *vala* megmaradjon, a ragok és névutók olykor tévesen alkalmaztassanak, és a szórend idegenszerűsége tiszteletben tartassék. Nagyon félre értene engem az, a ki ebből Károli iránt tiszteletlenséget magyarázna ki. Háromszáz évvel ezelőtt még tudósaink a latin és görög nyelv hatása alatt állottak; ma is sok fordítót tévedésbe ejt az a nyelv, a melyből fordít; a nyelvünkben szokatlan igeidők hű visszaadása kedvéért sokszor olvasunk még ma is idegen hangzású kifejezéseket. Miért lettek volna e tekintetben kivételek a régiak?

A szokatlan kifejezések bővülő ereje még ma is nagy. Ez szülte az útasítást is. Sokszor tapasztalom, hogy ha egyik tanítványom valami különös kifejezést használ, azonnal talál utánzókra. Így van ez a felnőtteknél is. Így használták néhány év előtt a „nem-e“ kérdést helytelenül; így jött divatba ugyanezzel egy időben a „végett“ szónak a „miatt“ helyett használata; így lett divatosá egy pár év óta az „iránt“ szó helytelen alkalmazása; sőt már divatba kezd jönni az is, hogy az „azon“ és „ezen“ szók a jelző és főnév között foglalnak helyet, péld. kósza ezen hírnek következtében kijelentem. Tisztelettel viseltetem én is a régiségek iránt, de azért nyelvünket azok miatt nem vinném vissza két-három századdal. Az a kérésem volna tehát a biblia fordításának javítóihoz, hogy a magyar nyelv ma érvényes szabályait ne rendeljék

alá az ósdiak óhajlásának. Szolgállok egy pár példával is. Példáimat 2. Mózes XV. 1—21, verseiből veszem. (Lásd a Sárospataki Lapok 1896. évi 5. számát.)

Az 1-ső vers a javítók szerint így kezdődik: „Akkor éneklé Mózes és az Izráel fiai ezt az éneket az Urnak stb.“ Nem magyarosabb volna-e így? „Akkor Mózes és az Izráel fiai ezt az éneket énekeltek az Urnak.“

A 2-ik versben „énnekem“ helyett elég és jobb „nekem.“

7. v. Fenséged nagyságával zúzod össze támadóid, (helyesen támadóidat) kibocsátod haragod stb. (helyesen haragodat). A tárgyrag elhagyása még versben is kerülendő, kötetlen beszédben pedig hiba.

9. v. „bosszúm töltöm rajtok,“ (helyesen bosszúmat töltöm rajtok.)

10. v. „Leheltél lehelletteddel s tenger borúlt rájok; elmerültek mint az ólom a dicső vizekben.“

Nézetem szerint helyesebb volna így: „Leheltél lehelletteddel s tenger borúlt rájok; elmerültek a nagy vízben, mint az ólom.“

Itt már a kifejezésbe is kontárkodtam, mert „a dicső vizekben“ kifejezést nem veszi be a természetem. Károlinál „nagy vizekben,“ Káldinál „sebes vizekben,“ Csipkésnél és Kámorinál „hatalmas vizekben“ kifejezések használtatnak. Hogy az eredeti szó a „sebes“ vagy a „nagy“ s a mi ezzel egyező „hatalmas“ szónak felel-e meg, azt én nem tudom; de azt tudom, hogy a víznek jelzője lehet a *nagy*, *sebes* és *hatalmas*, de a *dicső* nem igen.¹ Azt talán fölösleges is mondanom, hogy a „víz“ szót többesben csak akkor használjuk, ha különféle vizeket akarunk vele kifejezni; itt pedig ez az eset nem fordul elő; mert itt a „nagy víz“ alatt a Vörös tengert kell értenünk.

13. v. „viszed bé“ helyett „viszed be.“ A „bé“ egy betű neve, a „be“ pedig névrag és abból lett előképző.

A sok elbeszélő múlt (imperfectum) használata is ellenkezik népünk nyelvével; ezeket sem ártana ritkábban használni.

A nagy munka olyanok kezében van, kik már

¹ Lapunkból is olvasható volt.

¹ A „dicső“ itt nem rossz, ha szokatlan is, mert a költő az ellenséget nyelvedeső habokban a Jehova akaratát dicsőíti, isteníti. Szerk.

elégge bebizonyították azt, hogy a magyarul írás tekintetében nem szorúlnak az én tanácsomra. Ezen pár sorral nem is az volt a célom, hogy nekik a magyar helyesírást magyarázzam; hanem az, hogy arra kérjem őket, hogy tudományukat és nyelvérzéküket ne rendeljék alá azok óhajításának, kik a régiség iránt való tiszteletből nem tudnak vagy nem akarnak megválni a régi hibáktól. A latin nyelv békóit még le sem ráztuk, már a német nyelv szövezata és szórendje kísért úton-útfélen; legyünk tehát ébren, hogy a régi vizek árja el ne borítsa szép magyar nyelvünket!¹

Porcs János.

ISKOLAI ÜGY.

Fali táblák, tanítói változások, ker. tanügyi bizottság.

A »Sárospataki Lapok«-at nagy sajnálatomra nem járathatom, mert sokkal kevesebbet foglalkozik népi iskolai ügyekkel s a tanítók dolgaival, semhogy nélkülözhetővé tehetne egy tanítóra nézve más tanügyi lapot, két lapra pedig már nem telik; ez az oka, hogy csak elvétve hallok valamit tartalmáról. Pedig úgy a lapnak, mint kerületünk tanítóságának hasznára lenne, ha valami módon oda lehetne vinni a dolgot, hogy e lapban a tanügyi kérdések oly terjedelemben tárgyalatnának, hogy más tanügyi lap nélkülözhetővé lenne ránk nézve.

Pár nappal ezelőtt véletlenül épen azok a számok kerültek kezembe, melyekben a fali táblák eltörléséről, a tanügyi bizottság alapszabály tervezetéről, a tanítóváltozások idejéről, s az azokra adott válaszokról volt szó; a nagytiszteletű szerkesztő úr engedelmeivel, mint tanító, én is óhajtanám ezekről véleményemet nyilvánítani, megemlékezvén röviden azon vádakra is, melyekkel Kiss Lajos, Kállay M. lelkészuak — nézetem szerint — minden alap nélkül illették a tanítókat.

A falitáblákat illetőleg egy véleményen vagyok Gérecz Károly tanító-társammal. 16 évi tanítóskodásom alatt négy egyházban szolgáltam, de sehol sem találtam fali olvasótáblákat használatban, bár mindenütt meg volt az állam által kiadott gyűjtemény, de siralmas állapotban; elrongyolódott, széthányódott az egész a nélkül, hogy az iskolában használták volna. Én is követtem elődeim példáját s hagytam a fali olvasótáblákat ott, a hol találtam: a padon; mert bár igen sokat kerestem a módot, melynek segítségével az írásvetés tanításánál könnyebben elérjem a célt, de mindig csak oda jutottam, hogy nem a fali olvasótáblák, hanem a mozgatható betűk, hanem egyedül a vas-szorgalom vezet célhoz. Sőt én tovább megyek s azt állítom, hogy ezek — mint minden felesleges teher — akadályozzák a tanítót a haladásban, időt rabolnak haszon nélkül.

¹ Fogadjon igen t. munkatársunk legteljesebb elismerésünket lekötelező figyelemért. Annyiszor próbálta már lapunk a biblia-javítás munkáját közérdekűvé tenni — és hiába! Sír csend fogadta majdnem minden mutatóványunkat, majdnem minden kísérletünket. Jobb lett volna, ha az érdeklődés korábban indul; de még így is hasznát láthatják némelyek. Részemről megnyugtathatok mindenkit, hogy én eleitől kezdve a radikálisabb javítást sürgettem és gyakoroltam. A szerző által bírált s lapunkban megjelent részletet, valamint az első két könyvet általában a régi magyar nyelv országos nevű bűvára, Szilády Aron látta el ó-zamattal. A mutatóványok közlését — olyan oszlopos összeállításban, mint eddig — folytatni fogjuk, mihelyt lehet. Szerk.

Láng Lajos kartársam azon megjegyzése, hogy az iskolai év kezdetén legalább két táblára szükség volna, annyiban indokolt, hogy a legtöbb faluban nem az iskolai év kezdetén veszik meg a tankönyveket, hanem akkor, midőn egyik vagy másik szomszédos községben vásár van s nem példátlan eset, hogy a ki a szeptemberi vásárról elmaradt, az a novemberin veszi meg az ABC-t. Ilyen helyeken kényszerűségből használhatja a tanító a fali olvasótáblát, de azért a kettőért nem érdemes azokból költséges kiadást rendezni, hanem a ki szükségét érzi, csinálja meg maga.

Az elmondottakból önként következik, hogy én a fali olvasótáblák kiadását feleslegesnek, az »Irodalmi Kör«-re károsnak tartom, mert azt nem hihetem, hogy ily drága s annak dacára szükségtelen taneszköz megszerzésére kényszeríthetők legyenek oly szegény egyházak, melyeknek égetőbb szükségük fedezésére sincs anyagi erejük.

A tanügyi bizottság alapszabály-tervezetére is van megjegyezni valóm. Abban én egy nagy, a tanítókra nézve sérelmes hiányt látok s ez az, hogy a tagjai csak lelkészek és világi emberek lehetnek, tanítók nem. Mondhatná valaki, hogy a tanítók is világi emberek és így választhatók. Igen! csak hogy ez az állítás ellenkezik a közfelfogással, mely szerint a felekezeti tanítók egyházi hivatalnokok; de az eddigi tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a tanítók szándékosan zártak ki a tanügyi bizottságból, legalább a mai napig még nem volt rá eset, hogy csak kísérletképpen is beválasztottak, vagy csak szóba hoztak volna valakit a tanítók közül; már pedig annyit minden komolyan gondolkozó embernek el kell ismernie, hogy a tiszáninnen kerület tanítói között volnának olyanok, kik e tisztséget közmegelegedésre töltene be.

Hogy a tanítók a tanügyi bizottságból kimaradtak, az míg egy részről a tanítók kicsinylésére vall, más részről a tanügynek sem válik előnyére. Én legalább úgy tudom, hogy ma napság már minden mindenkben szakemberekkel végeztetnek, s ha tiszteletből az ügy iránt érdeklődő jeles férfiakat előni címmel vagy tiszteletbeli tagsággal tüntetnek is ki, a munka oroszán része mégis csak a szakemberek vállára nehezedik. Nézzük meg az államot. Ott, kezdve a falusi iskolaszéktől fel egész a közoktatásügyi minisztérium tanügyi osztályáig, mindenütt helye van a tanítónak, mindenütt kikérlik, meghallgatják véleményét, az ügyek vezetését olyan emberekre bizzák, kik a gyakorlati téren szereztek meg a szakmájokhoz szükséges ismereteket, nem csak képzelik, hogy ők mindenhez értenek; csak a felekezetek — s ebben egyetért mindenik — zárnak el minden utat a tanító előtt, úgy, hogy még a népi iskolai ügy terén sem érvényesíthetik szakértelmüket, befolyásukat. Ez az eljárás önkéntelenül eszembe juttatja az iparosok képzésénél követett eljárást, hol a felszabadulni akaró péld. Kovács-inast egy asztalos és szabóból álló bizottság vizsgálja meg s nyilvánítja alkalmasnak arra, hogy mint segéd folytathassa tovább pályáját, jóllehet ezek a derék emberek mindenhez értenek, csak épen a Kovács mesterséghez nem. No de: »a mi késik, nem múlik,« azt tartja a közmondás. Én legalább erősen hiszem, hogy el fog jönni az az idő is, midőn nem fogják többé kicsinyelni a tanítót, sőt iskolai ügyekben övék lesz a döntő szerep. Csak türelem és igyekezet kell hozzá; meg kell mutatni, hogy képesek is, érdemesek is arra, hogy az ő kezükbe téessék le az iskolaügy vezetése. Annyit azonban már ma is joggal kívánhatnak, hogy legjelesebbjeik közül 2—3 tagja legyen a tanügyi bizottságnak.

A tanítók változását tárgyzó szabályrendelettről egy véleményen vagyok Kállay Miklós úrral, ki a tavaszi változás végleges eltörlését hozza javaslatba s a tanítótól legalább egy havi felmondást követel.

Hogy miért helyesebb az eddigi szokásnál az iskolai év kezdetére tenni a tanítói változások idejét és pedig tanügyi szempontból, arról felesleges beszélnem, mert az a meggyőződésem, hogy Kállay úr helyesen fogta fel a javaslatkészítő bizottság álláspontját, csupán annyit jegyzek meg, hogy anyagi okokból a régi szokásnak még ma is számos hívei vannak, kik örömmel látnák az új tervezet bukását. Ha jól emlékszem, a felsőborsodi egyházmegye indítványára már egyszer foglalkoztak e kérdéssel az egyházmegyék, de csak annyi ment határozatba, hogy ha az egyházak sérelme nélkül történhetik, ősszel is megengedhető a változás. Abaujban magok a tanítók foglaltak akkor állást ez indítvány ellen, a gazdálkodással foglalkozó tanítók és az egyházak anyagi érdekeit tartván szem előtt. Azt állították, hogy a tanító a még be nem takarított termés és az osztozkodással járó nehézségek miatt vallana nagy kárt, az egyházakra nézve pedig a szállítás lenne sokkal terhesebb, mint tavasszal. Bár mint álljon is a dolog, ez üdvös javaslat sorsa ily csekélységek miatt nem függhet. Én a magam részéről még azt is kimondanám, ha t. i. rajtam állana, hogy a tanítónak gazdálkodni nem lehet.

A miennyire egyetértettem Kállay úrral eddig, annyival kevésbé vagyok vele s Kiss Lajos úrral egy véleményen akkor, midőn ők a rendszertelen tanítói változásokból eredő hibákat mind a tanítók számlájára írják.

Kiss Lajos úr azt állítja, hogy a tanítók szószegők, s mindezt azért, mert egy tanítónak a szállítására nézve — mint maga mondja — csak pár héttel a gyűlés előtt tudta legyőzni az akadályokat, a mikor aztán a jól megváraztatott tanító, részint mert megunta a bizonytalanságot, részint pedig azért, mert fizetését is megjavították, azt felelte, hogy: már nem megyek, s így Ujvár tanító nélkül maradt. Hát hiszen ez baj volt Ujvárra nézve, de maga szerezte magának. Nem a tanító volt itt a hibás, hanem az ujvári egyház lelkesze és előljárói. Ha messze lakott az a tanító s a költözködés Ujvárra nézve terhes volt, »nem tehetjük« kijelentéssel véget kellett volna vetni az egész dolognak s más felé fordulni, míg idő volt és nem hitegetni hetekig egy szegény embert. De ez úgy látszik nem hiba Kiss Lajos úr előtt, az sem hiba, hogy a szállítási nehézségeket mindjárt sikerült legyőznie, mihelyt látta, hogy közelebbről nem tudnak tanítót fogni; de már a tanító, kit az ujváriak akarom nem akarom eljárása kétes helyzetbe hozott, szószegővé lett azért, mert a fenti eljárás miatt szintén fenyegetett egyház őt még fizetésemelés árán is megmarasztotta. S hány eset van ilyen, a hol az egyházak követik el a hibát s végre is a tanító iszsza meg a levét. Ha az ajánlkozás után a képzelt nehézségekkel küzködés helyett azonnal elküldik a díjlevelet s azt a szószegő tanító elfogadja, bizonyára kötelezhető lett volna arra, hogy Ujvárra menjen.

Hogy aztán a kisegítő tanító nem vált be, a pályázat útján megválasztottól pedig az egyház is örömmel szabadult, az mind kellemetlen és boszantó állapot, de a szószegés vádját egyik sem igazolja, miért is azt a magam és tanító társaim nevében visszautasítom.

Kiss Lajos úron is csodálkozom, hogy minden alap nélkül vádat emelt a tanítók ellen, de azt már érteni sem tudom, hogy Kállay úr miért ragadtatta magát hasonló eljárásra. Ő már aztán igazán nagyot állít, mi-

dőn azt mondja: »már számtalan egyház esett áldozatul a tanítók szeszélyének«. Szegény tanítók! Mióta lettek oly hatalmasok, hogy szeszélyeiteknek ily nagy áldozatot is képesek vagytok hozni? De hát ki is hinné el az ilyesmit? Én legalább azt hiszem, hogy maga Kállay úr sem. Hiszen a tanító felsőbb hatóságai kezében van s azok engedélye nélkül semmit sem tehet, helyét el nem hagyhatja, s ha még is megteszi, keserűen meglakol érte; ha pedig meg nem lakol, a felesleges hatóságok voltak elnézők. Mire jók hát az ily képtelen vádak?

Ha nem ismerném Kállay urat, még azon gondolatra jönnék, hogy ellenséges érzélemmel viseltetik a tanítók iránt, de mert tudom, hogy ez nem áll, vádjára nem is tudok mit felelni.

Egyébiránt elismerem én, hogy lehetnek, sőt vannak esetek, midőn a tanítói változások kellemetlenséget, sőt kárt is okozhatnak az egyházaknak; de már az ellen tiltakozom, hogy ezekért az összes tanítóság vád alá helyeztessék, annyival is inkább, mivel az ily sérelmekért az egyházak egy vagy más úton, de mindég elégtételt vesznek maguknak, s ha meg van egyik-másik tanítóban a jó szándék arra nézve, hogy a maga előnyére az egyháznak kárt okozzon, viszonzásul azok is igen sok helyen megpróbálják a tanító kárára maguknak hasznót csinálni, sőt vannak arra is esetek, hogy méltatlanul bánnak vele. Állításom igazolására szabadon csak három példát felhoznom.

Abaujban a v . . . i egyház küldöttei, midőn tanítót hívtak, mindeniktől azon ígéretet akarták kicsikarni, hogy az adót, — mely mindig az egyház terhe volt — fizetni fogják. Végre is az egyházmegyének kellett közbelépni, hogy a fizetéscsonkításra való hajlam jobb idő-kig elaludjék.

A f . . . i egyház tanítót hí, s midőn egy a díjlevelet elfogadja, a földeket elakarják venni tőle s a helyett a kat. tiszta jövedelemmel ajándékozzák meg. Itt is a felsőbb hatóságnak kellett törvénytiszteletre megtanítani az egyházat.

A b . . . i egyházmegyében egy tanító állásáról lemond, lemondását a lelkész elfogadja, a megüresedett állásra pályázatot is hirdet; de mert a gyenge állásra pályázó nem akadt, a lelkész megtagadta a tanítótól a szolgálati bizonyítványt, azzal az indokolással, hogy míg tanító nem lesz, itt kell maradnia. A tanító tudva azt, hogy az ő részén van az igazság, elbocsátó levél nélkül más egyházmegyébe költözött s már két év óta ott lakik, és dacára annak, hogy magát kifogástalanul viseli, kitűnő eredménnyel tanít, nem erősíthetik be, mert nincs elbocsátó levele.

Mit szólnak ezekhez Kiss Lajos és Kállay Miklós urak, s mit szólnak mindazok, kik még súlyosabb vádakkal illetik a tanítókat; s mit szólnának még azon száz meg száz esethez, hol a tanító nem hibás és még is áldozat?

Nem bolygatom tovább e kényes kérdést, nem is akarok vádolni senkit; csak azt akartam e példákkal bebizonyítani, hogy hiba mindkét részen van s ha a tanítókat szószegéssel vádolják, ők arra a zsarnokoskodás vádjával is felelhetnének. De hát miért tennék? A vádaskodásból nincs senkinek haszna, sőt inkább mindig és mindenkinek kára van; aztán meg azt is tapasztalják, hogy panaszra napról-napra kevesebb az ok.

Hála Istennek!

Korocz Dániel,
szikszói tanító.

TÁRCA.

Képes-e a természettudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni.

— Furrer Konrád lelkész és theol. tanár felolvasása. —

(Folytatás és vége.)

Az állatvilágban előforduló szenvedélyes kitörések feltalálhatók az emberben is. Az ember azonban a művelődés minden fokán érezte azt, hogy ő az állati ösztönöknek nem köteles engedelmességni mindenekben. Ne gondoljuk, hogy a vadnépek, a néger, a boto-kudok stb. minden szenvedélynek zabolátlanul engednének. Ezeknek a nyomorult népeknek is van törvényök, nem az, a mi a mienk, mert ők a mi belátásunk és miveltségünkkel nem rendelkeznek, de épúgy meg-hajolnak bizonyos törvény előtt és azért nélkülözni és lemondani képesek. Mindenütt, a hová az emberi öntudat s emberi szív elér, mindenütt megvan az az érzés: nem szabad mindazt megcselekedni, a mi neked tetszik! Van valami komoly, hatalmas hang, van egy rettenetes *kell* szózat. Ennek a *kell* szózatnak a tudatával aztán összefüggésben van a szabadság bizonyossága. Mi nem vagyunk lekötve, mint az állatok; mi szabadok vagyunk. Ezt a szabadságot azonban újból meg újból megtámadják az emberek. Nem tudják beigazolni s épen azért az a természetvizsgálatnak ellentmondani látszik. A természetvizsgálat szerint nincs szabadság. Ez az embert olyan természetű lénynek tekinti, a ki szükségképiség szerint cselekszik. És mégis, ha a természetvizsgáló gyermeke a maga könnyelműségével tönkre tenné magát, nem tudna megnyugodni rajta. Ha valamelyik fiatal embert elvakítaná az az eszme, hogy nincs szabadság és felelősség, hogy minden csak természeti ösztön és kényszerűség, — erre a számlára írandó tehát az ifjú életerő elpazarlása, az egészség és jóhírnév aláaknázása, a megalázkodás óráiban ez az elmélet nem tudna segíteni rajta. A keblében ítélkező bíró mennydörgő hangon fogná neki mondani: a te bűnöd ez, egészen a te bűnöd — tua culpa, maxima tua culpa!

Az ember legfőbb megkülönböztető jele az elégedetlenség, természetesen nem az a gyermekes elégedetlenség, a mely a hold után kapdos és lehetetlenséget kíván, hanem az az elégedetlenség, a mely az adott viszonyokkal nincs megelégedve, hanem a jobbulás, a világ fölibe való emelkedés, a megdicsőült világ fénye és öröme után vágyik. Eme nagy és szent nyugtalanság tövise kezdettől fogva ott van az emberi kebelben és ez hajszolta őt arra, hogy fokról-fokra előre küzdje magát, úgy hogy mi az évezredek át tartó szakadatlan munka után jobban uralkodunk a világon, inkább szolgálatunkba hajtjuk ennek anyagát és erőt, mint az előttünk élt emberek. Az emberi méltóság ismérve az, hogy ő igyekszik oly boldog lenni, a milyen csak lehet és olyan verőfényes, barátságos és tisztességes életet teremteni, a milyenre csak képes lehet. Jaj volna nekünk, ha nem tartanók jogosúlnak azt a szent nyugtalanságot, a melynek az emberiség legjobb és legfőbb kincseit köszönheti. Azonban ennek a nyugtalanságnak magasabb célja is van a lehetőleg kellemes és kényelmes érzéki életnél. Ez a szent nyugtalanság az, a mely arra ösztönzi a kutatót, hogy mind mélyebben hatoljon be a földi élet titkaiba, a mely őt előre tolja, a nélkül, hogy valaha meg volna magával elégedve. A dolgok végső, legmagasabb oka, a végtelenség utáni vágy ez.

És ugyanez a szent nyugtalanság mozog a művészen, a ki arra törekszik, hogy az örök szépet kép alakjában állítsa elének és az a teremtetett műremek még sem képes őt kielégíteni, mert érzi, hogy az mindig messze elmarad attól a képtől, melyet ő lelkében hord; maga Raphael állította ezt. Öröm és fájdalom váltakozásai között tör előre, sokszor szenvedés és lemondás között megy mindig odább-odább. De éppen abban határozódik emez örök vágy nemessége, hogy ez azért viszi és hajtja őt előre, hogy az örök szépet megrögzítse a szem és fül számára és azt oda ajándékozza a világnak.

De minden művészet és tudománytól többre tanít a tiszta, nemes életvezetés; és ha meghajlunk a kutató és művész előtt, még inkább meghajlunk az oly ember előtt, a kinek sikerült megalkotnia a legfőbb remeket: a nemes, tiszta, önmagával összhangzásban levő életet. Mindnyájan keblünkben hordjuk a felmagasztosult emberi élet képét, törekszünk eme kép után, megakarjuk valósítani; de ha egy lépéssel előbbre haladtunk ama sötét hatalmak ellen való küzdelemben, a melyek az állatvilágba vonnak vissza, akkor újabb fényben, szebb alakban áll lelki szemeink elé a nemes emberi élet eszményi képe. Szeretnők elérni azt munkával és szakadatlan küzdelemmel és végül mégis be kell vallanunk, nem hogy elértem volna, vagy hogy már tökéletes volnék. Honnan ez a belső kényszer, honnan ez a szabadságérzés, honnan ez a nyugtalanság, ez a végtelen utáni vágy, a mit e föld nem képes kielégíteni, megvalósítani? Nem ugyan azon őserő-e ez, a mely megmutatja a csillagok útját és a mely magnetikus erővel vonja az emberi kebelt az örök igaz, szép és jó után? Lehet-e valami olyan a következményben, a mi ne volna meg a megfelelő-okban; lehet-e a teremtetett életben valami olyan dicső, a mi nem a teremtető erőből származnék? Az őserő legbensőbb lényege csupán csak az emberben lesz nyilvánvalóvá, az emberben, az ismert világ eme legmagasabb képződményében. Szentség és igazság, bölcsesség, szeretet, könyörületeség, az ember szívet ékesítő eme legnagyobb tulajdonságok, az örök világosság sugárai, a világ-mindenség őserőjének utolsó, legfenekeltebb kijelentései.

De ime milyen figyelemre méltó az is, hogy a ki a természetet ismerni akarja, annak sok tudományos előkészülete van szüksége, úgy, hogy a természetvizsgálatban aránylag kevesen vehetnek részt. A legtöbb ember arra van utalva, hogy hívő lélekkel elfogadja, a mit mások mondanak. A természetvizsgáló azt mondja, hogy a vörös szín egy másodperc alatt 395 billió rezgést végez, a viola szín 763 billió rezgést. Ha tán egy billióval kevesebbet mondana, mi még akkor is elhinnők neki. A természettudós továbbá azt állítja, hogy a fénysugár egy másodperc alatt 312,000 kilométer utat tesz meg. Bámuljuk ezt a gyorsaságot, de nem bírjuk után számítani. A természetvizsgáló azt mondja, hogy az érzés az inger viszonyzáma szerint növekedik. Elámulunk azon, hogy a hideg és a meleg érzéklése között ilyen finom matematikai viszony van. De hány ember előtt ismeretlen a logaritmikus fogalma, a kik pedig jól érzik a hideg és meleg közötti különbséget? Mi hívőleg fogadunk el mindent, bízva abban, hogy a komoly kutatók csak azt hirdetik igazság gyanánt a népnek, a mit ők magok is igazságnak ismertek fel.

De másként áll a dolog, ha feljebb emelkedünk, midőn a legfőbb igazság kijelentéséről van szó. Itt már nem vagyunk laikusok, a kik hívőleg kötelesek elfogadni azt, a mit mások mondanak. Ott már magunk is tapasztalunk, élményezünk. Ki ne érezte volna már ezt? Ugy-e, hogy a pusztai természeti hatalom előtt nem hajlunk meg lelkünkben! Azt mondjuk, a természeti ha-

talom összemorzosolhatja a mi szegény, physikai életünket, bensőnkben azonban érezzük: itt valami más, valami magasabb erő van, mint a pusztai természeti hatalom. A mi előtt meghajlunk, az nem egyéb, mint az igazság, bölcsesség, jóság, önzetlen szeretet. Feltudunk hevülni mindnyájan az igazság haragjában, tudunk lelkesedni a nemes emberi élet szent céljáért, tudunk áhitattal telni meg az örök nagyság és jóság iránt. Képesek vagyunk nyílt homlokkal nézni bele a legfőbb és legdicsőbb igazságba. Azt kell tehát mondanunk: az igazság kutatása az ő alsóbb fokain aristokratikus, a legfelsőbb fokain pedig demokratikus.

Ha pusztán a természet ismeretnél maradunk és egy pillanatra minden egyebet elfelejtünk, úgy tetszik, mintha a méltóságos nagy éjszakába néznénk bele, a melyben bár sok csillag ragyog, de mennél tovább nézünk bele, annál bátrabbaknak érezzük magunkat, annál erősebben hatol bensőnkbe a dermesztő éji fuvallat. Érezzük tehetetlenségünket, semmiségünket. Micsoda az egyes ember ebben a végtelen világban, micsoda jelentősége van az ő rövid földi napjának ebben a végtelen időben? Vajjon több-e ő az eső cseppnél, min a napsugár egy pillanatra átszillámlik, mielőtt a földre hullana? De mi helyt keblünk mélyébe bocsátkozunk alá, azonnal felfedezzük, bármily jelentéktelenek vagyunk is, azt a csendes szentélyt, a hol az örökkévaló gondolatait utána gondolhatjuk, a hol a természeti és erkölcsi világrend fensége visszatükröződik, mint az égbolt fensége a csendes tó felszínén, a hol minden szent és nagy dolgok erejével rokonlányuknak érezzük magunkat. A mindennapiság alsó lépcsőiről felemelkedünk ama magaslatra, hol az emberiség legjobbjai köszöntenek bennünket. Ők mindnyájan ama sötét ádáz hatalmak elleni küzdelemben nyerték el a győzelem koszorúját, a melyek az állati tompultságba akarják levonni az embert; ők mindnyájan szent lelkesedéstől vannak áthevülve, áhitattal vannak tele; ők mindnyájan Istennek követői, Istené, a ki minket magasabb idvezítő lelki életre hívott; az igazság bizonyosságai ők, az igazsága, a mely felül emel bennünket a földi gondok és gyalóságokon.

Az elfogulatlan vizsgálódás tehát arról győz meg, hogy a természet-ismerettel behatolhatunk ugyan a szentély előtornáczába, de az igazság szentek szentjébe csak az által jutunk el, ha az örökkévaló lelki életünkben, emberi szívünk tapasztalataiban jelenti ki magát.

Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyarázó jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina és Jugurtha ezimű műveihez.

Szerkesztette Zsoldos Benő ev. ref. gymn. tanár. Kiadja a „Sárospataki Irodalmi Kör“ a főiskola költségén. Sárospatak. 1895—1896. (Gymn. Könyvtár XXI. és XXII. kötet. Ára: a XXI. köteté: 75, a XXII-iké: 85 kr.)

Zsoldos Benő a magyar classica philológiának egyik legkiválóbb képviselője. Ez a minden ahhoz értő által elismert tény jogosan keltette azt a reményt, hogy, ha ő valamelyik auctor magyarázatának fáradságos munkájára szánja el magát, művének felül kell emelkednie a manapság már üzleti spekulációból gyári módon termelt u. n. praeparatiókon. Az irodalmi kör is bizonyosan jól tudta ezt, midőn a magyarázó jegyzetek költséges kiadásába belement s ez által tanügyi irodalmunkat egy kiváló értékű,

tudományos és didaktikai tekintetben egyaránt becses munkával szaporította.

Zsoldosnak kiváló paedagogiai tapintata mellett tanuskodik már maga az a körülmény is, hogy magyarázat tárgyául első sorban éppen Sallustius választotta. Sallustius mindkét monographiáját az újabb philologia a római történetírás gyöngyének tartja; s valóban, úgy a tárgyalásban megnyilatkozó mély erkölcsi érzés, nemes komolyság, mint a kifogástalan szerkezet és kiválóan gondos, válogatott kifejezésekkel, élénk fordulatokkal ékeskedő stílus kiválóan alkalmassá teszik ez író, hogy vele az ifjuság alaposan és behatóan foglalkozzék.

Nézzük azonban magát a művet.

Szerzőnek a „magyarázó jegyzetek“ összeállításánál — saját szavai szerint — főcélja az volt, „hogy különösen közepes tehetségű, szorgalmas tanulók számára a nehézségekkel megküzdést, a szöveg teljes megértését, a szabatos fordítást s az irodalmi műbe való behatolást lehetővé tegye.“ Továbbá, „hogy a szöveg helyes értelmezésére való segítés mellett a növendéknek a latin irodalmi nyelv körében szerzett ismereteit alkalmilag öregbítse, szélesebb körűvé s többoldalúvá tegye.“ (L. Előszó.) E cél kiviteléről ugyancsak az Előszóban következőleg nyilatkozik: „Megfigyeltem s megjegyeztem magamnak ezen író műveiben azokat a helyeket, a melyeken a teljes megértés, a pontos és szabatos fordítás céljából akár nyelvi, akár tárgyi magyarázatra van szükség egy közepes tehetségű, de különben eléggé szorgalmas tanulónak, s ezeket a helyeket igyekeztem a kellő magyarázattal ellátni. A jegyzeteket úgy szerkesztettem, hogy előszóbeli előadás közvetlenségével szólnak, de másfelől meg legyen bennök az irodalmi szabotosság s lehetőleg a kellő rövidség is.“

Ime a cél és az annak kivitelére irányzott eljárás rövid, de szabatos körvonalozása. Ebből kitűnik, hogy Zsoldos a jegyzetek szerkesztésénél pusztán a nyelvi szempontot tartotta szem előtt; egyetlen törekvése, hogy a növendék az interpretált auctort tökéletesen megértse.

A cél kitűzésének helyes vagy kifogásolható voltát egyelőre nem érintve, lássuk közelebbről a kivitelben követett eljárást.

Az ilyen magyarázó jegyzetek, műnéven: praeparatiók szerkesztésében leginkább kétféleképen szokás eljárni: vagy külön csoportokba állítják össze a megmagyarázandó szókat, frázisokat, mondatrészeket, mondatokat és az u. n. reáliákat; ilyen beosztása van p. o. a Szilasi Mór szerkesztésében megjelenő latin praeparatióknak; — vagy együtt adják a nyelvtani és tárgyi magyarázatokat, sorban, a mint a megmagyarázandó szöveg kívánja. Ez utóbbi eljárást követi Zsoldos is, szerintem igen helyesen. Mert míg egyrésről a Szilasi-féle skatulyázó módszer sok ismétléssel, fárasztó keresgéléssel jár, másfelől meg van az a nagy hibája is, hogy mechanikus munkára szoktatja a növendéket s minden magyarázat nélkül adván a frázisok magyar jelentését, nem nyújt felvilágosítást a két nyelv észjárása között levő különbségről sem. Ellenben a Zsoldos követte módszerrel rögtön kéznél találja a növendék a magyarázatot, figyelmét nem vonja el a keresgélés, rövidebb idő alatt végez, s a mi főddolog: könnyebben megragad nála egyik-másik szónak vagy kifejezésnek a körülmények szerint módosuló jelentésbeli árnyalata s az idegen nyelvnek az anyanyelvétől eltérő észjárása.

Zsoldos Sallustiusnak mindkét történelmi monographiáját magyarázza s így nagyterjedelmű anyagot ölel fel. Könnyebb áttekintés kedvéért, igen tapintatosan, mindenik munkát a tartalom szerint nagyobb részekre osztja fel, a részekben foglaltak rövid megjelölésével. Ca-

tilina-ban 16, Jugurthában 7 ilyen nagyobb részt tüntet fel, s e részek majd mindenikét ismét tartalom szerint kisebb részekre tagolja. E feltagolásnak nagy haszna az, hogy a növendék biztosan és egyszerre maga előtt látja az egész műnek tartalmát és szerkezetét.

Maga a magyarázat, mely az egyes fejezetek egyes mondatai szerint követi a szöveget, nagy szorgalomról és utánjárásról, kitűnő nyelvézékről és alapos történelmi ismeretekről tanuskodik. Alig van a szövegben szó és kifejezés, melyet az író a szótári jelentéstől eltérő értelemben használt, hogy szerző meg ne jelölje jelentését. Az egyes szók és kifejezések jelentését a műfordító éles és finom érzékével keresi meg, örökösen szem előtt tartván a két nyelv szellemének egymástól eltérő sajátosságait, úgy, hogy a növendék nemcsak latin nyelvi ismereteit gyarapíthatja, hanem magyar nyelvézéket, a kifejezések használatában való választékosságát is nagymértékben fejlesztheti. Némely szónak vagy kifejezésnek magyarázata első tekintetre talán nagyon is részletesnek látszik, minthogy mindenik jelentés elősorolása nem szükséges a magyarázott hely megértéséhez. Mint-hogy azonban szerző leginkább a közepes tehetségű, szorgalmas tanulókat tartja szem előtt, minthogy mondattani dolgokat a felsőbb osztályokban már csakis ilyen úton lehet tárgyalni, tárgyalására pedig a legtöbb iskolában feltétlenül szükség van; továbbá, mivel a részletesen tárgyalt kifejezések egyik vagy másik jelentésben többször is előfordulnak a szövegben, s ekkor a szerző újabb tárgyalás helyett egyszerűen utalja a növendéket a már egyszer adott magyarázatra, a mi megint didaktikai szempontból nagyfontosságú, nem is említve, hogy így a kérdéses szó vagy kifejezés minden jelentésbeli változatát együtt láthatja a tanuló; — mindezen okoknál fogva nem hibának, sőt érdemnek tartom a részletezést. E lap köre nem engedi meg, különben egész légióját idézhetném azon szavaknak és kifejezéseknek, melyeket szerző így apróra megmagyaráz s melyeket a növendék a szótárban meg nem talál, egyebütt pedig még akkor sem érne rá megkeresni, ha egyáltalában volna keze ügyében megfelelő grammatikai és stilisztikai munkák.

Egyszóval: én a jegyzetek grammatikai részét olyannak tartom, a mi semmi kívánni valót sem hagy maga után — egyetlenegy kivételével. S ez az egy: a grammatikai műszók használatában való következetesség s általában a terminologia terén kívánatos egyszerűség és határozottság, a mit, szinte megütközéssel, hiába kerestem a jegyzetekben.

Igaz, szerző már előszavában kijelenti, hogy „a nyelvtani műszók sűrű használatát, a műkifejezések halmozását” minden áron kerülni fogja; de még ebből nem következik, hogy egyszer a terminus technicust, máskor a műszó elkerülésével annak körülírását adja. Így pl. ha attributum praedicativum-ról van szó, azt nem nevezi a maga nevével, hanem azt mondja róla: „jelző adverbium helyett.” Így a subiectum és obiectum praedicativum-ot is kettős nominativusnak, kettős accusativus-nak nevezi, tehát a műszót kerüli; ellenben gen. obiectivus-t, dat. finalis-t, ablativus instrumenti-t, abl. absolutus-t, gen. qualitatis-t, abl. qualitatis-t ír, szóval itt már műszót használ. Itt nem azt kérdelem, miért nem fordította le szerző ez utóbbi műszókat is magyarra, mert az felesleges is, absurdum is lenne; hanem azt, miért fordította le amazokat?

Itt kell megemlítenem két dolgot: az igeragozás terminológiáját s a coniunctivus hiányzó futurumának pótlását. Zsoldos a régi, ingadozó, épen nem világos terminológiát használja (praesens, perfectum, imperfec-

tum, plusquamperfectum stb.), talán azért, mert Patakon még az alsóbb osztályokban ezt tanítják; pedig jól tudja, hogy ennek ideje már lejárt s az actióra fektetett terminologia van általánosan elfogadva, mely amannál egyszerűbb is, könnyebb is, és a mi szintén valami, tudományosabb is. Ha nem pusztán Patak számára készültek a jegyzetek, csak a könyv nagyobb elterjedésére szolgált volna ennek a tekintetbe vétele.

A mi a coniunctivus hiányzó futurum alakjainak pótlását illeti, szerző a helyett, hogy megmondaná egyszer az első előforduló esetén a szabályt s azután utalna rá: minden egyes esetben átteszi az oratio obliqua illető részét oratio recta-ba, s úgy tünteti fel, hogy az ott levő coni. praes. és praet. imperfectum vagy perfectum futurum, imperfectum vagy perfectum helyett áll. Igaz, hogy így a növendéknek sokkal könnyebb, de nincs tér hagyva neki a gondolkodásra. Egy helyen (Cat. 34. lap.) felállítja ugyan a szabályt, de később nem hivatkozik rá. (Itt, mint egyebütt is, a régi terminologia szerint fő és mellékidőket említ; de azt nem mondja meg, melyek azok.)

Ennyit a magyarázó jegyzetek nyelvtani részéről.

A tárgyi magyarázatokról, az u. n. realiákról említettem már, hogy azok a legalaposabb történelmi ismeretek alapján vannak megírva. A szereplő személyek rövid életrajza, jellemzése; a csak mellékesen érintett, de mindenesetre az íróól előzményeikkel ismertek gyanánt feltételezett történeti tények, vonatkozások rövid előzményei; a római polgári és katonai életnek szokásai, törvényei, törvénykezési eljárása; a hivatalok köre, a provinciák kormányzása stb., — mind szükséges ahoz, hogy a növendék a szöveget teljesen megértse, az irodalmi műnek tartalmába behatolhasson.

Rámutat szerző Sallustiusnak két chronologiai tévedésére is: Cat. 18, 3., és Cat. 27., 3.-ban; de nem említi legvastagabb chronologiai botlását a Cat. 17., 1.-ben, hol az van mondva, hogy az összeesküvés K. e. 64-ben kezdődött, holott az itt elmondottak tényleg egy évvel későbbben, Kr. e. 63-ban történtek (L. erre vonatkozólag M. Schanz: Geschichte der röm. Litteratur, 181 lap s az ott idézett forrásokat). E chronologiai tévedés helyreigazítása mindenesetre kívánatos lett volna, ha a Zsoldos szempontjából (= a szöveg tökéletes megértése és hű fordítása) nem feltétlenül szükséges is. Nem kevesebbről, mint arról van ugyanis itt szó, hogy Sallustius rövid pár hónapi időköz eseményeit több mint egy évi időközre nyújtja el.

Nagy elismerés illeti meg Zsoldosnak stílusát. A ki valaha próbálta, csak az tudhatja, hogy a lexicalis stílus nem a legkönnyebb munka. Mindent kiemelni, a mi fontos, semmit el nem hagyni, a mi a tárgyra tartozik, de a lehető legnagyobb rövidezséggel, világossággal, szabatossággal válogatni ki a gondolatokat, e gondolatoknak megfelelő formát; kevés szóval, de úgy szólani, hogy mindenik szónak meg legyen a maga súlya: próbára teszi az író. Zsoldos ebben szinte remekel. A mit el akar mondani, bármilyen röviden, magyarázatán látszik a szerkezet gondossága, a kifejezések választékossága, s e mellett gyönyörködtet bennünket a szabatosság, világosság, s különösen a tiszta, hamisítatlan magyarság.

Ezekkel a megjegyzésekkel akár be is fejezhetném észrevételeimet s jó lélekkel ajánlhatnám a Zsoldos könyveit kartársaim figyelmébe, mint olyanokat, melyekben a szerző kitűzött célját — mondhatni — tökéletesen elérte s melyeknek latin nyelvi oktatásunk bizonyára nagy hasznát fogja venni.

Nem hallgathatom azonban el, hogy én bármennyire

meg vagyok elégedve a jegyzetekkel, mint a melyek a kitűzött célnak megfelelnek, — nem találom kielégítőnek magát a szerző által kitűzött célt. Nem pedig azért, mert Sallustius olvasatánál már inkább az irodalmi képzésnek kell a főszempontnak lenni, nem a nyelvek, s Zsoldos a Sallustius műveinek ebből a szempontból való commentálását teljesen elejtette. Sallustiusnak a római történetirodalomban elfoglalt állásáról, róla, mint íróról, művének tulajdonképeni céljáról és értékéről, a római történetírásnak bár csak rövid vázolásáról sem bevezetés, sem befejezés, sem jegyzetek alakjában szó sincs, a minthogy szerző maga elé kitűzött célja szerint nem is lehet. Pedig mindez a növendékek érdeklődésének felkeltésére és ébrentartására, a tanútnak valami ismerethez való kapcsolhatására, a műfaji sajátosságok felismerésének fejlesztésére, egy szóval az irodalmi képzésre feltétlenül szükséges. Minthogy a római irodalomtörténet, mint külön tantárgy, iskoláinkban nem szerepel, irodalomtörténeti ismeretek nélkül pedig irodalmi műveket olvasatni legalább is nagyon kevés haszonnal járó munka: egyes írók tárgyalását kell irodalmi ismeretek közlésére felhasználnunk. Zsoldos ezt teljesen a tanár előszóbeli közlésére bízta, talán azért nem írt irodalomtörténeti bevezetést a jegyzetekhez. Hát az igaz, le is lehet diktálni a növendékeknek az irodalomtörténeti dolgokat, de az először is szaporítja az ügyis sok munkát, aztán meg vesztegeti a drága időt, s még sincs olyan rendes az ilyen jegyzet, mintha készen kidolgozva, a könyvében találja a tanuló.

Minthogy ez az irodalomtörténeti bevezetés nem sokkal növelné a könyv terjedelmét, de sokkal a használhatóságát: hisszük, hogy a második kiadás már azzal fog megjelenni.

Még a külső kiállításról kell megjegyeznem, hogy az csinos, a magyarázott szók compact betűkkel való szedése a használatot nagyban könnyíti, általában a nyomás vékony, de finom papirosra tiszta.

Gulyás István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Vitéz Mihály*, kemecsei ev. ref. lelkész, a felső-szabolcsi egyházmegye lelkészi karának egyik kiváló tagja, életének 71-ik évében, július 30-án elhunyt. — *Tóth Ferencz*, deregyői ev. ref. lelkész s a felső-zepléni egyházmegye tanácsbírája, folyó hó 9-én, az úrvacsora felett tartott egyházi beszéd közben hirtelen rosszul lett s másnap, reggeli 4 órakor megszűnt élni. Legyen áldott a hű munkások emlékezete.

— **Tanár-választás.** A miskolci ev. ref. főgymnasium természetrajzi és földrajzi tanárává f. hó 9-én *Buday József* mezőtúri rendes tanárt választotta meg a presbiterium. Jakab Gézát, ki erre az állomásra szintén pályázott, a vallás és közoktatási miniszter a nagyszebeni állami főgimnáziumhoz nevezte ki rendes tanárnak.

— **A sárospataki ev. ref. templom** a szeptember végén tartandó egyházkerületi közgyűlésre teljesen készen lesz. Az orgona felállításán már hetek óta dolgoznak *Angster* híres orgonaépítő munkásai s a templomot környező díszes vasrácsos kerítés készítésén is javában foly a munka.

Nemes Ferencz jogtanár nyugdíjazását a vallás- és közoktatási miniszterium július 19-én, 36753. sz. a kelt leiratával a tavaszi egyházkerületi közgyűlés kérelme folytán elrendelte. Kap évenként f. é. szeptember 1-től 1680 frt nyugdíjat. Ő az első, ki a sárospataki főiskola

tanárai közül az 1894. évi 27. t.-cz. alapján nyugdíjaztatott. Sárospataki tanárnak a gymnasiumba még 1862-ben választott meg, mielőtt azonban tanszékét elfoglalta volna, az 1863. évi miskolci közgyűlésen áthelyeztetett az akadémiába. Tanszékét 1863. szeptember 1-én foglalta el. Szónoki előadásával nagy hatással volt hallgatóira. Mint adoma kering róla, hogy, midőn képviselő-választás előtt b. e. Hegedus érdekében beszélt, a választók „papak” nézték szép beszédecért; később pedig midőn felvilágosították őket, hogy a leendő ügyvédek, bírákat stb. tanítja, egy választó polgár ekként tisztelte meg: „Szakadjon le alatta a kathedra, mikor beszél!” Most, hogy nyugalomba megy, tanártársai szeretete kíséri, azzal a hő óhajattal, hogy legyen rég megérdemelt nyugalma csendes!

— **Vályi János temetése** aug. 6. délután ment végbe az egyházi és világi hatóságok s a nagy közönség óriási részvéte mellett. Az államkormányt *Zsilinszky Mihály* államtitkár képviselte. A temetési szertartás *Kiss Áron* püspök megható imájával kezdődött. A kastély elé vitt koporsó felett *Kun Bertalan* tiszáninneni püspök mondott újabb megindító imát, a családi sirboltnál pedig *F. Waga Lajos* majtisi lelkész mondott utolsó istenhozzátot a megboldogult nagy férfiúnak.

— **Görömbey Péter első esperesi körlevelét** július 30-án küldötte el a f.-szabolcsi egyházmegye egyházaiba. Nekünk is volt alkalmunk ezt a nyomtatásban megjelent körlevelet végig olvasni s együtt éreztünk az új esperessel, midőn derék elődjéről olyan igazi melegséggel írott emléksorait olvastuk s örültünk annak a mindenre kiterjedő gondosságnak, melylyel első hivatalos levelében a lelkészeknek, gondnokoknak s presbitériumoknak szívökre köti az egyház ügyeinek hű és lelkiismeretes vezetését. Kívánjuk, hogy az egyház előjáróinak támogatása mellett valóban elmondhassa, hogy „az én terhem könnyű és az én igám gyönyörűség.”

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** az 1896/7 tanév ünnepélyes megnyitása szept. 3-án lesz. Ezt megelőzőleg szept. 1-én tartatnak a javító vizsgálatok Ugyan azon nap délután esetleg felvételi vizsgák lesznek.

— **A sárospataki főiskola tanárai** a b. e. *Gyarmathy József* emlékére, a ki a főiskolának is szeretetreméltó igazgató-tanácsosa volt, gyűjtést rendeztek maguk között — a gyász-koszorú megváltásául — (a mint már Lukács Ödön halála alkalmából is) s az eredmény 1—1 frtjával 28 frt lett. Ez összeget Arday J. Dániel nevére július 29-én tette postára a főiskola akadémia- és közigazgatója. Ugy tudjuk, hogy a tornai egyházmegye is megindította a gyűjtést a Gyarmathy-emlékre.

— **Az első leány-gymnasium.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte *Horváth Jankának*, Horváth Gyula országgyűlési képviselő közeli rokonának, hogy Budapesten egy nagyobb szabású nőnevelő-intézetet állíthasson, melyben az arra hajlammal s tehetséggel bíró leányok gymnasiumi tanulmányaikat elvégezhessek. Az új intézetben — a tervezet szerint — népiskola, főiskola s női ipariskola is lesz, internussal összekötve.

Vaszary Kolos hercegprimás körlevele, melyet Balatonfüredi nyaralójában a szokásos latinnyelven intézett egyházmegyéje papságához a Szűz Mária tisztelete tárgyában sok érdekes állítást tartalmaz, de ezek között a legérdekesebb mindenesetre a következő: „kétségkívül ha itthon, vagy külföldön dicséri valami a magyar nevet, ha fönmaradt dicső emléke atyáink tetteinek, azt a Szűz Mária tiszteletének kell tulajdonítanunk.” Vajjon hiszi-e mind azt Vaszary Kolos a történész, a mit Vaszary Kolos hercegprimás állít.

A kolozsvári ev. ref. teológiai fakultás igazga-

tójának részletes értesítéséből közöljük, hogy a jövő 1896—97-iki tanév ünnepélyes megnyitása szeptember hó 27-én lesz. A felvételért való folyamodványok, érettségi bizonyítvánnyal, illetőleg annak hitelesített másolatával, vagy lecke-könyvvvel (index), és szegénységi bizonyítvánnyal felszerelve, a fakultás előjáróságához intézetten, de a fakultás igazgatójához címzetten folyó év augusztus hó 31-ig küldendő be. A volt növendékeknek elég csak levélben jelentkezniök. A ki azonban augusztus 31-ig nem jelentkezik, eltávozottanak tekintetik, s helyére más ifjú vétetik fel. A bennlakásért, és konviktusért minden növendék egy iskolai évre 80 frtot fizet, a mely összeg három részletben előre fizetendő, és pedig a beíratáskor 30 frt, január első felében a szorgalomszak első öt napján ismét 30 frt, és a húsvéti szünidő után megkezdődő szorgalomszak első öt napján 20 frt. A 80 frt évi díj a theologus ifjakra nézve, különös kedvezmény képpen, a költségvetés korlátai között mérsékelhető fél-, vagy negyed-díjra, vagy egészen is elengedhető. A felvett ifjak az évi tartásdíj első részletét 30 frtot, a központi nyugdíjlapra 3 frtot, felszerelési, és könyvtárdíj címen pedig 1—1 frtot (összesen 35 frtot) tartoznak a beíráskor az igazgatónak befizetni. A nyudíj-alapra és könyvtárra fizetendő díjak alól senki sem menthető fel. A beíratások a jövő tanévre szept. 24. 25. és 26-ik napjain lesznek. Az egyetemen a beírások szept. 21-től okt-ig tartanak. A bennlakásra a növendékek szeptember 23-tól kezdve jöhetnek. Szept. 23-ika előtt senki bennlakást, és szept. 24-ike előtt senki kosztot az intézetben nem kaphat még külön kérelemre sem. A theologiai alap- és lelkész-képesítő vizsgák szeptember 28—30 napjain fognak megtartatni. A javító- és pótvizsgálatok a beírások ideje alatt, szept. 24—26 napjain lesznek.

— **Az egyházi körmenetek eltiltása.** Franciaországban, mint a Religio panaszkodva írja — a kormány megtiltotta az egyházi körmeneteknek a templomon kívül tartását s az olyan papot, a ki ezen tilalom dacára, körmenet tartása céljából a templom ajtón kilép, kongruájja elvesztésével bünteti.

— **Értesítés.** A debreczeni ev. ref. főiskolában az akadémián az 1896/7 iskolai év október elsején fog megnyitni. Javító- és pótvizsgálatokra szeptember 25. déli 12 óráig kell jelentkezni az illető dékáni hivatalokban; magok ezek a vizsgálatok szept. 26. tartatnak. A kellőleg felszerelt alapvizsgálati kérvények úgy a hittan-, mint a joghallgatók részéről szept. 25. délig nyújtandók be a dékáni hivataloknál; a theologiai alapvizsgálatok, valamint a jogi alap — és államvizsgálatok szept. 28. kezdődnek. Bentrakás, tandíjkedvezmény, tápintézet stb. elnyerése iránt szept. 27. délig lehet folyamodni a dékáni hivatalnál. A beíratás ideje szept. 24—30. Beíratási díj 2 ft 60 kr. Tandíj 30 ft, illetőleg a hittanhallgatóknál 15 ft. A főgymnasiumban az iskolai év szept. 10-én kezdődik. Az első osztályba való fölvétel s a többi osztályba való beírás szept. 10—16 napjain történik. A beírás 4 első napján csak prot. vallású növendékek jelentkezhetnek fölvételre. Azon régebbi növendékek, kik a múlt isk. év végén beíratkoztak, szept. 13-ig (bezárólag) beírású lapjokkal s bizonyítványukkal osztályfőnökeiknél jelentkezni tartoznak, különben helyökre mások vétetnek föl. A javító és pótló vizsgálatok: a VIII. osztályé szept. 7-én, az V—VII osztályé szept. 8-án, az I—IV. osztályé szept. 9-én tartatnak. A fölvételi vizsgálatok szept. 9-s 11-én délelőtt lesznek. A múlt isk. év végén engedélyezett magánvizsgálatok szept. 10—12 napjain tartatnak. Az írásbeli érettségi vizsgálat szept. 8—12,

a szóbeli és javító érettségi vizsgálat szept. 15—16 napjain tartatik. Jelentkezni lehet a teljes érettségi vizsgálatra szept. 7 déli 12 óráig, a javító és szóbeli vizsgálatra pedig szept. 12-ig bezárólag. A tandíj, tápintézet és kollégiumi bentlakásért való folyamodványt aug. 25-ig kell az igazgatósághoz benyújtani. Az igazgatóság.

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik daczára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szíveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a fent említett ígérek folytán az összes tartozások rövid időn befognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyenlítést a kiadóhivatal.

HIRDETÉS.

9-12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődjé,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kiténtetett átlukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A cseh testvérek üdvözlő irata a tiszáninneni ev. ref. egyházkerülethez.” — „Kun Bertalan püspök imája királyunk születése napján 1896.” — „Van-e szükség 'Fali olvasótblára' a népiskolában?” *Dicső Endre.* — „A cseh- és morva-országi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.” *Földváry László.* — „A Mi Atyánk újabb magyarsítása.” — „Az amerikai magyar ref. egyházmegegye gyűlése Trentonban, N. J. 1896. júl. 4—7-én.” *Kalassay Sándor.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — „Hirdetés.”

A cseh testvérek üdvözlő irata a tiszáninneni ev. ref. egyházkerülethez.*

Kedves testvéreink az Urban!

Isten rendelése folytán történt az, hogy a magyar nép eme napokban hazájának ezeréves fennállása felett örvendhet. Bizonyára a néppel együtt örvend annak egyik tekintélyes alkotórésze, az ev. ref. egyház is. S van oka rá. Hiszen a lefutott évszázadokban nagy culturmissiót végzett a nép között, s végez a mai napig, sőt áldásteljes működését a haza határain túl is éreztette. A magyar ev. ref. egyház történetkönyvében mindig arany betűkkel lesz feljegyezve amaz emlékeztető méltó esemény, midőn dicső emlékeztető II. József császár türelmi pátemének kibocsátása után a magyar hittestvérek, a Ti Atyáitok, az elhagyatott cseh és morva ev. ref. gyülekezeteknek pártját fogták, a mennyiben az 1782/83-iki években lelkesült munkásokat küldtek ki, hogy ott a cseh és morva Sion elárult mezőit újból beépítsék. Így vonult Szalay Sámuel miskolci és Szilágyi Sámuel debreceni jámbor superintendensek által, valamint a sárospataki kollégium nemeslelkű rektora Szentgyörgyi István által fellelkesítve sok ifjú magyar predikátor, apostoli lelkesültségtől áthatva, az új hazába.

Bizony sokszoros önmegtagadással, méltánytalanságot és háborgatást szenvedve, de folytonos áldással segítették elő, vitték tökéletességre ők munkájukat, melynek nemes gyümölcseit mi ma láthatjuk. És ezért

* A legnagyobb tiszteletre méltó az a hálás ragaszkodás, a melyel cseh-morva testvéreink a magyar református egyház iránt viselkednek. Ez az üdvözlő iratuk már második nyilvános bizonyossága annak, hogy ők nemes büszkeséggel tekintenek vissza zivataros múltjukba s arra a segítő jobbra, a melyet nekik a tiszáninneni és tiszántúli egyházkerületek s illetőleg ezek főiskolái nyújtottak. Az első üdvözlő iratukat 1882-ben küldték a sárospataki főiskolához (Lásd Sárospataki Lapok 1882. 2. sz.) a türelmi parancs 100-ados évfordulója alkalmából. Addig is, míg ez utóbbira is megkapnák a kerületi közgyűléstől a méltó feleletet, a közös szenvedések által megszentelt testvéri érzések között bocsátjuk nyilvánosság elé e második fényes bizonyosságot, ama kijelentéssel, hogy lapunk útján mint eddig, úgy ezután is ápolni kívánjuk azt a szent viszonyt, a melybe a mindent bölcsen igazgató Gondviselés akaratából cseh-morva testvéreinkkel jutottunk. Isten kegyelme őrkdjék minden lépésök felett! Szerk.

nem akarjuk mi amaz a Ti népetek közül a cseh ref. egyházba kiküldött türelmi apostolok *vértódotai*, kik jelenleg drága ev. ref. egyházunknak, az osztrák birodalomban szolgálatában állunk, a magyar ezredéves ünnepély ritka alkalmatosságát elszalasztani, hogy Nektek, drága hittestvéreink, a mi legszívélyesebb rokonszenvünket kifejezésre juttassuk: mi kívánjuk Nektek szívünk mélyéből, hogy Isten gazdagon fizesse vissza, mit elődeitek a cseh és morva ev. ref. nép javáért tettek. Hadd lakozzék a Ti szeretett magyar hazátokban Istennék igéje, és az egyház hadd növekedjék mindenestől abban, a ki fő, t. i. a Krisztus!

Isten kegyelme különös mértékben bizonyítja be magát épen most úgy Nálatok, mint nálunk; hiszen teljes vallásszabadságnak örvendünk, amennyiben Isten után a mi legkegyelmesebb, általános szeretett közös uralkodónkban, I. Ferencz József császár és királyban atyáinktól átörökölt hitünk jóságos és hatalmas Barátját és Védőmezőjét mondhatjuk magunkénak, kinek Isten hosszú, dicsőséges, békés uralkodást engedjen!

Ily értelemben fogadjátok országotok emlékeztetes ezeréves ünnepélyéhez a mi üdvkívánatainkat.

Bécs, 1896. Juniusban.

Dr. theol. *Tardy Armin*, ord. cor. ferr. III. eques. Caes. Reg. aulicus et in Caes. Reg. supremo senatu evangelicorum Ecclesiastico Vindobonensi consiliarius Helv. Conf. J. U. Dr. *Molnár Frider*, in Caes. Reg. supremo senatu evangelicorum Ecclesiastico Vindobonensi consiliarius Helv. Conf. *Szalatnay Justus Emanuel*, ord. cor. ferr. III. cl. eques, superintendencie ref. Bohemicae superintendens. *Molnár Ed.* senior distr. ref. Pragensis. *Molnár Karel*, evang. reform. Farár, Ksely, Cesky Brod. *Nagy Ágoston*, csehországi református lelkész. *Nagy Károly*, ref. lelkész. *Szalatnay Justus*, Ecclesiae evang. reform. Czernilovensis parochus. *Molnár Henricus*, eccl. ev. ref. Cermnensis parochus. *Soltész László*, parochus ecclesiae ref. Hornokrupensis. *Nagy Lajos*, ecclesiae ev. ref. Vanovicensis parochus et substitutus superintendens eccl. Morav. *Molnár Carolus*, eccl. ev. ref. Javoniciensis parochus. *Szalatnay Josephus Gustavus Adolphus* ecclesiae ev. ref. Kuttelbergensis parochus, actorum publicorum ecclesiast. international „Evangel Ref. Blätter“ editor.

* * *

Kisérő levél a fennebbi üdvözlő irathoz.

*Summe reverendo Domino Kun Bartolomeo Episcopo
Ecclesiarum evang. reformatarum Districtus Cis-
Tibiscani Miskolczi.*

Summe Reverende, Honoratissime Domine Episcopo!

Centum et amplius annis ante Ecclesia reformata Hungarica coetibus reform. Confessionis post emanatum tolerantiae decretum memoratu dignissimum, in Bohemia et Moravia exortis, benigne misit, quibus opus erat, maxime exoptatos, Verbi Divini, evangelii de Christo, nostro Redemptore, predicatoros.

Quorum nepotes et poster, munere ecclesiastico in Ecclesia reformata in Bohemia et Moravia hoc praesenti tempore adhuc fungentes, memoresque originis sui Hungarici, non possunt praetermittere praesentem annum festivum, quo Populus Hungaricus toto ex corde gratias agens Deo Optimo Maximo, solemniter celebrat millennium regni sui, quin Patriae avorum suorum, praesertim Ecclesiae Reformatae Hungaricae sincerrimam gratulationem epistola gratulatoria exprimant. Cujus epistolae unum exemplar Summe Reverende Domine Frater, Vobis hic offerentes, fideliter rogamus, ut eam benevolentissime accipiat. Alterum exemplar mittimus Summe Reverendo Domino Episcopo Eccles. ref. distr. Trans-Tibiscani Dom. Kiss Arono Debreceniensi.

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit Vobiscum, cum Vestra Domo et Ecclesia, cum tota Vestra Patria Hungarica. Salutem dicens et omnem in Christo observantiam Vobis tribuens sum Vestrae Dignitati.

Viennae, VIII. Ledererg. 15. die 4-a Augusti anno p. Ch. n. 1896.

ex toto corde addictus

Dr. Theol. Tardy Armin, c. r. aulicus
supremique senatus Ecclesiastici Helv. Conf.
Consiliarius, nepos Dom. Tardy Mozis
Kisari oriundi olim ministri Eccl. Ref.
Libicensis et senioris ref. District. Podebradensis in Bohemia.

Kun Bertalan püspök imája királyunk születése napján 1896.

Életnek és világosságnak örök kútfeje, szent Isten! ki előtt ezer esztendő annyi, mint a tegnapi nap, vagy mint egy éjnek rövid vigyázása. Rád nézve ezer év sem hozhat semmi változást: minket pedig földi gyermekeidet, ha leghosszabb időre terjed is életünk, megvisel 60, 70, 80 év is, s a sírba vezet örök pihenésre. És mi mégis hetek, sőt hónapok óta örömben úszva ünneplünk és fogunk még tovább is ünnepelni egy ritka, de annál dicsőbb történet, édes magyar hazánk ezredéves fennállásának története felett, mert mi, bár egyesek közülünk egymás után jobb hazába költöznek, hiszünk benned jó Atyánk! hogy Te magyar nemzetünket utódainkban fenn tartod, nemzedékről nemzedékre s dicsőségre juttatod. Múltán kérdehnéd tőlünk örökkévaló Atyánk! mit kerestek ti véges halandók, az ezredév szentelte oltár körül? mit kerestek ti porok, és hamvak oly beláthatlanul hosszú idő lefolyásának lassan hömpölygő habjai, és mélységes örvényei közt? Tanúságot, bölcseséget, életet keresünk mi, óh Atyánk, — életet szép magyar hazánknak és nemzetünknek, — melyet te egy hosszú ezredéven át kegyelmesen megtartottál a habok és örvé-

nyek között is, s szívből esedezünk hozzád, hogy ezt tartsd meg kegyelmesen, egy más ezredéven túl is.

Ezen buzgó óhajással jöttünk ünnepelni ma is szent házadba, hogy két nemzeti ünnepet kössünk egybe s örömünk és hálánk is kettős legyen e napon.

Ugyanis a mai nap hajnalával ismét új örömnök napját hoztad fel magyar hazánkra és nemzetünkre, a midőn ennek áldott királyát, a haza atyját, születésének évfordulójára ismét kegyelmesen eljuttattad, s megengedted neki, hogy a történelem múzsája az ő atyai uralkodásának évkönyvébe egy évvel ismét többet írjon, sőt jegyezze be abba azt is, hogy hálás, szerető magyar népével együtt örvendő, téged együtt áldva ünnepli a nemzet kettős örömnépét. Magasra lobogó örömtűzek gyúlnak ma fel a haza hármass bércein, s a nemzet szívében, — a négyes folyam örömkönnyeiktől áradva hömpölyög habjaival az ország szíve felé; a lágy szellők megterhelt szárnyaikon viszik áldó óhajatainkat azon táj felé, hol az atyai országlás gondjaiban megfáradt király üdülést keres magának, és a hol, mintha látnók, — üdülése közben is csendes magános óráiban, azon elmélkedik, azon töri felkent fejét, hogy miképpen szentelhesse hátralevő napjait, éveit a jónak, szépnek és dicsőnek, s miként tehesse a nemzetiségek sokféle vágyai s igényei által megnehezített atyai országlását, népeire nézve áldásossá és megnyugtatóvá.

Áldunk, dicsőítünk téged jó Atyánk azon végtelen atyai jóságodért, hogy e jóságos fejedelmet édes magyar hazánknak ajándékoztad. Oh ennek ezredéves történelmében sokat, igen sokat köszönhetünk mi dicső, nagy királyainknak. Atyai bölcs gondviselésed mellett, az ő bölcs országlásuknak tulajdoníthatjuk azt, hogy hazánk és nemzetünk a nehéz próbák és csapások alatt a megsemmisülés örvényébe nem süllyedt. Óh hányszor oszthatták, darabolhatták volna fel ennek szép és termékeny területeit, melyeket hős karokkal védelmezett meg, a féltékeny hazaszeretet, a külső ellenségek? Hányszor dúlhattak volna fel ennek szent földjét, békességét, — a mint többször próbálták is, — a benső villongások, egyenlenségek? De te kegyelmesen megvédted ezeket, — szólván szívökhöz az egyenletlenkedő honfiaknak, s egygyé olvadt ismét a nemzet, a haza, a közjó oltáránál; letették a háborgó elemek az öngyilkosság fegyvereit, melyeket, őseink vérrel szerzett, s rájuk örökség gyanánt hagyott hazájok ellen emeltek.

A honi történetek ily szerencsés lefolyására nagy befolyással voltak dicső királyaink, kik bölcs figyelemmel kísérték az idők folyását, megértették a kor kívánalmait, hallgattak annak szellemi intéseire, és önmaguk siettek orvosolni a nemzet alkotmányos élete ellen elkövetett sérelmeket, melyek legtöbbször a belvillongások okozói voltak.

Ezen dicső fejedelmeink sorába maga a magyar nemzet szeretete is méltán emelte fel áldott jóságú és nemes szívű királyunkat, I-ső Ferencz József ő Felségét, kinek ma születése napjának évfordulóját, nagy lelki örömmel ünnepeljük.

Tapasztalván nemzetünk az ő atyai szívének népei iránt fenkölt szeretetét; látván bölcsességét, melylyel az egyensúlyt messze terjedő birodalmában, a sokféle irányuló nemzetiségek közt fentartotta; békétűrő, szelid, vallásos érületében, hitvallásának biztosítékát találván fel minden hitfelekezet: óh, ki volna, ki az ő uralkodói erényeit ne tisztelné? s az ő sokképpen megpróbált becses életét atyai kegyelmedbe továbbra is ne ajánlaná?

Vigyázz, óh vigyázz jó Atyánk! továbbra is az ő drága életére, szíve, lelke nyugalomára; távoztass tőle minden csapást s veszedelmet, mely őt országlásának nemes munkájában akadályozhatná, vagy az ő szerető

atyai szívét magyar népétől elfordíthatná. Emeld őt a dicsőség s a köztisztelet lépcsőjén fölebb-fölebb, melylyel őt a föld kerekén él minden népek és uralkodók elismeréssel, tisztelettel, mintegy pánczéllal körülölelik.

Áldd meg felséges hitvesét, Erzsébet királyasszonyunkat, mint hazánk őrangyalát, kinek szívében gyermeksége óta honol a magyar nemzet iránt való őszinte szeretet s ragaszkodás. Áldd meg az egész császári és királyi uralkodó házat virágzással, s nemzetünk iránt való szeretettel!

Mint a jótékony csendes eső s rendes időjárás megtermékenyíti az anyaföldet, s élelmet ad a föld minden élő állatjának, tedd ily áldottá királyunk atyai országlását, hiszen a jó király akarata az írás szavai szerint is *„olyan, mint a harmat a fűvön“*, vidám tekintete *„olyan, mint a tavaszi eső a földön, termékenységet áraszt maga körül.“*

Áldd meg hazánk kormányzó férfait bölcseséggel, önzetlen hazaszeretettel, a vállaikra nehezedő terhek elviselésére testi, lelki erővel, hogy hivatásuk szerint legyenek hű és önzetlen tanácsadói a királynak, oszlopai a hazának, erős védői a jognak és nemzeti szabadságnak!

Add szükséges áldásaidat! jó Atyánk! édes hazánk mindazon erkölcsi és szellemi intézményeire, közjóra egyesült társulatokra, tanintézetekre, egyházakra, a közigazgatás, igazságszolgáltatás tényezőire, kiknek összhangzó munkásságától függ a haza és nép jóléte, hogy mindezeknek egy célra való törekvésük biztos paizsa alatt érhesse el édes magyar hazánk s nemzetünk virágzásának aranykorát s a reá atyai kegyelmedből felviradt új ezredének alkonyát békességben! A Jézusért kérünk. Ámen.

ISKOLAI ÜGY.

Van-e szükség „Fali olvasótáblára“ a népiskolában?*)

A közel múltban történt, hogy egy jeles tanító a Raticz elvének hódolva, elébe helyezte a nyomtatott betűk s olvasás tanítását az írva-olvasásnak. Egy másik tanító pedig a palatáblát akarta száműzni. Csuda-e, ha a Basedownál már feltalálható primitív olvasótábla sem nyughat békén, nyomdai festéket szomjuhozván. Kívánsága teljesült Gérecz úrnak a „S.-Pataki Lapok“ 21. számában közlött cikkével.

A „Fali olvasótábla“ szükségének kérdéséhez azok szólhatnak legalaposabban, a kik hosszú időn át iskolai látogatók voltak; a kik olvasótáblával és a nélkül is tanítottak. Más felszólalók véleménye csakis egyoldalu lehet. A felszólalást jellemezni kell a teljes őszinteségnek, mely sokszor árt ugyan a személynek, de használ az ügynek.

Én G. urat oly személynek ismerem, ki teljesen jogosult a kérdés felvetése s fejtegetésére. Senki sem vádolhatja azzal, hogy az „Irodalmi Kör“ anyagi érdeke elfoglaltta tette, mert általa a gyakorlat mestere szólott hozzánk. Én nem akartam szólni ez ügyben, mert nem tartottam helyesnek az általa elmondottakat ismételni; mert nem hittem ellenvéleményt; mert 20 évi gyakorlatom alatt előbb olvasótáblával, majd a nélkül tanítván s több megye iskoláit (városiakat sőt a székes fővárosi közül is) meglátogatván, nem tudok alapos ellenvéleménnyel előállni, legfeljebb azon nézetét nem osztom, hogy *„a nyomtatott betűk tanítására külön óra kell“*. Ez az első

két hangnál megengedhető, de azután nincs értelme, különösen osztatlan, túlnépes iskolában.

Miután ellenvéleménnyel is találkozunk, legyen szabad kérnem egy kis festéket és türelmet az ügy érdekében.

Pap Mihály tanító úr cikkéből azt olvasom ki, hogy ő még nem tanított olvasótábla nélkül, ezért tartja azt nélkülözhetlennek, különösen a nyomtatott betűk ismertetésénél, szók olvasásánál. Ha csakugyan szemléltető eszközt akarunk az írott és nyomtatott betűk ismertetésénél, *szóképzésnél, szétbontásnál*: az olvasótáblánál *eredményesebben s kevesebb költséggel érünk célt a kártya-betűkkel*. Időt is nyerünk, por sem leend, fegyelem sem zavartatik, a szem sem romlik, a betű-alakok is tisztán olvashatók. Az előre készenlébe helyezett kártya betűkkel kirakott pár szó a táblán helyezve is maradhat. Aztán én P. M. úrral szemben azt tapasztalom s a gyakorlat is igazolja, hogy a gyermek könnyebben s alaposabban fogja fel s írja le a többnyire egyenes vonalokból álló nyomtatott betűket; gyorsabban feleli az írott hang jegyeit, míg a nyomtatott szók olvasását, a gyakorlat hiányában is későbbben feleli el. A felnőttek közt akárhányat találunk, kik olvasnak könyvből, de az írást vagy elfeledték vagy alig olvassák. Igaza van P. M. úrnak, hogy nem írunk szép nyomtatott betű alakot, de nincs is reá semmi szükség, csak a helyes alakra, azt pedig a kártya betűk s A B C segítségével is megnyerjük. Hogy fehér vagy fekete alapon van-e a betű, azt nem veszi figyelembe az agy, csak a szem. Annak pedig, ha csak ennyi ellensége leend, nem leszünk rövidlátók.

Nem értem, miért kelljen a táblát tele pingálni nyomtatott betűkkel? Igenis tele pingálom írottal s a tanított-nak egy pár nyomtatottjával. Ez pedig két perc alatt megtörténik s a gyermek is szívesebben ír a tanító után, mint az olvasótábláról s könyvből. Aztán mindenik iskola szívesebben s kevesebb költséggel szerez be még egy fekete táblát, melyre minden körülmény közt föltétlenül szükség van, mint a nélkülözhető drága olvasótáblákat.

„Lehet-e 15—30, sőt több gyermeket is oly szabatosan olvastatni az *Abc.*-ből, mint az *Olvasótábláról*? Én 150 apróság közül 30-nál többet vezetek és nem az „*ia*“ hoz, hanem előbb a táblán, azután a könyvből karban olvasásra, vezény szerinti írásra, betűk és szók megmutatására, ám fáradtsággal, de aztán könnyű csordul az orcámra. Bár a könyvbenieket az ottani sorrend szerint írom a táblára az első órákon, előgyakorlatra, figyelemre főszólyt helyezek, mégis nehéz az első öt-hat óra. Dehát minden kezdet nehézséggel jár! Ahhoz meg minden tanítónak van esze, hogy a táblát is az olvasótáblának megfelelő alkalmas helyen állítja fel.

Azt is mondja P. M. úr, hogy az írott s nyomtatott betű-alakok ismertetése után még gyakorlatra (olvasótáblán) van szükség, nem mehet az *Abc.*-re. Egész bátran mehet, még ha kártya-betűi nem lennének is, mert ha *„a betű alakokat egyszer így, másszor úgy fogja látni a gyermek, a különböző szemléletek folytán az alakok világos fogalma bennök nem alakulhat meg.“*

P. M. úr maga mellett látja az állami, községi, dunán-inneni iskolák tanítóit. Ugyan kérem, csak nem azokra hivatkozik, a kiknek nincs olvasótáblájuk, vagy ha van is, de nem használják? Hiszen ha szét nézünk, a felekezetek iskoláinak $\frac{3}{4}$ részében nem; az állami, községi iskolákban pedig azért találunk olvasótáblákat, mert elő levén írva, volt miből beszerezni. De legnagyobb részben nem használják csak a por és pókok.

Hivatkozik P. M. úr a „Tantervre“, és a Módszer-tanra; miért nem? Ne feledjük kérem, hogy a Tanter-

*) Ezzel a cikkel a fali olvasótáblák felett folyt vitát bezártuk s a vitában részt vett munkatársainak az „Irodalmi Kör“ nevében is szíves köszönetet mondunk. Szerk.

vünk bár „jeles“, valamint a módszertanokat is kitűnő pedagógok írták, mindazáltal sok azokban a teoria, talán több mint a praktika.

A felett se sajnálkozunk, hogy az olvasótábla ki nem adása esetén „a kritikán felül kitűnő Abc-ét mellőzni fogják.“ Dehogyan fogják, hisz ép azért kitűnő, hogy olvasótábla nélkül is kitűnő eredményt érhetünk el vele.

A Láng úr véleményére ő maga adja a feleletet: „felesleges az összes anyag tárgyalása“ (az olvasótáblán) már csak azért is, mert ennek megmagyarázható alapja nincs. Ép így nincs alapja az általa jelzett két olvasótáblának sem, mert az általa vélt megkönnyítés távol, az írva-olvasás tanításának nehézsége pedig örökké megmarad. Azt csak úgy könnyíthetjük, ha P. M. úrral együtt nem szabjuk magunkat 30 perchez, ha vas szorgalmunk, bárány türelmünk vagyón!

Ezek után letehetném a tollat, de meg kell még jegyeznem, hogy amennyire én ismerem az iskolákat, azt tapasztaltam, hogy — átlag szólva — fele iskolából hiányzik az olvasótábla, mégis megtanultak ott írni olvasni, sőt az olvasótáblát nélkülöző iskolákban van annyi jól író, olvasó, mint a másik részen.

Sok helyt, hol van olv. tábla, könyvtárban hűsöl szerényen, (mint nálam is); másutt a falon lengeti a belopózott szellő, megzavarván a kedves pókok csendes tanyáját; máshol pedig a Kállay úr nagy fiuja bök nagyokat a türelmes olv. táblán, a borzas ujjonc bölcs okulására.

Szerény olv. tábla! bocsáss meg, hogy megzavartunk! És ha szerencsés lennél a 2000 frtos kiadással járó feltámadásra: akkor is csak maradj magadnak, nyugodj babéraidon! Nekem csak a vas szorgalom, bárány türelem, kréta, táblák, egészséges test s ép lélek kellene!

Dicső Endre,
ev. ref. néptanító.

TÁRCA.

A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.*

(Folytatás.)

Az ifjú predikátorok 1783 március elején indultak útnak: közülök kilencen¹ március 12-én Bécsbe érvén, ott másnap Nagy Sámuel ágenstől átvették díjleveleiket s aztán útjokat folytatva szétoszlottak választott gyülekezeteikbe, jelesen: Végh János *Libischkebe*, Sikora Péter² *Nebuzselbe*, Kazai János *Bukowszkába*, Szeremlei István *Welenitzbe*, Túróci János³ *Chlebibe*, Szeremlei Sámuel *Számiba*, Rimányi István *Lissába*, Breznay János *Hauptnitzba*, Kovács András *Wlimosichba*.

Még ugyanazon évben követték őket 20-an, u. m. *Czíder Imre*, *Gál István*, *Bacsa Máté*, *Baka László*, *Kis Beniamin*, *Ákos András*, *Bereti István*, *Tardi Móses*, *Sallai János*, *Galambos Sámuel*, *Toronyai Miklós*, *Marton Dániel*, *Orosz Sámuel*, *Szűcs Sámuel*,⁴ *Szegheő András*, *Kaposi Sámuel*, *Szalatnai János*, *Csomor János*, *Törös*

* Ennek a derék tanulmánynak közlését kénytelenek voltunk hosszabb időre megszakasztani. Lásd S. P. L. 4. számát. Szerk.

¹ Szalay József útközben Lősoncon megbetegedett s Molnár Péterrel elmaradt a csapattól.

² Sikora Péter Csehországból átment Sziléziába s ott lelkészkedett.

³ Túróci János később visszajövéen, Gömörben bejei pappá lett.

⁴ Szűcs Sámuel cseh superintendens volt, de visszajött Magyarországra.

⁵ Fazekas György cseh superintendensségétől megválva, szintén visszatért hazájába.

István, Fazekas György.⁵ Az 1784-dik évben ment ki *Bari Mihály*, *Bodnár János* és *Gál Mihály*.

Az ifjú predikátorokat lelkesen fogadták a gyülekezetek, több helyen keresztyéni türelemmel és szeretettel a róm. kath. plebánusok, s pártfogásokba vették a főurak, mint gróf Kinszki Fülöp, gróf Taxis Ferenc, gróf Belcredi, Wisznik, Clam-Gallás stb. De más részről nem hiányoztak a méltatlanságok és üldözések sem a róm. kath. urak, plebánusok, főbb tisztviselők és a köznép durvább részéről. Községes predikációk tartattak az evangélikusok ellen, kiket huszitáknak neveztek. Papjaik, vallásuk és könyveik kímélés nélkül mocsokoltattak, róluk hamis költemények terjesztettek, istenitiszteletükben háborgattattak, papjaiknak szemtül-szembe illetlenségek kiabáltattak, a nép ellenük ingereltetett, halottjaiknak a községes temetőbe elhelyezése meg nem engedtetett, sőt volt rá példa, hogy a földből kiásattak és a vízbe vették. Papjaik, mint Kaposi Sámuel, Szalay József majd nem halálra köveztetek stb.

Mindezekről bőven beszélnek a dunamelléki egyházkerület levéltárában található cseh nyelvű és az itt következő magyar és latin levelek.

I.

Igen tisztelt uram!

A türelmi parancsnak Csehországban publicáltatása alkalmával számos cseh alattvaló helv. hitvallást tartónak vallotta és nyilatkoztatta magát és miután közülök tekintélyes számmal vannak az én tulajdonomat képező richenburgi uradalomban s én semmit annyira nem kívánok, minthogy őket predikátorral és jó iskolamesterrel mielőbb ellátva tudjam: ez okból a pozsonyi superintendens úrhoz kérést intézni határoztam el magamat, hogy richenburgi uradalomban lakó alantasaim számára egy predikátor és iskolamesterről gondoskodjék. Minthogy pedig a Superintendens úr neve ismeretlen előttem, annál fogva önt (Nagy Sámuel bécsi ágens) keresem meg ezen levalemnek az említett Superintendens úrhoz eljuttatása végett, de egyszersmind kérem önt is, legyen munkás benne, hogy richenburgi uradalomban lakó alattvalóim lelkük vigasztalására egy derék predikátort és iskolatanítót nyerhessenek. Ki különben kiváló tisztelettel vagyok a Tekintetes úrnak alázatos szolgálja gróf Kinsky Fülöp. Prága, 1782 junius 2. (A német eredeti után).

(Folytatása következik).

A „Mi Atyánk“ újabb magyarosítása.

Csíky Lajos debreczeni theol. tanár H. Kiss Kálmánnak „*Élő Remény*“ című, közelebb megjelent kis imakönyvét ismertetvén a „Debr. Prot. Lap“-ban, nem állhatta meg, hogy kifogást ne tegyen — híven önmagához — az Uri imának eme szövegezése ellen: „A mi mindennapi kenyerünket add meg mi nekünk ma is.“ A Sárospataki Lapokra is hivatkozott, mintegy ennek bűneül tudván be a botránkoztató is pótlékot.

Hát ez a már több ízben kifogásolt is szinte régi bűnünk lehet nekünk sárospatakiaknak s ha úgy tetszik, specialitasunk. Onnan gondoljuk, mert nemcsak Mitrovics Gyula használta ezt s nem is csak H. Kiss Kálmán (a ki szintén pataki nevelés), hanem használta azt *Molnár István* is, a ki elébb Rimaszombatnak, majd a sárospataki iskolának volt egyik nagy tudományú s classicus műveltségéről híres professora s halála után 1873-ban a szeretetett alma matert tette örökösévé.

Ez a Molnár István 1832-ben Bécsben szaporította tudományos ismereteit s onnan Kérészy Mihály nevű barátjának, csaknem naplószerű részletességgel irogatta meg, hogy miket tanul s miként halad elő a felsőbb ismeretekben. Az ő hátrahagyott iratai közt van „Bécs, jun. 19-dikén 1832“ kelettel a címbe jelzett elmefuttatás is, a melyet érdemesnek tartunk a nevezetességre jutott és történeti megvilágítása végett szóról-szóra közölni. Hátha így a mi Cs. L. barátunk is elnézőbbé válik a mi *eredendő bűnünk* iránt s megosztja haragját az is védő patakiak régibb és újabb gárdája között, a kik együttvéve mégis csak képviseltek valamelyes értelmi erőt és — a mi fődolog lehet — nem is mindnyájan voltak szabadelvű theológusok!

A M. I. jegyzetei íme ezek:

„A Mi Atyánk most szokásban levő Magyar fordítása, mint régibb idők szüleménye, magán hordozza a hajdankor nyomatját, mely egy részről a nyelv kellemes hangzására nem ügyelt, más részről azon elfogultság következtében, hogy a Szent írás szavaihoz egy jótát adni vagy elvonni abból halálos véték, a Fordító többször mind az eredeti, mind a másoló nyelv törvényén gázolván, az egész Szent Írást szóról szóra, betűről betűre fordítá s ezért találunk a Biblia Magyar fordításában oly sok homályos, érthetetlen, gyakran elfacsart értelmű helyeket, melyek miatt a Könyvek Könyve azon hatósággal nem bír, melyet Isteni eredete, s magas foglalatja előállítani bizonyosan képes volna. E lőn Sorsa a Mi Atyánknak is, minden felséges volta mellett sem bír azon szív emelő erővel, mellyel bírnia kellene, unalmas is dísztelen külsője miatt. — Azonban ez az egy hiba is elég volna arra, hogy újabb fordítására serkentsen. — *Ἀγαθὸν τὸ ὄνομα σου* így fordítatik: *Szenteltessék meg a te neved.* — Megszentelni annyi, mint szentté tenni, és így involválja azt a meg fogást, a mit megszentelünk, még az előtt nem volt szent. Mely tetemes botlás az Istenség felséges volta ellen! *Ἀγαθὸν* éppen olly formájú Ige, melyet a Magyar is Z szolgabetűvel fejez ki s annyit tesz, mint Szentnek hívni, vagy egy szóval *szentezni* mint *kendezni* (kendnek hívni), *tézni* (tenek szólítani) satbbi. — Ezt előre bocsátván így hangzana a Magyar Mi Atyánk:

„Mi Atyánk, ki a Mennyben vagy; Szenteltessék a te Neved; jöjjön el a te országod; legyen meg akaratod mint a Mennyben, úgy e földön is. — Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma is; és bocsásd meg vétkeinket, miként mi is meg bocsátunk az ellenünk vétkezetteknek. — És ne vígy kísértetbe, de szabadíts meg a gonosztól; mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké.“

Ezen formában el hullatván a Mi Atyánk azt a sok a mi, minékünk, a te, miképpen, azonképpen dísztelen rongyait, egyszerűbbé s kellemesb hangzatúvá lett vélekedésem szerint; legalább nem sérti úgy fülemet, mint a régi: a mi mindennapi kenyerünket add meg mi nekünk ma is kérésben az egymás után következő öt m-mel kezdődő szavak egyhangú dísztelensége.“

KÖZÉLETÜNK.

Az amerikai magyar ref. egyházmegye gyűlése Trentonban, N. J. 1896. jul. 4—7-én.

Annál az engedéllyel fogva, a melyet a mi amerikai felettes hatóságunk, a „general board of home missions“ januári gyűlésen adott, összejöttünk július hó 4—7-én Trentonban idegenbe szakadt gyermekei a magyar ev.

ref. egyháznak. Összejöttünk azért, hogy alkossunk egy olyan alapszabályt, a melynél fogva az eddigi szétszadkozottság helyébe az egység, s működésünkbe egyöntetűség lépjen. Ez az alapszabály meghatározza, a legújabb zsinati törvénykönyv alapján, az egyháztagok s az egyházi hivatalnokok jogait és kötelelességeit, az amerikai magyar ref. egyházmegye viszonyát egyfelől az amerikai, másfelől a hazai ref. egyházhoz, s intézkedik az egyházközségi és egyházmegyei bíróságok hatásköréről.

De ez csak egyik célja volt összejövetelünknek. Mi, a kik itt működünk az úrnak szép és kies mezején, jól tudjuk azt, hogy Amerikában, a hol roppant nagy mérvben van kifejlődve a testületi szellem, mi is csak úgy érhetünk el valamit, ha az egyházmegye kebelében valamiféle egyesületet alkotunk. Kimondtuk azért egy egyesületnek az alapítását, a mely az »Amerikai magyar reformátusok egyesülete« címet fogja viselni, s az amerikai magyar ref. missio erkölcsi és anyagi támogatásán kívül, tagjainak haláleseti díjat ad s gondoskodik az elhalt tagok eltemetéséről. Ez az egyesület csak akkor kezdi meg működését, ha 500 tagja lesz. Tagja lehet minden magyar, ki egy dollár belépti s egy dollár évi díjat fizet. 500 tag után ad az egyesület 250 dollár haláleseti díjat s 50 dollárt temetésre, a mely összeget a tagok arányos kivétel után fizetnek. Természetes, hogy a tagok számának szaporulásával, a haláleseti díj is növekszik.

Harmadsorban tárgyalás alá került az egyetemes konventhez küldendő emlékirat, a melyből fontosnak tartjuk megemlíteni a következőket: Szerény kérésünk volna az, hogy ezt az egyházmegyét a konvent ismerné el hivatalos testületnek; maga a konvent lépne összeköttetésbe a general board of home missions-sal s új missionariusokat hazai egyházunknak ez a kormányzó testülete küldene Amerikába, akkor, ha erre vonatkozólag az amerikai ref. egyháznak említett testülete hozzá átír, határozná meg a konvent az Amerikában működő missionariusok minősítvénye fokozatát, s végül viszonyát az özvegy-árva-gyámtárhoz. Roppant nagy fontosságú dolgok ezek s egyenesen alapját képezik az amerikai magyar ref. missionnak. Mert bármily szép, bármily magasztos hivatás, a melyet Istennek kegyelméből elfoglalni szerencsések vagyunk: a buzgóság ellankad akkor, ha a jövőtől való félelem Damokles kardja függ örökké fejünk fölött. Különösen fontosnak tartom — én a magam részéről — hogy ha az amerikai ref. egyház ezután missionariust kér, az intéző körök legyenek tisztába azzal, hogy mennyi összeg az, a mely a nehéz és sok felelősséggel járó munka után fizetetik? Elég-e arra, hogy megéljen belőle az illető? Természetes, hogy a legnagyobb hála és köszönet illeti az amerikai ref. egyházat azért, hogy a magyar reformátusok lelki szükségletein segíteni kegyeskedik, de azt ismét nem szabad felednünk, hogy híveinek száma ez által naponként növekszik. Hogy pedig a segélyezésben ez a cél rejlik, igazolja az a körülmény, hogy a legszelidebb szóval vadászásnak lehet nevezni azt, a mit az egyes és pedig hatalmas protestáns felekezetek elkövetnek, csak hogy megnyerhessenek bennünket saját egyházuknak. Mindenesetre legfontosabb és a minősítvény és a nyugdíj kérdése, a melyek ha kedvezőtlen elintéztést nyernének, nem volna más választás előttünk, mint hazafelé fordítani vitorláinkat.

Kisebbségi helyi érdekű ügyek tárgyalása következett ezek után s azzal a meggyőződéssel váltunk el trentoni testvéreinktől, hogy egy jó lépéssel előbb vittük a magyar ref. Sionnak építését, itt ez idegen világban is.

Ez a gyűlés, már nem csak a missionariusok gyűlése volt, hanem a szigorúan megtartott zsinat-presbyteri elvnel fogva, részt vettek abban a gyülekezet képviselői is. New-Yorkból megjelent *Nyitrai Emil* gondnok, Pittsburgból *Füzi Pál* presbyter, Trentonból *Czimbalmos István* gondnok, *Bridge-portrol Szabó Pál* gondnok, *Mount-Carmelből* (magyar részről) *Pásztor István* presbyter, Clevelandből a küldött nem érkezett meg, South-Norwalk s a mount-carmeli tót gyülekezet nem küldött képviselőket. Előbbi azért, mert kevés pénze van, utóbbi azért, mert a gyűlés magyar volt.

A gyűlést megelőzőleg vasárnap ünnepélyes isteni tiszteletet tartottunk, a mely alkalommal d. e. Ferenczy Ferencz imádkozott, s az én csekélységem pedig predikált, d. u. Harsányi Gusztáv imádkozott, Demeter Bertalan predikált. Ez alkalommal a teljes számban megjelent hívekhez a presbyterian egyház lelkesze is intézet pár szót a gyülekezetben. Intette, buzdította őket testvéri szeretettel s megígérte támogatását, a mely az itteni körülmények között a trentoni egyház fenmaradását biztosítja.

Ha még megemlékezem arról, hogy a trentoni magyarság, különösen pedig hitsorsosaink igaz szeretettel fogadták és látták el messze földről érkezett testvéreiket, akkor mindazt felemlítettem, a melyek tudósításom keretébe vágnak.

Fel kellene ugyan még említenem, hogy ideiglenesen megalkottuk úgy az egyházmegyének, mint az egyesületnek tisztikarát, de erről majd akkor, ha ebben a részben az alapszabály szerint, a presbyteriumok által történik a választás.

Igy küzdünk, fáradozunk egyházunk érdekében, s erőt ad az a tudat, hogy emberé a munka, Istené az áldás!

Lesz-e áldás munkánkon? Ki tudja, ki tudja?!

Mount-Carmel Pa, július 13-án.

Kalassay Sándor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A nagyenyedi Bethlen-kollégiumnak ismét gyásza van. Egyik derék tanára: *Makkay Domokos* folyó hó 16-án váratlanul elhunyt. A testvérintézet újabb veszteségét a következő gyászjelentéssel tudatta: „A Bethlen-kollégium elöljárósága mélyen megrendülve tudatja, hogy *Makkay Domokos*, főiskolai tanár folyó hó 16-án d. u. $\frac{1}{4}$ 7 órakor 57 éves korában, szívszélhűdésben, meghalt. Temetése f. hó 18-án d. u. $\frac{1}{2}$ 5 órakor a háznál és a templomban tartandó rövid gyászszertartás után fog megtörténni. Mikor lesz vége a lesújtó csapások szakadatlan sorának?! Mikor fogja levetni egy évtized óta fölvelt gyászfátyolát a súlyosan meglátogatott Alma Mater, hogy ne lássa egymásután dőlni az enyészet ölébe leghívebb munkásait, legderebb fiait?! A mindenható Isten végtelen bölcsessége adja meg a feleletet, örök szeretete hozza meg a vigasztalást!! Nagy-Enyeden, 1896. augusztus 17-én.”

— **Szavazatbontás Miskolczon.** A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületben a *Mitrovics Gyula* eltávozása folytán megüresedett egyházi főjegyzői hivatalra beadott szavazatokat f. hó 18-án bontották fel Miskolczon. A főjegyzőségre 220 szavazattal *Radácsi György* sárospataki theologiai tanár, főiskolai közigazgató s lapunk felelős szerkesztője választott meg. — Ugyanez alkalommal

bontották fel az egyházkerületi tanácsbíróságra beadott szavazatokat is. Általános szavazattöbbséget most sem nyert senki, s épen azért báró Vay Elemérre és *Dokus Gyulára*, mint legtöbb szavazatot nyert jelöltekre újabb szavazás rendeltetett el.

— **Darányi Ignác** földmívelésügyi miniszter aug. 12 én foglalta el a komáromi egyházmegye közgyűlésén, mint Beöthy Zsigmond utóda, *gondnoki* székét Veress Edével, az egyházmegye új esperesével együtt. A minisztert Komáromba érkeztek előkelő közönség fogadta. Az új gondnok és esperes beiktatása nagyszabásu ünnepélylyé nőtte ki magát. Batho B. h. gondnok üdvölete s az eskü letétele után Darányi gondnok emelt szót s terjedelmes, az egyházi élet egész körére kiterjedő beszédet mondott. Miután a nemes kegyelet hangján emlékezett meg elődjéről, elsorolta az egyház vezéreire váró feladatokat: hangsúlyozta a vallásos élet ápolását, mint állami szükséglet, elítéléssel szólott a hitetlenségről és a felekezeti szűkkeblűségről; a felekezeti kényszer korlátainak összetöréséről szólva, fokozottabb mértékű buzgóságot kívánt; szükségesnek tarja, hogy a lelkészek és tanítók a nép természetes tanácsadói legyenek; végül, a minnek legtöbb a politikai jelentősége, a kormány ezelőtti álláspontjával szemben hangsúlyozta, hogy az egyházak állami segítségének ügyét *egyszerre és állandóan* kell szabályozni. A gyűlés végeztével a miniszter fényes ebédet adott.

— **Rohoska József**, főiskolánk mult évi theol. s -tanára a jövő iskolai évet az *utrecht*i egyetemen fogja töltetni, a hol megnyerte a Bernhard-féle stipendiumot. Kísérje áldás törekvéseit!

— **A sárospataki főiskola igazgatósága** lapunk útján is tisztelettel fordul a tanítató közönséghez, különösen pedig a gyülekezetek lelkipásztoraihoz, hogy szíveskedjenek tudomásul venni, a *lelkipásztor urak esetleg szószékéből is kihirdetni*, hogy a sárospataki főiskolában a tanév, az ezredévi kiállításra való tekintetből, kivételesen szeptember 20-án fog megnyitni. A magán-pót- és javítóvizsgálatok és beiratások szeptember 15—16-ik, felvételi vizsgálatok szeptember 17—19. napjain lesznek, úgy azonban, hogy nem protestáns vallású tanulók az alsóbb gimn. osztályokban csak szeptember 19-én vétetnek fel. A magán-tanulók írásbeli dolgozatokat szeptember 14-én készítenek. A VIII. osztálybeliek javító-vizsgálata Sárospatakon augusztus 31-én, az érettségi vizsgálatok írásbeli része szeptember 1—5., szóbeli része szeptember 10-ig napján Miskolcon fog megtartatni. A tápintézeti étkezés szeptember 20-án kezdődik. Egyebekre nézve a már szétküldött értesítő ad bővebb tájékoztatást s az igazgatóság is mindenkor a legnagyobb készséggel szolgál írás- és szóbeli utbaigazításokkal.

— **A tiszántúli főgondnok.** Az elhunyt Vályi János utódjául a napi lapok, a melyek mindig szeretnek előzetes combinatiókba bocsátkozni, Uray Imre beregi, Horthy István h.-nagykunsági és gr. Dégenfeld József alsó-szabolcsi egyh. megyei gondnokot emlegetik. Tisza Kálmán ezúttal — úgy látszik — nem jön combinatioba.

— **A szász iskolák ügye.** A n.-szebeni ev. konzisztorium beadványt intézett a közoktatási miniszterhez a felekezeti iskolák autonómiájának érintetlenül hagyása érdekében. Okot erre a legközelebbi tanügyi kongresszuson elfogadott az a határozati javaslat adott, a mely a nemzeti irányu oktatás intenzívebbé tételét, sőt az egész közoktatás nemzetivé tételét sürgeti. A magyarosítástól való félelem, mely a konzisztoriumot a folyamodásra készítette, egyszerűen kísértetlétlét. Azoknak, a kik iskoláik 22%-ában az állam nyelvét, még mint csupán tantárgyat is elhanyagolják, s a többiekben is csekély eredményt

mutatnak fel a magyar nyelv ismeretében, nincs se okuk, se joguk a panasza, Kár az autonómiát nemzetiségi törekvések palástolására felhasználni.

— **Száznegyvenötezer forint hagyomány jótékony célra.** *Szacsavay Sándorné, br. Wesselenyi József* végrendeletileg 145,000 forintot hagyott jótékony célokra. Ebből a kolozsvári ev. ref. theológiát illeti 30,000 ft, a kolozsvári ev. ref. kollegiumot 20,000 frt, a zilahi ev. ref. kollegiumot 10,000, az ördög-kereszturi ev. ref. egyházat 10,000 ft.

— **A tanítóváltozások ügyében** a vallás- és közoktatási miniszter leiratot intézett úgy az egyházi főhatóságokhoz, mint a közigazgatási bizottságokhoz. Leiratában előadja, hogy mivel a tanév közben történő tanítóváltozás az iskola beléletére igen sok hátránnyal jár, ő úgy intézkedett, hogy az állami tanintézetekbe a tanítói áthelyezések és kinevezések lehetőleg a nagy szünidő alatt, tehát a szorgalomidőn kívül történjenek. Ezekután felkéri az egyházi főhatóságokat, hogy a kormányzatuk alatt álló iskolákban az évközi tanítóváltozásokat szintén lehetőleg korlátozni igyekezzenek.

— **A tanítóképzőintézeti tanárok magánleczkéket nem adhatnak** növendékeiknek saját szaktárgyaikból a miniszter legújabb rendelete értelmében. Ezt a rendeletet a vallás- és közoktatási miniszter azzal indokolja, hogy a tanítójelöltek legnagyobb része szegény sorsú szülők gyermeke, továbbá, hogy a tanítóképzőkben a tanítójelölteket önállóságra kell nevelni, a magánleczkéztetés által való kiskorúsítás pedig a képezdének ilyen irányú nevelő-hatását végeredményében teljesen kockáztatná.

— **Értesítés.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leánynevelő intézetében, a jövő 1896/97. iskolai évre a beírás augusztus 23-án megkezdődik és tart szeptember 7-ig. Felvétetik az első osztályba vallás-különbség nélkül minden növendék, a ki életkora 10-ik évét betöltötte, négy elemi osztályról hiteles bizonyítványt mutat fel, melyhez a himlőoltásról szóló bizonyítvány is csatolandó. Azok a növendékek, a kik az elemi osztályokról hiteles bizonyítványt nem tudnak felmutatni, fölvételi vizsgát tesznek. A II. III. IV. felsőbb osztályokba fölvétetik mind az a növendék, a ki a megelőző iskolai év teljes bevégezéséről polgári, vagy felsőbb leányiskolai hiteles bizonyítványt mutat fel. Ilyen hiteles bizonyítvány hiányában az illető növendék felvételi vizsgát tesz. Az internatusba való elhelyezés szeptember 3. 4. 5. napjain történik. Az intézettel kapcsolatos elemi osztályokba való beíratás is egyidejűleg történik a felsőbb osztályokba való beíratással.

Miskolcz, 1896. augusztus 21-én.

Tóth Pál
igazgató.

— **A róm. kath. egyház körében** sok érdekes dolog történt a napokban. Folyó hó 17-én az ország fővárosában *Vasary Kolos* hercegprimás elnöklete alatt a *katholikus egyesületek országos kongresszusa* tartott meg. A belvárosi templomban tartott te-deum után a majdnem 2000 egyesület képviselői a városházán gyűltek össze. A gyűlést *gr. Eszterházy Miklós Mór* nyitotta meg. Hallotta úgymond, hogy a kath. nagy gyűlést harci riadónak nevezik s elfogadja ezt a kifejezést, de azt nem ismeri be, hogy a harci riadót a katolikusok kezdték el. Kikelt aztán az újabban hozott törvények ellen, mert azok nem egyenlő jogokat és igazságokat osztogatnak. Harczra szólította aztán fel bajtársait, mert óhajtása az, hogy a társadalmi és állami intézményeket keresztényi szeretet lengje át (?). A szakosztályok megalakítása után üdvözlő táviratot küldtek a pápának, melyben kifejezték, hogy a társadalom katolikus jellegének megóvását tűzték ki feladatukúl, valamint a király-

hoz, melyben már csak azt jelentik, hogy a kath. hit ápolása és védelme felett tanácskoznak. A szakosztályokban felolvasást tartottak a kath. szellemű irodalom felvirágoztatásáról s az ilyen termékek terjesztéséről, a kath. egyesületek országos egyesületéről, az egyházi lapoknak a hívek között való terjesztéséről, valamint arról is, hogy az országgyűlésnél a szabad egyesülési törvény megalkotását szorgalmazzák. A másik érdekes dolog az, hogy a nagyváradi, a szombathelyi, a veszprémi és székesfehérvári püspökök sztrájkoltak, mert elhatározták, hogy a Budavárban tartott Szent István ünnepen, melyen a hercegprimás celebrál, nem jelennek meg, hanem Székesfehérváron külön ünnepet rendeznek, melyen Zichy Nándor vezetése alatt a főrendek közül is többen részt vesznek. — Az is érdekes, hogy a Magyar Néplapban *Lepsényi* minő eszközöket használ a néppárt terjesztésére. Azt állítja, hogy a tiszántúli ev. ref. egyházkerület támogatja az ő lelkészeinek ama kérelmét, hogy a *stóla kárpótlása* egy-egy lelkésznél legalább is 800 frt legyen, pedig az elvesztett összeg legfeljebb 70—100 frtra rugott. Aztán elmondja, hogy az erre a célra megajánlott óriási összeg fedezhetésére újabb adókat fognak a nép vállára rakni, a mi a magyarság nyomorúságát és kívándorlását fogja előidézni. Végül felszólítja a protestáns papságot, hogy szegődjék a néppárthoz. Jöjjetek — így szól — hozzátok híveiteket is. Kebleink tárva vannak. Szívesen szívünkre ölelünk! — Ismerünk szép maszk!

— **A „Tompaszoborra“** újabban a következő adományokat kaptam: Duka Tivadartól (London) 5 frt, N. N. segédlelkész úrtól 1 koronát, Beszterczey Béla lelkész úr gyűjtőívén (A. Bereczki): Szekeres János tanító 1 frt, Beszterczey Béla 50 kr, Boronkay Farkas 1 frt, Fráter Zsigmond mérnök 1 frt, Csídics Emil mérnök 1 frt 50 kr, Bainlitze Jenő mérnök 1 frt és Berecz Károly állami s közs. tanító 50 kr, (összesen 6 frt 50 kr.) A sárospataki takarékpénztárban levő „Tompaszobor alap“ ezen gyűjteményekkel szaporodva ma 1460 frt 15 kr. Futó János (Kis-Ujlak) 1 frt. Fogadják legforróbb köszönetünket! A még hiányzó összeg előteremtése végett tisztelettel felkérem még egyszer (és utóljára) mindazokat, kiknél még gyűjtőívek vannak, hogy bármi csekély összeget gyűjtöttek volna is, azt hozzám mielőbb eljuttatni kegyeskedjenek! A szobor felállítása és leleplezése szeptember 27-én, vagy okt. 4-én a kerületi gyűléssel és a pataki ref. templom felavatási ünnepélyével kapcsolatban lesz.

Dr. Finkei Ferencz, az Irod. önk. kör elnöke.

— **Az orosz császár ajándéka.** Az orosz császár a *Rákóczy György kardját*, melyet a milleniumi kiállításra gyűjteményéből elküldött, a magyar nemzeti múzeumnak ajándékozta. A császár elhatározását *Kapniszt gróf* orosz nagykövet a következő levélben tudatta monarchiánk külügyminiszterével: „Nagyméltóságod bizonyára tudja, hogy a császári „Hermitage“ múzeum Magyarország ezredéves nemzeti fennállása alkalmából egy értékes kardot, Rákóczy György egykori tulajdonát állított ki Budapesten. Értesülve az élénk érdeklődésről, melylyel eme történelmi emlék iránt Magyarország viseltetik, Császári Felséges Uram megbízott, hogy nevében ezt a kardot a budapesti nemzeti múzeumnak felajánljam. Emez adományozás által ő császári felsége azt akarja nyilvánítani, hogy mily magas fokra becsüli ama szívéllyességet, mely az orosz császárság és az osztrák-magyar monarchia közti viszonyokat jellemzi. A császár parancsa folytán van szerencsém a fentebbiekről Nagyméltóságodat, mint ő császári és apostoli királyi felsége közös külügyminiszterét értesíteni, ama kérelem kifejezésének kapcsán, szíveskedjék emc jegyzéknek tartalmát a magyar királyi kormány tudomására hozni.“

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik daczára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat sziveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a fent említett ígérek folytán az összes tartozások rövid időn befognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szives kiegyenlítést a kiadóhivatal.

Pályázatok.

A debreceni ev. ref. főgymnasiumban az 1896/7 isk. évre egy helyettes tanári tanszékre hirdetik pályázat, a melylyel a magyar és német nyelv tanítása van összekötve. Javadalmazása: 800 frt. s csak prot. vallásu egyének pályázhatnak reá. A pályázók okmányaikkal felszerelt kérvényeket szept. 1-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához tartoznak beadni.

Debrecen 1896. aug. 18.

Kiss Áron,
püspök.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy újabban megürült rendes jogtanári állásra pályázat hirdetik.

A tanszék tárgyai: *Nemzetgazdaságtan, Pénzügytan, Magyar Pénzügyi jog és Államháztartás*, megfelelő special-collegiumokkal heti 10 óraszámig.

Fizetés 1300 ft törzsfizetés, 300 ft lakbér és 100 frtos ötdéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedhetik. A megválasztott jogosult és kötelezett tagja leend az országos tanári nyugdíjintézetnek. (1894. 27. tv. c.)

Megkívánt képesítés: jog, illetve államtudományi tudorság és egyetemi magántanárság. Ha ez utóbbi nem volna meg, köteles azt az illető 2 év alatt megszerezni, véglegesítése csak ez esetben történvén meg.

Pályázók folyamodványaikat, a képesítettségüket, jelenlegi polgári állásukat igazoló eredeti okmányokkal s rövid életrajzzal ellátva, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főtiszt. Előjáróságához címezve, a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához f. évi szeptember hó 10-ikéig küldjék be.

A megválasztott tanár f. é. október 1-én foglalja el tanszékét.

Megjegyeztetik, hogy jelen pályázat kihirdetésével, a sárospataki ev. ref. jogakadémián szervezett 8 jogi tanszék az állami jogakadémiákon érvényes beosztás szerint rendeztetvén be, a f. é. július hó 20-án kihirdetett pályázat olyatén módosulást szenved, hogy azon tanszék tárgyai közé a magyar pénzügyi jog és Államháztartás helyett a *Magyar közigazgatási jog* tételik be, a „Bevezetés a jog és államtud.-ba” pedig kihagyatik s így annak tárgyai lesznek a Statisztika és közigazgatási jog. (heti 10 óraszám.) Mindkét tanszék egyidejűleg fog betölteni a szeptemberi egyházkerületi gyűlésen s így az eddig jelentkezett pályázóknak szabadságukban áll az újabb határidőig (szept. 10) pályázati kérelmüket esetleg módosítani, különben az előbb kihirdetettre vonatkozóan fog tekintetni.

Miskolc, 1896. aug. 20.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

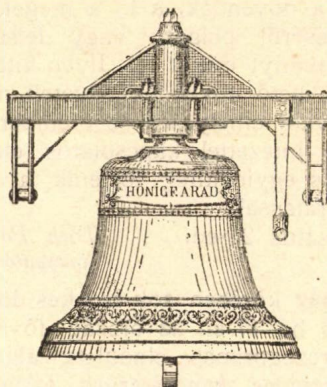
HIRDETÉS.

Ifj. Hönig Frigyes
gőzüzemre berendezett
harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér. Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserélését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

4—10

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „1848. XX.“ Kovách Károly. — „A papi pályáról.“ Sajóparti. — „Túlajtások.“ Rác Lajos. — „Tóth Ferencz.“ Péter Mihály. — „Lelkész-értekezleti közgyűlés.“ Szuhay Benedek. — „A felső-zepléni ev. ref. tanító-egyesület.“ Péter Mihály. — „Irodalom.“ — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázat.“ — „Hirdetés.“

1848. XX.

Honunk — Magyarország — ezeréves fennállásának örömnemepét káprázatos felvonulással tartotta meg nemzetünk, a magyar nemzet. Megvitte hódolatát és Budavár lakába alkotmányos fejedelmének és viszonzásul vette hűségének, államfentartó tulajdonságának és képességének elismertetését az egész világ előtt; megtartotta a megnyílt új ezredév első gyűlését — nem a Rákos mezején, melyről még nem régen búsan zengett a dal — és nem is sátrak alatt vagy lóháton, mint őseink tartották, hanem a Budával egyesített és a világ művelt államainak nagy városai módjára kiépült Pest fő- és székvárosban, a hatalmas Duna partján emelt palota díszes termének boltozatai alatt. Sajnos — bár a dömsödi eset lehetősége távol volt — szent István koronája csak magában vezette a tanácskozást, úgy, a mint közszemlére volt kitéve a Mátyásról nevezett katolikus templomban! Mint a magyar nemzet egy része, mi protestánsok is leraktuk hódoló tiszteletünk adóját a trón számolyához szíves készséggel, mint minden alkalommal, habár püspökeink — a mire vallásunk egyszerűsége s puritán jellemük nem is áhítozik — a felvonulásnál nem versenyeztek a katolikus püspökök fejedelmi fényű kiállításával.

Egy másik nemzeti ünnep is tartatott Pusztaszer mezején, hogy felelevenítse és megörökítse emlékezetét annak az első nemzeti gyűlésnek, melyet őseink Árpád elnökleite alatt tartottak a hon földének birtokukba vétele után. A példátlan alkalom és ünnep örömeinek hatása elől mi sem zárkóztunk és zárkózhattunk el; örvendeztünk és örvendezünk szívének, lelkünk teljességével, a világ bámulatát felkeltő azon esemény felett, hogy nemzetünk, ural-altai faj létére és csekély száma mellett, mint nem keresztyén nép, betörve Európa árja eredetű germán-szláv keresztyén népei közé, nemcsak elfoglalta ezt a Duna, Tisza partjain Kárpátoktól körül bástyázott nagy síkságú földterületet és államot alapított azon, hanem fegyvereinek hatalmával, épúgy mint nyelvének, intézményeinek s szokásainak befolyásával — dacára a környező népek ellenséges hatalmának, gyűlölködésének — azt ezeréven, át megtartotta s — mint a nagy nevű francia, Reclus megjegyzi — az indo-európai fajbeliek azon fenhéjazó igényére, hogy a világalalom őket illeti — történelmével felelhet.

Azonban megtörtént az is, hogy a magyar szent korona, az ország államiságának és nemzetünk függetlenségének emblema, a több vallásfelekezettől álló egész nemzet közkincese, és Buda várfokán épült r. katolikus templomban volt közszemlére kitéve és több száz-ezer forintot költött a nemzet a templom restaurációjára; megtörtént, hogy Pusztaszer ünnepélyén r. kath. plébános misézett nagy segédlettel. Ténynye vált tehát, hogy a protestánsok, ha a koronát látni akarták, r. katolikus templomba kényszerítettek; Pusztaszer ünnepélyén csak r. katolikus istentiszteletben vehettek részt, tehát előtérbe volt állítva a r. katolikus vallás itt is, amott is. Nem szoktuk irigy szemmel nézni senki diadalmát s mint vallásfelekezet, nem irigyeljük a r. kath. egyház fényes berendezkedését, (a külsőségek vakító csillogása neki létfontós, mi nem követelünk belőle), hanem az, hogy a hazafiaknak majdnem egy-negyedrészre — merjük mondani a magyarság magva — az egész nemzetet érdeklő ünnepélyes szertartásoknál teljesen mellőztessék, hogy az egész nemzet ünnepe egy vallás szertartásaihoz legyen fűzve, nem lehet, hogy ez a merészen egyodalú elbánás érzékenységenket érintetlenül hagyja.* Azt, hogy a korona, a nemzet közkincese, r. katolikus templomban és nem neutralis közhelyen tételt ki, (a hol azon felekezet is, melytől nem egyszer és nem egy helyen s alkalommal megtagadják imahelyük használatát, elmondván Horatiussal: „Odi profanum vulgus et arceo“) még az sem igazolja, hogy egyik rész a pápa ajándéka, mert hogy a másik részét Dukász Mihály görög császár ajándékozta I. Gejzának, tanusítják a görögül bele himzett ily értelmű zavarok: „Gejza úr Turkia hívó királya!“ Aztán hol van az megírva, hogy a katolikus plébánosnak a nép előtt érthető nyelven, bármennyi segédlettel lemorzolt imája könnyebben és biztosabban eljutna a nemzetünket védő istenség trónjához, hogy előtte könnyebben nyílnának meg a mennyek országának kapui, mint az egyszerű kálvinista papnak hazája nyelvén elmondott imája előtt? Nem akarunk ezzel semmit levonni a katolikus vallás s a magas klerus érdeméből, hisz arra, hogy érdemet

* Munkácsen — e félre eső vidéki városban! — jutott először szerep a nem r. kath. vallásfelekezetek egy részének (gör. kath. és ev. református), de itt sem clvből, hanem kényszerült opportunusból, mivel azt már a mi nemzeti ünnepünk rendezői is vakmerő keztyűdobásnak gondolták, hogy a túlnyomóan gör. kath. és református nép által lakott vidéken a gör. kath. egyházat is programmon kívül hagyják!..

szerezzen, szüksége sincs, megszerzi helyette a szentes szent szűz, az ország védasszonya; megszerzik az ország védszentjei, a szent királyok.

A mi minket illet, nem hivatkozunk őseink véres küzdelmeire, azon dicső csatákra, melyeket rokon érzelmű katolikus testvéreinkkel karöltve — általunk is kelletténél kevésbé méltányolt hős fejedelmek zászlói alatt — vívtak, de a kikiről katolikus iskolákban az újabb korig általában, sőt lehet, hogy néhol még ma is, mint lázítókról tanultak és tanítanak, s fegyveres fellépésüket mint lázadást, zendülést ismertetik, a kik által kivívott békekötéseink mégis mindnyájunk hazájának, a magyar hazának alkotmányát és függetlenségét biztosították. Ezek régen történtek, átadhatók a feledésnek; hanem a mi nem régen történt — még többen élünk abból az időből — mikor az említett nemzetközi békekötésekkel s országos törvényekkel biztosított önkormányzatunk védelmében nem véres tusákkal ugyan, hanem a jog és törvény fegyvereivel vívtuk az első csatát a magát ingathatlannak hitt önkényuralom mindenhatósága ellen: akkor a katolikus testvérek színe-java s tisztelet és elismerés nekik, még főpapok is csatlakoztak hozzánk, velünk ölelkeztek, kitartásra buzdítottak és bár a hűtlenségi pöröket s többen a fogházat ki nem kerülhattuk, az önkényuralom bátyáin az első rést mi ütöttük. Akkor a haza- és szabadság-szeretet legyőzte a hitbéli neveltetés különbségét; akkor nem hangoztatták, hogy Magyarországnak Regnum Marianum, s annak kell maradnia örökre.

A sokszoros megaláztatás után az önkényuralom helyt adott a jog uralmának. Alkotmány-szerető fejedelm uralkodik, a ki — bár szem előtt tartja egy törvény azon intézkedését, hogy a korona a császár-királyok catholicae religionis successorait illeti — elfogultság kiváló jeleit nem szolgáltatta. És mégis mit látunk? Az osztrák abszolút hatalom ugyan közvetlen nem rendelkezik, de helyébe lépett az önző kormányhatalom túlterjeszkedése, mely míg az osztrák túlkapások ellen nem elég erős, addig a hatalmas kath. magyar klérus érdekeit kímélgeti, hogy várható támogatását ne kockáztassa. Pár év s egy félszázada, a mikor a nemzet lelkiismerete fölébredt, az igazság és méltányosság foglalta el a szíveket és elméket, s törvénybe iktatta a haza minden fiának jogegyenlőségét és a vallásfelekezetek egyenlő állami ellátását. A jogegyenlőséget ugyan Prokrustes módjára létesítette, hanem a vallásfelekezetek egyenlő ellátása még mindig késik az éji homályban. A kormányhatalomnak nincs bátorsága kezdeményezni a törvénynek sem eltörlését, sem végrehajtását. Míg a katolikus templomok, bazilikák építésére, restaurálására százazreket, milliókat oszt, a protestánsok templomainak, még a törvény által többször feltartani rendelt műemlékeknek restauratiojára is alig pár száz frtot engedélyez — nagy kérelemre.

Tanintézetek a nemzet művelődési követelményeinek egy nagy részét elégítik ki s volt idő, mikor abban vezérszerepet vittek. A világ művelődése, ipara, kereskedelme óriási haladást tett, s versenyre kényszerít, ha élni akarunk; egy többszázados küzdelemre kényszerült s e miatt elmaradt nemzetnél az a nagy-hatalmiság — melynek csak szürke világú látesőn nézéssel vagyunk részesei — oly annyira igénybe veszi a nemzet jövedelmi forrásait, hogy bár a fennálló adók nyomasztó volta, egyrészt azok viselhetésének megszerzése, másrészt az azoktól való menekülés, túl a tengeri szabad államokba vándorlásra kényszeríti a lakosságot és bár arra, hogy a protes-

tánsok áldozatkészségével fentartott tanintézetek összes fentartásának költségeit magára vegye az állam, képtelen: mégis, ha egy ilyen intézetet fentartó testület, a mely a törvény intézkedései által kényszerhelyzetbe jutott, segélyért kérelmez: azt csak autonómiaja egy részének lealkuvása árán kaphatja meg; pedig kérdés: egy oly nemzetnél, mely függetlensége teljes biztosítékának nincs birtokában, melynek autonóm jogait az újabb kor államférfiai az államhatalom részére konfiskálták, tanácsos-e a nemzet jól felfogott érdekében egy oly vallásfelekezet jogait kevesebbíteni, melynek kebelében a szabadság és függetlenség érzete meleg ágyra talált? Igaz, hogy némely felekezet divergens elemei a törvény alkalmazásánál ovatoságot igénylenek; de ha a király méltánylandónak találta nemzetünk államfentartó tulajdonságát: a kormány bölcsessége is felfedezhetné, hogy melyik felekezet adta akár a távolmultban, akár a jelenben ily tulajdonság jeleit; bár kérdés marad, nem célhoz vezetőbb lenne-e azokat megnyerni, lekötelezni mint megfélemlítéssel fékezni?!

De nem folytatom tovább. A katolikus magas klérus nemcsak elmondja, hanem meg is teszi: „Si movere nequeam superos, Acheronta movebo;” a mi legfőbb hatásunk pedig megelégszik, ha könyöröghet, hogy ha lelkészeinek a 800 frt évi díjig nem ad pótlékot a kormány, legalább 600 frtig adjon, mert a theologiai intézetek üresen maradnak! Hát már elmondhatjuk „nous ne vivons jamais nous attendons la vie? Ne követeljünk se többet se kevesebbet, mint egyenlő ellátást, ezt tartja a törvény, ezt az igazság és méltányosság. Jogért könyörögni lealázó.

A konvent magatartása mellett megérjük, hogy püspökeink is a szent István körmenetre kényszerítetnek; hiszen a napi lapok legnagyobb része a Sz. István nap előtt is, után is azt hirdette, hogy ezt a napot régebben is az egész nemzet ünnepelte s most is felekezeti különbség nélkül hódolt a magyar a szent jobb kéznek!! Kovách Károly.

A papi pályáról.

Általános a panasz, hogy ifjaink közül kevesen lépnek a papi pályára, theologiai akadémiáink üresek s azokból évenként alig néhány végzett ifjú kerül ki. Megnyitnak a világi pályák az ifjak előtt, melyek szerintök biztosabb jövővel, fényesebb kilátásokkal kecsegtetik őket, ezért inkább azokra lépnek s mintegy lenézőleg szólnak a papi pályáról.

Pedig ha a papi pályát a világiakkal összehasonlítjuk, azonnal meggyőződhetünk a felől, hogy nincs igazságuk azoknak, kik a papi hivatalt lenézik s ennek rovására más pályák előnyét dicsérik.

Ezideig — igaz — nagy hátránya volt a papi pályának az, hogy a negyedosztályú papi állomások jövedelme alig ment fel 500—600 forintra, különösen az utóbbi években, midőn a túlterhelés, a gazdasági válságok és a nagy világverseny következtében az élet-nemük ára rendkívül leszállott. De ez a hátrány ma-holnap elenyészik, mert alapos kilátásunk van arra, hogy a papi fizetések az államkormány által törvényhozási úton rendeztetni fognak. Csak idő kérdése, hogy az állami pénzügyek javultával a papi fizetések minimuma 800 forintban fog megállapíttatni — lakás és házi-terhen kívül, a minek értékét legalább 200 forintra tehetjük. Ez a valóságban 1000 forint lesz. Az államkormány s az összes országgyűlési pártok kedvezőleg

nyilatkoztak már e tárgyban s az állam csak saját érdekét mozdítja elő, a mikor ev. ref. egyházunkat anyagi segélyben részesíti, a magyar vallás papjait haló szegénységben sinlődni nem engedi. A hazafias szabadelvű kormány megemlékezve azon nagy szolgálatokról, melyeket egyházunk és papságunk a hazának évszázadok óta tett s tesz folyvást számos kulturintézeteinek fentartásával s a valláserkölcsei élet ápolásával: elérkezettnek látja az időt arra, hogy ne csak a más felekezetű papok kongruáját rendezze, intézeteit segélyezze, hanem a mieinket is. Mi a szabadelvű magyar nemzeti kormány nyal egy célra törekszünk. Mi is szabad magyar hazát akarunk, magyar nemzeti politikát követünk, a magyar állameszme hordozói s leghevebb munkásai vagyunk. A mi vallásunk a szabadság, egyenlőség, testvériség és demokratia vallása, méltán várhatunk tehát anyagi támogatást a nemzeti államkormánytól. Ezt a kormány pénzügyi viszonyaihoz képest már eddig is megtette. Mint a tavaszi egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvében a püspöki jelentés adatai közt olvassuk, a mult évben az államkormány egyházunkat, iskoláinkat és közalapunkat közel 400.000 forinttal segélyezte. Ez már valami. S ha hozzávesszük azt, hogy a mult tavaszon tartott konventen, a papi fizetések rendezését nem kisebb ember, mint *Tisza Kálmán* vette munkába: méltán várhatjuk a legjobb eredményt.

Másik nagy hátránya volt a papi pályának más világi pályákkal szemben az, hogy *nyugdíjügye rendezve nem volt*. Míg más pályák hivatalnokai s azok családjai tisztességes nyugdíjban részesültek, addig a papok özvegyei, árvái csak alamizsnát kaptak. De most már az országos gyámintézet létesítése által e hátrány elenyészett, a papok özvegyei, árvái, ha nem is fényes, de elég tisztességes nyugdíjat fognak nyerni ez intézetből.

Ha tehát a papi fizetések lakáson és házi kerten kívül 800 frt minimumban állapíttatnak meg, nem állíthatjuk azt, hogy a papi pályák más pályákhoz viszonyítva igen mostohán lesznek dotálva. A bírák, ügyvédek, megyei és állami hivatalnokok többnyire városokban laknak, a hol az életmód sokkal költségesebb mint falun, az igények jóval nagyobbak, az élet, a társadalom sokat kíván tőlük, sokszor annyit, hogy ha csak magán vagyónuk nincs, nem képesek hivataluk jövedelméből sorsukhoz illőleg megélni. Ehez járul a fényűzés, nagyzás s a nagy világ egyéb hiúsága. E miatt aztán sokan annyira eladósodnak, hogy nem képesek a hozzájuk hasonlókkal versenyezni s anyagilag tönkre jutnak, vagy a mi még rosszabb, hozzányúlnak a kezelesek alatt levő pénzhez. Innen van a nagy világban az a sok szédelgés, hamisítás, sikkasztás s az erkölcsök romlása.

Mennyivel előnyösebb ezekkel szemben egy igénytelen és egyszerű falusi pap helyzete. Ha csekélyebb is jövedelme, de életmódja sem oly költséges, mint a nagyvárosi hivatalnokoké. Életmódjában, ruházatában egyszerűséget, családi és anyagi körülményeiben takarékoságot követve, elégedetten él, a nagy világ hiúságait, erőlködéseit csak mosolyogja, szédelgéseit megveti. Hű neje és gyermekei gyöngéd szeretetétől környezve, távol a világ zajától, az idilli falusi élet édes örömei között boldogul éli napjait.

De *fizetés tekintetében* sem látok valami nagy különbséget a papi s egynémely más pálya javadalmazása közt. Ha egy aljárásbíró, szolgabíró, vagy vasúti hivatalnok kap például 1200 frt fizetést s pár száz frt lakbért, ez az ő viszonyaihoz képest kevesebb, mint a

negyedosztályú papok 800, illeőleg 1000 frt jövedelme. És ha vannak jövedelmesebb világi hivatalok; vannak jövedelmesebb papságok is. Az, hogy valaki jövedelmesebb, két-három ezer forintos papi állomást nyerjen el, sok részben saját egyéniségétől, buzgalmatól, képzettségétől függ, és nem csak a szerencsétől. Itt érvényszerül a példabeszéd: kiki a maga szerencséjének kovácsa. Vannak a papok közt is szegény emberek, épen úgy, mint a bírák s egyéb hivatalnokok között; de megfordítva is áll a dolog. Akárhány pap él jó módban és bővölködik világi javakban. Aztán a gazdagodás az egyéniségtől függ. Egyik embernek három ezer frt évi jövedelem is kevés, a másik pedig ötszáz forintból is tud valamit megtakarítani.

Sokan azt mondják, hogy a világi pályán haladók szerencséesebbek, tiszteltebbek és függetlenebbek. Ennek ellene mond a tapasztalat. Némely életpálya annyira túl van tömve, hogy azon csak a kiváló készűltű szakkérfiak vagy a stréberek mehetnek előre. Például az ügyvédi pályán annyian haladnak, hogy egy-egy 5—6 ezer népességgel bíró városban 30—40 ügyvéd van, kik egymástól élni sem tudnak és sokan közülök igen boldogoknak éreznék magukat, ha oly kényelmet és anyagi jólétet élveznének, mint a negyedosztályú egyházban szolgáló papok. E pályán annyi a proletár, hogy a boldogult Trefort miniszter nem ok nélkül akarta bezáratni a vidéki jogakadémiákat, ez által is megakadályozni akarván a proletariatus képződését.

A papi pálya *tisztessége* pedig mindenekfelett való. A mai czimkórságos világban, mikor minden jött-ment árendás nagyságos úr, lehet-e szebb cím a tiszteletes, tisztelendő, vagy nagytiszteletű címnél? Erre nézve csattanós példát hozok fel. Egy nagytekinélyű úri család tagjáról, *Roffi Borbély Lászlóról*, a gömöri egyházmegye egykori nagyérdemű gondnokáról azt jegyezte föl egyik életírója, hogy egykor, mint egyházmegyei biztos, egy a papjával viszátkodó egyházba küldetvén ki, szelid modorával kibékítette a viszátkodó feleket, s ekkor a kibékített egyháztagok közül egyik, a ki őt nem ismerte, engesztelékeny szavai után ítélve papnak nézte és „tiszteletes úr”-nak szólította. Mire B. L. meghatóttan mondta: „*ennél nagyobb megtiszteltetés sohasem ért életemben.*” E felelet jellemző ugy Borbély Lászlóra, mint a papi hivatalra nézve. A pap társadalmi állásánál valóban alig van tisztességesebb állás.

A papi hivatal tisztességét illeőleg felhozhatom még azt, hogy a lelkész kisebb vagy nagyobb körben gyülekezetének *szellemi vezére*, a kinek üdvös tanácsait, értelmes és jóakarató hívei készséggel követik, a minek következménye aztán az egyházra nézve az anyagi és vallás-erkölcsi élet föllendülése, az egyházi és iskolai ügyek virágzása, a lelkészre nézve pedig a megnyugtató öntudat mellett, a hozzá gyermekiesen ragaszkodó híveinek szeretete, becsülése, a mit aztán rendesen követni szokott főlebbvalóinak s a nagy közönségnek elismerése és méltánylása.

Függetlenebb és kényelmesebb állás pedig aligha van az összes pályák között. Míg más hivatalnok sokszor kénytelen főlebbvalóinak hízelegni, a nagyok előszobáiban antichambrirozni, hogy előbb menjen, addig a pap nemes önérzettel buzgón folytatván hivatalát, zajtalan egyházépítő munkásságával önmaga teszi magát méltóvá a mások becsülésére, főlebbvalóinak méltánylására s ezek által a nagyobb anyagi jutalomra. Ha hivatalos kötelességeit pontosan teljesíti, híveivel jó viszonyban van, családi élete, erkölcsi viselete példás: alig van függetlenebb ember nálánál, míg más hivatalnok sok-

szor önhibáján kívül főlegbvalói szeszélyének lesz áldozatává. A pap független *köztársaságban* él, a hol a legfőbb tisztviselő is, *első a hasonlók között* s e humanus köztársaságban még lehető hibáit és emberi gyarlóságait is szeliden ítélik meg. Más pályákon a hivatalnok egész nap a büróban dolgozik s ha ezt elmulasztja, fegyelmi büntetés alá esik. A vasúti hivatalnokok pedig nem csak nappali, hanem éjjeli fárasztó szolgálatra is kötelezve vannak és súlyos felelősség terhe nehezedik rájuk. Egy véletlen eset és megszűntek hivatalnokok lenni. Ezekhez mérve a papi hivatal kötelességeit, elmondhatjuk, hogy ez állással oly kényelem van összekötve, a melyet más pályán alig találhatni fel. Kivált kisebb egyházakban a lelkes ügyszólván az egész hetet tanulmányainak, csendes szemlélődéseinek, ártatlan, de jövedelmező kedvteléseinek szentelheti; üzheti például a kertészetet, méhészetet s ezek által jövedelmét tisztességes úton szaporíthatja. A ki a kényelmes, zajtalan, csendes szemlélődő, független élet után vágyakozik, az lépjen a papi pályára.

Azt csak megemlítem, hogy az államhivatalnokokat igen gyakran *áthelyezik*, sokszor az ország egyik részéből a másikba, a Szepességről Baranyába. Hogy a költözködés a hivatalnokra és családjára nézve mennyi károsodással és kellemetlenséggel van összekötve, nem szükséges hosszasan bizonyítgatnom.

Azt hozzák még fel némelyek a papi hivatal ellen, hogy a végzett ifjúnak sokáig kell káplánkodnia. Ez igaz lehetett akkor, a mikor az ifjak e pályára feles számmal tódultak, de ma mikor kevesen lévén, pár évi gyakorlat után rendes papokká lesznek, e vádat a papi hivatal ellen felhozni nem lehet. Különben gyakorlati éveket minden pályán kell töltenie az ifjúnak.

Az elmondottak után felhívlak titeket pályaválasztó ifjak, hogy ha tisztességes, független, kényelmes s anyagilag is eléggé jövedelmező életpályát akartok választani, ha a csendes falusi élet idilli örömeit, a zajtalan munka édes jutalmát kedvelitek: akkor lépjete a papi pályára, kövessétek a Kunok, Kis Aronok, Szászok, Baksay Sándorok, Szilády Áronok és más nagy papok jeles példáját.

Én örökre áldom a gondviselést, hogy engem erre a pályára vezért.

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

Túlajtások.

— Földes G. előadása. —

A tanügyi kongresszus bőségesen hozta felszínre az új, reformeszméket; ezek egyrésze, s szívesen elismerjük: nagyrésze életrevaló, végeredményében termékenynek, áldásosnak ígérkező, melyek oktatásügyünket nagy lépéssel lesznek hivatva előrevinni s egységesebbé, tervszerűbbé tenni; — de van közöttük olyan is, a mely, bár szintén az ügy iránti lelkesedésből fakadt, a javulás, előhaladás vágyától vezéreltetett, s az okos gondolatokat sem nélkülözi, — részint túlságos idealismusánál, a körülményekkel, viszonyokkal való nem számolásánál fogva, részint tájékozatlanságánál s egyik irányban túlságosan kedvező, másik irányban túlságosan kedvezőtlen véleményénél fogva nem válhat be, nem számíthat a megvalósulásra, s így csak arra alkalmas, hogy elérhetetlen vá-

gyakat, jogosulatlan reményeket s ezek alapján elégedetlenséget, esetleg keserűséget keltsen az érdekeltekben.

Az utóbbi csoportba esőnek tartom *Földes Géza* budapesti tanítónak, a kongresszus népiskolai szakosztályának július 4-iki ülésén, — a mely egyúttal az V-ik *egyetemes tanítógyűlés* volt — „Az iskola egységes joga” cím alatt tartott előadását s javaslatait. E javaslatokat a tanítógyűlés a higgadtabb elemek ellentétes érvei s mérsékelő indítványai ellenére, Földes gyűjtő, izgató, hatásos jelszavakkal telt beszéde után, melyben aranyhegyeket tárt hallgatói elé, — óriási többséggel s nagy lelkesedéssel el is fogadta. Részint egy pár tanítónak a gyűlés lefolyását ismertető szavai, részint az előadás olvasása (megjelent az *Egyetértés* július 12-iki tanügyi mellékletén, 190. sz.) azt a benyomást keltették bennem, hogy Földes egy paedagogiai politikus, ki nagyokat ígér s nagyokat követel, ellenben a reális viszonyokkal nem sokat törődik, azokat egyszerűen ignorálja; fényes légvárakat épít; hízeleg hallgatói ambíciójának és érdekeinek, — világért sem rosszakaratból, hanem részint naivitásból, részint s főképp túlajtott ügybuzgalomból. Lelkesedés, magasrátörés, de sok szertelenség, túlajtás, itt-ott tájékozatlanság: ezek e nagyhatású, s a néptanítókat elragadott előadás jellemző vonásai.

Legyen szabad egynémely túlajtását bemutatnom s kellő értékére leszállítanom.

Tulajdonképpen nehéz dolog beszédjére kritikát írni, mert legtöbbnyire csak általánosságokban mozog, óvakodik a részletekbe menni, a hol adatait, állításait inkább ellenőrizhetné az ember. Az általános szövegek aztán inkább megtűrik a féligazságot, inkább lehet bennök nagyhangú, de kevesebb jelentőségű állításokat világgyá bocsátani, történelmi színezetű célzásokat tenni minden történelmi alap nélkül. Az ilyen állítás például: „az egyház emelkedett fényben, pompában s mellette az iskola süllyedt”, ha, mint általánosságából következtethető, minden egyházra vonatkozik, téves állítás, mert a protestáns egyház és iskola mindig együtt virágzott vagy sanyargott; ha pedig csak a kath. egyházra akarja szerző vonatkoztatni — s akkor miért nem nevezi nevén a gyermeket? — a mondat utórése nem indokolt, mert süllyedés csak ott következhetik be, a hol előbb valami magasban állt, ez pedig a kath. népiskoláról hazánkban sohasem volt elmondható. „Az egyház központosító hatalmát éreztette az iskolával, de nem gondoskodott jövőjéről”, — újra az a téves általánosítás; a prot. egyház örült, hogy maga élhetett; hát az ő jövőjéről ki gondoskodott? Földes úr az ilyen vádak egyenesen oda címezhetné, a hová azok szólanak. „Az egykor édes gyermek egyszerre az elhagyatott mostoha sorsára jutott, de a reformátusok még mindig nem menekülhettek a hagyományos elvektől.” Ezúttal nekünk szól a beszéd, de hogy mit ért alatta a szerző, nem bírom kitalálni. Mikor hanyagoltuk mi úgy el az iskola s közelebből a népiskola ügyét, hogy az mostoha sorsra jutott, s mik voltak azok a mi hagyományos elveink, el nem tudom gondolni. Én azt tudom az iskolára vonatkozólag a reformátusok hagyományos elvének, hogy azt az egyház veteményes kertjének tekintették, s a legnagyobb erőfeszítéssel igyekeztek ez elvhez mindig hívek maradni, iskoláik színvonalát — külső körülményeikhez képest — lehetőleg magasra emelni. Az volna a baj, hogy ettől nem menekülhettek? vagy az, hogy iskoláikat ref. iskolák gyanánt igyekeztek fentartani? vagy talán mást ért szerző a *hagyományos elvek* alatt, s ítélete kárhoztatás akar lenni? akkor ki vele, hadd lássuk a vádat, mi állunk elébe! Ellenkező esetben azt hisszük, hogy az egész csak üres szóvirág, csillogó phrasis, de a mely a másik perczben

elpattan és semmivé válik. Ez méltó lehet egy útcái politikushoz, de nem egy tanügyi szakelődőhöz!

Rövid, virágos bevezetés után áttér szerző ama követelménye kifejtésére, hogy az 1868. évi népoktatási törvényt módosítani, változtatni kell, hogy a változott viszonyoknak megfelelően. Reformot kívánnak a tanítók az egész vonalon, reformot, mely az iskolából parádicsmot csináljon. E reformok alapja a józan ész és a nemzeti szellem. Az iskolafentartás maradhat továbbra is az egyház, község stb. kezében, de mindenféle jellegű iskolában *egységes állami tanterv* uralkodjék. Szükséges ez azért, hogy a felekezeti iskolákban uralkodó papi befolyás s a magyar nemzet elleni izgatások megszűnjének. (Persze, hogy az állami tanterv képes lesz-e egymagában akár az egyik, akár a másik cél elérésére, azt nem vitatja szerző, — s hogy az állam vállalkozhatik-e ilyenre, mikor a prot. tanügy szabadságát országos törvény garantirozza, azt szintén nem kérdezi). Követeli szerző az állami felügyeletet abból a szempontból is, mert a felekezeti s községi iskolában a tanító ténykedése felett ahoz nem értő emberek mondanak ítéletet. De hát az állam felügyelő közegei mind szakértők-e? Hiszen ismerünk tanfelügyelőt, ki kataszteri becslőbiztosból, joggyakornokból lett azzá, — hát ezek jobban értenek a felügyelethez, mint a papok? S aztán tudja-e, hogy azoknak a papoknak nagyrésze ifjabb éveiben hivatásszerűleg foglalkozott a tanítással — a mellett, hogy ez irányú elméleti oktatásban is részesült, s ma is a tanítónak tényleges helyettese, ha ez bármi ok miatt távol marad az iskolától.

Mi tehát ez irányban a szerző végső követelménye? Az, „hogy az iskola felett való rendelkezés joga a fenntartót csak addig illesse meg, míg a tanítás ügyére befolyást nem gyakorol, mert ez csupán az állam dolga; a ki ez ellen beszél, annak célja nemcsak az, hogy az iskola által a nép művelődését előmozdítsa, hanem az is, hogy az iskola által *saját érdekeit* érvényesítse.” Kitalálta Földes úr, bár ez annyival könnyebb volt, mert mi nemcsak soha nem titkoltuk, hanem mindig fennen hirdettük, hogy a prot. egyáznak az iskolaügyre fektetett nagy áldozataival nemcsak az a célja, hogy művelt magyar állmapolgárokat neveljen, hanem az is, hogy ezek vallásos-erkölcsös és pedig protestáns szellemű, világfelfogású magyar emberek legyenek. A mely percben ez a prot. egyházra lehetetlenné válik; mely percben tapasztalja, hogy befolyását ez irányban kétség nem érvényesítheti, — feladja, átadja iskoláit az államnak. Ez pedig azonnal bekövetkezik, mihelyt Földes fön-
tebbi követelménye megvalósul, s az iskolafentartó felekezet a tanítás ügyére többé befolyást nem gyakorolhat.

Hogy az államnak csupán e radikális eszköz: a felekezeti iskolák eltörlése, illetőleg államivá tétele (mert az állam kizárólagos befolyása a tanítás ügyére — ismétljük — a felekezeti iskolák megszűnését vonja maga után) áll-e rendelkezésére a nemzeti eszme általános érvényesítésére, mindenüvé való bevitelére? hogy a felekezeti iskolák eltörlése nem fogja-e a vallás-erkölcsi nevelés gyöngülését is maga után vonni, mint ezt Franciaországban tapasztaltuk? hogy az államnak lesz-e pénze egyszerre 15—20,000 felekezeti iskolát felállítani? hogy célszerű lesz-e a társadalomnak a tanügy iránt való érdeklődését elfojtani? hogy kívánatos lesz-e mással cserélni fel az eddig követett közoktatási politikát, melyet Berzeviczy Albert ekként jellemzett: „Az államnak szüksége van kitűnő iskolákra, de egyszersmind az iskolák szabadságára és nemes versenyére is, hogy a nemzetben rejlt minden szellemi erő érvényesüljön, kifejlődjék, és legjobb szolgálataival mozdítsa elő az állam céljait;

de viszont az államnak a maga eszméjét, a maga tradícióit és céljait bele kell vinni az iskolába... (Az ezred-
éves magyar állam és népe)“ — mindezekre nem gondol és nem ad feleletet F. úr.

Rácz Lajos.

(Vége köv.)

TÁRCA.

TÓTH FERENCZ,
1823—1896

A kik ismerték ezt a 74 év súlyait is könnyűséggel hordozó életerős szervezetet, a kik szemtanúi voltak folytonartó tevékenységének, a kik olykor-olykor élvezhették áldott kedélyének melegét: azok *Tóth Ferencz*-nek még egy évtizedet jóstoltak. Ő ugyan az egészsége iránt újabban mind több bizalmatlansággal viseltetett, de ha nem remélt is éveket, azt alig hihette, hogy életéből már csak pár nap van hátra, s hogy azt a táncmulatságot, a melyet az általa féltékeny gonddal szeretett sárközi énekgyarapítására tervezett, meg nem éri. Aug. 9-én legkisebb jele, érzete nélkül végzetének, még fölment szószékébe, hogy előkészítse híveit az új kenyéri úrvacsorára. S egyházi beszéde közben a porsátor ellen belül vívott küzdelmek előbb akadozásokban, nyelvbottlásokban jutottak kifejezésre, majd nem bírva a tusát, megfogódzott szószéke párkányába s a galambász fej egy alig hallható ámen közben lehanyatlott, összeroskadott. Az Istennek igaz embere elesett a csatatéren, szószékében, a legszebb körülmények között, az enyhet adó nagy fa közvetlen közelében, terepélyes ágai alatt; elesett a Krisztus enyhet adó forrásánál. Az összeroskadott embert, a közönség megható zokogás között lakására vitte, de végzete ellen nem tehetett a tudomány, és szerelmeseinek gondozása semmit sem, más nap reggelre a szép lélek elhagyta porsátorát, a nemes szív megszűnt dobogni.

Halálával igen nagy veszteség érte szűkebb körű egyháztársadalmunkat, mert benne egy szeplőtlen, tiszta jellemet, egy pontos, kötelességeit minden körülmények közt híven teljesítő, egyházaért, vallásaért élni-halni tudó, minden eszményiségért lángoló minta embert, egy valódi prófétai lelkű papot veszítettünk. És ha a sors ellen zúgolódnunk is kellene, azon igaztalanság miatt, hogy az ily egyéneket egy szűk körbe állítja, nem tágas mezőkre, a honnan lelkők fénye messze világított volna, a hol lelkők dús kincseit milliók között osztották volna ki: másfelől megnyugszunk, mert e kicsiny körben hivatását annál nagyobb eredménnyel töltötte be. És ha valaki: Tóth Ferencz igazán méltó az írás ama szavaira: „a pályát megfutottam, a harcot megharcoltam, a hitet megtartottam s eltétetett nekem az igazak ama koronája“ mert 74 évig terjedő életkora, 49 éves lelkész pályája minden cselekedeteivel vívta ezt ki.

Született Vilmányban, Abauj-Torna vármegyében, Atyja volt Tóth János ref. lelkész, édes anyja Nádaskay Eszter. Testvérei között Ferencz a harmadik volt. Bátyja, Dániel még theologus korában elhalt, egyetlen leánytestvére pedig, ezelőtt 4 évvel, mint Székely János bejei lelkész özvegye. Sokszor volt szerencsém hallani a megboldogulttól, a mint szeretettel rajzolgatta édes szüleinek jellemképeit, és ha jellemünket, jó vagy rossz tulajdonunkat szüleinkektől örököljük, vagy azok hatásának tulajdonítjuk: úgy Tóth Ferencz édes atyjától örökölte

az éles elmét, erős ítélő képességet, a szigorú kötelességérzetet, a rend-, pontosság-szeretetet, a szigort, a mely az igazságtól soha egy percre se tért el; édes anyjától pedig a nyájasságot, kedélyességet, a dalos természetet, beszélő képességet, a derült humort, szípkázó szellemességet. Elemi iskoláit Vilmányban végezte, a hol atyja később pap volt. 1831-ben ment Sárospatakra, a hol elvégezte a gymnasiumot és teológiát, mindig kitűnő eredménnyel, pedig egy Bösörményi László, a későbbi híres ellenzéki politikus, egy Finkey, Árvay József grádusában tanult, a hoi bizony nehezebb volt kitűnni. 1846-ban Sárospatakról S.-a.-Uj-helybe ment, a hol 4 évig működött, mint orgonista-tanító-káplán. A jeles Vályi Pál lelkész oldala mellett, sőt midőn Vályi forradalmi szerepléséért bujdosóvá lett: kevés ideig helyettes lelkész gyanánt is működött. 1850-ben Kis-Ráska választotta lelkészévé. Itt lelkész-kedett 8 évig, midőn élete forduló pontjához ért. A nagy Jászay halálával megüresedett a deregnyői lelkészi állás. A nép Bösörményi Károlyt óhajtott; az országos hírví Lónyay Gábor pedig felismerte Tóth Ferencz papi és egyéni jelességeit és őt pártolta. És megtörtént az, hogy a nép egyhangú ellenzése dacára Tóth Ferencz lett a deregnyőiek papja. Szándékosan használtam e kifejezést, hogy ezzel élete forduló pontjához ért, mert Tóth Ferencz jelességei soha sem juthattak volna érvényre, legalább nem annyira, mint Deregnyőben; mert az, hogy bevitele a nép akarata ellenére történt és hogy később a nép részéről az ellenhatás sem hiányzott: érvényre juttatta azt a benne soha eléggé nem csudálható lelki erő, hogy a hol más, a gúny, a boszu között kétségbeesett volna: ő megállott mint egy szikla, állhatatosan, a kitűzött céltól, az igazságtól soha egy hajszálnyira se távozva. A népes, nagy egyházban pedig tere nyílt kifejtetni többi kiváló egyéni s papi erényeit. Autonomikus felfogásunk szerint tehát egészen szokatlan a Tóth Ferencz *deregnyői pappá* választása, de végig tekintve az ő 38 éves deregnyői lelkészkedésén: én ezt az ő élete folyásában mindig az u. n. divina machinationak voltam hajlandó talajdonítani. És ezt a drámai eszközt soha, sem a Lónyay-család, sem a község meg nem bánta. A Lónyay-család egyszer odaajánlott bizalmát soha se vesztette el, mindvégig tisztelték az ildomos, tudós, a könyveket szerető, a kor színvonalán álló derék papot, a kivel bizony a család még akkor se vallott szégyent, midőn a nagy Lónyay Gábor idejében egy Kazinczy Gábor, egy Dessewffy Aristid, és Aurél voltak a család vendégei és asztal felett politikai vagy tudományos viták keletkeztek.

A népnél pedig a semmiből, a bizalomnak, szeretetnek, a papi tekintélynek oly tőkét nevelte fel, melyet semmi sem ingathatott meg s mindezt nem hajhászással, politikai mesterfogásokkal, hanem egyedül nagy erényeivel. Ha ez az egyszerű nép a lelkészben a nép atyját akarta felmutatni: hivatkozott Tóth Ferenczre. Szinte páratlanul minden jelesség képviselőjét benne láttak. Így vívta ki egyházközsége osztatlan szeretetét, becsülését; nevelt vallásához, egyházához ragaszkodó, áldozatkész népet s midőn a mondott napon ősz fejét lehajtva összeroskadt, a nép méltán kiáltott fel így: elesett a mi fejünknek koronája!

Még talán a deregnyőieknél is jobban becsülte, szerette a felső-zempléni egyházmegye előjárósága, lelkészi és tanító kara, egész közönsége, nemcsak fentemlített emberi, papi tulajdonai miatt, hanem mert hivatásosabb tanácsbírája az egyházmegyének alig lehetett volna. Helye szinte pótolhatatlan. A tanácskozásokban mélyrelátó elme, erős ítélő képességgel rendelkező, az

ítéletben szelidséget szigorral alkalmazó, kötelességet mélyen érző, kiküldetéseiben pontos, mindent megfontoló lelkiismeret. Ez egyházmegye is felkiálthat: jajgass jegenye, elesett a cédrus!

Magán életében egyszerű, szerény, világi szereplést nem óhajtó lélek. Ha lelkészi kötelességét elvégezte: félrevonult, mint a nagy lelkű Cincinnatusok. Világi szereplés után soha sem vágyott. Es bár hivatása többre érdemesítette volna: szerény körével megelégedett, soha zugolódó szó ajkára nem jött. Oly egyszerű, elégedett lélek volt, hogy éveken keresztül nem óhajtott a megszalt, szalmásfedelű alházból, a szegény kopott lelkészi viskóból egy tágasabb lakásba, csak hogy hívei nyugalmat, melyet nagy áron vásárolt meg, fel ne dülje. Mintegy a nép ösztökélésére épített pár évnek előtte egy szép tágas lelkészi hajlékot.

De azért nem volt rideg, magába zárkózott ember. A zajt nem szerette, de az igaz barátságot, társaságot igen. Lelke keveseknek nyílt meg, de a kit szívébe fogadott: azelőtt egész szellemi kincses házáat megnyitotta és társaságban dalos természete, zenélő tehetsége, humoros, találó megjegyzései, szellemes ötletei, mindenkit lebilincseltek.

Családját igazán szerette s bölcsen kormányozta. Izzadással, a férfi e drága gyöngyeivel szerette meg családjá jölétét. Gondos, kiváló gazda vala. Özvegyét, szül. *Elek Lujzát*, kivel 46 évig boldog házasságban élt, rendezett viszonyok között, most már az árvatár segítésének reményével hagyta hátra. Gyermekének pedig kincsnél drágább jó nevelést hagyott örököül. Két fia van: Pál állami mérnök és Ferencz szalóki tanító s két leánya, Soltész Gyuláné, kis-ráskai lelkészné és Laki József ungvári tanító neje.

Elhunytával az ő közvetlen szerettein kívül legtöbbet vesztett benne a sárközvidéki tanítói énekkar, melynek elnöki tisztségét 20 évig fáradhatlanul, szinte közmondásos buzgalommal viselte. Ez énekkar igazán atyját siratja Tóth Ferenczben.

Ki hitte volna? Oly ifjú lélekkel járt-kelt tisztében, minden társadalmi kérdés iránt ifjú kíváncsisággal érdeklődve, minden jónak, szépnek gyakorlati alkalmazására törekedve egyházában, mint a Sámuelek, mint az Illések. Vállára vetett palástjával nyílt meg előtte az ég.

Temetése folyó hó 10-én ment végbe, nagy részvét mellett. Jelen voltak lelkésztársai nagy számmal, a vidéki közönség, társadalmi állás és felekezeti különbség nélkül, mert mindenki tisztelte, a ki ismeré. Ott voltak gyermekei, szép számú unokái, a rokonok, az egyházmegye képviselője és hívei mind talpig gyászban. Koporsója felett, a templomban *Hutka József* bánóczi lelkész tartott szép, a megboldogultat híven jellemző beszédet. A sírnál *Horkay Bertalan*, abarai lelkész búcsúztatta el meghatóan. Koporsóját felváltva lelkésztársai, a tanítói kar, a presbitérium és hívei vitték. Gyászdalokat a sárközi énekkar énekelt.

Legyen áldott a hű, az igaz munkás, a nemes lélek emlékezete!

Péter Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Lelkész-értekezleti közgyűlés.

Szokatlan érdeklődés mellett tartatott meg folyó hó 20-án *Edeleányban* a felső-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezlete, a hol nt. *Vadászy Pál* elnöklete alatt 32 tag jelent meg.

Gyülekezeti ének és *Doktor Gyula* buzgósággal előadott szép imája után az értekezleti elnök tartotta megnyitóját, mely belső tartalmaért s külső szépségeiért egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozottatott.

Miután közgyűlés a jegyzői kart alólirotallal kiegészítette, elnök örömmel jelentette, hogy a következő 2 pályakérdésre: *Fejtsék ki a prot. lelkész feladata a mai megváltozott viszonyok között az egyházi közigazgatás, de különösen a cura pastoralis terén* — és: *„Írassék esketési beszéd, mely a mai viszonyokhoz legyen alkalmazva”* — 9 pályamű érkezett. Bár a tárgysorozatba a beérkezett pályaművek felolvasása is bevételt, de a gyakorlati lelkészek körébe vágó pályamű nagy terjedelme (egyik 3, másik 7 ív) s az esketési beszédek sokasága arra bírta az értekezletet, hogy választott egy 3—3 tagból álló bíráló bizottságot, azzal a feladattal, hogy a pályamunkákat alaposan megbírálva, jövő gyűlésünkre véleményt terjesztszenek be a művek értéke felől, a mikor aztán a pályanyertes és megdícsért művek fel fognak olvasatni. Szerény anyagi helyzetünkre való tekintettel amannak díja csak 20 korona; ennek 10 korona. Az első kérdésre érkezett műveket *Balogh István, Paleso Károly és Dávid József*, az utóbbira beadottakat: *Csizmadia Jenő, Svingor József és Tóth János* bírálják. Mindkét bizottság egy évi időtartamra választottat.

Ezek után olvastatott *Csontó Károly és Elek József* bizottsági tagok véleménye azon két szabályrendeletre, mely e becses lap 22. számában jelent meg, mint bizottsági javaslat: „A tanítók változásáról és a segédlelkészek alkalmazásáról és elhelyezéséről.” Hosszas és tanúságos eszmecsere után a felolvasott véleményben ajánlott módosításokkal fogadta el nagyrészen értekezletünk. Ugyanis: A tanítók változásáról szóló szabályrendelet 1. §-a meghagyatnék, azonban közvetlenül ez után jönne az egyházi törvények 226. és 227. §§-ainak megfelelőleg két új szakasz, u. m.:

2. §. lenne: „Az egyház köteles új tanítóját családjával s összes ingóságaival ingyen elszállítani, esetleg annak egyezségileg megállapított utiköltségét előre megküldeni.”

3. §. lenne: „Az új tanító az általa elfogadott egyházban legalább egy évig szolgálni kötelezve van. Ha pedig még két évet nem töltött s már más egyházba megy tanítóul, vagy más állomást foglal el: előbbi oda szállítási költségeit felerészben — az egyházmegye által megállapítandó összegben — visszatéríteni köteles.”

4. §. lenne a javaslat 2. §-a, azon változtatással, hogy: — „lemondását aug. 1-ig köteles a presbyteriumnak bejelenteni.

5. §. lenne a 3. §. ezen módosítással: Rendkívüli az iskolai év felén azaz febr. elején is megtörténhetik a változás” stb.

Aug. 1-hez azért ragaszkodik a lelk. értekezlet, hogy az egyháznak is meg legyen adva az alkalom és mód, hogy akár meghívás, akár pályázat útján szept. első hetében már a megválasztott tanítóval kezdhessen meg az új tanévet Március hó kihagyását pedig azért javasolja, mert febr. hó elején jár le az iskolai év első fele s a márciusban való változás a második félévbe esvén, mind a tanításra, mind különösen a jövedelem elosztására nézve zavarólag hatna.

A javaslat többi pontjait elfogadja értekezletünk azon megjegyzéssel, hogy a tanítói föld ugar rendszer szerint kezeltessek; ha pedig $\frac{1}{3}$ -nál többet vetett be őszivel: az esetben az $\frac{1}{3}$ -on felüli összeg megfélezendő; ha pedig haszonbérbe van adva: a bérleti összeg fele mindenütt a magát változásba tett tanítóé legyen.

A s.-lelkészek alkalmazásáról és elhelyezéséről készített szabályrendeletet elfogadja értekezletünk. Csak a 8. §-ra nézve van eltérő véleménye, melyben a nevelőtanító káplánokról van szó. Értekezletünk az ily minőségben szolgáló s.-lelkészek feletti intézkedést és felügyeleti jogot is az egyházmegyék, illetőleg espereseik kezébe ohaítja hagyni továbbra is, világosan kikötve, hogy az ilyenek lelkészi teendőket végezni rendesen köteleztesse, mert igazán megbotránkoztató az az eljárás, melyet tanusít sok nevelő-káplán az által, hogy föl sem véve jövőbeli hivatását — éveken keresztül semmi lelkészi teendőt nem végez, és csak névvel szerepel a s.-lelkészek között. S mégis a legtöbb választás alkalmával a nagy protektio folytán eleibe vág sok oly s.-lelkésznek, a ki 8—10 éven keresztül huzza az igát 50 ft. fizetésen.

E kérdéssel összekötve indítványa is van értekezleti közgyűlésünknél a nt. egyházmegyéhez, mely abban áll: „Miután tudomásunk van arról, hogy sok szegénységben küzködő lelkésztársunk, ha betegség, vagy az öreg korral együtt járó gyengeség miatt káplánt kell tartani, a szabályrendeletben megállapított 100 ft. fizetést legjobb akarat mellett sem képes kifizetni a s.-lelkésznek: kéressék fel a nt. egyházmegye és a főt egyházkerületi közgyűlés útján a konvent, miszerint a s.-lelkészek érdekében oda hatni méltóztassék, hogy az államsegélyt tenné folyóvá a törvényhozás által a magas minisztérium az olyan s.-lelkészek részére, a kik még a szabályrendeletben megállapított 100 ft. fizetést sem kaphatják meg.” Óhajtanánk, hogy idejében gondoskodjunk a s.-lelkészekről, mert bizony a 600 frtra nagynehezen kiegészített (?) papi hivatal nem válik vonzóvá a fiatalabb nemzedékre nézve, nem különösen akkor, midőn azokról egészen megfélekedünk!

Köztetszéssel találkozott *Szuhay Benedek* azon indítványa, mely a kassai harangoknak Nagypénteken való mélységes hallgatása ellen adatott be s az egyházmegyéhez s onnan esetleg a kerülethez fog felterjesztetni.

Botos József ohajtva, hogy a vegyes házasságból született gyermekek vallása felől a lelkésznek biztos tudomása legyen, indítványozza: Kéressenek fel az illető járásbírók, közjegyzőségek, a hol a vegyes házasságból születendő gyermekek vallása felől megállapodás jött létre, hogy a szerződést másolatban küldjék meg a lelkészi hivataloknak. E szóbeli indítvány is elfogadtatott.

Több gyakorlati kérdés föltevése és megvitatása után rövid imával és énekkel bezáródott a közgyűlés. De mindnyájan azzal a fölemelő tudattal oszlottunk szét, — a jelen nem levők 2 ft. birságának megállapítása után, — hogy bizonyára nagy előnyére válik minden lelkésznek s általa az anyaszentegyháznak, ha ilyen értekezletek tartatnak, a hol inkább szellemi dolgokkal foglalkozunk s egymást kölcsönösen tanítva, építjük Isten országát!

Szuhay Benedek,
h.-jegyző.

A felső-zempléni ev. ref. tanító-egyesület.

Augusztus 19-én tartotta évi rendes közgyűlését *Gálszécsen*, az ev. ref. templomban. *Sárákány Imre* gálszécsi lelkész, egyházi elnök és *Vágó Gyula* s.-a.-ujhelyi tanító elnöklete alatt, a majdnem teljes számmal megjelent tanítók részvétele mellett. A közgyűlés a 37. dicséret 2. versének eléneklésével, *Sárákány* szívhez szóló szép imájával vette kezdetét. Ezt követte *Sárákány* elnök megnyitó beszéde, melyben meghatóan ecsetelte az ev. ref. tanítók eddigi százados küzdelmeit, azt, hogy magasztos hivatásoktól, hazájához, egyháza-

hoz ragaszkodó erős nemzedékek képzéséről soha se tudtak megfeledezni. S most, midőn az állam is segítségükre jó, reméli, hogy e hivatásukat kétszeres mértékben töltik be, a melyre kéri is az ev. ref. egyesület minden tanítóját. Dókus Gyula, az egyesület világi elnöke, állásáról, sok rendbeli és folyton szaporodó teendőire való hivatkozással, az egyházi elnökhöz küldött levelében lemondott. A közgyűlés lemondását fájdalommal vette tudomásul s az egyesület felvirágzása körül tanusított nagy érdemeinek elismerésül neki jegyzőkönyvi köszönettel adózott, s őt tiszteletbeli elnökéül választotta s helyére egyhangulag Nemes Lajos kir. tanácsost, Zemplén vármegye tanfelügyelőjét választotta meg. A gyűlés már az új, miniszterileg is megerősített alapszabályok szervezetében folyt le, s mondhatom, hogy sikerrel és lelkesedéssel. A mult értekezleten kitűzött következő tételek képezték a vita tárgyát: 1. Mik volnának azok az eszközök, melyek a gyermekben a tanulási vágyat felkeltik? 2. Mily módon lehet a szülőknek hatni, hogy gyermekeiket az iskolától el ne vonják? 3. Mik volnának azon háziiparcikkek, a melyeket a mi iskoláinkban tanítani lehetne? E tételekre, melyek már a fiók-értekezleteken megvitatva voltak, a fiók-gyűlések által kiválasztott előadók feleltek meg, u. m. *Stépan* ladmóci, *Egyed* m.-izségi és *Fabián* abarai tanítók, mindnyájan dicsérhető készültséggel. Jobbára ismeretes paedagogiai igazságokra hivatkoztak. *Péter Mihály* a sikeres tanítás és nevelés legnagyobb indirect akadályának a folyton növekedő iszákosságot, alkoholizmust tartja. A jövő évi értekezlet tárgyául kitűzetett: 1. Mit tehet a tanító az alkoholizmus meggátlására? 2. A magyar nyelv tanítása a népiskolában.

Felmerülvén azon tény, hogy a fiók-értekezletek megtartása sok nehézségbe ütközik, mivel az egyházak a tanítókat el nem látják. Határozatilag kimondatott, hogy kérje fel az egyesület a felső-zempléni egyházmegyét, miszerint az ily fiók értekezletek ellátását tegye az egyházak kötelességévé. Az is vita tárgyát képezte az értekezletnek, hogy több helyen a tanítók mozgalmat indítottak arra nézve, hogy a millenniumi év a nyugdíjnal 5 évnek számíttassék. Az értekezlet megbizta a központi választmányt, hogy e mozgalmat figyelemmel kísérje, tegye magát e mozgalommal érintkezésbe és annakidején tegyen róla említést, hogy ehhez az egyesület is csatlakozhassék.

Az értekezletet 22 terítékű banquet követte a nagyvendéglőben.

Péter Mihály.

IRODALOM.

* **Millennáris emlékmű.** A millenniumi év alkalmából a magyar unitárius papság — egyik tagja indítványára — egyházi beszédkötetet ad ki. Egyházi beszédeket irtak bele: a püspök, esperesek és kiválóbb papjaik a vallás minden tárgyáról a modern theologia szellemében. A mű sajtó alatt van s szeptemberben megjelen. Mintegy 30—40 ív lesz a terjedelme. A megrendelések Simó János lelkészhez Sepsiköröspatak (Háromszékmegye) küldendők. A mintegy 70—80 beszédet tartalmazó kötet árát a szerkesztő bizottság határozza meg, ha a mű a nyomdából már kikerült. — Már is sok megrendelés érkezett.

* **A Régi Magyar Költők Tárának VI-ik kötete,** mely a mult hónapban jelent meg *Szilády Áron* gondos szerkesztésében, bőséges adatokat tartalmaz, miként az előző

kötetek is a XVI. század magyar protestantismusának történetére, nevezetesebb egyházi embereinek (predikátorok, tanítók) életére és működésére vonatkozólag. A jelen kötet is, mely az 1545—1559 közt szerepelt költők műveit öleli fel, csaknem kizárólag protestáns költő-papokat ismertet. Kimagaslóbbak közülök: *Szegedi Kiss István*, a híres reformátor, kinek bujdosását, hányatásait részletesen rajzolja *Szilády*, — továbbá *Szegedi Gergely*, kinek *Énekeskönyvét* 1892-ben adta ki a Tud. Akadémia *Szilády* szerkesztésében; — *Gyulay István*, Heltainak bibliafordító-társa, kolozsvári magyar predikátor; — *Dobai András* pataki „pásztor“ a Perényi család udvari papja; — *Töke Ferencz* alsó-lendvai predikátor, stb. Verseizeteik — részint énekek, panaszok, kesergések, részint biblikus elbeszélések — erősen rávallanak az akkori korviszonyokra; alap gondolatuk, forrásuk a nyomorral, szenvedéssel való küzdés, a borongó büntudat; rabságról, háborgatásról, pogány zsarnokságról zengenek s szabadulásért fohászkodnak. Az epikai darabok tetemes része is nemzeti czélt szolgált: az erkölcsök, a társadalom javítását sürgették; többnyire ó-szövetségi történeteket irnak le, hangoztatva a megtérés szükségességét. Az egész kötet egy tükör, melyből a kor gondolkodását, szellemét, vallásos és erkölcsi felfogását, egy megbízható kalauz utmutatása mellett, megismerjük. Mindazoknak, a kik akár vallásos, akár irodalmi, akár történelmi szempontból e korszak iránt érdeklődnek, melegen ajánljuk e kötet tanulmányozását.

* **Lelkészbeiktató s beköszönő beszéd** cím alatt jelentek meg Rimaszombatban *Baksay István* főgondnok költségén, Rabély Miklós könyvnyomdájában azok a beszédek, a melyekkel *Czinke István*, rimaszombati lelkész új állomását elfoglalta s illetőleg abba beigatattott. A beiktató beszéd *Batta György* simonii lelkészé, a ki, mint esperes-helyettes, visszaforgatott a rimaszombati egyház történetében és a letűnt kitűnő papokról s különösen Terhes Pálról emlékezett meleg elismeréssel, úgy ajánlván legott az új lelkész, mint a letűnt nagy papok méltó utódját. A papi kötelességekről s így a papi hivatás fontosságáról is ékes koszorút kötött. A *Czinke* székfoglalójának alapigéje 1. Kor. IV. 20. Ez alapon gyönyörű apotheosist irt a hitről és lelki tisztaságról, a mely utóbiban benne van az erkölcs és jóság. A kik hallották, a kik olvassák, tanuságot tettek s tesznek majd e beszéd-ről, hogy ez a lélektől fogantatott. Alkalmi vonatkozásai bevilágítanak egy megkeseredett, de Istentől megbízott szív rejtekeibe s rabúl ejtik a makacszkodó ellenséget, a hitetlenkedőket, a bizalmatlankodókat. A két beszéd terjedelme sűrű nyomással 16 lap. Lelki haszonnal olvastuk és bizonyosságot teszünk róla.

* **Beköszönő egyházi beszéd. Elő- és utó-imával.** Irta és elmondta Homonnán 1896. jun. 14-én *Réz László* ev. ref. lelkész. Sárospatak, 1896. Alapigéje Gal. V. 1., a melyet a lelkes ifjú pásztor működésének vezérelvéül fogadott el s kötelező erejűnek tart hűveire nézve is. Az alkalmi s boldogságtól, pályaszeretettől csillogó bevezetés után az alapigét 3 részre osztja és úgy értelmezi: 1. A Pál-féle szabadságot, a mely a protestantismusnak is életetölle. 2. A lelki szabadságnak czélzatos eltapodtatását a multban, a reformatio előtti időben s jogainak kivívását a reformatörök által. 3. A társadalom mai felfogását a lelki szabadságról és a saját kötelességeit a maga vezérelve iránt és e vezérelvből következőleg. Az egész beszéden ifjú lelkesedés s a szent ügy szerelme ömlik el, épúgy az imákon is. A nehéz, de szép feladatra vállalkozott ifjú pásztorunk kívánnunk kell, hogy kényes helyén maradjon mindvégig olyan nemes szenvedélytől sarkalt szolgálja az Urnak, a milyennek beköszönő beszédében mutatkozik s a milyennek eddigi élete folyamán megbizo-

nyosodott. A beszéd jövedelme a „Homonnai ev. ref. egyház harang-alap“-jára fordítatik. Melegen ajánljuk a megvásárlásra, hogy a homonnai harangok hadd hirdessék amaz elhódított vidéken a reformatus egyház újra ébredését.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A tanév megnyitása Sárospatakon az igazgatótanács elnökségének óhajtására s a tanév megnyitásával együtt végzendő sokféle teendő miatt (2 tanár székfoglalása, s' b.) nem szeptember 20-án (vasárnap) — mint jeleztük — hanem szeptember 19-én (szombaton) fog megtörténni s ugyanekkor kezdődik a tápin-tézeti ótkezés is. Az igazgató tanács szept. 18-ától fog gyűlésezni. Minden egyébre nézve megmarad az Értesítőben s illetőleg lapunk útján is közlött határidő.*

A főiskola igazgatósága.

— A sárospataki ev. ref. főiskola mult 1895/6-ik évi Értesítőjét e hét folyamában küldte szét az igazgatóság a szülékhez, tanintézetekhez és előjárókhoz. Ez alkalommal figyelmeztetjük a főiskola iránt érdeklődőket, hogy az előző 1894/5-ik évi, u. n. millennaris Értesítőből, melyben röviden meg van írva a főiskola és a főiskola egyes intézeteinek története illusztrálva 12 képpel, még mindig kapható. A nagy érdekű, terjedelmes munka (288 l.) ára 1 frt. Megrendelhető alulírott nál. Ugyancsak tőle rendelhetők még következő művek: 1. „Egyházpolitika prot. szempontból.“ Irta Fejes István. Ára 40 kr. 2. „A Polgári Házasság Törvényei Párhuzamban az eddigi Házassági Joggal.“ Irta Mitrovics Gyula. Ára 60 kr. 3. „Zsindely István emlékezete.“ Irta Maklár Pap Miklós. Fölkérem egyszersmind azokat, a kik e művekből hozzájuk küldött példányokat vissza nem küldték, legyenek szívesek azok árát postafordultával hozzám beküldeni.

Maklár Pap Miklós.

— Nyomdánk következő legújabb termékei, mint a Sárospataki Irodalmi Kör kiadványai, most kerülnek forgalomba: 1. *Növénytan.* Irta Buza János a gimn. V. osztály számára. 183 ábrával. Harmadik kiadás. Ára kötve 1 frt 25 kr. 2. *Magyar Poetika és Olvasókönyv.* Készítette dr. Kapossy Luczian. Második javított s bővített kiadás. Ára kötve 1 frt 50 kr. 3. *Keresztény Egyháztörténet.* A gimn. felsőbb osztályok számára Irta Kovácsy Sándor. II. Javított kiadás. Ára kötve 1 frt 20 kr. 4. *Magyarázó Jegyzetek* C. Sall. Crispus Catilina és Jugurtha című műveihez. Szerkesztette Zsoldos Benő. Amannak ára kötve 70, emezé 85 kr. 5. *Magyar ABC és Olvasókönyv.* Szerkesztette Nagy Sándor. Harmadik javított kiadás. Ára 21 kr. 6. Pár nap múlva kikerül sajtó alól a *Középkor Története.* Irta Kiss Lajos. Az általánosan jelesnek ismert Ó-kor méltó folytatása. Pár hét múlva az Új kor is nyomda alá kerül. Mind ezekre, valamint a többi nép- és középiskolai tankönyveinkre felhívjuk a szakferfiak, különösen prot. tanintézeteink figyelmét.

Az Irodalmi Kör Elnöksége.

— A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése Sárospatakon, október 4-én fog kezdődni. Össze lesz kötve templom- és lelkész-avatással, a Tompa-szobor leleplezésével és hangversenyes tánczvizsgálommal. A szept. 27-re tervezett határidő a Vaskapu megnyitásával esvén össze, nem volt elfogadható; szept. 20-ra pedig a sárospataki egyház nem volna képes befejezni

a még hátralévő újításokat. — Az ünnepély programja már legnagyobb részben készen van s ha keresztül vitele sikerül, a sárospataki ker. gyűlésnek nyoma marad a szívekben bizonyára.

— A budapesti ev. ref. theol. akadémián az 1896/7-ik iskolai év szeptember 30-án délelőtt 9 órakor nyitattik meg, az előadások október 1-én délelőtt 8 órakor kezdődnek; a convictusi kösztozás pedig szeptember 28-án délben nyílik meg.* A javító- és pótvizsgálatok szeptember 28. és 29-ik napján tartatnak. A régi növendékek beiratkozása s az újak anyakönyvezése szept. 30-án lesz, amikor minden növendék 1 korona gyámegyesületi járulékot, az újak pedig ezen kívül 2 frt. beiratási díjat fizetnek az igazgatónál. Az újonnan belépő növendékek a felvételért és jótéteményekért való folyamodványaikat szeptember 28-án délig adják be az igazgatóhoz; a később érkező folyamodványok a jótétemények kiosztásánál nem vétetnek tekintetbe. Régi növendékeknek nem kell folyamodni.

— A katolikus hittanítók gyűlése. Lapunk olvasói bizonyára jól emlékeznek még arra a nagy izgalomra, melyet a kath. papság és az u. n. kir. kath. gimnáziumok tanárai között okozott Szigetváry Ivánnak a középiskolai tanáregyesület választmánya előtt tett az a kijelentése, hogy a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszuson a középiskolai vallásitanítás mai formája ellen felolvasást fog tartani, mert azt minden tekintetben helytelennek, sőt sok esetben megbotránkoztatónak tartja. Az igazgatóság oly nagy volt, hogy sokan e miatt a tanár-egyesület felbomlásától vagy legalább meggyengülésétől tartottak s végre is célszerűnek látták a választmány tagjai Szigetváryt visszalépésre bírni, hogy a csend helyreálljon. Hogy Szigetvárynak igaza volt s hogy mozgolódása nem volt hiábavaló, bizonyítja az, hogy a róm. kat. hittanár-
rok f. hó 21-ikén összegyűltek a budapesti központi papnevelő intézet dísztermében, hogy a maguk körében beszéljék meg azokat a teendőket, a melyekre Szigetváry a nagy közönség figyelmét szándékozott felhívni. A gyűlés, melyen Bognár István egyetemi rector elnökölt s melyen Rimélyi Károly beszercebányai püspök s Fehér József pannonhalmi főapát is jelen volt, legelsőbben is azt mondta ki, hogy minden olyan törekvést helytelenít, mely a középiskolai vallásoktatás megszorítását célozza, sőt azt kívánja, hogy ez mennél intenzívebbé tétessék. Aztán elfogadta azt az indítványt, hogy ezentúl hitoktatásra csak olyan egyének alkalmazzassanak, a kik egy országos vizsgáló bizottság előtt hittanári képesítést nyernek. Kimondta e gyűlés azt is, hogy ezentúl a leendő hittanár-
ok philosophiai és paedagogiai képzésére nagyobb gondot kell fordítani; továbbá pedig, hogy úgy a felső, mint az alsó középiskola hittanításának úgy kell irányulnia, hogy úgy a IV. mint a VIII. osztályból távozó növendékek műveltségi fokukhoz illő vallásos ismeretekkel láttassanak el, tehát az alsóbb 4 és a felsőbb 4 osztály hittanítása külön-külön befejezett egészet képezzen. Elhatározta a közgyűlés, hogy felkéri a püspöki kart egy tudósokból és hittanárokból álló tankönyvbíráló bizottság alakítására, melynek feladata lesz a tankönyvekül használandó műveket hit- és erkölcsstani, valamint didaktikai és nyelvi szempontból megbírálni és az alkalmasakat engedélyezés végett a püspöki karnak ajánlani. „Mégis mozog a föld!“

— Két Rákóczy okmányt küldött Dr. Schön Vilmos s. a. újhelyi főorvos a sárospataki főiskolának egy meglehangú levél kíséretében. Az egyik okmány 1669-ből I. Rákóczy Ferencz, a második 1709-ből a II. Rákóczy Ferencz aláírásával és pecsétjével van ellátva. Termé-

* A convictus díja havonként 16 frt. Ez összegnek felét az intézet pénztára fedezi, azonban a növendékek szorgalmukhoz képest az iskolai év folyamán nagyobb kedvezményben is részesülhetnek.

* Laptársainkat tisztelettel kérjük e hír átvételére. Szerk.

szetes, hogy a becses okmányt halás szívvvel fogadta a Rákóczyak iskolájának igazgatósága. Eszünkbe jut-tatja ez adomány ismét és ismét a Szilágyi Sándor által felszínre vetett Rákóczy-muzeumot, a melyet hiába ébresztgettünk eddig, de a melyért még mindig méltó volna lelkesedni.

A vallás- és közoktatási miniszternek egy elvi-jelentőségű határozata. A múlt hónap végén olyan elvi-jelentőségű határozatot hozott a vallás- és közoktatási miniszter, melyet méltónak tartunk felemlíteni. Ez a 36,955. szám alatt, Szabolcs vármegye közönségéhez inté-zett leiratban közölt határozat kimondja, hogy *törvényes házassági viszony tartama alatt idegen férfi által nemzett gyermek, a nemző atya által az anyjával kötött házasság következtében még abban az esetben sem törvényesíthető, ha az előbbi férfi a gyermek törvénytelen ágyból való származását bírói úton állapította meg, mert a fennálló jog-szabályok szerint oly gyermekek, kiknek nemzése és születése idejében a nemző-szülők nem voltak teljesen szabad, vagyis oly kötetlen személyi állapotban, hogy egymással már akkor elégedhetetlen akadály nélkül törvényes házasságra léphettek volna, — a nemző szülők utólagos házassága által sem törvényesíthetők.* Leirata-ban azonban tudatja a miniszter, hogy a nemző-anya az 1894. évi január 22,3546. szám alatt kelt igazságügy-miniszteri rendelet értelmében családi nevét átruházhatja nevezett gyermekére s ez esetben a névát ruházás a gyer-mek születési anyakönyvébe bejegyezhető lesz.

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint kü-lönösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik daczára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szí-veskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyen-líteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálé-kok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a leg-szigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a *fent említett ígérek folytán* az összes tartozá-sok rövid időn befognak folyni! Ismételten tisz-telettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyen-lítést a *kiadóhivatal*.

Pályázat.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján egy újabban megürült rendes jogtanári állásra pályázat hir-dettetik.

A tanszék tárgyai: *Nemzetgazdaságtan, Pénzügytan, Magyar Pénzügyi jog és Államháztartás*, megfelelő special-collegiumokkal heti 10 órászámig.

Fizetés 1300 ft törzsfizetés, 300 ft lakbér és 100 frtos ötödéves korpótlék, mely ez idő szerint 400 frtig emelkedhetik. A megválasztott jogosult és kötelezett tagja leendő az országos tanári nyugdíjintézetnek. (1894. 27. tv. c.)

Megkívánt képesítés: jog, illetve államtudományi tudorság és egyetemi magántanárság. Ha ez utóbbi nem volna meg, köteles azt az illető 2 év alatt megszerezni, véglegesítése csak ez esetben történvén meg.

Pályázók folyamodványait, a képesítettségüket, jelenlegi polgári állásukat igazoló eredeti okmányokkal s rövid életrajzzal ellátva, a tisztánírt ev. ref. egy-házkerület főtiszt. Előjáróságához címezve, a sárospataki ev. ref. főiskola akadémiai igazgatói hivatalához *f. évi szeptember hó 10 ikéig* küldjék be.

A megválasztott tanár f. é. október 1-én foglalja el tanszékét.

Megjegyeztetik, hogy jelen pályázat kihirdetésével, a sárospataki ev. ref. jogakadémián szervezett 8 jogi tanszék az állami jogakadémiákon érvényes beosztás szerint rendeztetvén be, a f. é. július hó 20-án kihirde-tett pályázat olyatén módosulást szenved, hogy azon tanszék tárgyai közé a magyar pénzügyi jog és Állam-számviteltan helyett a *Magyar közigazgatási jog* tételik be, a „Bevezetés a jog és államtud. ba” pedig kihagyatik s így annak tárgyai lesznek a Statisztika és közigazgatási jog. (heti 10 órászám.) Mindkét tanszék egyidejűleg fog betölteni a szeptemberi egyházkerületi gyűlésen s így az eddig jelentkezett pályázóknak szabadságukban áll az újabb határidőig (szept. 10) pályázati kérelmüket esetleg módosítani, különben az előbb kihirdetettre vonatkozóan fog tekintetni.

Miskolc, 1896. aug. 20.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

2—2

HIRDETÉS.

Ifj. Hönig Frigyes

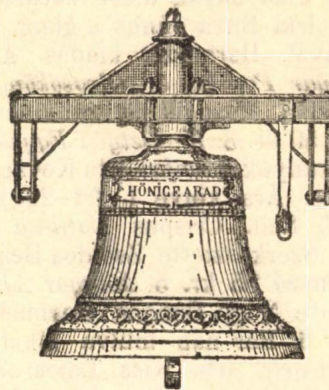
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntődéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jót-állás és kedvező fizetési feltételek mellett a han-goknak előre való meg-határozásával szabadal-mazott saját találma-nyú ACÉLBRONZBÓL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tar-tósabb zengésű és erő-sebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hargja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, for-gatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserelését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díj-mentesen küldetnek.

5—10

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A segédlelkészi állások reformjáról.” *ifj. Szilva István.* — „Helyzetünk és teendőink.” *Kalassay Sándor.* — „Túlhatások.” *Rácz Lajos.* — „Egykori vélemény az 1848. XX. törvénycikkéről.” *Révész Kálmán.* — „Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkészi egyesületének értekezleti közgyűlése.” *Szobonya István.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

A segédlelkészi állások reformjáról.

Mint a tengerek sirája gyakorta felsikolt ösztönszerű félelmében: úgy jajgat — immár évek óta — a protestantismus őrangyala. Hol itt, hol ott zokog fel sirása, intve, óva, kérve, fenyegetve s nem egyszer a kétségbeeséssel határos aggodalommal, a mi a nagy veszélynek csálhatatlan jele. De hiába! A protestantismus szíve oly gyöngye visszhangot ad reá, a minőt egy kishitű kebel sóhajta is megérdemelne.

Pedig az az őrangyal azért öltött gyászruhát magára, mert lelkében kondulni hallotta a halálharangot, melynek jeladása az önmagát temetgető (?) protestantismusnak szól!

És ez nem csak az én búsongó lelkemnek profeciája, nem látomás csupán, hanem keserű valóság, a melyet ha csak akkor leszünk hajlandók felismerni, a mikor már egész meztelenségében előttünk fog feküdni: ez az ismerkedés bizony rettenetes lesz.

Nem mondom én, hogy az állam mostoha apasága életerőnkét fokozza; a veszedelem ez által is fenyeget. De hogy a nyáj, a mint az őrangyal sirásából kihallik, ma holnap őrizó nélkül marad: ennek fő oka mégis csak önmagukban van. Mert hát ugyan mit használ az minékünk, hogy a domesticából, meg az államtól nyert 22.000 frtból az egyes lelkészeknek adunk 30—40 frtot, s így két kézzel szórjuk szerte ezt a kevés anyagi erőt is? Vajjon biztosítjuk-e ez által csak egyetlen szegénysorsú lelkésznek is sorsához mért megélhetését? Nem gondolnám! Én legalább egyetlen ilyen módon segélyezett lelkésztől sem hallottam még, hogy fel lenne segítve. Kenegetjük a tengelyt, hanem azért a kerék továbbra is nyikorog rajta s legfeljebb odáig jutunk, hogy ha eddig egy fordulásnál kettőt nyikkant, ezután minden két fordulásnál csak hármat fog csikorogni. És ez ugy-e bizony, nem kielégítő eredmény?

No de nem előzőm meg magamat. A statisztika és a gyakorlati élet egyaránt ujjal mutat a protestantismus főerének egyre lassuló verésére: a theol. akadémiák elnéptelenedésére, s a káplán-hiányra, melynek keserű gyümölcse már érik s pár év alatt ölünkbe hull s elindulhatunk Diogenessal, ha nem is épen embert, de papot keresni, nappal, lámpa-világ mellett.

Hát ha még azt is hozzá vesszük, a mit én magam is tekintélyes egyének után tudok, hogy a theol. akadémiái hallgatók általánosságban az érett ifjak gyengébbjeiből kerülnek ki: vajjon várhatjuk-e ezektől, s ezek után, hogy a protestáns egyház haldokló szellemét kigyógyítják?!.. Ezeknek ugyan hiába emlegeti a „Protestáns egyházi és iskolai lap” Scholasticusa Dantet, Shakespearet, Klopstokot, Miltont, Tassot és a többi világszellemeket. Elégge csetlenek-botlanak az egyház- meg a kánontörténetben, meg a liturgicában káplán, meg papkorukban is. Az irodalmi s különösen a világirodalmi műveltséghez vagyoniilag is függetlenné kell tenni a segédlelkészeket. (a többieket is, de most ezekkel akarok különösebben foglalkozni), a kik között vannak s lesznek is a mai állapotok mellett mindig olyanok, a kik a megélhetés gyötrelmei s ne tagadjuk, a mit a „Prot. egyh. és isk. lap” szerkesztősége is elismer, midőn a s.-lelkészek nőtlen életre kárhóztatását „iszonyú sors”-nak mondja, az ifjú vér hullámozása miatt soha rá nem érnek olvasni az egész bibliát.

A világirodalmi műveltség vágyainknak netovábbja, de a szükséges theol. ismeretek megszerzése első kötelességünk. S ha már erre is képtelenek vagyunk, mert az iskola nem adhat mindent, az élet pedig szellemi nyomorékságra vár: vajjon akarjunk-e többre menni?

Ismételtem: tegyük függetlenné a lelket a világi bajoktól, jobban mondva az anyagiságtól, mely azoknak dúsan gyümölcsöző szülőföldje: lehetetlen, hogy a lelki tulajdonos, a prot. papság ne érezze, hogy él benne valami, a mi többre vágy, minthogy aluszékony-ságban töltse a napokat. Felébred benne az éggel való atyafiság, a világ világosságává lételeven érzése, s a szellem megrázkódik, mint a tavaszi szélről meglegyintett faág, s a mint ez rügyet fakaszt egyiken, mint a másikon s teremni fog édes ízű gyümölcsöket. S ha benéz majd az élő nemzedék a prot. papok megvilágított ablakán éjjelente: nem kártya mellett (a mire Scholasticus céloz), a blazirtság bélyegével homlokukon, de az író asztal mellett fogja találni őket, kezükben tollal és könyvvel, arcukon a hivatásbeli ihlettség ragyogó fényével.

Igy szeretném, így álmodom ezt én is. S ha ez az idő szerencsén jön újra: nincs mentő kéz, mely halálos sebünkre biztosan gyógyító balzsam-olajat tudna csepegtetni.

A mai életviszonyok mellett azonban egy kálvinista káplán ötven forintnyi fizetéséből alig alig képes az ünnepnapok méltóságához illően felöltözni, — csak falusiasan is; pedig úgy-e köznap sem állhat úgy, mint a mező liliomai, sem figefa levéllel nem öltözködhetik?! Hogy takarítson hát meg — „dühös dohányzási szenvedélyéről“ való lemondása mellett is valamit az irodalom pártolására? Bárcsak meg tudná szerezni sok részünk a nélkülözhetetlen imádságos könyveket: Istenem, de boldogok volnánk!

Nem telik abból a fizetésből semmire, de semmire! Pedig a jó könyvek mellett de sok jóra volna még szükségünk!! Mert hát úgy végezte el az isteni bölcsesség, hogy a káplánok is érző lényeknek legyenek formálva. S bizony-bizony, ha már a diákéletben nem is, de a káplánság gyönyörű, szép, kies mezején akaratlanul is érezzük a barátságunk, s a szív egyéb jogainak felébredését, a mik megint csak nem elégtetők ki semmiből.

Hogy a s.-lelkész azt mondja kedvteléseinek: félre, nem élek többé veletek! Szívén ezt: csitt, többé szavad se halljam! Ne érezz; vagy ha érzesz, és fáj az érzés, nyögj el fájdalommal kínjait, vagy szakadj meg! Hogy egyedül neki legyen tiltva élnie azokkal, a miket küzdelmes életünk fűszerül adott a teremtető: az nem lehet! Azt sem föld, sem ég; sem pokol, sem mennyország; sem ember, sem Isten nem akarhatja, mert úgy a legfelségesebb igazságok hirdetőinek szánta volna az alkotó a legszomorúbb szerepet a teremtettségben.

Megbocsát hát Scholasticus, ha azt kérem, hogy hagyjunk békét egyelőre azoknak a segéd-lelkészeknek, s majd ha módot adtunk nekik többre mehetni a lelkiekben, akkor követeljük a legmagasabb mérték elérését.

Módot adni pedig nem lehet csak a segéd-lelkészi állások alapos reformjával, és nem toldozás-foldozással.

A reform pedig kétféle lehet.

Egyik ez: a s.-lelkészi állások javadalma évenként fokról-fokra emelendő, bizonyos p. o. (az ellátás mellett, mely veendő 250 frtra) 200 frt alapfizetéstől kezdve 100 frttal, míg nem 500 frtig emelkedik, a midőn, kötelező levén az állás fentartójára az ellátás díjának pénzben kifizetése, az összfizetés elérné a 750 frtot, a melyhez 50 frt adatván lakbérül, el lenne érve a lelkészi fizetés tervezett minimuma, a melyre aztán felépíthető volna a családi élet. Így, ha nem jutna is a s.-lelkész négy év alatt önálló paróchiához: egyenrangúvá lenne az egyenlőkkel anyagilag, s buzgóságának nem szegné szárnyát csupán az alárendeltség, a mi alól menekülni nincs mód, de nem is tanácsos, mert kell, hogy a felsőbb foknak legyen alsóbb foka! . . .

A másik módja pedig az újításnak az, a mit a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ szerkesztője ajánl: „a segéd-lelkészi, voltaképp papistás kápláni rendszer eltörlendő.“ S jönne helyébe u. n. másodlelkészi állás szervezése, mely alá volna ugyan rendelve az u. n. első lelkészi állásnak, épenúgy, mint a káplánság, egyházi ügyekben, de attól teljesen függetlenül fizettetnék bizonyos fixummal, a midőn a másodlelkésznek is épenúgy meg volna adva az út a boldogságra, mint az első, mondjuk elnök-lelkésznek, s az a tenger-panasz, mely gyászénekként egyre újra zendül, elrejtve maradna biztos fedél alatt: a családi fészken.

Mindjárt lenne akkor munkakedv, s megindulna a belmissio minden téren, mert hiszen arra éppen azok a fiatal erők volnának hivatva, a kiknek válla most roskadoz alacsony (?) terhek alatt; s egy-két évtized múlva papságunk ismét méltóvá lenne a „tudós“ címre, a

melyet, most, ha megkapunk is néha, alig alig merünk vissza nem utasítani.

Hogy pedig azt ne mondassák a kételkedők: jól van atyámfia! okos dolgot predikálsz, de hát mondd csak, honnan veszed a textust hozzá? elmondom azt is, honnan szerezném be a szükségletet?

1. Azokat a lelkészeket, a kik maguk tartják — személyüket illető okból, — a s.-lelkészt, megrónám ellátás és fizetés fejében évente 150, esetleg 200 frttal; ők meg így is nyernének.

2. Azokat az egyházakat, a melyek ugyancsak önérdekből, önállóan tartják a s.-lelkészt, megrónám hasonlólag. Ezek is nyernének. Ha azonban külön káplántartási alapjuk van, azt bevonnám közpénztárba.¹

3. Olyan helyeken, a hol most a közérdek kívánja a s.-lelkészi állás fentartását, az erre fordított jövedelmet ugyancsak bevonnám, illetőleg összpontosítanám.

4. Mivel a rendes lelkészségek előre láthatólag államilag segélyezve lesznek, mindennemű, e célra folyósított összeget — domesztikai és tökesegélyt, esetleg nem helyi érdekű alapítványt — itt használnék fel.

5. Pár ezer frtot adna a tőkéhez az egyetemes egyház áldozatkészsége, esetleg a supplicationalis válttság.²

6. Ha államilag nem lehetne teljesen rendezni a s.-lelkészségeket is, évenként bizonyára az állami pénztár is segítene rajtuk legalább annyival, a mennyivel most a szegény lelkészek fizetéséhez járul.

Most már fölveszem, hogy van 150 s.-lelkész; ezeknek évi járulékát, mivel az egy és két éves káplánok az ellátási díj mellé csak két-, illetőleg háromszáz frtot élveznének, a mennyiben a 400, illetőleg 500 frt csak a három és négy éves szolgáltnak járna, az első reformtervezet szerint, számítom 600 frtjával. Ez lenne: 90,000 frt. A második tervezet szerint, az az 800 frtjával: 120,000 frt.

Ha statisztika volna kezeim között, kimutatnám, hogy mennyit teremthetnénk elő magunktól, s mennyit kellene a kormánytól kérnünk. A ki teheti, számítsa fel biztos alapon, nem igen lesz oka rám fogni, hogy szerfelett vakmerő vagyok . . . Van nekünk forrásunk, csak egy mederbe gyűjtsük a vizét!

A segéd-tanárok lehetnek nem okleveles tanárjelöltek is s mégis 800 frt fizetéssel, önállóan működnek. Mi, a kiktől teljes diploma kívántatik, csak velük egyenrangúságra vágyunk; annyival is inkább, mert csak az által jut biztos révbe a prot. egyház, a melyet a múlt idő megtanított arra, hogy léteért erején felül is kell, s tud áldozatot hozni.

Most már nagyon sír őrangyalunk. Ne hallgassuk el tovább zokogását; váltsuk fel ünnepi köntössel gyászruháját, hogy ne legyen oka bennünket tovább is siratni.

Ifj. Szilva István,
ref. s.-lelkész.

Helyzetünk és teendőink.

Tíz hónap igen rövid idő ugyan még egy ember életében is, de untig elég arra, hogy a figyelő ember abban a kis körben, a mely számára munkatérül van kijelölve, széttekintsen s észrevegye annak mind fény-, mind árnyoldalait.

¹ Milyen alapon?

Szerk.

² Ez már le van foglalva s erre nézett volna még az u. n. modern-supplicatio is, a mely — a nervus rerum hiánya miatt — megakadt.

Szerk.

Istennek kegyelméből tíz hónapot töltöttem már el ez idegen világrészben s önmagam iránt való kötelességemnek ismertem mindig figyelni az életet, s megfigyelni különösen a hivatást, a melyre vállalkoztam s a melyet Istennek megsegítő kegyelme által híven és férfiasan be is akarok tölteni.

Istennek hála, ma már úgy véljük, egyezők a vélemények abban a kérdésben, hogy az amerikai magyar ref. missio nem csak vallási, hanem nemzeti szempontból is szükséges.

Vallási szempontból szükséges azért, mert a nemzeti egyházaknak nem csak az a kötelességük, hogy csak a közvetlen közelükben élő hívek lelki gondozására gondoljanak, hanem, ha lehetséges, gondot viseljenek a nemzeti egyház testétől elszakadt, de azért vallásukhoz minden viszonyok és körülmények között hű lelkekre is. Különösen áll ez a magyar reformátusokra, kik vallásukat féltékeny kincs gyanánt őrzik itt túl a tengeren is, s vallásos buzgóságuknak nem egy nagyszerű jelét mutathatják fel különösen az abaúji, felső-zempléni és ungi egyházme-gyék jegyzőkönyvei.

De nemzeti szempontból is roppant fontos az amerikai magyar ref. missio. Fontos nem csak azért, mert a régi idők véleménye szerint ez a „legmagyarabb vallás,“ hanem mert itt egyedül ez a magyar vallás. Más vallású paptársaink — kevés kivétellel — a panszlávizmus szolgálatába állanak, mely Amerika szabados földén buján hajt virágokat, nemcsak, hanem vannak kártékony gyümölcsei is.

Csak egyet hozok fel, azt, hogy még a reformatus tótok között is uralkodik a „Rovnianek“ szelleme, a mely egy nagyon kiterjedt segítő egylet által tartja össze félrevezetett hiveit.

Van saját lapjuk, mely már az én csekélységemet is igyekezett megmarni, mivel az ő örült törekvéseik szolgálatába állani nem akarok. Annyit elértek vele, hogy március 15-iki szereplésem óta tót híveim igyekeznek a magyarok és én ellenem minden rosszat elkövetni.

Ha már így van nálunk, reformátusok között, ha nincs más nevük itt a magyaroknak, mint „betyárok:“ mennyire másként van másutt, a hol az „Amerikanszko-Szlovenszko Noviny“ gyalázatos czikkeit olvassák!

Mindezeket látva és tapasztalva, azt kell mondanunk, hogy ha nem volna magyar ref. missió Amerikában, csinálni kellene. De van, és pedig minden nap erősödik az. Nem eszálodom, ha 4—5000-re teszem azoknak a magyar reformátusoknak számát, kik ma a missio működése következtében nem csak azt hallják magyar ref. pap ajakáról, hogy „Szeressétek még ellenségeiteket is,“ — hanem azt is: „Apoljátok édes anyátok nyelvét,“ — s „ne feledjétek el az édes hazát!“ Van három magyar ref. templomunk s ezek a pittsburgi, clevelandi és a virágvasárnapján felszentelt south-norwalki. Mount-Carmelben bérelt templomba járnak a magyarok, mivel a tót hívek azt akarták, hogy csak az úrvacsora-osztás alkalmával predikálják magyarul s a lutheránus atyafiak pedig ki is jelentették, hogy ők nem akarnak magyar szót hallani a „szláv“ templomban. New-Yorkban és Trentonban, úgy tudom, az angol reformatusok egészen ingyen, vagy csak csekély pénzért adják át a templomot magyar ref. isteni tiszteletre. A lelkészek természetesen nem csak az anya egyházban végeznek, hanem van 5 missioi körünk, a melyek a következők: a pittsburgi, a melyhez tartozik: Hamstead, Bradoch, Mingo-Junction stb., a cle-

velandi, mely kiterjed, Asthabulára, Southbendre, South-Chikagóra, Toledora, Hollisterre s általában az egész Ohiora. A new-yorki kiterjed Passaiera, Hawerstraw, Peekskill s más helyekre, a south-norwalki a bridge-porti társ-egyházal van együtt; a mount-carmeli kör ez idő szerint áll a scranton-vidéki, wilkesbarre-wyomig vidéki és hazletoni társ-egyházakból. Trenton, Jurányi kollegánk folytonos betegeskedése miatt, ez idő szerint magában áll. Ennyi hely állván már gondozás alatt, természetes szükségnek tartjuk egy egyházi testületnek a megalapítását, a mely az amerikai magyar ref. egyházmegye nevet viselné, s mint ilyen az amerikai és magyarországi ref. egyház között összekötő kapesot képezne. Szükségünk van erre az egységes működésre, működésünk hathatósabbá tétele szempontjából. Közelebb megtartottuk már az alakuló gyűlést is Trentonban, hol a legújabb zsinati törvények alapján készült alapszabálytervezet felett tanácskoztunk, a mely gyűlés lefolyásáról már értesítettem testvéreimet. (Lásd 34. sz.!)

Az amerikai magyar ref. missio szilárd alapokra fektetéséhez a legelső lépés volt ez a tanácskozás. Azt ugyanis, ha szegénnyel is, de be kell vallanunk, hogy eddig nagyon is ingott a talaj alattunk; még a missioi bizottság által adott segély sem bizonyos, a mennyiben a missioi bizottság okiratában az benn van foglalva, hogy a törvényes összegnek évenkénti levonásával adatik az. De meg a missioi bizottság, hat évenként változván, megtörténhetik az, hogy a magyar missiotól egy új bizottság egészen el is vonja a segélyt. Részint ezért, részint pedig azért, hogy úgy ne járjunk, mint az én tót-lutheránus kollegám, ki egy szép napon arra ébredt, hogy nincs gyűlékezete, mert a hívei nem akarnak fizetni, ezután csak törvényesen, közjegyző által is hitelesített charta alapján volna ésszerű dolog Amerikába missionariust kibocsátani, a mint van ez katolikus és görög katolikus atyánkfiaiánál. Az anyaegháznak jól felfogott érdeke kívánja azt, hogy nehéz munkát végző fiai ne nyomorúságot szenvedjenek fáradozásaikért.

Mi az amerikai egyesületi szellemet s népünknek erre való hajlandóságát felhasználva, az egyházközségekkel kapcsolatosan némely helyen, másutt attól külön állva betegsegélyző és temetkezési egyleteket alapítottunk. Sok helyütt már igen szépen virágoznak ezek. Így szét szórtan azonban nem sokat érünk ezekkel sem. Ezért arra törekedtünk, hogy a már meglevő egyletek vegyék kezükbe a ref. szövetség ügyét, s biztosítsák az amerikai ref. missio fennmaradását.

Igy, egyesületi úton, testület által sok nagy és nemes cél megvalósítható. A trentoni gyűlésen ez is szóba került. Ha sikerülne e szövetséget a tervezett 500 taggal megvalósítani, nem csak az amerikai magyar ref. missio fennállása volna biztosítva, hanem a lelkesi fizetések is a lélek-szám arányában szilárd alapra fektetve.

Igy élünk, így munkálkodunk itt a messze idegenben.

Jól esik még csak rágondolni is, hogy munkánk ha csak parányi elismerésre is talál odahaza, s ha majd szerény kéréseinkkel kopogtatunk a magyar ev. ref. egyház konventjének ajtaján, a zörgetőket nem utasítják el, hanem azt mondják: jól vagyon, jó és hű szolgálók!

A kérelmek valóban szerények és sok részben jogosultak is s így mindenki, a ki csak lelkében hordozza a keresztyén vallás kovászát, a szeretetet, nem fog azok elől kitérni.

Nem fog különösen akkor, ha látja, hogy ezek a

kérelmek a magyar ref. egyház jól felfogott érdekeit is szem előtt tartják.

Három igen fontos dolog az, a mit kérendők vagyunk az őszi konventtől;* egyik az, hogy vegye kezébe szellemi vezetését az amerikai magyar ref. missiónak; a másik az, hogy határozzon a felett, hogy minő viszonyban vagyunk mi a papi özvegy és árva gyámtárhoz, s végül intézkedjék minősítéseinkre nézve.

A tavaszi gyűlésre kellett volna már mindezeket beterjeszteniünk, de — ki tudja miért — ez elmaradt, habár a memorandum idején készen volt.

A lelkünk égetik ezek a fontos kérdések, s mint szomjas föld a langyos esőt, úgy várjuk ezekre a határozatot. Sok bajunk, sok fáradozásaink, lehet mondani küzdelmeink között, vigasztaló balzsam volna nekünk a konvent határozata. Munkánk elismerését látnók abban s erőnk nagyobb lenne; bizalmunk felette megnövekednék általa. És a kedvező határozatot talán-talán meg is érdemelnék küzdelmeinkért. Nagyszerű, magasztos ez a pálya, melyet ez időszert futunk, de küzdelmes és sokszor valóságos szőhare árán tudunk némi eredményt kivívni. S elég jellemzősül felhozni, hogy — úgy szólván a — semmiből kell teremteniünk. Sokszor az ember lelkében szunyadozó minden tehetséget életre kell kelteni, a míg megmozdul a föld s ilyenkor bizony nagyon nagy segítség volna egy-egy püspöki körlevél; egy-egy buzdító szót onnan felülről s az a tudat, hogy édes gyermekei vagyunk mi is a magyar ref. egyháznak.

Kalassay Sándor,
missionarius.

ISKOLAI ÜGY.

Túlhajtások.

— Földes G. előadása. —

(Vége.)

Ezek után áttér a fizetési viszonyok taglalására. Itt is csak a mindenható államnál lát s attól vár minden jót. Kesereg azon, hogy minden hivatalnok többé-kevésbé tisztességes fizetésben részesül s csak a tanító áll oly alant fizetés dolgában: — ez igaz, de azt feleli, hogy majd mindenik hivatalnok magasabb qualificatioval bír, a melyik meg nem bír, annak nem is igen van magasabb fizetése. Fizetés dolgában szerinte első helyen áll az állami tanító, azután jönnek a községi és felekezeti tanítók. Kívánja tehát, hogy *legyen a tanító az álladalom köztisztje*, kinek az álladalom tartozik szolgáltatait megfizetni s csakis ennek felelős a maga tetteiért; vagyis itt újra visszatér fentebbi elméletéhez, hogy a tanító független legyen a fentartó testülettől; ne ez fizesse, hanem az állam, kinek ez a fizetésre szánt összeget rendelkezésére bocsátja. Nagyon panaszos kenyeret ehetik Földes úr, hogy annyira vágyik az állam karjai alá! A ki a felekezeti hatóságban csak a kenyér-adót látja s az iránt semmi egyéb kötelezettséget nem érez, — vegyen búcsút a felekezettől s menjen az állam szolgálatába! Ha nehezen is, lemondunk róla! Ha pedig ezt nem teheti, a tisztesség azt kívánja, hogy becsülje meg gazdáját s ne ócsárolja úton-útfélen!

Ne értsen engem senki félre! Nem vagyok ellen-

ségök sem a tanítóknak, sem az ő nagyobb javadalmasuknak, magasabb társadalmi állásuknak, — sőt szívemből óhajtom, vajha mindenütt nagyobb fizetést adhatnánk nekik, hogy nyugodtan élhetnének feladatuknak (s kizárólag csak annak); ők lelket-testet emésztő munkajokért azt nagyon megérdemlik! De hát mindennek van határa, kivált jelenlegi viszonyaink közt; a többi állások emelkedésével együtt a tanítói állás is lassan bár, de egyre emelkedik fizetés tekintetében; s ma még a papi s tanári fizetés nálunk jóval hátrább áll a külföldiekénél, pedig aránytalanul nagyobb fokú qualificatióval van egybekötve, mint a tanítói állás. Méltó a munkás a maga bérére, de a ki az állásoknál csak a kenyeret, a nagyobb jövedelmet nézi, hagyja ott azonnal a pályát, mert átkozott lesz egész élete! menjen Pestre hordárnak, vagy kereskedelmi útzónának, vasútnak, iparosnak, — mindenütt nagyobb lesz jövedelme. Láthatják F. úr és társai, hogy még sem a fizetés, jövedelem teszi a világot, s talán egyébért is működik a pap, tanár, tanító, mint a fizetésért!

Áttér a tanító képesítésére. Itt első követelménye az, hogy az állam ismerje el a tanítói diplomát a középiskolai érettségi bizonyítvánnyal egyenlő rangúnak. De hát miért, mi célra? Egy szempontból el lehetne ismerni, t. i. a katonaságnál, hogy a tanítói oklevél is képesítsen az egyéves önkéntességre; azonban erre nincs szükség, ennél a tanítók nagyobb kedvezményben részesülnek, midőn év-vesztés és tisztvi vizsgálatra való kényszerítés nélkül 4—5 aratási szünet alatt végezhetik katonáskodásukat. Egyebütt meg mi szükség volna az elismerésre? Csak nem akar F. úr vele az egyetemre beíratkozni s a tanítói pálya elől megfutni? Valóban úgy tetszik, mintha F. urat nem a hivatás-érzet, nem a pályának túlságos szerelme készítetné e kifakadásokra, hanem a ki nem elégített, vagy ki nem elégíthető úrhatalomság, kapaszkodni-vágyás. Lám, lám, hová céloz e sok nemes hév! Akadémiára, egyetemre menni — latin, görög, felsőbb mathezis ismerete, szóval érettségi bizonyítvány nélkül, a nehezebb, komolyabb, de egyetemesebb műveltséghez elkerülhetetlenül szükséges tanulmányok megkerülésével: nemde szép gondolat?! — Azt mondom én F. úr, hogy a ki tanító lett, legyen s maradjon tanító! ne kacsingasson kancsal mészáros módjára másúvá, hanem maradjon hivatása mellett, ha t. i. hivatásból lépett e pályára. Ha magok a tanítók nem becsülik meg a tanítói pályát, mi jögon követelik mástól annak megbecsülését?

Tizenöt éves korában, szerintem, egy tanuló eléggé érett lehet arra nézve, hogy a tanítói pályára való hajlandóság benne megnyilatkozzék. Földes úr az érettségi bizonyítványt tűzi ki a képezdében-lépés föltételül és pedig azért, mert csak ekkor áll az ifjú azon a ponton, hogy pályát választhat s nem *kénytelenségből* adja fejét a tanítóságra. Ime a mai tanítóság sok bajának forrása; egy vigyázatlan pillanatában F. úr kiböktette! Tehát a tanítók jelentékeny, talán java része nem hivatás-érzetből, hanem kénytelenségből lesz tanítóvá! Hogyan lehetne hát az megelégedve a tanítói pályával, hogyne zúgolódnék örökké akár a fizetés csekély-sége miatt, akár felettes hatósága ellen, a ki nem benső hivatásból, hanem kénytelenségből lépett a tanítói pályára? S ugyan mi szüli ezt a kénytelenséget? Mondjuk, hogy felerészben a szegénység; szeretne valaki tanulni, de néhány osztály elvégzése után szülei nem bírják taníttatni, — elmegy tehát a képezdében, a hol ingyenes ellátásban részesül. De másik fele részben okvetlenül *a fogyatékos szellemi képesség*; mert az bizonyos, hogy felerészben olyanok mennek a képezdében, kik nem érez-

* Ha ugyan lenne ilyen!

Szerk.

nek magokban elég erőt a felsőbb gimn. osztályok megfutasára, sőt ha tudjuk, hogy a felsőbb népiskola, polgári és gazdasági iskola jelentékeny contingenst szolgáltat a képezdéhez: beláthatjuk, mennyire kell becsülnünk némely tanítói oklevél értékét az érettségi bizonyítvánnyal szemben, illetőleg miért találkozunk oly sok elégedetlen emberrel a tanítói pályán.

De a fentebbiek alapján azt sem helyeslehetem, hogy a tanítói oklevél feljogosít a *paedagogium*ba való fölvételre. Ha a *paedagogium* csak felső nép- és polgári iskolai tanítókat képezne, akkor hagyján; de minthogy képezdei tanárokat is képez, kiknek rangja s fizetése teljesen egyenlő a középiskolai tanárokéval: ez kijátszása egyfelől az egyetemi tanárképzésnek, másfelől az akadémiai pályákra egyedül feljogosító középiskolai tanulmánynak. A mi az elsőt illeti, a tanárképzésnek egyedül ez egyetemen van helye; tanári szakismeretet, alapos tanulmányokat csak az egyetem nyújthat, — a ki tanár akar lenni, tessék az egyetemre járni! Meg nem bocsátható bűnül róvják fel sokan a tanügyi emberei közül Gyertyánnak, hogy e *korcs-intézményt* a magyar tanügyi világba beültette; ez egyenes leszállítása a képezdei tanári kar s ezzel együtt a képezdei oktatás színvonalának és a képezde tekintélyének. Azonban még sulyosabbá válik a baj, ha látjuk, hogy a *paedagogium* nemcsak érettségi bizonyítvány alapján szerzi növendékeit, hanem tanítói oklevél alapján, is; hogy az igen sok esetben mit jelent, fentebb kimutattam. A tanítói oklevél az eseteknek csak kisebb részében a tanítói hivatás, belső hajlam jele; sokszor az anyagi s még többször a szellemi korlátoltság kifejezése. De tegyük föl a legkedvezőbb esetet: akkor is a képezdei tanfolyam elvégzése nem ad egyetemes műveltséget, széles látókört, — mert feladatánál fogva egyoldalú, egyirányú kiképzésre törekszik, — már pedig ezeket egy tanártól méltán megvárhatjuk.

Ha tehát a *paedagogium*nál se helyeslehetjük a tanítói oklevél alapján való fölvételt, még kevésbbé helyeslehetnők, hogy az az egyetemre is feljogosítson. Abban viszont egyetérték F. úrral, hogy legyen a tanító csak tanító és semmi egyéb; tehát el kell hagyni a kertészet, gazdaszat, méhészet, kosárfonás stb. tanítását a képezdeből. Nem ezer-mestert, hanem tanítót kell képezni.

Ezek után áttér előadónk a tanfelügyelői intézmény bírálatára. Itt is sok túlhajtással találkozunk. E részletről is az tűnik ki, mint a többiekből, hogy ő a tanítókat ideális embereknek tartja, kik eszményképei a kötelességteljesítésnek, pontosságnak, önképzésnek, — pedig hát gyarló az ember nyilván, még ha tanító is. A függetlenség, az ellenőrizetlenség bizony a gyöngye tanítókat nem fogja jobbakká tenni, — hanem a mennyire mi az embereket ismerjük, még gyöngébbekké. A kormánynak azt az újabban felkapott s F. úr által természetesen szívesen üdvözölt eljárását sem helyeslehetem, hogy tanítókat (*segéd-*) *tanfelügyelőkké* nevez ki. Ha a tanító kitüntetésre érdemesítette magát tanítói működésével, tessék őt azon a téren megjutalmazni, nem pedig megszokott munkaköréből kivéve, őt egy reá nézve teljesen idegen légkörbe (a vármegye fejei közé) állítani; amott kitűnő tanító volt, itt gyöngye s főként tekintélytelen tanfelügyelő lesz belőle. Számos példa bizonyítja ez eljárás fonákságát, sőt káros következményeit. Báró Eötvösnek a tanfelügyelői intézmény megalkotásakor egészen más célja volt azzal: ő egy tekintélyes állást, méltóságot akart azzal teremteni, hogy a tanügyet ezzel is nagyobbra emelje a közvélemény szemében; azért ruháztatta fel a tanfelügyelőket a kir. taná-

csosi ranggal is. Egy néptanító sohase fogja magát kellőleg találni ez állásban, nem fog imponálni s esetleg kellemetlen összeütközésekbe fog bonyolódni. Az viszont még nagyobb hiba, ha a miniszter nem szakembereket nevez ki ez állásra.

Előterjesztésének, határozati javaslatának többi pontjaira nem teszek megjegyzéseket, úgyis nagyon hosszúra nyúltak már észrevételeim. Több-kevesebb túlhajtással mindenikben találkozunk, a melyekre őt talán nemes idealismusa hajtotta, de a melyeket a gyakorlati élet embereinek lehetetlen kissé meg nem nyesegetniök, mert különben vad hajtásokat hoznának létre.

Rácz Lajos.

TÁRCA.

Egykorú vélemény az 1848: XX. törvény-cikkről.*)

Minden szokatlan és rendkívüli eset, bárha törvényszerű legyen is az, okszerűleg vonja magára minden józan értelem éber figyelmét. Így van a dolog itt is, midőn kedves honunk evangéliomi vallású lakosi arra vannak felhiva nemzetünk édes atyjától, Felsége: jó királyunktól, hogy — bár eddig vallásuk ügyében semmi tetteges segedelmével nem éltek is a közállománynak, — ezentul mindazáltal abban résztveendők lesznek.

Ezen véletlen meglepetés — bár jogszerű s ezelőtt is méltán igényeltethetett — de mivel oly alakban s oly korban jött, melyben ez mindenikünk reményét haladta, méltán előidézheti ezen kérdést: Mi feltételek alatt ajánlhatunk nekünk e példátlan kegyesség? Nem kívántatik-e ezért tőlünk oly áldozat, mit evangéliomi szent vallásunk elvénél fogva meg nem tehetünk? És ezen egyértelmű, kettős kérdés oda vezet bennünket, miszerint abban kell magunkkal nagyon tisztába jönnünk, hogy mivel nagyon igaz ama régi közmondás: „Beneficium accipere, libertatem vendere”: mi vagyaink, mi kincsünk, mi tulajdonaink vagynak nekünk, mint vallásos egyesületnek, a melyeket, ha talán kívántatnék, a tudvalevő 20-ik törvénycikkben kifejtett atyáskodó gondoságért örömmel feláldozhatunk.

Mi concessiókat vagy feltételeket kívánhat tőlünk a felséges királyi kormány azon magaslelkű ajánlatért, mit a most idézett 20-dik törvény tudunkra ad? ezt általánosan még most nem tudhatjuk; de azt tudhatjuk és tudnunk kell, miket adhatunk és miket nem.

Jogaink ugyanis, valamint birtokunkban levő kincsünk is, e tekintetben csak kétfélék lehetnek, ugymint *elidegeníthetelenek, és az állománnyal oszthatók*.

1. Mi nézi elidegeníthetetlen jogainkat, azok mind olyak, melyek szoros viszonyban állanak valamint egymással, ugy evangy. ker. hitünkkel. Ilyek már:

a) A szabados külstenitisztelet-gyakorlat, különösen helyére és idejére nézve. Ezen jognak eddig is birtokában voltak egyházaink, mivel magok határozták el valamint a napontai istenitisztelet óráit, úgy az innepna-

*) Ez a dolgozat a néhai Futó Sámuel, abauji esperes munkája. Eredetije az abauji ref. egyházmegye levéltárában van, következő cím alatt: „Néhány igénytelen jegyzetek s a magyarhoni protestáns egyházfelekezetek egyházi és iskolai szükségzeik fedezését igéző 1848. évi 20-adik törvénycikk 2. és 3. szakaszait életbeléptető részletes törvényjavaslat megkésztését eszközölő miniszteri értekezlet alkalmára figyelembe veendő.” Készült 1848. augusztus 23. R. K.

pokat, melyek bizonyos vallásos hitbe vágó tárgyak vagy esetek emlékére szentelendők.

b) Az egyházgyülekezetek mind kül-, mind belhivatalnokainak, minden idegen elem befolyása nélkül ön szabad szavaik általi választthatása.

Már midőn az álladalom egyházaink irányában az eléggé meg nem becsülhető 20-dik törvénycikk értelmében a kegyúri köteleztetést magára elvállalni kegyes lesz, nem példanélküli lépést tenne, ha ugyanekkor igénybe venné magának, hogy tehát ezentúl a most nevezett egyházi hivatalnokainkat maga nevezze ki minden egyházainkban. De itt nekünk egész tisztelettel engedelmet kell kérnünk, ezen sarkalatos jogunk ezentúlra is sérelem nélküli fenmaradásáért. Mert hitünk s vallásos tudományunk szellemével ellenkezésbe lenni látszik, oly szűk határai közt működni az egyházi életnek, és oly társaság tagjának lenni, melyben az embernek még csak ahhoz sem lehessen szólani, kik legyenek, vagy ne legyenek azon egyháznak, melynek tagjai vagyunk, mind szellemi, mind anyagi vagyonainak kezelői s számadói.

c) De valamint helybeli lelkipásztorainkat s gondnokainkat, úgy megyebeli espereseinket, kerületi püspökeinket s ezek mellett mind megyei, mind kerületi főgondnokainkat szabad választási jogaink elidegeníthetetlenek. Mert belső szabad szellemi életünk kifolyásai lévén a közbizalommal választott helybeli lelkipásztorok és egyházi gondnokok: önként következik, hogy ezek, és általában mi is, az egyházi főbb kormányzatra nézve, ne más jellemű, hanem éppen egyházaink közlesemérésével megისტelt előljáróktól legyenek függésben, mindazon dolgokban, melyek az egyházakban a béke és jó rend felállítására, így a vallásos élet felvirágoztatására megkívántatók.

d) Utolsó helyen áll s mint a többiből önként következő oly törvényeket hozási jog, melyek által egyházaink — a polgári állomány legkisebb sérelme nélkül — a körükre tartozó ügyekben kormányoztassanak. Nincs oly önalakulta társaság, melynek ez természetes jogai közé ne tartozna. Természetes dolog ugyanis, hogy a hol valamely társaság maga választ magának egyéneket, kik által vezéreltessék, ugyanott a törvényhozás joga is azoké legyen, kik választanak. Mert mi cél éretnék el ott, hol a vezérek s kormányzók a társaság tagjaitól szabadon választatnak: azok azonban oly szabályok szerint kötelesek tenni lépéseiket, melyekről a választók semmit nem tudnak, s azokba bele sem egyeztek.

A synodus tartás tehát, és ott a kor igényeiből kifejtett, de evang. sz. vallásunk egyszerűségével ellenkezésben soha nem állható rendszabályok hozása, szinte úgy elidegeníthetetlen jogaink közé számítandó, mint a felebb kijelöltek.

Igaz ugyan, hogy mindezekre a legfelsőbb királyi jóváhagyás s megerősítés kívántatik; ezt hozza magával a fejedelmi jog (jus supremae). De mi ezekre nézve, valamint eddig, úgy ezután is hódoló jobbágyi lészünk a Királyi Felségnek. Még ez egy alázatos kérésünket is feljeleníteni soha nem feledve, miszerént, — ha már az 1848. 20. dik törv. 2. dik §-ban minden bevett vallások teljes egyenlősége és viszonyossága ki van mondva, legyen szabad önválasztotta legfőbb egyházi kormányzóinkat szinte azon honosított magyar „püspök” névvel czímezni, melylyel ezek mind legelső reformátorainknál éltek, mind a római kath. egyházban maig is igen helyesen élnek.

Hogy ezek elidegeníthetetlen jogai legyenek evangéliumi egyházainknak, mutatja a történeten is. Ugyanis már a bölcsőjében az evang. ker. egyháznak, ama legelső jeruzsálemi egyházban, magok a hívők közgyülekezetökben határozták el: mikor gyűljenek össze az isteni-

tiszeletre, a zsidó vallás szertartásait alkalmazzák-e a pogányok közül hozzájuk tért keresztyénekre, vagy nem? Magok választottak magoknak presbytereket, diakonusokat, magok szabtak magoknak külső szertartási rendeleteket.

Ennek példáját követték a kisázsiai egyházak, az antiochiai, smirnai, ephesusi, kolosséi, thiatirai stb. Pedig ezek mind pogány és idegen fejedelem kormányja alatt állottak, és ezen jogukban mégis meghagyták.

De ugyanezen jogokat adták vissza kedves honunk evangélikus lakosainak mindazon többszöri békeszerződések és azokat megerősített országos törvények, melyekben vallásunk igényei kellő figyelemre méltattattak. Ezekben hagyott s erősített meg bennünket az 1791-diki örök emlékeztető országgyűlés 26-dik törvénycikke; ezen jogainkkal éltünk mind e jelen korig; ezekből hát valamit bármilyen feladni csak annyi volna, mint oly sok vérről s küzdelemmel kivívott hit-, vallás- és gondolkodás szabadságunkat önként és tudva lebékjóztatni.

Kifogást kell itt ugyan tennünk azon jogainkra nézve, melyeket iskoláink erányában eddig élveztünk; mert minekutánna korszerű átalakulása polgári álladalmunknak már azt a szerencsét is megérhette, hogy a vallás, népnevelés s közoktatás ügyét, — más kimivelt nagy nemzetek példájára — a legfelsőbb kormányzati ágazatok egyikének lenni elismerhette, és e körül működni kedves kötelességének tarthatja: önként következik, hogy iskoláink kormányát, oly általánosan, mint eddig, önellátásunkra nem bízhatja; minthogy így a szétágazó intézkedésekbe összpontosító egységet, — mely pedig főcélja minden józanelvű kormánynak, — elő nem állíthatna.

Ezekre nézve tehát nemcsak az eddig gyakorlott főfelügyeleti jogot, hanem az 1791-diki 26-dik törvénycikkben kinevezett jogainkból is annyit méltán vehetőlünk igénybe, és mi is mindannyit kötelesek leszünk általengedni, valamennyire szüksége van a közoktatási kormányval megbízott országlári hivatalnak arra, hogy kedves honunkban minden ker. hitfelekezetek nép- és főbb iskoláit, s azokban a tudni és tanulni valókat, a magát minden nap tökéletesítő kor igényeire mérve, egy rendszer alá vehesse, s így azokról magának minden pillanatban rendszerezett tudomást vehessen.

Iskoláinkat néző eddigi jogainkból tehát ezentúlra legfelebb is csak annyit vehetünk igénybe, mennyi evangéliumi szent hitünk értelmében, a hit-, bölcsészeti- és történettanokbani szabad búvárkodásra és ezekkel összefüggésben álló oktató egyének megválasztására mindenkor szabad tért enged.

Ezek röviden azon — evangéliumi protest. hitünkben a természet útján kifejlő — jogok, melyeket semmi árért áldozatul nem adhatunk. És most

2. Ezeket így figyelemben tartva, méltán eme fontos kérdés áll elő: *Ezek sérthetetlenül maradása mellett, mi elmaradhatatlan feltételek mellett ajánlhat a közálladalom egyházaink s iskoláink felvirágzására szükséges segédelmet?*

Az 1848. 20-dik t.-cz. 3. §-a itt ily kifejezéssel él: „Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek.” A felől hát nincs kétség, hogy a közálladalom egyházi és iskolai szükségainkat közköltséggel kívánja fedezni, mivel ez, mint elv, ki van mondva a törvényben; csak ennek részletes alkalmazása van hát kérdés alatt; és ez az, a mi feletti értekezletre vagyunk az illető minisztérium által meghivatva. De már

ha itt tiszta elméleti gazdálkodás útjára bocsátjuk, maga a gondolatok rendi mutatja, mikép itt az illető minisztériumnak legelső teendője, — mit munkába

is vett — annak köztudomására jutni: van-e szükségünk, és hol, mennyi s mi mértékben, — az ígért segedelemre?

De ezt másként nem fogja tudhatni, hanem csak ha azt is megtudja, hogy pótoltuk addig szükségünket, mi kútfőkből vettük költségeinket? mert csak ezek hiteles tudása teheti a tisztelt minisztériumot oly állásba, melyben a velünk közlendő segedelemről célszerű törvényjavaslatokat készíthet.

De már ezen kérdésre nézve el kell ismernünk, mikép vannak néhány egyházaink, melyek eddigi modorban maradván, könnyen nélkülözhetik az álladalom segédelmét. De hogy az ilyeneket könnyen számba lehet venni, és hogy a szükséggel küzdők sokkal számosak, e felől sincs semmi kétség.

Már ha a tisztelt minisztériumnak, — mint eddig a hírlapokból gyanítani szabad — oda van nézete: minden bevett vallásfelekezetek egyházi jószágait, jövedelmeiket s azok forrásait, tőke s alapítvány pénzeit kezébe venni s így alkalmazni reájok az esmeretes 20-dik törvénycikk 3. §-át: méltán kérdésbe jöhet, vajjon e célba vett nagy munka a törvény által ajánlott kívánatos eredménnyel fog-e állandóul gyümölcsözni, s azon néhány egyházak is, melyek eddig önerejükől virágzóak voltak, a több szegény, és most csak sinlődő egyházak javáért, nem fognak-e majd valaha a teljes megbukás s végszükség esetére kitéteni, ha most minden vagyonaiktól megválva, más kezéből kell majd várniok minden évben a szükséges segédelmet?

Mert első tekintettel ugyan úgy látszik, mintha semmit mondani nem lehetne a miniszterium ezen nézete ellen. Sőt ha a tapasztalat utját követjük, állítani méltán lehet, hogy ott megy jól s rendszeresen a közjavakkal gazdálkodás, ahol azok kezelése egy elv szerint megy és egy főtől függ. És ehez még azt is figyelembe vesszük, mikép igen sok egyházainkban éppen a vagyonokkal gazdálkodás, azokról rosz számolás volt szülője számtalan botrányoknak, viszályoknak, melyektől magok a lelkipásztorok is ritkán tudták magokat tisztában tartani. És végre, ha ezekhez még azt is hozzá adjuk, hogy papjaink s iskolatanítóink a hallgatók általi részletes fizetése, mind a hivatalnak sok esetben kisebbségére, mind a hivatalnokoknak a fizetőkkel többféle kedvetlen összevisszálódásokra szolgáltat alkalmat: mindezeket tekintetbe véve, áldanunk kell azon órát, melyben a mindenekre kiterjedő mennyei gondviselés kedves honunk törvényhozó tagjainak elméjében azt a gondolatot ébresztette fel, hogy már valahára a mi protest. vallásunk egyházi hivatalnokai és ily tanítói is, a közálladalom tárából tápláltassanak.

Ámde bár ezen elv, a most hozzáadott függelékekkel véve, mi kívánatosnak láttassék is első feltűnésével: mind e mellett erről is, ha időnkint alkalmazásába bocsátunk, kénytelenek leszünk megvallani, hogy mint minden földi testeknek, úgy meg van ennek is árnyékoldala, még pedig sok esetekben oly setét, mitől a messziről néző lélek is kénytelen elborzadni.

Mert tegyük fel, hogy úgy legyen, mint véleményeztetik; t. i. adják által minden egyházaink közállományi kezelés alá minden fekvő vagyonaikat, tőke-s alapítványi pénzüket, azon feltétel mellett, mit a törvény ígér és ajánl: így, igaz, hogy nagy gondtól szabadulnak meg mind az egyházak, mind azoknak mind kül-, mind belhivatalnokai. Mert mi lehet az életre nézve kívánatosabb, mint nem gondoskodni a holnap napról s nem kérdeni: mit együnk? mit igyunk? mivel ruházkodjunk? mindezek bőven kitelven a közállományi tárból.

De majd ha ennek is árnyékoldalát vesszük; ha megfontoljuk, hogy mint minden emberi intézkedések,

úgy még a leggazdagabb nemzetek kincstárai is, még azok számtalan forrásai is, ki vannak téve a változásnak, a pusztulásnak, a bukásnak; annyira, hogy sokszor több évekig a legszorongatóbb szükségek ostromai alá esnek, mit azoknak számos millió adósságai bizonyítanak. Továbbá, ha nem feledjük azt is, mit a századok történetkönyve nyilván mutat, miszerint a nemzetek kormányán ülők intézkedései a vallásos ügyekre nézve nagyon ingatagok, változók, a szerint, mint azok tanácsosai most hőbbek majd hidegebbek a vallás és annak szolgálai eránt: ezek méltán a közép hurra leszállíthatják minden magas képzelődésünket azon kedves jövődőről, melyeket a törvény első feltűnése keblünkben felébresztett.

Mert az emberi dolgok s intézetek természete szerint könnyen történhető lesz, hogy a mely felemelkedett magaslelkűség a köztudomásban álló 20-dik törvényben magát most megdicsőítette, majd ugyanazt néhány évtizedek multával egy szűkkeblű s vallással semmit sem, vagy keveset gondoló kormányzó egyén, ezerféle módosításival s kifogásával egészen homályba hozhatja s minden jótékony hatásából kivetkeztetheti. Könnyen történhetik, hogy egy pusztító, akár bel-, akár külháboru annyira elegyengitheti nemzetünk kincstárát, hogy az több évekig tehetetlen lesz a legsürgetőbb szükségek fedezésére. És ekkor s az ily esetekben mint lesz dolga, jelenben legvirágzóbb egyházainknak? Hova folyamodjanak fizetésökért papjaink s isk. tanítóink? Ki ad akkor a családok hivatalnokoknak mindennapi kenyeret, mikor vagy az ellenség elrabolja, vagy a külháboru felemészti a közállomány minden kincseit?

Ily ingatag állásában az emberi dolgoknak nincs bátorságosabb, mint közép utat választani; és hogy mind a régi elavult lektikalis vagy személyszerinti papi fizetés kedvetlenségétől mind a papok, mind a hallgatók meneküljenek; mind az eléggé meg nem becsülhető 20-dik törvénycikk jótékony intézkedéseinek alkalmas idejét érdemileg hasznunkra fordítsuk, kérjük meg a vallás-és közoktatásügyi minisztériumot, hogy

1. a nevezett törvény jótékonyágának reánk alkalmazásában ne kérjen tőlünk semmit olyat, mi eránt igen féltékenyek vagyunk, és így

2. szellemi jogainkat, mint legféltőbb kincsünket távolról se illesse.

3. Anyagi tulajdonainkat is, ha átveszi, ezt csak papiroson, mint számvevő gazda, mint nemzeti vallásunk s vallásos társaságunk jóllétében s felvirágzásában gyönyörködő *haza-atyja*, úgy vegye át. Hogy tehát azt, mit tőlünk így általvesz, semmi esetre el ne idegenítse, el ne adja, idegen kézre ne bocsássa. Ez pedig úgy lesz, ha

4. egyházaink minden vagyonaikat, melyekkel azok jelenben bírnak, meghagyja azoknak kezeknél, de tőlök évenként szoros számot kér azokkal gazdálkodásról. Így

5. amely egyházak vagy semmivel, vagy igen kevés-sel bírnak, azoknak szükségai fedezéséről a 20-dik törvény 3. §-a értelme szerint úgy intézkedjék, hogy mind ezek, melyek így segítettnek, mind a tehetősök, melyek ön vagyonaiktól tartják fel létüket, a vagyonaikról atyáskodó gondoskodásból esmerjék el, mikép az állomány nem mostoha, de atyai kezekkel bánik vélek.

Csak így lehet kikerülni ama két veszedelmes crisis, melyek egyházaink s ezek hivatalnokai szükségére pótlását veszedelmezethetnék. Mert kezökben maradván, bár mint számadóknak, vagy haszonbérloknak minden eddigi vagyonuk és jövedelemforrásaik, azonnal úgy rendelkezethetnének azokkal, mint különben is régi tulajdonaikkal mihelyt akár az országlárok szűkkeblűsége, akár az ellenség pusztításai miatt kellene nékiek rövidséget szenvedni.

6. Végre még az is illőnek látszanék itt kérelem alakban felterjesztetni, mikép a viszonzóság elvénél fogva, mely ugyanazon törvényben minden bevett vallásfelekezetek erányába kimondatott, lenne szíves a vallás és közoktatásügyi minisztérium azt is törvényjavaslatba tenni, hogy egyházi legfőbb előjáróink is, úgy mint püspökeink, espereseink s jegyzőink, vétetnének fel az állomány fizetési tisztjei sorába.*

Futó Sámuel eredeti fogalmazványából másolta s közli Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

„Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkészi egyesületének” értekezleti közgyűlése.

Sajnálatos, de való, hogy az abauji ev. ref. egyházmegyei lelkészi egyesület f. évi augusztus 31-re Kassára összehívott értekezleti közgyűlése „az új szita szegen függ” közmondásnak, a tapasztalat szerint oly sokszor igazolt igazságát is megcáfolta.

Eltekintve attól, hogy e fajta lelkészi értekezleti közgyűléseink is új keletűek, — hiszen csak második volt a jelenlegi — megtartási helyére nézve egészen új (először tartottuk Kassán); mégis az érdekelt tagok közül nagyon kis számmal voltunk jelen.

Nem régen, csak a múlt évben történt, hogy az abauji ev. ref. egyházmegye közgyűléseit Göncről Kassára tette át. Fennen hangoztattak és sokan helyesléssel erősítették meg akkor ama kijelentést: Göncz mai időben már nem központ, így az a gyűléstartás helyül alkalmas nem is lehet; a közlekedés hiányos s e mellett költséges és kellemetlen volta tart vissza többeket a gyűlésben való megjelenéstől. E csaknem általános vélemény folytán Kassa lett egyedüli alkalmas központnak s az egyházmegyei közgyűlések, valamint a lelkészi értekezletek megtartásának helyül kijelölve és megállapítva, mint a hova minden irányból mindenki könnyen eljuthat s feltalálhatja ott igényének minden tekintetben való kielégítését, még az is, a ki Göncnek alkalmatlan voltát csakis e tekintetből kifogásolta talán.

Igy jutott a lelkész-értekezleti közgyűlés Kassára, hol a templomban, alapszabályaink értelmében az egyházmegyei közgyűlést megelőző napon, augusztus 31-én tartottuk azt.

A gönci gyűlésekről elmaradók kifogásai azonban a jelen évi egyházmegyei, közelebbről pedig az értekezleti gyűlés keményen megcáfolta és kellő értékére szállította le. Kevesebb érdeklődés mellett Göncön sem volt gyűlésünk talán soha. Az új helylyel beállott új rendszer nem vonzotta a tagokat. Az igazi ok tehát — valljuk csak meg őszintén — az, hogy a lelkészi értekezlet nem kell a legtöbbszörnek se itt, se ott!! . . .

Beszéljenek a számok. 69 rendes és 5 segédlelkész közül 16-an voltunk jelen s azok nagyobb részét is csak a következő napra összehívott egyházmegyei gyűlés, nem pedig az értekezlet iránti őszinte érdeklődés hozta el. A

* A kérdés bővebb tanulmányozása végett ajánlom azoknak, kiknek módjokban áll, hogy a „Prot. egyházi és iskolai lap” 1848 évfolyamának idevonatkozó cikkeit és tudósításait, az 1848. szeptemberi orsz. értekezlet Debreczenben, 1867-ben kinyomatott jegyzőkönyvét, valamint Révész Imrénék „A magyar prot. hitfelekezetek egyházi és iskolai szükségcinek országos költséggel való fedezéséről” a „M. Prot. Egyh. és Isk. Fgyelmező” 1871. évfolyamában, de külön lenyomatban is megjelzett értekezését olvassák át. R. K.

16 jelenlevő közül 9 egyházmegyei hivatalnok volt, a többieknek pedig — csekély kivétellel talán — ügyes-bajos dolgaik akadtak az egyházmegyei gyűlés előtt, s ha már Kassán voltak, elmentek az értekezleti gyűlésre is.

Alapszabályaink értelmében minden tag köteles elmaradását az elnöknél igazolni. Ha ragaszkodnánk e rendelkezéshez, ugyan nem az evangéliumi példázat szellemében szólnának-e most már az igazoló mentségek: „szántóföldet vettem, ki kell mennem, hogy azt meg-lássam; igavonó barmokat vásároltam, meg kell próbálnom stb.

De valamit az értekezlet lefolyásáról is.

A „Jövel szentlélek ur Isten” csak nehezen akart megzendülni a kevesek ajkán, s mintha le lehetett volna olvasni az arcokról, hogy hiányzik a pünköshti lélek ihlettsége a keblekből s nem a lélek szárnyalása, csakis a gyakorlat indítja az ajkakat éneklésre.

Elégnek is találtunk belőle egy verset, melynek bevégezése után Idrányi Ferencz, értekezleti elnök imádkozott s tartotta megnyitóját, mely alkalmisága és fontos tartalmaért egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozottatott.

Ertekezletünk legfontosabb s közérdekű tárgya a Révész Kálmán, kassai lelkész indítványa volt, mely a theol. akadémiák évről-évre mindinkább fokozódó elnéptelenedésből elkerülhetlenül bekövetkező segéd- és rendes lelkész hiány megszüntetése, illetőleg a lelkészi pálya vonzóbbá tétele érdekében tétetett.

Indítványának tartalma a következő:

Az egyházmegyek, esetleg az egyházkerületek az egyetemes konvent hozzájárulásával és vezérlete mellett igyekezzenek mielőbb egy oly alapot teremteni, a melyből minden lelkészi állomást nyert segédlelkész — hivatalába iktatásakor — első berendezkedésének fedezésére s háztartásának megkezdésére eleve legalább száz, idővel pedig 300 forint vissza nem térítendő segély-összeget kapjon, hogy ne legyen kénytelen adósságokat csinálni, melyeknek nyűgéből aztán sokan egész életükön át sem képesek kibontakozni. Indítványának gyakorlati kivitelére azon módot ajánlja, hogy a főt. egyházkerület kéressék fel, hogy a két évenként megtartatni szokott őszi vándor gyűléseket, — a többi egyházkerületek példájára, melyek már egytől egyig állandósították közgyűléseiket, — szüntesse meg, illetőleg csak azon esetre korlátozza, ha az egyházkerületi közgyűlést egyes kiváló alkalmakkor valamelyik egyház meghívja. Ezzel kapcsolatban hatalmazza fel a fősztetű egyházkerület az egyes egyházmegyeket, hogy a kezelésük alatt álló „kerületi gyűlés-tartási pénztárt” „új lelkészek segélyező alapjá” átváltoztathassák s ennek javára az egyes egyházközségek a gyűlés-tartás címén kivetett évi járulékokat továbbra — bár ha megváltoztatott címen — fizessék.*

Indítványát az egyesület köztetszéssel fogadta s annak mielőbbi életbeléptetését melegen óhajtván, azon kérelemmel teszi át az egyházmegyére, hogy ezt a főtiszt. egyházkerülethez kedvező elbírálás és foganatosítás végett pártoló ajánlatával terjessze fel.

Többi tárgyai értekezletünknek nem lévén ily általános érdekűek, közzétenni feleslegesnek tartom s be is

* Ilyen módon ismét szűkebbre szorulna a lelkészeknek és világiaknak s általában a kerület tényezőinek találkozása, a kölcsön-hatás jó alkalmá s ezzel apadna újra az érdeklődés a mi közös ügyeink iránt s elvesztenők a vidékkel való összeköttetésünknek — mint kerület — ma még fenálló egyetlen módját is. A lelkészi fizetések és a segédlelkészi állások rendezését kell sürgetnünk és keresztül vinnünk s a drága lelkész-választásokat kell lehetetlenné tennünk: akkor aztán a fenyegető baj megszűnik azonnal. A nemes célú indítvány minden esetre igen jó lesz arra, hogy néhány összefüggő nagy kérdés felett eszmét cseréljünk és indítványokkal álljunk elé — felfelé. Szerk.

zárnám soraimat, ha még az alábbi kedves kötelesség teljesítése nem várakoznék reám.

A lelkeszek érdeklensége által keletkezett sötét láthatárt biztató fényként világította meg köztisztelőben és szeretetben álló egyházmegyei gondnokunk, Nsgos. Meczner József urnak értekezleti gyűlésünkön elejétől végig kitartó jelenléte. Igazolta ez által is azt, hogy egyházmegyei gondnokká történt egyhangú elválasztása a valódi érdem elismerése és méltánylása volt.

Sok ilyen világi papot ev. ref. egyházunknak!

Szobonya István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A tanév megnyitása Sárospatakon az igazgatótanács elnökségének óhajlására s a tanév megnyitásával együtt végzendő sokféle teendő miatt (2 tanár székfoglalása, stb.) nem szeptember 20-án (vasárnap) — mint jeleztük — hanem szeptember 19-én (szombaton) fog megtörténni s ugyanekkor kezdődik a tápintézet étkézése is. Az igazgatótanács szept. 18-ától fog gyűlésezni. Minden egyebre nézve megmarad az Értesítőben s illetőleg lapunk utján is közlött határidő.*

A főiskola igazgatósága.

— **Pápista kizárólagosság.** Az orthodox zsidórol tudtuk valamennyien keresztyének, hogy nem akar velünk egy tálból cseresznyézni — az ő kiválasztottsága s vallási hagyományai miatt; a róm. katkolikusokról is felírták a történetírók, hogy az ő egyházuk egy, egyetemes, egyedül üdvözítő stb. s a ki nincs velök, az ellenök van s épen azért *eretnek*, — tűzre vele! De e mellett is hosszú időn át megfértünk egy gyékényen s ugyanegy jótékonyági stb. oltár körül is. Most, a néppárti szervezkedés idején, a kizárólagos pápistaság újra fel-fel üti a fejét és pedig sűrű példákban s mindig merészebb, kihívóbb formában. Biharmegyében Margittán történt közelebb, hogy az ipartestület zászlójára a pápista pap áldásához, vagy szentelési cerimóniájához a kálvinista pap áldását is programba tűzték. Ez ellen a „*furcsa keveredés*“ ellen a Schlauch biboros érzéke fellázadt s a r. kath. papnak a zászlószentelésnél való részvételt megtiltotta. Kicsinylése volna az a róm. kath. egyház áldásának, ha ahöz még kálvinista pap is pótolna valamit! Hja, náluk van a teljes malaszt!! A „Religio“ nagy örömmel üdvözli ezt a biboros cselekedetet. Így építjük az ezredéves Magyarország békeességének fundamentumát.

— **A sárospataki izraeliták magyarsága** csak nehezen bír tért foglalni a cultus körében. Pár éve, hogy papot kellett választaniok s kerítették is valahol egyet, a kivel szemben — állítólag — kikötötték, hogy a magyar nyelvet rövid idő alatt megtanulja. A rabbi — ismét csak állítólag — ígérte is, hogy igyekezni fog magyarrá lenni, de még eddig nem haladt tovább az ígértenél. Történt, hogy leégett a Bodrogspartra dugott zsinagóga s a haladók a város közepére — a Rákóczy (előbb Kovács) utcára kívánták azt felépíteni. Már legnagyobb részben készen is van s kíváncsian várja egész Sárospatak művelt eleme, hogy a rabbi a Rákóczy utcán is hűtlen marad-e ígértehez? A millenniumi ünnepen — úgy tudjuk — még nem szerepelt, mert magyarul nem szerepelhetett: — fog-e vajjon a templom felavatásán és milyen nyelven?! Bizony ideje volna már, hogy ezekre a rabbi-urakra is gondja legyen valakinek!

— **Adományok a sárospataki főiskolának.** Gönczy Bertalan, tokaji tanító, közelebb egy 1777-ből való, Po-

zsonyban nyomtatott, 32 réttű kis naptárt, 4 db. Kossuth-bankót, egy zacskó régi pénzt s egy sajtászerű, 1691-ből való mérő-rudacsát (veres-réz) adott át a sárospataki főiskola közigazgatójának s örömet fejezte ki, hogy valamilyen szeretetet mutathat az „Alma Mater“ iránt. Jó példáját szívesen ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. Gyűjteményeink s kivált természetrajzi és régészeti muzeumaink gyarapítására igen sokat tehetne a vidéknek élénk jóakarata!

— **A sárospataki jogakadémia megüresedett tanári állásaira** eddigelé 6-án küldték be pályázati kérvényüket; u. m. Raffay Ferencz dr. czeglédi ügyvédjelölt s a „Czegléd és Vidéke“ c. lap szerkesztője; Jászay Oszkár dr. nagykarolyi ügyvédjelölt; Forgón Lajos pécsi postatávirai igazgatósági fogalmazó; Illyefalvi Vitéz Géza dr. budapesti ügyvédjelölt; Szabó Sándor dr. temesvári kir. pénzügyi fogalmazó; Papp József dr. budapesti ügyvédjelölt. — A pályázók egy része mindkét tanszékre jelentkezett. A tanári kar legközelebb már megteszi szokásos ajánlatát, a melyet a főiskolai igazg. tanács f. hó 18—19 napjaira hirdetett gyűléseken fog felülbírálni. A pályázók — bizonyítványaik után ítélve — szép készült-ségű ifjú emberek s reményleni lehet, hogy kitűnő tan-erők válnak a megválasztandókból.

— **Püspöki beigtatás.** Antal Gábor, dunántúli ev. ref. püspököt f. hó 13-án igtatják be hivatalába Pápán. Ezt megelőzőleg b. e. Pap Gábor emlékezetére f. hó 12-én gyász-ünnepélyt tartanak. A beigtatást Szász Károly dunamelléki püspök fogja végezni.

— **A debreceni ev. ref. felsőbb leányiskola**, mint a „Hivatalos Közlöny“ 17. száma közli, a vallás- és közoktatási minster által 1896. évi juli 28-án, 38,427. sz. a. kelt rendeletével a nyilvánossági joggal véglegesen felruháztatott. Meglepetéssel olvastuk ezt a hivatalos közleményt, mert mi eddig úgy hittük és tudtuk, hogy jelenleg fenálló három ev. ref. felsőbb leányiskolánk közt egy sincs olyan, a melynek nyilvánossági joga csak ideiglenes lett volna és most lassanként arra ébredünk, hogy a vallás- és közoktatási minster eddig egy intézetünket sem tekintette véglegesen szervezettnek. Ezt a miskolci leányiskoláról nyíltan ki is fejezte az országgyűlés elé terjesztett jelentésében. Lapunk legközelebbi számában foglalkozni fogunk ezzel a kérdéssel.

— **Baksay István**, rimaszombati főgimnáziumi tanár s királyi tanácsos — mint a „Gömör-Kishont“ írja — nyugalomba vonul s nyugdíjaztatása már az illetékes miniszteriumhan is bevégzett dolog. Ő a hazai tanárvilág Nesztora és egyetemes Pista bácsija. 52 évi hű munka felemelő emléke s a tanítványok egész seregének őszinte hálája, barátainak s tisztelőinek áldása kíséri az igazán jól kiérdemelt nyugalomba. Ugy ismerjük, hogy munkához szokott és munkában edzett lelke ezentúl sem fog nyugodni s kívánjuk is, hogy mint a derék rimaszombati ev. ref. egyház főgondnoka s a város és közintézetek egyik mozgató ereje s egy terjedelmes szép család összetartó kapcsa hasson, alkosson még sokáig, messze túl a januárban ünnepelendő arany-lakadalmukon!

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik daczára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szíveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig

* Laptársainkat tisztelettel kérjük e hír átvételére. Szerk.

vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a *fent említett ígéretek folytán* az összes tartozások rövid időn befognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyenlítést

A kiadóhivatal.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *Többeknek.* Forró köszönetemet a szíves részvételért és a megtisztelő üdvözlésekért elég legyen egyelőre csak itt kifejeznem! Szemem — noha túl a veszélyen — erőteljesen még arra, hogy barátaim s jóakaróim lekötő s biztató figyelmét illendően viszonzhassam. Én volnék e világ legboldogabb embere, ha a kegyelem Istene erőt adna s időt engedne nekem mélyen érzett hálámnak minden irányban és minden tekintetben való lerovására! — *K. M. A* jelzett időben nem közölhattuk. Most már a másik érdekelt féltől érkezett cáfolattal együtt csak kivonatot adhatunk belőle. Nem lehet másképpen, mert nem férünk. A további mérkőzésre nincs is ok, mert a dolog lényege tisztázva van. — *B. I.* Ha csak lehet! De sok munkatársunk várokozik s a gyűlések ideje is itt van. „*Sajóparti*“ volt szegényes parokhián is s a régibb nemzedékből való. — *T. P.* Igen köszönöm szíveségedet, a könyveket várom jó reménységgel. — *K. B.* A késelem engemet is kellemetlenül érint, téged méltán keseríthet. — *H. B.* Mint új munkatársat tisztelettel üdvözlőjük. A „választások előtt“ már nyomdában van. Levelet is írok, mihielyt jobban bírom. — *M. F.* Csupa gondolat — és még sem válik be. A formán kellene valahogy könnyíteni, Mi azt szeretnők, ha a temetési énekek olyan közkeletűekké válhatnának, mint a legkedveltebb templomi énekeink, vagy mint a legszebb népdalok, vagy mint maga az Uri ima! Nehéz feladat — tudjuk — de végre is támadniuk kell egyeseknek, a kik a koporsó, halál és temető sötétségébe lelkők teljes fényével bevilágítanak. — *S. A.* A gyűlés-tudósítás keretében kell annak egy részét — a lényegét — beilleszteni. — *V. P.* Mindkét levelet kaptam. Kivánságodnak egy részben már eleget is tettem, de a területünkkel „*muszaj*“-*takarékosságot* kell üznünk s így ez is az is halad-marad, a mi nekünk esik jól legkevésbé. Baráti nagy jószágodért fogadd hálás köszönetemet. — *S. A.* A kért értesítőt elküldtük.

Pályázat.

A *szatmárnémeti államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium* fentartó-testülete eredménytelen pályázat után újra pályázatot hirdet egy nyugalmazás folytán megüresedett *latin- görögnyelvi rendes tanári állomásra.*

Csak ev. ref. vallású egyének pályázatai jönek tekintetbe. Javadalmazás: 1200 frt évi törzsfizetés és 240 frt lakbér, évnegyedenként előre fizetve a főgimnázium pénztárából.

A törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetőleg 1600 frtig emelkedhetik. Ötödéves korpótlék 100—100 frt öt ízben.

Okleveles egyén hiányában *helyettes tanárral* fog az állomás betöltetni 800 frt évi fizetéssel.

Pályázók felhívtnak, hogy a nagy méltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett folyamodványokat keresztlevelükkel, végzett tanulmányaikról, képe-sítésükről, eddigi szolgálatukról, egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt a főgimn. igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (*Szatmár*) folyó évi szeptember hó 20-ig küldjék be.

Ezen államosnak a fentartó testület ajánlata alapján leendő betöltése a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe tartozik.

A kinevezett rendes tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja.

Az állás a kinevezés után *azonnal* elfoglalandó. Kelt Szatmáron, 1896 évi szeptember hó 2-án.

Dr. Farkas Antal,
az ev. ref. főgimnázium igazgató-
tanácsának elnöke.

HIRDETÉSEK.

Jelzálog-kölesönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más-nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölesönök konvertálásuknál bélyeg- és illeték-mentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladatnak.

„**Magyar Lloyd**“

1—8 996.

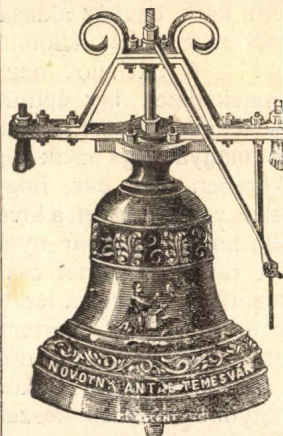
közgazdasági vállalat

Budapest, Király-utca 70.

NOVOTNY ANTAL

harang- és érczöntődeje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronával, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált **többször kitüntetett átlukasztott szabadalmazott**

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr. és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Választások előtt”. *Husztly Béla.* — „a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leányiskolájának nyilvánosági joga.” *Buza János.* — „A tornai egyházmegye őszi közgyűlése”. *Simon Andor.* — „A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése”. *Botos József.* — „Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése”. *Uj István.* — Főgondnokválasztás a tiszántúli ev. ref. egyházkerületben”. — „Az alsó-zepléni egyházmegye őszi közgyűlése”. *Komjáthy Gábor.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

Választások előtt.

Az országszerte elhangzó képviselői beszámolók, jelölések, az ezekkel járó enyhébb természetű előkor-teskedések azt gyaníttatják, hogy a politikai láthatár szegélyén már leáldozóban van egy ciklus — sok fényt terjesztett — napja, s csekély időköz választ el a még most csak képzeletben élő szürkülettől, melyről nem tudhatjuk, vajjon a belőle kibontakozó s új szakaszt jelző nap reánk, protestánsokra méltányos érdekeink s még fejlesztést igénylő jogaink tekintetében, áldásos melegű és fényű sugarakat fog-e hinteni?!

Hogy az új választások ez év októberében vagy a jövő esztendő februárjában lesznek-e, az teljesen bizonytalan; de így is, úgy is közel az idő, melyben lengenek a zászlók, folynak az argumentumok, komoly ígéret és porhinto frázisok stb. alakjában. Hódít az egyik is — másik is . . .

A komolyabb irányzatra szándékozom e cikkben súlyt fektetni, tehát a jellemes érvű, reális értékű elvek ötletével párhuzamban, a református papság és a lelkükben vallásos református világi férfiak feladatát óhajtom körvonalaizni a közelben lefolyó politikai actust illetőleg, mindkét elem teendőit, természetesen, egy keretbe foglalva, mivel köztünk — világiak és egyháziak között — vallás-szervezetileg nincs különbség, hiszen „Krisztus egyházában választott nemzetség, királyi papság, szent nép vagyunk mindnyájan, oly nép, melyet Isten sajátjának tart.” (1. Péter II. 9.)

Felszólalásomat azért tartom aktuálisnak most, mert ma még csak a választások elvi magaslatán állunk, hol az értelmi, a közvéleményt alkotó, műveltebb elemek végzik a szellemi mozgalmat s a kivezénylendő, nagyobb számot tevő tömeg kapacitálása még nem indult meg.

De félreértések elkerülése végett jóeleve kinyilatkoztatom, hogy nem célozom ezen cikkemben a most létező politikai pártok bármelyikét is különösen ajánlani, vagy bármelyikétől is óva inteni (nem sorozva ezek közé egyet — a hiszem örökös, vézna csecsemő korra kárhozottat — melyet nekünk ajánlani, melytől bennünket óva inteni, teljesen felesleges), mert azon eszmék megvalósítására, melyre a figyelmet felhívom, segélyzőleg hathat politikai programja keretében bármely árnyalat is.

Kijelentem azt is, hogy oly irányzattal sem foglalkozom, melyből hazaellenes törekvés mutatkozik, s mely más vallásfelekezetek törvényellenes sérelmére tör s a mely épen ezért az elfogulatlan hazafias körökben vallás és politikai különbség nélkül — mint sötét középkori hagyomány — általában elítéltetik.

E kijelentéssel pedig nem azok előtt kerülöm a félreértést, kik hasonlóak a földalatti üregekben vajakálókhöz, kiknek fáklyája több piszkító bűzös füstöt terjeszt, mint tiszta, könnyen áttetsző világosságot, hanem a róm. kath. egyház azon derék elemeivel szemben, kik a szabadelvűség három szavát: „szabadság, egyenlőség, testvériség” szabadban világító s tiszta fényű szövete-nekként velünk együtt fennen lobogtatták s kik vallásunk szabad gyakorlata, önkormányzata kiküzdésében önzetlen segítők voltak a multban, méltányos, jogos ohajaink előmozdításában hazafias támaszaink, hűséges szövetségeseink a jelenben.

És én tudom, hogy ezen elmélkedésem *conclusiója* nem fog félreértésre adni okot, mert miként az eszmeközösség egy volt a protestantizmus jogos követelménye s a nemzeti követelmények törvényes jogossága tekintetében akkor, midőn mindkettő egy sötét multnak szűk partok közé szorított patakokcskájában csörgedezett — eléje vetett akadályokkal küzdve, kiszorítatva, de folyásuk irányától utóvégre is el nem téríthetve: — egy lesz annál inkább, miként ma, úgy a jövőben is, midőn széles mederben, nemzeti kulturát közvetítve, méltóságosan, kitartó szilárdsággal, le nem nyugózva, szabad folyamként hömpölyög.

A haza története, protestáns vallásunknak is története. S dacára, hogy nem voltunk állam-vallás, s nem tekintettek bennünket az országgal két egymás közvetlen közelébe helyezett oszlopnak: mégis a természet meg nem hamisítható törvényei alapján, történetileg is igazoltuk, hogy az alkotmányos érzületet, a szabadság és hazaszeretetet jelképező ívezet, miként a monumentális építkezéseknél, igazán szilárd alapon nyugodott a protestantizmust és magyar államiaságot jelző oszlopok vállain. Nemzeti aspirációk kiküzdése, az elnyomás, az alkotmány felfüggesztés súlyos, lerogyásig nehéz terhének viselése, egy táborban találta mindig a protestáns vallás hívét a hű magyar hazafival. A XVII—XVIII—XIX. század törvényei, hol védelmezőleg, hol elnyomólag, közösen, egybefoglaltan emeltek fel, vagy

sújtottak le. Hazánkat védve, vallásunkat is oltalmaztuk; vallásunkban elnyomatva, hazánk sorsát is sirattuk.

Az ellen-reformáció, az egyház és fejedelem szövetezése, egyrészt a római katolikus hit, másrészt a Habsburg-ház politikai ellenfele ellen irányult.

Az erdélyi fejedelmek — s köztük II. Rákóczy Ferencz mozgalmainak sikere vagy leveretése — nem csak a magyar protestantizmust, de a magyar hazát is felemelte vagy sújtotta.

A protestáns magyarban vallás és faj egyformán üldöztetett, s oly vidékekről, hol a magyarság fennmaradása nagy nemzeti érdek volt, — a vallás örve alatt elüldöztettek. ugyanakkor, midőn a királyság aspirációira nem veszélyes, idegen vallású, ó-hitű szerbek az ország termékeny területére hozatnak, egyházi szervezettel láttatnak el, kivonatván a magyar hatóságok alól (1690—1700-ig).

A XVIII. század protestánsainak elnyomása, sanyargatása, mely az 1731-iki Carolina resolútióban érte el tetőfokát, nemcsak az „eretnek-vallás“ ellen, irányult, de főrészen a magyar fajú protestánsok nemzeti, nyelvi tulajdonainak eltörlésére s egy német szellemű, nyelvű összbírodalom létrehozására.

Az 1606-iki bécsi, 1645-iki linzi békekötés s az ezeket becikkelyező törvények, a nemzeti érdekek mellett a protestáns vallás gyakorlatának biztosítékait is magokban foglalják, míg az egyházunk kivívott jogait nyírbáló 1681., 1687., 1715. évi törvények ideje, egyúttal az abszolutizmus fokozódó időszaka — az újabb törvényes biztosítékok daczára — állami téren is.

A francia forradalom hatása és egy jóságos uralkodó — II. Lipót — alkotmányos érzete, az 1790/91. évi országgyűlések határozatait úgy nemzeti, alkotmányi, mint vallásügyi szempontból is örök emlékezetűvé teszik. Együtt harcoltak itt az ország jogaiért katolikus és protestáns magyarok, s együttesen küzdöttek a XXVI. t.-cz. megalkotásáért.

S hogy a protestánsok vallási ügye a nemzeti közszabadság törekvéseivel iker-testvér, igazolja ezt az 1840., 1844. évi országgyűlés is (1844. 3. t.-cz), de legfényesebben az 1848. évi, midőn ugyanazon képviselőház, mely a rendiség eltörlése, a jobbágyság felszabadítása terén világraszóló alkotásokat hozott, a vallási dolgokat is legszabadelvűbben intézte el az 1848. XX. t.-cikkben.

Az 1859. és 60-as évek abszolutistikus tényei — a protestáns önkormányzat ellen irányuló pátens kiadása stb. az újabb korban szintén együtt találják a haza és protestantizmus küzdelmét; míg a legutóbb hozott egyházpolitikai törvények, melyek vallásunkra egyes részekben károsak bár, állami szempontból nyilvánuló előnyeikért, csakis hazafiságból, a mi meleg támogatásunkkal létesültek.

Ezek szerint, a ki elfogulatlanul itél, meghajlik azon történeti igazság előtt, hogy a protestantizmus az emberiség és haza ügyét minden időben legbuzgóbban támogatta s a mi erősítésére szolgált, java volt a hazának is, gyengítése pedig az ország elnyomatásával együtt járt.

És bár hasonlóak voltunk a sík szántóföldhöz, mely rendes természeti viszonyok közt meghozza áldásos termését: mégis mennyivel hátrább vagyunk, a hasonlat keretén belül maradván, azon szíkes fenekektől, melyek a termékenyítő esőzéseket nagyobb mérvben kapták, beléjük folyván a művelt földekről lerohanó víz is — s ennek hatása alatt is sokszor gazt és burjánt teremvén — az ostromozó jégcsapásokat, megizmosodott erősségükben, legázolatlanul állták ki; míg

a zsenge, elcsigázott, elszett gabona-növény letarolva hevert s pusztult . . .

Dehát ma egyenjogúak vagyunk. Vallásunk szabadyakorlata, önkormányzata megvan. Alkotmányos uralkodónk elé, mint más felekezetekkel egyforma testület, szabadon járunk, atyai hajlamairól biztosítatunk; hitfeleink a legmagasabb méltóságokra emelhetnek s a spanyol származású, csak katolikus egyént illető aranygyapjas renden kívül, minden más kitüntetésben részesülünk; az ország részéről anyagi támogatást is bírunk, az 1848. XX. t.-cikkben kimondott viszonyosság, egyenjogúság megvalósult, csak egy van még elfelejtve e törvényből, hogy minden bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségletei közállami költségek által rendeztessenek.

Ma, midőn az állami szolgálmányok anyagi és védelmi része vallás-különbség nélkül súlyosodik minden honpolgárra s midőn az egyház szellemi és vagyoni eszközeit csak a magyar társadalmi jótékonyság és nemzeti szellem ébrentartására s a közérkölciség gyarapítására, virágoztatására lehet jogosan fordítani: inkább inkább méltányossá, szükségessé válik az 1848. 20. t.-c. anyagi viszonyossági kérdésének megoldása, az abban letett elvek megvalósítása.

Mert, hogy a protestantizmus, szegényes eszközei mellett is, mily mértékben volt a nemzeti kultúrának elősegítője, sokszor fentartója a multban, azt fejtegetni szükségtelen. A közvagyon nélküli felekezet régi iskolái tekintélyes számúak voltak s az ország szellemi ébrentartását sok részben ezeknek köszönhetjük.

A népoktatást, mely ma már törvényileg kötelező, a protestáns egyházak tették először egyetemessé.

A szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavát a reformáció hangoztatta, s a holt nyelvű világegyház helyett, a nemzeti egyházat állapítván meg, a magyar nyelvet erősítő és fentartó, a nemzeti szellemet ápoló-növelő hatalmas mű biztosítékává lett.

És mert a magyar államiság eszméje, miként a mult mutatja, sehol sincs biztosabb és jobb kézben letéve, mint a protestáns felekezetekében: nem szerénytelen követelésünk, de hazafiúi kötelességünk sürgetni az 1848. XX. t.-cz. anyagi támogatást biztosító határozmányának intensívebb megvalósítását, az állami segély fokozatos, jelentékeny felemelésének megadásával, hogy lelkészi karunkat magasabb színvonalra emelhesük, hogy a kálvinistaságot, ezt a szinmagyar fajt, mely honpolgári kötelmeiből kifolyólag állami adókkal megterhelve, egyházfentartási célokra is jelentős járulékokkal áldozik (melyek a kor igényeivel a jövőben még növekednek) kimerültté ne tegyük, esetleg más — egyházi adózást nem ismerő — vallás karjaiba ne hajtjuk, — meggyengítvén a hívők kevesbűlésével egy oly vallási szervezetet, mely a magyar államiság érdekeihez teljesen simul, abban teljesen megfér, vele egyet képez a jövőben is, miként a mult komoly tűzpróbái között.

Nem fegyver fogásra tehát, mert mi fegyverünket hazánkkal, annak alkotmányos intézményeivel szemben csak tisztelgésre használjuk, de sorakozásra hívom fel a protestáns vallás egyházi és világi elemeit — az anyagi viszonyosság, az államsegély kibővítése érdekében, — hogy az nagyobb mérvben nyilvánuljon a protestáns papság segélyezésében, sőt kiterjedjen, *autonómikus jogaink épségben tartása mellett*, egyéb igazán súlyos egyházi terheink, különösen templom, paplak, felekezeti iskola-féle stb. építkezéseink jelentékeny pénzbeli támogatására is.

Az a képviselőjelölt, bármely politikai párthoz tartozik is, kinek előzetes ígérétét a közreműködéshez

kikérjük: ha vallásunkbeli, kötelességszerűen örömmel halad a kijelölt cél ösvényén, más vallású pedig fel fog tudni emelkedni a hazafiság azon fokára e részben is, melyre a kath. II Rákóczy Ferencz emelkedett, midőn vallásunk igazáért is küzdött, s a melyre ráléptek — hogy előbbieket ne említsek — 1790-91-ben egy Zichy Károly országbíró, egy gróf Széchényi Ferencz, egy gróf Pálffy József, az 1840, 1843-iki országgyűléseken protestáns jogainkat első sorban védő, katolikus vallású rendek, s melyen ma is állanak a minden pártban helyet foglaló, méltányos, hazafias, elfogulatlan s támogatásunkban is velünk együtt gondolkodó, róm. kath. vallású országgyűlési képviselők!

Ha a saját közönyünket nem hagyjuk fölébredni, ha régi kitartásunk fölélénkül, a közel jövő — hiszem — meghozza azt, mit lelkünkben, elménkben nagyobb mérvben bírnunk, anyagi téren is: a „több világosságot“!

Husztly Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájának nyilvánossági joga.

A vallás- és közoktatási miniszter a millenniumi év alkalmából a szokottnál sokkal terjedelmesebb és részletesebb jelentéssel számolt be az országgyűlés előtt hazánk közoktatási állapotáról. Az 1423 lapból álló vaskos kötetben a hivatalos statisztikai adatoknak egész halmaza van összegyűjtve oly célból, hogy azoknak összehasonlítása és tanulmányozása folytán az 1894. évi tanügyi állapotokat kellő világításban s mintegy megbízható tükörben szemlélhesse az érdeklődő. A jelentés érdekességét s egyúttal tartalmi értékét is növelni óhajtván a miniszter úr, a második ezredév küszöbéről visszatekint a múltba, a letűnt évtizedekre és évszázadokra s igyekszik röviden megismertetni a különböző fokú közoktatási intézetek fokozatos fejlődését, hogy így, mintegy dióhéjban láthassuk hazai közoktatásunk történetét.

A miniszter úr nemes szándékáért elismerést érdemel, s ezt az országgyűlés minden bizonynyal meg is fogja neki adni a nagy munka jutalmául. Szándékát mi protestánsok, közelebbiről mi ev. reformátusok is mindenesetre méltányoljuk és csak sajnálnunk lehet, hogy terjedelmes munkájáért — legalább az én szerény véleményem szerint — teljes elismeréssel nem adózhatunk. Nem, mert hiszen százados intézeteink működését jelenítésében nem méltányolja kellőleg, mintha nem ismerné azokat az érdemeket, melyeket az ev. ref. egyház által fentartott iskolák a közművelődés terén olyan hosszú időn át szereztek; nem, mert újabb időben állított intézeteink egyikéről is olyan hiányos és a valóságnak meg nem felelő adatokat közöl hivatalos jelentésében, hogy ezeket látva, jogosan mondhatjuk, hogy szándéka nem sikerült teljesen, mert a bemutatott kép nem egészen tiszta, sőt egyes részeiben a bosszantásig rosszul van megvilágítva.

A ki csak némileg is ismerős ev. ref. tanintézeteink fejlődési történetével s átlapozta a vallás- és közoktatási miniszter huszonötödik jelentését, abban az általam említett hiányokat és hibákat bizonyára észre vette. Annyira feltűnők ezek a hiányok és hibák, hogy protestáns emberre majdnem lehetetlennek tartom, hogy

azokon meg ne ütközzék s azok miatt ne bosszankodjék. Minthogy egy más alkalommal különben is szándékoztam a miniszter jelentését tüzetesebben ismertetni, ebből állításom igazolására jelenleg csak a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájára vonatkozó hivatalos adatokat és nyilatkozatokat mutatom be. A többi intézet közül éppen ezt azért választottam ki, mert a protestáns hitfelekezetek újabb időben mind jobban kezdik belátni a leendő családanyák magasabb képzésének szükséges voltát, s éppen ezért drága, féltett kincsnek tekintik meglevő leánynevelő intézeteiket, melyekben a növendékek lelkét hamisítatlan protestáns szellem hatja át. Célszerűnek tartom a miskolci ev. ref. felsőbb leányiskoláról közölt hivatalos adatokat szóba hozni azért is, hogy a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület, mint ennek a derék intézetnek fentartója, meggyőződve ezen adatok téves voltáról, sok szeretettel gondozott felsőbb leányiskolájának ügyét minél előbb tisztázza a miniszteri jelentés hivatalos nyilatkozatával szemben.

A felsőbb leányiskoláknak a miniszter úr külön fejezetet szentelt művében s összesen 9 lapon adja elő az állami ilyennemű intézetek létrejöttének történetét, továbbá azokat a változtatásokat, melyeket szervezetén időnként eszközölni kellett, hogy a kítűzött célnak megfeleljenek, s végül az 1894. évre vonatkozó adatokat. Ezekből az adatokból láthatjuk, hogy az említett évben összesen 23 felsőbb leányiskola állott fenn hazánkban, melyek közül 12 állami, 2 községi, 4 római katolikus, 3 ev. református (Debrecen, Miskolc, Szatmár), 1 pedig magán-intézet volt; láthatjuk azt is, hogy az apácák vezetése alatt álló zárdák, melyeknek szaporodására a klerus olyan nagy gondot fordít s melyeket ev. ref. vallású szülők is igen gyakran felkeresnek gyermekeikkel, nem tartoznak ám a magasabb képzést nyújtó felsőbb leányiskolák közé. Feltűnő, hogy míg mi, ev. reformátusok minden tőlünk telhetőt elkövetünk, hogy nőképző intézeteink számát szaporítsuk, addig lutheránus testvéreink — a kimutatás szerint — ez ideig egyetlen ilyennemű intézetet sem állítottak, a minek az oka az lehet, hogy nagyobb központjaikon, mint p. o. Pozsonyban, Sopronban állami iskolákba küldhetik gyermekeiket.

A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskoláról 5 helyen emlékezik meg a miniszteri jelentés. Először az 1134. lapon, midőn felemlíti, hogy ez az intézet még 1847-ből való. Másodszor, midőn ugyanezen lapon így nyilatkozik: „A fent felsorolt felsőbb leányiskolák, a miskolci ev. ref. kivételével nyilvánossági joggal bírnak. Ezen kívül a budapesti IV. ker. és VII. ker. római kath. felsőbb leányiskolák nyilvánossági joggal nem bírnak, mert szervezetük az állami intézetek szervezetétől eltér és nincs rendezve. Éppen ezért, bár adataik számszerű összegezésben a felsőbb leányiskolák közé vették; ott külön, mint nem végleges szervezetű s nyilvánossági joggal nem bíró intézetek vannak feltüntetve“. Hasonló szellemben nyilatkozik még az 1136. lapon, a hol ezt írja: „Köztartással bírtak még a miskolci ev. ref. és a budapesti IV. ker. és VII. ker. róm. kath. nyilvánossági joggal nem bíró felsőbb leányiskolák, továbbá az 1138. lapon, a hol a debreczeni és szatmári ev. ref. intézetektől elkülönítve, egészen külön rovat alatt említi fel miskolci intézetünket, csillag alatt megjegyezvén: „Nyilvános joggal fel nem ruházott felsőbb leányiskolák, melyeknek szervezete végleg nincs megállapítva“ s végül az 1140. lapon, újra ismételvén, hogy „Nyilvánossági joggal nem bír.“ Felemlítésre méltónak tartom még azt is, hogy a vallás és közoktatási miniszter miskolci intézetünket az 1138. lapon közölt táblá-

kimutatásában úgy tünteti fel, mintha az nem 4, hanem csak 3 osztályú leányiskola volna, tehát a leghitványabb s a leghiányosabb berendezésű az összes felsőbb leányiskolák között, mert a többi a miniszter kimutatása szerint is 4 vagy 6 osztálylyal van berendezve.

Végig olvasva czekek az adatokat és nyilatkozatokat, láthatjuk, hogy ezek közül egy sem felel meg a tiszta valóságnak. Az első nem, mert miskolci leánynevelőintézetünk 1846. szeptember havában nyílt meg, midőn *Karacs Teréz*, a kit a miskolci ev. ref. egyház, mint ez intézetnek első tulajdonosa, még 1844-ben hívott meg tanítónőnek, ünnepélyesen átvette az intézet vezetését. Miskolci intézetünk tehát a legrégibb az ország összes leánynevelő intézetei között. A miniszteri jelentés szerint a magasabb női iskolák hiányára első ízben *Molnár Aladár* hívta fel az ország figyelmét, az 1873-ik évi költségvetés tárgyalása alkalmával s Trefort Ágoston, helyeselve az eszmét, 1875-ben Budapesten nyitotta meg az első állami felsőbb leányiskolát. Valóban úgy áll a dolog, hogy a mi miskolci intézetünk 28 évig nevelt már igazi magyar érzelmű s nagyobb műveltségű nőket a hazának, midőn az államkormány magasabb nőiskolák felállítására gondolt. Abban a korban keletkezett ez, midőn többek eredménytelen felszólalása után végre *Fáy Andrásnak* sikerült a nemzet figyelmét a nőnevelés nagy fontosságára terelni, s eszméinek terjesztésére egy kicsiny, de lelkes csapatot toborzani; midőn *Vörösmarty Mihály* „Az uri hölgyhöz” címzett ódájával s maga *Széchenyi István* is buzdító soraival segíteni igyekezett az égető női kérdés megoldását. Ebben a korban óriási működést kellett kifejtetni annak, a ki a magasabb nőnevelés iránt csak egy kisebb kör meleg érdeklődését akarta is felkölteni. Hiszen épen a miskolci felsőbb leánynevelő-intézet múlt évi értesítőjében olvassuk, hogy Miskolczon az 1847. évben készített bizottsági tervezet alapján felállított ev. ref. leányiskolának, melynek vezetésével *Mészáros Mihályt* bízták meg, „az egyházmegye minden édesgetése és fenyegető határozatai daczára sem akadt tanítványa.” *Fáy Andrásnak* 1840-ben az »Athenaeum«-ban közölt s később külön kiadásban is megjelent következő című műve: „*Hazánk nőnevelésének, nevelő-intézeti javításának elméleti és gyakorlati alapfogalmai, dióhéjba szorítva s különös tekintettel a nemes és főbb polgári leánykére*”, — felkeltette ugyan az 1840-iki országgyűlés figyelmét is, de látható eredményt nem igen hozott létre; sőt az »Életképek«-ben 1846-ban megjelent „*Tervvázlata egy nőnevelőnek*” című munkájával is csak annyit tudott elérni, hogy két helyen t. i. Debreczenben *Steinacker Gusztáv* pædagogus vezetése alatt s Miskolczon az ev. ref. egyház vezetőinek buzgólkodása folytán csakugyan állítottak fel leányiskolát. Kolozsváron *Vesselényi Miklós* báró s Pesten *Brunswick Teréz* és *Teleki Blanka* grófnők szintén nagyobb mozgalmat indítottak meg egy-egy magasabb leánynevelő-intézet felállítására végett, de sikertelenül. A közöny rövid idő alatt megölte a debreczeni intézetet is s így egyedül a mi miskolci intézetünk maradt fenn, fokról fokra fejlődve már a derék *Karacs Teréz* vezetése alatt is, de még inkább 1859 óta, midőn a miskolci egyháztól annak gondozását a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület vette át.

Én azt hiszem, hogy ez az 50 év óta híven munkálkodó intézet, már csak történeti multját tekintve sem érdemelte azt a hivatalos megcsúfolást, melyben a vallás- és közoktatási miniszter jelentése folytán részesült, annyival inkább, mert — mint már előbb is említettem — a róla közölt adatok mindenike téves. Téves és bántó a miniszteri jelentésnek az a kimutatása, hogy mis-

kolci intézetünk csak három osztályú, tehát nincs úgy berendezve, a mint azt egy másodrendű felsőbb leányiskolától megkívánjuk; de még bántóbb az a többször is ismételt nyilatkozata, hogy ennek a mi tisztes multú intézetünknek nincs meg a nyilvánossági joga, mert „szervezete nincs véglegesen megállapítva”, vagy mint más helyen mondja, „szervezete az állami intézetek szervezetétől eltér.”

Igazán nem tudom, hogy csodálkozunk-e, vagy inkább bosszankodjunk a vallás- és közoktatási miniszter úrnak intézetünkéről tett hivatalos jelentése felett. Ha nem ismernök *dr. Wlassics Gyula* miniszterünknek azt a jóakarátát, melylyel országos tanügyünk fokozatos fejlődését munkálja s melylyel különböző fokú ev. ref. iskoláink iránt viseltetik: sokunkban méltán az a talán alaposnak is mondható gyanú támadhatna, hogy ezek a hibás statisztikai adatok s az a többször is ismételt nyilatkozat, szép fejlődésű s az igazi protestáns szellemet évről-évre szélesebb körben terjesztő miskolci felsőbb leánynevelő intézetünk versenyképességének megszüntetése céljából vannak a nyilvánosság elé bocsátva. Mert hiszen példák bizonyítják, hogy a nagy közönség egy világnak bocsátott hamis hír alapján is nagyon könnyen pálcát tör a legjobb névnek örvendő tanintézet felett is, s mennyivel könnyebben teheti ezt a közoktatásügy órének nyilatkozata után.

Rosz indulattal nem vádolunk senkit, annyit azonban ki kell jelentenünk, hogy az, a ki a miniszteri jelentés részére a felsőbb leányiskolákra vonatkozó adatokat dolgozta fel, nem ismeri a vallás és közoktatási minisztériumnak 1889. évben kelt leiratait, mert ha ismerné, bizonyára nem állította volna azt, hogy a miskolci ev. ref. felsőbb leányiskolának nincs nyilvánossági joga.

A sárospataki ref. főiskola levéltárával egyesített egyházkerületi levéltár okmányai között két olyan eredeti miniszteri leiratot találtam, a mely miskolci ev. ref. felsőbb leányiskolánkra vonatkozik. Az egyik, melyet *gr. Csáky* 1889. márc. 29. én 11699 szám alatt intézett Kun Bertalan püspök úrhoz, következőleg hangzik: »Méltóságodnak múlt évi szeptember hó 5-én 1458. sz. alatt kelt becses felterjesztésére, melyben a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci leánynevelő intézetének a nyilvánossági jogot megadatni és ezen intézet bizonyítványait az állami tanítóképezdébe felvételi vizsgálat nélkül való felvehetésre jogosítóknak nyilvánítani kéri, a közlemények visszacsatolása mellett van szerencsém méltóságodat a következőkről értesíteni: A szóban levő intézet, hitfelekezet által tartatván fenn, már ezen jellegénél fogva nyilvános tanintézet, miért is a nyilvánossági jog csak is az intézet fokozása szempontjából jöhet kérdés alá. Szervezésénél fogva az intézet, habár benne a francia nyelv is tanítatik, nyolc osztályú elemi népiskola, tehát oly iskolafaj jellegével bír, minőt az 1868. évi 38. t.-cikk 8. §-a egyáltalán nem ismer... Ennél fogva jelen szervezete mellett annak bizonyítványait a tanítónőképezdébe való felvétele feljogosítóknak el nem ismerhetem. Ha azonban a nevezett intézet négy felső osztálya a törvény 12 §-a értelmében szervezett polgári leányiskolává, vagy akár az utóbbival egyenlő rangú másodrendű felsőbb leányiskolává alakíthatnák át és az utóbbi esetben az 1887. évi július hó 7-én 28,999. sz. alatt kelt rendelettel az állami felsőbb leányiskolák számára kiadott szervezet és tantervnek megfelelő módon szerveztetnék; — akkor az utóbbi rendelet értelmében a négy felső osztályt végzett leányok az állami tanítónőképezde első osztályába felvehetők, azonban ez esetben is a törvény 108 § értél-

mében előírt felvételi vizsgálatra vannak kötelezve. Ebben kijelenti a miniszter azt is, hogy az alkalmazott tanerőket hajlandó a felsőbb leányiskolákra képesíttetnek elismerni.

A második leirat 1889. ápril. 25-én kelt. Ez válasz Kun Bertalan püspök úrnak arra a felterjesztésére, melyet az elébb közlött miniszteri leiratra készített, a mely levéltárunkban másolatban szintén meg van. Ebben a püspök úr kifejti, hogy egyházkerületünknek nem volt szándékában 8 osztályú népiskolát tartani fenn s miskolci intézetünk, eltekintve az évfolyamok hibás elnevezésétől, illetőleg számozásától, úgy tantervénel, mint tanerőinek képesítésénél fogva, végeredményében tényleg a polgári és másodfokú leányiskolák színvonalán áll. Ennek bizonyítására csatolván az intézet részletes tantervét, kéri a minisztert, hogy egyezzzék belé, hogy az eddig 8 osztályúnak nevezett intézet 4 felső osztályát másodfokú leányiskolának nevezhessük. Felterjesztése végén kijelenti püspök úr, hogy a jövő tanévtől kezdve egyházkerületünk kötelezi magát arra, hogy intézetünk szorosan fog ragaszkodni a felsőbb leányiskolák számára kiadott miniszteri tantervhez. Erre a következő miniszteri leirat érkezett, 17269. sz. alatt. »Méltóságos és főtiszteleltű püspök úr! Tekintettel a Méltóságod folyó évi szept. 25-én 690. sz. a. kelt becses felterjesztésében foglalt azon kijelentésre, hogy a jövő tanévtől kezdve az egyházkerület az általa fentartott miskolci ev. ref. nevelő-intézet négy felső osztályára nézve szorosan fog ragaszkodni az állami felsőbb leányiskolák számára 1887. évi július 7-én 28999. sz. a. kelt rendelettel kiadott szervezethez, tekintettel továbbá az intézetnél működő azon tanerőkre nézve, kiknek képesítése nem felel meg a szervezet követelményeinek, folyó évi márcz. hó 29-én 11699. sz. a. kelt leiratomban kiállításba helyezett kedvezményre: Méltóságodnak fentebb idézett felterjesztésében kifejezett ohajtásához képest bejegyezésemet adom ahhoz, hogy a nevezett intézet négy felső osztálya, már a folyó tanévtől kezdve, másodrendű felsőbb leányiskolának nevezessék.

Azt hiszem, hogy az idézett két miniszteri leirat világosan igazolja, hogy a mi miskolci intézetünk nyilvános ev. ref. felsőbb leányiskolának ismertett el 1889-ben. Ezt az elismerényt megvonni a Csáky gr. utódjainak az én véleményem szerint csak abban az esetben lett volna joguk, ha a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület nem váltotta volna be azt az ígéretet, melyet püspöke 1889. szept. 15-én 690. szám alatt kelt felterjesztésében tett. Én úgy tudom, hogy ez az ígéret beváltatott s a miskolci intézet szervezete jelenleg teljesen megfelel az állami felsőbb leányiskolák szervezetének.

Ugy látszik, hogy a miniszter úr nem vette észre s nem volt senki, a ki tudomására hozza, hogy a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület 25000—30000 frt áldozattal, majd államilag engedélyezett s ritka szép sikerrel (7300 frt) rendezett sorsjáték által, (a mi ismét az intézet messze földön országosan meglevő jóhíre, neve mellett beszél,) majd tekintélyes kölcsönösszeggel olyan színvonalra emelte a magyarságnak ezt a legrégibb leányiskoláját, a melyen ez minden tekintetben kiállja a versenyt az állami hasonló intézetekkel. Szakrendszerral, alkalmazkodva a miniszteri tantervhez, rendes, állandó tanerői vannak, a kiket pályázat útján választ az egyházkerület. A férfi tanerők középiskolai, a nők polgári, felsőbb népiskolai, ipartanműhelyi minősítéssel bírnak. Az intézet igazgatója kipróbált, régibb hű munkása a tanügynek s a tanügyi és szépirodalomnak, a kitől 1875-től kezdve, egymásután jelentek meg a magasabb irodalmi színvonalon álló szakmunkák (Ifjú le-

nyok könyve. Gyöngyvirágok. Erkölcesstan. Magyar nemzeti irodalomtörténet. Leányaink és jövőjük. Lorantffy Zsuzsanna. Irálytan, sat.) Másik rendes tanára a természettudományok művelője, a kitől több idevágó cikk és önálló munka jelent meg, a ki az intézet internátusa megalapítójának, *Ferenczi Lajosnak* e célra hagyott segélyével s buzgó gyűjtők s adakozók hozzájárulásával igen szép természettudományi szertárt rendezett be. A német és francia nyelv tanítónője magasabb műveltségű nevelőnő, kit *Gyermek színjátékai és Elbeszélései* után »Emma néni« név alatt előnyösen ismer az ifjúsági irodalom. A negyedik rendes tanerőnek, az intézet egyik jeles tanítónőjének polgári iskolai oklevele és ipartanműhelyi képesítése van. Az ötödik rendes tanerő a pozsonyi ipartanműhelyben nyert kitűnő oklevelet s a kézimunka minden ágában tökéletes hivatottsággal bír, hogy az iskola jónévének első rendű szolgálatot tegyen. A vallás-tanításra minden felekezetnek külön katechetája van. Ének, zene, rajz jó kezekben vannak. Csak egy zenevizsgát kell végig hallgatni, hogy az intézet szépművészeti erejéről, sikeréről meggyőződjen bárki. Internátusa 50 növendékre van berendezve s ma már nincs az országnak megyéje, mely úgyszólván képviselve ne volna abban az egyes éveken át.

Mi kell még a magas minisztériumnak, hogy ennyi erővel szemben — ellenmondva saját magának is, — még mindig úgy beszél a mi egyházkerületünk féltett kincséről, mint nyilvánossági joggal nem bíró iskoláról.

Igazán, ha még többet kívánnánk, mint a mit és a mennyit ez az iskola nyújt, méltán vádoltathatnánk rosszakarattal, sőt tudatlansággal. Középiskolák s felsőbb leányiskolák részére írt terjedelmes, magasabb színvonalon álló tankönyveket használnak. Mit kívánjunk hát még? Avagy, a mi az állami vagy más elismert iskoláknál érény, az itt nálunk hiba, bűn?

Tévedés vagy félreértés esetleg mind a két részről történhetett. Levéltárunkban olyan okmányt nem találtam, a melyből kitűnnék, hogy miskolci intézetünk szervezetének az állami iskolák szervezetével összhangba hozataláról hivatalosan értesített a minisztérium; de olyat sem, a mely azt igazolná, hogy a szervezet módosítására vonatkozó ígéret be nem váltása miatt a nyilvánossági jog felsőbb leányintézetünkől megvonatott volna. Tiszáninneri ev. ref. egyházkerületünk bizonyára meg fogja találni a módját annak, hogy ezek a netaláni félreértések, melyek miskolci felsőbb leányiskolájának ártalmára lehetnek, a vallás- és közoktatási miniszterrel egyetértőleg minél előbb megszűnjenek.

Buza János.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A tornai ev. ref. egyházmegye, Tornán, aug. 31-én tartotta őszi közgyűlését, *Id. Kapossy György* esperes és *Vécsey József* egyházmegyei gondnok elnöklése alatt.

Gyűlés volt, szomorú gyűlés. Oh mert mintegy második temetésére sereglettünk össze a mi feledhetetlen volt esperesünknek, kedves jó barátunknak — fájdalom! — most már csak b. e. Gyarmathy Józsefnek. Ujra sirattuk őt, újra hullottak könnyeink ama szép emlékbeszéd elmondása közben, a melylyel egyházme-

gyénk szép tollú főjegyzője, Ragályi Géza elevenítette fel az ő kedves emlékét. Úgy éreztük, mintha előttünk lett volna, gyász ravatalán kiterítve a megboldogult...

Az esperesi buzgó előfohász után egyházmegyénk gondnoka mondotta el tőle megszokott, tartalmas elnöki megnyitó beszédét. Majd az esperesi hivatalra beadott szavazatok felbontásával megbízott küldöttség nevében ugyancsak ő jelentette, mint bizottsági elnök, hogy egyházmegyénk esperesévé a gyülekezetek presbitériumainak szép egyetértésével (16 szavazat közül 14-gyel) id. Kapossy György, jabloncai lelkész s helyettes esperes választatott meg. Elválasztott esperes kijelentvén, hogy a díszes, de terhes és sok felelősséggel járó esperesi hivatalt elfogadja, a hivatalos esküt leteszi, egyházmegyei gondnok egy szép beszédben üdvözlí, a midőn a közgyűlés szívélyes üdvözlése mellett egy valóban szép és sokat ígérő beszéddel foglalja el.

Ezután következett a már érintett, szomorú emlék-ünnepély, a mely méltó volt úgy a boldogult nemes lélekhöz, mint új főjegyzőnkhez.

Az esperes-választás által egy egyházi tanácsbírói állás megüresedvén, annak betöltésére vonatkozólag a szavazatok beadásának határidejéül november hó 20-ika tűzetett ki.

Egyházmegyénk jelen közgyűlésén behatóan foglalkozott e kérdéssel: »azon esetben, ha az egyházmegyei papi özvegy-árva-tárhoz jogot tartó özvegyek és árvák mind kihálnak, mi történjék a felmaradt összeggel?« Ezen ránk, lelkészekre nézve igen fontos kérdés úgy oldott meg, hogy a felmaradó össz eg örök alapítványként a sárospataki főiskola kezelése alá adassék, mint a tornai ev. ref. egyházmegye lelkészeinek tápintézeti alap-czímen tett alapítványa, oly céllal, hogy annak kamatait az alapító lelkészek leszármazott utódai közül a tornai ev. ref. egyházmegye által ajánlott fiú gyermekek élvezzék első sorban, mint a főiskolai tápintézet jótéteményesei. Ilyenek nem létében a tornai ev. ref. egyházmegye kebelében akkor élő lelkészek jó magaviseletű gyermekei vétessenek fel az alapítványra; esetleg a tornai ev. ref. egyházmegyében szolgáló énekvezér-tanítók gyermekei; esetleg a tornai ev. ref. egyházmegye kebelében született ev. ref. gyermekek.

A »Tiszáninneri egyházkerület tanügyi bizottságának alapszabály-tervezete«; »Szabályrendelet a tanítók változásáról«; és »A segédlelkészek alkalmazásáról és elhelyezéséről« című a főtiszteletű egyházkerület által véleményezés céljából az egyházmegyékhez áttett szabályrendeletek közül egyházmegyei közgyűlésünk az első és harmadikat változtatás nélkül elfogadja, a másodiknál pedig következő változtatásokat ajánlja: a 2. §-ban a lemondási határidő — hogy a megüresedett tanítói állás betöltése céljából az illető egyház megtehesse a szükséges lépéseket és intézkedéseket — csupán aug. hó 1-ig terjesztessék ki; a 3. §. pedig, mely a tanítói változást az iskolai év közepén is megengedi, egészen ejtessék el, s ebből kifolyólag töröltsék a 6. §. is.

Tárgyalás alá került ezután az ismeretes Szatmári Szózat. Egyházmegyénk teljesen egyetért az ebben kifejezésre juttatott elvekkel; a tiszántúli egyházkerület eljárásában sérelmet lát. És hogy hasonló eset a mi egyházkerületünk kebelében elő ne adja magát: felírást intéz az október hó 4-én Sárospatakon tartandó főt. egyházkerületi közgyűléshez.

Egyházmegyei tanügyi bizottsági elnökké, az esperessé lett id. Kapossy György helyébe, Ragályi Géza szádellői lelkész és egyházmegyei főjegyző választatott meg.

Sziliczei lelkészszé Nagy János szűtori lelkész be-erősítettett. Legyen méltó utódja elődjének!

Egyházmegyénk kebeléből három ifjú lelkész megy a Sárospatakon tartandó lelkész-avatásra; u. m. Fodor György perkupai, Jakab János b. lenkei és Nagy Barnabás sz. -petrii lelkészek.

Egyházmegyei ügyészszé a leköszönt Némethy Gábor helyébe, Csengery Dezső választatott meg.

A Sárospatakon tartandó egyházkerületi gyűlésre, az elnökségen kívül, Arday J. Dániel egyházmegyei, dr. Katona László világi tanácsbíró és Ragályi Géza főjegyző küldettek ki.

Ha még megemlítem azt, hogy emlékbeszéddel összekötött közgyűlésünkön a környék intelligenciája közül többen megjelentek, nevezetesen a minden szépért, jóért lelkesedni tudó s vallásfelekezeti felülemelkedő Koós József és Gedeon Aladár, különben r. kath. vallású tiszteletbeli tanácsbíráink, Lakatos Miklós, orsz. képviselő stb. — mind azt megemlítettem, a mi közérdekű volt.

És most azon hő óhajással teszem le tollamat: adjon a Gondviselés új esperesünknek elég erőt a székfoglaló beszédében kifejtett szép és magasztos elveknek megvalósításához!

Simon Andor,
egyházmegyei főjegyző.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Egyházmegyénk szept. 1. és 2. napjain tartotta meg ez évi őszi közgyűlését a s.-ivánkai kis egyházban, Vadász Pál esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, a majdnem teljes számban megjelent tisztikar, sok lelkész, tanító, egyházi képviselő és számos érdeklődő jelenlétében.

Gyülekezeti éneklés és ima után esperesünk kérte Isten segítő kegyelmét munkálkodásunkra, gondnokunk pedig rövid, de lelkes szavakkal üdvözölte a megjelenteket; majd ugyancsak esperesünk felolvasta nagy gondal készített jelentését, mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozatott.

Világi jegyzőink más irányú elfoglaltatásuk miatt gyűlésünkön meg nem jelenhetvén, Bodnár István és Szuhay Benedek lelkészek h.-jegyzőkül alkalmaztattak. A tisztikar így kiegészítve levén, a lelkészi, tanítói be-erősítések s kápláni elhelyezések következtek, mely szerint: a ládbesenyői egyház lelkészévé a meghívás útján választott Sáfrány Lajos erősítettett be, kinek az egyházkerületi szabályrendelet értelmében leendő beiktatására Bartha Mihály és Szekrényessy Árpád tanácsbírák küldettek ki. Tanítókül beerősítetttek: Kiss Sándor Parasznyára, Papp Mihály Edelénybe, Karácsony János Radistyanba, Dani János Balajtra, Csabay Ferencz Kondóra. Két ifju segédlelkész is bekebelezette magát egyházmegyénkbe u. m.: Bogdányi József és Csiky József. Az első Varbóra, az utóbbi Rudóbányára rendeltetett be.

A tanítóhiány folytonosan érezhető egyházmegyénkben. Jelenleg is 5 egyház van tanító nélkül, pedig a tanítói jövedelmek 400 frtig államsegélylyel való kikerekítése, egyházaink jó részében vagy keresztül van már vive, vagy pedig folyamatban van. Bizony nagyon elérkezett az ideje, hogy a közoktatási kormány részéről valamely nagyobb szabású intézkedés tétessék, mely által pályaválasztó ifjaink a tanítói pályára édesgettetnek. Nagy szükség volna a képezdékben a már többször hangoztatott ingyenes oktatás teljes keresztülvitelére, ösz-

töndíjak alapítására és a nyugdíj-törvénynek a méltanyosság végső határáig menő revisiójára.

Általános érdeklődés mellett tárgyalatott a lelkeszi értekezlet, tanügyi bizottság és a tanítói testület egész terjedelmében beterjesztett jegyzőkönyve. A lelkeszi értekezlet terjedelmes javaslatot készített a „Sárospataki Lapok” 22-ik számában közölt tanítói változásokról és kápláni elhelyezésről szóló szabályrendelet-tervezetre, a tanügyi bizottság pedig az egyházkerületi tanügyi bizottság alapszabály-tervezetére, s mindhárom testület fontos indítványokat és felterjesztéseket tett közgyűlésünkre. A lelkeszi értekezlet javaslatának meghallgatásával „A tanítók változásáról” szóló szabályrendelet-tervezetben következő módosításokat óhajt egyházmegyénk: Az 1. §. meghagyása után — tekintettel az egyházi törvény 226. és 227. §§ aira — két új szakasz lenne felveendő, melyek közül az elsőben kimondatnék, hogy a megválasztott tanítót köteles az egyház összes ingóságaival együtt elszállítani, vagy egyességgel megállapított utiköltségét előre kifizetni; a másodikban: köteles a tanító elfoglalt állomásán egy évet szolgálni, ha pedig ott két évet nem tölt, köteles a beszállítása költségeinek felét — a főhatósága által megállapított összegben — az egyháznak visszatéríteni. A változni szándékozó tanító lemondását aug. 1-ig köteles bejelenteni, a rendkívüli fél év végén változni akaró pedig február végeig. Az ingatlan birtokra nézve kimondani óhajtja, hogy házi kezelés mellett a földek ugar rendszer szerint használandók, s rendkívüli változás esetén, ha a tanító a földbirtok $\frac{1}{3}$ -ánál többet vetett be, a többletből pusztán a mag és munkáltatási költség követeléséhez van joga. Ha a földek bérletben vannak, a haszonbéri összeg fele illeti meg.

Ugyancsak a lelkeszi értekezlet javaslata meghallgatásával „a segédlelkészek elhelyezéséről” szóló tervezet elfogadtatott, azon megjegyzéssel, hogy a tanítói és nevelői minőségben is működő segédlelkész feletti felügyeleti és intézkedési jog az egyházmegye, illetőleg az esperes kezében hagyassék és hogy az ily minőségben szolgáló segédlelkészek lelkeszi teendőik rendes végzésére köteleztessenek.

A lelkeszi értekezlet javaslatára következő indítványok terjesztettek fel a főtiszt. egyházkerületi közgyűléshez elfogadás végett: „kéressék fel a főtiszt. és méltóságos konvent, hogy a lelkeszi jövedelmeknek állami költségvetésileg eszközözendő rendezése tárgyában a közoktatási kormányhoz már felterjesztett munkálathoz pótlólag a segédlelkészek fizetésének rendezése ügyében is felterjesztés intéztessék”. „Kéressék fel a Főtiszt. és Méltóságos Konvent, hogy a nagyméltóságú minisztériumnál eszközölje ki annak kegyes elrendelését, hogy az 1894. évi XXXII ik t. cz. 1-ső §-ában — a vegyes házasságra lépni szándékozó jegyeseknek születendő gyermekeik vallására nézve — megengedett szerződés megkötésére jogosított politikai hatóságok, az előttük kötött megegyezésről szerkesztett okíratot — hiteles másolatban — küldjék meg az illetékes lelkeszi hivatalokhoz”. „Mondja ki a Főtiszt. Egyházkerület, hogy a kassai harangok nagypénteki mélységes hallgatását — mint evangyéliumi egyházunk szellemével, annak közgyakorlatával, törvényes szokásaival, sőt egész multjával ellenkező cselekményt — helyteleníti, és saját hatáskörében intézkedik a felől, hogy a kassai opportunus harangok a jövő Nagypénteken — közmegelegedésünkre dicsérjék az Istent!”

Tanügyi bizottság jkvi javaslatára „Az egyházkerületi bizottság alapszabály-tervezetét” közgyűlésünk egész terjedelmében elfogadja, pusztán a 2-ik pontba kívánja felvételni, hogy a kerületi tanügyi bizottságnak minden egyházmegye kebeléből egy-egy tanító-tagja is legyen,

hogy kitűnőbb tanítóink gyakorlati ismereteket, paedagógiai tapintatukat a tanügy javára ott is értékesíthessék, s annak fejlődésére ez úton is befolyhassanak. Megjegyzem: hogy ezen tárgy, a tanítói változás és káplán-elhelyezésről alkotott javaslattal együtt a főtiszt. egyházkerület jövő tavaszi közgyűlésére fog felterjesztetni.

Tanügyi bizottság indítványára lelkeszeink és tanítóink jegyzőkönyvileg figyelmeztetnek, hogy a vallás és ének tanítására mindenütt kiváló gond fordítottassék, a főtiszt. egyházkerület pedig felkérjük: hogy az ismétlődő iskolás növendékek részére alkalmas vallásos kézikönyvről és a konfirmándusok oktatására — a mostaninál alkalmasabb — konfirmációi káté előállításáról gondoskodni kegyeskedjék. A tanügyi bizottság jegyzőkönyve szerint 3048 rendes iskolaköteles közül 2974 gyakorolta az iskolát; nem gyakorolta 69; 1209 ismétlődő iskolaköteles közül 1093, nem gyakorolta 116; más vallású járt iskoláinkba 164. Iskoláink közül 6 osztályú 30, 5 osztályú 18, 4 osztályú 8. Kitűnő eredményt tanítottak 18, dicsérettel 26, kielégítő eredménnyel 11 iskolában, egy iskola gyengének minősített, a nekésényi.

A tanítói testület jegyzőkönyvének főbb pontjai: Kéri közgyűlésünket azon óhajta szíves kieszközlésére, hogy jegyeztessék a zsinati tárgyak közé az, hogy tanító fegyelmi ügyében a bíróságnak két tanító-tagja is legyen. Közgyűlésünk szívesen megígéri derék tanítói testületének kérésre pártolását. Azon kérésére, hogy minden tanító javára pályázás-járás, fuvar és napidíj címen az egyház pénztárából 5 frt utalványoztassék, felhívja közgyűlésünk tanítói testület elnökét, hogy a megyei közigazgatási bizottságot egy kérvényben kérje meg, hogy az e tárgyban hozott régebbi határozata értelmében a községeket kötelezze, a tanítók gyűlési, fuvar és napidíja címen évi költségvetésében egy bizonyos átalány felvételére. Azon felterjesztésére, hogy a millenniumi év emlékeül határozza el közgyűlésünk a fenhatósága alá tartozó minden egyházra kötelezőleg, hogy sok tanítói díjlevélben tandíj címen még ma is szereplő csirke és tojás sat. váltassék meg, és a tandíj legalább 2 frtban állapíttassék meg s a tandíj az iskolai év elején fizetessék a tanítónak, közgyűlésünk felhívja az iskolafentartó egyházakat, hogy ezen elavult és nagyon csekély értéket képviselő tanítói jövedelmet igyekezzenek pénzértékben megváltani, s annak szorgalmazásával az egyházlátogatóságot megbízsa s a tandíjnak az iskolai év elején való fizetését elrendeli.

A tanítói testület mult hó 17-ik napján tartott millennáris diszgyűlésének jegyzőkönyve egész terjedelmében felolvastatván, ez közgyűlésünk minden tagját azzal a meggyőződéssel töltötte el, hogy derék tanítói körünk ezredéves ünneplése a haza és anyaszentegyházunk iránti meleg ragaszkodás és őszinte szeretet megnyilatkozása volt s azt a biztató reményt költötte fel szívünkben, hogy a „magyar vallás” tanítói jövőben is meg fogják tenni kötelességüket szeretett hazánk és egyházunk iránt!

Egyházkerületünk tavaszi közgyűlése 56-ik jegyzőkönyvi határozata következtében kötelezte közgyűlésünk lelkeszeinket, hogy egyházuk történetét — ha még eddig nem tették volna — írják meg és ez év utolsó napjáig esperesünkhöz terjeszszék be.

A sajó-ivánkai egyház kérvényére a Sajó-Vadna nevű vasútállomás az ivánkai egyházhoz osztatott be egyházilag, mely intézkedés által megszűnik az a visszárs helyzet, hogy az ott lakó hitsorsosaink, hol egyik, hol másik közeli községben lakó lelkészünk szolgálatát vette igénybe. Ez intézkedésről a közigazgatási hatóság is értesített fog. A bódvai lelkész azon kérésére, hogy miután a bódva-völgyi vasút építési céljaira ingatlan birtokai egy részéből kibecsültetett, az így elfoglalt ingatta-

nok jövedelme s az azokon teljesített szolgálmány értékével — mintegy 200 frttal — jövedelme kevesbedett, a bódvai lelkészi állás első osztályból második osztályba helyeztessék át: útasította közgyűlésünk a bódva-völgyi vasút mentén lakó azon lelkészeket és tanítókat, kiknek ingatlanaikból vasúti építkezési czélokra foglalás történt, hogy a vasút engedményesével kisértsenek meg egyességet, a tőlük elfoglalt területen teljesített szolgálmányok kártalanítására nézve is; majd annak megtörténte után fog a bódvai lelkész kérvényére is érdemleges határozat hozatni.

A szendrői templom még most sem épül, sem az építési tervre, sem a szükséges pénz mikénti megszerzésére nem tudnak a hívek egymás között meg egyezni; évek teltek már el, mióta a régi templomot elbontották, jegyzőkönyveinkben már egész története van a templomépítési szándéknak; újabban — a lelkész jelentése szerint — a lelkész és tanító fizetésének alapját képező magtár-pénztárt akarták templomépítési czélra felhasználni, a mit közgyűlésünk nem engedélyezett. Most Miklós Ödön tanácsbíró kéretett fel a szendrői templomépítési-tervezet végleges megállapítására s ez ügygel kapcsolatos dolgoknak a helyszínen való rendezésére, mely kérdésnek tanácsbíránk a legszivesebb készséggel engedett. Kápolna a hívek nagy áldozatába került toronyépítést befejezte, most pedig a csekély népességű és nagyon szegény rudóbányai egyház jelentett be, hogy a hívek áldozatkészségéből tornyot épít, melynek fogantatására az engedélyt megnyerte.

Az országos lelkészi gyámtár egyházmegyei pénztárnokául Svingor József dekanunk választott meg. Az egyházmegyénk kebelében fennálló gyámtárt kezelő bizottság 6 éves mandátuma lejárt, a régi bizottsági tagok újra megválasztattak a következők személyében: Debreczeni Gábor egyházi és Vladár Ervin világi tanácsbírák elnökleite alatt a lelkészi karból: Csizmadia Jenő tanácsbíró, Botos József egyházmegyei aljegyző; világi részről: Miklós Ödön és Dobozy István tanácsbírák. Az egyházmegyei bíróság időszaki tanácsa szintén a volt tanácsosokból alakítottatott meg. Rendes tagok lettek: Vladár Ervin, Szekrényessy Árpád, Svingor József; pótagok: gróf Vay Tihamér, Debreczeni Gábor, Bartha Mihály tanácsbírák.

Az egyházkerületi gyűlésre egyházmegyénk képviselőiben — elnökeinken kívül — Bartha Mihály, Csizmadia Jenő papi, Szekrényessy Árpád, Vladár Ervin tanácsbírák küldettek. Szentelésre ajánlottak: Dakó Lajos borsodi, Batta József felső-kelecsényi és Sáfrány Lajos ládbesenyői ifjú lelkészek. A jövő tavaszi gyűlésünk helyéül a meszesi egyház tűzetett ki.

Közigazgatási bíráskodási tárgy — az időszaki tanács megalakításán kívül — négy volt, közülök nevezetesebb a kazai lelkészválasztás, mely egyhangúlag megerősített és a vámosi egyház adóügye, mely szótöbbséggel az egyház javára dőlt el. Ez utóbbinak tárgya következő: a vámosi egyházban az összes földadót évek hosszú során át a lelkész és tanító fizette, ez évi tavaszi közgyűlésünkre a volt helyettes lelkész és a tanító kérvényt adtak be, hogy a főtiszt. egyházkerület 1870 tavaszán 38. jkvi pont alatt hozott határozata értelmében, a tagosítás előtti földbirtok utáni adó fizetésére az egyházat kötelezze; de, mert a tagosítás Vámoson 1847-ben volt, s a hivatolt határozatnak visszaható ereje nem lehet, s mert a lelkész és tanító — pár esetet kivéve — az összes földadót mindenkor fizette, mert a jelenlegi tanító állását évekkal ezelőtt azon tudattal foglalta el, hogy az összes földadót őt terheli, s ezen kötelezettségnek folyó évig eleget is tett, sőt a „Jelentő ív“ megszerkesztése alkalmával az

egyházmegye küldöttei előtt is kijelentette, hogy az őt terheli, az egyház annak fizetése alól felmentetett. Ezen két bíráskodási tárgy felebbezett.

Volt még számos tárgya tanácskozásunknak, de azok közérdekűek nem lévén, tudósításomba nem foglalom. Azonban nem tehetem le addig tollamat, míg az egyházmegyénkben gyakorlatban levő vándor-gyűlések tartásából le nem vonom a tanulságokat. Egyház-társadalmunk tagjai közül igen sokan a vándor-gyűlés tartást elítélik, azokkal szemben engem a tapasztalat annyira a vándor-gyűlések barátjává tett, hogy bátorságot veszek az ellenzetűeknek azt az indítványt tenni: kisértsék meg azt a gyakorlatban, s csak azután ítéljenek fölé! A vándor-gyűlések tartásából számtalan az erkölcsi haszon; egyházunk alsóbbrendű tagjaiban felébreszti a közügyeink iránti érdeklődést, erősíti bennök az anyaszentegyházunkhoz tartozandóság érzetét. Nálunk legalább az tapasztalható, hogy nemcsak a gyűlést tartó egyház tagjai, hanem a szomszéd községek értelmesebb lakosai közül is számosan megjelennek gyűlésünkön és egész önérzettel nevezik azt „a mi gyűlésünk“-nek, de meg: mindenik egyház igyekezik a gyűlés idejére ügyeit — lehetőleg — rendezni, igyekezik az ő hajlékait felkészíteni, hogy annál inkább meggyőzze az ő kedves vendégét, az egyházmegyét a felől, hogy őt szívesen várta. A most gyűlést tartott sajo-ivánkai egyházzól is elismeréssel kell kinyilatkoztatnom, hogy annak hívei, anyagi erejüket majdnem túlhaladó áldozatot hozva, a gyűléstartás alkalmából templomukat rendbehozták, lelkész-lakukat, majdnem teljesen újra építve, annyira átalakították, hogy az legfényesebb egyházunknak is díszére válnék.

A fehér asztal dolgairól, ennél főként Szuhay Benedek verses pohárköszöntőjéről s a gyűléstartó egyháznak s lelkészének vendégszeretetéről is csak a legmelegebb elismeréssel szólhatok.

Botos József.

Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az abauji ev. ref. egyházmegye 1896. év szept. 1—2. napjain Kassán tartotta őszi közgyűlését Antalffy László esperes és Meczner József gondnok elnökleite alatt. A templomban Benke István h.-lelkész imádkozott s itt — bár a híressé vált „opportunos harangok“ egy félóráig hivatottak — a hívó gyülekezet csak egy személylyel volt képviselve! A megyeház nagytermében — a gyűlés állandó helyén — esperesünk kért tanácskozásunkra isteni segédelmet s ugyanő számolt be időközi intézkedéseiről s erre vonatkozó jelentéseivel nyitotta meg a gyűlést, mely a hivatalnoki karon kívül leginkább azokból telt ki, a kiknek ügyes-bajos dolgaik voltak az egyházmegyén. Hát a többi hivatottak hol maradtak!? Bár úgy volna, hogy csak a sürgős gazdasági dolgok s más fontos teendőik tartották őket itthon, de — legyek rossz próféta — nekem úgy tetszik, mintha az az erős gyökérzetű fa, a mely ötven esztendeig egy talajhoz volt szokva, nehezen akarna az új földben megfogamzani! Úgy tetszik, mintha több éltető erőt nyert volna abból a puritán egyszerűség és kálvinista őszinteség által öntözött és melegített régi földből; s az új talaj alkatrészei: a fény, pompa mintha égető sugárként hatnának reá s mintha perzselni kezdenék lombos galyait!.. De talán hamar is még az aggodalmaskodás?! Hiszen még se heti, se havai! Azt a tavaszi fellángolást talán csak nem az újdonság ingere szülte?! Bizzunk benne, s reménylünk inkább, hogy az a pünköshti tűz a legközelebbi alkalommal ismét hevíteni fog.

Gyűlésünk tárgyai inkább helyi, mint közérdekűek voltak. A benyújtott díjlevelek és arra meghívott tanítók megerősítésével kezdtük. Volt egy kérvény, melyben egy nyugalmazott tanító reaktiváltatását kérte; s míg ez a miniszteriumnál kedvező elintézését nyerne, a kérvényező ideiglenesen addig is beerősített hivatalába. Mert hát a tanítók száma ijesztően fogy! Az egyházak kérvényei közt említést érdemel a *szinai*, mely szerint a megürült lelkészi állást csak 1898. tavaszán akarnák betölteni, akkor választandó lelkésszel. A indító ok az, hogy így másfél évig félfizetéssel dotált lelkészek lenne, a másik felét a fizetésnek a leégett egyházi épületek felépítésére fordíthatnák. Kérelmek nem teljesített, leginkább annak utóbbi pontja miatt, mely törvénybe ütköző. Benyújtott díjlevelek is tanulságos, mert sajnos igazolja, hogy egy lelkész engedékenysége — hogy ne mondjam alkudozása — a jövőre nézve minő kellemetlenséggel s káros hatással lehet. Ők lelkészi díjlevelekből, némi szolgálmányok kihagyása mellett, az adót is a megválasztott lelkésszel kívánják fizettetni, mert elhalt lelkészek — de csak külön egység folytán — fizette azt; ez azonban olyan különbség, hogy míg adó nélkül II-ik, adóval együtt csak IV-ik osztályba sorozható a szinai egyház. Természetesen, a khártának törvényszerinti kiállítására utasítottak.

Mily jó, hogy egyházi törvényeink is vannak s feyelemi büntetéssel sújtják az ily áron parokhiához jutni akarókat!

A tanító-változásokról s az egyházkerületi tanügyi bizottság szervezetről szóló szabályjavaslatok véleményadás végett kiadatnak a tanítói köröknek s onnan áttétnak az általános tanítói testülethez, már csak azon merészen hangoztatott elv miatt is, a melyet egy tanító úr, épen e kérdésnél így formulázott: *a korács inast ne egy szabókból és asztalosokból álló bizottság vizsgálja meg!* Ezeket, valamint a s. lelkészek elhelyezéséről, javadalmazásáról s alkalmazásáról szóló véleményét, egyházmegyénk a tavaszi egyházkerületi közgyűlésre terjeszti fel, ez utóbbira nézve már most kimondván annyit, hogy a segéd-lelkész nem köteles tanítani olyan jelentékeny díjért, mint eddig szokásban volt.

Szükszó méltányosabb adókulcs szerint vetette ki — úgy is nagyon csekély — egyházi adóját s a templomkerítésben kívülről árúbodék felállításának engedélyezését kérte. Az előbbi, mint méltányos és igazságos, az utóbbi, mint az egyház vagyonának gyarapítását célzó intézkedés, jóváhagyott.

A „Jelentő ívek” kiigazítását kérő lelkészek kérvényei közül azok, melyek kellőleg indokolva vannak, pártolólág terjesztetnek föl az egyházkerületre.

A „Mesko-alapra” Kövy Pál képezdész ajánlatik s ezzel kapcsolatban megkeresi az egyházmegye a főiskolai igazgató tanácsot, hogy a végrendelet ama kifejezését: *jeles ifjak*, ne oly megszorítva vegye, hogy az csupán az érdemjegyre vonatkozzék, (mert a végrendelet keltekor a *jelesnél* több volt a *kitűnő* s ha érdem-jegyre vonatkoztatva volna, bizonyára ez utóbbi jelzőt használja), hanem általánosságban jeles magaviseletű ifjakat értsen.

Bakta és G.-Ruszka iskola-, Bööd torony-építésre kért s kapott engedélyt.

Az országos gyámintézet részére az évi járulékot s a törzs-befizetés ez évre eső részét, 2409 frt 74 krt a pénztárnok elküldötte.

Örömmel említem fel a nagy-kinizsi egyház vallásos buzgóságát, mely közelebb is abban nyilvánult, hogy a már eddig is szépen felszaporodott lelkészi alapot újabban 30,000 □-öl föld vételével gyarapította; az eddigi kezelés s igyekezet garantiát nyújt arra, hogy rövid

idő múlva a kor igényeinek megfelelő fizetést biztosít megválasztandó lelkészének.

A kassai lelkészi értekezleti kör felterjesztette a Révész Kálmán lelkész által tett s a „Sárospataki Lapok” olvasói előtt már ismeretes indítványt. Az egyházmegye a kerületet kéri fel ennek bővebb megfontolására.

A domesztikából segélyt kért 11 egyház és 9 lelkész. A gyűlés 2-án délben véget ért.

Ujj István.

Főgondnok-választás a tiszántúli ev. ref. egyházkerületben.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése folyó hó 8-ik napjára, Debrecenbe a *Vállyi János* halála által megüresedett főgondnoki szék betöltésére vonatkozó s azzal összefüggésben levő intézkedések megtétele végett hivatott össze. Ezúttal az elnökséget *Kiss Áron* püspök úr mellett, mint legidősebb egyházmegyei gondnok, *Tisza Kálmán* teljesítette. *Vállyi János* halála kegyeletes szavakkal bejelentetvén, határozottatott, hogy emlékét jegyzőkönyvben örökíti meg, családjához részvétíratot küld a kerület s a legközelebbi rendes közgyűlés alkalmával *Szabó János*, békésbánáti esperes fog felette emlékbeszédet tartani.

Görömbey Péter, mint elválasztott felső-szabolcsi esperes szívélyesen üdvözöltetett.

A főgondnok választására ilyen intézkedések tétettek: a szavazatokat folyó évi október hó 10-ik napjáig kell beküldeni a püspöki hivatalhoz s azokat a püspök elnökle alatt működő küldöttség október 12-ik napján bontja fel. Ha senki sem nyert abszolút többséget, akkor a küldöttség az újabb szavazatok beadása iránt aképp intézkedik, hogy az eredményt a november 3-án tartandó rendes közgyűlésre bejelenthesse.

Az egyházkerületi közgyűlés az elnökség azon kérelmével záratott be, hogy a szép számmal megjelent tagok hassanak oda, hogy már az első szavazás eredményre vezessen. Ezen igen üdvös tanácsnak és kérelemne következtében a közgyűlés berekesztése után a tagok igen tekintélyes része értekezletre jött össze, hogy a választandó főgondnok személyére nézve lehetőleg egyetértés jöjjön létre. Ez alkalommal egyházkerületünk négy kitűnő embere jött szóba: *Ritoók Zsigmond*, a bihari egyházmegye gondnoka s a nagyváradi kir. ítélő-tábla elnöke; *Horthy István*, a heves-nagy-kunsági egyházmegye gondnoka, konventi s főrendiházi tag; *György Endre*, egyházkerületi tanácsbíró s konventi tag; végre gróf *Degenfeld József*, az alsó-szabolcs-hajdu-vidéki egyházmegye gondnoka s konventi tag. *Ritoók Zsigmond* és *Horthy István* személyesen jelen lévén, határozottan kijelentették, hogy a jelöltséget nem fogadják el, sőt ők magok is gróf Degenfeld Józsefet ajánlják; *György Endre* pedig már eleve levélben jelentette ki, hogy abszolúte nem konkurrál a főgondnokságra, sőt a legmelegebben óhajtja gróf *Degenfeld József* megválasztását. Ezen nyilatkozatok elhangzása után a nagy számban jelenlevő tagok a magok részéről egyező akarattal és lelkesedéssel egyedül *Degenfeld József* gróft jelölték ki a főgondnoki állásra.

Egyházi életünk megsokasodott bajai közepette nagy műveltségű, világosan látó, fáradhatlan tevékenységű s a ref. egyházért és vallásért lángoló szeretettel s kifogyhatatlan lelkesedéssel bíró vezérekre van szükségünk. Ilyen vezér lenne bizonyynyal Degenfeld József gróf, mint a tiszántúli egyházkerület főgondnoka.

Egy másik tudósítónk pedig így ír e tárgyban:

„Megtörtént tehát az első lépés az igen nagy fontosságú állásnak, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főgondnoki székének betöltésére. Tisza Kálmán a gyűlés végén ki is fejezte azon óhaját, „bárcsak a szavazás az első alkalommal általános többséget eredményezne, hogy a kedélyek soká forrongásban ne tartatnának!” Azonban a mozgalomból s a jelöltek számából következően, az aligha fog sikerülni. Az egyik párt jelöltje Degenfeld József gróf, főispán; a másiké: Uray Imre, Horthy István, Izsák Dezső, Gencsy Albert és Thaly Kálmán. Adja Isten, hogy a győzelem anyaszentegyházunk jövőjének és minél nagyobb virágzásra emelhetésének érdekében történjék s a pártpolitikai szempontok ezúttal lehetőleg háttérbe szorúljanak!”

Az alsó-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó hó 8—9-ik napjain Sárospatakon tartotta meg őszi közgyűlését 22 lelkész, 8 egyházmegyei világi hivatalnok, több egyház tanítójának s képviselőjének részvétele mellett s közgyűlésünk ezen aránylag meglehetősen csekély számát jól esett kiegészítve, megszorítva látnunk a sárospataki főiskolának és tanítóképezdének egyházi ügyeink iránt egyre nagyobb érdeklődést tanúsító derék tanárai által.

A gyűlést megelőző nap délutánján közös lelkészi értekezlet s majd tanügyi bizottsági ülés tartatott; előbbi Keresztúry József, utóbbi Bálint Dezső egyházi és Szinyey Gerzson világi tanácsbíró elnöklété mellett.

Hogy a közös lelkészi értekezleten sem jelentek meg a tagok kielégítő számban, mutatja az a határozat, mely szerint egy tag indítványára bizottság küldetett ki oly célból, hogy az a legközelebbi értekezlet elé terjesztendő javaslatában, a közös lelkészi értekezlet alapszabály tervezetének elkészítése mellett, jelölje meg azokat az utakat és módokat, a miknek segítségével a lelkészi értekezletek iránti érdeklődést élénkebbé, melegebbé lehetne tenni s azoknak hatását az egyháztársadalmi életre is áldásosan kiterjeszteni.

Egyébiránt úgy a lelkészi értekezlet, mint a tanügyi bizottság közérdeklőbb indítványait a közgyűlés határozatai között fogom röviden megemlíteni.

A közgyűlést, melyek tanácskozásaira *Keresztúry József* esperes buzgó imában kérte Istennek segítő kegyelmét, *Meczner Béla* egyházmegyei gondnok a jelenlevőket szívélyesen üdvözlő, rövid beszéddel megnyitván, az esperesi jelentés olvastatott fel, a mely míg egyrészt elismeréssel emeli ki egyházmegyénk valláserkölcsei életét mintegy dicssugárral környező azon körülményt, hogy a lefolyt fél év alatt egyetlen bíróság elé tartozó ügy sem merült fel s az itt-ott jelentkező panaszokat sikerült kibékíteni, — addig más részről fájdalmasan emlékezik meg azon szomorú tapasztalatról, hogy még népesebb gyülekezeteink s nagyobb jövedelmű egyházi hivatalnokaink is alig képesek fentartani magukat a nyomasztó viszonyok között, a mit a beérkezett segély-kérvények nagy száma is eléggé bizonyít. Fájdalom! ezek közül többet, részint alaki hiány, részint még szegényebb folyamodókra való tekintetből, vissza kellett utasítani.

Az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézeti pénztárba egyházmegyénk lelkészei belépési járulék címen fizetnek három évi kötelezettséggel, évente 1497 ft 47 krt, tagsági díjban pedig évenként 1117 ft 87 krt. Legmagasabb évi tagsági díjat: 130 ft 66 krt egy lelkész és legkevesebbet: 9 ft 99 krt szintén egy lelkész fizet.

Ez év folyamán 13 egyházban egészített ki 400 frtra a tanítói fizetés államsegélylyel, u. m: Ág. Csernő 150 ft, Kis Dobsza 103 ft, Bacska 102 ft, Monok 100 ft, Szomotor 156 ft. L.-Pólyán 129 ft, Semjén 140 ft, Sóstófalva 190 ft, Páczin 38 ft, Tisza-Lúc 236 ft, B.-Olaszi 122 ft, B.-Halász 68 ft, Örös 57 frttal. Ezek közül azonban 5 egyház, tanító hiánya miatt, idáig az államsegélyt igénybe nem vehette.

Közgyűlésünk tudomására jutván annak, hogy szeretve tisztelt püspökünk, Kun Bertalan ömértósága a folyó évben ünneplő istentől megáldott főpásztori hivataloskodásának harmincadik évfordulóját; ezen lélekemelő, ünnepélyes esemény alkalmából jegyzőkönyvében kívánt hálás érzelmeinek, üdvkívánatainak kifejezést adni s ezen érzelmeket tolmácsoló jegyzőkönyv szerkesztésével Komjáthy Gábor főjegyzőt bízta meg.

A sárospataki egyház az október 4-én tartandó lelkész-, esperes- és templomszentelési ünnepélyének programját bemutató, annak egyházmegyénkre vonatkozó része tudomásul vétetett, mely szerint egyházkerületünknek október 3-án Sárospatakra érkezendő elnökségét a vasuti állomáson Keresztúry József esperes és Barthos József vármegyei központi főszolgabíró fogják üdvözölni, a püspöki hivataloskodásának 30-ik évfordulóját megért főpásztor tiszteletére rendezendő fáklyás menet alkalmával pedig Meczner Béla e. megyei gondnok tartja az ünnepi beszédet.

A többféle ünnepélyességgel összekötött egyházkerületi közgyűlésen, elnökeinken kívül, Gecsei Péter, Kónya Endre papi t. bírák, Komjáthy Gábor főjegyző és Szinyei Gerzson, Meczner András, Kóczán Miklós világi tanácsbírák fogják képviselni egyházmegyénket.

A tél folyamán kimenendő egyházlátogatási küldöttségek következők:

A szentesi járásban: Zombory Gedő t. bíró és Cziike Ferencz t.-ladányi lelkész;

A tályai járásban: Gecsei Péter t. b. és Horváth János tokaji lelkész;

A cigándi járásban: Kőrösy György t. b. és Farkas Lajos vajdácskai lelkész;

A megyaszói járásban: Bálint Dezső t. bíró s általa kijelölendő lelkész;

A s. pataki járásban: Komjáthy Gábor főjegyző és Fürjész Tamás lukai lelkész.

A bodroghközi, illetőleg közös lelkészi értekezlet kezdeményezése folytán, közgyűlésünk következő indítványokat határozta a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés elé terjeszteni:

1. Egyházmegyei közgyűlésünk a legközelebb tartott egyetemes konventnek a lelkészi fizetések tárgyában a magas kormányhoz intézett ismeretes felterjesztésére kimondotta egyhangú megállapodással, hogy egyházmegyénk tagjainál ez a felterjesztés nem megnyugvást, nem reménységet, de méltó megdöbbenést és nagymérvű elkeseredést keltett.

Közgyűlésünk önkénytelenül is arra a meggyőződésre jut, hogy a főtiszteletű és méltóságos konvent előtt ismeretlen lelkészeink s egyházaink nagy részének tartahatatlanság az elzúllásához közel álló helyzete akkor, mikor a lelkészi fizetéseknek 600 frtra leendő kiegészítésével szemben, — habár csak egyelőre is, — megelégedését nyilvánította; mikor a s. lelkészi fizetések javítását még szóba sem hozta s a híveink nagyrészét összeroskadással fenyegető egyházi terhek könnyítése tekintetéből, bármilyen intézkedést tenni szükségesnek nem látta; s végül mikor az új egyházi törvények életbeléptetése által tetemesen megcsökkentett lelkészi stóla kárpótlásának ügyét még szóba sem hozta.

Ily körülmények között a főtiszteletű és méltóságos konvent idézett fölterjesztésétől a lelkészi fizetések köz-megnyugvásra leendő rendezését nem remélhetvén, köz-gyűlésünk indítványozza, hogy a főtiszteletű egyház-kerület kérje fel a főtiszteletű és méltóságos konventet, miszerint az 1848. XX. törvénycikknek mielőbb leendő életbeléptetését illetékes helyen szorgalmazza.

Ha pedig ez egyelőre kivihető nem volna, közgyű-lésünk a lelkészekre nézve 1000, a s.-lelkészekre nézve pedig az ellátáson kívül 300 frtban jelöli meg azt a fizetési minimumot, a miről meggyőződése szerint vár-ható az az óhajtott eredmény, hogy a szembetűnőleg került lelkészi pályát jövőben ne csak a más téren ered-ménynyel működhetni nem remélő, gyöngye képzettségű ifjak, hanem olyanok is felkeressék, akik a ref. lelkészi testület tekintélyének, szellemi színvonalának emelésére is hivatottak.

2. Tekintettel azon körülményre, hogy a lelkészi fizetések alapját képező összeírások nem egyöntetűen, nem előre megállapított rendszer, hanem az összeíró bizottságok egyéni véleménye szerint, a legkülönbözőbb módon eszközöltettek; nevezetesen a földek értékének kiszámítási alapját egyik helyen a kataszteri, másik helyen pedig az örökös változás alá eső bérleti jövedelem képezte; s tekintve, hogy a tanítói fizetések rendezése is a katasz-teri tiszta jövedelem alapján eszközöltetett, sőt az élet-nemű-fizetések értéke is egy elfogadható átlagban állapít-tatott meg: egyházmegyei közgyűlésünk indítványozza, hogy, ha már a konvent a lelkészi fizetések rendezése céljából elkészített összeírást revízió alá vétetni nem akarja, legalább azt eszközölje ki a főtiszteletű egyházkerület, hogy az egyes egyházak a hibásan eszközölt lelkészi fizetések összeírását a kataszteri tiszta jövedelem alapján igazíthassák ki, illetőleg a fizetési minimumot ennek alap-ján számíthassák ki.

Minthogy pedig jelen közgyűlésünk elé is érkezett folyamodvány, mely a hibásan eszközölt lelkészi fizetés összeírásának kiigazítását kéri: Keresztúry József esperes és Meczner Béla egyházmegyei gondnok elnök-le mellett: Tóth Lajos, Bálint Dezső papi-, és Debreceni Bertalan világi tanácsbírákból álló bizottság küldetett ki a hibásan eszközölt lelkészi fizetések összeírásának ki-igazítására.

Ugyancsak bizottság küldetett ki az egyházkerület és a Fonciére pesti biztosító intézet között létrejött újabb szerződés alapján kiállított díjkötvényeknek átvizsgálására is, a mennyiben több egyház úgy találta, hogy a díj-tételek tévesen számítottak.

A tiszta-lúci lelkész-választás ügye a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés határozatával befejezést nyer-vén, a meghívás folytán egyhangúlag megválasztott Kenyeressy Árpád állomásában megerősítettet.

Erdélyi András sárospataki, Hagymásy Ferenc tar-czali s.-lelkészek ily minőségben egyházmegyénkbe beke-beleztettek.

Filep Endre az ondi, Furik János a sóstófalvai, Ugrai László a rozvágyi, Soltész János az ág-csernői egyház tanítójává választatván, hivatalaikban megerősítettettek.

Tanügyi bizottság ajánlatára, Fodor József, volt nagy-rozvágyi tanítónak, ki több mint 50 esztendei hiva-taloskodása után nyugdíjaztatott, közgyűlésünk a híven teljesített munka után zavartalan, nyugodt életet kíván s erről öt jegyzőkönyvileg értesíteni határozta.

Ugyanezen bizottság előterjesztése folytán O. Liszka és Sima kitűnő szorgalmú tanítói megjutalmazás végett ajánlatnak a segélyosztó-bizottság figyelmébe.

Ugyanezen bizottság indítványára elhatározta köz-gyűlésünk, hogy azon gyakorlatot, mely szerint a con-

firmált növendékek az egyház költségén kiállítandó ingyen emléklapot kapnak, az egész egyházmegyében kötelezővé teszi és alkalmas minta készítésére az irodalmi kört kéri fel. S mert ezen intézmény általánossá tételétől vallás-erkölcsi szempontból üdvös eredményt vár: felkéri a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést, hogy az emlékla-pok adását a mondott alkalommal az összes egyházmeg-yeikben rendelje el.

Komjáthy Gábor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az egri nők újabb hős tette.** Annak kell elismer-nünk néhány egri nőnek, néhány jó édes anyának és egyházunk hű leányainak azt a tényét, a mely szerint ők a második magyar Rómában július hó 2-ről keltezve, lelkes felhívást bocsátottak ki egyházunk tagjai között *egy protestáns népiskola felállíthatása végett.* Ezzel akar-tak ők millenniumi alapot vetni az egri református egy-háznak, a mely még ingó talajon áll — a nagy áradat között. Tizenketten írták alá a felhívást s a pünkösztí lélek eltöltötte az egész maroknyi egri ev. ref. egy-házat, annyira, hogy folyó hó 10-én az elválasztott tanító már meg is jelenhetett közöttük, hogy felvegye a refor-mátus s illetőleg protestáns egyház kicsinyeinek gond-ját, hogy „egy is el ne vesszen azokból.” Ugy tudjuk, hogy az egri egyház lelkesült tagjai bizalommal vannak az alsó borsodi egyházmegye és a tiszáninneni egyház-kerület nagylelkűsége iránt, mint a mely segíteni fog, a felgyújtott oltár-tűzet olajjal erősíteni; sőt úgy halljuk, hogy az a.-borsodi egyházmegye már meg is szavazott 50 frtnyi segélyt az egri tanító fizetésének pótlására. Ha a szent hajdanban a Debora győzedelmes harcba sodorták be a késedelmező férfiakat: a tiszáninneni egy-házkerület szívét is bizonyosan megveszi az újabb egri nők tiszteletet parancsoló hős tette, a kik jó bizonyítványt állítottak ki lelkipásztoruk élő hite felől is. Isten segítse, ember gyámolítsa jó munkájokat!

— **A döghei ev. ref. egyház ezredévi emléket** készűl magának szintén felállítani a jókedvű adakozók segítsé-gével. Új iskola s kibővített és kijavított temploma volna ez az emlék, ha sikerülne. Az adakozás megkönnyíté-sének egy igen ügyes módját találta ki a törekvő egyház, t. i. megnyerte *Zichy Mihálytól*, — Oroszországban élő egyik legnagyobb festőnkől — az ő *Messias* és *Luther* című híres festményeinek sokszorosítási s elárulási jogát (fény-kepekben). A képek 35 cm. hosszúk és 30 cm. széle-sek. Kaphatók 2—2 frtjával. A gyűjtőívén, a melyet Kiss Áron püspök is melegen ajánl. a két kép kicsinyített mása is látható. A megrendelések a lelkészi hivatalhoz, (u. p. Kisvárdai Szabolcs megye) küldendők. Melegen ajánljuk a kettős jó célt a pártolásra.

— **A Protestáns Irodalmi Társaság** évről-évre való tengődése mindig leverő érzést kelt bennünk, de ez az érzés még inkább erősödik, ha helyzetét a *Szent István* társulatával hasonlítjuk össze. A Sz. I.-társulatba a múlt évben 242 új tag lépett be s vagyona majdnem 30,000 forinttal szaporodott, s 10 év alatt 120,000 forintról 243,000 frtra emelkedett. Ilyen anyagi emelkedés mellett vallásos kiadványaira évenként tetemes összeget fordíthat, a mit bizonyít az, hogy míg 1885-ben csak 11000 iv nyomtatványt adott ki, addig a múlt évben már 11,200000 ívet szentelt a kat. egyház érdekeinek. Protestáns buz-góság és áldozatkészség ezek hallatára sem ébredsz-e fel szunyadásodból?!

— **A szombathelyi protestánsok** aug. 25-én szen-telték fel templomukat, melyet az ev. ref. és az ágost.

ev. testvérek nagy buzgósággal gyűjtött fillérekkel építettek. A felszentelésen részt vett mind a két felekezet püspöke. Az oltár előtt *Gyurátz Ferenc* tartott beszédet, melyben a két felekezet testvéri szeretetét dicsérte, a szószeiken pedig *Antal Gábor* püspök tartott egyházi beszédet a XXVI. zsoltár 4-ik verse felett. A püspököket a vasútnál a megye alispánja, Szombathelyen pedig a város polgármestere fogadta ünnepélyesen. Kívánjuk, hogy ez az új protestáns egyház mindenkor megőrizze kebelében a békességes egyetértést.

— **Egy róm. kath. gróf a nép-párt ellen.** Közöltük annak idején, hogy gr. *Károlyi István* milyen rettenetes ítéletet tartott saját uradalmainak a magyar nyelv terjesztését elhanyagoló pápista papjai ellen; most meg a néppárttól szól a veséig ható élességgel. A „Pesti Hírlap” azt találta írni a gr. Károlyiakról, hogy az Erdődön csufot vallott néppártnak ők is tekintélyes pártfogói voltak. Ez a hír késztette nyilatkozatra a grófot, a ki hazugságnak bélyegzi a „Pesti Hírlap” állítását s öngazolására s a néppárt jellemzésére így szól: Néppárti nem vagyok, de nem is lehetnék soha, már csak az okból sem, mert nem tudnám, mint magyar ember, összeegyeztetni lelkiismeretemmel azon viselkedést, mely a boszu, s megtorlás érdekében kész a különféle nemzetiségekkel szövetkezni és a békében élő állampolgárok békéjét felzavarni. Mit szólnak ehhez a Steinerek, Hornigok, Molnárok, Zichyek és Eszterházy Mórícok?

— **A róm. kath. egyház Debrecenben** évről évre nagyobb tért hódít. Ezt bizonyítja, hogy a kegyesrendiek algimnáziumának főgimnáziumi rangra emelése végett kevéssel ezelőtt ezeket szavaztatott meg a város, valamint az is, hogy néhány nappal ezelőtt a temesvári apácák vonultak be a kálvinista Rómába, hogy a vezetésük alá adott nők segítségével ők is részt vegyenek a róm. kath. egyház hódító munkájában. A „Religio”-nak azon az örömujongástól hangzó cikkén, melyben az apácák ünnepélyes fogadtatását s égő gyertyákkal és zászlókkal kíséretését írja le, egy cseppet sem csodálkozhatunk, de a „Szabad Sajtó”-nak azt az értesítését, hogy a *Svetits-féle* nevelő intézet az apácák bevonulása után két nap alatt annyira megtelt református növendékekkel, hogy harmadik napon a zárda iskoláiba a kath. szülők gyermekeit sem fogadhatták be, megütközéssel olvastuk. Hát már a debreceni nagyhírű és gazdag ev. ref. egyház sem volna képes eddigi posícióit megtartani?!

— **Helyreigazításul.** Lapunk 35-ik számában a *Túl hajtások* című közleményben Földes G. előadásának következő passzusát is kifogásoltuk: „de a reformátusok még mindig nem menekülhettek a hagyományos elvektől.” Mint a nekünk beküldött *Nemzeti iskola* 28-ik számából meggyőződhattunk, az *Egyetértés* nem híven közölte e mondatot, a mennyiben az eredetiben a *reformátusok* kifejezés helyett a *reformátorai* szó áll. Ilyen formán a mondat értelme lényegesen megváltozván, ahhoz fűzött megjegyzéseink is tárgyaltanokká váltak. R. L.

— **Nazarénusok.** A mitől tiszáninnen ref. egyház-kerületünk még eddig ment volt, e rajongó szekta immár nálunk is föllépett. Mint megbízható helyről értesülünk, a *szirmai* (A.-Borsod) ref. egyház hívei közül már többen kiváltak s nazarénusokká lettek. Tisztelettel kérdezzük, első sorban Apostol Bertalan szirmai lelkész úrtól, s második sorban az egyházmegye előljárótól: van-e erről hivatalos tudomásuk? s tettek-e valamit e baj kiirtására, vagy legalább további elharapózásának meggátolására?!

— **Millenniumi megkisebbitetésünk** két ünnepélylyel lett ismét nyilvánosan documentálva. Az egyik Szegeden folyt le, hol egy Szentháromság-szobrot azzal a látszattal avattak fel folyó hó 6-dikán, mintha az istenségnek szobrokban és képekben való kiabrázolója az ezredévet élt magyar nemzet közgondolkodásának felelné meg s ezt maga az állam-hatalom is az egyedül helyes gondolkodásnak tartaná. No igen, mert hát ott assistalt — mint fényes segédlet — az állam-kormány is a felavatásnál. A róm. kath. egyház képviselője, a temesvári püspök oly általános ünnepeltetés tárgya volt s a róm. kath. egyház az egész ünnepélyen annyira előtérbe nyomult, mintha más vallás-felekezet Magyarországon — s specifice éppen Szegeden — soha sem lett volna!! A kultur-épületek felavatásánál már az állam-kormány vitte ugyan a főszerepet, de itt meg ő követelte talán magának a kizárólagosságot, noha különben a mindennapi élet ezer gondját kész szívvel meg szokta osztani a különböző tan- és nevelőintézeteket fentartó felekezetekkel, még velünk protestánsokkal is! Ilyenkor jut nekünk néha még a dicséretekből is!!... A kassai dom felavatását is nemzeti ünnepé emelte a kormány assistentiaja, a mely itt is abba a balvélekedésbe jutatta a látszat után ítélő közönséget (pedig ilyen a legtöbb ember), hogy az állam és róm. katolikus egyház egy áttörhetetlen szent egység s üdvezülni csak ez egység kötelékei között lehet. Hátha még olyan rendkívüli ügyes missionariusok is segítenek e balhit terjesztésében, mint az apácák, barátok s a dús-káló róm. kath. egyháznak temérdek nő- és férfi egyesülete!... A karcsai szegény kálvinista egyház templomát — noha ez is nagybecsű nemzeti műemlék — bizony nem nagyon sietett a kormány millennáris-émlék gyanánt újjá teremtetni s kijavításáról s felavatásáról bizony nem igen vettünk tudomást még mi ev. ref. anyaszentegyház sem!! A magunk élheteretlensége, vagy a hatalmasok hidegsége-e az ellenségünk?! A róm. kath. egyház remekül viszi a maga szerepét — ezt elismeréssel kell róla feljegyeznünk! De hát könnyű annak, a kinek nem nehéz!

* **Kérdezőnek.** A sárospataki főiskola — tudunkkal — sem külön, sem Zemplén vármegye képviseletében nem volt meghíva a kassai dom felavatására. Nem szokás az ilyen — mostanában!! Szerk.

HIRDETÉSEK.

Jelzálog-kölesönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más-nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölesönök konvertálásuknál bélyeg- és illetékmentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladatnak.

„Magyar Lloyd”

2—8 996.

közgazdasági vállalat
Budapest, Király-utca 70.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Vadászy Pál felsőborsodi esperes lelkesz-értekezletet megnyitó beszéde.” — „Hogyan lehetne istenitisztelünket lélekemelőbbé tenni?” Szalóczy Pál. — „A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.” — „Az alsó-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése”. B. — „A dunántúli ev. ref. egyházkerület örömnapijai.” Patay Károly. — „Vegyes közlemények.”

Vadászy Pál f.-borsodi esperes lelkesz-értekezlet megnyitó beszéde.

Tisztelt értekezlet!

Ha tekintjük azt a lázas tevékenységet, a mely korunkat, közelebről hazánkat jellemzőleg egész belsőnk, egész érdeklődésünket lefoglalja; ha megfigyeljük az örömnak, a lelkesedésnek azon nemzetünk minden rétegében nyilvánuló fel-fellángolását, melynek tüzeiben ezredéves multunk feletti öröm- és hálaérzelmeink nyilatkoznak: szinte jól esik, ha elvonulva a világ zajától, összegyűlhet szerény kis körünkben és csendes zajtalan tanácskozásban eszméket cserélhetünk s ilyen módon egyrészt a fokozottabb mérvű önművelődés kinálkozó alkalmait megragadva, azokat saját javunkra fordíthatjuk, másrészt pedig elmélkedvén multunk, jelenünk és jövőnk felett, azokból hivatalos kötelesség-körünk összes ágait és a lelkeszi józan prudentia számára felhasználandó tanulságokat vonhatunk.

Nincs itt fény, nincs csillogás, de nincs is arra szükség; az egyszerűség sokszor a nagyszerűség melegágya, melyből — mint a betlehemi bölcsőből — évezredekre szóló eszmék, igazságok és intézmények alapvető gondolatai kelnek ki. Minket, szerény, egyszerű munkásokat nem csalogat a világi hírnév, dicsőség utáni vágy — korunknak e lázas betegsége — mert mi Jézustól és az apostoloktól csak egyszerű szegénységet, minden feltűnést kerülő szerénységet tanultunk s ez jellemzi ma is egyházunkat. Elmondhatjuk a költővel:

„Az én vágyam nem sziklára fészkel,
Megelégszik kis bokor tövével.”

Lévay.

A mi életfeladatunk a csendes, zajtalan, de áldásos munkásság, nem elvonulni egészen a világtól, mint a csiga saját héjába, hanem elfogadva a társadalmi életnek állásunk tisztességéhez illő kínálkozásait, itt is Jézust kell követnünk, ki együtt mulatott néha a bűnösökkel, vámszedőkkel, de nem azért, hogy velők együtt egyék és igyék, hanem azért, hogy társaságos érintkezéseivel is javítsa őket; vagyis áron is megvette a jó alkalmat a szív és lélek képzésre nemesítésre. Ez a mi lelkeszi, összes lelkeszi működésünknek is fény- és központja, mely felé irányulnia kell minden törekvésünknek.

De az a főkérdés, hogy miként tegyük ezt? miként

tegyük működésünk eszközeit közkeletűekké, építhetősüakká most, midőn nem elégszik meg korunk nemzedéke egyszerűen csak a *tejnek italával*, hanem valami éltetőbb, táplálóbb után vágyakozik, a mit élvezettel felhasználhasson lelki szomja és éhsége lecsillapítására? Az idő halad s vele együtt nőnek az igények, a vágyak is, melyeknek kielégítése, főleg miveltebb híveink között, valóban igazi gondot ad mindnyájunknak, kivált az egyházpolitikai törvények által teremtett új helyzetünkben.

Ugy látszik, mintha eddigi működésünk módja, eszközei, eredményei a mai kor irányával, műveltségi fokával nem állanának párhuzamban, s mintha tudományos műveltségünknek — egyik egyházi lapunkban említett hiánya miatt gyorsan sülyedne állásunknak tekintélye is. Hogy mennyiben van igazsága ez állításnak, azt nem vitatom, de azt igen is mindnyájunk által tapasztalt igazság gyanánt mondhatom ki, hogy korunk tulságosan reális irányba kezd nagy mértékben elfordulni működési körünktől, annak kellő méltánylásától.

De én e felett sem nem csodálkozom, sem kétségbe nem esem, mert ez a mai kor ferde irányának, materiális gondolkozásmódjának természetes következménye. Jelen korunk a lázas tevékenység, a nyílt verseny kora! Maga az állam nyit erre utat, sőt maga is sok téren és sok tekintetben nyílt versenyző. De ez nagyon természetes; sőt szükséges is, hogy mindenki saját tehetségének, képességének, sőt kedvének is megfelelő tért és munkakört találhasson, a hol egyéniségét jobban kifejezheti, s így nagyobb sikerrel működhetik. Ebből indul ki a munkafelosztás elvének gyakorlati alkalmazását előtérbe toló állam is, midőn az egyháztól különválva, saját céljai érdekében működik, s az eddigigéig teljesen különböző felfogással, s egyházunkat majdnem egészen magára hagyva annak számára új helyzetet teremt. Ez új helyzetben keletelni kell tudni magunkat, ami nem is olyan nehéz, csak egy kis körültekintési kedv, szorgalom ne hiányozzék.

Nem hiszem, hogy mi a saját lábunkon ne tudnánk állni, sőt járni, csak helyesen fogjuk fel hivatásunkat s feladatunkat az állam által érintetlenül ránk hagyott kincsünkkel, a vallással szemben s ennek minden fokozaton való bölcs és tapintatos plántálására nézve. Igen! a vallás és általában az egyházi élet körébe eső tantárgyak azok, a melyek saját intézkedési jogunk és hatóságunk körébe esvén, azokat mint céljaink eszközeit szabadon felhasználhatjuk s az iskolai tanításnál, — természetesen a többi reál-

tantárgyak hátránya nélkül — úgy beoszthatjuk és úgy alkalmazhatjuk, hogy az iskolából kikerülő növendékek vallásos tovább-képzéséhez, sőt neveléséhez biztos alapot képezzenek. A bibliai és történelmi alapra kell szerintem a vallásnevelésnél helyezkednünk, vagyis a bibliát és egyháztörténelmet kell a tanításnál őket megillető tekintélyre emelnünk. A bibliai és egyháztörténelmi nagy alakok élet- és jellemrajza, az azokból vont erkölcsi tanúságok, a századok harcaiból megtisztulva és megerősödve kikerült eszmék, igazságok cultusára való felhívás, buzdítás, — mind oly építő változatai a vallásos nevelésnek, melyeket, főleg az ismétlő iskolában, használhatunk sikerrel, hol már nagyobb fokú felfogással van dolgunk.

De nem esem kétségbe a mai kor vallásos hidegsége, sőt divatosá fajult hitetlensége miatt azért sem, mert ez a tetszelgő nézet nem reális, komoly tudományosság, nem történetileg igazolt bölcsesség, hanem az u. n. álliberálisism eredménye, a mi általában minden egyházas színezetű eszme és tény cultusa iránti tiszteletlenségben határozódik; de a melynek csak azok ülnek fel, a kik azt hiszik, hogy ez a mai modern miveltségnek, korszerű szabadelvűségnek nemcsak egyszerű mutatója, hanem logikai követelménye is. Pedig ez nem áll, mert az igazi, valódi miveltség nem zárta ki soha és nem zárhatja ki a vallásosságot, mert a kettő tesz egy egészet, mint az ész és szív egy belső embert.

Az állam mellett az egyház egyik lényeges tényező, a mennyiben az nevel neki engedelmes, törvényiszteelő és hazaszerető honpolgárokat. Jaj volna az államnak, ha alkotmányos szervezete, törvényeinek tisztelete minden vallásos egyházi neveltség nélkül csak a nyers tömegre volna fektetve. Az egyház az állam részére egy nevelő iskola, melyben a szív és lélek-képzés lévén a fő, a természeti ember magasabb czélok munkájává képeztetik úgy az egyházi, mint a polgári munkatér számára. Igaz, hogy a tanítás az állam által is eszközölhető, de annak fényt, zománcot, hogy az szív és lélek-nemesítő hatású nevelés is legyen, csak a vallás adhat.

Ez okok alapján látom én a lelkészi pálya jövőjének képét derültebbnek — s ha anyagi helyzete biztosított — vonzóbbnak. Az egyházi élet iránt mutatkozó jelenkori hidegség, sőt részvétlenség, én azt hiszem, nem sokáig tarthat. A mai kor fényt, dicsőséget, boldog anyagi helyzetet kíván s ennek fokai szerint mérlegei minden hivatalos állást; — a mi állásunk pedig ezek egyikével sem dicsekedhetvén, még jelenleg nincs a pályaválasztó ifjúságra nézve vonzó hatása. De ha — a mint a közeljövő biztatásai csalogatnak — a lelkészek anyagi helyzete jobban rendezve, s az anyagi gondtól biztosítva lesz: emelkedni fog a lelkészi pálya becse, a lelkész munkakedve, önmivelési szorgalma, s így nagyobb lesz tekintélye is.

Ne legyünk tehát a költő szerinti *csüggedt madarak*, kiknek keblét a jövőbe vetett hit és remény sem tudná már lelkesíteni, pályánk nemesebb hivatása, eszményi oldala, jelentősége iránt kellő respectusra emelni; csak az a fő, hogy legyünk hívek a ránk bízottakban, tartsuk meg állásunk tekintélyét jellemünkkel, szorgalmunkkal, állásunkhoz illő magaviseletünkkel; így a sivár jelen boldog jövőt, a boldog jövő pedig egy hivatása, tudományos készültsége magaslatán álló új generációt fog teremteni, melyre büszke önérzettel fog tekinteni a jövő egyháza, s a századok viharai között sokszor megtépett — de mindig újra éledt protestantismus.

Ily érzetek és gondolatok hatása alatt szívem lelkem melegével üdvözölve a mélyen tisztelt értekezleti közgyűlést, annak jelen ülését megnyitottnak nyilvánítom.

Hogyan lehetne istenitisztelestünket lélekemelőbbé tenni?*

Az emberiség történetének tanúsága szerint, a különböző vallású népek hitéletének nyilvánulásai, leginkább a *cultusban*, az istenitisztelestben nyertek kifejezést; nemcsak, hanem abban, mint egy csúcspontra olvadtak egybe. Ezt mutatja a ker. vallásnak is immár csaknem kétezer éves multja, több-kevesebb eltéréssel, amennyiben az őskereszténység kora, valamint a reformáció ideje óta a különböző protestáns felekezetek vallási érzülete, nem pusztán a hitre s a templomra, hanem a mellett az életre, vagyis az erkölcsiségre is szorítkozott. Az evangéliumi ker. vallásnak, közelebbről reformált egyházunknak ugyanis nem lehet kizárólagos célja a templomi cultus, hanem azzal karöltve: a gyakorlati kereszténység, a tiszta erkölcsi élet, az apostolnak amaz utasítása szerint: a ti hitetek mellé ragaszkodjatok jó cselekedeteket! És bár helyes keresztényi szempontból nem lehet beszélni külön hitről erkölcs nélkül és megfordítva erkölcsiségről hit nélkül, vagyis a vallást nem lehet kiszakítani a gyakorlati életből: a hívő lélekre nézve a valóságban mégis úgy áll a dolog, hogy az ő vallás-erkölcsi életének symboluma, sőt központja a templom; vallásos kötelemi teljesítésének legmagasabb kifejezése, megjelenési alakja a cultus, az istenitiszletei cselekmények, és megszoktuk — bár nem mindig helyesen — valakinek vallásos érzületét a templomgyakorlás, a cultusban való részvétel mértéke szerint bíráltni el.

De hát lélektani motívum az, mely a gyarló, annyi kísértésnek alávetett halandót a templomba küldi, annak a házába, akitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék; — lélektani motívum az is, ha úgy van meggyőződve, hogy az isteni-tisztelet általában a cultusban való részvételével, legfőbb vallási kötelességének tett eleget. A hívő keresztény úgy van a templommal, mint a mythologiai Antaeus a földdel; az élet ezen bajai által leveretve is, újult erővel távozik onnan. Ugyancsak lélektani motívumon alapul a buzgó embernek azon igyekezete, hogy az ő cultusa a képzelhető szépet, jót, fenségest egyesítse magában, méltó legyen az mind tisztelete tárgyához, mind önmagához. És tényleg azt látjuk minden idők és népek vallásának cultusában, hogy a mi nagyszerűt, fenségest az illető vallás hívei kifejezni tudtak: odahelyezték vallási szertartásaikba. Az már ismét más kérdés, hogy a különböző kor gyermekei, mit tartottak nagyszerűnek, fenségesnek? hanem az tény, hogy a Dávid király szelíd hárfája, a jeruzsálemi templom mesés fénye, gazdagsága; a rézbőrű indián fantasztikus ugrándozása a szent tűz körül; a brahmánok rejtelmes pagodái, akár a róm. katolikusok szemképráztató szertartásai s a mi protestáns egyszerű, lélekben és igazságban való gerjedezésünk: mind egy célra szolgáltak s szolgálnak különböző korok és vallások műveltségi fokának mértéke szerint; ezért van az, hogy mindenik vallás története egyuttal kultur-historia is.

Az elmondottakban megvont kereten belül ma-

* Az a-borsodi egyházmegye m.-keresztési lelkészi köre azzal bízta meg ez értekezés íróját, hogy ezt, mint a kör által úgy egészében, mint részleteiben elfogadott véleményt, szélesebb körben való elterjedés, megvitatás céljából a „Sárospataki Lapok“-ban tegye közzé.

radva, nem lévén célunk jelen alkalommal a különböző vallások szertartásainak kulturhistóriai elemzése, hanem csak annak megvitatása, hogy *miként lehetne a mi ref. vallásunk szerinti templomozásunkat, helyesebben istentiszteletünket lélekemelőbbé tenni?* — noha én szigorúan meg vagyok győződve az alább elmondandók igazságáról; mégis nem akarván a rendelkezésünkre álló, különben is rövid időt a t. értekezet elől teljesen lefoglalni: csak röviden fogom idevonatkozó nézeteimet elősorolni.

Ugy hiszem, t. értekezet! abban mindnyájan egyetértünk, hogy istentiszteletünk többé, vagy kevésbé lélekemelő volta, az istentiszteletünk körül szereplő tényezők milyenségétől függ. Nézetem szerint négy ilyen tényező van, mely figyelmünket, vizsgálódásunkat, bírálatunkat magára vonja e tekintetben; u. m. 1. *Az istentisztelet helye*; 2. *Maga a cultus*; 3. *A lelkész*; 4. *A templomi gyülekezet*.

I.

Vizsgálódásaim során első helyen tűnik szemembe az Isten háza, a mennyország előcsarnoka, mint istentiszteletünk helye.

Ha ügyes-bajos dolgaink olykor-olykor egy-egy földi nagyság házába vezetnek, igen természetesen nem közönséges hatással vannak reánk az ott észlelt, nem mindennapi dolgok. A meglepő csín, a kifogástalan tisztaság, rend, a drága butorok, művészi becsű képek, tágas, boltíves termek stb. kétség kívül emelni fogják a különben is előkelő személy iránt már ugyis érzett tiszteletünket s egész ünnepélyes hangulat vesz rajtunk erőt, mire a nagy úr elé jutunk.

Vajjon, — e hasonlat mellett maradván, midőn a minden hatalmasságok hatalmassága elé kívánczunk, ha már a harangok hívogató szava bizonyos ünnepélyes érzésekre hangol, — nem romlik-e el az ünnepélyes hangulat? vagy ha még nincs meg, fel fog-e ébredni, mikor a ma még mindig nagy számban található, sokszor ütött-kopott, sokképen megviselt, néha a botrányosságig pókhálós, gazdátlan hajlékba belépünk s talán testi egyensúlyunk veszélyeztetésével végig baktatunk az elrongyolt kövezeten ülőhelyünkig? feletünk a vakolatlan gerendázat; két oldalt a kitört ablaküvegeken keresztül ugyancsak halljuk a szélnek zúgását, *melyről nem tudjuk, honnan jő, és hová megy?* s mindez annak az istennek a házában, a kit az egek egei be nem foghatnak, de a kit mi, ezen minden dísz nélkül való helyre akarunk erőszakolni?!

Hát én is tanultam az első keresztyénekről, hogy a római üldözések alatt a sötét katakombákban, temetőkn, erdőkben és barlangokban nagy lelki épülettel végezték istentiszteletüket; ismerem a reformáció viharos századaiból prot. őseinknek is szinte emberfeletti lelkesültségtől megszentelt buzgóságát, melylyel isten házává avatták azt az egyszerű *széna pajtat*, mely szükségből lehetővé tette, hogy vallásos érzésüknek áldozzanak benne; de más dolog az, hogy *mit mikor tehetünk*, ismét más az, *mit hol teszünk*, *mikor módunk van rá?*

Az ismeretes protestáns szegénység szorító bilincseit érezve magam is, nem mondom, hogy építsünk bazilikákat, monumentális egyházakat; de azt vallom, hogy egy kis jó akarattal, meglevő templomainkat tiszta, nyájas, vonzó, hívogató helyekké tehetjük. Ha kényelmi szempontból nem változtathatjuk is falusi templomainkat modern *hallgató-termékké*, de legalább az egészségre nem veszélyes, léghuzamtól mentes gyűl-

helylyé teheti a legkisebb község is templomát, ahol minden esetre *lélekemelőbb* szól az ének, száll az ima, hangzik az ige, mint a fentebb rajzolt rozoga épületekben. Nem habozom kimondani azon meggyőződésemet sem, hogy mennyezeteinken, a most is ott található primitív figurák helyett, *egy-egy művészi úrvacsorai kép*, vagy *az olajfák hegyén lejátézdott szomorú jelenetet tárgyazó festmény*, nagyban emelné a templomi hangulatot. De ha a protestáns puritánizmus még mindig félne a képzőművészettel kezdet fogni: akkor legalább arra kellene törekednünk, hogy a nagy ritkán alkalmazott meszelés helyett: egyszerűen bár, de ízlésesen festessenek ki templomaink.

II.

Önként merül fel előttem továbbá vizsgálódásaim folyamán az a kérdés: *vajjon maga a cultus, istentiszteletünk úgy, a hogy az rendezve van, eléggé lélekemelő-e?, nem szorult-e az is, a haladó idők során javításra?*

Ismeretes mindnyájunk előtt, hogy a ker. egyházak most meglevő istentiszteleti rendje, a cultus, nem eleitől fogva a mai alakjában volt meg, hanem idővel, lassanként fejlett az ki a mutatózó szükséghez, a növekedő igényekhez, nem egyszer a hatalmi szempontokhoz képest. Ref. egyházunk cultusát is, sőt mondhatjuk, magát egyházunkat is, a róm. kath. egyház lélek nélkül való cerimóniáinak a végletekbe vitt tulhajtása s az evangéliumi egyszerűség utáni vágy hozta létre. Negyedfél száz éve, hogy magyar ref. népünk azon a módon imádja istenét, a hogy aztma is cselekeszszük. És ha arra a kérdésre akarunk felelni, hogy istentiszteletünknek ez a módja eléggé buzgósággeltő, lélekemelő-e: csak arra kell utalnunk, hogy ez a forma, ez a mód immár negyedfélszáz éves és akkor egyuttal megmondtam azt is, hogy — miután a mód, a forma az izlésnek idő szerint való megjelenési alakja, hogy úgy fejezzem ki magamat: *stylusa*, — ma az előhaladott s a választékosság iránt nagyon is fogékony korunkban többé nem teljesen megfelelő; nem lehet az, mert túlszárnyalta maga a fejlettebb izlés; hiszen maga a vitatás tárgyát képező kérdés, hogy *miképen tehetnők istentiszteletünket lélekemelőbbé?* már maga is a mellett bizonyít!

Értsük meg azonban a dolgot jól. Nem maguk az istentiszteleti cselekmények vesztették el vonzerejüket, hanem az a mód igényel javítást, változtatást, melyen azokat gyakoroljuk.

Reformátoraink az apostoli egyszerűségre óhajtván visszavinni az egyházat, annak liturgiájából száműzték minden oly cselekményt, melyet az ő egyház nem gyakorolt. All tehát cultusunk éneklésből, imádkozásból, igehirdetésből és a szent sakramentumok kiszolgáltatásából.

A sakramentumok kiszolgáltatásának módja adva van a szent írásban; az különben szereztetésénél fogva magában hordja megindító, lélekemelő hatását: tehát azon nemcsak nem szükséges, de nem is szabad változtatni. Itt csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a húsvéti úrvacsora osztást, már csak az úrvacsora igazi rendeltetésénél fogva is, Nagypéntekre kellene áthelyezni; a böjti úrvacsorázást nem tudjuk prot. szempontból indokolni; az újbóri úrvacsorát, részint azért, mert az országnak egy jónagy részében különben sem természetnek bort, részint a filloxera által tünkre tett vidékekre való tekintetből, minthogy különben is *háladózat* jellegét szokták az újbóri úrvacsorának kölcsönözni, a mi, valljuk meg, paradoxon

épen az említett helyeken — elhagyandónak vélem; hanem az unitáriusok példája szerint, az új kenyéri urvacsora mellőzésével, *késő ősszel a kettő helyett egyszer vélném kiszolgáltatni az úrvacsorát, mint a földnek egész évi mindennemű hasznáért felmutatott háládózatot*. — ha már az úrvacsoráról egyáltalán, mint ilyenről beszélni lehet; ritkában osztatván az ki: tömegesebben járúlnának hozzá a hivek.

De mit szóljunk az éneklésről, melyben a mi viszonyainkkal sehogy sem találó és sokszor homlok-egyenest ellenkező zsidó zsoltárokat zengedezünk és pedig hogyan? „A kánpadra húzott kegyesség szánalmat gerjesztő vallatási kiáltószava az igen sok esetben, nem pedig a túláradt s a kebelben többé már meg nem férő vallásos érzelem, a mint az az emberi hang szárnyára kél s ég felé emelkedik” — mondja igen találóan Mitrovics, egyik idevágó munkájában. Leszámítva, hogy a zsoltárok egy egészen más kor, más nép történeti vonatkozásait adják gyülekezeteink számára, mostani énekes-könyvünk 1812-ben készült; a maga elavúlt, sokszor izléstelen kifejezéseivel valóban rászolgált, hogy tisztelettel könyvtárunkba helyezzük a régmúlt idők tisztos emlékei közé.

Bezzeg a Pósa Lajos ezredévi énekét igazi lelki buzgósággal énekelte a minapában egész Gömör! miért nem lelkesíti egyházunk prot. költőinket himnuszok, templomi énekek írására? Bizony-bizony, szinte szemrehányóan kérdezhetjük az énekügyi bizottságtól: nehezen születő új énekes könyv, hol kiesel az éji homályban? Hát még az éneklési módor? meg a diktálás címén még mindig megtúrt ordítózás? Valóban örül az ember lelke, ha egy-egy énekkar is rázendíti olykor-olykor s szabatos és művészies énekével ünnepi érzésünket igazi útja felé tereli. Svájcban minden gyülekezet négy hangra énekel s feleslegessé válik az orgona. Az orgona, ez a kiválóan hangulatköltő templomi hangszer, lassankint polgárjogot nyer templomainkban, de úgy látszik, a legtöbb helyen szerepet cserél, a mennyiben a gyülekezeti éneket *nem kíséri*, mint kellene, hanem *vezeti*, mint nem kellene.

Hátra van még, hogy szóljak igehirdetésünkről. Ez egyházi szertásunknak legkiemelkedőbb része. Ez van hivatva arra, hogy a templomi hangulatot, éber figyelmet nemcsak hogy fentartsa, hanem az ismeretközlés által a vallásos érzést, ott kinn az életben, nevelő hatásúvá tegye. Az igehirdetésre szerény észrevételem az, hogy a tulságos sok és nagy adagolás miatt, e tekintetben ref. gyülekezeteink túltengésbe esnek. Hogy mennyire nem érzük el sok esetben az igehirdetés által az óhajtott célt, elég arra a sajnálatos tapasztalatra utalnom, hogy hiveink a felvont figyelem és lelki emelkedettség helyett, magunk által is legszebbeknek ítélt tanításaink alatt, nagy kegyesen elszenderednek az Úrnak árnyékába. Délig is, délután is predikáció: sok a jóból; nem bírják meg ezt a sok és tegyük hozzá: nehéz szellemi eledelt, különösen falusi gyülekezeteink, melyeket inkább tejnek itálával és méznek ételével kellene táplálnunk,

Vagy talán más alakban kellene néha-néha az ígét hirdetni? En lelkészkedésem óta, a délutáni órákban bibliát magyarázok, természetesen nem olvasva, szabad előadásban, és — minden bizonynyal, a változtatás okáért, — hat év leforgása alatt nem láttam délután egyetlen alvó embert templomunkban, akkor, mikor délelőtt a csakugyan jól betanult, szónoklati szabályok szerint előadott, de a gyülekezetre sablonszerűvé vált predikáció alatt csak úgy bóbis-

kolnak, még presbiter uraimék is. — Agyon prédikáljuk hiveinket, mondja valamelyik egyházi írónk. Katolikus atyánkfiaiánál a bőjti predikációra csakugy seregel a mindenrendű és rangú nép; valószínűleg azért, mert ritkábban kapják az ígét.

En nem érzem magamat arra hivatva, hogy egy új liturgikai tervezettel álljak elő; de azt érzem, hogy istenitisztelestünknek mostani rendje nagyon is egyhangú; a gyülekezetnek kevés cselekvőség jut benne. Olvasom, hogy a francia reformátusok nagyhirű lelkésze, a párisi oratorium egykori papja, Bersier, egy olyan liturgiát honosított meg, melyben a gyülekezet, a mi úrvacsorai közgyónásunkhoz hasonlóan, passiv szerepéből kiszabadítva, fenn hangon való feleletek és imák elmondása által élénkebb szint ad az egész cultusnak s az ily módon tartott istenitisztelest nagy látogatottságnak, éber figyelemnek örvend.

III.

Istenitisztelestünk lélekemelőbbé tételének harmadik, de igen is elsőrendű tényezője a lelkész, a kinek tudományán, lelkiismeretes buzgóságán, lan-kadatlan kitartásán, hogy ne mondjam: személyes jóakarátán fordul meg sok esetben egy egész gyülekezet hitélete, magának az evangéliumnak sorsa ott, abban a gyülekezetben. Értekezői tisztemhez tartoznék, hogy — sine ira et studio — mindazt elmondjam, amit úgy itélek, hogy a lelkész az istenitisztelest lélekemelőbbé tételére tehet, de ez alól felold engem azon körülmény, hogy mindnyájan lelkészek vagyunk s e tekintetben mindenki legjobb tudása szerint jár el.

Van azonban, a mit nem hallgathatok el, mint olyat, mely nagyon közről érinti a szóban levő tárgyat. Ez az, hogy mig alig van hasonló állás, melytől oly sokat várna az élet, a társadalom, a hivatal: addig alig van állás, melynek oly sokkal adós maradna az élet, a társadalom, a hivatal, mint épen a lelkészi állás. Már maga Luther, a nagy reformátor érezte ezt, és sok elmeéllel, a keserű humoron is átszűrődő igazsággal így nyilatkozik *Tischreden* cz. művében: „Hat kellék legyen meg a hitszónokban, hogy őt a világ szeresse: 1, *hogy tudós*, 2, *hogy tiszta ki-ejtésű*, 3, *hogy ékesszóló*, 4, *hogy szép ember legyen*, *hogy a leánykák és kisasszonyok szerethessék*, 5, *hogy pénzt ne fogadjon el, sőt inkább ő adjon*, 6, *hogy olyat beszéljen, amit örömmel hallgatnak*.”

Hogy a mai világ mennyivel toldja, vagy kevesebbit meg a Luther fölvételét, azt nem vitatom, de az már csakugyan nem felemelő a lelkésznek sem személyére, sem működésére, hogy ez a sok igényekkel megterhelt pálya, még a 800 frtos fizetési minimum enyhét adó kikötőjébe sem tud bevezetni; holott bizonyos, hogy az a lelkész, kit anyagi gondok sujtának le a föld poráig, még szent szolgálatában is szárnysegetten fog vergődni a középszer színvonala alatt, nem hogy szereplése lélekemelőleg hatna akár magára az istenitisztelestre, akár a templomi közönségre; másfelől mindaddig, míg a lelkészválasztás, a sokszor nagyon is *e világból való* okok miatt vívott pártdukkodás szomorú emlékeit hagyja hátra számtalan esetben: épen maguk a lelkész-választási módok teszik kétségessé a lelkésznek, legalább a gyülekezetnek egy bizonyos részénél, az istenitisztelest emelésére irányzott törekvését. Egy nagy port felvert s az utolsó fórumig megfélebbezett lelkész-választásnál, a kisebbségben maradt választók, halálig el nem tudják feledni,

meg nem tudják bocsátani, hogy az a pap, az ő akaratjuk ellenére áll ott abban a kathedraban: éppen azért vagy templom-kerülőkké lesznek, vagy ha el-elvetődnek is oda néha: a lelkész szereplése nem igen fogja emelni bennök az ünnepi hangulatot.

Üdvös reform kell tehát ebben a tekintetben is, mely míg egyfelől a lelkésznek anyagi gondoktól ment életet biztosítson, másfelől a választási botrányok kiküszöbölésével sok akadály elháríthatnák a lelkésznek sikeres működése elől, még templomi szolgálataiban is.

IV.

A negyedik tényező az istenitisztelel lélekemelőbbé tételére, maga a gyülekezet, a templomi közönség.

Protestáns istenitisztelestünk varázsereje, lélekemelő és lélekreható volta éppen abban rejlik, ha az ének szavai szerint „a több hivek seregével, szíveinknek örömeivel, az Úr házában megjelenünk.” Mi lelkészek, szinte első sorban tapasztaljuk a gyülekezet tömeges jelenlétének istenitisztelestünkre gyakorolt felemelő hatását; úgy érezzük olyankor, mikor nagy közönség van együtt, hogy még az igehirdetés is jobban esik, zengzetesebb az ének, fennszárnyalóbb az ima, ha könyörgésünk egy buzgó gyülekezet egygyéolvadt óhaját emeli az áhitat szárnyain. De éppen az az általános hangoztatott panasz, hogy nincsenek többé telt gyülekezetek; az Úr házában kívánsága nem emésztí többé a szíveket; terjed a közöny, rohamosan pusztít az egyháziatlanság, szaporodnak az üres templomok!

Tisztelt értekezlet! Ez nem mai keletű baj; atyáink is erről panaszkodtak, s ha ezen betegség gyógyítására írt keresünk: szinte hallani véljük a klasszikus római költő felkiáltását: infandum, regina jubes renovare dolorem!

Annyi bizonyos, hogy a mai korszellem reális, vagy inkább materiális iránya nem kedvez egyetlen vallásnak sem; és mindég is úgy volt, hogy a vallásos buzgóság emelkedése vagy hanyatlása, egyenes arányban állott a társadalmat mozgató irányeszmékkel. Ideáлизmus, magasabb mennyei igazságok, a siron túli üdv és örök élet keresése hozta létre a ker. egyházat; az ideáлизmus jellemzi a közép korban kifejlődött lovagi intézményt; ez küldi a népek százazreit, halálmegvetéssel a keresztes háborúkba; ez hatja át, mint a pünkösztí lélek megnyilatkozása a reformáció korát; és az ezen nagy időket jellemző vallási buzgóság a nagy célok kivívására egyesült társadalom mozgató eleme; az egyes egyén nem külön akar célt érni, sőt a nagy cél érdekében életét is szívesen áldozza, csak az elv, az eszme győzzön; — megfordítva áll azonban a dolog a realizmus korszakaiban. Itt nincsenek egyetemes, nagy célok; itt ki-ki a saját egyéniségét igyekszik előtérbe helyezni, legtöbbször a mások rovására; ki-ki inkább csak a saját sorsával törődik, kinek-kinek a saját énjé az első.

Hogy a vallási buzgóságnak ezen nem kedvező irányzat megváltoztatására, a templomi istenitisztelek megnépesítésére, mily befolyással lehet lelkészi működésünk: e kérdés megvitatása már nem tartozik értekezésem körébe; az a sokat emlegetett és sürgött belmissió, cura pastoralis feladata; én itt csak rámutatok arra, hogy éppen istenitisztelestünk lélekemelőbbé tétele céljából vissza kell hódítanunk mindinkább kevesbedő templomi közönségünket.

Röviden összefoglalva az elmondottakat, isteni-

tiszteletünket ezek fogják magasztosabbá, lélekemelőbbé tenni: 1. Izléses, célszerűen berendezett, a szemnek is tetszős, a lélekre is felemelőbb hatással bíró templom. 2. Liturgiánknak a mai fokozottabb izléshez alkalmazott módosítása. 3. Hivatásának magaslatain álló lelkész. 4. Buzgó templomi gyülekezet.

Szalóczy Pál.

TÁRCA.

A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.

(Folytatás.)

II.

*Illustrissime Comes et
Colonelle, Domine Domine
mihr Gratosissime!*

Gratosae Illustritatis
Vestrae literae Praga Bohemiorum, de dato diei 2-ae junni anni currentis scriptae, redditae sunt mihi sub finem ejusdem mensis, quibus humillime susceptis, probe intellexi, post interventu de Christiana Tolerantia, Augustissimi Imperatoris, et regis Apostolici, Dni Dni nostri clementissimi Regia Decreta, Illustrissimam Dignitatem Vestram, dignatam fuisse, in spiritualium consolationem, et animarum curam subditorum suorum helv. confessioni Addictorum, in Inclyto suo dominio Richenburghensi de Gentium, de idoneo Pastore et Ludi-Magistro in Bohemiam submitiendo, Gratosae dare Mandata. Quo ipso vere pio et provido, non minus Illustritati Vestrae gloriosissimo, quam subditis proficuo et salutari instituto; praeter illam Honorem et Praerogativarum, dignitatem, quam illustritas Vestrae, et Inclyta Gens Kinskyana, praeclarissimis Heroicis Virtutibus, in re civili et militari promeruit, cumulatam christianarum virtutum accesserunt auctoramenta. Quibus commota Illustritas vestra, de subditorum suorum, non solum externo et corporali commodo et

Méltóságos Gróf és Ezredes úr, kegyelmes Uram!

Kegyelmes uramnak folyó évi junius másodikán Prágában, Csehországban kelt levelét ugyanazon hónap végén megkaptam, a melyet is alázattal fogadva, abból megtudtam, hogy a Felleges császár és Apostoli királynak, a mi legkegyelmesebb Urunknak, a keresztyéni türelemről kiadott királyi rendelete következtében azt a kegyes megbízást méltóztattott adni kegyesség, hogy a hírneves richenburghi uradalmában levő helvét hitvallású alattvalók lelki vigasztalására s csüggedt lelkőknek gondozására, nemzetökbéli alkalmas lelképásztor és iskolatanító küldessék Csehországba. Maga emez igazán kegyes és figyelmes s Méltóságodra nézve nem kevésbé dicsőséges, mint lekötelező, üdvös és dicséretre méltó intézkedés által ama tisztségek és előjogok méltóságán kívül, a melyet Méltóságod és a hírneves Kinsky nemzetiség kiváló polgári és katonai hősi eseményekkel érdemelt ki, — a keresztyéni erényekben való érdemei is bő mértékben gyarapodtak. Ezek által indíttatva Méltóságod, a maga alattvalóinak nemcsak külső, testi szükségletéről és táplálásáról, hanem ugyanazoknak lelki

per mansione, verum etiam de spiritali alimento iisdem providere non est dedignata.

Qua in re Illustritatis Vestrae voluntati et jussui obsequi et desiderio satis facere adnitens, cum consensu Consistorii Ecclesiastici Superintendentiae nostrae Cis-Tibiscanae, 1-a die mensis Julii ordinatum, ad obsequiosa Illustritatis vestrae servitia, et ad curam animarum, ac alia Ecclesiastica Ministeriae apud subditos Illustritatis vestrae Richenburgenses obeunda Fratrem nostrum Gentilitio nobilitate gaudentem *Franciscum Kovács*; ad Ludi-Magisterium vero exercendum probum juvenem *Michalem Vincentz*, submitto. Prior ille ad Ministerium Ecclesiasticum ordinatus, in *Alsó-Kementze*, in Inclyto Comitatu Abaujvariensi sita apud Specabilem Dominam Catharinam de Bártza, doctrinae et morum integritate tantam gratiam promeruerat, ut non sine singulari dolore cum a se dimitteret. Hic tamen vir eximius, tum ut Illustritatis vestrae mandato, tum consistorii nostri dispositioni semet obsequiosum praestaret, hanc vocationem ultro et lubenti animo in se suscipere non dubitavit. Ne vero et temporis ad itinerandum opportunitatem omitteret, neque communis Richenburgensis expectationem, praeter opinionem diu protrac-tam, diutius adhuc moraretur, loco mansionis suae movere coepit et itinere consinuato hodierno die ad me pervenit. Sed quid facerem, aliquamdiu anceps consilii eram: quum ante aliquos dies acceperim litteras Perillustri dominum Agentis nostri Viennensis; ex quibus attonito intelligo animo, Richenburgenses, nescio, an ex ingenii sui praeconceptione opinione, vel animo aliorum quorundam, status nostri aequae secum ignorantium,

eledeleéről gondoskodni — nem tartotta méltóságán alúl valónak. —

Ez ügyben Méltóságod akaratának és parancsának engedelmeskedni, szándékának eleget tenni igyekeztvén — a mi tisztán-inneni egyházkerületünk július hava 1-ső napján tartott gyűlésének hozzájárulásával — Méltóságod hűséges szolgálatára, a lelkek gondozására s más egyéb, a méltóságod richenburgi alattvalóinál előforduló egyházi szolgálatok végzésére nemes *Kovács Ferencz* atyánkfíát; az iskolatanítóság végzésére pedig *Vincentz Mihály*, jóra való ifjút rendelem ki. Előbbi az egyházi szolgálatra felavattatván, a nemes Abauj vármegyében fekvő *Alsó-Kementzén* Tekintetes Bárczay Katalin urhölgnél tudománya s jellemének feddhetetlenségével oly nagy kegyet érdemelt ki, hogy az őt nem közönséges fájdalommal bocsátotta el magától. Ez a jeles férfiú azonban egy részről, hogy Méltóságod megbízásának, más részről pedig gyűlésünk megállapodásának engedelmeskedjék, ezt az elhívást önként és készszívvel magára vállalni — nem habozott. Hogy pedig sem az utazásra alkalmas időt el ne mulasztja, se a richenburgi községe ne várákoltassa, még a hosszú késedelmezésen felől is: tartózkodási helyéről már *előindult* s megszaktítás nélkül utazva a mai napon hozzám érkezett. Egy darabig nem tudtam, mit tegyek, midőn néhány nappal ezelőtt kapom a mi tisztelt bécsi ügynök urunk levelét, a miből megdöbbenve értesülök arról, hogy a richenburgiak — nem tudom, ha vajon a maguk előre megfontolt véleménye következtében-e, vagy más olyanoknak, a kik a mi állapotunkkal nem ismerősök — fecsegésére hajolva, — nem a mi tisztán-inneni kerületünkben, ha-

sussuris dedito, non ex hac nostra Superintendentia Cis-Tibiscana, verum ex Trans-Tibiscana, Pastorem sibi ordinandum cuperent: prava hac informatione delusi, quasi hae duae Superintendentiae in doctrina. Helv. Confessionis ab invicem discreperent. Verum simul ac hoc intellexi, statim animo prospexi, hoc nuncium, ab hominibus sequiori informatione delusis esse profectum. Ideoque huc usque progredientem Ministerium, nec cum pudore remittere, neque ex animi quadam levitate ab incepto in nomine Dei suscepto resultum facere consultum judicans, fretus simul Illustritatis Vestrae aequanimitate, iter susceptum, eundem continuare jussi.

Illustrissimi Domine Comes! hanc Richenburgensium fluctuationem, zeloso noviter formandi, inter eos Religionis exercitii studio adtribuendum censeo: quo perciti tenerimo quodam animi sui sensu procul dubio sibi praemetuunt; ne forte errore et in adversentia sua insidiosae frudulenterque, a Doctoribus invitis illis obtrusis, vel semet illis obtrudentibus in re salutari *decipiantur*. Hoc si verum est, laudem sane meretur prudens eorum et adtenta haec moderatio, quod ad hortante sancto Johanne Apostolo, non omni spiritui credendum, sed probandos esse spiritus, aptissime judicent: nihil enim miserabilius est, quam in re gravissima, negotio scilicet salutis, labi per deceptionem.

Verum ad difficultatem, hanc eorum enodandam, forte non erravero, si pace eorum dixero, non omnes et singulos eorum, aequae liquido perspectum habere; Helv. Confessionem esse unam: eandemque per totam Hungariam, in

nem a tisztántuliból óhajtanak a maguk számára lelki pásztort rendelni: félrevezetve az által a helytelen felvilágosítás által, mintha ez a két egyházkerület a helvét hitvallás tanaira nézve egymástól eltérő nézetet lenne. Mihelyt én ezt megtudtam tüstént átértettem, hogy ez a hír későbbi felvilágosítás által félrevezetett emberektől került. Ennélfogva az idetörekedett egyházi szolgát sem szégyenszemre visszaküldeni, sem pedig Isten nevében kezdett vállalatától nyugodt lélekkel visszatéríteni nem tartván tanácsosnak, bízva egyszersmind Méltóságod igazságérzetében, őt megkezdett útjának tovább folytatására utasítottam.

Méltóságos Gróf Ur! A richenburgiaknak ezt az ingadozását a maguk körében a vallásgyakorlat újjáalakítását célzó féltékeny buzgalmuknak vélem tulajdonítani: ez által felizgatva, erőtlén s této-vázó lélekkel féltik magukat, hogy félelmökben s tudatlanságukban a tudósok által akaratukon kívül rábeszélve vagy önönmagukat rábeszélve valamiképen álnokul és ravaszul meg ne csalatassanak a szent dolgokban. Ha ez igaz, valóban dicséretet érdemel ez az okos és figyelmes tartózkodásuk, miszerint szent János apostol intelmét, hogy t. i. nem minden léleknek kell hinni, hanem meg kell próbálni a lelkeket is — a leghelyesebben belátják: nincs ugyanis nyomoruságosabb valami, mint a legnehezebb dologban, az üdvösség dolgában bukni el megcsalatás által.

Valóban eme nehézségek eloszlatására nézve, talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy összesen és egyenként nincs egyenlő, tiszta belátásuk: a helvét hitvallás egy és ugyanaz az egész Magyarországon, ehhez a vallás-

Ecclesiis et Scholis, huic Religioni addictorum, adeoque in utrisque Superintendentiis Cis- et Trans-Tibiscanis, imo in reliquis etiam, post Sacram Scripturam pro communi norma hujus Religionis haberi. Neque per leges Patriae, et principia Religionis nostrae ab ea recedere integrum esse: adeo ut perinde illis sit, sive hinc, sive illinc Pastorem sibi deligere, vel utrinque ordinatum, pro legitimo suo Pastore agnoscere. Utraeque itaque hae Superintendentiae aequali studio in eo laborant, ut Ecclesiis in Inclyto Regno Bohemiae et Marchionatu Moraviae Dei O. M. et Regis nostri Clementissimii numere noviter erigendis, idonei Ministri submitti possint. Sed id potius Bohemi Reformati una nobiscum condelendum habent, quod rari inter nos, rariores adhuc in Trans-Tibiscana Superintendentia reperiuntur qui linguae eorum vix mediocrem cognitionem habent, nisi communi studio, hunc in finem idonea subjecta praeparantur. Haec forte adtollendam eorum difficultatem sufficient.

Hos itaque nominatos Viros, ex gratiosa dispositione Illustritatis vestrae eorum emissos Illustritati Vestrae, tamquam Patrono in Inclyto Suo Domino jure Patronatus gaudenti, humillime praesento; simulque enixissime rogo oroque, ut eos, qui Patria, cognatis, amicis, et a deinceps *internos speratis vitae* honeste sustentandae emolumentissemet avellere, et tam dubiae fortunae et casui obicere semet passi sunt, gratioso suo favore et Patrocinio Illustritas Vestra complecti et in loco his peregrino Gratiosa sua tutela *adesse* et inter suos subditos de honesta eorum et condigna sustentatione dispositiones fieri benigne demandare dignetur.

hoz tartozó egyházakban és iskolákban, ugyancsak a két egyházkerületben: a tiszáninneniben és tiszántúliban, sőt a többiekben is a szentírás alapján mint közös zsínórmérték van meg. Sem hazánk törvényeiben, sem vallásunk alapelveiben attól eltérni nem szabad: annyira, hogy ezenkívül joguk van azoknak akár innen, akár onnan választani magoknak lelkipásztort vagy a bárhonnan rendeltet törvényes lelkipásztoruknak ismerni el. Ennélfogva mind ez a két egyházkerület egyenlő igyekezetel azon munkál, hogy a cseh királyságban és a morva őrgrófságban Isten kegyelméből s legkegyelmesebb királyunk jóakaratából felállítandó egyházaknak alkalmas (egyházi) szolgálkat küldhessen. De azt jobbára a cseh reformátusok velünk együtt sajnos dolognak tartják, hogy ritka közöttünk, de még ritkább a tiszántúli egyházkerületben, a ki az ő nyelvöket csak közepesen is ismeri, ha csak az e végre alkalmas alanyokat közös igyekezettel elő nem készítik. Ezek talán elégségesek az ő nehézségeik elosztására.

Ezeket a nevezett férfiakat tehát, mint a Méltóságod kegyes rendelése következtében kiküldötteket Méltóságodnak, mint Kegyúrnak, saját uradalmában kegyúri jogokat élvezőnek, a legalázatosabban ajánlom; egyszerűsmind igen-igen kérem s könyörgöm, hogy ezeket, a kik hazájuktól, rokonaiktól, barátaiktól s azonkívül a mi körünkben tisztességgel viselendő életpálya reménylett előnyeitől magokat elszakították s magokat oly kétes szerencsének és sorsnak alávetni elszánták — Méltóságod kegyes jóindulatával és pártfogásával támogatni és a rájuk nézve idegen helyen kegyes védelmében részesíteni s az iránt intézkedni méltó-

Quam cumulatissimam Illustritatis Vestrae gratiam, illi una nobiscum, humillimis obsequiis remererer conabuntur. Quod si alia ratione condigne praestare nequiverint: pro Illustritatis Vestrae incolumitate. Inclytae Domus augmento et florente statu, Consiliorumque posterio successu et quod omnia vitae hujus mortalis commodo supergreditur; pro animarum vero et sempiterna salute, jugiter coram Deo ac Patre luminum ardentissima vota, precesque condidi et sinceri peccatoris motu, quolibet die offundere non intermitto: in idque ope Dei adjuti omnem inpendent operam ut Populum Ministerio, et adolescentiam curae eorum concredendam, propter Salutarem eorum, earumque curam ita moderentur, ut magis magisque idonei evadant ad homagialia Regiae Majestatis, Inclyti Regni Bohemiae, Illustritatisque Vestrae humillima obsequia constanti animo obeunda. Quem infinem precor Deum O. M. ut omnes laudabiles eorum conatus suo spiritu regat, laboribusque eorum benedicat, ad majorem nominis sui gloriam, in quo voto Illustrissimae Dignitatis vestrae Gratiae enixe comendatus persevero.

Illustrissime et Magnificae Dignitatis vestrae
Miskolczini die 12-a
Septembris 1782

Samuel Szalay,
Ecclesiarum Helveticae Confessionii addictorum Districtus
Cis-Tibiscani Superintendens.
m. pr.

(Folytatása következik).

tassék, hogy alárendeltjeik között tisztességes s hozzájuk méltó ellátásukról gondoskodva legyen.

Méltóságodnak ezt a nagy kegyességét ők velünk együtt a legalázatosabb engedelmességgel törekednek kiérdemelni. És ha egyéb tekintetben nem tudnának is méltóképen kitűnni: méltóságod egészségéért, dicső házának növekedése s virágzásáért, terveinek kedvező kimeneteléért és a mi ennek a halandó életnek minden hasznát felülmúlja: lelköknek igaz, örök jólétért Isten, a világok Atyja előtt legbuzgóbban imádkozni s szívöknek őszinte, tiszta indulatjából könyörögni el nem mulasztják és Isten segedelmével minden fáradságukat arra fordítják, hogy a vezetésök alá rendelt népet és gondjaikra bízott ifjúságot azokra való üdvös gondviselés által úgy igazgassák, hogy mindinkább alkalmasok legyenek a királyi felségnek, a dicső cseh királyságnak és Méltóságodnak legalázatosabb szolgálataira és hódolatára, a melynek kész szívvel vetik alá magukat. E végre kérem a mindenható Istent, hogy gyámoltsa szent lelkével minden dicséretre méltó törekvéseiket s áldja meg munkájokat nevének nagyobb dicsőségére. Ez óhajtasommal — Nagyméltóságod kegyelmében különösen bízva — maradok

Nagyméltóságod stb. -nak

Miskolczon 1782. szeptember 12. napján.

Szalay Sámuel m. k.
a helyvét hitvalláshoz tartozó tiszáninnen kerület egyházainak superintendense.

KÖZÉLETÜNK.

Az a.-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése.

Az alsó-borsodi ev. ref. e. megye őszi közgyűlése f. hó 1-én, Miskolczon, az e. ker. főleánynövelde helyiségében tartatott meg.

A közgyűlést ugyanezen napon a közös lelkeszi értekezlet előzte meg, melyen a miskolci és keresztesi körök lelkeszi értekezleteiről felkerült ügyek tárgyalattak. Ezek közül a következő indítványok: — A tervezett új konfirmációi tankönyv készítették el s ebbe olyan imák vétessenek föl, melyeket a köznép nemcsak gyermekkorában, hanem egész életében, az életnek fontosabb viszonyaiban is lelki haszonnal használhasson; továbbá a lelkeszek nagyobb súlyt fektessenek a konfirmációi oktatásra s az oktatási idő legalább egy félévig tartson; végre, hogy a supplicacio megváltásából származott alap kizárólag rendeltetési céljára fordíttassék, — az e. megyei gyűlés útján az egyházkerületi gyűlésre terjesztettek föl.

Az értekezlet reggeli 8 órától 10 óráig tartott s ekkor Tóth Dániel esperesnek a mindenható Isten segédelmét kérő buzgó imájával megkezdett az e. m. közgyűlés. A zöld asztalt körülülte az e. megye tisztikara. Ugy látszott, mintha senki sem hiányoznék közülök! — pedig üres volt egy hely ott az asztalfőn, ott hagyta örökre az egyik elnöki széket az a szeretve tisztelt férfiú, kit 20 évi tanácsbírói buzgó működése után csak mintegy másfél évvel ezelőtt emelt a közbizalom a gondnoki díszes állásra; kihez, multjáról, tevékenységéről, az egyházi ügyek iránti meleg érdeklődéséről ítélve, szép reményeket fűztünk. Lengyel Sámuel e. m. gondnok nincs többé köztünk, váratlanul dőlt ki az élők sorából, porai július 20-ika óta a miskolci temetőben nyugsznak!

Esperesünk e szomorú valóságot az igaz és őszinte fájdalom hangján tárta fel és hozta a jelenvoltak emlékezetébe, méltatva esperesi jelentésében az elhunyt érdemeit, tolmácsolva a veszteséget, mely az ő elhunytá által a közügyet, legközelebb pedig az alsó-borsodi e. megyét érte. Elhunyt jelesünk emléke külön jegyzőkönyvi pontban is megörökíteni határozatott.

Ugyancsak esperes nagy pontossággal és lelkiismeretességgel szerkesztett féléves jelentésében intézkedéseiről ad számot, melyeket a közgyűlés, elismerésének kifejezése mellett, egytől-egyig helyben hagyott, s a jelentést egész terjedelmében kinyomatni rendeli.

Elnökül Szathmáry Király Pál — mint hivatalkorra nézve legidősebb tanácsbíró kéretett föl, ki e felhívásnak engedve, a közgyűlés üdvözlése mellett az elnöki helyet elfoglalta. Ezután Bodolay István, Fodor Pál megválasztott tanácsbírák és Huszthy Béla világi aljegyző tették le a törvényben előírt esküt s foglalták el hivatalaikat.

Beérősítették állomásaikba: Kovács Mihály hevesi, Sólyom Barna eger-lővői lelkeszek; Asztalos József t.-nánai, Mészáros Gábor atányi s Galgóczi Béla maklári tanítók; felvettették e. megyénk kebelébe Zarándi Bertalan és s.-lelkészül Miskolczra alkalmaztatott.

Az e. kerülettől nyerendő segélyért folyamodtak az ábrányi egyház és lelkesz, az egri egyház most szervezett tanítósága részére, özv. Gyöngyösi Sámuelné, özv. Szabó Józsefné, Nagy Simon mályii tanító; domestikai segélyt kértek a geszti, sályi, aranyosi egyházak és Somodi János bábai lelkesz. — Kérvényeik pártolóláig terjesztettek fel az illetékes helyekre.

A tiszá-oszlári és noszvaji egyházak a tanítói fizetéseket készpénzre változtatták; intézkedéseik helybenhagyattak. A lőrinczfalvai leány-egyház rendes lelkesztanítóságot akar szervezni. Örömmel járult e tervhez e. megyénk már csak azért is, hogy nem lesz többé szálka e kis egyház az egri tanfelügyelő szemében. — Az egri egyház a lelkeszi díjleveleket terjesztette föl megerősítés végett. — Ezek után néhány egyháznak belügyét érdekítő kérvény nyert elintéztetést s a tavaszi e. m. gyűlés határozatára beadott jelentések vétettek tudomásul.

Élénk figyelem és tanácskozás tárgyát képette Fekete József e. megyei tanügyi bizottsági elnöknek tanügyünk állapotáról valódi szakértelemmel és nagy gondnal szerkesztett jelentése, melyben örömmel jelzi, hogy nevelés-ügyünk a múlthoz képest szép haladást tett.

A mult iskolai évben megejtett iskolai körlátogatás osztályozása szerint 26 iskola kitűnőnek, 26 dicséretesnek, 25 kielégítőnek, 4 gyengének találtatott, kettő pedig nincs osztályozva.

Rendes iskolaköteles volt 3384 fi, 3190 leány, összesen 6574; iskolába járt 3292 fi, 3043 leány, összesen 6334. Ismétlő iskolaköteles volt 1079 fi, 1142 leány, összesen 2221; iskolába járt 993 fi, 959 leány, összesen 1952. Más vallásuak jártak iskoláinkba 227 en.

Egyházmegyénkben volt összesen 83 tanító, kiknek összes fizetése tesz 40232 ft. 01 krt, mely összegből átlagosan 484 ft. 72 kr jutott egyre-egyre, a mult évi 451 frt 51 krral szemben.

A jelentésben feltüntetett hiányok elenyésztetésére e. megyénk igyekezett a kellő intézkedéseket megtennie, a népiskolai tankönyvek magas árának leszállíttatása szempontjából pedig e. megyei tanügyi bizottsági elnököt bízta meg, hogy e tárgyban az e. ker. tanügyi bizottság elé terjeszsze fel észrevételeit és javaslatait.

A Sárospatakon tartandó s lelkesz-szenteléssel egybekötött e. ker. gyűlésre egyházmegyénk képviselőitől kiküldettek az elnökség mellett: Maklár Károly, Fekete József, Sólyom Gyula egyházi, Bárány Elemér, Mikuleczki István, Papszász Lajos világi tanácsbírák és Bodolay István főjegyző.

Az e. megyei időszaki tanács tagjaiul megválasztottak egyházi részről rendes tagnak: Nagy Ignác, póttagnak Maklár Károly és Sólyom Gyula; világi részről rendes tagnak Molnár Bertalan és Szathmáry Király Pál, póttagnak Mikuleczky István.

E. megyénk jövő tavaszi közgyűlését Heő-Papiban fogja megtartani.

A gyűlés esti 8 órakor ért véget.

B.

A dunántúli ev. ref. egyházkerület örömnapijai.

E sorokat még azon lélekemelő ünnepély hatása alatt írom, melyet a dunántúli ev. ref. egyházkerület s a szép és nagy multu pápai főiskola tartott e hó 12 és 13. napjain, a kerület központját képező Pápa városában.

Ekkor tartatott meg ugyanis első sorban a halálában is nagy, felejtethetlen emlékü Papp Gábor emlékünnepe s másodsorban az új püspöknek, Antal Gábornak hivatalába való ünnepélyes beiktatása, felavatása.

A kettős ünnepélyre 11-én érkezett meg Szász Károly, dunamelléki püspök, ki a mint elsíratta a néhai püspököt, úgy eljött emlékünnepején is részt venni s felavatni a nagy elődnek, bizalommal választott utódját. Vele együtt érkeztek: Darányi Ignác, a komáromi egyh. m. csak imént választott gondnoka, Br. Nyári Béla, barsi gondnok, Véghelyi Dezső, veszprémi alispán, kerületi világi főjegyző, Sárközy Aurél komáromi főispán, kiket pápa városának hivatalnokai, a kerületnek már ott levő egyházi s világi tagjai, a főiskolának tanárai s tanulói fogadtak nagy lelkesedéssel, mely folytonosan megújult, a mint a kocsikon bevonultak a városba említett nagyjaink. A város ünnepi díszbe öltözött s jóleső érzés volt látni a lobogót a bencések rendházán, hirdetvén, hogy e hivatásának élő rend nem osztozik a túlajtott felekeze-

tiség túlkapásaiban, sőt méltányolni s megosztani tudja a dunántúli kálvinisták örömét.

12-én reggel 9 órakor kezdődött a kerületi gyűlés, mely 10 órakor az emlékünnepele által szakított meg.

A pápaiak temploma ez alkalomra gyászszal volt bevonva. A bánatos érzelmektől áthatott gyülekezetre enyhítő hatással volt a főiskolai énekkar éneke, mely az enyészettel szemben a halhatatlanságot hirdette. Antal Gábor püspök tartotta meg az énekkar előadása után a nagy elődnek emlékére szóló beszédet, méltatván az elhunytot úgy is mint embert, úgy is mint hazafit, mint papot és püspököt. Könyekig meghatotta az egész gyülekezetet, melynek egyértelműleg az volt a véleménye, hogy Antal Gábor volt a leghivatottabb egyén arra, hogy Papp Gábor érdemeit koszoruba fonja, emlékét méltóan megörökítse. Beszédje alatt mintegy ott lebegett a szelid Papp Gábor lelki képe mindenki előtt s érdemeit hallva, haló poraiban is áldotta minden ajk.

Délután 3 órakor a múlt évben felszentelt főiskolai új épület dísztermében gyűltek össze a kerületi gyűlés tagjai, kik között ott voltak a város s vidék hölgyei, valamint a kerületnek még csak a kezdet kezdetében levő leányinternátusának növendékei is. Azért gyűltek össze, hogy leleplezzék a leánynevelde legnagyobb jóttevőjének *László József* kocsi lelkésznek, a pápai főiskola tiszteletbeli gondnokának közadakozásból készített arc-képét.

Megható volt ez az ünnepély. Ott volt a tanuló ifjúság, a díszes közönség közepette az ünnepelt is, a 80 évet túlhaladott aggastyán, kinek magas alakjára oda-tapadt minden szem, kérdezvén, vajjon ez volt-e az, a ki a sötétség napjaiban botbüntetést is szenvedett?

Czike Lajos tatai esperes, főiskolai e. algondnok üdvözölte az ősz férfiút, emlegetvén nagy szívének cselekedeteit, melyek a prot. nővilág kicsinyjeinek lelki nevelését mozdítják elő. A beszéd után lehullott a lepel a képről, melyet *Hercz Dávid* főiskolai rajztanár készített, híven eltalálván a szelid arcznak vonásait; visszaadván a puritán, kálvinista papot a maga valódiságában.

Az ünnepelt aggastyán meghatottan mondott köszönetet a hálás megemlékezésért s a napot azzal örökítette meg, hogy az újonnan, az állammal közösen létesített tanítóképezdében egy ifjú számára 1500 frtos alapítványt tett, melynek kamatai ellátási díjúl szolgálnak. A jótékonyosság ez újabb jele egészen elragadta a közönséget, mely lelkes éljenzéssel adózott a köztisztelőben álló férfiúnak. És alig hangzottak el a lelkesedés kitörései, midőn nyomban felállott *Antal Gábor* s kijelenté, hogy ő is elvállalja egy képezdésnek ellátását, hogy a kerület gondját s terhét megkönnyítse. Ugyancsak ilyen ajánlatot jelentett be Darányi Ignác is. Ugyan erre a célra a 15-ikén folytatólagosan tartott gyűlésen Tisza Kálmán 3000 koronát, dr. Antal Géza 500 koronás alapítványt jelentett be. Hálás elismeréssel fogadtatott.

Ezen ünnepély folyama alatt kapott Darányi Ignác egy sürgönyt, melyet fel is olvasott. E szerint koronás királyunk *Czike Lajost*, a kitüntetést nem kereső falusi papot királyi tanácsosnak nevezte ki. Az egész közönség meglepődéssel fogadta a méltán megérdemelt kitüntetést s őszintén kívánta, hogy sokáig forgolódjék nemes hivatalában.

A ke-ületi gyűlés másnap a püspöki felavatást végezte, melyre *Kiss Áron*, a tiszántúli kerület ősz püspöke is megérkezett.

A templom alig birta befogadni a nagy közönséget, s nagyobbára csak a jegyekkel ellátottak s hivatalosok foglaltak benne helyet.

Az egyszerű, de lélekemelő ünnepély a következőleg folyt le: a gyülekezeti éneklés után a pápai lelkész *Kiss Gábor* állt fel a szószékbe, tartván alkalomszerű egyházi beszédet, melyet a főiskolai énekkar éneke követett. Ezután előállt Szász Károly, Antal Gáborral, a kit a gondnokok és esperesek kara vett körül. Szász Károly remek beszédben figyelmeztette az új püspököt nagy hivatására, magasztos kötelességére s kezeit fejére tevén, megáldotta az Urnak nevében, a mely után Antal Gábor egyenkint kezét fogott az esperesekkel s tartott egy emelkedett szellemű beszédet, melyben szent meggyőződéssel hirdeté, hogy csak primus inter pares akar lenni, hogy nem lesz más célja, mint az anyaszentegyháznak boldogítása.

A felavatás után a tisztelegések következtek, ily sorrendben: a dunántúli ev. egyházkerület Gyurácz Ferenc püspökkel s Radó Kálmán felügyelővel az élén; az ev. ref. esperesi kar, Szekeres Mihály pápai esperes vezetése alatt, a főiskolai gondnokság a tanári karral, Czike Lajos és Darányi Ignác vezetése alatt, az egyházmegyei gondnoki kar Boné Géza mezőföldi gondnokkal az élén, a r. kath. és izraelita felekezet, a tanítói kar Vargyas Endre tanfelügyelő vezetése alatt; Komárom, Veszprém és Fehérme gyék küldöttsége, melyek mindenikének a legtalpraesettebben válaszolt az új püspök, ki ezzel is teljesen meghódított mindenkit.

Mint sötét áram, mely a derült nap pályafutását elhomályosítja, vonult keresztül ünnepélyünkön azon elkedvetlenítő körülmény, hogy az, a ki soha közügyeink vezetésének, irányításának nehéz munkájából ki nem vonta magát, a ki annyira lelkiismeretes, hogy nincs oly tény, oly elintézendő ügy, mely elnöki intézkedés tárgyát képezi, hogy elébb elnöktársával ne érintkezzék s ne beszélje, vagy sürgönyileg ne közölje azt, Nagyméltóságú Tisza Kálmán, ki közszereletben álló Főgondnokunk családi ügyek miatt jelen nem lehetett. Osztozik fájdalmában kerületünk, midőn részvétét jegyzőkönyvileg fejezi ki, de egyszersmind örömmel várja, midőn tőle vett értesülés szerint még e kerületi gyűlés folyama alatt körünkben üdvözölhetjük őt.

Ős magyar szokásként az ünnepély lefolyását közbeéd követte, melyre több mint 300-an jelentek meg. Ez elhangzott sebbnél sebb tóztok után az üdvözölő sürgönyök felolvastattak. Jól esett hallanunk azok között, ftdő Kun Bertalan püspök urnak a testvér kerület főpásztorának üdvözlését, Szás Domokos erdélyi ev. ref. Sárkány Sámuel bányakerületi püspökök, Szilágyi Dezső, a képviselőház elnöke, Fabinyi Teofil, báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő; Hegedüs Sándor és még számos kitünőségeink megemlékező rokonszenves sorait.

A közbeéd végeztével kerületi lelkészértekezlet tartott, mely benyult egész 9 óráig, hogy hétfőn este folytatassák tovább. Ez alkalommal felolvasást, kerületünk jeles ifju történésze, Thuri Etele vámosi lelkész tartott a dunántúli reformációjáról, sok új adattal gazdagítva szegény egyháztörténelmi irodalmunkat; majd e sorok írója: „Hitfelekezetünk életjelenségei és teendőiről,” mely hosszú, sokoldalú felszólalásra vezetvén, a harmadik felolvasás, nt. Kis József gyakorlati teológiai tanár úr felolvasása: „A hívek házanként meglátogatásának eredete, története, jelentősége” a mai értekezlet folytatólagos ülésére tüzeték ki.

Bezárom már soraimat, a kerületi közgyűlés folytatása közben, azon édes reményben, hogy a testvér egyházkerületek is osztognak gyarló soraim olvasása közben örömlükben, s velünk együtt táplálják azon édes reményt, hogy egy oly felekezet, egy oly egyházkerület, mely ily élénk jelenségekben ünnepélyes módon nyilván-

nítja örömmérzelmeit, a melynek élén vezérferfiaként oly férfiakat tisztelhetünk, kikre büszkeséggel s jogos önérettel mutathat nemcsak felekezetünk, hanem egész hazánk, egész nemzetünk, hogy egy ily felekezet, kerület a legszebb reményt, a legbiztatóbb hitet táplálhatja magában, jövődjé, fejlődése, virágzása iránt.

Pataj Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A közoktatásügyi miniszter költségvetése az országgyűlés pénzügyi bizottságának folyó hó 16-án tartott ülésében vétetett tárgyalás alá. A budapesti egyetem tételénél Pázmándy Dénes felszólalására kijelentette a miniszter, hogy rövid idő alatt törvényjavaslatot fog benyújtani az egyetemi építkezésekről s javaslatot tesz a központi épület felépítéséről is. Matlekovicz felhívta a miniszter figyelmét a közgazdasági tanszakra, melyet az egyetemen már egy tanárral nem lehet kellőleg ellátni s kérdést intézett a vizsgálati rendszer átalakítására nézve is. Wlassics miniszter megígérte, hogy egy új közgazdasági tanszék felállításával foglalkozni fog. Kijelentette, hogy az orvosi rigorosumra új szabályzatot dolgoztatott ki. A jogi vizsgálati rendszerre vonatkozó törvényjavaslatot megküldte az egyetem jogi karának s reményli, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslatot nem sokára beterjesztheti. Előre is kinyilvánítja, hogy ő olyan vizsgálati rendszernek a híve, a mely az életképes jogakadémiai felvirágztatásához vezet. A kolozsvári egyetem tanárainak a fizetésemelésre vonatkozó kérvénye felett megindult vitában a miniszter kijelentette, hogy méltányosnak tartja a kérést, de annak teljesítését most a pénzügyi viszonyok nem engedik meg, azonban a jövő évben valószínűleg megkezdhetik a fizetésrendezést. A kolozsvári ev. ref. tanintézet mellett, berendezett prot. tanár-jelölt internátus és konviktus segéjzésére 18 állami ösztöndíjt létesített a miniszter, a melynek fejében a miniszter által kijelölt tanárjelöltek az internátusban teljes ellátást nyernek. Kovács Albert czélszerűbbnek tartaná, ha a 323 frt. ösztöndíjat az illető jelölteknek kesszpénzben adnák ki, mert így jobban el lennének látva, mint hogy az internátusban lesznek. Wlassicsnak az a meggyőződése, hogy az internatusi oktatás többet ér minden másféle rendszerénél. A gimnáziumok tételénél Pázmándy a nemzeti középiskolák államellenes tendenciájára hívta fel a miniszter figyelmét, kijelentvén, hogy a Házba konkrét javaslatot öhajjt tenni, hogy különösen a történelem és földrajz ezekben az iskolákban is kizárólag magyar nyelven taníttassék s az évi értesítők is magyarul adassanak ki. Wlassics miniszter kijelentette, hogy ezeknek az intézeteknek a működését éber figyelemmel kíséri s a hol konkrét vádakkal áll szemben, ott kellő szigorral jár el. A magyar nyelv és kultúra iránti vonzalmat és érdeklődést is egész buzgósággal igyekszik ápolni, de a törvényekben megszabott kereten túl nem terjeszkedhetik. Az elemi iskoláknál Pázmándy nem helyesli, hogy a miniszter a román községekben minden ok nélkül állami iskolákat állít, mert ezzel a községekre nagy terhet ró s az is kolaadónak állami végrehajtóval való behajtása által az államot gyűlöletessé teszi a nép előtt. A polgári iskolák reformjával behatóan foglalkozik a miniszter s ezekből az intézetekből életképes iskolákat akar alkotni, de a reformot helyesen csak a középiskolai reform szem előtt tartásával s annak megfelelően lehet megoldani. Az egyházi czéloknál Láng Lajos felszólalására kijelen-

tette a miniszter, hogy törvényjavaslatlalt foglalkozik, mely a lelkeszi illetmények tíz év alatt végrehajtandó fokozatos feljavításáról szól s igéri, hogy mihelyt az összes illetékes tényezők véleményét megismeri, tüstént be fogja a törvényjavaslatot nyújtani.

— Az „ungi ev. ref. tanító-egyesület“ ez évi rendes gyűlését millennárius gyűléssé alakítván, aug. 31-én Nagy-Kaposton tartotta meg. A tantestület teljes számban, ünnepi díszben 9 órakor a ref. templomba vonult, hol az örökké magasztos és megható „Jövel Szentlélek“ harmonikus elzengzése után az ünnepi közönség előtt Maksa József lelkész úr volt szíves hálaadó istenítiszteletet tartani. A diesőséges millenniumi évhez illően díszített ev. ref. népiskola tanterme 10 órakor népesült be a teljes számú rendes tagokkal és tanügybarátokkal, kik közt lelkészeink mellett Kusnyir r. kath. vall. főszolgabíró és Bernáth Zoltán egyházmegyei tanácsbíró urat is tisztelhattuk. A Hymnus elénklése után az egyesület elnöke tartá millenniumi megnyitóját, melyben dióhéjba szorítva hallhattuk az egyház és iskolai ügyeknek ezeréves fejlődését, akadályait s ezek okait. E b. lap tere nem engedi, hogy a beszéd és munkálatok tartalmát feltárjam, ugyanazért a lényegesebb, általános érdekű pontokat a következőkben sorolom fel: „Mult és jelen“, szavalta egy rendes tag, mint szerző; „Egy kis történelem 1896-ig, máig“ olvasta egy szorgalmas rendes tag; „Ezer éve“ című vers, szavalta egy rendes tag, mint szerző. Ezek a munkálatok az érdemkönyvbe iratással jutalmaztattak. Ez után következett az egyesület által a kongresszusra kiküldött és anyagilag is segélyezett két tag jelentése; főjegyzőnek tárcaszerű felolvasása az egyesület múlt évi működéséről; „A népiskolai naplók egyszerűsítése“ című munka bírálata, melyben kimondatott, hogy bár nem értenek mindenben egyet szerzővel, de mulhatlanul egyszerűsíteni kell s ezért egy újabb bizottság küldetett ki az eddigi munkálatok alapján az egyszerűsített napló megkésztésére. A munkálat annak idején az „Irodalmi Kör“-höz fog beterjesztetni. A „Van-e szükség fali olvasó táblára a népiskolában?“ című tétel felolvasása, fejtegetése s élénk vitatása után csaknem egyhangólag mondatott ki a fali olvasótáblák szükségtelensége. A még hátra lévő 11 pont — különösen az egyesület érdekében — nem épen nyilvánosság elé való. Elég legyen belőlök csak annyi, hogy az eltávozott lelkész-elnök helyét tanítóval töltötték be teljes egyhangúsággal. A gyűlés ünnepi berekesztése és a szózat elénklése után 3 órakor, az egyesületi pénztár terhére díszebéd rendeztetett, hol a kedélyes hangulat és felköszöntők csak emelték a tantestület tekintélyét. Vajha közülünk mindenki szem előtt tartaná: „Munkánk nyomán kalászt hajt az ugar... Az eszme, mely hevít, mindig csak az: Legyen művelt a nép s egyig magyar!“

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik daczára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szíveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a fent említett ígérek folytán az összes tartozások rövid időn befognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyenlítést

A kiadóhivatal.

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola bettíivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Válasz Szilva Istvánnak „a segédlelkészi állások reformjáról“ c. cikkére.“ *Tóth Menyhért.* — „Iskolai év-nyitó beszéd.“ *Radócsi György.* — „Novák Lajos főiskolai lelkész imádsága az iskolai év megnyitásakor.“ — „A dogmák jelentősége napjainkban.“ *Dr. Tüdös István.* — „A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.“ *Hutka József.* — „A máramarosi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.“ *Ladányi Endre.* — „A sárospataki főiskola köréből.“ — „Vegyes közlemények.“

Válasz Szilva Istvánnak „a segédlelkészi állások reformjáról“ c. cikkére.

A „Sárospataki Lapok“ f. évi 36-ik számában „a segédlelkészi állások reformjáról“ c. cikk jelent meg Szilva István barátomtól, melyben több idealizmussal, mint alapossággal és körültekintéssel beszél a káplánok jelenlegi helyzetéről, s nemes idealizmusától elragadtatva: ajánl járatlan utakat és kivihetetlen módokat ezen helyzet megváltoztatására.

Hogy e becses lapok olvasói azt ne gondolják, mintha e cikket, úgy a hogy van, minden segédlelkész aláírná és ezen az alapon akarná sürgetni a káplánok helyzetének javítását: kénytelen vagyok elmondani e tárgyban szerény nézetemet.

Sz. I. cikkétől el kell gondolnunk, ha élvezni akarjuk azt a mysticus burkot, melybe az öltöztetve van; figyelmen kívül kell hagynunk azt a „János jelenések könyvéből“ meritett vísiót, midőn a *protestantizmus őrangyala* vést jelő *sirály-hangot hallat, gyász ruhába öltözik, sír, zokog, int, óv, kér, fenyeget*; sőt legjobb lesz, ha a hűtlen, bűnös protestánsok is bedugják füleiket, hogy ne hallják az *„őrangyal lelkében kondulni a halálharangot, mely az önmagát temető protestantizmusnak szól!“*

El kell gondolnunk azokat a kivihetetlen reformterveket is, melyekben Sz. I. collegám — neki eresztve képzelődésének jól táplált paripáit — olyan szent meggyőződéssel beszél 800 frtos káplánságokról, esetleg másod-papságokról, hogy szinte kedve jön az embernek ilyen fizetés mellett örökös káplánnak maradni, mert ki volna oly balgatag, a készpénzzel fizetett 800 frtos, gondnélküli káplánságot 400—500 frtos, gonddal, küzdéssel járó papsággal cserélni fel? Miért vágyakozzam én princípálisságra, mikor mint káplán nagyobb úr lehetek főnökömnél?!

De ha nézem, hogy miből akarja Szilva István barátom azokat a 800 frtos kápláni állásokat előállítani, szinte elszomorodom, hogy le kell mondanom arról a szép reményről, hogy 800 frt fizetés mellett örökös káplán maradhassak. Mert a mit ő ezen szükséglet beszerzésére javasol, az nem volna egyéb confiskálásnál.

Ugy látom, hogy egy közös pénztárról ábrándozik ő, a melynek javára megróna először azokat a lelkészeket, a kik magok tartják — személyüket illető okból a segédlelkészt, 150 esetleg 200 frttal; 2-odsor megróna azokat az egyházakat, a melyek ugyancsak önérekből tartják a s.-lelkészt, s ha külön káplán-tartási alapjuk van, azt bevonná a közös pénztárba.

Hogyan?! hát oly nagy a káplán-hiány, hogy a lelkészek és egyházak még luxus-káplánokat is tarthatnak? Hiszen akkor miért öltözik gyászba az őrangyal, miért kesereg a pásztor nélkül maradt nyáj felett? Vagy feltéve, de meg nem engedve, hogy vannak luxus-káplánságok is, azoknak fentartói — a mint e lap szerkesztője is kérdezi — milyen alapon volnának megróhatók? Sőt ezen felül az egyházak káplántartási alapja is miféle jogon volna elvehető?

No, de ezen kérdésekre szükségtelenné teszi a feleletet az a körülmény, hogy luxus-káplánok ma már nincsenek, mert a s.-lelkészek elhelyezésével megbízott hivatal, (püspök vagy esperes) — a mint az egyházkerületben szokásban van — oda rendel káplánt, a hol arra szükség van és ez idő szerint oda sem telik, s így a Sz. I. által felhozott, két első fizetési forrás is kiszárad.

A mi a 3-ik fizetési forrást illeti: „*oly helyeken, a hol most a közérdek kívánja a s.-lelkészi állás fentartását az erre fordított jövedelmet bevonná,*“ ez oly kevés vizet csurgatna a káplánok malmára, a mely a kereket sem volna képes megmozdítani, sőt az eddigi szegénységet csak növelné.

A 4-ik forrás lenne: *a lelkészségek állami segélyezése esetén a domesztikai és tőkéssegélyeknek, alapítványoknak a s.-lelkészek fizetésére való fordítása.*

Hát oly könnyen negligálható lenne az a nemes intentió, mely a domesztikát létrehozta? Vagy talán az állami segély, még ha 800 frtig egészítették is ki a lelkészi fizetés, olyan fényes jövedelmet nyújtana a papoknak, a mely minden más segélyt feleslegessé tenné? Hiszen első sorban éppen arra kell én szerintem törekedni, hogy a lelkészi állások legyenek jobban díjazva, azok legyenek az anyagi gondoktól mentek: akkor újra népesedni fognak a theologiai akadémiák, mert vonzóbb lesz a papi hivatal a pályaválasztó ifjak előtt, még ha a káplánoknak nem lenne is valami rózsás

helyzetök, mert a kápláni éveken túl egy szebb, s boldogabb jövő csalogató képe tárul eléjük, a mely majd feledtetni fogja a kiállott szenvedéseket! de ha a sívár jelenre — mint eddig úgy ezután is — sívár jövő következik, úgy megmarad a papi pálya iránt az eddigi részvétlenség, akkor csakugyan sirhat a protestantizmus őrangyala a pásztor nélkül maradt nyáj felett.

Az 5-ik forrás lenne Sz. I. collegám szerint: az egyetemes egyház áldozatkészsége. Csakhogy ez a forrás is apadóban van már, a mi felett nem is csodálkozhatunk, ha gondolóra vesszük, hogy minő sok oldalról vétetik igénybe.

Az egész szervezetben egyetlen pont az, mit elfogadhatók és ez: az államsegélynek kérése a segédlelkészek részére is.

Csakis ezek után, midőn kellőleg meghámoztuk Sz. I. barátom cikkét, jutunk el a benne rejlő igazság magvához, mely abban nyilvánul, hogy a káplánok jelenlegi nyomoruságos helyzetén okvetlenül segíteni kell; mert ez a helyzet a mai korba már nem illő, s diplomás emberhez nem méltó!

Nincsen egyetlen pálya, még azok közt sem, mik kevesebb qualificatiót kívánnak, hol anyagilag oly mostoha sors jutna az életbe kikerült ifjúnak osztályrészül, mint a s.-lelkészeknek és a theologia akadémiák elnéptelenedésének fő oka éppen ebben rejlik.

De nem az a kétségbeesett, siralmas, jajgató, majd a protestantizmus megsemmisülésével fenyegetődző hang illik mi hozzánk, mit collegám használ; nem mysticus képekkel, sötét jövődölésekkel, hanem az igazság erejével kell nekünk hatni; s nem azon az alapon, a lelkészek rovására kell felépíteni a s. lelkészek boldogabb jövőjét! Szólaljunk fel az igazság tudatában nyilvánuló bátorság férfias hangján; kérjük s ha ez nem használ, a ref. egyház érdekeire s a méltányosságra és igazságra apellálva, követeljük felsőbb hatóságainktól, hogy hallgassák meg a mi igazainkat s ne tekintsek mostoha gyermeknek továbbra is a kápláni kart; ne válaszzák külön a papi testülettől — mintha azzal nem egy test és lélek volna — mint különválasztotta, (sőt talán nem is választotta, hanem megfélekezett rólunk, mintha nem is léteznénk) az egyetemes konvent a lelkészek részére kérendő államsegély alkalmával! Vagy talán mi nem érdemljük meg egyházi felsőbbségunktől azt az érdeklődést, nyomoruságos helyzetünkön való szíves segítő készséget, a miben a lutheranus káplánok saját fenhatóságuktól részesültek, midőn az államsegély kérése alkalmával a s.-lelkészek fizetését is 500 frtra kérték kiegészíteni.

Dehát mi annyira loyalisak vagyunk, hogy midőn a cultusz miniszter a zsidó rabbikat arra szólítja fel, miszerint fizetésöknök 800 frtra való kiegészítését kérik: akkor a mi konventünk elegendőnek tartja, ha a ref. lelkészek fizetése 600 frtra egészített ki!...

Tudva azt, hogy úgy szegény ref. egyházaink, mint papjaink önerejükkel képtelenek a káplánok helyzetének gyökeres orvoslására: az a mi teendők, hogy igyekezzünk odahatni — az egházmegyék, illetőleg az egyházterületek útján — hogy a konvent, a legközelebbi alkalommal pótlólag kérje, mint kérték a lutheranusok, a s.-lelkészek fizetésének 500 frtra való kiegészítését.

Én sokkal több igazságszeretetet tételezek fel a konvent tagjaiban, semhogy ezt meg ne tennék, s ha igen, legalább nem érné őket az a vád, hogy mit sem próbálnak a s.-lelkészek helyzetének javítására és hogy ők az okai ha a pályaválasztó ifjak visszariadnak attól a sze-

génységgel fizető papi pályától, a melyet mielőtt elérnének, megelőz meg a nyomor is.

Hiszem, hogy az egyházmegyék és egyházkerületek is velünk éreznek, mert ők látják közvetlenül azt a méltatlan helyzetet, a melyben s.-lelkészeik sinlődenek és a konventnél felemelik szavokat a káplánok érdekében.

De nem is a káplánok, hanem az egyetemes ref. egyház érdekeiről van itt szó. Az a kérdés, hogy lesznek-e a ref. egyháznak ezután is oly tudományosan képzett papjai, mint voltak a múltban és vannak a jelenben is?

A papság tudományos képzettségére pedig döntő befolyással lenne a káplánok anyagi helyzetének a javítása, mert szerintem a kápláni évek arra vannak hivatva, hogy azon az alapon, melyet az iskola adott, tovább építsünk, s birtokába jussunk annak a komoly, tudományos műveltségnek, a mely jellemezte a ref. papságot mindig, a melynek hódító hatása meg volt a múltban, de még inkább kell, hogy meg legyen a jelenben és jövőben is. Ez pedig csak akkor lesz lehetséges, ha a káplánoknak is tisztességes fizetésök lesz, ha nem kell nekik legalább a felett aggódniok, midőn megavul a palástjuk vagy ruhájuk, hogy miből vegyenek újat?

A mai anyagi világban kialszik a lelkesedés tüze, a legszentebb ügy iránt is, ha anyagi függetlenség nem éleszti; szárnya szegetten hull alá a legnemesebb törekvés is, ha a megélhetés gondjai a föld porához vonják!

Nem csoda, ha a legtöbb 50 frton nyomorgó káplán elveszti munkakedvét, lelki vágyának magasabb szárnyalását, midőn összehasonlítja helyzetét más pályán levőkével, talán éppen azokéval, kik az iskolában mindig utána voltak és most mégis jobb helyzetben vannak, mint ő, sőt az anyagiak után ítélő társadalom részéről nagyobb tiszteletnek is örvendenek.

Ezen okból, a papság tudományos képzettségének szempontjából, sürgetem én a káplánok jelenlegi helyzetének a javítását; nem pedig azért, mint barátom, ki „iszonyú sorsnak“ mondja a káplánok helyzetét, mivel nőtleniségre vannak kárhoztatva, s „az ifjú vér hullámozása miatt soha rá nem érnek olvasni az egész bibliát.“ Ilyen érveléssel nem lehet a meggyőződés erejével hatni a káplánok helyzete javításának szükségére iránt. Különösen pedig nem lehet akkor, ha meggondoljuk, hogy kevés s.-lelkész van ma már olyan, a ki 22—24 éves korában elvégezve a theológiát, hogy 30 éves korában, mint rendes lelkész, családot ne alkothasson. Nem iszonyúbb sors lenne-e az a káplánok nőtleniségénél, ha olyan kezébe kerülne a ref. egyház sorsa, a kik kellő ismereteket nem szerezhetve — mivel a családi gondok korán lenyűgözték — csetlenek, botlanak az egyház meg a kanontörténetben, meg a liturgiában pap korukba is? —

Nem a nőtlenység a káplánok legnagyobb baja, hanem a megérdemelt fizetés hiánya; azért kell pedig azt sürgetnünk, hogy tisztességgel betölthessük azt a helyet, a melyet elfoglalunk, s méltók legyünk arra az örállomásra, a hová majd állítatunk.

Az igazság érdekében nem hallgathatom el a tiszáninni főtiszt. egyházkerületnek azon elismerést érdemlő buzgalmát, a melyet tanúsított a s.-lelkészek helyzetének javítása iránt akkor, midőn belátva azon tarthatlan állapotot, a melyben jelenleg vannak, belátva talán a konventnek is velők szemben tanúsított méltatlan eljárását: a tavaszi egyházkerületi közgyűlés

alkalmával egy bizottságot küldött ki a s.-lelkészekre vonatkozó szabályrendelet elkészítése céljából. A bizottság munkálata a „Sárospataki Lapok“ f. évi 22-ik számában már meg is jelent s az egyházmegyéek felszóltattak, hogy róla véleményt adjanak.

Ezen szabályrendeleti javaslatban kétségbevonhatlan ugyan a jó akarat mit mutat az, hogy most fenálló káplánságok jövedelmét 100 frtban, az újonnan alakítandó káplánságokét de csak ott, hol a közérdek kívánja — 200 frtban óhajtja megállapítani.

Én elhiszem, hogy a ref. egyház magától többre nem képes, mert azok az 500—600 frttal díjazott öreg lelkészek, kik mellé káplán szükséges, teljes ellátáson kívül 50 frtnál többel nem róhatók meg, az egyes egyházak is annyira túl vannak terhelve különféle fizetésekkel, hogy ezek legnagyobb része is képtelen hozzájárulni a káplánok fizetésének emeléséhez; s így nem marad más hátra, mint az egyházmegyéeknek, illetőleg egyházkerületeknek egészíteni ki a s.-lelkészek fizetését 100 frtra, ha ugyan lesz rá ezeknek is pénzök?

Minő csekély fizetés emelésről van itt szó, mégis gondot ad, hogy honnan legyen az fedezve.

Pedig ez legkevésbé sem elégíti ki a s.-lelkészek jogos kívánságát, nem elégítheti ki különösen akkor, ha az egyházkerület által is elfogadtatik a bizottság ama javaslata, mely a mellékes járulékokat is, melyek a s.-lelkész teendőiből származnak, a fizetésbe beszámítandónak mondja. Tehát ha egy kis jóleső stólat kapna az a szegény s.-lelkész, azt levonják majd a fizetéséből!

Bizony ez a szabályrendelet, ha elfogadtatik is, nem teszi vonzóbbá a papi pályát, s nem fogja újra megnépesíteni a theologia akadémiákat!

Az én szerény véleményem szerint, ha egyszer már igénybe vesszük az államsegélyt a lelkészekre nézve, mért ne vehetnénk igénybe a s.-lelkészekre nézve is? És ha megadja a kormány a lelkészeknek, miért nem adná meg a s.-lelkészeknek.

Szerintem csakis államsegélyvel lehetne gyökeresen orvosolni a káplánok helyzetét, a mely ha megadatnék, jótékony hatása meglátszanék az egyetemes ref. egyházon is.

És én meg vagyok győződve, hogy a kormány nem fogja támogatását megvonni azoktól a ref. lelkészektől és s.-lelkészektől, kiket hazaszeretben senki nem múlt felül.

Tóth Menyhért,
s.-lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Iskolai év-nyitó beszéd.

Elmondta 1896 szept. 19-én Radácsi György sárospataki akadémiai és köz-igazgató.

Nemes tanuló ifjúság!

Kedves fiatal barátim!

Ez az év, a melyben ezúttal, isten kegyelméből új iskolai évet nyitunk, nemzetünknek jubilaris esztendeje.

„Ezer éve, hogy e nemzet
Itt, e földön hazát szerzett.“

A nagy világ előtt a művelt világ elismerésére méltó országos kiállítással, önmagunk előtt őseink meszerű tényeivel, zivataros múltunk leverő és felemelő

emlékeivel, szívünknek örömteljesebb s büszkébb megdobbanásával igazoltuk s szinte naponként igazoljuk, hogy a letűnt ezer évben, mint a költő mondja, a helyünket jól megálltuk.“

Európa s az egész művelt világ elismerte államalkotó és államfentartó képességünket s ezzel együtt jogunkat is az új ezerévhez.

De ez az elismerés — jöjjön bármilyen magasról — természetesen korántsem biztosítéka még e jognak egyetlen komolyan gondolkozó előtt sem. Ahoz nemes tanuló ifjúság! hogy ez a föld, melyen annyiszor apáink vére folyt, az új ezer évben is a miénk, az önöké, s az önök utódaiké maradjon — nem elég csak a letűnt nagyok fényében sütkéreznünk, nem elég csupán az ősök érdemeiből font koszorút fejünkre aggatnunk, ahoz mindennek előtt munka, kitartó munka kell; versenyképesség a világ legműveltebb népeivel, versenyképesség a tudomány, ipar és művészet terén. Nem a szuronyok millióinak hegyén, hanem ezekben rejlik már ma egy élni akaró nemzet jövődjének biztosítéka.

Nemes tanuló ifjúság! Mi, e főiskolának vezérlésre hivatott tagjai, a nemzet-fentartó munkának azt a részét, a mely abból isten és világ szerint reánk esik, ezennel ünnepélyesen magunkra vállaljuk. Igérjük önöknek s fogadjuk a mi illetékes bíránk, a mélyen tisztelt előjáróság előtt, hogy erőt és fáradságot nem kímélve, jó példával fogjuk önöknek megmutatni, hogy miként kell okosan szeretni a hazát és miként kell célravezetőleg munkálkodni ennek boldogságaért.

Jöjjenek, tartsanak önök velünk, üljenek tanítványokul a mi lábaink elé s munkálkodjunk közös akarattal a magyar nemzet jövődjéért! Az az első kéréssem önökhöz az 1896/7-ik iskolai esztendőben, hogy tanuljanak önök mindenekeelőtt hazaszeretből!

* * *

Hogy ez a nemzet ma emelt fővel állhat meg a világ előtt és bátran nézhet régi ellenségeinek szemébe, annak oka — hitem szerint — az a világújjászült nagy szellemi hatalom is, a melyet köznyelven protestantizmusnak nevezünk.

Épen akkor jött, mint valami mennyei villámlás, amikor sötétedni kezdett itt a lelkek felett, a mikor rohadni indultak itt a nemzeti erkölcsök és utálat tárgyává lett a tudás még oly körökben is, a melyek arra voltak hivatva, hogy fényljék az ő világosságuk. Mondjon bárki bármit: a hazai protestantizmustól soha senki el nem rabolhatja azt az édes öntudatot, hogy kovászszá lett itt a nemzet életében s rendíthetetlen kitartásával s isteni küldetésébe vetett s nehéz szenvedésekkel felszentelt hitével a magyar nyelvnek és alkotmányosságának megváltója lőn.

Nemes tanuló ifjúság! Most, a mikor önök édes reménységgel, vagy a mi még jobb, nemes elhatározások között indulnak az új ezer évbe: ne feledjék el s hagyják majd örököül utódaiknak is, hogy a magyar nemzet örökös adója a hazai protestantizmusnak — ennek minden téren nyilvánuló jó szolgálatairól.

Az a második kéréssem önökhöz, önök közül főként egyházunk tagjaihoz, hogy tanuljanak az 1896/7 iskolai évben — ismét a mi példaadásunk mellett — a protestans elvek diadaláért is.

* * *

A protestantizmus világ-alakító lelke hozta létre ezt a mi, több mint negyedfélszázados főiskolánkat is.

Ismerik-e önök, nemes ifjak, a sárospataki főiskola történetét? Tudják-e azt, hogy mikor itt az ellenható

erő pusztító áradattá emelkedett s elsepréssel fenyegette a Perényiek és Rákócyak szent örökét: az Alma mater hűséges gyermekei oda tapadtak a vezetésükre hívott mesterekhez s velök szent egységbe olvadva — közösen ették a bujdosás keserű kenyerét, de a sárospataki főiskola nevét a nemzeti élet erkölcsi tényezői közül kitörültenni meg nem engedték! Örök dicsőség legyen nevöknek!

Tudják-e azt, hogy mikor a zsarnoki önkény elgázolta a cseh-morva prot. egyházakat és végsőkig sa nyargatott testvéreink segélyért kiáltottak a magyarországi prot. egyházakhoz: innen, e főiskola falai közül egy apostoli kis csapat indult el az idegen föld felé s csodálatos önmegtagadásával s ezer zaklatások között is igazolt hitével örök hálára kötelezte maga iránt a cseh-morva testvér-prot. egyházakat, sőt azt a nagy hála-tartozást is, a melylyel e főiskola a Comenius teremő szellemének adósa volt, kamatostul együtt visszafizette.

Hát azt nem tudnák-e nemes ifjak, hogy mikor ez a nemzet, — nem oly régen még — hosszú küzdelmek árán, bejutott végre az alkotmányos élet ígért-földébe: e főiskolának két növendéke ült az ország kormányrudja mellett, s bizony-bizony a legkényesebb állomásokon? Tanú az ég s föld, hogy hűk valának!

Mondjam-e azt nemes tanuló ifjúság, hogy mikor e nemzet szabadságának sorsa — fondor elleneink áskálódásai folytán — fegyver élére került: az önök elődei az első között siettek a kibontott szent zászlók alá s a haza védelmében tékoztak híven éltöket?

Az a harmadik kérésem önökhöz, hogy igyekezzenek önök megismerni s megismervén megszeretni és megbecsülni a sárospataki főiskola szellemét s a múltak fényes tanulságaival lelkökben, *tanuljanak önök a sárospataki főiskola becsületéért is.*

* * *

Hát a szülék, az áldott jó szülék?! Nem dobban-e hangosabban szívök — nemes tanuló ifjak, ha visszagondolnak ama búcsu-pillanatokra, a mikor — csak imént még — szeretteik kebléről leszakadoztak?! Nem hallják-e az édes anyák forró esdekléseit, zokogva ejtett búcsúszavait, az édes apák komoly, aggodalmaskodó intelmét: »Gyermekek! Vigyázz magadra és tanulj!«

Nincs olyan szüle, a ki e névre valamennyire is érdemes — hogy meg ne várhatná gyermekeitől azért a sok s gyakran lélektépő aggodalomért, nem ritkán folytonos önfeláldozásért, a melylyel a legjobb gyermek neveltetése is össze van kötve, hogy neki is legyen olykor-olykor egy kis tiszta öröme, egy kis jutalmazó gyönyörűsége!

U hát vigyázzanak önök magokra és *tanuljanak jó szüleik iránt való háládatosságból is!*

* * *

De *tanuljanak* végre kedves fiatal barátim és vigyázzanak magukra *önmaguk iránt való kötelességből* s a saját jövődjükért is.

Számosan vannak önök között felnőt s egészen megérett fiatal emberek, a kik jól megtudják immár fontolni minden dolognak elejét és végét. Az ilyeneket kérem különöbben, hogy vigyázzanak testök-lelök tisztaságára; óvják meg magokat az ellenök ólalkodó kísértetek ellen, hogy ép testben, ép lélekkel forgolódhassanak a magokra vállalt feladatok körül. Vigyázzanak önök magokra, minden lépésökre, ajkaiknak minden nyilatkozatára a körülötök nyüzsgő kisebb társaikért is, a kikkel Isten önöket a mi iskolai társadalmunkban össze-

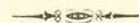
kötözte. Ne feledjék soha az irásnak emez intelmét: »Jaj annak, a kitől a botránykozás vagyjon!«

Aztán használják fel önök szorgalmasan az itt lépten-nyomon kínálkozó nevelési s oktatási eszközöket; viseltessenek egymás iránt barátsággal s azzal az édes testvéri vonzalommal, a mely a régibb pataki diákokat olyan előnyösen jellemezte. Irántunk, tanáraik iránt pedig, a kik itt a szüle-helyettesi kötelességeket is örömet magunkra szoktuk vállalni, legyenek mindig bizodalommal, a mi a közösen végzendő munka sikerének első rendű feltétele.

Ha így tesznek önök, ha nem csak hallják, de követik is az én jó szívből ejtett tanácsaimat; ha igazi mélységes hazaszeretet, ha a protestantismus elveinek tisztelete s a főiskola szellemének őszinte becsülése s jó szülők iránt való köteles hála és a saját jövőjük iránt való komoly tartozás vezérlik önöket lépéseikben: — ó akkor én előre is bátran bejegyzem az 1896/7. iskolai évet e főiskola legboldogabb évei közé!

Az Isten vezérelje, az Isten áldja Önöket buzgó törekvéseikben ez új esztendőben; az Isten kegyelme nyugodjék meg e főiskolán, ennek minden tiszteletre méltó előjáróságán, nagyjain és kicsinyein egyaránt!

Az 1896/7-dik iskolai évet megnyitom.

TÁRCA.

Novák Lajos főiskolai lelkész imádsága az iskolai év megnyitásakor.

Nagy Istenünk, Atyánk! te vagy éltetője a világosságnak; annak is, mely a reggel fényében ömlik szét az égi és földi testeken; annak is, mely rólunk, képedre teremtett, nemesebb valókról sugárzik vissza rád, magas képmásunkra. A nap, mely tűzkévéiben ontja reánk éltető fényét, érlelő meleget; az emberi elme, melynek sugárzása homályt oszlat, tudatlanságot űz; a szív, mely megihletetten nemes érzelmekkel buzog; az akarat, mely megacélozódva, magas, üdvös célokra tart; — és óh! valamennyi nyilatkozása a fénynek, erőnek: mind, mind tőled ered, mind belőled árad. Lelked oltja belénk az égő szomjat is, a mely kielégülést nálad keres, benned talál és a melyet oltogatni már e földön megkísérlünk azokkal az enyhítő csöppekkel, a melyek a bölcsesség és erény, a vallás és erkölcs csatornáin belénk csörgedeznek.

Te vagy, Atyánk, vezérlője, hű gondviselője életünknek és intézményeinknek is; egyiket, mint a másikat te óvod, te takargatod az idő és a változás nagy forgatagában. Tőled van, hogy éveinkhez évet számíthatunk, tőled, hogy lelki, testi erőinkben s békeségben megtartatunk; tőled van, hogy alkotásaink túlélnek bennünket, több embernyomra, sőt századokra kiterjednek.

Belőled árad reánk, Atyánk, az erkölcs és erény szeretete; belőled áradnak a szív nemes érzelmei, keblünk magas, nagy elhatározásai és tőled jó az erő és kegyelem is, mely által valósulást, sikert nyerünk, a mely által magunk és mások tökéletesítése útján bölcseségedhez és szentségedhez, így boldogságodhoz közelebb juthatunk.

Imádunk hát, szívünk forró érzelmével, lelkünk nemesebb hevével imádunk jó Atyánk, — és ha ki

nem tudnók is kibuzogni, a mit te néked mondhatunk: magasztalásunkat, hálaadásunkat, hiszszük, mégis megérted és kedvesen fogadod.

Oh légy áldva Atyánk, a világosságért; azért is, mely természeti napod világában reánk, testiekre ömöl; azért is, mely bölcseséged és szentséged sugárözönéből lelkünkre világol. Légy áldva hű és kegyelmes gondviselésedért, a melylyel éltünk és ezt az ő intézetet megtartva, erre a reggelre, iskolai évtünk kezdő reggelére eljuttattál és arra segítettél, hogy habár nem mind a régiekül, habár változva és öregbedve, de mégis együtt, egy családnak szeretettel fűzött tagjaiként itt lehetünk, téged imádkozunk, tisztünk elé benned vetett hittel, lelki-testi egészséggel indulhatunk. Légy áldva és dicsőítve azért is jó Atyánk, hogy ezt az ő intézetet viharok közt, erős küzdelmek és nehéz áldozatok árán mind e napig megtartottad, a haladásnak és virágzásnak mind magasabb fokára juttattad, benne a tudomány és erény, a vallás és erkölcs oltártüzeit meglohadni nem engedted! Légy áldva, hogy azoknak, kik ennek sorsát emberi erővel, féltő gonddal igazgatták s igazgatják, bölcseséget, szeretetet és hűséget kölcsönöztél! Légy áldva, hogy azokat, a kik itt a következő nemzedékeket oktatják, növelik, tudományyal, szelíd erkölcsökkel megékesítetted és azokat, a kik e falak közt emberi és keresztyéni nagy tisztokra előkészülgetnek, a tudomány- és erény-szomjas ifjúi sereget, mindenkor egybegyűjtötted és üdvös törekvésében kegyelmesen segéltetted. Oh légy áldva, dicsőítve mind ezért jó Atyánk!

Isten, édes Atyánk! Magasztalásunk és hálaánk kibuzgása után vedd kedvesen tőlünk könyörgésünket is! Azt kérjük tőled jó Atyánk, hogy miként a múltnak hullámzatos, sokszor próbákkal kísértő, nehéz szakaiban, úgy légy ezzel az intézettel a jelennek derültebb és boldogabb korszakában is lelkesed és kegyelmeddel! Szerető jóvoltod, hű gondviselésed nyugodjék meg rajta ebben az évben is!

Neked, édes Atyánk, ezer év csak annyi, mint egy rövidke pillanat: óh! de nekünk egy év is nagy idő, rövid életünknek tekintélyes szaka; mindenhatóságod egy szóval is könnyen teremt: óh! de nekünk izzadásnak árán érik a siker gyümölcse; szentségedben, tökéletességében nincsen hiány, nincsen fogyatkozás: óh! de minket könnyen megejt a testi s lelki gyarlóság. Oh! erősíts, oh! gyámolíts hát te bennünket, szerető jó Atyánk, hogy nehéz, de szép tisztünkön, sőt akadályon és kísértésen is győzelemmel juthassunk át és cselekedj, hogy ha vénülünk és emberedünk az időben: öregbedjenek ez által nemesebb kincseink; ha fáradunk, ha izzadunk: lássuk annak hasznát magunk és lássák mások is, lássa az egyházi és polgári társaság, lássa a vallás, a haza; és ha tántorognánk vagy elesnénk nehéz ösvényünkön; emelj fel és adj erőt a tovább haladásra! Adj buzgalmat az igazra, jóra és nemésre; és legyünk mindnyájan kormányzók és kormányzottak, nevelők és növendékek testben és lélekben a te áldottaid.

Atyánk, tarts meg, Atyánk, segíts meg, Atyánk, áldj meg mindnyájunkat! Ámen.

* * *

Mint a gyermek az édes atyához, olyan bizalommal, olyan szeretettel folyamodtunk hozzád e reggeli órán, szent Isten, jó Atyánk. Oh éreztesd velünk ma és ezután is, hogy mi neked kedves gyermekeid vagyunk. Ámen!

A dogmák jelentősége napjainkban.

Székfoglaló beszéd.

Nagyfőiskolai és Tekintetes igazgató-tanács!

Mélyen tisztelt tanári kar!

Nemes tanuló ifjúság!

A főfőiskolai egyházkerület bölcsesége úgy látta jónak, hogy ebben a sárospataki főiskolában tanári állást foglaljak el, még pedig, hogy egy „féltékenyen ellenőrzött” tanszéket töltsék be, t. i. a dogmatikait. Az egyházkerületnek e reám nézve minden körülmények között csak megtisztelő jellegű bizalmát a legnagyobb köszönettel fogadtam s Isten kegyelméből ime már közel egy esztendő töltem a számomra kijelölt helyen.

Vegyük próbaévné ezt az első esztendőt! Hiszen ime a főiskolai előjáróság előtt csak most lesz alkalom beszámolni azzal, hogy a felajánlott állást minő gondolatokkal, eszmékkel eltelve foglaltam el; — hiszen a régi jó szokásnak csak most teszek eleget, t. i. inaugurális beszédemet csak most tartom meg ama tudomány köréből, melynek előadása, — ki tudja meddig? — reám vár.

Úgy gondolkozom, hogy ebbeli köteleességemnek úgy felelhetek meg leghelyesebben, ha arról tárom elő gondolataimat, a melylyel ex cathedra kell foglalkoznom. Ezért választám tárgyamul a *dogmák jelentőségét napjainkban*.

Ha felvett tárgyamat illetőleg széttekintünk a tudományos világban, két, egymással homlokegyenest ellenkező felfogással találkozunk. Ugyanis van párt, a mely határozottan úgy vélekedik, hogy a dogmák már teljesen lejártak magukat, — hogy a dogmák számára már ki van állítva a halottas anyakönyvi kivonat s a keresztyénséget nem lehet s nem is szabad másnak, mint olyan vallásnak tekinteni, melynek tisztának kell lennie a dogmáktól. Vagyis ennek a pártnak ez a jelszava: *dogma nélküli keresztyénség!*

Ezzel szemben áll a másik párt, a melynek hível abban a meggyőződésben vannak, hogy a dogmákkal nem lehet s nem is szabad csak úgy könnyű szerrel leszámolni, mert a keresztyén vallás, ha nem lesznek dogmái, ész nélküli vallássá válik, már pedig, a ki igazán ismeri ezt a vallást, ezt semmi esetre sem akarhatja. Vagyis ez a párt ezt hangsúlyozza: *a keresztyén vallásnak szüksége van a dogmákra, mert ezek képezik benne a csontot, mely nélkül péppé válik.*

Ezzel a két ellentétes irányzattal tisztában kell lennie annak, a ki a dogmatikával akar foglalkozni. A dogmatika előadójának állást kell foglalnia, vajjon azokkal tart-e, a kik szerint beszélni sem lehet a dogmatikáról, mert nincsenek dogmák, s így egy nem létező tudomány előadója, — vagy pedig azoknak a véleményéhez csatlakozik, a kiknek az a nézetük, hogy dogma nélküli keresztyénség nincs s nem is lehet!

Hát hogy színt valljunk mindjárt (itt a bekopogtató sorokban), nyíltan és határozottan kimondjuk, hogy az első párttal nem tartunk, hanem igenis az utóbbival. Mi a dogmatikát, melyről Schelling ezt mondá, hogy az „medulla theologiae” azaz „magja a theológiának”, a theologiai tudományok központjának tartjuk, melyben összefolynak s melyből szerte áradnak a theologiai tudományok nagy számú patakjai s egyúttal csatatérnek is tekintjük, a melyen eldőlnék mindazok a szellem harcában előállott kérdések, melyeknek mindig megvan elvi

jelentőségük. Csataér ez, melyen tűz lángol, melytől sokan félnek s félhetnek, mert égetni szokott.

A mikor így állást foglalunk, egészen természetes követelmény velünk szemben, hogy álláspontunkat igazolni tartozunk. E végből azonban első sorban is azzal kell tisztába jönnünk, hogy azok a dogmák, melyekkel foglalkozunk, mik is hát lényegüket tekintve?

Erre a kérdésre a választ a következőkben adhatjuk:

Maga ez a szó: *dogma*, görög eredetű s *nézetet, véleményt* jelent, még pedig olyan nézetet, mely kötelező erőt foglal magában, a mennyiben a görögök s rómaiak a *dogma* alatt egyenesen *törvényt, rendeletet* értettek, a mint ezt *Seneca* így fejezi ki: „vannak decretumok, melyek azonosak a görögök dogmaival, a melyek védelmet nyújtanak, biztonságunkat és nyugalomunkat megoltalmazzák, magukba foglalván egyúttal az egész életet s a dolgok egész természetét. (Ep. 94—95).

Magában a keresztyénség alapját képező új-szövetségben kettős értelemben fordul elő a dogma szó, t. i. politikai és vallásos értelemben. Politikai értelemben használtatik a Lukács. II. r. 1. v. s Apost. Csel. XVII. r. 7. versében; vallásos értelemben az Ephesus. II. r. 15. v. s a Koloss. II. r. 14. s 20. verseiben. Megjegyzendő azonban, hogy ez utóbbi értelemben a zsidós, a mózesi törvényekre alkalmazva.

A keresztyénség első századaiban e szót *Chrysostomus* s *Theodoretus* már a keresztyén vallás tanainak jelölésére használják, szemben a mózesi törvényekkel; az *Ignác* neve alatt felmaradt levelek egyikében, mely *Magnesiába* intéztetett: az *Urnak és apostoloknak dogmái* említetnek (13. fejezet). *Origenesnek* Celsus elleni iratában is, mint dogma említetik a keresztyén vallás tana. (3. 39.)

Mint dogma, mint kötelező érvényű törvény tekintetett a keresztyén vallás a maga egészében anynyiban, a mennyiben tartalmát abszolút érvényű igazság gyanánt az *isteni kijelentés* képezte.

Basilius az ő „*de Spiritu Sancto*” című műve 27. fejezetében *dogmának* nevezi a keresztyén vallást, mert maga az egész vallás a dogmák által jutván kifejezésre, általánosan kötelező érvényt foglal magában.

Vagyis hát az egyház körében a dogmák úgy szerepelnek, mint a keresztyén vallásos hitnek, a keresztyén vallásos igazságoknak tanai, tekintet nélkül arra, hogy ezek a dogmák eredetüket véve figyelembe, pusztán egyéni vélemények kifejezői voltak, a mint ezt *Ancyrai Marcellus* mondja: „τὸ τοῦ δόγματός ὅμοια τῆς ἀνθρώπινης ἔχειται βουλῆς τε καὶ γνώμης.” Egyéni véleményt fejeztek ki eleinte, de lassanként többek közös meggyőződésévé vált ez az egyéni vélemény s mint ilyen általános érvényt kezdett gyakorolni, mely végre is általános kötelezettségben végződött.

A történeti fejlődés alapján így kell fontolóra venni a dogmákat, vagy hittételeket s helytelen dolog a régmúlt idők által megállapított tételeket egyszerűen csak egyéni véleményeknek tartani, mert a századok hosszú folyama alatt az egyéni vélemények köztudattá, köznézetté váltak, melyekben csupán az egyénit látni: elfogultság volna. *Döderlein* felfogása, mely *Nitzsch* után kapott lábra, a mely szerint a dogmák csak egyéni vélemények kifejezőinek tekintendők, alapjában helyes, de alkalmazásában helytelen, mert mint az imént említém, a mult által közössé lett véleményt egyénivé sorvasztani elfogultság.

Protestáns állásponton is, mint *Harnack* mondja: a dogmák a keresztyén vallás tartalmát kifejező tételek gyanánt tekintendők s mint ilyenek nem egyszerű egyéni

vélemények, hanem egyúttal köztudatot magukban foglaló tanok is.

A dogmák keresztyénséget úgy kell tehát vennünk, mint a mely a történeti fejlődés menetében állt elő. S ha rá akarunk mutatni, hogy a történeti fejlődés mily alapon s mely irányban történt: az *alapot* az evangéliumokban, általában a szent írásban találjuk meg, az *irányt* pedig a görög műveltségtől áthatott keresztyén tudósok szellemi munkásságában, a mint ezt *Harnack* a következőleg fejezi ki: „a dogma a maga conceptiójában s kiépülésében az evangélium alapján álló görög szellemnek a munkája.” (Dogmengesichte. I. k. 18. l.)

Ebben a tekintetben tehát az a meggyőződésünk, hogy a dogmákkal nem könnyű leszámolni, mert valóságos szempontból az evangélium az alapjuk, tudományos szempontból pedig éppen az a nagyra becsült szellemi erő, mely a bölcsészetnek volt a forrása, t. i. a görög szellemi képesség.

A dogmák rendszerének alapját s történeti fejlődését tekintve tehát áll az, a mit *Rothe* mond, t. i. hogy a dogmák alatt olyan tanokat, egyházi tételeket kell érteni, a melyeket az egyház a maga körében, saját tekintélyénél fogva, általános érvényre emelt, még pedig írás-elvi alapon.

Ebben a felfogásban van mindennek felett kifejezve az a jelentőség, melyet a dogmák ma is képviselnek, melylyel ma is mintegy rendelkeznek, a mennyiben t. i. az egyház, mint társulat, mint egyesület bizonyos szabályokat, meghatározott tételeket, tanokat állapít meg, melyek arra szolgálnak, hogy a hozzátartozókat minden más társulat, minden más egyesület tagjaitól megkülönböztessék.

Dr. Tüdös István.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.*

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését augusztus hó 27-én, a *kolbásai* egyházban tartotta meg, Fejes István esperes és Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok elnöklése alatt.

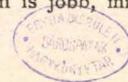
Gyűlést megelőzőleg isteni tisztelet volt, mely alkalommal Péter Mihály, kisazari lelkész imádkozott.

Ennek bevégeztével a teljes számban megjelent tanácsbírói kar a tanácskozási asztal mellett foglalt helyet. Bernáth Elemér üdvözlővén a szép számú gyülekezetet, a gyűlést megnyitotta. Fejes István esperes olvasta fel ezután, esperesi jelentését, mely egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni rendeltetett. E jelentés fájdalommal emlékezik meg Tóth Ferenc deregnői lelkész s egyházmegyei tanácsbíró haláláról s tudomásul adja, hogy Bernáth Elemér gondnok az egyházmegye nevében részvétiratot intézett a családhoz. Az esperes által ez évben elintézt hivatalos ügyek száma 300-an felül áll.

Bernáth Elemér gondnok indítványára, Kun Bertalan püspök úrnak 30 éves főpásztori működése alkalmából üdvözlő feliratot küldött az egyházmegye.

A szavazat-bontó bizottság jelentése szerint egyházi tanácsbíróvá 27 szavazattal Gyarmathy Sámuel, világi

* Későn is jobb, mint semmikor; a jelzett tudósítást is szívesen fogadtuk.

aljegyzővé 20 szavazattal Dókus László megyei aljegyző választatott meg. Az egyházmegye egy előbb hozott határozatától eltérőleg kimondotta, hogy a főjegyzői állás nem inkompatibilis a tanácsbírói állással, így Gyarmathy az egyházmegye kérelmére főjegyzői tisztét is megtartja.

Dókus Gyula, egyházmegyénk érdemdús világi tanácsbírája, az egyházmegyei tanítói egyesületnél évek hosszú során át nemes egyszerűséggel viselt világi elnöki tisztéről egyébnemű elfoglaltatásai miatt lemondott. A tanítói egyesület fájdalommal vált meg szeretett elnökétől s tiszteletének maradandó emlékéül érdemeit jegyzőkönyvbe ígatta, s öt örökös tiszteletbeli tagjaul választotta meg. Helyébe világi elnökül Nemes Lajos világi tanácsbíró választatott meg.

Stépán Sándor a málcai egyháznak 1000 frtot adományozott. Stépán Gábor a málcai templom kijavítására 60 frtot, Bernáth Dániel örökösei pedig 50 frtot adtak.

A málcai egyháznak templomjavítási célra eszközölt 250 frt rendkívüli adókievetése megerősített.

Abara templomát 3000 frt költséggel kijavította s abba 1240 frtért díszes új orgonát állított, a f. évi szept. hó 20-án tartandó templom- és orgona-szentelésre az egész egyházmegye közönségét meghívta. Új leányiskola felállítására 5000 frt tőkéssegélyre ajánlatot. A kolbásai paplak kijavítási tervezete és költségvetése jóvá hagyatott.

A legényei egyház templomát kijavította. Dókus Ernő úr, legényei földbirtokos s egyházmegyénk ügybuzgó főjegyzője és tanácsbírója, valamint női erényekben gazdag neje, Ragályi Ilona úrhölgy 150 frtot adtak nevezett egyháznak templomjavítási célokra.

Legényén az állami iskola már ez év folyamán megnyílik; Kis-Azar pedig az állami iskola céljaira, belhelyét s az azon levő iskola s tanítói lakot egyéb melléklételeivel átengedte; kikötötte azonban, hogy az alkalmazandó állami tanító ev. ref. vallású legyen.

S.-A.-Ujhely iskolai telkét, polgári leányiskola létesítésére az államnak át akarja adni, e tárgyban tett felterjesztése megerősített s a kerületre felterjesztetni rendeltetett.

Bánócra Haniskó János, Hardicsára Marikovszky Béla, Lasztócra Butykay István választatván meg tanítóknak, bekebelezettek. Illés János nagy-ráskai tanító 1874. évi keletű egyházmegyei oklevele alapján megerősített. Sextin Antal imregi tanító oklevelet nem tudott előmutatni, beerősítése függőben hagyatott. A bekebelezett tanítók az esküt is le tették.

Élénk vita fejlődött ki Kastély György miglészi tanító ügye felett. A miglészi tanítói állás ugyanis államsegéllyel 400 frtig egészített ki. A megyei kir. tanfelügyelőség, tekintettel arra, hogy Kastély György nem tudta igazolni azt, hogy folyton a tanítói pályán működött, s mert oklevelet sem tudott mutatni, nem terjesztette fel államsegélyre. Nevezett tanító ugyanis egykor állásától megvált s mint védtöltés felügyelő alkalmaztatott a Felső-Bodrog vízszabályozó társulatnál. Igen, de 1868 előtt már tanító lévén, a törvény őt oklevelesnek ismerte el. Fejes esperes azt vitatta, hogy Kastély 1868 előtt tanító lévén, őt oklevelesnek kell elismerni. Nemes Lajos tanácsbíró, kir. tanfelügyelő meggyőződése szerint, csak addig ismertetett el nevezett tanító oklevelesnek, míg a tanítói pályától meg nem vált; mert visszajövelekor új törvény rendelkezvén, őt, mint újonnan belépőt, nem lehet oklevelesnek tekinteni. Bár sokan foglaltak állást a tanfelügyelő érvelése mellett, a többség mégis az esperes álláspontja mellett döntött s a kir. tanfelügyelőség határozatilag kéri fel az államsegély kieszközlésére.

Virág József Lasztomérba, Réz László Homonnára megválasztott lelkészek megerősítettek. Ujlaky János Tussára rendeltetett helyettes lelkésznek. Deregyőre Gecse Gézárt rendelte be káplánnak az esperes.

Kis-Ráska és Kolbása 1600—1600 frt tőkés-segélyt nyertek.

A Lasztomérhoz tartozó szórványok, Lasztomér központtal missiói lelkészi állás szervezését kérik. Az ügy érdemleges elbírálása céljából a szükséges iratok beszerzése rendeltetett el.

A tanügyi bizottság jegyzőkönyve szerint kitűnő iskolák: a s.-a.-ujhelyi mindhárom, ladmóczi, m.-izségi, bodzás-ujlaki, deregyői, kis-azari, abarai; dicséretesek: a n.-bárii, csernahói, kis-toronyai, kis-ráskai, n.-ráskai, málcai, szalóki, vásárhelyi, szőlőskei, kolbásai, gálszécsi; kiképzítők: a mihályi, lasztoméri, morvai, miglészi, garanyi. Tanítóihiány miatt szünetelt az iskola: N.-Toronyán, M.-Jesztoben, Szürnyegen, Zemplénben, Hardicsán, Lasztócon. Lelkeszek tanítottak. Legényén és Kolbásán. A kazsui, gercselyi, kelecsényi, tőke-terebsi, gálszécsi, gátályi állami iskolákban a vallás- és ének-tanítást szintén az illetékes lelkészek teljesítették; Egresben Marikovszky János, ev. ref. vallású tanító.

Több iskola előjárósága, hol nem a sárospataki irodalmi kör kiadványait használták, megintésben fog részesülni. Ha ennek sem lesz sikere, pénzbírsággal fognak sujtatni.

A segélyosztó-bizottság tagjai lettek az esperes elnöklete alatt: Hajzer Endre, Ujj István, Kádár János, Gyarmathy Soma, id. Isaák János, Dókus Ernő, Nemes Lajos.

Egyházkerületi képviselőkül kiküldettek az elnökség mellett: Sárkány Imre, Ujj István, Gyarmathy Soma; Dókus Ernő, Nemes Lajos, Lónyay Gábor. Gyűlés után a közigazgatási ítélő-bíróság tartott ülést s intézett el néhány vitás ügyet.

Végül meg kell említeni, hogy a gyűlés tagjait, a kolbásai egyház s annak különösen intelligens része látta el szíves vendégszeretettel.

Az egyházmegye tisztikara id. Isaák János kolbásai főgondnok és egyházmegyénk közszeretben élő világi tanácsbírájánál részesült fényes, úri ellátásban. A szíves vendégszeretetről úgy a nevezett tanácsbíró úrnak, mint kedves nejének és nagyreményű fiának e helyen is köszönetemet nyilvánítani kedves kötelességemnek tartom.

Hutka József.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Sokak szájából hallottam már a panaszt, hogy az országos, illetőleg állami jellegű millennáris ünnepélyeken miért nincs hivatalosan képviselve mindenütt az egyetemes magyar ref. egyház! Próbáltam e kérdésre magamnak megadni a feleletet és bizony nem tudtam megtalálni.

Most azt gondolom a pessimistákkal, hogy az államkormány részéről — mint mindig — úgy most is melőzve vagyunk; majd ismét úgy vélekedem egy másik sectával, hogy a koldus-rongyokba rejtőző király sokkal büszkébb, hogy sem kilétét fölfedezve, a jogart követelje a trónbitorlóktól, megfordul fejében a túlszerénység gondolata, vegyesen az élehetlenség érzetével.

Szóval mint Pandora szelencéjéből, úgy rajzik körülöttem a sok rosszabbnál-rosszabb gondolat s boszúságomban majdnem perbe szállok Zeüsszel, hogy az igazit, azt az egyet: miért nem engedi kiröplüni, hadd

találnám meg a valódi feleletet, hadd tudnám meg az igazi okot!

A valódi ok, én úgy sejtem abban a mondásban rejlik: *miért hányónok mi kis emberek nagy dolgoklan magunkat?* És ebben a mondásban csakugyan benne van a felelet. Mert ha nagy dolgokban hányjuk magunkat, rögtön ránk sütik a feltűnni vágyás bélyegét, vagy pedig túliberálisoknak nevezgetnek az orthodoxia kegyes hívői. Legyen kinek-kinek az ő hite szerint.

A máramaros-ugocsi egyházmegye papsága felül-emelkedett a kicsinyes kérdéseken, mikor a múlt év őszén M.-Szigeten tartott közgyűlésén elhatározta, hogy testületileg megünnepli a magyar állam ezer éves fennállásának évfordulóját. Ezzel az elhatározással bizonyoságot tett arról, hogy szívvel-lélekkel bele akar olvadni abba a felsőges symphoniába, mely annyi millió magyar szívnek örömdalából képződve, száll fel a népek Istene, Hadúr zsámolya elé. Bebizonyította azt, hogy koronás királyához törhetlen hűséggel ragaszkodik akkor, mikor a gyermekeit egyformán szerető királyi édes apának egy virágszálat nyújt, mely ott fakad fel a hazát és trónt igazán szeretni tudó szívek mélyében. — Ez a virágszál az a dísz-közgyűlés, melyet folyó hó 16-án tartott meg egyházmegyénknek lángoló honszerelmű papsága.

Hogy e dísz-közgyűlés jogosultságát — vagy jobban mondva — alkalmoszerű helyességét bebizonyítsam azoknak, a kik talán kicsinyeskedni szeretnek az ilyen dolgokban s rám akarnak sütni a feltűnni vágyás bélyegét: szükségesnek láttam a fentebbieket elmondani, — s most áttérek a gyűlések — mert kettő is volt — és az ünnepély leírására.

Az ünnepély tehát szept. 16-án vette kezdetét a nagy-szöllősi ev. ref. templomban, hova a már korábban szétküldött meghívók értesítése szerint egyházmegyénk összes papsága egybesereglett s a vidék és város nagyszámú intelligenciájával együtt ihletett ajakkal zendítette rá a 74-ik dicséret lélekemelő dallamát. „Nagy ének” volt a Szuhay Benedek lelkész költői himnusza, melynek utolsó akkordjánál lépett fel a mi *édes beszédű* esperesünk, *Csernák István* a szószerkebe, hogy kenetteljes imádságával az ezredéves honból amaz égi hazába ragadja lelkeinket.

Majd egyházmegyénk főjegyzője *Biky Ferencz*, — egykori pataki diák — mondotta el pályanyertes — az egyházmegye által 50 koronával jutalmazott — egyházi beszédét. V. Móz. XXXII 7—12 alapján a vallásos lélek buzgó hitével kimutatta azt, hogy hazánkat az Isteni gondviselés tartotta meg egy ezred éven át e számára osztályrészül jutott földön; majd a próféták látnoki erejével tekintet egy szebb jövőbe, melyben, hogy új ezredévet ér hazánk: záloga annak mostani ünnepünk. A felállva énekelt himnusz hangjai után a megyeháza ősfalai közé vonult a gyülekezet, hol az esperesi megnyitó után *Várady Gábor*, egyházmegyénk volt főgondnoka — ragadta magához hallgatóit — nagyszabású, történeti vonatkozásokkal teljes beszédben vázolta egy ezredév küzdelmét, rámutatott a buzdító példákra s végül a koronás királyt éltetve, ki a béke karjai közé vezet sokat hányatott nemzetét.

Az elnöki zárszóval véget ért a díszgyűlés, mely célját minden esetre elérte abban, hogy *egyedüli volt a maga nemében*, mely ily módon ünnepeli e történelmileg nevezetes évet.

E nap estvénjén tartottuk meg az egyházmegye jellege alatt hangversenynyel egybekötött táncmulatságot, mely azonfelül, hogy 150 frt hasznót hozott az egyházmegyei gyámpénztár javára, már csak azért is említést érdemel, mert dicsekedve merem elmondani róla, hogy

oly párját ritkító érdekességgel alig dicsekedhetik hangverseny mint épen ez. A szépen sikerült programpon-tonon kívül érdekessége abban a felolvasásban rejlik, melyet az országos híró György Endre, egyházmegyénk s kerületünk e kiváló büszkesége tartott. E felolvasásával nemcsak újabb tanujelét adta széles körű tudásának, hanem egyszersmind példát mutat világi urainknak, sőt nekünk lelkészeknek is, hogy egy valódi protestáns embernek hogyan kell ösmerni vallását, egyháza történelméi, hitcikkelyeinek erejét, s vallásának helyét a többi vallások között. Megmutatta, hogy *mily fontos tényező a vallás a politikában minden népnel; de különösen a magyar nemzetnél a protestáns vallás mily fontos szerepet játszott, hogy a trón szilárd, a hazu szabad legyen.*

Különben a felolvasás, mint a többi beszédek is, ki lesz nyomtatva, e helyen is felhívom rá az érdeklődők figyelmét!

Vasárnap 17-én volt a rendes őszi közgyűlés, melynek szokásos tárgyai közül a „Szatmári Szózat”-ra adott válasz érdemel inkább a távolabbiak előtt említést. Pro et contra folyt itt a vita a helyettes esperes szavazati jogáról, míg nem a határozat az lett, hogy *az egyházmegye felír a kerületre, hogy készítene statutumot, mely részletesen körvonalozza a helyettes esperes jogait.*

Nem akarván ellentétes állásba helyezkedni egyházmegyénk jelen esetről a kerület ítéletével, egyéb tekintetben a szatmári szózat felett napirendre tért.

Egyházunk szellemi élete — ha az anyagi nem is — virágzó. A jó rend és békesség és áldozatkészség gyülekezeteinkben dicsekvésre méltó. Gyászkeretet a közmegelegedéssel lefolyt gyűlés fölé szeretett kerületi főgondnokunk néhai Vályi János halála vont, kit igaz szeretetünk fájó könyeivel sirattunk el, midőn emlékét jegyzőkönyvünkben megörökíteni határoztuk.

Borongó fájdalomunknak, nemzeti örömtől áthatott lelkesedésünknek a mindenütt szokásos banquetten adtunk kifejezést 16-án délben pohárköszöntőinkben, melyeket a koronás király éltetésével kezdtünk; majd sorra kerültek a kapacitások, az eszmények, míg végre a hangverseny kezdetét jelentő óra-ütés, megbontá a fehér asztalokat.

Ladányi Endre.

A sárospataki főiskola köréből.

A csendes város megélnékvált újra. A múzsák megjöttek ha kissé később is, mint máskor, de nem kevesebben, mint többen aggodalommal gondolták.

Már a tanév megnyitása előtt 15, 16-án itt voltak azok, a kiket a magok szerelte baj szorongatott; itt szüleiik valamelyikével, a kik szívdobogással várták egy-egy javításra kárhoztatott gyermekök vizsgáról való kijövetelét s arcukból igyekeztek kiolvasni: vajjon elvesztett-e vagy sem egy esztendői költségeik? Valami csodálatos fatalismus vesz erőt — úgy látszik — a javításra kényszeredett ifjakon, sőt a szüleiiken is. Többnyire csak az utolsó napokban kezdenek kapkodni segítség után s végre — ha a baj beköszön — mégis mindenkit készek kárhoztatni a beállott kedvezőtlen eredményért, csak édes önmagukat nem! A tanár, a tanár! — ez a hibás, ez a bűnbak rendszerint, ha a javító vizsga nem sikerül. Pedig bizony most sem sikerült több ifjúnak s fájdalom volt látni a csalódott szülek keserűségét.

Kevesebb kellemetlenséggel végződött ezúttal a felvétel 17—18-án. Az alsóbb osztályok növendékeinek száma gyorsan indult ugyan a 60 felé, de végtére nem sokkal ment túl a határon. Az igazgatóság a törvényes

számon felül érkezettekkel előjegyezte abban a reményben, hogy ha másutt 70-en felüli létszámot is elnéz a tanügyi kormány, akkor Sárospatak sem lehet kivétel, annál kevésbbé, mivel itt a tantermek levegője sokkal több ifjúra is bőségesen elegendő. A gimnáziumi létszám ezúttal 495, tehát nagyobb a múlt évinél. Az akadémiai létszám még nem teljes. A theológus ifjak valamivel talán szaporodnak, a joghallgatók valamivel kevesbednek, az összeg ugyanaz lesz — úgy látszik — a mi tavaly.

A főiskolai igazgató tanács, amely szept. 18-án reggel kezdte meg üléseit, osztotta az igazgatóság véleményét a számfelettiekre nézve s azokat föltételeken rendes tanulóknak fogadta el. Az 1. és 3. osztályban van u. n. túltömöttség. Ugyancsak az igazgató tanács — a melyben ezúttal Fejes István aligondnok is megjelent és szívélyes üdvözlésekben részesült — sok nagy feladatot is megoldott még f. hó 18-án. A skontro legnagyobb részét — miután kellőleg elő voltak az ügyek készítve — hamarosan letárgyalta. Nevezetesen elfogadta a Tompa-szoborra nézve a gazd. választmány javaslatát, mely szerint a szobor a fűvészkert közepén állíttassák fel s a netalán fedezetlen kiadásokat a főiskola pénztára fedezze. Az élő nyelvek tanítóit *ezentúl* díjazni kívánja az előjáróság s a tanulóktól vizsgát követel. A tőkék könyvének vezetésére készített tervezetet némi pótlással elfogadta s így a pénztári számadás átnézhetőségét megkönnyítette. A görög szótár kinyomatásának terhét nem meri azonban az ig. tanács sem magára vállalni — a fokozódó görög-ellenes divat miatt; mindamellett szeretné, ha ez a szótár — talán valamely fővárosi kiadó segítségével — továbbra is megmaradna a főiskola erkölcsi s irodalmi tőkéjének épsége végett. A theol. tanárok nyugdíjintézetének életbeléptetését az állami törvénynek teljesen megfelelő szabályzat alapján kimondotta s az elfogadott szabályzatot, a ma működő tanárok kötelezettségeinek s jogigényeinek kimutatásáról szóló lapokkal együtt, a kerületre terjeszti. Letárgyalta a több év óta el-elhalogatott *kormányzati rendszabályokat* is a Kérészy Barna ig. tanácsos komoly tanulmányra valló előterjesztése nyomán s végleges elfogadásra ajánlja azokat a kerületnek. A jogi tanácsokra elfogadta a jog és államtudományi karnak, s illetőleg az akadémiai széknek betérjesztett jelölését, a mely szerint az első izben hirdetett tanszékre dr. Illyefalvi Vitéz Géza és dr. Raffay Ferencz, a másodikra dr. Szabó Sándor ajánlottak. Sajnálattal látta az ig. tanács, hogy a különben sokat ígérő Jászy Oszkár, mint még katona-kötelezettség alatt levő egyén, ezúttal kombinációba nem jöhet.

Élénk vitát támasztott az igazgató-tanácsban is a Simonyi magyar nyelvtana, a mely mellett a gimn. tanári kar — mint egész — foglalt állást. Tiszteletre-méltó aggodás s ügy-szeretet szól mindkét oldalról; várható azért, hogy a mutakozó ellentétek már legközelebb elsimulnak s az aggodalmak eloszlanak. Az igazgató-tanács a maga kebeléből választott bizottság által fogja a Simonyi-rendszert bírálat alá venni.

Az iskolába való felvétel idejére, a tanév 3-szagos beosztására és a szüreti szünidőre nézve is megállapodás történt. Ezentúl nem augusztus végén (a mi még törvényes szünidő), hanem szeptember 3. 4. napjain fognak a sárospataki főiskolában megtartatni a pót-javító vizsgák s 5–7-ikán lesznek a felvételek s a tanév 8-ikán fog megnyílni; az évharmados beosztást a tanári kar elvben elítéli, de a mellett is marad az mindaddig, míg a tanügyi kormány e helytelen rendszer megváltoztatására rábíráhatóvá nem lesz; a szüreti szünidő is megmarad, de csak egy hétre terjed ezentúl s mindig

október utolsó hetére, ez idő alatt is nyitva lesz azon ban a főiskola tápintézete mindazok számára, a kik a szünidőre hazamenni nem kívánkoznak s a tápintézet rendes tagjai.

Számos kisebb-nagyobb, főleg jogi- s gazdasági ügyekben határozott még az ig. tanács; elintézte a tápintézetbe, az alapítványokra való felvételért folyamodók ügyét s többeket részesített úgy az akadémiai, mint a gimnáziumi ifjak közül tandíj-elengedésben, sőt foglalkozott a tanári korpótlékok kérdésével is, a mennyiben egyesek az eddig gyakorolt időszámítást e tekintetben sérelmesnek tartják magokra nézve. Gyorsan és sokat végzett s majdnem teljes számban jelen volt úgy a saját hosszú ülésein, mint az iskolai év megnyitásán.

A megnyitás a szokott helyen d. e. 9 órakor kezdődött. A tanári kar néhány régi tagja helyett újak állottak a sorban s az idősebbek — szétnézvén — érezték, hogy az idő gyors szárnyakon fut és az új hajtás letolja a régi levelet. A mindig lélekemelő közének után *Novák Lajos*, a főiskola új lelkesze kért segílyt Istentől az új esztendőre. Kellemes, szép hangja belopózott a szívekbe és reményt nyújtott arra, hogy mesterének helyét megfogja állni emberül. Imáját lapunk tárcza rovatában élvezheti a t. olvasó. A megnyitó beszédet — mint akadémiai- és közigazgató — *Radácsi György* tartotta, úgy, a mint az Iskolaügyi rovat mutatja. Azután következett előbb a *dr. Tüdös István* theol. tanár, majd a *dr. Meczner Sándor* jogtanár székfoglaló beszéde. A Somossy-Szeremley, Heiszler s Nagy Gusztáv utódát, valamint a Kövyt és Emődyt kíváncsi szemekkel méregette a közönség s figyelemmel hallgatta előadásait. A dr. Tüdös pozitív iránya visszahajlás itt a Somossy-Szeremley irányhoz s ezért többeknek különösen is tetszett; de megnyugtató volt mindenkire azért, mert az ész és kijelentés jogát egyaránt elismerte s a dogmák örök szükségessége mellett nem tört pálczát azok örök mozdíthatatlansága mellett. Értekezésének közlését Tárca rovatunkban megkezdtük s hiszszük, hogy ezzel sok jogos kívánságot fognak kielégíteni. Mecznernek az *életbiztosítás* jelentőségéről szóló tanulmánya szintén közléről érdekelte a közönség nagyobb részét, a mely mindkét felolvasót szíves éljenekkel jutalmazta. Ugy őket, mint Novák Lajost, Fejes István egyházi aligondnok üdvözölte, mint a főiskola új tanerőit, a kikre az előjáróság bizalommal tekint s a kiktől reménységgel várja, hogy kényes állomásaikon dicsőségére fognak válni a főiskolának.

A megnyitást d. u. 1 órakor közebed követte, a melyen — természetesen — jó hangulat uralkodott. Így indultunk az új ezerévbé. Adja Isten jó végét!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Meghívó.** A sárospataki ev. ref. egyház presbiteriuma a főiskolai ifjuság közreműködésével, folyó évi október hó 4-ikén, a ref. templom ujitási költségeinek fedezésére, a városháza nagy termében zártkörű táncvigalmat rendez. Kezdeté 8 órakor. Belfélti díj: személyenkint 2 korona. Felfizetéseket köszönettel fogad s hírlapilag nyugtáz *Buza János* főgondnok.

— **Az abarai ev. ref. egyház templom- és orgona-szentelési ünnepélye.** Az abarai ev. ref. egyház templom-tornya százados évfordulójának és hazánk ezredéves ünnepének emlékére, díszes új tornyot emelt, temploma tetőzetét vaspléhvel befedte, belsejét díszesen kifestette, külsejét is teljesen rendbe hozatta. A templomba egy

tíz változatú új orgonát állított be 1240 frt értékben; az összes építkezés került 4240 frtba. Az ekként kijavított templom és orgona fenszentelési ünnepélye szept. 20-án ment végbe. A templomban az abarai énekkar és a gyülekezet felváltva énekeltek. Az orgonázást Fábian István helybeli tanító teljesíté. A felavató imát Gyarmathy Sámuel, egyházmegyei főjegyző és esperes-helyettes mondá. A gondolatokban gazdag, szép ima méltó volt az ünnepélyhez. Alkalmi beszédet Esdrás V. 13. következő szövege felett: »mi a menny és föld Istenének szolgálai vagyunk, és újonnan megépítjük a hajlékot mely ennek előtt sok esztendővel megépített volt.« Péter Mihály kis-azarai lelkész tartott. A beszéd felosztása ez volt: az isteni szolgálat mindennek felett való, tehát munkátok jutalmául ez ünnepélyes alkalommal három pálmát hoztam nektek: 1-ször: a munka tiszté- nek, 2-szor: a sikeres munkának, 3-szor: a hála édes- ségének pálmáját. A beszéd úgy szónoki előadása, mint ügyes kidolgozása által nagy hatást okozott. Urvacsorai beszédet Hajzer Endre, hardicsai lelkész tartott. A szent jegyek kiosztásában segédkeztek: Kozma Antal, gercselyi, Kiss Tamás málcái és Péter Mihály kis-azarai lelkészek. Keresztelt: Kiss Tamás, ő mondta az úrvacsorai berekesztő beszédet is. Kint Zsolt. 50. 20. alapján (»Tégy jól a te akaratodból a Sionnal és építsd meg Jeruzsálem kőfalait.«) Réz László homonnai lelkész beszélt az egyház belső és külső építéséről. Az ünnepélyen a közeli egyházakból nagy számú közönség vett részt. Az egyházmegyei papság közül az említettekén kívül jelen voltak: Ujj István ladmóci, Szeghő Benő zempléni, Babarék Dániel n.-ráskai, Soltész Gyula kis-ráskai, Virágh József, lasztoméri, Szombathy Antal kolbásai, Hutka József bánóci lelkészek és Szerdahelyi János málcái r. kath. lelkész. A tanítókat képviselték: Lukács Mihály vásárhelyi, Ónody Miklós málcái tanítók. A világi elemből ott voltak: ifj. Isaák János Kolbásáról, Kozma Gábor és Szilágyi Sándor. Ünnepély után a lelkész udvarán készített sátorban az egyház által adott banketten közel 50-en vettünk részt férfiak és nők vegyesen, hol természetesen nem hiányzottak a toasztok sem! A fiatalság víg zene mellett hajnal hasadtáig mulatott. *Hutka József.*

A Tompa szoborról. Annyi fáradozás, annyi vára- kozás után végre elmondhatjuk, hogy csak egy hét választ el a »Tompa szobor leleplezésétől. Minden fáradozás édes emlékké válik most. A forintokból és krajcárokból összekuporgatott tőke csinos mellszoborrá formálódott a lelkes művész keze alatt s várja, hogy ünnepélyesen lehulljon róla a lepel és »fénylő minde- neknek«. A legutóbbi kimutatás szerint még a követ- kező összegeket kaptuk: Szuhay Benedek ev. ref. lel- lelkész (Kápolna) 2 frt, Mogyoróssy Bertalan szolga- biró (S.-Szentpéter) és Vécsey Mátyás megyei aljegyző 1—1 frt, Zsóry Gusztáv főszolgabíró Répászky Béla szolgabíró, Gaál Károly, Dr. Orbán Józsefné, Suszták Antalné, Suszták Kornélia, Terhes Lajosné, Dr. Orbán Barnáné, Terhes Mariska 50—50 kr, Bárdy Béla 20 kr., Gyarmathy Soma ev. ref. lelkész (B.-Újlak) 1 frt, ezek- kel együtt a szobor alap 1471 frt 25 kr. A még hiányzó összeg talán összegyűlik a leleplezési ünnepélyen, leg- rosszabb esetben másképen gondoskodunk fedezéséről. Fogadják a nemeskeblű adakozók a társulat legforróbb köszönetét. Az október 4-én d. u. 1/2 5 órakor megtar- tandó ünnepély programját a napokban újra megal- kult önképző társulat már megállapította, a követke- zőkben: 1. Hymnus. Éneklí az ifj. énekkar. 2. Meg-

nyitó beszéd. Tartja Dr. Finkey Ferencz, a társulat múlt évi tanár elnöke. 3. Alkalmi beszéd. Tartja Dr. Tüdös István, a társulat ez évi tanár elnöke. 4. Dal- ünnepen. Éneklí az ifj. énekkar. 5. Alkalmi ódi. Irta László Andor IV. é. jh., a társulat titkára. Felolvassa Lehoczky Béla jh. 6. Alkalmi beszédek a megjelenendő irodalmi társaságok képviselői részéről. (Meghivattak a Tud. Akadémia, Kisfaludy és Petőfi társaság.) 7. Tompa szobra előtt. Szuhay Benedektől. Szavalja Piskóty Ferencz jh. 8. Zárszó. Mondja Nagy Béla hittanhallgató, a társulat alelnöke, s a szobor átvétele Radácsi György közigazgató által. 9. Szózat, éneklí az ünnepelő közön- ség. A programmon talán lehet és kell módosítani, de így is elég tartalmasnak ígérkezik. Az irodalmi Önképző Társulat ez úton egész tisztelettel hívja meg mindazo- kat, kik örömmünepünkben résztvenni s a hosszú munka befejezésén velünk akarnak örülni. Azt hisszük az érdeklődők száma nagy lesz, hiszen oly imposans volt az adakozók száma! Jöjjenek, lássák meg az emléket, melynek emelését elősegítették! *Az Irod. Önképző Társulat elnöksége.*

— **A sárospataki ev. ref. egyház templomszentelési ünnepélye,** a megállapított program után ítélve, nagyszér- rűnek ígérkezik. Az ünnepélyen részt vesz a város lakos- sága felekezeti különbség nélkül, a főiskolai és képezdei ifjúság s a megye is küldöttségileg. Az okt. 3-án d. u. 1/2 5 órakor érkező vonathoz kerületünk érdemekben gaz- dag püspökét és főgondnokát az a.-zempléni egyházmegye nevében *Keresztúry József* esperes, a s.-a.-ujhelyi járás nevében *Barthos József* főszolgabíró üdvözlí. *Kun Bertalan* püspököt a papi lakon az ev. ref. egyház presbiteriuma fogadja. Este fátyásmenettel fejezi ki az egyházmegye és a sárospataki egyház az ifjúság részvételével tiszte- letét a főpásztor iránt, s ez alkalommal *Meczner Béla* az alsó-zempléni egyházmegye gondnoka mond üdvözlő beszédet. Vasárnap délelőtt az isteni tiszteletet megelő- zőleg *br. Vay Béla* főgondnoknál tiszteleg az egyház- kerület a legidősebb esperes vezetése alatt. 1/2 10 órakor kezdődik az isteni tisztelet, melyen három énekkar (főis- kolai, női és polgári) fog közreműködni. Imát *Kun Ber- talan* püspök, egyházi beszédet *Bálint Dezső* lelkész mond. Ez után 3 esperes és 25 ifjú lelkész fog felszentel- tetni. A perselyek a templom-javítás nagy költségeinek fe- dezésére lesznek kitéve. Isteni tisztelet után küldöttségek üdvözlí Kun Bertalant, különösebben mint 30 éves püspököt. Délután 2 órakor 200 terítékű közebed a fő- iskolai tornacsarnokban, hol a női énekkar tagjai fognak felszolgálni. A közebed után 1/2 5 órakor leleplezik a főis- kola kertjében felállított Tompa-szobrot. (Programját lásd fönnebb). Este 8 órakor, szintén az egyház javára, zártkörű tánczvigalom lesz a városháza termeiben, melyre a meg- hívókat már szétküldötték. Akik a báli meghívásra igényt tartanak s meghívót valami ok miatt nem kaptak volna, szíveskedjenek az egyház főgondnokához, *Buza János* főiskolai tanárhoz fordulni.

— **A t. olvasóhoz.** Az évnegyed vége felé járván, bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: szívesked- jenek előfizetéseket mielőbb megújítani, illetőleg hátrá- lékaikat kiegyenlíteni, s a címökre küldött postai meg- bízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi Körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megin- dította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Hármas Örömnép.” — „Az alsó-zempléni egyházmegye üdvözlő felirata Kun Bertalan tiszáninneri püspökhöz.”
Komjáthy Gábor. — „Harminc éve püspök . . .” Révész Kálmán. — „Tomba szobra előtt.” Szuhay Benedek. —
„A felső-szabolcsi lelkészegylet értekezlete.” Szikszay András. — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetések.”

Hármas Örömnép.

Három nagy ok indítja, vonja a tiszáninneri egyházkerület közönségét folyó hó 4-dikére a kerület szellemi központja, — Sárospatak felé.

Egyik az *ev. ref. egyház templomának*, az idő rongálta százados, most már diszesen megújított nagy emlékszerű műnek *felavatása*, másik az esperes- és papszenteléssel egybekötött kerületi gyűlés; harmadik a főiskola lelkes ifjúsága — ennek főként Irod. Önképző társulata — által kezdeményezett s közadakozás segélyével emeltetett *Tompa-szobor* leleplezése.

A sziveket és veséket vizsgáló égi bölcsesség tudja legjobban, hogy sokunkra nézve van még egy negyedik ok is az ünneplésre (a mi tulajdonképen az elsőnél is elsőbb), de a mit eddig, noha hiában, titokban kívántunk tartani: — a mi Isten szerinti főpásztorunknak — az ő gyászára való tekintetből lehetőségig zajtalan, de annál bensőségesebb — megjubilálása.

Öröm-ünnep lesz itt október 4-dike valóban s akár a sárospataki ev. ref. egyház multja s jelene, akár a felszentelendők iránt való tisztelet és szeretet, akár a Tompa nevének igézetessége vezéreljen ide némelyeket, akár a 4-dik, de legfőbb ok ösztönözzön kit-kit az ide való zárándoklásra: — hinni merjük, hogy senki sem fog innen lelkében csalódottan eltávozni.

A sárospataki ev. ref. egyház már bölcséjében praedestinálva volt arra, hogy előkelő, nagy és vonzalmas legyen a többiek felett. Fejedelmi alapítói összekötötték sorsát a főiskolával s ezzel biztosították is számára egy nagy vidék figyel-

mét, ragaszkodását. Multjában annyi a lélekemelő s tiszteletet parancsoló mozzanat, hogy rideg szívvel s történeti érzék nélküli tompasággal lehetne csak mozdulatlanul maradnunk, ha nevét kedvező vagy kedvezőtlen változásokkal összekötte halljuk forogni a nagy világ nyelvén.

Hány prot. lélek háborgott hajdan a hazában, a mikor az ígéretéhez hűtlen Báthory Zsófia megtaposta itt királyi anyósának végrendeletét s a Kopácsyak és Sztárayak fészket a Sámbarok tanyájává, a békeség templomát a háborúság szemét-dombjává változtatta át! Hány szív jajdult fel attól a tudattól, hogy a Perényi-alkotta templomban a reformatio született ellenségei, a jezsuiták szövök terveiket a protestantismus megbuktatására és tombolnak a Lorántfy Zsuzsánna porai felett! Országos siralom hangzott fel akkor is, mikor ez az egyház, hű osztályosával, a főiskolával meg-megújuló vándorlásra kényszerült s kegyelemért kopogtatott a jámbor szomszédok ajtaján, és csak lopva, titkon imádhatta Istenét!

Nincs a sárospataki ev. ref. egyháznak egyetlen egy nagyobb lépése sem, a melyről ne tudott volna, — ha nem az egész haza protestantizmusa — de legalább a tiszáninneri egyházkerületet alkotó egyházmegyéek összesége. Ezer, meg ezer szüle szeme tapadt erre a hegyen épült városra és fordult az innen terjedő világosság felé s csak az elfogultság, vagy az önzés nem látta és nem értette, hogy ez az egyház s a vele közös sorsu főiskola milyen gondviselés-

szerű helyet töltött itt be a felülről ijesztő gyorsasággal terjedő szlávizmus fékentartása végett...

Az erőszak — Istennek hála! nem bírt meg vele. A szabadságnak egyetlen sugarától új remény, új ösztön fakadt ez egyház híveiben s ha másként nem lehetett, szegényes fa-templomban is jól érezte magát, csak hogy biztosíthassa jogát a földhöz, a melyet a nagy ősök emléke szentté avatott.

A XVIII. század két fa-templomot emésztett meg a sárospataki reformátusok Isten-szerető gyülekezete felett. 120 éve, hogy a fejedelmi kegy — temérdek utánjárásra — megengedte, hogy ennek a most újra épített templomnak alapköveit lerakhassák. Perényiek, Rákóczyak és Lorántfy Zsuzsánákból ekkorra kifogytunk; de a sárospataki egyház felett nem fogyott el a hazai protestantizmus szerelme, sőt pótolni igyekezett a fejedelmi lelkek hiányát is. Nemcsak a kerület, hanem az egész ország felbuzdult az építés mennél gyorsabb s mennél szerencsésebb befejezésére, — elannyira, hogy a sárospataki egyháznak módjában állott túlterjeszkedni az egykori Perényi-templom falain és területi arányain s nem volt többé kénytelen befelé hulló könyvekkel támo­lyogni elvesztett templomának falai körül. Csak azokat a szent porokat sajnálta és sajnálja örökre, a melyeket elgázolt a vár-templom sírboltjában a vallásos türelmetlenség vas-patkója.

A mint közös volt az áldozat, úgy bizonyára közös volt a lelkesedés is, a mely a most újra épített templom első felavatásakor 1781-ben nyilvánkozott. A kerület részt kért magának a templom építéséből — főiskolájáért, s ott volt kétségtelenül azon az örömmünnepen is, a melylyel az a megépített hatalmas mű a nyilvános használatnak átadatott. A türelmi parancs esztendejében mérhetetlen súlyu teher szakadt le a protestantizmus lelkéről: — elképzelhető azért, hogy milyen messzeható boldogság üdvözölte a sárospataki ref. egyház második kő-templomának befejezését...

Hadd üdvözölje azt igazi vallásos és honfíui lelkesedés most is, a mikor nem országos adakozás mellett ugyan, de a tiszánineni egyházkerület jelentékeny adományával s a hívek nagymérvű áldozatainak árán romlatag állapotából szebb életre kelt.

Mi láttuk a százados falak repedéseit s bú-sultunk a veszni indult merész bolt-ívek után; hallottuk a templomjavítók töprengéseit s éjjeli, nappali törődéseit is, a melyekkel a romok eltávolításán fáradoztak; szemléltük a munka haladását, a régi templom törmelékei közül az újnak megifjodott ábrázattal való kibontakozását; s hirdetni merjük, hogy az új templom szebb,

mint a régi s kívánjuk a szív teljességéből, hogy dicsősége se legyen alábbvaló soha!

Köszöntünk téged ünneplő sárospataki ref. egyház mély tisztelettel! Köszöntünk, mert érezted helyzeted követeléseit s az idő parancs-szavát, s méltó akartál és tudtál lenni nagy őseidhez! Az egyházkerület bizonyára helyeselni fogja adományának befektetését, ha templomod falai közé lép s vele együtt és velünk együtt imádkozni fog szent háznak tartósságaért. Légy világító torony az idők végtelenségeig!

* * *

Három esperesnek s 25—26 ifjú lelkésznek egyszerre való felavatása, ez is méltán mehet örömmünnepe számba — a mostani viszonyok között. Fáj a gondolata is annak, hogy az ilyen örömet gyász előzi meg, de ha kidőlt vezérek nyomán új alakokat láthatunk feltűnni a régi hittel, a régi bátorsággal, a régi munkakedvvel: áldást rebegünk a kidőltekre és üdvözöljük a nyomukba lépőket tisztelettel, reménységgel, bizodalommal.

A felavatandó esperesek egyike a sárospataki templomban nyerte lelkészi hivatalra való fel­avatását is; szószólója volt a sárospataki egyház templomépítési ügyének a kerületen s egyik vezére annak a főiskolának, a mely édes érzések között látja szenvedő testvérének örömmünnepehez való készülődését, sőt együtt ünnepel azzal a benső ember szerint. Nyugodjék meg rajta, nyugodjék meg rajtok az örök Isten áldó kegyelme és vezérelje őket többől-többre egyházkerületünk dicsőségére.

Az ifjú lelkészek, a kik közül némelyek keserűséggel indulnak talán a jövő elé; a kik talán magok is belejutottak annak a szomorú áramlatnak sodrába, a mely ma a papi hivatal tisztességét próbálja aláásni: érezzék az új dísz­öltött sárospataki templomban, hogy „minden­nek lehetségesek a hívőnek“ s „nincs veszve bármi sors alatt, ki el nem csüggedett!“ A minden­kre elégséges hitet s rendíthetetlen bizodalmat vigyék haza magukkal a sárospataki templom mosolygó mennyezete alól.

* * *

A Tompa-szobor felállítása, a főiskolai ifjuság hálás szívéből, az igaz érdem iránt való hódolatáról, a szép, az eszményi, a fenséges iránt való fejlett érzékéről tanuskodik. A nagy előd méltó megbecsülésével magának is emléket emelt, sőt tilalom-oszlopot állított azok ellen, a kik — sokszor célzatosan, sokszor meggondolatlanul, vagy épen sértett hiúságból — hamis vádakkal lármázzák be a vidéket a sárospataki

diák aestheticai érzéke felől. Üdvözljük a főiskola ifjúságát, hogy a „lant és biblia“ szerelmében elégett költőnek és papnak a főiskola kertjében emléket emelt. Hiszszük, hogy ez az emlék meg fogja szégyeníteni a főiskolai ifjúság ellenégeit, barátokká változtatván őket. Üdvözljük mindazokat, a kik segítségül voltak az ifjúság szép szándékának megtestesülésében! Legyen jutalmuk az a tudat, hogy az egész főiskolával is jót cselekedtek.

* * *

Hát az öröm-ünnep negyedik oka, a mi érdemileg a legelső?! Te fellobogózott s kivilágított város; te fáklyás polgárság és főiskolai s képezdei ifjúság; ti küldöttségek, a kik versenyeztek a tisztelet, a szeretet igazolásában — a főpásztor iránt: ti legyetek a bizonyságok arra, hogy a tiszáninnyi egyházkerület, püspöke 30 éves vezérkedése alatt, egyre nőtt a közönség szívében s nem állásáért, de érdemeinél fogva foglalja el a legelső helyet a gondjaira bízott 8 egyházmegye élén.

De ne csak örüljünk közöttünk való megjelenésének, de imádkozzunk is, hogy a jó Isten szeressen még bennünket vele és általa — sokáig!

* * *

Hármas, sőt négyes örömünnep: Isten hozott! Isten hozott benneteket, a kik megosztjátok egy buzgó egyház és egy lelkes ifjúság örömét; a kik szeretitek ezt a sok vihart látott, de élni akaró ref. egyházat s ennek szenvedésekben és örömeiben hűséges társát, — a sárospataki főiskolát!

Az alsó-zempléni egyházmegye üdvözlő felirata
Kun Bertalan tiszáninnyi püspökhöz.

Főtisztelendő és Méltóságos Püspök úr!

Nem hiába mondotta isteni Mesterünk: „Az én országom nem e világból való!“ mert íme az ő nyomdokait híven követő ev. ref. egyházunk berendezése s ennek éltető szelleme is végtelenül elüt az emberi tekintélyen épült, úgy nevezett „keresztény“ egyház, valamint a világi társadalomnak szervezetétől és gondolatvilágától.

Míg ugyanis ezeknél gazdag anyagi jutalmak, fényes kitüntetések ösztönzik minél nagyobb tevékenység kifejtésére a közpályá embereit, addig nálunk a legnagyobb mérvű önfeláldozás, az áldásos következményekben századokra kiható munkásság számára sincs biztosítva más bér: mint a lelkiismeret megnyugtató szava s olykor-olykor a közeliismerés.

Megdönthetetlen bizonyíték erre nézve éppen Főtisztelendő püspök úrnak egyházi pályán eltöltött 55 éves szolgálata is.

Mily széles körű tevékenység, eredménydús munkásság kívántatott már ahhoz is, hogy ez előtt harminc

évvel Főtisztelendő urat emelje a közbizalom, a tiszáninnyi egyházkerület főpásztori székébe?

És ki tudná szavakban kifejezni, méltóképen mérlegelni azokat az üdvös eredményeket, miket Főtisztelendő úr Istentől megáldott harminc éves főpásztori működésével, részint mint bölcs kormányzó, egyházkerületünk vezetése s egyházaink anyagi és szellemi felvirágoztatása körül, részint mint az evangéliomi hű szolgáló megtestesült példányképe, lelkészi karunk szellemére, vallásos érzületére gyakorolt jótékony befolyása által felmutathat!

Egyébiránt fölösleges dolognak látszik nekünk Főtisztelendő Püspök úr halhatatlan érdemeit felsorolni akkor, mikor azoknak fénye képes volt a protestantizmus elleni elfogultságnak és rideg gyűlöletnek még a szomorú időkből reánk nehezült sötét ködfellegén is keresztül törni s egész a királyi trónig fölragyogni!

Igaz, hogy minket, kik protestáns szellemtől áthatott légkörben növekedtünk fel, rang, világi fény és kitüntetések utáni vágy nem nyugtalanít, azoknak égő szomja nem epeztett soha; de mégsem szégyeneljük bevallani, hogy a mint fájt idáig mellőzve s a mindnyájunk részéről legodaadóbb hódolattal környezett királyi trón zsámolyához való közeledéstől elzárva látni legérdemesebb férfiainkat is csak azért, mert protestánsok voltak, úgy most büszkeségünk s jogos dicsekedésünk tárgyát képezi az a körülmény, hogy éppen Főtisztelendő püspök úr szolgáltatta az első alkalmat legalkotmányosabb s mindenek fölött igazságos lelkű koronás királyunknak arra, hogy királyi kegyelmének olyan magas kitüntető jelével ajándékozza meg, a minőben előtte protestáns lelkész hazánkban nem részesült soha!

És hogy ily rendkívüli érdemekért mi volt az anyagi jutalom, elég jellemzően mutatja a „legszege nyebb püspök“ cím, mit különösen a politikai sajtó hangoztat, valahányszor Főtisztelendő püspök úr tisztelt nevét szőnyegre hozza.

Igaz, hogy gyönyörű cím ez annak, a ki azt oly méltósággal tudja viselni és a szegénységet úgy felmagasztalni, valósággal megdicsőíteni képes, mint a hogy ahhoz Főtisztelendő püspök úr közcsodálatot keltő módon ért.

Azonban az igazat megvallva mi azt óhajtanók, hogy a teljesített munka értéke s annak bére megfelelőbb arányba jöjjenek.

S ha már ezen óhajtott eredmény létrehozatala rajtunk kívül álló tényezőktől függ, mi mint az alsó-zempléni egyházmegyei közgyűlés tagjai, legalább azoknak sorában akarunk helyet foglalni, a kik a tisztelet, hála és elismerés megérdemelt koszorúját nyújtják Főtisztelendő püspök úrnak azon örömdetes esemény alkalmával, hogy az isteni gondviselés főpásztori áldásos működésének harmincadik évfordulóját erőben, egészében megengedte érnie.

Vajha zavartalan öröm és teljes családi boldogság kíséretében derült volna fel Főtisztelendő püspök úrra ez a ritka évforduló, mit a gondviselés csak az ő kiválóan kegyeltjeinek enged megérniök!

Vajha ezen jubileumi év fényes egén ne tűnt volna fel az a sötét felhő, a mely Főtisztelendő püspök úrnak gyöngéden szerető apai szívét köztiszteletben álló, érdemes fiának váratlan halálával gyászba borítá!

Az a jó Isten, kihez annyi elcsüggedt lelket emelt fel biztató, vigasztaló szavaival Főtisztelendő püspök úr, enyhítse mélységes bánatát, gyógyítsa meg vérző atyai szívét is! És szolgáljon némi megnyugvásul az a

gondolat, hogy mélységes gyászában őszinte részvéttel mindnyájan osztozunk.

Végül kívánjuk, hogy az isteni gondviselés, a melynek kiváló kegyelme Főtisztelendő püspök urat az emberi életnek a szentírásban kijelölt határán már-már túlszárnyalva, testi és szellemi erejének teljességében tartsa és őrizze meg még számos éven át; hadd láthassuk egyházkerületünk, sőt egyetemes ref. egyházunk hajójának egyik kormányrúdját kipróbált hűségű kezeiben tartva; hadd tisztelhesse lelkészi karunk, mint iránta mindenkor kegyes jóindulattal viseltető atyját; s hadd rebegjék ékes Ároni ajkai még sok ünnepélyes alkalommal azokat a fenséges szárnyalású imákat, a mik a hívó lelket égbe ragadják, sőt a pünköszt kettős tüzes nyelvek erejével járják át még a hideg, érzéketlen szíveket is!

Isten éltesse és tartsa meg Főtisztelendő és méltóságos püspök urat családjának boldogítására s egyházunk méltó díszére igen sokáig!

Komjáthy Gábor.

Harminc éve püspök. . . .

Ritka ajándéka az isteni kegyelemnek, mely szeretve tisztelt püspökünknek osztályrészeül jutott. Ez év augusztus hó 7-én telt el 30 esztendeje, hogy tiszáninnyi egyházkerületünk kormányát kezébe adta a közbizalom s azóta változatlan atyai szeretettel, nem lanykadó erélyvel és pihenést nem ösmerő buzgalommal teljesíti magasztos hivatalának kötelemét.

Harminc év, ilyen egyházfői állásnál, ritka kegyajándék. A régi hagyomány szerint még a római pápákra is kimondatott: „*Non videbis Petri annos!*” — s valóban tény, hogy a pápák tizenhét századot átölő hosszú sorozatában az egyetlen IX. Pius volt az, ki a pápai széken nemcsak betöltötte, hanem túl is élte a 25 esztendőt, amennyiben 32 évig viselte a tiarát.

Magyar református egyházunk püspökeinek sorában szintén igen kevesen érték el, vagy haladták túl hivatalukban a negyedszázadot. Kun Bertalannál hosszabb idejű püspököt csak négyet ismer egyháztörténelmünk.

Az első idősb *Torkos Jakab*, dunántuli püspök, ki 1745 május 1-től 1785 november 27-ig, tehát 40 éven 6 hónapon és 23 napon át viselte hivatalát.

A második idősb *Patay János*, dunamelléki püspök, ki 1691-től 1731-ig, tehát 36 éven át igazgatta kerületét. Késő nagy vénységben, 108 éves korában hívta őt magához a pásztorok fejedelme.

A harmadik *Szőnyi Virág Mihály*, szintén dunamelléki püspök, 33 hivatali évvel (1757—1790.).

A negyedik *Zoványi György*, tiszántuli püspök, kinek kormányzata 1726-tól 1758-ig, tehát 31 évre terjedt. Szintén késő agykort, 101 és 1/2 évet ért meg.

Ötödik helyen következik jelenleg a mi szeretve tisztelt püspök urunk, kinek szívéből kívánjuk, hogy jó erőben és egészségben érje el, sőt haladhassa túl az id. *Torkos Jakab* hivatali éveit.

Ugyanennyi azon püspökeink száma is, kiknek hivataloskodása 25—30 évre terjedt. Ime így következnek:

1. Nagy Mihály dunántuli p. 30 év. (1845—75.)
2. Báthori Gábor dunamelléki p. 28 év. (1814—42.)
3. Őri Fülep Gábor tiszáninnyi püspök 26 évig (1797—1823.)
4. Csáji Márton tiszáninnyi p. 25 év. (1745—70.)
5. Szathmári József tiszáninnyi p. 25 év. (1823—48.)

Megjegyzem, hogy Csáji és Szathmári hivatalba lépésének, illetőleg halálának napját hirtelenében nem tudván feltalálni, rólok biztosan nem állithatom, hogy betöltötték-e egészen a 25 évet, vagy pedig hiányzott abból valami. Annyi azonban kétségtelen, hogy 24 évnél tovább igazgatták kerületünket.

Bizonyára feltűnik az olvasó előtt, hogy az elsorolt 10 hosszú idejű püspök közül 4 a mi egyházkerületünkbeli való, holott az első tiszáninnyi püspök csak 1735-ben választott! Ha a többi — most fennálló — egyházkerületek megalakulását, kerek számmal 1560-ra tesszük, akkor elmondhatjuk, hogy míg a többi kerületek 336 év alatt összesen 6, negyedszázadig, vagy azon felül hivataloskodó püspököt mutathatnak fel, addig a mi egyházkerületünknek 161 év óta, tehát kevesebb, mint felényi idő alatt, négy igen hosszasan hivataloskodó püspököt engedett a gondviselés!

Végül megjegyzem, hogy az 1735 előtti korból, midőn t. i. esperesek igazgatták kerületünk egyházait, szintén van egy (zempléni) esperes, Rozgonyi Mihály, ki 1682-től 1707-ig, tehát szinte 25 évig viselte hivatalát.

Révész Kálmán.

TÁRCA.

Tompa szobra előtt.

Tompa Mihály sárospataki szobrának leleplezése alkalmából. 1896. okt. 4.

Való tehát, való az édes álom —
Itt áll az ércbe öntött hű alak!
Buzgó imánk fel, a magasba szálljon,
Hozsannát zengjenek e vén falak.
Az őszi nap ragyogjon tiszta fényben,
Pacsirta szóljon tar mezők felett.
Az őszi fátyolos szellő ne tépjen
Ma sárga lombot, hulló levelet!

Óh jöjjetek s hódolva szellemének
Mi lelkesedjünk a költő-papért,
Ki tündöklő csillagja lett az égnek
De nem kapott megérdemelt babért!
Kinek minden dalát epedve várta
Az eltiport nemzet bús éjszakán.
Ki lelke búját a dalokba zárta,
S zokogva sirt az elnyomott hazán.

De félre most a vádoló szavakkal —
Ne sértse nagy nevét ilyen beszéd!
Inkább csodáljuk néma hódolattal
Csillagsugarba vont költészetét.
Hallgassuk nagy szívének dobbanását,
Mely égve annyi mély sebet kapott.
Csodáljuk a lánglélek alkotását,
Mint tűzimádó a fényes napot!

Ezredéves hazánknak büszkeségét
Gömör szülte, Patak nevelte fel,
Lángszelleme itt nyerte ébredését,

Hol annyi hálátelt szív ünnepel.
Hatalma nincs a romboló időnek
Azon, mit e falak közt alkotott:
Bajos *regék* meséi itt szövődtek,
Bevonva fénynyel annyi bús romot.

Majd hogy kitört a harc s kétségbeejtve
Villám cikázott át hazánk egén:
Kitört sirjából a Rákóczy lelke
S velünk harczolt a szent csaták terén.
Fényes napunk már-már délpontra hágott,
Midőn csörtetve földre hullt a kard.
De hirnevünknek a bukás sem ártott,
Nem törte meg az eltiport magyart!

Pedig legjobbjaink' börtön fogadta,
Vagy elhullottak gyászos vérpadon.
A *sok madár* dalos berkét ott hagyta
És *szóttan ült a száraz ágakon*.
Ijesztő síri csend borult a földre,
Mozdulatlan feküdt a *tetszhalott*,
Csak bus *virasztók* állottak fölötte,
De megkövülve — egy se szólhatott.

Miként a *sebzett vad a rengetegben*
Emésztő, nagy *kinjának hangot ad*:
Épúgy dicsőnk, az elpusztult berekben
Lantjára csal megrázó hangokat.
A mint köszönti a *golyát* tavasszal,
Üdvözlétére még emlékezünk.
Fölsirva minden ajkon a panaszdal:
Mint oldott kéve széthull nemzetünk!

Majd *lelke* szállna végtelen sik pusztán,
Repülne föl a táj szellőivel;
De *súlyos fájdalom a földre huzván*,
Jajgatva sir tépő gyötrelmivel.
Szavára a bércek viszhangot adnak,
Sok honfi szív bújába megszakad.
Óh mert *magát az eltiport magyarnak*
Fájdalmába *kisírni sem szabad!*

Föltámadást hirdetve nemzetének,
Új Simeonról meghatón dalol.
Majd *távozott* sirat a gyászos ének,
Ki messze bujdosott el valahol.
Nehéz idők sötét, bús éjszakáján
Tündöklő fényt hazánkra ő vetett,
Mint átragyogja biztató szívárvány
Vihar után a tépett felleget.

Báj és erő van mindenik dalába'
Meghatva játszik a szív hurjain.
De páratlan, midőn hívó szavára
Tündér repül le hold sugárain,
És a mezők virágival estéken
Szőnek csodálatos *virágregét*.
Megóva így a hervadástól szépen
Nyiló virágok gyöngye életét!

Hirét, nevét magasztaljuk mi bátran,
Tulzengve véle rónát, bérceket.
Itt a természet ősi templomában
Gyujsunk nevének lángszövétneket.
Ki a mig élt, küzdött ezer viharral,
De átkarolva *védő angyalát*:
Hiába ostromolta bős haraggal
A sors, hitének büszke templomát!

Állott a vészben, állott rendületlen
S ha meg-megnyílt egy drága sirgödör:
Beszélt fölötte biztatón, lángnyelven,
Hirdetve, hogy *hazánk mit örököl?*
Nézzétek őt! Kezében *Olajággal*
Mutat nekünk boldog szabad hazát,
Melynek világa lángoló sugárral
Ragyogja be a síri éjszakát!

Lesz még idő, midőn *kéziratáról*
Lehull a gondosan őrzött pecsét.
Midőn az ég is viszhangzik dalától,
Hirdetve büszkén nem muló becsét.
Mert bár az évek tűnjenek rohanva,
Repüljenek a muló századok:
Mig áll hazánk! Szent lesz a költő hamva,
Dicső neve örökre felragyog.

Szuhay Benedek.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolesi lelkeszegylet értekezlete.

Október 23-án tartatott meg Nyiregyházán. Jelen volt mintegy 32 lelkész Gencsy Albert egyh. m. gondnok, Vay Péter tanácsbíró, Mezössy Béla egyh. m. jegyző, néhány nyiregyházi egyháztag s a tanítói karnak mintegy 12 tagja. s a vidékről néhány egyházas érületi érdeklődő.

Az értekezlet ez alkalommal istenitisztelettel kezdődött. A tiszamenti dalkör, a gyülekezeti éneklés után (135 zsolt), Ronini »Áldások istene« kezdetű szép énekémondta el. Rác Gyula egyh. megyei jegyző lélekemelő szép imát mondott, melynek végeztével ismét a dalkör énekelte »Az Ur házába jöjjetek be« kezdetű, általánosan ismert énekünket alkalmi szöveggel.

Az ének és ima lélekemelő hatása meglátszott egész gyülekezetünkön. Esperesünk megnyitó beszéde csak fokozta a jótékony hatást mindnyájunk szívében. Beszédében megemlékezett lelkészi testületünk múlt évi nagy veszteségeiről; nagy hírű esperesünkről, egyeletünk tapasztalatokban gazdag, szellemes elnökeiről stb. E veszteségek is intenek bennünket, hogy mi, a megmaradtak, egyetértéssel igyekezzünk munkálni a közegyház javát. »Mindig éreztem — így szólt esperesünk, gyöngeségemet, de különösen érzem azt e pillanatban, midőn ama nagyok helyét elfoglaltam. Nem is akarom azok helyét betölteni, csak ideiglenesen álltam ide, hogy lelkésztestvéreimet a szervezkedésre felhívjam. Én félre kívánok állani, átadván helyemet olyannak, a ki nálam jobban tud lelkesedni, az eszmék világában jártasabb. De engedelmet kell kérnem, ha én, mint a ki ifju-

ságom óta ott álltam ama nagyok mellett, ott voltam lelkészegyletünk bölcsőjénél, futólag visszatekintek e pillanatban lelkész-egyletünk negyedszázados életére. Azóta minden megváltozott körülöttünk. De kivált mi sokat változtunk. Nagyon kell figyelniünk a megváltozott idők jeleire. Egy negyedszázaddal ezelőtt egyházmegyénk a régi Gelei Katona-féle kánonok szerint kormányoztatott. Némely megyék és területek pedig csaknem szervezetlenül álltak. Azóta két országos zsinat tartatott. Ezek szervezték egyházainkat. Az azokon hozott törvények korszakalkotó alkotásoknak fognak tartani a történelem által. De nemcsak szervezetetett egyházunk, hanem bizonyos mértékben meg is változott. A zsinatpresbyteri szervezeten némi csorba ejtetett. Csak a legközelebbi napokban is sérelem történt egyházunkon. A konvent, mint egyházunk országos bizottsága, nem vett részt az ezredéves ünnepeken. Valóban a történelem tudni alig fog róla, hogy hazánk területén ezen időben negyedfél millió protestáns hazafi élt, a kik szellemi súlyban és erőben, de kivált hazafiságban az ország javát képezték és képezik.

»Másik korszakos alkotása a közeli negyedszázadnak a házi pénztár, *domesztika*, melynek áldásaiban sok nyomorban levők részesültek már eddig is, s melynek gyámolítása mellett megkezdé munkálkodását az országos lelkési gyámintézet.

»Legközelebb folyamatban van, hogy lelkészeink fizetése legalább 600 frtra kiegészíttessék. Nagyon szerény fizetés egy lelkésznek, az bizonyos. Többet várhatnánk, sőt szerénységgel nélkül mondhatjuk: többet érdemelnénk s többet követelhetnénk. De így is sok szűkölködőn segítve lesz.

»Ezen idő alatt országos törvények is hoztak, a melyek kivált iskolai ügyekben autonómiánkat mélyen érintették, sőt kiforgatták. Elismerjük: az államnak minden iskolához joga van s egyedüli óhajunk, vajha az állam oly liberalis, hazafias és humanus szellemben vezesse az iskolákat, mint mi vezettük századokon át nyomorral küzdve.

»De legmélyebben érintik egyházi életünket, a *polgári házasság és vallás-szabadságról* legközelebb hozott és életbe léptetett törvények. Mi levett kalappal üdvözljük e törvényeket. Őseink véreket öntötták ama dicső századokban e szabadságokért s Isten nekünk engedte meg, hogy a nagy küzdelem gyümölcseit élvezzük, hogy a lelkiismereti szabadság eme napjait megérjük.

»Ezekért mondom én, hogy körülünk a viszonyok megváltoztak. Előnyünkre, de hátrányunkra is. Nekünk is az időkhöz kell alkalmazkodnunk. Változtatnunk munkásságunk tárgyát, irányát és eszközeit. A pásztori gondoskodás, evangelizáció ideje elérkezett. Fejlesztelnünk, nevelnünk kell hűveinkben a vallás-erkölcsi érzést. E nélkül az ember nem ember. Ez irányban egyedül mi tehetünk sokat.

»Ezen változások közt is azonban egyházunk irányelvei nem változtak. Ma is ugyanazon eszmék vezérlelnek, a melyek a keresztyéniséggel és reformációval együtt születtek. Ugy látszik azonban, hogy a mai társadalomban nincs meg ezen eszmék iránt való szeretet oly mértékben, mint egy negyedszázaddal ezelőtt. Kétségtelen, hogy az 50–60-as években az egyházi élet iránt nagyobb és őszintébb érdeklődés volt, mint napjainkban. Ez azonban annak tulajdonítható, hogy abban az időben a prot. hazafinak alig volt más tere, a melyen tevékenységét a közügyek iránt érvényesíthette volna. Aki akkor az egyház érdekének szolgált, ugyanakkor a haza szabadságát is munkálta. De csüg-

gedésre ma nincs ok, mert ma is sokan vannak, a kik egyházi ügyekkel foglalkozni szeretnek a papság körén kívül is; sokan vannak, akik az egyházi ügyekre, vallás-erkölcsi életre nagy súlyt fektetnek s azokért fáradoznak.

»Ezeknek buzgóságát kell irányítanunk, hasznos mederbe terelnünk. Ez a hivatás a lelkési egyesületre vár. Egyházi életünk ez ideig csaknem kizárólag kormányzásban és oktatásban nyilatkozott. Egyházas életünk nem volt. Ezt kell felélesztenünk. Ennek felkeltése a mi egyházi értekezletünk hivatása. E pont felé fordítsuk figyelmünket, e cél érdekében egyesítsük erőnket.

»Megköszönve szíves türelmüket, az értekezletet megnyitom.

A nagy tetszéssel és figyelemmel hallgatott megnyitó beszéd után Görömbey Péter esperes korelnökké, Rácz Kálmán lelkésztársunk korjegyzővé kikiáltattak s megkezdődött a szervezkedés. Előbb azonban Vitéz Mihály és Lukács Ödön emléke jegyzőkönyvben megörökített.

Az elnökválasztás érdekes mozzanat volt. Egyik lelkésztársunk Andrásy Kálmánt ajánlotta, némelyek pedig Görömbey Péter esperes nevét hangoztatták. Esperesünk azonban tiltakozott, okul adván terhes s egész embert igénylő hivatalát, miért is titkos szavazás útján Andrásy Kálmán nagy többséggel megválasztott.

Esperesünk úgy üdvözölte őt, mint a ki eszmékben gazdag, gondolkozó férfiú. Meg van győződve, hogy midőn az elnöki székbe helyezte a bizalom, neki teljesen megfelelő helyre állíttatott.

Elválasztott megköszönte a kitüntető bizalmat s kérte az együletet, mentené fel őt ez állás viselésétől. Idézte Eötvös ama szép szavait: »Sokan a saját eszméjük szerint akarják a társadalmat boldogítani, pedig bölcsebben cselekednének, ha azt a maga módja szerint boldogulni hagynák.« Ő ezen bölcs tanácsot óhajtja követni, annyival is inkább, mert tapasztalta, hogy az ő eszméi nem találnak általános viszhangra, de egészsége is alá van ásva, sok fogyatékoságot érez magában; igen kéri azért lelkésztársait, mentsék fel őt ez igen szép, de reá nézve súlyos kötelesség alól. Ezen szavakra kitörő éljenzés volt a felelet, s minthogy a gyűlés a felmentésről hallani sem akart, a megindult szívű férfiú elfoglalta az elnöki széket, kérvén nehéz, de szép munkájában támogatást és szeretetet.

Egyleti jegyzővé egyakarattal Rácz Kálmán balsai lelkésztársunk lett megválasztva. Nagyváthy Ferencz pénztárnok állásáról lemondani kíváncsozott; de lemondása nem fogadtatott el.

Elnök a pénztár állásáról terjesztett be jelentést, melyből sajnosan értesültünk, hogy az egyesületünkkel szemben támasztott követelések pénzkészletünket jóval felülmulják.

Egyleti alapszabály készítésére, valamint a könyvtár rendezésére egy bizottság küldetett ki.

A felsőbb hatóság által bekívánt stóla kimutatás 10 évi átlagának kiszámítása képezte még tanácskozás tárgyát. Határozatott, hogy kiki a helyi viszonyok és fennálló gyakorlat szerint mutassa ki a legközelebbi 10 év alatt élvezett stóla jövedelmét, miuthogy tényleg erről van szó.

Felvetetett az egyh. ker. főgondnok-választás fontos kérdése is. Értekezletünk — egyházmegyénk hagyományos szabad szelleméhez méltóan, — minden egyháznak meggyőződésére bízta, hogy a sok kiváló jelölt közül kire szavazzon.

A megyei özevegárvá gyámintézetnek az új viszonyokhoz alkalmazott alapszabályai kinyomatva szétosztattak és megküldettek az összes tagoknak tanulmányo-

zás végett. Őszi egyh. megyei gyűlésünkön fognak tárgyalás alá vétetni.

A gyűlés berekesztése után azon óhajással osztottunk szét, vajha mindnyájan megérténők az idők jeleit s kezecinket egyakarattal az evezőkre tennénk, hogy egyházunk hajója ne csak megküzdni tudjon a viharokkal, hanem kincsekkel megrakodva haladhatna előre a habok között. Kitűnő esperesünk s fenkölt gondolkozásu egyleti elnökünk személye jó reménységünket megerősíti.

Szikszay András,
ev. ref. lelkész.

IRODALOM.

* **Müller Miksa**, a híres angol nyelvtudós és vallásbölcse az 1888—92. években a glasgowi egyetemen vallásbölcseleti előadásokat (Gifford-előadások) tartott, a melyek négy kötetben immár német fordításban is megjelentek. Az első cursus (Természetes vallás) bevezetésül szolgált, a történeti álláspontot jelölte meg, a melyből a vallásokat tanulmányozni kell és bizonyos alapvető meghatározásokat adott; ehhez járult azon okmányok tanulmányozása, a melyekből megbízható értesülést szerezhetünk a természetes vallás felől, a mint az a világ főbb vallásainak történeti fejlődésében élénk tárul. A második cursus (Physikai vallás) igyekezett kimutatni, hogyan jutottak el a különböző népek a véges megett valami végtelen, a látható megett valami láthatatlan lény hitéhez, míg a harmadik, mely az anthropologiai vallást tárgyalja, a végtelen fölfedezését magában az emberben kívánta előadni. A negyedik s utolsó cursusban (Theosophia vagy pszichologiai vallás) a szerző azon képzeteket óhajtja megmagyarázni, melyeket a föld legkiválóbb népei a lélek és Isten közötti viszonyról magoknak alkottak. Ki akarja mutatni, hogy a végső eredmény, legfőbb tárgy, a melyet a physikai vallás fölfedezett, ugyanaz, mint az anthropologiai vallás fölfedezte végső eredmény, legfőbb alany: minden lét és minden tudás alanya és tárgya egy és ugyanaz. Igy tekintve, ez utolsó kötet, különösen végső fejezeteiben, úgy tűnik fel, mint a boltív zárköve, a mely a physikai és anthropologiai vallás két pillérén nyugszik s e kettőt a jövő vallás templomának igaz kapujává egyesíti. A jövő vallása alatt a szerző a keresztyéniséget érti, ha azt kellően érteni, azaz történetileg tárgyalni fogjuk. Erről az állásponttól a ker. vallás nem úgy tűnik fel előtte, mint pusztá folytatása, sőt még nem is, mint reformja a zsidó vallásnak, hanem mint a sémita és árja gondolkodás egyesítése, s ez alapon a görög philosophiát a legrégebb ker. theologia képződésénél igen fontos tényezőnek tartja. (Oly kevéssé vagyunk hozzá szokva, hogy az új szövetségben philosophiát is keressünk, hogy csaknem belenyugsunk a vallás és philosophia helytelen különválasztásának gondolatába; sőt vannak emberek, a kik egyesesen vallásunk előnyének tartják, hogy az nincs megterhelve, mint a többiek, metaphysikai speculációkkal. Mindennek dacára egy csomó metaphysikai speculáció szolgál a ker. vallás alapjául, mihelyt csak nyomozzuk azokat, mint az első egyházi atyák. E vallás, midőn először találkozunk vele, mint teljes theologiai rendszerrel Alexandriában, kapcsolatot mutat a görög vagyis árja gondolkodás és a zsidó vagyis sémita gondolkodás közt, s e két ősrégi áramlat azóta, miután Alexandriában egyesült, ellenállhatatlan hatalommal zúdult végig

a világtörténelmen. Ezen árja és sémita előzmények nélkül a keresztyéniség sohasem lett volna a világ vallása. (440 l.) — A theosophia szó jelentésére nézve megemlítenendő, hogy Müller e szót őseredeti, tisztább értelmében veszi. »Egyszer s mindenkorra tisztába kell jönnünk az iránt, hogy bátran nevezhetjük magunkat theosophistának. a nélkül, hogy abba a gyanúba keverednénk, hogy a kopogó, tánczoló szellemekben, vagy bármi más titkos tudományban és bűvészetben hiszünk.« — Az egész nagy mű mélyreható tudományosság, úgy a valóságos, mint a tudományos felfogás iránt egyaránt hű, de egyúttal elfogulatlan szellem terméke, a szerző gazdag ismereteinek kincstárából merítve, s ha talán fejtegetéseinek minden részletével nem érthetnek is egyet, theologusok és világiak, kik a vallás örök problémái iránt érdeklődnek, mindenkor tudós kalauzt fognak benne tisztelhetni.

* **Kritika és izlés.** Dr. Szlávik Mátyás eperjesi theol. tanárnak a „Zeitschrift für Philosophie u. philos. Kritik“ 107-ik kötetében „Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn“ cím alatt írott tanulmányára, melyet lapunk is ismertetett f. évi 4—5. számaiban, terjedelmes bírálat jelent meg dr. Serédi Lajos pozsonyi tanár tollából az Athenaeum f. évi 3-ik füzetében, melyet aztán írója külön lenyomatban is kiadott és szétküldött. E részletes, velőkéig ható bírálat kimutatja, hogy Szlávik tanulmányát fele részben Pápay Jeromos és Behyna Gyula idevonatkozó értekezéseiből merítette, illetőleg fordította; hogy a kép, mit megfestett, hamis színekkel, még hamisabb perspectivával állítja a külföld elé tudományos törekvéseinket; hogy adataiban nagyon hézagossá, jellemzéseiben sok helyt nem eléggé szabatos. Az adatok végtelen, szinte fárasztó tömegét sorolja fel ez állításai igazolására; rengeteg könyvet említ fel, mint olyanokat, melyeket Szlávik, eléggé hibásan, elmellőzött, kihagyott. Mindezt elhiszszük, belátjuk, bár arról nem győződik meg minket a bíráló úr, hogy Szlávik mindezen könyvészeti adatokat csakugyan felületességből, tájékozatlanságból hagyta-e ki, vagy pedig azért, mert talán a szerkesztő csak egy ívet volt hajlandó ily irányu tanulmány számára rendelkezésére bocsátani? valamint arról sem, hogy — ha az igazság földértése annyira szívében feküdt — miért nem a megtévesztett német közönség előtt tette közzé bírálatát s nem az Athenaeumban, melynek olvasói nem szorulnak ily felvilágosításra? — de azt már a kritika *tultengésének* tartjuk, hogy egy 17 lapos értekezésről 26 lapos bírálatot írjanak, mely $\frac{3}{4}$ részben nem egyéb könyvjegyzéknél! S aztán mi a bírálat legfőbb kellékének a tárgyilagosságot, a sine ira et studio való elfogulatlanságot tartjuk, e bírálatnak pedig minden sorából kirí a gúny, az ellenszenv, a gyűlölködés, a mi annál feltűnőbb, mert, ha jól emlékszünk, Serédi úr doctori értekezésének előszavában nagy köszönetét fejezi ki Szlávik M. eperjesi akadémiai professornak e dissertatio megírásához nyújtott szíves utbagazításaiért, tanácsaiért. Ad notam dissertatio! Serédi úr azt is hibául rója fel Szláviknak (különlenyomat, 23. lap), hogy nem említi meg a következő művet sem: „Az ismeret eredetének kérdése a XVII. XVIII. sz. philosophiájában Kantig“ (1889), mely munkáról maga dr. Szlávik a „Prot. Szemlé“-ben (1890-iki évfolyam, I. 35. l.) úgy nyilatkozott, hogy „az egyes rendszerek ismeretelméleti részének tárgyalásánál a legkitűnőbb forrásokat használta s a magyar bölc. irodalmunkban figyelemreméltó adalék.“ Mi úgy tudjuk, hogy ezt a művet Serédi Lajos eperjesi tanár írta, valószínűleg ugyanaz, a ki most Szlávik dolgozatának bírálatát is írta. Azt hiszszük, ennyi elég e bírálat ethikai alapjának megítélésére. S

ha tudjuk, hogy ez a kérdéses doctori értekezés nem elsőrangú források, vagyis az illető philosophusok műveinek tanulmányozása alapján készült, hanem csakis bölcsészettörténeti tankönyvek s más idevágó ismertetések alapján: a Serédi úr követelésének jogos voltát s ön-bírálatának értékét is megítélhetjük. Fölötte sajnáljuk, hogy e máskülönben nagy gonddal, nagy fáradtsággal írt bírálat, mely a magyar philosophia történetéhez becses könyvészeti adatokat szolgáltat, ily erkölcsi defectusokban szenved.

r — s.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik dacára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szíveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a *fent említett ígéretek folytán* az összes tartozások rövid időn be fognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyenlítést

A kiadóhivatal.

— **Egy hálás szív megnyilatkozása.** A következő levelet kaptuk főiskolánk egyik volt növendékétől: A ref. templom újítási költségeinek fedezésére rendezendő táncvigalomra személyesen nem mehettem: ide mellékelve küldöm a belépti díjat. Láttam, a mikor legutoljára Patakon jártam (1892) azt a roskatag nagy templomot, a melyben kisebb-nagyobb deák koromban én is annyiszor buzdultam áhitatra, s igen lehangolt, hogy oly megrongálva kellett látnom. Tudom, a renoválás sokba került, s azért a nagymérvű kiadás fedezéséhez filléreimmal én is hozzájárulok. Kiváló tisztelettel. Kassa Kovács Zs. — Mennyi jót lehetne ilyen gondolkozással előmozdítani s létesíteni!

— **A Tompa-szoborra** a mai napig még a következő adományokat kaptam: Szabó József ev. ref. lelkész Eszény 1 frt, Széles Pál ev. ref. lelkész Óvári 1 frt, B. B. és Sz. E. 40 kr., Süthő Kálmán ev. ref. lelkész Nádasd 1 frt, N. N. 1 frt, Abaházy József liszikai ev. ref. lelkész gyűjtőívén 3 frt. 20 kr., Kiss Zsigmond kecskeméti gimn. vallástanár gyűjtőívén 6 frt 20 kr. Fogadják a szíves adakozók forró köszönetünket! Ezen összegekkel s az időközi kamatokkal együtt a szoboralap ma 1515 frt 23 kr-ra nőtt s a még szükséges összeget, azt hiszem, szintén összerakja még a szobor iránt oly melegen érdeklődő közönség! A rövid 9 hónap alatt felhívó szavunkra 1005 frt 36 krt, mond Egyezeröt forint 36 kr.-t hordott össze a pataki főiskola lelkes közönsége. Oly eredmény, minőre alig mertünk számítani s mely fényesen igazolja azon föltevésünket, hogy az életrevaló eszméket megérti a közönség. Akik még ezután óhajtanak a szobor költségeihez járulni s óhajtom, járuljanak még igen sokan, kegyeskedjenek adományaikat Dr. Tüdös István theol. tanár urhoz,

mint az Önképző Társulat új tanárelnökéhez juttatni! *Finkei Ferencz*, az Irod. Önk. Társ. múlt évi tanárelnöke.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1896—97. tanév első felére.** A) *vallás- és egyháztudományi szakban*: 1) WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja: a) *A keresztyén egyház történelmét* (a reformatió után); hetenként 4 órán. b) *A magyar prot. egyház történelmét*, hetenként 2 órán. 2) NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: a) *Az újszövetségi szöveg és irodalom történetét* (Isagogika) hetenként 4 órán. b) *A bibliai vallás-tan I. részét*, az ó-szövetségi kor vallástörténetét; hetenként 4 órán. c) *Jézus életének forrásai*; hetenként 2 órán. 3) RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi akadémiai s közigazgató, előadja: a) *Az ó-szövetségből a Leviticust* (fordítva és magyarázva); hetenként 3 órán. b) *Az újszövetségből a Pásztori leveleket* (fordítva és magyarázva), hetenként 3 órán. c) *Az ó-szövetségi kánon történetét* (Isagogika); hetenként 3 órán. d) *Ó-szövetségi semináriumot tart* hetenként 1 órán. d) DR. TÜDÖS ISTVÁN, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: a) *A keresztyén erkölcs-tant* (történeti rész); hetenként 3 órán. b) *A keresztyén dogmatikát*, hetenként 2 órán. c) *A keresztyén dogmák történetét*, hetenként 2 órán. 4. *A vallásbölcsezzetet*, hetenként 3 órán. 5) NOVÁK LAJOS, rendes tanár, a főiskola lelkésze, előadja: a) *A homiletikát*, hetenként 2 órán. b) *Gyakorlati theol. seminariumot tart*, hetenként 4 órán. B) *A bölcsezzeti szakban*: SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: a) *A XVI. század irodalom-történetét, főtekintettel a költészetre*, hetenként 4 órán. b) *A neveléstant* (általános rész); hetenként 2 órán. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: a) *A bölcsezzet történetét* (Új-kor), hetenként 4 órán. b) *Művelődéss-történetet*, hetenként 4 órán. c) *Aesthetikát*, hetenként 2 órán. d) *A német nyelvet*, hetenként 2 órán. VASS JÁNOS, theol. segéd-tanár és főiskolai alkönyvtárnok, tanítja: a) *A héber nyelv elemeit*, hetenként 4 órán. b) *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenként két órán. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt, az egész theol. ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenként 1 órán. NAGY GUSZTÁV, rendes theol. tanár tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenként 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. rendes tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenként 2 órán. DR. KUN ZOLTÁN, főiskolai orvos, előadja: *A közegésszég-tant*, hetenként 2 órán. C) *A jog- és államtudományi szakban*: 1. DR. SZÁNTÓ GYÜLA, a jog- és államtudományok doktora, főiskolai ellenőr, a római jog nyilvános rendes tanára, előadja: a) *A római jogot* (Institutiók), hetenként 8 órán. b) *Justinian institutióinak magyarázatát* (special collegium), hetenként 2 órán. 2. DR. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, az igazgató-tanács és a gazdasági választmány tagja, Zemplén vármegye bizottságának tagja stb., a politika, magyar közjog és encyklopédia nyilvános rendes tanára, előadja: a) *Az alkotmány és kormányzati politikát*, hetenként 5 órán. b) *Bevezetést a jog- és államtudományokba*, hetenként 2 órán. c) *A politikai irodalom történetét* (special collegium), hetenként 2 órán. d) *A nemzetközi jog történetét*, heti 1 órán. 3. DR. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltó ügyvéd, a perrendtartás, váltó- és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanára, előadja: a) *A kereskedelmi és váltójogot*, hetenként 6 órán. b) *A peres és peren kívüli eljárást*, hetenként 5 órán. 4. DR. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, Zemplén megye bizottságának tagja, a jogtörténet és egyházjog nyilvános rendes tanára, előadja: a) *Az egyházjogot*, hetenként 7 órán. b) *A magyar alkotmány- és*

jogtörténetet, hetenként 7 órán. 5. DR. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, képesített egyetemi magántanár, a jogbölcselet és büntetőjog nyilvános rendes tanára, előadja: a) *A jogbölcseletet*, hetenként 6 órán. b) *A büntetőjogot*, hetenként 5 órán. c) *Büntetőjogi semináriumot tart* (special collegium) heti 1 órán. 6. DR. MECZNER SÁNDOR, a jogtudományok doktora, a magyar és osztrák magánjog nyilvános rendes tanára, előadja: a) *A magyar magánjogot*, heti 5 órán. b) *Az osztrák magánjogot*, hetenként 6 órán. c) *Bánajogot* hetenként 2 órán. 7. A MEGVÁLASZTANDÓ TANÁR, előadja: a) *A nemzetgazdaságtant*, hetenként 5 órán. b) *A magyar pénzügyi jogot*, hetenként 5 órán. 8. A MEGVÁLASZTANDÓ TANÁR, előadja: a) *A magyar közigazgatási jogot*, hetenként 5 órán. b) *A statisztika elméletét* (special collegium), hetenként 3 órán. c) *A belügyi igazgatást*, (special collegium) hetenként 2 órán.

— **Pályázati határidő meghosszabbítás.** A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumnál miniszteri kinevezés útján betöltendő s ezen Lapnak f. évi szeptember 7-én megjelent 36. számában közzétett pályázati hirdetés határideje f. évi október hó 30-ig meghosszabbíttatik. Szatmár, 1896, szept. 25-én. Az igazgatótanács.

— **Szíves kérelem.** „Tisztelettel kérem azon úrnóket és urakat, a kikhez boldogult férjem költeményeinek sajtó alá rendezhetése céljából előfizetési felhívások érkeztek, hogy azokat címemre visszaküldeni ne terheltesse nek! Tisztelettel özv. Lukács Ödönné. Nyíregyháza, 1896 szept. 30.

— **Rövid megjegyzés** az abaúji egyházmegye őszi közgyűléséről szóló tudósításra. Bárha a szóban forgó tudósítás messze túllép a tárgyilagosság határain, az apostrophált kassai egyház részéről, teljes tárgyilagossággal csak a következőket kívánjuk megjegyezni. A közlebbi években Göncön tartott őszi gyűlések közül egyetlen egy sem volt oly népes, mint a mostani kassai gyűlés; tehát a tudósító aggodalmaskodása nemcsak korai, de alaptalan is; e mellett határozottan sértő a kassai egyházra nézve, a mennyiben, hogy itt csak fényt és pompát talál, míg a puritán egyszerűséget és kalvinista őszinteséget Göncön lel fel. Ez utóbb említett nemes tulajdonok annyira egyéniek, hogy azokat külső behatás útján akár megszerezni, akár elveszíteni sem Göncön, sem Kassán nem lehet. A kassai egyház nem kezdeményezte a gyűlések áttételét, de annál nagyobb örömmel fogadta s határozott megítéssel vette, midőn egyházmegyénk presbitériumainak tekintélyes többsége (40 egyház 27-el szemben) Kassa mellett nyilatkozott, épen ezért ilyen előzmények után sajnálatos és káros jelenségnek tartjuk, nem a kassai egyházra, de egyházmegyénk közszellemére nézve, ha némelyek minden módon hangulatot akarnak csinálni a kassai gyűlések, illetőleg a kassai egyház ellen.* Épen a mostani nehéz időkben nem széthúzásra, hanem egyetértésre és kölcsönös szeretetre van szükségünk.

Komáromi István,
főgondnok.

Révész Kálmán,
lelkész.

— **Főrendiház.** A régi egyházpolitikai harcok ideje újult fel szeptember 30-án a főrendiházban a *küriai bíráskodásról* szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. E javaslatnak a papi izgatás, a felekezeti béke feldulásának megfékezésére irányuló pontjai teljes számmal egybegyűjtötték ez alkalomra az egyházpoliti-

kai ellenzékét, a főpapokat s a klérikális mágnásokat, és a fővezetők egymás után szálltak sikra a javaslat veszedelmes pontjai ellen. S nem sikertelenül! jól szervezett táboruk (melylyel szemben a szabadelvű irány hívei elenyésző kisebbségben voltak) egymás után vetette el a fővezér: Zichy Nándor indítványára a javaslatnak a felekezeti és nemzetiségi izgatások megfékezését célzó §§-ait — s így megtépve nyújtotta azt vissza a kormánynak. Így persze a legközelebb megejtendő képviselőválasztásokra nem lehet törvény belőle. Először Erdélyi S. igazságügyi miniszter szólalt fel s az érvek meggyőző erejével — melyek csak a vak fanatizmust nem voltak képesek meggyőzni, — bebizonyította, hogy a kifogásolt szakaszokat épen azért vették fel, hogy egyesek kortestanyákká ne alacsonyítsák az egyházakat, s az se való, hogy ezek a szakaszok csupán a kath. papságra vonatkoznak, mert minden vallásfelekezet lelkészei ellen akarják törvénybe ígtni. Az első támadást Samassa érsek intézte a javaslat ellen; ügyesen, diplomatikusan beszélt, látszólag a népképviselési rendszer, a parlamentarismus, a népszabadság elveit védelmezte, fejtegette, de ott, a hol a kormányzat túlkapásairól, s a javaslat túlhajtásairól szólt: nyilván elárulta, hogy a néppárt üzelmeit jogosultaknak tartja, a vélemény nyilvánítás föltétlen szabadságát követeli. Nagyon sajnálja ugyan, hogy az országnak egyes területei rokonszenvezni látszanak oly eszmékkel, melyek reá nézve érthetetlenek, de mégis azt tartja, hogy a kornak csak hasznára válik, ha ez eszméket a parlament előtt kitarják bajnokaik. Egy szabad nemzet tanácskozásában mindennemű szükségnek, mindennemű becsvágnak, mindennemű értelmi összetűzéseknek helyök van; mindenkinek szabadságában áll polgártársainak mindama reformokat előterjeszteni, melyeket neki lelkiismerete a közös érdekében sugall. Liberalis külső alatt ritkán hallottuk a nemzetbontó törekvések ügyesebb védelmezését, mint Samassa tette. A törvényjavaslatot általánosságban elfogadja, bár annak egyes pontjai aggályosoknak tetszenek előtte s azok módosítását kívánja. A törlési indítványokat Zichy Nándor tette a részletes tárgyalás során. Nagy hévvel beszélt a papság mellett és támadta a kormányt azért, hogy a kath. egyházi kormányzatba avatkozik. Igaztalan vádjait az igazságügyi miniszter utasította vissza. Schlauich Lőrincz újra az egyházpolitikai törvények ellen harcolt, melyek szerinte nem békét, hanem harcot eredményeztek; persze azt nem mondta, hogy ezt a harcot csak a fanatikuskok folytatják, de nem a nemzet, mely nagyon is békében van, mert látja, hogy a törvények csak javára válnak. Főérve különben az, hogy e törvények megszakítják a magyar állam s a kath. egyház közt levő sok százados viszonyt, sőt az állam és egyház teljes különválasztására irányulnak. Szavaira Szász Károly válaszolt kijelentve, hogy ha a nagyváradi püspök fejtegetései megállnak, akkor a felhozott sérelmek a protestánsokra és a többi felekezetekre is vonatkoznak, mert egyetlen betűvel sincs kimondva, hogy e szakasz rendelkezései csak a kath. egyházra vonatkoznak. „Mi is hiszünk — úgymond — az örök üdvösségben és örök kárhozatban, de hogy e büntetést, mely mi ránk a végítéletben vár, a képviselő-választások alkalmával alkalmazzuk valakire, és örök kárhozat fenyegetéseivel igyekezzünk ráhatni, ez, a mi felfogásunk szerint, az Isten és Krisztus bíróságába való beleszólás, mert nem mi ítélhetjük el a bűnös és kegyes embert. Én e törvényben semmi sérelmet nem látok, nem félttem egyházaimat és papjaimat.” E szakaszok elvetésével a néppárt előtt szabad a vásár a leglelkismeret-

* Igen szomorú dolog volna az, ha a lelkész urak az egyházmegyei gyűlésekre való járásaikban helyi viszonyok által határozottnak és nem a kötelesség lelke által vezéreltetnének! Szerk.

lenebb izgatásokra, a felekezeti harcok felgyújtására, a béke és művelődés hosszas vívmányainak lerombolására, s mindez Isten nagyobb dicsőségére!

— **Leány-gimnázium.** Budapesten az országos nőképző egyesület zöldfa-utcai palotájában nagy ünnep folyt le folyó hó 3-án: a *leány-gimnázium megnyitása* Csendben, mint alapvető komoly munkához illik, az országos nőképző-egyesület megalapította hazánkban az első leány-gimnáziumot, mely nemcsak az ország határain belől az egyetlen, hanem az egész monarchiában is egyedül áll. Korszakot alkotó reformja ez magasabb nőképzésünknek, mely általános műveltséget van hivatva adni a leányoknak. Most kezdetül az I. és V. osztály nyílt meg; jelentkezett növendékei, szám szerint 92-en, mind a műveltebb családok sarjai, mi azt mutatja, hogy a társadalom előkelőbb osztályában nyitott magának utat a magasabb nőképzés, a leány-gimnázium eszméje. Így például: a két osztályban 21 tisztviselő, 8 ügyvéd, 4 mérnök, 10 földbirtokos, katonatiszt, tanár és tanító, hírlapíró, gyáros, művészi pályán levő apának gyermekei járnak; vallásra nézve pedig 41 r. kath., 12 református, 7 evang., 23 izraelita s kisszámú görög-keleti növendék van a két osztályban. A két osztályban hétfőn kezdik meg a tanítást.

HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes

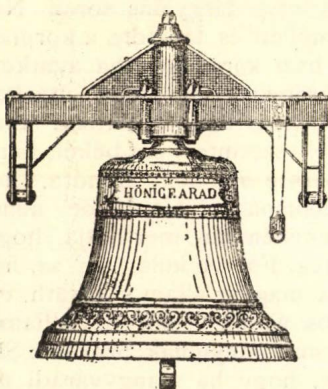
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntődéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapítattott 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vasból készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserélését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

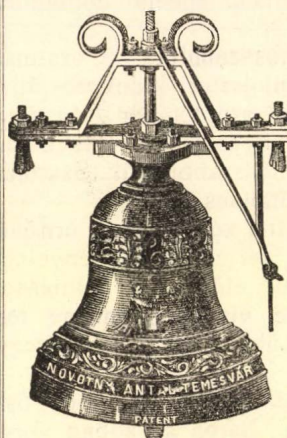
6—10

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával **szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL** készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acélbronz-harang hangja

11—12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok újra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált **többször kitértetett átlukasztott szabadalmazott**

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronáival felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálok.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

Jelzálog-kölcsönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más-nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölcsönök konvertálásuknál bélyeg- és illetékmentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok: szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladatnak.

„Magyar Lloyd“

3—8 996.

közgazdasági vállalat
Budapest, Király-utca 70.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatva Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola bettivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Kun Bertalan püspök imája a sárospataki templom felavatásakor”. — „Kun Bertalan lelkész-avató beszéde”. — „Mecner Béla üdvözlő beszéde”. — „Bernáth Elemér üdvözlő beszéde”. — „Tompá Mihály szobrának leleplezésekor”. *Dr. Tüdös István.* — „Lévay József ünneplő beszéde”. — „A sárospataki örömmünnepek”. — „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése”. — „Vegyes közlemények”. — „Hirdetések.”

Kun Bertalan püspök imája a sárospataki templom felavatásakor.

Nagy Isten, örökkévaló s változhatatlan Felség! kinek létedben nincs semmi változás, sőt a változásnak még csak árnyéka sem; mi pedig emberek és a mi kezünknek legremekebb munkái is, folytonos változásnak vagyunk alávetve, — úgy annyira, hogy azokat az idő nem csak megviseli velünk együtt, hanem azokat, legyenek bár az emberi kezek legerősebb építményei, romba dönti, a földdel egyenlőkké teszi!

Világos bizonyossága ennek, ime e szent hajlék, melynek megújított falai közt ma imádásodra egybegyűltünk. Alig repült el ennek alkotmánya felett a végtelen időből egy rövid század, azon időtől, midőn ezt apáink buzgósága tiszteletedre emelte, már is megbontották ezt az idő viszontagságai, új alapokat kellett ennek rakni, falait új ruhába öltöztetni, hogy szívünk remegés nélkül imádhassa ebben szent nevedet, s hallgathassa evangéliumi szent igédben az örökéletnek beszédét.

Jól tudjuk ugyan, hogy Te, kit az egeknek egei be nem foghatnak, kézzel csinált templomokban nem lakol; jól tudjuk, hogy Te, kinek dicsőségedet, s tündöklő hatalmatat ön kezéd remek műve, a természet temploma sem képes teljesen visszasugározni, nem attól méred imánk, s ez által kifejezett buzgóságunk, s tiszteletünk becsét, hogy pompában ragyogó vagy szegényes oltárok mellől emeljük-e azt Te hozzád; hanem hogy szívünk hittel és bizalommal nyílik-e meg előtted. Templomodot találod te felépítve szívünkben mindenütt, hol a hegyből eredő vizek kristály forrásainál, a virágokkal ékesített mezőn, az aranykalászosokkal borított halmokon vagy az ég felé emelkedő cédrusok koronáit csodálva, s ezekben hatalmatat szemlélve megállunk. Mindazonáltal jól esik tudnunk, hogy szent tetszésed szerint cselekszünk, ha vallásos hitünk és buzgóságunk együttes nyilváníthatása végett, templomot építünk magunknak, s innen emelkedhetik ajkainkról a hálaadó ének és ima Te hozzád. Azért újítottuk és erősítettük meg e százados hajlékot is, hol imája után, kegyelmedért sóhajtozó, annyi lélek nyert már tőled megnyugtató választ és annyi fájó s

bánatos szív gyógyító vigasztalást, melyért vedd e gyülekezet legmélyebb háláját.

Vedd atyai oltalmad alá azért jó atyánk! ezen tiszteletedre megújított templomot. Külsőleg védelmezd ezt az idő romboló hatása ellen, melynek vas fogai lassanként minden művet megemésztenek; cselekedd, hogy ennek falai felett, melyeknek köveit az áldozatkészség hordta össze, s a műszorgalom egyberakván, a Te házáddá emelte, még a természeti viharok is kímélően vonuljanak el; — tedd ezt olyanná, mint ama szent hajdani templomot, mely romjaiból nem fényesebben, de dicsőségesebben emelkedett ki, mivel minden, ki abba belépett, érezte, hogy annak szorgalmas gyakorlása által ő is Istennek templomává lesz lélek szerint. Bensőképpen pedig tedd ezt a hívők lelki templomává, melybe, a ki belép, lelkesedjék fel a Te lélekben és igazságban álló tiszteletedre; gyűljön fel szívében a hit, remény és szeretet égi lángja s érezze, hogy *mely gyönyörűséges dolog az úr házában lakni!*

Tedd e hajlékot óh Uram, továbbra is evangéliumi igéd szentélyévé; vegyenek itt közöttünk hathatós előmenetelt a kegyesség, isteni félelem, a lelkiismeret-szabadság, az igaz keresztyéni szeretet és műveltség; találjon itt biztos menhelyet az igaz és szabad szó, midőn az emberek balítélete s rosszakarata miatt üldöztetik. Merítsen itt vigaszt a bánatos szív, gyógyulást a kedveseinek elvesztése felett bánkodó, bátorságot az élet komoly harcaiban megfáradt lélek. Cselekedd óh atyánk! hogy soha e szent falak közt, a te evangéliumi igéd után szomjuhozó gyülekezet lelki eledelben és italban meg ne fogyatkozzék.

Igy avasd fel óh atyánk! ez új mezbe öltöztetett hajlékodat; — hadd újuljon meg ennek falai közt az itt hirdetendő evangéliumi ige; az itt kiszolgáltatandó kegyelmi eszközök által minden ide betérő hívednek vallásos hite, a szent dolgok iránt való buzgósága; hogy hallják mindenkor az Urnak eme hívogató szavát: *„Órizd meg a te lábaidat, mikor az én házámba lépsz, hogy hajlandó légy a hallgatásra”* Pred. 5. 3. s *„Oldozd le saruidat, mert szent ez a föld, a melyen állasz”*: Így leend ez a hívők „lelki templomává, hol a holt kövek is megelevenednek” a Te lélekben és igazságban való imádásod által. Ámen.

Kun Bertalan püspök lelkész-avató beszéde. (Sárospatak, 1896. okt. 4).

Főtiszteletű egyházkerületi közönség!

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Minden erkölcsi testület, mely virágzásának örvendeni óhajt, bizonyos erkölcsi elvek, szabályok által igyekszik egy tömör s egyetértő testületté összefűzni a maga tagjait, hogy azon célt, melyet maga eleibe tűzött, annál, biztosabban, könnyebben s eredményekben gazdagabban érhesse el. Ezen elveket és szabályokat nem elég csupán a testületek megállapításakor kellő figyelemben részesíteni, hanem ezeket az idő és a körülmények kívánalmai szerint változtatni, módosítani szükséges annyiszor, a mennyiszor ezt a változó társadalmi viszonyok követelik, nehogy az erkölcsi testület a kor szellemétől elmaradjon, s ezáltal kitűzött áldásos céljainak elérésében akadályozva legyen. Az alapelveket, szabályokat azonban, melyeken a társulat léte, fenmaradása nyugszik, és melyek annak céljával szoros összefüggésben vannak, szemelől eltéveszteni soha nem szabad, — másokkal felcserélni nem tanácsos, mivel az esetben az alkotmány alapkövei hullnak ki az építményből, s az csakhamar összedől.

Ev. ref. egyházunk, hála a gondviselésnek, s minden időbeli vezérferfiainak, ezen igazságot mindig szemelől tartotta s híven követte, elannyira, hogy bizton kimondhatjuk, mely szerint a különböző hitfelekezetek gyakori ellenséges áramlatai közt, ez az elvhűség volt palladiuma, mely azt fentartotta, Krisztus szent evangéliumát ölelvén szívéhez, s ennek elveit tartván léte s fenmaradása főalapjául.

Ha lehetett idő valaha, midőn szükség volt, hogy erre figyeljünk, azon századok lefolyása alatt, melyeket ev. ref. egyházunk sok küzdelmek között átélt: bizonynyal a mai idő az, kivált magyar hazánkban, — midőn az egymás mellett fennálló hitfelekezeteket, a törvénybe ígatott vallás-egyenlőség alapján, az állam az egymással való szabad versenyre bocsátotta, a nélkül azonban, hogy a fennállhatásra a módokat, eszközöket egyenlőkké tette volna minden hitfelekezetre nézve.

Ezen felette fontos körülménynek meggondolása, s az ebből folyó kötelesség érzetében kívánok azért én ma hozzátok szólani, felavatandó ifjú lelkésztársaim s utasítást adni arra, hogy az államnak a hitfelekezetekkel és ezeknek egymással való új viszonyai közt, minő irányt kövessetek az evangéliomi szolgálat terén, hogy ez által úgy egyházunk jólétét, — mint e, hazánkra felderült új ezredévben, ennek előhaladását s felvirágzását biztosan mozdítsátok elő.

Az elmondottak után 1-ször is arra hívlak fel titeket, hogy maradjatok tántoríthatatlan hívei a Krisztus evangéliomának, „mely Istennek hatalma minden hívőnek idvességére.” Ennek igaz hirdetése legyen, lelkészi kötelességeitek első teendője; ez legyen az alap, melyre ennek körében mindent építsetek, mivel a történelem s ebből merített tapasztalatok, még soha a tudománynak erkölcsi és szellemi hatalmát, meggyőzőbben nem igazolták, mint a Krisztus evangéliomát.

Tudjuk ugyanis, hogy ennek hatalma vetekztette ki az emberiséget régi vad és míveletlen állapotából, ez nyitotta meg szívét nemesebb erkölcsi érzelmeknek, lelkét magasabb és boldogítóbb eszméknek, gondolatoknak, s így tette alkalmassá az egyes nemzeteket,

népeket a társadalmi műveltség s erények befogadására. Saját magyar népünk — erre a legközelebbi példa. Bizonyos dolog, hogy a mely lelki és erkölcsi nemesebb erők magyar népünkben — a pogány vallás követése mellett — míveletlenül heverték, mindazok a keresztyén hit s evangéliomi tudomány égi lehelletétől keltek új életre, s indultak nemesebb munkásságnak, így ment elő életre képes magyar népünk, a Jézus evangéliomi tudományának világánál, a mívelődés áldásaiban.

Jövőre is ettől várhatja nemzetünk a legszükségesebb lelki s erkölcsi erőket; ez lesz képes arra, hogy Istenbe vetett bizalmunkat fokozza a megpróbáltatások idején; akaraterőnk, lelkesedésünk emelje a bekövetkező veszélyek óráiban; ez edzi meg karjainkat, ez gyűjt bölcsességet kormányzóink elméjében, hogy nemzeti szabadságunk s állami egységünk megvédésére, a hazaszeretet oltárához összegyűjtse az igaz honfiakat. Ezeket, sőt ezeknél nagyobb áldásokat is várhatunk jövőben édes magyar hazánkra, ha hitünk s hazaszeretetünk zászlójára e jelige lesz állandóan felírva: „A Krisztus evangélioma” sat., mivel akkor minden nemzeti intézményünk, melyek a multból számunkra felmaradtak és áldásoknak bizonyultak, valamint a jövőben létesülendőkre, mint még fejlődő plántákra, evangéliomi hitünk üde forrásából fogjuk hordani a harmat-cseppeket, melyek azokat nevelik és táplálják. Ezek mellett, az ebből folyó erkölcsi törvények fogván nevelni és vezérteni az egymásután következő nemzedékeket: ezek fognak nevelni édes magyar hazánknak Nehémiásokat, kik éjjel-nappal őrt fognak állani a haza védfalain s megőrzik ezt külső belső ellenségtől.

A Krisztus evangélioma legyen azért lelkesítő szellemek nektek is ifjú lelkésztársaim, hogy ez iránt való tántoríthatlan hűséggel nevelhessétek s tarthassátok meg a pásztorok alá bízott híveiteket is.

2. Arra kérlek továbbá titeket, hogy ne csak hűséggel, de a szeretet lelkével is hirdessétek nekik az evangéliomot, hogy ha hallandják ennek ígéit saját híveitek, vagy más hitfelekezethez tartozó testvéreink; lelkesüljenek ez által ők is az általános emberszeretet gyakorlására. Nektek, kik a lelkészi pályára szántátok el magatokat, tudnotok kell, hogy a szeretetből teremnek a léleknek legszebb gyümölcsei, s ez az első és legnagyobb parancsolat; ez boldogítóbb az igazságnál, drágább a tudománynál, még a hitnél és reménységnél is; mivel meg vagyon írva, hogy mindezen erkölcsi drága kincsek csak a szeretet által gyümölcsöznek leggazdagabban. Megmaradnak a hit, reménység, szeretet, ezek között *legnagyobb, legtartósabb a szeretet, — mert erősebb a halálnál, és tartósabb a koporsónál, mivel túléli mind a kettőt.*

Ily nagy hatalma lévén a szeretetnek az emberi szívek felett, mire kötelezhetnélek le inkább titeket, mint ezen isteni erőnek, a szeretetnek gyakorlására, mely uralkodik az emberek erkölcsi világa felett, melynek felöltözése által megújul ez a világ, melyet ezerféle szeszélyes indulatok, hajlandóságok ostromolnak; megújul, mint jótékony eső után a szomjas föld, a hervadásnak indult növényzet; eltűnnek lelki világunk legmérgesebb ellenségei: az irigység, a bosszuallás, s a mindent maga részére követelő önzés, a mindent homályosan látó vakhit, mely embertársát hite, valóságos meggyőződése miatt üldözi, a társadalom békéjét, nyugalomát feldúlja különböző aljas ürügyek leple alatt s a törvény mindenkit egyaránt kötelező ereje

helyett, vad erőszakot akar plántálni a társadalomba, az emberiség átkául, mely hazánkban némelyeknél még mai-napilag is veszélyesen kísért.

De minek rajzoljam e szomorú képet tovább? A szeretet lelke lesz képes erkölcsi életünk ezen mérges növényeit is kiirtani, igen a szeretet lelke, a melyet ti minden viszonyok közt ápolni, terjeszteni kötelesek lesztek.

Végre felhívlak titeket arra, hogy a szeretet lelkével hirdett evangyéliumi tudomány mellé kössétek a tántoríthatlan hazaszeretet hirdetését és követségét. Hirdessétek szószékből, kiáltásokból még a háztetőről is, hogy az igaz hit szeretettel s ebből folyó jó cselekedetekkel párosítva boldogít, s hazaszeretetre is ezzel összekötésben lelkesít; de a vakhitnek, a fanatismusnak a jó cselekedetekkel semmi köze! Ez csak egyenletlenséget szül családban, egyházban a polgárok közt; különböző hitűeket, nemzetiségűeket üldöz, sőt halálra kerget; ez csak álarc gyanánt ülti fel a hazaszeretetet szent palástját.

Hirdessétek tehát igaz hittel párosult szeretetből, hogy azon földet, melyen először láttuk felkelni bölcsőnk felett az áldott napot; azon földet, mely áldásaival táplál bennünket; azon társadalmat, államot, mely ugyanazon törvények, jogok és szabadság élvezete, s mely ugyanazon nemzeti szokások, erkölcsök paizsa alatt egyesít bennünket egy nemzetté, — azt szívből kell szeretnünk, mert az nem egy érzéketlen darab föld, — mint ezt némely lelketlen apostolok hirdetik; ez egy nemesen érző, gondolkodó erkölcsi testület, egy nemesen érző édes anya, mely minden gyermekét egyaránt kebléhez öleli, táplálja, ki arra, gyermeki viszonyszeretetével érdemessé teszi magát. Ki nem úgy gondolkozik, az hazaáruló, az a hazai kenyérre nem érdemes, mert az tulajdon édes anyja szívébe dő gyilkos fegyvert.

Ime tisztelt ifjú Atyámfiai! igyekeztem az egyház és az állam közt, jelenleg fenforgó körülményekhez képest utasítást adni nektek az evangyéliumi szolgálatra. Vessetek számot most már magatokkal, vajjon éreztek-e magatokban erőt, az előadott kötelességek és utasítások szellemében, a lelkészi szolgálatra és Isten országának építésére? ha igen, akkor örömmel bocsátunk ki titeket szent hivatalotok további folytatására, s örömezt avatunk fel a szent hivatalra.

De mielőtt ez történnék, — nyilvánítsatok ebbeli szabad elhatározástokat: megfelelően következő kérdéseimre.

1. Megvagytok-e győződve a Krisztus evangyéliomának isteni eredete és boldogító volta felől?
2. Benső hivatástokat követve, vállaltjátok-e el a nagy felelősséggel járó hivatalt?
3. Készek vagytok-e magatokat esküvel is lekötöztetni arra, hogy a Krisztus evangyéliomát hűséggel, szeretet lelkével fogjátok hirdetni és követni?

Ha igen, úgy a kegyelemnek Atyja, ki elkezdte nnetek a jót, végezze is el azt a maga dicsőségére, anyaszentegháza javára. Neveljen titeket a hitben, reményben és szeretetben. Legyetek hívek mind halálig, hogy elvehessétek az élet koronáját.

TÁRCA.

Meczner Béla üdvözlő beszéde.

— Sárospatak 1896. okt. 3. —

Főtisztelendő és Méltóságos Püspök úr!

A legnagyobb örömmel, a gondviselés iránt való legmélyebb hálaérzettel jöttünk ide, hogy méltóságodat szívből üdvözljük. A legnagyobb öröm hatja át egész lényemet e pillanatban, midőn méltóságod az alsó-zempléni egyházmegyében, egyházkerületi gyűlésünk megtartása alkalmából, közöttünk megjelent, mert nekem jutott azon megtisztelő kitüntetés, hogy egyházmegyénknek méltóságod irányában érzett tiszteletteljes ragaszkodását, önzetlen szeretetét és tiszteletét szívem mélyéből tolmácsolhatom. A midőn egyházmegyémnek ezen gyermeki szeretettel párosult, őszinte tiszteletét főpásztori s atyai hajlamaiba ajánlom, egyúttal a sárospataki egyház híveinek nevében forró köszönetet mondok méltóságodnak azon atyai jóságáért, hogy templomukat, a melyet ők egyházuk iránt öröklött buzgalommal, talán erejüket is meghaladó áldozatkészséggel emeltek, főpásztori imájával felszentelni kegyesen méltóztatik.

De van egy körülmény, mely a mi örömlőnket megsokszorozítja, mely a mi ünnepélyünk fényét ragyogóvá emeli, mely az összes ref. egyháztagok szívében viszhangra talál, s mely minden igaz ref. ember kebelét a gondviselés iránti hálaérzettel tölti el, — az t. i. hogy ebben az évben méltóságod püspöki hivataloskodásának a 30-dik éve is betelt. — 30 esztendő! Valóban, az isteni gondviselés véghetetlen kegyelme csakis egyes kiválasztottjait ajándékozhatja meg azzal, hogy ily magas állást ily hosszú ideig fiatal erővel, egészséggel viselhessenek. Hiszen egyes kisebb tisztviselők, kik 30 évig hivataloskodnak, alig várják, hogy hivatalukat elhagyhassák s diésekedve hivatkoznak hosszú, 30 éves hivatalos működésükre. Éppen ellenkezőleg méltóságod, ki 55 éve foglalta el lelkészi állását, mely idő alatt nemcsak híveinek volt buzgó lelkipásztora, hanem 30 éven át közbizodalomtól környezett püspöke és bölcs kormányzója is tisztánlenni egyházkerületünknek s e mellett is nem hogy a jól megérdemelt nyugalmas életre gondolna, ellenkezőleg ma is fiatal erővel s tevékenységgel vezeti egyházkerületünk kormányát. Nem egyszer hallottam méltóságod ezen szavait, melyeket szó szerint idézhetek: „csak erőt és egészséget adjon nekem a mennyei gondviselés, örömmel szenteltem életemet, munkaerőmet szeretett egyházkerületemnek.”

Főtisztelendő és Méltóságos Püspök úr!

Vannak egyesek, kik bizonyos csodatevő jelenségekben hisznek; sebeiknek balzsamát, bánatos szívüknek orvoslását valamely csodatevő erőből remélik és várják s ezért nagyobb búcsújárásokra, fárasztó zarándoklásokra szánják el magukat ezen hő vágyuk teljesülése végett. Mi, protestánsok ilyen csodatevő jelenségekben nem hiszünk; egyházunk hitelvei ilyen csodatevő erőket nem ismernek el. De mégis, a magyar ref. egyház híveinek szívében mintha volna bizonyos hajlam az ilyen csodatevő ráhatások iránt! Csakhogy a mi egyházunk tagjai nem élettelen tárgyakról remélik szíveiknek bánatát, égő sebeiknek orvoslását elérni, hanem élő vezérferfiainkat, különösen lelkészeinket ruházzák fel képzetekben ilyen csodatevő hatalommal s azoknak Istenhez emelkedő, magasztos imáját meghallgatva, szereznek enyhítő irt vérző sebeikre. Ilyen magasztos, ilyen csodatevő hatalmat tulajdonítanak ma a magyar ref. egyház hívei Kun Bertalan püspök imájának. Hallottam én nem egy hívüktől, kinek szívét a sors csapásai összeomlással fenyegették, miszerint egyetlen vágyuk az, hogy Kun Bertalan imáját még egyszer meghallhassák. Tudom nem egy hívüktől, a ki megtörve az élet sujtató keze által, elkéservedve, kétségbeesve jött az Isten házába meghallgatni még egyszer Kun Bertalannak Istenhez emelkedő, buzgó imáját, — Kun Bertalan imája vi-

gaszt és enyhülést szerzett bánatos lelkének; visszanyerte Istenben vetett bizodalmit, megbékélve a társadalommal s embertársaival, erőt és kitartást szerzett az élet tovább folytatására.

És bizonyára nem hiában nevezzük Kun Bertalant a legszebb imádkozónak. Az ő buzgó, Istenhez emelő imáját hallva, — melyben ihletett ajkairól Istennek ígéje szól, — a hitetlen megtanul bizni Istenben, a csüggedő remél és a bánatba merült megvigasztalódik.

Azt a kérést intézzük mi itt e helyen a mennyei gondviseléshez, — de nem kérés, fohász az, melyet az egek urához emelünk: — Isten, magyarok Istene, engedd, hogy ezen köztiszteletben álló, nagy emberünk hívei boldogítására sokáig viselhesse még főpásztori hivatalát!

Isten, magyarok Istene, ki évszázadokon keresztül fogadtad véghetetlen kegyelmedbe egyházunkat, s védelmezted ezt a végromlás ellen: — hallgasd meg ma is buzgó fohásunkat! Aldd meg egyházunk legfőbb lelki vezetőjét, Kun Bertalant egészséggel és magas élet korral! És én, ki a mennyei gondviselésben feltétlenül bízom, hiszem azt, hogy 2 millió léleknek forró óhaját, buzgó imáját meg fogja hallgatni.

A gondviselésnek ilyen kegyelmében bízva, a jövő iránt ily reményekkel eltelve, üdvözlöm még egyszer méltóságodat szívem mélyéből, kérve a mennyei gondviselést, hogy méltóságodat ezeréves hazánk boldogítására, magyar ref. egyházunknak s tiszáninneni egyházkerületünknek dicsőségére, családja öröme, boldogságban, megelégedésben igen sokáig éltesse!

Bernáth Elemér üdvözlő beszéde.

Sárospatak, 1896. okt. 4.

Főtisztelendő és Méltóságos Püspök úr!

Szeretett Főpásztorunk!

A tiszáninneni evangélium szerint reformált egyházkerület s a sárospataki főiskola jelent meg Méltóságod előtt, hogy 30 éves püspöki jubileuma alkalmából szeretetének, mély tiszteletének és őszinte ragaszkodásának kifejezést adjon.

Öröm és büszkeség érzete tölti el kebleinket, midőn e szép és magas ünnepen a tisztelgők sorában Főpásztorunk előtt megjelenhetünk.

Öröm, hogy az isteni gondviselés megengedte azt, hogy Méltóságod 80-ik életévében, püspökké történt választásának 30-ik évfordulóját teljes testi és szellemi erőben érhesse meg.

S büszkeség, hogy a mi szeretve tisztelt Püspökünk ez időszerint elnöke és vezére nemcsak a mi tiszáninneni egyházkerületünknek, hanem az egész egyetemes ref. egyháznak.

Méltóságod hosszú és áldásos egyházi hivatalos működése alatt a mi ref. egyházunk nagy és nevezetes alkotásokat hozott létre, elég ezek között felemlítenem az 1881-ik évi debreceni s az 1891-ik évi budapesti zsinatokon alkotott törvényeket.

Ez alkotásokat, mint általában a mi egyházi működésünket, mindenkor az egyházunk iránti törhetlen hűség, a felvilágosodás és szabadság szelleme, s a tántoríthatlan hazaszeretet lengte át, s ebből az oroszlán rész Méltóságodat illeti, a ki mindkét zsinatnak egyik vezérlő lelke, az utóbbinak éppen elnöke is volt.

Igen, mert Méltóságod nemes és fenkölt gondolkozása mindenkor megtalálta az összekötő ígét a két legnemesebb eszme: az Isten és haza eszméje között.

Hű tolmácsa és — ha kellett — bátor harcosa volt mindég, annak a mindnyájunk által vallott nézetnek, hogy az igaz vallásosság a haza érdekeivel ellentétben nem állhat, sőt ellenkezően, az államnak és az egyháznak

mindenkor karöltve kell járni a nagy és maradandó alkotások létrehozásában.

Ezért tiszteljük mi Méltóságod személyében egyaránt a bölcs egyháznagyot s a valódi igaz hazafit.

De mi a tiszáninneni egyházkerület tagjai egyúttal halánkat is jöttünk leróvni a jubileum alkalmából; halánkat, mert hiszen mi mindnyájan kevés kivétellel, kik itt vagyunk, a Méltóságod bölcs vezetése alatt foglaltuk el az egyház és a tanügy terén hivatalos működésünket. Tanítványai vagyunk valamennyien s e tanítványok üdvözlük most szeretettel és tisztelettel, a jó, az igaz, a bölcs mestert.

A mi egyházunk szegény ahoz, hogy földi javakbad rója le kötelezettségét a nagyjaink által kifejtett odaadó munkásságért; azt hoztuk el tehát, a mivel rendelkezünk: a szeretet, a tisztelet és elismeres virágaiból font koszorút. E koszorút nyújtjuk át Méltóságodnak 30 éves püspöki jubileuma alkalmából, azzal a hő óhajattal, hogy az isteni Gondviselés Méltóságodat az egyház és a haza javára még sokáig éltesse!

Tompa Mihály szobrának leplezésekor.

Sárospatak, 1896. okt. 4.

Mélyen tisztelt közönség!

Egy költő emlékszobrának leplezésére hivott ide mindnyájunkat a sárospataki főiskola ifjusági irodalmi társulata s vele együtt az egész lelkes ifjuság.

A költő: *Tompa Mihály*, ki itt, ez ódon falak között, „tört, szenvedett, fázott, izzadott,” ki az ifjusági egyesületnek, illetőleg *szép-műegyletnek* is tagja volt, abban próbálgatván szárnyait lebegtetni, költői tehetségének, hajlamainak a vele egykorú társak között nyilatkozatot engedni, hogy alig pár év múlva országos hírnevének visszaverődő fénye büszkeséggel töltse el a barátokat, kik vele együtt érezték a költészetnek boldogító hatását, mely az ifju lelkeket dalolni készíti az iskola poros légkörében is.

Emléket emel itt, a természet nagy templomában az ifjuság s vele érző nagy közönségünk annak, a ki a *természet dalnoka* volt, ki szívének minden dobbanásával, lelkének minden gondolatával összeforrt a természettel, melynek verőfényes napjai, mélabus éjszakái, hervadó s új életre kelő füvei, fáai, virágai annyi ragyogó eszmét ébresztettek lelkében, annyi bájos regét költettek vele.

A *népregék és mondák* költőjének emelik e szobrot a *nép fia*i. Hiszen azoknak a regéknek s mondáknak megteremtése itt e főiskolában történt; innen küldte szét 1846-ban az egyszerű pataki diák előfizetési felhívását, hogy páratlan siker legyen első fellépésének osztályrésze, mert az első kiadás még meg sem jelent, az utolsó ívek még alig kerültek ki Guttentberg csodaszzerű alkotmányából, mikor a második kiadás ívei már ott voltak a sajtóban, hogy a közönség érdeklődése kielégítést nyerjen!

Egy csapásra meghódította a nagy közönséget az ifju költő, ki Felső-Magyarországnak csaknem minden valamire való népregéjét s mondáját adta kötetében, mely sokoldalúságát fényesen bizonyítja, a költői formák különféleségét hangosan hirdető, írójának eszmei gazdagságát lépten-nyomon elárulja s az emberies célokért való lelkesedésének elévülhetlen emlékjele. Népregéi s mondái még legszigorubb bírálói szerint is találó festések, költői hasonlatok, zengzetes nyelv, megkapó páthósz, jóleső humor tárházai, a melyekből csak egyetlen is elegendő sok ujkori költőnek, hogy neve ismertté legyen.

Igaza van azért a legilletékesebb bírálók egyikének, Lévay Józsefnek, mikor ezt mondja: „ha soha egyebet

Tisztelgések a püspöknél.

Ugy volt, hogy a püspöksége 30-ik évét betöltött főpásztor — esetleg — a főiskolai imateremben fogadja a küldöttségeket, de ettől a tervtől — épen a jubiláns kérésére — el kellett állanunk, s így a tisztelgés és fogadtatás a parokhiára szorult.

A templomból kiáradó közönségből, a kerület képviselői, Zemplénmegye disz-küldöttsége, a honvéd tisztikar, az izraelita hitközség, a város és a főiskolai ifjuság küldöttei lehető gyorsan kiváltak és a paplak udvarán gyülekeztek össze, a hol üdítő cseppekkel is várta már őket a gyöngéd figyelem.

Néhány pillanatig tartó pihenés után, kész volt a jubilans püspök a küldöttségek fogadására s első sorban a kerület és főiskola közös küldöttsége jelent meg előtte, élén a a díszruhát öltött legidősebb egyházmegyei gondnokkal, *Bernáth Elemérrel*, a ki igaz bensőséggel s szónoki hévvel mondta el a főnnebb olyasható s éljenektől meg-megszakgatott beszédét.

A küldöttségen mély meghatottság jelei mutatkoztak, a mit fokozott a főpásztor elérzékenyülése, a ki pillanatokig némán könyezett az örömtől, hogy ezt a boldog órát is megérte és a bús sejtelemről, a mely lelkére nehezült. Rebegő ajka hálás szavakra nyílt majd s jól esett neki különösen az, hogy fiui szeretettel, mint édes atyját üdvözölte őt a kerület megbízott szónoka. Biztosította a küldöttséget, hogy koporsójába viszi e szép nap emlékét s a kikkel csak lehetett, kezet fogott — búcsuzóul.

A megye küldöttsége nevében, *Molnár István*, főispán üdvözölte a jubilanst, a honvéd tisztikar élén *Czibur László* őrnagy, az izraelita hitközség nevében *Roth Zsigmond*, a város nevében *dr. Lengyel Endre*, a főiskolai ifjuság küldöttei élén *Putnoky Pál* szenior. A jubilansnak mindenik küldöttséghez meg volt a maga mondani valója, találó felelete s forró köszönete. A főispánt mint régi ösmerőst köszöntötte, Zemplén megyét, mint a nagy honfiak termékeny földjét; a honvédséget a hazaszeretethen testvérekül ölelte s ugyancsak így a zsidó hitközséget is, a melynek szónoka különösen is kiemelte, hogy e hazában a protestáns és zsidó felekezetek közt egyre szaporodnak az egyesülésre törekvés számai. *Dr. Lengyel*ben a régi bajtársat fogadta benső melegséggel s köszönte a városnak, hogy felekezeti ségen felül emelkedve, örülnek a ref. egyház előhaladásának; az ifjuság küldötteit fia gyanánt üdvözölte. Jól esett a jubilansnak a debreceni főiskola kitüntető figyelme is, a melynek tolmácsai *dr. Bartha Béla*, *Nagy Zsigmond* és *S. Szabó József* tanárok voltak, a kik a tanári karhoz is testvéri üdvözlést hoztak szép levélben.

Az üdvözlések befejeztével jelent meg a sárospataki r. kath. egyház esperes-plébánosa, *Szekei Kálmán* egyedül s hozta egyházának szíves üdvözlését. Így is szeretetteljes fogadtatásra talált s az ebéd ideje következtén, együtt kocszított el a főiskolai tornacsarnokhoz — főpásztorunkkal.

A tornacsarnokban aztán a jubileumnak zajos folytatása következett.

A közebéd.

A tisztelgések befejeztével a főiskolai tornacsarnokban 200 terítékű közebédet adott a pataki egyház. E

közebéd a szokásos szónoklati áradaton kívül még két rendkívül becses tulajdonsággal tűnt ki a hasonló közebédek közül: egyik az, hogy az ebéd kitűnően ízletes volt s fűszerűl valódi hegyaljai asszú borral is kedveskedtek; a másik az, hogy Sárospatak szép, fiatal leányai szolgáltak fel a lelkésznek és a főgondnoknak vezérlete alatt. Ily gondos, finom kiszolgálattal mellett a bőségben felhordott jó ebéd, nem csoda, ha derült hangulatba hozta vendégeinket és sokan szerettek volna állandó pataki gyűlési küldöttekké válni, pedig hát egy-egy pataki menyecske segélyével otthon is rendezhetnek magoknak ilyen ebédet.

Valóban lehetetlen ez alkalomból a legnagyobb elismerés hangjain meg nem emlékeznünk a pataki ref. nők önfeláldozó buzgalmáról, kik költséget, fáradságot nem kimélve, óriási mértékben hozzá járultak ünnepélyünk sikeréhez s mindenütt ott voltak, a hol tenni, segíteni kellett. Már előbb 300 forintot gyűjtöttek s abból szereztek be azt a díszes, bordó-bársony színű úrasztali és szőszéki terítőt, mely méltán meglepte a templomba lépőket. A leányok kara szorgalmasan tanult a vegyes chórusban, s szombaton este ott énekeltek az erős fáklya füstben, vasárnap délelőtt pedig a templomban ragadták magasba lelkeinket. Istenitisztelet végeztével a templom kijáratánál fiatal asszonyok tartották a perselyt s gyűjtötték egybe a kegyes adományokat, míg kint a templom-kerítésben, utcán, paplakon fiatal leányok árulták ugyancsak az egyház javára „*A sárospataki ref. templom történetét*” (*Szinyei Gerzsontól*, különlenyomat lapunk tárcája után). Vasárnap és hétfőn délből szolgáltak a közebédnél, a vendégek csodálata és elragadtatása közt. Nem csoda, ha Sárospatakon sok szépet és nagyot lehet alkotni, a hol ilyen nők lelkesítik a férfiakat.

Visszatérve a közebédhez, mely a hivatalosokat, küldöttségeket, ünneplőket és ünnepelteket mind egybe foglalta, az ifjuság és Önképző-kör s a különböző hitfelekezetek képviselőivel együtt, — a peccsenyénél fölemelkedett *Kun Bertalan* püspök tisztas alakja s meleg szavakban, mely a végén imává magasztosult, felséges *királyunkért*, I. Ferencz Józsefért üritette poharát. *Bálint Dezső* sárospataki lelkész a kerület jelenlevő fejéért, ünnepelt főpásztorunkért, (kit ezelőtt 30 évvel, mint egyházkerületi főjegyző, az ő édes atyja üdvözölt megválasztása alkalmából, s kívánja, hogy a fiú jó kívánatait is úgy hallgassa meg az ég, mint az apáét!), *Keresztúri József*, a.-zempléni esperes a — sajnos — távollevő egyházkerületi főgondnokért és helyeteseért, *Bernáth Elemér*ért, *Buza János*, a s.-pataki egyház főgondnoka, a tiszáninneri egyházkerületért, *Meczner Béla*, a.-zempléni egyházmegyei gondnok, *Molnár István* zemplénmegyei főispánért, *Bernáth Elemér*, f.-zempléni egyházmegyei gondnok, az ünneplő sárospataki egyházért s a vele közös sorsú főiskoláért; *Debreceni Bertalan*, főiskolai jogigazgató a testvérekezetek képviselőiért, *Szinyei Gerzson*, főiskolai tanár az újhelyi honvédtisztikar jelenlevő küldötteiért, s általában a magyar honvédségért, mely méltó utódja a szabadságharc dicső honvédjeinek s szükség esetén épúgy helyt fog állani a hazáért, mint dicső elődei, *Dezső Lajos*, képezdei igazgató *Fejes István*ért, *Ballagi Géza*, jogtanár *Barthos főszolgabíró*ért, kitől Patak városa sokat vár rozszant községi ügyeinek rendezésére, *Radácsi György* közigazgató az újonnan felavatott lelkészekért, *Zombori Gedő*, egyházkerületi tanácsbíró a felszolgáló hölgyekért, *Lévay József* egyházkerületi tanácsbíró az eszmények kultuszáért örökké lángoló s lelkesedését tettekbeni s megvalósító főiskolai ifjuságért emelték poharaikat.

A lelkesedés által támasztott zajban nem akadt többé merész vállalkozó a pohárköszöntésre, noha illedelemből is, a szív parancsára is sokat kellett és lehetett volna még alkalmilag üdvözölni.

Az ebéd folyamán és másnap érkezett fontosabb üdvözlő sürgönyök a következők:

Harmincz éves jubileuma alkalmából legőszintébb üdvözlét küldi — Bánffy miniszterelnök.

Az érdemekben gazdag főpásztort örömmel üdvözljük mi is — Baksayék.

A miskolci ref. főgymnázium tanári kara a legmélyebb tisztelettel üdvözlí méltóságodat 30 éves püspöksége alkalmával. Tartsa meg a jó Isten drága életét egyházunk dicsőségére még igen sokáig. — Dr. Kovács.

Mint egyik véghetetlen tisztelője, jubileuma alkalmából szívem teljes mélyéből üdvözlöm. Nagy Sándor országgyűlési képviselő.

Mély tisztelettel üdvözlöm én is Méltóságodat püspökségének harminczadik évfordulója alkalmából. — Horváth Lajos.

Méltóságod 30 éves püspöki ünnepeltetésénél Miskolcz-város távol nem maradhat. Áldásdús működéseért fogadja Méltóságod hálánkat azon hő kívánnattal, hogy a haza, az egyház javára kifejtett munkálkodása gyümölcsait Méltóságod igen igen sokáig élvezhesse. — Soltész polgármester.

Betegségem szobámhoz köt, de lelkileg első akarok lenni azok között, kik ma Méltóságodnak becses életére Isten áldásáért imádkoznak. — Comáromi László, kir. tanácsos.

A helvét hitvallást követő egyház mai ünnepén, melyet Méltóságod magasztos hivatásának harminczadik évfordulója emlékére tart, nem hiányozhatik Borsodvármegye sem, hogy hű és buzgó fiának ünnepléséhez a legőszintébb öröm kifejezésével ne járuljon; engedje tehát meg hogy vármegyém nevében üdvözlőjem és azon kívánságomnak adjak kifejezést, hogy Méltóságodat egyháza, vármegyénk és a haza javára a Mindenható még sokáig éltesse. — Tarnay Gyula alispán.

Öszinte örömmel üdvözlőlvén Méltóságodat mai jelentőségteljes jubileuma alkalmából, kívánjuk, hogy az Ég bő áldása még számos éven át kíséresse nemes tetteiben gazdag életét. — Fonciére biztosító.

Felédhetlen alma materünk szép házi ünnepén lélekben jelen vagyunk; fogadják legmelegebb üdvözlővátánkat. — Krüzselyi Bálint, Lányi János, Kóródy Sándor jogtanárok.

Ékes koronájú Bertalan püspök atyátnak, apostoli buzgóságú vezérkarának, alma materünk méltán ünneplő képviselőinek, üdvözlétet küld messze földről, áldást adó kegyelemért könyörög mindig hálás tanítvány — Kájel.

Tegnap falun levén, csak ma fejezhetem ki legjobban kívánataimat a tegnapi szép ünnepély alkalmából, az Isten tartsa meg Méltóságodat sokáig szentegyházunk javára, dicsőségére. — Tisza Kálmán.

A világosság Istenének szentelt hármass ünnepélyeteken megjelennem nem lehetett, imáimmal ott voltam köztetek. Ezt tudatni édes kötelességem, a Te harmincz éves püspökségedhez különösen kívánok még Istentől negyedik évtizedet, sokkal boldogabbat, mint az előzők voltak. — Barátod: Kiss Áron.

Főpapi áldásos működésének harmincz éves fordulója alkalmából fogadja Méltóságod Hódmezővásárhelyi főgymnáziumunk tanárkarának távolból is forrón érzett üdvözlővátait, éltesse főtisztelendőségedet nagy Istenünk sokáig. Tanárkarunk nevében — Futó.

A Tompa-szobor leleplezése.

A közebed végeztével, délután $\frac{1}{2}$ 5 órakor átvonult az ünneplő gyülekezet a tornacsarnokból a régi főiskolai kert jobb szárnyába, az u. n. botanikus kertbe, melynek közepén emelkedik a *Tompa-szobor*. Ennek *leleplezése* volt az ünneplésekben gazdag nap egyik legfényesebb, legkimagaslóbb mozzanata. A szobor környékét ekkorra ellepte már a főiskolai ifjuság s a nagy közönség; köröskörül az elhelyezett padosorokon Tompa legnagyobb tisztelői, a Tompa-kultusz főápolói: a minden szép és nemes iránt fogékony keblű nők foglaltak helyet.

A mint a püspök ur *Lévay József*, *Fejes István*, *Bernáth Elemér* s mások társaságában a szobor megett elhelyezkedett, megkezdődött a leleplezési ünnepély, s kevés változtatással a lapunk 39-ik számában jelzett program szerint folyt le. E gazdag műsornak több pontja olyan volt, mely jóval felülemelte azt a szokásos ifjusági ünnepélyeknek, s országos jelentőségű irodalmi ünnepélylété tette, a mint hogy ifjuságunk műve: a Tompa-szobor felállítása is országos esemény. Méltán illeti meg ezért az elismerés főiskolánk ifjuságát, méltán róvták le iránta a köszönet és hála adóját az ünnepi szónokok, így első sorban *Lévay József*, az *Akadémia* és *Kisfaludy-társaság* küldötte, az országosan ünnepelt költő. Főiskolai ifjuságunk, mely eddig is híres volt arról, hogy tud hevülni minden szépért és nemesért, — a haza s ennek ápolója, dajkája: a nemzeti irodalom iránt mindig fogékony kebellet viseltetett, — e tettel ércz-nél maradandóbban véste be nevét hazánk irodalmának és művelődésének évkönyveibe s méltóvá tette magát arra, hogy ezentúl is Kazinczyak, Szemerék, Tompák, Kossuthok támadjanak kebléből. Valóban, e szobor felállításának érdeme egészen a főiskolai ifjuságé; a *magyar Irodalmi Önképző-Társulat* volt az, mely lelkes, semmi akadálytól vissza nem riadó elnökeivel élén, e remek művészi alkotást létrehozta. A nagy közönség is elismerésre méltó módon segélyére, támogatására jött ebben: de egyfelől a közönség is $\frac{9}{10}$ -ed részben egykori pataki diákokból került ki, kiket az iskola szerelme vezérelt adakozásukban, s másfelől a kezdeményezők, intézők s megvalósítók mégis ifjuságunk és vezetői voltak!

A szobor eszméjét *S. Szabó József* theologus, jelenleg debreczeni ref. főgimn. tanár s *Radácsi György* közigazgató vetették fel 1883-ban; *dr. Bartha Béla* tanár, mint az Önképző-Társulat elnöke karolta fel s ápolta pár évig, felolvasó estélyekkel s műkedvelői előadásokkal gyűjtve össze az első százakat javára; végre a múlt év végén *Finkey Ferencz* tanárelnök, a millenniumi országos lelkesedést felhasználva, felhívást bocsátott ki az adakozásra a főiskola barátjaihoz, s e felhívás eredménye 9 hónap alatt több mint ezer forint lett, úgy hogy a szükséges alap összejött a szobor javára. E kedvező eredmény folytán *Finkey* január havában *Holló Barnabás* szobrásznál, a rimaszombati Tompa-szobor készítőjénél megrendelte a mellszobrot, ki annak elkészítését, a talapzattal együtt, 1600 ftért vállalta el. A szobor javára máig 1515 ft. 23 kr gyűlt össze, a hiányzó összeget a főiskola pénztára fedezte, valamint az készítette el az alapot is.

A mellszobor igen szépen sikerült mű, kiváló művészi alkotás; körülbelül másfélszeres életnagyságban ábrázolja Tompát, fiatalabb korában, lelkes, eszméktől sugárzó arcczal, Kossuth-szakállal, attilában; talapzatán, mely ugyanolyan kemény, fehér kő, mint az Arany-szobor talapzata, ez egyszerű felírás van: *Tompa Mihály*. Arczczal Ujhely felé van helyezve, mig tekintete a főis-

kola épületére irányul. A szobor, szép kivitelű talapzatával, teljesen megfelel a térnek, szépen odaillik. A kitűnően megalkotott mű disze lesz főiskolai kertünknek, lelkesítője, tanítója ifjúságunknak a szép, jó és igaz kultuszában; forrás, a hová majd elzarándokolunk ihletet meríteni. Virágok közt áll a *Virágregék* költője, hallgatva az ibolya álmait, hús fák reávetődő árnyékában.

A himnusz elhangzása után *Tüdös István*, a Társulat ez évi tanárelnöke tartott alkalmi beszédet, melyben nagy vonásokkal rajzolta Tompa költői működését, jellemezte azon irányokat, a melyekben költészete megnyilatkozott, méltatta az egyházi szónokot s a társas élet emberét. Beszédje közben (lásd fennebb) hullott le a lepel a szoborról. *Finkey F.* a szobor keletkezésének történetét adta elő, melyből mi is meritettük a főntebbi adatokat. Az ünnepély fénypontját *Lévay József* beszédje képezte, ki az *Akadémia és Kisfaludy-társaság* koszorúját hozta el egykori barátja szobrára. Költő költőről, barát barátról: gondolni lehet, a sziv minő nemes érzelmei, a lélek minő fenkölt gondolatai nyilatkoztak meg e hódoló beszédben, mely az elismerés, a tisztelet, a kegyelet koszorúját illesztette a méltatlanul mellőzött költő homlokára. Beszédje egész terjedelmében fennebb olvasható.

Az ünnepély további pontjai is emelkedett szellemben folytak le. A két alkalmi óda úgy magasan járó tartalma, mint lelkes előadása által általános tetszésben részesült. *Nagy Béla* theologus, a Társulat alelnöke, mint az ifjúság művét ünnepelte a szobor felállítását s tovább is az eszmények kultuszára lelkesítette társait. Az alkony reánk borult, midőn *Radácsi György*, közigazgató a tanári kar nevében átvette a szobrot az ifjúságtól s annak hűséges gondozását, s a költő szellemének még hűségesebb ápolását megígérte.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Fáklya-ténytől s örömtől ragyogó szép szombat este s gyönyörűségekterhes, feledhetetlen vasárnap után jutottak el a tiszáninneri egyházkerületnek Sárospatakra összegyűlekezett képviselői a kerületi gyűlés kezdetéhez, tehát szorosabb értelemben veendő hivatalos tenni valóikhoz f. hó 5-én.

A zöld asztal a főiskola imatermében volt ezuttal — kivételesen s mintegy próbaképen — felállítva, a hol több a levegő és hivatagóbb a kényelem.

Szép számmal voltunk; de itt is, mint a szombati és vasárnapi ünnepélyeken, nehéz szívvvel viseltük azt a fájdalmas valóságot, hogy főgondnokunkat, *Br. Vay Bélát*, valamint egyházkerületi tanácsbíróvá választott fiát, a borsodvármegyei főispánt s gömöri egyházmegyénk összes világi küldötteit nélkülöznünk kellett s a jegyzői kar is csak egyetlen taggal volt képviselve,

Püspökünknek bensőséges megnyitó imája után, az üresen álló főgondnoki széket *Bernáth Elemér*, mint legidősebb egyházmegyei gondnok, csakhamar derekasan betöltötte; a papi főjegyzői szék sem sokáig maradt üresen mivel a szavazat-bontó bizottság jelentésének felolvasása s püspökünknek a jelentést magyarázó meleg szavai után, *Radácsi György*, mint elválasztott főjegyző, letette az esküt s a Mitrovics Gyula elhagyott helyét hálás nyilatkozatok és erejének gyöngesége miatt érzett aggodalmak közt, de Istenben és jóakaróiban bízó hittel elfoglalta.

A képviselők igazolása közben kiderült, hogy a világi főjegyző is helyettesítendő; nemcsak, hanem — miután lemondása felolvasatott — szavazás útján újjal pótolandó. A kerület nehezen adta rá magát a *Dr. Kovács Gábor* elvesztésére, de mivel püspökünk is véglegesnek jelezte a derék, jó és szorgalmas, de sokképen elfoglalt munkás lemondását, nem volt mit tenni, mint érdemeinek szíves elismerése mellett, helyének betöltéséről gondoskodni, — egyelőre a kiérdemült főjegyző, *Debreceni Bertalan* főiskolai jogigazgató által, jövőre pedig a szavazás elrendelésével. A világi aljegyző is hiányozván, talán ez a körülmény, talán egyéb s főleg a jegyzői kar iránt való jó indulat szülte azt az indítványt, a mely szerint az eddigi jegyzőkhöz még egy papi és egy világi aljegyző választandó, a mit a kerület szívesen fogadott s a szavazást elrendelte.

Az egyházkerületi világi tanácsbíróra beadott szavazatok egy bizottság által felbontatván, ez jelentette, hogy 188 szavazattal 166 ellenében br. Vay Elemér választatott meg. A szavazatokkal elmaradt egyházközsegeken a büntetés-pénz a szokott úton behajtandó.

A miniszteri választ (Károly-Lajos halál-esete alkalmából kelt részvétiratunkra) tisztelettel, a *Lengyel Sámuel*, a. borsodi egyházmegyei gondnok haláláról szóló hivatalos jelentést őszinte fájdalommal s az elhunyt érdemeinek hálás elismerésével vette a közgyűlés tudomásul s miután Meczner Béla indítványára elhatározta, hogy a tegnapi nap feledhetetlen eseményeit jegyzőkönyvben fogja megörökíteni, hozzáfogott a skontro tárgyalásához.

Az első skontro a sárospataki theol. tanárok nyugdíjszabályzata s a gazd. választmánynak ehhez készített tervezete volt. A kerület megnyugvással vette tudomásul, hogy a szabályzat elkészült s azt az igazgatótanács pár pont kivételével elfogadhatónak találta; de a kimutatott teherhez képest nem látta tisztán a fedezetet (az egyes tanárok, diákok hozzájárulása, alapítványok, tűzkár biztosítási összeg egy része, Vay-Mocsáry alap stb) s ezért az egész szabályzatot jegyzőkönyvbe vétetni határozta, a gazdasági választmány dolgozatát pedig áttette a ker. pénzügyi választmányhoz, hogy az vizsgálja meg a jelzett forrásokat s a tavaszi közgyűlésre adjon tájékoztató jelentést. Ez a körülmény — természetesen — nincs befolyással a theol. tanári nyugdíjintézet sorsára, a melyet a kerület tekintélye véd s a mely ép úgy élőknek tekintendő, mint a nem állami tanárok államsegélyes nyugdíjintézete.

A főiskolai orvos, jogigazgató s pénztárnok nyugdíjazási dolgát már az igazgató-tanács is kedvezőtlenül fogadta szept. hó 18-án s ugyanilyen fogadtatásban részesült az a ker. közgyűlésen is. Névszerinti szavazást kívánt e tárgyban a közgyűlés s 40-en 11-gyel szemben elvileg is elleneztek a nevezett hivatalnokok nyugdíjaztatását. Jobb anyagi viszonyok mellett nem lett volna nehéz, legalább talán az elvet megmenteni.

Az ungvári tanító és egyház között még mindig folyó peres ügyben, a mely a konventre felelőztetett, a konvent által követelt ügyiratok beszereztetvén, azok a konventre — püspöki úton — felterjesztetnek.

A segéd-lelkészek elhelyezését és alkalmazását, továbbá a tanítók változását szabályozó tervezet, úgyszintén az egyházkerületi tanügyi bizottságé — hogy az egyházmegyek annál biztosabban tárgyalhassák — a mostani gyűlés jegyzőkönyvébe fognak bevétetni. A Kiss Elek tornatanár és Pásztor Sámuel ének- és zene-tanár nyugdíjazási ügye a miniszteriumnál megsürgetendő.

A kerületi *Névkönyv* tervezetét a püspök által összehívott bizottság megkészítvén, azt — érdekes felhívások között — a közgyűlés elfogadta. A névkönyvben feljegyzendő adatok hatánapja mindig jan. 1. lesz; a szerkesztő által kiküldendő rovatok íveket az esperesi hivatalok még január hóban visszaküldik s így a névkönyv minden tavasszal pontosan fog megjelenni. Szerkesztőjeül *Dr. Tüdös István*, theol. tanár választotta meg, a ki már a sajtóban is élénken buzgólkodott a névkönyv javítása végett. A szerkesztési díj a mű megjelenése után fog megállapíttatni.

A skontrolók között került elő a juniusi lelkési vizsgák eredményét feltüntető bizottsági jegyzőkönyv is, a mely helyeslőleg vétetett tudomásul s főbb adataiban a kerületi gyűlés jegyzőkönyvében is helyet talál. — Az az indítványa a lelkési vizsgái bizottságnak, a mely szerint egy külön pecsét volna készíttendő a lelkési bizonyítványok megpecsételésére, azzal a módosítással fogadtatott el, hogy annak köriratán ne legyenek ott a »lelkési bizottság« szavak, hanem csak ennyi: »*A tisztánimnien ev. ref. egyházkerület pecsétje.*« Ezt azután olyan esetekben fogja az elnökség használni, a mikor az egész kerület képviselőjében intézkedik, vagy végez valamely hivatalos teendőt, tehát p. o. a lelkési bizonyítványok hitelesítésénél is. Azt az indítványát a bizottságnak, a mely az 1-ső vizsgások előszóval előadandó egyházi beszédének az otthon készíttendő értekezéssel egyidejűleg való beadását látja jónak, — a kerületi gyűlés módosítás nélkül elfogadta s ezt a határidőt — a bizottság kívánatára — a 2-dik vizsgások gyakorlati bibliai magyarázataira is kiterjesztette.

E tárggyal kapcsolatban még 3 fontos indítvány került szőnyegre. Az első így hangzik: »Mondja ki az egyházkerületi közgyűlés, hogy a lelkészképesítő vizsgálatokra az írásbeli tételek kitűzése a főiskolai theol. tanári kar jogkörébe tartozik, mely köteles minden iskolai év elején a tételeket megállapítani, megerősítés végett a püspöki hivatalhoz küldeni. A zárt-helyi írásbeli tételek kitűzéséről is a theologiai tanári kar gondoskodik a kellő titoktartás mellett.« A 2-dik indítvány ez: »Mondja ki a Ft. egyh. kerületi közgyűlés, hogy az 1887-iki őszi közgyűlés 10. számú jkvi pontjában megerősített theol. tanulmányi s vizsgálati rendszabály 23-ik §-a ekként módosíttatik: az alapvizsgálat elnökei: a főiskolai egyházi és világi algonokok.« A 3-ik indítvány póttagok választását ajánlotta a lelkész-vizsgáló bizottságba. Mind a hármat szívesen fogadta a közgyűlés s a két első legott határozattá emelte, az utolsón pedig annyit módosított, hogy a póttagok helyett rendes tagokat kívánt választani s ilyenekül Lévay Józsefet, Meczner Józsefet, Révész Kálmánt és Komjáthy Gábort azonnal ki is kiáltotta. Dókus Gyula, mint a theol. alapvizsgái bizottság rendes tagja, a szabályzat megváltoztatása következtében annak egyik elnökévé lévén, helyére Meczner József választatott meg. Alapos reménye van a kerületnek, hogy ez indítványok elfogadásával javára munkált mindkét vizsgáló bizottság tekintélyének.

A főiskolai kormányzati szabályokat az igazgatótanács által eszközölt módosításokkal jóváhagyta a közgyűlés s az azok újabb átnézésére s kinyomatására vonatkozó javaslatokat is helyeselte.

A részint nyugalomba vonulás, részint halálozás által megüresedett két jogi tanszék betöltése is könnyen ment. A tanári kar és igazgató-tanács közös ajánlottai — miután a pályázati jelentés felolvasatott — egyhangulag megválasztottak. A statisztika közigazgatási tanszéket *Ilyefalvy Vitéz Géza*, a losonci ref. lelkész fia-, a nemzetgazdasági s pénzügytani tanszéket

pedig *Szabó Sándor* temesvári ügyvédjelölt nyerte el s mindkettőjük iránt a legszebb reményeket táplálja úgy a tanári kar és igazgató-tanács, mint jelentéseik alapján az egész érdekelt kerület. A többi pályázóknak szíves köszönetet mondott a pályázaton való megjelenésükért.

Az igazg. tanácsnak a felvételi idő s tanév-nyitás, évharmados beosztás és szüreti szünidőre vonatkozó megállapodását a kerület szintén helyben hagyta. Így ezentúl a sárospataki főiskolában a magán-, pót- és javító vizsgák szept. 3—4. napjain, a felvételek s beiratások szept. 5—7-dikén fognak történni s az isk. év rendszerint 8-ikán nyílik meg; az évharmados beosztás — noha elvileg mind a tanári kar, mind az igazgató-tanács helyteleníti — egyelőre marad, de az egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe ajánlatik; a szüreti szünidő ezentúl mindig októb. utolsó hete lesz, tehát 3 hét helyett csak egy s ez alatt is nyitva lesz a tápintézet az itt maradó ifjak részére.

Azt már sajnálattal vette kerület tudomásul, hogy a minisztérium az 1894—95-re eső. de a sárospataki főiskola által be nem szedett s felülről kellő időben nem követelt nyugdíj-járulékot (3 frt a gimnáziumi, 6 frt. a jogakadémiai tanulók után) — nem hajlandó elengedni s így ez összeg fizetése a főiskolai pénztárra nehezedik. Voltak, a kik ezt, a még itt levő tanulókon kívánták volna behajtani, de ez a nézet kisebbségben maradt.

A Zsindely-féle alsó-határbeli birtokot, a mely a főiskola bálványosi tagját kiegészíti, a gazd. választmány és ig. tanács megvételre ajánlotta. Névszerinti szavazással a kerület megadta érte a család által megszabott árt, a 15,000 frt. A birtok területe körülbelül 100 hold. Nemmel csak 3 képviselő szavazott.

A sárospataki miskolci és rimaszombati iskolák betérjesztették a létszámról szóló kimutatást, tanrendet és a használt könyvek jegyzékét. A sárospataki főgimnáziumban a létszám emelkedett, s az első és 3-ik osztályban a törvényes számú növendékeknél többet vett fel az igazgatóság, tekintettel arra, hogy a miniszter a törvényes létszámon való túlemelkedést több intézetnek megengedte s tekintettel még inkább arra, hogy a sárospataki tantermek tágasak s a létszámon felüliek általában helybeli r. katolikusok és izraeliták. Ezt az eljárást az igazgató tanács helyeselve, a kerület sem kifogásolta, sőt reményli arra a miniszter kedvező választát.

E tárggyal kapcsolatban felmerült az állam-segély és parallel osztályok tengeri kigyója. Nemes Lajos tanfelügyelő s f.-zempléni tanácsbíró lelkesen szólt a párhuzamos osztályok szükségességéről és sajnálattal arról, hogy a főiskola kénytelen olykor-olykor egyes prot. szülőket visszautasítani, a kiknek szeretetét végkép elveszíti; de sajnálta azt is, hogy az iskolának a nem prot. tanulókra való hatása ilyenmódon csökken, holott a nemzeti közszellem is követelné, hogy a nem protestánsok a prot. iskolákban türelemre s egymás iránt való szeretetre neveltetnének. Indítványozta aztán a párhuzamos osztályok felállítását s e végre az állam-segély igénybe vételét. Érdekes vita után, a melyben Nagy Ignác, Meczner József, Meczner Béla, Fejes István stb. vettek részt, kimondta a kerület, hogy ezt a kérdést leteszi az egyházmegyékhez elvi döntés végett. A megyéken fog tehát eldőlni, ha igénybe veheti-e a sárospataki főiskola az államsegélyt vagy sem?

A miskolci főgimnázium a *Veskey Zs. Jenő*, a rimaszombati cv. főgimnázium pedig a *Baksay István* nyugalomba vonulását is jelentvén, mindkettőjük iránt halás elismeréssel adózott a kerület közgyűlése is.

nem ír, magok e népregék állandóan fentartanak Tompa nevét irodalmunkban.

A nemes ízlés, a gazdag phantázia, a zengzetes magyar nyelv: ezek voltak első sorban erői, a melyekkel az utat megtörte a magasba, hol Petőfivel s Aranyval a magyar ujkor népies költészetnek ragyogóan tündöklő napjává lőn!

A nemzeti népies elemek uralkodnak első kötetében, a melylyel úttörő Petőfi és Arany előtt, hiszen időre nézve előbb lép fel, mint társai. A forrás, melyből merít, tiszta, zavartalan s a forrásból merítőnek dalai is tiszták. Abból a nagy tengerből, melynek nép a neve, vagy *népélet*, hamisítatlanul csapkodtak fel lelkének hullámai s az érzelmek özönéből napsugarakból szelid hold fényénél szőtt gondolatok áradtak, megnesesítve az olvasók s hallgatók lelkét annyival is inkább, mert föltétlenül áll, hogy Tompa szívét osztá ki költeményeiben a szegények között!

Ezért van az, hogy a *népregék* és *mondák* írója mellett a *népdalok költőjének* is emléket állítunk e szoborban, annak a népdal-költőnek, ki a gyöngédséget, szeretetet szóltatta dalaiban, bevonva mindkettőt a költőiségnek azzal a bájjával, mely csak olyantól eredhet, a kiben a szívnek nemessége, tisztasága kétségbevonhatatlan.

Azt a költőt, ki megírta ott Pesten a Rókus-kórházban legszebb népdalát, a *„Télen nyáron pusztán az én lakásom“* kezdetűt, — a kinek *„Virágos kenderem elázott a tóban“* gyönyörű költeményét ma is dalolja maga az isten-adta nép, a kinek ezek a dalai: *„A tilinkóm nem szól, elhasadt“*, *„Tó közepén bokor sás“*, — *„Sárga rigó páros“*, — *„Bujdosom e kerek földön“* s *„Békót tettem kesely lovam lábára“* most is hangzanak a dalolni szeretők ajkairól, — nem fedheti el az enyészetnek moha, mert lelke szól hozzánk dalainak minden szavában, mély érzése rezgeti meg szívünk hurjait, hogy öröm s bánat váltakozzanak keblünkben!

De emléke ez a szobor annak a költőnek is, ki megajándékozta magyar irodalmunkat a *„Virágregék“*-kel, ezzel a bűvös-bájos könyvvel, melyhez hasonló több nem jelent meg sem az előtt, sem az óta!

Ám tartsák egyesek fárasztóknak e regéket, ám találják meg bennök az egyhanguságot, vagy tartsák csak *„tükör-darabok“*-nak, soha senki sem fogja elvitatni azt, hogy Tompa virágregéiben a szép és nemes pazar kézzel van elszórvá, képekbe öltöztetve a természetnek ragyogó színeivel ékeskedő, egész valónkát gyönyörködtető virágait, hogy oktasson, tanítson mindenkit, s hogy főleg a női gyöngéd lelkekben ébresztszen magasztos gondolatokat, nemes, igazán finom érzelmeket.

Megleste s meglapta a virágok álmait, lelket öntött életükbe, megszólaltatta őket, hogy hangot adjon általuk saját gondolatainak, melyek az érzelmek nemesítését célozták mindenek felett.

A lyrának allegóriái ezek, a jelképes költészetnek páratlanul álló alkotásai, melyekben a természet szeretete s az emberi erkölcsök finomítása a fő tartalom.

És vajjon nem emléke-e ez a szobor annak is, a ki a honfiúi érzelmeknek olyan hivatott szószólója volt?

A magyar nemzetnek legujabb kori szenvedései, fájdalmai s reményei: oly hiven alig tükröződnek vissza más költőnél, mint Tompánál.

Akkor nem fejezi ki a honfiúi érzelmeket, mikor a szívek hangosan dobogtak, mikor az „Előre“ volt a jel-szó, mikor olyan költő szavaira volt szükség mint Petőfi: akkor csak a szíve dobogott hangosan, ajka hallgatott; hanem a mikor a búsulás poharának tartalma ömlött szét

e hazán, a mikor a leveret, leigázott népnek még csak reménye sem volt, a mikor a nagy bűn és bánatnak miatta a lantot fűzfákra függesztették a dalnokok: akkor nyit út, enged kitörést honfiúi érzelmeinek, hogy az elalélt nemzetbe lelket öntsön, hogy a szétszórta csontokat összeszedegesse s életre költse, hogy a reménynek boldogító erejével áthassa a szenvedőket és kesergőket!

A honfiúi fájdalom, keserűség, remény és édes biztatás nyertek kifejezést az ötvenes években írt költeményeiben, melyek költészetének tetőpontját jelölik. A *„Gólya“*, *„A madár fiaihoz“*, *„A sebzett szarvas“*, *„Uj Simeon“*, *„Pusztuló erdő“* és a többi, mind a honfiúi bánat és reménynek nyilatkozatai, melyek ma is zsibbasztólag s egyuttal lelkesítőleg hatnak a magyarra!

Az elégius hang vonul át e költeményeken, de az elégia természetének megfelelőleg meg-megcsillan a reménység sugara is a bánatot visszatükröző sorokban. E költemények becsét Tolnai Lajos annyira emeli, hogy Tompát határozottan a legnagyobb magyar elégia költőnek tartja! A mi minden esetre nagy elismerés attól, ki azt állítja, hogy Tompa a lyrában elvesztette eredetiségét.

Annak emléket is hirdeti ez a szobor, a ki a vallásos költészetben is maradádot adott a magyar irodalomnak. A mély vallásosságnak, bibliai erőnek a gazdagságát látjuk az *„Olajág“*-ban, mely ma is egyike a legkedvesebb könyveknek, melyekkel megajándékozza a szüle az ő leány gyermekét! „Felséges könyve ez a vallásos és költői kedélynek“.

És a prédikációk, a halotti beszédek íróját nem előnkbe állítja-e ez az emlékmű? E téren is elévülhetlen érdemeket szerzett, hiszen a ki a mélyen járó gondolatokat, az eszmékkel terhes fejtegetéseket szereti s van érzéke a tömörségen is átszárnyaló költői képek, szónoki fordulatok iránt, az lelki gyönyörűséggel veszi kezébe Tompa egyházi beszédeit. A bibliaiasságnak példányképei azok, melyeknek ma napság főleg épen ez kölcsönöz nagy értéket.

Hát a társadalmi életben annyi elevenséggel, jókedvvel forgoló Tompának vajjon nem méltó-e emléket emelni?... A vidáman mulatozó baráti kört szeretve, a humornak, az élet emez attikai sójának barátja lévén: azok tegyenek róla tanubizonyságot, kik szerencsések voltak vele együtt lenni, hogy nem megérdemli-e Tompa, mint ember is azt, hogy emléket megörökítse a művész keze?... Az a jóleső humor, mely a *„Három a daruban“* *„A vámos ujfaluji jegyző“*-ben, *„A pipás Kántor“*-ban, mint költői alkotásokban nyert kifejezést, a társas élet összefüveteleiben még nagyobb mértékben nyilvánult. Bizonyságot tesz róla koszorús költőnk. *Lévay József*, midőn azt mondja: „adomázni annyi humorral senkitől sem hallottam.“

* * *

Ennyi igazi érdem-ok azt hiszem elegendő arra, hogy ez a szobor méltán állhat itt?

Állj is itt, Tompának emléket hirdető, művész-kéz alkotta szobor! Ha rád tekint a muzsa-fiak serege: jelképezett példája lelkesítse a tudomány s költészet ápolására; ha női szemek tekintete fordul feléd: ábrázoltad igaz nemessége, tiszta erkölcsisége, s mély vallásossága gyujtson tüzet keblükben; ha járók-kelők állnak meg előtted: tanítsd őket honszerelemre, mert kinek képét viseled, ezt tevő életben!

Hirdesd szobor, hogy Tompa hir és valóság szerint is nagy költő, kinek emléke előtt tisztelettel borul le minden magyar, mert érzi, tudja: szívből szólt, szívhez szólt s milliókra költé szellemének drága kincseit!

Lévay József ünnepi beszéde.

Sárospatak, 1896. október 4.

Tisztelt ünnepélyes gyülekezet!

Abban a közörömben, mely most itt, Tompa Mihály szobra előtt mindnyájunk szívét eltölti, őszintén osztózik úgy a Magyar Tudományos Akadémia, mint a Kisfaludy-társaság. Megbízott tolmácsa vagyok mindkettő részvétének s kétszeresen örvendező tolmácsa, ha meg gondolom, hogy itt azt a fenkölt szellemet ünnepeljük, melyhez engem ifjú korom óta legbensőbb szeretet és barátság kötelékei fűztek.

Tompát mindjárt *Népregéinek* és *Versei* első gyűjteményének kiadása után (1847) sietett keblére ölelni a Kisfaludy-társaság. Elfoglalta székét a *Vámosujfalusi jegyző* című elbeszélő költeményével; ezen kívül azonban tevékeny munkásságot többé ott ki nem fejtett.

A Magyar Tudományos Akadémia azon időben emelte tagjai sorába, midőn szabadságharcunk lezajlásával, tíz évi kényszerű szünetelés után, 1858-ban első ülését tartotta. Tompa már akkor költészetének erőteljében állott s a következő évben (1859) magas röptű *Kazinczy-Ódájá*-val nyerte az Akadémia koszorúját. Többé azonban e Társaság működésében sem vett részt; csak 1868-ban, haldoklása évében fordult felé figyelme. Felolvastatni kívánta ott hatyú-dalát, *Utolsó verseit*, melyekben a szenvedések alatt összeroskadt költő lelke, mint tudjuk, így sohajtott:

Mit keresnél, mért mulatnál,
Oh! én lelkem, e romoknál?
Fölfelé! csak fölfelé!

Ez lett voltaképeni beköszönése, egyszersmind végbúcsúja is, mely után az Akadémia, összes költői működése méltánylásaúl, egyhangulag odaitélte neki a kétszáz aranyas nagy jutalmat. Derengő sugár volt ez rá nézve ama sötét úton, mely őt nemsokára az örökkévalóságba vezette.

Midőn most mellszobra körül egybeseregelve, hódolatunkat fejezzük ki iránta, feltűnik előttünk költészetének egész varázsa, sőt sokunk előtt feltűnik még elköltözött földi alakja is, a mint őt a maga sajátságos egyéniségében ismertük, szerettük és tiszteltük.

Az ő költészete nem fölszínes pillangó-röpkedés, hanem hús és vér, igaz valóság, főlemelő és nemesítő művészet. Kezet fog abban az elmélő ész a fenszárnyaló képzelettel, az eszmébőség a mély érzellemmel, a sötét borongás a vallás és emberszeretet derűjével s a honsszerelme lángjával.

A természet édes anyai keblére egy költőnk sem borult annyi ragaszkodással és áhitattal, mint ő. Lelke mintegy összeolvadt annak működésével és tüneményeivel. Megelevenültek előtte az élettelen tárgyak, személyes életet és történetet nyertek a virágok, melyeknek titkát ellesni és tolmácsolni csak az ő műzsája volt hivatva.

Említsem-e a hatást, melyet társaival együtt nagy mértékben gyakorolt arra, hogy költészetünk közelebbi érintkezésbe lépjen az élettel, hogy nyelvben és szellemben, alakban és tartalomban megújító erőt merítsen a népköltészet forrásából? Bizony az a hármass csillagzat, mely Petőfi, Tompa és Arany nevével tündöklök a magyar égen, örök büszkesége marad költészetünknek, örökké nemesítő és gyönyörködtető barátja az érzékeny magyar szíveknek.

És mégis, ha végig tekintek a mi Tompánk életfolyamán, még itt is, a hol mellszobra előtt csak dicsősé-

géről kellene emlékezmem, búskomoly érzés fogja el szívemet. . . . Mennnyi törődés, aggodalom és emésztő kétely! a test és lélek minő gyötrelmei, melyeket a költői hírnév babérai nemcsak elfedezni, de enyhíteni sem birhattak!

Leigázott hazánk gyász-éveiben senki sem tudott köztünk annyi bájjal és erővel, oly állandóan és hathatósan szólni a nemzet szívéhez, mint ő. „Hogy a babiloni vizeknél ültünk,” az ő lantja volt mély keservünk mérséklője, csüggeteg reményünk biztatója. . . És ime most, mikor az ő porai felett kibontott zászlókkal halad boldogsága felé a felszabadult haza: vajon nem vesz-e észre a figyelmes szemlélő olyas jeleket, mintha a közönség nem érezné már teljes mértékben az ő nevének varázsát? mintha a sürgő élet országutján felvert por takarni kezdené az ő nemes alakját és műzsája nyomait?

Ha valóban így volna is ez, nem lehet kétségünk a felől, hogy ez a tünékeny jelenség anyagiak után lázasán törekvő korunk természetéből foly, mely a költészet tündér berkében mulatni rá nem ér s annak virágaiból lelkesedést szívni érzéktelen. Nem! Tompa művei nem a változékony és múló divat szeszélyéből eredtek. Általános emberi és nemzeti eszmék s érzelmek tüze gerjedez azokban; forrásai lesznek azok mindenha az üdítő erőnek és gyönyörnek, valahányszor csendes magányba vonulva elmerül bennök a törekvő ifjú, a hazáját szerető honfi, a vallásos nő, a ki szíve háborgása közt a béke olajágát keresi.

Ime! az ő folytonos hatását és életét hirdeti ez a szerény, de magasztos ünnepély is, midőn mellszobrával örökiték alakját az ő szellemi utódai, a sárospataki főiskolai ifjuság lelkes köre. Valóban méltó helye van itt neki; legméltóbb mindazok közt, melyekhez egyszerű életének gyökérszájai fűződtek. Rimaszombat csak bölcséjében ringatta őt; az igriczii nagyapai szegény tűzhely csak szigorú gyermekéveinek melengetője volt: de a valódi édes anyát, az alma matert, a szellem tápláló szülőjét, itt, a pataki főiskolában nyerte. Műzsája itt emelgette szárnyait először; itt erősbödött az ég felé röpküléshez; itt lett ő, mint Horác éneklő önmagáról, „ex humili potens.”

Most, mint messze utjáról a vándor, visszatért ide édes övének keblére. Érczalakot öltött, hogy dacoljon a mulandósággal s állandó szállást vegyen ifjusága visszavarázsolt mezején, körül lebegve a mult emlékeitől, körülölelve a kegyeletes utódoktól, az örökké meg-megújuló ifjuságtól, kik itt az ő nyomain gyűjtik az el nem hervadó virágokat.

Állj és maradj tehát itt hallgatag fenségedben, kedvelt alakunk szerény képmása! Buzdits, gyönyörködtess és taníts hosszú-hosszú időn keresztül, akkor is, midőn a mi szíveink, melyek most a te dicsőségedre dobognak, rég porrá váltak. Hódítson körödben a vallásos ihlet, a hazaért lángoló szeretet, a nemes eszmék és érzelmek ama fenszárnyaló összesége, mely költészetednek megragadó színt és életet adott. Fuvald eszméidet és ére nyeidet nemzedékről-nemzedékre az ifjuság lelkébe. Így folytasd a szellem örök életét; így munkáld láttatlanul is szeretett hazád felvirágzását.

Mellszobrod előtt tolmácsolom a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-társaság hódolatát s tolmácsolom a meleg elismerést ama lelkes ifjuságnak, mely itt a te emlékedet megörökíteni buzgólkodott.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki öröm-ünnepek.

Vendégfogadás és üdvözlések.

Négyes ünnepélyünk — melyek mindenike magában véve is szép és lélekemelő, együttesen pedig egy egész országrész reformátusságának, magyarságának egyházi, nemzeti és irodalmi ünnepévé váltak — szombaton délután kezdődött. Mintha a természet is ünnepelni akart volna velünk; a napokon át borús, esős égbolt kiderült, s mosolygó, enyhe verőfényt árasztott a földre. Sárospatak városa is ünnepi díszet öltött: az ezredéves ünnepélyre készült zászlók újra előkerültek s minden házon ott jelezték a lakosok örömét az egyház, a kerület s az ifjuság ünnepélye felett. A felvidéki küldöttek közül sokan már a déli személyvonattal megérkeztek, hogy tanúi legyenek a püspök és főgondnok fogadtatásának. Délutáni 3 órakor megkezdődött a népvándorlás az állomási épület felé: városi tűzoltóság, a főiskolai ifjuság a tanári kar vezetése alatt, papi és világi küldöttek, a város és megye képviselői, s a vendégeket váró szíves házi gazdák és házi asszonyok egymásután vonultak ki, hogy szíves *Isten-hozottal* üdvözlőjük érkező vendégeinket. Az 1/2 5 órakor berobogó miskolci személy-vonatot a tanuló ifjuság harsány éljenekkel fogadta; a leszállás után kiderült, hogy a főgondnok elmaradt, a mi megdöbbenéssel vegyes sajnálkozást keltett. A betegen is eljött kedves vendéget, püspökünket, az alsó-zempléni egyházmegye papságának élén, *Keresztúry József* esperes, majd a világi hatóság nevében *Barthos József*, az ujhelyi járás főszolgabírája üdvözölte az őszinte tisztelet és szeretet hangján, mire az üdvözölt megindult hangon válaszolt.

Az állomástól Vass Imre négyes fogata röpitette be püspök urat szállására, a ref. paplakra, kit a ref. leányiskola előtt az összes népiskolai növendékek zászló alatt, ünnepi díszben várták s nevükben Novák Irénke díszes virágcsokrot nyújtott át hódolatuk jeléül. A paplakon *Buza János* főgondnok üdvözölte a presbytérium élén s köszöntö meg neki azt az atyai szeretetet, melylyel a sárospataki ev. ref. egyház iránt mindenkor s legközelebb is viseltetett, eljövén ide gyöngéledve is.

A mint az est beköszöntött, homályba igyekezve borítani a várost, kigyúltak az ablakokban az ünnepi lángok, kigyúlt a torony mind a négy erkélyén a fénykoszorú, ragyogó világosságot vetve az új díszbe öltözött templomra-toronyra; — azután kigyúltak a fáklyák s megindult a fáklyásmenet a fényben úszó kollégium elől a Rákóczy- és Kossuth Lajos-utcaikon keresztül a ref. paplak elé, hogy az ünnepelő egyház s egyházmegye hódolatát püspök úrnak bemutassák. A mint a menet megállott (az ünnepelt gyászára való tekintetből hiányzott a zene), előbb a vegyes (női és férfi)-kar mondott egy ünnepi himnuszt, azután *Meczner Béla*, az a.-zempléni egyházmegye gondnoka lépett elő dísz-magyarban s a főnebb olvasható beszéddel üdvözölte főpásztorunkat.

Az ünnepelt főpap előbb a meghatottságtól elfogúlt, de utóbb egyre erősödő hangon, melynek ércén nem látszott meg a 80 év elvonulása, köszöntö meg a szíves üdvözlést, s a város minden rendű és rangú lakosainak az ünnepelésben való részvételét úgy tekintette, mint a felekezeti béke és egyetértés szép megnyilatkozását, s kívánt áldást a város nagyjaira és kicsinyeire, kívánt virágzást és gyarapodást e fényes múltú egyházra.

A főpap beszédére a polgári ének-kar dala s az ezer torokból ismételt felzúgó „éljen Kun Bertalan”

volt a felelet. A rendet ez alkalommal is a tűzoltóság tartotta fel. A fáklyások elvonulván, a tornatérien rakták halomra fáklyáikat.

A templomban.

Vasárnap, még a harang megkondulása előtt özönlött a nép a megújított templom felé, melynek oszlopok közé foglalt vas-rácsozata csak az utolsó órákban készülhetett el, de még így sem mutathatta be magát tervezett valóságában. Tetszett már ez a külső átalakulása is a templom környezetének. A középső bejárat egyszerű cin-terme helyén magas, izléssel díszített, csarnok-szerű épület vonta magára a figyelmet, a mely a hosszú, sima oldal-falat ketté osztván, szerencsésen emeli az épület külső hatását, s e mellett — öles széles falával — támaszték gyanánt is szolgál a jövőre eshetőségekkel szemben. Külső ajtója az asztalos munka egyik remeke. alja tetszős keramit-szőnyeg, festése izléses. Az egészket Katona György, helybeli építész-mérnök tervezte.

Benn a templomban a mennyezet, az orgona, a kathedra, az ur-asztala, a roppant karzatok, az egésznek keramit-lapokból kirakott s acélszerűen csengő aljzata kötötte le az idegenek figyelmét. „Beh nagy, beh szép!” hangzott innen is, onnan is. Egyesek odafurakodtak az ur-asztala mellé és csodáltak a pataki nők legújabb ajándékát, a dús leomló bordó-bársony takarót, a melynek szögletein arannyal himzett szőlőfürtök s buza-kalászek jelképezik a kálvinisták két sakramentumát, közepén szintén aranyhimzésű kehely ragyog eme felirattal: „*Anyaszentegyházunk buzgó leányai. Sárospatak. 1896. október 4.*” Mások áhitattal csüggték a kathedrának az ur-asztalaéhoz hasonló díszén, a mi szintén a sárospataki nők ajándéka,¹ vagy olvasták a kathedra hátsó falának feliratát: „*A Krisztusnak evangélioma Istennek hatalma, minden hívőnek idvességére.*” Voltak, a kik az ur-asztala rácsozatán keresték az ajándékozó nevét² s közben alig vették észre, hogy a templom kezd zsúfolásig megtelni s csak itt-ott van már egy-egy üres pad a küldöttek számára.

Mikor 3-szor szólaltak meg a harangok, a főiskola udvarán várakozó dísz-küldöttség, — Zemplénvármegye és a honvédtisztikar küldöttsége — élén a megye főispánjával és Czibur őrnagygyal s a kerület képviselője, a mely a parokhia udvarán gyülekezett, élén a püspökkel, megindultak a templom felé. Érkezésük hírére izgatottság fogta el a közönséget, mindenki látni, élvezni kívánt. A püspök, a főispán, a felszentelendők, a szónok — voltak az érdeklődés legfőbb tárgyai s a fehér kar-szalagos rendezőségnek alig lehetett megakadályoznia, hogy a szék sorok közül előtörő kíváncsiak az eddig példás rendet össze ne zavarják.

A vármegye küldöttei — többnyire díszmagyarban s egy pár. róm. és gör. kath. lelkész — a kathedrával szemben, a honvéd-tisztikar a keleti széksorok baloldali első padjában, a jogászok helyén, a kerület papi küldöttei a keleti széksorok jobboldali padjaiban, a theologus ifjak szokásos helyén, az esperesek az ur-asztala vasrácsozatán belül, az egyházmegyei jegyzők a kathedra alatti, a felszentelendők pedig az ur-asztala előtti tágas téren foglalták el helyeiket.

Alighogy elhelyezkedtek, megzendült az *Angszter*, pécsi orgona-mester által javított orgona a *Dezso Lajos*, képezdei igazgató újjai alatt és ezer meg ezer ajakról

¹ Mindkettőre a papné és gondnokné gyűjtötték a pénzt s a ket-
tőnek ára legalább is 300 frt.

² Ez egy özvegy fazekasné: Réthy Eszter ajándéka.

tört égfelé a „Szent Isten noha néked“ kezdetű ének; utána pedig a 74. dicséret három első verse — közének gyanánt. A nem prot. résztvevőkön látni lehetett, hogy csodálkozással vegyült tisztelettel kísérik lelkükben a kalvinista ének erejét s magunk is éreztük, hogy ünnepi érzéseink szárnyakat kölcsönöznek dallamainknak.

Közének után a Pásztor Sámuel által vezényelt főiskolai énekkar adott elő az orgona mellől egy bariton szólókkal átszótt, (Örül a miszivünk“ kezdetű) művészi darabot, a melyet — ha nem templomban vagyunk, a közönség okvetetlenül tapsokkal jutalmaz, így csak édes gyönyörűséggel hallgatott végig. Az utolsó hangoknál ott állott már a díszes szószékben Kun Bertalan püspök, és a közönség oda tapadt az ő kissé megsápadt ábrázatára, méginkább pedig az ő imádságra mozdult ajkaira. Imája lapunk élén egész terjedelmében olvasható és élvezhető.

Ima után a Hodossy Béla képezdei ének- és zenetanár által vezényelt vegyes — túlnyomóan női — énekkar (az orgonával szemben álló karzatról) vette meg az ünneplő sokaság szívét a Mendelsohn 100-dik zsoltárának elzengésével. Ez az énekkar sárospataki specialitás, s mi büszkén néztük a hatás jeleit, melyek annak szereplése alatt az arcokon és ajkakon jelentkeztek s a könyeket is, a melyeket ez egy-egy hallgató szeméből kicsalt.

Még hangzott szívében a dal, a mikor megcsendült a *Bálint Dezső*, sárospataki lelkész érczes hangja, a katedraban és Esdrás V. 11. versét olvasni kezdte ekképen: „*Mi a menny és föld Istenének szolgálói vagyunk és újra megépítettük e házat, mely ennek előtt sok esztendővel épített volt.*“ E szövegre támaszkodva, örömmel s tisztelettel üdvözölte beszédje bevezetésében a tiszánineni egyházkerületet, a miért ez nemcsak gyámolította a sárospataki egyházat az építkezésben, de eljött megszentelni a bevégzett munka gyönyörét is; üdvözölte az alsózempléni egyházmegyét, a polgári megye képviselőt, a főiskolát, saját gyülekezetét s a közelből és távolból összeseregletteket, mindenikhez intézván néhány meleg s találó szót és köszönetet. Érezni lehetett hangján s beszédjén, hogy ő most lélek szerint ünnepel, s hogy ő és buzgó presbiteriuma ma egy jól végzett munkára pillant vissza teljes boldogsággal. Aztán a szöveg alapján kifejtette, hogy *mi sarkalta őket az Úr házána újra építésében?* I. A hagyományok iránt való tisztelet. II. Az Úr házána javai után való benső vágyódásuk. Beszédjének első része történeti visszapillantás volt az egyház küzdelmes múltjára — a lehető kímélettel. Igaza volt, hogy olyan múlt után, mint a sárospataki ref. egyházé, nem lehetett volna bűn nélkül vesztgetelni a templomépítés körül s arra kellett törekedni, hogy az újított templom dicsősége valahogy kisebb ne legyen, mint volt a régié. Beszédje II. részében a megújított falakat is bizonyosággal hívta a mellett, hogy a sárospataki egyházból még nem fojtotta ki a modern kor lelke a templom iránt való szerelmet. — Úri és záró ima után kihirdette, hogy a templomépítés költségeinek fedezésére vannak kitéve a jelek s a persely ellenőrzésére felkért hölgyek és férfiak elfoglalták helyöket a templom-ajtóban, — várván jó reménységgel.

A polgári énekkar mondott ezután egy ügyesen begyakorolt s kellemesen csengő éneket, mire megkezdődött a templomi ünnepély II-ik főrésze — az *esperes- és papszentelés*. Püspökünk ismét ott állott a katedraban s a felszentelendő ifjú lelkészekhez intézte főnebb egész terjedelmében olvasható, vallás- és hazaszeretettől áthatott beszédét, a melynek végeztével fel-

tette a szokásos kérdéseket, melyekre a felszentelendők hangos „igen“-ekkel feleltek.

A közönség nagy része ekkor már a székeken állva, törekedett látni és hallani.

Azután következett az ifjú lelkészek életrajzainak az illetékes egyházmegyei jegyzők által való felolvasása, a mely — miután csak kevesek által volt hallgatható és sok időt is vett igénybe — némileg megfárasztotta a közönség figyelmét s megzavarta a templomi csendes és ünnepélyes áhítatot. A felszentelt lelkészek névsora a következő:

Abaujhól: Béki János n.-bozsvai, Hörcsik Lajos vilmányi, Demjén István pusztafalui; *Alsó-Borsodból:* Andó Lajos t.-keszti, Kovács Károly t.-palkonyai, Kovács Mihály hevesi, Sólyom Barna eger-lövői, Szabó András vattai, Szabó Bertalan papii, Csík Dániel miskolci gimn. vallástanár, Dr. Tüdös István sárospataki theol. tanár; *Alsó-Zemplénből:* Kenyeresy Árpád t.-lúci, Kónya József hernád-kaki; *Felső-Borsodból:* Batta József kelecsényi, Dakó Lajos borsodi, Sáfrány Lajos lád-besenyői; *Felső-Zemplénből:* Réz László homonnai, Péter Mihály k.-azari, Botka Bertalan miglési; *Gömörből:* Dusza János gicei, Magyar István beretkei, Szabados László imolai; *Tornából:* Nagy Barna szinpetrii, Fodor György perkupai, Jakab János bódva-lenkei; *Ungból:* Köröskényi István beési lelkészek.

Az életrajzok elolvasása után a katedrából felhangzó püspöki felhívásra letették az esküt, a melyet Czinke István ker. jegyző olvasott előttük és a közönség állva hallgatott végig. Az eskü a maga erős követeléseivel mélyen meghatotta az egész gyülekezetet, a melynek számos tagja csak e pillanatban kezdte belátni a papi állás nagy fontosságát. A püspök néhány buzdító szó után elhagyta a katedrát és felzendült a „*Jövel szent lélek*“ a felesküdt ifjú lelkészek ajkain s még fokozta az eskü által okozott hatást, annyira, hogy a gyülekezet elébb csak mintegy kíséretképpen, később teljes lelkesedéssel beleolvadt a felesküdt papok dallamozott imádságába s velök együtt kérte rájuk s nehéz, de szép munkájokra az Isten lelkének megáldó kegyelmét.

Ritka, szép, termékenyítő mozzanat volt ez; a fáradni kezdő közönség egészen felüdült tőle és komoly méltósággal nézte a szertartás további folyását.

A püspök az úr-asztalához lépett; a felszentelendő 3 esperes — *Fejes István, Keresztúry József, id. Kaposy György* — elhagyván helyeiket, letérdeltek a rácsozaton kívül elhelyezett vankosokra s a szokott módon, kéz-rátétel, püspöki felhatalmazás és testvéri csók által felavattattak. Ugyanez történt az ifjú lelkészekkel, azzal a különbséggel, hogy ők a testvéri csók helyett kéz-fogással jegyeztettek el a közös-ügy szolgálatára.

A püspök ezután megáldó imát mondott a katedrából s könyörgött a királyért — kinek épen nevénapja is volt, — a királyi csaláért, a haza, a felekezetek a város s közelebből az ev. ref. egyház békeségeért s állandó boldogságáért.

A gyülekezeti ének megcsendülésekor az óriási közönség megmozdult és háromfelé oszolva, indult a kijáratok felé, osztogatván filléreit s forintjait a templomépítés költségeire.

Bizony az Úr rendelte nekünk e napot, hogy örüljünk és vigadjunk azon! — Ezzel az édes meggyőződéssel hagytuk el az újra megépített s izlésesen meg-szépített templomot, a mely álljon háborítatlanul az időknek végeig s legyen az igaz protestantizmus és a hamisítatlan hazaszeretet világító tornya mindörökké

Ilyen sok komoly ügy gyors letárgyalása után, d. u. 2 órakor kezdődött az egyház második közebédje, a melyen 60–70 egyén volt jelen, s a mely emlékezetes marad arról, hogy kedélyesebb, bensőségebb, családiasabb jellegű volt az elsőnél. A kerület új főjegyzőjét a püspök üdvözölte atyai szeretettel, mire az a kerületért s annak püspök-fejéért emelte poharát. Itt pótolták az ahhoz értők az első napi pohárköszöntők hiányát, itt kapták ki a méltó elismerést az egyház lelkésze, gondnoka, a lelkészné és gondnokné s a felügyeletők alatt szereplő pataki lányok, a templom-javítás derék tervezői: Czígler tanár és Katona György. Itt s ekkor üdvözlöttük a templom történetének érdemes íróját s a hazai tanárok Nesztorát Baksay Istvánt stb. stb.

Négy óra volt, mikor a tornacsarnoktól búcsút vettünk, hogy folytassuk az imateremben a farsztó tanácskozást az egyház és iskola fontosabb ügyei felett.

A bírósági ügyeken kezdtük és pedig a s.-kazai lelkész-választáson. Előadója volt Nagy Ignác, miskolci lelkész. A végeredmény a választás megerősítése lón. A többi bírósági ügy tárgyalása más napra halasztatott, s azok helyett a közgyűlési tárgyak közül a miskolci leánynevelő intézet jelentése s többféle felterjesztése került napi rendre. A torna-csarnok építését jóváhagyta a kerület s noha a fedezet még nem látszik teljesnek, az építést is megengedte, a benlakás elé építendő fedett folyosó jobb időre halasztatván. A leánynevelő intézettel kapcsolatban szíves elismerését fejezte ki a közgyűlés Kun Kálmán, miskolci lakosnak, a leánynevelő intézet egyik kiváló pártfogójának, a ki nemcsak az intézet udvarát rendezte be, saját költségén, kitűnő izléssel, hanem az intézetet újabban is jelentékeny anyagi segélyben részesítette. Vajha példája sokakat vonzana a szent oltár köré!

A főiskolai jogigazgató kimerítő jelentést tett a Németh-tábornok-féle hagyatékról s a kerületek által közösen kötött egységet a közgyűlés is helyeselte. Ugyanő a Vágási-féle hagyatékok állását is felderítette.

A missioi jelentések felülvizsgálatára püspökünk elnöksége alatt bizottság neveztetett ki, a melynek jegyzője Czinke István lesz. A Baldácsi-alapítványi bizottság 1896. máj. 17. ról szóló jegyzőkönyve tudomásul vétetett.

Nevezetesebb tárgyai voltak a délutáni gyűlésnek az a.-zempléni egyházmegye indítványai a lelkészi fizetés minimumának 1000 frtra való felemeltetése s a »Jelentő ívek« kicseréltetése végett, mely utóbbihoz teljesen új összeírást kíván. Ha a lelkészi fizetés nem volna 1000 frtra felemelhető, úgy sürgetendőnek tartja az 1848. XX. t.-cz. életbeléptetését. Hosszabb vita után — tekintettel a konvent tavaszi határozatára, a minek az eredménye bevárando — az első indítvány — s ezzel a harmadik helyen említett felett is napirendre tért a közgyűlés, az új összeírás elrendelését azonban a többség megsürgetendőnek határozta.

Másnap reggel 1/2 8 órakor a főiskolai tanácssteremben elsőben is a bírósági ügyeket tárgyaltuk, a melyeket *Debreczeni Bertalan* referált ismeretes szakavatottságával. Nevezetesebb volt a szinai (Abauj) egyház felebbezése az egyházmegye ellen a végett, hogy a lelkész fizesse a hivatala után járó földek adóját és ne az egyház pénztára. A kerület — tekintettel a hosszú gyakorlatra — az egyház kérelmének helyt adott.

Az a.-zempléni egyházmegye s egyidejűleg a kerületi tanügyi bizottság is konfirmációi emlék-lapok kiadását s ingyenes szétosztását, az a.-borsodi egyházmegye új konfirmáció káté-készítést sürget, a f.-borsodi egy-

házmegye pedig tanrendet és tankönyveket kér az ismétlődő iskolások számára. Ezek s a hasonló indítványok mind az irod. körhöz tétettek át — a lehetőleg gyors elbírálás végett.

A kassai harangok ügye — a mit a f.-borsodiak vetettek fel — áttétetett az abauji egyházmegyéhez, a mely bizonyosan tudni fogja köteleességét.

Révész Kálmán s illetőleg az abauji egyházmegye indítványa az új lelkészek segélyezésére s ezzel kapcsolatban az őszi gyűlések eltörlésére nézve — a meggyékhez jut véleményezés végett. A szathmári szózat, a h. esperesek jogának biztosítása szempontjából, meglepő választ nyert s a konvent útján ez a rosszul magyarázott kérdés tisztázandónak mondatott. A supplicationalis váltásra vonatkozó a.-borsodi vélemény (a mely szerint a felmaradó összeg a dogmatikai kathedra javára tőkésítendő) nem talált viszhangra.

A kerületi tanügyi bizottság jegyzőkönyvi indítványai nyomán kimondta a közgyűlés, hogy a körlátogatást szabályozó régibb (1889) utasítás átnézésével Szinyei Gerzsont a maga részéről is megbízta; a tornaszatból elégnék tartja a szabad és rendgyakorlatok megkövetelését; a faiskolák rendezését s a vallás és énektanítás ellenőrzését a körlátogatóknak különös figyelmébe ajánlja, az ismétlődő iskolák számára az Irod. Körtől tantervet kér. A statisztikai adatok között fájdalmasan vette közgyűlésünk tudomásul, hogy a tanító hiány nő, s ezúttal 29 iskola van tanító nélkül.

A lelkészek minősítését feltüntető táblázat bemutatván, a további eljárás végett a püspöki hivatalnak visszaadott.

Jelentőséges a Fejes István esperes következő indítványa:

»Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Miután a lelkészi, esperesi és püspöki avatásra és beigtatásra nézve oly különböző eljárások kerülnek föl egyetemes ev. ref. egyházunkban, a mely eljárások közönségünkben téves fogalmakat költhetnek fel főleg a sok rendbeli avatás mivoltára nézve, indítványozom: bízza meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés a sárospataki theologiai kart azzal, hogy

I. a lelkész-avatásra és beigtatásra,

II. az esperes-avatásra és beigtatásra,

III. a püspök-avatásra és beigtatásra — vonatkozó szokásokat, eljárási módokat, a különböző egyházkerületekből szerezzé be és azoknak ismertetése mellett, adjon véleményt egy hitvallási és kormányzati elveinknek megfelelő oly eljárásra nézve, mely annak idején a konvent által a zsinati törvényhozás elé terjesztethessék egyöntetű szabályzat alkotása végett.

Ez — mint az indítványozó kívánta — a spataki theol. tanári karhoz tétetett, elébb szívesen üdvözöltetvén.

A díjlevelek, segélyért való folyamodványok (egri egyház stb.), lelkész- s tanító változások és betérjesztett halálesetek voltak a gyűlés utolsó tárgyai, a mely d. u. 2 órakor az elnökség köszönetével és ennek szíves életetetésével végződött. Öröm volt látni, hogy a betegen érkezett főpásztort felüdítette az egyház és iskola oltára körül való forgolódás. Az ebédet — mint nágybirtokos — a sárospataki főiskola adta, ezzel is be akarván bizonyítani a sárospataki egyházzal való testvériséget.

A délután 4, 4 1/2 órakor távozó vendégeket számosan kísérték ki a vasuti állomáshoz és a távozó főpásztort és helyettes főgondnokot lelkes búcsú-éljenkekkel üdvözölték.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Igazítás.** Az előbbi szám harmadik cikkében az idősb *Patay Jánosra* vonatkozó évszámok tévesen közlöttnél, félreértések kikerülése céljából szükségesnek látom megjegyezni, hogy P. J. püspöksége 1691-től 1738-ig, tehát 38 évre terjedt s 105 éves korában halt meg. Így kérem a 791. lapon található adatokat kijavítani.

Révész Kálmán.

— **Helyreigazítás.** E Lapok 40. számában Szikszay András tisztársam s barátom tudósítást közöl a f. szabólesi lelkészegylet értekezletéről, melybe a 796. lapon alólól a 14-15 sorban, bizonyára tollhibából, az eszszott be, hogy „a könyvtár rendezésére egy bizottság küldetett ki.” E kifejezést egyéni reputációm érdekében helyreigazítani vagyok kénytelen, mert tavalyi gyűlésünkön azt jelentettem, s e becses lap is közölte, hogy a könyvtár rendezve van, tehát furcsa színben tűntethet fel engem ez a tudósítás, ha most a könyvtár rendezésére bizottság kiküldetéséről értesít. A dolog úgy áll, hogy én a könyvtárt csakugyan rendeztem, de a feltár — az alapszabályok revidálásának késlekedése miatt — a mai nap is csak az én fiókomban heverhet, ki nem nyomtathattam. Egyéb ügyek azok, a melyek a könyvtár átnézését szükségessé teszik s bizonyára nem veszi rossz néven Sz. úr sem, ha szavait oda igazítom, hogy „*könyvtárunk ügyének átvizsgálására küldetett ki bizottság.*” Lic. Rácz Kálmán, egyleti jegyző.

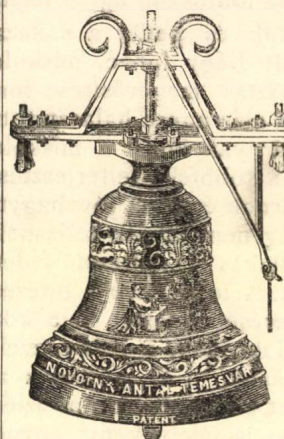
— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A sárospataki ev. ref. templom újítási költségeinek fedezésére tartott táncvigalom alkalmával felülfizettek a következők: Arday Dániel 1 frt, Bálint Dezső 3 frt, Dr. Bartha Béla 2 frt, Bodor István 1 frt, Bodolay István 1 frt, Bartha Mihály 1 frt, Buza János 8 frt, Balogh Erzsébet 1 frt, Bernáth Elemér 9 frt, Botka Bertalan 1 frt, Baksay István 20 frt, Csik Dániel 2 frt, Csizmadia Jenő 1 frt, Csoma József 2 frt, Czinke István 50 kr., Czibur László őrnagy 2 frt, Csontos József 1 frt, Dömötör Bertalan 10 frt, Duszka János 1 frt, Doktor Gyula 1 frt, Fráter Zsigmond 1 frt, Dr. Finkey Ferencz 2 frt, Dr. Finkey József 2 frt, Farkas György 50 kr., Goldblatt Lázár 1 frt, Gecsey Péter 2 frt, Gyarmathy Soma 1 frt, Hódy József 1 frt, Hodossy Béla 2 frt, Kónya András 5 frt, Kötse István 1 frt, Kun Kálmán 4 frt, Kádár Gyula 1 frt, Kazár Árpád 2 frt, Kossuth János 1 frt, Kovács Gábor 2 frt, Dr. Kun Zoltán 3 frt, Ifj. Kereszturi József 50 kr., Kerekes János 50 kr., Kovács Zsigmond 1 frt, Ifj. Kun Bertalan 2 frt, Kenyeresi Árpád 1 frt, Kállai Tamás 50 kr., Karsa Kálmán 2 frt, Lebovics Henrik 2 frt, Dr. Lázay László 2 frt, Lévai József 2 frt, Mándy István 50 kr., Molnár János (Budapest) 4 frt, Molnár Béla 9 frt, Meczner Béla 9 frt, Meczner József 2 frt, Meczner András 2 frt, Marossy Bertalané 1 frt, Moskovics Lázár 1 frt, Máty Lajos 1 frt, Nagy Gábor 50 kr., Nagy Pál 1 frt, Nemes Lajos 2 frt, Nemes Sándor 1 frt, Naményi Gyula 2 frt, Dr. Nagy Zsigmond 1 frt, Pásztor Sámuel 1 frt, Péter Mihály 50 kr., Páricsy József 1 frt, Philipp Károly 3 frt, Rácz Kálmán 1 frt, Ruszkay Gyula 1 frt, Id. Reichard Mór 2 frt, Réz László 50 kr., Révész Kálmán 2 frt, Róth Zsigmond 1 frt, Róth Elek 50 kr., Schön József 2 frt, Schön Sándor 5 frt, Szabó József (Szalonna) 1 frt, Szabó Endre 1 frt, Szabó Zsigmond 1 frt, Szepes Imre 3 frt, Szakácsi Miklós 1 frt, Szuhay Benedek 1 frt, Szabó József 50 kr., Szinyey Endréné 3 frt, Szikszay András 1 frt, Sáfány Lajos 50 kr., Szabó Béla 50 kr., Steinfeld Jenő 1 frt, (s ezen kívül a tánczrendeket a belépőjegyeket s több kisebb nyomtatványt 14 frt értékben díj nélkül állította ki.) Tóth Lajos 1 frt, Tomory András 2 frt, Tóth Pál 3 frt, Trstyánszky Károly 5 frt, Ujj József 50 kr., Dr. Zsindely István 2 frt, Vass János 1 frt, Vitt József, 1 frt, Vattay László 1 frt, Vitányi Bertalan 2 frt. **Kapitány János**, bálbizottsági pénztárnok. Fogadják szíves adományukért az ev. ref. egyház nevében hálás köszönetemet. Sárospatak, 1896. október 8-án **Buza János**, főgondnok.

— **Kérelem.** Minthogy a képviselőválasztási röpiratgyűjteményemet csakis egyesek szívessegének igénybe-vétele mellett gyarapíthatom: bizalommal fordulok e lap t. olvasóhoz azzal a kérelemmel, szíveskedjenek a mostani vagy a régebbi képviselőválasztási mozgalmak alatt *nyomatásban, önálló alakban* megjelent röpiratokat, programokat és beszámoló beszédek, kortesverseket, kiáltványokat összeszedni és saját költségemre nekem *Sárospatakra* megküldeni. Nem mulasztatom el egyszersmind ebből az alkalmából szíves köszönetemet nyilvánítani mindazoknak, kik kegyesek voltak gyűjteményemet már eddig efféle nyomtatványokkal gyarapítani. Sárospatakon, 1896. okt. 6. **Ballagi Géza**.

12-12

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődéje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jótállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megpedestől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált **többször kitüntetett átlukasztott szabadalmazott**

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. haranggal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronávali felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kgr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

Jelzálog-kölesönöket

földbirtokra 3½%, házakra 4½%, más nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölesönök konvertálásuknál bélyeg- és illetékmentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladhatnak.

„Magyar Lloyd”

4-8 996.

közgazdasági vállalat
Budapest, Király-utca 70.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁ CZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A képviselő-választás küszöbén.” *Orthodox.* — „Indítvány az osztály-könyvtárak ügyében.” *Dr. Mitrovics Gyula.*
Maklár Pap Miklós. — „A sajtó nyilatkozata a sárospataki örömnapiokról.” — „Gróf Károlyi István nyilatkozata a
néppártokról és a katolikus papságról.” — „Előadások a keresztyénség erkölcsanáról.” *Rácz Lajos.* — „Irodalom.”
— „Vegetes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

A képviselő-választás küszöbén.

Maga az a hír, hogy nemzetünk újra élvezheti törvényadta, legszebb, legszentebb jogát, — örömmel hangolhatna köztünk mindenkit, sőt eltölthetné lelkünket bizonyos büszke önértéssel is — más viszonyok között.

Igen, más viszonyok között!

Boldog idők, hová is lettetek?! Mikor egy-egy választó kerület s egy-egy egész megye dicsekedésének tartotta azt, hogy őt a kerületnek, a megyének a színe-java, a fénye, a feddhetetlenje, a legbölcsőbbje képviseli! Mikor a választók magok zarándokoltak oda ékes csapatokban egy-egy igazán nagy hazánkfia szülő vagy lakó háza elé s forró szavakban, őseire, családi hagyományaira, a kerület tisztességére s mindnyájuk féltékenyen őrzött becsületére kérték, nógatták és kényszerítették, hogy menjen fel a nevökben a diétára, az országgyűlésre és legyen ott az ő képöknek mássa!..

Igen a képöknek a mássa!.. Milyen fényes lehetett akkor még az emberek, a választó honpolgárok képe?!

Ma?! Én Istenem, de hogyan is engedted, hogy így alásüljedjünk s elfeledjünk multunkból mindent, a mi erkölcsiségünkre fényt derít?!...

Ime ni! Még el sem hangzott az országgyűlést feloszlató királyi szó s millió torok érez olthatatlan szomjúságot s a léháknak iszonyú serege tárog a korcsmák, a kortes tanyák környékén s les a prédára, a koncra és egész gyönyörűséggel ragad rá egy-egy kivetett horogra és vergődik az alkotmányosság modern pocsolyájában....

Szegény hazánk s ti megcsúfolt szent erények! A mi ez utóbbiakból ott rejtőzik még valahol a kebel titkos mélységében és néha-néha felszínre törekszik, az ellen ott vannak a kortes-vezér igazság osztó szavai: suhogó és csengő érvei és jaj neked szegény nyavalyás, ha mindezek sem buzdítanak fel; mert szemedbe vigyorog az ördög és kaczag, hahotáz s még jó, ha el nem rúg magától, mint olyat, a ki méltatlan vagy a polgár-jogok élvezetére!..

Ti kortes-vezérek, ti becsületben gázló s erényt tisztességet taposó modern proféták: nem érzitek-e tisztább pillanataitokban, hogy az út, a melyen ti örült

vakmerőséggel futkároztok: — a legegyszerűsebben vezet a hit és erkölcs temetője felé?!

Ti képviselő-jelöltek, a kik egy hajdan igézetes névért képesek vagytok eltékozolni őseiteknek verejtéssel szerzett kincseit és sokszor zsenge-korban, gyakran nem kellő bölcseséggel ott akartok fényelni az u. n. honatyák seregében: — ne vegyétek el legalább az Isten adta néptől azt, a mi őt még fenttarthatná az élet zivatarai között — az önértéket, az önbecsülést, az erkölcsi alapot és ne csináljatok ez ezredéves hazánkból vásárteret, a hol minden, de minden eladó.

Már hangzik innen is, onnan is az üvöltés, az éhes sakálók ordítása; a denevérek kirebbentek odúikból s az éj leple alatt megkezdtek iszonyú munkájukat és folytatni fogják — a diadalomig.

A diadalomig? Dehát lehet-e diadal ott, a hol a benső ember azt sikoltja: gyalázatos!

A ki győz, az is veszít itt — maga előtt is, mások szerint is; de veszít, borzasztóan veszít ez a szegény ezer éves haza és az erkölcsök örök védelmére, a hit, és igazság paizsául elhivatott anyaszentegyház!..

Lelkész-társaim, ti a szent eszmények hivatalos és hivatott őrei: nagy feladat vár reánk a képviselő-választás folyama alatt!!

Ki vesse magát a vakon rohanó tömeg s az elámitott és elbódított csordák elé, ha nem ti?! Nem pártoskodnotok kell, de a szent igazságot, a tiszta erkölcsöket oltalmaznotok! Nyissátok fel gyűlekezeiteket szemét, hogy lásson s kiáltatok füleibe, hogy halljon és a szíve is rendüljön meg a bűnnek attól a rajzától, a melyet ti rajzoljatok eléjük az alkotmányos jogok elárulásáról!

Nem állíthatjátok meg a vakon rohanókat?! Se baj! Megállítotok talán egyet, talán kettőt, talán tizet. Hiszen tudjátok, hogy Jehova tiz igazért egy egész vidéknek megkegyelmezett!

A prot. papságnak bizony-bizony nincsen e napokban szebb s nagyobb kötelessége, mint a háztetőkről is predikálni azt, hogy a nemzet, ha képviselőit borért, pálinkáért, ezüstért és aranyért küldi a képviselőházba — veszni fog s meg is érdemli, hogy Sodoma és Gomora sorsára jusson. Nincs joga hűséget, feddhetetlen honszerelmet követelni a népnek attól a képviselőtől, a ki leitatott, és megvásárolt választók hátán jut be a honatyák közé.

Halljátok meg Károlyi István grófot, a ki kemény leckét tart a róm. kath. papságnak a hazaszeretethől s megtapossa a püspökök és érsekek bibor palástját is — és vigyázzatok, hogy közületek senki hűtelennek ne találtsák!

Ha a só megízetlenül: mivel szóunk?

Fel a katedrálra és tartások itéletet a képviselő-választás botrányai és fertelmei felett! Az Istennek tetsző békét s ennek feltételeit hirdessétek és ne a háborút, mint azok a Krisztusról megfélekezett plebanusok és pópák, a kik nem tudják, hogy mit cselekesznek. A multnak ragyogó példáival terjeszszetek utálatot a jelen rútságai ellen s míg nagy hivatástok körében maradtok: ne rettegjétek senkitől! Az igazság a legnagyobb hatalom és társa a szabadság, a mely Istennek lelke.

Ez a lélek vezéreljen, ez bátorítson, ez áldjon a nemzet-mentő munkában mindnyájatokat!

Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Indítvány az osztály-könyvtárak ügyében.*

Tekintetes Gimnáziumi szék!

A gimnáziumi tanári kar minden alkalmat megragad arra, hogy növendékeiben a tudománynak, szellemi foglalkozásnak és élvezetnek szeretetét felébressze, állandóvá tegye, hogy ez által aztán a magyar nemzeti műveltségnek buzgó, igaz és állandó munkásaivá váljanak akkor, a mikor eltávoznak a főiskola falai közül.

A gimnáziumi szék ebben az irányban mindig segítségére sietett az egyes tanárok munkásságának.

Ezért jelen előterjesztésünk benyújtásakor is teljes bizalommal kérjük és reméljük a gimnáziumi tanári kar összességének segítségét és indítványunk elfogadását.

Előterjesztésünk benyújtására egy szomorú tapasztalat készítetett minket és ez az, hogy az iskolai pensumok és leckekönyvek, még a tanárok lelkes magyarázatával együtt sem képesek a növendékekbe eléggé belecsépegtetni a tudománynak és szellemi munkának őszinte, állandó, munkás és a kenyér kerces őstönénél kissé magasabb szeretetét. Az ifjú, ha férfivá lesz, még ha a gondok valami nagyon nem nyomják is, sőt sokszor, még ha a foglalkozásával különben együtt járna is, korán abba hagyja az önművelést. A legtöbb ember tudományos képzettségét az oklevelek kézhez kapásával befejezettnek tartja s szellemének egyedüli táplálékát csak az újságirodalom teszi, a melynek pedig a magyar közvélemény felületessé és üressé válásában a legnagyobb része van.

A gimnáziumi szék nálunknál jobban méltóztatik tudni azt, hogy az iskolai képzéssel egyetlen embernél sincs a tudománynak elég téve és hogy az csak a szükséges előismereteket és az önművelés helyes módszerét kívánja megadni; jól méltóztatik tudni azt is, hogy a mélyebb tudományos és általános műveltség elterjedését, az önálló nemzeti kultúra létrejövését és kifejlődését mennyire lehetetlenné teszi az, ha a társadalom vezető elemeinek ismerete sem terjed túl az iskolai disziplinák körén. Az idő a felejtés révén ismereteiket inkább megapasztja, semhogy az önművelés által szélesítené.

* Ezt az indítványt a gimnáziumi szék folyó hó 13-án tárgyalta és el is fogadta.

»A tudós, a művész s a nemzeti műveltség többi agitátorai hiába emésztk el lelkök és eszök legjavát, ha a tudomány- és műkedvelő nagy közönségre nem lehet támaszkodnia, ha egyedül csak a szakkörökre van utalva. A mint Reviczky Gyula mondta, »nagy hal csak nagy vízben élhet.« A tudós, a tanár, a művész, termelő és Maccenas egyszerre nem lehet. A köteleseket fel kell osztani. A nélkül nemzeti általános műveltség létre nem jöhet és fenn nem állhat. A nélkül nálunk a tudomány csak a szakemberek keserű gyönyörűsége lesz a világ végeig. A nélkül maradunk ott, a hol vagyunk; az *igazi* és nem a *modor* műveltsége üvegház növény marad mindvégig a magyar földön, mint ma.

És hogy ez ne így legyen, arra az iskola tehet legtöbbet. Ha itt elmulasztjuk az ifju nemzedéknek kezébe adni a magasabb és igazi műveltségnek összes fegyvereit; ha kihasználatlanul hagyjuk ezen a téren a nevelésnek, a ráhatásnak valamelyes, tán csekély értékűnek tetsző eszközét: elvesztettük a magyar faj lételéért vívott uj honfoglalási csatát. . . .

Hogy a növendékekkel a tudományokat állandóan megkedveltessük, bennök a tudomány szeretetét állandóan munkássá tegyük, arra egyik legkiválóbb eszköz az, ha jól megválogatott magánolvasmányt adunk kezeik közé. Magán olvasmányaiban ismételve, részletezve és kellemesebb, szórakoztató alakban látja maga előtt azt, a mit a főleg emlékezetükhöz szóló, a dolog természeténél szerinte szárazabb kézikönyvekből könyvnélküli által megtanulnak. A tanárnak és könyveiknek főleg értelmükhöz kell szólaniok, de egyedül csak olvasmányaik vehetik be gyermeki lelküket a maguk egészében a tudományok számára.

A nyolcz évig tartó állandó, komoly olvasgatás rájuk nézve lassankint életszükséggé válik s az a nemzedék, mely hozzá szokott az ilyen élvezethez, később a szellemi mozgalmak élénk résztvevője és támogatója lesz. Ez által aztán nemcsak ismeretük bővül, de vágyuk köre is kedvező irányban fejlődhetik. Átlátja már a gyermeki szív is, hogy a betűk ismerete nemcsak a grammatikai oktatás és könyvnélkülizés keserűségeit teremheti számukra, de az oktatva szórakozás nemes gyönyörűségét is. Eddigi tanári működésünk már eddig is sok örömmel töltött el ilyen irányú tapasztalataink miatt. Ha általánosabb divattá és szórakozási nemmé válik főiskolánkban az olvasgatás, a felnőtt ifju választása is, még ha máskülönben a tanulást nyűgnek és tehernek tartja, könnyebben esik az olvasásra, mint a léha passiókra. Meg aztán sok szerencsétlen ifjut, ki privát tanulmányoknak adja magát és nem levén állandó utbaigazítója és nem fejletlen lelkéhez méltó olvasmányt kap s e miatt aztán eltévelyedik — uti figura docet — meg lehetne menteni a helyesen irányított önművelésnek, a tudománynak, vagy bár csak a tanulmánykedvelésnek. Morális becsét sem kell sokat emlegetnem. Az eltévedt bárányok perczentjének is csak, csökkenését várhatjuk, mert hiszen a jótékony hatások, az olvasmányok ihletésére is oly fogékony az ifjú szív, mint a rossz példák követésére.

Mindehez azonban természetesen az kell, hogy *szoros tanári felügyelet alatt álló osztálykönyvtárakat létesítsünk.* A legtöbb intézetben azok már fent is állanak és számukra szakférfiak katalógusokat is készítettek s bocsátottak közre. Mi a rendezésre nézve a tanulságokat elvonhatjuk ezekből s a legszerencsésebben vihetjük véghez azok szervezését.

Az első feladat a nervus rerum omnium gerendaurum előteremtése. Tekintve azt, hogy a főiskola pénz-

tára túlön-túl meg van terhelve s újabb kiadásokat, a míg újabb jövedelmi forrásai nem nyílnak, meg nem bírhat, azért túl azt megterhelni nem óhajtjuk, noha előre is kifejezést adunk abbéli nézetünknek, hogy ez a teher egy részről a főiskolai pénztárt illeti jogszerűleg, más részről annak segítsége előbb, utóbb igénybe veendő, mivel ifjúsági könyvtárunkban, kivált míg kevés könyv közt kell a nagy forgalomnak megoszlan, nagyon rongálódnak a legerősebb példányok is.

Nézetünk szerint a költséget úgy kellene előteremtenünk, hogy minden tanulótól a szeptemberi tandíj fizetésével egy időben a főiskolai pénztár egy koronát erre a célra beszedne és a begyűlt összeget a vezető tanároknak időnként átszolgáltatná. A VII. és VIII. osztályban, a hol a könyvek árai már magasabbak, két koronát kellene két részletben hasonló módon beszedni, megjegyezvén, hogy a kik az önképző körnek is tagjai, azok e díj fizetése alól felmentetnének. Az elmúlt iskolai évben a VII—VIII. osztálybeli növendékeinket leszámítva összesen 407 tanulónk volt a gimnáziumban. Így hát 180 frtot bizvást számíthatunk a könyvtárak jövedelméül, noha a tandíjmentesek ennek a fizetése alól is felmenthetők volnának. A két felső osztály számára gyűlnék be legkevesebb összeg, a mennyiben 78 növendék közül tavaly 56 iratkozott be az Erdélyi önképző körbe. De ez a szám, a szokás ellenére, nagyon magas és csakis csökkenhet. De aztán a szükség is a legkisebb itt, mert az Erdélyi önképző kör könyvtára lehetőleg betölti a helyét. Mégis némi pótlásra, már csak az idegen nyelvű olvasmányok szempontjából is okvetlen szükség van, másfelől pedig a kör könyvtárának beolvasztását, vagy szigorúbb ellenőrzését sem jogosnak, sem a főiskola szellemével és nevelési rendszerével összeegyeztethetőnek nem tartjuk.

A részletezés és kivitel kérdése, jelen előterjesztésünkbe nem tartozik, mivel az csak az elv kimondását s a díj beszédésének elrendelését kéri kimondatni. Mégis már előre kívánjuk a rendszerezést is nagy vonásaiban ismertetni.

A debreceni főiskolában az egész könyvtár egyetlen tanár kezében van, Rimaszombatban két osztályt vezet egy. A kettő közül mi több okból az utóbbit tartjuk helyesebbnek. Nevezetesen nagyon fontos az, hogy olvasmányokkal ne terheljünk olyanokat, kik arra nem érettek és iskolai dolgaikat miattok nem végezhetnék. Másrészt, különösen alsóbb osztályokban szinte jutalmul kell tekintetni, ha valaki könyvet kap és büntetésül az ellenkezőt. Már pedig így egy tanár sem ismerheti az egész gimnáziumi ifjúságot. Másrészt a megválasztás és ifjúsági irodalom áttekintése, illetőleg az erre a célra készült katalógusok ellenőrzése sem lehet oly pontos, sőt talán egyáltalában lehetetlen, ha egy tanárnak a kötelessége az egész könyvtárnak kezelése és gyarapítása. Végül az olyan nagy teher volna egyetlen embernek, hogy külön díjazás nélkül akármelyiküinktől is alig várhatnók el hosszabb időt. Éppen azért a rimaszombati elv a helyes és cél szerű s helyi viszonyaink szerint úgy kellene alkalmaznunk, hogy alólirottak kezelnék az első és második, illetőleg a harmadik és negyedik osztályok külön-külön egyesített könyvtárát, az V—VI. osztályt Csontos, a VII—VIII-ét pedig mindenkor a magyar irodalom tanára. Így a felesleges tehertől is megmentenők azokat az idősebb tisztársakat is, a kik hosszas szolgálatidejökön át elég érdemet szereztek maguknak arra, hogy irántuk kiméletes figyelemmel legyünk s nekik olyan teherrel ne alkalmatlankodjunk, a melytől őket megkímélhetjük. Különben is két osztály könyvtárának teljes

egyesítése azért is szükséges, mert így több könyv közül esik a választás. Szemák István katalogusa is így osztályozza az ifjúsági irodalmat.

A mi a gyűjtendő könyvek tárgykörét illeti, nézetünk szerint, főképen alsóbb osztályokban, a poetikai retorikai, stilisztikai oktatás idején a fősúlyt természetesen a magyar irodalomra s a világirodalom klasszikus fordításaira kellene fektetnünk, mert itt a hiányt egyáltalában semmi sem pótolja. E mellett azonban csaknem egyenrangú helyet kellene biztosítanunk az olyan olvasmányoknak is, melyek élvezetes alakban a magyar földet s annak természeti viszonyait és történelmét ismertetnék. Az első, második osztályban is szerencsésen lehetne már a földrajzi ismereteket is szórakoztató olvasmányokkal kiegészíteni. VII—VIII. osztályban népszerű természettudomány, művek is szép eredménnyel olvastathatók. Egy pár könnyebb német és franczia olvasmánynak sem volna szabad hiányoznia, hogy a nyelvismeret már itt a tudomány, a műveltség elengedhetlen feltétele gyanánt mutassuk be. Népszerűbb classica archeologiai műveket sem mellőzhetünk, melyek a latin s görög nyelvi tanításnál annyira nélkülözhetetlenek s a melyekből oly bámulatosan gazdag műveltségű népek szokásairól, erkölceiről és életmódjáról nyer a növendék tanulságos felvilágosítást. Hogy nevezetesebb világtörténelmi eseményeket és korokat tárgyazó műveket sem hagyhatunk ki, magától értetődik. Egyébképen pedig a költséghez mértén minden tanár kívánsága a könyvek beszerzésénél lehetőségig figyelembe volna veendő, s általában az egész kérdés a tudománysszakok kölcsönös megbecsülésével és a collegialitas megtartásával oldandó meg.

Mindezek azonban a részletezés és szervezés kérdései, melyeket egy kiküldendő bizottság volna hivatva elintézni, abban az esetben, ha a Tek. Gimnáziumi szék ajánló felrerjesztésével a Nagytiszt. és Tek. Igazgató tanácsnak indítványunkat elfogadni méltóztatnék. Tisztelettel kérjük azért a Gimnáziumi széket arra, hogy indítványunkat elfogadni s tiszteletteljes előterjesztésünket magáévá téve, azt az igazgató-tanácsnak benyújtani méltóztatassék.

Maradtunk

A Tek. Gimnáziumi széknek alázatos szolgálói

Dr. Mitrovics Gyula.

Makláry Pap Miklós.

KÖZÉLETÜNK.

A sajtó nyilatkozata a sárospataki örömnapokról.

A sárospataki örömnepélyekről nagy elismeréssel emlékezik meg a sajtó. Az elismerő nyilatkozatok közül ime bemutatunk néhányat.

A „*Protestáns Közlöny*“ f. hó 8-iki számában így ír: „Szíves üdvözlünket küldjük Sárospataknak! Folyó hó 4-én négy ok indította arra, hogy ünnepeljen a tiszáninneri egyházkerület. Az első, egyik Sárospatakon restaurált templomának felavatása. Ezzel tartozott az Istennek. A második, ifjú papokat bocsátottak ki, és ezzel tartozott isten országa jövendőjének. A harmadik, hogy a sárospataki collegium önképzőköre emléket állított lehangulatossabb költőnknek, *Tompának*, ki Sárospatakon szívta magába a legszentebb költői inspirációkat, és lett Magyarország vígasztalója, a legszomorubb időkben. Ezzel tartozott a múltnak, a hagyományoknak, a

kegyeletnek és a szép írást való hódolatnak. A negyedik volt, nagy tiszteletben és általános szeretetben élő püspökének, Kun Bertalannak, harminc éves püspökségének ünneplése. Ezzel tartozott a jelennek. Tartozott Sárospatak mindezekkel, nem világi értelemben, nem formailag, nem hivalkodásból; tartozott szívben, lélekben és erkölcsi méltóságban. És Sárospatak derekasan megfelelt mind a négy tekintetben. És — a volna négy szívünk, szárnyára bocsátanók mind a négyet és helyet kérnénk mind a négynek az ők szeretetében, a mi szeretetünkben. Szívesen kérjük, vegyék tudomásul, hogy őszinte örömmel vettünk részt örömeinkben, osztottuk érzelmeiket, meghajoltunk ősz püspökük nemes alakja előtt és a költészet iránt való hódolatuk tiszteletet ébresztett minden jók szívében.

A „*Debreceni Protestáns Lap*“ így kezdi megemlékezését: „Októker hó 4-én szép nap viradt Sárospatakra, feledhetlen nagy nap viradt; megzendült a sátorhegy orma, völgy és lapály víg dal miatt.“ Hármass, sőt négyes ünnepély zajlott le máskor csendes falai között. Csupa öröm sugárzott a nagy számmal összesereglett ünneplők arcáról, melyben benne volt a hála, a remény, a lelkesedés. A hála a gondviselést illette. amiért megengedte, hogy a tiszáninnení ev. ref. egyházkerület legelső papja, a magyar prot. püspöki kar érdemes Nesztora betöltse püspökségének 30-ik évét, oly kort, minő előtte az összes ref. püspökök közül csak négynek jutott osztályrészül. De hálával adóztak a sárospatakiak a Mindenhatónak azért is, a miért hosszas küzdelem után, romladozó templomukat nagy költséggel újra építhették s benne a kalvini puritanizmust túl nem lépő, sőt mintegy mintául veendő műízléssel egyikét hozhatták létre Magyarország legszebb ref. templomainak. A remény azokat az ifju lelkeseket illette, kiket ez alkalommal magasztos hivatásuk teljesítésére felavattak. A lelkesedés pedig nagyjainkat tisztelő amaz értelemnek szól, mely a pataki irod. önképzőkör ifjuságát tette buzditva, megalkotta a fentírt napon leleplezett Tompa szobrot.“

A „*Sátoralja*“ okt. 10-iki száma egészen alkalmi szám. A „Sárospataki örömnépe“ cím alatt részletesen ismerteti az ünnepségek lefolyását, közölve egész terjedelmében az üdvözlő beszédek is. Az alma mater iránt érzett igazi szeretet s a magyar protestantismus e hegyen épült fészke megbecsülhetetlen értékének felismerése tűnik ki minden sorából: „Szentföld ez — mondja — mint a szülőanyám szerette legkedvesebb hely. Letörölöm a könnyet, mely szemem látása elé fátyolt vont. Édes köny, örömköny ez; de letörölöm, azért, mert látni akarlak, ti öreg falak, kik felett az időnek és kornak hatalma nincs! Ti öreg falak! az idő igen átsiklik felettetek is, mint az álom az éj után; külső ruhátokat percenként teszi öregebbé, de bensőtök, a szellem, az életerő, ifjú, örök ifju, mely a szeretetben, az eszményekért való lelkesedésben ragad, ragad magával folytonosan. Okt. 3-án és 4-én de sok szív dobogot, mely ilyen érzelemtől hevült! de sok ajk sóhajtot, meyről e gondolatok szálltak el Sárospatakon... Mi értjük a szív e dobogását, megértjük az ajknak e sóhajtságát; mi hozsánát kiáltunk azoknak, kik szent vágyódással sietnek, kik szentelt örömmel zárandokolnak e kicsiny fészkekbe, melynek minden parányi helye nagy multról beszél és a jövőre nézve reményünket lankadni nem engedi.“ Örömet fejezi ki a felett is, hogy ezen az ünnepélyen megjelent Zemplén vármegye is, ki e kis fészket már majdnem teljesen elfeledni látszott s azt a reményét fejezi ki, hogy az itt látottakra felmelegszik talán még egyszer az iránt, a kit úgy elfelejtett, mint a hűtlen és hálátlan az ő ölten őjét.

A „*Zemplén*“ október 11-iki száma szintén egész részletesen írja le „*Sárospatak ünnepét*.“ A templomi isteni tiszteteletről emlékeztet meg, nagy magasztalással szól a vegyeskar szerepléséről. „Hírét ennek a pár éve fennálló vegyes karnak hallottuk már, de magát a kart most hallottuk először — írja a tudósító. Sárospatak országos nevezetessége egygyel szaporodott: ezzel a vegyes karral. A ki teheti, ha alkalom adódik rá, meghallgatni el ne mulasztja“ Kun Bertalan püspök fenséges szárnyalásu imája magával ragadta a Z. tudósítóját is, mert szerinte is „a katolikusok szentjei, kiknek az maradt föl tisztelendő hírkül, hogy szépen imádkoztak, így imádkozhattak“. Nagy dicsérettel emlékezik meg a Bálint Dezső egyházi beszédéről is, s különösen megdicséri azért, hogy midőn a multakat takaró fátyolt fel-felbentette, sohasem rekriminált. Dicséretekkal halmozza el a közebédnél felszolgált pataki nőket, s a Tompa szobrot készítő pataki deákokat is.

Gróf Károlyi István nyilatkozata a néppártról és a katolikus papságról.

Károlyi István folyó hó 11-én tartotta beszámolóját választó kerületében, Nagy-Károlyon. Ez alkalommal hosszasan nyilatkozott a néppártról s a katolikus papság magaviseletéről és igazi feladatáról is. Ezt a nyilatkozatot méltónak tartjuk mi is közölni.

„Nekem ellenszenves minden az életben, a minék az indító oka, az alapja, a bölcsője, a neve nem egészséges, nem szilárd és nem igaz. Mi volt az indító ok, midőn a néppárt alkotói először adtak életjelt magukról? A megtorlás azért, mert a polgári házasság törvényjavaslata az országgyűlés két házának asztalára letétezt. Mi volt a bölcső, a melybe a gyermeket fektették? Izgatás az országgyűlés két háza által megszavazott és a király által szentesített törvény ellen; s minő nevet adtak az új pártnak? Egy nevet, a mely meghazudtolja önmagát: *Néppárt*.“

Hisz ez az elnevezés, tisztelt választóim, akkor illenék egy pártra, ha ez a párt a magyar nemzet békéjét erősödését, összetartását, nemzeti aspirációi valóstítása iránti óhaját, szabadságát írná fel jelligeként zászlajára és nem a jogrend megzavarását, a törvény tiszteletben nem tartását, és nem az egyházuralomnak az államhatalom fölé helyezését.

Elválasztani e fogalmat: nép, e fogalomtól: nemzet, már magában véve is elferdítés, képtelenség! Hát kérdem én, a magyar nép nem tartja magát a magyar nemzetnek? hát más a nép, mint a nemzet? más az iparos, a katona, az ügyvéd, művész, orvos, más a pap, a földbirtokos, a mágnás, a hivatalnok stb. stb.? Nem vagyunk-e mindnyájan, nem képezzük-e együttesen a magyar népet, a magyar nemzetet?

Hát mire való volt ez elnevezés? El akarják talán hitetni a néppárt alkotói a nemzet fiaival, hogy csakis ők barátai, jóakarói a magyar nemzetnek? És — ha szabad kérdenem, mivel bizonyították be eddig a néppárt élén álló urak azt, hogy ők jobban szeretik a hazát, a magyar népet, mint mi, kik más párthoz tartozunk? Azzal, hogy a papi befolyást fölébe akarják emelni az államinak, hogy nem pártolják Apponyi Albert grófot, ki a nemzeti követelmények kivívását és az annyira szunnyadozó tisztesség és becsület érzetének újbóli feltámasztását minden magyar honpolgár lelke és szívében írta fel zászlajára.

Vagy azzal, hogy a magyar nemzet elesett hősei

emlékére felállított honvédszobor leleplezésénél nem tartották érdemesnek megjelenésük által a kegyelet adóját leróni, vagy azzal, hogy nagy hazánkfia, Kossuth Lajos temetésekor honfiai bánatuk Bécsben vagy szobájukban tartotta?

Nem. Tisztelt választók, ezen urakat nem a magyar nemzettel való őszinte együttérzés, nem az igazi nemzeti követelmények kivívásának ambíciója vezérli, de a *megtorlás vágya a történelemért*; a papi befolyás meggyengítésétől félelem egy részt és saját egyéni hiúságuk, szerepet játszhatnámsági vágyuk másrészt; egyszóval oly indokok, a melyek előtt kalapomat nem hogy le nem veszem, de *még meg sem mozdítom* és mint jó magyar ember azt önöknek tisztelt polgártársaim *sem ajánlom megcselekedni!*

Mint már beszédem elején kimondottam, tisztelt választóim, *én ma pártonkívüli vagyok*; de őszintén szólok, mikor azt mondom, *hogy a létező pártok bármelyikéhez hamarabb tudnék csatlakozni, mint a magát néppártnak nevezőhöz*, mert a többi pártok egyikét sem vádolhatom azzal, hogy programja veszélyt hozó lenne a magyar nemzet egységére vagy a haza békéjére nézve; míg a néppárt által felhasznált eszközök felkorbácsolják, óriási hullámszamba hozzák a kedélyeket, a magyar nemzet honpolgárainak nyugalma, és a nemzetiségekkel való szövetkezés a meghozott törvények meg nem tartása érdekében, meggondatlanságnak, sőt haza elleni bűnül róható fel!

A néppárt szerintem, tisztelt választóim, *egy holtan született gyermek*, A magyar államban, a hol a törvény parancsol csak egyedül, egy új államot kreálni, alkotni akarni, hol a papok rendelkezzenek: *oktalanság!* Maradjon a pap a templomban, tanítson az iskolában, örökdíjként hívei felett, *hirdesse, de magyar nyelven az Isten igéjét*, járjon elő jó példával, hogy a nép ne csak hallja tőle a jó tanácsokat, de tetteiből is vehessen példát magának; *ne akarjon azonban uralkodni, ítélni elevenek és holtak felett, ne kormányozni országgyűlés, kormány és király helyett!*

Püspökeink legyenek először és utoljára is csak papok; *ne legyenek kortesvezérei* a kormánynak, míg céljukat, a magasabb fokra való kineveztetésüket kortesérdemeik jutalmául elnyerték és azután, *ha már nincs többé mit várniok, alattomban izgatók, az államrend megzavarása és a szentesített törvények meg nem tartása érdekében.* Fordítsák óriási jövedelmeiket, *minőkkel egy ország főpapsága sem rendelkezik*, csak a magyarság, az iskolák, a szegény papság, a templomok, jótékony egyletek és az általuk mai napig legmostohabban támogatott magyar közművelődési egyletek segélyezésére.

Lapozzák át, ha talán már elfelejtették volna Magyarország történetét; abból megtanulhatják, hogy minő volt egykoron a magyar főpapság és hogy minő volt annak nemzeti és hazafias iránya.

Szent István király jogára alatt szent volt a vallás, a mint hogy szent az ma is minden jó keresztyén előtt, de szent volt a haza fogalma is, a minthogy szentnek kell annak lenni ma is a magyar állam minden honpolgára előtt és épp ezért hiba, véték és bűn azokkal szövetkezni, bármi célból is, a kik ma még békés honpolgárai e hazának, de mint a szentesített törvény iránti engedetlenségre felhívott szövetségesek vérszemet kaphatnának és veszélyt hozók lehetnének haza, király és a nemzeti egységre.

Használja fel óriási befolyását a főpapság és a klérus ama szent és magasztos cél elérése érdekében, hogy Magyarország magyar legyen. Szövetkezzék azokkal, a kik fel tudják és fel akarják fogni a magyar közművelődés ren-

deltetését és célját. Mert tisztelt választóim, elmulaszthatatlan hazafiúi kötelességünk elkövetnünk mindent, ha már a kormány ezzel vagy épenségesen nem, vagy csak sporadice, felületesen, port a szemébe-módjára foglalkozik, mondom, elmulaszthatatlan kötelességünk elkövetni mindent, hogy e hazának minden állampolgára vallás és fajkülönség nélkül kötelességének ismerje elsajátítani a magyar, az állami nyelvet.

Ezen irány követését várja a nemzet a magyar főpapságtól és a magyar klérustól is, ha ezt követni fogja, megmarad mindig tekintélye, meg a tisztelet, melylyel érdemei folytán irányában a nemzet viseltetni fog, és megmarad minden hívő lelkében ama szilárd meggyőződés, hogy a magyar papság hivatása magaslatán áll, mint Isten szolgái épúgy mint a haza fiai:

KÖNYVISMERTETÉS.

Előadások a keresztyénség erkölestánáról.

Irta: Dr. Luthardt H. E., fordította: Csiky Lajos.

A magy. prot. Irodalmi Társaság a folyó évi tag-sági illetmény fejében a társaság pártfogó, alapító és rendes tagjainak Luthardt lipcsei theol. tanárnak az 1872-ik év telén Lipcsében tartott népszerű erkölcsi felolvasásait adta ki Csiky Lajos debreceni theol. tanár fordításában. Midőn a lapok először ezt a hírt közölték, én két okból nem tartottam szerencsésnek s tapintatosnak a választást: először a szerző és műve, másodszor a fordító szempontjából. Luthardt úgy ismeretes mindazok előtt, a kik a német theol. irodalomban egy kissé jártasak, s különösen az ő egyházi lapját, az „Allgemeine ev. lutherische Kirchenzeitung“-ot olvasták, mint egy ultralutheranus, antisemita, magyargyűlölő, konzervatív, hyperloyalis, orthodox gondolkodású theologus, — a mely jellemvonások, kivéve az utóbbit, bizonyára nem nagyon alkalmasak arra, hogy azokat az Irod. Társaságban is terjeszszük, s Luthardt érettük műve lefordításával megtiszteljuk; — de hát úgy látszik, utóbbi vonásáért az előbbieket szívesen megbocsátották neki a Társaság vezetői. Műve sem egészen arra való, hogy egy prot. lelkészekből, tanárokból és művelt világiakból álló társaság tagjainak kezébe adassék; azok legnagyobb része túl van az itt közölt ismereteken, e mű színvonalán. Ez jó valláserkölcsei, építő irányú mű a nagy közönség, a vallásos és erkölcsi kérdésekben kevésbé tájékozott laikusok számára, a kiknek szánva is volt, — de én az Irod. Társaság tagjainak igényeit, szellemi becsvágyát ennél magasabbra tartom. A mi a fordítót illeti, ő Luthardtnak hitvédelmi felolvasási sorozatából, melynek *A keresztyénség morálja* harmadik cyclust képezi, az első cyclust (A keresztyénség alapigazságai) a 80-as évek végén lefordította már magyarra s e fordítás nem nagyon biztató volt a jelen mű számára. Azonban úgy látszik, a Társaság vezetői is észrevették ezt, mert gondoskodtak a baj correctivumáról, a titkárt bízva meg a fordítás felülvizsgálásával, helyesebben átdolgozásával. Így aztán az ez oldalról támadható bajt szerencsésen elhárították.

A 23 ívre terjedő mű alakilag is, tartalmilag is két főrésze oszlik, u. m. magok a tulajdonképeni felolvasások a keresztyénség moráljáról, számszerint tíz, s aztán apróbb betűkkel az egyes felolvasásokhoz tartozó jegyzetek (4—226 és 229—348 lap); végül betűrendes tartalomjegyzék (a mi az elől levő s az egyes felolvasások

tartalmát részletesen ismertető tartalomjegyzék után fölsőleges jócselekedet) zárja be a művet.

Az első felolvasás a *keresztyén morál lényegéről* szól, a második az *emberről*, a harmadik a *keresztyénről* és a *keresztyén erényekről*, a negyedik a *keresztyén ember vallásos és egyházi életéről*, az ötödik a *ker. ember életéről a házasságban*, a hatodik a *keresztyén otthonról*, a hetedik az *állam és a keresztyénség viszonyáról*, a nyolczadik a *ker. ember életéről az államban*, a kilenczedik a *közművelődés és a keresztyénség viszonyáról*, a tizedik a *humanitás és a keresztyénség viszonyáról*. E felolvasásokra vonatkozólag csak ismételhetem, a mit fentebb mondtam: azok nem tudományos fejtegetések, nem a tudományos színvonalat utolérő s azt esetleg előbbvivő tanulmányok, hanem népszerű módon építő, tehát vallásos és hitvédelmi célzattal írt felolvasások, melyek egyes részletei egyenesen egy-egy szentírási helyre támaszkodnak s néhol egészen egyházi beszéd-szerű benyomást gyakorolnak az olvasóra. Én úgy tudom, hogy az Irodalmi Társaság tudományos munkák kiadását vette célba; s a társaság céljainak csak egy olyan tudományos munka felelhet meg, mely a tagok átlagos értelmi és tudományos színvonalán felül áll, úgy hogy abból okúlhatnak és tanulhatnak is, — már pedig ez a jelen esetben nem mondható el. Azt nem akarom állítani, hogy e műnek nem lehetne hasznát venni: parochiális könyvtárak, presbyterek, értelmesebb világiak számára jóra való munka, — csak a magasabb, mondjuk: tudományos igényeknek nem felel meg.

A mű a fölvetett kérdéseket eléggé érdekesen tárgyalja; unalmasnak sehol nem mondható, de viszont mélyreható, a dolgok lényegébe bocsátkozónak s azokat részletezőnek sem, a mint hogy ez nem is volt szándékában. Alaptétele, mely az egész művön keresztülhúzódik, az, hogy a morál forrása a vallás, az erkölcsen a hittanon nyugszik, s az igazi vallásosság alapelvei csak az új szövetségben találhatók, tehát a vallást és pedig a ker. vallást (a mely mellett minden más vallás eltörpül) kell egész életünk alapjává tennünk. Elismeri ugyan a világot, annak javait, törvényeit, rendelkezéseit, de főszemügye mindig ama másik élet felé irányul; az ember legfőbb feladata Istennek szolgálni. Nagyon természetesen, hogy ily felfogás mellett a morál önálló jelentőségre nem emelkedhetik, annak önálló tárgyalásáról nem lehet szó; e felfogás szerint a morál nem egyéb, mint a vallásos tételre parafrázisa, bővebb kifejtése, a világi élet egyes eseteire való alkalmazása. Hogy ily felfogás mellett se a morál tudományos kifejtésére irányuló kísérleteket, se az ókori morálphilosophiát nem tudja méltányolni, se a nem-keresztyén népek vallásos és erkölcsi felfogása iránt nem tud igazságos lenni, s azok megértésére érzéke sincs: magától értetődik.

A vallásnak, mint tudjuk, természetében fekszik a *túlzás*; mindenik vallás magát tartja az egyedül igaznak, egyedül üdvözítőnek, saját prófétáját, alapítóját Isten igaz küldöttjének, sőt második Istennek; mindenik csupán magát tekint minden ismeret, minden tudás, minden jóra valóság egyedüli forrásának s végcéljának. Csakhogy, ha a vallást tesszük a morál forrásává: akkor a vallás sugallatára, a vallásos lélek kielégítése, megnyugtatása végett véghez vitt mindenféle tettet helyeselnünk kell, — helyeselnünk a waldensek. husziták kiírtását, Clément, Ravailac törét, a jezsuiták minden alávaló tetteit. Ha a vallás az erkölcsös tettek érdeme, a vallás lesz a fanatizmus sugallta erkölcsstelen tettek bűne is. S ezzel egybefüggőleg kérhetjük: azért kell-e a jót tennünk, mert azt a vallás parancsolja, vagy azért, mert az jó? S végül, ha csak a ker. vallás az igaz vallás,

akkor igazi erkölcsös cselekedetekről csak a keresztyénség körében lehetne szó? Én, megvallom, ilyen szörnyűséget nem mernék állítani, a chicagói vallás-kongresszus tárgyalásai és sok más adat engem másra tanítanak.

Azt elismerem, hogy Luthardt álláspontjának keresztülvitelében következetes, s itt-ott igen szépen rajzolja a ker. ember s általában az ember viszonyát az élet egyes köreihez s teendőihez. Szép például, a mit az imádság erejéről, a művészetekről s a humanitásról mond. Ellenben szerintem a 8-ik felolvasás nem tartozik a morál körébe, s ha Németországra való vonatkozásai miatt a német hallgatók előtt megjárta is, minket magyarokat nem nagyon érdekel. E felolvasás tárgyai mind a közjog, nemzetközi jog, büntető jog körébe tartoznak. A mellett itt-ott nagyon ósdi, túlhaladott álláspontot foglal el; péld. a büntetést megtorlás gyanánt fogja fel, a halálbüntetés eltörlése szerinte hamisul értelmezett humanitásból indul ki: szerinte az államfő Isten ügyében és Isten nevében működik, és így joggal használja az *Isten kegyelméből uralkodó* kifejezést; a népnek nincs joga szuverénnek tekinteni magát; a jogtörő, zsarnoki felsőség ellen se helyesli a tényleges ellenállás és fegyverfogás jogát (a forradalom bűn). Nem egészen szabatos itt a hazaszeretet meghatározása (170 l.), mert kihagyja belőle a múlt szent emlékeit, a közös érdeket és célokat. Ugy a mint az a nagyhangú nyilatkozat is olvasható: „A hazaszeretet nem egy az uralkodó ház iránti szeretettel!” — de hát ki állítja ezt? Fár lappal odább ezt mondja: a német nép őrizője a népek közt a hűségnek és igazságnak! Kár ezzel annyira dicsekedni, mert majd eszébe jut valakinek, hogy Bismarck nem átalott 1870-ben sürgönyöket hamisítani, hogy a háborút provocalja, s az áfrikai gyarmatokon se mindig a hű és igazságos kultúrpet látjuk bennök, bár mint mondja, a műveletlen államok sincsennek a jog híjjával (176. l.)

Komolyabb hibája Luthardtnek, hogy előadásában, tekintet nélkül a kérdések genetikus oldalára, azokat mindenütt dogmatikusan fogja fel; egyes intézmények, állapotok eredetét nem az újabb tudományos búvárlatok, hanem az elmélet (észjog) alapján adja elő, a mely persze amazzal homlokegyenest ellenkezik; — vagy más szavakkal: több kérdésnél az újabb tudományos álláspontot nem ismeri, hanem elavult, rég agyonczáfolt dolgokat hordelő a tudományos lomtárból, pedig hát maga mondja (64. l.): minden dolgot a maga eredetéből lehet megismerni. Például a *lelkiismeret* velünk született tulajdonságnak tekint, mely eleitől fogva oly készen, kifejletlen állt az ember rendelkezésére, mint a mai művelt embernél látjuk, legfőlebb a bűnös romlottság gyöngítette erejét és igazságát; szerinte a lelkiismeret *általános tény*, mely *minden népek közt* érvényesíti magát (vajjon a Fidzsi-szigetek lakói közt is?), az Isten akaratának megnyilatkozásaként érvényesül, mely nem tűr ellenmondást (48 lap.) Hát a műveletlen, hát a megromlott lelkiismeret? S az előadásban, valamint a jegyzetben sehol nem találjuk pszichológiai és morális kifejtését a lelkiismeretnek; az egy titkos nagyhatalom, melynek eredetét nem lehet s nem szabad kutatni; minek azt elárulni, hogy a *fejlődés* eredménye, a mely egykor nem létezett, — hogy az más szavakkal erkölcsi érzék, kötelességtudat, az erkölcsi törvény megnyilatkozása.

A *házasságról* mondja (106 l.): „Ezzel mutatja ki Isten, hogy a *monogámikus házasság* az ő akarata; a nemi életnek csak ez a módja egyezik meg a kegyes étellel és az Istennel való közösséggel, míg a nemi közösségnek minden más módja *kárhuzatos* ő előtté.” Ugyanerre vonatkozólag a jegyzetben (277. l.) azt mondja: „A Teremtő kétségkívül monogámiát rendelt.” Ez csupa

világba való beszélés: tájékozatlanság is, szörnyű egyoldalúság is; Luthardtnak sejtelve sincs arról, hogy az egynejűség egy roppant hosszú fejlődési folyamatnak legutolsó, legmagasabb fokozata (lásd: Starcke, Die primitive Familie; Giraud-Teulon, Les origines de la famille; H. Spencer, Principes de sociologie, stb.). Kár Isten nevével takarózni, holott csak saját elfogultságunk vagy tudatlanságunk szól belőlünk. Mi tarthatjuk erkölcsileg legmagasabban állónak az egynejűséget, de azért a többnejűségről sem szabad oly szuverén megvetéssel beszélnünk.

Kissé orthodoxnak találom azt az állítást is, hogy „a nevelés lényege mindenekelőtt az engedelmisségre szoktatásban áll, (128 l.). Rousseau és Pestalozzi óta másként értelmezik a nevelést.

Az államról azt állítja (145 l.), hogy annak „léte nem esetleges, hanem szükséges; nem tudjuk elgondolni, hogy az emberi közélet eme formája ne létezzék. És mégis ez a forma nem őseredeti és nem fog örökké tartó lenni. Abban a jobb jövőben, melyben mi reménykedünk, nem lesznek már államok; kezdete volt s vége is fog lenni.“ A nevelésről tudom, hogy az a célja, hogy önmagát fölöslegessé tegye; hogy az államnak is ez volna a célja, még nem hallottam, hogy azt valaha elérné, nem hiszem, s a mennyire az emberi természetet ismerem, lehetetlennek tartom. Hogy nem fog örökké tartó lenni, azt én is hirdetem, mert hiszen az ember s a föld élete se lesz örökkévaló. Annál érdekesebb ez az állítása, mert a háborúról meg azt mondja (178 l.): míg a világ világ lesz, háború is lesz, dacára a keresztyén-ségnek! Tehát háború lesz, de állam nem: értse a ki tudja!

(Vége köv.)

Rácz Lajos.

IRODALOM.

* **Köznapi imádságok.** Templomi használatra. Készítette Hetesy Viktor ó-moravicza ref. lelkész. Debreczen. 1896. Ára 1 frt. Hetesy Viktor addig írogatta a francia egyházi „Apróságokat.“ hogy most már szinte rossz néven veszik neki némelyek, míg mások csak csodálkoznak rajta, hogy ő imádságot is ír. Pedig ír; és pedig nem csekély hivatottsággal és termékenységgel. Ime vasárnapi imádságos könyve után csakhamar világ elé bocsátotta hétköznapi könyörgéseit is. És jól tette, hogy közrebo-csátotta. A fellengző vagy a mély elműséget fitogtató s nyelvezetben is mesterkél, itt-ott túlságosan neolog s a közönséges értelem által — egyszeri hallásra — nehezen követhető imádságok között teljességgel nem volt felesleges Hetesy Viktornak szóban levő munkáját sajtó alá adnia. Azok a jó tulajdonságok, melyekkel vasár-napi imádságaiban megkedveltette magát, ebben is egy-től egyig feltalálhatók. Ezek az imádságok melegek, rövidek, (némelyik talán túlságosan is), őszinték és lélekhez szólók. Hetesynek kiváló érdeme, hogy soha-sem téveszti szem elől hallgató közönségét. Mindig egyszerű, mindig érthető és nemesen népies. Folyvást azon a jó zsoltáros, énekes, bibliás, ódon zománcú igaz magyar nyelven beszél, a melyet a mi népünk annyira szeret s a mely már egészen vérbe ment által. Nincs benne semmi erőlködés valami szokatlant, feltűnőt mondani. Olyan, a milyennek minden gyülekezeti imádságnak lennie kell. Nem filosofál, nem tüntet, hanem — imádkozik. A régi kegyes emberek áhitatos hangja csendül meg könyörgéseiben. Van bennök valami patriarkális közvetlenség. S mint vasárnapi imádságaiba, úgy

ezekbe is nagy előszeretettel és tájékozottsággal szövö-geti be nemcsak a biblia, hanem különösebben az éne-kes könyv szebb helyeit, ismeretesebb kifejezéseit, sen-tenciózusabb mondásait; sőt némely kikezdése nem egyéb, mint valamely énekversnek prózára fordítása. Pl. a 167-ik oldal utolsó kikezdésében a 159. dicséret 5 verse és a 161. dics. 6. verse felhasználásával így imád-kozik: „Megtartó Istenünk! fogadj minket szárnyad ár-nyékába a ránk jövő éjszakában is, hogy semmi gonosz hozzánk ne férjen; hogy kár, romlás és bánat minket ne érjen. Ujits meg minket csendes álommal, virassz fel még sok örvendetes reggelre, és arra hajtsd szívünket, hogy naponként téged szolgáljunk, a te dicsőítésedre éljünk s egykor a te nevedben halhassunk meg.“ — Van e kötetben mintegy hat hétre való reggeli, — egy hétre való esteli, egy heti bűnbánat reggeli, két alkalmi, négy betegért mondandó s egy év utolsó napjára való könyör-gés, mind ugyanazokkal a jellemvonásokkal. Teljes hitem, hogy minden lelkészársam meg fogja szeretni ezeket a népünk szája ize szerint való könyörgéseket s ellentétben egyik bírálójával, a ki különben szintén elismerte jó tulaj-donságait, de szomorú dolognak tartván azt, hogy lel-készeink számára templomi imádságokat kell írni s nem tudnak a magok emberségéből imádkozni, szinte kárhoz-tatta az író e könyve kiadásaért, — én örömmel üdvöz-löm hivatott munkálkodása ez újabb gyümölcsét s jó lélekkel ajánlom e könyvet lelkészársaim figyelmébe, kik nem tehetnek róla, hogy — bár imádkozni tudnak a magok lelke szerint is, de nem születnek mindnyájan Dobosnak, Révésznek vagy éppen Hetesy Viktornak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dégenfeld József gr.** A tiszántúli ev. ref. egyház-kerület egyházainak szavazatait folyó hó 12-én bontották fel Debreczenben, hogy ezek alapján betöltsék a *Vállyi János* halálával megüresedett főgondnoki helyet. A sza-vazásnak fényes eredménye volt, mert a beadott 744 szavazatból 488-at *gr. Dégenfeld József*, az alsó szabolcs-hajdú-vidéki egyházmegye gondnoka, Hajdúmegye és Debreczen város főispánja s a főrendiház tagja kapott s így általános szavazat többséggel ő választatott meg a legnagyobb ev. ref. egyházkerület főgondnokává. Mély tisztelettel üdvözljük a bizalomnak ilyen díszes koszo-rújával övezett férfit a testvér egyházkerület vezéreinek élén, mert hisszük, hogy őseitől öröklött törhetlen hű-séggel tehetségeinek legjavát fogja egyetemes ev. ref. egyházunk boldogítására fordítani. Általánosan tudják róla, hogy a tiszántúli egyházkerület egyházainak ügyeit nálánál jobban senki sem ismeri s épen ezért a netaláni bajokat orvosolni s a meglevő erőket növelni minden-esetre hivatva van, annyival inkább, mert a fényesen megnyilatkozott bizalom legszebb munkabíró korában kereste fel. Eljen sokáig! Megemlítjük, hogy gr. Dégenfed mellett legtöbb szavazatot (157) *Uray Imre* kapott.

— **Körössy György**, karádi lelkész meghalt! Ez a meg-döböntő hír repült be hozzánk f. hó 16-ának hajnalán, s kiverte szemeinkből az álmot, szívünkben a reggeli bol-dog nyugodtságot. Hiszen még csak napokkal ezelőtt lát-tuk a sárospataki örömmünnepeken. Alig volt valaki ihle-ttebb, lelkesültebb itt akkor, mint ő, a kit úgy megtudott fogni a szép szó ereje, a dal, az ének varázsa. Szinte túl volt terhelve a lelke édes érzésekkel s nem bírt ki fogyni a dicséretekből, az ömlengésekből s mikor arra került a sor, hogy szép bassus hangjával ő is beleavatkozhatott egy-egy templomi énekbe vagy a szózatba, ott a Tompa-

szobor előtt: szemei ragyogóvá váltak s az egész arcán az átszellemülés jelei mutatkoztak. Aztán hazament meg-
rakodtan édes emlékekkel és meghűlt s néhány napi be-
tegség után — kiszenvedett. Túl volt már a 60 éven;
csak pár éve cserélte fel nagy-géresi állomását a karádi-
val s mikor itt már kezdte magát otthon érezni, eljött
érte a halál angyala s mennie kellett! Szerető nő, gyer-
mekek, rokonok s barátok siratják és áldják. Az a.-zem-
pléni egyházmegye egy buzgó embert, egy jó akaratú
forgolódo lelkes tanácsbíró veszített el benne. Fájdó szív-
vel mondunk áldást kihűlt poraira és küldjük részvétünket
kedveseinek.

— **Ujabb igazításul a „Sárospataki Lapok“** 791 és 831.
lapjain közölt Révész-féle adatokhoz: „id. Pathai B. Já-
nos — mint a duna-pataji temetőben maig fennálló sír-
köve beszéli — meghalt 1729 július 16-án, püspökségé-
nek 38, predikátorságának 75, s életének 105-ik évében.“
V.-Hartyán, október 10. *Földvály L.*

— **Az első leánygimnázium** ünnepélyes megnyitása
folyó hó 3-ikán volt Budapesten, nagy számú intelligens
közönség részvételével. A szózat elnéklése után *Rudnai*
Józsefné elnöknő üdvözölte a közönséget, utána *Beóthi*
Zsolt a gimn. vezető tanára és gondnoka beszélt a
leánygimnázium feladatáról. Az intézetnek 92 növendéke
van. Megemlítjük, hogy nemcsak a fővárosban hanem
a vidéken is akadnak leánydiákok. Így p. o. Hajdu-
böszörményben nyolcz helybeli kis kisasszony iratkozott
be a gimn. első osztályába.

— **Az ev. ref. gimnáziumok államsegélye** az 1897
évre készített költségvetésben 161000 forinttal szerepel.
Ez az összeg következőleg oszlik meg: a *budapesti*
kap 10000, frt. a *csurgói* 12000, a *hódmezővásárhelyi*
13000, a *kisujszállási* 11000, az *m. szigeti* 11000,
a *mezőturi* 5000, a *miskolci* 11000, a *nagykőrösi* 6000,
a *pápai* 16000, a *rimaszombati* 13000, a *sepsiszentgyörgyi*
13000, a *szászvárosi* 10000, a *szatmári* 10000, a *székegy-*
udvarhelyi 7000, a *zilahi* 13000 forintot.

— **Nyilvános nyugtázás.** A hegymegi ref. egyház építkezési javi-
tásaira dr. hegymegi Kiss Áron budapesti képezdei igazgató tanár úr
a következő kegyes adományokat gyűjtötte. Hegymegi Kiss Áron
püspök 10 frt. Kiss Gedeon főkapitány 10 frt. Kiss Kálmán igazgató
10 frt. Kiss Áron igazgató 10 frt. Kiss Erzsike, Osváth Pálné 1 f.
Kiss Juliska Kolonainé 1. f. Kiss Ilona Lévainé 1 f. Kis Aladár
vég. jogász 1 f. Hajpál Benő budai ref. lelkész 2 f. Ádám Gerzson
igazgató 2 f. Oláh Károly tanár 50 kr. Összeg 48 frt. 50 kr. A fentirt
kegyes adományokért fogadják a nagylelkű adományozók úgy az
egész egyházi község, mint a presbytérium hálás köszönetét. Farkas
József hegymegi ref. lelkész.

Pályázat.

Az abaúji egyházmegyébe kebelezett *szinai* ev. ref.
egyház lelkészi állomására pályázat hirdetik. Ez állo-
más évi javadalma föld, termény, készpénz és szolgálma-
nyokban az adó levonásával, melyet a lelkész köteles
fizetni, 1480 korona 40 fillér. Pályázati kérvények f. év
nov. hó 5-ig Antalfy László espereshez, Alsó-Vadászra
(postahely) küldendők.

Miskole, 1896. okt. 12.

Kun Bertalan,

tiszáninneri ev. ref. püspök.

1—1

HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes

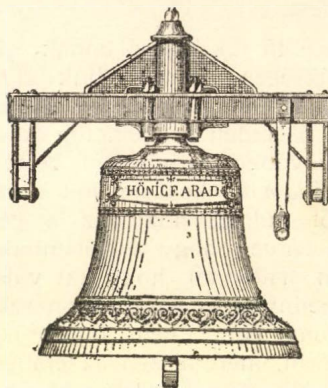
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapítatott 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jót-
állás és kedvező fizetési
feltételek mellett a han-
goknak előre való meg-
határozásával szabadal-
mazott saját találmá-
nyú **ACÉLBONZBÓL**
készült harangjait,
melyeknek előnye az,
hogy kellemesebb, tar-
tósabb zengésű és erő-
sebb hangjuk van akként,
hogy egy 210 klg. acél-
bronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, for-
gatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a
harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen
lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól
készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi
harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését
vagy acélbronz-harangokkal való becserezését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díj-
mentesen küldetnek.

7—10

Jelzálog-kölcsönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más
nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölcsönök konvertálásuknál bélyeg- és illeték-
mentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások
átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú
lefizetési tartamra eladatnak.

„Magyar Lloyd“

közgazdasági vállalat

Budapest, Király-utca 70.

5—8 996.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A papi fizetés minimuma, papképviselek.” — „Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.” *Buza János.* — Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár beköszöntő előadásából. — „Előadások a keresztyénség erkölcsanáról.” *Rácz Lajos.* — „Vegyes közlemények.”

A papi fizetés minimuma, papképviselek.

Csak úgy zúg a kortes nóta, mint a medrén túl áradt folyó. Az ígéretek pedig repülnek, mint az őszi lomb a fáról s nem ritkán épen olyan bús gondolatokat is ébresztenek, mint a megsárgult levél. Hová megy ez s mennyi telik be amazokból: ugyan ki tudná azt megmondani?!

A vallás- és közoktatásügy minisztere is hallatta szavát Csáktornyan az ő választó polgártársai előtt. Szakszerű beszédet mondott. A közoktatás minden fokozatára vetett egy-egy szempillantást s mindenütt rá ismert a saját keze nyomaira. A jogászoknak és jogakadémia-fentartóknak az egységes jogi államvizsgálathoz és vizsgálati rendszerhez, az orvosoknak új rendtartáshoz, a középiskola munkásainak tantervmódosításhoz, a népiskolai tanítóknak a népoktatási törvény revisiójához nyújtott kecssegető kilátásokat s megbízta a polgári iskolák és tanítóképezdek tanárait is — a színvonal emelésével; a felekezeteiket is a régi alkotások tiszteletben tartásával, a tankönyv-kiadásokat is a közoktatási tanács újból való szervezésével.

Hogy miként hatnak országszerte ezek a czukorporos labdacsok, a melyeknek egy részét már több ízben kellett behengergetni: — mi képzelnünk tudjuk csupán; azt azonban már bizonyosra foghatjuk, hogy a miniszternek a lelkészek megnyugtatóra célzó kijelentései, őszi hangulatot támasztanak temérdek szegény parokhián, a hol a szükség ott ásitózik a küszöbön és a hol kétségbeeséssel járó dolog a reménységet évről-évre prolongálni.

„A mily igazságos — mondja a miniszter — és méltányos, hogy a római és görög kath. lelkészek illetményei rendeztessenek, épp oly igazságos és méltányos, hogy az összes hazai bevett vallásfelekezeteknél a tisztességes megélhetés a lelkészek számára biztosíttassék. E tárgyban — így folytatja tovább — törvényjavaslatot dolgoztam ki, melynek alapelveihez már a minisztertanács is hozzájárult. E törvényjavaslat a méltányosság határáig gondoskodik a lelkészi illetmények kiegészítéséről. E nagyfontosságú reformkérdéssel — ezt is Wlassics hirdeti — majd ha törvényjavaslat alakjában a nemzet színe előtt lesz, minden oldalról lehet, sőt kell is foglalkozni; egyet azonban már ma (okt. 18.) jelzek, hogy nem egyszerre terheljük meg az állami költségvetést, de

10 év alatt fokozatosan úgy kívánjuk a tervet végrehajtani, hogy minden magasabb theologiai intézetet végzett lelkész 3 év alatt legalább 600 és 10 év alatt legalább 800 frt jövedelemmel birjon.”

Hát ez az, a mi — szerintünk — nem ébreszt annyi tapsot a vidéken, mint ébresztett Csáktornyan, a Wlassics személyes jelenlétében.

3 és 10 év! A ki már a hólnaptól várta nyomoruságának enyhülését, az tűrjön még 3–10 évig!... Ez a miniszteri programmpont válasz egyúttal a mi tavaszi konventünk határozatára is. A köd, a mely ott ült a papi fizetési minimum állami kipótlása felett — íme felszakadt. Pedig, ha a képviselő választások igéretes időszakában is csak ennyit lehet e tárgyban a világ elé kiröppenteni: akkor vakmerő optimizmus volna jobbat s többet reményleni, nagyobbakra számítani.

De hát honnan kezdődik az a 3 év és mikor telik be az a 10 esztendő? Ez is nagy kérdés s többszörösen nagy éppen a képviselőválasztások idején. Az új alakulások miatt hogyan lesz módjában a vallás és közoktatásügy képviselőjének a maga törvényjavaslatival a ház elé jutni, s mikor válik a javaslatból törvény? ezek a kérdések ajkára futnak annak a szegény lelkésznek, ki azzal ámitotta magát, hogy legalább a 600 frtnak elvégre tulajdonosává avattatik.

A katonaság okvetetlenül gyorsabban kapná meg a nélkülözhetetlennek bizonyult fizetés-pótlékot; a pap, az várhat, az „nemcsak kenyérrel él, de Istennek minden igéjével is”.

Erdekes a miniszter nyilatkozatában „az a magasabb theologiai intézetet végzett” jelző is. Igaz, hogy csupa nemes gondolat van a háta megett; de hát — én Istenem — ma, a megváltozott pénzviszonyok és a pénznek megváltozott értéke mellett: lehet-e magasabb képzettséget követelni 600 frtos állomásokon, vagy — no mondjuk — 800 frtosokon?!

Szép az s hízegő is reánk lelkészekre nézve, ha — mint az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalása idején — állásunkról s ennek feltételeiről eszményi képeket rajzolnak a Szilágyi Dezsők és Csáky Albinok;... de jó lenne elvégre is elismerni, hogy azokat az eszmény-képeket lehetetlenség annak megvalósítania, a kinek lelkére oda ül a megélhetés sötét gondja és a helyett hogy ég-felé emelné, leszorítja a göröngyhöz, a kapához, az ekéhez és elvonja az „Isten szántóföldjé-

től, — az egyházépítés eszményi feladataitól. Magasabb theol. képzést sürgetni annak, a ki maga kénytelen bevallani, hogy legjobb esetben is csak 10 év lefolyása alatt egészítheti ki a papi fizetést 600 vagy 800 frtra: — ez talán több az idealismusból az elégnél!

Tisztelettel kell különben Wlassicsra gondolnunk, a ki ezekben a kortes-napokban sem akart nagyokat ígérni és beválthatatlan reményeket támasztani. A magasabb theol. képzésre vonatkozó terveit majd akkor fogjuk értékelni, ha nyilvánosságra jutnak; addig pedig inkább csak példálódzó intésnek tekintjük az izráeliták, a görög katolikusok és románok számára, a kikre csakugyan ráférne egy kis reform a theol. képzettség és a hazafiság szempontjából is

* * *

Interpelláltattunk — a kortes világ alkalmisága folytán — a pap-képviselőkre nézve. Felelnünk igen-igen könnyű. Lapunk eleitől fogva úgy vélekedet, hogy a papnak egyedüli illetékes helye a saját paróchiája s legfőbb munkaköre a saját gyülekezetének területe. Soha sem tudtuk megérteni, hogy az, a kit egy egyházközség édes magának szemelki és választ el, miként hagyhatja ott hetekre, hónapokra, sőt évekre a saját választóit. A kik tőle lelki gondozást várnak a fizetés viszonzásául. Ezt most sem értjük és nem is fogjuk megérteni soha. Ma még kevésbé, mint bármikor!

Azok az érvek, a melyek a pap-képviselők mellett felhozhatók, eléggé szépek, hangzatosak, de nem meggyőzők. Hogy a pap polgár is és így joga van minden polgár-jog élvezetére: — ez így, eszmeileg helyes és tiszteletreméltó. Az is súlyos érv, hogy a pap a maga tisztult s eszményies felfogásával nemesítőleg hathat a parlament szellemére s ott saját felekezetének is nagy szolgálatokat tehet, sőt büszkeségévé fejlődhetik; . . de hát sem nem erre készült, sem nem ilyen feladatok megoldására esküdött! Abból a fényből, a mit a parlamentben magának szerez, juthat ugyan egy-egy sugár saját gyülekezetének s egész egyháznak is, de a gyülekezetnek az egész ragyogó csillagra van szüksége és nem csupán annak egy sugarára. A közvetlen érüklözés, a szellem közvetlen ereje építhet mindennek felett s ez a képviselő-pappal lehetetlen. Törvényt hozni akár egyháziilag, akár polgáriilag, a mely a papokat az országos képviselőségtől eltiltsa, eszmei képtelenségnek látszik s hisszük, hogy ilyesmire nem akad vállalkozó. Ha a gyülekezet túri s talán dicsőségének is tartja, hogy papja országos képviselő — ez az ő dolga, sőt joga; a felettes egyházi hatóság ezt a jogot kérdésessé tenni nem fogja, mert nem is teheti — a mi prot. autonomiánk természete mellett.

Deák Ferencz a főrendi házat meg akarta tisztítani a püspököktől. Nem sikerült neki — fájdalom!

Ez a feleletünk a bizodalmas interpellálónak, a kinek szívesen ajánljuk, hogy óvja magát az országos képviselőség kísértetei ellen és tartsa kezét a gyülekezet szívének! A kinek kevés a biblia, ott van a lant, a toll, az egyház-építés vakoló kanála és kalapácsa: pengesse, forgassa, borostyán terem ezek nyomában is — ember-vásár nélkül! A kinek lelke nem fér meg egy gyülekezet szűk körében, — képviselőség nélkül is beragyoghat egy egész országot, mint annyian a múltban és jelenben. Maradjunk tehát az oltár szarvánál, ha egyszer papokká lettünk hivatásból s Isten kegyelméből!

ISKOLAI ÜGY.

Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.

Lapunk 37-ik számában megemlékeztünk már a vallás és közoktatási miniszter terjedelmes jelentéséről, melyet a millenniumi év alkalmából hazánk közoktatási állapotáról az országgyűlés elé terjesztett. Ennek a terjedelmes jelentésnek több, mint egy ötödrésze — 289 lap — a középiskoláknak van szentelve, s érdekességét nagyban emeli az olvasó előtt az, hogy a miniszter nemcsak az 1894—95 iskolai év száraz statisztikai adatait mutatja be rovatos táblázatokon, hanem visszatekint a múltba s igyekszik középiskoláink fokozatos fejlődését is legalább rövideden megismertetni. Megemlékezik hazánk középkori iskoláztatásáról a triviumról, quadriviumról, studium generale-ről s meg Hoilós Mátyás idejéről, midőn tudomány és műveltség messze fényben tündökölt hazánkban: meg a fénynek folytonos halványulásáról a Jagellók kormányának válságai közt s annak eltűnéséről a mohácsi veszedelem gyászában. Aztán nagy elismeréssel szól a *reformációról*, mely szövetkezve a humanizmussal, a művelődés tartalmát és alakját is felfrissítette s egyúttal a katolikus egyháznak már-már erőtlenné váló talajából az új fejlődés csirait fakasztja ki. A reformatio korában jelenik meg az oktatás terén a *gimnázium*, melynek első alakjában tananyaga a régi trivium volt (grammatika, retorika és dialektika), de a humanismus ihletétől megnemesített alakjában.

Vázolja aztán a protestáns és katolikus egyház küzdelmét. »Ha e mozgalom — mondja a jelentés — nem forrt volna oly szorosan együvé a protestáns egyházzal, sem allandóságra nem számíthatott volna, sem a katolikus egyházat s vele együtt a katolikus iskolát oly erős ellenhatásra nem indította volna. Oláh Miklós *megtámadottnak hitt felekezete*, nem a tanítói eljárások versenyre bocsátása céljából hívta be hazánkba a *jézsuitákat* kik eszközül használják az iskolát, a protestánsok gyöngítésére. Magyarországon teljes diadalt arattak, míg Erdélyben, a nagyon különböző felekezetek közé ékelve, reformált vallású fejedelmek alatt, csak mérsékelt sikereknek örvendhettek.«

»A tér, melyen működni hivatva voltak, a szorosan vett magyar hazában aránylag nem is volt ez idő szerint túlságosan nagy. A tiszántúli részeknek, a Duna és Tisza közének s a Dunántúlnak messze nyúló területei török hódoltságban valának: Magyarország művelődési mozgalmait tehát hazánk éjszaki, éjszak-keleti és éjszak-nyugoti részeire szorultak. Ez volt a küzdő tér a protestáns és katolikus gimnáziumok között. Amazoknál Eperjes, Sopron, Pozsony, Sárospatak, Debrecen; a katolikusoknál Nagyszombat és Kassa voltak a vallás szolgálatában álló működési mozgalmak középpontjai és a szellemi erő forrásai. A XVI század második fele, az egész XVII. század s a XVIII-iknak jórésze a két, szemben álló hitfelekezet gimnáziumainak ezen egyenlőtlen küzdelmével telt el, melynek folyamán a katolikus királyság védő szárnyai alatt álló jézsuiták erőben, számban és vagyonban mindjobban gyarapodva, ellenfeleiket lépésről-lépésre kiszorították legtöbb állomásaikból. A protestáns iskolák utóbb a bécsi és linczi békekötések ellenére az 1684. és 1687. évi országgyűlések artikuláris határozatainak korláta, végül pedig az

1731. évi Carolina Resolutio békőiba szorúlva, néhány nagy iskolák kivételével, a grammatikai intézetek színvonalára süllyedtek alá . . . Tanárok nagyobb számmal állottak rendelkezésre a jezsuitáknak s műveltségük általában magasabb volt, mint a protestáns rektoroké általában; viszont az utóbbiak közt több volt a kiváló egyén, a külföldi egyetemeken nevelődött tanfőúr, nem ritkán mélyreható és széles körű tudással.*

A miniszteri jelentésnek ezt a kis részét méltónak tartottam szösz szerint bemutatni azért, mert legalább, nekem jólesett látnom azt, hogy a második ezredév küszöbén a vallás- és közoktatási ügyek fővezetője, hivatalosan s minden elfogultság nélkül hirdeti a reformatio jótékony hatását hazánk művelődésére; hirdeti a protestánsok jogtalan üldözését és elnyomatását, a mi, ha meg nem történt volna, a magyar nemzet a műveltségnek bizonyára sokkal magasabb fokán állana, mint a hol áll ma, az első ezer év eltelte után.

Megemlékezik aztán röviden arról az elégedetlenségről, melyet az értelmesebb közönségben a jezsuiták tanítói eljárásának elvont formalismusa s az elvesztett népszerűségök visszaszerzésére tett kísérletezésök keltett, melyek a »felvilágosodás századának« beköszöntése miatt eredménytelenek maradtak. Ismerteti az első és második Ratio Educationis-t s az utóbbiról, mint a mely nem a jövőbe, hanem a múltba tekint, állítja, hogy az u. n. királyi középiskolák működésében beállott s egész a szabadságharc idejéig tartott tespedésnek ez volt a főoka. Megemlékezik a protestánsok autonómiáját biztosító 1790—91 XXVI. törvényekről s arról a mozgalomról, melyet a protestánsok e törvény meghozatala után gimnáziumaik újjászervezésénél s tanterveik reformálásánál kifejtettek; továbbá az 1894 évi II. 9. t.-cikkéről, melynek hatása alatt fokozatosan magyarrá vált középiskoláink legnagyobb részében a tanítás nyelve; s az első magyar közoktatásiügyi miniszterium üdvös, de nagyon rövidéletű törekvéseiről, melynek letűnével közoktatásügyünk egészbe az Entwurfnak merőben idegen gondolatvilága lépett be. Egy pár sort szentelvény még a helytartó-tanács tanügyi kísérletezésének s az alkotmányos aera első évtizedének, melyben a 8 osztályú reáliskola megalkotása folytán egész teljességében fejlődött középiskoláink dualismusa: áttér az első alkotmányos törvényre, az 1883. évi XXX. t.-cikkre, mely a magyar közoktatást az egész országra kiterjedő hatállyal szabályozta s középiskoláinkat egy közös célban egyesítette.

Végig tekintve azokon az alkotásokon, melyeknek az 1883. évi középiskolai törvény szolgál alapul, ezt a törvényt méltán nevezi a miniszter nevezetes korszakot alkotónak nemcsak azért, mert a magyar állam érdeke ebben nyer először törvényes biztosítékokat, hanem azért is, mert a kitűzött cél elérésére az eszközöket is igyekezett megadni. Az állami főfelügyelet biztosítása, a tanárképesítésnek az állam kezébe tétele, a középiskolák zilált állapotainak rendezése sok helyen az állam segítségével; a különböző jellegű iskolák s az államkormány egymáshoz való viszonyának meghatározása; a főigazgatóságok szervezése s hatáskörük megállapítása; a tanterveknek az országos törvény alapján elkészítése; új középiskolák állítása, a csonka intézetek teljes kiegészítése, alkalmas épületek emelése s felszerelése; a tanárok képzése és képesítése; a nem állami tanárok nyugdíjazása stb. stb. tulajdonképpen mind ezen a törvényen, mint alapon létesítettek. Különösen érdekes a miniszteri jelentésnek az a része, a mely az 1883. év óta történt építkezéseket tünteti fel. Ebből látszik, hogy a legközelebb lefolyt 12 év alatt sokszorosan többet

költöttünk közoktatási intézeteink építésére, mint Mária Terézia óta 100 év alatt, mert az építkezések összes költségei 7,867,838 ftra rúgnak. Különben a középiskolák régebbi anyagi állapotáról nincs elég megbízható adat.

Maga a vallás- és közoktatási miniszter, a ki pedig jelenleg a statisztikai adatok halmazából vonja le igen sokszor nem épen helyes következtetéseit, még régebbi középiskoláink számának megállapításánál nem tartja épen megbízhatónak sem *Fényes Eleknek* 1835-ben tett feljegyzését, nem még a *Hunfalvy Jánosét* sem, a kinek állítása szerint 1864-ben 117 gimnázium és 39 reáliskola volt hazánkban.

Ilyen megbízhatatlannak tartván a régebbi feljegyzéseket, a különböző változások feltüntetésére az 1867, 1883 és az 1895 év adatait hasonlítja össze. Összehasonlításai néhol valóban meglepő haladást mutatnak. Középiskoláink száma 1867 óta 164-ről 189-re emelkedett s még nagyobb az emelkedés, ha a teljes középiskolák számát hasonlítjuk össze, mert míg 1867-ben mindössze 72 teljes középiskolánk volt, addig 1883-ban 103; 1895-ben pedig már 138-ról mondható el, hogy 8 osztályú középiskola, vagy hogy biztosítva van ilyen né fejlődése. Még ennél is feltűnőbb a változás, ha a középiskolák jellegét tekintjük, mert

	1867.	1883.	1895.
Az állam rendelkezése alatt volt . . .	18	41	60
Az állam vezetése alatt (kath., községi, alapítványi)	74	75	68
A gör. kel. egyház alatt	3	4	4
Az ág. ev. „ „ „	33	28	25
Az ev. ref. egyház vezetése alatt . . .	32	28	28
Az unitárius „ „ „	4	2	2

Ezekből az adatokból látszik, hogy középiskolai oktatásügyünk vezetésére az államkormány évről-évre nagyobb befolyást gyakorol s ez a befolyás az államsegély igénybevételevel fokozatosan növekszik, mert hiszen az autonóm felekezeti főhatóságok alatt álló középiskolák közül eddig 23 kérte ki az állam segítségét s 36 van olyan, a mely ezt még eddig igénybe nem vette.

Középiskoláink territorialis helyzetéről, valamint a középiskolák számáról a területhez és a lakossághoz viszonyítva, szintén érdekes összeállítást készített a miniszter. Ebből kitűnik, hogy a 63 megyei székhely között még 13 van olyan, melyben nincs középiskola s négy olyan, mely még csak polgári iskolát sem állított, sőt a 20,000-nél népesebb lakosságú városaink között is találunk hármat, mely csakis négy osztályú polgári iskolával rendelkezik. Hazánkban, átlagvéve, minden 1504 négyszög-kilométerre s minden 81,466 lakosra jut egy középiskola, a mi ha más, különösen a szomszéd államok e nemű viszonyait tekintetbe vesszük, még eléggé megnyugtató. Olaszországban 188 km²re s 19,895 lakosra, Szászországban 268 km²re s 62,548 lakosra, Bajorországban 496 km²re s 36,568 lakosra, Poroszországban 696 km²re s 53,700 lakosra, Ausztriában 1177 km²re s 93,707 lakosra, Szerbiában 1867 km²re s 83,152 lakosra, Romániában 3195 km²re és 122,900 lakosra jut egy-egy középiskola.

Elszomorítónak s bosszantónak tartjuk a miniszteri jelentésben azt a feltűnő adatot, hogy az 1883. XXX. t.-cikk rendelkezése dacára is még mindig van hazánkban 4 olyan középiskola (a balázsfalvi, naszódi, brassói gör. keleti gimnázium és alreáliskola), melyben a tanítás nyelve kizárólag román és 7 olyan, melyben német. Ez utóbbiak közé tartoznak: a nagyszebeni, medgyesi, szászrégeni, besztercei, szászsebesi, segesvári ág. ev. gimnáziumok és a nagyszebeni ág. evang. reáliskola.

A középiskolák osztályainak száma az 1895. évben

1389 volt, tehát 23-mal több, mint az előbbi évben s 159-el több, mint 1885-ben. Különösen sokat szaporodott a *párhuzamos osztályok* száma, mert 10 évvel ez előtt még csak 53 párhuzamos osztály volt összes középiskoláinkban, míg a miniszter utolsó kimutatásakor már 126. Ezekből ev. ref. iskoláinkra 11, míg az ágost. ev. középiskolákra csak 2 esik. Van egy pár tanintézet, melyben a körülmények kényszerítő hatása alatt már 5--7 párhuzamos osztályt kellett felállítani. Azoknak, a kik a párhuzamos *osztályok* felállításától olyan sok jót várnak, ajánljuk megszívlelés végett a miniszter következő nyilatkozatát: »A párhuzamos osztályok enyhítenek ugyan azon a bajon, a mely az osztály zsúfoltságából ered, de ha egy intézetben sok párhuzamos osztály van, akkor egyrészt jelentékenyen megnehezül az iskolában a fegyelem fentartása, nehézkessé válik a tanulmányi felügyelet és az egész adminisztráció; másrészt pedig magasabb osztályokban áll elő rendszerint olyan torlódása a tanuló ifjúságnak, a mely a kellő tanulmányi eredmény elérését veszélyezteti. Ezért, bár a közoktatási kormány mindenütt megköveteli a középiskolai törvény 17 §-a értelmében a párhuzamos osztályok felállítását, de ott, a hol a párhuzamos osztályok száma 3 vagy ennél több, a zsúfoltságából eredő bajok végleges orvoslását csak is helybeli, vagy környékbeli új középiskolák, esetleg más fajta iskolák felállításától reményelhetjük.« Valóban nem kell csak egy pillantást vetnünk az egyes intézetekbe bejegyzett tanulók számára, hogy a miniszter aggodalmát alaposnak találjuk, mert a feltüntetett adatok arról győznek meg, hogy több intézetünk volt olyan, a melyben a párhuzamos osztályok túltömöttsége is beállott, mivel a más iskolából kisorult tanulók ezekben kerestek menedék-helyet s így több helyen újra bekövetkezett a régi, most már betegesnek mondható állapot: az *intézetek túlszűfolttsága*. Mert hiszen azt csak nem tartja talán senki sem egy intézetre nézve kedvezőnek, a mi Szegeden látható, hogy az I. osztály három külön osztályból áll s a párhuzamos osztályok mindenikében 64—64 tanuló van bejegyezve, s a II. a) osztályba 70, a II. b) osztályba pedig 66 tanuló iratkozott be. Ilyen túltömöttség állott be a debreceni ev. ref. főiskola gimnáziumának I. és II. párhuzamos osztályaiban is. Hát azt ki tartaná a mai korban egészséges állapotnak egy középiskola életében, hogy a nagyobb számú párhuzamos osztályok folytán a budapesti VII. kerületi állami főgimnáziumnak 1051, a budapesti V. kerületi állami főreáliskolának 792, a szegedi gimnáziumnak 789, a debreceninek 766, a budapesti V. kerületi főgimnáziumnak 710 növendéke volt az 1894—95 iskolai évben.

Az összes bejegyzett tanulók száma 52,979 volt, melyből csak 9602, tehát az egésznek 18%-a járt a reáliskolákba. Egy év alatt 1751-gyel szaporodott középiskoláink növendékeinek száma. E tekintetben 1867 óta, három-négyévet leszámítva, folytonos emelkedés mutatkozik. 1867-ben 36,569. 1883-ban 40,711 látogatója volt a két fajta középiskolának. A növekedés feltűnőbb az 1883. törvény meghozatala óta, mert évenként átlagosan 2-8% a szaporodás. Nagyobb hullámzást 1869-től 1874-ig lehetett észrevenni a két fajta középiskolánál, mert ez alatt az idő alatt a gimnázium növendékeinek száma folytonosan apadt, a reáliskoláké pedig fokozatosan emelkedett; ezt az emelkedést azonban visszaesés követte egész 1885-ig, de azóta ismét helyreállott a régi viszony a két intézeti ág növendékeinek számában 1890-ig, midőn a görög nyelvi törvénycikk hatása alatt újra nem várt szaporodás állott be a gimnáziumokban.

(Polyt. köv.)

Buza János.

Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár beköszöntő előadásából.

— Sárospatak 1896. október 16-án. —

Mélyen tisztelt Tanári Kar!

Nemes Tanuló Ifjúság!

Azon szívélyes és lelkes szavak után, melyekkel Önöknek bemutattattam, hadd rójjam le mindennek előtt a kegyelet adóját azon Nagyunk iránt, ki férfi korának delén történt gyászos elhunytával oly fájó sebet ütött azoknak szívére, kik vonzó, szeretetreméltó személyiségét környezték s a kik munkás életét, alkotó szellemét ismerve, annyi szép reményt láttak vele együtt korai sirjukba szállani. Korán elköltözött, kedves halottunk! pihenj csendesen, zaklatott élet után néma sírban; porhüvelyedtől s a testi kínoktól immár megszabadult nagy szellemed pedig lebegjen felettünk!

A múltak' gyászos emlékei közül a jelenbe visszazsállva, első szavaim a hála és köszönet szavai legyenek jogakadémiánk tisztelt s őszintén szeretett ez idei ifjú dékánja iránt lelkes és lelkesítő szavaiért s a tudomány ama felkent papjaihoz, a kik nemes lelkők által vezéreltetve, engem megjelenésökhöz megfeszíteni kegyesek voltak, meggyőződést szerzendők közvetlen megfigyelésök útján arról, vajjon amaz előlegezett jóindulat és bizalom, melylyel az ő előkelő s tiszteletet gerjesztő körükbe emeltetem, záloga lehet-e oly reményeknek s várakozásoknak, melyek egy ily nehéz, és sok odaadást, körültekintést igénylő, de szent elhatározással, szorgalommal s jóindulattal megoldható magasztos feladathoz fűződnek?! Kétszeresen érzem e feladat komoly s nehezen megoldható voltát akkor, ha figyelembe veszem, hogy mennyivel csekélyebb vagyok azoknál, kik hasonló feladatot tűztek ki maguk elé s annak jó részét meg is oldották: az érett ifjúság legmagasabb, az életre előkészítő kiképzését. Bizonyos szent félelem fog el, ha feltekintek azokra, kikben erő és tehetség oly nagy mértékben van meg nemes hivatásuk betöltésére s ha elgondolom, hogy én hasonló feladatra nem egyenlő fegyverekkel vállalkoztam, félelmem és bátortalanságom teljesen igazoltnak tűnhetik fel.

De van egy bátorító tudat, egy, — az övékével teljesen egyenlő fegyverem, melylyel reménylenem lehet, hogy — ha nem is, mint ők, oly nagyszerű és fényes, — de teljes diadalt arathatok az előttem álló nehézségeken s ez a fegyver, ez a biztosíték: őszinte, igaz lelkesedésem. Ezzel igyekszem áthidalni azt az űrt, mely erő és tehetség dolgában közöttünk tátong és édes reménnyel, vágyódással tekintek a jövő elé, melyben büszke homlokkal állhatok elébük s beszámolhatok nekik s mindazoknak, kiknek gondját képezi főiskolánk szellemi tőkéje, virágzása, a reám bízott talentumokkal való sáfárkodásomról. Addig pedig, míg eme boldog idő elérkezend, jóindulatú várakozásukat s a bizalom további fentartását kérem és tisztelettel kérem egyúttal azt, hogy első előadásomat meghallgatva, ne vonják meg tőlem sem ezen alkalommal, sem a jövőben mindig hálával fogadandó, jóakarató, de szigorú bírálatukat, a tapasztalt hiányok, fogyatkozások feletti böles észrevételeiket s szíves útbaigazításait! En ígérem, hogy azokat mindig köszönettel befogadva, legjobb tudomásom és tehetségem szerint igyekszem a kívánalmaknak megfelelni s a bizalmat bizonyos

sággal kielégíteni. Vajha lenne erőm is oly nagy és szilárd, mint buzgóságom és akaratom!

És most önökhöz fordulok, ifjú barátaim! A mint azoknál, kikhez az imént fordultam, a tudománynak nemcsak bőséges mértékét, de igaz szeretetét tapasztalhatjuk; úgy önöknél is valódi tudományszomjat, tudásvágyat, a tudománynak önmagáért való szeretetét reménylem és várom s javarészt önökön, az önök buzgalmán fordul meg, hogy feladatokat megoldhassam s nyújthassam önöknek azon ismereteket, melyek szaktárgyaim körébe tartoznak s melyeknek elsajátítása önöknek nemcsak lelki táplálékot, lelki eledelt, de az életben jórészt megélhetést, testi kenyeret is fog majd nyújtani, biztosítani. Ezen alapos s vajha soha el nem halványuló reményem érzetében üdvözlöm önöket; fogadjanak szívesen, tekintsenek reám mindig bizalommal, hiszen a bizalom fél siker az eredményhez. Ha valami kérdésben kételyeik támadnának, forduljanak hozzám teljes őszinteséggel s én az ismeretek elsajátítására, tisztázására irányuló eme törekvésükben kész örömet támogatni fogom önöket s ebből látandom meg, hogy tárgyam vonzódásra, érdeklődésre talált.

Feleslegesnek s önökkel szemben helyén valónak sem tartom magukviselte s erkölcsiségük tekintetében útbaigazításokat adni; hiszen már kifejezést adtam azon reményemnek, hogy ez irányban teljesen megnyugtatóva lehetek s kiforrott lelkű, megállapodott irányú, öntudatos, a jót és szépet kedvelő, erkölcsileg kifogástalan ifjakkal állok szemben; s meg lehetnek győződve, hogy emez alapkövetelmények birtokában mily könnyű s élvezetes lesz majd emez újabb ismereteik elsajátítása is. És habár igaz, hogy „non possumus omnia omnes“ s nem egyforma mértékkel osztattak ki a tehetségek, de azoknak, — kik idáig feljutottak, hova önök — mindegyikénél meg van a képességnek oly foka, hogy kellő igyekezet mellett, ha nem is valamely széles és részleges, de a főbb, alapvető s nélkülözhetetlen ismereteket megszerezheti.

A mi a közöttünk leendő viszonyt illeti, én azt bensőnek, szeretetteljesnek s őszintének óhajtom és hiszem; mert hol lehetne helyén valóbb a bensőség, mint tanító és tanítvány között? Hogy a bizalom bizalmaskodássá ne fajúljon, arra nézve önökben is, enmagamban is biztosítékaim vannak. Folyton figyelemmel kísérem munkálkodásukat, szorgalmukat, jóra, nemesre, irányzott törekvésüket; de ha, a mi igen nagy fájdalomra szolgálna, közönyt, érdeklődés helyett hiányt, hanyatlást vagy plane rossz akaratot tapasztalnék, — quod Deus avertat, — a köz- s az önök érdekében kellő súlylyal s kíváncsian szigorral lépek fel; a tartandó colloquiumokon és vizsgálatok alkalmával objective s bár jó akaratral, de kellő szigorral igyekszem meggyőződést szerezni munkálkodásom sikeréről, szorgalmuk, törekvésük mértékéről, eredményéről s higgyék el: bármily rosszúl fog is esni talán akkor önöknek e szigor, de annál nagyobb bizottsággal állhatván meg és által az élet küzdelmei között: — ha szívök nemes és tiszta, csak hálával s mint önérdekükben történt dologra fognak arra visszaemlékezni. Mert a mint csak a jóakarátú szülei szigorban nevelt gyermekből lehet jóra fogékony lelkű ifjú: úgy csak a szigorú ellenőrzés alatt álló, szakpályára készülő ifjúból válhatik tettekre kész állampolgár s lehet ismeretei, szelleme által önmagának, másoknak, és az államnak hasznos. Igen az államnak! S kétszeres reménnyel, vágyódással tekint ez az állam, ez a sokat szenvedett haza önökre, magyar Jogászfijúság! Hisz a mi őt eddig annyi vész között

fentartotta, hogy szinte „Isten csudája, hogy még áll hazánk,“ nem annyira a nyers erő, a fegyver, hanem a jog, az igazság hatalma volt. Mily szép, mily nemes, mily hazafias azoknak hivatása, életcélja, kik a jogot és igazságot tanulják megismerni! Mennyivel szebb, magasztosabb, életbevágóbb, hazafiasabb a magyar jogásznak hivatása, mint más szerencsésebb nemzetek jogászaiknak! Azért oly erős, oly nagy a magyar nemzetben az igazság szeretete, mert történetünk szülte igazság az, hogy jogász-nemzet vagyunk. Nekünk már a vérünkben van mintegy a jog és igazság érzete, szeretete, s azt csak jobban ki kell fejlesztenünk magunkban. S a jognak, igazságnak tőlünk oly gyakran s hosszú időközön át történt elvonása okozta azt, hogy azokat mindig szomjuhoztuk, s a jog és állam fogalma számunkra nem csak az ész parancsa szerint, tudományos definiciókban létezik, s létezett, hanem annak melegét, jóságát teljesen át-érezzük, énkünkkel e szent fogalom teljesen összeforrt. Mi érezzük, tudjuk, hogy „a nagy világon e kívül“ nincsen számunkra hely s ez a föld az, melyen élünk, halnunk kell.“

Ezért oly idegen s megemészthetetlen egy igaz magyar, főleg egy magyar jogász előtt ama törekvés, mely, sajnos, épen napjainkban annyi embert az államiság, az állami lét megdöntésére sarkal; igen, mert azoknak, ama nemzet fiainak hazájuk teljesen soha el nem vezett, s nem érezték a hontalanság, az állami lét hiányának iszonyát. Úgy vannak vele, mint a bőségben élő ingyenc, ki nem érzi a nélkülözés, a „nincsen“ kínjait s a létezőt, mivel az meg van, ki nem elégitőnek találja, kritizál, válogat, becsmérel. De jusson nyomorba, érezze az éhség sorvasztó kínjait: óh akkor reszkető kézzel nyúl az első feléje nyújtott s esetleg nem épen étvágy-gerjesztő falat után.

De talán kissé messze elkalandoztam kitűzött célomtól s felesleges is önökben ez úton ébren tartani tudományunk iránti buzgalmukat, lelkesedésüket; hiszen önökben, magyar jogász ifjak, megvan, meg kell lenni éppen a most kifejtett indokból is a jog és igazság iránti érdeklődésnek, az állam, a haza iránti szeretetnek. Lobogtassák is szíveikben folyton a hazaszeretet szent tüzét s akkor a jogot és igazságot, nemzeti létünk megvédelmezőit szintén szeretni fogják. En igyekszem önöknek hazafias, nemzeti szellemben előadni azon tárgyakat, melyeknek ez időszaki szaktanára vagyok és pedig főiskolánk százados hagyományainak megfelelően, a protestáns szellem által inaugurált szabad irányban. Mert jól tudhatják önök azt is, hogy a protestantismus léte és szelleme mennyire össze volt forrva folyton a magyar állam életével, szellemével s így a jog és igazság szent eszméivel is. Legyenek tehát buzgók az igazság keresésében, lankadatlanok a munkában, kitartók a szükséges és hasznos ismeretek kutatásában; egyházunk szerelmét s az Isten félelmét őrizték meg jóra fogékony szíveikben, mert „az Isten félelme a bölcsesség kezdete.“ Csak így, ekképen felvértezve válhatnak majdan hazánk képzett, hasznos, jogszolgáltatató, jogvédő s annak kormányzati gépezetébe beilleszkedő, abban szorgoskodó munkásaivá. S ha eme hazafias feladatot úgy önök, mint széles e hazában a többi főiskolákban buzgólkodó polgártársaik megvalósítják, akkor valóra fordul az is, mit hazánk legnagyobb szónoka mondott a veszélyben forgó haza megmentésére kész nagyjainknak, hogy „Magyarországot a pokol kapui sem döntendik meg“

Isten áldja meg, Isten vezérelje önöket nemes munkájukban úgy e szent falak, e főiskola falai között, mint ezeken kívül az életben, mely tette, munkára hív s mindig készen találja önöket, ha felhangzik a szózat: „Hi a haza.“ S a hosszú tettekben tündöklő pálya végén, egy munkás élet végső perceiben mindegyik elmondhassa önök közül a böles göröggel: „úgy éltem, mint halálom óráján kívánom, hogy éltem volna.“

Fel tehát, magyar ifjúság, előre Isten, a haza s a jog és igazság nevében!

KÖNYVISMERTETÉS.

Előadások a keresztyénség erkölestanárol.

Irta: Dr. Luthardt H. E., fordította: Csiky Lajos.

(Vége.)

Az állam eredetét is vizsgálódása tárgyává teszi, de itt sem a modern tudományos buvárlat eredményét nézi, hanem az észjog adatait. S bizonyítékul hivatkozik a szentírára. Én a szentírást, mint a vallásos igazságok, vallásos élet kútforrását igen nagyra becsülöm, de hogy sociologiai kérdésekben is útmutatóul tudna szolgálni, nem hiszem, s hibáztatom az oly embert, ki azt ennek alapján a visszautasítás szégyenének kiteszi. Luthardt szerint az állam nem a családból eredt, nem szerződés útján támadt, nem is erőszak útján jött létre, hiszen épen azért vannak az államok, hogy az emberi dolgok ne az erőszak, hanem a jog alapjára helyeztessenek; tényleg és történetileg a jog képezi az államok alapját (147 l.). Hát bizony téved Luthardt, nem a jog, hanem a szükség volt az államok alapja; jogról akkor az embereknek még fogalmok sem volt; a szükség fűzte össze a hordákat törzsekké s a törzseket nemzetté a kiválás törvénye szerint; az életrevalók egyesültek, az ellenkezők elpusztultak. Az észjog alapíthatja ma az államot a jogra, ennek védelmében láthatja annak létokát, de a történelmi korszak elején más tényezők voltak irányadók. „Az őseredeti jogrend alapján, — mondja tovább — a melyre Isten a bűnös emberi életet azért helyezte, hogy megóvja az önkénytől, emelkednek a különféle történelmi jogszabályok“, stb. Én ily őseredeti jogrendet nem ismerlek; bűnös ember őseredetileg nincs, mert a bűn fogalma a civilisatio magasabb fokát föltételezi.

Túlzott és elfogult az az állítása: „Mint mindenik emberi viszonyt, a barátságot is a keresztyénség teszi igazivá és tökéletessé“ (216 l.), még inkább a következő: „vallásos dolgokban való ellentét mellett nem állhat fenn barátság“ (343 l.); az elsőt már az ókor megcáfolta, utóbbit a mindennapi élet számtalan esete megcáfolja.

Képtelen az ilyen érvelés: „Megengedhető-e a fényűzés? Isten maga fényt űz akkor, mikor a mezőt virágokkal ékesíti fel és Jézus is megengedte a fényűzést, mikor Máriának Bethániában megengedte, hogy őt megkenje“ (344 l.).

Schillerrel együtt Luthardt is rabszolga-morálnak nevezi (56 l.) a kötelességen, az ellenálló hajlam feletti uralom alapuló morált. Az kétség kívül szebb, ha a szabad vonzalom vagy önkéntes hajlam is csatlakozik a kötelesség parancsolta tethöz, illetőleg vonzalomból, szeretetből tesszük a jó cselekedetet; de hát a hol a hajlam, a vonzalom hiányzik, (péld. mikor arról van szó: szeressétek ellenségeiteket!) hogyan főgunk erkölcsi szép tettekre jutni, ha nem akarunk a rabszolga-morálba esni?

Sehogy, vagy pedig beleesünk ebbe; s Luthardt csakugyan ez utóbbi utat választja a logika nagyobb dicsőségére! A 169. lapon azt írja: „Akkor már (ha t. i. új felsőség lépett a régi helyére), ha tán nem szívesen is, de kötelességből és lelkiismeret szerint az új felsőségnek kell engedelmessékednünk!“

Kétértelmű e tétel igazságában: „A keresztyénségnek még ellenségei is az evangéliomnak köszönik a magok morálját (21)“; nem merném egészen aláírni ezt az állítást sem: „A régi világ tönkremenetelét első sorban az a romlás okozta, mely a két nem egymás közti viszonyában kifejlődött (38)“. Szőrszálhasogatásnak tartom a *kultúra* és *műveltség* egymástól való megkülönböztetését (207); Rousseau-féle félszeg felfogás nyilatkozik meg eme szavaiban: „Boldogabbaknak nevezhetnők azokat a népeket, melyek szunnyadó szellemi állapotukból nem ébredtek még föl, és még nem jutottak ama kérdések és szükségletek tudatára, melyek csak gyötrelmet képezik az embernek, ha nem a mennyhez fordul feleletért (223 l.).“

Helyes és szép dolog, a mit a 198. lapon a vallás és tudomány viszonyáról mond, midőn elismeri a tudomány teljes jogosultságát a vallással szemben, sőt szerinte a ker. vallás egyenesen a tudományra van utalva. Kár, hogy a 85. lapon önmagával ellentétbe jön s itt megtagadja a tudományt az, hogy a szentírást kutatás tárgyává tehesse. Pedig ha a vallást és az erkölcsiséget egymástól elválasztani annyi, mint magának az embernek egységét széttépni (18), — a vallásos és tudományos felfogás se választható szét egymástól, annak is egységesnek kell lennie. Okosan beszél a determinismus és indeterminismus viszonyáról (241); nagyon szép és megszívlelendő a keresztyénség és a művészet közti viszonyról szóló részlet (198, 328—339 l.).

* * *

A mű második s az elsőnél némileg kisebb része a *Jegyzetek*. Irodalmi utalások, a forrásművek s megoldasandó munkák felsorolása, egyes vitás pontok részletezése, ellentétes vélemények bírálása s cáfolása, hasonló vagy rokon nézetek idézése: ezek teszik e jegyzetek tartalmát. Vegyes érdeklődéssel, de talán több bosszúsággal, mint élvezettel olvassuk ezeket; igen, mert azt kell látnunk, hogy az a gazdag irodalom, a mit szerző felsorol, az a sok könyv, a melyekre támaszkodik: csupa elavult historia, melyek boldogan szunnyadoznak a könyvtárak porlepte polcain, de a melyeket ma már nem lapozgat senki. Ezek megjárták, esetleg uralkodtak a gondolkodás fölött ezelőtt 25—30 esztendővel, de ma már jórészt csak historiai érdekekkel bírnak. Az idézett s felhasznált források $\frac{9}{10}$ -ed része az 50 es és 60-as évekből való; újjainkon elszámálhatnók azokat a műveket, a melyek a 70-es és 80-as évekből valók, a melyeket tehát a szerző utólag, a későbbi kiadások alkalmával toldott művébe. Mintha az utóbbi 25 év német s általában tudományos irodalma nem léteznék, vagy nem hozott volna létre minden szakban tanulmányozásra érdemes műveket, — szerző teljesen ignorálja. Így aztán nem csodálkozhatunk, ha annyi sok nézetével, felfogásával hátul kullog, elmaradt a mai tudományos vívmányoktól. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy a XIX. század oly előkelő philosophusáról, mint A. Comte, egy negyedrangú munka után, meglehetősen gyarló és fogyatékos képet ad (233 l.).

Sajnáljuk, de forrásai $\frac{9}{10}$ -ed részét elavult s jó részben használhatatlan műveknek kell nyilvánítanunk, melyek inkább félrevezetni, mint útbaigazítani alkalmasak a teljesen azokra bizakodó olvasót; s nem ajánljuk senki nek, hogy ezekből merítsen az egyes tárgyalt kérdésekre nézve bővebb felvilágosítást. Mi nem azt akarjuk tudni, hogy mint vélekedik egyes kérdésekről (péld. a ház-

ságról, államról, stb.) az észjog, illetőleg Trendelenburg, hanem azt, hogy mint vélekedik azok felől H. Spencer, Taine, Wundt, Lubbock, stb. Szerző még csak azt se tette meg, hogy az egyes kiváló művek legújabb kiadásait idézné; nem, a 60-as években megjelent kiadásokat idézi, pedig az nem sok fáradságába került volna, s műve használhatóságára és az olvasó tájékoztatására előnyös lett volna. Idézett forrásai vagy jóravaló munkák, s ez esetben tovább éltek s újabb kiadásokat is megérték, — vagy ma már elavult, forgalomból kiment dolgok, s ez esetben nem érdemlik meg a figyelembe vételt.

Összefoglalva véleményemet Luthardt művéről, szerintem megüért nem volt méltó idegenbe fáradni s azt az Irodalmi Társaságnak lefordíttatni; ilyen munkát hazai szakembertől is bátran kaphatott volna, sőt *különbet* is!

* * *

A mi a mű fordítását illeti, azzal, Szóts Farkas átdolgozása után, általában meg lehetünk elégedve, sőt az első rész (a felolvasások) határozottan dicséretet érdemel, oly gördülékeny, síma, könnyed; — úgy olvassuk, mintha eredeti szöveg volna; a jegyzetek már egy kissé nehézkesebbek, de meglehet, hogy ennek a német szöveg az oka, minthogy nagyobb részt egyes munkákból kikapott részletekből áll. Midőn ezt elismerjük, egynéhány — bár kisebbrendű s kevés számú — hibájáról is meg kell emlékeznünk.

A fordító több helyt olyankor is használja a már határozó szót, midőn az fölösleges, midőn azt a magyar nyelv természete nem kívánja (péld. 54. l. 6 sor, 59. l. 6 sor, 60. l. 18 sor, 74. l. 19. l. sor, 151. l. 11 s.); én elhiszem, hogy ez benne van az eredetiben, de talán nem szükséges mindent lefordítani. Az ó-kori morál *erényei* közt két helyen is említi az *igazságot* (60. l.); nem tudom, a szerző vagy a fordító téved-e itt, de az erények legmagasabbika, betetőzése az ó-kori morálfelfogás szerint a *δικαιοσύνη* (*igazságosság*). Nem magyaros ez a kifejezés: „mindnyájunkhoz közel áll az, hogy, stb.“ (126); ez ilyenformán fejezhető ki: mindnyájunkban meg van a hajlandóság arra. Schiller költeményének címe nem *Eleuziumi ünnepélyek*, hanem *Eleusisi ünnep*. Nem helyeselhetem, hogy a fordító olykor oly művek címét is magyarul idézi, a melyek nincsenek lefordítva nyelvünkre; ezek a magyar irodalomban nem létezvén, nem is idézhetők magyarul (péld. Martensen: *Keresztyn erkölestana*, Gotha, Besser; v. 243. 245. 255. l.). De más tekintetben se egészen szerencsés az idézetekkel; szerintem pl. ez az idézet: Müller Gyula „Lehre von der Sünde“ (249. l., vagy 253, 317. l.) nem helyes, valamint ez se: „Maga Proud-hon is „Die Sonntagsfeier, betrachtet in Hinsicht auf öffentliche Gesundheit“ című, németre többszörösen lefordított híres művében“ stb. (265 l., vagy 290, 317. l.); itt vagy az eredetiben vagy magyarul kellett volna a mű címét idézni, ha már az is hozzá van téve, hogy németre többszörösen lefordíttatott, — így bámúl az ember rajta, hogy egy német című mű hogyan fordíthatott le németre. Nem helyes: „Es Campanellas *Civitas solis*“ (325. l.), mert ez író neve: *Campanella*, az s a német genitívusi rag, s annak magyarban semmi helye. Lotze művének címe *Mikrokosmos*, fordító mindenütt *Mikrokosmust* ír, valamint *Pascal* helyett *Paskalt* (236. 254. l.). A 237. lap első sorában ezt olvassuk: „Áll ez Kant: *Autonomie der praktischen Vernunft* című művéről is;“ — én Kantnak ily című művéről még nem hallottam.

Helytelen kifejezés fordul elő e mondatban: „Es nincs jog, nincs morál, mely Isten-tudat nélkül felfogható, *hagyján*, hogy létesíthető volna.“ E szónak *hagyján*, itt semmi értelme sincs. Nem lévén kezeim közt

az eredeti szöveg, nem tudom megállapítani, melyik szót adta vissza azzal a fordító; úgy sejttem, a *geschweige* szót, de annak itt az az értelme: *annál kevésbé*. Hibás ez a mondat is: „De a léleknek és a kedélynek sokféleképen mozgásba hozott egyéni *élete* csak a színek és a fény *művészetét* volt képes teljesen feltüntetni“ (330 l.). Itt a fordító az alanyt tette tárgygyá és megfordítva. Nehezen érthető e kifejezés is: „Az oberammergaui passiói játék mellett *minden további nélkül* bajos a felelősséget elvállalni“ (336. l.). Az *ohne weiteres* megjárja a németben, de a magyarban semmi értelme.

Végül nagyon sajnálom, hogy a fordító nem érezte szükségét annak, hogy a szerző egy-egy ferde megjegyzését a jegyzetben helyreigazítsa, az elavult forrásművek helyett az olyanoknak, a kik az itt tárgyalt kérdések iránt érdeklődnek s azokat bővebben is óhajtanák tanulmányozni, újabb s a mai tudomány álláspontjának megfelelőbb műveket soroljon elő, s végül, hogy az egyes jóravalóbb műveknek legutolsó kiadását igtassa ide. E tekintetben annyira meg indolentiája, avagy annyira nem mer a szerzőn változtatni, hogy még az apologetikai előadásoknak is csak 10-ik, illetőleg 5-ik kiadásait említi, holott az első sorozat már 11-ik, a második 6-ik kiadásban forog közkézen. De hát mikor úgy találta az eredetiben, hogyan lehetne azon változtatni?

A mű bolti ára (1 frt 50 kr) eléggé jutányos.

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Újabb és újabb mellőztetésünk.** Az új igazságügyi palota felavatása nagy ünnepélyességgel történt meg f. hó 20-án. A meghívottak úgy néztek rá az országházzal szemben lévő új palotára, mint ezredéves létünk egyik nagy emlék-művére s úgy üdvözölte azt az igazságügynek mostani minisztere is, Erdélyi Sándor. Az épület 3¹/₂ millió forintba került; azért ennyibe, mert — mint a miniszter elejtette — ők belátták azt, „hogy a hely, a hol kimondatik, fényét és súlyát emeli az igazságnak.“ A fényes épület felavatására sokan voltak egybe hívva az előkelőségek. Ott voltak a miniszterek, államtitkárok, a legfőbb bírák, az egyetemi tanárok, a város képviselői, a rendőrség feje, s ott volt *Császka György kalocsai érsek* is; és mikor az üdvözlő beszédek elhangzottak s a záró kőbe az emlékokmányt elhelyezték s a király a 3-as kalapácsütést elvégezte és a főhercegek is teljesíték ebbeli tisztöket: akkor előállott Kalocsa érseke és a záró követ megáldotta! Kerestük a napi lapok által közölt díszes névsorban a többi felekezetek papi képviselőit, de nem találtuk. Az igazságügyi palota felavatásánál is igazságtalanság történt tehát velünk a Bánffy aegise alatt, ebben a millennáris nagy esztendőben, a képviselő választások küszöbén! A pozsony-dévényi várhegyen épült ezredévi emlékműnél sem történt különkül. Ott ugyanis f. hó 18-án *Boltizár János* püspök, érseki helynök mondott csendes misét, a többi felekezetek pedig (az ág. evangélikusoké is, a kik pedig ott jó erőben vannak!) — ünnepélyesen mellőztettek — a vallásegyenlőség nagyobb dicsőségére!! A brassói ezredévi emlék-ünnepélyen ott volt ugyan 3 prot. püspök is, de nem jutott egyéb szerepük, mint pohárköszöntőt mondani a fehér asztalnál, a mi pedig még sem eléggé hivatalos kifejezése a vallás-egyenlőségnek!

— **Számadás.** A sárospataki Tompa-szoborra az Irodalmi-Önképzőtársulat által rendezett felolvasó estélyek

jövedelmeiből s az áldozatkész nagy közönség adományaiból *befolyt összesen*: 1528 frt 23 kr. *Kiadás* volt: Holló Barnabás szobrász úrnak: 1146 frt. 11 kr. talapzat ára: 445 frt., talapzat fek-bére, beszállítása s felállítása, valamint az aprólékos kiadások együtt véve: 117 ft. 24 kr. a *túlkiadás* tehát: 180 frt. 12 kr., a melyhez számítandó lesz még a szobrot körülvevő vasráczozatért járó összeg is. A midőn e nyilvános számadást közzéteszem, elengedhetlen kötelességemnek ismerem az „Irodalmi Önképző Társulat” nevében a nagy közönség iránt érzett hálámnak kifejezést adni ama páratlan áldozatkészségért, a melylyel a szép emlékmű megteremthetését elősegíteni kegyes volt. Az eddig közölt adományozási névsor pótlásául felemlitendőnek tartom, hogy október 4-ike óta is adakoztak szobrunkra, még pedig: Dr. Lengyel Endre 5 frtot, Nemes Lajos 2 frtot, Terhes Margit 1 frtot, Csizmadia Jenő 1 frtot és Szentimrey Gyula 5 frtot. Fogadják egyenként és összesen a társulat hálás köszönetét. Sárospatak 1896. október 16. dr. Tüdös István, az „Irodalmi Önképző Társulat” ez évi tanárelnöke.

— **Nyilvános köszönet.** Mindazoknak, a kik a sárospataki ev. ref. egyház okt. 3-án és 4-ikén tartott ünnepélyének fényét szíves részvételükkel emelni kegyesek voltak, az ev. ref. egyház híveinek nevében, e helyen is hálás köszönetet mondunk. Sárospatak, 1896. okt. 20. *Bálint Dezső*, ev. ref. lelkész. *Buza János*, főgondnok.

— **Lelkész-beigatás.** Antal Gábor, dunántúli ev. ref. püspök, mint elválasztott komáromi lelkész, f. hó 18-án foglalta el új állomását, a Papp Gábor megüresedett helyét. Ácsról szombaton érkezett meg s a vonatnál nagy közönség és disz-banderium várta s Konkoly Thege Béla főgondnok üdvözölte. A beigatást vasárnap Veres Ede, a komáromi egyházmegye esperese végezte, a mi után az elválasztott lelkész elmondta beköszönő beszédét s mint a felekezeti béke és társadalmi egyetértés képviselője a nem protestánsokat is tiszteleltre hangolta maga iránt. Isteni tisztelet után a küldöttségeket fogadta. A róm. katolikus egyház, a melynek plebánosa a néppárt szervező Molnár-kanonok, az egyházpolitikai törvények első vértanúja — távollétével tündökölt. A vármegye és a város nem-különben. A tisztelgések után diszebed volt. A komáromi egyház boldog, hogy újra püspöke van. Boldogsága tartson sokáig!

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése.** folyó hó 17-én kezdődött meg s több napon át tartott. *Szász Károly* mellett a gyengélkedő Tisza Lajos helyett gr. *Ráday Gedeon* foglalta el a világi elnöki széket. A püspöki ima után *Koncz Imre* emlékezett meg *Szász Károly* és *Szilády Áron* kitüntetéséről, melyet a kerület is jegyzőkönyvében örökölt meg. *Lévay Lajos* aljegyző eskü-letétele után 4 fiatal lelkész vétetett fel az egyház szolgálatába, a kikhez Szász püspök hatásos beszédet intézett, kibocsátván őket a lelkesi teendők végzésére, a *házasságkötés kirételével*. A püspöki jelentés egyik főpontja az *egyházpolitikai törvények végrehajtásának* eredményeivel foglalkozott, s reflectálván a néppárt, illetőleg a kat. papok mozgolódására, kik az új törvény revízióját sürgetik, mintegy tiltakozásul kijelenti, hogy „a természet törvényei szerint azonban a vizek nem folynak vissza-felé. E törvények rég érzett szükségét pótolnak, régen uralkodó visszáságokat szüntetnek meg s a dolgok folyását rendes mederbe terelték. A reactionnak nem fog sikerülni ezt a medret a hegyoldalnak fordítani. A törvény fenmaradását a haza, a szabadság, a jogegyenlőség szeretete kívánja.”

Felmerült a gyűlésen 3 egyházmegye felterjesztése folytán az a kérdés, hogy vajjon a tanítók lehetnek-e anyakönyvezetők. A püspök véleménye szerint az anyakönyvezetők megadható a tanítónak, ha arra a presbiterium és az esperes ajánlja; alkalmazható a lelkész-képesítéssel bíró, de a lelkesi pályáról lelépett egyén is. — A püspök jelentésében némi aggodalommal emlékezik meg a népiskolák részére igénybe vett és mindig nagyobb mértékben igénybe veendő államsegélyről, mert attól fél, hogy e miatt híveinkben az áldozatkészség és az egyházakhoz való ragaszkodás csökkenni fog. Vasárnap papszentelési ünnepély tartatott. Fontosabb tárgya volt a közgyűlésnek még a kecskeméti tanári karnak a tanári fizetések rendezése tárgyában készített memoranduma; a dunamelléki tanárok gyámintézeti vagyonának felosztása, mely szerint az özvegyek és árvák jutalékára 38,000 frt, a theologiai tanárok részére 28,000 frt, a középiskolai tanárok részére 18,000 forint adatik ki. A segélykérvények letárgyalása után a jogügyi és gazdasági bizottság jelentését tárgyalták. Az ügyészi és bírtokkezelő állást különválasztották.

— **A sárospataki főiskola két új jogtanára:** *Illyefalvi Vitéz Géza* és *Szabó Sándor* f. hó 21-én esküdtek fel a tanári kar közgyűlésében, hol a közigazgató üdvözölte őket szíves Isten-hozottal s kötötte szívükre a sárospataki főiskola és a protestáns-ügy szeretetét. Előadásait már előbb megkezdtek; az első f. hó 16-án, a második f. hó 19-én. Mindkét kezdő előadáson ott voltak az akadémiai igazgató és a jogtanárok általában s az ifjuság majdnem teljes számmal. Mindkettőjüket a jogi dékán mutatta be a hallgatóságnak, örömmel emelvén ki, hogy mindkettőjüket a tanári kar, igazgató-tanács és a kerület egyhangú bizodalma választotta meg. *Illyefalvi Vitéz Géza* hosszabb beszédben fejezte ki a lelket mozgató alkalmi gondolatokat, a mely beszéd lapunk Tárca-rovatában olvasható. Abban az édes reményben, hogy a két ifju tanár méltóképen fogja kiegészíteni főiskolánk jog- és államtudományi karát, — e helyen is szívesen köszöntjük őket.

— **A tanítói nyugdíjalap javára fizetendő 15 kr. beszédese** tárgyában külön rendeletet bocsátott ki a vallás- és közoktatási miniszter a tanfelügyelőkhöz s a törvényhatósági közigazgatási bizottságokhoz, és részletes utasítást adott a tankötelesek után fejenként fizetendő összegek elszámolására nézve. E szerint a rendelet szerint a népiskolák fentartói minden iskolába járó tankötelestől a beíratások alkalmával kötelesek az egész évi 15 krt beszédni s a beszédett összeget legkésőbb a jövő polgári év febr. végéig egy összegben az illetékes kir. adóhivatalnak beszoigáltatni. Tandíjmentesség esetén, valamint a vagyontalan szülők gyermekei után a díj az iskolamulasztási bírságból befolyt pénzből fizethető ki. Felhívja a miniszter a közigazgatási bizottságot arra, hogy a fizetendő összegek behajtása iránt a legerélyesebben intézkedjék. Minthogy pedig az utasításban körvonalozott eljárás legnagyobb nehézségét a 15 kros járulékok fejében fizetendő összegeknek évről-évre való megállapítása képezi, megengedi a miniszter, hogy az iskola fentartók az 1897 évtől 1901-ig bizonyos átalány összeg fizetésével tegyenek eleget kötelezettségüknek. Ezen összeg kiszámításánál az utolsó 5 év iskolátogatási adatai szolgálnak alapul.

Négyes ünnepélyük közbejárdójáról adott tudósításunkból tévedésből elmaradt, hogy *Maklári Pap Miklós*, mint az egyháztanács főjegyzője, a felszentelt három esperesért, *Kupay Dénes* gömői tanácsbíró *Lévai József* egyh. ker. tanácsbíróért üritette poharát.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneni indítványok.” — „Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.” *Buza János.* — „A dogmák jelentősége napjainkban.” — „A felsőszabolcsi egyházmegye gyűlése.” *Szikszay András.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneni indítványok.

(A sárospataki főiskola párhuzamos osztályai és az államsegély. — A tankönyvek és a tanrend. — Confirmatiói emléklapok és confirmatiói catechismus. — Fejes-indítvány.)

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek okt. 4-én, illetőleg 5-én kezdődött őszi rendes közgyűlése is egy az olyan hivatalos gyülekezések közül, melyek hatalmasan tesznek bizonyosságot arról, hogy a magyar ref. egyház él és virágzik a jelenben és élni és virágozni akar a jövőben. Ez a közgyűlés össze volt kötve a kerület 30 éves püspökének, *Kun Bertalannak* ünnepeltetésével, a fényes s nagy multú pataki egyház örömnépével s 26 ifju lelkész felavatásával. E hármasság ünnep bizonyítja kétségbevonhatatlanul, hogy magyar ref. egyházunk él és virágzik, mert e hármasság, magasztos ünnepélyen nemcsak a hivatalos egyházat és egyházi férfiakat lehetett szerencsénk látni, hanem a polgári társadalom, sőt — mondhatjuk — a politikai testületek is részt vettek ebben.

S hogy élni és virágozni *akar* a jövőben is, arról az okt. 5-iki és 6-iki kerületi gyűlés ad nekünk bizonyosságot. E napokon olyan elvek vettek fel és vitattak, melyek egyházunknak úgy külső tekintélyét, mint belső erejét hivatva vannak szilárdítani és növelni.

Azokról az elvekről, illetőleg indítványokról, melyek — legalább szerintem — közvetlenebbül az egyháznak külső tekintélyét, emelkedését vannak hivatva előmozdítani, nem szándékozom szólni; mert azok felől — mondhatni — már évek óta foly a harc szóval és írásban; azok tehát tisztázva vannak már legalább annyira, hogy a magyar prot. egyház kívánsága, elvi álláspontja az érdekeltek előtt teljesen ismeretes. De azért is felesleges ezekről szólni, mert ezek eljutottak már úgy a mi legfőbb hatóságunk, mint a legfőbb országos politikai hatalom zöld asztaláig. Jól esik remélnünk, hogy nem fog azokon sokáig heverni!

Hanem azokat az indítványokat, a melyek közvetlenebbül befolyhatnak egyházunk belső erejének emelésére, már annyival is inkább szükség mérlegelni, a meny nyiben azok részint elintézés, részint elvi eldöntés végett részben a Sárospataki Irodalmi Körhöz, részben az egyházmegyékhez vannak leküldve.

Ezek az indítványok, illetőleg kérdések a következők:

1. A sárospataki főiskola részére igénybeveendő-e az államsegély — azért, hogy a párhuzamos osztályok felállíthatók legyenek? — 2. A felső-borsodi egyházmegye kérelme a tankönyvek és a tanrend ügyében. — 3. Az alsó-zempléni egyházmegye által s egyidejűleg a kerületi tanügyi bizottság által szóba hozott *confirmatiói emléklapok kérdése* s az alsó-borsodi egyházmegye által sürgetett *confirmatiói catechismus ügye.* — 4. A *Fejes-indítvány.*

Mind a négy indítvány egy-egy nagy és jó gondolat s megvalósulásuk többé-kevésbbé jótékonyan folyhat be a tiszáninneni egyházkerület életére. Elintézésükkel várni egy jelentőségű volna annak a gazdának eljárásával, a ki épületeinek tatarozását folyton halogatja.

1. A sárospataki főiskolában a párhuzamos osztályok és az államsegély ügye. A legutóbbi évek Magyarország életében sok üdvöset eredményeztek. Ezek között legfontosabb az, hogy a kultúrára az állam nemcsak figyelmet, de pénzt is többet fordít, mint ennek előtte. Lassanként csak felemelkedik így a magyar kultúra is oda, hova a művelt európai nemzeteké már régen eljutott. Ennek a kultur-politikának eredménye az, hogy az állam nemcsak a saját fenntartása alatt álló intézetek anyagi szükségleteiről gondoskodik, hanem a felekezetek fenntartása alattiakat is segélyben részesíti.

Eleinte még a mi prot. felekezeteink is idegenkedtek az államnak e segélyét igénybe venni, — nyilván azért, mert féltették drága kincsöket, az autonómiát. Ma azonban már egészen másként vélekedik a prot. egyház. Belátja, hogy a magyar államnak is ugyanazok az aspirációi, mint a prot. egyházzé; és így egyházunknak nincs oka féltékenykedni az államra és az állammal szemben. De viszont belátja az állam is, hogy a magyar prot. egyház kiválóan magyar nemzeti egyház s nincs oka az autonómia miatt aggódnia, s így az egyik fél *ad* — a nélkül, hogy fontos jogokat csorbítana, a másik fél *elfogad* — a nélkül, hogy jog-feladástól kellene félnie.

Csekélységemnek is az a szerény nézete, hogy az államnak segélyét úgy egyházi, mint iskolai szükségleteinket illetőleg el kell fogadnunk. Mert a mai kor minden téren óriási gyorsasággal és erővel halad. Ma nem lehet semmit lassan fejleszteni. A gyors fejlesztés pedig sok pénzzel jár. Így tehát népiskoláink, középiskoláink s egyházaink részére az államsegélyt nemcsak hogy el kell fogadnunk, de azt lépten-nyomon sürgetnünk kell, hogy a prot. szellem annyira fejlődjék, hogy ne csak

lépéstartson az általános korszellemmel, hanem, mint ez hivatása, irányozza is a korszellemet.

Ez szerény meggyőződés. Hanem mikor a sárospataki főiskola és általában a magyarországi ref. főiskolák állam-segély-ügyéről van szó, előbbi meggyőződéssel ellentétben, az államsegélyt igénybe venni még akkor sem volnék hajlandó, ha a párhuzamos osztályok még égetőbb szükségé válnának, mint ma-napság. Nehogy azonban ez ellentét elvtelenségen alapulónak lássék, elmondom a „miért“-et is.

Hogy előre jelezzem, két okom is van az állam-segély el nem fogadására. Az egyik: *a főiskola eredeti, hamisítatlan szellemének megóvása, épségben megtartása*; — a másik: *a magyarországi tanügyi politikának a mai zűrzavarból — előre láthatólag — rövid idő alatt való kibontakozása.*

A ki kint az életben nagyobb vagy kisebb mérvű nyilvános tevékenységet fejt ki, az beláthatja, hogy pl. a sárospataki főiskolából kikerült férfiak szelleme, gondolkozása sok tekintetben elüt azokétól, a kik pl. állami vagy róm. kath. intézetekben nyerték nevelés-oktatásukat. És nekünk, a sárospataki főiskola növendékeinek, egyáltalában nincs okunk restelkedni a miatt a szellem miatt, a melyet az alma mater kebeléből hoztunk magunkkal az életbe. Sőt sokszor van alkalmunk meggyőződni, hogy ez a szellem az, a melyre úgy a tudományos, mint a politikai Magyarországnak égető szüksége van. Ez a szellem a régi hamisított szellem, melylyel puritán erkölcs és gondolkodás párosul.

S hogy ez így maradt, annak egyik legfőbb oka a főiskola szervezetében rejlik. Nevezetesen, kevés tanára volt és van, melyet ez a főiskola ne maga nevelt volna magának és függetlenül mindenféle befolyástól, ne maga választott volna ki magának. S az így működő és nevelő tanárok olyan szépen meg tudták érteni egymást mindenkor. Egyek voltak mindenkor az iskola felvirágoztatásában, egyek a nevelési irányok megállapításában. Az ifjú tanár — mint tanár is — tanítványa maradt az idősebbnek. S még ma is jól esik látnunk, mikor egy-egy öregebbt körül fog az ifjabb nemzedék s hall, tanul régebbi nevelési irányt s megalkotja belőle magának a mai kornak és a főiskola szellemének megfelelőt.

Ha azonban az állam-segély a főiskola részére igénybe vétetik, megváltozhatik nagyon könnyen, sőt csaknem biztosan, ez a gyöngéd ápolgatásra érdemes helyzet, mert — a mint jól tudjuk — az állam a tanárok kinevezésébe az állam-segély nagyságához képest befoly. Lesz tehát, mint már e lapokban hangoztatva is volt — kétféle tanár a főiskolában: állam-segélyes (tehát állami) és felekezeti. Elég hivatkoznom a mai cím- és rangkörös világ-szellemre, hogy bebizonyítsam, hogy a jó egyetértés — mihelyt ez megtörténik — kivész a főiskola tanárai köréből. Hiszen az állami tanárok ma is fölényben képzelik magukat a felekezeti és községi fölé. A kinek volt, vagy van alkalmá oly intézeteket ismerni, hol két vagy többféle tanerő működik, az ismeri egyszersmind azt az átkos szellemet is, mely bénító hatással van az intézetre; s ennek alapja — a különböző nevelésen kívül — egy részt a kenyéririgységben, másrészt a beteges önértetben s ambícióban rejlik.

Denique az államsegélynek igénybe vétele az iskola szellemét okvetlenül megváltoztatná s talán a mai egészséges állapotokat is veszélyeztetné. Olyan az e fajta állapot, mint mikor egy családban mostoha testvérek vannak együtt. Ritkán szeretik s értik meg egymást.

Azt vetik fel némelyek ezzel szemben, hogy hát hol van ebben az elvben a következetesség: Igénybe kell venni p. a népoktatásnál az államsegélyt, sőt még a gimnáziumokban is s a főiskolában nem! A kik így gondolkoznak, azoknak azt felelem, hogy igenis a népiskolákban nincs a szellem veszélyeztetve*, mert ott a lelkesnek mindig van annyi befolyása, hogy az iskola szellemét úgy alakítja, a hogy legjobban megfelel a prot. érdekeknek. A tanító elismeri, el kell ismernie, hogy a lelkes felette áll minden tekintetben. Már a gimnáziumoknál nem egészen így áll a dolog, mert a felserdült ifjú által elsajátítottakat elvben, erkölcsben nehezebb dolog megváltoztatni; aztán az a reparáló, vagy ellensúlyozó erő is hol van? Éppen ezért vágyunk már arra, hogy egy-egy kerületnek legyen legalább egy intézete, a főiskolája, a mely szorosan hozzátartozik az egyház testéhez; a mennyiben a tanári kart szeretjük ma is annak tekinteni, a mi volt ez előtt: *oly testületnek, a mely teljesen szabad legyen és önálló, úgy hivatalos működésében, mint tudományos vizsgálódásaiban.* Ennek köszönték a protestánsok a múltban erejüket. Ma ugyan már veszítettek ebből az erejükből, e nagy hatásukból; és hogy veszítettek, annak okát abban találom, a mit nem is tartózkodom kijelenteni, hogy t. i. a főiskolai tanárok egy részénél — különösen az ifjabb nemzedéknél — elkelne egy kicsit több *egyháziasság* is. Ez roppant nevelő hatással volt a múltban (mint azt sokan is állítják), s lenne a jelenben is. S hogy ezt kívánni vagyunk kénytelenek, ennek okát is tudni véljük, midőn állítjuk, hogy ma prot egyházunk nincs abban a helyzetben, hogy mindenkor teljesen kívánsága szerint választhassa tanfőúrjait, szellemének képviselőit. Hátha még másféle ok is gátolná a kívánsága szerinti választásban! Ez idő szerint azonban nem lehet még e miatt kétségbe esnünk, mert, mint fentebb érintettem — *a mai szervezet mellett az eredeti szellem magához hasonítja lassankint az idegenebb szellemet is.*

Ezt az állapotot kell törekednünk fentartani, sőt — a mennyiben tapasztalunk fogyatkozásokat — fejleszteni. Ebben rejlik az erő s a jövőnek biztosítéka.

Egy másik ok, mely engem a sárospataki főiskola részére az államsegély igénybe vételétől elidegenít, mint már jeleztem is, az, hogy a már évek óta zűrzavaros tanügyi-politika e zűrzavarból — mint a jelek mutatják, — rövid idő alatt ki fog bontakozni. *És ekkor az az égető szükség, a mely ma némelyeket az államsegély igénybe vételére sarkal, meg fog szűnni.*

Az a tanügy-politikai-zűrzavar, a melyről én szólok, az, hogy a XIX-ik század tanügyi férfiai már régebben érezték, hogy a gyakorlati élet követelményeinek megfelelő *különböző* tanintézetekre van szükség. S e szükségérzetből kifolyólag állítottak is fel különböző irányú és célú tanintézeteket. De ezek eddig nem feleltek meg a hozzájuk fűzött várakozásnak. Nem azért, mintha szükség nem volna rájuk, hanem azért, mivel a tökéletlenség bélyegét hordták nagy mértékben magukon.

Igy pl. hogy másat ne említsek, élénken érezték tanügyi férfaink az u. n. polgári iskoláknak szükségét — abból a célból, hogy a gyakorlati pályákra készítse el azokat a gyermekeket, kik szellemi képességüknél fogva a kiválóan tudományos pályára nem alkalmasak. S ez a politika mindenesetre üdvös, mert a kiválóan tudományos pályára alkalmatlan növendékektől megszabadítja a középiskolát, a kik okvetlenül gátolják a fokozatos és biztos haladást; és másrésről a kisebb szellemi

* Az állam maga adja rá az okot megkülönböztető jótéteményeivel, a többek közt vasuti kedvezményekkel stb. Szerk.

* Szerintünk még ott is veszélyeztetve van. Exempla docent. Szerk.

képességű növendékeknek is biztosított teret ambíciójuk kielégítésére, tehát a boldogság megszerzésére.

De — mint említettem — még eddig a tökéletlenség jellemzi nagymértékben ezt az intézetet, s épen ezért fentebb rajzolt üdvös hatását nem éreztheti a társadalommal. Ma még csak — legtöbb esetben — anyagi kényszerűségből veszik a szülők igénybe ez intézetet. És így a középiskola napról-napra szaporodik növendékekkel — egészen természetesen.

Hanem ez az állapot már — mint a jelek mutatják — nem tarthat s nem is fog tartani sokáig. Ugy a tanügyi férfiak és testületek, mint maga a kormány már évek óta dolgoznak az *egységes középiskola megteremtésén*; a *polgári iskolák újra szervezésén*; és *Magyarország minden részének részint középiskolával, részint polgári iskolával való ellátásán*.

Ha ezen hármas cél eléretik, úgy természetesen fog megfogyni a középiskolai tanulók mai nagy létszáma. És ez a kívánatos, tehát mentől hamarabb meg is valószínűsíthető állapot. S én teljes reményben vagyok arra nézve, hogy ezek nem sok idő múlva be is következnek. Az egységes középiskola készen lesz; a polgári iskolákat oly szervezettel s oly tananyaggal fogják ellátni, hogy a nagy közönségnek igényeit teljesen ki fogja elégíteni. S ezen kívül meg lesz minden vidéknek a maga szükséges iskolája. Ezek által az fog bekövetkezni, hogy a gymnasiumba csak azok kerülnek be, a kik oda- valók; a gyengébb rész a polg. iskolát fogja felkeresni. S ebben az esetben a parallel osztályok feleslegessé fognak válni.

Ez is egy ok arra nézve, hogy nem oly égető szükség a sárospataki főiskola részére az államsegélyt igénybe venni csak azért, hogy a parallel osztályok felállíthatók legyenek. Nem praktikus — egy kisebb bajért egy nagy veszedelmet hozni esetleg magunkra.

A sárospataki főiskola — a *mai szervezete mellett* — a kor kívánalmainak megfelelőleg tudta rendezni ügyeit. Az iskola szellemi és anyagi tekintetben kiállja a versenyt Magyarország akármelyik intézetével szemben. Mai állapotában tehát nincs szükség államsegélyre. Ha van szükség a parallel osztályokra, első sorban magának Pataknak, másodsorban Zemplénmegyének van szüksége rá. Tessék ennek a két szűkebb társadalomnak megmozdúlni és adni is annak az intézetnek, melynek annyi sokat köszönhet — nemcsak várni attól s nemcsak arra kényszeríteni, hogy levetkőzze önállóságát, kockára tegye azt a szellemét, azt a nevelési irányát, a melyre — valljuk be őszintén — talán ma még nagyobb szüksége van hazánknak, mint volt ennek előtte. Tudott ez a megye mozgalmat indítani s eredményt elérni: legyen benne jó akarat most is — ha szükségét érzi, hogy a sárospataki főiskolában parallel osztályok legyenek. *De a főiskolának az államsegélyt igénybe venni* — legalább szerény nézetem szerint — *nem praktikus s egy jelentőségű: feladni a hagyományos szellemet s nevelési irányt*. Pedig ez a hagyományos szellem s nevelési irány olyan nimbusz, melyet megkisebbiteni még a szegénység sem képes.

Inkább legyenek szegény és egyszerű: de független, mint gazdag és fényelgő: de lekötözött; mert amúgy — ha van becsületes gondolkozásom és tudásom — sokat használhatok: így pedig az alkalmazkodási kényszer még abban a jóban is hátráltat, a mit szabad volna megtennem.

Az én jelszavam tehát — ha zászlót bonthatnék — az volna: *maradjon az alma mater teljesen szabad és független!*

(Folyt. köv.)

ISKOLAI ÜGY.

Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.

(Folytatás.)

Az 1895. évben bejegyzett 52,979 középiskolai tanuló, az *intézetek kormányzatát* tekintve, következőleg oszlott meg: az állam rendelkezése alatt álló iskolákba járt 17,507, az állam vezetése alatt állókba 19,730, az ev. ref. gimnáziumokba 8107, az ág. evangélikusokéiba 6263, görög keleti egyház által fentartott intézetekbe 946, az unitáriusokéiba 436 tanuló. Az 1886-tól 1896-ig eltelt idő alatt, egy pár évet leszámítva, folytonos emelkedést tapasztalunk mindenik jellegű középiskoláinkban, mert a középiskolai tanulók száma 41,508-ról 52,979-re szaporodott. Természetesen legfeltűnőbb az emelkedés az állami iskoláknál 55·4%-kal; ezek után következnek az ev. ref. intézetek 28·5%-kal, aztán az ág. evangélikusok 16%-kal, a róm. kath. és a községi középiskolák együtt véve 12·5%-kal. Mint érdekes adatot méltónak tartom felemlíteni, hogy középiskolai tanulóinknak csak 15·8% járt olyan felekezeti főhatóság alatt álló intézetbe, mely állami segélyben nem részesült.

A *legnépesebb középiskola a budapesti VII. kerületi állami főgimnázium*, melynek 1051 növendéke volt, ezután következnek az V. kerületi állami reáliskola (792), aztán a *szegedi községi gimn.* (789), a *debreczeni ev. ref.* (776), a *budapesti V. ker. kir. gimn.* (710), a *budapesti kegyesrendi* (677), a *szabadkai* (647), az *ungvári királyi* (628), *budapesti VII. ker. községi reál.* (600) *budapesti ev. ref.* (587), *nagyvárad* kath. (584) *temesvári kath.* (579), *budapesti IV. ker. reál.* (575) *balázsfalvi gör. kath.* (531) *kalocsai érseki* (522), *pozsonyi kir.* (511), *győri* (500), *sárospataki ev. ref.* (485). Sárospataki ev. ref. gimnáziumunk tehát népességét tekintve az ország 189 középiskolája között a 18-ik helyen, a gimnáziumok között a 15-ik, az ev. ref. középiskolák között pedig a 3-ik helyen áll. Utána következik *Miskolc* (396), *Pápa* (386), *Kolozsvár* (379), *M.-Sziget* (350), *Rimaszombat* (326), *Nagyenyed* (323). Az ág. evang. középiskolák közül a legtöbb növendéke a *budapestinek* (444), — azután az *iglóinak* (425) és a *szarvasinak* (408.) volt. Az egyes *osztályok népességét* tekintve, elég megjegyeznem azt, hogy 74 gimn. és 4 reáliskolai osztály volt túlszűfelve s 22 új teljes középiskolára volna jelenleg szükségünk, hogy tanulóinkat — minden osztályba 60-at számítva — a középiskolai törvény értelmében elhelyezhessük.

A beiratkozott 52,979 tanuló közül *évközben kimaradt* 3597, vagyis minden ezer tanuló közül 68. Ezt a kedvezőtlennek látszó állapotot összehasonlítja a miniszter az ausztriai állapotokkal s arra a meggyőződésre jut, hogy Ausztriában 1000 növendék közül csak 55 tanuló marad ki évközben, tehát 13 al kevesebb, mint minálunk. Az okot is tüstént feltalálja abban, hogy Ausztriában a tanulók csak felvételi vizsgálat után léphetnek be a népiskolából a gimnáziumba, míg nálunk a népiskolai bizonyítvány mindenki előtt megnyitja a középiskolák kapuit. Nálunk a középiskolai törvény talán kelleténél méltányosabban jár el, — írja a miniszter — mikor 10. §-ában kimondja, hogy bármely népiskola negyedik osztályában nyert bizonyítvány jogosít a középiskolába lépésre. Méltónak tartottam a miniszternek azt a nyilatkozatát feljegyezni azért, mert ebből látszik, hogy a törvény idézett intézkedését ő

sem helyesli teljesen s valószínűleg meg is fogja változtatni és mégis a közoktatási kormány határozottan tiltakozott pár évvel ezelőtt, hogy az erdélyi ev. ref. gimnáziumokban a régi jónak bizonyult gyakorlat szerint felvételi vizsgát tétettek az I. gimn. osztályba lépő növendékekkel.

Vizsgálatot tett az év végén 49,382 tanuló, kik közül 8899 reáliskolába járt, a következő eredménnyel: mindenből jeles osztályzatot kapott 3092 (6·3%), legalább jót 9147 (18·5%), legalább elégségest 26,427 (53·5%), egy tárgyból bukott 5148 (10·4%), kettőből 2425 (4·9%), kettőnél több tantárgyból 3143 (6·4%), tehát majdnem 11000 tanuló bukott meg az év végén tartott vizsgálatok alkalmával! A reáliskolákban általában kevesebb előmenetelt tanúsítottak a növendékek, mint a gimnáziumokban. A legtöbb bukott tanuló az I. osztályra esik (27·5%) s ezek közül 11·8% több tantárgyból nem felelt meg a kívánalmaknak. Ennek okát a miniszter — igen helyesen — a túlsúlyfolságban s a nem kellő előképzettségben keresi s véleményét adatokkal is bizonyítja, rámutatván arra, hogy azokban az I. osztályokban, melyekben 40 tanulóval több nem járt, megbukott 24%, a népesebbekben pedig 27·9%. A III. és V. osztály is az átlagon felül szolgáltatt bukott tanulókat, s ezt a miniszter a III. osztályban a latin mondattan és németnyelv tanításának, az V-ben pedig a görög nyelv tanításának s az algináziumokból összeverődött tanulóknak tulajdonítja.

Hogy a tanulók érdemjegyeinek megállapításánál milyen különböző mértékkel mérhetnek az egyes intézeteknél, arra csak egy pár példát hozok fel. A budapesti gyakorló vagy másképen mintagimnáziumban 123 vizsgát tett növendék közül 31 volt jeles osztályzatú és egy sem akadt, a ki csak egy tantárgyból is elégtelen osztályzatot érdemelt volna, ellenben a *kis-szebeniben* egy tanuló sem nyert jeles osztályzatot. A budapesti ág. ev. főgimnáziumban a növendékeknek $\frac{1}{4}$ része jeles volt. Ugy látszik, hogy ev. ref. gimnáziumainkban nagyobb szigorúsággal járnak el, mint más jellegű középiskolákban, mert például *Szászvároson* a tanulóknak majdnem fele elégtelen osztályzatú volt, *Szigeten* 15 jelesre 107 bukott tanuló jutott, *Sárospatakon* és Budapestben a növendékeknek $\frac{1}{4}$ része, Debrecenben $\frac{1}{7}$ része kapott elégtelen tanjegyet.

Érdekes az a kimutatás, melyet a miniszter a *középiszkolai tanulók főlebbvonulásáról* közöl. Ebből kitűnik, hogy az I. osztályba beiratkozott gimnáziumi tanulóknak egyharmadrésze sem végzi be a VIII. osztályt, a reáliskolaiaknak pedig csak $\frac{1}{5}$ része haladt végig mind a 8 osztályon. 1888-ban volt 7569 I. osztálybeli s 1895-ben csak 2543 VIII. o. növendék. A *haladók és ismétlők* számának összehasonlításából kitűnik, hogy 1000 tanuló közül 57 volt osztályismétlő s ezek közül aránylag legtöbb az állami intézetekbe járt. Legtöbb ismétlő volt az I. osztályban, a növendékeknek 10·3%, míg a másodikban már csak 5·4%.

A *magántanulók* száma 1895-ben 947 volt, tehát minden 1000 tanuló közül 19 végezte magánuton tanulmányait. Aránylag legtöbb magántanuló az ev. ref. gimnáziumokban volt bejegyezve, ezek közt is aránylag legtöbb *Miskolcon*, a hol 300 rendes vizsgázóra 27 magántanuló jutott. Felemlítem, hogy a magántanulókról nem régen annyit emlegetett *M.-Szigeten* a múlt iskolai évben egy ilyen növendék sem volt felvéve.

Érettségi vizsgálatra 124 középiskolában 2754 tanuló jelentkezett s ezeknek 82·5%-je megfelelt a követelményeknek. Az írásbeli vizsgálaton megbukott a jelentkezők 3·9%-je. jelesen éretti 12·8%, jól 26·1%, egyszerűen

éretti 43·6%, javítóra útasítottatott 11·3%, ismétlésre 2·2%. Végig tekintve az egyes intézetekről közölt kimutatást, nem lehet magunkat tájékozni, hogy az elért eredménnyel látható nagy hullámzást és az átlagos számoktól való feltűnő eltérést minek lehetne tulajdonítanunk. Túlságos szigorral a vizsgáló bizottságokat alig lehet vádolni, mert hiszen a 124 intézet közül 78 volt olyan, a melyben az írásbeli dolgozatok alapján egy ifjút sem utasítottak vissza, a mire a miniszter helyesen jegyzi meg, hogy »sajnos, nem tehető fel, hogy ez a rendkívüli fényesnek látszó számbeli eredmény teljesen megfelelné a középiskolai tanításban elért tanulmányi eredménynek.« A miniszteri kimutatás után ítélve, úgy látszik, hogy a szóbeli vizsgálaton legszigorúbban az ev. ref. gimnáziumokban jártak el, mert míg az állam rendelkezése és vezetése alatt álló összes intézetek között alig akad 5 olyan, a melyben jelesen érettnék ítélt ifjú nem lett volna, addig a 22 ev. ref. intézet közül Sárospatakon, Nagy-Kőrösön, Seps-Szentgyörgyön és Szászvároson egy sem találtatott jelesen érettnék, pedig ezekben sokkal több volt a vizsgára bocsátott ifjak száma, mint amazokban. Ugy látszik, hogy az állami intézetekben az osztályozásnál lehetőleg igyekeznek az átlagos számokhoz alkalmazkodni. Abban némi igazsága valószínűleg van a miniszternek, hogy az autonóm felekezetek intézeteinél évenként tapasztalható ingadozásnak egyik oka lehet az, hogy a vizsgáló-bizottság sok helyen évről-évre változik és egyik évben enyhébben ítélik meg a tanulók előmenetelét, mint a másikban. Szerinte »a vizsgálati elnököknek kell ügyelniük arra, hogy az ily egyenlőtlen megbíráások elő ne forduljanak.« A miniszternek ehhez a nyilatkozatához, azt hiszem, mintegy pótlásul csatolhatjuk azt a megjegyzést, hogy az autonóm intézetekben tartott érettségi vizsgálatok váltakozó eredményét sok tekintetben a majdnem évenként változó s különböző tudomány-szakokban működő kormány-képviselők is idézik elő. Az állam rendelkezése és vezetése alatt álló intézetekben az érettségi vizsgálatok mindig ugyanazon egyének előtt, a tankerületi főigazgatók előtt folynak, tehát azokban az eredmény ítélő mértéke nem lehet annyira változó, mint a mi iskoláinkban.

A *rendkívüli tárgyak* tanulásával a miniszter nincs teljesen megelégedve, mert a francia nyelvet összesen csak 1609-en tanulták s még most is van több olyan intézet, melyben ennek a nyelvnek nincs tanítója. A reáliskolákban a *latin nyelv* tanulóinak száma évről-évre szaporodik, pedig a növendékek az érettségi vizsgát gimnáziumi tanárok előtt kénytelenek letenni. Az *angol* nyelvet csak 4 intézetben tanulta összesen 28 ifjú. A hazánkban beszélt nyelvek közül legtöbb tanulója volt a *románnak*, 606. Nagyon feltűnő, hogy a *rendkívüli rajzot* még ma sem tanítják 55 gimnáziumban, melyek közül 15 protestáns tanintézet. Az ev. ref. középiskolák közül Kecskemét, Kun-Szent-Miklós, M.-Sziget, Szatmárnémeti, Békés, Nagy-Enyed, Székely-Udvarhely és Maros-Vásárhely tartoznak ebbe a rovatba. A *zene* tanítására szintén 8 ev. ref. intézetben nem fordítottak gondot, de az állami intézetek e tekintetben még gyengébben állanak.

A *görög nyelv helyett megszabott tárgyak* tanításáról is megemlékezik a miniszter jelentésében s az eredménnyel meg van elégedve. Ezeknek a tantárgyaknak tanításáról, az állam rendelkezése alatt álló intézetek mindenikében volt gondoskodva; az állam vezetése alatt álló iskolák közül 2-ben, az ág. ev. közül 8-ban, az ev. ref. gimnáziumok közül 15-ben nem tanították ezeket a tantárgyakat. Hogy e tanfolyamban évről-évre nagyobb számmal vesznek részt a növendékek, azt a mi

niszter statisztikai táblázattal igazolja, mert míg 1891-ben 627 ifju kezdte meg a görög-pótló tanfolyamot, addig 1895-ben már 1240 s a 4 felső osztályban 3445 volt a vállalkozók száma s ezek közül a 8-ik osztályba 626 járt.

A tanulók lez kemulasztását is számba vette a miniszter, de maga kijelenti, hogy az összegyűjtött adatokat nem tartja megbízhatóknak, különösen azért, mert igen sok intézet nem veszi pontosan számon a tanulók mulasztásait. A bemutatott adatok, különösen azok, melyek az állami intézetekre vonatkoznak, valóban mosolyra késztetik az olvasót, mert vajjon ki volna hajlandó elhinni azt, hogy a tanárok kellő szigorúsága mellett 409,477 mulasztott tanóra közül csak 4356-ot nem tudtak a növendékek kellőleg igazolni? Ki hinné azt, hogy a 8-ik osztályba járó tanulók 25,090 óramulasztásából csak 77 volt igazolatlan? Még feltűnőbb az aránytalanság a római kath. és községi gimnáziumok egyes osztályainál. Az adatok összehasonlítása után vagy azt kell hinnünk, hogy az ev. ref. gimnáziumok tanulói a leghanyagabbak, vagy azt, hogy ezen intézetek tanárai veszik legszigorúbban a mulasztásokat, mert ezekben ugyanannyi igazolt mulasztásra 8-szor, 10-szer annyi igazolatlan mulasztás esik, mint az állami intézetekben s ez néhol valóban megdöbbentő, mert a VIII. osztályokban 14211 igazolt mulasztással szemben 914 igazolatlan van feltüntetve.

A tanulók magaviseletét feltüntető táblázatnak sem tudok magam részéről semmi nagyobb értéket tulajdonítani, mert az ott látható adatokból egy intézetről sem lehet ítéletet mondani. Azt örömmel olvassuk a miniszter jelentéséből, hogy általában a középiskolai tanulók 71·6% jómagaviseletű volt s 27·2% találatott szabályszerű viseletűnek, de látván azt a megmagyarázhatatlan különbséget, a mi az egyes intézeteknél van feltüntetve, meggyőződünk, hogy e tekintetben igen különböző mértékkel mérik a növendékeket, még ugyanabban a városban is. Például hozhatjuk fel épen Budapestet. Itt a tanárképző gimnáziumban 110 jómagaviseletűre 6 szabályszerű esik, a VII. kerületben 644-re 265, az V-ik kerületben 396-ra 209; Miskolcon a róm. kath. gimnáziumban 100 jóra 112 szabályszerű, az ev. ref.-ban 210-re 143 esik. Debrecenben az ev. ref. gimnáziumban 548-ra 158, a róm. katolikusban 81-re 53, a reálban 128 jóra 129 szabályszerű jut. Megemlítem, hogy a miniszter hivatalos jelentése szerint az országnak egy intézetében sem intett meg az igazgató annyi növendéket, mint épen Sárospatakon, de ebből bizonyára senki sem fogja azt következtetni, hogy a pataki tanulók a leg-
rakoncátlanabbak. A miniszternek azt a tanácsát, hogy az igazgatói megrovást ne alkalmazzuk minden csekélység-
néél, felekezeti intézeteink mindenestre figyelembe vehetik. Ugy látszik, hogy a miniszteri jelentés összeállítóját még mindig bántja, hogy a magaviseletet tekintve, a protestáns iskolák állanak első helyen, mert most is felemlégeti, hogy intézeteinkben sokkal kevesebb a szabályszerű osztályzatot nyert növendék, mint a mennyi igazolatlan órát mulasztott s igazgatói megintésben részesült. Előbb rámutattam a mulasztások statisztikai adataira, melyeket lassanként a miniszter úr is úgy látszik, értékteleneknek fog tekinteni. Épen ilyenek fogja valószínűleg idővel találni a magaviselet osztályozását is, mert már mostani jelentésében is így nyilatkozik: »ha következtelenül és sokszor paedagogiai tekintetben helytelenül osztályozzák a magaviseletet, akkor sokkal jobb volna egyáltalában nem osztályozni, mert az ifjú erkölcsi magaviseletének hamis megítélése igen káros erkölcsi következményekkel járhat.«

(Vége köv.)

Buza János.

TÁRCA.

A dogmák jelentősége napjainkban.

(Vége.)

Itt említhetni meg a dogmákat magukban foglaló u. n. *symbolikus* iratokat s ezeknek jelentőségét. Ezek is épen olyan alapon álltak elő, mint a tartalmukat képező dogmák t. i. egyfelől írás-elvi alapon, másfelől a történeti fejlődés menetén s egyúttal az emberi ész erőinek a nyomán. Ezek is az egyház, mint társulat által felállított, megállapított jelvények, megkülönböztető jelek tekintendők, a melyeknek jelentőségük épen ebben keresendő.

Dogmák, symbolumok voltak, vannak és lesznek mindenkor a keresztyén egyházban, mert a keresztyén egyház nem más, mint bizonyos vallásos-erkölcsi célok és feladatok elérése, megoldása céljából alakult egyesület, melynek, mint ilyennek, kellett lennie a múltban, kell lennie a jelenben s kell lennie a jövőben is bizonyos szabályainak, melyek őt a többi más társulatoktól megkülönböztessék.

„Igen ám! — szinte hallom az ellenmondást, — csak hogy a dogmáknak a lelkiismeret szabadságával összeütközésbe kell jönniök s a lelkiismeret érdekében el kell azokat vetni.“

Szinte hallom, a *Kahnis* által mondott igazságot hangsúlyozni: »a mi keresztyénségünk nem a szilárd alapra épített dogmák összegében áll, hanem az Istennel életközösség teszi annak lényegét, mely a megfeszítettben való hit által a szent lélekben gyökeredzik.« (Dogmatik. 624. l.)

Magam elé képelem a meggyőződés hevétől áthatottakat, a mint ugyancsak *Kahnis*-sal így szólnak: »az olyan confessionalismus, mely minden további fejlődést megakadályoz, nem evangéliumi, mert az evangélium folytonos tökéletesülését hangsúlyozza annak az egységnek, mely az Isten fiának ismeretében s a benne vetett hitben találja kinyomatát; — nem protestáns, mert a protestantismusról, mely az évszázadok protestatiója a hagyomány ellen, nem lehet feltenni, hogy saját traditióját rávonhassa a vizsgáló lélekre, mert ő maga is ennek köszöni lételetét; — nem történelmi, mert az evangéliumi egyház előretörő szelleme 300-dos multjában eléggé bebizonyította jogosultságát.« (Dogmatik. 618. l.)

Egész tisztelettel meghajlunk e tiltakozás előtt s igazat is adunk a tiltakozóknak, elfoglalt álláspontjukból kifolyólag, hanem úgy vélekedünk, hogy e tiltakozás nem szállíthatja le a dogmáknak jelentőségét, — mert e tiltakozás más irányba szól inkább.

A dogmákat mi teszi szükségessé? Nem más, mint az egyház létszerű és látható oldala, melynek a biblia eszményi, láthatatlan oldalát képezi s ezt a láthatatlant az ember láthatóvá akarván tenni, tételeket, dogmákat állít fel, hogy az egyháznak hit-életi folyamata előttünk nyilvánvaló, szemmel észrevehető legyen. Ezek a tételek, mint emberi alkotások, lehetnek tökéletlenek, — de azt állítani, hogy feleslegesek, hogy csak a lomtárba valók, történetellenes, mert hiszen azok a tételek elveket foglalnak magukban, melyek, mint ilyenek, megérdemlik a tiszteletet.

Életközösség az Istennel! Ez a keresztyénség, mondja *Kahnis*. Vajjon a dogmák akadályozzák-e ezt az életközösséget? Bizonyára nem, mert hiszen azok

keretek, melyeken belül a fejlődés, a tökéletesülés bátran haladhat a maga útján.

Az Isten fiába vetett hit!... Ez a keresztyénség éltető eleme, mely a szent lélekben gyökeredzik... De hát a dogmák ezt az elemet megsemmisítik-e?... Egyáltalán nem!

Álljunk meg e tételnél egy kicsit! hiszen az összes keresztyén dogmák közül egyetlen egy sem volt annyi támadásnak kitéve, mint az Isten fiáról szóló tan, — hiszen a keresztyén egyház közel kétezer éves multjának legnagyobb részét éppen a Krisztusról szóló tan fejlődése, megalakulása képezi, — hiszen a protestantismus körén belül is éppen ez a tan az, mely a punctum salienst képezi.

Álljunk meg egy kicsit! A Krisztusról szóló tan, az *isten-ember-tan* ma már igen sok embernél nem más, mint egy szép kép, melynek becsét az képezi, hogy régi, de valódi értéket a legtöbben nem tulajdonítanak annak. Ma az *isten-embertől* igen sokan irtóznak, — legtöbben pedig magától a Krisztustól, úgy hogy igaz van *Dr. Heiszler Józsefnek*, a mikor annak a nézetének ad kifejezést, hogy *vannak christophobok*.

Vannak, mert ma már csak *történelmi Jézust* akarnak ismerni a legtöbben, — *ember-Jézust*, a kit „hajlandó feltámaszni, megdicsőíteni, ragyogó eszményalakká tenni a Krisztus kérlelhetlen ellensége.“ (*Dr. Heiszler József, Révész Imre Figyelmező 1875. évfolyam, 488—89. l.*)

Isten-ember és történelmi Jézus! Két egymástól nagyon távol eső pont s az első mellett szól a múlt, a második mellett a jelen. Amazt az egyház, mint testület, — emezt az egyesek, mint szabad gondolkozók hirdetik, kik különben annak az egyháznak tagjai, ahöz a testülethez tartoznak, mely az *Isten-embert* tanítja.

Sajátságos dolog ez! Beszélnek a dogmák ellen, hogy azok lenyűgözik a szabad lelket, szárnyalását megakasztják s azért napról-napra újabb jelenségek, melyek a dogmáktól szabad emberekről tanúskodnak. Vagy igen! azért nyűgözik le a dogmák a szabad gondolkozást, mert az egyház maga, mint testület, úgy vélekedik, hogy azok, kik a társulat elveihez nem ragaszkodnak, nem állhatnak meg a testületben. Vagyis, hogy az egyház az ilyeneket nem tartja, nem tarthatja igaz tagjainak.

De hát kérdem: van-e a föld kerekiségén olyan társulat, mely megengedi, hogy tagjai a társulati törvényeket ne respektálják? Vannak jogi társulatok s azok megkövetelik tagjaiktól, hogy törvényeiket tiszteletben tartsák. Ez a jog nem illeti meg, nem illetheti meg a vallásos társulatot?!

A keresztyén egyház s annak minket közelebbről érdeklő része, a protestáns egyház, a maga szervezeténél fogva minden esetre gyakorolhatja azt a jogot, melyet más egyesületek gyakorolnak, t. i. ez is megkivánhatja tagjaitól, hogy elvei, szabályai, tételei, dogmái tiszteletben tartassanak.

A protestáns egyház nem más, mint a szabadság egyháza. „A protestantismus ünnepélyes kikiáltása a szabad lelkiismeretnek.“ Igen! csak hogy a szabadság nem szabadosság! És a protestáns, az evangéliumi szabadság sem szabadosság! „Az evangéliumi szabadság abban áll, hogy mindig visszamehetünk a bibliához, az élet vizének ezen kiapadhatlan forrásához, de nem azért, hogy hitcikkeinket felforgassuk, hanem hogy kifejtsük s mélyebben megalapítsuk. Ez adja hitcikkeink örök ifjúságát, innen van, hogy azokban folytonosan az életvize csörgedez.“ (*Filó Lajos, Sárospataki Füzetek 1857. évf. 610. l.*)

A Krisztusról szóló tan a keresztyén vallás és a protestáns felfogás körében is e szempontok szerint veendő tárgyalás alá. És mindenkor, valahányszor e tan tárgyalás alá kerül, az ész és hitközötti határvonal szigorúan megtartandó. Az e felett elmélkedőnek tisztában kell lennie azzal, hogy ha a vallást kivetkőzteti minden transcendentális jelleméből, az merő *ész-vallássá* leendő, melynek szívet felmelegítő ereje soha sem lehet s „megtöri az ilyen a hit árbocát, — elvesz minden reményt, csupa spekulációvá alacsonyítja a szeretetet.“ (*Nagy József, Sárospataki Füzetek 1868. évf. 129. l.*)

Krisztusról s munkáiról elmélkedve, tisztában kell lennünk azzal, hogy vannak bizonyos dolgok, melyeket másként nem érthetünk meg, csak lit által s tisztában kell lennünk azzal is, hogy a „hívó lélek... Krisztust kíván, még pedig természet felett.“ (*Nagy József, Sárospataki Füzetek. 1868. évf. 128. l.*)

A mai felfogás történeti Krisztusa nem illik bele ennek a nézetnek a keretébe s bár erősen, de minden esetre jellemzően szól e tekintetben *Dr. Heiszler József*, a mikor így nyilatkozik: „a történelmi Krisztus mire való másra, mint hogy legyen mégis egy név, melyre hivatkozni lehessen, mint valamely jóhitelű cégre, ... legyen egy valaki előtt pro forma meghajlani, valóban pedig legyen, a kinek civil listáját felszedni lehessen a hívő közönségtől, miután ily civil listát nem minden névhez lehet kötni.“ (*Révész. Figyelmező. 1875. évf. 498. lap.*)

Krisztus neve!... Óh ez nem csupán egy közönséges halandó neve! Óh ez nem egy Péter vagy Pál nevével, hanem ez egy olyan személy neve, a ki által meg kell tartatnunk, mert nincsen senkiben másban üdvösség, mert nem is adatott az emberek között más név, mely által kellene megtartatnunk.“ (*Ap. Csel. IV. r. 12. v.*)

A keresztyénség a Krisztus nevéhez fűződik s ezt a nevet nem szabad közönségessé, hétköznapivá tenni, vagy ha igen, akkor a következetes eljárás micsoda?... Válaszúl hadd álljon itt egy külföldi dogmatikai tanár nyilatkozata, ki előadásai megkezdésekor a múlt évben így szólt: „...ti modern theologusok! teljes tisztelettel hajlok meg előttetek, ha levonjátok a következő tételeket úgy, a mint a reformátorok levonták. Ők a Mária-kultuszt úgy a tanban, mint a szertartásokban: énekekben, s imádságokban törölték s így a római egyháztól elszakadtak, mert az más keresztyénség volt. Ugyanilyen következeteseknek kell lennetek nektek is s ki kell törölnötök a kultuszból, az imádságból s énekekből a Krisztus tiszteletét s így a régi egyházhoz való tartozással szakítnotok kell, mert az más keresztyénség, mint a tietek. Csakis ez a következetes eljárás...“ (*Allgem. ev. luth. Kirchenzeitung. 1895. évf. 45. sz. 1072. l.*)

E nyilatkozat bizonyára túlerős, de kétségkívül van benne valami megfontolásra, megszívlelésre való óva-figyelmeztetés, mely *Horatius* ismeretlen intelmét hangoztatja:

„Nil nimium! Chilon. Sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.“

A keresztyénség igazi vallásos értéke a Krisztussal, Krisztus személyiségével a legszorosabb összekötetésben áll s a szerint emelkedik vagy süllyed ez az érték, a mint a Krisztus személyisége megmarad a kijelentés alapján, vagy pedig a hétköznapiaság körébe vonatik le.

S éppen ebben nyilatkozik már a Krisztusról szóló dogmának nagy jelentősége. Az *isten-ember-tan* a kije-

lentes dogmájával kapcsolatban a központot alkotja a keresztyén vallásban s ha ettől a köponttól eltérünk, feltartóztathatlanul abba az irányba jutunk, mely megtagadása a Krisztusnak.

De mintha ismét megszólalna a tiltakozás hangja!.. Hát a Krisztus-dogma nem elég, szükség van még a kijelentés dogmájára is?

Őszintén felelünk erre is. A kijelentésre is szükség van, mert a kijelentés és hit szoros kapcsolatban élnek egymással, — kijelentés nélkül nincs hit, — hit nélkül számunkra nincs kijelentés.“ (Dr. Heiszler József. Sárospataki Füzetek. 1864. évf. 112. l.)

Szükség van arra a kijelentésre, melyről Pál apostol szol, midőn a Kor. I. l. II. r. 9. versében így nyilatkozik: „Predikáljuk, a mint meg vagyunk írva, melyeket a szem nem látott s a fül nem hallott, az embereknek is gondolatjukba be nem mentek, melyeket az Isten készítet az őt szeretőknak.“

Kijelentés! hiszen ez feltétlen hitet kíván, — már pedig az emberi ész és okosság nem tartozik semminek sem vakon hódolni!

Úgy van! csak hogy az okosság, az ész és hit között levő viszonyt nem mint ellentétet kell tekinteni, hanem a hitről úgy gondolkozni, mint a mely az ész egyik magasabb körű munkássága s az igaz hit nem lehet ész-ellenes, valamint az önmagát megértő józanész sem lehet hit-ellenes.

Hit és ész, hit és gondolkodás között a viszony aligha állapítható meg, másként mint így: „a hit nem más, mint a gondolt dolog igazságának ellenállhatlan érzése.“

A gondolkodás soha sem mehet annyira, hogy nélkülözhetővé tehetné a hitet, mert a hívő „bíhat ugyan bölcselkedés nélkül, de nem bölcselkedhet hit nélkül.“ (Deutsche Vierteljahrsschrift. 1843. évf. II. k.)

A gondolkodás szabadságának s a hitnek egymással folytatott nagy vitája nem abban áll, hogy „vajjon inkább kellene-e gondolkozni, mint hinni, hanem abban, hogy vajjon az embernek csupán hinni kellene-e s nem egyszermind gondolkozni is! Mert a hit sem teheti sajátképen nélkülözhetővé a gondolkodást, miután a hit maga gondolkodást tartalmaz s miután legmagasabb célja mind a hitnek, mind a gondolatnak, teljes összhangzása a kettőnek s kölcsönös erősítése egyiknek a másik által.“ (Deutsche Vierteljahrsschrift. i. h.)

Ebből a felfogásból következik aztán az is, hogy magát a vallást nem szabad s nem is lehet csupán az emberi ész és okosság ügyének tekinteni, tartani, mert az a vallás, mely csupán az okosságot elégíti ki, nem egyéb, mint ész-vallás, mely mint már említettem, ihletetlenül hagyja a szívet s a lelkiismeretet, — holott pedig a vallás mindenkor a lelkiismeret ügyének tekintendő.

Ebből kifolyólag a vallás tartalmát magukban foglaló tételek ugyanam fontosak s jelentőségteljesek, melyekkel erőszakosan szakítani, melyeket kérlelhetlenül eldobni: egy a lelkiismeret elleni vétséggel!

A hittételeket eszményi szempontból kell bírálni, s ezen az úton jelképekké lesznek, melyek amaz örök igazságokat foglalják magukban, a melyeket a szentírás tartalmaz, a melynek teljességét bizony sem alakilag, sem alanyilag ki nem meritették s a hittételek ezt a teljességet visszatükrözik, a mi által a fontoságot, jelentőséget nem tagadhatni meg tőlük.

Amde, — mondhatják a műveltek, — nekünk ezekre a visszatükröző tételekre semmi szükségünk, mert benünk él a bibliai igazságok teljessége, — mi a hitcik-

keket magunkban, benső világunkban bírjuk, mint élet-tartalmat.

Vajha úgy volna! Csakhogy éppen itt dől el a hittételek s a művelt emberek egymás közötti viszonyának kérdése akkor, a mikor látjuk s tapasztaljuk, hogy éppen a művelt elemeknél nem található fel amaz igazságokhoz való ragaszkodást, melyek a szentírásban foglaltatnak. Élettartalmat emlegetnek s a tartalom más, mint a szentírás foglaltja! Igen sokszor ez az élettartalom megvetése éppen a bibliai igazságoknak, egyszerűen azért, mert a hittételeket úgy veszik, a melyek csak azért állapítottak meg, hogy a tudatlanoknak szolgáljanak s ebből kifolyólag az a vélemény uralkodik, hogy éppen ellentétes viszonyban kell élniök azokkal, kik a hittételekhez alkalmazkodnak.

Ezt a más viszonyban élést az is magyarázhatja, hogy csaknem általános az a felfogás, hogy maga az u. n. nép nem foglalkozik a hit tárgyaival, a hittételekkel. Pedig hát „a ki azt hiszi, hogy a köznép nem szeret a hit tárgyain elmerengeni, nem ismeri a közéletet, sőt inkább, minél magasabbak azok, annál erősebb vágygyal eped utánok szomszár lelke.“

A nép és műveltek közötti ellentétes életirányt, ha szabad rámutatnom, sehol másutt nem láthatjuk feltűnőbb módon, mint a lelkészek, az igehirdetők s gyülekezetek tagjai között. Ma is, — vagy ma még inkább — úgy áll a dolog ebben a tekintetben, a mint Szeremley Gábor e főiskolának nagy nevű dogmatikusa jellemezte, t. i. hogy *boldogtalan meghasonlás van az ige hirdetése s a vallásos meggyőződés között.*

Ma is úgy áll a dolog, hogy a nép ragaszkodik a hittételekhez, az értelmesebbek pedig, a protestáns intelligencia közönyöse azok iránt. S ugyan nem iszonyú dolog-e, ha a népnek lelkéhez férközik az a tudat, hogy papja nem hiszi, a mit neki tanít?

E boldogtalan állapotnak megszüntetése magának a protestantizmusnak áll legjobban érdekében, — mert ha állandóvá válik, bizony a *vergődés* vádjá ellen aligha tiltakozhatunk. Azon kell lennünk, hogy a múlt s a jelen között levő meghasonlás kiegyenlítettessék.

Ez a kiegyenlítés nem is nehéz, csak arra kell ügyelni, hogy a dogmáknak jelentőségét nem szabad leszállítani, hanem sokkal inkább úgy kell azokat tekinteni, mint a melyek történelmi multtal dicsekednek, irás-elvi alapon létesültek s az egyes ker. felekezeteknek megkülönböztető jeleiül szolgálnak.

A dogmák jelentősége e három pontban érvényesül napjainkban is. A ref. egyház másként nem kívánhatja magát sem elismertetni, sem megítéltetni, mint ama hittételek alapján, melyekben elvei kifejezvék. A ref. egyház hitelvei korántsem kerékkötői a haladásnak, a tökéletesülésnek, a lelkiismereti szabadságnak, sőt szellemök, igaz tartalmuk által nemtői a vallás-szabadságnak.

A dogmák olyanok ref. egyházunkban is, mint a vonalak a festészetben: azaz a *dolognak jellemei*. A dogmákban nyer kifejezést a vallásos tudatnak egyik tartalma s a ki ezeket meg akarná tagadni, egyúttal megtagadná a vallásfelekezetenek létezését is. E szempontból bírálandók a symbolikus könyvek tartalma is s ez alapon az az u. n. *kálvinista hitvallás*, a Confessio Helvetica Posterior „ma is oly dicsó okmánya egyházunknak, mely méltán szolgálhat hitfelekezeti összetartozásunk lobogójául.“ (Filó L. Sárospataki Füz. 65. f. 750 l.)

* * *

Ezekkel a gondolatokkal forgolódom a rám bízott theol. tudományok körében, azzal az igyekezettel, mely

után a sikert remélni, emberi természetünkben rejlik, jól tudván mindazonáltal azt is, hogy mienk a munka s Istené az áldás! Megtalálni a kellő határvonalat a hitelvek tartalma s az arra vonatkozó bírálatok s okoskodások között: ez az az irány, mely felé törekedni fogok. A pozitív tételek ismerete az, melyet meg kell követelnünk azoktól, kik igehirdetőkké lesznek. Ezzel össze kell kötnünk az emberi tudományos vizsgálódás eredményeit, hogy hit és tudás ölekezzenek azokban, kik a gyülekezetek élén fognak állani.

Álláspontunk tehát nem más, mint az, a melyet e főiskolának nagynevű *Somosi Jánosa* foglalt el. Irányadóink a szentírás s az ennek alapján létrejött hittételek, tisztelvén az ész jogát, mely megmagyarázza a kijelentés okmányát, vizsgálja annak tekintélyét, — elismervén a tudománynak igényeit s kötelességeit a vallásos igazságok fejtegetéseiben, — épen protestáns állásponton, mely a szabad vizsgálódásnak, a tiszta és komoly erkölcsi szellemnek egyesülésében áll, mely, mint ilyen, az ést nem tekinti, nem tekintheti ellenségnek, sőt eszköznek az Isten országa építésében.

Lelkesedéssel igyekszem a rám bízottakban híven eljárni, — azzal a lelkesedéssel, mely okvetlenül szükséges, ha azt akarjuk, hogy munkánkat siker koronázza.

Önöket teológus ifjak! ref. vallásunk hű apostoláivá igyekszem tenni, hogy tudományos készültséggel, erős meggyőződéssel, a hitnek paizsával felfegyverkezve, lépjenek ki az életbe s anyaszentegyházunkat külső és belső ellenségektől egyaránt kellő sikerrel megvédelmezthessék. Ma ugyanám megpróbálják a közviszonyok a ref. lelkészt. Az leend a czélom azért, hogy majdan kiállhassák a próbákat s ne vereség, hanem diadal legyen mindenkor megérdemelt osztályrészük!

Hogy így lesz-e? Hogy lelkesedésem tüze nem fog-e lohadni, — hogy a kitűzött czélt elértem-e? azt csak a jó Isten tudja. De bízom a remény, hogy a nemes czélért való küzdelem, fáradozás nem lesz hiábavaló.

Ajánlom magamat nemes törekvéseimben a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanács, a mélyen tisztelt tanári kar nagy becsű pártfogásába s támogatásába s a nemes ifjúság őszinte szeretetébe.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolesi egyházmegye gyűlése.

Október 20—21 napjain Kisvárdán tartatott meg. A gyűlés első napján nagy érdeklődés mellett folytak a tanácskozások. Esperes imája jkönyvben megörökített. Gondnok távolléte miatt helyettes gondnokul Szesztay Károly vil. tanácsbíró kérésre fel. A terjedelmes esperesi jelentés meggyőző bizonyossága volt annak, hogy új esperesünk mindenekfelett hivatásának szenteli magát. Amely egyházakban nagyobb kérdések vártak megoldásra, bajok jöttek tudomására, ott — amennyire ideje engedte — személyesen jelent meg, tekintélyével s tapasztalataival jótékonyan befolyt az ügyek rendezésébe. Örömmel kívánunk ily irányú működéséhez erőt, egészséget s hiszszük, hogy fáradozásai után az áldás és siker nem fog elmaradni.

Vitéz Mihály, volt lelkészegyleti elnök emlékeztetére ez egylet fog ünnepélyt rendezni az új elnök tapintatos terve szerint, hosszú lelkészkedése helyén, Kemecsen. Jövőre az ilyen nemű kegyeletes ünnepélyek tartása a lelkészegylet feladatává tétetett.

Nagyváthy Ferencz, kéki lelkész egyh. m. tanácsbíróvá, Hidegh József, pálcái lelkész egyh. m. aljegyzővé feleskettettek. Esperes jó reménységgel köszöntvén őket új állásukban, Nagyváthy Ferencz a munkamegosztás szép elvét szem előtt tartva, eddig viselt egyh. megyei tisztségeiről lemondott.

A gyűlés tagjai ezután a kisvárdai ref. templomba vonultak néh Szikszay József nyírbátori lelkész emlékünnepejére. A gyülekezeti éneklés után az alkalmilag összeállított egyházmegyei énekkar énekelte „Könnyes szemmel” kezdetű ismert énekünket, alkalmi vonatkozású szöveggel. Emlékbeszédet Nagymáté Albert főjegyző tartott, ékesen alkotván meg a boldogult patriarcha lelkipásztori jellemét. A tanulságos beszéd jegyzőkönyvünkben örökítették meg. Szerzőnek és a még egy énekkel szerepelt énekkarnak jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott.

Kellemetlenül hatott a gyűlés folytatása kezdetén jelenlevőkre Ujfalussy Béla, világi tanácsbíró lemondása, különösen annak megokolása. Egyházmegyei gyűlésünk a lemondást nem fogadta el s küldöttséget küldött ki jeles tanácsbíráinkhoz, hogy lemondásának visszavételére bírja.

A jegyzői kar sok teendői miatt készséggel hozzájárult egyházmegyénk új jegyzői állások szervezéséhez; s már a jelen gyűlésre ideiglenes jegyzőül alantírott, tiszteletbeli jegyzőül pedig Szesztay Zoltán ügyvédjelölt, kedvelt tanácsbíránk tehetséges fia, megválasztattak.

Ezután a megürült egyházmegyei tisztségek töltetek be. Számvevőszéki elnökké közlekedéssel Andrassy Kálmán, buji lelkész; egyházkerületi képviselővé Nagymáté Albert főjegyző, kislétai lelkész, — számvevőszéki bizottsági tagokká: egyházi részről Tóth Gábor, nyírbogdányi és Czövek János komorói lelkészek, világi részről Batha Ignác nyiregyházi lakos, földbirtokos; számvevőszéki jegyzővé Szikszay András, ibrányi lelkész, gyámintézeti ellenőrző bizottsági taggá Mózes András, bogáti lelkész, időközi bíróságba rendes taggá Elek Dániel tanácsbíró, póttaggá Porzsolt Ádám tanácsbíró választottak. Minden választás egyhangulag történt, bizonyosságul annak, hogy egyházmegyénkben a közjó érdekében történt vitatkozások, bármily élesek voltak is, nem tudtak békét bontani.

A számvevőszék ez évi jelentése korszakalkotó fordulat egyházmegyénk pénzügyeinek terén. Elnök, pénztárnok és ellenőr buzgó fáradozásának sikerült az óriási kötvénytelen tartozásokat és kamathátrányokat nagyobb részben lehetőleg biztosítani. A kik tartozásaikat rendezni vonakodtak, megszűntek a gyámintézet tagjai lenni, könnyelműen eldobván családjuktól a reménységnek egy erős horgonyát. A tartozások törlesztésére és a járulékok fizetésére nézve szigorú szabályok alkottattak. És a legnagyobb dicséretre méltó az az eljárása egyházmegyénk papságának, hogy ámbár egy jó részünk hanyagsága lett büntetve az új rendszabályokkal, mégis azok alkalmazóit egyhangulag siettek elismeréssel jutalmazni. Andrassy Kálmán ideiglenes elnököt — mintegy feleletül a múlt évi várdai gyűlésünkön történt méltatlan bántalmakra, — állandó elnökké nagy lelkesedéssel megválasztották. A Pénzkezelés reformálását fáradszónál átdolgozó pénztárnokunkat, Vas Mihály, gégyeni lelkészt pedig 200 frttal jutalmazta meg egyházmegyénk. A számvevőszék, működése közben, elszomorító adatokra is bukkant, a mint azt várni lehetett. Ezek azonban jóakarattal és körültekintéssel részben helyreigazíthatók.

Most terjesztette be számvevőszék az új gyámpénztári alapszabályokat is. Ajánlom az érdeklődők figyelmébe.

A nagybányai egyházmegye átiratához a 800 frtos minimum tárgyában pártolólág hozzájárult egyházmegyénk

Ellenben a szatmári szózatot, h.-esperesének a kerület által való állítólagos megsértése tárgyában, mint tárgyalant, mellőzni határozta.

A gégyényi és nagykállói egyház indítványára kimondatott, hogy egyházmegyénk át fog irni a polgári megyéhez az iránt, hogy a tanítói nyugdíj-járuelokoknak a községek által való fizetése jövőre engedtessek meg ott a hol ezt a községek önként elvállalják. A tanítóknak helyettes anyakönyvvezetökké való kineveztetése esetén, minden egyes esetben az egyházmegye, illetőleg esperes beleegyezése előre kikérendő.

A látogatási jelentések sok egyház buzgólkodásáról, virágzásáról adnak hírt, de némely helyeken még mindig aluszékonyság és közöny tapasztalható. Néhány társ-egyház önálló lelkészi állás szervezését kérte. Ezek közt különösen érdekes a jákóiak ügye. A lórántházi lelkész ezelőtt néhány évvel úgy fogadta el lelkészi állomását, hogy díjlelében a jákói egyház is bizonyos földjövédelmet biztosított a stólán kívül. Az egyház most e földbirtokot — természetszerűen — új lelkésze fizetésére akarja fordítani. Kérése azonban csak úgy ítéltetett teljesíthetőnek, ha a lórántházi lelkészt kárpótolja.

Több rendbeli adásvétel és helyi érdekű zavaros ügyek vártak még elintézésre, melyek a két teljes napig nagy tevékenységet kifejtő, de vége felé számban igen lepadt gyűlés által csekély kivétellel letárgyalattak.

A nagyszámú bírósági ügyek letárgyalására azonban már fizikai lehetetlenség volt a két naptól időt szakítani s azok közül csak a sürgősebbek s fontosabbak intéztek el.

A gyűlés első napján tartott közebéd egyike volt a leglelkesebb hangulatban lefolyt közebédeknek. Egymást érték a szellemes és magvas felköszöntők. S képviselő-választások előtt állván, lehetetlen volt menekülni némi politikai vonatkozásoktól. Egyik ily irányú beszéd csinos kis vihart idézett fel, a mely azonban részben félreértésen alapulván, hamar elvonult a teremből, s később a gyűlésen némi utójátékkal teljesen tisztázva lett. Örömmel győződhetett meg mindenki, a kinek talán ez iránt kételyei lehettek, hogy felső-szabolcs papi testülete a szabadelvű és független eszmék szeretetében mint egy ember nyilatkozik, ha ez iránt provokálva van.

A gyűlés lefolyásából arról is meggyőződhattunk, hogy nagy egyházmegyénkben sok teendő vár a gondos vezetőre s esperesi székünk egy munkás és bölcs ember teljes erejét és gondját igénybe veszi; s ha kötelességeinek jól akar megfelelni, bármennyi talentuma van, ideje nem lehet azokkal százfelé sáfarkodni. Új esperesünk első beszámolásával bebizonyította, hogy a kötelességek, melyek betöltésére felesküdt, mindennél szentebbek előtte. Mi szívből kívánjuk, legyen vele a mindenható segedelme. Ámen!

Szikszay András.

IRODALOM.

* **Ezer éves hazánk története.** Irta Jámor Lajos, békési néptanító. Hornyánszky Viktor kiadása. Nagy nyolcadrét 258 lap Ára csinos kötésben 1 frt. Jámor Lajos békési ev. ref. néptanító neve ismerős már a protestáns nép előtt, mert a „Jézus élete“ és az „Ó-szövetségi történetek“ című, ügyes verseléssel készített művei számos olvasni szerető ember házában feltalálhatók s kézről-kézre járnak a rokonok és szomszédok között. Ujabban ismét egy igazán jó művel szaporította népies irodalmunkat. Ékes rigmusokban megírta „Ezer éves

hazánk történetét,“ melyet a Hornyánszky cég csinos kiállításban, számos képpel díszítve nyomtatott ki „a magyar nép s ifjúság számára.“ Jámor műve jóval fellette áll minden tekintetben az úgynevezett ponyva irodalom termékeinek s mindenütt látszik rajta, hogy szerzője jól ismeri a nép gondolkodását, műveltségét, s az utat és módot, melylyei egyszerűbb magyar népünket mulattatni s egyszersmind oktatni lehet. Meg vagyunk győződve, hogy ezt a könyvét is épen olyan szívesen fogja fogadni különösen a protestáns vallású nép, mint az előbbi kettőt. Ezt megis érdemli mert művében nem tagadta meg protestáns voltát. A megszerzésre érdemes művet, melyet szerzője Kossuth Ferencznek ajánlott, ajánljuk lelkészeink és tanítóink figyelmébe.

* **Vallásos erkölcsi olvasó könyv** az ev. ref. elemi iskolák II. oszt. számára. *Pánczél Ferencz* nyomán szerkesztette *Kóta Sámuel* igazgató és vallástanító. A régi jó Pánczél olvasó könyv ime feltámadt, hogy összekötő kapocs legyen a szülői ház és az iskola között s kalauz az első és második osztályon át a harmadikig. A szerkesztő szerint van ugyan sok olvasó könyvünk a 2-ik oszt. számára, de *azok egyike kevés vallásos anyagot szolgáltat, másika pedig kemény eledel az első és második osztálynak.* E szavak igazolják, hogy e könyvecskevel egy már letűnt elmélet követeli az élethez való jogát t. i. az az elmélet, a mely szerint a Pánczél olvasó-könyv a maga kizárólagos vallás-erkölcsi irányával és tartalmával épen elég jó volt az olvasni kezdő kis ember részére. Egy letűnt elmélet — mondjuk — mivel p. o. a „Sárospataki irod. kör“ épen azért adta ki a II. osztálynak szóló *Dezső Lajos*-féle „olvasó könyvét“ hogy nem találta elegendőnek — szakemberek véleménye szerint — a Pánczél-olvasót, noha egyik legkelendőbb kiadványa volt. A kis könyvben apró imádságok, elbeszélések s tanulságos leccék vannak, összesen 36 db., közöttük 13 a szerkesztő átdolgozása. Iránya helyes mindeniknek, de nyelvvezetése még simítás férne némelyiknek. Az étel előtti és utáni imádság nehézkes, néhol a ván vén-es mellékmondat is kísért; néhol a verseken történt javítás sem sikerült (15 l.). Ha van benne templomba érkezéskor mondandó imádság (ez is lehetne sokkal könnyebb!), miért nincs kijövetelkor mondandó?! Aztán az *Apostoli hitforma* mit keres a II. osztály olvasó könyvében?! A „Munka után“ című imádság sem kezdő iskolásoknak való! Általában a kis mű (összesen 40 l.) ha célját el akarja érni, még közelebb viendő a gyermek értelméhez. A gyermek p. o. azokat a félmúlt időket (vagy hogyan kell most nevezni?!) nem ismeri a család nyelvéből, legalább itt Felső-Magyarországon nem! Kiállításá eléggé rendes, festéke azonban fakó. Vongrey Gusztáv adta ki Abauj-Szepsiben. Ára 14 kr.

* **A „Protestáns Árvaházi Képes Naptár“** az 1897 évre szokott formájában már megjelent. Szerkesztette *Kenessey Béla* s kiadta *Hornyánszky Viktor*. A naptári részen s a bélyeg, posta és távirda szabályokon kívül 69. lapon jól összeválogatott olvasmányt közöl. Költeményeket írtak bele: *Szabolcska Mihály* („Édes anyák“ címmel), *Forgács Endre* (Angyalaink), *Pálmay Lajos* (imádkozzál), *Szabó Géza* (Az árvaházi árva), *F. Varga Lajos* (Honfidal. Szépséges álom), *Tóth István* (Apám sírjánál). Közli *Papp Kovács Gábor*, *Gyurácz Ferencz Antal Gábor* püspökök rövid életrajzát, arcképekkel. »A táncos torony« *Kecskeméthytől*; »Hazánk ezer éves története«; A magyar hitvalló lelkészek emlékoszlópa és annak állítója« (özv. Hegyiné) képpel: *Szabó Józseftől*. »Az öngyilkos segédtanító« *Forgács Endrétől*; »A kassai új reform. torony« *Révész K.*-től mind érdekes olvasmányok. Ajánljuk protestáns egyházaink híveinek meg-

vételre e jól szerkesztett naptárt, mely az árvaház javára is hoz némi jövedelmet. Ára 30 kr.

A Koszorú című népies kiadványokból a XXI—XXX füzeteket adta ki a M. Prot. Irodalmi társaság. A füzetek egymásután a következő sorrendben jelentek meg. »Nővérek« »Aranka története«. Mind a kettőnek szerzője Lantos Sebestyén; aztán egy füzetben »Gusztáv Adolf és a Gusztáv Adolf-egylet, írta Grác Mór s »Bálint Mihály« Sárközy Istvántól; »A Lorántfiak« S. Szabó Józseftől; »Az új bíró« Jámborné Székely Lillától s »Ötödik parancsolat« Farkas Antaltól; »A falu árvája« Böngérfi Jánostól; »Jó az Isten« Mészöly Győzöttől; »A képviselő úr beszámolója« Kecskeméthy Lászlótól; »A kék golya családja« Bányay Gézáttól; »A mi hitünk« Sárközy Istvántól. Mindenik füzet ára 4—4 kr. Ennek a cyklusnak füzeit is a legmelegebben ajánljuk a lelkes és tanító urak figyelmébe. Minden tekintetben jót cselekesznek, ha ezeknek terjesztésén fáradoznak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Október 31-dike.** Épen jókor érkezett, hogy emlékeztetének fényénél annál inkább megútljuk a hivatalos hatalommal való visszaélés szörnyű garázdálkodásait. Hány Lutherre és hány 95 tételre volna most szükségünk, hogy megtudjuk állítani azt az erkölcsi sülyedést, a melyet a képviselő-választások cége alatt a nagyok, a tekintélyesek, a hivataluk erejével zsarnokoskodók, az okosok, a műveltek — annyi cynismussal terjesztettek?! Elv, becsület, ígéret, adott szó, mind hitvány árucikké lett e napokban — a vezérek, a bölcsek szemében, a kik magok jártak elől szép példával mindannak megtapodásában, a mit józan elmével szentnek, isteninek szokott nevezni a világ. Papok, tanítók — igen még a papok és tanítók is! — oda állottak a felséges nép hamis prófétái közé és — Isten bocsásson meg nekik — tanították őket arra, hogy mennyit ér egy szavazat az idő teljességében s hogy nem tisztességtelen dolog az, ha valaki Júdás-pénzen meszeltet templomot, épített községi épületeket, emeltet, vagy szereltet fel iskolát stb. stb. — Október 31!! Ó mennyi erkölcsi halottra veti világát e nap hajnali fénye — ebben az ezredéves szép országban! Jövel Luthernek lelke, fűjj át a büzhödt mezőkön és teremts közöttünk jobb és szebb világot! Égesd meg még egyszer a zsarnokok átok-bulláját és Isten szolgálataiba leheld be Istennek lelkét, hogy mások is látván az ő cselekedeteiket, dicsőíthessék a mennyi atyát és nem a pénzt, a bort, a pálinkát és a zsarnokok kényét!

— **A tornai egyházmegye** rendkívüli közgyűlést tartott okt. hó 19-én Tornán egy fájdalmas eset alkalmából. *Kapossy György*, a Sárospatakon felszentelt esperes, a ki már a kerületi gyűlésről betegen tért vissza otthonába, beadta esperesi hivataláról való lemondását s az espereseiben kemény próbára tett egyházmegye kénytelen volt azt a legigazabb részvét kifejezése mellett elfogadni. Helyét ideiglenesen *Lükő Béla*, görögí lelkész tölti be; a szavazás elrendeltetett nov. 20-ig terjedő határidővel.

— **Írásbeli tételek a Sárospatakon 1897. június havában tartandó lelkészi vizsgálatokra. I-ső vizsgálatra.** A) Kidolgozandó a következő három tétel valamelyike: a) Kívántatik a LXXXVIII-zsoltár fordítása és magyarázata. b) Adassék elő a történelmi előzmények rövid érin-

tésével a Krisztus két természetéről szóló pozitív ker. tan, a fősúlyt a ref. hitelvi könyvek adataira fektetvén. c) Adassék elő a messiási eszme eredete s alakulása az ó-szövetségben. B) Egyházi beszéd irandó a XVIII-ik zsoltár 26—28 versei felett: »Az irgalmashoz te irgalmas vagy, és a tökéleteshez tökéletes; a tisztához tiszta vagy és a visszához visszás vagy: annak okáért te a nyomorodott népet megtartod, de a kevélyeknek szemeiket megalázod. II-ik vizsgálatra. A) Gyakorlati írásmagyarázat irandó szabadon választott 4-ő és 8 új-szövetségi szöveg felett. B) Elkészítendő a következő két tétel valamelyike: a) Ki volt és mit tett I. Rákóczy György a magyar protestáns egyház javára? b) Írassék esketési beszéd és imádság vegyes házasságkötés alkalmára. *Figyelmeztetés.* Ugy az első, mint a II-ik vizsgálatra jelentkezők, kötelesek dolgozataikat az 1897-ik évi május hó 1 ső napjáig a sárospataki ev. ref. theol. akadémia szakelnöki hivatalához beküldeni. Az első vizsgálatra állók az egyházi beszédet tartoznak meg is tanulni, mert a szóbeli vizsgálaton predikálni fogják. A második vizsgálatra jelentkezők a gyakorlati magyarázatokat tartoznak megtanulni, mert a kidolgozott szövegek közül egyet elmondanak a szóbelin. Írásmagyarázataikat s a kettős-tétel közül választottat és kidolgozottat május 1 ső napjára együtt kötelesek beküldeni.

— **Észrevételek.** *Nt. Szerkesztő úr!* F. hó 26-iki 43 sz. lapja két sorára engedje meg, hogy egy-egy észrevételt tegyek. 1. Az igazságügyi palota felavatási ünnepére, a fővárosban lakó, vagy tartózkodó püspökök közt, én is, mint ref. püspök, *meg voltam hiva* hivatalosan az igazságügyi miniszter által; de egyházker. közgyűlésünk miatt azon egész nap az elnöki székéből nem mozdulhatván, ki kellett magamat mentenem. 2. A lelkészek sorába (I vizsgálati képesítéssel) fölvettem — nem 4, hanem 7 segédlelkészt a lelkészi teendők végzésére, a *házasság kötésre is, kibocsátottam* — külön figyelmeztetve őket arra, hogy ez aktusnál gondosan figyeljenek a polgári házasságot illető *állami törvényekre is*, nehogy azok ellen vétve, büntetendő cselekményt kövessenek el. Ugyan mi ok lett volna arra, hogy a kik a sakramentumok kiszolgáltatására felhatalmaztatnak: épen a házasság-kötésre ne bocsátassanak? *Szász Károly.*

* Nagy köszönettel fogadjuk ez észrevételeket s örülünk annak, hogy az igazságügyi palota felavatásához — legalább néma szerepre — a mi püspökünk is hivatalos volt. Ezzel az igazságtalanságból valami csekély rész esik el, de még így is távol vagyunk a valódi felekezeti egyenlőségtől. A házasságkötésre szóló megjegyzésünket épen azért szedettük dült betűvel, mert magunk is Tamások voltunk annak hitelességére nézve, de meg úgy gondoltuk, hogy a *házasságkötés* helyett a házasság *megoldására* kívánta a kibocsátotakat a püspöki szózat utasítani. Mi más okot nem kerestünk! A 4 a 7 helyett csupán sajtó hiba. Ismételt köszönet a lekötőlező figyelemért. Szerk.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **Többször.** Alkalmi cikkeket ezúttal nem közölhetünk. A felvetődő nagy alkalmak máris annyira hátra vetettek bennünket, hogy egyséssel szemben teljesen el vagyunk adósodva. Luther szelleme megbocsát nekünk, ha különben eléggé jól szolgáljuk az igaz protestantizmus érdekeit. — *R. K.* A gyűjtést megpróbálom, de minket most a magunk szükségai túlon-túl is igénybe vesznek s épen ezért sokat nem ígérhetek. — *R. G.* Fájdalmas megilletődéssel olvastam a leverő hírt s tudattam t. olvasóinkkal is. Isten őrizzen benneteket újabb és újabb csapásoktól! — *K. L.* Az a bizonyos ciklik egészben nem közölhető; talán sikerülni fog nekem annyit adnom belőle, a mennyi a dolog érdemére tartozik. Feltehető rólunk, hogy nem szegődünk a papok ellenségei közé! !

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Orbán József 1818—1896”. — „Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneni indítványok.” *Réz László.* — „Középiskolánk a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.” *Buzsák János.* — „Kazinczy Ferencz nyelvtan-írói munkássága.” *Zsolnay Benő.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetések.”

ORBÁN JÓZSEF.

1818—1896.

Úgy áll előttünk most is a tisztes aggastyán, a mint körülte minden útra kész, csak ő maga nem! Szemeiben sűrűn serkedő könnyecsek, ajkai körül fájdalmas vonaglás, csengő szép hangján érevesztő fátyol, mosolyában a lemondás őszi borongása és kezei áldásra emelten . . . „Elmegyek innen meghalni. A jó Isten áldjon meg mindnyájukat . . . El ne feledjétek a ti öreg barátotokat, a ki a távolban is tiétek marad.”

Szeretet vont, szeretet marasztalta . . .

Még oda sem gyökerezhetett igazán abba az új világba, hová gyermek és ifjú korának édes emlékei közül s férfiúi küzdelmeinek és alkotásainak színteréről átlátnáltatott s — ime bezörgetett hozzá az enyészet szele és megkínálta a fáradt vándort örök nyugalommal.

Orbán József, a sárospataki főiskolai tanárok szeretve tisztelt Nesztora, folyó hó 4-ikén, életének 78-dik évében, Debrecenben, előtte és vele oda költözött szeretteinek körében, lassu hervadásra következett agy-szélhűdés következtében elhunyt.

Őszi lomb volt, érett gyümölcs, . . . az örök törvény telt be rajta a halálban.

Koporsójánál nincs helye a békételenkedő jajgatásnak, az Istennel harcoló kétségbeesésnek, mert eleget élt, munkált és alkotott ahoz, hogy földi pályáját bevégeztnek tekinthessük s tisztelettel gondoljunk elért sikereire.

Mint családfő, mint tanár, író és ember egyaránt betöltötte hivatását s túl azokon, kikkel a Gondviselés jótetszése összekötötte, túl az ezernyi tanítványokon, a kiket jótékony szigorával s széleskörű tanultságával maga iránt holtig tartó hálára kötelezett: — az egész sárospataki főiskola, az egész tiszáninneni kerület, sőt az egész hazai protestantismus is tanúként állhatnak mellé az örök bíró ítélő széke előtt, hogy hű volt mind halálig.

* * *

Nagy-Barcán 1818-ban született a boldogult, Borsod vármegyében. Maga írja önéletrajzában (40 év cím alatt), hogy atyja *Orbán István* klasszikus műveltségű néptanító, anyja *Kazai Éva* mélyen vallásos érzésű polgárnő volt, a ki anyai s házi-női erényeivel védő angyalává lett népes családjának s égis erő hitéből, az élet ezer baján is uralkodni bíró kedélyből dús örökséget juttatott anyagiakkal nem dicsekedhető gyermekeinek.

Ez az örökség adott szárnyakat az öntudatra ébredt Orbán Józsefnek, a mikor édes atyjának vezetése alatt a népiskolai osztályokat, az akkor uralkodó rendszer szerint, szülőföldjén bevégezte. Vágyott a sárospataki főiskolába, a honnan idősebb testvéreit az Isten képének rajtok egyre világosodó formájában látta koronként a szülő-házba visszaérkezni. A papi kathedra volt a gyermek eszményképe és szomjuhozott az Isten ígéje után. Édes atyjától szerzett alapos előkészület után, a latin nyelvvel már ismerősen, 1830-ban érkezett a sárospataki főiskolába és 1837-ben végezte itt be gimnáziumi tanulmányait, egyre jobban emelkedve ismeretben, tanárai szeretetében és kitüntetésében, s egyre jobban erősödve, edződve az önfentartásért vívott küzdelemben, mely édes atyjának 1832-ben bekövetkezett elhunyt, majd testvéreinek a főiskolából való eltávoztása után vállaira nehezedett. Ehezve és fázva, a holdvilág és kályhatűz mellett tanulva, talán ő is felsóhajtott olykor a szülei ház felé: *bár maradtam volna benne végig!* de erős akarata nem engedte elcsüggedni, hanem törhetlenül vitte előre, — előre a pályán, előre a grádusban! A hatodik osztályban már az első közt foglalt helyet, a gimnáziumot befejező vizsgálaton a legjobb latin munkára kitűzött ösztöndíjat (tógadíj = 25 frt) 110 pályatárs közt ő nyerte el. Mint *akadémikus* diák, rövid visszates után, újra fényes sikerrel haladt előre tanulmányában, mint nevelő biztosabb existenciát teremtve már magának, pályadíjakat nyerve, sőt megtakarított pénzéből egy évet a német nyelv tanulása végett

a Szepességen is töltve. A híven megfutott tanulmányi pályája után egyre-másra érték őt a kitüntetések, megbízások. 1844-ben a IV. gimn. osztály köztanítója lett, 1845-ben contrascriba, 1847-ben főiskolai szénior.

A széniori hivatal bevégezése után 1848-ban szépen megtakarított pénzecskéjéből szeretett volna külföldre utazni tanulmányai betetőzése végett, de a forradalmi idők bekövetkezése miatt erre gondolni se lehetett. Pesten ő is egyike volt azon lelkes ifjaknak, kik Petőfi, Jókai vezérlete alatt a nagy vívmányokért, a szabad eszmék megvalósításáért küzdöttek.

Itt, e mozgalmak közepette érte a miskolci egyháztanács bizalma, mely a gimn. IV. osztály tanárává meghívta. Bár szíve-lelke a papi pálya felé vonzotta, látva az egyre zavarosabbá váló viszonyokat, elfogadta azt s ezzel aztán végkép lemondott a parochia kecsesítő képéről, a templom helyett az iskola papja lett, egy kisebb gyülekezet helyett előbb egy nagy város, majd utóbb (1861-ben a sárospataki főiskola tanárává választván) egy nagy egyházkerület tudvágyó ifjúságára szórta lelkének sugarait, de itt is, mint ott, az Úr szőlőjében munkálkodva, itt is, mint ott, a szabadság, szeretet és igazság igéit hirdetve, hintegetve a termékeny keblekbe, csak hogy itt nagyobb körre terjesztve ki ezek áldásait. Ne tagadjuk, a Gondviselés nyilatkozott meg e tényben, hogy az, a ki nagyobbra van hívva, nagyobb mezőn munkálkodjék! Hogy az ő lelke nem sóhajtott-e fel olykor a reárakott nehéz kereszt súlya alatt a gondviselés e rendelése ellen, nem vágyott-e olykor az örökös zaklatások, ide-oda rendelések, újabb meg újabb munkával való megbízások közt a paplak békéje, háborítlan nyugalma után, melyben a lélek szabadon nyilatkozhatik meg és áldozhatik keble Istenének, míg a szüntelen újabb tanulmányi körbe való áthelyezés a leggazdagabb tehetséget is elhervasztja, a legnagyobb munkaerőt is kimeríti, — azt csak az tudná megmondani, ki a vesék titkait vizsgálja! De hát azt régen tudjuk, hogy a világon nincs tökéletes boldogság, s azt, a mi a világnak javára szolgál, az egyén gyakran saját szíve véréen kénytelen megvásárolni!

Valóban Orbán József élete, mint tanaré, örökös hányatás volt. Miskolcon 13 év alatt úgy szólván minden osztályban és minden tantárggyal meg kellett próbálkoznia, és sorsa követte őt Sárospatakra is. Itt előbb a gimnáziumban tanított, majd két év múlva az akadémiára helyezték át, az *egyetemes történelem, oklevéltan és latin irodalom* tanárává; alig élte be magát e tantárgyakba, midőn a jogakadémia újjászervezésekor két utóbbi tantárgyát elvették tőle és másokat adtak helyébe, t. i. az *egyetemes európai jogtörténelmet* és a *magyar alkotmány történelmét*. Éjt-nappalt egygyé téve sikerült e három embert kívánó tantárgyaknak megfelelnie; midőn aztán ezekben is otthonos lett, midőn ezeket kidolgozta s talán irodalmi művelésükre is eljuthatott volna, 1886-ban a *műveltség-történet* előadását bízták rá újra. Ifjú korunkban még sub pondera crescit palma, de — utóljára az acél is elkopik! A szép, erőteljes férfi törődöttsége, a magasan szárnyaló lélek elhanyaglása nem csak az idő munkája, a természet adója volt; valljuk meg, zilált tanügyi viszonyainknak is részök volt benne s főiskolánk és egyházkerületünk kétszeres köszönettel és hálával tartozik Orbán József emléke iránt!

Miskolcon töltött 13 évi és főiskolánkban töltött

30 évi, tehát összesen 43 évi tanári működése után, 1891-ben lépett a jól megérdemelt nyugalomba; az egyházkerület e hosszú, áldásos működéséért, egy élet munkájaért azzal a ritka ténynyel fejezte ki iránta háláját, hogy évi 1000 frt nyugdíjat szavazott meg számára. Nehezen esett tőle megválnunk; fájdalmasan nélkülöztük az ő böles, tapasztalt lelkét, biztos kormányzói tapintatát tanári karunk éléről, de be kellett látnunk, hogy neki joga van a nyugalomra. Nyugalma lassu hervadás volt; bár elárasztotta az élet derűje, a szeptemberi napfény, de levelei egyre jobban sárgultak s csak egy hideg szellő kellett, hogy lehulljanak! Tavaly tavasszal elköltözött Patakról szeretteihez Debrecenbe, de lelke fele itt maradt; most már a másik fele is elhervadt. . . .

* * *

Félelemmel vegyes tisztelet fogott el bennünket mindig, mikor mint theologusok, egyetemes történelmi előadásaira jártunk; egy órát nem mulasztottunk volna el, pedig alig fértünk kisdéd tantermében. Hajlott alakja kiegyenesedett, gyöngülő tagjai megacélosodtak, hangja a régi érczel csengett, midőn lassan-lassan belemelegedett az előadásba s a világtörténelem egy-egy nevezetesebb eseményét, kiválóbb jellemét ismertette; szemünk és fülünk nem győzött ilyenkor betelni szavaival, gyönyörű reflexióival, melyekkel ezeket kísérte, a tanúságul belőlök levont igazságokkal. Lelket öntött a száraz történelmi adatokba, életet vitt a mult eltemetett eseményei közé; adataiban pontos, jellemzéseiben hű, elveiben emelkedett gondolkodású volt. A tanári szószéken kívül szeretetteljes szigor jellemezte eljárását az ifjúsággal szemben; de szigor csak kevesekkel, az eltévedtekkel szemben tanúsított, szeretetének sugara ellenben sokakra áradt ki; mennyien gondolnak hálával az ő szeretetteljes támogatására!

Mint író csak keveset fejthetett ki abból, a mi lelkében élt, a mi ott vágyak, tervezgetések alakjában felsarjadzott, s így is tisztos, becses írói munkásságot fejtett ki; hát még ha nem lett volna a sok bilincs, mely lelkét lekötözte, szárnyait összetörte! Népiskolai kézikönyvei hosszú éveken át voltak használt és kedvelt tankönyvek nagy vidékek népiskoláiban, s még azután is, hogy a kor szelleme némelyiket túlszárnyalta, a megszokottság, no meg könnyed előadási módjuk nem engedte őket kiszakítani az iskolából, s jó részben még ma is használnak. Alkalmi műve: A *sárospataki énekar története* (1882), melyet annak 100-ados emlékünnepejére írt; érdekes képet fest benne az ifjuság e ma is virágzó testületének beléletéről s általában egész főiskolánk életéről, melyet, mint a régi idők embere, nagyon jól ismert. Mi, nem ismerte és nem méltányolva eléggé az ő küzdelmes életét, melyek alatt roskadozott, tőle vártuk főiskolánk történetének megírását is; tőle vártuk, és erejével még se gazdálkodtunk! Irt két becses egyházjogi tanulmányt is. Különösen az első, az *alapok és alapítványok jogi természetéről* szóló, melyet a debreceni zsinathoz intézett, országos feltűnést keltett; mint egy komor jós, ki egyháza jövőjeért aggódik, úgy szólott az összegyűlt atyákhoz, és a történelem megeafolhatatlan adataival világította meg az alapok jogi természetét, t. i. országos jellegét és szólította fel a zsinatot állásfoglalásra ez életfontosságú kérdésben. E tanulmánya okozta, hogy a következő évben egyházkerületi közgyűlésünk konventi póttaggá választotta. Másik tanulmánya (Autonomia és államsegély),

mely lapunkban jelent meg először, époly alapos történelmi ismerettel, mint prot. érzülettel fejtegette prot. egyházunk akkor fölmerült és sokképen vitatott kérdését: a középiskolák állami segélyezését. Mi különösen e tanulmányaiban látjuk az igazi Orbánt; ezek mutatják, mily irányú íróvá lett volna, ha osztálysorsul kaphat vala

Egy kis független nyugalmat,
Melyben a dal megfoghat!

Erős judicium, szilárd történelmi alap, tiszta világos nyelvezet, emelkedett, lendületes előadás — és ezek mellett a protestantismus és a mi ezzel együttjáró, a szabadság, a felvilágosodás szeretete: ime ezek voltak benne a tanár, az író, a tudós jellemvonásai.

Családi élete boldog volt: szépen felnővelhette, nagyobb részben szárnyára bocsáthatta gyermekeit; otthona volt az édes menhely, mely fáradalmaira enyhületet árasztott, mely új erővel ruházta őt fel, ha csüggedett s elsimitá homlokáról a gond redőit. A társas életben víg kedélyű, élces, tréfás természetű ember volt; szerette a dalt, lelke megélénkült, ha szép dalt hallott; illő mértékkel szívesen vett részt a társas élet örömeiben, azokat nemcsak élvezve, hanem igyekezve mások számára is élvezetessé tenni.

* * *

Pihenj megfáradt vándor! Ha távol fogsz is pihenni tőlünk, hálás kegyeletünk virasztani fog fölötted, őszinte könyeinket oda is elküldjük sírodra! Emléked élni fog főiskolánk körében, mint a hűség mintaképe! Isten veled!

Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneri indítványok.

(A sárospataki főiskola párhuzamos osztályai és az államsegély. — A tankönyvek és a tanrend. — Confirmatói emléklapok és confirmatói catechismus. — Fejlesztő-indítvány.)

(Folytatás.)

2. A tankönyvek és a tanrend. A felső-borsodi egyházmegye azzal a kéréssel járult a kerületi gyűlés elé, hogy dolgoztasson ki az ismétlő iskolák részére tantervet és készíttessen annak megfelelő tankönyvet. A fontosságot, sőt az actualitást e kéréstől elvitatni nem lehet. Országos törvényeink mellett a gyakorlati élet is arról győző meg bennünket, hogy a 6 évi mindennapos elemi iskoláztatáson kívül szükség van még az ismétlő oktatásra — azok számára, kik az elemi iskola nyújtotta ismereteken kívül többre nem törekednek. S ha ez szükséglet, úgy mindenesetre gondolni is kell vele.

De tekintve azt, hogy ismétlő-oktatás csak ott és akkor lehet, ahol és a mikor már a mindennapos elemi oktatás teljesen rendben van; s tekintve más részről azt, hogy a mai mindennapos elemi oktatás még igen sok kívánni valót hagy hátra: az ismétlő-oktatás tanterve és ennek megfelelő tankönyvek készítése a nála sokkal fontosabb hiányok pótlása mellett csak másodrendű szükséglet. S annyival inkább annak kell minősítenünk a felső-borsodiak kérelmét, a mennyiben ezt meg kell előznie az ismétlő iskolák szervezetének. Mert ám még ilyen sincs. Nincs több ma az ismétlő iskolából, mint a cím és az elv, hogy lenni kell egy 3 évre terjedő tanfolyamnak. De hogy az mily szervezettel bírjon, tehát hogy ez elv testet is öltön magára: arról csak elvétel, néhanéha gondolkodik egy-egy tanfőúr, egy-egy tanügyi testület: de bizony az eredmény lassan érkezik.

En tehát éppen azért, mert a tantervet és tanrendet meg kell előznie egy kidolgozott szervezetnek, tehát meg kell előznie az iskola általános létrejöttének: nem is foglalkozom a felső-borsodiak kérelmével. Hanem ezzel összefüggésben egy sokkal égetőbb szükségre kívánom úgy az egyházkerület, mint az Irodalmi kör figyelmét felhívni. Szintén tankönyv- és tanrend ügy. Még pedig a vallástani tankönyvek és a vallástani tanrendjének ügye.

Az ügyesen szerkesztett és alkalmas tankönyv úgy a tanítónak, mint a tanuló munkáját felére szállítja le. Erről én a gyakorlat útján is meggyőződtem. S ezt különösen a vallástani tanításhoz kell figyelembe venni. Mert a vallástani tanításhoz van szükség főként az u. n. jó kedélyre úgy a tanító, mint a tanuló részéről. Már pedig mind az igazat ad nekem, a ki foglalkozott tanulással és tanítással, hogy csak azok iránt a dolgok iránt van meg a legnagyobb lelkesedés úgy a tanításban, mint a tanulásban, melyeknek elsajátíthatása, illetve elsajátítása a legkevesebb nehézséggel jár.

Hogy vagyunk ma a vallástani tanítással — különösen a tankönyvek tekintetéből? Bizony nagyon csehül — főként itt a tiszáninneri egyházkerületben. Fájdalmasan esik annak kijelentése: de a valót — még ha szomorú is az — nem tanácsos takargatni.

Vegyük sorra az egyes intézeteket, melyek e kerületben fennállanak s nézzük meg: van-e azok számára készült elegendő számú s alkalmas vallástani tankönyv? — Van gimnázium, tanító-képezde, felső kereskedelmi iskola, polgári fiú- s leányiskola, felső leányiskola, kétféle elemi iskola: állami és felekezeti. Ezzel szemben van e kerület által készített s elfogadott tankönyv a) gimnázium számára: Bibliai bevezetés, Bibliai vallástani, Keresztyén egyháztörténet, Keresztyén vallástani (I. r. Hit-tan, II. r. Erkölcstan), A magyar egyház reformatio történetének vázlata, Keresztyén erkölcstudomány. b) Népiskolák számára: Ó- és új testamentumi szenttérténetek, A szenttérténetek rövid foglalata, Hit- és erkölcstan. És ezzel vége van a vallástani tankönyvek sorozatának.

Ezek közül kell választaniok a különböző intézetek vallástani tanítóinak. S talán még el tudnók tengetni iskolai éveinket — olyanformán, mint a szegény ember a foltos ruhával — ezekkel a tankönyvekkel is, ha megfelelők volnának paedagogiai szempontból. De bizony — megint szomorú vallomást kell tennem — nem felelnek meg. Nem veszem egyenként bonckés alá, csak a feltűnően gyengéket említem fel. Pl. a gimnázium számára készültek közül: A keresztyén vallástani tankönyvnek nem nevezhető, különösen, ha azt is megmondjuk róla, hogy a III–IV. gimn. oszt. számára készült. És ezt még a polgári iskolában is tanítani vagyunk kénytelenek! A körtörénnél nehezebb e tankönyvnek tanulása.* Hol van itt a munkakönnyítés elve?! — A keresztyén egyháztörténet még megjárja. — De már „A magyar egyházi reformatio történetének vázlata,” igazán olyan, hogy én csodálkozva állok meg mindig e tankönyv előtt, hogy miért oly szerelmes ebbe a kerület és az Irodalmi Kör? Talán a kegyelet miatt? A kegyelet meg is érdemli: de annak másféleképen is lehet kifejezést adni. Ez a tankönyv először is anyagánál fogva nem megfelelő, mert sok olyant tartalmaz, mely a mai történettudásnak már nem felel meg; másodsor az anyag beosztása sem helyes; harmadszor a feldolgozás nem tankönyvbe való.

* E könyveket 3 szakbíró ajánlotta elfogadásra s tudunkkal a III. IV. osztály igen jól meg tudja tanulni. Nehézségek tárgyuknál fogva, mert azt cikkező is tudja valószínűleg, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör” a hit- és erkölcstant a VII. VIII. osztálynak szánta, de a konvent másként akarta. Szerk.

A tankönyvbe a tudományos vizsgálódásoknak bevégezett eredményét kell felvenni, nem pedig ott vizsgálni. Pedig a tankönyv így jár el. S végre nyelvezete annyira ösdi, hogy az a növendék, a kinek kezébe alkalmas tankönyvet adnak más tantárgyakból, ezt alig fogja megérteni.

A népiskolai tankönyvek közül „A szenttörténetek rövid foglalata” az, a mely paedagogiai szempontból esik nagyobb kifogás alá, sőt a paedagogiai szempont ezt a tankönyvet feleslegessé is teszi. S ha figyelembe vesszük a kerület által elfogadott Tantervet, akkor a Hit- és erkölcsstan is nagy kifogás alá eshetik *tanalakjánál* fogva.² Ez a tankönyv ugyanis a kérdező tanalakat használja. Ez a tanalak a Hit- és erkölcsstannál megfelelő akkor, ha — a mint készült is — az V. VI. osztályban taníttatik. Mert a kérdező tanalak ott alkalmazható, a hol már van ismeret, tehát van mit kérdezni. A bibliai és történeti fokozatot már a négy alsó osztályban elvégezte s így már sok oly ismeretre is tett szert a gyermek, mely a katechismusi fokozat körébe tartozik; sőt mondhatni, hogy azokat az ismereteket elszórtan már mind elsajátította. Mikor a katechismusi fokozatra kerül a sor, nincs más tenni való, mint a rendszertelenül nyújtott anyagot [rendszeresíteni. Erre alkalmas a kérdező tanalak. De ha a tantervnek megfelelőleg a katechismusi fokozatot a bibliai és a történeti közé helyezzük,³ akkor még nincs annyi ismerete a gyermeknek, hogy csak rendszerről lehetne szó, — még itt megújítani kell ismereteket is. Tehát ez esetben nem a kérdező, hanem a közlő tanalak az egyedüli helyes.

Nem terjeszkedhetvén ki részletesen a meglevő tankönyvek bírálatára, elégnék tartok ennyit mondani, mert még a *nem levőkről* is szólanom kell. — Hol van ugyanis — hogy először azon intézetek számára valókról szóljak, melyek részére készültek már tankönyvek — a gimnázium számára az Összehasonlító vallástan? Talán a VIII. gimnáziumban tanított Erkölcsstan helyett több haszonnal lehetne ezt tanítani, főleg mikor már a IV. osztályban ezt a tananyagot egyszer úgy is tanulja a növendék. Hol van a népiskola számára az Egyháztörténet? A Tanterv felvette e tankönyvet. S csakugyan az egyháztörténeti ismeretek elengedhetlenek. És tankönyv nincs. Rá lehet ugyan fogni, hogy A szenttörténetek rövid foglalata népiskolai egyháztörténet: de bizony valójában nem az — már csak tanalakjánál fogva sem.⁴ Hol van azután a tanító-képezdek számára alkalmas vallástani tankönyvek? Egyet ismerek csupán: A vallástanítás módszertanát. Már volt alkalmam e lapokban kimutatni, hogy mily bizonytalanság és sokféleség jellemzi a magyarországi tanító-képezdei vallástanítást. A tiszáninneri egyházkerület kebelében levő képezdében pl. csupa idegen kerületből való tankönyveket használnak.⁵ S azok is bizony csak kényszerűségből használhatók. A tanító-képezde szakiskola, mely növendékeinek egy kerek egészet ad a tudomány-csoportokból. Ezt kell adni a vallástanból is. Ezért nem igen alkalmas pl. a középiskolai tankönyv a tanító-képezdében. A gimnázium hosszabb ideig végzi el azt, a mit a tanító-képezde rövidebb idő alatt. Oly ter-

jedelemben s oly részletesen tehát nem lehet végezni. Hol vannak a kereskedelmi, a fiú- és leány polgári iskolák és felső leányiskolák számára alkalmas tankönyvek? Mert azt csak nem lehet talán föltételezni sem, hogy az illetékesek a meglevő gimnáziumi és népiskolai tankönyveket itélnék sikerrel használhatóknak ezekben az intézetekben is? Ezek az iskolák kevesebb évfolyamból állanak, mint a gimnázium s kisebb a szellemi színvonal is; de felette állanak minden tekintben a népiskolának. Ha így van, akkor természetes, hogy a vallástani tankönyveket illetőleg sem vonhatók sem a gimnázium, sem a népiskola kalapja alá — legalább teljes mértékben nem.

Ezekről így gondolkozván, lehetetlen, hogy úgy az egyházkerület, mint az Irodalmi Kör be ne lássa, hogy a vallástani tankönyvek kérdése a legégetőbb és így a legsürgősebb teendők közé tartozik, mert egyházi életünk benső ereje ezektől nagy mértékben függ. Az ezekben való hanyagság, mulasztás azt fogja eredményezni, hogy csakugyan mi is úgy látszunk gondolkodni, mint a középiskolai tanár-egyesület egy része, hogy t. i. nincs valami nagy szükség a vallástanításra az iskolákban. Pedig Isten ments, hogy ily gondolat még csak meg is villant volna valaha *hivatalos* prot. tanfőnök fejében. Sőt ellenkezőleg, mindenkor nagy gondot fordított a magyar ref. egyház a vallásos nevelés-oktatásra. Ebben bírja egyházunk épen a maga erejét és hatását még a társadalomra is. Ne legyen tehát hanyag ez elveinek gyakorlásában ma sem, ne különösen a tiszáninneri egyházkerület, mely e tekintetben a multban vezérszerepet játszott!⁶

Lássa be az egyházkerület, hogy csakugyan szükség van vallástani tankönyvekre. Megkísérlem legalább jelezni, hogy hol van javításra, hol pótlásra szükség, szem előtt tartva azt, hogy épen szegénységünk miatt egyszerre mindent nem lehet teljesíteniünk.

Minden tanintézetnél a tananyag kiválasztását és ennek tankönyvben való feldolgozását akként kell eszközölni, hogy figyelembe legyen véve a vallástanítás három fokozata: a) a bibliai, b) a történeti, c) a katechismusi; és e 3 fokozat anyagának feldolgozására rendelkezésünkre álló idő. A gimnáziumban a három fokozat feldolgozására 8 teljes év van; a tanító-képezdében 4 év; a polgári fiú-iskolában — ha hozzá számítjuk a kereskedelmi iskolát is (mert így tesz ki egy befejezett iskolát) 7 év; a polgári leány- és a felső leányiskolában rendszerint 6 év; az elemi iskolában 6 év.

Ezen időből a gimnáziumban a mai szervezet mellett a *bibliai fokozatra* két év van szánva (I. II. oszt.). A tankönyv a tiszáninneri kerületben megfelelő. — A *katechismusra* 3 év van (III. IV. VIII. oszt.). A *tanönyv átjavítandó* — abban az értelemben, mint fentebb kifogásoltam. S a VIII. osztályban a vallások összehasonlító ösmertetésére van szükség. *E tankönyv hiányzik.* A *történeti fokozatra* 3 év van szánva (V. VI. VII. oszt.). Két tankönyv van e fokozatra is: Keresztyén egyháztörténet és a magyar egyházi reformáció történetének vázlata. Az előbbi alkalmas; ez *utóbbi helyett új tankönyv készítenő.*

A tanító-képezdében e három fokozat elvégzésére tulajdonképen csak három év van, mert egy évet a módszertanra kell okvetlenül felhagyni, sőt e négy évből valamit szentelni kell arra is, hogy a növendékeket egyházunk szervezetével és liturgiáinkkal is megösmertes-

² E könyvecské átdolgozását az „Irodalmi Kör” már régen és többször kimondta, de épen a gyakorlati paedagogusok keltek ezek védelmére s azoknak kedvéért maradtak meg így, a mint vannak.

Szerk.
³ Ez is az év. ref. konvent tanterve szerint van így. A „Sárospataki Irodalmi Kör” ezt sem kívánta.

Szerk.
⁴ Hát még mi egyébrét sem az? E könyvecskének épen egyháztörténeti részét eddig még rendszerint dicsérlettel melegítették a bírálók, csupán a tanalakja ellen tudtak kifogást emelni.

Szerk.
⁵ Mert ilyeneket visznek be a katecheták! Volt idő, midőn a sárospataki kiadványokkal is tisztességes sikert tudtunk elérni.

Szerk.

⁶ A cikkírónak tudnia kell, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör” eddigi vallástani könyveinek a „Tanterv”-hez való idomítását már megkezdte. Minden fajta középiskoláról még nem gondoskodhatott, mivel hogy azok egy részével kerületünk nem is dicsekedhetik.

Szerk.

sük, mint egyházunk leendő értelmes tagjait és esetleg pláne énekvezéreit. Így tehát a tanító képezdében — bár középiskolai színvonalon áll is — a középiskolai tankönyveket nem lehet használni. Nem lehet még akkor sem, ha úgy gondolkozunk is, hogy csak ott kell folytatni, a hol a középiskolában elhagyta a növendék. Mert akkor is csak a katechismusi fokozat az, a mely a tanító-képezdében elhagyható. A bibliai fokozatot okvetlenül tanítani kell, hasonlóképpen az egyháztörténetet is, mert a népiskolai vallástanításnak ezeken a fokozatokon kell tulajdonképpen mintegy nyugodnia. Ezzel a tananyaggal tehát a tanító-képezdei növendékek teljesen tisztában kell lennie. Ezeket meggondolva, a tanító-képezdebe — *szükségből* — legfőleg az Egyháztörténetet lehet a középiskolai vallástani tankönyvek közül használni. De a *bibliai fokozathoz* okvetlenül a tanító-képzésnek *megfelelő tankönyvre van szükség*, mely később is mintegy segédkönyve legyen a tanítónak a vallástan tanításánál. Hasonlóképpen *szükség van egy egyházunk szervezetét és liturgiáinkat megismertető tankönyvre is.*⁷

A polgári fiúiskolákat — a tankönyv ügyét tartva szem előtt — nem tartom célszerűnek a kereskedelmi iskolától különválasztani, mert ez amannak kiegészítő része; így tesz a kettő egy egészet. E két intézetnek 7 évfolyama van. Tehát egy évvel kevesebb, mint a gimnáziumnak. De meg figyelembe kell venni azt is, hogy általában a növendékek szellemi képessége is kisebb, mint amott. (Ezt az állítást a gyakorlat igazolja, meg az intézet célja is). E két ok a mellett bizonyít, hogy az intézetekben sikerrel nem taníthatók különbség nélkül a középiskolák számára írt vallástani tankönyvek. A három fokozatra szánt időből — a gimnáziumi időt véve zsinórmértékül — valamelyik fokozat egy évét el kell vennünk. Már akkor e fokozathoz tartozó tananyagot is meg kell rövidítenünk; s így a középiskolák számára írt tankönyv ez intézetben nem alkalmazható. Ha aztán azt vizsgáljuk, hogy melyik fokozat rövidíthető meg, arra a következtetésre fogunk jutni, hogy a *katechismusi*. A történeti nem, mert hiszen az lelkesedni tanít s a történeti példák jobban nemesítenek, mint a hit- és erkölcsstani fejtegetések. A bibliai sem, mert hiszen az a bázisa vallásunknak. S így a katechismusi fokozatra csak két év jut. Egy jut ebből a hit- és erkölcsstanra s egy a vallások összehasonlító ismertetésére. És ez így leghelyesebb. A hit- és erkölcsstani alapfogalmakat egy év alatt úgy is el lehet sajátíttatni. E tananyaggal úgy sem kell többre törekedni. A lelket, az erkölcsöt nemesíteni másként kell. Egy évet pedig okvetlenül hagyni kell az összehasonlító vallástanra, mert ha valahol, úgy ez iskolában van e tantárgyra szükségünk.

Ezeket összevetve kitűnik, hogy e két intézetben külön csak egy tankönyvre van szükség: *egy alkalmas hit- és erkölcsstanra — feltéve, hogy a középiskolák használatára készül alkalmas magyar ref. történet és összehasonlító vallástan*, a melyek ez intézetben is használhatók lesznek. A középiskolai Egyháztörténet — tekintettel anyagi helyzetünkre s arra, hogy több tankönyvre van szükség — használható. Ugy szintén a bibliai fokozathoz a Bibliai vallástan is.

A polgári leány- és a felső leányiskolák használatára azonban mind a három fokozathoz tartozó tananyagot feldolgozó új tankönyvre van szükség. *Ezek számára egyáltalán nincs alkalmas tankönyv.* Van szükség bibliai történetekre, Egyháztörténelemre, Hit- és erkölcsstanra, soha sem feledve el, hogy női lelkeket kell nevelnünk.

A népiskolák számára pedig *kell Egyháztörténet*, mert nincs — s kell a mai *Tantervnek megfelelő Hit- és erkölcsstan* — mint fentebb kifejtettem.

A tankönyv-ügy mellett fontos kérdés a tanrend-ügy is. Nem felekezeti iskoláinkról szólok, midőn a tanrend ügyét felhozom, hanem állami, községi s más felekezeti iskolákról. A kit sorsa arra rendelt, hogy vallástanítással kell foglalkoznia, az igazat ad nekem, mikor azt állítom, hogy nincs nehezebb munka, mint a vallás-óránkat beosztani a készen eleinkbe tett tanrendbe — az állami, községi vagy más felekezeti tanintézetekben. Nem szólnak az ellen ugyan, hogy osztályonként meg ne tartsuk a törvény által kiszabott heti 2—2 órát: de a képtelenséggel határos azt beosztani úgy, hogy összeütkezés ne álljon elő — főleg, ha egy és ugyanazon egyén több iskolában is tanít. Így aztán nincs más hátra, mint kombinálni az osztályokat.

Ebből pedig — minthogy nincs egyöntetű eljárás, meg nincsenek alkalmas s az egyes intézeteknek megfelelő tankönyvek — oly zavarok állnak elő, hogy azok, kik az intézeteket változtatgatják, egy és ugyanazon dolgot kétszer is tanulnak, egy másikat pedig — s talán fontosat — soha.

Ezen másként segíteni nem lehet, mint ha az egyházkerület, vagy annak megbízásából az Irod. kör egy oly tanrendet készít, mely elvszerűleg kombinálja a kombinálható osztályokat — megjelölve a tankönyveket is. Így érhető el az egyöntetű eljárás. És ezt ohajtanám megállapítani a népiskolától kezdve a gimnáziumig mindenfajta iskolára nézve.

Talán e tárggyal kissé bővebben is foglalkoztam. De nekem erős meggyőződés az, hogy ha a vallástanítás ügyével csak annyit törődünk, mint pl. a jelenben, nagyobb veszedelem fenyeget, mint a milyen — hogy nagyot ne mondjak — a kath. papoknak a vegyes házasságnál követett alattomos eljárása, vagy a felekezet-nélküliség, vagy akár a mi hagyományos szegénységünk.

A protestantizmusnak az iskolában volt az ereje. A jövőben — meg vagyok győződve — még inkább ott lesz. Az iskolákkal törődni tehát, főként ott a vallástanítással, egy jelentésű egyházunk erősítésével.

(Vége köv.)

Réz László.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskoláink a vallás- és közoktatási miniszter millenniumi jelentése szerint.

(Vége.)

Nyelv tekintetében az 1894/5 év végén vizsgát tett 49,384 középiskolai tanuló között magyar anyanyelvű volt 36.773, vagyis az összesnek 74.5%, német 13.1%, román 6.5%, tót 3.1%, szerb 2.0%, olasz 0.3%, ruthén 0.1%. Az utolsó 10 év adatait összevetve kitűnik, hogy a magyar anyanyelvűek százalék száma folytonosan emelkedett 70.8%-ról 74.5%-ra, a németeké 15.9%-ról leszállott 13.1%-ra, a románoké majdnem 1%-kal emelkedett, a tótoké ugyanannyival apadt, a szerbeké 1.8 és 2% közt hullámozott. Jellemző, hogy a reáliskolát csak a németek keresik fel nagyobb arányszámban, mint a gimnáziumot. A lakosság arányszámát tekintve, a középiskolát legerősebben a magyar anyanyelvűek veszik igénybe, aztán a németek s a szerb horvátok. A magyar. ság legnagyobb arányszámmal az ev. ref. gimnáziumokat kereste fel, mert ezekben a növendékek 95.6%-ja magya

⁷ Ehez nincs szükség külön tankönyvre; ez az egyháztörténeti műbe szépen beillik. Szerk.

anyanyelvű volt, míg a kath. és községi iskolákban 78⁰/₀, az államiakban 71.5⁰/₀, az ág. evang.-ban 52.9⁰/₀. A németek az ág. evang. iskolákat, a románok a görög-keletieket, a tótok az ág. evang. intézeteket keresik fel legnagyobb számmal.

Vallásukat tekintve, a tanulók 43.6⁰/₀ római katolikus, 21.5⁰/₀ izraelita, 14⁰/₀ ev. ref. 10.2⁰/₀ ág. evang. 5.3⁰/₀ gör. keleti, 4.5⁰/₀ gör. kath. 0.7⁰/₀ unitárius volt. Az összes lakosságot véve tekintetbe kitűnik, hogy aránylag az izraeliták óriásilag túlhaladják a többi felekezeteket, mert míg azoknál minden 100,000 lakos közül 1020 jár középiskolába, addig az unitáriusok közül 580, az ág. evang. közül 342, az ev. ref. közül 292, s a róm. kath. közül csak 249. Saját felekezete iskoláját legnagyobb százalék számmal keresi fel a gör. keleti, 91.5⁰/₀, aztán az unitárius 65.8⁰/₀, a róm. kath. 65.7⁰/₀, ev. ref. 60.1⁰/₀, s végül az ág. ev. 52.4⁰/₀. A róm. kath.-ok saját iskoláik mellett legnagyobb számmal az állami iskolákba íratkoztak be, s a tanulónak 45.4⁰/₀-át tették. Ev. ref. vallású tanulóink közül az állami iskolákba járt 905, a kath. és községiébe 833, ág. evang.-ba 553, unitáriusba 42, saját felekezetünk által fentartott intézetekbe pedig 4589. A római kath.-ok közül ev. ref. gimnáziumainkat kereste fel 1148, izraelita 1149, ág. evang. 423. Az állami iskolai növendékek 33.2⁰/₀ izraelita volt, de volt több olyan intézet is, melyben a tanulók számának felét is túlhaladta ez a felekezet. Ev. ref. gimnáziumaink közül legtöbb izraelita Miskolcon járt (129) s legkevesebb Nánáson, (1). Székely-Udvarhelyen 5, Sárospatakon 10, Nagy-Enyeden 11.

A tanulók szülei között társadalmi állásukat tekintve legnagyobb arányszámmal tűnnek ki az u. n. értelmiségi osztályhoz tartozók (17.5⁰/₀), aztán a kis iparosok 14.8⁰/₀, kisbirtokosok 14.5⁰/₀ és a köztisztviselők 14.4⁰/₀-kal. Az önálló nagybirtokosok és bérlők csak 2.8⁰/₀-kal szerepelnek. A statisztikai kimutatás szerint ev. ref. gimnáziumainkat legnagyobb számmal az u. n. értelmiségi osztályba tartozók és a kis birtokosok keresik fel. Aránylag legtöbb ilyen állású szüle Sárospatakra vitte gyermekét, míg a nagybirtokosok és bérlők Debrecenbe és Budapestre.

A tanulók tandíja középiskoláinkban igen különböző. Az állami gimnáziumokban 24—40 frt, a reáliskolákban 18—30 frt. Az állam vezetése alatt álló intézetekben 2—30 frt. Legkisebb a zentai községi-gimnáziumban, a hol a helybeliek 2 frt, az idegenek 4 frtot fizetnek évenként. Az ágost. evangélikusok iskoláiban a legtöbb helyen a tanuló vallását s néhol a szüle lakóhelyét is tekintetbe veszik. Így p. o. Budapesten az ág. ev. 30 frt, az ev. ref. 33 frt, más vallású 60 frtot fizet, Szarvason a helybeli keresztyén 18 frtot, egyházmegyei ág. ev. 22 frt, más keresztyén 26 frt, izraelita 50 frt tandíj mellett vétetik fel tanulóul. Ev. ref. gimnáziumaink közül legmagasabb a tandíj Budapesten, a hol a helybeli ref. egyház adófizetői 24 frt, más keresztyének 36 frt, izraeliták 50 frt tandíjat fizetnek, s talán legkisebb H.-Böszörményben, mert itt, a helybeliek 3—5 frtot, mások 6—10 frtot fizetnek.

Egész tandíjfizető volt a tanulók 79.9⁰/₀; teljesen tandíjmentes 13.3⁰/₀, felig mentes pedig 6.8⁰/₀. Végig tekintve a tandíjfizetést feltüntető 10 évi statisztikai adatokon, az látszik, hogy az egész tandíjmentesek száma majdnem évről-évre csökken, s a részben menteseké pedig növekszik. Aránylag legtöbb egész tandíjfizető volt az ág. ev. iskolákban 87⁰/₀, az ev. ref. gimnáziumokban 83.5⁰/₀, az állam vezetése alatt álló intézetekben 81.6⁰/₀, az államiakban pedig 74⁰/₀. A teljesen tandíjmentesek legnagyobb arányszámmal az unitárius és gör. kath. iskolákban szerepelnek (21.2—21.5⁰/₀). Legkevesebb tan-

díjmentes az ág. evang. (7.5⁰/₀) és az ev. ref. gimnáziumokban (9.2⁰/₀) volt. Ev. ref. gimnáziumaink közül Enyeden 114 tanuló mentetett fel teljesen a tandíjfizetés alól; M.-Vásárhelyen 71, Debrecenben 58 teljesen, 188 pedig részben, Kecskeméten 35 teljesen, Sárospatakon 17 teljesen s 12 részben volt felmentve e díjfizetése alól.

Középiskoláinkban az 1894/5 évben 3349 tanár működött, a kik között 1840 rendes, 330 helyettes, 121 kizárólag intézeti vallástanárral volt. A tanárok száma 1852 től 925-tel szaporodott. A tanulók számát a tanárokéval összehasonlítva kitűnik, hogy nálunk minden 1000 tanulóra átlag 44 tanár jut, míg Ausztriában 52, Horvátországban pedig 55. Kormányzatuk szerint tekintve az intézeteket, azt látjuk, hogy a középiskolai törvénynek az az intézkedése, mely szerint a 8 osztályu intézetben a rendes tantárgyakat tanító tanárok száma 10-nél, a rendes tanárok száma pedig az igazgatón kívül az osztályok számánál nem lehet kevesebb, nem mindenik középiskolában van életbeléptetve. Igaz, hogy a rendes tanárok száma az osztályok számánál 264-gyel több, de az iskolák kormányzata szerint a létszám a törvényes minimumot néhol túlhaladja, néhol pedig annak alatta marad. Így p. o. az állami iskolákban a törvényes minimumnál 186-tal, az állam vezetése alatt álló intézetekben 44-gyel, az ág. ev. 26-tal, a gör. katolikus iskolákban 2-vel, az unitárius iskolákban 1-gyel van több rendes tanár, míg az ev. ref. gimnáziumokban a minimumból is 7 hiányzik. Ev. ref. gimnáziumaink közül Kun Szent-Miklóson 3, Gyöngyösön 3, Székely-Udvarhelyen 3, Szigeten, Békésen, Karcagyon és Zilahon 1—1 rendes tanárra volna szükség, hogy a törvényes minimumot elérnék. Ez a csekély hiány a jövőben még valószínűleg emelkedni fog, mert idősebb tanáraink legközelebb már tömegesen léphetnek nyugdíjba.

Ev. ref. gimnáziumainkban összesen 294 tanár és tanító működött. Legtöbb tanárja volt a budapestinek, 33, de ebből csak 11 rendes, aztán a nagy-enyedinek 26 s ezek között 11 rendes. Debrecenben 25 közül 15, Miskolcon és Szászvároson 21 közül 10, Kecskeméten 21 közül 9, Zilahon 20 közül 8 Csurgón, H.-M.-Vásárhelyen, Rimaszombaton 18 közül 10 a rendes tanár, Sárospatakon, Halason, Kőrösön, Kis-Ujszálláson pedig 17 közül 10.

A 3349 középiskolai tanár és tanító közül állami oklevele volt 1421-nek, csupán felekezeti oklevele 146-nak, 270 pedig a törvény 29 §-a alapján ismertetett elrendes tanárnak. Ezek közül ev. ref. iskoláinkban 89 működött. A 332 helyettes tanár között csak is 59 okleveles volt. Ev. ref. gimnáziumainkban 56 helyettes tanár volt alkalmazva s ezek közül csak 7-nek volt oklevele.

Összeállította a miniszter a tanárok fizetését is. Ebből a kimutatásból látszik, hogy az egyes intézeteknél feltűnő különbség van az egyenlő képzettségű tanárok illetménye között, a minek egyik fő oka az is, hogy középiskolai törvényünk még csak a fizetés minimumát sem állapítja meg. Az állami középiskolák és királyi gimnáziumok tanárainak fizetését az 1893. IV. t. c. szabályozza. Ezekben a rendes tanár évi díja a fokozat szerint 1200, 1300, 1400, 1600, 1800 frt, 100 frt ötdéves pótlék és az illető rangfokozatnak megfelelő lakáspénz. A szerzetes rendek iskoláiban tulajdonképeni fizetést nem húznak a tanárok, hanem teljes ellátásban részesülnek. A római és gör. kath. s a gör. keleti gimnáziumokban a tanárok évi díja 700 frt (Szilágy-Somlyó) és 1400 frt között hullámozik, ide nem számítva a 100 frt. ötdéves pótlékot. A községi iskolák legnagyobb részében 1400 frt a tanári fizetés s ezen felül 5 ízben 100 frt ötdéves pótlék. Az ág. ev. gimnáziumok közül

csak 6 intézet ad tanárainak 1400 frtot vagy ennél többet évi díjúl. Legjobban vannak díjazva a soproniak, mert ezek közül 4 tanár kap 1450 frtot, négy 1650 frt s négy 1850 frtot, a korpótlékokon kívül. Ev. ref. gimnáziumaink között legkevesebb fizetést élveznek a tanárok *Gyönkön*, évi 920 frtot s legtöbbet Nagy-Enyeden, mert itt a törzsfizetés 1950 frt és 50 frt ötödéves pótlék. Budapesten az idősebb tanárok évi díja 2000 frt. Hódmezővásárhelyen az állammal kötött szerződés szerint a tanárok törzsfizetése 1400—1800 frt, Pápán és Szatmáton pedig 1400—1600 forintos fokozatokra van osztva. Debrecenben a törzs-fizetés 1600 frt, Kolozsváron pedig 1000—1500 frt. 1400 forintos törzsfizetést húznak a tanárok Sárospatakon, Miskolcon, Kisujszálláson, Mezőtúron, Székely-Udvarhelyen, Marosvásárhelyen, Sepsi-Szentgyörgyön, Szászvároson és Rimaszombatban. A 28 ev. ref. gimnázium között már csak 11 van olyan, a mely 1400 frtnál kevesebbel díjazza a kezdő tanárt.

A különböző államok tanárainak fizetését összehasonlítván a miniszter, arra a meggyőződésre jut, hogy a tanárok díjazását mostani állapotában nem lehet véglegesnek tekinteni, hanem fokozatos javításra kell törekedni. Ha a magyar középiskolai tanár tudja azt, hogy Poroszországban minden 3 évben 180 frttal emelkedik a tanárok fizetése; ha tudja, hogy Romániában a kezdő tanár fizetése 1612 frt s ez 2338 frtra emelkedhetik, Franciaországban 1780—2976, Bajorországban 1480—3350 frt s hogy a szomszéd Ausztriában mily jelentékeny mértékben szándékoznak épen most emelni úgy a törzsfizetést, mint a pótlékokat, igazán alig lehet csodálkozni, hogy különösen állami tanáraink folytonosan sürgetik a kormányt fizetéseik rendezéseért.

Nagyon érdekes volna a miniszteri jelentésnek az a része, a mely a *középiskolák fentartási költségeiről, az egyes intézetek vagyonáról, bevételeiről s kiadásairól* van összeállítva, ha az ott feltüntetett adatokat csak annyira-mennyire is megbízhatónak lehetne tekintenünk. E szerint a kimutatás szerint középiskoláink vagyona 29,874,489 frt értékét képvisel, melyből 9,319,314 frt az ev. ref. gimnáziumok tulajdona. Az évi nettó bevétel 5,600,335 frtra ment, melyből 863,859 frt az ev. ref. intézetekre esik. Ezzel a bevétellel szemben 5,462,719 nettó kiadás áll. Hogy az összegyűjtött adatok mennyire kifogásolhatók, az kitűnik, ha csak ev. ref. iskoláink egy némelyikéről feljegyzett adatokat mutatom be. A sárospataki tanintézet épületének becsértéke 50,000 frt, a miskolcié 80,000 frt, a rimaszombatié 64,000 frt, a debrecenié 160,000, a nagyenyedié 216,000, a kolozsvárié 120,000 frt. A kimutatás szerint a magyarországi összes középiskolák ingatlan értékének $\frac{2}{3}$, sőt a tőkepénzeknek is majdnem fele az ev. ref. tanintézetek tulajdonát képezi. A kimutatás szerint az ev. ref. közép iskolák között a leggazdagabb Enyed, melynek 1,350,510 frt értékű vagyona van, aztán következik Debrecen 914,207 frttal, Sárospatak 855,000 frttal, Kolozsvár 589,092 frttal, Székely-Udvarhely 422,723 frttal. Épen az ilyen feltűnő nagy különbség szállítja le a miniszteri kimutatás értékét, mert ebből azt látjuk, hogy egyik másik nagyobb intézetünk nem kizárólag a középiskola vagyonát mutatta ki, hanem az egész intézetét, mert a különválasztás ilyen iskolákban teljes lehetetlenség is.

A miniszteri jelentésnek a középiskolákról szóló része nem tünteti fel ugyan híven iskoláink jelen állapotát és fejlődését, de még így is elismeréssel kell adóznunk Wlassics miniszternek azért a jó szándékért és sok fáradságért, melylyel gimnáziumainkat és reáliskoláinkat az összegyűjtött statisztikai adatok fényénél ilyekezett bemutatni a tanügyünk iránt érdeklődőknek. Buza János.

TÁRCA.

Kazinczy Ferenc nyelv- és tan-iró munkássága.

Az a litteraria deputatio, a mely 1822. évben, július hó 7—13. napjain a sárospataki ev. ref. főiskola tan- és fegyelmi ügyeiben intézkedett, az oktatás és nevelésügy minden ágára kiható, a tanítás és nevelés minden kérdésével foglalkozó rendszeres munkát szerkesztett s ekkép tanintézetünk életére messze kiható fontosságúvá lett. Ez a deputatio hosszas készülődés után ült össze. Mint az 1822. évi május hó 12-ikén Miskolcon tartott generale consistorium jegyzőkönyvének 36-ik és 37-ik pontjában olvasható, mind a falusi iskolákban, mind a pataki collegiumban fennálló tudományos és tanítási rendnek, valamint a censurák és examenek szokott módjának megvizsgálására, s a netalán előforduló fogyatkozások pótlására már az 1815. évi október 10-ikén Szinben tartott generale consistorium kinevezte a bizottsági tagokat a főcurator és superintendens elnöksége alatt, legnagyobb részt a gen. consistorium legelőkelőbb tagjaiból. Ezen első ízben kijelölt bizottsági tagok közt ott volt *Kazinczy Ferenc* is. Ezt a bizottságot az 1816. évi július hó 15-ikén Sárospatakon tartott generale consistorium hat új taggal szaporította a világi és egyházi assessorokból. Ezekhez 1819-ben új tagok járultak. Ekkor jelölték ki a bizottság tagjaiúl a pataki professzorokat is. Végül az 1822. május 12-ikén tartott generale consistorium az eddigi, már három ízben kijelölt bizottsági tagokat még újabbakkal szaporította. Ezek közt említi a jegyzőkönyv «volt Profeszor D. Beregszászi Pál» is.

E nagy bizottság tagjainak egy része volt az, a mely a fentebb említett nevezetes és nagy fontosságú litteraria deputatiót alkotta. Nem voltak jelen a kijelölt bizottsági tagok mindnyájan, így például Beregszászi Pál sem. Ott volt Kazinczy Ferenc, és a munkálkodásban tevékeny részt vett; jelen voltak a pataki professzorok is mindnyájan. Az egész tanácskozásnak irányadó szelleme, mozgó lelke, úgy látszik, a deputatio világi elnöke, a főcurator. Lónyai Gábor volt.

A nagy terjedelmű munkálatból csak azokat a pontokat emelem ki, a melyek jelenlegi tárggyammal szoros összefüggésben állanak.

A 3-ik pont 6. száma alatt ki van mondva, hogy multhatatlanul szükséges az, hogy minden iskolának a legalsótól a legfelsőig rendes kézi könyvei legyenek. Iskola alatt, amint alább is látni fogjuk, a deputatio a classist, vagy, a mint ma nevezzük, az osztályt érti.

Ugyancsak a 3-ik pontban, a 12 szám alatt ki van mondva az, hogy «különös szempontból kell venni a hazai nyelv grammatikai regulák szerint való tudását és annak litteraturája kipallérozását is.» «A magyar nyelv ne csak a 7, 8 esztendő gyermekeknek taníttasson, hanem a grammatica és nyelv kimivelésének több subsidiumai az egész grammatialis és Humaniorum classisokon keresztül a Deák nyelvvel együtt, valamint a felsőbb órákon a Magyar Litteratura taníttasson.»

A 31-ik pont megszabja azt, hogy a pataki anyaiskolában levő gymnasialis cursus hány classisra terjedjen. Ez a pont kilenc iskolát vagy classist rendelt. Ezek az iskolák vagy classisok a következők:

- 1., Az első vagy Mixta.
- 2., A conjunctica.

- 3, A grammatica.
- 4, A syntaxis Inferior.
- 5, A Syntaxis Superior.
- 6, A Rhetorica.
- 7, A Poëtica.
- 8, Az oratoria Superior.
- 9, A Logica.

A 35-ik pontban a magyar nyelvre nézve, a melyet már ez a deputatio is a második helyre, mindjárt a vallástudomány után helyez, a munkát ezt mondja:

„II-szor A Magyar Nyelv tudományos esméretére nézve: A hét elsőbb classisokban, a mint a Deák Nyelv esméretében előlépegetnek: ezzel egyarányúságban vezéreltessenek a Magyar Nyelvben a Tanuló Ifjak.”

Tehát a magyar nyelv és irodalom, mint tantárgy, szervesen be volt illesztve az oktatás rendszerébe. Csak egy hiányzott még, az alkalmas kézi könyv, a melyre, mint láttuk, a deputatio, egészen méltán nagy súlyt fektetett. S ennek a szükséges kézi könyvnek a megszerkesztésére, a 39-ik pont 2. számja szerint, „Tekintetes Kazinczy Ferencz úr tisztelettel felkérte.”

Kazinczy Ferenc a megbízást elfogadta. Az új litterarium systema szerint nemcsak magyar nyelvi és irodalmi, hanem ezen kívül még sok más kézi könyvre is sürgős szükség volt. A többiek megkészítésével a deputatio a saját tagjai közül több más férfit bízott meg s akkép határozott, hogy mindnyájan, közöttük Kazinczy Ferencz is, dolgozatukat a következő iskolai év folyamán készítsék el és adják be, hogy ezek megbiráltatván, egy iskolai év letolytával, az 1823-ik iskolai év elejére az alkalmas kézi könyvek már használatba vehetők legyenek. Néhány munka el is készült, s már 1823. február elejére, mint egy február 8-iki jegyzék mutatja, az elnökségnek be is volt adva; de több dolgozat, közöttük a Kazinczy Ferencz is, késett. 1823. július 7-én a litteraria deputatio újból összeült. Ennek az üléseire már Kazinczy nem jött el Patakra, hanem a világi elnökhöz, Lónyai Gábor főcúrátorhoz a készülő munkából mutatványokat küldött a következő levél kíséretében:

Méltóságos Fő-Ispán, Administrátor Fő-Curátor úr,
nagy kegyességű uram,

Egy előre nem látott baj nem engedi, hogy én ma és holnap, 's talán holnap után is, Nagyságodnak engem megtisztelő parancsolatjához képest Patakon megjelenjek, valamint azon fogadásomnak sem teheték eleget, hogy a' parancsolt munkát mostanáig elkészítsem: de mihielyt lehet, Patakon leszek, 's a' parancsolt munkát a' Grammaticai részben ugyan Septemberig, a' Stylisticaiban pedig azután nem sokára bizonyosan elvégzem. Sokat dolgoztam e' végre már; de nincs olly rendben, hogy bemutathassam; annyival inkább, mivel az Universalis grammaticára tartozókban szükségem van arra, a mit Szemere Pál barátom dolgozott, s ő eszt. olta mindig igéri, hogy kezemhez fogja küldeni, mostan pedig már valóban küldi is. Mind e' mellett, hogy Nagyságoddal lattassam, mely igen óhajtom megnyerni a' Nagyságod és a' tisztelendő Felsőség' javallását, bemutatnom a' munka legelső lapjait. A' sovány tárgyat ha virágosan nem adom elő, olvashatatlan lesz a tárgy; mert ki nem csömörlik a' Grammaticától? 's ki nem hiszi, hogy azt ő is tudja, és így tanulni nem szükséges? — Ugyan ezért követem a' Quintilián és Herder példáját, 's eltérve a' szoros iskolai-Systemától, mely a' testet nem a' maga szépségében, hanem *anatómiai összevetődéseiben* látatja, olly csillogó színben adám-elő a' mit a' nyelv eredetéről nem *könyvekből*, hanem *magamból* vettem,

hogy nagyon meg kellene csalatkoznom, ha olvasása kedvet nem csinálna tovább menni a munkában, 's azt nem elhajtani. Ez a' ravaszkodás követteté- el velem azt a' vétkezt is, hogy a' munkát a' Magyar Nyelv' és Magyar Literatura' Historiáján kezdjem.

Nagyságodnak Patakon kevés ideje lesz arra, hogy e' kevés lapokat, és a' Nagyságod' halhatatlan ipa' parancsolatjára dolgozott Német Preisschriftet megtekinthesse: de azon felül hogy Nagyságod ismeretes arról mindenek előtt, hogy repülni szokott a' hol mi közönséges emberek mászunk, vagy a' jobbak lépnek, 's így ezen is végig pillanthat, 's nekem kijelentheti mit óhajt másképen; sokan lesznek Patakon, a' kiknek elég idejek marad azt megtekinteni. Illyen Doctor Beregszászi úr, kit én a' Grammatica Etymologiai részében magam is Bírárnak fogok megkérni, mert épen ez a' barátom az, a' miben ez¹⁾ nagy idejét töltötte el, s' mulatozni még most is szeret.

Én ugy értem a' Nagyságod' parancsolatját, hogy munkám mind azt adja elő, a' mit a' Magyar Nyelv' ismerete kíván, a' mit annak kell tudni, a' ki jól és szépen akar írni magyarul, vagy a' Magyarul-írtakat megítélni. E' szerint nekem az egész Cyclust elő kell adnom. A' magyar Nyelv és Magyar Literatura' Historiája után tehát az Orthoépiát és Orthographiát adom. elő; mert az egyike a' másikat *kölesönösen* támogatja, Ezután jön a Grammatica, a' maga legszorosabb értelmében, az az, az Etymologia; a' Syntaxis; Stylistica; a' Prósa és Poesis vagy inkább versificatio; végre az Aestheticának első és legszükségesebb szakaszai. Mindezek sok és vastag köteteket kívánnának. De a' mi Vallásunk megkönnyíti 's megrövidíti a' tanítást. A' Patakon nevelt ifjúságnak nem kell egyéb, mint a' *hibák és a' szépségek* kimutatása, mert — a' mivel Vallásunk dicsekedhetik — közöttünk csak *egy* anya sincs, a ki magyar ne volna. Így bána Scheller in Praeceptis stili latini.

Alázatosan esedezem a' Méltós. Fő-Ispán és Fő-Curátor előtt, hogy a' mit itt küldök, nekem visszatérni méltóztassék; mert ámbár én mindazt a' mit dolgozom, igen sokszor dolgozom, de a' legutolsó dolgozás' papirosain kívül minden egyéb papirosaimat el is szoktam égetni, hogy a' keresésben alkalmatlanságomra ne legyenek; 's így ha ez elhanyaglatnék, mind azt a' mit itt által nyújtok, újra kellene dolgoznom, és bizonyosan rosszabbul fognám. Ezt sok tapasztalásim után merem állítani.

A' ki egyéberánt kegyességeibe ajánlva alázatos tisztelettel maradok

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Ujhely Julius 6 d. 1823. Kazinczy Ferencz.

A levélhez csatolt mutatvány-lapok nincsenek meg. Bizonyosan siettek azokat neki a saját egyenes kívánságához képest mennél előbb visszaküldeni.²⁾

Az, hogy ennek a kézi könyvnek a megírásával épen Kazinczy Ferencz bizassék meg, bizonyára szerencsés gondolat volt. Mély tudomány, széles látkör, bő paedagogiai ismeret s mindenek felett gazdag tapaszt-

¹⁾ Sic!

²⁾ Itt kihuzva ez a félben hagyott szó áll: botlás.

³⁾ Az 1823. február 6-iki ülés 6-ik jegyzőkönyvi pontjában az 5. szám alatt, úgy szintén az ezen évi július 7-iki ülés jegyzőkönyve 11-ik pontjában s az 1824. február 2-iki ülés jegyzőkönyve 1-ső pontjában sürgeti, hogy a még be nem nyújtott kézi könyveket a megbízottak mennél előbb készítsék el. Ez utóbbi sürgősen rendeli, hogy a kézi könyvekkel a megbízottak ne várjanak a deputatio üléséig, hanem munkájukat idő közben az iskolai székek mennél előbb adják be. Ezzel e kézi könyv ügye eltűnik az okmányokban a szem elől.

talatok szükségesek ahhoz, hogy kielégítő kézi könyvet tudjon valaki szerkeszteni. S az ifjúságra nézve roppant nyereség az, ha a kézi könyv, a mellett, hogy az oktatás szükségét kielégíti, egyszersmind irodalmi kincs számba is megy. Ily kézi könyv kiállítására a legelőkelőbb irodalmi férfiak, egyik vagy másik kör vezérlő, irányadó szellemei lehetnek leginkább képesek. Épen azért már csak a jó példa-adás szempontjából is, csak sajnálni lehet, hogy Kazinczy iskolai kézi könyve valami okból el nem készülhetett; de nagy kár irodalmunkra, hogy e mű meg nem jelent, és súlyos veszteség ifjúságunkra is, hogy ez az ő szellemének ily közvetlen hatása alatt nem nevezkedhetett s a saját nemzete nyelvén, irodalmának ismeretében egyenesen ő általa nem gyarapodhatott.

Zsoldos Benő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **[Orbán József]**, nyugalmazott sárospataki főiskolai tanár halálhíre folyó hó 5-dikén, délben jutott el Sárospatakra. A főiskola épületére tüstént kitűzték a gyászlobogót s a közigazgató délután 5 órára gyűlésre hívta össze a tanárokat. A tanári kar mély megilletődéssel, állva hallgatta meg a közigazgató szomorú jelentését s elhatározta, hogy az általánosan tisztelt és szeretett kartárs érdemeit jegyzőkönyvében örökíti meg, a gyászoló családhoz részvétiratot intéz, a temetésen Radácsi György közigazgató vezetése alatt Szinyei Gerzson, Szívos Mihály és Maklár Pap Miklósból álló küldöttséggel képviselteti magát, továbbá a megboldogult koporsójára koszorút helyez s veszteségét külön gyászjelentésben tudatja. A tanári kar küldöttei folyó hó 6-án utaztak el Debrecenbe. Hozzájuk csatlakozott az ifjúság képviselőjében Putnoki Pál szénior és László Andor joghallgató. A tanári kar a következő gyászjelentést adta ki: „A sárospataki ev. ref. főiskola tanári kara mély fájdalommal jelenti, hogy köztiszteltben élt s szeretett Nesztora **Orbán József**, nyugalmazott sárospataki akadémiai tanár, folyó hó 5-én áldásos életének 78-ik, nyugalomba vonulásának 6 ik évében, Debrecenben hosszabb gyöngéledés után agyszélhűdésben elhunyt. Sárospatak, 1896. nov. hó 5. Áldott legyen emlékezte!” A gyászoló család jelentése szerint a boldogult földi részei f. hó 6-án, d. u. 3 órakor tetetnek örök nyugalomra a Kussuth-utcai temetőbe.

— **A bács-arányosi ev. ref. egyház templom-szentelési ünnepe.** Október 25-én avattuk fel a felső-szabolcsi egyházmegyébe kebelezett alig 200 lelket számláló bács-arányosi kisdud leány-egyház díszesen felépített templomát és tornyát, melyet a maroknyi nép áldozatkészségéből s a közalap tökesegélyzése folytán emelt Isten dicsőítésére. Nem lehet leírni azt az örömet, a mely az egyház tagjainak arcán tündöklött, midőn a harangok hívogató szavának elhangzásával a templom-ajtó előtt megzendült ajkaikon az ének: „Örül mi szívünk, mikor ezt halljuk: a templomba megyünk.” Az ének 1. és 3. versének elzengése után Görömbei Péter esperes, 9 lelkész, 9 tanító, a helybeli és vidékről összegyűlt közönség által kísértve a szentháromság egy igaz Isten nevében megnyitá az új hajlék ajtaját. Buzgó gyülekezeti éneklés után az esperes lépett a szószékre, és szívből jövő, szívhez szóló imájával az imádság templomává felszentelve adta át az új hajlékot a híveknek. Egyszerű, a bibliai keneteljességet minden szaván érezhető imádságában kibuzogta háláját

Isten segedelméért, aztán áldást kért az új templomra, az örvendő gyülekezetre, a községre, annak minden rendű és felekezetű lakóira, a házára, uralkodóra, kormányzók és kormányzottakra, az egész emberiségre. Imádsága — úgy éreztük — megtalálta az utat nemcsak a szívekhez, hanem felhatott az a könyörgést meghallgatóhoz is. E felmagasztaló érzet hatása alatt ment fel a szószékbe alúfrott, s alkalmi egyházi beszédet tartott I. Péter II 5 alapján, melyben azt fejtegette, hogy nem elég külsőleg megépíteni a templomot, építeni kell azt lelkiképpen is, s buzdította a híveket, hogy a külső templom mellett építgessék önmagukban, önmaguk, mint élő kövek által az Istennek élő templomát is, s ha amabban nélkülözik a papot, a lelki házban legyenek ők maguk papok, áldozván Istennek életök által való dicsőítésével, evangéliumszerű jótékonyaságukkal. Így nem létszen templomuk, egyházuk főnyén épült ház, hanem minden ármány, önzés, közöny és hitelenség ellenében rendületlenül megáll, mint a Sion hegye, mindenha. Az Urasztala felett agendázott ezután Nagy István gemzei lelkész, új szívet, új lelket kérve Istentől az új templomba járóknak, s kiosztotta Árokháti Béla gyűrei lelkészszel, az aranyosi egyháznak is felügyelő lelkipásztorával az úrvacsorát a lelkek idvességét éhező és szomjuhozó gyülekezetre. Majd Ormós István eperjeskei lelkész egy kisdudet keresztelt. Úgyesen és szépen kidolgozott beszédeben úgy mutatott a kisdudekre, mint a lelki háznak nélkülözhetlen anyagaira, a kiket a kereszttség sacramentumára vonatkozó szereztetési szavaival maga Idvezítőnk választott ki, hogy szülei gondos vallás-erkölcsi nevelés folytán belőlük formálódjanak Isten templomának élő kövei, alkotó részei. A gyermeknek a biblia, énekes könyvünk s nemes példaadások segélyével, istenifélelem s jó erkölcsökben való nevelését köti a szülők szívére. A nemesen egyszerű előadás igazi szónoki sikert aratott. A léleknek gazdag táplálása után testi részünk is megkapta a magáét. A kis egyház igazi vendégszeretettel terített számunkra asztalt a tanítói lakon és az iskola helyiségében, a hol pohárköszöntőkben sem volt fogyatkozás. Ezzel le is tehetném már tudósítói tollamat. Nem mulasztatom el azonban, hogy az egyház áldozatkész tagjai közül névszerint is meg ne említsem özv. *Sebestyén Miklósné*, szül. *Német Mária* asszonyt, ki az új templomot új székekkel s a szószék fölé csináltatott koronával egymaga látta el. A nép legalsó osztályához tartozó, anyagilag szegény, de vallásosság, hitbuzgóság által előkelő, gazdag lelkű özvegyet mutatom be, már a ki szent célra hozott 260 forintjában, minden fölöslegét tette fel, mint az evang. özvegy a maga filléreit, az isteni ügy oltárára. Közszeretben álló esperesünk még köszönte ugyan nagyon meleg szavakkal a mi szűk körünkben a bibliai példánykép érzetével hozott nagy becsű áldozatot; mindamellett indítatva érzem magamat én is, a nagy közönség előtt is üdvözölni a nemes áldozatkésznek e ritka szép élő példáját, mint olyant, mely hitem szerint képes arra, hogy még a lágy vagy közönbős szívekben is meleg érdeklődést ébresztszen, másokat is áldozatkész lelkesedésére buzdítson egyházunk szent ügye iránt. Támaszson Isten minden egyházban olyan ügybuzgó, lelkes híveket mint az aranyosiak! Akkor a mi ev. ref. egyházunk épülete megbirja az idők zivatarait, ellent áll az ellenséges áramlatoknak, büszkén fog daczolni még a pokol hatalmasságával is! *Hideg József.*

— **A tiszántúli ev. ref. középiskolák** nagyobb részének szellemi és anyagi állapotáról nem igen kedvező jelentést terjesztett az egyházkerületi tanügyi bizottság elé az új középiskolai felügyelő. Jelentéséről részletes tudósítást közöl a „Debreceni Protestáns Lap” 43—44.

száma. Elmondja a hódmezővásárhelyi, békési, karcagi, h.-nánási, h.-bőszörményi, máramarosszigeti, sőt a debreceni ev. ref. gimnáziumoknál a tantermek s más helyiségek elégtelenségére és célszerűtlen berendezésére, a tanerők elégtelen voltára stb. tett megjegyzéseit. Jelenést tesz az egyes tantárgyak tanításánál elért eredményről s ezzel együtt határozott és sokszor igen erős kritikát gyakorol egyik-másik tanár működése felett is. Figyelemmel végig olvastuk a középiskolai felügyelő úr jelentéséről szóló tudósítást s arra ez alkalommal csak annyi megjegyzést teszünk, hogy nagyrabecsüljük az egyházkerület új hivatalnokának új hivatalában kifejtett buzgóságát; de azt nem tudjuk teljesen helyeselni, hogy egyik-másik tanárról, néhány percnyi látogatása alkalmával alkotott s így esetleg nem helyes véleményét, hirlap útján a nyilvánosság elé engedte bocsátani. Ha az itt-ott tapasztalható bajok orvoslásához ilyen módon kezdünk, talán jogosan kérdezhetik egyesek: „vajjon jó lesz-e ebből?”

— **Tisza Kálmán arczképét** ajándékozta a sárospataki főiskolának **Molnár Béla** országos képviselő. A kép a Horovitz-féle olajfestmény után készült s kitűnően sikerült acélmetszet s diszes kerettel van ellátva. Aláírása eredeti kézirat. A szépművészeti és műregészeti múzeumban helyeztetett el.

— **Emléklapok** cím alatt egy csinosan kiállított, 65 lapra terjedő füzetet adott ki a „Sátoralja” szerkesztősége, melyben a sárospataki ev. ref. egyház templomszentelési, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület lelkész-avatási s a főiskolai Tompa-szobor leleplezési ünnepélyei vannak érdekesen leírva. Az ünnepélyeken tartott beszédek közül közölve vannak benne a **Keresztúry József** esperes és **Barthos** főszolgabíró üdvözlő beszédek, melyekkel Kun Bertalan püspököt a vasútnál fogadták, továbbá a **Buza János** egyházi főgondnoké, a **Meczner Béla** a zempléni egyházmegyei gondnoké, a Bálint Dezso egyházi beszéde, a Kun Bertalan püspök imája, lelkész-avató beszéde s a Bernáth Elemér üdvözlője is egész terjedelmében olvasható e füzetben. A Tompa-szobor leleplezése alkalmával tartott beszédek is mind meg vannak ebben örökítve. Az Emléklapok ára 20 kr. Ajánljuk lapunk olvasóinak megszerzés végett, annival inkább, mert ennek tiszta jövedelme épenúgy, mint a Szinyei Gerzson nagy becsű műveé, melyet az egyház templomairól írt, a sárospataki ev. ref. egyházat illeti.

— **A t. olvasóhoz.** Bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseket mielőbb megújítani, illetőleg hátralékaikat kiegyenlíteni, s a címekre küldött postai megbízást elfogadni, kiváltani. Irodalmi Körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességének ismeri. Az előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. Sz.—i. Az örömnép történetéből kérek egy példányt; a mi itt volt, annak valaki pártját fogta. Levelet írtam, várom a választ. — **H. S. Cleveland.** A kért könyveket, mihielyt kikerülnek a sajtó alól, azonnal küldöm. Hiszem, hogy a konvent nem lesz érzéketlen a távolban is hű fiak sorsa iránt. — **R. I. Utrecht.** A jó kívánságokért köszönet; egyebet is kérünk — igérete szerint! — **R. G.** Szívesen üdvözljük Kincses-Kolozsvárott!

HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes

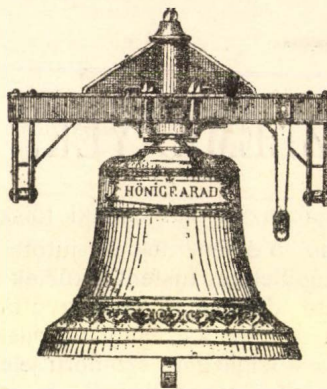
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú **ACÉLBONZBÓL** készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acélbronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vaszól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserélését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

8—10

Jelzálog-kölcsönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegekben

ajánlunk.

E kölcsönök konvertálásuknál bélyeg- és illetékmentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladatnak.

„Magyar Lloyp”

6—8 996.

közgazdasági vállalat
Budapest, Király-utca 70.

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola bettivel

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Nyilvános meghurcoltatásunk.” — „Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninneri indítványok.” Réz László. — „Új-Tátrafüred és a protestantizmus.” Kovács Béla. — „A lelki átöröklés.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Nyilvános meghurcoltatásunk.

A képviselő választások eredménye miatt mi, protestánsok is oda jutottunk a nyilvánosság szégyenpadjára. Az ellenzéki lapok, vagy part-felettiak, a melyek — igen természetesen — nem találhatják kedvüket a kormánypártnak ijesztően megszorított számában, hol burkoltabban, hol pedig teljes leplezetlenséggel oda sorozták a protestantizmust is azok közé a részben gyanús tényezők közé, a melyek szolgálilag vagy haszonért törték a göröngyöket a kormány diadal-szekere előtt.

Legtöbbször vitte ellenünk a „Hazánk”, ez a part-feletti szöveg, de antisemitizmusba oltott néppárti színezetű napilap, a mely f. hó 8-iki számában, — szemlét tartván a választások folyása és a választásból győzve, gyarapodva, vagy összetörődött kikerült pártok erkölcsi és politikai értéke felett, — a megnevezett és bárósiított *internationális társasághoz, a tobzódó hazátlan nagy tökéhez s hivatalos hatalom erőszakoskodásához* minket protestánsokat egészen kirívólag jegyez oda a hallatlan és bosszantó eredmény létrehozóihoz.

Igy ír felőlünk epébe mártott tollal:

„Ez eredményt csak a protestánsok segítségével lehetett elérni. S ez az ijesztőbb jelenség: a protestantizmus elzűllése, mely magát önként fogta be az idegen elem jármába. A két Tisza és a két Szász öröklé bűszke lehet az eredményre. A vastagnyakú kálvinisták, kiket a gályarabság, a katholicismus, az elnyomások, kivégzések, Caraffák, Kobbok, Ampringenek nem törhettek meg, — 150,000 frt évi államsegélyen és kárpótlási ígéreteken megvásároltattak a nemzetellenes irány számára.”

„Elérték azt, mit 30 év előtt lehetetlennek tartottunk, hogy a protestantizmus fentartása megszűnt nemzeti érdek lenni. A tisztességes elemet mindinkább kiszorítják az egyházból; br. Prónay, Bánó és mások nem tarthatják magukat az ev. egyházból; gróf Bethlen Gábor óriási kisebbségben marad egyházában akkor, midőn a becsületet védi és gróf Gyürky Ábrahámot, az egyik egyházmegye gondnokát hírlapilag szólítják fel, hogy vagy jöjjön el elnökölni a közkereseti (?) társaságba, mely biztosító társaságok alügynöksége, vagy pedig mondjon le.”

„Az eszme meghalt a magyar prot. egyházakban, ott csak az anyagi érdek él. A felekezeti különiség elébb-utóbb elsöpri az egész magyar protestantizmust, mely már úgy sem képvisel eszmét. Theológiai kihalnak, a papok anyagi helyzete fényessé lett (!) az elődökhöz képest, de papnak való nem akad.”

„Nem csoda hát, ha országszerte mindenütt a protestantizmus volt a nemzetáruló politika hordozója, ha a kormánypárt főkor-tesei a zsidók és prot. papok voltak (!). Bámulatosan megértették egymást, az előbbi azonban csak inasának használta fel (!) az utóbbit. Az arany borjú szolgálata egyesíté a lelkeket.”

Rettenetes elkeseredés tarthatta fogva a „Hazánk” vezércikkezőjét, a mikor ezeket így meg tudta írni; mert hát — istenek hála! nem vagyunk még mi olyan undorító látványosság, mint a milyennek a t. cikíró rajzol.

Igaz, hogy a lezajlott képviselőválasztásban a protestánsok közül sokan szegődtek a kormány zászlói alá olyanok is, a kik azelőtt következetesen az ellen-zék hívei voltak; de hát ennek a látszólagos vagy valódi színváltoztatásnak talán még sem az a csekély 150,000 frt évi államsegély és azok a kárpótlási ígéretek az okai, a miket a cikíró vagdal a protestantizmus arcába?! ... Csak van talán valami más és mélyebb oka is?!

El kellene iszonyodnunk önmagunktól és magunknak is kétségbe kellene esnünk a protestantizmus jövő-dője felett, ha a húsos fazekak illata annyira bódítólag hatna már prot. hitsorsainkra, hogy e miatt multat, elvet s minden tisztességet feledve, s a nagyok tekintélye előtt reszketegen — csakugyan a kormány vak engedelmességű szolgálivá, vagy, mint a cikíró csúfalkodik — a zsidók inasává szegődtek volna ...

Vigyünk kissé mélyebbre a hálót t. cikírező úr s itéljünk kissé nyugodtabban és nem a választási csalódásoktól megvesztegetett és felizgatott elmével!

Részünkről elismerjük — ha a legmélyebb sajnálattal is — hogy köztünk protestánsok között is vannak s bizony-bizony szaporodóban vannak olyanok, a kiket a földi érdekek megszédítenek, vagy megcsendesítenek, mert hát mi is emberek vagyunk és mert a szegénység (a cikíró ugyan már gazdagoknak tartja lelkészeinket!) sohasem volt biztos támogatója a független gondolkodásnak, annál kevésbé ma, a mikor már nem is bírnunk szegénynek lenni, mert nem tudunk a kevéssel megelégedni. De hát azt se feledjük el, hogy azok között a méltó tisztelettel emlegetett gályarabok között is akadt egy Judás, egy Suhajda! Elismerjük továbbá, hogy a Tiszáknak és Szászoknak is (ha már nevékre esküszünk!) van nálunk bizonyos átalakító befolyásuk, tehát a tekintélyek súlyát is érzik

közülünk sokan s érezték talán a képviselő választások folyása alatt is. Elismerjük végül, hogy némelyikünk gyermekeinek jövődjéért, másunk valami titkos becsvágy sugalmaitól indítva, szögre akasztotta immár a régi rézfokost és levetette az ezüstgombos dolmányt; de többet aztán nem ismerhetünk el senki földi fiának, tehát a „Hazánk“ vészt kiabáló vezéreikhez-jének sem.

Rajtuk kívül vannak azok a súlyosabb okok, a melyek a protestánsok politikai táborát megzavarták s ennek egy jó részét — de távolról sem az egészet — a kormánypárt jelöltjei felé terelték.

Először is — ezt elvégre sem szabad felednünk — a mai kormány nem áll sem Bach-huszárokból, sem Haynau hóherlegényeiből s alkotmányos jogaink megszerzése körül, méginkább pedig az ellenzéktől kölcsönzött egy pár reform-eszme életbeléptetésével, szerzett magának valami érdemet. Az ú. n. egyházpolitikai törvényekkel pedig — akárhogy csűrjük-csavarjuk is a dolgot — a prot. szabadelvűségnek, tehát a magasabb emberi és a nemesebb értelemben vett nemzeti érdekeknek is szolgálatot tett, sőt reményt nyújtott a további, ilyen természetű vívmányokra is.

A történetek meg nem történetké változtatni nem lehet. A kormánynak ez a törvényekben is megbizonyított magasabb jellegű szabadelvűsége vitt közülünk sokakat ki az ellenzék táborából, a hol olyan nagyon illetékes helyünk volt multunknál fogva, de be nem váltott eszméinkkel is.

A másik nagy ok, a mi alig kisebb az elsőnél, a függetlenségi pártok szerencsétlen összezavarodása volt, a mi elkísérte őket a választási versenytérre is. Nem csodálkozunk, ha sokan vigasztalannak látták egy önmagában meghasonlott párt sorsát és reménységüket veszítve, hajlandók voltak a viszonyokkal megalkudni s oda fordulni pártfogásukkal, a honnan a kibontakozásra több kilátás mutatkozott. Az Ugron és Polónyi kacérkodása a klérussal s színjátéka és színváltozása az ország szeme előtt s dulakodása a testvér-párt ellen s napfényre jutott cselszövényeik, önző érdekeket takaró elvharcok: — bizony-bizony többet rontottak a protestantizmus ellenzéki ségén, mint az a 150,000 frt államsegély, mint a felekezeti tanárok nyugdíj-intézete és a 800 frtos lelkészi fizetéssel való kecségtetések.

De volt egy harmadik nagy oka is sok protestánsnak arra, hogy — legalább ezúttal — hagyományos ellenzéki ségét ne gyakorolja: az u. n. néppárt feltűnése és nagy zajjal megindult fejlődése.

Hazáját s ebben a felekezeti békességet szerető magyar, ha nincs különleges érdeke, melyet a néppárt útján reményl értékesíteni: — e pártnak csak a leghatározottabb ellenségeivel lehet egy táborban. A Zichy Nándorok feleljenek érte isten előtt, hogy megbontották itt a szépen virágzott felekezeti békességet és a Pázmány-féle fegyverek előszedése és kiélesítése által oda kényszerítették a protestánsok egy jó részét, hogy az a kormánypárttal fogjon kezét vagy legalább ennek a győzelmét segítse elő. A hydra fejét a kormány akarta és akarja igazán leszabdálni; a többi pártok csak nehezen merték kijelenteni az ország előtt, hogy a néppártnak ellenségei kívánnak lenni s ez a késedelmeskedés is ok volt arra, hogy némely protestánsok — ezek között a félenkebbek — a kormány hatalma alatt keressenek oltalmat a felekezeti béke megháborítói ellen.

A felelősségből vegye ki ezúttal a maga részét a „Hazánk“ is, a mely régóta fujja már a tüzet a protestánsok ellen s gyanúsításaival s nyílt és burkolt

támadásaival ellenünk, szintén a néppárt lovagjának bizonyította magát.

Nem akarunk védíratot írni protestáns terstvéreink kormánypártisága mellett, mert részünkről csak menteni tudjuk azt, de nem egyúttal helyeselni is. Még kevésbbé akarnók védeni az olyan eljárást, a melyet *Szász Domokos* erdélyi püspök engedett meg magának, a mikor a zilahi tanárokat és a zilahi kerületbeli lelkészeket körlevéllel fenyegeti meg s a papi javadalmak tervben lévő emelésével s az iskoláknak juttatott kormány-segélyek emlegetésével s az egyházi törvények §§-ainak idézgetésével riasztgatja el őket az ellenzéki képviselőjelölt pártfogásától. — Ez megjárja talán Erdélyben a hagyományok miatt, de sehol egyebütt prot. püspök tollából s részünkről az ilyen püspöki korteskedés ellen szintén az egyházi törvényekre s azokon felül a keblünkben élő isteni jogokra appellálnánk.

A „Hazánk“-nak s önmagunknak tartozunk e cikkel. Nem volna jó, ha minden érzékenységünket elveszítenők s az önálló gondolkodás is csak főbbjeink joga maradna — még nálunk protestánsoknál is. Ez vezetne igazán a protestantizmus elzűllésére.

Az egyház beléletére vonatkozó tisztáninneri indítványok.

(A sárospataki főiskola párhuzamos osztályai és az államsegély. — A tankönyvek és a tanrend. — Confirmatiói emléklapok és confirmatiói catechismus. — Fejes-indítvány).

(Folyt. és vége).

3. *Confirmatiói emléklapok és a confirmatiói catechismus.* A confirmációra vonatkozólag két egyházmegye is tett indítványt. Az a.-zempléni az emléklapok kiadását, az a.-borsodi a catechismus elkészítését sürgette. Az egyházkerület, lehető gyors *elbánás végett*, az Irod. Körhöz teszi át több hasonló indítvánnyal együtt. Jól esik hinni, hogy az *elbánás* szót nem az ismeretes rosszabbik értelmében fog kellene használni akkor, mikor az Irodalmi Kör az indítványok felett már határozott. Sőt azt hiszem, hogy az Irodalmi Kör is, mindkét indítványnak fontosságát belátván, megvalósítandó dolgai között ezeket lehetőleg elsőnek fogja tenni. Ebben a hitemben szándékozom röviden ez indítványokhoz is hozzászólni, mint a melyek egyházi életünk belső erejét vannak hivatva emelni.

A confirmatiói emléklapok használatát a Sárospataki Lapok már évekkel ezelőtt (1891.) sürgette. Akkor azonban még alig-alig tartották egynehányan szükségesnek. Ma — úgy látszik a tisztántúli és a dunáninneri kerületek példájára, hol már ezeket általában használják — a mi kerületünk papsága is belátta ennek hasznos, sőt szükséges voltát. No de jobb később, mint sohasem. A confirmatiói emléklap, úgy látszik, hogy csak üres külsőség, olyan, mint a róm. kath. egyháznak az a szokása, mely szerint az ifjuságnak szorgalma, jó magaviselete jeléül, vagy az egyház szetete jeléül képecskéket szokott osztogatni. Pedig a mint a róm. kath. egyház ez eljárása a gyermeki, sőt az emberi lélek természetének ismeretén alapul, éppen úgy kell, hogy a lélek természete birjon rá bennünket is az emléklapok általános használatára.

A gyermek, a gyermekből felserdült ifjú, sőt még a felnőtt ember is szívesen tekint egy-egy jelre, mely őt életének egy-egy fontosabb mozzanatára emlékezteti. S e visszaemlékezése igen sokszor visszatartja őt oly cselekedetektől, a melyek lelkének alapirányával ellenkeznek — csak annál az oknál fogva is, mert sokszor megfeledeznek

arról a hajszál-finomságú irányról, mely a specialis lelki életet irányozza. Hja, mert az ember gyarló és feledékeny! A confirmatói emléklap pedig egy oly jel, mely azt az irányt fogja folyton mutatni, melyet tulajdonosa már egyszer megszerzett s kijelölt önmagának. S teljes lehet hitünk a felől, hogy ezeket az emléklapokat gondosan fogja minden egyes ember megőrizni, mert természetünk, hogy azokat a tárgyakat, melyeket életünknek egy-egy nevezetes, sőt kedves forduló pontján szerzettünk, szeretettel ápolgatjuk s őrizgetjük. A confirmatio pedig egy ilyen forduló pont a kálvinista ember életében.

Igy gondolkozva az emléklapokról, 1-ször az kíváncsatos, hogy mentől előbb elkészüljön; 2-szor pedig, hogy úgy tartalmánál, mint külsőjénél fogva művészi legyen. Nem szükséges, hogy oly nagy alakú legyen, mint a minők Gyomán, vagy a Hornyánszky cégnél készültek; de az szükséges, hogy azoknál finomabb s vastagabb papírosú legyen.

A mi pedig a confirmatói catechismus ügyét illeti, tudjuk mindannyian, hogy ez már évek óta vergődik. Hogy mi az oka annak, hogy még ma sincs, nem tudjuk, nem is kutatjuk: csak köszönetünket fejezzük ki az alsó-borsodi egyházmegyének, hogy megsürgette, mert szeretjük hinni s remélni, hogy felszólalása a kérdés végleges eldöntését fogja maga után vonni.

És hogy ez ügynek eldöntése sürgős, azt hiszem, minden lelkészársam így vélekedik; mert a még ma is használatban levő confirmatói catechismus már csaknem használhatatlan. Még pedig anyagánál, beosztásánál és irányánál fogva — egyaránt használhatatlan, alkalmatlan, úgy, hogy sok lelkészársamtól hallottam, hogy a confirmatoria nagy részben nem e kis füzet alapján készíti elő növendékeit, mert ez lehetetlen.

A confirmatói oktatásnak kettős célja van. Az egyik az, hogy ez által végezzük be mintegy azt a munkát, melynek eredményéről azt véljük, hogy ezentúl már önálló tagjává lehet egyháztársadalmunknak — vallásos ismereteinél, tudásánál fogva is az egyén; a másik pedig az, hogy az úrvacsorával való éléshez előkészítsük. Az egész oktatásnak is tehát ezt a kettős célt kell szolgálnia és így az oktatás anyagát is ehhez képest kell megválasztani.

Az én szerény nézetem szerint különbséget kell tudni tenni a növendéknek először a keresztyén és nem keresztyén vallások között; aztán az ev. reformátusok és a többi keresztyén felekezetek között, mert csak így nyilváníthatja ki azt, hogy öntudatosan ev. ref. vallású. Az egyik cél elérése ebben áll. — A másik célt pedig úgy érhetjük el, ha a sakramentum szónak fogalmával megismertetvén a növendéket, meggyőződést támasztunk történeti bizonyítékokkal lelkében arra nézve, hogy az ember üdvözülésének megnyerhetesére, mint hathatós eszköz, csak két sakramentum van. Ez után *azokkal* ismerteti meg a lelkész növendékeit s végezetre az *azzal* összefüggő tudni valókat sajátíttatja el.

Ennél többre törekedni — felesleges. A kik confirmatói oktatásban részesülnek, azok már vallásos oktatásban részesültek. Legalább ezt *ma már* joggal feltehetjük. Ha nem, csak magunk felett mondunk ítéletet. És így részletesebb vallástanításról a confirmatói oktatásnál szó sem lehet. Csupán a fenti kettős cél elérésére kell törekednünk.

A mi pedig egy ilyen könyvnek irányát illeti, annak a legegyszerűbbnek s a legvilágosabbnak kell lennie — már csak azért is, mert a nyáj mellett heverésző gyermektől kezdve a legelőkelőbb szalonban tanuló gyermekig, mindenki ebből készül a confirmatói vizsgára.

A ma használatban levő catechismusban sok mindentől van szó. Vannak pl. hittani, vannak erkölcsstani fejtegetések, a melyeknek elvégre semmi eredményök nincs — éppen száraz elméleti voltuknál fogva s az pedig, a mire éppen szükség volna, hiányzik belőle. Pl. a fennebb említett különbségek feltüntetése a vallások és az egyes keresztyén felekezetek között. Vagy ha van is róla szó, olyan irányban és mondat-szerkezettel, hogy bizony a legértelmesebb gyermek is nehezen igazodik el rajta. Pl. arra a kérdésre írt felelet: „Mi a keresztyén vallás?” — oly tömör, hogy egyáltalában nem tankönyvbe való. Avagy erre a kérdésre: „Hát egyformán hiszik-e minden keresztyének a keresztyén vallást?” — olyan a felelet, a melyet a gyermek, ha megtanul is, nem tud vele sokkal többet. De nem idézek szemelvényeket, mert hiszen a kit e dolog érdekel, a fogyatkozásokat bizonyára jobban ismeri, mint én.

Az az ellenvetés pedig esetleg, hogy arra való a lelkész, hogy a nevezetesebb dolgokat magyarázza meg, — meg nem állhat, mert a növendék elvégre is a könyvből tanul s arra fekteti a fősúlyt, annak kell tehát korrektnek lenni.

Mind ebből az a levonni való, hogy új confirmatói catechismusra van szükség. Még pedig a lehető legrövidebb idő alatt. S azt hiszem, ennek az elkészítése valami nagy nehézséggel s akadályokkal nem is fog járni. Az Irodalmi Kör elkészíti, illetőleg megállapítja az elveket s ennek alapján elkészítteti a könyvet. — Anyagi akadály itt nem lehet, mert talán nincs könyv, melyet oly biztonsággal lehetne kiadni, mint éppen ezt.¹⁾

4. *Fejes-indítvány.* *Fejes István* azon tapasztalat alapján, hogy hazai ev. ref. egyházunkban a lelkész, espere- és püspök avatásnál és beiktatásnál annyi-féle az eljárás, a hány a kerület, sőt az avatást végző lelkész — azt az indítványt terjesztette az egyházkerületi közgyűlés elé, hogy bizza meg a kerület a sárospataki theol. tanári kart azzal, hogy kérje be az egyházkeruletektől a szóban levő avatásokra s beiktatásokra vonatkozó eljárási módozatokat s azoknak ismertetése mellett adjon véleményt oly eljárásra nézve, mely a konvent útján a zsinat elé terjesztessék, hogy így annak idején legyen egyöntetű eljárás.

Ez nagyon fontos indítvány. S minthogy oly vezérégyéniségtől került ki, mint Fejes István, jól esik remélnünk, hogy ez maga után fogja vonni azt is, hogy a leendő legközelebbi zsinat a lelkészeknek egy hő vágyát is teljesíteni fogja, hogy t. i. egész liturgiánkat a lehetőségig egyöntetűvé fogja tenni. Mert bizony liturgiánk minden részében annyi az eltérés, hogy bizony-bizony megtéveszti akármelyik ev. ref. vallásút is.

Eppen azért úgy vélekedem, hogy a sárospataki theol. tanári kar lekötelező munkát végezne, ha figyelmét nem csak a szóban levő avatásokra és beiktatásokra, de egész liturgiánkra kiterjesztené s az egészre vonatkozó véleményt terjesztené a kerület elé.²⁾

* * *

Az egyházkerületi gyűlés elé terjesztett s az ott előterjesztettekkel itt összefüggésben tárgyalt e négy indítványról e dolgozat címében úgy szoltam, mint a melyek egyházunk belső erejét vannak hivatva nagyban emelni. Ez indítványok közül egyik-másik az egyházmegyéek elé fog kerülni tárgyalás végett; egyik-másik pedig az Irodalmi Kör elé elintézés végett. Vajha úgy az egyik, mint

¹⁾ Az Irod. kör már régen készítetett új conf. kátét. A szerzőnél van javításra. Szerk.

²⁾ E tárgyra van már nekünk egy bizottságunk régen (!), a tiszántúliaknak is, sőt a konventnek is van egy-egy Szerk.

a másik helyen találnának szavaim legalább részben meghallgattatást! Mert utolsó szavam is az, hogy ezektől nem kevésbé függ egyházi életünk erősödése, mint anyagi kívánságaink elérésétől.

Réz László.

TÁRCA.

Uj-Tátrafüred és a protestantismus.

Azon intézmények között, melyeket az emberi ész, az egészség fentartása, sok esetben visszaszerzése céljából létre hozott, melyekben a hasznost a kellemessel egyesíti; kétségen kívül első helyen állanak a fürdők, melyeknek üdítő, kellemesen szórakoztató, egészség-fentartó és visszaszerző erejét kétségbe vonni nem lehet.

A tudományos vizsgálódások a multban a délszaki fürdőket ruházták fel gyógyhatályllyal, melynek következtében keletkeztek azok a nagy gyógyvárosok, a maguk szabadságaikkal, zajos mulatságaik, színházaik és játékbarlangjaikkal, a hol a fürdő vendég csak is szórakozást talál; üdülését, egészségének visszanyerését, a zajos életmód mellett, a hőmérsék gyors ingadozása gátolja meg.

Az újabb tudományos vizsgálódások a délszaki fürdők felett előnyt adnak a „magaslati gyógyhelyeknek” s a statisztika kimutatása szerint, míg a „Rivierán időző betegek fele javúl s a bántalom megállapodása már kiváló eredménnyel tekintetik”: addig „a gyógyeredmények a hegyeken 30%-kal kedvezőbbek s a fényes sikerek nem tartoznak a csudák közé.”

A magyarországi klímaticus és magaslati gyógyhelyek között minden bizonynyal első helyen áll a három Tátrafüred. (Tátrafüred, Alsó-Tátrafüred és Uj-Tátrafüred); melyek közül az őstelep, Tátrafüred, alapításának 100-ik évfordulóját a jövő évben ünnepli meg.

Keletkezésére nézve a legújabb, de orvosi berendezését, gyógyhatását tekintve, a három között is első helyen áll Uj-Tátrafüred, a szalóki csúcs déli oldalán 1004 méter tenger feletti magasságban, ősfenyvesektől szegélyezett erdő-tisztásokon, a melyeket a műkertész avatott keze angol-kertté alakított s a délszaki virágok, a nemes rózsák és begóniák, agávek, pelargóniák, cactusok és yukkák, fuxiák és eryntriniák szebbnél-szebb fajaival ékített fel.

A fürdő gyógyhatása első sroban minden bizonynyal annak éghajlati előnyeiben rejlik; melyhez csatlakozik aztán a komoly orvosi tudomány, mely mindent az üdülni vagy gyógyúlni óhajtó beteg előnyére értékesít. A fürdő gyógytényezői között első helyet foglal el a hidegvíz-gyógyintézet, mely a két sanatorium közt fekvő fürdőházban van elhelyezve, a fürdő-technica mindenmű eszközeivel ellátva; férfiak és nők részére külön-külön.

A meteorologiai megfigyelések alapján nyert adatok s a tapasztalás igazolták azt, hogy Uj-Tátrafüreden a tél egyenletesebb az évszaki szelek hián, kellemesebb s egészségesebb, mint az alföldön, sőt mint más, igen sok magaslati gyógyhelyen is, a melyek pedig európai hírrel bírnak. Ez a körülmény Uj-Tátrafüredet a tüdő- és ideg-betegek és szívbetegségek stb. üdülni helyévé avatta fel.

Míg a klíma s az orvostudomány karöltve működnek itt azon, hogy a test feltalálja az üdülést, megtartsa sőt sok esetben visszanyerje az erőt s egészséget; addig a fürdőigazgatóság arról is gondoskodott, hogy a fürdő-

közönség minden egyes tagja, megtalálja a szellemi táplálékot s kielégíthesse vallásos buzgóságát. A régi Tátrafüreden egy, a József főherceg bőkezűségéből építtetett díszes templom szolgál az istenitisztelek helyéül, míg Uj-Tátrafüreden a fürdő-tulajdonos, Dr. Szontagh Miklós kir. tanácsos kezdeményezése s buzgólkodása folytán, a protestáns hitbuzgóság emelt az Urnak egy díszes hajlékot, mely tény Uj-Tátrafüredet a protestantismussal szoros összeköttetésbe hozta s a magyarországi protestantismus egyik missziói telepévé avatta fel.

Igaz. e missziói telepen az oda küldött időközi lelkészek által felgyújtott evangéliumi világosság, nem a szétszort csontok felkereséséhez s összeszedéséhez szolgál világító szövétnekül, hanem jőltető melegével megenyhíti, felvillanyozza mintegy, nemcsak, hanem Isten imáadására buzdítja azokat a világi élet utain szétszóródott lelkeket, a kiket a kötelesség, munka, világszerinti hivatás, igen sokszor a világi javak túlságos élvezetébe való elmerültség s az ebből származó élvhajhászat, a templomok látogatásától visszatart. Nem üres beszéd, hanem a tények constatalása az, hogy a vallásos hitbuzgóság élesztésére, épen a magasabb körökben, az új-tátrafüredi prot. istenitisztelek látogatása nagy mértékben befoly s nagyon sok már azoknak száma, a kik lelkők vallásos hitének megújódását az új-tátrafüredi protestáns istenitisztelek látogatásának köszönhetik.

Magának az új-tátrafüredi egyesült protestáns templomnak keletkezése s az ottan alakult időközi egyesült protestáns egyháznak vázlatos történelme következő: A fürdő telep 1875-ben alapított, Dr. Szontagh Miklós által. A magas műveltségű s vallásos buzgóságú férfiú főbb gondjai közé tartozik, mindjárt a telep keletkezése elsőbb éveiben a megalapított telepen, az istenitisztelek gyakorolhatása végett, templomról gondoskodni s e végből 1879-ik év jun. 24-én Geduly Elek Ferenc, lónyabányai lelkész, Dr. Székely Lajos, Oláh Sándor, Csontos Andor, Kacsokovics Géza, Balog János, Koch Károly és Dr. Szontagh Miklós egy felhívást bocsátanak ki első sorban a fürdő közönségéhez, adományokat kérve a templom-építés céljaira.

A kívánt siker el nem marad s mindjárt az első évben, főleg Graefl Bárány György Róza úrhölgy és Bánó József úr buzgólkodása folytán, 374 frt kegyadomány gyűlt össze, mely a következő évben 104 o é. forinttal szaporodott.

Hogy a kitűzött célt, az egyesült protestáns templom felépítését annál hamarabb elérje, a templom, általában az egyesült protestáns egyház ügyeinek vezetésére, egy Dr. Lumniczer Sándor s Dr. Szilassy Aladár, mint társelnökök mellett, Szász Domokos püspök, Dr. Antal Géza egyetemi tanár, Kármán József ref. lelkész, Dr. Szontagh Ábrahám egészségügyi tanácsos, Dr. Jármai László, Ó-Tátrafüred orvosa, s Uj Tátrafüred tulajdonosa, Dr. Szontagh Miklós által alakult templom bizottság 1885-ben a magas kormány engedelmével, sorsjátékot rendez, melynek tiszta jövedelme 1047 frt 01 kr, míg ugyancsak, ez év folytán, a rendelkezésre szolgáló összeg, egyesek, főleg a Gusztáv Adolf-egylet adományával, 2299 frt 47 kr-ra emelkedik. A templom-bizottság, bár még mindég nem rendelkezik az építésre megkívántatott összes költséggel, a templomépítést megkezdi, az építéshez szükséges összeg előteremtése céljából Dr. Szontagh Miklóst kölcsönvételre hatalmazza fel; míg maga Dr. Szontagh a templom alatt, a templom-bizottság beleegyezésével családi sírboltot építtetvén, az egész templom alapját, saját költségén állíttatja fel, a további építés céljaira pedig 100 forintot adományoz. A templom 1887 tavaszára, az alépítményen kívül, 5460 frt 22 kr. költséggel

elkészül, mely összegből 1851 frt 95 kr, adósság gyanánt, fedezetlenül marad.

Ez adósság törlesztésére a templom-bizottság, az időközben elhalt Dr. *Lumniczer Sándor* helyett választott Gróf *Tisza Lajos* elnökkel élén, minden lehető elkövet: könyöradományok folytonos gyűjtése, tombolák rendezése által apasztja azt. E munkájában a fürdőközönség jóindulata nagy mértékben segélyére van, sőt e célra a művészet is meghozta a maga áldozatát. Így 1893-ban *Arany Lászlóné, Dr. Jármainé, Beksics Gusztáv, Bercsényi Béla, Gróf Teleky Tibor* közreműködésével egy művészi s műkedvelői hangversenyt rendezett, melynek tiszta jövedelme az adósság törlesztésére 533 frt 25 krt adott. A fentebbiek mellett, a magyarországi ev. ref. egyetemes egyház konventjének jóindulata, mely az új-tátrafüredi egyesült prot. templom terheinek törlesztésére 300 frtot szavazott meg s a Főtiszteletű *Kun Bertalan* püspök úr buzgókodása, mely e célra szintén közel 300 frtot hozott, tették lehetővé azt, hogy az új-tátrafüredi egyesült prot. templom ez időre minden teherrel megszabadult, sőt ez időszere már 100. frt. alaptőkével rendelkezik.

Dacára ennek, a templom-bizottság, mely ez időszere *Gróf Tisza Lajos, Dr. Szilágyi Dezső, Dr. Szilassy Aladár, Dr. Vésey Tamás, Dr. Szontagh Mór, Dr. Jármai László, Dr. Szontagh Miklós, Horváth Lajos, Grötschel Imre, Bernáth Géza, Arany László, Topscher György* bécsi cs. és kir. közjegyző és *Nagy Ödön* tagokból s az időközi lelkészből áll, a gyűjtés folytatását határozatilag kimondta, sőt jegyzőkönyvében azon alázatos kérelemmel járult a tiszáninneni mindkét protestáns egyházkerülethez: „méltoztassék az új-tátrafüredi prot. templomot s annak közönségét vallási és nemzeti okokból rendes missziói települ tekinteni, s alapteremtése céljából évi állandó javadalmazásban, valamint az oda kiküldendő időközi lelkészeket, költségeik fedezése végett, egy meghatározandó tiszteletdíjban részesíteni;” vagyis kéri, hogy mindkét prot. egyházkerület hasson oda, hogy a protestáns legfőbb egyházi hatóság az új-tátrafüredi időközi egyházat s annak templomát hivatalosan is missziói települ ismerje el.

Az ok, mely a templom-bizottságot e kérelem felterjesztésére bírta az, hogy e fürdő-telepen a *Krisztus evangéliomának, a protestantismus szellemében leendő hirdetését, minden eshetőséggel szemben biztosítani óhajtaná*. Ma a Dr. *Szontagh Miklós* vallásos buzgósága az oda kiküldött időközi lelkészeknek lakást, ellátást, ingyen fürdőt s kiszolgáltatást biztosít; de hogy mi történik e nemes férfiú kidölgével, azt természetesen előre tudni nem képes senkisé; már pedig e fürdő telepen az igehirdetést beszüntetni, a protestantismus veszélye nélkül többé nem lehet.

Maga a templom a két tiszáninneni protestáns egyházkerület (ág. s ev. ref.) tulajdona.

A kiküldött lelkészeket 1890-től a tiszáninneni két prot. egyházkerület püspökei nevezik ki; míg e templomnak b. e. *Czékus István* ág. ev. püspök által 1887-ben történt felszentelésétől 1890-ig a fürdőn megjelent prot. lelkészek, mint vendégek teljesítették a lelkészi szolgálatot és pedig nevét az értékes úrasztali készlet adományozásával is megörökített erdélyi püspök, *Szász Domokos*, s a már ez óta kidölg *Miklovicz Bálint* és *Szeremlei József*.

1890-ben, mint kiküldött lelkész, *Kenessey Béla* budapesti theol. tanár, most kolozsvári theol. facultási igazgató működött az egész fürdő-idény alatt.

1891-ben *Fejes István* s. a. ujhelyi ev. ref. lelkész-esperes s *Farbaky József* nyiregyházi ág. ev. lelkész-esperes.

1892-ben *Materny Lajos* debreceni ág. ev. lelkész és *Terhes Pál* rimaszombati ev. ref. lelkész.

1893-ban *Hézsér Emil* tályai ev. ref. lelkész és *Farbaky József*.

1894-ben *Czinke István* erdőbényei, most rimaszombati ev. ref. lelkész s *Csisko János* kassai ág. ev. lelkész.

1895-ben *Csisko János* és *Szuhay Benedek* kápolnai ev. ref. lelkész.

1896-ban *Glauf Pál* rimaszombati ág. ev. lelkész és e sorok írója, ki azzal a tudattal zárja be e rövid ismertetést, hogy az új-tátrafüredi prot. templomban hirdetett *isten ígéje* igen sok esetben lett már eddig is s lesz még ez után is *ama kovász*, mely helyenként az egész tésztát megkeleszti s épen azért e templom s a fürdő-telep ügyét a prot. felsőbb és legfelsőbb hatóságoknak munkás szeretetébe a legmelegebben ajánlja.

Kovács Béla.

KÖNYVISMERTETÉS.

A lelki átöröklés.

Írta: Ribot Th., fordította: Hollo István.

Közltek a lapok, s mi is közöltük a múlt év végén, hogy a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-vállalata megbízta lapunk főmunkatársát, *Rácz Lajos* gimn. tanárt *Ribot* francia philosophus *L'hérédité psychologique* című művének lefordításával. Időközben azonban *Holló István*, nyugalmazott gimnáziumi tanár, értesülve az akadémiai e szándékáról, e mű kész fordítását felajánlotta az Akadémiának kiadásra. A könyvkiadó-bizottság, a kiszemelt fordító beleegyezésével, elfogadta *Holló* úr ez ajánlatát, s *Rácz Lajost* bizta meg a fordítás felülvizsgálásával, az eredeti szöveggel való összehasonlításával. Így jelent meg e mű, mint a könyvkiadó-vállalat folyó évi illetményének egyik kötete. az Akadémia kiadásában, a Hornyánszky-nyomda csinos nyomásában.

A felülvizsgáló a következő előszóval vezeti be s ajánlja azt a magyar közönségnek:

„A ma élő francia philosophusok egyik legtermékenyebbikét s legtekintélyesebbikét mutatjuk be e művel a magyar közönségnek. Sőt talán nem nagyon túlozunk, ha egyenesen a mai francia philosophia fejének, vezérének mondjuk szerzőnket, *Ribot*-t; fejének s vezérének annyiban, a mennyiben a *Revue philosophique* című philosophiai folyóirat, melyet 1876-ban alapított s azóta a legnagyobb gondval szerkeszt, — mintegy szellemi központja, tűzhelye a francia philosophiai törekvéseknek. E folyóirata nemcsak a hasonnemű francia folyóiratok közt áll első helyen, hanem egyetemes irányánál fogva, — a mennyiben nem kizárólag egyik vagy másik philosophiai irány, vagy tudományág szolgálatában áll, hanem kisebb-nagyobb mértékben valamennyinek tért enged, bár a physiologiai psychologia (a philosophiának e legújabb s legnagyobb hévvel művelt ága) iránt viseltetik kiváló előszeretettel, — az egész philosophiai világban is elsőrangú helyet foglal el.

„Amde *Ribot* nem csak folyóiratának köszönheti azt az előkelő állást, melynek a tudományos világban örvend, hanem első sorban önálló philosophiai, illetőleg nagyobb részben psychologiai tanulmányainak s munkáinak. Ilyenek: La psychologie anglaise contemporaine (A mai angol psychologia), 1870; 3. kiadás. A lelki átöröklés. La philosophie de Schopenhauer (Sch. philosophiája), 1874; 6. kiadás. La psychologie allemande contemporaine

(A mai német psychologia), 1879; 2. kiadás. Les maladies de la mémoire (Az emlékezet betegségei), 1881; 9. kiadás. Les maladies de la volonté (Az akarat betegségei), 1882; 9. kiadás. Les maladies de la personnalité (A személyiség betegségei), 1885; 5. kiadás. La psychologie de l'attention (A figyelem psychológiája), 1888; 2. kiadás, és La psychologie des sentiments (Az érzelmek psychológiája), 1896; továbbá lefordította Espinas társaságában H. Spencer „Psychologia“-ját. Műveit mind gondos, beható tanulmány, finom elemzés, nagy számú tényekre s adatokra való támaszkodás — s ezek mellett művészi szerkezet, világos, könnyen érthető előadás jellemzi.

„E tulajdonságokat fogja a t. olvasó közönség legkiválóbb művében, *A lelki átöröklés*-ben is föltalálni. Már maga a mű tárgya, dacára philosophiai s főként psychologiai jellegének, oly közérdekű, hogy mindenkit egyaránt érdekelhet; a természettudósnak, orvosnak, bölcsésznek egyképen szakmakörebe vág e munka, — de a mellett épp úgy érdekelheti a sociologust, a moralistát, ethnographust és történetírót — szóval minden művelt embert. Ehhez járul a szerencsés tárgyalási mód, mely a mű tárgyánál is többet tesz arra, hogy az mindenkire nézve egyaránt kellemes olvasmánygyá váljon. Valóban ennek megértéséhez semmi philosophiai iskolázottság nem kell; szerző mindenütt közérthető fogalmakkal, általánosan ismert tényekkel operál; nagyszámú, érdekesnél-érdekesebb, a szellemi, erkölcsi és társadalmi élet minden köréből vett adatokra építi tételeit; a nyert alapokon folyvást följebb emelkedik s így észrevétlenül vezet be a philosophia és psychologia legnagyobb problemáiba s tárja fel előttünk titkaikat. Semmi sem áll távolabb tőle, mint a száraz elmélkedés, elvont okoskodás, kathedrai tanítgatás. Műve kitűnő módon egyesíti a lelki átöröklés tényeit a biologiai elméletek gondolat-menetével s egyetlen rendszeres, teljes előadása az átöröklés problémáinak. Ennek igazolására elég megemlítenünk, hogy a németek már kétszer is lefordították a magok nyelvére (1876-ban dr. Hotzen, 1895-ben dr. H. Kurella).

„Azt hiszszük, e mű a magyar közönségre se fogja termékenyítő hatását eltéveszteni; elméletileg részint újabb problémák fölvetésére, részint a már fölvetett problémák behatóbb tanulmányozására vagy újabb adatokkal való igazolására ösztönözvén olvasóit, gyakorlatilag pedig egyes tanulságok levonására eszméltetvén őket.

„Ha még meg említjük, hogy Ribot jelenleg a Collège de France-ban az összehasonlító és kísérleti psychologia rendes tanára, s hogy a fordító úr mindent megtett arra nézve, hogy az eredeti szöveg iránti hűséget a magyar nyelv követelményeivel összhangzatba hozza, befejezhetjük ismertetésünket.

Sárospatak, 1896. augusztus hó.

Rácz Lajos,

mint a fordítás felülvizsgálója.”

* * *

A mű 474, illetőleg a XVI. lapnyi előszóval együtt (előbb jön a felülvizsgáló, azután a szerző előszava) 490 lapra terjed, s egy 13 lapnyi *bevezetés* után, mely a physiologiai átöröklés tünetényeit ismerteti, *három fő-részben* (I. A tények, II. A törvények, III. A következmények) tárgyalja a lelki átöröklést, a tények vizsgálata után felállítva annak törvényeit s levonva a belőle folyó következményeket. — míg a *befejezés* az átöröklésre vonatkozó hypothesiseket ismerteti, bírálja, s végül összefoglalja vizsgálatainak eredményét. Alig lehetne eldönteni, hogy melyik rész érdekesebb; mindenütt a jelentős, megdönthetetlen tényeknek oly tömegével, oly szellemes fejtegetésekkel, gyakran egymástól távolosó jelenségek közt is oly finom kapcsolatokkal találkozunk, hogy állandó,

sőt egyre növekvő figyelemmel olvassuk a művet, a mely úgy testi, mint lelki életünkre vonatkozó adataival mindnyájunkat oly közről érint. Valóban, ki ne tapasztalta volna akár magán, akár másokon a testi s lelki átöröklés tényeit? Ki ne óhajtana ismerni azon törvényeket, melyek e titokzatos tünetényeket kormányozzák? Ki ne örült volna, ha családjában a kedvező, előnyös, s ki ne kesergett volna, ha a kedvezőtlen, káros testi és lelki dispositiókat, ösztönöket, jellemvonásokat, átöröklődni látta? A mily megdöbbenéssel olvassuk a beteges testi és lelki állapotok, az örültség, gyilkosság, öngyilkosság hajlamainak, s egyéb szenvedélyeknek átöröklését, époly örömmel s lelki fölemelkedéssel tölt el, midőn ugyanennek révén az értelmi és erkölcsi világ fejlődéséről, fokozatos előmeneteléről, tökéletesedéséről olvasunk.

A szerző visszanyúlt a múlt legmesszebb korszakaiba s keresi, hogy a szellemi, erkölcsi és társadalmi élet jelenlegi állapotait, színvonalát micsoda fejlődési fokok előzték meg; — milyen lehettek ezek kezdetleges állapota s mily úton-módon jutottak, emelkedtek mai színvonalukra — s mi része van mindebben a fejlődésben a lelki átöröklésnek? Sociologia, psychologia, biologia, őstörténelem összefoly e vizsgálatoknál, hogy minél tisztább eredményeket hozzanak felszínre. Látjuk, mily jelentős szerepe van az átöröklésnek például a nemzeti jellem alakulásában, részletesen feltárja előttünk szerző ennek szerepét a zsidók, mint a legrégebben civilizált európai típus, és a cigányok, mint a civilizációnak legmakacsabban ellenálló típus életében. Látjuk, mily szerepet játszik a nevelésben, a kasztrendszerben, a nemességben, az uralkodó-családokban, a költők, művészek, tudósok, államférfiak családjában. Látjuk az oldalági, visszaüto átöröklés eseteit; az elütést, az elfajzást, a mely látszólag kivétel az átöröklés törvénye alól, holott valójában annak megerősítése. Látjuk a népfajok keveredésének, a vérokonok közti házasságnak ismertetését, fejtegetését, — s tovább; de minden szakasz címét s tartalmát ide kellene jegyeznünk, ha mindazt fel akarnók sorolni, a mi e műben érdekes, olvasásra méltó.

A mű minden művelt ember számára van írva. De ime oly részleteket is találunk benne, a mely minket protestánsokat is közelebből érdekel:

„Egy nemzetből sem szakítható ki büntetlenül legeszegebb és legbátrabb embereinek egy része, mert ez megfordított kiválást jelentene, melynek csak sajnálatos következményei lehetnének. A különféle büntetések és mérgezések következtében — mondja Galton — a spanyol nemzet évenként 1000 szabad gondolkozótól fosztott meg (drained), minthogy 1471 és 1781 közt évenként átlag 100 ilyen embert végeztek ki és 900-at börtönöztek be. E három század alatt harminckétezer embert égettek el máglyán, 17000-et pedig in effigie; ezek nagy része a fogságban veszett el vagy elköltözött Spanyolországból, és 291,000-et ítéltek börtönre és egyéb büntetésekre. Lehetetlen, hogy bármely nemzet faja jóságában súlyos csapást ne szenvedjen hasonló politika miatt. Nyilván ennek a következménye a mai spanyol faj buta és babonás mivolta“ (351 l.).

„Az érzelemnek és következményeinek átöröklése szempontjából Galton a középkorról a következő szigorú ítéletet mondja: Azt hiszem, hogy a sötétség azon hosszú korszakát, a melyben Európa senyedett, nagyrészt a papi nőtlenségnek tulajdoníthatjuk, a melyet a vallásos rendekre fogadalmuk rá rótt. E kor társadalmi állapota olyan volt, hogy a szelidebb lelkű férfiak, nők, a kik a szeretet cselekedeteire, a szemlélődésre, a tudományokra és művészetekre hajlottak, egyedül az egyház kebelében tálaltak menedéket. Ámde az egyház meg a nőtlenséget

hirdette és követelte. Ennek következménye lőn, hogy e szelid lényeknek nem maradtak utódaik, és így az egyház egy kiválóan esztelen és gyászos eljárása által, melyről alig lehet elkeseredés nélkül beszélni, elbutította apáinkat. Éppen úgy járt el, mintha a társadalom legdurvább elemeit szemelte volna ki arra, hogy a jövő nemzedéket előteremtsék. Olyan eszközöket választott erre, mintha az állattenyésztő vad, nyers és buta természeteket akarna idomítani. Nem csodálható tehát, hogy tíz századon át Európában az ököljog uralkodott; inkább az csodálatos, hogy az európaiak vérében elég jóság maradt arra, hogy az emberiséget az erkölcsiség mai igen szerény fokára fölemelhessék" (357 l.).

Végezetül megemlítjük, hogy a mű bolti ára 1 frt 50 kr, de azoknak, kik a könyvkiadó vállalatba belépnek, csak 1 frt 25 kr, a mennyiben azok az évi 5 frt díjért négy kötet becses művet kapnak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Választások.** Az alsó-borsodi egyházmegye a *Lengyel Sámuel* elhunytá folytán megüresedett gondnoki állást *Bárá Vay Elemérrel*, Borsod megye főispánjával töltötte be, ki ily módon édes atyja örökébe lép, bizonyára családjának hagyományos egyház- és vallás-szeretettel. Ugyanezen egyházmegye az egyházi főjegyzői állás tisztességét *Szalóczy Pál* tiszta-valki lelkészre ruházta, a világi főjegyzőségre pedig *Dr. Németh Imre* fiatal ügyvédet választotta meg. A *szűtori* (gömöri) ref. egyház nov. 8-án meghívás útján, egyhangulag *Simon Mihály* rimaszombati segédlelkészt s katechetát választotta meg lelkészül. Mindnyájuknak szívből gratulálunk!

— **A „M. Protestáns Irodalmi Társaság”** igazgatóválasztmánya f. évi november hó 17-én, este 6 órakor, a ref. főgimnázium könyvtár-termében (Lónyay-utca 4. sz., II. em.) ülést tart. *Tárgyak:* Jelentés az 1896. évi kiadványokról. — Bizományosi elszámolás a „Koszorú” 1895-ik évi folyamáról. — Az 1897-ik évi kiadványok megállapítása; „Koszorú” folytatása; monografia; „Házikincstár”. — Indítvány egy „Magyarázatos Biblia” kiadása iránt. — Indítvány az 1897-ik évi közgyűlés vidéken tartása iránt. — 17-ike keddi napra esik. Nem lehetett volna-e a vidékre való tekintetből a gyűlést szombatra vagy épen vasárnapra tenni?! A tárgyak elég fontosak arra, hogy a vidékiek is felfáradjanak a megvitatásukra, — főleg ha az elnökség egy kis vasuti kedvezményről is kegyeskednék gondoskodni!

— **Az oldalfalvi leányegyház örömmünnepe.** Régi vágya volt ezen kisdud leányegyháznak, hogy alacsony fa-templomát kijavítsa s mellé tornyot építsen, s abban egy szép hangzású új harangot szálaltasson meg. Ez a vágya ez év folyamán beteljesült. A szép Sajó-völgyre néző csinos torony, a benne elhelyezett új haranggal együtt, a kis gyülekezet nagy lelki örömeztetése közt, november 1-én avatott fel. S a felavatás fényét, s a hívek örömét nagyban nevelte az a körülmény, hogy az, a ki a gyülekezet buzgóságát eddig is élesztgette, és egyházépítő munkájában anyagilag és erkölcsileg támogatta, *Nagy Pál* esperes, maga is megjelent s a gyülekezeti éneklés után mély ihletésből eredt, magas szárnyalású imáival előbb a tornyot, azután a harangot is ő avatta fel. Majd *Kupai Dénes* vályi lelkész s c.-megyei tanácsbíró jelent meg a szószéken, s szívet-leket magával ragadó szónoki erővel mondotta el egyik legsikerültebb egyházi beszédét. Az úrvacsorai agendát *Nagy Béla* g. székelyi lelkész tartotta. Élénk előadásá-

val s szép csengő hangjával ő is mélyen belopódzott a hallgatók szívébe. A helybeli lelkész, *Sághi Sándor* előadásából, ki az építés történetét olvasta fel, megtudtuk, hogy ezen mintegy 1600 frtra menő építkezés költségeit, 10–15 százalék híjával, a 160 lélekből álló gyülekezet a saját erejéből fedezte. Az előjárók és lelkész önzetlen fáradozása, s a hívek buzgósága és áldozatkészsége másoknak is követésre méltó például szolgálhat. A hívek szívét betöltő benső öröm és nemes lelkesedés, mely a bevégzett istenes munka nyomán fakadt, s amelyben közelből és távolból oly sokan osztoztunk, maradjon meg és éljen sokáig!

— **Értesítés.** Pál apostol leveleinek XXI-ik füzeté december hó végén jelenik meg. A késedelemért, melynek igen sok és fontos oka vala, azon ígért mellett kérek bocsánatot m. t. olvasóimtól, hogy a további füzetek rendes időre pontosan meg fognak jelenni. Dr. Masznyik Endre theol. akad. igazgató.

— **Zsilinszky Mihály** vallás és közoktatásügyi államtitkár f. hó 8-án B. Csabán tartott programbeszédében kijelentette, hogy a *szegényebb lelkészek fizetésének 800 frtig való kiegészítésére a javaslat már készen van a minisztériumban*. Szólt továbbá az egyház és az állam közötti jó viszony szükségességéről, a felekezetek egyenjogúságáról, a papnevelés egyetemi színvonalra emeléséről.

— **Reformációi emlékünnepe Sárospatakon.** Mint ezelőtt a szüreti szünidők miatt általában nem volt megtartható, úgy most is csak későn lehetett azt megtartani, t. i. november 8-án, délután. A theologiai akadémia ifjusága rendezte, a melynek kiküldöttei személyesen hívták meg a város művelt közönségét az ünnepélyre, a főiskola imatermébe. Sokan meghallották a hívogató szót s a szép közönség — úgy hisszük — meglegedve látta egy református intézet ifjuságát a reformáció nagy eszméinek gyújtott áldozati tüze körül. Az ünnepély a 37-ik dicséret 2. első versszakának éneklésével kezdődött a *Pásztor Sámuel* ének- és zene-tanár orgonakiséréte mellett. *Radósi György*, akadémiai és közgazgató megrövidítő beszédet mondott. A Luther 95. évfordulóján megnyilatkozott szellem ellenállhatatlan erejét, a reformáció jelentőségét fejtegette s némely divatos vádak ellen védte a prot. vallást és cultust. Majd *Lőkös Sándor* I. theol. ifjú szavalta szép sikerrel Barsi Lászlónak „A reformáció emlékünnepe” című költeményét s a főiskolai énekkar adta elő nagy hatással a „Viharban” című műdarabot. Az ünnepi beszédet *Nagy Béla*, a theologiai ifjusági segélyegylet elnöke tartotta. Előre bocsátásával annak, hogy miért maradt el az ifjuság reformációi ünnepe október 31-ről, melyen s ihletetten jellemezte a reformáció vívmányait s magát a protestantismust, a melyről meg van győződve (s e meggyőződését lelkesülten hirdette), hogy az a jövő-dőség vallása. A repülésében olykor merész s színezésében erős beszéd egészen illett a reformátorok lelkétől áthatott ifjú ajkaira. Az ünnepi beszédre *Hodossy Lajos* III. theol. ifjú szavalata következett, a ki mély bariton hangjával hivatott tolmácsa volt a Sántha Károly „Luther” c. költeményének s csupán tőle függ, hogy kitűnő hang-anyagának felhasználásával a komoly, fenséges jellegű darabok közkedveltségű előadója legyen. Az „Erős várunk nekünk az Isten” szavakkal végződő költeményre az énekkar adta meg a visszhangot a Luther hatalmas énekének megható elzengésével. — Jövőre még szebbé s hódítóbbá tehető ez ünnepély, ha azt az egész főiskolai ifjuság rendezi, mint egészben véve is protestans!

— **Rendkívüli ker. gyűlés** lesz Miskolcon f. hó 24-én a domesztikai kérvények elbírálása végett.

— **A középiskolai tanterv revíziójáról** terjesztette elő jelentését *Heinrich Gusztáv*, az új közoktatási tanács állandó bizottságának folyó hó 10-én tartott ülésén. Egyúttal indítványozta, hogy kérje fel a tanács a vallás és közoktatási minisztert arra, hogy engedje meg, miszerint javaslatait esetleg az 1890. XXX. t.-cikk módosításával tehesse meg. Indítványozta, hogy egy szakbizottság küldessék ki, a mely a tanterv revíziójának alapvető kérdéseire vonatkozólag részletes javaslatot dolgozzon ki. Mintegy útmutatóul a bizottság részére a következő kérdő pontokat állította össze: 1. Mennyiben tartalmaznak a mai tantervek oly követeléseket, melyek az ifjúság túlterhelésére vezetnek és mily módon volnának e követelések, a középiskola céljának veszélyeztetése nélkül, alászállíthatók, eshetőleg eltávolíthatók? 2. Kétségtelen, hogy az ifjúság a nemzeti tárgyakból ez idő szerint részben a szerényebb igényeket sem elégíti ki. Mennyiben gyökerezik az eredménytelenség magában a tantervben és mily intézkedésekkel volna elhárítható? 3. A rendelkezésre álló heti óraszám nem haladhatja meg az 1883. XXX. t.-cikk 16. §-ában megállapított maximumot, mely paed. és hygién. szempontból helyes. Amennyiben az 1. és 2. pontban foglalt kérdések eldöntése egyes új tantárgyaknak fölvetelét vagy most is kötelező tantárgyak anyagának kibővítését megkövetelné, kérdés, hogy mely tantárgyak anyagának vagy szerepének megszorításával volna a szükséges hely és idő nyerhető? 4. A görög-pótló tanfolyam mai tantervre tarthatatlan. Kérdés: mely anyag lépjen és lehetőleg mily beosztással a törvényben megállapított tananyag helyébe? és ha a törvény ez idő szerint nem volna megváltoztatható, mi módon volna annak keretében a mainál helyesebb és üdvösebb tanterv megállapítható? Az állandó bizottság *Heinrich G. dr.* előadó első indítványát egyhangulag elfogadta s ily értelemben fölterjesztette a vallás- és közoktatási miniszterhez; a kérdőpontokat is a bizottságban helyesléssel fogadta, de részletes tárgyalásukba nem bocsátkozott. E fölött az előadói jelentés kinyomtatása a jövő ülésben fog dönteni.

— **Magyarázatos biblia tervét** vetette fel *György László* péceli lelkész a dunamelléki egyházkerület okt. 17-iki értekezletén. *Szabó Aladár* budapesti theol. tanárt ajánlotta a munka megkészítésére. Arról a „Protestans”-ban közölt felolvasás nem emlékszik meg, hogy miféle indítványok és kísérletek voltak már e tekintetben s nem szól arról a „Protestans” szerkesztője sem. Hát ez a terv bizony már régi, egyidejű magával az Irod. Társasággal, a melynek szervezéseért küzdve lapunk járt elől annak sürgetésével, hogy készítsünk majd magyarázatos bibliát is, mert a szent könyv magyarázat nélkül igen kemény dió. Szerintünk első sorban a lelkészeknek volna szükségük magyarázatos bibliára s ezt a munkát egy ember, még ha a leglelkesebb is, alig végezheti el. Mi egy bizottságot már terveztünk is a munka előállítására, a mely azonban még nem állhatott elő eredménytel, mert várnia kellett az újított bibliát. Most már ez is majd csak meg lesz s mi örülni fogunk, ha a nagy gondolat sikerül s egyházi irodalmunk egy hűzágpótló művel gazdagabb lesz. Az ügyet — úgy látszik — a „Prot. Irod. Társaság” veszi kezébe, mert a választmányi gyűlés tárgysorozatában a magyarázatos biblia is ott olvasható. A közgyűlésig érik majd a terv, a melyhez lapunknak is lesz néhány szava. Már csak eláruljuk, hogy lapunk szerkesztője egy magyarázatos biblia előkészítését s füzetes vállalatként leendő megkezdését már

hónapokkal ezelőtt bejelentette a tiszáninnen egyházkerület előljáróságának, a honnan szíves biztatást is nyert. De nem a személy a fő, hanem az ügy. Isten áldása legyen a szép terv keresztül vivőin!

— **Új zsidó hitfelekezet.** „Szabad Izrael” név alatt új zsidó hitfelekezet létesítése van a fővárosban készülben és szervezeti szabályzatát már be is terjesztette a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Ennek a felekezetnek a célja a templomban a magyar imákat, énekeket meghonosítani, a zsidók vallásos szokásait egyszerűsíteni, a babonás vonatkozásokat az étkezésben, az életmódban kiküszöbölni. Ezenkívül a külön zsidó házassági törvények eltörlésével úgy a nők családi állását, mint a zsidók fölfogását a keresztyén és zsidó vegyes házasságra vonatkozólag modernizálni. A vegyes pároknak megadja az új hitfelekezet az esketési szertartást egész ünnepélyességében, mert szerinte minden állítólagos akadály a vegyes párok megesketezése ellen nem egyéb, mint mese, szemfényvesztés.

— **Orbán József temetése Debrecenben,** folyó hó 6-án d. u. 3 órától kezdve a főiskolai tanári kar és ifjúság elismerésre méltó részvéte mellett folyt le. Az előadások és tanítások minden intézeti ágban szüneteltek; az énekkar gyászdalokat énekelt. A temetési imát *Mitrovics Gyula* lelkész, a boldogultnak volt tanártársa mondotta, minden oldalról a leghívebben jellemezvén az elhunytat, a kinek koporsóját egy szép család gyászba borult tagjai fogták körül s a tisztelők koszorúi takarták el szemeink elől. A szertartásban tényleges részt vett a közönség is az ott uralkodó szokás szerint a XC zsoltár éneklésével. A koporsót a sárospataki és debreceni tanárok vették fel közösen és vitték a gyászkocsira, a mely aztán kiszállította a Nagy Péter fia utcán, a főpiacon és a Kossuth-utcán át a Kossuth-utcai temetőbe. Hosszu kocsisor kísérte a koporsót s egész barna alkony volt már, mire ráborult az idegen föld hantja. Legyen álma édes s emlékezete áldott mindörökké!

— **Oszkár svéd király a nevelésről.** Nem rég Oszkár svéd király a lundi egyetem hallgatói előtt beszédet tartott, a melyben kifejtette véleményét a mostani nevelésről. Többek közt így szólt: „A gyermeket önálló gondolkodásra és kutatásra kell tanítani. Ez sokkal többet ér, mint száraz adatok gépies bemagolása, melyeket a gyermek ép oly nehezen tanul meg, mint a mily könnyen felejt el. A jó nevelő megnyeri tanítványainak vonzalmát, a rideg, túlszigorú tanító maga ellen lázítja őket. A vallásnak a szellemét és nem a dogmáit kell tanítani. A ki nem így fogja fel hivatását, igazi eredményt soha sem ér el. A jellem és erkölcs fejlesztése a főcél.”

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. A pénz s a könyvek megérkeztek s mindeniket rendelkezéshez juttattam. Az ismertetésre sor kerül bizonynyal. — *Sz. J.* Az államszegélyes-cikkről írni fogok. Most még nem fért be s talán pótolni is lehetne még valamivel. Különben köszönet az érdeklődésért. — *I. J.* Ugyanilyen tárgyú cikkét szintén köszönettel vettük. Sorsa eldől már legközelebb. — *R. K. B. a.* Nehezen gyűlik. Nagyon sokfelől vagyunk igénybe véve s az itthoni jótékonyásra is bő alkalmunk van. A templom-javítást kell még kihevernünk előbb, hogy nagyobbakra gondolhassunk a szerény eszközökkel. — *K. J.* A lap rendetlen járásának okai otthon keresendők. Innen a többivel együtt indítjuk a t. barátunkét is. — *Többeknek.* A reclamált számokat elküldtük. — *Sz. J. Sz. a.* Szegény ember sorsát gazdag Isten bírja. Előbb-utóbb minden korszak eltörik s jobb, ha használás közben, mint portól lepetve! Forró köszönet lekötő aggodalmatokról. — *A. K.* Megjött. Köszönet.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Lelkész-képzés és a Biblia.” *Andrássy Kálmán.* — „A sárospataki főiskola és az állami segély.” *Illyés János.* — „A református papok kormánypartisága.” *Péter Mihály.* — „A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.” *Földváry László.* — „Vegyes közlemények.”

Lelkész-képzés és a Biblia.

— Igénytelen nézetek *Kenessey Béla* kolozsvári theol. igazgató tan-
évet megnyitó beszéde felett. —

Az „Erdélyi Prot. Közlöny” idei 41—44. számaiban jelent meg egy valóban szép, lelkes, tartalmas felolvasás, leendő papok útmutatójául, világító szövétekként istenországa felé.

Mind tartalmilag, mind alakilag komoly figyelemre méltó. Látszik rajta, hogy nem csupán hivatalos, nyögös kötelesség szülte, hanem lélekből jött s bizonyára lélekbe talált. Hiszem is, hogy a kolozsvári lelkes theologus ifjúság érezte a mély hatást s megmozdult benne a lelki erő.

En csak olvastam, de gyönyörrel olvastam át többször s gondolkodásra készítet. Éreztem az igazság erejét, mely minden sorában foglyúl vitte az értelmet.

Készít valami bennem, régen készit, hogy egy fontos, életbevágó dologban igénytelen szavamat felemljem. Legalább megkönnyülök, ha nem is nyom szavam a latban.

„A fiatal papnövendéket legelőször a Bibliával kell megismertetni. Az eredeti szöveg idegen nyelveivel ugyan sok úgy a tanárnak, mint a növendéknek a veszélye, de a nehézségeken túl kell esni mindket-
tőjüknek s igyekezni kell azon, hogy minél többet megismerjenek az ifjak az eredeti szövegben és mindjárt nagyobb kedvvel küzdenek meg még a nyelvi nehézségekkel is, ha nem nyelvészeti és szöveg-kritikai apróságokkal kell bíbelődniök. hanem abba a szellemi, vallásos világba vezetnek be, a melyet a szent-könyv tár fel. Az élet, az érdekkel mindig. Ezt az életet kell fölmutatni, hadd érintkezzenek azzal a hús és vér alakokkal, azok gondolataival, érzéseivel, eszméivel, erényeivel és bűneivel, a kik ott mozognak, élnek a kijelentés szent históriáiban. Az, a mi *eredeti*, csak az értékes, csak az tesz benyomást. A forrásnál minden víz üdítőbb, erősebb, mint bármely szép vignettájú üvege bepalcakolva” stb. stb.

Ezek arany-szavak bizonyára.

Kinek volna, kinek lehetne szava a Biblia ellen!

Az örök igazságok eme mélységes tengere minden időben és minden idő embereinek a legdrágább igaz gyöngyöket termi, földi és földöntúli üdvünkre egyaránt.

Hanem . . .

„Az a mi *eredeti*, csak az értékes, csak az tesz benyomást.”

Tehát a leendő papoknak, a Biblia nyelvét kell megtanulniok, hogy annak *eredeti szellemébe* behatolhassanak.

Sohasem jutott eszembe, hogy kicsinyeljem a Biblia nyelvének tudásából származó vallásos hasznót, de 20 évi papi pályámon ezerszer felmerült lelkemben azon kérdés:

Valóban szükséges-e?

Valóban lehet-e? nekünk papoknak a Biblia eredeti nyelvét megtanulnunk, hogy szent hivatásunk isteni áldását magunkon, hiveinken megbizonyítsuk.

És tapasztalaton nyugvó erős meggyőződése, hogy: *sem nem szükséges.*

sem nem lehet — tehát felesleges időtöltés a leendő papokat az ó-testamentomi héber- és új-testamentomi görög nyelvvel elfoglalni és foglalkoztatni.

Komoly dolog, a legmélyebben járó elmék figyelmét megérdemlő dolog azért, azt hiszem, hogy az igen tisztelt felolvasó igazgató-tanár úr, mint általában a lelkész-képzéssel foglalkozók, becses figyelmükre méltassák ez igénytelen sorokat.

Nem állíthatok fel szép s nyomós elméletet, csak az egyszerű, mindennapi életre hivatkozom, mely legkönnyebben érthető.

Mi, egyszerű emberek, úgy fogjuk fel a nyelv kérdését, hogy az semmi egyéb, mint a külső hatások folytán keletkezett érzelmek és gondolatok kifejezője. Hangot adunk, mint bármely tárgy, melyre külsőleg hat valamely ok. Hogy azután az emberi lélek a külső hatásokat hogyan összegezi, osztályozza, egy központ köré gyűjteni hogyan igyekszik, — vagy egyáltalán semmire sem igyekszik: ez nem a nyelv dolga, hanem az értelmes vagy aluszékony léleké.

A vallásos élet okait, eszközeit én is tanulmányoztam, az életből és könyvekből — lehetőség szerint. A ker. egyház történelme elénk tárja a ker. vallásos élet jelenségeit, okait, a mint az ember szívéből, lelkéből kilépve, külső tényekben nyilvánulnak. Jézus beszélt a maga nemzete nyelvén, az apostolok is a magukén, a reformátorok szintén megérthető nyelven prédikáltak. S a történelem azt bizonyítja, hogy a vallásos élet-folyamat akkor lett „habzó folyam helyt lusta tó,”

midőn értelmes előadás helyett szent nyelvet állapított meg az egyház, midőn ennek az egyszerű eszköznek bűvös erőt tulajdonítottak.

Arról van szó, hogy a leendő papok vallásos ismeretet s ennek nyomában feltámadt vallásos érzést szerzenek tanáraiktól.

Az a minden időben új és eredeti vallásos élet, melyet a Biblia élénk tár, mindenestre sok magyarázatot kíván. De nem nyelve miatt, hanem a benne rejlő sajátos szellem miatt.

A bölcsészileg fegyelmezett, mélyenjáró, boncoló értelem, a gyomor szükségéin túlemelkedő szent hevület: ezek elengedhetlen feltételek a vallásos élet szépségeinek megértésére és megbecsülésére.

A múlt, — különösen a Biblia keletkezésének idejében élő emberek története, testi, szellemi, erkölcsi mozgató erők, vágyaik, hajlamaik s az ezek előlése előtt álló akadályok, illetőleg ezek ismerete, világot gyújt a Biblia életének mezején. Ezek mind megismerhetők magyar nyelvünkön, mint a tudományos búvárkodás eredményei, előadva tudós, lelkes tanároktól, kik éltöket az ily kincsek gyűjtésére szentelik. Nekik szükséges, elengedhetlenül szükséges, hogy lelkük az eredeti tűzhelynél kapjon lángot. A tanítványok lelke aztán lángot fog ő tőlök, nem a nyelv miatt, hanem a lélek miatt, mely megelevenít.

Őszintén kinyilváníthatom, hogy 20 éves papi pályámon, sohasem éreztem hiányát, avagy szükségét a Biblia eredeti nyelvén értésnek. S a hány paptársamat ismertem, személyesen és írásaikból, kitűnő derék papokat, sohasem tapasztaltam rólok, hogy ők másként éreznének és gondolkoznának. Egy papot ismertem csak, ki igazi passzióval tanulmányozta a Biblia eredeti nyelvét s gyűlések alkalmával, szellemes állapotában, felvillanyozta héber mondókaival a társaságot s folyékonyan citált görögül egész biblia részeket, — s ez az egy is oly dezolált állapotban hagyta egyházát, mind anyagi, mind erkölcsi tekintetben, hogy utóda egész életét feláldozhatja, míg új generációt nevel — a Krisztusnak.

De bármennyire szükséges volna is a biblia eredeti nyelvének alapos ismerete, ennek elsajátítása lehetetlen a rendelkezésre álló kevés idő miatt.

A görög még csak hagyján. Ámbár tényleg 4 évi görög tanfolyam a gimnáziumban, alig segít tul a nyelvi nehézségeken. Hol van még ide a lélek, az a szellem, melyet a buzgó tanár *kijelentés szellemének* nevez. A görög nyelv egy magas műveltségű nép nyelve, mely nép értelmessége a látható és láthatatlan dolgoknak, tüneményeknek, okoknak finom megkülömböztető alakjait állapította meg nyelvében. Ama magas bölcsész lélek áthasonítása nélkül, a nyelv egy durva izomzat, mely visszataszítóan emészthetetlen. De ha ama lélek lelkünket áthatotta, semmi szükségünk az idegen kifejezési alakra.

Hát még az ó-héber nyelv! melyen megszólalt a Mózesi-törvény, harsogott a próféta-lélek s „mint szent hullám zajdult az ének.”

Ennek az ó-héber nyelvnek elsajátítására, egy évnél heti 4 órája hogyan képesítené a theol. ifjút, hogy „az isten által vezetett történet, csodás képeivel s légkörében a mennyi seregek zsolozsmáinak és harsonáinak hangjaival” hatna rá e nyelven megszólaló vallásos élet.

Egy régen kihalt nyelv, melynek jelentéseit, magok a tudós zsidó rabbik is, számtalan kötet thora-magyarázatokban próbálják a mai vallásos életre átfordítani,

— hogyan válhatnak ez a régi nyelv a theol. ifjúra üdítő forrássá?!

„Az élet, az érdekel mindig!”

Ez az igaz!

És ez az élet mondja, harsogja hogy lehetetlen olyat kívánni, de egészen felesleges jócselekedet is egyúttal, hogy papnövendékeink a Biblia eredeti nyelvén tanulmányozásával töltsék a drága időt. Az Istennek ama lelke, mely új életet fuvalt szét a názáreti mezők felett, ma is es mindörökké új életet fuval. Most zúgó szélben, tűzben, — majd a mély éjszaka csendjében aláhulló titkos harmatban.

„A theológus ifjaknak mindennap ott kellene járniok a kijelentés szentelt csarnokaiban, a hol Istennek lelke veszi őket körül.” . . . Szép beszéd!

S melyik az a kijelentés szentelt csarnoka?

Az emberben és emberen kívül levő élet, mely forr, hullámszik, előre tör, láthatatlan parányokat alakra csoportosít, egy világosan érthető isteni törvény erejéből, ugyanazon uton a múltban, mint a jelenben, mint a végtelen jövőben.

Ezt a törvényt keresni a természetben és az emberiség történetében, mint a Biblia örök igazságait magyarázó, megerősítő szellemet, — ez bizonyára hatékonyabb volna a vallásos lélekre, mint „az eredeti szöveg idegen nyelveivel vesződni oly sokat, tanárnak és növendéknek egyaránt.”

Őszintén és minden tartózkodás nélkül nyilvánítom, saját tapasztalataimból és az élet igazolásából, hogy ez az egész Bibliái nyelv-elsajátítás a theol. ifjúra nézve csupán kényszer-zubbony, melyet igen nagy örömmel és a legkevesebb kár nélkül vet le, a mint a vizsgákon túlesik.

A tudós, lelkes ifjú professor úr gondoljon ki valami jobbat és — hagyják már azt a múltnak, a mi régen a múlté.

Andrács Kálmán.

A sárospataki főiskola és az államsegély.

As alsóborsodi egyházmegye közgyűlése már az 1894-dik év őszén felvetette azt a nagyfontosságú kérdést, hogy nem érkezett-e még el annak az ideje, hogy az államsegély a sárospataki főiskola részére is igénybe vétessék, a mennyiben a főiskola jövedelmei nem elégségesek arra, hogy az a kor kor kívánalmai szerint fejlesszessék, különösen pedig hogy a párhuzamos osztályok felállíthatók legyenek; olyan forrás pedig, melyből a főiskola jövedelmei szaporodhatnának, ez idő szerint nem áll az egyházkerület rendelkezése alatt. Az államsegély igénybevételét elvileg senki sem ellenetzte, hanem sokaknak aggodó lelkében már akkor felmerült az a kétség, hogy az államsegély a főiskola hagyományos és feltékenyen őrzött szellemét, valamint egyházkerületünk autonómiáját nem fogja-e veszélyeztetni? Épen azért a többség abban állapodott meg, hogy tétessék indítvány az egyházkerületre az iránt, hogy az állami segély a sárospataki jogakadémia részére kértessék, mint a mely már eddig is állami befolyás és intézkedés alatt áll nagymértékben, azért hogy az innen ezáltal megtakarított jövedelem a gimnázium és theol. akadémia erősítésére legyen fordítható.

A mint tudjuk, ezt az indítványt az egyházkerületi közgyűlés kiadta a sárospataki tanári karnak véleményezés és javaslatlattel végett. Ez azonban az államsegélynek igénybe vételét a jogakadémia részére sem

jogi, sem célszerűségi szempontból nem tartotta elfogadhatónak.

E kérdés ekkor — úgy látszott — hogy elaludt; de hogy álma nem tartott soká, mutatja az, hogy ez őszi egyházkerületi közgyűlésen újra szóba hozták. Szóba hozták épen azok, a kik főiskolánknak az eddigi magas színvonalon való megtartását igazán szívéből viselik, s a kik annak továbbfejlesztéséért leginkább lelkesednek. S minthogy ennél a kérdésnél elvi különbségek merültek fel — annak elbírálása és véleményezése az egyházmegyékhez tétetett vissza.

Nagyon helyesen, nagyon bölcsen cselekedte azért a „Sárospataki Lapok“ nagytiszteletű szerkesztője, hogy mielőtt a nagyfontosságú, s lehet mondani a sárospataki főiskolára nézve életbevágó kérdés az egyházmegyék zöld asztalánál vitatárgyává tétetnék: megindította a hírlapi eszmecserét becses lapjában. Az íróasztal mellett gondolkozva, s minden egyes lehetőséget meghányva-vetve sokkal behatóbban foglalkozhatik az ember az ilyfajta kérdésekkel. Az egyházmegyék is alaposabban oldhatják meg feladatukat, ha e kérdés már előzőleg több szempontból megvilágosítottatott.

E becses lapok 44-ik számában „Az egyház beléltére vonatkozó tiszdninnen indítványok“ czimén egy nagyon figyelemre méltó, magvas és elvi alapon álló cikk jelent meg, melynek szerzője, bár barátja az államsegélyezésnek, de azt a sárospataki főiskolára nézve igénybe venni egyáltalában nem hajlandó, nem pedig azért, mert az államsegélyes tanároktól félti főiskolánknak eredeti, hamisítatlan szellemét; továbbá azért, mert szerinte a magyar tanügyi politikának rövid idő alatt meg kell változnia, a mikor is az egységes középiskolák felállításával és a polgári iskolák újrászervezésével nem lesz iskolánkban olyan túltömöttség, hogy párhuzamos osztályokra szükség volna.

Legyen szabad nekem ezeket az érveket kellőképen mérlegelnem, annyiival is inkább, mert én is elvi alapon állok, és épen ellenkezőleg az a véleményem, hogy igenis az államsegélyt igénybe kell vennünk a sárospataki főiskolára nézve is, ha azt akarjuk, hogy a mi főiskolánk az állami intézetekkel ne csak kiállja a versenyt, hanem azokat sok tekintetben túl is szárnyalja, s ha azt akarjuk, hogy a mi főiskolánk továbbra is az összes magyar reformátusoknak büszkesége és dicsekedése legyen.

A sárospataki főiskola hagyományos szellemét, azt a puritán erkölcsöt és gondolkozást, a mely nemcsak annak tanárait jellemzi, hanem az onnan kikerültekre is ráüti bélyegét; ennek a jó szellemnek a megőrzését én is elsőrendű kíváncságnak tekintem, s azt tartom, hogy annak a megtartásáért még áldozatoktól sem kell visszariadni. Csak az a kérdés ám, hogy csakugyan veszélyeztetve van-e ez a szellem az államsegély igénybe vétele által?

Én azt hiszem, hogy nincs. Igaz ugyan, hogy az államnak jogában van az államsegélynek megfelelő számban tanárokat nevezni ki. Ámde más oldalról az is igaz, hogy az állam e tekintetben olyan loyális, hogy rendesen azokat nevezi ki, a kiket az illető iskolatanács, vagy fentartó testület javaslatba hoz. Legalább az ellenkezőre még nem tudok példát, s legfeljebb olyan helyeken történhetik meg, a hol nemzeti szempontból kifogásolja az állam a javaslatba hozottakat. Így az államsegély igénybevétele után is kivethető lehetne, hogy a sárospataki főiskolának saját volt növendékei, s így saját szellemének letéteményesei lehetnének az államilag kinevezett tanárai is. De feltevé azt, a mit nem hihetek, hogy az állam által kine-

vezett tanárok mind idegen, pl. állami iskolákból kikérült egyének lennének; tegyük fel, hogy ezek egészen más szelleműek, más gondolkozásúak volnának, mint a tősgyökeres sárospatakiak: kérdem féltethetnénk-e ezektől is a sárospataki főiskola szellemét? Én még így sem félténém! mert hiszen ha évenként 14—16 ezer forintot adna is az állam: legfeljebb 4 tanár kinevezéséhez volna joga. A sárospataki főiskolának pedig ez idő szerint van 30—32 tanára. Most már csak nem képzelhető az, hogy az ezek közé kinevezett 4 állami tanár a többiek szellemét lerombolja és átalakítsa, vagy az ifjúság lelkébe annyira beleoltsa saját gondolkodásmódját, hogy a többiek szellemének hatása teljesen megsemmisülne rajtuk! Én ezt nem hiszem; a tapasztalat is azt bizonyítja, hogy a kisebbség szokott átidomulni, az szokta magára öltetni a nagy többség szellemi irányát. Vagyha mégis az ellenkező történnék meg, akkor jaj volna annak a főiskola hagyományos szellemének, mert az arról tenne tanubizonyosságot, hogy az a szellem nem életképes, nem bír átalakító, beolvasztó hatással, nem bír vonzó erővel még azokra nézve sem, a kik közvetlen közelében élnek. Ez az érv tehát szerintem nem hozható fel az államsegély igénybe vétele ellen.

A mi pedig a másikat illeti, hogy t. i. a középiskolák reformja küszöbön van, s ha az megvalósulhat, nem lesz szükség párhuzamos osztályok felállítására, mert a középiskolák száma nagy mértékben megszaporítottatik, s így nem lesz szükség államsegélyre sem. Én a magam részéről ezt az érvet sem fogadhatom el. Nem pedig a következő okokból:

A sárospataki főiskolának nem kell attól tartania, még ha két annyira emelnék is fel a középiskolák számát, hogy gimnáziumi növendékeinek a száma megapad. Ez nem fog bekövetkezni azért, mert Sárospatak a szegények iskolája, a hol a tanítatás legkevesebbe kerül, s a hol a legtöbb jótéteményben és kedvezményben részesülnek a növendékek. Szegény szülők pedig, kiknek gyermekeket kell taníttatniok, mindig többen voltak, és többen is lesznek, mint gazdagok. Nekem tehát erős meggyőződés az, hogy Sárospatakon mindig szükség lesz legalább a két alsó osztályban a párhuzamos osztályokra. Még abban az esetben is szükség volna, ha a törvényes 60 létszámon túl nem sok jelentkeznék egy osztályba. Szükség pedig magasabb tanügyi szempontból. A ki tanítással foglalkozott valaha, nagyon jól tudja, hogy a túltömöttség a tanítás eredményét veszélyezteti. Minél kevesebb gyermek van egy osztályban, annál többet foglalkozhat a tanár egy-egy növendékkel, s így annál is többre viheti. Én a magam részéről a 60 létszámot is túl magasnak tartom, szerintem elég volna 40 növendék egy tanár vezetése alá. Akkor aztán biztosan emelkedhetnék főiskolánk szellemi színvonala.

De a párhuzamos osztályok kérdésétől eltekintve, én még más magasabb tanügyi célok elérése végett is kíváncságnak tartom az államsegély igénybe vételét. Az újabb időben nincs olyan életpálya, a hol olyan kapós volna az ember, mint a tanári pályán. Igyekezett is minden iskolát fentartó testület a tanári fizetéseket a lehetőségig felemelni, hogy kellő qualificatiójú tanárokat kapjanak. Ebben a tekintetben a mi egyházkerületünk is megtette a maga kötelességét, s a tanárok fizetését a törvényszabta fokra felemelte (?). Csakhogy még én ezt sem tartom elégnek. Míg más iskolákban külön fizetésben részesülnek a tanárok mint Sárospatakon, addig én nem látom főiskolánk állapotát szilárd talajon nyugvónak. Hiszen akkor tanárainkat elcsábít-

ják a jobb fizetésű iskolák; akkor nálunk csak azok maradnak, a kik máshol nem kellenek, vagy a kik a sárospataki főiskola iránt táplált olthatlan szerelmükben feláldozzák magukat s megelégesznek kisebb darab kenyérrel is. Csakhogy az ilyen ideális lelkek kevesek; és nem is kívánhatunk tőlük önfeláldozást. Valyon ha a sárospataki tanári fizetés volna olyan magas, mint más főiskolákban, esetleg annál különb: eiment volna-e tőlünk egy Bacsoni, egy Mitrovics és egy Bartha, a kik mindannyian kitűnőségei és dicsekedései voltak főiskolánknak? Nekem tehát az a szerény véleményem, hogy igenis, fogadjuk mi el azt az államsegélyt, ne féltsük mi attól iskolánknak hagyományos szellemét, ne is szégyeneljük mi a miatt magunkat, hogy azt igénybe kellett vennünk; és az államsegély egy részéből emeljük fel főiskolai tanáraink fizetését oly magasra, hogy ne kíváncsozzanak el tőlünk, sőt még más iskolák legjelesebb erői is kedvet kapjanak a hozzánk jövetelre.

Ha ilyen állomások lesznek azok a pataki tanári állomások, akkor hiszem, hogy a mi főiskolánk, tudományos erejét és hatását tekintve, nemcsak kiállja a versenyt az állami iskolákkal, hanem azután is az lesz, a mi régen volt, t. i. a magyar protestáns világ büszkesége. Ez az a magasabb tanügyi szempont, a melyért én az államsegély igénybevételét szükségesnek ismerem.

Hátha még azt is gondolóra vesszük, hogy ez a főiskola — a szegények főiskolája — jótékonyosságát is sokkal hatályosabban gyakorolhatná a tanuló ifjúsággal szemben, ha az államsegély folytán nagyobb anyagi erővel rendelkeznek!.. Mihelyt az iskola pénztára nem volna annyira rászorúlva a tandíjakra, mindjárt több tandíjelengedést lehetne eszközölni, esetleg azt lejebb is lehetne szállítani. Mindjárt több jutna az iskolai felszerelésekre, múzeumra, könyvtárra stb.

Mindezeknek az alapján én azt tartom: nem tett a sárospataki főiskola ügyének rossz szolgálatot az, a ki az államsegélyek kérdését újból szóba hozta; s nem tennének az egyházmegyék s azután egyházkerületünk sem, ha ennek igénybe vételét elhatároznák. Utóljára is annak elejtése nem volna egyéb álszeméremnél. Féltékenyen őrzött kincsünket, az autonómiát, ügyis eléggé megnyirbálta már az állam, mikor a kormánybiztosokat és a tankerületi főigazgatókat nyakunkra hozta; tan-, mód- és rendszerünknek is az állam törvényeihez kell alkalmazkodnia. Ebben a tekintetben nekünk már veszteni valónk aligha van. Kárpótlásul tehát minden tartózkodás nélkül elfogadhatjuk anyagi erőink gyarapítását, merl a hol a pénz... ott a hatalom és boldogulás.

Illyés János.

A református papok kormánypártisága.

(Megjegyzések a „Hazánk” vádjaira).

Politikai pártállásunkért, cselekedeteinkért Isten és lelkiismeretünkön kívül senkinek számadással nem tartozunk, legkevésbé a „Hazánk”, mely lap agrarius csodakenőcseivel mindenkit egyszerre klerikalissá akarna átvarázsolni. Az is igaz, hogy ellenünk, ref. lelkészek ellen régen dühöng, mint a kikre lépje nem ragadhatott. Ezt tudva, szokott förmedvényeit figyelembe nem szoktam venni, ismervén a közmondást: „ne félj a gonoszok ócsárlásától!” De azon gyalázkodás, mely ellenünk, ref. papok ellen irányul, a kik tudniillik a kormánypárttal szavaztunk, mely ócsárlásról e b. lap útján értesültünk: még a „Hazánk” szokott határán is annyira túl megy, oly sértő e tisz-

tes testületre, hogy szükségesnek tartok némi felvilágosítást. Előre bocsátom, hogy én, — mint a legtöbb ref. pap, — teljes meggyőződésemből Kossuth-párti vagyok. A mostani képviselő-választások alkalmával a kormányra szavaztam. Ezt kell tehát megokolnom.

A „Hazánk” azzal vádol bennünket, hogy mi haszonért, kegyért szavaztunk a kormányra. Sajátságos felfogás! mintha mi egy most alakult, vagy recipiált felekezet lennénk, melynek nem történeti alapon, törvényes jusszon, művelődéstörténeti, államfentartó szerepénél fogva van joga az államsegélyhez, hanem azt képviselő-választási korteskedéssel, szavazatok árán akarná megnyerni. Mily kevéssé tudott a „Hazánk” a magyar protestánsok lelkébe bepillantani!

A református papságnak a mostani képviselő-választások alkalmával tanusított magatartása mélyebb okokból ered, mint a „Hazánk” gondolná, vagy megérteni tudná!

A ki csak kissé gondolkozik, belátja, hogy a lefolyt választásoknál a legtöbb helyen nem közjogi pártállásuk szerint sorakoztak az egyének a választási urnáknál. Ennek nagy oka lehet és van is.

Magyarországon, a polgári egyenlőség dacára, a felekezetek között, ha szabad így mondanom, — középkori egyenlőtlenség van. A klerus minden téren előnyben van a többi felekezet mellett. Hatalmával elszigeteli magát az újkori haladás elől, előnyét túlkapásokra használja fel. Kirívóan megnyilatkozott ez a többi között az elkereszteléseknél. A felekezeti túlkapásokat korlátozni akaró kormány tehát a polgári házassághoz uyúlt, mint mentő eszközhez. E törvény aztán, mint szabadelvű intézmény s a jobbak szemében a szükséges reformoknak kiindulási pontja, — legelőször is a parlamentben csinált revolutiót. A pártok a szerint, a mint istápolói vagy nem a klerus e hatalmi rendszerének, — természetes érzelmeik szerint foglaltak álláspontot. A pártkeretek megbomlottak. A szabadelvű-pártból egy kis töredék kivált az Ugron-párt elszakadt a többségtől, az Apponyi-párt szokott kétszínű politikáját játszotta, — mindnyájan az ultramontanizmus javára. Az egyházpolitika a pártokat színvallásra kényszerítette s megmutatta, kikre számíthat a szabadelvűség nagyobb reform esetén is.

Nos, az egyházpolitika nagyobb cselekedet volt, mintsem mélyebbb nyomokat ne hagyott volna a kedélyekben. A mai választás ennek a hatása alatt folyt le. A mai választás a két irány, a klerikalizmus és szabadelvűség harca volt.

Könnyű helyzete volt a ref. papnak, a hol kormánypárti állt Kossuth-pártival szemben, mert az őshagyomány is, a liberalis felfogás is az utolsó párt-hoz csatolta. De a legtöbb helyen nem így van.

Lehet-e ép érzékkel kárhoztatni azt a lelkészt, a ki az egész működését ultramontan színbe keverő Ugron-, vagy Apponyi-párttal szemben a kormányra szavaz?! Tehet-e arról a kálvinista pap, ha van az országban egy klerikális függetlenségi, s egy ultramontan látszó közjogi párt?!

Ez nem elvtagadás, sőt inkább az őshagyomány politikai vezérfonal kézbentartása.

De az ily elvi szempontokon kívül lehetett és volt is egy más ok, mely a kormánypárt legmaka-csabb ellenségét is a kormány táborába kergette. Az a minden politikai eszélyességet eldobó, vakmerő fanatizmus, melyet nem restelt a r. kath. papság a szegény, tudatlan nép közé dobni, különösen azokon a területe-

ken,, a hol a róm. és g. kath. felekezet s a nemzeti-ségek vannak erősebben képviselve. És ezzel nálunk is elérték azt, hogy nem kormány- és nemzeti párti álltak egymással szemben, hanem a felbujtogatott proletár a vagyonos osztálylyal, a tudatlan nép az intelligens elemmel, a ref. a felvilágosodott r. g. kath. és zsidó a bigott katolikussal nézett farkasszemet. Nos! ily körülmények között ref. lelkész csatlakozhatott-e a társadalmi rend felforgatóihoz?

Ime! igyekeztem álláspontomat megokolni. A „Hazánk“ vádját tehát, hogy a nemzetietlen irány zászlóhordozói lennénk, — visszautasítom, valamint, hogy e zászlót pénzért emeltük volna. A protestantizmus elzúllásáról tett megjegyzéseire szót nem vesztegetek.

Péter Mihály,
ref. lelkész.

TÁRCA.

A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.

III.

Kegyelmes Császári, királyi és apostoli Felség!

Én is alább megírt jelentem mélységes alázatossággal, hogy nekem ez előtt, ki a római katolika vallás nevezete alatt titkos Helvétus voltam, most pedig Felséged kegyelmes engedelmé járulván, nyilván az helvetica confessiot tartom ugymint egy esztendőttől fogva, — nekem mondom római katolikus valláson levő feleségemet az édes atya Boleszlavi circulusban, Semilense dominiumban, Ribnyice helységének bírása Salda Máté csupán ezen okon vette el, hogy a római katolika vallástól elállottam, és haza nem bocsátja, holott ezelőtt két esztendeig és öt hónapig szép békességben éltünk, s ezután is felőlem élélhetne, tartván a maga vallását. Elválasztatásunknak pedig mintegy félesztendeje táján, a feleségem atya annyával és hat férjfiakkal edjűtt távollétemben fejszével letörték a kamarám ajtajának lakatját és a feleségem holmijét s e mellett az én tulajdon holmimet is elvitték s magánál tartja.

Lábaihoz borulva azért esedezem királyi Felségednek, mint egyedül való segítségemnek s Atyámnak, mint-hogy sem Kapitán urunk, sem Leopold János püspök úr, a mint írja, nem avathatja magát ennek a feljebb nevezett Ribnyicei bírónak dolgában, nem lévén jurisdictiója alatt, s én sem tudom, hogy a prágai Érsek vagy littomeriai püspök urat kellene-e keresni: méltóztasson Felséged kegyelmesen eligazítani közöttünk dolgunkat, és ha jónak látja Felséged kegyelmesen öszve szerkeszteni bennünket, hogy mind Istennek éljünk, mind gazdaságom rendivel folyjon. Ugymint ki vagyok 1783 febr. 16. Császári, királyi és apostoli Felségednek alázatos örökös hív jobbágya Ribnyiczében lakozó gazda Hrónék Vaczlav.

(Az eredetiekről betűről-betűre másolva).

IV.

Istenünk jó akaratjából adatott Császári királyi és apostoli kegyelmes Felség!

Nem lévén másra kire vetnünk szemeinket ég alatt a segítségért, Felségedhez, mint kegyelmes atyánkhöz alázatos és bizodalmas instántiánkkal folyamodunk a

meghallgatásért, midőn ügyünket előadjuk a következő punctumokban:

1-o. Mikor a holt testtel mentünk Vseán nevű helységben, a catholikus atyafiak kereszteket állongattak előttünk az úton.

2-o. Mikor elérkeztünk a temető helyre, vevén szabadságot tiszteletes Plebanus uramtól a temetőre való menetre, találtuk a cinterem ajtaját kövekkel berakva, és sok népet öszve gyűlve ellenünk, a catholikus atyafiak kétszer verték félre a harangot ellenünk, a szent-mihály lovát is elrejtették előttünk.

3-o. Tiszteletes Plébánus és káplán urak jelenlétében egy asszonyt követel meghajítottak; midőn ez az asszony és más egy ember kérték volna Plebánus és káplán urakat, hogy intenék meg a népet, ezt nem cselekedték, mellyre nézve mások többen botokkal, darab fákkal jöttek ellenünk.

4-o. Egy Pix-majsztér mihelyt a temetőre érkezett, a Vseáni kovács azonnal belé kötött és megtaszította a Pix-Majstert; ez viztaszította a kovácsot, és akkor a sokaság reá tódulván a Pix-majstertre, a kardjának a szíjját elszakasztották s a kardját elvették, s magát a bíró kezében adták, holott semmi gonoszt nem akart cselekedni, a mint erre elég tanubizonyság vagyon.

5-o. Hibler János kérvén a békességre káplán urat, semmi jót nem szólt; midőn tőle elfordult volna, megütötte őtet egy vseáni Kratsmann nevű ember, és utánna valaki fért hozzá ütötte, s vállá közt egy kék sebet vett, jobb lábán két sebet vett és Fertsellel gyógyította magát; midőn pedig megverték, a temetőből a kőfalon által hajították, ezt mondván: „elég ez már neki.“ Azonközben midőn két ember közülünk Isten nevében kérte a catholikus atyafiakat, hogy ne cselekednék ezt, hajoknál fogva kivezették a temetőről. Maretjek Máté nevű embert, midőn mondaná, mit csinálnának, hiszem úgymond semmi gonosz végett nem jöttünk mi ide, darab fákkal megverték és a fejét igen megvéresítették, melyre elég tanú vagyon; azután őtet is a temető kőfalán által vetették Kratsmann és Závoszky nevű katona és más két vseáni testvér-katonák.

Azonközben, midőn Barta Francz catholikus atyafi ezt mondotta volna: Ha én császár volnék, én nektek másféle parancsolatokat adnék, Mateyka Vojtech pedig ezt felelte volna: ha te léssz császár, oly parancsolatokat adj, a minéműeket tetszik, most pedig nyugodjál meg az ő Felsége kegyelmes parancsolatain. Erre a mondasra úgy megverettetett feleségével együtt, hogy a bal-karján vett tizenkét tzolnyi sebet, a combján 15 tzolnyi, a lába szárán 7 tzolnyi véres sebeket, mellyek vastag fával üttettek, a mint a Fertselnek erről való attestatuma bizonyítja, a felesége fejét pedig megmeztelenítették. Midőn pedig ezt az asszonya kérésével oltalmazná e most temettetett asszonynak egy Ksaff nevű granatéros katonához férjhez ment leánya: azt egy vseáni Kratsmann nevű ember úgy megrúgta, hogy idétlent szült. Ezeken kívül heten vagyunk még, kik megverettek, de minthogy nem nézettettek meg Fertsel által, különösen fel nem vették.

Mi helvetica confessiot tartók a mint előre elvégeztük magunkban, úgy senkit a catholikus atyafiak közül meg nem botránkoztattunk, sem veréssel magunkat nem oltalmaztuk.

Midőn azért jelentettük ügyünket először a Vlkavai cancellárhoz és fel nem vette volna ügyünket, azután folyamodtunk a Boleszlavi Krajszky úrhoz és az sem fogta pártunkat, hanem Limburgba igazított; ott már 32 napja, hogy foly dolgunknak látása, de semmi jó véget

nem reménylhetünk: kényszerítettünk Felsőges kegyelmes Királyunkhoz, mint atyánkhoz folyamodni, méltóztasson bölcsessége, igazsága és kegyelmessége szerint köztünk igazságot tenni s oltalmunkra előállani. Ugymint kik vagyunk Felsőges királyunknak, mint örökös urunknak. Anno 1783. 17 febr. alázasatos jobbágyi s hív szolgálai Cseh országban, Boleszlavi Circulusban, Vlkavi dominiumban, Jizbitz nevű helységben.

V.

A Runstadti gazdaság Intézőjének.

Felsőbb helyről a febr. 24 és 27-én kelt következő legfelsőbb parancsnak közhírré tétele rendeltetik, hogy azon protestans predikátoroknak, kik nem tartoznak a már ideig protestánsoknak nyilvánított bennszülött családok egyikéhez sem, — és magukat lakóhelyük hatóságánál nem jelentették, és a szokásos s valamely felsőbb hatóság előleges tudtával kiadott bizonyítványt nem tudnak felmutatni — a legszigorúbb büntetés és hivatalból azonnal elmozdítás terhe alatt tiltva van hitközségükbe a lakosokhoz és istentisztelet tartás végett kimenni.

Mely felsőbb parancs a gazdaság kezelő hivatalnoka által az ottani pásztornak maga szoros mihez tartása végett a legszigorúbban értésére adandó, valamint szemmel tartandó az is, hogy ama legfelsőbb rendelet, mely szerint januar 1-től a túrt vallások valamelyikéhez nyilatkozások semmiseknek veendőek, nem játszatik-e ki a katolikus vallástól való csendes eltérés által.

A csábítók és mindazok fölött, kik alattvalóikat vagy más személyeket és községeket vallásuk elfogadására kényszerítenek, vagy magukat azok lelkészéül fel akarják tolni, nem kevésbé kell örködni és azokat ide azonnal tudtul adni. Brünn 1783 mart. 7. Gróf Zollern Károly, Ferdinánd. (Német eredetiből).

VI.

Consignatio Ecclesiarum Bohemicarum pro Ministris recurrentium.

1. *Velenyitz* község a podiebradi császári uradalomban. Családok száma 100. Kívánnak helv. hitv. predikátort, kinek javadalmazásul 300 forinton kívül élelmi szereket, lakást, fát, ruházatot és más egyebet a szükséghez képest fognak adni. A conventio levél kiadatott *Szeremley István* predikátornak 1783 ápr. 12.

2. *Hosates*, szintén a podiebradi császári uradalomban. Családok száma 130. Kíván magának helv. hitv. predikátort, kinek fizetése 300 frt, lakás, élelmi szerek és egyéb szükségesegek.

3. *Bossin*, gróf Warcizn (?) uradalmában s a Neo-Bunczlavi circulusban. Családok száma 100, kíván magának predikátort, kinek fizetése 300 frton kívül lakást s az élelmezésére és önfentartására megkívántató egyéb szükségesekeket határozott.

4. *Lissa* a Neo-Bunczlavi circulusban. Családok száma 144. Kíván magának predikátort. Fizetése 300 frt, élelmi szerek és egyéb szükségleti dolgok. A conventio levél kiadatott *Rimányi Istvánnak* 1783 máj. 12.

5. *Libisch*, a Lobkovicz herceg tulajdonát képező Obsisztewszk (?) uradalmában, a Bunczlavi circulusban. Családok száma 123. Kíván helv. hitv. predikátort, kinek fizetése 300 frton kívül élelmi szerek s a fentartására a körülmények szerint mutatkozó egyéb szükséges dolgok. A conventio levél kiadatott *Végh János* predikátornak 1783 máj. 12.

6. *Lobehad* a Wlasintzkai uradalomban. Kíván helv. hitv. predikátort, kinek adni fog 300 frtot, s minden egyebet, a mi élelmezésére és fentartására szükségeltetni fog. (Az Ágens latin nyelvű magán följegyzéséből kivonatozva.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki irod. kör 1896. nov. 14-én közgyűlést tartott. A gyűlés vezetője, Maklár Pap Miklós másodelnök a gyűlést részvénytílatkozatokkal kezdte meg. Ez évben a sárospataki irodalmi körnek két halottja volt, Kun Pál miskolci tanár és Orbán József nyugalmazott sárospataki akadémiai tanár. Mindkettőt őszintén van okunk sajnálni, úgy is, mint a nemzeti közművelődés sok érdemet szerzett lelkes bajnokait, úgy is mint irodalmi körünk buzgó munkásait. Különösen közelebből érint bennünket Orbán József halála, kinek élettörténete elválaszthatatlan a sárospataki irodalmi kör történetétől. Ott állott a kör bölcsőjénél s mint első ügyvivő másodelnöke az irod. körnek vezérszerepet vitt a kezdet nehezségeinek legyőzésében. Később aztán, midőn 1880-ban ifjabb kezekbe tette le a vezetés gondjait, munkálkodott tovább is lelke egész erejével s buzgóságával mindaddig, míg ereje engedte, részint mint bíráló, részint mint tankönyvíró. Őszinte sajnálatunk s részvétünk közben büszkén tekintünk vissza a megboldogult emlékére, örülünk, hogy a mienk volt; mert míg munkálkodásával diszt és tiszteletet szerzett magának, tiszteletet szerzett irodalmi körünknek is. A részvét és fájdalom őszinte szavai után örömmel üdvözölte másodelnök a közgyűlés nevében az irodalmi körnek két kiváló tagját legközelebb ért méltó kitüntetésök alkalmából: Radácsi Györgyöt, kit a tiszáninnyi ev. ref. egyházkerület főjegyzőjévé választott; Dezső Lajost, kit a vallás- és közoktatásügyi miniszter az újonnan, főleg tanfériakból szervezett közoktatásügyi tanács tagjává nevezett ki. Midőn a kör a legőszintébb szívvel gratulált megérdemelt kitüntetésökhöz, azt kívánja, hogy adjon az isten erőt és kitartást nekik az újabb munkakörnek eddig ismert buzgalmukkal való betöltéséhez. Örömmel értesült a Kör az elnöki jelentésekből, hogy az egy pontban módosított alapszabályok megerősítés végett a belügyminisztériumnál vannak; a „*Poetika és Olvasókönyv*“, „*Középkor Történet*“, „*Növénytan*“, „*Magyarázatok Sallustius Catilina és Jugurtha c. munkájához*“, „*Számtan*“ (I. füzet), „*ABC és Olvasókönyv*“, „*Természettan*“ (népisk.) „*Olvasókönyv*“ (népisk.) II. III. IV. o.) c. könyvek fel vannak terjesztve approbatoria. Sajnálattal vette tudomásul a kör, hogy a legközelebbi egyházkerületi tanügyi bizottsági gyűlésre az Irodalmi kör képviselője nem kapott meghívást. Sajnálunk kell a meghívásnak bizonyosan tévedésből való elmaradását főleg azért, mert ezeken a gyűléseken szokott az Irod. kör képviselője jelentést tenni a tankönyvek használatát illető statisztikai táblázatokról, melyek még ma is arról tanuskodnak, hogy az egyházkerület határozatai csak papirosan vannak; de igen kíváncsok azért, hogy ha elmaradt e jelentés ezúttal, pótoltság az a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés alkalmával. — A bírálatok egybehangzóan kedvező véleménye és a kezelő bizottság jelentése alapján elfogadta a közgyűlés kinyomtatásra a Kiss Lajos „*Új-kor Történet*“-ét. A bírálatok véleménye után remélhetjük, hogy ismét egy jó kézikönyvvel fog szaporodni az Irodalmi Kör kiadványainak száma. A gimnáziumi szék véleményes előterjesz-

tése, illetőleg tervezete alapján a Kör pályázatot hirdet a VIII. o. számára szükséges Magyarország oknyomozó története című tankönyv megkészítésére. A pályázni szándékozók f. év dec. 15-ig jelentkezhetnek a másodelnöknel. Magas színvonalú vita fejlődött ki ama kérdés körül, hogy a népiskolai II—IV. osztályokban a magyar nyelv mily segédeszközökkel taníttassék: nyelvtan alapján-e, nyelvkönyv használatával-e, vagy olvasókönyv segítségével? E kérdést napirendre az a körülmény hozta, hogy az új népiskolai Tanterv életbeléptetésével minden tankönyv revideálás alá kerül, azzal a céllal, hogy az Irodalmi Kör kiadványai a Tantervhez lehetőleg alkalmazkodjanak. A népiskolai nyelvtan szerzője a Tantervvel és a Tanterv készítőjének véleményével szemben kimutatta, hogy ellenmondás van a Tanterv és vélemény közt. Minthogy a Tanterv készítője nem vitte nyilvános döntés alá a Tantervvel kapcsolatban a fentebbi kérdést, a nyelvtan írója felhívta a Kört, hogy e tekintetben okvetlenül határozzon. A nagyfontosságú kérdésben azonban ezúttal a közgyűlés nem dönthetett; a kérdés világosabbá tétele s az egymással küzdő tanítási elvek tisztázása végett elhalasztotta a vitát, felkérvén a Tanterv szerzőjét, hogy minél előbb terjessze e tárgyban a Kör elé részletesebb, határozott véleményét. A gyűlés végén elnök bejelentette, hogy új tagokul ajánlottak: Novák Lajos sárospataki theologiai tanár, Hubai Bertalan, sárospataki községi iskolai tanító, Illyefalvi Vitéz Géza sárospataki jogtanár és Csik Dániel miskolci főgimnáziumi vallástanár. A közgyűlés örömmel vette fel mindnyájukat a Kör rendes tagjai közé.

Csontos József, jegyző.

— Lévay József a sárospataki Tompa-szobor leleplezési ünnepéről a következő jelentést nyújtotta be a M. Tud. Akadémia okt. 26-ikán tartott közgyűlése elé: Tekintetes Akadémia! Méltóztatott engem bízni meg azzal, hogy a sárospataki ev. ref. főiskolai ifjúság Irodalmi Önképző-Társulata által Tompa Mihály emlékére készített mellszobor leleplezési ünnepélyén, f. é. október hó 4-én Sárospatakon, az erre meghívott Akadémiát képviseljem s az ünnepély lefolyásáról rövid jelentést tegyek. Mély tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy a velem közölt nagybecsű megbízáshoz képest, október 4-én Sárospatakon megjelentem s ott a Tompa-szobor leleplezési ünnepélyén úgy a Magyar Tudományos Akadémiát, valamint elnöki megbízásra a Kisfaludy-társaságot is képviseltem. A szobor leleplezése október 4-én, vasárnap a délutáni órákban történt. A roppant nagy közönség köröskörül sűrűen ellepte a tért a főiskola kertjében s mélyen meghatva kísérte figyelmével az ünnepély lefolyását, melynek a verőfényes szép őszi nap is kedvezett. Ugy a tanárok, mint a tanuló ifjúság részéről emelkedett szellemű alkalmi beszédek tartattak, dicsőítő versek szavaltattak s a főiskolai éneklőkar Tompa ismeretes népdalai közül is adott elő, még pedig gyönyörűen, néhány darabot. Az utolsó fiatal szónok hazafias hévvel tett fogadalmat társai nevében is, hogy Tompa példája és hatása örökké buzdítni fogja őket minden szépre és jóra, különösen a haza szeretetére. Meleg szavakban köszöntö meg az Akadémiának és a Kisfaludy-társaságnak, hogy megtisztelő képviseltetésök által a szerény ünnepély fényét és értékét emelték. Oly általános volt az öröm és lelkesedés, mintha Tompáját most hódította volna vissza magának a sárospataki Collegium. A szobor a főiskola tágas sétatertjében, annak szellős, szilárd kőtalapzaton álló bronz mellszobor. Igen csinos mű, de inkább csinos, mint hű. Ifjú férfi korában akarja feltüntetni a költőt. Holló szobrász készítette. A szükséges költséget reá a főiskolai önképző irodalmi kör közadakozás útján

gyűjtötte. Az ünnepélyen elmondott beszédemet van szerencsém tisztelettel ide mellékelve bemutatni. — A M. T. Akadémia összes ülése köszönettel örvendetes tudomásul vette Lévay jelentését. Mi is hálás szívvel köszönjük a meleg hangú elismerést!

— **Pályázat.** Az Irodalmi Kör „Magyarország oknyomozó Történelme” című tankönyvre a gimn. VIII. osztály számára pályázatot hirdet. A pályázni szándékozók december 15-ig jelentsék be szándékukat a Kör másodelnökénél. Ha pályázó nem jelentkezik decz. 15-ig, a Kör megbízás útján fog e könyv készítéséről gondoskodni. A könyv beadási ideje 1897. szept. 1. A könyv készítésére vonatkozó szaktanári véleményt a másodelnök kívánatra megküldi a pályázni szándékozónak. Sárospatak, 1896. nov. 20. Maklár Pap Miklós, másodelnök.

— **Lelkész-választás.** A deregnyői egyház folyó hó 15-én tartott gyűlésében *Tudja Mihály* magyarizségi lelkészt meghívás útján egyhangulag lelkészévé választotta.

— **A M. Protestáns Irodalmi Társaság** igazgatóválasztmánya f. hó 17-én *Hegedüs* Sándor másodelnök vezetése alatt Szász Károly, Antal Gábor, Szilassy Aladár, Petri Elek, Szabó Aladár, Szóts Farkas és Bendl Henrik jelenlétében ülést tartott. A kiadványokról szóló titkári jelentést tudomásul vette, s ebben azt is, hogy a „Koszorú” folyó évi írói honoráriumait, közel 500 ft értékben, ismét Hegedüs Sándor fedezte; hogy a „Hercegszöllősi Kánonok”, melyek kiadása technikai nehézségek miatt megkészt, nemsokára szintén kikerül a sajtó alól. — A pénztár állapotáról szóló pénztári jelentésből megnyugvással látta a választmány, hogy a hátrálékok és tagdíjak elég jól folynak be; a késedelmezők szorgalmazása elhatározottatott. — A bizományos elszámolásából örömmel tapasztalta a választmány, hogy a „Koszorú” c. népies kiadványokból tavaly 36.100 példány kelt el, s hogy ez a vállalat a múlt évben csak 113 ft 99 kr. külön költséget igényelt. A bizományost felhatalmazta, hogy a „Koszorú” eddigi füzetait két kötetbe kötve könyvalakban is terjeszthesse. — A „Koszorú”-t a jövő évben is folytatja a Társaság, még pedig két-három nagyobb füzet kibocsátásával, melyek írói tiszteletdíját ismét Hegedüs Sándor elnök vállalta magára. — Az 1897-ik évi monografia gyanánt Zsilinszky Mihály vallásügyi tárgyalásából fog egy újabb kötetet, illetőleg kötet-részt kiadni a Társaság. — Két fontos javaslata még a választmánynak a következő: „Házi Kincstár” cím alatt külön előfizetés útján indíttassék meg egy hitelesítő könyvsorozat a művelt közönség számára, s ebben elsőnek adassék ki Miller: *Silent Timens* (csendes órák) c. remek angol műve, melyet felkérésünkre Szász Károly püspök fog magyarra átdolgozni. Másik az, hogy a többfelől sürgett „Magyarázatos Biblia” megindítására a választmány Szász Károly püspök elnöklete alatt tervező bizottságot küldött ki, mely az összes illetékes tényezők megkérdezésével javaslatot készítsen a munka szellemi előállítására és a kiadási költségek fedezésére nézve; e végből munkatársakat kérjen fel, agitatót indítson, s minden hivatott szellemi és anyagi erőt bevonni igyekezzék az égetően szükséges korszakos vállalat szellemi és anyagi biztosítására. — A jövő évi közgyűlésnek egyik vidéki városunkban leendő tartása iránt szóbeli meghívást kapott a választmány, mit örömmel vett tudomásul s a szükséges előkészületek megtételével az elnökséget és titkárt bizta meg.

— **Tanulmányi kirándulás Sárospatakról.** Folyó hó 17-én Dr. Finkey Ferenc jogtanár vezetése alatt s Dr. Illyefalvi Vitéz Géza és Dr. Szabó Sándor jogtanárok

részvételével, 12 joghallgató ifju látogatta meg a feloszló-félen lévő munkácsi fegyházat, hogy a fegyházak berendezéséről s a fegyenczekkel való bánásmódról stb. a tanár előadásán kívül a helyszínén látottak és hallottak után is tudomásuk legyen. A fegyház felügyelője már várt rájuk és lekötő szívesességgel kalauzolta őket Zrinyi Ilona egykori dicsőségének szomorú sorsra kárhoztatott sas-fészkében. A Rákóczy-muzeum kincsei bizonyosan jobban illenek majd a munkácsi várhoz s a szép multhoz, mint a gonosz-tevők váltakozó serege.

— **Az új közoktatási tanács**, melytől tanügyünk reformálását olyan sokan várják, teljesen össze van állítva. A hivatalos lap nov. 18 iki száma közölte az 50 rendes tag kinevezését. Ev. ref. fő- és középiskoláink tanárai közül csakis a *Dóczy Imre* debreczeni főgimnáziumi igazgató nevét találuk a névsorban. Főiskolánk volt növendékei közül Dóczyin kívül *Dezső Lajos* sárospataki állami tanítóképzőintézeti igazgató és *Kiss Áron* budapesti állami tanítóképzőintézeti igazgató nevezetett ki a tanács tagjává. Gratulálunk.

— **A nagybányai ág. ev. magyar egyház** templom-építési sorsjegyeket bocsátott ki, melyeket még a nyár folyamán szétküldött. Az egyház előjárósága arra kéri most mindazokat, kik ilyen sorsjegyeket kaptak, hogy az értük járó összeget f. é. decz. 1-ig szíveskedjenek a nevezett egyház pénztárához juttatni.

— **A német protestantizmus**, kapcsolatban az ottani tanügyi világgal, 1897 február 16 án ünnepélyesen fogja megülni *Melanchthon Fülöpnek*, a kitűnő reformátornak, Germania praeceptorának 400 éves születési évfordulóját. Szülőhelyén *Brettenben* a badeni nagyherceg védnöksége mellett, emlékbizottság alakult, mely 150,000 márka költséggel Melanchthon-muzeumot akar felállítani a nagy reformátorra vonatkozó emléktárgyak befogadására; ennek alapkövét az emlékünnepe alkalmával fogják letenni. Reméljük, hogy e nemes mozgalommal szemben mi sem maradunk tétlenek; mi is felhasználjuk e jó alkalmat kegyeletos megemlékezésünk, hálaunk íerovására a nagy férfiú iránt. A mult gazdag forrás, abból bőven meríthetünk erőt a jelen küzdelmei számára. Azoknak, kik bővebben óhajtanak tájékozódni ez alkalomra Melanchthon élete és működése felől, szívesen ajánlhatjuk Albrecht Thoma most megjelent népszerű Melanchthon-életrajzát (*Melanchthons Leben*; Karlsruhe, J. I. Reiff kiadónál) ára 1márka; megrendelhető minden könyvkereskedés útján.

— **Gróf Dégenfeld József főgondnoki ünnepélyes beiktatása** folyó hó 18-án ment végbe Debreczenben, a tiszántúli egyházkerület közgyűlésének első napján. Az új főgondnokot egy 7 tagú küldöttség hívta meg a közgyűlésbe, a hol az eskü letétele után előbb *Kiss Áron* püspök, azután *Szabó János* békésbányai esperes üdvözölte. Dégenfeld gróf megköszönvén az egyházkerület bizalmát, kijelentette, hogy összes törekvése oda fog irányulni, hogy az ev. ref. egyháznak, közelebbről a tiszántúli egyházkerületnek javát és érdekeit, minden melléktektetektől függetlenül előmozdíthassa. Beszédében hangsúlyozta, hogy ev. ref. egyházunk a mai, változott viszonyok között csak úgy tarthatja meg vezérszerepét, ha egyházi beléletünket az eddiginél fokozottabb mértékben fejlesztjük s lelkeszi karunkat olyan anyagi helyzetbe hozzuk, hogy a megélhetés gondjaitól legalább részben megszabadul. Szükségesnek tartja, hogy különösen a kisebb egyházak terhein könnyíteni igyekezzünk, mert ezek egyetemes egyházunknak őrszemei. Igérte, hogy a

debreceni főiskola anyagi és szellemi felvirágzásáért mindent el fog követni. A felsőbb leányiskolákra is kiváló gondot fog fordítani, mert látja, hogy más felekezetek hasonló intézetei a mieinket legalább számban, igen felülmúlják, pedig csak úgy remélhetjük, hogy leányaink az életbe kilépés után, kivétel nélkül erős támaszai lesznek egyházunknak, ha magunk gondoskodunk nevelésükről. A népiskolák átengedését az államnak vagy a községnek csak olyan helyen tartja megengedhetőnek, a hol az anyagi eszközök már nem állanak rendelkezésükre s ekkor is csak olyan feltétel alatt, hogy egyházunk érdekei kellőleg biztosítottassanak. Az új főgondnok székfoglaló beszédét és azt a levelét, melyben tudatta, hogy egyházi és iskolai czélokra 2000 frtos alapítványt tesz, a közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadta.

— **Norvégia**, a többi északi országokkal együtt, miként a tanügyi, úgy a társadalmi reformok terén is elől jár Európában. Külső, zavaró befolyásoktól nem háborítva, a militarismus súlyos terheitől kevéssé gyötörtetve, minden idejüket s erejüket a belső reformoknak, az ország belső kiépítésének szentelhetik, s így ezek terén gyorsabb lépésben haladhatnak előre, mint a sokféle külső bajokkal küzdő többi országok. Az új norvég iskolatörvény óriási lépést jelez a haladás útján, a mennyiben kimondja, hogy: „A klasszikus nyelvek, a latint is ideértve, a középiskolai, tehát a gimnáziumi oktatásból is kizáratnak; a király azonban az országgyűlés (storting) jóváhagyásával elhatározhatja, hogy további intézkedésig, egyes gimnáziumokban kivételesen a latin nyelv taníttassék.” „Hogy azok a növendékek, kik a latin nyelvet olvassák, mely szakokban vagy szakok részeiben nem fognak részt venni, az szabályrendeletileg fog megállapítani.” „Az iránt, hogy ily kivételek engedélyeztessenek, az országgyűlés elé a felsőbb tanintézetek költségvetési javaslatával egyidejűleg kell előterjesztést tenni (mert e kivételek csak akkor valósulhatnak meg, ha az országgyűlés erre nézve a szükséges összeget minden éven megszavazza).” „A klasszikus nyelvek jövőben azt a helyet, melyet eddig az oktatás szervezetében elfoglaltak, nem tarthatják meg. Azok a szaktanulmány körébe tartoznak, nem pedig az általános műveltséghez, tehát az egyetemre valók, nem a középiskolába. A régi nyelveknek eddigi állásukban való meghagyása csak a szellemi erők nagy veszteségét eredményezheti, a nélkül, hogy ez által csak némileg becses célt is elérhetnének. De még ha ez történék is, ha a növendékek valóban eljutnának is e nyelvek teljes ismeretére, — a mi tudvalevőleg nem történik meg: csak egészen jelentéktelen kezdetig jutnak azokban — ez eredmény semmi észszerű arányban nem állana a reafordított erőfeszítéssel, a mennyiben csak olyásminek mellőzésével érhető el, a mi sokkal nagyobb jelentőségű a jelenkor életére nézve.” — Hogy ez a teljes szakítás az eddigi oktatási rendszerrel s az európai kultúra multjával kívánatos-e, üdvös-e, azt a jövő lesz hivatva megítélni; szerintünk a reformok ez irányban kétszer is meggondolandók, mert nincs veszedelmesebb, mint egy nemzet ifjúságával experimentumokat folytatni.

— **A Tompa szobor** költségeinek fedezésére újabban *Ragályi Géza* (Szádellő) és *Kovács Zsigmond* (Kassa) urak 1—1 frtot adományoztak. Fogadják érte az Irodalmi Önképző Kör köszönetét.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A téli estékre.” Rácz Lajos. — „Az államsegély rémei.” Szathmáry József. — „Egy kis hirlap-kritika.” Réz László.
„A magyarországi középiskolák multja és jelene.” (Könyviszm.) Kiss Lajos. — „Irodalom.” „Vegyes közlemények.”

A téli estékre.

Máté: 25, 6.

A természet ismét bevégezte egy évi munkáját, megadta — Isten rendelése és saját többé-kevésbé hűséges fázadozásunk szerint — több vagy kevesebb áldását; ezeket az ember betakarította. A hol kellett, a jövő tenyésztetre is elhintette a magot, s ezzel a természet a jól teljesített munka után nyugvóra száll, téli takarót ölt magára s elszenderül. Minden csöndes és kihalt a természetben, sehol az élet, tevékenység jele...

Míg kint némaság, nyugalom uralkodik, bent mozgalmassabb, elevenebb lett az élet, bensőbb és melegebb az érülködés, erőteljesebb a társadalmi tevékenység. A tél kint az élet s tevékenység lecsendesítője, bent az emberek közt annak fokozója. Kivéve a mezei munkát, a mely szünetel, az anyagi és szellemi munka minden terén fokozottabb, gyümölcsözőbb munkásságot fejleszt ki. S különösebben az utóbbi, a szellemi munka, szellemi alkotások, szellemi termelés terén! A tudomány, művészet, irodalom, oktatás, társadalmi és erkölcsi intézmények, melyek a természettel ellentétben, nyárban szünetelnek vagy legalább is egy kissé megcsöndesednek, ilyenkor intenzívebb munkához fognak: azoknak a magvetés, az aratás a téli időnyben van.

De ekkor van az egyháztársadalmi élet körében is. Még ha Magyarország nem volna is par excellence földművelő állam s hiveinknek szinte $\frac{1}{10}$ -ed része nem a föld megmunkálásából élne vagy meritené jövedelmének java részét, — a nyár általában szétszórja a tél összegyűjti az embereket; de így még nagyobb mértékben. A tél az otthon melegségének, a benső, bizalmas együttélésnek, a magabaszállásnak, az eszmék, gondolatok érlelésének, az Istenhez való emelkedésnek időszaka. Ha nyárban kint árad szét, a kültermészet, ahhoz fűződő munkálkodásunkon, annak ragyogó színképein lelkünk, — téiben, kívül táplálékot nem találva, sőt ott a legkomorabb képekkel, az enyészet képeivel találkozva, magába mélyed; a lélek, melyet előbb a munka gondoljai foglaltak el, most megnyílik, fogékonnyá válik a magasabb dolgok, felsőbb igazságok iránt is, a hit igéi termékeny talajra találnak abban.

Vajjon a valláserkölcsei élet főerei, ápolói számot vetnek-e ezzel a körülménnyel s ehhez képest ren-

dezik-e be lelki gondozói tevékenységüket? Vajjon a lelkek magasabb fogékonyságának kétszeres buzgalmat, kétszeres mag-mennyiséget visznek-e elébe azon elv szerint: *a jó alkalmat áron is megvegyétek* (t. i. saját kényelmetek árán!), hogy egyfelől a kárt, mit sokak lelke eddig, a nyári idény alatt szenvedett, kipótolják, s másfelől mélyebb alapot vessenek a vallásos léleknek? Sajnos, erre a kérdésre még nem felelhetünk általánosan igennel. A Bethesda tava már megmozdult kétségtelenül, de rezgése még csak itt-ott érezhető, hullámverése még nem hatolt el mindenüvé. Az ilyen lelkészeknek, kik most is csak a régi, megszokott chablon szerint végzik igehirdetési tisztségeiket, kiknei a lelkesítő functio — a rendkívüli szertartásoktól (temetés, esketés stb.) eltekintve — most is csak a prédikálásban áll (azokról, kik e chablonnak is alatta állanak, ezúttal nem szólunk), szeretnők mi odakialtani: munkálkodjatok, míg nappal vagyon, mert eljő az idő, hogy nem munkálkodhattok többé! Kivált a mai, megváltozott viszonyok között semmiképen sem elégséges a régi eljárás, a mint az oktatásban, igazságszolgáltatásban, postaszolgálatban stb. nem elégedhetünk meg az 50—100 évvel ezelőtti divatozott eljárással; minden, az egész világ megváltozott körülöttünk, s csak mi maradnánk a régiak? Hát ha nem akarunk haladni a világgal, ha nem akarunk alkalmazkodni az újabb körülményekhez, akkor elhalad fölöttünk a világ, s mi bámulhatunk, hogy üres falaknak prédikálunk, bámulhatunk, hogy hiveink eltántorodnak, nyájunk elszéled. Nemcsak az újabb egyházpolitikai törvények s az ezek szülte új helyzet követeli tőlünk az eddigi lelkesítő tevékenység irányváltoztatását, intenzívebbé, szélesebb-körűvé tételét, — hisz ez maga is csak folyomány, hanem igenis a korszellem, az előhaladottabb élet, felvilágosultabb gondolkodás, a gyors közlekedés s elterjedt hirlapirodalom következtében mindennemű idegen eszmékkel s intézményekkel való közelebbi érülködés.

Hogy miben álljon ez a fokozottabb, intenzívebb lelkesítő tevékenység, micsoda új mezőkre kell a lelkeseknek munkásságát kiterjesztenie, az e kérdés fölött megindult élénk hirlapi fejtegetések nyomán, főleg pedig a műveltebb, előhaladottabb külföld példája nyomán eléggé tisztázva van. És senki se mondja nekem, hogy a külföld nem lehet ránk nézve irányadó, mások annak a körülményei s mások a mi körülményeink, más ott

az élet, az emberek, s más nálunk. Ha csak azért keresünk kifogást, hogy legyen kényelemszeretetünket, a munkától való iktóztatásunkat (avagy élehetlenségünket) mivel fedeznünk, akkor ez is megjárja, de máskülönben nem. Én nem mondom, hogy szóról-szóra úgy kell lenni a dolgot, mint az angolok teszik, de hogy az ember mindenütt ember marad, a lelki élet törvényei nagyjában mindenütt azonosak, azt tudom, — s hogy fel nem használni saját okulásunkra, a mi jót és helyeset nálunk előhaladottabb, értelmileg, erkölcsileg, társadalmilag fejlettebb népeknél tapasztalunk, — ok-talan botorság, azt is érzem, azt is állíthatom.

Nem akarok e kérdés, az intensivebb lelki gondozás bővebb taglalásába bocsátkozni, csak két pontot szeretnék ez újabb munkakörből kiragadni s lelkészi karunk figyelmébe ajánlani. Nem új dolog egyik sem; több helyt — olvastam róla — már életbe léptették, alkalmazták is, de mikor az én lelkem úgy felemelkednék, ha azt mindenütt gyakoroltatva látnám! Ezek azért is élnek különösebben lelkemben, mert ezek voltak azok, melyek először a külföldön e kérdésre, a lelkészi tevékenység ez oldalára irányozták figyelmemet.

Mikor ez előtt 9 évvel Lipcsében tanultam, egy alkalommal a ref. lelkésznel lévén, e jeles férfiú — most már a bonni egyetemen a gyakorlati theologia tanára — sokat beszélt nekem az ő egyháztársadalmi életéről s az ő belmissziói tevékenységeiről; előttem egészen új világ tárult fel, én olyas dolgokról azelőtt soha nem hallottam, olyanokat nálunk soha nem láttam. Szégyenkezve vallottam ezt meg neki, ő csodálkozott rajta. Azt se tudtam, hogy mi fán terem a *Weihnachtsbescherung* (karácsonyi megajándékozás, karácsonyfa elhagyott szegény gyermekek felruházására, esetleg egyes, nagyon elszegényedett családok fölsegélésére); bámúltam, hogy ők cursusokat tartanak az iparosok (Lipcsében az iparosok közt igen sok socialista van) számára, részint vallás-erkölcsi, részint általános műveltségi irányzattal. A mint pedig Párisban megfordultam, s majd később, hosszabb ideig a francia egyházi lapokat olvastam, gyakran láttam azokban, hogy — különösen a nagy városokban — conférence-okat, felolvasásokat tartottak a legkülönbözőbb vallás-erkölcsi és társadalmi problémákról, melyek korunk életében fölmerülnek s a legkomolyabb gondolkozókat foglalkoztatják. E két intézményt: a felolvasásokat és a karácsonyfát szeretném én, mint igen életrevaló, igen üdvös belmissziói intézményeket nálunk is meghonosítva látni!

A mi első sorban a felolvasásokat illeti, ezek kétféle irányúak lehetnének: az előbbiek mindenütt, az utóbbiak csak nagyobb városokban, péld. megyei székhelyeken, a műveltebb közönség számára. Az előbbiek olyanok lennének, mint Illyés János barátom indítványozta a múlt télen az a.-borsodi lelkészi értekezleten, az utóbbiak körülbelől, mint a Prot. Irodalmi Társaság budapesti fölolvadásai, — előbbiek megfelelve a lipcsei cursusoknak, utóbbiak a párisi conférence-oknak. Az előbbieken legfontosabb s legelsőrendű felolvasási tárgy lenne az *egyház történelem*, úgy az egyetemes, mint a hazai, és pedig rendszeres előadásban, bár csak a nevezetesebb, az egyszerű emberek szívét inkább megragadó, értelmi színvonalát felül nem múló részekben, kerülve a túlságos aprólékosságot. Egy-egy olyan alkalom, mint a múlt évtizedben Luther és Zwingli 400-ados, két év előtt Gusztáv Adolf 300-ados, a jövő februárban Melanchtonnak szintén 400-ados születési évfordulója, alkalmúl szolgálna e nagy bithősök életének, tetteinek s műveiknek — a korral kapcsolatban — behatóbb, több estére terjedő ismertetésére.

Tették-e ezt valaha? Közelebb hoztuk-e híveink szívéhez, lelkéhez e nagy alakokat, fölmelegítettük-e szívüket valaha a reformatio nagy eseményeivel, hogy ezek ott maradandóbb nyomokat hagyjanak hátra? Nem, nem... Ismerik-e a magyar reformatio hőseinek szereplését, a magyar reformatio súlyos küzdelmeit? a gályarabok bús históriáját? az iskolák, templomok elfoglalását? ismerik-e saját egyházuk keletkezésének, fejlődésének, harcainak történetét? Talán hallottak valamit nagyjában ezekről harangozni, egy-egy név megcsendül fülökben, mintha ismeretes volna, de hitőket mélyítő, öntudatosító tévő ismeretével e dolgoknak nem rendelkeznek. S aztán, ha az egymás után következő téli előadásokon ezeket is megismertettük velők, előadtuk nekik, jöhetnek rajzok a külföld vallásos, erkölcsi, társadalmi életéből, vagy ugyanilyenek az ó-kor életéből; oly gazdag mező ez, hogy sohasem lehet kimeríteni.

Ki tartsa e felolvasásokat? a lelkész. Hol? az iskolában; ott jól elférnek, az fűtve is van, a helyiséggel is rendelkeznek, s az nem is egészen profán hely. Mikor? a) november elejétől február végéig; b) este, hetenkint egyszer, legcélszerűbben szerdán este, hogy a vasárnaptól arányosan távol legyenek. Hogyan? a) szabad előadásban, vagy felolvasás útján, b) énekekkel és rövid imával kapcsolatban, vagy a nélkül, — én inkább az utóbbit javasolnám; c) folytatólag, vagy minden este egy kerek egész foglalta össze. — E felolvasó estélyek, melyekre kellő előkészítés, ügykezelés után, előbb a kíváncsiság fogja vinni az embereket, utóbb a tárgy szeretete — mily kedvező alkalmúl fognak a lelkésznek szolgálai arra, hogy azok végeztével a hívekkel egy és más kérdést megbeszéljen, ki-összsa köztük a „Koszorú“ füzeteit, megrendeltesse velők a „Téli Ujságot“; de meg más, napi rendben levő (péld. politikai vagy gazdasági) kérdések felől is felvilágosíthatja, tájékozhatja őket s így sokban hozzájárulhat értelmesebbé, jóra valóbbá tételükhöz s kellőleg ellenőrizheti, hogy téves eszmék, ferde szellemi irányzatok lábra ne kaphassanak közöttük. — Képes-e erre a lelkész? igen. Van-e rá ideje? van, kell lenni. Fogja-e akarni? minden bizonynyal; lehetetlen, hogy eldobna magától egy fegyvert, melyet Isten országa érdekében hathatósan forgathat; lehetetlen, hogy ne teljesítene Krisztus parancsát, melylyel az igehirdetésre kibocsátott: Elmenvén, tanítsatok meg minden népeket!

A másik rendbeli felolvasás a művelt közönség számára lenne, olyanoknak, a kikhez Schleiermacher intézte híres beszédeit. Ezek nagyobb időközben, nem is rendszerességgel, nem is kizárólag a lelkész által tartatnának, hanem általa e végre felkért jóhírű írók, tudósok, tanárok által, kik a korunkat mozgató vallás-erkölcsi, társadalmi problémákat fejtegetnék, a hazai vagy világtörténelem egy-egy vallásos tekintetben fontosabb mozzanatát világítanak meg magasabb bölcsészeti állásponton.* Bámúlja az ember, hogy nagyobb, műveltebb városaink lelkészei sohasem gondoltak még erre (mi legalább a lapokból még nem hallottunk ezekről), pedig míg meg nem próbálták a dolgot, nem lehet azt mondani reá, hogy lehetetlen. Hiszen talán körülben is akadna egy-egy ember, a kit erre fölkerhetnének; aztán itt vannak az egyes főiskolák tanárai, — vajjon próbálták-e őket erre valaha fölkeríteni? Én azt hiszem, hogy a hivatottabbak nem vonakodnának ettől! Nekem erős hitem, hogy ha akarjuk, az ország többi nagyobb városaiban is lehet olyanféle felolvasásokat rendezni, mint az Irod. Társaság már pár éven át ren-

* Ilyeneket tervez a „Sárospataki Irodalmi Kör“ újított alapszabálya is. Szerk.

dezett. De persze, ha magunk se tesszük, másokban is elfojtjuk a buzgalmat (Kolozsavártt ilyen is előfordult), akkor soha nem lesz a dologból semmi!

Hátra van még a karácsonyfa! Erre is látunk Pesten a prot. árvaháznál s egyéb jótékony intézeteknél példát. Sajnos, hogy a vidéken, legalább erre mifelénk, sehol nem hallja az ember hírét. Mintha nálunk nem volnának szűkölködők, a kik segélyre szorultak; elhagyatottak, a kikre a társadalomnak kell gondot viselnie, — vagy mintha itt nem volnának gazdagok, kiket az Isten bővebben megáldott javaival, vagy csak jobbmódúak, kik minden nehézség nélkül lemondhatnak egy-egy falatról, egy pár fillerről, kivált, ha azzal a mások könyeit száríthatják fel, mások sívár napjait édesíthetik meg egy órára! Vajha ne csak hirdetőnk mindig a szeretet igéit, hanem gyakorolnók is már egyszer e szép erényt! Vajha ne csak szóban, hanem lélekben és tettekben is tanítványai lennénk Jézusnak! Ha a hitelvekben visszatértünk, a reformatio útján, az ó keresztyénséghez, térjünk vissza a keresztyén élet és szeretet dolgaiban is: osszunk meg örömet bánatot egyaránt testvéreinkkel, egyesüljünk a szeretet műveiben!

Többen meghallgatják-e most a kiáltó szót, mint eddig: nem tudom. Majd meglátjuk az egyházlátogató-küldöttségek s az esperes urak közelebbi jelentéseiből, hogy történt-e valami ez irányban! Ha igen; az azt fogja mutatni, hogy van bennünk erő az életre, akarat az akadályokkal megküzdni, s remény a diadalhoz; ha nem, akkor szomorúan kell belátnunk, hogy még nem virad! . . .

Rácz Lajos.

Az államsegély rémei.

— (Válasz Réz László úr cikkére.) —

Nem ellenkezési viszketőség adja a tollat kezembe, midőn Réz László úr cikkére néhány megjegyzést teszek, hanem annak az ügynek rendkívül nagy fontossága, mely körül cikkező tapogatózik.

A legközelebbi évek alatt sokszor felmerült már egyesek agyában az állam-segély kérdése, melytől azonban a főiskolánk ügyeit intézők nagy többsége mindig borzadva fordult el. S ha mégis egyik vagy másik ajkán *félve* felhangzott e szó, az autonomia kissé nagyon is féltékeny őrei érvek helyett szónoki hevőkben még a temetőre is rámutattak, hol többen fekszenek olyanok, kik az állami beavatkozás ellen való nemes tiltakozásukért példaképen még börtönt is szenvedtek. Igen nagyok voltak azok a férfiak *akkor*, de ma? . . . Ma tiltakozás nélkül is itt van a tanterületi főigazgató s a kormánybiztos s nem dőlnek a hegyek a tenger közepébe, *hiszen a magyar államnak ugyanazok az intentioi, mint a prot. egyházné.*

Réz úr az államsegély ellen való álláspontját két érveléssel támogatja. Az egyik az, hogy az iskola elveszti hagyományos szellemét; a másik az a remény, hogy az egységes középiskola létrejöttével nem lesz sok tanuló.

Midőn tételének első bizonyítékát erősítgeti, igen nagy tévedésbe esik. Állami és kath. iskolával hasonlítja össze a pataki iskola szellemét. A pataki iskola nem akar állami iskola lenni, az indítványozó bizonyosan csak államsegélyt óhajtott. Logice tehát egy államsegélyes prot. iskolával történhetik az összehasonlítás. S midőn a cikkező lejjebb a hagyományos jó szellem forrásául főiskolánk szervezetét jelenti ki, bizonyára azzal a hittel áltatja magát, hogy az államsegély igénybe vételével főiskolánk szervezete, mint kártya-

vár, összeomlik. Úgy veszem észre, hogy az 1883. XXX. t.-c. ide vonatkozó része ismeretlen előtte. E szerint, ha az állam az évi szükséglet felénél kevesebbel járul a fentartáshoz, *„az iskola felett való összes igazgatási és rendelkezési jog továbbra is az intézet hatóságát illeti, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csupán a felügyeleti jogot gyakorolja a segélyezett iskola irányában.”* (47. §. d.) S az a főfelügyeleti jog miben áll? Abban, a mi most is érvényben van (l. 48. §.) s mi az államot jogszerűleg meg is illeti. Miben szenved hát változást a régi szervezet? Lényegileg csak abban, hogy egy pár tanárt az intézeti hatóság ajánlatára, ev. ref. egyének közül a miniszter nevez ki, mely kinevezés még nem egyenlő képzettség esetén is rendesen az első helyen ajánlottakat szokta érni. Ez a kinevezés, az államsegély nagyságához képest néhány szintén ev. ref. vallású tanár fogja hát akkor 36—38 tanárral szemben a főiskola szellemét megváltoztatni? Talán kissé túlságos a félelem!! Meg aztán testvértől? . . .

Bizonyára a szervezet kiegészítő részének tartja Réz úr, mert hát ezzel magyarázza azt is, hogy a pataki főiskola eddig maga nevelte a tanárait s neveltjeit választotta meg. Az államsegélylyel ez is meg fog változni. Dehogy! Már régen megváltozott! Mióta a diploma okvetetlenül szükséges, az állam nevel tanárokat az országnak. S államsegély igénybe vételével miért lesz akadályozva főiskolánknak az az igen szép szokása, hogy — mint a legújabbban is többször tette — jobb tanítványait kineveltesse s megválaszssa magának? Dehogy akadályozza ezt meg az állam, sőt ellenkezőleg óhajtaná s örülné neki! Mikor a rimaszombati főgimnázium legújabb szerződését kötötte, a tárgyalás pontjai közé ezt is szívesen bevette volna a kormányképviselő, csak hogy annyi pénzt az állam, hogy e célra is jusson, nem adhatott.

A szervezet tehát lényegében nem változik, következőleg, ha ez a *forrás*, akkor a belőle fakadó jó szellem sem változhatik meg.

Mint már fentebb említettem, Réz úr a pataki iskola szellemét egy államsegélyes prot. iskolával nyíltan nem hasonlítja össze, annál inkább megteszi azt mindnyájunk fájdalomra a *sorok között*. Midőn ugyanis cikke első részének 13. és 16. kikezdéseiben a mostani, boldog pataki állapotról s ennek alkotó részeiről beszél s kimondja, hogy az államsegélylyel a jó szellemet tévő ezen alkotó részek csaknem biztosan elvesznek: elhallgatott ítéletében borzasztó dolgokat csap nekünk, szegény „államsegélyes tanároknak”, arcunkba. Mert hát ha a jó szellemet azok teszik — valóban azok is — *s az államsegélylyel azok elvesznek*: akkor hát úgy-e nincsenek meg? Mi nem tudjuk „egymást megérteni”, nem vagyunk „egyek mindenkor az iskola felvirágoztatásában, egyek a nevelési irányok (?) megállapításában”, nem tiszteli az ifjú tanár az öregebbet, a tanári testület nem szabad és önálló úgy hivatalos működésében, mint tudományos vizsgálódásában. Miért? . . . Valóban, ha ily eredményeket szülne az állami pénz, öngyilkos volna az állam, ha segélyezne, mert ilyen körülmények között lehetetlenné tenné a tanítás eredményét, világosság helyett sötétségbe borítaná az országot. De hát Istennek hála — a jelen állapotok egészen más következményt mutatnak s bizonyára Réz úr is elismeri azt, hogy a tanítás eredménye sokkal nagyobb, mióta az állami pénz segélyével van becsületes felszerelés s elegendő számban látják el a tanárok tantárgyaikat és sokkal jobbak az egészségi viszonyok, mióta szintén állami pénzzel az egészségtan s a kor kívánal-

mainak megfelelő épületek fogadják be a tanulókat. Megértjük mi egymást: tehetségünk szerint törekszünk is tanintézetünk felvirágoztatására; ha nem ölelközünk is, szeretjük mi egymást; nekünk fiataloknak „uram bátyám“ az öreg s mi nekik „uram öcsém“ vagyunk; szabadok, függetlenek vagyunk működésünkben s tudományos vizsgálatainkban (csak időnk volna rá!) épen úgy, mint a nem „államsegélyes tanárok. Cím-kórság, rangkórság! . . . En azt sem tudom biztosan, kik köztünk az „államsegélyesek“? „Mostoha testvért“ nem ismerek. Az egy vasúti kedvezményen kívül nincs mi köztünk semmiféle más megkülönböztető — arcunk és nevünkön kívül s együttes akarattal s kérelemmel még azt a kedvezményt is megszerezhetnők. Hogy az állami iskola tanárai nagyobbaknak tartják magukat nálunk, az az ő dolguk s egészen más kérdés!

Ha hát az államnak a fent említett törvényeikként való beavatkozása nem változtat a szellemen, úgy hát tisztán a pénze szüli azokat a szellemölő eredményeket? Nevetséges gondolat! Hiszen akkor a prot. szellem igazi őrei, papjaink ne kérjék, ne álmodozzanak az államsegélyről soha, mert egyszerre „nem értik egymást“ stb. . . .

A Réz úr második érvére, mely csak *remény*, elég lesz egy pár szót felhoznom, noha ily fontos kérdést ezzel elütni nem lehet, mert hát bizony a remény csalóka! Ha az oly régen vajudó egységes középiskola létre jó, vajjon a pataki főiskolának mások lesznek-e a növendékei? Azt hiszem, hogy nem. A gazdagok felkeresik jó szelleméért s régi, dicső híréért; a szegények szintén jó szelleméért, meg szegénységök miatt, mert hát Patak mindig a szegények anyja volt. Drága lesz az a vidéken felállítandó polgári iskola, mint minden állami intézmény!

Nem az itt a főkérdés, mily következményei lesznek az államsegélynek, noha azokat is latolgatni kell, hanem az, hogy *szükséges-e*? Erre feleljen meg az évenkénti statisztika s a kimaradt tanulók száma. Ha kimarad csak egy gyermek is, legyen az bárki, úgy szükség van a parallel osztályokra, fel kell azokat állítani, mert a tanulni vágyó gyermekek bármelyikétől az esetleg kiváló, isteni szikrát a föld göröngyeihez visszautasítani az elutasítás által nincs joga senkinek sem! S ha így van és nincs pénz, el kell fogadni az állam egyáltalában nem veszélyes segélyét, nem csak azért, hogy ez által lehetővé legyen az, hogy Patakon minden olyan szegény ember fia felvétetessék, ki talán másutt nem iskoláztathatja gyermekét, hanem egy másik és eléggé fontos ok miatt is. Az egész országban, majdnem minden tanintézetnél most kezdik rendezni a tanári fizetéseket. Az állammal lépést tartani mindenütt igyekeznek. Az adakozási kedv a mai anyagi világban nagyon megcsappant. Ha pénz nincs, fog-e Patak lépést tartani a többi iskolákkal a maga erejéből?! Bekövetkezhetik az, hogy — a korviszonyok mindinkább kényszerítő hatása alatt Patak legjobb erőit — példák vannak rá! el fogja veszteni s tanári székei diplomaszerező állomáshelyek lesznek, mint az alföldi gimnáziumok között soké. S vajjon ily körülmények között a folytonos kísérletezés egyházkerületünk ez ősi kincse, mindnyájunk kedves alma matere régi hírének, a tanítás eredményének nem lesz-e kárára?

Ugy veszem én észre, nem az államsegélytől félünk mi, hanem csak *rémeket látunk azon fájdalunkban, hogy szegények vagyunk s a követelményeknek a magunk erejéből nem tudunk eleget tenni.* Szathmáry József.

TÁRCA.

Egy kis hirlap-kritika.

Ma a hirlapok hatalmával csak a pénz hatalma versenyezhet. A mit a nagy időkben — mikor irányelvek állapítottak meg, új rendszerek plántáltattak be a gyakorlati életbe — a gyűlések s azokban a hatalmas, bátor szónoklatok végeztek: ma ezt a hirlapok végzik.

És ha eszünkbe jut e felett elmélkedni — hogy miért is van ez így? vajjon jól van-e ez így? — úgy találjuk, hogy azokban a nagy időkben a nagy dolgoknak intézése, megbírálása csak kiváltságosoknak vala kizárólagos joga; kevesen dolgoztak szellemileg sokakért; — tehát azok a kevesek élőszóval is elintézhették mindazt, a mire őket lelkük készteté, tudásuk képesíté: de ma már a *kiváltságossági jog* megszűnt, minden ember saját tudása, saját lelke sugallata szerint jogosítva van a közügyek miként való alakulására befolyjni; sőt ez nem csak jog, hanem kötelesség is. Ez polgári jog és polgári kötelesség. S azokban a nagy időkben — ha nem lassan is, de minden esetre egyenként intézték el a nagy dolgokat: azt a rendszert követték, hogy míg egygyel nincsenek tisztában, addig másba bele nem fognak: — ma pedig — mint ha eszmékkel s nagy célokkal viselő, erős szelek fúvása üzné a társadalom különböző irányú egyesületeit, egyéneit — gyors, sőt lázas tempóban munkálkodunk nemzetünk s társadalmunk különböző irányú kiépítésében. Ez is egyik oka annak, hogy ma az élőszó hatalmának helyére a betű hatalma lépett.

S mivelhogy a hirlapok hatalmának ilyenek az okai, kimondhatjuk nyíltan meggyőződésünket reá: *jól van, hogy így van!*

Ez az oka annak, hogy pl. én is azok közé tartozom, a kik csaknem nélkülözhetetlen szükségnek tartanak egy olyan politikai napi lapot, mely kifejezetten, nyíltan a magyarországi protestáns egyház érdekeinek szolgálatában állana. Indokát adom: *miért?*

Igaz az, hogy a vallásnak egészen más a létalapja, mint a politikának, — már csak azért is, mert amaz kiválólag az érzelem, a kedély, a szív és a lélek világára fekteti hatását, emez pedig az észre. Ennél fogva a vallás külső megjelenési alakjának, az egyháznak is mások a törekvései s működésének alapja, s más a politika pozitív nyilvánulásáé, a szerves nemzeti életé is. Ugyanis: egy kitűnő francia állambölcész az államkormányoknak — mint a pozitív politika nyilvánulásainak — erkölcsi alapját *nagyon találóan* a következőképpen határozta meg: a *köztársaságnak* alapja az erény, a monarchiának a becsület, az egyeduralkodó (zsarnokság) a félelem. Az egyház pedig egyet ösmer el az emberiség kormányzására alapul: az Isten ismeretén, tiszteletén és félelmén nyugvó erényt, mely ment minden önzéstől, minden érdektől. Ime a kettő közt a nagy közbevettetés.

Az is igaz, hogy éppen eme nagy közbevettetésnél fogva is, az egyháznak nem volna szabad még arra gondolni sem, hogy az országos, nemzeti, politikai törekvésekbe befolyjon. De minthogy — különösen itt Magyarországon — szorosan össze volt forrva már csak nem egy ezred éve az egyház az állammal; s minthogy — a mint a tények is mutatják —

ma is uralják a politikai cselekmények színterét az egyház dolgai: — egészen természetes, ha sokan úgy gondolkoznak, hogy mind addig, míg az egyház meg nem szerzi a neki szükséges s meg is illető függetlenségét; s mind addig, míg magasztos céljának eléréséhez, megvalósításához szükséges külső eszközökkel nem rendelkezik, a politikai eseményekben is okvetlenül tevőleges szerepet kell betöltenie. Szerepet kell betölteni a mi prot. egyházunknak is, mert a róm. kath. egyház ezt teszi. Legalább vele szemben kell érdekeinket megvédeni.

Mint fentebb érintettem, ma hirlapok útján fejtünk ki minden irányban akciót. Ezt kell tennünk az országos nemzeti politika körébe eső céljainkat illetőleg is; — a mennyiben minden testület, tehát a mi versenytársunk, a róm. kath. egyház is ezt teszi.

Sokszor volt már e lapokban is, meg másutt is szó arról, hogy szükség van épen — épen a fenti okok miatt — politikai prot. szellemű és prot. érdekeket képviselő napi lapra. Kísérletet tettek is már nem egyszer önzetlen, arra hivatott férfaink ennek megteremtésére: de — sajnos — törekvésük mind annyiszor megheiusult, nem a lelkeszi karon tört meg, hanem világi férfiainkon, *kik a politikai dolgokban is vezérszerepet játszanak.*

Nem kutatjuk, hogy mi lehetett az oka annak, mert esetleg ez csak növelné keservünket: hanem belenyugszunk, mint megváltozhatatlanba, hogy nincs politikai napi lapunk. Küzdünk az áramlat ellen úgy, a hogy tudunk — bízva abban, hogy az igazság győzelmét végkép meggátolni nem lehet.

De azt már határozottan szükségesnek találjuk, hogy legalább a ma létező politikai napi lapokat bíráljunk tárgyává tegyük s azok köré tömörüljünk — főleg mi lelkeszek — a melyek egyrészt a legegészségesebb s a miénknek megfelelő elveket követnek munkálkodásukban, másrészt, a melyek a mi érdekeinket a legmegközelítőbben képviselik.

A mai magyar nyelvű politikai lapok közül legnagyobb elterjedtségnek s egyszersmind legnagyobb tekintélynek a következők örvendenek: „Egyetértés,” „Magyar Hirlap,” „Pesti Hirlap,” „Pesti Napló,” „Nemzet,” „Magyarország,” „Budapesti Hirlap,” „Magyar Ujság,” „Nemzeti Ujság,” „Budapest;” kevésbé országos tekintélyű az „Alkotmány” és a „Magyar Állam.”

A mi ezeknek a lapoknak irányát, követett politikáját illeti, — a két legutóbbi helyen említettéről szólni is felesleges, mert hiszen ezek nyíltan róm. kath. szolgálatban állanak, az egyik pláne, a legújabb s a legodiosusabb politikai pártnak hivatalos organuma. Tehát mi protestánsok, természetesen, ezeket csak legfőljebb kuriozumból olvashatjuk. A „Nemzet?” — *feltétlen kormány-lap, még pedig olyan, mely személyek szolgálatában áll.* Hasonlóképen a „Magyar Ujság” is. A „Nemzeti Ujság” — meg bizonyos tekintetben a „Pesti Napló” is — már ellenzéki hajlamú, de *nagyon hajlik a felé az irány felé, mely ellen nekünk protestánsoknak, történeti multunknál fogva is, küzdenünk kell.* A „Budapest” sokkal kisebb igényű lap, sem hogy arról komolyan szólhatnánk, mikor a saját érdekeink képviseléről elmélkedünk. A „Budapesti Hirlap”-ot már komoly számba vehetjük. *De ezzel nem lehet rokonszenveznünk, mert nem képviseli a tiszta szabadelvűséget.* Annak a pártnak (nemzeti párt) áll szolgálatában s elveiről igyekszik meggyőzni mindenkit, a melylyel egyáltalában nem lehetünk tisztában. E lapot sokan *szórakoztató tartalmáért* szeretik. De poli-

tikai napi lapot ilyen értelemben elbírálni nem szabad. Szórakozási vágyainkat más organummal elégítjük ki. A „Magyarország” — velünk, protestánsokkal szemben — mondhatjuk, semmi jóindulatot nem tanúsít. *A legvehemensebb ellenzéki lap, a mely a személyek iránti rokon- vagy ellenszenvében igen sokszor el hagyja magát ragadtatni.* S hogy velünk szemben mennyire nincs jóindulattal, bizonyítja az is, hogy minden kiesiséget megragad, hogy bennünket az utcasarával megdobáljon. A most lezajlott képviselőválasztások alatt pl. lépten-nyomon figyelemmel kísérte a ref. papok magatartását s ha észrevette, hogy itt, vagy ott egy-egy ref. pap az Ugron-párti jelölt ellen mert szólani, azonnal kürtölte a világnak sokszor kétes értelmű magyarázatait. Ugyan csak most történt az is, hogy midőn a „Szabad Sajtó” (prot. társadalmi heti lap) azon nézetének adott kifejezést, hogy mi, protestánsok a képviselő-választások alkalmával legyünk tekintettel a saját érdekeinkre is, megragadja (t. i. a „Magyarország”) ez ártatlan figyelmeztetést s világgá azt kürtöli, hogy *prot. néppártot* akarunk s védelmébe veszi a már is létező kath. néppártot. Ezt a lapot pártolnunk lehetetlen. A protestáns öntudatos, higgadt méltóságához ez a lap nem illik.

Három lap van, a mely — legalább az én szerény meggyőződéseim szerint — a komoly számba vételre a mi részünkről is számíthat: az „Egyetértés,” „Magyar Hirlap” és a „Pesti Hirlap.” A „Pesti Hirlap”-ot készakarva tettem e három között utolsó-nak, mert szívemből ezért sem tudok lelkesülni. Egészségesebb politikai irányt követ ugyan, mint a fentebb elősoroltak: de nem tetszik nekem, mint prot. papnak, hogy nagyon szereti megragadni az alkalmat hogy *kath. ellenességének* kifejezést adjon. Ellenfelemmel még harcolni is magamhoz méltóan akarok.

Marad tehát két organum, mely közül választanunk kell, ha saját érdekeinket figyelembe akarjuk venni. Már pedig, mikor politikáról vagy az egyháznak jogairól van szó, az *érdeknek* még a pap szótárából sem szabad hiányozni. És e kettő közül választanunk is nyugodt lelkiismerettel — politikai elveinknek megfelelőleg is. Mert a mai politikai viszonyok olyanok, hogy nekünk protestánsoknak, csak két politikai párt elve között lehet választanunk: vagy kormány-pártiak, vagy Kossuth-Eötvös-féle függetlenségi pártiak lehetünk.

E kétféle irányú politikai párt elvének felel meg e szóban levő két organum. A kormány-párt elveinek alapján munkálkodik a „Magyar Hirlap,” korrekt szellemű lap. 67-es alapon van, de nem személyi politikát folytat s vakon nem követi a kormányt, hanem igazságos, tárgyilagos módon kritizálja meg a kormány cselekedeteit is. *S azoknak az eszméknek lelkes, bátor harcosa, melyet mi protestánsok szeretünk a magunkénak vallani.* Ha tehát valaki közöttünk kormány-párti elveket vall, ime az organumot is megválaszthatja. Ha pedig függetlenségi elvei vannak valame-lyikünknek, egyedül az „Egyetértés” az, melyet pártolnunk kell, mert ez a lap az, mely legjózanabbul s legtisztább szabadelvűséggel, sőt mondhatni, méltóságos komolysággal küzd a függetlenségi elvek és eszmék mellett.

Az tehát a mi kötelességünk most, — ha már nekünk magunknak nem áll hatalmunkban egy organumot teremteni, mely kellő súlylyal képviselné a mi érdekeinket — hogy a meglevő organumok közül

válaszszuk ki azt, illetőleg azokat, melyek mégis legközelebb állanak hozzánk eszmei rokonság tekintetében. És ezt aztán pártoljuk egyakarattal; s pártolásunk által nyerjük meg még inkább a saját érdekeinknek. Bizonyítsuk be, hogy mikor nagy és szent célunk forog kockán, tudunk tömörülni és egy akarral küzdeni. Oly organumokra pártolásunkat ne terjeszszük ki, a mely a kígyó szerepét játsza velünk szemben.

Ezeket jónak gondoltam e lapok hasábjain elmondani. Nem kapacitálás volt céloom, mert ez lelkes társaimmal szemben sértés volna; hanem kizárólag az, hogy e rövid elmefuttatás által is gondolatokat ébreszszek némelyekben arra nézve, hogy még sem szabad nekünk attól a sokféleképen elítélt, meg megítélt politikai élettől teljesen visszavonulni — legalább ez időkben nem, mert nagy céljaink vannak. De ám kapkodni s erőnket szétforgácsolni sem.

Réz László.

KÖNYVISMERTETÉS.

A magyarországi középiskolák multja és jelene.

A m. kir. vallás és közokt. miniszter megbízásából az ezredéves ünnep alkalmára írta dr. Finácz Ernő. Budapest, Hornyánszky. 1896.

Az ezredéves ünnepből középiskoláink is bőségesen kivették a maguk részét. A millenniumi fák ültetése, az iskolai ünnepélyek, az országos tornaverseny és a kiállításra való tömeges felrándulások mind oly mozzanatok voltak, a melyek hazafias és erkölcsi szempontból egy egész nemzedékre jótékony hatással lesznek. Ifjaink a látottakból és hallottakból oly benyomásokat nyertek, a melyeket egész életükön át híven fognak őrizni keblökben. De még másképen is áldoztak középiskoláink az ezredéves ünnepen. A közoktatásügyi miniszter fölhívására megírták *történetüket* s most már alig van hazánkban olyan gymnasium és reáliskola, a melynek multja homályban állna előttünk. Az ifjú iskolák történetét vékony füzetekben, a régiekét terjedelmesebb könyvekben, a több száz éves protestans collegiumokét monumentális művekben bírjuk. Ezek az ezredéves ünnep marandandó alkotásai közé tartoznak.

A közoktatásügyi miniszter a mondottakon felül még azzal is kifejezést ohajtott adni a nemzet ezeréves multja iránti tiszteletnek, hogy dr. Finácz Ernőt megbízta, hogy a magyarországi középiskolákat a millennium alkalmából rövid tájékoztató műben ismertesse. Így jött létre „A magyarországi középiskolák multja és jelene” cz. könyv.

Ámbár Finácz már hosszabb idő óta foglalkozik középiskoláink történetével és mint a miniszteriumba beszozott igazgató a mai állapotokat hivatalos gyakorlatból ismeri, mindazáltal a rendelkezésére bocsájtott egy évi idő még sem lehetett elegendő arra, hogy a kérdést teljesen kimerítő dolgozattal lépjen a közönség elé. Erre behatódó és részletesebb tanulmányozás és a megsza-bottnál sokkal nagyobb terjedelem lett volna szükséges.

Azonban Finácz könyve így is érdemes és sok tekintetben hézagpótló munka.

A könyv két főrészre oszlik. Az első rész 88 lapon *középiskoláink multjáról*, a második rész 120 lapon azokról *jelen állapotáról* szól.

Már a terjedelem is mutatja, hogy a könyv a középiskolák történetét csak vázlatos rajzban adhatja, de

e vázlatos rajz is becses és tartalmas. Szerzőnk ért ahhoz, hogyan kell a legjellemzőbb vonásokat néhány íven kiemelni s csoportosítani. A protestans és katolikus iskolák paedagogiai méltatásában önálló és pártatlan felfogást tanúsít, a mi felekezeti elfogultság felé hajló korunkban valóban elismerést érdemel.

A történeti rész rövid bevezetés után egyenesen a XVI. századra tér át s a hitújításnak az oktatásügyre gyakorolt epochalis befolyását méltatja. „A végső felbomlás veszedelmétől — úgy mond — hazánk iskolaügyét egy nyugotról beözönlő hatalmas áramlat mentette meg: a *reformatio*, szövetségesével, a humanizmussal. Amaz az őszinte hit-élet és szabad vizsgálódás vívmányait hozta magával; emez a formai szépnak ideálját szerezte vissza az emberiségnek. Mindkét nagy eszme legszilárdabb alapját az iskolákban lelte meg minálunk is.” — A szerző a virágzásnak indult nagyszámú protestans gymnasiumok közül a *beszterezébányainak*, mint igen jellemzetes iskolának 1574-iki tanrendszert részletesebben ösmerteti. A második fejezet a jezsuita és piarista gymnasiumokról szól. A jezsuiták iskolaügyének rajzolását szerzőnk a következő kritikával zárja be: „A szervezet nagyszerűsége s nevelésök következetessége és egyenlősége csodálatot kelthet; tanítói és nevelői lelkiismeretességökkel s azzal, hogy az iskola munkasságát gondosan szabályozták és általában a rendtartás dolgaiban az első szilárd hagyományt teremtették meg, hálánkat és tiszteletünket érdemlik meg; de eljárásuk formalismusa s annak elvűl kitűzése, hogy a nevelő kötelessége, a gyermeki lélek szabad gerjedelmeit elfojtani, ha kell, megtörni, árnyékot borítanak rendszerök csillogására. Sajnos, hogy ez árnyék nagyobb, amint a fény, mely iskoláikból kisugárzik a jövőbe.” Ellenben a piaristákról elősméréssel jegyzi meg a szerző, hogy tanításukat jobban alkalmazták a hazai viszonyokhoz, mint a jezsuiták, mindig tudtak szabad-elvűek és felvilágosodottak lenni s magyar szabadjokat mindenkor forrón szerették. A harmadik fejezet ismét a protestans gymnasiumokat tárgyalja. Vákolja ama veszélyeket, melyekkel a mindkét nemű protestans iskolák a XVII. és XVIII. században küzdöttek s tanrendszerek méltatásánál kiemeli, hogy a sárospataki gymnasiumban a magyar nyelvet már 1621-ben, a történelmet és földrajzot pedig a XVII. század második felében tanították. A negyedik és ötödik fejezet az 1776-iki és 1791-iki „Ratio educationis” keletkezéséről s irányelveit ösmerteti. A szerző itt nem elégedett meg a nyomtatott forrásművekkel, hanem a bécsi és budapesti levéltárakban is szorgalmasan kutató s a két tanrendszer keletkezésének történetét új világításban tünteti föl. E fejezetek a munka legbecsesebb részét teszik. Ezek után az „Entwurf” és a „Kisérletezés Kora” c. fejezetek következtek. Tudva levő, hogy az „Entwurf” teremtette meg a modern irányú középiskolát: a reáliskolát. Ezzel kezdetét veszi a magyarországi középiskolák kétfélesége. A „Kisérletezés Kora”-ban a szerző az 1868—1883 közti időszakot vákolja, erősen megróva a sok félrendszabályt, kísérletezést s átmeneti tervezetést, a melyek e korban középiskolai oktatásunkat zavarták.

A könyv második része középiskoláink jelen állapotát tárgyalja s a következő fejezetekre oszlik: Középiskolai törvényeink alapelvei. Tanulmányi rendszer. A testi nevelés. Rendtartás. A tanítás segédeszközei. A tanárok. Középiskoláink épületei és Középiskoláink vagyoni állapota. — Mint látható, oly kérdések, melyek a középiskolai oktatással foglalkozó körök előtt nem ösmertlenek; azonban a szerző önálló felfogása, helyes kritikája, világos csoportosítása és szellemes megjegyzései a különben ösmert tárgyat az ujdonság ingerével fűszerezik meg.

Szerzőnk az egységes középiskola híve s bár nem fejezi ki nyíltan, de a sorok közt érezhetőleg tudatja velünk, hogy a középiskolai oktatásnak kettős irányát, a mostani alakban és a jogosítás különböző mértékével, nem helyesli, valamint azt sem, hogy a görög nyelv kötelező voltának megszüntetésével immár gymnasiumaink is két irányra, t. i. latin-görög és latin irányra (a compensatioval) szakadtak. Hogy középiskoláink az állami tanterv követése s az állami segélynek mindinkább szaporodó igénybevétele által az egyenlőség felé haladnak, azt a szerző nemzeti szempontból örvendetesnek tartja, de egyúttal kifejezi amaz aggályát is, hogy „ezen mind erősebben nyilvánuló áramlat paedagogiai típusok, egyéni színezettel bíró, sajátos jellemű iskolai intézmények megalakulására vagy fenmaradására nem látszik alkalmasnak.” S ebben igaza van a szerzőnek. A tanítás és tanulás szellemi foglalkozás, melynek éltető eleme a *szabadság*, a mely nem tűri az *uniformist*. Az utóbbi években kiadott gymnasiumi és reáliskolai *tantervet* és *utasításokat* a szerző nagy lelkesedéssel magasztalja s azoknak hatását korszakalkotónak tartja. A mi a módszeres utasítások alapelveit illeti, azok iránt mi is elismeréssel adózunk, de a tantervnek még sok hiánya van. Hogy a *tulterhelés* középiskoláinkban tényleg meg van és hogy az ifjúság a *nemzeti tárgyakból* ez idő szerint részben a szerényebb igényeket sem elégítheti ki, annak egyik oka — tagadatlanul — a fennálló tanterv, s a revisio e tekintetben mulhatlanul szükséges.

A könyvnek igen tanulságos része a középiskolai épületekről szóló fejezet, melyben a szerző a *szamosújvári* állami főgymnasium új épületét 8 ábra kíséretében részletesen ösmerteti. Megjegyzendő, hogy ez az épület a közökt. miniszternek a középiskolai helyiségek tárgyában kiadott Utmutatása nyomán, Alpár Ignác terve szerint 18,2000ft költségen épült fel s berendezés tekintetében a paedagogia és hygienia követelményeinek teljesen megfelel.

E lapok olvasóit mindenesetre örömmel töltheti el az, hogy a sárospataki főgymnasium a könyvben igen érdemes helyet foglal el s alig fordul elő benne oly iskola, a melyre gyakrabban történnék hivatkozás, mint a patakira, — és mindig az elismerés hangján. A pataki főgymnasium physikai gyűjteményét és tornaszertárát az egész országban leggazdagabbnak mondja, a collegium aesthetikai gyűjteményét pedig mindenek fölött kiemeli, „melyhez fogható — úgymond — nincs az országban.” (169. lap.)

Fináczy könyvét a „Magyar Állam” czimű ultramontán lap a nyáron két hosszú vezércikkben megtámadta és legyalázta, azzal vádolva, hogy a szerző meghamisítja a történetet a protestantismus javára, s kiméletlenül neki rontva még a miniszternek is, a ki ily könyv megírására megbízást adott. És mindezt miért? Csak azért, mert Fináczy széles látókörű paedagogus s tárgyilagos író, a ki a történeti igazságokat nem akarja, a mint valódi philosophus nem is képes meghamisítani; a ki az érdemet elismeri s a hibákat elítéli, bárhol látja is azokat; a kiben megvan az, a mi nélkül hivatott történetíró a XIX. században nem is képzelhető: az igazság tisztelete és a részrehajlatlan kritikai szellem.

Azért mi könyvét mindazoknak, kik középiskolai oktatásunk iránt érdeklődéssel viseltetnek, jó lélekkel ajánljhatjuk.

(Szeged.)

Kiss Lajos,
főreáliskolai tanár.

IRODALOM.

— **Dr. Tüdös István**, sárospataki theol. tanárnak miskolczi s.-lelkész korában mondott egyházi, temetési és esketési beszédeire és imáira hirdet előfizetést *Lövy József* miskolci könyvkereskedő. Összesen 14 egyházi, 9 temetési, 2 esketési beszéd és ima lesz a nemsokára megjelenendő kötetben, a melyre mi is szívesen hívjuk fel t. olvasóink munkás szeretetét.

— **Az „Olcsó könyvtár” 368-ik kötete** Thomas francia írónak „*Descartes emlékezete*” című művét közli, főmunkatársunk, *Rácz Lajos*, sárospataki tanár fordításában. Egy emlékbeszéd ez, melyet a jeles francia 100 év múlva tartott a Descartes halála után s a mely ma, a nagy szellemi forradalmár születésének 300-ik évében, újra alkalmivá lett s mindvégig értékes marad, míg egy ember lesz e földön, a kinek ép érzéke van a nagy szellemek tiszteletére s annak a termékenyítő hatásnak befogadására, a melylyel az igazi nagyok életének tanulmányozása jár. A kitűnő s Descartesot minden oldalról megvilágító emlékbeszédhez (1—78 l.) magyarázó jegyzetek is (79—127. l.) vannak csatolva és pedig részben a fordítótól is, a ki az eredeti jegyzetek egyes tévedéseit az újabb vizsgálódások eredményeiből helyreigazítja, vagy pótol még valami pótolni valót, hogy a kép annál tisztább és annál tanulságosabb legyen. Noha érdekelt felek vagyunk, nem hallgathatjuk el, hogy a fordítás sok gondra vall s általában úgy érezzük magunkat e kis mű olvasásakor, mintha semmi köze sem volna ehhez Thomasnak, a franciának. Ajánljuk az igazi nagyságok iránt érdeklődők figyelmébe. Ára 30 kr.

r. g.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Dókus Józsefné*, szül. *Rátkay Borbála* úrnő S.-a.-Ujhelyben, nov. 24-ikén éjjel, életének 68-ik, boldog házasságuknak 51-ik évében, hosszas szenvedés után elhunyt. Mint hitvestárs, mint anya és protestáns nő egyformán kiváló disze volt nemének, nyeresége, boldogító központja, éltető lelke egy szép kiterjedésű s köztisztelőben élő nagy úri családnak s felséges szívével minden nemes ügynek és minden ügyefogyottnak is fíradhatatlan pártfogója. Mintha csak róla írta volna a példabeszédes könyv, mikor a mintaszerű asszony képét megrajzolta: „Ismerik az ő férjét a kapukban, mikor ül a tartományok véneivel; erő és ékesség az ő ruhája és nem fél a következő időktől; az ő száját bölcsen nyitja meg és kegyességnek tudománya vagyon nyelvében; szorgalmasan vigyáz az ő háznépe dolgaira és a restségnek étvét nem eszi; felkelvén az ő flai boldognak mondják őt, az ő férje hasonlatosképen dicséri őt.” Temetése nov. hó 26-án délután méltó bírálata volt áldásosan töltött életének. A mély bánatba borult családon kívül a tisztelőknak egész nagy serege hullatta koporsójára az igaz fájdalom és elismerés könyeit s küldöttségek fejezték ki tiszteletteljes részvétőket a magát gyermekeiben is megdicsőített nő ravatala körül. A temetési szertartást *Fejes István* lelkész és esperes végezte, híven és melegen tolmácsolván és költői erővel festvén amaz erényeket, a melyekkel a drága halott biztos útlevelet szerzett magának a halhatatlanságra. A küldöttségek között a sárospataki főiskolai tanároké is igaz részvéttel

mondott áldást annak poraira, a ki fiaiban a sárospataki főiskolának is joltvégjévé vált. Áldott legyen emlékezetel!

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület** f. hó 24-én délelőtt, rendkívüli gyűlést tartott Miskolczon a domesztikai segélyt kérő egyházak és lelkészek folyamodványának felülbírálása végett. Jelen volt a gyűlésen a püspök és Meczner József h. főgondnok elnöklete alatt 7 esperes és a kerületi főjegyző. Összesen 78 egyház és 52 lelkész folyamodott kisebb-nagyobb segélyért. Amazok 29,752 frt 80 krt kértek, emezek 9450 frtot. Ez összegeket már az egyházmegyek jelentékenyen leszállították: az előbbt 17,527 frtra, utóbbit 5750 frtra. A kerület pedig folytatta az összeg csökkentését, annyira, hogy a 78 egyház helyett ajánlott 61-et csupán 9200 frtra, 52 lelkész helyett 47-et 4950 frtra. Legtöbb segélykérő akadt (úgy egyház, mint lelkész) az a.-zempléni egyházmegyből, a mely után Abauj és F.-Zemplén következett a sorban. Tőkéssegélyért folyamodtak az ungvári, minaji, sajóvadnai, f.-barczikai, s.-a.-ujhelyi és abarai egyházak s az abodi missiói egyház; valamennyit ajánlotta a gyűlés legalább az előjegyzésre. A kerület indítványozza a konvent előtt, hogy a nagyobb építkezésre kényszerült egyházak olcsó kölcsönben is részesíttessenek. Szóba került a 33,000 frtnyi államsegély kiosztásának módja, de ezzel együtt az a teljesen soha meg nem fejthető talány is, hogy kik a segélyre leginkább rászorult lelkészek: azok-e, a kik a kharta szerint látszanak, azok-e, a kik magok mondják magokat ilyeneknek, vagy a kik világ szerint ilyenek? Az esperesek össze fogják állítani a szerintők legjobb névsorozatát s a konventen majd ennek is ügykezni fognak érvényt szerezni a kerületnek konventi képviselői.

— **Az ezredéves kiállítás kitüntetteli** között van a *sárospataki ev. ref. főiskola*, melynek a történelmi főcsoportban a millenniumi nagy érem ítéltetett oda elismerésül. Elismerő oklevelet nyertek: a „*Sárospataki Irodalmi Kör*“, a közmívelődési csoportban bemutatott kiadványaiért, vagyis a jury szavai szerint: „*számos protestáns theologiai irat és tankönyv kiadása által szerzett érdemeiért*“, továbbá a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület *miskolci felsőb. leánynevelő-intézete*, rendszeres tanításáért és *Steinfeld Jenő*, főiskolai nyomdánk bérloje, a papír és sokszorosító csoportban.

— **A debreczeni ev. ref. főiskola pénztári számadásai** több évről nem voltak rendben. Ezen a feltűnő és mindenesetre elszomorító bajon segített legközelebb *Elek Lajos* főiskolai tanár, a ki nagy fáradtsággal tisztázta a főiskolának ezt az elhanyagolt és zavaros ügyét. Hogy jövőre a pénztár kezelésénél az eddigi rendetlenségek elő ne fordulhassanak, egy bizottság részletesen kidolgozta a *kollégium pénztárának kezelési szabályzatát*. A szabályzat első része a pénztári hivatal által vezetendő hivatalos könyvek (pénztárkönyv, csoportok naplója, főkönyv, segédkönyvek, mellékkönyvek) pontos vezetésére ad részletes utasítást. A második részben „*általános határozatok*“ vannak a pénztár kezeléséről, a hivatalnokok felelősségéről sat. A harmadik rész a *hivatali személyzet* teendőit s minősítvényét állapítja meg. A szabályzat szerint a pénztárnok évi javadalmazása 1200 frt fizetés és 300 frt lakásbér; az ellenőre 1000 frt és 300 frt lakásbér; a pénztári segéd tiszté 600 frt és 200 frt lakásbér; a számvevő 400 frt; az ügyvédé 600 frt s írnoka részére külön 100 frt. A pénztárnokot, a számvevőt és az ügyvédet az egyházkerületi közgyűlés választja, még pedig a két első a gazdasági tanács ajánlottai közül. A többi hivatalnok választása a gazdasági tanácsra van ruházva.

— **A budapesti tudományegyetemen bejegyzett hall-**

gatók száma ez évben 4697, tehát 290-el több, mint a múlt iskolai évben volt. A bejegyzettek közül hittanhallgató 86, jogász 3171, orvostanhallgató 742, bölcsészethallgató 578, gyógyszerész 120. Feltűnő a szaporodás a joghallgatók és a bölcsészek számánál, mert a jogi karra 301-el, a bölcsészeti karra pedig 73 mal több ifjú iratkozott be, mint az 1895/6. évben. Ugy látszik, hogy az Eötvös-kollégium felállítása vonzó hatással lesz a tanárjelöltekre. — A *kolozsvári* egyetem hallgatóinak száma az idén rohamosan emelkedett. Míg tavaly 626 volt, az idén 792, tehát egyszerre 166-al emelkedett a hallgatóság száma, és most már a kolozsvári egyetem a göttingai egyetemmel a hallgatóság számára nézve egyenrangú. A hallgatóság rohamos emelkedésének egyik oka az egyetemi pompás épületek emelkedése, kitűnő új intézetek és felszerelések létesülése, számos alapítvány az egyetemi ifjak részére és az a körülmény, hogy a város egészséges fekvése mellett kevesebb alkalom nyílik zajos multságokra. A hallgatók között 165 román és szász nemzetiségű hallgató van, kik az egyetem összes kedvezményeiben és előnyeiben a többiekkel egyformán részesülnek.

— **Templom-alapkő letétel Bridgeposton, Connecticut államban.** Az amerikai magyar reformátusok vallásukhoz való ragaszkodásuknak és az Istenhez való vágyódásnak naponként több és szép jelét adják. Új és új helyek lakosai fordulnak egyik-másik lelkészhez rövid időközönként, s itt-ott fel is hangzik a vágy szava: „Bár csak saját templomunkban dicsérhetnők az Istent!“ Rövid egy év alatt íme már a második magyar ref. templom épül. Ez év virágvasárnapján szenteltük fel a south-norwalki templomot, s decemberben fogjuk megnyitni a bridgepostit, a melynek alapkövét november hó 1-én helyeztük le. Bridgepost ezelőtt South-Norwalkhoz tartozott, s csak a múlt hóban lett önálló egyházzá, a mikor az egyházközség kérését a Board of home Missions meghallgatta s a nagykorúsításba beleegyezett s csekélységemet bízta meg az új egyház szervezésével és vezetésével. A templom a magyarok által leginkább lakott helyen épül s nagyon szép hely lesz. Az egész fából épül, a mint az itt már szokás. Az építés költségei 2900 dollárra rugnak az egész templom teljes berendezéssel vagy 3200 dollár értéket fog képviselni. Ennek az egyház-községnek nagykorúvá lételét ünnepeltük meg a múlt vasárnap. Az egyház öröme, az összes magyarság öröme volt, a mit igazol az, hogy a magyar egyletek mind kivonultak erre az alkalomra s délután 3 órakor az egész *Pine street* magyarokkal volt tele. Az örömnepélyt az egyházi énekkar nyitotta meg, a mely után *Brunner Gáspár*, a német ref. lelkész imádkozott angol nyelven. Ujból a kórus énekelt, s az éneklés után én mondtam rövid beszédet, a melylyel összeköttetésben olvastattam fel az alapkőben elhelyezendő emlékirat, s tétetett be az alapkő. E tény végrehajtása után édes anya nyelvén imádkozott a gyülekezet s adott hálát az Istennek s kérte az ő megáldó segedelmét. Az egész ünnepélyt a kórus éneke s az egyház gondnokának rövid köszönete zárta be. Nagy örömmel adok hirt mozgalmunkról testvéreinknek, mert hiszem, hogy eljön az idő, a mikor törekvéseink s itt élő híveink buzgósága méltánylásra fognak találni ott az édes hazában. Mielőtt bezárnám soraimat, arra kérem azokat, a kiknek egy vagy más dologban levéllel kell felkeresniök, hogy a következő címre írjanak: Rev. Alexander Kalassay Bridgepost, Conn. Cor. Spruce street and Hancock ave. Bridgepost, Conn. 1896 november hó 5-én. *Kalassay Sándor*, missionarius.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Regény oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Esenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Adventi elmélkedés.” Kovách Károly. — „A mi sebünk.” Ifj. Szilva István. — „Lelkész-képzés és a dogmák jelentősége.” Andrássy Kálmán. — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetések.”

Adventi elmélkedés.

Lezajlottak az országos képviselőválasztások, lezajlott az országos nagy vásár, melyben a magyar szent korona tagjainak törvényhozásba és közkormányzásba befolyást biztosító joga — szabad nemzet szabad polgárait megillető jog — képezte az árúczikket, az a jog, a melynek érzetében a római birodalomba bevett idegen büszkén mondotta: „civis sum romanus”. Sajnos! midőn a tyukodi ölmos botok Szathmár vármegye Karai és Rendeinek a nemzet előhaladására s alkotmánya biztosítására irányzott s XII pontba foglalt indítványait leverték, s vezérok bárói címmel jutalmaztatott (az ily címek ma is kapósak), divatba jött az ily hősök vására. A Bach-uralom tűzpróbája ugyan egyidőre megtisztította a közszellemet s elhunytával 1861-ben, sőt 1865-ben is, a hazafiságukról ismert egyének — érdemük méltatásául — tiszteltettek meg képviselői megbízó levéllel; de a mint a lealkudott alkotmány kinyitotta az utat s a képviselői megbízatás útlevélül kezdett szolgálni a hatalom élvezetéhez, újra megindult orgia-szerűleg a vásár s kisebb-nagyobb terjedelemben azóta ismétlődik, mint lefolyt jelenleg is. Elhangzottak, mint kiáltó szava a pusztában, Kossuthnak 80 éves kora alkalmából, üdvözlötése viszonzásául, Ungmegyéhez intézett, de az ország polgárainak szóló azon emlékeztető sorai, melyekben figyelmeztet mindenkit, hogy az 1848-iki törvények az alkotmánynak ez ideig a kiváltságosok százezrei által teljesített védelmét s a haza fentartásának köteleességét a polgárok millióinak vállaira helyezvén által, polgári jogukat értékeljék méltólag s teljesítsék híven azokkal viszonylagos köteleiket; elhangzottak fiának is e tárgyú s irányú cikkei és szónoklatai.

S még hagyján, hogy e vásár lefolyása alatt az áldomások és kéz-szorogatások mellett csak arról van szó, hogy helyben maradjunk vagy tovább haladjunk-e; hogy az egyik alkusz a függetlenséget tartja az egyedüli útnak a haza fentartásához és felvirágoztatásához, a másik dicsőíti a jelen állapotot, mint a mely lehetővé tette, hogy vasútak futják át az országot, lehetővé teszik az olcsó és gyors közlekedést; hogy az ország fővárosa csodaszzerűleg épül s mindenfelé terjed a művelődés; hogy a közös nagy hadsereg meny-

nyire biztosítja a monarchia nagyhatalmi állását, a közbékét; arról természetesen hallgat, hogy ebből vajmi kevés jut a magyar névnek, hogy mily terhek nehezedenek a nép vállaira, s hogy miként állanak a telekkönyvi teherlapok. Eképen igyekszik egyik, mint másik a választó közönség gondolkozását útvesztőbe juttatni.

Az is csak hagyján, hogy ilyen módon a vásár csak annak előnyös, a ki duzzadtabb tárcával lép bele, s hogy e képen a képviselői megbízó levélhez csak az juthat, a ki képes megvásárolni a választókat s ezeket, sokszor egész vagyonát eldobni a nép jellemének s erkölcsének lerombolására; hagyján az is, hogy a nép erkölce folyton sülyed, mert a mit az urak a haza szent nevében (!) rontanak, azt a lelkesek az Isten félelmével majd kijavítják, mihelyt az izgalmak elmúlnak s az elvek és vélemények küzdelme beszorúl a törvényhozás palotájának falai közé!

De az már nem hagyján, hogy főurak és úrnők, nagy nevek és vagyonok tulajdonosai, a pax hirdető, hazafias magas klerus elnézésével (pedig: „qui tacet, consentit”) szövetkezve, nemcsak heccaplánokkal, hanem magasabb állású lelkészekkel s az állam egysége ellen törő nemzetiségekkel, — a katolikus vallás veszélyeztetését hirdetve — lázítják a tudatlan népet, szent társulataik közre szórt kiadványaival a protestánsokat és mindazokat, kik az egyházpolitikai törvényeket hozták, „tatárok, pogányok” címekkel elhalmozva, hintik a felekezeti gyűlölséget, a választó polgárokat vallásfelekezetek szerint sorakoztatják egymással szemben táborba! Ez már káros és veszélyes, mert megrontja az állam szilárdságához szükséges egységet, mert a szívekbe bevészt gyűlölséget csak évtizedek munkája, talán a nemzedék elpusztulása képes kiirtani!!

A ki a vallásfelekezeti viszonyoknak e végéhez közeledő század alatti fejlődésére visszatekint, lehetetlen fel nem ismernie az utóbbi áramlatban a jezsuita nevelés nemes gyümölcseit. Midőn az 1868. évi LIII. törvények meghozatott, senkinek eszé ágába sem jutott abban a vallás és lelkiismereti szabadság korlátozását keresni, s intentióját épenúgy, mint több hasonló irányú törvénynek, mindenki csak a visszaélések korlátozásában s a felekezeti béke megalapításában találta. Abban az időben kezdték hangoztatni e jel-szót: „Szabad egyház szabad államban.” Nagyön tetsző,

nagyon káprázatos jelszó! S ott, a hol a felekezetek saját erejükre, saját háztartásukra vannak utalva, igazságos is; de ott, a hol — mint hazánkban — a legnagyobb számú felekezet s annak papsága rengeteg államvagyon élvezetében van, minden józan gondolkodású s igazságszerető ember be fogja látni, hogy ez az elv a kisebb és saját magára utalt felekezetet a hatalmas papság kapzsiságának szolgáltatja ki, s a sérelmek és súrlódások — miket elhárítani az állambölcsesség köteles — kikerülhetlenek. Ezen szabad-
elvűséget affektáló elv és jelszó aegise alatt fészkelte be magát a jezsuiták s testvéreik, az apácák — kétségen kívül nagy képzettségű és odaadású — serege; ezek kezeibe tétetett a felekezeti nevelés nagy feladata; már pedig a gyermekévi benyomások a későbbi s magasabb művelődés által sem írthatók ki gyökeresen. Igaz marad: „*quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa*“, csak hogy nem csak „*diu*“, hanem örökre. Linnéről, a nagy természettudósról olvassuk, hogy midőn pincéjébe belépve, gyertyája elaludt, hamarabb gondolt a gyermekkorában hallott mesék szellemeire, mint a borból kifejtett gázza. S ha vannak is kivételek, a nevelés teszi az embert emberré, vagy vadállattá! A nevelés tette IV. Henriket, a királyt azzá, a mi volt, a ki uralkodási elvül tűzte ki, hogy alattvalóinak legszegényebbje is megélhessen, s elzárta az útját a bertalanéji gyilkolásoknak. A nevelés adta Ravaillac kezébe a törít, hogy a király szívébe mártsa s a királygyilkosságban erényt keressen; a nevelés képezte az inquisitorokat; az képezte II. Károly spanyol királyt, a kinek nyugtalan agyát éjjelenként három szerzetesnek kellett őrizni, hogy a gonosz szellemek el ne ragadják, s gyóntatójának ördögűzési szertartást rendezni, a mely azonban, mint meg van írva, azt az eszét is elvette, a mit Isten kegyelméből kapott. S ezt jó lenne megszívlelni azon protestáns szülőknek, kik növendékeiket katolikus tanintézetekbe, leányaiukat — akár kényelemből, akár, mert célzatosan olesők — zárdákba, apácái nevelés alá adják...

De hiszen felesleges a régi történetekhez folyamodni — példákért! Itt vannak a Zichy Nándorok, Eszterházy Miklós Móricok, a hírhős grófnék, a kik nem állják tüzet dobni hazájuk egységének a nélkül is repedékes fedelére, hogy azt lángba borítsák, csak azért, mert a repedések összeforrasztása végett egy törvényt hozatott s az a magas klerus működési terét szűkíti.

Időre volt szükség, míg a jezsuiták és apácák által elhintett mag kicsirázott s gyümölcsöt termett. Több, mint egy évtizedig béke uralkodott a felekezetek közt, a vegyes vallású házaspárok belenyugodtak a törvény által rendelt egyenlő osztályba, míg egyszer sikra kelt a klerus fiatal gárdája (diplomatai fogás, a mit meg lehet tagadni). A jezsuiták tapasztalva, hogy a protestantizmus a tudományos művelődés terjesztésével eredményesen küzd a vallás és lelkiismereti szabadságért, ezt a fegyvert vették kezökbe, hogy megkezdjék a harcot a protestánsok ellen. Céljuk eléréséhez azonban kettő volt szükséges: meghamisítani a tudományt s elfordítani a vallás és lelkiismereti szabadság értelmezését. Így tüntették fel csekélységnek azt a „nagyra felfújt“ bertalanéji mészárlást. S a csel sikerült. Ők, a nőtlenség felkentjei, kiknek a házasságról fogalmuk sincs, felöltötték a házaspárok köpenyét s azok vallási és lelkiismereti szabadságának sérelmét hangoztatva, kezdték meg az izgatást az 1868 LIII. törvény 12. §-a ellen.

Kétségre vonhatlan tény, hogy a törvény a gyen-

gebb védelmére hozatik az erősebb, hatalmasabb túlkapásainak meggátolására. Midőn az 1868-iki törvényhozás a vegyes házasságból származott gyermekek vallása alkalmából felmerült visszaélések elhárítása iránt intézkedni akart, a tiltó törvény sanctiójának — mint a tapasztalat igazolta — alkalmazásából meríthető izgatás tekintetbe vételével mást nem tehetett, mint a lelkészek befolyhatását kizárni, lehetetleníteni. Arra nézve pedig csak két lehetőség állott előtte: egyik a gyermekek vallását meghatározni, a másik a házasságkötést a lelkészek kezéből kivenni. Nagymérvű izgatásokkal — miközben nem akartak arról tudomást venni, hogy nem csak a katolikus házastársnak és lelkésznek van lelkiismerete, miután államférfiaink is felültek a jezsuita-értelmezésnek — kivítették a gyermekek vallása feletti alkudozás lehetővé tételét. Mi volt tehát természetesebb, mint az ok ugyanazonságából az alternatíva másik ágát alkalmazni? Hja, de valamint az előbbi, úgy az utóbbi törvénytől nem a házasságok lelkiismerete a fő tényező, hanem a hatalmi féltékenységek; meg kellett tehát indítani ellene az izgatást. A magas klerus lelkiismereti érzékenysége nem irtózott attól, hogy így e haza fiai közt különben is létező többféle osztályok száma szaporodott volna a polgári és nem polgári házaspárok osztályával — a haza egységének dicsőségére. Keresi a kényszert a kötelező szóban, a mi pedig tulajdonképpen nem jelent egyebet, mint egyenlőt s a törvénynek épen ez az egy szó adja meg az értékét, mert az legalább egy válaszfalat rombol le s azzal hozzájárul a nemzet egységesítéséhez s így erősbbítéséhez is. Sajnálatos, ma már nemcsak a klerus és trabantjai zúdultak fel ellene, hanem, mint a jászberényi beszédből értesülünk, az osztrákokat is az hozta szertelen dühbe. Váljék egészségükre!

Kovács Károly.

A mi sebünk.

Azt akartam írni czímül e néhány sor felibe: Protestáns öngyilkosság. Hanem jobban megdöntöttem és nem írtam felibe, mert aligha hinnék el a szerencsés helyzetre hívtak, hogy ilyen is megad. Legalább erre enged következtetnem egy régebbi cikkemben „önmagát temető protestantizmus“ kifejezésem mellé czúsztatott szerkesztői kérdőjel, a mely magyarul azt szokta tenni: nem értem.

Legyen szabad most erre a kérdőjelre egy felkiáltójelig valóra felelnem, ama keserűségnek hatása alatt, a mely október 31-ike óta eltölti egész valomat.

S hogy miért tölti el? Ide már olyan kérdőjelet szeretnék építeni, a milyennek volt tervezve a Babel-torony, hogy látszanék el mindenhová, s ha eldőlné, ütné agyon az egész világ lusta közönyét. Megjött október 31. most is, mint máskor; azaz, hogy mégsem úgy; mert most október 31. is millenáris volt. El is múlt szerencsésen. Egyikünk átprédikálta, másikunk átímadkozta; a harmadikunk már praktikusabban tett: átaludta, míg a negyedikünk azt sem tudta, s nem tudja maig sem, hogy október 31. veres-betűvel van nyomva a prot. kalendáriumokban.

S vajjon mit tesz, mit jelent az a veres betű?

Nem búcsújárást, nem is lakodalmi rigmust; hanem igenis azt, hogy a protestantizmus vértanúinak kihűlt, annyi nemes vére és vérkönyve, ha többet nem bírt volna is azzá tenni, azt az egyetlen egy napot megszentelte az esztendőben, — megszentelte nekünk prot. keresztyéneknek, hogy legyen emlékoszlopunk,

melyre leborúlhassunk áldozni — hitűjítőink szent emlékének, a melyről megfélekedni csak a gazság akarhat, s legyen diadalünnepe, a melynél fenségesebb nap csak egy volt a ker. egyház történetében: az első pünköst ünnepe.

És azt az emlékoszlopot — Istenem! — beh sok protestáns ember nem látta még eddig; arról az ünnepnapról hány református nem hallotta még, hogy az nekünk semmivel sem kisebb ünnepünk, mint a húsvét, vagy pünköst ünnepe, mivelhogy a lelkivilágosság támadásának, a rab-lelkiismeret börtönéből szabadulásának szent napja.

Beh sokan nem tudják, nem merik, vagy legalább nem akarják documentálni, hogy azon a napon örülni, s ünnepelni az egész keresztyén világnak nincs oka, de joga sem. Mennyien nem tudják legbuzgóbb hitsorsosaink közül is, — a kik a régi hiányos iskolázatás áldásaitól is megszabadultak, — hogy miért is vagyunk mi kálvinisták s miért nem vagyunk pápista katolikusok???

S hogy vannak ilyenek, bizonyosága az én ez idő szerinti egész gyülekezetem, a melyben most volt a legelső reformációi emlékűnnepély.

1517 óta nem volt, a ki megmondja nekik, hogy október 31-én mi történt Wittenbergben? S mikor kihirdettem a jámboroknak, hogy a legközelebbi szombaton a reformáció megindításának emlékére stb. stb.: az egyik kinevetett, a másik nem hitte el, a harmadik meg, az Istenadta, azt sütötte ki, hogy ki akarom őket állítani pápistának, mert ő a karácsonyon, nagypénteken, húsvéton, áldozó-csütörtökön és pünköstön kívül sohsem hallott még kálvinista ünnepet. (A jó lélek akkor látott először reverendában!) Egész héten aztán volt búcsújárás, hogy hát „igazán ünnep lesz?” hiszen az atyafiak (pápisták) sem ünnepelnek.

Szombaton aztán ünnepeltünk csakugyan; akkor már az én csendes Tamásom is elhitte, hogy nem álltom ki őket pápistának; s meg van utánna az a böl dog elégtétele, hogy a ki ünnepelt, huszonöt perccel jobb kálvinista lett.

És — tessék meghinni, — hogy ez nemcsak nálunk volt így. Nem ünnepelték, s nem ünneplik október 31-ét ma sem tíz gyülekezetből nyolc helyen. Hanem az a kettő, a melyik megünnepelte, dobra ütötte és üti még ma is, mint íme én is tevém, hadd lássa a világ, hogy akad egyházközség, igaz református, a mely már október 31-én is ünnepel. A nyolc gyülekezet pedig nem tehet róla, ha elmarad az ünneplők sorából: hiszen csak nem lehet jobb — a papjánál!

Fájdalom, így állunk a vidéken. Nem mondom, hogy teljesen, mert hiszen imitt-amott csakugyan ünnep október 31, ha nem predikációs, de legalább imádságos ünnep. Ez ugyan még vékonyan adja, de legalább adja a kegyelmet; mert hiszen annak a napnak jelentőségét, a hozzá fűződő mozgalmak és eszmék horderejét kellene újra, meg újra elmagyaráznunk. A jó kálvinistaságot olyan könnyen leimádkozni az égről nem lehet. Hit kell ahhoz, élő, szóló és ható hit a papban, a melyet átlehetlen gyülekezetébe s ne akarjon bele erőttetni egyetlen imádságba, a mely elvégre sem tanításra van szánva.

De mikor ez a hit még aluszik! s némelyeket meg sem mozdít, vagy legfeljebb spekulációra indít az Isten ellen. Azokról szólok, a kik október 31-ét időbb-odább tologatják; hol 27—30-ikára, hol meg éppen november hónapra. Ezeknek bizony ököllel kellene még magyarázni a napnak történelmi jelentőségét, mivel eljárásuk

a gyülekezet megeseálására, egy predikáció megtakarítására van fundálva.

Csodálatos, hogy némely embernek nincs lelkiismerete, mely ítéletre vonná! s még csodálatosabb, hogy némely pap az egyházi törvény ellenére csinál magának egyéni passió-törvényt. és sem a külső erőszaknak, sem a belső embernek nem enged: egyáltalán nem ünnepli azon eszmék diadalát, a melyeknek apostolává felesküdt, vagy ünnepli, de ünnep után. Akkor már késő az ünnepi harangszó. Húsvétra eltenni a nagypénteket, ezt próbálják meg, uraim! Milyen ékesen fog szólni a támadás ünnepén a halálharang, halotti ének és gyászbeszéd! Mondhatom: pompás komédia lesz. Elmegyek én is, minisztrálni majd.

Ez a lelketlen eljárás a protestantismus öntemetgetésének egy neme, ez a prot. öngyilkosság, melynél a hóhér és sirásó szerepét betölti maga a pap, s az áldozat a nép, az istenadta nép, a mely vérdíját előre fizetgeti.

Különös, csodálatos és megfejthetetlen lehet sokak előtt, hogy engem ez a fenséges ünnep ilyen keserű hangulatba hozott, s hogy én ezt, íme, ki is kiáltom. Ám legyen! Én inkább azon bámulok, nagy bámulással, hogy a jelzett passionatus palástviselők ellen fegyelmi vizsgálatot nem indít senki. Ennek különben az, és csakis az lehet oka, hogy a kormányzó testületnek ilyenről talán fogalma sincs. Én előttem pedig 8—10 egyházközségre hivatkozhattak csak a saját híveim is, mint olyanra, a melyben nem volt, vagy nem október 31-én volt október 31.

Es ez — úgy-e bizony? nem jól van így, s nem is maradhat így. Ha már az erkölcsi törvény és az eskü nem bír kötelező erővel, parancsoljon a hivatalos egyház, a mely a maga papja által saját törvényét tartassa, ünnepjét ünnepeltesse meg, vagy ne adjon neki sehol másutt meg nem szereshető címet és kenyeret.

Hogy pedig minden újabb teher nélkül ellenőriztessék az október 31-ét megünnepelni rendelő törvény, alázatos indítványom: méltóztassék kimondani a főtiszteletű egyházi felsőség, hogy a canonica visitatio útján a gyülekezetek megkérdezendők, külön arra nézve is: vajjon mi módon, és sajnos, még arra is: mikor ünneplik október 31-ét?

Erre nézve az 1894-iki konventben, történt ugyan már intézkedés,** mely az ellenőrzést az esperesekre bizza, de az intézkedés — úgy látszik — nem vezetett célhoz, és a hivatalosan elrendelt emlékűnnepet még ma sem tartják meg méltóképen mindenütt, néhol meg éppen sehogy.

A lélekre hatásnak, a felekezeti igazságok által a nemesebb értelemben vett felekezeti szellem ápolásának nincs s nem lehet jobb alkalma, mint okt. 31. A múltba visszazálló lelkünk előtt elvonulnak az emberiség nagy érdekeiért vívott harcoknak igézetes képei; megújulnak ama dicsőnek alakjai, a kik a megváltás szent művének folytatására a gondviselés jókedvéből lettek nekünk útmutatóinkká. A pápák és császárok véres dulakodásain, az egymástól irigyelt hatalomért folytatott undok küzdelmeiken túl ott látjuk amaz önzetlen lelkeket, a kik — noha csak a szónak, az igé-

* Ezt az orvosságot nem ajánljuk. A bajon az egyházi értekezletek után kell segíteni, ott kell jó közszellemet teremteni, s erre kell a módokat kitalálni! A papot — esetleg — a presbiterium előtt állítani pelengérré — ez az utolsó eszköz lehet csak! Szerk.

** S a konventi intézkedés alapján kerületünk is szigorú felelősség terhe alatt rendelte meg (1894. őszi gyűlés jk. 65. p.) a reformációi emlékűnnep megtartását s a közalapra való gyűjtést, de az ünnep idejére nézve nem intézkedett, vagyis nem kötötte azt szorosan október 31-hez. Szerk.

nek kétélű fegyverével állottak a sikra — új korszakot derítettek az emberiségre s igazságot szolgáltatottak azoknak, a kiket — mint úttörőiket — vérbe, vagy lángba fúlasztott be a földi zsarnokok esztelen kénye.“ (Sárospataki Lapok 1894. 44. sz.)

Megérdemli hát október 31, hogy megünnepeljük, s hogy a canonica visitatio évenként azt is megkérdezze: a reformáció emlékünnepé hogyan tartatott meg?

Szebb s jobb lenne ugyan, ha nem volna rá szükség, s nem a felülről jövő parancs, de a lélek készsége minket arra, hogy a 95 tétel kifüggesztésének napját, a feleszmélt emberiség tiltakozó lelkiismeretének ezt a húsvét ünnepét megünnepeljük; de hát, ha nem kész a buzgóság, szorítsa a törvény arra, hogy felséges múltunk nagy dolgaiból tőkét csináljunk a jövődőre!

Ez a mi sebünk elvégre sem fájhat mindörökre!?!

Ifj. Szilva István,

ref. s.-lelkész.

TÁRCA.

Lelkész-képzés és a dogmák jelentősége.

A „Sárospataki Lapok“ 39. és 44. számaiban, gondolkodásra serkentő felolvasás jelent meg, dr. Tüdős István tanártól. Hiba volna e felolvasás felett minden szó nélkül átsiklani, mert az többre számíthat, mint hogy a hallgató közönség egyszer megéljenesse, vagy az olvasó közönség, elolvasása után, egyszerűen félretegye.

A lelkész-képző tanárok kezében van, legnagyobb részben, a vallásos élet jövője. Az ő vallásos gondolkodásuk áramlik a növendékek lelkébe s ezek lelkéből majdan a gyülekezetek ezreinek lelkébe firól-fira.

Az a theologiai irány, mely a tanári katedrán megindul, széleskörű élettevékenységet jelent: mustármag, azért vetve el, hogy terebélyes fává növekedjék.

Említett felolvasás sok tekintetben érdekes.

Először is vitorlafordulást jelez a sárospataki főiskolában.

Eddig úgy láttuk, hogy hazánk prot. theologiai intézetei között, a szélső szabadelvűséget képviselte Sárospatak, hol a dogmákról, csak mint Kálmán király boszorkányairól történt említés.¹

Most előáll egy fiatal tudor, a kinek lelke — elég különös! — a sárospataki szabadelvű theologia levegőjében izmosodott a tanári katedrára,² s férfias őszinteséggel „szint vall, nyíltan és határozottan kimondja, hogy a dogmák jelentőségét nem szabad leszállítani, mert a keresztyén vallás, ha nem lesznek dogmái, ész nélküli vallássá válik; mert a dogma magja a theologiának, központja a theologiai tudományoknak, melyben összefolyznak s melyből szerteáradnak a theol. tudományok nagyszámú patakjai s egyúttal a dogma csatátér is, melyen eldőlnék mindazok a szellem harcában előállott kérdések, melyeknek mindig meg van elvi jelentőségük.“

Teljes tisztelettel vesszük emez őszinte kijelentést, különösen pedig, ha e ki jelentésben foglalt törekvés célját tekintjük, mely nem más, mint „a theologus ifjakat ref. vallásunk hű apostolaivá tenni, hogy tudomá-

¹ Némí tévedés van t. munkatársunk felfogásában, mert a sárospataki szabadelvűség csak azt vitatta és vitatja most is, hogy miként a pápák nem alkothatnak örök érvényességű dogmákat, úgy nem alkothattak a XVI, XVII. századok prot. theologusai sem; s dogma és dogma között is különbséget ismert és ismer a mi szabadelvűségünk.

² És külföldön.

nyos készültséggel, erős meggyőződéssel, a hitnek paizsával felfegyverkezve, lépjenek ki az életbe s anyaszentegyházunkat külső és belső ellenségektől egyaránt kellő sikerrel megvédelmezhesék.“

„Mert úgy áll a dolog — mondja a felolvasás, — hogy boldogtalan meghasonlás van az íge hirdetése s a vallásos meggyőződés között. S ugyan nem isszonyú dolog-e, ha a népnek lelkéhez férközik az a tudat, hogy papja nem hiszi, a mit neki tanít.“

Komoly dolgok ezek, az emberiség legelső életérdekei. S éppen azért azzal a komolysággal fogunk a tárgy feletti eszmecseréhez, melyet nem csak a felolvasó ifjú tudor személyisége, hanem a mindnyájunkat közvetlenül érintő közügy megkíván.

Mindenekelőtt mélyen fájjaljuk, hogy papjaink vallásos lelkülete, vagy mondjuk ki őszintén: lelkiismeretesége általában annyira hanyatlott, hogy a felolvasó határozottan ki meri mondani, hogy: „úgy áll a dolog, hogy boldogtalan meghasonlás van az íge hirdetése s a vallásos meggyőződés között.“

Ehez aztán mi is hozzátehetjük: ugyan nem isszonyú dolog-e, ha a népnek lelkéhez férközik az a tudat (?) hogy papja nem hiszi, a mit neki tanít!

Mindenesetre tiszteletlenség volna ezen lesújtó ítélet alapossága iránt kétséget támasztanunk, mert hiszen a hely, a hol kimondatott s a kik előtt ama szavak elhangzottak, bizonyára elég memento, hogy kellő okok és tapasztalatok alapján mondja ki a bűnöst. Mégis, kellő szerénységgel szabad legyen szelídíteni kissé az ítélet súlyát azzal, hogy a ma élő ev. ref. papságnak vallásos érzülete s ennek nyilvánulásai általában sokkal nagyobb mező, sem hogy egy kezdő ifjú tanár — szívesen megengedem: a lehető legszélesebb és alaposabb készültséggel, — azonban e készültség mellett is, kellő tapasztalatokat szerezhett volna, amaz ítéletnek minden fentartás nélküli kimondására.

Igaz, hogy mai időnkben, lapokban és felolvasásokban, annál inkább magán beszélgetések közben, ama hitbeli meghasonlás, sokszor és sokképen felemlítetik, ez ellen a szegény református papság ellen. De ezeket kellő értékre tudjuk leszállítani, indokaiknál fogva. Azonban hogy valaki a szívek és vesék felett ítéletet mond-hasson, alaposat, kétségtelent, saját érzékeivel kellene helyenként a vallásos élet tényeit, vizsgálat alá vennie a számtalan ható okokkal együtt.

Szó sincs róla, elszomorító egyes példákra újjal mutathatnánk. De hát mikor volt olyan idő, midőn az Ur szántóföldjébe konkolyt ne hintett volna a gonosz?!

Szó sincs róla, kételyek vannak. De kételyek csupán a hülyéknél nincsenek. A kételyek nélkülözhetlen mozgató, sarkaló erők — a tökéletesség felé.

De kételyeinket nem szoktuk katedrára vinni, én legalább ilyet nem tapasztaltam.

Azonban hagyjuk ezt. Az tény, hogy a leendő papság vallásos hitének feltámasztása, erős fundamentomra állítása, minden időben kívánatos, szükséges és tiszteletre méltó. S ha az úgynevezett szabadelvű theologia nem volt képes gyümölcsözővé tenni az emberek szívét, lelkét, nemes és jó cselekedetekre, nagy hiba volna e meddő állapotot tovább is támogatni, kísérletezni.³ Mert elvégre is a keresztyén vallásos életnek gyümölcsöznie kell — igazságban, szentségben és a szentlélek által való örömben.

Szívesen üdvözljük azért az ifjú tanár urat, ha e szent cél felé vezetni lelkesen kész a leendő papokat.

³ Egészen igaz, csak nem szabad e ponton soha elfeledni, hogy a ma élő prot. papság idősbjei általában a nem szabadelvű theol. akadémiákról kerültek az életbe; a fiatalabbak többsége sem Sárospatakon tanult, hanem Debrecenben és Pápán is!! Szerk.

Megjelölt eszközeire fordítjuk további teljes figyelmünket.

Az eszközök tiszta, világos, szabatos meghatározása minden cél elérésére nézve legelső. Százszor inkább valóságos céloknál.

Sajnálatlaltal kénytelenek vagyunk kinyilvánítani itt mindjárt, hogy midőn a lelkes-képzés egyik hatékony eszközéül a dogmák megismertetését jelzi, sem az eszközök magát, sem annak alkalmazását nem állítja oly világosan és megérthetően szem elé, a mint oly fontos pillanatban, mint egy tanári beköszönő, méltán elvárhatók, különösen oly feltételeken ellenőrzött katedránál.

A dogmák.

Mik ezek a dogmák?

Megvalljuk, hogy a dogma szónak rosszabb a híre, mint a valósága. De óhajtanánk szeme közé nézni, akár ijesztő, akár vonzó, — akár *égetni szokott*, akár jóra hevít.

Számoljunk le már egyszer valahára azon ósdi és veszedelmes felfogással, hogy a hittételek csak úgy érnek valamit, ha homályosak, vagy éppen értetlenek.

„Addig csüritek, hegyezitek,

Hasogatjátok, élesítitek.”

Míg örűtség vagy békó lesz belőle.” (Madách.)

A mit nem értünk — hagyjuk abba. Mert nincs nevetségesebb, mint a bálvány-faragás, — a mint a próféta kigúnyolja (Ézsaiás 42 10—20.) Tanuljunk Jézustól, „kinek tanításán álmélkodék a sokaság; mert tanítja vala őket nagy hatalommal és méltósággal és nem úgy, mint a farizeusok.” A hegyi beszéd a maga tenger mélységében oly tiszta és oly könnyen felfogható tanokat és hittételeket ad elő, melyek örökre mintái maradnak az igazság tiszta alakjának.

Különbben is a vallásos igazságok általános igazságok, melyek *mindenkire* tartoznak; lehető megértésök *mindenkinek* szükséges, mert az evangéliom szerint *mindenki* magának áll, vagy esik.

S ha a jó Isten s a mi jó Mesterünk szívünk gyökeréig oltotta a vallásos gyümölcsök tápláló nedveit, lehetetlen, hogy ne ruházott legyen fel oly képességgel, mely a vallásos igazságok megértésének, felfogásának, legszükségesebb kitejezési alakját megtalálhatja és meg is találja.

A dogmáknak, mint hittételeknek, vagy vallásos igazságoknak, említett tiszta, könnyen felfogható alakját nem találjuk itt meg. Ködbe burkolt, homályos, vagy éppen mintegy tűhegyen táncoló speculatiók.

Teljes tisztelettel viseltetünk azon számos idézetek — egyének és folyóiratok — iránt, melyeket felolvasó összehoz, de nyíltan ki merjük mondani, hogy jobb szerettük volna saját lelke és szíve megnyilatkozását látni egyszerűen, magyaros felfogással. Mert a sok idézet tanúságot tesz ugyan sok olvasásáról, de nem ebben nyilvánul a lélek ereje!

Mik tehát ezek a dogmák?

Nézetek . . . vélemények . . . törvények . . . kezdetben egyéni vélemények, azután közvélemények . . . egyéni véleményt fejeztek ki eleinte, de lassanként többek közös meggyőződésévé vált ez az egyéni vélemény . . . tehát: helytelen dolog a régmúlt idők által megállapított tételeket egyszerűen csak egyéni véleményeknek tartani . . . a dogmák a keresztyén vallás tartalmát kifejező tételek gyanánt (!) tekintendők s mint ilyenek nem egyszerű egyéni vélemények, hanem egyúttal köztudatot magukban foglaló tanok is.

Szóval csak annyi domborodik ki a sok idézetből, hogy a dogmák elvégre is egyéni vélemények, azután még sem egyéni vélemények, végre a dogma a maga

conceptiójában s kiépülésében (!) az evangéliom alapján álló görög szellemnek a munkája.

Nem időzöm a például felhozott két dogmánál, — a Jézus Isten-embersége és a kijelentés dogmájánál, az ezek mellett felhozott sokrendbeli homályos idézeteknél, hiszen csak nem kétezer éve rágódik ezeken a theologiai bölcseség, üres szóharcot támasztván inkább, mint hitben való épülést. S bizony nem merném aláírni azon állítást, hogy ha a keresztyén vallásnak nem lesznek dogmái, ész nélküli vallássá válik; mert ha a gyümölcséről ítéljük meg a fát — a mint Jézus útastított — nem sok eszt fedezünk fel azon égre kiáltó nyomorúságokban, melyek, mint veszett gyümölcsök, tanuskodnak a fa minősége mellett.

A dogmák — szerény ítéletünk szerint — határdombok, mesgyék, vagy kőkerítések és sokszor csupán felekezeti jelszavak, mélyebb tartalom nélkül, azon különbséggel, hogy míg a természetben a határdombok, mesgyék, kerítések annak jelzésére szolgálnak: eddig jer és ne tovább, — ellenkezőleg a dogma-mesgyék közé az egész világot szeretné beszorítani a vallási speculatio ezzel a hamisan értelmezett jelszóval: *compelle intrare*.

Felolvasó is oda lyukad ki, hogy ezek a dogmák végre is *jellepekké* lesznek s vékony valóságuk ennyiből áll: *történelmi multtal dicsekednek (!), írás-elvi alapon létesültek, egyes keresztyén felekezeteknek megkülönböztető jelül szolgálnak (!).*

A történelmi mult kelleténél többet, vagy kevesebbet fejez ki. Sok dolog történt a multban, mely a szentség és igazság fejedelmi ruhájában pompázott akkor s ma — nevetségés vagy kárhóztos.

Az írás-elvi alap egyéni vélemény — kevés, vagy sok egyéntől; mert az írás-elvi szó, a maga homályossága mellett, tisztességes bő köpenyeg. Az inkvizíció is írás-elvi alapon született, az ördög nagy gyönyörűségére.

Egyes ker. felekezetek megkülönböztető jele, ez semmit sem mond *tárgyilag*, mert csak azt teszi, hogy Pétert Péternek hívják, Jánost meg Jánosnak, hogy így különböző névvel a tárgy különféleségét jelezzék.

S így végre is, bármint óhajtanánk tiszta, tárgyi fogalmat szerezni a dogmáról, szavakat nyerünk hús és vér helyett s bármennyire szeretnők tiszteletben tartani, nem tudjuk, *miről* van szó?

Mindegy.

A vallásos érzés ébrentartására, mintegy a szív Vesztalángjának táplálására, szükséges a dogma. E nélkül esze se lesz, csontja se lesz a vallásnak.

„A dogmákat mi teszi szükségessé? kérdi a felolvasás, és felel: *nem más, mint az egyház létszerű és látható oldala, melynek a biblia eszményi, láthatatlan oldalát képezi s ezt a láthatatlant az ember láthatóvá akarja tenni, tételeket, dogmákat állít fel, hogy az egyháznak hit-életi folyamata előttünk nyilvánvaló, szemmel észrevehető legyen.*”

Szererjük hinni, hogy ez idézetet valamely német theologus művéből vette Tüdős tanár úr. Egy kitűnő példa a titokzatos, tudakos meghatározás formájára s *elő tilalomfa* a józan gondolkodás utjáról lecsapó *átal-úton*.

Szeretném megkérdezni: *mi az egyház létszerű és látható oldala?* Mert a másik láthatatlan oldala a Biblia, mely Biblia csak a dogmák bűvész-erejénél fogva lesz látható. Sőt az egyház hit-életi folyamata is csak a dogmák világánál lesz szemmel észrevehető.

Az én magyar eszem, vallásos szívem, fülig elpirul szégyenében s roppant zavarba jutott, igaz értelmét keresvén ama mondásoknak.

Azt értem, hogy *egyház* gyűjtő-név alatt sok embert ezeket, milliókat értünk együtt, egy célra szövetkezve:

egyező eszközökkel munkálva. Ezeknek az embereknek oldaluk van: igaz, de akármelyik oldalát gondolom, mindenik látható az én szememmel s nem kell ahhoz semmi dogma. Azt is tudom, hogy a Biblia egy könyv, mely könyvben vallásos dolgok vannak megírva, vagy kinyomtatva. De azt sohase tudtam, hogy ez a szent könyv az én láthatatlan oldalom, mely azonban láthatóvá is lehet, ha a dogma úgy parancsolja. Sőt ez a dogma, mint valamely szellemi Röntgen-sugár, a bennem levő *hit-életi folyamatot* is lefényképezi.

Legkisebb tiszteletlenség sincs bennem a dolgok ilyen előadásánál, sem a felolvasó személye, sem az általa előadott igen fontos tárgy iránt. De szükséges volna, hogy magyar theológusaink, ha meddő vitatkozásokkal nem óhajtják saját és növendékeik idejét, tehetségeit lekötni, törekedjenek az egyszerűsége, könnyen megérthetősége, melyek nélkül bármily éles értelmiszabályával csak levegőt vagdalunk.

Nem az teszi szükségessé a dogmákat, ha egyáltalán szükség van rájuk, hogy az egyház láthatatlan oldala ily úton láthatóvá legyen, hanem sokkal inkább, hogy az értelmi képességére elbizakodott embert szerénységre és alázatra intsék. A teljes igazság istenét, az ember a legtehetségesebb is, csak tükör által lát, csak tapogatózik, s csak keresi az igazságot s midőn csalhatatlan tétéleket, dogmákat állít fel, isten trónjára ül, a melybe pedig teljességgel nem illik be — vékony dongája miatt.

S hogyan válnak a dogmák a theol. ifjuság hitének erőseivé? Erről így szól a felolvasás: „a pozitív tételek ismerete az, melyet meg kell követelni azoktól, kik igehirdetőknek lesznek. Ezzel össze *kell* kötnünk az emberi tudományos vizsgálódás eredményeit, hogy a hit és tudás ölelkezzenek azokban, kik a gyülekezetek élén főgnak állani.”

Tehát ha megismerik a pozitív tétéleket, megszűnik bennök a hit, kiegyenlítődik a boldogtalan meghasonlás s a melyeket híveiknek hirdetnek, önmaguk is hinni fogják.

Ugy tudjuk, hogy a pozitív tételek ezelőtt is tanítottak Sárospatakon s a leendő igehirdetőktől, azok ismerete, megköveteltetett. E nélkül lelkész-képzést eddigelé nem ismerünk.

Miért nem született meg tehát általuk a hit? . . .

Azt is tudjuk, hogy az emberi tudományos vizsgálódás eredményei szintén tanítottak Sárospatakon. S így mi hiányzott, — ha hiányzott — hogy hit és tudás ölelkezzenek a leendő papok lelkében.*

Ezen komoly kérdésekre, sajnálattal valljuk meg, nem kapunk feleletet a felolvasásból.

Pedig szerintünk, ez a punctum saliens!

S itt következik igen szerény nézetünk, némi komoly gondolkodás és tapasztalat eredménye, a fenforgó ügyben.

A dogmák ismerete, még ha százszor mélyebb és alaposabb is, nem szül vallásos érzést és távolról sem fegyverez fel a hitnek paizsával.

Az emberi tudományos vizsgálódás eredményei sem támasztanak tiszta képet a dolgok és egybefüggések állapotáról.

A kezdet kezdetén, melyről írva olvassuk: „a hívők sokaságának szíve-lelke, egy vala . . . közöttük szűkös-ködő nem találtaték” — még nem tanítottak semmi dogmatikát s a tudományos vizsgálódás is vajmi gyors lábon állott közöttük. De éltöket, szeretetöket, kitérésöket, istenben helyezett gyermeki odaadó bizalmukat, bámulva irigyelte a görög és római bölcselkedés.

* A bírálat alá vett székfoglaló értekezés nemcsak a Sárospatakon, de a bárhol mutatkozó ellenvéleményeket érinti és rostálja. Szerk.

Távol legyen tőlünk, hogy el ne ismernők végtelen becsét az ismereteknek s ebből folyólag szükséges voltát is. Azonban az emberi élet *igaz teljessége* nem ezen a fundamentom épül fel.

Egy egységes s általunk nagyrabecsült mozgalom indult meg csak mostanában, vallásos téren, evangéliumi egyházunkban.

Dogmás egyház helyett bibliás egyház van keletkezésben. Dogmás civakodás helyett, krisztusi munkásság és segítő irgalom.

Ez az irány Jézust állítja a vallásos élet központjába; és pedig nem a dogmás speculatio istenét, vagy isten-emberét, a homousiont, vagy homojusiont, hanem: „a ki szerte járt, jót tevén” A ki vér és hus vala, mint mi mindannyian, alá vetve emberi bajoknak, szükségleteknek; küzdve éhséggel, szomjúsággal, testi kinokkal és a kísértő csábításaival is s mindenütt győzve ama Lélek által, mely meggyőzi a világot.

Ez az örökké tündöklő minta, ki a maga fenségében, kézzelfogható reális emberi életet élt, megjárván az élet útját, annak legalsó lépcsőjétől: az istálló jászolából kiindulva, minden poklokon keresztül, a mennyei Atya jobbjaig.

A keresztyén papoknak egyedüli igaz feladatuk híveiket eme Krisztushoz vezetni, hogy eme Krisztusnak élete legyen az emberi összes tevékenység mozgatója, irányítója, célhoz vezetője. Mert a földmives, az iparos, a kereskedő, a hivatalnok, a pap, a politikus, a katona, az együgyű, a tudós — mind: emberek, hús és vér, ugyanazon anyag, ugyanazon gépezet és — ugyanazon emberi célra. Először a testi, azután a lelki ember, a mint az apostol mondja. Jön, megy, munkál, igaz úton, vagy hamis úton, fárad, vagy lesbe áll — mind élni, örülni akar.

Jézus élete tanít igazán minden embert tiszta, örömszerző eszközökre.

Ő tanít és cselekszik.

Tanítása, cselekedete, — mind minta, élő minta.

És a Jézust nem dogmákból, hanem a Bibliából lehet és kell megismerni és megismertetni.

A dogmatikai speculatio úgy tesz Jézussal, mint a botanikus a virággal: ízekre szedi, de meg is öli.

S hova lesz a virág színe, illata, mosolygó élete, harmatos boldogsága, ha a botanikus kémiai atomokra osztja fel!

Hova lesz az a friss, vonzó, felemelő, a keresztyélsében, az alázatban, az arcülvetésben is oly való életet élő Jézus, ha csupán a dogma ostyájából változik hús és vérré!

A gondolkodó embernek, a gondolkodó papoknak élet kell és nem speculatio.

A dogmák börtönéből lelkünk kifelé vágyik, az evangéliom szép kies mezejére.

A középkor testileg, szellemileg zárkózottságot szeretett. Váratok épített, szűk udvarokkal, magas falakkal, mely börtönökkel — kőhalmazokat, fák, virágok nélkül. Testét páncélba szorítá, akadályozva mozgást, szabad vérkeringést.

A szellem szűkudvarú, magas kerítésű, mely börtönű várai: a dogmák.

Ma már szabad tért szeretünk, testünknek, lelkünknek egyaránt. Szív és elme a végtelenség tiszta fénytengerét óhajtja. . .

„Oh isten szép szabad világa,
Igazsággal, fényvel megáldva,
Kútfejeid mily kiesek!”

énekli szívünk Tompával.

A papokat, mint a hajdankor *vates-eit* a dolgok életének titkaiba kell bevezetni.

Adjuk vissza igaz értelmét a vallásnak, a Jézus vallásának. Mondjuk ki, hogy vallásra, vallásos gyakorlatra, embernek és nem az Istennek van szüksége. Ebben különbözik az igaz keresztyénség minden többi vallásoktól, melyekben az ember ehgésztlő áldozatokat nyújt istennek, hogy kegyét leimádkozza, vagy megvegye.

A vallás egyetűli célja, az ember szellemi, erkölcs-nevelése.

A vallás: gyakorlati élet és nem elmélet.

A dogmák csupán a kultusz ékesítésének eszközei.

„Abban gyakorold magad, hogy kegyes légy” — int Pál apostol.

S a gyakorlati keresztyénség megtestesülése: Jézus.

Az ő szép tanítása: szép élet. Beszédei való tényekké elevenednek.

Ezt az evangyéliumi elvet kellene keresztülvinnünk egész nevelési rendszerünkön, különösen pedig a lelkész-képzésnél.

A *nevelők* élete, titkolt és nyílt tényeik: ezek a *vallás esze és csontja*, és nem a dogmák.

„Hagyd az oltár melletti ajándékokat, térj vissza és békülj meg előbb atyádfiával” — ezt nemcsak tanítja, hanem meg is cselekszi Jézus.

„Én azért jöttem, hogy felkeressem és megtartsam, a mi veszni indult” — ez a program is életté változott.

„A ki köztetek első akar lenni, legyen mindyájának szolgája, mert a pogányok szolgáltatták ki magukat, de ti köztetek nem úgy kell lenni” és mindennapi kenyérként tartja a szolgálatot.

„Tanuljátok meg éntőlem, hogy én szegény és alázatos szívű vagyok” s az volt az ég magaslataig.

S a szeretet? . . bizony nem volt szájában zengő érc és pengő cimhalom!

És a többi . . . és a többi . . .

Ezeket pedig *nem* tudni, *hanem* cselekedni szükséges. Ezek nem csak az életnek *beszédei*, hanem az életnek *cselekedetei*.

S ezeket *lát*ni kell a leendő papoknak, nem dogmákban, hanem életben. Mert példa után alakul a jellem.

Az ember mintákat keres, minták után idomul. A jónak, szépnek, igaznak, ha tényekké formálódnak, ellenállhatlan erejük van, különösen az ifjúság romlatlan lelkére.

Ne vádoljuk az ifjúságot, ha már az iskola falai közt hivatalokra les összeasszott lelke. Nem ő az oka, ha mindenütt, a merre jár, a merre kél, fent és alant, még a legszentebb eszméket is sívár árubódék cégtáblájául szemléli — nyereséges üzleti célra. Ha mindenki azt kiáltja: csak a gyomor! . . . csak a nagy fizetés! . . . a nagy eklézsia! . . . a Baal az igaz isten! . . . elvégre miért nem hinné el, hogy csak a buza ér valamit és nem a buzavirág?!

Mindezekből pedig az jön ki, hogy a mi szerény ítéletünk szerint a lelkész-képzésnél végtelen sokat ér ugyan a tudomány; a dogmákat sem árt megismerni, de — az életen kellene valamicskét változtatni.

Egy iskola, lenne in capite et membris, minta-élet, vagy élet-minta. Hadd látna a *nővendék*, hogy a tudomány nem csupán betű, sok betű, gyilkos betű, hanem lélek és élet.

Akkor aztán inkább lesznek papok, kik nem szégyellik a Krisztus evangyéliumát, hanem átérzik annak isteni erejét, s belőlök kiáramlik hiveikre, midőn egymást hittel átkarolva, felemelő, boldogító érzélemmel zengik Szabolcskával:

„Nem ez a világ volt
Soha a világom.
Nem a buzán kaptam,
A buzavirágon!

Megmaradok én a
Szívem emberének.
Rajongó hívője
Távoli céloknak!
Messze csillagoknak!

S hadd szálljanak el bár
A napok az évek.
Hiszem én istent, hogy
Nem hiában élek!
Jön egy szebb világ még
Erre a világra . . .
En annak lehetek
Egy előre vetett
Veszendő sugára! * *

Andrásy Kálmán.

IRODALOM.

* „A Magyar Írók Élete és Munkái” című füzetes vállalatból megjelent az V. kötet 2. füzeté, az egész vállalat 39. füzeté. Folytatólagosan közli az „I” kezdő betűs írók életét s munkáit s végzi a „J” kezdő betűsöket, a melyeknek csak egy része fért be az 5 éves füzetbe. Olyan írók, mint Institoris Mihály az 1776 iki kiadásu biblia sajtó alá rendezője, Ipolyi Arnold, Irányi Dániel, Irinyi József, Isaák Dezső, Ivánka Imre és Sámuel és a Jakabok közelebb is érdeklik lapunk t. olvasóit. Ivánka Sámuelről elfeledte az életrajzíró feljegyezni, hogy a „Sárospataki Lapok”-nak mind haláláig hűséges dolgozó társa volt! Ára egy füzetnek 50 kr. Kapható Hornyánszky Viktornál Budapesten.

* D. Abraham Kuenen, weil. Professor zu Leiden, *Gesammelte Abhandlungen zur biblischen Wissenschaft*, aus dem Holländischen übersetzt von K. Budde. Freiburg, 1894. J. Mohr, 12 Mk. — Ide s tova öt éve, hogy Hollandia tudós tanára, kitűnő biblia-magyarázója, Kuenen Ábrahám — a biblia-kritika nagy kárára — meghalt. Sajnos, még egyik művét se üdvözölhetjük s élvezhetjük magyar nyelven, pedig művei az újabb kor tudományos theológiai irodalmában a legelső helyek egyikét foglalják el. A német theologusok azt tartják, hogy csupán azért érdemes hullandul megtanulni, hogy Kuenen műveit olvassuk; de azok számára, kik ezt nem tehetik, egymás után fordítják le műveit németre, pedig a németek gazdag, szinte beláthatatlan bibliai irodalommal rendelkeznek. Mi szintén csak német fordításokból ismerjük Kuenen műveit; e fordítások közül a jelen mű, mely kisebb biblia-kritikai értekezéseket foglal magában, a harmadik (az előbbieket: „Historisch Kritische Einleitung in die Bücher des A. T.” és Volksreligion und Weltreligion“); de főbb művei közül még több németre sincs lefordítva; összes művei egy egész kis könyvtárt tesznek ki. Kuenen az ó-szövetségi kritika systematikusa. A theol. tudomány ez ágát ő szabadította meg véglegesen a nézetek és vélemények önkényes váltakozásától és tarka változatosságától. Éles logikával, megdönthetetlen következetességgel építette fel az ó-szövetségi kritikát a Reuss-Graf-féle elmélet szellemében, s az ő modern felfogásának hívei évről-évre szaporodnak. A minden önkénytől

* Miként a Dr. Tüdös István collegánk székfoglalójának közrebocsátásával, úgy ezzel a bírálatos elmélkedéssel is a vélemények szabad nyilvánulásának és formálódásának óhajtottunk útát nyitni.

Szerk.

ment józan megfontolás, a szigorú utánjárás, előadásának oly komoly jelleget ad, a mely még ellenfeleit is tiszteletre kényszeríti. Semmi phantastikus, semmi bizonytalan ingadozás nem szerepel nála, sehol egy tag se hiányzik a bizonyításnál; az egész anyag felett teljes biztossággal uralkodik. Ezenfelül minden sorából ritka személyes szeretetreméltóság szól, mely a legnagyobb méltánnyal van ellenfele iránt. — Budde strassburgi theol. tanár úgy intézte a lefordítandó értekezések kiválasztását, hogy általuk lehető teljes képet nyújtson Kuenen sokoldalú tudományos munkásságáról; több olyan értekezést is fölvevett, melyek eddig csak kis körben a Tud. Akadémia előtt voltak ismeretesebbek. A gyűjteményben 14 értekezést találunk, ezek a következők: kritikai módszer, a Sanhedrin összetétele az ó-szövetségi mazoréta-szöveg törzsfája, a nagy zsinagóga emberei, Hugo Grotius, mint az ó-szövetség magyarázója, az ég melechetje, a zsidó történelem persa korszakának chronológiája, adalékok a hexateuch-kritikához (Gen. 34. és Exod. 16.), hexateuch-kritika és a zsidó vallástörténelem, a hexateuch-kritika phasisai, három út és egy cél, a jahvepapság története, a pápi törvény kora és verisimilia, — ez utóbbi az új-szövetségi kritika körébe tartozik. Mindenik értekezés valóságos remeke a tudományos munkának; különösen az első (kritikai módszer) elolvasását egy theologusnak se kellene elmulasztania. Ebben oly meggyőzőleg s tömören kimutatja Kuenen a biblia-kritika jogát, annak szükségességét és áldásos hatását, szabályainak s kötelességeinek alapos megvilágítása mellett, hogy az újabb theol. irodalomban alig tudnánk pártját lelteni ennek. Az efféle művek lefordításával nagyobb hasznot tenne az Irodalmi Társaság a hazai theol. irodalomnak, mint holmi sekélyes erkölcstani felolvasásokkal!

* **A nyári szünidő alatt dr. Bartók György** szásvárosi ref. pap és vallástanár tollából két vallástani kézikönyv hagyta el a sajtót „*Bibliai elbeszélések*” címen. I. rész: „*Ó-szövetségi elbeszélések*” II. rész: „*Új-szövetségi elbeszélések*.” A ki foglalkozott az elemi iskolában, vagy a népiskolában a vallástanítással, az igen jól tudja, hogy mily nehéz különösen az ó-szövetségi történetek közül kiválasztani azokat, melyekben a gyermek „Istennek soha meg nem szakadó vezetését és működését szemlélheti; melyekben egy jól nevelt gyermek előtte teljesen ismeretlen bűnöket meg ne ismerhessen. Bartók e nehézséggel szerencsésen küzd meg; finom paedagogiai tapintattal választja ki és beszéli el a történetek közül azokat, melyek a kedély-élet fejlesztésére hatnak, s kerüli azokat, melyek a testvérgyilkosság, részegség, stb. bűnét ismertetnék meg. A Bartók kézikönyvét olvasva, bizonyára az a mivelt, vallásos orvos is, — ki, midőn kis fiának a Kain testvérgyilkolását, a Nőé részegségét tanították, megütközve mondá: „az már mégis különös, hogy kis fiamat az ismertesse meg ezekkel a bűnökkel. kinek feladata szívé, lelkét minden növendékének tisztán tartani — nem tenné ma ezt a nyilatkozatot. A Biblia-elbeszéléseknek ez az egyik kiváló előnye. Nyelvezete tiszta, világos, a gyermek által könnyen érthető. A bibliai zamatot is igen szerencsésen őrizte meg a jellemzőbb bibliai mondások szó szerinti idézésével. Hallottam kifogást emelni a mai irodalmi, választékosabb kifejezései ellen, mint: „korban mindketten előrehaladtak és gyermektelenek voltak” (Ker. Janos szül.), mely különösen a fontos, kevesebb ismerettel bíró gyermekek előtt magyarázásra szorúl; a sok név ellen, melyekkel egyes mondatok terhelve vannak, mint pl. *Ábrahám elhivatása* elbeszélésében. Azonban ezek a hibák sokkal kisebbek, semhogy a könyvek jó oldalait ellensúlyozni tudnák. S ha tekintetbe vesszük azt, hogy Bartók nem csupán elemi

és népiskolai tankönyvet akart írni, hanem egyúttal olyan olvasókönyvet is, mely az iskolából kikerült ifjaknak is hasznos olvasmányokat nyújtson: ama kifogások teljesen elenyésznek. A „*Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*”, valamint a „*Protestáns Szemle*” is helyteleníti a „*Bibliai elbeszélések*” címet. Igaz, hogy eddig: *bibliai*, vagy éppen *bibliai szent történeteknek* nevezték az ilyen vallástani kézikönyveket, de a Bartók elnevezése egészen helyes, mert ő a bibliai történeteket *elbeszéli* vagyis a történetet *elbeszélés* alakjába önti.

iz.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tornai egyházmegyének ismét új esperese van.** Id. *Kapossy Györgyön*, a kit Sárospatakon, okt. 4-dikén avattak be esperesi hivatalába, a szeretett veje által üresen hagyott székbe, már Sárospatakon végzetes betegség jelei mutatkoztak. Emlékezete, egész szellemi világa ködbe borult s e miatt — kevéssel eltávozását után — lemondott alig megkezdett esperesi hivataláról. Az egyházmegye méltó megilletődéssel vette jegyzőkönyvébe ez újabb szerencsétlenséget s az esperesi hivatal betöltését elrendelte. A beadott szavazatokat nov. hó 28-án bontotta fel az erre kinevezett bizottság s 16 szavazatból 13 *Ragályi Géza*, szádellői lelkész, egyházmegyei főjegyzőt emelte az esperesi székbe. Az elválasztott teljes férfi korában hivatott el az egyházmegye vezetésére s a mint meg birt küzdeni az élet ezer bajával idáig, úgy bizonyára közeliismeréssel fogja megülni a legkisebb, de lankadatlanul előretörő egyházmegye esperesi székét is. Isten segítse, Isten áldja az új munkakörben hosszú időre.

— **Nyilvános köszönet.** Nagy örömmel mond köszönetet a h.-szurdoki ev. ref. egyház közönsége és presbitériuma *Lengyel Erzsébet* asszonynak a kassai ev. ref. egyházi algonok tisztelet nevének, (de a ki évekkal ezelőtt egyház községünk tagja volt, első férje néhai *Paplavitz József* úr mellett) azon diszes, cararrai márványból készült „*úr asztaláért*”, melyet ajándékozni kegyes volt, saját költségén felállíttatott, s melyet a mult hó 15-én lelki örömmel vettünk használatba. A diszes márvány „*úr asztala*” értéke 125 frt Ezen szerencsésen választott kedves adományért, midőn hálás köszönetünket nyilvánítjuk, egyházunk s presbitériumunk nevében, maradunk mély tisztelettel H.-Szurdok 1896. nov. 22. Szabó Kálmán ev. ref. lelkész, Muszi János gondnok.

— **A debreczeni Svetics-intézet.** Annak idejében jelentettük volt olvasóinknak, hogy fenti címmel katólikus leányiskola nyílt meg Debreczenben, s hogy abba 26 protestáns leánykát is beadtak szülőik. Mint értesülünk, a presbitérium mindent elkövet arra nézve, hogy az érdekes sororok lélekavadászó munkáját megakadályozzák. Debreczen új papja, maga *Mitrovics* ajánlkozott a zárdában a vallástanításra. *Wolotka* püspök azonban, az országos törvényeket kijátszó vakmerőséggel, szegült ellene annak, hogy a ref. katekhéta intézetébe a lábát betehesse és ez által őt céljaiban, legalább részben megakadályozza. De Mitrovics erélyén végre is megtört a politikus püspök erőszakossága s ismert diplomata simaságával ő maga vitte vizitbe a főnöknőhöz s a fejedelemasszony aztán a püspökkel együtt vezette be új növendékei közé. Már eddig is nyomára jött a kísértéseknek, melyek az ártatlan gyermeki szíveket vették célba, nem is említve a „*Dicsértessék...*” féle köszönéseket. De úgy hisszük, jó kertész kezébe kerültek az *Úr kertjének gyöngö virágai*. Csak előre!

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi közgyűlés** az új főgondnok beiktatása s a Vályi János emlékének szentelt ünnepély megtartása után, a következő fontosabb ügyekben intézkedett. A gyűlés második napján a debreczeni főiskolának 4 új tanára tette le az esküt. Ugyanezen a napon olvasták fel a cseh és morva hittestvérek üdvözlő levelét, melyet az egyházkerület igen szívesen vett s megbíza az elnökséget, hogy testvéri érületéről köszönetének kifejezése mellett, biztosítsa a cseh és morva hitrokonokat. Az egyházkerület költségvetésének elfogadása s az országos közalapi segélykérvények elintézése után tudomásul vette a kerület, hogy újabban ismét 59 ev. ref. tanító fizetése egészítettett ki az 1893. XXVII. t. cz. alapján 400 frtra. Ezen a címen a tiszántúli egyházkerület részére már mintegy 20,000 frtot tett folyóvá a közoktatási kormány. A harmadik napon Dégenfeld gróf főgondnok az egyházkerületi közgyűlés nevében meleg szavakkal üdvözölte elnöktársát, *Kiss Áron* püspököt 81-ik évének betöltése alkalmából. A kollégiumi pénztár kezelésére vonatkozó szabálytervezetet kevés módosítással elfogadta a közgyűlés, kimondván egyidejűleg, hogy a pénztárnok köteles a könyvvezetésben való jártasságát bizonyítványon igazolni. A kollégiumi és egyházkerületi ügyészi állásra *Márk Endre* választott meg. A közigazgatási pénztárból, az 1897 évtől kezdve, a püspöki hivatal részére 1000 frt utalványoztatott, az egyházpolitikai törvények életbeléptetése folytán, a házassági felmentvények díjának elmaradásából származott jövedelemcsökkenés kárpótlásául. A temesvári egyház részére 200 frt segély engedélyeztetett. A főiskolai gazdasági tanács felhivatott, hogy kísérelje meg a 4%-ot hozó pénzintézeti betéteket esetleg jobb hitelű vidéki pénzintézeteknél nagyobb kamatlábra elhelyezni. A főiskola anyagi és szellemi ügyeinek megvizsgálására kiküldött bizottság felkérte, hogy a gazdasági tanácssal egyetértőleg mutassa ki azokat az alapítványokat, melyek a tervezett filozófiai fakultás esetleg egyetem felállítására nem fordíthatók. Élénk vitát keltett a középiskolai felügyelő nyugdíjügye, melyet a megbízott küldöttség a tanári kar nyugdíjintézetének igénybevételével ohajtott volna rendezni, a mit a tanárok az alapszabályok értelmében kivihetetlennek tartottak. A tanári kar bizott meg, hogy a felügyelő nyugdíjának biztosítására készítsen javaslatot. Elfogadta a közgyűlés a heves-nagykunsági egyházmegyének azt az indítványát, hogy a püspöki hivatal figyelemztesse az állam közigazgatási és közoktatási közegeit, hogy egyházi és iskolai ügyekben a felettes hatóság útján küldjék megkereséseiket ev. ref. iskolaszékeinkhez. A kerületi középiskolai felügyelő jelentésére a közgyűlés legnagyobb részben a tanügyi bizottság javaslata szerint határozott. A tanári fizetések korszerű rendezésére vonatkozó javaslat elkészítése a szellemi és anyagi ügyek átvizsgálására kiküldött bizottságra s a gazdasági tanácsra bízott.

— **Oroszországban** a népnevelés, dacára az újabb időben tett erőfeszítéseknek, még mindig gyöngye lábón áll. Oly ideális vidék, a hol 100 lakosra több mint 6 népiskolai növendék esik: csak kettő van: Finnország és Liwland; 5—6 növendék esik 4 tartományban, 4—5 két tartományban, a többi kormányzóságokban 3—4, az Uralvidéken meg csak 1 növendék esik 100 lakosra. Ezzel szemben *Németországban* a népiskolai növendékek összes száma körülbelül 8 millió, vagyis 100 lakosra átlag 16 népiskolás esik, de több tartomány az átlagot jóval felülmúlja. *Galicia* már közelebb áll e tekintetben Oroszországhoz, mint Németországhoz; ott több mint 6 millió lakos közül 4 millió nem tud írni-olvasni. 3000

községben nincs iskola, 2000-ben tanítóhiány miatt egyes osztályok be vannak zárva s 1000 tanítónak nincs oklevele. Az utóbbi évben 774,000 növendék maradt oktatás nélkül.

— **A magyarázatos biblia** kezd érdeklődés tárgya lenni, a mi magában is jó jelnek vehető, ha ugyan a jelek nem csalnának! Előbb a „Szabad Sajtó“, Péntek Ferencz budapesti lapja kísérte az Irod. Társaság választmányi határozatát csipős magyarázatokkal, kifejtven, hogy miért nem bizná a magyarázatos biblia készítését p. o. Szabó Aladár, miért nem Szóts Farkas, s végül miért nem Radácsi Györgyre. — Az első felszeg theologiai iránya miatt tartja hivatlannak a nagy s szerinte nem is első sorban szükséges munkára, a 2-ikat azért, mert megtagadta múltját s beszegődött a Szabó Aladár inasának (!); a 3-dikat pedig — ezt nem mondta meg, hogy miért. Most a „Prot. Közlöny“, az erdélyi testvérek hivatalos lapja kezd tartalmas vezércikket a magyarázatos bibliáról, úgy tüntetvén fel annak ügyét, mint a mi egyszerre 3 helyen indult meg és pedig Tiszán innen *hivatalosan* Radácsi György útján, Dunamelléken az Irod. Társaság ottani tagjai által és legalább az új szövetségre — Kolozsvárrt. Hogy itt kik által, azt sejtjük, de a még be nem fejezett cikk nem mondja meg. Megnyugtathatjuk mind a két lap-társunk szerkesztőjét: *Péntek Ferencet* p. o. a felől, hogy mi sohasem kívántunk és nem is fogunk kívánni egy olyan nagy dolgot, mint az egész biblia végig-magyarázása egy-magunk elvégezni, sőt ha e munkára egy arra hivatott társaság fog összeállani, mi a magunk tervéről készséggel le tudunk majd mondani, mert a mi prot. közönségünk teljességgel nincs abban a boldog helyzetben (s talán vágyai sem sarkalják!) hogy két magyarázatos bibliai művet is megmentsen a bukás szegényétől; noha azt erősen hisszük, hogy a kétféle mű irodalmunk gazdagodására s a biblia tisztább megértésére vezetne! Szász Gerő barátunkat pedig s illetőleg az ő cikkezőjének azt kell megnyugtatóul kifejeznünk, hogy mi nem készültünk *hivatalos* munkát előállítani; csak a hivatalos körök véleménye felől akartunk tájékozódni, mert — hiába — nálunk a nagyobbacska vállalkozásba belebocsátkozni — előleges tájékozódás nélkül — annyi, mint hiába vágosni a levegőt. Szomorú, hogy így van, de így van. Sok dolog még úgy sem sikerül, ha előleges számításokkal s fényes ígéretek mellett indulunk el vele, a nélkül pedig még kevésbbé. Egyébaránt az Irod. Társaság-féle biblia sem fog könnyen megszületni; hiszen a biblia-revizíóhoz is kevesen vagyunk!!

— **Egy konvertita pap haláláról** ír a „Religio“ nov. 25-diki száma. A neve *Jakab János*, a ki a vágselyei kerület esperesévé és tanfelügyelőjévé nőtte ki magát a *hajdani sárospataki diákból*. A bölcsészetet — mondja a „Religio“ — Sárospatakon végezte, ugyanott hallgatta a teológiát a ref. kollégiumban. 1858-ban konvertált s mint ilyen Esztergomban kis pap lett, 1861-ben pappá szenteltetett s több helyen működött míg végre Zsigardon október 28-dikán szélütés érte, a melyből nem épült ki többé. Mint derék botanikust is dicséri névezett lap. Utána néztünk tabelláinkban a konvertita theologusnak s *Jakab Jánost*, a ki az 1850-es években itt tanult volna, és pedig mint *kocsordi* születésű — ilyet nem találtunk. Tanult itt ez időben *Jakab Lajos*, a ki 1855/6-ban még mint II. éves theol. szerepel. János is van itt bejegyezve, de ez aligha ment fel a teologiaig.

— **A királyi megnyitóban** meg vannak bízva a prot. lelkészek is. A katolikusoknak autonómiát és kongruat, nekünk fizetés-rendezést ígér a Bánffy-kormány.

Lehetetlen, hogy a kérdés most már a napi rendről lekerüljön s legalább — Uram, bocsásd! — a 600 frtos minimum meg lesz. A nőtlen r. kath. papnak is lesz legalább annyi s ehez az egész r. kath. egyház megkapja az autonómiát ezen az alapon — főként, ha a néppárt addig megerősödik — biztosítja majd magának a r. kath. egyház a mai napság kezében lévő papi javakat. És akkor aztán majd nem lesz uralkodó vallás Magyarországon!!
Míg *egyenjóság* nincs a felekezetek között — és pedig teljes; — addig igazság sincs s addig a néppárt növekedése mindenkor biztosítva van a — temérdek millió révén. Hány művelt protestáns nem akarta azt elhinni, hogy a néppárt szaporodni fog, — és ime!

Figyelmeztetés. Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjakat úgy a folyó évről, mint különösen a múlt évekről, írásba foglalt ígéreteik dacára, még maig sem fizették ki, tisztelettel arra kérjük, hogy hátrálékos tartozásaikat szíveskedjenek lehetőleg postafordultával kiegyenlíteni, mert őszintén szólva, a tömeges hátrálékok miatt ez idő szerint oda jutottunk, hogy a lap nyomási és expedíálási költségeit is alig vagyunk képesek fedezni. Pedig lapunk a legszigorúbb költségvetés mellett is csak abban a biztos reményben indulhatott meg ez éven, hogy a *fent említett ígéretek folytán* az összes tartozások rövid időn be fognak folyni! Ismételten tisztelettel kéri azért a mielőbbi szíves kiegyenlítést

A kiadóhivatal.

SZERKESZTOI ÜZENETEK.

— Dr. H. J. Az esztendőből — sajnos — már kevés van hátra s az előjegyzett tárca-cikkek száma bőszes. A levél sorsán gondolkodom s megállapodásomat levélben fogom tudatni. Hát bizony klikkek voltak, vannak és lesznek is; de az is igaz, hogy a „Szemle” most igen neki adta magát a gyakorlati keresztyénkedésnek s így a mélységes philosopholás nem illik belé. — R. K. K-a. A jelzett művet nem kaptuk, így nem is irhattunk róla. Szívesen várjuk. A „Pesti Napló” színét nehezen határozhatja meg, a ki folytonos figyelemmel nem kíséri, mert gyorsan változik. Az s-ből szívesen csinálunk r-t, de már a többi hiány nem a mi dolgunk. A „Debr. Prot. Lap” híre igaz, de az Irod. Kör még nem látta elérkezettnek az evangéliom hirdetésének idejét, csak azért hallgattunk. — Sz. I. A költemények közül az „Adventben”, a „Karácsony-reggelen” és „A nagy pillanatkor” címűeket kinyomatjuk, a „Karácsony előtt” jó lesz valamelyik népies vállalatba. Köszönet értök s törhetetlen munkakedvéhez gratulálunk. — V. J. K-a. Lekötelező figyelmét igen köszönjük. — Z. J. Hát bizony az a hir igaz. Nem lehet százfélt győzni egy erővel, s a bevégezetlen számadásokkal is tisztába szeretnék jönni, míg napom le nem alkonyul. Sok szép munka vár rám, csak az isteni kegyelem velem maradjon. A főmunkatárs nem vállalkozik — P. M. Ez már a negyedik lenne e tárgyban. Most a másként gondolkozóknak kellene szólaniok; mert azok érvei nincsenek ám kimerítve. — Cs. D. Péntek estig sem jött, tehát már csak a következő számba juthat be. — C. I. A választ nem kaptam meg, pedig valamilyen formájában olvasni szeretném. — A. K. Kényes dolog, de az érdekelt fél is egyetért velünk abban, hogy az „altera pars”-nak is joga van a kritikára. — H. K. K. Nem múlik el az év, míg kötelességünket el nem végezzük. A szemem most nem akadályoz a jóban. Ezer köszönet szíves figyelmeért.

HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes

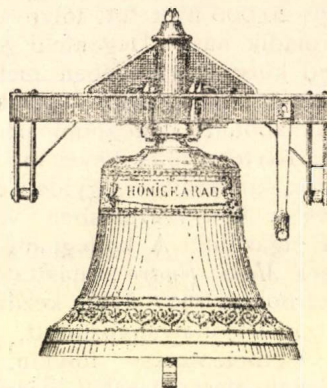
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 kg. acélbronz-harang hangja

egy más — 280 kg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lódíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vasból készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserezését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

9—10

Jelzálog-kölcsönöket

földbirtokra $3\frac{1}{2}\%$, házakra $4\frac{1}{2}\%$, más nemű ingatlanra 5% mellett

legmagasabb összegben

ajánlunk.

E kölcsönök konvertálásuknál bélyeg és illetékmentességet élveznek.

Erdőkihasználások, birtokparcellázások átvétele. Birtokok szövetkezeteknek hosszú lefizetési tartamra eladatnak.

„Magyar Lloyp”

közgazdasági vállalat

Budapest, Király-utca 70.

7—8 996.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS.

Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A sárospataki ev. ref. főiskola részére igénybe vegyük-e az állam segélyt?” *Buza János.* — „A lelkeszek tudományos tovább-képzése.” *Rácz Lajos.* — Adventben. „Ifj.” *Szilva István.* — „A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.” *Földváry László.* — „Toronyszentelés Kápolnán.” *Csik Dániel.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés”.

A sárospataki ev. ref. főiskola részére igénybe vegyük-e az állam segélyét?

Ez a nagyfontosságú kérdés foglalkoztatja a Sárospatakon tartott őszi egyházkerületi gyűlés óta a tiszán-inneni ev. ref. egyházkerületnek nemcsak vezérfőfőit, hanem bizonyára minden egyes tagját, a kit az alma materhez a hála és igazi szeretet érzelmei csatolnak. E kettős, tisztos érzés megnyilatkozását látom én a „Sárospataki Lapok” 44. 47. és 48. számaiban a Réz László, Illyés János és Szathmáry Józseftől megjelent cikkekben, melyek közül az első az államsegélyt főiskolánkra nézve határozottan károsnak gondolja s így azt elfogadhatónak nem is tartja, míg a másik kettő azt szükségesnek és hasznosnak véli s annak igénybevételét javasolja. Az első cikkben az aggodalomnak, a másik kettő a megnyugvásnak vagy inkább az önmegadásnak hangja vonul át s én, a körülményeket tekintve, mind a kettőt jogosnak tartom. A három felszólaló úgy áll előttem, mint egy szerető édes anyának három felnőtt, komoly gondolkodású gyermeke, a kik azon tanakodnak, hogy agg szülőjökön engedjenek-e egy veszélyessé is válható műtétet végrehajtani? Az egyik aggódik, hogy az operálás nem válik-e közös szeretetök tárgyára végzetessé s abban reménykedik, hogy az kellő gondozás mellett, minden orvosi segély nélkül is legyőzi a veszélyesnek látszó bajt. A másik kettő bátran bocsátja az édes anyát a hirneves műtő keze alá, mert hiszen tapasztalásból tudja, de meg másoktól is hallotta, hogy több fiatalabb egyénen szerencsésen, minden baj nélkül segített. Egyik is, másik is kíváncsian lesi az érdeklődők véleményét s izgatottan várja a kiterjedt család tekintélyes tagjainak határozatát.

Szeretett édes anyáról, a mi jó öreg sárospataki alma materünkről van szó. Azok között, a kik ismerik multját, mert hiszen jóságos gondozása mellett növekedtek fel — sokan bizonyos gyöngeséget vesznek rajta észre. Ugy tapasztalják, hogy a hozza siető unokákat már nem képes mind olyan melegen karjai közé ölelni, mint ezt csak nem sokkal ezelőtt is tévé. Napról napra fogy testi ereje! Rosz jelnek tartják azt is, hogy újabb időben a szolgálatába szegődöttek, a körülte fáradozók is többen elhagyták, mert talán természete lett mogorvább, vagy talán nem tudja, nem

akarja kellőleg méltányolni a munka értékét, a régi, jó hirnevét, nimbuszát semmi esetre sem emeli

A baj kezdetére is jól emlékeznek s okát is jól ismerik. Évekkel ezelőtt 1883-ban, egy hatalmas úr, a Magyar Állam, egy sok bajból gyógyító s általa „XXX. törvényeikk”-nek nevezett orvosságot talált fel, melyet akarva, nem akarva egyenlő mértékben adott be az uradalmában lakó fiatal és öreg édes anyáknak, azzal a biztatással, hogy ettől az erősek erősebbek, szebbek, munkabíróbbak lesznek, a gyengébb szervezetűek pedig — igaz, hogy elalélnak, — de meg semmi esetre sem halnak, mert az új szer gyilkoló hatását, az „államsegély” nevű műtétet, a melynek végrehajtása ugyan némi áldozatba kerül, meg lehet akadályozni. Az új szer készítésének híre lázas izgatottságra hozta az édes anyák életéért aggódó gyermekeket s némelyek mindent elkövettek, hogy elég erősekké tegyék őket az ismeretlen hatás baj nélküli elviselésére; mások pedig tüstént felajánlották a kívánt díjat a biztosnak hirdetett műtét gyors alkalmazásáért.

Az új csodaszer hatásamár elég ismeretes mindnyájunk előtt. Zsibbasztólag, bénítólag hatott az úgy agyent gébb, mint az erősebb szervezetűekre, csak hogy míg az erősebbek a népes család régi, híres házi-gyógyszerétől magokhoz jöttek, addig a gyengébb szervezetűeket valóban csak a nagyhirű műtét végrehajtásával lehetett aléltóságukból újra életre keltetni. Azonban az új szerek sajátos utóhatása észlelhető úgy a házilag gyógykezelt, mint a műtétet megmentett édes anyákon. Az utóbbiak régi, egyszerű természete teljesen megváltozott; elevenebbek, de egyszersmind fényűzőbbek, a divatnak hódolók s nagyravágyóbbak lettek, a midőn ezek miatt ismét bizonyos lankadtságot kezdtek magukon észrevenni, frissítő szerért, kisebb-nagyobb ajánlatokat téve, újra a hatalmas úrhoz fordultak. Az előbbieket többnyire megmaradtak régi, tisztos egyszerűségükben, de egykori erejüket csak időnként érezték visszajönni s igen gyakran nehéz zsibbadás támadt tagjaikban, melyeknek megszüntetésére már a megfogyott családi gyógyszer sem látszott elég biztos hatásúnak, s épen ezért szerető gyermekeik el-el tanakodnak azon, hogy ne vessék-e alá a már többekben sikeresnek látszó műtétnek?

Az utóbbi édes anyák közé tartozik a mi tisztos korú sárospataki alma materünk is. Reá is szembe-

tűnő hatást gyakorolt a Magyar állam által 1883-ban alkotott XXX. törvénycikk, melyről nemcsak a vallás- és közoktatási miniszter és tanácsosai hirdetik, de mi is készséggel elismerjük, hogy korszakot alkotó közoktatásunk történetében, mert hiszen „középiskoláinkat, melyek előbb cél, eszközök és működés tekintetében annyira divergáltak egymástól, egyesítette egy közös célban, melynél a magyar állam érdeke először nyer határozott törvényes biztosítékokat s mert még a nem magyar ajkú iskolákban is megköveteli a magyar nemzeti kultúra feltételeit, megkívánja a magyar nyelv alapos tanítását“. Ez rendezi az államnak az autonóm felekezeti középiskolák felett gyakorolható felügyeleti jogát is.

A törvénynek ezen intézkedései nem érintették mélyebben ev. ref. tanintézeteinket s ezek között különösebben a sárospataki főiskolát, mert hiszen ezek az azokban kifejezett kívánalmaknak nemcsak, hogy régen megfeleltek, hanem erősen is sürgették azoknak teljesítését. Ev. ref. tanintézeteink fentartóinál és kormányzóinál nagyobb aggodalmat csak azok a követelmények támasztottak, melyeket a törvény az épületek, felszerelések, a tanterv és tanerők tekintetében, sőt az egyes osztályokba felvehető tanulók számára vonatkozólag állapított meg. Aggodalmuknak meg is volt az alapos oka, mert hiszen érezték, hogy legtöbb középiskolánkat saját filléreinkkel nem leszünk képesek olyan helyzetbe hozni, hogy az állam által megszabott mértéket teljesen megüssék. Még az ősök buzgósa folytán kedvezőbb helyzetbe jutott nagyobb intézeteink jövőjére is aggodalommal gondoltak s ezt az aggodalmat éppen nem csökkentette a törvény 47. §-ának az a kijelentése, hogy az olyan középiskolát, melyet az illetők nem képesek saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani, a vallás- és közoktatási miniszter segélyezheti, illetőleg gondjai alá veheti. Nem csökkentette, mert hiszen a segélyezésért legfőltetebb autonóm jogunknak egy részét kell cserébe adnunk. Le kell mondanunk arról a régi, törvény által is biztosított jogainkról, hogy iskoláink számára magunk készíthessünk tantervet s magunk választhassunk tankönyveket és bele kell nyugodnunk, hogy az államsegélyből díjazott tanárokat a vallás- és közoktatási miniszter nevezze ki tanintézeteinkbe s ilyen módon azokban nagyobb mértékű rendelkezési jogot gyakoroljon.

Azok, a kik az 1883-iki törvény megszületése után következett tanügyi mozgalmakat figyelemmel kísérték, jól emlékeznek arra szorgos munkára, melylyel erőinket egybegyűjteni s mérlegelni igyekeztünk, hogy véleményt mondassunk ref. középiskoláink jövője felett. Tiszáninneni ev. ref. egyházkerületünk már az 1883-iki őszi közgyűlésen egy küldöttséget bízott meg azzal, hogy az egyházkerület kebelében levő középiskolákra vonatkozó adatokat összegyűjtse s a következő évi tavaszi gyűlés elé terjeszsen kimerítő jelentést arról, hogy milyen anyagi erővel rendelkeznek s hogy lehetne-e és mimódon fokozni erejüket annyira, hogy legégetőbb szükségüket fedezni tudják? A bizottság a kívánt időre beadta terjedelmes jelentését. A tárgyalás folyamán sorra került a sárospataki főiskola sorsa is; élénk vita tárgyát képezte az államsegély elfogadásának kérdése is, melyet azonban az egyházkerületi közgyűlés nem olyan formában értett, mint azt az 1883. XXX. törvénycikk 47. §-a megszabja, hanem úgy, mint ezt Orbán József „Államsegély és autonomia“ című munkálatában kifejtette, hogy t. i. nekünk az államsegélyhez elvülhetetlen

jogunk s arra nélkülözhetetlen szükségünk van, de ezen segélyezésért önkormányzati jogunkat s testületi szabadságunkat áldozatul viinnünk nem szabad, mert így az nem csak káros lenne prot. egyházunkra, hanem minden bizonynyal romlására is vezetne a jövőben. Hogy nem a törvény szavai szerint értette, bizonyítja az a vita is, mely a rimaszombati egyesült prot. gimnáziumnak a felett a kérvénye felett támadt, melyet az államsegély igénybevételének megengedéseért nyújtott egyházkerületünk elé. Erős hangok emelkedtek ekkor a kérés teljesítése ellen, hivatkozván arra, hogy ilyen módon önként mondunk le iskoláink vezetéséről és felügyeletéről. Es hogy ezek dacára mégis beleegyezett egyházkerületünk a rimaszombatiak kérésébe, tette azért, mert a testvér evang. egyházkerület, mint felügyelőtárs, a segély kérésébe már előbb belenyugodott. Hogy egyházkerületünk, sőt az egyetemes ev. ref. egyház a törvény szavai szerint nyújtandó államsegélyt középiskoláinkra mindenkor káros hatásának tekintette, kitűnik az egyetemes konventnek ez ügyben a közoktatási miniszterhez tett felterjesztéséből, melyben azt kéri hogy az összes középiskoláink részére szükséges segélyt egy összegben bocsássa a miniszter a konvent rendelkezése alá, pontos számadás kötelezettsége mellett s engedje meg, hogy a segély a dologi kiadásokra fordíttassék, a tanárok díjazását pedig az intézet saját jövedelméből fedezze, hogy így ne következhessek be egy középiskolánknál sem a nem csekély kellemetlenségekre és belső zsúrlódásokra okot szolgáltatatható kétféle jellegűség, melyet a tanárok között a fentartó testület által eszközölt választás és a miniszteri kinevezés hozna létre. Kívánja, hogy segélyben részesülő középiskoláink is a konvent által megállapított és a kormány által nem kifogásolt tantervhez alkalmazkodjanak, hogy így tanulmányi rendszer tekintetében is a szükséges egység létesüljön ev. ref. tanintézeteinkben. Harmadik kívánsága a konventnek, hogy iskoláinkban, a tanárok különbség nélkül teljesen az egyházi és iskolai hatóság és törvények alatt álljanak, annyival inkább, mert a tanárookra vonatkozó fegyelmi szabályzatok is felterjesztettek a kormányhoz s az által minden észrevétel nélkül tudomásul vétettek.

Ebben a közoktatási kormány elé terjesztett három kívánságban fejezte ki egyetemes konventünk az államsegély igénybevétele felett támadt aggodalmait. Jól tudjuk, hogy kívánsága közül egy sem teljesített és ez a visszautasítás a méltó aggodalmakat bizonyára nem szüntette meg, hanem inkább növelte, mert erősebbé tette azt a meggyőződést, hogy a kormánynak egyik legfőbb célja ev. ref. egyházunk iskolai ügyeibe is minél mélyebben belenyúl.

Ezek az aggodalmak megvannak még ma is. Ezeket a szívekből kirtani nem sikerült még eddig sem. Es hogy ezek dacára iskoláink fentartói és kormányzótestületei évről-évre többen veszik igénybe az államsegélyt, azt nem annyira a teljes megnyugvásnak, mint inkább a körülmények kényszerítő hatásának lehet tulajdonítani. Sok dicsőséget látott ódon iskolai épületeink, a kormány ítélete szerint, már csak kőhal-maznak valók s azok helyett a mai kor követelményeinek megfelelő és százezrekbe kerülő palotákat kell emelnünk, ha az iskolafentartó címet továbbra is meg akarjuk tartani. Ezekben aztán az esetleg felszaporodott tanulók számára is nyithatunk alkalmas helyiségeket. Tanárokat sem lehet olyan könnyen kapni, mint a régi jó időben, midőn a jó öreg kollegiumok olcsó pénzért képesek voltak arra való erőikkel ellátni

a hozzájuk fordúlt vidéki gimnáziumokat. Ma minden téren a „ki ad többet?” elve uralkodik s ha mi is a vevők közé állunk, kellő pénzzel kell rendelkezünk, mert különben nemcsak hogy új és alkalmas erőket nem szerezhethetünk, hanem a már egyszer megszerzetteteket is könnyen elveszíthetjük. Igaz, hogy ezekre nincs elég pénzünk, de hiszen ott van a közoktatási miniszter, a ki szívesen segít rajtunk, csak adjuk elő bajainkat, még pedig eleintén, ha csak hajlékot szándékozunk emelni, csupa szívességből, kamatot sem kérve s még a tervet is elkészítteti ingyen részünkre. Inkább elhalasztja a maga megrongált épületeinek tatarozását, pedig bizony a budapesti és kolozsvári egyetem lakói is jó ideje követelődznek egy kissé nagyobb kényelemért, de hát azokat majd csak elcsitítja azzal a már többször hangoztatott kijelentéssel, hogy most nem telik, nincs miből, csak azért, hogy mi irántunk kimutassa szíves jóindulatát. Felajánlja évenkénti állandó segélyét is, ha csakugyan szorult helyzetbe jutunk, s ezt használhatjuk annyi ideig, a meddig magunk óhajtjuk; ezért sem kíván nagy kamatot, csak azt köti ki, hogy megszépült lakásunkban adjunk állandó helyet egy néhány embernek, a kit hozzánk fog küldeni oly célból, hogy mint különben is rokonaink segédkezzenek nekünk munkánk elvégzésében; no meg azt óhajtja, hogy fogadjuk el az új gazdaság részére az ő munkatervét s ne töltsük becses időnket külön tervek készíttetésével, melyhez mi már talán nem is igen értünk. Mi aztán szorult helyzetünkben latolgatván a miniszter kívánalmait, azokat könnyen tesithetőnek találjuk, mert hiszen küldöttei a kormány-képviselők és főigazgatók — a kik időnként az ő megbízásából meglátogatnak bennünket s a kik szintén atyánkfiai, — leszámítván azt, hogy néha kötekedő kedvükben vannak — semmi nagyobb bajt nem okoztak egyikünknek sem. Ezekkel a gondolatokkal igyekszünk az államsegély igénybevételekor megnyugtanni magunkat, sőt másokat is, a kik tettünk felett talán aggodalmaskodnak.

Ezekkel a gondolatokkal igyekezett megnyugtanni a „Sárospataki Lapok” 47. számában *Illyés János*, a 48-ikban pedig *Szathmáry József* — *Réz Lászlót*, a ki a sárospataki főiskola gimnáziuma részére igénybe veendő államsegély felett aggodalmaskodott, s vele együtt az egyházmegyéket is, a melyekhez a tiszáninneni egyházközség területén tanácsért fordult. Nem tudom, kire milyen hatással voltak a segély elfogadása mellett felhozott érvek, de azt érzem, hogy az én aggodalmaimat legkevésbé sem csökkentették és nem voltak képesek megnyerni annak az elvnek, melyet Sz. J. állított fel, hogy t. i. *„nem az itt a főkérdés, mily következményei lesznek az államsegélynek — noha azokat is latolgatni kell — hanem az, hogy szükséges-e?”* Azt is nyugodt lélekkel állíthatom, hogy az államsegély igénybe vétele felett nekem igazi aggodalmaim vannak s nem sorolom magamat azok közé, a kiktől Sz. J. azt mondja, hogy *„csak rémképeket látunk azon fájdalomunkban, hogy szegények vagyunk s a követelményeknek a magunk erejéből nem tudunk eleget tenni.”*

A sárospataki főiskola mostani helyzetét én is ismerem annyira-mennyire és mint annak egyik igénytelen munkása, bizonyára nem kisebb szeretettel gondolok jövőjére, mint bármelyik más édes gyermeke. Jól tudom, hogy most nyitva levő jövedelem-forrásai — ha időnként meg-megújuló erővel s bővebben csörgedeznek is — nem igen képesek annyi hasznot hajtani, hogy a vele szemben támasztott követeléseknek teljesen eleget tudjon tenni. Azok, a kik főiskolánkat

is az államsegélyes intézetek névsorába kívánják iktatni, különösen két okot hoznak fel a segély igénybevételeire. Az egyik az, hogy — mostani pénzügyi viszonyai mellett — nem tud tanárainak az állami tanárokkal egyenlő fizetést adni s e miatt aztán jobb tanerői esetleg könnyen feleserélik itt elfoglalt állásukat más, jobban díjazott állással s elhagyott helyükre nehezen kap kellő képzettségű egyéneket s így a versenyt bajosan állhatja ki az állami iskolákkal. A másik az, hogy nem képes a párhuzamos osztályok felállítására s e miatt a hozzá vágyódó növendékek egy részét kénytelen elutasítani, pedig mint Sz. J. említett cikkében mondja: *„Ha kimarad csak egy gyermek is, legyen az bárki, úgy szükség van a parallel osztályokra, fel kell azokat állítani, mert a tanulni vágyó gyermekek bármelyikéből az esetleg kiváló isteni szikrát a föld göröngyeihez visszautasítani az elutasítás által nincs joga senkinek sem!”*

Alig lehet valaki, a ki ezt a két okot komoly és igaz oknak el ne ismerné, mert hiszen mindenki tudja, hogy főiskolánk mostani életében valóban feltalálható. Jól tudja, hogy a legközelebb történt fizetés-rendezés dacára sem kapják meg akadémiánk tanárai azt az alapfizetési minimumot, melyet szentesített zsinati törvényeink részökre megállapítottak; valamint azt is, hogy nemcsak rangfokozatos állami iskoláink, hanem már több kisebb ev. ref. gimnáziumunk is jobban díjazza tanárait, mint a régi s nagy hírvű sárospataki kollegium. Hogy ezen a bajon lehetőleg segíteni kell, azt érzik és tudják főiskolánk kormányzó férfiai és én épen ezért nem esem e miatt kétségbe, mert hiszem, hogy az állam segélyül hívása nélkül is megfogják találni a rendezés módját úgy, mint a hogy megtalálták az 1883-iki törvény születése óta már két alkalommal, legközelebb az ötödéves pótlékok folyóvá tételével, pedig a nagy szükségtől nem is kényszerítve, kevéssel előbb egy új jogi tanszéket is rendszerezítettek.

A párhuzamos osztályok kérdése tagadhatatlanul nagy fontosságu s annak szerencsés megoldása minden esetre jótékony hatással lenne főiskolánk szellemi emelkedésére. Csak hogy én szerencsés megoldásnak nem azt tartanám, a mit Szathmáry József, hogy t. i. az ország minden részéből összesereglett gyermektömeget, kivétel nélkül főiskolánk szárnyai alá fogadjuk; hanem azt, a mit igen helyesen, Illyés úr is említ egy helyen, hogy ha ez által elérhetnők azt, hogy egy-egy osztályba 40-nél több növendék nem jutna. A mostani értelemben vett párhuzamos osztályok felállításával annyit könnyen el lehetne érni, hogy kollegiumunk gimnáziumi növendékeinek száma esetleg ismét 6—700-ra emelkedné fel, de evvel, a lépésünkkel már csak annyira is bajosan haladhatnánk, hogy biztosíthatnók a tanítató szülőket arról, hogy gyermekeik főiskolánk kebelében biztos helyre találnak; mert hiszen előttünk áll példaképen a debreceni testvérintézet, a mely párhuzamos osztályai dacára is kénytelen volt a folyó iskolai év elején még a helybeli szülők gyermekei közül is többet visszautasítani. Jól ismerjük a miniszternek azt a uyilatkozatát is, hogy a párhuzamos osztályok felállítása által különösen a nagyobb intézetekben az egyes osztályok túltömöttsége — úgy szólván — semmitsem változott.

Jól tudom én, hogy ev. ref. egyházunk nagy érdeke azt kívánja, hogy hit-felekezetünk tagjait saját intézeteinkben neveljük! Azt is érzem, hogy főiskolánkra nézve jótékony hatásu volna, ha különösen a tehetősebb családokkal, a gyermekek útján, a régi lelki szövetséget megújíthatná. De hiszen az első

minden nehézség nélkül megtörténhetik, mert ev. ref. gimnáziumainknak legalább is fele s ezek között több olyan, a mely az államsegélyével a mai magasabb igényeknek is megfelel, még mindig olyan helyzetben van, hogy alsóbb osztályaiba is bőven fogadhat növendékeket. A jobb módú protestáns családokkal meglazult viszonyunkat pedig a párhuzamos osztályokkal nem fogjuk erősebbé tenni, különösen, ha ezek felállítására az állam segélyét vesszük igénybe.

Én a mostani rendszerű párhuzamos osztályoknak már csak azért sem vagyok barátjak, mert mint a miniszter is panaszolja legújabb jelentésében, ezek miatt nemcsak a fegyelem fentartása nehezül meg, hanem nehézkessé válik a tanulmányi felügyelet és az egész administratio; másrészt pedig a magasabb osztályokban áll elő olyan torlódása a tanuló ifjuságnak, a mely a kellő tanulmányi eredmény elérését veszélyezteti. A párhuzamos osztályok felállításából az a haszon sem igen háramolna főiskolánkra, illetőleg ev. ref. egyetemes egyházunkra, a mit többektől hallottam már említett, hogy az által megszaporodnék hittanhallgatóink száma s megszűnnék a káplán-szükség. Debrecen példája ezt semmi esetre sem igazolja. A theologusok számának csökkenését másféle, jól ismert okok idézték elő s ezeket az okokat nem a párhuzamos osztályokkal, hanem csak a papi fizetések rendezésével lehet megszüntetni.

A párhuzamos osztályok kérdésével azért foglalkoztam hosszasan, hogy lehetőleg igazoljam azt a véleményemet, hogy a sárospataki főiskola részére — ezeknek felállítása végett — nem tartom méltónak igénybe venni az államsegélyt. Nem, mert annak megszerzése nagy áldozatot követelne főiskolánktól, melylyel a nyert eredmény semmi esetre sem volna egyenértékű.

Fel kellene áldoznunk a törvény intézkedései szerint először is azt a jogunkat, hogy tanintézeteink részére a tanrendszert s a tanítandó tananyagot magunk állapítjuk meg s el kellene fogadnunk a miniszter által az állami iskolák részére készített tantervet. Sajnálom, hogy nem lehetek egy véleményen azokkal, a kik ebben a jog-feladásban semmi aggodalomra méltót nem találnak főiskolánk jövőjére nézve, arra hivatkozván, hogy konventi tantervünk most is egészen megegyezik az államéval. Az én véleményem szerint ilyen fontos kérdés eldöntésénél nem csak a mostot kell tekinteni, hanem szükséges a jövő eshetőségekre is gondolni. Vajjon ki biztosíthat minket arról, hogy az államkormány és az ev. ref. egyház között a tanügyi kérdésekben épen úgy meg lesz az egyetértés évtizedek múlva is, mint jelenleg, a mire bizony régebben gondolni sem igen mertünk. De magasabb paedagogiai okokból sem tartom én ezt az áldozatot olyan csekélynek, mert ezzel teljesen útját vágják annak, hogy szabadabb légkörű intézeteinkből a tanügy terére szabadabb gondolatok áramolhassanak ki s a jónak vélt eszmék megvalósítására annak kebelében kísérletek tétessenek, melyek esetleg új és helyesebb irányba terelnék közoktatásunkat.

Különben, hogy az államsegélyért adandó áldozatot maga a kormány sem tekint oly csekélynek, mint azt közülünk némelyek, kitűnik *Fináczy Ernőnek a közoktatási miniszter megbízására készített művéből*, melynek 107. és 108. lapján ezeket olvashatjuk: „A középiskolai törvény az autonóm felekezeteknek az imént említett csoportjában mintegy önkéntelenül még egy külön kategóriát létesített. Azon középiskolák ezek, melyeket a miniszter a 47. §. alapján állandó évi segélyben részesít s a melyek lényegileg nem állanak

távol a miniszter vezetése alatt álló középiskoláktól. A megkötött szerződések értelmében ugyanis ezen középiskolák megtartják ugyan önkormányzati jogukat, de bizonyos megszorításokkal, melyek között legfőnyesebbnek tartom a következőket: a) az iskola teljesen az állami tantervet tartozik követni, b) a tanárok létszámát az állami mérték szabja meg; különösen az állami tanterv elfogadásának kötelessége fontos, mert ezzel a tanítás egységének köre is tágul... Mind több és több középiskola kéri az államsegélyt s mind kevesebb lesz azok száma, melyek teljesen függetlenül intézik az oktatás ügyét. Oly jelenség, mely nemzeti kulturánk erősítése szempontjából föltötte öröndetetes, bár nem tagadható, hogy ezen mind erősebben érvényesülő áramlat paedagogiai típusuk, egyéni színezettel bíró sajátos jellegű iskolai intézmények megalkulására, vagy fennmaradására nem látszanak alkalmasnak.”

Ez a hivatalos nyilatkozat maga is teljesen elég volna arra, hogy aggodalmat támaszson bennünk az államsegély igénybevételére nézve, ha nem volna még egy másik dolog is, melyet sokan szintén csekélységnek tekintenek s a melyet az idézett mű is szépen elhallgat. Ez az aggasztó dolog az, hogy az államsegély igénybevételével bele kell egyeznünk abba, hogy tanintézetünkbe bizonyos számú tanárt maga a miniszter nevez ki. Ezt a kinevezési jog megszerzését sem Sz. J. sem I. J. nem tartja aggasztónak, mert hiszen a miniszter rendszeren a fentartó testület által kijelölt egyének közül nevez ki tanárokat a segélyezett intézetekbe, még pedig, mint mondani szokták, olyan tanszékekre, a melyeken nem sok alkalom van ártani hitfelekezetünknek, s azoknak a szerződés értelmében mindig ev. ref. vallásuaknak kell lenni, a mi ugyan a törvényben egy szóval sincs megemlítve. A választott és kinevezett tanárok kétféleségéből az intézetre háramolható kellemetlenségekre bővebben nem terjeszkedem ki, mert hiszen látom, hogy ezeknek felemlítéséből — egy kis érzékenységgel — személyes kérdést lehet csinálni, hanem csak azt jelentem ki, hogy meggyőződéseim szerint is könnyen megbomolhat ez által a tanári kar egysége, a minek pedig első sorban a tanintézet vallja kárát. Most is állítom, hogy szerencsés iskolának mondható az, melynek jó szelleme olyan szorosan összekötja a fentartó testület által választott és a miniszter által kinevezett tanárok szívét, lelkét, hogy mindnyájan egyenlő fűszeretettel ragaszkodnak hozzá. Igen sok helyen ez bizonyosan nem sikerül teljesen, még pedig a miatt, mert a miniszter által kinevezett tanár nemcsak azért, mert vasuti jegyet kap, hanem különösen azért, mert fegyelmi tekintetben is a miniszter alatt áll, állami hivatalnoknak tekint magát s a felekezeti iskolát csak lépcsőnek tartja egy jövedelmezőbb állami intézet felé. Példa áll már előttünk arra, hogy a kinevezett tanárt a fentartó testület a legszigorubb feddésre méltónak tartotta, a miniszter ellenben eljárását jutalmazásra méltónak találta s egyúttal jövedelmezőbb állásra nevezte ki.

Azt is tekintetbe kell vennünk, hogy az államsegély igénybevételével nagy mértékben csökkenne a közönség érdeklődése és bizalma főiskolánk iránt, melynek gondozását a vagyonban dúskáló állam vette át eddigi fentartóinak kezéből. Szerintem ennek a közönségnek, főiskolánk iránt egyszer támadt részvétlenségét, meghidegülését nem hozhatja helyre az államnak semmiféle pénzbeli segélye.

Nem feszegetem tovább e kérdést, hanem kimon-

dom véleményemet, mely szerint a sárospataki főiskola részére az államsegély igénybe vételét károsnak tartom, de egyúttal szükségtelennek is. Egy olyan intézet, mint a mi főiskolánk, a mely mellett egy egyházkerület áll őrt, a mely — hála Istennek — vagyoniilag is az elsők között áll s a melynek csak egyik, még folyóvá nem tett alapítványa — a Vay-Mocsáry-alap — több, mint 300,000 frtot tesz s a melynek kezébe néhány év múlva egy jövedelmező nagy szőlő kerül vissza: — lehetetlen, hogy saját erejéből is fenn ne állhasson! Ennek szabadnak, önállóan kell lennie mindaddig, míg önálló katolikus intézetek vannak hazánkban.

Buza János.

A lelkészek tudományos továbbképzése,

Az utóbbi időben sokat írtak a lapok, sokat beszéltek s határoztak a gyűlések — az egyházmeggyéktől fel a konventig — a lelkészek tekintélyes részének sanyarú anyagi helyzetéről, e helyzet további tarthatatlan voltáról, a világtól elmaradt lelkészi fizetések jobb karba helyezéséről; a sok panaszra, előterjesztésre végre a kormány is megindult s a menyire az államkincstár pénzügyi viszonyai engedik, már a legközelebbi jövőben segíteni szándékozik ez égető bajon s jobb karba helyezi a lelkészi állásokat. Igéretei ez irányban oly határozottak, kijelentései oly ünnepélyesek, hogy nem lehet bennök kételkednünk. Abban a reményben, hogy ez megtörténik, és sokat nyomorgott lelkészeink végre megnyugtatóbb, tisztességesebb anyagi helyzetbe jutnak, és nem lesznek kénytelenek vagy nélkülözni, vagy földművessé válni s ezzel lelkészi hivatalukat lealázni, magokról a tudományosság, műveltség minden himporát letörölni — beszéljünk a lelkészi állás egy másik követelményéről, a mely ép oly szükséges a lelkészi álláshoz, sőt talán még szükségesebb, mint a kenyér, mint a kellő anyagi jólét, s a mely, ha hiányzanék, nagyobb csapás lenne az anyaszentegyházra, mintha a kenyér hiányzik. E másik kellék: a lelkészek alapos tudományos és gyakorlati képzettsége, szellemi gazdagsága, lelki javakban való bővölkedése.

Hogy helyén való e kérdésről beszélnem, hogy ez irányban nem megy minden úgy, a mint kellene és a mint talán lehetne is, hogy itt sok a hiány, sok a javítani való, — ki ne vallaná ezt be, ki ne ismerné ezt el? Nem, mintha lelkészeink nem részesülnének a theologiai akadémiákon eléggé alapos kiképzetésben, ámbár e tekintetben még mindig nem uralkodnak nálunk ideális állapotok, még mindig nem értük utól a külföld, főként a németek lelkészképzésének színvonalát, s kivált theologusaink philosophiai képzettsége még mindig nem elegendő; e tekintetben minden theologustól meg kellene kívánni a lelkészi vizsgálatnál, hogy valamelyik modern nyelvet teljesen értse, úgy, a mint ez a tanárjelöltektől megkívántatik (hiszen melyik theologus tartaná magát alábbvalónak egy philosophusnál, melyik lelkész a tanárnál?), hogy így képesítve legyenek az idegen tudományos theologiai műveket, magyar theol. irodalom híjján, tanulmányozni; lám a franciák, kik pedig összehasonlíthatatlanul gazdagabb theol. irodalommal rendelkeznek, mint mi, Luther műveit, Schleiermacher beszédeit eredetiben olvastatják a theologusokkal, a mi a német nyelv teljes értése nélkül nem volna lehetséges. Reméljük, az idő ezt is meghozza.

Ettől eltekintve, általában meg lehetünk elégedve azzal a tudományos képzettséggel, melylyel ifju s.-lelkészeink az iskolából az életbe kilépnek. Hanem itt kezdődik a baj: lelkészeink tudományos kiképzése itt azonnal véget ér, mintha elmettszenék, egy csapással megszakad. Egy ideig a régi reminiscenciák, az iskolai studiumok emlékei még élnek lelkökben, de nem gyarapítatva, tovább nem fejlesztve, lassankint elhalványulnak, egyre jobban elmosódnak, s végre csak a keret, meg egy-egy név marad meg lelkökben. A buzgóbbak még forgatják ezután is a homiletikát, próbálnak predikációkat, szertartási és alkalmi beszédeket írni, de a nagyobb rész ezzel sem fárasszja magát, hiszen írtak mások helyettök, kiknek művei készen hullnak ölükbe, ők minek fáradszának! Az összes theologiai tudományok közül a papnak csak a gyakorlati theológiára van szüksége, a többi, ha már tanulta, jó, de tovább nines velök miért törődnie; a mi az előbbi illeti, a kész predikációk mellett azt is nélkülözheti!

Igaz-e ez? s jól van-e ez így? Bizony igaz, bizony nem jól van! En ugyan nagyon szeretném, ha megcáfolnának, ha bebizonyítanák, hogy állításom s.-lelkészeink és lelkészeink 90%-ára vonatkozólag nem áll, hogy nem vetették félre s felejtették el iskolai tanulmányaikat, hiszen az a kevés, a mit ott tanultak, csak bevezetés, izelítő volt a theol. tudományokhoz, csak az alapvonalakat nyújtá, de azok részletes feltárása, kibővítése a későbbi, önálló tanulmány feladata; az iskola megtanítja a növendékeket búvárolni, megmutatja az irányt, kijelöli az utakat, forrásokat, hogy ezek alapján később teljesen behatolhassanak tudományuk lényegébe. Ha ez minden szakra nézve áll, ha semmi szakpályán nem nevelhet az iskola perfect szaktudóst: kinek ne volna szüksége a további tanulmányozásra? Kétszeresen áll ez a tudományok egykori királynőjéről, a theológiáról, kétszeresen áll ez a papról, ki a példaszó szerint — holtig tanul. En nagyon fogok örülni, ha valaki bebizonyítja nekem, hogy lelkészeink többsége ily szempontból tekinti iskolai tanulmányait, ily szellemben igyekszik magát továbbképezni, tudván azt, hogy tudománya teljességét nem 4, hanem talán 40 év alatt sem képes kimeríteni, tudván azt, hogy mint minden, az is halad, fejlődik, tökéletesül az idővel, s attól elmaradni annyi, mint elmaradni a világtól, azaz kiengedni kezünk közül a szellemek vezetését; tudván azt, hogy a lelkész nemcsak a gyermekeknek és együgyűeknek, hanem a világ böleseinek is lelki atyjok, lelki vezérok tartozik lenni, kinek szellemi raktárában egyaránt kell, hogy legyen fegyver a földhöz ragadt szegény, tudatlan ember, s a művelt, tudományos képzett, a XIX. század minden eszméivel ismerős úri ember számára. De ki fogja ezt nekem bebizonyítani? Ki fogja kimutatni, hogy lelkészeink 90%-a olvas idegen nyelvű könyvet (ismétlem, hogy a theol. tudományban magát, idegen nyelvek ismerete nélkül, kiképezni lehetetlen-ség)? vagy hogy ezek híjjában a hazai irodalomból felhasználja mindazt, a mi képzésére, művelésére szolgál? De hát hány lelkész nem tagja a Prot. Irod. Társaságnak? sőt hányan nem tartanak egyáltalában semmiféle egyházi lapot? hány lelkész aláírja a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-vállalatának, mely remek, minden művelt embert egyaránt érdeklő műveket potom árért veszteget s ráadásul még ingyen ad egy tudományos folyóiratot? hány lelkész tagja a történelmi, természettudományi társulatnak, hogy egyebekről ne is szóljak? hányan olvassák a „Budapesti

Szemlét", német s francia szemlékről, folyóiratokról, vagy egyházi lapokról nem is szólva?

Azt mondhatnák mindezekre a védőügyvédek: Hja, eddig, míg kenyérre se telt, a tudományra se lehetett áldozni, míg béresként kint kellett a mezőn dolgozni, nem lehetett tudományos elméletekkel bibelődni! De hát azoknak, a kiknek telt, — hiszen ilyen pap is volt a tiszáninneni egyházkerületben is vagy száz — kevés kivétellel miért nem lehetett? s ugyan ki biztosíthat engem arról, hogy a többiek is, ha meg lesz a 800 frt fizetés, jobb útra térnek? Nem azért szükség-e előre beszélni s intézkedni e dologban, hogy azután történiék valami? S aztán, a lelkészek $\frac{9}{10}$ -ed részének telik egy napi lapra, a melyből pedig nagyobb részben csak léhaságot olvasnak, — vajjon ha csak felényit fordítanak politikai hírekre, a másik feléből vagy harmadából nem lehetne-e már beállni az Akadémia könyvkiadó-vállalatába, vagy egyik-másik tudományos társulatba, ha már idegen nyelvet nem értünk?

S aztán van egy nagy kérdésem: miért telik jobban a tanárnak, mint a papnak? Ha széttekintünk a prot. sajtóban, irodalomban, az első helyen mindenütt tanárt látunk! hát azoknak miért van több idejük a tanulmányozásra és írásra (holott több a dolguk, mint a papoknak) és miért van több pénzük a könyvvásárlásra? Hiszen a 70-es évek derekán a pataki tanárok fizetése is csak 800 frt volt s akkor is vettek annyi könyvet, akkor is fejtettek ki oly irodalmi munkásságot, mint most. Három ref. papunk tagja a Tud. Akadémiának, 4—5 ír a Prot. Szemlébe egyháztörténelmi tanulmányokat (ezek közül is kettő tanári jellegű) s ezzel vége ref. lelkészi karunk tudományos munkásságának. Tudom, hogy vannak néhányan még ezeken kívül is, kik foglalkoznak tudományos theol. kérdésekkel, a Sárospataki Lapoknak is van egy pár ilyen jeles munkatársa, — de a névsor hamar kimerül!

Nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni, theologiai tudósnak és gyakorlati lelkésznek lenni! Dehogy nem lehet; minél nagyobb valaki az elsőben, annál nagyobb lesz a másodikban. Nincs idő — halljuk továbbá, mert mi nem készpénzben kapjuk fizetésünket, hát utána kell néznünk a gazdaságnak, a miből élünk! Nincs idő; hát ugyan most, november közepétől február végéig miben áll a gazdálkodás? megnézzük: evett-e a sertés, ivott-e a szarvasmarha! hát a többi napi dolgunk: pipázgatunk, átmegyünk a szomszédhoz, este a tanítóhoz, jegyzőhöz, elolvassuk a legújabb pletykákat, botrányokat a napilapból, s meg van. De hisz nem születhetik mindenki írónak? ha mindenki ír, ki fog akkor olvasni? Nem is kívánom, én, hogy mindenki írjon (bár tudományos cikket, értekezést és — verset írni két különböző dolog), hanem azt, hogy mindenki tanuljon, mindenki érzékkel bírjon a tudományos theologia iránt, minden pap tovább művelje magát.

Lehetséges-e ez? Igen. Az írás szerint mindenek lehetségesek a hívőnek, a böles szerint: fortuna fortes adjuvat, erős akarat diadalt arat. Szerintem itt minden csak az akaraton fordul meg. Hogy pedig az akarat meg legyen, ahhoz szükséges: a) *kellő felvilágosítás*, b) *jó példa*, c) *serkentés*, esetleg d) *kötelezés*. Mindezeket az egyházi előjárások tiszte megadni.

Sok lelkész szívesen venné, ha munkássága egy meghatározott cél felé irányulhatna. A választás nehezen megy nekik, mert tudományos érdeklődésük még nem irányult egy külön térre, egy határozott pont felé; ezért bizonyára örömmel vennék a külső irányítást, és derék munkát alkotnának. Másokra már

maga a külső ösztönzés is üdvös hatása; lenne erejük és idejük tudományos munkát végezni, de másfelé fordult a figyelmük, s ezek foglalták el egészen. Ha a lelkészi hivatal ideális követelménye egyszerre realis alakot nyerne, ha egyszerre kikerülhetetlenül azon kérdés elé állíttatnának, hogy: ennek megfeleljenek, az hatna rájuk. A bajor ev. egyházban a lelkészeknek megszabott időközökben tudományos dolgozatot kell az egyházi előjárásához benyújtaniuk, a mely bírálataban részesíti azokat. Ez által tudományos továbbképzésük nemcsak tudományos könyvek olvasásában állana, hanem magok is dolgoznának valami tárgyon, kérdésen, a mi tudvalevőleg egészen másként ágítja látókörünket, mint a pusztá receptivitás.

Csak benső érettség és fejlettség által képes a lelkész korunk hatalmas kérdéseivel, küzdelmeivel és kétségeivel szembeszállni. Bensőleg és éppen azért tudományosan kell e nagy kérdéseknek feldolgoztatniuk, melyek az egyházat mozgatták és bensejében megrendíteni igyekeznek. Külső elítélés, elvetés mit se használ, mi benyomást se gyakorol; ezért a tudományos munkálkodás nem pusztá időtöltés, nem pusztá mellékfoglalkozás a lelkészek számára, hanem hivatásuk betöltésének igen komoly része.

Segítség se fog hiányozni, a kik nem sajnálnak érte fáradni. Egykori tanáraik mindenkor készséggel fognak rendelkezésükre állani, hogy tanácsot, útbaigazítást adjanak nekik tanulmányaikra nézve, megjelöljék a szükséges forrásokat, a követendő irányt; esetleg meg is bírálják műveiket. Ha valami kérdésben közös tájékozást óhajtanának, kérjék fel az illető szaktanárt, hogy menjen el lelkészi értekezletökre s tartson arról a kérdéstről előadást. Ezt se fogják megtagadni. Mily érdekes lenne, ha egy és ugyanazon kérdéstről a tanár elméleti, valamelyik pap gyakorlati szempontból tartana előadást! mily gyümölcsöző lehetne az elmélet és gyakorlat embereinek találkozása, közös működése! egyik mily jótékonyan hathatna a másikra! De e végre a lelkészi értekezleteket rendszeresekké és kötelezőkké kellene tenni.

Még egyszer melegen ajánlom ez ügyet a lelkészuurak, de főként az igen t. egyházkormányzók figyelmébe. Ha az anyagi eszközökről gondoskodtak, a szellemiekről se feledkezzenek meg, azokat is teremtsék elő, mert jaj volna, ha ezek megszerzésében nem találtatnának eléggé serényeknek!

Rác Lajos.

TÁRCA.

Adventben.

Jön a király; jöttére felragyog
Kelet felől a hajnal bibor fénye;
Kigyúlnak, tiszta lángolással égve,
Köröskörül az alvó csillagok.

Jön a király; a bűnös emberen
— Miként ha bírópálca voln' kezében
Romlott gonosztevőkre sujni készen, —
Tisztán meglátható a félelem.

Jön a király; nyomán hozsánna zeng:
Dicsősség mennyben az erős Istennek,
Békesség legyen földön embereknek,
A kik felett bűnöknek árnya leng!!

Jön a király; vigyázó pásztorok
Hűnyő tüzek mellől felszerkenének,
S látván jöttét az üdv fejedelmének,
Félő lelkük többé nem háborog.

Jön a király; vajjon ha itt leszen,
Kinél talál hitet, a mely az égre,
A kárpiton felülre is felérne,
Hová nem láthat gyarló földi szem?!?

Jön a király; zokogva várom én,
Kihez bűnöm miatt aligha jő el,
S ha eljön is, a sujtoló vesszővel,
Melynek súlyát eddig nem ismerém!

Jön a király; útjára omlom én,
Hadd hulljon könyvem lábai elébe,
Hadd mossa ott bűnös lelkem fehérre,
Mely tiszta volt, de hajh, beszennyezém!

Jön a király! Jer édes Jézusom!
Üdvöm királya, jöjj, epedve várlak.
Csak téged tartlak lelkem orvosának:
Meg nem gyógyít más senki, jól tudom.

Jön a király; s én várom boldogan,
Mert lesz egy új, édes tapasztalásom:
A békesség, ha Jézust hittel várom,
Még bűnös lelkemben is megfogom.

ifj. Szilva István.

A cseh- és morvaországi helv. hitvallású egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.

VII.

Tekintetes úr!

Érdemem felett való drága jó uram!

Hozzám való jó indulatját a Tekintetes Urnak, mivel mind Bécsbe létembe örömmel tapasztaltam, mind pedig minap hozzám bocsátott érdemes leveléből haladó szívvel érzem, erre nézve bátorodom a Tts urat, egy, Isten dicsőségét néző dologban alázatosan requirálni, a mely ez: hogy a testvérbátyám, Szeremlei Sámuel uram, a maga ekkleziájában, Száni nevű faluban, a melyről az az ekkleziia neveztetik, templomot akar építeni. A mely ekkleziia tagjai mivel az Ő Felsége Dominiumában laknak, ahoz képest materiálék iránt Ő Felségéhez akar folyamodni T. Bátyám uram, s az instantiát még itthon megakartá íratni, de mivel sokkal jobbnak ítéljük ezen dolgot a Tts úr nagy experientiájára s prudentiájára bízni, az instantiának itthon való megíratását elhalasztván, most a Tts urat alázatosan kérjük, méltóztasson minden haladék nélkül, mihelyt t. i. összecsoportozni szokott bajai engedik, az említett ekkleziia nevével Ő Felségénél, mint földesúrnál instálni materiálék iránt. Ezt pedig annyival inkább lehet instálni Ő Felségétől, mivel már a több, királyi dominiumokban levő ekkleziák ilyen instantiaikra oly kegyelmes parancsolat jött, hogy a tisztek tudják meg s representálják Ő Felségének, mellyik templomhoz mennyi materiálé kívántatik? a melyből az Ő Felsége, e dologban lehető segedelmünkre való hajlandóságát érthetni lehet. Ez a parancsolat jött ide a *podiebrádi* uradalomba, a melyben *öten vagyunk*. és a *pardubitz*-ba, a mely hasonlóképpen királyi dominium. S ezt neve-

zetesen fel kellene tenni az instantiába, hogy ezen kegyelmességét tapasztalván Ő Felségének más jobbgyai eránt, bátoroknak ezek is Ő Felségének hasonló kegyelmességeért alázatosan instálni. Ez az ekkleziia van a *kolini* királyi dominiumban, in circulo *Kaurzimensi*. Hogy pedig ide is még kérdés ne jönné, mint az említett dominiumokba, mennyi materiálé kellene? jó volna talán egyszerre alázatosan representálni, hogy ebbe az ekkleziába már maguk az emberek bizonyos mesteremberekkel beszélvén, azt állallták, hogy oda kell olyan templom, a melynek hossza 12, szélessége pedig 6 öl legyen, a melyre kőbéli materia, a helynek mivoltához képest 277 frt ára menne; fát pedig 242 frton lehetne venni, mint ezt az ács és kőműves májster felvett

Tudom pedig azt, hogy Tts úr fel nem teszi felőlem, mintha azt meg nem tudnám gondolni, hogy mikor az ember instál, kivált pedig fejedelem előtt, nem lehet rendet szabni s prescribálgatni, mit adjon a fejedelem vagy mennyit? De hogy ezt kívánom, t. i. hogy egyszersmind representáltasson a materiálénak mennyisége az instantiába a kéréssel, arra igen nagy okom van, a tudniillik, hogy a késedelem igen bajos ezek közt a rendetlen s békételen emberek közt, a kiket talán valamivel jobb rendbe lehetne szedni mindjárt, ha arra mehetnénk, hogy valamely templomot építhetnénk mennél hamarabb. Ezen okon bátorodom kérni a Tts urat a materiálé mennyiségének egyszersmind lejendő representációjára; hiszem, nem lenne itt prescribálás vagy rendszabás, hanem csak annak, a mit kérünk, alázatos representálása. Azonban én a dolgot a Tts úr nagy experientiájára s prudentiájára bízom, a mely szerint ha ezen dolognak ilyenformán lejendő representálását helyesnek nem fogja ítélni: mi inkább várokozunk, mintsem a fejedelem eleibe egyszerre valamit olyat adjunk, a melyből ha nem gorombaság, legalább helytelenség s illetlenségnek a nevével vádoltathatnánk. Mely kegyes cselekedetét a Tts úrnak én, most nevezetesen, annál nagyobb bizadalommal kikérem, hogy tegnapelőtt *Chvaletitz* nevű faluban tartatott *Superintendialis* gyűlésünkben communi omnium voto elvégeztetett, hogy a Tts urat mi is ágensünknek fogjuk ezután tartani, melyre nézve mindjárt ugyanazon gyűlésben az agentialis perselyek hogy felállítottassanak, elvégeztetett, noha még dolgainknak ily boldogtalan állapota miatt semmi fixum a gyűlésben rendeltetett. Azonban ezen dolgot, kötelessége szerint, Tisztelendő superintendens uram bővebben s jobban megírja a Tst úrnak ígérete szerint, ha még meg nem írta. Én pedig ezt nem azért írom, mintha az ő kegyelme hivataljába akarnám magamat avatni, vagy ő kegyelmét preoccupálni, mert a nem szokásom; hanem hogy a Tts úrnak alázatosan insinualjam, hogy e dologban leendő szolgálatja amannak néminemű zsenyélc lenne, a melyet hogy valamennyire megjutalmaztassunk, ime egy körmőci aranyat küld a száni ekkleziia a Tst úrnak (mig) mind közönségesen mind különösen hozzánk megmutatandó szívességét a Tts úrnak bővebben is meghálálhatjuk. Az instantiába ezen neveket kell felírni vagy subscribalni: »Mokon Ventzel s Husa János száni lakosok; németesen hogy esnek? nem tudom. T. bátyám uram nagyon kéri az urat, méltóztasson mennél hamarabb megírni, hogy otthon van-e Ő Felsége? beadódott-e az instantia? Én is alázatosan instálom a Tek. urat, írja meg, ha tudja, mibe van már a szegény magyarországi oskolák dolga s szaporodnak-e az ekkleziák? stbi Mindezeket csak egy levélbe kell írni s nekem dirigálni *Kolinba*, s onnan *Vellinbe*. Egész úri házának szíves

köszöntése mellett állandóan maradok a Tts úrnak Vellinbe 1784, 11. ma. junii. alázatos szolgálja Szeremley István m. pr.

VIII.

Tekintetes ur

Drága nagy jó uram!

A mi dolgaink miben legyenek, szükségesnek ítélem a Tts urat tudósítani. Az elmúlt esztendőben augusztusban hallván, hogy Ő Felsége a császár Prága felé igyekezik: én Iglauban eleibe mentem, és Ő Felségének mind rövidebb instantiában mind szóval a mi terhes állapotunkat előadtam. Kértem nevezetesen, hogy O Felsége engedje meg a népet tanítani nemcsak ott a hol lakunk, hanem más helységeken is. Erre azt felelte, hogy megengedi a tanítást másutt is, de csak házonként, úgy, hogy ott más ne legyen akkor, mikor tanítunk, hanem csak azon háznép. A másik dolog a mit kértem vala, a népnek a pápista papoknak tartozó fizetése alól való felszabadítása, mivel a nép kétfelé nem fizethet, és mi másképpen nem szolgálhatunk. Erre azt felelte, hogy a csehek Ő felségének azt fogadták, hogy a pápista papoknak is megfizetnek, csak nekik legyen szabad gyakorlása vallásuknak; azért ebben O felsége rajtunk nem segíthet, és másoknak érettségünk injuriát nem tehet.

Ez így lévén, a mi állapotunk igen nyomorult, mert ez a nép a pápista papoktól szorítottván, nekünk a mindennapit is nem mindenütt adhatja meg, másképpen is idegen levén a cseh nemzet mindenféle fizetésektől, úgy, hogy már egy tiszt. atyafi ugyan a richen-burgi dominiumból a szükség miatt másuvá kénytelenített menni. Magam sem igen maradhatnék, ha az én jó grófm esztendőnként 100 frtokkal nem segítene. Egyéb kimondhatatlan akadályokkal is küzdünk, melyek közül nem utolsó az átkozott Deisták zabolátlan szabadsága, kik ottan-ottan másoktól ösztönöztetnek sz. vallásunk káromlására. Ezt pedig annyival szabadabban cselekszik, mivel a császár parancsolatot adott, hogy senki őket ne vádolja s ne keresse, életük módjáról ne tudakozódjon. Ez okon a ki ellenek panaszkodna (hanem ha a külső törvények ellen vétkeznének) 24 csapástól félhet. Némely garavameneket is adtak be Ő Felségének Prágánál ez atyafiak, de a midőn investigatiót parancsolt O Felsége, azt úgy elmázolták, hogy alig tudtunk valamit megbizonyítani.

Ezen becsületes atyafinak *Endrédi Theofilnak* dolga így vagyon, az atya Endrédi János úr még gyermekkorában ki ment vala szüleiével együtt Magyarországról a vallásért. Magyarországon tanult Debrecenben, azután lett *alsókemencei* predikátor. Onnan ment Sziléziába, és már harminchat esztendeje, mióta ott szolgál. Kijövé a Tolerantia, Csehországba jött és Ő Felségétől engedelmet nyert a lakásra és szolgálatra; de mivel látta, hogy népes családjával Csehországban el nem élhet, azért visszament a honnan jött, maga helyett pedig küldötte ezt a fiát, a ki ezen levelemet vitte. Ez tanult Brasszóban és Halában, az honnan szép testimoniuma is vagyon. Én ezt a csehországi guberniumnak repraesentáltam, a melyre a Gubernium azt felelte, hogy bevétethetik szintén úgy mint az atya és confirmálthatik; de a Chrudini Districtus kapitánya a Guberniumnak visszaírt, hogy mivel már ez Sziléziában született, Porosz alattvalónak kell tekinteni, következésképpen a Felséges parancsolatok szerint nem lehet acceptálni. Mivel pedig egy ecclesia különösen ragaszkodik hozzá, mint a nyelvben tökéletes Csehez, azért én azt tanácsoltam, hogy folyamodjon Ő Felségéhez a

Dispensatioért. Ime azért elment, kit is én a Tts úrnak kegyességébe ajánlok, méltóztassék útba igazítani és a mennyire lehet segíteni. Talán jobb kedvek lesz a cseheknek, ha csak valami kevesen lennének is a maguk nemzetökből közöttük.

A leendő Consistorium iránt tudósítottunk a Gubernium által; alázatosan instálom a Tts urat, méltóztassék egy-két szóval iránta bennünket tudósítani, hogy mikor és miképpen állhat fel; nagyon szeretnének felőle az atyafiak valamit tudni. Ezzel a kegyelmes istentől az úrnak és úri házának kívánok lelki és testi jókat, maradván

Kravnan 30. jan. 1785.

alázatos szolgálja

Kovács Ferencz

a csehországi Helv. Conf. levő ekkleziák méltatlan Superintendense.

KÖZÉLETÜNK.

Toronyszentelés Kápolnán.

A kápolnai egyház alig 420 lelket számlál; vagyona. tőkéje nincs. Mindamellett, bár, iskoláját a modern igények szerint csak az előző években építette ki, most újabban közel 10,000 frtot igénylő építkezési műveletet hajtott végre. Pünköszt lelkesedéssel megalkották szép tervüket, megadóztatták magukat, pásztor és nyáj versenyeztek a szentügy szolgálatában s pár évi verejtékes munka, küzdelmes fáradság után valósult a mosolygó szép remény: a régi rozoga fa-alkotmány helyett csinos kivitelű, messzire kitetsző sugár tornyot építettek Istennek dicsőségére. Ezt avattuk fel nov. 29. én ben-sőséges szép ünnepélyvel.

Maga az ünnepély következőleg ment végbe. Szeretett püspökünk, kinek egyik legfőbb boldogsága, ha ilyen alkalommal a több hívek seregével, szíveiknek örömeivel együtt imádkozik, még szombaton, azaz nov. 28. án d. u. 2 órakor megérkezett nevezett egyház utolsó vasuti állomására, S.-Szentpéterre, hol Vadász Pál, f.-borsodi esperes egy papokból és tanítókból álló küldöttség élén rövid, de a legmelegebb üdvözlő beszéddel fogadta, melyre a főpásztor megadván válaszáat, előálltak a fogatok s megindult a menet, délceg lovaslegények közt, Kápolna felé. Az idő olyan volt, a milyen papok gyűlésekor szokott lenni! A tornyon lengő zászló messzire hirdette, hogy a falunak ünnepe van és csakugyan mikor a diadalkapun át beérkeztünk, vet-tük észre, hogy a falu ünnepi díszben áll; több ház fellobogózva, szépen kimeszelve s a lakosság ünneplő ruhákban, a leánysereg fehérbe öltözve — várta nagy vendégét, s meg-megújuló lelkes éljenzéssel fogadta, mikor kocsijából a parochia udvarán leszállott. A főpásztort nagyon meghatotta az egyszerű emberek őszinte ragaszkodása, nemes lelkesedése és beszelt a néphez az egybegyűlt sokasághoz. Megköszönte a szívélyes fogadást s kifejezte főpásztori elismerését és örömét a hívek buzgósága felett. Beszéde alatt igen sok ember szemében ott lehetett látni az örömkönyeket. Először látta és hallotta ez a nép főpásztorát. Valóban megható jelenet volt. Áhitattal, csüggett ajkán a sokaság s úgy hallgatta méz-édes beszédét, a mely szívből jött s szívhez talált. Szavaira az ünneplő egyház lelkésze, Szuhay Benedek felelt, meleg szavakban köszönvén meg főpásztori kegyességét, mely szerint nem törődve 80

éves korával, nem az őszi hideg időjárással — eljött hozzájuk, hogy részt vegyen örömükbe, fokozza és teljessé tegye az ő boldogságukat. Rögtönzött beszédét ezen szavakkal zárta be: »Áldott a ki jött az Urnak nevében!

Ilyen volt a megérkezés. Este a helybeli népkórus szerenádot rendezett püspök úr tiszteletére, ki ezt a figyelmet is szívélyesen megköszönte. Másnap délelőtt 10 órakor megszólaltak a templomba hívó harangok s rövid idő alatt zsufolásig megtelt a templom. A buzgóság és áldozatkészség ezen is sokat szépített. Földje csinosan burkolva, a padlók és menyezet kifestve, az új szószerk megfelelő díszes koronával s Fekete Lajosné, szül. Péter Ilona úrnő ajándékából bordó-plús takaróval ellátva, az urasztala Czövek Gergelyné, szül. Szikszay Eszter buzgó egyháztag által adományozott díszes és értékes terítővel ékesítve, igen jó benyomást gyakorol a szemlélőre.

A szokásos ének-versek után (Örül mi szívünk; E gyülekezeten; Jövel Szentlélek Ursten) a főpásztor mondta felavató imáinak egyik legszebbikét, és pedig úgy, a mint ő, a nagy imádkozó szokta. Utána a helybeli tanító, *Buday Elemér* által vezényelt népkórus zengett el a CIV. zsoltár dallamára egy alkalmi darabot, melynek szövegét Szuhay B. a költő-pap írta s ennek végső accordjainál lépett a szószerk *Balogh István*, edelényi lelkész és egyh. m. tanácsbíró s a f. Kir. könyve VII. r. 51 verse alapján tartott egy minden tekintetben sikerült alkalmi beszédet. Találóan fejtegette a szöveg alapján, hogy az immár készen levő műből a drága kincsek még hiányoznak. Ezek nélkül érzéketlen fák és kövek halmaza az Istenháza. Kéri, inti azért a hiveket, hozzák be még a megújított templomba az Isten iránti törhetlen hála aranyát, az emberszeretet ezüstjét és az őszinte buzgóság szent edényeit. A csengő, érezes hangon tartott előadás csak fokozta a kedvező hatást, mit a beszéd gyakorolt a közönségre. Ezután még három rendbeli funkció következett: u. m. úrvacsoraosztás és esketés. Amannál az alkalmi agendát *Osontó Károly* s. ecsegi lelkész tartotta, lebilincselvén mindenkit jeles beszédével s nyugott, szép tiszta előadásával. Aztán, mint haidan a 12 tanítvány, odajárult az úr asztalához épen 12 pap, a mi kétségkívül felemelő hatással volt a hívőkre, kik szintén igen nagy számmal éltek az úrvacsorával. A bort *Kerekes János*, f. barcikai lelkész osztotta.

Azután jött az esketés. Ennek már története is van, a mennyiben Kápolnán nem akadtak új házások, tehát kölcsön kellett kérniök a szomszéd falutól, Parasznyától. És így mégis volt esketés s ezt *Osváth Zoltán* özdi missiói lelkész végezte közelsimerést érdemlően. Stólába az új házaspár 5 frtot adott s ez is az építkezés költségeinek fedezésére kitett persely tartalmát gazdagította. Végül Szuhay B. olvasta fel az építkezés rövid történetét.

Egy óra körül volt vége az istenitiszteletnek s nem sokára az iskola szép tágas termében gazdagon terített asztalokhoz ültünk, hol kitűnő magyar vendégszeretettel halmozták el az 50–60 főből álló vendégsereget.

Pohárköszöntő volt bővebben s tánc is világos viradtig. Az áldozatkész népnek joga volt, hogy örüljön és vigadjon e napon!

Csik Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A tiszánineni egyházkerület hivatalos válasza a Cseh-Morva testvéreknek.*

Szeretett Testvéreink az Urban!

Ezer éves nemzeti létünk örömnépe alkalmából küldött s hálás visszaemlékezéssel teljes üdvözlő leveleitek fokozólag hatott a mi ünnepi érzéseinkre s úgy fogadtuk azt, mint nagybecsű ünnepi ajándékot.

Jól esik azt tapasztalnunk nekünk — a kik rokonok nélkül állunk itt Európa kebelében — hogy Ti, a mi hit-testvéreink és szenvedésekben osztályos társaink, tudjátok is, de akarjátok is méltányolni, a mi ezeréves nemzeti létünk fontosságát, s ezzel együtt azt a szerepet is, a melyet e mi drága hazánkban az isteni kegyelmes gondviselés a mi ref. egyházunknak rendelt.

Helyesen gondoljátok — Szeretett Testvéreink! — hogy senkinek sincs több oka e napokban őszintebben és lelkesebben örvendezni édes hazánk határai között, mint nekünk, a ref. egyház híveinek, a kik a nemzeti nyelv és irodalom iránt ápolt hűségünkkel nemzetünk alkotmányának és így ősi jellegének megmentéséhez — Isten a tanunk! — jelentékenyen hozzájárultunk.

De a mily felemelő ránk nézve az a tudat, hogy mi e sok vihart látott hazának nemcsak megmentő, de fentartó eleme vagyunk: éppen olyan édes gyönyörűségünkre szolgál az az általatos is kegyelettel említett történeti tény, a mely szerint mi, mint tiszánineni kerület, sárospataki főiskolánk néhány apostoli lelkű tanítványának szent elhatározása folytán, a Ti szintén sok drága vérrel felszentelt országotok és abban ref. egyházatok sorsára is jótékony befolyást gyakorolhattunk.

Biztosíthatunk Benneteket — Szeretett Testvéreink! — hogy a tiszánineni ref. egyházkerület s ennek sárospataki főiskolája, a mint eddig mindenkor élénken megőrizte emlékezetében, úgy ezentúl sem fogja soha elfeledni azt a szép viszonyt, a melyet Köztetek és kerületünk s ennek főiskolája között az örök Isten, az ő jó tetszésével kötött és a szenvedések tüzeiben megerősített. E biztosítással nyújtjuk felétek testvéri jobbjunkat s tudatjuk Veletek, hogy pár évvel ezelőtt sárospataki főiskolánkban *Comenius-alapítványt* létesítettünk első sorban az olyan cseh-morva tanulók számára, a kiket őseik emléke iránt való tisztelet vonz főiskolánk falai közé.

Áldjuk a nagy Isten jóságát, a melylyel szíveteket hálára és nemzetünk örömnépeben való részvételre indította s forrón kívánjuk, hogy Felsőges apostoli jó királyunk, Nektek kegyelmes császárotok és hozzá méltó utódai alatt a sok, nehéz küzdelem árán szerzett teljes vallás szabadságnak örvendezhessetek s a felekezeti teljes jogegyenlőség birtokába is velünk együtt mielőbb eljuthassatok.

Fogadjátok egyenként és összesen a tiszánineni egyházkerület közgyűlésének testvéri köszönetét és üdvözlését.

Sárospatak, 1896. október.

— **Lelkész-választás.** A szinai lelkész állomásra, 10 pályázó közül *Tóbiás Gyula*, felső-lánci lelkész választott meg 28 szavazattal, a másik, szobán levő háromnak 25 szavazata ellenében.

— **Felső Szabolcsból** Nemes Menyhért székelyi ev. ref. lelkész 71 éves korában f. évi dec. 1-én, — Földváry Gerzson ó-fehértői lelkész 42 éves korában f. évi dec.

* Ezt a választ, a melyet Zsoldos Benő tanár fordított latinra, az egyházkerület jegyzőkönyvéből közöljük, a mely pár napja már elhagyta a sajtót. Szerk.

7-én, — elhaltak. A nyíregyházai ev. ref. egyház lelkesi állomására meghívás útján dr. Bartók Jenő debreczeni gimn. segéd-tanár választotta meg. A kis-varsányi egyház szintén meghívás útján Cavallér János berkeszi s. lelkészt választotta el rendes lelkészeül.

— **Válasz Andrassy Kálmán lelkész úrnak.** Hogy székfoglaló beszédemet figyelmére méltatta, fogadja érte szíves köszönetemet; hogy rámutat, miként kell például adásunkkal is befolyást gyakorolni a gondjainkra bízott ifjúság élet-fejlődésére, szívesen tudomásul veszem s minden bizonynyal az leendő főcélom ebben a tekintetben is, hogy a Mesternek parancsát kövessem. Azonban a mi a dogmának lényegét, jelentőségét illeti, legyen szabad megjegyezni, hogy e tekintetben nem értett meg. Az egyháznak, mint társulatnak, vannak s kell is lenni, bizonyos ismertető jelei, törvényei, tételei, a melyeket, a ki annak az egyháznak tagja, még pedig első sorban álló tagja, respectálni tartozik. A protestantismus aztán éppen a maga elvénél fogva nem szorítja, nem szoríthatja béklyókba a lelket, a szabad gondolkozást nem öli meg, hanem útát, tért enged, hogy a lélek még az Isten mélységeit is vizsgálja. — Dogmája van tisztársamnak is, mint nekem, — és nagy baj volna, ha nem volna. — Ha pedig áll az, hogy a dogmákra egyáltalán nincs szükség, akkor tegyük meg a lépést ama tudományok kiküszöbölésére, melyek ezekkel foglalkoznak. Ezt azonban úgy látom, tisztárs úr sem akarja. — Ne is akarja! Dr. Tüdös István.

— **Templomszentelés Tokajban.** A tokaji reform. egyház f. hó 6-án vette használatba megújított és toronnyal kiegészített templomát, az ilyen alkalmakhoz illő ünnepélyességgel. A felavató isteni tisztelet 10 órakor kezdődött, helybeliek és vidékiek, hitsorsosok és valamennyi felekezetibeliek által szorongásig megtelt, térsen, díszesen festett templomban. A gyülekezeti és a sárospataki főiskolai énekkar remekül előadott alkalmi himnusz után, *Novák Lajos* sárospataki főiskolai lelkész imádkozott és tartott egyházi alkalmi beszédet a 84. Zsoltár 2. verse alapján, e kérdés felett: Miért tartja a református keresztyénség egyszerű templomait szerelme-teseknek? arra a feleletre jutván, hogy azért, mert Jézus tanítása és példája nyomán a templom imádságnak háza, bölcseségnek és szeretetnek iskolája. Utána *Kónya Endre* hernádnémeti lelkész esketett meg hangulatos beszéddel egy ifjú párt és ezzel az isteni tisztelet véget ért. Este a templomépítés költségeinek fedezésére látogatott hangverseny volt, táncmulatsággal egybekötve, a mely kitűnően sikerült volta mellett szép jövedelmet adott az egyháznak. A helybeli és vidéki intelligenciát az egyház főgondnoka, *Vecsei Oláh Miklós* látta vendégül házában, hol az egyház örömmünnepének és a házi gazda nevénapjának megfelelő, emelkedett hangulat uralkodott mindvégig. Az is emlékezetre és elismerésre méltó tény, hogy a tokaji közönség felekezeti különbség nélkül támogatta az egyházat temploma kiépítésében, mi által ez az alkalom az egész városi közönség örömnapija volt, melynek teljességéből csak az hiányzott, hogy rajta Kun Bertalan püspök úr, bár megígérte és őszintén szerette volna, meg nem jelenhetett.

— **A holt-kézi törvényről** Csemegi Károly nyug. kuriai tanácselnök Budapesten, a magyar jogászegylet december 5 iki ülésén, a jogászvilág számos kitűnő tagjának jelenlétében, igen érdekes és magas színvonalon álló előadást tartott, befejezéseül az egyletben e tárgyban korábban megindult vitának. Csemegi mindenekelőtt a holt kézi törvények jogtörténeti oldalával foglalkozott,

majd az idevonatkozó törvények ismertetése után arra az eredményre jut, hogy a holt-kézi törvények még mindig *érvényben vannak*. Előadása további során rámutat arra, hogy a holt-kézi törvények közjogi jellegűek, a miből következik, hogy azok *soha el nem érvülhetnek*. A telekkönyvi jog szempontjából utal arra, hogy a lelkési törvények éppen közjogi jellegüknél fogva, hivatalból veendő figyelembe. Végül rámutat a Curia 63. sz. döntvénye megokolásának *helytelenségére*, a melyben a Curia a holt-kézi törvényeket elévülés által megszünteknek nyilvánítja, holott sem ellenkező szokást, sem gyakorlattal való felhagyást kimutatni nem lehet.

— **A t. olvasóhoz.** A »Sárospataki Lapok« szerkesztőségéről november 21-én véglegesen lemondtam s az Irodalmi Kör, mint lap-tulajdonos — tekintettel rendkívüli okaimra — lekötő szíves és ismételt marasztások után, lemondásomat elfogadta. A lap további sorsát akarván előkészíteni, sokunknak öröme — s nekem, szerkesztő- és főmunkatársamnak mintegy erkölcsi jutalmul is — kimondta, hogy a »Sárospataki Lapok« eddigi szellemét és irányát továbbra is fentartani és fentartatni kívánja. Ez alapon — több rendbeli kísérlet után — *Dr. Tüdös István* theol. tanártársamat választotta meg utódomul. Őt s a Sárospataki Lapokat igaz és olthatatlan egyszerűséggel ajánlom volt munkatársaim és a mélyen t. közönség szeretetébe.

HIRDETÉS.

Ifj. Hönig Frigyes

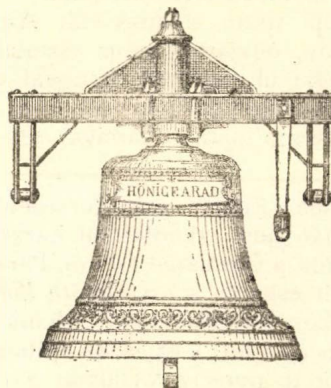
gőzüzemre berendezett

harang- és ércöntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBÓL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felel.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen ledíthatók és a tornyot nem rázkódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átszerelését vagy acélbronz-harangokkal való becserezését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

10—10

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: „A millennaris esztendő végén.” *Dr. Finkey Ferencz.* — „Október 31.” *Kállay Miklós.* — „A nagy pillanatkor.” *Ifj. Szilva István.* — „Karácsony reggelén.” *Ifj. Szilva István.* — „A szerkesztő lemondó levele.” *Rádassi György.* — „Válasz a szerkesztő lemondó levelére.” *Maklár Pap Miklós.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázatok.” — „Hirdetés.”

A millennaris esztendő végén.

A jubiláris év végére jutottunk. Ha visszagon-
dolunk az elmúlt év eseményeire, kicsiben lelki sze-
meink elé tárul ezer éves hazánk egész története ösz-
szes dicsőségével, örömeivel, küzdelmeivel és gyászai-
val. Sok küzködés, sok huzavona, hagyományos
testvérharcok után félretettük egy félesztendőre a
politikát, ez annyi jót és rosszat okozó fegyvert; félre-
tettük megszokott foglalkozásainkat s közös erővel
siettünk megmutatni a világnak, hogy ezeréves nem-
zet vagyunk itt Európában; hogy erő és képesség
van bennünk lépést tartani a művelt nyugati álla-
mokkal s joggal kérhetünk helyet az európai törzs-
nemzetek között.

Méltó büszkeséggel gondolhatunk az ezredéves
kiállításra vissza. A hódoló díszmenet, mely keleti
jellegünket a legélénkebben állította a bámuló idege-
nek elé; a kiállítás, mely értelmi, gazdasági s művé-
szeti életünknek a nyugattal való versenyképességé-
ről a legfényesebb s kézzel fogható bizonyosságait szol-
gáltatta; a főváros, mely gyors fejlődésével szintén
csak szellemi és anyagi erősödésünk méltó tanújele:
mindezekben megtestesülve láthattuk ezer éves mul-
tunk örömeit és dicsőségeit. Csak képzeljük magun-
kat a történelmi kiállítás gazdag csarnokaiba s eszünkbe
jutnak a honfoglaló vezérek, Nagy Lajos, Mátyás
fényes korszakai; csak gondoljunk az új országházra,
ez építészeti műremekre és előttünk áll a fényes múlt
s a biztató jelen...

Igen, a jelen! Hagyjuk a multat, a régi dicső-
séget!

A kiállítás bezáratott, a fényes emlékek szerte
vitettek régi helyeikre s megnyílt a politikai csatatér
bezárt kapuja, a fegyverszünetnek vége lett.

Hogy illuzióinkból alaposan kiábránduljunk, a ki-
állítás végső napjaira megörvendeztetett bennünket a
kormány egy új képviselőválasztás izgalmával. És lát-
nunk kellett újra a *csúnya* jelent... Látni a jellemek
gyengülését, a pénz diadalát az elvhűség és tiszta meg-
győződés felett s a reactio és fanatizmus harcát a
szabadelvűséggel és békeszeretettel. S eszünkbe jut-
nak a politikai és vallási meghasonlások, villongá-
sok szomorú korszakai ezer éves történelmünkben.

Mennyi hiábavaló küzdelem, mennyi okatlan testvér-
harc pusztította nemzetünket az első ezer év egyes
korszakaiban! És újra előttünk állanak e küzdelmek.
Politikai, nemzetiségi és vallási téren többé-kevésbbé
heves harcok hívnak bennünket a küzdőtérré.

E vegyes érzelmek hatása alatt, a mult és jelen
emlékeinek; és jelenségeinek figyelembevételével, el-
mélkedjünk kissé a jövőről, mi teendők várnak reánk
az első ezer év után; mit kell tennünk, hogy a mult
tanulságait a jelen munkájában felhasználjuk a jövő
érdekében?

Politikai és nemzetiségi kérdésekkel lapunk jel-
lege miatt nem foglalkozhatunk. Lássuk tehát teen-
dőinket a vallási téren.

Az első ezer év végét épen a vallás kérdései vet-
ték igénybe. Az utolsó években újra kiélesedett feleke-
zeti súrlódásokat az állam az u. n. egyházpolitikai
törvények meghozatalával igyekezett elintézni s békés
úton lecsillapítani. De vajjon sikerült-e törekvése?
Sajnos, ma azt kell látnunk, hogy nem.

Nagy eszméknek diadalra juttatása, miként az
emberiség történelme mutatja, ritkán esett meg békés
úton, megalkuvással. A keresztyénség, a reformatió,
a politikai szabadság és egyenlőség eszméi többé-ke-
vésbbé véres forradalmak útján jutottak diadalra min-
den nemzetnél s így hazánkban is. Vajjon nem I. István
erőszakos keze s I. László fegyverei nyitottak-e utat
s készítettek-e jövőt hazánkban a keresztyénségnek?
Nem a Báthoryak, Bethlenek, Bocskayak és Rákóczyak
hadjáratai biztosították-e a protestánsok számára a
szabad vallásgyakorlatot s ezzel a reformatói diada-
lát; vajjon nem az 1848—49-iki győzedelmes csaták s
honvédeink vitézsége eszközölték-e, hogy a politikai
szabadság és egyenlőség nagy eszméit kimondó 48-iki
törvények vétettek alapjául az 1867-iki kiegyezésnek
s újabb alkotmányos életünk nem a jogfolytonosság,
vagyis a 48-iki törvények elismerésével indult-e meg?

Ez utóbbi esemény nálunk annyival is inkább
érdekes s bizonyos fokig nemzetünk politikai érettségé-
ről tesz fényes tanúságot, (bár bizonyos mértékig követ-
kezményeiben hátrányosabb lett), hogy a szabadság
és egyenlőség elveit proclamáló 48-iki törvények még
minden erőszak nélkül hozattak meg, míg Anglia,
Észak-Amerika és Franciaország csak véres küzdel-
mek után igtatta azokat törvénytárába. Igaz, hogy a

mi 48-iki törvényeink alkotása s kivált szentesítése is az akkori általános európai mozgalmak hatása alatt történt s hazánknak nem sokára hatalmas véráldozattal s 10 évi szolgálattal kellett kiérdemelnie. míg e törvények elismertettek; de tény mégis, hogy e törvények hozatala nálunk még békés úton történt s másfél évtized reformtörekvéseinek s a nagy eszmékért lelkesülő nagy embereink buzgó fáradozásának s különösen felvilágosodott, liberális köznemességünk áldozatkész munkájának volt eredménye és koronája.

Az 1848-iki törvényhozás volt az, mely a szabadság és egyenlőség eszméit vallási téren is proklamálta. Nem ugyan azt az államtudományi értelemben vett vallásszabadságot, melyet a múlt 1895. évi 43. t.-cikk mondott ki, mely szerint lehet valaki felekezeten kívüli is; de a bevett felekezetekre vonatkozólag sokkal többet, mint az új, pusztán doctrinális becsű törvény. Lényeges különbség van az 1848: 20. és az 1895. 43. t.-cikk közt s jelentőségére, fontosságára az utóbbi csak árnyéka lehet az előbbinek. Az új, 1895-iki vallásszabadsági törvény, csak alakilag, az 1848-iki pedig anyagilag mondja ki a vallásszabadságot. Az 1848: 20. t.-c. 2. §-a ugyanis a *„tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot“* állapítja meg, igaz, csak a törvényesen bevett felekezetek közt; az 1895. 43. t.-c. 1. §-a pedig azt mondja: *„mindenki szabadon követhet és vallhat bármely hitet vagy vallást“*; de vajjon az-e a fontosabb dolog, hogy a nazarénusok, mormonok vagy quäckerek hazánkban egyházat alapíthassanak, vagy az, hogy a történelmi múlttal és joggal s számbeli súlylyal bíró bevett felekezeteink anyagilag egyenlőkké tétessenek? *Anyagi egyenlőség nélkül a legszebben kidolgozott s a legújabb államjogi elméleteknek megfelelő vallásszabadsági törvény is érték nélküli elv és pictus masculus.*

Vajjon nem ezt mutatja-e hazánk mai állapota?

Meghozták tavaly a vallásszabadsági törvényt s ugyan miben nyilvánult e szabadság hatása? Abban, hogy megalakult a néppárt, vagyis egy ultra-katolikus párt, mely politikai térre vitte a legádázabb felekezeti harczot s a felekezeti gyűlölséget a legsemmetlenebbül szítja. És honnan teheti azt, honnan veszi az erőt erre az izgatásra, a politikai párt létesítésére? A papi javakból, mert az 1895: 43. t.-c. megelégszik a vallásszabadság *elméleti* meghatározásával és körvonalozásával, de egy szót sem mond annak gyakorlati megvalósításáról, az 1848: 20. t.-c. 3. §-áról, a mely nemes egyszerűséggel és rövidséggel mondja ki, hogy *„minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztetnek s ez elvnek részletes alkalmazásával a miniszterium az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.“*

Ezen utasításnak a miniszterium mai napig sem felelt meg, hanem e helyett törvénybe ígtatta a polgári házasságot, állami anyakönyvvezetést, a gyermekek vallását, a zsidó vallás receptióját és a vallás szabad gyakorlatát (1894: 31., 32., 33. és 1895: 42. és 43. t.-cikk), a mely törvények egyike-másika sok helyes és szükséges reformot tartalmaz ugyan, de összeségükben még sem tekinthetők az 1848: 20. t.-cikkben foglalt utasítás megkezdésének sem, sőt a gyermekek vallásáról szóló 1894: 32. t.-c. határozott reactió az 1868: 53. t.-c. egyszerű és természetes rendelkezéséhez képest.

Hogy az 1848: 20. t.-c. békés úton jött létre és nem erőszakosan, ennek a hátrányos következménye

a mai áldatlan helyzet. Ha a papi javak 1848-ban, a vallási egyenlőség megvalósítása végett, saecularizáltak, 1867 óta nem lett volna többé oly domináló fölénye a r. kath. egyháznak a többi felekezetek felett, a mint kétségtelen, hogy a saecularizálás nélkül akárhány tucat elméleti törvény creálása dacára is, az 1848: 20. t.-c. által ohajtott *„tökéletes egyenlőségről“* beszélni teljes lehetetlenség lesz.

A jövő ezerév feladata tehát vallási téren legelőször is az 1848: 20. t.-c. által kimondott egyenlőség elvének keresztülvitele s e célból a katolikus egyház állami jellegű javainak bevonása. Elismerjük, hogy ez nehéz feladat, hiszen más államokban is csak a forradalmak tették meg azt. De végre is megtették. Mi nem óhajtunk forradalmat, azt megszüli rendesen az idő és a korszellem; csak közbevetőleg tesszük fel a kérdést, ki készíti elő inkább azt: a protestánsok-e, kik megnyugosznak az állam törvényeiben, sőt az állam érdekeit még talán kelletlenül is előmozdítják, vagy a katolikusok, kik nyíltan agítálnak a törvények ellen s egy minden jogállam által elfogadott jogintézmény, a polgári házasság miatt, keresztes háborút hirdetnek a kormány s a protestánsok ellen, igyekeztve e mellett a zavarosban halászni az ő kedvükre hozott 1894: 32. t.-c. kegyes elfogadása mellett? Hogy bizonyára nem az előbbieket, azt a pártatlan bírónak el kell ismernie.

De nézzünk komolyan a jövő elé!

A kormány éppen napjainkban adta elő programját az új 5 éves országgyűlés elé terjesztett királyi trónbeszédben. Vajjon szól-e a trónbeszéd e fontos kérdésről? Sajnos, nem.

A vallási kérdések ugyan mindjárt az elején vannak a trónbeszédnek, de egy szó sincs ott az 1848: 20. t.-cikkéről. Sőt ellenkezőleg. Meg van ugyanis ígérve a magyarországi *kath. autonomia rendezése* és a kongrua alapján a *kath. lelkészek fizetésének emelése* s e mellett *„a többi bevett vallásfelekezetek lelkészi javadalmainak kiegészítése.“*

Mit jelent e program? Azt, hogy a kormány ezen az országgyűlésen sem fog semmit sem tenni az 1848: 20. t.-c. megvalósítására, hanem ellenkezőleg, a helyett, hogy az egyenlőség elvét akarná legalább fokozatosan keresztülvinni, *főfeladatúul a katolikus egyház anyagi helyzetének megszüldítését tekinti.* Mert mit tesz a katolikus autonomia és a congrua rendezése? A katolikusoknál az autonomia nem vonatkozhatik az egyház beléletére, mert ebbe a világiaknak semmi beleszólásuk nem lehet; hanem csak az egyház vagyoni viszonyaiban való részvételre és szabadabb mozgásra. Az erdélyi kath. status-gyűlés szerepét venné át Magyarországon is valami efféle status-gyűlés, a minek első feltétele lenne persze az egyház vagyoni állapotának tisztázása s a kath. egyház számára való biztosítása. A kath. alsó papság fizetése is a lelerus befolyásának és erejének növelésével rendeztetik. A többi felekezetek pedig, hogy ne mondhasák, hogy mit sem kaptak, *fizetési pótlékot* kapnak. Hja, a jó gyermek kevésbé is beéri, a rakoncátlanokódó elkényeztetettet pedig tyúkkal, kalácsal kell lecsendesíteni!

Hogy ez sovány program s nem illik a második ezredév első munkatervének várt nagyságához s a többi ügyekben ígért nagyszabású reformokhoz, ezt nem kell fejtegetni. A felekezeti súrlódások és viták nincsenek befejezve az 1894 és 1895-iki törvényekkel. Sőt azok még jobban feltűzték a harcias klérust s létrehozták az új ezerév kores-szüllöttét: a nép-

pártot. A szabadság és egyenlőség elveire fektetett államépületének egyik szárnyát mindaddig nem építi ki a magyar állam, míg e viszályokat gyökerükben ki nem irtja. Nem megalkuvások, tatarozások várnak reánk a jövő ezer évben, hanem építések s alapos javítások. A vallási téren is gyökeres javításra van szükség. Homokra van építve ez a szárny, alapos fundamentumot kell annak rakni, hogy megálhasson a jövő ezredévre. A míg a kath. egyház milliókban dúskál s a többi felekezet kenyérhéjon rágódik, addig ez az épületszárny mindig ingadozni fog s a milyen lényeges része ez az állam épületének, annak rombadőlését vagy bomladozását igen meg fogja sínyleni az egész állam.

Epen e sorok írása közben olvasom, hogy a magyar Jogász-egyletben Dr. Dárday Sándor miniszteri tanácsos felolvasást tartott az „alapítványok és az állam czímmel” s kimutatja hogy az alapítványok természetét törvényhozási úton kell rendezni s biztosítani azok felett az állam felügyeleti jogát. E tekintélyes miniszteri hivatalnok szavai különösen fontosak épen az általunk felvetett kérdésre vonatkozólag; de ezekből is csak az íránt nyerünk megerősítést, hogy a katolikus papi javak saecularisatiója a kormány szerint képtelenség, a melyről beszélni sem érdemes, hanem szükséges „az autonomia rég vajdó kérdésének megoldása s ezzel elkerülhető lenne, hogy az alapítványok kezelése a multhatatlanul szükséges nyilvántartás s a legfőbb felügyeleti jogkörből kifolyó ellenőrzésén túl, a polgári hatóság tárgyalási körébe vonassék.” Tehát várhatjuk a katolikus autonomia megvalósítását s a kath. alapítványok és alapoknak állami felügyelet és biztosítás mellett a kath. egyházra telekkönyvezését, a mi a Curia 63. sz. polgári döntvénye folytán semmi akadályba nem ütközik.

Az előzmények után azonban, tekintve, hogy az alapok és alapítványok jogi természetének tisztábazatalával már 1870 óta többször foglalkozott az országgyűlés, — bizonyos, hogy e fontos kérdés nagy politikai harcot fog involválni s a protestánsoknak résen kell lenniök, hogy az országgyűlési tárgyalások során érdekeik csorbát ne szenvedjenek s a katolikus többség ne confessionális, de állami szempotból bírálja el a kérdést, t. i., hogy a törvény által bevett felekezetek mind részesedjenek, igazságos arány szerint, abban a vagyonban, a mely egyházi vagy iskolai célra rendeltetett. Ha nem történik is meg az 1848. 20 t.-czikk megvalósítása a közel jövőben, de olyasmi se történjék, a mi annak örökre útját állja.

Előttünk, protestánsok előtt oly világos a kath. alapok és alapítványok jogi természete, (t. i., hogy azok legnagyobb része, egy óriási vagyon, igazságtalanul van a kath. egyház kezében), hogy erről e lapokban már felesleges is beszélnem, csak arra óhajtom felhívni irányadó embereink és híveink figyelmét, hogy Ezsau politikáját ne kövessék s a 600 frtos ref. papi fizetés-minimum ne legyen az a tál-lencse, melynek fejében a kath. papi javaknak a kath. egyház nevére telekkönyvezését elnézzék s ezzel a kath. egyház uralkodó jellegét — minden liberális törvény negligálásával — beláthatlan időre biztosítani engedjék.

(Vége köv.)

Dr. Finkei Ferencz.

Október 31.

Nem foglalkoznám ifj. Szilva Istvan s.-lelkész úrnak a »Sárospataki Lapok« 49 számában a reformációi évünnep megtartására vonatkozó cikkével s hagynám őt babérain pihenni, ha cikke nagyon is tendentiósus — kihívó, gyanúsító, a multa megrovó s a jövőre utasító nem lenne, még pedig a kormányzótestületek egész karának is befoglalásával.

De cikkéből azt következtetve, hogy különben más irányban előismerésre méltó buzgósággal, talán több rajongással, mint higgadt körültekintéssel, mint egy hegyürből lezúgó csermelyár, a még nagy folyamok habjait is medrűkből akarja kiszorítani s a világ piacán vindikálni magának azt, hogy csak az ő kis patakjának cseppjei tiszták — a többi pedig nem: nem lehet hogy röviden ne reflektálják soraira.

Cikkében két tétel van felállítva: egyik, hogy okt. 31 ünnepeltessék meg; a másik, hogy okt. 31, okt. 31-én ünnepeltessék meg!

Az elsőnek felvetésére — úgy tudom — szükség sem volt, mert hiszen ez általánosan bevett — szívesen gyakorlott ref. évünnep ref. egyházi közéletünkben, s azt hiszem nincs szükségök a kormány köröknek, hogy a s.-lelkész urtól utasításokat kerjenek, fogadjanak! Ez tárgytalan!

A másodikra, hogy okt. 31, okt. 31-én ünnepeltessék meg, röviden annyit mondok:

A ki a reformációt egy napi cseményhez köti, s azt hiszi, hogy okt. 31 teremtette meg mindazon korszakalkotó szellemi s erkölcsi vívmányokat, melyeknek a reformatió tényleg életet adott: vagy rossz történetész vagy betű-moly.

A ki azt hiszi, a hogy reformációi eszmékkel a papnak a szószéken csak okt. 31-én lehet kenetesen foglalkozni és máskor nem: — az elfogult, és a praktika theológiából még vehet órákat!

A reformáció egy magasztos elv; egy nagy eszme, melynek égi szikrája már a Husz máglyáján is fellángolt, nem várta az be 1517 okt. 31-ét sem; ez csak az események természetes láncolatában egy erős mozzanat volt, egy nagy hullám a habok közt, de nem minden, s nem elég egy magában a hit által való megigazulásnak dogmájához, s a lelkiösméretnek a hierarchia alól való felszabadulásához!

A reformáció ma sincs bevégezve és nem is lesz soha! Az egy folytonosan működő óriási nagy delej-folyam, mely a rokon lelkekre boldogítólag árad szét!

A történet egy pontján stagnáló ó-conservatív felfogásnak tartanám azért, hogy a reform-eszmék diadalának emlékünnepeét épen mi, reformátusok csak egy naphoz bilincselve tarthatnók meg jogosan és helyesen; épen mi — kik elitéljük a r. katolikusoknál a sok hétköznapi ünnepet s mégis épen egy hajóba szállanánk!

Nekik kell tenniök, nekik dogmájok! egy-egy naphoz egy-egy csodaeseményt kötnek! Természetes, hogy így aztán csak is megfelelő napon ünnepelhetnek, mert különben a fanatizmus nem teljes, a misticismus csorbát kap! Azt pedig engedni nem szabad, mert ott az a lényeg!

De nálunk, ev. reformátusoknál, a kik azt tartjuk Pál apostolát, hogy szabadságra vagyunk hivatvatva — tévesztés volna, hogy egy naphoz bilincseljük magunkat, hogy a legszabadabb eszmének idők harcában fokozatosan kifejlődött diadaláért Istenünknek csak is akkor, azon órában adhatunk hálákat s történeti bevezetés

kiséretében a hitbajnokok emlékeit csak is okt. 31-én
ujthatjuk meg!

Nem a predikációkkal akarunk ott takarékoskodni,
higye el fiatal barátom! S a ki ma — az iskolaport
alig verve le, már a kormányköröknek kész utasító
indítványokat osztogatni, majd az élet alkonyán, meg-
törve annak sok igája alatt, akkor is csak olyan buz-
gósággal álljon őrt a lelki dolgokban, mint a kiknek
most még elég korán osztogatja utasításait!!*

Kállay Miklós
e. m. tanácsbíró.

TÁRCA.

A nagy pillanatkor

*Éjfelt ütött az óra csendesen . . .
Megállt a vén idő egy pillanatra
S lehelletét egy perczre visszatartva,
Ég s föld között nem mozdul semmisem.*

*Tán az enyészet kezdi ünnepét,
S e roppant csend azért terüle szelylyel?
Dehogy, dehogy!! Mi sem történt az éjjel,
Csak egy szegény nő szüli gyermekét!*

*Fájdalmára borult a néma éj,
Hogy ne legyen kilátható alóla,
A szent teher miként szakad le róla?
S ne tudja senkisé, hogy kinja mély?!?*

*De hajh, e pillanat eltelve már!
Mélyen a földnek szíve újra dobban;
S az ég azúrján, fenn a csillagokban,
Kigyulad a legfenyesebb sugár.*

*Beragyogják a földet mindenütt,
Hol a boldogságot epedve várják:
Hol a szegények özvegyek s az árvák
Borús szemebe bú-könyűje gyült.*

*Fényük nyomán angyal sereg szárnyal,
Egyiknél sincs riasztó harsonája,
De ajkukon szívhez szóló hozsánna,
Öröm-ének zeng a csenden által:*

*Betölt, betölt a bűnös emberen,
Mit Isten szája ígért volt felőle;
Eljött, aki a mérteket betöltse,
És minden bünt magára felvegyen . . .*

*Egész világnak idvessége lett;
A megváltó mindnyájunkért leszálla;*

* Ez a szintén túlerősen önérzetes válasz helyesen tiltakozik,
szerintünk is, az ellen, hogy a reformáció emlékünnepe mereven okt.
31-hez kössük; de nem felel meg arra panaszra, a mi pedig az ifj. Sz. I.
cikkében a fő dolog, t. i. hogy sokan nem, vagy csak egy imádság-
gal áldoznak a reformáció nagy eszméinek — lelkiestársaink közül!!
. . . Mi ezt a panaszt szeretnénk volna elhárítva látni és tudni,
mert e miatt adtuk ki a neheztelt cikket!

Szerk.

*Pedig, hogy megnyiljek az üdv hazája,
Csak egy anya, csak egy nő szenvedett.*

*Dicsérd tehát, dicsérd az ég urát,
Óh én lelkem! ki annyit vétkezel már,
S kire sok bűnödért is égi bér vár,
Mert az atya fiáért megbocsát!*

ifj. Szilva István.

Karácsony reggelén.

*Karácsony, karácsony!
Megjöttél hát újra;
Látlak ismét fenn az égen
Szálló csillag útja.*

*Hallom megzendülni
A mezőség felett
Azt az édes, mennyei szót
S a pásztoréneket.*

*Hallom a magasban
Angyalsereg szárnya
Miként lebben, miként suhog
Lejebb-lejebb szállva.*

*Látlak, ti vigyázó,
Örkődő pásztorok:
Szívetekben az éjszakán
Mennyei láng lobog.*

*S lelkemben vágy támad
Napkeletre szállni;
Pásztortűznél tivéletek
Együtt éjszakázni.*

*Várni a csillagot
S a mikor feltámad,
Csillagfényénél legeltetni
Széledező nyáját.*

*S a míg így csendesen
Én is fellángolok;
Megáhitom boldogságotok
Ti szegény pásztorok!*

*Ahitozásom meg
Sóhajtásra válik,
Úgy repül el a szendergő
Gyermek jászoláig.*

*Bethlehem, Bethlehem!
Ha közelebb volnál,
De szívesen leborulnék
A bölcső-jászolnál!*

*És te, édes Jézus!
Ha itt vennél helyet:
De szívesen virasztanék
Gyermek-álmód felett!!*

ifj. Szilva István.

KÖZÉLETÜNK.

A szerkesztő lemondó levele.

Tekintetes Elnök Úr!

Tisztelt Barátom!

Itt az ideje, hogy a „Sárospataki Lapok” sorsa felől intézkedjünk s jövődjét közös akarattal előkészítsük. E célból van szerencsém tudatni Veled s Általad az igen tisztelt Irodalmi Körrel, hogy én — bármennyire bírnám is esetleg az Irodalmi Kör lekötő bizodalmit, — lehetetlenségnek tartom magamra nézve a szerkesztés gondjainak, faradalmainak további elviseelését.

Meg vagyok győződve a felől, hogy az igen tisztelt Irodalmi Kör — ismerve helyzetemet — maga is elegendőnek fogja immar tekinteni az én szerkesztői szolgálataimat.

Tizenöt éve, hogy tölem telhető buzgósággal és Isten-adta szerény tehetséggel ott forgolódtam a „Sárospataki Lapok” körül, 5 éven át mint társszerkesztő, 10 éve immár, mint felelős szerkesztő. Emberi munkát végeztem, a mi rendszerint távol esik a tökéletességtől, de a lehető legjobb igyekezettel. Ugy érzem, hogy a fő célt — melynek megvalósulásaért a közlönyt alapítottuk — nem tévesztettem el; felvett irányából nem zökkentettem ki s öröklött szellemét sem magam meg nem csúfoltam, sem megcsúfoltani nem engedtem. Azt akartam, hogy a tanítvány hűnek bizonyuljon mesteréhez s ezért mindenkor megelégedtem azzal, hogy új rések törése helyett az elődöm által tört s az Irodalmi Kör által is helyesnek ismert nyomokon haladjak tovább és tovább. Nem a kényelem hajtott ez irányba, de az elvek közössége és a tisztelet; mindenáron eredetivé lenni nem kívánoztam.

Most, a mikor a lap szerkesztésétől visszavonulok, azért látom szükségesnek ezeket felemlíteni, mivel tudom, hogy némelyek — a kik nem voltak ott e mi édes gyermekünk bölcsőjénél — valami olyas tartalmú Sárospataki Lapokról ábrándoznak a magok javáért, a mely a papságnak mindennapi kenyerévé, vasárnapi és ünnepi eledelévé is legyen. Én ilyen lap szerkesztésére megbízást nem kaptam, de nem is kaphattam volna — a „Sárospataki Irodalmi Kör” aegise alatt.

Azokért, a miket, olykor-olykor elhibázottan végeztünk, bocsássatok meg Te és Ti mindnyájan, a kiknek jogotok van munkánk felett ítéletet tartani; azokért pedig, a mik néha-néha sikerültek, Istené és az én önfeláldozó szeretettel működő elv- és munkatársaimé legyen a dicsőség és tisztelet. Én boldog voltam, hogy szolgálhattam egy nagy, sőt felséges ügyet a nekem adatott erő mértéke szerint. Én az én jutalmamat igen sokszor megkaptam a Ti meg-megújult bizodalmitokban s a kívül állóknak irántam folyton fokozódó becsülésében és szeretetében, sőt a kedvem szerint való munka gyönyörében is.

Eltitkolnám a valóságot, ha a búcsú pillanatában be nem vallanám, hogy szívem fáj a válás gondolatától, mert sok félreértés és soha nem indokolható duzzogások dacára is, mindenkor felemelő volt rám nézve az a tudat, hogy a sárospataki főiskolának és a hazai protestantismusnak tettünk a lapunk által némi szolgálatot s hogy nem mindenkor szórtuk a jó magot út-félre és tövisek közé. Tizenöt évi becsületes küzdelem

és verejtékezés mezejétől csak rideg lélek válhatnék meg forró sóhajtasok nélkül.

En mélységes hálaérzettel köszönöm Neked s Nektek, hogy gyöngeségeim iránt elnézők voltatok s hogy a tisztas munkában magunkra nem hagytatok. Az idő talán igazat fog nekem s nekünk adni lassanként azokkal szemben is, a kik munkálkodásunkban olykor-olykor titkos és hamis rugókat kerestek és valószínűleg találtak is, miután meg van írva, hogy „a kereső megtalálja, a mit keres.”

Jobban dolgozni én már nem tudtam, mint dolgozni igyekeztem s bizonyosság vagyok rá, hogy szerkesztő társam és főmunkatársam is a maga egyéni és jogos érdekeinek háttérbe szorításával szolgálta a „Sárospataki Irodalmi Kör” ügyét — a nyert talentumok szerint.

Végzetlenülül sajnálom, hogy nem volt erőnk anyagilag is hasznára válni a „Sárospataki Irodalmi Kör”-nek, de e tekintetben elég jó mentségünk lehet az a szomorú körülmény, hogy az egyházi és iskolai lapok általában jajveszékének az anyagiakban való szűkölködés miatt.

Mit tesz a „Sárospataki Irodalmi Kör” a maga 15 éves közlönyével, én nem tudom; de biztosíthatok bárkit is, a kit utódommá választotok, hogy én érezni fogom a közlőny iránt való kötelességemet úgy is, mint volt szerkesztő, úgy is, mint az „Irodalmi Kör”-nek egyik legregibb tagja — mindaddig, míg azzal elvi közösségben maradhatok.

Még egyszer forró köszönetet mondok a Ti irántam több ízben megújított s nekem mindenkor drága bizodalmitokért s az „Irodalmi Körnek” gyümölcsöző, anyaszentegyházunkra, iskoláinkra és nemzetünkre áldásos jövődöt kívánva, igaz tisztelettel maradtam a Tekintetes elnökségnek s az egész „Irodalmi Kör”-nek

Sárospatak, 1896 október 30-án.

alázatos szolgálja

RADÁCSI GYÖRGY,

a „Sárospataki Lapok”
ez idei szerkesztője.

Válasz a szerkesztő lemondó levelére.

Nagytiszteletű Szerkesztő Úr!

Kedves Barátom!

Október 30-án kelt búcsú-leveledre, jegyzőkönyvi kivonatban ide mellékelve küldöm a hivatalos búcsúválaszt: az „Irodalmi Kör” őszinte elismerését, hálás köszönetét. Így akartad s már nekünk is így kellett akarnunk. Nem azért, mintha megelégtünk volna szerkesztőségedet, hanem, mert már meg kellett sokallanunk azt az áldozatot, melyre állandó bizalmunkkal évről-évre rákényszerítettünk. Bizony már egyszer rád fér az a kis „független nyugalom,” melyet „kérve kértél,” de éretünk, főiskolánkért, a protestáns közügyért évről-évre halogattál. Épen ez a halogatás, melylyel a helyzet kényszerűsége előtt, a Kör óhajtasára, a közügy érdekében több ízben is meghajlottál, lehet legerősebb bizonyosságod azok ellen, — ha csakugyan vannak olyan mindenütt rosszat, kutató sötét lelkek, — a kik „olykor-olykor titkos és hamis rugókat” is kereshettek önzetlen munkálkodásodban, vagy... „munkálkodásunkban.” A pók homályos sötét szegletből les, s ha néha-néha a legtisztább virágra száll is le, méreggel tér vissza. Az ilyen lelkek tiszta öntudatod ne zavarják!

Azonban ne bántson az a gondolat sem, ha 15 év terhes munkájára, de felemelő emlékeire visszatekintve, ez emlékek közt itt-ott „félreértést, soha nem indokolható duzzogást” is találsz. A közügyekért teljesített, becsületes munka, a küzdelemben adott és vett sebeket feledtetni, eltakarja. Bulgaság volna, ha valaki okra kapott vagy véletlenül ejtett vagy csak képzelt karcoláson tartaná a kezét, midőn méltán kiérdemelt koszorút kell nyújtania.

Azért se tegyetek hát magatoknak szemrehányást, mintha te és szerkesztő társaid nem eleget vagy nem elég jól dolgoztatok volna. Ellenetek kiáltanak a Kör kedvéért „félbe-szerbe” maradt munkáitok s az az elismerés, melyet a kezetekre bízott fegyvereinknek szereztek; ellenetek kiált az az őszinte marasztás, mely úgy is nehéz elválásokat még nehezebbé tette. Vagy azt értsem ez aggodáson, hogy egyikőtök vagy másikatok munkája talán olyan helyen nem részesült kellő figyelemben, méltó elismerésben, a honnan legjobban esett volna ez a figyelem és elismerés?! Hát ez a jutalom fájó volna! De talán erre mégis nem lehet okotok?!

De még azon sem kell aggodnotok, hogy anyagi kincs nem maradhatott utánatok örökségül. A fukarsággal járó anyaggyűjtés nem volt a célotok. Inkább akkor érhetne vád, ha fukarkodtatok volna a szellemiek közlésében! De ti nem egyszer, mikor a közügyek úgy kívánták, két kézzel is szórtátok a szellemi kincseket, míg a megélhetést ez a nemes pazarlásotok nem veszélyeztette. Bizony, ha a közönség is annyit tesz értetek, — pedig sokan tehettek volna, még sem tették, — mint a mennyit ti tettetek ő érette: nem hátrálókokról, de annyi, a mennyi megtakarított vagyonról is beszélhetnének! Nem mindnyájan áldoznak, a kik az oltár körül forgolódnak!

Nincs tehát okotok az ítélet miatti aggodásra. A jók és igazak meg vannak győződve, hogy ti nem egyéni hiúságtok kielégítéseért faradtatok. Hanem, mert „boldogok voltatok, hogy szolgálhattatok s főleg te szolgálhattál egy nagy, sőt felséges ügyet” odaadással, igaz buzgósággal. Megnyugtathat benneteket az a tudat, hogy e szentügy szolgálatában maradandó érdemeket szereztek, mert a „Sárospataki Lapok” 15 éves élete e főiskola történetének díszes lapjain lesz olvasható. Ezért tudom érteni, ha „e becsületes küzdelmed mezejétől nem tudsz megválni forró sóhajtasok nélkül.” Hannibal mély fájdalommal, könnyes szemmel hagyta ott diadalainak színhelyét, Itália földjét. Neki fáj, hogy hazája parancsának engednie kellett; neked fáj, nem az, hogy vissza kell térned az elhagyott munkatérre, hanem, hogy nem szolgálhatod itt is a szeretett főiskolát, a miként eddig tetted. De hát ugy-e érzed a költővel:

„Nő a lomb-árny, félek, félek!”

s igazad van, ha óhajtod a:

„Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdél, abban véget.”

Hát segítsen meg téged ebben az isteni gondviselés! Fogadjátok még egyszer hálás köszönetünket, egyedüli jutalmunkat!

Szívesen üdvözlő

Sárospatak, 1896 december 16-án.

tisztelő barátod

MAKLÁRY PAP MIKLÓS,
az „Irodalmi Kör” másodelnöke.

IRODALOM.

* „Élő roménység” cím alatt egy csinos kiállítású imádságos könyvecskét adott ki a Franklin társulat Budapestén. Szerzője *H. Kiss Kálmán*, a körösi tanítóképezde fáradhatatlan igazgatója; ugyanaz a ki — a lélek által hajtva — mint egyháztörténetíró és tankönyvkészítő is jó szolgálattal tette közöttünk nevét tisztelte. A zseb-kiadású, 198 lap terjedelmű kis mű két szakaszból áll. Az I. *imádságokat*, a II. *szent énekeket* közli. Amabban 50 imádság, ebben 12 zsoltár és 30 dicséret kiválogatott részletei olvashatók, a lehető tekintettel az egyházi évre. Az imádságokból, mint a mű címe találóan jelzi, élő roménység sugárzik ki s a vallásos lélek melege, a hit hegyeket mozgató ereje, a protestantizmusnak és a magyar hazának lángoló szerelme érezhető. Ez adja e művecskének fő becsét. Ezen felül nyelve egyszerű, nemesen bibliaias s minden felesleges páthosztól mentes, a mint az egy általános használatra szánt imádságos könyvtől joggal megkövetelhető. A hol fest (évszaki imádságok, reggeli, esteli könyörgés) ott sem esik túlzásba; a hol dogmatizál, ott sem válik szárazzá, rideggé, hanem ügyes kiválasztással a biblia igéibe fogódzik és így jár az eget és földet összekötő lajtorján félelem és ingadozás nélkül. Erről az oldalról teljes elismerésünkkel üdvözljük a kis művet és annak szerzőjét. A mi kifogásunk van az I. szakasz ellen, az édes kevés. Csupán a templomba belépéskor és onnan való kimenettelkor mondandó imádságokat tartjuk hosszúnak s nehezkeseznek. Miért legyenek ezek terjedelmesebbek, mint p. o. a kenyér és pohár-vétel előtt mondandók? 5—6 sornyi efféle ima teljesen elegendő, mert nem is lehet az egyéb — a következő imádságokra való tekintetből sem — mint alázatos bemutatkozás Isten előtt, vagy egy édes, forró felsehajítás mintegy annak kifejezésére, hogy egy órát — a világ zajától távol — Istennek szentelhetünk, vagy szentelhettünk. Itt nincs helye az ömlengésnek, a hasonlatokkal való beszédnek, de annál inkább helye van a tartalmas rövidségnek. A művecske II. szakaszát jól összeválogatottan tartjuk ugyan, de szerencsésebbnek látszik nekünk az az eljárás, a mit Tompa, Szász Károly, Papp Károly stb. is gyakoroltak, hogy a költészet virágait beleszővik az imádság igéi közé, hogy azok együtt hassák át lelkünket és vigyék áhitatunkat ég felé. A néhány sajtóhiba (12, 13, 29. stb. l.) egy újabb kiadás alkalmával mindenestre kijavítandó. Az imádkozó *H. Kiss Kálmán* fogadja szerencsekívánatunkat, a t. közönség pedig ismerkedjék meg az *Élő-Roménység*-gel és táplálkozzék vele — az örökéletre. Ára nincs feljegyezve.

* **Az Unitárius Szószék.** Egyházi beszéd-gyűjtemény. Magyarországi ezréves fennállásának emlékére írták az unitárius lelkészek. Szerkesztette *Simó János* sepsi-köröspataki lelkész. 1896. — Ilyen címmel jelent meg a sepsi szentgyörgyi Jókai nyomda igen csinos kiállításában, finom papíron, szép tiszta nyomással az általunk már nyárban jelzett unitárius milleniumi predikatio-gyűjtemény, nagy 8 rét alaku, testes (30 ivnyi) kötetben. Ez emlékművel, mint *Ferencz József* unitárius püspök az előszóban írja, ha szinte a legutolsó helyen is, az unitáriusok is szaporítani akarták ez év nagy hazafias alkotárait, hogy legyen ez az unitárius lelkészi kar hazafiságának, kapcsolatban nemzeti létünk ezredéves ünnepélyével, századokról századokra maradandó emléke! De másfelől az egyházi beszéd irodalomnak is, mely ez idő szerint meglehetősen pangást mutat, némi lendületet akartak

czzel adni a kiadók. E gyűjtemény, jól mondja a püspök úr, mintegy tüköre a magyar unitárius lelkészi kar szellemvilágának; az unitárius szószék minden kiválóbb munkása, minden jelesebb képviselője közreműködött annak létrehozásában. 60 lelkész, segédlelkész s theologiai tanár 81 művel (predikáció és ima) szerepel e beszéd-gyűjteményben, és pedig 46 lelkész 1—1 darabbal, 10 lelkész 2—2 darabbal, 2 lelkész 3—3 darabbal, 1 lelkész 4 és 1 lelkész 5 darabbal. A tárgyat illetőleg is a legnagyobb változatosság uralkodik a műben; van benne 3 millenniumi ima, 3 millenniumi beszéd, 2 adventi, 4 karácsonyi beszéd, 1 karácsonyi, 1 ó-évi ima, 2 újévi beszéd, 2 husvét előtti, 1 virágvasárnap, 4 husvét, 1 áldozócsütörtöki, 6 pünkösti, 1 tavaszi, 1 aratási, 2 nyári, 2 őszi, 1 téli, 26 közönséges, 2 nemzeti ünnepi, 1 confirmációi, 1 lelkészavató, 1 papi beigtató, 1 beköszöntő, 1 toronyavatási, 1 orgonaszenteelési, 1 harangszenteelési, 1 iskolai év kezdeti, 1 Dávid Ferencz emlékére mondott beszéd, 2 homília, 2 oratio, 1 közgyűlési, 1 főtanácsi beszéd. — Szívesen ajánljuk e művet egyelőre is, míg átnézhetnők s behatóbban méltathatnók, mint nemes igyekezet, becsületes törekvés termékét, t. olvasóink figyelmébe. Ha egyben másban eltérők is unitárius testvéreink hittani nézetei, Krisztus lelke, a szeretet szelleme él ő bennök is; e mellett a béke, haladás, felvilágosodás, szabadság, egyenlőség, igazság és halhatatlanság evangéliumát hirdetik ők is. A mű ára 3 frt, s kapható a szerkesztőnél.

* **Comenius Ámos János Nagy oktatástana.** Latinból fordítá: *Dezső Lajos*. Sárospatak, kiadja Steinfeld Jenő, 1896. — E nagybecsű mű, melynek előfizetési felhívását, 17-ik számunkban közöltük, az ott említett időben, május elsején pontosan megjelent, s főiskolánk barátain kívül az egész tanügyi, sőt szélesebb körű irodalom által is igazi örömmel üdvözlöttest. A szakörök a paedagogia egyik klasszikusának, az újkor egyik legkiválóbb tanügyi reformátorának legrendszerebb, legtartalmasabb művét látták s üdvözlötték benne magyar nyelven, — mi, ezenfelül, még főiskolánk egykori európai hírű tanárát, kinek sárospataki működése örök dicsőségünk és büszkeségünk — látjuk Comeniusban, s főművének magyarra való átültetését úgy tekintjük, mint az iránta tartozó kegyeletünk lerovását, kötelességünk teljesítését s ezért éreztünk örömet és egyúttal köszönetet a fordító iránt a „*Didactica magna*“ lefordításáért. Örömmel csak fokozza, hogy a fordítás minden tekintetben teljesen sikerült, teljesen méltó úgy a nagynevű szerzőhöz s a jeles műhöz, mint a fordítóhoz, a mint azt különben Dezső Lajostól méltán várni is lehetett, ki egyike hazánkban Comenius legavatottabb buvárainak, ki legrészletesebben, legbehatóbban ismertette eddig hazai irodalmunkban Comenius magyarországi, illetőleg sárospataki működését (lásd *Sárospataki Lapok*, 1883. évf), s ki e mű lefordításához nemcsak sok tudással, nagy buzgalommal, hanem a szerző iránti mélyszéles szeretettel is fogott. Főiskolánk minden tanítványának, a tanügy minden munkásának, a művelődés minden barátjának a legtisztább szívvvel ajánlhatjuk e művet, szintugy az általános nevelési és oktatási kérdések, miként a methodikai tanácsok és utasítások igazi kincses bányáját, melynek eszméi ma sem avultak el, sőt épen ma ünneplik teljes diadalukat, mert az a nagy emberek általános jellemvonása, hogy korukat sokkal megelőzik s a jövő emberiség számára dolgoznak. Bámulják, hogy honnan merítette Comenius ezelőtt több, mint harmadfél száz évvel e nagyszerű eszméket, gondolatokat, egy oly korban, melyen kívül nyers erőszak, vér és vas uralkodott, mely az ujkori történelem leg-

gyászosabb korszaka, míg bent az iskola talai közt sivár formalismus, az emlékezet agyontömése, elvont, gépies szajkoltatás és bottal-beverés divatozott. Ő mind ennek ellentéte: fenkölt idealismus, rajongó ember-szeretet, nemes humanismus vezetik gondolkozását; jobbakká, az életre alkalmasabbakká, Isten képéhez hasonlóbbakká akarja tenni az embereket; mindenkire kiakarja árasztani az oktatás áldását, szegényre és gazdagra, városira és falusira egyaránt. Mint Bacon új tudományokat, Comenius új módszereket fedez fel; mintha csak napjaink képzett paedagogusait hallanók: oly ismeretesekek, oly modern színezetűek a tanításra vonatkozó szabályai! Mily remek fegyelmezési eljárása; mily nagy súlyt fektet a szív képzésére, a vallásérkölsi oktatásra! De nem akarjuk mi itt felsorolni a mi szép és jeles e műben; századok szentesítették azokat, az utána következő paedagogusok jó részben mind őt vették alapul; — csak fel akartuk hívni olvasóink figyelmét, hogy siessenek e művet olvasni, melyet, miként értesülünk, már több képezdőben bevettek tankönyvnek. A fordító a végén jegyzetekkel is kíséri a művet; egy-két adatától eltekintve, melyek nem eléggé pontosak, ezek igen jó felvilágosításokat tartalmaznak, csak az a kár, hogy még bővebbre nem fogta őket, hogy nem terjeszkedik ki röviden Comenius életére, magyarországi működésére; nem sorolja fel Magyarországon írt, vagy már magyarul megjelent műveit. A mű ára 3 korona; kiállítására nem felel meg egészen a jeles tartalomnak: mi Comenius *Nagy oktatástanát* csinosabb köntösben óhajtottuk volna látni!

* **„Hazánk ezredéves fennállásának emlékére Szepsi-ben rendezett ünnepélyek emlékkönyve.“** Szerkesztette *Kovács Béla*, ev. ref. lelkész. (Kassa 1896.) Terjedelmeért (69 lap) s tartalmáért is a nagyobb igényű millenniumi emlékkönyvek közé tartozik. Előszava elmondja a mű eredetét s célját. Azután I. szám alatt az ünnepélyhez való előkészületek (programm készítés stb.), II. alatt az iskolai ünnepélyek, III. alatt a kivilágítás, IV. alatt a templomi ünnepélyek, V. alatt a városi képviselő testületi dísz-gyűlés, VI. alatt a dísz-ebéd, VII. alatt a délutáni ünnepély (a város piacán), VIII. alatt az esteli hangverseny leírását közli s az egészet meglehangú zárszó rekeszti be. A II. sz. alatt olvasható *Kóta Sámuel* igazgatótanító alkalmi beszéde s történeti visszapillantása, a IV. sz. alatt *Kovács Béla* lelkész alkalmi imája és egyházi beszéde, ez utóbbi Luk. XII. 32. felett; és a rabbi-jelöltnek V. Móz. XXXII. 7. nyomán tartott szónoklata; az V. alatt a szolgabíró megnyitó beszéde s a városi jegyzőnek (főiskolánk egykori tanítványa), *Dienes Istvánnak* a város történetéből felolvasott érdekes visszapillantása, a VIII. sz. alatt a róm. kath. lelkésznek az utcán tartott beszéde stb. A beszédek általában az alkalom nagyságához illők, gondról, tanúltságról tanúskodók s az egész mű úgy ügyes szerkezetéért, mint csinos kiállításáért a legteljesebb elismerésre méltó. Örömmel jegyezzük fel, hogy a millenniumi alkalomból a város egy újonnan építendő iskolára 1000 frtot, ugyane célra a kaszinó 100 frtot s a takarékpénztár egy árvaház alapjára szintén 1000 frtot ajánlott fel. — Lélek az, a mely megelevenít! A kedves emlékmű ára 1 korona — a kórház javára.

* **Az ó-klasszikus költészet nevelő hatása.** Tanári székfoglaló értekezés. Irta: *S. Szabó József*, debreceni ref. főgimnáziumi tanár. Debrecen, 1896. — A 30 lapra terjedő s 1894 szept. 20-án felolvasott értekezés nagyon meleg, meggyőző apologia, az ó-kori klasszikus költők oktatása mellett. Miután előadja, hogy mi az oktatás s közelebről a középiskolai oktatás feladata, t. i. embert képezni, vallásos, erkölcsös, jellemes embert: kimu-

tatja — a gyermeki lélek- és szívvilág beható elemzése alapján, — hogy ennek leghathatósabb eszközét a költészet örökszép termékei képezik s itt is kiváló szerep illeti meg az ó-klasszikai költészetet. Feltűnteti a klasszikus költészetnek a különböző népek irodalmára, jelesebb költőire gyakorolt termékenyítő hatását, majd rajzolja, miként nyert helyet, s mily helyet foglal el e költészet kezdettől máig Európa tanintézeiben; végül kimutatja a klasszikus költők, főleg lyrikusok jellemképző, szívnyemesítő hatását; szerinte a főhelyet a lyrikusoknak kellene elfoglalni az ó-kori klasszikusok tanításánál. Míg tanárok lesznek, kik a cél és eszközök ily biztos ismeretével, s ily lelkesedéssel vezetnek az ó-klasszikusok tanítását, azokat az új-kor semmi reformáló szelleme nem fogja félreszoríthatni.

* **Zur neuesten philosophischen Litteratur in Ungarn.** Von Prof. dr. *Math. Szlávik*. Különlenyomat a „Zeitschrift für Philosophie etc.“ 109. kötetéből — Szlávik Mátyás eperjesi tanár folytatja a Falckenberg philos. folyóiratának megkezdett ismertetését a magyar philosophia történetéről; e legújabb közleményében *Nagy Ferenc* Bölcsészettörténetét, *Brassay S.* Az igazi positiv philosophia című tanulmányát és *Pauer Imre* Új álláspont, módszer és irányelvek az aethikában című akadémiái székfoglaló értekezését ismerteti és bírálja. Szlávik eljárása, a melylyel szellemi életünk e legkevésbé méltatott ágáról, az emberi gondolkodás legmagasabb problémái iránti fogékonyságunkról, sőt azok továbbfejtése iránt tett kísérleteinkről hű képet igyekszik a külföld előtt rajzolni, a legteljesebb elismerésre méltó.

* **A mi a vallásban változó és maradandó.** Irta: *Péterfi Dénes*. Felolvastatott a Budapesten tartott unitárius conferentián. Kolozsvár, 1896. — E rövid, tiszta észszel, meleg szívvel írt értekezés, szembeszállva a dogmatikusokkal, kik a vallásból minden változást kizárnak, azt szilárd kövületnek nézik, s a skeptikusokkal, kik abban semmi maradandót nem látnak, kik szerint abban minden bizonytalanság, illuzió, csalódás, — azt igyekszik bebizonyítani, hogy e két szélsőség közt a közepén van az igazság: a vallásban meg kell különböztetnünk olyat, a mi változó, s olyat, a mi maradandó, olyat, a mi nem lényeges és olyat, a mi örökkévaló. Változó a vallásban annak ismereti része: a vallási képzetek, fogalmak, a vallásos gondolkodás megnyilatkozásai, mert az emberi fejlődés törvényeiben s az ismeretkör korlátoltságában fekszik, hogy az igazságnak csak részenként, sok átalakuláson keresztül jut birtokába, mert az isteni kijelentés is csak abban az arányban nyilvánul, a mely mértékben van elkészülve a lélek annak befogadására! — ellenben az Isten-eszme, Isten-gondolat mindenütt ott van az ember tudatában, ott az első embernél s a mostaninál, mindenütt ott a vallási viszony, mely az embert egy felsőbb Akarathoz, felsőbb Lényhez köti. A mit a vallások a Szellemi Igazsághoz való közeledésben, a tisztább szellemi látásokban adnak, az a vallásban a maradandó. Az Isten-eszme valódi fénysugarai s maga a vallási, szellemi viszony, a szent aspirációk és az isteni élet: ez a mi a vallásban maradandó.

* **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve** (az október 4—6. napjain tartott rendes és a november 24-ikén tartott rendkívüli gyűlésekről) szokott formájában, 125 lapnyi terjedelemben jelent meg. Szerkesztette *Radácsi György*, egyházkerületi papi főjegyző. Egyes pontjaiért — minők: a theol. tanárok nyugdíjintézetének, a s.-lelkészek elhelyezésének, a tanítók változásának s a kerületi tanügyi bizottság újjászervezésének szabályzatait s illetőleg szabályjavaslatait tar-

talmazók, szélesebb körben is figyelemre méltó. A sárospataki főiskola államsegélyessé tételére vonatkozó indítvány is (a mely az egyházmegyékhez küldetett) itt olvasható, a kerületi gyűlést megelőző emlékeztető ünnepélyek rövid, de hű történetével, néhány alkalmi beszéddel s az összes segélykérő lelkészek és gyülekezetek kérvényeire hozott határozatokkal együtt. Ára 50 kr. A jegyzőkönyv innen a szokott hivatalos úton már szétküldetett.

* **„A kassai ref. egyház emlékkönyve** hazánk fennállásának ünnepi ezredik évéről“ című, 23 lapnyi alkalmi kiadvány jelent meg *Révész Kálmán* lelkész szerkesztésében (Kassa, 1896.). Áll: előszöböl, a mely az ezredévi ünnep előkészítéséről és lefolyásáról szól két lapon. Erre következik „Az egyház történetének rövid vázlata“ hat lapon, utalással ama művekre, a melyekből a kassai egyház története bővebben is megismerhető, majd olvashatjuk benne a szerkesztő egyházi beszédét a CXVI. zsoltár 12—14. versei alapján s végül az egyházi előjárók és adófizetők névsorát. Az egyházi beszéd lelkes, költői hasonlatokkal ékeskedő, az alkalomhoz illő. A füzetnek ára nincs. Emlékkül készült az egyházközség híveinek.

* **A szepsii ev. ref. egyház története.** Levéltári okmányok s az egyházi feljegyzések alapján írta *Kovács Béla*, a szepsii ev. ref. egyház lelkésze. Sárospatak, 1896. Ez is millenniumi mű, ugyanonnan és ugyanattól, a honnan és a kitől a fennebbi. Azért is szerencse volt ránk nézve a millenniumi ünnepi év, hogy a hivatott erőket élénkebb mozgásra, szaporább gyömolcsözésre kényszerítette. Kovács Béla, még mint vajkóci lelkész, úgy kezdte lapunkban írói szereplését, hogy jogunk volt őt munkatársaink legjobbjai közé soroznunk. A földi gond e, a sok egyházmegyei megbízatás-e, megcsendesítették kezében a tollat, de ha ritkázta is felszólalásait, mindenkor szíves olvasókra talált. Csín a formában, erő a kifejezésben, alaposság a felfogásban — voltak jó tulajdonságai s mutatkoznak e most bemutatott két művén is, az utóbbin (mint inkább sajátján) még jobban, mint az előbbin. Az egyház, a melynek multjába szeretettel mélyed belé, egyike a hazai ref. egyházak legrégibbjeinek, a mint azt ő egy lelkes előszó után adatokkal is kimutatja, s azért is közfigyelmet érdemel, mivel híveinek feltörekvőbb része az anyaszentegyház köz-oltárára áldozta fel fiait, kineveltetvén azokat papokká, tanárokká, tanítókká, minek következtében a hajdan eléggé népes és tekintélyes egyház jelentékenyen megfogyott, pedig mint a református vallásnak északfelé legvégső bástyája gondviselészerű szerepe volna. A szép sorsú, de jövőjére nézve aggodalmakat keltő egyház történetét négy részre osztva ismerteti szerző; az I-ben annak keletkezését és a catholicismussal való küzdelmei (1558—1711-ig, a II-ikben annak elnyomatását, mondhatnók gyász-esztendeit (1711—1773), a III-ikben újra éledését, fejlődését és napjainkig ható küzdelmeit írja, mindenütt lehetőleg eredeti okmányok beszövéseivel, a mi kissé lassítja ugyan az olvasó haladását, de növeli a mű értékét. A IV. részben a tanügyet ismerteti szintén eredeti díjlevelek s tanterv-félék bemutatásával. Szerző szíve sajog a felekezeti népiskoláért, a mely Szepsiben 1878-tól községivé lett. Függelékül a lelkészek, tanítók, gondnokok és a községi iskolai tanítók névsora is közölve van, a multa nézve — az adatok hiányossága miatt — hiányosan. A mű lapunk szerkesztőjének van ajánlva a baráti szeretet emlékeül. A szepsii egyház, a mely e művet kiadta, s Szepsinek egész környéke, a melynek az élénk kis város régi központját képezi s azok a szétvándorolt szepsii származású papok, tanárok, tanítók, pap- és tanítónők, a kik miatt az

egyház megkisebbedett — bizonyára jól eső élvezettel olvassák e művet s a hazai ref. egyházak történet-írója sem fog a mellett lehunytt szemmel tovább sietni. Az igen csinos kiállítású mű ára 1 korona, a mely az egyház jövőjét biztosítandó „*egyház alap*”-hoz csatoltatik. A benső ember szerint örvendezünk, hogy a szerzőnek írói kedvét a millennium meghozta. Tartson — igazi méltánylás mellett — sokáig!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszáninneni egyházkerület lelkészeit tisztelettel figyelmeztetjük a kerület 1896. májusi gyűlésének 53 pontjára, a mely szerint az ünnepi követek viselkedéséről stb. a közigazgatóhoz intézendő hivatalos bizonyítványt kell kiállítaniok.**

A főiskolai igazgatóság.

— **Mi történik Karádon?** Kérdezik tőlünk többen. Mi csak annyit tudunk, hogy október 16-dikán meghalt Karádon Körössy György. Ennek két hónapja már s a lelkész-választás még nincs elrendelve! Előbb talán várják, hogy valaki necrológot írjon a boldogultról, mert még az sem történt meg. . . Az emlékezet fátylaja helyett szíjják ott a viszálykodás tüzeit — pálinkával, borral s vakmerő ígéretekkel s a nép, az Isten-adta nép örül, hogy hosszú tort ülhet — a belmissió dicsőségére!! Azt is halljuk, de nem akarjuk hinni, hogy a lelkész urak kortesei által kitanított jó karádiak kezdik érezni emberi méltóságukat és magasra szabják szavazataik árát. Atyámfiai, lelkész urak! Nem volt-e még Alsó-Zemplénnek elég a gyalázatból?! Nem inganak-e még a kathedrák a pálinkával locsolt fundamentomon?! Előjáró uraim, aludni méltóztatnak-e ott a kormányrud mellett?!

— **Kikre szavazzunk, mint kerületi jegyzőkre?** Ezzel a kérdéssel is bekopogtattak hozzánk több felől. Olyan kortes féle lisztát is kaptunk már közlés végett! Emlékeztetnünk kell az illetőket, hogy a „Sárospataki Lapok” sohasem avatkozott a kerületi stb. hivatalnokok választásába, még akkor sem, mikor — véletlenségből — nagyon közlő volt érdekelve!! Többre szerette becsülni a lelkészi kar bölcsességét és jó ízlését, semhogy személyek ajánlgatásával próbálta volna megsérteni őket. Most sincs ajánlottunk, noha most már végképpen nem közönyös dolog ránk nézve, hogy kik perccgessék majd a jegyzői tollat. Két kelleket követelnénk meg részünkről a leendő jegyzőkben: 1. hogy szeressék a becsületbeli munkát. 2. hogy szeressék a tiszáninneni egyházkerület becsületét. A többi aztán magától jön, vagyis a munka- és kerületünk iránt való szeretetből. A kinek füle van a hallásra — hallja meg!

— **Kolduló ev. lelkész.** A „Magyar Hírlap” f. évi 347. száma vezércikkben közli és kommentálja a szerkesztőhöz érkezett levelét egy ev. lelkésznek, ki csekély fizetésére és 6 tagból álló családjára való hivatkozással arra kéri a szerkesztőseget, hogy hatna oda valamelyik budapesti asztaltársaságnál, hogy gyermekei *tiszteletes* ruhácskában ünnepeljék Krisztus születése napját; a maga számára pedig bármilyen könyvet kér a szerkesztőtől, hogy el nem butúljon. A szerkesztőség aztán „megtette a maga kötelességét emberbarátilag”; megtette a „Pósa-asztaltársaság”, meg fogják tenni mások is; szóval

az ev. lelkész czélt ér: lesz ruhácska, lesz könyv, lesz pénz karácsonyra, Krisztus kegyelméből, emberek könyörületéből. . . A levél tehát nem apokrif, hanem hiteles. És éppen ezért lenne hozzá néhány szavunk! . . . Hogy prot papságunknak egyik része, mondjuk: a nagyobbik része szegény, itt-ott bizony a szűkölködésig szegény; hogy e miatt sok-sok papi családban nem telik karácsonyi ajándéokra se az apró népnek, se a családfőnek: ez tény, szomorú tény — talán — de nem szégyenletes. Hogy egyik, vagy másik, sőt a nagyobbik rész különösebben is megfogyatkozik és segítségre szorul és e miatt annak módja szerint az illetékes egyházi intézményeknél keres, talál gyámolítást: ez is tény, sokszor sovány tény, de nincsen benne semmi lealázó. Nem, oh ezek miatt nem esik folt sem a szegényes paláston, sem a Luther-kökönyvegen és még kevésbé esik szenny vagy mocsok a puritán papi jellemén. Aztán, legalább még eddig, példa volt az ev. papság a hitben és szeretetben; a hitben, hogy az Ur gondot visel; a szeretetben, mely „hosszútűrő, nem irigykedik, nem cselekszik éktelenül, nem keresi csak az ő maga hasznát: mely mindent elfedez, mindent hiszen, mindent reményl, mindent eltűr és soha el nem fogy”. . . De hogy közülök bárki is tarisznyává alakítsa a palástot vagy a kökönyvet és úgy állítsa ki a világ piaczára kérkedni a nyomorúságával; hogy közülök akárki is katedrájából utcaszegletet, önmagából piaci koldust csináljon: ez még eddig meg nem történt, csak most, csak az „egy ev. lelkész” által és ez bizony már szégyenletes is, meg lealázó is! Az az ev. pap, a ki magáért koldul, az övéért koldul, a ki a biblia mellett az elbutulástól fél az már nem az Ur szegénye, nem ev. pap, hanem lelki koldus, kolduló pap. Maga minősítette magát annak. Múljon el vele a példája. és neve! . . . Egyházunk nagy oszloposai, magasban ülő látnokaink! Mikor kél már fel egünkön a betlehemi csillag!?

— **A lelki kevély.** Hegel, a nagy német philosophus, azt mondja, hogy mindaz, a mi van, észszerű. Lapunk főmunkatársa, a Luthardt *Erkölcstan* előadásainak bírálatában nem ment ennyire, hanem csak azt állította, hogy nem kell a többnejűségre oly szuverén megvetéssel tekinteni, mint Luthardt teszi, mert távol attól, hogy az egynejűséget maga Isten rendelte volna, mint Luthardt állítja. az a mai tudomány kimutatása szerint, egy hosszú fejlődési processus legutolsó foka, s azt a legtöbb népnél megelőzte a többnejűség állapota, s ma is az emberiség több száz milliónyi tagja: — a mohamedanizmus — ebben él E miatt nem megvetést, hanem komolyabb figyelembévételel érdemel a többnejűség. — S mit mond erre dr. Szabó Aladár philosophiai tanár úr, a *Hajnal* kegyes szerkesztője? Azt, hogy Rácz L., a ki ilyet állít, *hitetlen*. Hogy mi összefüggés van a főntebbi állítás és a hitelenség közt, és hogy mi logika van Sz. A. úr ítéletében, annak kikutatását t. olvasóinkra bizzuk. Nekünk azonban úgy látszik, hogy Sz. A. úr az ő hitűségével és kegyességével egyre jobban közeledik a római álláspont-hoz, mely a kebel minden szabadabb rezgésére, a lélek minden önállóbb gondolatára a haereticus szóval s a máglyával felelt; egyre jobban közeledik ahhoz a farizeushoz, a ki így imádkozott: Hálát adok neked Uram, hogy nem vagyok olyan, mint ama publicanus! — s egyre távolodik Jézustól, ki az igaz hitet az Istennel való lelki közösségbe helyezte, s annak egyik jeléül a szerénységet és alázatosságot állította fel.

— **Hangverseny.** A homonnai ev. ref. missiói egyház, hogy templomához tornyot is emelhesen, hogy harangokat is vehessen, f. hó 12-én hangversenyt rendezett. Részt vett a hangversenyen a főiskolai énekkar is a Pásztor Sámuel vezetése mellett. Az énekkar sze-

* A pályázati hirdetés lapunk zártakor megérkezett. Szerk.

replésével — mint Homonnáról értesítenek — teljesen megnyerte a nagy és intelligens közönség tetszését. A sok babér egy újjal ismét szaporodott. — A hangversenyben különben részt vettek még: *Mester Istvánné* (Ujhely), *Marasca Istvánné* (Homonna), *Olchváry Gizella* (N. Mihály), *Izsépi Zoltán* (S.-a.-Ujhely). A tiszta jövedelem 284 frt 29 kr.

— **A t. olvasóhoz!** Irodalmi körünk abban a biztos reményben mondotta ki jövőre is fentartandónak a „Sárospataki Lapok“-at, hogy egyrészt az eddigi előfizetői továbbra is szívesek lesznek azt támogatni, másrészt a hátrálékosok is kivétel nélkül eleget tesznek fizetési kötelezettségeiknek. Tisztelettel kérjük azért a hátrálékosokat, tartozásaikat minél előbb fizessék ki, különben kénytelen lesz az Irodalmi Kör az utolsó eszköz, a per útjára lépés előtt **egyelőre** a hátrálékosok névsorát a lapban közzétenni, mivel a Szerkesztőség változásával a hátrálékok ügyének teljes lebonyolítása is szükségessé vált.

A kiadóhivatal.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **A t. olvasóknak és munkatársainak** szívből kívánunk boldog karácsony-ünnepet. Utóbbiak közül azokat, a kiknek szerkesztőségünkben kézírataik vannak, szabad legyen a kéziratok felől való rendelkezésre felkérnünk. A kik az év végeig nem intézkednek, azok dolgozatait az új szerkesztőnek fogjuk átadni — *Többeknek.* A megválasztoltolmácsoló meleg nyilatkozataikért fogadják s fogadjátok forró köszönetünket. Jól esik tudnunk, hogy valamilyen összekötő kapocs voltunk a főiskola tanítványai és jó barátai között. Egyik főtörékvésünk volt a szeretet és szabadság lelkével világítani s ha e törekvésünk csak igen kis mértékben sikerült is, az nekünk édes jutalom. A csendesebb s talán állandóbb értékű munka után vágyódunk s ez irányban végzendő kötelezettségeinken ohajtánánk túlesni, míg nem késő! Pihenni nem kívánunk másként, mint a lelkünknek tetsző munka karjain és gyönyörűségei között. Ezer áldásban térjen vissza mindazokra, mindnyájotokra az a sok jó kívánság, a melylyel minket — távozókat — elhalmozni kegyesek voltak és voltak. A további szeretetteljes összeköttetés megbecsülésére és fentartására mi szívünk teljeségével készek vagyunk. — *Dr. H. J.* Az utolsó számban olvasható lesz a nyílt levél. — *V. P.* Átadom, mert annyi helyünk már nincsen, hogy bejuttathassuk. — *P. M.* Rendelkezzék felőle, mert ránk nézve már későn érkezett. — *Cz. I.* Attól tartok, hogy szintén elkésett. Sajnálunk mindnyájan. Szép levelét megőrizzük kedves emlék gyanánt, sőt jutalmul. A viszontlátásra nem ígérkezhetünk. — *F. J.* A kért számot elküldtem. — *U. B.* Az Isten sugallta azt a jó gondolatot! Bizony, hogy becses lesz nekem az a kedves küldemény s beszélni fog minden beszédnél ékebben. — *K. B.* Valahára mégis sikerült. Sok esik néha az egy emberi gyöngye erőre! — *K. S.* A küldeményt elosztottam. — *K. L.* Az utolsó számban próbálók még azzal a dologgal valamit. Méltóztassék türelemmel lenni. Lapunk iránt az igények igen megnöttek, a pártfogók azonban nem szaporodtak!!

Pályázatok.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *ungvári* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme 1202 frt 96 kr. Pályázati kérvények 1897 jan. hó 18-ik napjáig Nagytitisztelettű Szabó Endre, esperes úrhoz (Csiéser, u. p. Nagy-Kapos) küldendők.

Miskolcz, 1896 december 17-én.

Kun Bertalan,

tiszáninnyi ev. ref. püspök.

Az alsó-zempléni egyházmegyébe kebelezett *karádi* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme pénz, föld és terményben 1289 frt.

Pályázati kérvények 1897. év. jan. hó 16-ik napjáig nagyt. Keresztúry József ev. ref. esperes úrhoz (Semjén, u. p. Kis-Rozvágy) küldendők.

Miskolc, 1896. december 18.

Kun Bertalan,

tiszáninnyi ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

RÁTH MÓR

BUDAPEST,

Gizella-tér, a Haas-palotában.

Az előbbi országos és világkiállítások legnagyobb kitüntetéssel az ezredéres országos kiállítás jury tanácsa által megítélt legnagyobb kitüntetés a milleniumi nagy érem, a középisk., tanáregyesület jubileumi kiállításának díszoklevele, a debreceni tanszerkiállítás nagy díszoklevele stb. stb.

Az iskolák t. Igazgatóit és Könyvtárnokait

bátorkodom figyelmeztetni, hogy negyven év óta közbizalomban részesülő könyvkereskedésem szíves megbízásokat minden bárki által és bárhol hirdetett — *leszállított árú művekre is* — a lehető legnagyobb engedménnyel teljesít, többnyire olcsóbban új példányokban és utolsó kiadásokban, mint az *Antiquáriusok* kopott régi kiadásokban, és mindent elkövet, hogy bizalmukat és meglegedésüket kiérdemlje. — Már eddig is igen számos budapesti és vidéki tanári, tanítói, ifjúsági, nép-könyvtár, önképző-kör stb. állandó összeköttetésben áll velem és a legfigyelmesebb és legjutányosabb kiszolgáltatásban részesül. Az ifjúsági-, nép- és önképző-körök könyvtárait lehetőleg becses ajándék-művekkel is gyarapítom.

Saját kiadásaim, a melyek túlnyomó része a n. m. Miniszterium jegyzékében a tanári könyvtáraknak és a középiskolai tanáregyletek Szemák-féle jegyzékében az ifjúsági könyvtáraknak — beszerzésre több példányban is — ajánlatott, a lehető legnagyobb engedménnyel szállítatnak. Azoknak legújabb képes milleniumi jegyzéke, mely számos *leszállított árú, beszerzésre ajánlott műveket* is tartalmaz, szinte készséggel rendelkezésre áll.

A ragadós betegségek terjedése és a könyvek. Ma már be van bizonyítva, hogy a ragadós betegségek terjesztésének valóságos eszközei az olyan könyvek, a melyeket betegek vagy lábadozók forgattak. Ezen körülmény gyakran fordúl elő a könyveknek másod kézből való beszerzése mellett.

Ezért nagy gondot kezdenek fordítani arra, hogy a járványoknak e gyanútlan forrásait elzárják. Edinburgban már rendes bizottságot szerveztek, mely a könyvtárakba visszakerülő könyvekre felügyel s a melyek gyanús betegknél voltak azokat *irgalom nélkül megégetik*, s most Londonban is meghonosíták a könyvtárak forgalmát ellenőrző intézményt, a francia hatóságok szintén igen komolyan foglalkoznak a dologgal.

Ez bizonyára siettetni fogja az eljárás állandósítását mindenütt, a hol gond van rá, hogy a könyvtárak használata veszedelmes ne legyen az olvasók egészségére.

(„Egyetértés“ 1895. szám.)

RÁTH MÓR könyvkereskedése csupán új, directe a kiadoktól első kézből beszerzett művekkel szolgál.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak, Nyomtatva Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A millennaris esztendő végén.« Dr. Finkey Ferencz. — »A protestáns leánynevelés kérdéséhez.« Czinke István. —
»A Sárospataki Lapok története.« Radácsi György. — »Nyílt levél a szerkesztőséghez.« Dr. Heiszler József. —
»Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A millennaris esztendő végén.

(Vége).

Lássuk most a további teendőket, melyek az 1848. 20. t.-c. által kimondott „tökéletes egyenlőség” s az 1895. 43. t.-cikk által behozott teljes vallásszabadság elveiből kifolyólag várnak a magyar államra.

Az újabb államtudományi értelemben vett vallásszabadság folyománya a politikai szabadságnak és egyenlőségnek, mely abból indul ki, hogy az állam minden polgára egyenlő s kiváltságok, privilégiumok a jog terén nincsenek, mert az államnak minden tagja részese az államhatalomnak is. E felfogás azt kívánja, hogy az állampolgárok minden téren: értelmi, vallási, gazdasági tekintetben egyenlő feltételek mellett fejthessék ki egyéniségüket s egyenlő képességgel bírjanak bármi téren eredeti jogkörük bővítésére. Ebből folyólag amint megszűnt a nemesség azon privilégiuma, a mely szerint csak ők lehettek tulajdonosai a földnek, ők viselhettek közhivatalokat, hogy ők adót, vámot nem fizettek; — amint megszűnt ipari téren a czéhek privilégiuma s ma mindenki egyenlő feltételek mellett szerezhethet birtokot, kellő képesség mellett bárki viselhet közhivatalt, a közterhekben, adókban mindenki arányosan részesedik s mindenki egyenlő szabályok mellett űzhet ipart: úgy vallási téren egyenlő feltételek mellett kell az egyes felekezeteknek prosperálniuk s ha csak nem egy felekezet híve az az állam egész népe, uralkodó, privilégizált felekezetről többé nem lehet szó s a mint le kellett mondania a kath. klerusnak s le is mondott a papi tizedről, úgy le kellett mondania egyéb privilégiumairól is. Ha a magyar állam a szabadság és egyenlőség elveire építette alkotmányát, a mit az 1848-iki törvényhozás szelleme minden kétséget kizárólag mutat, úgy nem tűrheti meg, hogy egy felekezet, habár az számbeli túlsúlyban van is, eminens közjogi kiváltságokkal bírjon s a többiek mintegy túrt felekezetekként szerepeljenek mellette. Ha jogilag nem lehet többé uralkodó vallásról, a kath. egyház uralkodó jellegéről beszélnünk (pedig ezt elismeri az ország valamennyi jogásza, vallási különbség nélkül) akkor tényleg sem szabad ez uralkodó jellegét fentartani.

Csak egy pillantást kell vetnünk közjogi intéz-

ményeinkre s be kell látnunk, hogy a tények nem gen bizonyítják a tökéletes egyenlőséget és a viszonyosságot a bevett felekezetek közt, hanem maga törvénytárunk s még inkább a gyakorlat fentartja a katolikus vallás uralkodó jellegét.

Az 1723. 2. t.-cikk 7. §-a szerint a magyar királynak római katolikus vallásúnak kell lennie, míg a Habsburgház trónöröklésre jogosított három ága ki nem hal.

A koronázás szertartása, ezen oly fontos államjogi actus, nem ugyan törvény, de törvényerejű szokás szerint róm. kath. egyházi szertartás alatt, a róm. kath. papság részvételével történik. A koronázás alatt a r. kath. egyház feje, a primás keni fel a királyt, ő teszi fejére a nádorral vagy nádorhelyetessel a koronát, ő koronázza meg a királynét, a királyi (decretalis) eskü szövege teljesen kath. jellegű (a „boldogságos Szűz Máriára és az Istennek minden szenteire”) az esküszöveget a primás olvassa a király előtt s a király — baljában a feszülettel — esküszik meg az alkotmányra.

A primás ma is az ország főpapja gyanánt szerepel, a főrendiházban külön hely és ha az elnök nem királyi herceg, az elnöknel is magasabb hely illeti meg, ő az ország kancellárja, örökös főispán, a királyi ketős pecsét őre.

A clerus, a kath. főpapság, teljes számban tagja a főrendiháznak s egyiknek, másiknak most is közjogi kiváltságai vannak.

Az állami hivatalok a kath. egyház ünnepeit ülik meg. Ez ugyan csak szokás útján állapítottatott meg, de szent István napját az 1893. 13. tv.-c. jelöli ki országos ünnepül, amikor az ipari munkának is szünetelni kell, míg a protestánsok legnagyobb ünnepén, nagypénteken folyhat a munka s az államhivatalokban dolgozni kell még a protestánsnak is.

Ha még hozzáveszszük ezekhez azt a szoros összeköttetést, melyben a kath. clerus a király főkegyúri jogánál fogva az államfővel s a kormánnyal és az állammal van:

azt hiszem nem illethet a felekezeti elfogultság vádját, ha azt mondom, hogy a kath. egyház ma is az állam kedvence gyermeke s a katolikus vallás, ha jogilag nem is, de tényleg uralkodó jellegű, mert úgy anyagi helyzete, mint az állammal szemben fen-

álló viszonya egyenesen fölibe emelik a többi s kivált a protestáns felekezeteknek.

Hálátlanok lennénk a magyar állam s az 1867 óta, tehát alkotmányos életünk újjáébredése óta fennállott kormányok iránt, ha mi protestánsok, s a többi nem katolikus bevett felekezetek türelmetlenségéről, vagy érdekeink ellen irányuló törekvésekről tanúszkodó szándékot akarnának nekik imputálni, sőt egyenesen elismerjük, hogy a reformáció óta hazánk történetében a felekezetekre békésebb és kedvezőbb napok nem derültek, mint 1867 óta. Sérelemről, elnyomásról tehát nem panaszkodhatunk, de annál inkább a *lágymelegségről, a mellőztetésről, jogos kérelmeink halogatásáról, a mi aztán viszont a katolikus egyházzal szemben tanúsított túlzó loyaltitás és engedékenységgel* folytatódott, hogy a kath. egyház az 1848. 20. és 1868. 53. t.-c. világos rendelkezései ellenére ma nyíltan követeli, hogy Magyarország ezután is *Mária országának tekintessék* a hol az egyedül üdvözítő kath. egyház az úr.

Hogy ez a politika, mely a viszonyosság elvének sem felel meg, nem volt helyes és célszerű, mutatja az, hogy a katolikus egyház e becézgetés, hajlongás következtében, mind merészebben hangoztatta jogait s utóvégre hadat üzent azoknak, a kik épen őt dédelgették, t. i. a kormánynak és az államnak, úgy hogy a kormány, belátva eddigi politikájának célszerűtlenségét, a hatalmaskodásra az új egyházpolitikai törvényekkel felelt. De az új törvények — úgy látszik — csak megacélozták a katolikusok harcokésztségét s most már egyenesen politikai térre vitték át a küzdelmet s a rendelkezésükre álló anyagi eszközökkel a parlamentben igyekeznek nyíltan érvényt szerezni túlzásaiknak.

Az 1890 óta napirenden levő egyházpolitikai vilongásokat kétségtelen, hogy a kormány határozatlan és halogató politikája idézte elő, amennyiben dacára annak, hogy a kormány élén igen hosszú ideig protestáns férfiak állottak s a politikai, társadalmi, irodalmi téren a nem katolikus s különösen protestáns emberek a legelőkelőbb szerepeket vitték (a mint különben ma is úgy van), a kormány talán épen azért, hogy ne tűnjék fel felekezetiessnek, vagy talán, mert ez az udvarnak is jobban tetszett, állandóan vonakodott a felekezeti egyenlőség és viszonyosság következményeit megvalósító lépésektől s mindig elsőnek tekintette a katolikus érdekeket. Ezzel természetesen önkéntelenül is felbátorította a katolikusokat. Pedig, ha a jogot az érdem szerint osztogatnók is, az államnak a protestáns, unitárius és zsidó felekezetek tettek annyi szolgálatot, — számbeli arányukhoz képest — ha ugyan nem többet, mint a katolikusok s legintelligensebb, legmagyarabb és leghazafiasabb felekezetei épen azok az államnak.

Nagy hiba volt tehát az eddigi kormányoktól s nagy hiba lenne a jelenlegitől, ha a vallási téren az egyenlőtlenséget továbbra is fentartani akarná s elodázná magától azt, amit nem a felekezetiesség, de a tiszta igazság és méltányosság követelnek, t. i. az *egyenlőség keresztülvitelét a felekezetek közjogi állásában s a vallási téren fennálló privilégiumok megszüntetését.*

A protestáns felekezetek nem kívánják ezzel kisebbiteni, vagy lealacsonyítani a kath. felekezeteket, csak saját magukat kívánják az illető jogállásban részesíteni s *egyenlő és igazságos osztályt kérnek a vallási téren*, a mire őket korunk és államunk 2 uralkodó eszméje: a szabadság és egyenlőség jogosítja, s a melyet számukra törvénytárunk biztosít.

Nem kell rajzolniunk, miben áll ez az egyenlőtlenség ma, hiszen a fentebb elősorolt tényekből „a contrario” önként következnek. A nem katolikus felekezetek — habár egyes tagjaikkal szemben tiszteltetle méltó kivételek történnek, mert nélkülözhetetlenek az államélet fontos pontjain — mint felekezetek csak mostoha gyermekei az államnak, kiknek örülniök kell, ha valami kis *államsegélyt* kapnak s a kiknek a közjogi privilégiumból is kijutott, hiszen az 1885 : 7. t.-cikk szerint egyházfőiknek *egy bizonyos része* szintén behivatott a főrendiházba. Az 1895 : 43. t.-c. 2. §-ával, mely általános elv gyanánt mondja ki, hogy a „polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a hitvallástól teljesen független” s a trónbeszédben megígért lelkész fizetés-minimum biztosításával pedig úgy látszik, a teljes egyenlőséget látja megvalósított-nak az állam. De hol maradt az elv részletezése, hol vannak az átmeneti intézkedések, melyek a politikai jog gyakorlását függetlenítik a vallástól? Megfelel erre az új vallásszabadsági törvény 6. §-a, mely azt mondja, hogy „a latin, görög és örmény szertartású *katolikus*, az ev. ref., az ág. ev., a görög keleti szerb és román, az unitárius egyházakra s az izraelitákra *vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fentartatnak.*” Vagyis fenmaradnak továbbra is a királyra, a koronázásra, primásra, clerusra, államhivatalok ünnepeire vonatkozó szabályok, tehát marad a *katolikus egyház a maga régi privilegizált helyzetében*, a többiek pedig gyakorolhatják szabadon vallásukat, a mi ugyan nagy kegy ma, midőn ez már 1603-ban is törvényileg biztosított a protestánsoknak s szavazhatnak is a politikai választásoknál és megküzdehetnek a néppárttal, még jelöltek is állíthatnak s a választás mérlegébe dobhatják üres erszényeiket!

Hát bizony ez nem valami tökéletes egyenlőség a politikai téren. Mi jogalapja van a kath. egyház privilégiumainak; mi hozta létre az erre vonatkozó törvényeket és szokásokat?

Nem szólunk a király vallásáról, mely az uralkodó ház bizonyos családi szabályainak törvénybeigntatásával egyidejűleg történvén, történelmi alappal bír, de ha már ez törvényben van, vajjon nem lenne-e méltányos, úgy a miként a nádor és koronaőrök valásánál bizonyos viszonyosság van megállapítva, az előbbi ma helyettesítő miniszterelnök vallására nézve hozni valami. szintén a viszonyosságot meghatározó szabályt?! Istennek hála, ma a legszabadelvűbb és felvilágosodottabb uralkodónk van; de gondoljunk arra az eshetőségre, hogy egy túlbuzgó katolikus államfő s annak Zichy Nándor-féle kaliberű miniszterelnöke és miniszterei miképen fogják gyakorolni a kormányhatalmat a kinevezéseknél, az államhivatalok betöltésénél? Nem fogják-e az Eszterházy Mór és más vallásos főurak példáját megvalósítani az állami életben, a kik csak katolikus szolgákat és tisztviselőket tartanak? S miután e jogot a király és kormány gyakorolják s a parlament többsége is, — mely a feleletrevonást gyakorolhatná — katolikus és még mindig katolikusabb lesz, ha a néppárt szabadon terjeszkedhetik, egy reactionárius áramlat, törvényhiányában, a legalkotmányosabb formában töltheti be „Mária országát” az egyedül üdvözítő hit fiaival!

Talán az sem lenne radikális eszme, ha a katolikus király mellett, protestáns vagy más, nem kath. vallású miniszterelnöknek kellene lennie mindig a kormány élén.

Ami a koronázás katolikus szertartási jellegét illeti, ennek történeti credete az, hogy a koronázás

első királyaink idejében tisztán vallási cselekmény volt s így természetesen az államegyház szertartása szerint kellett történnie és a koronát is *egyedül* a primás, mint a hazai egyház feje, tette a király fejére. Midőn a koronázás politikai jellege megérlelődött, már V. Lászlótól kezdve, a primás mellett a nádor, mint a világi elem képviselője s az állami első tisztviselő, segédkezik a koronázásnál. S az utolsó előtti koronázásig a kath. egyház jogilag is első és uralkodó egyház lévén, a gyakorlat tisztán kath. jellegűvé fejlesztette ki e szertartást, sőt ennek mintájára más állami jelentőségű tények, midőn vallási szertartással hozattak összeköttetésbe, kizárólag kath. rithus szerint és a kath. papság részvételével történtek pl. a király 25 éves koronázási jubileuma, országos ünnepek, kiállítások megnyitásai. Hogy ez sem fér össze a vallásfelekezeti egyenjogúsággal és viszonyossággal, az kétségtelen. Állami jelentőségű tényeknél, ha egyházi segédkezés szükséges, részesüljön abban minden egyház, avagy ha egyféle szertartás szerint történik is meg az actus, a többi nem szereplő egyházak fejei legalább is meghívassanak és jelen legyenek, hiszen mindenik ugyanazon hazának egyenlően szabad felekezetét képviseli.

Az állami hivatalok ünnepési gyakorlatának ferdesége és alaptalansága nem régen tárgyaltott e Lapokban s így arra nézve csak azt emelem ki, hogy ha egy felekezet ünnepén illő dolog a hivatali munkának szünetelni s a hivatalnoki karnak istenisteztetlen testületileg megjelenni: akkor a többi felekezet ugyanazt *követelheti*, mert az a méltányosság leg-
elemibb kívánalma s az az 1868. 53. t.-cikk 30. §-ában törvényileg is kimondva van. A szent István nap megünnepléséről szóló 1893. 13. t.-cikk ezen alaptörvénnyel is ellenkezik. Ez a szokás tehát általában *törvény ellenére* keletkezvén s a méltányossággal és viszonyossággal ellenkezően, törvényileg, vagy legalább rendeletileg lenne megszüntetendő.

A primás, a clerus előjogairól s az államhatalommal való szorosabb összeköttetésükről — mint közismeretű dolgokról — szintén röviden szólhatok. A clerus előjogai, mely szerint az ország *első rendjét* képezték, s a clerus feje, a primás oly eminens jogokkal és kitüntetésekkel ruházott fel, szintén azon időben keletkeztek, midőn a katolikusan kívül más törvényes felekezet nem is volt hazánkban. Verbóczy Hármaskönyvének II. rész 4. címe, mely a nemzet (populus) fogalma alá a főpapokat (*Praelatos*), zászlós- és más nagy urakat és a köznemesekeket sorozza s mely alapja lett az 1608-ik kor. ut. 1. törvénycikk és 1687. 10. törvénycikknek, melyek a rendiséget részletezték hazánkban, csak a kath. vallást tekintette létező vallásnak s így oly időből való, midőn a politikai jog gyakorlása más felekezetekhez tartozókat nem is illetett. Ma tehát, midőn a rendi alkotmány megdőlt s a még korhadtan fenálló főrendiház is legalább félszabadelvű alapon renováltatott s midőn a politikai jog gyakorlása függetlennek nyilvánított a vallástól, a clerus és primás előjogai elvesztették jogalapjukat, a megváltozott viszonyok közé oly törvények, melyek privilégizálnak egy felekezetet s annak egyházi fejét, többé nem illenek és azok a törvények, mint elavultak, törlendőek lennének.

A mi végül a királyi főkegyúri jogból folyólag az államfővel és kormánnyal való szorosabb összeköttetésüket illeti, ez látszólag talán ellenünk szól, mert a kath. egyház jogkörébe avatkozást s autonómiájának hiányát, vagy korlátozását jelenti, — de a mi sze-

münkben mégis privilégiumnak s talán épen a legnagyobbnak tűnik fel, mert ez képezi valódi alapját a kath. egyház összes privilégiumainak úgy vagyoni, mint közjogi téren. A főkegyúri jognak meg van a maga történelmi és egyházjogi alapja, ezt senki sem vonja kétségbe, de anyagi alapja és gyakorlási módja olyan, a mely egyenesen kiemeli a katolikus egyházat a többi felekezetek sorából s állami jellegűvé teszi, melylyel szemben maga az uralkodó és a kormány is nemesak jogot gyakorolnak, de a legloyalisabb szolgálatkészséggel viseltetnek s a helyett, hogy a kath. egyház nemzeti jellegét igyekeznének fentartani és erősíteni, ápolják annak egyetemes jellegét s a pápai hatalom érvényesülését, Csak gondoljunk a püspöki kinevezésekre, a melyeknél a kormány jelölése egyenesen pápai jóváhagyástól függ, mint napjainkban is tapasztalhatjuk. *A főkegyúri jog törvényi rendezése nélkül tehát a kath. egyház privilégizált állása folyton fen fog maradni.*

Ime az új ezerév teendői! Az elmúlt ezerév ki-mondta a hatalmas elvet: egyenlőséget és szabadságot minden téren, így a vallási téren is! Az új ezerév feladata ezeket megvalósítani. Mikor és miként lesz ez megvalósítva, azt a jó Isten tudja. A mi feladatunk csak az, hogy küzdjünk és törekedjünk az igazság után, törekvésünket ő koronázza meg a sikerrel. Vajha a jövő ezerév esztendői csakugyan „vig esztendő”, az egyenlőség, szabadság és testvériség diadalának évei lennének, hogy valóban elmondhatná a magyar nemzet a költővel:

Megbűnhötte már e nép
A múltat s jóvendőt!

Dr. Fínkei Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns leánynevelés kérdéséhez.

Nem akarok úgy elbúcsúzni a nt. szerkesztő úrtól, hogy még egyszer szóba ne hozzam e lapban a mi kedvelt s ma mindennél aktuálisabb témánkat: a református leánynevelés ügyét.

Ugy látom, hogy a sok recriminatio mellett is a mi családanyáink — tisztelet a kivételeknek — egyre jobban elhidegednek a templomtól és mindentől, a mi a vallásra tartozik. Mig régente előljártak a buzgóságban, a példaadásban, ma végképen nem tudnak magoknak időt szakítani az „egy szükséges dologra.” Ehez járul az ultramontán szellemű iskolák tömeges szaporítása s tömeges látogatása prot leányok által. Ugyanaz a hagyományos politika kezd behálózni bennünket, melyet a XVI-ik század végső tizedeiben Draskovics György, kalocsai bíboros-érsek annyi sikerrel kezdett meg ellenünk s melyet a XVII-ik században ránk nézve olyan szomorú eredménnyel folytattak halálos ellenfeleink. Ez a politika pedig nem más, mint az — iskolák révén — elidegeníteni egyházunktól gyermekeink lelkét, megoltani bennök a protestantismus iránt való szeretetet s ilyenformán saját képökre teremteni a jóvendő társadalom arculatját s önző törekvéseik készséges eszközeivé idomítani át az intelligens osztály gondolkozását, biztosítani annak közreműködését.

Hülnek, hülnek, egyre hülnek a mi vallásos érzelmeink, melyek valamikor úgy buzogtak, „mint az élővizeknek kútfeje,” oly tiszták valának, mint az „eszon-

beli halastók. Ma olyanok mint a ránci időszaki forrás, csak ünnepélyesebb alkalmakkor adnak életjelt magokról.

Csak most történt, hogy egyik egyházmegyei tanácsbíránk, a ki előkelő nagy úr, s a kinek családjából jajszóval megsíratott oszlopos protestans férfiak s Lorántfy Zsuzsanna buzgalmú asszonyok kerültek ki még nem is olyan régen: ref. vallású menyasszony leányát — a saját jó szántából — katolikus pappal eskettette össze, mellőzvéen a maga jeles, tekintélyes, tudományos papját! A szegényebb néposztálynál meg napi renden van, hogy az újabb törvények uralma óta reversálissal kötelezi el születendő gyermekeit az egyedül üdvözítő *ecclesia militansnak*.

Aggodalmas-e ez a dolog?

Nemcsak aggodalmas, hanem valósággal kikésérítő. Több: riadó, a melynek mindnyájunkban meg kell a vért pezsdíteni, hogy elszánt akarattal álljunk mi is a síkra s isten segédelmével menjünk erőről-erőre, nyereségről-nyereségre.

Hogy pedig erőnk, buzgóságunk és áldozatkészségünk java részét hova kell fordítanunk, hogy a minden irányból ránk zúduló támadás ellen az életben-maradás reményével védekezhessünk: arra megtanítana minket — ha magunktól is rá nem jöttünk volna — az ellenség harcmódora.

A klérus egész erejével, áldozatkészségével a nőnevelés felkarolására és ez úton a nők lelkének megnyerésére igyekezik. Ez a törekvés szemünk láttára ölt egyre nagyobb arányokat, körülbelül 25 év óta. A klérus tudja azt, hogy a vallásosság leginkább a női nem oltára s ha a nők érzését, hitét és gondolkodását céljának megfelelően praeparálta, akkor övé a jövő, a családban és társadalomban is övé a vezetés — a nők által.

Tehát felekezeti szempontból életbe vágóbb dolog ránk nézve a nők nevelése, mint a férfiaké s nem lehetetlen, hogy valamikor mind a középiskolai, mind a felső iskolai oktatást teljesen kiveszi az állam a felekezetek gondjai és hatásköre alól, (az egyetlen papképzést kivéve), de azt a jogot el nem veszi, el nem veheti soha (?), hogy a leánygyermkeinket (a kik nem akarnak diplomások lenni) úgy neveljük, a hogy tudjuk s olyan iskolákban, a minőket szegénységünkől bírunk állítani.

Azért hát prot. leányiskolát minél többet és pedig *olcsó leányiskolát*. Mert az eddigi irányban haladva, nem fogunk célhoz érni. Az eddig szervezett ref. leánynevelő intézetek egyáltalán nem úgy rendezkedtek be, hogy minél szélesebb körre kiterjeszthessék áldó hatásukat. Különösen arra a körre nem, a melynek kedvéért létrejöttek: — a kisebb módu, de nemzetfentartó középosztály, kisbirtokosok, papok, tanítók, tanárok, hivatalnokok családjának leányaira, a kik a mai neveltetés költségeit és terheit csak adósság-csinálással, vagyis anyagi existenciájuk megrendítésével bírhatják meg.

Hát miért kell ennek így történni?

Patakon a konviktusban 60 frtot fizetnek *egy évre* a fiú növendékek, Rimaszombatban 50-et olyan ellátásért, a mely a tanulók és felügyelők teljes megelégedését érdemelte ki. Míg Szathmáron a leányok 22 frtot fizetnek ellátásért egyetlen hónapra! Miskolczon, igaz, jóval kevesebbet, de itt is többet kétszer annyinál, a meny nyit a fiútanulók fizetnek. Így nem lehet szegény embernek leányt taníttatni. Pedig taníttatni kell valahol. Ez egyre nélkülözhetetlenebb követelmény s ha nem lehet nálunk, taníttatnak ott, a hol ugyancsak meg van egyengetve az útja az olcsó nevelésnek, de a mely nevelés a protestantizmus jövőjére nézve valóságos farkasverem.

De hát minek ez a nagyúri tempó olyan leánygyermeknek, a kik otthon is szűken élnek s a kiknek szüleik a megélhetés gondjaival erősen küzdenek?! Micsoda ellenmondás ez? s kinek a számára nevelik azt a leányt? Miért legyen az nagyobb úr, mint a szülei s otthon levő testvérei?

Az én álmom, vagy mondjuk: tiszteletteljes véleményem tehát ez:

Maradjon meg Miskolcz, Debreczen *felsőbb leányiskolának*, a mely diplomát oszt, s esetleg kenyérkeresetre is képesít. De múlhatatlanul szükségünk van mellettő lyan leányiskolákra is, a melyek elegendő műveltséget nyújtanak azoknak a leányoknak, kik a népiskolát elvégezték, s a melyekben nem a tanítás, nem az oklevél-szerzés a fő, hanem a *nevelés*; nem a postamesterségre, de a családi életre való előkészítés s a melyek legyenek olyan olcsók, hogy *mindenki igénybe vehesse*.

Ilyen iskolának pedig — erős meggyőződéseim szerint — lenni kellene Tiszáninnen legalább háromnak: Patakon, Ungváron és Rimaszombatban. Tiszántúl legalább ötnak: Szigeten, Szatmáron, Nagy-Váradon, Hódmező Vásárhelyen, Mezőtúron. Dunamellékén háromnak: Budapesten, Nagy-Körösnön és Halason. Dunántúl háromnak: Komáromban, Pápán és Kaposváron. Erdélyben háromnak: Kolozsvártt, Mező-Vásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön,

Ezek közül egyiknek-másiknak az alapjai már meg is vannak vetve, csak tovább kellene azokon építeni.

De miből?

Kövekből. A mikből az anyaszentegyház formáltatik s a mikből építkeztek az apostolok. Azokból a kövekből, a melyeket a hit és erős akarat szokott megmozdítani.

Patakon ugyan másból is lehetne. Mert ott fenn áll ez idő szerint 8 jogi tanszék. Ebből kettő menne a theológiához, kettő a filozófiához. Maradna négy. Ennek a négy tanszéknek a jövedelméből *hat nőtanítót* s egy egy igazgatót lehetne díjazni olyan szép összeggel, hogy annak nem volna párja Magyarországon. Sőt nem volna akkor a theologiai és filozófiai tanfolyamunknak sem felekezeti akadémiánk között! . . .

Mert hogy jogakadémiánk is van: ez dicsekedésre méltó dolog. De hogy mai helyzetünkben és nagy szorongattatásunkban ez fényűzés számba mehet: az is bizonyos.

Mert a prot. akadémiákon kitanúlt jogászok nem fogják visszahódítani a kálvinizmusnak a »Karolina« és Volafka-féle nevelő intézetekből kikerült leányokat; de a protestantizmus szent hagyományain nevedő és lelkesedő édes anyák megtarthatják a mi hitünknek és egyházunknak az ő családjukat.

De hát erről beszélni most nem opportunus.*

Czinke István.

TÁRCA.

A „Sárospataki Lapok“ története.**

(Vége.)

Már megindulásával jó hatást gyakorolt egyházi és iskolai hirlap-irodalmunkra, mert versenyre készítette az e fajta lapok sorsának hivatalos gondozóit. Elénk s alkuvást nem ismerő kritikai szellemével pedig csak-

* Jogakadémiánkat most rendeztük be azzal a jó reménységgel, hogy a protestáns egyháznak ezzel is javára leszünk.

** Elejét lásd millenniumi számunkban!

hamar felrázta az alélldozó erőket, jótékony vitákat támasztott, a melyek tisztították egyházi és iskolai életünk körül a levegőt.

Theologiai álláspontjára nézve a szabadelvű, az u. n. racionális vagy modern irányzat, egyházalkotmányi tekintetben pedig a conservativizmus képviselője lévén, sok félreértésnek volt kitéve azok részéről, a kik elméjökben a kettőt — legalább a meglepetés első perceiben — összeegyeztetni nem tudták, később pedig talán nem is akarták. Álláspontjának mindkét iránya miatt gyakran kellett összemérnie fegyverét a másként gondolkozó egyházi és iskolai lapok munkatársaival, de e mérkőzések csak növelték önbizalmát s szaporították jóakaróinak számát.

Mennél inkább haladt előre a tűnő időben, annál inkább nőtt a legjobbak elismerésében, úgy annyira, hogy már b. e. *Török Pál*, dunamelléki püspök — nagyra becsülve a tanügy körül tanúsított éberségét és bátor fellépéseit — egy országos prot. tanügyi lappá óhajtott volna átalakíttatni, a mi azonban maradt egyszerűen megtisztelő pium desiderium. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium is csakhamar észrevette létezését s a sok hivatalos tévedés ellen és a protestáns egyházak védelmére írott cikkeinek az lett gyümölcse, hogy odafent jobb véleményre hangolódttak irántunk s a tendenciósus statisztika tulságai megkevesedtek.

Álláspontjához és a protestantizmus szelleméhez híven, testvérekül ölelte az unitárius atyafiakat s mikor — épen a „Sárospataki Lapok“ gyakori sürgetésére is — a Magy. Prot. Irod. Társaság, sok vergődés után megalakult s a merev kálvinisták és a merev lutheránusok az unitáriusokat a társaság kebeléből közös akarattal kiszorították, nem bírta eléggé rosszalni a XVII. század dulakodó szellemének megújulását. Jutalma az lett, hogy krypto-unitarizmusmal vádolták a győzők szlaturarizmusnak minősítették testvér-szeretétét — a dogmák dicsőségére. A „Sárospataki Lapok“-at leszavazták, de legott meg is gyűjtötták e szeretetlenkedéssel a gyűlölködés üszkét, a mit szépen el tudott volna oltani a közös munkában kifejlődő, kölcsönös szeretet.

Hiszen, ha legalább a lutheránus testvéreket aztán egészen megnyerték volna a mi orthodox barátaink!.. De — és erre is rámutatott a „Sárospataki Lapok“ — a lutheránus egyház tovább is üzte a külön oltárokon való áldozást s még a tudományos törekvések terén sem adta fel a maga különlegességét, pedig azon a hivatalos pecséten úgy szorítja egymást az az élettelen két kéz!...

A mint az orthodox kálvinisták és unitáriusok mind jobban feltűzelődtek egymás ellen és gúnyt űztek egymás nagyjaiból, a lutheránusok pedig sehogy sem akartak nagyobb melegségre gerjedni — az egyesülés dacára sem: — a „Sárospataki Lapok“ megpróbálta még az egyre széthúzóbb erőket összegyűjteni a *prot. tanár-egyesület* címe alatt, — de sikertelenül. Abból a nézetből indult ki, hogy a protestánsok egybeolvadását meg kell előzni a tudományt képviselő protestánsok testvéresülésének; de — bár e nézet helyes voltát senki sem tagadta — a testvéresülés megtört a debreceniek me-revségén vagy nem-akarásán. Az egyesülési törekvések ideje alatt lutheránus atyánkfiai is mindinkább kezdtek erősíteni saját örállomásaikat s felmondani itt-ott még a százados közösségét is, a mi aztán arra bírta a „Sárospataki Lapok“-at, hogy egyesülésre hívogató hegedűjét elnémítsa, — fűzfára akasztván. Az olvasónak lehetetlen volt észre nem vennie, hogy a „Sárospataki Lapok“ egy idő óta nem vette többé igénybe

az ág. ev. testvérek segítségét az egyházi és iskolai kérdések tisztázása körül.

Theologiai álláspontjából folyt az is, hogy az igazság kereső tudományt többre becsülte holmi vízenyős elméleteknél, az utcaszögleteken való imádkozásnál s az u. n. gyakorlati kresztyénységért a tudomány fegyverét nem volt hajlandó az oltár tüüzén elégetni. A „húsvéti igazságok“ vakító fényével kész volt inkább botránkozást támasztani az erőtelenekben, mint gyanút ébresztetni a maga igazság-szeretete ellen. „Excelsior!“ ez volt jelszava s protestáns akart maradni mindvégig, ennek a szónak legfelségesebb értelmében.

Több világosság után vágyó természete hozta magával, hogy folytonosan nyugtalankodott és újabb meg újabb reformokat sürgetett. Enekes könyvünk, s bibliánk revisiójáért egyetlen prot. lap sem fáradt meg annyira, s olyan hűséges odaadással, annyi őszinte bírálattal egy sem kísérté azok folyását, mint a „Sárospataki Lapok“; a Prot. Irodalmi Társaság kiadványait sem bírálta meg egy sem nagyobb újszeretettel, mint ez. Isteni tiszteletünk s temetésünk reformjához is voltak gondolatai s egy temetési énektár érdekében nagyobb erőfeszítésre is vállalkozott, noha mindez ideig nem elégszítő sikerrel.

Egyházalkotmányi elveihez híven, rendíthetetlen barátja volt a prot. autonomiának s mint ilyen a zsinati kisebbség nézeteit képviselte. Lorántfy Zsuzsánna szelleme ihlette s ezért presbyteriánus volt és demokrata. Elszomorodva látta: miként megy be a zsinati többség, majd még inkább a konvent a régi mesgyék kinyitogatásába s mint fogad el segélyt az államtól a saját maga által fennen hangoztatott s egyedül protestánsnak valott elvek megtagadásával s mint elégtételi ki magát fillérekkel s mint engedi át iskoláinkat s mint tapodtatja meg alkotmányunkat a pan-szlávok, a pan-lutheránusok, a pan-románok stb. állami megfélemezése végett. Nem bírta jó szívvel elviselni püspökeink névváltoztatását, mert félt a névvel járó igényektől; még kevésbbé tudott belenyugodni püspökeink főrendiségebe, mert a Deák Ferenc-féle főrendiház volt eszménye s a papot — még ha püspök is — ott szerette látni a gyülekezete körében, kezével a gyülekezet szívében. A tiszáninneri kerület maga is leszavazta, — noha óriási erőfeszítéssel és csak kivételes, személyes tekintetek miatt — a „Sárospataki Lapok“-at; de soha senki sem tudta meggyőzni a felől, hogy e leszavazással előbbre vittük volna prot. egyházunk sorsát. Sőt — ezt a „Sárospataki Lapok“ mindannyiszor sérelemként hangoztatta — a számarány címe alatt engedte magát a református egyház az ág. ev. egyházzal szemben is, a főrendiség varázsáért megkisebbitetni, jogaiban megcsorbitatni. Ám, a ki az ellenkezőt igazolni tudja, veszen a „Sárospataki Lapok“-ra követ!...

A lelkész-választás kérdésében a szabad választás híve volt s küzdött az erdélyi specialitások ellen, de e ponton is leszavaztatott. A ref. egyház vajha soha meg ne bánná, hogy hűtelen lett a szabadság eszméjéhez! A létszámukban megfogyott theol. akadémiák s a mutatkozó káplán-szükség avagy nem a „Sárospataki Lapok“ mellett kiáltó bizonyosságok-e? S nem az-e a második (budapesti) zsinatnak az a ténye is, a melylyel előbbi lelkészválasztási törvényeit a szabadválasztás eszméjével úgy, ahogy kibékíteni igyekezett?

Ha aggodalommal nézte is az államnak egyházi s iskolai autonomiánkba való belebb-belebb nyomulását s konventünknek az állam kívánságai előtt való meghódolását, nem sorakozhatott azok közé, a kik az u. n. egyházpolitikai törvények létrejöttétől isszonyodtak.

Annál a humanismusról fogva, a mely eleitől kezdve tulajdonsága volt, üdvözlőnie kellett már a zsidó-keresztény-házasságot is, annál inkább tehát a kedvezőbb viszonyok között született házassági új törvényjavaslatot, a mely a mi konventünk házasságügyi bizottságának tétlenkedésére is jó mentséggé vált. Az egyenlőség, sőt az egyenjogúság követelménye volt az, így a „Sárospataki Lapok“-nak tiszteletben kellett azt tartania, még ha esetleges következményei egyelőre a prot. egyházakra nem bizonyulnak is szerencsét hozóknak. De az 1868. LIII. t.-cikk fentartásaért, a gyengébb részére abban lehelyezett biztosítékokért megint csak a „Sárospataki Lapok“ küzdött a legelsők között s a vegyes házasságból születendő gyermekek vallását inkább óhajtott törvény által meghatároztatni, mint kitenni az ifjú házaspárokat a róm. katolikus papok merészkedéseinek, lélekfogdosó tolokodásainak.

A „Prot. Szemle“ volt szerkesztője, az egyházi sajtóról adván bírálatos áttekintést, önként nyújtott maga fonta koszorút a „Sárospataki Lapok“-nak az egyházpolitikai vita folyása alatt tanúsított s másokat messze felülmúló bátor és odaadó viselkedéseért. Mi odanyújtjuk azt — utólagosan — a Mocsáry Lajosoknak, Kovách Károlyoknak, Ujfalussy Béláknak, a Fejes Istvánoknak stb.

Nem jól ítélné azonban meg a „Sárospataki Lapok“ gondolkozását, a ki azt hinné felőle, hogy az egyházpolitikai reformmal, mostani formájában is, meg volna elégedve. Távol legyen! Elfogadta bevezetesként — a teljes felekezeti jogegyenlőséghez, az 1848. XX. t.-cikkben kimondott szent igazság beteljesedéséhez. Ha ez nem bevezetés — ez volt a „Sárospataki Lapok“ meggyőződése — akkor a prot. egyházak ki vannak játszva és oda vannak dobva az uralkodó egyház lábai elé, hogy az taposson rajtuk és tomboljon a megerősödött Regnum Marianumnak talán az autonomia támasztó oszlopai által is biztosított kőfalai között.

A prot. egyház megváltozott helyzetének tisztázása, a jövő előkészítése, a Sárospataki Lapoknak egyik fő feladata volt. Nem unta meg rá-rá-mutogatni a róm. kath. egyház papjainak sáfárkodásaira, a milliók kama-taiból emelkedő várakra, a kisdodovókra, lelenházakra, a leány-iskolákra, a sokrendbeli alapítványokra, a szaporodó társulatokra, legény egyletekre stb. s ezekkel szemben a prot. lelkészek és egyházak teendőire. A tudományokban való tovább haladásra, a hálónak a mélyre vetésére ösztönözte a vezéreket, a lelkészi karokat s több egyháziasságot óhajtott a tanítóknak s melegebb érzést a lelkészek és tanítók egymáshoz való viszonyában, közös munkájuk dicsőségeért. „A parokhiális könyvtárak“ sürgetésével, egész egyházirodalmunkat s Prot. Irodalmi Társaságunkat is elismerésre kényszerítette s a bibliafordító Károli nevének megtisztelését, e tiszteletnek országra szóló megerősítését is azért tartotta főként — a nagy alkalom közeledtén — elengedhetetlen kötelességnek, mert hitte, hogy egy nagyobb szabású Károli-ünnepnek felrázó hatása lesz egész prot. társadalmunkra s talán irodalmunkra, sőt biblia-szeretetünk fokozására is. Azt a koronáját a Sárospataki Lapoknak, hogy a Károli-ünnepélyt ő indítványozta s a Károli-szobor és irodalmi emlékek értelmi szerzője is ő — senki, soha el nem veheti.

A szűkebb s tágabb körű lelkészi értekezleteknek eleitől kezdve lelkes támogatója volt, de nem engedte magát ez eszme által elragadtatni s nem bizott ezek gyors felvirágzásában mindaddig, míg a lelkészek anyagi sorsa jelentékenyen meg nem változik. A szegénységet, a mely a lelkészi kar egy jó részét iszonyú súlylyal

uyomja, mindig akadálynak tekintette e lap a tudományos tovább-képződés útján s épen ezért fájlalta aztán gyakorta, hogy a *parokhiális könyvtárak* megtestesítésére a ref. egyház-egyetem nem tett meg minden tőle telhetőt! . . .

A változott helyzethez illő kalauzul szolgáltak — hogy csak a nagyobbakat említsük — a Fejes István, Görömbey Péter, Lukács Ödön tanulmányai, a melyek egyházunk jövődjét aggodó szeretettel rajzolgták. Azokhoz — a kik túntetve nevezték magokat *közpapoknak* — az egyház tovább-építésében a „Sárospataki Lapok“ nem csatlakozhatott. A rohanva haladást, a rémület terjesztést, a pelengérré hurcolást, akasztófa-állítást, a gyanúsításokból való élőködést, mindenkor elítélte, jöllehet az igazság védelmében volt bátorsága országos nagyjainkkal, magával a konventtel s ha kellett a kormányval és a róm. kath. főpásztorokkal szemben is síkra szállani.

A 600 frtos papi fizetési minimumot nevetségesnek bélyegezte a családi életet élő, gyermekeket neveltető prot. papok részére, akkor, a mikor a róm. és gör. katolikus papok kongruája is rendezés alá kerül s a főpapok fejedelmi javakban dúslakodnak. Annál nagyobb örömmel üdvözölte a papi özvegy-árva gyámintézet megszületését, a mely — még mindig szegényesen ugyan — de könnyebbíti a prot. pap lelkén az élet terhet és nyugodalmasabbá varázsolja halálát. A „Sárospataki Lapok“-nak nagy része volt abban, hogy e gyámintézet az osztó igazság és jézusi szeretet elvén épüljön fel a szegényebbek kibékítésére.

A domesztikát első percétől élénk figyelemmel kísérte s míg egyfelől szívesen látta volna annak — a nagyobb haszonra való kilátás kedvéért — decentralizált kezelését, addig másfelől sohasem tudott bele-törődni az elforgácsolási rendszerbe, a mely csak pilanatnyi javulást okoz és nem felüdülést.

Nem volt egyetlen komoly kérdése sem a protestans egyháznak, a melyben a „Sárospataki Lapok“ idejében, gyakran első sorban s mindenkor ébresztőleg, vagy legalább tájékoztatólag állást ne foglalt volna s kivétel nélkül azzal a független gondolkozással, a mely lényéhez tartozott s a mely nem engedte, hogy általa, körülte klikkek képződjenek s a nyilvánosság elé tartozó dolgok onnan — személyes tekintetek miatt — elvonassanak. Ugy harcolt, mint a kinek nem volt szüksége emberektől nyerhető földi jutalomra.

Elenségei talán kétséget támaszthatnak önzetlensége ellen, de ezekkel szemben az ő jutalma ő magában vagyon.

A mily odaadással csüggött a szorosabb értelemben vett egyházi ügyeken, épen olyan gondja volt az egyháznak jellemzőleg u. n. veteményes kertjeire, az *iskolákra*.

Mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek, tehát egy sokra hivatott tanügyi társaságnak közlönye, az iskolák szeretetével kezdte pályafutását, nem is kezdhette volna nélküle. Azzal a hittel indult, hogy az egyház és iskola édes testvér, a prot. egyház pedig az iskolán épült vára a szabadságnak, a tudománynak, s az erkölcsiségnek; ezzel a hittel haladt előbbre és mindig csak előre, behatólag bírálgtva annyiszor, a mennyi-szer úgy az államnak, mint a prot. egyháznak a tanügy érdekében tett lépéseit, vagy ebbeli kötelességeik halogatását. A Bokor József, Zsoldos Benő, Bódva, *Αληθης*, Nemo cikkei tanügyi kritikái, kivált pedig Buza János főmunkatársnak, majd társ-szerkesztőnek a miniszteri jelentések, iskolai értesítők felett tartott szemléi, szemrehányásai mindinkább ismeretessé tették a „Sárospataki

Lapok"-at a közoktatásügyi miniszteriumban is s tanácsait megszívlelték. Az a sok hamis vélemény, a melyet a prot. egyház ellenségei koholtak és terjesztettek a prot. iskolák ellen, kezdett lassanként odafent is hamis pénznek bizonyosodni, sőt a közoktatásügyi kormány nem áttalott még reform-eszméket sem elfogadni többé a prot. tanintézetektől.

A protestáns egyházi és iskolai sajtó egyenesen a sárospatakiak sikerei folytán vette komolyabb művelés alá tanügyünket s kezdett több tért és időt áldozni az iskolák érdekeinek, a melyeket az előtt elvből-e, vagy munkások hiányában meglehetősen elhanyagolt.

A népiskolától fel az akadémiákig, minden nagyobb mozdulatát észrevette prot. tanügyünknek, sőt egyetemes tanügyünk fejlődésének is. A népiskolát féltette az eltudakosítástól és félti ma is, s legalább is oly mértékben félti a világ-polgáriasságtól, az elfelekezettlenedéstől, miután felekezeti tanító képző intézeteink megfogytak s a lelkesek nem vették — mert sok helyen nem is vehették át — a felekezeti vallás-oktatást. Egészséges viszonyok között s felekezeti iskolában a tanító joga maradna az minden időben.

A középiskola kérdésében vonzódott az egy középiskola felé, de veszedelmesnek tartotta a hosszú kísérletezést, a folytonos bizonytalanságot, a mi e téren több ideig divatozott. A görög pótló tanfolyamot is csak kísérletnek tekintette s ezért nem is tudott érte felmelegedni. A holt nyelvek szűkebbre szorításának, a modern nyelvek hathatósabb tanításának barátja volt s azt vallotta, a mit a sárospataki gimnáziumi tantervjavaslat, hogy csak a magyar nyelv és irodalom lehet a középiskolai oktatás igazi központja, de hozzátette, hogy kellő órászámmal s az egész tantervnek megfelelő átalakításával. Az államnak a létszáma (60) vonatkozó intézkedését, a mai növendékek ifjú kora s a fegyelmezési eszközök megváltozása mellett — félreformnak minősítette s a tanári diplomák helyett többre nézte a lelkiismeretességet s az iskoláknak egyesekben lángholva égő szerelmét. A szülők nem bánomságát, vagy egyes tantárgyak iránt kimutatott ellenszenvét a siker akadályai között emlegette.

A jogakadémiát a prot. főiskolák kiegészítő részének vallotta s valja, föltéve, hogy ezeket igazán protestánsokká tehetjük s növendékeiket a prot. egyházak számára már az akadémia falain belül elpecsételhetjük. Ez irányban a „Sárospataki Lapok“-nak még mindig vannak beteljesítetlen óhajtsái. A kötelezett doktoratust a tudománnyal űzött káros játék gyanánt ítélte el.

A theol. akadémiák iránt — könnyen érthetőleg — előszeretettel viseltetett, de nem hunyt szemet fogakozásaik előtt. Az lett volna vágyainak ne továbbja, hogy a végzett ifjú a tudomány olthatatlan szerelmével távozzék el belőlük s egész életére elhatározó irányt nyerjen tantermeikben. A szemináriumok által való összelebegedését a tanárnak és tanítványnak elengedhetetlen kíváncsiaként hangsúlyozta. A leendő papoknak tanítói diploma-szerzésre való kényszerítése miatt hosszú harcot folytatott a debreceniekkel, a kik már magok is elálltak régi követelésüktől. A theol. akadémiák elnéptelenedését a kor megváltozott gondolkodásában, a papi hivatal csekély javadalmában, s az egyház-politikai törvények hatásától való félelemben vélte feltalálni.

Az egyetemokről alálözönlő lelkiismeretlenséget, iskola-kerülési szabadságot, a tudomány cége alatt űzött csalárdkodást egész oktatásügyünkre szerencsétlenségnek tartotta és tartja. Sajnos, hogy e tekintetben nem bírt a prot. irodalomban erős közvélemény

kifejlődni, a mely aztán a fővárosi fő-sáfárokat megdöbbenésre s jótékony reformra kényszerítette volna!

A tanár-képzés szempontjából kifogásai voltak a gyakorlatlanul szétbocsátott ifjú óriások ellen, a kik — nem a saját hibájuk miatt! — egyes olyan intézetekben kezdik a tanári gyakorlatokat, tehát a kísérletezéseket, a melyekhez alig köti őket egyéb, mint a fizetés és a rideg, hivatalos kötelesség. A prot. tanár-képzés eszméjét szívesen üdvözölte, de ellensége volt annak a kortes-izű s komoly és egységes szellem nélküli eljárásnak, a melybe a budapesti zsinatot egyesek beléugrasztották, s a mely szerint Debrecennek filozófiai, Kolozsvárnak pedig theologiai facultás felállítása lőn megengedve.

Ennek a széthúzó törekvésnek s esetlegességekkel járó tanügyi politikának okát a „Sárospataki Lapok“- az egyetemes ev. ref. tanügyi bizottság télenkedésében, dermettségében kereste és találta. Egész hévvel s meg-megújuló erővel támadt tehát azokra, a kik ezt az áldatlan sorsot az egyetemes tanügyi bizottságra rákényszerítették s kimutatta időnként az ebből folyó szomorú következményeket. Sokszori nógatásának (a melyben szintén nem akadt segítő-társakra) végre az lett az eredménye, hogy a konvent életre szólította az aluvó leányt, a mely, hogy nem aludt-e már túl-sokáig, a jövődő fojja megmutatni.

Fájt, mindig fájt a „Sárospataki Lapok“-nak hogy a prot. egyház átengedte a tanügyi vezér-szerepet az államnak s maga — szaporodó államsegélyes intézeteivel — jóformán a gondolkozásról is lemondott.

Miként az egyes embert, úgy a prot. iskolákat is a magok kifejlett egyéniségében becsülte és szerette legjobban s ezért sohasem örült a kétféle befolyás (állami s egyházi) alá jutott iskoláknak, a mi rendszert az elszíntelenedésre vezet. A prot. iskolák önálló létezését mindaddig élet-szükségnek vallotta, a míg a nálunknál hatalmasabb s hadilábon álló róm. kath. egyháznak iskolái vannak. S ha olyan gazdagok volnánk, mint a milyen szegények vagyunk, egyetlen iskolánkat sem tudná átadni még a legalkotmányosabb államkormányoknak sem!!

A tanítók 300, majd 400 frt minimumát — mint a papokét — alalmazna kenyérnek tartotta a „Sárospataki Lapok“- s jogosnak vallott minden tisztas igényt a melylyel ez a sors jobbra fordítható. A tanító-hiány már fenyeget, mint kiszámíthatatlan bajok forrása s hogy megszűnjék, emelni kell a tanítói pálya becsét s a prot. tanítót be kell venni jobban-jobban a nagyobb jogok birtokosai közé. A kerületi tanügyi bizottságba p. o. tanítókat is kell választani.

Noha ilyen humanus gondolkodással volt e lap eleitől kezdve a tanítói kar iránt, nem bírta azt magához édesgetni, talán mert nem volt néma az olykor-olykor mutatkozó tulságaikkal szemben!...

Az általános egyházi és iskolai ügyek mellett, a tiszáninneri egyházkerület és a sárospataki főiskola érdekeit különösebben is szolgálta a „Sárospataki Lapok“. Neve, helyzete, nagy hagyományai kötelezték erre, a szerkesztők és főmunkatársak szeretete erősítették meg e szolgálatban. A frigy-láda felett kiterjesztett szárnnyakkal örökös kherubok sem félhették s óvhatták jobban az őrizetökre bízott drága kincset, mint a „Sárospataki Lapok“ a tiszáninneri kerületet és ennek főiskoláját. Tanú rá e lapok minden száma, az a sok kellemetlen polemia, a melyet ezekért az anyaszerető gyermek buzgóságával folytatott.

Könyvismertetéseivel s irodalmi tájékoztatásaival példát mutatott arra, miként kell megfáradni a közönség

tanácsolónak s 15 év szől mellett, hogy soha nem szegődött be, (mint bizony laptársai is néha-néha) a könyv-készítők és könyvkiadók szócsövének.

Részint vezércikkeiből, részint s főként tárca-közleményeiből csaknem 30 külön lenyomat — egy egész kis értékes könyvtár — jelent meg. a melyek szerzői között ott találjuk Dr. Heiszler Józsefet, Orbán Józsefet, Fejes Istvánt, Szinyei Gerzsont, Mitrovics Gyulát, Nagy Gusztávot, Bokor Józsefet, Görömbey Pétert, Maklár Pap Miklóst, Dezső Lajost, Horváth Ödönt, Molnár Lajost, Zoványi Jenőt, Rácz Kálmánt, Ujj Istvánt, Gamauf Györgyöt, Paikoss Endrét, Radácsi Györgyöt stb. Azt a célját tehát, hogy némileg a „Sárospataki Füzetek“-et is helyettesítse, e nagyobb értékű közleményeivel legalább megközelítette.

Ha ezekhez felemlítjük még, hogy a „Sárospataki Lapok“ a nagy alkalmakhoz képest *ünnepi számokkal* is igyekezett olvasóira jó hatással lenni, magasabb vágyaikat kielégíteni, izlésöket fejleszteni s az igazi nagyok kultuszát erősíteni: úgy e lapokról — az elmondottak alapján — már meglehetősen hű kép alkotható.

Károli Gáspár, Kun Bertalan, Kövy Sándor, Kosuth Lajos, Br. Vay Miklós érdemeinek dicsőítésében s a millenniumi érzések, vágyak, gondolatok, remény-ségek, édes számítások megörökítésében s számos, kevésbé országos alkalmak tanulságos kihasználásában egészen egyedül állott a prot. egyházi és iskolai lap-irodalomban. Az igazi nagyok koporsója felett lobogtatott fáklyájával is messze elvilágított s — úgy mondják, — hogy a kegyelet megnyilatkozásának mintákat is szolgáltatott.

A külföld egyházi és tanügyi mozgalmait a hazai felekezeti és nemzeti élet erős hullámozása miatt nem kultiválhatta kedve szerint, de *Rácz Lajosnak*, mint főmunkatársnak, gondja volt arra, hogy a szűk térről se maradjon ki semmi a külföld nagy dolgaiból, a mi reánk nézve példává, ösztönné és áldássá lehet. „Múltunk“-nak is épen azért kellett háttérbe szorulni, mert a jelen sűrűn szolgáltatta a feldolgozásra való anyagot.

Az elfogulatlan történetíró feladata lesz komoly ítéletet tartani a „Sárospataki Lapok“ 15 éves élete felett. Mi a búcsú órájában inkább adalékokat kívántunk nyújtani a leendő történetírónak s a t. olvasó közönségnek, hogy megkönnyítsük számukra az ítéletmondást. Ugyane célból hadd álljon itt azoknak díszes névsora is, a kik a „Sárospataki Lapok“-at 15 éven át munkás szeretettel pártfogolták:

I. *Lelkészek*: Abaházy József, Ábrahám István, Andrassy Kálmán (t. t.), Antalfi László, Apostol Bertalan, Arday Jakna Dániel.

Bacsakay Sámuel, Bakos Kálmán, Baksay Sándor, Bálint Dezső, Bálint József †, Barakonyi Kristóf (t. t.), Bary Sándor, (t. t.), Barsi Tamás (d. t.), Bartha Mihály, Batta György, Béky János, Béky Sámuel, Benke István, Berkó József (t. t.), Biky Ferenc (t. t.), Bierbrunner Gusztáv (ág. ev.), Bodnár István, Botos József, Böszörményi Károly †, Buzi Márton.

Csabay Pál, Csik Dániel. Csizsár Béla, Csontó Károly, Csorba Barna, Csordás Dániel, Czékus László (ág. ev.), Czelder Márton † (dm.) Czinke István.

Demeter János, Dobos László (dm.)

Édes Ábrahám, Édes Albert †, Édes Vince, Erős Lajos.

Farkas Lajos, Fejes István, Fekete József, Ferencz József (unit.) Ferenczy Gyula, Filő Lajos (dm.), Földváry László (dm.), Frank Vilmos (ág. ev.), Frenczel Bertalan, Fűrész István †, Füzzy János.

Gadnay Károly †, Garami Ambrus (dt.), Gergely Károly (t. t.), Görömbey István (t. t.), Görömbey Péter (t. t.), Gulyás Lajos (t. t.), Gyarmathy József †, Gyarmathy Sámuel, Gyöngyösi Sámuel †, Gyurátz Ferenc, Gyurkó Barna.

Hallgató János, Hegedüs Sámuel, dr. Heiszler József, (Órálló t. t.) Hézser Emil, Homoky Antal, Horváthy S., Hubay József (t. t.), Hutka József.

Janka Gyula (t. t.), Janka Károly, Jásztér József (t. t.) Juhász László, Idrányi Ferenc, Illyés István.

Káel József, Kajati Mihály, Kalassay Sándor (Amerika), Kállay Miklós, Kállói Péter (t. t.), Kálmán Farkas (dm.), Kazay Sándor, Kerekes János, Kérészy Barna, Keresztesy Sándor (t. t.), Király Gyula (Felföldi, ág. ev.) Id. Kiss Áron, (t. t.), Kiss Gyula, Kolos Barna (t. t.), Komjáthy Gábor, Kónya András, Kopré Ferenc †, Korocz József (t. t.), Kovács Antal (dt.), Kovács Béla, Kovács Frigyes †, Kovács László, Kökényesdy Pál, Körmendy Sándor (dt.), Kőrösy József, Kun Bertalan.

Ladányi Endre, Láng Károly, László János, (t. t.) †, Lénárd István (t. t.), Lévy Lajos (dm.) †, Lukács Ödön („Csáky J.“ t. t.) †

Magyar Bertalan, Mártha József (t. t.), Miskolezy Pál †, Molnár Ferenc (t. t.), Morvay Ferenc (dt.)

Nagy Ignác, K. Nagy Ignác (dt.), Nagy Károly, G. Nagy Lajos (t. t.) H. Nagy Lajos (t. t.), Nagy Mihály †, Nagy Pál, Nagyváthy Ferenc (t. t.) Németh Imre †, Németh Péter, Novák Lajos, Nyiri Gyula (t. t.).

Oláh Péter, Olajos Pál †, Ifj. Olajos Pál, Orémus Dániel †, Osváth István †, Osváth Zoltán.

Paikos Endre, Pálóczy József, Páricsy József, Patay Károly (dt.), Patay Pál, Pazar József, Pereszlenyi János (dt.), Péter Mihály, Pósa Lajos.

Rácz István (t. t.), Rácz Gyula, (t. t.), Rácz Kálmán (t. t.), Rácz Károly (t. t.), Ragályi Géza, Réthy Pál, Réz László (Cuprum), Révész Kálmán, Rozgonyi László, Ruszkay Gyula.

Sántha Károly (ág. ev.), Sárkány Imre, Sass Endre (t. t.), Segesváry József (t. t.), Seres József, Simon Andor (t. t.), Sohajda János, Sólyom Gyula, Sörös János (t. t.), Sütő Áron (Erdély), Szabó Endre, Szabó Gyula, Szabó Imre, (dt.) †, Sz. Szabó József, Szabó Károly (t. t.) †, Szabó Lőrinc, Szabolicska Mihály (Erdély), Szalay József (t. t.) Szalóczy Bertalan †, Szalóczy Pál, Szász Károly (dm.), Székely Imre, Szenes Imre (dt.), Szentpétery Sámuel, Szentkuthy Kiss Károly (dt.) Szeremley Sámuel (t. t.), Szikszay András (t. t.), ifjú Szilva István, Szilveszter Domokos (Erdély), Szöllőssy Antal (t. t.), Szöllőssy József, Szuhay Benedek, Szücs István.

Terhes Barna †, Tolnay Miklós (t. t.) †, Tóth Bertalan (dm.) Tóth Dániel, Tóth Dániel (t. t.), Tóth Ferenc †, K. Tóth Kálmán (t. t.), Tóth Lajos, Tóth Miklós, Tóth Sámuel †, Tudja Mihály.

Ujj István, Ujj József.

Zámbory Béla (t. t.) Zelenka Pál (ág. ev.), Zitás Bertalan, Zombory Gedő, Zoványi Jenő (t. t.) Zsigmond Sándor.

Vadászy Pál, Vargha Antal, Vargha István, F. Vargha Lajos (t. t.), Vattay László, Vas Mihály (t. t.), Weber Samu (ág. ev.), Végh János, Veres Sámuel †, Vigváry Mihály (t. t.)

II. *Tanítók és tanítók*: Antal Géza (Pápa), dr. Bacsoni Lajos, dr. Ballagi Géza, Baráth Ferenc (Budapest), dr. Bartha Béla, Becske Bálint, Benedek Ilona, Borcsik János, Brassay Sámuel (Kolozsvar).

Csegey Gusztáv (ág. ev. Eperjes) Csizy Miklós, Csontos József, Czákó Kálmán (Budapest) †.

Dezső Lajos, Dicső Endre, Dóczy Imre (Debrecen).

Ellend József.

Fábián István, Fábriczky János (Eperjes) †, Fejes József, Fel-méry Lajos (Kolozsvar) †, Filep Endre, dr. Finkey Ferenc, dr. Finkey József, Fogarasy Jenő, Futó Mihály (H.-M.-Vásárhely).

Gamauf György (Eperjes), Gérecz Károly, Gerőcz Lajos, dr. Gulyás István.

Halász Ferenc (tanfelügyelő), dr. Halász Sándor, Hódinka Ágoston, Hodossy Béla, dr. Horváth Ádám (Kecskemét), dr. Horváth Ödön (Eperjes), Horváth István (Nyíregyháza), Hörk József (Eperjes), Hubay Bertalan.

Ivánka Sámuel †, Illyefalvi Vitéz Géza.

Jámbor Lajos (Békés), Jordán Lajos.

Kapitány János, dr. Kapossy Lucián (Pápa), dr. Kardos Albert (Debrecen), Katona Mihály (Kecskemét), Kérészy István, Keszi Hajdú Lajos (Kisujszállás), Kis József (Pápa), H. Kis Kálmán („Pesti“, Nagy-Kőrös), Kis Lajos (Szeged), Korocz Dániel, dr. Kovács Gábor, Kovácsy

Sándor, Kovásy Zoltán (M.-Sziget), Kőcse István, V. Krüzsey Bálint (M.-Sziget), Kun Béla †, Kun Pál †, Láng Lajos, Lányi Lajos (t. t.), Lázár István, Lenkey János, Lukács Mihály.

Macskássy Sándor, Makay János, Makay Mihály, Makláry Pap Miklós, Markus Imre (Szatmár), Mártha István, Mayer Endre (Eperjes), G. Mihálycz Ödön †, dr. Mitrovics Gyula (Mátrahegyi), Mokos Gyula (Budapest), Molnár Lajos †.

Nádaskay Béla (Budapest), H. Nagy Lajos (H.-M.-Vásárhely), P. Nagy Gusztáv.

Orbán József †, dr. Öreg János (Debrecen).

Pásztor Sámuel, Porcs János.

Rohoska József, theol. s.-tanár.

Sárkány Imre, dr. Sárkány Lajos (Erdély), Serédy Gyula (Eperjes), Simon Gábor, Sinka Lajos (t. t.), Sulyok József, Szabó Albert, Szabó Barna (Kőhalmi), Szakal Károly (Pápa), Szalay Károly (Bpest), dr. Szánthó Gyula, dr. Székely György, Szinyey Gerzson, Szivos Mihály, dr. Szilávik Mátyás (Eperjes), Szombathy László, Szutorisz Frigyes, Szügyi László †.

Tarnóczy Tivadar †, Tóth Elek, Tóth Lajos, Tóth Pál, dr. Tüdős István.

Vágó Gyula, Waga Lajos, Vass Ádám, Veres Ferenc, dr. Veres Soma, dr. Vida Károly (Curgó), R. Vozáry Gyula.

Zsindely István †, dr. Zsindely István, Zsoldos Benő.

III. Világiak: Arany Lipót (Bpest).

Balajthy István (t. t.), Beregszászy István, Bernáth Elemér, Berzevicsy Albert (Bpest), Bíró Géza, Borsody Béla, Botika Sándor.

Csiszár István †.

Debreczeni Bertalan, Cs. Dókus Gyula.

Enyiczkey Gábor.

Farkas Antal, Hegedüs László †.

Katona György, Kolossy Elvira †, Kormos Béla, Kovách Károly, Kovács Zsigmond, Kulin Imre (t. t.) dr. Kun Zoltán.

László Andor, dr. Lengyel Endre, Lengyel István (Budapest).

Lükő Géza †.

Meczner Béla, Meczner József, Mészáros József, Mocsáry Lajos, Németh László, Nikházy László.

Ragályi Béla.

Dr. Sipos Károly, Stépan Gábor.

Teleky Péter.

Ujfalussy Béla, Ujlaky István.

Br. Vay Béla, br. Vay Miklós, ifj. br. Vay Miklós †, Vécsey József. Zempléni Árpád.

Ez a névsor (noha nem egészen teljes!) maga is eléggé beszélő adalék a „Sárospataki Lapok” történetéhez s mindenesetre igazol annyit, hogy egy szerény terjedelmű sajtó-termék is temérdek gondolkodó ember lelkét érintheti meg időnként, sőt tarthatja jótékony izgatottságban.

Többen irtak belé kizárólag álnév alatt is s magok a szerkesztők is gyakran rejtették gondolataikat álnevek alá, hogy a szabad vélemény-formálódás útját annál könnyebbé tegyék. *Αληθης*, Benevolus, Bódva, Bodrog, Nemo, Orthodox, Tiphagomen, Vidéki stb. a búcsúzó szerkesztő álnevei voltak.

* * *

A zászlót ime begöngyöljük s visszaadjuk a „Sárospataki Irodalmi Kör”-nek, a ki ránk bizta. Nincs rajta szennyfolt, repedés sincsen. Mielőtt visszaadnók, megöleljük, megcsókoljuk, s ne csodálja senki, ha annyi drága emlék édes terhe alatt könyünk serked rája!

Lobogj sokáig szabadon, fennen, dicsőségesen! Ember szeressen, az Isten megáldjon!*

Radácsi György.

* A zárjelezett t. t. tiszántúlit, a d. m. dunamellékit, a d. t. dunántúlit jelent.

KÖZÉLETÜNK.

Nyílt levél a szerkesztőséghez.

Dombrád, 1896. nov. 29.

Nagytiszteletű Szerkesztő Ur!

Miután a prot. irodalmi társulat közalkotása a protestánsok egyetemének: azért annak némely életmozzanatai felől értesülni nem lehet érdektelen. Ennek reményében bátorkodom a nt. Szerkesztő urnak a következőket tudomására juttatni:

Azon időben, midőn Drummond szellemes műve közölve volt, azt jegyzi meg előttem a megboldogult esperes, Lukács Ödön, hogy nagyon jó volna, s becsületére válnék a magyar prot. lelkészi karnak, ha közülök valaki ama jeles könyv recenziójára vállalkoznék, s végre felkért, hogy tenném meg azt magam, miután úgy is szeretek vallásbölcseleti dolgokkal foglalkozni.

E felkérésre azt feleltem, hogy én e könyvet nagyrabecsülöm, vallásos irányát osztom is, de azért e remek műnek is vannak hiányai, s a gondolkozási alapot csupán a szűkkörű angol empiricus bölcseleti iskolából vettnek találom, holott maga a vallás az ő lényegében ideális jellemű, és úgy látszik, szerző a nagy német philosophia és theologia vívmányairól nem akar tudomással birni, a mi sajnálatos elfogultság akkor, midőn egy nagy igazság felderítése van célba véve. Azonban nem vagyok hajlandó a recensio hosszadalmas munkájába bocsátkozni; mert bizonyosan tudom, hogy az irodalmi társulat organuma nem fogja elfogadni a kéziratot, ha azt én fogom felküldeni.

„Az lehetetlen” válaszolt az esperes.

„Adataim vannak rá — felelém — s elmondám neki, hogy azon időben, midőn a két prot. testvérfelekezeti uniojáról volt szó, a dologhoz én is hozzá akartam szólani, s beküldöttem egy 9 ívre terjedő kéziratot, a melyben előre kijelentettem, hogy én is ohajtom az uniot, de az „Evangelical Alliance” határain belül s bátorkodtam a két felekezet között fennálló tan-differentiát, minden polemicus színezet mellőzésével és csupán a tárgyak fogalmi magaslátán előadni, felhozva a legjobb nevű német theologusoknak e tárgy körüli nézeteit is. Azonban a szerkesztőség által nemsokára értesültem, hogy a kézirat nem közölhető, (noha, mint megjegyezni szíves volt, nagy tudományos apparatussal van írva); mert a két felekezet uniolódní akar sat. De hát ha csakugyan azt akarják, s magokat mystificálni nem ohajtják, mégis csak tudni kellene elvi magaslaton azt, hogy miben áll a két egyezni akaró fél között a differentia.

E megelőző tapasztalat után nem lehet — mondám — nagy kedvem ez urakat ott Pesten felkeresni, noha mint a tisztelt társulatnak kinevezett bírálója a recensiónál már mint hivatalosan megbízott egyéniség foglalhatnék állást, azonban ezt is csak úgy tehetném meg a vett kudarc után, ha maga az Esperes, mint Esperes fogja a munkálatot felküldeni.

Miután az Esperes ezt megígérte: én hozzá fogtam a munkához, s három hó alatt bevégeztem a recensiot harminchat ív terjedelemben, s az Esperes fel is küldötte azonnal Pestre.

Azután teltek hetek és hónapok, de a társulat hatalmas keze rettentően hallgatott, végre nagysokára a Szemlében lett közölve egy cikk ily új cím alatt: „Mutatvány egy nagyobb tanulmányból sat.”

Egy kissé megdöbbenem, de hát volt is okom rá: Ugyan kérem, van-e joga bármely szerkesztőnek is, hogy a beküldött kéziratot »elkeresztelje?« s a recensióból (a mi hivatalos színezettel, s világos jogcimmal bír) csinálni önkényesen »tanulmány«-t, a mi már egészen privát természetű, s a szerkesztő nagylelkűségétől függ.

Azonban az esperes ez alatt egészen váratlanul meghalt, s így nem interpellálhatta a titkár e csodálatos eljárásért: tehát megkísérlettem én. A válasz reá a következő levél lett:

»Nagyt. lelkész Ur! Becses soraira válaszolólag tisztelettel értesítem a következőkről: 1. A Drummond feletti recensióból többet, mint a mennyi megjelent, nem közölhetek. Az egésznek kiadására 4—5 nyomtatott ív is kellene, ennyit pedig nem bír meg a Szemle terjedelme. 2. A bölcsészeti tanulmányok (időközben egy ily című kéziratot is küldtem fel) című értekezés a Szemle olvasóinak igen szakszerű. A Szemle olvasói nem philosophusok, még csak nem is mind theologusok. A nagyszámú világiak és nők éppen nem. Ezeknek a bölcs. tanulmányok igen kemény dió. Ezért ezeket a magok nemében értékes dolgozatokat jó lesz másutt értékesíteni, mi végből a kéziratot, a mint Budapestre megyek, készséggel visszaküldöm sat. Gyömrő, 1896. VII./2. kész szolgálja Szóts Farkas.«

Erre én, 1896. júl. 9-ikén válaszoltam:

»Nagytiszteletű Ur! Becses sorait vettem e hó első napjaiban, a melyekből értesültem, hogy a Drummond-féle recensiót kinyomatni nem szándékozik, mert oda 4—5 nyomtatott ív szükségeltetik.«

»Bátor vagyok megjegyezni, hogy a kézirat nem a Szemle szerkesztőségének, hanem a magyar protestáns irodalmi társulat titkárának szolt, hogy a mely úton Drummond fordítása kiadatott, azon úton Drummond recensioja is adassék a közönség elé.

»Továbbá én a társulat kinevezett bíráló tagja vagyok s így a társulat elvileg akar némi bírálatot is látni, s azért a bírálatokat a titkár egyszerűen félre nem vetheti.

»Végre, hogy van az, hogy Paulik, a ki nem bírálatot ír, hanem a halhatatlanság eszméjének történetét közli, már idáig 11, (mond tizenegy) közlemény kiadásában részesül, . . . s a társulat bíráló tagja recensioja számára pedig nem kerül otthely a társulat organumában?«

»Méltóztatassék megengedni, hogy e kérdést tenni bátorodom; mert miután a szabolcsmegyei lelkészi kör esperese indítványára írtam a recensiót, és maga az esperes küldötte fel Nagytiszteletűségednek: annál fogva természetesen e tárgynak az egyházmegye elé is kell kerülni.«

»A mi már a bölcsészeti tanulmányt illeti: az magánügy, az merően a szerkesztő önkényétől függ. Azt tehát egyszerűen elvetni lehet, az olvasókat bölcsészeti elmélkedésekre kényszeríteni vagy szoktatni mai nap nem protestáns dolog. Ebbe ezután teljesen bele nyugszom. Hanem az előbbi tárgyra, midőn bővebb indokolást kérni az említett oknál fogva bátorodom, van szerencsém magamat további hajlamaiba ajánlani. Dr. Heiszler József»

A végeredmény az, hogy a recensio kéziratát szerencsésen visszakaptam.

Most már azt szeretném, hogy nagytiszteletű szerkesztő úr mondaná meg nekem, ha t. i. volna némi tudomása róla, az utakat és módokat, melyeken a magyar prot. irodalmi társulat nyomdájáig eljutni lehet; mert oda, úgy látszik, nem elegendő az írói qualificatio, (hiszen, miután 15 egyházi-irodalmi könyvet adtam ki eddigelé: tehát némi jogom mégis csak van az írói

qualificatio címéhez); de nem elegendő maga a társulati megbízatás sem; hiszen én kinevezett bíráló vagyok, s bírálatot írtam, és mégis elutasítottak; az nem megoldása az elutasításnak, hogy a kézirat 4—5 nyomott ívet igényelt; mert Pauliknak 12 füzetre menő közleménye volt közölve. . . .

A dolog ezen csudálatos állásánál kénytelen vagyok a multba visszanézni és nt. szerkesztő ur emlékezetét visszavezetni az irodalmi társulatot megelőző időkbe.

Akkor ugyan megbotrántoktunk azon, hogy a tiszántúli egyházkerület majdnem egy évnél tovább vonakodott belépni a társulatba. Hát ennek oka nem az Unitárok voltak csupán, hanem igenis az, hogy nagyon is friss emlékezetben állott akkor még azon elkeseredett küzdelem, melyet majdnem egy évtizedig folytattunk a pesti protestáns egyetemesek ellen. Nos, hát jogunk vala azt gondolni, hogy ugyanoly csoportosulat, vagy clique alakulhat majd a jövőben is, és mi majd közadományainkkal magunk fogunk ápolni egy oly különös pártot, vagy oly magán-organismust, mely saját érdekeit szolgálja. Sokáig azon gondolkodtunk, vajjon nem volna-e okosabb dolog, ha egy ily nagy egyházkerület maga alapítana egy irodalmi és kiadó testületet, a mely azután csupán a mi érdekünket szolgálná, a mi szellemünket terjesztené, szóval, a mely a miénk lenne. És hogy ez lett volna a legokosabb teendő, arról a fejlemények mindinkább meggyőznek bennünket.

Nem mellőzhetem elmondani azt sem, hogy bennem is volt némi hiba, hiszen emberek vagyunk, a mi annyit is tesz, hogy merő gyarlóság. Azonban megbocsáthatlan hibám kétségtelenül az, hogy oly sokaig éltem, hogy kiéltem magamat a korból, a melybe beletévedtem. Mit is akar a multak lézengő árnyéka ódon világnézeteivel az új nemzemény között, mely közhelyeink birtokába jutott; hiszen írva van:

Succedunt noví, veteres migrate coloni.

Ez mind igaz, de azt gondoltam, hogy miután még a hamvaknak is van missiójuk; tehát nekem is lehet, s el kell mondanom küldetésemet, azt, hogy t. i. hogy is volt az egykor?

Azután az a mult nem is oly nagy ellensége a jövőnek; hiszen az egész mult nem volt más, mint készülődés arra, a mi a jövőben fog fellépni. A jövőnek gyökere a multban van, s a jelen, a mely teljesen szakítani akar a multtal, anyját tagadta meg, kitől származott, a mi nagyon káinias valami, s nincs joga semminemű tiszteletünkhöz.

Dehát utóvégre itt én nem számítok semmit, hanem igenis számít az ügy, melyet előterjesztettem; mert az közügy s így illő, hogy annak életmozgalmairól tudomása legyen a köznek.

Többire magamat régi, s nekem igen jól eső hajlamaiba ajánlom. Nt. szerkesztő úrnak*

Öreg barátja

Dr. Heiszler József,

lelkész.

* Kiadtuk e „Nyílt level“-et 1. szerzője iránt érzett mély tisztelőből, a kinek verejtékkel szerzett joga van ahoz, hogy mi, fiatalab-
bak, meghallgassuk; — 2. azért, mert jobb, ha a seb felszakad, mint-
sem a köranyagnak ide-oda való bolyongása által az egész test be-
teggé válik; — de kiadtuk 3. a dolog érdemeért is. A „Magy. Prot.
Irod. Társaság“ mindnyájunk féltett kincse, illő azért, hogy a lehe-
tőségig tisztázva álljon a közvélemény előtt. Ahoz — szerintünk —
nincs joga a titkárnak, hogy egyes beküldött művekkel úgy bánjék
el, mint teljhatalmú szerkesztő. Nincs joga különösen ahoz, hogy va-
lakinek — a ki a választmányban bíráló-tag is! — egy kinyomatásra
küldött művét megfelelő szakbírálat nélkül útastsa el, és elutasítsa
úgy, hogy — a szerző beleegyezése nélkül — kinyomasson abból egy
részletet a „Szemlé“-ben, — de nem rettentő példaképen, hanem —

IRODALOM.

* **Dolgozatok a gyakorlati lelkészet köréből.** Irta *Dr. Tüdös István.* Miskolcz. Lövy József fia tulajdona. Az érlelmes kiadó nehezen minősíthető merészséget követett el e művel. Egy ajánló nyomtatványában úgy hirdette ezt, mint a mi „*az újdonságokban nagyon szegény prot. theol. irodalom megizmosodására mindenestre hivatva lesz.*” Az ifjú szerzőt bántotta ez az érlelmeskedés legjobban, a ki — mint művének címe és tartalma is mutatja — gyakorlati lelkészkedésének zsenjeit gyűjtötte itt egybe és bocsátotta nyilvánosság elé — tatán búcsuzóul mintegy a lelkési pályától s emlékül főként azoknak, a kik miskolci segéd-lelkési működését szeretetteljes figyelemmel kísérték. Ha más igényekkel került volna e mű a nagy közönség elé, úgy nem tudnók érteni ennek sokféleségét (egyházi beszéd 14, temetési beszéd 9, esketési beszéd 9, imádság külön 3, a beszédekkel kapcsolatban is 3, úrvasora-osztási beszéd 5) s nem azt sem, hogy ebben nagyon erősen helyi érdekű beszédek és agendák is olvashatók. Így, a mint mi fogjuk fel e művet, igen jó bizonyosság ez arról, hogy milyen hűséggel sáfárkodott a volt s.-lelkész a maga hivatása körében, egyúttal pedig biztosíték is arra nézve, hogy új munkakörében is bizvást számíthatunk hűségére. Egyházi beszédei közül egy némelyik (1, 4.) erősen dogmaticus színezetű, másik polemikus jellegű (3, 10, 13) s valamennyi inkább a tételes igazságok foglalata, vagy bibliai történeteknek képekké való alakítása (6, 7, 9), mint vallásos elmélkedés vagy a szívek megnyerésére szánt pszichológiai rajz. Mindig inkább az értelemhez szól, mint az érzelmekhez s ezért hiájával van bizonyos jóleső melegségnek és közvetlenségnek még akkor is, a mikor a koporsó felett áll, vagy a házasságra lépőknek osztogatja jó tanácsait. Apróbb beszédekben érezhető a miskolci kápláni élet zaklatottsága, a gyors munka, úgy hogy temetési beszédeknek egy része épen csak a halottnak egyszerű története e történethez fűzött rövid imával. Imáiban általában több a bensőség, mint beszédekben. A „Kossuth Lajos emlékezete” című dolgozat és a sárospataki főiskola millennaris ünnepélyén mondott imádság már megjelentek egyszer, a nagy alkalom idején. Az utóbbi épen lapunkban. Beszédei s imái általában rövidek, nyelvezetük inkább tiszta, világos, mint szép. A szerző ahoz az iskolához tartozik, a mely szerint az igazságnak nincs okvetetlenül szüksége tetszetős formára, annak hódítania kell önmagában is. A mű kiállítása — leszámítván a temérdek sajtó hibát — dicséretére válik Forster Rezső nyomdájának. Terjedelme 168 lap, termetes szép betűkkel, úgynevezett „splendit” nyomással. Ára 1 frt 30 kr. Szívesen ajánljuk az ifjú szerző személyisége iránt méltán érdeklődők buzgó pártfogásába.

* **Ruth könyve.** Fordította, bevezetéssel és magyarázattal ellátta *Marton Lajos*, budapesti ref. vallás-tanár. 1896. A vonzalmas ó-szövetségi kis műnek annyi féle magyarázója akadt már külföldön, hogy szinte nehéz a sokféle nézet között el nem tévedni. Marton Lajos helyes úton jár — legalább szerintünk — a mikor Ruth

történetében polemicus természetű iratot lát az Esdrás-Nehémiás-féle mereven papos és exclusiv irányzattal szemben. Helyes az eljárása akkor is, a mikor a Ruth könyvről létrejött főbb nézeteket végig ismerteti, bírálatos megjegyzésekkel kíséri s úgy jut ki a — szerinte — leghelyesebbre. Műve 73 lap terjedelmű s egy tájékoztató bevezetés után a könyv neve és helye a kánonban (1—5 l.), a könyv tartalma (6—9 l.), mikorra tehető a könyvben foglalt történet (9—11 l.), a mű karaktere, célja és forrása (12—22 l.), mi a mű igaz karaktere, célja és helye az izr. történetben? (22—26 l.), a könyv keletkezési kora és szerzője (27—30 l.), a mű faja, nyelvezete, szerkezete, (31—34 l.), címek alatt mond el sok isagogikai dolgot s csak ezután tér át a mű lefordítására és részletes megmagyarázására. Irodalmi tájékozottsága elismerést érdemel, nyelve csinos, tiszta, felfogása egészséges. kritikája meggyőző. A nevek leírására nézve nincs határozott megállapodása, mivel egyszer Hiskias (Ezekias helyett), máskor Ezrat, Nehemiat, majd meg Jósiaszt ír stb. Örömmel üdvözljük szegényes bibliai irodalmunk munkásai között. A mű ára nincs feljegyezve.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasókhöz és munkatársakhoz.** Néhány éve már, hogy részint a saját lelkem sugallata, részint szeretett tanítványaim megtisztelő lelkesedése által sarkaltatva, megkezdtem két bibliai mű nyomtatását. Egyikre „*Bibliai tanulmányok*” címmel előfizetést is hirdettem, fájdalom, nagyon lehangoló eredménnyel; a másikat az „*ó szövetségi kánon története*” címmel tanítványaim vágytak kiadni saját költségükön. Amabból 6¼ ívig, emeből 3 ívig el is haladtam már, amikor a „*Sárospataki Lapok*” szerkesztésének gondja, mint becsületheli örökség, rám maradt. Aztán tetszett Istennek, hogy szívemet s hitemet sűrűn próbálgassa mélységes fájdalommal s én a gond és fájdalomnak terhe alatt — sok jóakarató erő-feszítés mellett sem voltam képes a nagyobb nyugodalmat s körülményesebb széttekintést igénylő műveket kedvem szerint folytatni és bevégezni. Minden újabb esztendő növelte lelkemen az adósság súlyát s miután a bibliai revisióból is több jutott részemre — közbejött halálozások miatt — mint előre terveztük, s aztán újabb bizalmi állásaim is sokat lefoglalnak az én egy emberi gyöngye erőmből: férfiass számvetés után nem lehetett mást tennem, mint a legtöbb időt követelő s lelkemet folytonos szétszortságra készítő munkától, a lap-szerkesztéstől megválnom. Megválásomat fogadják a főnebbi két művem által érdekelt előfizetők és volt tanítványok biztosítékul arra nézve, hogy — ha Isten kegyelme velem marad, — adósságaimat egymásután és rövid időn letörlesztem. A válasznak reám nézve fájdalmasan megható, de így is ünnepélyes percében megteljesedett szívemnek egész melegségével áldom és köszöntöm

érdemből. Mire valók a társaságnak u. n. bíráló tagjai, ha a szerkesztő-titkár egy maga ítélhet abban élők és nem élők felett?! ... Azt mi tudjuk érteni, hogy az „Irod. Társaság” titkára nem örömet adhatja ki az Irodalmi Társaság választmánya által kiadásra kiválasztott mű bírálatát s ezt bizonyos mértékig még helyeselnünk is kell; de az el-, vagy visszautasítás módját tartjuk szabálytalannak és egy olyan kiváló egyéniségre nézve, mint Dr. Heiszler, — sérelmesnek is. Isten őrizze meg a Prot. Irod. Társaságot attól, hogy ilyen merész eljárással a jó munkásokat kikérítse és a Dr. H. J. által említett szakadást valaha előidézzé!! Szerk.

a „Sárospataki Lapok“ igen t. olvasóit és munkatársait, a kik olyan hosszú időn át kegyesek voltak elnézni és támogatni az én gyöngeségeimet a közösen féltett szent ügy érdemeért, a protestáns egyház és iskola közös javáért. Nem mulaszthatom el, hogy igaz és állandó, háláérzéssel keblemben, forró köszönettel meg ne köszönjem egyeseknek a sok ingyen munkát, másoknak a szíves jó tanácsokat vagy lapunk terjesztése körül tanúsított buzgóságukat. Az áldásaiban kifogyhatatlan Isten fizessen meg nekik velem közlött jótéteményeikért! Engem soha nem lankadó buzgósággal s fokozódó szeretettel támogatott szerkesztő- és főmunkatársammal együtt, — a kiknek én mind a sirig adósuk maradok — mély tisztelettel ajánlom magamat volt olvasó közönségünk és munkatársaink további lekötő szívesességébe és emlékeztetébe, a „Sárospataki Lapok“-at pedig állandó jóakaratokba és pártfogó szeretetükbe.

 Ha bárkivel bármi tekintetben elszámolni valóm maradt volna, mint a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjének, a további felelősséget teljes tisztelettel és kötelességérzettel állok. A bizodalmas felvilágosítást szívesen kérem.

Sárospatak 1896 decz. 23.

Radácsi György

A „Sárospataki Lapok“ volt szerkesztője.

— **Nagybecsű karácsonyi ajándék.** *Fejes István*, a sárospataki főiskola papi algonok, 1894-ben megjelent két kötet költeményéből 50 teljes példányt küldött a sárospataki főiskolai ifjúság jobbjai között leendő szétosztás végett; 100 példányt pedig a theol. tanári nyugdíjintézetnek ajándékozott 1 forinttal való eladásra. A 6 frtos műhöz tehát 1 forint juthat számos növendék.

— **A sárospataki theologus bálók emlékeztetések** arról, hogy kellemes találkozó alkalmakul szolgáltak a vidéki papságnak, a Sárospatakról kikerült különböző állású férfiaknak és a helybeli tanári karnak és ifjúságnak. Egy idő óta ezek a találkozók szüneteltek; a mostani theologus ifjúságban azonban bátorság ébredt a régi nyomaiba való lépésre s január 9-én meg akarja próbálni báltartási képességét. Szívesen ajánljuk a kedély jogán alapuló s egyuttal jótékony célú törekvésüket a t. közönség pártfogásába.

— **Vállyi János végrendelete.** A fegyvergyarmati járásbírósnál néhány nappal ez előtt hirdették ki Vállyi Jánosnak, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület volt főgondnokának végrendeletét, mely szerint a megboldogult a debreceni kollegiumnak és a majtisi ev. ref. egyháznak 2000—2000 frtot, a szathmári ref. gimnáziumnak 1000 frtot hagyományozott. Abban az esetben pedig, ha *Árpád* fia törvényes jogutódok nélkül halna el, a penyigei, vámos-orosi és csaholci határban fekvő földbirtokait szintén a debreceni kollegium öröklő, oly feltétel alatt, hogy ezek jövedelme az általa már eddig készpénzben tett alapítványokkal együtt mindaddig tőkésítették, míg az összeg egy millió koronára nem szaporodik s ekkor ez alapítvány kamatai a debreceni egyetem céljaira fordítottassanak.

— **Korocz Dániel** cikke ellen (l. 33. sz.) két cáfolat érkezett lapunkhoz, kellő időben. *Id. Kiss Lajos* lelkész, j. k. okmányokkal igazolta előttünk, hogy a támadó az abauvári egyházzal való adatokat közölte. Ennyit kötelességünk id. K. L. lelkész ur és egyháza érdekében kijelenteni, miután cikkét tér-hiány miatt nem közölhetjük.

— **A t. olvasóhoz!** Irodalmi körünk abban a biztos reményben mondotta ki jövőre is fenntartandónak a „Sárospataki Lapok“-at, hogy egyrészt az eddigi előfizetői továbbra is szívesek lesznek azt támogatni, másrészt a hátrálékosok is kivétel nélkül eleget tesznek fizetési kötelezettségeiknek. Tisztelettel kérjük azért a hátrálékosokat, tartozásaikat minél előbb fizessék ki, különben kénytelen lesz az Irodalmi Kör az utolsó eszköz, a per útjára lépés előtt **egyelőre** a hátrálékosok névsorát a lapban közzétenni, mivel a Szerkesztőség változásával a hátrálékok ügyének teljes lebonyolítása is szükségessé vált.

Tudatjuk egyuttal, hogy az 1897-ik évi első két számot minden eddigi előfizetőnknek megküldjük, azontúl pedig csakis azoknak, a kik valósággal előfizettek, vagy legalább is írásban fejezték ki, hogy a lapot jártni óhajtják. A kik pedig éppen nem szándékoznak a lapra előfizetni, tisztelettel felhívjuk, hogy azt a 2-dik szám visszaküldésével okvetlenül jelezni szíveskedjenek.

Az Irodalmi Kör,
mint a Sárospataki Lapok kiadója.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **Többeknek.** Nincs elegendő hálás szavunk azokhoz, kik a „Sárospataki Lapok“-tól való megválásunk felett sajnálkozásukat s ezzel kapcsolatos üdvözléseiket siettek közölni velünk, eltitkolhatatlan aggodalmak kíséretében. Még kevésbé vagyunk képesek kellően hálások lenni azok iránt, a kik megelégtelven a közügyeknek hozott, legtöbbször kedves áldozatainkat, örömeiket fejezik ki a felett, hogy nem engedjük magunkat a napi kérdések által végképen megőrölni, hanem nyugalmasabb munka után vágyakozunk. Fogadják mindnyájan baráti kézszorításunkat. Aggodalmak ne bántsanak senkit! A „Sárospataki Lapok“ a „Sárospataki irodalmi Kör“ közlönye; e kör szellemét — a mely az igazság-keresés és szabadságszeretet szelleme — a körnek egyetlen tagja sem sértheti meg bűnhődés nélkül. Az új szerkesztő komoly, férfias szándékkal lép elődeinek nyomdokaiba s jól tudja, hogy milyen bizomány megőrzésére vállalkozott. Tehát „legyetek jó reménységgel!“ mi hisszük, hogy a reménység meg nem szegyenit. — *K. L. A—r.* A fiatal támadó ellen már 3 erős megtorló cikk érkezett. Egyet — az első, a dolog rendje s a megtámadottak jogos igénye szerint — kiadtunk. 3 már sok lesz a jóból. Örömmel tapasztaljuk különben a felbuzdulást, csak aztán a lelkész értekezleteken és az egyházmegyei gyűléseken is szívesnek a mi kedves patriótáink a lélek fegyvereivel felfegyverkezett megjeleneni és jó harcot harcolni! Ott lehetne a közszellemet megteremteni s az aluszékonyakat munkára kényszeríteni! Valami bajnak mégis csak lenni kell ott, a hol a szent kötelességek elől (mert a gyűlésbe járás is, a lelkész értekezletek gyakorlása is kötelesség!) a hivatottak olyan feltűnően elhúzódnak. Mi örömebb hirdetőnk minden tájról a haladás bizonyítékait... de hivatásunk szerint — a kellemetlenségek tudtalaásától sem szabad visszariadnunk. A cikket szerkesztő-utódomnak átadom, mihelyt tehetem. — *M. F.* Mi álljuk a régi szívbéli és fegyver-barátságot. Nincs a szavak megett semmi olyan, a mit képzelsz. — *M. J.* Édes emlékeztetések közt olvastuk busongó leveledet. Felelünk rá, de már extra muros! — *H. E.* Az új szerkesztő fog az érdekes szemle sorsa felett dönten. — *H. K. K.* Egy forintját mi célra adjam?! — *R. Gy.* A homiletikára küldött egy forinttal mi tévő legyek?

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola bettivel

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

EMLÉKSOROK

RADÁCSI GYÖRGY szerkesztőnek.

(1882—1886; 1887—1896.)

Egyéni természetemnél, de állásomnál fogva is, mindig lelki örömet szerzett nekem az, ha a valódi érdemnek, nyilvános elismerés útján, megtiszteléséhez, sőt dicsőítéséhez járulhattam: mivel ez által oly kötelességet véltem teljesíteni, melylyel, míg egyrésztől mások homlokára koszorút fonunk, saját magunkat is megtiszteljük.

Ez alkalommal is ily kedves kötelességet vélek teljesíteni, a midőn nt. Radácsi György theol. tanár úr bokros érdeméről röviden megemlékezvén, mely sajnálattal veszem tudomásul, hogy ő „Sárospataki Lapunk“ szerkesztőségétől, melynek 10 éven át ernyedetlen szorgalommal, körültekintéssel, szakirodalmi képességgel szerkesztője volt s melyben ékes tollával, eszmékben gazdag s tanulságos cikkeivel gyönyörködtette az olvasóközönséget, búcsút vett.

Kísérje azért őt, — ki már az általa nagy sikerrel szerkesztett lapban is búcsút vett e munkakörétől — kísérje egyházkerületi közönségünk méltó elismerése. Bocsássuk el őt e térről áldásunk kíséretében s azon reményünk kifejezése mellett, hogy egyházi életünk más terén bőven fogunk találkozni az ő munkásságának áldásos eredményeivel. E mellett egyházi lapunkban is ragyogtatni fogja ékes tollát s tudományos ismereteit továbbra is. Ezen jogos remény által buzdítatva örömet fűzök az ő érdemeinek koszorújába, a méltó elismerés virágaiból, ezen őszinte nyilatkozatomban, én is egy pár virágszálat. Legyen sikeres és áldásos az ő munkálkodása ezután is minden téren, hol kezébe veendi mesteri tollát, ev. ref. egyházunk javára s előmenetelére!

(Miskolcz.)

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Könnyű volt neked szerkesztetni a „Sárospataki Lapok“at; hiszen nem csináltál egyebet, mint követted hitedet s egyenes kálvinista lelked ösztönét, midőn sorba szedted a Lapban a soha el nem leplezett tényeket s a kálvinista Röntgen-sugarak által megvilágított Igazságot. Említenem sem kell azt, hogy sohasem jöhettél összeütközésbe a hazafisággal: mert a te lelkedben a kálvinista hit s a magyar hazafiság nemcsak egyöntetű, de egy és ugyanaz vala.

(Al.ó-Zsolcza.)

Bárá Vay Béla.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ emléklapjának koszorújába, mint a társaság elnöke, én is szívesen fűzök egy virágszálat számodra, együtt működésünk emlékéül. Legyen e virágszál: ne felejts!

Ha ezen lapokat forgatod ma és arcod felderül barátaid rokonszenves, elismerő sorain, ne felejtsd, hogy ez csak jelképe a méltó jutalomnak, mert a munkában és küzdelemben gyönyört találó lelkekre nézve a valódi jutalom maga a munkatér bírása, a mit a közbizalom neked, az evangéliom magas szellemében már meg is adott: hív voltál a kevesen, többre bízlak ezután!

És ha ezen lapokat forгатod majd idővel és könyccsepp csordúl a megsárgult emléksorokra szemeidből, ne felejtőd, hogy az időbeli elismerés csak árnyéka a maradandó jutalomnak, mert hitért és eszmékért küzdelmeinknek legbecsesebb jutalma szívünkben, fájdalom- és örömkönyeink forrásának helyén fakad, mint az igaz gyöngy a tenger mélyén.

(S.-A.-Ujhely.)

Fejes István.

Minden életpálya szép és mindeniken lelkesedéssel lehet haladni. Legnemesebbnek tartom azonban, — ha teljes odaadással van betöltve — a tanári pályát; mert ez az embertől a legnagyobb áldozatot kívánja. Önmagát kell a tanárnak a tudományért feláldoznia. Ezen nézetem képezi indokát annak, hogy Radácsi György úr üdvözlői közé szívesen sorakoztam.

(S.-A.-Ujhely.)

Dókus Gyula,
cs. és kir. kamarás,
a főiskola világi algonőnoka.

Nyílt levél Radácsi György barátomhoz.

Hát bizony a szívembe kissé belenyilallik, a régi szép, boldog visszaemlékezések miatt, a mikor nekem már levelet kell írnom annak a Radácsinak, a kinek szívével az én szívem olyan közelről és olyan gyakran, azt lehet mondani: minden nap és minden órában összedobogott, annyira, hogy e mai kornak már kipusztult kedély-világában, messze a mi kicsiny, de boldog körünktől, szintén példabeszédszerűvé vállott barátságunknak olyan megítélése, hogy: „Radácsi Mitrovicsal fáj mindig egy követ.”

Hát bizony igazuk volt a legtöbb esetben. . . . Néha magunkat emésztve, néha talán erőnket is túlbecsülve, de mindig nemes célért és őszinte jó akarral, nagy kődarabokat is el kezdtünk fúogatni, sokszor az alkhimista boldog rajongásával, ha csak egy szemernyi aranyat is tudtunk elővarázsolni; nem magunknak, mert bennünket az ilyen kincsek igaz, hogy nem is igen kerestek fel, de nem is igen állottak volna sokáig szegényes házunk tájékát, hanem — ítéljen meg bennünket az Isten — azért, hogy ha tehetnének valamit a közjó érdekében.

Azonban mindezeknek a boldog visszaemlékezéseknek kedvéért én, kedves barátom, nem írnám hozzád e nyílt levelet, mert hiszen a kölcsönös boldogság és szép emlékek érzése nem a piacra való, s van valami hasonlóság közte és a forrás vize között, a mely oda bent, a mélyen, a sziklák erei között marad a legtisztább.

Hanem e nyílt levél írására az késztetett, kedves kényszerűséggel, hogy a „Sárospataki Irod. Kör,” — tudván azt, hogy Radácsi a hátát szokta tartani ott, a hol emelni és a hol az őszinte férfias szóért és elvekért lakolni kell, — bizonyosan a te hátad megett, egy nyomtatott felhívást bocsátott világgá és juttatott az én kezeim közé is, a melyben a midőn rám nézve azon fájdalmas hirt közli, hogy lemondasz a „Sárospataki Lapok” szerkesztőségéről, egyszersmind tudatja, hogy ez alkalomból szerkesztői fáradozásaid emlékeül a lap egy számát munkásságodnak jutalmául akarja szentelni s engem is felhív, hogy írjak e számba valamit.

Én Istenem! Csakugyan kezdem hinni, hogy a verejtékes munka és a küzdés fájdalom könnyeiből is teremnek néha igaz és drága gyöngyszemek! . . .

Mert az az emlékszám ilyen ritka, de annál becsesebb kincs a te munkásságodért.

De hát, lásd, nekem ebből is, talán a legnehezebb és legédesebb visszasságú kötelesség jutott osztályrészemül.

Én valamikor ott állottam a „Sárospataki Lapok” bölcsője felett . . . Te tudhatod legjobban: mennyi nappali aggodás és töprengés és mennyi éjjeli boldog, de nyugtalan szorongás között ringattam annak a kicsiny, igénytelen gyermeknek bölcsőjét, a kit az akkori áldatlan és forrongásnak indult egyháztársadalmi nehéz viszonyok között igen sokan azzal a bizalmatlansággal, sőt gúnyos mosollyal fogadtak, hogy: „Avagy származhatik-e valami jó Názárethből?”

A gyermek azóta megélt. Hogy mennyi dajkázkodással és az őszinte szeretet mennyi türelmével, azt tapintatlanság és hiúság volna nekem, meg neked híresztelgetnünk a mi kicsiny világunk előtt is, akkor, a mikor az emberek nem szeretik a gyermeksírást s megizmosodott, jól kitartott eredményeket akarnak csak látni és megkoronázni.

Lásd, ma már az aranynak is csak napi ár mellett forgatható készpénz értéke van . . . de a sápadt, sokszor szurtos bányász a napszámos munkáját végzi csupán. Erje be vele, hogy tudja, hogy milyen mélyen és milyen káros munka, néha egy-egy ember élete árán terem a világ bálványai!

Épen ezeket a mai igazság-szolgáltatási elveket, meg a te lelkedet is ismerve, először azt gondoltam, hogy nekem ugyan mélyen kell hallgatnom és csak úgy lelkemben ünneplem meg az én munkatársam jubileumát, hogy ne mondhasa senki sem, hogy a nagy urak egymás tiszteletére mosolyognak; de hát elvégre saját szívünknek is megvannak szeretetbeli tartozásai, a melyek unalmasak lehetnek azok előtt, a kik sohasem érezték azoknak boldogító és alig bírható terhét: azért engedj meg, hogy most, a mikor megváltsz a Laptól, hálás köszönetemet fejezzem ki azért, hogy az én szeretetemet megosztva, ringatni segítettél nekem azt a gyermeket, a ki bizony szívemhez volt forrva s a kit — hálásan ismerem el — felneveltél olyan emberré, a milyen embereket ma, ezen a téren nevelni lehet.

Hogy többre nem vitted sem testi nagyságát, sem világi gazdagságát, ennek oka mai társadalmi viszonyainkban és korunk izlésében rejlik . . . Nem szeretjük a prófétai dolgokat; azt, a mi szívünk sebeit érinti. Benne vagyunk az élet lelketlen hajszáiban, áldatlan kenyértuszában s magunkra hozott nehéz kereszteinek hurcolásában és az idők ez üldöző átkai ellen csak két gyógyszert ismer ez idő szerint az em-

beriség legnagyobb része: a *panaszt és szórakozást!* . . . Nem a munkát.

Nagyon sajnálom kedves barátom, hogy a tisztelt „Irodalmi Kör“ azon felhívásának nem tehetek eleget, a mely szerint tisztelőidet arra szólította fel, hogy mindenki azon körből írjon valamit a te jubileumi számodba, a melyben mozogtak cikkei . . . Rózsaszín szemüvegen való nézése ez a „Sárospataki Lapok“ szerkesztője életének!

Ha a szerkesztőségnek, meg a „Sárospataki Lapok“-nak multjához nem tartoznék ez, bizony lelketlenség volna részemről megháborgatnom azt az illusiot, a melyet ez a kicsi lap minden hétfőn az olvasó asztalokra vitt . . . Hiszen, ha talán fizetni tudtunk volna, a mint ez, már mai napság szokás!! . . .

De hát te tudod legjobban, a ki a lap bölcsőjénél is ott állottál, hogy először keresni, azután elhódítani kellett a munkatársakat; s ebbeli törekvésünk mellett is megtörtént, hogy sokszor hét számra jelentek meg a „Sárospataki Lapok“, a melyeknek kiállításánál, még nem is az volt a legnagyobb baj, hogy az első vezércikktől a legutolsó szerkesztői üzenetekig a szerkesztőségnek kellett megírnia a közleményeket — mert bizony épen a megindulásakor támadt mozgalmas élet bőven szórta kezünkbe a tárgyakat, Istennek gondviselése pedig adta az inspirációt; hanem az, hogy néha a lap becsületéért, illetőleg írói gárdájának gazdagsági híréért, fejünket kellett törni az izzádással megírott cikkek aláírása felett, s mikor a latin betűkből, meg a szolid magyar nevekből kifogytunk, a görög alfabetum került elő s az ingyen, nagy önfeláldozó dolgozó-társak becsületéért, a jobb jövő reményében, egy újabb dolgozó raj biztató hitében, el kellett követnünk azt a nemes és jó akarató fűlszifikációt, hogy én szívtől elszakított, meghalt gyermekeim neveinek kezdő betűi alatt, te pedig szellemesen elburkolt görög álnevek alatt közölted a cikkeket, sőt szándékosan provokáltuk az üdvös vitát, egyháztársadalmi életünk egyik, másik sürgős vagy tespedésnek indult kérdése felett. . . .

Íróasztalunk fiókjának ezeket a titkait, részben boldogító, részben keserű, de az én és a te szívedet mindenestre összekötő emlékeit, nem sok ember tudja a „Sárospataki Lapok“ olvasói közül, s bizony én sem közöltem volna azokat, ha kötelességemnek nem tartanám, hogy elismerésemet fejezzem ki azért, a miért te, az ifjú lélek nagyobb erejével tovább bírtad ezt a nemes munkát és lélekemésztő terhet; kíváncsán azt, hogy a mi módon én boldogító, szép emlékeim közé számítom azokat a napokat, a melyeket a „Sárospataki Lapok“-kal való foglalkozásom útján, magyar prot. egyházunk közügyeinek és érdekeinek szenteltem: épen úgy te neked is, lapunknak ez a száma legyen írói munkásságodnak legbecsesebb jutalma.

Nincs annál szebb jutalom a világon, épen protestáns egyházunkban, mintha valakit szívesen meghallgatnak azok, a kikhez szólt.

Hanem most már, ezek után, igazán gondolkozóba és aggodalomba ejtene, a tisztelt „Irodalmi Kör“-nek hozzám is eljutott felhívása, azt olvasván abban, hogy a te megválásod által, a lap „forduló pontjához jutott el“, ha nem tudnám azt, hogy ezt jó értelemben kell vennem s hogy a csillagok járásában nincs visszafelé haladás . . . Azt a természeti tünenéményt ismerem, hogy a melyik csillag tovább, előbbre nem tud menni, mint kihűlt meteor lehull és ha megtalálják, a muzeumokba kerül; de útjokból visszatért, hátrafelé menő csillagokat nem ismerem.

A sárospataki főiskola felett őseink is, a közvélemény is, én is gyermekségemtől kezdve, három fényes csillagot láttunk eddig állandóan ragyogni.

Ez: a felvilágosult józan tudomány, tettekben nyilvánuló vallásos élet a protestantizmus körében és a tántorithatatlan magyar hazafiúi szeretet.

Nem hiszem, nem tudom elképzelni, hogy ez a hármass csillag akár visszafelé, más utra térne át, onnan a tiszteletökre meggyújtott oltár ormai felől; akár a szintelen tejút rengeteg köd által takart sokadalomban veszne el. . . .

Vagy ha igen, e felett való őszinte sajnálkozásomat csak az enyhíti, hogy — minthogy mai társadalmi életünk s különösen felekezeti viszonyaink alakulásai között épen a protestáns egyháznak nem lehet szintelenkednie, csak épen egy pár megélhetési óráért ide-oda laviroznia s a jogokat bókokkal kivívnia: — egy lap, a mely határozottan igent, vagy nemet nem akar, vagy nem tud mondani, idő előtt elveszíti lábai alól a talajt! . . .

Fogadd őszinte üdvözlömetet!

(Debrecen.)

Mitrovics Gyula,
ev. ref. lelkész.

A ki a neki adott erők mértékéhez képest isten országának építésében fáradozik, az hasonló az evangéliumi magvetőhöz. Azok közül a magvak közül, a melyeket elsőr, egyik az útfélre, a másik köves helyre, ismét másik tövissek közé esik; egynemelyik azonban jó földbe hull s abból, a mi ide esett, gyümölcsöt terem az egyik száz, a másik hatvan, ismét másik harminc annyit.

Ily magvető munkát teljesít az ígéhirdető a templomban, a tanító az iskolában, mert mindkettő működése lényegében tekintve egyformán az ész megvilágosítására s a szív megnevesztésére irányul, a melyek egyengetik az utat ahhoz, hogy majd egykor, az idők teljességében eljőjön az úri ima felséges ígéiben kért Isten országa.

Sajnos, hogy e munkatérteken akadályok tornyosulnak az építő kéz munkája elé, hogy a munkát épen nem követi a megfelelő siker, — nem pedig azért, mert midőn az ígéhirdető, a tanító az építő munkára kezét felemeli, igen kevesen vannak az olyanok, a kik épületet venni teljes igyekezettel, állandó jóakarattal készek.

All még egy más tér is az építő munkára vállalkozó előtt. Magvető az író is, — az író a szó legnemesebb értelmében. S e téren még a mi sajátos viszonyaink között az, a mi sajnósan érzett hátrány, ez oldalról tekintve előnyül is szolgál. Nálunk, mondhatni, jóformán maga az író egyszersmind az olvasó is, sőt még hozzá Maecenás is, sajnó, amaz első Maecenásával vetekedő rengeteg anyagi javak birtoklása nélkül.

Mivel nálunk az írók kis serege teszi jóformán az olvasók kis seregét is, itt van a leghálásabb talaj a magvető számára. Itt már a jó mag mindig jó földbe hull. S különben is, úgy látszik, már maga az, hogy valaki olvas, biztos kezeség jele a jónak befogadására, a közölt igazság elsajátítására. Ekkép az, a ki e téren igazi belső hivatással munkálkodik, elnyeri érdemlett jutalmát, a jó tettet követő, a jónak munkálását kísérő s a biztos siker bekövetkezésének gondolatával együtt járó, felemelő, megnyugtató öntudatot.

A kinek azonban megadatott az, hogy élete legszebb éveiben a magvetők közt az első helyen járva telekézzel szórja lelkének legdrágább kincseit, s egyszersmind örködjék, hogy a többi magvető munkájában hiba ne essék, az ennél az öntudatnál többet érdemel. Megérdemli az élet legdicsőbb jutalmát, azt, hogy midőn a magvak meghozzák gyümölcsüket, midőn meghoz egyik száz, a másik hatvan, ismét másik harmincz annyit, egyszersmind a gazdag aratást is lássa. Megvan az igazi érdemnek már itt, e földi életben a maga méltó jutalma. S ha van igaz érdem, az bizonyára csak az Isten országa építésében fáradozó hámnaké lehet, s ha a jó szándék, a lángoló buz-

galom mellett jók voltak az elhintett magvak is, a jutalomnak, a dús aratás boldog szemléletének is előbb, vagy utóbb, de bizonyosan be kell következnie.

(Sárospatak.)

Zsoldos Benő.

„Az igazságnak és a szabadságnak lelke még nem csufol-tathatik!” Ez volt az én princípálisomnak, a „Sárospataki Lapok” lelépett felelős szerkesztőjének szent meggyőződése s ez a meggyőződés tette reá nézve „másfél évtizeden át a lapszerkesztés nehéz és háládatlan terheit” könnyűvé és gyönyörűségessé. Ezt mások is épen úgy tudják, mint én, a ki, mint szerény munkatársa, éveken át legközelebből láttam ev. ref. egyházunk érdekében kifejtett munkálkodását. Ezt a meggyőződését át tudta plántálni abba a lelkes kis seregbe is, a mely őt, mint vezérét, híven követte. Én azt hiszem, hogy az ő fáradozásának ez a legfőbb jutalma, és ennek a kis seregnek a névsora lehet előtte a legbecsebb „emléksor.”

(Sárospatak.)

BUZA JÁNOS.

A „Sárospataki Lapok” 15 éves pályafutása alatt, mint hirlap az igazság, mint egyházi lap a szeretet, mint tudományos közlöny a szabadság, (szabad vizsgálódás, szabad egyházi élet) igéit hirdette. Én azt hiszem ez az a három eszme, a mely legmagasabban emeli az emberiséget, legközelebb viszi Istenhez, legjogosabb viselőjévé teszi az ember nevezetnek. Örülhetünk, hogy a mi lapunk, mint egyházi lap is ugyanazon elvek, eszmék szolgálatában állt, a melyek az emberiség legnemesebbjeinek ideáljai voltak; hogy igyekezett összeegyeztetni a vallást a tudománnyal, az előre haladt műveltséget az egyháziassággal, az ész világosságát a szív magasba törő aspirációival. Sokan nem bírtak, még többen nem akartak ide követni; de én jobb szerek kissé magasabbra emelkedni, ha kevesebben követhetnek is, mint a porban maradni, csak azért, hogy mindenkivel együtt haladjak.

Elismerés a vezérnek, ki a zászlót előttünk lobogtatá! Elismerés a szép seregnek, mely e zászló alá sorakozott!

(Sárospatak.)

Rácz Lajos.

Éltre hívtátok, dicsőséggel felneveltétek a „Sárospataki Lapok”-at; az utód a mesterek példáján lelkesülve fog küzdeni az igazakért.

(Sárospatak)

DR. TUDÓS ISTVÁN.

A nagytiszteletű Szerkesztő úr bármennyire indokolt lemondása fájó érzést, de egyszersmind aggodalmat kelt — nem a lapok további feltartása és élete, hanem iránya és szelleme miatt. Annyira hanyatlott a közszellem, annyira átalánossá lett hazánkban a férfias küzdelmet kerülő kényelem vágya s azzal karöltve a lemondás, a lealkuvás hajlama, hogy a jelen nemzedék annak könnyebb és közelebbi úton elérhetése végett később függetlenségét, a maga, sőt a következő nemzedék jogainak lényeges részét feláldozni, mint tűrni, küzdeni távolabb jövőben kitartással biztosan elérhető jobblétére. Ily áramlattal szemben hármassal ércel vértzettnek kell annak lenni, a ki vállalkozik magát kitenni az ingerlékeny előítéletnek, a sértett önérdek, változott hűség és nyíltság és ingathatlan haladni a jog, az igazság után. S a bucsúzó n. t. szerkesztő ur ép ily fegyverzett küzdve vívta ki a „Sárospataki Lapok” azon fölényét, miszerint a tiszta protestantizmus zászlójaként tekinthetett. Pedig reánk protestánsokra nehéz küzdelmek napjai közelednek. A

magas klérus magatartása és hatalma még mindig talált módot magát kárpótolni a protestantizmus bármely vívmányáért. Csak a legközelebbi múlt időre tekintve vissza, a nemzet felkeltett lelkiismerete 1848-ban, osztogatván az emberiséget egyenlően megillető jogokat, nem akart igazságtalan maradni a protestánsok iránt sem és megalkotta a XX-ik törvényt. Végrehajtásának se idő, se körülmények nem kedveztek. Husz évig nem rendelkezhetett maga felett, s midőn magának visszaadva, a jogfolytonosság talajára állott s a végrehajtás helyett a klérus visszaélései ellen sorompókat állítani elegendőnek tartotta: az a vallásszabadság cége alatt kapta a jezsuitákat, az apácákat, csak nem régen, izgatásai útján, a törvény korlátainak lerombolását. Nem mi követeltük; az állam egysége, szilárdsága követelte a javunkra, előnyünkre számított egyházpolitikai törvényeket és sürgetésére, követelésére már is kezeibe vette a kormány a kongrua rendezését, kilátásba helyezte az autonómia létesítését. Dárday Sándor, miniszteri tanácsos, megfújta a harci riadót; a közvélemény visszahódítása — ingerlékeny idegessége? — követeli — mondja a jogász-egyletnek — az állam, a kormány felügyeleti jogának rendezését az alapítványok felett, nehogy valamikor az erőszak rációja érvényesüljön, s szemlét tartva az időnként hozott hézagossá intézkedései törvényeken és rendeleteken, arra a következtetésre jut, hogy bár a törvény csak a királyi adományból származott alapítványokról rendelkezik, kétségtelen, hogy az összes alapítványok az állam felügyeleti joga alatt állanak, s az a jog az autonómiákat megalapító 1791. XXVI. törvényben a protestánsok alapítványaira is fel van tartva, de ezen jog eddig nem érvényesített. Tétettek ugyan több intézkedések azok összeírása és kezelése iránt, de azok végre nem hajtottak, a kezdeményezések abban hagytak. Így következett be aztán, hogy az iskolai alapítványok egy része az országgyűlés, illetőleg a számvevőszék ellenőrzése alatt áll, a másik része minden ellenőrzést nélkülöz, a mise-alapítványok összeírása megkezdett, de abban hagytak; a királyi adományból származott katolikus egyházi nagyobb részt a káptalanok által kezelt, óriás értéket képviselő alapítványokról sem a kormánynak sem a nyilvánosságnak nincs tudomása, a minnek okát a hierarchiai szervezetben s az erdélyi katolikus statust kivéve az autonómia híjjában találja, míg a protestáns-alapítványok autonómiájuk következtében a nyilvánosság garanciáját élvezik. S mindezekből azt a következtetést vonja le, hogy az alapítványok kezelésének ellenőrzését az autonómia rég vajudó kérdésének megoldása hathatósan előmozdítaná. Tehát nem több, sem kevesebb, mint egy magyarországi katolikus status kiállítása az összes kir. adományozásu egyházi alapítványok birtokában. Alea jacta est.

Szép, magasztos, dicső küzdeni jogért s a szent szabadságért.

(Szürthe.)

Kovács Károly.

Föl munkatársak! Szent munkára!
Bölos mesterünk távozni készül.
Sorakozunk — és homlokára
Tűzzünk babért örök emlékül!

Iránytadó lángszellemével,
Ki messze tüdőkölt felettünk:
Távoztakor boldog reménnyel
Szívünkbe kell oltárt emelnünk!

Kit sziveinknek tiszta lángja
Új munkatérre lelkesítsen,
Hogy innen, ha pihenni vágya,
Vigasztalást, erőt merítsen.

már közeledünk. Az ismétlő iskolák miniszteri rendelet és kidolgozott tanterv szerint *gazdasági ismétlő iskolákká* alakíttatnak át. Ez még kezdet. A »Sárospataki Lapok« már évekként ezelőtt sürgette: „*Minden falusi iskolát alsófokú földműves iskolává kell alakítani.*“ (S. L. 1888. 828. l.) Üdv és áldás a Szerkesztőnek, a magyar nemzeti népnevelés pártfogójának!

(Ároktő.)

Hagyos.

Leendő néptanítóink előképzettségének mértéke.

A ki a tanítói hivatal számtalan teendőit, csak távolról és részben ismeri is; a ki tudja, hogy a tanítóra Istennek legnemesebb teremtménye: a szülék féltett kincse, a haza reménye, a gyermek nevelése bízott, az belátja, hogy a tanító annál inkább megfelelhet magasztos hivatásának, minél szélesebb ismerettel rendelkezik s ha mindazon tudományokat már az iskolában megszerzi, melyek minden művelt embernek szükségesei. Ezt pedig úgy érheti el legkönnyebben, ha az érettségi vizsgát leteszi ő is, mint a pap, ügyvéd, orvos stb.

Én azt hiszem: ma, midőn a tanítói állás nincs a bizonytalanságnak kitéve, tekintélye, fizetése folyvást emelkedőben van, fognak vállalkozni a képezdében lépésre akkor is, ha érettségi bizonyítvány kívántatnék tőlük.

Lásd a »Sárospataki Lapok« 1882. I. ső évfolyam 455—456. lap.

(Sárospatak.)

Kapitány János.

Aphorismák.

Igen sötét hangulatban lehetett a költő, midőn hazánkról ezt írta: „Multadban nincs öröm, Jövődben nincs remény.“ . . . Nemzetünk ezeréves történetében sok örömet lelhet, a ki azt alaposan ismeri. És ha a mult dicsőségeit igazságosan mérlegeljük s a jelent tiszta szemüvegen nézzük: akkor a jövő felől sem szabad kétségbe esnünk.

Magyarország jövőjének biztosítása számos tényezőtől függ; de ezek közül egy sem fontosabb, mint a tanítói osztály. Mert sarkigazság, hogy a nemzet jövőjére éppen azoknak van a legközvetlenebb és legelhatározóbb befolyásuk, a kik az új nemzedékeket nevelik.

Az iskola egy nagy „biztosító intézet.“ Valódi nemzetbiztosító társaság, mely a tagoknak pazarul szórja az osztalékokat, de vezető hivatalnokainak: a tanítóknak és tanároknak szűk marokkal mér.

Az emberek legnagyobb része hálátlan az iskola iránt; mert ha az ifjúból valami lesz, az nem az iskola érdeme, ha pedig semmi sem lesz belőle, annak az iskola az oka. Azért ne csudálkozzunk, hogy a tanítói osztály még most sem érthette el azt az előkelő állást, a melyet megérdemelne.

A nevelés és tanítás nemcsak a kiskorúaknak, hanem a nagykorúaknak is szükséges. Az utóbbiaknak fő tanítómesterei: az emberi társadalom, az élet tapasztalatai és . . . az olvasmányok.

Az olvasmányok közt századunkban nagy szerepet játszanak az újságok. A napi sajtó a közvélemény organuma, politikai nagyhatalom, a legfőbb erkölcs-bíró, mely ellen nincs hová felelkezni.

De van sötét árnyoldala is: a reklámhajhászás, a minek az emberi társadalomra romboló hatása van. Mert — hogy a sok közül csak egy példát említsünk — vajjon hasznos-e az a közérkölcösiségre, hogy a nagy gonosztevőkről heteken át hasábokat hoznak a lapok, míg a nagy jótévedőkről csak pár sorban tesznek említést? . . .

A »Sárospataki Lapok«, dicséretes kivételt az általános szabály alól. A reklám nem kenyeret. Gondosan hintegeti az emberszeretettel, türelem, hazafiság és más nemes erények magvait. . . Szerény, jó illatú ibolya a napi sajtó pompás, káprázatos színű, de mérget rejtő virágai között. És hogy eddig ilyen volt, az főleg a távozó szerkesztő érdeme! Legyen ő követésre méltó példa utódai előtt.

(Szeged.)

Kiss Lajos.

Nem onak.

Aligha van még egy ország, melynek annyi sokféle középiskolája lenne, mint Magyarországnak. Csak egy nincs: *igazi nemzeti középiskolája*. Pedig erre volna legnagyobb szükségünk! Majd ha az álszemérem megengedi a klasszikusok kár nélküli megszorítását; majd ha a középiskolai növendék nem annyira tanokkal, mint inkább eszmékkel terhesül a magyar nyelvi és irodalmi oktatásban; mikor majd több ideje lesz arra, hogy lélek- és kedély-világa a magyar nemzeti élet bővebb megismerésében, a magyar írók állandó társaságában termékenyüljön és nemesedjék; vagyis majd ha a magyar nyelv és irodalom a középiskolai oktatásnak *igazán közép-pontjává lesz*: akkor lesz *nemzeti középiskola*. S vajjon nem az ilyen *nemzeti középiskola* volna-e legerősebb biztosító a második ezredévnek!?

(Sárospatak.)

Márkilos Kamil.

A ki részrehajlatlansággal és elfogulatlanul képes végig tekinteni hazai közművelődésünk annyira érdekes és szép történetét: az lehetetlen, hogy a legteljesebb csodálattal, elismeréssel és nagyrabecsüléssel ne vegye észre azokat az igazán nagyszerű szolgálatokat, a miket protestáns vallásfelekezeteink ezen a téren tettek! Ősi tanintézeteink az igaz felvilágosodásnak, a szabadelvű haladásnak s mindenekfölött a tiszta hazaszeretetnek voltak megannyi drága, szilárd, biztos oltárai! . . .

A ki a prot. tanügy érdekét szolgálja: az e most említett nagy eszméknek tesz hasznos szolgálatot! . . .

Protestáns tanügyünknek van egy épen olyan feltevése, mint a milyen fontos és kiváló ága, — s ez a jogi oktatásnak, — a prot. jogakadémiáknak az ügye.

Nem csak hazai tanügyünknek a multja az, a mely a felső oktatás e tanintézeteinek fontosságát igazolja; — nem is csak a fővárosi egyetem jogi karának egész-ségtelen túlnépessége, a melyen ezeknek a tanintézeteknek a fentartásával — a mennyire lehetséges — segíteni kell; — nem is csak a protestáns vallásuk egyházi szervezete, mely a világi elemnek az egyházi és a tanügyek intézésében olyan jelentékeny befolyást biztosítván, annyira szükségessé teszi azt, hogy protestáns szellemben nevelt jogvégzett férfaink legyenek; — nem is csak az a becsületes törekvés, a melylyel ezek az intézetek, a felmerült, a fejlődésük elé állított óriási akadályok dacára feladataik megoldására megtesznek minden tőlük telhetőt: de igazolja ezt mindenekfölött az, hogy ily kiváló tudományos gyűjtőpontokra, a melyek megannyi gyűjtőpontjai egyszersmind a hazaszeretetet fénylő világának, éltető melegének, a honnak elengedhetetlenül szüksége van!

Annak a derék lapnak, a mely hazai protestáns tanügyünknek s ebben jogakadémiáinknak az értékét mindenkor annyi odaadással, oly nemes hévvel és bensőséggel szolgálta, — s annak a derék szerkesztőnek, a ki ebben az irányban szerkesztett lapjával annyi becsületet szerzett többek között a magyar protestáns tanügynek is: — kell, hogy minden részrehajlatlan és

elfogulatlan szemlélő igaz nagyrabecsülője s törhetlen híve legyen és maradjon szüntelen! . . .

Ilyen részrehajlatlan és elfogulatlan szemlélője voltam és vagyok én is ennek a nemes irányú, önzetlen, buzgó törekvésnek s teljes szívvel és lélekkel le is vonom magamra nézve a konzekvenciát!

(Eperjes.)

Dr. Horváth Ödön,
a jog- és államtudományi kar
e. i. dékánja.

Szerénység és serénység.

Br. Bánffy Dezső, miniszterelnök, a képviselőház egyik ülésén Plátóra hivatkozott abban a kérdésben, ha vajjon kívánatos-e az államférfiúban az ékesszólás mestersége. Hasonló (ha nem is egészen ugyanazon) gondolatnak ad kifejezést Comenius az *Unum Necessarium* cz. művében (IV. fejezet 27. pont.)

Ha az akadémiákon megmarad a bevett szokás, mely szerint a tudányszakokat bölcséleti, orvosi, jogi és hittudományi szakokra különítik, jó lenne mindenütt hozzácsatolni a szükséges dolgokra való szorítkozásnak vagyis a *szerénységnek* tanszékét, hogy t. i. egy tanár mind nyilvános leczkék, mind magános gyakorlatok által eszesen tanítaná az ifjakat arra, hogy mennyi mindenről mondhat le az ember. Igen hasznos lenne továbbá egy tanárt a lakonikus ékesszólás tanítására beiktatni, hogy ez az ifjakat inkább kezűknek, mint nyelvüknek használatában való *serénységre* tanítaná; s hogy elszoktatná őket a keleti léhaskodó bőbeszédűségtől, mert ez is egyik része isteni mesterünk bölcsességének: tudni, hallgatni, s csak az elkerülhetlenül szükségést mondani akár az Istenhez beszélünk, akár az emberekhez. (Máté VI 7.) Mert irva vagyon: Akármilyen hivatkozott beszédet szólnak az emberek, számot adnak arról az élők és megholtak bírása előtt (Máté XII 36.)

(Sárospatak.)

Dezső Lajos.

A magyar ember nagy mértékben konservatív természetű, nemcsak a nagy dolgokban pedig, hanem még a kicsinyekben is. E század elején, míg sem petroleumot, sem gázt nem ismertek, a legjobb módu emberek is beérték a gyertya vagy az olaj világosságával és nem érezték szükségét a nagyobb fénynek. Mikor a petroleum és gáz divatba jött, nagyon sokan irtóztak tőle. Az egyik robbanó erejétől félt, a másik az árát sokallotta, a harmadik a szagját ki nem állhatta . . . s a legtöbb ember igyekezett elhíttetni önmagával, hogy azokra tulajdonképpen semmi szükség sincs, mert a gyertya és az olaj teljesen megfelelnek a célnak.

Nem úgy vagytok-e ti is, kik a sárospataki főiskola világító erejével meg vagytok elégedve és nem óhajtjátok, hogy a házilag előállított, fényt árasztó olaj, egy kis állami gázzal vagy petroleummal felszaporíttassék. . . félvén annak robbanó erejétől, árától és szagjától?! Én nem félek tőle! Ha jó az a lámpa, és okosan bánnak vele, megéri az árát és nem robban fel, a szagjához pedig apródonként majd csak hozzá szokunk.

(Borsod-Hársány.)

Illyés János,
lelkész.

Protestáns iskola — állami iskola.

Mindenki tudja, hogy a magyar protestáns középiskola mily nagy nemzeti és kulturális küldetést teljesített a multban; de ma az államosítás jelszavaival bódító és terrorizáló korszakban kevesen akarják elismerni, hogy még a jövőben is fontos hivatás vár a protestáns középiskolára. Igen, a protestáns középiskola van hivatva a régi magyar iskoláztatás eredeti szellemét híven megtartani, a régi diáklélet nemes hagyományait nemzedékről-nemzedékre megőrizni szemben a majdnem egészen idegen rendszert követő vagy *tabula rasa*-ra építő, minden tradíció nélküli állami tanintézetekkel; a protestáns középiskola van hivatva a merevebb szabályok közé szorított, országszerte egy-

formán szervezett állami középiskolák közé a középiskolának egy, szabadabban mozgó, speciális sajátosságokat is feltüntető típusát kifejleszteni; a protestáns középiskola van hivatva nemcsak üdvös versenyt támasztani, nemcsak a protestantizmusban rejlő nemes etikai momentumokat a közoktatás terén is érvényesíteni, hanem a nevelő és oktató intézményeknek azon változatosságát is létesíteni, mely egyedül felel meg az igazán tudományos pedagógia, az igazán egészséges kulturális fejlődés követelményeinek.

(Debrecen.)

Kardos Albert,
állami főreáliskolai tanár.

Örömmel tapasztalom, hogy énekügyünk egy évtized leforgása alatt sokat haladt előre. S a cultus minisztérium részéről újabban tett üdvös intézkedések remélni engedik, hogy az ének, e szívemesítő s kedélyképző eszköz, — a vallásos nevelésnek e hatalmas tényezője a közel jövőben ott lesz öt megillető helyén, a rendes tantárgyak között az állami gimnáziumokban is. E téren azonban a protestáns iskolák (Patak, Debrecen) éber előjáróit illeti meg a kezdeményezés dicsősége, melyből jelentékeny része jut e becses lapok volt szerkesztőjének is. Adjá Isten, hogy megérje az énekügy teljes felvirágzását.

(Sárospatak)

PÁSZTOR SÁMUEL.

Bucsuhangok.

Éppen temetésre készültem, midőn megjött a posta s egyebek közt a »Sárospataki Lapok« munkatársaihoz intézett felhívás, emléksorok küldése végett, bucsuhangként a tiszteletre és szeretetreméltó szerkesztőhöz.

Nemcsak eszmerokonságnál fogva, hanem fájdalommas tényként villant meg gondolatomban, hogy — ez is temetés.

Tudom, hogy egy idő óta próbálgatta már elszakítani a szeretet köteleit, de azt hiszem, legnagyobbat rántott rajta az egyházkerület, midőn főjegyzővé választotta.

Megvallom, magam is szív szerint örültem a kiűntetésnek, de a rándítás is szívembe nyilallott.

Az eszmék embere nevelőnek való.

A Radácsi szép lelke, áldó napként, termékenyítőleg hatott a Lap útján tovább s kikeleszteni, megérlelni segített azon magvakat, melyeket az iskolai tanítás elhínteggett, — s melyeknek kikeléséhez oly nagy szükségünk van idekint a fényre, melegre, mely csodálatos módon árad szét a kis boszorkánybetűk útján.

»Mit ér nekem az, a kire sohase gondolok?! Mig magányunkban is mindig jelen vannak azok, a kik szellemünkre hatnak s csodálatos módon ösztönöznek« — mondja Emerson.

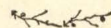
Ezt az ösztönző erőt éreztem én mindig a Radácsi lelkéből s hiszem, hogy mások is, sokan.

S ez az éltető szellem most — az egyházkerület columbariumába kerül!!

Végeredményében önzés, az igaz: de igazi fájdalommal bucsuzom tőle. . . ,

A multak kedves emléke ragyogja be jövőjét!! . . .
(Buly.)

Andrássy Kálmán.

Azon nehéz és dicső munkából, mely nemzetünk általános műveltségét jelenlegi állapotára fejleszté, öntudatát, nyelvét, annyi elnyomási kísérlet dacára, fenntartotta, tisztán megőrizte: a protestáns, közelebbről a ref. lelkész kart illeti az oroszlanrész.

Köznépünk százezreire nézve még ma is egyedül a templom az egyedüli iskola, az abban édes honi nyelvünkön hirdetett istenige az egyedüli forrás, melyből összes lelki táplálékát meríti, s ki tudná kiszámítani

azt az erkölcsi hatást, mit a prot. lelkészi testületnek általában véve példásnak mondható családi élete a társadalomra gyakorolt?

Hogy egyházunk veteményes kertjei, az iskolák, régmultból örökölt jó hírnevüket mai napig meg tudták őrizni, nekünk, lelkészeknek talán ebben is vagyoni érdemünk? Vagy nem különös jelenség az is, hogy a hol a kálvinista pap ajkán elnémul a predikáció, ott elhallgat a magyar szó is, hogy idegen nyelvek vegyék át birodalmukat?!

És ezen szolgálatait mivel hálálta meg a haza és a társadalom?

Említsem-e a sötét börtönöket, a gályarabok sorsát?! Említsem-e az inség kenyerét, mely az önfeláldozó munkáért sokunknak jut osztályrészül?! Említsem-e a társadalom közönyét, méltánytalanságát?! Említsem-e az ezredik év mellőztetéseit?! Minck?!... Mi azért ne legyünk restek ezután sem a hazáért való munkálkodásunkban, hivatásunk az igazi hazaszeretetre való nevelésében. »Még jönni kell, még jönni fog egy jobb kor!«

Szívesen elismerjük, hogy a »Sárospataki Lapok« e jobb kor előkészítésében bajaink orvoslásában, lelkészi karunk szellemi színvonalának emelésében s a közfigyelemnek elhanyagolt érdekeinkre való irányításában hathatósan közreműködött.

De hát az a baj, hogy a kit érdekeink szolgáltatában »a kevesen hűnek találunk, többre bizzuk ezután«; egyre szélesebb kört szabunk munkássága elé s nem adunk neki, szeretetünkön kívül, más jutalmat, mint ezen bibliai tanácsot: »légy hű mindhalálig s neked adja az Ur az életnek koronáját!«

Ezek a gondolatok merültek fel lelkemben arra a hírre, hogy Radácsi György a »Sárospataki Lapok« szerkesztésétől visszalép!

Reméljük azonban, hogy ezután is mindig, mindenütt ott lesz ő — s legyen még sokáig! — hol érdekeink védelmezésére szükség lesz!

(B.-Szentes.)

Komjáthy Gábor.

Multadba nézz!

Multadba nézz, búcsúzó jó barát!
S meglátod, hogy megérdemled e bért
S méltó vagy inni örömpoharát.
Melylyel megkínálunk hűségédért.

Nem végleszámlás ez, Mesterünk!
A tartozás még nincs leróva mind!
Ez által legfelebb annyit nyerünk:
Kevesebbel leszünk adósaid.

A többt majd meghozza csendesen
Szívünkben a hálás emlékezet;
S leszámolunk, le végérvényesen,
Ha máshol nem — kihűlt porod felett...

(A.-Szina.)

Ifj. Szilva István.

Magasztalva emlegetni a régi idöket s azok munkásait, szemben az újabb korrallal s annak embereivel: igen elterjedt emberi szokás! Jól emlékezem, hogy mi is — többen azok közül, kik oly feledhetlen férfiak vezérlete alatt növekedtünk fel, minők pl. Erdélyi János és dr. Heiszler József valának, — komoly aggodalommal tekintettünk szeretett Patakunk jövőjére, százszor is felvetve és tárgyalva magunk közt a kérdést: vajjon azok, kik oly kitünő elődök munkáját vették kezükbe, képesek lesznek-e helyeiket betölteni?*

Részemről az akkor bizonytalan, de most már elérkezett jövőt színről-színre látva, édes örömmel tekintek innen a távolból ama férfú felé, ki, mind a tanácsokban egyházunk jövő reményeinek gondos képzésével, mind az irodalom terén úgy saját alapos munkája, mint buzgó munkatársak összegyűjtése és együttartása által — ítéletem és meggyőződése szerint — hervadhatatlan érdemeket szerzett önmagának s becsületet a helynek, mely igénytelen egyszerűségében csakis hasonló elhűsűséggel, lángoló buzgósággal, alapos tudománnyal és törhetlen munkakedvvel bíró vezér zászlója alatt maradhat továbbra is a szellemi erők gazdag központja. . . . méltóan a régi dicsőséghez, melyről hosszú századok tanuskodnak!

A múltakra való ily tanúságos visszaemlékezéssel, az igazi érdem őszinte elismerésével csatolom szerény üdvözlőmet: *Üdv a férfúnak, szeretett egyházunk oly fáradhatatlanul lelkes munkásának!*

(Bátyú.)

Bary Sándor.

Emlékezzünk régiekről . . .

Furcsa világ volt az a török világ Magyarországon. Megtörtént, hogy a törökből magyar kálvinista pap, a magyar kálvinista papból pedig török lett.

Íme az adatok.

Egy, a hitelesség minden kellékével bíró régi krónika így ír: „1563. Egy török deák, fő nemzet, Debreczenben a Krisztust vallja. Szepsiben leszen prédikátorrá.“

Tehát egy előkelő származású, művelt török, Debreczenben felvette a keresztséget, (alighanem Melius Péter „püspök“ uramtól,) reformátussá lett, pappá avatott és Szepsiben hirdette az Urnak igéjét. Sajnos, hogy további adataink nincsenek. Talán később, a véletlen felszínre hoz valami új nyomot, mely tovább segít.

A másik adat az abauji egyházmegye levéltárában található; szól pedig ekképen:

„Johannes Ákosi, pastor Ecclesiae Szöllöske 1626. In causam attractus, dimissus anno 1642, Turca factus.“

Ákosi János uram, a szöllöskei pap ezek szerint, nagy bajában, végső elkeseredésében, törökké lett. Mi lett végsősorsa? ki tudná megmondani?

Ki tudná mi lett a hervadó levélből, melyet az őszi szél az ágról lesodort?!

(Kassa.)

Révész Kálmán.

A »Sárospataki Lapok« mindenkor a legmelegebben karolta fel külföldön szétszóródott hitsorsosaink valláserkölcsei ügyét. Ez a testvéries rokonszenv igen természetes kifolyása volt, a vér és hitrokainkkal szemben önként megnyilatkozó krisztusi szereteten kívül, az alma mater iránt táplált végtelen hálának, mert hiszen a sárospataki anyaiskola adta azokat a jeles lelkész-férfiakat, a kik hitbuzgóságuktól lelkesítve, idehagytak hazát, rokonszemet s nemes áldozattal sürögve buzgólkodtak a szétszórott csontok összeszedésében.

A sárospataki anyaiskola egykori jeles növendéke, Czelder Márton és segédvárosa, Vincze Dániel vetették meg alapját a mi moldva-oláhországi első magyar ref. missióknak. — Sajnos, hogy az ügy iránt való felhevülésben az egyik túl kívánta szárnyalni a másikat; de a nemes verseny, a mint a meglevő tények mutatják, még sem volt az ügy kárára, mert a moldva-oláhországi első magyar ref. missió megalakult és testté

lett. — 1861-ben tették le az első alapkövet, s ma Plojesten, Pitesten, Galacson, Brailán és Szászku-ton templomok, imaházak és iskolák hirdetik, hogy a sárospataki anyaiskola két jeles növendéke által elvetett mustármag terebélyes előfává nőtte ki magát.

A két jeles kezdeményező megett a sárospataki iskola állott, melynek hathatós buzdítására és pártfogására sikerült a missió részére a „Pálóczy Horváth Mária“ alapítványt megnyerni, valamint a „Bernáth Zsigmond“-felét két missiói növendék számára.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztői voltak azok, a kik ezen, s ehez hasonló magasztos ügyeket mindenkor lelkesen felkaroltak s épen azért, midőn a távozó, testi lelki erejének minden áldásával anyaszentegyházunk szent ügyeiért lelkesülő szerkesztőnek szíves búcsút mondok, egyszersmind szívesen kérem, hogy a központban se feledkezzék el külföldön élő hitrok-nainkról!

(Szikszó.)

Láng Károly,
ev. ref. lelkész.

Radácsi György.

1846 december 31-én született, ebben a kicsi, de kedves városban, melyben ez idő szerint a Krisztus evangélioma hirdetésének, szép és fenséges, bár igen sokszor nehéz munkája, nekem jutott.

Bölcsője felett nem csak az édes anyai szeretet virasztott; nem csak az édes apa szeme örködött éber gonddal, hanem ott állott, az élet nemtője is, hogy a bölcső felé hajolva a mosolygó gyermekre lehelt csókjával, annak szívét, lelkét, minden szépnek, jónak és nemesnek fészkévé, a nagy gondolatok trónjává avassa fel!

És ez a jó angyal nem hagyta el: vele volt, vele maradt mindenkoron!

Vele volt, vele maradt a gyermek-élet szelid játékainál! Vele az ifjúság ábránd képei között s a nemes szív magas röptű lélek-rajongásait, az élet nagy feladatainak megoldásához megkívánt komoly előkészület fárasztó munkájában megszentelé!

Vele volt, vele maradt, midőn az alig pár nappal előbb „érett“-nek nyilvánított ifjú, az iskola falai közül édes atyjának, a legjobb atyák egyikének, éppen éretté nyilvánításának napján felhantolt sírjához zarándokolt!

Vele volt, vele maradt, midőn szíve önzetlen szerelmét, a hű nők s legjobb anyák egyikével, kedves, nemes érzelmű gyermekekkel áldotta meg!

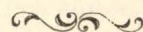
Vele van ma is, midőn a híven végzett munkáért a jók és legjobbak szíves üdvözlét, elimerését veszi!

Óh legyen vele továbbra is; hogy ne csak nekünk, kiket hozzá baráti, rokoni s honfiúi

meleg szeretet csatol; ne csak a sárospataki főiskolának, melynek *fiából atyjává* leve; ne csak a tiszáninneri ev. ref. egyházkerületnek, mely közelebb a legjobbak számára feltartott kitüntetésben részesíté: hanem az egész magyarországi protestantismusnak is, legyen mindenkor egyik oszlopa, vezére, büszkesége!!!

(Abauj-Szepesi.)

Kovács Béla,
ev. ref. lelkész.

A sárospataki ev. ref. főiskola Györgyei.

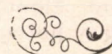
A sárospataki ev. ref. főiskola életében a *György* nevű férfiak kiváló szerepet játszottak. Egész kis koszorút lehet kötni neveikből, mely koszorúnak természetesen gyémánt csattjaiul tekinthetők a *két fejedelem I. és II. Rákóczy György*. Ezek után jönnek a *patronusok* és *kurátorok*, mint *Barna György*, fejedelmi udvari tanácsos és főgondnok 1645. — *Nikházy György* főgondnok, midőn a kollégium Kassán bujdosott 1696—1705. *Szathmári Király György* főgondnok 1763—1775. *Kóji Komáromi György* algondnok 1793—1807. — Jeles tanárai közül: *Sepsi Korócz György* 1613. *Gönczy György* 1613—1617. *Zemlini György* 1628—1631. *Salánky György* 1629—1635. *Sándor György* 1810—1815. — *Növendékei* közül, hogy többet ne említsek, *Tornaljai György* szénior, ki Kassáról menekülve, több összegyűjtött diákkal 1763. decz. 13-án megszállja a régi fészket, honnan az erőszak a múzsákat elűzte vala. . .

Ezen diszes koszoruba nagyon beleillik *Radácsi György* is, ki 1871 óta különféle tanári minőségben szolgálja a sárospataki ref. főiskolát és a „Sárospataki Lapoknak“ annyi éven át jeles és gondos szerkesztője. — Mint tanár vizsgálja a kedves főiskolában az „Istennek mélységeit“, melyre Pál apostol ösztönöz, s szavára meg-elevenülnek a próféták, a mint hirdeti őket; a szív egészen felhevül, midőn az istenember idvezítő tanát, a szeretetet hirdeti. — Őrállója a protestáns tudománynak, a prot. egyház s ezzel együtt a magyar haza érdekeinek a „Sárospataki Lapok“ hasábjain s a tanári kathedrán egyiránt. Plántál miképen Pál és öntöz mint Apollós és Isten megadja a nevekédést. *És mindenek felett szereti az öreg-ifjú sárospataki főiskolát* — szeresse is még nagyon hosszú ideig, — *mint nálánál senki jobban.*

Erről teszen szívesen bizonytságot.

(Nagy-Kőrösön)

Hegymegi Kiss Kálmán.

Ne úgy tegyünk, mint hajdanában . . .
Akkor adván szerény jutalmat,
Ha összetörve szent munkában,
A sir adott örök nyugalmat!

(Kápolna.)

Szuhay Benedek.

Csak egy oly siker még, mint a minő az egyházpolitikai
törvények egésze, vagy a minő lelkészeink állami subvenciója: és
a magyar református egyház sorsa nem válságos többé e hazában!
. . . A haldoklás nem válság már.

(S.-patak)

Novák Lajos.

Protestáns lelkési karunk sanyarú helyzetének javítását fontos vallási és nemzeti érdekek követelik. Hogy e részben mozgásba jött a Bethesda tó s a gyógyulás jelei mutatkoznak: elismerés e becses közlőny vezér-munkásának, a miért hazai társadmunkát e szükség felismerésére oly lelkesen és erélyesen eszméltette!

(Alsó-Vadász.)

ANTALFY LÁSZLÓ.

Nem attól féltem hazánkban a protestantizmust, hogy az állam nyílt, vagy leplezett túlkapásai bántják, vagy törik meg erejét. A közönytől féltem, mely annak mezején mindinkább terjed, mely küzdeni rest, buzdálni képtelen, áldozni lelketlen.

Ezért kell rokonszenvvel és elismeréssel csatlakoznunk azokhoz, kik a benső vallásosság és az egyház érdekeit szent lelkesedéssel szolgálják. Az ő bálványuk nem az olcsó népszerűség; verejtékes munkásságukat gyakran nem is veszi ajkára a hír: de az általok elhintett magvak mégis jó földbe hullnak, felvirágzanak s hallgatva is őrzik az ő emlékeket. Az ilyenek jutalma nem a világ szerint van: saját szívök rejtli azt.

Kell-e mondanom, hogy midőn ezt a néhány sort ide írom, a „Sárospataki Lapok” távozó szerkesztőjére, Radácsi Györgyre gondolok?

(Miskolcz)

Lévay József.

Én nem tudok emléksort írni, de e helyett beküldöm azt a nyílt felhívást, melyet, kéményseprő-köszöntő alakjában, az év elején saját legszűkebb hatósági körömben köröztettem:

Tekintetes Templomkerülők!

. . . Mert egész innepben kentek
Csak vadásztak és hevertok,
Üres a kentek helye
A templomban. — Szívem vérzi,
De szívemnél jobban érzi
Ezt a templom perselye.

Gyula, Dénes, Józsi, Jankó;
Nem a világ egy két bankó!
A szentistván-baksai
Régi templom romban most is,
Rá a bankót, a garast is,
Mint Istennek tetsző baksist,
Kéregeti

(Kun-Szent-Miklós.)

Baksay (Sándor.)

Bármely egyház-fentartó erőnknek csak úgy van valódi becse, ha mellék-tekintetek nélkül őszintén és teljes odaadással egy czél, az evangéliom, a krisztusi élet szolgálatában áll. A mi nem evangéliomi, az nem protestans. A tudomány nem távolíthat el Istentől. Eltétő elemünk, csorbíthatatlan fegyverünk, a szabadság nem változhatik át egyházunkat

emésztő lánggá, kétélű pallossá. Predikálásunk, köz-igazgatásunk és mindennemű tevékenységünk s az ezek nyomán támadt társadalmi élet, vagy igazi élet, mely a Krisztus felé visz, vagy pedig a semminél is rosszabb: lelki halál.

Az egyházi élet a jövő életnek jutalmazás és büntetés tekintetében nem ellentéte, hanem előképe. „Az isten országa tibennetek vagyion”: mondotta Jézus. Jönni fog idő s ennek jelei már most is mutatkoznak, midőn a gondolkozó ember nem éri majd be többé azzal, hogy az egyház hite a szenvedő erénynek s a kéjelgő bűnnek csupán az égre mutasson, hanem követelni fogja, hogy jobban tegye, a mit tesz, hitét hozza közelebb a földhöz. Ne takarózzék örökké az emberi gyarlóságokkal, mert ezzel saját gyengeségét árulja el; hanem ha nem láthat is a szívekbe és vesékbe, csak akarnia kell, láthat eleget, a lélek szemeivel.

A prot. egyház óriási feladatához képest még igen keveset tett; de más egyházakhoz mérve igen sokat az emberi élet helyes irányítására, nagy életkérdéseinek megoldására. S ha napjainkban a kor anyagi áramlata nehéz helyzetbe sodorta is, míg alapeszméihez s végcéljához hű marad s rendíthetetlenül küzd azért azok által: ügye Istentől és Istennél vagyion.

Igaz prot. embernek ez ügy hűséges szolgálata magában véve elég jutalom.

(Oros)

Molnár Ferencz.

Sötét pontok.

Mint midőn az útasokkal terhelt hajó a sima vizi-tűkör alatt rejlő kőszirt ormán léket kapva, merülni kezd az utasok előtt feledésbe megy minden törvény, mit a rend, a kapitány, sőt a józan okosság parancsol; mindenki csak önmagára, menekülésére gondol és a süllyedő hajó sorsával nem törődik: úgy képzelem napjainkban reform. anyaszentegyházunk helyzetét. Érezzük, hogy a hajónak baja van. Merészen kifeszített vitorlái, a szabad vizsgálódás elvén alapuló józan meggyőződés, összeestek; kormány, mely századok viharain át biztosan irányozta, toldva, foldva, csikorogva fordul, elveszítette régi biztonságát; drága terhe, mit autonómiának nevezünk, s melynek védelmében a hajónak annyi hőse hullt el, a kapott lék miatt veszélyben forog. A hajósnép mentő csónakot keres: ez az államsegély. Erre fordítja minden figyelmét. Hogy a hajóból mi lesz, ki törődne azzal?

Nincs, a ki a rést — mit a közöny szirtje ütött — segítné betömni. Nincs, a ki az élőhit és régi kegyesség biztos vitorláit kifeszítené. Hit? erkölcs? Érnek ezek valamit a pillanat élveinek szempontjából? Ki figyel most a kapitány okos parancsaira? Hiszen az csak a hajó sorsával s nem az egyesek érdekével törődik.

Elborúl a szív a visszataszító jeleneteket látva. Egy-egy papválasztás (a böcs törvények aegise alatt) nem egyéb, mint valóságos korteshadjárat. Céda önajánlgatás, pénz, bor, vesztegetés, nyomtatott kortesdalok (Ad notam: „Kossuth L. azt izente!”) mindennapi dolgok, nemcsak Karádon, — nálunk is. Papot választ a hívők gyülekezete? Nem! Neki a pap nem kell, ugy sem jár templomba; hanem kell a választás alkalmával kínálkozó s megragadandó anyagi előny. És a törvény? No, az arra való, hogy egy új fogalommal: a választás alkotmányos költségével ismertessen meg, egyes egyházkerületi ítéletekben. És a papok ebből tanulnak, tanúl a nép is. Másik stadium, mikor már a díjlevélből is lealkusznak. Harmadik, midőn a sectákba szivárgás és a felekezetenélküliség karjaiba menekülnek. Itt már megkezdődött. Az eddig lap-pangott Nazarénusok tömeges kilépéssel adtak életjelt. Azt

mondják — és fájdalom, hogy merően visszautasítani nem lehet — a még hívek is követni fogják.

Ezt a nagy veszedelmet, mit súlyosabbá tesz a katholicismusként az új törvény alapján tagadhatatlan terjeszkedése (törvényes reversálisok), még most is csak két módon akarják megállítani. Egyik az u. n. egyházi közgazdálkodás. Ez, mióta szervezve van, romboló erejét eléggé megmutatta. A másik, a ködös országból behozott lenge zászlófoszlány, neve: *pictismus*, mely a reformatio magyar világában gyökeret sohasem vert, s hogy verjen, most se hiszem. A vége csakis újabb sectáskodás lehet. Nem ez volt a magyar kálvinistaság. Nem ezek teremtettkék dicső múltját, tették nemzetvédő, üdvösséget szerző hatalommá a magyar vallást, azt a szellemet, a melyet a Sárospataki Lapok eredeti tisztaságában ohajtott mindig megtartani.

Válság pontján állunk, érzem, tudom. Vajha! a „Sárospataki Lapok“ legyen az továbbra is, a mi volt. Szabad, nyílt, őszinte kimondója az igazságnak, bátor védője minden oldalú támadás ellen. Szelleme is maradjon a régi s a parancsnok távozása után csüggedt vitorláit duzzasztva fel az az ősi lélek fuvallata, mely megalkotá, s lételének jogát megadta. Ha Radácsi távozni kénytelen, tiszteletet kivívott szelleme maradjon ott annyi szeretettel vezetett lapjában. Erre van most szükség. A sötét pontok, mikre csak rámutattunk, erre intenek.

(Nagy-Vály.)

Morvay Ferencz,

h. esperes.

Virágtalan fán nem terem gyümölcs:
Isten nélkül tudatlan lesz a bölcs.

(Miskolcz.)

TÓTH PÁL.

Az én hitvallásom.

A „Sárospataki Lapok“-hoz már *Mitrovics* s még inkább *Radácsi* barátom szerkesztősége alatt az vonzott engemet, hogy a Krisztus evangéliumában gyökerező prot. egyháztársadalmi és irodalmi *unió*nak — ha egyelőre annak dogmatikai alakjáról nem is szólhatunk — testestől-lelekestől híve, barátja és munkása vagyok és leszek, s e szilárd meggyőződésemben e lap a Prot. Irodalmi Társaság ügyeinek buzgó felkarolása s majd a tanári unió előkészítése terén kifejtett üdvös agitálásaival csak megerősített engemet. Sajnos, ez égetően szükségessé vált unió ma csak egynehány prot. akadémiai és középiskolai tanárban és íróban és legfeljebb egy-két ev. ref. egyház-felügyelőben él. Pedig ebben rejlik a vértanúságot szenvedett hazai protestantismus helyesen felfogott jövője és valódi rendeltetése. Kár tehát minduntalan magunkat erőltetnünk a természetellenes választófalak emelésében a gyakorlati egyházi élet terén, s hazafias szempontból is rövid látóság gyanúsítani az unió igaz barátjait. De e lapokból s azok leléptett érdemes szerkesztőjétől még más is tanultam, a mi mondhatni, egészen új irányt adott egyháztudományi s hazai és külföldi irodalmi működésnek. Azt tanultam s ezt hálás szívvel beismerem, hogy törekedjünk multunknak megfelelőleg az egyház-irodalom terén is a magyar nemzeti jelleg s az ebből eredő felfogás érvényesítésére. Egyházi-irodalmi munkásságunkkal is egyházunk mellett s annak körében hazánkat szolgáljuk s magyar nemzeti közművelődésünk templomát építjük az egész vonalon! E szempontból az új szerkesztő működése elé is bizalommal tekintek.

(Eperjes.)

Dr. Szilávik Mátyás,
ev. főiskolai igazgató-tanár.

Forduló ponton.

A „Sárospataki Lapok“-hoz s nagyérdemű felelős szerkesztőjéhez engem a tisztelet, kegyelet sokféle köteleke fűz; a szerkesztőhöz azonfelül sajátos mai napság kevésbé szokásos neme az igaz barátságnak, mely nem nyilatkozik a pohárkoccintással felavatott „pertu“-skodás sablonos formájában; részemről legalább is annyi volt benne a kor és érdem iránti tisztelet, mint a mennyi a baráti szeretet; de azért fölöttébb igaz és bensőség-gel teljes volt.

Mély tisztelettel és rokonszenvvel adóztam minden a „Sárospataki Lapok“ szabadelvű irányának s az egyetemes magyar protestáns testvériséghez való ragaszkodásának; e kettőben találok és találtam én minden a magyar protestáns egyházunk legnagyobb erejét. Valóságos missziót teljesített a lap, midőn egyházkerülete és a sárospataki Alma Mater érdekeinek, hűséges képviselésén kívül és felül e két irányzat zászlóvivője volt s ma már — hazai sajtónkban bizony kevesedmagával volt az.

Világos, hogy én itt nem a politikai párt — szabadelvűségért értem, mert országos pártpolitikának egyházi lap hasábjairól távol kell maradnia; nem is tisztán a legujabban tanúsított u. n. egyházpolitikai szabadelvűséget, mert hisz abban sok érdemes társa volt s ez a programnak csak egy része; nem is a hitetlenséggel kacérkodó pusztá racionalizmust: hanem azt a vallási szabadelvűséget, melynek útját az Istenben vetett hit a történelem fáklyájával, a tudomány világával egy világosítja meg, hogy józan mérsékletében soha sem feledí azt, hogy bár maga a vallás, mint Isten imádása örök és változhatatlan: de a hitélet külső formái, mivel emberek társulásáról, emberek munkáiról van szó, fejlődhetnek s tökéletesedhetnek; a reformáció munkáját Luther Kálvin és Zwingli, Melancthon és Ökolampadius csak megkezdték, de be nem fejezték; a katholicismus stagnációjával szemben megmutatták, miként lehet a mennyi atya tökéletessége felé úgy törekedni, hogy a Jézus által vetett fundamentumot el ne veszítsük lábaink alól soha, — ami a folytonos reformáció munkája.

És ez irány a „Sárospataki Lapok“ megalapítójának, *Mitrovics* Gyulának s utódjának, *Radácsi* Györgynek nevével van válthatlanul összekapcsolva. És ez utóbbi jó-sága, bátorítása, ösztönzése birt arra, hogy én is megkísértem hazám, egyházam és a tudomány ügyét erőm és tehetségem mértéke szerint tollal is szolgálni; ő nyitotta meg előttem legelőbb e lapok hasábjait. Így fejlődött ki közte és közötttem az az igaz barátság, melyben a bevezető sorokban szölgottam.

Csoda-e hát, ha fáj most e lapot, meggyőződésem szerint, az igaz ügy e bátor harcosát anyagi szempontból bizonyos válságban, a régi kipróbált gárdától teljesen megfosztottnak látni?

Nem az új szerkesztő iránti bizalmatlanság ez, hanem a régi kipróbált erők iránti mélységes bizalom.

Én azt kívánom, hogy a forduló pont csak a lap külső történetében legyen az; de ne legyen *elforduló* pont a lap irányát, belső történetét illetőleg. Ilyet feltételezni nincs is okunk; hisz tanítvány követi a mestert, kinek nemrég még lábainál ült. És megnyugtató ez irányban a „Sárospataki Irodalmi Kör“ határozata is.

Kövessen a derék utód a nagy elődök példáját!

És engem a bucsu e nehéz pillanatában megvigasztal egy gondolat. Magam is voltam lapszerkesztő, ismerem azt az idegölő, szervezetet tönkretevő munkát, amit egy protestáns lap szerkesztőjének és belső munkatársainak folytatniok kell. Nagyon elég ebből tiz esztendő,

ha valaki magát teljesen feláldozni nem akarja. Bizonyos váltó-gazdaságra van itt szükség. A részleges nyugalomba vonult erők pedig hadd térjenek vissza a tudományos munkálkodás csöndesebb, zajtalanabb, de nem kevésbé szükséges és áldásos terére.

(Debrecen)

Dr. Bartha Béla.

Mikor a jezsuita rend szervezetének átalakítása szóba került, a rend generálisa ezzel a kijelentéssel vágta útját minden újításnak: „sint ut sunt, aut non sint.“

A „Sárospataki Lapok“-ra is ez illik.

(Sárospatak)

MÁTRAHEGYI.

Annak, a ki a lélekölő formalizmussal és a jogosulatlanná lett, magát túlélte hagyománnyal s az emberek hiszékenységére számító, nagy elvek cégére alatt önző célokat hajszoló, a Krisztus tiszta evangéliomát is megzavarni, törekvéseikhez képest *idomitani* kész — áramlatokkal s azok képviselőivel küzd, — gyakran kell, bár legjobb fegyvere az *írás*, a hamisítatlan szentírás, az isten igéje, — az ironia fegyverével is küzdenie. (Jézus is használta e fegyvert. Lásd a „Jézus ironiája“ című cikket!) Az ironia a hamis képzetek és fogalmak leküzdésével, az igaznak és jónak ismeretét, tudatát igyekszik gyarapítani, előmozdítani s midőn tagadja a hamisat, a helytelent, a képtelent, a bolondot és esztelent, — egyúttal hirdeti azoknak ellentétét. Mint a magyar protestáns Sion egyik őre, Radácsi is ezt tette és a bibliával kezében és az igaz protestáns szellemre támaszkodva, — gyakran megsuhogtatta az ironiának vesszejét is mindazon visszaélések felett, melyek a protestáns tan és tudomány, egyház és élet tisztaságát veszélyeztették, megtámadták.

„Ha forr az érc, a rossz salak kihull, de a nemesbb rész tisztán megmarad“ — mondja Madách — (az ember tragoediájában.)

Sok eszmének, nézetnek tisztázásához, vezetett Radácsi működése.

„Nemes harcot harcolt meg“ — jutalma el nem maradhat! — Mert 37. zsolt 25. és mert 5. zsolt 13. Legyen jutalma az is, hogy hosszú szerkesztői pályájára visszatekintve, elmondhatja:

Exegi monumentum, aere perennius!

(Eperjes)

Hörk József,
ev. theol. akad. r. tanár.

A ki a közegyház építésének nagy munkájában a mesterek tiszteletreméltó és felelősségteljes vezéri szerepére hivatott el: annak első sorban is „élőkör“ van szüksége. Ha a „Sárospataki Lapok“ munkatársainak díszes névsorában az én szerény nevem is helyet foglal, ez élénk bizonyosság arra nézve, hogy annak ünnepelt szerkesztője, ki nekem egykor mesterem volt az iskolában, az életben sem feledkezett meg nagy Mesterünk amaz intelméről, hogy „gondot viseljen a kicsinyekről, hogy azok közül egy is el ne vesszen.“

(Tisza-Valk.)

Szalóczy Pál.

**Jó pásztor voltál, hiven őrizve a nyáját:
Érd meg azt az időt: pásztorok pásztora légy! . .**

(Beregszász.)

JANKA SÁNDOR.

Azon eszmék között, melyek a krisztusi tan alapján korunknak leginkább vérebe mentek át, a legelső helyen áll: az *egyéni szabadság*. Krisztusi elv: „Nincsen közöttetek sem úr, sem szolga.“ „Egy a ti atyátok“ „Mindnyájan atyafiak vagytok.“ Ezen gondolatokban az emberiség egysége, az egyéni jog szentsége van proclamálva.

Hogy mily szervi összefüggés van a Christianismus és a cultura között, mutatja azon tény, hogy az a tábor, mely az egyéni szabadság diadalra juttatása érdekében a szocialismus és communismus állami és társadalmi rendet felforgató tanait tekinti hitvallásának, — úgy tekinti magát, mint a keresztyénség tovább fejlesztőjét.

Bármily veszélyesnek tűnjék is fel ezen irányzat, örültségnek nem tekinthető. Mert elvitázhatatlan tény, hogy a jelen társadalmi berendezkedés útjában áll az egyéni szabadság érvényre emelkedésének és óriási az ellentét az állam intézményei és a polgárság szükségletei közt. Hogy ezen ellentét kiegyenlítettessék, hogy az egyéni szabadság akadályai eltávolíttassanak: vakmerő, de józan törekvés.

(Tállya.)

Hézszer Emil.

Egyházi éneklésünk s annak fejlődése, nemesbülése a legszorosabb viszonyban áll hitéletünk bensőségével, nagy és örök igazságával; egyik a másikat áthatja, élteti, feltételezi. A felzajduló ének „szent hullámaiból“ a vallásos kedély meleg buzgalmára ép oly joggal lehet következtetni, mint a virág illatából magára az illatozó virágra.

(Kolozsvár.)

Farkas Lajos.

Olyan alkotmány az a magyar protestáns, közlebről ev. reform. egyház és iskola, a melynek épülete csak akként emelkedhetett föl mai magaslatára, hogy kezdete óta minden igaz magyar protestáns, a nagyja egy-egy oszloppal, a kisebbje egy-egy kődarabbal, a legkisebbje egy-egy homokszemmel járult annak építéséhez. Aldhatja kegyes Istenét, a kinek megadatott, hogy e magasztos munkában méltó részt vehet; hálánkra érdemes az, a ki az építés fáradalmas munkájában érző szívvel és gazdag fővel odaadó hűséggel buzgólkodott.

(Hódmező-Vásárhely.)

Futó Mihály.

A pap, ki azt hiszi, hogy az egyházépítés magasztos feladatát elvégezte, ha az isteni tiszteletet s az egyházi szertartásokat lelkiismeretes pontossággal végzi; a tanár, ki úgy van meggyőződve, hogy a tudományos műveltséget terjesztette és terjeszti, ha csupán tanít és egy szersmind nem nevel is, fél munkát sem teljesít.

Miképen kell mindkettőnek az apostolok szerint megfelelni: követendő példa pályafutásod.

(Rimaszombat)

Bodor István.

Templom és iskola, tudás és hit, lelkész és tanító csak szorosan karöltve érhetik el magasztos céljaikat. Múlhatlanul szükséges, hogy egyenlő munka, azonos cél, feltétlen bizalom kösse össze mindkét egyházi szolgát és akkor vallásos és nevelt lesz a nép, tisztelt és megelégedett leend a lelkész és tanító, virulni fog az egyház, vele az iskola s általuk boldog lesz a haza.

(Simoni.)

Csizy Miklós,
ev. ref. néptanító.

Az iskolák teszik a nemzeteket nagyokká. Az iskolákat szeretni tehát — annyi, mint szeretni nemzetünket; az iskola-ügyet szolgálni — annyi, mint nemzeti ügyünket szolgálni. Mert mentől inkább megközelítjük iskola-ügyeinket illetőleg az ideális állapotot, annál inkább emeljük nemzetünket fényben, hatalomban, erőben.

Sokan tanultunk lelkesedni az iskoláért Radácsitól; sokunknak adta ő kezünkbe az iskola-ügyért való harcnak eszközét: vezér tehát ő a nemzeti fény-, hatalom-, erő előteremtésében. Mélto a sikerrel harcoló vezér a harcosok hődoló tiszteletére is. Ez a tisztelet kísérje őt nagyon sokáig!

(Homonna.)

Réz László.

*Hasonlíthatnám őt a nyári lombhoz,
A mely az ősz nyugalmáért sohajtoz.
Hisz nyárban áll még lelke ifjúsága,
Gamaliel bár hitre, tudományra:
Hasonlít ő a dús, az ifju lombhoz.*

*Mondhatnám csillagtermő, drága napnak,
Ki helyet ad növekvő csillagoknak,
Hogy a fjordoknál hosszabban pihenjen,
De Hammerfestnél¹ — várva — megjelenjen:
Mondhatnám őt nyugvó fényáradatnak.*

*Hasonlíthatnám győző hadvezérhez,
Ki visszatér családi tűzhelyéhez;
De a kihez mégis tanácsra járnak,
Apróbb küzdői a kisebb csatáknak:
Hasonlít a harczát nyugvó vezérhez.*

*De a munkás nyarat miért dicsérem?!
Áldás árad a küzdelmes vetésen.
Hisz még övé egy fényes nagy jövőndő,
Áldja meg őt az, a ki Eljövendő,
Még több sikerrel, boldogsággal. Eljen!*

(Budapest.)

Juhász László.

„Dehogy engedem, hogy az én emlőimből szopják a kicsi” — mondá az úri dáma a szülésznőnek, midőn ez anyjához vivé az újszülött fiúcskát, hogy szoptassa. „Majd bizony, hogy esztendő múlva az elválasztással vesződjem; aztán húsz év multán meg szégyenkezsem ő kelme előtt, hogy anyja emlőit fedetlenül látta. Cucit neki.”

Bölcs nevelők! avagy nem így jártok-e el ti is, midőn a bibliai történetek édes teje helyett gyárszagú erkölcsi

¹ Hammerfestnél, a hol tudvalevőleg egy félesztendeig várat magára, de annál ragyogóbb fényvel kel fel nap.

történetek Nestle-lisztjére fogjátok a kis iskolást; vagy midőn ki akarjátok küszöbölni a vallástanításból a csodákat, attól való féltetekben, hogy majd ha felnő a gyermek, röstelkednetek kell előtte a tejnek eledele miatt, melylyel zsenge korában lelkét táplálátok?

(Sárospatak.)

Dezső Lajos.

Minden nevelési elvnek meg kell egyeznie e két szóban: „Isten és Haza.” Beoltani növendékeink szívébe az Isten iránti tiszteletet, a Haza iránti szeretetet: ez legyen nevelésünk feladata s ha e két feladatot sikerül helyesen megoldanunk, eleget tettünk tanítói kötelemünknek.

(Sárospatak.)

Hubay Bertalan.

A népiskolai nevelés és tanítás középpontja.

A népiskolai nevelés és tanítás szellemi középpontja, szerintem, a szeretet. A mi a nap az égen, az a szeretet az iskolában. De hát a materiális középpont? Különböző időben, különböző emberek, másban-másban keresték ezt a középpontot. Én a népiskolánál, az olvasókönyvekben és így az olvasásban keresem azt.

A jó olvasókönyvek:

a) az anyanyelvi oktatást szolgálják; az élő- és írott beszédet megismertetik, megértetik; a beszéd-képességet fejlesztik, a szép és helyes beszédet előmozdítják.

b) A kedélyre előnyösen hatnak, a szívet nemesítik, a vallási érzületet ápolják.

c) Az iskolások értelmi képességét fokozzák, ismeretkörüket támogatják.

d) A hazaismeretet bővítik, a hazaszeretetet felkeltik és táplálják.

e) Munkára nevelnek.

f) Mértékletességre szoktatnak. Azt mondja pedig a biblia, Sal. XXIII. r. 21. versében: A dobzódo szegény lészen és szakadozott ruhákba öltöztet az aluvás.

g) Irtják a babonát.

h) Az olvasás-tudás viszi tovább az iskola szekerét. A mit tudunk és a bölcssek tudnak, nagyrészt olvasás útján, könyvekből sajátítottuk és sajátították el a bölcssek. Hisz: „Ujjából tudományt egy ember sem szopott!” „Dusgazdag bánya a tapasztalás” (Petőfi), de a jó könyvek is gazdag szellemi bányák. A lélek pedig szomjuhozza az ismeretet, az igazság keresését; sőt azt mondja róla Heine: „Die Seele ist unersättlich.”

i) Egészségtani ismereteket nyújtanak.

j) A jó olvasókönyvek a növendékekkel, átmenetileg a nép egész zömével megkedveltetik az olvasást. Olvasni tudás és akarás együttesen, a közműveltség leghatalmasabb emeltyűjét képezik.

Ezek szerint valaki labirintnek, chaosnak nevezhetné az olvasókönyveket! A zongora billentyűzetének össze-vissza való verése is nagy zűrzavart, fülsértést okoz; míg ellenben a kellő csoportosítással ütött hangok, szabályos, kellemes, sőt elragadó dallamot adnak. Én a népiskolai tanítás és nevelés középpontját az olvasókönyvekben s így az olvasásban keresem.

(Sajó-Kaza.)

Nagy Sándor.

Minden családnak és iskolának kölcsönös egyetértéssel, a szigor és szeretet egybeolvasztásával kell vallásosan nevelve oktatni az életre úgy, hogy annak küzdelmeit, szenvedélyeit, egyszeregyjének filozófiáját teljesen ismerje a természet szerint küzdelemre teremtettt lélek.

Ha ilyen alapon nevelünk: akkor valódi és nem ferdén képzett embert adunk az egyháznak, a társadalomnak; kevesebb témát a drámaírónak s bűntügyi statisztikának.

(Csomonya.)

Dicső Endre,
ev. ref. tanító.

A magyar nemzeti népnevelésnél előbb utóbb a gazdasági oktatásra kell helyezni a fősúlyt. E célhoz

Tudjuk, hogy nem fáradtan, nem pihenni vágyva vonulsz vissza a „Sárospataki Lapok” szerkesztőségétől, melynek élén az igazság szent ügyéért mindig oly erélyesen küzdöttél, hanem mert egyházkerületünknek irántad ujabban is megnyilatkozott bizalma újabb terhet rakott vállaidra; és a lelkiismeretes embert nyugtalanítja az a gondolat, hogy képes-e mindennek szíve szerint igazán megfelelni? Nyugodtan s a híven végzett munka nemes önértetével teheted le szerkesztői tolladat: a tér, melyen munkálkodtál, ezutánra is a tiéd, a toll ezutánra is erős kezeidben marad, s a lap bár szerkesztőt igen, de irányt nem cserél. Ebben a reményben vesz tőled búcsút, mint szerkesztőtől, a miskolci ev. ref. főgimnáziumi tanári kar és annak nevében

dr. Kovács Gábor
igazgató.

Magasabb eszmék megvalósítása, nemes célok elérése képezi az emberi lélek legméltóbb törekvéseit. S van-e magasabb eszme, mint vallás s iskola! Nincs! mert e kettő biztosítja égi s földi boldogságunkat. S lehet-e nemesebb célért küzdeni, mint az igaz, kálvinista szellem megvalósulásáért, azon kálvinista szellemért, mely egy a magyar nemzeti szellemmel, a mely mindig érezte, hogy a kálvinizmus érdekei egyek a magyar nemzetével s a magyar nemzet érdekei a nemzeti érdekek s szabadság terén egyek a kálvinizmusával! Nem, mert hisz' a magyar s kálvinista egyet jelentenek! És az igaz kálvinista szellemű egyház s iskoláért küzdött Radácsi György s szép multja kezeség, hogy fog küzdeni fokozott mértékben új munkásságának terén. Ad multos annos!

(Pápa.)

Dr. Kapossy Lucián.

A hála, elismerés és tisztelet, teljes szeretet tolmácsolója e levél, melyet tőlem, tőlünk teljes mértékben kiérdemelt a koszorús író, pap és tanár egy személyben; és tolmácsolója egyrészt a lelépése miatt érzett őszinte sajnálkozásnak; de másrészt mégis helyeslő belenyugvásunknak is abba, a mi ezzel történik. A ki törtet fel a dicsőség, közhasznúság szent hegyére: ha a mint nő a feladat nehézsége fáradtsággal, és fogyni kezd az ehhez szükségelt idő és testi erő: bölcsen teszi, ha lehetőleg menekül mellékes, más által is emelhető terhektől; a mint tett a Jethró tanácsát követett Mózes, a miként Megváltónk is Simonnak engedte vinni a keresztfát; nem azért, hogy kitérjen az ő feladatának másra nem hárítható megoldásától, hanem hogy óvja magát az időelőtti kidőléstől, s biztosítsa annak lehetőségét, hogy az ő misszióját, a még ő reá nézhető nagy hivatást, nagy munkát teljesíthesse.

Szerencse fel, lelkem barátja! Előre a seregek urának Istenének nevében! Legyen segítségére az Úr az ő hű szolgájának!

(Pelsőcz.)

Szentpéteri Sámuel,
ev. ref. lelkész.

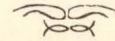

A „századvég” az idealizmus és realizmus nagyon zürzavaros harca. S noha csakis ezek összhangja teheti boldoggá a földi életet: fájdalommal kell látnunk, hogy egyik sem áll szilárd talajon. Az idealizmus el-

hagyta a legfőbb ideált: az Istent; a realizmus pedig: a kétszerkeltőt. De szerető szívek azért vannak ma is. S ha egyébbel nem: elismerésünk őszinte megnyilatkozásával jutalmazni tudjuk azokat, a kik kiválva a nagy tömeg közül — önzetlenül, törhetetlen buzgalommal és mélységes szeretettel égetik érettünk életük fáklyáját.

(Gégény.)

Vas Mibály,
ref. lelkész.

Küzdöttél híven másfél évtizeden át, mint lapvezér egy lelkes lap élén, egyházunk igazaiért; prófétáltál lelkesen, hirdetve komoly intelmeket úgy fel-, mint lefelé, intve a konszultokat, kitanítva minket, hogy „ha a só megizetlenül, az étel mivel sózatik meg”; védelmezte nemesen, mint megannyiszor, közelebb is, midőn megtámadtatánk s talán meg is tándorodánk, midőn védtelenek, hogy ne mondjam, talán védhetlenek is valánk. Nélkülözni téged azon sereg élén, melynek úttörő munkásságában oly lelkes vezére valál, nehéz lesz; csak az vigasztal, hogy ha egy ponton elveszítetünk, másutt, a táborokban, bölcseségedet s igaz szeretetedet javunkra értékesíteni nyílt számodra szélesebb mező... Légy boldog az új munkakörben!

(Ladmoc.)

Ujj István.

Sajnálom én is, hogy megvált a laptól, mely egyházunk nehéz, válságos napjaiban, az átmeneti időkben, oly sok s nehéz kérdésekben adott irányt, nyújtott tájékozást. Azonban nem kevésbé fontos s irányadásra hivatott — egyházkormányzati kérdésekben — amaz állásod is, melyre újabban kijelöltetted!... Isten tartson meg az új bizalmi állásodban is sokáig; de sohase feledd egykori munkatársaidat, kik az egyház ügyét, jó és balsorsban, együtt szolgálták veled.

(Nagy-Kálló.)

Görömbei Péter,
felső-szabolcsi esperes.

A szerkesztőség magas kitüntetés, dignitás. Hajh de sokszor majdnem emberfeletti módon kell megbirkóznia feladatával... Szerfelett jól cselekedted, hogy a sisiphusi munkát újabb erőnek engedted át.

Ne féltsd te, a te kedvelt s annyira dődelgetett gyermekedet az ő kezeik közt. Gondját fogják ők annak viselni hűségesen...

Tudom, nehéz dolog lesz a nagy munkától elszoknod.

De hát elvégre is családot, önmagad s barátaid iránti kötelességed, hogy testi-lelki erőidet azután a hosszú, másfél évtizedes küzdelmes munka után kissé megpihentesd s további nemes céljaid elérésére koncentrálj.

Légy szeretve szeretteid által továbbra is mind az idők végéig!

(Szalonna.)

Szabó József.

Hármas-szövetség.

Szerkeszteni, írni, tanítani: veszedelmes hármas-szövetség; sulya lenyomna egy Sámson, gondja megviselne egy oroszánt, hullámai szétvernének egy pán-célos hajót: csak Radácsi birkozott meg velök emberül: megbirkozott úgy, hogy mindenkinek alaposan megfelelt s ő maga meg óriási terhek alatt — mint pálma — nagyra nőtt.

Most meg akar szabadulni. Majd ha a virág nem fordul a nap felé, ha a párák nem szállanak az égre; ha a szív megszűnik dobogni: akkor igen; akkor meg-

szabadul; de addig nem. A ki egyszer ebbe az örvénylő forgatagba belekerült, a ki egyszer a szerkesztői, írói és tanítói foglalkozás bódító italából — ebből a Hypokrine forrásából — ivott: annak vége van, az ehhez mindenünnen vissza-visszatéved; mert nemcsak a Tompa kibujdosójára áll az, hogy „szívet cseréljen az, a ki hazát cserél.”

Radácsi sohasem lesz más, mint a mi volt. Ne is legyen! Most búcsúzzatunk tőle, de csak azért, hogy még jobban magunkhoz öleljük.

A mit ő eddig tett, az beszél magáért; a mit tenni fog, azért kezesség a multja; a multja és a jelene pedig biztos záloga jövődjének.

Legyen üdvözölve: Ad multos annos!

(M.-Sziget.)

V. Krüsselyi Bálint.

Más kürt zengéséhez nehéz lesz szoknunk, kik a te tárogatód ezüst csengését hallhatánk. Minden szavad a protestáns igaz lelkiismeret igaz megnyilatkozása volt, a mely belefűrődött a szívbe és öntudatba, hol mindenütt visszhangra, szíves fogadtatásra talált. Nem azt mondják neked, a mit az önértetében megsértett egyik képviselő legközelebb magáról mondott: „non sine gloria militavi”; — hanem teljes háttározottság pozitívításával valljuk: „cum gloria militavisti.” — Elbocsátunk a „Sárospataki Lapok” kormányzósága mellől, nem pihenni, hanem, hogy tudásod és fényes szellemed fájának érett gyümölcseit más téren értékesítsd. Salutant te ducem jubilantes amici, ac immenso clamore dicunt: ad multos annos!

(Jánosi.)

Ruszkay Gyula.

Kiváló szellemi és erkölcsi tulajdonok minden téren áldásossá lesznek. A főjegyzői tollnak is, mint a szerkesztőinek meg lesznek a maga áldásai.

(Erdőbénye.)

Szőllősi József
ev. ref. lelkész.

A távozó Radácsi azt írja lemondó levelében: „vannak, akik munkálkodásában titkos és hamis rugókat kerestek.”

Hát én a „duzzogókra” a francia példabeszéd szavait idézem: „Qui crache contre le ciele, il lui retombe sur le visage.”

(Sárospatak.)

Ifj. Mitrovics Gyula.

Boldog vagy, mert életed oly nyitott könyv, melyből az ifjú nemzedék megtanulhatja, hogy aki az Istent féli, hazáját hön szereti, az emberiség javára munkás életet él, előbb-utóbb eléri a hálás elismerést és megtiszteltetést.

(Losonc.)

Szotyori Nagy József.

A távozóhoz.

Emberi szent jogokért harcoltál híven előttünk,
Hős, nagylelkű vezér, krisztusi minta valál.
Zászlódról a szabadság s a Jézus szent neve fénylett.
Gyámolítád az igazt, ostromozád a gonoszt.
Bajnoki küzdelem fárasztád férfi erődöt,
Bajnoki küzdelemért, bajnoki díj a tiéd.
Harcban nem láttunk soha félni és soha gyáván',
Sok diadalra vivén hön szerető sereged.
Visszafelé soha nem, mindig csak „előre” mutattál,

Fel nem tarthattak: rágalom és butaság.

Tudjuk, hogy csak a zászlót adtad ifjú kezekbe,

Édzett szabályadat élve le nem teheted.

Ebben a hitben óhajtjuk mi, hű katonáid:

Légy, mi valál, a még élsz: bátor, erős vezetőnk!

(Bereczel.)

Szikszay András.

Fájdalommal s aggódva vettem hírt Nagytiszteletűségednek azon elhatározásáról, hogy megszűnik a „Sárospataki Lapok” szellemi vezetője lenni, mert e becses lapok missziót teljesített s épp e misszióban volt és lesz joga az élethez. E misszió: az ügy szolgálata, tekintet nélkül a személyek kultuszára, a melytől soha egy szempillantásra sem tért el jobbra vagy balra; s épp ez a kitartás szerzett hű barátokat a lapnak, toborzott írói gárdát munkatársakból a szerkesztőnek. E mindenivel szemben független írói gárdába tartozhatni: életnek födicsekedése. A szerep, melyet kiváló öntudattal kezelt szerkesztői ceruzája elibém írt munkatársai között, a bírálói, főleg predikáció bírálói munka, meglehetősen hálátlan mező lett volna részemre, ha szemeim előtt nem tartom a lap misszióját, de e jelszó magas jelentése mindig elfeledtette velem a személyt, a kinek műve bírálói tollam alá jutott, a mi elfogulatlanra tett, de másfelől alapos tanulmányt is követelt mindenkor. Csak így alkalmazható joggal minden kritikusra Kölcsönyk ítélete: „A bírálat még soha senkit sem temetett el; legfőlebb harangot húz annak, a ki úgy is halva született.” S igazi meggyőződése az, hogy csak is a jobbra-balra nem sandító tárgyilagos kritika tisztítja meg az irodalomban a bűzát a polyvától; hivatása, jogosultsága egyedül az ilyen bírálatnak lehet. Ez a szellem biztosíthatja jövőjét továbbra is eme lapnak, melyet Nagytiszteletűséged vezetésre termelt talentumaival oly magas tiszteletre növelt fel s melynek vezetésétől most sokunktól sajnáltatva, de a jól végzett munka nyugodt öntudatával vonul vissza. Sokáig legyen még prototypusa az öntudatos, elfogulatlan, hivatásának fontosságát érezni s megbecsülni tudó kritikusnak! Lapunkkal pedig maradjon továbbra is Szerkesztő úrnak kiválóan üdvösen működött szelleme!

(Balsa.)

Lic. Rácz Kálmán.
ev. ref. lelkész.

Valamikor a nemzeti műveltség harcosait a nemzet napszámosságainak nevezték. Ma a nemzet napszámosságai azok, kik a vidéken ujságot csinálnak. Fizetésük az a tudat, hogy becsületes munkát végeztek akkor, midőn a világosságot terjesztették ott, a hol szükség volt reá. Most midőn a közműveltség egyik első munkása leteszi kezéből a világító szövétnek: fogadja a pályatárs üdvözlését, ki hiszi és reméli, hogy az a szövétnek, mely eddig itt alant világlott, ezentúl a protestantismus egen fénylő csillagként fog ragyogni.

(Rimaszombat.)

Dr. Veres Samu,
főimn. tanár, a G. K. szerk.

Annak a léleknek tüztét, mely téged elevenit: ne oltsa meg soha sem vész, sem kedvetlenség; szép stílus zengete ne veszítse el soha bűbáját és ha a „Sárospataki Lapok” hasábjain kevesebb szer találunk is: olvashassuk annál többször igaz, romlatlan magyarsággal írt soraidat az életnek könyvében: a Bibliában és egyházkerületi jegyzőkönyveinkben! Isten éltesse sokáig!

(Felső-Vály.)

KUPAI DÉNES.

A tiszta igazság nyílt hangoztatása, az eltérő nézetek figyelemre méltatása s a személyek minden körülmények között való megkímélése által a „Sárospataki Lapok” hasznát, becsét emelő szerkesztése és magát más érdemein kívül e munkájával is közszeretetre érdemesítő Radácsi Györgynek sok boldog évet kíván

(Semlyén.)

Keresztúri József,

a.-zepléni esperes.

A pataki vár.

Kettő van. Egyik a Rákóczyé; a másik... az is a Rákóczyé. Az egyikben Windisch-Grätz herceg van odahaza, a másikban egy ismerős — szellem.

Nem. Nem úgy van. Mindkettőt ez a szellem lakja. Ez jár avatag bástyáin, ez őrködik tornyai-ban, ez trónol megszentelt termeiben, egyik kezében karddal, a másikban lángoló szövétnekkal, most szózatot ajkkal, majd lengő lobogóval s regél daliás időkről, honfi szabadságról, lelki szabadságról. Pro patria, pro libertate.

Szent a föld itt, szent minden kis porszeme. Vérrel pirosítva, könnyel megöntözve, fájdalommal fölszentelve.

„Rákóczy sátora
Feljebb van dombolva
Ugy áll a közepén
Mintha templom volna.”

Az ős Rákóczy-vár s az ős Rákóczy-kollegium. A kettős szövetség-sátor. Ide jár észak Magyarország ifjúsága imádkozni, lelkesedni, nem feledni, szabadságszerető és istenimádó lélekkel megteljesedni. Itt plántálták szívünkbe áldott kezek s *dicsőséges hagyományok*

„a hűség virágát,
Szomorú lelkünknek
Rákóczyhoz való
Édes vonzódását.”

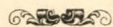
Az ős Rákóczy-vár s az ős Rákóczy-kollegium. Mindkettő a szabadság temploma: a nemzeti szabadságé s a lelki szabadságé.

E kettős szent szabadságnak volt ezideig a „Sárospataki Lapok” egyik hűséges őrszeme. Ha szunnyadni kezdtünk: megzendítette tárogatóját, hogy a szívünkbe nyilallott tőle; s ha ellenség kerülgetett: búbajos zengésével azt is megigézte. És most — nem jól van ez így! — letenni készül kezéből a tárogatót az, a kinél edesebb hangokat senkisé tudott kicsalni belőle. Azt mondja, a szive megfájult ettől a válástól. A mienk is!

Hej! Patak vára, Patak vára!
Ne juss soká árvaságra,
Isten megvédjen!
Isten megáldjon!

(Rimaszombat.)

CZINKE ISTVÁN.

Nem lehet lélekemelőbb tudat, mintha a közpályán működők érdemei általános elismerésben részesülnek.

Igazán szép eszmét testesít meg a „Sárospataki Irodalmi Kör,” a midőn annak a férfinak, a ki a „Sárospataki La-

pok”-at körülbelől másfél évtizeden keresztül a reform. egyház szellemének minden tekintetben megfelelőleg szerkesztette, akként kíván nyújtani babérkoszorút, hogy a lap egy számát tisztán az ő érdemei elismerésének kívánja szentelni.

Boldog voltam, hogy én is szerény munkatársra lehettem szeretett iskolatársamnak, nagyrabecsült barátomnak. Boldog voltam, ha néha-néha írhattam lapjába versben vagy prózában. Irtam mindig szívem szerint, lelkem szerint. Lelkem hajtott a munkára, szívem vitt a jó barátához. Áldja őt meg Isten! Környezze a szeretet és tisztelet azon a téren is, a melyre újabb hivatása elvezérte!

(Kassa.)

Kovács Zsigmond.

A Károlyi Gáspár szobra Radácsinak!...

Szombat este volt, midőn a „Sárospataki Irodalmi Kör” elnökségétől megkaptam a felszólítást, a Radácsinak irandó emléksorok érdekében!... Egész este a felett gondolkodtam, hogy az ő sok, igen sok irányú működéséből, melyik legyen az a mozzanat, — az általa győzelemre segített eszmék közül, melyik legyen az, a melynél megálva, joggal kiálthatok fel: Ime Barátom! nem munkáltál hiába, ez is, az is a te műved; ez is, az is a te lelkednek gyümölcse!...

Másnap, vasárnap is ily gondolatokkal léptem át templomkerítésünk küszöbét!... Itt tekintetem önkénytelenül a Károlyi Gáspár szobrára esett, s legott úgy tetszett nekem, mintha az a tisztos alak megszólalna, s azt mondaná: „Sohse törd tovább a fejedet azon, hogy mit írj; én megmondom neked!... Ird meg Radácsinak is, a prot. Magyarországnak is:

„En nem igen állanék ma itt, s Gönczön nem igen jött volna össze 1890. szeptember 14-én a két prot. egyház testvéri ölekezésére, ha Radácsi nem áll ügyem élén ragyogó tollával, ékes szólásával, s törhetetlen lelkesültségével!”

És lelkem érezte, érzi s nyugodtan teszék róla tanubizonyságot, hogy a Károlyi Gáspár szobrának igaza van.

(Göncz.)

Fűzy János,

ev. ref. lelkész.

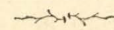
Sokan az elválás tényét úgy fogják felfogni, mint a közkatona búcsuját a hadvezértől. Ez is leverő, ez is fájdalmas. Mert a ki csaták sorain diadalmasan vezetett bennünket, mely csatákat az ellenség megtépett zászlói, szentegyházunk győzelmes előnyomulása hirdették — arról a vezérről tudni, hogy e térről elvonul, s nem, — legalább ily értelemben nem fog a csatasorok elején állani, — már ez is leverő a közkatonára.

De nekünk ifjabb generációnak, a kikhez én is tartozom, az elválás még nehezebb. Nekünk szeretett Nagytiszteletű úr a szó teljes értelmében *Mesterünk* volt. Hasznos, kiváló működése alatt egész *irodalmi iskolát* nevelt maga körül az egyháznak. Ez iskolában pedig engemet szeretett tanár úr az irodalom *keresztvizére is tartott*. Első cikkem a b. „Sárospataki Lapok”-ban jelent meg. Mostanáig pedig, 6 évi szerény működésem alatt, a bennem lévő szikrát jóakarató tanácsaival, biztatgatásaival élesztgette. Büszkén, örök hálával valom tehát, hogy Nagytiszteletű úr *hadvezérem, irodalmi keresztatyám, Mesterem, szívem oltárának veszte-papja volt*.

Fogadja tőlem örök hálám jeléül, mit adhatok, e szívemből fakadt nyilatkozatot, s azon hő kívánságomat, hogy az Ég egyházunk javára, dicsőségére, teljes családi boldogságban igen sokáig éltesse!

(K.-Azar.)

Péter Mihály.

A tér, melyen munkálva szívünk legszentebb érzéseit lángoltatjuk el, előbb-utóbb meghitt otthonná magasztosul. Ugy érzem én, hogy e lapok távozó szerkesztője, az én szeretett Mesterem, édes tűzhelyét hagyta el s bizony borongva kérdehetem: „Nem állított meg a határnál valami?”

(S.-A.-Ujhely.)

JANKA KÁROLY.

A legszebb dal.

Mi az a legszebb dal? *Sir hassirim*, Asma asma-tón, Canticum, canticorum, Énekek éneke, s mind e néven nem egyéb, mint egy gyönyörű szerelmi dal.

Mikor írták a *Sir hassirimot*? Talán igazat mondunk, ha keletkezését a Kr. e. VIII-ik századra tesszük. De arra a kérdésre, hogy ki írta, még a legnagyobb bibliológus sem tudott idáig megfelelni. Az bizonyos, hogy nem Salamon, a kinek a neve alatt fennmaradt. A héber legszebb dal tehát megvan, de szerzője nincsen.

S milyen csudálatos: a görög irodalomban éppen megfordítva áll a dolog. Fennmaradt a legrégebb szerelmi dalköltő neve, de elvesztek szerelmi dalai. E költő *Mimnermos*, a ki Kr. e. VI-ik században élt és egy szép fuvolás leányhoz, *Nannóhoz* írta ábrándos dalait, akár csak a *Sir hassirim* szerzője *Sulamithoz*. Kétszáz esztendő fekszik tehát az Énekek énekének keletkezése és *Mimnermos* kora között. Ennek ellenére is *Mimnermost* nevezik a legrégebb szerelmi költőnek, mert hatása a mindent absorbeáló görög irodalmi korszakokon át a római aranykorig terjed s még ennek a költői is édes-örömet olvasták ihletnyerés végett a *λυραστήδης* (kedves dalnok) bájos dalait.

Igy hát övé a pálma, a mit én, mint görög professor, meglelégedéssel constatálok. A *Sir hassirim* szerzője a feledés homályában ül, honnan őt felidézni még *Radácsi Györgynek* is bajos lesz, a kiről pedig tudom, hogy kiadandó, sokaktól várva-várt „Bibliai tanulmányai“-ban szép lapokat fog az Énekek énekének szentelni. Sőt tőle már nincs is mit féltennem az általam lefordított s Isten segédelmével kiadandó *Mimnermos* egyeduraságát, mert tudva van, hogy ő nem tartja a héber legszebb dalt egy költő művének, hanem hosszú idő folytán létrejött dalok gyűjteményének.

Ennél fogva ez irányban engem *Radácsi György*-nek a szerkesztőségtől való megválása, s kutató mély szellemének bibliai tanulmányaiban leendő intensívebb érvényesítése komoly aggodalommal nem fenyeget. Más irányban igenis aggódom távozására felett. De erről most hallgatok, csak reménységemet mondom el.

A legszebb dalt nemsokára ihlettel és páratlan gonddal készített magyar fordításban mutatja be. Eddigi fordításaink pongyolák vagy nem elég bájosak. *Radácsi* először a „*Sárospataki Ifjúsági Közlöny*“-t tisztelte meg azzal, hogy benne (1885. 9 sz.) r-y jegy alatt közölni engedett fordításából három megragadó részletet. Itt az ereszkedő rythmust követte, s dactylusokban lejtett. Előbb jambusokban fordította a dalt, de érezte, hogy abban nincs az eredeti könnyedsége. Hálás vagyok érte, hogy mint tanítványát, engem is méltatott azon bizalomra, hogy fölfedte előttem lelkének a legszebb dalra vonatkozó fordítói tépelődéseit. Ekkor kezdte az egészet átdolgozni anakreoni sorokban. Jó részben ilyenek már e lap 1888-ik év folyamában közölt mutatóványai. És mennyire eltalálta ezzel a hangot és alakot! Mily szembetűnő így a hasonlóság a *sir hassirim* és az alexandriai kor anakreontikái között! Ezért érdekel engem különösen az ő fordítása s ezért várom azt olyan szívszakadva!

(Debrecen.)

S. Szabó József.

Milón a munkatért elhagyod, hol annyi üdvöst és hasznost alkottál, érdemeid jutalmául kincset,

gazdagságot nem adhatunk; de fogadd el szívünk hálóját és szeretettel párosult tiszteletünket.

(Kis-Gejőcz.)

Homoky Antal.

„A kitartó, nemes munkásság mindenkor érdemlett jutalomra talál. Csak hadd lobogjon továbbra is az igazság faklyája, tanügyünk és anyaszentegyházunk javára.”

(Tisza-Becs.)

Kalós Péter.

A bomba.

*Elmerülve tompa nyugalomba,
Poros zugban szundikál a bomba;
Körülötte ő fegyverek, török,
Meg unalmas, vén muzeum-örök.*

*Keservesen eltűnődik néha,
Szólana is, de nincs nyelve, néma.
Tenne is már, de tagokat sem lel:
Óriás fej, de nincs hozzá ember.*

*Kelne csak föl az a régi Sámson,
Kinek vállán nagy dolgokhoz lásson,
Szándék s erő együtt lenne, egyben:
Mint az arany s a kőszál a hegyben.*

*Nem kellene akkor csak egy szikra
S kiröppölve a diadal-sikra
Ott szeretne, kinn a harci pusztán
Ölni, dúlni és elveszni aztán.*

(Budapest.)

Zempléni Árpád.

A mit a „*Sárospataki Lapok*“ érdemes szerkesztője tintával a lap számára papírra tett, azt a nyomda változtatta nyomdafestékes nyomtatott betűvé. Ez idő alatt bőséges alkalman nyílt megismerni azt a rajongó szeretetet, azt a pihenést nem ismerő munkakedvet, melylyel a „*Sárospataki Lapok*“ szerkesztője, a Lap érdekében fáradozott. A szerető gond, az igazi férfi munkaszeretete mély tiszteletet kelt a lapot csináló kezekben, s ezért a kezek tisztelettel köszöntik a főt.

(Sárospatak.)

STEINFELD JENŐ.

Utóhangok.

A „*Sárospataki Lapok*“-ból 522 számot adtál nekünk; mindegyik a te lelkednek egy-egy tükördarabja volt, melyekből — lassan-lassan összeforrva — láttuk a te érzületedet, gondolkozásodat, egyéniségedet. Az „*Irodalmi Kör*“ cserében, ime, csak egy számot ad neked szintén tükördarabokból, melyekből — egybeforrva — az elismerés, a tisztelet és szeretet tükröződik feléd. Ha nem ér is fel ez egy szám 10 évi szerkesztői verejtékezéssel: emlékül talán mégis ér valamit. Minden más jutalom, — melyre különben nem számítottál, nem gondoltál semmiféle alakban sem — csak „zengő érc és pengő cimbalom“ ahhoz a szeretethez képest, melynek fénye és melege ez emléksorokból rád sugárzik. Ezt a szeretetet munkásságod teremtette s most ime körülvesz, hogy veled maradjon, hogy melegítsen, lelkesítsen további munkálkodásodban. A pohárköszöntések tömjénfüstje elszáll, ennek a szeretetnek beszélgetéséből mindig lehet ajabb-újabb édes jutalmat, lelkesítő erőt merítened. Társalogj velők olykor-olykor szeretettel: a kölcsönös szeretetből a legszebb virágok fakadnak, a legédesebb gyümölcsök teremnek. Legyenek ez „Emléksorok“, a mire szánva vannak, kölcsönösen, az édes visszamelékezés forrásai!

Maklár Pap Miklós,
az „*Irodalmi Kör*“ másodelnöke.